

IACOBI BRVCKERI

REG. SOC. SCIENT. BEROLIN. MEMBRI

HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE

APPENDIX

ACCESSIONES, OBSERVATIONES
EMENDATIONES, ILLVSTRATIONES
ATQVE SVPPLEMENTA

EXHIBENS

OPERIS INTEGRI

VOLVMEN SEXTVM

LIPSIAE

IMPENSIS HAERED. WEIDEMANNI ET REICHII

MDCCLXVII.

PRAEFATIO.

Quod in praefatione nouae editionis hiſtoriae criticae philoſophiae promiſimus, rationem nos Lectori beneuolo reddituros, cur opus in ſe ſpiſſum et prolixum atque voluminoſum noua tractatione ſupplementisque auxerimus, id eo magis non noſtra tantum, ſed Lectoris quoque intereſſe rati cauſſas enumerabimus, quae nobis perſuaſerunt, vt non ſine improbo labore, et ingraueſcentis ſenectutis moleſtia nouam editionem cum ſupplementis in vulgus prodire iuſſerimus. Nempe nouam quidem tam prolixi operis editionem nunquam valde ſperaueramus, praecipue quod poſt editas inſtitutiones ſtrictiores iuuentutis ſtudiis dicatas, et auctiores excuſas, nihil quod valde poſtulari porro poſſet, deſiderari videbamus: annotauimus

tamen, quae inter legendum nobis occurrebant, et clariori luce perfundi posse iudicabamus, et vel minus recte scripta, vel obscura et non satis euicta, aut monita et reprehensa a viris doctis erant, et vel limam vel auctarium poscebant. Quae tamen inter tot labores alios, quibus cingimur, neglecta et abiecta in scriniis nostris iacebant, cum edendi consilium nunquam concepissemus, et memoriae iuuandae caussa tantum in literas retulissemus. Vbi vero praeter spem et expectationem distracta Operis H. C. P. editione prima nouam a nobis bibliopolae poscerent, amicorum consilia autem et voces eam vehementer vrgerent, et vltimam limam flagitarent, schedas nostras et obseruationes resumsimus: cumque plurima essent, quae vel emendari vel illustrari et explicari clarius, multa quae in vsum Lectoris augeri posse videbamus, animum ad recognoscendam, quam bibliopola meditabatur, editionem adiecimus, eo potissimum fine atque scopo, vt emendatius et perfectius prodiret opus, cuius primam editionem non sine assensu et beneuolentia exceperat totque publicis testimoniis passim comprobauerat orbis literarius. Probe enim experientia docti eramus, diem docere diem, idque si vlla in re, certe in historia philosophica euenire, cuius studium tot difficultatibus cinctum

emergere atque perfici non poteſt, niſi ſtrenuus accedat labor, multorum annorum lectio, caſtigataque meditatio quotidie priores labores lambat quaſi et perficiat. Cui fini obtinendo cum ex obſeruationibus noſtris haud pauca, nouae editioni vtilia et proficua accedere poſſe, eſſemus perſuaſiſſimi, manum huius operis augmento admouimus, ſperantes fore, vt hiſtoria philoſophica, non ſine eruditionis diſpendio et iactura hactenus neglecta valde et depreſſa, non inutilem inde acceſſionem et incrementum poſſit capere. Quam rem quanquam ſine improbi laboris patientia non poſſe nos exſequi videbamus, omnem tamen moleſtiam libenter deuorauimus, modo iucundiſſima et vtiliſſima haec literaturae veteris atque recentioris pars, humani intellectus hiſtoria augmenta inde acciperet. Hoc ſcopo nobis propoſito totum opus, licet vaſtum, accurate relegimus et recognouimus, ad omnia attenti, quae vel emendationem poſtulare, vel rectius definiri atque explicari poſſe videbantur. Vnde factum, vt re probe penſitata et ad hiſtoriae leges atque fidem iterum exacta quaedam refingenda, multa certius demonſtranda, plurimis noua et clariora lumina accendenda, breuiora latius extendenda, obſcura illuſtranda, dubia explicanda, maxime vero ſyſtematum expli-

cationes (quod imprimis philoſophia barbarica poſcebat,) clarioribus rationibus confirmandae, obiectiones virorum doctorum ſoluendae et refellendae, nouis autem rationibus complura roboranda; nonnulla, quae in priori editione memoriam noſtram effugerant, vel poſt eam nobis innotuerant, addenda et ſupplenda viderentur. Quo pacto ſpes erat, non inutilem huic operi hiſtorico-philoſophico ſarcinam fore collectionem acceſſionum, obſeruationum et emendationum, augmento nobiliſſimae literaturae partis deſtinatarum, qua et noua lumina accenderentur, et philoſophicae hiſtoriae latifundia amplificarentur, et haberet intellectus humanus, ex quo porro diſcere, et facultates ſuas acuere, immo augere quoque ſcientiarum pomoeria queat. His tandem omnibus acceſſere non iniuſta amicorum monita et deſideria, praeſertim, qui extra Germaniam degunt eiusque linguam non callent, quibus ſubinde nos flagitabant, vt paulo prolixius et diſtinctius pluſcula explicaremus, quae in Germanicis ſcriptis noſtris tantum hominibus obuia, ad quae paſſim prouocauimus, a peregrinis legi et in libris noſtrae literaturae ab ipſis quaeri non poſſunt. Quibus ſe iunxerunt alii expoſtulantes quaſi cum noſtra diligentia, quod ſaepenumero ex rariſſimis, quibus vel noſtram

ſupelle-

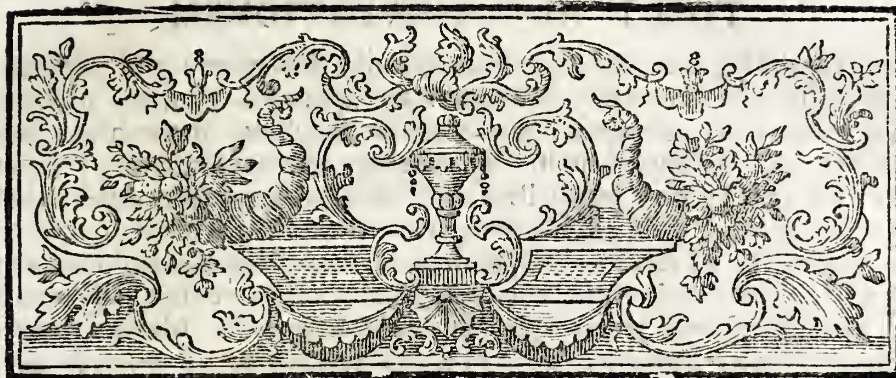
ſupellectilem librariam non ſine ſingulari felicitate augere licuit, vel ab amicis ſuppeditata erant, monumentis rarioribus, ſingulares obſeruationes afferentes, nimis parci interdum fuerimus, ea tantum nominando et ad fontes breuitatis cauſſa ablegando, quae αὐτολεξεὶ legere cupiebant, illis tamen deſtituti ob raritatem, interdum maximam conſulere non poterant. Quorum aequiſſimis deſideriis cum ſatisfacere ſtatuiſſemus, ea loca haud raro in hac appendice vel ipſis auctorum verbis vel ex verſione fideli adduximus, ſine quibus de propoſito argumento iudicare non licet. Vbi tamen, vt ſcribendi modus certique fines eſſent, ea, quae prolixiora erant, quam vt pagina caperet, libri autem, quamuis magni et voluminoſi vbique occurrerent inſpicique poſſent, vel a ſcopo noſtro longius diſtarent, ad fontes ſuos remiſimus, quod imprimis in hiſtoria philoſophiae exoticae nobis obſeruandum erat, quae vt pauca tantum fragmenta et exilia philoſophiae veſtigia oſtendit, quae magna farragine nugarum ſuperſtitioſarum et ad barbaros ritus pertinentium obruta non ſine inutili et taedioſa prolixitate enarrari poſſunt. Nihil autem eorum, quantum doctrinae et lectionis noſtrae modulus ſuppeditabat, negleximus, quae ex hiſtoria quoque literaria recentiori lucem afferre potuerunt.

tuerunt. Et his quidem ſtudiis hac contentione praeſens nouum hiſtoriae criticae volumen enatum eſt, cui ſi eadem orbis literarii beneuolentia, iiſdemque virorum doctiſſimorum ſuffragiis, quae publicis teſtimoniis et innumeris fere epiſtolis ad nos datis de hoc opere confirmata ſunt, frui licuerit, laeti, integrum, quod neminem ante nos praeſtandum ſuſcepiſſe inter memorabilia ſeculi noſtri referebat ὁ πάνυ HEVMANNVS, hiſtoriae philoſophicae campum ſeculo noſtro aperuiſſe, calamum tandem aliquando in his ſtudiis per L. annos exercitatum et defatigatum ponimus valeque his literarum ſtudiis quaſi dicimus: horasque ſenectutis increſcentis ſacris et diuinis laboribus, quantum licet, deſtinabimus. Gratias autem quantas poſſumus maximas et immortales diuino Numini referimus, quod longam hanc viam et ingredi, et poſt tam longam annorum periodum feliciter abſoluere tandem nos clementer adiuuerit, vitam viresque conſeruauerit, et opus hoc non inutile eſſe ciuitati eruditae iuſſerit. Cuius gratiae, et Lectoris beneuolentiae canos noſtros et labores ſacros atque literarios ſumma qua par eſt deuotione et humanitate commendamus. Scrib. Auguſtae Vindelicorum Idib. Sext. A. S. R. cIɔIɔCCLXVII.

IACO-

IACOBI BRVCKERI
HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE
APPENDIX

ACCESSIONES, OBSERVATIONES,
EMENDATIONES, ILLVSTRATIONES,
ATQVE SVPPLEMENTA
EXHIBENS.

ACCESSIONES
ET OBSERVATIONES AD HISTORIAM CRITICAM PHILOSOPHIAE.

Tom. I.
AD DISSERTATIONEM PRAELIMINAREM.
§. 1. pag. 4. lin. 2.

mnem sui temporis encyclopaediam designauit. Non hoc ita intelligendum, quod in encyclopaediae circulo ipsam sapientiam concluserit, quicquid vetusto tempore paulo sobrie magis rerum pondera aestimabat, et quod artes quoque mechanicas sapientiae titulo cohonestandas esse statuerit: sed totius intellectus humani operationum chorum quasi quendam instituentes, quicquid ad ornandam mentem, etaugendam atque perficiendam ingenii pulchritudinem facere cognouerant, omne illud vno circulo sapientiae comprehensum gradibus suis veteres distinxerunt, et liberarum artium atque disciplinarum cultura perficiendo, atque praeparando, gradus illos ostenderunt, quibus ad philosophiam, et per hanc ad ipsam sapientiam animus posset ascendere. Vno itaque sapientiae titulo, non tam organa illa mechanica, quibus teneri quasi infantum artus coërcentur, προπαιδεύματα scilicet primamque literaturam, et post hanc liberales artes, superbire posse, innuerunt, nec perducere eos animum ad virtutem, sed expedire tantum, fatente Seneca [a] statuerunt: et *τὰ ἔξωθεν μαθήματα praeparare animum et ad philosophiam mentes attollere* rati, adiutrices has manus sapientiae titulo

 non

a) Ep. 88. conf. ep. 89.

non proprio ſed commodato cohoneſtarunt. Enata inde, vbi paulo curatius diſtinguendum erat, diſtinctio inter προπαιδίαν ἐγκυκλίων μαθημάτων, φιλοσοφίαν, καὶ σοφίαν, quae maxime in ſcholis Alexandrinis commendabatur quamque multis argumentis inſtruxerunt, CLEMENS ALEXANDRINVS[b] atque PHILO[c] πολυμαθείας laude celeberrimi. Quorum vterque non niſi his praeparationibus ad ſapientiam iter patere contendit, et ad ſacram quoque diſciplinam hos gradus accommodat. Qua in re veterum Pythagoreorum et Platonicorum veſtigia illos preſſiſſe, ex illis cognoſci poteſt, quae ſuo loco diximus[d]. Mereturque imprimis ea de re legi iucunda PHILONIS περὶ τῆς εἰς τὰ προπαιδεύματα συνόδου diſſertatio, qua allegoria ab Abrahamo deducta, qui ancillas in thorum receperat, vt familiam augeret, luculenter expoſuit, quo pacto inito quaſi matrimonii vinculo cum his artibus praeparatoriis, velut ancillis, tandem ad legitimum ſapientiae thorum, acceſſus mediante philoſophia pateat[e].

pag. 4. lin. 12. *Sapientum titulo afficientes.* Non obiecti autem ſolius, Dei, principiorumque diuinorum contemplandorum cauſſa ita dicti ſunt; ſed reſpexerunt quoque, qui honorabili nomine ſapientiae virorum de rebus coeleſtibus diſſerentium choros cohoneſtabant ad opera diuina, quibus res diuinae totiusque mundi generatio, ortus atque conſtitutio debentur. De his enim eloqui, cum ſublime eſſe et diuinitatis plenum intelligerent, et hac via animum ad vnionem cum fonte ſuo ex quo effluxit, felici ἀνόδῳ redire ipſamque ſummam felicitatem conſequi poſſe ſibi promittebant, non altius ſapientiae culmen, quam theogoniae et coſmogoniae conſiderationem eſſe, ſtatuebant. Vnde pulchre CICERO[f] *nec vero Atlas ſuſtinere coelum, nec ſtellatus Cepheus cum vxore, genero, filia, traderetur, niſi diuina coeleſtium cognitio nomen eorum ad errorem fabulae traduxiſſet. A quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione ſtudia ponebant, ſapientes et habebantur, et nominabantur.* Quae ratio eſt, cur notitia ſapientiae barbararum gentium, his potiſſimum capitibus abſoluatur, vt familiarum diuinarum enarrationes atque emanationes, mundique naſcentis et conſtituti rationes exponantur. Et haec potiſſima cauſſa eſt, cur philoſophia barbarica, quamuis tantum non tota traditiua ſit, et rerum tantum ſpiritualium atque diuinorum principiorum explicatione a maioribus accepta abſoluatur, locum tamen capiat in philoſophiae hiſtoria, et vetuſtiſſimae philoſophiae placita; quae theologiam barbaricam et exoticam, ipſamque religionis hiſtoriam et theologumena conſtituunt, ab hiſtoriae philoſophicae tractatione non queant excludi.

pag. 4. lin. 4. a fin. *Ad humanae mentis felicitatem comparandam et augendam aliquid conferre aptum eſt.* Tantum autem abeſt, vt felicitatis humanae

b) Stromat. L. I.

c) De congreſſu quaer. erud. gratia, p. 436 ſeqq.

d) T. I. P. II. L. 2. c. 10. p. 1044. c. 6. p. 670.

e) Comparandus cum his Io. WOWERIVS, de polymath. c. 26. p. 234 ſeqq. quibus dicta latius poſſunt illuſtrari.

f) Tuſcul. L. V.

manae ſcopum atque finem plerique philoſophi excluderent, vt ad hanc vnam potiſſimum reſpexerint, indeque philoſophiae ſtudium commendauerint; idque inde ab aliis artibus diſtinxerint, quod hae quidem non alium habeant finem niſi opus conficiendum, ſola autem philoſophia finem ſuum conſideret, qui ſit veritatis cognitio et honeſtatis virtutisque contemperatio, ex qua vera mentis tranquillitas naſcatur, et deſiderata humanae menti felicitas exſurgat. Quo ſenſu dixit METRODORVS [ff]: *μηδεμίαν ἄλλην πραγμάτων ἐμπειρίαν τὸ ἑαυτῆς τέλος συνορᾶν, ἢ φιλοσοφίαν, nullam aliam rerum experientiam*, (*μηδεμίαν τέχνην* mox vocat) *conſiderare ſuum finem quam philoſophiam*, id eſt obiecto ſuo ad conſtituendum finem ſuum, qui eſt mentis tranquillitas et felicitas, vti. Eleganter de ea re ſapientiſſimus philoſophorum Socrates, cum de conſtituendis philoſophiae limitibus ageret, nullius rationem habendam eſſe voluit, nec diſciplinas atque *μαθήματα* addiſcenda, quae ad bene beateque viuendum non pertinerent. Id quod ſuo loco adductum [g] omnino hic repetendum eſt. Eandem rationem tenuit Epicurus, qui philoſophiam dixit *ἐνέργειαν λόγοις καὶ διαλογισμοῖς τὸν εὐδαιμόνα βίον περιποιοῦσαν*, *eſſe operationem quae rationibus et diſputationibus vitam parat beatam* [h]. Quod quo pacto ſit intelligendum, malumus CICERONIS verbis explicare, quam noſtris: *philoſophia*, inquit, *nos primum ad Deorum cultum, deinde ad ius hominum quod ſitum eſt in humani generis ſocietate; tum ad modeſtiam magnitudinemque animi erudiuit, eademque ab animo tanquam ab oculis caliginem diſpulit, vt omnia ſupera, infera, prima, vltima media videremus* [i]. Immo nec philoſophi illi, qui in veritatis cognitione ſummum bonum poſuere, felicitatem excludere auſi ſunt, cuius exemplum poteſt eſſe Ariſtoteles, qui finem philoſophiae poſuit, in vita perfecta, et felicitatem dixit plenitudinem ex tribus maxime bonis conſtantem, iis nimirum, quae in animo ſunt, tum, quae ad corpus pertinent, ac tandem quae extrinſecus adueniunt [k]. Ipſe etiam, quanquam ſcientiam actioni praeferret, Thaletem tamen et reliquos Ionicae ſcholae viros, ait, fuiſſe *σοφοὺς μὲν, φρονίμους οὐκ*, quod eximia quidem atque admiranda et difficilia ac diuina quaedam callerent, ſed interim bona, humana vtiliaque non quaererent [l]. Pythagoram, Platonem, Cynicos taceMUS, ſuis locis dictos. Non itaque primus fuit LEIBNIZIVS, qui felicitatem finem eſſe philoſophiae dixit, quod contendit cel. GOTTSCHEDIVS [ll], ſed veterem ſobriamque definitionem ſeruauit et in luce clariore poſuit. Faſſus hoc eſt MICHAEL HANSCHIVS [m].

 Ibid.

ff) Apud SEXT. EMPIRIC. adu. Mathem. L. I. ſ. 61. quem locum pulchre illuſtrat GASSENDVS, Opp. T. I. pag. 3. dignus, qui conſulatur.

g) P. II. L. II. c. 2. §. 4. p. 559. conf. GELLIVS L. XIV. c. 3. XENOPHON. Mem. L. IV. pag. 815.

h) Apud SEXT. EMP. adu. Math. L. XI. ſ. 169. conf. quae dicta ſunt T. I. L. II. c. 13. p. 1255.

i) Tuſc. Quaeſt. L. II.

k) Ita LAERTIVS L. V. ſ. 30. ipſe ARISTOTELES Ethic. L. I. c. 12. τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ. Conf. quae T. I. P. II. L. II. c. 7. p. 836. dicta ſunt.

l) L. I. Rhet. p. 670.

ll) In Prooem. Inſtit. Hiſt. phil.

m) In principiis philoſ. Leibnizii more geom. demonſtratis p. 44. finis enim et felicitas coincidunt.

Ibid. p. 4. not. f. *Eleganter hac de re differit.* Plura quae huc pertinent, veterum philofophorum loca cumulauit, GASSENDVS [n] qui meretur cum his comparari.

pag. 5. lin. 24. *Exponente* CICERONE. Extat locus Tufc. Qq. libro quinto, cuius narrationem aliorum quoque ex Veteribus fides confirmat [o].

pag. 6. lin. 6. *Poftquam totus eruditionis humanae campus in quatuor facultates diuifus eft.* Factum id, poftquam feculo octauo poft C. N. atque nono fcholae publicae Caroli M. potiffimum liberali cura atque ftudio erectae funt, cum antea in monafteriis latuiffent, et imprimis fchola Parifienfis caput coepit erigere. Cum enim in monafteriorum fcholis feptem hactenus artes liberales traderentur, quibus pars quaedam difciplinarum philofophicarum explicabatur [p], publica fapientiae profeffione ad academias fcholafue publicas traducta, ratio quoque artium liberalium habita eft, quique eas docebant, artiftarum nomen acceperunt [q], quod idem fonat, quod hodie adhuc in promotionibus philofophicis artium liberalium magiftri fiue doctores fonant. Cum autem in hoc triuii et quadriuii curfu nobiliores philofophiae partes exularent, Ariftotelis autem auctoritas Auguftinum et Caffiodorum, quos hactenus duces caterua philofophantium fecuta erat, expuliffet, factum inde vt naturalis et moralis philofophiae praecepta in cathedris traderentur [r]. Quoniam autem callido confilio fapientiae cultoribus inculcabatur, non nifi feruilem et miniftram operam reliquis fapientiae difciplinis praeftare philofophiam [s], quam ex Peripato ab Arabibus acceperant, theologiae, iurisprudentiae, artique falutari, diftingui humanae eruditionis fiue fapientiae capita fumma in quatuor facultates coeperunt, theologicam, iuridicam, medicam, philofophicam, et ad hanc poftremam ampliori complexu relatum eft, quicquid inferioris, quod quidem iudicabant, dignitatis inter difciplinas referebatur, quo pacto a facultate philofophica, ne hiftoria quidem et poëfis exclufae funt. Quod quo emolumento vel detrimento factum fit, alio loco, qui ad hiftoriam literariam medii aeui pertinet, eft difpiciendum et enarrandum, confulenda autem funt celeberrima CONRINGII [ff] et IACOBI THOMASII [t] nomina.

Ibid.

n) Syftem. phil. prooem. c. 2. T. I. Opp. p. 4.

o) DIOG. LAERTIVS, L. I. f. 12. EVSEBIVS de praep. eu. L. X. c. 4. QVINTILIAN. L. XII. c. I. LACTANTIVS L. III. c. 14. quorum loca pulchre illuftrauit IACOBVS THOMASIVS, progr. 55. de vocabulo philofophia, edita a filio CHRISTIANO THOMASIO differtationum nomine Hal. 1693. p. 647 feqq. Dictus autem Pythagoras fenfu eminentiori philofophus, quod Porphyrio quoque eueniffe monet L. HOLSTENIVS ad vit. Pythag. p. 33. ed. Rom.

p) Diximus ea de re ex inftituto T. III. P. III. L. II. c. 2. p. 195 feqq. conf. Obf. Hal. fel. T. I. Obf. IV.

q) Ib. T. VI. Obf. XIV. p. 122 feqq. quae obferuatio eft IACOBI THOMASII.

r) Ex inftituto id a nobis T. III. l. c. p. 678 feqq. enarratum eft.

s) Conf. ill. WOLFIVS Diff. de philofophia non ancillante, quae extat in horis fubfeciuis Marb. 1729. trim. auct. p. 425 feqq.

ff) In Antiqq. Academicis, quibus de hoc argumento HEVMANNVS praefationem praemifit.

t) ll. cc.

Ibid. *Ascetae quoque philosophorum nomine insigniti sunt.* Legenda ea de re sunt, quae in tertio historiae criticae philosophiae Tomo ex instituto disseruimus, et quanto id philosophiae et religionis sanctioris detrimento euenerit manifestum fecimus.

pag. 10. lin. 8. 9. *Ita vt his illa reuera inseruiant.* Prolixe partitionem philosophiae ex mente veterum philosophorum exposuit SEXTVS EMPIRICVS *adu. math. L. VII.* qui est *contra logicos* [u] ad quem illustrem locum conferenda eruditissimi FABRICII diligentia [x] comparandaque tum quae GASSENDVS ad *institutiones philosophicas* praefatus [y] copiose disputauit, tum quae nos in singularum sectarum historia diligenter attulimus, quae suis locis et capitibus quaerenda sunt. Multum logomachiae inesse huic de philosophia veterum diuisione fatebuntur, qui eorum mentem paulo curatius explorant: vtinam ab hac ingenii scabie abessent, qui philosophiam tractarunt, recentiores omnes. De subdiuisionibus philosophiae non aeque sollicitos fuisse veteres, quam qui recentiori, maxime nostra aetate de augendis disciplinis philosophicis curiosius cogitarunt, ex enarratione systematum veterum in hac philosophiae historia facili attentione quilibet potest intelligere, et cum nostrorum temporum curiositate comparare.

pag. 13. §. 6. lin. penult. *Fatalis ignis plurimam scriptorum philosophicorum partem perdidit.* Ignotum illud bibliothecarum et librorum fatum nemini esse potest, qui literariam historiam vel a limine salutauit: consulere autem, qui exempla singularia cupit, potest scripta eorum, qui de libris combustis egerunt [z], et imprimis, qui celebriores bibliothecas incendiorum infelicitate in cineres redactas enumerarunt [a]. Nos hoc loco e multis exemplis vnum tantum alterumue in scenam adducimus, ex quibus intelligi potest, codices philosophicos praestantioris notae, quales imprimis veteres reges inter thesauros suos literarios carissimos habebant [b], fatali incendio fuisse deletos. Bibliothecam Alexandrinam, Ptolemaeorum Aegypti regum immensa fere et incredibili liberalitate omnis antiquitatis codicibus fuisse instructissimam et refertissimam, in quam etiam Attalica Pergamenorum ab Antonio illata est, testes sunt veteres omnes, qui regios hos thesauros vel viderunt, vel eorum mentionem fecerunt [c]. His vero praefecti erant magni nominis viri docti, maxime

u) l. 1-23. x) p. 370 seqq.

y) T. I. Opp. p. 26 seqq. Recentiores diuisiones philosophiae enarrat Cel. HOLMANNVS, Introd. in phil. vber. P. I. p. 33 seqq.

z) Fusius ea de re in historia literaria vniuersali agendum est, consulendaeque tractationes Io. SCHMIDII et GVIL. SCHVZII de combustione librorum varii generis, ANDR. WESTPHAL. de libris publica auctoritate combustis, et imprimis πολυμαθεστάτου SCHELHORNII dissertationes duae de libris combustis quae in Amoenit. liter. T. VII. pag. 75 seqq. et T. IX. p. 752 seq. extant.

a) Michaelem Neandrum, Ioannem Lomaierum, Thomam Bartholinum, Andream Westphalum hoc nomine laudat cel. SCHELHORNIVS l. c. T. VII. p. 79. quibus STRVVIVS, MORHOFIVS aliique, qui historiam bibliothecariam tractarunt, possunt addi.

b) Libros Aristoteles suos Theophrasto tradiderat, et is Neleo Scepsio, qui Ptolemaeo Philadelpho vendidit. Ita ATHENAEVS dipnos. L. I. p. 3.

c) Consule quaeso SENECAM de tranquill. c. 9. vt intelligas, quantum ostentationis reges Aegy-

maxime philoſophi, inter quos Demetrius quoque Phalereus, eminuit [d], qui his regibus literariae rei, quae apud Graecos florebat, et imprimis philoſophiae Graecanicae ſtudio valde accenſis optimorum codicum Graecorum et imprimis philoſophorum αὐτογράφων magno aere comparandorum auctores fuerunt. Aſt inferali illo incendio, cum Alexandria vrbs in bello Alexandrino a militibus auxiliariis diriperetur, non conſilio quidem, et conſulta opera, fato vero triſtiſſimo inuidendae hae aeuo priſco gazae literariae conflagrarunt, et innumera optimorum codicum copia periit [e]: vnde factum, vt cariores poſtea et rariores eſſent maxime codices philoſophici et immenſo ſtudio Romani imperatores reſarcire damnum et codices philoſophorum, qui aliis locis ſuperſtites erant, colligere ſtuderent, qui in Apollinis templo poſtea ſeruabantur, cuius maxime conſilium debetur Auguſto, qui templo Apollinis in Palatio addidit porticus cum bibliotheca Latina Graecaque, vnde etiam Palatinae dictae ſunt [f]. Quod exemplum alii poſtea imperatores ſecuti ſunt, alio loco vbi hiſtoria aeui Romani literaria enarranda eſt, enumerandi. Verum nec his quoque theſauris ignis pepercit, adeo vt Domitianus, parum cetera liberalia ſtudia in initio imperii curans, opus haberet, bibliothecas incendio abſumtas impenſiſſime reparare, exemplaribus vndique conquiſitis, miſſisque Alexandriam, qui deſcriberent emendarentque [g]. Quamuis enim, quod ſupra dictum, in ea vrbe bibliothecam a Ptolemaeis regibus conquiſitam flammae deuorauerant, fuit tamen praeter illam, alia in Serapeo aedificata [h], quae prioris ſoror vocabatur, et quae Tertulliani adhuc aeuo ſuperfuit [i]: ex quo theſauro deſcripſerunt poſtea codices, qui reſtituendis et augendis bibliothecis operam addixere ſuam. Nec illa tamen fortuna diu fuit laetabilis. Commodo enim imperante Capitolina bibliotheca conflagrauit [k]. Ex quo incendio quamquam libri haud pauci eriperentur, et inſignes illae veteris orbis reliquiae velut ſparſa et disiecta corporis membra colligerentur, effecit tamen Gregorii M. inconſultus et praepoſterus feruor, vt quoscunque libros Palatinus ille Apollo adhuc ſeruauerat, incendio traderentur [l]; quod memorabile deplorandi fati literarii exemplum ſuo loco in hiſtoria philoſophica medii aeui ex inſtituto tetigimus, eiusque veritatem contra Baylii et Barbayracii dubitationes roborauimus [m]. Nec laetiores ſucceſſus habuere imperatorum Byzantinorum de erigendis bibliothecis et colligendis reliquiis literariis conſilia.

Quibus

Aegypti in hac bibliotheca colligenda prodiderint. Conf. GELLIVS L. VI. c. 17. conf. LIPSIVS de Biblioth. c. 2. Opp. T. II. p. 1124.

d) Seriem eorum explicat IONSIVS de Script. Hiſt. phil. L. I. c. 18. p. 859. qui conſulendus.

e) GELLIVS l. c. IOSEPHVS Antiq. Iud. L. XII. c. 2.

f) Eam exſtruere Caeſar deſtinauerat, vid. SVETON. in Caeſ. c. 44. perfecit Auguſtus, IDEM in Aug. c. 29.

g) IDEM in Domit. c. 29.

h) EPIPHAN. de ponderibus, et menſ. T. II. p. 168. AMMIANVS L. XXII.

i) In ea ſacros codices Hebraicis literis ſuo tempore aſſeruari, tradit TERTVLLIANVS in Apolog. c. 18.

k) EVSEBIVS in Chron. ad an. 190. OROSIVS L. VII. c. 16. conf LIPSIVS de Biblioth. c. 7. T. II. Opp. p. m. 1133.

l) IOAN. SARISBERIENSIS nug. curial. L. II. c. 26. p. 125. meral. L. VIII. c. 19. p. 646.

m) T. III. L. II. c. 2. §. 3. p. 560.

Quibus cum primi fuiſſent auctores Conſtantinus magnus, eiusque filius Conſtans [n], et Iulianus quoque maxime in eam rem curam intenderet, vt in vrbe pariter Byzantina, et Antiochiae publicae bibliothecae paterent [o], et a doctiſſimis viris, qui illis praeficiebantur, curarentur [p], ſucceſſoribus aliis ab eo exemplo non deſciſcentibus, fatales tamen flammas effugere non potuere deſtinatae poſteritati diuitiae literariae. Nam et illam bibliothecam Iouianus, concubinis inſtigantibus totam cremauit [q]. Et Baſiliſco tyrannidem exercente, ingens Conſtantinopolitanam vrbem depauit incendium, quod in foro aerario exortum, cum vicinia omni, ipſam quoque baſilicam vna cum bibliotheca abſumſit, in quo incendio centum viginti millia librorum perierunt [r]. Sidus tamen aliquod literis amicum cum exoriretur, ex cineribus reſurgere coepere literae, reſuſcitataque baſilica, et addito virorum doctorum duodecim collegio, qui ſub doctoris cuiusdam, quem oecumenicum appellabant, auſpiciis pereuntes et fugientes literas retraherent, et theſauros literarios iterum colligerent. Reſtitit tamen et priſtino malo inuoluit fati malignitas. Cum enim viri iſti docti Leonis Iſauri ſententiae de tollendis imaginibus ſubſcribere recuſarent, ipſas aedes cum bibliotheca, et doctis iſtis viris noctu comburi iuſſit imperatoris crudelitas [s]. Tandem vt ipſum veteris literaturae iugulum peteretur, et euerteretur, quicquid reliquiarum doctrinae in bibliotheca ſupereſſet, Saracenorum barbaries, ſub Ommiadarum imperio effecit [t]. Qui cum ſecundum Muhammedis legem non niſi Corani lectionem tolerandam eſſe ſtatuerent, adeo in delendis Graecis libris, maxime philoſophorum inſaniuerunt, vt cum Alexandriam expugnaſſent, inque ea vrbe plurimae bibliothecae, propter vetuſtiſſimos codices, qui fatorum crudelitatem euaſerant, vehementer illis commendarentur, ferali conſilio omnes illos per balnea Alexandriae diſpergi atque illis calefaciendis comburi iuſſerint [u]. Quod nec Almamon, princeps

n) THEMISTIVS Orat. B. Conſtantinus tamen magis ad libros ſacros reſpexerat, quos perſecutiones antea ex plerorumque manibus excuſſerant, Conſtans filius latius bibliothecam inſtruxit addito praefecto.

o) ZOSIMVS ann. L. III. c. 11.

p) Eam Iulianus ex Georgii Cappadocis, aerarii Conſtantinopolitani quaeſtoris bibliotheca ampliſſima, miſere diſcerpta et disiecta collegit, eo quod multa in ea eſſent philoſophica et rhetorica: vid. IVLIAN. ep. 9. 36. conf. ALLATIVS de Georgiis, p. 307. et FABRIC. Bibl. Gr. Vol. X. p. 60c ſeq. eam Bibliothecam imperator in fano Traiani ab Adriano exſtructo erexerat.

q) Narrat famoſam inſaniam Ioannes Antiochenus, cuius reliquias conſeruauere excerpta Valeſiana p. 845 ſeqq. itemque SVIDAS in Iouianus T. III. p. 121.

r) ZONARAS ann. T. III. in Baſiliſco, p. 43. ed. H. Wolfii, CEDRENVS, et ex his LIPSIVS l. c. 3. p. 1128.

s) ZONARAS in Leone Iſ. T. III. p. 84 ſeq. qui integer locus legendus eſt, eius enim temporis hiſtoriae literisque multam lucem accendit. Fuiſſe in ea Bibliotheca multos quoque codices humanae ſapientiae τῆς θύραθεν σοφίας, id eſt, philoſophicos monet Zonaras.

t) Vt haec recte intelligantur, legenda ſunt, quae de odio Muhamedis et Saracenorum in Graecas literas et philoſophiam T. III. H. P. I. L. III. c. 2. §. 3. p. 135 ſeqq. diſſeruimus.

u) ABVLPHARAIVS dynaſt. IX. p. 116. cuius ipſa verba l. c. L. III. c. l. §. 5. p. 30. adduximus. Complures tamen libros Graecos flammis ſubduxit clandeſtina virorum doctorum, qui in exercitu Saracenico degebant induſtria. conf. FREIND hiſtoire de la Medecine P. II. p. 5 ſeqq. Non tamen ita priſtina felicitas literis librisque Graecorum philoſophicis rediit. Verſiones enim Arabi-

ceps cetera literis fauentiſſimus mutauit, ſed factis prius librorum Graecorum, qui ad philoſophiam artesque ſpectabant, verſionibus Arabicis, Graeca αὐτόγραφα igne deleri iuſſit [v]. Ex quo breui ſpecimine, quod ex faſtis literariis veteris mediique aeui valde augeri poſſet, ſi id ageremus, facile iudicari poteſt, vnde magna illa veterum codicum, Graecorum maxime, penuria orta ſit, et quo pacto non philoſophorum modo celeberrimorum αὐτόγραφα maximo olim ſtudio atque cura et immenſis ſumtibus ab imperantibus et proceribus bibliothecis publicis illata amplius non inueniantur, ſed et reliquorum librorum philoſophicorum manu exaratorum ea copia non deprehendatur, quam nos expectare iubebat inſignis veterum in his diſciplinis ſcripto explicandis diligentia. Recentiora exempla, v. c. Scorialenſe, tanquam nota breuitatis cauſſa praeterimus.

§. 6. p. 15. lin. 1. *Ad linguam loquendique modum quam maxime attendendum.* Huius cautelae vſus ampliſſimus eſt in comparatione doctrinarum philoſophicarum non inter ſe modo, ſed quam maxime etiam cum ſcriptura S. et religione Chriſtiana. Seducti enim multi viri docti et in lectione philoſophorum veterum exercitatiſſimi, vocibus et ſententiis haud paucis, quae eandem cum ſcripturae verbis conſonantiam produnt, harmoniam ſibi inueniſſe viſi ſunt inter puriora diuinae reuelationis dogmata et ſyſtemata philoſophorum veterum, quae tamen ſi ſyſtematis ipſius ſenſum et connexionem conſideres, longo alio et deteriori ſenſu, at ſubdola tamen imitatione, falſitatem produnt, et ſtudium gentilium philoſophorum ſuae ſectae placita Chriſtianorum vocibus pingendi et ornandi manifeſtant. Qua in re eclecticos Alexandrinos fuiſſe ſedulos deſideratiſſimus MOSHEMIVS [x] demonſtratum dedit; et Stoicos ſimilia auſos nugas ſuas iſtis coloribus commendatas vendidiſſe, peculiari tractatione fecimus [y] euidentiſſimum.

Ib. p. 14. lin. vlt. *Suo loco erit manifeſtiſſimum.* Inde vero ratio petenda, cur in philoſophiae hiſtoria, non dogmata tantum philoſophorum, ſed eorum quoque vitae actorumque hiſtoria critico examine expendenda ſit, ſine qua face in intelligendo vero et genuino dogmatum ſenſu ſaepe caecutimus. Quod vt in omni dogmatum hiſtoria cauendum eſt ſollicite, ita mirandum, eſſe viros doctos, qui philoſophorum res ex philoſophiae hiſtoria proſcriptas cupiunt, vnamque dogmaticam conſiderationem poſcunt: quam tamen nemo critica accuratione traditurus eſt, qui non dogmatum natiuitatem et ortum, occaſionem, finem, et aſſertiones partium aduerſarum intellexerit, riteque comparauerit. Ex hoc autem conſtare quoque poteſt, videri interim quaedam minuta et facile prae-

Arabicae ex Graecis confectae horum vſum adeo ſuppreſſerunt, vt neglectae tantum non omnes euaneſcerent.

v) LEO AFRIC. de vir. illuſtr. Arab. in FABRICII Vol. XIII. B. Gr. p. 260.

x) Diſſ. de ſtudio ethnicorum Chriſtianos imitandi Syll. Diſpp. ad H. E. pert. Vol. I. p. 331 ſeqq.

y) Miſcell. hiſt. philoſoph. P. I. Obſeru. 9. p. 225 ſeqq.

praetereunda, quae tamen in illustrandis veterum placitis vsum praebent expectatione maiorem. Exemplum qui cupit, eum ad Stoicam philosophiam, vbi apud Iureconsultos in vsu esse cepit, amandamus, qualem tomo secundo H. C. P. descripsimus.

p. 16. m. VII. lin. 5. a fine. *Deforme philosophiae aedificium extruunt.* Conquestus est ea de re et luculentum eius exemplum suppeditauit PORPHYRIVS in *vita Plotini* [z], narrans: progressos esse ex Christianis haereticos, Adelphii, Acylinique sectatores, qui Alexandri Libyci, Philocomi, Demostrati, Lydi plurimos libros circumtulerint, et reuelationes quasdam Zoroastris, Zostriani, Nicothei, Allogenis Mesi aliorumque eiusmodi palam ostendisse, asserentes Platonem intelligibilis essentiae profundum minime penetrasse. Gnosticos veteres intelligit, orientalem quandam philosophiam a Zoroastre aliisque orientis philosophis acceptam iactantes, atque suam philosophiam Graecanicae opponentes: quos mire omnia confudisse, et miscuisse quadrata rotundis, ipse PLOTINVS [a] contra hos homines monuit, de quibus ad orientalis philosophiae historiam digressis plura monenda sunt. Haec enim istorum hominum confusio in caussa fuit, cur istud philosophandi genus inter Graecos plerisque ignoraretur. Certe, qui hoc philosophiae genus ideo negant, quod Graecis fuerit indictum non recordantur, eius veram caussam esse, quod pro suppositio illud foetu habuerint, indignam, qui inter successiones philosophicas enumeretur. Extitisse tamen, vel vnus hic locus manifeste euincit, quo παλαιᾶ λόγυ nomine Graecanicae philosophiae opponitur. Sed Pythagoreos quoque et Platonicos ipsos, quorum contubernio Plotinus potissimus auctor fuit, in eodem luto haesisse, non negat IAMBLICHVS [b], et in horum hominum historia ex instituto infra probatum est. Antiquissimus autem hic supponendi mentiendique mos est, quem miramur potuisse IACOBVM MAVSSACVM [c] virum doctissimum illi demum tempori tribuere, quo Ptolemaeorum regum, Alexandriae et Attalorum regum Pergami industria bibliothecas publicas construendi inualuit, illique magnam aeris vim in comparanda priscorum sapientium scripta erogarunt. Quanquam enim facile nobis persuademus, regiam hanc liberalitatem accendisse librariorum auaritiam et fingendi astutiam; ante haec tamen tempora longeque prius hanc ipsam fingendi supponendique licentiam effloruisse, vel vnus Aegypti mos probat, omnia sua Hermeti siue Mercurio inscribendi. Quod auctoritatem suis scriptis et placitis conciliandi artificium apud Aegyptios Mneuem regem potissimum in vsum adduxisse refert DIODORVS SICVLVS [d].

pag. 19. lin. 25. *Inter omnes constat.* Heic vero et illud cauendum, ne quod in studio philosophiae sectariae toties factum est, et hodie quo-

 que

z) Cap. 16. p. 119. Vol. II. Bibl. Gr. Fabr.

a) Opp. En. II. L. IX. in quo etsi Gnosticos nomine non appellet, Porphyrius tamen contra hos librum scriptum esse prodidit, et ipse, contra Gnosticos, inscripsit.

b) Prooem. de myst. Aegypt.

c) Diss. crit. ad Harpocrationem p. 97.

d) Biblioth. L. I. p. 84.

que interdum fieri videmus, ſyſtemata ſectae vel praeceptoris pro veriſſima et vna veritatis regula habentes, putemus omnem philoſophorum ordinem, etiam vetuſtiſſimum, et a nobis tota fere orbis parte diſtantem in eandem opinionem conſenſiſſe, quam ſecta iſta eiusque conditor definiuit. Hoc enim vbi fit, omnia confundi, incerta pro certis obtrudi, ſuppoſititia pro genuinis haberi, veteribus nouos ſenſus affingi, et hoc pacto miſerabile philoſophiae pariter atque eius hiſtoriae chaos nomine hoc indignum condi neceſſe eſt. Nec ſi cuncta quidem erudite ornentur, aliud inde enaſcetur, niſi vt intelligamus, quid optemus, vt veteres noſtrae ſectae vel opinionis cauſſa docuerint. Quod a philoſophica hiſtoria merito arcendum, quae ea tantum enarrat, quae inito examine ſecundum fidei hiſtoricae leges veriſimilia deprehenduntur, ſiue veritati conſentanea ſint, ſiue errores foueant. Valde contra hanc cautelam turpiter neglectam peccauerunt, qui theologiae naturalis hiſtoriam ſcripſerunt, vel ex eius ſcriniis religionis reuelatae cauſſam defenderunt. Hi enim cum rectiores de Deo deque rebus diuinis ſenſus ſibi merito concepiſſent, vel ad reuelatorum dogmatum traditionem ratiocinationis ope decreta philoſophorum exegiſſent, atque emendauiſſent, rectius inde placitorum veterum aedificium exſtructuri, vetuſtiſſimorum hominum barbarorum, Graecorum, Orientalium decreta atque mentem miſere peruerterunt, et vbique ſana, pulchra, commendanda viderunt, illis indignati, qui craſſos veterum errores detexerunt, ſtatueruntque cum D. Paulo, eos in ſapientia ſua inſaniuiſſe. Quo pacto nuper cl. OETTINGERVM [e], virum doctiſſimum potuiſſe vetuſtos cabbaliſtarum errores non ad ſenſus tantum ſanos reuelationis reuocare, ſed cum Leibnizianis, Malebranchianis, Newtonianis, quin cum omni παραδοξοφιλέντων cohorte comparare, merito ſtupuimus. Aliorum exempla, qui eadem chorda, ſed venuſtius et magna ſpecie oberrarunt, cum chara nobis ſint nomina, et ob eruditionem ſingularem ſuſpicienda, praeterimus. Qui ſi hoc vnum cogitauiſſent, omnem veteris theologiae naturalis orthodoxiam euerti, hoc principio abſolute admiſſo: ex nihilo nihil fit, quod cardinis et fundamenti loco in hoc aedificio omnem philoſophiam gentilem poſuiſſe, certiſſimis teſtimoniis in hoc opere hiſtorico philoſophico demonſtrauimus, indeque eos vel materiam emanationis lege et ordine ex Deo deriuauiſſe, vel eam Deo coaeuam ſtatuiſſe, vel vniuerſum vnum totum non eſſentia, ſed φαινομένοις tantum diſtinctum aſſeruiſſe, ita vero omnia, quae ſana videri queant principia miſere corrupiſſe, ab ineptiente iſta interpretatione philoſophiae veteris abſtinuiſſent. Vtrum autem in depraedicanda et cum ſuo ſyſtemate concilianda Confuciana ſapientia, noſtra aetate non ad eundem lapidem offenſum ſit, lectori examinandum relinquimus. Verum quis non ad lapidem in medio poſitum incautus inter-

e) In explicatione tabulae Cabbaliſticae doctrinam Sephirothicam exhibentis, in qua quadrata rotundis miſceri ſtupuimus.

interdum offendat, maxime ſi rerum ſuarum interſit, in hac via inceſſiſſe?

pag. 19. not. f. *Epiſt. Leibniz. T. II. p. 121.* Et hunc tamen heroem inter philoſophorum choros incomparabilem, ad hunc lapidem haud ſemel impegiſſe omnino fatendum eſt, et vel vna ἐντελεχείας explicatio luculenter probat, quam clara luce inſtruendo caecutienti Ariſtoteli viſum, quem non habuit, dedit. Hic enim, quid ſibi iſta voce velit, non intellexit. Annon idem acciderit facundo et veteris philoſophiae peritiſſimo ſcriptori, cl. GERDILIO, Pythagoreae et Ionicae ſcholae placita, longe acutius, quam priſcum illud aeuum ſolebat, rimanti et explicanti [f], infra inquirendi commoda magis dabitur occaſio.

pag. 23. lin. 6. 7. *Si erroris fontes et propaginem didiciſſent.* Laudandus ideo candor et eruditio clariſſimi IO. CASPERII, qui licet in media Iuuauienſi, quae vnius Romanae eccleſiae decreta ſe ſequi ambitioſe iactat, academia ſcriberet, attamen anno cIↄIↄccxLI. ſub ficto *Adeiſidaemonis Philoromaei* nomine *Vindicias aduerſus ſycophantas Iuuauienſes* edidit, et ex penitioribus hiſtoriae ſacrae ſcaturiginibus demonſtratum dedit [g], ſanctorum in coelo ciuium in genere et imprimis S. Matris Virginis, qui in ea eccleſia vel ex lege eccleſiaſtica, vel ex neceſſitate tamen morali obtruditur ὑπερδουλείας et δουλείας cultum non ſacras literas nec puriorem antiquitatem, ſed has putidas ſcaturigines produxiſſe, immanemque et imprimis a D. AVGVSTINO [h] reprobatum errorem Platonicorum Alexandrinorum, de variis bonorum geniorum et daemonum claſſibus, quibus velut mediatoribus ad Deum vtendum ſit, progenuiſſe: quod imprimis a Pſeudo-Dionyſio ad D. Thomam et ab hoc ad reliquos ſcholae doctores traductum eſſe eleganter demonſtrat.

pag. 28. lin. 4. *Saepius animaduertet.* Mirandum virum cetera doctiſſimum, verum ad ſcribendam hiſtoriam philoſophiae criticam, nec animi, qua par eſt ſinceritate, nec doctrinae, quam illa requirit auxiliis ſatis paratum maluiſſe in alios, quorum labore et veritatis ſtudio innumeros errores ſuos potuiſſet detegere et ſic lectori ſuo atque famae etiam et exiſtimationi parcere, indignis modis debacchari et elegantiarum Gallicarum in ciuilitatis humanae ſtudio non ſine ſuo pudore obliuiſci, quam ad vnum veritatis propagandae ſtudium cuncta reuocare. Quod tamen cur aliter euenerit, illis iudicandum relinquimus, qui huius viri, in annalibus literariis non ignoti rationes viuendi et ſtatuendi norunt, et vel vnicam illepidam *de arte ridendi et iocandi in ipſo mortis articulo* diſſertatiunculam legerunt. Quibus generis hominibus nihil peſtilentius accidere poteſt hiſtoriae philoſophicae.

p. 27. §. XI. lin. 4. *Prolixius explicata alibi quaerenda ſunt.* Laudanda hac in parte eſt virorum celeberrimorum ex gente Britannorum diligentia,

f) In eleganti introductione ad ſtudium religionis, lingua Italica Taurini 1756. edita.

g) C. 7. p. 42 ſeqq.

h) De C. D. L. IX. c. 16. L. X. fere toto.

tia, ex quorum commentariis in ſcripturam ſacram *catena* illa *exegeſeos biblicae* conſtructa eſt, quam optimo conſilio nunc quoque in vernaculam ſuam translatam legunt Galli Germanique noſtri. Illorum nempe haud leuis in eo verſata eſt induſtria, vt ſi quid textui ſacro lucis ex doctrinarum veterum hiſtoria accendi poſſet, ex penu ſuo abundanti liberali id manu conferrent. Quod imprimis in annotationibus cl. WHITHBII obſeruari poteſt. Fatendum tamen, non multa tantum illos praetermiſiſſe, egregiam ſacris paginis lucem accendere apta, ſed et nonnulla vel audacius quam par erat allata, vel incerta fide perperam applicata adhibuiſſe, quae emendationem poſtulant, exemploque eſſe poſſunt, quam caute hoc in campo verſandum ſit. Quapropter cum iſtius catenae exegeticae partes illae, quibus noui Teſtamenti paginae explicantur, nobis recenſendae, complendae et examine critico emendandae, nouis vero, vbi opus erat, obſeruationibus augendae in Germanica editione obtigiſſent, ad hos quoque philoſophiae hiſtoriae vſus, diligenter reſpeximus, cuius exemplum ſuppeditare illa loca poſſunt, vbi diui Apoſtoli inuenuſtam orientalis philoſophiae tot tantarumque haereſium foecundam matrem iugulant, eiusque inter Iudaeos ſubrepentis decreta euertunt, quod imprimis ab Apoſtolo Paulo in epiſtolis ad Coloſſenſes et Timotheum factum eſſe luculentis teſtimoniorum exemplis confecimus.

pag. 31. lin. 29. ante §. XI. *Veri cupido animo feratur ſuperetur que.* Hunc improbum indagandae hiſtoriae philoſophicae laborem non immerito inter praecipuas cauſſas referimus, cur non aeuo tantum medio, quo omnis literaturae honos emarcuit, vixque vnus atque alter, e. g. Ioannes Sariſberienſis ſimilesque pauci eminuerunt, qui vltra vulgus triuii ſaperent, et veterum ſententias rite tenerent: ſed cur noſtro quoque tempore, quo ad elegans et iucundum hoc hiſtoriae genus exempla magnorum virorum ingenia inuitarunt, pauci ſint, qui hunc campum ingrediantur, pauciores, qui emetiri cupiant, et in omni veteris diſciplinae circulo, quo ne minima quidem particula veteris ſupellectilis et antiquitatum leuiſſimarum negligitur, philoſophiae hiſtoria poſtremo habita loco ſit et tantum non abiecta: curque in tanto renouatarum literarum meliorum et elegantiorum lumine tam paucos habeamus hiſtoriae philoſophicae iuſtis legibus circumſcriptae ſcriptores, cum tamen aliud nos docuerit tanta veterum diligentia, vt integro tractatu bonae frugis pleno ſcriptores hiſtoriae philoſophicae veteres enarrare potuerit IOANNES IONSIVS. Cum enim non parum ſudoris, induſtriae, meditationis, et imprimis patientiae requirat philoſophiae hiſtoria, noſtri autem temporis neſcio quae curioſitas ad finem et extrema ſtudiorum praepoſtero curſu properet, mirum non eſt, contemni haberique inſuper nobiliſſimam eruditionis hiſtoriae partem, et ob impatientem diuturni laboris animum nimiamque feſtinationem praetermitti: ſic vt felici fato fieri cenſendum ſit, ſi in ἐγκυκλοπαιδείας circulo, qui hodie obtinet, non

plane

plane nulla hiſtoriae philoſophicae ratio habeatur, ſaepeque inter academicos doctores deſit, qui viam monſtrare queat, quamuis aliarum diſciplinarum, quarum olim nomina vix audita ſunt, profeſſores lautis hodie ſtipendiis alantur; et ſi vnus alterque bonarum literarum ſtudioſus reperiatur, qui ſano conſilio inductus ad haec ſacra animum attendat, ita tamen vix ſemeſtre illis ſpatium tribuatur, quo facile poteſt intelligi parum, quod ſapiat, poſſe diſci, et ne externos quidem philoſophicae hiſtoriae vultus poſſe ſatis conſiderari. Id quod aliter viſum veteribus, quos, auctore Ariſtotele non latuit, annis ſcientias naſci et hiſtoria rerum, quae ſcientiis ſunt ſubiectae; illud vero non menſium ſed annorum opus eſſe. Quapropter Chion Platonis auditor [i] cum a ſuis vrgeretur, vt ne longo tempore in diſcendis philoſophorum placitis et decretis vellet occupari, reſpondit, minimum ſibi decennio opus eſſe, priusquam abſoluat. Quod non mirabitur, qui ampliſſimum eius campum, qui percurrendus eſt, animo paulum curioſo cogitet: quanquam iuſtis auxiliis adiuto non impoſſibile putamus intra biennium tantum diſciplinae huius diſcere, quantum ad philoſophiam encyclopaedia continendam pertinet, quo ſpatio Proclum hoc ſtadium emenſum tradit MARINVS [k]: modo iuſta praeparatione, et imprimis literaturae veteris non prorſus ignarus accedat. Aſt haec noſtro tempore rara auis eſt, quo ex veteri praeiudicio omnis ſapientiae circulus in quatuor facultates diſtribuitur, et fugacia atque ad τελετὴν ſtudiorum properantia adoleſcentium ingenia non diſciplinis propaedeumaticis exercentur atque praeparantur, ſed ad ſcientias, quas vulgus inepto praeiudicio ſuperiores vocat, admittuntur, vel trahuntur quoque interdum, mala ſaepe doctorum publicorum fide, et quod ad hunc ſcopum non facit, pro otioſo labore et ingenioſo habetur otio, eo quod nec honores et titulos, nec opima praemia atque munera ita conciliare licet, mentes autem iuueniles inferiorum ſcholarum vitio adeo ignauam ſtudiorum operam addiſcunt, vt, quo euolare commodo et ſuperficiario conatu non poſſunt, eo eniti contentioſe et cum cura plerique ſpernant. De qua tamen ingeniorum ſcabie ab academiarum ſtadiis arcenda merito ſolliciti debebant eſſe, quibus cura demandata eſt, vt ad rempublicam vtramque rite ornandam omni labore et conatu formetur iuuentus academica. Verum haec quamuis neceſſaria, nec a noſtris circulis aliena latius hic exquirere non licet, ſed virorum cordatorum et de humana ſocietate bene mereri cupientium meditationi commendanda ſunt. Cauſſam tamen hanc potiſſimum fuiſſe, cur tot annorum curam in hoc ſtudium rite expoliendum tandemque ſuis

i) Chion Heracleenſis cum Leonida Platonis diſcipulus fuit IVSTIN. L. XVI. 5. extant ſub eius nomine epiſtolae editae a STEPHANO et CASELIO in quibus potiſſimum demonſtratur, philoſophiam non reddere homines inertes, verum ad negotia publica non minus, quam priuata idoneos. Reperiuntur Chionis Epiſtolae etiam in collectione Aldina et Geneuenſi 1606. fol. edita. Conf. FABRICIVS Bibl. Gr. Vol. I. pag. 407.

k) In vita Procli, c. 2.

ſuis limitibus conſtituendum adhibuerimus, fateri publice non erubeſcimus.

pag. 32. lin. 6. a fin. *Alibi prolixius dicendi locus erit.* Dedimus ſcriptori de hac eruditionis parte praeclare merito, ſine cuius diligentia in innumeris rebus ad eam pertinentibus coecutiremus locum eiusque res, pro inſtituti ratione ſatis prolixe enarrauimus in hiſtoria ſectae Epicureae poſt C. N. vigentis [l]: non quod ipſum fuiſſe Epicuri ſequacem putemus, quod nullibi prodidit, neque nomen huic ſectae ſe addixiſſe manifeſtauit, quamuis viri paſſim docti hanc coniecturam ſequantur, ſed quod hominis vere eclectici, et qui in nullius ſectae caſtris militauiſſe videtur, propenſa magis erga Epicurum, cuius nobis αὐτογράφων partem conſeruauit voluntas fuit, quam erga alios, quibus appendicis loco, cum alibi collocari vix potuerit, hunc locum aſſignauimus.

Ib. lin. penult. *Suo loco monebimus.* Factum illud infra Tomo II. in Plutarchi Chaeronenſis hiſtoria [m].

pag. 32. lin. 20. *Scriptores, qui in hoc ſtadio cucurrerunt, enumerabimus.* Non tacenda hoc loco eſt laudabilis induſtria, celeberrimi olim academiae Ienenſis ICti BVRCARDI GOTTHELF STRVVII, qui condita, more ſuo, *bibliotheca philoſophica*, poſt Friſii, Spachii, Bolduani, Lipenii aliorumque labores, ſuperficiarios et parum, quod dignum eſſet afferentes, eos ſcriptores cum cura enarrare ſategit, tum qui fontes philoſophiae, per omnes fere ſectas diſperſos aperuerunt, tum, imprimis *capite tertio*, ſcriptores, qui hiſtoriam philoſophicam in ſpecie expoſuerunt: quo pacto enata illi occaſio dicendi de ſcriptoribus philoſophiae barbaricae, Indorum, Perſarum, Sinenſium, Arabum, Turcarum, Ebraeorum, Aegyptiorum, Suecorum, Gallorum, Germanorum, Graecorum, et ſpeciatim de ſcriptoribus philoſophiae Pythagoricae, Socraticae, Platonicae, Ariſtotelicae et Scholaſticae, Stoicae, Epicureae et Scepticae; quibus iuniores ſectae Ramaea, Carteſiana, Wolfiana, et Henoticorum conatus ſimul indicati ſunt. In quibus ſyllogis cum non ſatis plena eſſent enarrata omnia multaque noua acceſſiſſent, nonnulla quoque emendationem poſcerent, laudatiſſimo ſtudio V. C. LVDOVICVS MARTINVS KAHLIVS Profeſſor Goettingenſis in animum induxit vtiliſſimi libri vltra dimidiam partem aucti nouam nobis editionem dare, vt annales philoſophicae hiſtoriae literarii ex illis condi poſſent [n]. Quae editio cum prae-

l) Per. II. P. I. L. I. c. 2. ſ. 8. §. 8. p. 622 ſeqq. vnde heic dicta poſſunt ſuppleri.

m) P. I. L. II. ſ. 3. §. 12. p. 180.

n) Prodiit liber vtilis et iucundus cum augmentis Kahlianis Goettingae 1740. 8. Quamquam autem naeuis non caret, poterantque quaedam dilucide et copioſe magis dici, omitti quaedam et diſcerni, quae huc non pertinent, et critico cuncta iudicio illuſtrari, vt nihil eſt ab omni parte perfectum, contentos nos tamen hoc labore oportet, isque priuato ſtudio poliendus et perficiendus, donec vir aliquis doctus exſurgat ingenii, lectionisque variae atque criticae facultatibus ſatis inſtructus, qui criticam bibliothecam hiſtoriae philoſophicae condat. Tale quid in animo erat τῷ πάνυ HEVMANNO cum acta hiſtoriae philoſophicae conderet, qui tamen a conatu mature manum retraxit, cum improbum, quem poſcit, laborem ſentiret.

praeſtantiſſima ſit, recte facient hiſtoriae philoſophicae ſtudioſi, ſi ad eam colligent, quae praetermiſſa, dicta tamen inuenient ab aliis. Quo pacto ex hac ipſa hiſtoria critica philoſophiae in vſus et laboris ſupplementum adhibita largiſſima bibliotheca, hiſtoriae philoſophicae collectio poſſet inſtitui.

pag. 33. lin. 7. *Lux in hiſtoria philoſophica oriatur.* Iungit his hiſtoriae philoſophicae ſcriptoribus veteribus STRVVIVS [o] Eunapium Sardianum propter libellum *de vita philoſophorum et ſophiſtarum.* Verum ipſum eum librum non inſpexiſſe ſuſpicamur, alias vidiſſet, non occupatam fuiſſe diſerti Sophiſtae calamum in enarrandis philoſophorum veterum rebus, ſed in laudanda et extollenda ſchola Plotini et ſequacium, quos eclecticos vocamus, quorum res fuſe, aſt nec candide, nec plene ſatis exponit, de quo ſuo loco [p] ex inſtituto dictum eſt. Meliori iure huc vocandus eſt HESYCHII illuſtris libellus, *de his, qui eruditionis fama claruerunt,* inter cuius editiones MEVRSIANA eminet [q]. Ille enim plurimorum philoſophorum πίνακα exhibiturus, maxime e Diogene Laërtio [r] aliisque corraſit, quae ſcopo ſuo inſeruire poterant, quae tamen pleraque apud alios quoque leguntur. Philoſtrati autem vitae Sophiſtarum huc non referendae erant STRVVIO [s], qui non ad philoſophos ſed ad rhetores pertinent, in Philoſtratorum autem operibus ab eruditiſſimo G. OLEARIO editis nitide illuſtratae leguntur. Quanquam philoſophi et ſophiſtae nomen antiquo tempore non adeo differebat, vt non in philoſophiae quoque annalibus eorum mentio fieri poſſet. Id quod ipſe cenſuit PHILOSTRATVS monens [ſſ]: τὴν ἀρχαίαν σοφιστικὴν ῥητορικὴν ἡγεῖσθαι χρὴ φιλοσοφοῦσαν· διαλέγεται γὰρ ὑπὲρ ὧν οἱ φιλοσοφοῦντες· ἃ δὲ ἐκεῖνοι τὰς ἐρωτήσεις ὑποκαθήμενοι, καὶ τὰ σμικρὰ τῶν ζητουμένων προσβιβάζοντες οὔπω φασὶ γινώσκειν, ταῦτα ὁ παλαιὸς σοφιστὴς ὡς εἰδὼς λέγει. *Priſcam ſophiſtarum artem rhetoricam ſtatuere par eſt philoſophantem; nam de iisdem rebus, quibus philoſophi, diſputare ſolet. Quae tamen illi inter rogatiunculas ſubornantes, et identidem ei quod interrogando elicuerant aliquantulum adiicientes ſe quidem ignorare dicunt, haec antiquus ſophiſta tanquam certo cognoſcens profert.* In quibus verbis Philoſtratus ad primam aetatem magiſtrorum eloquentiae reſpicit, qui argumenta philoſophica ſibi excutienda ſelegerunt [t], cum

o) l. c. c. I. §. 3. p. 7. Optandum autem eſſet, vt libelli illius noua prodiiſſet editio, quam meditatus erat I. ALB. FABRICIVS, narrante cl. REIMARO in vita Fabricii p. 209. et non abieciſſet laborem, cuius iam aliquot folia erant impreſſa. Similiter etiam dolemus Max. reu. Abbatis I. BENED. CARPZOVII laborem in eundem ſcriptorem in ſpongiam incubuiſſe. Dici enim non poteſt, quam vtilitatem in hiſt. phil. et eccl. Sec. IV. et ſeqq. libellus afferat.

p) Per. II. P. I. Lib. I. cap. 2. ſ. 4. §. 29. p. 803 ſeqq.

q) Lugd. Bat. 1613. 8. De reliquis editionibus videndus FABRICIVS Bibl. Gr. Vol. VI. p. 242.

r) Adeo preſſe eum ſequitur, vt verba quoque haud raro repetat. Multa tamen habet, de quibus Laërtius nihil. Conf. HANCK. de Script. rer. Byzant. P. I. c. 4. p. 142 ſeq.

s) loc. cit. p. 9.

ſſ) In prooem. L. I. p. 480. edit. Olear.

t) Comparandus cum his locus PHILOSTRATI de vit. Apollonii L. I. c. 17. quanquam et ille a Socratico more in philoſophando atque diſputando recedebat.

cum Socraticis philosophis ideo perpetuis bellis commisti, qua de re praeter ea quae OLEARIVS ad h. l. annotauit, ea imprimis legenda sunt, quae de indignorum philosophi nomine hominum indole in Socratis historia scripsimus [u], quem deduxisse quoque iuuenes ab inanibus dialecticae dissertationibus horum hominum et ad seueram philosophiam reuocauisse alio loco [x] monuimus. Relinquenda itaque sophistarum historia suis cancellis nec cum historia philosophica miscenda est, quanquam veteris Graeciae literaturam non intelligent, et in philosophorum quoque gestis non satis proficient, qui sophistarum veterum historiam ignorant. Imperatorum autem post C. N. tempore philosophorum et sophistarum nomen saepe coaluisse, Eunapii historia satis demonstrat [y].

pag. 33. lin. 16. *Obseruationibus illustrauit.* Accurate et ex instituto de egregio libello egimus in vita Origenis.

p. 33. not. o. lin. vlt. *Collatio nos docuit.* Expectauimus nouam editionem vtilissimae collectionis a desideratissimo viro B. Io. CHRISTOPHORO WOLFIO, qui cum eius nobis indicium fecisset, codicem Augustanum ad eum transmisimus, spe facta collatum cum aliis quoque msc. edendi. De quo quid sperari poterat, viri optimi et πολυμαθεστάτου, et imprimis in veteri literatura versatissimi monumenta literaria testantur. Verum Aiax ille in spongiam incubuit; et expectat adhuc Stobaei collectio obstetricem manum, quae lacunas suppleat, loca veterum indicet, medicam atque criticam manum corruptis adhibeat. Dedimus nos quoddam manuscripti codicis, qui in Bibliotheca Augustana asseruatur, specimen [z], quaque ratione Germanica interpretatione, quam inepte satis ausus erat FROELICHIVS, archigrammateus Augustanus [a], ad huiusmodi labores prorsus imparatus, ex nostra sententia exemplum exhibuimus, obseruationibus criticis et historico-philosophicis insigne opus illustrandi augendique saliuam illis mouere cupientes, qui meliori, quam nos apparatu ingenii, et doctrinae delectu, otioque literario instructi sunt. Sed incassum nos sperasse euentus hactenus docuit.

pag. 34. lin. 9. *In sequenti tractatione notabimus.* Maxime ideo Suidas in philosophiae historia notandus est, quod complures scriptores veteres hodie deperditos, qui de philosophia eiusque rebus scripserunt excerpsit, modo id attento magis fecisset oculo, et quod probe notandum, non tam misere habitus et corruptus fuisset. Et multa quidem emendauit atque restituit KVSTERI industria, reliquit tamen non pauca medicam adhuc manum expectantia. Vnde merito optandum, vt viri docti et necessariis ad id auxiliis instructi de noua editione cogitent, in qua suppleantur, quae reliquit intacta, vel etiam curis secundis annotata ante mortem Vulcano tradidit Kusterus, quaeque ex diligenti veterum comparatio-

u) T. I. P. II. L. II. c. 2. §. 10. p. 549-559.
x) In Antisthenis vita p. 863.
y) T. II. P. II. L. I. c. 3. §. 15. p. 437 seqq.
z) Vid. Collect. ad hist. crit. linguae Germ. Vol. V. p. 349 seqq. Vol. VI. p. 71.
a) Dictus alias LAETVS. Prodiit liber rarissimus Basil. 1551. conf. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. VIII. p. 689.

paratione lucem foenerari textui Suidae ſubinde aegro apta ſunt, iteratis ſtudiis Kuſterianis adiiciantur. Cuius ſplendida editio Cantabrigienſis rara hodie eſt, et in tabernis librariis tantum non diſparuit [b]. Molitos eſſe iam anno cIↄIↄccxxxvi. viros doctos Cantabrigienſes eiusmodi nouam editionem, operam imprimis commodante ſuam bibliothecae Trinitatis praefecto cl. Hudginſono, narrat nobis tunc αὐτόπτης KAHLIVS [c]. Hactenus tamen nihil eiusmodi laboris vidimus, et emendatam auctamque vtiliſſimi ſcriptoris editionem adhuc expectamus.

pag. 34. lin. 10. *Inter tenebras et barbariem.* Monet nos temporis ratio, et medii aeui conditio de ſcriptore, de philoſophiae et philoſophorum hiſtoria bene mereri cupiente, a quo, niſi fatorum illius temporis iniquitas, quae denſa omnia nube obtexit, vt nullum recte ſidus illuceſceret, obſtitiſſet, aliquid in hoc ſtudiorum genere expectari potuiſſet, quod noctem iſtam potuiſſet ſuo modo illuſtrare. Eſt is IOANNES VALEIS ſiue Walleys, i. e. Waliſius, Wignoriae Minorita, vir ſuo tempore, quod in annos cIↄccLXX. et ſequentes, ex ſcriptorum literariorum teſtimonio [d] incidit, doctrinae opinione maximus, quem TRITHEMIVS, ait, *fuiſſe in diuinis ſcripturis erudituſſimum, qui in gymnaſio Pariſienſi multo tempore theologiam glorioſe docuerit, tantaeque eruditionis et eloquentiae fuerit, vt arbor vitae ſit appellatus.* Quamuis autem tam praeclara fama percrebuiſſet, vt, monente BALEO [e], *iſtud cognomen non absque inſigni ſeruatoris blaſphemia diceretur, isque ea ingenii promtitudine ac cognitione praeditus eſſet, vt de quacunque re potuerit diſſerere, multaque diſputare, eloquentiae tamen laudem* ei denegat BALEVS, faſſus, non ornate potuiſſe dicere, additque his: *in ſcholis ſaepiuſcule diſputabant hi turgidi phariſaei, de virtutibus, immo de ipſa perfectione Euangelica, non ex corde vt inde fierent meliores, ſed potiſſimum, vt ſpectarentur coram hominibus.* Cuius iudicii veritatem de hoc ſcriptore ipſa quidem eius aetatis indoles et natura prodit, fidem autem potiſſimum facit ſequens opus, cuius titulum ob argumentum et inſignem raritatem hic adſcribimus: *Iohannis Valenſis ſumma de regimine vitae*

b) Vid. biblioth. Solger. cat. T. I. p. 447.

c) Ad STRVVII biblioth. philoſ. c. I. not. s. p. 10.

d) Claruiſſe ſub Rudolpho I. ait TRITHEMIVS, de Script. eccl. c. 481. p. 119. bibl. eccl. Fabric. is autem electus eſt imperator anno 1273. Alii annis 1263 ſeq. ad an. 1290. adſcribunt, LELANDVS, PITSEVS, BALEVS in catalogis ſcriptorum Britannorum notiſſimis anno 1368. autem LVCAS WADINGVS Bibl. ord. min. an. 1368. quem ſequitur CASIMIRVS OVDINVS, de Script. Eccl. T. III. p. 495. quos tamen Trithemio et ſequacibus opponere non audemus. Sequuntur eundem annum IOSIAS SIMLERVS, bibl. vniu. p. 423. et ante eum PHIL. BERGOMENSIS in chron. ad an. 1476. FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. III. p. 318. Videndus quoque de hoc Valenſi REIMMANNVS, hiſt. lit. Germ. T. I. ſ. 3. §. 60. p. 72.

e) Prodit TRITHEMIVS l. c. ſe hunc librum non vidiſſe, praeter communiloquium enim ſe nihil eius de caeteris reperiſſe fatetur. BALEVS autem qui Cent. IV. c. 26. p. 317. libros eius quos vidit, recenſet, alios longe titulos, e. g. de virtutibus antiquorum, hiſtoriarum collectanea, etc. memorat, margaritae doctorum nullam mentionem facit. SIMLERVS l. c. p. 423. titulo quoque et inſcriptione variat, ita enim refert, vt in rubro legerat: *Summa de regimine vitae humanae ſ. margarita doctorum, id eſt loci communes ad omne propoſitum,* cum ind. locupl. Lugd. 1511. Reliqui quae vno faſciculo et titulo continentur, diuerſa ſcripta faciunt, e. g. Oudinus et Fabricius, ex quo recte concluditur, libellum ipſis viſum haud eſſe, quem barbaries et canities annorum tenebris damnauit.

tae humanae seu margarita doctorum ad omne propositum in quatuor partes diuisa, quarum prima communiloquium de republica et informatione personarum, ex quibus constituitur: secunda compendiloquium de philosophia et de vitis illustrium philosophorum; tertia breuiloquium de philosophia seu sapientia sanctorum et virtutibus antiquorum principum et philosophorum; quarta alphabetum vitae religiosae, cuius tres sunt partes diaeterium, locarium et itinerarium. Prodiit opus typis quoque impressum Lugduni cIↄIↄXI. 8. adeo autem rara auis est, vt paucissimis visum sit, et plerique in eo recensendo hallucinentur. Quare, cum ex bibliotheca publica Augustana [f] praesentem habeamus, nonnulla in paginae fine [g] in lectoris gratiam adiiciemus. Quam-

f) Vid. EHINGERI Cat. Bibl. Aug. p. 605. n. 24. vbi titulus recensetur qualem supra dedimus; ipsum tamen, quem praesentem habemus librum inspicientes, deprehendimus Ehingerum singularum partium titulos descripsisse, cum in ipsa libri fronte tantum legatur: *Summa Iohannis Valensis de regimine vitae humanae seu Margarita doctorum ad omne propositum, prout patet in tabula.* Clauditur opus hac inscriptione: *exactum insigne hoc atque praeclarum opus ordinarium siue alphabetum vitae religiosae* (haec vltima operis pars est) *a fratre Iohanne Valensi editum*, impressum Lugd. cIↄIↄXI. 8. Characteres sunt Gothici.

g) Exhibet hoc compendiloquium, (epitomen solemus appellare) partem secundam huius systematis philosophici, si nomen meretur, habetque inscriptionem: *Incipit prologus in compendiloquium de vitis illustrium philosophorum, et de dictis moralibus eorundem, ac exemplis imitabilibus, editum a fratre Ioanne Valesi, ordinis fratrum minorum*, constatque partibus decem, quarum prima agit de philosophia in generali, secunda de hoc nomine philosophus et de professione philosophica in communi, tertia de successione philosophorum illustrium et principalium ac vita eorum, quarta de vita aliorum quorundam philosophorum minus famosorum, ac dictis eorum, quinta de multiplicibus perfectionibus philosophicis, sexta de tribus sectis principalibus philosophorum, septima de septem artibus triuialibus et quadriuialibus in generali, octaua de poëtis et apologorum inuentoribus, nona de abutentibus ipsa philosophia, decima de locis, in quibus studia philosophiae specialiter floruerunt. Scopum autem sibi fuisse profitetur auctor, *ad imitationem apis colligere dicta philosophorum gentilium illustrium notabilia, et praedicabilia, exempla imitabilia, quae sunt quasi quidam flores dimittendo et praecauendo noxios errores in hac collectione.* Vnde recte colligimus, non tam historicum opusculum, quam ethicum voluisse auctorem conscribere, et tantum secundam, tertiam, quartam ac decimam opusculi partem ad philosophiae historiam pertinere. Agit enim P. II. c. 1. de nomine philosophus et eius origine c. 2. de philosophica professione, c. 3. de philosophica veste et indumento, P. III. Sect. I. c. 1. de successione philosophorum in communi, c. 2. de Diogene et eius vita c. 3. de Socrate et vita eius, c. 4. de Platone, c. 5. de Aristotele et eius vita, c. 6. de Pictagora, Sect. II. c. 1. de septem sapientibus, et eorum successione c. 2. de Solone et legibus eius ac studio. c. 3. de Anaxagora et eius virtutibus. Sect. II. c. 1. de Antistene magistro Diogenis, c. 2. de vita Diogenis et eius virtutibus, c. 3. de refutatione munerum Alexandri, c. 4. quod fuit similis diis immortalibus, c. 5. de voluntate reuocandi seruum, c. 6. de patientia eius in iniuriis sustinendis, et similibus virtutibus, quas vsque ad c. 14. exponit, in quo, vt insigni anachronismo ignorantiam rerum veterum prodat, de eius honore et legatione ad senatum Romanum agit, Diogenem Cynicum cum Peripatetico misere confundens. Et simili quidem tractatione etiam Socratis historiam lustrat, et virtutes eius multis prosequitur, tum de spiritu eius comite, de contemtu Deorum pro quo passus est, de sono ante mortem, de honoribus post mortem, de punitione accusatorum, de eius aetate, tempore natiuitatis et mortis tractat. Sectionem siue Distinct. IV. dicauit Platoni, vbi de eius educatione, peregrinatione triplici, aduentu in Siciliam, virtutibus, tempore et aetate, veritate in libris eius contenta, sententiis, amore emendi libros alienos, morte et honoribus post eam rhapsodiam miram construit. Sect. V. vitae Aristotelis destinat, eius originem, parentes, disciplinam apud Platonem, honores apud principes, prolem et discipulos, ingenium et studium, virtutes, absconsionem librorum suorum in morte, aenigmata et dicta moralia mortemque suo more enarrat, hisque alios discipulos Platonis, Apuleium, Xenocratem, Phaedronem, Gorgiam, Theophrastum subiungit. Sect. VI. de vita Pictagorae tractat, deque eius origine et secta Italica, peregrinatione, auctoritate, musica, dogmatibus, dictis moralibus, profectu discipulorum, contemtu Deorum et morte disserit. Tum. P. IV. alios philosophos recenset, Canaydem (Carneadem) Demostenem, Isocratem, Democritum, Ipocratem, Zeronem (Zenonem) Thausum, Publium, Fauorinum, Chilonem, Marcum Tullium, Senecam, Boethium. In sequenti autem P. VI. de sectis philosophorum agendo de Peripateticis, de Stoicis, de Academicis, de Epicureis, eorumque dogmatibus quaedam spargit magis quam docet. Et haec nobilis illa Sec. XIII. historia philosophica

Quamuis autem laude pro iſtius temporis conditione, quo omnia torpebant, non careat, res veterum philoſophorum non plane ex hominum memoria excidiſſe, fatendum tamen, ſcriptorem ab iis, quae ad ſcribendas philoſophorum vitas requiruntur, imparatiſſimum quique non poma arboris vitae, ſed ſenticeta quisquiliarum ſcholaſticarum ſuppeditat, attuliſſe plane nihil, quo iuuari philoſophica hiſtoria poſſit, tutoque in ſuis latebris obliuioni traditum et cum tineis luctantem relinqui, ad noſcendam tamen ſeculi XIII. quo vixit eruditionis philoſophicae faciem maxime commodus liber eſt, ex quo luculento exemplo conſtat, quam foede et inhumaniter eo tempore tractatae ſint literae, et quid in iſta barbarie ſcholaſtica de philoſophiae hiſtoria fuerit relictum: quare ad ea, quae tomo III. de hac putida barbarie diximus, illuſtranda commode poteſt adhiberi, et ad examinandos illos in vſus vocari, qui ex vnius alteriusue ſtellae nebuloſae in hoc coelo philoſophico radiis barbariem iſtorum ſeculorum negant, eamque fictam eſſe, obtrudunt; quod cum contendiſſet LYSERVS [h], ad eiusmodi ſpecimina, qualia attulimus non attendit, ſolis forte poëtis contentus.

pag. 34. lin. 15. *Tum depreſſae iacuerint elegantiores literae.* Actum de Burlaeo eiusque conatu hiſtoriam philoſophorum ſcribendi infra *T. III. Per. II. Lib. I. c. 3. ſ. 2. §. 41. p. 856.* conf. quae l. c. attulit Heumannus. Cum contemtu de hac hiſtoria philoſophica recte iudicat cel. SCHELHORNIVS [i], adeo lutulenta ſunt omnia: quamuis excuſandum putemus Burlaeum, qui more aetatis ſuae tantum compilatorem egit [k], non ex fontibus ſed ex riuulis aeui fere medii, ſi Ciceronem, et Senecam excipias, et magis ad ſententias morales, quam ad narrationem hiſtoricam reſpexit: vnde in iis philoſophis copioſe recenſendis totus eſt, ex quibus moralia dicta et praecepta poterat colligere, e. g. c. 119. de Seneca, cum de aliis plerisque vix tribus lineis aliquid dicat vel balbutiat magis, e. c. c. 36. de Euripide, c. 65. de Polyſtrato et Hypoclide Epicureis, c. 90. de Callidio, c. 99. de Plautio oratore, c. 101. de Lucio, c. 111. de Apollonio, etc. Quamuis autem Laërtium legiſſe videatur, quem more

 ſuo,

phica eſt digna, ſi Diis placet, quae in bibliothecarum publicarum forulis aſſeruetur, teſtis barbariei eius temporis futura. Quanquam enim pro eruditione eius aetatis multam lectionem prodat, adeo tamen ignarus Graecae linguae eſt, vt ne Pythagorae quidem nomen ὀρθῶς ſcribere potuerit, cunctaque fere non ex fontibus, ſed riuulis Latinis, Iſidoro, Caſſiodoro, Martiano Capella, Boethio, Auguſtino, et his inferioribus aliis qui tunc legebantur, hauſerit, et miſerando rerum chao ita inter ſe confundat, vt cum amphora inſtitui coeperit, currente rota vrceus exeat. Commiſcet perſonas, ſectas, dogmata, tempora, et quadrata rotundis. Digna arbor vitae in deſerto ſcholaſtico, vbi triſte lolium ſterilesque dominantur auenae. Sed ſatis de eo, quem tacuiſſemus, niſi extrema libri raritas nos inuitaſſet.

h) De ficta medii aeui barbarie, de quo argumento ſuo loco in hiſtoria medii aeui dictum eſt, quantum ſatis.

i) Amoenit. liter. T. V. §. 7. p. 14. et tamen ſplendidiſſimo carmine librum commendauit poëta, vbi inter alia:

Maximus exiguo theſaurus venditur aere,
Quo nullum toto maius in orbe ſophos.

k) Fatetur id ipſe auctor in praef. *ſe de vita et moribus philoſophorum veterum tractaturum, multa quae ab antiquis auctoribus in diuerſis libris de ipſorum geſtis ſparſim ſcripta reperit, in vnum colligere laboraſſe: plurima quoque eorum reſponſa notabilia et dicta elegantia huic libro inſeruiſſe, quae ad legentium conſolationem et morum informationem conferre valebunt.*

ſuo, id eſt ſupine et negligenter exſcripſit, tantam tamen Graecae linguae ignorantiam in ea probauit, vt vix putemus, proprio eum Marte Graecum iſtum auctorem legiſſe. Venia tamen cum Valenſi, eiusdem generis homine dignus eſt, quod in iſta literarum barbarie voluiſſe, ſatis magnum ſit: vnde iudicii nos de hoc ſcriptore l. c. dati non poenitet. Miramur autem, librum ſeculi tantum ſcholaſtici ſtabulo dignum potuiſſe poſt redeuntem literarum auroram denuo excudi, quin, teſte LABBEO [l], ab ANTONIO A SALA, Monbellenſi Iurisconſulto, nullius pudoris plagio pro ſuo Caſali in Italia apud Bernardum Groſſum impreſſorem ducalem, tanquam ingenii ſui partum publicari, excifis quibusdam in fine, ne plagium prodatur.

pag. 34. lin. 18. *Excolendae viri docti.* Primi fere poſt renatas literas, qui de philoſophicae hiſtoriae cultura puritati et nitori ſuo reſtituenda cogitarunt, ſunt Graeci fugitiui, qui Muſas expulſas ex Oriente in Italiam tranſtulerunt. Hi cum plerique reformatae Platonicorum ſectae, quam Alexandrinam diximus, eſſent addictiſſimi, illa vero ſine veteris philoſophiae cognitione non poſſet conſiſtere intra monaſteriorum angulos [m], vnus quoque atque alter in ſplendore aulae Conſtantinopolitanae [n], Graecae philoſophiae eiusque hiſtoriae notitiam conſeruare ſtuduerunt. Hi expulſi a Turcarum feritate patria inuitante potiſſimum Mediceae gentis liberalitate in Italia tanquam in tutum nidum recepti ſunt, ibique cum reliquis diſciplinis et philoſophia ipſa, eius quoque hiſtoriam tradiderunt, ſcriptisque haud leuibus argumenta ex ea varia illuſtrare ſunt aggreſſi. Exemplum eſſe poſſunt Georgius Gemiſtus Pletho, Beſſario cardinalis, Georgius Trapezuntius ſimilesque, qui deinde ad diſcipulos Ficinum, Picum aliosque idem ſtudium propagarunt. Ex quorum ſcriptis, ſi quis recte illis vti nouerit, haud contemnenda hiſtoriae philoſophicae, maxime quae dogmata veterum enarrat, lux poteſt accendi. De quorum ea in parte induſtria cum ſuo loco [o] ex inſtituto actum ſit, in praeſentia plura dicere nihil attinet. Inter Latinos autem, vertente Seculo XV. et circa auſpicia Sec. XVI. ſaxum hoc voluere conatus eſt,

vt

l) In Biblioth. bibliothecarum, p. 27.

m) Factum id ſeculo nono atque decimo, imperatoribus Barda, Conſtantinoque Porphyrogenneta, qui philoſophiae Graecae, maxime Alexandrinae lucem tantum non extinctam accendere iterum conati ſunt, PHOTIO aliisque poſt eum laudabili induſtria ſuccenturiantibus. Qua de re conſulenda ſunt, quae T. III. Per. II. P. II. L. II. c. 1 ſeqq. p. 536 ſeqq. ex inſtituto enarrauimus, et ad expugnationem vrbis Conſtantinopolitanae vsque deduximus.

n) Supra iam ad p. 13. not. N. ex Zonara obſeruatum, Leonis Iſauri tempore eiusmodi philoſophorum collegium in aula imperatoria floruiſſe, qui diſperſas veteris philoſophiae lacunas colligerent. Idem poſtea ſtudium in aula Conſtantinopolitana emerſit, cum philoſophorum collegia publica in ipſius aulae conclauibus erigerentur, iis praeficeretur philoſophus, qui ob directionis eminentiam dictus eſt ὁ ὕπατος τῶν φιλοσόφων. Horum philoſophorum omnium ſtudium cum in explicanda philoſophia Graecanica, maxime ſecundum diſciplinam Alexandrinae ſectae conſtiterit, facile intelligi poteſt, plurimum eos ad conſeruandam veteris philoſophiae Graecanicae memoriam attuliſſe. Exemplum qui cupit, eum VITELLI et THEODORI METOCHITAE illa in re conſilia et labores conſiderare iubemus, vel ſi placet comparare cum his, quae T. III. Per. II. P. II. L. II. c. 1. adducta ſunt.

o) T. IV. Per. III. P. I. L. I. c. 2. p. 41 ſeqq.

vt memoriam veterum philoſophorum poſteritati relinqueret RAPHAEL MAFFEVS DE MAFFEIS a patria dictus Volaterranus ſcriptor ſuo tempore haud indiligens et ob eruditionis varietatem valde celeber [p]. Ille enim praeter multa alia ingenii documenta, *Vrbanorum commentariorum libros XXXVIII.* [q] ex mille vtriusque linguae auctoribus, quod ipſe docet, congeſſit, diuiſoque in tres tomos opere, aliquoties edito [r], in ſecundo anthropologiam ſiue viros illuſtres, eorumque fata ac facta copioſe enarrauit, et hoc pacto celebriorum philoſophorum hiſtoriam atque dogmata enarrauit. Qui ſi eandem iudicii vim, quam lectionis copiam attuliſſet, ſi vel ornate vel cum cura ſcripſiſſet, ſi Graecae linguae, quam prae ſe fert, accuratam magis notitiam habuiſſet, dignus cenſeri poſſet, qui in hoc hiſtoricorum de philoſophia choro, primas duceret. Aſt pridem obſeruatum PAVLO IOVIO [s], eum *in hac altera commentariorum ſuorum parte diſciplinas omnes in aceruum conieciſſe, vtili potius in aliena deſidia, quam ad explicatae doctrinae decus nobili opere. Non multo enim cum ſale, et ſine ornamento latinae orationis, cuncta adſtricto ordine, vt alibi quaerenda legentibus indicare videantur.* In quo, de Volaterrano, iudicio viri docti plerique conſentiunt [t], resque ipſa teſtatur, fuiſſe eum ex huiusmodi ſcriptorum numero, qui riuos magis ſectantur, quam fontes. Quare eum in compilatorum catalogo relinquimus, nec commendare magnopere hiſtoriae philoſophicae cultorum induſtriae audemus.

pag. 34. lin. 25. *Imperfectum et iuſto breuiorem.* Laudandus imprimis Viues eſt, quod cum ducem ante ſe neminem haberet, efficto ad veterum exempla vultu, maxime Ciceronis, philoſophicam hiſtoriam non ad tradendas ſententias morales, quod hactenus factum erat, ſed ad emendandas artes atque diſciplinas, iudicio magis, quam eloquentia inſtructus adhibuerit, et neglecto minutiarum ſtudio, quae hiſtoriam philoſophicam ſcientiarum decori ſubtraxerant, valere iuſſo pragmaticam conſiderationem reuocauit, oſtendendo, quid philoſophia olim fuerit, et hucuſque eſſe deſierit; ex qua praeclarae diſputationes eius *de corruptis artibus*, et *tradendis diſciplinis* enatae ſunt, ab iis legendae, qui iudicio practico de encyclopaediae vera ratione et vſu ad veterum mentem iudicare cupiunt. Pari vero ratione iucundo exemplo philoſophicam hiſtoriam ad eccleſiaſticam illuſtrandam in commentariis bonae frugis plenis in AVGVSTINI libros de *ciuitate Dei* adhibuit, vnde hodie quoque hi eius libri ab hiſtoriae philoſophicae ſtudioſo diligenter legi merentur atque expendi.

pag.

p) Conf. POPEBLOVNT. Cenſ. cel. auct. p. 5?5 ſeq. qui epitaphium exhibet.

q) Vrbanos vocauit, quia in Vrbe Roma conſcripſerat.

r) Edita ſunt Volaterrani opera Lugd. 1599. Hanou. 1603. fol. conf. Giorn de letter. d. Italia, T. XV. p. 315. KAHL. ad STRVV. biblioth. phil. p. 13.

s) In elogio Volaterrani.

t) Vid. VOSSIVS de hiſtoricis latinis, L. III. p. 672. cuius iudicio libenter ſubſcribimus.

pag. 34. lin. 29. *Leui opera confecta.* Non omitti hoc opuſculum inter hiſtoricos philoſophiae Sec. XVI. debet, propter collectionem non inutilem ſcriptorum aliquot, qui in hoc campo cucurrerunt. Continet enim non tantum GVIL. MORELLII, celebris typographi viri cetera docti *tabulam compendioſam de origine, ſucceſſione, aetate et doctrina veterum philoſophorum,* et D. CHYTRAEI *ſeriem philoſophorum et ſectarum praecipuarum*, itemque DESIDERII IACOBI VANDOPERINI libellum *de philoſophorum doctrina,* in quo ex Cicerone loca fere de philoſophia veteri collecta ſunt omnia; haec enim σκιαγραφίαι tantum ſunt et prima philoſophicae hiſtoriae lineamenta: ſed notabilis quoque eſt propter HIERONYMI WOLFII annotationes, quibus Morellium illuſtrauit, addita HERMIAE *irriſione philoſophorum* cum obſeruationibus ſuis, bonae frugis plenis. Et has quidem lucubrationes non indoctas quidem, attamen ſcholaſticas modo, et facile in catalogum librorum deperditorum referendas iudicant REIMMANNVS [u], et qui huius collectionis hiſtoriam non indiligenter collegit HEVMANNVS [x]; ſed αὐτοψία et lectione libri rarioris [y] conuicti, eum contemtum has annotationes Wolfianas non mereri lubenter fatemur. Quamuis enim is ipſe non neget, *rudem eſſe indigeſtamque molem, cum hoc tempore, vtriusque linguae theſauri eiusmodi, tot omnium bonarum artium methodi accurate ornateque conſcriptae extent, vnde longe et facilius et felicius velut e copiae cornu multa et plura et meliora peti poſſint;* excuſandus tamen non modo eſt, quod haec opuſcula eo tantum fine collecta edidit, vt *et doctos eorum quae olim legerant recordantes delectarent, et ſtudioſos multis de rebus diligentius vt cogitent,* admonerent [z]: quo imprimis fine commotus iſtas obſeruationes diſcipulis dictauit, concedent tamen, qui hiſtoriae philoſophicae gnari eas inſpicient, auctorem lectione varia in veterum ſcriptis exercitatiſſimum in his annotationibus pluſcula propinauiſſe, non pueris ſed viris doctis ſcripta dignaque, quae in deſcribendis veterum philoſophorum placitis attentionem mereantur, altiusque cogitandi occaſionem, maxime comparatione cum ſacris oraculis inſtituta, ſuppeditent. Quod autem ad dogmata tantum attenderit, in iſta breuitate culpandum haud eſt. Loca quoque veterum interdum emendat feliciter.

pag. 34. lin. 5. a fine. *Nec diligenter in ea re verſatus eſt.* Fundamentum ſuae tractationis, cui nec lectione nec iudicio par erat, poſuit FRISIVS in hac *bibliotheca philoſophorum* claſſicorum MORELLII tabulam ſupra dictam, quam cum augere vellet, intactam reliquit, confudit multa, eruditionem cum philoſophia miſcuit, et magnam rerum literariarum ignorantiam prodidit, dudum detectam a PETRO LAMBECIO [a].

pag.

u) Idea ſyſtem. antiquit. lit. n. 14. p. 27 ſeqq.

x) Act. phil. Vol. III. p. 439 ſeqq.

y) REIMMANN. l. c. fecit haec raritas ei locum in theſ. Gronou. T. X.

z) Commode ideo monuit HEVMANNVS, poſſe iſtis lucubrationibus vti doctores academicos in praelectionibus habendis. Etiam IACOBII libellum theſ. ſuo inſeruit GRONOVIVS, qui tamen indigno nomine ſuo modo hanc editionem commaculauit. vid. REIMMANN. l. c. qui libellum ex merito laudat.

a) Praef. ad prodrom. hiſt. liter.

pag. 35. lin. 1. *Non tamen ineleganter propofuit.* Conftare id poteft ex fumma huius differtationis rarioris, quam dedit HEVMANNVS [b]. Facile autem perfpicient harum literarum intelligentes nec iudicium nec lectionem defuiffe Pifauro, in hoc argumento difcutiendo, fed obftitiffe breuitatem, tredecim enim plagulae totum abfoluunt opufculum.

Ibid. lin. 2. *Verfatum eft Seculum XVII.* Non omittendus hic erat philofophus fummum magnumque iftius aetatis ornamentum PETRVS GASSENDVS. Is enim, vt hiftoriae philofophicae fcientia eo tempore neminem fibi fe habuit priorem, ita in vafto *Syntagmatis philofophici* opere [c] non tantum praecipuarum de dogmatibus plerisque fententiarum hiftoriam pandit, et dogmaticam quandam hiftoriam philofophiae maxime ex Graecis fuppeditat; verum etiam in libro prooemiali, bonae frugis pleno, quo de philofophia in genere tractat, c. 5. exponit, qui praecipue philofophati praeter Graecos olim fuerint, vbi omnis barbaricae philofophiae ambitus exponitur c. 6. quam variae apud Graecos fuerint philofophandi rationes et fectae, enarrat; c. 7. de fecta Ionica eiusque propaginibus, c. 8. de fecta Italica, ad quam praeter ceteras Epicurea relata, breuiter quidem et strictim, fed more fuo concinne nec fine adhibito iudicio differit, in omnibus autem fcriptis fuis eam philofophicae hiftoriae cognitionem fpargit, quam fruftra alibi quaeras, quaeque ad veram veterum philofophorum mentem indagandam plurimum poteft conducere. Et fimilium quidem virorum doctorum, qui de veteri literatura in genere, et de philofophia in fpecie circa hoc tempus bene mereri ftuduerunt, et haud parum veterum notitiam fuis luminibus illuftrarunt, plures poffent nominari, fi id ageremus, quod IONSIVM [d] *de fcriptoribus hiftoriae philofophicae*, fufcepiffe monuimus, vt eiusmodi catalogos virorum doctorum confignemus, qui in hoc ftadio haud infeliciter cucurrerunt. Quod ne absque exemplo dictum fit, ad CHR. DREIERI differtationem *de origine et progreffu philofophiae*, quae prima eft eius *fapientiae primae* et ad PAVLI LEOPARDI, viri in veteri literatura exercitatiffimi *vitas et Chrias Ariftippi, Diogenis, Demonactis, Stratonis, Demofthenis et Afpafiae* prouocamus, in quibus de horum philofophorum hiftoria praeclare nec fine laude meruit [e]. Alios, qui hac fpeciali ratione eandem viam ingreffi funt, hoc loco praetermittimus, quod eos fuis quemque locis nominaffe recordamur [f].

pag.

b) Act. phil. Vol. II. p. 635 feqq.

c) T. I. Opp. p. 11 feqq.

d) Hiftoriam literariam viri doctiffimi, et elogia fcriptorum de eo vide apud TEISSIER. Tom. II. p. 296 feq. Laudari imprimis in eo folet firma et iudicio ftipata ἀγχίνοια, qua nihil debet effe in hiftoria philofophica prius et praeftantius, conf. IO. A. FABRICIVS hift. bibl. fuae T. I. p. 376.

e) Prodiit opufculum Antuerpiae 1596. 8. paffimque laudatur.

f) Similis collectio noftra aetate prodiit hoc rubro: Abregé des Vies des anciens philofophes, avec un recueil de leurs plus belles maximes par M. D. F. Paris 1726. 12. quae a nonnullis Fenelonio archiepifcopo Cameracenfi tribuitur, nefcio quam recte exhibentur in ea Solonis, Pittaci, Biantis, Periandri, Chilonis, Cleobuli,

pag. 36. lin. 1. *Placitis lucem intulit.* Quantum in philosophiae historia viderit, qua mentis acie in nexum systematum veterum penetrauerit, quamque caute ab inepto sibi inter tenebras et lucem paciscendi, et doctrinas diuersissimas sub vnum ire iugum cogendi studio cauerit, quam variam in philosophorum veterum mediique aeui scriptis lectionem et exercitationem possederit IACOBVS THOMASIVS, praeclarum libris et liberis in ciuitate erudita nomen, scripta eius plena obseruationum criticarum de philosophiae veteris capitibus satis loquuntur, et nunquam non sine delectatione et iucunditate eius meditationes legent historiae philosophicae cultores. Qua de re cum alio loco strictim quidem, at tantum tamen, quantum ad noscenda eius de philosophicae historiae amplificatione merita sufficere potest, differuerimus [g], lectorem, si vacat ad ea relegenda ablegamus. Certe si quae meditatus erat [h], scriptis potuisset exsequi omnia, nec pudor et modestia, quae diuitias suas cognoscere illi non permittebant, obstitissent, non abundantiores thesauros in hoc eruditionis genere scriptis Thomasianis haberemus. Quibus qui recte vti nouerit, habebit ex Germania nostra, quod Gassendis, Menagiis hisque similibus pleno iure opponat. Dignus, qui magnum Leibnizium discipulum educauerit et formauerit [i].

pag. 36. lin. 3. *De magisterio antiquorum philosophorum.* Scripsisse se catalogum, siue Onomatologiam scriptorum philosophicorum ait auctor in praefatione, quem tamen non vidimus. *Captus autem philosophicae historiae iucunditate atque oblectatione et fructu libellum de magisterio philosophorum ante annum aetatis XVIII. digesserat, sed rudem plane ac crassa Minerua in partes suas et membra sub ea, qua nunc potitur, opella coactum; cum autem non posset colophonem imponere, post alios labores et tempus tandem hanc lucubrationem absoluit* [k]. Iudicandum inde, qua iudicii maturitate et elegantia id sit factum. Itaque cum iuuenilis ille labor fuerit, meliora sperari non poterant, quam compilationes iuueniles. Et verisimile quoque est, hanc libelli conditionem neglectum eius et contemtum peperisse, indeque eius raritatem esse deriuandam. Nec eximit se plagiariorum auctor numero, ratus, *esse obnoxii animi et infelicis ingenii, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere, vnde se debitorem esse fatetur, non furem,* lectorique relinquit, *vt inter chartas hoc opusculum seponatur ineptas, quibus thus et piper amiciuntur, seque hilum ideo non iratum iri spondet.* Ex hoc vngue leonem

Epimenidis, Anacharsidis, Pythagorae, Heracliti, Anaxagorae, Democriti, Empedoclis, Socratis, Platonis, Antisthenis, Aristippi, Aristotelis, Xenocratis, Diogenis, Cratetis, Pyrrhonis, Bionis, Epicuri, Zenonis biographiae vid. Bibl. françoise 1726 p. 205-215.

g) In templo honoris Germ. liter. n. 29. pag. 120 seq. et prolixius quod ad historiam philosophicam attinet T. IV. Per. III. P. I. L. II. c. 3. §. 58. p. 335 seqq.

h) Videndus index in B. I. Thomasii meditationes msc varii generis, magnam partem ad historiam philosophicam et ecclesiasticam pertinentes, qui suffixus est eius Originibus philosophicis et ecclesiasticis. Multa tamen edidit in variis collectionibus filius Christianus Thomasius.

i) Conf Epist. Leibniz. a KORTHOLTO editarum T. I. ep. 170. p. 270.

k) Ita auctor ipse in praefatione, in qua characterem suum haud obscure prodit.

leonem cognoſce. Exemplum qui cupit eum vel vnum de Ammonio Sacca capitulum oportet legere [l].

pag. 36. lin. 21. *Quam tum temporis Angli theologi de philoſophia Platonica fouebant, impeditus.* Conferenda hic ſunt, quae de Platoniſmo ſuperiori ſeculo in Britannia florente ſcripſimus [m], vbi obſeruatum, Hobbeſii impietati Platonica placita fuiſſe oppoſita. Idem etiam dicendum de *Abrahamo Grauio*, de cuius libro ſupra in hoc ſcriptorum elencho nominato conſuli poteſt cl. FREYTAGIVS [n].

pag. 37. lin. 10. *Demonſtratio euangelica et Quaeſtiones Alnetanae.* Poterant in hunc cenſum alii quoque viri docti referri, qui multiuaria doctrina atque lectione inſtructi hiſtoriae philoſophicae cognitionem, quam praeclaram poſſidebant, eum in finem adhibuerunt, vt dogmatum hiſtoriae, et imprimis reuelationis diuinae vindiciis inſeruiret: quo pacto innumerae obſeruationes ex philoſophiae hiſtoria enatae ſunt, ex quibus rerum veterum et argumenti probe gnarus elegantem poteſt doctrinarum ex veteri philoſophia cognitarum hiſtoriam conſtruere. Deſudauerunt in hoc campo vires praeter Huetium, qui commendandae religioni Chriſtianae hanc hederam ſuſpenderunt, POSTELLVS, MVTIVS PANSA, AVGVSTINVS STEVCHVS EVGVBINVS, TOB. PFANNERVS auctor *hiſtoriae philoſophiae gentilis*, ad quem obſeruationes in *Otio Vindelico* edidimus aliique, quos commodiori loco [o] inter ſyncretiſmi patronos nominauimus. GASSENDVS autem et TH. GATAKERVS, dum Epicuream ille [p], hic [q] Stoicam philoſophiam illuſtrat, praeclara multa ad hiſtoriam dogmatum philoſophicam afferunt, et materiarum quaſi πανδοχεῖον inſtruunt. Verum cum hic noſter ſyllabus eos tantum complectatur, qui ex inſtituto philoſophiae hiſtoriam ſcripſerunt, iſtos nominaſſe, literaturae veteris non imperito ſufficiet. De poſteriori longo vſu nobis cognito quid videatur eodem [r] loco candide diximus.

pag. 37. lin. 19. *Dignus qui legatur.* Dictum, quantum ſatis de Petro Syluano Regis philoſopho Gallo T. V. [s] huius operis; hoc autem loco monendus nobis lector eſt, emendanda pauliſper ea eſſe, quae hoc loco de compendio iſto hiſtoriae philoſophicae diximus. Quod non ipſum Regiſium ſcripſiſſe, ſed alium, qui introductionis loco nouae operum philoſophicorum editioni illud praefixit, non tantum ex editione illorum Lugdunenſi anni cIɔIɔcxci. patet, in qua longa quidem et erudita tractatio deprehenditur, philoſophicae autem hiſtoriae nihil; ſed ex ipſa

 quo-

l) L. I. c. 7. p. 75.

m) Per. III. T. IV. L. II. c. 4. §. 15 ſeqq. pag. 433 ſeq. vbi etiam de Theophilo Galeo ex inſtituto dictum eſt.

n) Anal. libr. rar. p. 396.

o) Per. III. P. I. L. III. c. 4. T. IV. p. 735 ſeqq.

p) Non tantum in ſyntagmate philoſophiae Epicureae ſed potiſſimum in Inſtitut. philoſophicis, quae Tom. I. et II. opp. viri magni et πολυμαθεστάτου comprehendunt, vbi in ſingulis dogmatum capitibus veterum ſententias docte referunt.

q) In ampliſſimis Comm. ad M. AVREL. ANTONINVM de ſe ipſo, veteri literatura plenis.

r) l. c. p. 755. et quae h. l. in not. x. y nominauimus.

s) p. 281. not. m. quacum comparandum et FONTENELLII elogium hiſt. de l'Academie des Sciences 1707.

quoque hac diſſertatione hiſtorico-philoſophica euidenter poteſt colligi, qua diſerte de Regiſio, qui vnus ex illuſtriſſimis Carteſii diſcipulis vocatur, tanquam de tertia perſona diſſeritur: refugit autem auctor multa de eius philoſophia diſſerere, quod aegerrime eius vulgandae auctoritas tum obtenta, premente ſcilicet, Carteſianas partes Ieſuitarum, et qui illorum auctoritatem ſequebatur Huetii, Regiſio infenſi, inuidia. Vnde auctor contentus eum inter illuſtriores philoſophos retuliſſe, et a ſectario Carteſiani nominis horrore liberauiſſe narrationi finem imponit. Dolemus autem, nos in Lugdunenſi, quam inter reculas noſtras poſſidemus, editione hanc diſſertationem non habere, quam in Bataua [ſſ] extare docet nos Niceronius, vnde contentos nos eſſe oportebat verſione Latina, quae cIↃIↃCCV. ſine loco et anno prodiit, et barbaro ore aures laedit. Ex NICERONII autem obſeruatione [t] nouimus P. COSTEO verſionibus Gallicis haut incelebri [u] hanc diſſertationem deberi.

pag. 37. lin. penult. *Expleuiſſe expectationem merito crederetur.* Compleuit opuſculum auctor paulo ante mortem, quae neſcio iocando et ridendo ei, vt in Epicuri ſchola decebat, anno cIↃIↃCCLVI. accidit, edito *quarto hiſtoriae philoſophicae volumine*, eiuſdem commatis, lectionis et iudicii, quo reliquam compilationem ingenti auſu et impudentia corraſerat. Vnde nec mutare ſententiam pridem dictam, nec meliori elogio hederam libro ſuſpendere poſſumus, cum dudum ea virorum doctiſſimorum ſententia de hoc opere fuerit, non verſauiſſe diu auctorem quid ferre recuſent, quid valeant humeri ſed ſuperficiaria lectione magnaque cum oſcitantia ea conſarcinauiſſe, recte obſeruante cl. KAHLIO [v], non ex fontibus, ſed ex riuulis quae commoda ipſi videbantur, vt philoſophiae veteris hiſtoria in gratiam inimicorum religionis poſſet corrumpi, nec teſtimoniis eum roborare quae dixerat, potuiſſe. Immo nec ſtili elegantiam et Veneres Gallico ſermoni natiuas, quas laudaueramus, ei concedi poſſe obſeruauit accuratus eius rei iudex cel. Voltarius [x]. Quae cum conſentiente ciuitatis eruditae ſententia ita ſe habeant, non miramur auctorem, more huius generis hominum adeo moleſte tuliſſe hoc noſtrum de eius opere iudicium, vt maluerit canino hiſtoriam noſtram philoſophicam dente arrodere, atque impudenti latratu deprimere, quam vel vnam eius particulam examinare cum cura, et quid ſit reprehendendum, iuſtis demonſtrare rationibus, quod illi neceſſario doctrinae apparatu deſtituto impoſſibile fuiſſe ipſa libri eius, tanta foeditate pudendi, vt ne pueris quidem, et qui nondum aere lauantur tot errores et inſignis oſcitantia poſſint ignoſci, lectio nos poteſt conuincere. Ergo non mirabitur lector, quod eius male-

ſſ) Amſt. 1691. in 4. P. III. et in Pariſienſi iam comparuiſſe ait KAHLIVS, de quo tamen vehementer dubitamus, nam annus quoque editionis iſtius perperam poſitus eſt.

t) Biograph. T. VII. p. 91. ed. Germ.

u) Gallica veſte is amiciuit LOCKII tr. de intellectu humano.

v) Ad STRVVII biblioth. philoſoph. c. 3. §. 1. not. r. p. 160.

x) Vid. Cel. FORMAY l. citando, vbi auctor a Voltario nominatur, un vieil Ecolier precieux, commoda dignaque appellatione.

maledicentiae, qua inhumanius homineque philoſopho indignius euomi potuit nihil, reponendum eſſe quicquam non putemus, et nec operis noſtri nec patriae, quam in conuicium et ſcomma adhibuit ſcriptor miſerabilis, vindicias exhibeamus, huius enim generis homines, qui ipſi reuelationi et religioni inſidias ſtruunt, contentione cum viris doctis et honeſtis prorſus eſſe indignos, bonos quosque iudicare ſumus perſuaſiſſimi. Quia tamen non nobis tantum ſed Germaniae quoque in qua nati ſumus, et per Dei gratiam ſpiritum hactenus hauſimus, dicam propter noſtram in hoc argumento operam ſcripſit, lectorem, exorata prius patientiae venia ad ipſorum virorum in Gallia celeberrimorum, ad quos incautus ipſe prouocat [y], iudicia et ſententiam ablegamus, vel, quae rem iuſta lance ponderatam ſuppeditat, ad cel. FORMAYI etiam gente Galli cenſuram [z] dimittimus, qui impudentiam hominis fato viuis erepti, nobis quidem inſciis, quo eſt optimo de literis ſenſu et amore, repreſſit. Quare in his noſtris acceſſionibus ad tot errores vbique ſparſos in iſto opere non attendimus, vel eos emendare, ſpongia non litura dignos, ſtuduimus.

pag. 38. not. e. *Cura generi S. R. WALCHII Hal. Sax. 1731. 8.* Animus erat viro doctiſſimo IO. IACOBO LEHMANNO profeſſori olim Ienenſi luculento hoc compendium hiſtoriae philoſophicae Buddeanum commentario illuſtrare: qui qualis futurus fuiſſet, ſi hunc fata nobis non inuidiſſent, ex ea parte, quae typis prodiit [a], conſtare poteſt. Verum hunc laborem ob diligentiam in colligendis veterum narrationibus non contemnendam fata viri beati vltima nobis ſubtraxerunt.

Ibid. lin. 16. *Plurimum meritos taceamus.* Ex quo in Halenſi potiſſimum apud Saxones academia, circa praeſentis ſeculi auſpicia eclectica philoſophia caput coepit attollere, et in hunc finem viri illi magni qui ſe erectis ad audenda noua et meliora animis duces praebebant, hiſtoriam philoſophicam quoque excolendam et nouis obſeruationibus ornandam ſuſceperunt, complures id ſatagerunt, vt quas nouas edebant, philoſophiae inſtitutionibus hiſtoriam praemitterent. Quod exemplum laudabile, quod potiſſimum Chriſtiano Thomaſio patriis ſchedis abunde ad hunc finem vrgendum inſtructo et Ioanni Franciſco Buddeo debemus, poſtea complures ſecuti ſunt, quorum compendia hiſtoriae philoſophicae ab iſta aetate legimus: nec ignota ſunt Gundlingii, Langii, Gentzkenii, ſuo iam loco memorata nomina, quibus ſuo merito addendi ſunt conatus HEVMANNI [b], REINHARDI [c], WALCHII [d], SYRBII [e], STOL-

y) Auctores dictionarii encyclopaediae vniuerſalis, qui ex hoc noſtro opere pluſcula tranſtulerunt, quod auctori vehementer diſplicuit; Auctores Memor. literar. Triuoltii M. Mart. 1754. p. 199. Alios tacemus, lectori forte non ignotos.

z) Hiſtoire abregée de la philoſophie, p. 20 ſeq.

a) I. I. LEHMANNI obſeruationes, in quibus I. Fr. Buddei hiſtoria Pythagorae, quae hiſtoriae philoſophiae barbaricae appendix eſt, illuſtratur, augetur ac confirmatur Fr. 1731. 4.

b) In actis philoſophorum Tomis III.

c) Lipſ. 1724.

d) Introduct. in philoſ. 1727. 8.

e) Inſtit. philoſ. primae Ien. 1720.

STOLLII[f], HEINECCII[g], LAMEZANI[h], CORSINI[i], GOTTSCHEDII[k], et ſimilium ſua laude non priuandorum, qui tamen cum lineamenta magis duxerint, quam integram hiſtoriam philoſophicam iuſta comprehenſione deſcripſerint, iuuenum magis ſtudiis, quam vtiliſſimae ſcientiae amplificationi inſeruiuiſſe, cenſendi ſunt. Quod cum noſtra aetate THOMAS STANLEIVS[l] poſt tot aliorum conatus initos perficere tentauiſſet, ſed nec ad finem perduxiſſet, nec criticam philoſophiae hiſtoriam exhibuiſſet, occaſio inde nobis enata fuit, hoc opus hiſtoriae philoſophiae criticum iteratis laboribus ab anno cIɔIɔccXXXI. ad annum cIɔIɔccXLVIII. vrgendi et per Dei gratiam abſoluendi, cuius nouam nunc editionem lectori exhibemus. Quo pacto ſignum nos ſuſtuliſſe viris doctis ad ſimilem iuuandae hiſtoriae philoſophicae laborem merito gaudemus. Inter quos primus fuit, qui eandem viam ingreſſus eſt, celeberrimus hodie academiae Iuliae apud Helmſtadienſes theologus, IO. ERNESTVS SCHVBERTVS, cuius hiſtoriae philoſophicae partem primam cum orbe literato communicauit annus cIɔIɔccXLII.[m]. Is aliam, quam hactenus viri docti, qui in hac arena deſudarunt, viam elegerant, ſibi ineundam ratus eſt, quod obſeruauiſſet, *pleroſque recentioris aetatis ſcriptores horrendos errores, nihilque veritatis in omni fere antiqua philoſophia inueniſſe, et male audire plurimos, qui mitius de antiquiſſimis gentibus ſentiunt, imo haereſeós patrocinii poſtulari, qui illarum cauſſam agunt, easque vel ab atheiſmi, vel a polytheiſmi, vel ab idololatriae crimine temere iis imputato abſoluere connituntur: ſibi autem perſuaſum habuit, iſtam quidem, quae orbem afflauit, impietatis peſtem, quam iam diu ante Chriſti tempora mortalium genus infeciſſe non negat, ad primos gentium doctores non pertinere, eosque qui ſapuerunt in his gentibus, maximam partem diſſenſiſſe a populi ſuperſtitione, nec concludendum eſſe ab abſurdae plebis opinionibus ad philoſophorum ſententias, ſed mutationibus temporum, locorum, hominum factum eſſe, vt cum vulgi errores extirpari non poſſent, ſed variis praeiudiciis communirentur, callidiſſimi homines, populo ſe quidem accommodarent, illius locutionibus, imaginibus et ſymbolis quidem vterentur, ſed ſecus ea intelligerent, quam populus: Inde apud plerasque gentes duplicem fuiſſe philoſophiam monet, arcanam et exotericam, et philoſophos, qui plerumque ſacerdotes eſſe ſolebant, aliter populum aliterque eos docuiſſe, qui ſe totos ſapientiae ſtudio dederant, hisque veritates iſtas diſtincte expoſuiſſe, quae ſub tot inuolucris, imaginibus, metaphori-*

f) Intr. in hiſt. liter. P. II. c. I.

g) In fronte Elementorum philoſophiae ex principiis admodum euidentibus iuſto ordine ordinatorum, quorum editio ſecunda prodiit Amſtelod. 1733. 8. ea poſtea in praelectionibus explicuit, quae et ipſae in vulgus prodierunt.

h) ADRIANI LAMEZANI elementa philoſophiae veteris ac nouae, quo breuis hiſtoria philoſophiae et philoſophorum dicta factaque et opiniones continentur. Viennae 1730. 8.

i) EDVARDI CORSINI inſtitutionum philoſophicarum ac mathematicarum ad vſum ſcholarum piarum. Florent. 1733. 8. Tomo I.

k) In inſtit. philoſoph. vernacula editis.

l) Diximus de eo T. I. p. 36. hoc loco addendum: primam libri editionem prodiiſſe Lond. 1655. fol. ſecundam 1687. fol. tertiam 1701. Belgicam, a SAL. BORRIO, 1702.

m) Ienae. 8.

phoricis allegoricisque dictionibus obscurae et occultae manebant populo. Hac se potissimum ratione ductum, ita pergit vir doctissimus, *cum in philosophorum placita inquireret, et ipsa illorum scripta perlegere non liceret, aliorum autem relationes de antiquarum gentium religione multis absurdis referta essent, haec ita interpretatum esse, vt commodus inde sensus erueretur. Quod vbi fieri non posse intellexerit, errorem se quendam supposuisse, in quem, qui rationem ceteroquin secuti sint, incidere per praecipitantiam facile potuerint. Si externa doctrina, si ritus solennis, si denique vulgi opiniones cum hoc errore conuenerint, eandem quoque philosophis imputare se ausum fuisse: quando vero scripta philosophorum superfuerint, aut aliorum antiquiorum testimonia de doctrina illorum arcana haberi potuerint, et verbis peruersus sensus, non nisi per detorsionem affingi potuerit, saniorem sensum praeferre semper se maluisse. Sic se longe aliam antiquae philosophiae faciem deprehendisse, quam alii se vidisse sibi videantur: atque sic factum esse, vt plerosque gentium philosophos maximam partem orthodoxos fuisse, demonstrare potuerit.* Enarranda haec ipsius viri celeberrimi verbis, quamuis longiusculis, erant, vt constaret, qua ratione ipse longe aliam, quam quae hactenus comparuerat philosophicae historiae faciem effingere coeperit, nempe non historiam criticam placitorum veterum, sed apologiam hypotheticam veteris physiologiae et theologiae condendo, quo pacto mirum non est, aliam illi visam saepius esse veterum doctrinarum faciem, quam nobis sistit historia critica, ab omni hypotheseos praeiudicio libera, et solo veterum testimonio accurato examine logico excusso hausta et explicata. Quod quo euentu factum sit, ex hac prima parte satis lectori constare potest, in qua ordinem, tractationis lucem, doctrinam merito laudandam esse existimamus, quamuis nobis hanc excutiendae historiae philosophicae viam non persuaserit. Dolemus autem virum egregium et πολυμαθέςατον stadium, quod decurrere coeperat, non absoluisse. Cum enim barbaricam philosophiam modica tractatione vix edidisset, ex academia Ienensi vbi tunc priuatim philosophiam docebat, ad suggestum sacrum, et postea ad cathedram theologiae academicam translato maiora et meliora, quibus vigilias dicauerat, Graecae philosophiae historiam quam pari methodo promiserat, eripuerunt. Ceterum in hoc instituti genere, habuisse eum multos magnosque antecessores, nec hodie deesse, qui saniora, quam putantur, vetustissimis philosophis placuisse, sibi videantur, nemo veteris literaturae adeo ignarus est, vt nesciat.

pag. 38. lin. 26. *Totum laborem curamque abiecit.* Non defuerunt, post hos nostros labores, qui in eundem campum, quem spatiosissimum peragrauimus ingressi breuiore via historiae philosophicae noscendae curiosum deducere sunt conati. Adeo enim longa est via ista critica, vt plerosque iter deterreat, vnde non improbandi labores virorum doctorum sunt, qui ad eiusmodi breuitatem respiciunt. Egimus id nos ipsi

post

post absolutum magnum H. C. Philosophiae opus, vt iuuentutis academicae studiis inseruituri iustum istius disciplinae compendium, cui tamen nihil deesset, quod omitti in ea non posset, exhiberemus. Quapropter non tantum *elementa historiae philosophicae*, post absolutas *quaestiones ex Hist. Phil.* vernaculas edita noua editione refinximus, et secundum maioris operis oeconomiam emendauimus, sed ex hoc quoque *institutiones historiae philosophicae* Latinas scripsimus, quarum alteram editionem, auctiorem et fontibus indicatis locupletatam nobis extorsit libri academici apud iuuentutem desiderium. Cum autem nec Latina ab omnibus legantur, qui si non imbui, tingi tamen elegantioris literaturae cognitione cupiunt, laudabili studio de orbe erudito, quod semper totiesque solet, praeclare meritus est, vir elegantissimi ingenii et doctrinae maxime reuerendus SAMVEL FORMAY [n] academiae scientiarum Berolinensi ab epistolis et chartaphylacio, qui cum dicendi venustatem, ordinemque cum philosophiae cognitione haud vulgari iunxisset, Gallico sermone *historiae philosophicae epitomen* edidit, eo euentus felicitate vt in hoc scribendi genere omnes superauisse ne inuidia quidem negare audeat, habeantque etiam illiterati, vnde sitim in hoc eruditionis genere affatim possint restinguere.

pag. 45. not. n. *Tabulas historiam philosophicam deumbrantes.* Absolueramus dudum totum historiae philosophicae campum, cum passim viri doctissimi, non Germani tantum, sed et Itali multoties peterent, vt vasti et voluminosi operis Sciagraphiam aliquam ederemus, qua tabulis quibusdam mnemoneuticis, vniuersa philosophicae historiae facies atque summa exhiberetur, eaeque indicis loco in tam vasto itinere essent, vt commodius lector in eo progredi posset. Quanquam autem voluntate et iuuandi, quacunque occasione id liceret, nobilissimae partis literaturae conatu ne hunc quidem laborem refugiebamus, difficultatibus quidem plurimis septum et ipsius tabularum methodi taedio molestum; occasionem tamen fauentem diu frustra expectauimus. Ea vero felici sidere euenit, cum celebris vrbis nostrae Chalcographus, et S. Caes. Mai. Geographus MATTHAEVS SEVTERVS, de Geographiae imprimis praeclare meritus ad eiusmodi consilium passim a viris doctis sibi subministratum mentem aduerteret, suaque ex officina geographica edere tabulas historiae philosophicae aeri incisas et coloribus quoque ad iuuandam memoriam distinctas constitueret. Quod consilium eo magis ab eo consulti probabamus, quod experientia docti eramus, nihil magis studio huius disciplinae nobilissimo atque praestantissimo obstare, quam prolixitatem per immensa actorum philosophicorum spatia diffusam, et memoriae valde molestam, cui medicinam afferri hoc potissimum reme-

n) Histoire abregée de la philosophie, Amst. 1760. 12.

remedio poſſe nobis erat perſuaſiſſimum. Auctores itaque fuimus, vt noſtro conſilio et auxiliis totius operis accurata et dilucida diatypoſis delinearetur, vniuerſaeque hiſtoriae philoſophicae periodi veteris, mediae et recentioris aetatis, methodo ſynoptica diſtinctis tabulis deſcriberentur, et tum ſcholarum ſucceſſiones, et philoſophorum nomina, tum potiora dogmata, maxime characteriſtica et propria, paucis quidem, at dilucide tamen delinearentur, ita vt aliquot tabularum intuitu philoſophicae hiſtoriae ſtudioſus ea poſſet comprehendere omnia, quae ex hac eruditionis parte a nemine poſſunt ignorari, qui encyclopaediae ſtudia ſua attemperare cupiat. Quibus ita delineatis, ipſi quoque in margine obſeruationes criticas generales adiecimus, quibus iuuentus potiſſimum harum literarum curioſa ad pragmaticam philoſophiae hiſtoriam poſſet praeparari. Et hunc denique in modum laudatus SEVTERVS forma maxima, quam Atlanticam vocant, edidit *philoſophiae vniuerſae origines et ſucceſſiones a mundi ortu ad praeſens ſeculum iuxta obſeruationes recentiſſimas, quas in hiſtoria critica philoſophiae excuſſit Iacobus Bruckerus ſuccincta Diatypoſi aere exhibitas* [o]. In qua hexade tabularum aenearum, Tab. I. deſcribitur hiſtoria philoſophiae barbaricae vniuerſae, Tabula II. hiſtoria philoſophiae Graecae, in infantia et adulta aetate ex propagine Italica, Tabula III. Hiſtoria philoſophiae Graecae ex propagine Ionica, Tabula IV. hiſtoria philoſophiae a Romanae monarchiae initiis ad repurgatas literas, Tab. V. hiſtoria philoſophiae emendatae ſectariae, Tab. VI. hiſtoria philoſophiae recentioris eclecticae et exoticae. Auide exceptum eſt hoc conſilium, maxime apud Italos [p], inter quos eminentiſſimum cardinalem Paſſioneum, dignum et accuratum harum rerum iudicem vehementer labores hos probauiſſe, ipſe qua viuus nobis fauebat, humanitate teſtatiſſimum fecit. Sed celeberrimus quoque FORMAIVS, hanc potiſſimum diatypoſin elegit, quam in compendio hiſtoriae philoſophiae Gallice edito, cuius ſupra mentionem fecimus, ducem ſequeretur [q]. Neque tamen hac quoque induſtria, toties hoc ſaxo a nobis volutato factum eſſe ſatis hiſtoriae philoſophicae ſtudioſis, et has quoque tabulas nimis eſſe amplas et prolixas viſum eſt viris quibusdam doctis, qui in vnica tabula totam ordinis et ſucceſſionis philoſophicae adumbrationem poſcebant, vt vno quaſi oculi ictu velut in orbe quodam generali tota philoſophiae omnis facies compareret. Quod permouit virum quendam eleganter eruditum, qui tamen non niſi ex literis nominis initialibus I. C. B. nobis inno-

o) Titulis praefixae ſunt celebriorum veteris philoſophiae antiquitatum atque virorum imagines ad archetypa efformatae.

p) Conf. ROTHFISCHER. in anno Iubil. Rom. P. II. §. 228. p. 521. Vehementer ideo ſtomachatus eſt DANIEL CONCINA praef. theol. Chr. T. VI.

q) l. c. praef. p. 19. is tamen, quae ad narrationem ſuam neceſſaria iudicabat, ex diuite penu ſua adiecit, vid. p. 20.

innotuit, quemque cetera totum ignoramus, vt, nobis insciis eiusmodi *tabulam mnemonicam historiae philosophicae*, *iuxta ordinem nostrum* Francofurti cIↄIↄCCLIX. duobus foliis ederet, in qua solas sectarum, scholarumque successiones et philosophorum nomina, omissa omni dogmatica et critica narratione, eleganti, et luculento ordine recensuit. Quae cum admodum apta sit ad complectendam animo vniuersi operis nostri, quod satis accurate refert, imaginem et oeconomiam, eam Lectori hoc loco, quamuis nihil eius nobis debeatur, nosque hodie adhuc auctorem ignoremus, inuidere noluimus.

(*Videatur in fine.*)

AD

AD PARTEM I.

DE PHILOSOPHIA BARBARICA,

LIBER I.

DE PHILOSOPHIA ANTEDILVVIANA,

CAPVT I.

DE PHILOSOPHIA BARBARICA IN GENERE.

pag. 47. not. e.

FABRVM et CELLARIVM ad eos. Collegit CICERONIS loca, vbi vocem *barbarus* adhibet, varia ſignificatione STEPHANVS DOLETVS in rariſſimis *Comm. de L. L.* [a] quae cum loco STRABONIS [b], qui luculentus eſt, debent comparari. *Feſto auctore*, is ait, *barbaros omnes praeter ſe Graecos vocauiſſe, quod exterae nationes minus ornate, minusque articulate et ſuauiter loquerentur, neque eam haberent ſermonis iucunditatem et lautitiem, quam Graeci.* Hodie cum vox iſta vel ad ſermonis ac linguae ornatum, vel ad animi habitudinem et mores, vel ad nationis diuerſitatem ſoleat referri, ab homonymia ſibi potiſſimum in denominanda philoſophia barbarica cauendum eſt, qua quidam PP. et in his imprimis TATIANVS, et Chriſtianam religionem, et orientalem philoſophiam inter ſe commiſcentes, philoſophiam barbaricam Graecanicae oppoſuerunt. Qua de re ſuo loco pluſcula monuimus [c], hoc loco non negligenda propter illos viros doctos, qui dum barbaricae philoſophiae appellatione Chriſtianam fidem apud PP. nonnullos, maxime Clementem Alexandrinum et Tatianum indigitari legunt, nomen hoc ad iſtam orientalem philoſophiam non pertinere putant, et hoc barbaricae philoſophiae genus veteribus indictum eſſe contendunt. Qui ſi modo hanc homonymiam ſe non decipi paterentur, facile viderent, iactatam iſtam philoſophiam Chriſtianam non aliam eſſe, quam orientale illud doctrinae genus, quod ex Zoroaſtreo varie immutato ad nonnulla Chriſtianae religionis capita explicanda adhibitum eſt.

pag. 48. lin. 19. *Quod quidem non magnopere miramur.* Emolliuit quidem hanc Epicuri ſententiam GASSENDVS [d], ratus haec tantum de philoſophandi occaſione, qua ſola Graecorum ingenia adiuta ſint, intelligenda eſſe. At perperam id dici, ex natura philoſophiae Epicureae, omnes

a) T. II. p. 530.
b) L. XIV.
c) T. II. Per. II. L. I. c. 3. p. 380. ad quam obſeruationem potiſſimum ad euitandam logomachiam attendendum eſt.
d) Syntagm. phil. inſt. L. I. c. 4. Opp. T. I. p. 8.

omnes traditiones deridentis, et ſacerdotum παραδόσεις auitas exſibilantis, quibus tamen principiis philoſophia barbarica nixa eſt, intelligitur. Nec excuſat Epicurum, ipſum Aegyptios diſcipulos admiſiſſe, hoc enim argumentum illi eſſe potuit, philoſophiam non in barbaro ſolo naſci, ſed a Graecis petendam eſſe. Certe communem eam Graeciae perſuaſionem fuiſſe, ex LACTANTIO [e] poteſt intelligi, qui ne Anacharſin quidem Scytham excipit, eo quod philoſophiam ne ſomniaſſet quidem, niſi et linguam et literas Graecas ante didiciſſet. Adeo vero contemta fuere Graecis ingenia barbara, vt teſte LAERTIO [f] Thales fortunae gratias egerit, quod Graecus non Barbarus natus eſſet. Quod equidem ſuperbam Graecorum gentem intuentes non magnopere miramur, qui eo tempore quo philoſophia inter eam coepit adoleſcere, contemnebant, quicquid ſeruilem barbarorum morum characterem prodebat, et imprimis ferre non poterant ingenia erectiora ad patriarum opinionum obſeruantiam velut ad legem quandam ſacram conſtringi, rationes autem cupiebant, cur hoc vel illo modo decernendum eſſet, ex ipſa re ratiocinatione petitas. Quod magna poſtea incrementa cepit, vbi philoſophi ſyſtematica ratione coeperunt philoſophari, et peculiaria philoſophiae aedificia extruere: inter quos ſi non primus, primorum certe vnus fuit Ariſtoteles, qui tamen, quamuis omnia conuelleret, quae ab antiquis accepta more barbaro videri poterant; non tamen ſe hos fontes potuiſſe negligere, multoties prodidit. Ceterum cum hodierna adhuc philoſophiae facies Graecanicum characterem ſeruet atque referat, facile inde intelligi poteſt, cur certior hiſtoriae philoſophicae periodus a Graecorum demum ſapientia queat conſtitui, quamuis illi et cogitandi et ſentiendi occaſionem a barbaris, maxime ab Aegyptiis accepiſſent.

e) L. III. c. 24. f) L. I. ſ. 33. Tribuitur hoc dictum a quibusdam Socrati.

CAPVT II.

DE PHILOSOPHIA ANTEDILVVIANA.

pag. 52. lin. 24.

Rem SVIDAS expoſuit. Memorabilis hic Suidae [ff] locus eſt et in hiſtoria philoſophiae antediluuianae non negligendus, quoniam clauis eſt illius ſententiae, quam PP. eccleſiae de originibus philoſophicis tenuiſſe, et quam mox Deo ipſique λόγῳ, mox diabolo philoſophiam, qualis tunc erat tribuiſſe, ex inſtituto ſuo loco [g] probauimus. Ita enim de Adami

ff) Extat T. I. voc. Adam. p. 4 ſqq. ed. Kuſter. nec coniectura aut mſc. aliquo detegi hactenus potuit, ex quo ſcriptore Suidas deſcripſerit, qui more ſuo in hoc articulo, excerpta duo vna ſerie exhibuit, quae inter ſe confundenda non ſunt. Scripſiſſe auctorem, circa imperii CP. inferiorem aetatem facile ex dictione et eloquentia affectata periti iudicabunt.

g) T. III. Per. II. L. I. c. 2. toto.

Adami philoſophia ſcriptor iſte eccleſiaſticus, quem Suidas excerpſit, et cuius ignotum nomen eſt, diſſerit, vt vtriusque ratio facile poſſit explicari, modusque concipi, quomodo diuerſiſſimae ſententiae et opiniones vnum ſub iugum potuerint cogi. Damus, cum prolixus locus ſit, verba eius tantum ex verſione, quae tamen paſſim emendationem poſtulat: *Adamus primus ſapiens* (philoſophum eodem nomine eum intelligere ex tota tractationis ſerie diſpaleſcit) *iure appellari poteſt, vt primo conditum ſimulacrum, et imago diuinitus pacta, vt omnium gratiarum plenus, et omnes animi corporisque ſenſus puros et incorruptos circumferens. Radii enim quidam, vt ita dicam, ex illius animo effulgentes et diuinarum cogitationum et actionum pleni per omnem naturam penetrabant, ſagaciter et ſine errore proprium cuiusque et praecipuum bonum* (τὸ οἰκεῖον ἑκάςȣ πλεονέκτημα) *anteuertentes.* Quod vbi auctor elato dicendi genere tumens ex impoſitis ab Adamo feris omnibus nominibus, et vi cuique animanti inſita veluti penicillo expreſſa probauiſſet, pergit: *Sed et ſeminum et plantarum diſcrimina, et radicum et herbarum vires et quaecunque ad auxilium vnicuique animali natura attribuit, diſtinxit et dilucide explicauit - - hic eſt ille qui probauit omnia, et omnibus regulas et amuſſes exquiſitas et limites minime dubios aſſignauit. Huius ſunt ſcientiae tam liberales quam illiberales,* (λογικαὶ καὶ ἄλογοι) *huius ſunt prophetiae, ſacrificia, luſtrationes et leges, tum ſcriptae tum non ſcriptae. Huius ſunt omnia inuenta, et diſciplinae.* (διδάγματα) *et quicquid ad vitam degendam eſt vtile et neceſſarium. Hic eſt illa prima ſtatua et ſimulacrum, cui diuinum nomen ineſt,* (θεόκλητον ἄγαλμα) *a quo omnes humanae ſimulacrorum fingendorum artes* (ἀγαλματȣργίαι, idearum origines ſine dubio innuit) *diriguntur - - Eam ſtatuam ſceleſtus apoſtata et impoſtor diabolus de ſua ſede et ſtatu deiecit, et praecipitem deturbauit ad profunda quaedam et obſcura triſtibusque orci latebris vicina loca. Hinc autem coepit hominum natura,* (intellectum intelligit) *deprauari, et adulterari, et huius tyranni formis et figuris ſignari: hinc autem initium duxit adulterina ſapientia, poſtquam illa diuina ex terris aufugit, et in coelum ſublimis auolauit, vnde prius deſcenderat,* (nempe ad λόγον, fontem ſuum reuerſa). Vt vero plenam diabolicae ſeductionis eſſe omnem ex hoc fonte philoſophiam gentilem demonſtraret, addit porro: *hinc ortae ſunt illae Aegyptiorum de Oſiride, Typhone et Iſide* (μαγγανεύματα) *praeſtigiae et Perſarum magicae impoſturae, et Brachmanum gymnoſophiſticae phantaſiae, et lubrica Chaldaeorum aſtrologia, et Graecanicarum nugarum fabuloſa pompa. Hinc etiam Orpheus, et Homerus, et qui impias Deorum generationes ſcripſit Heſiodus. Hinc illa Thaletis gloria et inclytus Pythagoras, et ſapiens Socrates et Plato, Parmenidae, et Protagorae, et Zenones, hinc porticus et areopagi et Epicurei - - -* His poſtea, vbi monuiſſet, Diabolum redactis in ſuam poteſtatem hominibus iſta pſeudophiloſophia ſolium ſupra coeli nubes voluiſſe ponere ſeque altiſſimo facere ſimilem, addit: *vnigenitum Dei filium et τὸν λόγον προαιώνιον miſeratum hominem ex Patris ſinu ſe ipſum demiſiſſe, et aſſumta carne per crucem proſtrata in infimas terrae partes deſcendiſſe,*

et inde prolapsum illum primum hominem eduxisse, prima pulchritudine imagini restituta et naturae pristina dignitate. Hinc autem abolitum esse omnem huius tyranni principatum et ditionem, postquam vera religionis lux omni creaturae illuxit. Ex hac luce diuina sapientia (ἡ κατὰ Θεὸν σοφία) *diuinior illa philosophia resplenduit, et linguas piscatorum acuit, et insipientes sapientes doctores effecit; hinc tonitrus filius:* IN PRINCIPIO ERAT VERBVM, *omnem orbem terrarum illustrauit* etc. Hactenus Graeculus orator anonymus. Quem exiguo iudicio praeditum quidem fuisse et vere de eo dici posse prouerbiale illud: flumen verborum et gutta mentis, concedimus doctissimo Suidae editori KVSTERO[h], hanc autem ineptam dissertationem non scriptori tantum huic apocrypho tribuimus, sed plerisque veterum doctorum ecclesiasticorum, qui philosophiae illius, quam deperire, et illinere fuco christianae doctrinae coeperant, fontem λόγον diuinum esse statuebant, qui hoc donum coeleste in Adamum cum imagine diuina transfuderit, diabolum autem in lapsu protoplastorum, eam coelestem πανσοφίαν corrupisse indeque exortam philosophiam illam gentilem atque diabolicam, qua omne errorum genus in philosophia gentili intelligebant; radios tamen reliquiarum illius sapientiae ex λόγῳ emicantis depressos et inter gentes relictos restitutos esse, cum Verbum Dei substantiale in carne appareret, et primaeuam sapientiam per euangelium restitueret. Cuius mirae hypotheseos argumentum in plerisque ecclesiae primitiuae doctoribus deteximus, cum eorum philosophiae considerandae occasionem tractationis ordo poposcisset. Hi itaque fere omnes, inter illos referendi sunt qui non tantum Adamum πάνσοφον et perfectissimum philosophum, sensu etiam Graeco, et non mere ecclesiastico dicant, sed omnem quoque philosophiam barbaricam et Graecam, quatenus veritates praeclaras exhibet, diuino Verbo s. filio, reliqua omnia adscribunt diabolo.

p. 55. lin. 31. *In consortium vitae non recipiendas.* Supponitur iam veteribus ecclesiae PP. admissa hypothesis, ideo Deum animantia ad Adamum deduxisse, vt naturae eorum intime gnarus, impositis nominibus rerum nomina et fundamenta constitueret, id quod nullibi ex historia Mosaica apparet. Rectius illi instituunt, qui adductionem animalium ad Mosen, et nominum impositionem, signum fuisse imperii in illa, more Orientali coniiciunt[i].

pag. 59. not. d. lin. vlt. *Dubium haesisse, an haec fabula reiicienda sit.* Mirum videri queat paulisper curiosius meditanti, quomodo aniles eiusmodi fabulae tantam non tantum fidem apud veteres obtinere, sed et recentiorum virorum doctorum haud paucorum criticae artis peritorum soloque antiquitatis praeiudicio impeditorum attentionem mereri potuerint. Omnia enim quae de columnis Sethianis hieroglyphicis, astronomicis,

h) l. c. p. 4. n. 3.

i) Auctores hist. vniu. T. I. Sect. 2. §. 148. p. 127. ed. Germ. et B. BAVMGARTEN ad h. l. conf. c. 2. §. 335 seqq. p. 314 seqq. qui auctores quoque de primaeua lingua p. 317. indicat.

micis, vel quodcunque argumentum inſcriptum fuiſſe dicitur traduntur, ita comparata ſunt, vt nec obiter intuentis fidem queant obtinere. Non monebimus, principium quaeſtionis petere, qui talia nobis obtrudere conantur, et ea quorum fidem probare et certitudinem euincere debebant, ex nouis fabulis in auxilium excogitatis petiiſſe: ſed ipſius fabulae argumentum tale eſt, vt iuſtiſſima ſuſpicio ſit, ipſos eius conditores, neſcio quo rumuſculo deceptos neſciuiſſe, quid eſſet affirmandum. Quod facile deprehendet lector paululum attentus ad totam iſtam narrationem, cuius argumentum plerique, qui veteris orbis reliquias expoſuerunt intactum non reliquerunt, videndum apud DODWELLVM [k], SIMONIVM [l], VRSINVM [ll], aliosque. Ipſa Siriadae regio adeo incerta et obſcura eſt, vt ne de nomine quidem ſatis conueniat [m], et ex diuerſiſſima eius regionis deſcriptione apud veteres certum ſit, eos de illa plane fuiſſe incertos. Quodſi conceſſerimus, terram iſtam Siriadicam in Aegypto quaerendam eſſe [n], quae eiusmodi monumentis hieroglyphicis abundabat; manibus tamen palpari poteſt, Aegyptiacis ſtelis, a Mercurio erectis ſacrisque ſignis notatis homines iſta fabula recentiores, maxime Iudaeos, et in his imprimis Ioſephum, in antiquitatibus gentis ſuae ſaepiuſcule nugiuendulum voluiſſe auctoritatem ſacram conciliare, vt ſacrae Aegyptiorum antiquitates ex hoc Hebraeorum fonte promanaſſe viderentur [o]. Quod eo facilius fieri potuit, quoniam Sethi ſiue Sothi nomen apud Aegyptios non ignotum fuit [p]. Reliqua omnia quae viri docti ad oſtentandam qualemcunque lectionis et eruditionis copiam de hoc argumento afferunt, leuiſſimas coniecturas eſſe, ſola ſaepe nominum affinitate quadam nixas, mediocri attentione lectori prouido conſtare poteſt [q]. Vnde merito fabula iſta ex hiſtoria philoſophica proſcribenda eſt.

pag. 62. lin. 10. *Simplici cognitione aſſecuti ſunt.* Non attendunt ad hanc obſeruationem, qui pro philoſophia primi orbis et imprimis patriarcharum primorum ante et poſt diluuium ante condita imperia multis diſputant, accuratam autem philoſophiae definitionem, quam in limine exhibuimus, negligunt, qua ſcilicet cognitionem ſolidam meditatione rationali ex principiis rationi humanae connatis et quibus omnes ſcientiae philoſophicae innituntur, veritates de rebus diuinis et humanis tanquam neceſſarias conſequentias deducentem deſignat. Ita vero non de ſapientia ſiue notitia primo parenti, piisque aliis viris diuinitus et per reuelationem collata ſermonem eſſe patet; nec de rerum vtiliſſimarum

et

k) In append. ad Diſſert. Cyprian. p. 29. 36.

l) Bibl. crit. Vol. II. p. 34. Vol. III. p. 347.

ll) Exerc. ſacr. p. 214.

m) Vid. HAVERCAMP. ad Ioſeph. Vol. I. pag. 11. 12.

n) Ita plerique, vid. DODWELL de Sanchun pag. 26. 36. FABRIC. bibl. Gr. Vol. I. p. 73. STILLINGFLEET orig. Lib. I. c. 2. p. m. 71 ſeqq. qui recte monet ad poëtarum magis figmenta quam ad hiſtoriae fidem iſtas ſtelas ablegandas eſſe, cuius rationes dignae ſunt, quae expendantur.

o) Luculenter fidem Ioſephi euertit IDEM loc. cit. p. 73.

p) Typhonis nomen apud Aegyptios fuiſſe ait PLVTARCHVS de Iſide et Oſir. p. 351. 357.

q) Conf. Hiſt. vniu. Britannorum T. I. p. 171. not. Z. verſ. Germ. T. I. p. 249 ſeqq.

et imprimis neceſſariarum experientia et vſu, immo nec de ſimplici notitia eorum quae in orbe fieri et accidere prima quoque hominum aetas vidit, obſtupuit, et admirata eſt; nec de omnimoda rationis cultura haec enim iſtis mundi incunabulis non negant, qui philoſophiam illis non tribuunt, quod non ſolam veritatum et concluſionum notitiam, ſed cauſſarum quoque conſiderationem et demonſtrationem ex principiis veritatis deductam ad philoſophiam requirunt. Vidit id, quo erat acumine PETRVS GASSENDVS [r], qui poſtquam de originibus philoſophiae multa erudite diſſeruiſſet, ad incunabula naſcentis et adoleſcentis mundi pertinentia, recte tandem infert, *non agi de illa ſapientia ſeu philoſophia piis viris diuinitus collata, ſed quae ſolo lumine naturae parari poteſt ab homine, qui intellectu naſcitur tabula raſa exiſtente, quaerendumque inde proprie eſſe, quid facere illi occaſionem originemque potuerit.* Quam ille cum PLATONE [s] et ARISTOTELE [ſſ] in admiratione eorum quae ignorantur et de quibus dubitatur, ponit: *ratus hanc philoſophiae originem ſeu occaſionem conſentaneam eſſe fini philoſophiae: quoniam licet poſterior ſit appetitu felicitatis, ipſius tamen proſequutioni ea ratione intermiſta ſit, vt admirationem exuere velimus, quo oblectatione* NOTITIAE CAVSSARVM *prius incognitarum beemur, tranquillioreque animo ſimus.* Quibus limitibus hiſtoria philoſophica circumſcribenda eſt, niſi in immenſum vniuerſalis alicuius rerum notitiae pelagus immergi cupimus, in quo omnes hactenus, qui eruditionis vniuerſalis hiſtoriam condere aggreſſi ſunt, naufragium fecerunt. Et hoc pacto atque iuxta hanc obſeruationem reſpondere nos poſſe putamus illis, qui nos limites nimis arctos philoſophiae poſuiſſe, et definitionem aequo ſtrictiorem ſuppoſuiſſe iudicarunt [t]. De quibus tamen omnibus ex diſcurſu praeliminari ſtatuent, qui rem recte aeſtimare et ad accuratas rationes reuocare in animum inducent [u]. Luculenter nos mentem ea de re noſtram aperuimus [v].

p. 66. lin. 19. *In tanta rerum canitie incertiſſimis commendatus.* Adhibenda hic IO. ALBERTI FABRICII diligentia, qui de hoc argumento fere omnia collegit et *codici apocrypho V. T.* inſeruit. Quorum vel obiter inſpectorum conſideratio lectorem haud obeſae naris poteſt conuincere, quae ſomnia omni veriſimilitudine carentia, quae calx ſine arena adhibita ſit, vt Noachicae ſapientiae monumentum erigi poſſit. Quod vno halitu difflabit ſimplex, donec rite cuncta probentur, negatio, id enim in tanta incertitudine impoſſibile.

Ibid.

r) Syſt. phil. prooem. T. I. opp. p. 7.

s) In Theaeteto. ſſ) Metaphyſ. L. I. c. 2.

t) Eruditi memoriarum literariarum Triuoltinarum conditores 1754. Mai p. 191. STOCKHAVSEN delin. critica bibliothecae ſelectae Ep. I. p. 10 quamquam cetera hiſtoriae huic philoſophiae praeclare fauent.

u) Conferenda quae de philoſophiae nomine prudenter diſſerit cel. HOLLMANNVS Introd. in philoſ. vber. P. I. prol. §. 4. 5. p. 6. 7. Cl. GOTTSCHED. hiſt. phil. c. I. §. 4. p. 5.

v) c. I. §. 3. pag. 49. eam mutandi rationes nullas habemus.

Ibid. not. l. *Annotationibus secundae editioni adiectis.* Ea comparanda sunt cum illis quae vir beatus, in tuendis opinionibus, quas non satis firmas cognouerat, minime pertinax, in *historia ecclesiastica veteris testamenti* [w] attulit: vbi ipse, mentione de distinctione inter animalia munda et immunda facta *optimam*, fatetur *hinc se expediendi rationem esse, si dicatur, munda aut immunda hic dici animalia, respectu legis diuinae, aut sacrificiorum, Deumque sacra instituendo simul homines, quaenam munda quae immunda sint, animalia condocuisse.*

pag. 68. lin. 31. *Quam Noacho circumstantiae omnes denegant.* Pluribus de his praeceptis Noachiticis tradunt, qui historiam iuris naturae enarrauerunt, quae tamen omnia vna doctorum Iudaicorum affirmatione nituntur, quorum ea de re traditiones IOANNES FRISCHMVTHVS, diligens antiquitatum Iudaicarum collector, duabus dissertationibus academicis attulit [x]. Ante Noachum vero patres antediluuianos, his legibus vitae normam definiuisse, minime est dubitandum, quos nemo ideo philosophos fecerit.

Ibid. lin. 4. a fin. *Et eximendus est ex philosophorum caterua Noachus.* Si Berosus ANNII [y] audiendus est, Noachus post diluuium filios et nepotes *iam antea edoctos theologiam et sacros ritus coepit etiam erudire eos humanam sapientiam; et quidem multa naturalium rerum secreta mandauit silens, quae solis sacerdotibus Armenii commendant - - Docuit item illos astrorum cursus et distinxit annum ad cursum solis et XII. menses ad motum lunae, qua scientia praedicebat illis ab initio, quid in anno et in cardinibus eius futurum contingeret, ob quae illum existimauerunt diuinae esse naturae. Postea in Italiam delatus, vbi finiuit et docuit et regnauit, naturaliumque atque diuinorum, quae eos erudiuit libros plenissime illis conscriptos reliquit: vnde* (Armenii et Italici) *venerantur simulque cognominant coelum, solem, chaos, semen mundi patremque deorum maiorum et minorum animam mundi, mouentem coelos et mixta, vegetabiliaque et hominem: Deum pacis, iustitiae, sanctimoniae, excellentem noxia, et custodientem bona* etc. Habes philosophiae, si Diis placet, Noachicae compendium, eiusdem commatis, quo ipse Berosus ab Annio euulgatus, id est impostoris et nugatoris. Ab eiusmodi enim hominum genere, quod imprimis inter Arabes post N. C. caput coepit erigere, pleraeque illae fabulae atque putida commenta excogitata sunt, quibus historia patriarcharum conspurcata est [z].

pag. 77. lin. vlt. *In conseruanda regni annona eius egregium specimen dedisse omnino concedendum.* Intelligi satis haec non possunt, nisi cognitum sit

w) T. I. p. 176.

x) Extant quoque in thesauro philologico theol. T. I. p. 150 seqq. addi autem possunt et conferri, quos excitat FABRICIVS l. c. p. 268 seqq. Hoc legum naturalium compendium fundamenti loco posuit IO. SELDENVS de I. N. et G. secundum disciplinam Hebraeorum.

y) De antiquitate Iani patris L III. p. m. 23. Conf. CVMBERLAND de legibus patriarcharum in originibus gentium antiquissimarum.

z) Multa ex eiusmodi sentina hausisse Annium vel nugantem vel imponentem verisimillimum. Haud obscure id prodit ipse Annius in annot. ad h. l.

ſit clima regionis Aegypti coelique atque ſoli conditio, propter vicinitatem tropicorum et aequatoris mire in iſtis terris varians. Aliter enim in ſuperiori Aegypto, aliter in inferiori anni tempora ſe habent, variatque inde fertilitas. Quae diſci poſſunt ex peregrinantium narratione, qui has terras curioſo perluſtrarunt oculo et phyſicam eorum fertilitatem examinauerunt, quales MAILLETVS, POCOCKIVS, SHAW alii. Vetus incolarum traditio eſt, Ioſephum patriarcham ex paludinoſa parte Aegypti inferioris eam regionem fertiliſſimam prudenti adminiſtratione effeciſſe, quae Delta a canalium et foſſarum ſitu dici ſolet [a].

pag. 82. not. y. *Fidem eleuauit Buddeus.* Quaecunque de Moſis ſapientia ad Graecanicam encyclopaediam attemperata nugari ſolent Iudaei, quae vix ferri poſſunt, quaeque ideo recte iam contemſit GVIL. VORSTIVS [b] ea debentur omnia Iudaeis Aegyptiacis Ariſtobulo, Philoni et ex parte Ioſepho et ſimilibus; hi enim homines innata gentis ſuae iactantia tumentes cum philoſophiae gloriam gentilibus inuiderent, Aegyptios autem veteris ſapientiae promos condos fuiſſe, teſtatum ab omnibus ſciuiſſent, magnis animis in eum ſcopum coniurarunt, vt haec gloria ſi non plane a Moſe deriuata eſſe, certe is partem eius haud exiguam ſibi vindicare poſſe videretur. Qua in re tamen viri cetera doctiſſimi at Apellae tamen iactabundi, adeo turpiter ſe dederunt, vt recentioris Aegypti philoſophiam totamque encyclopaediam poſt Alexandri M. mortem ad mores et conſuetudines Graecorum reformatam et effictam Moſi quoque adſcriberent, et hoc pacto non origines tantum hiſtoriae ſacrae, ſed Aegyptiacae quoque mire conturbarent. Caecum eſſe oportet, qui in *Philone*, cuius inſano Platonicae philoſophiae amori ineptiſſimum errorem debemus, haec non palpat, et reclamat tota veteris hiſtoriae fides, qua diſcimus, aliquot ſeculis ſerius, quam Moſis tempora ferunt, Graecanicam encyclopaediam Aegypto illatam et ſapientiae hieroglyphicae attemperatam fuiſſe. Quod non plane latuit veteres eccleſiae DD. a Iudaeis quidem iſtis mendaciis deceptos, aſt qui tamen cum omittere et abiicere ineptum figmentum nollent, quod cauſſae religionis Chriſtianae fauere poſſe crederent, maluerunt errorem errore augere, et Moſen omnis eruditionis Aegyptiacae conditorem et auctorem facere, quam fateri, falſum fuiſſe Philonem, eique ſimiles aliosque ſecurius fidentes fefelliſſe. Adeo haec hodie manifeſta putamus, vt lectoris patientia nos abuti credamus, ſi argumentis h. l. in textu allatis vel ſyllabam adiecerimus, perſuaſi non niſi turpi auctoritatis vel ſectae praeiudicio in hunc veterum eccleſiae doctorum errorem, quem vnus ab altero, primus forte Clemens Alexandrinus a Philone deſcripſit, hincque pro vnico omnes teſte, nullis requiſitis inſtructo ideo habendi ſunt, poſſe ſeduci, dolemusque viros non-

a) Conf. Hiſt. vniuerſ. Britannorum T. I. §. 419 ſeqq. p. 3'8 ſeqq. verſ. Germ. et BAVMGARTENIVM ad haec loca, quosque ille porro laudat.

b) Ad MAIMONID. fundam. legis c. I. §. II. pag. 9. 10.

nonnullos doctiſſimos et nec a iudicandi facultate, nec ab eruditionis auxiliis imparatos in hoc tamen luto haerere, quam veritati victas manus porrigere faterique maluiſſe, nullam eſſe in eo argumento PP. auctoritatem nihilque eam probare, quamuis cetera eorum laudibus et praeſtantiae propterea nihil detrahendum ſit. Quod recentiſſime etiam poſt peroratam fere et diiudicatam cauſſam fieri potuiſſe, ſtupuimus, rem autem inuidia plenam ob honorem, quem viris doctis et de literis egregie meritis debemus, nouo examine in ſua nuditate lectori oſtendere, ſuperſedemus. Conferendus autem qui nonnulla ea de re dudum monuit VRSINVS [c], et quae hac de re erudite diſputauit IAC. FR. REIMMANNVS [d], qui pudendam Philonis iactantiam veterum narrationi, et imprimis DIODORI [e] et HERODOTI [f] fidei contradicere demonſtrauit: alia praeclara de hoc argumento multa lectoribus vehementer commendanda monuit B. BAVMGARTENIVS [ff].

pag. 84. not. d. lin. penult. *CONRING. ad Hermet. Med. Lib. I. c. 3.* His adiiciendus magnus BOCHARTVS [g], qui cum Conringio certum putat ante Iulium Firmicum imperatori Conſtantino σύγχρονον ne nomen quidem chemiae inueniri apud quemquam. Alium locum ὑποβολιμαῖον ex EVSEBIO [h] denudauit IDEM, ex quo ſolet Hebraeorum alchemia confirmari [i]. Vehementer autem veremur, ne quae de Moſis quoque ſcientia aſtronomica nobis ſolent enarrari, eodem iudicio cadant, quae imprimis miro ingenio et doctrina incruſtauit V. C. FERD. GVIL. BEERIVS in *obſeruationibus chronologicis* [k]. Non ſunt ea huius loci, in hiſtoria chronologiae ſacrae curatius examinanda. Nos hoc vnum monemus, omnem tabernaculi conſtructionem, qualem multo ſupra aetatis illius inter principia aſtronomiae haerentis conditionem aſſurgentem nobis vir doctiſſimus depingit, non obſeruationibus Moſis aſtronomicis et architectonicis, vel chronologicis deberi, ſed reuelationi diuinae: adeoque, ſi concedamus quoque ea omnia quae miro ingenio de ſtructura tabernaculi cycloque et Iubilaeo Iſraëlitarum ei innixo excogitauit vir celeberrimus, Deo immediate iſta Moſi tradenti adſcribenda eſſe patet, quo pacto Moſis eruditio aſtronomica et philoſophica, ex hac eius obſeruatione ingenioſe demonſtrata concidit. Ad definienda vero tempora et rationes annorum et feſtorum ſoliſque atque lunae conuerſiones et viciſſitudines facile concedi poteſt, tantum Iſraëlitas ex Aegypto profugos ex eius diſciplina ſciuiſſe, quantum ad hunc finem, non ex noſtro ingenio, ſed rerum circumſtantiis definiendum pertinebat.

 pag.

c) De Zoroaſtre, Trismegiſti etc. ex. 2. ſ. 9. p. 172 ſeqq. ad quem locum multa harum naeniarum exempla collegit CHR. ARNOLDVS p. 25.

d) Antiqq. lit. Aegypt. §. 8. p. 15 ſqq.

e) L. I. p. 61. 86.

f) L. II. p. 53.

ff) Ad hiſt. vniuerſ. orbis T. I. not. 329. p. 426 ſeq.

g) Geogr. S. P. I. L. IV. c. 1. p. m. 234 ſeq.

h) Chron. L. I. p. 43.

i) Et hunc tamen potuiſſe renouare REIMMANNVM l. c. p. 82. teſtis fide prius non examinata, nobis vix fuit credibile.

k) c. 2. §. 96 ſqq. p. 79 ſqq.

pag. 85. lin. 19. *Perueniſſe amiſſa iſta ſcripta ad Pythagorae Platonisque notitiam.* Accurate, niſi nos poſt iteratum examen omnia fallunt, id demonſtrauimus ſuo loco [l], vbi de Platonis auctoritate et diſciplina diſputatur. Potuiſſe autem hac rei luce non obſtante veteri praeiudicio inhaerere Huetium, et antiqua omnia Moſi attribuere, non magnopere miramur, qui viri eruditiſſimi at lectionis copia iudicii aciem ſupprimentis indolem norunt. Aſt eſſe inter viros noſtrae aetatis doctos, qui veteri opinione hominum praeclare quidem de religione Chriſtiana meritorum, qui vero nec iudicandi arte nec ſobria praeiudiciorum antiquitatis, ſectae, partis etc. fuga nuntium illis mittere poterant, ſeducti horum nobis auctoritatem contra regulas fidei hiſtoricae logicas criticasque neſcio qua fronte, nec ſine ſupercilio opponunt, capere nos ſatis non poſſe, fatemur. Non enim, quam nuper quoque cl. GERDILIVS [ll] viam ingreſſus eſt, ſectari poſſe rationalis artis peritos, vt pro Moſe antiquae philoſophiae fonte, Iuſtini, Clementis Alexandrini, Origenis, Euſebii, Ambroſii, Auguſtini, et quod mireris, Seldeni, Natalis Alexandri aliorumque nomina nobis opponant, ad ipſam viri doctiſſimi et artis ratiocinandi non imperiti iudicium prouocamus, cum omnes illi teſtes nec potuerint, nec praeiudiciorum mole impediti voluerint, teſtimoniorum fidem interponere. Rogandi itaque viri docti ſunt, vt, faſcinari ſe amplius ſectae partisque ſtudio non paſſi, teſtes prius examinent, nec ideo ineptas traditiones veteribus deamatas recipiant, quod religioni faueant. Suis radiis veritas diuina emicat, nec his tricis opus habet. Nec multum intereſt, rectene an ſecus ratiocinatus ſit Huetius, Moſi tanquam fonti omnia tribuens, et annon particulari inductione probari poſſit, multa a Moſe gentiles recepiſſe. Sed ad teſtimoniorum fidem cuncta redeunt, qua fallente, omnis etiam pro religione Chriſtiana eius argumenti contentio et diſputatio infelici euentu euaneſcit. Et haec quidem ſemel monuiſſe ſufficiat. Norunt, qui res Ebraeorum perſpexerunt, nec contemtius quicquam fuiſſe gente Iudaica populis, nec ſecretius habitum fuiſſe quicquam eorum doctrina et fide. Quid inde in noſtra arua deriuabimus, quo fine id faciemus?

pag. 91. lin. 32. *Vix elegantius exemplum allegoricae methodi.* Merentur cum huius loci explicatione, quae heic traditur, conferri, quae in *catena exeget. bibl. a theol. Britannis editorum* afferuntur [m]. Inde enim conſtare poteſt luculenter, quam incertae ſint eiusmodi locorum allegoricorum interpretationes, et quam ſedulo cauendum ſit, ne noſtros conceptus et coniecturas vetuſtae aetati ſupponamus. Neque negligendum in his et ſimilibus eſt, allegorica ſcripturae S. loca non adeo premenda eſſe, vt vel minimarum circumſtantiarum et ſimilitudinum ratio ſit demonſtranda; cum ſaepiuſcule multa ad ornandam tantum et perficiendam allego-

l) T. I Per. II. L. II. c. 6. §. 6. p. 635 ſeqq.
ll) In erudito tr. de religione p. 268 ſeqq.
m) T. VII. p. 631 ſeqq. ed. Germ.

allegoriam ſint adhibita, quae rei ſignificationem non habent. Ceterum aliam longe philoſophiam horum temporum apud Hebraeos fuiſſe, quam apud Graecos, recte obſeruatum ex Euſebio GASSENDO, qui eam *in capeſſendis ſanis ſermonibus, hiſtoriis grauibus, concinnis carminibus, propoſitis eleganter aenigmatibus et allegoriis, quibus a pueritia imbuerentur, conſtitiſſe* aſſerit [n].

pag. 100. lin. 10. *Iobi philoſophiam probant.* Idumaeum Iobum faciunt, qui cum Iobabo eundem putant, vix alia ratione, quam nominis affinitate ducti. Quare etiam audiendi non ſunt, qui ex locis libri Iobi, vt aſteriſcorum nonnullorum nomina occurrunt, philoſophiam Edomitarum ſideralem exſculpunt, quod placere potuiſſe illuſtri Neutono et eius συμπατριώταις [o] merito miramur. Nam ſi etiam concedimus, quod tamen longe eſt incertiſſimum, terram Vz Iobi cum Edomitica eandem eſſe, et habitaſſe in hac regione et loco, Iobum, iuſtitiae et patientiae laude inter Iſraëlis poſteros in ſacris pandectis celeberrimum, quod tamen multi negant [p], certum tamen eſt, non aliam eius ſideralis ſcientiae notitiam ei genti tribui poſſe, quam quae Aegyptiis atque Arabibus tribuitur, quae vt nationes fuere antiquiores, ita horum fuiſſe praeceptores dubitandum non eſt. Eam vero praeter popularem vulgaremque ſiderum nonnullorum notitiam nihil philoſophiae nomine dignum exhibere ſuo loco probatum eſt. Idem de Arabum fabulis de ſancto viro, ſed practicae magis vitae quam theoreticae ſpeculationis laude, celebrando, ſtatuendum, qui ſuae terrae Iobum vindicant [q], non improbante cl. ALB. SCHVLTENS: omnia enim nec probari ſatis teſtimoniorum fide poſſunt, et ad philoſophicam hiſtoriam referenda non ſunt, ſed ad vetuſtiſſimorum populorum origines, quae quam ſimplices, plebeiae et vulgares fuerint, et prima tantum ſcientiarum rudera, quae vſu et experientia innotuerunt, comprehenderint, annales priſci orbis perluſtrantibus ignotum eſſe non poteſt, et de aſtronomia quoque eorum dicendum eſt [r].

n) De logica c. I. P. I. opp. p. 35.

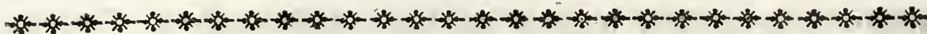
o) Hiſt. vniu. T. II §. 63. p. 57. verſ. Germ.

p) Aliis enim veteris traditionis fide vrbs Palaeſtinae fuiſſe videtur. Tacemus difficultates chronologicas. Conf. quae CALMETVS et BAVMGARTENIVS Comm. in Iob. §. 7 ſeqq. itemque Hiſt. vniu. Auctores Britann. T. II. §. 415. p. 374. aliique monuerunt, adducti WOLFIO Bibl. Hebr. P. II. p. 102 ſeqq.

q) Conf. HERBELOT bibl. or.

r) Conf. qui aſtronomiam Iobi tangit WEIDLERVS hiſt. aſtron. c. 2. §. 13. p. 24.

AD LIB. II. CAP. II.

DE PHILOSOPHIA CHALDAEORVM.

pag. 104. lin. 20.

Quod Perſicum appellatur. Plura dabunt geographi veteres, et his accuratiores recentiores, inter quos ſatis lectoris curioſitati faciet CHRIST. CELLARII diligentia [a] quocum comparanda *hiſtoria vniuerſalis Britannorum* [b], nam haec ex inſtituto hoc loco tractare, eſſet extra oleas vagari, hi autem ſimilesque auctores in omnium manibus ſunt. Cum incerta ſint veterum monumenta omnia, quorum fide Chaldaeorum hiſtoria deſcribi ſolet, recte facient, qui de eius antiquitate, et de quaeſtione vtrum eruditionem ab Aegyptiis, vel hi a Chaldaeis acceperint, ſententiam certam nec inſuperabilibus difficultatibus circumſeptam dicere non ſuſtinent [c]. Quas vero ſuae eruditioni et philoſophiae origines gens Chaldaea tribuerit, quam ab animali quodam ex mari ſubito apparente didicerint, ex fabula de Oanne, (hoc enim eius nomen fuiſſe dicitur,) diſcendum [d]. In qua ſi quid verum, recte concluditur, omnem Chaldaeorum ſapientiam a peregrino quodam ad eos fuiſſe delatam. Verum de his incertiſſimis, nugari Chaldaeorum tantum ingenio dignum eſt, quos ignotum hoc animal ζῶον ἄφρενον fuiſſe, rationis expers, dixiſſe tradit Beroſus, cum tamen ratione vti Chaldaeos homines docuerit. Forte Oannes et Mylitta Babyloniorum et Aſſyriorum, quam Aſtarten etiam, Veneremque magnam vocant, ab Aegyptiorum Iſide et Oſiride non valde diuerſi ſunt, de quo alibi diſpiciendum eſt [e].

pag. 105. not. q. *PLOTINVS contra Gnoſticos.* Conſulenda heic diligentiſſimi I. A. FABRICII *bibliotheca Graeca* [f], vbi de ſcriptis Zoroaſtris agit.

pag. 110. lin. 1. *Nulla certa ſententia errare compellunt.* Transmiſit hoc praeiudicium omnem philoſophiae fructum impediens, et ingentium errorum mater philoſophia barbarica ad mixtum illud philoſophorum genus

a) In notitia orbis antiqui Tom. II. c. 15. 16. p. 708. 762.

b) T. III. c. 9. ſect. I. quae Babyloniae ſiue terrae Chaldaeae deſcriptionem continet. §. 702 ſeqq. p. 625 ſeqq.

c) Forte non procul a ſcopo ferient, qui communes, ſi non in omnibus, certe in multis origines habuiſſe ſuſpicantur.

d) Eam narrat ex Alexandro Polyhiſtore Beroſus apud SYNCELLVM p. 28. cuius locum inſeruit FABRICIVS Cod. Pſeudepigr. V. T. T. I. p. 55. VOSSIVS qui de LXX. Interpret. quoque ſub Oannis nomine Noachum tradit, et hunc etiam, cum Puoncuo eundem eſſe perſuadet, quem incerta incertioribus illuſtrare, et vetus praeiudicium de Noacho omnium gentium doctore ſupponere, quilibet videt.

e) Nempe a peregrino in naui ad has terras delato, qualia etiam in Yncarum hiſtoria de conditore ſapientiae Peruanae, Capo Manca affirmatur. Vnde non plane quidem reiicienda videtur haec coniectura, quam magno NEWTONO chronol. p. 210. 211. debemus, cuius coniecturis ſi ſtamus, ex Aegypto hi homines in Chaldaeam translati ſunt. Verum in his maiorem coniecturae veriſimilitudinem deſideramus, quam valde dubiam eſſe recte obſeruauit B. BAVMGARTEN. l. c. n. 454. p. 673.

f) Vol. I. c. 36. p. 247 ſeqq.

genus, quod in Aegypto ſub Ptolemaeis regibus, enatum eſt poſteaque etiam in eccleſiam irrepſit. Cuius vt memorabile exemplum adducamus, legendum ſuademus CLEMENTEM ALEXANDRINVM, qui prolixo *Stromatum* loco [ff] multa more ſuo de hac re diſſerit. Dabimus eius verba tantum Latina: *Sed neque antiquiſſimi philoſophi ad contendendum ferebantur et dubitandum, nedum nos, qui amplectimur eam, quae vera eſt, philoſophiam, quas aperte inuentionis cauſa ad perſcrutandum quaerere iubet Scriptura. Recentiores autem Graecorum philoſophi inani laudis cupiditate refellendo ſimul et contendendo ad nugas deducuntur inutiles. Contra autem barbara philoſophia, omnem expellens contentionem, quaerite inquit, et inuenietis.* Non hoc loco monebimus eclecticae ſectae patrocinium ſcripturae titulo praefixo Clementem vrgere, et oppoſuiſſe haec imprimis Scepticis reliquisque philoſophis contentioſis; haec enim infra T. II. et III. fuſe iam declarata ſunt, ſed id tantum tenendum eſſe putamus, traditionis fidem ſine argumenti examine ad nudam auctoritatis appellationem verum barbaricae philoſophiae fontem conſtituiſſe. Quod a conditae creaturae conſtitutaeque ciuitatis ſiue ſocietatis humanae initio, paulo poſt deplorandam eius corruptionem locum quendam habere potuiſſe facile viris doctis largimur, qui pro reuelationis et traditionis neceſſitate in primo quoque mundo pugnant; nihil autem ad excuſandum hoc, quod configimus, auctoritatis paternae praeiudicium poteſt efficere. Mature enim et mox a primis gentium initiis, traditionis reuelatae (in qua benedicti ſeminis promiſſio cardinem rei conſtituebat) puritas infandis humanorum figmentorum erroribus corrupta, et gloria Dei miſere conſpurcata fuit, ad eiusmodi inſanas opiniones deſcendendo, quae innatam ipſius Dei notitiam euertunt [g]. Quae cum humanorum ingeniorum vitiis miſere corruptorum et ſceleribus diffluentium cupiditatibus callidorum hominum aſtutia attemperarentur, infandae inde theologiae vel ſuperſtitionis potius gentilis aedificia extructa ſunt, quae loco diuinae traditionis atque reuelationis, ſtultitiam mentis humanae in throno collocarunt, auctoritate inde obtenta, quod a patribus ad filios iſtae ſententiae fuerint propagatae, ideoque ſine examine recipiendae: quo pacto traditio falſae et ſuſpectae philoſophiae phaenomenon euaſit.

pag. 116. not. k. *In hiſtoria religionis veterum Perſarum.* Adeo ſe commendauit liber hicce, vt vix in Anglia poſſet comparari, in Germania autem pauciſſimorum manibus tereretur, et fruſtra in plerisque bibliothecis, monente Ven. VOGTIO [h], quaereretur, quod nobis ipſis euenit, aegerrime noſtris reculis hunc librum vindicantibus. Vnde non ſine vtilitate orbis eruditi nuper celeberrimus et doctiſſimus liber recuſus eſt, quam tamen editionem nondum vidimus. Quamuis autem magnam inter

ff) L. VIII. init.

g) Obſeruauit id D. PAVLVS Rom. I. 21. 22. 23. Quod ad hypotheſin Ven. SCHVBERTI in proleg. Hiſt. Phil. imprimis attendendum eſt.

h) Cat. libr. rarior. p. 357.

inter ſuos famam obtinuerint Hydeani labores, quos ex Perſicis chartis ſe deſcripſiſſe tradit, hincque multi viri docti eum ſecuti ſint, caſtiores Perſarum ſenſus et doctrinam Zoroaſtris commendantes, inter quos imprimis HVMPHREDVS PRIDEAVX vir longe doctiſſimus in eleganti vtiliſſimoque opere *connexionis hiſt. veteris et noui teſtamenti cum hiſtoria Iudaeorum vicinarumque gentium* [i] conſulendus eſt, quem preſſo pede ſequuntur *auctores Hiſt. vniu. Britanni* [k], tantum tamen abeſt, vt Hydeus omnibus fidem et perſpicaciam in hoc opere probauerit, vt potius EVSEBIVS RENAVDOTIVS [l] eum notauerit, *quod teſtimonium vnius auctoris obſcuri atque ſordidiſſimi, qui non niſi gryphos et aenigmata loquitur, et ante annos CXX. ſcribebat, praeferre non dubitet omni antiquitati.* Alios multa in Hydei libro notantes, et in his BAYLIVM [m], PHILIPPVM A TVRRE [n], I. A. FABRICIVM [o], BERN. de MONTFAVCON [p], S. I. BAVMGARTENIVM [q], I. L. MOSHEMIVM [r], aliosque praeterimus. Exhibet epitomen ſiue recenſionem libri *bibliotheca Thomaſiana* [s], et ephemerides literariae aliae, de quibus hoc loco dici non poteſt.

pag. 117. lin. 23. *Facile rationes iniri poſſunt.* Nondum huius nos ſententiae noſtrae poenitet, quanquam viri doctiſſimi et rerum orientalium callentiſſimi in diuerſas de ea opiniones diſceſſerint. Herbelotum, Hydeum, Pocockium, Prideaux aliosque, orientali literaturae valde fauentes ſi audias, orientalium teſtimonia Graecorum fidei praeferenda ſunt, quia domeſtica, domique magis nota, et a fabulis magis aliena narrant, quam Graeci, quibus rationibus pugnat BEAVSOBRIVS [t]. Contra RENAVDOTIVS [u] monet: *vbi comparentur certa antiquorum monumenta cum orientalium imperfectis commentariis, ſtatim agnoſci, ſi quid veri iſti contineant, id demum factum fuiſſe, cum ex Graecis aut Latinis aliquid transtulerunt; ex ſe ipſis nihil ferme niſi nugas producere.* Fauet Graecis deſideratiſſimus MOSHEMIVS [x], *quod cognitum ſatis ſit, orientales plurima, quae in patria eorum contigerunt, fide valde incerta et dubia tradere, quod exemplis ſupra omnem controuerſiam poſitis poſſet demonſtrari; monet quoque, vt nihil de orientalium ſuperſtitione et naturali credulitate dicatur, ſolos Perſas res in patria ſua geſtas poſſe narrare, non item Syros et Arabes.* Non negat tamen, *ancipitem quaeſtionem eſſe, vtri veriſimiliora narrent, Graeci an Orientales, conſtituendumque prius eſſe, cuiusnam ex Orientalibus narratio Graecorum rela-*

i) L. IV. p. 412 ſeqq. verſ. German.

k) T. IV. c. 11. §. 147. not. A. p. 132. Verſ. Germ. ad quem locum B. BAVMGARTENIVS videndus, qui alios huic ſcriptores ſubiicit.

l) Vid. TH. RVINARTI acta Martyrum ſincera p. 567. vnde haec repetit FABRICIVS bibliogr. ant. p. 31. ed. primae. Ipſe autem RENAVDOTIVS videndus, anciennes relations des Indes et de la Chine, conf. Act. erud. Suppl. T. VII. ſ. 5. art. 8.

m) Dict. art. Zoroaſtres p. 555.

n) In monumentis veteris Antii.

o) loc. cit.

p) Antiquité expliquée T. II. P. II. L. IV. c. 6.

q) Ad Hiſt. vniuerſ. Brit. T. IV. n. 75. p. 133.

r) Ad CVDWORTHI Syſt. int. c. IV. §. 16. n. 28. p. 327. et in hiſt. Chr. ante c. M. pag. 13. conf. infra p. 144. not. a.

s) P. III. art. II. Vitam Hydei recenſet in app. hiſt. Reginae Angliae, Annae A. BOYER, Lond. 1722. fol.

t) Hiſt. Manich. T. I. p. 155 ſeq.

u) Hiſt. patriarch. Alexandrin. p. 48.

x) Ad CVDWORTH Syſt. intell. p. 327 ſeq.

relationi anteponenda sit, et quibus testibus concordibus ea dicantur. Facile videt lector, mirifice his virorum doctissimorum contentionibus diuersisque iudiciis ea confirmari quae hoc loco diximus, et imprimis testium fidem examinandam esse, cum ex vna parte Graeci in narrationibus suis saepe de orientis rebus concordes sint, ex altera autem Orientales propius fontes ipsos potuerint consulere. Vnde sequitur non nisi probe et attente audita et explorata vtraque parte aliquid decernendum, et imprimis ad logicas fidei historicae regulas prouide respiciendum esse in historia orientis, maxime philosophica et dogmatica, in multis quoque nos circumstantias iubere iudicium suspendere.

p. 118. lin. 30. 31. *Placita veterum pariter atque recentiorum de eo enarraturi.* Praeter eos, quos in annotationibus nominauimus scriptores de Zoroastre, quaeque de Hydeo in antecedentibus annotauimus, doctissimi quoque *historiae orbis vniuersi* conditores BRITANNI historiam Zoroastris dignam iudicarunt [y] quam singulari dissertatione, a reliquo narrationis tramite auulsa, excuterent. In qua vestigia Hydeana, quae tota sequitur doctissimus PRIDEAVX, prementes ea quae de Zoroastre reliquerunt nobis scriptores Graeci pariter atque Arabes ita inter se compararunt, vt posthabita totius fere antiquitatis fide, iactatam Orientalium narrationem tanquam certam et indubitatis testimoniis nixam vnice fere sequerentur, cunctaque quae de Zoroastribus variis referunt veteres, vni Persarum Zerdushto vindicarent, obtorto haud raro collo tantopere omnia in rem suam rapientes, vt elogium magis impostoris, quam historiam eius criticam scribere voluisse videantur. Quod inuita veritate fieri facile deprehendent, qui obseruationis antecedentis memores fidem prius testium examinant, antequam de narrationum veritate statuunt, et tum demum certum a verisimili, et hypothesin a rei veritate distinguunt. Quod qui sine praeiudicio agunt, nullo negotio perspicient, orientalium scriptorum historiam prae Graecorum maiore fide non excellere, et mereri attentionem acutissimi BAVMGARTENII [z] obseruationem, obiectionibus GVIL. MOYLES [a] firmatam, monentis: „historicorum orienta„lium narrationes, qui omnia fere quae de Zoroastribus a veteribus tra„duntur, ad vnum Zerdushtum Persarum trahunt, sublestae fidei aeque „suspectas esse, nec eius historiam meliori fundamento niti, quam Zoro„astris Chaldaei, reliquorumque qui veteribus, imprimis Graecis hoc „nomine et appellatione laudantur. Verisimile quippe esse, omnem il„lam Orientalium traditionem serius multo, quam istorum temporum „canities prae se fert, corrasam ideo esse, vt haberet orientis religio, Per„sarum placitis adhaerens, quem reliquis religionum conditoribus oppo„neret;

y) T. IV. §. 492 seqq. p. 379 seqq. Vers. Germ.
z) Not. 152. h. l. p. 381.
a) PRID. Tom. VI. Hist. Iud. vbi extant epistolae eius mutuae cum WIL. MOYLE, ep. 2. p. 141 seq. p. 161 seq. p. 178 sq.

„neret; id quod facile fieri potuiſſe exiſtimandum, cum materiarum co-„piam ſatis magnam ſuppeditarent narrationes Graecorum, Iudaeorum, „Muhammedanorum, ex quibus haud difficile fuerit eiusmodi Zerduſthia-„nae religionis hiſtoriam condere, qualem de veterum Perſarum rebus „politicis conſarcinauerant. " Cui obſeruationi fidem conciliant, irreconciliabilis fere et male cohaerens narrationum orientalium diuerſitas, contradictiones, et circumſtantiae, medicinam non facile admittentes. Quae viri doctiſſimi et poſt fata ob iudicii aciem ſuſpiciendi obſeruatio, ſi non tota amplectenda, et ſi non omnis orientalibus ſcriptoribus fides deneganda, quam apud Graecos quoque ſaepe claudicare ſupra faſſi ſumus, faciet tamen lectores cautos, vt quam circa barbaricam philoſophiam omnem, maxime autem, Chaldaicam atque Perſicam adhibendam eſſe cautam prouidamque explorationem et examen teſtium, tenendamque ſemper monuimus, tanquam filum Ariadneum e manibus non dimittant, et quae fidem non ſatis probant, ſuſpenſo iudicio in acta philoſophorum referant. Quo pacto ſperamus fore, vt nos iſtius prouidentiae, quam in ſcribenda huius orientis philoſophiae hiſtoria adhibuimus, poenitere non debeat, quamuis rei prolixitas et inſtituti noſtri, et imprimis harum curarum poſteriorum limites non permittant, ad peculiarem atque criticam circumſtantiarum inquiſitionem deſcendere, ne in generali philoſophicae hiſtoriae campo ſpecialibus digreſſionibus extra oleas vagari videamur. Quae hoc loco ſemel monuiſſe, contenti lectori humanitatis et literaturae atque hiſtoriae orientalis non plane imperito reliqua diiudicanda relinquimus. Nobis cum omnium tutiſſimi agere videantur, qui Chaldaeum Zoroaſtrem a Perſico Zerdushto diſtinguunt, at nec vtriusque res ſatis certas et perſpicuas eſſe ſimus conuicti, ea quae de vtroque traduntur, indicatis auctoribus adduximus, iudicium lectori cauto et a praeiudicio antiquitatis, auctoritatis itemque cupiditatis exoticam eruditionem iactandi vacuo ſeruantes. Ceterum inter ſcriptores de Zoroaſtre notandus quoque Gabriel Navdaevs [b], ipſe tamen recentioris, quam veteris literaturae, callentior. Comparanda autem cum his ſunt, quae capite ſequente de Perſarum Zoroaſtre diſputantur.

Ibid. lin. 3. a fin. *Quaeque ad primam aetatem aſſurgunt.* Mirum hoc eſſe nemini debet, qui non ignorat, quam diuerſae inter varias gentes mutationes literarum etiam in cognatis linguis obtinuerint. Poteſt hoc ex ipſo Zoroaſtris nomine cognoſci, ſi cum linguis Orientalibus, maxime quae gutturalibus literis abundant, comparetur, vnde mirum non eſt, nomen Zoroaſtris, quod in Oriente natum fuit, a Graecis iuxta linguae ſuae genium fuiſſe transformatum, idque non accurate ſatis, quod multis probare contendit Hydevs [c]. Qui tamen cum fateatur [d], *apud ipſos orientales nomen Zoroaſtris fuiſſe* πολύμορφον, *et aliquem quaſi in religione*

Pro-

b) In Apologia pro viris magnis, magiae ſuſpectis c. 8 ſeqq.

c) l. c. c. 24. quo Zoroaſtris vitam exponit, p. 307 ſeqq.

d) loc. cit. p. 309.

Proteum prodere, non habebat, quod Graecis magnopere obiiceret. Vna haec inde lectori cautela enascitur, ne sub diuersis nominibus diuersos mox viros quaerat, cum haec nominum orientalium exploratio, maxime si ad antiquitatem referenda est, sit incertissima. Sed significationes quoque huius nominis adeo incertae sunt, vt ipse HYDEVS necesse habuerit fateri [e], pleraque quae de Zoroastre populi orientales tradunt, nisi quod vnum tantum huius nominis constituant, mirifice dissentire, nec certum dicere posse de patria, origine etc. et similibus. Quod vt probe apud hunc scriptorem tenendum est, praeter modum nimiumque recentioribus Orientis scriptoribus fidentem, ita prouidum lectorem facit, vt in hac Zoroastris historia lento et suspenso pede, et non nisi praeuio examine incedat.

pag. 128. lin. 6. *Quae quidem viro cuidam docto.* Idem visum esse erudito auctori, cui *concordiam naturae et scripturae siue de literis et numeris primaeuis* dissertationem [f] debemus, quemque elegantis literaturae veteris promum condum IO. GEORGIVM WACHTERVM fuisse nouimus, qui non secus, ac ille, Chaldaeos antiquissimam esse Aegypti coloniam a Belo deductam motus auctoritate DIODORI [g] statuit. Caussam autem migrationis fuisse coniicit nouum Deorum cultum a Belo inuentum; quem cum aegre ferrent Aegyptii, vtpote patriis institutis contrarium, malum reipublicae in herba oppresserint, pulsis omnibus qui nouae religionis antistitem scitabantur. Cui rei fidem conciliare nititur ex circumstantiis quae partim de origine sacrorum apud Chaldaeos, partim de ipso Belo traduntur, cuiusmodi sunt, quod Assyrii doctrinam de Diis ab Aegyptiis acceperint, et quod Belus Ioui Babylonio templum exstruxerit et vtrumque de suo nomine appellauerit. Quorum tamen testes non alios habet, quam LVCIANVM [h] et PAVSANIAM [i], neutrum, si quid iudicamus, in testium numero ponendum, quod apertum sit vulgi rumoribus et Aegyptiorum iactantiae totam hanc traditionem deberi, qua deceptus quoque est DIODORVS, qui ipse satis alio loco prodidit, non nisi vulgi rumoribus se suam de ea narrationem deberi [k]. Beli quoque nomen, non quod vult inulta antiquitate vir doctus, Aegyptia lingua oculum significat, sed Chaldaica et Phoenicia, Deum siue Dominum, vnde Baalis cultus in Oriente fuit celeberrimus. Quod non obscure ipsum quod Belus extruxisse fertur templum prodit, quod Ioui Belo, Babyloniorum numini conditum fuisse dicitur. Quo nomine non Phul siue Pul, patrem Nimrodi, conditorem monarchiae, quod historiae vniuersalis conditoribus [l] placuit, sed solem aliudue Numen intelligi, adeoque

e) loc. cit. p. 311.
f) c. 3. §. 1. 2. p. 213 seqq.
g) L. I. p. 17.
h) De Dea Syria.
i) L. IV. c. 23.
k) pag. 51. Chaldaeos quoque in Babylonia Aegyptiorum colonos esse, et a sacerdotibus astrologiam edoctos asserunt.

l) T. III. §. 738. p. 645. conf. §. 674. p. 587. et quae h. l. annotauit B. BAVMGARTENIVS n. 392. 424.

que fubleftam HERODOTI [l] in hac re relationem effe, illis facile fubolebit, qui Baalis cultum longe effe antiquiorem his temporibus norunt, id quod viris doctis dudum eft obferuatum. Verum itaque Aegyptiorum iactantiae de antiquitate fua et coloniis tribuendum, quam inde originem fuam accepiffe coniicit RICHARDVS SIMONIVS [m], quod ad aucupandam literaturae fuae antiquitatis celebritatem et exiftimationem eo tempore, quo Ptolemaeorum in erigenda bibliotheca et colligendis libris vetuftiffimis diligentia eminuit, vetuftiffimas origines effingendo, fuas res aliis nationibus praeferre conati fint. Verum de his curatius, in hiftoria harum gentium difpiciendum eft, nec ea proprie huc pertinent [n]. Nobis fufficit monuiffe, Belum Chaldaeorum inter fumma orientis numina relatum, omnem, quae de Belo rege et cultus diuini auctore apud Chaldaeos traduntur, fufpecta facere et incertiffima, et pro nugis habenda effe, quae de fubordinationibus numinum minorum fub Ioue Belo, fiue is fol fit, fiue fumma numinis maieftas, veteres et recentiores fabulantur [o].

pag. 130. lin. 6. 7. *Deceptum fuiffe virum fanctum, quilibet videt.* Potuit ipfum oraculorum huius Sibyllae (quam Chaldaicam vocat Iuftinus [p], et Cumanam quoque, quod ex Babylone Cumas Italicas delatam iuffu Dei ibi oracula edidiffe, fibi perfuaderi paffus erat) argumentum oculos aperire beato martyri, praeclare quidem de re facra merito, fed parum in iudicandis rebus veterum videnti, quod tam luculenter de Chrifto Deo eiusque in carnem aduentu tradidit plurima, vt nonnulli fecurius γνησιότητα horum χρησμῶν admittentes, cum viderent in Babylonia tanta veritatis lumina non potuiffe exoriri, eam Sibyllam Hebraeam dicerent, eiusque proprium nomen Sambetha Noë fuiffe traderent [q], quae vero ne γρὺ quidem certiora funt ceteris, et excogitata omnia per impofturam, quod erudite probauit FABRICIVS [r]. In fumos vero abeunte fama de hac Sibylla Chaldaea, euanefcit etiam Berofus parens eius, quem fatis craffo temporis errore cum Berofo Beli in Babylone facerdote confundunt Tatianus, Iuftinus, et recentiores alii [s]. Nec PAVSANIAS [ff] quoque et SVIDAS [t] auctores funt huius eam fuiffe Berofi filiam, fed tantum a Berofo quodam et Erimanthe, nobili muliere prognatam, quod diu ante Alexandri M. tempora eueniffe oportebat, fi vera ifta traditio effet, quae tota cum Sibyllinis oraculis omnibus inter pias quorundam veterum fraudes referenda eft.

Ibid.

l) L. I. p. 82.

m) Biblioth. crit. T. II. c. 23. p. 349.

n) Comparandi cum his, qui veteris idololatriae origines fcrutati funt SELDENVS, VOSSIVS, alii.

o) Congefferunt ea AVCTORES hift. vniu. T. III. §. 336 feq. p. 647 feq. Conf. SAM. SCHVCKFORD. harm. Scr. S. et hiftor. prof. L. VIII. Vol. II. p. 158 fqq.

p) In admonit. ad gentes c. 39. p. 34.

q) Vid. ONVPHR. PANVINIVS de Sibyllis in coll. OPSOPAEI p. 19. ed. Paris. 1599.

r) Bibl. Graec. Vol. I. c. 33. §. 15. p. 223 feqq. et quos laudat.

s) Vid. IDEM l. c.

ff) In Phocicis. c. 12. p. 828. ed. Kuhn.

t) T. III. v. Sibylla p. 309.

Ibid. lin. 10. *Teste VITRVVIO disciplinam aperuit.* Exponit eodem loco VITRVVIVS [u] hypotheses eius astronomicas. Incertum autem, vtrum Berosus ille, cuius historia laudatur, idem sit cum astronomo isto, quod negant RICCIOLVS [x] aliique, eo quod HERODOTVS [y] Graecos polum, gnomonem partesque diei duodecim a Babyloniis didicisse scribit, quae ad hunc Berosum astronomum pertinere sibi persuadent, Berosus autem historicus Alexandro M. contemporaneus fuisse veteribus tradatur. Nihil tamen in hac coniectura est, quod nos cogat admittere, a Beroso hoc Chaldaeo astronomo Graecos astronomica ista problemata didicisse, quod vetustioribus temporibus ab iis fieri potuit, quo iam astronomiae cognitio ex his orientis regionibus [z] ad Graecos transiit. Verum de his pluribus in astronomiae historia agendum est, consulique potest WEIDLERI industria [a].

pag. 131. lin. 11. *Verum etiam a Iudaeis.* Inspiciendus est locus DANIELIS et conferenda quae supra [b] ad eum allata sunt. Recentiores nominat HEVMANNVS [c].

Ibid. lin. 20. *Graecorum diligentia seruauit.* Quae hodie genuina dispersa inueniuntur, ex scriptis Berosi collegit diligentissimus FABRICIVS [d], ex quibus obseruata possunt confirmari, viderique, quam parum sit, quod philosophia naturalis Beroso debuerit, et quam iusta suspicio sit, alium Berosum fuisse [e], quam qui apud Graecos astronomiam Chaldaicam docuit, Athenis statua honoratus [f]. Pleraque enim historica sunt, quae ab antiquis descripsit, quaeque ad haec arua nostra non pertinent.

pag. 132. lin. 9. *Vetustis monumentis edoctus tradit EVSEBIVS* [g]. Is passim non haec modo, quae a barbaris Graecos accepisse iactat, sed et alia eiusdem argumenti tradit; fatemur tamen, nobis non tantum firmitatis inesse Eusebii testimonio videri, quam is cupit. Rursum doctissimi praesulis locum consulentibus manifestum mox fiet, deceptum virum in veterum lectione exercitatissimum, at critico examine non satis munitum, a Platonicis Alexandrinis, reliquisque qui nugis suis antiquitatis fucum induxerunt, et idcirco innumeras fabulas et scripta supposititia excogitarunt, (a qua scabie ne Christianos quidem doctores quosdam, cetera meritorum zelique laude conspicuos, immunes fuisse, nemo fere hodie est inter eruditos, qui praeiudicia eiurauere, qui negauerit) nobis carbones pro thesauris vendere, quod in egregiis cetera *praeparationis et demonstra-*

u) Lib. IX. c. 4.
x) In Almagesto, p. 195.
y) Euterpe p. 68.
z) Etiam ex Aegypto.
a) In hist. astronom. c. 3.
b) c. 1. §. 13. p. 93. c. 2. §. 8. p. 114 seq.
c) Act. philos. T. II. p. 152. 174.
d) Bibl. Gr. Vol. XIV. p. 177 seqq. SCALIGER de emend. temp.
e) Vidit id VOSSIVS pater de hist. Gr. L. I. c. 13. p. 89. vbi de Beroso agit, frustra autem Iustinum excusat, quod aliam Sibyllam Cumana recentiorem intellexerit, melius excusandum, quod rumorem vulgi secutus sit, quod ipse B. Martyr non negat.
f) PLIN. hist. nat. l. c.
g) Per Graecos Eusebium Platonicos Alexandrinos intelligere, vel ex solis c. 8 seqq. et adhibito imprimis Porphyrii testimonio colligi potest.

monſtrationis libris multoties euenit. Quare hoc loco eius teſtimonium non alio ſcopo adhibendum eſt, quam quod rem ipſam a vetuſtioribus relatam, confirmat. Id vero in hoc quidem argumento de plerisque etiam PP. teſtimoniis dicendum eſſe, fatebuntur omnes, quibus potior veritatis cuſtodia quam auctoritatis veneratio eſt, a qua lepra immunes eſſe debent, qui ratiocinandi artem callent, et quibus mens laeua ad incruſtandos errores veteres non eſt. Ceterum minime negari poſſe hanc, quam vetuſtiſſimis Chaldaeis de Deo tribuimus ſententiam, illorum animis inſediſſe, facile largimur, quam a prima aetate totius orbis ſententiam fuiſſe, facili inductione poſſet probari, ſi id ageretur. Certe vetuſtiſſimos philoſophos potuiſſe eam videre, in qua tamen poſtea coecutire maluerunt, vel vnius Pauli apoſtoli teſtimonio conſtat. Aſt cogitandum quoque eſt, mature hunc doctrinae articulum corruptum fuiſſe introducto emanationis ſyſtemate, animaque mundi excogitata, eo quod ex nihilo fieri nihil poſſe abſoluto ſenſu ſibi perſuadebant, quo pacto, quae ſatis pura de Deo videri poterant, in theologia barbarica, pleraque corrupta et deprauata ſunt, ipſa vero Dei eſſentia ad materiales conceptus, ſine quibus cogitari emanatio rerum ex vno fonte non poteſt, tracta puritatem doctrinae a prima patriarcharum traditione acceptam corrumpendi occaſionem exhibuit. Quod imprimis propter eos notandum eſt, qui contra impietatem ſeculi noſtri religionis antiquitatem vindicare conati, omnia vetuſtiſſimarum gentium dogmata ratiocinationibus magis quam teſtimoniorum fide excuſare, et colorem orthodoxiae inducere non ſine eruditionis praeſidio ſunt anniſi, quorum voluntas vehementer laudanda, ratiocinandi modus autem probandus haud eſt. Quo pacto autem dogma adeo hominum animis inſitum et euidens mox in corruptionem abierit, ex illis nullo negotio intelligi poteſt, quae h. l. prouide monuimus, quae fuſe poſſent probari niſi alium campum ea res poſceret. Itaque ſufficiet haec ὡς ἐν παρέδῳ monuiſſe.

pag. 133. lin. 15. *Nec alium intelligi poſſe per Iouem Belum.* Conferenda hic ſunt, quae in *hiſt. vniu. Britannorum* [h] de hoc Numine diſſeruntur, quae, etſi multa doctrina cumulata ſunt, attamen cum incerta innumera contineant, facile intelligi inde poteſt, a ſcrutatoribus veteris religionis parum praeſidii in noſcendis horum hominum opinionibus expectari poſſe, qui plerumque meditationes ſuas orbi priſco affingunt lucemque inter et tenebras paciſcuntur. Quod et hoc loco euenit: qui enim primum Monarchiae Aſſyriae regem ſub Beli nomine quaerunt, iis facile argumentis refelluntur, quibus viri alii ingenio pares contendunt, Belum Solem repraeſentaſſe; certe id ſequens aetas ſibi perſuaſiſſimum habuit; id quod ex Dei Heliogabali cultu his orientis populis ſolenni poteſt iudicari,

h) T. III. §. 740 ſeqq. p. 647. Incertum autem, vtrum Babylonii ipſum ſolem pro ſummo Deo habuerint, vel eius tantum imaginem in ſole quaeſiuerint. Prius viſum Vossio de idol. L. II. c. 4. p. m. 324 ſeqq. et Seldeno de Diis Syris Synt. II. c. 1. p. m. 193 ſeqq.

dicari, vbi imprimis ad HERODIANI ſcriptoris grauis narrationem [i] attendendum eſt, ex qua patet non humanam imaginem, ſed ſolis iſtas gentes coluiſſe.

pag. 135. lin. 6. *Spiritus materia craſſiori indutos malos eſſe bonisque aduerſantes.* Fluit hoc quoque ex ſyſtemate emanatiuo, quod vniuerſus fere orientalis orbis recepit, indeque enata eſt illa ſyſtematis Chaldaici facies, quam STANLEIVS nobis delineauit [k]. Quanquam enim lubenter viris doctis aſſentimur, monentibus, pleraque haec ex fontibus Platonicis atque Gnoſticis, eſſe hauſta, nec ſufficere ad deſcribendam Chaldaicae philoſophiae theologiam [l]; illud tamen certum eſſe putamus, viguiſſe inter veteres quoque Aſiae incolas hoc ſyſtema emanatiuum, quod materiam quoque, quique illi commixti ſunt malos ſpiritus, ex Deo deriuauit, eademque fere ſyſtematis phyſiologici ratione aſſeruit, quod ſuo loco Orientalem philoſophiam delineantibus dudum eſt obſeruatum. Vnde non omnia huius generis Chaldaeis diſplicuiſſe ſtatuendum eſt, quae poſterioribus ſeculis in ſyſtemate orientali inualuerunt [ll]. Nec diſſentiunt, quae paſſim Chaldaicas doctrinas tangunt ſacrae paginae [m], quarum ob aetatis viciniam omnium hoc loco maxima fides eſſe debet, quamuis in his tenebris palpare tantum et coniecturas afferre poſſibile ſit.

Ibid. lin. 3. a fin. *Vsque ad extremos ipſiusque Americae terminos.* Legi imprimis ad h. l. et expendi merentur, quae in viri eruditiſſimi LE PAGE DVRATZ *hiſtoria regionis Americanae, Ludouicianae* [n], ex narrationibus indigenarum referuntur, et cum migrationibus et coloniis Aſiaticarum gentium comparantur, inde enim diſci poteſt, quomodo per vaſtiſſimum Oceanum ex Aſia in Americam hic cultus ſolis transferri potuerit. Quod ad Phoenices ille refert, nos malumus Chaldaeis tribuere et Aſſyriis, cum inter Phoenicum colonias veteres Americae mentionem non faciant, niſi magnam illam in mari Atlantico inſulam plurimorum dierum nauigatione a Libya diſſitam intellexerimus, quam a ſe occupatam Carthaginenſes in aſylum ſibi deſtinabant, ſi ſuae vrbi quid accidiſſet ſecus. Quae obſeruata quoque magno BOCHARTO [o], ad vetuſtiſſimas iſtas origines Americae ob temporis rationem non poſſunt referri, cum colonias non prius emiſiſſe Phoenices ſit veriſimile, quam terra Chanaan pene vniuerſa ab Iſraëlitis occupata, quod effecit, vt cum tantae multitudini Phoenicia et Syria non ſufficeret, pars Phoenicum multo maxima e terra ſua exules mari ſe committere, nouasque quaerere ſedes cogeretur, ex Chaldaea autem poſt diſperſionem gentium per totum Orientem coloniae migrauerint. Ita enim facillime licet difficultatibus ex diuerſis

de

i) Hiſt. Lib. V. c. 3. vbi imprimis notandum imaginem ſolis nullam fuiſſe, praeter lapidem informem. k) L. I. ſ. 1. c. 2.

l) Hiſt. vniuerſ. T. I. §. 31. p. 35 ſeqq.

ll) Quanquam autem huic obſeruationi aſſenſus non facile negari poteſt, impoſſibile tamen eſſe putamus, de definita huius rei ſententia ſtatuere.

m) Expendendus locus Pſalmi XCI, 3 ſeqq.

n) Hiſtoire de la Louiſiane Tom. III. c. 15. p. 61 ſeqq.

o) Vid. Geogr. S. P. I. L. I. c. 2. p. m. 357 ſq.

de Belo traditionibus enatis medicinam afferre, ratioque adduci, quomodo Hercules Indicus Beli cognomentum habere potuerit [p]. Qua de re tamen a Bocharto, Seldeno, Marshamo [q] et recentioribus aliis fuſe diſputata, cum heic loci tractari non poſſint, ea geographiae veteris ſcriptoribus, maxime qui de Americanarum gentium originibus ſolliciti eſſe ſolent [r], diſceptanda relinquimus.

p. 138. lin. penult. *Vnumquodque animal Zodiaci in triginta partes, pars in ſexaginta minuta.* Zodiaci ſigna illuſtre vetuſtiſſimae ſcripturae exemplum, primos inueniſſe Aegyptios, tradit MACROBIVS [s], quo loco multus eſt, vt explicet, quomodo Aegyptii Zodiacum inuenerint. Magis tamen Sexti Empirici auctoritate ſtandum eſſe, qui Chaldaeos aſtrologiae parentes facit, recte obſeruatum eſt I. G. WACHTERO [t]: quod a primis poſt reparationem orbis in diluuio pereuntis in terra Sinear colonis, ex veterum ſuffragio originem accepiſſe ſint cenſendi. Aliter PLVSCHIVS [u], a proximis, qui ex diluuio emerſerunt hominibus ad primos Aegypti incolas perueniſſe coniicit. Quorum vtrumque ſuo modo inter ſe conciliari poſſe putamus, ſi ſtatuatur, diu ante diluuium in tanta hominum longaeuitate obſeruato ſiderum Zodiaci curſu, ſigna homines eorum inueniſſe et poſteris tradidiſſe, ſine quibus nec de anni conuerſionibus nec quae inde pendere ſolet, de agrorum cultura quicquam conſtitiſſet, quanquam definiri nullo modo queat, quibus illa ſignis et imaginibus diſtincta fuerint. Haec transmiſſa a Noachi filiis ad poſteros, et imprimis Sinearis incolas, his diſperſis per omnem orbem a variis coloniis in varia loca fuiſſe traducta, et ſic Chaldaeis pariter atque Aegyptiis hanc duodecim ſignorum partitionem potuiſſe innoteſcere. Quam tamen cum paulo elegantius aſtrologiae ſtudium poſtea coleretur, ſerius has imagines, ſigna et nomina accepiſſe, veriſimile ex iis, quae hodienum vigent, ſiue Aegyptiis debeantur, quod virginis ſpicam manu tenentis ſignum ſuadere videtur, quae Iſidem refert, ſi Graecorum interpretatione ſtandum [x], Cererem eſſe tradentium; ſiue veteribus Graecis, quod a PETAVIO [y] quoque admiſſum mythologia Graeca confirmare videtur. Quam conlecturam, Zodiaci partitionem, qualem Graeci habuere, illorum inuentioni tribuendam eſſe, et habuiſſe barbaros alia iſtorum ſiderum ſigna vir quidam doctus ex Ieſuitarum ſodalitio [z] potiſſimum

p) CICERO de nat. Deorum L. III. ex India orientali autem per Oceanum meridionalem homines Aſiaticos olim in Americae regiones penetraſſe, veterum traditiones dubitare non patiuntur.

q) Conf. SCHROEER. de imperio Babylonis et Nini Sect. I. §. 23. p. 69 ſeqq.

r) Pertinent huc quoque qui de Atlantide inſula diſputarunt, quo nomine Americam multi quaerunt, quique origines Iudaicas in hac orbis parte ſibi inueniſſe viſi ſunt, quos nominat FABRICIVS bibliogr. ant. p. 17 ſeq.

s) Somn. Scip. L. I. c. 21.

t) Comm. de literis ac numeris primaeuis c. 4. §. 2. p. 35.

u) Hiſt. coeli c. 1. p. 17. 30.

x) Vid. IABLONSKY Panth. Aegypt. P. II. p. 7. 18 ſeq.

y) Rationar. temp. L. II. c. 5. Diſſ. de Vranolog. I. pag. 68.

z) Memor. ad hiſt. ſcient. pert. Iun. 1740. p. 1151.

mum ex ACHILLIS TATII teſtimonio [a] roborat, tradentis, in Aegyptiaca ſphaera, neque draconem, neque vrſam, neque Cepheum inter ſiderum imagines occurrere, neque etiam in Chaldaeorum aſtrologia, ſed alias eſſe ſimulacrorum formas. Verum huic ſcriptori, Manetho, Sextus, aliique ſcriptores veteres recte opponuntur. Fatendum autem, Graecos more ſuo barbaricam aſtrologiam mire conturbaſſe, multaque nobis noua commenta reliquiſſe, barbaris gentibus incognita, vt omnem fere philoſophiam barbaricam corruperunt.

pag. 141. lin. 4. a fin. *DIODORVS auctor eſt.* Intelligi ex allatis dogmatibus Chaldaeorum aſtronomicis poteſt, quam rudis et tenuis fuerit Chaldaeorum ſcientia aſtronomica [b]. Quod vel inde rerum peritus facile coniiciet, quia Hipparchus et Ptolemaeus, nihil quod in vſus ſuos vertere potuerint, in obſeruationibus Chaldaeorum inuenerint, ſeculis quatuor victoriam Alexandri M. ſuperantibus, vt obſeruatum cel. HALLEIO [c]. Adderemus, inde quoque Chaldaicae aſtronomiae pueritiam poſſe intelligi, quod DIODORVS SICVLVS [d] refert: Belum Neptuni filium ex Aegypto in Babyloniam delatum ſacerdotum collegia more Aegyptiaco inſtituiſſe, cum veram anni rationem primum Aegyptii inueniſſent, qua vetuſtiſſimarum gentium obſeruationes ſiderales niti debebant, niſi ſuſpicio nos premeret, iactantius haec ab Aegyptiis excogitata eſſe, cum de imperii et ſcientiarum antiquitate cum Chaldaeis ſ. Babyloniis diſceptarent, quod a veriſimilitudine non prorſus abludere ſupra iam obſeruauimus. Vnde ingenioſas quoque SHVCKFORDI [e] coniecturas, qua ratione Belus notitiam ſideralem Babyloniorum amplificauerit, et quod pyramides Aegyptiacas obſeruationibus ſideralibus deſtinatas imitando, in eosdem vſus turrim illam celebratiſſimam aedificauerit, et aſtronomiam Aegyptiacam ad Chaldaeos et Babylonios traduxerit, annorum rationibus non ſatis cohaerentibus, in medio relinquimus. Ex his iudicanda ſunt, quae vir ſummus IS. NEWTONVS [f] de originibus eruditionis Chaldaicae, et imprimis aſtronomiae differit, hypotheſin chronologicam adiuturus, conſtringendam eſſe in arctum veterem temporum rationem, vnde Chaldaicae eruditionis origines ad tempora Seſoſtris deprimit; qua in re ab ipſis ſacris literis diſſentire viſus eſt, omnemque fere Orientis traditionem ſibi habet aduerſam, quae vel ad Abrahamum, vel ad ipſum Noachum [g] et filios harum ſcientiarum origines refert. Quae tamen ipſa quoque licet magna Orientalium ſequioris aetatis fiducia prolata,

a) Iſagog. in prol. Arati.

b) Eam autem caue cum aſtrologia apoteleſmatica confundas, vid. FABRIC. ad SEXT. EMPIR. adu. math. L. V. p. 338.

c) vid. WOTTON reflexions upon ancient and modern Learning. c. 24. p. 320.

d) L. I. p. 17. 24.

e) Harmon. Scr. S. et prof. L. VI. Vol. II. p. 156. Chaldaeos eruditionis et ſcientiarum ſemina ab Oanne, animali maritimo accepta iactaſſe, et domeſticas origines ſibi vindicaſſe ſupra iam monuimus.

f) Chronol. vet. p. 210 ſeqq.

g) Conf. Hiſt. vniu. T. III. §. 578 ſq. p. 669 ſeq. vbi Baumgartenii obſeruationes n. 453. 454. conſiderandas commendamus.

lata, ſi ad lydium lapidem examinentur, incertiſſima ſunt, omnemque eam diſputationem dubiam relinquunt [h]. Ceterum multum infantiae, incertitudinis et nugarum in hac Chaldaeorum diſciplina fuiſſe, ex dictis quilibet paullo attentior intelligit. Cetera, quae ad Chaldaeorum mathematicam, geometriam, opticam, architectonicam etc. pertinent, vt coniecturis pleraque conſtant, ita in peculiari harum ſcientiarum hiſtoria enarranda et quaerenda ſunt.

pag. 142. lin. penult. *Orientales etiam Indos percrebuit.* Quae hoc loco obſeruata ſunt, ad omnes coſmogonias veterum referandas pertinere putamus. In quibus explicandis vix erroris deuia vitabuntur, niſi coſmologia vetus a theologia priſcarum gentium diſtinguatur, quae cum rerum origines ex patria traditione ad poſteros propagare vellet, de mundi natalibus magis, quam de ſyſtemate theogonico ſollicita fuit, ita tamen, vt iisdem coloribus coſmologiam et coſmogoniam pingeret, et ex iisdem fontibus deducendo, vtramque confunderet. Perperam itaque agunt, qui vetuſtas barbaricae philoſophiae traditiones de rerum ortu enarrantes, theologicas rationes a coſmologicis non ſatis caute diſtinxerunt, aſt errarunt quoque, qui nimium eas inter ſe diſtinguunt. Illud ex Chaldaico coſmogoniae ſyſtemate non negari poſſe putamus, cenſuiſſe eam materiam eſſe aeternam, et in chaus, ſiue noctis profunditate latentem ſuppoſuiſſe, incertum qua ratione, ſummo quidem Numine admiſſo, aſt intra eius viſcera materia quaſi latente, vel, quod vir quidam doctus [i] coniecit, Deo in gremio ſuo materiam intra ſe complexo, donec in mundi creatione ex ſuo ſinu eum eiiceret. Quod tamen ſyſtemati partim Eleatico partim emanatiuo affine, vehementer timemus, vt totum cum vetuſtiſſimi aeui ſimplicitate ſatis conueniat. Neque Manichaei ſyſtema idem illud vetus fuiſſe, quod Chaldaeis placuit, audemus cum τῷ πάνυ BEAVSOBRIO [k] ſtatuere, eo quod, recte monente BVRNETIO [l], *res ipſas et rerum certitudinem loci et temporis antiquitas aboleuit:* quanquam materiae aeternitatem cum numinis ſupremi exiſtentia connexam fuiſſe, ſibi perſuadere potuerint, quod occaſionem praebuiſſe videtur, vt quidam Chaldaeos in coſmogonia Deum negaſſe crederent [ll].

h) De Abrahamo ſupra dictum in hiſt. phil. Hebr. de Noacho originum ſapientiae Chaldaicae parente, videndus Is. VOSSIVS de LXX. Interpr. p. 469. qui non tantum Puoncuum Serem, ſed et Oannem Chaldaeorum putat eſſe Noachum, et eosdem vno nomine contineri, vnde etiam in textu Syncelli pro ζῶον ἄφρενον legit, ζῶον ἄῤῥεν et opponi putat Omorocae eius foeminae. Vnde occaſio illi enata totam coſmologiam Chaldaicam de Noacho interpretandi.

i) IAC. THOMASIVS de exuſt. mundi Stoica.

k) Hiſt. des Manichées L. V. ch. 6. p. 256 ſeqq.

l) Archaeol. philoſoph. c. 4. p. 350 ſeqq.

ll) Conf. hiſt. orbis vniuerſ. T. I. §. 31. p. 35.

AD

AD LIB. II. CAP. III.

DE PHILOSOPHIA PERSARVM.

pag. 144. lin. 7.

Sibi pro antiquiſſimis hiſtoricis veritatibus propinari aduertit. Pertinet hoc non ad ſolos tantum Arabes ſcriptores, quos veteris Perſiae ſtatum, religionem et placita enarrantes, ſe ad ſui temporis circumſtantias compoſuiſſe, nemo paulo attentior ad iſtorum temporum hiſtoriam facile negauerit [a]: ſed ad ipſos quoque Perſarum ſucceſſores, qui nec hodie quidem in terris Indiae meridionalis exſtirpati ſunt. Gaurorum ſiue Ghebrorum nomine πυροδȣλȣς iſtos nominari, veterisque Perſarum religionis a Zoroaſtre emendatae tenaciſſimos aſſeclas eſſe nemo ignorat, qui res Orientis vel a limine ſalutauit [b]. Hi cum odio et perſecutione Muhammedanorum patriis finibus pulſi eſſent [c], in interiores pariter atque maritimas Indiae regiones ſeceſſerunt, veterumque Perſarum religionem in eas tranſportauerunt. Hos attuliſſe veteres Perſarum libros liturgicos, ſacros, morales, conſtans gentis traditio eſt [d], qui tamen cum a multis ſeculis dira perſecutione preſſi, et in angulos Indiae confugere coacti eſſent, quo pacto vetuſtiſſimorum temporum traditionem conſeruare potuerint, quantisque rerum et opinionum mutationibus ſubiecti fuerint, paulo ad res Orientis attentior facile deprehendet. Eadem ratio eſt Parſſarum, quos Perſiae veteris propaginem eſſe hodie in Hinduſtanae regionibus viuentem, ipſum nomen prodit. Haec enim colonia Indica ſuis ſedibus A. C. 651. eiecta ab Arabibus, Muslamiſmi ſequacibus, ad euitandam perſecutionem et Muhammedanorum inuidiam in Indiam confugit, Surataeque pedem figens ex ea vrbe per reliquas Indiae meridionalis vrbes atque loca diſperſa eſt, omnemque, preſſa bellicis inuaſionibus et disiecta veteris religionis Zoroaſtreae memoriam amiſit, quam non prius recuperauit, quam fratres in Perſia relicti et latenter viuentes, miſſis doctoribus librisque Zoroaſtreis ſacris, veteris apud eos religionis cultum reſtaurarent. Vnde intelligitur Parſſas ſiue, Perſas hos a Gauris, quo nomine hos infideles Muhammedani nominant, neque Zoroaſtreae religionis confeſſione, neque ſacrorum, quos iactant librorum, poſſeſſione proprie differre, qua de re videndi, qui Indorum regna et hiſtoriam nobis enarrarunt [e]. Viderunt ſcripta nonnulla inter hos homines ſacro-

 ſancta

a) Conf. quae ſupra ad p. 117. 118. monuimus.

b) Le Bruyn itin. T. V. p. 163 ſeqq. verſ. Gall. P. De La Valle itin. T. III. p. 25. Hiſt. vniu. T. IV. c. 11. p. 133. Iac. Martin Diſſ. de la religion des Perſes connus auiourdhui ſur le nom de Gaures et de Parſis T. I. p. 3. de ceremonies et cotumes religieuſes, Tavernier itin. L. IV. c. 8. p. 181.

c) Accidit id poſt mortem vltimi eorum regis Iczdogerdis, v. Hiſt. vniu. l. c. p. 133 ab eo tempore imperantes omnes Muhammedis legi addicti fuerunt, conf. ex ipſa relatione Ghaurorum Tavernier l. c.

d) Hyde rel. vet. Perſ. paſſim.

e) Lord. relig. de Parſis ch. 1. hiſt. vniu. T. XXIII.

ſancta habita *Pocockius* et imprimis *Hydeus*, ſed pleraque priuatam tantum auctoritatem tuentia [f], quae ſi non plane ſuppoſititia, veterique Perſarum aeuo afficta, interpolata tamen et ad praeſentem reliquiarum gentis Perſicae auitam religionem tenentium ſtatum accommodata et picta alienis opinionibus videri, imo ad emolliendam apud Islamiſmi ſequaces inuidiam alterata et mutata recte habentur [g]. Quae cauſſa quoque viris nonnullis [h] haud obeſae naris perſuaſit, vt has reliquias Perſicae religionis omnes in gentis miſerae, et innumerabilibus cladibus tantum non penitus extirpatae ſolatium et ſecuritatem confictas eſſe ſtatuerent, cum non tantum innumera prae ſe ferant, cum vetuſtioribus relationibus non conſonantia, ſed et ſatis luculentas recentioris aetatis et imprimis in Muhammediſmi gratiam excogitatas doctrinas contineant [i]. Ex quo iudicium fieri poteſt, non contemnendam prorſus, ſed probe examinandam et expendendam coniecturam eſſe, quam ſupra recenſuimus, quae incertiſſima et lubricis fundamentis nixa iudicat, quaecunque a ſcriptoribus non tantum Arabibus, ſed Perſis quoque de Zoroaſtreae religionis ſumma, libris authenticis et ſacris, dogmatibus etc. traduntur, excogitatis tum demum, cum, perſecutionibus Muhammedanorum, crudeliſſime hos homines vexantium coacti, pellem quaſi vertere, et magis orthodoxe ſentire de rebus ſacris et diuinis cogerentur. Ex quo iam demum intelligi poteſt, quantum fidei hiſtoricae tribuendum ſit libris, qui in hac gente ſacroſancti habentur, et ad ipſum Zoroaſtrem ab ea ſolent referri, quos diu abſconditos hominibus Europaeis fata tandem auguſtae ſuppellectili librorum exoticorum quam ſeruat bibliotheca regis Galliae intulerunt, de quibus infra ad Zoroaſtris ſcripta delatis nonnihil adhuc dicendum eſt.

p. 144. not. a in fin. *Accurate de eo iudicat cel. MOSHEMIVS.* Dictum de Hydei libro ſupra quantum ſatis. Ex ea autem obſeruatione colligere lector cautus et ad fidei hiſtoricae leges attentus facile poteſt, non inane deſiderium eorum eſſe, qui hiſtoriam criticam Zoroaſtris ſiue Zerduſthi Perſae optant; in qua accuratis rationibus traditiones Perſarum et Arabum cum relationibus Graecorum inter ſe comparentur, ineuitabiles difficultates tum chronologicae tum hiſtoricae exponantur et in clara luce collocentur, ἀσύςατα innumera maleque in his narrationibus cohaerentia demonſtrentur, quidque excuſſis omnibus circumſtantiis probabilem nobis celeberrimi impoſtoris hiſtoriam exhibeat, explanetur. Quam indu-

T. XXIII. p. 174. Voyage de M. ANQVETVS DV PERRON. vid. Iourn. de Sav. 1762. Mars.

f) Vid quae infra de libris Zoroaſtri tributis commodiori loco dicentur.

g) Qualem eſſe librum Sadder cuius excerpta hiſtoriae rel. Perſ. adiecit HYDEVS infra monebimus.

h) RENAVDOTIO ſupra cit. et BAVMGARTEN. et quos hic laudat.

i) Dicendum de hac quoque re infra vbi de libris Zoroaſtri tributis diſſeritur. Conſuli autem ſcriptores rerum Indicarum, maxime Hinduſtanarum poſſunt, quos nominant Hiſt. vniuerſ. auctores, T. XXIII. p. 174 ſeqq. Inter libros Perſicos in bibliotheca regis Chriſtianiſſimi extat hiſtoria breuis carmine ſcripta de fuga Parſſarum in Indiam, quae accidit A. C. 766. Heg. 149. quo appulerunt ad ora Malabarica, vid. Iourn. des Savans l. c. p. 26.

industriam mereri huius philosophi acta atque facta, nomen, fama, auctoritas eius in Oriente et celebritas nominis, quod post Xekiam et Muhammedem tertium omnium Orientalium impostorum celeberrimum iure constituere potest, demonstrant. Eam vero hactenus frustra expectauimus: quanquam enim ex Persarum Arabumque potissimum scriptis Zerdushti vitam prolixe satis tradiderit THOMAS HYDE [k], eumque pressius secutus HVMPHREDVS PRIDEAVX [l] ex quorum potissimum scriniis *Auctores historiae vniuersalis Britanni* [m] ex instituto elogium Zerdusthianum compilarunt, fatendum tamen ingenue, doctam ceteroquin et laudabilem horum scriptorum diligentiam lectori veritatis cupido minime satisfacere, nec iudicium criticum ab exoticae eruditionis admiratione vacuum satis eos adhibuisse, sed Persarum Arabumque recentiorum fidei cuncta tribuendo, neque ad fabulas et figmenta, a Persarum veterum posteris excogitata, vt suae religionis auctori inter Muhammedanos, hostes et persecutores suos, auctoritatem conciliarent, satis attendisse, neque innumeras interpolationes vetustissimae historiae, ex qua Zerdusthianae memoriae colorem et inuentionem hauserunt, animaduertisse, neque recentiorem auctorum aetatem a veteri, satis distinxisse. Qualis historia critica Zoroastriana hodie faciliori labore poterat conscribi, postquam libri sacri gentis in nostras regiones delati sunt, inter quos vitam quoque Zoroastris poëmate comprehensam esse, ex catalogo msc. quae Zoroastri tribuuntur, et in bibliotheca regis Christianissimi asseruantur, discimus [n]. Etsi vero in his quoque mendacem Orientalium nugatorum fidem fabulas innumeras propinare, vel ex miraculis Zoroastris vaticiniis ibi enarratis colligi potest, inseruire tamen eiusmodi scriptiones possunt, vt comparatis inter se narrationibus, quid falsum sit et sibi contradicat, quid verisimile, quid incertum, propius queat definiri. Verum haec virum orientalium linguarum peritum, et in ratiocinandi arte exercitatum, a praeiudiciis autem peregrinitatis et ineptae admirationis rerum exoticarum vacuum desiderant.

pag. 145. lin. 1. *Indorum quidam Zoroastreis placitis adhaerentes, ita hanc vocem interpretati sunt.* Monuit tamen HYDEVS [o], hanc explicationem horum hominum in hac parte ignorantiam prodere, cum rationibus grammaticis linguae Persicae aduersa sit. Fatetur autem candide, huius nominis originalem significationem exquirere, esse difficillimum, seque in Persica lingua rimando, nullum vnquam commodum eiusdem sensum

 appel-

k) Hist. veter. Persar. c. 24. p. 307 sq.

l) Connex. historiae S. et prof. L. IV. p. 212 seqq.

m) T. IV. §. 493 seqq. p. 379 seqq. ad quem locum legenda sunt, quae B. BAVMGARTEN. n. 182. obseruauit, qui in genere notat, hanc Zerdusthi historiam cum historia orientis comparatam, satis prodere, excogitatam Zerdusthi fabulam recentiori, quam prae se fert aetate, vt haberet Persica religio auctorem veterem, miraculis et diuina mistione clarum, quo auctoritatem inter Muhammedanos possit obtinere. Quales conatus etiam in historia imperii Persici possunt obseruari.

n) Vid. Iournal des Savans l. c. p. 25. n. XIII. D. Hunt habuisse etiam huius biographiae Zerdushtianae exemplum, ib. traditur.

o) loc. cit. p. 308.

appellatiuum potuiſſe inuenire. Quod ſi recte ſe habet vt Perſicae literaturae gnariſſimo Hydeo facile poteſt credi, concidit Beauſobrii coniectura, nomen hoc non proprium ſed appellatiuum de religione ignis cultum tradente exponens, quia nihil de ignis cultu appellatio Zoroaſtris continet, quae varietate pronuntiationis ſatis prodit, ipſis veteribus nihil certi de hoc nomine conſtitiſſe.

Ibid. lin. 11. *De aetate philoſophi certatur.* Diuerſiſſimas de aetate Zoroaſtris ſententias magno labore collegit P. BAYLE [p], eo potiſſimum fine, vt nihil quod cohaereat, quodque confuſionem extremam non ſpiret, ineſſe demonſtret, et non niſi Pyrrhoniſmi medicina Zoroaſtris hiſtoriam ſaluari poſſe pateat. Quod quidem acute ſatis et erudite ab eo factum eſt; non autem inde ſequitur, totam de Zoroaſtre traditionem veterum figmentum eſſe, cum in eo tamen omnes conueniant, fuiſſe olim virum aliquem ſapientem, qui doctrinae diuinae et humanae auctor inter Chaldaeos et Perſas vixerit: quare eorum ſententiam nimis praecipitatam eſſe iudicandum eſt, qui ab hac incertitudine concludunt, nihil in hiſtoria Zoroaſtris eſſe verum.

Ibid. lin. 15. *Quod alium longe virum vetuſtiſſimae diſciplinae orientalis auctorem tangant.* Omnium maxime probabilem hanc ſententiam de Zoroaſtribus eſſe, non tantum apta cum plerisque veterum traditionibus conſpiratio, ſed et mos veterum ſuadet, qui, recte monente TH. STANLEIO [q] eximiorum virorum, alicuiusque vtilis humanae vitae inuenti auctorum nomine ſolebant poſtea appellare omnes, qui in eodem rerum genere eminebant. Qui prudenter addit, Zoroaſtrem cum inuentor fuerit magicarum atque aſtronomicarum diſciplinarum, cauſſam fuiſſe, cur aliis, qui easdem diſciplinas in alias regiones intulerunt, quod fecit, auctore Plutarcho Zoroaſter Perſa, imitatus Chaldaeos, et ſimilibus, qui iisdem artibus eminuerunt, quales fuerunt Bactrianus, Proconneſius, et Pamphylius, attributum fuerit nomen Zoroaſtris. Quae in tanta circumſtantiarum confuſione et obſcuritate hoc loco poſſunt ſufficere; clariora enim non ſpondemus.

Ibid. lin. 5. a fin. *Vt ſcrupulus nullus ſuperſit.* Fatentur hoc omnes, qui res Zoroaſtris ſunt edocti, qui in tanto Perſarum diſſenſu neſciunt, quo pedem figant. Quanquam enim HYDEVS [r] contendit, omnes Zoroaſtris populares de eius tempore concordare, vnum tantum conſtituentes Zoroaſtrem, eumque in hoc ſeculo ponentes, ex HERBELOTI [s] tamen obſeruatione nouimus, quosdam ſcriptores Perſas eum cum Dohako vel Zohako, ex principum Piſchdadiſchorum numero eundem habere qui Perſarum tyrannus diu ante Darii Hyſtaſpidis tempora floruit, immo eius tempori anteponere [t], quo pacto innumerae difficultates de aetate

p) Dict. T. IV. art. Zoroaſtre not. B.
q) Hiſt. phil. Orient. S. I. c. 2. p. 1114. ed. Olear.
r) loc. cit. p. 311.
s) Biblioth. Orient. v. Zerduſht.
t) Factum id a MIRRHONDO Perſicae hiſtoriae ſcriptore.

aetate Zoroastris oriuntur, quas ipsae Persarum narrationes non soluunt, sed intricant, et plurima figmenta velut infelix lolium spargunt, quibus rationes chronologicae contradicunt, de quibus tamen et similibus in historia Persarum dispiciendum est, et examinandum, quomodo Orientalium narrationes, quae eum ad Darii Hystaspidis aetatem deprimunt, cum antiquiorum scriptorum traditione queant conciliari.

Ibid. lin. 3. a fin. *Sinam enim recentiores Persae apud Indos degentes faciunt.* Patrem faciunt Espintaman, matrem Dodo, quae nomina Sinica non sunt. In libro *Sadder* [u], prosapia eius ita enarratur: *Zaratusht ortus est a Pusshab, cuius genus a Piterasp deinde ab Hitcherasp, qui a Tchechshneshi, qui ab Espintaman fuit.* Itaque, qui filium Espintaman faciunt, tantum de tritauo eum deriuare voluisse censendi sunt, eximio exemplo, quam parum in his fabulis suis isti homines ad rationes chronologicas attendere soliti sint. Quod si hae origines Zoroastreae verae sunt, cadit traditio eorum, qui Iudaeum natione faciunt. Sed non esse antiquam libri *Sadder* auctoritatem qua illa nititur infra monebimus. Ipsa vero traditio, de ortu et ministerio Zoroastris inter Iudaeos quam Arabes plerique sequuntur, Graecis ignota est, quos tamen res Persarum a Cyri aetate minime latebant, quosque tam celebrem nouae religionis auctorem vel reformatorem silentio inuoluisse, si eo tempore inclaruisset, non est verisimile. Sed vita quoque Zoroastris inter Iudaeos recentioris inuentionis esse videtur, eo fine excogitata, vt prophetiae auctoritatem apud Muhammedanos mentiretur, quos ad Iudaeos constat prophetarum origines retulisse, id quod ex relatione Megidi scriptoris Persae Muhammedani itemque *Rhondemiri in vita Guschtaspi* [x] apud HYDEVM [y] facile subolebit lectori aliquantulum acutiori et mores Arabum Muhammedanorum non ignoranti. Certe cum patria Persam fuisse ipsae suae gentis scriptores tradant, licet de patria et parentibus in narrationibus suis varient, ipsa illa narratiuncula de origine et mora Zoroastris inter Iudaeos concidit. Cuius argumentum ipse suppeditat HVMPHR. PRIDEAVX [z], qui tamen fabulae illi vel mendacio potius Ghaurorum, a quibus conficta videtur, fidem adhibuit, monens, a moribus et consuetudine Iudaeorum plane abhorruisse, vt alienigenae fidei suae, adeoque multo magis doni prophetici secreta aperirent, quos sacrosanctam habuisse mysteriorum religionis custodiam, profanosque et incredulos sollicita cura ab iis arcuisse inter omnes constat. Tacemus rationes chronologicas, quae hanc narratiunculam euertunt. Si enim sub Dario Hystaspide Zoroaster imposturam religionis suae emendatae propagauit, nec Eliae, nec Ieremiae, nec Ezechielis famulus esse potuit, quorum aetas annos vitae Zoroastris longe superat, immo nec Danielis quidem, quem ad Cyri aetatem

u) Apud HYDE p. 312.

x) Ibid. p. 317.

y) loc. cit. p. 315. quocum conferendus locus Bundari ibid. pag. 114. et libri Shahnâma-nesr. p. 319 seqq. itemque Sharestani l. c. p. 300 seq.

z) Conn. Hist. V. T. cum hist. Iud. et Gent. L. IV. p. m. 213.

tem vixiſſe non eſt veriſimile. Vnde alii ad Eſram eum referunt, non feliciori coniectura, quia Edzrae tempora ſerius, quam Zoroaſtris in Chronologia ſacra locum inueniunt. Vnde non dubitamus totam eam traditionem de Zoroaſtre inter Iudaeos educato inter naenias recentiorum ſcriptorum Arabum et Perſarum referre, ideo excogitatas vt miraculorum, quam prophetae ſuo tribuebant, fidei auctoritatem conciliarent, ex quo fonte totam Zoroaſtris hiſtoriam, ſi non plane confictam, adulteratam tamen et ex ingenio aſſeclarum religionis Zoroaſtreae immiſtis commentis Iudaicis pictam atque comtam eſſe, qui naſum habent, facile ſibi perſuadebunt. Totum vero doctrinae et coſmologiae Zoroaſtreae aedificium huic traditioni repugnare, ex eius argumento ipſum lectorem iudicare iubemus. Quibus ſi addantur illa quibus in ipſo H. P. opere [a] hoc commentum confiximus tela, nullum ſperamus dubium ſuperfore, vt ex hiſtoria philoſophiae barbaricae haec fabula, ingeniis tantum Arabum et Parſſarum ſimiliumque, qui teſtimonia tantum numerant, fidem autem eorum non ponderant, eiiciatur, quam ſententiam repetita induſtria iterum examinatam nos iam olim amplexos fuiſſe nondum poenitet.

pag. 146. lin. 29. *Fidem ſibi conciliarent.* Addendum merito, inſtruxiſſe Zoroaſtreae doctrinae alumnos, attemperato meliori interpretationi ſyſtematis Zoroaſtrei ſenſu ipſaque conditoris hiſtoria ita ſcenam, vt inuidiam Muhammedanorum euitarent, qui eos tanquam idololatras et peruerſos purioris doctrinae euerſores non odio tantum ſed ferro quoque et gladio perſequebantur, dirisque bellis et innumeris calamitatibus, tantum non penitus ex orbe eiiciebant. Ex quo fonte ſupra iam monuimus totam Zoroaſtris diſciplinam aliam faciem accepiſſe, cum a Iudaeis multa mutuum ſumſiſſent, ipſis Muhammedis cultoribus non ingrata futura.

pag. 148. lin. 27. *Cum Deo ex flamma colloquente ſermones miſcentem reuelationes accepiſſe.* Ita quidem DIO CHRYSOSTOMVS [b], quem tamen ſua habuiſſe ab impoſtoribus illis, qui Zoroaſtrem alterum Moſen eſſe cupiebant, aperta Moſaicae apparitionis Dei imitatio loquitur.

pag. 148. lin. 36. *In finibus Perſidis conſedit.* Conferri hic omnino debet viri elegantiſſimi ingenii THEOPHILI SIGFR. BAYERI nimis mature hiſtoriae orientalis literaturae morte erepti *hiſtoria regni Graecorum Bactriani* [c].

Ibid. lin. vlt. *Inſtituta publice reciperentur.* Pertinet huc longus miraculorum catalogus, quae Perſae Arabesque enarrant, etiam qui Muhammedis placitis addicti Zoroaſtream doctrinam erroribus et impietate refertam eſſe contendunt, qualis eſt Rhondemirius Shareſtanius aliique, qui diabolicis impoſturis ea adſcribunt. Exhibet horum hominum relationes

a) pag. 14. quae cum his illuſtrationis cauſſa conferenda.

b) Orac. Boriſthen. quaeſt. n. 36.

c) §. 6 ſeq.

tiones HYDEVS [d], quae cum ſupponant, *Zoroaſtrem ex lege Moſaica ei bene nota didiciſſe, Deum promiſiſſe Iſraelitis, quod eis ſuſcitaturus virum ad inſtar Moſis, cui auſcultaturi eſſent, nimia arrogantia et vanitate inflatum, ſe illum virum eſſe opinatum eſſe, idque inſinuare aliis voluiſſe, quaſi ex ſtellis hoc didiciſſet:* malam totius narrationis cauſſam produnt, quae aut fabulas ex fabulis vanisque narratis cuſas eſſe, aut inſigni fraude et impoſtura a Zoroaſtre et ſectariis excogitata omnia eum inter famoſiſſimos impoſtores referendum eſſe euincunt. Quodcunque ſequaris, inutilem tamen faciet apologiam pro Zoroaſtre, quam ingenioſe *hiſtoriae orbis vniuerſalis conditores* [e] ſuſceperunt, quorum conatum locum habere non poſſe doctiſſimus commentator [f] luculenter euicit.

pag. 150. lin. 6. *Cum omnibus ſacerdotibus templi patriarchalis interfecit.* Totam interitus Zoroaſtris hiſtoriam ex libro Perſico *Sahnama-neſr* fuſe recitat HYDEVS [g]. Graeci fulmine periiſſe, quod praedixerat, aſſerunt, quos tamen alium cum Perſa confudiſſe veriſimile eſt. Vltra quinque annos hanc religionis emendationem Zoroaſtrem morte praeuentum vrgere non potuiſſe, iidem ſcriptores Orientales tradunt, quamuis ea poſt mortem diu durauerit, ab Islamiſmi tamen cultoribus vbique preſſa et eiecta, nec hodie cultoribus careat.

pag. 151. lin. 19. *Si recentioribus itinerariorum ſcriptoribus.* Conferenda cum his, quae ſupra ad p. 144. paulo curatius annotauimus, ex quibus colligi poteſt, in diuerſas regionum Perſicarum et Indicarum partes diſperſos fuiſſe Zoroaſtreae religionis aſſeclas, et ſi hiſtoricorum Indiae fide ſtandum, in extremos Indiae meridionalis et orientalis angulos infelicibus cladibus compulſos eſſe [h].

pag. 152. lin. 6. *Tamerlanis infenſiſſimi tam ignicolarum quam Zoroaſtrianorum hoſtis.* Cum haec, quae ex epiſtola Moshemiana adducta ſunt, ad nos ſcripſiſſet Vir πολυμαθέστατος, nobisque, dum viueret, amiciſſimus, rogauimus eum, vt pleniorem eius rei fidem nobis ex ſcriptoribus Orientalibus faceret; ad quae tamen, innumeris, qui eum occupabant, laboribus ſine dubio diſtractus nihil amplius regeſſit, vnde, qua fide iſta attulerit, ignoramus. Dicamus tamen, quid nobis hiſtoriam Perſicam perluſtrantibus, in qua multos Zoroaſtris aſſeclas in India orientali conſediſſe, et maxime in montanis vrbibus et latebris ſyluarum habitaſſe conſtat, in mentem ea de re venerit. Horum annales et praecipue, qui Tamerlanis ſiue Timar Bek res tangunt, multa quidem enarrant [i], quae propitio Marte et non ſine ingentibus victoriis contra Gheuros

d) l. c. ex libro Mugi, et Rhondemirii vita Guſtaſpi. Repetunt quoque hiſt. vniu. orbis auctores T. IV. §. 498. p. 394 ſqq.

e) T. IV. p. 387.

f) n. 186. 187. qui recte obſeruat, auctores cetera doctiſſimos nec iuſta ratiocinatione nec animo a partis et ſententiae ſtudio alieno in hoc argumento fuiſſe verſatos.

g) c. 24. p. 325.

h) Chronic. Alexandrinum p. 89.

i) Compendium huius rei dederunt Hiſtor. orbis vniu. ſcriptores Tom. XXII. pag. 356. 384. 388. 389.

Gheuros siue infideles ignicolas magnus ille Asiae conquaestor edidit, clades, quibus totam fere istam gentem ad internicionem deleuit, et inimica consilia, quibus religionis odio ductus eorum fortunam totam fere extirpauit: peculiares tamen ignicolae a Gheuris distincti nobis quidem nondum occurrerunt, adeoque ex quo fonte sua Moshemius hauserit detegere non potuimus. Hoc autem ex loco Sharestanii in libro *de religionibus Orientis*, quem HYDEVS [k] adducit, hoc scriptore Arabe auctore nouimus, sectam apud Magusaeos, id est Magianismi ante Zoroastris „aetatem vigentis asseclas fuisse, quibus peculiaris fuerit dualitas, adeo „vt statuant, ductores seu gubernatores duos aeternos, qui diuidantur „in bonum et malum, et probitatem atque improbitatem, emolumen„tum ac nocumentum. Horum vnum nominari lucem, et alterum „tenebras, *Yezdan* seu Deum et *Ahreman* seu diabolum, eorumque „religionem esse secundum hanc distinctionem, versarique in expli„catione liberationis caussae mistionis lucis et tenebrarum, et liberatio„nis lucis ex tenebris.“ Quod systema dualisticum emendasse, et controuersias has diremisse, non autem istis principiis adhaesisse Zoroastrem suo loco annotauimus. Et hos quidem Magusaeos, qui originem sectae ad Kayemarum et Zesuanum referunt, vehementer exosos fuisse apud Muhammedanos, maxime Omeris inter Saracenos successores, annales orientis multis locis testes sunt; praecipue autem memorabile quod HYDEVS alio loco [l] obseruat, inter montis Libani et Curdistaniae incolas, qui ad „Noachum vel Sethum (hos enim Kayomari nomine indigitari credunt) „religionem suam referunt, inueniri Curdorum sectam, quae vocatur „*Yezidi* siue Yezidaei, qui nigrum canem et quiduis nigrum multum „aestiment propter colorem Diaboli, quem venerentur: horumque Yezi„daeorum sacerdotem, qui pullatus incedat, ab illis nominari Murid Al„Yezidi, id est discipulum Yezidaei. Et hos quidem gentis homines a „Muhammedanis et Christianis vocari Seithanos, id est Satanicos vel Dia„bolicos, quia profiteantur Satanam esse doctorem suum. His homini„bus, qui negent resurrectionem, et sint mediae opinionis inter Muham„medanos et paganos, solere vehementer illudere Christianos Mausilen„ses et Turcas, etc.“ Et hanc quidem Magusaeorum sectam innuere voluisse Moshemium, nobis quidem valde est verisimile; ast hoc pacto non ad Zoroastris religionem sed veterum Magorum Yezidaei, referri debent, nec in huius impostoris historiam immiscendi sunt. Verum de his alii accuratius dispicient, quibus occasio fauet digna fide monumenta Orientis inspiciendi.

pag. 152. lin. 9. *Partim archimagus conscripsisse fertur.* Anceps et incerta de libris Zoroastris disputatio est, eo quod αὐτόγραφα fide certa digna hodie non suppetunt, quaeque hodie inter Parssas, Gheuros aliosque Zoroastreae religionis asseclas etiam in publico religionis exercitio et in

k) loc. cit. c. 22. p. 294 seqq. l) Append. p. 491.

et in templis adhibentur, ſerius multo, quam prae ſe ferunt, ad diſperſos per Tartariam et Indiam πυρολάτρας peruenerunt. Horum aliquot exemplaria ad Anglos et Gallos peruenerunt, quorum mentionem faciunt Britanni HYDEVS, PRIDEAVX, LORDIVS alii [m], qui tamen cum auctoritatem fidemque horum ſcriptorum ad criticae lapidem Lydium non examinauerint, ſed exoticae literaturae amore faſcinati ſeduci ſe paſſi fuerint, vt ea pro genuinis agnoſcerent, parum hiſtoriam philoſophiae et religionis Perſicae iuuare apti ſint. Et mira quidem fortuna accidit, vt nuper libri mſc. magno aere a Parſſis redemti, in theſaurum literarium regis Galliae deportarentur, quorum catalogum exhibuit ANQVETIL DV PERRON [n], quemque repetunt *ephemerides literariae Pariſienſes* [o], quae cum in plerorumque manibus ſint, eum hoc loco non exſcribimus ſed lectorem ad itinerarium Perronianum ablegamus. Hoc vero ſine obſeruatione praetermittendum haud eſt, pleroſque hos libros lingua partim Zendica, ſiue ſacra, partim vulgari Perſica ſcriptos non eſſe dogmaticos, ſed rituales, et miracula, praecepta religionis et vitae, non vero doctrinas religionis fundamentales, ſi paucos excipias, continentes, et reuelationibus turgere, quas a Deo et ab Angelis ad formandum religionis cultum accepiſſe Zoroaſter traditur. Vnde merito ex philoſophicae hiſtoriae limitibus in campos hiſtoriae religionum relegantur. Sunt tamen in illis nonnulla, quae ad capitalia dogmata Zerdushticae theologiae pertinent, de eſſentia diuina, de rerum creatione, de origine lucis, de cultu ignis, de actione morali, de reſurrectione et iudicio extremo, de verbo Dei, de eiiciendis impuritatibus Diaboli, de pugna Ormuſdae cum Arihmanio eiusque victoria etc. Quae omnia digna quidem ſunt, vt a viro quodam linguae inter ignicolas ſacrae perito, et rerum apud eos liturgicarum gnaro in ampla luce collocentur, vt quae hodierna horum hominum religio ſit, cognoſcatur: fatemur autem graues nobis rationes obſtare, quo minus pro antiquis et genuinis, quae ad Zoroaſtrem eiusque aetatem pertineant, eos habeamus, quamuis non nudius tertius, ſed eo potiſſimum tempore excogitatos et deſcriptos, ſit veriſimile, quo Zoroaſtreae religionis aſſeclae coeperunt per omnem terram orientalem a Muhammedanis diſpergi, et in extremos Perſiae atque Indiae angulos reptare, ne ſic quidem ſatis tuti cum et in his latebris miſeris eos caedibus, rapinis, occiſionibus tantum non ad internecionem deleret Timar Beckii ſiue Tamerlanis ſaeuitia. Quarum rationum momenta, praeter ea quae in *H. cr. P. h. l.* attulimus, 1. ex ipſo argumento et placitis in his libris diſſeminatis deriuamus, quae adeo diſtant ab iis, quae vetuſtiores ſcriptores Zoroaſtri tribuunt, vt ſuppoſititiam diligentiam valde prodant. Cuius vt exemplum addamus, reuocanda huc eſt in memoriam Zerdushti doctrina: ex ſu-

 premo

m) ll. cc.

n) Suite du voyage de M. ANQVETIL DV PERRON; Liſte de mſc. qui dans Inde et dans le Kirman ſont attribue a Zoroaſtre, et des ouvrages qui ont rapport a la religion des Parſſes diſpoſez a la bibliotheque du Roi, l. 15. Mars 1762.

o) Journal des ſavans. Iuil. 1762.

premo Deitatis oceano [p], duplex principium emanauiſſe, lucem atque tenebras, quam ſuo loco ſatis, niſi fallimur, tanquam Zoroaſtream, probauimus, oſtendendo, tenebrarum, priuationis, materiae, mali originem eum ad Mithram, ſummumque Deum emanationis lege, non cauſſalitatis origine retuliſſe; quod imprimis dogma tantam ignicolis ignominiam et inuidiam contraxit, vt pro haereticis eos Muhammedani, Chriſtiani, Iudaei haberent [q]. Haec quomodo conſentiant cum definitione Dei, quam in libro *Ieſcht* Zoroaſtri tradidiſſe dicitur [r] Ormuſd, videant, qui non lippi ſunt, qua praeter reliqua perfectionis abſolutiſſimae et puriſſimae attributa „de Deo dicit, eſſe eum omnipotentem, puriſſimum, coeleſtem, germen „omnis boni, conſeruatorem omnium quae pura ſunt, intelligentiam ſu„premam, eam omnibus impertientem, ſcientiam, eiusque largitorem, „regem puriſſimum, ſcaturiginem boni ſummi, eum in quo plane non eſt „malum, fortem qui non laſſetur, omnia cernentem, iudicem iuſtiſſi„mum, Deum remuneratorem etc.“ Nunquam vel per tranſennam inſpexiſſe theologiam Muhammedanam oportet eum, qui non manibus palpat totam hanc definitionem, non a Zoroaſtre, vel quocunque alio Magianiſmi doctore eſſe profectam, ſed ſapere aperto indicio ſcholas Saracenicas, ſimiles de Deo definitiones tradentes, et ideo terminis quoque metaphyſicis et ab indole orientalis philoſophiae remotis eſſe excogitatam, vt primarium inuidiae Muhammedicae obſtaculum, quod impuritatem et tenebras eos in Deo ponere obiiciebat, euitarent. Alia non minus luculenta et ab iis quae vetuſtiores ſcriptores Zoroaſtri tribuunt [s], multum deuiantia, maxime reſurrectionis dogma ad ideam Muhamediſmi totum effictum et ſimilia quae hic locus non capit, tacemus. 2. Idem autem de reliquis libris dogmaticis et de ipſo quoque Zendaueſta, ſtatuendum eſſe, nobis manifeſtae opiniones, placita, et narratiunculae perſuadent, quae in iis occurrunt, quae manifeſto indicio a Iudaeis et Muhammedanis mutuum ſumta, et vt his tolerabilior et magis orthodoxa videretur Perſica religio, conſuetudinibus, dogmatibus, ritibus domeſticis infarta ſunt, quae Zoroaſtris aeuo nondum audita, certe ad Perſarum notitiam non erant delata, immo nondum extabant. 3. Impoſſibile nobis eſſe videtur, vt hi libri Perſarum ſacri Graecos plane latuiſſent, ſi tunc extitiſſent; cum Graeci ſub Alexandri et ſucceſſorum imperio non tantum omnes Perſiae angulos et myſteria quoque perquiſiuerint, ipſeque Alexander in concordiam redigere religionem Perſicam et magorum diſciplinam conatus ſit. Aſt tacent omnes, hosque libros eorumque myſteria

p) Mithram eum vocaſſe l. c. fecimus manifeſtum: aſt hi libri methrem angelum bonum hominum contra Arihmanium cuſtodem et defenſorem, vid. l. c. p. 16.

q) Vid. ſupra hiſt. cr. phil. p. 167.

r) Journ. des ſavans l. c. p. 13.

s) Vid. Hyde p. 292. 535. cum quo comparandus Moshemius diſſ. ad H. E. pert. in Vol. II. pag. 638 ſeqq. qui ad Gabriel. de Chinon. relations nouvelles du Levant. L III. p. 441 ſeqq. lectorem remittit, probeque p. 641. obſeruat Gheuros reſurrectionis nomen a Muhammedanis fuiſſe mutuatos.

ſteria ignorant, quae demum poſt tot ſecula, per ſcriptores Arabes, Perſasque fugitiuos innotuerunt. Vel ſi rebus Perſarum adhuc florentibus extitiſſe [t] dicendum, quod in dubio relinquimus, vltra Sec. III. non ponendi ſunt, quo ſub regno Saporis Aderbad, trigeſimus a Zoroaſtre Perſarum theologus, legis reſtauratae fama floruit. 4. Sed haeretici quoque veteres, qui in Perſiae regno et vicinia innumeras haereſes, ex Zoroaſtris ſyſtemate excogitauerunt et per omnem Aſiam diſperſerunt, maxime Gnoſtici, qui ad Zoroaſtris libros et auctoritatem prouocabant, non libros ipſi excogitaſſent impoſtori Perſae ſupponendos; ſed ad libros hos αὐτογράφους et ſacros prouocauiſſent, ſi tum quidem iam in hominum manibus fuiſſent verſati. Tacemus alia prolixiora quam vt hic locum capiant. Ferenda itaque nec obliquo oculo intuenda eſt ſententia virorum aliorum doctorum, quae hiſtoriae Zoroaſtrianae religionis magis conueniens ſtatuit: πυρολάτρας infenſiſſimo odio a Muhammedanis, quibus frigidam ſuffundebant Iudaei et Chriſtiani inter eos viuentes, preſſos, quod puritatem doctrinae de Deo labefactarent, et haereſeos nefandae ſuſpicionem fouerent, ad amoliendum odium non emendaſſe tantum ſyſtema Zerdushtianum et ad Muhammedanorum placita reformaſſe [u], ſed tranſſumtis quoque multis traditionibus ex Gentilium et Iudaicorum doctorum commentariis hos libros paulatim publice prodeuntes comſiſſe, et cum lingua Perſica vetus plerisque eſſet ignota, conſcripſiſſe, et confinxiſſe quaecunque e re ſua eſſe videbant; quae apud imperitum vulgus ſacerdotum huius gentis (quos ſuperſtitione et ignorantia omnes vincere plerique orientis ſcriptores tradunt,) auctoritatem αὐτογράφων nacta, ſacroſancta habita et antiquitatis colore plebi imperitae et ſuperſtitioſae commendata ſunt. Certe in hiſtoria critica philoſophiae barbaricae examen non ſuſtinere, qui non obtuſo eſt ingenio, mox palpabit, et ad libros ſuppoſititios, et fraudis atque interpolationis ſuſpectiſſimos, quales innumeros Orientalium audacia excogitauit, ablegabit.

pag. 153. lin. 11. *Colligit eruditiſſimus FABRICIVS.* Confirmat hoc catalogus librorum Perſicorum gallicus. Quem Hydeus [x] edidit, liber *Sad-der* non integer eſt, ſed in fruſta ab editore diſſectus. Quamuis autem auctorem Muhammedis aſſeclam fuiſſe EVSEBIVS RENAVDOTIVS [y], male et ſine teſtimonio, vel probabilitate [z] contendat, ipſa tamen Hydei confeſſio eum facit recentem, et duobus ſeculis non ſuperiorem, fabulae autem Muhammedanae paſſim inſperſae, coniecturam noſtram ſupra adductam mire confirmant, vnde ex hoc libro in hiſtoria philoſophiae et religionis Perſicae teſtimonium afferre validum non licet.

pag. 158. lin. 25. *Circumlatas eſſe in oriente ſacras quasdam ſententias Zoroaſtri tributas.* Id eo potiſſimum tempore eueniſſe veroſimile eſt, quo

t) PORPHYRIVS in vita Plotini, c. 16. vid. in hiſt. crit. p. 155.

u) Conf. MOSHEM. l. c. BAVMGARTEN. ad hiſt. orbis vniu. T. IV. not. 190. p. 405 ſeqq.

x) loc. cit. p. 24.

y) Collect. liturg. oriental. T. II. p. 271.

z) Vid. BAVMG. Hiſt. orb. vniu. Tom. IV. n. 79. p. 141.

ex fyftemate emanatiuo, quod in Oriente ad Zoroaftris mentem tam lucem, quam tenebras ex fupremo diuinitatis oceano artis gradibus et legibus prodiiffe dicebat, nouum aliquod fapientiae Chaldaicae vel Orientalis genus coepit efformari, et antiquae atque Zoroaftreae philofophiae nomine commendari [a]. Id quod paulo ante Chriftum natum accidiffe, luculenta noui foederis loca, vbi illud tangitur nos dubitare non finunt [b], et in Aegypto, inualefcente fub Ptolemaeis fyncretifmo theologico, enatum, poftea autem fub Ptolemaeo Phyfcone in Afiam dilabentibus philofophis Alexandrinis translatum eft, vt alio loco probatum. Tum enim nouo fyftemate caput attollente, quod Hermetico-Zoroaftreum effe iactabant, et cum Graecorum theologia et phyfiologia mifcere coeperant, excogitatis libris fcriptisque fuppofititiis, illa nomina prae fe ferentibus, facillima occafio fuit, eiusmodi λόγια (qualia multa tunc temporis circumferebantur), Zoroaftri affingendi, ficque orientalis iftius fapientiae nomen commendandi. Quae cum philofophi Alexandrini poft C. N. fibi commodiffima effe deprehenderent, auctus inde, comtus et ad fua placita conformatus oraculorum iftorum numerus eft, qui paulatim vires eundo acquifiuit, donec feculo ineunte III. fcholaque eclecticorum caput erigente nouam auctoritatem acciperet, cum ab his philofophis illa ad placitorum fuorum imaginem reformarentur, et Platonicae, vel fyncretifticae potius philofophiae vultui affimilarentur. Cui cum fe doctores ecclefiae Chriftianae, qui Alexandrinam iftam fapientiam didicerant, tradidiffent, non potuere non ad augendam horum oraculorum fidem multa admifceri et infarciri, Chriftianis dogmatibus et vaticiniis oraculorum facrorum fimilia, ex quibus tum boni illi viri Chriftianae religionis veritatem poffe roborari credebant, tum haeretici, et fanaticum illud hominum genus, quod philofophiam μυςικωτέραν crepabat, fucum deliriis fuis illinebant. Quos veros fontes horum λογίων effe, facile fibi perfuadebit, qui ftatum philofophiae in Afia et Aegypto paulo ante et poft natum Chriftum attente confiderauerit. Qua de re tamen in hiftoria ecclefiae Chriftianae adhibito lydio lapide artis criticae fine praeiudicio antiquitatis vel auctoritatis pluribus eft difpiciendum.

pag. 159. lin. 2. *Rectius Arabes, qui nobis hiftoriam Zoroaftris defcripferunt.* Verum hi quoque adeo inter fe de aetate, ortu, regno Hyftafpidis diffident, vt non facile inter fe, multo autem minus cum Graecorum et Romanorum narrationibus queant conciliari, alii enim eum cum Guftafp regis Lohrafp filio eundem faciunt, alii diftinguunt [c], et quae *Ammianus* de ftudio eius philofophico in folitudine montana Brachmanum refert, de

a) Vid. PORPHYRIVS in vita Plotini, c. 16. p. 118 Bibl. Gr. I. A. Fabr. T. IV. Hift. crit. phil. T. II. p. 644 feqq.

b) Vid. imprimis memorabilis locus Col. II, 8 feqq. et quae ad eum obferuauimus in Catena exeg. N. T. theol. Britannorum, T. V. n. 368. p. 175 feqq. et alibi paffim. Conf. MOSHEM. de rebus Chriftian. ante C. M. c. II. §. 18. p. 58.

c) Confulendi annales hiftoriae vniuerfalis orbis a Britannis conditi, qui T. IV. c. 11. fufe res Perfarum veterum ex hiftoricis Perficis et Arabibus enarrarunt. Inepte hic perfonas confundi obferuauit BAVMGARTEN. l. c. n. 193. p. 413.

de filio Guſtaſpi Baſhuten, quem Piſithum quoque appellant, intelligenda eſſe contendunt, huicque, tradunt, conceſſum fuiſſe interceſſione Zerdushti a Deo, vt in hoc monte Dumauand immortalitate donatus vna cum ſatellitibus triginta pariter immortalibus, in inacceſſibili loco Elyſaeo iſta quiete philoſophica frueretur. Quae tamen omnia ex ſcriptoribus Perſicis ab HYDEO [d] excerpta, incertiſſima fide conſtare, et traditiones horum hominum omnes, atque fabellas eiusmodi excogitatas eſſe, vt philoſophos ſuos, vel ſi mauis prophetas magoſue, non minori apud Deum gratia floruiſſe, quam Iudaeorum, Chriſtianorum, Muhammedanorum viros maximos, Moſen, Eliam, Chriſtum, Muhammedem credatur, manibus palpari poteſt, et contradicentes ſibi rationes Chronologicae, in quibus nihil eſt, quod cohaereat, produnt. Certe TH. HERBERTO auctore [e], qui in iſtum montem aſcendit, totumque tranſiit, penetrabilem eum nec a ſalis ammonici transhalationibus, quod quidem fabulae architecti mentiti ſunt, impeditum eſſe conſtat, vnde ipſe Hydeus, toties cetera fabulis Perſarum et Arabum fidem dans, inter fabulas hanc referre coactus eſt, quibus totam Hyſtaſpidis hiſtoriam plenam eſſe, Graecorum Arabumque et Perſarum inter ſe comparatae de hoc famoſiſſimo heroë notitiae teſtantur. Ceterum facile credimus ſcriptoribus iſtis, floruiſſe ſub hoc rege eruditionem Perſicam atque Orientalem, theologicam, ſymbolicam, aſtrologicam, fauente nempe viris doctis et philoſophantibus ipſo rege his ſacris innutrito, et praeſidio atque patrocinio ea dignante. Inter quos celeberrimum titulum *Hakim*, id eſt, ſapientis nomen retuliſſe, et philoſophorum albo κατ' ἐξοχὴν adſcriptum fuiſſe, *Giamaſpum*, inter decem ſapientes [f] Perſiae primo fere loco numeratum ex libro *Mugi* narrat HYDEVS [g]. Inſignem hunc fuiſſe aſtrologum, facile his ſcriptoribus largimur, eaque ſcientia conſiliarii dignitatem apud Hyſtaſpidem obtinuiſſe credimus. Quod vero addunt, ſcripſiſſe iudicia aſtrorum, in quibus planetarum coniunctiones interpretatus eſt, et in quo libro indicium fecit, tum Ieſu noſtri in carne apparentis, tum Muhammedis, et abolendae magorum religionis, ortus Turcarum et deſtructionis mundi, id luculentum ſpecimen eſſe putamus pudendorum figmentorum, quibus recentiores ſiue Perſae, ſiue Saraceni atque Arabes, veterum virorum celebrium memoriam contaminarunt. Vnde non puduit illos, effreni mentiendi audacia hunc Giamaſpum dicere Danielis vatis filium, quamuis ipſe, quem hi nugiuenduli ſequuti ſunt, hiſtoriae Perſicae ordo temporum hanc narratiunculam refutet. Quare plura huius generis atque commatis hic deſcribere ſuperſedemus. Id vnum notamus, totam hiſtoriam Zerdushti hunc Giamaſpem ſuſpectam reddere,

d) Rel. vet. Perſ. c. 23. p. 306. vnde repetunt Hiſt. orbis vniu. auctores l. c. p. 412.

e) Itiner. p. 112. ap. HYD. l. c.

f) Decem hos ſapientes Perſiae, cum ſapientibus ſeptem Graeciae, ſuo modo comparandos enumerat HYDEVS l. c. c. 31. p. 385. et diſtinctius in praef. p. 12.

g) c. 31. p. 385 ſeq.

reddere, quippe, qui ſi eo tempore apud Guſtaſpum vixit, et ſe Zoroaſtris tamen ſequacem profeſſus eſt, quo illi ſcriptores tradunt, hunc Perſarum philoſophum vel ſi mauis prophetam longe priorem fuiſſe imperio Guſtaſpis, adeoque falſa eſſe, quae eius apud Guſtaſpum auctoritate plenis buccis decantant, neceſſario euincit. Quae forte ratio eſt, cur quidam notante HERBELOTO [h], hunc philoſophum ad primam claſſem regum Perſicorum, generis Piſchdadici referunt, quo pacto, ſi Zerdushti ſectator fuit, hunc longe antiquiorem eſſe, quam Perſae tradunt, quilibet poteſt concludere.

pag. 160. lin. 18. *Aetas Oſtane multum inferior fabulam detegit.* Fabula haec excogitata tantum et a Graecis inferioribus [i] audaci commento ſuppoſita Democrito debetur ſtudio nugiuendulorum hominum arti alchemiſticae mendaciis antiquitatem et auctoritatem quandam conciliare cupientium [k], id quod pulchre obſeruatum doctiſſimo PAVLO ERN. JABLONSKYO in *prolegomenis panthei Aegyptiaci* [l], qui videndus.

pag. 160. lin. 26. *Quem hodienum inter ſcriptores oneirocriticos legimus.* Hoſthanem, Typhonem, Dardanum, Damigeronem, Nectanebin et Berenicen, celebriores magos nominat TERTVLLIANVS [m], incerta et obſcura fide, et confuſis quoque veteribus nominibus.

pag. 161. lin. penult. *Fundatorem Perſicae monarchiae.* Magno conſenſu hoc tradunt Perſicae hiſtoriae ſcriptores Orientales, ex quibus imprimis *Mirkhondus*, quanquam fabulis et ſubleſta fide turgidis narratiunculis repletus ſcriptor [n] videndus. Hos licet Perſicae monarchiae origines deſcripturos hiſtoriam magis Romanenſem, quam vocant, quam rerum vere geſtarum annales condere voluiſſe, ipſae nobis narrationum ab illis nobis relictarum apertae et innumerae contradictiones perſuadent, nec ab ingenio orientalium populorum id alienum eſſe omnes norunt; in eo tamen plerique concordant, Dynaſtiae primae conditorem ex Piſchdadiorum genere, fuiſſe Kaiomaram, ſiue Caiumaratum, quem ob ingenii aciem et virtutis moderationem, atque eruditionem pro gentis iſtius vetuſtate tum vigentem poſt anarchiam populo grauem, regem ſponte electum, maieſtatem prudentia regni architectonica, et oeconomica optimisque regnandi artibus per longiſſimum et incredibile aliquot ſeculorum ſpatium tueri perrexiſſe multis elogiis affirmant, veterum legiſlatorum et monarchiarum conditorum laudes in hunc Perſicae monarchiae regem primum cumulantes. Qui, etſi ex aliorum quoque regnorum,

h) pag. 393.

i) Vid. SYNCELLVS in Chronographia p. 240. EVSEBIVS in Graecis Scaligeri, PSEVDO SYNESIVS epiſt. ad Dioſcurum Serapidis Sacerdotem apud FABRICIVM bibl. Gr. Vol. VIII. pag. 233.

k) Hinc in ſcriptis Graeculorum chemicis plurima mentio fit Oſtanis, et Democriti, et Mariae, et Pamenis. Hi tanta impudentia vſi, non erubuerunt Oſtani doxologiam ad S. S. Trinitatem tribuere vid. FABRIC. bibl. Gr. Vol. XII. p. 763.

l) Proleg. §. 62. p. 144 ſeq.

m) De anima c. 57.

n) Vid. WIL. MOYLE lettr. crit. p. 147. cuius verba repetit BAVMGARTENIVS ad hiſt. orbis vniu. T. IV. p. 323. n. 155.

rum, maxime Aſſyriae et Aegyptiacae monarchiae initiis et originibus veriſimilitudinem aliquam nanciſcuntur, adeo tamen in enarrandis eius rebus diſſentiunt, et ſi dicendum, quod res, nugantur, vt omnem plane fidem amittant. Non tamen ab omni veri ſpecie alienum eſt, quod contendunt, virum illum quicunque ille fuerit, et ingenio atque doctrina magnum, ita regendi populi arte et prudentia inſtructiſſimum non rempublicam tantum ordinaſſe, artesque populares introduxiſſe, ſed cultus quoque publici et religionis certae et ſuis principiis nixae, quod fulcrum imperiorum eſſe veteres legislatores recte cenſuerunt, vſum atque modum praeſcripſiſſe, adeoque et principem populi et doctorem ſimul ſe praeſtitiſſe, huncque in finem collegia ſapientum ordinaſſe, et religionis fundamenta expoſuiſſe, cultum autem numinis, quem gens auitis moribus tenuerat, ſolemque venerando exercuerat, ad philoſophicam magis faciem reuocaſſe. Quo pacto, magorum ordinem ab eo eſſe introductum, et ſolis venerationem ſuis limitibus circumſcriptam et religionis ceterae orientalis rudimenta tradita ab eo fuiſſe, pertinaciter non negabimus, cum fide hiſtoriae antiquiſſimae certe conſtet, inter alias quoque gentes has ſapientiae et religionis origines deprehendi [o]. Reliqua quae de eo referunt, et ſpecialia, inter ſomnia orientalium gentium numeranda eſſe, et imprimis aetatem mille annorum, atque regiminis annos ſexcentos inter oſtentationes gentis et ad iactantiam antiquitatis pertinere, lectori palpandum relinquimus. Certe exſibilandi ſunt, qui vel Adamum vel Noachum, vel eius ex filio Semo nepotem Aramum fuiſſe mentiti ſunt, vt inconditis quos inepte compilauerant, monarchiae annalibus, quibus temporum notationes tam aperte contradicunt, ſuppetias ferrent. Seruauiſſe autem ſibi callidum imperatorem locum in doctorum ſiue ſapientum vatumque ordine ſupremum, vt haberet, quo effrenem prius populum religionis capiſtro honeſtatis et obſequii limitibus circumſcriberet, id ex moribus vetuſtiſſimorum heroum nemini eos rite perſpicienti poteſt eſſe dubium, immo haec eius de iſto regno merita originem dediſſe, vt diuina, praeclara, ſapientia omnia ad eum auctorem referrentur, nobis quidem, etſi indubitatis veterum teſtimoniis in tanta ſeculorum canitie deſtitutis, minime eſſe dubium, lubenter fatemur. Imperauit autem Kaiemaras in prouincia Aderbayagian, imperium autem longe lateque extendiſſe dicitur [p], certe magorum religio et ordo in iſta prouincia antiquiſſimus fuit, et maximus: immo prouinciam nomen ab ignis cultu accepiſſe, ſunt qui exiſtimant, eo quod in monte altiſſimo Albor, coeleſtem ignem reſidere incolae ſancta ſimplicitate crediderint, quae ſuis auctoribus probanda relinquimus [q].

pag.

o) In compendio ex orientalium ſcriptorum relatione origines has Monarchiae Perſicae exponunt Hiſt. orbis vniu. auctores Tom. IV. c. 11. §. 430 ſeqq. p. 323 ſeqq.

p) Ibid. §. 439. p. 350.

q) Gauri hodie adhuc ignem iſtum elementarem in hoc monte reſidere, credunt, narrante CHARDIN. itiner. T. I. p. 283.

pag. 162. lin. 5. *Sed principium aliquod diuinum.* Minime id mirandum, cum consuetudo priscorum hominum, etiam inter alias gentes fuerit, magnorum virorum, et heroum, quos ex mundi anima diuino spiritu animatos et possessos credebant, nomina ad ipsa illa principia nominanda adhibere. Quo pacto inter Assyrios Belum, inter Aegyptios Osirin, Isidem, Typhonem et inter ipsos Persas Ormusden siue Orimasden et Arihmanium antiquissimorum heroum nomina fuisse infra monebimus.

Ibid. lin. 4. a fin. *Cum per totam Persidem ad fungendum sacerdotio vacandumque ignis cultui dispersi fuerint.* Ille tamen ignis cultus in montibus, montanorumque locorum cacuminibus exercebatur vsque ad Zoroastrem Persam, qui Pyrea, id est, ignis templa et sacella introduxit: vnde recte colligi potest, Magos, huic igni perpetuo et nunquam delendo, nutriendo praefectos ante Zerdushtum in montanis habitauisse. In prouincia Aderbayagian Magos primariam sedem habuisse supra iam monuimus.

pag. 163. not. a. *PRIDEAVX l. c. p. 223.* Collegit praecipua ex Persarum relationibus quae ad Pyrea eorumque vsum et ministerium pertinent, HYDEI diligentia [r], vbi tamen probe cogitandum est, relationes ipsorum Persarum a Ghaurorum genere et populo, hodie in Asia florente desumtas, omnes post introductum Muhammedismum scriptas esse, adeoque iustam esse suspicionem, multa ex moribus hodiernis his memoriis esse immixta, et recentiora quoque cum priscis consuetudinibus et ritibus confusa, quae incertam totam Magorum historiam reddunt. Certiora quidem sperari possent ex libris Persicis in bibliothecam regis Galliae illatis, quorum multi sunt liturgici, et officia cultumque religionis sacerdotibus pariter ac laicis praescribunt, nisi supra iam monuissemus, antiquitatem horum librorum suspectissimam videri, cum manifesta recentioris temporis vestigia compareant, quae vel ex Iudaeorum vel Graecorum vel ex Muhammedorum scriptis admixta sunt. Vidit id doctissimus pararius huius thesauri literarii, qui iam ab EVSEBIO [s] librum Zoroastris adduci obseruat, cum Zoroastrico Ormusd Iescht conuenientem; in quo in definitione Ormusdi siue Dei is dicitur ἀμερής, indiuisibilis, vbi pulchre monet, *hunc terminum esse philosophiae mediae aetatis* [t]: (addere poterat a Muhammedanis contra Parssas, Ghauros et infideles quoscunque adhibitum. [u]) *cuius conceptus longe abhorreat a modo ratiocinandi philosophorum antiquissimorum Orientis; qui Deum in magnitudine essentiae suae considerantes et in relatione ad creaturas intuentes, de eo a compositione eximendo non cogitauerint, nec examinauerint, vtrum partes suscipere valeat.* Cuius

r) c. 29. p. 355 sq. vbi etiam imago cuiusdam Pyrei exhibetur.

s) De praepar. euang. L. I. c. 10. p. 42. qui locus in Graeco textu ipse inspiciendus est.

t) Journ. des Savans 1762. M. Iuil. p. 14.

u) Comparandus hic est conspectus theologiae Muhamedicae ex Algazele Tom. III. p. 158. cum hac definitione, vt fons queat detegi vnde illa hausta est.

Cuius obſeruationis veritatem intelligent, qui cogitant, ipſum auctorem ſecundarium lucis, Ormuſden, ſiue Oromaſden iuxta diſciplinam Zoroaſtris a ſummo Deo, Mithra, Yazdan aliisque nominibus inſignito non ex nihilo creatum, ſed ex ſe ſummo perfectionum fonte, emanationis lege fuiſſe productum, imo Arihmanii quoque ſiue tenebrarum, quae materiale principium indicant, non poſſe origines explicari ſaluo ſyſtemate Zerdushtiano, ſi abſoluto ſenſu Deus dicatur ἀμερὴς, qua de re infra ſuo loco diſputauimus. Potuiſſet addere, ipſum locum ex *Ieſcht Ormuſd*, quem eundem cum loco *Euſebii* non ſine veriſimilitudine vir doctiſſimus, et Parſſicorum librorum atque linguae ſacrae vtriusque intelligentiſſimus, putat, manifeſta veſtigia tranſumti ex Pſalmo nonageſimo textus referre, et quo demum tempore compilatus ſit, attento manifeſtari. Verbotenus enim ibi dicit Ormuſd interrogatus a Zoroaſtre, „quid ſit „verbum illud ſublime et dulce, de quo dixerat, quod victoriam largiatur, „et expandat lucem ad abigendos et deſtruendos ſpiritus malignos? Hoc „verbum eſſe nomen ſuum, patrem hominum et animalium, omnipoten„tem, puriſſimum, coeleſtem, germen omnium bonorum, conſeruato„rem eorum, quae pura ſunt - - Hoc nomen ſuum perpetuo tenendum „in ore, *ne timeat a timore arcus, vel ſagittae, vel gladii* etc." Quae ipſiſſima verba ſancti vatis ſunt: *non timebis a timore nocturno, a ſagitta volante in die, a negotio obambulante in tenebris, ab incurſu et daemonio meridiano* [x]. Quem et ſimiles locos alios ex pſalmis in ſcriptis Zoroaſtri tributis occurrentes, Hydeus quidem et qui illum ſequuntur [y], Zoroaſtrem habuiſſe e codice ſacro, cum inter Iudaeos verſaretur, ipſi noto et lecto, iactant; aſt commentum hoc eſſe recentiorum Zoroaſtreae religionis cultorum, ex ipſis veterum ſcriptorum Perſarum, maxime qui in Sinarum vicinia habitant, et a Chriſtianorum et Iudaeorum, quin et Muhammedanorum commercio fabulisque inde hauſtis remotiores ſunt, teſtimoniis ſupra demonſtrauimus. Quae hic ſemel monuiſſe, ne ſplendida Orientis cimelia antiquitatis ſpecie in hiſtoria religionis Perſarum nobis obſtent, ſufficiat.

pag. 166. lin. 3. a fin. *TH. HYDEVS, infeliciter tamen.* Secuti ſunt virum doctiſſimum, et in orientalis literaturae lectione verſatiſſimum, ſed a recentioribus ſcriptoribus Parſſis et Arabibus deceptum et ad leges fidei hiſtoricae non ſatis attentum ex gente Britannorum HVMPHREDVS PRIDEAVX [z] qui tamen non negat, impoſtoris characterem in Zoroaſtre reſplendeſcere, et *auctores hiſtoriae vniuerſalis*, qui data opera eius apologiam hiſtoriae ſuae inſeruerunt. Refutauerunt plures, et inter hos quoque κριτικώτατος MONTEFALCONIVS [a]. Qui potiſſimum apologetis obiiciunt, quod contra vniuerſale antiquitatis teſtimonium, quod theologia

x) Debemus hanc obſeruationem indicio illuſtriſſimi Franciſci Ludouici Comitis ab Oettingen exotica literatura ad miraculum imbuti.

y) PRIDEAVX, hiſt. orbis vniu. auctores, alii.

z) Loca ſupra excitauimus.

a) Antiquité expliquée T. II. p. 2. L. IV. c. 6. p. 408 ſq. Cui addendus B. BAVMGARTENIVS, qui ſtricturas narrationibus hiſt. vniuerſalis adiecit.

logia gentium vniuerſalis confirmat, recentiorum Perſarum conatu, patriam theologiam cum orthodoxia Iudaica, Muhammedica, Chriſtiana in doctrina de Deo et coſmogonia conciliandi ſeduci ſe paſſi ſint, vt purioris et ſanioris doctrinae gloriam vetuſtiſſimis Perſis tribuerent. In quo virorum doctorum diſſenſu ad momenta atque leges hiſtoricae fidei, quas philoſophia rationalis praeſcribit potiſſimum attendendum eſt, quibus iudicibus apologetas Perſarum veterum cauſſa cadere fatendum eſt, cum et omnem antiquitatem contra ſe teſtem habeant, et harmonia theologiae gentilis vniuerſalis poſt amiſſam mature patriarcharum de Deo et diuinis traditionem, per omnes fere terrarum partes omnem probabilitatem iſti apologiae deneget, quae ſyſtema animae mundi ſiue Deitatis per vniuerſum mundum diffuſae omnibus fere gentibus priſcis placuiſſe indubitatis rationibus teſtatur. Quo pacto intelligi poteſt, quomodo ſalua, quam numini ſe debere fatebantur, reuerentia atque cultu ſolem pro ſummo Deo habere potuerint, quod non ad hoc ſidus ipſum ſed ad inhabitantem in illa diuinitatem retulerunt. Ita vero tamen nec prudentiores iſti, qui ſolem pro throno tantum reſplendeſcentis maieſtatis habuerunt (quod paullo magis, quam vulgus attento facile in mentem venire potuit) ab omni idololatriae labe liberari poſſunt, cum non tantum veram numinis ideam excogitata mundi anima corrumperent, et in partes ſiue ſpiritus innumeros diuiderent, emanationis via recepta, ſed et ita ſpiritum iſtum diuinum et immenſum cum ſolis ſidere copularent, vt exhibendo illi diuinum cultum hoc ſimul coluiſſe potuerint videri. Id quod per omnem fere Orientem et Aegyptum, (quibus ſuo iure Americae partem maximeque regna meridionalia, addimus,) ſimili modo euenit. Certum autem, et inuictis veterum atque concordibus argumentis atque teſtimoniis conſtat, in cultu ſolis publicam eamque popularem Perſarum religionem conſtitiſſe, quae tamen, hoc Deitatis ſigno non obſtante ad diuinitatem in ſole reſplendeſcentem et habitantem reſpiciebat, quod pro Graecorum calumnia ex contrariis Parſſarum et Geuhrorum ſententiis habere, apertam ſapit δειλίαν τῆς ὑποθέσεως.

pag. 167. lin. 14. 15. *Hunc Mithram primum, vt recte Heſychius, apud Perſas Deum eſſe.* Omnis fere antiquitatis teſtimonio id dudum allatis locis veterum probauerunt, qui de religione veterum Perſarum tractarunt, cultumque apud eos Mithriacum exponere conati ſunt, quos non exſcribimus. Intercedunt autem quidam viri docti, qui Mithrae nomen non Dei ſummi eſſe, ſed Deitatis alicuius ſubordinatae, adeoque non maſculinum ſed foemininum eſſe habendum contendunt. Inter hos ſunt eruditi auctores *memoriarum literariarum Triuultinarum* [b], qui, mentione huius loci, ad quem hanc annotationem ſcribimus, facta, melius eſſe ſtatuunt HERODOTUM ſequi, qui nos doceat, cultum Mithriacum non nouum eſſe, ſed ab Aſſyriis et Arabibus ad Perſas delatum, eumque pro obiecto

b) 1754. Mart. p. 192.

obiecto habere non solem, sed Venerem coelestem generationis omnis principium. Qua in re ad FRERETI dissertationem [c] de hoc argumento prouocant. Nos hoc loco Freretianas explicationes non moramur, illae enim patentiorem campum postulant, dicemus autem, quid in ea re verum sit, quid falsum, saltem male intellectum, nec accurate explicatum. Dabimus primo locum HERODOTI [d] lectori legendum, quoniam explicatione opus habet. Ita vero historicus: „Non quemadmodum Graeci, „sentiunt Persae Deos ex hominibus esse ortos; moris habent editissimis „quibusque conscensis montibus Ioui hostias immolare, omnem gyrum „coeli Iouem appellantes. Soli lunaeque sacrificant, et telluri, igni, aquae „atque ventis, hisque solis sacra faciunt iam inde ab initio. *Vraniae quo- „que sacrificant, sic nimirum ab Assyriis Arabibusque edocti. Vocant autem „Assyrii Venerem Mylittam, Arabes eandem Alittam appellant, Persae Metram.*" Poteramus in genere Herodoti testimonium reiicere, quod apertum sit, Graeca eum numina cum Persicis male confudisse, quod Graeci saepenumero solebant. Cum enim vim gignendi a Persis Mithrae non elogio tantum, sed imagine quoque tribui cognouisset, istam autem procreandi virtutem a Graecis Veneri adscribi nosset, temere iudicauit Mithram et Venerem idem nomen sideris esse, cuius gignendi vim Persae pariter atque Graeci colant. Sed non opus esse hac responsione monuit B. MOSHEMIVS [e], post IACOBVM GRONOVIVM [f] obseruans, Herodotum hoc numen non dicere Mithram masculino genere, sed Mithran foeminino, adeoque hanc ab illo longo interuallo distare. Vrania enim, non maris, sed foeminae nomen est, Mithras Solis nomen semper masculino genere exprimitur, vt in inscriptionibus: INVICTO MITHRAE. Itaque non dubitandum, per Mithran inter coelestia Persarum numina idem eos sidus intellexisse, quod Graeci per Vraniam, nempe Venerem. Quod an recte dixerit Herodotus vel perperam, hoc loco disputandum non est, vbi Herodoti [g] testimonio solo non stamus, facileque admittimus acutissimi Moshemii coniecturam, Mithrae foeminae nomine Persas potius intellexisse lunam, quam semper in rerum generatione Mithrae mari tanquam vxorem marito soliti sint Persae adiungere: veteres autem Venerem coelestem lunam quoque dixisse et solis vxorem. Quod si aliae rationes deessent, ex solis imaginibus Mithriacis posset probari. Ast nec ita tamen constare Herodoto fidem manifestum est, qui diserte satis lunam a Venere distinguit. Nobis attentius paulo imagines Mithriacas considerantibus, eam saluam esse credimus. In illis enim maxime, quas mathematice (cosmogonice, mallemus dicere) effictas esse, HYDEVS [h]

 recte

c) Vol. XIV. diss. acad. reg. eleg. liter.
d) l. c. 25. ed. Henr. Steph.
e) Ad CVDWORTHI system. intell. c. 4. §. 16. n. 22. p. 327.
f) Obs. ad Herodot. p. 536.
g) c. 4. p. 113. vbi figuras antri mithriaci depingi curauit.
h) Conferri hic volumus, quae de Veneris cultu apud Persas disserit HYDEVS c. 3. p. 93. loco huic lucem foenerantia: et apud alias gentes IABLONSKYVS in Panth. Aegypt. Vol. I. L. I. c. I. §. 6. p. 7 seqq.

recte monet, non tantum solis lunaeque, sed et aliarum planetarum signa appinguntur, maxime Martis, Mercurii, Iouis et Veneris, quam ex imagine generationis satis obscoena, quae proxime adiecta est, tanquam certo indicio licet declarare. Manebit hoc pacto Herodoti fides, asserentis vim foecundantem atque generantem a Mithra foemina, id est Vrania dependere. Et ita quidem scriptor Graecus, numina sua cum barbarorum numinibus more populi sui comparare et conciliare solitus. Quid vero ex mente Persarum illa Mithra, foecundaque mater significauerit, ex systemate cosmogoniae Persicae haud dubia fide iudicari potest. Cum enim Mithras Oromasden tanquam primam omnis lucis emanationem ex se produxisset, addidit illi emanationes lucidas alias, quas recentiores Persae angelos vocant. Inter hos animae mundanae spiritus, qui in stellis potissimum, vt Mithras in sole, thronum atque sedem habent, angelus Mithra, siue Persico nomine Meder, est, siue Methrem, lingua Zendica, de quo describemus bona cum venia lectoris narrationem curiosissimi librorum Zendicorum inquisitoris ANQVETIL DV PERRON [i]. Is ex collectione Zendiana *Ieschts sadé*, primi voluminis argumentum esse preces sacras, „refert, forma elogii directi ad angelum solis, ad Meher, ad lunam, ad „aquam et ignem, inque his alloquiis Zoroastrem primo quidem se „humiliare coram Ormusd, et peccatis omnibus, quotquot cogitatione, „voce, facto commiserat, nuntium mittere. Tum conuersum ad plures „angelos, maxime ad *Meher, socium angeli soli praesidentis, quem Deus splen„didiorem fecerit, quam ceteros spiritus coelestes - - - Tum post solis elogium „ad angelum conuersum, eum dicere praesidem terrarum et villarum, eum ex„pellere et abigere aeterna claua Diabolos, habere oculos auresque mille, occu„patum continuo circa legem et salutem hominum, nunquam quoque obdormire.*" Addit vir doctus, qui hos libros inspexit, nomen Meher in Zendicis esse Methrem, vnde formatum nomen Mithra; quod iuxta Persarum opinionem hic angelus solis angelo sit proximus, eumque in operationibus suis adiuuet, apud Persas autem singularem venerationem meruisse, ob insignia ministeria, quae humano generi praestet. Haec quanquam recentiora putamus temporibus Zoroastris, et serius excogitata, atque ex veterum Persarum traditionibus compilata, ex instituta tamen comparatione cum loco Herodoti intelligi posse putamus, Mithram, spiritum solis, et Mithran, spiritum terrae hominisque custodem Persas iunxisse, quae scriptor Graecus more suo Graecis nominibus expressit. Ita vero luculento quoque exemplo confirmari potest, systema emanationis eo ordine Persis placuisse quo illud exposuimus. Et hinc ratio dari quoque potest, cur Persarum rex Veneris cultum introduxerit [k], nisi has fuisse reliquias Sabaismi dixeris. Sed aliam quoque de Mithra coniecturam addimus;

μεσι-

i) Loco supra cit. Diar. Paris. p. 16.

k) Vid. quae ex veterum testimoniis de cultu Veneris inter Persas dixit HYDE c. 3. p. 90. Inde responderi potest ad difficultates PELLOVTEVII hist. des Celtes ch. 3. p. 27. ch. 16. p. 297.

μεσίτην siue mediatorem dici Mithram ex loco PLVTARCHI constat, quem p. 173. ipsis eius verbis excitauimus. Qui, nisi nos omnis oculorum animique acies fallat, non nisi de mediatore inter lucem et tenebras potest explicari, saltem ex Plutarchi mente ita explicandum esse interpretationis leges postulant. Sed quo sensu μεσίτην vocauerit Chaeronensis philosophus, non aeque perspectum est. Non falli eos, qui hoc ad communem vtriusque principii, lucis et tenebrarum fontem, summum numen referunt, et origines vtriusque ita ex Mithra, a Plutarcho indicari, putant, ex iis quae p. 177. fuse allata sunt, rerum intelligens facile deprehendet. Sed fatemur tamen ita μεσίτȣ nomen non exhauriri totum, quod intercedentem inter duas partes aduersas significat. Vnde prona via in eam opinionem deducimur, aut Mithram esse mediae naturae inter Oromasden et Arimahnium, id est, ex luce atque tenebris suo modo conflatum, aut muneris illud nomen esse et principium aliquod diuinum, spiritumque talem coelestem referre, qui intercedendo inter lucis et tenebrarum pugnam in mistione vtriusque id agit, ne hoc illud vincat et tenebrarum princeps Arihmanius imperium suum amplificet, et vt animarum a luce abstractarum reditum ad Deum hoc modo adiuuet. Et prior quidem vocis explicatio cum descriptione Mithrae summi Dei constare non potest, quem purissimum et ab omni tenebrarum obscuratione longe remotissimum numen esse, Persae pariter veteres atque recentiores Parssae Gheurique ad vnum omnes pleno ore clamitant. Itaque si nomini huic ratio fidesque sua constare debet, altera intelligenda est. Ita subduxit rationes acutissimus, eheu olim! MOSHEMIVS noster [l], qui vt rationem redderet, quomodo Manes potuerit Christum mediatorem in systema Persarum theogonicum intrudere, ad hanc potissimum Mithrae significationem confugit, et postquam ex IVLIO FIRMICO [m] obseruasset, *Persas Iouem diuidere in duas potestates, naturam eius ad vtriusque sexus referentes et viri et foeminae simulacra ignis substantiam deputantes, solis et lunae imaginem simul hunc μεσίτην repraesentare coniicit, in quo duplex potestas, virtutis habitantis in sole, sapientiae in luna indicetur.* Non refragabimur, si quis huic coniecturae calculum adiicere velit, speciem enim habet et verisimilitudinem, quamuis ad mediatorem Christianorum, quem Manes admittebat, difficulter applicari possit, qui ex suae gentis disciplina, quam probe tenebat, satis nouerat, Mithram, summum nomen, supremamque mundi naturam hanc mediationem ex natura sua refugere, cum non sit compositus ex spiritu siue mente et ex materia siue corpore sed summum et purissimum ens referat, quod ad mediatorem Christianorum Deum atque hominem, non quadrat. Nobis, quod pace piorum, quos post funera magni viri veneramur, manium Moshemii fatemur, coniectura ista atque explicatio displicet. Nam perperam supponit, Mithram summum Deum,

l) Histor. Christ. Sec. III, §. 43. p. 787. m) De errore profan. religionum, p. 413. edit. Gronou.

Deum, cuius ſedes atque thronus ſol eſt, et Mithran, quam lunam repraeſentare ad locum Cudworthi ſupra adductum putabat, vnum numen eſſe, nominis appellatione idem, et muneris applicatione atque operatione tantum diuerſum; et reuera ſummum Perſarum numen contra totius gentis iſtius religionem, non condere tantum lucem, ſalutemque ex fonte ſuo communicare, ſed mediatorio nomine adiuuare quoque, et Oromaſdis, quod ſecundarium et dependens a Mithra numen eſt, partes tueri, affirmat, quod ſalua Mithrae Perſici definitione plane erit ἀσύςατον, et cum ſyſtemate Zoroaſtreo non poteſt conciliari. Quare vel plane abiicienda eſt viri ſummi coniectura, vnde Manes mediatorem ſuum habuerit, et cur Mithram Plutarchus μεσίτην dixerit: aut confugiendum ad obſeruationem noſtram ſupra de Mithra foemina eiusque ſignificatione allatam, qua principium aliquod diuinum, lucidum, ſpirituale, potentiſſimum, quod ex Oromaſde, et per hunc canalem ex Mithra mare emanationis lege ortum eſt, indicari, probauimus, quod cum natura ſua inferius Mithra ſummo ſit, muneris ratione effectus Mithriacos in deſtruendis operibus tenebrarum et expandenda lucis ſalute efficit. Quo pacto omnia, niſi fallimur, rectius cohaerent, et tunc facile ratio dari poterit, cur Manes ſalua patria religione mediatorem Chriſtum ſuo ſyſtemati haeretico inſarſerit. Plutarchum autem in hac nominis μεσίτȣ ſignificatione falſum eſſe, Mithramque ſummum numen cum Mithra mediatore confudiſſe, adeoque quem ſuperiorem eſſe Oromaſde atque Arihmanio probe perſpexerat, medium tamen nullo vero ſenſu et determinata ſignificatione feciſſe, nemo mirabitur, qui cogitauerit, in theologia barbararum gentium explicanda ſcriptores Graecos et Latinos plerumque aut lapſos fuiſſe aut offendiſſe tamen et ceſpitaſſe. Poterant haec latius deduci et lux haud contemnenda variis antiquorum ſcriptorum locis accendi, maxime autem Manetis ſyſtema illuſtrari et nonnulla in eruditiſſimi *Beauſobrii* explicatione Manichaeiſmi emendari, niſi timendum eſſet, ne limites ſupplementis poſitos excedamus, vnde haec vberius expendenda et definienda, doctioribus et acutioribus, imprimis qui hiſtoriam Chriſtianae ciuitatis condere aggrediuntur, relinquimus, pedemque ad noſtrum campum referimus.

pag. 173. lin. 6. a fin. *Inter eos Abulfeda refert.* Plura Perſarum et Arabum loca recitat HYDEVS [n], vbi tamen caute incedendum, cum ſcriptores adducti plerique Muhammedani ſint, quorum intererat, ita Perſarum religionem delineare, prout eius temporis circumſtantiae huic genti non valde fauentes poſtulabant. Maxime id cauendum ne tenebras veterum Perſarum cum diabolo Iudaeorum, Chriſtianorum, Muhammedanorum eſſe cenſeamus: quo errore veterem Perſicae religionis hiſtoriam miſere corruptam eſſe, eius acta loquuntur. Illa enim de diabolo doctrina tum demum Perſico Arihmanio ſiue tenebrarum principio applicata eſt,

n) c. 22. p. 290. vbi imprimis locus ex Shareſtanio Arabico ſcriptore inſpiciendus eſt.

eſt, quo cupiebant Perſarum reliqui ad euitandam perſecutionis moleſtiam videri aliis ſectis viciniores et ὀρθοδοξώτεροι, eo quod tenebrarum ſiue Arihmanii doctrinam ipſos erroris dualitatis ſuſpectos facere, re ipſa eſſent experti. Quae niſi diſtinguamus, cetera incerta erunt et obſcura. Magnum autem inter diabolum et tenebras Perſarum diſcrimen eſſe, quilibet deprehendet, qui has ex Mithra productas dici, id eſt emanauiſſe, illum bonum a Creatore numine ex nihilo creatum libere defeciſſe cogitat. Quod ſemel monuiſſe, ne nos ſcriptores rerum Perſicarum recentiores decipiant, ſufficiet.

pag. 174. lin. 16. 17. *Malo daemone mundum malum cum malo ſibi ſeruante.* Hoc non de Zoroaſtreo, ſed dualiſtico magorum vetuſtiorum, quos Keiomari et Zeruani aſſeclas vocarunt, ſyſtemate intelligenda ſunt, qui, ſi Graecis vocibus vel philoſophicis de ea re loquendum eſt, Iouem (Yezdan Perſae nominabant) materia grauidum eam a ſe ex ſinu ſuo expuliſſe, hancque omnis mali tum materialis tum moralis fontem factum principio puriſſimo, lucido, actiuo contrariam naturam habuiſſe crediderunt, nunquam plene ſubiugandam, ſed rebus naturalibus ex commercio et inquinatione materiae ad lucis puritatem reſtitutis emendandam. Quem errorem vetuſtiſſimum mundum corrupiſſe fere omnem, traditionis reliquiae hodienum ſuperſtites loquuntur. Probe viderunt theologi veteres, in hac coſmogoniae explicatione inſuperabiles difficultates ſe prodere; inde factum, vt de cauſſa miſtionis lucis et tenebrarum variis opinionibus veteres Perſae inter ſe diſſentirent. Verum cum ſinceram creationis ortuſque rerum hiſtoriam non rite tenerent, et primorum patriarcharum de ea traditionum eſſent obliti, in haec ἀσύστατα non incidere non potuerunt °. Quod ideo monendum putamus, ne abſurditas opinionis l. doctrinae huius nobis occaſionem ſuppeditet, veterum ſyſtema aliter, quam res poſtulat interpretandi, et meliores ei ſenſus affingendi.

Ibid. lin. 7. a fin. *Mithrae nulla datur ratio.* Hinc veteribus magis Ormuſdh et Yezdan, cum Mithra idem vnus puriſſimus lucis oceanus eſt, quem Zerdushtus demum vt difficultatibus ſe extricaret ita diſtinxit, vt a Mithra ſiue Yezdan, Oromaſden effluxiſſe, et per hunc lucem introductam eſſe in materiam, quae antea in Deo latuerat, ſtatueret. Certe, ſi ante Zoroaſtrem magi ita ſtatuerunt, quod ſectam quandam inter eos tenuiſſe Arabes hiſtorici dicunt, aliter intelligi non poteſt.

pag. 179. poſt fin. §. 12. *Luculenter probant.* Ex dictis de viri docti, Iacobi Martini, Congregationis Benedictinae S. Mauri apud Gallos ſocii explicatione Mithriacorum myſteriorum iudicium ferri poteſt, quam peculiari ſchediaſmate, quod: *explicationem diuerſorum monumentorum ſingularium, quae ad religionem vetuſtiſſimorum populorum pertinent*, inſcripſit,

°) Vid. idem p. 295. quo loco obſcuris Shareſtanii verbis ex hac explicatione noſtra clara lux poteſt accendi.

ſcripſit, et cum orbe erudito communicauit [p]. Is, cum minime ſibi placere omnia, quae de Mithra cultuque Mithriaco dixerunt celeberrimi viri Philippus de la Turre et Scipio Maffeius, fateretur, antri cultusque Mithriaci nouam ipſe dare explicationem conſtituit, ſupponens, Mithriaca ſacra, qualia ad Romanos perlata ſunt, non tota eſſe Perſica, ſed a piratis Phrygibus ad ſuae religionis normam attemperata, nec totam Mithrae religionem exhibere aliud, niſi imaginem ſolis eclipſin patientis et ab eo conflictu victoriam reportantis, congratulantibus reliquis ſtellarum planetarumque conſtellationibus, quae hunc hoſtem vinci gaudeant: ceremonias Mithriacas autem ex Iudaiſmo et Chriſtianiſmo eſſe deſumtas. Quibus innixus, dicam viris celeberrimis ſatis grauem ſcripſit, qui aliam explicationem ſequuntur, et imprimis Porphyrium inſectatur, quod rerum vniuerſi cauſſam Mithram ſignificare, tradiderit. Nos in viro docto, ſed coniecturarum leuiſſimarum fidem libenter ſequente, (quem characterem etiam in opere *de religione veterum Gallorum* prodidit) variae eruditionis ſpeciem laudamus, potuiſſe autem patrum coniecturis et explicationibus fidere, et licet noſſet, eos omnia ad partes ſuas rapere, quae Chriſtianis fauere credebant, ſiue vera eſſent, ſiue falſa, eorum tamen interpretationes ſequi et his fulcris vere ficulneis nouam iſtam interpretationem Mithrae inaedificare, merito miramur. Non examinabimus totam diſſertationem; facient id, qui ſibi conſtitutum habent, veteres ritus explicare; praeterire tamen hoc loco non poſſumus ea, quae noſtrae quam de Mithra dedimus, explicationi obſtare videntur. Et I. quidem diligenter monemus PP. ineptos prorſus in hoc argumento iudices eſſe, eo quod arcanos veterum gentilium cultus et religiones ſatis explorare nec potuerint, nec voluerint, cum ita ſibi propoſuiſſent, omnem religionem gentilium exponere, vt conſtaret, aut Hebraeis ſurrepta eſſe quae ſaniora ipſis videbantur, aut innumera abſurda comprehendere, id quod ſuo loco ex inſtituto demonſtrauimus, et in PP. lectione non ignaua opera verſato ignotum eſſe, vel negari a quoquam non poſſe confidimus, niſi ab eo, qui coeca veneratione viros pietate magis et doctrina quam iudicii critici acumine et accuratione claros proſequitur. II. Romanos quoque aeque ineptos eſſe Orientalis religionis iudices, nemo inficias iuerit, qui cogitauerit, eos ad patria placita illius ceremonias plerumque retuliſſe, hincque innumera aliter expoſuiſſe, quam Orientalium mens fuit. Quae obſeruationes quamplurimis exemplis facile probandae vbi ſupponuntur, vt negari a veterum rerum perito non poſſunt, ita vno ictu viri docti explicationem ſubuertunt. Ea enim tota nititur teſtimonio *Lutatii*, ſcholiaſtis Statii [q], qui cultum Mithriacum ita delineat: *Perſae in ſpelaeis coli ſolem primi inueniſſe dicuntur, et hic ſol proprio nomine vocatur Mithras, quique eclipſin patitur, ideoque intra antrum colitur, eſt enim in ſpelaeo Perſico habitu, leonis vultu cum tiara, vtriſque manibus bouis cornua* compri-

p) Paris 1739. 4.

q) Ad STATII Thebaid. L. I.

comprimens, quae interpretatio ad lunam dicitur: nam indignita, sequi fratrem occurrit illi et lucem subtexit; sol enim lunam minorem sua potentia et humiliorem esse, docens, taurum insidens cornibus torquet. Non excipiemus quod facere poteramus contra hunc testem, eum et Latinum esse atque peregrinum, et aetate adeo ab ista veteri religione remotum, vt eius interpretatio ex ingenio nata potius, quam Persarum ex relationibus accepta videri queat. Concedemus potius, eam explicationem apud Romanos mysteriorum Persicorum ignaros obtigisse, velut facilem et obscurissimo dogmati leuem significationem et popularem sensum affingentem; maxime cum vidissent, stellarum signa solis atque lunae imaginibus in istis spelaeis fuisse adpicta; audiuissentque, Zoroastrem in hoc cultu Mithriaco planetarum rationem habuisse. Hoc enim facile nobis persuaderi patiemur, modo certiora quam attulit, eius rei testimonia attulisset. Ast veram esse, testatam veterum Mithrae explicationem, qualem dedimus, mentique Persarum conformem ipsa nos eius conuincit dissertatio, ea suppeditans, ex quo confutari posset. Ipse enim obseruat [r] Mithram a sole saepe distingui, ad inscriptionem apud Gruterum prouocans:

D. I. M. ET SOLI SOCIO

id est, *Deo inuicto Mithrae et soli socio.* Addere potuisset, Mithram in eo ipso monumento, quod aere expressum est, a sole distingui: vnde recte explicuit adiectam inscriptionem:

DEO SOLI ET INVICTO MITHRAE.

Quod si Mithras a sole distinguendus est, qua ratione sol eclipsin patiens dici potest? quo tamen sensu omnia haec esse intelligenda magna confidentia statuit? Et annon haec ipsa nos eo deducunt, vt dicamus, Mithram aut plane diuersum a sole esse aut hunc eius tantum sedem atque imaginem? Viderit itaque, cui interpretatio doctissimi monachi placet, qua ratione soli eclipsin patienti et in hac sola, quod vult relatione considerato et Mithra vocato, eam nominis significationem tribuere queat, vt innuat dominum, protectorem, patrem; aut qua ratione sol in hoc statu eclipseos dici possit mediator inter bonum et malum, ex vtriusque influxu participans, eumque cum inferioribus communicans. Haec enim aut nullum, aut ineptum sensum stante hac explicatione admittunt. Neque reliqua meliorem assensum merentur, quae afferuntur. Et facile quidem concedimus, Porphyrium in explicando cultu Mithriaco falli potuisse, licet comprehendere nequeamus, quomodo consentiant, quae auctor habet vno loco, Porphyrium hanc explicationem ideo excogitasse, vt Christianos eo melius refelleret, cum alia non haberet, quae illis opponeret; et altero, eum a Gnosticis hanc explicationem didicisse, at deprehendisse, se ab iis deceptum esse; prius enim cum posteriore stare non potest. Quaecunque autem esse potest Porphyrii auctoritas, certum tamen est, non ad ipsum modo solem velut simulacrum et habitationem

 aeterni

r) pag. 242.

aeterni et diuini ignis, sed et ad hunc ipsum imprimis Persas veteres Mithram retulisse, quod in superioribus nos extra dubitationis aleam posuisse sumus persuasissimi. Quamuis itaque sol Mithrae nomine velut symbolum eius interdum occurrat, ascendendum tamen altius, et diuinus ille ignis fons aeternus omnis emanationis cogitandus est, quem ignis symbolo Persarum philosophi, (nam de his sermo est, non vero de religione plebis) adorabant. Et hinc sine dubio Mithras ex petra prognatus symbolice dictus est, quod prouocatus ex silice ignis symbolum est ignis diuini seu Mithrae, qui ex se emanare facit omnia. Prorsus autem ἀπροσδιόνυσον est, Mithram ad mediatoris dignitatem ex homine euectum esse, hoc enim doctrinae Persicae repugnat, quae Mithram Oromasdi et Arihmanio praeponit, vt suo loco probatum. Nec mediator aliter dici potest, nisi quod vtriusque principii ex se emanantis auctor fuerit, vel mediatoris titulus plane non ad Mithram summum numen pertinet, quod Plutarcho perperam visum, sed ad spiritum quendam emanatiuum, qui in Veneris sidere residet, vt supra ex scriptis Zendicis probatum. Ex quibus constare putamus, Martinianam Mithrae explicationem neque cum vulgari neque cum philosophica et symbolica veterum explicatione concordare. Illa enim soli Mithrae nomen interdum tribuit, sed vt summo et diuino sideri, influxum vi animae diuinae inhabitantis largienti. Haec Mithram primum aeterni diuinique entis fontem esse statuit, ex quo actiuum et passiuum principium illud spirituale, hoc materiale, lucis nimirum et tenebrarum, effluxit. Reliquae Mithriacae imagines atque symbola facile accommodari huic explicationi possunt, si emanationis systema adhibeatur, nec opus est ad eclipsin confugere: quam meliori verisimilitudine exposuisset auctor, si ad pugnam inter Oromasden et Arihmanium lege emanationis ex Mithra factam prouocauisset, illo tandem hunc vincente, et cunctis in lucidum fontem primaeuum redeuntibus. Ceterum vtrum verum sit, quod auctor afferit, Zoroastrem fuisse fundatorem religionis magorum, nec Mithriacum cultum ab eo proficisci potuisse, eo quod teste Iustino, is natus sit ex locis Isaiae et Danielis male intellectis, hi vero prophetae multis seculis priores sint Zoroastre, Lectori, ea quae de Zoroastris aetate copiose attulimus, expendenti dilucidanda relinquimus. Indubitatum sane est, Magorum religionem ipsumque Mithrae cultum Zoroastre antiquiorem esse, nec eum esse primum auctorem, quamuis possibile sit, vt mysteria Mithriaca in spelaeis celebrata si non primus inuenerit, saltem in vsum sensumque philosophicum traduxerit, et ad systema suum incrustandum adhibuerit, quemadmodum Mithriacum systema non ex male intellectis Isaiae et Danielis locis excogitatum est, sed ab initiis monarchiae Persicae iam in vsum deductum. Facile haec omnia, et meliora suis auctor vidisset, et quam dubia Iustini narratio sit, expendisset, si vel vnius Hydei librum euoluisset, et testimonia veterum expendisset,

diſſet, quem ignorauiſſe miramur, cum vel ex ſolo BAYLII articulo, *Zoroaſtres*, eum cognoſcere potuiſſet.

pag. 179. §. 13. lin. 34. *Haec enim ex diſputatis clara eſſe putamus.* Cauendum autem eſt, ne Magorum ſectam quandam, quae Principiorum abſolutorum dualitatem ſtatuebat, hic cogitemus, de qua memorabilem locum Shareſtanii affert HYDEVS [s], ex quo patet, communem magorum ſententiam hanc dualitatem in diuinis, Lucis et tenebrarum abſolutam reieciſſe, et a primo magici ordinis antiſtite Keyomarath ita edoctam ſtatuiſſe: „Eſſe quidem rerum omnium principia duo, Yezdan et Ahreman, „aſt hoc tamen diſcrimine, vt fuerit Yezdan ſine initio aeternus, Arih-„man productus ab eo et creatus." Videbat contradictionem latentem Zarduſchtus cum explicari non poſſet, quomodo Yezdan produxerit Arehmanium, ſ. lux diuina et immenſa atque ſpiritualis tenebras, et quae inde orta eſt materiam, ſuae naturae aduerſam, de qua quaeſtione maximas controuerſias inter Maguſaeorum ſectas fuiſſe enatas idem ſcriptor ait, „cum de duobus capitibus cardinalibus diſputarent, quorum vnum „erat cauſſa miſtionis lucis et tenebrarum, alterum explicatio liberatio-„nis lucis a tenebris. Itaque huic quaeſtioni dirimendae, ſupremum „principium ita poſuiſſe Zerdushtum, vt diceret, Mithram ſiue Deum „ſummum creaſſe lucem et tenebras, et vtriusque auctorem eſſe vnicum, „ſine ſocio, ſine pari aut ſimili, nec tamen ad eum referendam eſſe ex-„iſtentiam tenebrarum, ſicut dicant Zeruanitae, ſed bonum et malum, in-„tegritatem atque corruptionem, et puritatem ac ſpurcitiem exiuiſſe ex „miſtione ſeu commiſtione lucis et tenebrarum [t]." Accurate expendenda ſunt ipſa ſcriptoris Arabis verba ſatis luculenter ſenſum myſticum ſiue latentem eorum exponentia, quae Zoroaſtres ſymbolice et impropriis figuris olim ad poſteros propagauerat, vt habeat clauem, qua reſerari poſſit ſyſtema Zoroaſtreum theogonicum et coſmogonicum, quaque Graecorum pariter ac Perſarum relationes de eo claro ſenſu poſſunt exponi, modo caueatur, ne creationis vocem, a recentioribus ſcriptoribus ex Iudaeorum, Chriſtianorum et Muhammedanorum ſchola adhibitam ſenſu, quo hi ſumunt, pro productione ex nihilo, habeant, ſed emanationem productricem intelligant, qua quicquid reale eſt, et re ipſa exiſtit, ex ſuo fonte prodiit, diuino omnibusque realitatem et exiſtentiam impertiente, quod diuerſiſſimum eſſe a creatione ſenſu Iudaico et Chriſtiano quilibet intelligit, et ex explicationibus Orientalium euidenter poteſt probari [u]. His diu expenſis, ſyſtematis Zoroaſtriani explicationem illam dedi-

s) c. 22. p. 295 ſeq.

t) Dedimus integra verba Shareſtanii l. c. p. 178. quae tota legenda ſunt, vt modificatio ſyſtematis Dualiſtici vel commutatio potius in emanatiuum intelligatur.

u) Teſtes damus veteres omnes, quotquot duo principia abſolute prima non aſſeruerunt. Hi enim aut in Deo fuiſſe omnia, et ab eo in tempore ſeparata, aut modo emanatiuo iuxta limitationum et priuationum ordines conſtituta, ſalua tamen eſſentiae origine ex Deo ſtatuere cogebantur, cum ſemel admiſiſſent principium: ex nihilo fieri nihil, adeoque creationem rei ex nihilo nec capere, nec ad rationes coſmogonicas expli-

dedimus, quae noſtro quidem philoſophandi modo atque verbis accommodatior, ſenſum tamen illum ſyſtematis emanatiui refert, quem ſolum hic ſequendum nec ad recentiores voces, emanationis etc. offendendum vel alienas opiniones veteribus tribuendas eſſe prouide monemus. Quo pacto conſtabit, nihil nos ex ingenio finxiſſe, ſed ad mentem ſcriptorum veterum exhibuiſſe, ſepoſito paulisper velamine narrationis allegoricae et ſymbolicae, de bellis duorum iſtorum regum, de exercitibus ab iis eductis eorumque ducibus, de contentione inter eos in creato mundo, de tempore et duratione regnorum vtriusque, de debellatione et deletione Arihmanii vniuerſali, de paradiſo, loco lucido et felici, de reſurrectione non hominum tantum ſed omnium realium rerum, ſiue de reditu earum ad primam originis felicitatem, quas traditiones omnes, nec Porphyrio, nec Plutarcho, nec Theodoro Mopſueſteno, nec aliis Graecis ignotas, Parſſis autem atque Gheuris, ſiue Gauris in libris Zoroaſtri tributis et apud eos ſacris familiares, hoc loco quamuis non adeo arduum id opus fuiſſet, exponere noluimus, ne ex philoſophiae hiſtoria, religionis Perſicae enarrationem exſculpere voluiſſe videremur x). Non deſunt autem inter acuta noſtrae aetatis ingenia, qui hanc, quam hoc loco damus explicationem ſyſtematis Zoroaſtrei, veriſimillimam putarunt, ſuoque adprobauerunt calculo. Inter quos immortali LEIBNIZIO primum merito locum aſſignamus, qui in acutiſſimi ingenii opere, quod *Theodiceam* inſcripſit y), hanc Zoroaſtrei ſyſtematis explicationem dudum dedit. Adſcribemus ipſius verba, cum lectoris venia, quoniam magnam argumento noſtro lucem inferunt. Ita vero philoſophus incomparabilis: „L'ancienne erreur des deux principes, que les Orientaux diſtinguoient „par les noms d'Oromaſdes & d'Arimanius, m'a fait eclairſir une con„jecture ſur hiſtoire reculée des peuples; y ayant de l'apparence que „c'étoient les noms de deux grands Princes contemporains, l'un Monar„que d'une partie de la haute Aſie, où il y en a eu depuis d'autres de „ce nom: l'autre roi de Celtes-Scythes, faiſant irruption dans les Etats „de premier, & connu d'ailleurs parmi Divinitez de la Germanie. Il ſem„ble

explicandas adhibere poſſent. Vidit id eruditiſſimus GERDILIVS introduz. alle ſtudio della relig. Vol. I. p. 349. ſed putat emanationem idem veteribuspopulis fuiſſe quod creationem ex nihilo, et verbis tantum differre, rem et doctrinam ipſam eos habuiſſe ex traditione et reuelatione. Sed quod pace doctiſſimi viri dictum volo, inſigniter fallitur, dum quaeſtionem ex quaeſtione probaturus circulum committit. Tota theologia vetus teſtis eſſe poteſt, traditionem primaeuam de rebus omnibus ex nihilo ſolo verbo DEO creatis ab initio fere conditarum rerum publicarum periiſſe, et mutatam ſapientiam de diuinis naturalem in ſtultitiam, pronuntiante diuo PAVLO Rom. I, 21. 22. excogitaſſe dogmata athea, vel pantheiſtica, gloriam Dei ſubuertentia: cum ſcilicet orthodoxo dogmati, cuncta ἐκ τῶν οὐκ ὄντων ex ſolo verbo Dei apparuiſſe Ebr. I, 3. ſucceſſiſſet aut Dualiſticum, aut Spinoziſticum, aut Pantheiſticon ſyſtema, qua voce emanationis dogmata ſolemus nuncupare. Itaque ab intempeſtiua apologia orbis veteris in articulo de Deo delirantis praeſtat manus retinere, quam inter lucem et tenebras inuita hiſtoriae antiquae fide paciſci, quod religionis et traditionis primaeuae cauſſam minime adiuuat.

x) Inuenient tamen eas, qui cupiunt in cel. SCHVBARTI hiſt. phil. c. 2. p. 49. Nihil tamen h. l. de Mithra inueniri, Oromaſdi et Arihmanio ſuperiore miramur, ſed eum tantum pro ſymbolo DEI haberi.

y) Pref. p. m. 39. in fin.

„ble en effet que Zoroaſtre a emploié ces noms des ces Princes comme „des ſymboles des Puiſſances inviſibles, aus lequelles leurs exploits les „faiſoient reſſembler dans l'opinion des Aſiatiques. Quoi-que d'ailleurs „il paroiſſe par les rapports des Auteurs Arabes, qui pourroient mieux „informés que les Grecs, de quelques particularités de l'ancienne hiſtoire „orientale, que ce Zerduſt, ou Zoroaſtre, qu'ils ſont contemporain du „Grand Darius, n'a point conſidere ces deux Principes, comme tout a „fait primitifs & independans, mais comme dependans d'un principe uni-„que ſupreme: & qu'il a cru conformement a la coſmogenie de Moiſe, „que Dieu, qui eſt ſans pair, a crée tout, & a ſeparé la lumiere des tene-„bres, que la lumiere a été conforme a ſon deſſein original, mais que les „tenebres ſont venus par conſequence, comme l'ombre ſuit le corps, & „que ce n'eſt autre choſe, que la privation." Ad quae vltima verba intelligenda legi debent quae Leibnizius in ipſo *Theodiceae* opere de priuatione differit [z], quas tamen ſpeculationes metaphyſicas nec veteribus Perſis, nec recentioribus tribuere audemus, ne plus lucis veterum philoſophiae intuliſſe videamur, quam habuiſſe ipſos eſt veriſimile. Alterum addimus, non minoris auctoritatis in explicandis veterum opinionibus interpretem et arbitrum B. MOSHEMIVM [a], qui iisdem, quibus nos, rationibus ductus eandem Zoroaſtri ſententiam tribuere non eſt veritus. Hunc tertius ſecutus eſt eruditiſſimus BAVMGARTENIVS [b], qui allatis variis ſyſtematis Zoroaſtrei explicationibus noſtram quam hic dedimus, veritati iudicat eſſe longe ſimillimam. Tandem quartum ſuo iure addicimus virum S. R. IO. ERNESTVM SCHVBERTVM [c], qui adhibitis iisdem Arabum relationibus Zoroaſtreum ſyſtema eodem modo exponit, et cum recentioribus hypotheſibus de origine mali, ex priuatione et limitatione metaphyſica comparat, quos tamen conceptus mentis metaphyſicos vtrum Orientalium ingenia conceperint, vel phyſice magis fuerint philoſophati, lectori cogitandum atque expendendum relinquimus.

pag. 182. lin. 15. *Satisfacere poſſe, ſumus perſuaſiſſimi.* Dignum eſt labore attento, orientalem philoſophiam, qualis tempore naſcentis Saluatoris Aſiam peruagata eſt et Aegyptum quoque occupauit, itemque Aegyptiaci ſyncretiſmi placita cum hoc ſyſtemate conciliare, quoniam filiae matrem ſimilitudine ex aſſe refert. Tentauit id BEAVSOBRIVS in *hiſtoria Manichaeiſmi*, ſed praeiudiciis nonnullis impeditus non perfecit.

pag. 183. lin. 7. a fin. *Etſi ex priuatione lucis originem traxerit.* Hoc vi ſyſtematis emanatiui neceſſario concludendum eſt, in quo nihil ex ſe, vel ex nihilo eſt, ſed omnia ex ſuo fonte oriuntur, eiusque indolem ſequuntur, priuatio autem limitesque extra rem ſunt illique accedunt. Quare in doctrina de finitate materiae, qualem hodie philoſophi adhibent, iſta orientalis philoſophia locum habere non poteſt.

pag.

z) Theod. L. I. §. 30.
a) Ad CVDWORTHII ſyſt. intell. p. 249. 328.
b) Ad hiſt. orbis vniuerſ. P. IV. p. 148. n. 84.
c) Hiſt. phil. c. 2. §. 79 ſeqq. p. 48 ſeq. vbi tamen tria iſta principia non ſatis diſtinguuntur.

pag. 184. lin. 14. *Mithran Perſarum cum Venere Graecorum male confundi.* Videnda, quae ſupra ad p. 167. prolixius diſſeruimus; veriſimile eſſe oſtendentes, Venerem Graecorum eatenus poſſe eſſe Mithran foeminam, quatenus per eam ſpiritus quidam intermedius generationis cuſtos, qui in hoc planeta ſedem habet, intelligitur. Talem eſſe Mithran, ex teſtimonio libri Zendici demonſtrauimus. Coincidere iſta cum numine Veneris coeleſtis, quod velut matrem Deorum coluerunt populi Syriae, Phoeniciae, Aſiaeque minoris, ex locis Procli, Plutarchi, Simplicii, Apuleii ſatis luculenter intelligi poteſt, quae incomparabilis IABLONSKII diligentia [d] adduxit, quaeque explicationem noſtram mire confirmant. Ita ſalua manet explicationis ratio, quam hoc loco dedimus. Syſtema enim planetarum et Zodiaci in choro ſpirituum emanatiuorum, quos angeli recentiores Perſae vocant, cultum Mithriacum praecipue expreſſiſſe, ſpelaei Mithriaci adumbratio oſtendit clariſſime. Quo pacto intelligi quoque poteſt, quo ſenſu Platonici Zoroaſtrea placita ad ſyſtema Alexandrinum ex orientali philoſophia pingendum et ornandum adhibuerint. Videtur autem vero admodum ſimile Zoroaſtrem emendato iſtorum ſiderum cultu ſuoque ſyſtemati adaptata vulgi opinione ἀςρολάτρας, quorum tum inter Perſas plena erant omnia, conciliare ſibi voluiſſe, vt eo facilius nouam religionem reciperent. Quem ſcopum in toto ſuo ſyſtemate habuiſſe, comparatio inſtitutorum veterum Perſarum cum Zoroaſtreis confirmat.

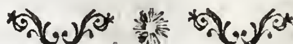
pag. 189. lin. 19. *Adeoque et antiquis placere potuerit.* Praeter ritualia nonnulla pluſcula moralia praecepta continet liber *Sad-der*, ex quibus nonnulla decerpſit cl. SCHVBERTVS [e]. Quia vero liber recentior eſt, et duobus ſeculis vix antiquior, deſcribere eius regulas morales hoc loco, vbi de vetuſtorum Perſarum ethica agitur, noluimus, virtutem, honeſtatem, caſtimoniam, veritatem commendauiſſe Perſas et imprimis ſacerdotibus iniunxiſſe facile credimus: neque tamen quae hodierni Perſae praecipiunt [f], cum veteribus confundenda ſunt. Vnum gentis huius doctrinam moralem contaminauit, inceſtus cum matre aut ſorore, quem tamen mores magis gentis, quam philoſophia Zoroaſtrea fulſiſſe eſt credibile [ff].

d) In Pantheo Aegypt. P. I. c. 1. §. 6. p. 7. 8. quae conferri merentur.

e) loc. cit. c. 2. ſ. 2. §. 60 p. 54 ſeqq.

f) Quinque regulas cuilibet Laico apud Perſas praeſcriptas recitat LORDIVS l. c. repetunt hiſt. vniu. orbis auctores T. IV. p. 134.

ff) Accuſat tamen Zoroaſtrem, hiſtoricus Arabs *Abu Muhamed Muſtapha* apud HYDEVM c. 24. p. 313. improbauit eum caput quoddam Zerduſthaeorum, Chuaph, narrante *Shareſtani* loc. cit.

AD

AD LIB. II. CAP. IV.

DE PHILOSOPHIA INDORVM VETERVM.

pag. 191. lin. vlt.

Edidit Edoardus Bissaeus eques auratus. Vtilissimo instituto huic editioni auctor praefixit loca veterum, Strabonis, Ciceronis, Plinii, Plutarchi, Arriani, Apuleii, Clementis Alexandrini, Porphyrii, Philostrati, quae de rebus Indorum sacris eorumque religione, moribus sapientibus ex vetustioribus scriptoribus mutuum desumtis narrationes nobis reliquerunt. Nam hoc pacto magno lectoris commodo is ad haec veterum testimonia recurrere, et quid antiquis Graecis et Romanis de hac Indica sapientia notum fuerit, poterit requirere. Non ignoramus, multa nobis prolixiora pariter atque lucem magis foenerantia retulisse tum peregrinantium curiositatem, tum missionariorum, et ad praedicandum genti euangelium, in has Asiae meridionalis partes a principibus delegatorum industriam, qua ex ipsis nationum Indicarum sacerdotibus origines earum et imprimis religionem, dogmata, placita et traditiones πατροπαραδότους expiscari laudabili studio annisi sunt, in quo prae reliquis Iesuitarum societatem fuisse diligentem, nec minori industria Daniae regis missionarios in hoc campo pulchre esse versatos, candide est fatendum. Ast quamuis hae narrationes itinerariae curiositate et instructiore lumine multum se commendent, non ausi tamen sumus, eos in subsidium vocare, et ita eruditionis sacrae atque philosophicae Indorum compendium hoc loco exponere, rationibus haud leuibus prohibiti. Nam 1. pleraque illa, quae viri isti docti a sacerdotibus Indorum acceperunt, (haec autem rudis admodum rerumque suarum ignara gens est) non tam philosophiam quam theologiam et religionem, siue capita de Deo, mundi ortu, Deorum apparitionibus, rerum ordine, gentisque originibus et similibus exhibent, et ad historiam religionum, non autem philosophiae, maximam partem referenda sunt. 2. qui ista tradiderunt, vel ipsi impudentissimis fabulis impliciti, quid dicerent salua verisimilitudine non intellexerunt, vel nugis insolentissimisque mendaciis, narrationibus, contradictoriis, et figmentis audacissimis studio excogitatis omnia repleuerunt. 3. studium hoc autem vindicatis sibi gentis et religionis suae originibus diuinis atque religionis et traditionum auitarum antiquitate gloriam et admirationem conciliandi, ad ingentia mendacia fecit audacissimos. 4. methodus quoque orientalis, quae populis crassioris Mineruae et plerumque sub despotico monarcharum imperio sine ingenii libertate gementibus, et rerum, quam quae diuitias regionum istarum promittunt, aliarum parum curiosis placebat, mythologica, fabulis innumeris τὸ θαυμαστὸν prae se ferentibus, omnem veritatis speciem alta nocte premit. 5. peregrinantium autem fides

fides saepe aut facilis nimis et credula, aut festinatione decepta res peregrinas non comprehendere satis potuit, nonnullorum autem narrantium e re fuit, ita relationibus suis accommodare traditiones Indicas, prout eas praeoptabant: 6. libri et documenta gentis adeo clam habiti sunt hactenus, vt ex domesticis fontibus nihil fere fide dignum potuerit hauriri. Quae nobis rationes fuerunt, cur reiecta ad finem operis tractatione exoterica, de philosophia gentium Indiae, hoc loco in iis tantum commorati fuerimus, quae ex veterum, Graecorum Latinorumque fide constant, quanquam exigua sunt, et vix digna quae in philosophicae historiae theatro compareant.

pag. 192. lin. 29. *Cum nugatore GVIL. POSTELLO.* Locum heic allatum praefixit collectioni suae cum aliis BISSAEVS, et poterat vtcunque ferri, tanquam coniectura inde nata, quod cum filiis ex Ketura in Orientem ab Abrahamo dimissis, philosophia quoque Chaldaica et Aegyptiaca (vtriusque enim si non parentem, certe primarium doctorem faciunt veterum multi) istud quoque disciplinae genus in Indiam dimanauerit. Ast quae homo cum ratione insaniens alio loco [a] ea de re dixit, ita deliranti nugatori potuisse excidere, vt pro mysteriis venditaret, id mirari satis nemo potest, qui ingenii Postelliani characterem non intus et in cute nouit, adeo absurda, inania, omnique rationis sensu carentia sunt, quae hoc loco disputat, vt quadrata rotundis miscendo, ipse quid sibi velit, nesciat. Non excitabimus insanientis philosophi somnia, qui historiam nugarum in philosophorum actis occurrentium collectionem non scribimus: legant, qui curiositate et patientia satis instructi sunt integrum locum ex libro, vt sunt Postelliana fere omnia, rariori excerptum et integre adductum a diligentissimo FABRICIO [b]. Nos vt ex vngue „leo possit dignosci, hoc vnum afferimus, Brachmanes veterum a quibus „Braminae hodierni a Postello deriuantur, nomine ad hanc vsque diem „seruato suae originis testari fontem Abrahames apud quos disciplinae „filiorum Orientis delitescunt. Quum enim vidisset Abraham, suos fi„lios tam in familia Ismaëlis ex Hagar, quam ex Ketura natos nolle Isaaco „fratri ad propaginem Messiae electo subiici, tunc pacis domesticae gra„tia Ismaëlem versus Aegyptum et Arabias habitare, et commercia con„nubiaque exercere permisisse, vt potissimum disciplinis Aegyptiacis im„bueretur, timore diuino prius imbutus: alios autem libris rerum coele„stium donatos in totum orientem dimisisse: et hoc esse, quod ait scri„ptura: Isaaco quidem dedit totum seu omne aut totale, filiis vero con„cubinarum dedit munera. Plura describere ineptientis ingenii deliramenta pudet: sufficiunt haec vt intelligamus, etiam in historia critica philosophiae posse homines nugiuendulos delirare, sine quo nemo Brachmanes nomen habere quasi Abrahames dixerit. Verum haec Postello condonanda sunt. At potuisse virum eruditionis per omnes scientias diffusae

a) De originibus c. 15.

b) Cod. apocryph. V. T. T. I. §. 121. p. 405 sqq.

fusae laude illustri, et a rationalis philosophiae regulis non imparato, imo eius ratiociniis incaute adhibitis vsque ad Scepticismum timido et dubitanti, PETRO DANIELI HVETIO [c] excidere; *tam manifestis et illustribus insignitam esse Brachmanum sectam Mosaicae historiae et doctrinae monumentis, vt nulli dubium esse possit, quin ex iis expressa sit*, id nemo sibi persuadebit, nisi qui arcanam ingenii et eruditionis Huetianae historiam et characterem nouerit, quem cum alio loco [d] fuse indicauerimus, ad eum lectorem amandamus, rogamus autem Huetium, qua fide historica, quo testimonio fide digno, qua verisimilitudine critica probauerit: *Brachmanes de mundi, et primi hominis, primaeque mulieris creatione eadem disserere deque primae horum progeniei vitiositate, exitio, et reparatione quam Mosen; narrareque Deum de coelo delapsum in montem Meropurbateum, luce et radiis coruscum Bremauio patriarchae legum suarum codicem Chaster de nube tradidisse, quia videlicet Mosen a Deo sic legem in Horebo monte acceperint?* Quae omnia aut excogitata et adscripta esse Brahminis hodiernis a peregrinantibus, obiter et negligenter traditiones Indicas cum sacris historiis comparantibus, aut a sacerdotibus Indicis post sparsam cognitamque per Indiam vtramque legem Islamismicam et Iudaicam postliminio recepta et antiquorum fabulis et mythologiae adaptata esse, omnes norunt, quotquot res Indicas attentiore paulisper oculo perlustrauerunt. Traditiones quoque vniuersales omnibusque gentibus communes non meliori fundamento huc referuntur, quam ad Americanas nationes [e]: *de origine mundi eadem ipsos credidisse, quae credenda esse Moses docuit, a Deo videlicet conditum, ab eodem regi, et olim interiturum:* quam traditionem ad vniuersum orbem peruenisse facile posset probari, si id ageremus, et quae quandam cum rebus Mosaicis similitudinem habent, inepto ratiocinio, quod pace tanti viri dictum volumus, ad origines Mosaicas probandas adhibentur, cum aliam longe originem, caussam, significationem habeant. Quo pacto etiam ad ea responderi potest, quae hac de re ex Ziegenbalgicis memoriis monuit CROSAEVS [f].

pag. 193. lin. 16. *Ex cuius familia se esse ortos gloriantur* etc. Concinunt cum his, quae LORDIVS, ROGERVS, TAVERNIERIVS aliique [g], qui cum Brahminis Indiae meridionalis cis Gangem conuersati sunt, nobis referunt, ex Hinduanorum, siue incolarum regni Hindustan traditione, Bramanum nomen descendere vel a Brammon, quem filium natu primum hominis protoplastae fuisse dicunt; vel a Brema vel Bremais, quem demiurgum secundi mundi, a quo legem accepit, faciunt:

 ipsi

c) Demonstrat. euang. Pr. IV. c. 6. §. 1. p. 97.
d) Hist. crit. phil. T. IV. P. I. p. 568 seqq.
e) Ibid. vbi ad Megasthenem et Strabonem prouocat, Calani responsionem ad Alexandrum narrantes, quae tota Graecorum mendacia spirat.
f) loc. cit. p. 596.
g) Vid. hist. orbis vniuersalis conditores T. XXIII. p. 148. qui cum suam narrationem ex itinerariis virorum fide dignorum consarcinauerint, eorumque loca diligenter indicent, compendii caussa ad hos solos prouocamus, et loca aliorum testium indicata lectorem quaerere apud eos iubemus. Conf. Lettres edif. Tom. XXVI. DANISII lettr. P. I. p. 20.

ipſi certe, cum diuinae originis ſe eſſe iactent, et idcirco ſupra regiam maieſtatem multoties ſe attollant, adeo diuerſi in indicandis originibus ſuis ſunt, vt non niſi ad mythologiam Indicam recurrere liceat, quem originum fontem eſſe incertiſſimum, quilibet fatebitur.

pag. 195. lin. 3. *Eandem philoſophorum ſpeciem referre, cum viris doctis putamus.* Recte hoc a viris doctis ſtatui [h], non ex collatione tantum narrationum Strabonis qui Megaſthenem ſequitur, cum Porphyrio patet, ſed ex deſcriptione quoque vtriuſque generis philoſophorum horum, quae apud omnes, qui gymnoſophiſtarum mentionem fecerunt, eas in duas tantum claſſes diuidit, et Brachmanes in homines πολιτικὲς et ὑλοβίους, id eſt, in hominum conſortio viuentes, et in ſolitudine atque ſyluis degentes diſtinguit. Nominum autem diuerſitas, in tanta peregrinitate linguarum Indicarum miranda valde non eſt. Nec diſſentiunt recentiorum teſtimonia, qui a Malabaricis hominibus edocti nobis tradunt, Sammanas ſiue Sarmanas priſcos Indiae incolas fuiſſe, et ante Bramanas ſiue Brachmanas in regionibus cis Gangem vixiſſe: hos habuiſſe Indos iſtos meridionales artium et ſcientiarum magiſtros, hodieque eorum ſcriptis atque monumentis ab ea gente claſſicam auctoritatem tribui. Habuiſſe inter ſe ſectas duas Buddergueulos et Shammanergueulos, id eſt cultores Buddae, et ſectatores Sammanarum ſpeciales. Fuiſſe autem Brachmanum hoſtes eorum infenſiſſimos, quorum libros ſacros reiiciebant, et cultum numinum Wiſthnu et Iſuren (de quo ſuo loco) publicum improbabant. Inde rixae atque bella vtriuſque partis, Brachmanis tamen euentu felicioribus, qui cum genti Malabaricae ſua tandem placita parteſque perſuaſiſſent, Sammanas ex citeriori India trans Gangem migrare nouasque ſedes quaerere coëgerunt, principibus terrarum iſtarum in partium ſtudia pertractis, vt caedibus et cruentis perſecutionibus eas ex ſuis regnis extirparent [i]. Quam veterum Indorum de duabus his ſectis traditionem eſſe veriſimillimam, illi mediocri attentione deprehendent, qui ad ea cupiunt reſpicere, quae de religione et Θεολογεμένοις Malabaricae gentis, et de ſyſtemate Buddae, ſiue Foë, eſoterico quod Sammanae ſecuti videntur, ſuo loco [k] adduximus. Certe Sammanaeos vel Sammanas pro atheis haberi a Brachmanibus, ſiue Braminis in Indiarum regionibus ſummam ſacrorum dogmatum tuentibus, relationes Indicae nos dubitare non ſinunt [l]. Et hos quidam Sannias Indiae monachos eſſe, auſteritate vitae et morum hodie adhuc inter Indos celebres, ſiue eremitas orientis Indici recte niſi fallimur iudicauit ὁ πάνυ CROSAEVS [m], qui ſua ex relationibus miſſionariorum Danicorum, praecipue B. Ziegenbalgii accepit, qui de his Sammanis pluribus videndus. Accidiſſe iſtam Sammanaeorum

ex

h) BAYLE art. Brachmanes Tom. I. p. 652. not. F. Hiſt. vniu. T. XXIII. p. 672. conf. p. 516.

i) Hiſt. vniu. l. c. Lettres edifiantes T. XXVI. p. 247. LA CROZE Chret. des Indes p. m. 614. 637.

k) T. IV. Hiſt. crit. phil. P. II. p. 614.

l) Ibid. p. 643.

m) Ibid. p. 613.

ex India meridionali extirpationem ante ſexcentos circiter annos, inde nonnulli [n] ex libris horum hominum, hodienum ſuperſtitibus colligunt, quia in oris Malabaricis terrae Choromandel reliquiae eorum eo tempore ſuperfuiſſe dicuntur. Ex hac ſecta prodiiſſe Sommonacodomum, celebrem Siamenſium legislatorem et idolum, coniiciunt viri docti, qui *hiſtoriam orbis vniuerſalem* in Britannia ediderunt [o], quod tamen vtrum praeter nominis affinitatem fundamento probabili nitatur nec ne, ex traditionibus Indorum de hoc ſuo idolo iudicandum inque Orientis Indici hiſtoria ſacra inquirendum eſt [p]. Ex his manifeſtum eſt falli eos, qui Brachmanas a Germanibus ſiue Sammanaeis in eo tantum diuerſos fuiſſe putant, quod Brachmanum decreta magis conſentanea, teſte Megaſthene [q] habebantur, Brachmanes veſtimentis vſi ſunt, Germanes non item, denique quod Brachmanes vnius eiusdemque generis aut familiae eſſe oportebat, Germanes vero ex quacunque familia colligebantur [r]. Quanquam enim refragari veterum teſtimoniis nolimus, in his diſcrimen aliquod inter vtramque ſectam interceſſiſſe, ex iis tamen, quae de Sammanarum religione ex miſſionariorum fide retulimus, conſtare poteſt, in ipſis ſummis atque primis capitibus de diuinis, eos inter ſe fuiſſe diuerſiſſimos, et inuidiae atque perſecutioni aduerſae partis expoſitos, Sammanaeis a Brachmanibus pro impiis, haereticis, immo atheis habitis, cum hi religionis ſtudio arderent. Quod dicere voluiſſe Strabonem, ſcribentem τοὺς Βραχμάνας εὐδοκεῖν, μᾶλλον γὰρ καὶ ὁμολογεῖν ἐν τοῖς δόγμασιν, coniicimus. Male itaque Foeanum ſyſtema Brachmanibus tribuit P. BAYLE [s] ſeductus a C. GOBIENO Ieſuita [t], qui pariter quietiſticum dogma Indorum, ſectam Foë ſiue Xekiae ſequentium cum Braminarum religione confudit.

pag. 196. lin. 27. 28. *Varia horum hominum inſtituta fuiſſe, variosque mores.* Quanquam hoc veriſſimum eſt, diuerſitas tamen harum narrationum potiſſimum illi cauſſae adſcribenda eſſe videtur, quod ciuile gymnoſophiſtarum collegium, ab eremitico atque ruſtico non ſatis diſtinctum fuit, et anceps nudorum philoſophorum appellatio confuſioni patentem portam aperuit. Qui recentiorum Braminarum mores cum veterum Brachmanum conſuetudinibus et vita atque inſtitutis comparabit, facile inueniet, in quo omnes conuenerint, quid ad poſteros tranſmiſerint, quid temporum rationes, imperiorumque viciſſitudines mutare coëgerint, quique mores veteres ſint, a vetuſtis ſcriptoribus in genere tantum et ſatis obiter deſcripti, nec ſatis cum peculiarium nationum inſti-

 tutis

n) l. c. p. 673.
o) loc. cit.
p) Id vero inuincibili difficultate laborat, adeo de Sommonacodomo ſuo mentiuntur et ineptiunt Siamenſes.
q) Apud STRABONEM l. c.
r) Cel. SCHVBERTVS hiſt. phil. ſ. 6. §. 87. p. 96 ſeq. qui ipſe obſeruat ex Palladio, Brachmanes quoque interdum nudos fuiſſe philoſophatos, quod tamen certo tantum tempore eos feciſſe coniicit. Id vero prius erat probandum, vt taceamus totum diſcrimen inter vtramque ſectam ita ſubuerti.
s) l. c. not. K. p. 653.
t) Hiſt. de l'edit de l'Empereur de la Chine, in praefat.

tutis consentanei. Ita enim vera demum eaque critica philosophorum Indicorum historia potest exsurgere. Qua rite tractata manifestum fore, putamus, pleraque quae de gymnosophistis Indiae referunt veteres ad solos Eremitas istos pertinere, a quibus biographos ascetarum et eremitarum veterum inter Christianos exemplum sumsisse, et, vt admirandorum et insolitorum ex India omnia plena essent, figmentis piisque mendaciis suas vitas auxisse, et ornasse, lectio *Vitarum PP.* a doctissimo viro, HERIBERTO ROSWEYDO [u] editarum nos satis conuincere, ast docere quoque potest, Graecos vt ex itinere Indico θαυμαστὰ et incredibilia afferrent, multa similiter de gymnosophistis Indiae mentitos Graecam fidem nobis prodidisse. Certe PALLADIUM *de Brachmanibus* legenti, et sophistarum subsellia spirantem intuenti, istae cogitationes et suspiciones legitimis titulis subrepunt.

pag. 203. lin. 6. *Hunc Buddam sectae peculiaris inter Hylobios conditorem fieri, diuinis honoribus affectum.* Incerta est omnis de Budda Indorum philosophorum antistite traditio. Et fuisse quidem illum celeberrimum quendam in India Occidentali philosophum sectaeque vel religionis magis nouae auctorem dudum veteribus celebratum, qui iam ante natum Christum has terrarum partes peculiari doctrina repleuerit, vnanimi tum veterum tum recentiorum testimonio constat, vt negari non possit; vtrum autem ille ipse impostor sit, qui sub Xekiae atque Foë aliisque nominibus totam Indiam, Chinam, Iaponiam pudendo enthusiasmo, et quietismo potius fascinauit, vtrum idem ille sit, qui a Siamensibus tanquam antiquissimus religionis auctor, ex diuino genere ad eos delatus, quem Sommonacodomum nominant, habitus est, an hoc quidem impostore antiquior, ex ea, quae hodie superest de famosissimo philosopho, notitia discernere non licet, vnde frustra sunt, quae viri docti ea de re in vtramque partem disputant [x]. Indorum de eo traditiones et fabulas in historia philosophiae huius gentis enarrauimus, quae consulenda. Habuisse autem hunc Buddam natales alio sub sole calentes valde est verisimile, praecipue si cum Sommonacodomo idem habeatur. Antiquissimum numen inter has gentes fuisse, tot seculorum testimonium euincit, tempus designari nequit. Forte ex Aethiopia vel Aegypto talis quidem impostor ad Indos delatus est, forte diuersi Orbi Indico imposuerunt, nomen ab vno emendicantes, quae tamen omnia certiorem demonstrationem refugiunt, solasque coniecturas sapiunt. Buddas autem, quem SVIDAS [y] ex Cedreno facit Manetis praeceptorem, cum hoc Budda confundendus post Suidam non erat IAC. THOMASIO [z], is enim ex Magorum Dualistarum schola prodiit, nomenque Terebinthi gessit, et a Brachmanibus, totus discernendus est.

pag.

u) Nam hi quoque suo modo et sensu ad philosophos Indiae practicos pertinent.

x) Vid. adducti T. IV. P. II. p. 814. Hist. orbis vniu. Tom. XXIII. p. 673. LA CROZE l. c. p. 645. MOSHEM. hist. eccles. c. 3. §. 6. p. 137.

y) T. II. v. Μάνης.

z) Hist. sap. et stult. T. I. p. 38.

pag. 204. lin. vlt. *Pythagorica instituta commendatum.* Totam ineptissimam de Iarcha gymnosophistarum Indiae principe scenam a Philostrato impudentissimis mendaciis instructam, vt Pythagoram hoc superiorem super omnes efferret, haberetque, quem Christianorum magistro opponeret, T. II. [a] in vita Apollonii Tyanei exposuimus, et quam incaute, quam turpiter hi homines, maxime Pythagoreae disciplinae sequaces de rebus Indicis soleant nugari, in aprico posuimus, ex quibus certi sumus atque persuasi, Iarcham gymnosophistam nullibi quam in cerebro Damidis, historiographi Apollonii, vel Philostrati sophistae deblaterantis extitisse.

pag. 207. lin. 3. *Non omnem hanc thesin Indis affictam credimus.* Habuisse Indos profundas de Deo cogitationes easque ad humanam felicitatem retulisse, relationes de veterum Indorum Θεολογεμένοις et praeceptis moralibus, si cum recentioribus comparentur, qui idem argumentum continent, satis testantur [b]. Vnde quae sobrie de Deo dixerunt vel ex primae traditionis reliquiis, naturali rationis luce praeeunte accepisse, vel meditatione ad naturam diuinam traducta collegisse videntur, quibus cum commercium et conuersatio cum aliis gentibus accederet, mirum non est, veritatem hanc vniuersalem, inter eos late fuisse diffusam, insigni exemplo, τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ non potuisse malum genium totum ex mentibus gentilium extirpare. Qui tamen quod vi non potuit, pestilentissimis postea hypothesibus disseminatis perficere tentauit.

pag. 207. lin. 5. a fin. *Qua de re dicemus suo loco.* Resurrectionem mortuorum, qualem Christiana fides tradit, cuiusque veritas etiam Iudaeis atque Muhammedanis probata est, huc non aduocandam esse, ex systemate emanatiuo, Deum esse conditorem et administratorem mundi, qui eum, cum sphaericus sit, totum peruadat (διαπεφοιτηκεν quod Indorum philosophis STRABO tribuit) constat: illud enim cum cuncta ex Deo per mundi ambitum educta deriuet, necessario cuncta quoque, quae in mundo σφαιροειδῆ sunt, ad fontem suum vnde egressa sunt, reuocet, necesse est. Quae potissimum ratio fuit, cur hoc loco ex παλιγγενεσίᾳ mundi vniuersali et periodica, hanc resurrectionem, siue vitae restitutionem quae Gymnosophistis tribuitur, explicuerimus. Intercessit huic explicationi acutissimus MOSHEMIVS, qui in dissertatione erudita bonaeque frugis plena, *qua Iesum Christum resurrectionem mortuorum corporum, qualem Christiani credunt, in lucem reuocasse et demonstrasse* euicit [c], demonstrare aggressus est, multo magis hic intelligendam esse restitutionem vitae felicioris apud Deum, facta animae solutione ex corporis vinculis: Ita vt παλιγγενεσία in loco Clementis Alexandrini indicata, veram renascentiam animae ad vitam felicem pace atque gaudio repletam indicet, quo sensu, PHILONEM παλιγγενεσίας vocem accepisse, ex loco

a) pag. 111 seqq.

b) Digna sunt, quae ex Msc. Missionariorum Danicorum fide affert CROZAEVS, p. 585 seq. vt cum veteribus comparentur.

c) Vol. II. Dissertt. ad H. E. pertin. §. 8. p. 603 seqq.

loco quodam memorabili [d] adſtruit. Poteramus haec cum viro ſummo, modeſtiam cum eruditione pulchre iungente lectoris arbitrio permittere. Non negamus enim, vi ſyſtematis emanatiui, animas corpore ſolutas ad optimum fontem ſuum reuerti, et meliori parti vniuerſi adhaerere, et ſic ad veram vitae felicitatem, ſi probae fuerint renaſci, materiae inquinamentis non amplius mergendas, niſi nos Strabonis teſtimonium obſtare videretur, quod mundum eſſe ſphaericum, inque eo Deum latere et cuncta peruadere aſſerit, quo pacto ad veram iſtam vitam, beatam et felicitatis, reuiuiſcentiam non anima tantum tanquam pars nobilior et melior reuocanda, ſed corpus quoque ex eodem vniuerſo a Deo illud animante productum ad ſinum primum, ex quo egreſſum eſt, reuocari neceſſario ſequitur, quo in periodica mundi reſtitutione, et anima et corpus iterum viua compareant. Quamcunque interpretationem ſequaris, manet tamen reſurrectio iſta gymnoſophiſtarum longo interuallo a Chriſtiano dogmate remota, cum vtraque ex illorum philoſophorum ſententia ſupponat animas, immo cuncta in Deum ex quo omnia effluxerunt, iterum iri reſorptum, et ex nouis poſt infinitas periodos, expurgationes, claſſes, gradusque ſtaminibus vniuerſi iterum in priorem vitam reditura. Quod dogma per vniuerſam Aſiam diuagatum varia temperamenta et modificationes paſſum eſt; vnde de vera veterum philoſophorum mente nihil definiti certique poteſt decerni.

pag. 210. lin. 18. *Nuſchiruanum Perſarum regem.* Adeunda de eo Perſarum hiſtoria, cuius ſummam exhibet *hiſtoria orbis vniuerſalis* [e], quae videnda.

pag. 211. lin. 27. *Hanc vitam habendam eſſe.* Conferenda quae de παλιγγενεσία ſupra ad p. 207. annotauimus, et diſtinguenda eſoterica ab exotericis et ad vulgus dictis.

pag. 212. lin. 17. *Quae tamen cum emanationis indeque oriundi enthuſiaſmi fundamentum ſupponat.* Cum extra hunc mundum nec Deus nec aliud quicquam extet, ſi hos homines audimus, qui Deum in hunc vniuerſitatis circulum concluſerunt, omnis illa felicitas tantopere depraedicata, ad ſola φαινόμενα mundi reſtringenda eſt, omnisque ita moralis felicitas exſpirat, immo animae ad illam reſurrectionem ſpiritualem perductae corpori, animae moleſto, ſi hos audias, amplius non alligantur, quod, valde veremur, vt Orientalium genio ſatis accommodatum ſit, qui beatitatem poſt hanc vitam in ſenſitiuis gaudiis et felicitate corporali ſolent quaerere. Ceterum poſt Graecorum ſub Alexandro M. Indiae gentibus admixtorum aetatem haud pauca ex Graecanica diſciplina Indicis attemperata eſſe, recte et prudenter monuit et probauit TH. SIGFR. BAYERVS [f].

d) De Cherubim et flammis gladii.

e) T. IV. p. 330 ſeq. T. IX. p. 692. et quae B. BAVMGARTEN ad vtrumque locum annotauit. Memorabilis iſte rex Coſru Nuſchirruan propter inſignem beneuolentiam qua philoſophos et ipſorum opera excepit. vid. ASSEMANI Bibl. Or. T. III. P. I. p. 400 ſeqq.

f) In hiſt. regni Bactriani §. 48 ſqq.

AD

AD LIB. II. CAP. V.

DE PHILOSOPHIA VETERVM ARABVM.

pag. 213. lin. 10.

De *Arabum philoſophia iuſtam potius tractationem inſtituere in animo habeamus.* Executi ſumus pro inſtituti viriumque conditione prolixe et quantum pote accurate in *hiſtoria philoſophiae Saracenicae*, quae Arabum medii aeui res philoſophicas maxime ex Muhammedorum ſcriptis cum hiſtoricis tum philoſophicis enarrat *Parte prima, Periodi II. Lib. III.* [a] huius operis. In qua tractatione ad praeſens caput ea imprimis expendere Lectorem iubemus, quae *capitis primi paragrapho tertio* de ſtatu literarum et philoſophiae ante Islamiſmi tempora ex ipſis ſcriptoribus Arabicis congeſſimus. Ex quibus conſtare poteſt, gentem vere barbaram et viuendi conſuetudine ab omni literarum vſu atque elegantia retractam nihil valde poſſediſſe, quod locum in annalibus philoſophiae mereatur, et reſpiciendum tantum ad ea doctrinarum capita eſſe, quibus religionem quandam ſpecialem eſt complexa. Quod propterea monendum erat, vt antiquitatis praeiudicio, quo faſcinari potuiſſe magnae alioquin literaturae atque eruditionis virum Petrvm de Lvdewig [b], exterminato, diſcant imprimis viri docti, nondum diu in hoc ſtadio commorati, vanae rerum exoticarum admirationi nuntium mittere, alii autem intelligant, inter veteres populos ſapientiam parce fuiſſe ſparſam.

pag. 222. lin. 14. *Setho atque Abrahamo tribuebantur.* Conferenda cum his notitia libri nugacis et ſuppoſititii, *Libri Adam apud Sabios*, de quo nonnulla habet Io. Alb. Fabricivs [c], ſed hi Sabii vel Sabaei a veteribus multum differunt, ſuntque Chaldaei Baſſorae degentes, qui Chriſtiani S. Ioannis vocantur, et cum Sabaeis ſ. Sabiis veteribus confundendi non ſunt, de quibus poſt Herbelotvm [d] ſcriptores conferri poſſunt, quos nominauit Fabricii diligentia [e]. Vocantur illi homines etiam Mendaei [f], dolemusque B. Theoph. Sigfr. Bayeri commentarium de his hominibus praematuro eius fato in ſpongiam incubuiſſe. Ceterum Sabios Perſarum veterum cum Magianiſmo caue confundas, quod accidit doctiſſimo Basnagio [g].

pag. 223. lin. 28. *Arabes et Iudaei, qui inter Arabes vixerunt, depingunt.* Ad hos ſcriptores de Zabiis pertinet *Thabet Ebn Korra*, *Ebn Merwan Sabius* Harranenſis, qui Bagdadi ſub Almo'tadedo ſcripſit. Ille enim, teſte Abvl-

a) pag. 8 ſeqq.
b) Hiſt. philoſ. rationalis apud Turcas.
c) Cod. Pſeudepigr. V. T. T. I. p. 27.
d) Bibl. Orient. p. 726. Asseman. Bibl. Orient. T. III. P. II. p. 609.
e) loc. cit. p. 28.
f) Conf. laudatos in Hiſt. orbis vniu. T. XX. §. 451. p. 655.
g) Hiſt. des Juifs T. IV. ch. 13. p. 287.

Abvlpharaio [h] Syriaca lingua ſcripſit de iis, quae ad Sabiorum religionem ſpectant, de eorum conſtitutionibus, praeceptis et ritibus, de mortuis inuoluendis et ſepeliendis, de munditie, et immunditie, quaenam animalia ſacrificiis idonea, quae inepta, de temporibus cultui diuino deſtinatis, de ordinanda lectione inter orandum.

pag. 225. lin. 19. *Tribuitur illis quoque ab ABVLFEDA.* Adſcribemus denuo ſimilem locum ex Abvlpharaio [i], quoniam eius hiſtoria dynaſtiarum non in omnium manibus eſt. Ita vero ille: *Illud quod apud nos conſtat de ſecta Zabiorum, eſt, profeſſionem eorum eandem prorſus eſſe cum Chaldaeorum antiquorum profeſſione, Keblamque ipſorum polum arcticum: quatuor virtutibus intellectualibus illos diligenter ſtudere, illis vt ter orent, iniunctum eſſe, primo ante ortum ſolis, ſemihora aut minus, quo, oriente ſole, finiantur octo incuruationes, quarum ſingulae tres contineant adorationes; ſecundo ita vt finiatur oratio meridie declinare incipiente ſole, conſtetque quinque ingeniculationibus, quarum vnaquaeque tres contineat adorationes; tertio oratione ſimili ſecundae, et finienda occidente ſole. Ieiunia illis iniuncta eſſe, triginta dierum, quorum primus eſt octauus Adari, dein nouem dierum, quorum primus eſt nonus Alcanoni prioris, nec non ſeptem dierum, quorum primus Shebati octauus. Stellas inuocare, multa offerre ſacrificia de quibus non comedunt, ſed penitus igni abſumenda tradunt. A fabarum et allii vſu abſtinere, nonnullos etiam a phaſeolis, braſſica, crambe et lentibus. Dicta eorum affinia ſunt dictis philoſophorum, argumenta eorum ad probandam DEI vnitatem firmiſſima ſunt. Autumant animas ſceleratorum, nouies mille ſeculis cruciari, deinde ad miſericordiam DEI redire.* Quis centonem ex variis Orientis ſectarum, quarum plurimas ea aetas produxit, placitis conſutum, manibus non palpauerit? quis non ſuperſtitionem magis quam philoſophiam illa propinare iudicauerit? Habuiſſe autem hanc ſectam doctos viros maxime aſtrologiae et geometriae peritiſſimos Thebeth Ebn Korrae exemplo confirmatur, de quo cum ſuo loco [k] ex inſtituto dixerimus, ille adeundus eſt.

pag. 228. lin. 15. *Qualia exempla hiſtoria literaria complura nobis ſeruat.* Adeo diuerſae ſunt virorum doctorum inter Arabes et Chriſtianos de Lockmanno ſententiae [l], vt vel hoc vno argumento hariolari liceat, incertiſſimam eſſe huius mythologi hiſtoriam, eamque ex Graecis Aeſopi confictam. Aeſopum enim inter Graecos fabulis clarum eminuiſſe nemo fere dubitat. Vnde non vana coniectura colligimus, fabularis ſapientiae famam inuitaſſe Perſam vel Arabem ſcriptorem quendam, vt ſelectis fabellis ſapienti cuidam ſuae gentis tributis Graecanicae ſapientiae celebritatem nationi ſuae vindicaret. Cuius haud contemnendum argumentum nobis eſſe videtur, quod fabulae Lockmannianae non in lingua Perſica antiqua, quae dudum exſpirauit, ſed in recentiore ſcriptae dicantur, adeoque ad eam aetatem minime aſſurgant, quae Lockmanno tribuitur, quem

h) Dynaſt. IX. p. 184. verſ. Pocock.
i) loc. cit. p. 184 ſeq.
k) T. III. Per. II. P. I. L. III c. I. §. 12. p. 70 ſeq.
l) Biblioth. Or. L. I. c. 3. p. 68 ſeqq.

quem supra Mosis aetatem collocant. Pleraque etiam quae de eo tradunt Persae atque Arabes, adeo insulsis narratiunculis repleta sunt, vt apud HOTTINGERVM aliosque [m] legentibus facile persuadeatur, totam Lockmanniam historiam Graecis surreptam longe serius, quam vixit Aesopus, esse confictam, vt haberet ea gens, more Orientali fabulari methodo deditissima quem Graecorum in hoc philosophiae genere historiae opponeret et praeferret. Certe si ex Lockmanni historia, quam Persae et Arabes tradunt, Aesopica historia conflata est, sequitur necessario, linguae Persicae vsum longe lateque iam in ista temporum antiquitate etiam inter Graecos inualuisse, quod veterum testimoniis prorsus est aduersum. Tacemus alia, et imprimis honorificam Lockmanni mentionem, quae in Alcorano [n] inuenitur, et quam verisimile est, caussam esse, cur hodierni Persiae incolae, qui omnes fere Muhammedis legem sequuntur, tantopere hunc mythologum extollant. Inde enim probabili ratione coniicimus Lockmannum non Persicum sed Arabicum scriptorem esse, in qua sola lingua eius fabulae extant et in omnium manibus versantur, et ab anonymo Muhammedis sequaci Lockmanno fuisse eas suppositas gentique tanquam suis gazis instructae commendatas. Haec enim et certiora et verisimiliora sunt, quam quae de Lockmanno antiquissimo, quem ad tempora Key-Chosrau, vel Kai-Kosru referunt fabulis Persicorum historiographorum plena, sine testimonio sine calculo a nugacibus scriptoribus, quales Mirekondus aliique sunt, traduntur. Vnde miramur, eruditos historiae *orbis vniuersalis auctores* [o] maluisse Persas quam Graecos sequi, recteque putamus rationibus haud reiiciendis B. commentatorem [p] eorum argumenta in dubium vocasse. Quod si sententiam in vtramque partem lector versauerit, in eo certus decernet, Lockmannianas Arabum traditiones esse incertissimas, meliusque esse, si iudicium de eo scriptore suspendatur. Nos Persicum αὐτόγραφον Lockmanni posteritati fuisse conseruandum, iudicamus, si scriptor Persicus fuisset, cum in fabularis literaturae genere excolendo Persae iuniores multum studii collocauerint, vt *Persici rosarii* exemplo constat, quod lingua Persica ad nos peruenit; fabulae Lockmannianae autem nunquam in Persica lingua apparuerunt, et ex Arabica eas CHARDINVS [q] quoque, qui in Persia fuit, *itinerario suo* in Gallicam linguam translatas inseruit.

m) CHARDIN voyages de Perse P. III. p. 227 seq.
n) c. III. integro.
o) T. IV. §. 482. p. 369.
p) BAVMGARTEN. h. l. obs. 177.
q) loc. cit.

AD LIB. II. CAP. VI.

DE PHILOSOPHIA PHOENICVM.

pag. 235. lin. 3. 4.

Et recte quoque, si veteres audiendi sunt. Nemo id negabit, qui Bocharti argumenta et testimoniorum ab eo adductorum fidem expendit. Hoc tamen non obstante non deserenda penitus eorum opinio est, qui cum Marshamo Aegyptum patriam Cadmi fuisse, et hunc siue filium regis Agenoris fratremque Thassi et Europae siue regiae culinae praefectum ex Aegypto ad quaerendas nouas sibi suisque sedes profectum tandem in Syria coloniam constituisse putant, modo ponamus, quod Edomi siue Esaui posterorum historia poscit, Idumaeos siue posteros eius, ab eo cognominatos primam sedem habuisse in Idumaea, ab Edom siue rubedine dicta, quae mari rubro adiacet, quod nomen inde ab Erythraeo rege accepisse, est verisimile. Hinc accolae sinus Arabici diuersis eiusdem significationis nominibus Idumaei, Phoenices, Erythraei, id est, homines rufi siue rubicundi, quo faciei colore ab Aegyptiacis discernebantur, vocati. Vnde non improbanda coniectura STEPHANI MORINI [a], veterum testimoniis comprobata, Phoenices ex maris rubri vicinia originem ducere et coloniam eorum ex illa fuisse profectam, primum in Aegyptum, vbi in Thebaide fratres germani Agenor et Belus popularibus suis imperabant [b]. Et Agenor quidem filiam habuit Europam, filios tres, Cadmum, Phoenicem, Cilicem, Belus Aegyptum et Danaum. Hi cum omnes Phoenicio sanguine creti inque Aegypti parte circa mare rubrum educati essent, facile Phoenices pariter atque Aegyptii potuerunt nominari. Vnde pulchre obseruatum erudito *Concordiae naturae et scripturae auctori* [c], *variationem quandam in stylo historico ortam esse; modo enim vocari Phoenices a patria prima, modo Aegyptios a patria secunda, ipsumque Cadmum non tantum nominari pluries a DIODORO SICVLO Phoenicem, sed aliquando etiam ἐκ τῶν Θηβῶν τῶν Ἀιγυπτιῶν Thebis Aegyptiacis* oriundum [d]. Sed et reliqua legenda sunt, quibus auctor acutus obseruat, propter diuersos sacrificandi ritus hos alienigenas ab Aegyptiis bellis ciuilibus pulsos [e] et ad quaerendas nouas sedes coactos, primo quidem in loca vicina sinus Arabici ac priscam sedem confugisse, et post demum collectis viribus et exercitu instructos in tractum maritimum Syriae promouisse, Agenore nouum de nomine suo regnum condente [f]. Quae caussa est, cur quidam ex

a) De L. primaeua exerc. I. c. 12. p. 107.

b) APOLLODOR. Bibl. L. III. qui tamen reges Aegyptios vocat, cum suis tantum popularibus imperauerint.

c) c. 7. p. 244.

d) L. I. p. 14.

e) Locum DIODORI ex L. XL. seruauit PHOTIVS in eclogis ex eodem, cod. 244. p. 260. ed. Hoeschel. praestantissimae. De sacrificiis humanis Aegyptiorum, quibus homines mactabant, vid. Hist. vniu. T. I. §. 394. p. 445 seq. et quae ibi annotantur.

f) APOLLOD. Bibl. L. II.

ex Aegypto, alii a mari rubro Phoenices in Syriam venisse memorent. Quod facile potest in concordiam cum illis [g] redigi, qui putant, Phoenices gentem Canaanaeam fuisse, et temporibus Iosuae ex priscis sedibus circa Arabiae terminos et sinus Arabici littora cedere et vlteriores in tractu maritimo Syriae sedes quaerere coactam esse, si primae gentis Phoeniciae ab habitationibus serius quaesitis, et tempora inter se discernantur, Chanaanitarum autem gentis latifundia vsque ad marium littora extendantur, de quibus tamen alio loco, aliaue occasione agendum est.

pag. 239. lin. 32. *In eorum scriptis versatum latere nequit.* Eandem cum his defensoribus Sanchuniathonis tibiam inflat Ed. Stillingfleet [h], qui prolixe auctoritatem notitiae Sanchuniathonianae tuetur, et Sam. Schvkfordvs [i], qui monent, detecturos fuisse hanc suppositionis fraudem a Porphyrio commissam, Apollinarium et Methodium, maxime vero Eusebium in veteri literatura exercitatissimum, si eam deprehendissent. Verum quod pace tantorum, quae in scenam adducuntur, nominum dictum volo, tam curta fuit his scriptoribus ecclesiasticis supellex artis criticae, tamque lippi fuerunt in perspiciendis et dignoscendis veterum scriptorum veris a falsis, et genuinis a supposititiis, vt haut raro antiquitatis praeiudicio decepti, ea pro sinceris admiserint, quamuis supposita, ex quibus religionis Christianae veritati aliquid vtilitatis accedere putabant. Neque vero pro his Sanchuniathonis fragmentis allegari potest, ea rite intellecta cum Mosaicis amice posse componi. Facile enim peruident, qui oculos habent, id ficulneis argumentis, vi contortis fieri, et in systemate cosmogonico Sanchuniathonis, secus longe quam in Mosaico, excludi Numen, virtutemque diuinam productricem, cuncta vero ad spiritum quendam brutum, nec sui nec aliorum intelligentem referri, quem chao, principio materiali tenebroso et passiuo adiungat, quemque adeo nec liberum nec actiua vi agentem, sed a summo Deo distinguendum esse putet: quare nec creatio nec conseruatio mundi, quam tam pulchre cosmogoniae suae inseruit Moses, constare potest. Vt taceamus, quae de Zophasemim Sanchuniathon narrat, aperte prodere, aut astrolatriae, aut superstitionis et idololatriae incrustandae caussa istam cosmogoniam fuisse excogitatam. Id quod recte viderunt atque demonstrauerunt Richardvs Cvmberland [k], Banierivs [l] aliique [m].

g) Bochart. P. I. L. IV. c. 34. p. m. 341. vbi putat, Phoenices a mari venientes, esse Israëlitas, qui mare rubrum transgressi ex Aegypto venerunt in terram Canaan, quod ex argumento quodam valde infirmo apud Herodotum probare contendit. Quamuis autem Phoenices prisci haberi potuerint pro gente Chanaanaea; quod testimoniis conficere nititur; possunt illa tamen vel de primis eorum sedibus ad meridiem Chanaan sitis, et forte huic interspersis intelligi, vel de reditu coloniae Phoenicum Aegyptiacae in veteres sedes cum ab Aegyptiis pellerentur. Certe qui Phoenicum origines descripserunt de colonia tantum Syriae, non Aegypti intelligendi sunt. vid. Hist. orb. vniu. T. II. c. 6. s. 2. p. 213 seqq.

h) Orig. S. L. I. c. 2. p. m. 50 seqq.

i) Harmon. Script. S. et prof. Vol. I. p. 12. concinunt Mem. de Trevoux. 1714. p. 76. Wachter. de conc. nat. et Script. c. 6. §. 4. p. 122.

k) Obseruat. in Cosmogoniam Sanchuniathonis.

l) Mythologie expliquée L. II. ch. 1. Tom. I. pag. 131.

m) Moshem. ad Cudw. syst. intell. c. I. §. 22. n. 7. diss. de creat. ex nihilo §. 26. Hist. orb. vniu. T. I. §. 26. 27. p. 28. 29. Bavmgarten. ad h. l. n. 25.

AD LIB. II. CAP. VII.

DE PHILOSOPHIA AEGYPTIORVM.

pag. 244. lin. 11.

Falſumque eſſe demonſtrauimus. Multum incertitudinis hiſtoriae vetuſtiſſimarum gentium, earumque originibus rite definiendis intulit ambitioſum illud ſtudium, ſuae gentis res ad primam ſi non naſcentis, certe renaſcentis et adoleſcentis mundi aetatem referendi. Quo pacto factum eſt, vt ſe primos homines fuiſſe, prima regna et imperia condidiſſe, prima artium et ſcientiarum ſemina ſparſiſſe magnis ſaepe fabulis mentirentur, vt vicinarum nationum, aequalem famam et antiquitatem aemulantium gloriam anteuerterent. Inde contentio quoque de antiquitate enata, qua Aegyptii ad fabuloſa priſci atque primaeui mundi tempora rerum ſuarum origines referentes, cum Chaldaeis [a] pariter atque Scythis [b], qui antiquiſſimi ſemper a plerisque populi habiti ſunt, diſceptarunt. Quam diſſenſionem huius hoc loco enarrare, et quam lubrica ſint, quae pro Aegyptiis afferri ſolent, exponere inſtitutum vetat, et in hiſtoria vniuerſali examinandum eſt, in qua viri docti paſſim laudabilem operam praeſtiterunt [c]: illud tamen praeteriri nequit, ad fabuloſa gentis Aegyptiae tempora, quae vltra πανολεθρίας mundi aetatem exſurgunt, nihil quod magnopere fidem mereatur, poſſe referri in hiſtoria philoſophica, quamuis magnifica ſint, quae iſta fabuloſa aetate Aegyptii ambitioſe iactarunt. Quicquid enim Graecorum potiſſimum diligentia de Aegyptiorum narratione accepimus, hique ex ſacerdotum traditionibus [d] expiſcati ſunt, innumeras, ſi cum reliquarum gentium vetuſtiſſimarum hiſtoria comparentur, dubitationes, incertitudinem, immo haud leuem fingendi et mentiendi licentiam prodit, certe fidei hiſtoricae legibus nunquam faciet ſatis, praecipue cum annales a Moſe indubitatae et diuinae auctoritatis hiſtorico ſcripti in vſum vocentur. Vnde recte obſeruatum viro doctiſſimo et in antiquitatibus et hiſtoria Aegypti magna laude et doctrina verſato PAVLO ERNESTO IABLONSKIO, cui praeclarum *panthei Aegyptiaci* commentarium debemus [e]: *oſtendi non poſſe regem, cui fabulae de Oſiride adoptari legitime poſſint, quamuis monente* PERIZONIO [f] *nihil ſit facilius, quam in tot tantisque fabulis de Oſiride et reliquis Diis aliquid reperire circumſtantiarum, quod ad hunc vel illum regem accommodes; Eſſe etiam in iis, quae de Oſiride, Iſide, et Acro in fabulis tradebantur talia, vt hiſtorice et proprie accipi*

a) Videndi, quos c. 2. §. 1. not. a. p. 102. nominauimus.

b) IVSTINVS ex Trog. L. II. c. 1.

c) HERM. CONRING. in aduerſ. chron. de Aſiae et Aegypti antiquiſſimis Dynaſtiis, c. 16 ſqq. quae extat in I. G. GRAEVII Syntagmate diſſ. rar. diſſ. III. IAC. PERIZONIVS in Origin. Aegyptiac. inueſtigatione, c. 2.

d) Ex. c. ex Manethone, ſimilibusque.

e) Prolegom. §. 19. p. 40 ſeqq.

f) loc. cit. c. 5. p. 79.

cipi nullo modo queant, et non aliam, quam allegoricam et ſymbolicam explicationem admittant, etſi in fabula illa, qualem Plutarchus prolixe narrat, ad priſcas et genuinas ſacerdotum traditiones multae acceſſerint aeui poſterioris. Quod non magnopere quidem mirandum eſt, cum ſimilem hiſtoriam fabularem fictaque vel allegorice magis attemperata imperia, diluuii tempus anteuertentia, vetuſtiſſima Phoenicum, Phrygum Graecorumque theologia ſubminiſtret, luculento exemplo, ſacerdotes gentium vetuſtiſſimarum, eodem ingenio, iisque artibus rebus ſuis auctoritatem conciliaſſe, et fortaſſe ex vno fonte hauſiſſe.

pag. 245. lin. 22. *Hae imprimis notandae ſunt.* Diligenter cum his comparandae ſunt eruditiſſimae Iablonskianae obſeruationes, quas, cum haec noſtra ſcriberemus, nondum praeſentes habuimus. Hae enim, quae hic carptim et ſtricte dicta ſunt, pluribus adductis veterum teſtimoniis, roborant. Non allegabimus ſingula loca, totam enim incomparabilem tractationem eos legere oportet, qui rerum Aegyptiacarum priſcarum notitiam habere cupiunt; quanquam et in his commentariis proprio oculo et iudicio diſpiciendum et definiendum eſt. Noſter etiam hac ex parte eſt B. BAVMGARTENIVS, qui potiora pulchre breuiterque eſt complexus [ff]. Potiſſimam incertitudinis iſtius cauſſam reiicit ven. SCHVBERTVS [g] in incendium Alexandrinae bibliothecae, quo domeſticorum teſtium monumenta, adeoque genuini fontes, vnde hauriri poſſet ac deberet antiquiſſima Aegyptiorum doctrina, deleta ſunt, totque vetuſtiſſimi aeui documenta conflagrarunt. Quod non totum quidem negabimus, conteſtando, nihil ex cana iſta antiquitate, vel pauca ſaltem in iſtam bibliothecam regiam fuiſſe congeſtum; et fortaſſe nonnulla Graecorum, theologorum et philoſophorum ſtudio, qui veteris ſapientiae Aegyptiacae poſſeſſionem ſibi vindicabant, ad faciendum regibus, ſub quibus viuebant Graecis fucum, fuiſſe ibi repoſita et ex ſacerdotum collegiis illata: aſt antiqua illa monumenta, quae ſacroſancta Aegyptia gens cuſtodiuit, et ad quorum teſtimonia prouocant Manetho, Herodotus aliique, in bibliothecam regiam fuiſſe traducta vt credamus, non poſſumus a nobis impetrare, quia adeo ſecreta habebant et ſacroſancta iſta cimelia, vt in vulgus exire non paterentur, et, quicquid ex iis innoteſcebat, ex ſolis ſacerdotum relationibus conſtaret, qui haut raro falſa, inepta, contradictoria, et auctoritatem non meritura Graecis ſciſcitantibus pro theſauris vendiderunt, a qua culpa ne Manethonem quidem vacuum eſſe, eius de dynaſtiis Aegyptiorum commentarios conſulentibus facile poteſt ſubolere [h] quicquid in contrarium ſtatuat Marshamus ſimilesque. Quodſi vero concedamus, haud pauca Aegyptiaca in bibliothecam Alexandrinam fuiſſe congeſta, ea tamen non alia ſunt, quam adulterata, Graecoque minio illita, atque ita picta,

ff) Ad Hiſt. vniu. P. I. p. 416. n. 295. IAC. CAPPELL. hiſt. S. et exot. ad A. M. 22. 69.
g) Hiſt. phil. c. 2. ſ. 8. §. 113. p. 190 ſq. STILLINGFLEET Orig. S. L. I. c. 2. §. 20 ſq.
h) Vid. CONRINGIVS, PERIZONIVS ll. cc. IABLONSKIVS prol. §. 28. p. 67 ſq. alii.

picta, vt placere Graecis regibus possent, quod studium cuncta veteris sapientiae Aegyptiacae monumenta ad hunc scopum adhibendi, vt fauorem principum illi pararent, plurimum antiquae theologiae atque philosophiae Aegyptiacae puritatem commaculasse, nouamque eius faciem exhibuisse dudum viris doctis obseruatum est [i]. Quare non audemus cum viro doctissimo asserere, Graecos scriptores nonnullos authentica scripta vidisse, vel fragmenta quaedam possedisse, nisi id de scriptis sub Ptolemaeis lucri caussa a sacerdotibus suppeditatis, suppositititiis et adulteratis intelligamus. His reliqua a nobis allata si iungantur, quam exigua spes sit, genuina, antiqua Aegyptiaca intelligendi, quilibet potest colligere. Quare vir ille doctissimus ipse heic loci nostrae sententiae subscripsit, summamque Aegyptiacarum notitiarum incertitudinem fassus est.

pag. 246. lin. 28. *Aliterque Thebani Saitanique sacerdotes, aliter Memphitani docerent.* Ostendit id, ex theologia Aegyptiaca inter Thebanos reliquosque Aegyptios diuersa I. G. WACHTERVS [k], qui videndus, et cum IABLONSKIO [l] comparandus. Quod mirum videbitur nemini cogitanti, allegoriae beneficio quamlibet sectam, immo quemuis sacerdotem potuisse veteribus principiis nouos sensus supponere, nouaque affricare nomina. Quam incontinentiam sententiarum in Aegyptiis reprehendit Philo Biblius apud EVSEBIVM [ll].

pag. 249. lin. 5. *Incendio perierunt.* Id de illis tantum theologiae et religionis Aegyptiacae scriptoribus intelligendum est, qui eo tempore vixerunt, quo sub regibus Aegypti Graecis Graecanica philosophia ad theologiam Aegypti reformata, et nouo schemate aliud longe doctrinae genus introductum est, vt supra iam monuimus. Dubium enim non est, munificentiam atque liberalitatem Ptolemaeorum sacerdotes Aegypti inuitasse illisque extorsisse, vt magno aere monumenta librosque veterum nominibus insignita regibus istis omnem Orientis sapientiam in istud ἰατρεῖον τῶν ψυχῶν corradentibus venderent: quae tamen adeo a priscis gentis placitis et traditionibus dissentiunt, vt dolo fallere voluisse hanc regiam curiositatem sit in conspicuo [m]. Quod cogitare debebant, qui vetera Aegyptiaca adulterata et efficta ad Graecanicam faciem, et a priscae aetatis simplicitate multum abeuntia nobis tanquam genuinos theologiae et philosophiae Aegyptiacae fontes obtrudunt, et Iamblichum, Porphyrium similesque commendant. Quod potuisse facere acutissimos viros THOMAM BVRNETIVM [n], et IOAN. GEORGIVM WACHTERVM [o], qui-

i) Iablonsk. p. 151 sq.

k) Concord. rationis et scripturae Sect. III. §. 20. p. 198 seqq.

l) Panth. Aegypt. prol. §. 29. p. 71 seq.

ll) L. I. c. 9. p. 32.

m) Etiam philosophorum Graecor. tunc viuentium fides et syncretismi studium suspectum est.

n) Archaeol. philos. p. 394.

o) l. c. p. 105. vbi obiter monemus, virum doctum de Aegyptiis materiam ex Deo deriuantibus monentem: Hic se intelligere rem tam vilem, quae semper fit, nunquam existit (materiam, more Alexandrinorum, intelligit) non posse a se esse, sed necessario nos ad Deum ducere, quia sine creatore concipi nequit; genuinum Platonis systema vetus, quod Dualisticum fuit, et vbi materia Deo συναΐδιος est, turpiter confudisse cum recentiori.

quibus veterum rerum philoſophicarum rationes non ignotae fuerunt, merito miramur, vixque oculis noſtris credidimus, haec poſterioris verba legentes: „Dicere Iamblichum philoſophiam Platonicam Aegyptiae „accommodare, et ex odio Chriſtianae religionis Mercurii doctrinam „ſupra meritum extollere, eo quod alia ab aliis dogmata praedictis con„traria, Aegyptiis attribuantur, eſt effugia quaerere, et non inuenire. „Nam eorum quae ſunt nobiliſſima et praeſtantiſſima in genere philoſo„phandi Platonico, vera patria non eſt Graecia, ſed terra Nilotica. Aegy„ptus ab antiquo Graecorum academia fuit, non Graecia Aegyptiorum. „Nihil vnquam Aegyptii, vt HERODOTVS teſtatur, mutuati ſunt a Grae„cis quicquam. Ex aduerſo Graeci omnia debent Aegyptiis, quaecun„que ſanam doctrinam ſpirant. Hinc illi, qui ex hoc vel illo Platonico „dogmate ſtatim inferunt, ergo non eſt Aegyptium, videntur mihi ratio„cinio vti, in quo nulla ratio eſt. Inuertendum potius argumentum, „*niſi aliae adſint cauſſae, quae nos aliter determinent*, quia in iſto monumen„torum defectu alia via ad inueſtigandam Aegyptiorum ſapientiam non „datur, niſi per diſcipulos." Quae verba nollemus viro cetera docto, aſt ſuis rationibus ſaepiuſcule nimium fidenti et ad earum fundamenta atque nexus non ſatis reſpicienti excidiſſe, adeo vbique principium petunt, et probationem aſſertionis ex ipſa quaeſtione illicito ratiocinandi circulo deriuant, id eſt, probant prorſus nihil. Quod enim praeter Iamblichum, ad alios Platonicos, Simplicium, Procopium, Gazaeum ſimilesque prouocat, vnum nobis tantum teſtem dare voluiſſe, qui ſectae nomine idem nobis ogganniat quod ab aliis accepit, cenſendus eſt. Non probari hoc in praeſenti loco opus eſt, cum Alexandrinae ſectae, quae eclectica videri voluit mendacia, impoſturas, fingendi artes, maxime ſi ad conciliandam ſuis nugis auctoritatem contra Chriſtianos doctores aliquid conferre videbantur, in prolixa huius ſectae hiſtoria [p] palpanda lectori dederimus, quae relegere oportet eum, qui ab hoc errore in philoſophiae et Chriſtianae ciuitatis hiſtoria valde noxio vult liberari. Vt taceamus fateri virum eruditum Iamblichum ſuum ſtylo tam perplexo et obſcuro theologiam Aegyptiacam deſcribere, vt mentem eius ſemper aſſequi non liceat. Quod equidem mirandum non eſt, ſemper enim ita euenit, vbi male cohaerentia copulantur et in vnum ſyſtema conflantur, non tamen adeo perplexum eſſe credimus, quam putauit Wachterus, modo teneamus, ſyſtema emanatiuum quod ſub Ptolemaeis regibus in Aegypto inualuit, caput atque cardinem reformatae philoſophiae Aegyptiacae fuiſſe, conflatum et receptum ex placitis Orientalibus in Aſia a Magianiſmi aſſeclis et poſtea a Zoroaſtris diſcipulis et in Aegypto poſtea Hermetis ſacerdotibus ipſique ſapientiae Aegyptiacae fuiſſe inſcriptum, qua

p) T. II. Per. II. P. I. L. I. c. 2. ſ. 6. §. 45. p. 358 ſeqq. vbi etiam monuimus Chriſtianis et Iudaeis Alexandrinis hunc ſyncretiſmum non diſplicuiſſe.

qua de re cum ex ipsa hac schola habeamus confitentem PORPHYRIVM [q], id in Gnosticis reprehendentem, quia Platonem, et quidem merito a concordia cum Hermetica theologia excludebant, eamque orientalibus theologis et philosophis vindicabant, quod suae sectae vitium erat, plura hic in meridiana luce afferre suo loco iam occupata [r] nolumus, oramus autem lectorem, vt ea attente legat, quae ὁ πάνυ MOSHEMIVS [s] attulit, nostram hanc obseruationem mire confirmantia. Qui recte quoque monuit, *Platonicos et Pythagoreos*, (sub hoc enim vexillo vtraque secta in vnam conflata militauit,) *Hermetianorum nomen potuisse assumere, si potuissent, sed vt ab aliis, praecipue Gnosticis paria ausis se distinguerent, maluisse a Pythagora vel Platone nomen sibi sumere, indicantes, hos philosophos omnium optimos Hermetis interpretes esse sibique ideo duces in explicanda obscurissima et aenigmatica Aegypti philosophia duces videri, quia Platonem et Pythagoram antiquas Mercurii columnas inspexisse, indeque philosophiam constituisse suam credebant* [ſſ]. Quae sufficere posse putamus, heic loci in compendium contracta, quae alio loco fusius demonstrauimus, vt quam inepti interpretes Alexandrinae sectae philosophi in Hermetica theologia et philosophia sint, constare possit. Alia et imprimis Pythagoreum pariter atque Platonicum systema philosophicum ab Hermetico in ipsis principiis diuersum tacemus. Ad reliqua a Wachtero adducta nihil reponimus, ne lectoris iudicio et eruditioni in tam imbecilli argumentationis modo diffidere videamur. Sufficit rimam elabendi sibi virum cetera perspicacem seruasse, monendo, nisi *aliae adsunt caussae quae aliter nos determinent*, quanquam lubrica et dubitationibus plenissima sint Platonicorum interpretamenta, haud obscure prodidit. Ceterum praestat in philosophiae historia, incertitudinem fateri, quod nos supra fecisse non poenitet, quam in monumentorum defectu ad discipulos supponendi et mentiendi doli et audaciae suspectos prouocare, vbi alia via ad inuestigandam Aegyptiacam sapientiam non datur. Certe maiori cautione dixit Burnetius, qui philosophiam Aegyptiorum non aliunde repeti posse putat, quam ab eorum discipulis, philosophis Graecis: idque potissimum antiquissimis, nempe Orphicis, Ionicis, Pythagoricis, Platonicisque. Addit: *patrum imagines in filiis et nepotibus intuemur, et ab his alumnis disciplinae Aegyptiacae ipsius effigiem* QVALITERCVNQVE *licet depingere vel adumbrare.*

pag. 249. lin. 13. *De re literaria bene meritos suo loco memorabimus.* Inter hos, Virum, dum viueret, doctrinae et ingenii laude excellentissimum, PAVLVM ERNESTVM IABLONSKIVM theologum Francofurtanum merito primo fere loco ponimus, quia commentarium *de Diis Aegyptiorum*, quem *Panthei Aegyptiaci* nomine, tribus partibus cum prolegomenis editum ea eruditione, iudicio, perspicuitate instruxit, vt magnam

q) In vita Plotini c. 16. p. 118. ed. Fabr.

r) T. I. P. II. L. II. c. 15. §. 5. p. 1355 seqq.

s) De turbata per Platonicos recentiores eccl. Synt. diss. H. E. Vol. I. p. 110. 111.

ſſ) Ita IAMBLICHVS de myst. s. 1. c. 2. p. 3.

magnam ſagacitatem et ingentem doctrinae apparatum vehementer laudet MOSHEMIVS [t], cuius iudicio lubentes ſubſcribimus.

pag. 249. lin. 20. *Theſauris heri antiquis illata eſt.* Conferendae de huius tabulae, quam Bembinam quoque dicere moris eſt, fato iucundae IO. GEORGII KEYSLERI *epiſtolae hodoeporicae* [u], BANIERIVS, *mythol. et les fables expliquées* [x] aliique, qui poſterior tamen falſo putat eſſe amiſſam.

pag. 250. lin. 14. *Mire variaret.* Si quid tamen coniiciendum, maxime ad ſyſtema phyſicum et coſmologicum eam pertinere, ex adductis paſſim a IABLONSKIO [y] explicationibus poteſt colligi, quibus illuſtrari poteſt coniectura Fabricii ſuo loco allegata, Zodiaci ſigna eſſe, hieroglyphice depicta, ſed non nuda ſignorum atque ſtellarum configuratione, ſed ſpirituum quoque ex anima mundi diuina in iſtis habitantium eaque regentium directione, quibus augeri, moueri, creſcere omnia ex hoc influxu diuino credebant. Vnde ſigna Deitatis appicta ſunt. Quae difficili et incerto aenigmati intelligendo ſufficere poſſe putamus, modo caueatur, ne Graecorum εὑρήματα, ſerius et ſub Graecis regibus in Aegypto caput attollentia cum antiquiſſimis temporibus confundantur, quod non Porphyrio, Iamblicho, ſimilibusque, ſed Herodoto quoque et Diodoro Siculo accidit, qui aut fabulas Aegyptiorum ſacras eorumque dogmata theologica interpolabant, aut ſuam theologiam cum Aegyptiaca commiſcebant, et confundebant, cuius probandi neceſſitate nos liberauit laudati IABLONSKII diligentia [z], quae erudite in hoc argumento verſata eſt.

pag. 254. lin. 34. *Et primum Pana fuiſſe mundi ſpiritum omnem vniuerſi molem agitantem, cum hoc coniunctos ſeptem planetas praeſides.* Diligenter hac de re more ſuo diſſeruit IABLONKIVS [a], qui vbi de Deorum αἰσθητῶν cultu apud Aegyptios egerat, et VII. planetas in hunc locum ſucceſſiſſe probauerat, ad Cabirorum quoque cultum prouocauit, qui ab vltimis temporibus apud Aegyptios et Phoenices obtinuit. Erant enim Cabiri (vtrum a fortitudine an a ſocietate, quod RELANDO [b] et WACHTERO [c] placet, dicti, noſtra parum refert) numero ſeptem, patre Sadyko, id eſt, iuſto, progeniti, quibus deinde acceſſit octauus dictus Eſmunus. Quanquam autem hos fabulares Deos ad Phoenices plerique ſuo loco nominati duce Sanchuniathone apud EVSEBIVM [d] referunt, indubitatum tamen eſt, veſtigia eorum in vetuſtiſſimis Aegyptiorum monumen-

t) Hiſt. Chriſt. ante C. M. p. 12. prodiit autem demum anno CIↃIↃCCL. quare eius luminibus tunc vti non potuimus Reimanniano labori, colligenti magis et conſarcinanti, quam examinanti et ſeligenti multis paraſangis eſt ſuperior.

u) Ep. XXVI. p. 265.

x) T. II. L. VI. c. 1 ſeqq.

y) l. c. P. I. p. 79. 80. 119 ſq. 143 ſeqq. 195 ſq. P. II. p. 32 ſq. 173. 185 ſeqq. P. III. p. 127 ſeqq. 163 ſeq. etc.

z) l. c. P. I. c. 2. p. 43. 51. 69. 139. 161. 191. 288. P. III. p. 42 ſeq. 49. 52. et paſſim.

a) l. c. proleg. §. 26. p. 59 ſeqq.

b) Diſſ. de Diis Cabiris miſc. P. II. n. 5. §. 8.

c) l. c. c. 8. p. 147. 148.

d) Praep. euang. L. I. c. 10. p. 36 ſeq. conf. DAMASCIVS in vita Iſidori apud Photium.

numentis reperiri. Illud teste HERODOTO [e] scimus, templum Cabirorum Memphiticum in Aegypto, quod nemini fas erat ingredi nisi Sacerdoti, extitisse; nec minus certum Aegyptios non minus, quam Phoenices, septem Cabiros Deos coluisse, hisque addidisse octauum. Quod facile admitti potest, cum Phoenices aut ipsi fuerint Aegyptii, aut in Aegyptum delati ante migrationem gentis suae in Phoeniciam, diu in Aegypti terris consederint, et ita communem horum Deorum cultum habuisse credi possint, quanquam Cabirorum nomen Phoenicium esse videtur, Deosque magnos, fortes et potentes significat. Omnia enim in eo concinunt, habuisse has gentes in antiquissima Aegypto degentes numina septem, iisque praefectum vnum, qui reliquis praesidendo, vniuersam societatis huius diuinae monarchiam rexerit: siue illi reges antiquissimi antediluuiani habiti fuerint, quorum per Noachi nepotes memoria fuerit conseruata [f], siue coelestia per se sidera intellexerint, ex quibus ortos esse et ad regendam societatem humanam ex coelo descendisse fabularentur; vtrumque enim, ad antiquissimum idololatriae fontem, ἀϛρολατρείαν, tandem reuocari potest. Quare valde verisimiliter Iablonskium coniecisse putamus, Deos Cabiros Aegyptiis fuisse planetas septem, octauum, vniuersi moderatorem, spiritum illum mundi per vniuersum diffusum, cuius partes vel emanationes fuerint Dii Cabiri, quemque dictum fuisse in Aegypto Phtha, Graecis Vulcanum Deorum parentem, omnia ordinantem et decernentem erudite comprobat, huncque eundem cum Esmuno Sanchuniathonis esse ingeniose coniicit, quamuis nugiuendulus scriptor, Esmunum non directorem, sed fratrem Cabirorum fuisse nugatus sit. Quae omnia quidem ad idololatriae vetustissimae historiam, non vero ad annales philosophicos pertinent, hic autem afferenda tamen fuerunt, vt constaret, quam longe a verisimilitudine aberrauerint, qui Thoytum ad Cabirorum Deorum ministeria eleuauerunt. Et fortasse fabula inde orta est, quod antiquissimi Aegypti theologi crediderunt, ex felici planetarum constellatione, fauente mundi, ex quo magnas animas effluere censebant, spiritu hunc Thoytum Aegyptum velut coelestis fauoris pignus accepisse, illumque ex consilio coeli primo Aegyptiorum regi ex hominibus consiliarium datum, tantis beneficiis gentem instruxisse, quae tantum a natura quadam, humana origine maiori poterant expectari. Hoc pacto impedita Deorum Cabirorum fabula in historia Thooti siue Mercurii potest secure praetermitti, et interpretationis nostrae hoc loco traditae verisimilitudo iusto constare fundamento. Qui audaciorem paulo coniecturam ea de re cupiunt, his vir summus G. G. LEIBNIZIVS legendus est [g], cui Hermes Aegyptiorum, Hermin siue Arminius Germanorum siue Celtarum Arihmanius fuisse

e) Lib. III. c. 37.

f) Conf. CVMBERLAND. diss. de Sanchun. quem tamen multa confundere recte obseruarunt Auctores hist. orb. vniu. Tom. I. §. 329 sq. p. 297 seq.

g) Theodic. §. 142.

fuiſſe et ex vltima ſeptentrione in Aegyptum deſcendiſſe videtur; quam tamen, etſi magna eruditione ornatam, cum rebus Hermetis componi poſſe non videmus. Arminius enim ſiue Arimanius vaſtator bellicoſus fuit, Hermes ἀγαθοδαίμων, et infinitis beneficiis de humano genere meritus. Vnde reliqua quoque quae ex quadam agnatione nominum inter Theut, ſ. Mercurium et Theutatem ſiue Thuiſionem Germanorum vir ſummus ludit, omittimus.

pag. 257. lin. 7. *Artem ſcribendi ante Moſis tempora non excogitatam fuiſſe.* Facile hoc ex ipſa Moſis hiſtoria et, quas nobis reliquit, originibus gentis ſuae poſſet probari, ſi hic locus eſſet. Certe illam ſola tantum orali traditione ad Moſen perueniſſe, nec habuiſſe diuinum ſcriptorem patriarcharum notationes chartasque Iſraëliticae gentis mnemoneuticas, nemini perſuadebitur, qui praeiudicio hypotheſeos occupatus haud eſt. Tacemus argumenta alia, a magno NEVTONO [h] aliisque [i] adducta, quae alio loco expendi debent.

Ibid. lin. 23. *Quem alterum Mercurium dici.* Anubin comitem et pediſſequum Iſidis hunc Mercurium fuiſſe Graeci plerique ſtatuunt. Nam et huic ſimiles inuentiones tribuuntur, qua de re eximius locus extat in *Chronico Alexandrino* [k], quem poſteriores ſcriptores exſcripſerunt, in quo auctor et inuentor conflandorum metallorum dicitur, ideoque χρυσόῤῥαπις ab HOMERO [l] dicitur. Legenda omnino ſunt, quae de hac re fuſe more ſuo et curioſe diſputat IABLONSKIVS [ll], demonſtraturus, eſſe Anubidem, quod quid ſignificet, longam diſſertationem inſtituit, quam huc non pertinentem praetermittimus. Nihil haec omnia ad Thootum, ad quem caduceus Mercurii ex mente Aegyptiorum non pertinet; vnde ficulneae ratiunculae ſunt, quas cel. HEVMANNVS [m] inde excogitauit, quae hiſtoriae theologiae Aegypti non reſpondent. Ceterum quae pag. ſeqq. lin. 10. 11. coniecimus, Mercurium ſecundum filium Vulcani dici, quod adulatio vel mutandi homines in Deos ſtudium peperiſſe coniecimus, facilius ita expediemus, vt confuſa duorum Hermetum ſiue Mercuriorum nomina ſimplicius et clarius poſſimus dicere.

pag. 260. lin. 18. *Rationes frigidas et non cohaerentes operoſe et ſine veri ſpecie corradere.* Recte ita iter in tam tenebroſa Aegyptiacae ſapientiae hiſtoria inſtitui, quilibet intelligit, qui incerta, fabuloſa, diuerſis ſententiis conſtantia, in multiplices ſenſus contorta, et innumeris variationibus, dolis, mendaciisque expoſita veterum de Aegyptiaca theologia narrata ſine antiquitatis praeiudicio expendit, quique cenſuerit, non veterum tantum fabellas et narratiunculas corradere, ſed examinare quoque qua veritatis conſenſione, quo veriſimilitudinis et fidei hiſtoricae gradu

 cohae-

h) Chronol. antiq. reg. p. 210.

i) Hiſt. orb. vniu. T. II. §. 41. p. 35.

k) pag. 44. 45.

l) Iliad. Ω. v. 340. Odyſſ. L. I. v. 96.

ll) l. c. P. III. p. 21 ſeqq.

m) Act. phil. T. II. p. 637 ſeq. Ceterum hanc quoque fabulam incruſtaſſe recentiores Graecos, artis conuertendi metalla cupidos, non pertinaciter negabimus.

cohaereant. Ita vero diuersissimas veterum traditiones de vtroque Aegyptiorum Mercurio tot diuersis inter se opinionum dissensionibus inter eruditos disputatas, ad quandam tamen certitudinem non tantum posse reuocari, intelligique, quid credere par sit, quid non? sumus persuasissimi, sed haud difficulter quoque, rite pensitata vetustissimae gentis consuetudine Θεολογέμενα sua cum rerum naturalium historia connectendi, clariora paulo promitti posse putamus, vt in concordiam aliquam tot diuersae traditiones possint deduci. Itaque non adeo difficilem putamus cum his nostris conciliationem eorum, quae acutissimus *Panthei* auctor de vtroque Mercurio more suo erudite coniecit, et rationibus ex veterum testimoniis petitis confirmauit [n]. Hunc si audis, (audiendum esse scriptorem adeo luculentum et disertum putamus) TERTVLLIANO [o] nomen dandum asserenti, *Mercurium illum Trismegistum magistrum omnium physicorum fuisse.* Quoniam vero doctrina de rerum natura olim apud gentes plerasque, certe cultiores et artium studiis expolitas fuit fundamentum omnis theologiae, sequi inde concludit, ipsi deberi, quicquid theologi vetustiores de Deo rebusque diuinis, populis tradiderunt ac praeceperunt. Illud certum, sacerdotes Aegyptios asseuerasse, scientias, disciplinas ac artes omnes inuenisse Mercurium, easque omnes recte vocari ab AELIANO [p] τῦ Ἑρμῦ τὰ νοήματα, *Mercurii placita atque philosophiam.* Quae facile ex aliis veterum locis [q], ex parte ab ipso eruditissimo scriptore allatis possent probari, nisi suo supra loco extra dubitationis aleam id posuissemus. Mirum autem, ita recte porro conicit, non esse, si talis homo vnquam fuit, eum a superstitiosis creaturarum cultoribus ipsi Deorum suorum choro additum, aut certe viris diuinis, omniumque seculorum admiratione ac veneratione dignis annumeratum fuisse: adderem, animam humana maiorem, exque sidereo animae mundanae pelago profusam et in corpus humanum ad impertienda hominibus diuinitatis beneficia immersam illi fuisse tributam. Quo pacto locum quoque fieri posse putamus coniecturae ingeniosae, quam penitius explorandam nobis propinat, quaeque ad soluenda historiae Hermeticae aenigmata mirum quantum confert; cum de patria Thoth siue Mercurii, deque eius aetate ac dignitate omnia incertitudine mira laborent, ipsi autem attribuantur, quae ab vno homine proficisci omnino non potuerunt, quippe quae complures sociata opera aut in curriculo eodem sibi inuicem succedentes praestare non possint, mirum non esse, viros ingenii perspicacis, variaque doctrina ornatos ancipites in hoc argumento haesitasse, et in sententias admodum diuersas distractos fuisse. Sunt inter eos [r], quibus nomen Aegyptii Thoth vel Hermetis Trismegisti, totum fabulosum, seu potius mysticum esse videtur, quo non homo aliquis, qui vere in his

n) L. V. c. 5. §. 8 seqq. T. III. p. 166 seqq.
o) Adu. Valentinianos c. 15.
p) Var. Hist. L. XII. c. 4.
q) Vid. CYRILL. Alex. L. I. adu. Iul. p. 30.
r) Vid. FABRIC. Bibl. Gr. Vol. I. p. 47.

his terris aliquando vixerit, familiarisque genii adminiculo, ita eminuerit, vt Deus ipſe ſiue ſapientiae diuinae vis ſignificetur. Quam ſententiam, cum prae reliquis omnibus ſibi ſemper perplacuiſſe vir eruditiſſimus fateatur, parumque a vero abeſſe viſa ſit, merito eius rationes paucis heic attendi merentur. Obſeruat autem Thoth numen aliquod fuiſſe ſymbolicum, cuius nomini adſcribebatur, quicquid in literis et diſciplinis eſſet inuentum, etſi re ipſa ex ingenio et calamo ſacerdotum et philoſophorum in Aegypto eſſet profectum. Prouocat ea de re ad IAMBLICHI [s] confeſſionem, teſtantis, non vnum aliquem re ipſa fuiſſe Thoth, tot voluminum auctorem, qui literarum vſum inuexerit, et ſcientias plurimas inuenerit, verum ſacerdotes et philoſophos Numini cuidam Thoth in acceptis retuliſſe, quicquid aut ipſi inueniſſent, aut ordinaſſent, ac praecepiſſent, aut denique literis mandaſſent. Hinc tam ſtupendus ille Hermeticorum librorum numerus, qua de re legenda ſunt, quae THOMAS GALE ad *prol. Iamblichi* [t] annotauit. Non inepte ex his infert doctiſſimus IABLONSKIVS [u], Thoth proprie fuiſſe numen ſacerdotale, quod ſacerdotibus eorumque collegiis, omnibus itidem eorum inuentis, ac ſcientiis cunctis praeeſſe credebatur, cuique omnia ad vtilitatem reipublicae, religionis ac ſcientiarum, ſolerter excogitata, ſcripta denique omnia eximia, et laude aliqua digna tanquam auctori vni et vero in acceptis ferebantur. Iucunda autem prorſus ſunt, et ſingulari attentione atque examine digna, quae diligentiſſimus rerum Aegyptiacarum commentator porro diſputat: numen illud, quod ſacerdotum collegiis ac ſcientiis omnibus praeerat, et a quo ſcientiae omnes et proficiſci et perfici credebantur, fuiſſe ipſum Phthan, Vulcanum Aegyptiorum, ſpiritum infinitum, rerum omnium creatorem et conſeruatorem, ipſorumque Deorum patrem atque principem [x]. Qua in re auctorem ſequitur DIOGENEM LAERTIVM [y], referentem, Aegyptios tradidiſſe, Vulcanum Nili filium fuiſſe, qui philoſophiae aperuerit principia, cuius antiſtites ſacerdotes ac prophetae appellentur. Hic nempe praeſes iſtis philoſophis ac ſacerdotibus fuiſſe credebatur, ab hoc inſpiratos eos fuiſſe, ac eius Numine plenos ſcripſiſſe aſſerebant. Obſeruat porro vir ingenioſus, quicquid antiquitus a philoſophis egregie inuentum aut compoſitum erat, ſolitum fuiſſe columnis inſcribi, ſiue ϛήλαις, hancque conſuetudinem antiquiſſimis populis receptam, imprimis in Aegypto obtinuiſſe, illique ab vltima antiquitate receptam et quodammodo propriam fuiſſe et peculiarem. De qua re nos quoque ſuo loco ad Manethonem prouocauimus [z]. Stelas autem iſtas, quae doctrinam Aegyptiorum quondam omnem ſacram et profanam complectebantur, a Thoth vel Mercurio nomen accepiſſe. Qua de re teſtimonia IAMBLICHI [a] atque THEOPHILI

ANTIO-

s) Init. libri de myſter. Aegyptiorum.
t) ſ. 1. pag. 2.
u) l. c. §. 11. p. 170.
x) Vid. L. I. c. 4. §. 7.
y) L. I. ſ. 1. p. 2.
z) Apud Syncell. p. 40.
a) De myſter. Aegypt. L. I. c. 2.

ANTIOCHENI [b] nobis reſtant, ſupra quoque a nobis dudum allata. Et has quidem Stelas Syringias ab ipſo Thoth ſiue Mercurio diuerſas non fuiſſe vir doctiſſimus inde coniicit, quia ex his magiſtris mutis omnem ſe ſapientiam didiciſſe Aegyptii ſacerdotes iactabant. Ita vero fabulam Mercurii enatam putat diligens panthei Aegyptiaci ſcrutator, vt per σωματοποιΐαν genti illi valde familiarem, ſtelas has aut diuinitate donauerint, aut ſtelis ſuis ſacerdotes praefecerint. Numen aliquod, idque a Phtha vel Vulcano Deo Aegyptiorum principe non potuiſſe eſſe diuerſum: huncque Phthan, quatenus ſcientiarum et ſtelarum, quae illas complectebantur, ſigillatim praeſes eſſet atque patronus, dictum fuiſſe lingua Aegyptiaca Numen ſtelarum vel columnarum. Quae omnia magna eruditione et perſpicuitate ornat vir diligentiſſimus. Nos haec omnia, cum iis, quae in ipſo opere H. P. hoc loco de ſapientia Hermetica diximus, facile componi poſſe iudicamus, modo paulo magis ad veriſimilitudinem inflectantur. Et primum quidem Mercurium apud vetuſtiſſimas Aegypti, ac finitimarum terrarum gentes Thootum ſiue ſapientiae omnis atque doctrinae auctorem habitum fuiſſe, intellexiſſe autem ſub illo nomine diuinam iſtam Numinis virtutem animamque diuinam omnia permeantem, huiusque emanationi ſiue radio alicui literarum et ſapientiae inuentionem Aegyptios tribuiſſe, vero videtur ſimillimum, certe ita fabulae omnes de iſto Mercurio primo in ordinem redigi poſſunt. Hac virtute auctos homines, forte antediluuianos, cum ſapientiae documenta ſtelis, columnis, lapidibus ſingulari ſcribendi genere ſacro et arcano inſculpſiſſent, ad obtinendam auctoritatem diuinam harum columnarum originem illis adſcripſiſſe, facile nobis perſuaderi patimur. Poſt hanc vero aetatem populorumque vitam cum deletae eſſent vel diluuio vniuerſali, vel ſaltem frequentibus magnisque cataclyſmis, gentes huius terrae, vel coactae ſecedere in terras alio ſub ſole calentes, noui autem hoſpites in iſtis ſolitudinibus poſtea conſediſſent; veriſimile eſt, tempore naſcentis monarchiae Aegyptiacae, quam ad Menam veteres hiſtorici referunt, circumſpexiſſe ſummos principes, qui rudia et aſpera ſubditorum ingenia a morum et inſcitiae aſperitate reuocari et miteſcere cupiebant, de viro quodam magni ingenii atque ſapientiae, huncque traditis populo ſcientiarum rudimentis, vt auctoritatem nanciſceretur, ſe venditaſſe animae mundi diuinae filium, traductaque ex ſtelis reſiduis fabula ad inuentiones ſuas id obtinuiſſe; vt adiutus a callidis, quos in ſocietatem conſilii adſciuerat, ſacerdotibus, pro diuino quodam Numine ſiue emanatione diuina ex Vulcano, i. e. anima mundana, haberetur, ſicque humana conditione ſuperior Numen quoque ipſe aliquod fuiſſe, et in iſtas Deorum ſedes tandem rediiſſe crederetur. Quae omnia, vt ex Iablonſkianis obſeruationibus mire poſſunt confirmari, ita traditiones Hermeticas tot capitibus inter ſe diſſentientes haud difficulter in ordinem redigunt, modo metho-

b) Ad Autolyc. L. III. §. 2.

methodus priscarum gentium omnia ad theogonias referendi rite adhibeatur. Quod autem ὁ πάνυ Iablonskius putat, nec alterum Mercurium, certum quendam hominem maximi ingenii fuisse, sed numen aliquod stelarum tutelare repraesentasse, id tot veterum testimoniis, qui vno omnes ore Mercurium inter homines viuentem nobis referunt, nimium contra dicere et diuinitatis auctoritatem non accurate satis ad negandum humanitatem adhiberi iudicamus.

pag. 261. lin. 4. a fin. *Omnia propria commentaria Mercurii nomine inscribentes.* Recte id et ex vero Iamblichum scripsisse omnino consentimus; in eo enim cardo auctoritatis ordinis sacerdotalis vertebatur, vt crederetur, omnia sibi a Mercurii numine, tutelari illo sapientiae Deo reuelari et inspirari, vt hos merito ex suae iactantiae opinione Θεοπνεύστους vocare liceat. Hoc sibi numen rite inuocatum apparere, et coelestem doctrinam atque reuelationem suppeditare strenue mentiebantur: vnde plena illa ostentatio, post rite suscepta sacra, et instituta sacrificia, videre se Deum, afflatumque eius insinuare se ipsorum animis, et ita mysteria communicari, quae non minus Mercurii numinis habenda sint, quam quae, cum in terris in humano corpore habitaret, scripta reliquit [c]. Hanc τῶν θείων θεωρίαν καὶ θέασιν, rerum diuinarum cognitionem Deorumque visionem primarium sacerdotum suae gentis ἔργον esse, fidenter asserit Chaeremon, additque, ἀεὶ συνεῖναι τῇ θείᾳ γνώσει καὶ ἐπινοίᾳ semper Deorum cognitionis studio et afflatui vacare. Inde praesumtio vanissimorum hominum, apparere Deum suum rogantibus et mysteria reuelare. Qua de re memorabilem locum ex *apophthegmatibus patrum* [d] annotauit IABLONSKIVS [e], quo haec leguntur: *Sacerdos gentilium descendens aliquando in Seetin, venit ad cellam meam, ibique pernoctauit. Videns autem monachorum viuendi rationem, ait mihi: ita agentes nihilne conspicitis a Deo vestro? Dico, nihil. Excipit sacerdos: certe nobis sacrificantibus Deo nostro, nihil ille a nobis abscondit, sed sua mysteria reuelat.* Potest tota haec Dei visio atque Θεσπιευστία, vtramque enim iungebant, sibique vindicabant, inter imposturas et mendacia gentis, quae dudum in eiusmodi rebus fidem decoxerat, referri, nisi et systemati eorum eos confidenter ea dixisse, adeoque reuera sibi persuasisse istam cum numine suo communionem, esset apertum, quem Vulcanum esse, vel Phthan, spiritum vniuersi omnia permeantem, infinite perfectum, omnibus se insinuantem, perque varias emanationes hominum animos et corpora occupantem, supra iam est ostensum. Hac enim systematis sacri opinione ad extremum amentiae gradum prouocatis, facile accidere potuit, quod toties emotae mentis hominibus accidisse nouimus, vt in varias ὁράσεις, apparitiones et ἐκστάσεις rapti videre se numen suum, audire vocem, accipere

c) Apud PORPHYRIVM de abstin. §. 6.
d) In COTELERII monum. eccles. Gr. T. I. p. 581.
e) l. c. P. III. L. V. c. 5. §. 12. p. 171.

pere mysteria crederent. Quod Aegyptiorum ſacerdotum θεῖον et coeleſte priuilegium arroganter ſibi quoque adſcripſiſſe Alexandrinos philoſophos, Plotinum, Iamblichum, Porphyrium ſimilesque, in eorum hiſtoria propriis teſtimoniis demonſtrauimus [f]. Immo valde veriſimile eſt, homines impoſtores, adhibitis remediis mentem emotam cientibus, et naturali quadam virtute extra ſe rapientibus, ſe ad eiusmodi viſiones et apparitiones praeparauiſſe. In qua coniectura valde confirmamur, loco quodam Michaëlis Pſelli [ff], diligentis ſapientiae Aegyptiacae admiratoris et indagatoris, quo teſte *Aegyptii, vel farro, ſic enim vocant, oculos oblinentes vel thuris liquore, vel bdellio - - ſubſtratum illud in corporeis copiis lumen conſpexerunt.* Talia enim remedia Aſſyrios quoque ſacerdotes adhibuiſſe ſimiliter, narrat, et in vetuſtiſſimae ſuperſtitionis hiſtoria, ne Americana quidem excepta multoties exempla occurrunt. Quibus omnibus cum accederet imponendi et decipiendi ſtudium, et intolerabilis gentis oſtentatio, quid mirum innumera tandem ſcripta, libros enim non niſi ſenſu latiſſimo vocare licet, Mercurialia prodiiſſe, Θεοπνεύστως ſi Diis placet, ab eo ſacerdotibus inſpirata. Hoc enim remedium ſuperſtitionis ſemper fuiſſe, vt ſomniorum ſuorum origines ad numinis alicuius irradiationem et inſpirationem referret, coelumque atque terram ideo moueret, hiſtoriam idololatriae non ignorantibus dudum manifeſtum eſſe credimus. Aegyptios autem ea in re largius et audacius aliis inſaniuiſſe, dudum fuimus ex hac cauſſa ſuſpicati, quod credebamus, Moſaicae Θεοπνευστίας et legis notitiam, quae Aegyptiis non potuit ob viciniam deſerti Arabiae, vbi lex adeo ſolenniter a Deo lata eſt, non innoteſcere, hos illexiſſe, vt paria fingerent. Sed abiecimus tamen hanc ſuſpicionem, tum quod ante Moſis aetatem, et fortaſſe Ioſephi proregis tempora ſimilem fanaticiſmum in Aegypto iam obtinuiſſe, ſacrarum paginarum hiſtoria [g] nobis perſuadeat, tum quod omnis fere barbararum gentium hiſtoria ſimiles nobis fucos, ſimilesque nugas referat, ad vetuſtiorem aetatem pertinentes, dubiumque non ſit, deteſtabiles hos errores humani generis aduerſarium ſacerdotibus mox ſuggeſſiſſe, poſtquam diuinarum reuelationum oracula his hominibus euanuerant.

pag. 261. lin. 27. *Curioſe de his diſſerens inualuit.* Recte quidem hoc nos concluſiſſe, comparatio theologiae vetuſtiſſimae apud Aegyptios, cum Aegyptiaco-Pythagorea atque Platonica ſub Ptolemaeorum regno quemlibet poteſt conuincere. Non negamus tamen, ſyſtema Zoroaſtreum ſiue Perſicum, quod cum victoribus Perſis in Aegyptum transmigrauit, occaſionem ante Graecorum tempora ſuppeditaſſe, vt περὶ ὅλων καὶ γενῶν inter ſe diſputarent. Mittamus hoc loco appellationem Graecanicam, et de

f) In Gregorii Nazianz. Orat. 42. T. II. Opp. col. 1132.

ff) Exemplum cape ex vita Iamblichi ſcripta ab Evnapio et Hiſt. phil. T. II. p. 264.

g) Expendendus locus Gen. XLI, 58. qui non ad mentem Hebraeorum, quod Heideggervs Hiſt. Patr. exerc. XX. §. 24. T. I. p. 621. Clericvs h. l. aliique faciunt, ſed ex mente Aegyptiorum explicandus eſt, qui eo tempore ſacra Iſraëlitica ignorabant.

et de dogmate tantum ſimus ſolliciti. Annon veriſimilitudine ſua radiat, Perſas, qui victores erant Aegypti, idem ſibi conſtitutum habuiſſe, quod Zoroaſtris tempore euenit, vt in victoris placita, decreta, religionem plerique ſubditi tranſirent, adeoque ſyſtema iſtud dualiſticum ſed ex Magianico-Zoroaſtreo reformatum, in Aegypto quoque dudum ad ſimilia propendente ſe commendaret, idque fieri eo facilius potuerit, quod obſcuriſſima antiquiſſimae Aegypti Θεολογέμενα, aſtronomicis tantummodo rationibus applicata eiusmodi in peregrinas opiniones conuerſionem facile paterentur? Quo ſenſu antiquiora eſſe placita Aegyptiaca, Platonicorum explicationibus facile concedendum eſt. Aſt non diu illa mutatio perſtitit, Alexandri M. Perſarum monarchiam euertente, et Alexandriae nouam moliente. Quo pacto innumera peregrina, at domeſticis picta coloribus ſenſim recipi erat neceſſe: qua de re in fine huius tomi nonnulla diximus, quae cum his comparanda ſunt [h].

pag. 263. lin. 33. *Primum Mercurium cum ſecundo confundens.* Hoc Kirchero accidiſſe, viro cetera doctiſſimo et diligenti, aſt in veterum ſcriptis non ſemper accurate verſato, non magnopere mirandum, eiusque ſtudium laudandum, errores autem vitandi ſunt, et conſulenda imprimis veterum ſcripta, quae fontis inſtar in obſcuriſſima hiſtoriae Aegyptiacae narratione paulo limpidiora ſuppeditant. Non hic locus eſt, rem ab ouo repetere, et quae in ipſo opere fuſe ſatis dicta ſunt, nouis rationibus communire. Faciet id ipſe Lector, harum rerum curioſus, maxime, ſi ductorem ſeligat Iablonskivm, qui multa prouide paſſim [i] ea de re cumulauit. Nos hoc loco ad vnum teſtem, qui vero rem ſcire potuit, Manethonem, ſacerdotem Aegyptium prouocamus, qui in libro *Sotheos* ad Ptolemaeum Philadelphum, ad antiquitatis fidem ſua referens, ſe ea, quae tradat, deſumſiſſe ait [k], *ex ſtelis vel columnis, poſitis in terra Seriadica, quibus quondam Thoth, primus Mercurius, dialecto ſacra, et characteribus ſacerdotalibus vſus, ea inſcripſerat, quae deinde poſt diluuium, Agathodaemon, filius ſecundi Mercurii, paterque Tati, ex dialecto ſacra, literis hieroglyphicis deſcripta, in Graecorum linguam tranſtulit.* Quaecunque huius loci ſenſus ſit, (obſcurum enim eſſe, quilibet videt) clare tamen indicat, prima rerum ſigna, columnis ſeriadicis, inſcripta vel inſculpta potius non ad Hermetem ſecundum, ſed primum Aegyptios retuliſſe, ſiue numen aliquod ante diluuium humana forma inter homines in Aegypto verſatum eſſe, cui iſtae literae hieroglyphicae debeantur, putauerint, ſiue ipſam Numinis virtutem in inueniendis et incidendis iſtis ſignis ſacris in homines ſapientes ſe effudiſſe crediderint, eamque Hermetis primi nomine ſymbolice indicauerint. Vnde prudenter Ammianvs Marcellinvs loco ſupra iam in ipſo opere [l] adductus non ad certum quendam virum, ſed ad vetuſtiſſimorum ſeculorum ſapientes, hanc hieroglyphicam ſapientiam

h) L. II. c. 5. §. 4. p. 1352 ſeqq.
i) Panth. Aegypt. P. III. p. 184. 187 ſq.
k) Apud Syncellvm in chorograph. p. 40.
l) pag. 258.

tiam retulit. Decepit autem viros doctos passim, quod literas Aegyptiacas ex mente sacerdotum Aegyptiorum non satis accurate distinxerint, quarum tamen tres classes inter se diuersae constituendae sunt. Et prima quidem classis, quam antiquitate sua sacrosanctam habebant, infantia fuit omnis sapientiae, et sub symbolis, quorum exempla hodienum in monumentis Aegypti literatae antiquissimis cerni possunt, sed non legi aut intelligi, nisi sensus et coniecturas nostras antiquissimis seculis inepte velimus supponere [m], istius aetatis sapientiam, hodie totam ignotam et sepultam continebant. Quarum in interpretatione cum, resurgente ex cataclysmis variis Aegypto, multum virorum ingeniosorum diligentia versaretur, eo quod paucae erant imagines, et arctis sapientia istius temporis limitibus circumscribebatur; auctis per aliquot secula et promotis humanae cognitionis terminis, fauenteque principum atque regum studio (inter quos Menem, primum regem, eiusque successorem, ab hoc studio sacerdotibus Aegyptiis, Athoth vel Hathoth, Mercurialem posses dicere [n], vocatum commendari videas,) ampliata quoque sapientia Aegypti literata est, et cum mathematicarum scientiarum, maxime vero astronomiae vsus, ad theologiam quoque et religionem publicam traductus sacerdotes cogeret, plenius atque explicatius γνωρίμοις et ad interiorem sapientiam admissis gentis mysteria explicare, quod per istas literas hieroglyphicas non nisi difficili et laborioso modo fieri poterat, de compendioso magis et rerum vsui adaptato literarum genere cogitare coeperunt, sicque inuentum tandem alphabethum literarum, proprie sic dictarum, quod secundam Aegyptiacae grammaticae classem exhibet. Quanquam autem illud literis, non imaginibus et symbolis constabat, sacrum tamen mansit solique sacerdotum ordini penetrabile, vulgus enim, quique initiati non erant, ab his quoque mysteriis procul abesse iubebantur. Et hae quidem literae ideo ἱερατικαὶ et ἱερογραφικαὶ vocari solent, sacerdotales et sacratae, ac soli sacrorum vsui et sacerdotum studio destinabantur [o]. Et hac quidem lingua et scriptura sacerdotes Aegypti religionis atque regni, (vtrumque enim erat obiectum studiorum,) mysteria sacris foliis, imo parietibus quoque in cauernis quibusdam sacris inscribebant, quales in media Aegypto, siue Thebaide vidit recentiorum virorum doctorum in his terris peregrinantium curiositas [p]. Et hanc quidem literaturam ἱερατικὴν communi traditione ad Mercurium secundum referebant, quod, si de primis elementis atque principiis artis huius hierographicae intelligitur, verisimilitudine omnino sua constat, quamuis probabilissimum sit, successu temporis multa immutauisse, alioque sensu modoque explicuisse, ingeniosam sacerdotum Aegyptiorum diligentiam, tempus autem accurate definiri

m) Luculenter id docet explicatio Obelisci Pamphilii KIRCHERIANA, tota nugis repleta.

n) Pantheon Aegypt. P. III. L. V. c. 5. §. 4. p. 158. 159. Tenet hic Athotes in laterculo regum Thebanorum Eratosthenis locum secundum.

o) Conf. Hist. orb. vniu. P. I. §. 573 sqq. T. I. p. 417 seqq. et quae desideratissimus BAVMGARTENIVS ad hunc locum monuit.

p) Conf. SCHAW voyages Vol. II. c. 5. p. 94 sqq.

definiri nequit, quo haec literatura ſacra in Aegypto florere inceperit, quo ſeculo ad maturitatem peruenerit: id quod ad Siphoam, qui in ordine regum Thebaeorum trigeſimus quintus numeratur, viri docti veriſimilibus rationibus coniiciunt, eo quod illo tempore, ſcientias ſacras a ſacerdotibus excultas eminere coepiſſe, certum eſt, ipſaque aſtronomiae cultura maxime in conſtituenda accuratiori anni forma circa illud tempus effloruit. Id quod occaſionem dedit acutiſſimo MARSHAMO [q] coniiciendi, ipſum hunc Siphoam intelligi ſub Mercurii ſecundi nomine, quod cum Aegypti chronologicis rationibus ſtare non poteſt, quae altius rem ponunt; ingenioſam autem fatemur coniecturam IABLONSKII [r] nomen Hermetis, quod eum proprie ſignificat, qui alicui rei complementum dat, eamque plenam et perfectam reddit, a ſacerdotibus, ideo Siphoae tributum eſſe, quod haec ſcientia hierographica eius auſpiciis ad perfectionem ſuam perueniſſet. Tertiam tandem claſſem, quam epiſtolographicam dicere moris eſt, introductus ſcientiarum vulgarium vſus et neceſſitas, commoditates vitae cum aliis communicandi inuexit, quo pacto literarum vulgarium atque communium vſus repertus et in Aegypti regnis eſt adhibitus [s]. Ita facile inter ſe diſtingui poſſunt, quae multorum incuria confudit, rebusque Aegyptiorum in ſe obſcuris tenebras inducere apta ſunt, ſimulque intelligi locus memorabilis Clementis Alexandrini, quo proceſſio ſacra ſacerdotum Aegyptiorum deſcribitur, et in ipſo opere p. 266. integer adductus eſt. Quae vero de vulgari lingua Aegyptiorum, et imprimis eius origine, cum Coptica affinitate atque ſimilitudine imo commixtione quoque inter eruditos diſputari ſolent, ea, cum ad noſtros limites non pertineant, omittimus, id vnum monentes, linguam iſtam in antiquitatibus Aegyptiorum non debere contemni negligique, haud paucis enim aenigmatibus ſoluendis poteſt adhiberi vtiliſſime. Ex his vero iudicari quoque poſſunt, quae de literatura Aegyptiaca ſibi ſtatuendum eſſe cenſuit eruditiſſimus IO. GEORGIVS WACHTERVS [ſſ], eius autem annotationes heic adducere, et quam certam ſcientiam veteris Aegypti gignant, inquirere, a ſcopo noſtro alienum et illis qui hiſtoriam literaturae Aegyptiacae ſcribere in animo habent, relinquendum eſt: quamuis haud pauca ad ea loca, quae illuſtrationem, nonnulla confirmationem et emendationem deſiderant, afferre liceat. Haec autem prolixitas a noſtro ſcopo aliena eſt.

pag. 264. lin. 7. *Moerim inueniſſe, effoſſi ſtagni et pyramidum altiſſimarum gloria celebrem.* Pertinent haec quidem ad hiſtoriam naturalem et artificialem

q) Canon. chronic. p. 34. cuius rationes euertit IABLONSKIVS l. c. P. III. p. 182.

r) l. c. §. 20. p. 189.

s) Conferendi HERODOT. L. II. DIOD. L. I. p. 72. CLEM. ALEX. l. c. PORPHYR. vit. Pyth. alii. Ceterum hanc literarum ſacrarum a vulgaribus differentiam Aethiopes quoque atque Babylonii obſeruarunt, et hodie adhuc inter Perſarum reliquias, qui Zoroaſtream theologiam ſequuntur, duplex, vel triplex potius lingua occurrit: Zend vetuſtiſſima, Pehlui vetuſta, vtraque ſacra et a communi diuerſa. Tacemus Braminarum linguam ſacram apud Indos. Omnis enim antiquitas hanc arcani diſciplinam coluit.

ſſ) In concordia naturae et ſcripturae.

lem Aegypti, non vero philosophiae, sed omnino tamen probe ponderanda sunt, vt intelligatur, quam ingentia saepe opera vni humanae industriae debeantur, et quam mira sint, quae Moeris rex suscepit digna quae in historia veteris Aegypti cum attentione expendantur, cum hodie adhuc peregrinantium admirationem meruerint. Ex veteribus consulendus HERODOTVS et DIODORVS [t], ex recentioribus, qui hunc lacum haecque opera praesens intuitus est POCOCKIVS [u], vt alios taceamus.

pag. 265. lin. 19. *In vnoquoque eundem esse.* Comparanda cum his sunt, quae supra ad p. 161. annotauimus. Ipsum dogma de Vulcano siue Phtha, rerum omnium parente atque anima mundi, rerum omnium principio actiuo seque omnibus, maxime vero sapientibus insinuante, quodque sacerdotum et philosophorum praeses atque tutelare numen fuit, a quo inspirari se sapientes Aegypti credebant, ea quae hic dicta sunt, pluribus confirmat. Id vnum hic annotamus, dum ab hoc numine omnes inspirari afflarique statuebant Aegyptii, hoc ita intelligendum esse, vt certissima et sapientissima ratione id fieri dicerent, non bruto impulsu; inde nomen Phthas huic rerum omnium genitori inditum est, quod ordinantem et decernentem significat [x], IAMBLICHVS [y] autem id rationibus Pythagoricis corrupit [z].

pag. 267. lin. 28. *Quae pompa et apparatus luculenter designat.* Poterant haec omnia prolixius explicari veraeque rationes huius ministerii sacerdotalis inter Aegyptios explorari, si in his accessionibus locus esset. Verum non magnopere desiderabunt diligentiam nostram, qui in *Pantheon Aegyptiacum* accuratissimi IABLONSKII ingressi ea loca consulent, quibus de sacerdotibus Aegypti multa pulchre obseruauit. Inuenient enim, sectas eorum [a], nomina praecipue a Deo, cui erant consecrati, mutuum sumta [b], victus rationem [c], methodum symbolicam, vt non nisi ab initiatis possent intelligi [d], linguam sacerdotalem [e], initiationes [f] et similia alia, iustis veterum testimoniis corroborata, et imprimis nomina ἱερογραμματέων [ff], arpedonaptorum [g], aedituorum [h], pastophorum [i], et quae alia sunt ad collegiorum sacrorum notitiam pertinentia [k], cum cura explicata, quae ex hoc fonte, quam ex riuulis nostris lectorem haurire malumus.

Quo

t) HEROD. L. II. c. 149. DIOD. SIC. L. I. c. 49. PLIN. L. V. c. 9. conf. CELLAR. Geogr. Antiq. L. IV. c. 1. T. II. p. 64. Hist. vniu.

u) Tom. I. §. 481 seq. p. 469 seq. p. 585 seqq. Itin. L. V. p. 63.

x) Pantheon. Aegypt. P. I. p. 50.

y) De mysteriis Sect. VIII. c. 2. 3.

z) Noëtarcham, secundum a summo Deo principium excogitando, vt λόγον Pythagoricum siue νοῦν Platonis infarciret. Inde verba eius obscura visa WACHTERO l. c. p. 103.

a) Prol. p. 71.

b) P. I. p. 58. 101. Inter haec nomina notum inter Graecos Therapeutarum, qui singulare collegium constituerunt, etiam inter Iudaeos Aegypti receptum, a peculiari Deorum cultu dictum, de quo suo loco T. II.

c) P. III. p. 81. 82.

d) Proleg. p. 135-140.

e) Pr. p. 130.

f) Prol. p. 140 seqq. inter haec erat circumcisio ib. p. 12. 14. 15. 141.

ff) Ib. p. 91. 92. 94. 96. hi vero proprie dicti sapientes.

g) Ib. p. 94. 95.

h) pag. 14. 91.

i) Ib. p. 97. P. I. p. 167. etc.

k) Prol. p. 77. T. II. p. 200.

Quo pacto facile cum aliorum doctorum virorum obseruationibus [l] de eodem argumento dicta comparari possunt, eaque confirmari luculenter, quae in hac paragrapho de sacerdotibus Aegypti ex veterum testimoniis ὡς ἐν συνόψει attulimus. Hoc vnum addimus a nobis praetermissum, huius generis hominibus adeo refertam fuisse Aegyptum, vt scriptor sacer nobis narret [ll], tempore Iosephi tam ingentem eorum fuisse numerum, vt ipsis ad commodam sustentationem certae Aegypti partes, atque possessiones adsignandae fuerint, perque totum regnum fundi amplissimi distribuendi, vt ex eorum reditibus cultum diuinum, multiplici rituum cumulo iam tum oneratum, certe per multiplicia sacerdotum ministeria amplum et prolixum commode obire, et quod literarum quoque studiis inuigilare iubebantur, iis excolendis et regi et patriae prodesse possent. Quam sacerdotum in Aegypto immunitatem atque ab oneribus publicis exemtionem suo adhuc aeuo viguisse auctor est HERODOTVS [m].

pag. 269. lin. 26. *Symbola Aegyptiorum hunc in finem, vt doctrinae obscurarentur, inuenta fuisse.* Aliam rationem cur primi sapientiae Aegyptiacae conditores ab Hermete primo, id est, ipso scientiarum et sapientiae omnis auctore, summo Deo edocti per imagines et symbola docere instituerint, acutissimus IABLONSKIVS [n] deprehendit in primarum mundi linguarum ac sigillatim Aegyptiacae sterilitate atque inopia, quae, cum obstaret, quo minus scientiae, maxime, quae pro obiecto habent res spirituales aliasque paulo abstrusiores et a vulgari hominum cognitione magis remotas, aliter quam per varios gradus et non nisi pedetentim excolerentur, necessitatem imposuit eiusmodi symbolis et imaginibus vtendi, vt res mente conceptas rite designarent, quod in ea mundi adhuc puerascentis infantia non melius quam per similitudines, locutionesque tropicas, allegoricas et symbolicas fieri poterat. Illustrat haec vir veterum linguarum peritissimus, ex ipsa lingua sancta, quae apud ipsum legenda sunt. Non abiicimus hanc coniecturam auctoris sui ingenio dignam, non putamus tamen in tanta seculorum istorum ruditate conceptus atque cogitationes sapientum de rebus diuinis atque humanis adeo abstrusas fuisse, et a cognitione vulgi remotas, vt non nisi imaginibus earum vmbrae quasi cum populo potuerint communicari. Ita enim aeui istius simplicitatem considerandam esse historia prisci orbis vniuersi loquitur. Sane si haec ipsa paupertas linguae populo sapientiam sola inuidisset, facilius fuerat, linguae paupertati conditis nouis elementis, quod postea factum, succurrere, et nouam linguam extruere; quam imagi-

l) Maxime WACHTERI l. c. passim, vid. p. 91. 92. 134.

ll) Gen. XLVII, 22.

m) L. II. c. 168. add. DIODOR. p. 21. Tertiam terrae vniuersae partem Menem regem sacerdotibus tribuisse asserit WACHTERVS l. c. p. 198. nullo tamen veterum testimonio adducto. Verisimile, aucta superstitione, exque ea sacerdotum multitudine auctos quoque esse reditus et possessiones, quod in gente superstitiosa et regibus sacerdotium ad regnandi artes adhibentibus non est mirandum.

n) l. c. prol. §. 59. p. 135.

imaginibus incertis res et verba hominibus ſurripere. Quare arcaniores latuiſſe rationes facile credi poteſt, modo dolus et decipiendi ſtudium quod poſtea ſuccreuit, et hieroglyphicam diſciplinam fere omnem perdidit, primis hieroglyphicarum imaginum auctoribus non tribuatur, quos ſeculi ſui integritas atque ſimplicitas ab hac ſcabie facile poteſt abſoluere.

pag. 270. lin. 20. *Venerationi populi commendarentur.* Vt metus, ne ſapientia Aegyptiaca, quae ad conſtituendam regni ſecuritatem regumque auctoritatem et potentiam excogitata erat, vileſceret, hieroglyphicam methodum vehementer commendauit, ita cautum quoque, ne arcana illa principia, theologica pariter atque mythologica, in vulgus exirent, et maieſtas regni ea ratione inter populum ferum et nondum arte et ſapientia expolitum detrimentum caperet. Inde factum, quod ex CLEMENTIS ALEXANDRINI teſtimonio [o] nouimus, vt *Aegyptii non quibuslibet ea, quae erant apud ipſos myſteria committerent, neque rerum diuinarum cognitionem deferrent ad profanos: ſed ad eos ſolos, qui erant ad regnum peruenturi; et ex ſacerdotibus iis, qui iudicati fuerant probatiſſimi, et educatione, et doctrina et genere.* Ex quo memorabili loco conſtat, iſtam arcani diſciplinam non tantum in occultando intimo myſteriorum ſenſu conſtitiſſe, ſed difficilem quoque, et ad quem pauci adſpirare poterant, ſelectum ingeniorum et nobiliſſima tantum capita ex omni regni nobilitate popoſciſſe, omnibus ad regiam maieſtatem religionis et ſapientiae vinculis confirmandam comparatis. Quae egregie confirmantur loco quodam Ezechieli poëtae tragici apud CLEMENTEM [p], vbi de Moſe, in ſpem regni a filia Pharaonis educato, ait:

Τροφαῖσι βασιλικαῖσι καὶ παιδεύμασιν,
Ἅπαντ' ὑπισχνεῖθ', ὡς ἀπ' οἰκείων σπλάγχνων ἐῶν.

Victu regio et diſciplina ſcientiarum
Exceptus ſum, quam ſi natus (regis filius) eſſem.

Quam aulicam ſapientiam caue ad populares ſcientias referas, et politicas artes tantum ſignificare putes; per regiae enim diſciplinae myſteria, arcana regni dogmata intelligenda ſunt, de quibus illud vnum in vulgus emanauit, in rege magnam habitare diuinitatis omnia permeantis partem, et quae arcana exhibebat ſymbola methodus hieroglyphica, ea ita eſſe explicanda, vt de diuinitate regis propter inhabitans numen conſtaret, ſacerdotibus in id conſpirantibus, vt interpretationes ſuas aulae accommodarent. Et hanc ex praecipuis cauſſis ſeruatae auctaeque methodi ſymbolicae in Aegypto fuiſſe, qui naſum habet, facile ſubodorabitur. Similia in hiſtoria gentis Sinicae etiam occurrunt, in qua primum quaſi

o) L. V. Strom. p. 242.

p) Ibid. Strom. L. III. p. 345. conf. quae iam ſupra in ipſo opere H. P. p. 82. monuimus. Comparandus cum his et ſeqq. SAM. SHVCKFORD. harm. ſcr. S. et prof. L. VI. Vol. II. p. 73 ſqq.

quaſi omnis ſapientiae fundamentum eſt, imperatorem eſſe coeli filium, et diuina origine coruſcare. Aliarum barbararum gentium conatus et conſilia ſimilia, in argumento ad noſtros limites proprie non pertinente, ne prolixi ſimus, praetermittimus, digna autem res eſt, vt accurate exploretur, fraudesque humani ingenii et aſtutiae pateant. Et hinc genuina atque vera ratio deriuanda eſt, cur libri hieroglyphici in adytis tantum templorum cuſtodirentur neminique paterent, praeter ſacerdotes, quam illis, qui ex regum voluntate ad hanc ſapientiae familiaritatem admittebantur, id quod Pythagorae exemplum, de quo ſuo loco, pulchre confirmat, qui non niſi aulae mandato ad iſtam diciplinam admiſſus eſt. Cauſſa quoque eadem videtur eſſe, cur vnus tantum in quouis ſacerdotum collegio fuerit ἱερογραμματεὺς, cuius ex nobili genere nati erat, ſacras explicationes hieroglyphicorum myſteriorum aulae potiſſimum tradere, quod exemplo Bitys prophetae in ſacrariis Sain in Aegypto nos docet IAMBLICHVS [q], qui haec myſteria regi Ammoni expoſuit.

pag. 271. lin. 5. a fin. *Lux clariſſima affundi poteſt.* Egregie in rimanda hac veteris Aegypti et mythologiae ſacrae ſignificatione cum verſatus ſit, quem toties laudauimus Iablonskius, lectori eius *Pantheon Aegyptiacum* [r] adeundum eſt, in quo non de myſteriorum tantum mythologicorum ſenſu ex veterum relationibus magno vſus ingenii acumine fuit ſollicitus, ſed et diuerſas horum interpretamentorum atque ſyſtematum aetates, mutationes et variationes pulchre detexit: ipſe vnus mille Kircheris, Cauſſinis, et ſimilibus praeferendus.

Ibid. not. a. lin. 2. *Vnde pro ſole ponitur.* Horus, ſiue Or Aegyptiorum Deus celebre in mythologia et theologia Aegyptiaca nomen eſt. Dicitur fuiſſe Oſiridis et Iſidis filius, multis fabulis ſacris celebratus. Et Graeci quidem Apollinem ſignificari volunt apud DIODORVM [s], PLVTARCHVM [ſſ], AELIANVM [t] aliosque; aſt hos homines audiendos non eſſe, qui comparatione numinum peregrinorum cum domeſticis ſuis infeliciter ſuſcepta omnem fere veteris theologiae hiſtoriam corruperunt, nemo in his ſacris verſatus facile negauerit. Et PLVTARCHO quidem [u] tempeſtas eſt, ac aëris temperies omnia ambientis, ſeruans alensque: ea vero interpretatio cum mythologia Aegyptiaca non conuenit, licet probabilem explicationem admittat, maxime vbi Hori, i. e. aëris certamen cum Syphone, i. e. mari in conſiderationem veniet [v]. Si

q) De myſter. ſ. 8. c. 5. p. 161. ex quo loco ſuſpicari licet, ſacerdotes, vaferrimum hominum genus, ita interpretationes ſuas inſtituiſſe, vt regis perſonae tanquam numini poſſent adplicari. Ait enim Iamblichus Dei nomen illud per omnia penetrans prophetam regi expoſuiſſe, quod ille de poteſtatibus ſupramundanis explicat, quales regibus tribuere non erubeſcebant.

r) Peculiari capite de hoc numine more ſuo diſſerit IABLONSKIVS P. I. L. II. c. 4. p. 201 ſeqq.

s) L. I. p. 22. HERODOT. L. II. c. 144.

ſſ) De Iſid. et Oſiride p. 375.

t) De animal. L. XI. c. 14.

u) pag. 366.

v) Conf. MAILLET deſcript. d'Egypte P. I. p. 18.

Si philosophorum Niloticorum explicationes sequimur, Horus ad ipsam solis substantiam referendus est, estque emblema solis, quo indicatur, quam solis virtutem, quae beneficia, quam ad terram nostram relationem Aegyptii soli, maxime circa et post solstitium aestiuum tribuerint. Huic cum in terrae Aegyptiacae fertilitate ex situ naturali profluente pleraque beneficia se debere faterentur, eum iuxta diuersum in coeli haemisphaerio situm diuersis numinum imaginibus designabant, et Harpocratem dicebant, ac repraesentabant symbolice solis infantiam et pueritiam, quando inferius haemisphaerium relinquit, Herculem vero solem in iuuenili robore constitutum dicebant, vbi haemisphaerium superius iam contigit, lucemque et calorem ampliorem cum terra communicat, Horum denique vbi circa solstitium aestiuum ad summum haemisphaerii superioris cacumen euasit, vigoremque virilem et plane maturum vbique transfundit. Quam explicationem MACROBII [w] auctoritate roborat IABLONSKIVS [x], qui erudite in hoc argumento more suo est versatus. Horus itaque Aegyptiis sol aestiuus est, non in coelo tantum conspicuus, sed in terra quoque sentiendus. Quamuis autem Horus dicatur filius Osiridis, qui solem repraesentat, nihil tamen, iuxta methodum Aegyptiacam, impedit vt non Horus quoque solem significare possit, cum in ista configuratione astrorum theologi Aegypti non ad solem ipsum, sed ad diuersas sideris eius relationes ad systema mundi maximeque regionis suae respexerint. Horum autem caue Graecum nomen putes, quem errorem HORAPOLLO [y] errauit; Aegyptium enim est, quo Or lucem significat.

pag. 273. lin. 6. *Fraudulenter egisse sacerdotes Aegyptios.* Posset id per omnem fere Aegyptiorum theologiam demonstrari, si eius hoc loco historiam scriberemus: ex dictis autem res sua, nisi egregie fallimur, luce radiat. Ex Iablonskianis explicationibus multa sibi notabit exempla lector eruditus et attentus, et quam fraudulenter egerit Ordo sacerdotalis, quomodo naso popellum duxerit, ad omnem fraudem paratus, iucundis speciminibus discet. Ex quibus hoc loco vnum Apidis exemplum examinandum commendamus, in quo nescias vtrum vel sacerdotum impudentiam, mendacia, fraudes, an Aegyptiorum etiam in summis dignitatibus constitutorum imbecillitatem, credulitatem et simplicitatem mirari magis debeas. Memorabilia quaedam de his plebis credulitati illudendi ausis sacerdotum Aegyptiorum peculiaribus obseruationibus exhibuit IABLONSKIVS, cuius loca in fine paginae [z] indicamus.

Ibid. lin. vlt. *Et hactenus concedi quoque potest.* Solent adduci testimonia DIODORI SICVLI, HERODOTI, aliorumque, quorum loca indicauit MENAGII [a] industria, cui addendus I. FR. REIMMANNVS [b], qui tamen

w) Saturn. L. I. c. 21.
x) l. c. p. 221. y) L. I. c. 17.
z) l. c. Tom. II. pag. 183. 185. 199. 205. 206. 252. 253.
a) Ad LAERT. L. I. f. 11.
b) Antiqq. liter. Aegypt. §. 16. p. 87. add. quos ex veteribus adducit THOM. BVRNET. Archaeol. phil. c. 8. p. 378.

men, dum concedit, antiquitatis nebulis oppressos, exacte dicere non posse, quos et quantos Aegyptii in Arithmetica et Geometria fecerint progressus, ex arithmetica Pythagorae et Euclidis geometria, quas ab Aegyptiis ille nullo teste deriuat, haud proletarios fuisse concludit, cuius conclusionis consequentiam lectori examinandam relinquimus: id tantum monentes, verisimile esse, quicquid harum scientiarum necessitas et vtilitas Aegyptiis commendauit, inter prima elementa constitisse, nec potuisse Aegyptios sacerdotes Graecos, Pythagoram atque Thaletem ea docere, quae alias pueri norunt, et qui prima geometriae elementa didicerunt. Nam et ille, diu inter sacerdotes Aegyptios versatus, domi demum inuenerat virtutem lateris oblongi in triangulo rectangulo ad caetera comparati et hic trianguli in circulo descripti inuentione hecatomben diis immolasse dicitur. Recte itaque BVRNETIVS, caste et sobrie de hac literatura disserens [c] inter geometriam et gaeodesiam, inter γεωμέτρας et γεωμετρῦντας distinxit. Non tacendum tamen est, Geometriam tribuere HERODOTVM [d] Aegyptiis, Nili inundatione ad eam colendam compulsis, quae facile concedi possunt, ast, elementa iuuenilia fuisse simul probant. Certe nihil analyticum, qualia viderunt et comprehenderunt Graeci, Aegyptiis videtur innotuisse, nisi quod serius a Graecis sub Ptolemaeorum regno et postea a Graecis didicerunt, qualia fuere, quae DIOPHANTVS, similesque reliquerunt, qui mathematicus Alexandrinus arithmeticam sublimiorem, quam algebram dicere moris est, ad geometriam transtulit, nihil ea in re a popularibus adiutus, quique in recentiorem, quam illa est, aetatem reiiciendus est [e].

pag. 275. lin. 7. *Non falso Aegyptiis tribuatur.* Astronomiam Aegyptiis tanquam domesticum inuentum veteres iam PLATO [f], ARISTOTELES [ff], DIOGENES LAERTIVS [g], ACHILLES TATIVS [h] aliique tribuerunt, DIODORVS autem longius progressus, Babylonios, ait, siderali scientia celeberrimos sua ab Aegyptiis accepisse. Non inuidebimus Aegyptiis hanc gloriam, quam imprimis Thebarum ciuibus vindicat Diodorus, quem tamen iactantius multa eis tribuisse facile palpari potest: nec negabimus, pyramidum ante tria annorum millia constructarum positionem, lineam meridionalem luculenter determinantem, quamuis acus magneticae vsus eo tempore nondum fuisset, exercitationem gentis in siderum contemplatione haud superficiariam prodere, dabimus etiam id τῷ πάνυ VIGNOLIO [i], obseruanti, pyramides vsum hunc etiam sacerdotibus praestitisse, vt dies aequinoctiales calendariis suis possent assignari: quin

nec

c) loc. cit. d) L. II. DIODOR. L. I. p. 73.

e) Conf. FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. IV. pag. 13 seqq. Ceterum quae necessitas coëgerit Aegyptios γεωμετρεῖν ex TATIANO Orat. ad Graec. p. 141. CLEM. ALEX. Stromat. Lib. I. p. 306. PORPHYR. vit. Pyth. n. 8. p. 8. IAMBLICHO vit. Pythag. c. 29. p. 134. discendum et iudicandum est.

f) In Epinomide.

ff) Metaphys. L. I.

g) Lib. I.

h) Ad Arat. phaenomena.

i) Diss. de annis Aegyptiacis, Miscell. Berol. T. IV. p. 10. cum quo conf. DVHAMEL hist. Acad. Scient. p. 420.

nec laude inuenti anni caniculo-solaris circa annum Per. Iul. 3389. eos priuabimus [k], haec enim theoremata iuge, quod Aegyptii obseruabant, astronomiae studium, otio sacerdotibus ad talia abunde suppetente, coeloque et climate fauente, haud difficili labore eos docere poterant: ast ad sublimiora astronomiae εὑρήματα ea transferre, fundamento caret atque demonstratione. Quanquam enim astronomia ad theologiam Aegypti constituendam maxime fuit necessaria, manifestum tamen ex doctissimis obseruationibus et explicationibus Iablonskianis, quibus siderum cultum ex mythologia Aegyptiaca exposuit, vulgaria fere omnia fuisse, quae magnis laboribus et immenso mythologiae hieroglyphicae labore delineauerunt. Vnde fatemur, non arridere nobis doctissimi viri coniecturam, suspicantis [l], Copernici hypothesin, terram circa solem moueri, sacerdotibus Aegypti olim non ignotam fuisse, Philolaum enim eius sententiae sequacem hoc a Pythagora, Pythagoram ab Aegyptiis accepisse, et in schola sua inter dogmata esoterica et arcana tradidisse, Indorumque Brachmanas, Aegyptiorum priscorum discipulos eandem opinionem ab iis habuisse. In his enim incerta ex incertioribus probari, quaeque vna negatione difflari possunt, pro verisimilibus afferri quis non videt? Nobis, si sententia nostra dicenda est, ea quae de motu solis differuerunt Aegyptii, et nos paulo ante, vbi Hori explicationem dedimus, annotauimus, satis euincere videntur, nihil de terrae motu circa solem Aegyptiis innotuisse, quemadmodum Indicae traditiones de hoc problemate longe alium sensum habent, quam astronomia nostra istis tribuit. Ipsam quoque seculi ruditatem, (antiquissimum enim et fere primum studium Aegyptiorum astronomiam fuisse, veteres fere omnes consentiunt,) ab hac hypothesi, ingenium et meditationem obseruationum fidei inaedificatam poscente abhorruisse, nobis est verisimillimum [ll]. Ex his vero intelligi quoque potest, valde improprie loqui STRABONEM [m] scribentem, οἱ ἱερεῖς καὶ φιλοσοφίαν ἤσκουν καὶ ἀστρονομίαν, *sacerdotes in philosophia et astronomia se diligenter exercebant.* Hoc enim, si admittendum pro vero, non sensu Graecanico intelligendum est, sed Aegyptiaco, quo, quicquid vulgo inuidebant sacerdotes, philosophia vocabatur. Verisimile tamen, sub Graecorum imperio Aegyptios etiam astronomiam philosophicam discere coepisse, secus ac vult Strabo, qui Graecos astronomiam ab Aegyptiis accepisse, eorum iactantia deceptus contendit. Plato enim et Eudoxus astronomicam eruditionem non tam Aegyptiis quam Pythagoreis, hique suo magis ingenio quam illis debuerunt, quamuis contrarium visum sit Iamblicho et Alexandrinae sectae philosophis aliis, ex antiquitate Aegypti suo conditori gloriam quaerentibus. Siderum tamen motus quos-

k) Ab Aegyptiis hanc anni emendationem accepit Iulius Caesar, conf. VIGNOL. l. c.

l) l. c. prol. §. 42. p. 99 seq.

ll) Conf. Hist. orb. vniu. T. I. §. 558. p. 459 seqq. legendus autem h. l. prae ceteris, ad exuendum antiquitatis praeiudicium BVRNETIVS l. c. in quod heic incidisse eruditissimum Iablonskium dolemus.

m) L. XVII. p. 1135.

quosdam obseruauisse Aegyptios non negamus, vel solus enim Osiridis atque Isidis, id est, solis atque lunae cultus ad res naturales relatus id nobis persuadet, prouocatque ad eiusmodi obseruationes ARISTOTELES [n]: sed cuius eae generis fuerint, ex dictis iudicandum est. Certe cum tam sero cognouerint, anni diebus CCCLX. quinque esse addendos, qui inde ἐπαγόμενοι dicti sunt, recte inde infertur lento gradu eorum astronomiam profecisse, magisque fuisse ἀστρονομοῦντας quam ἀστρονόμους. Plura dabit historia astronomiae WEIDLERIANA [o].

Ibid. lin. 20. 21. *Ab exercenda musica arcuisse, quod animos emolliat.* Multis probari posset, musicam Aegyptiorum fuisse popularem, non vero philosophicam, si id ageremus. Quaecunque enim apud veteres de ea re occurrunt, id modo euincunt, ad laetitiae publicae vsum Aegyptios musicam adhibuisse. Id de sacris publici gaudii caussa institutis tradit IVLIVS POLLVX [p], et de viris atque foeminis in Aegypto nauigantibus ad sacra Dianae in vrbe Bubasti celebranda HERODOTVS [q]. Sistrorum quoque siue crepitaculorum aeneorum vsus, quem ab Aegyptiis ad Abyssinios transiisse notat IOBVS LVDOLFVS [r], testis est, non tam ad harmoniae rationes, quam ad sonum et concentum eos respexisse. Scilicet Osiris, si verum est, quod DIODORVS habet, musicorum agmen circumduxit, ad cicurandos feros vulgi Aegyptiaci animos. Haec ad philosophiam inter Aegyptios faciunt plane nihil. Ex his locus *auctoris* Ἑρμαϊκῶν apud CYRILLVM [s] explicari potest, vbi inter inuentiones Hermeticas, etiam musica nominatur. Qua intelligi non instrumentorum musicorum vsum, sed canendi artem, siue vocalem, acute vidit WACHTERVS [ss]. Vnde nugatus est DIODORVS more suo, scribens, *Mercurium lyrae a se inuentae tres chordas induxisse, anni tempora imitatum: tres enim tonos fecisse acutum, grauem et medium: acutum ab hieme, medium a vere desumsisse.* Quod falsum esse recte affirmat MARSHAMVS [t], obseruans, Diodorum, Mercurium Aegyptium cum Graeco confundere, qui lyrae inuentor dicitur. Opponi potest Diodoro DIODORVS, paulo post [u] scribens, *moribus Aegyptiorum palaestram et musicam discere non licet: nam palaestrae exercitiis robur virorum debilitatur, musica vero animi hominum effeminantur.*

Ibid. lin. 33. *Aesculapium nomen apud Aegyptios celeberrimum.* Solebant Aegyptii Mercurio vel Thoth Aesculapium Memphitem iungere, quod vterque, cum homines essent, post mortem cultu religioso decoratus fuerat. Quis tamen ille Aesculapius Aegyptiorum, cum Graeco non confundendus, fuerit, obscurum est, et coniecturis tantum definiendum. In MANETHONIS dynastiis ab Africano et Eusebio seruatis [x] occurrit rex Tosor-

n) De coelo L. II. c. 12.
o) cap. 4. p) L. IV. c. 2. p. 193.
q) Lib. II.
r) Hist. Aethiop. Lib. II. p. 380. Isidi Sistrum appingebant Aegyptii.
s) Contra Iulian. L. I. p. 30.
ss) Harm. naturae et script. c. 7. §. 4. p. 142.
t) Can. chron. p. 37.
u) pag. 51.
x) Apud SYNCELLVM chor. p. 56.

Toſorthrus, quem, ait, Aeſculapium Aegyptiis haberi ob medicandi peritiam. Quam quidem illi ad ipſum Mercurium primum ſolebant referre, qui floruit regnante Athothe, de quo Manetho: *huius feruntur libri anatomici; nam medicinam profitebatur.* Quod nihil aliud dicere velle, recte coniicit IABLONSKIVS [y], quam tempore Athothae, ſcientiam medicam in Aegypto inueniri et excoli coepiſſe, illiusque principia et inuenta columnis in templorum adytis aut in ſpecubus ſacris, inſcripta fuiſſe. Quod autem ſimilia de Toſorthro referuntur, id innuere videtur, ſub illius regno ſtudium ſcientiae medicae inſignia expertum eſſe incrementa, et obſeruationes medicas in templorum adytis valde fuiſſe auctas. Quae veriſimili porro coniectura vir doctus roborat, ipſe conſulendus. Quanquam autem ſe illa ita habere, veriſimile ſit, ipſumque Aeſculapii axioma ad primos terrarum Aegyptiacarum moderatores atque principes referri poſſe videtur, attamen, ſi Aegyptiorum traditionibus ſtandum eſt, medicinae auctor et inuentor, ſiue Aeſculapius ille, numen illud eſt, quod Serapin famoſiſſimo nomine vocarunt. Plena ſunt omnia apud veteres de Serapide, quem pro Aeſculapio habitum eſſe, TACITVS [z] probe monuit. Non exſcribemus loca, quibus conſtat, Graecos Aeſculapium ſuum cum Serapide vnum eundemque ſtatuiſſe, legant ea, qui cupiunt, apud Panthei interpretem [a]. Illud certum, omnem ſalutaris artis cognitionem ad Serapidem ab Aegyptiis fuiſſe relatam, vnde auctoritas illa Numinis tantopere depraedicata, vt, queis in eius templo dormitare noctemque tranſigere permiſſum fuit, ſpe fruerentur, fore, vt ſibi dormientibus, per quietem ſalutis remedium oſtenderetur. Et huc omnia pertinent, quae de Serapidis cultu apud Aegyptios, paſſim traduntur, quem quidem peregrinum fuiſſe et demum ſub Ptolemaeorum regno in Aegyptum veniſſe, nonnulli ex locis Taciti et Clementis Alexandrini atque Macrobii colligunt, veterem autem Serapidis religionem cum renouato eius cultu ad Graecorum habitum confundunt [b]. Quae, ſi quis attentius conſiderauerit, deprehendet, inanem ſacerdotum loquacitatem, imaginationis vim, cauſſasque naturales alias interdum in locum numinis ſucceſſiſſe. Ex quo de re medica veterum Aegyptiorum ſobrium fieri poteſt iudicium, clareque perſpici, quam pulchre naſo populum ſacerdotes Aegyptii duxerint. Aliter autem, ne hocquidem taceamus, viſum SAM. SCHVCKFORDO [c], qui putat, morbos in tam temperato coeli climate et regione, qualis erat Aegyptus, fuiſſe rariſſimos, adeoque medicinam practicam non magnopere locum apud eos habuiſſe: quae vero Diodorus et Herodotus ea de re habent, de ſpirituali medicina, id eſt, de purgatione diaetaque theologica intelligenda eſſe, ideoque medicinam cum theologia inter ſacer-

y) P. III. c. 6. p. 19. vbi ſingulari capite de Aeſculapio Aegyptiaco agit.

z) Hiſtor. l. 4. c. 84. conf. APVLEIVS L. X. metam. circa fin. et L. XI.

a) P. III. L. V. c. 6. p. 191 ſeqq.

b) Conf. BAVMGARTEN. ad hiſt. vniu. T. I. n. 304. p. 429.

c) Harm. Script. S. et profan. L. IX. p. 526.

ſacerdotes coaluiſſe [d]. Aſt manifeſtam vim inferre haec veterum dictis, quilibet videt, qui in pharmaceutica medicina ſedulos fuiſſe ſacerdotes non negant. Nec magnopere, quae in contrarium afferuntur, rem probant, colligi enim ex morbis Iſraëlitarum, quibus remedia praeſcripſit Moſes, non poteſt, adeo liberos a morbis Aegyptios fuiſſe, cum illi ſcabiem iſtam regionis ex priſtina ſede attulerint, dum adhuc eſſent Aegyptiorum colonia. Quamuis autem veriſimile ſit, magicam quandam medicinam, maxime diaeteticam inter ſacerdotes Aegyptios in vſu fuiſſe, et adhibitas in vſum ſacras purgationes, abſtinentiam a quibusdam cibis atque herbis, indeque therapiam quandam miraculoſam ipſos fuiſſe commentos, huicque Serapidis cultum, per omnes fere gentes celeberrimum, eos ſuperſtruxiſſe, nihil tamen aliud inde euincitur, quam empiricam medendi rationem callidiſſimos homines religionis ſpecie commendauiſſe, ſicque honori ſuo, atque commodis inſeruiuiſſe [e]. Quae vero vir ille doctus pro confirmanda ſententia ſua affert, Pythagoram diaeteticam primum introduxiſſe, Hippocratem primum medicinae rationalis fundamenta poſuiſſe, ad Graecos tantum pertinent, nec Aegyptiorum medicinae poſſunt obiici, imo Pythagoram ſuae diaeteticae rationes inter Aegyptios ſacerdotes, inter quos diu commoratus eſt, didiciſſe eſt veriſimillimum. Itaque hanc leuem medicinae gloriam Aegyptiis non inuidebimus, ipſam vero medicinam vulgarem fuiſſe ex adductis rationibus recte tuemur: quae quam tenuis et miſera fuerit, et certis tantum remediorum formulis adſtricta, immo ad certa tantum morborum ſingularium genera relata, ſolique incertae et ineptae experientiae alligata, ab illis diſcendum eſt, qui artis ſalutaris hiſtoriam ſcripſerunt [f], hic non exſcribendis. Alias non in vulgus exiiſſet ars illa iatrica, et plebeiam diligentiam occupauiſſet, vnde ſcripſit HOMERVS [ff]:

Ἰητρὸς δὲ ἕκαςος ἐπιςάμενος περὶ πάντων
Ἀνθρώπων, ἦ γὰρ Παιηόνιός εἰσι γενέθλης

Quiuis mortalium ibi eſt medicus omnium
Hominum probe gnarus, ſunt enim Paeonia generatio.

pag. 278. lin. 23. *In hoc ſtudium incubuiſſe.* Nemo id facile negabit, qui priſcorum ſeculorum indolem hominumque curioſitatem et veſaniam ponderauerit. Viguiſſe autem aſtrologiam apoteleſmaticam mature in Aegypto, ex eo diſci poteſt, quod ab Aegyptiis eam didiciſſe Chaldaeos, huius artis longe peritiſſimos, tanquam certum perhibet DIODORVS [g].

Quan-

d) Potuiſſet Shuckfordus ad ſcholam Pythagoricam prouocare, quae medicinam theologicam magicamque cum phyſiologica copulauit, quod Pythagoram didiciſſe volunt apud Aegyptios. Vide quae T. I. p. 1097. allata ſunt.

e) Conf. CONRING l. c. WHARBVRTON. diu. leg. Moſ. L. IV. ſ. 2 ſeq. Hiſt. vniuerſ. T. I. §. 561. p. 460 ſeq.

f) CLERIC. hiſt. med. L. I. c. 5. SCHVLZIVS hiſt. medic. Per. I. c. 4. p. 48 ſeq. GOELICKE hiſt. med. Per. II. BAKCHVSEN de medicinae origine et progreſſu Diſſ. 1. 2. REIMMANN. l. c. p. 77. aliique.

ff) Odyſſ. IV. conf. HEROD. L. II. c. 74.

g) Lib. I. p. 51.

Quanquam enim in eo falli, ſupra demonſtrauimus, quod putat, Chaldaeos coloniam Aegypti fuiſſe et doctrinam ſuam ex hac prima ſede in Orientem transtuliſſe, non potuit tamen hanc traditionem hiſtoricus tanquam veram in annales ſuos transſcribere, niſi potuiſſet ad antiquiſſima tempora prouocare, quibus aſtrologia iudiciaria in Aegypto culta eſt. Idque probant quoque adſcripti Mercurio libri aſtrologici, qui, quamuis hunc auctorem mentiantur, et ab eo profecti non ſint, id tamen inde rite concluditur, credidiſſe Aegyptios, hanc artem ſimiliter vt ceteras ex communi hoc ſapientiae fonte antiquiſſimo profluxiſſe. Vnde ſententiae Cl. WACHTERI [h] ſubſcribere non poſſumus, aſtrologiam iudiciariam, non eſſe doctrinam a Tauto profectam, ſed a recentioribus Aegyptiorum aſtrologis Petoſiri et Necepſo inuentam et ſcriptis propagatam. Et teſtem quidem, quod putat omni exceptione maiorem MANETHONEM aduocat, qui ab initio *apoteleſmaticorum*, ſeu praedictionum aſtrologicarum ita Ptolemaeum regem alloquitur:

Digna tibi haec dona fero regali imperio,
Nocte inſomnis agens et interdiu multum laborans
Vt tibi libros, quos elaboraui, quos paraui
Hos tibi mitterem, laborem noſtrorum magnum emolumentum,
Vt quae ipſe obiter et curſim Petoſiris
Dixit, ea omnia certa claraque memorarem
Rythmis heroicis, et hexametris verſibus.

Addit verſiculum *Auſonii* canentis:

Quique magos docuit myſtèria vana Necepſus.

Aſt nihil aliud inde ſequitur, quam hos duos reges artem iſtam, forte non tam ſtrenue antea cultam, quam ceteras, promouiſſe, et ſub eorum regno et fauore, inter ſcientias philoſophicas fuiſſe receptam, cum prius priuata tantum curioſitate excoleretur. Vixit autem vterque, ſi MARSHAMVM [i] ſequimur ſeculo XVI. poſt diluuium. Addit aliam rationem vir doctus, quae etiam audienda. Putat rem ipſam nouitatem huius diſciplinae demonſtrare. Nam quo tempore Tautus vitam inter mortales egit, coelum nondum nominibus hominum, Saturni, Iouis, Mercurii, Veneris, Martis, quibus ars genethliaca vtitur, fuiſſe contaminatum, nec nomina ſtellis a meritis hominum impoſita. Infra Tautum eſſe haec figmenta, nec niſi poſt obitum et apotheoſin eius in ſphaeram coeleſtem allata. Poſſumus hoc totum viro erudito concedere, nihil enim aliud inde ſequitur, quam aſtrologiam iudicariam ad Hermetis primi aetatem non aſſurgere, quod nobis quoque videtur certiſſimum. Inde autem nondum ſequitur, tempore naſcentis vel adoleſcentis monarchiae

h) Harm. nat. et ſcript. p. 141.

i) Can. chron. p. 474.

chiae Aegyptiacae, quod ſerius incidit, coeleſtia ſigna nomina ab hominibus nondum accepiſſe, quanquam illa non fuerint, quae Graeci ſideribus tribuerunt, quaeque eo tempore cum Graecanica eruditio in Aegypto inualeſceret, veteribus Aegyptiacis ſurrogata ſunt. Antiquiſſima enim nomina prima regni Aegyptiaci aetate hodie apud veteres occurrentia, quae magno labore conquiſiuit Iablonskiana diligentia aliud nos docent, vnde rationis a Wachtero adductae neruus concidit. Quod ſi eam vero aſtrologiam apoteleſmaticam intelligit, quam Ptolemaeo tradidit Manetho, concedimus quidem argumentum, ſed id ſtatum quaeſtionis nec tangit, nec hanc ſoluit [k].

pag. 279. not. n. col. 2. *Ratio Aegyptiacae religionis dubitare non patitur.* Harpocratis nomen et numen quemadmodum Serapidis quoque diu latuit, nec ante Alexandri M. tempora eius apud vllum ſcriptorem Graecum fit mentio, vnde iuſta ſuſpicio eſt, ſub Ptolemaeorum regno hoc demum numen increbuiſſe, et quidem in inferiori Aegypto, vbi Buti, ſacra ſolennia quouis anno ſtato tempore celebrabantur, et quidem cum Horo, qui Harpocrati cultu et religione pari in vno eodemque templo iunctus eſt, niſi cum CVPERO [l] eundem eſſe vtrumque magis videatur veriſimile. Eius hiſtoriam diligenter poſt laudatum virum doctum explicauit IABLONSKII diligentia [ll], qui multis argumentis euicit, in theologia Aegypti aſtronomica Harpocratem ad ſolem relatum eſſe, vnde nonnullis ipſe Oſiris, aliis filius eius fuiſſe dicitur: nempe quemadmodum de Horo quoque obſeruauimus, certus ſolis ſitus in Zodiaco per eum ſignificatus eſſe videtur, ſymbolumque fuiſſe ſolis renouati, vel de nouo exorti, non quotidiano ortu, ſed ſolſtitiali hyberno, vnde tenelli quoque infantis figura eum ſolebant repraeſentare: quae quoque cauſſa fuit, cur digito ori impreſſo notabilis effingeretur, quod poſtea Graecanica ingenia ad ſilentium de rebus ſacris obſeruandum traxerunt, rectius autem ſtatum infantilem ſolis ad orbem terrarum relati in mythologia [m] Aegyptiaca ſignificauiſſe, eſt veriſimile. Nobis hoc loco ideo imago Harpocratis, apud Graecos quoque et Romanos valde ſacra habita memoranda eſt, quod dubium non ſit, locum illi inter amuleta magica fuiſſe, ideoque eam a multis a collo appenſam et in annulis comprehenſam in digitis geſtatam eſſe, quod veteres memorant. Certe PLINII [n] aetate *Harpocratem, ſtatuasque Aegyptiorum numinum in digitis viros quoque portare coepiſſe*, ex eius teſtimonio conſtat: vnde tot Harpocratis imagunculae et ſigilla paſſim in muſeis principiumque pinacothecis

k) Nimium probat argumentum Wachterianum, nam ex eo ſequitur, non Aegyptiacae tantum, ſed Chaldaicae quoque, omnisque aſtrologiae apoteleſmaticae aetatem multo eſſe inferiorem iſta mundi renaſcentis infantia, quod tamen de Chaldaeis nemo contendit, contrarium omnes aſſerunt.

l) Diſſ. de Harpocrate, conf. IABL. l. c. P. I. p. 213 ſeq.

ll) l. c. P. I. c. 6. p. 241 ſeqq.

m) Ibid. §. 7. p. 254.

n) L. XXXIII. c. 2.

thecis seruari videmus, quae tamen Graecorum magis, quam Aegyptiorum superstitioni adscribenda sunt, et a Graecis ad Aegyptios delata auideque pro more recepta sunt.

pag. 280. lin. 12. 13. *Magiae et medicinae natae additas esse e religione vires.* Probe hanc PLINII obseruationem tenendam esse putamus, in decernendo magiae vsu medico. Patet enim, ad religionem Aegyptios sacerdotes, quotquot curae sanitatis se dicauerant, quod certum aliquod eorum genus, certamque familiam fuisse, constat, suum medendi genus retulisse, cum e contrario vulgus medicorum ex formulis a maioribus acceptis morborum remedia praescriberent. Illud itaque sacerdotum Aegyptiorum studium medicinae, non physicum fuit, sed magicum, et numinum inuocationibus, lustrationibus, herbis sacris, et fortasse imprecationibus quoque, morborum auerruncandorum, constitit. Talia enim de Iside promisisse Aegyptios luculentus locus DIODORI euincit, qui de hac re ita [o]: *Isin multa sanitati hominum pharmaca inuenisse, tradimus, vtpote quae scientiae medicae fuerit peritissima, adeoque multa solerter excogitasse. Quam ob caussam nunc quoque ad immortalitatem elata, sanatione hominum maxime gaudeat, et insomnis, si quis opem petierit, manifestam numinis praesentiam promtamque indigentibus bene merendi facultatem exhibeat. Ad demonstrandum hoc afferre se, aiunt, non Graecorum more fabularum vanitatem, sed factorum euidentiam. Nam totius prope orbis testimonio se niti, qui effusis Deam honoribus ob praesens in medicando numen, remunerentur. In somnis enim adsistentem aegrotis remedia contra morbos subiicere, eique morigerantes nec opinato conualescere. Multos etiam a medicis* (vulgares et profanos intelligit) *propter morbi difficultatem desperatos ab hac auxilium accipere, plurimos oculis prorsus captos, aut alia corporis parte mutilatos, si ad Deae huius opem confugerint, in pristini vigoris integritatem restitui. Inuenit illa, inquiunt, pharmacum immortalitatis, quo filium Horum Titanum insidiis oppressum, et mortuum in aquis inuentum, non tantum, reddita anima, in vitam reduxit, sed etiam immortalitatis participem fecit. Hic vltimus Deorum post parentis Osiridis ab hominibus translationem regnasse videtur: Horumque interpretantur Apollinem, qui medendi et vaticinandi artem ab Iside matre edoctus, oraculis et medicationibus bene de mortalium genere meritus est.* Facile ex hoc luculento Diodori loco perspiciet lector, eum de illis temporibus loqui, quo Graeca medicina ad Apollinem et Aesculapium relata, in Aegypto obtinuerat: hoc enim tempore demum famam medicinae Aegyptiacae inualuisse supra ex Hori et Serapidis cultu iatrico demonstrauimus, adeoque vetustissimae Aegypto hanc magicam vel religiosam medendi artem tribuere non audemus. Ast apparet quoque ex hac historici, Graeca, more suo cum Aegyptiis saepe miscentis, narratione, eo tempore, quo Serapidis medicina, quae tota sacra fuit, viguit, hanc medendi speciem ad Isidem quoque matrem

o) Bibl. L. I. p. 22.

trem fuiſſe relatam, et in hoc quidem rei articulo Aegyptios ſacerdotes ſuam medicinam tanquam diuinam, diuinisque auxiliis efficacem, artificioſae Graecorum medicinae oppoſuiſſe, vt, quam gloriam feliciter tractatae artis ſalutaris Graecia ipſis eripiebat, magico ſacroque cultu ſuis vindicaret: quod recte dixit Plinius, magiae et medicinae natae additas vires e religione. Quae ideo hic monenda nobis viſa ſunt, ne gloriam medicinae inuentae ad antiquiſſima Hermetis primi tempora trahamus, et ita in ineluctabilem ἀσυςάτων chronologicorum ſyluam implicemur, e qua nemo ſe extricare poteſt, quod accidiſſe eruditiſſimo *hiſtoriae medicinae* ſcriptori Io. Henr. Schvlzio [p] dolemus.

pag. 287. lin. 15. *Deos offendimus, ex hominum genere natos atque mortales.* Communis haec et vulgata plerorumque virorum doctorum, non recentioris tantum aetatis, ſed et vetuſtioris, opinio eſt, Aegypti Deos maiores, Oſirim, Iſidem, Ammonem, Horum, Vulcanum, Herculem, Pana ſimilesque homines fuiſſe primo ex hominibus prognatos, ſed deinde propter inſignia merita, et collata in humanum genus beneficia, in Deorum cenſum relatos eſſe. Quod vt de Graecis facile probari poteſt, ita myſteriorum quoque Aegyptiacorum arcana et interior ratio fuiſſe, plerisque viſa eſt [q]. Non digrediemur ad ea veterum loca, inter quae Euſebii eminet, ad quem ſuo loco cum aliis prouocauimus, qui eandem originem idololatriae Aegyptiacae tribuit. Alii e contrario a Graecis ſeductos eſſe, qui anthropolatriam apud Aegyptios introductam, aſtrolatria antiquiorem faciant, et hanc prima idololatriae fundamenta exhibuiſſe contendunt. Quam imprimis ſententiam poſt Schvckfortvm [r] pulchro eruditionis apparatu defendere ſuſcepit Iablonskivs [s], qui non tantum hominum cultum religioſum multo iuniorem putat, cultu ſiderum apud Aegyptios, ſed apud eos quoque veros natales idololatriae, aſtra pro numinibus habentis quaerendos eſſe longa diſſertatione demonſtrare conniſus eſt. Eandem tibiam inflauit eruditus *concordiae naturae et ſcripturae auctor*, peculiari digreſſione de Diis hominibus, cui veriſimile eſt, poſt euaneſcentem paulatim ſummi numinis cultum, hunc, qui prius cum cultu ſiderum iungebatur, ſerius exortum, vt, qui magnis beneficiis humanum genus affecerant, in Deorum numerum cooptarentur. Non eſt huius arenae, de hac quaeſtione longam diſceptationem inſtituere, et quae pars ſequenda ſit, in hac ſupplementorum ſylloge operoſe oſtendere. Facient id illi, qui theologiae hiſtoriam explicant, ad

 quo-

p) Period. I. Sect. I. c. 2. §. 19. ſeqq. p. 20 ſeqq. Ita vero concordia iniri poteſt, inter eos, qui medicinam Aegyptiorum magicam tantum fuiſſe contendunt, inter quos eſt Schvckford. Conn. V. T. Vol. I. p. 208. cum iis, qui eam medicam et empiricam fuiſſe, affirmant, quod prolixe tuetur Warbvrton. leg. Moſ. Vol. II. p. 39 ſeqq. vtraque enim pars ſuo modo verum ſectatur et cum laruis pugnat.

q) Conf. Byblius apud Evseb. praep. eu. L. I. c. 9. p. 33. Diodor. L. I. c. 8. Mosheim. ad Cvdworth. p. 247. Auct. hiſt. vniu. T. I. §. 510. p. 428. Bavmgarten. ad h. l. n. 305. et plerique alii.

r) loc. cit.

s) l. c. prol. p. 26 ſeqq.

quorum cancellos argumentum proprie pertinet. Non tamen inuidebimus lectori Iablonskiana argumenta [ſſ], quibus communem ſententiam, praecipuum obiectum cultus religioſi Aegyptiorum fuiſſe homines, poſt mortem honoribus diuinis donatos, falſitatis conuincere aggreſſus eſt, vt ea cum illis, quae nos olim, communem ſententiam ſecuti ſcripſimus, poſſint conferri, et imprimis, quomodo in hac controuerſia modus et limitatio ex noſtra opinione poſſit adhiberi, conſtet. Hunc enim virum doctum, ob eruditionem et accurationem, prae reliquis audiendum eſſe, lubenter fatemur [t], aſt examinandum, vt rei probabilis exiſtat ſententia. Maximum atque primum argumentum auctor laudatus in eo ponit, quod omnis illa ἀνθρωπολατρεία Aegyptiis praeter rem afficta, Graecis debeatur, qui myſteriorum ſuorum ad defunctos praeclaros homines olim relatorum memores, more ſuo Aegyptiae religionis cultum cum myſteriis ſuis confuderunt, cum tamen longe inter ſe differre, ſit in propatulo: quo pacto narrationem quandam Leonis Sacerdotis Aegyptii, ad Alexandrum M. qui epiſtolam ad matrem perſcripſiſſe dicitur [u], in qua ſatis clare dicitur: maiorum etiam gentium Deos, quos Varro conatur ad mundi partes ſiue elementa transferre, homines fuiſſe, falſitatis arguit. Quam epiſtolam ab homine Chriſtiano quodam pia fraude confictam ex eo potiſſimum caute ſuppoſitionis ſuſpectam reddit, quod ad talia DD. eccleſiae νοθείας valde ſuſpecta ſoleant prouocare, nec de mente Aegyptiorum adeo fuiſſet diſputatum, ſi res ita clare ſe habuiſſet, ad quam tamen nemo veterum prouocauit. Quod ratiocinationis robur, an ſatis validum ſit, ad hunc praeciſe teſtimonii locum elidendum, lectori ratiocinandi regulas edocto diſcernendum relinquimus. Et eandem fere reſponſionem contra Euſebii teſtimonium obiicit, cuius auctoritatem non quidem vilipendet, ſed opinioni praeiudicatae litauiſſe contendit: id quod nobis videtur quaeſtionis principium petere, de qua proprie diſceptatur. Verum ipſos quoque Graecos in conſilium aduocat, ſaltem veteres, et imprimis Herodotum, teſtatos, barbaros non, ſicut Graecos ſentire, Deos ex hominibus eſſe genitos: id quod obſcuro, ſi fatendum quod res eſt, Maximi Tyrii loco [v] confirmat, vno Herodoti loco [x] munitus, quo teſtatur, νομίζουσι δ᾽ ὦν Αἰγύπτιοι οὐδ᾽ ἥρωσι οὐδὲν, *Aegyptios heroës nullo cultu proſequi*, neque poſſe produci a primo rege vſque ad Vulcani ſacerdotem, quo vllus Deus forma humana extiterit, neque etiam vel prius, vel poſtea in regibus Aegypti extitiſſe quendam, qui Deus fuerit, qualia apud hunc ſcriptorem loca plura occurrunt, quibus ad originem diuinam genealogiarum Aegyptiarum prouocatur, quae apud ipſum legenda ſunt. Idem vero ex dynaſtiis quoque Manethonis oſtendere ſatagit, qui regnum

ſſ) c. 10. p. 168 ſeqq.

t) Proleg. §. 18 ſeqq. p. 36 ſeqq.

u) Memorat eam Avgvstinvs de ciu. Dei L. VIII. c. 5. quibus addi ſolet locus Cypriani de idol. vanit. p. 12. atque Minvcii Fel. in oct. c. 21. Athenagorae apol. p. 31.

v) Diſſ. XXXVIII. p. 455.

x) L. II. c. 50.

gnum Deorum et Semideorum a dynaſtiis hominum diſtinguit. Cum vero dynaſtiae hominum incipiant a Mene, qui conſenſu omnium, primus ex Chami poſteris in Aegypto regnauit, ſiue is ſit Chamus ipſe, vti nonnullis placet, ſiue Miſraimus, Chami filius, quod plurimis videtur, aut nepos, quod vero videri Noſter putat ſimilius, neceſſario ſequi, Deos eorumque regnum antecedere regnum primorum Chami poſterorum, ac plane ſupra diluuium collocandum eſſe, ſicque Manethonis dynaſtias ex veteribus concepiſſe omnes, Africanum, Euſebium, Syncellum. Monet quoque vir doctiſſimus, et ad circumſtantias omnes attentus, non poſſe ex regibus Aegypti oſtendi Menem quenquam, in quem omnes illae ſacerdotum fabulae de Iſide, Oſiride, Horo et Typhone, vere et recte quadrare poſſint, nec poſſe oſtendi regem alium, cui omnes illae de Oſiride fabulae conueniant, cum eis inſint multa, quae hiſtorice et proprie accipi nullo modo queant, quamuis ad has fabulas multa poſtea acceſſerint aeui poſterioris. His potiſſimum rationibus ductus vir doctus more ſuo luculenter et diſerte totam hanc cauſſam enarrat, in id potiſſimum intentus, vt demonſtret, Graecorum maxime Alexandri M. diuinitatem affectantis in gratiam, plaudentibus Ptolemaeis, iſta recentiori aeuo fuiſſe excogitata, vt ſpem haberent, fore, vt olim et ipſi Anubis vel Oſiris euadant. Quae omnia a viro diſerto et acuto eleganter dici, et non ſine veriſimilitudine, non negamus, ἀκμὴν tamen ratiocinandi, vimque illam inferendi, qua veritas concluditur, et auctoritatem teſtimoniorum, merito deſideramus, et a poſſe ad eſſe eum concludere tantum, manibus palpamus, certe euidentibus veterum teſtimoniis et concatenatae Aegyptiorum traditioni contraria affingi, et non niſi obtorto collo accomodanda nobis videntur. Expendat haec lector, ſi velit, certe id tamen nobis reſtabit, cultum quendam magnorum hominum, ſed diuinitatis numine repletorum, ex confuſo et incerto traditionum fonte Aegyptios ad theologiam ſuam traxiſſe, certiora vero dari non poſſe, cum nec Graecorum hominum fides ſatis certa atque tuta ſit, nec inter ſe cohaereant traditiones Aegyptiae, ex quibus, quantum quidem videmus, certum ac definitum exſculpi poteſt nihil. Longius procedit WACHTERVS [y], et Aegyptios multa ſaniora praecepiſſe non ſine quadam confidentia aſſerit, qui tamen, cum nudas ſuſpiciones attulerit, eas tuto lectori ponderandas relinquere poſſumus.

pag. 287. lin. 29. *Diuinum in iis genium vel potius partem diuinitatis, quae omnibus rebus ineſt, reſidere.* Supponit haec aſſertio opinionem vetuſtiſſimam totius fere mundi priſci, diuinitatem ſummi numinis per omnes mundi partes diffuſam atque emanantem ex primo omnium rerum fonte, omnibus diuinitatis partem, ſecundum leges atque ordinem emanationis, tribuiſſe [z]. Hoc enim ſuppoſito axiomate recte inde fluit, Iouem eſſe

 omnia,

y) l. c. c. 10. §. 3. p. 169 ſeqq.

z) Hunc Amun ſiue Ammonem Aegyptiorum eſſe recentiorum, Plutarchi et Iamblichi auctoritate probare ſatagit WACHTERVS l. c. quocum concinit SCHVBERTVS hiſt. phil. c. 2. §. 125. p. 216. fieri id autem contra ſententiam Aegyptiorum,

omnia, quaecunque videmus: quod dogma, ſano primum, a patriarcharum aetate, ſenſu intellectum mox nefandae ſuperſtitionis et enthuſiaſmi abundantiſſimam ſcaturiginem extitiſſe, vniuerſa theologiae barbaricae hiſtoria loquitur. Itaque probe tenendum eſt, quod hoc loco diximus, et velut clauem vniuerſae theologiae Aegyptiacae praeſuppoſuimus, diuinitatem, numenque aliquod per vniuerſum mundum diffundi, cuius partes ſiue effluuia (emanationes malumus dicere, ne materiales conceptus ſubrepant) ſe toti mundo variis modis gradibusque inſinuent, et diuinitatis participationem quandam in mundi partibus conſtituant. Et hanc quidem de ſupremo numine ſapientiam tenuiſſe vetuſtiſſimam Aegyptum, dubitandum non eſt, cum ſine ea tota huius gentis theologia ſibi non conſtet, ea admiſſa omnia recte cohaereant, vnde velut clauis quaedam Θεολογȣμένων huius gentis adhibenda eſt. Non prouocabimus ad recentiores, Graecosque teſtes, Plutarchum, Porphyrium, Iamblichum, Clementem Alexandrinum ſimilesque[a], qui Aegyptiacas traditiones et doctrinas, Pythagoricis et Platonicis placitis commiſcuerunt, et aperta recentioris aetatis dogmata veteribus Aegyptiacis admiſcuerunt: hi enim ὀρθοδοξωτέρως nobis theologiam veteris Aegypti deſcribere quam res patitur, et reuera fuit, omnino credi debet, ſed ad ipſam vetuſtiſſimi orbis traditionem patriarchalem lectorem dimittimus, quae nobiliſſimum dogma per vniuerſas gentes naſcentis et adoleſcentis mundi initio diſperſit; id quod de ipſa Aegypto luculentis rationibus confecit IABLONSKIVS[b], qui multa docte de hoc argumento cumulauit. Et hanc quidem naturam diuinam Cnephi vel Cnuphi nomine ab Aegyptiis praedicari, dubium non eſt[c]. Quo pacto ex Athearum gentium numero Aegyptios eximendos eſſe conſtat, cauendum tamen, ne orthodoxos ſenſus, quales pura, quae inter patriarchas conſeruata eſt de Deo ſententia ſeruauit, huic dogmati Aegyptio attribuamus, quae ex dictis ſuo loco iam fuſius diſcenda ſunt. Ex his vero duo nobis momenta memorabilia non praetereunda eſſe videntur, nempe, I. inuiſibile numen, naturamque diuinam, Aegyptiis per omnem mundum diffuſam ignis aeterni diuini ſpiritusque illius loco fuiſſe, qui intus alit mundi molem, mentemque totam infuſam per artus agitantem[d], et toto ſe corpore miſcentem, vel quod Bitys propheta Aegyptiorum vetus, teſte IAMBLICHO[e], dixit, τὸ τȣ̃ Θεȣ̃ ὄνομα τὸ διῆκον δι᾽ ὅλȣ τȣ̃ κόσμȣ, *nomen illud Dei, quod omnia peruadit, et totum mundum permeat*, qua deſcriptione quoque PSEVDO-HORAPOLLO vſus eſt.

De

ptiorum, qui hunc eſſe ſolem dixerunt, opificem v. ſummum Phthan nuncuparunt ſatis clare docuit IABLONSKIVS panth. P. I. L. II. c. 2. pag. 157 ſeqq.

a) Attulit iſta loca PLVTARCHI, IAMBLICHI, DAMASCII Ven. SCHVBERTVS, l. c. p. 217.

b) Proleg. p. 47. Panth. P. I. p. 82 ſeq.

c) Eundem eſſe cum Vulcano ſupra iam monuimus, inde Aegyptiis eſt ingenitus, aeternus, immortalis, optimus, opifex mundi, omnium cauſſa, quorum teſtimonia vide in Pantheo P. I. c. 4. § 1-7. p. 81-95. quo loco etiam corruptae Iamblichi aliorumque Graecorum interpretationes oſtenduntur. Dictus etiam interdum Ichthon, id eſt, ſpiritus vniuerſi, habebatque ſymbolum ſerpentem.

d) VIRG. Aeneid. VI. 726.

e) Sect. VIII. c. 5.

De quo dogmate diligenter expendenda ſunt, quae de Cnepho, ſpiritu aethereo diuino, qui ſe toti mundo immiſcet, totum permeat, totam molem informat, cunctaque quae in eo ſunt, influxu ſuo vegetat, omniumque prima cauſſa eſt, Iablonskii diligentia coaceruauit [f]. II. Emanationes ex hac mundi anima, (vtamur pace lectoris termino Graecae theologiae, vt rectius intelligamur) quae diuinitatis eiusdem partes eſſentiales ſunt, ſed ex ea egreſſae partibus mundi omnibus ineſſe, adeſſe, replere, regere, perficere, et hoc pacto cum mundo materiali, vnum totum conſtituere. Quo pacto non potuit non duplex cultus diuini genus oriri, vnum diuinarum iſtarum ex mente vniuerſi emanationum, vel, ſi mauis, partium intellectu tantum comprehendendarum et aſſequendarum, ſiue, vt Platonicis vocibus ſcholae Alexandrinae vtamur, νοητῶν, alterum ſenſibus expoſitorum et per mundi partes nobiliores, praeſertim coeli aſtra et hominum genus conſpicuorum, αἰσθητῶν, in quo tanquam ſedibus ſuis iſtae diuinitatis emanationes ſuum numen, praeſentiam et operationem demonſtrent [g]. Qualem theologiam toti orbi vetuſtiſſimo placuiſſe, ex inductione theologiae celebriorum gentium poſſet confirmari, ſi locus hic eſſet. III. Facile hariolabitur lector, qui in veteri hiſtoria naſum habet, ex vno hoc fonte aſtrolatriam pariter atque anthropolatriam potuiſſe oriri, reueraque ortam vtramque inter omnes fere veteres gentes: nempe cum viderent, ſolis, lunae, planetarum, reliquorumque ſiderum irradiationibus cuncta viuere, moueri, creſcere, boniſque terram repleri, huic planetarum a ſummo numine inhabitatarum influxui id adſcribebant; quo pacto inſignis ille ſiderum cultus apud Aegyptios inualuit, quo totum pantheum Aegyptiacum Iablonskianum repletum eſt, cum colendis maxime ſolis lunaeque numinibus, ad inſaniam vsque efferbuerunt. Sed mature quoque cum his, et fortaſſe ſimul alter numinum ſiue emanationum diuinarum illarum cultus ſurrexit, quo credebant, eiusmodi diuinae animae partem emanatiuam quandam per humanum genus diffuſam, certis corporibus ſe inſinuaſſe, indeque exorta illa numina, quae ſub Deorum, ſemideorum, Cabirorum ceteraeque turbae diuinae nomine Aegyptios coluiſſe conſtat. Horum enim aetas, cum in tempora antediluuiana incidat, a quibus Chami, primi Aegypti incolae, poſteri

f) Probe notandum eſt, ignem, nempe mundanum, a quo omnium generatio atque incrementum dependet, Vulcani nomine Aegyptios tanquam ſupremam omnium cauſſam fuiſſe veneratos. Quem recte explicuit Panthei auctor P. I. p. 50. eſſe mentem aeternam, ignem ſubtiliſſimum et puriſſimum aethereum, omnibus planetarum et ſtellarum orbibus ſuperiorem, ex quo animae auulſae in terram delabantur, et in quem, poſt certum definitum tempus relabantur. Hoc, recte aſſerit laudatiſſimus auctor, Stoici, addere poterat Pythagorei, qui ex Aegypto id acceperint, ita docebant in vniuerſum Orientales, Gnoſtici, addere poterat Cabbaliſtas, totaque Orientis philoſophia.

g) Adhibuit hanc diſtinctionem, a Platonicis ſumtam, ſed cautius explicatam Iablonskivs prol. §. 21 ſeqq. p. 43 ſeq. tanquam clauem, qua totum cultus Aegyptiaci ſacrarium poteſt recludi. Eius poſtea pleniorem vſum in Aegypto ſibi arrogarunt Cabbaliſtae, et philoſophi Orientales, quo pacto Zoroaſtriana et Hermetica iſto vinculo mire ſibi inuicem iuncta ſunt: quod ad intelligendas origines philoſophiae Orientalis, quam viri quidam docti, neſcio, qua ex cauſſa, videre nolunt, omnino notari iubemus.

posteri nimis erant remoti, mirum non est, cum de antediluuianis tyrannis, quos nobis sacra Moysis historia memorat, nonnullos tantum rumusculos per traditionem accepissent, incertos eos fuisse, num aut homines diuino numine plenos fuisse, credendum sit, an naturas medias, diuinasque personas quasdam humanis formis amictas, incertam autem et fabulosam factam esse historiam illam omnem. Quae parca manu data, cum luculenter ostendant, non astrolatriam tantum, sed et anthropolatriam, at iustis terminis definitam simul stare potuisse, inanem atque inutilem disputationem esse, putamus, quae inter vtramque prior extiterit, cum sine dubio vtraque ex eodem fonte sit enata; quare ea diluuii inundatione in obliuionem traducta, moxque a Noachi posteris resuscitata atque fabulis et symbolis ornata aequalem natiuitatem vtraque habuisse videtur: ita tamen, vt nescirent, quid de istis numinibus inter homines versantibus, proprie sit dicendum [h], cum e contrario astrorum cultus omnibus fuerit planus et euidens, quam tamen coniecturam nostram lectoris industriae altius ruminandam atque examinandam relinquimus. Illud autem certum ex dictis, vtriusque superstitionis cultum esse antiquiorem eo tempore, quo ab Aegyptiis sub rege Assi, qui sextus ex pastoribus fuit, annus, adiectis ad CCCLX. diebus quinque, ad solis cursum emendatus est. Cuius opinionis nulla verisimilitudine se commendantis colorem quaerit SCHVKFORTVS [i], quia teste PLVTARCHO [k] Aegyptii crediderint, liberos Rheae, Osirin, Isidem, Orum, Thyphonem et Nephthen in diebus illis ἐπαγομένοις natos esse, quibus illi ideo antiquiores esse non potuerint. Id quod parum roboris habet, cum clare pateat non de naturali horum numinum ortu, sed de mythologico, sermonem eo loco esse, illosque in systemate planetarum nouum quasi locum, nouamque natiuitatem accepisse. Certe ad vetustiora tempora, quam istam Isidem retulisse veterem Aegyptum ex eo colligi potest, quod stelis inscriptum fuisse DIODORVS testatur, Isidem caniculae astro inesse: stelae autem longe antiquiores fuerunt, quam ista anni dierum multiplicatio. Reliqua, quae frigida satis affert vir eruditus, ex dictis responsionem accipiunt.

pag. 287. lin. 8. *Neitha Dea ad summum et vniuersale numen applicari nequit.* Fuit hoc numen ex illis, quae mascula, foeminina Aegyptiis habita sunt, cuius rationes exponit PLVTARCHVS, vbi inscriptionem templi Saithani indicat, ad quam hoc loco CVDWORTHVS prouocat, ex quibus patet, Neitham, quam Mineruam Graeci dixere, cum rerum natura coincidere, spiritumque denotare, omnem mundum peruadentem, vnde haud raro pro Iside, interdum pro Phtha poni obseruauit IABLONSKIVS [l], qui multa erudite de hac re cumulauit: quae cum Mos-

h) Conferendus tamen locus CLEM. ALEXANDR. L. I. Strom. p. 131. ex quo patet dictas esse ψυχὰς ἀγαθὰς, conf. WACHTERVS l. c. p. 87. qui Hebraeos quoque, nescio qua verisimilitudine huc aduocat.

i) l. c. L. VIII. p. 200.

k) De Iside et Osiride.

l) P. I. p. 65. 70. 76. 78. P. I. p. 23. 40. qui c. 3. integro res huius Deitatis exposuit. Monendum autem est, Naitham Saitanorum in Aegy-

Moshemianis obſeruationibus comparanda ſunt, vnde patebit, nec Nelthanum quidem cultum ad hanc Platonicorum Deorum ſubordinationem poſſe trahi, eosque in hoc dogmate Aegyptiaco illuſtrando peregrina ſuppoſuiſſe.

pag. 291. lin. 1. *Caput demum extollente Platonica philoſophia Aegyptus tenuit.* Hoc ex iſtis teſtimoniis apertum eſt, ad quae prouocat Cudworthus, et qui alia ὀρθοδοξώτερα Aegyptiis affricant. Qualem principiorum diuinorum explicationem cum nobis iisdem auctoribus propinet eruditiſſimus SCHVBERTVS [l], vehementer miramur, virum perſpiacem, et qui probe vidit, verum eſſe quod MOSHEMIVS [m] iudicauerat, materiam rerum omnium ex Deo ſeu ex ipſa diuina eſſentia emanaſſe, exque hac Deum omnes poſtea finxiſſe rerum formas, potuiſſe tamen fidere Platonicis, maximeque Iamblicho, et naeniis Alexandrinis decipi, vt materiam quoque ſicut reliqua a Deo productam aſſereret [n], nempe inani illa diſtinctiuncula adhibita Deum materialitatem ab eſſentialitate ſubcidiſſe [o], cum tamen materia, quae ex Deo emanationis lege proſiliit, in ipſa Dei natura fundamentum atque radicem, id eſt, eſſentialitatem habeat. Ita quidem Platonici ſequiores, ſed parum ad mentem philoſophorum Aegyptiacorum, qui materiam cum Deo arctiſſimo vinculo copulabant, et in eo radicabant: vnde recte paulo poſt V. C. monuit [p], fidem Platonicis habendam haud eſſe, cum ſatis conſtet, ineptos teſtes eos eſſe doctrinae antiquae.

pag. 291. lin. 28. *Rationem cohaerentem de Iſide et Oſiride dare queant.* Pulchre obſeruauit IABLONSKIVS [q] Iſidis numen, temporibus Ptolemaeorum, vultum habitumque graecanicum ſenſim induiſſe, et ipſos ſacerdotes Aegyptios ea tradere coepiſſe, quae de natura diuina docuerant in Graecia Pythagoraei, Platonici et ex parte etiam Stoici, quo pacto theologia Aegyptiaca ad ingenium theologiae Graecanicae, tum phyſicae, tum mythicae, tum denique politicae, ſe ſemper magis attemperauit. Hoc ex illis locis conſtare poteſt, quibus Iſis [r] velut *natura rerum parens*, *elementorum omnium domina*, *ſeculorum progenies initialis*, *ſumma numinum*, *regina manium*, *prima coelitum*, *Deorum Dearumque facies vniformis*, etc. commendatur, vbi prudentiſſima theologiae Aegyptiacae interpretis obſeruatio eſt: *priſcas genuinas theologiae Aegyptiacae de Iſide traditiones fabuloſas*, *quae doctrinam ſacerdotum phyſicam occultabant*, *poſtea a Grae-*

Aegypto inferiori numen fuiſſe eodem fere loco habitum, quo Memphitae, ſuperioris Aegypti incolae ſuum Vulcanum ſeu Phthan habuerunt. Hanc Mineruam Aegyptiorum, id eſt, ſapientiam numinis omnibus prouidentem caue confundas cum Mineruа Graecorum: Illa enim ad conceptum ſpiritus aeterni, ignis mundani pertinet, ipſeque ſpiritus aethereus, diuinus, infinitus eſt.

l) Hiſt. philoſ. c. 2. §. 121. p. 215 ſeqq.

m) Ad Cudworth. p. 592.

n) Aliud autem eſt in coſmogonia produci, aliud emanare.

o) Excogitauit eam Iamblichus, cuius hac de re naenias dudum T. II. p. 455 ſeqq. ſtigmate notauimus. conf. quae T. I. p. 299. dicta ſunt.

p) pag. 228.

q) P. II. ſ. L. III. c. 1. p. 24 ſeqq.

r) Sunt verba APVLEII metam. L. XI.

a Graecis variis modis interpolatas nouisquè acceſſionibus auctas fuiſſe: eas vero a genuinis traditionibus allegoricis, vti e manibus ſacerdotum primitus exierunt, ſemper diſcernere, rem eſſe altioris indaginis, vnde ſuadet, ea quae de Oſiride, Horo et Typhone dixerat, cum his comparare; fateturque quo erat candore, *eſſe fabulas de iis alias, quarum rationem ita facile reddi non poſſe auguretur, cum doctrina ſacerdotum Aegypti de Diis ſuis arcana omnique niſu occultari ſolita, tota et in omni ſuo nexu cognita et perſpecta nobis non ſit.* Quae vt ſunt veriſſima, ita cur in explicatione theologiae Aegyptiacae, cauto et prudenti modo inſtituta vbique aqua interpretibus haereat, mirandum non eſt. Speramus tamen dediſſe nos ſuo loco talem explicationem, quae cum toto theologiae Aegyptiacae ſyſtemate poſſit conciliari, modo tempora diſtinguantur et Graecanica interpretamenta, et ex parte orientalia, quoque ab Aegyptiacis antiquioribus diſtinguantur, quod in tantis huius argumenti tenebris ſatis eſſe praeſtitum putandum, nec aliud expectandum eſt, niſi vel Graecorum vel noſtri quoque ingenii ſomnia populo antiquo velimus tribuere.

Ib. lin. 33. *Haec valde accedere ſi non Spinoziſtico ſyſtemati, Stoico tamen, non multum melioris notae.* Ita quidem cenſendum eſſe putamus, ſi de ea theologiae Aegyptiacae aetate eiusque explicatione iudicandum eſt, quo Orientale Perſarum dogma de duplici principio rerum, luce et tenebris, ſiue materia magis tenebris oppreſſa ad Aegyptium ſyſtema alterandum nouoque habitu incruſtandum adhibitum eſt; non vero de antiquiori, quod Emanatiuum ſyſtema ſecutum eſt, quodque ſuo modo a Stoico, et imprimis a Spinoziſtico longo interuallo eſt remotum. Iubemus autem cum hoc ſyſtemate Aegyptiaco Orientale comparare, vnde maiorem rei obſcuriſſimae lucem orituram eſſe, confidimus, praeſertim, ſi doctrina de Typhone, prout p. 292. monuimus, ſimul in conſiderationem trahatur, ex qua lux ingens dogmati Aegyptiaco de Oſiride, Iſide et Typhone atque Horo poteſt accendi. Ad quae ſi recte attendatur, facile poſſunt euitari ineptae explicationes recentiorum quorundam, qui nouas nobis horum myſteriorum explicationes obtrudunt, qualis illa eſt, quam ingenioſus *hiſtoriae coeli* auctor DE PLVCHE nobis enarrauit: quae vt ad aſtronomicas et geometricas rationes terrae Aegyptiacae omnia redeunt, ita, ſi audienda ſunt, tantum de externo ſyſtemate planetarum, et theologia ſiderali Aegyptiorum poſſunt explicari: quo in argumento autem Iablonskiana lumina Pluchianis praeferenda eſſe, quilibet rerum intelligens facile deprehendit [s].

pag. 293. not. o. *Forte ex ſacerdotibus Aegyptiorum quidam ita inſtituerunt, poſtquam Graecorum philoſophiam didicerunt.* Recte hoc, niſi fallimur, nos conieciſſe, comparatio dogmatum Graecorum cum Aegyptiacis nobis

s) Ita tamen vt multa conueniant; qua de re ipſa theologia ſtoica comparanda eſt cum Aegyptiaca, qualem T. I. p. 921 ſqq. dedimus, quod feliciter ſuſcepit IABLONSKIVS Panth. P. I. p. 38 ſeqq.

nobis persuadet. Suspicio tamen nobis enascitur, fundamentum huius explicationis, quam Plutarchus dedit, in ea temporis periodo quaerendum esse, qua theologia Aegyptiaca Persicae magis attemperata, et cum systemate dualistico vno sub iugo ire coacta habituque Stoico simili induta est: ita enim Plato quoque, quod ipse Plutarchus monuit, materiam cum opifice in systema suum physiologicum, more barbarorum, quod in Aegypto sine dubio didicit, transtulit, vt inde tertium principium, mundus, tanquam filius Dei enasceretur. Quae facile potuerunt in Aegypto vetustissimis fabulis incrustari, licet vero atque prisco sensu longissime differrent: secundum eundem enim, vi systematis emanatiui, materia quoque ex Deo effluxit, vel ex sinu suo, Deus, quod Platonicum verbum est, eam eiecit, imperfectiones ex natura sua secutae sunt, vnde Isis Typhonem fuisse persecutam cum filio Horo, mythologia Aegyptia confinxit: ast iuxta Platonem tamen materia ab aeterno Deo συγγενὴς et opposita fuit, quae cum systemate cosmogonico Aegyptiorum plane non possunt conciliari, vnde rectius πολυθεότης Aegyptiaca ex anima mundi omnia peruadente, et cum materia copulata vnum totum constituente, iuxta secundam theologiae Aegyptiacae faciem ad Persicam adaptatam, quam ex solis emanationibus, iuxta vetustissimam eius doctrinam, potest explicari. Ceterum haec omnia non, nisi coniecturis, definiri posse, manibus palpari potest, quae cum cuilibet liberae esse debeant, Lectoris iudicio ampliora permittimus.

pag. 295. lin. 6. *Quod sacerdotum inuentum fuisse videtur.* Pertinet huc narratio CLEMENTIS ALEXANDRINI [t], ad quam supra iam prouocauimus, *barbaros* κατὰ Πλάτωνα (id est, consentiente Platone) *existimare, bonas animas, supercoelesti loco relicto, sustinuisse, venire in hunc tartarum, et, corpore suscepto, malorum omnium, quae ex generatione contrahuntur, fuisse participes, humani generis curam gerentes, quae et leges tulerint et philosophiam praedicauerint.* Facile haec daemonologia caput potuit attollere, cum animarum origo ex emanatione nobiliore diuina pars essentialis theologiae Aegyptiacae constitueretur, vnde necessario fluxit, non animas tantum, corpore vestitas, esse immortales, sed daemones etiam siue spiritus emanatiuos alios aliis diuersis gradibus esse praestantiores, et diuinitatis plus, minus participes; alios vero adeo praestantes, vt ceteris iuuandis destinati et de coelo missi videantur: quo pacto non Aegyptum solum, sed et omnem fere orientem et septentrionem suam daemonologiam exornasse atque incrustasse, historia philosophiae barbaricae luculenter loquitur, et ipsum, quod initio tanquam facillimum admittebatur, systema emanatiuum theologis statuendum suppeditauit. Versari autem daemones istos bonos inter homines, beneficii causa, et post circuitus destinatos ad coelestes sedes, ipsumque animarum beatarum fontem rediisse,

t) Strom. L. I. p. 131.

πολυθρύλλητον fuit, vt fupra iam eft euictum. Noftri funt MOSHEMIVS [u] et WACHTERVS [v].

pag. 296. lin. 5. *Vt in piorum contubernium recipiatur.* Formulam eiusmodi precum funeralium exhibet PORPHYRIVS [x] ex Euphanto, fuo loco iam allatam: *Sol omnibus imperans vosque reliquae potentiae, quae vitam hominibus largimini, recipite me, et Diis fempiternis contubernalem facite.* Vbi imprimis obferuandum, ad folem hanc potiffimum formulam morientis dirigi, quod credebant, folem animas defunctorum attrahere, quam opinionem aliis quoque Homero, Iuliano et fimilibus adfcribit WACHTERVS [y]. Per folem autem non aftrum tantum folis, fed quae in ea habitat velut in throno atque refidet potentia diuina, numenque intelligitur, a quo cum animas immitti in conceptione crederent, iuftum erat, vt ab eo congregari iterum fibi perfuaderent, quem animi ftatum μετοίκησιν Graeci, transmigrationem Latini vocarunt. Legenda eft PLATONIS *hiftoria mortis Socratis* [z], vt intelligatur, qualem ex hac vita difceffum ille in diuturna, apud Aegyptios, mora, didicerit, et morienti Socrati tribuerit. Diligenter tamen cauendum eft, ne Graecorum, de hac animarum ad beatas illas fedes translatione, fententiam cum Aegyptiis confundamus, quae inter fe comparari non poffunt, nifi admiffo fyftemate Stoico: cuius tum demum principia in Aegypto recepta funt, cum emanationis fyftemati dualifticum modificatum a Perfis Aegypti victoribus, quale Stoicum eft, fubrogaretur. In eo enim omnia mirifice conuenire vidit, faffusque eft IABLONSKIVS [a] qui refluxum animarum in Deum inde deriuat.

pag. 298. lin. 27. *Cofmogonia iam enarranda eft.* Praeter Deum et materiam in explicando mundi ortu et natura, tertium quoque principium memorari ab Aegyptiis vetuftioribus videas, quod Athor, Graeci Ἀθὺρ vocarunt: quo nomine menfis anni Aegyptiaci quoque a Niligenis vocatus eft, quod tamen huc, vbi intelligibilia Aegypti veteris principia tractamus, non pertinet, fed ad explicationem mundi fenfibilis reiiciendum eft. Erat hoc numen ifti genti foemininum, bouisque foeminae vel vaccae fymbolo mythologico defignabatur; caue vero in eo interpretando Graecis fidem habeas; illi enim cum conuenientiam quandam inter numen illud, fuamque Venerem fibi deprehendiffe viderentur, Venerem quoque iftam Athor nuncupare non funt veriti; quanquam ob eandem cauffam, Iunonis quoque nomen illi interdum tribuerunt [b]. Sed hi omnes inepti huius principii diuini, numinisue interpretes funt, qui deteftanda curiofitate fuas religiones cum barbarorum numinibus comparandi et conciliandi totam nobis theologiam perdiderunt, certe innumeris

u) Ad Cudw. T. I. p. 417.
v) Conc. nat. et fcript. c. 10. p. 185 feqq.
x) De abftin. L. IV. p. 379. vid. fupra T. I. pag. 296.
y) l. c. not. d.
z) In Phaedone.
a) l. c. P. I. c. 2. §. 4. p. 35 feqq.
b) Vid. IABLONSKIVS pec. obf. inter Mifc. Lipf. nou. Vol. VI. p. 5051. quacum conferendum Pantheon L. I. P. I. c. 1. §. 4. p. 5. qui obferuat, Venerem coeleftem interdum nominari.

meris difficultatibus obrutam cimmeriis nonnunquam tenebris sepeliuerunt. Ex quorum tamen relationibus cum pleraque haurienda sint, quae de barbarica theologia nouimus, magna animi attentione et circumspectione ad ipsam systematum barbarorum connexionem et constitutionem respiciendum est, nec confundenda vetustissima dogmata cum nugacis Graeciae superstitione, quae heic commodo loco semel monuisse lectorem sufficiat. De hac igitur Athor, quam more veterum Venerem coelestem, licet non Graecanica significatione nominabimus, pulchre et erudite, qui singularem in hoc argumenti genere industriam probauit, saepius ex merito laudatus IABLONSKIVS [c], ex Coptarum, quae Aegyptii vtuntur lingua obseruauit, nomen Athor significare Noctem, erudite autem ex veteri barbararum gentium theologia et imprimis ex cosmogoniis eorum probat, noctem inter praecipua gentium numina locum (addimus fere primum) semper habuisse, et a cultioribus populis propemodum omnibus, impensa religione cultam fuisse; qua de re ne longiora exscribamus vel vna Phoenicum cosmologia, quae Sanchuniathoni tribui solet, testis potest esse luculentissimus. Apud EVSEBIVM enim ille refert [d]: ex Kolpia vento, atque vxore eius Baau, quod interpretantur Noctem, iterum vel Aeona ac primogenitum, mortales vtrumque fuisse procreatos: quae etsi a scriptore ὑπερβολιμαίω profecta videri queant, recte tamen Phoenicibus tribui suo a nobis loco [e], de Phoenicum cosmogonia differentibus, obseruatum, noctemque materiam confusam et in Chao incluso spiritu aethereo grauidam designatam fuisse, indicatum est [f]. Praeterimus Graecas cosmogonias inter prima mundi nascentis principia cosmologica noctem nobis enarrantes, qua de re imprimis notabilis locus ARISTOPHANIS [g] considerandus est. Nos ad vnam ARISTOTELIS [h] auctoritatem prouocamus, qui nos clare docuit, Chaos atque noctem esse vnum idemque, nempe principium antiquissimum et omnium prius, ex quo omnia cosmogonia vetus deriuauit. Plura huic argumento lucem foenerantia suppeditat cosmogonia Orphica suo loco [i] fuse explicata. Et hunc eundem in morem Aegyptios statuisse, eo minus dubitandum est, quia cum omnibus fere priscis gentibus tenebras luce esse antiquiores decernebant. Et haec quidem de nocte, primo in cosmogonia principio, cum Aegyptiorum Athor amice conspirant, et eleganter prouocauit vir doctus ad locum HESYCHII [k] tradentis καὶ Ἀφροδίτης σκοτίας ἱερὸν κατ' Αἴγυπτον, *Veneris tenebricosae templum esse in Aegypto;* ob quam noctis imaginem illud numen etiam Hecaten vocarunt, eiusque sacra nocturna fuerunt. Quae omnia, si ex fasciis mythologicis extrices, eo tandem tendunt, antequam aliquid existeret, Chaos fuisse siue statum rerum con-

c) Pantheon P. I. p. 3 seqq.
d) Praep. eu. L. I. c. 10.
e) T. I. p. 240 seq.
f) Conferenda, quae Tom. I. p. 415. 417. de significatione noctis pluribus differuimus.
g) In auibus.
h) Metaph. L. XII. c. 6.
i) T. I. p. 390 seq. sed et omnis de cosmogoniis veterum tractatio huc transferri potest.
k) v. σκοτία.

confuſum et tenebricoſum, facileque euincunt Aegyptiacam coſmogoniam ab aliis veterum barbararum gentium hypotheſibus non diſceſſiſſe, noctique vel confuſo chao, cui inerat materia, rerum omnium grauida primum locum tribuiſſe. Nempe Chaus nondum ordinatae, ſiue naturae in tenebris latentis ſignum Athor fuit, et primum omnium principium Nox. Quae ideo heic paulo prolixius enarranda eſſe iudicauimus, quia ex hoc principio vniuerſali manifeſte patet, materiam a Deo non eſſe creatam, prout ſanctioribus luminibus inſtructus Moſes tradidit, ſed in tenebricoſa Chao illam ab aeterno delituiſſe.

pag. 299. lin. 26. *Emanationem a ſua eſſentialitate ſeparauiſſe.* Haec obſcura quidem fuere haud paucis, qui emanationis ſyſtema non intellexerunt, et nebula eſſentialitatis, vocis abſtractae, et ſi verum dicendum, nihili, decepti crediderunt, nihil aliud dicere Iamblichum, quam Deum materiae ex nihilo creandae, vt ſubiectum rerum eſſet, naturam ex ſe ipſa, eſſentiam ex ſua voluntate dediſſe, talemque ſubſtantiam produxiſſe; quod vero ſyſtemati eclecticorum aperte repugnat, in quo ex nihilo nihil ſit, adeoque neceſſario cuncta, quae ſunt, atque ideo ſubſtantiam habent, ex ſuo fonte atque cauſſa materiali fluunt. Quare valde mirati ſumus, acutiſſimum WACHTERVM [l], philoſophiae veteris alias haud imperitum, adeo hallucinari in hoc loco Iamblichi interpretando potuiſſe, vt contenderet, nodum ita ſolui poſſe, vt ἐσιότης non ſit eſſentia, ſed potius ſubſtantia, et materiam a ſubſtantia diuidere, nihil aliud ſit, quam materiam ſubſtantiae expertem producere, quae vt omnibus formis recipiendis apta et idonea eſſet, et naſci ac denaſci poſſet, debuit naturam a Deo accipere incompletam atque indeterminatam, et conſequenter talem, cuius proprium ſit ſemper fieri, nunquam exiſtere. In qua explicatione, etſi verum eſt, aliud eſſe ens immutabile, cuiusmodi ſunt Deus et eius attributa, et mens Dei ac ſimilia, non attendit tamen vir alias ſatis perſpicax, materiae conceptum metaphyſicum, quo materialitatis definitionem explicat, hic locum habere non poſſe, vbi de exiſtentia materiae phyſica eaque ex cauſſa ſua efficiente neceſſaria, ſermo eſt, cum ex nihilo nihil poſſe exiſtere, ſiue exiſtentiam habere, ſit certiſſimum. Quo pacto tota illa explicatio ideali tantum materialitatis conceptu nullibi, niſi in auctoris cerebro, exiſtens, vno ictu corruit. Verum impeditus Wachterus notionibus cabbaliſtici ſyſtematis de materia, quae non-ens eſt, quibusque valde inhaerebat, impeditus eſt, quo minus Iunonem hanc conſpiceret, vnde nebulam pro ea amplexus eſt. Iamblichus enim non aliud dicit, niſi cum cuncta ex Dei eſſentia emanarent, materiam etiam ex hoc fonte proſiliiſſe, ita tamen, vt eſſentialitatem, ſiue perſiſtentiam ex ſe et per ſe atque immutabilitatem ex hoc fonte non acciperet, vt acceperunt ſpiritualia et immutabilia, ſed hanc ἐσιότητα fons

l) loc. cit. c. 4. §. 7. p. 104.

fons ille creator omnium, restringeret, solamque diuiduī naturam materiae relinqueret, vt accedentibus essentialibus et in materiam immissis, rerum inde formae existerent. Quam metaphysicam nugas quidem nobis occinere non negamus, creationi tamen vel productioni liberae ex nihilo repugnare, nec ad systema emanatiuum, quod Wachterus vult, applicari posse, quilibet videt. Quae adeo clara atque manifesta sunt, vt, quamuis Cl. SCHVBERTVS [m], paradoxon axioma secutus, putet, illam explicationem sequendam esse, quae saniorem reliquis mentem tribuit Aegyptiis, cum longe probabilius sit, antiquissimis temporibus saniora et rationi conformia dogmata viguisse, quam absurda et rationi repugnantia, negare tamen ausus non sit iuxta Aegyptios materiam, in qua omnes rerum formae expressae sunt, per emanationem ex diuina essentia, esse productam, et cum Deo constanter vnitam, sic, vt diuina substantia ex tribus constet, siue aliqua trinitas in diuinitate existat. Quod plus dicit, quam ipse Iamblichus dicere voluit, qui materiae essentialitatem, id est, substantiam ex se, denegauit, existentia, ex Dei natura, illi vindicata. Verum in his labyrinthis eclecticorum Alexandrinorum tales Maeandros, a via seducentes inueniri, nemo mirabitur. Et haec quidem ita intelligenda sunt, si supponimus, vetustissimos Aegyptios in explicanda cosmogonia emanatiuum systema secutos esse, illudque ita intellexisse, vt Orphicum Tomo primo explicuimus, quo pacto omnia sibi clarissime constant [n]. Quod si vero systema cosmologicum Aegyptiorum ab eo tempore consideramus, quo modificationem et conciliationem cum orientali et imprimis Persico post Cambysis inuasionem accepit, totum de materia dogma ita explicandum est, prout Stoici illud explicuerunt, quorum systema cosmogonicum, Aegyptiorum mentem rite et eleganter referre vidit, nostraeque explicationi subscripsit IABLONSKIVS [o]. Tertia demum explicatio accessit, Platonicorum Graecorum sub Ptolemaeis, qui dogmati satis claro in se et luculento nugas metaphysicas adiecerunt, illudque effecerunt obscurissimum, vt ex adducto Iamblichi loco patet.

pag. 300. lin. 30. *Hunc Deum tantum ad Thebanos pertinere.* Non celandum tamen est, euidentibus rationibus demonstrauisse IABLONSKIVM, Cnephis siue Cnuphis potius nomen in inferiori Aegypto in insula Elephantine, vbi colebatur, idem significasse, quod in superiori Vulcanus, bonumque spiritum, vel Deum, ingenitum, aeternum, immortalem opificem mundi designauisse, adeoque recte ad vniuersae Aegypti religionem explicandam posse trahi. Id quod ad obseruationem Moshemianam, quam hoc loco secuti eramus, illustrandam et emendandam, omnino adhibendum est.

pag.

m) l. c. p. 224 seq.
n) p. 390. quae perspicuitatis caussa cum his comparari velimus. Orpheus enim systema suum cosmogonicum ex Aegypto attulit.
o) Panth. P. I. p. 39.

pag. 301. lin. 5. *Num is Orus filius sit nec ne? in incerta ac obscura re non disputabimus.* Hori, Osiridis atque Isidis filii mythologia apud Aegyptios fuit famigeratissima, nec Graecis indicta mansit, qui eum cum Apolline suo comparauerunt. Et obscura tamen eius, nec definita satis et explicata est significatio, quamuis fabulae argumentum fuse satis PLVTARCHVS p explicuerit, vt Diodorum aliosque rerum Aegyptiacarum scriptores taceamus. Prout autem vel in systemate astronomico, quatenus ad solem referebatur, vel in theologico et cosmologico consideratus est, varias interpretationes passus est, in quarum verisimilitudinem more suo inquisiuit IABLONSKIVS q. Et de priori quidem supra iam dictum, vbi solis statum aestiuum designauisse ostendimus, et cum Harpocrate eundem videri, monuimus. Quid in systemate theologico indicauerit, definire non licet; mundum intelligi qui Dei filius veteribus multoties vocatur, vix cum isto systemate cohaeret, nam ad numina pertinet actiua et in regendo mundo efficacia: vnde nomen accepisse videtur, quod actiuitatem valde efficacem significat, virtutem animae mundanae effectricem in systemate cosmologico indicare, ex PROCLO r coniici potest, et, nisi nos coniectura fallit, diuinam in regendo mundo prouidentiam influxumque fati lege definitum depingit: quo pacto tota de Horo eiusque matre Iside fabula mythologice potest explicari. Quodsi mentis diuinae operationem in formandis mundi partibus intelligi assumamus, ratio quoque cosmogoniae Aegyptiacae, qualem ex Diodoro et Eusebio descripsimus, patescet. Nomen Aegyptiacum hanc coniecturam valde firmat. Quod si admittatur, accusari cum EVSEBIO aliisque Aegyptii veteres non possunt, quod in cosmogonia Deo locum nullum fecerint, sed ad solem, lunam, stellas, totam reuocauerint. Qui enim, quae de theologia huius gentis supra exposuimus, considerauerit, palpabit, sine Numine disponente cosmogoniam Aegyptiorum constare non posse: quamuis more priscorum theologorum de Deo altum in mundi origine definienda silentium tenuerint. In quo eruditum apologetam acceperunt Aegyptii in CVDWORTHO s, qui Aegyptios ab hac impietatis macula liberare est annisus, contra nitente CVMBERLANDIO ss, cui alii t sunt adstipulati. In quibus tamen quandam de verbis pugnam nos obseruare nobis videmur: de quibus omnibus definite dicere, testimoniorum veterum inopia obstat: quae enim Platonici Alexandrini habent, suspectae sunt fidei. Quae vero de prouidentia animae mundanae in formando mundo suspicati sumus, caue aliter accipias, quam Stoici acceperunt, qui fati et necessitatis atque naturae legibus eam alligauerunt.

pag. 303. lin. 1. 2. *De caussis incrementi Nili nihil resciuerint.* In omnia alia abit IABLONSKIVS u multis argumentis contendens, Aegyptiis sacerdotibus

p) De Isid. et Osir.
q) L. II. c. 4. T. I. p. 201 seqq.
r) L. II. in Tim. p. 101.
s) loc. cit.
ss) In cosmogon. Sanchun. p. 12 seqq.
t) Hist. vniu. auctores Britanni, T. I. p. 33. BAVMGARTEN h. l.
u) P. II. L. III. c. 1. p. 13.

dotibus vicinis Aethiopiae, huius quaestionis solutionem non fuisse ignotam, et ab iis rem ad Graecos delatam tandem in vulgus exiisse, cum antea sacerdotes, quibus ratio omnis Nilotici incrementi perspecta erat, eam tamen aliis non semper aperuerint, sed plerosque ratiunculis illis falsis, quas eruditorum in Aegypto vulgus proferre solebat et probare, ludificauerit; id rationem mysticae apud sacerdotes Aegyptios receptae secum vexisse, et exegisse. Non inuidebimus sacerdotibus Aegypti hanc gloriam, quod veras incrementi Nili causas, ventos septentrionales et pluuias in Aethiopia ea de re solitas inspexerint: non difficile fuit, id intelligere, cum mature verae atque physicae huius phaenomeni caussae inter Graecos fuerint vulgatae. Ast fatemur tamen, inde parum pro sapientia Aegyptiorum naturali posse probari, qui si sciuerant veras caussas, eas aperire noluerunt, quoniam cum mysticis interpretamentis de Nilo, quae fuse nobis ex antiquitatis latebris eruit IABLONSKII [x] diligentia, conciliare non poterant, et necesse habebant, illas pro incertis atque falsis habere, vt doctrinae mythologicae atque mysticae de Nilo sua certitudo constaret atque auctoritas. Quam, cum Graeci valde postea contemnerent, vbi suo ingenio philosophari coeperunt, mirum non est, eos, quod forte in Aegypto reiici atque improbari crediderant, ipsi curiosa exploratione edocti assererent, quo pacto nihil iuuat famam earum caussarum cognitarum Graecos excitasse, vt ab Aegyptiis eas discerent [y]. Certe mythologicum illud atque sacrum cunctas res naturales in allegorias religiosas conuertendi studium ita physiologiam Aegyptiacam corrupit, vt pauca plane fuerint, quae Graeci in Aegypto didicerunt, qui pleraque suo debuerunt ingenio. Quae cum ita sint, et a veterum rerum haud ignaro negari nequeant, cadunt omnes auctoritates et testimoniorum fides, quam vir celeberrimus in contrariam partem adduxit: nec aliam, quae probabilis videri queat, rationem facile excogitare licet, cur adeo arcanam incrementi Nilotici caussam Aegyptii sacerdotes habuerint, quam quod eae suae theologiae et originibus regionis suae in theogonias conuersis non quadrarent. Sibi enim Nilum tanquam peculiare numen vindicabant, rati peculiarem Deitatem illi praesidere, regioni benignam.

pag. 303. lin. 28. *Maxime vero versabatur astronomia Aegyptiorum in distributione stellarum inerrantium, et praecipue Zodiaci.* Ad haec luculentius intelligenda, totum fere Pantheon Aegyptiacum Iablonskianum inspiciendum, et imprimis ea consideranda, quae de θεοῖς αἰσθητοῖς attulit, quos sensibiles vocat, quia oculis vsurpari sensibusque percipi poterant, elementis nempe et corporibus mundi, ex quibus vtilitatem singularem, in terram, quam incolimus, redundare, homines sentiunt. Possumus dicere Deos visibiles, vt ab inuisibilibus et qui sola mentis acie intelliguntur et cernuntur, distinguantur. Non repetemus hoc loco quae supra de antiquitate

x) l. c. L. IV. c. 1. p. 139 seqq.

y) PROPERTIVS L. I. eleg. 8.

quitate cultus ſiderum coeleſtium tetigimus, aliique in ſuperſtitionis et idololatriae inter homines hiſtoria enarrarunt: quos omnes in eo conuenire videmus, mox poſt perditam ſanctiſſimorum patriarcharum traditionem ab Adamo acceptam, et factam ſeceſſionem piorum ſiue filiorum Dei a filiis hominum, hos coepiſſe a vero vnius numinis cultu, quod ἀόρατον in profundo latere et comprehendi non poſſe, ſibi perſuadebant, ad creaturas, tanquam Θεὸς ὁρατὸς deflectere, et inter eas illis diuinos honores deferre, a quibus ſibi maxima vitae commoda, terrae prouentus vitaeque longinquae vſum enaſci perſuadebant. Quo pacto magnorum quorundam virorum ingenia, quibus maxima humanae vitae beneficia debebantur, ad hanc immortalitatis gloriam perueniſſe, ſupra iam, quantum ſatis, eſt euictum. Illud autem multo magis eueniſſe circa corpora mundi naturalia credendum eſt, quo magis et ſplendor et incorruptus atque permanens ſtatus, et diuina quaedam motuum coeleſtium harmonia et concentus, et influxus in terrae foecunditatem, et, quod propter Aegyptios addimus, Nili fluminis fertilitate beatos, etiam in fluuios et ventos irradiatio et operatio ſupra iſtius aetatis captum fuit, et diuinitatem numinumque in iis habitantium praeſentiam, regimen, et operationem prodere viſa eſt. Quod vt totius antiquitatis prophetico patriarcharum lumine priuatae fatum fuiſſe et veterum gentium origines et ſacrarum paginarum auctoritas demonſtrat, ita non dubitandum eſt, inter Aegyptios, gentem antiquitate nulli cedentem, eadem eueniſſe vnde aſtrolatria Aegyptiaca ante exitum ex Aegypto Iſraëlitis a Deo exprobrata eſt [z], et Ioſephi proregis tempore iam religioſum ſolis cultum viguiſſe, ex indubitatis veſtigiis in hiſtoria originum Iſraëliticarum a diuino ſcriptore eſt proditum, lunae pares honores eſſe delatos, neomeniae et plenilunia tanta celebritate culta, ſatis manifeſtant, vt argumenta ex mythologia gentis deſumta, taceamus [a]. Itaque pro certo habendum eſt, quanquam, verum ſummumque numen, antiquiſſimo tempore in Aegypto, prorſus negatum eſſe, minime conſtet, ſed contrarium eius ſatis certum nobis videatur [b], eo tamen neglecto ſolis atque lunae aſtra locum religioſi cultus occupauiſſe, et paullo poſt reliquorum quoque planetarum, tanquam pediſſequarum, cultum acceſſiſſe. In hoc enim ſeptenario ſacra ſumma iam tum myſteria fuiſſe comprehenſa, innumeris teſtimoniis poſſet probari, niſi otium nobis feciſſet doctorum virorum in iis colligendis induſtria. Quae omnia cum ſua certitudine conſtent, mirum videri debeat, pauca eſſe et non ſatis explicite tradita, quae de cultu ſeptem planetarum apud Aegyptios ſcire intereſt, ipſumque Herodotum, qui in origines, ſacra, hiſtoriam etc. Aegyptiorum tam auide inquiſiuit, et intactum prope nihil

z) Amos V, 25. 26. VII, 43.

a) Conf. Iabl. prol. §. 9. p. 18 ſeq. §. 23. p. 50.

b) Conf. quae de Phtha et Cneph Aegyptiorum ſupra dicta ſunt: ſed hoc numen, vel principium infinitum, latere in chao, ſibi perſuadebant; quod tandem in impietatis neruum erupit, vbi ad mentem ſyſtematis Stoici theologia Aegyptiorum reformari coepit. Vid. ib. P. I. L. I. c. 2. §. 6 ſeqq. p. 38 ſeqq.

nihil reliquit, de cultu tamen planetarum, de templis, ſacerdotibus atque ſacris, nihil quicquam attuliſſe. Reliqua, quae ab aliis accepta nouimus, et pauca ſunt, et incerta et obſcura, nec haec Aegyptiorum ſacra nobis recludunt [c]. Et legimus quidem luculentum MANETHONIS [d], ſacerdotis Aegyptii locum, quem adſcribere hoc loco res poſtulat, qui in *apoteleſmaticis*,

Sacra fac Saturno et Marti, et Mercurio et Veneri
Et Ioui et Lunae, et Soli regi.
Hi enim dominantur Diis, dominantur et hominibus
Marique et fluuiis omnibus impetuoſis, ventisque
Ac frugiferae terrae et perenni aëri.

Verum dudum obſeruatum viris doctis eſt, doctrinam Manethonis apoteleſmaticam multo magis ſcholas Graecorum redolere, quam adyta Aegyptiorum, et videri non a ſcriptore Aegyptio, verum Graeco potius, profectam eſſe [e]. Adeo vero hic planetarum cultus apud Aegyptios, in occulto manſit, vt pleraque eorum nomina hodie ignorentur [f], idque tantum ſciamus, ſingulos planetas alicui ex Diis maioribus fuiſſe tributos. Ita Saturnus audiebat Tithrambonis ſtella, Iupiter Oſiridis, Mars Herculis, Mercurius Apollinis vel Hori, quemadmodum id nobis conſtat, ſecundum poteſtatem tantum et colorem nomina planetas accepiſſe, quae et alia ad aſtronomiam Aegyptiorum circa planetas pertinentia, apud IABLONSKIVM [g] quaerere curioſos iubemus, cuius ſingularis fuit, in his enarrandis, diligentia. Poſſent his alia addi, paulo plura de his placitis aſtronomicis exponentia et imprimis antiquiſſima inſcriptio columnae, quam Saturnus et Rhea inſculpi curaſſe feruntur, his verbis concepta [h]:

Antiquiſſimus rex omnium Oſiris, Diis immortalibus Spiritui et Coelo, Soli, et Lunae, et terrae, et nocti, et Diei, et patri eorum tum quae exiſtunt, tum quae futura ſunt, amori;

quae locis haud obſcuris THEONIS et EVSEBII [i] poſſunt illuſtrari: niſi metueremus, ne Pythagorica, quam haec Octoas aperte prodit, ſchola pro Aegyptiaca Lectori propinetur [k], quem demonſtrandi modum tot ſcriptoribus conſuetum, omnem philoſophicae hiſtoriae notitiam et veriſimilitudinem nobis eripere, quilibet videt. Itaque theologicam atque phyſiologicam planetarum explicationem, quam ſacerdotes Aegyptii nobis inuiderunt, in latebris ſuis relinquimus, quibus ſatis eſt aſtronomiam

 eorum

c) Collecta habes et eleganter explicata l. c. P. II. L. III. c. 6. p. 126.

d) Multa pulchra heic cumulat IABLONSKIVS prol. §. 25. p. 54 ſeqq. quocum comparanda elegans diſſ. deſideratiſſimi GESNERI eheu! noſtri, de laude Dei per VII. vocales, quas peculiari ritu ſacerdotes adhibuiſſe ex DEMETRIO PHALEREO conſtat, §. 71. p. 235.

e) L. I. v. 203 ſeqq.

f) Conf. Panth. l. c. P. II. p. 128.

g) l. c. p. 133 ſeqq.

h) Apud THEON. SMYRN. de muſica c. 47. pag. 164.

i) Praep. L. III. c. 9.

k) Fatetur id IABLONSKIVS P. I. c. 1. §. 12. p. 18 ſeq.

eorum tantopere depraedicatam [l], non fuiſſe philoſophicam vel mathematicam, obſeruationibus [m] calculisque inſtructam, ſed theologicam ad ſuperſtitionem fulciendam [n], et ſi quid obſeruarunt, non ad coelum rite cognoſcendum, ſed ad ſuperſtitiones genethliacas fuiſſe adhibitum, quae merito ex philoſophiae circulis eiiciuntur [o].

pag. 304. lin. 7. 8. *Communia tantum naturalis iuris officia exhibent.* Huius generis omnia fere ſunt, quae DIODORVS [p] tum de iure inter Aegyptios regio, de ordinum regalis, ſacerdotalis, militaris, priuilegiis, de iure agricolarum, paſtorum, et artificum, de iudiciorum forma et iuſtitia, de legum publicarum cuſtodia, de ſeueritate in transgreſſores legum publicarum, et ſimilibus recitat: quae vt omnia naturalis honeſtatis et ciuitatis emolumenti rationibus circumſcribuntur, ita exotericam quandam iuris naturalis deſcriptionem tantum continent, et vt reliquarum gentium humanitatis et ſocietatis indolem ſectantium placita, ex inſitis naturalis iuris principiis enata ſunt. Ea huc transſcribere, cum exoterica, vulgaria, et plebeiis quoque hominibus, quibus nihil cum philoſophia commercii eſt, nota contineant, a noſtro inſtituto alienum putamus, legenda tamen eſſe apud Diodorum, et qui eum exſcripſit SCHVBERTVM [q] putamus, vt, quousque honeſti diſciplina apud Aegyptios pertigerit, cognoſcatur. In quibus tamen miram diſciplinarum confuſionem et imprimis ſuperſtitionis omnia confundentis efficaciam fuiſſe, et omnia inter ſe, ſacra profanis miſcuiſſe, notabilis PTOLEMAEI [r] locus a SELDENO productus [s], quemlibet poteſt conuincere: vnde quae philoſophiae moralis accuratio in tanto ſuperſtitionis imperio potuerit ſubſiſtere, Lectori cogitandum relinquimus, recteque iam notauit SEXTVS EMPIRICVS [t], qui ideo aſtrologos, magnum inter Aegyptios nomen, reprehendit, *quod magnam vitae humanae inferant iniuriam, et in nobis magnam ſtruant ſuperſtitionem, neque quicquam permittentes agere ex recta ratione.* Ex his de moralis philoſophiae apud Aegyptios charactere iudicandum eſt. Huius autem rationem arcanam inſpicere, quanquam arduum, et in tanta, ſua myſteria occultandi, ſeueritate, pene impoſſibile eſt, videtur nobis tamen in ipſo ſyſtemate Aegyptiorum coſmologico et theogonico non nihil nos deprehendiſſe, quod ad hanc naturalis rectitudinis euerſionem et tegendam ſuperſtitione ἀνομίαν occaſionem dare potuit, nempe opinio de mali origine atque natura. Hoc neceſſario ineſſe mundo aſpectabili, et ex hoc fonte implacabiles inimicitias contra Iſidem materiamue omnis naturae

l) Conf. ID. prol. p. 98 ſeqq. SCHVBERTVS c. 2. ſect. 8. p. 239. et quos laudat, et ſcriptores hiſtoriae aſtron. WEIDLERVS, HEILBRYNNERVS, alii.

m) Quam profundae obſeruationes Aegyptiorum aſtronomicae fuerint, diſce ex MACROBIO Somn. Scip. L. I. c. 19.

n) L. I. p. 63 ſeqq.

o) l. c. II. ſ. 8. p. 242 ſeqq.

p) L. I. p. 63 ſeqq.

q) loc. cit. p. 242 ſeqq.

r) Tetrabibl. L. I.

s) De I. N. et G. iuxta diſc. Ebr. L. III. c. 20. p. 466 ſeqq.

t) Adu. mathem. L. V.

naturae et contra Ofiridem omnis perfectionis atque boni fontem oriri multis eam in rem excogitatis fabulis decernebant, pugnasque Typhonis, principii in fe maligni contra felicitatis bonique fontes prolixe enarrabant. Eas qui noffe volet, iterum *Pantheon Aegyptiacum* [u] adire oportet, vbi plena manu mythologia Typhonis Aegyptiaca fuppeditatur. Nos hoc loco, vbi parcos effe decet, id potiffimum monemus, omnes fere, quotquot de theologia Aegyptiorum narrationes fuas nobis relinquerunt, numen hoc deteftabile, horrendum, malorum tantum non omnium veram vnicamque cauffam repraefentare, id quod nec Herodotus, nec Manetho, nec Eudoxus, nec, qui prolixe in eo argumento verfatus eft Plutarchus in iis locis, vbi de Aegyptiis numinibus tractarunt, nobis filendum effe cenfuerunt, quae heic, vbi breuitatem fectamur, exfcribere haud licet. Quorum relationibus rite ponderatis videri quidem poterat, Typhonem fuiffe hominem aliis plane fimilem, qui regnum Aegypti affectauerit, idque fratri fuo Ofiridi, vita fpoliato, abftulerit. Quem fuiffe facie rufum et fubpallidum averfio Aegyptiorum ab hominibus eiusdem coloris, vsque ad caedem et victimam progreffa facile nobis perfuadet. Is, fi mythologiam audimus, decreto a Diis tyrannidis fine, ab Horo, qui monftrum illud bello perfequebatur, victus, atque captus cum Ifidis negligentia denuo euaderet, tandem decretorio praelio euerfus et fuppreffus eft. Facile vident, qui interiora myfteria Aegyptiacae fapientiae infpexerunt, refpici hic ad aliquod principium cofmologicum, principiis bonis aduerfum, idque potens, actiuum, bono inimicum multisque tantum conflictibus fuperandum, quicunque etiam cortex hiftoriae hunc nucleum tegat, de quo hoc loco differere, fuperuacaneum putamus, adeoque de eiusmodi principio cogitandum effe, quod omnis mali phyfici pariter atque moralis auctor fit. Quod illis quidem facile perfuadebimus, qui ea attente legerunt, quae prolixe fatis fupra de Arihmanio differuimus, huic enim Typhon adeo fimilis eft, vt eundem malum quendam auctorem, fpiritumque improbum, materiae imperfectionibus, et moralis mali tenebris inuolutum defignare vtrumque, nemo non, primo intuitu, concefferit. Planum autem eft, vidiffe vetuftiffimae theologiae auctores, ineffe mundo eiusmodi fpiritum geniumque malignum, qui optimae et feliciffimae rerum omnium parentis, Ofiridis coniunctioni cum Ifide rerum natura et materia interueniat, omnisque imperfectionis malique auctor et incentor fit, non nifi grauibus multisque praeliis tandem expugnandus. Quare, cum Orientales Arehmanium appellarent, alii autem, maxime poëtae Graeci gigantum imagine repraefentarent, Typhon tandem fub his imaginibus auctor omnis illius, quod in natura effet corruptum et noxium, exiftere, malumque omne phyficum atque morale produxiffe dictus eft. Vnde poftea, cum ad res fenfibiles et materiales principia illa νοητὰ transferrentur, habitus Typhon eft fymbolum

 hiemis

u) P. III. c. 2. p. 59 feqq.

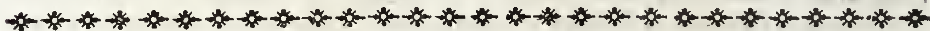
hiemis vel etiam ardoris et ſiccitatis exurentis, maxime venti illius meridionalis et noxii, qui in inferiori Aegypto, ſpirat, vique ſua omnia corrumpit, ipſamque ſubito vitam eripit, quo nomine nec in ſacris literis venti orientalis nomine ignotus eſt. Hunc Typhonem ad mali omnis originem eodem modo, quo Arihmanium Perſarum, referri, in mentem veniet, quisquis primo intuitu mythologiam Aegyptiacam inſpexerit: qualis autem in ſyſtemate intelligibilium ſit, dicere difficile eſt. Et certum quidem Typhonem iuxta illud originem primam cum Oſiride fratre et Iſide vxore eius eandem habere, quae nobis recte perſuadent, Oſiridem, Cnephum, Phthan, Vulcanum, quae nomina ſunt originis fontisque boni, itemque, Iſidem naturam rerum atque materiam ex qua omnia bona ſunt, neceſſaria generationis lege habere fratrem, id eſt, principium aliquod, ex eodem fonte emanans, quod natura ſua in contraria ferretur, effeceritque, vt ex vno praeclaro fonte duo principia, lucis et tenebrarum emanarent, quo pacto, Perſas ſimilia docuiſſe, ſupra demonſtrauimus. Hoc principium malum contraria omnia principio bono habere, et materialitatem accipiendo a natura νοητῶν receſſiſſe, facile concludi poterat, cum conditam rerum vniuerſitatem omnis generis malis phyſicis pariter atque moralibus cumulari, nemo non cerneret: et hoc quidem principium emanationis lege a fonte ſuo longiſſime remotum in omni actione ſua bono contraria moliri dicebant. Quod, cum eo tempore, quo ſyſtema Aegyptiacum ad Perſicum emendatum eſt, nouis coloribus pingeretur, tandem ad ipſam materialitatem naturae vniuerſae tractum eſt more Stoico. Et hoc quidem modo, quaeſtionem difficilem, vnde malum in mundo, ſe dirimere poſſe credebant, nec in hac explicatione quicquam eſt, quod aſſenſum noſtrum morari queat. Aſt diſtinctius tradere, quo pacto hoc principium malum, huncque aduerſum genium ſibi conceperint, id in tanta theogoniae et Coſmogoniae obſcuritate difficillimum eſt, et coniecturis non facile definiendum. Et illi quidem, qui veterem hiſtoriam imagines principiorum metaphyſicorum ſuppeditaſſe coniiciunt, quod poſt illuſtrem Leibnizium ſequaces, maximeque Wolfiana ſchola ſtatuerunt, Typhonem interpretantur materiae imperfectiones, limitationes, generatim malum metaphyſicum. Vnde clariſſimus SCHVBERTVS [x] fatetur quidem, *eos qui Arihmanium Manichaeorum et Diabolum Chriſtianorum cum Typhone Aegyptiorum eundem eſſe volunt, habere clariſſima loca, quae, ſi, vt verba ſonant, intelligerentur, nihil aliud, quam eiusmodi principium malum ſubſtantiale indicarent:* monet autem, *ſi perpendamus, omnes iſtas fabulas allegorice eſſe explicandas, circumſtantias hiſtoricas variis figmentis auctas, atque benigniorem ſemper interpretationem praeferendam eſſe, maxime, ſi quoad reliquas fictionis partes, iuxta rationem explicari debent, nihil amplius inde colligi poſſe, quam quod Typhon principium illud malum ſignificet, quod benigniſſimum et optimum conditorem*

x) loc. cit. p. 223.

ditorem impediuit, quo minus opera ſua ita perficeret, vt ea perficere volebat. Hoc vero principium certe nihil aliud eſſe, quam ipſam rerum finitarum limitationem, aut, quemadmodum loqui ſolemus, malum metaphyſicum. Non eſt hic locus inquirere altius, num mali iſtius metaphyſici notio ad explicandum non malum phyſicum tantum, ſed morale quoque ſufficiat, de quo problemate notae ſunt hodiernae metaphyſicae theologiae controuerſiae; ſed in argumento hiſtorico occupati dicemus tantum, quae nobis prorſus non conuenire videntur, nec hanc interpretationem iuuare apta ſint. Malum enim metaphyſicum notio intellectus eſt, non naturae vis poſitiua, et neceſſaria conſecutione adhaeret materiae, eiusque naturae, adeoque Iſidis foetus dicendus eſt, ſi Iſis naturam ſiue materiam vniuerſam ſignificet. Aſt inter Typhonem et Iſidem internecinum bellum eſt, quod de malo metaphyſico dici non poteſt, nec tollit natura rerum atque vincit iſtas imperfectiones et limitationes metaphyſicas, ſed dirigit ad perfectionem vniuerſi. In Typhone autem mala, proterua et in odium auctoris vniuerſi natura et inclinatio eſt, qualem ineſſe, materiae limitatae et ab omnimoda perfectione remotae quae genita eſt, i. e. emanauit ex coniugio Oſiridis et Iſidis, dici non poteſt, vincetur quoque Typhon, id eſt, auferrentur illi fontes mali, redibit perfectio, inuenietur reſtitutus Oſiris etc. quae omnia ad hoc malum metaphyſicum obtorto tantum collo rapiuntur. Permouit id Platonem, qui hanc Aegyptii ſyſtematis contradictionem viderat, vt relicto emanatiuo dualiſticum reciperet, et materiam natura ſua bono aduerſam tanquam συναΐδιον Deo adiungeret, nec hunc illam totam vincere et emendare poſſe ſtatueret, ſine dubio praeter limitatam materiae conditionem ad animam quandam brutam reſpiciens, quam ineſſe materiae credebat, de quo ſuo loco. Vnde lubenter fatemur, hanc nobis ſolutionem aenigmatis Typhoniani minime ſatisfacere, nec aptam videri ad reuelandum velum, quod ſenſum eius rei occultat. Probabilior itaque nobis videtur ſententia Iablonskiana [y], coniiciens, vetuſtiſſimos theologiae Aegyptiacae auctores accepiſſe notitiam aliquam a Noachidis de ſpiritu improbo mundi ſeductore, malique omnis auctore, (quales eos traditiones corraſiſſe omnis fabularis Deorum ſemideorumque hiſtoria prodit,) et ideo non tantum tenebras, id eſt, materialem ei imperfectionem, ſed moralem quoque corruptionem et proteruiam tribuiſſe, qua ad contraria audenda impelleretur, quae Deus omnium pater optimus in regno ſuo produxit: eum autem tandem victum et mundum ab hoc tyranno giganteque liberandum eſſe, aſſeruiſſe. Quam aegnimatis obſcuri explicationem eſſe planiorem et ſimpliciorem et orientalium quoque placitis ſimiliorem, quam priorem, fatendum eſt, cum ex aſſe mythologiae faciat ſatis, reliqua enim fabulae gratia addita eſſe, et in explicatione theologica parum attendenda, norunt, qui in mythologicis veterum explicandis ingenium exercuerunt. Haec autem lectoris iudicio

y) loc. cit. §. 14. p. 75.

iudicio decernenda relinquimus. Poterant his alia adhuc historiae philosophiae Aegyptiacae addi, collecta a IAC. FR. REIMMANNO viro curiosae multaeque lectionis, qui nobis *antiquitatum literariarum Aegypti compendium* reliquit. Qui tamen si eam antiquarum rerum atque dogmatum cognitionem atque perspicaciam prodidisset, quam recentioris literaturae, multum adiuuisse hanc philosophicae historiae particulam posset dici et laudari. Ast quanquam nouerat ineptias Caussini et Kircheri, Graecam literaturam Aegyptiis adscribentium, et a Morhofio quod ipse fatetur, doctus erat, Aegyptiorum placita maxime physica in obscuro latere; attamen cum reliqua quoque, quae Graeci habent, pauca et exigua esse nouerat, ita exponit, vt faciem encyclopaediae Graecanicae referret: quo pacto reuera nihil ad iuuandam Aegyptiacae sapientiae historiam nisi vulgaria, exoterica, nec ad mysteria gentis pertinentia attulit, inter collectores magis literarum Aegyptiacarum, quam inter historicos referendus. Hunc adeant, qui exotericis narrationibus in hoc campo pasci cupiunt; nobis enim omne illud ab instituto nostro alienum est.

AD LIB. II. CAP. VIII.

DE PHILOSOPHIA AETHIOPVM.

pag. 305. lin. 19.

Exigua in genere regionum illarum, quae Aethiopiae atque Libyae nomine comprehenduntur, historia est. Ante omnia termini Aethiopiae veteris, de qua nobis sermo est, definiendi sunt, dicendumque quam gentem per Aethiopes intelligamus. Et mature quidem dicta quoque Abasene vel Cephena, quam hodie a simili vocabulo Arabico, Habessiniam vel Abassiam nuncupamus. Qui autem in veterum scriptorum monumentis versati sunt, norunt satis, optimos quosdam scriptores, Arabiam, Chaldaeam, Assyriam, Persiam, Aethiopiae quoque nomine insignire, vt hodie orientales populi haud raro Aethiopas siue Habesiniae incolas Indos [a] vocant. Quae obseruatio a quibusdam auctoribus neglecta passim historiam, etiam philosophicam turbauit et corrupit. De quibus omnibus tamen hoc loco nihil dicendum, cum ad geographiae veteris notitiam pertineant: quam vtiliter discimus, post PTOLEMAEVM, ex IOBI LVDOLFI [b] *historia Abyssiniae* [c], CELLARII *Geographia antiqua*, vt alios [d] taceamus.

pag.

a) Vid. VIRGIL. Georg. L. IV. v. 291 sqq.

b) Conf. de libro praeclaro relationes Baumgartenianae de Bibl. quadam Halensi P. IV. p. 481 seqq.

c) L. II. c. 3. vbi de Aethiopia supra Aegyptum agitur p. 231 seqq.

d) HIERONYMI LOBO itinerarium, itemque IOACH. LE GRAND, ALMEIDAE et BALTH. TELLEZ hist. Aethiopiae vid. ib. 481 seqq. LA CROZE histoire du Christianisme des Ethiopiens. Hist. vniu. orbis Brit. T. XVI. L. III. c. 7. §. 220 seqq. p. 257 seqq. Vers. Germ. qui veteres quoque p. 265. nominant.

pag. 306. lin. 3. 4. *Qui sub meridie habitant, primos a terra fuisse editos.* Ita quidem Diodorvs Sicvlvs [e], qui occasionem dedit Fovrmontio [f] in origines Aethiopum inquirendi, eisque primum locum et aetatem inter populos cognitos vindicandi: qui audiendus et examinandus est: solae enim coniecturae non faciunt satis.

pag. 306. lin. 26. *Quod verum sit de Abyssinis.* Mature transiisse Noachi posteros ex Asia in Africam, veteris historiae fides dubitare non sinit. Id de Abasenis vel Abyssinis verum esse, ante Ludolfum notauit Samvel Bochartvs [g], qui Homeritas quoque nominari obseruat. Idque de aliis quoque ex Noachi filiis propaginibus coniici cum verisimilitudine potest, nempe Cushi posteris, qui vicinitate et commoditate transitus ex Arabia, quam inhabitabant, in Aegypti et Atlantici maris viciniam illecti has terras incolere coeperunt. Nec a verisimilitudine omni abit, non multum aetate inferiores fuisse Aethiopes Aegyptiis, cum Chus gentis auctor filius fuerit natu maximus Ham, frater Mizraim Aegyptiorum conditor [h]. Verum de his veteris geographiae scriptores plura disputant, et coniiciunt [i].

pag. 307. lin. 18. *Eandemque docendi methodum hieroglyphicam habuisse.* Ita quidem Diodorvs [k] *ars literaria*, inquit, *apud eos non in compositione syllabarum, sed descriptarum imaginum significatu, et translatione per exercitationem memoriae insculpta, subiectam orationem exprimit ac absoluit.* Monet tamen Wachtervs [l], vbi haec retulisset, *de hac Aethiopum disciplina altum esse apud reliquos scriptores silentium et nullum in tota antiquitate vestigium, hinc Diodori narrationem apud paucos vel nullos fidem inuenisse. Etsi vlla vnquam fuisset, longe tamen verisimilius esse, illam ab Aegyptiis superioribus, qui nulla re magis, quam hac disciplina in historia claruerunt, ad Aethiopes, quam ab his ad illos venisse.* Forte sua sponte vtraque gens ad hanc scribendi rationem casu peruenit.

pag. 306. lin. 29. *Quam quod ex India in meridiem populi descenderint.* Prouocant, qui ista tuentur, ad testimonia Evsebii et Philostrati immo ad Homervm [m] orientales Aethiopes inducentem, ad Herodotvm [n] atque Evstathivm [o]. Hos vero omnes Indiae nomen decepisse, est verisimile. Solenne enim veteribus Arabiae populos Aethiopum nomine insignire, quod cum populo meridionali propter vicinitatem maris Indici, confundere solent. Accidit id Iosepho [p].

pag. 307. lin. 18. *Vel Aegyptios ab Aethiopibus eruditionis semina accepisse.* Id difficulter, immo propter monumentorum defectum plane non posse

e) L. III. c. 2.
f) Memoires de l'Academie des inscriptions T. VII. p. 497 seqq.
g) Geogr. S. L. II. c. 23. p. 143.
h) Gen. X, 6.
i) Conf. Lvdolf. l. c. L. I. c. 2. le Grand Diss. 2. Hist. orbis vniu. L. III. §. 233. p. 280.
k) L. III. p. 101.
l) Concord. nat. et script. c. 3. §. 9. p. 1.
m) Odyss. L. I.
n) Lib. VII. c. 70.
o) In Dion. p. 35.
p) Antiqq. L. II. c. 11.

poſſe decerni. Quamuis enim regnante Amenophi coloniam quandam Aethiopum Aegyptum inuaſiſſe tradat EVSEBIVS [q], quod haud ſemel factum eſſe, credibile, cum frequentes inundationes deſertam Aegyptum facerent, nihil inde tamen pro philoſophiae incrementis concludi poſſe putamus.

pag. 312. lin. vlt. *In rationes aſtronomicas mutauerunt.* Inde cultores ſideralis ſcientiae inter Libyae populos Atlanticos dici apud Auguſtinum obſeruat GASSENDVS [r], cuius tamen rei certiorem teſtem deſideramus. Eodem vero loco ponendum eſt, quod CLEMENS ALEXANDRINVS [s] habet, *Herculem, cum fuiſſet vates et phyſicus, ab Atlante barbaro Phryge mundi ſuſcepiſſe columnas*, id eſt, ſecutum eſſe in ſcientia phyſica et aſtronomica. Ingenioſus vero eſt circa mythologiae Atlantis explicationem, recens fabularum veterum interpres PLVCHIVS [t], qui coniicit, fabulam Atlantis eſſe Aegyptiacae originis, et eſſe Atlantis nomen Horo additum, deſumtumque a Phoenicio Athlah, quod laborem improbum deſignat, eo quod plurimum laboris in deſignandis ſiderum conuerſionibus eſſe Aegyptii et Aethiopes crediderint. Cum vox Atlas etiam a vocabulo Athlah, columnam ſiue ſtilum deſignante, deriuari queat, inde fabulam Graecorum de columnis Atlantis coelum ſuſtentantibus enatam eſſe. Ingenioſam eſſe hanc explicationem, at nulla veriſimilitudine ſe commendantem et ab ingenio ſimplici veterum abhorrentem, quilibet palpat, eorum enim loca et teſtimonia, vnde talia exſculpi poſſint, deſideramus.

pag. 312. lin. vlt. *Sed in re incerta coniecturarum ſatis eſt.* De philoſophia politica atque diſciplina regia apud Aethiopes nonnulla affert DIODORVS [u] exoterica quidem et ad vulgus nota, non negligenda tamen, vt ingenium et mores Aethiopum intelligantur, quanquam valde veremur, vt genuina ſint omnia, quae iſti genti tribuuntur. Ea in his acceſſionibus nolumus exſcribere ob rationes ad cap. praec. adductas, ſed lectori vel apud ipſum Diodorum vel apud recentiores [x] quaerenda et legenda relinquimus.

q) In chron. n. CCCCII.
r) Synt. phil. c. 5. T. I. Opp. p. 12.
s) Strom. L. I. p. 306.
t) Hiſt. du ciel. p. 239.
u) L. III. p. 145 ſeqq.
x) Hiſt. vniu. T. XVI. p. 283 ſeqq. SCHVBERT. hiſt. phil. c. 2. ſ. 9. p. 258 ſeq.

AD

AD LIB. II. CAP. IX.

DE PHILOSOPHIA CELTARVM, SIVE GALLORVM, BRITANNORVM, GERMANORVM ET SEPTENTRIONALIVM GENTIVM.

pag. 314. lin. 19. 20.

Ignotum tamen ſimul literarum vſum in ſcribendo inuoluit. Hoc mediocri attentione locum Taciti conſideranti erit manifeſtum: quanquam enim de fide coniugali agit, ſecreta tamen literarum amatoriarum ideo denegat genti caſtiſſimae, quia moris non erat Germanorum et Celtarum gentibus aliquid ſcripto memoriae tradere, niſi pauca illa, quae ſaxoſis rupibus inciſa immortalitati tradiderunt, excipias, quae huc non pertinent. Ex quibus iudicari poteſt de negata ignorantia veterum Celtarum et imprimis Germanorum, cui pro maiorum gloria apologiam ſcripſit ANDREAS LVDOVICVS KOENIGMANNVS [a], cuius ſententiae alii ſubſcripſerunt [b]. Quanquam enim veriſimile eſt, veteres Celtas et imprimis Germanos non ab omni ſcribendi peritia fuiſſe vacuos, quod in tanta gentis ampliſſimae aetate credi non poteſt, vſu rerum aliud poſtulante [c], non tamen de rerum ſignis literis expreſſis in ſe, ſed arte ſcribendi et cum aliis per ſcripturam communicandis ſermonem eſſe, notandum eſt: quam neglexiſſe inſtituta eius, vel ex eo patet, quod nulla omnino rerum veterum monumenta habuerunt, et traditione tantum et carminibus Bardorum Scaldorum et ſimilium res gentis ſuae atque facinora ad poſteritatis memoriam transmiſerunt, quod vnum apud illos memoriae et annalium fuit, teſte TACITO [d]. Ideo non neganda eſt nationi tot virtutis teſtimoniis veteribus commendatae doctrina et inſtitutio, et ingenii elegantia, ita tamen vt tempora bene diſtinguantur. Verum de his vel nudis tantum coniecturis cogitare licet.

pag. 315. lin. 9. *Aliasque Scythiae nationes comprehenderunt.* Probauit iam CLVVERVS [e], eumque licet audacioribus greſſibus ſecutus PEZRONIVS [f], maxime vero incomparabilis *hiſtoriae Celtarum* [g] auctor, praecipuam Europae partem Celtas occupauiſſe, et conſediſſe gentem famo-

a) Diſp. acad. duabus Kilonii editis, 1707. de origine literarum apud Germanos, et de origine literarum amatoriarum.

b) IANVS diſſ. de odio Germanorum in cauſſarum patronos Miſc. Lipſ. T. IV. obſ. 88. p. 217. conf. quos laudat KAHLIVS ad Bibl. Hiſt. Struu. P. II. p. 207.

c) Memorabile exemplum exhibet MAVPERTVISIVS in deſcriptione itineris Laponici detegendae figurae globi terraeque cauſſa ſuſcepti, qui eiusmodi inſcriptionem ſignorum quorundam detexit, quam repetiit Collectio itineraria PREVOTIANA T. XVII. p. 374. Eam antiquiſſimam totius mundi eſſe Maupertuiſius non abſurde coniicit.

d) De mor. Germ. c. 2. conf. Hiſt. Celt. T. I. L. II. c. 10. p. 380 ſeq.

e) Germ. ant. p. 16.

f) Antiq. Celt. c. 2.

g) Tom. I. c. 3. p. 19 ſeqq.

famoſiſſimam in Hiſpania, Luſitania, Gallia, Polonia, Moſcouia, Britannia, Scotia, Hibernia, ad Danubium vſque ad Pontum Euxinum, vbi Getae, Dacae, Boſtarnae, Boii, Tauriſci, aliaque Pannoniae nomina obſeruantur: imo Graeciam quoque et Italiam a Celticae gentis populis fuiſſe habitatam. Quo pacto omnes quidem ſeptentrionales populi vno Celtarum nomine comprehenduntur, quos tamen, ſi ab Hyperboreis gentibus ſeparamus, patebit, Celtarum nationem etiam a Scytharum gente diſtinctam, totam fere Europam occupauiſſe. Et ad idem redire videntur, qui inter Sauromatas vel Sarmatas, et inter Celtas diſtinguunt, Scytharum nomen autem extremis gentium ignotis ceteris mortalibus cum Plinio [h] tribuunt, gentes Aſiaticas ab Europaeis diſtinguentes, ne aequiuoco Scytharum nomine hae gentes inter ſe confundantur, de qua re in geographia veteri diſpiciendum eſt. Certe Sarmatae a Celtis diſtinguendi ſunt, moribus, inſtitutis, viuendi genere diuerſis [i].

pag. 315. lin. 26. *Qui de rebus Celtarum, Gallorum, Germanorum atque Scytharum ſcripſerunt.* Scriptores rerum Germanicarum, et antiquiorum, qui huc referri ſolent populorum, veteres recenſet *bibliotheca hiſtorica* Strvviana [k].

Ibid. lin. vlt. *Collegit et digeſſit, liberaliter exhibeat.* Prodiit incomparabile cedroque dignum opus Hagae Comitum cIↄIↄccxl, cIↄIↄccl. duobus tomis, lingua gallica, eo nitore, accuratione et ſcribendi elegantia, vt optandum merito videatur, vt ad eandem normam ſimilesque vultus omnium gentium hiſtoria enarretur. Cuius teſtimonii fidem facient ephemeridum literariarum iudicia [l], quae praeclaro operi dignam ſuſpenderunt hederam. Dolemus autem, tertiam libri partem, quam a doctiſſimo auctore expectauimus, fatis eius intercedentibus, quantum nouimus, non ſine magna literaturae Celticae et Germanicae iactura in ſpongiam incubuiſſe, et hoc pacto nobis ereptam eſſe praeclaram operis partem, qua de Scythica atque Celtica philoſophia auctor acturus erat. Qui quam aptus dignusque harum rerum iudex fuerit, per plurimos annos ex iucundo cum eo commercio literario didicimus, qui toties praeter candidiſſimi pectoris amicitiam, reconditam eruditionem, lectionem vaſtam, iudicium acre, et qua alios multos ſuperabat, ſentiendi modeſtiam et ſoliditatem nobis probauit. Ad huius hiſtoriae Celticae, indubitatis veterum teſtimoniis probatae Lydium lapidem ea potiſſimum examinanda ſunt, quae non tantum Galli Pavl. Pezronivs [m], et Iacobvs Martin

h) Hiſt. nat. L. IV. c. 12. p. 165. conf. Hiſt. des Celtes T. I. L. I. ch. 2. not. n. p. 13.

i) Ex inſtituto id probauit Idem l. c. p. 14. 15. conf. Bavmgarten. ad hiſt. vniu. Brit. T. IV. n. 212. p. 455.

k) T. I. c. 16. p. 651 ſeqq.

l) Vid. Journal literaire d'Allemagne T. I. P. I. art. 14. p. 203 ſeqq. noua liter. Lipſ. 1751. p. 98 ſeqq.

m) Pavli Pezronii librum antiquité des Celtes autrement appellés Gaulois, plenum eſſe nugarum et viſionum recte iudicauit Pelloutierius, quare vehementer dolendum eſt, audaculum et nugiuendulum auctorem potuiſſe ſeducere viros doctiſſimos, qui in Britannia hiſtoriam vniuerſalem ediderunt, vt eius veſtigiis inſiſterent, T. IV. Scytharumque, Gomeriſtarum, Celtarum hiſtoriae compendium exhibituri, antiquita-

MARTIN [n], ex Anglis IOHN LEWIS [o], de Celtarum, Gallorumque antiquitatibus nugati sunt, sed alii quoque, qui meliori diligentia et iudicio maturiore literaturam Celticam tractarunt, qualia dederunt MATTH. HILLERVS [p], magnus LEIBNIZIVS [q], P. FRANC. ARPE [r], VAL. ERN. LOESCHERVS [s], TROGIL. ARNKIEL [t], ELIAS SCHEDIVS [u], IO. GEORG. KEYSLERVS [x], ANT. BANIERIVS [y] suppeditarunt, ex quo scriptorum de rebus Celtarum, Germanorum, Gallorum, Britannorum aliarumque Europae gentium horreo, illi ingens spicilegium colligent, qui integram literaturae et philosophiae Celticae historiam expectant. Eam enim nec tractationis H. C. P. limites olim nobis permiserunt, nec horum quoque Supplementorum scopus atque conditio permittit. Vbique autem ante omnia attendendum esse monemus, quibus et qualibus testibus traditiones veteres nitantur, in qua re imprimis Pelloutierii diligentiam mirandam esse, quilibet, qui hanc historiam Celticam legit, fatebitur.

pag. 316. lin. 16. 17. *Philosophiam proprie dictam non venari accurate teneatur.* Maxime in historia Celtica sibi cauendum est, ne gentis antiquissimae, et per tot populos a multis seculis propagatae et diffusae res cum Romanorum et Graecorum historia, religione, consuetudinibus, opinionibus confundantur, quod, dici non potest, quantum nobilissimae gentis antiquitates turbauerit. Accidit id etiam in historia Druidum, quam si cum Graecorum sectis comparaueris, totam euertes. Itaque vox philosophiae, prout in historia philosophiae barbaricae decet, hic exoterice tantum et pro studio literarum, sapientiae et religionis habenda est, idemque tenendum, quod de Babyloniorum et Assyriorum Chaldaeis, de Persarum Magis, de Aegyptiorum sacerdotibus, de Indorum atque Aethiopum gymnosophistis suis locis monuimus.

Ibid. lin. 22. *A germanico substantiuo Druthin.* Conf. WACHTERI *Glossarium germ. voc. Draut. et Priester.* cl. SCHVBERTVS *hist. phil.* ⁊ alii.

pag. 316. lin. 26. *Druidarum nomen ab antiquissimo apud Celtas et Britannos vocabulo Deru, quod quercum notat, deriuatum contendit.* Haec simplicissi-

tiquitates Celticas, cum Creticis atque Graecis miscerent; cujus exemplum esse potest, quod Curetes Titanum inter Cretenses, cum Druidis Gallorum ex vno fonte deriuauerunt, recte ideo notati a B. BAVMGARTENIO h. l. n. 228. p. 475. Simili fortuna in hoc stadio concurrisse STEPHANVM FORCATVLVM de Gallorum imperio et philosophia, libro rariori, olim demonstrauimus in Collect. crit. ad hist. L. Germ. Vol. IV. p. 462. conf. Hist. des Celtes T. III. c. 1. §. 2. p. 14. quae quoque non meliora multa habere LESCALOPERIVM Comm. in Cic. de N. D. §. 5. p. 8 recte annotauit.

n) De ineptiente hoc scriptore, veteres Gallos atque Celtas cum Romanorum et Graecorum theologia et religione miscente vid. Biblioth. German. T. XXXVII. p. 140 seqq.

o) Hist. Brit. qui in introd. p. 1-50. has origines ingeniose magis, quam solide tetigit, vid. BAVMG. l. c. p. 214. p. 452.

p) De orig. gent. Celtic. synt. hermen. p. 125 sq.

q) Collect. etymol. P. I. p. 156 seqq.

r) In Themide Cimbrica.

s) In literatore Celta.

t) In antiquit. Cimbricis, vernacula editis.

u) De Diis Germanis siue de veteri Germanorum, Gallorum, Britannorum, Vandalorum religione syntagmata quatuor, conf. Hist. des Celtes T. III. c. 1. p. 8. labor sc. iuuenilis.

x) Antiquitates selectae septentrionales atque Celticae.

y) Mythologie expliquée par hist. Tom. V. L. VI. VII. p. 361. 583. Addi his potest praestantissima Germaniae historia MASCOVIANA P. I. Hist. literaire de France T. I. p. 1-70. aliique.

z) c. 2. f. 10. §. 133.

plicissima antiquissimi vocabuli, Druid originatio est, longe illi praeferenda, quae a voce Draut, vel Druter, quae amicum vel dilectum significat, deducit: eius enim ratio in promtu est, cum altera cuilibet amico, quanquam collega non sit, conueniat, familiares quoque vocentur, non qui iudicum et doctorum charactêres obtinent, velut id apud Druides moris erat, sed membra familiae. Quercuum autem colendarum ratio tam venerabilis apud Celtas fuit, vt numinibus topicis plenas contenderent, et omnem religionis, iustitiae atque disciplinae obseruantiam quercetis alligarent. Confirmatur id obseruatione Io. TOLANDI [a], inter cuius opera Anglica, tres sunt epistolae operis maioris, quod moliebatur, specimina, in quibus de Druidum historia differit. Obseruat is inter alia: Drui esse vocem Hibernicam, vel corrupte Droi et Draoi, quae quercum indicat, hodieque apud Hibernos, Drue magum esse, Druidheacht magiam, Slatnam Druidheacht virgulam magicam, manifesto indicio, inter Druidas magiam summam locum obtinuisse. Non multum, vt in pluribus aliis, ab ea abit Sueuica nostra, qua saga, *eine Drutte* vocatur. Plura dabit, qui potissimum hoc loco consulendus est illustris SCHOEPFLINVS [b], quem sequuntur auctores *ephemeridum literariarum Triuoltinarum* [c], qui videndi.

pag. 317. lin. 1. *Germanos a Gallis Britannisque distinguendos putamus.* Quod qua ratione euenire potuerit, curiosis obseruationibus explorauit PELLOVTIERIVS qui omnino legendus. Celtarum nomen Gallorum atque Britannorum multo vetustius est, de quorum etymo nonnisi ex lingua Germanica iudicari potest, quae enim veteres scriptores habent, incerta prorsus sunt, et ad scopum non feriunt, eo quod Celtarum linguae fuere imperiti, fueruntque peculiares Celtarum populi, a circumstantiis loci plerumque denominati, de quibus ingeniosae prorsus sunt coniecturae Pelloutierii [d].

pag. 318. lin. 3. *Druidarum institutum deriuant.* Sine discrimine scribunt plerique Druidarum et Druidum. Obseruatum autem TOLANDO [e], melius Druis dici quam Druida, ex Hiberno enim Drui, pluralem formari Druidhe, vnde Latinorum Druis, et plurali numero Druides ortum; Druidas autem foeminas hoc institutum sequentes accuratius significare. Druidae tamen terminationem masculino genere adhibet CAESAR aliique.

pag. 320. not. n. *LAMPRIDIVS in Alexandro.* Diu permansit inter Germanos hic mos per feminas fatidicas diris hostes submouendi. Cuius memoriam nobis conseruauit Augusta nostra, in inuasione Attilae diris Druidae alicuius a moeniis vrbis repulsi, quae hodie elegantissimo Rothameri penicillo in turri publica Minoritana, vbi rem euenisse fama est,

a) Vid. citt. maxime SCHVBERTVS l. c.
b) Alsat. illustrat. T. I. p. 83.
c) A. 1754. p. 194. ed. Bat. illi ad dictionarium linguae Armoricae prouocant, quod Par. 1752. prodiit.
d) l. c. T. I. ch. 14. p. 137 seqq.
e) l. c.

est, depicta cernitur. Eius ἔκτυπον exhibet historia Augustana illustris STETTENII.

pag. 321. lin. 8. *Ex dictis lucem capiunt.* Cogitationes nostras de sapientibus Celtarum atque Germanorum, huic spicilegio iam adieceramus, cum beneuole nobis tum elegantissimam atque eruditissimam prolusionem academicam de *Semnotheis veterum Germanorum philosophis*, non sine insigni veteris literaturae apparatu editam, communicaret vir celeberrimus IOANNES IOACHIMVS SCHWABE, cum munus professoris philosophiae in academia Lipsiensi, multis quidem et praeclaris de re literaria meritis dudum meritum capesseret. Nec locus nec institutum patitur, pulcherrimi speciminis vberiorem de eo argumento narrationem subtexere, monemus autem lectorem, vt ipsam dissertationem adeat, expendat, et tum demum, quid de auctoris sententia statuendum sit ipse cogitet. Eam, prout ipse [f] in summam contraxit, eo redit: *Semnotheos denotare homines congregatos, aut coetum quendam collectum, qui vel vna viuit, vnamque constituit familiam, vel ex alia ratione, qualiscunque est, se coniunxit et aliquam iniit societatem.* Inde non plane alienus a IOACH. KVHNII [g] opinione: Laërtium speciale nomen generali iunxisse, (quo et nostra redibat coniectura;) in eo tamen aliter rem ordinat, vt quod ille speciale nomen dixit, generale ipse faciat, et Druides sacrificulos putet, Semnotheorum autem appellatione totum atque vniuersum Celticorum sapientum corpus comprehendi. Quam tamen coniecturam (talem enim ipse nominat auctor eruditus ac modestus,) non adeo mordicus tuetur, vt non sibi quoque placere posse fateatur opinionem SEB. ROVILARDI, contendentis, *Dru*, a quo Druides, vocem esse mere Celticam, et gentem significare frequentem, congregatam sociatamque, vel AEGIDII BVCHERII, tradentis vocem Flandricam Brabanticamque, Truyt, Trut et Trud, aliquando Drud antiquitus societatem signasse coniunctionemque, seu pace seu matrimonio initam, et hinc Druides quasi eorundem studiorum, exercitiorum functionumque diuinarum maxime socios dictos esse, ita vt statuatur, eosdem fuisse Druides et Semnotheos, ita tamen vt appellationis huius rationem et explicationem, non, vt vult Galesius, quem nobiscum reiicit, ex Graeca, sed ex veteri Celtica lingua repetat, quae apud ipsum non sine iucunditate legentur, qui facile lectori persuadebit, verosimiliter magis egisse GASSENDVM [h] in erudita epistola ad Ludouicum Valesium, qui nomen a Celtis deriuat, non a Graecis. Qui vir eruditus quoque coniecit, *Druidas ex Britannia aduenientes successisse memoratis Diodoro Saronidis, quibus antiquiores adhuc fuerint Samothaei Sannothaeiue, Laërtio dicti:* cuius coniecturae fidem, vtinam Gassendus additis rationibus muniuisset. Nos in argumento, vbi nonnisi coniecturis res omnis constat, lectori rem profundius considerandam relinquimus, lectis tamen et expensis omnibus fatemur, videri nobis tutissimum, in ea, quam exposuimus, sententia persistere,

f) pag. 37. g) Ad Laërt. L. I. s. 1. h) T. VI. Opp. p. 135.

ſiſtere, qua diuerſae veterum opiniones omnium facillime poſſunt componi, et ratio teſtimoniorum aliqua dari, qua diuerſae ſententiae inter ſe conciliantur. Ceterum etiam in eo cl. SCHWABIVS a communi ſententia recedit [i], qua Bardi ipſi videntur fuiſſe homines, qui ſtudia laudabilium doctrinarum inchoabant. Qua de re, vtinam certiora nobis tradidiſſet, magisque cum veterum teſtimoniis conſpirantia auctor doctiſſimus, qui ipſe conſulendus.

pag. 324. lin. 23. *Qui artis poëticae hiſtoriam critice expoſuerunt.* Praeter diſſertationes Toernerianam atque Koelerianam de his Celtarum poëtis, adeunda quoque *Hiſtoria Celtarum Pelloutieriana* [k], vbi recte obſeruatum, nomen *Bard* poëtam ſignificare, qui laudes aliorum decantat; muſicum quoque aut cantorem diceres [l]. Notum illud Lucani:

Plurima ſecuri fudiſtis carmina Bardi.

Hi ergo proprie non ad philoſophos Celtarum pertinent, ſed velut peculiare genus hominum literaturae laude apud Celtas celebrium inter Druides (quod ſaepe numero nomen generale atque commune eſt,) a veteribus recenſentur, diſtinguendi autem a proprii nominis Druidibus ſunt, quod hi omnis iuris ſacri atque profani auctores erant atque praeſides, et iudiciali auctoritate de rebus omnibus decernebant, Bardi, in publico ſacrorum cultu, in bello atque proeliis cantum curabant, carminibusque exſequebantur, quae Druides ſanxerant. Quod ſtudium, vbi gentes Celticae in diuerſas terras diſceſſiſſent, multum fuiſſe cultum atque auctum, non eſt quod dubitemus. Id de Britannia obſeruatum Tolando, qui hos poëtas apud Celto Britannos in tres claſſes diuiſos fuiſſe monet, Priuardh, Poſwahrd, et Aruisuarhd, deque eorum carminibus, officio, auctoritate, varia affert, quae apud ipſum legenda, aſt ponderanda et examinanda ſunt: ad hunc enim campum noſtrum non pertinent. Abundauiſſe autem olim hoc hominum genere Hiberniam, et hodie quoque quoſdam ſupereſſe ille aſſerit.

pag. 324. lin. 5. a fin. *Ingentia inter nos robora.* Etiam piniferis arboribus eundem honorem habitum eſſe, Auguſta noſtra teſtis eſt, quae hodienum vrbis ſignum Celticum, pineam nucem refert. Eſtque in vrbe hac locus editiori colle, qui ab his arboribus piniferis a Celtis cultis nomen habet, et quod S. Afram in eiusmodi arboreto ſuperſtitionem deleuiſſe, fama eſt, nomen inde *ſyluae S. Afrae* conſeruauit. In hoc colle Celtico nos has obſeruationes ſcribimus. Vnde curioſitati noſtrae lector ignoſcet.

pag. 325. lin. 36. 37. *Qui has gentes ex Aſiae prouinciis ſeptentrionalibus ad has ſedes delatas eſſe, et orientalia Aſiae placita, qualia imprimis inter veteres Perſas, Scythas, Hyperboreosque deprehenduntur his regionibus intuliſſe ſtatuunt.* Neceſſario ad hanc obſeruationem attendendum eſt, ſi tum populo-

i) loc. cit. p. 8.
k) l. c. L. II. c. 9. p. 349 ſeqq.
l) LEIBNIZ. Gloſſ. celt. in collect. T. II. p. 95. STRABO L. IV. p. 197.

populorum ſeptentrionalium migrationes, tum placitorum et religionis decreta intelligere cupimus: ita enim demum ad fontes primos recurri poteſt. Vidit iſtos fontes olim iam PLINIVS [m], qui monuit: *Scytharum vſque nomen tranſit in Sarmatas atque Germanos, neque aliis priſca illa durauit appellatio, quam, qui extremi gentium harum ignoti prae ceteris mortalibus degunt.* Quanquam enim negari non poteſt, Scytharum nomen diu remanſiſſe quibusdam ſeptentrionis Aſiatici populis [n], certum tamen, et ex veterum ſcriptis manifeſtum, hoc nomen cum coloniis Scythicis ex Aſia ſeptentrionali in Europam demigrantibus, etiam ad ſeptentrionales Europae populos tranſiiſſe, et tum euanuiſſe. Inde vero ratio petenda eſt, cur multoties antiquitatum Scythicarum atque Celticarum traditiones conueniant, quippe quae ex vno fonte ſine dubio profluxerunt. Itaque non nuda coniectura eſt acutiſſimi PELLOVTIERII [o], quamuis hoc tantum nomine eam commendet eius modeſtia, Celtas et Sarmatas in Europa eandem habuiſſe gentis originem, quam habebant in Aſia, Medi atque Perſae. Quod vir doctiſſimus pulchre inde ornat, quod iuxta Solinum Medi deſcendiſſe dicuntur a Sarmatibus, vel iuxta Diodorum et Plinium Sarmatae a Medis. Affert etiam teſtimonium HERODOTI [p] aſſerentis, Danubii litora accolere populos, eundem quem Medi habitum veſtium ſeruantes, et origines ſuas ad illos populos referentes. Etiam de Perſis rectiſſime monet, eosdem vnum cum Celtis ratione originis populum fuiſſe [q]. In eo enim Ammiani Marcellini, Tertulliani veterumque aliorum teſtimoniis fulcitur, qui Perſas a Scythis deriuant, quosque confundi cum Parthis, qui fuere Scythicae originis, praeter rem contendit HENRICVS VALESIVS [r]. Quibus tamen noſtro iudicio longe melius maiorisque ponderis teſtimonium eſt, quod a rei ipſius conuenientia inter vtrumque populum deſumitur. Nobis enim non monentibus, viris doctis dudum obſeruatum eſt, et Perſarum linguam, et conſuetudines, et religionem a Celticis non multum antiquitus fuiſſe diuerſas. Non eſt locus hic nobis amplius de hac quaeſtione diſputandi, quam tamen diſcuſſione exacta digniſſimam putamus. Obiter tamen notamus, ipſam patriam noſtram, Vindelicorum Auguſtam, caput gentis nobile in hac noſtra Vindelicia nobis eius documentum praebere. Eam vero ipſamque regionem Vindeliciam, partem fuiſſe Illyrici antiqui in Liburniam, Dalmatiam, Pannoniam, Noricum et Vindeliciam diuiſi, veteris geographiae non ignaris vel ex STRABONIS loco [s], a CLVVERO [ſſ] illuſtrato conſtat, quo *Illyrica,* ait, *initia ducere, a lacu, qui eſt apud Vindelicos, Rhaetos atque Heluetios, id eſt, Brigantino.* Illyrias autem gentes iſtas Tauriſcos fuiſſe, et hos Celti-

m) Hiſt. nat. L. IV. c. 12.
n) Demonſtrauit id PELLOVTIER. Tom. I. p. 19. not. n. qui Sec. IX. adhuc Scytharum nomen reperit.
o) loc. cit.
p) Lib. V. c. 9.
q) Inde Scythoceltae dicti.
r) Ad AMMIAN. MARCEL. L. XXXI. c. 3.
s) Lib. VI.
ſſ) Germ. ant. p. m. 726.

Celticae propaginis, nemo ignorat [t], et ab his Celtis, qui Illyrium repleuerunt, nostros quoque Vindelicos ortos esse, habuisseque originem Celticam dubium non est. Habuisse autem has Illyrici gentes, quae ex Asia ad ripas Danubii in hanc Lici atque Vindae prouinciam ascenderunt, religionem eandem, quam apud Scythas et imprimis Persas, supra, cum de Persarum philosophia sermo esset, delineauimus, vel vnum, ast luculentum argumentum praebent Spelaea Mithrae, in Vindelicia passim, eiusque vicinia et nuperrime quoque in Palatinatu superiori reperta, illis simillima, quae virorum doctorum obseruationes ex antiquis marmoribus nobis conseruarunt [u]. Rem alibi latius perquirendam, hoc loco, vbi alia agimus, prolixius exquirere non vacat. Vnum autem praeterire hoc loco non possumus, hodienum haud obscuram extare eius religionis Scythico-Persicae atque Celticae, quae Mithram coluit apud Augustanos memoriam. Singulis enim annis vetustissimo more, in vigilia et festo S. Michaëlis, singulis horis, ex altissima vrbis turri, quae speculam constituit, conspiciendum exhibetur Spelaeum, olim cataractis, quibus vrsi concludebantur [v], subaedificatum, ex quo machina quaedam automatos prodit referens imaginem S. Michaëlis archangeli, infernalis genii ex coelo deturbati fauces telo, tot, quod horarum ictus malleus indicat, ictibus percutientem laetaque victoria triumphum agentem, quam popellus procaxque iuuentus magna ouatione atque vociferatione prosequitur. Esse hanc consuetudinem antiquissimam imaginem et repraesentationem eiectae gentilis superstitionis, durante adhuc Romanorum colonia caput erigentis, et victoriam coeli de deastris prodere facile ciuibus nostris concedimus, qui ad archangelum Michaëlem hoc triumphi specimen et ouationem publicam referunt. Ast vnde publicam istam scenam instruendi occasio enata sit, nemo hactenus, et ne *Velserus* quidem noster, qui diligenter antiquitates Augustanas rimatus est, detexit. Potest autem quilibet in rebus veterum paulo supra vulgus sapiens haud difficulter coniecturis assequi, esse nobile monumentum vetustissimae originis Illyricae, id est, Celticae atque Scythicae, vnde Vindelicos in has terras commigrasse supra probauimus: occasionemque sumsisse pios maiores nostros, cum sacra Mithrae Scythica atque Celtica olim in Spelaeo essent celebrata, et per totam Vindelicorum prouinciam recepta, purgata ab his sordibus gentilibus religione, memoriam victae superstitionis

t) Multam huic particulae geographiae veteris lucem conciliat Historia Celtarum Pelloutieriana, T. I. L. V. c. 8. p. 60 seqq.

u) Conf. praeter supra in historia Persarum nominatos, TH. HYDEVM et PHIL. TVRRE, etiam GRABIVM Spicil. PP. et haeret. Sec. II. p. 240. SELDENVS de Diis Syris, Synt. I. p. 170.

v) inde foro adiacenti nomen der Perlach. Luculento indicio, quae ex vltima antiquitate, venationes ferarum mysteriorum instituendorum occasionem dedisse tradit, hanc publicam scenam Augustanorum esse deriuandam. Vrsi eiusmodi ante tria secula adhuc ibi nutriebantur, vt ex veteribus iconibus turris Perlachiae manifestum. Optime haec cum spelaeis Mithriacis conueniunt. conf. MOSHEIM. ad CVDWORTH. syst. intell. c. 4. p. 329 seqq. conf. MONTFAVCON. antiq. expliquée T. III. fig. 50. IAC. MARTIN. relig. de Gaulois p. 470.

tionis ad archangelum Michaëlem, eodem, quo Mithras Arihmanium supplantauit, modo, figura et imagine referendi, sicque ritum ab antiquissimo tempore in hac Vindeliciae metropoli obseruatum ad christianae religionis honorem adhibendi. Cuius coniecturae explicationem firmat, et locus publicus, vbi spectaculum editur, et triumphalis pompa, qua victor archangelus Michaël excipitur, et spelaeum, ex quo imago archangeli progreditur, et imprimis figura eius imaginem Mithrae taurum mucrone teloque interficientis adeo ex asse referens, vt sponte rerum gnaris hanc coniecturam in mentem venire necesse sit. Solitos autem Christianos veteres memoriam eiecti gentilismi ad S. Michaëlem referre, et ex eadem fere caussa in cauernis et specubus simile rei symbolum exhibere, ex actis historico ecclesiasticis constat [w]. Quae omnia prolixiori commentario testimoniis suis roborato digna sunt, quem tamen hoc loco dare, et trenseuntes ad Celtas mores atque religiones Scytharum et Persarum fusius exponere, institutum prohibet, alioue forte loco, nisi fata intercesserint, singulari dissertatione explicari merentur. Heic id inde inferre licet, religionem Persarum, quam a Scythicis acceperunt, etiam ad Celtas transiisse, et, hos eam in migrationibus suis per Germaniam, Heluetiam, Galliam, Iberiam disseminauisse: in his enim prouinciis a Celtis olim habitatis eiusmodi Scythicae atque Celticae religionis monumenta hodie delecta sunt. Alia, quae rem magis adhuc roborant, tanquam a scopo nostro nimis remota, omittimus.

pag. 327. lin. 6. a fin. *Nouam editionem merito optat Cl. Keyslerus.* Eam dudum expectare iussit et dare promisit Cl. MAILLETVS. Postulat autem editorem vetustissimae literaturae et linguarum septentrionalium valde gnarum, et in theologia Celtica atque Hyperborea exercitatum, qualem esse Ven. GOTTFR. SCHVLZIVM tot scriptiones, lectu dignissimae, quae ex his fontibus scaturiuerunt, demonstrant.

pag. 328. lin. 22. 23. *Religionem veterem Gallorum describere conati sunt.* Luculenter id de Stephano Forcatulo, de Philippo Cluuierio, de Elia Schedio, de Iacobo Martino demonstrauit accuratissimus theologiae Celticae enarrator SIM. PELLOVTIERIVS [x], cuius vnus *Tomus posterior* praestantissimi operis *historiae Celticae*, innumeris eiusmodi scribillatoribus praeferendus est: quem librum legendum Lectori suademus, qui veritati propiora de Germanorum religione et theologia nosse cupiet.

pag. 329. lin. 13. *In hac haeresi fuisse, facile persuadeant.* Diligenter, vt in ceteris, ita in hoc quoque argumento enucleando versatus est PELLOVTIERIVS [y], qui toto *libro tertio* operis praestantissimi de religione

w) Multa lectione et singulari industria id demonstrauit, et exemplo specus S. Michaëli sacro in monte Gargano, atque in monte Tumba ex instituto exposuit illustre academiae Helmstadiensis ornamentum FRANCISCVS DOMINICVS HAEBERLIN in iucundissima diss. qua selecta quaedam de S. Michaële archangelo exposuit, qui de argumento haud facile obuio, meretur legi.

x) T. II. L. III. ch. 1. p. 4 seqq.

y) l. c. ch. 3. p. 22.

ligione Celtarum acturus, poſtquam obſeruauiſſet, Celtas adorauiſſe Deum ſpiritualem atque immaterialem infinitae ſcientiae, omnipotentiae, iuſtitiaeque, cuius veſtigia in maximo mundi opere ſe demonſtrant, recte tuetur, eos [z] *non cohibuiſſe parietibus Deos, neque in vllam humani oris ſpeciem adſimilare, lucos ac nemora conſecrare, Deorumque nominibus appellare ſecretum illud quod ſola reuerentia vident.* Qua in parte Perſis ſimiles fuere, quos ſupra ex Herodoto didicimus, neque ſtatuas, neque templa, neque aras extruere conſueuiſſe; neque ſexum in diuinis admiſiſſe, vnde ſequitur, eos, Deos Romanorum atque Graecorum non coluiſſe, falſumque eſſe Caeſarem, qui contraria Gallis affingit, ſuorum non ſatis ad numina gentis attentorum relationibus, deceptum, quod ei ſaepius euenit [a]. Quanquam autem magna veneratione elementa proſequebantur, et omnibus magnis mundi partibus honorem habebant, conſtabit tamen ex comparatione cum Perſarum religione, qualem ſupra demonſtrauimus, non ipſas mundi partes materiales eos pro Diis habuiſſe, quod veteribus populis affricant, qui nullibi Deum fuiſſe cultum nobis perſuadere cupiunt, immo nec pro ſimplicibus diuinitatis imaginibus habuiſſe, ſed credidiſſe, eos eſſe templa atque manſiones numinum ſubalternorum, quae illa inhabitant, et ad hos praeſides cultum eos religioſum direxiſſe. Qua in re, ſi verum dicendum eſt, a vetuſtiſſimi orbis opinione et theologia non multum receſſerunt, caſtiusque de diuinis ſtatuerunt, quam Graeci, innumero Deorum choro mundum replentes, nec aliter quoque ſibi diuinitatis numen conceperunt, quam id patiebatur ſyſtema emanatiuum, ſecundum quod ex infinita Deitatis abyſſo innumera numina emanarunt per mundi partes diffuſa et inter eas diſperſa, quae ad vnum tandem fontem deducunt. Quam Celtarum theologiam Samnitas tenuiſſe, Celtarum propaginem, et ab his magis, quam ab aliis Pythagoram didiciſſe, quod Deus ſit animus per naturam rerum omnium commeans et intentus, ex quo omnium animalium vita capiatur, eleganter coniicit. Sed et reliqua legenda ſunt, quae accurate de hoc argumento diſputat, quaeque vetuſtiſſimam primarum et antiquiſſimarum gentium theologiam in aprico poſſunt ponere.

Ibid. lin. 3. a fin. *Inter populi tantum errores numeranda ſit.* Aliud enim ſyſtema emanatiuum priſco orbi tantopere acceptum poſtulat, quod vbique diuinitatis ſiue numinis partes ſpirituales (veniam verbo rogamus:) agnoſcit in mundi partibus habitantes, et religioſo cultu proſequendas. Inde tot inter Celtas Dii topici [b]. Id tantum abeſt, vt neget, qui pro Celti-

z) TACITVS Germ. c. 9.

a) Exemplum habes Lib. VI. c. 18. Dudum animaduertit Aſinius Pollio: Commentarios Caeſaris parum diligenter parumque cum veritate compoſitos: cum Caeſar pleraque, quae per alios erant geſta, temere crediderit, et quae per ſe, vel conſulto, vel etiam memoria lapſus perperam ediderit: forte reſcripturus et correcturus. SVETON. in Caeſ. c. 56. conf. Hiſt. des Celtes T. I. ch. 3. p. 125. Similia de TACITO obſeruauit BARTH. CHR. RICHARD. diſſ. de dubia et incerta fide Taciti len. 1719. Caeſarem tamen defendit MORHOFIVS de Patauin. Liuii c. 4. p. 45.

b) v. CAESAR. l. c. c. 17. TACITVS de mor. Germ. c. 9.

Celticae religione a superstitione liberanda tam fortiter pugnat, PELLOVTIERIVS [c], vt potius plena manu concedat, praeter Deum supremum magnum, Celtas numerum intelligentiarum a summo numine productarum statuisse, quas Deus animandae materiae caussa eo fine direxerit, vt pro sapientiae eius bene placito et ex communicata virtute Supremi Entis ea perficiant, quae sapientia eius pro ornando et conseruando mundo rata habuit; ideoque eos habendos esse pro numinibus inferioribus summo et infinito Deitatis abysso, ast quae suis tamen, quibus praeesse iussa sunt locis, hominibus longe superiora beneficia possint tribuere, ideoque ea sacrificiis atque cultu religioso Celtas fuisse prosecutos, quo sensu locum ex AVGVSTINO [d] memorabilem affert, qui *isto dogmate propinquiores nobis philosophos fieri* censuit. Vnde non negat eruditus apologeta, eos ex Celtarum mente angelorum instar considerandos esse, et religioso cultu prosequendos. Quae optamus, viro acuto et eruditissimo, cuius iudicio cetera libenter assurgimus, non excidissent, isque, tuendo Celticam theologiam, contra obiectum idololatriae scabiem, non in alterum extremum fuisset delapsus, sed cogitasset, ipsum Celtarum de Deo mentem verbis CICERONIS Pythagoreum dogma explicantis se ita exposuisse [e]: *Deum esse animum per naturam rerum omnium intentum et commeantem, ex quo nostri animi carperentur.* Hoc enim, si verum est (esse autem verum, ipse amicissimus Pelloutierius olim, eheu! noster demonstrauit,) sequitur inde, intelligentias istas, quas Deorum inferiorum nomine insigniuit, non esse entia spiritualia a Deo creata, sed partes diuinitatis ex immenso Deitatis oceano suis subordinationibus et limitibus emanantes, et partibus mundi non ad gubernationem *assistentes*, sed eas *informantes*, aliud enim systema emanatiuum non patitur. Quam fuisse totius fere prisci orbis theologiam, postquam vetustissimorum patriarcharum traditio de condito mundo ex nihilo sola Dei voluntate amissa fuit, receptumque sensu absoluto principium ex nihilo nihil fit, toties euidentissimis rationibus atque testimoniis in historia nostra philosophica demonstrauimus [f], vt actum agere recte censeremur, si vel verbulum adiiceremus. Quod ideo, memoriam amicissimi viri post fata refricantes monemus, ne amicitiae, quam veritatis, maiorem nos habuisse rationem videremur, multum caussae Dei interesse rati, vt ab omni malesana concordia inter tenebras et lucem aeterna veritas de Supremi numinis essentia liberetur. Vbi non possumus non adscribere verba aurea IABLONSKII [ff], quae satis in inquirenda theologia prisci aeui inculcari nequeunt: *utilissimum esse*

c) Ch. 4. T. II. p. 30 seqq.

d) De C. D. L. VIII. c. 9. conf. PELL. l. c. ch. 5. p. 52 seqq.

e) ch. 4. p. 44. n. 3.

f) Relegat Lector, si vacat, quae de Persarum et Aegyptiorum theologia supra prolixe satis dicta sunt.

ff) Praef. in P. III. Panthei Aegyptiaci. Dudum eadem monuit IAC. THOMASIVS de exust. mundi Stoica p. 21. Quae in contrarium attulit Ven. SCHVBERTVS talia sunt, vt tuto Lectoris iudicio ea relinqui, quae in praef hist. phil. hac de re dixerat, queant. Vnam attentionem et iudicium logicum poscimus, non eruditionem variam et ingenii fertilitatem, qua huius partis sectatores plerumque abundant.

esse theologiae gentili colorem orthodoxiae detrahere, docereque, quid ratio sibi relicta luceque diuinae reuelationis destituta possit, quam magni sine ea errores, et amissa traditione siue reuelatione orali patriarcharum primaeua exorti sint; quo melius auctoritati reuelationis inseruiri potest, quam illepida concordia veterum systematum cum reuelatione. Certe si haec recte expendantur, nemini in mentem veniet, quod viro cuidam docto accidit, emanationem a creatione rerum ex nihilo solo vocabulo distantem pronuntiare, quo nihil potest dici per omnem philosophiae diuinioris apud veteres ambitum falsius. Verum haec obiter, et semel dicta hoc loco sufficiant, quae in sequentibus repetere multoties necessitas exigeret, nostra autem impedit breuitas.

pag. 331. lin. 13. *Cum PHILIPPO CLVVERIO nugemur.* Eandem tibiam inflasse Schedium, Lescaloperium, Huetium, Iurieum, Martinum notat, eorumque ineptias redarguit PELLOVTIERIVS [g], quibus plures addi possent [h], si ex immaturo eorum studio res gentilium cum sacris et reuelatione conciliandi, religioni nasceretur vtilitas. Quanquam autem dubitandum non est, Celtas veteres ab Atheismi macula fuisse immunes, et a Graecis in hac impietate multum superari; quo scopo scripsit AELIANVS [i]: *Quis non laudaret barbarorum sapientiam, siquidem nemo eorum in atheismum vnquam incidit, neque in dubium vocant, sintne Dii, an non sint, et curentne res humanas an non? nemo igitur neque Indus, neque Celta, neque Aegyptius eam cogitationem in animum induxit, quam vel Euemerus Messenius, vel Diogenes Phryx, vel Hippon vel Diagoras, vel Sosias, vel Epicurus;* facile tamen concedi potest, exempla ingeniorum friuolorum iam tunc inter Celtas extitisse, quae a nostrae aetatis impietatis fautoribus non sine iactantia et fortioris iudicii gloriatione in reuelationis damnum exprimuntur, candideque fatendum tamen est, nec implacabile aduersus ministros religionis odium, nec ignorantiam tantopere palpabilem, magnumque gradum impudentiae, quae hodie in ista hominum colluuie deprehenditur, a maioribus nostris fuisse vnquam exhibitum [k]. Pulchra autem et memorabilis est atheismi pictura, in sua origine descripta, quam *Edda, mythol. 3.* habet, vbi egregie et ex vero obseruatur, *maximam*

g) L. III. c. 1. n. 9. p. 7.

h) Erudite prorsus in hoc argumento pro asserenda traditionis patriarchalis veritate ex cosmogoniis gentium versatus est Ven. GERDILIVS. Introduz allo studio della religione, L. I. s. 2. §. 2. p. 200. not. h. qui rectius punctum tulisset, si non ad suffundendam suae parti aquam in traditionis necessitate, contra scripturae fidem fuisset abusus, fuisserque memor, primam patriarcharum traditionem periisse, quamprimum humana ingenii industria creationem mundi ex nihilo negare coepisset.

i) Var. hist. L. II. c. 31.

k) Legenda egregia dissertatio Ven. SCHVZII, quae cum antiquitate Celtica et sepentrionali incredulorum hodiernorum mores comparauit, 1755. 8. Quid ad obiectiones veterum respondendum sit, apud PELLOVTIERIVM L. III. ch. 2. p. 13. quaerendum est, qui etiam ad locum CICERONIS Orat. pro Fonteio, qui Gallos impietatis accusat, P. II. respondit. Aliter LIVIVS L. V. c. 46. religionis negligentem haud quaquam esse gentem Gallorum testatus est. Conf. egregius locus DIONYSII HALICARN. L. VII. p. 474. ibidem p. 17. adductus. Humanae autem victimae, quae illis obiiciuntur, feritatis et immanitatis, non autem impietatis testimonia sunt. Toto vero coelo religionem Celtarum a Graecorum et Romanorum abhorruisse, est verissimum.

mam partem mortalium auaritiam, fastum et honores mundanos dilexisse, Deumque neglexisse, eique obedire renuisse, et sic demum impietatem illam excreuisse, vt Deum homines nominare dedignarentur, tandemque diuini nominis prorsus obliuiscerentur, cui de creatore suo aliquid constaret. Ad quem atheismum practicum, methodum exotericam Druidum, quibus [l]

Solis nosse Deos et coeli numina vobis
Aut solis nescire datum est,

quique hanc doctrinam inter reconditas et ab ipsis tantum illustrandas retulerunt, multum contulisse vero admodum simile est, facileque concedi potest obseruationi SCHVBERTIANAE [m].

pag. 332. lin. 24. *Fatum et Stoicam de necessitate opinionem vniuersus septentrio magno affirmauit consensu.* Plura Celtarum testimonia de hac fati necessitate attulit, ideoque omnino consulendus est THOMAS BARTHOLINVS [n], qui obseruat, *veterum Danorum philosophiam Stoicis dogmatibus congruentem in multis se offendisse, sed mythologiis tanta obscuritate inuolutam, vt exacte vix queat explicari.* Idem iudicauit *Stephanius* apud SAXON. *in historia Daniae* [o], cuius verba l. c. adducta sunt. Nec aliter patitur systema Celticum, cum Teut siue Deum summum esse animam mundi omnia peruadentem statueret. Quanquam enim ad hunc summum numen, rerum omnium ortum et formationem Celtae referebant, materiam tamen ei adiungebant, quod recte monuit PELLOVTIERIVS [p], qui ad STRABONIS testimonium prouocat, testantis, incorruptibiles eos dicere et animas et mundum: ignem tamen et aquam aliquando praeualitura. Quae prorsus ad normam Stoicam efficta sunt, et sensu mythologico Theut patrem Deorum, hominumque satorem, tanquam principium actiuum receperunt, ei adiungentes Terram, ex quorum coniugio mundus esset exortus. Vnde recte conficitur eos credidisse, aut spiritus mundi partes, siue materiam inhabitantes emanauisse ex principio primo, terramque iis suppeditasse corpora elementorum: aut Stoicae materiae quandam vim actiuam, inuisibilem, igneam dari, quae vitae, motusque et substantiarum auctor sit, quo pacto dogma melius cohaeret, quam desideratissimus interpres credidit, subtilitatem vero prodit Celtico ingenio superiorem. Ex hac autem systematum, partim emanatiui, partim Pythagoreo-Stoici comparatione cum Celtico, facile iudicari potest, quam ferreum et strictum illud fatum, quae eius adamantinae leges sint, ad quod tamen rerum omnium euentus Celtae referebant, vbi imprimis *Stephanii* obseruationem h. l. 23. adductam, quam etiam ven. SCHVZIVS [q] attulit, lectorem expendere iubemus: et curatius expendere, quam curam summi Numinis de

l) LVCAN. pharsal. I. 440.

m) Hist. phil. c. 2. §. 139. p. 267. SCHVZ. de statu animarum post mortem ex mente Celtarum et Germanorum §. 4. p. 18. 19.

n) Antiq. Dan. L. II. c. 22.

o) L. I. p. 53. Conf. Ven. G. SCHVZIVS in eleganti comm. de statu animae post mortem ex mente Germanorum et Hyperboreorum c. 2. §. 4. p. 90 seq.

p) pag. 307.

q) loc. cit. p. 30.

de rebus humanis, maxime vero de fine vitae Odino suo (ita enim Deorum hominumque patrem mythologia Celtica vocat [r],) tribuerit gens fera et obstinatione animi fatorum acerbitati frontem opponens, quae credebat, quaecunque in mundo fiunt, non simplici mechanismo materiae, sed intelligentiis, siue spiritibus eam inhabitantibus esse adscribenda [s]; quae statuit ex horum spirituum voluntate, et directione, non aucupia tantum et vaticinia, sed humanorum quoque fatorum euentus pendere; cum omnem homini libertatem et concursum negarent, et ad praescientiam Deorum actionum et fatorum euentus referrent [t], quam viri quidam docti prouidentiam nominant. In eandem enim Celtarum prouidentiam vel coecam potius Teuti vel Odini, id est, animae mundanae necessitatem, et ineuitabiles leges, quibus Dii quoque isti in conflagratione mundi, siue crepusculo suo subiicientur, fato siue prouidentiae Stoicae adeo similes, vt ouum ouo magis non possit, resolui omnia quilibet attentus facile perspicit. Qua propter, quae de ea suo loco [u] dicta et demonstrata sunt, ad Celtarum prouidentiam debent applicari. Tametsi autem his maioribus nostris in ea re faciliorem veniam damus, quam Stoicis, cum non talibus, qualia Stoicos habuisse constat, ingeniis metaphysicis eorum Druidas fuisse instructos, et coelum, et natio, et educatio, et consuetudo gentis tantum non euincant [x], multo minus autem ideo impietatis maculam inurimus; cauendum tamen est a nimiis laudibus, quibus illi mactari a nonnullis viris doctis solent, qui non caute satis ad sensum nexumque systematis Celtici attenderunt, vocibusque magnificis, (vt in Stoicis quoque euenit,) se decipi passi sunt [y]. In quam παρερμηνείαν eos incidere necesse est, qui non ad principiorum et systematum mentem satis attendunt: id quod in syncretismo philosophicae historiae multoties accidit.

pag. 332. lin. 7. a fin. *Pulchre demonstrauit* BARTHOLINVS. Iucunda sunt et grata vetustissimae philosophiae scrutatoribus, quae vir iste longe doctissimus, ea de re in *antiquitatibus Daniae* [z] attulit: Iucundius tamen ex ipso fonte haurire, et quae mythologia septentrionalis de hoc fatorum ordine et dispensatione allegorice narrat intelligere. Ita autem Edda [a] recitans, quid egerit Odinus, postquam esset aedificatum Asgar-

r) Legenda sunt illis, qui mythologiis veterum delectantur, quae eleganti lectione rerum Celticarum et septentrionalium adiutus S. Reu. SCHVZIVS l. c. §. 4. p. 91 seqq. attulit, doctrinamque Celticam de fato illustrauit.

s) Conf. Hist. des Celtes T. II. ch. 4. p. 48.

t) Ibid. p. 49. Haec imprimis notanda sunt. Ideo foeminis multum in vaticiniis tribuebant. TACIT. c. 8.

u) T. I. Hist. phil. p. 925 seqq. quae prius legenda et expendenda sunt, priusquam de prouidentia Celtarum iudicamus.

x) Contrarium visum est Cel. SCHVZIO l. c. p. 111. qui Graecos ingenii acie Druidas non superasse scribit. Sed salua res est, non enim Celtarum doctoribus denegamus ingenium, sed acumen metaphysicum, characterem genuinum Graecanicae philosophiae. Hunc barbaris tribuere velle, esset miscere quadrata rotundis.

y) Vnum fere hoc est, quod in incomparabili historiae Celtarum opere nobis displicet. Sed non vidit vir nunc inter coelites triumphans consequentias, putauitque systema Celticum non satis cohaerere.

z) L. III. c. 1. p. 659.

a) Mythol. 13. in quo loco valde memorabile est, hominem nascentem in origine esse vermem, nec noua vidisse physicos nostros.

Asgardum: *inprimis rectores pantopater* (Odinus) *in sedes collocauit, qui secum fata hominum iudicarent et dispensarent, deque ciuitatis statu consultarent: - - - sedes denique regias conscendentibus Diis, considerarunt, vt orti fuerint nani, in puluere intra terram, sicut vermes in cadauere; illi namque initium et motum ex humore in carne Ymeris ceperant, et tunc vermes erant; sed iussu Deorum humanae scientiae vt et similitudinis compotes reddebantur, intra tamen terram et in saxis habitant* etc. Loquitur de iis spiritibus intermediis, quos in saxis magnisque terrae corporibus habitare Celtae credebant; a quibus fatorum discrimina pendere, vitaeque humanae arbitrium credebant, quas §. seq. descripsimus. Hos a supremis Diis ad id ordinatos et praefectos esse, vt fatorum seriem et circulum describerent, vetus ista traditio indicat. Tolle velum mythologiae, et habebis ordinem systematis emanatiui, ex vno fonte in emanationes inferiores descendentis, vnde vita et mors hominum ab earum ordine et modificatione pendere dicitur. Idem ex vaticinio Volae recitat Latine STEPHANIVS [b] quo Parcarum originem, officiumque in distribuendis hominum fatis, vita et morte, recensitis nanorum istorum nominibus, exposuit, quae hunc emanationis ordinem mire illustrant.

pag. 332. lin. 3. a fine. *Roboribus, saxis, lucis, cauernis et his similibus numina praefecisse.* Id imprimis de magnis mundi corporibus, et elementorum sedibus valuit, in quibus magna residere numina, humano generi benefica, sibi persuadebant, et imprimis terrae, igni, aëri, aquae, fontibus et fluminibus, item sideribus, soli lunaeque; quas mundi partes diuinitus animatas cum mira deuotione colerent, factum inde est, vt Romani nationesque vicinae has diuinas animae mundanae partes vel emanationes potius suae religionis, Deorum nominibus insignirent, quo pacto vni eidemque numini diuersa nomina obtigerunt, de quibus ex illarum gentium, vnde desumta sunt, hypothesibus, disputare velle, inutile est atque absurdum [c]. Cuius vt exemplum habeamus, nihil magis cultum poscere statuebant Celtae veteres Septentrionales, Occidentales, Germani, Galli, Britanni, quam terram, quam Scythae hyperborei simili veneratione prosequebantur, et quam admirabili sapientiae ordine atque vicissitudine humanae societati innumera beneficia afferre videntes a beneficentissimo numine quodam non irradiari tantum, sed totam tanquam regiam possideri, proximamque esse προπάτορι, siue summo numini Theut credebant, et ex eius cum terra connubio omne genus animantium, maxime vero hominum enatum esse, sibi persuadebant. Inde cultus diuinus, tanquam vxori Dei, terrae, exhibitus, variis nominibus insignitae; inde variae appel-

b) Nornas vocat Edda, Latini dixere Parcas, ad quem Volae §. 9. locum multa erudite cumulat Cl. SCHVZIVS l. c. p. 95 seqq. Hic gnomas et sylphas et salamandros comitis Gabalis Lectorem recordari iubemus.

c) Ad hunc lapidem vehementer post alios supra notatos offendit Gallicae religionis enarrator IACOBVS MARTINVS, qui omnia inter se miscuit.

appellationes apud diuersas nationes Celticas, Scythis enim Apia, Thracibus Cotis et Bendis, Phrygibus Rhea, Italis Ops, Germanis Frea vel Hertha dicta est, cuius cultum barbarum quidem et a Romanorum et Graecorum consuetudine et ritu multum abeuntem, sed simplicem canaeque vetustatis signa pulchre exhibentem describit TACITVS [d] dignus, qui ipse audiatur. *Reudingi*, ait, *Auiones, Angli, Varini, Eudoses, Suardones et Nuithones, fluminibus aut syluis muniuntur, nec quicquam notabile in singulis, nisi quod in commune Hertham, id est, terram matrem colunt, eamque interuenire rebus hominum, inuehi populis arbitrantur.* Tum festum terrae numini celebratum descripturus, pergit: *est in insula oceani castum nemus, dicatumque in eo vehiculum, veste contectum, attingere vni sacerdoti concessum. Is adesse penetrali Deam intelligit, vectamque bobus foeminis, multa cum veneratione prosequitur. Laeti tunc dies, festa loca, quaecunque aduentu hospitioque dignatur. Non bella ineunt, non arma sumunt, clausum omne ferrum: pax et quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem sacerdos satiatam conuersatione mortalium Deam templo reddat. Mox vehiculum et vestes, et si credere velis, numen ipsum secreto lacu abluitur, serui ministrant, quos statim idem lacus haurit. Arcanus hinc error, sanctaque ignorantia, quid sit illud, tantum perituri vident.* Ex qua memorabili narratione Taciti non tantum constat, quanta sanctitatis reuerentia, gentes septentrionales terram, velut maximum numen coluerint, sed quas artes quoque atque technas adhibuerit impostura Eubagum siue sacerdotum vatumque, vt horrore sacro incusso ab inspectione mysteriorum suorum vulgi curiositatem arcerent. Similia de Aestyis, qui hodie Borussi audiunt, refert [e], matrem Deum eos venerari, et insigne superstitionis formas aprorum gestare, nempe tanquam amuletum; addit enim: *id pro armis omniumque tutela securum Deae cultorem, etiam inter hostes praestare.* Quo testimonio discimus, superstitionem de arte muniendi corpus contra vulnera, (vest machen) maioribus nostris dudum et antiquitus fuisse in vsu, intelligimus etiam, quam impio et inepto fundamento illa superstructa fuerit [f]. Adderemus plura, PELLOVTIERIO duce, qui huc sacra quoque Rheae apud Phryges, et Dianae Ephesiae atque Tauricae cultum trahit, quae sacra Celticae originis esse demonstrare, magna doctrinae et lectionis copia annititur [g], nisi prolixam illa tractatio disquisitionem de migrationibus posterorum Gomeri siue Celtarum posceret [h], quam prolixitatem haec pagina refugit. Possent haec omnia de reliquorum quoque Elementorum gubernatoribus, Neptuno, maris atque fluminum, Ioue fulminum et ignis rectore, et imprimis de oriente sole, exponi atque illustrari, si theologiam Celticam enarrandi hic locus esset; quae tamen, cum infinitae lectionis curiositate omnia occupauerit auctor *historiae Celticae* doctissimus,

d) cap. 40.

e) cap. 45.

f) Possunt haec cum moribus populorum Africae, qui suos fetischios et Grisgris habent, iucunde comparari. Idem enim vbique fundamentum est.

g) l. c. p. 179 seqq.

h) Conf. hist. vniu. T. IV. §. 546. p. 46.

mus, malumus Lectorem ad elegantiſſimam tractationem iſtam dimittere, quam in limine deterrere, certi, non ſine animi iucunditate eum ab hac lectione eſſe receſſurum [i].

pag. 333. lin. 17. *Hanc ſuorum temporum ſuperſtitionem veterem paganorum errorem eſſe.* Multum ita confirmatur auctoritas Eddarum et mythologiarum ſeptentrionalium; conſtat enim ex his imperatorum et conciliorum interdictis, inter vetuſtiſſimae ſuperſtitionis genera iſta fuiſſe relata, et euelli ex populorum animis ſatis non potuiſſe, adeo, vt, ſub capitis ſupplicio, fuerint prohibenda. Haec cum Eddae nobis canant, dubium non eſt, ſi non ipſas Volae, ſiue Sibyllae ſpaeas, et recitationes, atque carmina, eorum tamen argumenta ibi inueniri vetuſtiſſima. Cuius vt lector exemplum habeat, attendere eum iubemus, ad prohibitionem itinerum daemoniacorum per aëra ſuſcipiendorum. Hunc antiquiſſimum morem huius gentis fuiſſe, vt talia iactarent, vel vna Abaridis hiſtoria, qui talis ἀεροβάτης fuit, ſatis ſuperque confirmat, nosque ad eum delati pluribus roborabimus. Non videmus ergo, cur ceterarum gentium, Aſſyriarum, Perſicarum, Aegyptiarum mythologiis, demto velamine, fidem quandam dare, Celticis denegare velimus, quibus tempus compilatorum atque aetas ex medio aeuo non magis obſtat, quam Graecae et Romanae mythologicus NATALIS COMITIS commentarius, quamuis non negemus, recentiora haud pauca a Chriſtianis ſcriptoribus immiſta eſſe, quae a veteri ſyſtemate ſecernenda ſunt.

pag. 334. lin. 10. *Indicatos a cel. WOLFIO.* Magno conatu id egit deſideratiſſimus PELLOVTIERIVS noſter [k], vt demonſtraret, Celtis vetuſtiſſimis ſyſtema dualiſticum, quod vocant, non placuiſſe, nec poſuiſſe eos duo principia aeterna et intelligentia, bonum atque malum. Id quod occaſionem ei dedit argumenta, quae in contrarium afferri ſolent, examinandi, et imprimis de ſpiritibus intermediis quibusdam, mulierum appetentibus, quos daemonas Duſios Gallos nominare auctor eſt S. AVGVSTINVS [l], mentionem faciendi, quae omnino omnia illi concedi poſſe, facile largimur, rationum infirmitate perſuaſi. Praeſertim autem daemones illi mali, quos beatus doctor Duſios a Gallis vocari tradit, male huc trahuntur, cum apertum ſit, eos ex Graecorum diſciplina, quae de his, Siluanis, Faunis atque Satyris aliisque ſpiritibus intermediis, corpore quodam ſubtiliſſimo amictis, plurima garrit, et a qua opinione ne PP. quidem alienos fuiſſe conſtat, tunc a Gallis fuiſſe receptos, cum Graeci inter eos habitare, Gallorumque placita atque mores ad ſuae gentis myſteria et conſuetudines atque opiniones effingere coepiſſent. Quanquam, ſi *Edda* audienda, totaque ſpirituum intermediorum curia inſpicitur, fatendum eſt, omnino inter eos multa eiusmodi ex Celtarum veterum mente

 genera

i) Inde iudicandum quid de iudicio Cel. SCHVBERTI hiſt. phil. c. 2. ſ. 10. §. 41. p. 272 ſqq. ſentiendum ſit,

k) L. III. ch. 5. p. 59 ſeqq.

l) De C. D. L. XV. c. 23. T. VII. opp. fol. 309. ed. Ben.

genera ſpirituum intermediorum admiſſa eſſe, quos nanos Voluſpa [m] nominat ex Brimeri ſanguine et blauiis (coeruleis) cruribus, interque eos Morſognerum primas obtinuiſſe inter nanos omnes, Durinum autem ſecundas, qui nani multas finxerunt humanas effigies ex terra; quarum poſtea nomina, pygmaeorumque iſtorum familias ſeptentrionales, meridionales etc. magna caterua recitat, parcarum officia, ſupra memorata deſcribit, et quae ex hoc ſtatu moleſtiae atque bella exorta ſint, canit. Quae vt ſimilia ſunt giganteis titanum tumultibus, ita haeremus, an omnia pro pure Celticis haberi debeant, et annon exoticum aliquid admiſtum ſit [n]. Illud tamen ex hoc aliisque Eddae locis certum eſſe putamus, credidiſſe Celtas veteres inter ſpiritus hos intermedios, qui ex anima mundi emanarunt, quoſdam eſſe malignioris naturae, nempe illos, qui longius a primo puriſſimoque fonte remoti corpus aliquod ſubtile ſiue ὄχημα acceperunt, quod ſecundum emanationis leges aliter quoque euenire non poteſt, quam vt emanatiua longiſſime a fonte emanationis remota tandem lucis naturam amittant, fiantque craſſiora, materialia, malaeque indolis: quo pacto non tantum veteris orientis ſucceſſores philoſophi Orientales et cabbaliſtae ſtatuerunt [o], ſed et ipſos Perſas, a quibus tamen Pelloutierius Celtas migratione et colonia tantum diſtinguit, docuiſſe in luculenta explicatione ſyſtematis Zoroaſtrei ad noſtram cogitandi rationem paulo clarius reuocati, manifeſtum fecimus [p]. Certe parum habet veriſimilitudinis, vt id pace piarum manium hiſtorici Celtarum addamus, cultum, quem Sarmatae et Saxones numini cuidam malo, nigro, Diabol aut Zernebock a Slauis vocato praeſtiterunt [q], tantum ex male intellecta Chriſtianorum doctrina de diabolo mali omnis auctore, fuiſſe ad has gentes ſec. VIII. propagatum; hoc enim, ſi admiſiſſent gentes ethnicae et Chriſtianis infenſae, alia quoque ad religionem pertinentia eos ſimiliter recepturas fuiſſe, recte colligitur. Cum autem per totum Orientem doctrina de principe quodam numine, bono Deo contrarianti, peruagata ſit, id quod de Aſſyriis, de Perſis, de Indis, de Aegyptiis ſuo loco demonſtrauimus, par omnino eſt credere, traditionem patriarchalem de ſatana rebelle angelo et defectore, malorum omnium auctore, inter poſteros Noachi veſtigia poſt ſe reliquiſſe; quae vbi ſemel traditionis puritas obiit, fabularum inuolucris tecta et a ſacerdotibus ad arcanas rationes et κυρίας δόξας confirmandas adhibita, et ex temporis et circumſtantiarum conditione comta, indeque innumerae de malis ſpiritibus intermediis fabulae excogitatae ſunt. De quo argumento ea lectorem recogitare iubemus, quae ſupra de origine dogmatis de Arihmanio Perſa, (quod fruſtra de Perſis negare videtur Pelloutierius) itemque de Typhone Aegyptio diſſeruimus:

m) Stroph. 9. et ſeqq.

n) Haec et talia ex comparatione mythologiae Graecae vetuſtiſſimae, Phrygum aliarumque Aſiae minoris gentium cum Scythicis peculiari diſquiſitione curatius merentur determinari.

o) Ex inſtituto hoc explicatum T. II. H. P. p. 1015 ſeqq.

p) T. I. p. 181 ſeqq.

q) Helmold. Chron. Slau. L. I. c. 53. p. 116.

mus: quaeque facile perſuadere nobis poſſunt, inter ceteras quoque veteres gentes eadem traditionis ſenſim euaneſcentis veſtigia deprehendi. Quam ne hodie quidem exoleuiſſe, et ex vetuſtiſſima patrum traditione per omnes fere orbis Meridionalis, Aſiatici, Americani, et ſeptentrionalis partes adhuc obtinere, peregrinantium nobis fides tradit vnanimiter [r]: quod ſufficiens teſtimonium traditionis alicuius vetuſtiſſimae a primis originibus inter populos eſſe, facile concedent, qui ratiocinandi legibus aliquid tribuunt. Verum his longius inſiſtere a noſtro ſcopo alienum eſt.

pag. 336. lin. 6. *Idem etiam Valerius Maximus, et Strabo aſſerunt.* Pluribus id, veterum locis adductis, probatum dedit PELLOVTIERIVS [s], cuius imprimis obſeruatio notari meretur, doctrinam de immortalitate animae non ſolum ſero ſatis Graecis innotuiſſe, et fuiſſe dogma ſpeculatiuum tantum, nec ad vitam moresque humanae ſocietatis relatum, ſed Celtas quoque his multum aetate ſuperiores inter κυρίας δόξας ſapientum in vulgus traductas ſuorum id retuliſſe, et imprimis memorabile religionis et ſocietatis humanae fundamentum conſtituiſſe. Quae ratio eſt, cur ex vniuerſa illa theologia eſoterica, quam Druidae tantopere ſibi arcanam ſeruabant, hoc vnum ex iis, quae praecipiebant, in vulgus effluere paſſi ſint, aeternas eſſe animas vitamque alteram ad manes. Vnde patet, animae immortalitatem inter fundamentales humanae ſapientiae doctrinas nobilem tunc locum occupauiſſe. Tolle primarium hoc religionis et ſocietatis caput, et non habebis vinculum, quo humanam felicitatem virtutis actione firmatam connectas. Iſta autem perſuaſio eo facilius locum apud Celtas obtinere potuit, quod non tantum creationis hominum ex nihilo ignari, ortum generis humani ad immortalem creatorem ita retulerunt, vt Odinum, ſiue Vodanum, ſatorem atque patrem animae atque vitae haberent atque dicerent, ſed genuiſſe eum quoque animam ex ſe, ſiue ex anima mundana ſtatuerent. Legant, qui de his dubitant, quae de Deo Teut Celtarum, qui idem eſt cum Vodano et Odino, copioſe et curioſe collegit PELLOVTIERIVS [t], vt intelligant ſummum Deum velut mundi animam materiam tanquam vxorem ſibi habuiſſe vnitam, exque terra omnia corpora finxiſſe, Deos inferiores autem animasque ordinatas ad informanda corpora et inhabitanda ex ſe produxiſſe. Qua in re cum omnes fere populi veteres conſenſerint, nec ſtatuere aliter, creationis ex nihilo ignari, potuerint, non miramur, magnopere idem Celtis quoque placuiſſe. Tradit hoc etiam et conſentit Edda, cuius *Mythologia ſeptima*, quae de hominum origine agit, de

 ſummo

r) Conf. HVET. Qq. Alnet. L. II. c. 4. §. 2. p. m. 105. PFANNER. Syſtem. theol. gentil. pur. c. 8. §. 7. p. 177. et ſimiles, quorum tamen rhapſodiae, ex innumeris locis et enarrationibus eorum poſſunt augeri, et ex parte emendari, qui gentium ritus, religiones, dogmata deſcripſerunt. Inter quos cum praeter Opus hodoeporicon Britannorum, a PREVOSTIO ad finem perductum auctores hiſtoriae vniuerſalis Britanni ſeduli fuerint, fontesque, vnde ſua hauſerunt, plerumque indicauerint, hi compendii cauſſa de eo argumento merentur conſuli.

s) loc. cit. p. 310.

t) loc. cit. p. 65 ſeq.

ſummo Deo Odino, refert, *condito a ſpiritibus intermediis, quos Borſonias vocat, humano genere, qui animam et vitam, motum et ſcientiam, faciem, auditum, ſermonem et viſum illi dederant, Odinum tanquam ex generali ſpecula totum mundum fuiſſe intuitum, omniumque hominum facta vidiſſe: habuiſſe uxorem Frigam Tirguini filiam, hinc ortam eſſe familiam, quam Aſarum appellamus familiam. Ideo Odinum recte appellari omnium patrem,* (Allfader) *quia pater ſit Deorum hominumque, et omnium rerum, quae eius virtute perficiebantur. Terram autem fuiſſe filiam eius et coniugem* etc. Certe parum ſapit, qui non emanationis ſyſtema, modo vetuſtiſſimorum populorum expoſitum, quo omnia ex ſummo Deo, mediantibus emanatiuis principiis prodierunt, copulata deinde vel infuſa potius materiae, vt orbis viſibilis compareret, manibus palpat. Ex his reſeranda ſunt myſteria Celtica de creatione ortuque rerum, de prouidentia rerum et factorum gubernatrice, immo de futura quoque, ad quam omnia reditura ſunt, perfectione, quae Pelloutierius, Schvzivs [u] virique docti alii in laudatis tractationibus ſuis explicant, veterumque teſtimonia de his rebus docte cumulant. Recteque, niſi nos omnia fallunt, prior, licet aliquantum incertus, hanc Celticae coſmogoniae explicationem dedit [x]: „cum Celtae cognouiſſent, „mundum habuiſſe initium, eius originem illos retuliſſe ad Deum Teut [y] „eiusque feminam terram: priorem fuiſſe principium actiuum, alterum „materiam, principium paſſiuum: horum principiorum vnionem pro„duxiſſe non ſolum homines, ſed et Deos, non minus e materia produ„ctos quam res alias omnes, viſibiles et corporales." Quibus vir acutus hanc quidem obiectionem affigit, videri ſibi contradictionem manibus palpari in hac Celtarum theologia; cum enim Deos ſpirituales et inuiſibiles adorauerint, non potuiſſe eos ſimul affirmare, Deos eos eſſe productos ex materia: fateturque, ſe non poſſe comprehendere, quomodo duo haec dogmata toto coelo ſibi contraria inter ſe conciliauerint? Vidiſſet id vir longe doctiſſimus, ſi modo explicationi a ſe ipſo ſuppeditatae paulo altius inſtitiſſet: „pergit enim: fortaſſe credebant, quod ſpiritus „geniique, qui in materia reſident, emanauerint ex ſummo primoue principio, quodque terra tantum corpora ſuppeditauerit illis formanda, qui ad ea inhabitanda a ſummo principio deſtinabantur. Id quod recte vidiſſe virum perſpicacem, nec aliud crediſſe vetuſtiſſimas Celtarum gentes, quam antiquiſſimi Aſiae et Aegypti populi credebant, hodieque adhuc credunt, ex primaeua gentis ſuae traditione Indorum populi comparatio inſtituta iucunde demonſtrabit. Ita vero non philoſophorum tantum Celticorum, ſed dogmatum hiſtoriam explicari, ipſe fatebitur, qui hunc in philoſophiae veteris ſcriptoribus defectum verbis Leibnizii notat,

u) De ſtatu animarum poſt mortem ex mente Celtarum et gentium ſeptentrionalium cap. 2. p. 75 ſeqq.

x) l. c. ch. 17. §. 2. p. 306.

y) Idem qui Gallis Dis apud Caesar. L. VI. c. 18. B. G.

notat, non tamen ſupplet literatiſſimus SCHVZIVS [z]. Ceterum has rerum omnium ex Deo origines coepiſſe in tempore ex *Edda* [a] luculenter conſtat, ipſiusque *Volae* vaticinio [b], a nobis h. l. allato. Quod meretur cum coſmogoniis veterum populorum diligenter comparari, cum eandem antiquitatem obtineat. Hunc ſupremum omnium rerum fontem *Edda* vocat Alfaderum, patrem omnium, „eumque per ſecula, ait, „viuere et regnare, magna et minima regentem; eum coelum et terram „condidiſſe, omnemque eorum poſſeſſionem, et quod maximum eſt, „hominem feciſſe, cui animam tribuerit ſemper victuram, nunquam „interituram, etſi corpus putreſcens in puluerem terrae aut in cinerem „per ignem redigatur, victuros omnes homines bene moratos, cum ipſo „in loco, qui Gimle vel Wingulf (amicorum palatium) dicitur: ſed ma„los ad Helam (Hoelle deam inferni) inde in Niffelheimum, (locum „cruciatus) abituros [c]." In quibus verbis, ſuſpicamur quidem, immixtum aliquid eſſe a compilatore Chriſtiano, ipſum tamen argumentum ad ſyſtema, quod expoſuimus, egregie quadrat, ex quo ratio dari poteſt, cur animis malis aeternos cruciatus mythologia tribuerit, nempe quod ex aeterno fonte emanauerint. Verum haec ſuſpicari ſufficit.

pag. 337. lin. 25. *Ioannes Georgius Frickius*, *Simon Pelloutierius*. Legendus poſterior et eo magis audiendus, quod longe accuratius, quam in allegato bibliothecae Germanicae loco factum eſt, totum argumentum, in hiſtoria Celtarum [d] ita perorauit, vt tantum non aſſenſum extorqueat. Idem more ſuo eleganter et non ſine dicendi ornatu multis argumentis egit Cl. SCHVZIVS [e], de doctrina Celtica circa fata poſtrema meritiſſimus, qui eruditum et maſculum, at modeſtum tamen apologetam maiorum noſtrorum egit, et imprimis demonſtrare aggreſſus eſt, ſyſtema metempſychoſeos, quale Pythagorae tribuitur, cum ſyſtemate Celtico de ſtatu animarum poſt mortem non poſſe conſiſtere: quibus addimus magni nominis et doctrinae theologum B. IO. LAVRENTIVM MOSHEMIVM [f], qui idem argumentum tetigit, et ὁμόψηφον nominauit praeter Martinum, Benedictinae familiae alumnum l. c. a nobis allegatum, IACOBVM LE BEVF [g]. Et hos quidem viros doctiſſimos in hoc argumento audiendos eſſe eo magis aequum eſt, quo magis decretoriam ſententiam interpoſuiſſe videntur, quamuis non omnes iisdem rationibus rem fuerint aggreſſi. Maxime vero laudanda eſt Pellou-

z) l. c. p. 181. Dudum id iam vidit HELMOLDVS in Chron. Slau. L. I. c. 83. ita enim: inter multiformia Deorum numina vnum non diffitentur Deum ceteris imperitantem: illum praepotentem coeleſtia tantum curare, hos vero diſtributis officiis obſequentes DE SANGVINE EIVS PROCESSISSE, et vnumquemque eo praeſtantiorem quo proximiorem illi Deo Deorum. Quae pulchre ſenſum ſyſtematis emanatiui exprimunt.

a) Mythol. 3. 4. b) Stroph. 3.

c) loc cit. myth. 3.

d) T. II. ch. 18. p. 332 ſeqq.

e) l. c. §. 8 ſeqq. p. 119 ſeqq.

f) Diſſ. de reſurrectionis dogmate a Chriſto in lucem reuocato, diſſ. ad hiſt. eccleſ. pert. Vol. II. pag. 641.

g) Diſſ. ſur l' aſcia ſepulcrale des anciens, T. II. du recueil de divers ecrits pour ſervir d'eclarciſſement al' hiſt. de France p. 345.

Pellouteriana perſpicuitas, qui in argumento, in quo multa inter ſe commixta ſunt ac confuſa, diſtinctis poſitionibus, rem in clara luce ponere aggreſſus eſt. Nempe I. ſuppoſita, quam gentes omnes Celticae admittebant, immortalitate animae, probat, ex eorum mente dari poſt mortem vitam ad manes, quae Melae vox eſt, et praemia atque poenas, exque hoc dogmate fundamentali multas conſuetudines Celtarum, pluribus ab eo explicatas dignasque, quae apud ipſum legantur, originem accepiſſe, docet. II. Credidiſſe eos reditum in vitam; attamen III. ſemel tantum, nempe vt immortalitatem conſequantur, adeoque corpus illud cum anima copulatum, in altera vita, ſortis ſuae conditione accepturum reuiuiſcere, et beatorum fata in inſulis beatorum, paradiſum voluptatum habitura, quas in Britannia extare neſcio qua perſuaſione ſomniabant. His ex veteribus ſcriptoribus probatis, ex Edda Islandorum porro addit, locum illum beatorum, quo ſumma felicitate poſt fata fruentur, eſſe Valhallam, palatium magni Odini, quod non ingrediantur, niſi violenta morte peremti, cum reliqui naturali fato erepti ſub terra triſtem ſortem experiantur, priusquam admittantur in coeleſtia. Hanc Helam eſſe, atque inde Niſiheimur, et hanc quidem cauſſam eſſe, cur auctore Valerio Maximo [h] *Cimbri et Celtiberi in acie exultauerint, tanquam glorioſe et feliciter vita exceſſuri: lamentati autem fuerint in morbo, quaſi turpiter et miſerabiliter perituri*: idque effeciſſe, vt Germanorum plurimi laqueo ſibi mortem intulerint. His delicias fortiter occumbentium et in Valhalla alterius vitae felicitate fruentium ex Edda adiicit, quae huc transferre, cum alium locum poſtulent, et longiora ſint, quam vt exſcribi hic poſſint, apud doctiſſimum Celticae hiſtoriae narratorem, et imprimis in ipſis Eddis quaeri a curioſo lectore cupimus [i]. Conſpirant cum his pleraque, quae eruditiſſimus Schvzivs [k] attulit, digna quoque, cum luculentam explicationem contineant, quae apud ipſum, ex Eddis potiſſimum collecta legantur, adiicianturque Pellouterianis obſeruationibus tanquam

h) L. II. c. 6. §. 11.

i) Evseb. praep. eu. L. VI. c. 10. p. 177.

k) Pulchre, quod ſolet et luculenter argumentum hoc excuſſit, et neceſſariis teſtimoniis roborauit eruditiſſimus ſcriptor l. c. c. 3. integro p. 273 ſeqq. cuius ſummam illis, qui Germanicam tractationem legere non poſſunt, heic in compendio damus. Totum autem argumentum eo redit: Duplex iuxta Celtas coelum eſt, et duplex infernus: illud primum Valhalla eſt, domicilium Deorum ad Orientem ſitum, pulcherrimum et coeleſti dignitate coruſcum, huic paradiſo praeeſt Odinus, ſocio Deo Thot, et vxore Odini Freya. In hanc ciuitatem coeleſtem non niſi heroës recipi fas eſt, ab ipſo Odino eiusque miniſtris Valkyriur receptos. Et beatarum quidem manium negotium ſunt epulae, pocula, palaeſtrae, certamina atque pugnae ludicrae, quibus Odinus dux praeeſt, et cuique locum ex dignitate atque merito aſſignat. Huius Valhallae, ſiue paradiſi heroum duratio extenditur vsque ad finem mundi, cuius partem eſſe Celtae credebant, vnde ſequebatur vniuerſali eam ruinae iri inuolutum. Succedit autem Valhallae paradiſus aeternus, Gimle dictus, non ſolis heroibus deſtinatus, ſed omnibus, qui temperanter atque iuſte vixerunt, aeternis gaudiis cumulandis, ſuisque domiciliis voluptatis plenis diſtinctus, et huius quidem aeterna duratio eſt. Valhallae opponitur Niflheimur ſiue infernus, cuius numen Hela, Locki filia, a qua nomen ipſe infernus accepit, quod ne hodie quidem exſpirauit. In hanc infelicitatis carcerem detruduntur animae viles, vitiis et imprimis ignauia et timiditate corruptae, quae variis cruciatibus vexantur, dimenſis pro gradibus ſcelerum. Et hoc quidem inferno quoque cum mundo conflagrante, ſequitur terribilis Naſtrond, cuius infelicis ſedis nec duratio, nec modus definiri poteſt, nam et illa aeterna eſt.

tanquam ſpicilegium [l]. Secundum huius viri docti obſeruationes, duplex fato functorum fatum conſtituebant Celtae veteres, alia enim fata ſequi eos, qui vitam fortiter, et ex virtutis praeſcripto egerint, alia, vitiorum vitaeque ſceleſtae conuictos: et illos quidem in Valhalla et Gimle, hos in Hela et Naſtrond futurae vitae ſortem experturos. Valhallam vero beatorum ſedem a Gimle ita diſtinguebant, vt in Valhallae palatio more heroum in curia beatorum triumphantium vitam agere, Celticis moribus ſimilem dicerent, has autem delicias cum conflagratione mundi terminarent, commorationem vero in Gimle per omnes aeternitatis circuitus beatis animabus, quarum virtus aeternum coronanda eſſet, tribuerent. Et pari quoque modo inter Niflheimur, et Naſtrond diſtinguebant, et illius quidem aerumnas et miſerias cum mundi fine atque ἐκπυρώσει terminabant, et poſt hoc Deorum crepuſculum, (ita enim magnam mundi rerumque conuerſionem vocabant,) reditum ad beatiores ſedes promittebant; cum Hela et Niflheimur tunc quoque finem habiturae ſint; ex Naſtrond autem damnatorum habitaculo omnis per aeternitatis circuitus reditus ſpem denegabant. Hanc de futurae vitae ſorte doctrinam prolixe poſtea vir doctiſſimus ſingulari tractatione expoſuit, et Valhallae atque Gimle conditionem, cum Niflheimur, Helae domicilio et Naſtrond ex veteris mythologiae aenigmatibus luculenter delineauit. Quibus omnibus, cum a doctiſſimis his duumuiris indubitatis veterum locis corroborata ſint, lubenter accedimus, iubemusque lectorem ex illorum obſeruationibus, ea quae a nobis dicta ſunt, lucem vlteriorem et clariorem accendere, et quae de Valhallae et Gimle, itemque Niflheimur, ſiue Helae, atque Naſtrond diſcrimine non dilucide ſatis, praeuio *Keyslero* atque *Berionio* diximus, ex his obſeruationibus medicinam adhibere: quamuis praeter rem cl. SCHVZIVS nobis tribuat, nos finem totius conuerſionis rerum poſt fata cum mundi conflagratione poſuiſſe, cuius contrarium ſuo loco ſatis luculenter aſſeruimus. Adeo vero firma de futura felicitatis ſede Celtarum, opinio fuit, vt de Gallorum nonnullis MELA narret, *eos ſe in rogos ſuorum velut vna victuros in altera vita libenter immiſiſſe.* Similia de Solduriis habet CAESAR [m], de Celtiberis VALERIVS MAXIMVS [n]. Quae quanquam ſe ita habent, et demonſtrant, fruſtra eos eſſe, qui Pythagoream metempſychoſin Druidum ſcholis tribuunt; luculentis tamen, quae allata ſunt, veterum locis confirmati non negari poſſe putamus, quosdam apud Celtas, et fortaſſe, quorum frequens commercium atque conſuetudo cum Graecis Romanisque metempſychoſis dogmate imbutis fuit, et occaſionem habuerunt, peregrina dogmata ſuis admiſcendi, aliquam migrationis ſpeciem admiſiſſe: quod vti non inficiatur ven. SCHVZIVS [o] et noſtro Melae teſtimonio SOLINI addit, ita ſatis nobis hoc loco cautum eſſe ab ἀβλεψίᾳ ſperamus.

pag.

l) L. III. c. 2. m) L. III. c. 22. B. G. n) L. II. c. 6. 11. o) pag. 145.

pag. 341. lin. 9. *Beati innumeris fruentur gaudiis.* Etiam his interpretem et enarratorem cl. SCHVZIVM ideo commendamus [p], quod is ipſa Eddae verba totiusque mythologiae ſummam attulit, vt, qui libro longe rariſſimo carent, ipſi ex fontibus ſuis Druidarum theologiam et coſmogoniam diſcere queant. Totam enim fere Voluſpam, Islandico pariter et Latino idiomate tractationi in hunc finem inſeruit. Vnde vero nouus ille mundus originem accepturus ſit, adeo obſcure Druidum coſmologia ediſſerit, vt difficillimum ſit in his tenebris lucem quandam deprehendere. Quod enim pleroſque ſcriptores exoticos fugiſſe veriſimile eſt, Eddae nobis de hoc nouo mundo fabulae explicant: nempe terram poſt iſtam conflagrationem ex mari emerſuram virentem et amoenam, agros ſponte daturos frumenta, nec ſatione opus fore. Deos autem quosdam ex cruento praelio, quod crepuſculum Deorum anteceſſit, ſuperſtites, deliteſcentes, duosque homines Leifthraſer et Lif marem et feminam, qui rore paſcantur, ſuperſtites fore: ex illis tam numeroſam propagari poſteritatem, vt totus denuo mundus habitatoribus repleatur. Sunnae quoque (Solis) filiam viam matris repetituram vitamque orbi nouo reſtituturam, maxime vero obſcurum fuit noui mundi fatum, quod dignum eſt, vt ipſius *Eddae* verbis adſcribamus: *Tum quaerit Ganglerus, quid remanebit, quum totus mundus exuſtus eſt, omnesque Dei monoheroës et homines mortui ſunt: memini antea vos dixiſſe, quemlibet hominem in alio mundo per omnia ſaecula victurum eſſe? reſpondit Harus: multae ſunt manſiones bonae, multae etiam malae, ſed poſt haec miracula optimum fuerit in coelo manere. Ibi viri boni et iuſti habitabunt in ſaecula. In Naſtrondis autem aula eſt magna et mala, cuius boream verſus directae ſunt.* Facile peruidebit Lector, antiquiſſimae traditionis de futurae vitae felicitate reliquias inter Celtas, queiſcum aliae quoque gentes conſpirabant, percrebuiſſe: quo pacto autem id factum ſit, difficile eſt, dicere. Et verum quidem eſt, ex ſyſtemate phyſico Stoicorum rem omnem facile poſſe elucidari et ad periodicam aeternitatem emanatiui mundi reduci. Aſt, vt verum fateamur, nimis haec nobis metaphyſica, et genium barbaricum minus decentia videntur, vt Druidibus tam artificioſum ſyſtema, quale fuit Stoicum, tribuere audeamus. Vnde in eo acquieſcendum eſſe putamus, iſta quidem Celtis vetuſtiſſimis placuiſſe traducta ex migrationibus Aſiaticis, originem vero iſtius traditionis, non in ingenio gentis, ſed in antiquiſſima doctrina πατροπαραδότῳ eſſe quaerendam.

pag. 341. lin. 9. *Afferuntur etiam de iudicio extremo quaedam.* Aliter viſum CLVVERIO [q] iudicante: nec iudicium aliquod de bene vel malefactis poſt hanc vitam fore, ſciuiſſe videri Celtas; quod tamen recte ex PLINIO refutat SCHVZIVS [r], ſepulcra Chaucorum tribunalia ſtructa manibus vocante, itemque ex Eddae teſtimonio, quae refert: Deos quoti-

p), c. 3. p. 273 ſeqq.
q) German. ant. L. I. c. 32.
r) l. c. c. 2. §. 19. p. 174 ſeq. PLIN. L. XVI. c. 1. Edda mythol. 14.

quotidie ſua exercere iudicia. Aſt haec tamen a Chriſtianorum iudicio extremo longe remota ſunt, et nonniſi de fatorum ſupremorum inter bonos malosque diſpoſitione intelligi poſſunt, qua bonorum malorumque operum retributio in vita apud manes definitur. Vnde, quae de iudicibus inter Deos, deque dicaſterio aulae Glitner Edda fabulatur, eo ſenſu debent explicari: reliqua aſſuiſſe compilatores Eddae Chriſtianos, cum Keyslero, Schuzio virisque doctis aliis iudicamus.

pag. 342. lin. 14. *Deos eſſe colendos.* Gentis religionem, et pietatis erga Deum ſinceritatem valde laudat AELIANVS [s], ſcribit enim: *haec immota fide tenentes, pure rem diuinam faciunt, ſancte vitam agunt, ceremonias obeunt, Orgiorum legem obſeruant, et reliqua patrant, ex quibus certum eſt, quod Deos firmiter colant et venerentur.* Iſtam tamen religionis pietatem hoſtiis humanis valde maculauiſſe, non eſt negandum, neque tamen in tam fera gente, quae tota bello et ſanguine madebat, magnopere mirandum, cum Odinum ſuum bellatoribus omnibus [t] praeficerent. Eam vero colendorum Deorum rationem callidiſſimum Druidum genus ideo inuexiſſe, vt a molli et ignaua mentis indole gentem arcerent, ex dictis eſt manifeſtiſſimum et plerisque, qui de eius rebus ſcripſerunt, tactum. Inde etiam impietas filiorum in parentes, in ſolatium futurae vitae erectos, cuius barbariei vſque ad medium aeuum durantis exempla, idem collegit diligentiſſimus SCHVZIVS [u]. Ex his ſpeciminibus de laudata gentium Celticarum et Scytharum morali doctrina iuxta electi ſyſtematis ſenſum iudicandum eſt, quod non rationem magis, quam ſenſum atque temperamentum, ad ferociam vehementer inclinans determinauiſſe, recte iudicauit PELLOVTIERIVS. Quibus omnibus iterata attentione excuſſis, nondum nos poenitet, Druidum ſcholis fraudes et impoſturam, maxime ad commoda Ducum et Imperii accommodata, tribuiſſe: quamuis id nonnemini durum fere viſum fuerit. Hunc enim characterem omni fere gentium barbararum, a reuelationis via deuiantium, collegiis ſacris tribuere, rebus omnibus rite expenſis, non erubeſcimus.

s) L. II. c. 39.

t) c. 3. §. 6. et pec. ſched. de victimis Germanorum humanis c. 8. ſeq. Quare victimas humanas neceſſario a Diis ad placanda et eluenda ſcelera requiri a Gallis, refert CAESAR. L. VI. c. 16. Natio omnis Gallorum dedita eſt religionibus; ob eam cauſſam qui ſunt affecti grauioribus morbis, quique in praeliis aut periculis verſantur, aut pro victimis homines immolant, aut ſe immolaturos vouent, adminiſtrisque ad ea ſacrificia Druidibus vtuntur, quod NISI VITA HOMINVM REDDATVR, NON POSSE DEORVM IMMORTALIVM NVMEN PLACARI arbitrantur, publiceque eiusdem generis habent inſtituta ſacrificia.

u) De ſtatu poſt mortem ſec. Celtas, l. c. pag. 258.

AD LIB. II. CAP. X.

DE PHILOSOPHIA ETRVSCORVM ET ROMANORVM.

pag. 342. lin. 31.

Etruſcorum res, quatenus Romanorum hiſtoriam aetate ſupergrediuntur, incertiſſimae ſunt, parumque, quod veri ſitientem ſatiet, deprehenditur. Id quam maxime in hiſtoria phyſiologiae Etruſcae ſiue Tuſcae veteris tenendum eſt: cuius monumenta et traditiones adeo incertae deprehenduntur, vt ignoſci illi poſſit, qui in hoc argumento ad ſacram ἐποχῆς anchoram confugit. Quod liceret facilius euitare et veriſimilibus tamen coniecturis aliquid affirmare, niſi ipſae gentis Etruſcae origines eſſent incertiſſimae, variisque virorum doctorum opinionibus ita in diuerſas ſententias tractae, vt poſt inſtitutum earum examen incertiores abeamus, quam primo acceſſimus. Notum autem eſt ex communibus veterum gentium originibus, etiam de communibus opinionibus poſſe concludi, et ſententiae atque doctrinae, ſi non prorſus eaedem, certe affines valde detegi: quod auxilium cum denegare videatur incertitudo hiſtoriae Etruſcae, et imprimis originum Tuſcae gentis, contentos eſſe oportet, ſi non plane nihil coniecturae non prorſus leues exhibeant, ex quibus quaedam de veterum Etruſcorum rebus poſſit enaſci ſuſpicio. Sed de hac ipſa re in hiſtoria et antiquitatibus Etruſcis plenius dicendum eſt, quibus illuſtrandis AVCTORES *Hiſtoriae orbis vniuerſalis* BRITANNI non contemnendam lucem attulerunt [a].

Ibid. lin. 33. *Perluſtrandae tamen reliquiae ſunt exiguae, quae paſſim occurrunt.* Inter antiquiſſimas traditiones de Etruſcorum originibus memorabilis imprimis videtur eſſe, quam de Noachi in Italiam et imprimis in Etruriam aduentu ſcriptores nonnulli nobis enarrarunt. Longior fabula eſt, quam quae hoc loco deſcribi poſſit, quicquid tamen de ea re dictum, collegit, diligens et curioſus, quamuis praeiudiciis impeditus ſcriptor EDMVNDVS DICKINSON, qui in diatriba *de Noae in Italiam aduentu eiusque nominibus ethnicis* [b], multa conſarcinauit; quae ſi veritatis examen ſuſtinerent, magnam certe lucem foenerari philoſophiae barbaricae Etruſcorum apta eſſent. Is, quamuis fontes traditionis non aperiat, vnde ſua hauſerit, contendit tamen, Noachum colonias adduxiſſe in eam regionem, quam nunc Italiam dicimus, inque ea protinus vrbem Cethim vel Kitim funda-

a) Vid. P. III. Addit. et illuſtrat H. O. V. quibus prolixa de Etruſcis tractatio inſerta eſt, ab iis conſulenda, qui populorum originibus ſtudere ſolent: quae ab hoc noſtro ſtudio aliena ſunt.

b) Subiecit hanc diſſertationem DICKINSONVS Delphis phoeniciſſantibus, quae poſt editiones Oxon. 1655. et Francof. 1669. 8. recuſa eſt in faſciculo diſſertationum collectarum a THOMA CRENIO Rot. 1691. p. 151 ſeqq.

fundauisse, id quod ex *Etruscarum antiquitatum fragmentis* [c], ab INGHIRAMIO repertis probat, cuius haec verba sunt: *Magnus pater Vandimon, qui a Latinis Ianus, a Syris Noa vocatur, aduenit in hanc regionem* (Hetruriam) *cum secundo filio Iapeto, et illius filiis: et cum peruenissent, super hunc montem sibi commodum, posteris iucundum putauit, quare in superiori parte, quae salubrior esset, ciuitatem aedificauit, et Cethim appellauit.* His cum subiunxisset, Cethim filium Iauanis et pronepotem magni Vandimonis, assumtis secum duabus coloniis mare ingressum, cum diu nauigasset, peruenisse tandem ad insulam, quam suo et patriae nomine Cethim, appellauit, quae hodie Cyprus dicitur, addit his, illam ciuitatem, primo quidem caput Etruriae et μητρόπολιν vniuersae Italiae nomen impertiuisse, quae inde χετιμ vocetur, vnde Eusebio Itali Κίτιοι et Κήτιοι dicti sint, quos postea Latinos vocauerint. Tuscos autem Noae, postquam viuis excesserat, Iani cognomen dedisse, quod bifrons sit, a tergo enim Latium spectare, ab anteriori autem Palaestinam, effícto Iani nomine ex Hebraea voce יין, quae vinum sonat, quoniam Noachus primus plantauit vineam. Quibus suppositis, vir coniecturis diues atque somniorum plenus multa garrit, vt ostendat, Ianum eundem esse, quem literae sacrae Noam vocant, quae hoc loco enarrare, esset lectori temporis atque patientiae iniuriam facere, adeo ne micam quidem veritatis, et ne probabilitatis quidem habent [d]. Hunc tamen Vadimonem et Vertumnum postea vocatum esse, ambitiose contendit [e]. Omitteremus hoc loco has nugas, quas recitasse, est refutasse, nisi traderetur: *Ianum Vertumnum dici, vel quia docuit astronomiam multaque populis praedixit, adeo vt ob id illum existimauerint habere diuinam naturam, et mouere atque vertere coelos, et elementa et cuncta vertibilia.* Omittimus reliqua non melioris notae, ne nauseam φιλολογȣσιν creemus. Haec enim sola satis apta sunt, ad prodendam eorum infantiam et ineptias, qui res Etruscorum ad Noachum et primam eius coloniam in Etruriam deductam reuocant, absque teste, absque historiae luce, febricitantium somniis simillima. Quae hoc loco omnino praetermittenda censeremus, nisi constaret exemplo, viros quosdam doctos quidem, atque pios, sed iudicio rerum antiquarum ad ratiocinandi lydium lapidem exacto non satis instructos sibi concepisse, quandam physiologiam Etruscam traditionibus Noachiticis nixam, quae postea demum, in deteriores sensus deformata sit. Qui cum non alias, quam has friuolas rationes habere possint, ipse lector iudicabit, quam fidem ista physiologia Noachitico-Etrusca mereatur, cui longius immorari poenitet atque pudet. Ceterum quamuis incertae sint Tuscae origines, cuius caussas in variante potissimum regionis nomine residere putamus [f], illud tamen veterum gentium migrationes et origines consideranti verisimillimum videtur, Tuscos siue Etrurios, Tyrrhenios alii quoque vocant, fuisse gentem Celticam ad Padi fluuii ripas consi-

c) pag. 7.
d) Prouocat ad Num. XXIV, 24. Dan. XI, 29.
e) loc. cit.
f) Conf. CLVVER. Italia antiq. L. II. c. 1.

confidentem, de qua elegantem coniecturam attulit eruditissimus PELLOVTIERIVS [ff]. Haec enim et migrationibus Celticis egregie consonant, et rationem reddunt apertam, quomodo, ante Aegyptiorum et Pelasgorum in his oris aduentum, vetustissimae de rerum originibus traditiones inualuerint. Quae cum antiquissimi temporis rationes pro se habeant, facile caussam aperient, cur systemata cosmologica veterum Celtarum, Aegyptiorum, reliquorumque populorum inter se conueniant, et quomodo vniuersalis illa de chao, deque anima mundi omnia ex suo sinu eiiciente et producente, cuncta peruadente suoque numine replente, quae ad ceteros populos, qui ex Scythia in Europae regiones migrauerunt, peruenit, gentem quoque Etruscam occupauerit. Quo pacto historico quoque argumento euinci potest, quam ridiculi sint, rerumque veterum ignari, qui Noachiticam vel patriarchalem quandam theologiam vel physiologiam Etruscam, quae commentum Alexandrinorum hominum est, incrustant, quam vel sola Noachiticae migrationis fabula dudum viris doctis explosa [g] facit suspectissimam.

pag. 343. lin. 3. *Ad Romanos transiisse gloriabantur.* Dignus imprimis, qui hic consulatur ill. MAFFEI tr. *de gente Etrusca*, patrio sermone editus [h].

Ibid. lin. 17. *ARNOBIO genetrix et mater superstitionis Etruria dicta est.* Comparanda heic loca CICERONIS, SENECAE atque FESTI, et tractationes recentiorum de Etruscis [i].

pag. 345. lin. 13. *Etruscis arrisisse, sit verisimillimum.* Dudum illa scripseramus, cum hoc demum, quo haec exaramus, anno ad manus nostras perueniret elegans dissertatio critica IOANNIS MARIAE LAMPREDI *de philosophia antiquorum philosophorum Etruscorum, Florentiae* anno iam MDCCLVI. edita [k], quae tamen, fato libellorum huius generis minorum, quae in Italica lingua solent conscribi, solito post decennium fere inter nos demum comparuit. Inuolauimus in lectionem libelli argumentique a nostro instituto non alieni, sperabamus enim nos ex domesticis Etruscorum fontibus ea hausturos, quae alieni latices riuulique nobis vltramontanis denegauerant. Maxime vero ex nobilissima Florentia nihil, quod non eruditionis iucunditate et soliditate commendari possit, expectandum esse, tot nobis exempla virorum longe doctissimorum, quibus a multis iam annis amicis vsi sumus, et ex quorum latifundiis doctrinae

nae

ff) Hist. de Celtes T. II. p. 101. Aborigines quoque antiquissimas et primas Italiae incolas e Germania et ex Celtis oriundos demonstrandum sibi sumsit FVNCCIVS de orig. et pueritia Lat. L. L. I. c. 6. p. 96. c. 7. p. 111 seqq.

g) Vid. LEO ALLATIVS in animaduers. ad antiquitates Etruscas, §. 94. p. 167. Io. OWENVS, theologum. L. III. c. 3. §. 21. p. m. 157. FABRICIVS Cod. Pseudepigr. V. T. Vol. I. p. 248. qui recte suauia somnia vocat.

h) cap. 17. 18. 19.

i) Conf. imprimis, qui tamen multum solet Etruscis suis tribuere Cl. LAMPREDI Saggio sopra la filosofia degli antichi Etruschi p. 31 seqq. CIC. de diu. L. I. SEN. Nat. Qq. L. II. c. 32. FESTVS l. c.

k) Saggio sopra la filosofia degli antichi Etruschi, dissertatione istorico critica. In Firenze CIↃIↃCCLVI appresso Andrea Bonduui.

nae exaſciatae atque abundantiſſimae multoties arua noſtra irrigauimus, meliores ab iis receſſimus, merito perſuadebant, vnde pia ſemper et ſincera tantorum nominum apud nos, qui multum aliorum iudicio tribuimus, modica noſtro, eſt recordatio. Nec fefellit nos diſſertationis iſtius habitus comtus et elegans, oratio terſa et diſerta, licet nobis, qui Muſas colimus vltra montes ſeueriores, paulo difficilior, totius tractationis ordo nitide decurrens, quam non ſine delectatione nos legiſſe, dignam patria Florentia lubenter fatemur. Aſt, cum dudum hanc nobis legem ſcripſerimus, vt in inquirenda veritate, maxime hiſtorica, et ad teſtimonia pariter atque nexum ſyſtematum vnice examinanda atque reuocanda nihil virorum etiam doctiſſimorum auctoritati tribuamus, quod non rationibus ſatis validis ſit confirmatum, legendam totam et cum cura atque attentione examinandam nobis eſſe eo magis ſtatuimus, quod videbamus, virum hunc doctiſſimum non de patriis tantum rebus ſcripſiſſe, ſed ea imprimis tetigiſſe, quae nos olim in hiſtorica critica philoſophiae de Etruſcorum phyſiologia diſſeruimus, et imprimis tam elegantis doctrinae viro eam coniecturam diſplicuiſſe, quam de harmonia coſmogoniae Etruſcae cum phyſiologia Stoica eo loco attulimus. Quod, tantum abeſt, vt laudabilem ſcopum hoc argumentum in clariori luce, quam nobis licuit, ponendi improbauerimus, vt multo magis ſperaremus, in his noſtris acceſſionibus caput hoc ſatis obſcurum et tantum non ineluctabili caligine merſum ex his tenebris extricare. Omnem itaque attentionem in examinandis illis adhibuimus, quae de coſmogonia Etruſca contra noſtras obſeruationes monuit auctor eruditiſſimus, cuius in veteris philoſophiae cognitione doctrinam merito laudandam eſſe iudicamus. Aſt fatemur tamen, quod pace viri doctiſſimi dicimus, nihil nos inueniſſe, quod vel vno gradu retro cedere a priſtina ſententia nos coëgerit, in plerisque viſum eſſe coruos deludi hiantes, multa nobis appariuſſe nec ſatis cohaerentia et implicite contradicentia, maxime vero attentionem criticam quanta ſatis erat, ad examinandum fragmentum Etruſcum apud Suidam, in quo tota res vertitur, non fuiſſe adhibitam, nobis autem, quibus dica illa potiſſimum ſcripta eſt, quosque in delineando ſyſtemate coſmogonico plane dormitaſſe, nulliſque rationibus inſtructos nulloque examine adhibito harmoniam quandam atque conſenſionem inter Etruſcas doctrinas et Stoicas confinxiſſe videbatur, graues lapſus fruſtra imputari. Vnde decretoria quadam ſententia damnatis noſtris, quod facile, et frigido quidem ſenſu, ferimus, hanc κυρίαν δόξαν ad referandum naturae conclaue ex mente Etruſcorum adhibet, vt affirmet, magnam potius ineſſe harmoniam ſyſtemati Etruſcorum coſmogonico cum Moſaico, eſſeque veriſimillimum, hanc nationem vetuſtiſſimam ex traditionaria philoſophia patriarcharum ea accepiſſe et ad poſteros propagaſſe, quae, demtis, quae aſſuta ſunt, alienis amiciſſime cum Moſaicis conſpirant. Qua in re ad ſimiles euentus et fata philoſophiae Aegy-

Aegyptiacae et Phoeniciae prouocat, et tum demum aucta fraude sacerdotum et humani ingenii lasciuia et audacia eam systematum formam enatam putat, quae impietati quam proxime faueat. Possumus totam hanc disceptationem sicco pede praeterire, reique omnis, tot a nobis locis in historiae criticae opere, meridiana luce perfusae examen perito lectori relinquere, adeo nihil a docto viro dictum est, quod nos magnopere feriat, vel quod assertiones nostras euidentissimo veterum cosmogoniarum concentui exacte congruentes euertat, vt non a lectore veteris philosophiae mediocriter perito posset diiudicari suoque Marte decerni. Exorandus is tantum est, vt patienter et quadam paulisper acriori attentione ad eas systematum cosmogoniorum explicationes respiciat, quas in *historiae criticae Tomo primo* [l], luculenter, nisi nos omnia fallunt, consensusque doctissimorum virorum in illis probandis decipit, exhibuimus, et rationibus atque testimoniis roborauimus, certi, haud difficulter perspecturum doctissimum scriptorem, se traditionem patriarchalem de creatione mundi cum gentium fere omnium systemate cosmogonico, quod aut emanatiuum rerum omnium originem supponit, aut immanentem asserit, confudisse, et nugatoris Etruscum physiologum simulantis narratione apud Suidam deceptum harmoniam inter patriarchalem primi mundi doctrinam de mundi origine et systemate populorum barbarorum vidisse, quae merum ingenii et praeiudicatae atque partis cuiusdam studio deamatae opinionis somnium est, et reuera saepe cum laruis luctari, aëremque verberare, dum talia nobis affingit, quae veram sententiam nostram non ingrediuntur, et quibus paulo plenius explicatis, ipsum virum doctum, qua est perspicacia, et, quod speramus, veritatis amore et candore, ad perspiciendam assertionum nostrarum soliditatem ductura sint. His, vt necessarium erat, praemissis, facillimum esset, ad eas potissimum obiectiones respondere, quas nobis vir doctus cum quodam contemtu et dictatoria auctoritate, intermisso rationum conflictu, opponere voluit, ast nec praesens supplementorum campus angustus nimis et controuersiis historico-philosophicis minus aptus patitur, in aciem copias educere, quibus victoria haud incerta esset; nec patientia lectoris abuti audemus, in hoc argumenti genere non exercitati, optamusque, vt vires et anni, itemque occasio nobis aliquando faueant, vt huic praetensae Etruscorum orthodoxiae laruam alibi detrahamus: certi, verissimum esse, quod cl. IABLONSKIVS [m] prouide et praeclare monuit, et quod in aurem insusurandum esse viris quibusdam praeclarae doctrinae et laudabilis pietatis, sed traditionis illecebris et sectae atque familiae consuetudine, ab examine critico retractis et ad palliandos errores gentiles pronis necessarium putamus: *utilissimum esse theologiae gentili colorem orthodoxiae detrahere, docereque quid ratio sibi relicta luceque diuinae reuelationis destituta possit, quam magni sine ea errores, et amissa traditione siue reuelatione*

l) pag. 409 seq.

m) Praef. P. III. Panthei Aegypt.

tione orali patriarcharum primaeua exorti sint, quo melius auctoritati reuelationis inseruiri potest, quam illepida concordia veterum systematum cum reuelatione. Et ista quidem pro huius scriptiunculae conditione atque limitibus exoterice dicta posse sufficere credimus, non negamus tamen, impatienter nos cupere, vt vir quidam doctus, veterumque systematum inter se comparatorum peritus atque prouidus, adhibito lapide lydio historiae legumque ratiocinandi hoc saxum vlterius voluat; in quo veritatis et religionis non nihil interesse putamus. Qua in re multum adiuuari posse Lectorem putamus, si CVDWORTHI *systema intellectuale vniuersi* cum incomparabilis commentatoris B. MOSHEMII obseruationibus attente comparauerit, et imprimis elegantissimam eius dissertationem *de creatione ex nihilo philosophis ignota* [m] in vsum adhibuerit. Ceterum ne lector ab obtrectationis cupido in sinistram de nostra explicatione opinionem seducatur, veniam lectorem exoramus, vnam alteramque de hac re obseruationem annectendi. Et I. quidem ipsos Stoicos, systema physiologicum Etruscorum cum suo conuenire putare, eadem principia atque conclusiones ponere, eadem nomina adhibere in confesso est: audiendus omnino SENECA est [n], cuius locus decretorius est. Facta de fulminibus ab Etruscis Ioui tributis mentione ait: *ne hoc quidem crediderint, Iouem qualem in Capitolio et in caeteris aedibus colimus, mittere manu fulmina, sed eundem, quem* NOS, *Iouem intelligunt, custodem rectoremque vniuersi, animum ac spiritum mundani huius operis dominum et artificem,* CVI NOMEN OMNE CONVENIT. *Vis illum fatum vocare, non errabis: hic est, ex quo suspensa sunt omnia, caussa caussarum. Vis illum prouidentiam dicere? recte dices. Est enim, cuius consilio huic mundo prouidetur, vt inconfusus eat, et actus suos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis: est enim ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu viuimus. Vis illum vocare* MVNDVM? *non falleris:* IPSE ENIM EST TOTVM QVOD VIDES, TOTVS SVIS PARTIBVS INDITVS, ET SE SVSTINENS VI SVA. Germanam Stoae sententiam et πρῶτον ψεῦδος theologiae Stoicae Senecam enarrare, et pueri norunt, et qui nondum aere lauantur. Sed quos habet philosophus ὁμοψήφους? IDEM ETRVSCIS QVOQVE VISVM *est, et ideo fulmina mitti a Ioue dixerunt, quia sine illo nihil geritur.* Non cumulabimus alia ex Historiae nostrae philosophicae enarratione de systemate physiologico Stoicorum [o] haurienda; vnde merito miramur, disertum antagonistam nostrum ad ea, quae pagina sequenti ad explicandam harmoniam inter systema Etruscum et Stoicum allata sunt, non respexisse, nec attendisse ad hunc locum, maluisseque nos turpis inanimaduertentiae et negligentiae accusare, quam ipsum oculos aperire, et cognoscere, in quibus dogmatis cosmogonici partibus harmoniam deprehendi dixerimus. Ad recentiorum virorum doctorum obseruationes, quibus idem dudum viderunt monue-

m) Inserta est operi celeberrimo p. 990 seqq. n) Qq. nat. L. II. c. 14. o) T. I. p. 904 seqq.

monueruntque, non prouocabimus, quod rem notiſſimam parum iuuant. II. Maxime vero dolemus, eruditiſſimum hiſtoriae philoſophiae Etruſcae ſcriptorem ab auctore incerto, quem SVIDAS adducit, ad eiusque narrationem prouocat, ſeduci ſe paſſum eſſe, vt eam ſententiam vetuſtis Etruſcis ſuis tribueret, quae Moſis narratis ipſi tam vicina videntur [p], cum tamen ipſe errores Stoicorum fundamentales de Deo IN PARTE VNIVERSI ATQVE SPIRITV rerum omnium intento Tuſcis ſuis adſcribat, eandemque fuiſſe ſententiam atque ſyſtema Pherecydis, Pythagorae atque Orphei, a quibus Zeno, quem in partes vocat, et teſtem adducit, omnia ſua transſumſit, fateatur. Cur hic eadem eſſe cenſuit, et conuenire amice affirmat, quae cum a nobis dicta ſunt, longiſſime inter ſe differre iudicabat? Nempe vel non vidit, vel non attendit vir eruditus ad audaciam Chriſtianorum et Iudaeorum quoque Alexandrinorum, qui veterum philoſophorum opiniones ad patria Moſis placita refingere auſi, nihil ſincerum et incorruptum reliquerunt, illamque interpolandi proteruiam, quae adeo clara et manifeſta in hoc Suidae loco eſt, vt manibus palpari queat. Non morabimur lectorem taedioſa eius rei demonſtratione, ſed ad accuratiſſimum *hiſtoriae Celticae* auctorem, τὸν πάνυ PELLOVTIERIVM amandamus [q], qui rem totam confecit, exemplisque oſtendit, quid ex diſciplina vel Iudaei vel Chriſtiani cuiusdam huic loco acceſſerit, ſic, vt ſomnia quoque Rabbinica de mundi duratione per ſex annorum millia, mendaci traditioni immiſta fuerint. Ignoſcet itaque vir doctus, ſi ea, quae infinitis paraſangis a Stoicis differre putat, pro ὑποβολιμαίοις habeamus, temereque aſſutis, quibus ſenſus Tuſcos, Orphicos, Pythagoricos, Stoicos adnectere, idem eſt, ac terram ſusque deque vertere. Euerſo autem hoc Suidae, ſcriptoris vel exſcriptoris ſatis incurii, teſtimonio anonymo omnis illa iactata ab auctore noſtro Etruſca orthodoxia corruit, nec remanet aliud, quam quod Senecae teſtimonio nouimus, Etruſcos veteres de Coſmogonia ſimilia Stoicis tradidiſſe. III. Dicamus rem accuratius: Etruſcos cum Chaldaeis, Perſis, Aegyptiis, Phoenicibus, Celtis aliisque gentibus vetuſtis ex eodem fonte hauſiſſe, habuiſſe Deum, quod nec ipſe Lamfredius negat, pro anima mundi, non aſſiſtente, ſed informante, parteque mundi, id eſt, totius vniuerſi, cuius, tanquam principii actiui opera, materia vel in eius ſinu prius concluſa eiecta eſt, et emanationis lege profluxit, vel in chao, ſiue complexu vniuerſi, tanquam in ouo concluſa latens, vis interna diuina in materiam formandam intus agitata, et quod in ſcholis dicitur, informata eſt. Quod vnicum ſyſtema coſmogonicum eſt, ad quod theologi et phyſiologi veteres recurrerunt, antequam conſpecta et animaduerſa contradictione huius ſyſtematis ad ſyſtema dualiſticum delaberentur. Quod eruditum auctorem noſtrum non latuiſſe, elegantiſſima annotatione marginali [r] ſatis prodidit. Aſſerere autem, antiquiſſimas huiusmodi gentes creationem

p) pag. 18 ſeq. q) Hiſt. des Celtes T. III, p. 123 ſeqq. r) pag. 20. n. 1.

nem ex nihilo credidiſſe, totius antiquitatis teſtimonio aduerſum eſt, quod pro veritate omnium prima axioma recepit, male quidem intellectum et peius adhibitum: ex nihilo nihil fit. Vnde miramur Cl. SCHVBERTVM [s] in ſuſpenſo reliquiſſe, vtrum Etruſci creationem ex nihilo admiſerint, quod recte negaſſet, niſi ſuſpectus Suidae locus ipſi viſus eſſet, tale quid admittere. IV. Ad reliqua, quae dici hic poterant, obſeruationes non cumulamus, hoc vnum monentes, nos Stoicam phyſiologiam non ideo Tuſcae connubio iunxiſſe, quod omnia credamus ſtoice eſſe explicanda, quae Etruſci forte tradiderunt, quo pertinet Stoicorum doctrina de igne artificiali mundano in centro terrae ad peripheriam ſe mouente, ſicque omnia agitante. Haec ſubtilius excogitata Graecum magis ingenium ſapere, quam barbaram Etruſcorum ſapientiam, vltro doctiſſimo Lamfredio concedimus. De eo vero nobis quaeſtio non erat, ſed de fundamento ſyſtematis emanatiui, non vero de modo. Et de his quidem ſatis. Claudamus iam riuulos, ſat prata biberunt.

pag. 345. lin. 10. *Magni anni periodo limitatur.* Recte id vidit, et Stoicorum conſenſum cum gentibus veteribus fere omnibus annotauit eruditiſſimus LAMFREDIVS, vnde ea, quae ſupra diſputauimus, mire confirmari poſſunt. Periodicae enim reſtitutiones illae non alio ex fonte poſſunt deduci, quam ex ſyſtemate emanatiuo, iuxta quod omnia tandem in ſuum fontem reuertuntur. Occaſionem tamen ei dediſſe, ſubobſcuram memoriam traditionis patriarchalis: mundum igne aliquando periturum, non negamus. Ea vero tandem in obliuionem traducta neceſſarium erat eiusmodi ſyſtema phyſiologicum introducere, quod emanatiuorum finem ignem eſſe ſtatueret.

pag. 346. lin. 4. *Ad gentes Hetruſcas et Pelaſgas perueniſſe.* Hoc ſi non aliud, ſuadet tamen concinna ſyſtematis phyſiologi apud gentem vtramque concordia ipſius Lamfredii obſeruatione roboranda, qui Etruſcam coſmogoniam cum Orphica conuenire recte vidit: omnia enim haec ad vnum fontem primaeuum referri poſſunt, nempe ſyſtema de Deo, anima omnia ex ſe producente et informante, quod ex plaga mundi ſeptentrionali in meridionalem, et inde in occidentalem translatum et amiſſae traditioni patriarchali de mundi creatione ex nihilo ſurrogatum eſt. Multum iuuat hanc obſeruationem, ſi verum eſt, quod non contemnendis argumentis euincere conatus eſt vir ſummus SCIPIO MAFFEIVS [t], quem ſecutus eſt, licet diuerſis rationibus, doctiſſimus GORIVS [u], ad quos tunc, cum iſta ſcripta eſſent, viuos prouocare et eorum conſenſu gaudere licuit. Quos quanquam noſtrae amicitiae ſuprema fata eripuerunt, cariſſima tamen nobis eorum eſt memoria, atque doctrinae multiſciae veneratio: quibus viſum ſyſtema Perſarum locum apud Etruſcos quoque inueniſſe. Ad hos eos dimittimus, qui propiora deſiderant. Nos hoc modo monemus, et ex ſupra dictis repetere iubemus, Mithriacae religio-

s) Hiſt. phil. c. 2. ſ. 12. §. 161. p. 312. t) loc. ſupra cit. u) In muſeo Etruſco.

religionis notitiam non tantum in expeditione Cambyſis innoteſcere Aegyptiis, et per illos Etruſcis potuiſſe, ſed reuera quoque, vt ex comparatione, ſuo loco, inſtituta, patet, innotuiſſe, indeque per colonias ex his locis progreſſas Graecis, Pelaſgis, Italis potuiſſe tradi, ſed vetuſtiori quoque Celticorum et Scythicorum populorum migratione in Europam, numina Aſiatica, et imprimis religionem Mithriacam in Italiae oris, immo in Hiſpania, fuiſſe vulgatam, id quod λείψανα Mithriaca recentiori aetate detecta, et ſpelaea huius numinis paſſim in his terris effoſſa, nobis perſuadent, et credere quoque iubet plena et aperta cultus religioſi Perſici atque Celtici conſenſio, recte a PELLOVTIERIO animaduerſa [x]. Mithram autem primum habitum fuiſſe fontem omnis emanationis diuinae, ſuo loco demonſtratum. Haec cum Etruſci a maioribus vniuerſali quadam migratione ad has oras delatis iam tenuiſſent, facile fuit, vt Aegyptiaca, aliis numinum nominibus idem ſignificantia ipſis perſuaderentur, credereturque Iouis omnia eſſe plena, non ſenſu Moſaico, quem paſſim viri docti cum gentilium opinione confundunt, ſed pantheiſtico, qui ſatis prodit, quam corrupta fuerit ſapientia gentium, ex quo, relicta traditione puriori de Deo rerumque ortu, ſibi ſapere cupientes ad inanium cogitationum ſyſtemata dilapſi ſunt: quae pingere orthodoxiae patriarchalis colore velle, eſt diuo Paulo contradicere, cui hae gentes in doctrina de Deo ἐμωράνθησαν.

pag. 246. lin. 9. *Sub Iſidis et Oſiridis aenigmate fouebant.* Reliqua, quae Etruſcis placuerunt, facile ex his communibus Θεολογουμένοις Etruſcorum poſſunt explicari, et imprimis κεραυνοσκοπίας obſeruationumque ſuper fulmina, ratio exponi, qua nihil celebrius fuit in ſcholis Etruſcorum. Quanquam enim et vetuſtiſſimorum populorum indoles et genius a ſyſtematica philoſophandi ratione longe remotus, et ad experientiam magis, quam ratiocinationes logicas, metaphyſicas et phyſiologicas attentus facile perſuadet, parum laboris inſumſiſſe Etruſcos, vt interpretationes fulminum, rationibus phyſicis munirent, ſed contentos fuiſſe, quod varias explicationes portentorum iſtorum ignitorum ad futuros euentus potuerint afferre, et

Igniferi naturam fulminis ipſam
Perſpicere, et qua vi faciat rem quamque videre;

negari tamen non poteſt, ingenia Graeca, ſubtilitatibus phyſicis et metaphyſicis aptiora non ineleganter hanc κεραυνοσκοπίαν Etruſcam in κεραυνολογίαν coſmologicam conuertiſſe, quo pacto ſupra audiuimus Senecam idem argumentum Etruſco ſyſtemati theogonico et coſmogonico conuenienter explicuiſſe. Et ex hac ſchola Stoica, iſtas ceraunologiae Etruſcae interpretationes enatas eſſe, veriſimile eſt, ad quas alludit LVCRETIVS canens [y]:

Non

x) l. c. T. III. p. 224.

y) L. VI. v. 382 ſeqq.

Non Tyrrhena retro voluentem carmina frustra
Indicia occultae diuum perquirere mentis,
Vnde volans ignis peruenerit, aut in vtram se
Verterit hic partem, quo pacto per loca septa
Insinuarit, et hinc dominatus vt extulerit se,
Quidque nocere queat de coelo fulminis ictus.

Epicureoque contemtu has nugas physiologicas refutans. Istae autem explicationes non fuerunt temporum vetustissimorum, nec putandum, adeo philosophice Tuscos veteres Tageniana praecepta enarrauisse. Sed ad terrendos partim animos et incutiendam religionem, partim ad euentus meteororum et ostentorum naturalium explicandos omnia adhibita sunt. Quo pacto omnis illa physica cognitio, quam Etruscis MAFFEIVS tribuit, euanescit, reliqua enim, quae a viro summo, sed antiquitatis praeiudicio interdum impedito, pro hac Etruscae philosophiae parte explicanda adducuntur, infirmissimo stant talo. Et ex his quoque iudicanda sunt, quae doctissimus LAMFREDIVS eruditioni Tyrrheniae suppetias afferens, de hoc argumento physico disseruit, quaeque de hypothesi, fulmina terra errumpere, disputata sunt. Omnia enim, quae de Etruscorum philosophia, siue naturali, siue morali, et politica immo mechanica quoque afferuntur, vt sunt docta, egregia et ingenii laudem merita, fatemur tamen, parum respondere genio veterum istorum philosophorum barbaro, vsuique rerum experientia magis, et populorum, vel si mauis, imperii quoque vtilitati accommodato, quam speculationis philosophicae decretis determinato, sapereque ingens illud, quod in limine nostrae historiae criticae iugulauimus, praeiudicium, veterum sapientiam similem esse nostrae aetatis philosophiae, et ex huius modulo esse dimetiendam. Quae argumentis, manu palpandis demonstrari possent, si historiam particularem philosophiae barbaricae scriberemus, cuius vim et argumentum omne lectori, praeiudiciis partisque studio non impedito, in hac paginae nostrae angustia relinquimus. Nos non inuiti, repetita examinis industria, MOSHEMIANAE confessioni subscribimus [z], qui pulchre et candide: *Hetruscos non contemnendi scriptores perhibent in caussis rerum naturalium inuestigandis plus posuisse diligentiae, quam ceteros populos: fruantur hac illi gloria; nos nostro vicissim iure vtemur, et, quantum sapientia et eruditione profecerint hoc studio, si fieri quidem poterit, indagabimus. Equidem in plura superstitionis et leuitatis, quam sapientiae Etruscae, vestigia incidi, veterum libros euoluens, qui de illis nonnulla memoriae prodiderunt, neque hoc negaturos esse iustos rerum et opinionum existimatores, arbitror.* Legant reliqua, sine praeiudicio et admiratione rerum vetustarum, obscuritate et incertitudine sua imbecillioribus ingeniis se commendantium, habebuntque, nisi nos in meridiana luce coecutire demonstrauerint, consentientes et

 certos,

z) Diss. de creat. ex nihilo §. 18. Syst. intell. CVDWORTHI p. 993.

certos, nihil habere Etruscos, quod in eorum philosophia tantopere queat depraedicari.

pag. 346. lin. 25. *Inde dignus fuerit, qui inter philosophos numeraretur.* Recordanti philosophi nomen largiorem multo atque laxiorem significationem, quam postea apud Graecos, habuisse, et imprimis prudentiam regnandi atque sapientiam legislatoriam comprehendisse, non indignus Numa hoc nomine atque honore videbitur. Verum tunc omnis cum Pythagorea philosophia comparatio omittenda est, quae alia principia, alium finem, alium modum, alium effectum habuit, quam disciplina Numae, tanto magis admirabilis, quanto magis tota practica et ad regendos populorum animos fuit accommodata; digna, quae secundum principia et obseruationes Montesquianas examinetur, quarum nobile exemplum sunt. Confirmat id character Numae philosopho, sed morali, practico politico habenisque imperii prudenter tenendis a natura quasi facto et destinato conueniens, quem pulchre depingit PLVTARCHVS [a]: *fuisse tum natura compositis ad omnem virtutem moribus, tum vero disciplina, tolerantia, studioque sapientiae adhuc mansuetiorem sese redegisse, eiectis ex animo non iis modo, quae apud omnes pro vitiis habentur, animi prauis affectionibus, sed vi etiam et cupiditate, quae apud barbaros laudi dantur, eam veram fortitudinem esse iudicantem, quae appetitus ratione coërcentur.* His religionis cultum postea addit, quem in homine in Sabina gente nato et educato nemo morum istius aetatis probe gnarus valde miratus fuerit, multum autem ad id contribuit, vt eum connubio Deûm dignum haberent, indeque *virum beatum et rerum diuinarum sapientem* euasisse crederent. „Et si „historico quidem fides est, detrectaturus oblatum regnum inter alia „caussatus est, mores, qui in ipso laudentur, longe ab illis differre, qui „in rege futuro requirantur: summum otium assiduum philosophiae, „vehementem pacis amorem, qui vna cum vita adoleuerit, vsumque „rerum belli expertium, et hominum, qui religionis tantum amicitiaeque „caussa in vnum conuenire soleant, quorum longe alia Romanis necessaria esse persuadere cupit populo." Sed haec tantum abest, vt philosophorum purpuratorum albo Numam eximant, vt potius virtutem eius philosophicam laudibus meritis coronent: verum, de hoc charactere philosophico, in praesentia sermo non est, sed, de Pythagorico, theoretico, his moribus saepissime dissimili.

a) In Numa T. IV. Opp. p. m. 114.

AD

AD LIB. II. CAP. XI.

DE PHILOSOPHIA SCYTHARVM, THRACVM ET GETARVM.

pag. 351. lin. 21.

Et tum huius, tum Asiae partem incolentes indicauit. Dispiciendum de hoc discrimine, et consulendi Geographiae veteris scriptores, ne quid in hac historiae philosophicae parte misceatur. Hodegum se lectori praestabit CHR. CELLARIVS [a], qui Scythiam Asiaticam totam enarrauit. Multi enim veteres et recentiores ambiguo Scythiae nomine abusi, Europaeos Scythas cum Asiaticis confuderunt, quanquam ingeniose et non sine verisimilitudine PELLOVTIERIVS [b] suspicetur, Scythas Celticos, et Sarmatas Europae, easdem gentes fuisse, qui in Asia nomen Medorum et Persarum gesserunt: illud dubio carere videtur, ex hac septentrionali Asiae plaga non gentes tantum hyperboreas, quae vltimam Scythiam occuparunt, fuisse progressas, sed et quicquid in Europae septentrionem Celtarum Sarmatumque nomine migrauit, a ducibus suis, ex hoc mundi angulo fuisse traductum [c]. Ex hac vero scaturigine communia quoque dogmata et opiniones simul cum populis in alienas sedes migrauisse, et ipsa ratio persuadet, et probant exempla, ex parte supra iam adducta, quae hoc loco repetenda sunt.

pag. 358. lin. 17. *Ex hoc vero vno de pluribus huius generis, qui adhuc in historia philosophica occurrent, iudicium fieri cupimus.* Adeo insignis tum miraculosarum narrationum copia, tum traditionum varietate est historia Abaridis, hominis Scythae, vt, si recte expendatur, et, iudicio critico interposito, consideretur, omnem fere istius nationis, aetatis seculique imaginem prodat, et si hanc rite, et iusto iudicio teneas, omnem fere, huius gentis theologiam fabularem, omnem Graecorum credulitatem, omnem mentiendi in tam cana temporis periodo licentiam, omnem superstitionis ad incredibilium apicem exaltatam vim et efficaciam tandem liceat cognoscere: quae sola res est, digna nobis olim visa, quam peculiari dissertatione excutiendam et secundum canones historiae veteris criticos examinandam detrahendamque veteris orbis audaciae laruam exponeremus. Obstitere tamen innumera, quae nos vndique, vt fieri solet, in alieno campo militantibus, obstrepebant, negotia, vt quam de Abaridea fabula siue commento dissertationem conceperamus, hactenus integram dare suisque partibus perfectam nondum licuerit. Nec, quae nostrorum annorum viriumque conditio est, eam promittere futuram audemus.

a) T. II. c. 3. §. 24. p. 480.
b) Hist. Celt. L. I. c. 2. p. 18 seqq
c) IDEM, l. c. p. 20 seqq.

mus. Exhibebimus tamen noſtras Lectori beneuolo, harumque rerum iudici non imperito et a praeiudicio antiquitatis et admirationis alieno, prono vero, ad cauſſas rerum attendendas, quibus res inſolitae veterum adſcribendae ſunt, cogitationes ſubitaneas olim in chartam de hiſtoria Abaridis coniectas, vt prolixiori et profundiori inquiſitione in hanc miraculoſam hominis, ſi qua, fuit, impoſtoris hiſtoriam libero iudicio poſſit inquirere, et quid veriſimiliter de his et ſimilibus in veteri hiſtoria ſtatuendum vel credendum ſit, intelligere. Et I. quidem non diffitemur, hiſtoriam Abaridis, qualem hoc loco non indiligenter ex veterum narrationibus tradidimus, vbique criticam ſententiam interponentes πολυθρύλλητον et famoſiſſimum exemplum veteris orbis nugacis eſſe, et tamen hoc non obſtante, inter ſcriptores adeo diuerſos fidem inueniſſe, vt fabulas fabulis augerent, adeo, vt, ſi ſolo teſtium numero ſtandum eſſet, de incredibilibus Abarideis dubitandum vix eſſet. Attulimus praecipua omnia in hoc H. C. P. loco, quae de hoc homine θαυμαστῷ a veteribus traduntur, nec habemus, quod magnopere dictis et allatis addamus, ſiue teſtimoniorum, ſiue rerum, fidem examinaueris. Ea vero iterata meditatione perlegentibus, nonnullae obſeruationes enatae ſunt, quas ex hoc noſtro ſpicilegio abeſſe nolumus, vt habeat lector, quod propria conſideratione iudicioque ſuppleat. II. Dudum autem hiſtoriam Abarideam, qualem ex veterum relationibus hoc loco delineauimus, conſiderantibus veriſimile erat, integram hiſtoriae ſcenam nihil prorſus veri habere, fuiſſeque ſcenam a mendaci Graecia, ex rebus philoſophorum barbaricorum ſibi gloriam quaerentium ideo excogitatam, vt antiquitatis et auctoritatis gloriam aucuparentur. Satis obiter in rebus veterum verſatum eſſe, oportet eum, qui talia per omnem philoſophiae atque theologiae barbaricae ambitum non critico ſtigmate annotauerit, et multoties eueniſſe obſeruauerit. Quod eo magis de Graecorum natione ſuſpicari licet, quae, cum ex variis et diſperſis veterum nationibus et coloniis coaluerit, non habuit, vnde ſua fuco antiquitatis et venerationis illineret, niſi, vt a populis, vnde ſuas origines deriuabant, omnem ſapientiae celebritatem ſe accepiſſe, eſſeque fidos veteris gloriae cuſtodes, contenderet. Fontem hunc eſſe verum, totius eruditionis mythologicae Graecanicae, rerum peritum non latet, quam non prius e latebris ſuis eruemus, niſi hos veros tot nugarum vndique conquiſitarum fontes detexerimus, de quibus tamen alio loco fuſius dicendum eſt, nosque paulo infra, vbi de philoſophia Graecorum fabulari diſſeruimus, potiora attigimus. III. Ratio haec nobis olim fuit ſuſpicandi, totam Abaridis hiſtoriam eſſe fabulam quandam mythologicam a Graecis ideo excogitatam, vt ſapientiae ſuae origines priſci orbis more, ad antiquiſſima primordia referrent, nec fuiſſe vnquam Abarim aliquem, de quo mirabilia iſta narrantur. Quod, licet paulo audacius a nobis dictum, inter tot veterum relationes et teſtimonia, videri queat, non tamen minus eſſet credibile, quam, nullum fuiſſe Hermetem

vel

vel Trismegistum et Zoroastrem similesque viros antiquitatis summos, quos religionis et sapientiae caussa confinxisse veteres, multis viris doctis visum est. IV. Maxime vero illa se nobis huius fabulae a Graecis cusae suspicio subrepsit, quod non sine verisimilitudine credebamus, totam fabulam sagittae Abarideae, et quae reliqua hanc comoediam consequuntur, desumtam fuisse ex traditione Graecorum mythologica de Vulcano, qui ex Aegypto ad Graecam nationem delatus est, et videbamur nos conspexisse Cyclopum artificia, quibus vim et efficaciam armorum in priscis coloniarum suarum ducibus celebratam adscribebant. Facile putamus esse, hanc suspicionem roborare, si eiusmodi argumentis vti non erubesceremus, quibus nonnulli viri docti in mythologia Graecorum eruderanda audacius, quam verisimilius, sunt connisi. Ast huius generis coniecturis, quamuis ingeniosis, veteris orbis historiam sacrificare, et hoc pacto merum Scepticismum historicum introducere, nostris huius Operis legibus mox in liminine nobis scriptis putauimus prorsus contrarium, ideoque constanti antiquitatis testimonio persuasi, fuisse quendam hominem extraneum, qui Abaridis nomen gessit, et circa Olympiadum origines vixit, quemque Graecia mendax fabularum suarum et mendaciorum obiectum fuisse credebat, non dubitamus. De quo a mero, in hoc argumento adeo prono Scepticismo abeuntes, cum in H. C. O. hoc loco satis luculenter nostram sententiam tradiderimus, ibi dicta nolumus repetere. V. Hoc tamen non obstante, ipsa rei euidentia teste, negare neminem posse, confidimus, pleraque, quae de Abaridis rebus traduntur, meras esse fabulas, et non nugas tantum hominum otiosorum περιεργίαις suis auctoritatem conciliare cupientium, sed a talibus praeterea hominibus narrari, quibus trabalium mendaciorum audacia dudum exprobrata est, et qui ipsi hanc mentiendi et fingendi libidinem in oculos incurrentem, ineptis excusationibus palliare, sunt conati. Et in hoc quidem numero pleraque θαυμαστὰ, quae de Abaride narrantur, referenda esse, et habenda pro impudentissimorum hominum commentis affirmare, nulli dubitamus, eo quod et ipsum argumentum futilitatem atque stultitiam prodit, et auctorum testimonia nulla fide commendantur, et ipsae in istorum hominum narrationibus contradictiones ineptias prodant, anilesque fabulas. Maxime vero temporum ab his hominibus rebus Abarideis tributorum rationes adeo sibi contradicunt, et totius historiae vanitatem produnt, vt, qui ad hunc lydium lapidem veteres historias, et Abarideam quoque examinare neglexerit, eum oporteat, omni sensu et iudicio, quod huic argumento debetur, carere, esseque indignum atque ineptum iudicem. VI. Etsi vero omnia hic obseruata se recte habere rerum veterum gnaris in confesso esse putamus, a multo tamen tempore iam ea nobis subnata est suspicio, quamuis θαυμάσια Abaridea mendaciorum et figmentorum charactere turgeant, habuisse tamen ea fontes quosdam non in Graecia natos et promanantes, sed ad Graecos a Scythis progressos, quibus res hyper-

boreae ab homine callido, et Graecorum credulitati imponere auſo in eam figmentorum mirabilium formam commutatae ſunt. Diu hanc ſuſpicionem intra mentem verſauimus, rati, idem hic obtigiſſe, quod plerisque fabulis, licet incredendis, aliquid veri, et occaſio reuera exiſtens inſit. Et hoc pacto in hac quoque Abarideae hiſtoriae obſcuritate palpari aliquid poſſe fuimus perſuaſi, ex quo iterata *Eddae Islandicae* lectione et meditatione eius ſyſtematis mythologico-coſmologici atque pneumatologici, ad eos fontes delati ſumus, vnde ſatis manifeſte conſtare poteſt, Abaridis hiſtoriam habuiſſe origines non Graecanicas, ſed Scythicas, quaeque ille mentitus eſt, et leuidenſia Graecorum ingenia tanquam miraculoſa receperunt, deberi opinionibus Scytharum gentiumque hyperborearum, qui ſimilia de deaſtris ſuis, vel ſpiritibus mediis, cominiſci non erubuerunt, ea mentiendi et ſtatuendi audacia, vt ad noſtram aetatem fundamenta iſtarum traditionum inter Germanos, Cimbros, Sarmatas, Sueones, et hyperboreas gentes alias nondum exoleuerint. Cuius primam nobis hariolandi occaſionem ſuppeditauit ſagitta Abaridis, non ingenio Graeco excogitata, ſed ex traditione gentis Scythicae, ex qua patet, Abarim ſe non pro nudo homine ſapiente Graecis venditaſſe, ſed ex eorum genere eſſe voluiſſe, qui cum ſpiritibus intermediis, maxime illis, qui in fodinis habitare credebantur, et in hominum commercium interdum venire iactabantur, arctiorem conſuetudinem habuerit. Qualem opinionem ſub initia Graecae gentis, et maxime coloniae ex Thracia deductae, obtinuiſſe, temporum rationes, ſi Abarim ad ſurgentium Olympiadum initia referimus, prorſus concinunt. Ab his enim, ſpiritibus intermediis, Abarim ſe ſua θαυμάσια, maxime vero ſagittam αἰθροβάτην accepiſſe, fuiſſe gloriatum, adeo cum ſyſtemate hyperboreo et mythologia Scytharum, et ſeptentrionalium concinit, vt palpari queat, Abarim nugas ſuas ex Scythia Europaea ad Graecos detuliſſe, ſuosque deaſtros cum Graecorum Diis, religionis cauſſa, commiſcuiſſe. VII. Sed vt in rem praeſentem lectorem deducamus, et non leuibus nudisque coniecturis nos iſta hariolari videamur, ipſae illae doctrinae Scythicae allegandae ſunt, quae non ſoli Abaridi, ſed toti Scythicarum gentium cohorti placuerunt. Quarum primas hypotheſes et primaria capita ſupra quidem, cum hiſtoriae coſmogoniae Celticae ſpicilegium aſſueremus, iam tetigimus, hic tamen totum ſyſtematis compendium conſulendum eſt. Quod adductis veterum et imprimis Eddae teſtimoniis confirmare, loci huius anguſtia prohibet, oramus autem Lectorem, vt, vbi conſulendi libri rariſſimi occaſio ſubnaſcitur, ipſas Eddarum mythologias et Voluſpas tanquam teſtimonium domeſticum adhibeat, et cum his ea veterum loca comparet, quae KEYSLERVS, PELLOVTIERIVS, SCHVZIVS aliique ſupra a nobis adducti de opinionibus et dogmatibus Celtarum gentiumque Hyperborearum congeſſerunt. VIII. Horum ſummam hic lectori ad profundiorem meditationem et ſimul placitorum Scythicae theologiae et pneumatologiae atque coſmologiae

aliquam

aliquam, quae hoc loco desiderari potest, expositionem indicaturis, ecce praecipua dogmata, quibus Abarim suam iactantiam incrustasse nobis vero videtur verisimillimum; de quibus non putamus opus esse, vt iterum moneamus, gentes barbaras plerasque cosmogonias in theogonias conuertisse, huicque scopo inaedificasse sequentia [d]: 1. Deum esse animam mundi, totumque per omnem mundum diffusum, et sua essentia et diuina virtute replere et animare omnia. 2. Ex hac anima mundi emanasse spiritus quosdam potentissimos atque magnos, diuinitatis gloriae proximos, hos esse rectores elementorum ac gubernatores magnarum mundi partium, et imprimis in montibus atque iugis in subterraneis fodinarum metalli tractibus, in lucis et arboribus praegrandibus habitare, et praesentiam suam non humana imagine, sed horrore diuino prodere. 3. His spiritibus rectoribus subordinatos esse atque parere exercitum spirituum intermediorum, siue mediam inter spiritus diuinos et homines naturam habentes, et corporeo quodam ὀχήματι circumdatos: hosque adhiberi a spiritibus magnis, quorum intuitu Twergi, siue nani, dicti sunt, ad producendos effectus rerum mirabilium insolitos [e], hos draconum instar custodire thesauros terrae latentes, et quae alia sunt fabularum integumentis inuoluta, quo ipsum aureum vellus a dracone custoditum trahi posse putamus. 4. Esse hos spiritus intermedios in iugis montium et cauernis maximo numero, et interdum, cum corpusculum subtile habeant, videri ab hominibus istis, qui in viscera terrae inquirunt, aurique et metallorum cupidi hos thesauros custodibus suis eripere satagunt. Ab his saepe visos, hisque spectrorum imagine lemurumque, imo spirituum familiarium quoque figura et officio apparere. Qui verus nobis fons atque scaturigo semper visa est, ex qua tot traditiones veterum, tot narrationes vetularum, tot figmenta otiosorum hominum de spectris et lemuribus inualuerunt, totumque fere mundum systemate hoc emanatiuo occupatum, et quasi obsessum, ita fascinauerunt, vt hodie, in tanta philosophiae et religionis luce non potuerint penitus euelli, curque imprimis inter fodinarum fossores et in istis regionibus, vbi auri metallique e visceribus terrae eruendi labor exercetur, certa quaedam spectra fuse iactentur, quae maligniorem erga homines indolem prodant, quod eripiendis sibi istis thesauris, insudent [f]. Esse autem inter eos quoque spiritus quosdam minores, παρέδρους, homini inseruituros, si eorum familiaritatem semel obtinuerit. Et ab his quidem spiritibus intermediis 5. didicisse homines excoquendorum et fundendorum metallorum artificia, et quae ad

d) Fuse et erudite haec omnia prosecutus est PELLOVTIERIVS, hist. Celt. T. II. L. III. c. 8. p. 111 seqq. qui nostram breuitatem iucunde supplebit. Videbis ita pluribus exposita Opis, Dianae Tauricae, Dianae Scytharum, aliaque hyperborea Θεολογούμενα. Et huc refer quoque cultum solis gentibus Hyperboreis sanctissimum, p. 213. et lunae p. 227.

e) Omnino hic consulenda Edda, myth. 13.

f) Prouocamus ad famosum spectrum Bohemorum saltuum, Rubenzahl dictum, de quo consulendus PRAETORIVS in historia montis Bructeri vernacula edita.

mechanicam fabrilem pertinent, ſaepe non ſine miraculo fuiſſe edoctos [ff]. Cum autem imprimis armorum ſtudia prae aliis ſectarentur gentes hyperboreae, Scythicae, Celticae, Sarmaticae; maxime in his fabulis ornandis ad armorum genera reſpexiſſe has gentes, ſatis manifeſte Eddae produnt. Quarum cantus et vaticinia ſi ſequimur, datur 6. certum quoddam genus eiusmodi Aſarum atque Twergorum, (haec enim domeſtica eorum nomina ſunt) qui certis artificiis mirabilibus praefecti mirabilia inſtrumenta conflant, et cum illis, quibus ſingulare cum ipſis commercium atque familiaritas intercedit, communicant: quorum vſu mirabilia plurima et ceterorum hominum generi incredibilia poſſint parari, inuincibiles homines reddi, ſemperque victores, imprimis vero noſſe eos artem virgas aureas, ferreaſue cudendi, quibus inequitare perque auras ad diſſitas regiones commigrare liceat. Quod artificium adeo in hac gente celebratum fuit, vt ad noſtra vſque tempora homines quoque docti, et haud obeſae naris, putent, certiſſimum eſſe, ſingulis calendis Maii per aërem in virga αἰθροβάτῃ inequitare ſagas ad montem Bructerum iter inſtituentes, viſasque ſibi tales mulieres Abarideas, id eſt, Abaridis commilitium, multisque mirabundis euentibus ſe prodidiſſe. Quae omnia latius non ex plebeculae rumuſculis, ſed ex vetuſtiſſimarum Eddarum mythologia et carminibus, poſſunt illuſtrari, locum autem in tanta ſcriptionis breuitate et ſcopo non hic inueniunt. Addamus tamen in fine paginae mythologiam Eddanam *Bruckerorum* [g], qui eiusmodi fabri miraculoſi dicuntur fuiſſe, quod et

ff) Fundamentum rei exponit PELLOVTIER. l. c. p. 41.

g) Edda RESENII mythol. 59. de ludicro Loki: „Poſthaec abiit Lokus ad nanos quosdam „Iualli filios dictos, et tres accepit ab iis res pretioſiſſimas: prima erat coma aurea, quae cutem „viuam attingens protinus adhaeſit haud ſecus „ac naturales capilli: ſecunda Skydbladner nauis, quae erecto velo ventum extemplo ſecundum conſecuta eſt. Tertia Gugner bipennis, „quae omnia imperuia penetrans ictu nunquam „fruſtrata eſt. Deinde Lokus cum nano quodam Bruckero nomine, capite ſuo depoſito contendit, quod frater eius Eitrius tres alias res „ſimilis praeſtantiae non eſſet fabricaturus. Hoc „vt probaretur, officinam ferrariam ingreſſus „cum fratribus Eitrius pellem ſuinam ante fornacem diſpoſuit, rogauitque, vt Brockerus „frater folles agitaret, nec deſiſteret, donec illud, „quod igni impoſuerat, extraheret, et ſic officina „egreſſus eſt. Interim ſufflatoris manum muſca „continuo momordit, cuius tamen morſu non „mouebatur, donec rediret faber, qui ex fornace „aprum aureis pilis micantem produxit. Deinde „aurum igni impoſuit, petiitque obnixe, ne ſpirationem intermitteret, vsque dum reuerteretur, „et diſceſſit. Rediit autem muſca, et collum ducentis folles multo, quam ante, acrius carpebat. „Ille nihilominus opus fecit, donec faber ex fornace annulum extraheret aureum nomine Drupnerem. Tertio denique ferrum immiſit in „ignem, iuſſitque, vt auras accipientes et reddentes ſtrenue moueret Bruckerus. Sed muſca adhuc rediens inter oculos eius deſedit, et nunc „palpebras acutiſſime pupugit, vt ſanguis illi in „faciem deflueret, viſumque prohiberet. Ille „vero manu quam celerrime, dum follis demitteretur, muſcam excuſſit, et tum faber ingreſſus „inutile pene redditum dixit, quod in ignem „depoſuerat. Interim tamen malleum Millnerem „ex fornace protraxit. Has omnes res fratri ſuo „Brockero in manus dedit, vt Aſgardum illas „deportaret, depoſitumque ſolueret. Protulerunt „ergo clenodia Lokus et Brockerus iudicio ſe „ſiſtentes Odini, Thori et Freyeri, ibi Lokus „Odino Gugnerem, Thoro Comam, Freyero „Skidbladnerem conceſſit, naturamque aperuit „munerum, vt prius dictum eſt. Brockerus etiam ſua exhibens Odino Drupnerem dedit, „aſſeruitque nona qualibet nocte octo ab illo ipſi „pondere aequales progigni annulos. Freyero „aprum conceſſit, addiditque: *aërem et aquam* „*noctu et interdiu quolibet equo velocius currere* „*poſſe*, iubamque eius in denſiſſimis tenebris abunde lucere. Malleo Thorum donauit, dicens, „eum ad pulſandum gigantes valere, nec proiectum in ictu deceptum iri, reuerſurumque „dicto celerius in manum iacientis, etſi inſtar „catapultae longiſſime auolarit, et ſi quis velit „tam paruum futurum, vt pera ſeruari poſſit. „Eſſe

et nomen nos gentilitium monet, et luculentum exemplum, vnde fabula ſagittae Abarideae originem acceperit. Nobis maxime veriſimile eſt, praeter animam diuinam totum mundum permeantem et ſyſtema emanatiuum, quod totum fere orbem, maxime ſeptentrionalem occupauit, occaſionem dediſſe his fabulis artem fundendi coquendique aeris, a foſſoribus clam habitam, adque diuinitatem relatam, voluiſſe homines ſubdolos gloria familiaris cum ſpiritibus conſuetudinis frui, indeque primo excogitata θαυμάτια multa, non niſi fundendorum metallorum peritis peruia, quorum cauſſae cum laterent, fraus, ſuperſtitio, plebis ſtupor, ſacerdotum aſtutia, principum vtilitas, quorum intererat hanc eruendorum theſaurorum artem non vulgari, mira miracula excogitauit, quae mendax Graecia, cum e re ſua eſſent, mendaciis ſplendidis auxit, ſchola Alexandrina perfecit. Qua claue putamus omnia Abaridis myſteria reſerari poſſe, reliqua ad gynecaeorum ſubſellia, non vero in muſeum hiſtoricum et philoſophicum pertinent, vbi ſalſe hos homines ridebat Epicurus grauis ſuperſtitionis huius cenſor.

pag. 362. lin. 15. *Animas non interire, ſed poſt vitam apud manes feliciter actam redire in corpora auctore potiſſimum Zamolxi inualuiſſe, quem in ea cum Pythagora ὁμόψηφον laudat Iulianus:* Repetenda hic ea ſunt, quae ſupra in recenſione philoſophiae Celticae diximus. Omni enim dubio caret, Zamolxin longe ante conditam Graecam theologiam vixiſſe, et non aliam de vita hominum poſt funera apud manes ſententiam tenuiſſe, quam quae toti genti Celticae, Hyperboreae, Scythicae recepta fuit, quamque a Pythagorica, qualem is nugis ſacerdotum quorundam Aegyptiorum perſuaſus, ſomniauit, eſſe diuerſiſſimam, recte viri docti iudicarunt, cum Pythagoricae nugae tantum a quibusdam hominibus inter Celtas Scythasque in confiniis Graecorum habitantibus reciperentur. Quod argumentum, vti euidentibus rationibus illuſtrarunt PELLOVTIERIVS atque SCHVLZIVS ſupra nobis adducti, ita eorum quoque opinionem euertunt, qui Pythagoram ſua hauſiſſe in itinere Thracico, et ex ſchola Zamolxis in ſuam traduxiſſe, coniiciunt, cuius opinionis auctorem laudat Hermippus apud IOSEPHVM [h]. Alia enim Thracum eorumque doctoris Zamolxis placita fuerunt, quam Pythagorae: quanquam, qui ita ſtatuunt, non tam enormiter peccant in notationes temporum, dogmata tamen confundunt, et vel ſolis itinerum Pythagoreorum rationibus et circumſtantiis poſſunt refutari, de quibus ſuo loco ex inſtituto egimus. Verum, ne hoc quidem dubio carere, niſi nos omnia fallant, recte colligimus;

„Eſſe vitium, quod procapulum videretur „breuiuſculum. Hoc vero iudicium erat Aſarum, malleum harum rerum omnium eſſe optimum, et quod depoſitum eſſet Brockerum „poſſidere. Obtulit ergo Lokus pro capite ſuo „ſolutionem, quam nanus recipere noluit. Iuſſit „ergo, vt ſe comprehenderet Lokus, quod cum „facere vellet Brockerus, procul aberat, nam Lokus *calceos poſſedit, quibus nëvem et aquas aue citius* „*percurrere potuit*, quos ſibi tunc induxerat. Muta nomina, Odinum in Apollinem, Bruckerum in Abarim, et habebis fabulas ſimillimas Abarideis.

h) Contra Apion. L. I. conf. SCHVLZ. l. c. pag. 116.

gimus, Zamolxin huius dogmatis primum inter gentes hyperboreas et celticas auctorem fuisse, quod post PSEVDO-ORIGENEM [i] potuisse placere cl. SCHVBERTO [k], miramur. Certissimis enim indiciis euicit Pelloutierius, dogma de immortalitate animae et vita apud manes inter Celtas tum Scythicas, tum Sarmatas, Germanos, Gallos, Iberos, vetustissimi aeui canitiem prodere, quae Zamolxis aetatem longe superet [l]. Quo ipso viro docto non negamus, Zamolxin eam sententiam inter κυρίας δόξας retulisse, suisque vehementer commendasse, quibus semper virtutis et fortitudinis foris illud dogma visum est. Iuliani autem auctoritas, ob scholae suae, cui erat addictus, nugacitatem hac in re plane nulla est. Cetera, quae de Zamolxis auctoritate hominibus post fata maiore, et ad diuinitatem relata, solent memorari, veremur, vt satis queant probari. Heroibus enim, quanticunque illi fuerunt, gentes Celticas et Scythicas cultum diuinum non tribuisse, ipsa earum theologia comprobat. Confuderunt, qui haec statuunt, maximam venerationem et existimationem, qua Druides in genere, omnium fere maxime Zamolxis, excepti sunt, cum cultu religioso. De illo STRABO [m] monet: *Zamolxin initio sacerdotem creatum Dei, qui maxime apud Getas colitur, postea eum nomen Dei etiam accepisse: eumque morem ad nostram vsque durauisse aetatem, semper aliquo reperto, qui ita esset animatus, vt regi a consiliis esset, et a Getis Deus nominaretur.* Facile credimus, nobiscum suspicaturum lectorem cautiorem, hanc denominationem arcanam rationem politicam prodere, quae ad deuinciendos summis imperantibus subditorum animos religionem adhibuit, et virum quendam sapientem ideo diuino nomine cohonestauit, quod peculiari spirituum intermediorum commercio frui credebatur, et ita felici Deorum alloquio beatus, respondere ex aqua, igne, astris, aliisque corporibus mundanis, in quibus magni spiritus habitare credebant, de futuris rerum euentibus posse videbatur. Quo sensu LVCIANVS [n] intelligendus est, si testimonium eius admittendum: *Scythas et Getas immortalitate donare, et in Deorum numerum referre, quoscunque placuerit*, eadem ratione, qua Zamolxis, cum seruus esset, Diis adscriptus est. Eundem venerationis honorem accepisse feminas fatidicas, maxime Velledam, nationis Bructerae, late imperitantem, vetere apud Germanos more obseruat TACITVS [o].

i) Philosophum. c. 25. p. 120.
k) Hist. philos. s. 11. §. 148.
l) Vidit id CLVVERVS Germ. antiq. L. I. c. 32. qui recte monet: a primo mortalium Adamo, omnes posteri eius opinionem haud dubiam acceperunt de animarum aeternitate, deque vita illa altera vera ac felice, qua probi fruituri sint, itemque de poenis, quibus improbi in inferno afficientur.
m) L. IV. p. 298.
n) In Deorum concilio.
o) Histor. L. IV. c. 61.

AD

AD PARTEM SECVNDAM,

DE PHILOSOPHIA GRAECORVM.

LIBER I.

DE INFANTIA PHILOSOPHIAE GRAECAE.

CAPVT I.

DE PHILOSOPHIA GRAECORVM FABVLARI.

pag. 364. lin. 6. a fin.

Theologia iſtarum gentium ad Graecos perferretur. Cum Graecorum natio non ex vno terrae angulo prorepſerit, aut ex aboriginibus fuerit, ſed ex diuerſis terrarum tractibus progreſſa, tandem in vnam gentem coaluerit, rectiſſime agunt, qui ad hanc diuerſorum populorum mixturam, in inquirendis eorum placitis et religione inquirunt, ex qua et docendi modus et placitorum diuerſiſſimorum inter ſe coniunctio mirum quendam doctrinarum ſyncretiſmum progenuit. Illud autem, etſi curioſo lectoris antiquitatis periti labore dignum, perquirere, alium locum poſtulat: de originibus autem Graecorum, de coloniis, diuerſarumque, inter ſe, gentium apud eos ſocietatibus, et quae alia ſunt, ad rerum publicarum Graecarum antiquitates ſpectantia hoc loco digredi velle, eſſet, extra oleas vagari, et ſcriptionis noſtrae migrare limites. Conſulent autem, qui iſta noſſe cupiunt, viros doctos, qui in hoc campo non ſine luminibus fuere verſati, NIC. LENGLETVM DV FRESNOY [a], ANT. BANIERIVM [b], ANTON. ANSELMVM [c], et NIC. FRERETVM [d], THOMAM HINDIVM [e], TEMPLESTANYAN [f], IAC. PALMERIVM AGRENTEMESNIL [g], HVMPHR. PRIDEAVX [h], et ex noſtris CHRIST. CELLARIVM [i] et IO. GEORG. WACHTERVM [k], vt alios his vetuſtiores taceamus.

pag. 365. lin. 13. *Ad conditorum patriam quam maxime reſpicere.* Colonias ab Aegyptiis et Phoenicibus in Graeciam deductas veteres inquilinos, quos Pelaſgorum nomine nobis narrat vetuſtiſſima Graeciae hiſtoria, expuliſſe, et per omnes fere terras diſperſiſſe, veteres multis locis teſtantur, quae accurate enumerauit doctiſſimi PELLOVTIERII diligentia,

a) Method. ſtud. hiſt. Vol. II. p. 489. 509. Suppl. Vol. I. p. 272 ſqq.
b) Mythol. expliquée par hiſt. P. VI. VII.
c) Memoires de l'Academie des Inſcriptions T. VI. p. 59.
d) Ibid. p. 76.
e) Hiſt. Graec. 1707. 8.
f) Hiſt. Graec. 1744.
g) Deſcript. Graec. L. I. c. I ſeqq.
h) In marm. Oxon. I. p. 366 ſeqq.
i) Geogr. ant. L. II. c. 13. Vol. I. p. 1022.
k) Concord. rat. et ſcript. c. 6. 7. 8. p. 234 ſqq.

gentia [l], qui recte quoque obseruauit, nouos colonos, ex mistura Phoenicum, Aegyptiorum, Scytharumque constitisse, veteres Pelasgos autem Thraces fuisse; cui opinioni fidem inde conciliat, quod Scytharum et Pelasgorum religio in multis conueniat; cultus Deorum simplex, sine templo, vt ex oraculo Dodonaeo patet, quod ex quercu editum, reiecta idola, sacrificia oblata, sola inuocatione numinis, non admissa singularia Deorum nomina, festi dies, solennitates et mysteria Pelasgis cum Thracibus communia, qualia sunt Deorum Cabirorum, festa Cosydica et Bendidia et his similia. Ex quibus quid de theologia atque religione Pelasgorum ante Aegyptiorum et Phoenicum aduentum in Graecia statuendum sit, iudicari potest. Cum autem Thraces Scythaeque theogonias cudere consueuerint, quales et Aegyptii et Phoenices deamabant, hinc fontes fabularis theologiae graecae facile detegi possunt.

pag. 366. lin. 8. a fin. *Cur in mythologia Graecorum infantiam philosophiae in hoc populo ponamus.* Verisimillimas huius rationes nos attulisse, illi, speramus, non negabunt, qui ceteras populi rudis et a ducibus suis ad nutus flecti edocti circumstantias considerauerint. Hi cum longe supra vulgus saperent, et qua ratione hominum ingenia ad mitiores sensus traduci possent, exemplis earum gentium, inter quas hactenus fuerant versati, didicissent, natura, astu, exemplo, excitati cicurare suorum animos aggressi sunt, quos coire in vnam societatem atque rempublicam sibi constitutum habebant. Itaque ad mythologiam se conuerterunt, quam suppeditasse vetustissimis gentibus sapientiae gloriam, nemo tunc temporis ignorabat. Persuasere hanc fabularis sapientiae auctoritatem, linguarum, quae tunc obtinebant verba atque signa, quae hieroglyphica et imaginibus, atque aenigmatibus plena fuisse, supra demonstrauimus, et imprimis Aegypti historia, ipsaque *naturae et scripturae concordia* pulchre et ingeniose a WACHTERO delineata euincit: haec figuris emblematica et sensu figurata, animos ad hanc fabularum methodum ab ipsa adolescentia praeparabat. His literis atque linguis veterum heroum, ipsorumque Deorum atque semideorum facta mirabilia dudum erant ab iis sculpta et expressa, qui ingenio artem iungentes, rem ipsam mirabili euentuum raritate iam comprehensam, audacioribus imaginationis imaginibus exaltauerunt et quadrata rotundis miscentes mirum θαυμαστῶν chaos inde confirmauerunt. Quo pacto, cum innata gentis superbia antiquitatis celebritatem atque gloriam illis promisisset, qua belluinam primae originis faciem illinere et ad honestatis famam pingere poterant res sacras, profanas, historias, et quaecunque alia suae gentis famam concernentia ad posterorum memoriam conseruare cupiebant, eiusmodi fabulis incrustauerunt, quibus sapientiae et nobilioris originis gloria in hominum animis emergeret. Hinc conquisita omnia, sibique vindicata, omnesque vetustatis heroes, imo ipsa numina sibi afferta, et in fabulare systema translata sunt, ex quibus

l) Hist. Celt. L. I. c. 9. p. 63 seqq.

bus si non gloria vincere populos alios, certe palmam sapientiae diuinioris dubiam reddere cogitabant. Quod non adeo difficile fuit, cum veteribus Graecis viri magni ex ducibus suis non deessent, quos eadem probabilitate coelestium mentium choris inserere licebat, quam factum erat apud gentes alias. Adderemus, quod multis post HVETIVM placuit, heroës Hebraeos, quorum acta fama et celebritate inter gentes innotuerant, ipsos excitasse, vt similes sibi viros arrogarent, nisi nimiis et insuperabilibus difficultatibus hanc sententiam esse obseptam clare videremus. Hos autem in partes vocare eo minus opus esse putamus, quo magis inter istos populos, ex quibus coloniarum Graecarum duces tota hominum agmina ad nouas sedes acquirendas eduxerant, abunde fabularum et traditionum fuit, quas incrustando, imitando, transmutando sibi vindicare poterant. Cogimur haec omnia, quamuis a nostro scopo non aliena et veros fontes philosophiae fabularis Graecorum reserare apta, lectoris eruditioni relinquere pluribus illustranda et testimoniis quoque roboranda, cum praesentis loci angustia nobis esse prolixioribus non permittat: ex his vero magis iudicium de hoc argumento fieri, quam ex leuibus recentiorum nonnullorum commentis, ingenium et doctrinam quidem spirantibus, sed fundamento destitutis, e re lectoris esse putamus, ne veteres fabulas nouis et ineptis coniecturis augeamus.

pag. 368. lin. 6. a fin. *Qui rem recte expendit, nemo.* Improbauit tamen postea hanc fabularem sapientiae methodum ipsa Graecia, barbaros mores exosa, et libertatem ingenii secuta, postquam mores artes et scientiae emolliuissent. Maxime acriter in fabularem sapientiam insurrexit Epicurus, inter cuius ratas sententias haec quoque legitur: sapientiam, nihil, quod sapiat fabulam, vltro fingere, sed rebus veris potius inhaerere, nihilque adeo impedimenti ad sapientiam induci [m]. Eandem sententiam magistri sectatores quoque secuti sunt, inter quos est luculenta Colotis oratio apud MACROBIVM [n], qui ad eam respondit. Vnde vehementer in poëtarum fabulas haec schola solebat inuehere, vnius veritatis rationem tantum habitura, vt, ne ironiam quidem Socraticam, toleraret. Quod quibus fundamentis, quaue occasione et scopo Epicurus cum discipulis dixerit, alio loco [o] exposuimus, et GASSENDVS [p] quoque tetigit, qui videndus. Contrarium secutos fuisse Stoicos, suo quoque loco demonstratum est.

pag. 371. not. p. *Confusae et commixtae sunt.* Simili ratione fabulam Promethei explicat, et ad Iouis Cretensis tempora, adeoque sequiorem, quam nobis videtur, aetatem eum detrudit SCHVCKFORDVS [q], quam totam

m) Conf. CIC. in Bruto c. 83. PLVT. de aud. poëtis T. I. p. 20.
n) In somn. Scip. L. I. c. 2.
o) T. I. p. 1255. m. V
p) De vita Epic. L. VIII. c. 8. et ad L. X. Laërt. T. V. Opp. p. 115 seqq.
q) Harm. Scr. S. et prof. L. X. Vol. III. p. 77.

totam litem incertam et obſcuram eſſe, fatebitur, quisquis res veterum attento oculo inſpicere didicit.

pag. 378. lin. 9. 10. *Carmen hexametron teſte ANTIPATRO SIDONIO inuenit.* Poſſunt verba anthologiae quidem ita intelligi, quod heroici carminis maieſtatem primus ad myſteria Bacchi decantanda adhibuerit: ſimplicior tamen ſenſus eſſe videtur, ipſum genus carminis heroicum primum in vſus adhibuiſſe. Habes Graeca epigrammatis:

Ὅσποτε καὶ τελετὰς μυςηρίδας εὕρετο Βάκχου
Καὶ ςίχον Ἡρώῳ ζευκτὸν ἔτευξε ποδί.
Qui olim etiam ſacrificia arcana inuenit Bacchi,
Et carmen heroo iunctum fecit pede.

Dithyrambi enim antea Baccho erant dicati.

pag. 379. lin. 27. *Vt ratio circumſtantiarum poſtulabat, variant.* Elegans hic locus eſſet, de ſcopo et inſtituto myſteriorum, et imprimis, de quo hic agitur, Orphei, pluribus diſſerere, et in arcanos veteris aeui ſenſus ac recondita religionum vincula inquirere, ſi id pateretur praeſentis inſtituti anguſtia; et res ancipiti et obſcura inquiſitione difficilis, non ex ſolis tantum coniecturis eſſet definienda, vnde tota quaeſtio alii loco et occaſioni ſeruanda eſt, tentandumque, an denſum, quod iſtis myſteriis occultandis adhibebatur velum poſſit retegi, cuius difficultatis cauſſas h. l. iam enarrauimus. Nos heic id potiſſimum obſeruamus, ſcopum horum myſteriorum viſum eſſe doctiſſimo GVIL. WARBVRTONO [r], initiatis oſtendere, Deos illos, quos vulgus adorabat omnes, re ipſa mortales fuiſſe homines, id quod memorabili CICERONIS loco [s] roborare contendit: „aliudque quam quod vulgus adorabat numen eſſe colendum, cum ipſi „maiorum gentium dii, Iupiter, Apollo ceterique mortali lege creati, „propter virtutem et benemerita immortalitate et conſortio deorum do„nati ſint: homines autem a ſuprema rerum cauſſa animum immortalem „acceperint, qui mori neſcius ad beatos iſtos circulos ſit rediturus." Putat quoque vir ingenioſiſſimus, legislatores et philoſophos veteres permulta ſuis inculcaſſe, et vehementer commendaſſe, quae credebant hominibus in gente fera et moribus melioribus nondum ſubacta et emendata, fore vtilia, etiamſi ea re ipſa iudicarent falſa. Voluiſſe autem putat auctor doctiſſimus, myſteriorum quoque conditores initiatos a cultu deorum plurium, ad agnoſcendam vnius entis ſummi atque infiniti rerumque omnium moderatoris maieſtatem reuocare, vt, inter arcana dogmata prudentioribus *σοφὸν φάρμακον* contra ſuperſtitionem ſuppeteret. Qua in re veteres quosdam eccleſiae primitiuae doctores, qui hoc argumento traditionis alicuius arcanae *ὀρθοδοξοτέρου* exiſtentiam probare volebant,

r) Demonſtrat. diuin. legat. Mos. T. I. L. II. ſ. 4. p. 131 ſeqq. conf. IABLONSKIVS in Pantheo Aegypt. prol. §. 13. p. 26 ſeqq. qui tamen nihil decernit.
s) Tuſc. Qq. L. I. c. 12. de nat. Deor. L. I. c. 42.

lebant, inque eundem finem omnia conſarcinabant, quae religioni praeſidio contra gentilem impietatem fore credebant, habet conſentientes. Et admitti quidem tota coniectura facile poſſet, niſi conſtaret nobis, partim haec, quae vult Warburtonus dogmata non adeo arcana fuiſſe, vt ſolis myſtis et initiatis poſt tot calamitates et vexationes, quae requirebantur, tandem patuerint, eosque illud hoc demum modo didiciſſe, quod ἀμυήτοις aliunde cônſtare, ſi ſenſu et ratione vti vellent, facile poterat, qualis doctrina de immortalitate animae eſt, quae tantum abeſt, vt inter myſteria reconderetur, vt hanc ſolam in vulgus exire paſſos eſſe Celtas, et veteres populos alios nos Caeſar aliique docuerint: partim niſi maxima ſuſpicandi nobis occaſio exiſteret, homines hos, quibus ex meliori, quam vulgo, luto finxit praecordia Titan, quique regendae et emendandae multitudini conſilium manumque admouerunt, non aliam de diuinis in genere, et de ſupremo omnium Ente in ſpecie opinionem tenuiſſe, quam quae ipſis ab antiquiſſimo tempore ex ea, quae omnem orbem peruagata erat traditione innotuerat, quaeque poſt amiſſam veram coſmogoniae reuelationem de rebus omnibus a ſummo Ente ex nihilo ſolius voluntatis ſuis diſpoſitione et potentia, creatis, quae mature ſeparata hominum profanorum ſocietate a piorum et ſanctorum conuerſatione obſoleſcere coepit [t] per rèliquas gentes obtinebat, nempe, vniuerſitatem rerum, in chao comprehenſam et actiuum principium, et paſſiuum, Deum atque materiam rerum continuiſſe, vel, quod nobis probabilius videtur, Deum, ſiue cauſſam rerum aeternam materia grauidam et in ſinu ſuo comprehenſam, ex eo eieciſſe, ſicque materiam formandarum rerum ſubiectum, cauſſamque paſſiuam extitiſſe, vi autem diuina ex ſummo numine emanante, et in materiam agente, rerum omnium formas eſſe inductas, mundumque productum, et eodem etiam ſpiritu emanatiuo adhuc ſeruari, regi et animari, et ſic partem diuinitatis conſtitui. Hoc qui negat, vel ſyſtema creationis cum ſyſtemate emanatiuo idem eſſe iudicat [u], longiſſime eum abeſſe ab omni veteris hiſtoriae fide, hodie adeo demonſtratum eſt, vt contraria opinio apud eos tantum radices agere poſſit, qui rationis et teſtimoniorum fidem omnem eiurantes, malunt cum veteribus doctoribus, viris quidem piis, ſanctis et de eccleſia praeclare meritis, at critico acumine deſtitutis coecutire, et quadrata, quod expertes rerum facere ſolent, miſcere rotundis, quam miſero et puerili hoc praeiudicio nuncium mittere, quod nec religionem iuuare aptum eſt, nec critici examinis cenſuram veritatisque limam poteſt ſuſtinere. Quare nulli diffitemur,

t) Heic memorabilem locum Gen. IV, 26. lectorem expendere iubemus, eaque comparare, quae de diſperſione gentium c. XI. XII. ab hiſtorico ſacro adducuntur.

u) Ita quidem ratiocinari Ven. GERDILIVM Introd. allo ſtudio della religione p. 348 ſeqq. legimus et a tam acuto ſcriptore ſcribi poſſe ſtupuimus, qui non ignorabat, emanationis fontem in emanante eſſentialiter concludi. Verum, ita noſtrae imbecillitati diffidimus, vt alio eum ſenſu haec intellexiſſe, nec contradictoria iunctis equis gryphisque, ſociaſſe credamus. Eum itaque vt ingenii eſt elegantiſſimi, vt haec aenigmata ſoluat, rogamus.

mur, multo magis nobis probari eorum ſententiam, qui, amiſſae reuelationi diuinae, de creatione rerum ex nihilo, animi immortalitate, virtutisque ſenſu et praemiis, ſucceſſiſſe per omnem orbem ſyſtema emanatiuum, quod plus minus, prout efformabatur, pantheiſticum fuit, et tandem in Stoicam impietatem coaluit, ſtatuunt; cum totius veteris orbis religionem teſtem habeant; quam eorum nobis diligentia probari poteſt, qui priſcis caniſque his ſeculis vetuſtiſſimae traditionis patriarchalis ſemina incorrupta ſeruata et his myſteriis, de quibus loqui coepimus, prudentioribus tradita et propagata eſſe, pie quidem, et non ſine ingenii laude, aſt ſine veritate, et non niſi indigno auctoritatis et traditionis nondum ſatis probatae praeiudicio muniti nobis obtrudunt: contra quos tamen, de republica Chriſtiana et ſuis quoque, pro quibus tecte militant partibus, minus, quam credunt, feliciter pugnantes alio loco et commodiori campo acies educenda et error religioni Chriſtianae apud aduerſarios peſtilentiſſimus profligandus eſt. Ex his autem ὡς ἐν παρόδῳ ſemel traditis, vt ſequentia quoque intelligi et diiudicari queant, facile ſubolebit lectori, parum, quod veritatem et patriarchalem vetuſtiſſimi orbis traditionem iuuet, ex myſteriis Orphicis ſperari poſſe, nec aliud Graecae religionis auctorem tradere voluiſſe, quam quod ipſius ſyſtema, quod ab Aegyptiis et Pelaſgis accepit, et artificioſe propagauit, ſuppeditabat: quae aut penitus ignoramus, et vana eſt omnis de ſenſu myſteriorum Orphicorum atque ſignificatione initiationum diſputatio, aut ſtatuendum, meliora eum non ſuis tradidiſſe, quam ex fontibus ſuis in Aegypto hauſerat [x]. Quae, qualia fuerint, cum ad ſuperiores libros luculenter ſatis expoſuerimus, haec ad monendos lectores, putamus ſufficere, ne a viris doctis et egregiis at praeiudicio impeditis ea ſibi perſuaderi patiantur, quae examen liberum non ſuſtinent. Ceterum myſteriorum varias et diuerſas interpretationes et ſignificationes callidiſſimos ſacerdotes habuiſſe, nec de vno myſteriorum genere ad omnia poſſe concludi, quilibet, qui arcanorum horum hiſtoriam didicit, fatebitur. Specimen ſi cupis, dabit illud Cudworthianus commentator et interpres, B. MOSHEMIVS [y]. Alia atque plura de hoc argumento huc non pertinent, ſed ad eorum campum, qui pro religione Chriſtiana vel etiam naturali pugnant, et ad criticum lapidem rationes exigunt, quibus pro bona cauſſa alii viri quidam docti, ſed non accurati tamen rei cenſores pugnant. Infirmis enim rationibus in hoc argumento vti, proximum ab amittenda cauſſa bona periculum eſt, quae iſtis fidiculis opus non habet; multoque magis iuuatur religionis et reuelationis ſanctitas, indicato errorum fonte, et inſufficientia rationis ſine reuelatione, quam emendicata doctrinarum gentilium cum ſacra reuelatione concordia. Quo in argumento cum plura addere nobis paginae anguſtia prohibeat, lectorem ad eximiae eruditionis et accurati iudicii virum

x) Conf. IABLONSKY panth. Aegypt. P. I. p. 15 ſeqq.

y) Ad CVDWORTHI ſyſtem. intell. p. 969 ſeqq. 329 ſeqq. 1049 ſeqq.

virum IOANNEM LELANDVM ablegamus, qui celeberrimus reuelationis promachus, nuper in elegantiſſimo opere: *de vtilitate et neceſſitate chriſtianae reuelationis* pulchre [z] in hoc puluere decertauit, et praecipue contra Warburtonum inuicte probauit, myſteria gentilium nihil continuiſſe, quod magnopere vnius veri Dei cognitioni iuuandae aptum eſſet. Quod σοφȣ̃ φαρμάκȣ inſtar, omnibus illis commendamus, qui hiſtoria veteris philoſophiae ad id abutuntur, vt inter tenebras et lucem paciſcantur, periculum ſubituri, ne huic labem affricent. Alia et plura de hoc argumento, in quo tractando ad noſtram hiſtoriam philoſophicam reſpicere, nosque ἀβλεψίας interdum accuſare, viris quibuſdam doctiſſimis, quorum doctrinae elegantiam ſuſpicimus, praeiudicia autem eorumque turbidos fontes et nonnullam quoque incuriam non valde probamus, placuit, in poſterum non promittimus, rati, tantum de ea re dudum in hoc opere allatum atque dictum eſſe, quantum ad eam in clara luce apud rerum peritos collocandam neceſſe eſt, quibus praefracte negatis vel per fidiculas contortis plane nihil reſpondendum eſſe, ſumus perſuaſiſſimi, et quemlibet ſuo ſenſu abundare, libenter patimur, qui cum pertinacia litigare abhorremus.

pag. 381. lin. 25. *Haec enim illius parens fuit.* Orpheum pleraque ſua a ſacerdotibus Aegyptiorum, myſteriis eorum imbutum initiatumque didiciſſe, indeque ſuo modo ad nationis genium comta et ornata Graecis tanquam nouam religionem tradidiſſe, conſtans atque certa totius antiquitatis fides eſt. Nec alio argumento atque teſtimonio opus eſt, quam comparatione ſyſtematis Aegyptiaci, quale ſupra paulo curatius deſcripſimus, cum Orphico: id quod ex veteribus et recentioribus ne illi quidem negare audent, qui Orpheum pia, ſana, et diuino numine digna in coſmogonia ſua tradidiſſe contendunt, quod poſt STEVCHVM EVGVBINVM [a], ipſe eruditiſſimus CVDWORTHVS [b] tradidit, eumque nuper apologetae quidam reuelationis et traditionis Vltramontani ſecuti ſunt. Quod quam falſum ſit et veteris hiſtoriae fidei contrarium, non tantum ſyſtema coſmogonicum Orphei, quale h. l. ex veterum fide tradidimus, loquitur, ſed ipſa haec cum Aegyptiacis, tanquam riuuli cum fonte conſenſio euincit. Quae hiſtoriae philoſophiae veteris periti quidem ſatis norunt, propter eos autem hoc loco monendum putamus, qui nonnullorum ſcriptorum eruditorum, et non ſine quadam ſui confidentia aliter pronuntiantium auctoritate in deuia ſe abduci patiuntur. Aegyptiacas autem Orphicas et Stoicas doctrinas multiplicem et notabilem conuenientiam habere, et res ipſa atque ſyſtema loquuntur, et pulchre notauit doctiſſimus IABLONSKYVS [c], quibus ea iungi poſſunt, quae contra eruditum philoſophiae Hetruſcae ſcriptorem cl. LAMFREDVM ſupra diſputauimus. De myſteriorum horum exercitiis autem conſulendus MEVRSIVS [d], ex

z) 1764. 4. T. I.
a) De perenni philoſophia.
b) loc. cit.
c) Panth. Aegypt. L. I. c. 1. p. 17. c. 2. p. 44.
d) In Eleuſ. c. 18.

quo tamen internam ἐποπτίας rationem haud disces, hanc enim absque vitae periculo propalare nemo initiatorum audebat.

pag. 382. lin. 24. *Nihil scripsisse affirmant.* Non destituitur haec opinio magnis et verisimilibus rationibus, quae non tantum a temporis antiquitate peti possunt, quo ille scribendi mos nondum adoleuerat, sed et a methodo Aegyptiorum arcana, quae non nisi scripturam hieroglyphicam admittebat, et cui se attemperauisse Orpheum, omnes confitentur. Probe ideo inter Orphica dogmata et scripta distinguendum. Tacemus varios auctores hoc nomine insignes, qui facile cum religionis Graecae mythologicae parente potuere confundi. Multa itaque attentione de scriptis Orpheo tributis agendum est [e]. Alia in textu adducta ex illo repetenda sunt.

pag. 385. lin. vlt. *Attingi posse desperaret.* Nihil hic quoque neque a Celtico, et Thracico, neque ab Aegyptio systemate recessit Orpheus, sed commodiore tantum scena, et ad Graecam elegantiam conformatius exhibuit. Inde incertitudo doctrinae Orphicae orta est.

pag. 390. lin. 34. *Hanc systematis Orphici de Deo rationem si admittimus.* Viderunt istam Orphicae theologiae mentem dudum veteres rationibus et subtilitatibus Platonicorum non impediti, ex quibus imprimis *recognitionum Clementinarum* [f] auctor audiendus est, qui veteris systematis Orphici, (quod tamen Graecis fere omnibus placuisse, quotquot in prisca illa aetate ad origines mundi attendebant, ex iis patescet, quae de sensu theogoniarum veterum suo loco [ff] a nobis explicata sunt) rudem quidem et non satis explicatam descriptionem dedit, eo tamen, si verbis eius sensus subesse debet, intelligendus est, eleganter eum interpretante IABLONSKIO [g]: „ab omni aeternitate mentem cum materia coniunctam fuisse, in „immenso aliquo chao" (diceremus nos lubentius et similius vero, iuxta totius vetustissimi orbis opinionem: mentem infinitam ab aeterno materia grauidam, omnia in se continuisse, et nulla forma induta, vnum totum constituisse;) „hanc vero materiam sensim a mente ex se omnia producente et naturam masculo-foemininam in se comprehendente, id est, „rationes naturae totius, quae et agit et patitur complexam, ex hoc sinu „proiectam, omnibus rebus initia dedisse." Recte vero vir laudatus addidit, id ipsum ouum Orphicum significare, cuius rationes explicari aliter non possunt. Quae omnia facile constant, si admittatur, ex Deo, materia quasi grauido, emanauisse omnia, quo pacto nihil dixisse Orpheum, quod ab Aegyptiis non acceperit, recte *panthei Aegyptiaci* auctor pronunciauit.

pag. 392. lin. penult. *Vt verisimile non sit, haec ab ipso Orpheo fuisse profecta.* Tribuit tamen *recognitionum auctor* Orpheo hanc sententiam, *omnia*

e) Non habemus tamen scripturam hieroglyphicam ab Orpheo, sed tantum mythologiam.

f) L. X. c. 30. PP. Apostol. Tom. I. p. 589. ed. Coteler.

ff) pag. 417 seq.

g) loc. cit. c. 2. p. 41. 42.

omnia in sempiterno chao, et ingenito cum mista essent, aliquando ad oui immanis modum per immensa tempora effectum, peperisse, ac protulisse ex se duplicem quandam speciem, quam illi masculo-foemininam vocant etc. quae rudia quidem sunt et non discrete satis Orphei mentem explicant, ostendunt tamen duplicis principii, actiui, siue numinis et passiui siue materiae in vno complexionem hoc simili ab illis quoque fuisse more orientali adhibitam, qui praeter Platonicorum scholas de Orphicis philosophabantur: Platonici enim de coniugationibus spirituum inter se ista explicantes recentiores nugas metaphysicas cum vetustissimis opinionibus confuderunt.

pag. 393. lin. 14. *Ita se habuisse theogonia Orphica videtur.* Hoc intelligendum est, secundum narrationes eorum, qui a temporibus priscis satis longe remoti dispersas passim lacinias Orpheo tributas congesserunt, plura enim et certiora dari non posse, candide professi sumus, quod nos ideo hoc loco notamus, ne antiquiorem theogoniae Orphicae sensum, quam quae Orphica nobis suppeditant hodie passim obuia, nos heic exhibere non satis attenti sibi persuadeant, qui lubenter iterum iterumque monemus, parum sinceri quod Orphicum esset, et adulteratae opinionis suspicionem non excitet, in hac theogonia Orphica exhiberi, vt taceamus, scriptores hos omnes theogoniam cum cosmogonia confudisse, quod vel ex adducto Athenagorae loco luculenter patet. Itaque cum hi non magnae cetera fidei videantur esse, nihil restat, quam vt Orphicam theogoniam ex harmonia istius dogmatis inter vetustissimos populos diiudicemus, et secundum eas obseruationes de illis statuamus, quas partim in sequentibus ad huius argumenti illustrationem adhibuimus, partim supra iam §. XIII. ad delineationem systematis Orphici pertinentia collegimus, quae in tanta vetustate sufficere iustis rerum arbitris posse, putamus. Ex quo omnia, si praeiudicia exueris, lucem capient expectatione maiorem, quae viri docti et fama eruditionis celebres de ea re audacius et securius quam par est, disseruerunt: quales esse *scriptores hist. vniuersalis* [h] miramur. Qui omnes parcius de castiori Orphicae theogoniae et cosmogoniae sensu statuissent, si curatius attendissent, ex mente Orphei Noctem non inter principia theogonica tantum apparere, sed falsissimum esse, quod Timotheus chronographus, et post eum SVIDAS [i] tradunt, *ab initio in mundo apparuisse aetherem a Deo productum: inde vero ex aethere natum esse chaos et noctem caliginosam, haec vero omnia, quae erant sub aethere obtexisse, quo innuere voluerit Orpheus: noctem aliis rebus esse priorem.* Quae manifestam detorsionem doctrinae Orphicae, noctem fuisse omnium rerum initium et originem, produnt, vt Orphica cum Mosaicis consentiant: quo ex fonte omnes illae παρερμηνείαι de nocte

h) Tom. I. §. 33. 34. p. 37. vbi vide quae B. BAVMGARTEN. n. 32. monuit. Certe materiam adesse in Deo ante rerum exordium ex mente Orphei, inde intelligitur, quod rerum initium et originem ex nocte deduxit, vid. DAMASC. de princ. inter Anecdota Graec. a WOLFIO edita T. III. p. 256. haec in caussa sunt, cur Peripatetici interpretationes Platonicorum riserint.

i) T. II. v. Orpheus p. 719.

nocte apud Orpheum ortae sunt, quae apud Platonicos similesque leguntur adductae ab ESCHENBACHIO [k]. Certe nox illa, cum statum chaoticum ante rerum omnium originem in vniuerso designet, aut vniuersum vnum totum fuisse, aut Deum materiam in sinu suo continuisse, et postea demum eam eiecisse produnt. Id quod omnem hanc Platonicorum et similium interpretationem euertit, qua de re, cum infra §. XXVII. [l] nos necessaria monuisse recordemur, hoc loco nihil addimus, iubemus autem ea sine praeiudicio expendere, quae IABLONSKIVS [m] de Athor Aegyptiorum disseruit. Nobis sufficit ARISTOTELIS [n] auctoritas, theologos omnia ex nocte produxisse, quod physicos, ait, ita explicuisse ὁμȣ̃ πάντα χρήματα, *res omnes in nocte fuisse comprehensas.* Quae, quomodo intelligenda sint, luculenter, nisi omnia nos fallunt, §. XXVII. huius capitis [o] explicuimus, ad quem locum lectorem remittimus, eumque a male sana veterum errorum conciliatione cum puritate diuinae doctrinae sibi cauere monemus.

pag. 394. lin. 12. *Orpheo placuisse, ortum rerum omnium esse ex ouo.* Accepit haec, vt alia quoque, Orpheus ab Aegyptiis, similia tradentibus, de quibus IABLONSKIANA industria [p] consuli meretur, qui accessiones nouas ad antiquissimum dogma Aegyptiacum prouide inspexit, et falsas interpretationes remouit. Aegyptii autem, cum in isto dogmate traderent, vnum spiritum infinitum, cui Phtas et Kneph apud eos nomen fuit, fuisse in chao, illudque mouisse et disposuisse, vt inde mundus enasceretur, quilibet ad ea, quae supra attulimus, paulo attentior intelligit, Orpheum ab Aegyptiis edoctum vnum rerum principium, quod cuncta contineret, essetque ἀρρενόθηλυ, admisisse, quae nostram explicationem systematis theogonici et cosmogonici ab Orpheo traditi mire confirmant, probantque in vniuerso spiritum illum diuinum materia grauidum, fuisse comprehensum. Caue vero tibi a IAMBLICHI explicatione [q], qui haec dogmata antiquissima, more sectae suae, libris Hermeticis seductus, mire corrupit, aliisque similibus dulcia canentibus fidere noli.

pag. 399. lin. 28. *Eas non interire, donec in Deum fontem suum resorbeantur.* Nempe per varios gradus et mutationes in ascensu ad primum fontem, ex quo scaturiuerunt. Ita enim migrationis dogma, cui adhaerebat Orpheus, requirebat, vt non tantum secundum leges emanationis emanatiua ad inferiora deflectant et materiae immergantur, sed etiam per varios itidem gradus adscendant, vnde venerant, et principio suo iungantur. Quo pacto animarum migratio, receptio puriorum animarum praematura ad beatas sedes, et initiationes quoque atque purgationes earum per mysteria et τελετὰς cum principio systematis emanatiui accu-

k) De poës. Orph. p. 25.

l) p. 413 seq. vbi varias significationes huius principii euoluimus.

m) l. c. P. I. L. I. c. 1.

n) Metaphys. L. XII. c. 6.

o) Maxime p. 417. quo loco Orphei quoque mens ex nostra sententia omnium clarissime exponitur, quae cum dictis p. 388. comparanda sunt.

p) loc. cit. p. 42 seq.

q) De myster. s. 8. c. 3.

accurate consistere possunt. Et haec habuisse Orpheum partim a Scythica gente, cui ortum debebat, partim ab Aegyptiis, quorum disciplina erat formatus, harmonia placitorum theologicorum euidenter demonstrat. Supra enim iam demonstrauimus, iuxta sententiam horum populorum, animam, vnde primum erat digressa, vltimo tandem recurrere, nempe in naturam seu essentiam diuinam, supremum aetherem, totius mundi animam. Hoc enim necessario ex primo illo principio sequitur: *diuinitatem non solum hominem permeare, neque animam diuinam in solo homine in terra habitare, sed eandem propemodum per omnia animalia pertransire,* quod Aegyptiis tribuit PORPHYRIVS [r], qui vt Aegyptiacorum atque Orphicorum aemulus haberi voluit [s], ita ipse totam philosophiam moralem suam huc respicere iussit, vt ex dictis ad philosophiam Alexandrinam eclecticorum constat, quibus placuit, animam interitus expertem, cum exit, peruenire in cognatam sibi animam mundi, id est, ore Graeco, ἐμπίπτειν εἰς τὸν αἰθέρα. Reliqua moralia praecepta ex fonte hoc sponte fluunt. Aetherem autem illum igneum, illud in hac physiologia principium, cuius partem nobilissimam in sole residere cum Aegyptiis schola quoque Orphica statuebat, Deum esse supra demonstratum est. Pulchre et harum sectarum conuenienter EPICTETVS dixit [t]: *cum ea, quibus opus est, Deus non suppeditat, receptui canit, ianuam aperit, teque venire iubet: quo? non in malam rem, sed eo, unde ortus es, ad amica, cognata elementa. Quantum in te fuit ignis, ad ignem (diuinum) redit, quantum terrae, ad terram, quantum venti, ad ventum, quantum aquae, ad aquam.* Pone emanatiuum systema loco Stoici, et habebis germanam Orphici principii moralis sententiam, quamuis longius illud, quam hoc hominem ad haec fata suprema ducat.

pag. 400. lin. 23. *Alii vero Anaximandro tribuunt.* Alii ad Nausicaam, Alcinoi filiam, referunt [u].

pag. 413. lin. 15. *Quod tenebras luce antiquiores esse arbitrarentur.* Diligentissime in hoc argumento versatus est IABLONSKIVS, qui in immortali *Panthei Aegyptiaci* [x] opere luculentis testimoniis confecit, omnem fere antiquitatem principium primigenium passiuum per noctem significare voluisse. Quem cum nostris hoc loco comparare lectorem operae non poenitebit. Magnus hic difficultatis scopulus est, ad quem plerique offendunt, qui pro orthodoxia prisci orbis, satis infeliciter, quanquam erudite et ingeniose, pugnant.

pag.

r) De abstinentia L. IV. p. 372.

s) Conf. allata a IABLONSKIO l. c. T. I. p. 32 seqq. et quos copiose laudat.

t) Diss. Epictet. L. III. c 13.

u) Conf. WEIDLER. hist. astron. c. I.

x) Vid. P. I. c. I. p. II seqq. §. 8. vbi demonstrauit, plurimis gentibus noctem tanquam potens summumque numen cultam esse, id tenuisse Phoenices, Arabes, Graecos, Orphei scholam et maxime Aegyptios, de quo videnda, quae supra annotauimus. Eodem loco quoque noctem primigeniam non esse mentem diuinam, aeternam, probat, sed principium passiuum, chaos primigenium.

pag. 412. lin. 1. *Ne quid nimis.* Propter hoc dictum Pyrrhoniis visus est fauisse, teste LAERTIO [y].

pag. 415. lin. 26. *Breuitatis caussa ablegamus.* Eleganter Iouem, Saturni filium, eiusque parentes, coniugem, filios, regnum ingeniosa coniectura in historia veteris Cretae detexit SAM. SCHVCKFORDVS [z], qui cum Moshemio comparari potest. Addendi autem, qui Cretae insulae historiam descripserunt [a], quae veteribus fabulis intermixta cum iudicio consideranda est, vt hominum et mundi nascentis historia inter se recte discernantur.

Ibid. lin. penult. *Philosophis quibusdam non absurdum visum fuit.* Et quidem supposito systemate emanatiuo, non inepte. Cum enim iuxta leges emanationis, emanatiua fontibus semper suis sint deteriora, finita magis et imperfecta, et in deteriora vergant, non potest non malum non tantum physicum, ex determinatione et restrictione essentiarum, sed morale quoque ex impotentia virium rationalium nimis determinatarum et ab origine sua deuiantium, oriri. Quae clauis est totius systematis emanatiui, qua ea, quae inepte in cosmogoniis cohaerere videntur, reserari, et meliori cohaerentia explicari possunt. Hinc chaoticus status a formato mundo, et limitatis partium eius gradibus probe distinguendus est.

pag. 418. lin. 22. *Non vero obscuri tantum homines terrae filii dicti sunt.* Rationem huius opinionis in migrationibus populorum Graecorum quaerendas putamus, quae cum valde essent incertae et obscurae, aborigines fuisse maiores suos putarunt, id est, incertis sedibus oriundos.

pag. 419. lin. 25. *Aras ignotis Diis positas apud Athenienses.* Qua de re tamen incerta auctorum opinio est, videndi autem Io. LOMEIERVS [b] aliique nominati a IO. CHR. WOLFIO [c].

pag. 422. lin. vlt. *Poëta Melesigenes dictus est.* Alluit moenia Smyrnae Meles fluuius; itaque, cum de patre Homeri nihil certi constaret, ad Meletis ripas autem is natus traderetur, Melesigenes vocatus est. Dictum inde de Baeti apud LVCANVM [d]: Graio nobilior Melete Baetis et vocata TIBVLLO [e] carmina Homeri Meletaeae chartae, in specu enim quadam huic fluuio vicina carmina sua scripsisse, Smyrnaei sunt gloriati.

pag. 424. lin. 4. *Ad discendam sapientiam publice commendata, maximam auctoritatem sunt nacta.* Pertinet huc diligentia Lycurgi, qui integram collectionem carminum Homericorum Graeciae primus intulisse dicitur, apud

y) Lib. VII. f. 71 seq.
z) Harm. hist. S. et prof. L. X. Vol. III. p. 36.
a) VBBO EMMIVS vetus Graec. illustr. T. I. L. VII. p. 136 seq. et imprimis IO. MEVRSII Creta illustrata, liber posthumus, TOVRNEFORT relat. d'un voyage du Levant Lettr. 1. 2. T. I. pag. 6-37 seqq. conf. Hist. vniu. Britannorum T. VI. p. 569 seq.
b) In Epimenide siue de veterum lustrationibus.
c) Cur. phil. T. I. p. 126.
d) Sylu. carm. v. 34.
e) L. IV. eleg. 1. v. 200.

apud PLVTARCHVM [f]. Quem ipſum Homerum conueniſſe refert STRABO [g], ſed nugatur.

pag. 427. lin. 10. *Θεὸν αὐτὸν.* Vrgent porro Homeri defenſores, vocare eum Iouem *ὕπατον καὶ πρῶτον Θεῶν*, et *ἄριϛον* *Odyſſ.* ξ. v. 158. et ρ. v. 155. *Iliad.* τ. v. 258. *Odyſſ.* τ. v. 303. facere infinitis modis Diis reliquis ſuperiorem, *Iliad.* ϑ. v. 20. et legislatorem *Iliad.* α. v. 281. prouocant etiam ad teſtimonia PLVTARCHI in *Qq. Pat.* et PROCLI in *Timaeum Plat. libro ſecundo*, non cogitantes, prius inquirendum et decernendum eſſe, quis ille Iupiter Homericus ſit, qui inter Deos, id eſt, numina in terris ambulantia menteſque diuino ſpiritu poſſeſſos, quales ſuos reges antiqui populi eſſe credebant, adeo excelluerit. Aliud enim, vox, Deus, apud eum non ſignificat.

pag. 429. lin. 19. *Modo academicum, incerta omnia dicentem.* Si LAERTIO [h] fides, Pyrrhoniorum ſectae principem fuiſſe Homerum plerique veterum autumarunt, quod iis de rebus iisdem praeter caeteros aliter alias loquitur, neque certo quicquam de rebus pronuntiat, ac fert ſententiam. Eandem rationem ſequuntur recentiores Pyrrhoniſmi patroni Vayerius et Huetius: neuter accurate, cum de ſecta ſceptica condenda vel erigenda nunquam Homerus cogitauit: etſi pyrrhonice ſaepe locutum, et res ipſa, et modus ſcribendi, manifeſtet. Sed hoc argumentum nimium probat, adeoque nihil.

pag. 433. lin. vlt. *Ad quae ſententiarum et opinionum monſtra ſeducat antiquitatis et auctoritatis praeiudicium.* Eandem ſententiam ingreſſi ſunt, et hoc noſtrum de Homeri philoſophia iudicium plena manu probauerunt viri doctiſſimi, qui Triuoltinas memorias literarias ſolent edere, cum his noſtris ipſi comparandi.

pag. 434. lin. 27. *Ciuitate iam conſtituta.* Quamuis legum inſtitutis et praeceptis Athenienſium ciuitas ante Draconem iam inſtructa eſſet, omnis tamen legis vis et auctoritas in magiſtratuum arbitrio erat. Draco autem ad leges ipſas maieſtatem adiecit, legibusque immutabilem auctoritatem tribuit, vnde poteſtas legislatoria apud Athenienſes ad eum ſolet referri. Quae ad eius hiſtoriam pertinent, ſatis commode recitant *auctores Hiſtoriae vniuerſalis* [i].

f) In vita Lycurgi conf. CRAGII respubl. Lacedaem. p. 504.

g) L. X. p. 547. conf. AELIAN. hiſt. L. XIII. c. 14. p. 254. ſi modo verum ſit Lycurgi iter in Ioniam tunc temporis Graecis nondum ſatis cognitam.

h) Lib. IX. ſ. 71.

i) P. V. §. 266. 267. p. 156 ſeqq. et BAVMGARTEN. ad h. l.

AD LIB. I. CAP. II.

DE PHILOSOPHIA GRAECORVM POLITICA.

pag. 442. not. f.

Res Solonis ex veteribus praecipue illuſtrarunt. In compendium, quae ad res Solonis pertinent, contraxerunt, ſatis luculentum *Hiſtoriae orbis vniu. auctores* [a], omnino hic ab iis conſulendi, quibus moleſtum eſt, res magni viri ex Plutarcho atque Laërtio diſcere. Addi autem et comparari debet, Io. MEVRSII *Solon, ſiue de eius vita, ſcriptis, legibus atque dictis*, qui cum veterum loca omnia exſcripſerit, lectori moleſtiae in iis relegendis parcendae occaſionem ſuppeditat.

pag. 443. lin. 4. *Conſtantiſſima veterum traditio eſt.* Non reticuit LAERTIVS, magnam eſſe apud veteres de numero ſapientum Graeciae diſcordiam: et non tantum in virorum iſtorum nominibus variaſſe, ſed Hermippum quoque in libro *de ſapientibus* tradidiſſe, quod decem et ſeptem fuerint, alios autem aliter ſeptem ex iis elegiſſe. Sic Hippobotus duodecim, Dicaearchus decem numerauit, Porphyrius nouem definiuit. Facile autem collatis inuicem locis iſtis non de publico Graecorum iudicio, ſed de priuatis ſententiis et opinione iſta narrari, intelligitur.

pag. 444. lin. 19. *Thaletem quoque inuiſit.* Nec tempora ſatis concordant, nec veterum ea de re narratio, vt plura ſunt in Solonis vita iucunditatis gratia magis inſerta, quam veritatis; qualia ſunt epiſtolae Thaletis et Solonis, quas Graecorum Sophiſtarum opus eſſe, res et ſcribendi ratio produnt [b].

pag. 453. not. r. *Dignus, qui expendatur.* Repetenda heic ſunt, quae ſupra *ad p. 228.* monuimus, atque demonſtrauimus, veriſimile eſſe, quicquid de Perſarum Lockmanno iactant ſcriptores Arabes, omne illud vel ad Aeſopum pertinere, quem non extitiſſe, idem videtur eſſe, quam omnem fidem hiſtoricam ratiunculis quibusdam ingenioſe magis, quam feliciter excogitatis, velle ſubuertere: modo caueatur, ne vel narratiunculae Graeculorum de Aeſopi vitae circumſtantiis nos decipiant, neque credatur, fabulas omnes eius nomine editas ab ipſo eſſe profectas.

a) T. V. §. 272 ſeqq. p. 162 ſeqq.

b) LAERT. Lib. I. ſ. 43. De difficultatibus chronologicis in hiſt. Solonis, vid. DACIER. vit. Solon. hiſt. vniu. T. V. §. 337. not. M. p. 207. et quae deſideratiſſimus BAVMGARTENIVS monuit ad l. c. not. 194. et nos quoque infra p. 455. not. g.

AD

AD LIB. II. CAP. I.
DE SECTA IONICA.

pag. 459. lin. 23.

Specimen Soloni coelibatum eius miranti mira iucunditate fecit. Modo totus ille congressus Solonis cum Thalete non sit fabula Graeca, ideo excogitata, vt historia septem sapientum Graeciae euaderet iucundior, quod saepe factum esse in sympoſiacis, vetera exempla docent, vid. quae ad p. 444. notauimus, et quae h. l. not. iam prouidum lectorem monuimus.

pag. 460. lin. 13. 14. *Ad explorandas veterum de mundi ortu atque natalibus opiniones iter illud suscepisse, est verisimillimum.* Quanquam post reipublicae negotia Thaletem se contemplandae naturae rerum, (*τῆς φυσικῆς θεωρίας*) se tradidisse, Laertivs aliique veteres dicunt, quae qualis fuerit, ex systemate ab eo relicto potest cognosci, quod de caussis magis rerum naturalibus, quam de primis aeternisque principiis agit, facile tamen credi potest, Thaletem de gentium et populorum circa cosmogoniam opinionibus fuisse sciscitatum, et imprimis in Aegypto curatius philosophorum vel sacerdotum potius mentem de rerum ortu explorauisse. Quantum autem sapientiae huius theologicae et physiologicae illi manifestauerint, quousque ad interiora ab iis fuerit admissus, cum non recutitus esset, et circumcisione non initiatus, quomodo a visibilis mundi aspectu, de quo ad populum interdum disserebant, ad inuisibilia rerum omnium principia agnoscenda fuerit progressus, omnia haec nos latent, obstanteque arcani disciplina non potuerunt vulgari. Illud certum putamus, non aliud illi sacerdotes Aegyptios systema physiologicum tribuisse, quam quod ipsi habebant. Quale autem illud fuerit, supra, nisi nos omnia fallant, ita demonstratum est, vt de eo dubitandi ratio vix supersit. Ostendimus autem systema emanatiuum tunc temporis obtinuisse in Aegypto, cunctis rebus ex Deo tanquam fonte suo emanantibus, quae prius in chao erant comprehensae. Hoc autem iam apud Phoenices et forte ex parentibus Thales didicerat; vnde multum theologicae eruditionis ex Aegypto hausisse non videtur. Ast omnia haec longissime a systemate omnium primo ὀρθοδόξω, et a patriarchis tradito distant, quod ante conditum solo nutu et voluntate Dei absque vlla vel extra, vel intra Deum praeexistente materia mundum nihil fuisse, exque hoc nihilo omnia orta tradebat; vnde perperam agunt, qui dum Phoenicium et Aegyptiacum systema cosmologicum Thaleti tribuunt, et ex hoc itinere concludunt, similia eum statuisse, isto telo pro rectis purisque religionis sensibus eius atque opinionibus militant, hocque pacto, dum se pulchre pro religione pugnare putant, non vident, purissimis dogmatibus patriarchalis ecclesiae labem ita affricari, nec cogitant, vetustissimos gentium philosophos

phos et theologos, dum, relicto ſimplici primi articuli religionis ſenſu, melius ſe ſapere de rerum ortu poſſe credebant, pronuntiante apoſtolo, deſipuiſſe. Ab hoc itaque maleſano cacoëthe et inepto ſyncretiſmo ſibi in hiſtoria religionis naturalis ſedulo cauendum eſt, niſi tela ſubminiſtrare ipſi aduerſariis velimus. Quae hoc loco ſemel monuiſſe (nam ſaepius illud argumentum, et tentata orthodoxiae veteris orbis apologia occurrit,) ſufficiat, cum monuiſſe viros prudentes et a praeiudicio antiquitatis et auctoritatis liberos, ſit in re tam manifeſta demonſtrauiſſe.

pag. 460. lin. 24. *Plura affinxiſſe illi.* Dudum in eo vacillauit ſcriptorum horum fides, quibus epiſtolae quoque Thaleti adſcriptae poſſunt addi. Hi autem omnes ſatis produnt, non tam veritatis ſibi curam fuiſſe, quam argumenti ſui, de quo tractabant, iucunditatem, audacia ſophiſtica fulciendam. Quamuis autem negare nolimus, ineſſe in horum ſcriptorum narratiunculis nonnihil veritatis, de rebus Thaletis, ſaltem traditionis vetuſtioris, vnde iter Thaletis in Aegyptum negandum non eſſe cenſemus, ineptum tamen putamus, inde concludere, inter teſtes fide ſatis dignos de Thaletis rebus tuto iſtos ſcriptores poſſe referri; quis enim leges fidei hiſtoricae ignorat, teſtis veracitatem mendaciis et figmentorum ſuſpicione non laborantem poſtulantes, et ad veritatis alicuius confirmationem tales teſtes, qui mendacii ſe ſuſpectos reddiderunt, non poſſe adhiberi manifeſtis rationibus clamantes. Vnde miramur, reu. GERDILIVM [a] ad eiusmodi teſtes de Thalete potuiſſe prouocare, quia veriſimile ſit, veteres traditiones ea referre. Certioribus enim fulcris hiſtoriae fides nititur, quam huiusmodi ratiocinatiunculis.

pag. 461. lin. 6. 7. *Inueniendis veritatibus phyſicis, geometricis atque aſtronomicis vitam omnem impendit.* Non ſine attentione hic praetermittendum eſt, Thaletem, quamuis phyſiologiae mundi curioſum ſpectatorem pauciſſima, et fere nihil dixiſſe, quod magnopere theogoniam iuuet, ſed materialibus principiis explicantem inuiſibilium rerum contemplatione haeſiſſe, quamuis hanc illi labem affricare nolimus, quod inter materialiſtas, quos vocant, referendus ſit. Male itaque agunt, qui eius nomine in agmine theologorum priſcorum, qui caſtius de Deo cogitarunt, collocato eo tanquam duce abutuntur. Huius generis praeſidiis religio opus haud habet, quae non tantum nihil auctoritatis amittit, quaecunque demum Thaleti olim de diuinis viſa ſunt, ſed, quae multo fortius defenditur, ſi his talibusque exemplis doceatur, in quae ἀσύστατα veneranda priſci orbis capita, in quas deſipientis ingenii ſyrtes delapſa ſint, vbi religionis patriarchali traditione caſtiſſime explicatae munus neglexerant.

pag. 464. lin. 15. 16. *Quam malam Ariſtotelis fidem et veteres et recentiores philoſophi agnouerunt, deque ea conqueſti ſunt.* Pluſcula ea de re diximus ad SCIP. AQVILIANI librum *de placitis* philoſophorum *ante Ariſto-*

a) Introduz. allo ſtadio della religione L. I. c. 1. p. 196 ſeq. cui acute ratiocinari ſolito talia non excidiſſe, optamus.

Aristotelem [b], quem locum consulat lector, rogamus, qui de hac mala Stagiritae fide vult conuinci.

Ibid. lin. 31. *Quem diligenter et cum cura secutus est Aquilianus.* Adeo rara auis fuit SCIPIONIS AQVILIANI Pisani Equitis S. Stephani liber *de placitis philosophorum, qui ante Aristotelis tempora floruerunt ad principia rerum naturalium et caussas motuum assignandas pertinentibus*, vt plerique, qui eius mentionem fecerunt, in eo allegando errauerint, vixque maximis librorum rariorum heluonibus visus sit. Quamuis enim haud pauci ad eum prouocauissent, plerique tamen se libellum istum nec vidisse, nec legisse, prodiderunt. Permouit nos ista ratio, vt cum Phoenicis huius inter reculas literarias, philosophiae historiam concernentes, nobis tandem forte fortuna copia facta esset, consilium eius edendi et obseruationibus augendi caperemus. Itaque examinauimus integram tractationem cum cura, et cum, coeno scholastico squalidus obscurusque in vulgus liber *Venetiis 1620. 4.* exiuerit, omnem diligentiam adhibuimus, vt nouis luminibus collustratus prodiret, et iterata editione ex obscuritate, qua eum tractatio insubita et inelegans damnauerat, in omnium manibus versaretur, rati in tanta de philosophia Ionica scriptorum raritate, nos nonnihil gratiae apud eos ituros, qui his sacris delectantur, si editionem non modo facile parabilem, sed prima longe auctiorem et emendatiorem, nouisque luminibus collustratam nostro qualicunque labore procuderemus. Cui honesto quidem consilio diu obluctata est bibliopolae nonneminis malitia, qua omnis fere labor molestus et ingratus tantum non in spongiam incubuit. Fauentibus tamen historiae philosophiae studio fatis, occasio nobis enata est, quicquid operae illius est, obstetricante carissimo filio, CAROLO FRIDERICO BRVCKERO nitidis typis in bibliopolio Korniensi Lipsiae cIↄIↄccLVI. edendi, satisque amplo simul commentario placita philosophorum Aristotele priorum illustrandi [c]. Ad hunc itaque fontem lectorem, plura hauriendi cupidum ablegamus, tantum eo de argumento hausturum, quantum in re tam obscura, et deficientibus veterum relationibus sufficientibus, dici possunt. Agit is autem c. XIX. de opinionibus Thaletis, ad quod nostras obseruationes vt lector conferat, rogamus.

pag. 468. not. y. *Ita Thaletis caussam agunt.* His addendus eruditissimus GERDILIVS [d], qui multis probare contendit, Thaletem, nec caussam efficientem, nec finalem negasse, sed tantum supposita parte theologica

gica

b) L. I. c. 1. not. a. p. 1 seqq.

c) Prodiit hoc titulo forma 4. Lips. 1756. SCIPIONIS AQVILIANI Pisani, equitis S. Stephani de placitis philosophorum, qui ante Aristotelis tempora floruerunt, ad principia rerum naturalium et caussas motuum assignandas pertinentibus, studio et opera GEORGII MORALIS medici ac philosophi, ob singularem raritatem et vsum ex scriniis paternis commentarios et illustrationes adiecit, PHILIPPI IACOBI CROPHII tractatione de gymnasiis literariis Atheniensium, annotationibus emendata auxit CAROLVS FRIDERICVS BRVCKERVS Iacobi F. A. M. Lips. apud Io. Iac. Korn bibliop. Vratislau. Non displicuisse hanc editionem viris eruditis, ex Memor. Venet. 1757. m. Febr. p. 129 seqq. didicimus, qui eleganter et prudenter de hoc argumento disseruere.

d) l. c. p. 197 seqq.

gica in consideratione rerum naturalium in sola caussa materiali substitisse: qua occasione obiectiones et difficultates a P. BAYLE adductas nec silet, nec negat, habere speciem veritatis, veram autem Thaletis sententiam non exhibere, demonstrare satagit, et imprimis demonstrare annisus est, Thaletem cum veteribus theologis de primis caussis disceptare omisisse, et soli materiali caussae intentum, suum systema consarcinauisse, de qua re ipsa diserti auctoris tractatio consulenda est, quam elegantem quidem et eruditam, iudicabunt tamen cauti lectores, plus dedisse coniecturae, quam veterum testimonio, de quibus tamen hic longius dispicere loci angustia prohibet.

pag. 476. lin. 2. *Desideramus autem propiorem testem.* Possent huic physiologiae Thaletis plura addi, si coniecturis et consequentiis res esset agenda, et Thaletis placita comparanda cum prisci orbis dogmatibus essent. Sed hanc historiae philosophicae tractandae rationem suspectam fatemur, nobis facit periculum, ne ingenii nostri εὑρήματα et ratiocinationes veteribus theologis atque philosophis supponantur, nosque vetera videre putemus, vbi nostra amplectimur. Si quis autem vberem et eruditam Thaletis, Anaximandri, Anaxagorae reliquorumque Ionicorum physicorum dogmatum considerationem cupiat, ei eruditissimi GERDILII *introductionem in religionis et reuelationis studium* legendam, ast examinandam quoque suademus, qui, quae testimoniis veterum tuto sciri non possunt, coniiciendo et ratiocinando suppleuit, et eloquenti calamo enarrauit, quae examinare et in nostra latifundia deriuare, esset extra oleas vagari et accessionum migrare limites: itaque lectori rerum gnaro, et ad gradus fidei historicae attento ea relinquimus, idque vnum, quod in limine tractationis nostrae monuimus, repetendum esse censemus, quod nunquam satis in historia criticae dogmatum veterum inculcari potest: non plus inferendum ex nostra cognitione lucis veterum doctrinis, quam ipsi manifesto testimoniorum iudicio habuerunt. Vt autem habeat lector acutum et aequum criticae disquisitionis de philosophia Ionica ducem, ei celeberrimi GODOFR. PLOVQVETI, philosophi Tubingensis dissertationem[e] cum cura et examine legendam suademus, qua *Thaletis et Anaxagorae dogmata* miro acumine illustrauit, et quae desiderari possunt in vtriusque philosophi systemate, exposuit.

pag. 477. lin. 6. *Conuersionesque solis eiusque punctum primus annotauit.* Haec de Graecis intelligenda esse videntur, apud quos has anni conuersiones earumque vsum introduxisse videtur. Ipsum autem Thaletem non fuisse primum inuentorem, sed didicisse ea ab Aegyptiis, vetustissima de Osiride, siue Sole traditio euincit, quam cum luculenter doctissimus IABLONSKIVS[f] in clariori luce posuerit, is omnino hoc loco consulendus est.

Ibid.

e) Tubing. 1763.

f) Panth. Aegypt. P. I. Lib. II. c. 1. §. 8 seqq. p. 136 seqq.

Ibid. lin. 13. *Anni Aegyptii diuisionem introduxit inter Graecos.* Perfecit Thales hoc pacto aliquid in siderali Graecorum scientia, verum non absoluit, ignorauit enim CCCLXV. anni diebus addendum spatium sex fere horarum; hanc enim obseruationem Graecia Eudoxo ex Aegypto illam afferenti debuit teste STRABONE [ff], Aegyptios autem tempore Thaletis non nisi CCCLXV. dies anno tribuisse, ex fabula de Rhea et Saturno a PLVTARCHO [g] relata, manifestum est. Ignorata autem accurate et praecise conuersione solis annua, fefellisse Thaletem calculos eclipsium, nec accurate rationes tropicorum et aequinoctiorum fuisse initas, sequitur, quae non adeo sublimem fuisse sideralem Thaletis scientiam, satis produnt. Vnde magnum NEWTONVM [h] accuratas temporum astronomicorum notationes Thaleti tribuentem refellit SAM. SCHVKFORDVS [i], qui cum his conferendus. De reliqua Thaletis scientia siderali consulendus est WEIDLERVS [k].

pag. 485. lin. 2. *Sed ex parte inhabitantis animae diuinae, cuius pars eas animat, regitque.* Ingeniose in eandem fere sententiam Anaximandri infinitum explicat, et ad memorabilem locum SEXTI EMPIRICI [l] prouocat cl. GERDILIVS [m] cuius hac de re dissertatio meretur legi et expendi, vt rationes appareant, quibus viri docti hos Ionicos, adeo obscure suas sententias explicantes, ab impietate et Dei negatione absoluant. Difficile autem, et si dicendum quod res est, impossibile est, ob incertam vocis ἄπειρον determinationem, certam Anaximandri sententiam colligere; quem in finem legat et expendat Lector, oramus, quae ad AQVILIANVM [n] annotauimus, quae hoc loco, vbi breuitas sectanda est, non repetimus, sed in libro nunc obuio ipsi quaerendum relinquimus. Omnibus vero rite inter se comparatis veterum locis, cauto prudentique lectori facile persuadebitur, ipsos veteres et imprimis Aristotelem ignorauisse, quid sit infinitum Anaximandri, quorum tamen inter se concordia de ea re verisimiliter iniri potest, si, eadem, quam nos hoc loco ingressi sumus, via, explicare obscurum dogma quis tentauerit. Specialiora alia multa eruditione excussit laudatus GERDILIVS [o], cui omnino concedendum esse putamus, nec Anaximandrum, nec reliquos physicos Ionicos vim diuinam numenque ex cosmologia sua exclusisse, quod omnibus rebus materialibus originem, motum, formam atque dispositionem dederit, vique actiua omnia peruadendo, ex aethere tanquam materiali principio cuncta formauerit: modo caueatur, ne in alterum extremum et contrarium currentes, vim hanc diuinam assistentem tantum et externam putemus, cum haec

ff) L. XVII. p. 806. conf. MARSHAM. Can. chron.
g) De Isid. et Osir. T. II. Opp.
h) In chronol. Gr. p. 86.
i) Harm. Scr. S. et profan. praef. Vol. II. p. m. 5 seq.
k) Hist. astronom. c. V. §. 8. 9.
l) Adu. phys. L. IX n. 59-64.
m) l. c. c. 2. p. 226 seqq.
n) c. 2. p. 6. not. h.
o) l. c. p. 235 236 237. vbi harmoniam Ionicorum de principiis cosmogonicis tentat.

haec anima diuina, hic Deus vna cum materia in vno toto comprehensus vniuersum secundum hos philosophos constituerit, et arctissimo vinculo connexus ex necessaria naturae suae lege, emanatione ex suo gremio producendo omnia formauerit [p]. Haec communia prisci orbis principia theologica, cum ad cosmogoniam traducerent Ionici, his suppositis de materiali caussa ab anima interna et mouente agitata se disputare et rationes huius motus naturales dare posse sibi persuaserunt, quamuis inter se dissentirent, quod illud principium materiale sit, ex quo mens diuina intus latens et progignens omnia produxerit, vel, quod Graeci dicunt προβέβληκε. Qua in re Ionicos praelusisse Stoicis, vir doctissimus luculentis testimoniis roborat, quae vero ad orthodoxos Christianorum sensus, more PP. nonnullorum et nostrae quoque aetatis quorundam religionis προμάχων obtorto collo rapienda non sunt.

pag. 486. lin. 3. a fin. *Hanc quoque de terra opinionem Anaximandro tribuunt.* Conferendus ARISTOTELES, qui luculenter [q]: *Sunt autem quidam, qui manere ipsam* (terram) *ob similitudinem dicunt, vt inter veteres Anaximander; neque enim magis sursum, quam deorsum, aut in plagas alias deferri potest, quod iacet in medio et similiter se habet ad extrema. Neque enim simul fieri potest motio in extrema.* Iucunde hic obseruat acutissimus GERDILIVS [r], Aristotelem hic principium rationis sufficientis tam luculenter, quam Leibnizii sequacium vllus, in vsum adhibuisse.

pag. 492. lin. 7. *Ex dictis facile intelliguntur.* Docte de placitis Anaximenis astronomicis differit historiae astronomicae eruditus et diligens scriptor WEIDLERVS [s]. Quo loco tamen miramur, virum haud obesae naris ad epistolas philosophorum prouocauisse. Auctoritas enim eorum, qui eas adducunt inter veteres, tanta non est, vt ideo fidem inueniant, cum aetatis, quam mentiuntur, testimonia nulla habeant, et qui illas allegant, post C. N. omnes fere scripserint. Ratio autem satis manifeste apparet, cur confictae sint, nempe, vt sophistae haberent argumentum, in quo eloquentiam demonstrarent. Id scribendi ratio adeo manifeste euincit, vt alio argumento opus haud sit.

pag. 499. lin. 36. *Si velimus ex hoc labyrintho egredi.* Sensit id, vt magna ἀγχινοίᾳ vtebatur, GASSENDVS, qui eandem chronologiae Anaxagoreae rationem ineundam, eiusque annum emortualem Olymp. LXXXVIII. 1. necessario ponendum esse monuit [t].

pag.

p) Conferenda hic omnino sunt, quae infra p. 923. attulimus, ad quae S. reu. GERDILIVS ipse prouocat, et comparanda, quae cel. PLOVCQVETVS Diss. de Thalete et Anaxagora §. 24. p. 16 seqq. de hac nostra explicatione differit. Cui omnino concedimus, emanationis systema iniurium in Deum et suo modo contradictorium esse: monemus autem, veteres, vt metaphysico acumine nondum erant expoliti, adeo subtiliter de natura Dei non disputasse, sed contentos fuisse, si Deo actuositatem, quam vir doctus vocat, et principii primoprimi honorem Deo deferrent, quanquam ignis alicuius intellectualis modo de eius natura cogitarent.

q) De coelo L. II. c. 13.

r) l. c. c. 2. p. 243.

s) c. V. §. 8. 9.

t) Syntagm. philos. I. prooem. cap. 7. Opp. Tom. I. p. 17.

pag. 501. lin. 29. *SCIPIO AQVILIANVS.* Rogamus lectorem, quoniam ea, quae ad illustrationem systematis Anaxagorei hoc loco dictis addi possunt, ob paginae angustiam et instituti rationem pluribus explicari nequeunt, ea adeat, quae ad ipsum AQVILIANVM [u] obscure satis in hoc argumento versatum pluribus disseruimus, et imprimis ARISTOTELIS testimoniis lucem clariorem accendimus. Eiusmodi enim disquisitiones speciales ab historia philosophiae generali exulant, et singulares tractationes requirunt. Multa in his subtilitatibus, vt videtur, ab Aristotele excogitatis, plena, multa ratiocinatione ab aliis illata, magis, quam ab Anaxagora ipso profecta, vnde merito timendum, ne plus cogitationis et meditationis in his testimoniis Aristotelis et sequacium allatum sit, quam Anaxagorae in mentem venit. Cuius iustae suspicionis exemplum ea esse possunt, quae loco laudato [x] de quaestione: num contraria in systemate hoc Ionico Anaxagorae locum habere potuerint, explorauimus, ipsa suo loco legenda.

pag. 502. lin. 26. *Singulatim expendere necesse est.* Multum iuuabitur Lectoris diligentia, si GERDILII dissertationem [y] de Anaxagorae systemate physico, attente et sine praeiudicio legerit. Multum enim doctrinae, lucisque argumento isti vir doctissimus intulit, a nobis h. l. vbi breuitatem sectamur, non exscribendus, sed iudicio et attentioni lectoris commendandus. Is non solis veterum testimoniis ostendere, sed ratiocinando quoque curatius propiusque assequi conatus est, quo sensu, quaque ex parte, Anaxagoras praeter Thaletem, quem Deum ex cosmogonia non exclusisse supra probatum est, mentem materiae siue chao adiunxerit, et quo pacto ad caussas finales respiciendo nouam theoriam inuenerit. Vbi tamen caueat lector, ne omnia Ionicorum ipsorum esse putet, quae ratiociniorum consequentiis vir doctissimus Ionica esse, et Anaxagorea, pro ingenii sui fertilitate conclusit, quae nihil aliud probant, nisi Anaxagoram, si veterum fidem sequamur, et necessarias consequentias eliciamus, ita potuisse vel debuisse ratiocinari, interdum quoque ea supponunt, de quibus potissimum erat disquirendum. Nos iterum perlectis iis, quae h. l. attulimus, sufficere ea posse ad mentem Anaxagorae cognoscendam credimus, vnde prolixiora et a loco hoc aliena non addimus [z].

pag. 513. lin. 8. *Principia materialia infinita esse, ei tribuit Pseudo-Origenes.* Hoc, quomodo Anaxagoras intellexerit, ex ARISTOTELIS contra eum disputatione [a] discendum est, quam maiore luce perfudimus in annotationibus ad AQVILIANVM [b], qui locus adeundus,

u) L. I. c. 3. p. 13. rec. edit.

x) Not. x. p. 18 seqq.

y) l. c. c. 1. §. 2. 3. p. 207 seqq.

z) Speramus autem non sine lectoris commodo ea posse indagatione penitiore explorari, quae ad AQVILIANVM loc. cit. p. 25 seqq. annotauimus.

a) Phys. L. I. c. 4. T. I. opp. p. 254. ed. Cas.

b) l. c. p. 14. not. m. ponebat Anaxagoras elementa in infinito infinita, sed motum infinitum a materia infinita sustulit, vid. ARIST. Phys. L. VIII. c. 1. T. II. Dudum autem a GASSENDO Phys. s. 1. L. III. c. 2. T. I. Opp. p. 241 obseruatum, Anaxagoram diuisionem materiae in infinitum, salua homoeomeria admisisse, et particulis similaribus infinitatem tribuisse.

pag. 513. lin. 24. *Et hanc aëreae naturae fecisse.* Multum impedit euidentiam huius doctrinae Anaxagoreae dubius vocum, mens et anima sensus, et significatio, dum mens Anaxagorae pura a materiae contagio videretur, anima sensuum impressione motum accipiens, corporea esse, et aethereae naturae videatur. Ita veteres quoque physiologi Democritus aliique, quibus Anaxagoras cur non accensendus sit, caussam nullam videmus. Aliter quidem et hic visum cl. GERDILIO[c], qui suspicatur, Anaxagoram altius animam extollendo, animam cum mente in eadem classe posuisse, (ita enim verba, *identificar l'anima colle mente* intelligenda esse putamus) ita, vt a mente non intellectum tantum et facultatem ratiocinandi, sed etiam facultatem mouendi et sentiendi incorpoream acceperit, et vtrumque ad vnam eandemque incorpoream et simplicem substantiam pertinuerint. In qua explicatione videmus quidem, quid Anaxagoras dicere debuerit, si sanis sententiis totus adhaesisset: testimoniorum autem fidem ipsiusque systematis Anaxagorei consensum desideramus, quod rerum formandarum rationem explicans semel supposita mente, ad eam amplius non respexit, et reliqua omnia ad materiae dispositionem retulit, vt supra[d] obseruatum. Qua de re consuli velimus, quae eruditissimus PLOVCQVETVS diss. *de Thalete et Anaxagora* disseruit, quaeque *Historiae Academiae Scient. Berolin.* de Anaxagora inseruit Cel. HEINIVS[e].

pag. 516. lin. 12. *Sequitur Augustinus. De ciuit. Dei*[f], quocum comparandi CICERO[ff] et ante hos ARISTOTELES[g]. Quia Diogenis systema ab Anaximenis placitis non differt, recte inde infertur, vtrumque in eodem luto haesisse, vtrumque naturam diuinam atque virtutem mundum inhabitantem et peruadentem affirmauisse, vtrumque eadem ratione esse diiudicandum. Idem obseruatum recentioribus[h]. Ceterum aër Diogenis, qui ab eo principium rerum omnium constitutus est, cum elemento aëris, aquae et terrae contra distincto non est confundendus, quod AQVILIANO[i] accidit, qui ideo fluctus mouit in scopulo, diuersasque res miscet, cuius errorem suo loco iugulauimus. Quo pacto autem ex aëre condensato, per frigidum et calidum reliqua elementa orta sint, quomodo ex aëre dissoluto vel condensato, ignis, nubes, aqua, terra, lapides enata sint, luculenter enarrat PSEVDO-ORIGENES[k], ex quo loco patet, Heracliti physiologiam proxime ad Diogenis Apolloniatae placita accessisse[l].

pag. 519. lin. 20. 21. *Vt vniuersum vnum idque infinitum constitueretur.* Ita obscurae et incertae theses Archelai commode cohaerent, ast, quam longe a veritatis puritate Archelaus recesserit, ipsumque praeceptorem de-

c) loc. cit. p. 213. d) pag. 508.
e) Ille § 45. p. 31. hic. an. 1753.
f) Lib. VIII. c. 2.
ff) De nat. Deor. L. I.
g) De anima L. I. c. 2.
h) Auctor. hist. orbis vniu. P. I. §. 41. p. 44. qui Spinosae impietatem in sententia Diogenis se vidisse suspicati sunt, GERDIL. l. c. p. 244. qui ad eum absoluendum inclinat.
i) c. 21. p. 134.
k) Philosophum. c. 6. p. 61.
l) LAERT. L. IX. §. 6.

dereliquerit, in aprico ponit, cum mixturam inesse infinitae menti traderet, primis theologorum priscorum conceptibus impeditus, qui in chao separare mentem a materia nondum satis intellexerant. Inde quamquam Ionicae sectae patrocinium in se receperit GERDILIVS [m], Archelaum tamen primo loco ponit, inter declaratos materialistas et atheos. Quod non totum quidem negabimus, et materiae non immersisse Deum contendemus, putamus tamen eadem fidelia dealbari posse parietem Archelai, qua vir doctissimus Anaximandrum, Anaximenem, totamque scholam Graecam priscorum Graecorum ille dealbauit. Verum de his ipsum, qua est eruditione et candore, iudicem ponimus.

pag. 521. not. lin. 3. *IAC. STRBIVS, diss. de origine atheismi.* His se iungit GERDILIVS, quem miramur rimas eas non vidisse, quibus alii veterum, pace viri docti, elapsi sunt. Cogitandum autem, systema Ionicum, quod Deum mundo regendo quidem praeficiebat, ast legibus materiae mechanicis alligabat, aliter statuere non fuisse passum, si solum Anaxagoram excipias, qui tamen nec ipse potuit non obiicientibus veteribus ad materiae chaoticae conditionem menti obluctantem recurrere. Verum de ipso systemate morali Ionicos systematice non cogitasse, ex supra dictis in memoriam est reuocandum, quibus paraenetica sufficiebant.

m) l. c. p. 245. nollemus autem Archelaum cum Machiauelli et Hobbesii schola confundere; facilius enim, quam illi, Archelaus potest excusari.

AD CAPVT SECVNDVM.

DE SCHOLA SOCRATICA.

pag. 523. not. m. lin. 6.

Historiam Socratis non exhauriunt. Idem dicendum de aliis, quos laudat KAHLIVS *ad Struuium* [a], itemque *Historiae vniuersalis Scriptores Britanni*, qui res Socratis ciuiles tantum tetigerunt [b]. In hoc vero historiae philosophicae campo, si vnquam, dulce experietur lector de fonte Xenophonteo bibisse, siue narrationis iucunditatem, vel dicendi copiam et elegantiam, siue rerum vtilissimarum penu tantum non exhaustum consideres.

pag. 526. not. o. *Quae in otio Vindelico diximus.* Non omittenda est Aspasia in Graecae philosophiae historia, non modo, quod eloquentiae, ratiocinandi arte suffultae praesidio, quicquid vellet, efficere posset, verum etiam, quod sophistria esset, et de rebus maximi momenti desumto ex philosophia argumento dissereret. Cuius generis praeter politica

 a PLA-

a) c. 3. de Script. hist. phil. in Bibl. philos. p. 214 seqq.

b) T. V. §. 565 seqq. p. 389. alios h. l. nominat B. BAVMGARTEN. n. 348. p. 390.

a PLATONE [c] memorata colloquium fuit, quod cum Socrate habuit, quoque maximi momenti quaestionem, quid sit amor, et an mortalis naturae? ita excussit, vt rationibus ex antiquissimae traditionis ruderibus erutis ostenderet, mediae naturae esse, inter mortale et immortale, nempe daemonem magnum in medio inter Deum et mortales constitutum, qui in medio sit, ex vtroque participet, ita, vt vniuersum ipsum ipsi coniungatur. Quae prolixe a PLATONE [d] narrata legere, et vetustissimas religionis reliquias deprehendere neminem poenitebit. Inde maxima mulieris fama fuit, quamquam viuendi rationem non valde laudabilem inierat, de quibus tamen eius rerum circumstantiis ex veteribus ATHENAEVS [e], PLVTARCHVS [f], SVIDAS [g], HARPOCRATION [h], CLEMENS ALEXANDRINVS [i], atque PHILOSTRATVS [k] consulendi, ex quorum narrationibus suas compilarunt recentiores, et inter eos potissimum MENAGIVS [l]. Hanc mulieris suspectae famae disciplinam caue ἀτιμίας nota dignam putes: moribus enim Atheniensium non inhonestum fuisse, philosophiae caussa cum scortis conuersari, tot exempla passim a nobis quoque memorata testantur. Tacemus adeo aegerrime tulisse Periclem, cuius amoribus illa occupabatur, quod inter scorta Aspasia numeraretur, vt indignatio eius atque ira belli postea Peloponesiaci flammam accenderet, si fides SCHOLIASTI Thucydidis [m].

pag. 540. lin. 18. *Qui Socratem verae virtutis alumnum fuisse negant.* Pertinet huc quoque IACOBVS THOMASIVS accuratus alias iudex veterum. Is enim non adeo magnifice de Socrate sentit, ratus illum non modo in eo peccasse, quod fiduciam beatitudinis collocauerit in virtutibus suis; sed vel in eo maxime, quod virtutes putauerit esse veras, quae vix aliud, quam simulacris virtutum tecta sint vitia. Addit his valde dura, vir veteris historiae philosophicae peritissimus, ast iniquus interdum censor, vanissimi fastus hominem Socratem fuisse, qui in exagitandis aliis maximam voluptatum suarum partem posuerit. Quae nollemus Thomasio excidisse, Xenophonteis memoriis contrarium loquentibus, et confusis inter se virtutibus naturalibus et philosophicis cum Christianis: quo pacto ea ex circumstantiarum consideratione excusari possunt, quae ambitiose magis et cum aliorum contemtu, quam constanter et ex virtutis sibi consciae fiducia in iudicio disseruisse nonnullis [n] visa sunt, et quibus inuidiam in caput suum imprudenter cumulasse negari nequit. Homo enim fuit, nec diuino spiritu collustratus, totus quoque insanientis iudicum turbae odio accensus, vt mirum non sit,

c) In conuiuio Tom. III. opp. ed. Steph. p. 201 seqq.
d) In Menexeno, conf. HARPOCR. in Aspasia pag. 79.
e) L. XIII. p. 569. L. V. p. 21 seq.
f) In Pericle.
g) In Aspasia T. I. p. 355 seq.
h) l. c. p. 73. ed. Blancardi, cum not. Maussaci.
i) Stromat. L. IV. c. 19.
k) Ep. 13. p. 919. ed. Ol.
l) l. c. n. 7. f. p. 488. ita enim supra numerus emendandus. conf. P. LEOPARDVS in vit.
m) L. I. c. 67.
n) Conf. B. BAVMGARTEN. l. c. n. 551. p. 396.

ſit, a recto tramite eum nonnihil receſſiſſe. Ita ſcilicet vel maximis viris humani ab ipſis nihil alienum eſſe cogitandum eſt.

pag. 541. not. g. *BASNAGE Hiſt. des Iuifs T. III. c. 20. p. 544.* Repetit iſta GALEVS in *philoſophia generali* [o].

pag. 542. lin. 7. *Vetuſtae, quae paſſim extant, imagines.* Occurrit duplex imago apud VRSINVM [p]. Vna ex numiſmate aereo Vrſini, altera ex marmore Card. Farneſii. Monet quoque LAVR. PIGNORIVS [q], Socratem non raro comparere in annulis ſignatoriis, quod teſtimonium eſt exiſtimationis et iudicii publici de Socrate. Talem deſcribit ex Proſperi cardinalis S. Crucis numiſmatophylacio IOANNES FABER [r]. Illae omnes cum deſcriptionibus Platonis et Xenophontis conſpirant, quales h. l. dedimus; ex qua Socratica facie exiſtimari poteſt, quam vanae ſint regulae phyſiognomicae, cum longe aliam iuxta eas interpretationem exhibeat vultus Socratis [s].

pag. 544. lin. 18. *Veterum et recentiorum opiniones noſſe cupit.* Addi non ſine vtilitate poteſt CLAVDII FRANCISCI FRAGVIERII diſſertatio *de ironia Socratis, de eius daemonio et moribus* [t].

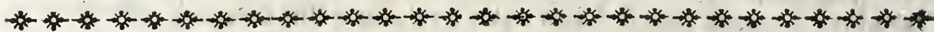
pag. 552. lin. 8. *Vt omnem oppoſiti formidinem eiecerit.* Nitebatur Socratis ſpes immortalitatis beatae potiſſimum vetuſtiſſima traditione, quam cum ratione et adhibitis ſanis rationibus euerti non poſſe perſpiciebat: Sentiens autem in animo immortalitatis iſtius deſiderium, totamque animae indolem hanc naturalem propenſionem ſequi obſeruans, facile argumenta in contrarium allata poterat eludere, quamuis apodicticam certitudinem non eſſet aſſecutus. Itaque quanquam animo fluctuabat, quod maximis et conſtantiſſimi pectoris viris accidiſſe nouimus, ſpes tamen ingens et ſolatio plena animum erexit. Quae omnia ex PLATONIS *Phaedone* luculenter conſtant, et nos dudum monuimus [u], inter gentilium Elpiſticos locum Socratem poſtulare digniſſimum. Male itaque agunt, et iniurii in diuinum dogma ſunt, qui hanc Socratis ἀπορίαν, ad incredulitatis et impietatis patrocinium adhibent, quorum φλυαρίας eleganter repreſſit GERDILIVS, qui cum his comparandus [x].

pag. 553. lin. 14. *Abſoluerat, Olymp. XCIV. 1.* Corrige in editione priore ex ſphalmate, Olymp. XCV. 1. ita enim Demetrius Phalereus, apud LAERTIVM [y], *Marmor. Arundel.* [z] et veteres alii, quae cum annotationibus SYDIATI [a] et PRIDEAVX comparanda ſunt. Exegerat tunc Socrates annos LXX.

pag.

o) L. III. c. 1. p. 187 ſeq.
p) n. 133. 134.
q) Symb. ep. 1. p. 6.
r) Comm. in imagines F. Vrſini p. m. 64. 75.
s) Conf. PETR. LAVRENBERGII Paſicompſe c. 2. p. 8 ſeq.
t) Mem. de l'academie des inſcriptions T. VI. pag. 1 ſeqq.
u) In Diſſ. de ſecta Elpiſtica Miſcell. hiſtor. phil. lit. Sect. I. obſ. 7. §. 12. p. 180 ſeqq.
x) Merentur legi obſeruationes viri doctiſſimi in Introd. in rel. p. 56 ſeqq. multa enim prolixiori meditatione digna attulit.
y) Lib. II. ſ. 44.
z) Epoch. 67. Marm. Ox. p. 279.
a) pag. 440.

pag. 581. lin. 31. *Poëtae, oratores, musici, dialectici, arithmetici, geometrae, astrologi.* Ex hac vna thesi clarissimum esse putamus, Cebetem argumentum Pythagoricum scholae Socraticae principiis adaptasse: haec enim Pythagorea non est, patebitque ex dicendis suo loco, Pythagoram musicam, dialecticam, arithmeticam, astronomiam inter necessarias philosophiae praeparationes retulisse. Socrates autem eorum, quae ad vitae felicitatem animique emendationem vsum habere nullum credebat, rationem quoque in definiendis philosophiae verae circulis habendam haud esse statuit. Quod satis euincit, non Pythagoreo philosopho, nec Stoico eandem tibiam inflanti, sed Socratico-Pythagorica dogmata Socraticis placitis attemperanti hanc tabulam deberi. Et haec quoque caussa esse videtur, cur expurgatricium virtutum choro theoreticae in ea excludantur, nec ad intellectus perfectionem, vt solebant Pythagorae asseclae, sed ad voluntatis integritatem et virtutis acquisitionem referantur.

AD CAPVT TERTIVM.

DE SECTA CYRENAICA.

pag. 592. lin. 4. a fin.

Quae ab illo profecta non sunt. „Diuertentes ex castris Aristippi ad „alios philosophos Cyrenaici id potissimum egerunt, vt Aristippi „nomine, suae de voluptate, actionum humanarum fine, doctrinae fucum „obducerent, vnde postea, quod aliorum erat, Aristippo attributum est: „quum tamen, quod Laertius [a] diserte scribit, hic ipse clare profiteretur, imperare voluptatibus, nec illis succumbere, egregium esse, „non autem illis vti non velle, nec posse. Arripuerunt hoc voluptatis „mancipia, et suo dogmati de voluptate, fine actionum praetenderunt, et, „cum plures essent, qui philosopho male cuperent, quam, qui eius caussam „tuerentur, vt ex dictis manifestum est, facile erat, Aristippum auctorem „peruersae sententiae praeficere. Quod tamen, qua iniuria factum sit, „vbertim discet, qui philosophi dogmata, a nobis sine partis studio exponenda, cum iis conferet, quae de Cyrenaicorum doctrina, vitae „Aristippi annexa dat Laërtius, et quae sparsim alii proferunt.“ Ita pulchre quidem et maximam partem ex vero apologiam Aristippo scribit diligens et eruditus eius biographus Menlivs [b], nec negamus, inuidiae et maledicentiae virus, quod in philosophorum Graecorum nationem post ereptum coelo philosophico sidus Socraticum se transfudit, in calumniando Aristippo ostendisse se efficacissimum. Ast negari tamen non potest, Aristippum, dum voluptatum corporis in sapientiae cursu nimiam habebat

a) S. 75. b) Vit. Aristippi p. 81. not. TTT.

habebat curam, et temperamento, educationi, conuerſationi aliisque cauſſis moralibus plus tribuebat, quam animum emendatum per Socraticam inſtitutionem decebat, porro, dum liberaliori, quam ſeueritati diſcipuli Socratici, omnia ad bonitatem et emendationem animi referentis conueniebat; viuendi agendique ratione vincula honeſtatis, more Athenarum, voluptatibus eo tempore totis immerſarum, magnisque exemplis corruptarum, rumpebat, multum ad id contuliſſe, vt maledicorum et inuidorum calumniis opprimeretur. Memorabili exemplo, verum eſſe, quod de Scythis pronuntiauit IVSTINVS [c], interdum plus efficere ignorationem vitiorum, quam praecepta ſapientiae. Docet hoc tota hiſtoria Ariſtippea, quae pulcherrima huius generis monita affatim exhibet, quae tamen hic adſcribere non licet, et lectoris meditationi relinquenda ſunt.

pag. 593. not. f. lin. vlt. *Quibus in his non ſeneſcendum monet.* Conferenda omnino cum his, quae ſupra initio harum obſeruationum de ratione et ſenſu diſciplinarum encyclicarum fuſe ſatis attulimus. Prolixiora dabit IOANNES WOWERIVS [d].

Ibid. lin. 6. 7. *Idem ſenſiſſe videtur, quod Socrates ſenſit.* Eo tamen diſcrimine, vt ſtudiorum ad vitam vtilium terminos latius extenderet, quam Socrates. Cuius exemplum eſſe poteſt φιλοκομψεία Ariſtippo ad exceſſum vsque in omni externo venuſtatis ornatu tantopere vſurpata [e]. Quanquam enim Socratem pulchritudinis rationem etiam habuiſſe, ſupra tradidimus, is tamen ipſe, corporis naturam emendare artificioſo ornatu neglexit. Qua in re eo tempore inſaniuiſſe Graecos, et inter hos imprimis Athenienſes, apud veteres peruulgatum eſt, et erudito commentario iucunde expoſuit PETRVS LAVRENBERGIVS [f].

pag. 596. lin. 5. *Nomen quoque Hedonicorum acceperunt, qui illud ſecuti ſunt.* Comparanda cum his, quae infra ad finem capitis [g] annotauimus, et MENAGIVS ad *Laërtium* [h], PAVLVS item LEOPARDVS *in vitis.*

c) Lib. I. c. 2.
d) De polymathia.
e) Conf. XENOPHON. mem. L. II. init.
f) In Paſicompſe, edita Regiom. 1672. 8. conf. dicta ſupra p. 379.
g) pag. 609. not. a.
h) Lib. I. ſ. 17.

AD CAPVT QVARTVM.
DE SECTA MEGARICA.

pag. 613. lin. 21.

Caluus. Inde LAERTIO [a] dicitur πόλλες λόγες ἐρωτῆσαι, quod inuentionem multarum interrogationum et ratiuncularum ſophiſticarum denotat. Quas cum in ſcholam ſuam Stoici traduxerint, alter logicae Stoicae parens dici poteſt.

Ibid.

a) loc. cit.

Ibid. not. l. *CICERO de diuin. L. II. c. 4. A. Q. L. IV. c. 30.* Addendus ARISTOTELES L. II. elench. *Nicom.* [b]. Quanta autem eo tempore a feria philosophandi Socratice mente et ratione ad nugas difficiles diuerterint subtilia, sed otiosa ingenia, merito mirandum, nisi constaret, otium et voluptatem eo tempore Athenis grassantes has tricas commendauisse, traductamque hanc humani ingenii scabiem ad laudis et famae praemia. Certe adeo desipuere veteres in his nugis, vt nominet ATHENAEVS [c], Philetam quendam, qui prae huiusmodi argutiarum studio, perierit, ita aliunde exilis ac tenuis, vt, ne a vento abriperetur, cogeretur plumbeos globulos subiicere. Hinc in eius epitaphio: ὁ ψευδόμενος μὲ ὤλεσε.

Ibid. lin. 5. a fin. *Pater tuus latet.* Exemplum huius fallaciae occurrit apud ALEXANDRVM [d].

pag. 614. lin. 10. *Ergo aceruus efficitur vno grano.* Aliam definitionem sorites habes apud VLPIANVM [e]. Plerumque hoc sophismate delectati sunt Stoici, vnde de Chrysippo HORATIVS:

Inuentus. Chrysippe tui finitor acerui.

pag. 615. lin. 31. *Conuicii nomine vocatus est.* Nempe ἔξωθεν τῶ ἑῶ καὶ κάππα, abiecta litera κ et ρ, vt ita diceretur ὄνος, asinus.

b) Lib. VII. c. 23.
c) Dipnosoph. L. IX. XII.
d) In elench. c. 30.
e) De nat. cauill. ff. de verb. et rerum signif.

AD CAPVT QVINTVM.

DE SCHOLA ELIACA ET ERETRIACA.

pag. 622. not. d. lin. 2.

Qui ex seruis facti sunt philosophi. Comparandus heic GASSENDVS [a], qui exempla seruorum philosophantium collegit.

pag. 624. lin. 1. *Ptolemaeum.* Lagi, Aegypti regem. Rationibus chronologicis hoc euincit, et de Philadelpho non posse intelligi, operose demonstrat HVMFRED. HODY [b], vbi quoque chronologia Menedemi curatius excutitur, qui ipse videndus. Iuxta hanc temporum seriem sequitur, annum emortualem Menedemi ab Heraclide assignatum Olymp. CXXIII. 3. exituro non accidisse, et in nostro textu annum CXXV. assignatum esse. Obiit quidem Menedemus annos natus LXXXIV. iuxta Heraclidem, quem tamen numerum sollicitat Hodyus, „quia auctores „grauissimi luculenter testantur, illum superstitem fuisse ad illud vsque „tempus, quo Antigonus Gonatas Demetrii Poliorcetis filius rex Mace- „donum, Gallos in praelio fudit: quod quidem contigit annis aliquot, „post-

a) Prooem. Synt. phil. c. 4. T. I. Opp. p. 9.
b) De biblior. text. orig. L. I. c. 7. p. 27.

„postquam regnare coepit Philadelphus, tamen tanto non spatio, quin „compareat, Menedemum obiisse intra nouennium, post regni eius „initium, et intra septennium post mortem patris." Irruptionem autem Gallorum secutamque eorum stragem idem vir doctus ex Iustino atque Pausania obseruat, accidisse Olymp. CXXV. 2. et sequenti, indeque concludit, Menedemum statim fere post deuictos ab Antigono Gallos, exspirauisse. Prouocat ad Heraclidem ipsum et Hermippum, et Antigonum Carystium apud Laërtium, suffragante Hesychio Milesio, qui testantur, Menedemum in suspicionem prodendae ei ciuitatis adductum ad Antigonum venisse, et ibi breui tempore prae tristitia, vel, nullo cibo per septem dies sumto, vitam cum morte commutasse. Ex quibus infert, obiisse eum Olymp. CXXV. 3. qui annus connectitur cum septimo defuncti Ptolemaei Lagi et nono regni Philadelphi; hunc fuisse annum LXX. a Platonis obitu, hoc est, ab Olymp. CVIII. 1. vt dato, Menedemum Platone moriente compleuisse annos XXIV. colligantur anni eius vitae non LXXXIV. sed XCIV. vnde putat apud Laërtium, Heraclidis testimonium adducentem, pro ὀγδοηκοστὸν ponendum et substituendum ἐννενηκοστὸν esse. Quam Hodii obseruationem ex libro rarius occurrente, quam Menagius [c] quoque probauit, ideo huc transferre placuit, vt ratio temporum constaret, quam in historia Menedemi secuti sumus, quae a nonnullis nimis supra hunc terminum attolluntur, a nonnullis nimis deprimuntur.

pag. 625. lin. 4. 5. *Pene cum amico Asclepiade periisset.* Factum est id apud Nicocreontem Cypri regem et memorabile exemplum, maxime viris iuuenibus ardentius, quam prudentia suadet, pro sententia sua contendentibus et obloquentibus esse potest, quanta damna et pericula oris intemperies, etiam veritatem et sapientiam professa accelerare queat. Id quod ipse Menedemi amicus, Asclepiades annotauit, parrhesiam amici vtrumque pene perdidisse. Rem ipsam leges apud Laertium [d].

c) Ad Laert. L. II. s. 144. p. 133. d) L. II. s. 129. 130.

AD CAPITIS SEXTI SECT. I.

DE PLATONE.

pag. 628.

De Platonis vita orationem conscripsit. Inter Germanos ex ipsa Bauaria, eo tempore viris doctis abundante, fauente Alberto Bauariae duce, principe doctissimo, prodiit Georgius Acanthius, Kelhaimensis Bauarus, qui collectis in Italia in eam rem opibus literariis iustum Platonicae philosophiae aedificium adornare coepit, redux autem in patriam, ob iniquam fortunam et rerum omnium in patria perturbationem igni tradidit.

tradidit. Eius tamen cladis quandam reſtaurationem meditatus, libellos tres *de antiqua philoſophia ex Platone* conſcripſit, et Oporino excudendos [a] tradidit, in quibus philoſophiae quoque reliquae hiſtoriam non neglexit, et de Pythagora quoque Socrate ſectisque ante Platonem memorabilia collegit, maxime autem in Platonis doctrina explananda non ſine eleganti tractationis ordine et ſcribendi ornatu et puritate, verſatus eſt. Qui tamen libellus lucernam veteremque literaturam pulchre referens, adeo abiectus et obliuioni traditus iacuit, vt pauciſſimos nouerimus, qui eum vel viderunt, vel allegari quoque audiuerunt. Et manſiſſet quoque nobis ignotus, niſi a IACOBO THOMASIO [b], diligentiſſimo obſeruatore eius notitiam accepiſſemus, ipſumque libellum inſpiciendi legendique ex bibliotheca publica reipublicae Auguſtanae copia nobis eſſet facta. Vnde rariſſimis auibus in hiſtoria philoſophiae literaria adſcribendus eſt. In Italia autem Platonicam diſciplinam eum hauſiſſe, vel inde colligi poteſt, quoniam eandem, quam eo tempore Itali plerique adoptauerant, ſententiam tuetur, Platonicam philoſophiam ex fontibus Hebraicis dimanauiſſe.

pag. 630. lin. 4. *Quorum omnium coniecturas incertiſſimo niti fundamento.* Exhibet imaginem Platonis gemma Sarda, ſiue Carniola pulcherrima apud VRSINVM, ex quo repetiit MEIBOMIVS in *Laërtii ſui editione.* Eam ex concilio Florentino pontificius legatus, cardinalis Iulianus Caeſarinus attulerat ex Graecia. Comatum atque barbatum ſiſtit philoſophum, qualem ſe geſtare ſolebat, indignatus ideo Ariſtoteli, quod tonderi et radi ſoleret. Prouocat etiam Vrſinarum imaginum commentator SCHOTTVS [c] ad alias in gemmis et marmoribus, inter eas, ad vnam in Carniola expreſſam, qua non ſolum lata Platonis frons videtur, ob quam Platonis nomine affectus eſſe dicitur, cum prius Ariſtocles vocatus eſſet, ſed et lati eius humeri. Quae tamen, quod non diffitemur, nobis ſuſpicionem faciunt, caelatorem iſtius gemmae magis ad rumuſculos, quam archetypum imaginis Platonis reſpexiſſe. In ſtatuis quoque expreſſam fuiſſe Platonis imaginem, ex CICERONE [d] patet, in quibus tamen omnibus artifices plus dediſſe ingenio, quam veritati, par eſt credere.

pag. 637. lin. 21. *Vbi de Iudaeorum philoſophia agetur.* Exoranda hic eſt lectoris patientia, vt ea diligenti meditatione excutiat, quae in Tomo IV. huius hiſtoriae [e] ex inſtituto dicta ſunt. Illis enim ſine partis ſtudio et abiecto puerili auctoritatis et antiquitatis praeiudicio, cuilibet etiam mediocri iudicio vſo conſtare poſſe, ſumus certiſſimi, quam turpiter viri illi docti fallantur, qui poſt tanta accenſa lumina veteris hiſtoriae pergunt veterum nugis ſe permittere, et iactatas ſapientiae gentilis origines ad Hebraeos referre, rati, pulchre ſe de religione Chriſtiana poſſe mereri, ſi hominum artis criticae virtute vacuorum moribus ſe aſſimilent, omnemque rationalem artem negligant et euertant, vt bene ſit, ſi Diis

a) Baſileae 1554. 8.
b) In FREHERI monum. ineditis p. 396.
c) n. 112. p. 65.
d) In Bruto.
e) P. I. L. II. c. I. §. II. p. 689 ſeqq.

Diis placet religioni. Quod accidere potuisse viris cetera cum laude in disciplinarum studiis versatis merito miraremur, nisi innumeris exemplis edocti nouerimus, quid possit sectae studium atque fauor, quid educatio, quid vitae conditio, quid imitatio. Exempla non addemus, cum sint odiosa, sed lectorem tamen huius obseruationis memorem esse, et tanquam σοφὸν φάρμακον ea legere et expendere iubemus, quae in Tomo III. H. C. P. de patrum ecclesiae philosophia diximus, quorum fulgentibus in ecclesiam meritis nihil detrahimus, accurationem criticam ipsae eorum tractationes illis denegant.

pag. 654. lin. 6. *Aram Aristoteles.* Plura de hoc honoris genere singulari habet Io. Fridericus Preuserus [f].

pag. 658. not. p. *Vid. VOSSIVS de poëtis p. 84.* Constat hoc elogium Platonis elegia Graeca C. distichorum, poteſtque esse compendium omnium encomiorum, quibus Plato cumulatus est. Quod cum elegantissimum sit, et multa studii Platonici in aula Medicaea a magnis Ducibus Hetruriae accensi et promoti specimina contineat, illis quae nos *Tomo IV. H. C. P.* [g] hac de re diximus, lucem foenerantia, meretur, vbi haberi potest, cum attentione legi. Praemisit ideo carmen hoc editioni quoque Platonis a se curatae [h] Marcus Hopperus, et Zenobii Acciacoli versionem Latinam adiecit. Multa ibi dicta in laudem domus Mediceae, maxime Leonem X. P. M. et cardinalem Bembum, quibus simul classicum contra Turcas canit.

pag. 659. lin. 34. *Ad Pythagoreos accessit.* Leg. ad discipulos Pythagorae, quorum eo tempore non minor erat, quam magistri ipsius, celebritas, excurrit, et tantam amicitiae fidem occupauit, vt intimae admissionis discipulis annumeraretur. Qua occasione vsus, nihil post sindona sacrum et arcanum ipsi tectum mansit et absconditum.

pag. 663. not. p. lin. vlt. *Dignus qui legatur.* Iungendus huic acer et attentus Platonis censor Io. Baptista Crispus [i], qui exemplis ex Platonis doctrina de animae generatione et natura petitis luculenter demonstrat, talia in eo argumento Platonem protulisse, quae nec ipse intellexit, nec Platonicus quisquam comprehendere potuit. Quod nemo mirabitur, ita enim in eo argumento Pythagoreo musto ebrius vacillat diuinus Plato, vt, quo caput prae vertigine vertat, ipse nesciat. Quae debent historiae philosophicae studiosum facere cautum et attentum, ne clariora apud Platonem quaerat, quam ipse habuit.

pag. 665. not. u. *De Platone caute legendo.* Multoties eo nomine Platonem castigat Crispus [k], et ex propriis principiis contradictiones, et sententiae inconstantiam euincit; id quod in argumento de animae generatione

f) In epist. ad S. Reu. Hofmannum Theol. Acad. Leucor. primarium, de ara Platoni ab Aristotele posita.

g) pag. 48 seqq.

h) Basil. apud Henr. Petri 1556. fol. Graece, quae Aldinam satis accurate refert.

i) De Plat. caute leg. distr. I. p. 22.

k) Vid. quae p. 4. 8. 393. 397. et alibi disserit, quaeque vera esse fatebitur, quisquis Platonem semel cum attentione legerit.

ratione et aeternitate, de aſſertis in dialogis, Parmenide, Sophiſta ac Theaeteto; de foeminae generatione etc. exemplis manifeſtis probat.

pag. 669. lin. 36. *Vel dialectica, vel phyſica, vel ethica.* Valde hanc diſtributionem iuuat locus AVGVSTINI [l], qui videndus. Mirum vero eſt, quod EVSEBIO [m] communi PP. praeiudicio faſcinato viſum eſt, ab Hebraeis talem philoſophiae diuiſionem Platonem accepiſſe; ait enim: „ac primum quidem cum tres in partes a Platone vniuerſae philoſophi„cae ratio diuidatur, in naturalem, moralem et logicam, deinde natura„lis in ſenſibilium contemplationem et ſpirituum intelligentiam, apud He„braeos quoque tripartitum illud doctrinae genus reperias, quod nimi„rum antequam Plato naſceretur, affinia prorſus atque ſimilia diſputarint.“ Rectius is ad Atticum prouocat, monentem, *Platonem tripartitam hanc philoſophiae diſtributionem ſequentem coniunxiſſe partes omnes philoſophiae, in vnum velut corpus diſperſas prius, ceu membra Protei.* Hoc enim, perperam quidem, in laudibus eius ponunt Platonici, luculenter autem ſyncretiſmum Platonis, diuerſa ſyſtemata conſarcinantem probat, quo non potuit non incerta et fluctuans fieri totius ſyſtematis male cohaerentis ſignificatio.

pag. 671. lin. 32. *Sophiſmata autem eſſe falſa.* Dialecticam tanquam ſermocinandi rationandique artem nunquam Plato expoſuit, quod recte obſeruatum GASSENDO [n], ſed ex dialogis eius colligendum tantum eſt, qualem eſſe voluerit, qua de re cum ipſe Gaſſendus nonnulla praeclare monuerit, eum adire iubemus illos, qui ex Platone nonnihil philoſophicae notitiae acquirere cupiunt. Qui enim logicam Platonicam ex Platonicis ſpecialius explicuerunt, ex Peripatetica et Stoica logica doctrinam de propoſitionibus, categoriis, ſyllogiſmis acceperunt. Idem de Alexandrinis philoſophis dicendum, maxime Plotino, qui nouam categoriarum ſcalam excogitauit, de qua infra ſuo loco [o] dictum. Qualem autem dialecticae vultum in dialogis Platonis intueri liceat, ſtrictim docet GASSENDVS [p] quem comparare ſuademus, ea autem cautione, ne cum illo dialectica generali ſignificatione ſumta, cum ea, quae ſpecialiori ſenſu denominatur, confundatur. Monet is recte, de dialectica nullum ſpeciale opus Platonem compoſuiſſe, vt ideo mirandum non ſit, quod CICERO [q] de duobus praecipuis illius diſcipulis loquens, Ariſtotele nempe et Xenocrate, ſcribat, *ita facta eſt, diſſerendi, quod minime Socrates probabat, ars quaedam philoſophiae*; itemque quod poſtea dialecticam Academicorum non ipſi Platoni, ſed Xenocrati, cui videtur adhuc Ariſtotelem copulare, tribuit: Licere autem ex variis eius locis colligere, qualem eam eſſe Plato voluerit, quia paſſim et dialecticam commendauit, et quis eius ſcopus, et quae munera eſſent, expoſuit. Sed et hoc prouide monet accuratus veteris philoſophiae cenſor, eos, qui ex Platonicis logicam ſpecia-

l) De C. D. L. VIII. c. 4.
m) Praepar. L. XI. c. 1. 2.
n) Prooem. c. 4. T. I. p. 42.
o) T. II. p. 393 ſeqq.
p) loc. cit.
q) Acad. Lib. I.

ſpecialiter explicuerunt, quales hodie nobis ſuperſunt Apuleius et Alcinous, non voluiſſe rationalem partem dare, quod promiſſorum immemori Apuleio accidit, qui ea, quae de interpretatione ſuffixit, omnia ab Ariſtotelicis tranſſumſit: idemque fere de Alcinoo dicendum eſſe, qui ea, quae apud Peripateticos et Stoicos inueniebat, occaſione eorum, quae dicta ſunt a Platone, vel in ſpeciem adhibita, attulit, qualia ſunt dogmata de propoſitionibus, categoriis, ſyllogiſmis et ſimilibus. Sed et Alexandrinos philoſophos, et Plotini ſcholam idem tenuiſſe, quae nouam categoriarum ſcalam excogitauit. Pulchre autem obſeruatum Gaſſendo: Platonem dialecticae nomine complexum eſſe ſcientiam, tum de fine, tum de via ad ipſum finem. Videlicet priori modo habuiſſe dialecticam, vt intellectualem, eandemque cum ſcientia theologica, poſteriore vero, vt rationalem eandemque cum ipſa caeterorum diſſerendi arte. Praeter hanc enim intellectualem a Pythagoreis accepiſſe et agnouiſſe, eundemque finem eſſe dialecticae voluiſſe, „vt mens, per ipſam repurgetur a prauis „opinionibus, germanam vero ſcientiam induat, quae ſit nimirum primi „entis, et immaterialium intelligibiliumque formarum.“ Quod, qua ratione Plato inſtituerit, pulchre porro explicat, quae eius verba, cum Gaſſendiana opera rariora ſint, et non vbiuis occurrant, hoc loco ad illuſtrationem dictorum adducere non piget. „Supponit Plato, animam noſtram eſſe particulam animae mundi, mentemque adeo noſtram particulam aurae illius diuinae, ſeu mentis (melius et Platoni conuenienter „magis anima a mente diuina diſtinguitur) quae totam mundi agitat molem, ſciensque eſt rerum omnium, (addimus, quae anima mundi emanatiuo ordine ex mente diuina egreſſa, rerum ideas in ſe complectitur) „eſtque ſciens rerum omnium, vt puta ideas omnes continens, ſicque exiſtens ipſa veluti idea, ſiue typus omnium formarum, (nempe ob impreſſas a mente animae mundi imagines ſ. ideas rerum). Hinc eſſe quidem „mentem noſtram, tanquam congeneam ſuo toti ſuoue principio ex ſua „natura omniſciam, (id eſt, omnium rerum ideas intra ſe latitantes habere) „ſed tamen tum, cum immergitur in corpus, quaſi in ſpecum tenebroſam, „veluti obtenebreſcere, contrahereque rerum omnium, quae prius ſuo „iuncta principio nota habuerit, obliuionem. Quare et eam deinceps „quaſi excitari per formas, ſeu ſpecies rerum ſenſibilium, vt per varios „reminiſcentiae gradus lumen recuperet, ſenſimque ad ipſius ſolis, hoc „eſt, primi entis, et principii ſui, nec non formarum ſpecierumue intelligibilium, hoc eſt, idearum notitiam, perueniat. Habere itaque dialecticam, vt πορείαν, viam, ob emerſionem ex illa quaſi ſpecu, e qua vt oculos ad lucem, ita mens ad verum contendat, et ex ipſis vmbris, ſeu rebus ſenſibilibus materialibusque gradum faciat ad ſimulacra, ſiue formas „rebus impreſſas, ex iſtis aſcendat ad eas, quae per ſe conſiſtunt, ac tandem per ipſas, nullo iam ſenſibili vtens, ſed puris ipſis ſecretisque ac „germanis formis ſeu ſpeciebus, ad ipſum verum, ipſum bonum, boniue

„ideam,

„ideam, ſimplex immiſtumque principium perueniat. Hinc dialecticae „munus eſſe, analyſi quadam dirigere mentem, et diuidendo, definiendo, „inducendo ad primum verum deducere, ex quo poſſit, poſtquam fue„rit ad ipſum euecta, ad res ſenſibiles regredi, illasque congrue expen„dere, ſed reditura tamen ad ipſum, in quo denique conquieſcat." Habes, Lector concinnum dialecticae intellectualis Platonicae compendium, cuius fundamentum et ſummam olim iam [r], adducto loco Platonis claſſico [s], expoſuimus. Id deinde Dinienſis philoſophus ad dialecticam applicat, qualem pro Platonica Alcinous adhibuit, quae tamen, cum longiora ſint, quam vt heic locum obtineant, apud ipſum Gaſſendum ſunt legenda. Haec enim ſufficere poſſe putamus, vt intelligatur, quo pacto dialectica Platonica a ceteris ſectis ſe diſtinguat. Quae cum tota fanatica ſit, et neſcio quem enthuſiaſmum inculcet, facile iudicabit lector, quo loco, et qua dignitate, vel vtilitate habenda ſit. Et tamen, hoc non obſtante, ſimilia quaedam concepiſſe noſtro tempore magnos philoſophos, et imprimis Malebranchium, ſuo loco docuimus [t].

pag. 673. lin. 19. *Non eſt huius loci diſpicere.* Meretur hic legi, vbi copia libri rariſſimi datur, CRISPVS, qui non ſibi conſtare reminiſcentiam Platonis cum aliis eius cogitationibus, aliterque eum in *Theaeteto*, aliter in *Medone* ea de re loqui obſeruat [u]. Totus autem liber *ſextus* eius cum attentione legendus eſt, in quo fuſe reminiſcentiam Platonis examinat; id quod in tanta notionum et conceptuum inconſtantia, quae apud Platonem occurrit, magnopere mirandum haud eſt. Multa in his ſunt, in quibus abſtractionibus et ſeparatis notionibus cum re ipſa confuſis, ipſe Plato, quid ſibi vellet, neſciuit, eodem fato, quo ſcholaſtica philoſophia Peripateticiſmo ſe implicuit: Ita enim plerumque euenire ſolet, vbi cum ſpectris luctandum, et praeciſiones mentis pro veritatibus realibus recipiendae ſunt.

pag. 676. lin. 13. *Ex recentioribus adiici poſſent alii multi.* Inter eos, ſtudii et diligentiae nomine eminet THEOPHILVS GALEVS [x], qui multa de Platonis metaphyſica, ſiue theologia cumulauit, ſed nullo iudicio, et Platoniſmi praeiudicio ita occupatus, vt ſincerum nihil inde haurias, adeo confundit omnia. Quae cum fuſius alio loco [y] et ex inſtituto docuerimus, illa adeunda ſunt.

pag. 694. lin. 7. *Peculiaris exiſtentia adſentitur.* Diligenter de hac quaeſtione, vtrum mens Platonis a primo Deo quoad ſubſtantiam differat, diſquirit, eamque affirmando docte probet I. B. CRISPVS [z], qui cum iis, quae h. l. diſputata ſunt, meretur conferri. Nos locis Platonis adductis adiicimus eum, qui extat in epiſtola ad Hermiam, Eraſtum et Cori-

r) In hiſtor. de ideis S. I. §. 7. p. 155. quo loco hanc dialecticae Platonicae ſcenam illuſtrauimus.

s) De rep. L. VII. T. II. p. 515.

t) T. V. p. 535 ſeq.

u) l. c. diſtr. II. Lib. VI. p. 263 ſeqq. Idem dudum monuimus, in hiſt. de ideis Sect. I. §. 6. p. 109 ſeqq.

x) In philoſophia generali L. III. p. 187 ſeqq.

y) Infra T. IV. p. 434.

z) l. c. diſtrib. I. L. II. p. 35.

Corifcum [a]. Cum autem mens Platonis et mundus intelligibilis fiue idealis, id eft, idearum regio coincidant, mire inde confirmantur ea, quae in fequentibus de ideis extra Dei fubftantiam per fe exiftentibus, licet in eius effentia radicatis differuntur.

pag. 697. lin. 25. *In eorum fcholis perfonat.* Interea vero maxime notari meretur Didymi definitio apud EVSEBIVM [b]. *Eorum, quae pro naturae fuae ratione fenfibus vfurpantur, certa quaedam in quouis genere et definito exemplaria, quas ideas vocat, Plato conftituit. Et quemadmodum vnius figilli expreffae complures formae, ita prorfus ex vnaquaque idea vim naturarum ingentem exiftere; ideam porro fempiternam quandam effentiam effe vult, quae rebus fingulis cauffa principiumque fit, vt, qualis ipfa eft, tales effe poffint.* Quae loca omnia eiusmodi vniuerfalem formam rerum, quae fingularibus ineft, fupponunt, quae vero cum fingularibus ipfis confundenda haud eft.

pag. 698. not. g. *Locum habet vel aliquid coagmentatum.* Suboluiffe hoc videtur GASSENDO, qui in Phyfica [c] fua diuerfitatem, quae in ideis confpicitur, non ab earum natura, fed a materiae, cui adiiciuntur, conditione deriuat; eo quod vnam tantum effe mentis diuinae naturam videbat, in qua exemplaria ifta obiectiue tantum exiftere fupponit. Ait enim: *licet omnium rerum ideae, et in eadem mente, et in eodem loco fint, quia tamen non eft materia in illo difpofita ad impreffionem quamlibet, ideo ex omnibus ideis illa fola imprimitur, ad quam eft materiae congrua difpofitio.* Ita quidem rimam philofophus acutus quaerit, qua elabatur, omnium rerum ideas in intellectu diuino obiectiue radicari affumens, at Platonis cauffam nihil iuuat, cum ei materia non tantum plane ἄμορφος fit, fed femper quoque fluens, et ad recipiendas ideas quaslibet apta, idea autem antecedenter, ad materiam fuam habet quaelibet naturam, indolem et peculiarem per fe characterem, et, vt Platonice loquamur, ἐσίαν αὐτὴν καϑ' αὐτὴν, quam materiae, non vero materia ideae quicquam imprimit. Vt fileamus, non obiectiue tantum, fed et effentialiter et radicaliter fecundum Platonem, ideas ineffe menti diuinae, hancque emanationem in intellectu diuino fupponere, vt fupra demonftratum [d].

pag. 702. not. c. *Inter hos eft CVDWORTHVS.* Pertinent huc omnes, qui tres, vel cum Proclo et fimilibus, quatuor hypoftafes in effentia diuina Platoni affingunt, de quibus in hiftoria philofophiae Alexandrinae dictum eft.

pag. 709. lin. 24. *Sed per fe aeternum afferuit.* Hic omnino ea confulenda funt, quae in enarratione phyfiologiae Alexandrinae, fiue eclecticae [e] fufe hac de re differuimus.

pag.

a) Tom. III. p. 323.
b) Praep. L. XI. c. 23.
c) L. III. T. I. Opp. p. 250.
d) Impediebatur Gaffendus notione materiae Epicurea, quae cum Platonica conciliari nequit.
e) T. II. p. 420 feqq.

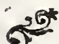
pag. 712. lin. 32. *Quae de ortu, natura lapsuque et statu animae tradidit.* Psychologiam Platonis omnium fusissime examinauit Io. Bapt. Crispvs [f], cuius potior tractationis pars in eo versatur, vt erronea Platonis dogmata de anima ostendat, et quae ἀσύςατα et absurda Plato admiserit, ex ipso Platone demonstret, afferente: animam nostram esse sine origine primam, a mente quadam pendere, animas simul omnes esse productas, et quidem ante corpus, et in coelo finitoque numero, stellis pari. Animam tanquam in coelo ipso deliquerit, mundum sublunarem speluncae loco subire, eidemque totum hoc, quod animando viuum reddit, in carcerem cedere. Animam vel ipsam corpus esse, vel corpore aliquo nunquam carere, id est, gaudere vehiculo: esse immortalem, at rationalium brutorumque animas nequaquam differre videri: animalium generationem efficientis et materiae ratione, fabulosam, falsam, impossibilem ab eo afferi: rationalem animam formam non esse informantem; animam solam esse hominem; foeminae generationem adulterinam ab eo afferri et praeter naturam; animas apud illum migrare, recurrere in corpora, resurgere. Quae omnia acute quidem, at, quod dolendum, obscuro et impedito dicendi genere demonstrat, consuli autem ab iis meretur, qui psychologiam Platonicam ex ipso Platone critice examinatam intelligere, et recentiores fabulas de Platonica psychologia, quales Galeus aliique exhibuerunt, a genuinis Platonicis distinguere cupiunt: in quibus longius morari, ad hunc locum non pertinet.

pag. 713. lin. 18. *Ei tribuit.* Etiam hic lector veritatem sitiens, veramque Platonis mentem de animae origine cognoscere cupiens ad Crispvm ablegandus est, qui, subtilibus rationibus Platonicis adhibitis, hanc mediatam animarum dependentiam a Deo exposuit [g].

pag. 718. lin. 29. *Et ad probabilitatem tandem reducat.* Maxime hoc loco notandus est paralogismus Platonis, qui eodem ratiocinio, quo Deum esse concludebat, nempe, quod caussa motus sit, animae quoque immortalitatem euincebat, non attendens, ita eam Deum fieri, et independentem. Plus itaque demonstrat in *Phaedone* et *Phaedro*, quam demonstrandum erat, quo nomine fortiter eum Crispvs iugulat, qui obscuro argumento Platonis, animam se ipsam mouere, lucem paulo clariorem accendit, ostendendo, cur Plato esse dixerit animum numerum, se ipsum mouentem, parum quidem, quod ille iudicat, feliciter. De quo argumento infra in Xenocrate adhuc p. 739. dicetur.

f) l. c. distr. I. p. 15 seqq.

g) Ibid. pag. 11.

AD

AD CAPITIS SEXTI SECT. II.

DE ACADEMIA VETERI.

pag. 732. lin. 10.

Particeps veritatis ex ratione. Ita ſcilicet fluctuantem incertitudinem de rebus ſenſibilibus, quam poſtea academia media admiſit, euitari poſſe, ſtatuebat Speuſippus, ſi admitteret, ex νοητοῖς ſiue intelligibilibus, quae imprimuntur per ideas, id rationis criterium rebus per ſenſuum experientiam impreſſum ſupereſſe, vt inde ad ipſum intelligibile aſcendendo, iudicium de ſenſibili fieri poſſet. Comparandus hic eſt GASSENDVS [a], qui obſeruat, ſi PROCLI in Euclidem [b] teſtimonio ſtandum, ipſum Platonem iam eundem in modum ſtatuiſſe: certe ita ſtatuere debuit, ſi conuenienter ſuo ſyſtemati loqui voluit. Decernebat enim, quae per ſe in ſenſus incurrunt, τὴν πίςιν, fidem, ſeu vim credendi aſſentiendique iis, quae percipiuntur ſenſibus, et ſenſibilium, quae non per ſe, ſed per imagines percipiuntur, τὴν εἰκασίαν, coniecturam, ſeu vim coniectandi ea, quae per illas percipiuntur.

pag. 737. lin. 17. *Quae gignunt certam rei diſtantiam.* Vidit iam GASSENDVS [c], Xenocratem, nomine rerum, quae ſunt extra coelum, non alias intellexiſſe, quam, quae ſunt dicta Platoni νοητὰ, intelligibilia vt puta quaſi exiſtentia in mundo intelligibili, qui ab hoc aſpectabili ſit, non ſane loco, ſed cognitionis conditione: ideoque eas cum Atropo comparauiſſe, quod Atropos ſit rerum intelligibilium, quod ſcilicet non transmutantur, Clotho vero ſenſibilium, et Lacheſis opinabilium. Comparandus cum his locus CHALCIDII in textu p. 737. adductus, ex quo luculenter videri poteſt, qualibus cum ſpectris et lemuribus illis concertandum ſit, qui technas araneas ingenio conſtruentes, dum ſubtile quid dicere atque ſtatuere conantur, ad eiusmodi λεπτολογίας delabuntur, quae multum ſonantes nihil dicunt.

a) Logic. L. II. c. 4. Opp. T. I. p. 78. b) L. I. c. 5. c) loc. cit.

AD CAPITIS SEXTI SECT. III.

DE ACADEMIA MEDIA.

pag. 746. lin. 10.

Autolycum mathematicum inuiſit. Diligenter et erudite, quod ſolet, de Autolycis, maxime vero, de mathematico, diſſeruit, magnum hodie academiae Iuliae ornamentum, S. Reu. Io. BENEDICTVS CARPZOVIVS [a], quo

a) In diatribe ad Kuſtnerum, Lipſ. 1744. edita.

quo non contemnendam lucem, aliquot hiſtoriae literariae veteris locis accendit. Autolyci Pitanaei vita proprie in hiſtoria mathematica exploranda eſt [b], haud obſcurum enim nomen inter ſui temporis mathematicos nomen fuit. Vixit autem Theophraſti, Arceſilai et Euclidis temporibus, fuitque triginta circiter annis primo minor et quadraginta fere Euclide maior, quod in aetate Theophraſti μακροβίῳ non magnopere eſt mirandum: vnde falſus eſt VALERIVS MAXIMVS [c], qui eum Platoni coaeuum facit. Probabili vero cum coniectura ad Olymp. CX. atque ad A. A. C. N. CCCXL. collocat Carpzouius, quo tempore etiam Timonem Phliaſium Sillographum vixiſſe, ex DIOGENE LAERTIO conſtat. Ceterum, dum Pitanaeum Aeolidis dicit, a Pitane Laconiae [d] diſtinguendum eſſe, manifeſtum eſt.

Ibid. lin. 11. *Cum quo Sardes eſt profectus.* Magnae et celebres erant Sardes, vrbs Lydiae famoſa [e], philoſophorum olim hoſpes, quam mature conſtat, philoſophos peregrinantes hoſpitio excepiſſe, et philoſophos non infimi nominis produxiſſe, inter quos noti apud veteres Philiſtio Sardianus, duo Diodori, et inclinante ſeculo Eunapius Sardianus, Chryſanthius, Beronicianus, Oribaſius aliique: quod non eſt magnopere mirandum, cum reges apud Sardianos mathematicae peritos fuiſſe conſtet [f], et magos Sardibus celebratos eſſe legamus [g]. Ex quibus omnibus facile coniicere licet, Arceſilaum eruditionis et philoſophiae addiſcendae cauſſa Sardes peregrinatum eſſe. De Autolyci ſcriptis mathematicis ex veteribus adeundus eſt PAPPVS [h] Alex. ex recentioribus FABRICIVS [i] et CARPZOVIVS [k].

pag. 749. lin. 14. *HVETIVM, BAYLIVM.* His addendus, ἰσωρικώτατος GASSENDVS in *philoſoph. rat.* [l] ſ. logica, quae *primam partem ſyntagmatis phil.* exhibet.

Ibid. lin. vlt. *not. v. l. c. c. 14. p. 98.* Maximopere autem heic conſulendi veteris Scepticiſmi enarratores, SEXTVS EMPIRICVS [m]; LAERTIVS [n] et commentatores ad haec loca, GASSENDVS [o] et MENAGIVS [p], quod alii recentiores ſecuti ſunt. De quibus tamen omnibus, cum infra, de ſecta Sceptica ſiue Pyrrhonia agentibus plura dicta ſint, quae ad hunc ſcopum poſſunt ſufficere, illis hoc loco alia non addimus. Sectam enim vtramque in potioribus conuenire, eundemque finem vrſiſſe, luculenter ibi demonſtratum eſt.

b) Conf. VOSSIVS de Scient. math. c. 33. §. 14.
c) L. VIII. c. 12.
d) Pitana Laconiae ad oram Macedoniae maritimam ſita eſt, Aeoliae in Aſia ſita eſt, haud procul a Cayci oſtio. De vtroque vid. CELLAR. not. orb. antiqui T. I. p. 1207. T. II. p. 72.
e) CELLAR. l. c. T. II. p. 125.
f) Vid. CICERO, in Cat. mai. c. 17.
g) Conf. CARPZOV. l. c. p. 18.
h) In collect. math. L. VI. p. 129.
i) Bibl. Graec. T. II. p. 85.
k) loc. cit. p. 20.
l) L. II. c. 2. ſ. 1. Opp. p. 69 ſeqq.
m) Pyrrh. hyp. L. I. c. 15. FABRIC. ad h. l.
n) Lib. IX. ſ. 71 ſeqq.
o) loc. cit. p) ad l. c. Laërt.

AD

AD CAPITIS SEXTI SECT. IV.
DE ACADEMIA NOVA.

pag. 760. lin. 16.

Quem et Philocomum nominant. Ita in veteri marmore, inſcriptum notauit Io. Faber [a]: καρνεάδης φιλοκώμυ Κυρηναῖος, vnde Epicomi nomen per errorem poſitum eſſe a quibusdam coniicit. Nobis ſtudio ideo dictum per Paranomaſiam, probabile eſt, deſumta a Philocomi praenomine, alluſione ad commeſſationes, quas ſequebatur parens Carneadis. Epicomus enim Plutarcho, Alciphroni aliisque audit commeſſator, conuiuiis et commeſſationibus deditus, vt κραπαλόκωμον Ariſtophanus dixit ebrium bacchantem et commeſſantem.

Ibid. not. c. lin. vlt. *Effigies eius occurrit in Laërtio Meibomii et Gronouii theſauro.* Tertius ectypus inter Fvlvii Vrsini occurrit [b], Farneſiano ſimilis. Aliquoties autem Carneadis imago ſculpta et marmore expreſſa eſt, tum iunioris, tum aetate grauis: nec inepta eſt Fabri [c] coniectura, Romanos ob inſignem memoriam et dicendi vim in Carneadis admirationem raptos, cum inſuper elegantiae et ornatus ſtudioſus valde eſſet [d], aliquoties eius effigiem expreſſiſſe. Certe frequentem et notam fuiſſe Carneadis imaginem, ex Cicerone conſtat, qui videndus. Imago Carneadis Vrſina et Farneſiana, ſi non eadem eſt, decrepiti ſenis faciem refert, iunioris meminit Faber, qui videndus.

Ibid. not. h *Exerc. miſc. in Opp. Iuliani c. 8.* Vid. eius editionem *Opp. Iul. p. 376 ſeq.* diligenter ille, vt ſolet, collegit loca Ciceronis, ex quibus colligi poteſt, conuerſatum fuiſſe Carneadem cum Antonio, Craſſoque, et adhuc in viuis fuiſſe A. V. C. IↃCLII. cum ageret Antonius aetatis annum XLII. Craſſus XXXVII. cum tamen ſecundum Apollodorum annus mortis Carneadis incidat in A. V. C. IↃCXXVI. Cum autem annus legationis Carneadis ad Romanos in annum V. C. IↃXCIX. vel, ſecundum Pavsaniam [e], in annum IↃCIII. incidat, ſequitur, in decrepita tantum aetate et nonagenario proximum demum Antonium Craſſumque Carneadem conueniſſe, eumque paulo poſt conſuetudinem cum Antonio in viuis eſſe, deſiiſſe, ſub annum V. C. IↃCLIII. aetatis XC. Ita quidem κριτικώτατος Petauius, qui ſi deſerendus eſt, abiicienda quoque

a) In comm. ad imagines ill. vir. ex Vrſini bibl. p. 24 ſeq.

b) N. XLII.

c) loc. cit. p. 25.

d) Contrarium ex Laertio affirmat Faber l. c. ſed is verba Diogenis L. IV. ſ. 63. non recte inſpexit. Narrat is; καὶ ἐκόμα καὶ ἔτρεφεν ὄνυχας, ἀσχολίᾳ τῇ περὶ τὰς λόγυς, quibus indicat, adeo ſtudiis et dicendi curae inuigilaſſe, vt comam ſineret praeter morem creſcere et comatus eſſet, itemque vngues, quos non praeſecabat: quod non ornatus, ſed negligentiae ſignum eſt, ex ſtudiorum contentione, de qua infra Valerii Maximi teſtimonium adduximus. Faber autem verbum κομάειν, quod adhibuit Laërtius, cum κομμόειν, quod ornatum et fucum ſuperuacaneum adhibere ſignificat, vel confudit, vel lectionem corruptam in Laërtio ſecutus eſt.

e) In Achaicis p. 216.

que est Ciceronis in hoc loco auctoritas, dicendumque, eum, cum dissertationes illas fingeret, ad rationes chronologicas curiosius non attendisse: id quod in eiusmodi colloquiis ex ingenio confictis, apud veteres, Platonem, Plutarchum aliosque saepius occurrere norunt, qui in eorum lectione paulo attentius sunt versati. Cui olim nos sententiae subscripsisse nondum poenitet, mereturque ista obseruatio in chronologia historiae literariae veteris probe expendi, ad eamque attendi.

pag. 764. lin. 3. *Ad alteram philosophicae historiae seruamus.* Inquisiuimus ibi [f] diligenter in tempus legationis Atheniensium ad Romanos, cui interfuit Carneades, quae omnino hic conferenda sunt.

f) Per. II. L. I. c. I. §. 4. 5. p. 7 seqq. Comparanda vero de hoc legationis tempore etiam S. Reu. CARPZOVII diligentia, in diss. de Critolao Phaselite.

AD CAPVT SEPTIMVM.

DE SECTA ARISTOTELIS, SIVE PERIPATETICA.

SECTIONEMQVE PRIMAM.

DE ARISTOTELE EIVSQVE PHILOSOPHIA.

pag. 777. not. p. lin. 3. a fin.

Consulenda sunt. Laudat quoque HERMANNI CONRINGII orationes *de Aristotele Helmestadii 1633. 4.* vulgatas [a], B. G. STRVVIVS [b], quas cum non viderimus, non habemus, quod lectori de illis pollicendum sit, nisi quod optima quaeuis a tantae eruditionis et accurationis viro possint expectari. Dictas esse in laudem Aristotelis, docet nos NICERONIVS [c], in quem quomodo affectus fuerit, suo loco [d] ex instituto de Conringio differentes, ostendimus.

pag. 778. lin. 4. *Qua posset ratione proscinderet.* Secutus est Patricium GASSENDVS [e], qui cum res Aristotelis mira libertate excusserit, attentis exhibet legentibus occasionem multa accuratione res Aristotelis expendendi. Quod vero de Patricio monuimus, de Gassendo quoque repetendum est, quem vtrumque interdum in castigando Aristotele nimium fuisse, negari nequit. Suum cuique!

pag. 780. lin. 19. *Aram ei erexerit.* Videndum de ea re pec. schediasma PREVSERI supra ad p. 654. iam adductum.

pag. 787. lin. 24 *In Lyceo consedit.* Omnium diligentissime pleraque memorabilia de Lyceo collegit, digessit et examinauit, (non visis ob

a) Vid. quae h. l. not. y. notauimus,
b) Biblioth. phil. P. I.
c) Memor. P. XV. p. 219. ed. Germ.
d) T. IV. p. 330.
e) In exerc. parad. aduers. Aristot.

ob raritatem B. Io. Andr. Schmidii vel ſi mauis, cui iſta diſſertatio debetur B. Philippi Iacobi Crophii de ea collectaneis [f]) vir conſultiſſimus atque literatiſſimus Franciscvs Dominicvs Haeberlin ICtus hodie in Academia Helmeſtadienſi celeberrimus, quem honoris meritorumque cauſſa nominamus, in erudito ſchediaſmate *de Lyceo* [g]. In quo tamen dum monet [h], falſo a nobis, teſte Suida adducto in germanico hiſtoriae philoſophicae opere [i] dici: poſt Socratem Platonem, antequam in academiam ſe conferret, in Lyceo quoque docuiſſe, a mendo typographico deceptus, praeter rem nos erroris accuſauit. Extat diſertum eius teſtimonium apud Svidam, qui in Socratis vita [k]: φιλοσόφους δὲ εἰργάσατο Πλάτωνα, ὃς καταλιπὼν τὸ Λύκειον (τόπος δὲ οὗτος τῶν Ἀθηνῶν) μετήγαγεν τὴν σχολὴν ἐν προαστείῳ, τῇ Ἀκαδημίᾳ προσαγορευομένῃ, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Ἀκαδημαϊκοὶ φιλόσοφοι προσηγορεύθησαν μέχρι Ἀριστοτέλους. Quibus verbis manifeſte, non Socrates, qui interdum more ſuo loca publica obiens in Lyceo quoque diſſeruiſſe videtur, (quod vir laudatus ex Platonis *Eutydemo* obſeruauit) ſed Plato ante Academiam in Lyceo docuiſſe dicitur. Quod tamen ipſum, cum veteres reliqui taceant, vix ſe nobis perſuadet; certe auctoris anonymi, quem exſcripſit Suidas, fidei relinquendum eſt.

pag. 790. lin. 24. *Nec ordo et ſeries euentuum a Deo mutari poteſt.* Haec de inflexili et inexorabili fati, vt ex antecedentibus intelligitur, Ariſtotelici, ſiue, neceſſitatis lege, intelligenda ſunt. Malumus nunc, ad euitandam ambiguitatem legi: ſi nec ordo et ſeries euentuum reſpectu prouidentiae diuinae cum precibus et ſacrificiis connectitur, nec plane cura hominum tangi poteſt motor primus, ad ſe ipſum intuendum totus conuerſus.

pag. 793. not. z. *Inter Fuluii Vrſini imagines ex marmoribus.* Extat n. 35. editionis a Theodoro Gallaeo curatae, quam commentario inſtruxit Ioannes Faber, qui ad has imagines pluſcula congeſſit, veteri literaturae lucem foenerantia. Is ad Ariſtotelis imaginem delatus, obſeruat, Vrſinianam palliatam eſſe, more philoſophorum, paulo minorem media ſtatuarum magnitudine, cuiusmodi ſint quaedam aliorum philoſophorum imagines; vnde argumentum colligit, fuiſſe illam ornandae bibliothecae cuidam potius deſtinatam, quam villae. Vnde coniecturam, cuius et nos in hac nota meminimus, repetit, fuiſſe illam ipſam, quam Titus Pomponius Atticus domi ſuae in radicibus montis Quirinalis (vbi etiam rudera iſta effoſſa ſunt) habuit, de qua in epiſtola in textu citata agit Cicero. Imagines hae Ariſtotelis omnes tonſae raſaeque apparent, quod cum affectatae elegantiae ſtudio ſatis conuenire putant, qui ob hanc molli-

f) In diſſ. de gymnaſiis literariis Athenienſium ſub praeſidio Schmidiano ab eo congeſta, quae cum prorſus diſparuiſſet, laudabili eam conſilio adiecit filius Chr. Fr. Brvckervs Scip. Aqviliano de placitis phil. ante Ariſtot. In ea diſſ. p. 225 ſeq. plurima ad Lyceum ipſiusque Ariſtotelis eiusque ſectae hiſtoriam facientia attulit vir diligentiſſimus.

g) Quod cum gymnaſio Goettingenſi iucunde atque erudite 1741. comparauit.

h) pag. 11.

i) T. I. p. 597. not. oo.

k) T. III. p. 351.

mollitiem inuiſum factum eſſe Platoni Ariſtotelem perhibent. Certe imagines Ariſtotelis comatae et barbatae nihil habent veriſimilitudinis.

pag. 804. lin. 2. *Neceſſe fuit, veterum ſententias partim corrumpere.* Quod hoc loco ſtrictim diximus, ea a nobis allatis exemplis demonſtrata ſunt in *annotationibus ad AQVILIANI librum de placitis philoſophorum ante Ariſtotelem* [l], quae ſi ita lectori viſum fuerit conſulere, non vacuum in hoc argumento eum dimittent.

pag. 804. lin. vlt. *Naturam rerum magis abſcondunt, quam exponunt.* Non omne quidem Ariſtoteli denegandum eſt bene de naturali ſapientia rerumque phyſicarum cognitione merendi ſtudium. Si enim fatendum quod res eſt, multa ille phyſices capita excutere aggreſſus eſt, de quibus ante illum philoſophos ne ſomniaſſe quidem veriſimile eſt: et imprimis hiſtoriae naturali operam ſuam addicere, eamque primus fere ſyſtematico quodam ordine tradere auſus eſt. Aſt fatendum tamen, multum mouendo, parum eum promouiſſe, hiſtoriamque naturalem innumeris fabulis repleuiſſe, tum quod aliena tantum pleraque fide tradita cognoſcere illi licebat, tum quod a cultri anatomici vſu et examine longius aberat, id quod innumeris erroribus apud eum, anſam dediſſe, luculentis exemplis demonſtrauit DANIEL CLERICVS [m]. In dogmatica autem naturalis philoſophiae parte dudum obſeruatum eſt acutiſſimis naturae et philoſophiae interpretibus MALEBRANCHIO [n], DV HAMELIO [o], PARCKERO [p] et aliis, terminis adhibitis partim nimium abſtractis et mere metaphyſicis, partim ambiguis et obſcuris, in rerum naturalium ſcientiam inuectis, multarum iſtis rerum, quas ipſe tamen forte ignorauit, et cognitionem affectare, et perplexam magis difficilemque notitiam reddere Ariſtotelem non dubitauiſſe [q]. Quod poſtmodum malum malo auctum eſt deteriori, cum ſcholaſtica gens, Peripateticam phyſicam in metaphyſicam aliquam ſcientiam commutatam innumeris inſaniae cumulis obruiſſet, quod peripaticum vulnus grauiter deſcribit VIVES [r], dignus, qui legatur. Ceterum comparari hac de re poteſt PAGANINI GAVDENTII diſſertatio *de contemtu veterum Ariſtoteleo,* quae, cum rarius occurrat [s], attentione digna eſt, quamuis

l) Obſeruatum p. 2. not. a. reprehendere inique et acriter Ariſtotelem omnes fere ante ſe philoſophos, quos ex Patricii obſeruatione enumerauimus, et Viuis, Voſſii, Moshemii, Gaudentii obſeruationibus roborauimus. Eius ſpeciale exemplum habes in enarranda Anaximandri ſententia de infinito, p. 8. not. h. in Empedoclis placitis ib. p. 142. 158. et in tota ſchola Pythagorea peruertenda, p. 114. not. d. p. 119. not. o. p. 126. not. b. Ad has ſtrophas contra philoſophos conſtruendas vſus eſt conceptibus metaphyſicis, de quibus veteres non cogitarunt.

m) Hiſt. medic. P. I. L. IV. c. 4. p. 271 ſeqq.

n) De la recherche de la veritĕ T. II. L. VI. ch. 5. p. 208 ſeqq.

o) De conſ. vet. et nouae phil. L. II. c. 1. T. I. Opp. phil. p. 606 ſeqq.

p) Diſp. de Deo et prou. L. V. ſ. 10. 11. p. 379 ſeqq.

q) Conf. Cel. HOLMANNVS phil. nat. proleg. §. 7. p. 9 ſeq.

r) De corr. art. L. V. p. 157 ſeqq.

s) Prodiit in coll. opuſculorum PAG. GAVDENTII, quae Piſis 1641. prodiit, et rariſſime occurrit. Ipſe Gaudentius vocat ſcriptionem exotericam: in qua multa erudite et ſobrie ad retundendum faſtum et ſectarium ſtudium Ariſtotelis ſequacium dicta ſunt, ſed exoterice. Maxime ſinem c. 1. p. 105. ab illis legi velimus, qui σοφῷ φαρμάκῳ opus habent, ad ſanandum ab Ariſtotelomania ſyncipud.

uis more ſuo eam magis effuderit, quam cum cura ſcripſerit. Exemplis enim is quoque luculentis oſtendit, male in plerisque accuſari veteres ab Ariſtotele; et hunc eius morem fuiſſe, vt in omnibus prorſus controuerſiis arbitrum cenſoremque ageret, etiam eorum, quae non nouerat.

pag. 806. lin. 1. 2. *Diſſeritur per ſyllogiſmum, vel demonſtratiuum et analyticum, vel topicum et dialecticum.* Diſtinctio iſta logicae Peripateticae vniuerſalis nititur diuerſo fine, ad quem ſyllogiſmus, ſiue ratiocinatio logica dirigitur. Is cum in genere ſit legitima rei cognitio, duplex neceſſario datur; et alia quidem accurata, firma et ſolida, aut tanta ſaltem, quanta pro rei natura haberi poteſt, quaeque ex ipſa rerum, de quibus agitur, eſſentia hauſta eſt, alia vero popularis, non accurata, non firma, non ex ipſa propria et vernacula rerum natura deducta. Illa ἐπιςήμην gignit, haec δόξαν. Illa eſt καθόλȣ καὶ δἰ ἀναγκαίων, et ἀμετάπτωτον, rerum vniuerſalium et eſſentialium, quae neceſſario conſequuntur, haec ἀβέβαιος, infirma et non ſatis certa opinio cum dubitatione coniuncta. Nihil hic noui habet Ariſtoteles, ſed a Platone id accepit, ſuoque cothurno adaptauit. Ita enim de ideis quoque ſuis et de materia is docuit. Itaque ex abuſu Dialecticae nomen pro συνονύμῳ logicae accipitur, id quod contra ſcopum methodumque Stagiritae eſt, qui topicam ab analytica accurate diſtinxit. De qua re conſulendus eſt, qui docte in ea verſatur NELDELIVS [t].

pag. 811. lin. 12. *Haec in logica Ariſtoteles conſtituit.* Ob hanc tum ratiocinandi, tum coniiciendi artem, logicae inuentionem ſibi tribuit Ariſtoteles; qui in fine organi [u] diſerte: ταύτης τῆς πραγματείας ȣ͗ τὸ μὲν ἦν, τὸ δὲ προεξηργασμένον, ἀλλ' ȣ͗δὲν παντελῶς ὑπῆρχεν. *Negotii nunc a nobis inſtituti non pars quaedam iam ante inuenta erat, pars altera non erat, ſed omnino nil in eo genere traditum extabat.* Quae quidem oſtentationem philoſophi ſatis euidenter probant, non tamen ita intelligenda ſunt, ac ſi omnem ratiocinandi artis inuentionem ſibi ſoli tribuiſſet. Alio enim loco non negat [x], Zenonem Eleatem hanc ſibi primam gloriam vindicare. Vnde et reliqua, quae antecedunt et ſequuntur, in textu Ariſtotelis legenda ſunt, in quibus iactanter quidem, vt ſolet, vel de elenchis ſophiſticis, vel de tota tractatione dialectica loquitur, aſt vnam tantum, ſecundum loca dialecticae, differendi artem intelligit, eamque ſophiſtarum differendi arti opponit, qui exemplis magis, quam praeceptis vera, falſa, quomodocunque occurrebant, ſolebant tradere, nulla artis, praeceptorumque ratione habita, vnde mitius haec Ariſtotelis verba intelligenda ſunt.

pag. 811. not. y. *Dudum meditamur.* Quae quoque Lipſiae cIↄIↄCCLVI. cum annotationibus noſtris prodiit. In quo libro, cum ea, quae hac th. I. et II. dicta ſunt, luculenter ſint explicata, lectori plura cupienti ipſae hae paginae

t) De vſu Organi Ariſtotelici P. II. c. 3. pag. 22 ſeqq.

u) De elench. ſoph. L. II. c. 17. p. 813. ed. Pac.

x) Conf. GASSENDVS, log. c. 2. T. I. Opp. p. 38. 39. qui exemplis id probat.

paginae adeundae ſunt. Conſuli autem non ſine fructu praeter eum poteſt GASSENDVS [y], qui veterum phyſicorum placita, qualitates principiis rerum ineſſe ſtatuentia integro capite erudite enarrat, multamque, quae Aquiliani tractationi deeſt, lucem argumento affundit.

pag. 814. lin. 29. *Vt res omnes oriantur.* Valde confirmamur in hac coniectura, cogitantes, materiae, ſecundum Ariſtotelem, imprimi rationes ſeminales, σπερματικȣ̀ς λόγȣς, ex quibus infinita rerum et ſpecierum varietas in materiam qualitatibus omnibus expertem inducatur, eamque neceſſario ineſſe, nec tamen ad Deum ex mente Stagiritae eſſe referendas, quod Plato, ideas commentus, faciebat. Eam vero, quae haec ſeminalia principia materiae imprimeret, naturam eſſe, ideo dicebat, quia ita principium licebat aſſignare, quo ex motu vniuerſo impreſſo, rerum formae exiſterent: quodque nexum inter ſyſtema mundi et materiam efficeret, cum eum ex ſinu primi motoris, ſiue Dei, deriuare, vi ſyſtematis, rationes ſeminales ab hoc fonte excludentis, non poſſet. Ita vero patet quoque, materiam primam Ariſtotelem non nudum conceptum metaphyſicum, vel abſtractionem mentalem, ſed tanquam principium poſitiuum poſuiſſe, in quod natura, vniuerſi leges ſecuta, rationes ſeminales imprimeret. Prodiiſſe hanc ſententiam ex ſyſtemate dualiſtico, pulchre vidit accuratus veteris philoſophiae interpres IACOBVS THOMASIVS [z].

pag. 816. lin. vlt. *CLAVDIVS BERIGARDVS.* Extat locus in *Circ. Piſanis in octauum librum phyſicorum Ariſtotelis*; et legi meretur [a], quia rationes contrarias inuicem ponderat, maximeque id agit, vt oſtendat, Ariſtotelem motorem aeternum cum motu aeterno ſibi concipientem, ſibi ipſi contradixiſſe.

pag. 820. lin. 32. *Queunt inueniri.* Ex breui hoc naturalis ſapientiae Ariſtotelicae compendio ſatis quidem veteris philoſophiae ſtudioſus poteſt conuinci, Stagiritam non tantum in hac philoſophiae parte pleroſque veterum ſubtilitate ſuperauiſſe, ſed naturali quoque ſtudio multa addidiſſe, a philoſophis vel plane ſilentio praetermiſſa et intacta relicta, vel obiter tantum memorata, et ὡς ἐν παρόδῳ: quae clarius intelligeremus, ſi ſcripta Ariſtotelis omnia ad noſtram aetatem potuiſſent peruenire: ſed imprimis laudandus eſt conatus hiſtoriae naturali per exempla et experientiam certius aliquod fundamentum ſubſternendi, eique demum phyſicam quandam ſyſtematicam inaedificandi. Quod exemplum, pulchre monet cel. HOLLMANNVS [b], imitari eius ſectatores potius, quam caecam dictis eius fidem adhibere debuerant, quo pacto laetior dudum huius ſcientiae effulgere facies potuiſſet. Quanquam autem hoc pacto Ariſtotelem laude ſua etiam in hac parte non priuandum eſſe, recte cenſent iudices

y) Phyſ. Sect. I. L. III. c. 2. Tom. I. Opp. p. 234 ſeqq.

z) Orat. XIII. quae de Platonicis ideis exemplaribus agit p. 290 ſeqq. Vocat is hoc principium, naturae potentiam, nempe reſpectu habito ad relationem vniuerſi.

a) Vid. imprimis Circ. XVIII. p. 111 ſeq. quae poſtea ad libros de coelo et mundo delatus pluribus vrget.

b) Proleg. phyſic. §. 6. p. 8 ſeq.

dices aequi et periti, fatendum tamen, tum eius aetatis conditioni et circumſtantiis, et imprimis obſeruationum ab aliis quoque factarum inopiae et paucitati, tum ingenio quoque Ariſtotelis, quod ex Platonis academia in Lyceum deportauit, nimis metaphyſico, notionibusque abſtractis et magnam partem ambiguis atque obſcuris aſſueto adſcribendum eſſe, quod non elegantiorem diſciplinae naturalis faciem nobis exhibuerit, rerumque loco multarum, quarum ignorantiam fateri praeſtitiſſet, explicationi terminorum potius nouorum, metaphyſicorum, et, ſi fatendum, quod res eſt, nihil ſignificantium ſaburram ſubſtituerit, et ita phyſiologiam veterum, licet mancam et in multis fictitiam, planam tamen et intelligibilem in atram quandam metaphyſicarum ſpeculationum ſyluam conuerterit, ex qua poſtea per tot ſecula materiem petiiſſe innumeros philoſophos de natura rerum ſollicitos omnino miraculo ſimile eſt, merenturque alio, et commodiori loco cauſſae eius rei penitius explorari et exponi, quam in hac breuitate praeſenti nobis licet. Expendenda tamen ſunt, quae in ſecundo, tertio et quarto tomo huius hiſtoriae de incrementis philoſophiae Peripateticae monuimus.

pag. 826. lin. 32. *Theologiam quandam naturalem atque philoſophicam exhibuit.* Nomen metaphyſicae apud Ariſtotelem ipſum non occurrit, ſed diſcipulis eius debetur, ex quibus imprimis Andronicum Rhodium auctorem fuiſſe, coniicit GASSENDVS [c], neque tulerunt ſcripta iſta philoſophi metaphyſicae nomen, ſed τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ in plurali numero appellata ſunt, recteque obſeruat cl. HOLLMANNVS [d], nomen metaphyſicae in ſingulari numero ſcholaſticis antiquioribus deberi, qui craſſa Graecarum literarum ignorantia laborantes, hoc nomen ſingulare ex veteri appellatione effinxerunt, qua de re paſſim viri docti, et in his eruditus Peripateticae philoſophiae interpres PICCARDVS [e], conſulendi. Scopus autem erat philoſophi, in his metaphyſicorum tractationibus, celeberrimam iſtam quaeſtionem penitius, quam a phyſicis, Ariſtotele aetate ſuperioribus non ſatis accurate tractatam credebat, excutere: num praeter res ſenſibiles, perpetuo fluentes, qualem plerique veterum phyſicorum materiam eſſe ſtatuebant, in rebus omnibus principium detur aliquod per ſe ſubſiſtens perpetuumque, quodque ſit fons illarum rerum, cauſſaque earum ſubſiſtat? Vnde de ente, prout ens eſt, eiusque primis cauſſis principiisque tractat, et philoſophiam quandam primam conflat, in qua ea, quae naturale transſcendunt, poſſint conſiderari. Quod occaſionem dedit eruditiſſimo HOLLMANNO [f], omnem horum librorum metaphyſicorum conſtructionem et connexionem luculento et eleganti compendio enarrandi, omnemque metaphyſicae ſapientiae Ariſtotelis campum ſuccincte

c) Syntagm. phil. c. 9. T. I. Opp. p. 27.

d) Proleg. metaph. §. 2. Tom. II. Opp. phil. p. 545 ſeq.

e) Iſag. in lect. Ariſt. c. 26. p. 259 ſeqq.

f) Comparari meretur IAC. THOMASII hiſtoria metaphyſ. erotematibus metaphyſicis ſubiuncta p. 70 ſeq. et CHRIST DREIERVS de phil. prima p. 48 ſeq. SONER in metaph. Ariſt. p. 3. DVRKIVS ad l. c. Piccarti aliique.

cincte percurrendi, quem post alios in his non perfunctorie, sed nimis subtiliter et prolixe versatos legisse neminem harum rerum curiosum poenitebit.

pag. 832. not. z. lin. vlt. *Historiam atheismi molitur.* Incubuisse hunc Aiacem in spongiam, et dudum praeclare meditata mortem nobis viri optimi et dum viueret, amicissimi, praeripuisse, merito dolemus.

pag. 839. lin. 27. *Merito a nobis praetermittuntur.* Digni tamen sunt libri Aristotelis, qui ob variam doctrinam attente legantur, sed cum, ad sui temporis imperia et respublicas respexerit, multam ex historia veteri lucem expectat, quam qui ei accendere suis commentariis ategerint viri docti, enarrant STRVVIVS atque cl. KAHLIVS [ff], qui consulendi.

ff) Biblioth. philos. P. II. c. 2. §. 3. p. 147 seqq. Commendari autem meretur CONRINGII introductio in polit. Aristotelis.

AD SECTIONEM II.

DE SVCCESSORIBVS ARISTOTELIS.

pag. 840. lin. 26.

Ad Aristotelis mentem conformauisse. Purius et limpidius fontes Lycei philosophicos fluxisse, quamdiu Theophrastus, vir μακρόβιος, vixit, huncque in plerisque, si physica excipias, sequeretur Strato, facile nobis persuadet diuturna Theophrasti cum Aristotele conuersatio, cuius inde placita ad eius discipulos transmissa sunt, quod tamen non ita intelligendum est, quasi κατὰ πόδα Stagiritae vestigiis institerint; nam et sibi etiam statuendi ius aliquod vindicasse, veteres non negant; ast id sobrie magis, et parcius factum esse, circumstantiae produnt; certe Strato adhuc optimi Peripatetici nomen apud SIMPLICIVM [a] meruit. Ex loco autem quodam CICERONIS [b] ingeniose coniecit PATRICIVS [c], Hieronymum Rhodium primum fuisse, qui a Peripatetica doctrina totus deuiauerit, eamque cum alienis miscuerit: certe et tempus suadet et placita horum philosophorum Pythagorea et Stoica suis philosophematis admiscentium, eos Aristotelis libros non vidisse, nec legisse. Vnde notanter eodem loco TVLLIVS: *Sumus igitur contenti his* (Aristotele, Theophrasto, Nicomacho) *namque horum posteri meliores illi quidem mea sententia, quam reliquarum philosophiae disciplinarum, sed ita degenerant, vt ipsi ex se nati esse videantur.* Sed et alia in hoc *de finibus* libro habet Cicero, ex quibus discimus, sequiores Peripateticos post Theophrastum ausos fuisse contra Aristotelem sentire

a) In libr. I. de coelo, comm. 86. vbi tamen non negat, Stratonem in nonnullis aliter statuisse quam Aristotelem, quale est, quod contra eum statuit: animam non solum irrationalem moueri, sed etiam rationalem, quia motus sint animae actiones.

b) Lib. V. de finib.

c) Disc. Perip. T. I. L. XII. p. 157.

ſentire, et aliarum in quibuſdam ſectarum placita ſequi, quem eo tempore morem fuiſſe magni nominis virorum, Patricivs recte monuit, qui plures Peripateticos ex veteri Lyceo nominat, qui hanc ſtatuendi et ab Ariſtotelis placitis diſcedendi libertatem ſecuti ſunt.

pag. 841. lin. 4. poſt, *ſubiicimus*. I. In logicis ſtatuit, criterium eſſe et ſenſum, et intellectum, et, quod euidens eſt, τὸ ἐναργὲς; in hoc tertio a magiſtro Theophraſtus ſeceſſit, vel potius ſententiam eius illuſtrauit et plenius explicuit.

pag. 848. lin. 3. a fin. *Qualitatibus rerum proprias formari et perfici.* Recte haec, ſi veterum teſtimonia ſequimur, Stratoni tribuuntur: aſt, hanc Stratonis phyſiologiam iterum curis poſterioribus recogitantibus nouas nobis obortas eſſe nebulas, non diffitemur. Nondum enim ex hac, quam hoc loco dedimus, explicatione, conſtat, quid naturae latentis nomine Strato intellexerit, quam craſſis ſatis tenebris immerſiſſe, omnino fatendum eſt. Et facile quidem concedi poſſe putamus, Stratonem ipſum neſciuiſſe, quid naturae nomine intelligi velit, ſed vt haberet, propriam Venerem, cui dicere poſſet, tu mihi ſola places, vocem nihili, conceptumque vagum et indeterminatum pro principio admiſiſſe: verum, cum ita hiſtoria philoſophiae Stratonis caligini immerſa maneat, cogitandum tamen eſſe de ſenſu veriſimiliter Stratonis naturae ſubiiciendo nemo erit veteris ſapientiae naturalis indagator paulo curioſior, qui non iudicauerit. His dum cogitatione immoramur, a veriſimilitudine non recedere tandem nobis viſum eſt: Stratonem in Lyceo Ariſtoteleis principiis innutritum, iſta naturae aſſertione a Stagiritae mente non adeo procul receſſiſſe: cumque Lycei princeps a materia in formando mundo non tantum omnem Dei operationem ſeparaſſet, omnesque formas, et principia ſiue ſpecies diuinitus impreſſas et ideas procul eſſe iuſſiſſet, ſed ſyſtema quoque atomiſticum et particularum minimarum conuerſum reieciſſet, ad explicandum autem rerum omnium ortum λόγυς σπερματικὺς, ſiue rationes ſeminales introduxiſſet materiae immerſas, iisdemque naturae voce ſignatis rerum ſingularium originem obſcure ſatis inaedificaſſet, vt ſupra obſeruatum; Stratonem, hanc ipſam naturam Ariſtotelis noua explicatione, traditoque operationis in materiam modo illuſtrare voluiſſe, ſtatuendo, iſtam ſeminalium rationum, quae materiae ineſt, congeriem, quae et ſenſu et motu interno caret, caſum ſiue fortunam excitaſſe, vt commota rerum qualitates materiae imprimeret, quae ſemel caſu, (τύχῃ) e materia eductae deinde naturae (φύσις) conditione et motu entium permanentiam efficerent [d]. Haec vt phyſiologiae Peripateticae ſunt conformia, et naturam Ariſtotelis in clariori luce ponunt; ita nihil habent, quod non ſyſtemati Stratonis facile queat adaptari, quo pacto ipſa Stratonis phyſiologia vere Peripatetica eſt, ſed nouo lumine illuſtrata, poſthabito

d) Luculento iconiſmo difficiles has nugas perſpicuas reddidit Iac. Thomasivs de exuſt. mundi Stoica Diſſ. II. §. 10 ſeqq. p. 30 ſeqq. et in Diſſ. de ideis Platonicis, docte explicuit.

habito tamen Aristotelis motore primo, cui τύχην substituebat. Ita, putamus, luculentius omnia fluere, et perspicua fieri, vt possint quaerenti satisfacere. Verum hanc quoque explicationem tantum pro coniectura vendimus, lectorisque iudicio vlterius examinandam relinquimus.

pag. 849. lin. 4. a fin. *Ex materia relegauit.* Melius dicemus, ex mundo, omnique cum materia commercio; quo pacto ab Aristotele secessum fecit, longiusque progressus, ne motum quidem, quem in materia esse imprimique a primo motore Aristoteles statuebat, poterat admittere, sed incognitum principium τύχην, casum et fortuitum concursum, nihil significante voce addebat. Et hoc quidem idem illud est, quod in adducto loco Plutarchus dixit τὸ κατὰ φύσιν ἕπεσθαι τῶν κατὰ τύχην.

pag. 850. lin. 7. *In qualitatibus inter se mixtis.* Quae tamen cum rationibus seminalibus non confundi debent: itaque hic de natura, quatenus vniuersum designat, non vero, quatenus est principium physiologicum, sermonem esse, necesse est, in quo vniuerso discrimina rerum efficiunt, vt possint dici quales?

pag. 852. lin. 26. *Vt supra dictum est.* Erudite more suo et eleganter *Critolai Phaselitae historiam* descripsit, multamque huius temporis historiae eruditae lucem intulit summe reuerendus Io. Bened. Carpzovivs [e], theologus hodie Helmestadiensis celeberrimus, in peculiari libello academico, cuius doctrinae vbertatem consulent, qui ex instituto Critolai huius res cognoscere cupiunt, et quae per omnes fere huius viri circumstantias memorabilia sunt, diligentius, quam solet fieri, rimantur: fere nihil enim diligentissimi commentatoris attentionem effugere potuit. Ex qua erudita dissertatione multa possent nostris addi, nisi instituti ratio obstaret, mallemusque apud ipsum elegantissimi ingenii scriptorem, quam apud nos legi, vnde ad hos fontes merito lectorem dimittimus: qui tamen cum adhibita singulari diligentia Critolai φιλοσοφέμενα ex tenebris, quibus laborant, educere non potuerit, tum veterum confusione, tum notionibus vagis Critolai impeditus, certiora ne nos quoque addere posse lubenter fatemur. Idem iam fassi sunt veteres, e quibus Tertvllianvs [f], se fontem animorum, quem quintam esse essentiam dixit Critolaus, Aristotelem secutus, nescire, qualis sit, fateri non erubuit.

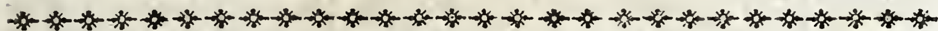
Ibid. lin. penult. *Internecinum inter philosophos et oratores fuisse odium vtraque parte alteri detrahente.* Non hanc oratorum et philosophorum dissensionem atque inimicitiam occasionem dedisse Critolao in ipsam artem rhetoricam insurgendi, contendit Cel. Carpzovivs [g], non enim legi a philosophis, qui erant digni isto nomine, veros itidem oratores odio habitos fuisse, vt potius, qui Critiae erant, aut Therameni, aut Lysiae, aut praestantissimis aliis, vt Isocrati, Demostheni, Hyperidi, Lycurgo, Aeschini, Dinarcho, Phalereo Demetrio similes, multum iis honoris

e) Lips. 1743. f) De anima. g) l. c. §. 6. p. 18.

honoris et gloriae a nobiliſſimo quoque atque diuiniore habitum fuiſſe philoſopho certum ſit, omnemque rixam aut rectis philoſophis cum peruerſis melioris indolis corruptoribus, ſophiſtis, aut cum philoſophis exilibus, ſtrigoſis, ineptis, imperitis, veris oratoribus interceſſiſſe etc. Quae facile ſubſcribimus viro eruditiſſimo, nec a veriſimilitudine quoque abhorrere putamus, quod addit, videri Critolaum propius aliquantum cum Ariſtotele, quem ex hac parte reliquerat Ariſto, feciſſe, quod iſte eadem acie mentis, qua rerum multarum vim et naturam viderat, multas, quae ad dicendi artem pertinent, regulas deſpexit, contemtimque habuit, id quod Clemens Alexandrinvs [h] teſtatur. Sed propterea nobis dica non ſcribenda erat, qui oratorum nomine non alios intelleximus, quam contra quos inſurrexit ſchola Socratica, et quibus vnicus rhetoricae finis fuit, de re quauis, quae credibilia ſunt, et perſuaſibilia, cum ornatu et vi inueniendi et eloquendi, differere. Quod illuſtraturus Qvinctilianvs, cuius locum [i] notauit ipſe quoque vir doctiſſimus, ad Gorgiae exemplum prouocat, qui apud Platonem perſuadendi ſe artificem in iudiciis et aliis coetibus eſſe dicebat, de iuſtis quoque et iniuſtis tractare, cui Socrates perſuadendi, non docendi concedebat facultatem. Inter hanc oratorum ſcholam, et philoſophos maximum odium interceſſiſſe, vetus hiſtoria huius temporis loquitur: qua de re ipſum Quinctilianum legere operae pretium eſt, fuſe in hoc oratorum genus inſurgentem, quod effecit, vt Plato et Ariſtoteles eam artem κακοτεχνίαν et κλεπτικὴν dicerent, verumque oratorem virum bonum eſſe debere poſtularent, vt virtutem et iuſtitiam in dicendo exerceat.

pag. 853. *Ariſtotelicum hoc de argumento dogma mire illuſtrantia.* Lucem vberiorem hic quoque accendit Carpzovivs [k] rationes Lycei de ea re ſtrictim exponens, qui conſulendus.

h) Stromat. L. I. p. 289.
i) Inſt. Or. L. II. c. 15. p. 114. ed. Obrecht. et deſideratiſſimus Gesnervs. Qui commode obſeruat, Critolaum ſecutum eſſe Ariſtotelem, huncque hanc mundi aeternitatem ſurripuiſſe Ocello Lucano.
k) l. c. p. 31.

AD CAPVT OCTAVVM.

DE CYNICA SECTA.

pag. 861. lin. 14.

Fuit autem Cynoſarge. Atticas antiquitates, quas praeſertim Athenienſium attigit Pauſanias, nemo fere melius tractauit, quam Ioannes Mevrsivs. Is enim peculiari libro, cui *Athenarum Atticarum* nomen praefixit [a], praecipuas Athenarum res ita enarrauit, vt more ſuo, non ſuis verbis, eas deſcriberet, ſed omnia fere veterum loca et relationes

a) Lugd. Bat. 1624. 4.

nes ipſis eorum verbis exhiberet, collectionem quaſi antiquariam magis, quam hiſtoriam antiquitatum Athenienſium daturus. Quare ex hoc praecipue fonte omnes fere hauſerunt, qui antiquitates Athenienſes deſcripſerunt, quarum nemo elegantius compendium dedit, quam POTTERVS [b], qui totus Meurſium ſecutus eſt. Eodem Meurſiano labore etiam in colligendo apparatu ad hiſtoriam gymnaſiorum literariorum vſus eſt B. PHIL. IAC. CROPHIVS [c], ita tamen, vt multa adderet, Meurſio non tacta. In hac diſſertatione, cum omnia fere, quae de Cynoſarge et Cyniſmo apud veteres dicta ſunt, comprehenſa inueniantur, ſine labore lector ipſos inde fontes deteget, vt aliis carere facile poſſit. Fuit autem Cynoſarge gymnaſium extra portas Athenarum, qualia loca campeſtria, non procul ab vrbis portis diſſita, philoſophi eo tempore amabant et frequentabant. Incenſa eſt triſti Muſis fato a Philippo, Demetrii filio, quod nobis narrat T. LIVIVS [d].

pag. 862. lin. 17. *Ex vtraque parte ciuitatis ius patebat.* Ius ciuitatis Athenienſis pro temporum diuerſitate diſtinguendum eſt. Ciuis enim initio erat, qui alterutro ex parente Athenienſis eſſet; aucto vero incolarum numero, ex Solonis lege, ii tantum pro veris ciuibus habiti ſunt, qui ambobus parentibus Athenienſibus nati eſſent. Abrogata tamen lex Solonis eſt, donec Pericles auctoritate ſua vſus, eam iterum populo perſuaderet, de quo videas PLVTARCHVM, qui tollendae eum legis auctorem iterum Athenienſibus fuiſſe, ait, quia liberos omnes legitimos amiſerat. Reuocata tamen eſt ab Ariſtophonte rhetore, in praetura Euclidis poſt electos tyrannos. Tantum vero huic iuri et dignitati tribuerunt, vt iure iurando pater teneretur profiteri, liberos legitime ſuſceptos fuiſſe. Plura de ciuitatis iure apud Athenienſes, eiusque varia fortuna attulit MEVRSII diligentia [f], qui conſulendus.

pag. 882. lin. 8. *Facile LAERTIO aſſerenti largimur.* Dignum eſt argumentum de decoro Cynico, quod accurate excutiatur; ſed facta prius hiſtorica certa conſtituenda ſunt, ex quibus non huius tantum, vel illius philoſophi Cynici viuendi ratio expendenda, ſed habitus quoque diſciplinae ſectaeque cum ea comparandus eſt, quo pacto multae fabellae veterum euaneſcent. Conferri de hoc argumento poteſt Cl. KAHLII *de decoro* diſſertatio [g], itemque STOLLII tractatio *de decoro contra Cynicos et Quackeros* [h].

b) In Archaeologia Graeca.

c) Adiecta eſt AQVILIANO, de plac. philoſ. ante Ariſt. p. 187. meruitque ab interitu et tenebris, in quibus deliteſcebat, reuocari. De Cynoſarge fuſe is agit p. 213 ſeqq.

d) Lib. XXX. c. 24.

e) In Pericle, AELIAN. var. hiſt. L. VI. c. 10.

f) In Themid. Attica L. II. c. 6. p. 73 ſeqq. de fort. Athenienſ. c. 5. p. 31 ſeqq. quem alii, et in his POTTERVS archaeol. Gr. L. I. c. 9 p. 36. ſequuntur. De Solonis lege vid. ARISTOPH. aues p. 602.

g) §. 37 ſeqq. Edita Halae 1735.

h) Ien. 1725.

AD

AD CAPVT IX.

DE SECTA STOICA.

SECT. I.

DE ZENONE EIVSQVE PHILOSOPHIA.

pag. 894. not. l.

Videndus MORHOFIVS, STRVVIVS. Dedit ad Struuianos indices, ſicilimenta KAHLIVS [a], quae tamen et ipſa noua ſupplementa expectant. In Struuianis autem laboribus hiſce ordinem meliorem deſideramus, et calci arenam. Non omittendus autem etiam a nobis erat PETRVS GASSENDVS, veteris philoſophiae interpres feliciſſimus, qui in explicanda Epicuri philoſophia, quae tota Stoico ſyſtemati oppoſita eſt, non potuit non Stoicam philoſophiam, Zenoniſque imprimis placita in luce meridiana ponere, quapropter non in genere tantum, Zenonis hiſtoriam, cum de philoſophia vniuerſe ageret, tetigit [b], ſed in rationali quoque ſyſtematis ſui parte, de logica Stoicorum erudite diſſeruit [c], in phyſica autem parte etiam ſpecialium dogmatum Stoicorum ſummam et ſententiam non praeteriit [d], et quo pacto moralem ſapientiam Epicurus porticus philoſophis oppoſuerit, expoſuit, dignus, quamuis a pleriſque neglectus [e], qui ad hoc quoque philoſophiae hiſtoriae caput, conſulatur, cum perſpicuitatem cum doctrinae ſoliditate ſoleat coniungere. Minorum gentium Deos praeterimus, qui, non niſi centies dicta, recoquunt. Quod, vtrum de HENINGI FORELLI diſſ. *de Zenone* etiam verum ſit, etiam ne nunc quidem ſcimus, qui libellum hunc breuem, licet a nobis quaeſitum reperire non potuimus, cum huius generis ſcriptiunculae cito ſoleant euaneſcere [f]. Multa quoque ad Stoicae philoſophiae hiſtoriam facientia attulit B. PHIL. IACOBVS CROPHIVS, in erudita diſſertatione de gymnaſiis literariis Athenienſium [g].

pag. 895. lin. 9. *Compluresque libros, imprimis Socraticos.* Hoc caue de libris ab ipſo Socrate ſcriptis intelligas, ſed de libris a Socratis diſcipulis

a) Ad Tom. I. biblioth. philoſophicae p. 78 ſqq. p. 229 ſeqq.

b) T. I. Opp. p. 20 ſeq.

c) l. c. p. 49 ſeqq.

d) l. c. p. 247. 135. 137. 229. etc.

e) Cuius veram cauſſam in Operum Gaſſendianorum voluminoſa raritate et caritate latere coniicimus. Contemni certe Gaſſendus ipſe non poteſt, conf. quae infra Tom. IV. p. 518. de eo diximus, ipſa experientia edocti, quomodo per eum liceat in philoſophiae hiſtoria proficere.

f) Prodiit, quod ex STRVVII l. c. indicio nouimus Vpſal. 1700. 8. ipſe tamen vir doctiſſimus ſatis prodit, ſe quoque cum non vidiſſe, eſſeque haud facile reperiundum.

g) Quam recuſam dedimus ad calcem SCIP. AQVILIANI de placitis philoſ. ante Ariſt. p. 279 ſeqq. huic enim auctori, non B. I. ANDR. SCHMIDIO cum KAHLIO haec diſſertatio vindicanda eſt, quemadmodum is quoque ad c. II. p. 82. noſtram epiſtolam de fato Stoicorum perperam ad S. R. Schelhornium, ad quem ſcripta eſt, retulit. Conf. B. BAVMGARTEN. ad hiſt. vniu. orbis T. I. not. 43. p. 52.

pulis et ſecundum methodum et diſciplinam Socratis confectis, quales ſunt Xenophontei. Hos enim occaſionem dediſſe Zenoni conuertendi ſe ad philoſophiae ſtudium, refert LAERTIVS [h].

pag. 903. not. l. *LAERT. L. VII. ſ. 25.* Veriſimilius hoc dici putamus, quam quod GASSENDVS [i] habet, transſumſiſſe Zenonem aliquid ab Antiſthene, ob libros illius περὶ διαλέγεσθαι aliosque logici argumenti a Laërtio memoratos. Hos enim libros fuiſſe polemicos, et ἀντιλογικὰς, qui imprimis Platoni fuerant oppoſiti, adeoque differendi artem proprie non explicuiſſe, ipſe alio loco nos docet LAERTIVS [k].

Ibid. lin. vlt. *Vt harmoniam inde vniuerſi eliceret.* Non dubitandum eſt, Stoicorum parentem ad vniuerſam fere antiquorum phyſiologiam, et theologiam reſpexiſſe, et imprimis Orphica dogmata, quae totam Graeciam occupauerant, vel, ſi mauis, Aegyptiaca ob oculos habuiſſe. Iſtorum enim hominum placita ipſiſſimam phyſiologiam Stoicam, demtis adſcititiis et alienis, referre, ſupra [l], niſi toti cum magnis viris, qui idem dudum obſeruauerunt, coecutimus, euidenter euicimus, et contra murmura obloquentium roborauimus. Mirandum itaque haud eſt, quod eleganter obſeruauerunt eruditi *operis hiſtoriae vniuerſalis auctores Britanni*, coſmogoniam Stoicam omnem fere Aſiam literatam, maxime Sinicam, occupare, et phyſiologiam Stoicam referre, id quod ſuo loco de ſyſtemate Sinenſi euicimus [m]. Quanquam enim nec Zenonis philoſophiam diſcere potuere Indi Orientales, aetate longe ſuperiores, nec vidiſſe et intellexiſſe eorum ſcripta theologica Zenonem Cittieum vllo modo ſit veriſimile; hauſerunt tamen omnes ex vno eodemque fonte, et ſyſtemati emanatiuo variis modis, maxime in Aegypto modificato frigidam ſuffundentes, occaſionem dedere Pythagorae, vel, quod eius patroni volunt, ad Indos et Brachmanas delato, vel, quod tamen dubio caret, in Aegypto coſmogoniam veterum modificatam et ad ſenſus Perſicos reformatam, edocto, hos fontes in ſua arua deriuandi: quae poſtea Pythagorae fama excitatus Zeno, cum videret, Epicureo ſyſtemati tanquam magnificum magis doctrinae aedificium poſſe opponi, comſit, ornauit, diſpoſuit, Heracliteis δόξαις auxit, et, vt verbo dicamus, ſyſtema emanatiuum cum dualiſtico miro artificio mixtum, tanquam nouum εὕρημα orbi philoſophico et theologico obtulit. Quae enim in contrarium obiiciunt et adducunt orthodoxiae Pythagoreae πρόμαχοι, pia quidem ſunt, ſed nec vera, nec orthodoxa ſatis, et totam phyſiologiam et coſmogoniam veterem confundunt miſcentque, a qua lepra abhorrent, quibus nil ſanctius eſt, quam a diuinis atque puris dogmatibus coeno impietatis gentilis turbandis abſtinere, et limpidiores fontes ſequi.

pag. 906. lin. 4. *Quae aures capiunt, animumque pungunt, verum non emendant.* Occaſionem haec noſtra obſeruatio dedit viro clariſſimo GODO-

h) L. VII. ſ. 2. conf. nominatos n. X.
i) Logic. c. 6. T. I. Opp. p. 49.
k) L. VI. ſ. 16.
l) T. I. ſ. 49. p. 52 ſeqq.
m) Tom. V. p. 897.

Godofredo Centnero, gymnaſii Thorunenſis profeſſori, elegantem et eruditum *de meteoro philoſophico* commentarium [n] conſcribendi, in quo non tantum in inſolitum hoc Stoicae philoſophiae φαινόμενον inquirit, ſed et eius naturam, indolem, origines, effectus, mira ſubtilitate atque iucunditate explicat, et quod tum vernaculos hiſtoriae philoſophicae commentarios edentes non ſatis explicate tradidimus, in maiori luce collocat: quae ſi cum curis poſterioribus noſtris diligenter comparentur, pulchras pro intellectu humano rite cauteque formando praeceptiones poſſunt ſuggerere, et ita practica quadam ratione ab inſania exorbitantis ingenii mentes praemunire.

pag. 914. lin. 3. *Logica duabus partibus abſoluitur, rhetorica et dialectica.* Quidam tertiam partem addiderunt, ὁρικὴν, id eſt, definitiuam, qua res iuxta notiones, mente habitas, definiuntur; quo locus de canonibus et criteriis pertinet. Plerique tamen Stoici partitionem, quam attulimus, ſequuntur, in quorum ſcholis ea valde ſolennis eſt [o]. Parum autem ex hac Stoicorum logica veri ſtudioſos profeciſſe, facile credi poteſt Ciceroni [p], cuius locum affert quoque Gassendvs, ſcribentis: *Scripſit rhetoricam Cleanthes, Chryſippus etiam, ſed ſic, vt ſi quis obmuteſcere concupierit, nihil aliud debeat legere.* Sed et alia dialecticae capita, praecipue quod de inueniendi arte tradit, neglexiſſe idem conqueritur, nempe iſtam partem non ad dialecticam, ſed rhetoricam referebant, et ad dicendi modum.

pag. 915. lin. 16. *Sola logica ad veritatem inueniendam a philoſophis adhibita.* Lucem huius aſſerti ampliorem quaere apud Gassendvm [q].

pag. 920. lin. 23. *SAMVEL PARKERVS.* Iungi poſſunt Parkero Gassendvs, quique *de cauillationibus Stoicorum* ex inſtituto diſſeruit Io. Albertvs Fabricivs. Qualia iſta ſophiſmata ſint, nomina indicant, dictumque ſatis ſupra in Megaricis [r]. Quibus deterius in hoc philoſophandi genere philoſophatos fuiſſe Stoicos, atque aditum, et quaſi ipſas Thermopylas in omnem Graecorum vanitatem aperuiſſe recte et prudenter iudicat praeſul erudiſſimus, ad quem lectorem ablegauimus. Quippe cum Eleatici et Megarici ludo et ioco de cauillandi arte ſcripſiſſent, Stoici quicquid illi luſerant cum omni ſua grauitate in diſciplinam ſuam adſciſcebant, quo nimiam facetis omnibus ſe irridendi facultatem dederunt. Diligenter ad eiusmodi deliria humani ingenii attendendum eſt, quae, quamuis contemtum mereantur, velut humani intellectus dedecora, produnt tamen luculenter, quam inepte tripudiet humanum ingenium in tricis quoque, ne caſſa quidem nuce dignis, vbi ſemel coeperit acumen iactare, et ſuperbire in minimis. Qualia obeio con-

n) Prodiit Dantiſci 1744. 8.
o) Acad. Qq. L. IV.
p) De oratore, in topicis et de finibus L. IV.
q) Log. L. II. c. 1. T. I. Opp. pag. 69. c. 4. p. 76.
r) pag. 613.

configere, et velut purgamenta veritatis eiicere inde, eximio historiae philosophicae vsu pragmatico discimus.

Sapientia prima est
Stultitia caruisse.

Ceterum meretur ista consideratio, vt in caussas quoque istarum ineptiarum logicarum inquiratur, quod tamen hoc loco fieri non potest, et in speciali historia logicae excutiendum est.

pag. 921. lin. 29. *Nunquam nos hactenus poenituit, nec poenitebit vnquam.* Eadem nobis post triginta, quo ista scripseramus annos, adhuc de systemate philosophico Stoicorum mens est, perlectis in isto temporis spatio plurimis virorum doctorum obseruationibus, quorum aliqui, magni nominis viri vtroque pollice hanc explicationem physiologiae Stoicae comprobauerunt, nonnullis mitius de Stoicis iudicandum esse, nec adeo malam eos sententiam explicuisse, visum est. Et inter illos quidem desideratissimum IABLONSKIVM magni inter veteris literaturae et philosophiae interpretes nominis virum nominamus, qui in incomparabili *panthei Aegyptiaci* opere [s], nos doctrinam Stoicorum, de origine rerum, accurate et fideliter delineauisse, eaque cum placitis Aegyptiorum veterum mirifice consonare iudicat. Eandem nobiscum Stoicae physiologiae explicationem secuti sunt doctissimae *historiae orbis vniuersalis enarratores* [t], qui tamen systematis emanatiui indolem a Stoico non satis distinxerunt [u]. Mitius et orthodoxe magis Stoica dogmata accipienda esse, quamuis cetera magnis erroribus non careant, praeter alios CVDWORTHVS [x] et ZIMMERMANNVS [y], quique alii ex atheorum numero Stoicos eximendos esse, contenderunt, censuere, de quibus infra agitur. Nos nihil ex solis vocibus Stoicorum, quae non nisi meteora philosophica sunt, sed ex ipsius systematis Stoici nexu iudicandum esse putamus, ne cum tot horum hominum admiratoribus decipiamur. Id quod ipsi candidissimo Zimmermanno, quem amicissimum ad vltima fata vsque habuimus, demonstrauimus, cum is in patria theologicae cathedrae praeficeretur [z]. Qua de re infra pluribus dictum.

pag. 922. lin. 25. *Quidam Persarum imprimis systema secuti.* Hoc de Magianismo Persarum intelligendum esse, ex iis patet, quae supra de physiologia Magorum et postea Zoroastris disputauimus.

pag. 923. lin. 7. *Clarissime ostendimus.* Repetenda heic sunt, quae in his supplementis de theologia barbarica disputauimus. Adiiciendum est imaginibus physiologicis, apud THOMASIVM h. l. not. citatum, typus tertius, systema emanatiuum explicans figura araneae, ex intestinis siue ventre fila ducentis, quibus rite inter se nexis, in medio habitat reuocatura opus

s) P. I. L. I. c. 2. §. 6. p. 58 seq.
t) T. I. §. 47. p. 50 seqq.
u) Ibid. §. 49. p. 52.
x) Syst. intell. c. IV. §. 25 seq. p. 506 seqq. ad quem commentator MOSHEMIVS videndus.
y) In museo hist. phil. Brem. Vol. I. P. I. pag. 1 seqq.
z) Vid. diss. de Stoicis subdolis Christianorum imitatoribus, miscell. hist. phil. lit. P. I. obs. 9. p. 225.

opus intra se quam primum libuerit: quem apud Pendetos siue philosophos Indiae Sufyosque Persiae ad explicandum cosmogoniae opus adhiberi, refert BERNIERIVS [a]; et ex quo intelligi potest, quo pacto a Stoico systemate emanatiuum differat, si hoc cum ouo praegnante comparaueris.

Ibid. lin. 29. *Omnia quae sunt, corpora sunt.* Sumendum est vox corpus, significatione naturali et physica, non vero metaphysica, qua nonenti opponi interdum solet. Intellexerunt enim Stoici corporis notione rem non modo διαστατὸν, extensum, sed etiam ἀντίτυπον, resistendi vi praeditum, nec penetrabile, quanquam intra corpus crassum et subtilius, ἀραιότερον καὶ λεπτομερέστερον, quod πνεῦμα ἔνθερμον dicebant, distinguerent [b].

pag. 927. lin. 3. *Attemperauisse propius disciplinae Christianorum.* Pluribus hoc argumentum roborauimus in obseruatione *de Stoicis subdolis Christianorum imitatoribus*, quae hoc loco omnino repetenda sunt [c]. Manibus quasi palpari potest, Stoicos egisse simias Christianorum, et ideo tantum ipsum systema suum deseruisse, vt eorum pia placita, solatio plena, et non sine conscientiarum tranquillitate prodita exprimerent. Quod multo magis oculos feriet, si cum Stoicis, Cleanthe, Chrysippo aliisque, qui ante Christum natum de prouidentia disseruerunt, comparentur: nobili et memorabili testimonio, quantum veritas et praestantia christianae religionis valuerit, etiamsi eam in iniustitia detinuerint, digno autem, quod probe expendatur exemplo, quam subdole, quamque ingeniose, infernalis hostis omnem sapientiae mundanae industriam adhibuerit, vt Christianis hanc salutis galeam, non eriperet quidem, quod non poterat, confringeret tamen redderetque inutilem.

pag. 929. lin. 23. 24. *Pars agens in patiente habitaret, eam penetraret et formaret.* Rogamus lectorem, veteris theologiae et cosmogoniae curiosum, vt hanc veterum systematum philosophicorum determinationem probe notet, et ad omnem orbis vetustissimi doctrinam adplicet, sine quo discrimine semper in tenebris palpabit. Pepercissent sibi viri quidam docti, qui, vt sanctissimae religionis Christianae placitis robur, quod putant, adderent, egregia illa nobis opponunt, si ad ista respexissent, nec proderent, se ad intimas rationes systematis non attendisse. Non his pigmentis opus est coelesti reuelationi, qua monente, philosophi hi, dum sapere cuperent, μωρανθῆναι, et in splendido mendacio desipuisse, iudicati sunt.

pag. 930. lin. 10. *Primo intuitu cognoscitur.* Omnino ad hanc labem, diuinae naturae attributis a Stoico hoc systemate illatam attendendum est, vt

a) Suite des Memoires sur l'empire du Grand-Mogul pag. 303. Conferenda cum his, quae habent auctores hist. vniu. Britanni T. I. §. 47 seqq. p. 50 seqq.

b) Conf. CVDWORTH. syst. int. c. IV. §. 35. pag. 502.

c) Miscell. P. II. Obs. 9. p. 226 seqq.

vt intelligatur, quam peruerſe atque male inepti gentilis theologiae conciliatores cum puritate diuinae reuelationis agant, non attendentes ad ſyſtematis conſequentias, quae ex ipſis fontibus fluentes, omnem orthodoxiam reuelatam euertunt. A qua ſcabie vt philoſophicae hiſtoriae ſtudioſi ſibi caueant, eo magis ſemel iterumque, et quauis occaſione monendos eſſe putamus, quo magis non validius remedium eſt, ineptum illud de traditione aliqua veritatis puriore inter gentes diſſeminata exque eorum ſyſtematibus phyſiologicis et coſmologicis eruenda praeiudicium iugulandi, quam cum deteſtandi gentilium errores in clara luce ponuntur, et manifeſtum fit, ea, quae vel veteres doctores, viri pii et laudatiſſimi, aſt in his diiudicandis nullo fere iudicio critico vſi pro ſanis et piis habuerunt, reuera fuiſſe deteſtabilia errorum βδελύγματα, et aperiendos tandem oculos eſſe, quos auctoritatis praeiudicium faſcinauit.

pag. 939. lin. 18. *Vel ex ſe ipſo quaſi effundat.* Manifeſtum eſt in iſto SENECAE loco, quaeſtionem non eſſe de productione exiſtentiae materiae, ſed de formatione atque concurſu eius ad ſyſtema coſmologicum. Sine dubio reſpexit acutus philoſophus genuinam Stoam, eamque cum academia prima Platonis comparauit, quod ex collatione vtriuſque de hoc argumento poteſt palpari. Dicerem ad Ionicam ſcholam et diſcrimen inter dogma Anaximandri et Anaxagorae philoſophum oculum intendiſſe, qui hoc fere pacto de Dei ad formationem mundi concurſu digladiabantur. Verum Stoicorum conſuetudinem academiae primae placitis Zenonis decreta opponendi, facit, vt ad hunc magis diſſenſum Senecam reſpexiſſe videatur veriſimile. Neutri autem parti de creatione ex nihilo, quo ſenſu, a theologis aſſeritur, et quae priſci primique aeui δόγμα κύριον fuit, aliquid in mentem venit. Ceterum MOSHEMIVM in laudata h. l. [d] diſſertatione Stoicorum ſyſtema praetermiſiſſe, miramur.

pag. 944. lin. 13. *Parentum forte traditione perueniſſe.* Ad ſyſtemata priſci orbis attendenti, ignotum eſſe non poteſt, vetuſtiſſimam traditionem de ortu et interitu mundi ſpectabilis per aquam, per omnes terrarum tractus fuiſſe peruagatam, fuiſſeque eam vniuerſalem, ex ſeptentrionali vero parte terrae ad orientalem migrauiſſe. Cum itaque Zeno ex Phoenicibus ortum habuerit, coniici facile licet, cur de fine quoque mundi eandem ſententiam amplexus ſit, quae cum Celtica coſmogonia adeo pulchre conſpirat.

pag. 948. lin. 11. *Niſi oblitos reduceret.* Non vſurpauerunt quidem Stoici ἀναςάσεως vocem, vt iam obſeruatum ORIGENI [e], quanquam Numenius [f] illis contrarium tribuat; rem tamen ipſam cum Chriſtianis communem habuiſſe, multi putauerunt, qui, quamuis certe prudentiores quidam, aliquod inter Chriſtianos et Stoicos diſcrimen dogmatis intereſſe, viderint, magnum tamen illud eſſe negant, Zenonemque veterem traditionem

d) §. 9. p. 967.

e) Lib. V. contra Celſ. §. 20. Extat quoque locus T. II. Opp. ed. Ben. p. 592.

f) Apud EVSEB. praep. eu. L. XV. c. 19.

tionem obſcuram et temporis diuturnitate confuſam, vt ab Orientalibus, et forte a parentibus Phoenicibus acceperat, repetiiſſe coniiciunt. Nec praefracte negabimus, praeclari dogmatis notitiam aliquam ex patriarchali traditione inter gentes fuiſſe diſſeminatam, cuius praeclara veſtigia liber Iobi continet. Aſt eueniſſe his vetuſtiſſimae doctrinae ſcintillulis, quod plerisque primaeuae traditionis reliquiis accidit, vt tantum non penitus extinguerentur, fatendum eſt, cum humani ingenii curioſitas traditionis vetuſtioris ſimplicitatem contemneret, et noua ſyſtemata coſmogonica excogitaret, quae δοκησοφία humana effecit, vt nihil fere purum et intactum primaeuae ſapientiae, a ſitu et ſqualore ad nos peruenerit, et diuina veritas opus habuerit noua reuelatione humano generi primaeuae ſapientiae elementa aperiendi. Certe id in hoc refurrectionis ſyſtemate euenit, quod inter Stoicos adeo diſſimile ſui factum eſt, vt citius Aethiopem laueris, quam candorem obfuſcato dogmati induxeris. Id quod poſt MOSHEMII [g] diligentiam nos quoque alio loco manifeſtum feciſſe [h], recordamur.

pag. 950. lin. 22. *Hauſit hanc doctrinam Zeno ab Heraclito.* Ille tamen primus opinionis auctor non eſt, quae a gentibus barbaris, maxime orientalibus ad Graecos delata eſt, vt ſupra iam tactum. Forte illius rei nonnihil a parentibus Phoenicibus Zeno percepit.

pag. 951. not. x. *Quae extat Miſcell. Berolin. T. V. art. vlt.* Recuſam et emendatam eam dedimus in Miſcellaneis hiſtorico-philoſophicis P. I. [i] eam quoque in Sylloge diſſertationum de Secta Elpiſticorum recuſam dedit cl. LEVBSCHNERVS [k].

pag. 953. lin. 9. *Poſt fata poſuiſſe.* Vide autem et deteſtare hominis hypocritae inſaniam, qui in *conſolationibus ad Marciam et Heluidiam* longa verborum iactantia, contraria his omnia docuit, hancque morologiam Chriſtianae doctrinae ſanctitati et ſolatiis oppone, vt habeas, quo contemnere gentilium ineptiarum chaos diſcas.

g) Diſſ. ad H. E. pert. Vol. II. §. 17. p. 625 ſqq.
h) Miſcell. hiſt. phil. P. I. obſ. 9. p. 255.
i) Obſ. 7. p. 164 ſeqq.
k) Triga diſſertationum, Heumanni, Ioecheri, Bruckeri de ſecta Elpiſtica, quibus quartam, ſuam ſententiam exponentem adiecit.

AD CAP. IX. SECT. II.

DE DISCIPVLIS ET SECTATORIBVS ZENONIS IN SCHOLA STOICA.

pag. 969. lin. 13.

Cum ſermonis breuitatem ſectaretur Zeno. Hanc breuitatem cum acumine ſapientiam tradendi, acceperat Zeno a Cynicis, et facile ad diſcipulos propagauit. Quod facile fieri potuit, cum eo tempore homines

nes λάλοι, quorum lingua tam prodiga infraenisque erat, vt flueret semper et aestuaret colluuione verborum teterrima, in magno contemtu apud philosophos essent, qua de re pulchra multa collegit A. GELLIVS [a].

pag. 970. l. 28. 29. *Cum nihil horum igni, quamuis subtilissimo conueniat.* Nititur ratio huius afferti potissimum principio Stoico, quaecunque sunt, esse corpora et quidem vera, physica, quamuis subtilissima. Et talem ignem illum Porticus artificialem esse, facile Aristo concedebat, at, quo pacto posset esse artificialis, plenusque sapientia rerumque omnium prouidentia, se perspicere posse recte negabat. Ita enim hoc πρώτω ψεύςω semel negato, pleraeque assertiones physiologicae et cosmologicae Zenonis, necesse erat collabi. Haec enim implicitam contradictionem inuoluere, quilibet palpat. Non autem solus Aristo fuit, qui hoc pacto systema cosmogonicum Stoicorum in angustiam redegit, sed obiecerunt idem aliae quoque scholae, et imprimis, grauis Zenonis antagonista SEXTVS EMPIRICVS [b], quem vide.

pag. 980. lin. 20. *Principibus viris charissimus.* Pertinet ad existimationem Panaetii hoc quoque, quod certa conuiuarum societas fuerit, philosophandi gratia Athenis instituta, quae Panaetiastarum nomine inclaruit, quemadmodum Diogenistarum a Diogene Babylonio, et Antipatristarum ab Antipatro Tarsensi, de quibus philosophorum Stoicorum eius aetatis συνόδοις videndus ATHENAEVS [c].

pag. 981. not. k. *De N. T. Lib. II. c. 34.* Plura dabit ea de re WEIDLERVS [d], qui videndus, res enim ad specialem astronomiae historiam pertinet. De hac autem sphaera, vtrum intelligendus sit STRABO [e], qui eum cum aliis philosophis Graecis inter scriptores geographicos numerat, an de libro de mundo, quem ei adscribit LAERTIVS, vel qua alia ratione de geographia quoque meruerit, prorsus incertum est, et definiri non potest.

a) Lib. I. c. 15.
b) Adu. phys. Lib. IX. s. 211. 212. vbi ex eo, quod solum λεκτὸν incorporeum dicunt Stoici, contra ignem hunc diuinum insurgit.
c) L. V. Deipnos. p. 186. Qualia haec symposia fuerint, ex veteribus descripsit H. CHRIST. ESCHENBACH. pec. diss. §. 8. inter differtt. acad. p. 309. quem tamen Stoica omisisse miramur, cum tamen ex Athenaeo conuiuia in Lyceo et in academia celebrata adduxerit.
d) Hist. astronom. c. VI. §. 18. p. 149.
e) Lib. VII. s. 142.

AD

AD CAPVT X.

DE SECTA ITALICA S. PYTHAGORICA.

SECT. I.

DE VITA PYTHAGORAE.

pag. 989. lin. 20.

Nihil amplius supereſt, quod de Pherecydea philoſophia adiiciamus. Scripſeramus haec dudum, cum de Pherecyde eiusque philoſophia doctiſſimam diſſertationem *memoriis Acad. Scient. Berolinenſis* inſereret Cel. HEINIVS [a], dignam quae legatur, quoniam haud pauca a nobis dicta, ex ea illuſtrari poſſunt atque amplificari. Diſſentit, vt in incerto tantae antiquitatis argumento aliter conſtare non poteſt, in nonnullis, ab iis, quae h. l. attulimus, coniecturis, quas ex inſtituto examinare, nec inſtitutum praeſens et ſpicilegii, quod colligimus, anguſtia patitur, nec neceſſitas poſtulat. Ea enim perſpicuitate ex vtraque parte rationes allatas eſſe putamus, maxime, ſi ea ſimul conſulantur, quae de philoſophia et phyſiologia vetuſtiſſimi orbis barbarici in hoc ſupplementorum volumine ad illuſtrandum hoc argumentum adiecimus, vt non difficile fore credamus lectori rerum veterum non ignaro, et quod artis criticae veritatisque ipſius regulae rationales poſtulant, ab auctoritatis et antiquitatis praeiudicio libero, iudicium interponere, et eam, quae vero proxima videbitur, ſententiam eligere. Quaecunque ea fuerit, nobis non diſplicebit, modo ſolidis rationibus, quae nec pictae ſunt, nec in ſpeciem effictae, nitatur. Vnum tamen monemus, quod non a veteris tantum Graeciae, ſed et ipſius Orientis priſci res et placita attente et ſine praeiudicio ſcrutato non ignorari vel negari poſſe, credimus: non ſolis veterum narrationibus et traditionibus vndique corraſis, et cum hypotheſi ante diſquiſitionem electa et pro vera admiſſa vno ſub iugo ire coactis in coniiciendis priſci canique mundi, maxime Orientalis, vnde Graeci ſuam coſmologiam hauſerunt, placitis acquieſci poſſe, cum non tantum genuina, taliaque nobis deficiant, quae ita tempora iſta attingunt, vt pro teſtibus idoneis poſſint haberi: et pleraque incerta ſint, atque dubiae fidei, hominum narratiunculis debeantur; ſed totius iſtius aeui habitum, fata, nexum, *δόξας κυρίας*, traditiones multis ſeculis per manus ad poſteritatem delatas, ipſiusque ſyſtematis connexionem, iuxta rationalis artis praecepta animo ſincero et ab hypotheſeos partisque ſtudio non corrupto diu accurateque expendenda eſſe, donec veriſimilem de iſtis rebus ſententiam

a) Memoires de l' Academie de Berlin T. III. pag. 103 ſeqq.

tentiam dicere et iudicare de veteribus dogmatibus quis audeat. Quae cautela, a tot viris, cetera doctiſſimis, qui in hoc puluere antiquiſſimo volutati ſint, non ſine philoſophicae hiſtoriae damno et diſpendio neglecta, ſi rite ponderata adhibeatur, non magnopere aberraturum putamus lectorem in definienda Pherecydeae doctrinae origine, maxime vero, ſi coſmogoniae Aegyptiacae et Orphicae hiſtoriam ſupra nouo labore examinatam in auxilium adhibuerit, decretoriam ſententiam pronuntiaturum, vtrum Pherecydis placita ex Aegypto, vnde nos deriuauimus, conſenſu vtriusque partis ducti, et Aegyptiacae atque Phoeniciae theologiae conſenſione in aprico ſuo loco poſita perſuaſi, aduocanda ſint, an a Phoenicibus a Moſe et Iſraëlitis ὀρθοδοξώτερα edoctis, quod demonſtrandum ſibi ſumſit Cl. HEINIVS, qui rationes quoque ſuas aliis in eadem opinione verſatis tanquam validas perſuaſit [b]. Ab his enim originibus doctrinae Pherecydeae interpretatio tota pendet: quae ſi puriorem mentem poterit pro Syro philoſopho euincere, libenter patiemur, immo ſententiam lubentes mutabimus, fatemur autem candide, meliores rationes magisque ſolidas nos iure noſtro poſcere. Quanquam enim vtraque manu concedimus, ſequiori tempore, vbi Iſraëlitarum regna conciderunt, confuſos eſſe ab hiſtoricis Graecis Phoenices, a quibus ſua accepiſſe Pherecydes dicitur, cum Iſraëlitis, probandum tamen erat, id de antiquioribus quoque temporibus ſacrae gentis valere, quibus obſcuriſſima gens Iudaea vicinis adhuc nationibus fuit, certe dogmata eorum veteresque patriarcharum traditiones, quas ſeruabant, ad harum gentium vicinarum notitiam peruenire non potuerunt. Qua de re non alio teſte opus habemus, quam ipſo Cl. Heinio, qui erudite probauit, arcaniſſimos habitos libros Iſraëlitarum ſacros; certum quoque, Pentateuchum eo tempore, quo Pherecydes floruit, nondum in plura exemplaria, diſtractum et deſcriptum, ſed αὐτόγραφον arcaniſſime cuſtoditum eſſe, adeo, vt Ioſiae tempore, plane inter Iſraëlitas diſparuerit, nec potuerit homini gentili, a cuius conſortio ſacra ſua, ne polluerentur, tantopere ſecreta Iſraëlitae ſeruabant, innoteſcere. Vnde moraliter impoſſibile eſſe videtur, quod Pherecydes ex libris Moſis, et praecipue, ex Geneſeos narratione coſmogoniam diſcere potuerit. Poſſemus his addere obſeruationem BVRNETII, ſi res poſceret, monentis [c], „non „tantum Iſraëlitas, vt alias gentium veterum ſapientes habuiſſe ſuos diſci„pulos eſotericos, doctrinamque arcanam, quam cum ἀμυήτοις non com„municabant, illius autem gentis, quo tempore ſuas origines ſuasque „leges ſcripſit Moſes, homines tardum et rude ingenium habuiſſe, exque „Hebraeorum legibus et oeconomia Moſaica iudicari poſſe, craſſam „hebetemque fuiſſe populi iſtius indolem; neque rebus naturalibus „contemplandis aut diuinis percipiendis idoneam, — — nihil intelle-„ctuale

b) Vid. ven. GERDILIVS Intr. in ſap. et relig. L. I. c. 1. p. 202. not. i.
c) Archaeol. S. c. vlt. p. m. 530 ſeq.

„ctuale aut a ſenſibus abſtractum, neque propriarum animarum immor-„talitatem, ſuis inſtitutis et religioni intertexuiſſe legislatorem, pariter-„que in praemiis et poenis ad legem corroborandam propoſitis, nihil „pollicitum aut minatum eſſe, vltra huius vitae terminos, atque bona „aut mala temporalia: idque non ob ſuam, ſed populi iſtius ignorantiam „et craſſitudinem. Hincque puerili paedagogia et rudimentis elemen-„taribus inſtituendum fuiſſe populum ad mores animosque formandos: „tanto magis a theoriis philoſophicis tunc temporis abſtinendum fuiſſe „etc." Quanquam enim, quae acutus ſcriptor monuit, non in omnibus probari poſſe, et limam quaedam deſiderare, concedamus, certum tamen ex his rationibus putamus eſſe, adeo ratione ſcientiae phyſicae et philoſophicae contemtum fuiſſe populum Iſraëliticum, vt ab omni veriſimilitudine abſit, potuiſſe gentilem philoſophum eo tempore, quo gens Iſraëlitica ab omni gentili conuerſatione, maxime in ſacris abhorrebat, phyſiologiam et theologiam, exoterice tantum et hiſtorice a Moſe traditam diſcendam ex libris Iſraëlitarum ſacris concupiſcere. Nec moramur magnopere Ioſephi, ad quod vir cl. prouocat teſtimonium, Pherecydem ſua a Chaldaeis accepiſſe tradentis. Vt enim nihil iam contra teſtis aetatem longe a priſco aeuo remotam excipiamus, concedemus tantiſper, Pherecydem habuiſſe Chaldaeos ſuorum placitorum auctores, annon eodem iure, et veroſimilius longe concludemus, eum etiam Aegyptios adiiſſe, et ſapientiam diuiniorem ab iis didiciſſe, quod multos Chaldaeis ipſis tribuere eosque in hac parte Aegyptiorum diſcipulos facere, ſuo loco in hiſtoria harum gentium obſeruauimus, vt taceamus, Chaldaica quoque et Phoenicia, et Orphica longe ſimiliora eſſe Aegyptiacis, quam Moſaicis, vt ſuo loco fecimus manifeſtum. Nihil itaque nos moratur Ioſephi auctoritas, cui ſolenne eſt, omnis antiquitatis ſapientiam ſuo vindicare populo. Nec obſtat nobis locus Iuuenalis, quem affert vir doctiſſimus, quo Iudaicum ius addiſci ait ſatyricus, quod arcano volumine tradidit Moſes. Hoc enim ad illud tantum tempus pertinet, quo Graecus Pentateuchus in Aegypto in vulgus emanauit. Addimus his merito, impoſſibile videri, coſmologiam Pherecydeam cum Moſaica conciliare, quod tamen debet fieri, ſi vnam vtraque habet originem. Aut enim tempus inter principia coſmogonica Pherecydis, plane nihil eſt, nec cum ſyſtemate cohaeret, aut aeternam commotionem et durationem chaus in nocte chaotica ſupponit. Talia vero docuere Aegyptii, Orphici, Ionici, Graecique priſci alii, non vero Moſes: qui ne duplex quidem Pherecydis principium admiſit in chao concluſum, etiamſi concedamus, tempus Pherecydem non inter principia ſubſtantialia retuliſſe, quod contendit B. BAVMGARTENIVS [d]: ſed emanatiuo ſyſtemati eum adhaerentem, tellurem ex chao, eiusque principio actiuo, Ioue deriuauiſſe, quod longiſſime a Moſis

 coſmo-

d) Annot. 48. ad T. I. hiſt. orbis vniuerſ. §. 55. p. 65. qui auctores Britanni triplex Pherecydi tribuunt principium, Iouem, tellurem, tempus.

coſmologia, creationem ex nihilo tam luculenter omni gentilium philoſophorum errori opponente, diſtat. Quibus omnibus rite conſideratis, rationem nullam videmus, cur priſtinae explicationi ſyſtematis Pherecydei nuncium debeamus mittere, nec dictorum poenitet. Quamuis enim toto pectore illis ſubſcribamus, quae vir eruditus de dogmate iſto in ſcriptis Moſaicis tradito attulit, quaeſtio tamen hiſtorica, non dogmatica eſt, idque vnum in clara luce ponendum, vnde ſua hauſerit Pherecydes, et an ad antiquiſſimi orbis traditiones eius phyſiologia ſit exigenda. Ita vero nos GERDILIANAE quoque obſeruationi [e] ea de re reſpondiſſe putamus, quantum ſufficit.

pag. 989. lin. 8. *Veteres non explicant.* Mirum itaque non eſt, adeo diuerſas eſſe de dogmate hoc Pherecydeo ſententias, vt citius diem cum nocte, quam illas inter ſe conciliaueris. Et veterum quidem multi *μετεμψυχώσεως* ſomnia ex Aegypto eum attuliſſe et in Graecia vulgaſſe contendunt; alii ſcripto tantum, quod prius voce et traditione paſſim docebatur, edidiſſe, primumque fuiſſe, qui ſcripto animis immortalitatem tribueret, ſibi perſuaſum habent, quod tamen meliori demonſtratione opus habet, nec ex ſola coniectura definiri debet; cum ſuo loco euictum ſit, Aegyptios, a quibus ſua hauſit Pherecydes, immortalitatem mentis non agnouiſſe tantum, ſed in literatura quoque ſacra propagauiſſe, totum quoque ſyſtema Orphicum, quod ſimili ratione ſecutus eſt Pherecydes, eidem dogmati ad emanatiuum ſyſtema accommodato ſubſcripſiſſe. Itaque hanc temperaturam adhibuit CICERO ſcribendo [f]: „itaque credo „equidem, etiam alios tot ſeculis (priſcis,) diſputaſſe de animis, ſed, *quod* „*literis extet*, Pherecydes Syrus *primum* dixit, animos hominum eſſe ſempiternos." Alii, Pherecydi hoc dogma primarium de immortalitate animae placuiſſe non negant, aſt id tamen illis veriſimile eſt, illum peculiarem eamque aeternam permanentiam, atque durationem per ſe, animis non tribuiſſe, ſed ſempiternas dixiſſe, quod particulae eſſent animae diuinae, quae mundum permeat, et ex hac anima puriſſimi aetheris progreſſae, in ea ſubſiſtant, et ad eam redeant: proptereaque non aeternam, ſed ſempiternam dixiſſe animam Ciceronem, coniiciunt. Valdeque illi adiuuantur conſenſu opinionum pſychologicarum Aegypti, quae animas ex vniuerſali mundi anima deriuabant, et in eandem reuerti tradebant, vt ſuo loco probatum [ff]. Secundum hanc interpretationem permanentiam animarum, ad fontem ſuum non reuocandarum, ſed poſt mortem adhucperſiſtentium Pherecydes non docuiſſe videtur. Placuit ea ſententia doctiſſimo *encyclopaediae* auctori, qui articulum de Pherecyde conſcripſit, quam tamen magno ingenio atque doctrina contrarium probaturus aggreſſus eſt eruditiſſimus GERDILIVS [g], cuius vero rationes huc transferre inſtitutum noſtrum vetat, et apud diſertiſſimum et elegantem ſcriptorem

e) loc. cit. f) Tuſc. Qq. L. I. ff) Ad pag. 295.
g) Introduz. allo ſtudio di religione Lib. II. c. 3. p. 249 ſeq.

ptorem ipſum legendae ſunt, cum non ſine quadam prolixitate expendi poſſint. Nos tria tantum illos monemus, qui hoc argumentum paulo ſpecialius excutere conſtituunt, 1. omnia, quae de ea re dicuntur, ſolis coniecturis niti, quae ex vno tantum alteroue veteris ſcriptoris teſtimonio exſculpuntur magis, quam eruuntur, adeoque incertum prorſus eſſe, quo pacto de immortalitate animae ſenſerit Pherecydes: itaque caute et ſuſpenſo pede ingrediendum eſſe in definienda Pherecydis ſententia, nec nimium ingenio fidendum, incerto in hiſtoria veterum dogmatum duci. 2. Veriſimile ſatis eſſe, Pherecydem talem doctrinam hanc ſuae genti, in cuius gratiam primus forte inter eos, de hoc argumento exoterice [h] philoſophabatur, tradidiſſe, qualem a praeceptoribus acceperat, nec inepte agere, qui Aegyptiaca de hoc argumento dogmata ad illuſtrandam et eliciendam ſententiam Pherecydis adhibent, cum noua eum tradere velle nullibi appareat. 3. Facile in concordiam redigi poſſe eos, qui contendunt, Pherecydem animas ſempiternas ideo dixiſſe, quod ex anima mundi ipſoque Deo ortum habuerint, et in eum ſint reuerſurae; cum illis, qui ſecundum Pherecydem putant, animas originem quidem habere ex Deo animaue mundi origine et influxu dependente, ſed ſua peculiari permanentia gaudentes, etiam poſt corporis ſeparationem peculiarem per ſe ſubſiſtentiam ſeruare, nec confundi iterum cum ſuo fonte, animarum Oceano: quam ſententiam ornare, et Pherecydis ſyſtemati tolerabiliores ſenſus tribuere Cl. Gerdilius multis laborat. Nempe, vt facile concedent, qui res priſci orbis attente ſunt rimati, veterum mentem de anima mundi, et de animis tanquam particulis eius eam non fuiſſe, vt animis, qui vel ex anima mundi effluxerunt, vel in ea continentur, propriam perſiſtentiam et permanentiam denegarent, etiam poſt emigrationem ex corpore, ſi vnum modo Stoicum ſyſtema excipias, qui tamen homines exoterice, de animis poſt fata ſuperſtitibus cum vulgo quoque locuti ſunt: ita poteſt iſta aeternitas animarum in anima mundi radicata, et ex ea fluens cum iſta duratione ſpeciali et permanentia animarum conciliari, modo emanatiuum ſyſtema in auxilium adhibeatur, ſecundum quod illa, quae emanant, non tantum ex primo fonte originem, eſſentiam et naturam accipiunt, et exiſtentia quoque eorum in iſto fonte radicatur; ſed ita quoque cum eo connectuntur, vt quamuis realiter ſecreta, minimeque confuſa, per ſe ſubſiſtant, propriamque ſubſiſtentiam etiam poſt fata diu habeant, vnum tamen cum toto, id eſt, vnum eſſentiarum mare conſtituant, tandemque velut riuuli ex fonte orti laticesque ſuos inde haurientes aliquando eo reuocentur, vnde effluxerunt. Quod ſyſtema cum barbaras fere gentes omnes in daemonologia ſua recepiſſe ſupra euicerimus, ſimillimum vero putamus, Pherecydem quoque, qui nouum dogma non excogitauit, ſed ab antiquiſſimis hominibus ad Chaldaeos et Aegyptios, Indos et Orientales gentes alias propagatum, Graecis ſuis, Orphi-

 cis

h) Eo tendunt, quae ad AQVILIANVM de placitis phil. ante Ariſt. p. 107. not. m. monuimus.

cis dogmatibus arcanis et obſcuris nondum ſatis illuſtratis tradidit, vt videtur, non tantum in vulgus exire paſſum eſſe, ſed ſyſtemati quoque ſuo coſmogonico intertexuiſſe. Plura vero de hoc argumento et propiora definire velle, fruſtraneum laborem eſſe putamus.

pag. 990. lin. penult. *Diligenter congeſſit.* Poſſunt hi catalogi ſcriptorum de Pythagora eiusque philoſophia augeri ex *bibliotheca philoſophica* STRVVIANA Kahlianis ſpicilegiis amplificata [i], vbi multi, qui de Pythagorae perſona, methodo, ſcriptis, praecipue de aureo carmine, de philoſophia in genere, de phyſica et ethica, et theologia in ſpecie, deque ſymbolis egerunt, vtinam ordine luculentiore, prolixe tamen exque inſtituto, enarrantur. His ex recentiſſimis ſcriptoribus addenda V. C. HIACYNTHI SIGISMVNDI GERDILII, in regia vniuerſitate Tauriensi profeſſoris celeberrimi induſtria, qui in eleganti *introductione ad ſtudium religionis* [k] diligenter multa, cum quae vitam et hiſtoriam Pythagorae concernunt, tum quae ipſius philoſophiam tangunt, magno conamine attulit, eo potiſſimum ſpectantia, vt purioribus dogmatibus reuelationis veteriſque traditionis Samius philoſophus videatur vicinior: ad quae in ſequentibus paucis, quantum pagellae hae patiuntur [l], reſpiciemus, in illis potiſſimum locis, vbi aliam, quam nos olim, viam in hoc argumento ineundam eſſe vir doctiſſimus decreuit. Fuit etiam non nemo, qui prima philoſophicae hiſtoriae ſpecimina in delineanda hiſtoria Pythagorae critica vulgando, a noſtris obſeruationibus ſaepius ſibi recedendum eſſe ſtatuit, praecox et eruditus iuuenis FRIDERICVS CHRISTIANVS EILSCHOVIVS [ll]; cum vero eius nobis labor viſus non ſit, hanc eius diligentiam conſulere, et quid illi monendum eſſe in hac noſtra Pythagorae hiſtoria viſum ſit, examinare non potuimus, lectori, ſi placet, harum rerum ſtudioſo examen criticum ſeruantes, et quidem tali, qui praeiudicia deponere didicit, et digreſſionibus ad alia a tramite tranſilire tanquam peſtem, in hac eruditionis parte timet. Tandem nec ſilentio hoc loco nobis praetereundus eſt, vir celeberrimus, GODOFREDVS PLOVCQVET philoſophus hodie Tubingenſis acutiſſimus, qui in libello academico *de ſpeculationibus Pythagorae* [m] ſubtiliter et metaphyſice egit, iſtis adeundus, qui non tam hiſtoriam Pythagorae, quam metaphyſicas rationes ſyſtematis

i) p. 15. 84. 85. 89. 93. 210. 212. 213. 331.

k) Lib. II. qui totus agit de ſecta Italica, pag. 247 ſeqq.

l) Fuſe et, more ſuo eleganter vir doctus in hoc campo verſatus eſt, ſed plerumque per coniecturas, quibus hypotheſin ornare ſuam ſtuduit. Hanc vt integram excutiat vir quidam eruditus, et in hac literatura verſatus, aſt qui tantum habet animi, vt omnem hypotheſin abiiciat, et ſolas regulas fidei hiſtoricae, ab arte rationali praeſcriptas tanquam lapidem quendam Lydium adhibeat, vehementer optamus. Id a nobis in ſpicilegio hoc fieri non poſſe, lector facile intelligit, cum probe videamus, facile integrae diſſertationis ſegetem inde poſſe effloreſcere.

ll) Fionenſis Danus denatus aet. anno 24. ereptus magnae ſpei 1751. Is edidit biographiam hiſtorico-criticam Pythagorae, lingua Danica, cum praef. V. C. KOFODANCHERI ICti Hafn. 1746. 8. ex Danico in Germanicum conuertit PHILANDER VON DER WEISTRIZ. Haec ex nouiſ. liter. Lipſienſibus anni 1757. p. 12 ſeq. nouimus, quae monent, excurſionibus auctorem annorationes ſuas cumulaſſe: hoc opuſculum a nobis quaeſitum, oculos noſtros effugit, putamusque facile eo lectorem carere.

m) Tubing. 1758.

matis Pythagorici, et imprimis phyſiologici et theologici examinare cupiunt. Quae autem SCIPIO AQVILIANVS [n] de hac Pythagorae philoſophia attulit, cum in noſtra libelli rariſſimi editione omnia examinauerimus, quae is falſa, et inepta attulit, ipſum, qui nunc in omnium manibus eſt libellum conſuli cupimus.

pag. 991. lin. 29. 30. *Primis naſcentis hiſtoriae Pythagoricae ſcriptoribus immenſa fabularum et mendaciorum ſeges effloreſcere.* Haec ſuſpicacius, quam forte par erat, dicent, nos affirmare, qui vel antiquorum temporum iſtorum mores et nationum atque philoſophorum ingenium ignorant, vel ad cauſſas rerum interiores attendere et arcanas inde rationes actorum expiſcari non didicerunt, quos nunquam, credimus peruenire poſſe ad pragmaticam philoſophiae hiſtoriam. Nobis per omnem philoſophicae hiſtoriae campum, intra tot annos, quibus his ſacris litamus, volutatis, multoties iſta prouidentia profuit, ne in ineptos errores incideremus. Non negant hoc viri docti, etiam, qui confidenter magis in hac Pythagoreiſmi hiſtoria graſſantur, et quantum profundius in hoc argumentum penetrarunt, tanto prouidentius incedendum eſſe veritate coacti concedunt: putant tamen, hanc, quam tetigimus, hiſtoriae Pythagoricae incertitudinem eos teſtes non tangere, ex quibus noti et celebres illius hiſtoriae auctores, Laërtius, Porphyrius, Iamblichus praeeunte antiquioris temporis traditione ſua hauſerunt, et imprimis illis fidendum eſſe, qui et tempore proximiores, et ad adeundos fontes perueniendi occaſione aptiores fuerunt. Maxime doctiſſimus GERDILIVS, qui fabulas Mileſias falſasque narrationes Platonicorum non negat [o], putat tamen, quod imprimis doctrinam concernit Pythagorae, fidendum eſſe Platoni et Ariſtoteli, tum, quod Plato libros arcanos Pythagoricorum habuerit, magnique redemerit, et ex his haud pauca in ſua arua deriuauerit, ex conuerſatione quoque cum vltimis Pythagorae ſectatoribus mentem ſcholae propius cognoſcere potuerit: Ariſtoteles autem veterum placita rimatus liberoque iudicio in ea re verſatus facile potuerit diſcernere, quid Pythagoreae ſcholae proprium et genuinum eſſet, quid a Platone aliisque ex aduentitio admiſſum, vel ex proprio interſperſum. Non negamus, hoc non ſine colore dici, et perſuadere nobis attentionem omnimodam. Aſt recordantes, quae ex parte iam ſuo loco tacta ſunt, et in hac ipſa noſtra tractatione annotauimus [p], 1. mox poſt Socratis fata, quo imprimis Plato ſupra ceteros philoſophos ſe efferebat, quod poſt ſindona Pythagoricam ſapientiam didiciſſet, genuinis Socratis diſcipulis eius fidem ſuſpectam fuiſſe, et reprehendiſſe eum, quod prodigioſam Pythagorae ſapientiam adamauerit, et ſeduci ſe paſſus ſit [q], vt Socratica, quamuis magis ſobria contemneret, et phyſiologiam τερατώδην reci-

n) De plac. phil. ante Ariſt. c. 26. p. 114 ſqq.
o) loc. cit. p. 243.
p) Vid. p. 661. 665.
q) Vid. EVSEB. praep. eu. L. XIV. c. 12. p. 745.

reciperet, ex quibus id, etiamſi reliqua ſuſpecta eſſent [r] colligimus, τὸ τερατῶδες Pythagoreiſmi eum ſeduxiſſe, vt manum daret iis, quae pro Pythagoreis ei fuere vendita; 2. adeo inter arcana habuiſſe hanc, quam in ſchola Pythagoreorum didiciſſe iactabat ſapientiam, vt nemini mentem Pythagoreae ſectae candide aperuerit [s], iurisiurandi fide interpoſita; quam detrectaſſe ſine auctore et teſte ait OLYMPIODORVS [ſſ], certe de exoterica tantum methodo intelligendus eſt, vt ſuo loco oſtendimus: 3. ipſum quoque Platonem ex Chaldaeis, Aegyptiis, Pythagoreis, Heracliteis, Empedocleis ſapientiam ſuam collegiſſe, et inepto ſyncretiſmo conſarcinauiſſe, ſic vt ſincerum nihil ab eo expectari poſſit, cum equos gryphis iunxerit, raro non ſuſpectus, et ſincerus veterum opinionum teſtis. 4. Ariſtotelem vero in recenſendis veterum ante ſua tempora philoſophorum ſententiis nec fidem et ſinceritatem probauiſſe, nec luculenter in recenſendis veterum placitis verſatum eſſe, et pleraque obſcurauiſſe, ſeque teſtem minime idoneum oſtendiſſe; haec memori attentione cogitantes an non etiam propiorum teſtium, quam ſunt tempora poſt C. N. quibus Alexandrina ſchola floruit, fidem ſuſpectam habeant, et, ſi quoque magna eſt apud eos tantorum nominum auctoritas, cuncta prius examinent, fidem explorent, et ad gradus veritatis hiſtoricae prouide attendant? Haec vero, cum dubiam fidem teſtimonii et narrationis eorum faciant, qui reliquis propiores Pythagorae temporibus fuerunt, hosque exſcripſerunt, quid ab iis expectandum eſſe exiſtimabimus, qui multorum ſeculorum intercapedine remoti veritatem dicere nec potuerunt, nec voluerunt? qualem fuiſſe Alexandrinam ſcholam ſuo loco demonſtrauimus.

pag. 992. lin. 22. 23. *Quod etſi ſuo tempore ex inſtituto demonſtrabimus.* Factum id inuictis, ſi veritatis, non vero praeiudiciorum ratio habenda eſt, argumentis *tomo ſecundo hiſtoriae criticae philoſophiae* [t], quae vel euertenda prius ſunt, antequam ex horum hominum teſtimonio in explorando Pythagoreiſmo, victoria canatur, cum de orthodoxia Pythagorica diſquiritur; vel abiiciendi ex teſtium numero et non turpi fuco pingendi homines perditiſſimi, iurati reipublicae Chriſtianae hoſtes. Tales autem cum iam extiterint, qui ante nati Chriſti tempora τὸ τερατῶδες Pythagoreum inſanis auſibus in theatro hiſtoriae publico collocarunt, merito in eam deducimur cogitationem, iſtos fabularum Pythagoricarum architectos, gloriae quoque gentis Iudaicae, ex miraculis Moſaicis inuidentes talia potiſſimum excogitaſſe, fuiſſeque mentitos, quae ſi non eripere hanc gloriam genti ſanctae, attamen ſuis philoſophis paria vindicare, ſimul autem Pythagoreae ſectae auctoritatem in Aegypto et Aſia caput ſub Ptolemaeis valde erigentem confirmare contra aliarum ſectarum duces poſſent, quod eo facilius potuit ab iis fieri, quod receptum apud veteres omnes

r) Nempe, quod ipſius Xenophontis haec epiſtola ſit, quam excerpit Euſebius.

s) Vid. ſupra dicta p. 661.

ſſ) Vid. ibid.

t) pag. 373 ſeqq.

omnes erat res diuinas miraculorum mendaciis ſuffultorum pigmentis illinere. Vnde nihil pro Alexandrina mentiendi et fingendi audacia excuſanda facit, quod pleraque ab antiquioribus hominibus acceperint. Eſto, de quo hoc loco non diſputari poteſt: aſt, annon officium erat hiſtorici, nihil falſum, nihil ſuſpectum mendacii dicere, cuncta probare, aſſertorumque fidem publice prodere? Quod vero tantum abeſt, vt fecerint nugiuenduli homines, etſi cetera eruditiſſimi, vt loco iam in textu a nobis adducto, potius mendaciis ſuis diuinas origines aſſertum iuerint, et putidiſſimam eam fidem Dei voluntatem eſſe, ab eius inſpiratione reuelandam auſi fuerint ſuis nugis praefari. Quod ne ſine teſte nos dicere quis putet, rogamus, legant, qui volunt, et impudentiſſimo nugatori patientiam non inuident, *prologum vitae Pythagorae* a Iamblicho conſcriptae [u], vt habeant, quod obſtupeant, et impudentiam Iamblichianam mirentur. Eum totum deſcribere et pagina deficit, et patientia.

pag. 993. lin. 19. 20. *Vt Ieſu vero θαυματέργῳ opponerentur.* Haec adeo manifeſte in oculos incurrunt, vtriusque nugatoris narrationem de Pythagora cum ſacra hiſtoria comparanti, vt in luce meridiana poſita merito videantur, quibus recte ideo ſubſcripſit quoque cl. GERDILIVS [x]. Quare mirari ſatis non poſſumus viri in his literis ſummi B. IO. ALBERTI FABRICII effatum [y], *profiteor, me non omnino probare ſuſpicionem eruditi viri*, (Kuſteri) *cui Porphyrii, antiquiorum vſquequaque veſtigiis inſiſtentis, et, qui eum in plerisque ſequitur, Iamblichi liber videtur compoſitus et variis de induſtria commentis refertus, in opprobrium noſtrae religionis: cum vterque pars fuerit maioris operis longe alium ſibi finem propoſitum habentis.* Quanquam enim non negamus, partem integri operis primam *hiſtoriae philoſophicae* fuiſſe illam Porphyrianam biographiam Pythagorae, et ſimiliter quoque *introductionis in philoſophiam ſiue αἵρεσιν Pythagoream Iamblichi* vitam Pythagorae: non videmus tamen, cur non potuerit vterque hoc opus ſuum eo fine conſcribere, vt, quam vnam poſſe creſcenti et in aula quoque fulgere incipienti chriſtianae religioni opponi credebant, philoſophiam Pythagoricam iisdem rationibus inſtruerent, quas validiſſimas eſſe iudicabant ad opprimendam doctrinam Chriſtianam. Quod cum non ſolum ſapientiae Pythagoreae commendatione, ſed imprimis vitae Sancii philoſophi τερατολογίᾳ effici poſſe crederent, verum quidem eſt, miraculoſa omnia dudum, maxime in Aegypto atque Syria de Pythagora narrata eos conſarcinaſſe, aſt, quae malitiam eorum et vatinianum odium ſatis prodit, ea ratione, vt ad minuendam Chriſti ſeruatoris gloriam Pythagoreorum miraculorum celebritatem ſimul adhiberent, hocque manibus palpari poſſit. Eius fidem loco notabili fecit LVD. KVSTERVS [z], qui expendendus: hunc enim tangere voluit Fabricius.

pag.

u) Prouocauit quoque ad hunc locum Cl. GERDILIVS l. c. ſed cur Iamblichum nominare noluerit, rationem non videmus.

x) l. c.

y) Bibl. Graec. Vol. I. p. 450.

z) not. 13. qui ad locum n. 30. prouocat, qui omnino comparandus.

pag. 993. lin. 31. *Imperium in ventos et maria exercuisse legitur.* Addimus his iactabundam et effrenem traditionem eclecticorum, qui se Pythagoreos haberi cupiebant; ex quorum numero IAMBLICHVS refert, Pythagoram Abaridi, cum aureum femur ostenderet, reuelasse, ἄλλως ἂν ὄντως αὐτὸς ὢν Θεὸς, „quod reuera Deus esset, - - - qui ad curandos „demerendosque mortales aduenerit, καὶ διὰ τοῦτο ἀνθρωπόμορφος, ac quod „propterea humanam formam induerit, ne supereminenti maiestate velut „re noua turbati, disciplinam suam defugerent.“ Rogamus ipsum lectorem, vt iudicium interponat, annon euidentissimum sit, Iamblichum Paulino de Christo Θεανθρώπῳ testimonio, Pythagoreum ὑπέροχον, diuinam maiestatem in forma hominis apparentem opposuisse? Talia veteres ante Christi in orbe apparitionem Pythagorae non tribuerunt, quamuis splendide de congressu Pythagorae et Abaridis fuissent mentiti. Par est ratio aliorum θαυμασίων, ab his impostoribus Pythagorae tributorum, quae veterum ante se fingendi et mentiendi licentiam longo interuallo post se relinquunt, quaeque ea nugandi audacia apud veteres non inueniuntur, tantum abest, vt scriptores Pythagorae res ante C. N. describentes presso pede fuerint secuti, cum haec similitudo inter miracula Christi et mendacissima τέρατα Pythagorae nondum potuerit excogitari, antequam gloria miraculorum filii Dei, eorumque historia publicaretur. Vnde recte in his confirmamur, quae hoc loco dicta sunt, nec ad obiectionem Fabricianam attendimus.

pag. 994. lin. 2. *In acta retulerunt, quaerenda est.* Niti has rationes tum fidei historicae legibus, et rationalis philosophiae praeceptis, quae in tanta hodie philosophiae luce a nemine, cui veritas omni fuco potior est, ignorari, multo minus negari possunt, et a recentissimis philosophis [a] sobrie atque prouide inculcantur; tum etiam apertis historiae philosophicae Pythagoreae sectae circumstantiis se ipsa omnia prodere, nemo forte inficias iuerit, nisi cui partis, sectae, vel hypotheseos seruandae sollicitudo aliam mentem induit, vt malit ducem, quem tanquam infallibilem sibi puer delegit, sequi senex, omnemque rationalis examinis curam coecus negligere, quam apertis oculis explorare prius, qualis via ineunda sit. Itaque cum haec omnis nostri laboris scopum constituerint, vt non factorum tantum certitudinem, sed testium quoque fidem exploraremus, et imprimis gradus probabilitatis fidei huius historicae critica lance ponderaremus, ea, quae ex hac cautione critica in hoc quoque capite scripta sunt, et velut verisimilia vel minus probabilia a nobis exposita secundum has regulas diiudicari volumus: nec reiiciendum illico ratiocinium criticum, et limites transiliisse, putandum est, si argumento vno vel altero fucus communi fabulae possit induci, dubiumque moueri. Fatemur, vt in omni historiae examine euenire solet, viros doctos, et imprimis ingenii foecunditate et excogitandarum obiectionum vsu exercitatos, facile

a) Vid. cel. HOLLMANNI philos. rat. §. 405 seqq. quo loco praeclara multa cumulantur.

cile interdum inuenire posse, quid in argumento probabili excipiant; norunt, qui hanc scientiam tractauerunt, id nullibi magis, quam in historica eruditionis parte accidere: ast, de eo quidem triumphum, quae interdum ante victoriam canitur, somniare, vel plane dictatoria auctoritate decernere velle, id a sapiente viro alienum existimantes, secure in iis, in quibus viris quibusdam doctis accuratio nostra, (nam audaciam nemo vigilans facile pronuntiabit) censura notanda visa est, ad orbis literarii, his criticae artis regulis addicti iudicium prouocamus, ideoque in hoc quoque supplementorum volumine operisque nostri appendice, contentionis et disputationis serram non reciprocandam esse statuimus, cum nec loci angustia copias omnes in aciem educere, quas paratas habemus, patiatur, nec opus sit, vt lectoris patientia abutamur, ad tales obiectiones refutandas, quorum debilitatem ipse Lector a praeiudiciis liber ex dictis potest agnoscere, sententiamque libere dicere. Quae semel hoc loco, vbi maxime occasio occurrebat, monenda esse putamus, ne silentio caussam bonam veramque prodidisse et deseruisse videamur. Iudicium per nos erit apud lectorem rerum peritum et a partis studio alienum; cui caussam in se bonam se probare absque his stratagematis speramus, quique nullo negotio perspiciet, nihil emolumenti amittere sanctissimae religionis caussam, si ficulneis his praesidiis destituatur, cum eius fides, auctoritas ac integritas a primis historiae orbis temporibus adeo probata, et scriptis θεοπνεύστοις confirmata per aliquot annorum millenaria sit, vt suo talo persistens suaque luce radians, ista malesana conciliatione errorum gentilium ad roborandam caussam Dei opus minime habeat: modo recte inter fidem diuinam et humanam distinguamus, quo pacto inuincibilis se demonstrabit religionis purioris puritas, nullo illita fuco, nec vnquam fide vacillans.

p. 998. lin. 17. *Multa inde exsurgit historiae Pythagoreae incertitudo atque obscuritas.* Sensit, quo est acumine, vim argumenti ab incertitudine temporum et imprimis anachronismis putidis Porphyrii et Iamblichi, (quibus merito tota secta Alexandrina his eius doctoribus tempore anterior, at in eiusdem ἀνιστορησίας vitiis toties deprehensa iungi debet). Ven. GERDILIVS [b], nec prorsus negat, sed, cum multum suae hypothesi interesse videret, vt non tantum horum hominum narrationes, sed sanctorum quoque PP. relationes sua auctoritate constent, cui potissimum totum opus suum de traditione ad reuelationem necessaria, inaedificauit, omnem lapidem mouit, vt has nostras rationes non tantum fluctuantes redderet, sed ipsam quoque ratiocinii ἐνέργειαν, quam Peripatetici philosophi medium terminum vocant, eneruaret. Itaque, vt Iamblichi fidem confirmaret [c], primo nobis auctoritates doctissimorum hominum Seldeni, Stanleii, Natalis Alexandri opponit, qui Iamblichianis commentis fidem attribuerunt, quamuis, quod vehementer miramur, non ignoraret, nos ipsos haec

b) loc. cit. p. 263. c) pag. 266.

haec omnia non adduxiſſe tantum [d], ſed et ad ea reſpondiſſe, et pro inutili argumento habuiſſe, quod recentiorum opiniones teſtimonii hiſtorici fidem non adaequant, quia cum tota hiſtoria Pythagorea non cohaeret, et ſolis teſtium inſufficientium fabulis nituntur, non excuſſa probabilitate vel certitudine hiſtorica. Maximum autem praeſidium ad ſaluandam atrociſſimorum Chriſtianae ciuitatis aduerſariorum [e] fidem et auctoritatem in eo ponit, tum quod hoc argumentum difficultates quidem in hiſtoria Pythagorea occurrere euincat, non autem impoſſibilitatem vel contradictionem inſanabilem, nec ab anachroniſmis hiſtoricis valeat conſequentia ad negandam veritatem narrationum, ſi cetera recte ſibi conſtent. Id quod exemplo ex ipſa Pythagorae hiſtoria petito illuſtrat allegando magnum veterum diſſenſum et nunquam in concordiam reducendas traditiones de tempore aduentus Pythagorae in Italiam, ex quo tamen falſo concluderetur, Pythagoram in Italiam plane non perueniſſe, quae tamen veritas ab omnibus concedatur. Ita potuiſſe quoque Iamblichum, et qui eiusdem farinae atque ponderis teſtis eſt, Apuleium errare in chronologia Pythagorae, et tamen rem narratam tradere certiſſimam, aſt a ſequiorum temporum ſcriptoribus varias veterum narratiunculas ſequentibus, iis circumſtantiis in tanta temporis remotiſſimi obſcuritate ita pictam et ornatam, vt pulchrius placeret, qualem eſſe captiuitatem Pythagorae ſub Cambyſis expeditione in Aegyptum ipſe, qua eſt ἀγχοινία, probe perſpexit. Non eſt nobis animus, de hac re cum celeberrimo viro controuerſiae ſerram reciprocare, qui non polemicam, ſed criticam philoſophiae hiſtoriam ſcripſimus, praecipue, cum iudicii noſtri de hoc argumento a fide Iamblichi et ſequacium deſumto, rationes in ipſo opere ita inſtruxerimus, vt vel mediocriter ſcientiae ratiocinandi artisque criticae peritus lector requiratur, qui illico perlectis noſtris et cum obſeruationibus Gerdilianis comparatis ipſe ſtatuere poſſit, quid a prouido verumque ſitiente lectore nullo praeiudicio opinionis, ſectae, hypotheſeos et vtilitatis impedito ſit decernendum, cui hanc quoque obſeruationem examinandam porro relinquimus. Noſtra enim nihil intereſt, quo loco habeatur fides Iamblichi et ἑταίρων, et, num Pythagoras in Oriente et apud Iudaeos fuerit, nec ne? qui ſolius hiſtorici critici perſonam agere ſuſcepimus. Patientiam tamen lectoris exoramus nobis monituris: ſtatum controuerſiae mutare antagoniſtam, noſtroque argumento mentem alienam affingere. Non enim variantes de tempore ſententias et incertas veterum relationes, iis rerum circumſtantiis opponimus, quae a fide dignis ſcriptoribus, qui et ſcire potuerunt, et cauſſam, cur fallant fallanturue, non habuerunt, ſecundum leges fidei hiſtoricae ſatis omnibus notas, qui artem logicam atque criticam intelligunt, ſolent narrari, nec in ſimili caſu

d) h. l. p. 1002. not. y. p. 1004. not. x.

e) Fuſe hoc probauimus Hiſt. cr. phil. T. II. p. 251. 265. 378. quibus quid adhuc addendum eſt, ſi haec contra nuda nomina allegata non ſufficiunt?

casu pyrrhonismum vniuersalem sequendum, sed probabilitatem factorum expendendam esse, ipsi sumus fassi [f], quo nomine quoque doctissimi Lloydii chronologiam Pythagorae [g], tanquam reliquis probabiliorem commendauimus. Sed id tantum voluimus euincere, quod non Iamblichi tantum et Apuleii, sed omnem quoque Pythagoreae sectae, post primam eius aetatem nobis fere incognitam, fidem vno ictu prosternit, quod non erubuerint in caussa propria contra omnem vetustiorum scriptorum narrationes mentiri, et ἄπιστα quaeuis obtrudere tanquam a veteribus sibi deposita, modo labanti gentilium superstitioni possint fulcra supponere. Quod ne hypotheseos gratia dixisse videamur, pace lectoris reum illi confitentem iterum adducimus IAMBLICHVM, ad quem suo loco iam prouocauimus, scribentem, Πυθαγόρειοι ὁμῶς ἔχουσι πιστευτικῶς, οἷον περὶ Ἀριστάτου καὶ Ἀβάριδος μυθολογούμενα, καὶ ὍΣΑ ἌΛΛΑ ΤΟΙΑΥΤΑ ΛΕΓΕΤΑΙ, ΠΑΣΙ ΓΑΡ ΠΙΣΤΕΥΟΥΣΙ ΤΟΙΣ ΤΟΥΤΟΙΣ, ΠΟΛΛΑ ΔΕ ΑΥΤΟΙ ΠΕΙΡΩΝΤΑΙ, τῶν τοιούτων δὲ τῶν δοκούντων μυθικῶν ἀπομνημονεύουσιν, ὡς οὐδὲν ἀπιστοῦντες ὅ, τι ἂν εἰς τὸ Θεῖον ἀνάγηται. Quae cum supra iam adducta, et Pythagorei, velut impostores et trabalium mendaciorum architecti propriis verbis damnati sint, miramur vehementer virum adeo doctum, qualem Gerdilium sincere colimus, ad saluandam hypothesin, maluisse, quaestionem excussam vitioso circulo inter nouas demonstrationes repetere, quam ad hanc inuincibilem obiectionem respondere, de quo silentio eiusque caussa iudicium lectori relinquimus. Nec vero nos multum mouent, quae vir elegantissimus monet [h], non solius Iamblichi, sed Laërtii quoque et grauioris adhuc testis, Ciceronis et similium ante N. C. testimoniis talia affirmari, maxime Hermippi et Aristobuli: Vbi eadem iterum chorda oberrat vir clarissimus, et tacet, nos huic obiectioni iam repagula obiecisse, monentes [i], eo iam tempore historiam Pythagorae falsa θαυμασίων iactatione et populi superstitione adeo deprauatam fuisse, vt non potuerit non iam primis nascentis historiae Pythagoricae temporibus, immensa fabularum et mendaciorum seges efflorescere, id quod ex epistola ad Aeschinem apud Eusebium Xenophonti adscripta roborauimus, vbi τερατολογίας vitium iam Socratis tempore huic sectae fuit obiectum [k]. Quae omnia prouide a nobis allata cum vir doctissimus silentio sepeliuerit, respondendi caussa hic repetimus, vt videat lector, Gerdilianas castigationes non efficere, quod quidem putat, vt constet, nos sanae criticae leges transiliisse. Et haec quidem de argumento chronologico sufficiant. Contradictiones nobis imputatas mox remouebimus, et ab hac scabie nos liberabimus, insuperabilem Pythagoreae historiae difficultatem iterum iterumque inculcantes, quam suo loco [l] non sine singu-

f) pag. 997. g) pag. 992.
h) loc. cit. p. 267. i) pag. 991.
k) Excipiet forte vir doctus contra fidem et auctoritatem huius epistolae, tanquam Xenophonti suppositae, de quo h. l. disputandi campus non est, nobis sufficit, EVSEBII fide eam adduci, quem testem ipse V. C. admittit, nihilque continere quod non σύγχρονοι quoque scholae Pythagoreae obiecerint.
l) pag. 991.

harmonia initur, neutri parti proficua, quod propter ineptos conciliatores probe obferuandum effe, alio loco monuimus. Ignofcet lector prolixitati, ad quam nos prouocauit Gerdiliana animaduerfio, ne noftrae obferuationes iniuriofae videantur religioni, qui longe impuriores, et, fi dicendum, quod res eft, deteftabiles fenfus deprehendimus in iis, quae apologetae praepofteri pro veritate religionis et traditionis diuinae allegant: reliqua iudicio lectoris relinquimus.

pag. 1000. lin. 31. *Cum in Graecia meliora fuppeterent, ablegaffe.* Ne hic quidem cenfura nos Gerdiliana [x] immunes abire patitur, quae, cum femel fibi perfuafum haberet, Pythagoram fublimiora et rectiora de Deo diuinisque et animae humanae immortalitate et aeterna felicitate tradidiffe, contendit, Samium philofophum veterum fapientium in ea re imitatorem, harum veritatum cognofcendarum auidum iter hoc et alia quoque ad gentes barbaras fufcepiffe, indeque vetuftiffimae patriarchalis traditionis reliquias retuliffe. Quae fi ita effent, facile pateremur afferi, nifi ex effato diui Apoftoli [y] fciremus, et longa inquifitione edocti conuinceremur, τὸ γνωςὸν τῦ Θεῦ ex prima patriarcharum traditione et reuelatione per eos facta inter primas gentes difperfum et manifeftatum mature, et quidem partim ante diluuium, partim proximo, poft illud, aeuo, dilabentibus in omnes terrarum partes Noachi pofteris, fuiffe extinctum, et transmiffa in obliuionem veritate primaeua, Deum per verbum fuum ex nihilo creaffe omnia, iniuria in Deum fyftemata cofmogonica fuiffe enata, et philofophos in ftultitiam fuiffe demerfos: quam lectionem Paulinam illis commendamus probe ponderandam, qui puriorem traditionem ad philofophos barbaricos et Graecos veteres intemeratam perueniffe fomniant, quamuis videant, eorum πρῶτον ψεῦδος: ex nihilo nihil fieri, etiam fuppofito ante fummo, aft a materiae contagio non puro, omnem orthodoxiam euertere. Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ. Ceterum quod iter Pythagorae in Ioniam, maxime ad Thaletem et Anaximandrum attinet, quod incertum effe et dubium, rationibus probauimus, quas confellendas fibi fumfit elegantiffimus et humaniffimus Gerdilii calamus, facile poffumus concedere, problematice in vtramque partem poffe de eo difputari: id autem monemus, non tantum rationibus rationes et fufpicionibus fufpiciones effe opponendas, fed pondus quoque, atque ἐνέργειαν expendendam effe, quo pacto dubitamus, vtrum Gerdilianae obferuationes pondus melius atque grauius fint probaturae lectori fatis perito, et a praeiudicio auctoritatis et antiquitatis alieno, quod definiendum ei relinquimus: nam quod ad rationes chronologicas attinet, non poteft negare vir doctus, male cum his cohaerere Pythagorae iter Ionicum, omnemque de

x) pag. 267.

y) In epift. ad Rom. I, 21. 22. vbi imprimis memorabile eft, S. Apoftolum ad gentilium philofophorum διαλογισμὸς prouocare, qui non nifi de fyftematibus cofmologicis intelligi poffunt, fi textus connexio fequenda eft. Conf. Catena exegetic. bibl. Theol. Brit. L. I. T. XIV. p. 542. not. 1018.

de eius cum Thalete et Pherecyde conuerſationem tantopere ſibi contradicere, vt luculenter appareat, nihil habuiſſe certi et conſtantis huius narratiunculae auctores, quod afferant, niſi ineptam opinionem, non futurum fuiſſe Pythagoram omnium ſapientium primipilum, niſi Ionicae philoſophiae parentem Aegyptiacam philoſophiam comtius ornantem, praeceptorem habuiſſet: quod ſufficere putamus, vt horum hominum fidem dubiam et ſuſpectam habeamus, quamuis impoſſibile non credamus eum Ioniam inuiſiſſe, forteque vidiſſe Thaletem et Pherecydem, quod, qua limitatione et moderatione admitti poſſit, ipſi diximus. Nec magnopere nos auribus tenet vir doctiſſimus, quando dictis noſtris: philoſophiam Ionicam adeo diſſimilem eſſe Pythagoreae, vt ne veſtigium quidem appareat, eius principia didiciſſe Pythagoram, loca nonnulla opponit, quibus quandam dogmatum nonnullorum conſenſionem inter vtrumque philoſophum agnouimus. Non enim de hac, vel illa theſi philoſophica effatum hoc protulimus, ſed, quod expreſſis verbis ab ipſo viro venerando αὐτολεξεὶ adductis patet, *de vniuerſi ſyſtematis habitu veroque ſenſu*, VARIE MODIFICATO. Quo ſenſu verum dixiſſe nos, Lector deprehendet, ſi vtrumque ſyſtema inter ſe comparauerit, et Pythagorae ignem cum Thaletis aqua, ſenſu vtrique ſyſtemati proprio, excuſſerit. Certe aquam omnium rerum monada dixiſſet Pythagoras, ſi Thaletis coſmogoniam recepiſſet, id quod ſufficit ad aſſertionem noſtram ſaluandam. Porro recte quidem refert V. C. Pythagoram potuiſſe primo Thaletis hypotheſin ſequi, poſtea vero in Aegyptum delatum, ſententiam mutare; quam quidem poſſibilitatem non negamus, in aurem autem viro docto inſuſurramus: a poſſibili ad probabile non valere conſequentiam. Tandem, quae ex matheſi a Thalete melius, quam apud Aegyptios fiebat, exculta, concluſimus, vt recte illata eſſe non negat vir celeberrimus, ſed vrget, vetuſtiſſimos philoſophos matheſeos nomine ipſam theologiam, et coſmologiam quoque comprehendiſſe, hancque Thaletem in Aegypto poſſe diſcere Pythagorae commendauiſſe, nullam inde contra nos probandi vim videmus, etiamſi hoc largiri velimus, quod non ſine limitatione admitti poteſt, cum ſemper dubium priſtinum recurrat, cur Pythagoras Aegyptios adierit, qui apud Thaletem et Pherecydem in Ionia et Syria meliora et comtiora iam didicerat? Quare et iam heic nihil nobis delendum videtur, quando etiam concedere velimus, iter hoc Ionicum tantis difficultatibus non premi, quam reliqua, de quibus lector, vt diſpiciat ipſe, rogamus [z].

pag. 1007. lin. 22. 23. *Contrariam ſententiam pro oſtentatione Pythagoreorum, omnium terrarum eruditionem praeceptori vindicantium, habentes.* Ita hic rationum et argumentorum acies de itinere Orientali Pythagorae inſtructa eſt, vt, non aliam illis opponi poſſe, certum ſit, quam, quae ex auxilia-

z) loc. cit.

auxiliaribus praeiudiciorum, auctoritatis, sectae, vtilitatis similiumque castris ad sustinendam traditionem communem et a sale critico minime conditam potest fulciri. Remitteremus ideo haec omnia ad lectorem lustraturum vtriusque partis copias et de veritatis victoria decreturum; nisi iterum nos cogeret Gerdiliana diligentia paulisper in hoc campo adhuc commorari, cum multum nos transiliisse limites sanae artis criticae in reiiciendis tum Iudaeorum Hermippi et Iosephi, tum Pythagoreorum, denique PP. ecclesiae veteris testimoniis, iudicis instar indignabundi pronuntiet. Quae fucum inducere posse lectori, credentes metuimus, ne eloquentissimae doctrinae elegantia viri praestantissimi captus ad ipsas rationes et pondera rei non satis attendat. Qui si paulo magis, quam fieri solet, prouide et attente rationes nostras cum Gerdilianis comparabit, verendum minime esse putamus, ne in opinionem deteriorem, et, si fatendum, quod res est, praeter fauorem multitudinis nihil habentem, quod magnopere conuincat, inclinet. Itaque cum istis, quae a nobis adducta sunt, rationibus fortissimis, logicae et criticae artis praesidiis munitis, nihil fere nouum reposuerit antagonista clarissimus, quam quod dudum allatum et a nobis argumentis solidis refutatum est, in eo tantum lectoris patientiam nobis exorandam esse arbitramur, vt ponderare rationes, non autem allegare solum dissentientium nomina velit, cum videamus, virum clarissimum ad hunc lapidem potissimum offendisse, qui pristinam cramben non alio condimento recoquit, quam quod nobis, loco criticae demonstrationis, de fidelitate et auctoritate testium suorum, splendida veteris nouique orbis Christiani nomina obiicit, et nos cogitare iubet, grauissimos homines Iustinum philosophum, Clementem Alexandrinum, Origenem, Eusebium, Ambrosium, Augustinum et inter hodiernos scriptores Seldenum et Natalem Alexandrum et innumerabiles alios. Quibus supersedere potuisset vir doctissimus, cum non vltro tantum hanc sententiam sequentium multitudinem indicauerimus, sed doctiores quoque, qui pro ea militauerunt, nominauimus [a], possemusque, si sola multitudo faceret testimonio fidem, plures, nobis non ignotos, quos dudum adhuc inter subsellia iuuenum philosophantium versati cognouimus, addere, nisi, testium multitudinem solam nihil auctoritatis fidei historicae adiicere, notum esset; et palam sit, omnes ex vno erroris fonte bibisse, secutosque antecedentium rumores et effata, adeoque omnes pro vno alteroue tantum teste habendos esse. Quod, cum mire tum in philosophos Alexandrinos, qui se Pythagoricos esse iactarunt, tum in PP. ecclesiae quadret, quorum fontes, vnde sua hauserunt, in historia philosophiae PP. candide deteximus, omne, quod a multitudine horum testium nectitur argumentum, robore suo destitutum concidit. Hi enim omnes, pro duobus, et si Iudaeos Graecissantes addas, pro tribus testibus tantum habendi sunt, quorum vnus alterum exscripsit; ast bigam vel trigam hanc testium

a) Vid. p. 1004. not. x.

testium pro itinere et commercio Pythagorae cum Iudaeis, carere attributis sufficientis testis historici, qui rem scire potuit, nullaque a caussa impeditus fuit, quo minus veritatem testari vellet, et historicis quoque circumstantiis contradicere ausus non est, characterem non seruare, id quidem non nos primum lectori palpandum dedimus, sed non minor quoque virorum grauium et eruditionis, et imprimis artis criticae laude celeberrimorum nubes et affirmatione, et rationibus validissimis ante nos confecit, ad quos hoc loco, ad quem haec annotamus, nominatos lectorem, qui auctoritatibus pugnare amat, ablegamus, iisque WOLFIVM [b], KVSTERVM [c], MAYERVM [d] pluresque alios, qui hanc itineris Pythagorei et commercii cum Hebraeis falsitatem agnouerunt, bonisque ex rationibus hoc iudicium communiuerunt, adiicimus. Hos enim excitare velle singulos, inutile et scopo morique nostro aduersum est. Dabimus tamen, quoniam tantum Iudaeorum, PP. et Pythagoreorum testimoniis vir doctus, contra quem disputamus, tribuit, loca eorum in contrarium alleganda, si opus esset, non alio scopo, quam ad auertendam, qua nos tacite cumulat, inuidiam. Audiendus ex Dd. ecclesiae veteris LACTANTIVS [e] in philosophiae historia versatissimus. Is, quanquam Pythagorae ad Persas excursionem recipit, Iudaicam tamen recte negat [f]: *Soleo mirari, quod, cum Pythagoras et postea Plato, amore veritatis indagandae incensi ad Aegyptios et Magos et Persas vsque penetrassent, vt earum gentium ritus et sacra cognoscerent, suspicabantur enim sapientiam in religione versari,* AD IVDAEOS TAMEN NON ACCESSERINT, *penes quos tunc solos erat, et quo facilius ire potuissent: sed auersos esse arbitror diuina prouidentia, ne scire possent veritatem, quia nondum fas erat, alienigenis hominibus religionem Dei veri iustitiamque notescere.* Alterum Iudaeum IOSEPHVM [g] adducimus, qui gloriae gentis suae auidissimus, cum suae nationi soli sapientiam vindicasset, eam plane in libris sacris comprehensam et a vatibus diuinis custoditam, ad Graecos peruenire non potuisse, luculentis rationibus confirmat: *Nos,* ait, *neque regionem maritimam habitamus, neque commercio gaudemus, neque alterutris peregrinationum conuersationibus miscemur. Sed nostrae ciuitates procul a mari sitae sunt; regionemque vberrimam possidentes, in ea assidue colenda versamur, maxime autem nobis educandorum liberorum cura est, custodiendarumque legum, iuxta traditam nobis obseruantiam, et pietatis rationem, vnum vitae necessarium nobis poscentes. Cum vero ad haec omnia accedat viuendi ratio propria* (ἰδιότης) *nostrae gentis genio accommodata,* οὐδὲν ἦν ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις τὸ ποιοῦν πρὸς τὰς Ἕλληνας ἡμῖν ἐπιμιξίαν, *nihil erat antiquioribus temporibus, quod conuersationis et commercii rationem offerret, quemadmodum apud Aegyptios, et Phoenices.* Valde considerari hic locus meretur,

b) Bibl. Hebr. P. I. n. 983.
c) loc. cit. n. 15.
d) Diss. vtrum Pythagoras Iudaeus fuerit an monachus Carmelita, alios nominat WOLFIVS bibl. Hebr. P. I. p. 983.
e) Instit. diu. L. IV. c. 2.
f) Inst. diu. L. IV. c. 2. cuius ratio adducta meretur probe expendi.
g) Contra Apion. L. I. c. 4. Conf. LENFANT bibl. Germ. T. II. p. 136. 137. qui legendus.

tur, cum inde apertiſſimum ſit, nec conſueuiſſe Iudaeos ante erectum inter Aegyptios Graecorum regnum cum gentibus aliis, nec vlla conuerſatione coaluiſſe, nec fuiſſe viuendi et ſentiendi cum aliis σύμμιξιν, ſed ſuis contentos tribuum circulis, rem ſibi habuiſſe, et imprimis, quod demonſtrare cupit Ioſephus, ſapientiae theſauros nemini aperuiſſe, cuius rei teſtis Θεόπνευστος et domeſticus nobis mille PP. eccleſiae potior eſt [h]. His ſi addamus linguae exoticae, et cultus ſacri in gente Iſraëlitica conditionem, illepidum et fatuum illum eſſe oportet, qui ſibi pertinaciter perſuadeat, potuiſſe hominem extraneum, peregrinum Graecum, moribus et diſciplina ab Iſraëlitis toto coelo abhorrentem ad hanc ſacrorum communionem admitti: vnde ignoſcendum illis eſſe putamus, qui hic friuola et inepta omnia deprehendunt, et non rationes tamen, ſed cothurnata verba dant. Tertium, Iamblicho et Pythagoreis opponimus ipſum PORPHYRIVM [i], qui praeceptores Pythagorae enumerat Aegyptios, Phoenices, Chaldaeos, Magos, τὰ τε λοιπὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἧττον εἶναι γνώριμα de reliquis autem eius ſtudiis nihil conſtare. Vnde facilis et natiua naſcitur coniectura, locum alterum apud eundem [k], quo dicitur, Pythagoram etiam ad Arabes, et Chaldaeos *et Hebraeos* perueniſſe [l], *et ab his ſomniorum interpretationes didiciſſe* [ll], in mendo cubare, et vocem καὶ Ἑβραίους a ſciolo orae paginae velut gloſſema adſcriptam in textum tandem irrepſiſſe. Itaque, cum primarios teſtes contra hanc praetenſam Pythagorae cum Iudaeis conuerſationem habeamus, cur narratiunculis, primum ſtudio excogitatis, vt Pythagoras omnibus ſapientibus excellior videretur [m], deinde per manus auditorum ad poſteros propagatis, et ſtrenuis mendaciis auctis, obſtantibus tamen et non cohaerentibus circumſtantiis, fidem dabimus, vt euincamus, ex commercio et conuerſatione cum Hebraeis ſaniora dogmata, et inter ea imprimis creationem ex nihilo accepiſſe Pythagoram? et cur non in eam opinionem deſcendamus, ſemel eiusmodi affaniis excogitatis, per tot ſeculorum decurſum ita eas fuiſſe comtas, ornatas, auctas, mutatas, vt veteres quoque traditiones de hoc homine fidem prorſus amittant; ad quam recuperandam commercium illud Pythagorae cum Hebraeis a recentiori Pythagoreorum turba excogitatum eſt, cui ſolenne fuiſſe, fraudibus, ſuppoſitionibus, mendaciis trabalibus, partes ſectae ſuae roborare, alio huius operis loco [n] demonſtrauimus, vnde heic, vbi breuitas ſectanda, et digreſſionibus atque obſeruationibus longioribus locus dari non poteſt, pluribus rem in ſe claram et apertis indiciis ſe prodentem amplius non vrgemus: excuſandos autem

h) Pſalm. CXLVII, 9. 10.

i) Vit. Pyth. n. 6. p. 8. ed. Kuſt.

k) N. 11.

l) Apud CYRILLVM enim contra Iul. L. X. p. 140. non leguntur, qui tamen mores et opiniones PP. ante ſe ſequi ſolet.

ll) Oneirocritica apud Hebraeos erat extraordinarium Dei donum, quod diſcere arte et inſtitutione non licebat. Gentiles autem nugas de ea vendebant. Quomodo itaque homo alienigena hoc donum propheticum ab Hebraeis didiciſſet? Annon manibus palpatur mendacium? conf. CYRILL. l. c.

m) Pulchre id obſeruauit GERDILIVS l. c.

n) T. II. p. 379.

autem patres ecclesiae primitiuae esse putamus, qui, cum posse se religioni, cuius studio et amore erant accensi, commode inseruire contra gentilium impietatem, si saniora, quod putabant, philosophorum veterum decreta Hebraeis vindicarent, manus doloso hominum generi porrexerunt, et eiusmodi nugis sibi passi sunt imponi: quod artis rationalis et criticae non satis erant periti [o], vt vera a falsis accurate satis possent secernere. Quare labem ista obseruatione viris tot in ecclesiam meritis illustribus aspergere velle iniquum esse iudicamus, et a moribus nostris alienum, ast, veritati tamen litandum esse, nec in eius praeiudicium trahendam eorum inaduertentiam, in critico historiae philosophicae opere summopere putamus necessarium.

pag. 1010. lin. 27. *Obtentu diuinitatis, famam aucupati sunt.* Vidit id, quem hactenus laudauimus, ast modeste quoque examinauimus, vir doctissimus, quamuis Iamblichianis de Pythagora historiolis totus occupatus, et in laudes scholae Pythagoreae quasi raptus [p], „effecisse incredibilem „philosophi Samii venerationem, et quam nactus erat apud discipulos et „populum opinionem, vt eum pro doctore haberent, conditione humana „superiorem et diuinum, et circumstantias supra ingenium suum atque „captum surgentes in miracula conuerterent: qua fingendi et augendi „licentia occupati, tandem lubenter ad incredibilia et miraculosa quae„libet excogitanda et de praeceptore narranda, sint perducti, aucta in dies „τερατολογίας licentia. Nec esse vero dissimile, Pythagoram ipsum, cui „ista veneratio non placere non poterat, eam dextre et artificiose fouisse, „vt ita eminendi semper studio satisfaceret, adeoque imposturae vitii esse „suspectum.“ Recte haec dici contra Naudaei apologiam, pagina sequente, nisi nos omnia fallunt, adeo manifestum fecimus, vt non nisi insanabili Pyrrhonismo saluari Pythagorae fama queat, licet, vt verum fateamur, longe ab ea morum scabie absimus, quae omnis veteris orbis viros claros suspicionibus impietatis onerat: non inuideremus hoc officii genus tam celebri philosopho, nisi omnes historiae Pythagoreae circumstantiae in eo conspirarent, vsum esse hoc instrumento infensissimum veritatis diuinae hostem ad supplantandam omnem veritatem puriorem et fouendos detestabilis superstitionis igniculos, qui doloso sub cinere cum diu latuissent, tandem in iniuriam in sanctissimum Dei filium et ciuitatem ab eo conditam flammam eruperunt. Et hunc quidem tantopere euehi, huius dogmata, quamuis impia et ad incrustandum pantheismum excogitata, et vndique collata, tanta eruditionis et eloquentiae elegantia, quanta in ea re consumitur, velut pura et proxima veritati coelesti, pingi, ornari, excusari, sicque frigidam imposturae in Christianam ecclesiam iniuriae suffundi, quis a viris, quorum cetera testata est mens pia et pro religionis caussa laudabiliter accensa, expectet? Verum, cum haec alium locum postulent, vbi pondera argumentorum pro veritate

o) Etiam hoc demonstratum T. III. p. 349. 354.

p) loc. cit.

tate religionis Chriſtianae trutinantur, pedem ex hoc campo tandem retrahimus, rati, ſufficere haec pauca ex multis, quae afferri poſſent, vt ad cauendos parologiſmos pro bona cauſſa ſaepe cumulari ſolitos, animus lectoris excitetur, iterum iterumque Iablonskianum, ad quod iam ſupra prouocauimus, effatum inculcantes *vtiliſſimum*, (et omnibus eiusmodi apologiis, quibus non, quid gentilis veterum impietas dixerit, ſed quid dixiſſe cupiamus et exſculpimus ingenio et doctrina ſuffulti, affertur, vtilius) *eſſe, theologiae gentili colorem orthodoxiae detrahere, docereque, quid ratio ſibi relicta luceque diuinae reuelationis deſtituta poſſit, quam magni ſine ea errores ex* AMISSA TRADITIONE SIVE REVELATIONE ORALI PATRIARCHARVM PRIMAEVA EXORTI SINT; *quo melius auctoritati reuelationis inſeruiri poteſt, quam illepida concordia veterum ſyſtematum cum reuelatione.* Recte hanc ſyncretiſmi inaduertentiam in ſcriptoribus Chriſtianorum veterum ſtigmate notauit κριτικώτατος IACOBVS THOMASIVS [q], cuius verba, cum apologiam pro nobis ſcribant, lectori in fine paginae legenda exhibemus, eaque cum tota eius diſſertatione *de Stoica mundi exuſtione* legenda et ponderanda commendamus, vt malo iſti ſyncretiſtico medela queat parari.

pag. 1012. lin. 1. *Variae in eas coloniae deductae erant, conſedit.* Conſulenda hoc loco omnino CHRISTOPHORI CELLARII diligentia, qui in erudito *geographiae antiquae* opere [r], pleraque de hac parte Italiae, eiusque nominibus dixit, et veterum teſtimoniis explicuit.

pag. 1020. lin. 17. 18. *Quae poſtea de ſcribendi apud Pythagoreos more dicentur.* Lepida eſt obſeruatio Cl. GERDILII [s], Pythagoram, cum philoſophiae ſuae myſteria mulieribus cuſtodienda crediderit, quarum tamen ex ſexus indole garrulitatem nouerat, occaſionem dediſſe vulgandi ea, quae ſilentio ſacro inuoluenda et ſecreta habenda decreuerat. Qua obſeruatione V. C. obiectionem retundere tentat, quae a diſciplina arcana Pythagoreorum deſumi ſolet probantibus, veram mentem Pythagorae ἀμυήτοις non patuiſſe. Ferent facile hanc muliebris ſexus ignominiam in monacho, qui huic ſexui fauent, vel cum eo frequentius, quam monachi, conuerſantur, nos hiſtoriae cauſſa id vnum monemus, mulieres iſtas Pythagoreas ex teſtimonio genuinorum Pythagoreorum [ſſ] ſanctiſſime hanc diſciplinam arcanam ſeruauiſſe. Expendenda autem ſunt, quae

q) p. 16. th. XV. Haec ſi veteres quidam paulo ſtudioſius perpendiſſent, ſpecioſisque conſiliis, quae gentilem philoſophiam cum ſana religione componere ſuadebant, ſalutaria praetuliſſent, futurum erat, vt ſimul non ipſos modo gentilium errores, ſed illud quoque temperamentum ſyncretiſticum, quod ex confuſione coeleſtis doctrinae cum profana tertiam quandam gignit, neutri per omnia ſimilem cauerent. Multae ſic poterant praeueniri tum opiniones minus commodae, tum haereſes manifeſtae, quae formoſum alias eccleſiae corpus, ſiue, vt naeui dehoneſtarent, ſiue inficerent vt vlcera.

r) T. I. p. 639. 640. 909. 929.

s) l. c. p. 272. vbi vir doctus negat, tam arcanam habitam fuiſſe ſapientiam Pythagorae, quam plerumque traditur; quod ſi aliquo modo probabile, de extremis Pythagoreorum temporibus intelligendum eſt, timendumque, ne ſubleſta illi ob religionem iuris iurandi pro hoc ſilentio facti fide egerint. De re ipſa dictum, quantum ſatis, infra p. 1020. 1030.

ſſ) Conf. Opuſc. mythol. p. 739.

quae infra de silentio sectae publico, siue disciplina arcani, differuimus, quae cum echemythia eorum, quod multis accidit, confundi non debet, et testimoniis veterum probauimus, et imprimis notandus locus IAMBLICHI, et quae PORPHYRIVS ea de re affert, a nobis iam adducta [t], ex quibus euidentissimum est, nihil sincerum et indubitatum, quod Pythagoreum esset, ad alios, et ne ad Platonem quidem a Pythagoreis vltimis, quos in Italia conuenerat, edoctum potuisse dimanare, *cum hi tantum paucos quosdam et exiguos philosophiae igniculos obscuros eos admodum et peruestigatu difficiles conseruarint, et ne philosophiae Pythagoricae nomen periret inter homines penitus, commentaria quaedam summatim composuerint, ex antiquorum scriptis, et eorum, quorum ipsi meminerant, in vnum redactis.* Tales fuisse libros Pythagoreos Platoni venditos, indubitatum est: hos impuros et incertos fontes autem, cum ipse syncretismo nefario infectus Plato adulterauerit, et systema Pythagorae, ex suo beneplacito discipulis tradiderit, ipso fundamento generali mutato, et systemate emanatiuo in dualisticum conuerso, facile inde omnes, qui nasum habent, subodorabuntur, quam impossibile sit, de Pythagorae mente circa metaphysica et physica atque theologumena ex his, quae sectae huius philosophis in vulgus exierunt, certi quid statuere, adeoque illos, qui haec nobis puriora, sanctiora et nostri temporis philosophiae viciniora, vel similia magis decantant, non Pythagorea somnia et deliria, sed sua placita, cui Pythagoreum nomen affricant, tradere, indeque argumentum ducere; omnemque frustraneum laborem esse, qui in excutiendam Pythagorei systematis historiam impenditur, quamdiu ab hac labe istae apologiae non purgantur. Quae h. l. ὡς ἐν παρέδῳ monuisse, nostras obseruationes infra iuuabit, illustrabuntque, quae vir doctus eo de argumento passim, et hoc quoque loco tradidit: ad singula enim respondere nec locus patitur et spatium, nec lectoris patientia, nec nostrum quoque institutum, quod est, historiam scribere, eiusque fontes examinare, non pingere et excusare veterum errores, et in patrocinium religionis adducere, quae adeo diuina, sancta omnisque mundi διαλογισμοῖς superior est, vt erubescamus, in his longius moram nectere.

pag. 1026. lin. 2. *Quam in Aegypto - - adhiberi didicerat, in vsum quoque traduxit.* Hoc non ita intelligi cupimus, ac si methodum istam arcanam a solis Aegyptiis Pythagoras didicerit. Cum enim non magnopere dubitandum sit, quod biographi eius vno fere ore tradunt, Philosophum Samium, vbicunque poterat, adyta sacra petiisse et mysteriis imbuendis se tradidisse, quae arcana methodus maxime inter barbaros obtinebat, vt suo loco probatum, manifestum inde est, vtilitatem huius disciplinae arcani et mysteriorum ad firmandam, quam immense cupiebat, eminentiam ipsum permouisse, vt similia institueret. Quo ipso tamen non negatur, admissionem, qua is apud Aegyptios sacerdotes ex- com-

t) pag. 1024.

commendatione regis sui fruebatur, eiusque diuturnum multorum annorum vsum, in hac eum methodo vaferrime adhibenda plurimum confirmauisse, et ad imaginem philosophicarum scholarum suam effingendam commouisse.

pag. 1028. lin. 22. *Qui mos in nostras quoque scholas inde deriuatus fuit.* Non academiarum tantum mos, sed monasteriorum quoque apud nouitios disciplina, immo mercatorum, multorumque opificiorum mores ab hoc more barbaro videntur descendisse, quod ex loco CASSIANI [u] aliisque longa et erudita annotatione probauit LVCAS HOLSTENIVS [x], qui recte monet, in Aegypto potissimum has vexationes ad Ascetas tum Iudaeos, qui Therapeutae vocantur, tum Christianos, et per hos in monasteria irrepsisse, et ab illis sua quoque hausisse Pythagoram, qua philosophiae morumque sanctiorum promouendorum vtilitate? alii viderint; morem certe barbarum in academiis protestantium iussu principum tantum non penitus exoleuisse, et vix vmbram et memoriam superesse, laeti recordamur. Ab hoc more probationum et ἀσκήσεων patienter superatarum gloria Pythagoreorum, et commendata atque laudata καρτερία deriuanda est, de qua PORPHYRIVS [y]: ὁ μὲν δὴ πόνος ὁ ἄτρυτός τε καὶ διηνεκὴς καρτερία ἀπομαρτυρεῖ τοῖς ἀνδράσιν.

pag. 1029. lin. 11. *Non confundendum est hoc exotericorum silentium, cum sacro silentio, quo omnes Pythagorae discipuli iureiurando obstringebantur.* Offenderunt in eo plures viri docti, et ipse quoque eruditissimus GERDILIVS [z], qui licet subtimide, *videri sibi*, ait, *mysterii secretum*, (quam disciplinam arcani veteres nominant,) *apud Pythagoram et sequaces neque adeo vniuersale, neque adeo rigorosum fuisse, quemadmodum sibi quidam persuadent. Referre enim Diogenem Laërtium in vita Pythagorae, dixisse quosdam Pythagoreos, non omnia omnibus reuelanda esse. Hanc autem sententiam prodere in philosopho prudens discernendi iudicium in communicanda doctrina, non autem conuentionem, de ea omnibus sine discrimine occultanda.* Non adduxit vir celeberrimus locum LAERTII, et nominauit eum, frustra a nobis, etiam vbi de silentio Pythagoreo agit [a], quaesitum; credimus autem respexisse eum potius ad locum GELLII [b], qui, cum diligenter de discipulorum Pythagoricorum discrimine ageret, dixit inter alia de acusmaticis: *eum, qui exploratus ab eo idoneusque fuerat, recipi in disciplinam statim iubebat, et tempus certum tacere; non omnes idem, sed aliud aliis tempus, pro aestimato captu solertiae.* Hunc autem locum scriptoris non indiligentis, non de silentio sectae, sed disciplinae accipiendum esse, vel ex solo acusmaticorum nomine intelligi potest, recteque iam adnotauit ALDOBRANDINVS [c], *Gellium de ordine disciplinae Pythagoricae verba facientem statutum silentii tempus*

u) L. IV. institut. c. 3.
x) Ad Porphyr. n. 7. not. 15. p. 10. edit. Kust.
y) De abstin. L. IV.
z) l. c. not. x. p. 272.
a) . VIII. s. 10. nec habet quicquam MENAGIVS ad h. l.
b) L. I. c. 9. N. Att.
c) Ad l. c. Laërt.

pus Pythagoricis omnibus idem fuiſſe negare, ſed pro cuiusque ingenio alios diutius, alios breuiori temporis ſpatio tacuiſſe, non tamen quenquam minus, quam biennio. Qui rectiſſimus Gelliani loci ſenſus eſt, plane autem nihil facit ad eius generis ſilentium, quod in ſchola Pythagorica vocabatur *παντελὲς*, et hoc nomine aliquoties a Iamblicho allegatur, longeque aliud eſt, quam *σιωπὴ* illa *πανταετὴς*, vt recte iam obſeruauit monuitque CONR. RITTERSHVSIVS [d], quodque ſilentium ſancte aduerſus omnes, qui non erant eſoterici, interiorisque admiſſionis homines eos obſeruaſſe docuit. Vnde plane nihil inde euinci poteſt, quod tamen cupit vir clariſſimus, potuiſſe dogmata eſoterica, (quae ab exotericis longo interuallo diſtabant, nempe, iis, quae communicari omnia omnibus quidem poterant, aſt habito tamen ingeniorum quodam delectu, vt fiebat inter acuſmaticos,) cum quibusdam, qui intimae admiſſionis non eſſent, communicari, in quo omnem antiquitatis fidem contra ſe habet, quae ad finem ſectae hunc apud eos morem ſancte et inuiolabiliter obtinuiſſe clamat [e].

pag. 1041. lin. 9. et 24. *n. IV. V.* Has obſeruationes vtinam illi propius expenderent, qui cum Cl. GERDILIO [f] Pythagoreae, quae venditur paſſim, ſapientiae, fucum illinunt, et, quando vident, male conſultum ſibi eſſe, ſi ad Porphyrium, Iamblichum, ſimilesque, qui ex iisdem fontibus biberunt, quales ſunt PP. eccleſiae, quorum nominibus ſuperbiunt, prouocent, ad Platonem et Ariſtotelem, velut certiores teſtes, et fide magis dignos confugiunt. His eas, quas magna acie in campum eduximus, et rationalis philoſophiae atque hiſtoriae armis inſtruximus, obſeruationes prius aggrediendas eſſe, quilibet videt, ſi tentare velint, quid ferre recuſent, quid valeant humeri. Quae ſemel monuiſſe, ne lectori moleſti ſimus, ſufficiat. His vero ſtantibus, vt nihil repoſuerunt viri docti, quam ſuae explicationis ad meliores et puriores ſenſus raptae patrocinium, non cauſſam habemus, cur pedem ex hac acie referamus. Nihil nos religioni ſanctiſſimae timemus, qui habemus λόγον βεβαιότερον, quo principio inuicto nixi, traditionariis iſtam defenſionem religionis ſuſpectam relinquimus.

pag. 1043. not. g. *Act. phil. Vol. I. p. 373.* Acceſſiones ad eas dedit HEVMANNVS *Act. phil. Vol. I. p. 753.* quibus alios adiecit *Bibliotheca philoſophica Struuio-Kahliana* [g], quae et ipſa ſupplementis augeri poſſet, niſi experientia edoctis conſtaret, pleroſque anteceſſores exſcribere, et parum noui afferre. Vnus fere celeberrimus GERDILIVS in doctiſſimo de

d) Ad l. c. Porphyr. p. 20.

e) Conf. Lyſidis epiſtola ad Hipparchum Opp. Mytholog. GALEI p. 737. Iudicari inde poteſt, quid de Epaminondae a Lyſide inſtructi Pythagoreiſmo habendum ſit, quem ei biographi eius CORN. NEPOS in Ep. AELIANVS L. III. c. 17. PAVSANIAS in Boeot. CICERO Off. L. I. c. 44. de Orat. c. 3 aliique tribuunt. Quem inter huius generis auditores vita magis et diſciplina tales referendum eſſe, inde poteſt colligi.

f) l. c p. 246 ſeq. 272 ſeq.

g) pag. 213. 231.

de *religione* opere ex instituto de philosophiae Pythagoricae decretis se tractaturum, pollicitus, egregia multa et erudita copiose de hoc argumento tradidit, sed examen atque limam poscentia, ex quibus tamen nonnulla, qua est doctrinae atque iudicii copia instructus, omisisset, nisi placuisset, apologetam magis, quam historicum criticum philosophiae Pythagoreae agere: dignum, ad quem lector curiosus oculum criticum aduertat. Cel. PLOVCQVETI dissertationem *de speculationibus Pythagorae* supra iam commendauimus. In his omnibus Lectorem monemus, attento iudicio ad id respiciat, idque exploret, quid Pythagoras eiusque schola genuina dixerit, non, quid dicere secundum nostra placita potuerit, vel debuerit; quae vna certissima historiae philosophicae methodus est, a tot viris doctis neglecta.

Ibid. lin. 23. *Intus vero stultissimi enthusiasmi scatent scabie.* Mereri Pythagoram hoc iudicium, ipsa eius theologia et metaphysica prodit, quae, nisi quadrata rotundis miscere velimus, satis ostendit, philosophum istum cuncta ad systematis emanatiui fontes reuocauisse, etiamsi quis velit eum a Stoicorum impietate liberare. Aliud enim ab Orphicae theologiae doctoribus, aliud a Pherecyde et Thalete, aliud ab Aegyptiis non didicit, sine hac claue conclauia Pythagorica non possunt reserari, nisi omnia alia, quam Pythagorica nobis vendantur. Hunc enim impurissimum fontem ad vnum omnes Pythagorae praeceptores adiisse, et imprimis Aegyptios, adeo manifestum supra fecimus, vt, cum non haberent viri magni ingenii et doctrinae, qui meliora et puriora eum sensisse cupiebant, coacti sint ad illepidam fabulam de deriuatis ab eo limpidioribus riuulis, ex fontibus Israëlis, nulla verisimilitudine, nullo testimonio idoneo suffulti confugere, eosque systemati illius vultus affingere, quos vna elegantis et fertilissimi ingenii abundantia sine archetypo illis commendabat. Nos hunc characterem philosophiae, et imprimis metaphysicae atque theologiae Pythagoricae non miramur, quibus certum est, et ab ipsis viris istis doctis in confesso positum, Pythagoram omnem philosophiam suam vitaeque atque scholae rationes, eo direxisse, vt diuinitatis gloriam aucuparetur, qui omnis enthusiasmi finis est vltimus [h].

pag. 1044. lin 7. *Quam testium patitur conditio.* Ex hac cautela nostram philosophiae Pythagoreae delineationem diiudicandam esse, iterum iterumque lectorem monemus, ea probe recordatum, quae in antecedentibus obseruationibus annotauimus, ne nos in easdem syrtes incidisse coniiciat, de quibus cauendis eum diligenter, et cum attentione, iterum atque iterum repetita monuimus. Pleraque enim praecepta esse atque dogmata hominum Pythagorice philosophantium, multaque de suis et alienis miscentium, si quis contendat, non morosi refragabimur. Maxime Platonica multa Pythagoreis immixta esse, non ab Alexandrinis philosophis

h) Vid. candide id fatentem Cl. GERDILIVM l. c. p. 271.

ſophis tantum, ſed ab ipſo quoque Platone et ſequacibus, ipſisque, qui his ſectis addicti non erant, Ariſtotele et Cicerone, comparatio quemlibet aliquanto attentiorem docebit. Incertum itaque eſt, quantum ex his ipſe de his dogmatibus tradiderit Pythagoras; docuiſſe tamen ſimilem in modum, veriſimile eſt. Valde autem timemus, ne, ſi omnia, quae Platonici tribuerunt Pythagorae, ipſe lecturus eſſet, diceret, quod Socrates olim etiam de Platone, *nequam multa de me mentitur adoleſcens* [i]. His adiicimus, quod prouide iam monuit B. MOSHEMIVS [k] ea, quae de Pythagorae doctrina memoria ſint prodita, ita pugnare inter ſe, tamque varia eſſe et ambigua, vt, ſi quis puſillo tantum valeat ingenio, omnia omnium philoſophorum ſcita et decreta in iis reperire queat.

pag. 1047. lin. 17. 18. *Platonem vero non ipſum tantum doctrinam praeceptorum adulteraſſe.* Hoc imprimis de numeris per ideas explicatis contendit acutiſſimus GERDILIVS [l], qui auctoritate ipſius ARISTOTELIS [u] ad hanc opinionem deductus eſt, quod Platonem magiſtrum diceret, ideas deſumſiſſe non ex ſchola Pythagorae, ſed a methodo diſputandi Socratica. Inde factum eſſe, vt Plato participationem idearum ſiue formarum, ad imitationem numerorum Pythagoricorum, introduxerit, eo quod, praeter materiam fluxam ſemper et inſtabilem, introducenda eſſe concluſerit principia per ſe ſubſiſtentia et immutabilia, vt, iis adhibitis, influxum cauſſarum rerum intelligibilium et ſenſibilium explicare poſſet. Vnde concludit vir doctus, Pythagoreos intellexiſſe per numeros vnice aggregata entium ſimplicium, Platonem autem, vltra aggregata corporea et ſenſibilia finxiſſe, iuxta narrationem Ariſtotelis, ideas ſiue formas ſeparatas, quae eſſent quaſi exemplaria aggregatorum ſimplicium; et, quoniam in idea contineantur omnia intelligibiliter, quae realiter deprehenduntur in obiectis, ad eius exemplum et imitationem factis, ideo vocaſſe Platonem numeros intelligibiles, quae animus obſeruauerit, in forma intelligibili, vel idea, quae aggregatum ſenſibile repraeſentet. Denique inter numeros intelligibiles contentos in idea et aggretata ſiue numeros ſenſibiles, medios ab illo conſtitui numeros mathematicos, id eſt, punctum, vnitatem, lineam, figuram planam, quae, ſecundum Platonem, eſſent elementa aggregatorum ſenſibilium: et ſic quidem in eo conueniſſe Platoni cum Pythagora, interprete Ariſtotele, quod cum admitteret puncta realia, id eſt, vnitatem, ſiue entia ſimplicia et indiuiſibilia, voluerit, formari lineas et figuras mathematicas, realiter exiſtentes, vnde corpora ſenſibilia exorirentur. Sed in eo fuiſſe diſſenſum, quod illa ipſa elementa erant prima in ſyſtemate Pythagorico, aſt ſola inter media

 ſecun-

i) Memorabilis locus eſt PORPHYRII in vita Pyth. n. 52. p. 49. eos, qui commentarios Pythagoreos in vulgus iactabant, veros Pythagoricos non fuiſſe, et adulteraſſe quoque, quae pro Pythagoricis acceperant, ibique vindicaſſe, Platonem, Ariſtotelem, Speuſippum, Ariſtoxenum, Xenocratem, Pythagoreis indignantibus. Inter haec doctrinam fuiſſe de numeris praecipuam ob obſcuritatem in antecedentibus conqueritur.

k) Ad CVDWORTH. ſyſt. int. c. 4. p. 457. not. 21.

l) loc. cit. p. 281.

u) Metaph. L. I. c. 6.

ſecundum Platonem, quae vltra numeros mathematicos, id eſt, figuram planam et lineam, quae ex punctis realibus componuntur, aliud ſublimius numerorum genus introduceret, quod intelligibilia vocaret. Hactenus Vir doctiſſimus, qui ingenium et acumen in hac obſeruatione prodidit, facileque admitti poteſt, ſi ſupponatur, quod hypotheſeos cauſſa ſupponit, coniiciendo, tanquam veriſimillimum et non contemnendis rationibus itemque Ariſtotelis et Sexti Empirici auctoritate fulciendum, numeros Pythagorae nihil eſſe aliud, quam celeberrimum illud ſyſtema monadiſticum, quod ex parte renouauit, et ingenti acumine ingenii promouit immortalis Leibnizius, et qui eius placita ſequuntur. Quod qua ratione aſſertum iuerit vir diſertiſſimus, malumus a Lectore apud ipſum V. C. pulchra dicendi Venere abſtruſam et difficilem materiam explicantem legi, quam a nobis compendioſa et contracta narratione iterum obſcurari. Nos, qui olim tum in *hiſtoria de ideis* [m] ante annos quadraginta, tum in *ſupplementis* [n] *ad eam* ſcripſimus et conuenientiam numerorum Pythagorae cum ideis Platonis multis rationibus demonſtrare conati ſumus, nihil hoc loco habemus, quod priſtinam ſententiam mutare nos, clamantibus apertiſſimis argumentis atque teſtimoniis, cogat, admittere tamen, eo non obſtante, ſententiam viri celeberrimi facile poſſumus, qui in aſſerenda iſta conuenientia inter numeros Pythagorae et ideas Platonis ſuppoſuimus, et, ſequendo auctoritatem et narrationem Ariſtotelis, ſupponere debuimus, aliter principium et ſyſtema phyſiologicum ordinaſſe Pythagoram, aliter Platonem. Ille enim, cum in vno toto, iuxta totius fere orbis veteris, et imprimis Aegyptiorum ſententiam, rerum omnium fontem pariter et principia ex eo fluentia, et rerum claſſes comprehenderet, neceſſario emanationis lege, non tantum principiatum aliquod emanatiuum primum, per quod ex Deo illo Vno atque toto, omnes res deriuarentur, ponere neceſſe habuit, ſed et iſtam Monadem, hac, quam ex ſe primo emanare fecit, dyade vſum, principia rerum omnium, ſubſtantialia, aeterna et immutabilia produxiſſe, quae tot rerum poſtea emanatarum fontes immutabiles ſint, quot formae rerum conſpiciantur, debuit aſſerere: quam Emanatiui ſyſtematis faciem, cum aliquoties depinxerimus, eiusque luculentiſſimum exemplum in hiſtoria phyſiologiae cabbaliſticae dederimus, heic, ne nimii ſimus, et lectori moleſti, prolixius repetere nolumus. Quod aliter inſtituit Plato, qui, cum Emanatiuum ſyſtema iniurium eſſe in Dei ſimplicitatem animaduerteret, illo vno deſerto, Dualiſticum recepit, et Deum atque materiam pro principiis abſolutis, aeternis, ſibique contrariis habuit: vt vero oſtenderet, quo pacto tamen rerum omnium origines ex eis fluerent, ſupponendo materiae fluxum et perpetuam mutabilitatem, vt ſubſtantialem illi naturam induceret, ea, quae Pythagoras de vno toto dixit, et ad Chaos diuinitate

m) Sect. I. p. 16 ſeq.

n) Amoenit. liter. T. VII. p. 173 ſeqq. quae repetita et aucta, inueniuntur in Miſcellaneis Sect. I. obſ. 3. p. 56 ſeqq.

nitate grauidum retulit, is ad Deum solum eiusque naturam spiritualem materiae oppositam transtulit, huicque emanatiuum systema adplicando, eodem, quo Pythagoras, modo, ratione et affectione, vt demonstratum, ideas ex Deo purissimo fonte deriuauit, et dyada illam de mente, siue intellectu Dei explicuit, vt autem rerum formas in materiam induceret, animam mundi, quae ex Deo eiusque mente ortum haberet et effluxum, excogitauit, qua operante a mente diuina, emanationis lege, rerum omnium formae et essentiae materiae imprimerentur, et materia secundum puncta, lineas et plana mathematica figuram secundum ideas essentialem substantiam haberet. Quae, vt Aristotelis narrationi praeclare satisfaciunt, ita patet, quousque illa conuenientia numerorum Pythagorae, cum ideis Platonis, locum habeat, nosque eam hoc loco intelligamus. Vidit id probe BVRNETIVS [o] obseruans, hos homines, *rerum emanationem atque ortum progressusque varios per summa et ima ita explicuisse.* Quae cum negari forte nequeant, putamus inde patere, quod magnum discrimen intercedat inter monadas Pythagoricas et Leibnizianas; Hae enim creantur, licet sint aggregatorum simplicia [p]. Pythagoreae monades emanant, id est, in rei fundo non habent, nisi vnam substantiam variis modificationibus et euolutionibus sibi et diuisim pluribus manifestam: sic, vt rationes primitiuae seminales insint vni principio, hocque illa in suo esse constituat. Vnde recte conclusit cel. PLOVCQVETVS [q], absurda et contradictoria systematis emanatiui ostensurus, principium vnum, quod in fundo interiori inuoluit ea, quae emanant, materialiter non distingui ab iisdem, sed, vi internae necessitatis cum iisdem coniungi. A qua absurditate et ineptiis, quae quidem veteri aeuo nondum accurate erant obseruatae, Leibnizii systema omnino liberandum est, quanquam easdem vnitates, quas quidem Pythagoras elegerat, amplexum sit; Iuxta magnum enim istum philosophum, monades incipiunt existere in instanti [r], et ad eorum existentiam nihil, praeter caussam efficientem requiritur, in quo caussa sufficiens contineatur, cur ex possibili fieri possit actuale, adeoque illud incipere non potest, nisi per creationem. Quae, cum infinitum discrimen inter Pythagoram et Leibnizianum ponant [s], non videmus, quid ad illius caussam iuuandam possit conferre ista comparatio; quamuis de natura numerorum, siue monadum vtraque pars conuenire videatur, de quo hoc loco pluribus dispicere longius et curiosius haud licet, et ipse vir subtilissimus audiendus et examinandus lectori est.

pag. 1054. lin. 1. *Venerabile nomen tetragrammaton* יהוה. Operosus more suo in hac adstruenda concordia inter tetractyn Pythagorae et nomen

o) Archaeol. philos. c. 11. p. 423 seqq. Consuli et comparari autem cum his possunt, quae ad AQVILIANVM de plac. phil. ante Arist. p. 120 seq. annotauimus.

p) loc. cit. p. 101.

q) loc. cit. c. 8.

r) Monadolog. ʘ. 6. HANSCII. princip. phil. Leibniz. theor. X. p. 73.

s) Comparanda cum his sunt, quae in historia Leibniziana T. V. p. 402. ea de re attulimus.

men tetragrammaton Hebraeorum eſt THEOPHILVS GALEVS [t], qui tamen, dum obſeruat Tetractyn omnibus rebus ineſſe, facile palpare potuiſſet, non de aſſiſtente rerum omnium principio, quod extra eſt, ſed de interno et informante hoc modo eſſe accipiendum; id quod ſuppoſito ſyſtemate emanatiuo locum habere poſſe; (modo iſtud cum creationis ſiue productionis ſyſtemate non confundatur) Cabbaliſticae et Alexandrinae explicationes ſatis produnt. Nam et illae, praeter Enſoph, habent in mundo Aziluthico et diuino, ſiue emanatiuo, tria principiata prima, radicata immediate in Monade Enſoph, et Dyade Adam Kadmon, a quo producta ſunt, et hae in diuinis non ternionem principiorum, ſed quaternionem numerant, vt vel ex vno Proclo diſci poteſt. Ex quo quanquam inepte quis concluſerit, ipſum Pythagoram ita fuiſſe ratiocinatum, cuius tetractys manebit aenigma incertiſſimum a nemine ſoluendum, de quo, quae hoc loco diximus, adhuc eſſe tutiſſima putamus; rationem tamen peti poſſe credimus, quomodo ad inſulſam hypotheſin ſequior aetas peruenerit, tetractyn eſſe tetragrammaton Hebraeorum. Nihil enim veriſimilius eſt, quam, Iudaeos Alexandrinos, Pythagoricarum nugarum iam ante C. N. aſſeclas huius explicationis auctores fuiſſe, et forte Therapeutas ipſos talia excogitaſſe. Quocunque autem vultu hanc Iunonem amplectimur, nubem nos prehendiſſe experimur.

pag. 1056. lin. 3. *Rationes tum numerales, tum harmonicas continet.* Poſſent innumera de hoc argumento Pythagorico colligi et hoc loco afferri, ſi nugis locus eſſet. Adeo enim hanc ſponſam deperiit ſchola Pythagorica, vt arctiſſimis eam complexibus ſibi vindicarit, ita, vt interdum ad abſurdiſſimas ſententias ſe hac hypotheſi deduci paterentur. Cuius, ſi exemplum cupis, lege IACOBVM THOMASIVM [u], qui luculento Antichthonis exemplo, quod decimum mundi orbem ſomniat, nuſquam, niſi in cerebro Pythagorico deprehendendum, id probat. Haec enim praeſenti loco exſcribere velle, eſſet otio noſtro abuti, quos dudum iſtarum naeniarum piget. Ne tamen ſimili taedio indignabundum abire Lectorem patiamur, lepido Nicomachi Geraſeni, vel potius, qui eius excerpta dedit, PHOTII loco [x] vultum ei exhilaraturi, ad riſum prouocabimus. Ita vero ex obſcuriſſimo nugatore Nicomacho diſertiſſimus patriarcha, cuius Graeca verba adducenda ſunt, ſi velint recte intelligi: Ἡ μὲν τοι δέκας αὕτη ἐστὶν αὐτοῖς πᾶν, θεὸς, ὑπέρθεος καὶ θεὸς Θεῶν [y], ὅτι δέκα χειρῶν καὶ δέκα ποδῶν δάκτυλοι, καὶ δέκα κατηγορίαι, καὶ τοῦ λόγου δεκαμέρη. ἵνα γὰρ ᾖ αὐτοῖς πάντα ἡ δέκας, προστιθέασι τοῖς τοῦ λόγου μέρεσιν, προσηγορίαν καὶ παραπλήρωμα. τί δεῖ λέγειν περιλαμβάνουσι τὰ στερεὰ, καὶ τὰ ἐπίπεδα, ἄρτια, περισσὰ ἀρτιοπέριστα, τέλα, πρῶτα καὶ ἀσύνθετα, ἰσό-

τητα

t) In philoſophia generali L. II. c. 3. §. 2. p. 172.

u) Obſ. Hal. Lat. T. IV. obſ. 19. §. 48 ſeqq. p. 398 ſeq. quae eſt de Antichthone Pythagoreorum.

x) Cod. 247. p. 240 ſeqq. ed. Hoeſch. Graecae, p. 180. Latinae a Schotto curatae.

y) Lucem haec capient ex iis, quae Tom. II. p. 396 ſeqq. de hac appellatione diximus.

τητα ἀνισότητα, τὰς δέκα σχέσεις, τὰ σφαιρικὰ, τὰ κύκλικα, γεννήτικα, τελεστικὰ, ἐν ἁρμονίᾳ τοιαῦτα ἀλλ' ὅπως αὐτοῖς κόσμος ἡ δέκας, καὶ ὀυρανὸς, εἱμαρμένη, αἰωνὶ κράτος, πίστις, ἀνάγκη Ἄτλας, ἀκάμας, Θεὸς, Φάνης, ἥλιος, ὀυράνια, μνήμη, μνημοσύνη, καὶ πάντα ἂν οἶμαι τὰ προειρημένα τῶν Θεῶν αὐτῶν ὀνόματα τῇ δεκάδι ἀνήψαντο ἂν, εἰ μὴ προβάντες ἐκεῖνοι ταῦτα ἰδιοποιήσαντο καὶ συνεχῶς τὰ αὐτὰ, κατὰ πάντων λέγειν ὄυτοι ἀπόκνησαν· ἐπὶ ὑπερ Θεός γε αὐτοῖς ἡ δέκας καὶ τὸ κράτος τῆς ἐν ἀριθμοῖς ἔχουσα Θεότητος κ. τ. λ. Quae ita Latine conuertit ANDREAS SCHOTTVS: *Denarius denique eſt ipſis vniuerſum, Deus ſummus, et Deorum Deus, quod manuum pedumque ſint decem digiti, decemque praedicamenta, et orationis partes decem. Omnia enim ipſis decas vt ſit, allocutionem ceteris partibus apponunt et ſupplementum* [z]. *Quid attinet dicere, complecti illos heic ſolida, plana, paria, imparia, perfecta, prima, ſimplicia, aequalia, inaequalia decem ipſas habitudines* [a], *ſphaerica, circularia ad genituras atque imitationes ſpectantia, et his conſentientia. Vt itidem ipſis decas ſit mundus coelum, fatum, aeuum, neceſſitas, indefeſſus Deus, Phanes, Sol, Vrania, Memoria, Mnemoſyne. Et vero omnia, opinor, praedicta Deorum nomina decadi attribuiſſent, niſi his ipſis antea occupatis propria iam illa aliis feciſſent, et continenter eadem de ſingulis dicere, piguiſſet. Quandoquidem ſuperdeus ipſis denarius eſt, qui etiam omnem diuinitatis vim, quae in numeris inuenitur, exhibeat.* Graeca ipſa inſpicienda ſunt, quae non omnia rite Schottus expreſſit, adeo autem puerilia ſunt, et ridenda, vt totam Pythagorae ſcholam in contemtum queant adducere, niſi liceret coniicere, ſequiorum Platonicorum hanc inſaniam atque deliramenta fuiſſe, et magis viriliter atque ſobrie philoſophatos fuiſſe, Pythagoram ipſum et genuinos diſcipulos. Vt verum tamen fateamur, ipſum Pythagoreum ſyſtema meliora non ſpondet, numerorum ſymbolis denudatum: ſecundum quod decas, ſiue numerorum, complementum τὸ ἓν vnum illud eſt, quod non tantum Deum primoprimum προπάτορα, ipſo Deo demiurgo priorem, (quae horum hominum voces ſunt,) tanquam fontem omnium rerum comprehendit, ſed vniuerſum quoque chaoticum ſubindicat: quodque omnia, quae perfectionis notam habent, ex eo emanationis lege effluxiſſe, et in eo, ſi non immanenter, quod aiunt, certe emanatiue concludi aſſerit. Quae a Pythagoreae phyſiologiae ſenſu non longe recedere, ex dicendis conſtabit, toto autem coelo diſtant a Leibnizio. Ceterum, quo pacto Ariſtotelis de his Pythagoreis numeris explicationes conſiderandae ſint, ex annotationibus noſtris ad SCIPIONEM AQVILIANVM [b] diſcendum eſt, quas huc transferre opus non eſſe iudicamus.

pag. 1057. lin. 22. 23. *Haec Pythagoram auditu percepiſſe iactabant vaniſſimi homines primumque tradidiſſe.* Ridendas eſſe has nugas illepidas, nemo quidem facile negauerit, vnde vero in mentem venire potuerint

iſtius-

z) Completam plenamque orationem.

a) Relationes l. Voces Graecas ex diſciplina Pythagorica deſumtas Schottus non eſt aſſecutus.

b) De placitis phil. ante Ariſt. c. 20. not. m. n. o. p. q. pag. 218 ſeqq.

iſtiusmodi gerrae viro graui, qualis apud omnes celebratur Pythagoreas, non aeque manifeſtum eſt: nec diffitemur, aut ipſum Pythagoram, aut ſequaces non adeo pueriliter potuiſſe ludere, ſed arcanum quendam ſenſum paulo tolerabiliorem latere debere. Qualis autem ille fuerit, in tanta Pythagoreae hiſtoriae obſcuritate hariolari tantum licet. Dicemus tamen, quid nobis ea de re in mentem venerit, et vlteriori lectoris meditationi relinquemus. Nempe veriſimile nobis eſt, Pythagoram quem mathematica, coſmogonicaque in Aegypto didiciſſe certum eſt, huius dogmatis ſenſum atque fundamentum inter myſteria ſacerdotum Aegyptiacorum didiciſſe. De his DEMETRIVS PHALEREVS, vel quicunque alius rhetor iunior huius nominis auctor eſt libelli vtilis et iucundi περὶ ἑρμηνείας [c]; ἐν Ἀιγύπτω θεοὺς ὑμνοῦσι διὰ τῶν φωνηέντων οἱ ἱερεῖς, ἐφεξῆς ἠχοῦντες αὐτὰ καὶ ἀντὶ αὐλοῦ, καὶ ἀντὶ κιθάρας τῶν γραμματέων τούτων ὁ ἦχος ἀκούεται ὑπ' εὐφωνίας· ὥστε ὁ ἐξαίρων τὴν σύγκρουσιν οὐδὲν ἄλλο ἢ μέλος ἀτεχνῶς ἐξαίρει τοῦ λόγου καὶ μοῦσαν. *In Aegypto Deos celebrant ſacerdotes ſeptem vocalibus, quas deinceps ſonant, et pro tibia citharaque literarum iſtarum ſonus, ob vocis ſuauitatem auditur. Quare ſi quis colliſum illum* (vocalium,) *tollit, nihil aliud ſane, quam modulationem tollit, ac muſam ſiue eruditam venuſtatem.* Enarrat his verbis auctor vetus, modum muſicae in Aegyptiacis myſteriis adhiberi ſolitae, quae non inſtrumentis muſicis, ſed concentu ſonorum diuerſorum harmonicorum conſtabat; qua ſonorum harmonia ſecundum ſeptem vocalium in lingua Coptica vel Aegyptiaca valorem et virtutem (a Graecorum vſu, non longe alienam) diſtinguebatur, et ad ſuauem quandam melodiam temperabatur. Hanc muſicam ſacram non in templis tantum ſacerdotum Aegyptiorum audiri ſolitam fuiſſe nos docet Demetrius ille; ſed ſtatuebant quoque hi homines Aegyptii et Pythagorei inter eos degentes, eundem ſonum harmonicum et concentum ſuauem perſonare ex orbibus illis ſolidis, quibus infixi planetae ſunt, et non ſine ſonora, cuiusque ex attritu mutuo, vt in lyra hodierna, diuerſitate et harmonia eos circumagi, orbibus autem illis ſeptem vocalium nomina eſſe attributa: nempe quod NICOMACHVS GERASENVS tradit [d]: *ſphaerarum ſeptem hanc naturam eſſe, vt ſuum vnaquaeque ſonum edat, quibus ſonis literarum vocalium nomina indita et attributa ſint.* Quo pacto hoc concentu harmonico laudari ipſum Deum et diuina humanis concinentia, nomen Dei per ſcalam illam Vocalium muſicam celebrari ſibi perſuadebant, cum crederent, Dei nomen ex iſtis vocalibus componi. Quod theurgi Aegyptii, et ex illorum diſciplina ſcholae Pythagorae vetus imitantes Numenque veneraturi, non verbis, ſed poppyſmis quibusdam, et inarticulatis et incongruis ſonis atque ſibilis harmonicum iſtarum vocalium concentum exprimere tentabant, ſicque Deum inuocabant. Qua de re, ſi quis plura et veteris literaturae cupido

non

c) Sect. 71. editus eſt libellus poſt alios a THOMA GALEO inter Rhetor. Cantabr. 1676. 8.

d) In enchiridio harmon. Lib. II. p. 37. edit. Meibom.

non ingrata futura cupiat, legendam ei commendamus, literatiſſimi, cum viueret viri, Io. Matthiae Gesneri obſeruationem, *de laude Dei per VII vocales* [e], qui loco Evsebii notabilis [f] adductus, aduocato epigrammate veteri, poſt alios coniicit, licet ſubtimide, aliquid horum a Iudaeis ad Aegyptos perueniſſe, cum ex nomine יהוה, ſiue Iouo, quod ſolis vocalibus literis conſtat, concluderent, omnium vocalium poteſtates enharmonicas in iſta appellatione contineri, ſicque Deum iſta arcana ratione per ſonos poſſe laudari, quae a viro docto allata curioſe expendi, ob Therapeutarum inſtituta, qui Pythagoreis moribus atque conſuetudinibus viuere ſibi conſtituerant, omnino merentur. Longius enim huic argumento inhaerere non patitur loci anguſtia.

pag. 1057. lin. 27. *Quas qua ratione inuenerit Pythagoras, ita narrant veteres.* Valde ſibi hac inuentione placuit Pythagoras et tota eius ſchola. Obſeruatum autem recentioribus nonnullis [ff] rationum muſicarum gnaris, verum conſonantiarum ſitum philoſophum non deprehendiſſe: de quibus tamen hoc loco plura dicere, nihil attinet, et in hiſtoria Muſicae ſpeciali tractandum eſt.

pag. 1062. lin. 7. 8. *Veterum de ea re diuerſas ſententias exponit IACOBVS THOMASIVS, qui legendus.* Digna omnino eſt iſta diſſertatio Thomaſiana, quae in hiſtoria philoſophiae Pythagoreae non negligatur [g], ſed diligenti attentione expendatur, cum potiora ſyſtematis aſtronomici Pythagorei capita illuſtret, ſine quibus in luce poſitis, de vero ſenſu et ſignificatione Antichthonis in hac ſchola diſputari non poteſt. Obſeruat autem vir doctiſſimus, numerorum doctrinam permouiſſe Pythagoreos, vt, cum entium elementa numeros putarent, et ob numeri denarii perfectionem in ſyſtemate vniuerſi tanquam indubium praeſupponerent, praeciſe quoque decem ſphaeras numerari oportere, et vero a ſenſibus demonſtrare plures, quam nouem, non poſſent, nempe ſeptem planetarum, octauam, in qua ſtellae fixae, nonam globi terreni, decimam, licet digitis eam oſtendere non poſſent, ab ingenio confinxiſſe, et nomen illi dediſſe antichthonis, hoc eſt, terrae, quae ſit huic noſtrae oppoſita, inuiſibilem autem nobis ſtatuiſſe, quod circa idem mundi centrum, ignem centralem, ſiue ſolem ſtatuebant, ex altera parte nobis occulta volueretur; cum moueri circa ſolem tanquam mundi centrum et tellurem et ſphaeras reliquas affirmarent. Recte haec dici, nec Pythagoreis ita fieri iniuriam, ſi antichthonis inuentio non rationibus phyſicis, ſed ingenio ex hypotheſi nuganti tribuatur, ex Aristotele patet, qui duobus locis [h] obſer-

e) Eſt proluſio academica, titulo theologumenων grammaticorum Goettingae 1746. edita, plena eruditionis antiquae, qua vir beatus et non ſine literarum iactura nobis ereptus praeſtabat.

f) De praepar. L. XI. c. 6. p. 520.

ff) Zarinvs in dubiis de inuent. Pyth. P. II. inſt. c. 3. fol. 75. Prinz. in hiſtor. muſices p. 55. Mattheson orcheſtr. P. I. p. 301. P. II. pag. 308.

g) Obſ. Hal. T. IV. Obſ. 19. p 380 ſeqq. qui numeri in prima editione emendandi ſunt.

h) De coelo L. II. c. 13. Metaph. I. c. 5.

obseruauit: antichthona a Pythagoreis introductam esse, rationesque eius illos quaesiuisse, *οὐ πρὸς τὰ φαινόμενα τοὺς λόγους καὶ τὰς αἰτίας ζητοῦντες, ἀλλὰ πρὸς τινὰς δόξας καὶ λόγους αὐτῶν τὰ φαινόμενα προσέλκοντες καὶ πειρώμενοι συγκοσμεῖν; non ad ea, quae videntur, rationes caussasque quaerentes, sed ad quasdam suas rationes opinionesque, ea, quae videntur* (phaenomena) *trahentes atque ornare conantes.* Quae altero loco adhuc luculentius Stagirita expressit, quo expresse ait: *cum Pythagorei systemati numerorum omnia applicarent, si quid alicubi deerat, supplentes, vt totus eius tractatus consentaneus esset, statuisse, quoniam denarius perfectus esse videatur totamque numerorum naturam comprehendere, ideo et ea, quae in coelo feruntur, decem esse, dixisse, cum vero nouem solummodo sint, quae manifeste apparent, decimam fecisse antichthona, terram oppositam.* Ad hanc autem Aristotelis obseruationem respexisse Simplicium a nobis h. l. adductum, non est dubium. Ipsa quoque ratio explicandi antichthona id euincit, quae definiri a nemine hactenus potuit, quid Antichthon Pythagoreorum fuerit, omnibusque hic coniecturis aqua haereat, nec vna consistere possit, vt ex iis videre licet, quae curate attulit Thomasius. Nempe cum ipsi nullam eius definitionem haberent, sed nomen aliquod sine re amplecterentur, inutilis et impossibilis tractatio est, disquirere velle, quid antichthon Pythagoreorum sit? Quae vt recte se habent omnia, ita memorabile exemplum nugantis ingenii in schola Pythagorea sunt, et parum honoris vel praesidii ipsorum philosophiae pariunt. Quae tamen tragoedia vtinam non hodie adhuc inter philosophantes ageretur.

pag. 1062. lin. 17. *Medium in mundo locum ignem obtinere.* Ex loco ARISTOTELIS in antecedentibus allegato patet, Aristotelis tempore hunc ignem in medio mundi constitutum de sole fuisse intellectum, ait enim diserte: *οἱ Πυθαγόρειοι ἐπὶ μὲν τοῦ μέσου πῦρ εἶναί φασι, τὴν δὲ γῆν ἓν τῶν ἄστρων οὖσαν κύκλῳ φερομένην περὶ τὸ μέσον, νύκτα καὶ ἡμέραν ποιεῖν; Pythagoreos asserere, in medio esse ignem, terram autem vnum ex astris esse, quae in circulo circum medium illud moueantur, et hoc pacto noctem et diem efficere.* Philolaum in eadem opinione versatum esse, infra docetur. PLVTARCHVS [i] autem illum Pythagoreorum ignem, in centro mundi positum, a sole distinguit, et hunc quidem a Philolao discum vitreum dictum esse putat, quod resplendescentiam mundani ignis recipiat. Recte ad haec iam monuit THOMASIVS [k], Plutarchum Pythagoream opinionem cum Empedoclea confudisse, quae duos soles asseruit, quorum vnus sit ignis mundani archetypus, alter huius ignis resplendescentia.

pag. 1064. lin. 29. *Quantum ipsi scholae Italicae tribui debeat.* Nunquam haec cautela satis potest inculcari in historia Pythagorea, adeo turbata sunt omnia. Quamuis enim verisimillimum sit, Pythagoram ex vno

i) De plac. phil. L. II. c. 20. de animae procreatione T. III. Opp.
k) l. c. §. 25. p. 385.

vno omnia fonte emanationis ordine deriuauisse, atque subordinationis emanatiuae lege entium origines in hoc fonte quaesiuisse: supra tamen manifestum fecimus, Platonem ab eo ita secessionem fecisse, vt, cum ex vna chao, siue Deo potius chaotico Pythagoras entia omnia deriuaret, Plato haec ad immaterialia sola, aeterna, diuina traheret sensibilibus vel materiae relictis, vel in ea introductis ideis intelligibilibus: quo pacto inter Pythagoram et Platonem de entium origine magna est differentia. Habent enim principia siue elementa rerum ortum suum ex emanatione vnius illius entis, quod totum comprehendit, si Pythagoras audiendus est: Materia autem Platonis ex eo ente effluere non potuit, sed ab aeterno ei contradistincta est. Itaque in hac comparatione Pythagorei dogmatis cum Platonico caute incedendum est.

Ibib. lin. penul. *Ita vt respectu vniuersalium se habeant, ac si non essent.* Intellexit id schola Platonica, quae sola vero nobis hanc metaphysicam tradidit, de omni ente materiali et sensibili: Pythagoras autem, si supponitur, monades immutabiles numeros esse, necessario huic se assertioni opponere debuit, qui, quomodo de numeris, si monadas earumque aggregata intelligamus, ratiocinari potuerit, eleganter exponit Cl. GERDILIVS [l], qui legendus.

pag. 1065. lin. 17. *Hic sapientissimus atque verissimus est.* Clara et perspicua huius theseos nascitur sententia, si emanatiuo systemati, quale illud in Pythagorae schola floruit, applicetur, confusa et innumeris difficultatibus obsepta, si Platonice intelligatur. Et tamen in his et sequentibus solos Platonicos audire cogimur. Fatemur autem, multa hic se implicare et contradicere, quae acute et solide detexit monuitque PLOVCQVETVS [ll]; ast de eo iam non dispicimus, quam vere ista dicantur, sed an ita cogitauerint antiqui isti philosophi, quos tam acute et subtiliter de istis non decreuisse, quam nos facimus, recordandum est. Itaque caute atque prouide audiendi illi sunt, qui nobis adeo subtiliter et ingeniose Pythagoream de hoc argumento sapientiam enarrant, vt manibus palpare liceat, istas explicationes natas quidem esse in ingenio virorum doctrinae et acuminis laude florentium, et in nostri temporis scholis, quibus longe alia philosophiae inducta est facies, magna diligentia exercitatorum: longe autem abesse ab illius temporis antiqui, quo hi philosophi et imprimis Pythagoras philosophati sunt, rudiori indole, et crassiori cogitandi ac tradendi docendique ratione atque modo, quae tantum abest, vt distinctionibus, conclusionibus, ratiocinationibus, consequentiarum formulis, ingeniosis obiectionibus, quaeque aliae sunt artes ingenii in scholastica exercitatione diu versati, philosophiam suam discipulis explicuerint, vt simpliciore multum ratione de rebus diuinis atque naturalibus disererent; quae si ad nostrae aetatis φιλοσοφέμενα exigan-

l) l. c. L. II. §. 3 seqq. p. 272 seqq.

ll) De speculat. Pythagorae p. 10. 11.

exigantur, aut genuino ſenſu explicata prorſus ſunt diſſimilia; aut ſi recentioris philoſophiae ſenſus admittant, nihil ſincerum exhibent, noſtraeque aetatis ſubtilitates veteris aeui ſimplicitati ſupponunt, illisque, qui naſum habent, mox ſcopum produnt. Quam doctam quidem, aſt noxiam veteris philoſophiae interpretandae methodum eſſe, facile palpabunt, qui conſiderauerint, teſtium et ſyſtematis fidem poſcere hiſtoriam philoſophicam veterem, et rectam viam, non autem obliquas ſemitas, ingenioſas commentationes, eloquentiae floſculis ornatas, quas, ſi a viris doctrina et ingenio diuitibus ſuſcipiantur, quicquid illis videtur poſſe obtrudere lectori non ſatis cauto exempla docent. Quae hoc loco eo magis monenda ſunt, quo plures fuerunt, qui hoc pacto theologiae et phyſiologiae Pythagoreae colorem induxerunt, et meliores illi ſenſus affingere conati ſunt [m]. Quorum omnium concertationes atque velitationes, doctas equidem et ſaepe elegantes, nihil tamen, quod animum veri ſitientem, ſatiet, ſuppeditantes, hic tangere velle, vel obſeruationes quoque ad ea, quae cum noſtra Pythagoreae hiſtoriae enarratione non conſpirant, cumulare, nec temporis noſtri, nec annorum quoque, quibus viuimus, nec laborum rationes patiuntur, et prohibet quoque ſpicilegii huius anguſtia. Itaque lector nec poſſet a nobis, nec expectabit, vt his annotationibus noſtris animaduerſiones interſpergamus, de orthodoxis Pythagorae ſenſibus diſputaturi. Valeat per nos Samius ſenex, quantum hiſtorica fides, teſtium non ſuſpectorum narratio, circumſtantiarum harmonia, et imprimis ſyſtematis genuini ſenſus et κυρίαι δόξαι patiuntur: colorem autem detergere, quem nonnullorum erudita, et fortaſſe pia quaedam induſtria doctrina et venuſtate dicendi incruſtata inducere ſyſtemati Pythagoreo ſategit, aliis relinquimus, otio, tempore, patientia inſtructis, et imprimis a deteſtabili gentilis philoſophiae cum ſanctiſſima religione noſtra conciliandi ſyncretiſmo liberis. Quae hoc loco, vbi imprimis de phyſiologia Pythagorae agitur, de qua tantopere diffident viri eruditi, ſemel monuiſſe Lectorem, e re noſtra eſt, qui ad progrediendum in hoc, in quo currimus ſtadio et abſoluendum iter ſubinde excitamur.

pag. 1076. lin. 9. *Manifeſte euincent.* Rogamus Lectorem, de vera mente Pythagorae de Deo ſollicitum, vt hunc maxime locum expendat ipſe, et cum relationibus veterum, qui propiores aetati Pythagorae fuerunt, comparet, verbisque ſatis luculentis inſiſtat, nec ea interpretamentis anxie et ſtudioſe conquiſitis eripi ſibi et in alienos ſenſus rapi patiatur: Si enim cum generali, quod totum fere Orientem, itemque Aegyptum et vetuſtam Graeciam occupauit, ſyſtemate coſmogonico comparetur, ex quo ſuum deſumſit, et methodo ſua incruſtauit Pythagoras, cer-

m) Exemplum ſi lector cupit, doctiſſimum CVDWORTHVM ei ſiſtimus, magna doctrina in ſyſt. intell. c. IV. id agentem, vt orthodoxum Pythagoram et conſpirantem cum Platonicis Alexandrinis euincat.

certiſſimi ſumus, ſine labore eum difficilem et in obſcuro latentem Pythagorae phyſiologiam ex hac nocte eſſe protracturum.

pag. 1076. lin. 10. *Deus, quoad corpus lumini, quoad animam, veritati ſimilis eſt.* Multus in eo eſt eruditiſſimus GERDILIVS n), vt ex hoc aſſerto talem nobis phyſiologiam Pythagoream exhibeat, quae tolerabiliores et iuſtiores ſenſus, quam qui ei plerumque tribui ſolent, contineat. Itaque prolixe, et non ſine lumine et acumine, quod ſolet, magna cura id agit, vt oſtendat, quo pacto Pythagorea ſchola Deum dixerit eſſe mentem intellectualem, et tamen aſſimilari corpori. Non inuidebimus Lectori viri doctiſſimi obſeruationes, cum liber ſcriptus lingua patria, vt ſolent, quae in Italia prodeunt, ſcripta, rarius extra patriam innoteſcere, non in omnium manibus ſit, exoramus autem lectoris patientiam in audiendis Pythagoreis his philoſophumenis ſumme neceſſariam. Supponit autem vir doctiſſimus, tanquam certum et indubitatum, ſtatuiſſe Pythagoreos, intelligentiam non poſſe conuenire, niſi naturae ſimplici in totum atque indiuiſibili, et propterea indidiſſe commodiſſime monadis appellationem menti, quae naturae eſt, in qua proprie habitat intelligentia. Quod autem ad operationem attinet, eos non credidiſſe, quod *intelligentia ex ſe ipſa et ſolo voluntatis ſuae actu et electione poſſit mouere corpora ſenſibilia, eaque ordinare et dirigere ad fines ſuos, ideoque adiunxiſſe eos ſpiritum quendam aethereum, qui organi inſtar eſſet ad operandum.* Itaque ſuppoſita mentis idea tali in genere, non dubitaſſe eos, illam ad ſupremam mentem extendere, nihil aliud reſpicientes, quam vt iſtam ideam ampliarent, redderentque quantum pote perfectiſſimam. Ideo agnouiſſe eos in Deo intelligentiam et ſapientiam ſummam, et tribuiſſe illi perfectiſſimam comprehenſionem omnium intelligibilium, ideoque in eo poſuiſſe numerum intellectualem, qui iuxta Iamblichum omnes res reliquas ſuſtentet in mente Dei, per quem et ſecundum quem conſtituatur ordo rerum omnium, et in quo omnia diſtincte et per ſeries indiſſolubiles diſpoſita et dinumerata. Hunc numerum ſecundum Hippaſum eſſe primum archetypum atque exemplar, ſecundum quod creator mundi, conformandam eſſe ſuam operationem regularem ſtatuat. Hanc eſſe ideam DEI, qualem ſibi conceperint Pythagorici, quae ſublimis ſatis ſit, ad comprehendendam non aeternitatem modo et immutabilitatem, neceſſitatem exiſtentiae, ſummam ſapientiam, quae omnem veritatem in ſe concludat et perfecte ordinet; ex qua naſcantur combinationes omnes poſſibiles, quae veritatis ſummam conficiunt, et omnes res contingentes, ſecundum leges, quibus omnia ad optimum finem dirigantur: denique ſummam potentiam, principium et fontem emanationis omnium creaturarum, et maximam potentiam, eas mouendi atque regendi o).

 Hanc

n) loc. cit. p. 300.

o) Velimus hic recordari Lectorem, quae ſuo loco de hoc principio in diuinis in philoſophia Orientali, Cabbaliſtica et Alexandrina dicta ſunt. Ex his enim fontibus haec ſpeculatio effluxit.

Hanc autem ideam perfectionis sublimem *corrupisse turpiter Pythagoreos, contendendo, mundum emanasse ex Deo, et ab eo gubernari quidem atque regi, at constituere cum Deo vnum totum:* habuisse autem huius erroris caussam exactam similitudinem, quam supponebant inter Deum et mentem humanam ex vna parte, et inter mundum et corpus ex altera parte: indeque existimauisse, quemadmodum mens humana, quae principatum habet in corpore, illud animet, sic etiam euenire debuisse in complemento vniuersi, respectu supremae mentis, quae mundum eodem modo animet, et per consequens vnam solam naturam constituat cum eo, quemadmodum ex vnione corporis et animae in homine vna sola natura resultet, indeque Deum esse. Et quemadmodum in homine praeter corpus terrestre et mentem, secundum Pythagoreorum opinionem media sit anima, spiritusque corporeus quidem, sed subtilissimus, qui certo modo sit vinculum, quod vniat et constringat in vnam naturam mentem et corpus terrestre; et inseruiat menti tanquam organum, quo mediante in totum corpus operetur: ita menti diuinae et supremae adiunxisse Pythagoreos spiritum aethereum siue ignem mundi, quem vocauerint animam vniuersalem. Propterea, vt de homine praedicauerint omnes proprietates et operationes, quae sunt propriae menti, non esse mirandum, si Pythagorei, de mundo disserentes, quatenus est animatus, ei proprietatem tribuerint, quae supremae menti soli conuenire potest: et vicissim quod de Deo loquentes ei illud attribuerint, quod soli mundo conuenit. Inde autem non sequi, quod illi confuderint in vnam solam et eandem essentiam tum complexum materialem vniuersi, atque ignem mundanum per omnia diffusum, tum mentem, quae regit omnia: sed quod de Deo disserentes, prout occurrebat, eo nomine mox significauerint ipsam supremam mentem, cum omnibus attributis et perfectionibus consideratam, quae ei propriae sunt, et quasi inhaerentes; mox autem mentem, quatenus vnita est cum igne mundano, quod est instrumentum operationis eius, quo sensu dixerint Deum esse animam mundi; denique, loquendo de mente suprema, quatenus vnita est cum complexu materiali rerum, mediante igne mundano, ex quo oriatur perfecta inter naturam anima praeditam, id est, a Deo animatam vnio, esse ideo Deum; quo sensu dixerint, mundum videre, cognoscere etc. Hanc expositionem systematis Pythagorici, contendit vir doctus nihil comprehendere, quod dici possit per hypothesin assumtum et ex solo arbitrio pro lubitu positum, quodque non possit ex grauissimis scriptoribus probari, et quo mediante, possint diuersae scriptorum de mente Pythagorae relationes redigi in concordiam. Vnde ex hac explicatione rationem quoque reddi posse, contendit, cur apud Porphyrium dicatur, Pythagoram statuisse, Deum esse similem, quoad mentem, veritati, atque id didicisse a magis; quod ideo verisimile putat, quia iter Orientale Samii philosophi nulla ratione possit negari. Veritatis autem nomine intelligi in schola Pythagorae solas res imma-

immateriales nulli mutationi et alterationi obnoxias: adeoque hoc nomine immaterialitatem ſummam Dei indigitari: ſimilem autem quoad corpus dici illum luci, quia ſpiritus aethereus ille ignisue mundanus aſtra illuminet, quae velut corpus lucidum ad nos lumen transmittant. Hactenus vir doctus, qui haec omnia venuſta, quod ſolet et perſpicua oratione explicat. Exponenda autem erat haec Pythagoreae theologiae explicatio, eo quod in ea, tota fere apologiae pro Pythagora, quam inſtituit, vis atque neruus ſitus ſit. Eam autem hoc loco examinare, et cum viro eruditiſſimo diſputationis ſerram de ea reciprocare, noſtro eſſe inſtituto, atque loco aduerſum, ſupra diximus, vnde a longa et operoſa conſideratione huius explicationis abſtinemus; nec multum eam neceſſariam eſſe iudicamus, quando ipſe lector cautelarum ſupra poſitarum memor ad veterum teſtimonia ſine auctoritatis et hypotheſeos praeiudicio attendit. Quamuis enim iſtam explicationem nihil habere hypotheſeos auctor affirmet, et ad grauiſſimorum ſcriptorum teſtimonia prouocet: tuto tamen et non ſine cauſſae fiducia ad hos poſſumus prouocare, modo Platonici Alexandrini iisque ſimiles non ſint, a quibus iſtam explicationem didicit Cl. Gerdilius, lectoremque ideo ad adductos a nobis teſtes amandamus, quorum teſtimonia refutari non poſſunt, niſi adhibeantur diſtinctiones Pythagorae aeuo nondum auditas et ab Alexandrinis nugatoribus ad ſaluandam hypotheſin excogitatae, quae ſimplici negatione diſſlantur. Quae ſi non hypotheſin ſapiunt, certe nulla eſt hypotheſis, quae non pro veritate abſoluta poſſit haberi, adeo finguntur, praeſupponuntur, et pro lubitu definitionibus et, nominibus per abſtractiones excogitatis, torquentur omnia, vt ſubtilitatem ex arena diſputatoria in hiſtoriam philoſophicam traductam, lector facile manibus palpet. Qui ſi vnum ſyſtema chaoticum coſmogoniae veteris, ex quo Pythagoras ſuam theologiam deſumſit, ſecum reputauerit, et quo nexu interno non aſſiſtens, ſed informans mens, materiae chaoticae ab aeterno vnita atque eſſentialiter praeſens fuerit, hancque ex ſe emanare fecerit, quod ipſe vir doctus negare non potuit, mundum ex Deo emanauiſſe, adeoque notionem immaterialitatis ſenſu abſoluto monadi ſupremae Pythagorae non poſſe tribui, omnis illa diſtinctio, quamuis erudite et ingenioſe valde excogitata, at vel hoc ſolo artificio ſuſpecta concidit. Plura vero non addimus, qui lectorem libenter iudicem et arbitrum poſcimus, qui ſi neglectis euidentibus veterum teſtimoniis, quae has diſtinctiunculas non tantum ignorant, ſed ne patiuntur quidem, viro doctiſſimo velit accedere, nihil cauſſae habemus, cur plura moneamus, vt deſinat ſuas cogitationes veteribus tribuere, et quid dicere debuerint, non autem, quid dixerint perquirere.

pag. 1076. lin. penult. *Libri vetuſtiſſimi fragmentum.* Hunc vnum interpretem, omnia fidei hiſtoricae criteria habentem mille diſtinctionibus, abſtractionibus excogitatisque nouae interpretationis aedificiis, quae Alexandri-

xandrinae philosophiae alumnis debemus, praeferendum esse, si quis negauerit, cum eo disputationis de hoc argumento aleam non posse amplius iniri, prudens quilibet, qui rationalis philosophiae regulis est imbutus, intelligit.

pag. 1077. lin. 4. *Quod Zeno postea, Pythagorica mysteria imprimis a Polemone edoctus adoptauit.* Monendum tamen hic esse putamus, Zenonis illam, quae postea omnium Stoicorum fuit, physiologiam ita Pythagoreo systemati tribuendam videri, vt emanationi in eo locus supersit, prout th. 6. expressimus, et intelligentias emanatiuas adhibendas esse monuimus, cum Stoici solas ignis diuini et mundani siueanimae mundanae modificationes admitterent. Vnde Stoicum systema esse deterius Pythagoreo fatemur, cum in hoc peculiaribus tamen subsistendi modis in Deo radicatis, res, quae ex anima mundi emanarunt, gaudeant, quod tamen secus est in Stoico, a Spinozae impietate non longe dissito. Quod temperamentum, si adhibeatur, quemadmodum adhibendum esse, fontes, ex quibus in Phoenicia, Graecia atque Aegypto sua hausit Pythagoras, poscunt, facile obiectionibus omnibus, quae contra nostram explicationem vrgentur, potest fieri satis. Quare enixe lectorem, veritatis cupidum rogamus, vt ad ea repetita lectione recurrat, quae supra in his supplementis ad pag. 287. operis nostri de theologia Aegypti diximus, secundisque curis paulo luculentius exposuimus: quo pacto dirimi multas quaestiones et controuersias in hoc argumento optime posse, sumus persuasissimi.

pag. 1078. lin. 5. *Ex mente Pythagorae inter se fluunt.* Attendere hic lectorem cum quadam accuratione iubemus ad nexum systematis non emendicatum et ex alienis illatum, sed, necessaria sequela fluentem, quam accedentibus testibus non suspectis optimam in hoc argumento demonstrandi methodum esse, nemo sanus negauerit.

pag. 1080. lin. 29. 30. *Si clare loquendum, a vera materiae notione neutrum liberari queat.* Sensit, qua est mentis acie, vim demonstrationis hactenus allatae, humanissimus et doctissimus GERDILIVS [p], itaque, cum intelligeret, si in excusanda pingendaque theologia Pythagorae successus sperandus sit, argumentum atque dubium, quod ex natura ipsius DEI desumitur, et opponi solet, remouendum esse: monet, credere multos recentiorum, Deum Pythagorae nihil esse aliud, quam ignem subtilissimum per totum mundum dispersum, sed praeditum virtute mouente et formatrice, qua ordinentur secundum certas leges omnia, hunc ignem in se esse materiam subtilissimam, et tantum sensu vulgari apud veteres vocari incorporeum, id est, non subiectum dimensionibus materiae crassae et compactae. Vbi nostrum imprimis, ad quem haec spicilegii instar annotamus, locum se respicere fatetur, quem scilicet sibi potissimum remouendum esse perspiciebat. Fatetur is candide, maxime CICERONIS [q] aucto-

p) pag. 301 seqq.

q) De nat. Deor. L. I. c. 12.

auctoritate niti hanc sententiam apud quem obiicit contra conceptum Dei Pythagoricum Velleius: *Pythagoras censuit, animam esse per naturam rerum omnem intentum, et commeantem, ex quo animi nostri carperentur, non vidit distractione humanorum animorum discerpi et dilacerari Deum, et cum miseri animi essent, quod plerisque contingeret, tum Dei partem esse miseram, quod fieri non potest.* Paria apud LACTANTIVM [r] et MINVTIVM FELICEM [s] occurrere, ipse recordatur vir doctus. Vt autem responsionem pararet, qua elidi queant testimonia adeo clara et manifesta, quorum complura nos nominauimus, non in totum negandam esse ait quaestionem, nec dicendum, in totum deceptos esse hos scriptores: sed statuendum, ex parte recte eos de Pythagorae dogmate statuisse, ex parte autem non. Quod vt euincat, loco testimoniorum in contrariam partem adducendorum, qui negarent, Pythagoram Deum fecisse corporeum, quae quidem expectabamus, ad distinctionem confugit inter animum et animam, secundum quam, interprete NONIO [t] atque LACTANTIO [u], non est idem mens et anima, aliudque est, quo viuimus, aliud, quo cogitamus, et, postquam monuisset, vulgatissimam fuisse hanc distinctionem apud veteres, accepisse eam ex schola Pythagorae, Platonem atque Stoicos, auctoritate PLVTARCHI [x] confirmat, indeque concludit realem vel essentialem potius distinctionem inter mentem immortalem et incorruptibilem, et inter animam subiectam morti et corruptioni, quarum vna sit in perpetua mobilitate et agitatione, altera incapax sit motus localis. Inde, porro monet, cum anima, secundum certas proportiones harmonicas ex certis partibus colligata sit, accepisse a Pythagoreis locum inter numeros, dictamque esse numerum se ipsum mouentem, propter mentem praeditam motrice virtute, adeoque et alios numeros, quibus iuncta sit, posse mouere. Quem sensum, ait, esse verborum Plutarchi, Πλάτων ἐσίαν νοετὴν ἐξ ἑαυτῆς κινητὴν, κατ' ἀριθμὸν ἐναρμόνιον κινεμένην: *esse substantiam intelligentem se mouentem ex se ipso, et motam secundum rationes harmonicas;* ex quo loco infert, animam iuxta hos philosophos esse in perpetua agitatione, cum e contrario mens in particulari sumta ab iis negetur, esse subiecta motui locali. Ex quo, vir acutus porro colligit, animam in toto complexu suo sumtam constare, secundum Platonem, Pythagorae interpretem, ex parte principali, quae regat cuncta, τῷ ἡγεμονικῷ, id est, mente: et parte ea, quae moueatur secundum rationes atque proportiones harmonicas, quae irrationalis sit, diffundaturque per corpus, vnita autem cum corpore et coniuncta cum ea, quae principatum obtinet, non recipiat commotiones secundum certas proportiones. Quam mentis atque animae distinctionem

r) Lib. I. c. 5.
s) L. IX. X. c. 7.
t) De propriet. serm. p. 454. Animus et anima hoc distant: animus est, quo sapimus, anima, qua viuimus, sine animo anima est debilis. - - Hinc animus ad intelligentiam tributus.
u) Lib. VII.
x) L. IV. c. 7. de plac. phil.

ctionem etiam ex definitione heroum a nobis ex Hierocle allata, qua constare dicuntur ex animo rationali et corpore lucido roborari iudicat, et hanc quoque distinctionem inter vetustissimos poëtas per traditionem obtinuisse, apud quos saepius occurrat anima sine mente, ψυχὴ ἄνους, erudite probat. Quibus omnibus fuse expositis, ad locum Ciceronis ita respondet, vt eum tantum petere superstitionem vulgi atque poëtarum, contendat, qui putabant, animam manere in inferno, quod tamen non fieri possit sine corpore, putetque, Pythagoreos et Platonicos, quos sequatur Cicero, credidisse, ex duabus illis animi partibus remanere rationalem, perire cum corpore irrationalem: vel secundum Hieroclem, superesse animum coniunctum corpori lucido, quod illum relinquat, et se in altissimam aetheream substantiam sibi homogeneam attollat, vt possit aeternum viuere. Alios autem finxisse, praeter animam et corpus, esse certa simulacra corporis, quae destinata sint pro inferno. Et haec quidem fuse et non sine doctrinae profusione ad nauseam fere cumulat Gerdiliana eruditio, in sequentibus autem totus in eo est, vt euincat, animam mundi, si ipsa Dei immaterialis notio sit, non constare posse cum reliqua doctrina Pythagorae, nempe qualem ipse sibi vir doctus efformauerat, nec esse in systemate Pythagoreo spiritum illum aethereum proprie Deum, sed aetherem, siue auram supremam purissimam, quae in se contineat calorem viuificantem, et in qua viuunt naturae inmortales; siue, esse campos illos aethereos, in quibus natent Sol, astra, et luna; non autem esse hunc spiritum aethereum eundem cum illo, qui constituat naturam substantiae immortalis, quae in eo viuit, sed tantum eius elementum esse, in qua viuentes aeterna vita fruantur. Rationibus itaque Pythagoreis conueniens esse, vt, cum praeter principium hoc vitale, aliud etiam in homine sit naturae differentis, nempe mens, multo magis id ad coelestes substantias referendum esse, quae non possint esse ex anima ista mundi, quae inferioris conditionis sit, secundum veteres, quam natura intelligens, etc. Quae multis postea prosequitur, heic, ne taedium lectori creemus, amplius non repetenda, quae tandem eo omnia collineant; per istam animam mundi intelligendum esse istum spiritum aethereum a creatore per totum mundum diffusum et distributum, qui, cum subtilissimae naturae, calorisque efficacissimi indolem habeat, instrumentum sit: per quod summa mens intellectualis et immaterialis in mundum inferiorem operetur, ob quam operationem illa Deus dicatur per omnia diffusus, quemadmodum in homine praeter animam rationalem et spiritualem, esse creditur anima materialis, siue spiritus animales, qui sunt media et instrumenta operationis animae. Ignoscet lector prolixitati, quae sequenda fuit in exponenda doctissimi viri sententia, qui non opus habuisset tantum puluerem de ea re excitare, cum pauci forte ei negauerint, spiritum eiusmodi mundanum aliquem, siue aethereum in partes vocatum esse a veteribus philosophis, vt operationes animae in corpus explicarent.

Verum

Verum haec nihil ad rhombum faciunt, cum in illis veterum locis, vbi Deus anima mundi dicitur per omnes partes commeans et diffusa, non sermo sit de instrumento quodam intermedio, quod Deus adhibet ad operationes suas in mundo edendas, sed de Deo ipso eiusque natura intelligibili, a quo τὸ εἶναι καὶ κινεῖσθαι totius mundi dependet. Heic securi ad loca a nobis adducta, maxime eum, qui ex Iustino et Clemente Alexandrino excerptus ex libro Pythagorico luculentam descriptionem exhibet, prouocamus, quem de alio principio, quam summa mente intelligere velle, esset quadrata miscere rotundis. Nam non tantum de Deo vno sententiam Pythagorae se edisserere velle, scriptor ille antiquus ait, sed de eo quoque pronuntiat, illum ἕνα Θεὸν neque extra mundum esse, sed in eo velut in circulo inclusum habitare, ὅλον ἐν ὅλῳ, (vt de anima hominis rationali in corpore habitante loqui etiam solent philosophi) ipsumque ἕνα Θεὸν prospicere omni generationi, ipsum esse mixtionem omnium, etiam aeternorum, principium omnium, ἕν, ἐν οὐρανῷ φωστῆρα, vnum lucis fontem, et scaturiginem suis radiis omnia illuminantem, animam, omnia animantem et per circulum, siue circularem harmoniam omnia mouentem. Haec quomodo animae mundi materiali et aethereae a Deo distinctae conueniant, quae nunquam εἷς ὁ Θεὸς audit? nisi fidiculis torqueantur voces et nomina, quae Deum vnum, solum internum, necessarium omnis motus, lucisque immediatum auctorem faciunt, et caussam immanentem constituunt. Fatemur ἀπροσδιόνυσα et absurda atque contradictoria inesse huic dogmati, verum de hac quidem inconcinnitate nobis sermo non est, quam probe viderunt Platonici sequiores, et nemo melius intelligit, quam cel. Auctor noster, qui ideo antiquissimo dogmati colorem inducere sategerunt. Nos lectorem ea recordari iubemus, quae de Deo in chao concluso, et mundum velut ex sinu suo eiiciente atque generante in barbaricae philosophiae historia fuse docuimus. Ex illis enim, ea, quae in Aegypto, Ionia et Syria, et, si verum est, apud Babylonios quoque collegit, et numerorum symbolis tanquam nouum physiologiae systema ornata scholae suae vendidit Pythagoras, explicari aliter non possunt, nisi torqueantur omnia, quod in hoc loco Pythagorici anonymi fecisse Cudworthum supra annotauimus.

pag. 1080. lin. 6. *Asseruit quoque Pseudo-Origenes.* Respexit auctor anonymus ad hypothesin Zoroastream, quam a Zarata Chaldaeo accepisse memorauit, duo esse ex vno fonte, Mithra, principia, lucem atque tenebras: ita vero vtrumque exposuit, vt de sola caussa materiali possit intelligi, quod cum explicatione Gerdiliana non potest conciliari, recte autem dicitur, si intelligatur de Deo s. monade chaotica, quae duplex hoc principium ex sinu suo emanare fecit, ac velut rerum futurarum semen eiaculauit. Vnde dixit quoque, mundum esse ἀῤῥενοθήλυν, ex viro atque muliere constantem. Legenda vero et reliqua huius auctoris sunt, quae, licet genuina Pythagorica non sint, lucem tamen accendere possunt physiolo-

ſiologiae Orientali, et quae ex fonte hoc ſua hauſit Alexandrinae, in qua apud Proclum: *Ζεῦς ἄρσην γένετο, Ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο Νύμφη.* Similia in Aegypto et ex Orphicis didicit Pythagoras, quae nunquam poſſunt cum interpretatione cl. Gerdilii conciliari.

pag. 1083. lin. 16. *Vnde illa heic quoque repetenda ſunt.* Diſcrimen tamen probe tenendum eſt inter ideas Platonis et intelligibiles ſubſtantias ſcholae Pythagoricae; illae enim intellectualis tantum naturae ſunt, hae, praeter intelligentiam corpore quodam aethereo veſtiuntur: quales tamen heroës etiam admiſiſſe ſcholam Italicam ex vniuerſali traditione, quae ad omnes fere priſci orbis gentes dimanauit, probari poteſt, recteque obſeruauit cl. GERDILIVS [y]. Ipſa enim emanatiui ſyſtematis natura et conſtitutio, et ſubordinatio entium, quae emanarunt, id euincit, vt alias rationes taceamus a cl. PLOVCQVETO [z] allatas, inter quas Pythagorico-Platonica eſt PLOTINI [a] a conuenientia et ordine ſyſtematis mundani deſumta. Quae eo magis heic conſideranda eſt, quia in ſyſtemate Pythagorico non ſolius ſupremae mentis libera voluntate et ſapientia, ſed emanationis neceſſitate et ineuitabili ordine poni debent.

pag. 1084. lin. 17. *Quae omnia ſine illo ſyſtemate conſiſtere nequeunt.* Non ſine magno commodo conferri cum his poteſt ſyſtematis cabbaliſtici explicatio ſuo loco data, vbi ſimiliter in circumferentia proxime infinitam lucem habitant emanationes primae, eaeque diuinae; in imo ſubſidunt, luceque carent atque mali omnis origo ſunt emanationes vltimae, quae in materiam tandem degenerarunt. Ex quo patet, eandem Patriam vtrumque ſyſtema habere.

pag. 1085. lin. 35. 36. *Sequitur hoc ex deſcripta hactenus diuinae naturae per omnia diffuſae operatione nexuque rerum omnium et ſequela atque ordine phyſico, exque animae conditione diuina.* Hanc conſequentiae rationem cohaerere cum ſyſtemate Pythagoreo, erudite oſtendit PLOVCQVETVS [b], licet incertum ſit, an Pythagoras ratiocinatione ad hanc diuinitatem animae aſſerendam peruenerit, et annon potius a philoſophis barbaricis, maxime in Aegypto acceperit.

pag. 1087. lin. 13. *Nihil certi definimus.* Meretur hic legi diligentiſſimus GERDILIVS [c], qui, poſtquam tria ſumma genera, ad quae Pythagorei res omnes reuocabant, (categorias dixere alii) luculenter explicaſſet, ex dictis colligit, Italicam philoſophiam numeros poſuiſſe non tantum, tanquam principium materiale rerum, ſed etiam formale, nempe, in quantum effectus phyſici ſunt, ſecundum eos, imitatio effectuum numericorum, ea potiſſimum ex cauſſa, quia res phyſicae ſint compoſitae ex monadibus realibus, quemadmodum numerus abſtractus eſt compoſitus

y) l. c. p. 305. Repetenda hic ſunt, quae de philoſophia inter gentes barbaras Chaldaeos, Perſas, Indos, Aegyptios, Graecos atque Celtas ſuo loco fuſe attulimus.

z) loc. cit. p. 13 ſeqq.

a) Enn. III. L. IV. c. 6.

b) loc. cit. p. 21.

c) loc. cit. p. 298.

tus ex vnitate abſtracta: ex quo neceſſario ſequitur, ſtatum phyſicum debere reſpondere ſtatui arithmetico. Et ex hac proprietate numeri, qua eſt certo modo principium formale rei, nempe, quatenus proprietas numerica debet determinare proprietatem phyſicam rerum, quae, quemadmodum numeri componuntur ex vnitate, coniicit ingenioſus ſcriptor, poſſe detegi ſignificationes denominationum multarum, quas numeri Pythagorici gerunt: quamuis certi nihil hic promitti poſſe, prudenter moneat. Non heic locus et tempus eſt, de hoc argumento ſpeciali prolixius diſſerendi, et, qua cautione opus ſit, in his terminis metaphyſicis et ſcholaſticis ad ſyſtemata veterum philoſophorum, maxime vero Pythagorae illuſtranda adhibendis, agendi. Nos duo tantum, quae momentum haud exiguum habent in vetuſtiſſima philoſophia, capita recte et prouide lectorem expendere iubemus. Primum, ne intelligat veteres philoſophos ſecundum ſua magis placita, atque notiones, vel prout ſtatuiſſe veteres cupit, quam prout ipſos ſtatuiſſe manifeſta teſtimonia priſci orbis, et ipſa ſyſtemata veterum philoſophorum euincunt. Quod imprimis propter eos monendum eſt, tum qui ſana omnia atque recta et reuelationis puritati plerumque conformia eſſe veterum philoſophemata contendunt, tum, qui ad impietatis et deteſtabilis atheiſmi ſcabiem veteribus affricandam hiſtoriae philoſophicae abuſum incruſtant. Vtraque pars enim non, quid dixerint veteres, ſed, quo pacto partis ſuae placitis vindicari poſſint, in animo habet, et totum philoſophicae hiſtoriae ſtudium euertit. Medio itaque tutiſſimus ibit archaeologiae philoſophicae ſtudioſus, cuius parum intererit, quocunque modo veteres philoſophos ſtatuiſſe appareat. Alterum, quod probe excutiendum eſſe veteris doctrinae cognoſcendae auido putamus, quodque propius Pythagorici ſyſtematis hiſtoriam tangit, illud eſt, vt attentus ſit lector ad emanationis ſyſtema, quo hactenus ad recludenda veteris orbis myſteria coſmogonica et coſmologica, tanquam claue vſi ſumus, et ſine quo Pythagorae phyſiologia intelligi nequit. Eleganter et erudite monet cl. GERDILIVS [d] ſyſtema emanationis longe eſſe vetuſtius Pythagora, et receptum fuiſſe apud Aegyptios, Magos Zoroaſtreos, Gymnoſophiſtas Indiae, Arabes; inde tranſiiſſe ad theologiam popularem et fabuloſam Graecorum. Immo, quod mirabile, deprehendi in antiquiſſimis monumentis philoſophiae Sinenſis atque Iaponicae, quin ad feros quoque et ſyluestres Americae populos penetraſſe. Potuiſſet addere vetuſtiſſimas nationes Celticas, Sarmaticasque; de his enim omnibus ſimilia in hac noſtra barbaricae philoſophiae hiſtoria teſtimoniis ſatis luculentis, dudum, et imprimis in hoc ſpicilegio id probauimus, additis tamen monitis nonnullis, ne Dualiſticum ſyſtema, quod nonnullis arriſit, quodque mirabili artificio cum emanatiuo ſub vno iugo ire coëgerunt nonnulli, vt Zoroaſtris ipſiusque Platonis exemplo nouimus, cum hoc Emanatiuo confundatur. Coniicit autem argute, vt ſolet, Taurinenſis

d) loc. cit. p. 341.

nensis philosophus noster, cum adeo vniuersaliter receptum inter gentes priscas populosque toto coelo diuersos a prima fere mundi aetate hoc emanationis systema viguerit, non potuisse illud solis philosophicis ratiociniis, hominibus, etiam ἀφιλοσόφοις integrisque nationibus in mentem venire, sed impressum altissime menti humanae necessario deriuandum esse a traditione aliqua vniuersali, quae originem acceperit a facto quodam, siue traditione, ex quo fonte deinde ad plerasque gentes dimanauerit, cum homines per omnes habitabilis orbis partes distribuerentur, quod tempus non adeo longe remotum potuerit esse ab ipsa traditionis illius origine. Id autem patere putat ex tot vestigiis harmoniae, quam is credit intercedere inter Mosis historiam et theologumena veteris orbis, quae facile persuadeant, ex vna eademque scaturigine omnem hanc traditionem profluxisse; vnde concludit tandem, creationis ex nihilo historiam per hunc canalem ad populos veteres defluxisse. Quae, cum consequentiarum nonnullarum machinis lectori persuadere laborauisset, concludit tandem [e]: Systema emanationis in suo fonte non esse aliud, quam creationem a nemine in actum productam, nisi a virtute diuina, quae sine essentiae suae diminutione, vel propriae substantiae communicatione mundum extruxerit, eique largita sit existentiam. Aliter non potuisse hoc systema hominibus in mentem venire: vnde multus postea in eo est, vt creationem, ex nulla praeexistente materia, id est, ex nihilo, sola virtutis et voluntatis diuinae iussu innotuisse orbi veteri vniuerso lectori persuadeat, et hac inaudita hactenus significatione emanationis terminum explicet. Fatemur, quod pace viri eruditissimi dictum volumus, cuius pium pro religione et reuelatione (quae vero cum traditione non confundenda est) feruorem atque laudabilem diligentiam omnino probamus et extollimus, miratos nos esse vehementer, cum ista posteriora legissemus, videntes pulchrum exordium adeo dissimile nactum esse exitum, quaerebamus apud nos, suspensos et tantum non attonitos

— — amphora coepit
Institui, currente rota cur vrceus exit?

Adeo initio suo dissimilis est totius illius ratiocinationis exitus, ab emanatione ad creationem ingenti saltu deproperans, vt vel mediocriter attento lectori in mentem venire debeat, hypotheseos studio et subreptionis vitio, auctorem, adeo alias in ratiocinando valentem et acrem, se decepisse passum esse, vt concluderet: emanationis systema inter tot vetustas gentes receptum est, ergo non ratiocinatione facili et populari ab iis potuit excogitari, sed reuelatione et traditione ad eas peruenit. Porro, cum alia traditio non existat de rerum origine, quam Mosaica de creatione ex nihilo; ergo systema emanationis et creationis ex nihilo vnum idemque sunt. Sumus nos persuasissimi, lectorem harum rerum tantum mediocriter peritum, obstupescere, cum hanc ratiocinii consecutionem legit,

e) loc. cit. p. 355.

legit, et audit res in ſe contradictorias et euertentes, vt ſunt emanatio et creatio, potuiſſe iſtis machinulis ita in vnum cogi, vt pro eodem habeantur. Quis enim adeo communis cogitandi et pauliſper abſtrahendi a notionibus confuſis et vocibus nihili, quibus vulgus tantum vtitur, facultate adeo priuatus eſt, vt neſciat, creationem ex nihilo nullum ſubiectum materiale, ex quo educta ſunt omnia, et a cauſſa efficiente producta poſcere, ſed tantum euicta neceſſaria entis infiniti, et maxima potentia, ſapientia atque bonitate inſtructi, exiſtentia ex eius ſola voluntate liberrima atque diſpoſitione ſapientiſſima rerum omnium originem ex nihilo deriuare: quem primum religionis in paradiſo articulum fuiſſe, poſtea per diuinam reuelationem ſcriptis Θεοπνεύστοις nobis traditum et ad nos tranſmiſſum pius quilibet intelligit, et nemo pro eo ardentius militat, quam optimus Gerdilius. Aſt, quis communium omnibusque hominibus connatarum notionum atque idearum adeo ignarus eſt, vt non per ſe, audita emanationis voce intelligat, indicari per eam eiusmodi exiſtendi originem, qua non tantum cauſſa efficiens per quam, ſed materialis quoque ex qua, et formalis quoque, atque fundamentalis in qua connotentur, ita, vt id, quod emanauit, non tantum fontem, ex quo habet originem, pro cauſſa efficiente agnoſcat, ſed illi quoque eſſentiae communicationem, et exiſtendi vim atque durationem debeat, et, vt ſeparata eſſentialiter a fonte ſuo in exiſtendo et eſſendo quaſi riuus, obſtructo fonte, areſcat. Certe nos aliam emanationis notionem comprehendere non poſſumus, et acerrimos metaphyſicos teſtes poſcimus: qui communicationis modos in ente ſolent expendere. Recte ideo monuit ſubtiliſſimus PLOVCQVETVS [f], *ſi monas primitiua tanquam rerum principium pariat rerum diuerſitates per modum emanationis, in ipſo rei fundo nonniſi* VNAM ASSVMI SVBSTANTIAM VARIIS MODIFICATIONIBVS ET EVOLVTIONIBVS, SIBI ET DIVISIM PLVRIBVS MANIFESTATAM: *et ita rationes primitiuas ſeminales, ſi cum Pythagoreis loquendum, ineſſe vni principio, vti numero ineſt ratio ſeminalis phaenomenorum;* vnde recte concludit: *emanationis notionem cum abſoluta vnitate primitiua conciliari non poſſe, quia plura exiſtentia et vnum exiſtens non conſtituant vnum exiſtens: principium quoque vnum, quod in fundo interiori inuoluit ea, quae emanant, non diſtingui ab iisdem, ſed vi internae neceſſitatis cum iisdem coniungi.* Hactenus Ploucquetus, qui recte inde infert, emanationis ſyſtema a Pythagoreis in rerum origine explicanda inepte adhiberi: quibus addi poſſent ἀσύστατα plura in hoc ſyſtemate comprehenſa, niſi alium ea locum poſcerent. Non poſſe autem aliter intelligi Pythagoream ſcholam, tot eorum praecepta et dogmata loquuntur, vt contra ſolem loqui videatur ille, qui negauerit. Rogamus autem lectorem harum rerum curioſum, vt omnia iſta ſyſtemata percurrat, quae emanationem rerum ex Deo ſupponunt, certi, ne vnum quidem deprehenſurum, quod non hanc eſſentiae communicationem non a ſe tantum, ſed ex

f) De Speculat. Pyth. p. 21.

ex ſe quoque tanquam cauſſa materiali ſupponat. Praeuidit hunc arietem vir doctiſſimus, quem hic diſſentientem habemus, vnde cum aperto Marte vincere deſperaret, ad improprias ſignificationes et definitiones emanationis confugit; et tres nobis vocis huius ſenſus enumerat [g], quas, ne doloſe pugnauiſſe videamur, pace lectoris, non ſilebimus. Cum enim dicatur mundus eſſe a Deo per emanationem, poſſe id intelligi monet, ſenſu vulgari et valde obuio, vt ſignificet, Deum aut formaliter, aut virtualiter eum in ſe continuiſſe mundum, quem ex ſinu ſuo eiecerit, quemadmodum tela ex ventre ſuo eiicit aranea; ſecundo poſſe vocem hanc intelligi laxius de productione rei ex principio, in quo continetur per eminentiam [h]; ita, vt cauſſa in effectum tranſeat ſine vlla diminutione vel communicatione propriae eſſentiae, et hoc ſenſu emanare idem accurate eſſe, quod creare ex nihilo. Tertia autem ſignificatione, improprie indicare quamcunque formationem rei ex materia praeexiſtente. Vidit ſatis vir doctus, harum ſignificationum veritatem et exiſtentiam ſibi eſſe probandam: cum itaque primam, quam ipſe naturalem, omnibus obuiam et animo per ſe obuerſantem eſſe agnoſcit, totam cauſſam ſuam perdere cognouiſſet, reiecit eam, non alia ratione ductus, quam quod non poſſe ſtare cum ſyſtemate Pythagorico ſecundum explicationem ſuam, hancque natiua iſta emanationis ſignificatione totum euerti, acute videbat. Quod argumentum eſt, rei euidentia conuictum in campo aperto eum conſiſtere non potuiſſe, ideoque ad latebras confugiſſe: quicunque enim ſine praeiudicio, ſine hypotheſi heic verſantur, habebunt confitentem reum, ex propria, natiua et communi omnibus ſignificatione emanationis omnia interpretamenta, et excuſationes pro Pythagora vno conflictu et impulſu profligari poſſe. Secundam autem atque tertiam ſignificationem, (nam ad triarios res redibat) vt euinceret, non aliam nobis certitudinem offert, niſi arbitrariam definitionem; emanationem eſſe creationem, quod non minus abſurdum eſt, quam triangulum eſſe quadratum, adeo notiones inter ſe pugnant. Credimus autem, lectores noſtros, ſi paulisper attenti fuerint, facile percepturos, virum Cl. quaeſtionem, de qua agitur [i], nempe, an per emanationem intelligenda ſit creatio ex nihilo, immiſcuiſſe praemiſſis, et ex eius, de quo quaerebatur definitione hypotheſeos gratia precario adſumta, medium terminum ratiocinii ſui conſtruxiſſe, a quo demonſtrandi modo abſtinendum eſſe, philoſophicae hiſtoriae ſtudioſos ſerio monemus, ne petitionis principii vitium eis obiiciatur. Non tamen deſerit cauſſam vir doctus, qui pro Pythagora pugnat, ſed, cum ex notione emanationis iuuari non poſſe orthodoxiam Samii philoſophi pulchre perſpiceret, ſuppoſita traditione de crea-

g) pag. 344.

h) Num hic terminus apte adhibeatur, ad exprimendum illud, quod cupit V. C. metaphyſici diſpicient, qui de ineſſe rei per eminentiam ſolent diſquirere V. Cel. HOLLMANN. ſyſt. metaph. §. 375. p. 57.

i) Legat lector, et expendat probe illationem viri clariſſimi pag. 350. quam excidere potuiſſe viro in veteri literatura verſato, miramur.

creatione mundi ex nihilo, inter omnes populos dispersa, inde concludit, Pythagoram hunc de emanatione sensum habuisse, quia eum a Iudaeis, et ex traditione inter eos a Mose accepta didicerit. Quae in tanta, quanta hodie lucet, historiae philosophicae notitia, in tam accurata artis criticae exercitatione, quam nostrum seculum vrget, dici potuisse veteresque naenias et aniles fabulas resuscitatas, stuperemus, nisi, quo tandem scopo et commendandi aliquam traditionis necessitatem contra Protestantes, fine, ista omnia scripta fuerint, vir doctissimus multoties prodidisset, cui cetera sinceram laudem tribuimus, non facile ingeniosiorem aduocatum inuenisse rem neutiquam probabilem, vel probandam. Qui, licet vrgeat emanatiui systematis historiam, attamen, quod testimoniis non potuit, coniecturis et distinctiunculis suppleuit, nulla re, nisi ingenio suo nixis. Quanquam enim facile concedere possumus, creationis factum, post diluuium inter Noachi posteros ante populorum dispersionem, non fuisse ignotum, certum tamen est, et ex omnium gentium historia euinci potest, hanc traditionem mature fuisse extinctam, et plerasque nationes, quae creationis ex nihilo systema cum ratiociniis suis conciliare non poterant, suis cogitationibus intentos, ratiociniis in mundi originem coepisse inquirere, inductosque principio, vero quidem, sed non satis determinato: ex nihilo nihil fit, verissimum axioma non ad gloriam creatoris augendam adhibuisse, sed conuertisse in stultitiam, concludendo: ex Deo omnia effluxisse, Deique numine ideo esse plena omnia, emanationis lege cuncta ab eo dependere, cuncta ad eum redire, et infinitis gradibus inter se diffusam emanationem tandem ad fontem suum reuersuram. Quae omnia errorum quidem propagines pandunt, argumentum autem emendicatae hypothesi non suppeditant. Non opus habet sanctissima religio nostra his armis, quae suis tecta praesidiis e nulla re magis gloriam capit, quam ex vniuersi orbis humani ignorantia, postquam diuina reuelatio erat relicta. Cetera, quae hic dici poterant, ad religionis reuelatae historiam pertinent, quae ex genuinis fontibus instruenda est. Nobis hoc, tanquam omnium oculis manifestum, in hac nostra tractatione tenendum est, omnes has excusationes gentilium errorum et perdere philosophicae historiae certitudinem, et obesse magis caussae religionis, quam prodesse, quae aperto se solet potestque, Marte defendere. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα.

pag. 1094. lin. 29. *Iuxta Pythagorae physiologiam intelligendum.* Multus et supra modum ingeniosus iterum est Cl. GERDILIVS [k], vt suis, quas semel adhibuerat, definitionibus atque distinctionibus Pythagoream transmigrationem attemperaret, eamque cum vnione animae ex corpore discedentis, cum anima vniuersali, siue aethere, conciliaret. In quibus iterum more suo ingenii fertilitatem mire probat: negari enim transmigra-

k) loc. cit. p. 321.

migrationem Pythagorae non posse, recte censebat, quam dogma quasi characteristicum scholae Pythagoricae fuisse recte statuit. Putat ergo, facilem esse conciliationem migrationis animae post mortem cum vnione animae, quae euenit, quando post mortem suo principio aethereo iungitur, modo inter partes animae distinguatur. Cum enim mens quaelibet, siue monas dominans, (quam puram et intelligibilem ille supponit,) siue τὸ ἡγεμονικὸν animae semper sibi coniunctam habeat speciem quandam corporis aetherei, tanquam instrumentum vitale et proprium operationis suae, quod semper eam comitetur, quocunque in statu fuerit, et quo mediante vel ascendere possit ad regionem aetheris purissimi, aut migrando in aliud corpus, coniungi portioni ignis mundani, ex quo animalia vitam hauriant: locum habere vtrumque posse, fierique, vt in morte animalis ea pars, vel species animae, quae est principium functionum vitalium atque sensibilium, cum nihil aliud sit, quam portio aetheris, discedat, vt se iterum vniat cum massa vniuersali aetheris, quum necesse non sit, vt ipsa illa indiuidualis portio transeat in aliud corpus, sed sufficiat, si ad eam massam perueniat, ex qua effusa est, et quae perpetuo distribuitur per corpora organisanda et formanda, et, vt ex altera parte monas dominans, secum alias ferens corpus aethereum ipsi subiectum tanquam instrumentum operationis, antequam in coelum ascendat, reuolutionum circulum absoluat, quo tenetur transire ex vno corpore in aliud. Quae tota explicatio, an menti Pythagorae conformis sit, et annon noua illi entia tribuat, quotiescunque nouum corpus subit anima rationalis nouo tunc ὀχήματι vestienda, hoc loco, non dispiciemus, patiemurque ita explicari psychologiam Pythagorae, ast dubitamus, vtrum difficultati ita fiat satis, cum anima illa aetherea, et altera rationalis vnum subiectum constituant, quod constare aliter non possit. Ipsa autem distinctio in se subtilior merito videri potest, quam vt Pythagorae ingenio possit tribui: nec opus ea esse videtur, si ea ratione difficultas tollitur, quam veteres secuti attulimus, quae simplex est, atque captu facilis. Innumeris autem systematis difficultatibus premi metempsychosin Pythagorae, (quam caue cum μετενσωματώσει confundas, nisi vis philosophi mentem plane peruertere, quod tamen multis accidit,) nemo negabit, qui nexum systematicum ipse explorat, deprehendet enim, cum barbaricum dogma more suo abiicere nollet Pythagoras, coactum fuisse in haud paucis sibi contradicere: quae, cum Plato et sequaces, imprimis recentiores ex schola Alexandrina sanare auderent, innumeri noui termini et verba nihil significantia velut lemures et spectra apparuerunt, simplicitati aeui, quo vixit Pythagoras, minime conuenientia, quae omnia excutere velle, esset τερετίσμασι tempus perdere. Tetigit multa, non indigna lectione et attentione PAGANINVS GAVDENTIVS, qui de Pythagorea animarum transmigratione opusculum rarum hodie parumque obuium

edidit

edidit [l], et erudita multa cumulauit, aſt more ſuo, indigeſta pleraque et limam deſiderantia.

Ibid. lin. 29. *Iuxta Pythagorae phyſiologiam.* Ex hactenus dictis iudicari poteſt, quid ad dubia τȣ͂ πάνυ SIM. PELLOVTIERII [m] reſpondendum ſit, qui de animarum transmigratione, qualem veteres Celtis tribuunt eamque a Pythagora tranſſumſiſſe tradunt, acturus, ante omnia id agit, vt contendat, incertum eſſe, num Pythagoras crediderit metempſychoſin, nec ne? Cuius dubitationis rationes ſequentes affert: 1. nihil ſcripſiſſe Pythagoram, certe nihil ad nos genuinum ab eo perueniſſe; veriſimile autem eſſe, doctrinam de immortalitate animae, cum noua eſſet apud Graecos, tempore huius philoſophi, perſuaſiſſe diſcipulis, vt, cum placita magiſtri in acta referrent, male intellectum dogma ei tribuerent. 2. Prouocat ad teſtimonium CLEMENTIS ALEXANDRINI referentis [n], *ſpem poſt mortem non ſolum agnoſcere, qui barbaram philoſophiam perſequuntur, bonis quidem bonam, malis autem contrariam, ſed etiam Pythagoreos*, quae non ſtare poſſe cum metempſychoſi putat, cum poſt certum tantum atque determinatum tempus annorumque decurſum apud manes, ſuſceptis aut poenis, aut praemiis, ſint rediturae, quod cum perpetuo iſto circulo animarum ex vno corpore in aliud tranſeuntium non poſſit conſiſtere. Non vocaſſe quoque Pythagoram iſtam reuolutionem animae metempſychoſin, ſed palingeneſiam, id quod SERVII [o] et gloſſatoris Pindari [p] teſtimonio firmat: palingeneſiam autem innuere nouam natiuitatem, qua idem homo ſit, qui renaſcatur in ſtatu et conditione perfectiori: quaerit etiam, num Pythagoras crediderit, hominem, plus vna vice in vitam rediturum, an ſemel tantum? Erudite haec monuit vir poſt fata nobis deſideratiſſimus, et amicitiae fide coniunctiſſimus, qui ad omnes circumſtantias ſolebat attendere, vt veriſimilitudinis gradus in fide hiſtorica recte determinaret. Quem optima ratione negauiſſe, quod Celtae metempſychoſeos dogma per Zamolixim a Pythagora eius hero didicerint, ſuo loco in Celtarum hiſtoria nos retuliſſe, recordamur. Aſt, quod pace felicium, quarum memoriam pie colimus, manium dictum ſit, infirmiora ſunt, quae nectit dubia, nec ſufficiunt ad inducendum de hoc argumento pyrrhoniſmum in hiſtoriam Pythagorae. Quanquam enim incertam eſſe et dubiis multis expoſitam Pythagorae hiſtoriam multis ipſi argumentis roborauimus, nullum tamen momentum eius eſt, quod maiori Pythagorae tribuatur teſtimoniorum concordia, quam metempſychoſis, aſt recte intellecta. Si enim ea legiſſet, vt, poſtea quam ſuam hiſtoriam

 Celti-

l) Prodiit Piſis 1641. 4. adiunctis diſſertatiunculis aliis. In hac tractatione inquirit etiam in metempſychoſin ex mente Empedoclis atque Platonis, Stoicorum, Procli, Tibulli, Phariſaeorum, Brachmanum, Druidum, Germanorum, Getarum, Iudaeorum, et argumentis eam euertit, quaeſtiones quoque Pythagoricas multas addit, a harum rerum ſtudioſo non negligendas.

m) Hiſt. des Celtes Tom. II. Lib. III. c. 18. pag. 325 ſeqq.

n) Stromat. L. IV. p. 629.

o) Ad Aeneid. L. III. v. 67.

p) Scholiaſt. ad Pindar. Olymp. II. p. 31.

Celticam diu ante editionem elaboratam conſcripſit vir incomparabilis, legit, quae hoc loco circa quaeſtionem, de ſtatu vitae apud Manes, quem Pythagoram docuiſſe, eius philoſophiae periti non negant, annotauimus, vidiſſet illico ſtare reditum animarum poſt abſolutum neceſſitatis circulum poſſe, cum iſta vita apud manes, et promiſſis vel gaudiis et praemiis, vel cruciatibus atque poenis: quaecunque etiam admittatur vtriusque conciliatio, quam diuerſimode iniiſſe ſcriptores hiſtoriae Pythagoreae, ex iis, quae hactenus diximus, conſtat. Illico enim animam ὀχήματι ſuo adhuc amictam, cum e corpore diſcedit, ingredi animam aliam, ſchola Italica non affirmauit: multa autem exoterice de hac re, et ad vulgus diſſeruit, vt ſpe metuque futurorum ad perſequendam virtutem homines excitarentur. Quo ſenſu quoque Timaeum metempſychoſin pro fabula ad vulgus emendationem excogitata habuiſſe, facile credimus cel. GERDILIO, qui multus in eo eſt [q], vt ſcholae huius in hoc dogmate concordiam euinceret. Quam veriſimiliter id, iuxta eam, quam excogitauit vir eruditus ſyſtematis pſychologici Pythagorae explicationem factum ſit, lectori diiudicandum relinquimus, qui in critico operis Gerdiliani ſane eruditi multaque doctrina referti examine non occupamur, ſed ſpicilegium tantum hiſtoriae philoſophiae Italicae lectori exhibemus, nec noſtras, nec aliorum quoque cogitationes et ſuſpiciones aeuo Pythagorae tribuere auſi. Quare etiam a comparanda transmigratione Pythagorea, cum metamorphoſi Leibniziana, quam inſtituit vir laudatus [r], abſtinemus. Metempſychoſin animarum enim locum habere non poſſe, ſtatuebat illuſtris philoſophus, quia certum illi erat, non dari animas prorſus ſeparatas [s], et metempſychoſin, obſeruabat, inferre permutationem organorum praecedentium cum conſequentibus, per ſaltum factam, quem tamen in corporibus non dari ſtatuebat, ſed fieri per gradus, docebat.

q) l. c. p. 363 ſeq.
r) pag. 325.
s) Monadol. ſ. prin. phil. th. 75. Conf. HANSCH. ad h. l. theor. CX. p. 161. CXIV. p. 166. Recueil T. II. p. 186. BVLFINGER Dilucid. phil. p. 398 ſeq.

AD SECT. II. CAP. X.

DE DISCIPVLIS PYTHAGORAE.

pag. 1104. lin. 14. 15.

Qui terram antiquiſſimum primumque rerum generatarum dixiſſe vel generationis potius principium poſuiſſe teſtatur. Haec praeter ſcholiaſten Heſiodi, ARISTOTELEM [a] quoque tacite innuere putat GASSENDVS [b], licet Hipponem non nominet, quem tamen locum eum non recte intelle-

a) Metaph. L. I. c. 5.
b) Phyſ. P. III. L. V. T. I. Opp. p. 236.

tellexisse obseruat PICCARTVS [c] atque IAC. THOMASIVS [d], qui coniicit, *ἐντέλειαν τῆς διανοίας simplicitatem et gracilitatem cogitationis* Hipponi obiecisse ARISTOTELEM [e], ob hoc populare vulgi dogma, et ruditatem sententiae: quae coniectura contorta nobis videtur: Hippo enim, si ceteri de eo audiendi, quando dixit, terram esse principium, non primum, sed principiatum intellexisse iudicandus est, terra nempe ex Chao, in qua mixta erant elementa mediante τοῦ ὑγροῦ mistione primo apparente, et ex humido per ignem diuinum quasi excocta: quo pacto hoc dogma velut consectarium physiologiae Hipponis potest considerari. Conf. quae ad AQVILIANVM notauimus [f], vbi monuimus, cum veteribus Hipponem quoque de sola caussa materiali fuisse sollicitum.

pag. 1106. not. h. l. vlt. *Luxum Agrigentinorum acuto dicto reprehendit Plato.* Aliud, hic silentio non praetereundum, quia ab ipso Empedocle est, idem refert LAERTIVS [g]: *Agrigentini deliciis quotidie ita se dedunt, ac si crastino die morituri: domus vero ita exstruunt, quasi aeternum victuri.* Ratio inde peti potest, cur Empedocles splendide vixerit, et quod ἐσθῆτα σεμνὴν vestem magnificam gesserit, teste Diodoro Ephesio, qui Anaxagoram et Empedoclem in hoc vestis splendore iungit, et tacite mordet. De ipsa vero Agrigento vrbe, quae Acragas Graecis dicta est, plurima veteres passim, quae diligenter collegit CLVVER. in *Sicilia antiqua* [h], qui ad FAZELLI *res Siculas* [i] prouocat, et accuratam eo loco vrbis descriptionem inueniri obseruat. Geographiae veteris scriptores alios tacemus. Dicitur hodie contracto vocabulo Girgenti, memorabilis ob artis antiquae atque splendidae reliquias plurimas.

pag. 1107. lin. 18. *Delphicam sumsit coronam.* Aureum strophium vocat LAERTIVS [k], SVIDAS [l] στέμμα. Erat autem capitis ornamentum, quod sacerdotes alias gerebant. Nomen autem accepit, quoniam ex fascia capiti circumplexa torquebatur. Haec corona purpura auroque intertexta, Empedoclem a moribus ciuium suorum superbis et luxu non recessisse, produnt, memorabili exemplo, philosophiae studium non semper emendare mores: ideo Empedoclem tacite notat AELIANVS [m], cui ἀλουργος ἐχρήσασθαι dicitur, indigno modestia philosophica ornamento. Similis corona, siue fascia conspicitur in imagine Archytae Tarentini apud FVLV. VRSINVM [n].

Ibid. lin. vlt. *Iam notarunt.* Non tamen id excusat Empedoclis ambitionem, diuinitatis honores ambientem, cuius miracula iactata et reliqua vitae ratio viri supra modum elati, characterem manifestant. Vt taceamus mortem tragicam, modo vera sint, quae de ea referuntur.

c) In Isagog. p. 289. §. 13.
d) Obs. Hal T. II. Obs. 19. p. 433.
e) loc. supra cit.
f) pag. 111. not. x.
g) loc. cit. L. VIII §. 63.
h) L. I. c. 15. p. m. 107.
i) Dec. I. L. V. c. 1.
k) §. 73.
l) v. Empedocles T. I. p. 724.
m) V. H. L. XII. c. 32.
n) n. 27. Extabat etiam statua Empedoclis in patria Agrigento, quae postea Romam delata est: ea autem fuit operta.

pag. 1108. lin. 20. *Philoſophantibus fuiſſe odioſos.* Id non Alexandrinos tantum feciſſe, ſed vetuſtiores quoque philoſophos, qui his ſummis viris laudis hederam ſuſpenderunt, multis exemplis paſſim docuimus, et imprimis in Heraclide, de Empedocle παραδοξολογοῦντι notauit *Timaeus* [o], vt iam hoc loco obſeruatum.

pag. 1112. lin. 15. *SCIPIO AQVILIANVS* [p] *docte quidem, ſed obſcurius quam par erat, nec ſatis accurate explicuit.* Conſiderauimus prolixe, et tum obſcuritati, tum falſis explicationibus in hiſtoria phyſiologiae Empedocleae admiſſis ab Aquiliano mederi tentauimus in adiectis ad libelli olim rariſſimi c. XXII. quod de principiis iuxta Empedoclem agit, annotationibus. In quibus, cum neceſſaria, quantum quidem nobis ſufficere videbatur, in luce meliori collocauerimus, mentemque noſtram de Empedoclis phyſiologia explicuerimus, ignoſcet lector, ſi loci anguſtiae et ſcriptionis modulo conſulturi, obſeruationes noſtras huc non transferamus, ſed ipſum oremus, vt ad librum nec magnum, nec contemtu et neglectu dignum legendum ipſe accedat, noſtrasque annotationes conſulat, in quibus Empedoclis principia vniuerſi, vnum ante litem et amicitiam, ignem mundanum, particulas chaoticas, elementa, aetherem, et rerum omnium ortum, quantum ad intelligendum philoſophum obſcuriſſimum requiritur, illuſtrauimus [q].

pag. 1113. lin. 1. *Principium actiuum vnitas, ſiue monas eſt.* Adſcribemus, vt lectorem euoluendi taedio liberemus, verba Pſeudo-Origenis, cuius locum n. (d) indicauimus. *Hic vniuerſi principium diſcordiam ſtatuit et amicitiam; voluitque illum monadis intelligendum ignem haberi pro Deo, nempe conſtare ex igne omnia, et in ignem iri reſolutum, quemadmodum propemodum Stoici ſuffragantur.* Vbi comparandus eſt locus ARISTOTELIS, qui monet, *ponere Empedoclem quidem principium aliquod tanquam cauſſam corruptionis, nempe contentionem, videri autem, hoc non obſtante, etiam huius generationem ponere ex eodem vno: namque reliqua omnia ex eo eſſe.*

Ibid. lin. 12. *Eodem fere modo, quo apud Stoicos.* Vbi tamen lectorem eorum recordari iubemus, quae ſupra de concordia ſyſtematis Pythagorei et Stoici limitato ſenſu diximus. Ex hac autem theſi, manifeſtum eſſe putamus, eam ſcholae Italicae partem, ex qua prodiit Empedocles, ignem intellectualem in iſto vno chaotico, non de alio, quam de ſumma mente intellexiſſe, hancque in illo, velut vitellum in ouo, concluſiſſe, adeoque longe remotam fuiſſe ab interpretamentis recentiorum, quae pura intelligibilia, et ſecreta ab omnis materiae chaoticae communione in vniuerſo huic ſcholae tribuunt.

pag. 1114. lin. 8. *Certa ratione corporeum.* Eo ſcilicet ſenſu, quem contra Cl. Gerdilii eruditam et operoſam demonſtrationem, Pythagoram

o) Apud LAERT. l. c. ſ. 71.

p) c. XXII ſeq. p. 137-184. edit. rec.

q) Hoc imprimis circa Empedoclis philoſophiam neceſſarium eſſe exiſtimauimus: Cum incertum ſit, quis alterum obſcuritate vincat Aquilianus an Empedocles.

ram Deum ab omni materialitate purum ſtatuiſſe monuimus: cuius aſſertum Empedoclea phyſiologia plane refutat.

Ibid. lin. 18. *Materia abſoluit iners.* Itaque non confundenda eſt phyſiologia Empedoclis, cum eorum ſyſtemate, qui extra mundum vacuum ſiue inane ſtatuebant. Noſter enim mundum partem dixit vniuerſi, quod materiam complectitur, vt habet PLVTARCHVS [r], recteque obſeruauit GASSENDVS [s], manet autem extra mundum, ſi hos ſequeris, materia iners. In eo vero ſeceſſum feciſſe a ſchola Italica Empedocles videtur, quod extra mundum vniuerſum materia repleuit, cum tamen ſchola Pythagorea vacuum extramundanum admiſerit, vt ſuo loco notatum. Ex his autem intelligi poteſt, errare eos, qui Empedoclem in Anaxagorae vel Democriti et Epicuri caſtris militaſſe iudicant, quam ſententiam ab eruditis *hiſtoriae vniuerſalis ſcriptoribus Britannis* [t], traditam recte notauit B. BAVMGARTENIVS [u], qui prouidentiam et cautum iudicium in eiusmodi comparatione adhibendum eſſe, pulchre obſeruat. Habent hoc eruditi iſti auctores a CVDWORTHO, quem multoties ſequuntur, quique a Stobaei loco allegato ſeductus eſſe videtur, vbi ait, Empedoclem poſuiſſe minima elementorum, θραύσματα ἐλάχιστα, οἱονεὶ στοιχεῖα πρὸ τῶν στοιχείων ὁμοιομερῆ, quo loco tamen terminus ὁμοιομερῆ non ſenſu Anaxagoreo ſumitur, ſed elementorum quatuor diuerſitati tantum opponitur, atque indicatur, materiam Chaoticam eiusue particulas ante elementorum, quae ex ea prodierunt, ortum non aqueas, aëreas, terreas, igneas fuiſſe, ſed ſibi ſimiles, nempe rotundas, et differentiam elementorum adſcribendam tantum eſſe motui chaotico amicitiae atque litis, quo concordantia coaluerunt, ſeparata ſunt diſſonantia: haec vero ab Anaxagorea homoeomeria longius abſunt. Ita enim intelligendi verſiculi Empedoclis apud STOBAEVM, vbi νεῖκος ἐξέσχατον τῶν συνερχομένων *extremum coaleſcentium elementorum* vocatur [x].

pag. 1121. lin. 13. *Pauca tamen ex iis ſeruata nobis a veteribus ſuperſunt.* Seruauit tamen memorabiles Epicharmi verſiculos LAERTIVS [y], adeoque falſus eſt AQVILIANVS [z], qui plane nihil ab eo profectum ſupereſſe ait. De ſenſu vero eorum, quae diſquirit Marquardus Gudius, ea non ſatis cohaerere cum cetero ſyſtemate Semipythagoreo quilibet videt, qui meminerit, naturam τοῦ χάους, ſiue ſphaeri aeternam ſupponi, nec niſi ſalua ea dici poſſe, omnia eſſe aeterna atque fuiſſe. Falſa enim eſt ratiocinatio, quam ſupponit vir κριτικώτατος, qui hos verſiculos:

Ἀλλὰ

r) De plac. phil. L. I. c. 5.

s) T. I. Opp. p. 135.

t) T. I. §. 66. p. 64.

u) Ad h. l. not. 55.

x) Ita vero μεταβολὴ Empedoclis, ad quam prouocat Cudworthus, explicari poteſt, cum dixerit, elementa miſceri, quod tantum de elementorum elementis intellexiſſe videtur, quae cum ſimilaria eſſe putaret, ad ſolum illam litis et concordiae motum prouocare poterat, qua additione ſ. ἀλλοιώσει elementa extiterunt. Conf. MOSHEM. ad Cudw. p. 19.

y) L. III. ſ. 10. 11.

z) p. 138. conf. not. b.

'Αλλὰ λέγεται μὰν χάος πρᾶτον γενέσθαι τῶν Θεῶν.
Πῶς δέ; κ' ἀμήχανον γ' ἀπό τινος μηδὲν ὅττι πρᾶτον μόλοι.
Οὐ γὰρ ἔμολε πρᾶτον οὐδὲν, οὐδὲ μὰ Δία δεύτερον

Sed fertur chaos primum Deorum extitiſſe,
Quomodo autem? fieri certe nequit, vt e nihilo quid primum proueniat,
Nec igitur primum quidquam prouenit, nec, ita me Iupiter amet! ſecundum

putat [a] eſſe ratiocinationem negantis Epicharmi Chaos primum fuiſſe, vt probaret, Deos ex eo genitos non fuiſſe, ſed ab aeterno extitiſſe; cuius ratiocinii illud fundamentum eſt, quod putat, Epicharmum concluſiſſe, ipſum Chaos ab aliquo ortum eſſe oportere, quia fateantur omnes, ab aeterno exſtitiſſe, quod non ortum eſt ab alio: Chaos autem non aeternum fuiſſe, quia, quod ab aeterno eſt, mutari non poteſt, tantum abeſt, vt deleatur. Chaos autem, ſi non extinctum, omnino tamen mutatum eſſe deprehendi, adeoque ab aliquo ortum eſſe oportere. Hactenus Gudius, qui addit, ipſos phyſicos antiquiores admittere aliquid, quod antiquius, quod maius et praeſtantius eſt ipſo chao. Quae pleraque, dicta a viro criticae magis artis, quam philoſophicae hiſtoriae perito, perperam ſe habent. Veteres theologos et phyſiologos ſi ſequimur, Chaos et ipſum aeternum eſt, et ex actiuo, quod in eo continetur, principio aeterna, quales ſunt Dii Epicharmi, orta ſunt, et emanauerunt, et ex paſſiuo producta ſunt ſenſibilia, ipſum autem illud τὸ ἕν, vnum et aeternum eſt, et mutationum principium non extra, ſed intra ſe habet. Quo pacto et hoc ſenſu ſuppoſito, Gudiana interpretatio corruit, quae putat, vim et cauſſam efficiendi priorem et meliorem eſſe, inerti materia, adeoque falſum eſſe, Chaos primum ex iis, quae extiterunt, fuiſſe: non enim de productis ex chao, ſed de Chao ipſo ſermo eſt, quatenus eſt complexus rerum omnium. Quae tamen a Gudio obſeruata non eſſe, miramur, qui ex hoc ipſo loco concludere potuit, fuiſſe ex veteribus philoſophis, qui exiſtimauerint, omnia creata a Deo ex nihilo, quod fidei hiſtoricae repugnat. Vnde non male, PETRVS PETITVS [b] obſeruat, Gudium in veterum philoſophorum dogmatibus parum fuiſſe verſatum, et commodiorem ipſe horum verſiculorum interpretationem ſuppeditat, ipſe in Commentariis MENAGII ad Laërtium de his adeundus. Addimus locum SIMPLICII, qui lucem argumento foeneratur, ſed Latinum tantum [c]: *Identitas et aeternitas ſphaeri*, (id eſt, chaus) *et elementorum, in perenni illa horum principiorum inter ſe reuolutione et ſucceſſione conſiſtit. Ibi eorum eſt diuinitas: qua ab aliis, quae ſunt ex elementis concreta, differunt. Haec namque nunquam vere ſunt, quia in perpetuo materiae fluxu; ideoque fieri potius, quam eſſe, dicenda ſunt: quatuor autem elementa, cum ſimplicia exiſtant,*

a) Apud MENAGIVM ad l. c. Laërtii.
b) Apud MENAGIVM l. c.
c) Graecum textum deſcripſit IDEM l. c.

existant, vere sunt: sphaerus item dum est, vere est, nullam in se mutationem vel variationem suscipiens. Ideo sola illa principia habita pro Diis ab Empedocle et Epicharmo.

pag. 1122. lin. penult. *A Thoma Galeo editum.* Recentissimam post Galei editionem debemus illustri March. D'ARGENS, acutis et eruditis dissertationibus dudum celeberrimo. Is enim anno cIↄIↄCCLXII. Berolini lingua Gallica edidit: *Ocellus Lucanus, en Grec et en François, avec des dissertations, sur les principales questions de la Metaphysique, de la Physique et de Morale des anciens, qui peuvent servir de suite à la philosophie du bons sens.* In qua editione illustris auctor non tantum interpretis peritiam et fidem, sed commentatoris quoque in famosissima veteris philosophiae capita demonstrauit. Maxime vero dissertationes adiectae, non Lucanum solum, sed omnem archaeologiam philosophicam concernentes propter eruditionis elegantiam et argumenti varietatem legendae, et quod ipse vir celeberrimus in aliis facit, expendendae, et cum ipsis scriptoribus veteribus comparandae, et systematum rationes examinandae sunt, vnde multum vtilitatis ad veteris philosophiae studium oriri posse, sumus certissimi. More enim suo in his dissertationibus agit, de aeternitate mundi, secundum veterum philosophorum sententiam, quam sine reuelatione diuina siue traditione a Deo accepta necessario in mentem venire debere philosophanti, contendit, et acute coniicit, cum hac ipsa κυρία δόξῃ materialitatem essentiae diuinae fuisse coniunctam. Quod nemo mirabitur magnopere, qui recordatur, Chaos aeternitatis mundi ab antiquissimis philosophis fundamentum poni, quod quo pacto Ocellus intellexerit, nos c. l. declarauimus. Manifestum autem ex his, quae adducta sunt, putamus, Pythagoreos, qui ipsum sectae patriarcham non audiuerunt, cum ineptum et obscurum per numeros philosophandi morem, tot incertarum notionum parentem abiecissent, et planiori via cosmologiam explicare tentassent, omnia pure intellectualia principia, quae non possunt cum systemate chaotico cohaerere, neglexisse, et ad materiae, per vim internam in vniuerso latentis, naturam et motum cuncta reuocauisse, tandemque dualistico systemati appropinquasse, quo pacto antiquitatis charactere priuantur omnis apologiae Pythagoreae vindiciae.

pag. 1124. lin. antepen. *Naturas siue intelligibilia respicit.* Nempe quatenus materiae ex chao exoriundae intime connectuntur, vnumque, nempe mundum, cum ea constituunt.

pag. 1125. lin. 6. *Critolaus Peripateticus.* Dignus est apud PHILONEM [d] locus, qui cum Ocelliano comparetur: patebit enim, vnde Aristoteles φυσιολογέμενα sua desumserit, suoque cothurno adaptauerit [e], vt concluderet, mundum, quatenus ornatus est, esse aeternum.

pag.

d) De mundo incorrupt. p. m. 946. e) Vid. supra notata p. 818.

pag. 1127. lin. 5. *Huius autem caussa lex.* Diligenter hic locus considerandus est, si de vero sensu systematis Ocelli sententia ferenda sit. Hac enim claue adhibita certum est, Ocellum praeter materiam chaus et formatum atque coalescentem ex eo mundum, caussam efficientem atque dirigentem posuisse Deum velut mundi animam, ast non liberam, sed necessariam. Debemus hunc locum attentioni STOBAEI [f], quem recte aeternitati mundi opposuerunt *historiae vniuersalis auctores* [g].

Ibid. lin. 34. *Repetenda ea hic non sunt.* Suademus tamen lectori, vt luculentum atque elegantem libellum, qui se veteris eruditionis perspicuitate et sua breuitate commendat, ipsum legat, et tum demum PLATONIS Timaeum adiiciat, vt inde ipsi constet, quo pacto a magistro suo ille recedendum statuerit. Quanquam enim Timaeus satis est in explicando argumento physiologico perspicuus, facileque mens eius potest comprehendi, effecere tamen notiones illae abstractae, terminique principiorum instar adhibiti, quibus systema cosmogonicum et psychologicum ex schola Pythagorae explicuit, vt iam veteres physiologi de vero sensu Timaei disputarent, cum Plato suspicione premeretur, quod Timaei physiologiam corrupisset. Testem damus PLVTARCHVM [h] in erudito commentario, quem de animae procreatione ad filios scripsit, vbi, postquam principia a Timaeo in scenam producta ipsius verbis recitauisset, mox addit: *haec quantam interpretibus materiam dissentiendi praebuerit, narrare in praesentia immensi esse operis.* Id quod postea exemplis quoque docet, et cur Plato in doctrina de animae origine a veterum, ipsiusque Timaei opinione et explicatione recesserit, luculenter docet, et imprimis eo redactum putat, vt statueret, esse in materia non tantum magnitudinem, interuallum habentem atque spatium, sed principium quoque incompositum, infinitum, se ipsum mouens, et praeditum mouendi facultate, quod saepe necessitatem, in legibus autem palam animam inordinatam dixit et maleficam. Quod ita in sequentibus explicat: *Plato matris nutricisque nomine materiam afficit, caussam autem malorum eam vim, quae materiam mouet, et circa corpora est partilis, inordinata, bruta, non tamen animae exsors motio.* Haec qui in Timaeo quaerit, decipi se a Platone, si modo Platonis genuina mens est, deprehendet, et ad adulterinam interpretationem doctrinae Timaei seduci, qui planus et perspicuus in exponendis duobus rerum principiis, Deo et materia, et caussis adiuuantibus, est. Qua de re cum suo loco in Platonicae physiologiae historia fuse actum [i] sit, lectorem eo remittimus. Accidisse id Platoni ex nimio abstractionum et distinctionum studio ibidem nos monuisse, non poenitet. Quae quoque in erudita cel. GERDILII explicatione physiologiae secundum Timaeum [k], obseruanda sunt: in qua recte quidem

f) Eclog. phys. L. I. c. 16. p. 32. ed. G. Canteri.
g) T. I. §. 7. p. 8.
h) T. III. p. m. 74 seqq.
i) Supra T. I. p. 684.
k) l. c. §. 10. p. 351. in quo valde V. C. τῇ ὑποθέσει δυλέυει.

dem ſupponitur: materiam aeternam Deo opponi et ſubiici, omnes autem eius formas, cum ab omni forma immunis ſit, a libera diſpoſitione entis ſummi dependere, formasque ab eo induci, quae velut cauſſae adiuuantes in creatione concurrant: quae ex parte recte ſe habent, quatenus nempe praeter materiam ingenitam et ἀκίνατον (immotam malumus interpretari, quam immobilem) adeſt quiddam, quod maneat, et intelligibile ſit, nempe rerum genitarum, quae quidem in perpetuo quodam mutationum fluxu verſantur, exemplar, ex quo formas materia recipiat: falſum autem, neceſſitatem ſignificare, formas iſtas a Deo materiae impreſſas, et ab eo, vt ſenſibilia, ordine ſuo et natura conſtarent in materiam inductas. Ante inductionem formarum enim, quas inter cauſſas adiuuantes refert Timaeus, ponit duas ſummas rerum cauſſas, mentem quidem, earum quae ſecundum rationem naſcuntur, et neceſſitatem earum, quae exiſtunt vi quadam ſecundum corporum potentias [l]. Ex quibus Timaei verbis manifeſtum eſt, neceſſitatem et materiam eſſe philoſopho Locrenſi vnum idemque, et naturam materiae iſta voce indigitari, quae non κατὰ λόγον ἀλλὰ κατ᾽ ἀνάγκαν, (ita enim Timaeus vtrumque principium ordinat ſibique opponit,) agit, quo pacto impoſſibile eſt, neceſſitatem eſſe diſpoſitionem materiae, quae ab impreſſione entis cauſſaeque optimae imprimitur materiae. Iſta enim formarum diſpoſitio, ſi Timaeum audis, ab idea ſiue exemplari diuino, a Deo tanquam cauſſa συναίτια, quae Timaei vox eſt, oritur et adhibetur ad formandam materiam, fit κατὰ λόγον, non vero κατ᾽ ἀνάγκαν, adeoque neceſſitas iſta a Deo in materiam induci non potuit, cum nihil rationale habeat; ſed eſt ipſa materiae natura, ex ſtatu chaotico illi inhaerens, et nec rationis, nec libertatis capax, vnde neceſſe habet, vt a cauſſa ſumma et rationali formetur, et principium illud ſiue exemplar introducatur, inque materia accipiat formam, ex qua deinde ſenſile omne poſſit oriri. Ex qua breui principiorum Timaei explicatione concludi poteſt, materiam neceſſitatis nomine ideo inſigniri a philoſopho, quia natura eius aeterna, immobilis, irrationalis, nulla forma veſtita, neceſſario ſecum ferebat, vt non poſſet ſe ipſam formare, ſed accedere deberet idea, a Deo ſecundum λόγον adhibita, qua res omnes ſenſiles id fierent, quid deſtinabantur. Ceterum adiungi Deo materiam, et natura ſua opponi, velut neceſſariam cauſſam, cauſſae liberae, ex his clarum eſt, ſuppoſito emanationis ordine, quae Pythagorica quidem ſunt, ſed nec excuſanda, nec pura atque ſana, cum emanationem quidem modificatam, non vero creationem ex nihilo ponant: quo pacto omnis quoque cauſſae Pythagoricae defenſio in fumum abit. Certe συναίτιον τῆς ὕλης conſtare cum hac declaratione non poteſt.

l) Rationes ſeminales videtur innuere, quas per ſe ineſſe materiae veteres phyſici ſtatuebant, formisque deinde ex materia produci, quemadmodum numeri inſunt quantitati. Has fati neceſſitati ſubiiciebant.

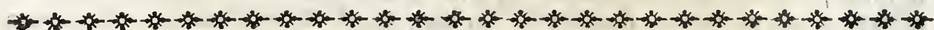
pag. 1133. lin. 11. *SCIPIO AQVILIANVS.* Confufam Aquiliani narrationem de placitis Alcmaeonis, qui, quae non intellexit, obfcuritate inuoluit, ex ipfo, qui pleraque refert, Ariftotele illuftrauimus, in *annotationibus ad caput vigefimum* m), quo lectorem, fpatio parcentes, remittimus.

pag. 1139. lin. 4. *Deum rerum opificem etiam in principiis mundanis, non habuiffe vim generandi materiam, verum illam, cum aeterna accepiffe* etc. Monemus in tranfitu lectorem, vt hunc fibi locum probe notet, ad ea quae fupra attulimus, negantes emanationem et creationem ex nihilo fecundum veterum mentem coincidere, afferentesque femper materiam aeternam vel in Chao contentam, vel ex eo emanantem, eos praefuppofuiffe.

Ibid. lin. 10. *Nullo modo connexa principia pofuiffe.* Hoc tantum de fyftemate cofmogonico, non autem theogonico intelligendum effe, locus Philolai fuadet, qui de origine et formatione mundi difputat. In fyftemate theogonico fi veteres fere omnes fequimur, femper connexa eft aliquo modo mens et materia, nondum inter fe difcreta, comprehenditur enim in nocte, per quam chaos velut vinculum intelligi fupra diximus. Vbi vero ad emanationem mundi res rediit, duo abfolute neceffaria principia ratione effentiae et naturae fuae ponenda erant, Deus et materia, fibi inuicem oppofita, etc. Ita diftingui a dualiftico fyftemate abfoluto magorum Perfarum, Semipythagoreum poteft. Et fortaffe fimilem in modum de eo cogitauit Plato, qui tamen cum folam cofmogoniam fibi explicandam fumfiffet, et videret, non materiam tantum in fe opponi naturaliter intelligibili, fed effe quoque contrariam fontemque mali, ab omni vtriusque principii connexione abftrahendum fibi effe ratus, dualifticum fyftema mira ingenii infolentia cum Pythagorico copulauit. Ex his noftra thefis explicanda.

pag. 1140. lin. 31. *Veteribus valde laudatur.* Conferenda omnino, quae attulit WEIDLERVS in *hiftoria aftronomiae* n).

m) not. d. et feqq. p. 114 feqq. noftrae editionis. n) c. 5. §. 19. p. 93 feqq.

AD CAP. XI.

DE SECTA ELEATICA.

pag. 1132. lin. 10.

In his tenebris acutius cernentibus lucem accendi, aequiffime patimur. Adeo incerta et dubia Xenophanei fyftematis interpretatio eft, vt fateamur, melius et facilius effe, aliorum explicationibus validas obiectiones opponere, quam nouas et certiores tradere. Id quod tamen mirandum non effe ex rationibus §. IV. adductis euidens eft. Vnde fi quis

caute in definienda Xenophanis opinione incedendum esse putauerit, suspendendamque sententiam, non morose refragabimur. Iterata tamen meditatione systema hoc metaphysicum Xenophanis excutientes, fatemur, nos nec meliora inuenisse, nec verisimiliora, quam quae iam attulimus, et per coniecturam tantum afferri posse sumus persuasissimi. Id quod etiam visum B. BAVMGARTENIO [a], qui rectissime vidit, Simplicii explicationem vi contortam esse, vt meliori commate Eleatica impietas compareret. A Spinozistica tamen insania eo magis liberandum hoc systema Eleaticum putamus, quo magis, comparatum cum ceteris vetusti orbis opinionibus, vnum totum duobus principiis inter se distinctis realiter constare, apparet, Spinozae deliramenta eo aeuo prorsus fuisse incognita, nec ad istam dementiam humanum ingenium properauisse.

pag. 1152. lin. 13. 14. *Aliud vniuersum est, ex his mundis constans, aliud mundi illi, quae inter se confundenda non sunt.* Multas tenebras inducit veteri physiologiae, haec vniuersi cum mundo confusio, cum ambiguis terminorum significationibus hoc dogma veteres exprimerent. Quidam enim, iique nobilissimi philosophi, velut primarium dogma asseruerunt, vniuersum idem esse cum mundo, qua in haeresi et Timaeum et Platonem fuisse ex supra dictis constat, nec ab hac opinione recessit Aristoteles. Tacemus Heraclitum, et Ionicos. Alii autem mundum quidem vnicum statuentes, praeter illum tamen infinitum quoddam spatium addebant, quod cum illo iunctum τὸ πᾶν vniuersum efficeret: in quo tamen alia atque alia philosophorum fuit sententia; quidam enim cum discrimen facerent inter τὸ πᾶν Vniuersum et τὸ ὅλον totum, τὸ πᾶν vocarunt ipsum vna cum mundo vacuum, seu inane infinitum, cuius exemplum ex Stoica physiologia potest desumi, non procul discedentibus Pythagoreis, vt supra obseruatum. Ast alii, cum praeter aspectabilem nobis mundum non modo spatium extramundanum infinitum, sed in eo quoque infinitos mundos ponerent, τὸ πᾶν καὶ τὸ ὅλον non mundum vnicum, sed et spatiorum et mundorum vniuersorum complexum dixerunt. Prouide hoc ad euitandam ambiguitatem in hoc argumento monuit GASSENDVS [b], qui in explicandis veterum opinionibus de mundo, more suo prolixe et erudite versatur, omnino etiam hoc loco consulendus, ne Eleaticam de mundo opinionem cum aliorum decretis confundamus.

pag. 1168. lin. vlt. *Quos recentiores plerique sequuntur.* Ex veteribus Sextus Empiricus, Laërtius atque Suidas, Aristotelis auctoritatem sequuntur, quod quidem non negant, et diserte ad eius testimonium prouocauit LAERTIVS [c]: adeoque huius vnius testimonio standum est, nec immerito; cum omnium proxime Zenonis tempora attigerit. Quae ratio est, cur, qui Logicae historiam scripserunt, omnes fere in eo concinant,

a) Ad hist. vniu. Britannorum, T. I. n. 14. p. 16. b) Phys. S. I. L. I. c. 1. T. I. Opp. p. 135 seqq.
c) Lib. IX. f. 25.

quod Dialecticae parens Zeno agnoſcendus ſit. Et obiicit quidem diligentiſſimus GASSENDVS [d], poſſe huius inuentionis gloriam deferri, auctore Phauorino, Platoni, vel ipſo Platone fauente Procloque affirmante Parmenidi, aſt putat tamen, cum negari nequeat, quod Zeno primus fuerit, qui de logica aliquid ſcripſerit [e], hac inuentionis gloria eum non eſſe defraudandum. Poteſt vero, ſi recte iudicamus, facile haec admitti ſententia, modo recte intelligatur; et quo ſenſu Zenoni inuentio dialecticae tribuenda ſit, definiatur. Si enim id volunt, huius aſſerti patroni, Zenonem primum fuiſſe, qui logicam ratiocinationem methodumque in argumento philoſophico publice adhibuerit, facile concedi poſſe putamus, et hoc velle quoque Laërtium, dialogos illi tanquam primo auctori adſcribentem, putamus. Si vero de inuentione artis rationalis diſciplinaeque logicae ſermo eſt, fatemur, non videre nos, quomodo artis huius ſiue ſcientiae inuentionem Zenoni debeamus adſcribere, cum quod alii ante eum philoſophi logicae naturalis ratiociniis et maxime methodo dialogiſtica praeclare vſi ſunt, tum quod Ariſtoteles, ad cuius auctoritatem tota quaeſtio redit, ipſe tantum hic logicae artificialis vſum, non autem ſcientiam Zenoni tribuit, cauſſatus, a Zenone incepiſſe philoſophos logice philoſophari, Ariſtoteles enim, qua erat iactantia, ſe primum fuiſſe, qui artem rationalem in ſcientiae formam redactam ſcripto tradiderit, luculenter prodit, ſcribens [f]: „Inſtitutum ſuum fuiſſe, vt *inueniret facultatem quandam differendi*, de quacunque re propoſita, ex iis quae eſſent „maxime probabilia: nec negat, eorum omnium quae inueniuntur (ope „dialecticae,) aliqua eſſe, quae iam antea ab aliis aliqua ex parte comprehenſa, ſubtiliter poſtea et quaſi particulatim elaborata, tandem eorum „qui ſequuntur induſtria longius progrediuntur, magnumque incrementum capiunt: - - Negotii autem (in organo ſuo ſcribendo) *inſtituti non „partem quandam iam ante inuentam fuiſſe, alteram non fuiſſe, ſed omnino nil „in eo genere adhuc ab aliis traditum extitiſſe.* - - - de rhetoricis quidem „ſat multa, eaque vetera dicta eſſe, de ratiocinando autem nihil prius „dictum, ſed in eo longi temporis exercitatione laborauiſſe.„ Qui locus Ariſtotelis luculentus eſt, vt demonſtret, ipſum Stagiritam iactare ſolitum, ante ſe neminem non de ratiocinando quidem, aſt de arte tamen rationali vel ſcientia philoſophica logicae meruiſſe, ſed ex vſu et exercitatione tandem enatam eſſe artem dialecticam: quam omnium ſcientiarum originem fuiſſe, et eloquentiae quoque ſtudii pulchre obſeruauit QVINCTILIANVS [g], qui legendus. Ex his autem, quae de tribus logicae Zenonianae partibus a Gaſſendo obſeruata attulimus, iudicium quoque fieri poteſt, quales illae fuerint, quas vſu magis Eleatico, quam praeceptis tradidiſſe Zenonem, ipſae Gaſſendianae obſeruationes produnt, quae non vete-

d) Log. c. 1. T. I. Opp. p. 55.

e) Nempe dialogos primum ſcripſiſſe Zenonem Eleatem ex veteribus tradit LAERT. Lib. III. ſ. 48.

f) In Organ. L. II. c. 17. p. 831. ed. Pacii.

g) Inſtit. Orat. L. III. c. 2.

veterum teſtimonia ſed coniecturas, easque non admodum firmas, eius rei afferunt. Quare optaremus, vt probaſſet Dinienſis philoſophus, quod ſine teſte tradit, *Zenonem, qui vt dialecticae, ita dialogorum auctor fuerit, effeciſſe illius et iſtorum vnicam artem, ac in ea ſcite rogandi reſpondendique praecepta dediſſe, quibus ad ſeruandum decorum colloquutores vterentur. Sic vero hanc rationem philoſophandi placuiſſe, vt miſſa exinde fuerit tractandae carmine philoſophiae ratio, quae ad Zenonem vſque viguerat*[h], *ac Plato cum primis eam fuerit complexus, vt totam ſuam philoſophiam dialogice expoſuerit, Zenonemque etiam Dialogiſtam induxerit: et, quibus deinceps lubitum non fuit, dialogica forma omnia tradere, viſum fuerit in conſcriptis praeſertim ſympoſiis eam vſurpare.* Eiusmodi enim dialogorum dialecticorum non exempla tantum ſed *praecepta* quoque dediſſe Zenonem nuſquam legimus. Quanquam enim LAERTIVS tradit[i], Zenonem Eleatem primum dialogos ſcripſiſſe: id tamen de praeceptis conſcribendi dialogos intelligi non poteſt, ſed de exemplo. Nec adeo recens fuit dialogiſtica ſcribendi ratio, ipſo Ariſtotele referente, Alexamenum Styreum ſiue Teium eius methodi auctorem fuiſſe, qui teſte ATHENAEO[k] libro *de poëtis* ſcripſit, *nonne quod Sophronis mimos appellant, verſibus comprehenſos, ſermones ac imitationes eſſe fatebimur? aut Alexameni Teii Socraticos dialogos, qui primi omnium prodierunt?* quae Niciam Nicaenſem quoque et Soterionem affirmare ait idem Athenaeus. Quod quidem ad ſolos Socraticos dialogos pertinere, putat Gaſſendus, adeoque Zenoni huius inuentionis gloriam non eſſe ſurripiendam putat: quando autem verba Ariſtotelis adducta recte conſiderantur, ad ipſam dialogorum inuentionem trahenda ſunt.

pag. 1178. lin. 25. *Ne inter ipſos quidem Aegyptios illi, qui Arpedonaptae audiunt.* Dictum de his ſacerdotibus Aegyptiorum ſupra, quantum ſatis eſt: plura dabit IABLONSKII[l] diligentia. Patet autem ex aetate Oſthanis, Democrito longe ſenioris, falſum eſſe, quod a Clemente Alexandrino atque Euſebio dicitur, in Aegypto Democritum ab Oſthane Perſa vel Medo initiatum Aegyptiaca myſteria didiciſſe, quod ſuo loco[m] iam confodimus, et ſomnium eſſe Graeculorum alchemiſticam artem a Democrito traditam iactantium iudicauimus, quod recitaſſe eſt ſomniaſſe. Democritum autem in Aegypto ſacerdotum inſtitutione vſum veteribus ita referentibus non quidem negandum eſſe putamus, verum an initiatus ab illis fuerit, vt Clemens ait, vehementer dubitamus: adeoque nec circumciſum putamus, quod primarium initiationis ſacerdotalis caput erat, quodque Pythagoram paſſum nobis narrat Iamblichus: nec enim de eo Democritea hiſtoria apud veteres aliquid tradit, vnde inſtitutionem hanc Aegyptiacam tantum Democrito exotericam fuiſſe colligimus.

pag.

h) Hoc falſum eſſe, exemplo Pherecydis diſcimus, qui poſt Cadmum Mileſium primus fuiſſe dicitur, qui verſuum nexu repudiato conſcribere auſus ſit, paſſis verſibus, ſoluto loquutu liberam orationem, vt ſupra p. 985. ex Apuleio retulimus.

i) Lib. III. ſ. 48.

k) Lib. XI. c. 15.

l) Panth. Aegypt. prol. §. 40. p. 95 ſeq.

m) Supra p. 161.

pag. 1184. lin. 7. a fin. *Quorum teſtimonia collegit MAGNENVS.* Dictus eſt veteribus σοφία teſte SVIDA [n], Iouis voci aſſimilatus apud SEXTVM EMPIRICVM [o] et teſte LAERTIO [p] exiſtimatus παντοδαὴς atque etiam πένταθλος, quaſi quinque certaminum philoſophicorum victor. SENECAE ſubtiliſſimus omnium antiquorum.

pag. 1186. lin. 27. *Verum itaque quaerendum eſt in motu cogitationis.* Poſuit ergo Democritus, ad hypotheſin phyſicam maxime reſpiciens, criterium in ſola mente, illique τῆς ἀληθείας κρίσιν tribuit, non autem nihil eſſe verum, vel cognoſci veritatem non poſſe tradidit, quod ſine dubio fundamentum canonum fuit. Id quod contra eos notandum, qui Democritum inuitum in Scepticiſmi patrocinium aduocant.

pag. 1187. lin. 10. *Omnium itaque rerum principia ſunt, atomi et inane.* Atomorum nomen primum inueniſſe Epicurum, vocatarum prius a Democrito et Metrodoro Chio ναστὰ καὶ ἀδιαίρετα ait THEODORETVS [q]. Cui addi poteſt, ARISTOTELEM [r] Leucippo et Democrito non tribuere atomos, ſed ἄτομα μεγέθη *indiuiduas magnitudines*, adiectiue: aſt his tamen veterum plerorumque conſenſus recte opponitur, qui atomos dixiſſe iſta corpuſcula inſecabilia Leucippi ſcholam tradunt. Quamuis audiendus non videatur SIDONIVS APOLLINARIS [s] canens:

Poſt hos Archelaus, diuina mente paratam
Coniicit hanc molem, confectam partibus iſtis
Quas vocat ipſe leues.

Ibid. lin. 28. *Pluribus videndus eſt SCIPIO AQVILIANVS.* Rogamus lectorem, vt imprimis ad ea attendat, iisque examinandis atque toti Democriteae phyſicae cognoſcendae praemittendis mentem aduertat, quae ad hunc Aquiliani locum [t] annotauimus, eo quod et Ariſtoteles [u] ipſe, et eius commentatores mentem Democriti valde obſcurarunt. Niſi iſta enim ex ambiguitate, qua inuoluuntur, extricentur, claram hypotheſeos Democriteae intelligentiam nemo aſſequetur. Rem ipſam illo loco obſeruatam huc tranſcribere nec ſpatium patitur, nec neceſſitas imperat, cum iam liber olim, cum iſta h. l. ſcriberentur albo coruo rarior, nunc in omnium manibus verſetur.

pag. 1188. lin. 2. *Recte notauit OLEARIVS.* Multa ſunt, quae ad cognoſcendam veram Eleaticae et Epicureae ſectae mentem de atomis debebant praemitti, ſi id noſtrum inſtitutum poſceret, vt ſingulorum ſyſtematum explicationes et expoſitiones exhiberemus, et phyſicam Democriteo-Epicuream ſcriberemus. Illa vero a noſtro ſcopo, vniuerſalem tantum

n) T. I. v. Democritus p. 542.

o) Adu. log. L. I.

p) L. IX. ſ. 37. qui rationem addit, quod in philoſophia quinque certaminum peritus fuerit: namque naturalia, moralia, mathematica, liberalium diſciplinarum orationes, artiumque omnium peritiam calluiſſe. De voce πένταθλος vid. MENAG. ad h. l.

q) Therapeut. L. IV.

r) De gener. L. II. c. 2. de coelo L. III. c. 2.

s) Carm. 15.

t) not. k. ſeqq. p. 52 ſeqq.

u) Phyſ. S. I. L. III. c. 5. T. I. Opp. p. 256.

tantum veteris philosophiae διατύπωσιν exhibendi longius remota sunt, et non nisi in amplo campo locum capiunt. Remittimus autem Lectorem, copiosius et prolixius hoc argumentum perspiciendi cupidum, ad doctissimum GASSENDVM [v], qui vt systema atomisticum Leucippi, Democriti et Epicuri recentiori aetate ex puluere resuscitauit, ita more suo erudite, perspicue, et non sine magna lectionis veteris copia, pleraque, quae de hoc argumento dici possunt, occupauit; vnde a multis, quae non sine fructu possent heic adiici obseruationibus, breuitati litare ab instituto nostri iussi abstinemus, et ad ea quae Aquiliano [x] adiecimus, ad intelligendam melius et discernendam Democriti ab aliis philosophis sententiam prouocamus.

pag. 1191. not. m. lin. vlt. *Quibus praeiuit Galenus.* Τὸ νέμειν, est, certa dispositione et secundum ordinem constitutum aliquid distribuere, hinc νομὴ partitio vel distributio, certa serie suscepta, νομεὺς Platoni, qui ex aequo distribuit, et voces, ἀστρόνομος, γεώνομος similesque.

pag. 1195. lin. 3. a fine. *Tanquam minime realia et vera non considerabat.* Paulo aliter mentem Democriti de resurrectione corporum explicuit B. MOSHEMIVS, in elegantissima dissertatione, *qua docetur, seruatorem nostrum I. C. resurrectionem mortuorum corporum, qualem Christiani credunt, ex tenebris in lucem reuocasse et demonstrasse* [y]. Postquam enim verba Plinii: *Similis de asseruandis corporibus hominum ac reuiuiscendi promissa a Democrito vanitas, qui non reuixit ipse. Quae, malum, ista dementia est iterari vitam morte*, recitauerat, ex Varronis relatione apud NONIVM [z], addit: Democritum suasisse, vt melle corpora mortua condirent, huncque esse opinionis Democriti sensum: *quoniam anima fatorum decreto iterum in mundum delabatur, si vetus hospitium saluum et incolume reperiat, laetam et libentem in illud veteri amore ductam migraturam esse: id ergo curandum illis vnice esse, qui corpora sua renasci velint, vt melle et vnguentis corruptionem ab iis arceant;* et tunc nostram opinionis Democriteae explicationem affert, et qua erat viuus incomparabili humanitate et modestia, *se lubenter cessurum* monet, *si quis nostram sententiam suae praetulerit*, addens: *Non ita dissidet a nostra, vt cum ea coniungi nequeat. Statuamus sanxisse, nisi forte lusit, quum sancire videretur, Democritum atomos, ex quibus animum composuit, longo interuallo elapso denuo coituras, et in corpus, quod olim incoluerant, si quidem inuenerint id integrum, sponte redituras esse; et omnis disparebit discordia.* Nobis, (quod salua pietate, quam beatis manibus integerrimi olim amici debemus, dictum volumus) Democriti effatum, cadauera melle condienda esse, ex γελαστοῖς Democriti esse videtur, quibus spem hominum acerbe derisit, ad quam ipse vir beatus opinionem inclinat: verba vero de resuscitatione eius-

v) Phys. S. I. L. III. c. 5. p. 256 seqq.

x) c. 8 9. vsque ad 16. p. 52 seqq. quae prolixa sunt, ast confusa, obscura, incerta, et Peripateticis notionibus corrupta multa, vnde medicina adhibenda erat libello rarissimo.

y) Diss. ad H. E. pertin. Vol. II. p. 619 seqq.

z) De propr. serm. c. 3. p. 614.

eiusdem corporis non ad iteratam coniunctionem cum animo sperandam, sed ad recurrentem particularum earundem nouam coalitionem expectandam, referenda esse videntur. Hanc enim facile aliquando euenturam esse, luculenter prodit Democriteae et Epicureae physiologiae interpres LVCRETIVS [a], canens:

Cum respicias immensi temporis omne
Praeteritum spatium, tum, motus materiai
Multimodi cum sint, facile hoc adcredere possis,
Semina saepe in eodem, vt nunc sunt ordine posta.

Et paulo ante:

Nec si materiam nostram conlegerit aetas
Post obitum, rursumque redegerit, vt sita nunc sunt,
Atque iterum nobis fuerint data lumina vitae.

Quae non ad solam corporis renascentiam, sed totius hominis, qua animum et corpus, nouam existentiam pertinere ipse videbat vir perspicacissimus, qui rectissime monet, nihil in his esse, quod vel minimam resurrectionis Christianorum similitudinem referat: quae ex merito puerilium deliramentorum commenta vocauit Plinius, quae serio Democrito placuisse, credat, qui volet: adeo Abderitanorum ingeniis digniora sunt, quam Democriteo.

pag. 1200. lin. 4. *Nec eius filius, sed discipulus fuit.* Audiuisse quoque Zenonem coniicit GASSENDVS [b], eo quod Socrates Zenonem audiuerit, licet iunior aetate, Protagora. Verum ex sola aetate nimis temere ita concludi, quilibet intelligit: et contrarium quoque inde fit verisimile, quia a puero Democriti disciplinae se tradidit, logica quoque eius non Zenonianis, sed Democriteis principiis est inaedificata. Nec obstat: Democritum canones definiendae veritatis scripsisse, Protagoram contrario modo instituisse, veritatem tollendo: Nam negabat minime canones Democriteos Protagoras, sed ad criterium, quod in solo homine ponebat, reuocabat eodem fere modo, quo ipsum Democritum tradidisse refert SEXTVS EMPIRICVS [c].

pag. 1201. not. b. lin. 12. *Zenoniana methodo inductos.* Confirmat hoc PLATO [d], scribens, Gorgiam et Lysiam ipsis veris anteposuisse verisimilia, effecisseque vi orationis, vt parua magna, et vicissim magna parua, vetera item noua, et nouissima vetera dicerentur.

pag. 1207. lin. 33. *Vita Anaxarchi luculenter loquitur.* Aliter visum V. C. IO. AVG. DATHE, philosopho Lipsiensi, qui muneris initia oratione *de historia metropoli philosophiae* auspicaturus, programmate *de Anaxarcho Eudaemonico*, ad orationem audiendam lectores inuitauit. In eo non sine eruditionis praesidio id sibi agendum putauit, vt ab adulatoris et volu-

a) De rerum nat. L. III. v. 859 seqq. Conf. BAYLE dict. T. II. v. Lucrece not. Q.
b) Log. c. 2. T. I. Opp. p. 38.
c) Adu. Math. L. VII. §. 135.
d) In Phaedro.

voluptatis doctoris macula contra ea, quae hoc loco a nobis adducta sunt, veterum testimonia et ἐγκλήματα Anaxarchum liberaret. Ideo Eudaemonici nomen non a voluptatis sensu, sed ab ἀπαθείᾳ καὶ εὐκολίᾳ τῦ βίυ ei haesisse, adeoque non vitii animi, sed systematis moralis indicium esse, monet, Cyrenaicis et Epicureis in exemplum adductis, qui ob turpis voluptatis sensum Hedonicorum, non vero Eudaemonicorum nomen et opprobrium retulerunt. Relationes quoque veterum omnes atque testimonia satyrico Plutarchi atque Luciani ingenio deberi, philosophos veteres fere omnes deridendos propinantium; constantiam vero in morte nec suspectam videri, nec cum hoc voluptatis amore consentire. Non putamus ad hanc pro Anaxarcho apologiam examinandam plura adducenda esse, quam hoc loco iam allata sunt: ipsum vero lectorem, pyrrhonismo historico vniuersali non addictum iudicem constituimus, modo criticum iudicium ad expendendam veterem historiam adhibere edoctum. Vnum in iuuenum gratiam, haec forte legentium, monemus, in tanta veterum testimoniorum paucitate, quae in Anaxarchi historia occurrit, non ex coniecturis in vtramque partem disputationem admittentibus, sed secundum fidei historicae leges iudicandum esse, nisi temeraria sententia dicta totius historiae philosophicae certitudinem euersam cupiamus. Nobis eudaemonici nomen, ἐκ τῦ σκόμματος, vt appellationibus quoque aliis euenit, haesisse Anaxarcho videtur, eo quod felicitatem huius vitae, propter inconstantiam et incertitudinem rerum omnium, quam a praeceptore didicerat, sequendam esse velut transitorium bonum, quod facile manibus elabitur, docuit. Quam cum lugubri morte peremtus ipse non gustauerit, facile fuit irrisoribus Eudaemonici cognomine hostibus philosophiae deridendum exhibere. Verum de hac coniectura videant alii.

AD CAPVT DVODECIMVM.

DE SECTA HERACLITEA.

pag. 1209. not. c. lin. 7.

Insertas conf. FABRIC. l. c. p 762. Tractauit quoque de Heracliteis placitis physicis SCIPIO AQVILIANVS [a], multusque fuit, vt prima physiologiae Heracliteae principia erueret. Sed dum vnum fere Aristotelem sequitur, eiusque notionibus physicis insistit, nec ipse Heraclitum, philosophum obscurum, satis intellexit, nec recte quoque explicuit, interpres ipse suo αὐτογράφῳ, Heraclito inquam, obscuritate simillimus. Haec nobis ratio fuit, cur in annotationibus paulo prolixius, quam apud reliquos factum, mentem Heracliti explicauerimus, et imprimis, ad leuandum

 mole-

a) c. XXV. p. 174 seqq.

molestia ingrati et obscuri laboris lectorem, luculentam, nisi nos omnia fallunt, systematis physiologici, quod Heraclitus ex vetustissimis philosophis, compilauit et consarcinauit, διατύπωσιν exhibuerimus [b], sine quibus Aquilianus difficulter intelligitur, maxime vbi quaestionem expedit, vtrum Heraclitus ignem illum aethereum pro caussa siue principio ex quo, id est, materiali, siue pro principio a quo, id est, efficiente, siue pro vtroque habuerit; quod ipse Aristotelis verbis ita exprimit, *vtrum vt materia et patiens, an vt forma et agens, an etiam vt vtrumque* [c]. In qua tamen quaestione soluenda valde respirat, et Aristotelicis conceptibus impeditus non videt, quae ex Plutarcho atque Laërtio discere potuisset, si ad horum quoque relationes attendisset. His tamen, ne tractatio Aquiliana in eo argumento deficiat, medelam attulimus, et lucem obscuritati Pisani philosophi intulimus, veniam ei, quam petit, libenter dantes, *quod in eius placitis recensendis aut explicandis, dubitando potius, quam quicquam certi asserendo, locutus sit.*

pag. 1215. lin. 31. *Mundi anima est.* Prouide hic cauendum est, ne vocum atque terminorum identitate permoti eadem de mundi anima Heraclitum tradidisse putemus, quae alii philosophi veteres, qui animam mundi a mundo distinxerunt; secundum Heraclitum enim ignis, fatum, necessitas, mundus, anima mundi, opifex, non nisi in cogitatione inter se possunt distingui et reipsa vnum sunt: id quod non satis obseruasse B. Olearium merito miramur, qui tamen aliter rem se habere ex adducto Sexti loco facile potuisset intelligere.

pag. 1225. lin. vlt. *Quam incertas lectori coniecturas nostras pro certis narrationibus obtrudere.* Ex allatis h. l. quantum institutum praesens atque locus patitur, intelligi potest, quid de ea coniectura iudicandum sit, quam vir dum viueret πολυμαθέστατος et communi eruditionis vtilitati nostraeque amicitiae nimis mature ereptus, Io. Matthias Gesnervs, cuius ossa molliter cubent! in elegantissima dissertatione *de ψυχαῖς Hippocratis* [d], non sine elegantis doctrinae ornatu proposuit, contendendo, Hippocratem, vel quicunque auctor est libri *de diaeta*, qui inter opera Hippocratis est [e], eandem dudum hypothesin arripuisse, quam nostra aetate post Lewenhoeckium multi viri docti, qui naturam rerum scrutati, et imprimis generationis humanae negotium expiscari illustrareque conati sunt, prono pede sunt secuti, esse in seminibus propagationi specierum, maxime humanae, destinatis animalcula innumera, viua, moleculis atque motu, etiam oculis, licet armatis, conspicua, ex quibus verisimile sit, accedente ouarii foeminini concursu, nouas propagines produci et a natura prouocari. Fecit id vir ingeniosissimus, et veteris literaturae peritissimus, inductus loco *libri primi de diaeta*, qui cum valde obscurus sit, (vt sunt Pythagorea et Heraclitea omnia, ex quorum scholis videtur

b) Not. m. p. 177 seq.
c) pag. 175.
d) Goettingae 1737.
e) T. I. p. m. 260 seqq. c. 4.

videtur fuiſſe progreſſus,) luce paulo clariori illuſtrare, et tum textum emendare, tum verſione et erudita paraphraſi inſtruere et explicare ſtuduit. Longior textus eſt, quam vt totus hic deſcribi poſſit: dabimus tamen Lectoris commodo inſeruituri potiora, e quibus ſcriptoris veteris, et quod nos quidem arbitramur, totius ſcholae Italicae, et ſequacium mentem paulo veriſimilius, hariolari licet. Eo autem tendunt primariae auctoris veteris aſſertiones:

I. Conſiſtere animalia, et imprimis hominem, duabus naturis diuerſis in vnum tamen vſum conferentibus, igne et aqua, quae principia ſint ſibi ſufficientia vtrinque, ſed non ſibi ſolis.

II. Vim et naturam habere vtrumque iſtam: ignem poſſe omnia mouere omni modo, aquam nutrire vbique omnia.

III. Per vices haec ambo alterum ſuperare et ſuperari, quantum quidem id fieri per naturam poteſt, non tamen in totum.

IV. Igni, poſtquam omnia conſumſit, deficere nutrimentum, quod aliunde quaerit, et vbi aqua tandem ab igne deſeritur, deſinere motum, nec poſſe conſiſtere, ſed opprimi ab igne: neutrum tamen poſſe ſuperari vsque quaque.

V. Quod ſi vnum ſuperet, non poſſe res ſtare ſicut ſunt, adeoque neutra ſimul defectura.

VI. Itaque ad omnia maxima minima explicanda haec duo principia ſufficere.

VII. Eſſe vero haec eadem et non tamen eadem, id eſt, eodem modo.

VIII. Commeare et translocari illa huc et haec illuc omni tempore, et peragere illa horum, haec illorum munia, at quae faciunt non videri ſcire, et quae vident non cognoſcere.

IX. Fieri haec illis omnia diuina neceſſitatis lege, tum quae ſponte volunt, tum quae non volunt.

X. Imminere corruptionem a ſe inuicem: et augeri maius a minore, et minus a maiore; et ſic quoque corrumpi.

XI. Tum reliqua omnia, tum etiam animam hominis ornari, quemadmodum corpus.

XII. Irrepere autem in homines partes partium habens, ſecundum contemperationem ignis et aquae, dum vel quaedam abſumit, vel quaedam dat: et illa quidem augere, haec vero minuere.

XIII. Quae in decreſcendo ſunt, abire in minorem locum, quae commiſta ſunt, tranſire in ordinem maiorem, et quae peregrina ſunt, nec huiusmodi, regione aliena extrudi.

XIV. Omnem autem animam maiora et minora habentem oberrare non indigentem ablationis vel additionis, ſed tantum in praeſentia eorum, quae adſunt, vel augmento vel diminutione opus habere.

XV. Locum efficere omnia, in quem ingreſſa fuerit talis anima, et recipiat ea, quae deferuntur: neque enim poſſe quod non eſt eiusdem

 generis,

generis, durare in locis non conuenientibus, sed oberrare, dum ignoratur, et tum quum commiscentur inuicem, vna cognosci, et in lucem prodire: assidere enim simile simili, dissimile autem aduersari, et pugnare, et discedere a se inuicem.

XVI. Propterea hominis animam in homine crescere, in alio vero nullo; et reliquorum animalium maiorum similiter: quibus autem aliter euenit, ea vi quadam a se inuicem discerni.

XVII. De homine sic porro praecipit medicus Heracliteus: hunc enim locum lepidam anthropologiam nobis enarrantem audire decet: irrepit in hominem anima, quae ignis atque aquae contemperationem habet, quae sortem corporis humani habent: quaeque naturam maris vel foeminae nacta, variis atque multis modis aluntur: nempe pro ratione victus, quo homo vtitur.

XVIII. Necesse autem est, vt membra omnia habeant, sub ingressu: cuius enim sors non ab initio adfuerit, ea non potest crescere, etiam multo vel pauco alimento accedente, cum non habeat id ipsum quod augeri possit. Quod vero habet omnes partes suas, illud augetur in loco quodque suo, accedente alimento ab aqua sicca (exsiccata,) et igne fluido (in fluxum resoluto) sic vt alia versus interiora cogantur, alia extrorsum: quemadmodum serra retrahitur et impellitur, donec locum non amplius habeat, et alimento sufficiente destituta in externum locum protrudatur mas vel foemina, a vi et necessitate.

XIX. Fiunt autem haec iuxta harmoniam siue seriem modulatam, quae in proportione διαπασῶν continetur, quae est proportio primarum qualitatum, calidi, frigidi, humidi, sicci: et sine his in conceptione nihil perficitur: et si grauia acutis non concinent, prima harmonia perditur.

XX. Ex his autem per circuitus certos reliqua conformatio membrorum, secundum partes suas oritur.

XXI. Anima hominis temperatam commistionem habens ignis et aquae, et partes hominis, irrepit in omne animal, quod spirat, in vnumquemque hominem iuniorem et seniorem: crescit autem non in omnibus similiter, sed in iunioribus corporibus cum celeris sit circuitus, extenuantur in augmentum corporis, in senioribus autem consumuntur et deficiunt.

XXII. Discernuntur membra simul omnia et augentur, neque prius alterum altero vel posterius, sed quae maiora sunt aliis natura, ea prius in conspectum veniunt, quam minora, licet nihilo prius existant.

XXIII. Foeminae ad aquam magis accedunt, a frigidis et humidis et mollibus crescentes; mares autem igni viciniores, a siccis et calidis potibus, et reliqua viuendi ratione crescunt.

XXIV. Non id solum genitale est et incrementum capit, quod a viro excernitur, verum illud etiam quod a muliere. Cum vero contingit, vt vtraque (semina) incidant vna et in se inuicem irruant, in ignem et

similiter

similiter aquam: sique in sicca satis regione circumagantur, vincit simul incidens aqua, et augetur igni, vt non possit extingui a fluctu irruente, sed praesentem cogat.

Potiora haec sunt, quae auctor libri *de diaeta*, ἀνθρωπογονίαν expliciturus, secundum principia Pythagorica, (quae tum proportiones musicae ad explicationem adhibitae, tum tetractys more Semipythagoreorum explicata, tum consensus reliquus cum Semipythagoreis, Hippaso etc. produnt,) adhibenda esse iudicauit, quae luculentum exemplum esse possunt mataeologiae, veram physicorum veterum mentem immensa caligine sepelientis; adeo verba nihil significantia, principia non nisi in cerebro obuia, demonstrandi modus ἄνω καὶ κάτω deformis maleque cohaerens in hoc discursu anthropologico regnant. Et plurimum quidem ingenii et laboris adhibuit desideratissimus Gesnerus, vt verbis (quae nuda prout in textu occurrunt et naturali significatione expressa attulimus[f],) eum sensum adaptaret, quo cohaerere inter se et luculentius atque paulo magis dilucide intelligi posse credebat: quare multa interspersit, quae non Hippocratica sunt, sed Gesnerianae hypothesis γεννήματα: clara satis et apta, ast quae auctori vetusto clariores multo sensus affingunt, quam, habuisse illum, certum cuilibet erit, qui textum ipsum sine eius paraphrasi legerit, et elegantissimum interpretis ingenium cum veteri chao philosophi Pythagorici (quem fuisse Hippocratem lucidum alias scriptorem et medicum, nemo facile sibi persuadebit,) comparauerit. Ne tamen lectori subtraxisse videamur noua veteris orbis lumina, adscribemus huc quoque pace eius systema anthropologicum, quod ex hoc loco exsculpsit Gesneriana industria, rogabimusque, vt illud cum verbis auctoris veteris ipse comparet; certi enim sumus, mox deprehensurum, quam incertum et inconstans iudicium plerumque sequatur, si vetera placita ex nostrorum hominum aetatisque praesentis decretis explicare suscipimus. Ita vero vir νῦν ἐν ἁγίοις:

1. Ex nihilo nihil fit, neque in nihilum redigitur quicquam.

2. Oriri et incipere putant homines ea, quae sensui antea nulli obuia, nunc videri, tangi etc. posse incipiunt.

3. Tota vis naturae et caussa proxima phaenomenorum, inest in apparente quadam rerum sibi aduersarum pugna, quarum quaelibet tamen statum suum conseruat et ad effectus producendos cum aduersaria concurrit, quae et Heracliti ἐναντιοτροπὴ est, qua dixit omnia in harmoniam cogi, apud LAERTIVM[g].

4. Ignis et aqua sunt principia et elementa omnium rerum, quae suis qualitatibus, hinc siccitate et calore, illinc humiditate et frigore earumque pugna perpetua producendis omnibus et phaenomenis explicandis sufficiunt. Ignis mouet omnia, aqua nutrit.

5. Ani-

f) Zwingeri, Cornarii aliorumque, sensum systematis non assequentium, interpretationes lucem nullam afferunt. g) Lib. IX. s. 7.

5. Animarum omnia plena; ſtatus autem quo ſenſu percipi non poſſunt, ἄδης, quo autem percipi poſſe incipiunt, φῶς eſt.

6. Anima humana ignis et aquae commixtione et ipſa temperata membra futuri hominis magna, parua iam habet, ſed euoluenda et augenda.

7. Hae animae viuae in omnia animalia intrant, illis non ſentientibus, et quaſi irrepunt cum ſpiritu, et cum cibo et potu.

8. Illae ſolae ſortem humanam nanciſcuntur, et corpus ſibi faciunt animantque, quae in locum idoneum deferuntur, vbi coaleſcere et creſcere poſſunt.

9. Nimirum viros pariter et foeminas intrant, in eorumque vaſis generationi dicatis augeſcunt, vt corpus iam habere, et membra ſexum diſcernentia dici poſſint.

10. In συνȣσίᾳ ex vtriusque congredientium vaſis ſecernuntur animae iam auctae et ſexu diſcretae, ſiue animalia plura. Vbi in ſe forte irruunt animalia duo, harmoniam quatuor qualitatum (tetractyn) habentia, vniuntur animae ipſae; et vna fit ex duabus; corpuſculum alterum nouam μοῖραν expectat.

11. Nihil perit, ſed ſeparatae per mortem animae a mole corporea in ſtatum priorem rediguntur, et nouum fatum ſubeunt. Haec Pythagorea metempſychoſis. Hactenus eruditiſſimus interpres, quo doctiorem et elegantiorem obſcurus iſte phyſiologus vetus, quicunque is fuerit, nanciſci haud potuit. Itaque non magnopere mirandum, luculentam et doctam diſſertationem vehementer placuiſſe, tum *actorum eruditorum collectoribus*, viris doctiſſimis, tum *regiae ſcientiarum, quae Berolini floret, academiae membris* [h] celeberrimis, quibus cum eiusdem argumenti diſſertationem Actis Academiae inſerendam vir beatus transmiſiſſet, praeclare dignam iudicauit, quam interprete et commentatore Cel. HEINIO cum orbe literario, et maxime philoſophiae veteris amatoribus communicaret [i]. Ex qua diſſertatione a viro clariſſimo, more ſuo, id eſt, luculento et variam doctrinam olente, conſcripta, hauriet lector reliqua, quae ex illis, quae a nobis adducta ſunt, adhuc lucem claram poſcunt; nobis enim ſatis iam in hoc argumento prolixis eius excerpta lectori ſuppeditare, eo minus neceſſe videtur, quo minus adeo rara et in paucorum manibus verſatur, vt Geſneriana diſſertatio paucis viſa, ſed annales laudatiſſimae academiae omnium manibus teruntur, quos legiſſe de hoc argumento commentantes neminem philoſophiae veteris cognoſcendae auidum poenitebit. Quanquam enim non tantum incertiſſimum eſt, an libri *de diaeta* Hippocratem auctorem agnoſcant, cum iam GALENVS obſeruauerit [k], dudum fuiſſe tributos vel Philiſtioni Locro, vel Ariſtoni, vel Euriphonti, vel Philetae, medicis antiquiſſimis, et Hippocrate ex parte ſenioribus, ipſe quoque Galenus iudicat ingenio Hippocratis non dignos

h) Supplem. Act. nou. T. III. ſ. 10.

i) Hiſt. de l'Acad. 1745. P. II. p. 99 ſeq.

k) De alimentorum facult. L. I. p. 706. de victu in morbis acutis T. I. p. 43. conf. FABRICIVS bibl. Graec. T. I. p. 802.

dignos ſatis eſſe, et ab eo diſſidere; memorabiles tamen laciniae vetuſtiſſimae, quae in ſcholis Italicis et Heraclitea vigebat, phyſiologiae ſunt, et vetuſtatem atque ſcholam ipſa dialectus dorica videtur prodere. Vnde dignas has reliquias iudicauimus, quibus in his ſupplementis locum faceremus. Ceterum de ipſa B. Geſneri, quem teſtem hactenus et interpretem, obſcuriſſimi fragmenti Italicae phyſiologiae in ſcenam produximus ſententia, quae ſtatuit, cognita iam tunc eſſe animalcula ſpermatica a vetuſtiſſimis phyſicis, quid habendum ſit, quaque veriſimilitudine ſe commendet, malumus lectorem, ſine partis ſtudio ipſum textum veterem, cum paraphraſi Geſneriana comparantem et neutri parti addictum iudicem conſtituere, quam iudicium noſtrum interponere. Quod eo minus deſiderari poſſe putamus, quo magis non obſtante omni veteris auctoris obſcuritate clariſſimum eſt, non potuiſſe virum incomparabilem ψυχὰς iſtas Hippocraticas in animalcula ſeminalia conuertere, niſi obtorto collo, et violenter intruſis ſuae hypotheſeos ſignificationibus talem paraphraſin exhibuiſſet, quam nemo in ipſo textu detexiſſet, niſi iſta hypotheſi praeoccupatus: εὑρήματα recentiorum, artis et induſtriae ſtudio detecta, dudum patuiſſe veteribus, et ſufficere ad demonſtrandam conuenientiam, ſi voces nonnullae vel dogmata quaedam ſimilem ſenſum habere, vel ſimilia tradere videantur apteque in ſyſtema vnum compingi: quae ſi ſemel admittatur, neceſſe eſt, vim veteri philoſophiae inferri, eamque ἕκοντα ἄκοντα cogi et obtorto collo in conſenſum rapi, quibus non, niſi ingenioſe excogitatis interpretamentis fucus poteſt induci. Quod in hac quoque interpretatione factum eſſe, ipſe eius auctor eruditiſſimus ſatis manifeſtauit, more ſuo, id eſt, candide, ſuam explicationem, et ſupplementa, ſecundum quae intelligendum eſſe, veterem philoſophum iudicabat, literis Italicis a textu veteri diſcernendo, quod debitam certe laudem meretur, et exemplum modeſtiae criticae eſt vehementer commendandum, quod confundi ſua cum antiquis nolebat. Qui ſi id modo ſibi demonſtrandum ſumſiſſet, animalculorum ſeminalium patronos in phyſica veteri inuenire poſſe ſuae hypotheſi affinia, e. g. animarum non tantum omnia eſſe plena, ſed ipſum ignem diuinum in archaeologia phyſica toties pro principio non tantum efficiente, ſed materiali quoque adhibitum, gignere potuiſſe eiusmodi hypotheſes, animas quoque hominum eſſe eiusmodi ignis diuini, rationalis atque artificialis, i. e. philoſophico ſenſu expoſiti propagines, et ex eius ignis aetheriſue diuini emanatione, oriri animas hominis origini et generationi deſtinatas, forte non haberemus, quod in iſta explicatione deſiderandum eſſet, cum ſimilia iam apud Stoicos, Heracliti ſcrinia expilantes inueniantur, vt ſuo loco in Stoicae philoſophiae hiſtoria explicatum [l]. Aſt, cum ex mente veteris philoſophi non de animis tantum humanis, ſed de quacunque re materiali idem ſyſtema valeat, et ad explicandam non anthropologiam tantum, ſed

l) v. Bvffon hiſtoria muſei regii Paris P. II. c. 12.

ſed rerum quoque omnium generationem adhibeatur, quae cum animabus hominum nullam cetera ſimilitudinem habent, certe, niſi nos Heraclitica nocte toti opprimimur, non videmus, quomodo eiusmodi ψυχαὶ σπερματικαὶ, quales Leewenhoekius totque alii in ſemine humano ſe vidiſſe nobis perſuadere conati ſunt, quaeque ſpeciem creaturarum diſtinctam conſtituunt, ex hoc rerum materialium ſeminario vniuerſali poſſint exſculpi; et veriſimilius cum illorum ſententia comparari poſſe putamus, quae omnia iſta animalcula tantum pro ψήγμασι, ſiue moleculis materialibus a naturali cauſſa immanente aethere interno etc. commotis et agitatis habent, nec ad generationis negotium proprie deſtinari, ſed in omni fere materia fluida maxime gelatinoſa, e. g. oſtreis detegi contendunt, quod innumeris myriadibus eiusmodi animalculorum, quae vi hypotheſeos et experientia teſte, admittenda ſunt, multo magis facit ſatis, quam iſta animalculorum ſpermaticorum hypotheſis. Id quod tamen hic ὡς ἐν παρέδῳ monemus, cum nec argumentum praeſens, nec locus patiatur, de hypotheſi, adhuc tantis inter naturae interpretes diſſenſionibus diſputata [m], addere aliquid. Sufficit nobis, iſtam concordiam inter Hippocraticum philoſophum noſtrum, et animalculorum ſeminalium patronos, Leewenhoekium, Hartſoeckerum, Leibnizium, Boerhauium, Wolfium aliosque ex textu iſto veteri non poſſe demonſtrari, quo proſcripta omni cauſſa efficiente ſpirituali ſola materialis, locum non tantum ſubiecti ex quo, ſed cauſſae quoque a quo occupat, omniaque ex igne et aqua inter ſe agentibus et reagentibus oriuntur, ne animabus quidem rationalibus exceptis. Tacemus, non negante Viro optimo, eiusmodi ψυχὰς non tantum in mares, ſed foeminas quoque irrepere, duasque ψυχὰς inter ſe concurrere, vincente vna, altera in commune ſeminarium remigrante, quaeque aliae naeniae ſunt et deliramenta, quorum venia iſtis philoſophis facile dari poteſt, ſed cum recentioribus confundi non debent: quemadmodum omnem eiusmodi ſyncretiſmum non, niſi confundendis ſyſtematibus inſeruire, ſuo loco [n] demonſtrauimus. Vnde de argumento, tot incertis veterum et recentiorum diſputationibus et coniecturis expoſito [o] plura afferre, inutile hoc loco putamus, remque omnem lectori iudicandam relinquimus; qui cum viris multis doctiſſimis [p] fatemur, etiam animalculorum ſpermaticorum ſyſtema inſuperabilibus premi difficultatibus, quae remouendae prius ſunt, antequam cum veteri phyſiologia concilientur, et Heraclitea nocte argumentum in ſe obſcuriſſimum denuo premitur. Nobis ſane ſobrie etiam in philoſophiae hiſtoria verſari cupientibus, ea poſſe ſufficere videntur, quae in textu libri [q] in ſummam contraximus, quibusque nubes in hac hiſtoriae parte occurrentes pleraſque poſſe diſpelli credimus.

m) Factum id Hiſt. phil. T. IV. P. II. p. 657 ſeq. vbi ſcriptores huc pertinentes nominauimus.

n) T. IV. P. I. L. III. c 4. p. 773 ſeq.

o) Conf. H. C. Ph. T. IV. P. II. L. II. c. 2. p. 659.

p) Vid. HOLLMANN. phyſ. P. II. c. 4. §. 517. pag. 619 ſeq. KRVGER. Phyſ. P. II. §. 470. p. 816 ſeqq.

q) pag. 1227.

AD

AD CAPVT XIII.

DE SECTA EPICVREA.

pag. 1229. lin. 2.

Indices scriptorum de Epicuro eiusque secta nobis exhibuerunt, studiose confectos. His addenda *bibliotheca philosophica* STRVVIANA a cel. KAHLIO aucta, et qui in ea de Epicuro scriptores laudantur [a]. Inter hos omnes vnus Gassendus reliquis quidem omnibus anteponendus est, ast, ne is quidem sine examine historico. Suscepit illud HENRICVS ASCANIVS ENGELKE in *exercitatione Antigassendiana*, sed *impar congressus Achillei.*

Ibid. not. h. l. vlt. *Ex eo Syntagma philosophiae Epicureae confectum.* Occupat doctissimus commentarius primum locum *T. V. Operum Gassendi,* in quo ordinem Laërtii secutus vniuersam fere Epicuream philosophiam mirabili luce perfudit. Iungendum autem simul est, *syntagma philosophiae vniuersae* Gassendianum, quod *Tomus operum primus et secundus* comprehendit, in eo enim singula philosophiae Epicureae capita miro lumine collustrat, et cum reliquis veteribus systematibus comparat, quo dici non potest, quantum claritatis philosophicae historiae simul intulerit.

pag. 1256. lin. 31. *Siue introductio haberi queat.* Recte vero hanc canonicam, velut partem philosophiae instrumentalem naturali et morali praemitti, adeoque tripartitam dici philosophiam Epicuri obseruat GASSENDVS [b]. Idem iam obseruatum LAERTIO [c], qui eam diuidit in τότε Κανονικὸν, καὶ φυσικὸν καὶ ἠθικόν; obseruat autem, canonicam ἐφόδους, planas quasdam accessiones et vias ad tractationem physicam exhibere, id est, partem esse instrumentalem.

pag. 1260. lin. 3. *Inueniri possit.* Ad vnam quidem moralem philosophiae partem Epicurus omnem philosophi curam reuocabat, et huic quoque velut instrumentum inseruire debere rerum naturalium contemplationem asserebat; ast ideo tamen accurate et distincte agendum esse de natura rerum statuit, vt haberet animus, in quo tranquillitatis fundamenta poneret, et perturbationes auerteret, inde factum, vt physicus apud ATHENAEVM audiat: Ad hanc autem partem naturalem, rationalem tanquam accessionem addebat, quae doceret, quid haberi possit honestum, bonumque, quid in natura verisimile. Dudum id monuit SENECA [d], qui videndus.

Ibid. lin. 8. *Ex nihilo nihil fit, nec in nihilum quicquam redigitur.* Legendus hic LVCRETIVS [e], qui axioma hoc Epicureis rationibus explicat, quae probe examinandae et explicandae, ne veritatis cum falsitate

a) P. I. p. 17. 66. 67. 234. 236.
b) Tom. I. Opp. p. 28.
c) loc. cit. L. X. f. 33.
d) Epist. 89.
e) L. I. v. 150 seqq.

tate in tam manifesto principio confusio fiat. Iucunde autem comparauit cum Lucretio eminentissimus Cardinalis MELCHIOR DE POLIGNAC, qui in *Anti-Lucretio* rationes Epicureas eadem carminis venustate euersum iuit, et cel. PLOVCQVETI erudita de *cosmogonia Epicuri* disputatio, qui paralogismos Epicuri et Lucretii acute detexit.

pag. 1262. lin. 18. *Vtrique sectae hoc sensu vniuersum immutabile et aeternum.* Merentur hisce illustrandis legi, quae GASSENDVS [f] de vniuerso ex mente veterum philosophorum prolixe et luculenter disseruit.

pag. 1264. lin. 32. *Haererentque vel resilirent.* Conf. Card. POLIGNACI *Anti-Lucretius L. IV.* [ff].

pag. 1271. lin. 2. *Mente interueniente superuenit, superacciditque.* Non confundenda sunt Stoica cum Epicureis decretis de tempore, quae more suo exponit LVCRETIVS [g] quamuis enim vtrisque visum sit, tempus inter incorporea referri, factum id tamen est diuersa significatione. Et Stoicis quidem tempus placuit esse incorporeum, quod per se est, rebus etiam non existentibus; Epicureis, quod rebus tantum existentibus accidit, nec sine illis concipi potest. In qua haeresi fuisse quoque Antiphanem, Critolaum, aliosque veteres, ex STOBAEO [h] constat; nam his auctoribus tempus sola cogitatione vel mensura, non re ipsa constat, νόημα ἢ μέτρον ἐ᾽δ᾽ ὑπόςασις, nempe mensura motus secundum id, quod fit prius. Sic similiter Epicuro tempus non res per se existens, sed σύμπτωμα, τῦτό ἐςι παρακολέθημα κινήσεων, accidens et consequens motuum: Quod nec recentioribus displicuit, quibus numerus, spatium, tempus sunt

Aspectus rerum et mera nomina, non res [i].

Nempe diuersae relationes, e. g. ex LEIBNIZII [k] mente ordo successionum, vel mutationum continuarum [l]. Quem dissensum nemo magnopere mirabitur, qui temporis interni in duratione quaerendi, et externi, in comparatione et relatione cum alterius rei duratione cogitatione determinanda ponendi [m] confusionem cogitauerit: sine quo sublato philosophi eandem temporis vocem adhibentes, sed notione diuersa, intelligi nequeunt. GASSENDVM vero tempus incorporeum reale esse existimantem [n], et Epicurum in eo deferentem merito miramur.

pag. 1272. not. q. *Stoicum dogma vocatur.* Conf. PLVTARCHVS *adu. Coloten*, et qui lucem clariorem affert GASSENDVS [o].

Ibid.

f) T. I. Opp. p. 135 seqq.
ff) v. 78 seqq. p. 128 seqq.
g) L. I. v. 466 seqq.
h) Eclog. phys. L. I. p. 19.
i) De POLIGNAC Anti-Lucret. L. I. v. 339. pag. 54.
k) Ep. III. ad Clarck. §. 4.
l) v. HANSCH. princ. phil. Leibn. def. 67. pag. 30.
m) Conf. HOLLMANN. metaph. §. 347. 348. pag. 929.
n) Phys. Sect. I. Lib. II. c. 7. Tom. I. Opp. pag. 122 seq. cuius rationes non magno fulcro nituntur.
o) loc. cit. c. 5. T. I. p. 160.

Ibid. lin. 14. *Ex hiſtoriarum nouitate, artibus adinuentis.* Iungi poteſt Lucretio luculenter in hoc argumento verſato, non minus memorabilis locus MACROBII [p], quibus addi poſſunt, quae GASSENDVS [q] de hac re cumulauit.

pag. 1274. lin. 30. *Praeter atomos et ſpatium deſertum.* Prolixe rationes Epicureas de fine mundi excuſſit GASSENDVS, quem in his erudite verſantem conſulent, qui prolixiora cupiunt. Hoc vero monendus eſt lector, ne Stoicam de mundi fine hypotheſin cum Epicurea confundat. Nam Stoica ἐκπύρωσις mundi fit internis fati legibus; Epicurea diſſolutio fortuitis atomorum reſolutionibus.

Ibid. lin. 33. *In fabrefactionem mundorum infinitorum poſſunt.* Riſere hos mundos infinitos maxime veteris eccleſiae doctores, ex quibus HERMIAS [r] atque AVGVSTINVS [s] legendi, et de placitis his Epicureis, qui more ſuo, diligenter rem exponit GASSENDVS [t] audiendus.

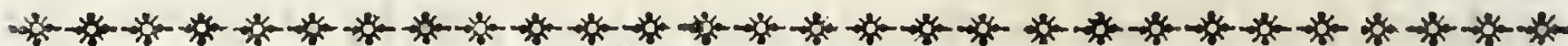
pag. 1278. lin. 17. *Intercedente aëre imprimuntur.* Molliores et tolerabiliores ſenſus placitis Epicuri de idolis in oculos ex obiectis irruentibus, et imagines rerum ſiue obiectorum viſui imprimentibus affricare ſategit Cl. HEINIVS, narrantibus *Academiae Berolinenſis commentariis* [u]. Idem fere, ille coniicit, voluiſſe dicere Epicurum, quod recentiores de viſus ſenſu tradunt, lucem velut fontem inexhauſtum ad obiecta appellentem, et a corporibus, in quae incurrit, modificatam recipere figuras ſolidi fluidae lucis materiae impreſſas, vt cera figuras recipit; et quidem per reſiſtentiam materiae, quam Leibnizius antitypiam vocauit; quo corpus impulſum eadem vi repellit, et reprimit. Hanc autem repercuſſionem nihil eſſe aliud, quam repraeſentationem corporis, quod reagit. Radios enim lucis in ſuperficie corporis collectos in ordinem ſua elaſticitate reſilire, ſecumque rapere figuram corporis tanquam praedam aliquam; quemadmodum id in repercuſſione radiorum lucis in ſpeculis, in aqua, in camera obſcura ipſoque oculo euenire ſolet, vbi rerum imagines exactiſſime depinguntur. Et, cum actio luminis in corpora perpetua ſit, reactionem quoque fieri debere perpetuo, quoties noua imago obiecti in oculum noſtrum incurrit. Haec vir doctiſſimus putat, vt non ſunt abſurda et experientiae contraria, ita mentem Epicuri facere longe tolerabiliorem, minusque abſurdam, qui in hoc vno errauerit, quod crediderit, imagines non a corporum ſuperficie oriri, ſed a corporibus ipſis defluere, qui vnus error, ſi ab Epicuri hypotheſi ſecernatur, poſſe eum inter meliores veteris orbis interpretes ſenſus naturaeque viſionis referri. Hactenus vir acutiſſimus. Qui probe vidit, ingens inter Epicuri et recentioris catoptrices ſententiam diſcrimen intercedere, et negare id quoque auſus non eſt, ſecundum Epicurum emanare ex ipſis ſenſuum obiectis

 realia

p) L. II. c. 10. p. m. 123. ed. Plant.
q) loc. cit. c. 6. p. 160 ſeq.
r) In irriſ. gentil.
s) De C. D. L. XI. c. 15.
t) l. c. c. 2. p. 139 ſeq. c. 7. p. 171 ſeqq.
u) 1744. P. I. p. 78 ſeqq.

realia ſimulacra eandem ſenſuum formam habentia, quos tangunt, et eſſe illa non ſolas repraeſentationes vel reflexiones lucis, et repercuſſiones ex certis modificationibus ſecundum leges motus exortas, ſed eſſe partes totius, nempe atomos, ex ſuperficie corporum perpetuo fluentes, quod ingens diſcrimen inter recentiora catoprices placita et inter Epicuri atque Lucretii ſomnia ponit, et abſurdum illud eſt, quod ferre nequeunt pauliſper ſobrie philoſophantes [x]. Quibus facile veniam damus, quod veritatis vnam tantum particulam deprehenderunt, quae hodie tota in clara luce poſita eſt, nec tamen peruiderunt omnem; multa quoque eſſe in Lucretiana demonſtratione, fatemur, quae non pueriliter iudicaſſe hortos Epicuri euincunt: ſed parum habere vtilitatis credimus, ſi praepoſtera ineatur concordia, et ineptiae veterum coloribus recentiorum detergantur, et vno iugo ire cogantur ſententiae diuerſiſſimae: quod quam maxime corrumpere hiſtoriam philoſophicam, tot exemplis hactenus demonſtrauimus.

x) Legendus eſt phyſiologiae Epicureae ſtudioſo liber quartus LVCRETII, qui memorabili loco v. 46 ſeqq. clauem porrigit, qua reſerari Epicuri conclauia phyſica poſſunt: Canit enim:
Dico igitur rerum effigies tenuesque figuras
Mittier ab rebus ſummo de cortice earum,
Quae quaſi membrana, vel cortex nominitanda,
Quod formam ac ſpeciem ſimilem gerit eius imago
Cuiuscunque eluit de corpore fuſa vagari.
Quae poſtea cum exuuiis inſectarum comparat, num haec cum lucis reflexionibus digna ſunt comparari?

AD CAPVT DECIMVM QVARTVM.

DE SECTA SCEPTICA.

pag. 1320. lin. 2.

Sunt et alia paſſim obuia, quae hiſtoriam ſectae Scepticae et ſcepticiſmi illuſtrant. Confundenda Sceptica ſecta antiqua cum ſcepticiſmo recentiori non eſt. Quamuis enim inter recentioris aetatis philoſophos reperti ſint, qui dubitationis viam vnicum ad ſapientiam iter eſſe ſtatuentes, magnopere ſcepticiſmum commendarunt, ſectam tamen profiteri Scepticam, vt Platonicam, Peripateticam etc. profeſſi multi ſunt, nemini in mentem venit, ne iis quidem exceptis, quos ſceptice fuiſſe philoſophatos, et veterum ſcepticorum methodum ratiocinandi in vitam reuocaſſe, infra Tomo IV. huius operis luculentis exemplis demonſtrauimus, et imprimis *Huetium*, magnum in orbe erudito et eccleſia Romana nomen, ſingulare eius exemplum in ſcenam produximus, quae ſuo loco videnda: cuius potiſſima ratio eſſe videtur nomen inuidia plenum ſcepticiſmi, quod ſacris profaniſque omnibus euertendis inſeruire tantum non omnes iudicant, dudumque iudicarunt PP. eccleſiae, vt ſuo loco T. III. demonſtratum. Vnde factum, vt parcior ſit, quam reliquarum ſectarum, Pyrrhoniae

niae ſiue Scepticae ſectae hiſtoria, et in haud paucis etiam ſubleſtae fidei, quod hoc loco monendum eſt, vt intelligat lector, cur breuior noſtra, quam de reliquis, ſit Scepticae philoſophiae hiſtoria, curque pauca admodum habeamus, quibus ſupplementa haec queant augeri, quanquam magna ſeges virorum hodie pancratice philoſophantium ſit, qui re ipſa in hunc cenſum ſint referendi, quique ipſam religionem hac labe conſpurcare non erubuerunt, de qua re tamen infra ſuo loco agendum eſt. Ceterum praeter ſatis notas VERVLAMII [a], BIERLINGII [b], PASCHII [c], aliorumque obſeruationes, nobis quoque ſuo loco non indictas, IOANNIS CLAVDII SOMMIERII *hiſtoriam dogmaticam religionis ſub lege naturali, cum apologia rationis et fidei contra Pyrrhonios et incredulos*, gallica lingua ſcriptam nobisque non viſam memorat, et hiſtoriae veteris Scepticiſmi inſeruire monet cl. KAHLIVS [d], qui ipſe quoque nonnulla huc pertinentia, ſed vulgaria, interſperſit. Elegantem quoque diſſertationem de *epoche Pyrrhonis* nobis dedit cel. GOD. PLOVCQVETVS [e], ea vero non hiſtorica eſt, ſed polemica, et euertendis telis Scepticorum, quorum cauſſam magnis arietibus aggreditur, tota deſtinata, legenda ab iis, qui, quid Sexti Empirici ratiunculis et ſophiſmatis, reponi poſſit debeatue, ſolide cupiunt cognoſcere.

Ibid. not. w. lin. 3. *Nos quoque peculiari obſeruatione de Pyrrhonis vita diſſeruimus.* Recuſa eſt, cum annotationibus, Pyrrhonis hiſtoriam amplius illuſtrantibus in *miſcellaneis* noſtris, *hiſtoriae philoſophicae, literariae criticae* [f], quae ſi tanti videbuntur cum dictis hoc loco poſſunt conferri.

pag. 1334. lin. 23. *Sunt vero iuxta Scepticos modi numero decem, ſiue loci communes.* Valde λεπτολογίαν veterum Dialecticam, ex qua ſchola multum ſapuerunt Sceptici, redolent, hi τρόποι, a Laërtio ſtrictim recenſiti, a SEXTO EMPIRICO [g] fuſius explicati, vnde aridum et ſtrigoſum philoſophandi genus horum hominum, et vanitatem Graecae philoſophiae tempore inclinantis ad ſeruitutem nationis hic cognoſcere. Quanquam autem haec ita eſſe, attento lectori facili negotio poteſt eſſe manifeſtum, non indigna tamen eſt lectione Sexti Empirici tractatio de his modis, quam varia eruditione et antiquae doctrinae copia illuſtrauit. Ad quam pluſcula poſſent adiici, niſi breuitas hoc loco eſſet ſectanda, et πολυμαθεςάτε FABRICII diligentia tantum attuliſſet, quantum expectari ad hoc doctrinae veteris genus explicandum et in clara luce ponendum, poteſt. Cum vero pleraque ad diuerſas rerum relationes ad ſenſus noſtros, et internam cum externis circumſtantiis comparationem pertineant, poſſunt leui

a) De augm. Scient. L. V. c. 2.

b) De Pyrrhoniſmo hiſtorico, quae tractatio bonae frugis plena, multa habet, quae hiſtoriam Scepticiſmi illuſtrant.

c) Intr. in rem lit. c. 6. §. 6 ſeqq. ad calc. tr. de variis modis tradendi moralia.

d) Ad biblioth. philoſ. Struuian. c. II. §. 8. pag. 72 ſeqq.

e) Tub. 1758.

f) P. I. Obſ. I. p. 1 ſeqq.

g) Pyrrhon. hyp. L. I. c. 14. ſ. 40 ſeqq. p. 12 ſeqq. ed. Fabric.

leui negotio fallaciarum a Scepticis in argumentando exhibitarum ſtrophae inde in clara luce poni. Quibus autem veterum Scepticorum termini difficiles et obſcuri videntur, illis clariori explicatione lucem affundet GASSENDI induſtria [h], qui hos dubitandi et obiectiones contra dogmaticos formandi modos diligenter et perſpicue explicuit, quem huc tranſcribere anguſtia paginae vetat. Neque tamen omnia, quae a Scepticis afferuntur, ſimpliciter reiicienda ſunt, cum multa monuerint, quae ad cautam prouidamque ratiocinandi viam animos praeparant, et quam arctis humanus intellectus limitibus circumſcribatur, quam neceſſaria ſit attentio, examen, atque mora, quam multa a nobis ignorentur, quam ſobrie et modeſte ſit philoſophandum, nos commonent. Quare ex pragmatica philoſophiae hiſtoria Scepticiſmi conſideratio non debet proſcribi.

pag. 1341. lin. 19. *Nec probant recte dogmatici Deum.* Manibus palpari poteſt fallacia ratiocinii a Sexto adhibita, quam in clara luce ponit cel. PLOVCQVETVS de *Epoche Pyrrhonia* [i], qui etiam reliquas aranearum telas, quibus Sceptici dogmaticos irretiebant, luculentis reſponſionibus diſrupit.

h) Log. c. 3. Opp. T. I. p. 72 ſeqq.

i) p. 20 ſeqq. pulchre is monuit, propoſitionem indemonſtrabilem longe euidentiorem eſſe, quam demonſtrabilem: requiri enim vnam tantum ideam ſimplicem et euidentem ad intelligendum, quod neceſſario exiſtat principium rerum abſolutum. Ex hac obſeruatione de impietate ſcepticiſmi in articulo de Deo iudicari poteſt.

AD CAPVT DECIMVM QVINTVM.

DE FATIS PHILOSOPHIAE GRAECAE EXTRA GRAECIAM.

pag. 1353. lin. 17.

Cui Graecae eruditionis praecipue philoſophicae magna, quae Alexandriae habuit, incrementa potiſſimum adſcribenda ſunt. Merentur quae de regum Aegypti ex Alexandri M. ſucceſſoribus, ſtudio Graecanicam ſapientiam in hac gente, cui olim natales philoſophiae Graecae adſcribebantur, et a qua Orpheum, Pythagoram, Thaletem, Platonem, Democritum ſua pleraque hauſiſſe communis eo tempore ſententia erat, amplificandi veteres referunt, curatius expendi: in cuius cauſſas atque modum inquirere, res eſt, ad hiſtoriam literariam tum Aegyptiorum, tum Graecorum pertinens. Multa in compendio tangunt huic loco lucem foenerantia, quae narrant *hiſtoriae vniuerſalis auctores Britanni* [a], qui veterum teſtimoniorum fidem adducunt: tacemus alios hiſtoriam bibliothecae Alexandrinae et muſei regii enarrantes, indicatos a FABRICIO [b], HEVMANNO [c], BAVMGARTENIO [d] aliis. Nobis hoc loco ad hanc literaturae philoſophicae periodum potiſſimum attendendum eſſe videtur, quia magnum in mutanda ſyſtemata theologica, metaphyſica, philoſophica influxum habuit: quamque ſua conſideratione indignam iudicantes, qui in Hiſt. phil. ad ſolas ſcholas Graecas attenderunt, toties philoſophiae Alexandrinae et Orientali obiectiones parant, quaſi nihil ea de re dixerint veteres, quoniam in annalibus Graecanicae philoſophiae iſtud philoſophandi genus non occurrat. Qui parcius iſta nobis obiicerent, ſi qua ſunt veterum rerum notitia inſtructi ad res Graecorum inter nationes barbaras animum aduertiſſent, et quo pacto ex illaudabili ſyncretiſmo barbaricae et Graecanicae philoſophiae tot monſtra enata ſint, cogitauiſſent. Quae indicta manſiſſe Graecis et Romanis nemo mirabitur, qui arctos harum nationum philoſophiae limites cogitat; aſt ideo negare velle, nobis certe lucem meridianam in dubium vocare videtur.

pag. 1356. lin. 18. *In ſubſidium vocatus ſyncretiſmus philoſophicus, huic ſectae vehementer adamatus.* Repetenda hoc loco ſunt, quae ſupra, vbi de fatis philoſophiae Aegyptiacae actum eſt, ea de re diximus. Plurimum autem momenti ea res habet in hiſtoria philoſophiae Alexandrinae ſiue eclecticae, quoniam nefando iſto ſyncretiſmo tota philoſophia in deterius conuerſa eſt. Id quod adulationibus Graecorum maximam partem adſcri-

a) T. VIII. §. 130 ſeqq. p. 114 ſeqq.
b) Bibliogr. antiq. c. 21. p. 624.
c) Conſp. reip. lit. c. 4. §. 10. p. 77. BONANI Mem. de l'Academie des inſcriptions T. XIII, pag. 615 ſeqq.
d) Ad l. c. Hiſt. vniu. n. 103.

adſcribendum eſſe pulchre obſeruauit IABLONSKYVS [e], qui prudenter monet, „illo tempore Aegyptum Graecis hominibus totam repletam „fuiſſe, Graecos etiam paſſim opimis fruitos ſacerdotiis, in templis prae- „ſertim munificentia Ptolemaeorum recens extructis, aut etiam ex pul- „uere et ruina magnifice denuo reſtauratis. Alios a tenera aetate Grae- „corum diſciplina ſollicite imbutos fuiſſe, et his Manethonem ipſum ac- „cenſendum eſſe videri. Horum itaque ſtudio, vt et regibus rem gra- „tam facerent, et vt proprio ingenio ſuo obſecundarent, effectum eſſe, „vt priſca Aegyptiorum theologia non mediocriter corrumperetur, et „multis peregrinis additamentis vehementer incruſtata talis fere tradere- „tur, qualem a Diodoro Siculo et Plutarcho (addere potuiſſet, a Iambli- „cho) repraeſentatam legimus, in quorum excellentibus ceteroquin ſcri- „ptis, vbi de rebus Aegyptiorum agunt, non ipſorum, ſed temporis vi- „tio vero falſa permulta, genuinis tot adulterina ſic admixta reperiuntur, „vt vnum ab altero diſcernere, non cuiusuis ſit, laboremque requirat „minime vulgarem.“ Paria paſſim annotauit vir κριτικώτατος, luculentis obſeruationibus demonſtrans, Graecos ſolitos fuiſſe fabulas ſacras Aegy- ptiorum vehementer interpolare atque corrumpere, aut theologiam ſuam cum Aegyptiaca, commiſcere et confundere, aut Aegyptiis nonnunquam Deos obtrudere ex ſua theologia, quos ipſi ignorant, aut Diis Aegyptio- rum ſuorum Deorum nomina imponere et accommodare, inque eo er- rores committere varios. Quae omnia exemplis luculentis illuſtrat. Ceterum de hac quoque Graecae philoſophiae in Aſia fortuna ſub Ale- xandro et ſucceſſoribus conferendus quoque THEOPH. SIGFR. BAYERVS [f], vt alios taceamus.

e) Panth. Aegypt. proleg. §. 20. p. 43.

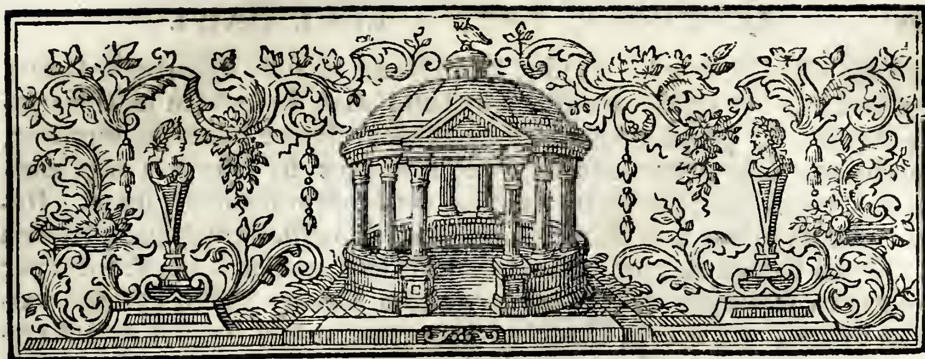
f) In erud. tr. de regno Bactriano §. 48.

HISTO-

HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE

ACCESSIONES ET SVPPLEMENTA AD TOMVM SECVNDVM.

AD TOMI II. PART. I. LIB. I. CAP. I.

DE PHILOSOPHIA ROMANORVM.

pag. 12. lin. 11.

ocum obtineret exoptatissimum. Recte omnia se habent, quae in hac literaturae Romanae particula de odio Romanorum, et imprimis Catonis maioris siue Censoris in philosophiam Graecam dicta sunt, quaeque allatis indubitatis veterum testimoniis demonstrantur. Ast recte tamen intelligenda suisque limitibus coërcenda sunt, ne philosophiae Graecae nomen nos decipiat, putemusque, quicquid philosophiae a Graecis in Italiam venit, Romanos perhorruisse. Eius enim contrarium infra §. X. probauimus, constatque etiam ex iis, quae hoc loco dicta sunt, M. Porcium Catonem eo tempore, quo Fabius Maximus Tarentum recepit, iuuenem sub eo stipendium facientem, a Pythagorico quodam philosopho Nearcho philosophiam Pythagoreorum didicisse, Athenis quoque Graecorum literas, quamuis Graecae linguae vsu non valde polleret, pernouisse et sectarum studia atque opiniones intellexisse, cuius rei testes habemus PLVTARCHVM atque PLINIVM [a]: Sed et annis paulo prouectiorem, (nempe post annum XLV. de ipsa enim certa aetate variant auctores [b]) ab Ennio Graecarum literarum vsum magna contentione didicisse: quem eodem fere modo Pythagoreae philosophiae igniculos post deletam Italicae scholae fortunam sub cineribus latentes collegisse, p. 24. docuimus. Haec nisi inter se committere, et contradicentem philosophiae Romanae historiam sibi ipsi opponere velimus, explorandum merito est, contra quam potissimum philosophiam Graecam Catonis zelus exarserit, vt Romanis eam moenibus eiiceret. Hoc valde falluntur, qui de ista philosophiae parte intelligunt, quae a Pythagora in Italiam, quae magna Graecia dicitur,

 dedu-

a) Hist. nat. L. XXIX. c. 1.

b) Conf. BAYLE Dict. T. III. art. Portius Cato p. 793. vnde patet, verba Ciceronis, quae senem didicisse Graecas literas referunt, non nimis premenda esse.

deducta eſt. Non enim illa ideo inuiſa Romanis fuit, ſed propter famam auctoris late per Italiae ora diſſeminatam, adeo in Italia in exiſtimatione floruit, vt propter ſapientiae opinionem ſtatuae honorem meruerit, quanquam ſecta atque aſſeclis inter Romanos in Vrbe ipſa non eminebat; cuius infra ſuo loco [c] cauſſam veriſimilem manifeſtauimus. Itaque mirum videri non debet, Catonem, domeſtica patriaque diſciplina a pueritia formatum cum Italiae inferioris loca inuiſendi occaſionem per militarem fortunam nactus eſſet, et tum latenter paſſim Pythagoricorum reliqui, qui nec in Graeciam minorem, nec in Aegyptum aufugerant, adhuc priuatim docerent, ab eiusmodi Pythagorico philoſopho huius ſcholae praecepta hauſiſſe. Ea vero, cauendum, ne de eſotericis diſciplinis et arcana Italicae ſcholae ſapientia intelligamus; illam enim nemini eos manifeſtaſſe, ex *Lyſidis* Pythagorici *epiſtola ad Hipparchum* [d] liquido conſtat, ſed ad exotericos, et hos auditores pertinet, quos acuſmaticos, et Pythagoriſtas, non Pythagoreos dictos fuiſſe, ex Theocriti ſcholiaſte ſuo loco [e] probauimus, *quod non improbabant, ſed probabant et imitabantur Pythagoreos, non tamen in totum erant eius ſectae et dogmatis.* Et his quidem non intima ſcholae myſteria, a magiſtro clam haberi et recondi iuſſa tradita, aſt praecepta tamen virtutis, et ſapientiae ad formandam mentem, eiiciendas voluptates, regendam legibus patriam, exercendam laboris tolerantiam, quaeque aliae virtutes practicae ſunt, a Pythagorea ſchola magnificis orationibus, quarum hodie exempla adhuc ſuppetunt [f], commendatae, et vt traducerentur in vſum, ſeuera triſtique diſciplina iniunctae ſunt. Quae apud iuuenes viroſque animo excelſos et patriis exemplis, pulchre de republica iſta ſapientiae ſeueritate mereri cupientes quantam efficaciam habuerint, ſupra ſuo loco memorabili Epaminondae [ff] exemplo demonſtrauimus. Qualia cum legeret et audiret Cato, vir in lectione hiſtoriarum verſatiſſimus, et a praeceptore quoque diſceret, quo modo ex huius ſcholae doctrina, animus purgari et a corporis vinculis liberari poſſet, audiuiſſet quoque, ipſum ex Graecorum philoſophis, Platonem ſuam philoſophiam ex iſtis praeceptionibus Pythagoricis emendauiſſe, quid mirum eſt, eum ſeueriſſimae et ad patrios mores diſciplina formandos et ornandos vtiliſſimae philoſophiae parti aurem commodaſſe, praeſertim cum ſecta amplius non ſupereſſet, eaque dudum relictis tantum pauculis γνωρίμοις exſpiraſſet, et neceſſe non eſſet, inter ſectarios philoſophos nomen profiteri? Et hoc quidem pacto de iſta aetate, ſeculoque poſt V. C. ſexto dici non poteſt, eam totam Graecam philoſophiam perhorruiſſe, cum ex dictis apertum ſit, ſapientiae Pythagoreae iuſtum eos ſtatuiſſe pretium, etiam ſecta ex Italia dudum ſublata [g]. Aſt longe

c) Vid. quae h. l. §. 10. p. 23. probata dedimus.

d) Opuſc. mythol. p. 736 ſeq.

e) Tom. I. p. 1031.

f) In Iamblichi vit. Pyth. L. VIII. orationibus pro ſcepticis, et Opuſculis myth. Galei, apud Stobaevm et alios paſſim.

ff) Et huius quidem celeberrimi imperatoris exemplum philoſophiae Catonem habuiſſe in animo, comparatio nobis facit veriſimillimum.

g) Aliam rationem a Gvndlingio allatam vide in Gundlingian. P. I. L. XVI. p. 36 ſeq.

longe aliter ſtatuendum eſt, ſi de eo philoſophiae Graecae genere ſermo eſt, quod a Thalete Ionico, et Socrate plures ſectarum ſurculos propagauit, et ex quo ſectae pleraeque exortae ſunt, quae Graeciam in partes diſciderunt. Quae quamuis in Socrate purum limpidumque ſapientiae fontem habuiſſent, ille tamen a gerenda republica alienior, quam pro Graeciae illius temporis indole emendari poſſe deſperabat, ad priuatam tantum viuendi rationem animos adduxit. Sectae autem poſt eum omnes inanibus et ventoſis ſpeculationibus, et imprimis infauſto dialecticae ſtudio nugisque laborioſis, quibus ſyſtemata ſyſtematibus opponebantur, inter ſe velut inimica agmina congreſſae, nec animum ſatiarunt, nec reipublicae et ciuitatis ſalutem promouerunt. Tales cum Cato Athenas delatus offenderet, mirum eſſe non debet, hominem aſperi animi et linguae acerbae et immodice liberae, magnis odiis in hanc philoſophiam fuiſſe accenſum. Volunt id verba PLVTARCHI, quae h. l. adduximus; quibus ſubiicit: *Vniuerſam philoſophiam* (nempe qualis Athenis florebat) *inuiſam habuit, et ambitione quadam omnes Graecas artes atque diſciplinas contemſit; nam et Socratem ait loquacitatis viribus fretum, qua licuerit, ad tyrannidem contendiſſe, euertendis patriae moribus, ciuibusque in opiniones legibus contrarias pertrahendis.* Affert quoque PLINIVS [h] eius ad filium moniti partem, qua inter alia: *Dicam de iſtis Graecis ſuo loco Marce fili, quid Athenis exquiſitum habeam, et quod bonum ſit, illorum literas inſpicere, non perdiſcere: Vincam nequiſſimum et indocile genus illorum; et hoc puto vatem dixiſſe: Quandocunque gens iſta ſuas literas dabit, omnia corrumpet.* Huius autem generis philoſophos loquaces, Academicum, Stoicum, Peripateticum Athenienſes legatos miſerant: quorum cum verboſa eſſet philoſophandi differendique ratio, et tota practico iſti philoſophiae generi morumque atque patriae virtutis conſtantiae contraria, infeſtis contra eam armis inſurgendum, et morum atque virtutis perniciem, quam timebat, auertendam eſſe ſtatuit. Idem factum circa Medicos.

pag. 14. lin. 16. *Praetura eum deiecit.* Celebratiſſima parentis quoque magni huius iureconſulti continentia merito hoc loco conſiderationem meretur. Cum enim tota gens Tuberonum ſummis dignitatum et honorum decoribus illuſtris, diſciplinae vetuſtae et integritatis cultum adeo retinuiſſet, vt ſex et decem viri vna Tuberonum familia ſimul vnis aedibus et quidem modicis cum coniugibus et liberis habitarent, hic vir ſummus, qui per adoptionem in Scipionum familiam venerat, magnamque in republica auctoritatem tuebatur, conſulatum gerens, cum Aetolorum gens omnis vſus vaſa argentea magno pondere exquiſita arte fabricata per legatos miſiſſet, qui gratulandi cauſſa ad eum profecti retulerant, fictilia ſe in eius menſa vaſa vidiſſe, cum ſuis ſarcinis abire iuſſit, monitos, ne continentiae, quaſi paupertati ſuccurrendum putarent. Quo exemplo conſtat

h) L. XXIX. c. 1. ex hoc loco recte coniicitur, inſpexiſſe Catonem ſcripta philoſophorum, ſed placita reieciſſe.

conſtat domeſticam educationem, voluptatis ignauae fugam, animi magnitudinem, quibus virtutibus Romani principes eo tempore formabantur, praeparauiſſe agrum filii fertilem atque bonum, vt, cum ſemina Stoicae ſapientiae, ex Cynicorum ſchola ad porticum translata et a Zenone ſyſtematis artificio commendata Romae, poſtquam philoſophia Romana in Vrbe innotuerat, ſpargerentur, in his potiſſimum fundis laetiſſimam ſegetem, magna interdum meſſe ſtipatam produceret. Id quod filii Q. Aelii Tuberonis iurisperiti exemplum comprobauit. Cum enim ad tanti patris imaginem eſſet educatus ſeueramque atque duram indolem natura et inſtitutione accepiſſet, accedente Panaetii diſciplina, quam noctes diesque ſuae inclinationi atque moribus obtemperans ſequebatur, magnae doctrinae ICtus euaſit [i]. Et quanquam dicendi virtute minus excellebat [k], quam diſputandi acumine, more Stoico, quorum arguta et arida dialectica orationis ornatae vim atque eloquentiae dulcedinem cohibuit [l], adeo tamen cognitione iuris, et virtutis atque prudentiae demonſtratione excelluit, vt inter primos iuris antiſtites poneretur. Quod vero demonſtrata iſta Stoica continentia, cum frugaliter populo triclinium ſterneret, praeturae honore eſt deiectus, non id in philoſophiae huius ſobriae atque continentis infamiam reputandum, ſed moribus magis eius temporis adſcribendum eſt, quibus ad reipublicae magnificentiam exhibendam ſplendidiſſima huiusmodi conuiuia populus requirebat. Quod tantum abeſt, vt opprobrio cederet philoſophiae, cuius praecepta vita et exemplo exprimebat, vt ſummo potius honori eſſet, et SENECA [ll] iudicaret: *paupertatem ſe dignam et capitolio iudicaſſe, cum fictilibus in publica coena ante ipſius Iouis cellam vſus oſtenderit, debere his hominem eſſe contentum, quibus Dii etiam tunc vterentur.* Et hanc quidem eius animi αὐτάρκειαν philoſophia et ICto Romano dignam ſcriptis confirmauiſſe Panaetium et diſcipulum Panaetii Hecatonem Rhodium, inde colligimus, quod ille *de dolore patiendo* [m], hic *de officiis* ad eum ſcripſit, et praeceptor quoque Crateris veteris academici libellum *de luctu* aureolum ediſcendum ad verbum ei commendauit [n]. Quae ſpecimen eſſe poſſunt philoſophiae Stoicae a Romanis iureconſultis non conſilio tantum et praeceptis, ſed vitae quoque continentia et fortitudine expreſſae. Plura de eo dabunt GELLIVS, CICERO [o], VALERIVS MAXIMVS [p], ex recentioribus BERNARDINVS RVTILIVS [q], IOANNES BERTRANDVS [r], GVILIELMVS GROTIVS [s], qui plura ſitienti adeundi. Nobis enim in his moram trahere inſtitutum atque locus vetat.

Ibid.

i) GELLIVS L. I. c. 22. L. IV. ep. 15.
k) CIC. in Bruto Ep. ad Atticum.
l) Notauit id CIC. in parad. c. 1. Stoicos non ea ſentire, quae probentur in vulgus, et nullum ſequi orationis florem, nec dilatare ſententiam.
ll) Ep. 96. 99.
m) CIC. de off. L. III.
n) Fragmenta Tuberonis collegerunt Antonius Riccobonus et Auſonius Popma, in fragm. hiſt. conf. FABRIC. Bibl. Lat. T. I. p. 738. 739. 829. CIC. de fin. L. IV. Tuſc. Qq. L. IV. IONSIVS L. II. 3. MEVRSIVS in Rhodo, p. 104.
o) ll. cc. p) Lib. IV. c. 4.
q) Vit. Iuris conſ. c. 22. p. 113.
r) Vit. νομικῶν L. II. c. 3. p. 167.
s) Vit. II. L. I. c. 7. §. 4. p. 44 ſeq.

Ibid. lin. 14. not. k. *De Stoa iureconſultorum.* Comparandi cum his, Rutilius, Bertrandus, Grotius libris in fine paginae notatis. Tacemus Pancerollum, Henelium, Riuallum, Forſterum aliosque nominatos FABRICIO [ſſ].

pag. 16. lin. 21. *Et ex iis officia communia praeſcribebant.* Id, qua ratione fecerit philoſophia moralis et iurisprudentia naturalis Stoica, ex ea delineatione cognoſci poteſt, quam *tomo primo* [t] exhibuimus. Conferri in compendio poteſt GATAKERVS [u], qui officiorum ſummam ſecundum Stoicos, eleganti breuitate expoſuit; et imprimis, quae ex ipſo legislatore, Antonino imperatore diligenter collegit B. IO. FR. BVDDEVS [v], maxime vero πολυμαθέστατος Iureconſultus IOANNES SCHILTERVS [x]. Qui recte obſeruat, iureconſultos, Ciceronis imitatione, Stoicos de officiis praecipientes potiſſimum ſecutos eſſe, ſed correctione tamen adhibita; et hoc libertatis philoſophicae reſpectu, dici poſſe eclecticos: eam tamen non impediuiſſe, vt Stoicae ſectae prae ceteris aſſentirentur: id quod exemplis probat, et inductione praeceptorum, maxime vero hoc ICtorum Romanorum ſtudium, monet, non acroamaticam et contemplatiuam, ſed exotericam et actiuam Stoicorum philoſophiam reſpexiſſe, quae pertineat ad hominem corpore ac opinionibus circumfuſum et proinde propter ſuas neceſſitates egentem ciuilibus legibus. Qua de re atque philoſophandi ſcopo legendus SENECA [y], dignus, qui ipſe excutiatur [z].

pag. 45. lin. 8. 9. *Secundum Stoica principia, quibus Peripatetica quaedam admixta ſunt.* Quanquam ante Zenonem praeceptis moralibus atque practicis exponendis ſuas quoque meditationes deſtinauerunt philoſophi, vt ex Pythagorae eiusque ſcholae exemplis conſtat, nec Ariſtotelis diligentia in libris ethicis officiorum partes neglexit, adeo, vt de officiis eum diſputaſſe tradat AMBROSIVS [a]; ex inſtituto tamen hoc doctrinae moralis caput explicare, et praeclaram moralis doctrinae partem philoſophico ſyſtemate nixam exponere nemo ſuſcepit ante Zenonem Cittieum Stoicae ſectae parentem, qui, obſeruante LAERTIO [b], quem ſequitur SVIDAS [c], primus περὶ καθήκοντος, *de officio*, ſcripſit. Quem ſecutus deinde eſt Chryſippus et Cleanthes; et inualuit haec pars Ethicae Stoicae, imprimis eo tempore, quo viri illuſtres et reipublicae gerendae inter Romanos admoti, philoſophiam Graecam deperire coeperunt, eo quod in adminiſtranda et regenda ciuitate haec doctrina plurimum valere crederetur. Vnde et iureconſultis commendatam fuiſſe, et hanc illos actiuam Stoicae ethicae partem imprimis excoluiſſe, ſupra obſeruauimus. Sed philoſophi quo-

ſſ) Bibl. Lat. T. I. p. 828.
t) pag. 963 ſeqq.
u) In praeloq. ad Anton. p. m. 12 ſeq.
v) Introd. in phil. Stoic. ex mente Antonini Sect. 7. p. 107 ſeqq.
x) Manud. phil. mor. ad Iurisprud. c. 1. §. 4 ſqq.
y) Dicemus Stoice: non κατορθώματα, ſed καθήκοντα.
z) Ep. 95.
a) De offic. L. I. c. 10.
b) L. VII. ſ. 25. 108.
c) T. II. v. καθῆκον p. 222.

quoque paſſim Graeci [d] de eo argumento tunc tractarunt, Brutus [e] quoque, et qui reliquos omnes facile ſuperauit, Cicero in hoc argumento morali, ſe exercuerunt, ita tamen, vt ex aliis quoque ſectis ea ſupplerent, quae vel emendatione, vel explanatione opus habere crederent: quo pacto ipſe Cicero peripatetica placita in partes vocauit. Καθῆκον autem quid Stoici dixerint, ſupra ſuo loco [f] expoſuimus, monuimusque, officiorum, ſiue καθήκοντος nomen [g] ab iis diuidi in κατορθώματα et καθήκοντα proprie dicta, quorum illa perfecta, haec media et communia ſunt, et quorum iſta a nemine peragi poſſunt, quam a ſapiente Stoico, qui ſolus ἀποδεικτικῶς, certoque et perfecto modo ſecundum rationem verſari nouit [h]; haec media vel communia ſunt, et eiusmodi facta, quorum, cur ſint facta, ratio probabilis dari poteſt, quae oritur ex diſcuſſione dubiorum, quae exiſtunt circa ea, a quibus ad agendum impellimur, qualia ſunt honeſtum, turpe, vtile, inutile. Quae rationes cum ſoleant ex locis quoque dialecticis Academicorum et Peripateticorum deſumi, facile inde colligi poteſt, cur ad horum quoque prata Stoici, ipſeque CICERO, haud ſemel diuerterint, qui de ea re in veſtibulo libri *de officiis* [i] legendus. Haec cum in ſocietate humana et ciuili infinitae vtilitatis, et iuri veteri ex XII. Tabularum legibus corraſo vinculis colliganda apta viderentur, hocque pacto ius naturae definirent, mirum non eſt, tractationes Stoicas valde viris magnis, qui in republica verſabantur, arriſiſſe, et excitaſſe Panaetii, et poſt hunc, Hecatonis Rhodii exempla Tullium, vt filium ad rempublicam ſimili philoſophiae inſtitutione formaret. Quod argumentum ita tractauit, vt, quae a Stoicis manca paſſim atque arida, et interdum nimia dicta erant, elegantiſſimo ingenio ſuppleret, ornaret, temperaret: vnde laudes in hoc Ciceronianum iuris naturalis compendium haud vulgares collatae ſunt. Quas ille demum recto temperabit iudicio, qui fundamenta eius Stoica academica, peripatetica inter ſe mixta, cum ſobria iuris naturalis conſideratione comparauerit, et ad veros philoſophiae fontes reuocauerit. Quo pacto ab inſanientibus, quibus Ciceronis libros de officiis non nemo cumulauit, laudibus [k] facile ſibi cauebit, neque tamen ideo Roma-

d) Exemplo eſſe poteſt Hecato Rhodius Panaetii diſcipulus, quem libros de officiis ad Q. Tuberonem ſcripſiſſe, ait CICERO de offic. L. III. c. 15. f. c. 8. ed. Facc. cuius libros morales indicauit LAERTIVS L. VII. et commendauit quoque SENECA de beneficiis. Sed Panaetii quoque veſtigiis ſe inſtitiſſe, ſaepius prodidit CICERO, qui etiam ad Attic. L. XVI. ep. 11. videndus.

e) SENECA eius librum περὶ καθήκοντος citat ep. 95.

f) T. I. p. 964. conf. LAERT. L. VII. f. 25. et SVIDAS l. c.

g) Conf. SIMPLICIVS ad Epictet. c. 37. p. 193. ed. Salm.

h) Conf. ANTON. L. V. §. 14.

i) Lib. I. c. 3.

k) Inſaniens certe auctor eſt, qui in libro memoires ſecrets de la republique des lettres Ep. 4. p. 262. pronuntiare auſus eſt: opera moralia Ciceronis adeo pulchra eſſe, vt ſimile quid non habuerint, nec habitura ſint: libros de officiis praeſtare omnibus libris moralibus theologorum. Docuit nos hanc inſaniam KAHLIVS ad STRVVII bibl. phil. P. II. p. 33. qui THOMAE WOPKENS lectiones Tullianas, Amſt. 1730. editas nobisque non viſas vehementer commendat ad intelligendam philoſophiam Ciceronis.

Romanae eloquentiae parentem cum aliis ex philoſophorum choro excludet [l], cum eorum quoque

nemo vitiis ſine naſcitur, optimus ille eſt
qui minimis vrgetur.

pag. 46. not. i. lin. 1. *Iaſonis Denores nobilis Cyprii breuis et diſtincta inſtitutio in Ciceronis philoſophiam de vita et moribus Pat. 1572. 12.* Recuſus eſt libellus in Germania, cum Patauina editio tantum non euanuiſſet, *Ambergae 1597.* quae tamen et ipſa adeo rara euaſit, vt nec Morhofius, cui cetera auctor ex controuerſiis cum Guarino de tragoedia, non ignotus erat, eius meminerit, nec HEVMANNVS ipſum libellum viderit, qui tantum ex GVNDLINGII relatione [m] de eo iudicauit [n], et STRVVIO [o] quoque non, niſi ex noua editione librorum de Officiis, quibus hunc libellum ſuffixit IOACHIMVS MEIERVS, Lipſiae 1721. edita innotuerit. Hunc valde quidem contemnit ὁ πάνυ GVNDLINGIVS, eo quod pauca attulerit, quae ad vitam moresque inſtruendos multum conferre poſſunt, et pleraque Peripatetice dicta eſſe iudicauerit, quae Cicero ideam veteris reip. Romanae ſequens attulit: ſed legi tamen meretur libellus haud ineleganter ſcriptus, tanquam breue at luculentum philoſophiae moralis et ciuilis Ciceronianae compendium, atque generalis introductio, qua Ciceronis in ea tractanda modus atque ratio puro dicendi genere, ſed languente ex libris Ciceronis ad vitam et mores ſpectantibus enarratur. In quo tamen praeterquam quod diſciplinae Peripateticae multa nimis attemperat, nec ſatis ad mores ſeculi Ciceroniani attendit, id imprimis reprehendendum eſt, quod putauerit [p], „quae alii philoſophi „de hac tota re memoriae prodiderint, ea quidem ex ſe ipſis excogitauiſſe, „aut ad ſe ex ſuperiorum philoſophorum libris traduxiſſe, quae vero „in medium protulerit M. Tullius, omnia ex quotidianis actionibus ita „ad hanc philoſophiae partem exornandam transtuliſſe, vt nihil in eo „deſiderari, aut optari poſſe videatur: praeclariſſimam enim omnium, „quae vnquam fuerunt rempublicam per quadraginta fere annos praeto„rem, conſulem, augurem, imperatorem, proconſulem ita adminiſtrauiſſe „et conſilio atque ſapientia gubernauiſſe, vt eum, quae de his ipſis rebus „prudenter et copioſe literarum monumentis tradiderit, non aliunde „audiuiſſe, ſed vidiſſe, non ſolum vidiſſe, ſed interfuiſſe, non interfuiſſe, „ſed et praefuiſſe, nemo fere ſit in literis mediocriter exercitatus, qui ex veterum ſcriptis non animaduerterit.“ Rationem quoque hanc addit; „quaecunque Ariſtoteles aut Plato de hac rerum agendarum eruditione „atque doctrina varie et copioſe ſcripſerint, aut ex Cretenſium, aut ex „Lacedaemoniorum, aut ex Carthaginenſium republica mutuatos eſſe: „M. au-

l) Faciunt id AVGVSTIN. de C. D. L. II. c. 27. POMPONATIVS de incant. c. 12. pag. 296. IONSIVS Scr. H. P. c. 12. qui, ſi comparate id dixiſſent, facile ferri poſſent.

m) Gundlingian. P. XVI. p. 121 ſeq.

n) Act. philoſ. Vol. II. p. 444.

o) Bibl. phil. P. II. c. 1. p. 32.

p) p. m. 6. ed. Amb.

„M. autem Tullium, quae illi legerunt, et posteris memoriae mandarunt, „omnia diligenter inuestigauisse, quae autem ipse viderit et tractauerit, „et ante oculos habuerit, illos vix suspicari potuisse, cum diutissime in „ea republica sit versatus, quae et imperii magnitudine et gloria, et optimis institutionibus et legibus et eas, quas nominarat, et reliquas omnes, „quae vnquam gentium fuerunt, longe superaret [q]." Quae potuisse scribere professorem Patauinum, merito miramur, cum ad lectionem librorum philosophicorum, maxime ciuilium Ciceronis paulo attentiorem fugere non possit, Consulem Romanum, infinita lectione per omnes philosophorum libros volutatum, et de omnibus fere incertum et fluctuantem nunquam fere, more Academicorum omnium ex suo decreuisse aliquid vel statuisse, sed rationes semper cum rationibus contrariis committendo, aliorum magis sententias produxisse, quam suas; in doctrina vero de finibus et de legibus, de officiis, nunquam aperto pede a Stoicis discedere ausum, nisi auctoritatibus aliorum stiparetur, vt alia plura taceamus, quae Ciceronem non ex suo magis ingenio et experientia, quam aliorum praeceptis de vita, de moribus, de ciuitate scripsisse manifeste loquuntur. Verum haec ad historiam Ciceromaniae Seculi XVI. pertinent, quae eo tempore in Italia caput extulit. Subiunxit tractationi suae auctor tabulas non inutiles, in quibus primo apparet ordo temporum, quo singuli huius philosophiae libri ab eo scripti ac editi sunt. Secundo ordo doctrinae, quo vnusquisque horum librorum in docendo aliis aut praeire aut subsequi debet. Tertio vniuersa haec philosophia clarius et dilucidius in proprias partes distinguitur et separatur; quae in lectione librorum moralium et ciuilium Ciceronis, vsum ad tenendum seruandumque ordinem praeclare afferre possunt.

Ibid. lin. vlt. *SAMVEL PARCKERVS Lond. 1702. 8.* Praeter Thomae Wopkens *lectiones Tullianas siue in opera quaedam Ciceronis philosophica animaduersionum criticarum libros III. Amstaelodami 1730. 8.* editos, nominat quoque Io. Christophori Fvgmanni dissertationem *de Ciceronis philosophia morali Vitebergae 1677. excusam* Cl. Kahle, de quo scripto vtroque non habemus, quod dicamus, cum vtrumque a nobis visum haud sit, conferri autem de priori possunt acta eruditorum Lipsiensia [r]. Ciceronis quoque philosophiam qui laudaret, inuentus est non nemo in academia Lugdunensium eruditorum, cuius de hoc argumento dissertationem exhibet Archimbaldvs in *collectione opusculorum* [s]; qua ratione autem philosophiam suam adhibuerit ad leuandam exilii acerbitatem, ex dissertatione Morabini, qui eius historiam descripsit [t], potest

q) Conferendae obseruationes h. l. §. 18. a nobis allatae.

r) M. Maio 1730. m. 11. conf. nou. lit. Lipf. 1730. p. 214. quae criticas, non philosophicas obseruationes annunciant.

s) Archimbavd recueil de pieces fugitives Tom. III. art. 5.

t) Pec. diff. Gallica lingua Par. 1725. edita. conf. Iourn. des Savans 1725. M. Mai art. 10.

poteſt colligi: ex qua patebit, multum abfuiſſe Ciceronem ab ea philoſophiae ſuae exercitatione atque praxi, quam iactabat.

pag. 64. lin. 13. *Inſigni hoc Cratippi loco in ea ſententia confirmati.* Iterum atque iterum locum hunc Ciceronis, Cratippi, Peripatetici hominis, opinionem declarantis excutientibus et recogitantibus videtur iſte, Ariſtotelis ſyſtema ſecutus, quod extra aduenire homini animam rationalem ſtatuebat, attemperare voluiſſe Iureconſultis Romanis, vt facilius cum iis conſpirare crederetur. Illi enim Stoicae phyſiologiae inſiſtentes, quae rationalem hominis partem ex diuina ratione, ſiue igne mundano, et artificiali deriuabat, et particulam eſſe diuinae, quae per mundum agitatur, animae, magnis vocibus aſſerebat, vt ſuo loco ſupra [u] probatum, rationem quidem internam, qua hominis intellectus regitur, quam theoreticam recte dixeris, brutis animalibus denegabant, practicam tamen illis ineſſe, quam communem habeant cum hominibus concedebant, eamque rationem ſummam eſſe dicebant, inſitam illis ex natura, quae iubeat ea, quae facienda ſunt, prohibeatque, quae intermittenda: hanc vero rationem vel naturam, cum interne illis non inſit, ex principio externo illis adeſſe, quod ea dirigat, impellat, moueat, quamque naturae vocem vocare non dubitat CICERO [x], alii communem appellarunt, qua fit, vt bruta videantur habere quaſi rationem, et ſecundum quam ius naturae vocauit Vlpianus, quod natura omnia animantia docuit. Eſſe hanc quoque naturam, quae brutorum actiones regit, particulam quandam diuinae rationis, toti mundo et partibus eius infuſam ex generali Stoicorum axiomate [y], recte infertur; aſt, ratione ſubiecti bruti modique, quo in ea agit, a ratione, quae animam humanam interne inhabitat, in eo diſtinguitur, quod externe illis adueniat, ex natura communi, mundo inſita, careatque ideo interna ratiocinatione et cogitatione vel illatione naturali, vnde *quaſi rationem* ob ſimilitudinem actionum vocabant: quod exemplo brutorum pietatis erga foetus ſuos illuſtrauit H. GROTIVS [z] recte monens, (ſecundum ICtorum Stoicorum ſententiam) tales actus ex principio aliquo intelligente extrinſeco procedere. Id quod recentiores iuris naturalis ſcriptores [a] miniſtram DEI naturam, et inſtinctum naturae, cum inſita hominibus ratione certa et perpetua non confundendum vocauerunt: De qua opinione Iureconſultorum Romanorum Stoica eleganter multa attulit et acute tractauit GVNDLINGIVS [b]. Cum autem aqua haereret Stoicis, vnde iſta natura extrinſecus in brutis operans deriuanda ſit, et recurrendum illis eſſet ad vocem obſcuram naturae, quae perſpicuum ſenſum non fundebat, Peripateticus

u) Tom. I. p. 949 ſeqq.

x) De finib. L. III. in beſtiis vis naturae inſpici poteſt, quarum in foetu et educatione laborem cum cernimus, naturae ipſius vocem videmus audire. Hanc naturae vocem caue cum mechaniſmo confundas, ſi Stoicos ſequeris.

y) SENECA de benef. L. IV. c. 7.

z) De I. B. et P. prol. n. 7.

a) GRONOVIVS ad h. l.

b) Gundlingian. P. XV. art. 3. p. 439 ſeqq.

Cratippus, Ariſtotelis ſui intellectum vniuerſalem, extrinſecus homini aduenientem eumque ingredientem in partes vocauit, qui, quamuis vniuerſalis alicuius principii diuini, ſ. intellectus pars ſit, ex qua τὸ ἡγεμονικὸν habent humanae animae, impediatur tamen, vel ob craſſitiem, vel abundantiam humoris in brutis, quominus praeter quasdam communes impreſſiones, neque intellectum, neque ſenſum rationalem in iis producere poſſit: quo pacto Cynicum quoque Diogenem διάνοιαν et αἴσθησιν διὰ τῆς πυκνότητος καὶ πλεονασμοῦ τῆς ὑγρασίας brutis denegaſſe, refert PLVTARCHVS [c], quam ſententiam deinde ex Cynoſoſarge in Stoam transtulit Zeno. Ex quo memorabili exemplo, quo ſimul quaedam phyſiologiae iurisque naturalis Stoici particula a nobis ſupra praetermiſſa, poteſt ſuppleri, conſtat quoque, quo pacto eo tempore, quo Romana philoſophia adoleuit, ſeque principibus viris commendauit, philoſophi Graeci in id fuerint conniſi, vt inepto ſyncretiſmo ſectas inter ſe diuerſa ſentientes iungerent, et, quo pacto Panaetio Cratippum filio ſuo praeceptorem iunxerit CICERO [d].

pag. 65. lin. 5. *Nec indignos eſſe eius hortos, ex quibus philoſophiam addiſcerent.* Agnoſcit, qui in Torquato Epicurum oppugnat CICERO [e] populum, qui vim maximam, auctoritatem minimam habet, cum Epicuro facere. Aſt non populum tantum, ſed proceres quoque Romanos plurimos easdem partes amplexos, alio loco [f] adeo non negat, vt ſcribat: *Suſtinuero Epicureos tot meos familiares, tam bonos, tam inter ſe amantes viros.* Et quis talia non Romae quoque expectet, cum, narrante LAERTIO [g], Epicurus tot tantosque habuerit amicos, vt ne vrbes quidem integrae capere poſſent, et ipſe in domo ſua totos greges amicorum conſentientes habuerit [h].

pag. 66. lin. 5. a fin. *Sed et Philodemus Gadarenſis ex horum numero fuit.* Lectas eſſe Philodemi lucubrationes, non rhetoricas modo et poëmata, ſed eas quoque, quibus de argumento morali diſputauit, ex AMBROSII loco [i] conſtare poteſt, modo certa ſit coniectura, pro Philomaro, quod codices editi habent, legendum Philodamum, ſiue Philodemum, quod placet MENAGIO [k]. Huic enim tribuit hanc ſententiam Mediolanenſis epiſcopus: voluptatem in homine, Deo auctore creatam eſſe principaliter. Qui, cum CICERONI [l] ipſi audiat optimus et doctiſſimus vir, non male intelligenda eſſe ſententia iſta videtur, nam ad Stoicos quoque eius auctores prouocat. Fortaſſe intelligemus eam accuratius, poſtquam felici fato inter theſauros aeui Romani in Herculani ruderibus nuper effoſſos et repertos inuenti quoque ſunt *Philodemi Gada-*

c) De plac. phil. L. V. c. 20. conf. VIRGIL. Aen. v. 724 ſeqq.
d) Offic. L. I. paſſim.
e) De finib. Lib. II.
f) Qq. Acad. L. IV.
g) L. X. ſ. 9. conf. MENAG. L. I.
h) CIC. de finib. L. I.
i) Lib. III. ep. 25.
k) loc. cit. p. 446.
l) De finib. L. II.

Gadarensis libri: musicus, quo contendit, Epicureo more: musicam esse contra mores et rempublicam; rhetoricus, in quo influxus eius in rempublicam docetur, et rhetoricorum primus, tum libellus περὶ κακιῶν καὶ τῶν ἀνακειμένων ἀρετῶν. Quem postremum artificiosa patientia Antonii Pagniotti, ex corruptis aeuo voluminibus euolutum, sicque satis integrum seruatum [m], vt edat vir quidam doctus, et veteris philosophiae gnarus, eo magis optamus, quo rariores sunt dissertationes philosophorum Epicureorum, ad ipsam philosophiam, maxime moralem, spectantes, nec licuit hactenus integris huius generis lucubrationibus vti.

m) Conf. Cl. WINKELMANN. in detectis Herculani reliquiis P. I. p. 20. qui exemplar detectum signa habere autographi, coniicit.

AD CAP. II. SECT. I.

DE PHILOSOPHIA GENTILI SVB IMPERATORIBVS.

pag. 73. lin. 9.

Prout carminis nitor atque habitus et materiae substratae posceret conditio. Pluribus hanc per variarum sectarum prata velut apes peruagandi consuetudinem et decerptos inde passim flores, posthabitis sectarum systematibus exequitur, et quo pacto cautio in his obseruanda sit, docet *Daniel Christianus Pflugrad*, qui sub praesidio Cel. IO. ERN. IMM. WALCHII elegantem dissertationem *de philosophia Horatii Flacci Stoica* edidit [a], et quae, a nobis obseruata sunt, latius deduxit [b], ad quam scriptionem breuitatis caussa lectorem dimittimus.

pag. 75. *Pro quo, parcum, non sine ingenio legit MEIBOMIVS.* Praefert consuetam lectionem laudatae dissertationis auctor, non tamen ad impuritatis ignominiam referendum putat, sed, si cum iis, quae antecedunt, comparetur, videri iocari Horatium, seque Epicuri de grege porcum vocare, non propter doctrinam, sed, quod obeso fuerit corpore [c], vti solebant esse, qui ex Epicuri grege, male intellectis magistri sui verbis, omnia ad voluptates traducere, inque ventris ac gutturis deliciis summum bonum quaerere, ac saepe pecorum more viuere solebant. Quam lectionis explicationem etiam B. GESNERVS ratam habuit, ita tamen, vt tum ad obesum corporis habitum, tum ad scomma in Epicureos coniectum alluserit Horatius, quod in vsu iam tunc fuisse, ex oratione CICERONIS in *Pisonem* [d] constat, quem ex hara productum, non ex schola Epicuri,

a) Ien. 1764.
b) §. 4. p. 10 seqq.
c) Legenda de habitu corporis Horatii obeso iucunda epistola Augusti imperatoris, quam seruauit SVETONIVS in eius vita, quem ad locum GESNERVS noster videndus.
d) cap. 16.

Epicuri, appellat. Alia ex eodem poëta loca facile colligi poſſunt, quae Epicureas ſententias ſpirant, maxime, vbi prouidentiam Deorum ſugillat [e], vt alia taceamus. Quae eum vel ludendi et iocandi, vel illudendi tantum cauſſa, ſcripſiſſe, et inſulſas Epicureorum ſententias deridendas propinauiſſe, quod vult FRID. RAPPOLDVS [f], vix perſuaderi poteſt. Stoicam vero ſeueritatem et rigorem illi in ſenectute placuiſſe, multis locis prodidit, in quibus decreta Stoicorum inculcauit, quorum ſpecimina pluſcula exhibet laudata diſſertatio [g].

e) vid. L. I. ſat. 5. v. 100. L. I. od. 22.
f) Comm. in Horat. p. 348.
g) §. 8 ſeq. p. 22 ſeqq. c. 9. de ſapiente perfecto p. 25. de imperfecto p. 26. de vero et decoro p. 28. de anima diuinae aurae parte p. 30. de finibus p. 34. etc.

AD CAP. II. SECT. II.

DE PHILOSOPHIA PYTHAGOREA.

pag. 99. lin. 20.

Quo magis illa non viris tantum doctis omnibus, ſed et philoſophis ſpeciatim fauebat. Omitti non debet in hiſtoria philoſophica Sec. II. et III. poſt C. N. Iuliae Domnae, vxoris Seueri imperatoris memoria, eo quod non tantum viros doctos, qui philoſophiae ſtudium tunc profitebantur, ſuo apud coniugem auguſtum patrocinio fouit et protexit, ſed ipſa quoque philoſophiae, et mathematicarum artium myſteriis, ita innutrita fuit, vt in veterum memoriis de rebus imperatorum hoc quoque nomine valde commendaretur. DIO enim CASSIVS [a], eam, ait, *coepiſſe philoſophari totosque dies cum ſophiſtis tranſigere,* PHILOSTRATVS autem, qui valde gratioſus apud eam fuit [b], vitamque Apollonii ei dedicauit, eamque Iuliam *philoſopham* [c] nuncupat [d], applicuiſſe ſe geometris atque philoſophis hosque imperatori commendauiſſe, et muneribus auxiſſe, narrat; eius exemplum Philiſcum ſophiſtam adducit, Athenienſi throno, id eſt, cathedrae philoſophicae admotum. Qualem autem philoſophiam adamauerit Auguſta coniux, id ex hoc eius ſtudio concludi poteſt, quo Apollonii vitam ſophiſtica eloquentia enarrandam commendauit Philoſtrato, qui egregie eius voluntatem eſt exſecutus, qua huius generis philoſophos, qualis Apol-

a) Lib. XXV. in fin.
b) Vid. vit. Apollonii Lib. I. c. 3. p. 5. ed. Olear.
c) In vitis Sophiſt. Lib. II. in Philiſco c. 30. pag. 622.
d) Legerunt quidem editi codices ὁ τȣ̃ φιλοσόφȣ παῖς, vbi de Antonino Caracalla ſermo eſt, ſed refragari hanc lectionem temporibus et hiſtoriae, dudum viderunt viri docti, Ios. SCALIGER ad Euſeb. p. 231. qui pro φιλοσόφȣ, legendum eſſe Σεβήϱȣ audaci coniectura putat; meliori REINESIVS var. lect. L. II. c. 12. et LE MOYNE prol. in Var. ſacra, qui pro τȣ̃, τῆς φιλοσόφȣ legi debere, iudicant, quos ſecuti ſunt in hac lectione amplectenda SALMASIVS ad Spart. Seuerum c. 18. MENAGIVS hiſt. mul. philoſ. c. 16. p. 489. OLEARIVS ad l. c. Philoſtr. p. 622. not. 8. Qui commode monet, mulieres eiusmodi eruditas et πεπαιδευμένας ſtudiis innutritas, vocatas eſſe philoſophas, vt ex LVCIANO de merc. conductis conſtat.

Apollonius fuit, orbis obtrudere venerationi cupiebat. Quem quidem fructum fuisse insignis eius, quo mathematicos, astrologos, hariolos, huiusque commatis philosophos alios prosequebatur, affectus, non est dubitandum, cum hos augustales honores ei praedixisse et Seueri connubium procurauisse crederet: vnde non errant, qui eas suo modo atque sensu inter mulieres Pythagoreas [e] numerant. De reliquis vitae et historiae eius circumstantiis, quae eius memoriam posteritatis obliuioni eripuerunt, ex scriptoribus historiae Augustae vitam illius iucunda enarratione exposuit, *Augustarum historiae* scriptor Gallus, DE SERVIES [f], qui ipse plura de hac illustrissima muliere philosopha, noscendi auido est adeundus.

pag. 100. lin. 4. a fin. *Infra nominandi.* Inter scriptores de Apollonio, eodem, quo Hierocles olim, scopo, nempe premendae ex obliquo Christianae religionis ad vertendam ex Graeco sermone in Anglicum Apollonii vitam a Philostrato scriptam eamque cum annotationibus philologicis editioni parandam se accinxit CAROLVS BLOVNT, cuius versionis suis animaduersionibus incrustatae *libros duos priores* edidit *anno* cIↃIↃCLXXX. [g]. Qui tamen cum nec sobrie, nec solide in eo labore esset versatus, et inepte multoties caussam Apollonii iuuare, rem autem ciuitatis Christianae prodere, plerisque videretur, non multas tantum confodientium oppugnationes et indignationes expertus, sed ipsa quoque laboris istius continuatio suppressa est. Quod publica quidem auctoritate ob indignitatem rei euenisse putat P. BAYLE [h], negat autem *biographia Britannica* [i]. Occasio autem inde enata est, vitam Apollonii critice a TILLEMONTIO inter *biographias imperatorum* exhibitam in Anglicum sermonem transferendi, et annotationibus atque obseruationibus, quae ROBERTO IENKINSIO debentur, illustrandi, HVMFREDVS PRIDEAVX vero, isti impudentiae Blountii *vitam Apollonii critico examine expensam* opposuit, et IOANNES BRADLEY quoque eius impietatem, quam vbique scriptor suspectissimus sparserat, et in Apollonii quoque vita prodiderat, repressit. Quae vero circa superioris seculi initia prodiit Gallica vitae Apollonii versio [k], nudam Philostratei operis interpretationem exhibet. Tillemontianam narrationem suis commentariis inseruerunt *historiae vniuersalis auctores Britanni* [l]. Nos, cum nostra interesset, ex ipsis fontibus bibere, ipsum Philostratum legimus, excussimus, probauimus, quibus, quae magnopere addamus, non habemus, eaque satis luculenter scripta esse, iudicauit BAVMGARTENIVS [m].

pag.

e) Inter incertae sectae philosophas Iuliam retulit MENAGIVS, quam Pythagoreis propter allatam rationem recte adiecisset.

f) Les femmes de douze Cesars T. III. claudit elegantem librum Iuliae Domnae historia.

g) Fol. min. Auctor tandem αὐτόχειρ.

h) Dict. art. Apollonius, p. 268. not. 11.

i) Vol. II. p. 837.

k) Par Blaise de Vigenere avec les Commentaires d'Artus Thomas Sieur d'Ambris.

l) T. XIII. §. 248 seq. p. 209 seq.

m) Ad l. c. Hist. vniu. n. 241.

pag. 108. lin. 8. *Mendacia itaque esse oportet.* Attentum hic volumus lectorem ad hanc mentiendi audaciam, quam non scriptorum tantum veterum silentium in aperto ponit, sed, quod ipsius quoque auctoris, vel Damidis, vel, quod magis verisimile nobis videtur, Philostrati characterem prodit, quem praeter mendacii turpitudinem impudentiae perfrictae frontis in re tam manifesta aliis huius furfuris hominibus praefert. Ad quem hoc loco detegendum sufficit monuisse, nullibi eum apertius prodidisse, se, rhetorum more, fabulam veterem exornare voluisse, quamuis id cum insigni veritatis detrimento, et infami fingendi licentia fieret, quam hoc loco. Cogitare iubemus lectorem ipsius Apollonii, et tum Damidis, tandem Philostrati, et, quae ἐργοδιώκτην se praebebat, Iuliae Domnae characterem, mores, circumstantias, vt manibus palpet delirorum hominum insaniam, qui id studio egisse videntur, vt omnis, non veritatis modo, sed et verisimilitudinis vmbra ex hac impudentissima fabula absit. Plura sine dubio nostra perlegenti lectori ipsa succurrent. Monuere id ex parte biographi recentiores Apollonii, et imprimis B. BAVMGARTENIVS [n].

pag. 145. lin. 4. *An mentiendi peritia magis sit miranda.* Non obiici possunt imagines telesticae, ad quarum mirandos effectus suo adhuc tempore editos prouocare Cedrenum, Anastasium aliosque, supra [o] obseruauimus. Quamuis enim praefracte negare velimus, eiusmodi talismanes et amuleta, vel effinxisse Apollonium, vel illi tamen apud Graecos tributa esse, plurimumque virtutis illis plebem adscripsisse, quorum illud professio Apollonii magica suadet, hoc Graecorum testimonia innuunt: notum tamen est, et ex historia eclecticorum infra danda constabit, hos homines impostores talia saepenumero conflasse, et imperitae plebi, ac superstitioso cuique ita imposuisse. Qualia, vt auctoritatem acciperent, Apollonio auctore ea fabrefacta eos dixisse, et ex hoc genere imagines Byzantinas et Antiochenas fuisse, est verisimillimum; scriptorum autem adductorum, hominum Graeca fide famosorum testimonium non sufficit ad probandam earum vim magicam, qui, quam anili superstitione plebeculae fabulas saepe ratas habuerint, haud vno exemplo demonstrauerunt. Valde iuuat hanc coniecturam Moshemiana obseruatio [p], nihil legi apud scriptores coaeuos, quod Apollonius huiusmodi imagines Byzantii conflauerit, tacere ipsum Philostratum atque Hieroclem, non praetermissuros, si suo tempore extitissent, nec esse narrationes de iis seculo V. vel VI. antiquiores, primosque inter earum auctores esse Malalam, conditorem *chronici Alexandrini.* Haec enim satis euincunt, non Graecae modo fidei, sed et Aegyptiacae, id est, philosophorum Alexandrinorum totam fabulam deberi.

pag.

n) In Comp. H. E. T. I. §. 95. p. 432 seqq. o) pag. 136. not. k.
p) Bibl. Brem. Class. III. Fasc. I. n. 1.

pag. 159. not. u. lin. vlt. *Ferri altercationem Hadriani et Epicteti infra referemus.* Dedit ad Cl. Nagelium profeſſorem Altdorfinum luculentam de Hadriani imperatoris eruditione epiſtolam V. C. Io. Conr. Feurlinus; miramur tamen, has eum concertationes imperatoris cum philoſophis vix extremis digitis tetigiſſe, cum in iis tamen potiſſimum eminere cuperet Hadrianus, et ne altercationis quidem cum Secundo, et Epicteto meminiſſe. Quanquam enim in eadem adhuc ſumus ſententia, vel ſuppoſitionis, vel interpolationis ſaltem ſuſpectas eſſe, quas hodie legimus altercationes Hadriani cum Secundo et Epicteto, et acumen quoque ſophiſticum huic ſeculo proprium, ei, qui naſum habet, facile prodere, in qua ſchola nata ſint, cui philoſophiae generi originem debeant; recte tamen ex iis concludimus, Hadrianum imperatorem non has quidem, at ſimiles tamen quaeſtiones philoſophis ſoluendas propoſuiſſe, recteque inde coniici poſſe, quales illae fuerint, ad quarum imitationem ſophiſtarum genus ingenii vires exercuerunt, et definiri poſſe indolem imperatoris, quem ob oculos habuiſſe harum altercationum architectos, eſt euidentiſſimum. Quo ipſo tamen non negamus ſequiorum temporum acumina in illis augendis et ornandis fuiſſe valde ſedula, id quod attenta earum conſideratio illis, qui naſum habent, facile poteſt manifeſtare. Exemplum iucundum ſi deſiderat lector, reſponſionem legat, ad quaeſtionem octauam, quid eſt mulier?

AD CAP. II. SECT. III.

DE PHILOSOPHIS PLATONICIS.

pag. 164. not. l.

IDEM in Suet. c. 14. Corrigendum ſphalma et ponendum pro Sueton. 14. in *Tiberio* c. 14. vbi ea narrantur, quae hic collata cum Tacito, ſunt expoſita. In quo Suetonii loco illud imprimis notandum, quod Thraſyllus non curioſarum artium, ſed mathematicarum, et profeſſoris ſapientiae nomine in contubernium adſcitus dicitur: ex quo colligi poteſt, quanquam artes magicas inuiſas haberet Tiberius, princeps ſuſpicionibus deditiſſimus, μαντικὴν tamen ex aſtrologiae praeceptis deriuatam magni feciſſe, donec et aſtrologiae quoque diuinatricis periti tanquam genus fallax et dominantibus infidum, odio principum eſt expoſitum. Quo pacto autem ancipiti diuinationis periculo Caeſaris fiduciam Thraſyllus meruerit, apud Tacitum [a] meretur legi, isque ipſe de his praeſagiis audiri: Eodem teſte filium quoque Thraſyllus habuit, qui Neroni imperium praedixit. Naturalis quoque hiſtoriae et artis ſalutaris peritus

a) Ann. L. VI. c. 20. et Caſaub. ad h. l.

tus fuit, nisi alius est Thrasyllus laudatus a PLINIO [b]; Mendesium Thrasyllum libri *de lapidibus* auctorem a PLVTARCHO [c] memoratum putat VOSSIVS [d], qui tamen mox incertus haeret, an Thrasyllus haud vno loco a Plinio memoratus, idem sit cum mathematico, a quo distinguere quoque videtur FABRICIVS [e]. De qua ne in nominis huius homonymia nihil certi dici potest.

pag. 168. not. y. col. 2. lin. vlt. Comparanda cum his V. C. Io. CONRADI FEVRLINI erudita epistola *de Hadriani imperatoris eruditione* [f].

p. 173. lin. 30. 31. *Vel vna eius metamorphosis, et eius imprimis epilogus luculenter suadent.* De scopo elegantissimae fabulae Milesiae, de Lucio artibus magicis in asinum commutato, vt, non nisi coniecturis aliquid, quod verisimilitudinem habeat, decerni potest, ita mirum non est, varium quoque fuisse virorum doctorum iudicium [ff]; et visum quidem nonnullis ad tuendum philosophiae theurgicae honorem (cui se iuuenis adeo addixerat, vt sacra quoque arcana atque mysteria pleraque exploraret) et vindicandam a magorum, goëtarum et similium hominum, propter imposturas, praestigiasque infamia, iucundissimam istam narrationem scripsisse, eamque propalasse, vt ostenderet, quam longe ab hac impostura sapientiae theurgicae cultores absint, et meliori ordine modoque animum his prius sordibus inquinatum purgent. Quo fine lepidam fabulam, vel a Lucio Patrensi, vel a LVCIANO [g] (vterque enim, ante Apuleium eam conscripserat) mutuum sumsisse magnaque arte et ingenio auxisse, ornasse et philosophicis dissertationibus comsisse, facile nobis persuadet apologia eius, quam, vt magnam pro tuendo magiae diuinioris atque purioris honore et innocentia ardorem spirat, ita ad deprecandam hominum impostorum, qui per totum orbem Sec. I. et II. vagabantur, inuidiam et accusationem scriptam esse, manifestum est. Quem quidem scopum non se melius obtinere posse iudicauit Madaurensis philosophus, quam, si notam dudum et iucundam fabulam [h] de Lucio in asinum commutato, ita istorum nebulonum artibus accommodaret, vt, quam longe illi a sublimiori et sacra philosophia ista, quam amplectebantur, Platonici eius temporis, abessent, et ab his ipsis contemnerentur, in pudorem acti et inter ridendas fabulas relatis nugis eorum, constare posset. Quo pacto promittere sibi facile poterat scriptor eruditissimus, fore, vt, qui magiae accusatione philosophos premerent, id quod ipsi Apuleio accidit, occasione destituerentur, in hos philosophos accusationibus et obtrectationibus debacchandi, quos ipsos videbant, ludicras et ridendas fabulas exagitare [i]. Quo sensu recte subscribere possumus iudicio CASP. BARTHII [k], quod FABRI-

b) L. XXX. c. 5. et alibi.
c) De flumin.
d) De hist. Gr. L. IV. c. 16. p. 479.
e) Bibl. Gr. Vol. XIII.
f) Edita Altd. 1744.
ff) Vid. PHOTIVS Cod. 129. p. 165. ed. Hoesch.
g) T. III. Opp. ed. Cogn. p. 339 seq.
h) Aurea dicitur, et asinus aureus, ob elegantiam et concinnitatem fabulae, quod tamen nomen iam ante Apuleium accepisse, nobis est verisimile.
i) Vide locum ex apologia not. n. pag. 173. adductum.
k) Aduers. L. 51. c. 11.

FABRICIVS [l] quoque ratum habuit: *totam hanc metamorphosin Apuleianam et stilo et sententia esse satyricon perpetuum, in quo magica deliria, sacrificulorum scelera, adulterorum crimina, furum et latronum impunitae factiones palam differantur.* Quo tamen non negatur, non abesse a verisimili, qui ostentandae quoque eloquentiae, ingenii, variaeque atque elegantis doctrinae, quae vbique in hac fabula Milesia regnat, caussa Apuleium hanc Lucianam fabulam nouo ornatu induisse, coniiciunt. Alium autem scriptionis huius finem sibi detexisse visus est vir doctissimus GVIL. WARBVRTONVS [m], qui, id egisse in hac fabula adornanda Apuleium, coniicit, vt pro mysteriis Deorum eorumque auctoritate et opinione theurgica apologiam contra obiectiones et impugnationes Christianorum scriberet, et exemplo luculento iuuenis lasciui et ad propudiosas libidines seducti, sed mysteriorum diuinorum applicatione et purgatione ad sanam mentem reuocati ostenderet, quantum virtutis istis sacris disciplinis ad emendandum animum inesset, et quam recte illi, maxime inter Christianos iniuriae postulentur, qui haec sacra in contemtum adducant, et opprobriis cumulent. Vnde inter aduersarios, qui Christianam religionem astu et callido consilio subuertere eo tempore studebant, Apuleium referre nullus dubitat. Quam sententiam suam ex eo quoque verisimiliorem reddere satagit, quod putat, Licinium Aemilianum, qui Apuleium apud Africae proconsulem magiae accusauerat, Christianum fuisse, qui ad scribendam hanc apologiam et commendanda sacra arcana, qualia fuere Eleusinia, et deprimendam Christianae fidei gloriam, istam fabulae conscribendae occasionem suppeditauerit. Cui coniecturae subscribunt *auctores historiae vniuersalis Britanni* [n], dubitant autem MOSHEMIVS [o] et BAVMGARTENIVS [p] νῦν ἐν ἁγίοις, quorum ille monet, nihil afferri pro ista coniectura, quod difficulter in aliam partem accipi possit, hic, specie magis et colore, quam soliditate se commendare iudicat, vixque vlla verisimilitudine licere eam tueri, eo quod non ipse Apuleius huius fabulae Milesiae auctor sit, sed dudum ea auctore, vel Lucio Patrensi, vel Luciano sit edita, quibus, quod ad hunc mysteriorum finem respexerint, et ad eum obtinendum lasciuae fabulae commentum adhibuerint, tribui non possit. Quae non sine ratione moneri, fatendum est, ast temperari tamen ex iis possunt, quae supra de generali Apuleii scopo in hoc libello coniecimus. Sed coniecturarum satis est.

pag. 179. lin. 9. *Haud raro sectarum mentem peruertit.* Innumera debet Plutarcho historia philosophica, qui tot libros veteres legit, excerpsit, eorumque obseruationes annotauit, qui hodie deperditi sunt, frustraque desiderantur. Vnde multoties ad eius fidem et narrationem re-

 curre-

l) Bibl. Lat. T. I. p. 55.
m) Demonstr. diuinae legat. Mosis T. II. p. 117.
n) T. XIII. c. 21. p. 407. vers. Germ. et annot. h. l. p. 411.
o) Hist. Christ. ante Constantin. M. Sec. III. §. 21. p. 563.
p) Ad l. c. Hist. vniu. not. 392.

currere, ipſi quoque in hoc noſtro opere coacti ſumus. Attamen negare hanc, quam appoſuimus cenſuram et reuocare non poſſumus; adeo in veteris philoſophiae hiſtoria multoties ceſpitat, multa doctrinae cauſſa fingit, et imprimis in barbaricae philoſophiae hiſtoria, multoties in gratiam Graecae theologiae et philoſophiae ſequius multa explicat, ſuoque magis ingenio obtemperat, quam accurato rerum iudicio, vt magna attentione opus ſit, ſi cum fructu libri Plutarchi, cetera doctiſſimi et multiiugae eruditionis atque πολυϊςορίας copia inſtructiſſimi, in philoſophica hiſtoria legendi ſunt. Itaque ſemper examine opus eſt, et adhibendum criticum iudicium, comparandus Plutarchus cum ſcriptoribus aliis, fontes, quos ſequitur, examinandi, et ſi ſolus refert, ſub conditione fidei eius, quantum meretur, illi acquieſcendum. Ex hac obſeruatione ſupplenda ſunt, quae in prolegomenis [q] parce nimis de Plutarcho in H. Ph. in partes aduocando diximus.

Ibid. lin. 21. *Cum intra mediocritatis limites eius philoſophia conſiſtat.* Hoc in homine ſolam lectionis varietatem et eruditionem ſectante, et inter omnes quidem veteris philoſophiae hortos, velut apis, diffuſo, mella tamen iuſto ordine exſugere non multum edocto, et, quod veriſimile eſt, nunquam de certo ſyſtemate philoſophiae ſollicito mirandum non eſt, nec in his quidem eam immodicam laudem poſcit, quam illi tot viri docti paſſim non ſine veteris literaturae inuidia tribuunt. Et videri quidem voluit in ciuili philoſophia aliis praeſtitiſſe et ſapientiae politicae praeclaras inſtitutiones dediſſe: at recte viris doctis [r] obſeruatum, παραγγέλματα magis popularia eum attuliſſe, nec vero ἐπιςημονικὰ; nempe, vt ſolent ſcriptores, qui amant multa, quae non ſine fructu dicuntur, corradere, quam ex certis principiis, doctrinae aedificium, quod iuſto ordine cohaereat, exſtruere. Quod forte inde deriuandum eſt, quod SCALIGER [s] monuit, quod aulicis illa ſcripſerit, non vero doctis, quapropter ex parte tantum ſubſcribi poteſt NAVDAEI [t] iudicio, praecepta eius politica eſſe ſedatae et compoſitae doctrinae, vt genium auctoris grauiſſimo iudicio ac moderatione temperatum prae ſe ferat.

Ibid. lin. penult. *Apuleium etiam maternae originis fundamenta Plutarcho prodita.* Ita quidem plerique, et inter eos quoque *hiſtoriae vniuerſalis ſcriptores Britanni* [u]; ſed, nec ex iſto Apuleii loco id non recte probari poſſe, nec cum temporum rationibus conſiſtere, annotauit BAVMGARTENIVS [x].

pag. 183. lin. 4. *Pugnauit PETR. BAYLE.* Alio argumento impietatis ſuſpicione premit Plutarchum CVDWORTHVS [y], eo quod duplex principium, Deum atque animam rationis expertem ſiue daemonem ex infinito

q) pag. 32.
r) Conf. STRVVII bibl. phil. P. II. c. 21. §. 32. p 149. et KAHLIVS ad h. l.
s) THOMASII Orat. acad. p. 430. Scaligeriana p. 49. conf. infra notata.
t) Bibliograph. polit.
u) T. XIII. p. 410. ed. Germ.
x) Ad h. l. p. 412.
y) Syſtem. intellect. c. 4. p. 526 ſeq.

infinito tempore exiſtentem, vnde omnis ad homines fluxiſſet malitia atque proteruitas, tanquam principia duo coaeterna ponit. Veremur tamen, vt hoc rigido iure Plutarcho cetera ſobrie de Deo philoſophanti poſſit tribui. Quanquam enim paſſim, maxime in libro *de Coſmogonia ſecundum Timaeum* talia dixerit, hoc tamen eum hiſtorice dicere, et ex mente Timaei Platonici, apertum eſt. Ipſe, vt erat in multis incertus, et ideo ſcepticiſmo plerumque fauebat, iudicium huic quaeſtioni non interpoſuit. Quae annon melius propiusque ſcopum feriant, quam, quae cl. GERDILIVS [z] pro Plutarcho a contradictionis obiectione, quam ei P. Bayle intentauerat, liberando, acute et erudite, aſt ſuo, niſi fallimur, ingenio, ſubtilius excogitata attulit, viderint, quorum intereſt, in haec ſpecialius inquirere.

pag. 184. not. h. lin. 7. *Eius vitam praefixit.* Meruit quoque de Galeni hiſtoria cl. ACKERVS, qui eius libro de *affectuum cognitione* eius vitam praemiſit [a].

pag. 188. lin. 10. *De vſu partium libro.* Elegantiſſimum pro recta Galeni ſententia de Deo locum ex hoc libro [b] attulit RAD. CVDWORTHVS [c], qui totus legi meretur, vt ex eo pateſcat, non poſſe Galenum inter numinis hoſtes referri, quamuis nonnullas in libris ſuis doctrinas diſſeminauerit, quae non apte ſatis cum caſta Dei notitia cohaereant: id quod exploratori magis opinionis ſectarum, quam ſectatori earum ſententiarum accidiſſe, iudicari debet. Maxime vero ferri vix poteſt, inter Epicureos diuinae prouidentiae aduerſarios, eum a nonnemine [d] fuiſſe relatum, cum vix validius telum contra illam ſcabiem ſit, quam finium conſideratio, quam adeo apto ordine inſtruxit Galenus. Quare recte pronuntiauit Is. CASAVBONVS [e]: *Galenum vocari ἄθεον miror, virum tam aſſiduum in ſapientia Dei depraedicanda. Ego illum eo maxime nomine dignum laude et aeterna praedicatione ſemper iudicaui.* Cui iudicio ſubſcripſere quoque MORHOFIVS [f] et alii [g].

z) Introd. in ſtud. relig. p. 214 ſeqq.
a) Rudolſtad. 1715.
b) c. 10. T. X. Opp. p. 402.
c) Syſtem. intellect. c. 4. p. 525.
d) Auctori not. in I. ABBADIE librum de V. R. C. P. I. c. 6. p. 24.
e) Ep. 258.
f) Polyhiſt. L. I. c. 8.
g) Obſ. Hal. T. VIII. obſ. 10. p. 212. REIMMANNVS l. c. p. 240.

AD CAP. II. SECT. IV.

DE SECTA ECLECTICA.

pag. 190. not. c. lin. vlt.

Vol. I. diss. H. E. Dolemus valde, virum summum et in his literis egregie versatum, dum viueret, post hanc nostram eclecticae philosophiae historiam, variarum obseruationum syluam, quam se dare posse indicat, nobis inuidisse. Nemo enim aptior huic historiae cum iudicio explicandae, erat, hoc viro nunc ἐν ἁγίοις triumphante. Certe nostra talia non sunt, vt non multum suis ea iuuare potuisset, quamuis id neget [a]. Ea tamen, quae postea in hist. Christiana ante Constantinum M. aliquot locis attulit, lectori non inuidebimus, lucemque accendere, amplius huic argumento conabimur.

pag. 191. lin. 6. *Inque his Persae terram hanc inuasissent.* Legenda hic et repetenda sunt, quae ad *Tomi I. p. 289 et seqq.* diximus. Certe Persarum occupatione et inuasione Aegypti factum esse, vt systema emanatiuum, quod antiquissimis Aegypti populis placuerat, ad dualistici modum methodo Zoroastriana accommodaretur, suo loco verisimili coniectura confecimus: multo plura autem ausos esse Graecos, cum Aegypti monarchia sub sceptro Graeco, et Ptolemaeorum imperio gemeret, multoties in historia Aegypti annotauimus, et a Graecis corrupta esse Aegyptica plurima, luculentis quoque testimoniis confecit doctissimus IABLONSKIVS [b]. Quae certa atque indubitata aera est, a qua theologiae et philosophiae Aegyptiacae mutatio debet deriuari. Ad hoc vero tempus ascendendum, et eius circumstantiae sollicite expendendae sunt, si philosophiae eclecticae, quam ob hanc originem atque sedem, plaudentibus viris doctissimis, Alexandrinam vocauimus, scaturigines sunt detegendae. Quibus suspiciones et distinctiunculas opponere, ad veterum doctorum virorum excusationes pingendas, recta via videtur, ad historicae fidei corrumpendae audaciam, et scepticismum historicum muniendum. Quae hic obiter notamus, ne iis, quae viri quidam eruditi ad tuendam ecclesiae doctorum nonnullorum, qui in Alexandrina schola atque philosophia educati sunt, auctoritatem attulerunt, vt sunt erudita et ingeniosa, ita fundamento et veritate carent, nos decipi patiamur.

Ibid. lin. 33. *Nouum philosophiae orientalis genus, quod ex Zoroastris disciplina ceu ex fonte emanasse infra dicemus.* Recurrendum hoc quoque loco est ad ea, quae ad Tomum primum de Persarum atque orientalium doctrina diximus, et olim allata suppleuimus, quaeque infra ea de re adducentur. Nos hoc loco id imprimis annotamus, quando de disciplina philo-

a) App. ad Vol. I. diss. H. E. p. 753.
b) Pantheon Aegypt. Tom. I. p. 49. 139. 142. T. III. p. 42 seq. et passim.

philoſophiae Orientalis differimus, hancque appellationem perſpicuitatis cauſſa adhibemus, nos nullam aliam, quam propagines ſyſtematis Zoroaſtrei intelligere, variis modis in Oriente pictas, efformatas, mutatas comtasque et in Aegyptum traductas. Quod, vt ex diligenti comparatione dogmatum inter ſe patebit, ita obiectioni occurret, quam viri quidam docti huic hiſtoriae philoſophicae particulae opponunt, ignorare veteris Graeciae hiſtoriam iſtam diſciplinam orientalem et ignotum hoc illis nomen eſſe, quod obieciſſe nobis in literis olim cel. PFAFFIVM, iſtamque philoſophiam Orientalem foetum eſſe vel noſtri vel Moshemiani ingenii veteribus ignotum, contendiſſe meminimus. Dicemus eo de nomine infra; hoc loco ſuffecerit annotaſſe, Zoroaſtream, Chaldaicam, Hermeticam, exque his conflatam philoſophiam nobis iſto nomine deſignari, quam in oriente ante tempora nati Saluatoris et circa iſtam aetatem viguiſſe viri illi docti ipſi non negant. Quos faciles debere eſſe in nomine ſi res ipſa conſentiat, nemo inficiabitur, qui perſpicuitatis in hac hiſtoriae criticae parte curam habendam eſſe cogitauerit. Vt itaque Alexandrinae philoſophiae atque ſectae nomen non refugimus, quamuis, re magis, quam nomine veteribus notum, ita Orientalem philoſophiam hoc ſenſu dicimus, euidentiae cauſſa, etiamſi abeſſet vſus et appellatio veterum, cuius tamen exempla infra allegabimus. Quae in limine huius tractationis de ſecta eclectica non negligenda, ſed probe ponderanda ſunt.

pag. 192. lin. 25. *Exorientis ſolis inſtar, reliqua lumina extingueret, labaſcere valde coepit, vt gentilis omnis ita Aegyptiorum quoque ſuperſtitio.* Diligenter ad hunc fontem exſurgentis nouae ſuperſtitionis Alexandrinae, quam eclecticam vocauimus, attendendum eſt, resque ab ouo repetenda. Nempe non in ſacra tantum Aegyptiaca, ſed ipſum quoque cultum publicum et ſacerdotia inuolaſſe, et aliis quidem ſuisque coloribus ea pinxiſſe, ſibique regum, origine Graecorum fauore atque beneuolentia adiutis vindicaſſe, eaque inuolaſſe Graecos, ex hiſtoria Aegyptiaca ſupra ex parte tacta, repetendum eſt. Ex quo euenit, vt homines, maxime Pythagorico-Platonici, qui diuinius philoſophari credebantur, publicam quandam religionis cuſtodiam ſibi vindicarent, et, vt rem Graecis auxiliis communirent, rationibusque philoſophicis, ſyncretiſtica methodo ornarent, id quod annales religionis publicae ſatis luculenter teſtantur. Hos autem homines, quod aperta veritate non poterant, mendaciis fraudibusque effeciſſe, vt ſuperſtitionis late patentis latifundia confirmarentur, eius temporis hiſtoria loquitur. Enatum inde ingens ſacerdotum philoſophiam diuiniorem crepantium agmen, impoſtura, fraude, enthuſiaſmo omnia commiſcens, quod pro iſtis aris focisque ſtrenue pugnabat, et rem ſuam, qua diteſcere, et opinionem ſanctitatis atque eruditionis, tum apud vulgus, tum apud reges, eorumque amicos, regnorumque proceres ſe tueri poſſe videbat, omnibus auxiliis iuuare ſatagebat. Eos vero, vt exorientes diuinae religionis Chriſtianae radii, ex latebris

protrahebant, ita res eorum et consilia confundebant, auctoritatem conculcabant, omniumque contemtui exponebant, sicque homines illos diuiniores, quales Platonici, maxime in Aegypto videri volebant, reditibus, diuitiis, gloria priuandos publico examini sistebant. Nec hic malorum finis, sed publica quoque superstitio, templa, cultusque idololatricus, et quae illum sustinebat philosophia diuinior, tandem euilescebat. Quod tanta veritatis Christianae victoria, tanta tenebrarum gentilium confusione factum est [c], vt et reges atque imperatores, et ipsi quoque populi, et imprimis plebis pro religione Christiana fauor tandem ad diruenda et euertenda templa, eiiciendum ordinem sacerdotum, exscindendas superstitionis propagines progrederetur, et imprimis horum hominum auctoritas pedibus quasi conculcaretur; id quod ecclesiae Christianae historia luculentis exemplis testatur, et ipsi hi homines non sine indignatione fassi sunt [d]. Talia cum Sec. I. II. III. IV. euenirent, quid mirum, omnes ingenii artes, imposturae, mendaciorum et reliqua fraudis remedia adhibuisse hos homines, quorum primaria sedes erat Alexandria, vt rem suam fulcirent. Qui quam ideo consiliorum rationem inierint, nec sane frustra rei perditae succurrere conati sint, cognoscere, magnum et memorabile argumentum atque caput historiae, tum sacrae, tum philosophicae esse, quilibet, qui rem ponderat, intelliget, verasque et arcanas origines philosophiae inde eruet, et cum attentione et sine praeiudicio rem omnem examinabit.

pag. 203. lin. 20. *Omittendus plane est in tenebris suis Potamon.* Fassus est B. MOSHEMIVS [e], rationes a nobis de Potamone adductas, quos accurate rem expendisse, et ingeniose diiudicasse, qua erat humanitate, scribit, „nondum tamen penitus sibi persuasisse, vt credat: sed fatendum tamen „ait, tantum sibi otii nondum fuisse datum, vt in vim argumentorum at„tentissime inquirere potuerit. Mittere itaque se hanc quaestionem et „caussae totius cognoscendae cupidos monere tantum, vt nostras ratio„nes audiant, et deinceps, cui parti adsentiri velint, constituant. Suum „et illum fore, qui se deferendum sibi esse iudicauerit, modo bonas et „solidas consilii sui rationes attulerit.“ Cui incomparabilis viri, cuius nec nominis nec virtutis gloriam vlla aetas extinguet, modestiae non habemus, quod adiiciamus, Lectoremque aequum iudicem poscimus, laeti, si quis certiora huic argumento lumina possit accendere.

pag. 206. not. n. *Malumus a Pantaeno, quam a Clemente talia accepisse Ammonium.* Monuit quidem IDEM vir beatus [f], posse se, si disputandi vreretur libidine, rationibus chronologicis a nobis adductis, opponere: aetatem Ammonii haud satis ab antiquis scriptoribus definitam esse, nec constare prorsus de tempore successionis scholae Alexandrinae praefectorum.

c) Dignus est, qui legatur SOZOMENVS Hist. eccl. L. II. c. 5. p. 366 seqq.

d) EVNAPIVS in Aedesio p. 77.

e) App. ad diss. ad H. E. pertin. Vol. I. p. 754.

f) loc. cit.

rum. Addit autem, nihil hoc referre ad rem, quam egerit, vtrum Pantaenus, an Clemens praeceptor Ammonii credatur: quare probabiliorem esse nostram opinionem, quo erat candore, consitebatur: et ad nostra qualiacunque, quae de Ammonio collegimus et illustrauimus, alio loco ff lectores ablegauit. Difficilem vero esse Ammonii Saccae historiam, vel sola homonymia huius nominis euincit, quae facit, vt incertus lector haereat, quid saccario huic tribuendum sit, quid huius nominis aliis, vnde attentione et κρίσει opus est, in consulendis veterum de eo narrationibus, nisi velimus in eius historia fluctuare, quod ipsi Moshemio, at, quanto in his literis viro! accidisse, curae eius posteriores infra adducendae docent.

pag. 210. lin. 18. *Ad religionem potius quandam mixtam, quam ipse commentus est, defecisse.* Habebamus hactenus consentientem B MOSHEMIVM, a cuius aeque ac nostris, quas attulimus, rationibus de religione Ammonii publica, cur, instituto iterato examine, discedamus, nihil videmus, quod nos vrgeat. Ast vrgebant tamen aliae rationes illustre illud Academiae Iuliae sidus, vt postea, tum in annotationibus ad istam dissertationem *de turbata per recentiores Platonicos ecclesia*, licet timidiuscule, tum in *historiae Christianae ante Constantinum M.* praeclaro bonaeque frugis pleno opere, apertius a pristina sententia descisceret, anxieque rationes colligeret, quibus, qua erat incomparabili dicendi copia et facundia, lectori persuadere posset, publice nunquam totum et aperte a Christianae ciuitatis professione Ammonium defecisse. Cuius incomparabilis viri doctrinae memoria digna est, vt φροντίδες posteriores quoque audiantur, et examinetur, vtrum, quod euenire haud raro posterioribus cogitationibus solet, meliores se probent. Quod, vbi deprendissemus, a nemine magis, quam Moshemio in his literis heroë vinci, docerique meliora, gauderemus. Adducemus itaque viri celeberrimi cogitationes, ast, quod in nostris quoque rectissime ipse fecit, examinabimus etiam et expendemus pondera. Et quod ad priores quidem obseruationes attinet, monet vir doctissimus, quo diutius intueatur Ammonium cum secta, quam peperit, eo certiorem fieri, hominem hunc, vt inter philosophos, ita etiam inter Christianos, et veteris religionis, quae plures colebat Deos, asseclas concordiam molitum esse: non autem defecisse totum a sacris Christianis, nec ad Graecorum religionem totum transiisse, sed medium inter vtramque disciplinam haesisse, conciliatoris munere fungentem, animosque dissidentes coniungere cupientem. Ex eo vero ancipitem de religione hominis famam nasci potuisse, vt vtrique, tam Christiani, quam Deorum cultores eum sibi suisque partibus assererent: indeque caussam silentii, quam sectatoribus suis iniungebat, facile posse deriuari, nempe timuisse commune illorum fatum, qui sectarum et religionum certamina componere volunt, vt scilicet et Christianorum et

 Anti-

ff) De reb. Christian. ante C. N. Sec. II. §. 27. p. 281. et Differtt. ad H. E. pert. Vol. I. p. 754 seqq.

Antichriſtianorum animos accenderet, et infenſos ſibi redderet, quos tamen vtrosque ſibi amicos habere volebat. Magis ſe vero in hanc cogitationem ferri fatetur, recordantem vtriusque religionis iuuenes ei fingendos atque erudiendos ſe crediſſe. Nam nec odium Chriſtianorum et hoſtium eorum tale inſtitutum paſſurum, niſi medius incederet, haberetque, quod vtraque pars laudaret, quamuis culparet nonnulla. Multo autem luculentius in altero loco [g] hanc quaeſtionem de religione Ammonii tractauit deſideratiſſimus Moshemius. Vrget illo loco I. quum ludum aperiret Alexandriae Ammonius, et diu poſtea, Chriſtianum adhuc ſine dubio fuiſſe: audiuiſſe enim eum per multos annos Origenem, Heraclem aliosque iuuenes Chriſtianos, quos eccleſiae Alexandrinae doctores, perfidum deſertorem religionis, magiſtrum ſibi adſciſcere nunquam paſſi fuiſſent, qui transfugas eiusmodi fugiendos eſſe tanquam peſtem, commendabant. Inde vero ſuſpectum fieri teſtimonium Porphyrii tradentis, ſimulatque per aetatem ſapere potuerit, et philoſophiae limen attingere, Chriſtiana ſacra Ammonium reliquiſſe: hoc enim ſine controuerſia falſum eſſe: II. Non neceſſe fuiſſe, vt Ammonius a Chriſtianis ſacris deficeret; cum Chriſtum tanquam virum diuinum probaret, et Chriſtianos tantum perperam eius dogmata interpretari cenſeret. Itaque inter Chriſtianos manere, atque Chriſtum colere, ſuo vero ex ſenſu Chriſtianam diſciplinam explicare potuiſſe, nam cultum Deorum non imperauiſſe, ſed contemtum tantum Deorum vetuiſſe, nec alium probauiſſe, quam iuſtum, quo, ablegato ad Deos inferiores ſiue genios populo, viri ſapientes purgatique animi facile poſſint ſuperſedere, cum largitores corporeorum bonorum, Deos inferiores ſecure poſſint negligere. III. Silentii ab eo diſcipulis imperati, cum cauſſa in dogmatibus, quae poſtea propalabant, nulla eſſet, quae vel inuidiam, vel periculum apud Dei cultores ei poſſet prouocare, veriſimilem rationem eſſe, ne Chriſtiani, quos inter natus erat, et viuebat, eos reſciſcerent, ipſeque ſacrorum communione priuaretur. IV. Euſebii vero, et Hieronymi contentionem acriter negantium, Ammonium a Chriſtianis defeciſſe, tametſi erroris aliquid admittat, argumento tamen eſſe, ignotam prorſus his viris rerum Chriſtianarum peritiſſimis, vt et aliis, defectionem hanc fuiſſe, qui tanti philoſophi lapſus memoriae hominum excidere non potuiſſet. Hactenus Moshemius, quem, quo erat ingenio foecundiſſimo, argumentorum aciem pro neganda deſertione C. R. Ammonii inſtruxiſſe, omnino fatendum eſt. Aſt et hoc fatendum nobis eſt, nihil nos videre, cur vel latum vnguem pedem a priſtina ſententia detrahamus, eo quod plus ingenii, quam veritatis iſtae rationes, cum aliqua induſtria excogitatae prae ſe ferunt. Et recte quidem ante omnia ſtatus quaeſtionis, quem vocant, explicandus eſt, qui non in eo vertitur, annon religionem henoticam et ſyncretiſticam inter Chriſtianos et gentiles paciſci volentem, et vtrique parti placere cupientem

g) loc. cit. p. 282.

pientem Ammonius meditatus ſit et elegerit, ideoque ex hortis Chriſtianorum orthodoxis in ſenticeta ſua, paganiſmo ſqualentia deriuauerit, quantum vtrique parti placere poſſe iudicabat; in eo enim nulla inter vtramque partem diſſentientem diſcordia iſtorum ſyſtema eclecticum id aperte loquatur, cuius nos prolixam explicationem infra, quantum poteſt ſufficere, dedimus. Nec quaeſtio eſt, vtrum iam in clara luce et exiſtimatione poſitus Ammonius, ad cultum Deorum et religionem legibus imperatorum ſancitam et roboratam transfugerit, hoc enim, tantum abeſt, vt Porphyrius affirmet, vt contrarium expreſſe dicat, Ammonium, cum Chriſtianus inter parentes Chriſtianos educatus fuiſſet, *ſimulatque per aetatem ſapere potuerit et philoſophiae limen attingere*, εὐθὺς πρὸς τὴν κατα νόμους πολιτείαν μετεβάλετο, *ſtatim ad viuendi credendique rationem legibus definitam deſciuiſſe.* In qua Porphyrii narratione id tantum aſſeritur, Ammonium, licet inter Chriſtianos, ſine dubio in ſchola catechetica Alexandrina educatum, in qua ſtudium atque diſciplinam imbiberat, nullum tunc inter homines Chriſtianos nomen adhuc adeptum, nempe hominem σακκοφόρον et ignobilem ſtudio eclecticae philoſophiae accenſum, cum id conſiſtere cum Chriſtianae doctrinae ſimplicitate, quae alias religiones omnes excludebat, non poſſe cerneret, relictis Chriſtianorum ſacris, ad praedominantem tum Alexandriae et in toto Romano imperio religionem transfugam tale ſyſtema doctrinae et religionis adoptaſſe, quale poſtea illuſtres eius diſcipuli Origenes et Plotinus, rupto ſilentii ſacramento, vulgauerunt, poſthabita viuendi ratione, in qua Origenes Chriſtiano more et ritu aduerſus legum praeſcripta viuebat, Plotinus, Longinus aliique, mores publicos ſequebantur. Quibus ita definitis et circumſcripto quaeſtionis ſtatu, facile ad rationes Moshemianas poteſt reſponderi, modo ex ſuſpicionibus atque praeſumtionibus argumentum non deducatur, quem praepoſterum morem eſſe, in quaeſtionibus facti hiſtoricis omnes norunt, qui hiſtoriae fidem intelligunt. Nam I. quidem lubentes concedimus, quod totius philoſophiae Ammonianae habitus et complexus, qualem ex inſtituto hoc loco delineauimus, loquitur, Ammonium religionem neque Chriſtianam orthodoxam, neque gentilem legibus ſancitam publiceque in ſacerdotum cathedris explicatam atque traditam recte tenuiſſe, ſed mediam inter vtramque ſententiam miro artificio conſarcinatam longaque et matura meditatione excogitatam inter ſacculos et onera, cum ad philoſophorum cathedras acceſſiſſet iuuenis vix ephebus, ita apprehendiſſe, vt cum Chriſtianis principiis, quae puer hauſerat, et gentilibus, maxime Pythagoreorum placitis ſimul ſibi conueniret. Haec et verba Porphyrii aperta volunt, et res ipſa, et philoſophiae Alexandrinae indoles atque habitus loquitur. Et hactenus quidem cum Moshemiana obſeruatione lubenter concordamus. II. Iſtud autem non videmus, qua conſequentiae neceſſitate fluat, quod infert vir beatus, eueniſſe, vt vtraque pars ſibi Ammonium vindicaret. Non enim de ſyſtematis alicuius philo-

philoſophici defenſione ſermo eſt, ſed *de publico religionis cultu, in republica legibus introducto,* quo potuit Ammonius vir iuuenis et nondum doctrinae claritate inter Chriſtianos conſpicuus, publicae gentilis theologiae profeſſioni accedere, ſeruato tamen ſibi ſenſu et explicatione ſyncretiſtica atque eclectica? quo pacto hodie inter Chriſtianos quamplurimos viuere, qui religionem dominantem ſecuti, ſyncretiſticum, ſi non deiſticum, tamen doctrinae ſyſtema ſequuntur, eſt notiſſimum. Quo pacto cum viueret Ammonius, nec ſuo ſe defraudabat genio, et viuebat, quantum poſſet, rationibus henoticis conformiter, nec multum Chriſtianorum inuidiam metuebat, quos in Alexandrinorum philoſophorum ſcholis eclectico philoſophandi generi adhaerere probe nouerat: praecipue cum iuuenis tunc eſſet ignobilis nullaque doctrinae claritate illuſtris. In eo vero ſtatu poſitus Ammonius, quo a Chriſtianis pro philoſopho eclectico habebatur, quorum plenae cathedrae Alexandriae perſonabant, potuit habere ſine inuidia diſcipulos, non gentiles tantum, ſed Chriſtianos quoque, exemplo eius temporis vulgari, quo iuuenes Chriſtiani ad ſcholas Platonicas gentiles properabant, ſalua religione ſua, eclecticam illam philoſophiam, a ſuis doctoribus tantopere commendatam diſcere parati. III. Gratis autem ſupponitur, Ammonium, cum ſcholas publicas haberet, adhuc, et longe poſt, fuiſſe Chriſtianum. Nam hoc ſtatui quaeſtionis, ſupra ex Porphyrio definito aduerſum eſt, et principium petit, nec ſequitur ex allata ratione, quod Chriſtianos auditores habuit; quos ad Ammonium publicum fidei deſertorem abire diſciplinae cauſſa doctores eccleſiae paſſuri non fuiſſent. Haec enim ratiuncula, vt ſtudium rem ſuam quouis modo ornandi prodit, ita tantum haberet veriſimilitudinem, ſi apud Chriſtianos celebri nomine iam famoſus Ammonius a fide defeciſſet: aſt, aliter ſe res habet, et deſeruit fidem Chriſtianam vix ephebus factus, certe iuuenis, et ſine dubio tunc inter homines plebeios ex vitae conditione inglorius et ignotus: qui cum ad ſacra gentilia delatus eruditionis et imprimis eclecticae ſapientiae gloriam ſibi comparauiſſet, non videmus cauſſam, cur non absque Chriſtianorum inuidia more iſtius ſeculi diſcipulos Chriſtianos habere potuerit. Eos enim, qui vel epiſcopum, vel chriſtianum doctorem publicum et interpretem ſcripturae fuiſſe Ammonium inter Chriſtianos ſtatuunt, diuerſos homines confundere, eſt longe certiſſimum, et a nobis ſuo loco obſeruatum. Hoc vero pacto IV. ea ratio concidit, quae putat, non neceſſariam Ammonii ad gentiles tranſitionem fuiſſe, cum, ſaluo Chriſtiani ſyſtematis fundamento, Deorum minorum ſeu geniorum daemonumque cultum potuiſſet profiteri. Quae obiici potuiſſe a viro doctiſſimo, qui non ignorabat, quam inuiſa et deteſtabilis Chriſtianis eius temporis πολυθεότης fuerit, quamque ſerio a cultu daemonum tanquam diabolico abhorruerint, merito miramur; argumentum autem inuertimus, concludendo, cum ſemel henoticae illius theologiae arripiendae conſilium cepiſſet Ammonius,

monius, non potuisse non eum ad Platonicum gentilismum abripi, in quo nosset, salua gentili theologia, se doctrinam diuiniorem Christianorum de Deo triuno posse seruare, sicque, quod apud Christianos impossibile erat, inter vtramque doctrinam foedus inire syncretisticum, mutatis dogmatum et principiorum significationibus. V. Porro arcanae disciplinae, quam discipulis suis inculcabat, ratio fuit, non metus, ne a Christianis ex ecclesia proscriberetur, si intimiores eius sententias nossent; has enim non efficere potuisse apud vtramque partem, ipse concesserat vir eruditissimus, cum dudum extra eorum communionem iam vixisset: sed mos sectae atque seculi, studiumque ab oppugnationibus sectarum, validis tunc Alexandriae armis infestis oppugnantium se, in tuto collocandi, simul etiam auctoritatem et admirationem comparandi systemati suo. Nec mouent nos valde testimonia Eusebii et Hieronymi, qui nec σύγχρονοι fuerunt, et aliorum consensu destituuntur, et testimonium, ipse Moshemio fatente, dixere erroris suspectum. Qui cum Porphyrii argumenta refutare vellent, errore in nominis homonymia admisso, plus nocuerunt caussae Christianorum, quam eandem adiuuerunt: neque mirum nobis est, eos Ammonium Saccam cum Ammoniis aliis confudisse, quod passim viris doctis accidit, cum Ammonius Saccas, iam in iuuentute castra Christiana deseruerit, et ignotus, vt videtur, doctoribus Christianis ob disciplinam arcanam manserit. Quibus omnibus vno fasce comprehensis, caussam non videmus, cur pristina de religione Ammonii sententia nobis deserenda sit.

pag. 212. lin. penult. *Ab ipsis Ammonii discipulis.* Legi ad hunc locum merentur, quae Moshemius [h] ex his Ammonii discipulis huius rei adduxit testimonia, et inter haec imprimis Plotini [i] ab illis probe notandum, qui Orientalia philosophemata inter inuenta nostri temporis detrudunt.

pag. 215. lin. 2. a fin. *Zenobia enim, quae post Odoenatum Palmyrenum maritum suum A. C.* CCLXV. *occisum regni habenas sola capessere aussa.* Res celeberrimae inter purpuratas foeminas reginae apud historicos, qui Romanorum imperatorum res gestas describunt, tum antiquos, tum recentiores, non omissis quoque numismatibus, quaerendae sunt, maxime in Aureliani Caesaris historia, quorum loca indicarunt *scriptores historiae vniuersalis Britanni*, qui et ipsi succinctam de Zenobia narrationem exhibuerunt [k]. Addendi autem quoque ex recentioribus scriptoribus, qui historiam imperii Palmyreni digesserunt, et ex numis quoque illustrarunt, Cellarius [l], Eus. Renavdotius [ll], Io. Foy Vaillant [m]. Non omitti autem in historia philosophica Sec. III. regina haec orientalis debet,

h) loc. cit. §. 28. p. 284.
i) Vita Plotini c. 3. Bibl. Gr. Fabric. Vol. IV. pag. 96 seq.
k) T. XIII. §. 620 seq.
l) De imp. palmyr. §. 25 seq. p. 22. add. Selleri historia Palmyrae c. 1 seqq.
ll) Mem. de l'academie des inscript. T. III. p. 336 seqq.
m) l. c. p. 228 seqq.

debet, non ob prudentiae tantum characterem, quo fupra viros eminuiffe, teftatur Aurelianus imperator [n], et fcriptores hiftoriae auguftae paffim, fed imprimis ob literaturae et philofophiae quoque Aegyptiae Orientalis, Graecae et Romanae notitiam, atque philofophorum, quos fecum habebat, conuerfationem. Inter hos autem Longinus quoque fuit, quem praeceptorem in addifcenda literatura Graeca habuit, et, fuo tandem malo, confiliarium [o].

pag. 216. lin. 10. *Videndus eft FABRICIVS.* Iungi poffunt ea, quae de Longino attulerunt doctiffimi viri ZACHARIAS PEARCE, et ANT. FR. GORIVS, quibus elegantes libelli *de fublimi* editiones debemus.

pag. 216. lin. 12. *Ex intimae admiffionis difcipulis Plotini fuere.* Pro Plotino, legendum, Ammonio, cui intima admiffione adhaerebat vterque, recepti in arcanam horum facrorum difciplinam: Plotinus autem eos condifcipulos habuit.

pag. 224. lin. 13. *Hos et fcriptis et viua voce docebat Plotinus.* Optandum effet, vt vir quidam doctus, et literaturae atque philofophiae, qualis fub imperatorum Romanorum imperio ante Conftantinum M. vigebat, gnarus, huius fcholae Plotinianae hiftoriam, et imprimis difcipulos, nominibus fuis h. l. tantum tactos defcriberet, et fufius paulo, quam heic factum, celeberrimae fcholae rebus lucem accenderet, quod a noftra tractatione in generali tantum philofophiae hiftoria occupata non erat expectandum. Certi fumus, multa poffe adhuc adferri, facrae quoque ciuitatis Chriftianae rebus lucem allatura: qualis fcriptio argumentum exhiberet libello academico fiue differtatione hiftorica critica digniffimum. Talia plura hiftoria eclecticae philofophiae fuppeditat nondum elaborata, e. g. hiftoriam criticam thaumaturgiae eclecticae etc.

pag. 237. not. f. lin. vlt. *Mifc. Lipf. T. I. p. 806.* Adiecta quoque eft luculenta vitae et fcriptorum Porphyrii hiftoria, breuitate fe commendans, verfioni Batauae et Germanicae *hiftoriae vniuerfalis, a Britannis* editae [p], quae ab illis confuli poteft, qui prolixam Holftenii diligentiam non fine moleftia legi poffe putant. Nos, more noftro, veterum memorias fecuti, noftrae aetatis obferuationes ideo adiecimus, vt in luce, qua fieri poteft, clara celeberrimi philofophi hiftoria collocetur. Cui tamen haud contemnenda fieri poteft acceffio, fi ea addantur, quae ad limites noftros non pertinent, fed ad hiftoriam ciuitatis facrae, quae acerrimum in Porphyrio hoftem habuit: quo refpectu confulendi funt praeter annales ecclefiafticos Sec. III. hiftoriae literariae ecclefiafticae fcriptores, more fuo, cumulate nominati a I. A. FABRICIO [q]. Nos, quae biographiae noftrae adiiciamus, pauca habemus, nec illa in fe fatis prolixa multas acceffiones poftulat.

pag.

n) In ep. ad Sen. apud POLLIONVM trig. tyr. c. 30. p. 528 ed. Obr. conf. c. 15. §. 513.

o) Ideo fcript. H. vn. p. 629 feq. Longini hiftoriam attigerunt.

p) loc. cit. §. 685. p. 679. ed. Germ.

q) l. c. Bibl. Gr. Vol. IV. et Luc. euang. toti orbi exoriente p. 154. BVDDEVS Ifag. T. II. p. 1009 feq.

pag. 245. lin. 22. *Sicque gaudia ſua et triſtitiam ibi ſimul deponebat.* Ita verba EVNAPII verterat Iunius, πόλιν μὲν ὔτε ἰδεῖν ὑπέμεινε, ὔτε ἀνθρώπων ἀκῦσαι φωνῆς, ὕτω τὸ λυπύμενον αὐτῷ καὶ ἡδόμενον ἀπέθετο: quibus Sardianus, ſophiſta indicat, Porphyrium adeo μισανθρωπίᾳ melancholico-hypochondriaca correptum hominum conſortium euitaſſe, vt ne in anguſto quidem Siciliae freto appelleret terrae, vel vrbes vicinas litoribus frequentaret, ſed eo prorſus eſſet animo, vt velut ſaxum ſine ſenſu neque gaudii, neque triſtitiae ſtimulos ſentiret, et humanitatem ipſam exuiſſe videretur: quod ſolere melancholicos, et nullo humani affectus ſenſu tangi, eſt notiſſimum: Effeciſſe autem hoc animi deliquium ſenſusque carentiam, vt inedia ſe liberare cogitaret, ſequentia manifeſte ſuadent.

pag. 250. not. p. lin. 10. *Ad Euſebium N. MMLXXXIX.* Iulianum vtrumque theurgum, Alexandrina placita ſecutum fuiſſe, vel ex eo tantum conſtat, quod Θεϋργικὰ τελεστικὰ λόγια δι' ἐπῶν ei tribuit SVIDAS [r], quae non ipſa quidem fuere oracula Zoroaſtris, quae tempore Antoninorum, quo vixere Iuliani pater et filius, vterque theurgi et magicis artibus celebres iam in horum hominum manibus verſabantur [s], aſt veriſimile tamen, eum vel commentatum in iſta oracula, vel ad eorum ſimilitudinem carmina teleſtica effinxiſſe. Talia autem adhibebantur ad conſecrationem rerum magicarum, quibus mala propulſari et auerruncari credebantur. Eiusmodi conſecrationes τελετὰς dictas eſſe, conſecratores, τελεστὰς, res conſecratas et ad magicas operationes deductas, τελέσματα vel τετελεσμένα, hiſtoria ſectae Alexandrinae multis exemplis loquitur, et memorabilia eorum exempla attulit KVSTERVS [t]. De vtriusque huius Iuliani libellis magicis, quae veteres habent, diligenter collegit FABRICIVS [u], qui videndus. Huius enim generis homines non contemnendum ſcholae Alexandrinae decus eſſe cenſebantur, cuius exemplum eſſe poteſt Apollonius Tyanaeus.

pag. 260. n. c. col. 2. lin. 23. *In ipſa Syria duae fuere Chalcides.* Vnam tantum in Syria Chalcidem veteribus celebrari, aliter atque aliter ab adiacentibus locis denominatam, nec quemquam de gemina Syrorum Chalcide mentionem feciſſe, ſed vnam eandemque et Plinium et Ioſephum intelligere, quae Chalcidenes regionis caput fuit, et regulis ſub Romanis ſedem praebuit, contendit CHR. CELLARIVS [v], qua in re habet conſentientem STEPHANVM in *Chalcis.*

pag. 271. lin. 5. *Cum Chriſtianae religionis propagatione gentilis ſuperſtitionis euerſio fuit coniuncta.* Diligenter id ex hiſtoria ciuitatis ſacrae repetendum, et, quo pacto horum hominum fraudes poſt diruta et euerſa templa detectae ſint, ex ſcriptoribus eius temporis, maxime SOZOMENO con-

r) T. II. v. Iulianus Chaldaeus p. 123.

s) Vid. NIC. DAMASC. in excerpt. Peireſc. pag. 461.

t) Ad loc. cit. Suidae not. 7.

u) Bibl. Graec. Vol. I. c. 36. §. 11. p. 151.

v) Geogr. antiq. L. III. c. 12. p. 432.

considerandum, publicae quoque imperatorum Christianorum constitutiones intuendae sunt, quibus superstitionem gentilem coërcuerunt, quarum historiam eleganti atque rara commentatione *de statu paganorum sub christianis imperatoribus ad L. XVI. t. 10. Cod. Theodos.* dedit IACOBVS GOTHOFREDVS [x].

pag. 274. not. m. *Ad Galienum.* Delenda haec sunt, quoniam minus accurata, vt locus Fabricii, in quo pro Galieno ponendus est Sapor rex Persarum, non autem Constantius. Rem omnem paucis explicat AMMIANVS MARCELLINVS [y], qui narrat, cum ad superbas Saporis literas, non contemnendam orientis partem a Constantio reposcentes responderetur, neque ita quicquam obtineretur, post paucos dies sequutum esse Prosperum comitem, et Spectatum tribunum et notarium, itemque Eustathium (Eustachium habet editio Acidalii) Musonio suggerente philosophum, vt opifex suadendi imperatoris scripta perferentes et munera emissuri apparatum interim Saporis arte quadam suspenderent. Quam legationem cum alia hanc secuta euentu caruisse, in sequentibus notat. Quanquam autem ex hoc loco certum est, Eustathium inter imperatorios legatos facundiae caussa electum missumque in aulam Saporis fuisse, nihil tamen de hac mirabili Eustathianae eloquentiae virtute et efficacia annotauit, sed conatum vanum fuisse non tacuit, quod et alii eius aetatis scriptores referunt [z]. Vnde suspecta valde nobis fit Eunapii, futilis encomiastae narratio, in gratiam suae sectae, quae mendaciis rem suam ornare studiosa valde fuit excogitata, quam Ammianus hac occasione non siluisset, si tantum apud Saporem, quem ad Ctesiphontem ista legatio offendebat, Eustathii facundia valuisset: cum huic sectae cetera Ammianus fauere soleat.

pag. 275. lin. 6. a fin. *Se sectae illi, quae Chaldaica dicatur, adhaerere, et initiatos esse eius mysteriis, dixerunt.* Euidens locus, ex quo constare potest, philosophicam quandam sectam, in Asia minore inter Graecos tunc viguisse, quae Chaldaicae siue Orientalis nomen obtinuerit, vnde hanc appellationem non nudius tertius excogitatam esse, si alia testimonia non extarent, recte potest concludi. Quam Graecis iam antea non fuisse ignoratam, sed Pythagoricae sectae confusione tantum obscuratam, vel ex vno Apollonii Tyanaei exemplo, si cum Sosipatrae historia, qualem tradit Eunapius, comparetur, discitur. Verum de hoc nomine suo loco pluribus agimus, heic lectorem ea de re monuisse contenti.

pag. 293. not. k. lin. vlt. *Seuerus vitiorum censor eius laudatorque virtutis.* Inter plures, qui Iuliani vitam sibi enarrandam elegerunt, legi imprimis et cum hoc, quem tractamus, loco, comparari meretur, PETRVS MARTINIVS, Morentinus Nauarrus, qui Iuliani *Misopogoni* praefationem

x) Edita 1616. 4.
y) L. XVII. c. 5 seqq.
z) THEMISTIVS Or. 4. ZONARAS p. 17. ex recentioribus historia vniuersalis T. XIII. §. 171. p. 157. comparanda quoque TILLEMONTII historia imperat. T. IV. aliique.

nem praemiſit doctiſſimam, in qua de auctoris vita, ex variis, praecipue Marcellini, locis diſſeritur. Is non negat, Iulianum imperatorem ſingulari ingenio et eloquentia fuiſſe, caeterarum etiam virtutum principe dignarum laudes ei non mediocres in hiſtoria tribui, vt, ſi vera ſint, cum ſummis ille principibus conferri poſſit: monet autem, vnam impietatis et *ἀποςασίας* maculam omnes iſtas laudes in perpetuum deleuiſſe. Quae vt latius deduceret, Iuliani vitam primum ex natura et educatione, deinde ex moribus ipſius diligenter deſcripſit. Non repetemus ea, quae vel apud ipſum auctorem, tum in ſua operum Iuliani editione, tum in Pariſienſi PETAVII, tum in Lipſienſi Ez. SPANHEMII [a], quae in omnium manibus eſt, facile poſſunt inueniri: ſed ea tantum in lectoris gratiam paucis annotamus, quae noſtrae Iuliani hiſtoriae philoſophicae lucem poſſunt accendere. Obſeruat autem biographus, et vel ipſius Iuliani, vel ſcriptorum coaeuorum teſtimoniis [b] roborat 1. inſitam atque ingenitam huic homini perpetuam leuitatem et inconſtantiam, erroris inde conſecuti primam iam cauſſam fuiſſe. 2. Libanii paulatim conſuetudine deprauatum, non tantum in ſcholam, a qua primo iubente imperatore ſe continuerat, ventitare, ſed etiam Graecorum more in Chriſtianos declamare, tanquam exercendi ingenii gratia fuiſſe auſum, quo pacto haec altera Iuliani ſchola, erroris ei et impietatis magiſtra fuerit. 3. Philoſophiam ibidem percepiſſe, non Platonicam omnino aut Ariſtotelicam, ſed ex vtraque miſtam, cuius inſtituti et Porphyrius paulo ante et tunc Iamblichus [c] principes ferebantur, hunc autem, cuius ſumma tunc erat auctoritas apud omnes, philoſophum in primis coluiſſe et amauiſſe, magnisque honoribus ac praemiis affeciſſe, et hanc ita philoſophiam habuiſſe, vnde ſe in epiſtolis, *τῶν Πλάτωνος καὶ Ἀριςοτέλȣς ζηλωτὴν δογμάτων* nominauerit: hanc vero ad rem eunuchi quoque praeceptoris ſui opera vſum eſſe, quem ipſe IVLIANVS [d] tradit, eum puerum et diſcendi cupidum nactum, perſuaſiſſe, vt illorum veſtigiis inſiſteret, vt melior ſe ipſo euaderet. 4. Acceſſiſſe autem Nicomediam Maximum Epheſium philoſophum ob magicas artes atque impoſturas a Valentiniano poſtea capitis ſupplicio mulctatum, qui Iuliani corruptor alter fuerit, cumque, teſte Nazianzeno, docuerit, *ὅσα τὲ περὶ ἀςρονομίαν, καὶ τὰς γενέσεις καὶ φαντασίαν προγνώσεως τερατέυεται, καὶ τὴν ἑπομένην γοητικὴν*, *quae in aſtronomia et natalitiis et ſpecie diuinationis mirifice ludit, horumque comite magia:* haec autem, cum ſcholas Graecorum Athenis inuiſeret, eum confir-

 mauiſſe.

a) Vterque hanc Martinii praefationem propter variam doctrinae, qua conſcripta eſt, elegantiam et diligentiam ſuae editioni inſeruit, et Petauius quidem in fronte operum, Spanhemius Tomo III. qui poſt Cyrilli opus contra Iulianum Petauii, ſuasque annotationes continet, praefixit. Omnium vero inſtar legendam eſſe DE BLETTERIE vitam Iuliani Gallice Amſtel. 1735. editam, et ingenue non minus, quam erudite ſcriptam commendat MOSHEM. Hiſt. Chr. ant. Sec. IV. c. 1. §. 12. p. 289.

b) Optimo conſilio loca veterum pleraque, quae de Iuliano agunt, ſuae editioni praefixit SPANHEMIVS, ad quos fontes lectorem dimittimus.

c) Confundit Martinius Iamblichos duos, vt ſuo loco monuimus.

d) In Miſopogone.

mauiſſe. 5. Acceſſiſſe autem ad hanc diſciplinae formam, quae modeſtiae et moderationis ſpeciem praebebat, aeſtum quendam perturbationis, quae tertia cauſſa fuerit, a qua a vero et recto deductus in fraudem ac ſcelus ſe praecipitauit, id quod per potiora et eminentia fortitudinis, temperantiaeque ſpecimina luculenter depingit, at loquacitatem et indecoram actionem in eo notat. 6. Ingenii autem diſcendi cupidiſſimi exemplum adducit librorum a pueritia cupiditatem, ſcribendi et legendi induſtriam, philoſophiae veteris cognitionem, mathematicas rationes, phyſicasque et theologicas probe perſpectas, aſtrologiae notitiam cum arithmetica et geometria, aſt aſtrologiam diuinationum ſophiſmatis, phyſicam magicis impoſturis corruptam peruerſamque dolet, vnde falſa, impia et ſuperſtitioſa theologia ei enata eſt, quae in ἀποστασίαν ab agnita, quam profeſſus erat, religione, eſt ſecuta. Iuſtitiae autem labem intuliſſe imperium Conſtantio ereptum, Chriſtianos iniquiſſimis et acerbiſſimis legibus vexatos, odium in rem Chriſtianam, aequitatem et clementiam mire proculcatam in teſtimonium aduocat. Quae omnia, vt veterum teſtimoniis lucent, ita characterem Iuliani philoſophicum miris depingunt coloribus. Alia haec illuſtrantia dabit SPANHEMIVS [e].

pag. 296. lin. 25. *Cum animi ſenſa haudquaquam prodere liceret.* Hic vnus locus omnem diligentiam in tuenda opinione, Iulianum nunquam fuiſſe Chriſtianum, euertit: habemus enim non teſtem tantum σύγχρονον in Libanio, ſed praeceptorem quoque et in ſeducendo ad caſtra gentilium principium atque ducem. Cui Ammianum Marcellinum, quin ipſum IVLIANVM, teſtem omni exceptione maiorem adiungimus, qui in epiſtola ad Alexandrinos memorabili loco ſcribit [f]: οὐχ᾽ ἁμαρτήσεσθε παρὰ ὀρθῆς ὁδοῦ πειθόμενοι τῷ πορευθέντι κακείνην τὴν ὁδὸν ἄχρις ἐτῶν εἴκοσι, καὶ ταύτην ἤδη σὺν θεοῖς πορευομένῳ δωδέκατον ἔτος. *Non enim a recto tramite aberrabitis, ſi ei fidem habentes, qui* AD ANNVM VSQVE VICESIMVM *aetatis illa* (Chriſtianorum) *via progreſſus eſt, et hanc alteram modo duodecimum iam annum circa Deos verſatus inſiſtit.* His innumera veterum eius aetatis ſcriptorum Chriſtianorum teſtimonia poſſent addi, qui coaeui plerique rem cognoſcere potuerunt, niſi vniuerſae fere antiquitatis conſenſus id euinceret, quem hoc loco poſt B. AD. RECHENBERGII [g] diligentiam heic in ſcenam producere, loci anguſtia vetat. Quae cum ita ſe habeant, vt ſalua fide hiſtorica euerti non poſſint, mirandum certe eſſet, virum quendam eruditum peculiari eaque docta diſſertatione, quae inter *obſeruationes Halenſes* [h] legitur, ſibi hanc traditionem hiſtoriae veteris euertendam ſumſiſſe, multoque puluere concitato demonſtrare conatum fuiſſe [i]: *Iulianum nunquam ex animo Chriſtianae fidei alumnum fuiſſe, ſed, vel ex*

e) In erudita praefatione, Opp. Iuliani praemiſſa, quam breuitati litaturi non exſcribimus. Concordat cum his imago Iuliani expreſſa a MOSHEMIO Inſt. hiſt. Chriſt. Sec. IV. §. 13. p. 289.

f) Epiſt. LI. p. 434.

g) Diſſ. de apoſtaſia Iuliani apoſtatae.

h) T. III. Obſ. 9. p. 185 ſeqq.

i) Iſid. p. 197.

ex gentilium philosophorum persuasione in tenera aetate, aut in adulta ex proprio consilio inseruiuisse scenae, et tempori, ac Christianum se finxisse, cuius rei illustre documentum praebuerit, cum Augustus a milite salutatus fingeret, se Christiano cultui adhaerere, et in Christianorum ecclesiam progrederetur, vt omnes; nullo impediente ad sui fauorem illiceret, quod MARCELLINI *nouimus testimonio* [k]. Qua lecta dissertatione incerti fuimus, vtrum auctoris ingenium non sine doctrina varia certissima fidei historicae fulcra euertere conantis, an audacia friuolis ratiunculis omni historiae contradicendi magis notanda sit, nisi consilium virorum quorundam doctorum, qui huic collectioni literariae, cetera eruditissimae manus auxiliatrices porrexerunt, notum fuisset, omnibus ita contradicendi, vt nouitas admirationem pareret. Quod praeiudicium vt ineptum est et viro candido veritatisque studioso indignum, ita lectionem eruditae disquisitionis neminem valde in partes pertracturum, sumus persuasissimi, obseruantem, vel aperta negatione et reiectione testimoniorum supra adductorum, vel ratiunculis anxie conquisitis totam eam repleri, nec habere, quod cogat, ludendo autem quaestionisque statum subreptionis vitio alterantem fluctus mouere in simpulo. Qua de re tamen cum in historia ciuitatis Christianae ex instituto agendum sit, heic prolixe differere velle, a nostro scopo alienum est. Nos, quod vnum toti illi quaestioni expediendae sufficere posse putamus, monemus, non quaeri, vtrum candide vnquam, et mente vera Christianae fidei professioni animum Iulianus adiecerit, hoc enim neganti, facile, si non vt certum, attamen vt probabile valde, concedent, qui imperatoris characterem animi, a scriptoribus coaeuis gentilibus et Christianis delineatum norunt; certe haut difficulter credimus AMMIANO MARCELLINO, tradenti [l], *quanquam a rudimentis pueritiae primis inclinatior fuerit erga numinum cultum paulatimque adolescens desiderio rei flagraret multa metuens, tamen agitasse quaedam ad id pertinentia, quantum fieri poterat, occultissime. Vbi vero abolitis, quae verebatur, adesse sibi liberum tempus faciendi, quae vellet, aduerterit, sui pectoris patefecisse arcana et plane absolutis decretis aperiri templa, arisque hostias admoueri et reparari statuisse Deorum cultum.* Quo Marcellini testimonio clandestina quidem superstitionis inclinatio ad gentilem Deorum cultum a pueritia innuitur, quam Constantii quoque metus et suspicio, et arctior pueri Iuliani custodia satis prodit: ast mansisse tamen in publica ecclesiae Christianae communione fideique professione, donec augustus declaratus, ruptis metus et reuerentiae vinculis ad publica philosophorum et sacerdotum sacra transiret, eadem euidentia colligitur. Quare totam hanc quaestionem tantum non ineptam putamus, nec haeremus animo pro vero habere, quod de baptismo Iuliani asseritur, sine quo Constantius haud facile eum tolerasset [m], quod sola negatione et ratiuncula lubrica ac incerta, velut

 vno

k) L. XXI. c. 2.

l) Lib. XXII. c. 5.

m) NAZIANZEN. Or. 3. στηλιτ. in Iul. I. p. 70. quibus friuolas rationes opponunt obseruationes

vno halitu difflare velle, non pertinet ad hiſtoriae fidem, ſed academicam arrogantiam. Epiſtolam autem Iuliani ad Alexandrinos datam, ad quam ex Baronio tantum prouocauit obſeruator, ideo ſuſpectam ſuppoſitionis habere, quod huic coniecturae contradicit, cum cetera tamen et veterum codicum fidem, et circumſtantiarum harmoniam et dictionis a Iuliano adhibitae ſimilitudinem exhibeat, non valde criticum acumen redolet, quod non magis cupiuiſſe oſtendere, quam ingenii foecunditatem ſcriptor laudatus videtur. Verum haec et alia multa, quae de Iuliano memoratu digna ſunt, lectori iudicanda relinquimus.

Ibid. lin. 26. *Licet aliarum quoque ſectarum placita teneret.* Nempe, vt mos erat in ſchola Plotini, quae tota corrupta fuit ſyncretiſmo Platonico-Peripatetico atque Stoico, vt ſupra probatum. Mirandum itaque non eſt, quod dialecticas ſubtilitates Peripateticorum interdum riſerit, quas meliores in Plotino inueniri credebat, cum grauiora et religionem atque pietatem magis decentia in his contineri fateretur. Qua de re notabili loco [n]: *ſatius eſt, ac dignitati noſtrae conſentaneum, vni ſtudere philoſophiae, ſed eam praeſertim adſciuero, quae diſciplinae ſuae Deos prae ſe fert auctores ac duces, qualis eſt Pythagorae, Platonis Ariſtotelisque ſecta; tum eorum, qui Chryſippum ac Zenonem magiſtros ſequuntur: neque enim aut omnibus, aut omnium dogmatibus auſcultandum eſt, ſed illis et eorum decretis duntaxat, quae pietatem ingenerare animis poſſunt - - quo circa, nec Epicureo apud nos dogmati neque Pyrrhonio pateat aditus. Iam enim recte Dii immortales ſectas iſtas extinxerunt, vt plerique earum libri interciderint.* Sed et reliqua legi merentur, in quibus igniculos quidem nonnullos ex Chriſtiana diſciplina ſuperſtites intelligas, re ipſa autem cognoſcitur, philoſophiam hanc purpuratam eo traductam potiſſimum eſſe, vt religionis gentilis cultus Chriſtianae nihil cederet, quod conuenire dignitati, quam gerebat, ſuae pontificis maximi iudicabat. Ex quibus diiudicari poſſunt ea, quae GAVDENTIVS loco infra nominato [o] aſſeruit: non ita videri, Iulianum fouiſſe Stoicos et Peripateticos, quamuis mox, more ſuo, mutatus ſtatuat: *licet ſapiant eius ſcripta philoſophiam Platonicam, non tamen ſpreuiſſe Ariſtotelem*: quem nemo vnquam eclecticorum contemſit. Quid vero de Cynicis ſtatuerit, ex oratione *de Cynicis* conſtare poteſt, quae infra [p] in hiſtoria huius ſectae adducuntur.

pag. 311. lin. 22. *Tanquam peſtem aliquam in coetus Chriſtianorum induceret.* Habuit tamen, quod veriſimile, alium quoque huius prohibitionis ſcopum Iulianus. Cum enim videret, colliſis inter ſe et comparatis veterum ſcriptorum gentilium, maximeque philoſophorum decretis et ſen-

uationes Halenſes, cum veriſimile ſit, Conſtantium, cuius intererat, Iulianum puerum, vel adoleſcentem eſſe Chriſtianum, curaſſe, vt ſacro fonte ablueretur.

n) In fragm. epiſtol. p. 300. conf. MOSHEM. diſſ. de turbata per Platon. rec. eccleſia Vol. I. diſſ. ad H. E. pertinentium p. 160 ſeqq.

o) De phil. Iuliani c. X. p. 177.

p) pag. 500.

ſententiis validiſſima inde tela Chriſtianos ſcriptores in gentilem ſuperſtitionem conieciſſe, et triumpho de inſignibus errorum commentis acto in contemtum adduxiſſe ſacerdotum et philoſophorum ſcripta, maluit eis omnem humanitatis diſciplinam interdicere, quod ſine humanitatis ignominia vix fieri poſſe peruidebat, quam pati, vt ex his pharetris reſtitutus a ſe ex his lacunis ſuperſtitioſus cultus oppugnaretur, quare Chriſtianis iſta tela eripienda eſſe, ſtatuebat. Legant, qui de hac re dubitant, *epiſtolam quadrageſimam ſecundam* [q], vt impietatis radices veras at occultas detegant. De re ipſa conſulendi ſcriptores hiſtoriae eccleſiaſticae, inter quos IOANNES ANTIOCHENVS [r], ad quem tamen notat VALESIVS [s], non diſcendi, ſed docendi tantum publice facultatem Chriſtianis ademiſſe, quod vero perperam dici, aliis viſum eſt [t]; certe ſine doctore ereptisque humanitatis literarum fontibus, ne diſcendi quoque occaſionem ſuppetere, quilibet intelligit. Ceterum quo philoſophiae fato id euenerit, hoc ipſo prouidentia diuina dirigente, vt fontes defectionis ab imperatore tantopere euecti, Chriſtianorum manibus eriperentur, lectori cogitandum relinquimus.

pag. 302. not. u. lin. 4. *Parum tamen ſolidi promittit Gaudentii feſtinatio ſolita.* Dudum iſta ſcripſeramus, cum tandem diſſertatione PAGANINI GAVDENTII, quae adiecta eſt tr. *de tranſmigratione Pythagorea* potiremur, vnde ad hunc locum obſeruationem olim adiecimus: Gaudentium in hoc ſcripto eundem quidem ſe praeſtare, qualis in ſcriptis ſuis deprehenditur, nempe ab argumento, quod tractandum ſibi ſumit, ad locos quosdam communes deſilientem et a ſcopo deflectentem, ignorata vera ratione ſectae eclecticae: at de ipſo tamen argumento pleraque veterum teſtimonia collegiſſe, quae memorabilia ſint in haud paucis quoque candidum et accuratum ſe demonſtrauiſſe, ita, vt ex hac tractatione rariori multa ad augenda noſtra poſſint transferri, dictaque confirmari. Quem in finem, cum Gaudentii opuſcula in ipſa Italia, maxime vero in Germania noſtra ſint rariſſima, argumenta capitum indicauimus, paucis ex re noſtra additis laciniis. Eam vero iam recenſionem hoc loco omittimus, ex quo vir olim doctiſſimus IO. GERARDVS MEVSCHENIVS, qui anxie ſcripta Gaudentii rariſſima paucisque obuia conquiſiuerat [u], inter *vitas*, quas collegit *ſummorum virorum*, hanc de Iuliani imperatoris philoſophia diſſertationem recuſam dedit. Quae cum iam obuia inter nos ſit, ad hunc ipſum fontem lectorem remittimus. Vnum ex annotationibus priſtinis repetimus, falli Gaudentium, (quod haud raro in philoſophiae hiſtoria illi contigit,) quando c. 10. miratur, Themiſtium in Iuliani hiſtoria non commemorari, ſuſpicaturque, aut ignotum eum fuiſſe imperatori,

q) Opp. p. 422 ſeq.

r) In excerpt. Peireſc. p. 843.

s) pag. 119.

t) MONTACVTIO ad l. c. Naz. PAGI ad A. C. 362. n. 39. aliisque, quos nominat FABRICIVS Bibl. Gr. Vol. VII. p. 77. not. l.

u) Conf. VOGT catal. libr. rar. p. 302. 303.

tori, aut neglectum, tum, quod acceptus Constantio fuisset, tum, quod Peripatetice philosopharetur. Patet enim ex epistolis Iuliani ad Themistium, ad quas infra [x] prouocauimus, nec ignotum fuisse imperatori philosophum eo tempore celeberrimum, nec neglectum, SVIDAE enim testimonio [y] constat, imperatorem hunc philosophum ob praestantiae opinionem praefectura vrbis Constantinopolitanae ornauisse. Peculiaris quoque est obseruatio Gaudentii, videri ideo vetuisse Iulianum Christianis, ne quis ex eorum numero sophistam ageret, et iuuentutem doceret, eo quod sophistas non solum verborum, sed etiam morum magistros se esse velle, et ad se philosophiam de administrandis rebus publicis pertinere, crediderit contendere; quae longius petita esse, nec scopum prope ferire, est in propatulo. Quae vero de genio Iuliani ille disputat, Platonicorum eius temporis commenta esse, nulli dubitamus. Memorabile autem et impietati gentili propudiosum, gloriosum autem religioni Christianae est, quod in mortis articulo *perplexius* de anima Iulianus disputauit [z], egregio exemplo, quantum superet vanam hominum nugiuendulorum iactantiam Christianae religionis euidentia, solatio et certitudine in morte plena.

pag. 304. not. r. *In Aedesio.* Memorabilis locus ad pernoscenda fata scholae Plotinianae atque Iamblichianae, qui cum scriptoribus historiae ecclesiasticae christianae meretur comparari, indeque intelligi, religionis potissimum curam hos homines anxisse, non philosophiae, hanc enim publice docebat Proaeresius. Inde character Eunapii, et ex eo fides eius historica diiudicanda, ne omnia pro veris admittantur, quae interdum ille splendide mentitur de secta sua.

pag. 305. not. y. *Multis in locis lapsi.* Nouam nobis olim versionem spondebat celeberrimus hodie Academiae Iuliae apud Helmestadienses theologus Io. BENED. CARPZOVIVS [a], quo nec doctior, nec ad emendandam Iunii versionem saepe fidem fallentem nemo erat aptior, verum, ex quo ad maiora et sanctiora tradenda traductus est, etiam hic Aiax in spongiam incubuit, quod vehementer dolemus.

pag. 312. lin. 34. *Christianis, quos loco mouerat Iulianus, iterum succedentibus, illo sublato interiisse, non est dubitandum.* Hoc si alia non essent, totius sectae Alexandrinae siue eclecticae fortuna testatur, quae non longe post hanc aetatem publico doctore ex schola Plotiniana caruit. Arcadius, patris Theodosii et suas constitutiones atque leges aduersus paganos et haereticos non tantum confirmauit, sed ipso quoque paganorum nomine ordo philosophorum gentilium, qui theologiam et philosophiam docebant,

x) pag. 485.

y) In Themistio T. II. p. 171.

z) AMMIANVS l. c.

a) Vid. qui has constitutiones collegit et illustrauit IAC. GOTHOFREDVS, de statu paganorum sub Christianis imperatoribus XVI. Cod. Theod. 70. p. 18 seqq.

cebant, in contemtum adductus est [b], sacerdotum priuilegia per orientem tota sublata, priuilegia hierophantis concessa abolita [c], quae circumstantiae Athenienses philosophos gentiles in magnas angustias coniecerunt, coactos ex suis et familiae reditibus viuere. Tacemus alia postea sub Theodosio iuniore consecuta, quae tandem philosophos gentiles, quamuis solo philosophorum nomine se tegerent, sub Iustiniano in exilium eiecerunt. Ad quod non parum contulisse Alexandrinae philosophiae per Origenis sectarios in monasteria admissae incrementum, quod ad captam vsque Constantinopolin durauit, de quo Tomo III. ex instituto dictum est, quilibet coniiciet, quia hoc pacto sine idololatriae et superstitionis suspicione et periculo fas erat secundum Alexandrina principia philosophari. Et hoc pacto sec. VI. schola Plotiniana exoleuit, quod in Iustiniani tempora incidit, qui philosophos gentiles philosophiam Athenis docere vetuit, eosque illa persecutione pressos ad Chosroëm Persarum regem fugere coëgit, vt in sequentibus [d] demonstratum, vbi etiam Marini auctoritate euictum [e], Asclepigeniam, Plutarchi filiam, Procli magistram, vltimam fuisse, quae artem theurgicam docendo tradiderit, et ξυνωρὶν τῶν σοφῶν Πλουταρχείων istis egregiis artibus erudiuerit. Nam quae, istis tandem redeuntibus, ab iis gesta sunt, et in sequentibus tetigimus, exspirantis sectae huius gentilis signa sunt, cuius reliquiae in historia Christiana medii aeui debent quaeri.

pag. 341. lin. 25. *Mature ad literarum studia adplicuit animum.* Isidori res quoque, post scripta haec nostra, more suo, id est, doctissime tetigit et in compendio enarrauit cel. Io. Christ. Werensdorfius *loco mox citando.* Recte is obseruat ea, quae apud Suidam de Isidoro memorantur, ad Isidorum referenda esse, qui Gazaeus audit, Vlpiani fratrem, quamuis corrupta et misere habita a descriptoribus Damascii, quibus medela afferenda est.

pag. 346. lin. vlt. *Quaecunque vero erroris caussa sit, certe eiiciendus est ex historia ecclesiastica* etc. Id quoque apud Hoeschelivm [f] et Menagivm [ff] atque Tolandvm [g] faciendum, quos reliquosque magni et acuti ingenii et attentionis in veterum lectione probatae viros decipi se a Suida vel eius exscriptoribus passos fuisse, mirandum esset, nisi constaret, quam facile eiusmodi errores chronologici etiam attentissimis possint subrepere.

Ibid.

b) Paganus proprie rusticum, agricolam, agrestem indicat, postquam gentiles ex vrbibus eiecti sunt; vnde Hesychio paganus, ἰδιώτης, ἄφρων. E palatio principis, in vulgaria loca paganorum hominum recedere coacti. Aliter Gothofredvs, l. c. coniicit, vocatos paganos, quod pro pagorum inter se diuersitate sacris diuersi et ἑτερόδοξοι viderentur. Illud ex Orosio praef. L. I. constat, ex locorum agrestium compitis et pagis, paganos vocatos.

c) Vid. Idem lit. 14. p. 291 seqq. Viuente Iuliano sacris praeerant hi philosophi, non tamen omnes.

d) pag. 349. 350.

e) pag. 314.

f) Ad loc. cit. Photii.

ff) Hist. mul. philosoph. Tom. II. Comm. Laërt. p. 490.

g) Diss. de Hypatia, quae est Tetradymi.

Ibid. not. t. *Act. erud. noua Suppl. T. III. §. 9.* Idem, qua erat sinceritate, fecit quoque B. MOSHEMIVS in *Additamentis ad Volumen I. dissertationum ad H. E. pertinentium*, cl. WERENSDORFIVS [h] autem nouis hanc nostram emendationem rationibus confirmauit.

pag. 347. lin. 3. a fin. *Ex his enim concluditur.* Paulo aliter instituit rationes chronologicas Isidori cl. I. C. WERENSDORFIVS: „qui non negat, bene omnia, quae hoc loco dicta sunt, se habere, si ea solum, „quae de vita et fatis Isidori relata legimus, considerentur. Quando vero „aetas Vlpiani, fratris Isidori, et tempus, quo scripsit Damascius excutiatur, recedendum paulisper ab hac sententia, et natalem Isidori „paulo antiquiorem ponendum esse pronunciat.“ Dignae vero rationes eius sunt, quae candide afferantur et explorentur, vt obscura haec philosophicae historiae particula lucem, quantam potest, accipiat. Huc autem eae quoad summam redeunt [i]: „scripsisse Damascium Isidori vitam „defuncto Isidoro, regnante, vt ipse testatur, in Italia rege Theodorico, „cuius imperium in finem seculi V. et initium VI. cadit. Porro nullius „imperatoris, qui post eum regnarunt, illum meminisse toto scripto suo, „licet Valentiniani III. Seueri, Anthemii, Zenonis imperatorum mentionem iniiciat: vitam autem Isidori eo demum mortuo descripsisse necesse „esse. Cum vero Theodoricus anno circiter DXXVI. decesserit, prius, „quam Iustinianus imperium capesseret, certum inde esse, Isidorum hunc „inter eos esse non potuisse, qui sub Iustiniano ad Persas profecti sunt, „ideoque illum ex horum philosophorum catalogo deleri, vel alium et „diuersum censeri debere. Porro Vlpiani Gazaei aetatem suadere videri, vt Isidorum antiquiorem faciamus. Hunc enim Syriani discipulum a SVIDA, et Procli commilitonem a MARINO [k] diserte dici, ideoque ipso Marino Isidori magistro antiquiorem esse. Iam si largiamur, „quod fere nimium, Vlpianum decem annis iuniorem Proclo, et totidem „seniorem Isidoro fuisse, huius tamen natales in annum DXXXI. incidere. Proinde, si hoc anno natus sub Iustiniano ad Persas iter fecisset, „necesse esse, vt plus, quam centenarius obierit. Sed centenarios tanti „itineris molestias non subire. Testimonia quoque superesse, Isidorum „iam sub Anthemio et Zenone imperatoribus floruisse. Nec necesse esse, „vt statuamus, Proclum ab Isidoro iuuene iam senem auditum esse; hoc „enim nullibi legi. Immo, cum legamus, Proclum sollicitum fuisse de aurea Platonis catena seruanda, deque Marini infirmitate metuisse, ideoque Isidorum iam destinasse cathedrae successorem, probabile esse, Isidorum tum in philosophia non fuisse tironem, sed magnae dudum auctoritatis.“ Hactenus clarissimus Werensdorfius. Non deessent, si nos disputandi libido vreret, quod eruditis his obseruationibus, quibus, nec eruditio, nec color deest, oggereremus. Maxime, disertum testimonium AGATHIAE scriptoris coaeui, qui historiam suam ab anno Christi DLIII.

ad

h) loc. citando. i) Diss. I. de Hypatia §. 20. p. 38. k) ll. cc.

ad cladem Hunnorum A. C. DLIX. deduxit [l], adeoque circa illam aetatem vixit, qua pax illa inter Romanorum imperatorem et Chofroëm Perfarum regem inita, inter cuius conditiones haec quoque fuit, vt philofophi, qui in Perfiam iuere legati, in fedes fuas reuerfi, fecuri poftea et arbitratu fuo viuerent, neque quicquam, quam quod probarent, fentire, aut patriam opinionem mutare cogerentur. Hic enim, cum rem fcire potuerit, videritque fine dubio viros iftos philofophos, qui in Perfiam ad Chofroëm regem literatum et imprimis philofophis fauentem [u] confugerant, indignationem Chriftianorum imperatorum euitaturi, certe res, quas defcripfit, explorare potuit, graue eft et periculofum, in eius textu ex nudis coniecturis delere nomen Ifidori Gazaei, aut notiffimum hunc philofophum cum alio ignoto, qui oftendi nequit, commutare. Qui modus rationes chronologicas ex coniecturis tantum definitas fidei hiftoricae fcriptoris nec indiligentis, nec fufpecti opponendi, audax nimis fideique hiftoricae inimicus videri poteft, certe violentus eft. Incertum quoque, an vita Ifidori a Damafcio, eo demum defuncto, defcripta fit, nec a filentio illius de reliquis imperatoribus, poteft fecure concludi, tunc eos nondum regnauiffe, nec ea tempora eius narrationem attingere; praecipue, quod pleraque fcripta Damafcii perierunt, vt de illis, quae ipfe narrauit, iudicium fieri non poffit, quoufque pertingant, et, annon fub Theodorico Italiae imperante tantum fcribendi initium fecerit. Verum, cum hoc loco ex folis coniecturis difceptatio inftituenda fit, malumus lectori arbitrium relinquere, quam contentiofe et pertinaciter aliquid ftatuere, patiemurque libenter, fi rationes Werensdorfianas noftris praetulerit, modo rem prius accurate ponderauerit. Quod fi enim concedamus, Ifidori tempus paulo fupra eam aetatem ponendum effe, immo, fi ex Platonicorum catalogo, qui ex Perfia redierunt, eum eximimus, certum tamen, et a V. C. inuictis rationibus corroboratum eft, Ifidorum Hypatiae tempora attingere non potuiffe, multoque minus doctiffimae philofophae, a nugis theurgicis, quibus vnis fere vacabat Ifidorus, abhorrenti nupfiffe.

pag. 350. lin. 1. 2. *Vbi haec philofophia aliquantifper adhuc perfonabat.* Comparandum hic fatum templi Serapidis, poft furores hierophantae Olympii a Chriftianis euerfi, quaeque ideo decreuit Theodofius. Quae res in annalibus ecclefiafticis folet enarrari legique poffunt SOCRATES [m], SOZOMENVS [n] aliique, quos recentiores fere omnes fequuntur [o]. Factum id An. C. CCCLXXXIX. Memorabile autem exemplum Olympii eft, qui

 quan-

l) L. II. p. 69. 70. hunc exfcripfit SVIDAS v. πρεσβὺς T. III. p. 171. Conf. Cl. ASSEMANNVS biblioth. Orient. T. III. P. I. p. 406.

u) Conf. quae de hoc rege eiusque in philofophiam moralem amore, cui Pilpai fabulas debemus, T. I. p. 211. dicta funt. Magni regis Parthorum res, a PROCOPIO, de B. P. AGATHIA, de reb. Iuftin. aliisque narratas, prolixe profequuntur auctores hiftor. vniuerf. Britanni, T. IX. §. 599 feqq. T. XIV. §. 668 feqq.

m) H. E. L. V. c. 16.

n) L. VII. c. 15. p. 587.

o) Hift. vniu. T. XIV. §. 418 feq. p. 389 feq.

quanquam mire a DAMASCIO laudetur [p], seditionis tamen caussa et euersi Serapii suo pro gentili superstitione furore extitit. Eum autem ex hoc philosophorum genere hierophantam fuisse, ex allato Damascii loco apud SVIDAM recte colligitur [q].

pag. 351. not. t. lin. 19. *Doctaque Hypatia in mathesi celebri.* Praeter veteres historiae ecclesiasticae scriptores etiam Synesii historia literaria huc aduocanda in subsidium, qui ex γνησίοις discipulis Hypatiae fuit. Recentioribus illis, quos in hac annotatione laudauimus, scriptoribus adiiciendi sunt, duo viri doctissimi, IOANNES TOLANDVS, et IO. CHRISTIANVS WERENSDORFIVS, qui reliquis facile palmam praeripuerunt, Hypatiae historiam critico examine explorantes. Et prior quidem, edito, anno MDCCXX. *Tetradymo*, siue dissertationum quaternione, in tertia ex instituto Hypatiae historiam tractandam sibi proposuit, quem tamen laborem ita absoluit, vt allatis, quae ad rem pertinent, multis, omisisse tamen nonnulla, quaedam falsa asseruisse, quaedam perfunctorie tradidisse iudicaretur. Quod permouit eruditissimum virum Ioannem Christianum Wernsdorfium, filium magni parentis doctrina atque nomine dignissimum, vt integram Hypatiae historiam singulari tractatione iterum examinandam atque describendam sibi sumeret. Id quod *dissertationibus quatuor academicis de Hypatia Alexandrina in academia Leucorea anno* CIↃIↃCCXXXVII. *et sequente*, in cathedra philosophica publice ventilatis, tanta eruditionis doctrinaeque variae, maxime vero literaturae veteris ad philosophiae et ecclesiae historiam pertinentis, et accurato iudicio digestae copia perfecit, vt, quid vltra in Hypatiae historia enucleanda supersit, vix indicari, vel desiderari queat. Nam *prima dissertatione*, interspersis vbique obseruationibus literariis elegantissimis biographiam Hypatiae omnem exhibet, natales, parentes, studia et disciplinam, celebritatem philosophicae eruditionis, habitum philosophi sumtum, discipulos, scripta, virtutes, vitam coelibem, falso traditum matrimonium Isidori, tolerantiam religionis fuse et ex instituto adhibito iudicio acri luculenter delineat; *secunda dissertatione*, de eius potissimum caede disquirit, multamque ecclesiasticae literaturae notitiam spargit, et imprimis in annum atque tempus accurate inquirit, quo sanguine Hypatiae manus nefarie plebs Alexandrina commaculauit, idque anno CCCCXV. vel sequenti post C. N. euenisse, rationibus solidis firmat, et contra obiectiones munit; *Dissertatione tertia* autem, de caussis caedis eius curiose disquirit, et imprimis Tolandi in cumulanda in Christianos inuidia conatus reprimit; tandem *dissertatione quarta, de Cyrillo episcopo Alexandrino in caussa tumultus caedisque Hypatiae contra Gothofredum Arnoldum et Ioannem Tolandum defenso* agens, vtriusque scriptoris inuidiae Christianos Alexandriae viuentes prementis iniquitatem reprimit. Et ad hos quidem vberrimos fontes ipsos

p) Apud SVID. T. II. v. Olympus p. 681.
q) Nam recenset eum inter sacrae familiae philosophos.

ipſos lectorem Hypatiae fama atque admiratione occupatum dimittere malumus, quam riuulos exiguos, quos tantum patitur praeſentis ſcriptionis anguſtia, in noſtra prata deriuare: certe optamus haud immerito, vt plura huius generis ſpecimina in hiſtoria philoſophica de argumento ſingulari exhiberent viri docti, cum in generali philoſophiae hiſtoria talis tractatio inſtitui nequeat. Alios recentiores, hoc lecto, facile praeterimus.

Ibid. 351. not. t. *Theone.* Conf. de eius ſiderali ſcientia WEIDLERVS in *hiſt. aſtron.* [r]

pag. 354. lin. 31. 32. *Cauſſam in plebem Alexandrinam, quae ad ſeditiones procliui fuit animo, reiiciunt.* Affert cl. Werensdorfius eiusdem ſententiae aſſeclas et innocentiae Cyrillianae teſtes, HENRICVM SPONDANVM [s], G. I. VOSSIVM [ſſ], L. EL. DVPINIVM [t], FRID. SPANHEMIVM [u], MARTINVM CHLADENIVM [v], quos tamen omnes doctiſſima pro Alexandrino praeſule apologia ſuperauit, nihilque eorum omiſit, quae ad eum exculpandum a circumſtantiis rei, vel ingenio florente poſſunt proficiſci. Monet tamen prouide, ſe nec partibus eorum accedere, qui, quod ad caedem Hypatiae attinet, mitius tantum de Cyrillo iudicare volunt, neque etiam iis conſentire, qui de vniuerſa ſeditione Alexandrina ſtatuentes, eum penitus defendere audent. Etſi enim certum ſit, Cyrillum ſanguinis appetentem non fuiſſe, alia tamen violentiae indicia prodidiſſe, quae quidem non exagitanda in viro alias laudatiſſimo ſint, ſed potius excuſanda: ferri autem non poſſe inſana Arnoldi et Tolandi conuitia, quibus ita Cyrillum deturpauerint, vt non, niſi peſſima malefici, parricidae, latronis, verbo, hominis inſigniter mali imago ob oculos ponatur. Quae cum indigna ſint epiſcopo, et effata ac teſtimonia ſcriptorum peſſime contorſerint et ſubuerterint, ſuum eſſe crediđiſſe, vt honorem Cyrilli aſſerat, eumque tot diris deuotum reſecret. Quod ſibi non tantum contra Arnoldum agendum, quem HENR. BENZELIVS [w] repreſſit, ſed imprimis contra Tolandi dicteria vrgendum fuiſſe videtur, quoniam is eo tantum fine diſſertationem ſuam de Hypatia ſcripſiſſe videtur, vt memoriam Cyrilli omnibus modis macularet, virusque in ipſam religionem effunderet. Ita vero aciem inſtruit vir doctiſſimus, vt per ſingula hiſtoriae turbarum Alexandrinarum momenta eundo, quid immerito Cyrillo imputatum, quidue iure ei imputandum ſit, diſpiciat, veramque iſtorum motuum rationem ob oculos ponat, tandem vero ab ipſa caedis Hypatiae ſuſpicione Cyrillum liberet. Non patitur praeſentis loci anguſtia, vt rationes viri celeberrimi, quibus ingenioſe doctiſſimeque aciem ſuam inſtruit, afferamus, ſed legendae apud ipſum ſunt, cuncta nitide enarrantem,

 dole-

r) c. VII. ſ. 4. §. 22. p. 188 ſeq.
s) Ann. eccl. 415.
ſſ) De phlol. c. 2. §. 3.
t) B. nou. S. E. T. III. P. 2. p. 41.
u) T. I. Opp. p. 1027. et in Intr. p. 166.
v) Diſſ. de philoſoph. Syneſii §. 3. p. 8.
w) In vindic. Cyrill. Alex. Tom. II. ſynt. diſſ. acad.

dolemus autem, eiusmodi libellos academicos non in omnium manus peruenire solere, vt consuli queant. Addemus tamen summam eorum, quae in hac caussa decernenda statuit, vt cum historia sacra seculi V. ineuntis possint comparari. Nempe monet: praeconceptum Orestis contra Cyrillum odium caussam et originem extitisse: hoc odio in Cyrillum factum esse, vt Orestes mitius cum Iudaeis ageret. Hieracem quoque in iniuriam Cyrilli atque iniuste tormentis subiectum esse; Cyrillum Iudaeos expellendo minime fecisse, quod erat episcopi, ipsam tamen expulsionem fuisse iniustam et coactam. Orestem quoque oblatam a Cyrillo amicitiam recusantem, caussam suam pessimam fecisse. Porro probari non posse, a Cyrillo monachos Nitrienses excitos et in Orestem immissos, quod autem ille Ammonium tormentis enectum, vt martyrem pro concione laudauerit, id vitio suo et seculi sui fecisse: non maiori autem veritate caedem Hypatiae insidiis Cyrilli adscribi posse, quam monachorum impetum, sed furenti potius plebi Alexandrinae deberi: Socratem autem in hac turbarum Alexandrinarum enarratione paulo iniquiorem se erga Cyrillum gessisse, cum faueret Nouatianis. Haec momenta sunt, quae ab illis penitius excutienda sunt, qui de caussa Cyrilli et Hypatiae sine partis studio volunt discernere, quod huius loci non est. Nos a culpa caedis Hypatiae ipsa facile Cyrillum liberamus, longe aliter autem a tanto praesule, et muneri suo magis, quam characteri animi et temperamento conuenienter agendum fuisse, censemus. Placet nobis modestum B. MOSHEMII iudicium [x]: *omnem Cyrillo laudem aequum neminem detracturum, sed neminem quoque bonum immoderatam eius rixandi libidinem, turbulentum ingenium, grauissimaque peccata excusaturum.* Sufficit, a caede Hypatiae eum videri absoluendum culpamque in Theodorum lectorem esse referendam, accusandam quoque Alexandrini populi ferocitatem inque seditiones procliuitatem, multum quoque deberi furentibus plebis moribus, Orestem autem et Cyrillum et religione et partis studio inter se diuersissimos, potuisse totam istam lanienam auertere, si auctoritate et officiis, quibus potiebantur, voluissent vti. Ita scilicet Iliacos intra muros peccatur et extra. Ceterum memorabile testimonium innocentiae Hypatiae, religionis controuersiis se nunquam immiscentis est, quod, quamuis nondum ex memoria hominum apud Alexandrinos deleta fuerit facinoris huius atrocitas et inuidia, nemo tamen Isidoro, eiusdem sectae homini post fata Hypatiae Alexandriam venienti grauis fuerit, quod nos SVIDAS [y] docuit.

pag. 355. lin. 19. *Virginem itaque obiisse oportet.* Luculenter hoc euinci potest ex epigrammate PAVLI SILENTIARII [z], in quo canit:

Ὅταν βλέπω σὲ, προσκυνῶ καὶ τοὺς λόγους
Τῆς παρθένου τὸν οἶκον ἀστρῷον βλέπων,

Ἐις

x) Inst. H. E. C. antiq. Sec. V. P. II. c. 2. §. 9. p. 380.

y) In Isidoro loc. cit.

z) Anthol. L. I. p. 108. ed. Steph.

'Εις ἐρανὸν γὰρ ἐςὶ σȣ̃ τὰ πράγματα
'Υπάτια σεμνὴ τῶν λόγων εὐμορφία,
"Αχραντον ἄςρον τῆς σοφῆς παιδεύσεως.

Ex quo conſtat, poëtam, capta occaſione a virginitatis ſtatu, in quo tantam ſapientiae dulcedinem Hypatia oſtenderat, eam cum virginis aſtro in coelo comparauiſſe. Fauiſſe autem ſcholam Platonicam coelibi vitae et abſtinentiae a coniugio, ſupra iam obſeruatum et exemplis illuſtratum, quibus hoc loco addimus, Theoſebium ex hac ipſa hominum familia philoſophum, referente DAMASCIO [a], cum vxorem haberet, neque liberos ſuſciperet, pactum eſſe cum vxore abſtinenter viuere, atque in perpetuam huius rei teſſeram annulum continentiae ei dediſſe. Ceterum annus Hypatiae natalis incertus eſt. Παλαιὰν γυναῖκα fuiſſe cum occideretur, affirmat IOANNES MALALA [b], famaeque ad ſummum productae; vnde non ſine veriſimilitudine coniicit WERENSDORFIVS [c], circa annum CCCL. natam eſſe, ſic, vt ſexageſimum quintum viuendo expleuerit, et ſic natales eius inciderint in tempora Conſtantii, SVIDAS autem ſub Arcadio ait floruiſſe [d]; et ſub Valente et Valentiniano iam celebrem fuiſſe, ex PHILOSTORGIO concludi poteſt, qui ſub horum imperatorum geſtis Hypatiae meminit.

pag. 358. lin. 11. *Curatius cupiunt erudiri.* Valde ſumus laetati, cum vir beatus, qui in hoc doctrinae genere vere regnabat, et, qui primus nobis lucem accenderat, curatius huius ſectae hiſtoriam enarrandi, publice teſtaretur [e], hos noſtros labores illi non diſplicuiſſe.

pag. 360. lin. 4. *Qui haec negauerit.* Rogamus lectorem, vt cum hac obſeruatione ea iungat relegatque, quae ad *Tom. I.* [f] *de philoſophia Aegyptiaca* attulimus, et dudum dictis, maxime contra Wachterum adiecimus, conſulatque τȣ̃ πάνυ IABLONSKII diligentiam, qui pluribus exemplis confecit [ff], Graecos dogmata theologica Aegyptiorum vehementer interpolaſſe atque corrupiſſe, ſuam porro theologiam cum Aegyptiaca commiſcuiſſe atque confudiſſe, et quae alia huius generis ſunt, quae ſine pudore negari non poſſunt.

Ibid. lin. 21. *Non videtur tamen Polemo.* Pro Polemo, quod ſphalma typographicum expreſſit, ponendus eſt Potamo, quem ſyncretiſmi huius primum parentem fuiſſe, ſuo loco euicimus.

Ibid. lin. 31. *Omnem doctrinam Chriſtianam eiurans.* Etiam de hoc capite ſupra mentem noſtram expoſuimus, addentes B. Moshemio in curis poſterioribus [g] Ammonium viſum eſſe, ſyſtema quidem Chriſtianum cum gentili Platonico vel Alexandrino miſcuiſſe, publicam tamen Chriſtianae religio-

a) loc. cit. PHOT. Cod. 242.
b) Hiſt. chron. T. II. p. 60. ed. Oxon. EDM. CHILMEADI, et T. vlt. Scr R. B.
c) loc. cit. d) loc. cit. diſſ. I.
e) Append. ad diſſ. H. E. Vol. I. p. 757.
f) Ad p. 249. et paſſim.
ff) Panth. Aegypt. P. I. p. 43. 46. 51. 69. 87. 94. 139. 169. 191. 288. P. II. p. 26. 38. 202. etc. et paſſim per totum librum doctiſſimum.
g) loc. cit.

religionis professionem non deseruisse. Quanquam autem id nobis non persuaserit vir summus, nihil hic tamen dissensus de religione eius publica facit ad debilitandam hanc obseruationem, quae ipso systemate eclectico nititur, quod inuenisse Ammonium, certe in formam redegisse, neuter negat.

pag. 361. lin. 26. 27. *In se iam ad enthusiasmum pronam.* Repetendum hoc loco, quod ad T. I. obseruauimus, quamuis Plato materiam Deo e diametro opponeret tanquam principium συναΐδιον, rerum tamen intelligibilium, et quae inde exortae sunt spiritualium originem ex emanatione deriuauisse, eo quod ex nihilo nihil oriri ipse quoque statueret, mira autem temperatura haec emanatiua cum materiali principio in anima mundi mixta, et sic etiam cum anima humana comparata esse, quae liberanda et in fontem suam reducenda sit, somniaret. Haec cum Platonici recentiores recepissent, materiam quoque ex Deo ortam esse commenti sunt, sed contradictorio sensu, excogitantes materiam intelligibilem mundumque aeternum et pariter intelligibilem, in quem omnia remeatura sint, relictis materiae grauioris inquinamentis, idque multis reuertentium ad suos fontes ordinibus gradibusque fieri, de quibus infra ex instituto docetur. Ita vero non potuit non systema exsurgere, quod totum est enthusiasmo infectum. Sine hac claue mirabile et phantasticum systema intelligi nequit. Conferendus vero *de enthusiasmo Platonico* MICH. HANSCHIVS, qui prorsus ex vero obseruat [h], *enthusiasmum Platonicum apud Aegyptios sub Mercurio, apud Chaldaeos Indosque sub Zoroastre natum esse, nutritum apud Thraces sub Orpheo, adoleuisse sub Pythagora, apud Graecos et Italos et tandem a Platone et sectatoribus in Graecia maxime et Italia esse consummatum et in literas redactum.* Quod malum non a Platone tantum conceptionis semina accepisse, sed imprimis a Platonicis sequioribus ad ἀκμὴν perductum esse, libere quoque fatetur, et ex horum quoque hominum praeceptionibus totam huius systematis fanatici faciem erudite depingit, dignus, qui ab illis legatur, qui hoc argumentum curatius scire cupiunt, quod magnum momentum habet in historia ecclesiastica atque philosophica. Vnum in hac docta commentatione dolemus, Platonismum ante C. N. ab eo, qui post illud tempus in schola eclecticorum regnauit, non satis esse distinctum, cui tamen medebitur attenta, quod exhibuimus, systematis Platonico-Alexandrini lectio atque consideratio, et imprimis eorum, quae §. sequente prouide et accurate monita sunt, ad argumentum hoc applicatio.

pag. 369. lin. 8. *Ven. MOSHEMII commentatione.* Repetiit vel nouo magis examine refinxit vir acutissimus suas de origine systematis Ammonii cogitationes in *historia siue commentariis de rebus Christianorum* [i], bona fruge plenis et paulo ante beatam analysin emissis, in quibus maturius se multa perpendisse, nos paulo ante fata ipse per literas monuerat: suntque talia,

h) Sect. III. p. 42.

i) Sec. II. §. 27 seqq. p. 280 seqq.

talia, quae consideratione dignissima sunt, lucemque plurimam a nobis dictis foenerantur, nosque in hac nostra argumenti obscurissimi explicatione mire confirmauerunt. Pulchre is inter alia obseruat, „Ammonium „non tantum sectarum omnium tam Graecarum, quam barbaricarum verum etiam omnium religionum, et imprimis Christianae concordiam „fuisse molitum, idque studuisse vt omnium gentium bonos et sapientes „viros, tanquam vnius matris filios, vt in vnam migrarent familiam, adduceret. Itaque disputauisse: sapientiam inter populos Orientis, Indos, „Persas, Chaldaeos, Aegyptios auctore Hermete Trismegisto, Zoroastre „Orpheo, aliisque magnis et diuinis viris natam et educatam inter Graecos a Pythagora potissimum et Platone susceptam et cultam fuisse, a quibus licet alii Graecorum philosophi dissentire viderentur, iudicio tamen „et attentione adhibita discordiam illam sanari atque ostendi posse, minutis tantum rebus et tradendi modo egregios istos homines distare: „cum philosophia popularem religionem amice conuenire; verum huic „idem euenisse, quod philosophiae, vt paullatim commentis hominum, „superstitione ac fabulis corrumperetur, et obscuraretur; purgandam itaque et ad veram rationem suam reuocandam et ex philosophiae praescripto interpretandam esse. Atque hoc vnum in animo habuisse Christum, vt veterem sapientiam restauraret et integritati suae redderet, vt „superstitioni vbique dominanti modum poneret, vt errores in populorum religiones inuectos partim corrigeret, partim necaret. Et hoc fanatici et insanientis hominis consilium omnes sectas et religiones consociandi non tantum iniquissimas interpretationes veterum sententiarum „ac dogmatum postulasse, verum etiam dolos et fallacias.“ Quae omnia vera omnino esse, ea quae a nobis allata sunt veterum testimonia comprobant, quamuis non nihil in inquirendo Ammonii et sequacium consilio, virum incomparabilem nimis dedisse suspicioni atque coniecturae, nolimus prorsus negare. Certe res ipsa testis est, et quae in obseruationibus eruditissimis attulit testimonia manifeste euincunt. Imprimis autem egregia est obseruatio, Ammonium, Plotinum aliosque huius *γεννήματος* homines ex Orientali Persarum et Indorum sapientia, quam ad Aegyptios postea fuisse delatam, credebant, suam philosophiam cupiisse haurire. Quae caussa est, cur in tot dogmatibus et placitis Ammoniana philosophia, siue systema eclecticum et Alexandrinum cum Orientali conueniat, vt multis exemplis demonstrauimus, et ipse Iamblichus negare non potuit. Quale vero systema philosophiae hoc henoticum studium Ammonii et sequacium genuerit, posito semel principio, ex Aegypto accepto: omnia ex Deo esse, omnia in Deo esse, omnia vnum esse, Deum et mundum vnum quoddam totum constituere, id in sequentibus distinctius enarrat Moshemiana industria, quae pro prolixioris nostrae narrationis compendio adhiberi possunt. Is vero diligenter quoque et ex instituto enumerat, quale Ammonii iudicium de Christo fuerit, et, qua

 ratione

ratione Chriſtianae religionis myſteria et decreta ad ſuum ſcopum inflexerit, et corruperit, quae gratius ex ipſo fonte, quam ex riuulis noſtris lector hauriet: quae, etſi nihil noui afferunt, luculenter tamen narrationem noſtram de hoc argumento confirmant, cur toties Chriſtianis placitis ſuas nugas Ammonius attemperauerit, in aprico ponentes, et imprimis euidenti moralis doctrinae facie, qualem hi homines pinxerunt, Chriſtianis vſi coloribus rem illuſtrantes. Vbi tamen cauendum, quod illuſtri ſcriptori accidit, ne omnia ad vnam Chriſtianam, cui adhaeſerat Ammonius, profeſſionem velut fontem referantur. Nam, nec certum eſt, immo nec veriſimile, Ammonium in Chriſtianae fidei confeſſione perſtitiſſe, vt ſupra probatum; nec totum illud ſyſtema eclecticum, praecipue morale Ammonio ſoli tribui debet, de quo pauca ſcimus, ſed Plotinianae ſcholae, iisque philoſophis, qui iurati fuerunt Chriſtiani nominis hoſtes: qui non, quod haec Chriſtiana pro ſacris haberent veritatibus, ſuas nugas illis attemperarunt, ſed, quod perſuaſum illis erat, ita melius ſe inualeſcenti et publica auctoritate nixae religioni Chriſtianae vulnus poſſe infligere mortiferum, quae ſpes quoque eos non fefellit.

pag. 430. lin. 8. *Aliisque praeterimus.* Non omittimus tamen luculentum locum eiusdem furfuris philoſophi, ALEXANDRI LYCOPOLITAE in libello *contra Manichaeos* [k], vbi ait: *καί τοι ȣ̓ δεομένȣ τȣ̃ Θεȣ̃ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα ὕλης*, *Deum non indigere materiae ad condenda mundi opera.* Non poenitebit operae lectorem harum rerum curioſum, ad hunc locum relegere eruditam et magno iudicio conſcriptam diſſertationem MOSHEMII *de creatione ex nihilo*, qua acute in his tenebris videre, et, quid diſtent aera lupinis, intelligere licebit. Inſeruit eam vir beatus Cudworthiano operi [l]. Multum in hoc argumento ſe paſſi ſunt decipi Platonici recentiores, Ficinus, BESSARIO [m] aliique, qui tamen recte viderunt, hoc ad creationem ex nihilo nihil poſſe afferre, cum mundum aeternum eſſe ſtatuant, eumque Deo velut vmbram adhaerere. Luculenter ZACHARIAS MITYLINAEVS [n]: *quemadmodum quoduis corpus eſt cauſſa vmbrae ſuae, aequalis autem eſt tempore vmbra corpori, non item honore: ita mundus hic eſt ſequela Dei, qui cauſſa eſt ipſi, vt ſit et coaeternus Deo, at non compar honore* [o]. Quae quanquam ita ſe habent, nec Platonicae ſcholae arriſiſſe materiae creatio ex nihilo ſenſu chriſtiano ſumta, affirmari poſſit, certum tamen eſt, formulam atque verba a Chriſtianis mutuum ſumſiſſe, vt tela eorum effugerent.

pag.

k) In COMBEFISII auctar. nouiſſ. B. PP. Tom. II. p. 6.

l) pag. 957 ſeqq.

m) In Calumn. Plat. c. 5.

n) De opific. mundi p. 187. ed. Barth.

o) Conf. LIVIVS GALANTES comparat. theol. Chriſt. cum Platon. L. IX p. 236. et quae ad h. l. monuit Moshemius, qui recte quoque CVDWORTHVM Syſt. int. c V. ſ. 2. p. 751. 752. ideo notat, itemque HVETIVM Q q. Alnet. L. II. c. 5. atque P. BAYLE Dict. T. II. v. Hierocles not. A. quorum vterque Hieroclis loco aſſertionem hanc tuentur, neque tamen ſenſum eius ſatis aſſecuti ſunt.

pag. 456. lin. 13. *Homo duas habet animas.* Locus hic eſſet, de hac duplici anima prolixius diſſerendi, cum non ignobile in ſchola eclecticorum argumentum, innumeris nugis veſtitum et ornatum quaſi, exhibuerit. Sed vetat paginae anguſtia ad hanc ſpecialem materiam deſcendere, ideo lectorem ad MOSHEMII obſeruationes dimittimus, qui, quae de duplici hac anima ex veteri philoſophia illuſtrata dici poſſunt, vberrimis annotationibus CVDWORTHI diligentiae [p] in eo argumento itidem feliciter et erudite verſatae adiecit. Huius enim generis diſputationibus voluminoſius opus hoc noſtrum efficere non licet.

p) Syſtem. intell. c. V. ſ. 3. §. 16. p. 1526 ſqq. quibus Moshemianae obſeruationes p. 1036 ſeqq. iunctae ſunt.

AD SECTIONEM QVINTAM.

DE SECTA PERIPATETICA.

pag. 463. lin. 20.

Plenam tamen huius ſectae non dedere notitiam. Promittit quidem *bibliotheca philoſophica* STRVVIANA a Cl. KAHLIO poſt alias acceſſiones *vltra dimidiam partem aucta*, ſingulari capite de fontibus philoſophiae agere, ideoque paragrapho tertio [a], multa, quae ad hiſtoriam literariam ſcholae Ariſtotelicae pertinent, erudite cumulat, et imprimis Alexandrum Aphrodiſaeum, Themiſtium, Ammonium Alexandrinum, Simplicium, Ioannem Grammaticum, dictum Philoponum, Ammonium Hermeae, Michaëlem Epheſium, tum ex Arabibus vnum Auicennam, et ex Latinis Seuerinum Boëthium enumerat, ſequenti vero paragrapho Scholaſticos celebriores adiungit: ea vero methodo, vt ſolis fere editionum recenſionibus vacet, nec afferat multa, quae ad philoſophiae hiſtoriam pertinent, vnde tota iſta tractatio manca eſt, et ſplendidum capitis titulum minime exhaurit, multa omittit, quae vel ex ſola bibliotheca *Graeca Fabriciana* poſſent ſuppleri.

pag. 465. lin. 4. 5. *Simplicius videtur vsque ad Mauritii tempora vixiſſe, qui imperium coepit anno* CCLXXVI. *poſt renuntiatum a Diocletiano imperium.* Mire hic rationes chronologicas obſcurat Patricius. Abdicauit enim ſe imperio Diocletianus, A. C. CCCIV. Simplicius ſub Iuſtiniano imperatore vixit, et circa Sec. VI. medium cum aliis Platonicis ad Choſroëm confugit, facta pace et obtenta ſecuritate paulo poſt redux, vt ſupra probatum, Mauritius, mortuo Tiberio, imperare coepit anno Chriſti DLXXXII. quas epochas imperatorum demonſtrauit accuratiſſimus PETAVIVS [b]; itaque verba Patricii, *qui imperare coepit anno* CCLXXVI. *poſt renunciatum a Diocletiano imperium*, ad ſolum Mauritium, non vero ad Simplicium, quod

a) pag. 40 ſeqq. b) In rationario temp. P. II. c. 10. p. 894 ſeqq. c. 15. p. 909 ſeqq.

quod verba prima facie prae ſe ferre videntur, referri debent: qui hiatus in ſerie Peripateticorum enumeranda, quam, vnde ſuppleret Patricius, non habuit, inde deriuandus eſt, quia ſchola eclectica Peripateticos genuinos omnes in iſta temporis a Diocletiano ad Mauritium periodo deuorauit, vnde Eclecticis iſtam Peripateticorum periodum quoque Patricius repleuit, quamuis Platonici voluerint haberi, nempe, quod praeclare quoque in exponendo Ariſtotele verſati ſunt.

pag. 468. not. m. *Hiſtoriam aſtronomiae delineauerunt.* Inter eos conſulendus quoque WEIDLERVS [c]. Loca de Soſigene allegata extant PROCLI [d] in hyp. aſtron. SIMPLICII L. II. *de coelo* [e].

pag. 484. not. f. *De Themiſtio praeter Suidam.* Addendi illis, qui Themiſtii vitam deſcripſerunt *Auctores hiſtoriae vniuerſalis* [f], qui quidem Tillemontianis memoriis maxime vſi ſunt, in eo tamen cum commodo lectoris poſſunt conſuli, quod potiora loca, quae res Themiſtii tangunt, ex illius orationibus indicarunt. Illi aetatem Themiſtii in Sec. IV. coniiciunt, et non tantum coaetaneum faciunt Conſtantii, ſed eodem cum eo anno natum nempe CCCXVII. ſtatuunt. Peruenit autem in aulam Conſtantii circa annum CCCXLVII. quo prima vice orationem ad eum habuit, a quo deinde CCCLV. in ſenatum vrbis CP. cooptatus eſt. Tantus autem non eloquentiae tantum laude, ſed philoſophiae, cum Platonicae, tum Peripateticae celebritate fuit, vt ingens auditorum eius atque diſcipulorum numerus eſſet, et Sicyon quidem philoſophus, Iamblichi diſcipulus, omnes auditores ſuos ad hunc ablegaret [g]. Id quod eo facilius fieri potuit, quia ſine mercede docebat, eo quod nomen ſophiſtae quaeſtus cauſſa docentium refugiebat [h]: verum haec ad priores eius vitae annos pertinent: virilem enim et ſenilem aetatem maximam partem in aula eiusque negotiis muneribusque publicis conſumſit.

pag. 493. lin. 12. *ZONARAS.* L. III. p. 84. quem locum ad illuſtrandam hiſtoriam literariam huius temporis memorabilem nos ſupra [i] in his acceſſionibus commendauimus, mentione huius incendii facta.

Ibid. lin. 15. *Quod ſtatim Athenas ex ea cauſſa paſſas eſſe notat Eunapius.* Conſulenda de hac Graeciae calamitate, quae in compendio affert IO. MEVRSIVS [k], qui Syneſii loca adducit, quibus epiſcopus literatiſſimus ingentem literarum iacturam, quam Athenienſes Muſae tunc paſſae erant, vehementer dolet. Coepit iſtud fatum in inuaſione Alarici, quod extenuat quidem ZOSIMVS, ceteri autem ſcriptores coaeui grauiter depingunt. Certe SYNESIVS [l], teſtis oculatus de Athenarum ſuo tempore fato philoſophico: αἱ δὲ Ἀθῆναι, πάλαι μὲν πόλις ἑστία σοφῶν, τότε νῦν ἔχον σεμνύνουσιν αὐτὰς οἱ μελιτουργοί. Sed et reliqua huius loci legenda ſunt.

c) Hiſt. aſtr. c. 6. §. 19. p. 151.
d) pag. 353.
e) Com. 46.
f) T. XIII. p. 414 ſeqq. ed. Germ.
g) Vid. Or. XXIII. p. 295.
h) Ibid. i) Ad pag. 13.
k) De fortuna Attica c. 10. p. 107 ſeqq.
l) Ep. 135.

AD

AD SECTIONEM SEPTIMAM.

DE SECTA STOICA.

pag. 545. lin. 28.

NIC. ANTONIVS. Consulendaquoque, quae de rebus Senecae tam politicis, quam literariis differit *historia orbis vniuersalis, Tomo XIII.* [a].

pag. 546. lin. 1. *Adscitos fuisse constat.* Memorabile in historia literaria Romanorum nomen est Cordubae vrbis clarissimae, quod haud vnum virum literis excellentem orbi Romano dedit. Vnde MARTIALIS [b]:

Duos Senecas vnicumque Lucanum
Facunda loquitur Corduba.

Et CICERONIS quidem aetate poëtae Cordubae nati pingue quiddam sonabant atque peregrinum, ast non contemtos fuisse a Metello, qui de rebus eius scriberent, idem testis est [c], et breui post: *feracissima ingeniorum facta eruditissimos et illustres viros ista colonia aluit, eminens inter colonias Romanas in Hispaniam missas:* vnde coloniae Patriciae nomen accepit, quia ᾤκησαν ἐξ ἀρχῆς Ῥωμαίων τε καὶ τῶν ἐπιχωρίων ἐπίλεκτοι ἄνδρες, *inhabitarunt cum initio ex Romanis et indigenis selecti viri* [d]. Inde coloni eius absolute dicti Patricienses, quod ex inscriptionibus apud GRVTERVM [e] confirmat CHR. CELLARIVS [f]. Ex quibus constat, celebrem iam ante Augusti tempora inter Romanos Cordubae famam atque nomen fuisse. Equestri et prouinciali loco se ortum esse, ipse iactat Seneca [ff].

pag. 549. lin. 20. *Et haec quidem ita se habere, dicta satis probant.* Diligenter hic in studio philosophiae sectario inter se distinguendo versandum est. Et purum putum quidem Stoicum Zenonis vel Cleanthis vestigia presse sequentem se efformare non voluisse Senecam, ex dictis apertum est, et passim in epistolis [g] probat, se a Stoicis discedere audere, suumque vel aliorum iudicium sequi. Sed, nec nomen quoque Stoicae Sectae ex instituto dedisse, vt Stoicus audire posset, ipse satis prodidit scribendo [h]: *Non me cuiquam mancipaui, nullius nomen fero, multum magnorum virorum iudicio tribuo, aliquid et meo.* Vbi imprimis ad vocem mancipaui attendendum esse putamus, quod ex vsu Romanorum significat, e potestate sua abire, nec amplius suum esse, alienum fieri, desinere sui iuris et mancipii esse [i]. Quibus recte et eleganter, Seneca a sectario obsequio se liberauit, nec in Zenonis vel Chrysippi seruitute et obsequio viuere et sentire statuit. Et hoc quidem sensu facile Senecam a sectae

 Stoi-

a) pag. 645 seqq.
b) L. I ep. 62. quo celeberrimos ex coloniis Rom. viros nominat.
c) Pro Archia c. 10.
d) STRABO l. c. p. 97.
e) pag. 460. n. 10.
f) Geogr. Antiq. L. II. c. 1. p. 86.
ff) Ap. TACITVM Ann. L. XIV. c. 54.
g) Vid. ep 113. 117.
h) Ep. 45.
i) Conf. GRONOVIVS ad h. l. n. 4. T. II. p. 150.

Stoicae mancipio liberum pronuntiamus: nec magnopere id quoque mirabitur ea recogitans, quae ſupra de philoſophiae Romanae ſtudio ſectario diximus probauimusque, nullum virum grauem et prudentem adeo ſe ſectae alicui dediſſe, vt non eclectica quadam libertate ex aliarum quoque ſectarum decretis delibauerit, quae ipſi, aut veriora, aut veriſimiliora videbantur. Id quod eo magis ad Stoicam ſectam trahendum eſt, quod in hac eligendi vel conciliandi potius libertate Antiochum Aſcalonitam ducem, Ciceronem, et Iurisconſultos Romanos plurimos habebant comites atque exempla. Quae Senecam ipſum fuiſſe ſecutum, memorabili loco prodidit; ita enim de *vita beata* [k]: *noſtram opinionem cum dico, non alligo me ad vnum aliquem ex Stoicis proceribus: eſt et mihi cenſendi ius. Itaque aliquem ſequar, aliquem iubebo ſententiam diuidere: fortaſſe et poſt omnes citatus nihil improbabo ex his, quae priores decreuerint, et dicam: hoc amplius cenſeo. Interim quod inter omnes Stoicos conuenit, rerum naturae aſſentior: ab illa non deerrare, et ad illius legem exemplumque formari ſapientia eſt.* Quibus verbis, vt morem ferendae ſententiae ſenatoriam Seneca expreſſit [l], luculenter conſtat, non ſe aliena quadra in philoſophia ſuſtentauiſſe, ſed ſuo ſtatuiſſe peculio. Sed haec tamen omnia non euincere poſſunt, vt ex Stoicorum albo, quales nempe eo tempore Roma aluit, delendus eſſe videatur: cum quaeſtio non ſit, an Stoicam ἔκλεξιν ſecutus Seneca, nec ne, ſed, an integrum ſyſtema porticus in toto ſuo ambitu et connexione, maxime quoad principia phyſiologica et moralia admiſerit illique adhaeſerit, quod ille demum negabit, qui eius decreta, quae copioſe per omnes tractationes ſuas diſſeminauit, nunquam ſuis nexibus copulata inſpexit. Id quod ipſe in adducto loco ſatis prodidit, vbi πρῶτον Stoiciſmi moralis principium: naturam ſequi, pro primo ſententiae ſuae axiomate poſuit, cuius plurima exempla poſſent afferri, ſi id hoc loco ageretur. Interim ex hac obſeruatione haec cautela enaſcitur, ſtudium ſectariae philoſophiae inter Romanos Caeſarum tempore non adeo ſtricto ſenſu ſumendum eſſe, quam valebat in libera adhuc Graecia, et non erubuiſſe, primipilos ſectarum, principesque etiam ex alienis, quae placebant, in ſua arua deriuare. Id quod Senecam ex Chriſtianis decretis, quae tunc in aula Neronis increbuerint, feciſſe, luculentis exemplis [m] manifeſtum fecimus.

pag. 553. lin. 17. *Quod eleganter enarrans Tacitus.* Comparandus ad h. l. Io. SCHILDIVS in *exercit. in Tacitum* [n], quique alii vitam mortemque Senecae conſiderationibus illuſtrauerunt, DELRIO [o], FR. SALVATOR [p], alii.

pag.

k) cap. 3.
l) Vid. LIPSIVS ad h. l.
m) Diſſ de Stoicis ſubdolis Chriſtianorum imitatoribus §. 3. ſeqq. Miſcell. hiſt. phil. P. I. Obſ. 9. §. 3 ſeqq. p. 231 ſeqq. conf. quos laudat FABRIC. B. L. T. II. p. 513 ſeq. qui copioſe ſcriptores enumerat.
n) Prodiere Lugd. Bat. 1645. 12.
o) Proleg. ad Synt. tragoed. Lat. L. II.
p) Vid. FABRIC. bibl. Lat. T. II. p. 497.

pag. 558. not. z. *Vita Senecae c. 7. p. 28.* Addendus locus inter *epiſtolas ad Belgas* [q], vbi non erubuit Lipſius ſcribere: *poſt ſacras literas nihil in vllo orbe in vlla lingua ſcriptum vtilius, meliusque.* Dubitabit de hoc aſſerto, qui vel ſolum ex Stoicis Epictetum, cum Seneca comparauerit.

pag. 568. not. m. *De philoſophia Epicteti.* Diligenter vir doctiſſimus, more ſuo, in hac diſſertatione obſeruationibus virorum eruditorum ſuas adiecit, de Epicteti ſtirpe, patria, ſeruitute, praeceptore, ſtudiis, migratione Nicopolin, diſcipulis, ſtatu corporis, coelibatu, paupertate, morte et aetate, vbi curatius quoque inquirit, an adhuc ſub M. Antonino ſuperauerit, quod nouis rationibus negat, tum de ſcriptis et illuſtratoribus Phil. Epicteteae, cuius poſtea compendium luculentum exhibet, quocum IAC. SCHALLERI *philoſ. moralis Epicteti* comparanda.

pag. 578. not. f. col. 2. *Alios vbique occurrentes tacemus.* Vitam Marci Aurelii nemo praetermiſit, qui vel hiſtoriam orbis vniuerſi, vel res geſtas in orbe Romano enarrauit, qui in bibliothecis hiſtoricis ſolent nominari. Qui ſuccinctam Antonini hiſtoriam, cum reliqua rerum vniuerſi cohaerentem legere cupiunt, illis ſatisfaciet auctorum *hiſtoriae vniuerſalis*, quae inter Britannos primo prodiit, narratio [r]. Illi tamen in pleriſque Tillemontium ſequuntur, laudatis tamen veterum hiſtoricorum locis atque teſtimoniis, quos lector etiam in hac parte, quae philoſophiae hiſtoriam reſpicit, ipſe reſpiciat, commendamus, et cum Antonini commentariis moralibus comparare iubemus, vt verus Stoiciſmi character in magno imperatore appareat, ex quo tot eius actiones velut ex fonte propullularunt [s].

pag. 588. lin. 15. *Poenam luendam eſſe.* Secuti ſumus in referendo hoc decreto imperatorio ad Marcum Aurelium Antoninum, plerorumque ex recentioribus opinionem, decretum hoc de non vexandis Chriſtianis, cuius meminere Iuſtinus et Euſebius, ad Aurelium pertinere, perſuaſi inſcriptione ſcripta anno 1. eius imperii, cum tertium eſſet conſul. Vnde recte ab Euſebio Antonino pio hanc epiſtolam tribuente itemque Zonara, et ex recentioribus P. Halloix, idem ſentientibus diſceſſiſſe VALESIVM, iudicauimus. Aſt non diſſimulandum, graues occurriſſe difficultates viris aliis doctis in hac ſententia, quibus tutius viſum eſt, cum Euſebio hoc decretum ad Antoninum pium referre. Hi, vt alia taceamus, imprimis ad teſtimonii fidem prouocant, qua ſcimus, terrae motus illos, quorum edictum meminit, quorumque occaſione populus Aſiaticus Chriſtianos aggreſſus erat, teſte CAPITOLINO in *vita Antonini* [t], ſub huius imperio accidiſſe. Vnde colligunt, viros doctos, qui Marco hoc edictum tribuunt, ideo tantum hoc facere, vt mala ſub Antonino Pio Chriſtianis illata extenuent, atque poſt leuem calamitatem, quam ſub initium

q) Cent. I. ep. 42. T. III. Opp.

r) Tom. XIII. §. 374 ſeqq. p. 363 ſeqq. verſ. German.

s) Vid. MOSHEM. Hiſt. Chriſt. ante Conſt. M. Sec. II. §. 14. p. 240 ſeqq.

t) cap. 9.

initium imperii eius senserant, superatam, perpetua eos pace sub hoc imperatore vsos esse, persuadeant. Qua de re, curatius definienda, alio loco in historia Christianae ciuitatis dispiciendum est. Illud dubio caret, sub ipso Marci imperii exordio pristinam illam Christianos accusandi licentiam recruduisse, vnde Iustino Martyri occasio enata est, Christianorum apologiam ad imperatorem componendi, priori et oratione et argumentis similem, eam autem successu caruisse, sed potius calamitates Christianorum acutas fuisse et exasperatas, addidisse quoque imperatorem edicta Christianis inimica, per quae voluntas deferendi et accusandi accendi poterat. Qua in re ad Melitonis apologiam apud EVSEBIVM [u] prouocant, vbi Melito nouorum in Christianos edictorum in Asia promulgatorum meminit, vnde impudentissimi homines occasionem ceperint, palam diu nocteque grassandi, quamuis hoc inscio imperatore fieri ad leuandam inuidiam Melito afferat. Qua de re tamen hoc loco fusius disputari non potest, alibique prolixius eae accusationes examinandae sunt, quibus hostes Christiani nominis confessores apud Marcum deferebant, impietatem siue Atheismum, coenas Thyesteas, et Oedipoteos, siue incestos concubitus caussantes, qua de re ex apologiis PP. iudicandum est, quae ad hos nostros limites non pertinent. Quicquid autem eius rei fuisse momentum potest, illud dubio caret, imperatorem natura benignum atque aequum a philosophis, in quorum arbitrio totus fere erat, excitatum fuisse, vt impietatem, insaniam, obstinationem, quam Christianis delatores illi obiiciebant, tanquam veram admitteret, indignosque haberet, qui in ciuitate rationali et humana, velut generis humani hostes tolerarentur. Ceterum expendi meretur desideratissimi MOSHEMII [v] consideratio, vnde euenerit, vt sub imperatore philosopho, nec hebetis ingenii deterior fuerit Christianorum conditio, quam sub imperatoribus antecedentibus, philosophiae cognitione destitutis. Nam superstitionem eius accusari non posse, inde probat, quod propter religionem plecti eos noluerit: verisimilius autem putat, immoderatam eius lenitatem, quae propius aberat ab incuria et inertia, atque ex Stoica illa mentis constantia et serenitate, quam ἀπάθειαν nominant, oriebatur, effecisse, vt malos homines, quae facere vellent, pateretur, et facinora etiam tranquilla mente spectaret. Addit his vir κριτικώτατος: philosophum imperatorem contemplationi deditum et speculando magnam partem temporis fallentem modice curasse, quid rerum in imperio gereretur, et qua fide praesides et magistratus commissa munera obirent. Malam autem de Christianis opinionem philosophorum odio et criminationibus tribuendam esse, certe eam, quam de Christianis imperator opinionem prodidit, non aliis, quam philosophis posse adscribi, a quibus inductus sit, vt Christianos velut amentes et furibundos sine ratione mortem fortiter subire crederet, etc. sed et reliqua apud virum doctissimum legenda

u) L. IV. c. 26.

v) loc. cit. pag. 244.

legenda et examinanda ſunt, an ſoluendae quaeſtioni ſatisfaciant. Nobis vna philoſophorum ſeu omnium communis quaedam conſpiratio atque odium in Chriſtianam religionem potiſſimum accuſandum eſſe videtur, eo quod Chriſtianae fidei aſſeclae omnem aliam religionis ſectam condemnabant atque reiiciebant, non adducto noui ſyſtematis ratiocinio, ſed inculcata tantum ſimplici fidei auctoritate. Quod cum omnem philoſophiam ſectariam eiurare iuberet, facile imperator, philoſophis addictiſſimus perſuaderi potuit, vt remoueri ex ſocietate humana eiusmodi homines iuberet, quorum amentia omnis philoſophia periret. Certe ignotum rerum Chriſtianarum huius aeui gnaris eſſe non poteſt, a philoſophis gentilibus ideo fortitudinem Chriſtianorum in obeundo hilariter martyrio fuiſſe calumniis preſſam, quod non rationibus ſyſtematicis atque philoſophicis ad hunc mortis contemtum fuerint progreſſi, ſed, quod ipſi putabant, ψιλῇ παρατάξει (quae ipſius ANTONINI [x] vox eſt) mera obſtinatione, et amentia quadam inconſiderate in mortem proni ruerint, cum e contrario ſapiens conſiderate et conuenienter ſyſtemati ſuo ex hac vita migrare ſoleat. Nota atque peruulgata ea de re PLINII [y], ad Traianum narratio, *non dubitauiſſe ſe, qualecunque eſſet, quod faterentur Chriſtiani, peruicaciam certe et inflexibilem obſtinationem debere puniri:* et luculenter non minus ex Epicteti ore ARRIANVS [z], εἶτα ὑπὸ μανίας μὲν δύναταί τις οὕτω διατεθῆναι πρὸς ταῦτα καὶ ὑπὸ ἔθους οἱ Γαλιλαῖοι, ὑπὸ λόγου δὲ καὶ ἀποδείξεως οὐδεὶς δύναται μαθεῖν, κ. τ. λ. *Furore quidem ſic aliquem poſſe affici contra formidinem gladii, et conſuetudine, vt Galilaei, ratione vero et demonſtratione neminem cognoſcere poſſe*, (hominem eſſe partem Dei etc.) Ex his facile locus ANTONINI [a] intelligitur, praecipientis: *eam eſſe animam, quae parata eſt ſtatim, ſi oportuerit, e corpore migrare, et vel extingui, vel diſpergi, vel permanere; ita paratam dico,* ἵνα ἀπὸ ἰδικῆς κρίσεως ἔρχηται, μὴ κατὰ ψιλὴν παράταξιν ὡς οἱ χριστιανοὶ, ἀλλὰ λελογισμένως καὶ σεμνῶς καὶ ὥστε καὶ ἄλλον πεῖσαι ἀτραγῴδως, *vt a iudicio proprio et peculiari promtitudo haec profluat, non ab obſtinatione mera pro Chriſtianorum more, ſed vt mortem obeas conſiderate, compoſite, citra tumultum, quo et aliis idem ſuadere poſſis.* Poſſent his addi loca TERTVLLIANI non minus memorabilia, niſi ſpatio excluderemur, et otium nobis feciſſet diligentiſſimus GATAKERVS [b], qui non ſine veriſimilitudine poſt Caſaubonum coniicit, nimium ſui temporis Chriſtianorum feruorem, ſponte ſe et cum auiditate ad quaeſtiones et ſupplicia offerentium imperatorem perhorruiſſe, quod ratione et philoſophia carerent. Qua in re eo magis huic coniecturae accedendum eſſe putamus, quod Stoici propter ſpem futurae felicitatis poſt mortem κατ᾽ ἐξοχὴν Elpiſticorum nomen obtinuerunt, id quod peculiari

x) loco citando.
y) Lib. X. ep. 97.
z) Diſſ. Epictet. L. IV. c. 7.
a) Lib. XI. §. 3.
b) Ad l. c. Anton. p. m. 387.

culiari dissertatione verisimile esse, ostendimus [c]. Namque huic systemati suo Christianam in obeunda morte fiduciam opponebant, et hanc ἄνευ συστήματος et ex nuda peruicacia mortem contemnere [d], doctrinae Christianae ignari iudicabant. Ex quo simul luculenter quoque intelligi potest Elpisticorum philosophorum nomine Christianos intelligi non posse [e], quos adeo ἀφιλοσόφως mori iudicabant. Talia multa cum vbique auribus imperatoris Stoica praecepta depereuntis insusurrarentur, facile fuit, eum ita a philosophis animo accendi, vt pateretur Christianos more animalium irrationalium caedi, qui sine ratione et philosophia mortem ipsi cupiant oppetere. Ceterum, quid in isto Antonini loco sit, e corpore migrare ἀτραγώδως, forte ex Peregrini morte voluntaria et tragici apparatus plena potest colligi, cuius generis Christianos martyres omnes esse, illo tempore philosophi clamitabant, vt ex LVCIANI narratione [f] manifestum. Ex his autem constare quoque potest, non solam eclecticorum scholam, sed Stoicam quoque Christianos persecutione pressisse. Verum de his fusius in ciuitatis Christianae historia, praecipue, quae persecutiones et martyria, qualia tunc imprimis Lugdunensi ecclesiae obtigere, enarrat, tractandum est, disquirendumque, quo pacto de ἀδεισιδαιμονίᾳ Antonini iudicandum sit, et num euinci possit, imperatorem, qui se a patre τὸ ἀδεισίδαιμον περὶ τοὺς Θεοὺς didicisse ait, a superstitionis nota propter hoc in Christianos odium posse liberari, de qua quaestione post MOSHEMIVM [ff] erudite disputauit Cl. CHRIST. WOLLIVS [g], qui eleganter obseruat, Antoninum a populari tantum superstitione liberum posse pronuntiari, et inuidia Stoica commotum, de Christianis abiecte sensisse.

pag. 594. lin. 3. *Quod non chartis inscriberet.* Comparandus de meritis M. Aurelii Antonini de literis I. NIC. FVNCCIVS *de vegeta L. Lat. senectute* [h], haec enim *ad historiam literariam* vniuersalem pertinent.

pag. 597. not. b. *Germanice nobis dedit.* Quos libros *de se ipso* nostra vernacula ciuibus nostris legendos exhibuit IO. ADOLFVS HOFMANNVS [i], nescio, an tuto satis consilio et scopo: lectorem enim postulant Stoicorum placitorum peritum et moralis philosophiae gnarum, vt aurum a stipula secernere queat. Tales oppido pauci inueniuntur, qui Germanicas tantum versiones legunt, latensque in ἀσόφοις et ὑπερσόφοις Antoninianae doctrinae venenum possunt detegere, sibique a confundenda aretologia Christiana cum Stoica cauere, satis norunt. Hunc vero scopum, vtrum obseruationes Hofmannianae, versioni Germanicae non ineleganti subiectae attigerint, isque satis Stoicum imperatorem intellexerit,

c) Miscell. P. I. diss.

d) Conf. Rom. VIII, 35.

e) Contenderat id post τὸν πάνυ Heumannum Cl. LEVESCHNERVS in triga diss. de secta Elpistica.

f) In Peregrino.

ff) Obs. Sacr. p. 136 seqq.

g) Diss. de ἀδεισιδαιμονίᾳ M. Aur. Antonini philosophi Lips. 1730. edita.

h) c. II. §. 5. 6. 7. p. 50 seqq.

i) Lips. 1727. 8.

xerit, lectori examinandum relinquimus, qui nostra lingua vitam imperatoris in fine libri adiectam potest legere, qualem Dacierius, Stanhopius, Collierius aliique suppeditarunt. Ex rebus enim suis nihil ad eam attulit. Parum autem vtilitatis philosophiae morali ex his Antonini praeceptis posse exsurgere, Stoicae ethicae peritus facile perspiciet, quicquid contendant in diuersum Lipsius, Gatakerus, alii.

AD SECTIONEM OCTAVAM.

DE SECTA EPICVREA.

pag. 607. lin. 29.

Demonstraturum in se recepit. Monemus lectorem, nos nihil certi de Celsi, quam secutus est, secta definire, sed verisimiles rationes expendere, quae persuadeant, an Epicureus fuerit, nec ne? Itaque prudenter fecisse B. BAVMGARTENIVM, iudicamus, quod, cum de Celso hanc nostram tractationem legendam commendaret [a], monuerit simul, ea quoque cum his nostris comparanda esse, quae B. MOSHEMIVS, in contrariam partem attulit. Quod et ipsi merito lectori inculcamus, cum in argumento historico non soli possibilitatis gradus, sed et verisimilitudinis debeant sollicite examinari atque expendi. Dignum autem argumentum hoc putauit aeternum Germaniae nostrae ornamentum MOSHEMIVS, quod prolixius excuteret, rationesque disposita acie adduceret, quibus euinci queat, Celsum Origenis antagonistam ab Epicureo veteribus memorato distinguendum huncque Platonicis sequioribus siue Eclecticis, in quorum castris contra religionem Christianam aperte dimicat, restituendum esse. Fecit id more suo, ita, vt neque doctrinam, neque eloquentiam Moshemianam facile desideres, in erudita *praefatione*, quam Germanicae versioni *operis Origeniani contra Celsum* scripti praefixit [b]. Hic, cum omnia pulchre instruxerit, dignus est, cuius rationes hic summatim addamus, vt cum nostris, etiam ab iis, qui Germanica Moshemii non intelligunt, possint comparari, sicque quaestionis sententia verisimilior definiri, habeatque lector ipse, cui iudicium possit, re attente expensa, interponere. Ea autem, quae luculenter et iucunde disseruit vir etiam post vltima fata desideratissimus, huc potissimum redeunt. I. Origene auctore suo tempore duos Celsos inclaruisse, Epicureum vtrumque, vnum sub Neronis imperio, alterum sub Hadriano. Et de priori quidem nihil, praeter nomen suppetit, incertumque prorsus, an is auctor fuerit duorum librorum aduersus Christianos, quos ab iis,

a) In annot. ad Histor. vniuers. P. XIII. not. 392. p. 411.

b) p. 23 seqq. In hist. Christ. ante Const. M. Sec. II. §. 19. p. 256. in partes vocat PETR. WESSELINGIVM, qui probabil. c. XXIII. p. 187. Celsum ex Epicureorum numero excludit.

quos ſibi refutandos ſumſit, diuerſos eſſe, ipſe vidit monuitque Origenes. Alter ipſe ille Celſus plerisque viris doctis videtur, qui opus contra magos conſcripſit, et ad quem *Pſeudomanten* ſuum transmiſit Lucianus. Hunc auctorem eſſe operis contra Chriſtianos, quod refellendum ſibi conſtituit, certiſſime credidit Origenes, cuius loca h. l. nominauimus. Alterum enim vetuſtiorem eſſe, quam, vt huc referri queat, vidit ipſe Origenes, et inepte negauit PETRVS TAYDIT [c], cuius ineptias pulchre iſto loco notat Moshemius. Ex hac Origenis affirmatione ſola profectum fuiſſe iudicium virorum doctiſſimorum, Baronii, Spenceri, Ionſii, Samuelis Baſnagii, Valeſii, Dodwelli, Fabricii, Buddei, monet et vehementer miratur vir doctiſſimus, cum, nec argumentum aliud, nec rationem veriſimilem Origenes afferat, quam quod ita ſibi viſum ſit, et tota tractatio Epicureum reſpuat, illa ridentem, quae in hoc libro magnis vocibus Chriſtianis Celſus obiicit. Adeoque prorſus nihil pro Celſo Epicureo veriſimilitudinis ſupereſſe, decernit Moshemius, quam nomen et tempus, quae prorſus nihil probant, niſi cupiuiſſe Origenem, vt quem ſibi elegit, aduerſarius habeatur Epicureus, eo quod Epicurei homines male tum audirent, ſicque certiorem ſibi victoriam ſponderet. Huius autem vnius Origenis auctoritatem ſequi, eumque deſcribere Graecum Scholiaſten Luciani, pro nouo teſte non habendum. II. Verum, nec HENRICVM DODWELLVM [d] audiendum eſſe, monet Moshemius, qui nec ſibi ſatis de aetate Celſi conſtat [e], nec probare potuit, quod coniecerat, Celſum fuiſſe profeſſorem Epicureum ſcholae Alexandrinae, a Marco Aurelio Antonino reſuſcitatae, qui in cathedra quidem κυρίας δόξας Epicuri tradiderit, eas autem in vita communi et conuerſatione tacendo, quod inuidia premerentur, ad captandam plebis gratiam Alexandrina placita, quae eclecticorum ſecta propinabat, Chriſtianis obiicienda eſſe putauerit. Quibus praemiſſis, cum de Celſo hoc nullibi notitia poſſit reperiri, vrget porro Noſter III. ab ipſo Celſo diſcendum eſſe, quis fuerit, qui, licet ſcripta eius ſint deperdita, adhuc loquatur in excerptis ab aduerſario. Quibus fontibus conſultis in Aegypto Celſum vixiſſe, coniicit, ſed et Palaeſtinam atque Syriam inuiſiſſe, et cum Iudaeis conſuetudinem iniiſſe, quorum execrabiles blasphemias, prout hodie inter eos contra Chriſtianos frequentes ſunt, apte et maligne ipſe exprimit et Chriſtianis oggannit. Cum his Chriſtianis autem orthodoxis eum habuiſſe conuerſationis vſum, ex nullo loco apparere, Noſter porro obſeruat, ex multis autem veriſimillime conſtare, gnoſticas ſectas homini profano innotuiſſe, earumque ex parte libros arcanos eum legiſſe, picturas vidiſſe, vſum magiae inter eos offendiſſe, idque forte ſub ſpe his homi-

c) v. DATIFY DE ROME memoires contre les memoires de l'H. E. de Mr. le Nain de Tillemont, quae recuſae ſunt in differtt. Miſcell. ſuper diuerſas materias a IO. FRID. BERNARDO Amſt. 1740. editis T. II. p. 57.

d) Not. ad SIDETAE fragm. de catechum. Alexandrinis p. 500. ad calcem diſſ. ad Iren.

e) Vid. diſſ. I. ad Iren. p. 32.

hominibus facta, quod partes eorum sit secuturus. Hinc esse factum, vt, quod apud Gnosticos audiuerat, ad omnes Christianos referret, ratus, ex istorum hominum somniis a se pleno splene amarisque cachinnis derisis, magnam in omne nomen Christianum ignominiam cumulatum iri. IV. De tempore, quo scripsit, certi nihil se habere quod afferat, fatetur Moshemius. Ex iis tamen locis, quibus hominum ante sua tempora viuentium meminit e. c. colloquii Iasonis et Papisci, quod Aristo prosecutus ex Iudaeis sub Hadriano vel Antonino Pio conscripsit, Iudaeosque refutauit, itemque ex locis, quibus prodidit, Marcionitas, Carpocratianos, Marcellianitas sibi innotuisse, quod ante Sec. II. medium fieri non potuit, aliquid definiri posse. Cum enim Origenes eum ὀδὲ κονοτέραν ζωὴν ζῶντα ἐν ἀνθρώποις ἔτι, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ πάλαι νεκρὸν, *dudum rebus humanis exemtum* appellet, recte inde concludi, aetatem eius in posteriori seculi II. decursu ponendum esse, siue sub M. Aurelio, quod vult SEB. TILLEMONTIVS[f], siue sub Antonino Pio, quod coniectat Io. PHIL. BARATIERIVS[g], Christianos allatrauerit. V. De religione Celsi, post haec vir doctissimus obseruat, voluisse eum videri publicae religioni, quae gentilis eo tempore fuit, adhaerere, adeoque pro cultu gentilium publico fortiter concertasse, et ad ipsas de Deorum apparitionibus traditiones prouocasse: interdum tamen eclecticum agere, et de Diis gentilium non pie satis statuere, cultu diuino ad vnum Numen supremum reuocato. Vnde iudicat, rationalem quandam atque philosophicam et eclecticam religionem voluisse eum confirmare, potestate cuilibet concessa, vt secundum mores patriae Deorum cultum instituat. Et de Deo quidem eiusque attributis, si verbis fides, sana dicere plurima, et sublimem quandam theologiam prae se ferentia, licet alibi Deum cum anima mundi ipsoque mundo confundere videatur, quam veram eius opinionem fuisse, verisimiliter iudicat eruditissimus Moshemius; qui tamen non negat, dubie et incerta ratione de mundo eiusque aeternitate Celsum disputauisse, in plerisque autem Platonis *Timaeum* fuisse secutum, et ad eundem fere modum, quo Plato, de eius natura, partibus, fato, origine mali, perfectione, gubernatione diuina, eiusque administris, et, qui inde originem accepit, cultu Deorum inferiorum, disputauisse, inde occasionem excusandae pingendaeque superstitionis gentilis quaesiuisse, imo de animalium quoque natura, hominum animabus praestantiore, deque natura animae humanae passim, Pythagorice et Platonice, interdum etiam Sceptice disserere, deque futura earum felicitate caute tecteque mentem prodere, et de eius immortalitate passim fluctuare. Hactenus de placitis Celsi, quatenus ex Origeniana refutatione possunt colligi, adductis ipsis Origenis locis erudite plane, et luculenter disserit Moshemius, dignus, ob scribendi et dicendi in vernacula Veneres, quas in potestate sua habebat,

f) Mem. Hist. eccl. T. III. P. III. p. 252 seqq.
g) De success. antiquissima episc. Rom. c. 9. p. 117. c. 10. p. 131. 134.

bebat, qui ipſe prolixius eis inſiſtens, et elegans theologiae eclecticae, quale Seculo II. in Aegypto coepit inualeſcere, coeperat compendium complexus ab iis, qui vernaculam noſtram callent, legatur, qui et hoc obſeruationibus ſuis addit, haud raro ſcenam ſuam ita Celſum inſtruxiſſe, vt facile ſit, tela ex eius propria pharetra contra illum depromere. VI. Tandem, vt omnem cauſſam hanc peroret, atque Iacobum Thomaſium refutet, ſtatuentem, Celſum interdum deſertis hortis Epicuri et ſequacium in caſtra Stoicorum tranſiiſſe, fruſtra id dici, recte inde probat, quia, quae Stoice ab eo dicta videbantur Thomaſio, ex hoc ſyſtemate eclectico, quale tunc ſenſim caput coepit attollere, ſponte et facile poſſint deduci.

Habes lector ſummam diſſertationis Moshemianae de Celſo eiusque ſecta atque religione, quam in compendio ideo enarrauimus fideliter, vt iudicium ipſe poſſis interponere. Nos, qui leue inter viri beati noſtramque ſententiam, diſcrimen eſſe, libere fatemur, totam diſceptationem tuo iudicio relinquimus, vnum tantum atque alterum momentum tibi commendantes, quo excuſſo, facilius de Celſi religione atque ſecta poſſis decernere. Et 1. quidem monemus, nihil intereſſe noſtrae Epicureorum poſt C. N. hiſtoriae, ſiue Celſus Origenis aduerſarius Epicureus fuerit, nec ne, cum ſufficiat, duos vixiſſe circa illa tempora Celſos philoſophos Epicureos, vnum tempore Neronis, qui et ipſe Chriſtianos oppugnauit, alterum tempore Luciani, qui contra magos ſcripſit, vtrumque Chriſtianorum hoſtem atque deriſorem. 2. Concedimus quoque lubenter, et in ſententiam Moshemianam deſcendimus, ſi ea conſulantur, quae ex libro Celſi excerpſit nobisque in opere ſuo reliquit Origenes, totam iſtam diſſertationem nihil proprie habere, quod Epicuri hortos ſpiret, cuncta autem hominem philoſophum Alexandriae, ſi non natum, in eius tamen ſcholis eclecticis gentilium educatum prodere, qui nutanti ſuperſtitioni ſuppetias laturus, ſyncretiſticum theologiae gentilis publicae ſyſtema contra obiectiones Chriſtianorum fulcire conatus fuerit. Hoc enim adeo manifeſtum eſt, vt vix luculentius ſpecimen theologiae philoſophicae gentilis, maxime in ſcholis Alexandrinorum eius temporis inueniri poſſit, quam quod Celſus adhibuit. 3. Apertum quoque, ſciuiſſe id Origenem, nec diſſimulaſſe, qui expreſſis verbis, Celſum ait, cum Epicureus eſſet, noſſet autem iſta ſecta communem religionem violari, communem fidem ſecutus, philoſophiam, ſiue religionem publicam, et, quod putabat, rationalem commendauerit: adeoque nec de eo lis eſt, vtrum in hoc ſcripto polemico publica Alexandrinae theologiae religio adoptata ſit. 4. Sed ex iſtis quoque Origenis locis manifeſtum eſt, eum hunc Celſum habuiſſe pro Epicureo, nec de ea re quenquam eo tempore dubitauiſſe, credidiſſe id autem et ſciuiſſe non Origenem modo, ſed et Ambroſium, quia hunc λόγον φιλαλήθην Celſi Origeni refutandum transmiſit. Quem de auctore monuiſſet Origenes, niſi ſciuiſſet, idem de eius ſecta ſtatuere Ambroſium, quod ipſe ſtatuebat. 5. Neque tamen adeo

adeo obſcurum et ignotum fuiſſe Celſum, qualis nobis eſt, Origenis tempore, luculenter ille prodidit, monet enim, in reliquis ſcriptis ſuis Celſum deprehendi Epicureum, adeoque illum deteſtandae ſimulationis accuſandum eſſe, qua, vt probabilior fiat accuſatio, alia dogmata ſyſtemati Epicureo aduerſa ſequatur et obiiciat, et hoc ipſo *adulterinam animam* manifeſtet. Num haec de Celſo tanquam omnibus, maxime Ambroſio, notiſſima potuiſſet in limine apologiae ſuae praefari Origenes, niſi omnibus ea nota fuiſſent, Celſusque is viſus fuiſſet, qui, ne propria ſectae Epicureae vineta caederet, aliam ſectam ſimulauerit? 6. Nec obſtare huic ſententiae, quae ipſius Origenis verbis nititur, putamus, quod ad nullum ille teſtem prouocet: id enim contrarium euincere videtur, concludendo, adeo notam iſtam Celſi ὑπόκρισιν inter Chriſtianos fuiſſe, vt teſtimonio opus non haberet, ſed is ſcenae inſeruiuiſſe et ex hypotheſi, quod aiunt, Chriſtianos circulatoribus et praeſtigiatoribus mithriacisque et ſabadiis ſimiles aggreſſus eſſe, vt et auram populi ſectaretur, et faciliorem, quam apertus Epicureus, victoriam reportaret, crederetur. 7. Neque tempus quoque ab Origenis aetate diſtans quicquam impedit, quo minus, quis ille Celſus fuerit, ipſe noſſe potuerit, cum vnius fere ſeculi decurſu liber Celſi, in omnium manibus verſatus, non ita obſcurari potuerit, vt de auctore nulla certa extaret notitia. Haec cum Moshemianis comparari a Lectore volumus, antequam ſententiam de Celſi ſecta interponat, et de eius religione ſecurus decernat.

pag. 609. lin. 27. *Plinii quoque res non omiſerunt.* De vtriusque Plinii patria, rebus geſtis, ſcriptis codicibus, editionibus atque interpretibus agit ANTONIVS IOSEPHVS A REZONICO [h] IC. Nouocomenſis, vbi praeſertim L. VI. et VII. de auctoritate et fide hiſtoriae naturalis Plinianae diſſeritur illaque ſuo auctori vindicatur. De reliquis, quae ad literariam hiſtoriam Plinii maioris pertinent, more ſuo diligenter diſſeruit ὁ πάνυ FABRICIVS [i]. Pulcherrima editio HARDVINI nouam lucem debet IO. MATTH. GESNERO τῷ μακαρίτῃ.

pag. 615. lin. 22. *Quam annotationibus auxit Fabricius.* Conferenda de iis, quae ad Luciani hiſtoriam literariam pertinent, quae copioſe attulit Cl. REITZIVS diſſ. *de aetate, vita, ſcriptis Luciani*, praemiſſa editioni Opp. LVCIAN. Wetſtenianae cIↄIↄccxLIII. Certum autem ex huius temporis hiſtoria eſt, Epicureos, quo magis Eclectici, quique eorum partes tuebantur, ſacrificuli, Pythagorei, ſimilesque in defendenda ſuperſtitione inſaniebant, eo fortius non reſtitiſſe modo, ſed omni quoque religioni euertendae animum adhibuiſſe, id quod Celſi atque Luciani exemplo mire probant [k].

pag.

h) Diſquiſ. Plinian. T. I.
i) Bibl. Lat. T. III. p. 562 ſeqq.

k) Hanc obſeruationem pleroſque negligere, qui hiſtoriae Chriſtianae annales ſcripſere, miramur.

pag. 624. lin. 11. *Aetatem non definiunt.* Vltra centum annos post Augusti tempora Laërtium non vixisse, coniicit GASSENDVS[l], eo quod πρὸ ὀλίγυ Potamonem philosophatum esse, dicat, ille autem sub Augusto vixisse Suidae dicatur. Sed fallitur Vir doctissimus, seductus Suidae relatione, quamuis vim vocis πρὸ ὀλίγυ senserit, ex iis, quae hoc loco et supra in Potamone ostendimus, est manifestum.

l) Syntagm. phil. c. 3. T. I. Opp. p. 24.

AD SECTIONEM NONAM.

DE SECTA SCEPTICA.

pag. 631. not. a.

Viri docti passim. Imprimis illi, qui historiam matheseos vel in genere, vel mathematicarum scientiarum scripserunt, et inter hos imprimis Cl. WEIDLERVS[a].

pag. 633. lin. 23. *Huetii.* Eidem sententiae subscripsit WEIDLERVS[b].

a) Hist. astron. c. 7. s. 2. §. 13. p. 176. *b*) Ibid. §. 14. p. 184.

AD CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIA ORIENTALI.

pag. 639.

Saltem iusta nunquam luce collustratae. Hoc vnico sensu B. Moshemio productae ex tenebris philosophiae Orientalis speciali sensu acceptae historiae gloriam asseruimus. Fuisse enim paulo ante et circa Christum natum et post eius inter homines apparitionem, viuentibus adhuc Apostolis in Orientalis Asiae regionibus, maxime vero inter Persas, quaeque Asiae illorum religionem admiserunt gentes, populosque vicinos, imo in Aegypto quoque sacerdotes atque philosophos, qui proprium theologiae et philosophiae systema, quod totum diuinum, mysticum magicumque erat, tradiderunt, et cum vulgi religionis decretis commiscuerunt, dudum obseruatum est viris doctissimis. Hi enim cum in sacrarum pandectarum libris eiusmodi philosophiam passim[a] tangi atque a viris diuinis

a) Vid. Io. I, 1 seqq. Col. II, 8 seqq. 1 Tim. I, 6. 7. 2 Petr. I, 16. etc. ad quae loca in catena exegetica bibl. Anglic. nostras obseruationes adiecimus, ea, quod speramus, perspicuitate scriptas, vt docere et conuincere de hoc argumento lectorem queant, in quibus non habemus, cuius nos scripsisse hactenus poeniteat, nisi euidentior appareat Oedipus, quam hactenus factum. Summam paucis eleganter et luculenter expressit biblioth. theol. S. Ven. ERNESTI, quem incomparabilem in exegesi S. virum honotis caussa nominamus T. V. p. 6 seqq.

diuinis reprehendi cernerent, et in historia nascentis ecclesiae Christianae se prodere obseruarent, cuius capita non poterant sine vi quadam obtorto collo cuncta rapiente, et inepte explicante ex philosophia Graecanica illustrari: facile viderunt, alios doctrinae istius fontes accersendos esse, qui non ex hortis Graecorum, sed barbarorum latifundiis deriuarentur, et a systematibus Graecorum de Deo, de emanationibus ex Deo, de spiritibus, de mundi creatore, deque materiae malique ipsius origine longius recederent: quos, quia inter Graeciae sectas inueniri non posse, probe videbant, ad populos orientis, maxime Asiatici retulerunt, et ex istis deinde originibus, enatas istas in Christiani Orientis ecclesiis haereses, quae Gnosticorum postea nomine circa seculi II. initia emergebant, deriuauerunt. Quibus facem praetulisse nobis videtur magnus archaeologiae philosophicae interpres, THOMAS BVRNETIVS, qui dudum monuit [b], systema mundi, (quo nomine omnem physiologiam diuiniorem comprehendit, quae periodos mundanas explicat) Pythagoricum omnium antiquissimum esse, et AB ORIENTE deductum, hoc autem inter mystas seruato, alterum, (exotericum) magis percrebuisse. Inter illos vero imprimis consulendus est diligentissimus veteris eruditionis et historiae dogmaticae scrutator CAMPEGIVS VITRINGA [c], qui imprimis erudite in eo versatus est, vt ostenderet, quo pacto ista ψευδοδιδασκαλία inter Iudaeos disseminata cabbalistica somnia genuerit, quae sentinam eiusdem Pseudophilosophiae Asiaticae siue Orientalis exhibent, vt in fine huius Tomi ex instituto docuimus. Vitringam secuti sunt alii, ex parte nominati HEVMANNO [d], inter quos CLEMENS STRESO in *Commentario in ep. ad Colossenses* [e] *et posteriorem* [f] *Petri*, tum B. BVDDEVS in *Obs. Hal. T. I. obs. I.* [ff] meretur audiri. Hi enim omnes ex impuris his Orientis lacunis Cabbalisticam, et ex hac Gnosticam philosophiam sensim progenitam fuisse, non sine verisimilitudine sibi persuaserunt. Moshemius autem, cum, misceri multa et fontes cum riuulis confundi, acute cerneret, de prima scaturigine sciscitatus tandem detexit, vt erat coniiciendi acutus scriptor, versatum fuisse in Persiae, Asiae minoris, Aegyptique prouinciis, paulo ante et circa tempora restauratae salutis, genus quoddam philosophiae theologicae mysticum, quod tum cabbalistarum systemati, tum haeretico, quod postea Gnosticos errores genuit, occasionem atque materiam suppeditauerit. Qua de re, post loca a nobis adducta, consulenda sunt, quae curis posterioribus *in historia Christianorum ante C. M. Seculo I.* [g] luculenter disseruit. Secuti sunt virum, post fata quoque de literis meritissimum, alii quoque viri eruditissimi, et imprimis post

b) Archaeol. philosoph. c. 8. p. 382.

c) Obs. SS. T. II. L. IV. c. 9. ad Iesaiam c. 45, 7. T. II. p. m. 581. non tamen omnia satis euoluit.

d) Ad Col. II, 8. p. 509.

e) pag. 170 seq.

f) p. 274. qui luculenter multa obseruauit.

ff) §. 14 seqq. p. 15 seqq.

g) §. 31. p. 66.

post parentem doctissimus CHRISTIANVS GVIL. FRANCISCVS WALCHIVS [h], et ante eum B. Baumgartenius, Kortholtius aliique; et his nostrum quoque calculum addere persuasit nobis tum Orientalis philosophiae post Zoroastris, a quo condita est, tempora, in scholis Persarum et Asiaticorum propagatae [i] doctrinae conformitas, tum quod alia via nobis diu omnia explorantibus visa non sit, tot Cabbalistarum hominumque fanaticorum dogmata, gnosticaque somnia, ipsumque Alexandrinae philosophiae systema inter se conciliandi, quam frustra ex Graecanica philosophia deriuari, ex ineptiis TERTVLLIANI [k] magni cetera et doctissimi scriptoris, sed in notitia rerum Orientalium minus, quam in Graecarum versati, potest intelligi, qui, vt alios nobis eosque Graecos fontes fanatici huius, quod in Asia tum miscebatur, et inter omnes inualuerat, systematis exhiberet, quadrata rotundis miscuit. Quem in tanta, qua praesens seculum fruitur doctrinae rerumque veterum luce, posse sequi viros nonnullos cetera eruditissimos, et acute cernentes, mirari satis non possumus [l].

pag. 641. lin. 14. 15. *Ad quam prouocare potuerit Eunapius.* Quanquam haec, quae adduximus, testimonia de existentia systematis alicuius theologici et mystici inter populos Orientis passim circa prima nascentis Saluatoris tempora vigentis, verum sitienti animo, si non prorsus satisfacere, ei tamen rei verisimilitudinem persuadere, nisi morosius contradicendi studio teneatur, possunt; fatendum tamen, inter tot vestigia existentiae eius circumstantias historicas valde esse obscuras, nec huius sectae vel philosophiae orientalis, id est, inter Asiaticos populos maxime, qui Persarum subiecti erant imperio, itemque ex Asia minore in Aegypto vigentis historiam ea radiare luce, qua Graecanicae philosophiae sectae, vel etiam haeresium in christiana ciuitate enatarum nobis historia manifesta est. Fassus est id ipse prouide B. MOSHEMIVS [m], non tot adhuc orientalis philosophiae monumenta in lucem esse edita, quot ad plenam eius cognitionem consequendam sufficiant, et imprimis auctorem eius vetustatem tegere, posse tamen ex diuiniore illo atque mystico emanationum diuinarum systemate, quod in orientalibus regionibus obtinuit, concludi haud incerto, occasionem ei suppeditasse quaestionem in philosophia barbarica, cuius illa celebris pars fuit, satis volutatam, et a multis seculis agitatam, maxime inter gentes Asiaticas, Chaldaeas, Persicas,

h) In histor. haeres. P. I. p. 235 seqq.

i) Hic comparari volumus ea, quae in his supplementis de historia Zoroastrianae disciplinae diximus. In ea enim veri fontes huius philosophiae, quae nec hodie quidem tota exspirauit, quaerendi sunt.

k) Exhibuimus integrum locum de praescr. c. 7. p. 232. l. c. eumque attente inspicere iubemus lectorem, vt intelligat, quam infelix interpres veterum doctrinarum Tertullianus fuerit, et hunc tamen nobis obiiciunt, qui haereticorum veterum origines ad Graecos referunt, quae sane in hodierna H. P. luce non amplius debebant audiri, adeo manifestum est, inuidiae in haereticos cumulandae caussa haec Tertullianum scripsisse, in quo mores eum suos secutum esse, recte vidit DVPIN Bibl. S. Eccl. T. I. p. 104.

l) Rem T. III. p. 412 seqq. ex instituto discussimus.

m) l. c. §. 31. p. 26.

cas, Indicas, *vnde malum? et quare? et vnde homo, et quomodo?* quibus quaestionibus philosophorum ingenia vexari, vidit iam TERTVLLIANVS [n]. Et fatemur nos quoque, licet in veteris historiae philosophiae per L. fere annos, (quod obiter dicimus,) volutatis, tam certam atque luculentam nondum enatam notitiam, qualem e. g. de sectis Socraticis, vel etiam Pythagoricis habemus, magnaque nos in hac parte nocte premi, praesertim, si nudis relationibus hominum librorumque Graecorum standum est, quos semper fere in philosophia ista pueros fuisse, et in exotericae philosophiae crepundiis haesisse, logicis physicisque atque ethicis suorum somniis intentos, dudum exclamauit sacerdos Saiticus ad Solonem. Orientalium autem gentium documenta rara esse, et neglecta, tanquam quae non satis intelligi queant, et de rebus tractent, quae, quia supra nos, nihil ad nos pertineant, nemo est, qui ignorat, et magnae tenebrae, quae nos in enarranda barbarica philosophia, quae mater censenda est istius orientalis, supra cinxerunt, satis testantur. Non miramur ideo magnopere, fuisse viros doctos, qui de sectae huius existentia dubitarent, assensumque viro summo, a quo primo in scenam publicam producta est, denegarent. Nec diffitemur, diu nos in eodem luto haesisse, diu ista in arena cogitationes volutasse, antequam hoc de philosophia orientali caput scriberemus, ideoque et rerum circumstantias diu inter se comparasse, et virorum quoque summorum, quorum doctrinae magna apud nos erat existimatio, mentem de hoc argumento explorasse. Inter quos, vt hoc quoque candide fateamur, vir, dum viueret, summus et veteris literaturae cognitione celeberrimus B. CHRISTOPHORVS MATTHIAS PFAFFIVS fuit, qui, quid nobis, de hac orientali philosophia rogatus, responderit, vt candorem hoc in argumento nostrum probemus, commodo hoc loco non tacebimus. Scribebat vir magnae eruditionis, cum tertium H. P. Volumen ei misissemus, hunc in modum: „Quum a me po„stulas, vt, quid de philosophia ista orientali sentiam, quam cum cel. „Moshemio in scenam producis, exponam tibi, vereor, ne iudicium „poscas ab homine, in hoc eruditionis campo fere hospite. Ita semper „existimaui, sed fallor forsitan, veterum philosophorum systemata accu„rata dari vix posse, tum propter documentorum penuriam, tum, quod „ipsi condiderint fere nulla, sed sententias vix cohaerentes ideasque fo„uerint confusas, terminisque expresserint, quorum nulla, nisi confusa „notio mentes ipsorum oberraret, tum, quod, qui eorum tradidere do„gmata, vel parce nimis, vel haud accurate tradidere. Maxima illorum „pars in somniis et deliriis consistit, qualia et haereticorum veterum pla„cita sunt, Gnosticorum maxime. Horum cum scripta ad nos non per„uenerint, cum et, quae veteris doctores ecclesiae de iis eorumque pla„citis tradunt, obscura sint, et manca valde et dissona, foetus quippe de„lirantis cerebri, mihi quidem non licuerit de illis dicere plura, quam

n) loc. cit. c. 7.

deri produxiſſe, quod primus Orientale vocauerit Moshemius. Non his vero alia affuit vir ſummus, niſi, quod poſtulet, vt antiquitas atque aetas iſtius philoſophiae inter Graecos ex documentis hiſtoricis genuinis probetur, de reliquis enim poſtea diſpiciendum.

Pulchre haec omnia atque ſobrie dici, lubentes fatemur, et hanc viro doctiſſimo hederam merito ſuſpendimus: quoniam autem nihil nobis certius enarrant, niſi, quod argumentum negatiuum, quod vocant, nobis inculcent, et GRAECORVM teſtimonia a nobis poſcant, ratione nulla, tum teſtimoniorum orientalium atque domeſticorum, tum ipſius rei et traditionis philoſophicae, habita, ex ſolo auctoritatis allegatae decreto de re ipſa certiora ſtatuendi neceſſitatem videre quidem nondum potuimus, aſt excitatos nos tamen eſſe fatemur ad adhibendam ſine vllo partis ſtudio attentionem, cuncta iterum ſecundum leges fidei hiſtoricae ponderandi, vt, ſi non certa et indubitata prorſus notitia, veriſimilis tamen, et regulis fidei hiſtoriae conformis emergat.

Itaque lectoris patientia hoc loco (cum alium et commodiorem de hac re diſquirendi nos nacturos non ſperemus) nobis exoranda eſt, vt lento et prouido gradu in inquirenda huius philoſophiae exiſtentia progrediamur, et, quouſque perſuaſi de ea eſſe poſſint, qui a praeiudiciis liberi ſunt, nec erubeſcunt

quae pueri didicere, ſenes perdenda fateri,

intelligamus. Nobis certe nec nouae opinionis celebritas, nec doctrinae fucus, nec Moshemii aliusque viri docti auctoritas perſuadere exiſtentiam huius philoſophiae poteſt, niſi rationibus legitimis adhibitis, et ad lapidem lydium artis rationalis atque criticae excuſſis. Quae, ſi veriſimillimam nobis eam faciant, tuto contemnemus, quod a negatione deſumitur argumentum, eo quod in quaeſtione rei peregrinae et antiquiſſimae et a noſtro quoque cogitandi modo longius remotae, inque defectu vel raritate monumentorum domeſticorum, ad alia ratiocinii genera deſcendendum eſt, quae rem vere extitiſſe, probabilibus argumentis euincant: de quo tamen, cum ad philoſophiam rationalem et criticam res pertineat, hoc loco plura dicere nihil attinet. Nobis quid hic prouide ſemitam rationalem ſecutis in examinanda quaeſtione hac hiſtorica verum viſum ſit, candide aperiemus, et exponemus cauſſam, cur hoc de philoſophia Orientali caput ex philoſophiae veteris hiſtoria abiiciendum non eſſe, ſed ſeruandum putemus, relicto deinde ſtatuendi iudicandique Lectori arbitrio.

Et I. quidem de nomine philoſophiae Orientalis monendum eſſe exiſtimamus, haud obſcure patere, appellationem hanc in veterum libris non occurrentem obſtare viris doctis et in lectione veterum ſcriptorum apprime verſatis, quo minus eius exiſtentiam admittant, eo quod hoc nomine nuſpiam peculiaris cuiuſdam philoſophiae orientalis fiat mentio. In quo pollicem nos eis premere non poſſe, libere fatemur. Quod ſi enim con-

concedimus, nouam hanc appellationem esse, nec vnquam apud veteres et recentiores ante Moshemium auditam, qui primus eius parens fuerit, hancque philosophiae speciem, assumto hoc nomine, in apricum ex antiquitatis latebris produxerit, nondum tamen inde sequitur, ipsum hoc philosophandi genus circa nati Saluatoris tempora in Asiaticis et Aegypti prouinciis non inualuisse. Non putamus magnopere opus esse, vt hoc viris doctis et vel mediocriter philosophiae veteris historiae peritis persuadeamus, quibus ignotum esse non potest, systemata et philosophandi genera complura fuisse olim et haud parum floruisse, quorum propria nomina interciderint. Cuius vt exemplum habeat lector, Elpisticum philosophandi genus, vni Plutarcho memoratum, considerare iubemus, cum nomen illud alibi prorsus euanuerit, philosophandi autem genus et ratio in Stoico systemate sit manifestissima. Nos in praesentia non de nomine cuiusdam *sectae* vel ab auctore suo atque duce appellatae, vel a philosophandi modo designatae, nec de aliis appellationibus sectarum, quarum meminit LAERTIVS [s], disputamus, sed de *genere quodam vel systemate* metaphysico, atque mystico, *quod longe lateque per aliquot secula Asiae atque tempore Romani imperii in Africa inualescentis, Aegypti quoque prouincias peruagatum, antiquissimam Asiae philosophiam, proprio doctrinae genere de principiis diuinis, physiologicis, cosmologicis, metaphysicis et moralibus de emanatione rerum omnium ex primo fonte, de origine emanatiuorum, de subordinatione entium spiritualium, de ortu materiae eiusque tenebris diuinae luci oppositis, de fonte animarum et effluxu ex primaria diuinitatis scaturigine, de mali ortu et natura, deque modo per ascensum ad superiora, mediantibus principiis intermediis spiritualibus perueniendi, et quae alia huius generis dogmata sunt in hoc systemate Asiatico comprehensa, opinionibus et dogmatibus de rebus diuinis inter Asiae et Aegypti populos atque nationes receptis admistum, nouam eamque mysticam philosophiae diuinioris faciem produxit; quae philosophia variis deinde et singularibus sectarum placitis commixta, Cabbalistarum, Gnosticorum similiaque nomina accepit, cum ipso fonte suo, nempe ista philosophia per Orientis prouincias obtinente, non confundenda.* Haec si rite teneantur, speramus, fore, vt difficilior dubitationum contra hanc philosophiam orientalem numerus in fumum abeat, multaeque logomachiae, ex neglecto quaestionis rite formatae statu ortae diffugiant. Quibus I. omissis et eiectis, perinde nobis erit, si admissa certissima existentia huius de diuinis philosophandi systematis, nomen philosophiae Orientalis omittatur, dicaturque vel philosophia Asiatica, vel Zoroastrea reformata, vel theologia mystica orientalium gentium, vel quocunque nomine appellari libeat, erimus in nomine atque verbis faciles, si, quod nos sperare iubet virorum istorum doctorum insignis iudicandi acies rerumque veterum peritia, in re ipsa nobiscum consentiant. II. Verum, priusquam nomen atque appellationem hanc dimittamus, ratio quoque reddenda est, cur incertum et obscurum nomen

ORIEN-

s) Lib. I. c. 18.

ORIENTALIS philoſophiae aliis cum Moshemio (cui tamen praeiuit VITRINGA [t] et Burnetius) praetulerimus. Poteramus eam philoſophiam Aſiaticam, vel propius Perſico-Zoroaſtream vocare, ſicque origines eius, quas ſe neſcire faſſus eſt B. Cancellarius, paulo notiores pandere, paucioribus forte difficultatibus inde emergentibus. Aſt non adaequata ſatis haec nobis appellandi ratio viſa eſt, tum, quod non omnem ſyſtematis Perſici, quod a Zoroaſtre variis modificationibus ad ſequiora tempora transmiſſum eſt, doctrinam complectatur, ſed eam tantum partem exhibeat, quae de emanatiuo ſyſtemate, maxime, tum quoad diuina, tum quoad originem materiae atque mali, praecepit; tum, quod non Perſici tantum imperii, ſed aliarum quoque prouinciarum Aſiaticarum, et imprimis Ioniae, Cappadociae, Syriae, Parthicique regni omnis fines peragrauit, et in metaphyſicis atque theologicis dogmatibus tandem fundamenti loco aliis ſyſtematibus ſpecialibus applicatum eſt, quod vno orientalis philoſophiae nomine omnium maxime luculenter poteſt deſignari. Neque vero excogitaſſe B. Cancellarium hoc nomen, putandum eſt: is enim diſerte ad Theodoti, hominis Gnoſtici fragmentum prouocauit, cuius titulum ex Combefiſio h. l. adduximus, ex quo patet, nomen διδασκαλίας καλεμένης ἀνατολικῆς, *ſyſtematis doctrinalis, quod Valentini tempore* ORIENTALE dictum eſt, iam, ſeculo II. ineunte, notum fuiſſe, quam appellationem Aſianos vel Syros indigitare, non inepte coniecit COMBEFISIVS [u]. Et adduximus quidem ſupra animaduerſionem τȣ̃ πάνυ Canc. PFAFFII B. M. qui, haec non ad philoſophiam iſtius aetatis pertinere, ſed notare deliria ſyſtematis theologici Valentiniani, monuit, qua in re verum vidit. Aſt non id voluit Moshemius, quem hoc quidem non latuiſſe, magna, qua in eccleſiae hiſtoria valebat, eruditio, nobis aequum iudicantibus perſuadet: Sed voluit tantum illuſtris theologus inde probare, nomen Orientalis διδασκαλίας (ſyſtema philoſophicum vel theologicum nos hodie vocamus) iam Valentini tempore obtinuiſſe, poſſeque inde coniectura probabili concludi, etiam illud doctrinae genus, ex quo dictis S. Scripturae ſuas nugas Theodotus ille aſſuit, Orientale dici potuiſſe, cum fundamenta ea ſequatur, quae in Aſia ſiue Oriente iam tum diu erant peruulgata et recepta. III. Aſt obiicient viri docti, ſi tam nota fuerit et in vſus vocata domeſticos iſta philoſophia orientalis, impoſſibile fuiſſe, vt ipſum nomen intercideret, nec multoties inter tot Graecorum ſcripta, in quibus philoſophiae barbaricae ſit mentio, eius nomen occurrat? nec rationem eius ſilentii aliam dari poſſe, quam quod plane fuerit ignota et nunquam extiterit. Speciem obiectio habet, fundamento caret. Ita enim tunc demum concludi liceret, ſi appellatio philoſophiae orientalis nomen eſſet ſectarium, quemadmodum Graecanicarum ſectarum nomina innotuerunt, eaque intercidere non potuerunt: quo pacto nec Pythagoreae

t) Obſ. SS. L. V. p. 146. quem locum h. l. legi a Lectore, cupimus, cui hiſtoria orientalis philoſophiae diſplicet; totus enim noſter eſt. u) Apud FABRIC. l. c. p. 181.

reae philoſophiae, nec Eleaticae, nec Academicae Stoicaeue nomina loquentium vſibus erepta vnquam ſunt et in obliuionem traducta. Sed perierunt tamen et vix ex vno alteroue veteris ſcriptoris loco nobis ſuperſunt nomina *Eudaemonicorum*, *Philaletharum*, *Elencticorum*, *Analogeticorum*, *Elpiſticorum* [x] a ſyſtemate deſumta, quae adeo hodie euanuerunt, vt vix coniectura aſſequi liceat, quali ſectae adhaeſerint. Cuius ſola ratio eſſe videtur, quod generalia ſyſtematum nomina a ſpecialibus abſorpta et ſuppreſſa ſunt, et e. g. felicitatis futurae ſpes, qualem poſt fata in diuinitatis oceano promittebat ſecta Stoica, hac notiſſima appellatione ſua *Elpiſticum nomen* quaſi deuorauit. Ita quoque philoſophiae orientali accidiſſe coniicimus, quae, cum a regione, vbi vigebat, diceretur ἀνατολική, notius Zoroaſtreae ſapientiae, vel etiam Magicae nomen, (nam hoc quoque recitat LAERTIVS [y]) illud ſuppreſſit, cumque ſequiori ſeculo per varias populorum ſectas mutaretur et in varia ſyſtemata, admixtis domeſticis, transfunderetur, ex hoc ſyncretiſmo τῶν νομοδιδασκάλων ſiue Cabbaliſtarum apud Iudaeos, itemque Therapeutarum apud Aegyptios, et Gnoſticorum inter Aſiae et Libyae Chriſtianos haereticos, nomen accepit, vetus autem religionis Zerdushticae nomen inter Perſas ſequiores atque Arabes ſeruauit, omiſſo Orientalis philoſophiae nomine, quod generalem tantum fontem ſuae ſapientiae innuere, paſſim harum ſectarum homines prodiderunt, et imprimis, tum Zoroaſtreae diſciplinae, declinante imperio Perſarum, tum Gnoſticae, ineunte Seculo poſt C.N. ſecundo, nomen iactauerunt [z]. Et hinc rationem petendam eſſe putamus, cur Theodotus ille Valentini aſſecla theologiam magiſtri vocauerit διδασκαλίαν ἀνατολικήν, quod hae ſectae Gnoſticae putarent, ſe ſapientiae antiquae Orientalis genuinam prolem eſſe, atque eius myſteria in ſyſtemate ſuo Gnoſtico pandere. Similiter inter Arabes ſiue Saracenos idem eueniſſe, nomenque philoſophiae Almoshrakiae, i. e. ORIENTALIS ad eam vſque aetatem in regionibus Orientalibus ſuperfuiſſe, in obliuionem autem apud pleroſque perductum a philoſophia Graecanica inter Saracenos florente, cum iſta velut myſtica et arcana a pleriſque ignoraretur, memorabili THOPHAILI loco infra *tomo ſequente* [a] oſtendimus, qui totus legendus eſt. Haec omnia a nobis explicata cum ſe ita habeant, an mirum eſt, nomen orientalis philoſophiae in ſcriptis veterum tantum non euanuiſſe, rem vero ex ſectis, quae eam in viſcera quaſi ſua reconderunt, ſuamque fecerunt, protrahendam tantum eſſe? Quod cum primus ex inſtituto facere ſuſceperit B. Moshemius, immortales ei gratias debere hiſtoriam philoſophicam et eccleſiaſticam, nemo inficias iuerit, quod hoc pacto innumeris locis philoſophiae et hiſtoriae veteris lucem accenderit, ſine qua nos

x) LAERT. l. c. y) loc. cit. ſ. 8.
z) Comparandus Cel. MICHAELIS Intr. in libr. S. noui foed. §.125. 126. p. 515 ſeqq.
a) pag. 173 not.

Orientalis philoſophiae aliis cum Moshemio (cui tamen praeiuit Vitringa [t] et Burnetius) praetulerimus. Poteramus eam philoſophiam Aſiaticam, vel propius Perſico-Zoroaſtream vocare, ſicque origines eius, quas ſe neſcire faſſus eſt B. Cancellarius, paulo notiores pandere, paucioribus forte difficultatibus inde emergentibus. Aſt non adaequata ſatis haec nobis appellandi ratio viſa eſt, tum, quod non omnem ſyſtematis Perſici, quod a Zoroaſtre variis modificationibus ad ſequiora tempora transmiſſum eſt, doctrinam complectatur, ſed eam tantum partem exhibeat, quae de emanatiuo ſyſtemate, maxime, tum quoad diuina, tum quoad originem materiae atque mali, praecepit; tum, quod non Perſici tantum imperii, ſed aliarum quoque prouinciarum Aſiaticarum, et imprimis Ioniae, Cappadociae, Syriae, Parthicique regni omnis fines peragrauit, et in metaphyſicis atque theologicis dogmatibus tandem fundamenti loco aliis ſyſtematibus ſpecialibus applicatum eſt, quod vno orientalis philoſophiae nomine omnium maxime luculenter poteſt deſignari. Neque vero excogitaſſe B. Cancellarium hoc nomen, putandum eſt: is enim diſerte ad Theodoti, hominis Gnoſtici fragmentum prouocauit, cuius titulum ex Combeſiſio h. l. adduximus, ex quo patet, nomen διδασκαλίας καλεμένης ἀνατολικῆς, *ſyſtematis doctrinalis, quod Valentini tempore* Orientale dictum eſt, iam, ſeculo II. ineunte, notum fuiſſe, quam appellationem Aſianos vel Syros indigitare, non inepte coniecit Combefisius [u]. Et adduximus quidem ſupra animaduerſionem τȣ͂ πάνυ Canc. Pfaffii B. M. qui, haec non ad philoſophiam iſtius aetatis pertinere, ſed notare deliria ſyſtematis theologici Valentiniani, monuit, qua in re verum vidit. Aſt non id voluit Moshemius, quem hoc quidem non latuiſſe, magna, qua in eccleſiae hiſtoria valebat, eruditio, nobis aequum iudicantibus perſuadet: Sed voluit tantum illuſtris theologus inde probare, nomen Orientalis διδασκαλίας (ſyſtema philoſophicum vel theologicum nos hodie vocamus) iam Valentini tempore obtinuiſſe, poſſeque inde coniectura probabili concludi, etiam illud doctrinae genus, ex quo dictis S. Scripturae ſuas nugas Theodotus ille aſſuit, Orientale dici potuiſſe, cum fundamenta ea ſequatur, quae in Aſia ſiue Oriente iam tum diu erant peruulgata et recepta. III. Aſt obiicient viri docti, ſi tam nota fuerit et in vſus vocata domeſticos iſta philoſophia orientalis, impoſſibile fuiſſe, vt ipſum nomen intercideret, nec multoties inter tot Graecorum ſcripta, in quibus philoſophiae barbaricae fit mentio, eius nomen occurrat? nec rationem eius ſilentii aliam dari poſſe, quam quod plane fuerit ignota et nunquam extiterit. Speciem obiectio habet, fundamento caret. Ita enim tunc demum concludi liceret, ſi appellatio philoſophiae orientalis nomen eſſet ſectarium, quemadmodum Graecanicarum ſectarum nomina innotuerunt, eaque intercidere non potuerunt: quo pacto nec Pythagoreae

t) Obſ. SS. L. V. p. 146. quem locum h. l. legi a Lectore, cupimus, cui hiſtoria orientalis philoſophiae diſplicet; totus enim noſter eſt.

u) Apud Fabric. l. c. p. 181.

reae philoſophiae, nec Eleaticae, nec Academicae Stoicaeue nomina loquentium vſibus erepta vnquam ſunt et in obliuionem traducta. Sed perierunt tamen et vix ex vno alteroue veteris ſcriptoris loco nobis ſuperſunt nomina *Eudaemonicorum*, *Philaletharum*, *Elencticorum*, *Analogeticorum*, *Elpiſticorum* [x] a ſyſtemate deſumta, quae adeo hodie euanuerunt, vt vix coniectura aſſequi liceat, quali ſectae adhaeſerint. Cuius ſola ratio eſſe videtur, quod generalia ſyſtematum nomina a ſpecialibus abſorpta et ſuppreſſa ſunt, et e. g. felicitatis futurae ſpes, qualem poſt fata in diuinitatis oceano promittebat ſecta Stoica, hac notiſſima appellatione ſua *Elpiſticum nomen* quaſi deuorauit. Ita quoque philoſophiae orientali accidiſſe coniicimus, quae, cum a regione, vbi vigebat, diceretur ἀνατολική, notius Zoroaſtreae ſapientiae, vel etiam Magicae nomen, (nam hoc quoque recitat LAERTIVS [y]) illud ſuppreſſit, cumque ſequiori ſeculo per varias populorum ſectas mutaretur et in varia ſyſtemata, admixtis domeſticis, transfunderetur, ex hoc ſyncretiſmo τῶν νομοδιδασκάλων ſiue Cabbaliſtarum apud Iudaeos, itemque Therapeutarum apud Aegyptios, et Gnoſticorum inter Aſiae et Libyae Chriſtianos haereticos, nomen accepit, vetus autem religionis Zerdushticae nomen inter Perſas ſequiores atque Arabes ſeruauit, omiſſo Orientalis philoſophiae nomine, quod generalem tantum fontem ſuae ſapientiae innuere, paſſim harum ſectarum homines prodiderunt, et imprimis, tum Zoroaſtreae diſciplinae, declinante imperio Perſarum, tum Gnoſticae, ineunte Seculo poſt C. N. ſecundo, nomen iactauerunt [z]. Et hinc rationem petendam eſſe putamus, cur Theodotus ille Valentini aſſecla theologiam magiſtri vocauerit διδασκαλίαν ἀνατολικήν, quod hae ſectae Gnoſticae putarent, ſe ſapientiae antiquae Orientalis genuinam prolem eſſe, atque eius myſteria in ſyſtemate ſuo Gnoſtico pandere. Similiter inter Arabes ſiue Saracenos idem eueniſſe, nomenque philoſophiae Almoshrakiae, i. e. ORIENTALIS ad eam vſque aetatem in regionibus Orientalibus ſuperfuiſſe, in obliuionem autem apud pleroſque perductum a philoſophia Graecanica inter Saracenos florente, cum iſta velut myſtica et arcana a pleriſque ignoraretur, memorabili THOPHAILI loco infra *tomo ſequente* [a] oſtendimus, qui totus legendus eſt. Haec omnia a nobis explicata cum ſe ita habeant, an mirum eſt, nomen orientalis philoſophiae in ſcriptis veterum tantum non euanuiſſe, rem vero ex ſectis, quae eam in viſcera quaſi ſua reconderunt, ſuamque fecerunt, protrahendam tantum eſſe? Quod cum primus ex inſtituto facere ſuſceperit B. Moshemius, immortales ei gratias debere hiſtoriam philoſophicam et eccleſiaſticam, nemo inficias iuerit, quod hoc pacto innumeris locis philoſophiae et hiſtoriae veteris lucem accenderit, ſine qua nos

x) LAERT. l. c.
y) loc. cit. ſ. 8.
z) Comparandus Cel. MICHAELIS Intr. in libr. S. noui foed. §. 125. 126. p. 515 ſeqq.
a) pag. 173 not.

nos quoque multoties, aut nihil recte visuros, aut ad ignes fatuos Graecanicae philosophiae cespitaturos fuisse, candide fatemur, cum ista capita doctrinae, ipsumque systema ex graeca philosophia nemo vnquam deriuare potuerit. Verum haec a partis studio et contradicendi feruore alieno cum sufficere de Orientalis philosophiae nomine queant, verbum non addimus; et in exploranda eius historia atque existentia, eo, quo nobis innotuit modo, pergimus.

IV. Mittamus itaque tantisper Orientalis philosophiae nomen, et ponamus, ὑποθέσεως tantum designandae et ab aliis distinguendae gratia fuisse effictum; ipsam huius philosophiae Asiaticae diuinioris existentiam non ignorauisse veteres, etiam Graecos; adeo manifestum nobis esse in philosophiae veteris historia putamus, vt, aut nos non satis intelligere viros doctos, qui contrarium tuentur, aut illos non satis attendere, in quo quaestionis status versetur, et de qua re proprie quaeratur, fatendum nobis sit. Itaque paulo luculentius, quid de hoc testimonio existentiae P. O. videatur, explicabimus. Et 1. quidem viguisse per omnes fere Asiae totiusque orientis prouincias non ab antiquissimo tantum, ante Graecae philosophiae infantiam, tempore, sed etiam, cum haec in cunis vagiret et paulatim, obstetricantibus magnis viris Pythagora, atque Socrate, quibus sectae Graecanicae omnes origines suas debent, adolesceret, philosophiam antiquissimi nominis atque famae, eamque Graecorum infantiae fuisse oppositam, nemo, credimus, erit, qui negauerit, si vel per transennam historiam philosophicam inspexit, vel ex nostris quoque annalibus didicit, philosophiam barbaricam tantopere ab ipsis Graecis desideratam magnisque itineribus apud barbaras gentes quaesitam, magnam partem inter ORIENTIS gentes viguisse, et ab iis cultam, diuiniorem maxime partem systematis physiologici de rerum originibus et essentia deque emanatiuo eius principio illis tradidisse. Non morabimur, ea, quae Tomo primo de philosophia barbarica inuictis testimoniis adducta sunt, quaeque eos refutare possunt, qui negant Orientalis philosophiae inter Graecos, neque famam, neque nomen fuisse: sed lectorem harum forte rerum ignarum ad vnum CLEMENTEM ALEXANDRINVM [b] ablegamus, qui, vt erat orientalis historiae et doctrinae callentissimus, longus atque multus est, vt hanc veritatem indubitatis testimoniis euinceret, et contra Epicurum ostenderet, „ea, quae sunt praestantissima in philosophia, Graecos esse mercatos a barbaris: et cum variae fuerint barbarae gentes, esse inter alias, „qui publice philosophati sint Brachmanes vniuersos, et Odrysos, et Getas, et Chaldaeos Arabes, qui dicti sint felices, et quicunque habitarunt Palaestinam, et non minimam Persici generis partem et alia praeter „haec genera innumerabilia.“ An hi, quaeso, omnes philosophiae Orientalis pars non sunt, et ignota veteribus scriptoribus nomina? Nolumus plura

b) Stromat. L. I. p. m. 303 seqq. conferendus est, acutus veterum doctrinarum iudex THOMAS quoque, qui erudite in hoc argumento versatus BVRNETIVS archaeol. c. 4. 5. 6.

plura in tanta rei luce cum lectoris taedio cumulare, cum haec manifestum satis faciant orientalis veterum gentium philosophiae semper magnum nomen et celeberrimam famam atque opinionem fuisse, nec ad Clementis aetatem vsque dubitatum fuisse, quod philosophia, maxime, quae diuinius argumentum tradebat, inter Asiae populos non floruerit. Comparare autem cum his iubemus TATIANVM [c], qui in hoc argumento multus est, et, cum ipse esset Assyrius, ex Orientali stemmate oriundus, omnium optime nouisse potuit, quae inter gentes orientales gesta sint atque euenerint. 12. Nec est, quod obiiciant viri docti, qui hanc orientalem philosophiam pertinacius negant, haec quidem de philosophia barbarica veteri in genere valere posse, non autem de peculiari illa philosophia diuiniore, quam orientalem vocamus, et quam tanquam nobilissimam philosophiae in oriente florentis partem Graecis non innotuisse modo, sed tanquam meliorem quoque philosophiae partem ab iis fuisse excultam, et peculiare de rebus ad Deum, mundum, materiam pertinentibus sapientiae genus constituisse, statuimus; nam et hic ipsa Graecorum testimonia aduersantur, qui hanc philosophiam Orientalem non Orphei modo, et postea Pythagorae, sed Anaxagorae quoque Archelai et Socratis, Graecanicam philosophiam a coelo in terram deducentis tempore, eadem in existimatione floruisse, testantur. Cuius rei vadem damus Democriti circa istam aetatem, adeoque diu post Zoroastrem Persarum philosophum ad scholam magorum, ex istius disciplina et systemate reformatam, excurrentis exemplum [d], quod suo loco ex veterum, maxime LAERTII [e] fide memorauimus, qui diserte tradit, eum non ad Aegyptios modo, sed et in Persidem, et ad Chaldaeos atque ad rubrum mare philosophiae addiscendae caussa peregrinatum fuisse, cui succinunt Diodorus Siculus, Aelianus, Suidas, Clemens Alexandrinus, aliique, quorum loca adduxit diligentissimus MENAGIVS [f], et nos in historia magni philosophi [ff] quoque nominauimus. Quamuis autem, non huius generis et systematis philosophiam inter hos populos orientales atque barbaros illum didicisse inde possit coniici, quod de Diis alia, quam ista philosophia Orientalis tradebat, statuisse videatur, vt ex illis constare potest, quae de philosophia Democriti suo loco attulimus: certum tamen est, duplicem habuisse eum philosophiam, publicam, quae Graecanica fuit, et secundum quam Eleaticos secutus de rebus diuinis, de mundo, de moralibus est philosophatus, alteram arcanam atque mysticam, in qua Chaldaeorum vel Persarum aliorumque orientalium magorum mysteria secutus est. Testem habemus PLINIVM [g], referentem, *Democritum praeter alios, ad discendam* PHILOSOPHIAM MAGICAM *nauigauisse exiliis verius, quam peregrinationibus susceptis, hanc reuersum praedicauisse, hanc in arcanis habuisse,* *philo-*

c) Vid. quae de eo dicta sunt T. III. p. 378 sqq.
d) Tom. I. p. 1178 seqq.
e) Lib. IX. f. 28.
f) Ad loc. cit. Laërt. p. 407.
ff) T. I. p. 1177 seq.
g) Hist. nat. L. XXX. prooem.

philoſophorumque Orientalium *Captidenis et Dardani e Phoenicia volumina in ſepulchrum eius* (quo commorabatur) *petita*, *illuſtraſſe*, *ſua vero ex diſciplina eorum edidiſſe* - - - Quod etſi *alii haec eius opera eſſe*, *inficientur*, *fruſtra tamen eos eſſe*, *hunc enim maxime affixiſſe animis eam dulcedinem conſtare*. Hactenus Plinius, ex cuius loco memorabili, qualiscunque etiam illa, quam Democritus in oriente a magis didicit, philoſophia arcana fuerit, certo tamen conſtat, aliam, quam Graecanicam fuiſſe, et opinione profundioris et diuinioris ſapientiae ſe maximis Graecorum ingeniis commendauiſſe. An, his ſaluis, dici poteſt, ex Graecorum teſtimonio nihil de Orientali philoſophia conſtare? Illam autem magorum orientalium philoſophiam eandem prorſus fuiſſe, quam nos ſuo loco denominauimus, et Zoroaſtream de origine vniuerſi, natura et eſſentia boni et mali, eiusque mixtura, pugna, de demiurgo rerumue mundi conditore, tum de emanationibus lucis diuinis et abolendo tandem cum materia malo retuliſſe, grauis nobis auctor eſt PLVTARCHVS, cuius inſignem locum tomo primo H. C. P. [h] attulimus, eumque noua luce colluſtrauimus, ex quo ſole meridiano clarius eſt, ſyſtema hoc philoſophiae, quam orientalem diximus, idem illud doctrinae genus continuiſſe, quod a vetuſtiſſimi Orientis magis acceptum Zoroaſter emendauit, et dualiſticum ſyſtema in emanatiuum commutando, nouam diſciplinam arcanam Perſiae aliisque Aſiae prouinciis intulit, quodque inter hos homines diu non manſit modo, ſed etiam per Indiae prouincias ſe diffundendo, totam Aſiam emanationis dogmate repleuit, et ſub regibus Aegypti ex Graeco ſanguine ortis etiam in hac terrarum parte diſſeminatum et cum variis Pythagoreorum, Iudaeorum, aliorumque hominum religionibus miſtum nouoque veſtitu in ſcenam productum eſt, vt ex iis, quae de philoſophia barbarica fuſe ſuo loco diſſeruimus [i], eſt manifeſtiſſimum. 3. His iam praemiſſis, et, niſi nos omnia fallunt, vt negari nequeant, euictis, radiabit iam ſua luce locus PORPHYRII, ad quem h. l. potiſſimum prouocauimus [k], et quem huc non pertinere, ſed ad Gnoſticam philoſophiam Sec. II. ineunte demum enatam, viri illi doctiſſimi contendunt, qui orientalis philoſophiae eo tempore exiſtentiam negant. In qua diſceptatione cum videamus nonnulla inter ſe confundi, exoramus Lectoris patientiam, vt liceat nobis totum hunc Porphyrii textum iterum adſcribere, et paulo accuratius in partes ſuas reſoluere, vt habeat ipſe, ex quo iudicium, ad quod prouocare poſſimus, formare queat. Dabimus autem, vt anguſtiae paginae parcamus, Latina tantum ex verſione FICINI: *Erant Chriſtiani eo tempore multi*, *tum alii*, *tum ex antiqua philoſophia progreſſi haeretici*, *Adelphii et Aquilini ſectatores*, *qui Alexandri Libyci*, *Philo-*

comi,

h) p. 173. Extat in lib. de Iſide, et conferri debet, cum iis, quae ad illuſtrandum ſyſtema Perſicum in his ſupplementis ſupra copioſe adduximus.

i) Comparanda quae T. I. p. 1351 ſeq. lectorem ex veterum teſtimoniis docuimus.

k) In vita Plotini c. 3.

comi, Demoſtrati Lydi plurimos libros circumferebant, et reuelationes quasdam Zoroaſtris, Zoſtriani, Nicothei, Allogenis, Meſi aliorumque eiusmodi, palam oſtendentes, et deceperunt multos, et ipſi decepti iam fuerant: aſſerentes, Platonem intelligibilis eſſentiae profundum minime penetraſſe. Quamobrem Plotinus multas in diſputationibus ſuis in eas argumentationes intulit; ſcripſitque contra eos librum, quem contra Gnoſticos nos inſcripſimus, nobisque reliqua diſcutere et iudicare permiſit; Amelius autem libros quadraginta compoſuit contra librum Zoſtriani. Ego vero Porphyrius argumentationibus multis oſtendi, librum Zoroaſtri ab iis inſcriptum, adulterinum nouumque eſſe, et ab eis confictum, qui ſtruebant haereſin, vt inſtitutionis ſuae eſſe Zoroaſtris veteris crederentur. Haec Porphyrius, ad cuius locum rite intelligendum, ex ipſo hoc PLOTINI libro [l], cui contra Gnoſticos titulus a Porphyrio editore et diſtributore praefixus eſt, quique hodie inter celeberrimi philoſophi Opera legitur, obſeruamus: totam diſputationem verſari circa fontem fontium omnium emanatiuorum, et quo pacto cum eo conciliari poſſit materiae malorumque in mundo omnium origo, et annon complures fontes ſecundarii conſtituendi ſint, ex quo principiata omnia fluxerint, praeter trinitatem Platonicam. Ex quo patet, cardinem totius ſyſtematis emanatiui cum dualiſtico ſub vno iugo ire coacti conſtitiſſe in eo: „numen „quoddam in quadam quiete omnia in ſe continere, intellectum vero ſe„quentem quae ſunt in illo ſuſpicere; alium excogitare, ex quo deinde „deriuentur, immortalitas animae, intelligibilis mundus, item, animam „oportere commercium corporis fugere, ſeparationem animae nihil „aliud eſſe, quam a generatione ad eſſentiam ſe conferre etc." Haec autem communia veteris philoſophiae principia eſſe, putat Plotinus, et articulos fundamentales, quos vero ille in cancellos Platonicos reuocat, quibus deinde haeretici illi ſuos errores et particulares ſententias alleuerint. His pro claue habitis, ex loco Porphyriano, quem exſcripſimus, recte et manifeſtis indiciis concludi poſſe putamus: *a*) Fuiſſe ante enatam horum haereticorum, qui Chriſtianum nomen prae ſe ferebant, ſectam, certum quoddam philoſophiae genus, quod pro antiquo iſtarum regionum ſyſtemate habitum ſit, et ad quod non illi tantum haeretici tanquam ad matrem ſuam prouocauerint, ſed id quoque notum omnibus fuiſſe, et definitiuo articulo τῆς παλαιᾶς φιλοσοφίας nomine potuiſſe vocari, ex quo recte concluditur, antiquiſſimae philoſophiae genus ante exortos Gnoſticos in Oriente viguiſſe, nec id confundendum eſſe cum ipſa mataeologia Gnoſticorum haereticorum, qui diſerte atque luculenter tanquam propagines a radice hac a biographo Plotini diſtinguuntur. *b*) Hanc veterem philoſophiam non quaerendam eſſe inter Graecos, ne Platone quidem excepto, ſed his potius oppoſitam fuiſſe, tanquam et antiquiorem et veritati propiorem magisque conſonam, quae myſteria diuinitatis felicius multo attigerit. *c*) Opinionem autem fuiſſe, eam veterem philo-

l) Enn. II. L. V. p. 204.

philosophiam habere Zoroastrem auctorem, et ad eum potissimum eiusque celebriores discipulos referendam esse, adeoque totam esse orientalem, vnde isti philosophiae parentes prodierint. *d*) Hanc vero haereticos sibi tanquam fontem et originem vindicasse, et videri voluisse, ac si somnia sua ex istis scaturiginibus hauserint; demonstratum autem contrarium ab Ammonianae sectae philosophis, falsam esse deceptricemque hanc iactantiam, cum veteris illius philosophiae nomine, celebritate atque auctoribus abusi, noua sua istis veteribus assuerint. *e*) Argumentum autem istius veteris philosophiae, quae Zoroastrianae scholae natales suos debeat, totum fuisse de principio primo-primo siue Diuinitatis fonte in abysso latente, de principiatis illis, quae velut fontes entium, spiritualium ex illo prosilierunt, de naturis spiritualibus inde emanantibus, de mundo intelligibili et materiali, et quo pacto malum in eo emerserit etc. quae omnia ex doctrina τῶ παλαιῶ Ζωροάστρε (ita diserte Porphyrius) fuerint deriuata. Iam lectorem ipsum iudicem constituimus, annon ex luculento hoc Porphyrii testimonio existentia eiusmodi philosophiae Zoroastrianae, qualem suis characteribus descripsimus, colluceat, et, annon Plotini schola eam minime negauerit, sed contenderit tantum, falsa multa haereticos ei admiscuisse, et celebrato in Oriente nomini quisquilias suas atque somnia tantum assuisse? Rogamus lectorem, vt systematis Gnostici exempla, quorum vnum *Tomo tertio* [m] exhibuimus, alterum in supplementis his ad hunc Tomum suppeditabimus, cum hoc loco comparet; itemque, vt systema philosophiae Aegyptiacae, quale illud ex sui temporis doctrina IAMBLICHVS [n] nobis delineauit, et ex quo Alexandrinam theologiam fuisse enatam, suo loco probauimus, cum his conferat, tandem, vt Cabbalistica placita libri *Sohar*, qui antiquitate reliquos vincit, in partes comparationis adhibeat, et tunc iudicet aequus et a partis studio alienus, num orientalis philosophiae existentia veterum testimonio careat, nec ne? Plura enim de ea re dicere, et imprimis luculentam, quam nos suo loco [o] instituimus comparationem, huc traiicere, opus non esse putamus. 4. Ex his autem fuse iam disputatis ratio quoque constare potest, cur Plotinus, cum Alexandrinam philosophiam in schola Ammonii iam didicisset, per vndecim annos constituerit apud se, etiam φιλοσοφίας παρὰ τοῖς Πέρσαις ἐπιτηδευομένης πεῖραν λαβεῖν, *Persarum, qualis apud eos traditur philosophiam addiscere*, immo etiam Indorum philosophiam explorare, quod supra [p] in vita Plotini ex Porphyrii testimonio narrauimus. Hoc enim disertum nominis testimonium est, Gordiano adhuc imperante, in cuius exercitu Persiam Plotinus adire constituerat, velut celeberrimum philosophiae Persicae nomen extitisse, et ab Alexandrinis quoque Graecis hominibus fuisse commendatum: qui igitur contendemus, Orientalis philosophiae existentiam nullo nomine apud veteres comprobari? Annon

m) pag. 297 seqq. *n*) Sect. VII. c. 2. conf. omnino, quae T. II. p. 454 seqq. allata sunt.
o) Infra p. 960 seqq. *p*) loc. cit. p. 220.

non enim Perſae atque Indi Orientales gentes ſunt, et ea ipſa illorum philoſophia fuit iſtud de diuinis et origine materiae atque mali ſyſtema emanatiuum? 5. Idem autem ex mendacio Eunapiano quoque ſuo loco memorato q) non minus luculenter conſtare, putamus, qui, cum Soſipatrae miraculoſam inſtitutionem a duobus aduenis praeſtitam narrauiſſet, addit, rogatos in fine diſciplinae ab eius parente, quinam eſſent, dixiſſe cunctabundos: εἶναι τῆς Χαλδαϊκῆς καλουμένης σοφίας οὐκ ἀμυήτους, *ſeſe Chaldaicae philoſophiae, quae hoc nomine appelletur, eſſe initiatos.* Non iam in praeſentia mendacia nugatoris moramur; quae ſuo loco iugulauimus, illud euidentiſſimum ex hoc loco eſt, orientalis philoſophiae, ſiue Chaldaicae, (vnum enim vtrumque nomen ſignificat,) appellationem etiam in Graecanica Iamblichi ſchola, quae in Cappadocia florebat, fuiſſe celebratiſſimam, ipſamque iſtam philoſophiam non habitam tantum diuiniori ſapientia, ſed θειασμοῖς quoque pleniſſimam. Tacemus teſtimonium *Thophaili Tomo tertio* r) memoratum, qui orientalem philoſophiam hoc *nomine Arabico*, ſenſuque Graecae philoſophiae oppoſito, quatenus philoſophiam quandam myſticam ſignificat, ſuo adhuc tempore ſuperfuiſſe, ſcriptum reliquit. 6. Neque magnopere nos mouet, quod viri docti obiiciunt, Philonis ſilentium de diuiniore hoc philoſophiae genere, quod non taciturum fuiſſe, contendunt, ſi tunc extitiſſet. Philonis enim ſtudium philoſophicum, quod infra s) prolixe ſatis excuſſimus, non caruit quidem huius philoſophiae principiis, ſed decretis Pythagoreae atque Platonicae attemperatis, et imprimis gentis ſuae, maxime Therapeutarum placitis accommodatis. Quae cum ſolum tunc in Aegypto nomen inter Iudaeos obtinuiſſent, mirum eſſe nobis non videtur, quod orientalis philoſophiae nomen vel ſuppreſſerit ſtudio, vel incurioſius tanquam genti ſuae non ſatis decorum neglexerit atque praetermiſerit, ſyſtematis tamen ipſius veſtigiis luculentis inter philoſophumena ſua, quae pro patriis vendebat, relictis. Quo pacto ſupra iam obſeruauimus, ſectas ex hac philoſophia orientali ortas et ſuis propriis nominibus diſtinctas, matrem velut vaccas Aegypti deuorauiſſe. Sufficit, Philonem orientalis philoſophiae ſyſtema ſaepius ſecutum, adeo euidenter prodidiſſe, vnde ſua hauſerit, vt alia demonſtratione opus non habeamus. De quo locum illuſtrem infra t), cum integrum adduxerimus, lectorem rogamus, vt eum conſulat, quo lecto ſperamus, palpaturum eſſe, ex quo fonte ſua hauſerit, quanquam nomen reticeat, quod eo tempore ſectae Iudaeorum et Platonicorum νεωτεριζόντων ſuppreſſerunt, et in ſuas appellationes conuerterunt. Et hoc quidem pacto, nec nomine quoque orientalem philoſophiam hominibus Graece ſcribentibus fuiſſe ignotam, ſatis eſſe a nobis demonſtratum, confidimus, niſi moroſius quis contradicere amet, quocum altercationis ſerram reciprocare non libet. V. Quod ſi enim haec omnia rem ipſam non ſatis euincerent, vna tamen eius euidentia, cer-

q) pag. 275. r) pag. 173. s) pag. 799. t) pag. 767.

certiſſimus nobis teſtis a tot annis fuit, eſtque curis his ſecundis hodie. Omnia enim philoſophiae ſyſtemata, quae Graecis oppoſita inter homines Aſiaticos et Aegyptios increbuerunt, Zoroaſtriano-Chaldaicum ſiue Magicum, Indicum, Aegyptiacum, Cabbaliſticum, Gnoſticum, Alexandrino-Eclecticum inter ſe comparantes, apertis argumentis vbique harmoniam manibus palpauimus, cum huius philoſophiae generalis principiis, quae cum communia ſint, et vbique luceant, ne ſacrarum quoque paginarum locis nonnullis exceptis", (quibus tormenta et equulei adhibendi ſunt, ſi de aliis ſectarum Iudaicarum dogmatibus debeant explicari) clauem nobis vniuerſalem exhibuerunt ἑκόντα, eorum myſteria explicandi. Quam ſi reiiciant alii, habeantque ipſi aliam et feliciorem, rogamus, vt eam eruditis inuidere nolint, interimque nos noſtris oculis vti, noſtrisque luminibus, quantum pote, frui permittant, donec certiora nobis demonſtrentur. Iam ex longo diuerticulo in viam redeundum eſt.

pag. 643. lin. 8. *In plures opiniones diuiſerunt.* Vidit id iam ante Moshemium, et ante nos acutiſſimus VITRINGA [x], qui recte ſtatuit, hoc ſyſtema emanatiuum, quod poſtea excoluerunt Baſilides, Valentinus, Ptolemaeus ſimilesque Gnoſticae ſectae doctores, his magiſtris eſſe antiquius, et iam ante Ioannis Apoſtoli obitum, quod ad ſumma et praecipua eius capita, per Aſiam diſſeminatum, etiamſi Baſilides et Valentinus praeceptorum ſuorum inſtitutiones expoliuerint, et in iis in ordinem digerendis ingenioſe luſerint. Id quod poſtea [y] ad emanatiuum ſyſtema luculenter transfert et applicat, et id circa Apoſtolorum aetatem iam inualuiſſe ex praeceptoribus, ad quos prouocarunt iſti haeretici, oſtendit. Id quod potiſſimum in Aegypto quoque factum eſſe, inde colligit, quod multis videretur, *ex doctrina Platonis non poſſe demonſtrari, vnde malum, et quare: et vnde homo et quomodo*, quam huius diſputationis originem dudum indicarunt TERTVLLIANVS [z], et EPIPHANIVS [a]: inde enim exortam, maxime in Aegypto, opinionem: *multae cum ſint in vniuerſo eſſentiae, atque inter ſe valde diuerſae, multa quoque earum principia, diuerſos habentia ordines, tradenda fuiſſe*, quae ipſius IAMBLICHI [b] verba ſunt ſatis luculenta. Addit his vir doctus non minus veriſimillima: tandem prouti hic quisque alio videri voluerit accuratior, et ſui prae alio commendare ingenii ſubtilitatem, plura prodiiſſe ſyſtemata, quibus γένεσις et origo omnium rerum a prima et ſumma cauſſa ſecundum gradus et ordines tradebatur. Hancque diſciplinam ex Aegypto, vbi Gnoſticorum doctrina primum ſata eſt, et Syria in Aſiam tranſiiſſe inferiorem, eiusque florentes eccleſias infeciſſe, iam ſub imperio Neronis: quae in hiſtoria ciuitatis Chriſtianae pluribus debent explicari et demonſtrari.

pag.

") Comparanda, quae ad Commentarios Anglorum in catena bibliorum exegeticorum Ep. ad Coloſſ. Timoth. Petri etc. annotauimus. Eſaiam vatem iam ad hanc philoſophiam Perſicam et Chaldaicam alluſiſſe, conicit VITRINGA ad Iſ. XLV, 8. T. II. p. m. 581.

x) Obſ. SS. L. V. p. 153.

y) pag. 161.

z) De praeſcript. adu. haer. c. 7.

a) Haereſ. 24. §. 6.

b) Sect. VIII. de myſt. Aegypt. c. 1.

pag. 645. lin. 20. *Intercideret philosophia orientalis.* Non tamen tota; nam remanserunt magna et memorabilia λείψανα, quae nouas sectas genuerunt, inter quas in Oriente Manetis insania fuit celebratissima, quippe omnem fere orbem habitabilem peruagata; ipsae quoque Persarum scholae philosophicae, sui praeceptoris φιλοσοφέμενα, variis quidem rationibus temperata et adulterata ad posteros propagauerunt, licet a Muhammedanis in angustias angulosque orbis Orientalis coniectos, quo factum est, vt hodie quoque inter Gauros similesque haut obscura deprehendantur P. O. vestigia, de quibus supra suo loco dictum.

pag. 646. lin. 5. *Talia tradidisse.* Vidit id et monuit dudum THOMAS BVRNETIVS, qui hac claue omnia barbaricae archaeologiae sacraria reserari posse, non inepte, si id recte instituatur, statuit.

pag. 647. lin. 28. *Temporis ex mutatione successiui expertem naturam haberent.* Visus est B. MOSHEMIO [c] Epictetus quoque αἰῶνος vocem pro natura immortali, quaeque infinitam habeat durationem, adhibuisse. Verba eius apud ARRIANVM [d] haec sunt: ȣ γὰρ εἰμὶ αἰών, ἀλλ' ἄνθρωπος, μέρος τῶν πάντων, ὡς ὥρα ἡμέρας: quae ita conuertit WOLFIVS, *non enim sum aeternitas, sed homo, pars vniuersorum, vt hora diei.* Quo loco αἰῶνα et ἄνθρωπον sibi inuicem opponi, nemo non videt. Valde tamen timemus, vt eundem, quem Orientales philosophi de voce αἰών conceptum sibi formauerunt, Stoicus quoque habuerit philosophus, et an substantiam ille intellexerit, et ex se tantum persistentem atque immutabilem, et semper quoque duraturam; vt Gnostici, certe, non αἰών ἀνθρώπῳ, sed μέρει τῶν πάντων opponere videtur, quo pacto non tam male interpretatus est Wolfius, ideo a Moshemio reprehensus, *aeternitas.* Idem enim ex ore praeceptoris videtur Arrianus praecipere: se non esse aeternum illud, quod immutabile duraturum, id est, non partem mundi immutabilis et aeterni, sed partem omnium rerum, quae mutationi obnoxiae sunt, vt hora diei: quo sensu αἰών recte aeternitatem, id est, rerum aeternarum naturam et statum significare, dici potest, non definita, quae in ista aeternitate contineatur, substantia. De locis Scr. S. vbi αἰών substantiam quandam aeternam, immutabilem, spiritumque primi ordinis interpretibus nonnullis cum Hieronymo, significare videtur, quaeque coacta visa est Cel. ERNESTI [e] ad ista loca in catena exegetica bibliorum Anglicorum nonnulla diximus. In quibus locis Eph. II, 1. αἰών τȢ κόσμȣ τȣ́τȣ, ἄρχων τῆς ἐξȣσίας τȢ ἀέρος Principem spiritum, vel potentiam naturae aeternae, omnium planissime significare posse, et nos rationibus non leuibus communiuimus, et concedit quoque MOSHEMIVS, negat, et contortum videtur eruditissimo bibliothecae theologicae auctori, nos in medio relinquimus, id vnum monentes, communiorem explicatio-

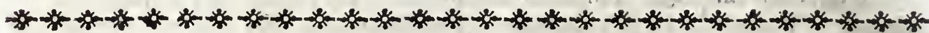
nem

c) Hist. Chr. ante C. M. Sec. I. c. 1. §. 33. p. 32. d) Diss. Epist. L. I. c. 2.
e) T. IV. N. T. n. 1761. p. 828.

nem plus habere coactionis, verisimilitudine carentis, quam istam, de quo agimus, facile autem cum altero Ebr. I, 2. conciliari posse, eo loco [f] demonstrauimus, et huius interpretationis auctores laudauimus.

pag. 649. lin. 17. *Emanationis necessitate eueniant.* Non sine insigni Lectoris commodo hoc de materia maloque illi inhaerente φιλοσοφέμενον comparari potest cum explicatione systematis Zoroastreo-Persici, qualem tum supra Tomo I. tum in his supplementis dedimus, et non coniecturis tantum, sed testimoniis quoque confirmauimus. Ex hac enim comparatione speramus, fore, vt intelligat lector, qua matre philosophia orientalis gaudeat, quibusque foetum suum parentibus debeat, et quo fundamento ea dicantur, quae §. sequenti affirmauimus.

f) T. VI. n. 76. p. 62.

AD LIBRI II. CAP. II.

DE PHILOSOPHIA IVDAICA.

pag. 653. lin. 19.

Non Hebraeorum porro nomen illis datum est. Vniuersae quidem gentis Israeliticae nomen post captiuitatem Babylonicam, Iudaeorum appellatione comprehensum est, non ita tamen, vt nomen Hebraeorum intercideret. Namque Paulus se Ἑβραῖον ἐξ Ἑβραίων vocat [a]: eo nomine autem, qui, vel ex vtroque parente, vel ex vno ortum habebat Hebraeus quoque vocabatur. Confusis tamen post captiuitatem Babylonicam tribubus et dispersis Israelitis, vna Iudaeorum appellatio obtinuit. Non tamen peculiarem Hebraeorum appellationem prorsus intercidisse, vel ex vna ad Hebraeos inscriptione epistolae Paulinae patet. Inde enim constat, diuisa terra Canaan, in longe aliam, quam olim obtinuerat, prouinciarum distributionem, inter eos tamen fuisse, qui Ebraeorum nomen ἰδιωτικὸν conseruarent. Quo de argumento consulenda est τοῦ κριτικωτάτου MICHAELIS de Hebraeis in epistola ad eos scripta dissertatio [b]. De qua re, cum in *prolegomenis Comm. de Epistola ad Hebraeos* plura monuerimus [c], hoc loco multa addere non vacat; id vnum hoc loco apponentes, bonis rationibus ostendisse nos, eo tempore, quo D. Paulus scripsit, Hebraeorum nomen tributum fuisse illi Galilaeae parti, quae supra Palaestinam Syrorum confinia attingebat.

pag. 655. not. q. *De quibus infra dicendum.* Adiiciendi his sunt IO. HVLSII *theologia Iudaica*, AVG. PFEIFFERI *theologia Iudaica et Muhammedorum*, aliique.

pag.

a) Phil. III, 5.
b) In Comm. ad PEIRCII exeg. Ep. ad Ebraeos. not. 44. In qua collectione biblica etiam BENSONII nostraeque obseruationes ad Iac. I, 1. p. 34. not. 47. consuli possunt.
c) Ad caten. exeg. bibl. Angl. P. VI. p. 34.

pag. 661. lin. 6. a fin. *Excutienda sunt.* Magna latet in hac idololatriae populorum, ex quibus coloniae in Samariam deductae sunt historia, obscuritas, quae cum ad nostros limites non pertineat, illi consulendi sunt, qui curiositatem lectoris expleturi, gentis Samaritanae origines, et historiam scrutati sunt, addenda vero illis, quos hoc loco nominauimus, triga virorum doctissimorum, qui in historia Samaritana explicanda, multa eruditione et industria versati sunt, Io. IACOBI HOTTINGERI [d], CHRISTOPHORI CELLARII [e] et HADRIANI RELANDI. Vnam tamen, quae in iterata huius loci lectione enata est, coniecturam non omittemus. Praecipuum populum, ex quo rex Assyriae colonias in Samaritanam prouinciam deduxit, Chutaeos fuisse, sacer nobis tradit historicus. Quanquam autem tota horum populorum notitia incerta et multis difficultatibus obnoxia est, illud tamen certum nobis esse videtur, fuisse orientales, et imprimis Chutae incolas designare, non Chuti s. Chusi posteros, Arabiam felicem inhabitantes, sed, vel gentem Babylonicam, vel Chaldaicam, quae non diu post Persarum concessit imperio. Hos potiorem partem istius coloniae deductae in Samariam constituisse, facile nobis persuasit nomen Cuthaeorum, quod toti postea coloniae adhaesit. Eorum sedem in hac orientis parte fuisse, multa eruditione demonstrare annisus est ex veterum orientalium scriptorum fide THOMAS HYDE [f]. Cuius opinionem tamen non totam facile sequi nos posse, putamus, cum non tantum ipsi se non Babyloniorum, sed Persarum esse colonos, dicerent, teste IOSEPHO [ff], sed et eorum idolum, quod coluerunt, appellatum fuisse Nergal, sacer nobis referat historicus. Quod, quale fuerit, candide quidem se nescire fatetur magnus BOCHARTVS [g], valde vero se commendat coniectura IOANNIS SELDENI, *Nergalem fuisse ignem perennem in septis a Cuthaeis religiosissime seruatum, Cuthaeos enim a Cutho Persidis fluuio, et regione cognomine nuncupatos esse* [h], *atque inde numerose, vt sacrum, in Samariam deductos. Ignem autem sacrum apud Persas fuisse,* ex STRABONIS [i], testis oculati fide probat [k], resque est notissima multisque probata testimoniis ab HYDEO [l]. Quae si admittimus, facile, nec sine verisimilitudine coniicimus, vetustissimam magorum religionem, πυρολατρείαν ab his populis in Samaria introductam cum Numinis Israëlitici cultu fuisse copulatam, sicque antiquissimum illud theologiae systema inter Samaritanos prima fundamenta Orientalis theologiae posuisse, quae a Persis, duce Zoroastre, emendata est. Quo pacto mirum nobis

 non

d) App. ad pentad. diss. bibl. chronolog.

e) Gent. Sam. historia in diss. Acad. p. 109 sqq.

f) De relig. vet. Persar. c. 2. p. 58 seqq. vbi multis contendit, sedem Chus patriarchae non fuisse in Aethiopia, sed in terra Shin'ar, in territorio Babylonico, prouincia Erac, non illa Persidis, sed Babyloniae, cuius idolum fuisse putat Nergal.

ff) Antiqq. Iud. L. XII. 7. p. 410.

g) Hierozoic. P. II. L. I. c. 16.

h) Gens montana, de qua vid. CELLARIVS not. orbis ant. P. II. L. III. c. 19. p. 806. et in collect. hist. Samarit. c. 1. §. 19.

i) Lib. XV.

k) De Diis Syris Synt. II. c. 8. p. m. 312 seq.

l) l. c. conf. PATRICK ad l. c. post. reg. bibl. exeg. Angl. T. IV. p. 442.

non est, homines fanaticos, qui in gente Samaritana ex istis seminibus enati sunt, haec principia postea elegisse, et hoc pacto huic emanatiuo systemati adhaesisse. Quam tamen coniecturam Lectori pluribus, quam in hac paginae angustia licet, examinandam relinquimus. Certe haec verisimilius dicuntur, quam si, cum BOCHARTO idolum Nergal a palma, Nergil Persis et Indis dicta, nomen accepisse coniiciamus.

pag. 667. not. u. *Hist. Christ. mai. Sec. I.* Repetiit potiora, et luculenta narratione exposuit in *Historia Christianorum ante Constantinum M.* [m]. Pleraque quoque more suo eruditissime collegit TILLEMONTIVS [n], quem vel antecesserunt, vel secuti sunt alii. Quae de eo Act. II, 9 seqq. breuiter LVCAS dixit, ea strictim ad h. l. in *catena exegetica bibliorum Anglicorum* [o] recensuimus et explicuimus.

pag. 669. lin. 30. *Cum seculo XVI. ea ipsa statua.* Accidit id anno cIↄIↄLXXIV. in insula Tiberina. Permutationes literarum Semonis Sanci pro Simone Sancto, facile euenire potuisse, viri docti passim ostenderunt. Vid. Cl. C. HAGENBVCHIVS, in *Epp. epigraphicis* [p].

pag. 670. lin. 10. *Deserenda itaque ea iactantiae Simonianae expositio.* Aliter quidem visum viris quibusdam doctissimis et sagacibus. Hos nominare post laudatam MOSHEMII [q] industriam, opus non est. Memorandus tamen nobis vir doctissimus STEPHANVS HATHVANVS, Hungarus, qui animaduersiones theologico-criticas, primo sub Ven. BECKII praesidio Basileae ventilatas, auctas postea insigniter et emendatas *Museo Heluetico* [r] inseruit. Vbi inter multa alia potissimum ad Iustinum M. aliosque PP. pertinentia, hoc quoque testimonium beati Martyris excussit, et imperitiam, quam ei H. VALESIVS [s], obiecit, detergere conatus est. Cuius potissimum pro Iustini et Tertulliani testimonio praesidium est: non persuadere sibi quemquam facile posse, hos bonos viros in tam graui scripto, quod ad imperatorem ac senatum Romanum perferri volebant, eius generis narrationem scribere vel voluisse, vel ausos fuisse, quam ante non recte perspexerant, nec rite explorabant, quamque vel pueri Romani exsibilare potuissent. Vrget alia, et nec impossibile fuisse putat, vt talia pudenda et atrocia sub Claudio fuerint perpetrata; nec in hac Simonis sancti Dei consecratione quicquam fuisse, quod in istius temporis corruptione morum non expectandum fuerit, monet, et Iustinum verum de hac statua et scribere potuisse et voluisse, probare contendit. Quae omnia docte quidem et ingeniose ornat, fatetur tamen, se fabulosam illam Simonis istius impostoris opera S. Petri factam ex aëre praecipitationem, veram non esse, censere, sed eam legendis PP. adscribit, cetera certum, Petrum Romae fuisse. Nostra non hoc loco est, haec curiosius excutere, non diffitemur tamen, visum nobis esse

virum

m) Sec. I. §. 65 seqq. p. 187 seqq.
n) Tom. II. H. Imp.
o) Tom. III. p. 183.
p) pag. 70.
q) pag. 192.
r) T. II. p. 575 seq.
s) Ad Euseb. L. II. c. 3 p. 32.

virum doctum principium petere, et ſuppoſita ex coniecturis nonnullis ingenium magis, quam veriſimilitudinem prae ſe ferentibus, ſententia, doctores illos, cetera venerandos, ſe nec decipere ipſos potuiſſe, nec deceptos ab aliis eſſe, hanc concludendi rationem demonſtrationi immiſcuiſſe. Recte nobis Moshemius monuiſſe videtur, ſibi tot alios errores animo repetenti, quos iidem imprudentes admiſerunt, facile hoc creditu videri: illud vero omnis veriſimilitudinis expers eſſe, Romanos Iudaeum, aut Samaritanum, vilem hominem, circulatorem praeterea inter numina ſua cooptaſſe, atque ſtatua honoraſſe. Certe quaecunque beatorum doctorum candor et auctoritas eſſe poteſt, nota tamen in haud paucis eſt eorum credulitas in eo argumento, quo Chriſtiani nominis cauſſam defendi poſſe, credebant, vnde a veriſimilitudine non abludit, non neminem nimis properantem, hanc ſtatuam intuitum obiter legiſſe, et zelo plenum ad hos duumuiros retuliſſe, eos autem, nec veritate amplius non explorata, ſed ſuppoſita, tanquam certa ſuis ſcriptis inſeruiſſe, quamuis circumſtantiae male cohaereant.

pag. 683. lin. 19. *Lectoris relinquimus iudicio.* Nihil ad hanc noſtram explicationem repoſuit B. Cancellarius, cum Menandri mentionem in *hiſtoria Chriſtianorum ante Conſt. M.* [ſſ] iniiceret, quare, nec nos coniecturam prolixius vrgemus, patiemurque facile, ſi quis Menandrum, vt ille vult, pro vecorde atque amente, et ſyſtematis formandi incapace habuerit.

pag. 693. lin. 26. *Quae allegoriae recepta, et cum patriis placitis male, ſano conatu conciliata.* Hoc ex dicendis plenius conſtabit. Interim PHILONEM [t] vadem ſiſtimus, qui de Therapeutis ſuis, φιλοσοφȣ̃σι ait, τὴν πάτριον φιλοσοφίαν ἀλληγορȣ̃ντες, quae ſcopo et ſenſu ſcriptoris verti debent, patriam philoſophiam, eos per allegoriam tradere, id eſt, de rebus diuinis, quae a patribus acceperant, allegorica methodo diſſerere. Cuius generis homines IOSEPHVS [u] quoque vocat φιλοσόφȣς Θεȣ̃ λόγȣ.

pag. 693. not. n. *Miſcellaneis Berolinenſibus inſerta.* Legitur ea T. VI. [x] et in noſtris quoque *Miſcellaneis hiſt. phil. crit.* [y].

Ibid. lin. 6. a fin. *Quod veritatis cupidum in hac agnoſcenda remorari poſſit.* Adeo hae rationes veritatem perſuaſere doctiſſimo philoſopho VDALRICO WEISSIO, monacho Benedictino Vrſinenſi, ante paucos annos non ſine literaturae et philoſophiae ſobriae iactura denato, vt plena manu concederet [z], librum ſapientiae Platonicis opinionibus repletum eſſe. Quid de Gundlingiana diſſertatione ſtatuendum ſit, nos l. c. candide diximus [a], nec dictorum poenitet.

ſſ) §. 68. p. 194 ſeq.

t) De vit. contemplat.

u) Ant. Iud. L. VIII. loquitur ibi de Eleazare in Maccabaeorum hiſtoria celebrato. Abuſi hi ſcriptores generali philoſophiae nomine, dicebant, eſſe τὸ φιλοσοφεῖν ȣ̓δὲν ἄλλο, ἢ ταῦτα, σπȣδάζειν ἀκριβῶς ἰδεῖν. Ita PHILO de conf. ling.

x) pag. 150 ſeqq.

y) p. 187. quibus pauculas notas adſperſimus.

z) In erudito opere de intellectu humano, aliquot locis.

a) l. c. p. 189. not. f.

pag. 700. lin. 13. *Quorum Iosephus non meminit.* Quadrat huc responsio τȣ̃ πάνυ FABRICII, Philonis Platonismum contra Ionsium, a silentio Iosephi contrarium concludentem, eodem modo tuentis: *gratis obiicitur, Iosephum Iudaeorum suorum nimium laudatorem et qui caetera gentis suae satis extollat, neque librorum Philonis fecere mentionem, neque Platonicam eius eruditionem nouisse. Neque enim alibi Iosephus elenchos scriptorum auctorum solet encomiis adiicere, neque expressam dogmatum Philonis Platonis mentionem multum ad amplificandas gentis suae, vel etiam Philonianas laudes facere, arbitratus est* etc. [b].

pag. 708. lin. 20. *Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ.* Differuit post haec nostra in lucem emissa B. CHRISTIANVS SCHOETTGENIVS [c], de his originibus philosophiae traditiuae et arcanae, siue cabbalisticae, et aliam atque rectiorem viam ineundam esse, statuit, si verum doctrinae arcanae inter Iudaeos ortum detegere cupiamus. In quo argumento vir doctus et pius, et laudabili pro Christiana theologia ex veteri Iudaeorum traditione afferenda zelo accensus, aliam prorsus rationem atque viam iniit, euicturus, non Aegyptiacam illam philosophiam traditiuam siue cabbalam metaphysicam, sed arcaniorem vaticiniorum propheticorum de Messia explicationem per manus a scripturariis ex ore vatum patrumque ad posteros propagatam intelligendam esse. Hanc variis quidem mutationibus obnoxiam tandem ad Simeonem Iochaidem peruenisse, quem verum Cabbalisticorum mysteriorum, ast orthodoxo et Christiano fere sensu explicandorum parentem in libro *Sohar*, ea obscure descripta reliquisse, contendit, et alios secus sentientes ipsumque Knorrium libri Soharici editorem erroris in originibus Cabbalisticis definiendis coarguit: quo modo etiam nobis, sed, vt amicos literatos decet, humanissime, mentem suam declarasse, nobisque in quadam epistolarum mutuarum dicam scripsisse, cum adhuc in viuis superesset, recordamur, candide et nisi fallimur, luculenter tunc sententiam nostram tuitis. Dicemus ea de re nonnulla ad historiam et origines philosophiae Cabbalisticae delati; hoc loco autem, ne confundatur lector in his nondum satis exercitatus, monemus, virum istum doctissimum, at in Iudaeorum magis, quam ceterarum gentium antiquitatibus versatum, cabbalam exegeticam, siue traditionem explicationum V. T. et vaticiniorum diuinorum prophetarum cum cabbala philosophica, quam ex Aegypto in Palaestinam introductam fuisse h. l. probauimus, confudisse, et cum huius nullam fere notitiam haberet, (id quod quodam loco ipse haud obscure prodidit [d],) ita quaecunque de cabbalistica theologia, siue traditione orali doctrinae arcanae occurrebant, ad solam istam cabbalam exegeticam retulisse; quo pacto in hac disqui-

b) Diss. de Phil. Plat. §. 4.

c) In libro docto bonaeque frugis pleno: Iesus, verus Messias, ex veteri et orthodoxa Theologia Iudaica demonstratus et illustratus, Lips. 1748. 8.

d) l. c. L. I. c. 2. §. 9. p. 69. ex quo loco manifestum est, eum doctrinalem statum Iudaeorum in Aegypto vel ignorasse, vel, quod malumus, non recogitasse.

disquisitione, in qua certa et vera, incertis, atque alienis immixta sunt, discrimen inter cabbalam illam veteris ecclesiae Iudaicae theologicam seu mysticam, vtcunque in commentariis midraschicis huiusque generis monumentis aliis de Messia eiusque regno ad posteros propagatam et cabbalam illam philosophicam, quae ex Aegypto potissimum; opera Schetachitis in Palaestinam inter doctores nonnullos dimanauit, commiscuit [e], magna systematum turbatione, quam non facilius, qui hac in re nasum habent, detegent, quam si libri Sohar explicationem, qualem ille orthodoxam dedit et a Christianis decretis non nimis abhorrentem, cum systemate Soharico ipso, quod totum emanatiuum est, et ab orthodoxia Iudaica insigniter distat, comparabunt. Qua de re, cum infra commodior dicendi locus se aperiat, quae hic monenda sunt, ad eum annotabimus, et insigne discrimen in apricum producemus. Nos hoc loco ex viri pii, et isto libro doctissimo de V. R. C. praeclare meriti, obseruationibus haec tantum notamus, quanquam vel ex ipso sacrarum literarum N. T. testimonio demonstrari queat, floruisse ante aduentum Domini I. C. in carnem, purioris et orthodoxae doctrinae quasdam societates sacras, et mysterium Messianum in specie ab iis diligenti meditatione excultum, sicque conseruatam, quae ex vaticiniis prophetarum in Iudaea restabat, traditionem sacram, (de quo infra adhuc dicendi locus erit, interimque consulendus est P. Allixius [f]:) quamuis etiam in scholis midraschicorum scriptorum talia λείψανα contenta fuisse, non sit improbabile, certum tamen esse, et a Schoettgenio ipso prouide monitum, praeter bella et persecutiones regum Syrorum et Aegyptiorum, maxime tempore Maccabaeorum, magnam hanc doctrinam diuiniorem obscurationem ex eo passam esse, quod genti pressae gentilia et profana rerum sacrarum collegia obtruderentur, amissasque fuisse veritates propheticas, auctamque hanc calamitatem odio philosophiae, qua omnem interpretandi peritiam cum Graecanica sapientia Iudaei execrabantur, suppressisse porro studium Iudaeorum sectarium ista purioris doctrinae lumina, et innumeris traditionibus πατροπαραδότοις homines fuisse cumulatos, et Ioannis quoque Baptistae, atque ipsius Saluatoris in carne apparentis et diuina mysteria vulgantis molimina fuisse magna vi deiici tentata, sicque infelici huic lolio corruptae traditionis successisse humanarum nugarum cateruas: eas vero, quae ex parte a doctoribus midraschicis con-

e) Monendus hic lector est, quod in sequentibus huius libri capitibus fusius explicuimus, confusionem vocis Cabbalae multas quoque opinionum confusiones peperisse. Aliam autem esse Cabbalam exegeticam, quae dicta et ratiocinia de Messia eiusque regno arcana et allegorica ratione explicat, aliam ritualem, quae traditionum πατροπαραδότων systema exhibet, aliam philosophicam, quae originationes mundi, et essentiarum emanationes, ordines et effluxus atque reditus periodicos ex systemate orientali in Aegypto transsumta explicat. Hanc cum Schetachides in Palaestinam introduxisset, et cum Cabbala exegetica mira allegoriarum machinatione conglutinasset, enatum inde systema Cabbalisticum, quod Ckibha, Iochaides et his similes propagauerunt, et de quo nobis sermo in hac tractatione est.

f) Test. eccles. Iud. contra Vnitarios.

conseruatae erant, veritatis scintillas, fuisse suppressas, et mutatas etc. Haec omnia more suo prosequitur vir beatus, nec negari quoque possunt. Ast ex his quoque manifestum est, cabbalam illam puriorem, siue veteris ecclesiae traditionem plane fuisse seculo ante N. C. vltimo et sequente obscuratam, donec doctrinae Christianae fulgur eam in noua luce poneret. Sed siluit vir beatus eam corruptionem, quae ex Aegypto in ecclesiam Iudaicam Palaestinam translata est, quaeque nouum aliquod systema metaphysicum et theologicum clanculum erigebat, quod diu in arcanis habitum, vt pulchrius niteret, cum traditionibus exegeticis virorum sanctorum copulatum, et plumis doctrinae veteris incrustatum eam faciem suscepit, quam Iochaides atque eius discipuli in arcanis libris cabbalisticis depinxerunt, auxit vero insigniter sequentium temporum malesana curiositas. Ad quae non attendisse, nec sollicite comparasse cum fatis doctrinae Iudaicae μυστικωτέρας virum doctum, eo magis miramur, cum ista post nostram cabbalisticae metaphysicae descriptionem et historiam demum scripserit. Sed abiicere ille conceptum de Simone Iochaide praeiudicium, fuisse clandestinum Christianum, noluit, vnde dein tota historia cabbalistica turbata est. Certe extitisse tempore Pauli eiusmodi νομοδιδασκάλους, qui ex systemate emanatiuo vetus Iudaicum et Christianum de Messia traditionis veteris, id est, cabbalae nomine adulterarunt, facile videre potuisset explorato penitius loco Paulino 1 Tim. I, 2. [g] ad quem locum lectorem ablegamus, nostrasque, si tanti videbuntur, animaduersiones ad eum, simul considerari ab eo, cupimus.

pag. 709. lin. 4. a fine. *Quo loco Graecam eum et Aegyptiacam philosophiam didicisse, qualis inter contribules suos vigebat, dubium non est.* Recte id inde colligitur, tum, quod methodum allegoricam, qualis eo tempore inter suos, maxime Therapeutas vigebat, et quam, nec alii quoque Iudaei, et imprimis Philo respuebant, admisit, et compositurus erat ad Essenorum imitationem opus *de philosophia sublimiore* [h], quod tamen non exsecutus est. De quo eius conatu videsis BASNAGIVM [i].

pag. 711. lin. 31. *Quae a philosophia orientali admixta adulterata fuit.* Talem philosophandi rationem Pythagoricam orientalibus decretis admixtam, circa istam aetatem inter Iudaeos inualuisse, vnius Philonis exemplo luculenter potest demonstrari.

pag. 712. not. c. *Vid. GOODWIN Moses et Aaron L. I. c. 9.* Prodiit post haec nostra abundantissimus Ven. Senis Io. GOTTLOB CARPZOVII *Apparatus historico-criticus, antiquitatum S. Codicis, et gentis Hebraeae,* quo vir summus et rerum Iudaicarum longe peritissimus, vberrimas anno-

g) Cat. exeg. bibl. Anglic. T. V. n. 997 seq. pag. 517 seq.

h) Vid. in prooem. p. 4. vbi se philosophicam, i. e. allegoricam historiarum S. S. theoriam moliri indicat. Quod opus intermissum esse, ideo dolemus, quia ex scriptore Palaestino discere potuissemus, quomodo in ea regione consilium istud fuerit susceptum.

i) Hist. des Iuifs T. III. ch. 16. p. 409 seq. conf. FABRICIVS l. c. p. 241. not. l.

annotationes in *Th. Goodwini Mosen et Aaronem* subministrauit. In quo pleno horreo, ad hunc locum ingens copia obseruationum selectissimarum ad hunc statum Iudaeorum ecclesiasticum sectasque inter eos vigentes exhibetur. Qui cum fuse ea collustrauerit, quae nos hoc loco strictim, scopi et argumenti memores attulimus, omnino a lectore adeundus est, vberiorem huius historiae sectariae copiam desiderante: nobis enim eo magis manus hic cohibere, par esse videtur, quo iucundius ex ipso hoc fonte istae aquae potantur. Ingentem autem is quoque aliorum scriptorum numerum cumulat, qui idem argumentum excusserunt, quosque alios felicius, alios infelicius de iis scripsisse, recte pronuntiat MOSHEMIVS [k]. Nos de eo strictim dixisse, et quae memorabilia sunt lectuque non indigna, collegisse, iudice B. BAVMGARTENIO [l], pro instituto nostro satis est. Cum his autem obseruationes BASNAGII [m] comparandae sunt.

pag. 713. lin. 29. *Tantum non opprimi ab Antiocho Epiphane videret.* Dignus est, qui de vexata hac sodalitate, miris a Syriae rege furoribus excruciata legatur IOSEPHVS in *antiquitatibus Iudaicis* [n]. Hi martyres Hasidaeorum nomine ab apostatis distinguebantur. Allusisse ad hoc nomen D. Paulus Roman. V, 6. 7. nonnullis visus est; quod tamen acute magis, quam vere dici, et CARPZOVIVS [o] vidit, et nos ad istum locum commentati [p] obseruauimus.

pag. 715. not. o. lin. 2. *Licet ceteras sectas omiserit.* Scriptores de Sadducaeis plurimos cumulat CARPZOVVIVS ad Goodwinum [q], quorum plerique vnus alterum exscripsit, pauci critico acumine, quid in veterum, maxime Iudaeorum narrationibus, vel verum sit, vel veri valde simile, examinauerunt. Vnde ad pauca nomina sectae Sadducaeorum historia euocari potest. Inter hos omnino nominandus est B. MOSHEMIVS [r].

pag. 716. lin. 20. 21. *Fuisse ab Esrae temporibus.* Eandem iam coniecturam secuti sunt viri quidam docti, impietatis memores, quam ex Babylonica commoratione nonnullos attulisse Iudaeos postremi vates sacri, eo tempore viuentes sunt conquesti, qua de re imprimis LEYDEKKERVS [s] videndus. Recte autem obseruatum CARPZOVIO [t], id non de Sadducaeorum secta, sed de pestilentissimi tantum erroris affinitate capiendum esse. Quanquam enim impietatis fautores isti materiam quan-

k) Hist. Chr. ante C. M. Sec. I. c. 2. §. 10. p. 46. Commendat inter eos etiam LARDNERI et WAEHNERI obseruationes B. BAVMGARTENIVS l. citando.

l) Ad hist. vniuers. orbis T. IX. n. 191. p. 222.

m) Hist. Iud. T. II. c. 15.

n) Lib. XII. c. 5. 6.

o) Ad GOODWIN. §. V. p. 21. appar. ant. SS. pag. 167.

p) Ad caten. bibl. exeg. Angl. p. 659. n. 1142.

q) loc. cit. p. 204.

r) loc. cit. §. 12. p. 47.

s) De rep. Hebr. c. VIII. §. 3. p. 498. L. VII. c. 9. p. 574.

t) loc. cit. p. 205.

quandam improbarum ſententiarum ſuppeditauerunt, factum tamen id eſt quoque maturiore aetate, et eiusmodi impios diuinitatis hoſtes iam Dauidis aetate caput extuliſſe, ex odis [u] eius conſtat, cuius tamen tempora ab his, quibus Sadducaeorum ſecta propullulauit, remota nimis ſunt. Scilicet de ſectae *γενέσει*, non de placitorum origine quaeſtio eſt, quam tantum non omnes ad Antigoni tempora referunt, eiusque diſcipulos Sadocum et Baithum auctores conſtituunt, cuius tamen poſterioris nomen in ea mature exſpirauit. Incidunt autem tempora Antigoni Sochaei, ſi coniecturam viri doctiſſimi HVMPHR. PRIDEAVX ſequimur [x], in annum CCLXIII. ſi alios, in A. CCXL. quem tamen alii aliter definiunt, et recentiorem atque propiorem ſtatuunt; quos non audiendos eſſe, putamus, eo quod IOSEPHVS [y] rerum gentis ſuae peritiſſimus tradit, *Ἰουδαίοις τρεῖς εἶναι ἐκ τοῦ πάνυ ἀρχαίου τῶν πατρίων, τῶν Ἐσσηνῶν, καὶ τὴν τῶν Σαδδουκαίων, τρίτων δὲ φιλοσόφων τῶν Φαρισαίων λεγομένων*, *Iudaeos tres patriae ſapientiae* (hanc enim philoſophiam intelligit) *familias ſiue ſectas* AB VALDE ANTIQVO *tempore habuiſſe, Eſſenorum, Sadducaeorum, et qui dicti ſunt Phariſaeorum.* Si enim longe antiquiſſimus ſub Veſpaſiani imperio harum ſectarum ortus fuit, altius aſcendendum eſt, et perueniendum ad illas gentis Iudaeae periodos, quibus tota inter eos rerum facies commutari coepit. Hoc cum non vno momento atque definita temporis periodo factum ſit, ſed ſucceſſiue ſenſimque, donec matureſcente fato, occaſionem ſuppeditauit Antigoni pietas in malum ſenſum a diſcipulis detorta, facile inde iudicabit lector, omnem de certo tempore originis ſectarum Iudaicarum diſputationem ambiguam eſſe, nec certo ſatis definiri poſſe, quomodo definiri queunt origines ſectarum Graecanicarum, quae certos conditores habuerunt. Id quod eo aequius poſſe ſtatui, cenſemus, quo certius tamen eſt, ante Sadocki aetatem in ſectae formam hos homines non coaluiſſe. Confirmabit hanc noſtram coniecturam hiſtoria reliquarum ſectarum Iudaicarum, eodem fato enatarum. Certius aliquid forte poſſet coniici, ſi ratum eſſet, quod EPIPHANIVS [z] ait, Sadducaeos eſſe *ἀπόσπασμα*, itemque *γέννημα* Doſithei; aſt et temporum rationes obſtant, et tota Doſithei hiſtoria adeo incertitudine laborat, vt obſcurum et incertum per incertius et obſcurius probetur, qua de re in hiſtoria eccleſiaſtica Sec. I. dicendum eſt [a]: ex qua apparebit, ſolam quandam opinionum affinitatem Epiphanium ſeduxiſſe. Qui ſi cogitaſſet, Doſitheum illum, qui immortalitatem animarum et reſurrectionis, atque ſubſtantias angelorum negauiſſe dicitur, poſt C. N. demum innotuiſſe [b], ſi

u) Vid. Ψ, X, 3.

x) Conn. hiſt. Iud. et prof. P. II. pag. 69. v. Germ. SPANHEMIVS pater dub. eu. P. III. d. 29. pag. 110. annum 226. ante N. C. ponit, quae variatio Iudaeorum incertae chronologiae adſcribenda eſt.

y) Antiq. Lib. XVIII. c. 2.

z) In Panar. haer. 13. 14.

a) Duos Doſitheos ideo ſtatuit COTELERIVS ad Conſt. Apoſt. L. VI. c. 8. vt extricet ſe dubiis et difficultatibus, eumque ſequitur ITTIGIVS de haereſ. Sect. I. c. 1. Sel. Cap. H. E. Sec. I. c. 5. §. 1. p. 255 ſeqq.

b) Certe circa N. C. tempora.

ſi modo vera ſunt, quae de eo veteres referunt, Epiphanii teſtimonium nihil ad hoc argumentum valere, vidiſſet: qua de re expendenda ſunt, quae *h. l. p. 720.* diximus.

pag. 721. not. m. *Bartoloccius Bibl. Rabb. T. I. p. 380.* Comparandae hic ſunt obſeruationes Carpzouianae [c].

pag. 724. lin. 18. *An ſatis orthodoxi in eo fuerint Iudaei?* Habet haec dubitatio fundamentum haud leue in doctrina Chaldaeorum et Perſarum, inter quos per LXX. annos captiua gens Iudaea gemebat. Concepiſſe iſtas gentes ſibi Deum quoad mentem puriſſimae veritati ſimilem, aſt luce quadam inacceſſa circumfuſum, et in ea habitantem, ſupra ſuis locis aliquoties docuimus. Certe totum ſyſtema Zoroaſtreum hoc fulcro inaedificatum eſt, eſſe Deum lucem puriſſimam et ſupra omnem hominum cogitationem in inexhauſta aeternitatis eſſentiae ſuae abyſſo habitantem et inacceſſibilem; aſt talem tamen, ex qua emanationes effluere poſſint, reuera que effluxerint, quae deinde certis emanatiuorum generibus fundamenta atque fontes rerum euaſerint. Haec ſuis locis inuictis rationibus probauimus, et teſtimoniis quoque iſtarum gentium communiuimus; et ex his ſcaturiginibus quoque totam orientalem pneumatologiam de aeonibus ſ. principiis emanatiuis, archangelis, angelis ortam eſſe, luculentis ſpeciminibus confecimus. Nec magnopere mirabitur quoque, qui populorum orientalium ingenia nouit, ab abſtractis notionibus et conceptibus abhorrentia. Inter hos homines cum Iudaei totis LXX. annis viuerent, et naturae atque ingenii indole, ad conceptus materiales ferrentur, accidit, vt etiam de natura Dei haud pauci a ſimplicitate ſcripturae S. deuiarent, eamque vel luci puriſſimae ſimilem, vel in luce tamen quadam incomprenſibili habitantem eique velut animam corpori immerſam crederent, et, quae figurate a vatibus diuinis atque ſcriptoribus Θεοπνεύςοις dicta erant, ſecundum literae ſenſum ἁπλῶς intelligerent [d]. Quod vbi ſemel ingeniis, vt ſunt in inuiſibilibus rimandis iuſto curioſiora, fuit perſuaſum, recto conſequentiae tramite inde concludi neceſſe erat, ſpiritus omnes non ſine eiusmodi lucido ochemate eſſe poſſe atque ſubſiſtere, adeoque vt animam humanam, habere ſuſtentaculum aliquod aethereum, vel corporeum cui quaſi inſideant. Hoſpes plane ſit, oportet, in

c) p. 208. ibi contra H. PRIDEAVX iuſtis armis pugnatur, qui locus ipſe inſpiciendus eſt. Nos hoc addimus, Luc. XVI, 19 ſeqq. vbi ſatis luculenter homo Sadducaeus, de ſtatu mortuorum poſt vitam rectiora edoctus, cum defunctam animam, qualem fratribus ab Abrahamo expetebat, ad legem et prophetas ablegatur, quod fieri non potuiſſet, niſi prophetarum ſcripta habuiſſent pro canonicis. Sadducaeum autem hominem in eo loco pulchre delineari, facile perſpicient, quibus mores ſectae cogniti ſunt, qua de re a nobis ad h. l. in Cat. exeg. bibl. Anglic. T. III. p. 409. n. 702. dictum, quocum conferenda, quae MOSHEM. hiſt. Chriſt. ante C. M. p. 49. attulit. Addi his poteſt Matth. II, 4. inter legis peritos enim illos etiam Sadducaeos fuiſſe, dubitandum haud eſt. Aſt illi e Vate Micha reſpondebant.

d) Conf. MOSHEM. hiſt. Chr. ante C. M. Sec. I. c. 2. §. 7. p. 39. Hanc non nudam coniecturam eſſe, ſed ſua veriſimilitudine conſtare, facile palpabunt, qui notabilem locum, huic gentis perſuaſioni oppoſitum 1 Tim. VI, 13 conſiderauerint, adhibitis clauis inſtar illis, quae in cat. exeg. Angl. not. 1125. p. 630. annotauimus.

Iudaicae theologiae ſecretioris ſiue cabbaliſticae arcanis, qui haec negauerit, dubiumque non eſt, vulgus Iudaeorum craſſius cogitans in hanc opinionem captu facilem lubenter deſcendiſſe. Itaque veriſimile eſt, et in genere multos Iudaeos poſt captiuitatem Babylonicam iſti errori ſe dediſſe, et imprimis Sadducaeos, corpori litandi ſtudioſos, hypotheſes inde ſuas de ſpiritibus ſine corpore aliquo non ſubſiſtentibus deſumſiſſe. Eiusmodi autem corruptiones dogmatum orthodoxorum in captiuitate Babylonica et poſtea genti Iudaeae obtigiſſe, nec IOSEPHVS [e] negare auſus eſt, et hiſtoria gentis ex Oriente reuerſae multis exemplis probat [f]. Tacemus, ex iſto canali ſimiles latices paulo poſt cum coloniis in Aegypto ad Iudaeos defluxiſſe. Haec vbi admittuntur, facilis ratio dari poteſt, quomodo Sadducaei ad eius generis dogmata fuerint delati, et imprimis, quo pacto veterum relationes, negauiſſe eos Spiritum DEI, poſſint admitti, vt ſalua tamen manſerit Dei vnitas et puritas, cui Sadducaei quoque adhaerebant, et quisquis ſacrae legis vatumque effatis parebat, ſubſcripſerat. Ex quibus iam paucis explicatis ea illuſtranda ſunt, quae de Sadducaeorum orthodoxia in articulo de Deo h. l. diximus.

pag. 725. lin. 14. *Entium intelligentium phantaſmata fuerint.* Vel creata eiusmodi a Deo entia ad illos effectus producendos, quae iterum eſſe deſierunt. Coniectura haec eſt WHITBYII [g]. Quod ſi coniicere licet, videntur crediſiſſe, angelos in pentateucho memoratos eius generis fuiſſe, vt cum corpore, quod eos circumfluebat, iterum extinguerentur, quemadmodum anima cum corpore ex eorum ſententia extinguitur. Non miramur magnopere has Sadducaeorum opiniones, quae faciIlime ſubnaſcuntur, vbi orientalia placita ſemel recepta et admiſſa ſunt, et emanatio ſubſtantiarum fons eſt, vel craſſiores imagines rebus ſpiritualibus applicantur. Plura de hoc argumento coniectandi occaſionem Lectori ſuppeditabit cl. IAC. ODE erudita commentatio *de angelis* [h].

pag. 727. lin. 4. a fin. *Quam tamen recipiebant.* Haec vero praemia in vitae huius felicitate, opibus, fortuna, voluptatibus, honore, poenas in contraria infelicitate, paupertate et miſeria poſuiſſe, ideoque ſectam hanc reliquis numero anguſtiorem, ſed ex hominibus opulentis atque fortuna ſecunda vſis, compoſitam, reliquis ſectis minorem frequentia hominum fuiſſe, quod paucis iſtam Corinthum adire licebat, duram quoque ſe praebuiſſe egenis et immiſericordem, IOSEPHVS paſſim [i] prodidit. In cuius rei rationes inquirit MOSHEMIVS [k], qui ipſe legendus, ad quae tamen ſuis limitibus circumſcribenda ad ea attendendum eſt, quae pagina ſequen-

e) De B. Iud. L. II. c. 8.

f) Conf. PHILO, quod a Deo immittantur ſomnia; MOSHEM. diſſ. de reſurr. mort. dogmate a Chriſto reſtaurato §. 6. Vol. II. diſſ. ad H. E. pert. p. 595 ſeqq.

g) Conf. GROTIVS ad Matth. XVIII. TH. GALE ad Iamblichum ſ. II. c. 3. p. 106. MOSHEM. loc. cit.

h) Sect. II. c. 1. p. 205 ſeq.

i) Antiqq. L. XVIII. c. 1. L. XIII. c. 10. de B. I. L. II. c. 8.

k) loc. cit. p. 48 ſeq.

ſequente de vita Sadducaeorum monuimus, nec in omnibus credendum Phariſaeis, obtrectationibus Sadducaeos valde prementibus.

pag. 729. lin. 10. *Inter hoſtes Dei numerarentur.* Factum id ab ipſis Rabbanitis, qui Epicureos et רשעים, impios nominant, et inter haereticos numerant [l].

pag. 730. lin. 8. *Amorique et miſericordiae exiguum locum reliquiſſe.* Exemplum memorabile ſi cupis hominis Sadducaei, pleraque, quae huic ſectae obiiciuntur, opprobriis grauati, legendus eſt IOSEPHVS, indolem ſummi Pontificis Annani deſcribens [m], cuius hominis ferocitas, rebellionis ſpiritus, ſaeuitia, Chriſtianis coetibus exitialis, potiſſimum principiis ſectae circumſtantiis temporis ſuffultae adſcribenda eſt.

pag. 737. lin. 25. *Qui νομικὸς in ſacra Euangeliſtarum hiſtoria memoratos.* Multa de his νομικοῖς eſt virorum doctorum diſputatio, ambiguitate nominis diuerſitatem opinionis poſt ſe ferente. Cuncta vero, quae ſolent a viris eruditis, tum, qui ad ſacram euangeliorum hiſtoriam, tum, qui de antiquitatibus Ebraeorum commentati ſunt, eleganti ordine enarrata in compendio a S. Reu. CARPZOVIO [n] ſi conſiderentur, prouide nos et diſtincte in eorum notitia enarranda fuiſſe verſatos, apparebit.

pag. 744. not. a. *Qui in euangelicam hiſtoriam commentarios ſcripſerunt.* Longo agmine hos de Phariſaeis ſcriptores quoque enumerat CARPZOVIVS [o], quibus addi velimus *hiſtoriam orbis vniuerſalem* [p] et *hiſtoriam* MOSHEMII *Chriſtianam* [q], quod pragmatico ſcopo hanc hiſtoriam attigerunt.

pag. 746. lin. 26. *Eandem prae ſe ferre antiquitatis notam, quam habet ſecta Sadducaea.* Hoc haut inuiti concedent, qui hactenus dicta ſollicite examinarunt. Quamuis autem nec ſemel, nec ſimul has duas ſectas, (quas παραλλήλους non inepte vocaueris,) ortas eſſe, ex dictis ſit veriſimillimum, ſed pedetentim in ſectae formam coaluiſſe videantur: auſus tamen eſt vir doctus et literaturae Iudaicae nimis mature ereptus, IO. GOTTFR. LAKEMACHERVS [r] certam periodum definire, et origines has ad Ionathanis Maccabaei tempora referre, ratus, inferre hoc verba IOSEPHI [s], qui, cum de epiſtola Ionathanis ad Lacedaemoniorum populum narrauiſſet, et comiter legatos Iudaeorum exceptos annotaſſet, ſubiicit: κατὰ τὸν χρόνον τρεῖς αἱρέσεις τῶν Ἰουδαίων ἦσαν, αἳ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων διαφόρως ὑπελάμβανον, ὧν ἡ μὲν Φαρισαίων ἐλέγετο, ἡ δὲ σαδδουκαίων, ἡ τρίτη ἐσσηνῶν κ. τ. λ. *Circa illud tempus tres Iudaeorum ſectas fuiſſe, quae de actionibus hominum diuerſum ſentirent, Phariſaeorum, Sadducaeorum et Eſſenorum.* Ex quo loco, cum recte inferri queat, eo tempore iam inualuiſſe ſectas iſtas, Lackemacherus, ἦσαν in ἀνέστησαν mutat, et ita illi tempori origines earum

l) Conf. CARPZOV. l. c. p. 210.

m) L. XX. antiq. c. 8. Is cum Annano patre non eſt confundendus. Deſcribitur ab hiſtorico velut audax et ferox ingenio, tanquam Sadducaeus, quod in caede Iacobi Apoſtoli demonſtrauit.

n) pag. 133.

o) pag. 173.

p) T. IX. §. 221 ſeq. p. 222 ſeq. qui tamen in plerisque Baſnagium ſequuntur.

q) pag. 45 ſeqq.

r) Obſ. Hal. P. I. p. 3.

s) Antiqq. Iud. L. XIII. c. 9. p. 442. ed. Ittig.

rum adſcribit. Violentum hoc eſſe, nihilque prorſus probare, quamdiu non codicum antiquorum auctoritate iſta lectio fulciatur, quilibet videt: vnde recte viri docti [t] audacem et incertam ſententiam reiecerunt. Tutiſſimum itaque et vero proximum eſt, quod vir in his literis magnus, Io. LIGHTFOOTVS dudum perſpexit, et ratum habuit [u]: *non arbitrandum eſſe, Phariſaiſmum ſimul et ſemel natum, ſed diutinae admodum conceptionis, et formae non ſtatae, cum pareretur, fuiſſeque, velut traditiones ipſas, plurimorum annorum foetum; nempe ſemina iacta longe ante partum, partumque iam editum diu multumque adoleſcentem, antequam perueniret ad maturitatem, ſi modo definiri poſſet, quae eius maturitas.* In his acquieſci poſſe arbitramur, cum etiam aliis id ſectis eueniſſe olim et nuper, hiſtoria philoſophica et ciuilis teſtentur. Teſtamur ſectam et nomine et re Phariſaeis ſimilem Separiſtarum. Certe eiusmodi ἀφορισμὸν iam ante captiuitatem Babylonicam ex opinione melioris et perfectioris ſanctimoniae ortum huius mali prodidiſſe, memorabili loco ESAIAS vates [x] prodit, diuino nomine pronuntians: *abominationem eſſe Domino, qui dicunt cede verſus te, ne propinques mihi, quippe te ſum ſanctior;* quod materialem tum phariſaiſmum exponere, habereque futurae illius loliginis ſemina, vidit doctiſſimus VITRINGA [y], qui illud tandem formaliter impletum eſſe tempore aduentantis regni Meſſiae, pluribus exponit, ipſe legendus. Plura et magis definita poſcere, iniquum eſſe putamus.

pag. 751. lin. 12. *Omnino fidem meretur.* Expendenda autem obſeruatio MOSHEMII [z], Ioſephum, cui dogmata Phariſaeorum notiſſima ſine dubio fuere, in explicandis illis parum ſibi conſtare, nec facile componi poſſe omnia, quae de Phariſaeorum narrat opinionibus, cum illis, quae noui foederis libri de iisdem memorant. Cuius quidem et inconſtantiae et diſcordiae vix aliam rationem dari poſſe, quam, ſi dicamus, diſſenſiſſe Phariſaeos inter ſe de variis rebus et errantes vagasque, non ſtabiles et certas ſententias in multis habuiſſe. Nos in totum haec negari non poſſe, facile perſuademur, edocti comparatione narrationis ſcriptorum N. T. Ioſephi doctorumque Iudaicorum: cauſſam tamen malumus in Ioſephum, quam ſectam Phariſaicam eiusque in capitibus dogmatum ſuorum ſummis diſſenſum referre. Nempe conſtitutum erat hiſtorico Iudaico ita enarrare ſectarum ſuae gentis hiſtoriam, vt non nimis a placitis Graecanicae philoſophiae diſtarent, quapropter etiam et vocem, philoſophiae, et alias, e. g. εἱμαρμένης et ſimiles mutuum accepit, non addita tamen definitione clara et rem iuſto ſenſu exponente. Cum autem inter Graecas et Iudaicas dogmatum ſententias in multis diſcrimen ſit apertum, factum inde, vt ex incertis iſtis notionibus et nominibus, incerta quoque multa, et ipſis ſectis non tribuenda, in eius narrationem admiſceren-

t) Vid. CARPZOV. l. c. p. 178.
u) Hor. Hebr. ad Matth. III, 7. T. II. Opp. pag. 273.
x) Cap. LXV, 7.
y) Ad h. l. T. II. p. m. 1046.
z) loc. cit. p. 47.

ſcerentur. De quo qui dubitat, eum tantum doctrinam de fato, rogamus, exploret, quaeque de diuerſiſſimo eius apud Ioſephum ſenſu, diſputarunt viri docti a CARPZOVIO [a] diligenter adducti, conſideret et mirari deſinet, cur non hic tantum ſcriptor accuratiſſimus, ſed et alii viri docti in explicandis Iudaeorum de eo argumento placitis fluctuent. Quod plerumque factum eſſe placitorum inter ſe diuerſorum, ſed communi ſectae nomine propoſitorum confuſione, multiplex nobis teſtis eſt hiſtoria philoſophica.

pag. 755. lin. 21. *Veriſimilior eorum videtur opinio, qui transmigrationem Phariſaeis tribuunt.* Ancipitem hanc facit controuerſiam IOSEPHVS, cuius de Phariſaeorum placitis circa futuram hominum vitam narratio [b] adeo ambigua eſt, vt mirandum non ſit, in diuerſas ſententias abiiſſe viros doctiſſimos, et non paucos magni nominis Phariſaeis metempſychoſeos Pythagorico ſenſu explicatae opinionem tribuiſſe, ſed non minoris tamen auctoritatis alios ſenſus ὀρθοδοξωτέρȣς apud eos vidiſſe. Factum inde, vt, cum dudum iſta, ad quae h. l. commentamur, ſcripſiſſemus, Vir ſummus B. MOSHEMIVS [c] moneret, inſigni quidem veri ſpecie nitere rationes, quibus viri docti efficere cupiant, loca Ioſephi de reditu animorum accipienda eſſe de tranſmigratione animarum; at infirmiores eſſe, quam vt diſſipari nequeant, ſe opinari, malleque propterea communem ſententiam probare. Quibus tamen ſubdit vir cautus, et in veterum diiudicandis opinionibus apprime verſatus, quae in hac tota Ioſephi narratione de ſectis Iudaeorum magnum pondus habere concedimus, quaeque coniecturam noſtram paulo ante proditam mirifice confirmant, „oriri „ambiguitatem iſtam, quae orationi Ioſephi adiuncta eſt, ex eo, quod „conſulto ſectae, quam amplexus erat, dogma velare voluerit, ne cauil„landi et ridendi locum religionis Iudaicae hoſtibus aperiret. Id nimi„rum egiſſe, vt talem religionis Iudaicae formam Romanis exhiberet, „qualem ne ipſi quidem eius inimici aſpernari poſſent. Quo circa, cum „non ignoraret, vix eſſe, quod minus in ea ferendum putent Deorum „cultores et philoſophi, quam dogma de corporibus mortuis noua vita „donandis, ſtatuiſſe, caute de eo ſibi et ad opinionem eorum, quibus „placere cupiebat, accommodate diſſerendum eſſe.“ Vtroque pollice haec premenda eſſe, lubentes fatemur, aſt in iſta tamen ambiguitate quid de Phariſaeorum dogmate de reſurrectione ſtatuendum videatur, nondum deprehendimus. Nam nec loca N. T. definiti quid de doctrina Phariſaeorum in hoc articulo nos docent, ſed communem tantum Iudaeorum traditionem referunt, nec poſſunt omnia ita illuſtrari, vt dubium non remaneat, varios errorum panniculos de vita animae poſt fata eiusque habitaculo huic purpurae fuiſſe aſſutos. Et ſcripſit quidem eruditam poſt Moshemii obſeruationes commentationem criticam vir S. R. FRID. WILHELMVS

a) pag. 180 ſeqq. b) De B. Iud. L. II. c. 8. L. III. c. 8. Antiq. Iud. L. XVIII. c. 1.
c) Diſſ. ad H. E. pertin. Vol. II. p. 603 ſeqq.

HELMVS SARTORIVS [d], *de metempsychosi Pythagorica a discipulis Christi et gente Iudaica ante excidium Hierosolymitanum secundum non credita ad loca Matth. XIV, 2. XVI, 14. Io. XI, 2. Sap. VIII, 19. 20.* in qua non negat, metempsychoseos vestigia secundum sensus Pythagoreos inter Iudaeos reperiri, sed ea sequioribus temporibus adscribenda esse contendit, et imprimis monet, ex Iosephi narratione hoc tantum Pharisaeos asseruisse, piorum animos in sanctissima coeli regione (χῶρον ἐρανȣ̃ ἁγιωτάτατον) habituros, atque inde, elapso multo tempore, (ἐκ περιτροπῆς αἰώνων) ad casta et munda corpora iterum animanda demissum iri, siue, quod alio loco scriptor Iudaeus habet, potestatem datum iri, in alia transeundi corpora; id vero esse dogma de resurrectione, a D. Paulo Pharisaeis tributum. Recentiorum autem Iudaeorum opiniones et testimonia ad illius temporis antiquitatem non assurgere etc. Nobis post nouam locorum Iosephi et N. T. considerationem, quaestio ambigua adhuc visa est, non displicuit tamen Moshemiana obseruatio: „statuisse Pharisaeos, improborum animos perpetuis sub terra suppliciis excruciatum iri, piorum autem ad „casta et munda corpora iri post longas periodos demissum: fallere autem nos vafrum Iudaeum, quod toti Pharisaeorum gregi persuasum hoc „fuisse, tradat, noui enim foederis locos aliquot ostendere, magnam huius generis partem melius sensisse: sectae autem principes nemini restitisse, ne de corporum instauratione pro arbitrio suo decerneret, multosque idcirco longo a veritate interuallo semotos fuisse, plurimos inficiatos esse, fore, vt improborum corpora in lucem et vitam reducantur. Sed dubio hoc quoque vacare, fuisse inter Pharisaeos, qui animos „de corpore in corpus deuolui, et pluribus idcirco corporibus ex ordine sociari, somniarent.“ Qua in re Iudaeorum, etsi recentiorum, testimonia sed a magistris antiquis accepta eo minus insuper habenda esse, putamus, quo magis illi metempsychosin animorum cum resurrectione mortuorum iugiter componunt: quo pacto inter Pharisaeos quoque veteres haud paucos statuisse, credamus par est, si omnia veterum loca sacra et profana inter se conciliare cupimus. Sed haec lectoris considerationi longiori permittere, iubet nos locus et spatium.

pag. 760. *not. citati GOODWINO* etc. Ad cuius locum breuiusculum plura de tempore ortus Essenorum annotauit ven. CARPZOVIVS [e], et opiniones virorum doctorum recensuit, in quibus tamen nihil, quod vel mediocriter verum sitientem satiat, inuenies, adeo incertissimis coniecturis inaedificata sunt omnia.

Ibid. lin. 8. *Origines supra natales reliquarum sectarum posuisse.* Iudaeorum Aegyptiorum maxime inter has sectas viuentium vel iis adhaerentium iactantiam considerantes verisimile nobis videtur, superbam hanc sectam sibi ab ipsa legis publicatione per Mosen facta ortum vindicauisse. Cum

d) Recensionem scripti exhibet bibliotheca theologica, quae Lipsiae editur T. I. p. 1015 seq. quae eruditissimi viri sententiae prorsus subscribit. e) loc. cit. p. 230 seqq.

Cum enim isti genti persuasissimum esset, accepisse Mosen praeter scriptam literam, aliam quoque atque arcanam legem, quae Cabbalae siue traditionis medio ad posterorum notitiam peruenerit, illi autem se istam traditionem a patribus accepisse dicerent, facile persuadere recutitis philosophis potuit, cum lege orali arcana et mystica atque allegorica, qualem ipsi intra septa sua excolebant, etiam sectam antiquissimo illo tempore floruisse. Quod itaque de traditione orali Pharisaei iactabant, et suorum suisque constitutionibus ritualibus vindicabant, id Aegyptios aliosque Mysticos, doctrinali traditioni et metaphysicae suae vindicauisse et ad cana ista secula retulisse omnino est verisimile. Quo pacto etiam diuersae sententiae de origine Cabbalae possunt conciliari inter se et explicari. Plinius autem, rerum Iudaicarum plane ignarus et a nonnemine ipsoque forte iactabundo Iudaeo aliquo deceptus et delusus, ipse, quid scriberet, non cogitasse videtur.

pag. 725. lin. 3. *Qui ex Aegypto hanc sectam deriuandam esse agnouerunt.* Iuuat hanc coniecturam obseruatio DRVSII [f], monentis, *Iosephum nullam memoriam vsurpare Hessenorum in bello, quod Iudas et fratres eorum gesserunt cum Syro-Macedonicis: mentionemque primam eorum inueniri in historia Hebraica, et apud* IOSEPHVM [g] *de Aristobulo, Ioannis Hyrcani filio,* (qui annis circiter centum ante incarnationem I. C. vixit) *et praedixit caedem Antigoni.* Quanquam enim inde male concluditur, Essenorum origines ad tam sera tempora detrudendas esse, recteque obseruat S. reu. CARPZOVIVS [h], Aristobulum illum A. M. 3541 seq. praefuisse Iudaeis, cum integris quinquaginta annis prius Ionathan A. M. 3793. praeesset, qui Essenos iam sibi habuit aequales; verisimiliter tamen ex hoc Iosephi de Essenis silentio in historia Iudaica Maccabaea colligitur, illos tunc nondum in vicinis Iudaeae desertis, vti postea, habitauisse, sed in confiniis Aegypti, vbi misceri bellis Iudaeorum Palaestinis non facile potuerunt, adeoque restituta demum tranquillitate in agros et planitiem Iudaeae, eiusque deserti, velut commodiorem locum, processisse, cum in paludibus Aegypti, vbi Therapeutae degebant, viuere dedignarentur, in quibus agriculturae, cui tamen se dederant, nulla ratio esse posset.

pag. 760. lin. 32. *Vt distincta semper ab Israële gens fuerit.* Hoc vero pacto tota ista fabula in fumos abit, cum diserte Iosephus testetur Essenos Ἰȣδαίȣς μὲν γένος ὄντας. Scilicet a quadam institutorum similitudine illepide argumentum peti, videt, qui parum alias videt. Reliqua itaque argumenta superuacanea sunt, enarrata a CARPZOVIO [i], qui harum rerum curioso faciet satis.

pag. 765. lin. 13. *Etymon adeo incertum est.* Loca scriptorum, qui varias huius appellationis originationes coniecturis prodiderunt, diligenter affert

f) De Hasidaeis p. 29.
g) Antiq. Iud. L. XIII. c. 15.
h) loc. cit. p. 232 seq.
i) pag. 231.

affert CARPZOVIVS[k], quae apud ipſum quaerenda ſunt, ſi quem lubet incertis coniecturis tempus perdere.

pag. 766. lin. 2. *Quorum ille aſcetas.* Parum tamen ponderis vtriusque Iudaei auctoritas apud nos habet, quibus multis exemplis conſtat, quam male ſibi in huius generis argumento conſulere ſoleant, ſolo allegoricae explicationis praeſidio tecti.

pag. 768. not. q. col. 2. lin. 27. *Reliquae obiectiones facile poſſunt repelli.* Acceſſit his rationibus deſideratiſſimus BEAVSOBRIVS, in eleganti atque erudita *hiſtoria dogmatum Manichaeorum*[l], recte vrgens, homines et gente et lege Iudaeos diuinum quendam cultum ſolari lumini non exhibuiſſe, vnde Ioſephi verba, de precibus Eſſenorum εἰς τὸν ἥλιον optatiue exponit; qua tamen coniectura duriori opus haud eſt, ſi explicationem praepoſitionis εἰς naturali ſignificatione nixam amplectimur. Ceterum ſi quis cum MOSHEMIO[m] ex inſtitutis eorum nonnullis concludente contendat, ſolem aut tanquam Deum aliquem inferiorem, aut tanquam ſpectabilem ſupremi numinis imaginem eos fuiſſe veneratos, non moroſi equidem refragabimur; ſubſcribentes eius coniecturae, Eſſenos praecepta quaedam Orientalis philoſophiae cum religione Iudaica ſociaſſe atque hanc ad illius normam accommodaſſe; ex hoc tamen Ioſephi loco ſine quadam vi extorqueri non poteſt, nec perſuaderi, ſectam ex Iudaeis ortam poſt captiuitatem Babylonicam Perſarum ritibus affinia in cultu diuino introduxiſſe, etiamſi ſideri huic ſpiritum quendam diuiniorem πάρεδρον tribuerint: notum enim, poſt reditum ex captiuitate Iudaicam gentem ſollicite ſibi ab omni idololatriae ſpecie cauiſſe, nec a Seruatore ſimile dogma illi fuiſſe obiectum.

pag. 769. not. t. col. 2. lin. 1. *Certo tamen ſenſu inter empiricos referri poſſunt, locumque aliquem inter veteres medicos tuentur.* Erat ab antiquiſſimo tempore mos in gente Ebraea, ſine dubio ab Aegyptiis, cum inter eos habitarent Iſraëlitae, traductus, vt medicinam quandam empiricam curandorum corporum et auerruncandorum morborum, maxime epidemicorum et popularium, exercerent; quae cura tribui Leuiticae imprimis in conſtitutionibus legis Moſaicae commendata erat. Ex cuius praeſcriptione memorabilis pars pathologiae Iſraëliticae hodie ſupereſt in ſacris pandectis nobis conſeruata[n], quae de leprae cognitione atque ſignis deque modo eam curandi praecipit. Hanc cognitionem medicam empiricam fuiſſe, ex illo ſpecimine ſatis eluceſcit, veriſimillimum autem eſt, Iſraëlitas ſiue Iudaeos vetuſtiſſimos morbi Aegyptiaci medelam, et remedia praeterea, quae Moſes ex diuina reuelatione peculiari acceperat, ſimiliter in Aegypto didiciſſe[o], vbi ſingulis morbis peculiaria remedia aſſignata fuiſſe, ſupra, vbi de philoſophia Aegyptiorum tractauimus, demonſtratum eſt. Et hanc quidem medicinam empiricam non Iſraëlitae tantum,

k) loc. cit. p. 216.
l) L. IX. c. 1. §. 13. p. 601.
m) Hiſt. Chr. Sec. I. p. 51.
n) Leu. c. XIII.
o) Conf. Gen. L. 2.

tum, post occupatam Palaestinam et florente regno atque republica exercuerunt, vnde passim in gentis eius historia medicorum fit mentio [p], sed vates quoque diuini ad hanc curam suscipiendam adhibiti sunt, cuius exemplum exhibet Isaias vates, Ezechiae regis febrem inflammatoriam sanans [q]. Haec cum inter Israëlitas ab antiquo obtinuissent, non potuere non post reditum ex captiuitate Babylonica altas radices agere, et eiusmodi medicinae empiricae vsus ob necessitatem conseruari atque exerceri [r]: sed et homines illi, qui in Aegyptum tempore euersi regni Israëlitici aufugerunt, quique eos secuti, coloniam Iudaicam in Aegypto erexerunt, eandem medendi curam suscepisse, et cum medica ars cum a sacerdotibus, tum a peculiarium morborum medicis apud Aegyptios non sine fama exerceretur, ab iis hanc artem didicisse, nihil est, quod non verisimilitudine se commendet. More autem gentis Ebraeae antiquo cum ad sacerdotum quoque et Leuitarum munus ista medendi peritia et officium esset relatum, Esseni Iudaei, qui in Aegypto degebant, et hanc artem ab Aegyptiis discere poterant, cum se eiusmodi collegium sacrum Leuitico aemulum et sacerdotum vices inter suos explentem referre crederent, hanc quoque artem sibi vendicauisse dubium non est. Quam tamen cum ob religionis diuersitatem a sacerdotibus Aegyptiis, qui magicis et arcanis ritibus eam peragebant, discere totam non poterant, a medicis vulgaribus, quibus praxis clinica empirice et ex formulis veterum relicta erat, didicerunt, et in vsus inter suos introduxerunt. Qua obseruatione mire illustratur Iosephi relatio, qui Essenis studium sanandorum morborum, et cognoscendarum radicum atque salutarium herbarum et proprietatum lapidum tribuit. Vnde miramur, Cl. SCHVLZIVM [s] inter medicinae studiosos ex Hebraeis Essenos praetermisisse, quos recte huc aduocasse D. CLERICVM [t] ignorare non poterat. Qui cum tacito dicterio suae obseruationi adiiciat, exemplum Essenos esse, quod probet, ab antiquo homines μονάζοντες se medicinae forulis immiscuisse, non cogitauit, theologiae diuinioris et medicinae studia olim in iisdem subiectis coaluisse. Ad quorum imitationem se Essenos Aegyptios accommodasse, recte ex Philone colligitur, narrante: *medicinam eos profiteri vulgata praestantiorem; hac enim corporibus mederi, illa animas liberare.* Quae Aegyptiorum sacerdotum medicinam quandam mysticam et magicam naturali et vulgari iungentium morem quendam atque imitationem referre, quis non videt? Therapeutarum autem nomen qui huc aduocant et ideo sanantes dictos esse contendunt, incertum per aeque incertum probant: tantum abest, vt quod non nemo [u] affirmare ausus est, cum hanc scientiam totis seculis exercuissent, obseruationum bene-

p) II Paral. XVI, 12. Es. III, 7. Ier. VIII, 22.
q) Es. XXXVIII, 21.
r) Syrac. XXXVIII, 11 seqq.
s) Hist. medic. Per. I. s. 1. c. 5.
t) Hist. de la medec. P. I. p. 37.
u) I. G. WACHTERVS in libro ἀνεκδότῳ de primordiis Christianae religionis, (de quo infra dicetur) P. I. c. 25.

beneficio eam ad tantam certitudinem prouexerint, vt inde Therapeutae id eſt curatores humani generis dicerentur. Quae ſane ſine teſte, ſine auctore ad fulciendam nugivendulam hypotheſin excogitata et dicta eſſe quilibet palpat.

Ibid. lin. 20. *Et ſanctarum lotionum ſit particeps.* Habuiſſe hoc etiam ex gentis ſuae conſuetudine, quae proſelytos lotionibus in communionem religionis gentisque recipiebat [x], manifeſtum eſt, vnde haec Eſſenorum initiatio luculenter poteſt illuſtrari. Nempe maiores ſuos ab ipſo Moſe ita fuiſſe initiatos legerant; ad quos cum ſuas quoque origines referrent, inſtitutis quoque ſe confirmari ſtudebant, vt priſtinum ortum ſibi vindicarent. In quibus omnibus nihil eſt, quod Moſaicum, vel ſi mavis Iudaicum, non ſpiret. Non negamus autem, lotiones gentilium etiam Aegyptiorum eos in hoc quoque ritu mire confirmauiſſe.

pag. 770. lin. 21. *Non aliter, ac ſolent, vbi ſe polluerunt.* Veriſimile eſt, Moſaicam praeceptionem eis ob oculos fuiſſe, illos vero, vt erant ἀλληγορϱῦντες, aliam rationem, quam puritatis et modeſtiae, ſubdidiſſe, ex quo de diuinitatis praeſentia corpoream quandam lucis imaginem ſibi, more orientalis doctrinae, conceperant. Certe ſuperſtitionis aliquid latuiſſe, totus ſectae habitus ſuadet.

Ibid. lin. 22. *Diuiduntur autem ſecundum exercitationis ſuae tempora in quatuor claſſes.* Hos ita ſe detexiſſe ex loco CEDRENI putat WACHTERVS [y], vt ſit primus ordo *Nouitiorum*, qui extra ſocietatem ſunt, ſed iuſſu ſocietatis ſimili victu, amictu, iisdemque moribus vtuntur: ſecundus *Receptorum*, qui cibos et aquas ipſius ſocietatis participiant, ſed eodem non loco; tertius *Exploratorum*, qui nouo biennio feliciter ſuperato, in contubernium recipiuntur, cum iuramento; quartus *Theoreticorum*, quibus myſteria ſectae, rationes dogmatum, nomina angelorum et vniuerſa doctrina interna cum ipſis libris concredebantur et principatus in ceteros ordines conferebatur. Sine labore videt lector, Eſſenae ſectae hiſtoricum afferre coniecturas, pro teſtimoniis, et candidatos ſectae cum γνωρίμοις et aſſeclis confundere. Male autem in iſta tractatione pro teſtimoniis afferri loca ſcriptorum, quorum vnus alterum exſcripſit, omnes autem ex Ioſepho et Philone hauſerunt, ipſa eorum inter ſe inſtituta comparatio ad oculum docebit.

Ibid. lin. vlt. *Quas iterum accepturi eſſent.* Videtur Ioſephus, vt Eſſenorum hiſtoriam auguſtiorem redderet, Haſidaeos cum Eſſenis coniunxiſſe vel potius confudiſſe. De illis enim talia praedicata eſſe et ipſe narrat et Maccabaeorum teſtatur hiſtoria. Talem autem perſecutionem Eſſenos vel theoreticos vel practicos in deſertis habitantes a Romanis paſſos eſſe, nullibi teſtatur vetus hiſtoria; vnde nobis Ioſephi narratio ſuſpecta eſt, ad hiſtoriam belli Romani ſub Veſpaſiano vel Tito prouocan-

x) Teſtimonia huius initiationis per baptiſmata habes apud LIGHTFOOT. hor. Hebr. ad Matth. III, 6. T. II. Opp. p. 266. y) loc. cit. c. 11.

cantis, forte quod hoc pacto gentis suae philosophos graecis anteponi posse crederet. Certe quae in isto bello gesta sunt, non ad Essenos sed Iudaeos vniuersos pertinent.

Ibid. not. u. col. 2. lin. 5. 6. *Ita enim Cabbalistas quoque fecisse, in sequentibus ostendemus.* Sicco quidem pede hanc ἀγγελοδελίαν Essenorum, nationi Iudaeorum inuisam, explicatione sua clariorem reddere subterfugit WACHTERVS [z], cum autem is tanquam veram totius Essenae fabulae clauem supponat: *Essenae philosophiae* et *Cabbalae hodienum superstitis praecipuum obiectum esse diuinitatem, eiusque emanationes et productiones, et sine vllo erroris periculo affirmari posse, philosophiam cabbalisticam fuisse proprium Essaeorum tam practicorum, quam theoreticorum studium, eamque apud Essaeos et natam esse et ab Essaeis ad nos vsque peruenisse;* facile inde explicari potest, non tantum, quae de angelorum nominibus et potestatibus praecepisse illi videantur, sed imprimis, quae de sephiroth nominibus statuerint, quae in sequentibus clara luce perfudimus, quaeque ipsam Cabbalistarum mentem exacte referre, ipse nobis, dum viueret, fassus est auctor doctissimus, vt infra commodiori loco docebimus. Commendamus autem hanc obseruationem lectoris industriae et meditationi, exploraturi, vtrum cabbalisticum systema, quale hodie nobis innotuit, veteri Aegypto tribuendum sit, nec ne? Haec enim hoc loco definire, ab eo alienum est.

pag. 772. lin. 16. *Quod in hac ipsa doctrina saepe in ecclesia Christiana euenisse, eius historia testatur.* Paulo altius Essenorum systematis fontes rimantes, et quod omnium maxime vero videtur simile, cogitantes, accepisse eos systema suum theologicum in Aegypto, ex quo Orientalis philosophia in ista regione coepit inualescere, pleraque autem allegoriarum machinis eos omnia cothurno Mosaico adaptasse valde nobis fit probabile, systema illud emanatiuum, quod Orientalis Theologiae prora puppisque est, his doctrinis ἀσυςάτοις et male cohaerentibus ansam exhibuisse, in vnam eandemque massam conflandi. Illud enim vt ex Deitatis fonte emanationis beneficio cuncta deriuarat, ita mali caussam et originem ex emanationum longiori a Deo distantia et remotiori gradu necessitate prouenire statuit, nec in hoc emanationum ex fonte lucido eiusque graduum systemate aliud obtinere potest, quam necessitas, quam quoque necessitatem emanationum earumque subordinationum εἱμαρμένην Essenorum esse nulli dubitamus. Ex cuius lege cum omnia eueniant necessitate subiecti et fontis, inde potest concludi, ex remotiori emanationis a luce primigenia distantia tenebras, materiam, limitationem, tandemque lucis amissionem ortum suum accipere, et fati siue ineuitabilis consequentiae ordine et necessitate exsurgere: verum si hoc emanatiuum systema sequimur, ex contentione inter tenebras et lucem, inter materiam et spiritum ex illis id contingere, vt ad lucem appropin-

z) loc. cit. c. 3.

quet indeque summa et austera cura in id enitendum esse, vt ex ordine emanationis, quod effluxit in deterius, in melius redeat iterum, tandemque ad beatas purasque sedes perueniat, quas beatis et victricibus animabus fato defunctis Esseni pollicebantur. Hoc pacto Essenam doctrinam explicando, facile a contradictione eam absoluimus: loquitur autem multis testimoniis et argumentis historia sectae, eam ab hoc emanatiuo systemate non fuisse alienam, et eodem fere pacto fati necessitatem cum disciplinae suae auctoritate copulauisse. Quae cum in cabbalistico quoque systemate eadem ratione occurrant, cur non suspicemur, vtrumque eosdem parentes habuisse, et sororio vinculo inter se consensisse? Id enim refluxus emanatiuus in fontem suum per se postulat: et ex eo etiam ratio dari eius dogmatis potest, quod beatis animis post fata lucidas sedes, malis et materialibus tenebras et frigida loca destinauit; de qua Essenorum opinione legendus MOSHEMIVS [a]. Immo ex hac quoque systematis connexione vaticinii gloriam eos fuisse sectatos, licet coniicere: hanc enim emanationum seriem et ordinem detegere posse credebant, quae futurorum euentus post se traheret.

pag. 772. lin. 19. *Communi templo exclusos priuatim sacrificia facere.* Ita quidem IOSEPHVS [b], contrarium narrante Philone, et fortasse si sectae constitutionem intueamur, rectius: incruenta enim sacrificia et Pythagoreis, et aliis sanctioris disciplinae philosophis, quales Esseni videri volebant, praelata fuisse cruentis, multis exemplis constat. Non tamen refragabimur, si quis nonnullos contendat fuisse, qui priuatim sacrificia fecerint, reliqua et potiore parte ab hoc profano more, quem lex vetabat, abhorrente, quo sensu hoc loco coniecimus, Essenos nonnullos Palaestinae incolas tale quid fuisse ausos. Nouum autem huius sententiae fulcrum desideratissimus MOSHEMIVS [c] aduocat, haustum ex testimonio PORPHYRII [d], vbi ita philosophus in his terris natus et educatus: *Iudaei qui Syriam incolunt, propter primum sacrificiorum institutum eo modo etiamnum animalia, vt ait Theophrastus, sacrificant: quo, si nos iuberent facere, a ritu immolandi deficeremus. Non enim victimas epulantur, sed eas integras per noctem comburentes, multo melle et vino iis superfuso, sacrificium ocyus consumunt, ne, qui omnia videt, facinus hoc intueatur. Hoc autem faciunt diebus interiectis ieiunantes, et per totum tempus, tanquam e philosophorum essent genere, de numine colloquuntur. Noctu etiam astra contemplantur, ea intuiti et precibus Deum inuocantes.* Recte et acute vir doctissimus ex hac Porphyrii narratione concludit, non vniuersam Iudaeorum nationem, sed certam sectam longius a vulgari religione remotam intelligi: nam contraria sacris Iudaeorum consuetudinibus cuncta esse, quae nobis refert, quilibet videt. Putat autem Moshemius inter Essenorum mores sacrosque ritus etiam hunc fuisse, vt noctu sacra facerent. Ingenio-

sam

a) Diss. ad H. E. pertin. Vol. II. p. 594-598.
b) Ant. Lib. XVII. c. 1.
c) Hist. Chr. ante C. M. Sec. I. p. 52.
d) De abstin. L. II. §. 26. p. 70.

ſam hanc coniecturam eſſe fatemur, at quae tamen veriſimilitudine ſe nobis non probauit. Quamuis enim ſint in relatione Porphyrii nonnulla, quae cum Eſſenis amice conſpirant, valde tamen obſtat 1. quod has quidem terrae iſtius partes, quas Porphyrius indicat, Coeleſyriam puta, ipſius patriam Eſſeni non inhabitauerunt, ſed teſte PLINIO, meridionalem plagam, quae ab Aſphaltide lacu occidentem verſus recedebat, nec ad Theophraſtum prouocaſſet, ſed ad propriam experientiam, ſi inter Syros habitaſſent. Certe ſi *συμπατριώτας* Porphyrius Eſſenos habuiſſet, nomen, vt erat rerum Iudaicarum non adeo ignarus, non tacuiſſet. 2. Nec Ioſephus, nec Philo, nocturna ſacra celebraſſe Eſſenos tradit, quos ſolem magno cultu honoraſſe ille diſerte teſtatur. Nec ratio intelligi poteſt, cur Eſſeni noluerint, ſolem, qui omnia intuetur, ſua ſacrificia intueri, cum placandi Dei cauſſa ſacrificia offerantur, inque iis cardo religionis publicae apud Iudaeos ſit verſatus. 3. Quae vir eruditiſſimus ex orientali diſciplina affert, vt demonſtret, ex ea nocturnorum ſacrorum ſolennitates ad Eſſenos perueniſſe, prius erant probanda, atque demonſtrandum, Eſſenos, qui ſua ab Aegyptiis acceperant, Philoſophis Syris, Phoenicibus ſimilibusque illa debere. 4. Quod vero maxime dubiam nobis hanc rem facit, ipſa Porphyrii narratio ſuppeditat, qui de more Iudaeorum *ſua aetate* obtinente loquitur, eo autem tempore ſectam Eſſenorum adhuc floruiſſe facilius dicitur, quam probatur. 5. Ipſe vero vir beatus, vt erat antiquorum dogmatum et rituum explorator curioſus et peritus, probabiliorem nobis, quod quidem videtur, loci Porphyriani explicationem ſuppeditat, obſeruans, orientalium populorum multos (addi poſſunt theogoniae Graecae, quae propago philoſophiae barbaricae ſunt) noctem die non antiquiorem modo, verum etiam ſanctiorem et praeſtantiorem iudicaſſe, immo noctem magni numinis inſtar coluiſſe. Qua de re erudite commentatus eſt IABLONSKYVS [e], qui legendus. Et haec recte quidem ad locum Porphyrianum quadrant, Eſſenos non item, qui cum ortu ſolis ſacrorum initia fecere, et tum demum profana tractauerunt. Vnde, ſi quid coniicimus, longe facilius et felicius ad illos Iudaeos applicantur, qui orientalem philoſophiam cum placitis Moſaicis coniungentes ſectas peculiares Gnoſticas condiderunt, et quos Porphyrii tempore viguiſſe ex Plotini diſputatione contra hos fanaticos diſcimus. Verum hanc quoque coniecturam vltra pondus atque dignitatem ſuam non extollimus, et aliorum quoque teſtimoniorum fidem, praeter vnius Porphyrii, qui Theophraſtum exſcripſit, deſideramus.

pag. 774. *Iudaizantes.* Suffixit has diſſertationes 1725. *faſc. diſſ. de immortalitate animae humanae*, et ad ea quoque reſpondet, quae HEVMANNVS [f], et FR. IACZINCKIVS [ff] monuerant.

pag.

e) Panth. Aegypt. P. I. p. 11. ſeqq. f) Act. philoſ. Vol. III. P. XVII.
ff) In diſſ. hiſt. critica de Therapeutis.

pag. 780. lin. 17. *Maxime vero in Aegypto frequentatur, per praefecturas ſingulas, et imprimis circa Alexandriam.* Probe haec Philonis verba notanda ſunt, quia inſtar clauis inſeruiunt ad detegendas origines huius Monaſtici generis Iudaeorum. Lucem debemus incomparabili Pavlo Ernesto Iablonskyo, dudum acerbo fato antiquiori literaturae, maxime quae res Aegypti illuſtrat, erepto, qui in *epiſtola ad* τὸν πάνυ crozaevm [g], peculiarem *de therapeutis* diſputationem promittit, eiusque primas lineas ita delineauit, vt paucis in prooemio hactenus receptam ſententiam indicaret, et quid ſingula difficultatis habeant, cur homines illi neque Chriſtiani neque Iudaei fuerint, exponeret: oſtenderet autem nomen Therapeutarum fuiſſe Aegypti ſacerdotibus tributum, de quibus Svidas dicat, in Θεραπευτῆρες· οἱ τῶν ἱερῶν προϊστάμενοι θεραπευταὶ Ἴσιδος παρ᾽ Αἰγυπτίοις, *fuiſſe Therapeutas ſacerdotes ſiue antiſtites Iſidis apud Aegyptios*; euinceret autem nomen omnibus Aegyptiorum ſacerdotibus commune fuiſſe, et patrium nomen fuiſſe, Senuti: exponeret porro varios ſacerdotum ordines in Aegypto, fundamento potiſſimum ex Synesii [h] *de prouidentia* libro deſumto; concludendo ex eo, therapeutas Philonis fuiſſe reipſa Arpedonaptas apud Clementem. Nempe tres fuiſſe, monet vir doctiſſimus, ſacerdotum ordines; primo ordini praecipue curae fuiſſe, quaecunque ad intimam ſacrorum et ceremoniarum omnium rationem ſpectant. Illos vocatos eſſe proprie prophetas, ex quorum numero fuerit Plont, ſacerdos ſummus, et ſacerdos κατ᾽ ἐξοχὴν huius vel illius ciuitatis, huius vel illius numinis. Secundum ordinem curauiſſe potiſſimum ſcientias ſacras, aſtrologiam, mathematicam ceterasque diſciplinas, quas Aegyptiis in acceptis ferebant Graeci. Hos fuiſſe homines Arpedonaptas, id eſt νοήμονες, ſcientiis excolendis vnice deditos. Arpedonaptam enim ſignificare in lingua Coptica τὸν πράττοντα τὰ τῶν νοήμων, vel νοημονικὸν, vnde Heſiodorus eos ſaepe appellet νοημικοὺς, Philonis itaque philoſophos, plane fuiſſe θεωρητικοὺς, ſcientiis mathematicis et aſtrologicis deditos. Philonem autem ſua a Chaeremone accepiſſe, apud Porphyrium. Haec ad Crozaeum Iablonskius. Subiecit in alia epiſtola ad eundem: Incidiſſe in ſuas manus diſſertationem quandam de eodem argumento in Saxonia habitam, in qua auctor velit, therapeutas fuiſſe gentiles Iudaizantes, quibus verbis ſine dubio Langianam diſſertationem intelligit, vocatque ſententiam longe, quam omnes aliae, veritati propiorem. Tandem promittit, argumentum hoc aliquot diſſertationibus, quae mediocre volumen conſtituent, pertractaturum. Has vero nobis eripuiſſe, quantum nos quidem nouimus, fata auctoris vltima, ob notam eius doctrinam vehementer dolemus. Pluſcula tamen eodem de argumento attulit in eleganti Aegyptiacae literaturae ſacrario, quod *Pantheon Aegyptiacum* inſcripſit, et nos ſuo loco [i] ſupra ex merito com-

g) T. I. Theſaur. epiſtol. Croziani p. 179. ſ.

h) T. II. p. 186. ſeq.

i) Proleg. c. III. §. 39. ſeqq. p. 90. ſeqq.

commendauimus. In cuius *prolegomenis*, postquam obseruasset, varios fuisse sacerdotum ordines eosque a primis temporibus, quibus reges Aegypti duplicem curam iniunxerunt, cultum Deorum, et accuratum sapientiae studium, singulis sua pensa ac munia fuisse assignata, nempe quosdam fuisse prophetas - - quosdam νεωκόρους siue aedituos - - alios denique in diligenter colendis ac studiose expoliendis scientiis Aegyptiorum sacris totam vitam suam impendisse. Hos esse, quos Graeci dicere solebant ἱερογραμματεῖς, quasi dicas scribas sacrorum, vel potius literarum sanctiorum in sacris eorum libris expositarum, quibusque tota ipsorum religio nitebatur et theologia, professores ac magistros. Hos primo quidem Sapientes vocatos, quo nomine in Pentateucho [k] occurrunt, vel Sabeos [l], itemque comastas [m], successisse autem nomen Arpenodaptarum, cuius mentio fit a Democrito apud CLEMENTEM ALEXANDRINVM [n]. Horum hominum quendam depingere LVCIANVM [o] Pancratis praeceptorem ex eorum genere introducentem ἱερὸν ἄνδρα, ἐξυρημένον, ἐν ὀθονίοις, νοήμονα, *virum sacrum, rasum, lineis vestibus indutum, scientiarum peritum*, quales sacerdotes Aegyptii fuerunt

linigeri, calui, sistrataque turba,

qualem philosophum Memphiticum LVCIANVS descripsit, τῶν ἱερῶν γραμματέων, θαυμάσιον τὴν σοφίαν, καὶ τὴν παιδείαν πᾶσαν εἰδότα τὴν Αἰγύπτιον, *qui tres et viginti annos in adytis subterraneis manserit, magiam edoctus ab Iside.* Et hos quidem a Graecis dictos ἱερογραμματεῖς, quia essent sacrarum literarum periti, eosdemque, vt ex SVIDA supra obseruatum, Therapeutas. Vnde coniecit in alia *Epistola ad Crozaeum* [p] vir doctissimus, verisimilem valde esse Langianam de Therapeutis Philonis opinionem, fuisse eos sectam sacerdotum gentilium, in nonnullis mores Iudaeorum imitantem. Afferenda erat tota viri eruditissimi sententia, tum quod nonnulla magis confirmat et illustrat, quae in describenda philosophia Aegyptiaca supra adduximus, tum quod credit, hoc pacto certius nos scire posse, qui Therapeutae Philonis fuerint, et ita illos ex Iudaea gente esse proscribendos. Fatemur autem, cupere nos, vt quod promiserat, potuisset exequi, et melioribus argumentis nobis istam sententiam persuasisset. Dabimus enim, quod facile dari potest, Aegyptiorum Sabaeos, scribas sacros, Arpenodaptas, noëmonas eum fuisse ordinem sacerdotum Aegyptiorum, qui nostro loquendi more sacrarum et mathematicarum scientiarum professores fuerint, immo subscribemus testimonio SVIDAE Philonis locum allegantis, quamuis in mendo cubet [q], quo

k) Genes. XLI, 5.

l) In dialecto Aegyptiaca, Sabe sapiens dicitur: inde nomen Sabiorum, philosophorum Arabum, ortum esse coniicit multaque de eo cumulat, cum illis, quae ex Pocockii sententia supra suo loco attulimus, conferenda.

m) Id est Magos. vid. SELDENVS de Diis Syris p. 69. 70.

n) L. I. p. 304. EVSEB. praep. L. X. c. 4. p. 472.

o) In Philopseud. T. III. opp. p. m. 597.

p) loc. cit. ep. 156. p. 181.

q) Vidit id et notauit KVSTERVS h. l.

quo οἱ τῶν ἱερῶν προϊςάμενοι θεραπευταὶ Ἴσιδος παρ' Αἰγυπτίοις, foeminaeque huius instituti Θεραπευτῆρες nominantur, quid ex omni ista veteri literatura concludemus aliud, nisi Aegyptios sacerdotes habuisse classem quandam inter se, Therapeutarum dictam, quae id proprie fuerit, quod Graeci initio σοφὸς, postea φιλοσόφους vocarunt, dictosque eos esse therapeutas, et omnem literaturam ac philosophiam Aegypti, magiam quoque homines docuisse, amictos lanea veste, rasoque capite, vt solebant homines isti sacri. Nihil inde videmus amplius ex quo sequatur, ideo therapeutas Philonis huius generis sacerdotes Aegyptios fuisse, nisi hoc, quod ipsi quoque Philonis narrationi damus, per totam Aegyptum maxime in praefectura Alexandrinae prouinciae eiusmodi collegia philosophorum μοναζόντων inueniri, qui Therapeutae, et vbi foeminae hoc institutum sequuntur, Therapeutriae vocentur. Quid vero haec omnia ad sodalitates, quae a Philone, cui soli omnem eorum notitiam debemus, tanquam homines, non aliam nisi Mosaicam sapientiam et legem, allegorica methodo ad peculiarem theoriam trahentes describuntur, nisi vt inde concludamus, eiusmodi institutum eremiticum, inter sacerdotes Aegyptios vsitatum, etiam genti isti Iudaicae, rusticam solitudinem coetibus vrbanis praeferentem, placuisse, eosque diligenter ab hominum Aegyptiorum conuersatione more Iudaico sanctiore sibi cauentes ad palustria et campestria loca recessisse? Hos in traditiua quidem legis patriae secundum allegoricos sensus explicatione cultuque quodam diuiniore et simpliciore Deo placere et seruire studuisse Philo narrat, mathematicas autem et Aegyptiacas literas suis tradidisse velut ἱερογραμματεῖς Aegyptiorum, minime refert, sed illud Therapeutarum Iudaicorum studium describit, quod ab istis disciplinis est alienissimum. Ponamus itaque tanquam euictum, Therapeutarum nomen fuisse philosophorum κατ' ἐξοχὴν dictum, quid impedit, quo minus illud de sodalitiis istis Marianis, a loco, vbi degebant, ita dictis, etiam adhibitum sit, cum sanctitatis et θεραπείας diuinioris opinione reliquos Aegyptios philosophos, qui monastice non viuebant, superare crederentur? Nempe accidit therapeuticorum appellationi, quod monachorum et eremitarum euenit, quorum vtrumque Christianorum ascetarum ad hunc diem nomen est, et pro instituto Christiani coetus habetur: quis vero ignorat, et Turcas et Indos suos habere monachos, suos eremitas? et quis adeo insipidus est, vt ex isto communi nomine instituti vitaeque studii concludat, hos quoque esse Christianos? quamuis certissimum sit, monachos atque eremitas Turcarum et Indorum antiquissimum vel Aegyptiaci regni, vel Christiani orbis morem fuisse imitatos, vt Therapeutae Iudaei Arpenodaptarum theoriam ritusque sacros non imitati tantum, sed morum quoque singularitate longe supergressi sunt. Dolemus autem, non amplius nobis superesse Iablonskium, cui sententiae arbitrium libenter tradidissemus. Itaque lectorem, regularum criticarum memorem et in his sacris exercitatum, iudicem substituimus.

pag.

pag. 784. lin. 16. *Nec ſpes huc Meſſiae recte trahitur.* Memorabile eſt, et in definienda religione Eſſenorum et Therapeutarum momentum haud paruum habet, quod PHILASTRIVS refert [r]: *Eſſenos, qui monachorum vitam exercent, Chriſtum Dominum Dei filium non expectantes, nec in lege atque prophetis eum Dominum agnoſcentes annunciatum, ſed vt prophetam et iuſtum hominem ſolum credentes, exſpectare.* Vides, niſi plane coecutis, Iudaeos tales, quales tunc natio comprehendebat, ἀπίστους, a Chriſto Ieſu autem recipiendo alieniſſimos, quem tunc, cum iam iſtae ſectae florerent, nondum natum fuiſſe, ex Philonis aetate conſtat.

Ibid. not. h. lin. vlt. *Congregation de S. Maur* etc. Mirum equidem non eſt, Romanae eccleſiae aſſeclas in therapeutarum ſodalitiis Chriſtiano axiomate ornandis deſipere maluiſſe, quam ineptum pro antiquitate vitae monaſticae in eccleſia ſerius longe, quam iſta tempora patiuntur, introductae praeiudicium abiicere, viſosque ſibi eſſe recte feciſſe viros cetera magnae eruditionis Serrarium, Bellarminum, Petauium, Tillemontium, Natalem Alexandrum, Hippolytum, Helyotum, Bernardum Montefalconium, Edmundum Maclot, Danielem Papebrochium aliosque minoris nominis [s], quod Therapeutas albo Chriſtianorum adſcripſerint, quibus tanta Euſebii, Epiphanii, Sozomeni, Hieronymi auctoritas viſa eſt, vt ſine haeſitatione affirmarent, fuiſſe eos religioſos Chriſtianos, S. Marci miniſterio, qui primus ad praedicandum euangelium in Aegyptum miſſus ſit, e Iudaiſmo ad Chriſtianiſmum conuerſos: ſed inueniſſe hanc opinionem fautores inter Proteſtantium viros doctos, Brunonem, Voſſium filium, Beueregium aliosque maxime ex Britannia, qui originem huius ſectae ad tempora infantiae vel adoleſcentiae Chriſtianae ciuitatis retulerunt, ferri vix poteſt, qui auctoritatis et inepti erga PP. ſtudii faſcino ſe teneri alias non paſſi ſunt, ex ipſis Pontificiis, Valeſio, Buhierio ſimilibusque cordatis viris contrarium recte tuentibus. Quicquid autem auctoritatis laudata nomina in commendanda iſta opinione habere poſſunt, illud certiſſimum eſt, et rerum veterum vel mediocriter peritum non latet, adeo huic ſententiae refragari temporum rationes, vt vel mediocriter attentus errare in hoc argumento non poſſit. Infra enim luculentis rationibus confecimus [t], tempus, quo Philo libros hos ſcripſit, incidere circiter in tempora triumuiratus Romani, quibus in Aegyptum nulla peruenerit de Chriſto praedicatio, adeoque ipſis natalibus Chriſtianae ciuitatis eſſe ſeniores. Sed ponamus, ſub Claudio demum Philonem ſua ſcripſiſſe, an illa aetate euangelii in Aegypto ea erat celebritas atque cognitio, vt integrae ſodalitates illud amplecterentur? Et qui hi homines ex maiorum ſuorum inſtituto monaſticam vitam, Chriſtianae legi conformem, amplecti potuerunt, quam, teſte HIERONYMO [u], ante Paulum Eremitam occaſione perſecutionis Decianae circa an-

r) De haereſ. c. 9. p. 21. ed. Fabricii.
s) Indicat eorum loca Ven. CARPZOVIVS l. c. p. 237.
t) pag. 797. not. r.
u) In vita Pauli.

num Chr. CCL. nemo inter Christianos erat ingressus? Tacemus reliqua ἀσύςατα innumera, et imprimis abnegatam Christi Iesu Messiae diuinitatem, quae tamen inter Christianos eius quoque temporis publica doctrina fuit. Tacemus ἐθελοθρησκείαν Essenorum et Therapeutarum, quae Cabbalisticum systema ita ex asse refert, vt ex qua impura scaturigine ista Aegyptiaca et Orientalis sapientia emanauerit, omnes qui res veteres intelligunt, palpare possint. De insigni vi, quae narrationi vtriusque scriptoris Iudaei infertur, silemus. Recte igitur, et vt veritatis amantem decet, fabulam hanc proscripsit IOSEPHVS AVG. ORSI [x], et Philonis nuperus editor THOMAS MANGEY [y].

pag. 785. not. l. lin. vlt. *Respondere conatur BASNAGIVS.* Plura de hac quoque dissensione dabit Carpzoviana diligentia [z]. In ista plurimam quaestionem de nomine magis esse, quam re ipsa, fatendum est. Saepius autem ex vna secta novas quasdam prodiisse, quis nescit?

pag. 787. lin. 14. *Ad eos peruenisse.* Hoc tamen non prius factum esse iudicandum est, quam vbi Persarum et Orientalium placita omnisque theologia Orientis increbescere in Aegypto et domesticis admisceri coepere, qua de re videndum, quod in fine Tomi I. ostendimus. Hic miserabilis syncretismus autem ante Graecorum imperium in Aegypto caput non extulit, et philosophiae Alexandrinae generationi natales praebuit: tunc vero, cum etiam Iudaei plenas manus Aegyptiacae sapientiae dedissent, philosophos et theologos siue sacerdotes regionis imitatos hoc quoque fanaticum Iudaicae philosophiae genus prodiisse censendum est, indeque cabbalae origines accersendi.

pag. 788. lin. 2. *Improbante tamen recte, nisi fallimur, Henrico Valesio.* Multis variisque suspicionibus atque coniecturis cumulata est Essenorum atque Therapeutarum Iudaeorum historia, in quibus plerique discipulos gente foedereque Mosaico Israelitas siue Iudaeos viderunt, nonnulli sacerdotes Aegyptiacos se detexisse iudicarunt, quidam philosophos barbaros Iudaizantes se obseruasse sibi visi sunt, quidam magni nominis et auctoritatis non Christianae tantum gentis primordia, sed monachos quoque et ascetas satis euidenter se deprehendisse contenderunt. Quod quidem sententiarum diuortium magnopere mirandum haud est, si in ea testium narrantium paucitate, et rei atque temporis istius circumstantiis iudicium paulo pressius et acutius subducatur, et ad criticae atque rationalis artis regulas omnia trutinentur. Cuncta enim ad duorum Iudaeorum, Philonis et Iosephi, relationes redeunt: quicunque enim post eos horum philosophorum mentionem fecerunt, manifeste hos duos fontes non secuti modo esse, sed exscripsisse censendi sunt. Vterque autem ille testis ita suam fidem prodidit, vt iustissimam causam in historia critica huius sectae habeamus, dubitandi, an propter gentis suae praeiudicia vel potue-

x) Hist. eccl. Vol. I. p. 77. y) Praef. ad Op. Phil. p. III. z) loc. cit. p. 239.

tuerint vel voluerint verum dicere? Quapropter maluimus veterum ſententiam enarrare, quam noſtram dicere. Fatemur tamen, videri nobis Eſſenos, et imprimis eorum ὁμοψήφους Therapeutas gente Iudaeos, diſciplina, dogmatibus et opinionibus Orientalis et Aegyptiacae philoſophiae alumnos fanaticos, mixtum theologiae emanatiuae genus, quod Ptolemaeorum aeuo in Aegypto obtinere coepit, ſequentes, parentes philoſophiae illius traditiuae, ſiue Cabbalae metaphyſicae, quae paulo ante C. N. in Palaeſtinam inuexit, R. Simon Schetachides promouit, et comtius ſeculis ſequentibus ornauit, Akibhae, Iochaidis aliorumque ſimilium, qui ſuo loco enumerati ſunt, diligentia, quam infra in cabbaliſticae hiſtoriae enarratione tangemus. Mirandum autem magnopere nobis eſſe videtur, fuiſſe tot viros doctos, qui leui circumſtantiarum ſimilitudine perſuaſi neſcio quae ſpectra ſe vidiſſe ſibi perſuaſerunt, cum ex ſolis anachroniſmis in illorum explicationibus occurrentibus palpare potuiſſent, ſuum ſe iudicium decepiſſe. Id quod imprimis de illis viris doctis valet, qui Chriſtianos aſcetas, fideique Chriſtianae alumnos ex manifeſtis indiciis deprehendiſſe, integris diſputationibus contenderunt, cum extra omnem plane controuerſiam ſit, Eſſenos atque therapeutas, ſi Philonis et Ioſephi, vnicorum in hac re teſtium, fide ſtandum eſt, vtramque ſectam inualuiſſe, et adultam viguiſſe, antequam FILIVS DEI orbis ſoſpitator Chriſtianam rempublicam condidit, luculento exemplo religionis, ſectae partisque praeiudicium errores palpabiles poſſe commendare, et veriſimilitudinis colore tingere. Nemo autem, quod candide fatemur, artis criticae atque hiſtoriae limites adeo tranſiliit, tantumque in Eſſenorum hiſtoria multo ſudore, et cumulatis eruditionis ſpeciminibus illuſtranda ineptiit, quam IOANNES GEORGIVS WACHTERVS, vir cetera πολυμαθέστατος et imprimis veteris doctrinae reconditae promus condus, ingenii et coniiciendi arte, quam in doctiſſimo *gloſſario etymologico linguae noſtrae vernaculae*, multis ſpeciminibus demonſtrauit, feliciſſimus, et παραδοξοφιλίας κακοζηλία dudum nigro ☉ cum adhuc in viuis ſupereſſet, notatus, cum in *elucidario Cabbaliſtico* et *Spinoziſmo ante Spinozam* procliuem propenſionem ſyſtemati cabbaliſtico, quale etiam Spinoziſticum eſſe putabat, ſubſcribendi prodidiſſet. Quod tacitus ille et ſuſpenſo quaſi pede in his ſcriptiunculis manifeſtauit, id luculentius et audacius prae ſe ferre auſus eſt, in libris duobus, quibus integram *Eſſaeorum hiſtoriam* complexus eſt, demonſtraturus, in ea *primordia Chriſtianae religionis* ſe detexiſſe, contendendo I. *Eſſaeos eſſe Chriſtianorum inchoatores.* II. *Chriſtianos Eſſaeorum poſteros ſed emendatiores*, ipſum Chriſtum Ieſum fuiſſe huic ſectae adſcriptum. Dici non poteſt, quam vehementer inuenuſtus hic venuſti cetera et a multa doctrina commendati ſcriptoris pullus orbi literato diſplicuerit, quo euenit, vt ad declinandam inuidiam, quae eum ἑτεροδοξίας ſuſpicione premebat, librum ſupprimeret, qui typis nunquam excuſus, ſed pauciſſima quaedam ἀπό-

 γραφα

γραφα in nonnullorum virorum doctorum manus peruenerunt. Possedit hanc Essenorum historiam msc. b. Io. Fr. Reimmannus [a], cuius iudicium satis criticum hic adscribimus. Ita autem ille, viuo adhuc Wachtero: *auctor huius meletematis msc. et inediti est I. G. W. a Christianorum sacris ad cabbalistarum profanas Scholas progressus, et iisdem ita inescatus, vt Christianismum quendam esse Essaeismum a Christo Essaeorum discipulo in capitibus quibusdam repurgatum tradiderit. Laudandus ab ingenio, doctrina rerumque varietate, et verborum lenitate ac probabilitate compositionis, sed caute legendus ob κακεξίαν Spinozisticam, qua cibos optimos, aliunde acceptos, male concoquit, peius digerit, et in succum et sanguinem pessime conuertit.* Subscripsere eidem iudicio, qui ipsum quoque meletema habuerunt, Io. Chr. Wolfius [b] et ven. Carpzovius [c]. Quod cum tandem post fata auctoris vltima reculis nostris literariis accesserit, nostris nos oculis vti, et quid distent aera lupinis cognoscere licuit. Non tacebimus autem et subducemus lectoris oculis hypothesin παραδοξοφιλοτάτην, et satis, quod fatemur, impiam, de qua diu dubitauimus, an serio rem auctor egerit, et non orbem ita tentare literarium, pulueremque oculis theologorum obiicere voluerit, donec ex lectione stupentes intelligeremus, omnes, quotquot apparente in carne λόγῳ in via iustitiae ambulauisse sacra testatur historia, eum Essenorum sectae adscribere, non Ioannem tantum Baptistam, Simeonem iustum, Iacobum fratrem Domini, sed hunc ipsum diuinissimum magistrum, multisque eum argumentis huic sectae vindicare, immo, quod nos in stuporem coniecit, asserere: philosophiam cabbalisticam, quam apud Essaeos primum natam et excultam esse §. 15. contendebat, „Iesum repurgasse addendo in systemate cabbalistico trinitatis articulum vnitati, et per verbum primogenitum in serie et ordine citra vllam diuinitatis mutationem deducendo, hancque sapientiam discipulis in aurem dicendo, et salua tantum arcani disciplina in toto terrarum orbe publicando: hincque veterem traditionem esse, Iesum et discipulos philosophiam antiquo barbaricam instaurasse et a corruptelis antecedentium vindicasse et perfecisse." Quae ita quidem timidiuscule affirmat auctor, vt heterodoxiam Essaeorum sui temporis repurgasse Iesum dicat: ast alio loco [d] se ipsum prodidit vt sorex, fassus, „philosophiam Hebraeorum *sub cabbalae nomine hodienum superstitem*, plenam figurarum et allegoriarum et summo semper studio occultatam. Huius philosophiae praecipuum obiectum esse diuinitatem eiusque emanationes et productiones, posseque sine erroris periculo affirmari, philosophiam istam cabbalisticam fuisse proprium tam Essaeorum practicorum, quam theoreticorum, studium, et ab eis ad nos vsque peruenisse." Quo pacto auctor emanatiuo systemate totus occupatus, dum Essenorum doctrinam a Iesu Christo repurgatam articulo de trinitate statuit, ipse incautus

a) Cat. crit. bibl. suae T. I. p. 1025 seqq.
b) Bibl. Hebr. P. IV. p. 332.
c) Antiq. Hebr. L. I. c. 12. p. 216.
d) Diss. I. §. 15.

tus in eum errorum campum ingreſſus eſt, quem omnia Deiſmo replere, nobis olim in literis ipſe confeſſus eſt [e]. Quanquam autem huius furfuris pleraque ſunt, quae iactauit fanaticae philoſophiae, cui tunc adhaerebat, ſtudio, nihilque ſani cohaereat: dabimus tamen lectoris curioſitati libelli inediti indicem per ſumma capita, vt ex vngue leonem cognoſcere liceat, ne conqueri is poſſit, nos in Eſſenorum hiſtoria aliquod, quod cardinem eius conſtituit, ſilentio ſuppreſſiſſe. Et profecto, ſi verum eſt, quod vir doctus ſibi perſuaſit, „ſuam tractationem, quamuis in „illa forte aliquid addi vel emendari poſſit, ad eum tamen veriſimilitu„dinis gradum perductam eſſe, qui ad certitudinem proxime accedat: „moneatque, ſibi conſtitutum id vnum eſſe, vt Chriſtianiſmi ortum ex „reconditis hiſtoriae Iudaicae monumentis inueſtigaret et hiſtorici mu„nus ſuſciperet, non dogmatici, ſeque; ſi quid offendere poſſit, non ha„buiſſe in poteſtate, ea ſecus proponere, quam antiquis tractata ſunt:“ magnum iſte labor momentum in grauiſſima quaeſtione de origine Chriſtianiſmi inter Iudaeos merito obtineret. Aſt cum attentione et ſine praeiudicio totam iſtam diſſertationem legenti et examinanti patebit, auctorem inauditarum hypotheſium amore dudum ineſcatum, et imprimis cabbaliſtici ſyſtematis et phyſiologiae emanatiuae praeconceptae dudum opinioni eo tempore vehementer addictum, 1. iſtud ſyſtema hypotheticum (ita ipſe nos id intueri in literis ſuis iuſſit) tanquam veriſſimum, ſapientiſſimum et Deo digniſſimum conſideraſſe, 2. eumque in finem, vt antiquitatem eius tanquam veras veteris orthodoxiae origines vendere poſſet, hiſtoriam Eſſenam elegiſſe, et 3. incertas et obſcuras narrationes duorum teſtium Iudaeorum, eorumque, qui has ſine criſi adhibita exſcripſerunt, prout hypotheſi electae fauere poſſent, inter ſe comparauiſſe, 4. toti autem naſcentis eccleſiae Chriſtianae hiſtoriae adhibitis fortiſſimis ingenii machinis ita iſta collatione cum Eſſaeiſmo vim intuliſſe, vt tandem illa rudis et indigeſta opinio digeſtionis eruditae ſpeciem quandam exhiberet, quae tamen nec regulis fidei hiſtoricae, nec ſanctiſſimi Seruatoris inſtitutis facit ſatis. De quibus omnibus cum lectorem peritum et ſanctiſſimae religioni fauentem iudicem conſtituere cupiamus, en argu-

e) Cum in germanico H. P. Opere Tom. IV. ſyſtema cabbaliſticum prima vice ex obſcuritatis latebris produxiſſemus in apricum, rogauimus Wachterum, tunc Lipſiae degentem, per B. I. G. Lotterum, poſtea Prof. Petropolitanum, vt viri docti ſententiam de explicatione noſtra ſyſtematis cabbaliſtici exploraret. Fecit id Lotterus, et reſponſionem accepit, quam hic, vbi de ſenſu huius ſyſtematis iuxta Wachteri mentem agitur, non poſſumus commode omittere. Ita vero ad nos communis amicus: Heri apud me inuiſens W. bone Deus! quantum exultauit optimus ſenex de interprete, ſic aiebat, myſteriorum cabbaliſticorum et feliciſſimo et doctiſſimo. Nemo vnquam, addebat, ſcriptorum quos viderim, quosue legerim, ita penetrauit ingenii acumine in intimos doctrinarum receſſus, nemo ita rotunde, ita candide illas explicuit ciue tuo. Vnum ſcripto monebat, nullum ſyſtema de Deo et creatione ex Deo ita ſe habere, quacunque ratione ſe explicet, vt atheiſmi accuſari poſſit, alias fore appoſitum in oppoſito. - - Adeo vero ab atheiſmo differre doctrinam Iudaicam, vt potius Deismvs ſit, ex Deo velut primo principio cuncta euoluens. Atheiſmum vero, mundum non eſſe opus Dei, ſtatuere, quod nec Cabbaliſtae faciant neque Spinoza; ſed eſſe ipſorum ſyſtema hypotheſin de originationibus mundi. Habes itaque, Lector, veram viri docti mentem in noſtro opere expreſſam.

argumenta ſcriptionis paradoxae, et cum reuerentia, quam et annalibus Chriſtianae ciuitatis et caſtitati diuini euangelii debemus, valde pugnantis. Nempe

Libro I. Eſſaeorum, vt ille vocat, hiſtoriam traditurus et inchoatores Chriſtianorum enarraturus c. I. De ſecta Eſſaeorum circa tempora Euangelica differit, et tactis Phariſaeorum et Sadducaeorum haereſibus, quibus etiam ſicarios ex Act. XXI, 38. annumerat, ſectam cum factione confundens, ſilentii de iis in euangelica hiſtoria cauſſam in eo quaerit, quod credat, eos in illa et ſcriptis Apoſtolicis non prorſus taceri, quod in ſequentibus quomodo demonſtrauerit, inueniemus. c. II. De praeſtantia et celebritate huius ſectae loca Ioſephi, Porphyrii, Suidae affert, quae ſupra a nobis adducta, et quod vnum tantum teſtimonium efficiant, idque non omni ſuſpicione vacuum, demonſtrata ſunt: prouocat etiam ad cetera monumenta Graecorum et Latinorum, quibus conſtet, celebriores fuiſſe ceteris fere ignoratis: alios tamen Graecos et Latinos ſcriptores, ſi Iudaeos, Philonem et Ioſephum, excipias, non deprehendimus adductos, quam Plinium, quem vel Monachos ſacerdotesque Iſidis μονάζοντας cum Eſſenis confudiſſe, vel numuſculo incerto ductum eorum mentionem feciſſe ex inſpectione loci eſt in propatulo, tum Euſebium, vel Chaeremonem potius atque Solinum, qui a Plinio longe abit, Cedrenum, Suidam, Philaſtrium. Horum vero teſtium fide ſi ſtandum eſt, qui et tempore remotiores fuerunt et Iudaeos iſtos exſcripſerunt, actum erit de iactata tantopere Eſſenae hiſtoriae certitudine. c. III. De antiquitate huius ſectae differens, Ioſephum ſibi contrariari fatetur, teſtem quidem ſatis idoneum, qui ſub ſecundo templo natas has eſſe ſectas prodit: aſt veriſimilius noſter habet, Pythagoram, cum verſaretur in Aegypto, Eſſaeos ad Paludem Mareotidem conueniſſe eorumque diſciplinam Graeciae importaſſe, ſicut alia multa a barbaris hauſerat; cuius tamen aſſerti fidem non aliam habet, quam conuenientiam quandam conſuetudinum Eſſaearum et Pythagoricarum dudum a GOODWINO obſeruatam, ex quo tamen conſequentia pro origine nulla necti poteſt, cum ſupponatur, eam ſectam tunc iam viguiſſe et a Pythagora eſſe detectam, id quod quaeſtionis principium petere, vel pueri vident; melius Burnetium, ab Indis eos deriuantem notat, EVSEBIO autem ſubſcribit, Moſen primum auctorem atque ducem Eſſenorum conſtituenti, quod populum Iſraëliticum in multitudinem et ſapientes diuiſerit, illisque legem et ritus relinquens, his philoſophiam a cortice liberatam et altiorem legum ſententiam tradiderit. Quae Euſebium accepiſſe a nugiuendulis Iudaeis, Philone et Ioſepho, palpaſſet quo erat acumine vir doctus, niſi hypotheſeos amore fuiſſet faſcinatus. Nam quod de Therapeutarum ad paludem Mareanam nidificantium rebus ex Plinio adducit, confundere Aegyptiaca et Iudaica, aliquoties iam monuimus, nec ad probandam Therapeutarum antiquitatem, ſed ad ſolam eorum exiſtentiam, valet Pliniana auctoritas. Et recte quidem

dem ſtatuit ſectam Eſſenam aliquot (multis ait, per ἐξεργασίαν) ſeculis tempora euangelica anteceſſiſſe, quod quouſque admitti poſſit, ſupra nos luculenter oſtendiſſe putamus: Solini teſtimonium autem, Plinium exprimere, ipſe c. IV. non negat, neque habet, quod c. V. de origine nominis et appellationis afferat, et de diſtinctione inter theoreticos et practicos non alia niſi vulgaria c. VI. affert, eiusdem inſtituti monaſtici fuiſſe ex ceremoniarum harmonia recte coniicit, c. VII. vero adducto Philonis loco practicos deſcribit, et c. VIII. eius fragmentum ex eius apologia apud Euſebium commemorat, totumque illum locum prolixum deſcribit: idemque c. IX. et X. circa Ioſephi teſtimonia inſtituit, et c. XI. ex iisdem quoque fontibus diſciplinam iſtorum hominum, et quatuor, quos ille ſe vidiſſe putat, ordines enumerat, c. XII. Plinium et Solinum, ineptum vtrumque teſtem de ſilentio Eſſaeorum conciliat, quorum vnus ſectae, alter inſtituti et ſyſtematis ſilentium reſpexiſſe coniicit. Tum c. XIII. XIV. de Eſſaeis theoreticis tractaturus, Philonis iterum, Ioſephi, eorumque exſcriptoris Suidae loca integra repetit cum quodam faſtidio c. XV. curioſius de philoſophia Eſſaeorum tractaturus, falli eos exiſtimat, qui ſolius philoſophiae moralis ſtudium eos fuiſſe ſectatos coniiciunt, et ex theoreticorum nomine, acute ſatis, ſi ita placet, colligit, veri eos nominis philoſophiam ſiue rerum altiſſimarum diuinarum humanarumque ſcientiam naturalem excoluiſſe: quaſi vero iſta theoreticorum et practicorum nomina non a vitae ſtudio et inſtituto, ſed ab obiecto philoſophiae, iuxta noſtri temporis ideam fuiſſent deſumta. Hanc autem ſublimiorem philoſophiam fuiſſe theologiam reconditam et traditiuam, quae Deum et originem rerum pro obiecto habet, et occultando propagatur, afferit, nempe Cabbalam hodie non apud Iudaeos ſuperſtitem, quae diuinitatem eiusque emanationes et productiones explicat, et proprium eorum ſtudium fuiſſe, (non ſine omni veriſimilitudine) afferit. Recte autem feciſſe, pronuntiat, Eſſenos, quod dialecticam et phyſicam vulgarem, tanquam artes fallaces et praeſtigiatorum principiis (atomis et particulis) tantum innixas reliquerint, c. XVI. autem et ſequentibus, Eſſenorum opiniones de Deo eiusque cultu, de fato, de angelis, de ſcripturae interpretatione, de immortalitate animarum, earum poenis et praemiis poſt hanc vitam, de Meſſia, de philoſophia morali, de abſtinentia a potu vini et vſu carnium, de eorum diſſenſu circa nuptias, de eorum medendi peritia, vaticinandique facultate ita ediſſerit, vt non aliis, quam quos indicauimus, fontibus vtatur, eademque verba repetat, nuſpiam autem rectum et accuratum iudicii examen adhibeat, quae a Wachtero, fatemur, proficiſci non potuiſſe crederemus, niſi certo ſciremus, inficetae et indigeſtae molis parentem eum fuiſſe.

Longe infelicius in libro II. vbi *de Chriſtianis Eſſaeorum poſteris* agit, nugari auctor videtur, prolixe a capite XXVII. ad LIV. contendendo, Eſſaeorum non veſtigia tantum in Chriſtianorum diſciplina reperiri, ſed

veras quoque Christianae reipublicae origines inde esse deriuandas. Non est tamen huic argumento locus in hoc nostro campo, sed integrum ad historiam sacram et ecclesiasticam pertinet, ibique insulsa et indigesta argumenti huius moles examinanda et in ordinem redigenda est, vbi vera quaedam atque erudita innumeris falsis et insulsis suspicionibus atque coniecturis admixta sunt: quae optamus, vt vir quidam eruditus et rerum antiquarum, maxime vero artis criticae gnarus examinet, vt intelligatur, quam leuia et inania, et, si dicere fas est, puerilia ea esse soleant, quae Christiani nominis famae labem affricant. Quid enim tam docto et acuto viro, qualem auctorem fuisse multis speciminibus nouimus, indignius, quam quod c. XXV. contendit, Essaeos in euangeliis memorari, eo argumento, quod Ioannes Baptista dicatur, venisse ad Iudaeos in via iustitiae, via autem Hebraeis dicatur secta, indeque colligendum sit, et ipsum ex hac quarta Iudaeorum secta prodiisse, et omnes, quotquot in euangeliis a iustitiae exercitio et praeconio iusti vocentur, fuisse ex hac secta, eo quod inter Sadducaeos et Pharisaeos non inueniantur, sed in Essenis, quorum iustitia apud Philonem et Iosephum sit decantatissima, adeoque omnes iustorum appellationes, quotquot in euangeliis occurrunt, ad Essaeos esse transferendas, nisi aliae adsint caussae, quae aliam interpretationem desiderent. Non ii nos sumus, qui Lectoris iudicio tantum diffidamus, vt non ipse nugari auctorem, vel volentem, vel inscium pueriliter, iudicet, monemus autem, vt ex vno vngue totum leonem sibi depingat, quidque ab hac exercitatione expectandum sit, paulo plenius consideret. Eiusdem enim commatis sunt reliqua, tantum non omnia, E. c. Ioannem, qui Iesum baptizauit, fuisse Essaeum, ob abstinentiam victus, carnis et vini, et comestionem ἀκρίδων, quas in ἐγκρίδας commutat, et summa arbusculorum germina intelligenda esse contendit, vt abstinentia Ioannis a carne locustarum exemplo in hoc asserendo eius Essenismo obstare minus possit, Lepidum autem est, quando inter alias similitudines inter Ioannem et Essenos occurrentes, hanc etiam ponit: Ioannes ad poenitentiam exhortatus est populum, et poenitentes lustrauit, et praeceptis instruxit: Idem conati sunt iustitiae sectatores Essaei, in horum igitur contubernio Ioannes baptista suae disciplinae hausit primordia. Certe, ne primas quidem historiae euangelicae lineas is legisse censendus est, qui ita ineptire, et contradicere sacris historicis, omnia Ioannis ad Dei mandatum peculiare referentibus ausus sit, putaueritque ideo, Ioannem Essaeos nunquam reprehendisse. Eandem viam ingreditur auctor c. XX. ostensurus, Iesum fuisse Essaeum moribus et doctrina eorum institutum: quae adeo frigida sunt et non cohaerentia, vt ex luto lapidem effingere citius liceat, quam inde concludere, Iesum Christum habitum fuisse a populo reueraque repraesentasse hominem sectae Essenae. Nam, quod eum vita in cruce defunctum iustum salutauit, num inde Essenus exsculpi poterit? num quod iustus

iuſtus vocatus eſt, Eſſenos illum agnouiſſe pro Meſſia, concludi poteſt? qui Meſſiam non alium, quam hominem prophetam, non autem DEI filium expectarunt? teſte Philaſtrio. Num is Eſſeni inſtituti conſors cenſendus eſt, qui et edit carnes, et bibit vinum, vt alii homines, et conſortia hominum quaeſiuit, et in templo frequens fuit, et ſocietatem in ciuitatibus in medio foro ambulantem inter homines inſtituit, et ineptam Iudaeorum iuſtitiam, quam affectaſſe illos ſtatuit auctor, condemnauit, et, vt verbo dicam, Eſſenum repraeſentauit, vt nox lucem meridiei? Inde iudica Lector, qua veriſimilitudine auctor noſter Ieſum Saluatorem noſtrum Eſſenis adſcribat, c. XXX. quod in ſolitudinem ſeceſſerit, non ad omnem vitam, ſed ad dies quadraginta, vt tentaretur a Diabolo, c. XXXI. quod poenitentiam praedicauerit, longe aliam, quam Eſſeni, nempe fidei et conuerſionis, c. XXXII. quod communem cum diſcipulis vitam inſtituerit, quod et aliae ſectae fecerint, c. XXXIII. quod iuſtitiam praedicauerit, quod omnes prophetae et apoſtoli, c. XXXIV. quod corporalem et ſpiritualem ſimul medicum egerit, aſt miraculis, non therapeuticis medicaminibus illuſtrem, c. XXXV. quod tacite iuſtitiam Eſſaeorum commendauerit, quod ferri non poteſt, cum in eodem iuſtitiae commaculatae et propriae luto haeſerint Iudaei Eſſeni cum contribulibus, quam Ieſus tantopere eſt deteſtatus. Sed et, lectorem reliquis argumentis obtundit, quibus, Eſſenum fuiſſe, probat, c. XXXVII. quod doctrinam moralem ex iisdem fontibus deducat cum Eſſenis, nempe ex amore Dei, virtutis et hominum, c. XXXVIII. quod exiſtentiam animarum, et angelorum cum Eſſaeis tueatur, c. XXXIX. quod myſteria ſua non, niſi exploratis tradiderit, c. XL. quod allegorice docuerit, et quod palmarium putat, c. XLI. quod hanc ſapientiam, quae fabulis cabbaliſticis pene oppreſſa erat, Ieſus reſtituerit, dum Trinitatem in vnitate demonſtrauerit, et ex vnitate cetera per Verbum primogenitum in ſerie et ordine citra vllam diuinitatis mutationem deduxerit, et diſcipulis in aurem dixerit: quo inconſiderato epiphonemate auctor prodidit, quantum ab orthodoxia Scr. S. ſeceſſerit, quae nunquam Cabbaliſticam trinitatem in vnitate per verbum ſe manifeſtantem, et per emanationis viam ſe aperientem, tradidit, quem tamen ſenſum iſtius trinitatis Cabbaliſticae genuinum eſſe, dudum oſtendimus et recte atque conuenienter nos demonſtraſſe, faſſus eſt ipſe Wachterus. Quam illepidum autem eſt, quod teſte aduocato EPIPHANIO [f], Chriſtianos Ieſſaeos vocatos eſſe, dicens contra ſcriptoris mentem, inde Eſſaeorum nomen exſculpit! eo quod cum Ieſſaeo, Dauidis parente non conueniat Chriſtiana appellatio. Sed taedet pigetque his coniecturis nugiuendulis inhaerere amplius, cum nobis perſuaſiſſimum ſit, noctem felicius cum meridie comparari, quam Chriſtianos veteres cum Eſſenis, quod tamen c. XLIV. inſtituit. Omittimus longam diſceptationem, vtrum Eſſeni fuerint primi apud Alexandrinos

f) Haereſ. 29.

drinos initiati Christianorum, quae contra Eusebium, discipulos Marci exsculpentem, haud infeliciter disputat. Haec enim ad hos nostros cancellos non pertinent: quibus sufficit demonstrasse, nihil habuisse Essenos theoreticos atque practicos cum Christianis commune, et hypothesin esse, ridendam potius, quam examinandam, quae contrarium asserit. Quare ex hoc luto pedem tandem retrahimus, nihil certius de Essenis ex hac dissertatione edocti: et Therapeutas Christianorum inchoatores ad Scepticos HVETII [ff], quos Abrincensis praesul se vidisse inter Essenos per somnium olim coniecerat, amandamus: ad Anachoretas autem et solitarios homines, quales Aegyptus postea produxit, respicere lectorem iubemus, qui meliori iudicio et colore, Christianos Essenae disciplinae alumnos vel imitatores mixtis Aegyptiacis et Alexandrinis dogmatibus, inter eos deprehendet, quibus sola theoretica vita commendata fuit, qua de re videndus, quae ex Cassiano eleganter obseruauit MOSHEMIVS [g]. Ea autem ad Sec. II. post C. N. pertinent, quo tempore syncretistica philosophia iam caput inter Alexandrinos extulit, id quod T. III. fusius a nobis demonstratum est.

pag. 798. lin. 14. 15. *Ipsam quoque philosophiam Pythagorico-Platonicam integram puramque in Aegypto non mansisse.* Acute id probauit MOSHEMIVS [h], quod nos origines eclecticae sectae suis locis [i] pandentes multis testimoniis roborauimus, quae ad intelligendam Philonis philosophiam relegenda et huc applicanda sunt: nempe non tantum circa tempora regum Graecorum, qui Aegypto imperarunt, et Ptolemaeorum nomine inclaruerunt, eclecticum vel syncretisticum philosophiae studium ibi obtinuisse, adeoque illud ipsa Potamonis aetate esse antiquius; sed probare id imprimis Philonis quoque philosophiam: quae, quamuis veteribus plerisque pro Pythagorico-Platonica habita sit, eo quod Philo Platonem plerumque sequitur, ex ipsa tamen philosophi haud incelebris philosophumenis patere nonnunquam Aristotelicos, Stoicosque eum sequi, adeoque ex illis censendum esse, qui nulli se sectae addicunt, sed ex omnibus, quae rationi conuenire censent, arripiunt, et in rem suam conuertunt. Idem vidit et fassus est nouus operum Philonis editor THOMAS MANGEY [k], et fatebuntur, quotquot vel vnum exordium libri [l] eius, *quod mundus sit incorruptibilis*, legerunt. Nempe illum ex eorum numero fuisse, qui parentes quasi eclecticae vel, vt rectius appellatur, Alexandrinae philosophiae inter Christianos postea introductae fuerunt, nemo ibit inficias, qui ea cum attentione legit, quae de hac secta supra diximus, et dicuntur infra in historia philosophiae veterum Christianorum. Maxime tamen prae aliis memorabilis Philo est, quod cum a contribulibus didicisset barbaram, Orientalem, et Aegyptiacam sapientiam

ff) De imbecill. intell. hum. L. I. c. 14. §. 61.
g) Hist. Chr. ante C. M. Sec. II. p. 313.
h) loc. cit. p. 26.
i) T. II. p. 162. 190 seqq.
k) Praef. pag. VIII.
l) pag. 897 seq.

tiam cum domesticis suorum placitis coniungere, id potissimum effecerit, vt philosophia mystica Iudaeorum Aegyptiacorum, Essenorum, Therapeutarum traditiua, adhibitis allegoriae machinis, Graece philosophari inciperet; vnde factum, vt, quod Orientale prius esset, et ex Persiae fontibus in Aegyptum erat delatum, quodque Cabbalisticam philosophiam genuit, a Philone et similibus habitu Graecanico indutum, et Platonico vestitu ornatum in mundum prodiret, nefandumque sententiarum atque dogmatum Alexandrinorum chaos, quod postea perfecit et in systema redegit schola Ammonii, Plotini et sequacium, consummaret.

Ibid. lin. 19. 20. *Domesticae itaque eruditionis non satis gnarus, parumque in lege et scriptura eruditus.* Testantur hoc eius exegemata in historiam Mosaicam, vbi haud raro superficiariam et leuiusculam rerum gentis suae notitiam prodit. Inde factum, vt nonnulli viri docti [m] in eam pedibus iuerint sententiam, Philonem rituum templi fuisse plane ignarum, quaeque de iis tradit, ex fama aliorumque relatione tantum accepisse, cum ipsemet Alexandriae in Aegypto vixerit, quin immo textum Hebraeum ipse non legerit, parum in eo versatus. Quod lectori Philoniana cum codice Hebraeo comparanti facile persuadet instituta comparatio, ex qua patebit, quicquid sacrarum literarum Philo sciebat, id tantum ex Graeca versione accepisse, vnde factum, quod Ven. I. B. CARPZOVIVS [n] diligenter obseruauit, vt Epistola ad Ebraeos, in qua LXX. Interpretum dictio atque loca saepe regnant, cum Philonianis pulchre multis locutionibus conuenire videatur. Non negabimus quidem, Philonem Palaestinam fuisse ingressum, cum ipse in libro *de prouidentia* diserte testetur [o], se per Ascalonae vrbis fines iter fecisse ad precandum et sacrificandum in templo, concedemus etiam facile, non semel tantum, sed saepius hoc iter religiosum itidem instituisse: nihil autem inde pro eruditione eius Ebraea concludi potest, cum non, nisi Graecis, vt Graecanici Iudaei solebant, literis vteretur. Contrarium enim, quod tuetur FABRICIVS [p], non probauit, loquiturque Philoniana lectio.

pag. 804. lin. 4. a fine. *Et de anima quidem ita praecipit.* Non indignus labor esset, si vir quidam doctus et philosophiae veteris, maxime in Aegypto reformatae, vel turpi potius mixtura deformatae probe gnarus, ingenio autem, non tamen doctrina Wachtero dissimilis, ex instituto Philonianam philosophiam, et in ea quidem praecipue, quae de diuinis et de anima humana agit, exponeret, et cuncta quae corraserat Iudaeus, ad suos fontes, Mosaicos, barbaricos, orientales atque Persicos, Aegyptios etc.

 refer-

m) BONFRER. ad Leu. XXI, 14. CHR. LVD. SCHLICHTER. de panibus facierum P. I. p. 50.

n) In Comm. in Ep. ad Ebr. ex Philone illustrata.

o) EVSEB. de praep. Lib. VIII. c. 14. p. 398. Integrum habes in editione Philonis MANGEIANA T. II. p. 647. Ex hoc vero loco probari quoque potest, Philonem cum Essenis nullum habuisse commercium, nec illorum sectae fuisse addictum, quamuis eorum institutum et sanctitatem ad extollendam suae gentis gloriam mire depraedicauerit. Esseni enim a templo arcebantur, quem se esse sacrificii caussa ingressum, ipse Philo refert.

p) Bibl. Gr. Vol. III. p. 105.

referret, quo pacto huic memorabili veteris philosophiae et religionis historiae lux posset accendi, et elegans libelli academici specimen exhiberi. Hoc vero labore, cum nobis, nec praesentis instituti ratio, nec temporis, senii, et laborum conditio defungi concedat, monemus lectorem harum lautitiarum curiosum, vt vnum alterumque librum Philonis ipse adeat, lectione nec indignum, nec plane iniucundum, vt propriis videat oculis. Tantum autem de hac philosophiae Aegyptiacae, orientalisque, Graecae admixtae fontibus et riuulis hactenus nos congessisse et digessisse, nobis persuademus, vt facilis labor inde diligentiam aliquam adhibituro possit euadere. Nos hic spicilegii loco ad ea, quae h. l. de animabus ex mente Philonis dicta sunt, illustranda, monemus tantum; Philonem, emanatiuo systemati, vt solebant therapeutae, quorum principia iuuenis imbiberat, totum addictum, idque cothurno Pythagorico-Platonico adaptantem animas, quas Deum homini in creatione inspirasse legerat in Genesi, ex DEI sinu deduxisse, et ex eius essentia emanantes, (alium enim fontem non nouerat, et ex nihilo nihil fieri, mordicus tenebat;) statuisse, ex superis regionibus descendisse, et, quod in libro *de gigantibus* [q] vrget, distinctas in duo genera, quasdam in corpora descendisse, alias ab omni materia abhorrere; et ex his quasdam corporibus prorsus implicari et neglecta aut ignorata sapientia, vanitate delectari, sensibusque vinciri, alias, ruptis tandem sensuum vinculis, meditando, et corpus indies magis subigendo et subiugando, se tandem expedire, vt reuolare ad superas regiones possint, vnde venerant. Et illas quidem labe expertes in Mosaica philosophia angelos dici: has esse animas supernam quandam philosophiam edoctas, quae ab initio ad finem vsque meditantur mortem corporis, vt incorpoream incorruptibilemque vitam apud illum incorruptibilemque adipiscantur. Esse tamen quasdam animas, quae solutae a corpore tactaeque vitae mortalis desiderio rursum ad eam recurrant: alias tamen carcerem hunc refugientes in sublimibus contemplandis totum aeuum exigere. Ex quibus Philonis locis satis addiscitur emanationis periodicae systema eum purissimae psychologiae Mosaicae adaptasse [r], longe remotum a Iudaeorum veterum de resurrectione corporum et beatis piarum animarum sedibus doctrina: id quod recte opposuit MANGEIO ex adhibita a Philone παλιγγενεσίας voce contrarium concludenti B. MOSHEMIVS, qui, etsi in hac vocis a Clemente Alexandrino et Strabone adhibitae explicatione a nobis dissentit, recte tamen ad beatas sedes vitamque meliorem animarum eam quoque trahi posse, saluo emanationis systemate fatemur, quod in eo consistere, ait Philo, vt *spiritus reuertens in se ipsum incipiat a medio et pertingat ad extrema, moxque a superficie cursum reflectat, donec in eum locum deuenerit, a quo primum profectus*

q) p. m. 285.

r) Loquitur id tota illa de gigantibus tractatio, quam plena luce intelligent, qui Orientale emanationis systema norunt. Conf. liber, quod a Deo immittantur somnia.

fectus est. Ex dictis quoque intelligi alterum systematis emanatiui apud Philonem caput potest, de angelis malis, vltimis emanationum corticibus, qui humanae animae malum inducunt, et a quibus spiritibus materialibus debet liberari anima ἀνόδῳ felicis et diuinae consors futura, quae late persequitur in libro *de gigantibus* [s], quae omnia, tum cabbalistico, tum orientali systemati sunt aptata, ingeniose quidem, ast adeo fanatica, vt manibus palpare liceat, Philonis systema a Iudaico veteri et Mosaico atque prophetico longissime distare: ex quo ad eos, a quibus se hanc sapientiam in iuuentute didicisse ait, Essenis iudicium potest ferri. Mirandum itaque non est, hoc Philoniani systematis a Iudaico dissidium, quamuis id mirum visum fuerit B. Schoettgenio [t], qui Philonem et huius generis alios apocryphos in Aegypto in angulis latitantes, Semi Iudaeos tantum habendos esse pronuntiat. Et sic mirum non videbitur, de Messia nec Essenos diuinum quicquam tradidisse, nec Philonis λόγον cum Ioanneo posse comparari.

pag. 812. not. q. *Ab eruditissimo BENZELIO.* Nouam et pleniorem editionem accepimus a Thoma Mangey, quae cIↄIↄccxxxiv. prodiit. Legationis Philonianae ad Caium Caesarem historiam ex recentioribus narrant Tillemontivs [u], et *historia orbis vniuersalis* [x], qui vitam quoque auctoris libris notissimis tetigerunt.

pag. 832. lin. 31. *Iam ad cabbalisticam doctrinam pedem promouemus.* Iterum, quod quidem supra iam factum est, monemus Lectorem, vt cauto in hoc argumento pede, et suspensis velut digitis incedat, totus ad diuersam famosissimae Cabbalae appellationis significationem attentus. Qui enim sine hypotheseos praeiudicio huius scientiae origines ex hactenus traditis altius perquirit, videt tandem, praeter diuinae legis scriptam atque publicam doctrinam, iactauisse Iudaeos etiam arcanam, et traditiuam μυστικωτέραν a Deo Mosi in monte concreditam, nec defuisse, quamdiu sedibus suis publico cultu diuino vterentur, vates diuinos, qui tum foederis diuini a Mose publicati, tum fatorum regni Messiae arcanorum rationes, vaticiniis pariter et explicationibus oralibus panderent, sicque quandam doctrinam traditiuam ad posteros propagarent; sed abducto diuinorum iudiciorum acerbitate populo in captiuitatem, ne hic quoque vocem prophetarum docentem illis defuisse, quae arcanos et mysticos sensus tum legis ceremonialis, tum totius regni Messiani panderet; sublato autem et obsignato prophetico dono, ex his sanctorum virorum scriptis et commentariis atque pandectis vocem doctrinae publicam inter Iudaeos, variis quidem vicissitudinibus iactatam ad posteritatis memoriam traductam fuisse, et de hoc argumento sacro ad Ioannis Baptistae et ipsius Saluatoris nostri tempora vestigia multa peruenisse, et in actis

Chri-

s) p. 286. vid. infra annotata p. 897.
t) Dem. Iesum esse verum Messiam c. III. §. 9. pag. 65 seqq.
u) pag. 434 seqq. x) T. XII. p. 631 seqq.

Chriſtianae eccleſiae naſcentis ſe prodere, in ſcriptis autem doctorum Iudaicorum, qui ante templi euerſionem vixere, complura reperiri, ex quibus inter ſe iunctis et ex allegorico orientalis methodi velo euolutis haud contemnendum traditionis exegeticae compendium poſſet excitari et ad corroborandam Ieſu Chriſti et eccleſiae eius doctrinam non leuibus momentis applicari: cuius egregium et eruditum ſpecimen B. CHRISTIANVS SCHOETTGENIVS, ex laciniis ſcriptorum Iudaicorum multis affaniis et ineptiis plerumque refertorum collegit. Et hanc quidem arcanam explicationem myſteriorum Myrianorum Cabbalam exegeticam et ille nominauit, et traditionem doctrinalem vocauerunt ante eum alii. Verum et hoc hiſtoria nos docet Iudaica, mature ex eo tempore, quo vox vaticinii Θεόπνευστος deſiit, incepiſſe doctorum ingenia nugari, et seducta partim methodo myſtica, quam in Oriente admirari, vt fieri in arcanis ſolet, didicerant, partim faſtu gentis innato, partim cultus publici bellicis calamitatibus valde conculcati, reſtaurandi ſtudio coepiſſe nouos ritus introducere, et imprimis propriae ſanctitatis opinione turgentia ad quandam ſapientiam πατροπαραδότην declinare, quae imprimis ab Hilleliana ſchola in immenſum poſtea aucta eſt tantaque indignatione vituperauit Ieſus Chriſtus, ipſa quoque Schammaeana ſchola reiecit. Quod imprimis factum, ex quo Phariſaeorum ſecta in hoc nugatorio campo vere inſaniuit, et legi ſcriptae has traditiones a patribus, et, quod mentiebantur, ab ipſo Moſe acceptas longe praetulit, ſenſu autem carnali et charactere proprio, felicitatem huius aeui ſectandi atque vrgendi, inſtigata doctrinam de Meſſia arcanam, quae in eorum cathedra ſonabat, his humani ingenii tricis accommodauit, ſicque nouum et carnale Cabbalae genus parturiuit, quod, vt erat puritati reuelationis et euangelii totum aduerſum, Chriſti, et diſcipulorum vituperia et maledictionem meruit: Sadducaeis atque Karaeis in ſola legis et Scripturae S. litera haerentibus, magnisque niſibus ſe iſti traditiuae ſapientiae opponentibus, quae tandem in publicas concertationes atque perſecutiones exierunt. In quibus valde a Sadducaeis et Karaeis preſſi Traditionarii, ſiue Cabbaliſtae rituales paſſim disiecti, pars quaedam in Aegyptum ſecedere coacti ſunt. Id quod accidiſſe quoque Simoni Schetachidae, ſuis locis adductis ipſis Iudaeorum teſtimoniis probauimus; qui cum Cabbalae patriae ritualis gloria adeo excelleret, vt ea tota cum doctore ſuo patria eiecta et ad monſtra Libyca relegata crederetur; cumque in Aegypto quoque, quo ſeceſſerat, Cabbalam quandam arcanam, a Moſe ipſo deriuatam et miris allegoriis legi patriae, vt cothurno ſoccum adaptatam inueniret, ex Orientalibus dogmatibus et Graecanicis hypotheſibus cum Moſaicis vno ſub iugo venerabilis nominis ire coactam, et metaphyſicam quandam diuiniorem reuera Deiſmum introducentem et ſyſtema emanatiuum Aſiae et Aegypti incruſtantem; qualem ſe inter Eſſenos et Therapeutas ſupra deprehendimus: ipſe quoque ille Simeon B. Schetach huic ſe ſtudio applicuit, tandem-

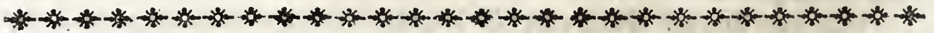
tandemque pacatis in Palaestina rebus nouam sapientiam Cabbalae Aegyptiacae Cabbalae rituali Pharisaeorum infarsit, et, vt cuncta auctoritate et Θεοπνευςίας opinione consisterent, quicquid vaticiniorum propheticorum de Messia superabat, ad hoc βδέλυγμα ex scriptoribus Midraschicis ad systema istud metaphysicum referre cum sequacibus allaborauit. Quod Cabbalae siue doctrinae arcanae monstrum, nouum tandem splendorem, cum arcanissime custodiretur, obtinuit, Seculo II. R. Simeone filio Iochai cum sociis nouum eius doctrinae aedificium extruente, quale hodie foetus eius liber Sohar continet, quae omnia in sequentibus exponuntur. Dici non potest, quam turpiter neglecta haec triplex Cabbalae significatio viros doctos seduxerit, vt in varios errores inciderent, quos nobis sequens exponet Cabbalisticae sapientiae apud Iudaeos historia. Accessere postea aliae nugae Cabbalae nomine insignitae; literalis s. grammaticae, magicae s. practicae, nominalis et realis, aucto scilicet insanientium Iudaeorum studio, de quibus infra ex instituto est actum: haec praelibare eo lubentius voluimus, quod videbamus, ipsum Schoettgenium, in verporum scriptis exercitatissimum vehementer ad hunc lapidem offendisse.

pag. 842. lin. vlt. *Ex Philonis doctrina cum hoc libro collata facile posset ostendi.* Dignum hoc argumentum est, quod, quia a nobis praesenti in loco pro rei momento satis euidentibus rationibus demonstrari ob tractationis nostrae limites non potest, a viro quodam docto rite, et ex instituto excutiatur. Experientia enim et libri Soharici cum Philionianis comparatione nobis euidentissimum fuit, Soharicum systema, quod totum emanatiuum est, adeo simile esse Philoniano, vt ouum ouo similius esse non possit. Certe ex vnius tantum tractatus Soharici lectione, ast attenta et patiente lectorem palpaturum, quid antiquum sit, quid recentior manus adiecerit, totque pannos huic purpurae, si placet, cabbalisticae assutos esse, vt iudicio ex iterata lectione profecto opus sit, essentialia ab accessoriis distinguere.

pag. 845. lin. 33. *Quam cum SS. Trinitate Christianorum comparari.* In omnia alia de Simeone Iochaide abit SCHOETTGENIVS, qui in eam delatus est sententiam, Simeonem cum initio inter Pharisaeos, magna opinione valeret, quippe traditionibus ἀγράφοις totus addictus, adeo, vt eius honorifica in Talmude fiat mentio, has ingenii humani nugas postea abiecisse, et de sapientia Hebraea ita statuisse: totam scripturam agere de Messia, eiusque necessitatem magnopere esse inculcandam, cui totus theologiae cardo inhaereat. Ideo, eum, putat, sacras pandectas traditionibus non solum longe praetulisse, sed ex dictis quoque V. T. doctrinam Christianam eleganter tradidisse, sed obscurius, quod ad eos attinet, qui nec systema eius, nec stilum norunt, nec attenti satis ad vtrumque sunt. Cum enim fundamenta Christianae disciplinae tenuisset, ipse elegantiae scribendi, more gentis, incuriosus, persecutionibus Iudaeorum et gentilium ita depressum animo et fortuna fuisse, vt tredecim annos in exilio

 viueret,

viueret, neminem nactus, qui clariorem ei Christianae religionis lucem accenderet. Itaque coactum solo Veteri testamento vti, ex eius vaticiniis systema doctrinae cabbalisticum composuisse, sibi quidem et familiaribus satis peruium, aliis autem subobscurum et vix intelligibile. Iustum itaque esse, vt in tam veteri monumento, perspicuis et lucidis selectis, vtamur ad illustranda obscuriora. Et non penitus quidem Iudaeos pharisaeorum placita secutos systema Soharicum ignorasse, vt ex Talmude constat, sed contemsisse diu, ipsique Simeoni adeo fuisse molestos, vt de secessu cogitare cogeretur. Sicque librum Sohar per aliquot secula ignotum latuisse, donec sopitis sub cineribus igniculis litium inter sectatores Iochaidis et pharisaeos tandem emergeret, at tristiori fato cum apta ineptis et alienis iungeretur. Hactenus Schoettgenius, cuius coniecturae nec historia, nec systema cabbalistico-Soharicum fauet, quique non attendit, cabbalam doctrinalem atque exegeticam in eo in vnam massam cum metaphysica coniici, sana omnia putauit, quae re ipsa putidus Deismus sunt, vt infra sole meridiano clarius demonstratum. Cuius Christianismus ex solo V. T. enatus, siue potius Messianum systema Iesum Christum Θεάνθρωπον plane ignorat, nec capi potest, cur in tanta crescentis ecclesiae Christianae amplitudine, qualis Sec. II. effloruit, neminem Iochaides inuenerit, qui eum doctrinam Christianam docere potuisset, nec Christianam religionem, missis nugis, I. C. Θεάνθρωπον amplexus cum Iudaica et cabbalistica commutauerit, sed huius Messiam, reiecto Iesu Nazareno cum Essenis expectauerit? id de Simeone credidisse Iudaeos, non negat Schoettgenius. Verum haec adeo inania sunt et probabilitate carent, vt ne vltimo quidem fidei historiae gradui faciant satis, vnde in re tam manifesta plura non addimus, lectoremque tantum monemus, vt vaticinia prophetica, quibus ad incrustandam Cabbalam metaphysicam schola Iochaidis abusa est, ab huius systemate distinguat.

AD CAP. III. SECT. II.

DE PHILOSOPHIA IVDAEORVM ESOTERICA SIVE CABBALISTICA.

pag. 917. lin. 12.

Ipsa vox Kabbala diuersas significationes apud Iudaeos habet. Probe ad hoc attendendum, et ideo relegenda sunt, quae ad p. 832. annotauimus, vt ratio constet, cur, neglecta traditione, de Messia prophetica, quae, introducto ex Aegypto metaphysicae arcanae μιάσματι velut purpura praetexta est, solam hanc de diuinis philosophiam in hac lectione explicuerimus. Quae cum displiceret olim Schoettgenio, ostendimus ei luculenter,

lenter, nec negare nos vatum diuiniorum explicationes, et credere veteris ecclesiae Iudaicae doctrinam orthodoxam de Messia ex illis laciniis, quamuis misere, vt solent syncretistae, habitis, erui posse; ast, nisi fallimur, manifestis indiciis constare, ex Aegypto aliud systema fanaticum in Palaestinam a Schetachide et similibus adductum, istam, quam tantopere iactat cabbalam doctrinalem Iudaicae ecclesiae, corrupuisse. Id quod oculos quidem aperuit viro optimo, vt in commentario, *de* IESV CHRISTO *seu Messia vero ex orthodoxa theologia Iudaica demonstrato* [a], quem post haec nostra edidit, fateretur, in libris apocryphis atque Philonis, nec nomen Messiae inueniri, nec alia vestigia illius doctrinae, quam de eo Palaestina siue Iudaica ecclesia tradebat, et habendos ideo esse pro Semi-Iudaeis potius, quam veris Iudaeis, qui in quodam Aegypti angulo latuerint, vel viciniam occupauerint, et exiguam sectam prodiderint. Vbi recte vidit vir doctus atque pius, propheticum traditionis pharum his Iudaeis Aegyptiacis non luxisse, id est, ita de Messia non locutos esse, vt in Palaestinae scholis solebat olim fieri, adeoque aliam esse Cabbalam metaphysicam, quae inter Essenos, Therapeutas similesque homines Aegyptiacos arcana habebatur; falsus autem est in eo, quod putaret, traditionem propheticam eos ignorasse, quod videbat, longe aliam illis de filio Dei opinionem insidere, quam habebant vates sanctissimi, vt ipse candide est fassus. Qui si cogitasset, quod Philo ipse fatetur, non Mosis tantum, sed veterum quoque prophetarum libros hos Iudaeos legisse et sacrosanctos habuisse, ea autem, quae de Messiae persona in vatum libris scripta sunt, tantum de excellenti quodam doctore venturo, siue de propheta quodam intellexisse, (id quod diserte testatur Philastrius, sacra historia non contradicente [b],) sponte conclusisset, reliquam doctrinam, de filio siue verbo Dei eiusque diuinis operibus, quod alterum theologiae propheticae caput est, istos Iudaeos Aegyptiacos ad systema illud fanaticum et mysticum extruendum et ornandum adhibuisse, adeoque longe sublimiorem se de hoc Dei filio, vel verbo philosophiam possidere, sibi persuasisse, quam Palaestinae incolas. Quod eo magis fieri poterat, cum methodus allegorica inepte satis a Palaestinis doctoribus adhibita eos incitaret tales explicationes admittere, quae in Aegypto habebantur pro φιλοσοφικωτέροις, quasque infelix systematis emanatiui lolium tanquam arcanos veteris ecclesiae Iudaicae sensus commendabat. Haecce Palaestinae tandem illata, cum a τρόπῳ παιδείας hactenus adhibito deuiarent, adeo clanculum et latenter habita, et allegoriis obscurata sunt, vt mirum non sit, sectatores huius doctrinae arcanae reliquis doctoribus Iudaicis factos esse suspectissimos, quod de iis, qui Iesum Christum Messiam esse publica sponsione erant professi, dici non potest, qui non suspecti tantum erant, sed excommunicati, et ex Iudaeorum ecclesia secesserant. Qua obseruatione cadit per somnium excogitatus Christianismus

a) pag. 63.

b) Io. I, 21. Matth. XXII, 16.

nismus Iochaidis, euincitur autem, cabbalam illam μυστικωτέραν, quam exhibet liber Sohar, non veteris Iudaicae, sed Aegyptiacae theologiam explicare, indeque clauem totius obscurissimi libri repetendam esse [c].

pag. 950. lin. 35. *Cuncta ex Deo emanarunt.* Omnino hic legendam commendamus ἀκριβεστάτου BVRNETII dissertationem *de cabbala Iudaica* [d], quae defecatos sensus de hoc argumento dabit, quamuis nimius in eo nobis videatur, quod affirmet, doctrinam creationis ex nihilo nouum esse dogma Christianae religionis: quod perperam dici, consentient omnes, qui cogitabunt, homines protoplastos sine erroris labe ad Dei imaginem creatos, non potuisse non ex idea existentiae Dei necessaria et aeterna concludere, Deum vniuersum creasse ex nihilo: et huius demum veritatis obliuionem et Deismum inde introductum generasse dispersionem humani generis neglecta protoplastorum traditione, de qua tamen re alibi dicendum.

pag. 974. lin. 30. *Initia eius in Sec. III. reiicere.* Longe antiquiores et saniores putat has crepundias SCHOETTGENIVS [e], et esse non contemnendum argumentum, quo pacto doctrinam de Messia vbique veteres Iudaei quaesiuerint. Non disputabimus hoc loco de scopo harum ἐξηγήσεων, monemus autem lectorem, vt sibi caueat, ne quaestionem pro ratione demonstrante medioque termino habeat, quod prae nimia Cabbalae existimatione Schoettgenio accidit, sed rationes eius cum nostris componat. De quibus adeo securi sumus, vt lubenter arbitrium lectori relinquamus. Nolumus enim inter grauia leuibus eum detinere lusibus, quos ipse vir doctissimus in sequentibus ex merito exagitauit, et nugatores fuisse Iudaeos plerosque imaginationis suae ludibriis deceptos et decipientes, est fassus, ast, cum semel pro claue cabbalistica adhibuisset hypothesin: Iochaidem fuisse Christianum veterisque orthodoxiae Iudaicae vatem, ea, quae saniora apud vates diuinos inuenit, huic cothurno adaptauit, et nobis Cabbalam quandam Christianam propinauit, quam ex libro Sohar solam hauriendam esse monens, ἀσύστατα, inepta, nihil sani significantia ad sequentium temporum futilitates et somnia retulit [f]. Quo iure, qua ratiocinandi ἀκριβείᾳ, ex comparatione eorum, quae, tum in nostro opere, tum in hoc spicilegio disputata sunt, iudex aequus facile ipse statuet.

pag. 1004. lin. 11. *Licet cum numerorum generatione et progressione comparari eorumque symbolis et imagine adumbrari queant.* Retinet explicationem hanc vocis Sephiroth B. SCHOETTGENIVS [ff], sed ita, vt moneat, ספר, praeter numerandi significationem, etiam insignire: proprietates, attributa et perfectiones recensere, indeque concludit, sephiras nihil esse aliud,

c) Comparanda sunt, quae Tom. II. p. 990. diximus, quae cum orthodoxia prophetica conciliare, impossibile putamus.

d) Arch. c. 7. p. 362.

e) l. c. c. 4. §. 19 seqq. p. 83 seqq.

f) §. 31. p. 86.

ff) §. 24. p. 84.

aliud, quam indicem diuinorum attributorum et imperfectionum. Quod facile concederemus, nisi principium emanatiuum, praeter attributorum nomina, nobis principia quoque emanatiua sub isto nomine traderet. Nam ad quae prouocat loca V. et N. T. vbi sephirarum mentionem fieri dicit, 1 Cor. IX, 11. Apoc. V, 12. 13. VII, 12. id illo quidem sensu biblico, qui attributa Dei nominat, (ast non ordine denario,) verum est, sensu vero cabbalistico et Soharico, id est, emanatiuo falsum, quo sunt fontes luminis diuini finitate a fonte fontium diuersi, licet in eo radicentur. Legat lector, qui patientia satis instructus est ad intrandum in has occultas latebras, quae in *Idra Rabba*, libro Soharico siue *Synodo magna* [g] afferuntur, et suis oculis verum sine praeiudicio iudicet, annon emanationis ordine et idea Microprosopon siue Messias designetur, et sic reliqui etiam spiritus, qui procedunt e cerebro occulto Senioris seniorum in foramen nasi, intelligi debeant: attributa enim diuina non emanant, sed inhabitant diuinitatem, et operationes tantum ostendunt, hae autem cum ratione subiectorum in quae agunt, et effectuum, quos producunt, limitentur, ipsa attributa diuina dici non possunt: nisi omnem terminorum sanorum sensum eiuraueris.

Subtilius autem multo et non sine labore atque sudore in explicandis his mysteriis et ad orthodoxos sensus reuocandis multam eruditionem, ingeniique foecunditatem adhibuit vir summe reuerendus FRIDERICVS CHRISTOPHORVS OETTINGERVS, tunc ephorus dioeceseos Herrenbergensis, hodie autem abbas coenobii Murbacensis, cuius singulare ingenium in explicandis doctrinarum difficiliorum aenigmatibus, eruditis obseruationibus nominis celebritatem illi conciliauit, sed et contradictionum grauium fons extitit. Occasionem is nactus est de hoc argumento sententiam suam explicandi per epistolam viri doctissimi IACOBI FRIDERICI KLEMMII, qua vberiorem ab eo explicationem petit *tabulae* cuiusdam *symbolicae* [h], a pientissima principe Antonia, Wirtembergica, quae singulari studio Cabbalistica aenigmata ad orthodoxorum sensuum mentem reclusa deperibat, in templo Deinacensi, loco fontium salutarium foecunditate celeberrimo suspensae, in qua sapientia maxime Sephirothica Ebraeorum ad mentem systematis Soharici, purioribus sensibus et veteris nouique foederis indiciis explicati, vel, si dicendum, quod res est, reformati potius et emendati admodum ingeniose depingitur. Postulabat vir ille doctus a cel. Auctore non explicationem tantum perspicuam systematis Sephirothici, et quidem talem, in qua omnia theologiae veteris Iudaicae capita ex his fontibus deducerentur, sed iudicium quoque theologicum de orthodoxia eius, et annon adspersa sint placita Platonica, tum eius quoque sententiam cupiebat, quomodo ista myste-

 ria

g) Sect. X. T. II. Cabb. denud. p. 409 seq.

h) Monumentum publicum tabulae symbolicae Antoniae principis Wirtembergicae, de decem Sephiris ad fontes Deinacenses suspensae, qua philosophia Ebraeorum ad normam N. T. explicatur, cum tab. aenea. Tub. 1763. 8. lingua Germ.

ria ſephirothica cum doctrina Pauli apoſtoli in epiſtolis ad Epheſios et Coloſſenſes poſſint comparari. Fuſe ad haec reſpondit Vir eruditiſſimus, eo quod cabbaliſtice de ſummis myſteriis Θεοπρεπῶς καὶ Θεοσοφῶς tractari in hac tabula ſtatuebat. Non patitur hic locus noſter atque inſtitutum, vt explicationes et differendi copiam, quam vir venerandus inde arripuit, ad cabbaliſtice de myſteriis Trinitatis et Meſſiae Θεανθρόπȣ tractandum hic prolixe pandamus. Longiora pro noſtro inſtituto ſunt, et merentur tota in ſua connexione, quae ad illuſtrandum argumentum integro libro attulit, legi et cum patientia expendi atque ſine praeiudicio examinari; praecipue cum ex foecundo ingenii mire ſcaturientis fonte pluſculas digreſſiones admiſcuerit, nouasque de recentiſſimis philoſophorum ſyſtematibus, ne eo quidem excepto, quod Sans-Soucianum appellat, obſeruationes, quae pleraeque henoticae ſunt, et innumera noua, inſolita a communi philoſophandi via recedentia continent, intertexuerit, quae tractationem ex indole ſua obſcuriſſimam magis tenebris cumulant, quam noua luce illuſtrant. Nobis pro praeſentis loci ſcopo pauca tantum tangenda in lectoris, vernaculam noſtram, in qua ſcriptus liber eſt, non callentis gratiam, ne huic, quod tractamus, argumento, aliquid, quod momentum habere videtur, ſubtraxiſſe videamur. Nempe ita ſtatuit auctor, trinitatem in hoc emblemate cabbaliſtico exprimi, ſecundum tres hypoſtaſes Dei, eius, qui eſt, qui erat et qui venturus eſt; ſequi hos ſeptem ſpiritus Dei, qui cum ex vno fonte exeant in horto inferiori in Chriſto infra concentrentur, eo quod ſit, huius Paradiſi centrum. Itaque diſtinguendas eſſe tres Sephiras ſuperiores a ſeptem inferioribus, quorum tamen omnium centrum ſit Chriſtus. Senſit ven. Auctor, haec tum cum ſimplicitate verbi Dei, tum cum rerum conceptibus primitiuis, quibus intellectus noſter iudicat, videri pugnare, et innumeris obiectionibus eſſe expoſita: ſed putat, cum (quod ſuppoſuit magis, quam probauit,) Scripturae S. ſint conformia, ſe non teneri ad ſoluendas obiectiones: quod, an homini formali rationis vſu non carenti conforme ſit, et, num inde ſequatur, quod vrget, abiiciendo criterii veritatis vſum in id curam intendendam eſſe, vt regeneratio fiat ex aqua et ſpiritu, lectori iudicandum relinquimus, et theologis expendendum, num πλήρωμα Deitatis, quod ille contendit, decem emanationes ex Deo inuoluat, et Chriſto ideo tribuantur, non vna, ſed decem progreſſiones מוצאות Mich. V. vt intelligatur, *emanationes* (de hoc enim progreſſionis genere ſermo eſt,) eſſe in I. C. Spiritum I. C. qui per varias virtutes diuiſus, per complexiones naturales earumque characterem diuerſum communicatus, naturam fidelium exaltet, quae vellemus non excidiſſe viro venerabili, cuius ἄδηλον eſt; eo connitendum eſſe, vt ad πλήρωμα diuinitatls ſimplificemur (haec eius vox eſt). Quae omnia cum nec ſimplicitati Scripturae S. nec connatis notionibus conueniant, ille vult, vt non diſputemus de hac veritate, ſed ea ex ingenio ſuo ſuppoſita fruamur, quare fruſtraneum

neum erit, de hoc toto argumento toties inter se vagis et indeterminatis verbis pugnante et somniante aliquid, quod sanum secundum cognoscendi principia sit, reponere. Miramur autem, virum venerabilem et ingeniosum, dum recte contendit, esse Sephiroth typum communicationis infinitae profunditatis diuinae, ad id fuisse delatum, vt cabbalistas secutus, primam sephiram putet innuere communicationem Dei SS. creaturis factam, in expansione puncti centralis et intimi ad peripheriam, vt se ipsum concentratum DEVM ostendat, secundam statuat, Deum esse se ipsum intuentem, tertiam distinctiuam idearum originalium et ὑπερκοσμίων in se ipso, ita vt in heptade sephirarum sequentium, vocibus, si dicendum, quod res est, nihili, certe nihil definiti significantibus, de extensione et intensione, in harmoniae pulchritudinem commensuratam, de victoria virium consumentium a conseruantibus impetrata, de quiete Dei actu purissimo, vbi est actio aeterna in quiete agatur: ad quam accedit octaua sephira, gloriae propius accedens, itemque nona, in qua omnia sensoria, viresque reflexiuae, animae perpetuitas et quae aeternum duratura sunt, radicantur, sicque decima sephira Malckut diuinitatem ex actu purissimo endelechico, perpetua actione ad quietem tendentem innuat, vnde oriatur sabbathismus, Adonai, vti deitas in nouum statum hominibus et angelis hactenus non reuelatum transeat. Et hoc quidem pacto mysterium Sephirothicum consummari ille statuit. Cum vero Cabbalistae Sephirarum superiorum triada ab heptade inferiorum distinguant; superiorem triada dicit esse tres substantiales operationes; septem autem spiritus istos coram throno Deo velut lampadas stantes, successiuum in simultaneo subinnuere [i]. Dicet lector, nos spectra adducere et ἀσύμφωνα, cabbalisticis ipsis obscuriora, et, quod multi iudicabunt, contradictionum plena enarrare, quae in simplicissima diuinae essentiae et actionum comprehensione locum inuenire non queant, nisi Deismi alicuius admisso systemate: sed non habemus, quod reponamus, nisi quod ex Ven. auctoris responsione ad quaestionem, num haec sephirothica doctrina Scr. S. respondet, ei regeramus, et ad Zach. IV, 10. eum amandemus. Videat ille, num Spiritus S. haec aenigmata ibi definiat, innuatque, trinitatem maxime intellectualem habere heptada gloriae in certa mensura virium, licet gloria ipse sit immensurabilis. Vidit auctor haec contradictoriis conceptibus laborare, sed iubet is intellectum, rationemue (formalem, qua iudicamus) talpae instar coecae ad fidei (nempe suae) formam accommodare, licet eclipses in ratione maneant. Haec vidisse ex parte Platonem iactat, de quo sibi rabbinum quendam rationibus chronologicis confirmasse ait, quod pauca quaedam a sophis Babylonicis, Ieremia et Ezechiele acceperit. Ex hoc fonte didicisse, ait, Aristotelem, quod sit anima endelechia, virtusque progressiua ab vna sephira ad alteram:

i) Habes, Lector specimen peritiae in historia philosophica, auctoris, cuius propiora exempla optamus, et rabbinum quendam expectamus, qui nobis tantas nebulas dispellat.

ram: haec enim habuisse ex traditione: animam enim esse Dei imaginem, Deum autem actum purissimum in perpetuo effluxu siue emanatione ex se ipso ab vna sephira ad alteram endelechice constitutum, ensque manifestatiuum sui, et repraesentatiuum aeternum mundorum, sed et sui ipsius, decem emanationum, in domicilio septem spirituum gloriae DEI. Hincque vocari ἀπαύγασμα Ebr. I, 3. quod tendat in quietem, donec in Christo, et per hunc in corpore manifestatus, et per eum omnia in omnibus constitutus fuerit. Habes hic Lector explicationem dignissimi, quod ille ait, systematis Hebraici, quod tantopere Ven. auctor commendat: quodque postea innumeris ingenii prurientis et luxuriantis foecunditatibus ornat. Quae, si vnum πρῶτον teneas, haec sine emanationis conceptu plane ne cogitari quidem posse, eum autem in diuinam simplicitatem sacrorumque oraculorum veritatem et sapientiam esse iniurium, vt tot alia loca sunt, quae in libro cetera erudito, sed παραδόξω occurrunt, quaeque vt candide sententiam nostram fateamur, concoquere non potuimus, omnes has Siculas, vel Chaldaicas potius gerras cum nausea abiiciet, quod aliis quoque nobis doctioribus euenisse, publica iudicia [k] demonstrauerunt. Ceterum ex collectione amici cuiusdam exhibentur [l] quoque loca Soharica, quibus integrum theologiae orthodoxae compendium contineri dicitur. Optamus, vt vir quidam doctus et acutus, et non φαντασία sed νῷ ad hoc opus instructus, locorum horum periphrases cum ipso libro αὐτογράφῳ conferat, certi, palpaturos omnes esse, accommodata tantum esse loca Soharica ad ea significanda, quibus syncretistae inter lucem et tenebras pacisci cupiunt, cuius exemplum imprimis p. 69. memorabile habes, quo prodidit, tandem omnia ad emanatiuum aliquem Deismum tendere. Verum tempus est, et his modum ponendi, et relinquendi lectoris ipsius iudicio: qui cum alio loco [m] pluribus commentantem de hac re auctorem inueniat, ipse, si attentus est, iudicium formare poterit. Verum (ne hoc quidem, aequitatis rationem habituri taceamus,) ex his somniis et deliriis cabbalisticis euigilat tandem auctor ven. et modestiores longe et saniores se vsus cabbalisticis explicationibus tribuit, ostenditque acute et eleganter, quae ἀσύστατα, et sanis de Deo verbis non consonantia in systemate cabbalistico contineantur: qui pie et recte monet, melius esse, si accurate sequamur conceptus et verba symboli apostolici, ipsiusque scripturae sacrae. Reliqua, quae de idealismo, et similibus in sequentibus fuse afferuntur, quibus rationis principiis fanaticismo opposito bellum videtur intendi, cum ad hunc locum nostrum non pertineant, omittimus, candide fassi, nos non omnia satis intelligere, e. c. inter simplex et compositum dari conceptum medium et similia, quae Boehmianos, Mallebranchianos reliquorumque conceptus tangunt, et defendunt, de quibus non facile errauerit, qui iudica-

k) Vid. nou. lit. Lipſ. 1765. n. 29. p. 231. l) pag. 52. m) c. 8. p. 127.

iudicabit: eum, qui non vult intelligi, non velle legi. O quam pie vir venerandus Deo gratias agit [n], quod in N. T. non ſanos tantum ſenſus, ſed et verba nobis propinauerit, de myſteriis Dei Chriſtique rotunde et praeciſe loquendi. Hoc enim conſilium ſecuti et mitiora omnia de hac explicatione Cabbaliſtica ſperantes, in obſcuris his dumetis, in quibus hos homines Chriſtum incarnatum non cognouiſſe, candide fatetur, amplius moram non nectimus, et has difficillimas nugas Schwenckfeldianis, Zinzendorſianis ſimilisque farinae hominibus tanquam caſſas nuces relinquimus.

pag. 1009. lin. 8. *Euerterent adorandum myſterium.* Vidit id acute recteque monuit ven. OETTINGERVS: non tantum ſatis improuide, et craſſe loqui Cabbaliſtas, qui Deo contractionem luminis ſui, (Zinzum vocant) tribuunt, vt poſſet creare mundum; adeoque tantum id intelligendum eſſe, quod Deus non ex neceſſitate infinitae eſſentiae ſuae, ſed ex libera voluntate certis limitibus libere circumſcripta res creauerit: ſed et hanc limitationem adieciſſe AdamKadmon, principiato primo, hocque reuera reſpectu Enſoph poni finitum: quod quamuis explicari ſimiliter ita poſſit, vt dicatur, Zimzum ſiue limitationem finitam indicare, quod AdamKadmon in rebus producendis non ex neceſſitate naturae, ſed conſilio voluntatis egerit: inepte tamen et perperam dici, quia, ſi AdamKadmon verbum eſt, quod apud Deum fuit, neceſſario inde ſequatur, eſſe infinitum cum Deo et apud Deum, et quicunque AdamKadmon finitum dicant, origini Arianiſmi frigidam ſuffundere. Quae cum recte Schwenckfeldianorum gerris opponat, totam quoque orthodoxiam cabbaliſtici ſyſtematis hactenus defenſi ſimul euertunt, et trinitatem cabbaliſticam cum primigenito Dei perfundant. Id quod in ſyſtemate emanatiuo aliter fieri non poteſt, vbi fons emanans infinitus ab emanatiuo finito ſola limitatione diſtinguitur. An vero haec omnia materialiſmo contra idealiſmum faueant, quod contendit auctor, iudicent lectores, qui purgatos ſenſus habent, noſtrum non eſt de illis hoc loco amplius diſpicere

Quibus non licet eſſe tam diſertis
Qui Muſas colimus ſeueriores.

pag. 1037. not. l. col. 2. *Refutat et emendat Apoſtolus.* Rogamus lectorem, vt ad hoc caput recte intelligendum ea relegat, quae in *obſeruationibus exegetico-criticis bibliorum Anglicanorum*, nota *368. et ſeqq.* [o] fuſe et, niſi toti fallimur, luculenter diſſeruimus. Certiſſimi enim ſumus, ex comparatione loci Paulini cum hac Iudaeorum philoſophia myſtica et arcana palpaturum Lectorem, quod ex his fontibus illa placita dimanauerint.

n) pag. 126.
o) pag. 175 ſeqq. Ita vero ſatisfactum putamus deſideriis Ven. auctoris bibl. theol. Vol. V. pag. 6 ſeqq.

rint. Quae cum ſole meridiano clarius totum ſyſtemate Zoroaſtreo-orientale exprimant, et nos ſupra, antiquitatem iſtius philoſophiae euicerimus, non habemus, quod in tanta rei luce addamus, quodque non lectorem, non plane contradictionis ſpiritu turgidum poſſit conuincere.

pag. 1053. lin. 7. a fin. *Enumeratos tacemus.* Illis hoc loco adiiciendos eſſe B. SCHOETTGENIVM et ven. OETTINGERVM, ex iis, quae hactenus de iis narrauimus, iam lectori conſtare poteſt, dignique ſunt, qui audiantur, aſt, vt ceteri quoque prius recte et definite conſt tuto ſtatu quaeſtionis ſine praeiudicio examinentur, vt intelligatur, quid in hac ſententia verum ſit, quid falſum, quid probabile, quid legibus interpretationis et fidei hiſtoriae faciat ſatis, vel, quid auctoris tantum tribuendum ſit ingenio et hypotheſi? Ita enim recte demum ſtatuetur in ambigua diſceptatione iudicium, et euitabuntur delirantis ingenii ſomnia.

HISTO-

HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE

ACCESSIONES ET SVPPLEMENTA

AD

TOMVM TERTIVM.

AD TOM. III. LIB. III. CAP. I.

DE ORIGINE ET PROGRESSV PHILOSOPHIAE INTER SARACENOS SIVE ARABES.

pag. 4. ad fin. not a.

E BEAVSOBRE Hist. Manich. T. I. L. I. c. 2. p. 24. Nomina Arabum varia apud veteres occurrunt; et Sabaeorum appellationem ſupra ad T. I. conſiderauimus, quae h. l. repetenda ſunt. Hagarenorum nomen, ſiue populi Hagher ab vrbe primaria in Bahrein, prouincia Arabiae, vel a locis lapidoſis tanquam petraea incolentibus, quod viſum PROCOPIO [a], et BOCHARTO [b], deriuandum eſſe, priſtina Arabum ſedes ſuadet. Saracenorum autem appellationem orientalem ſignificare, et Africanis, Mogrebinis, i. e. occidentalibus opponi, recte obſeruatum POCOCKIO [c], et ante eum I. HENR. HOTINGGERO in *archaeologia orientali* [d], quem tamen miramur, deriuationem Saracenici nominis maluiſſe a latrociniis deſumere, quanquam is ad Abulfedam prouocat, et praeiuit eidem BOCHARTVS. Qui tamen obſeruat, Saracenos ſe ipſos nunquam hoc nomine appellare, ſed a vicinis populis per contemtum ita vocitari, quod tamen veriſimile nobis non videtur, cum commune fuiſſe gentis nomen et Madianitas iam ſuo tempore habitos eſſe, qui nunc Saraceni vocentur, AVGVSTINVS [e] obſeruauerit. De ipſa regione conſulendus eſt, qui multa docte cumulauit CHRIST. CELLARIVS [f], qui poſt HARDVINVM obſeruat, PLINIVM [ff] iam ſuo tempore eos in Arabia felice poſuiſſe, ſecus

 ac

a) Perſic. L. I.
b) Geogr. S. L. IV. c. 2. p. 241.
c) Specim. hiſt. Arab. p. 34.
d) cap. 1. p. 4.
e) In Numer. p. 20.
f) In geograph. antiq. P. II. L. 3. c. 14. p. 707.
ff) L. VI. c. 25. et HARDVIN. ad h. l.

ac vulgo creditur, ſerius nomen iſtud Arabum nationi obtigiſſe, ſi quid coniecturae locus eſt, ex Plinii allegatione coniici poteſt, Saracenorum nomen prius certae tantum nationis Arabicae fuiſſe, poſtea vero latius ſumtum toti genti haeſiſſe, cum etiam Petraeae loca obſediſſet.

pag. 5. not. c. lin. vlt. *Solos annos Hegirae nominabimus.* Conſulenda hic doctiſſimi PETAVII [g] induſtria, qui cum plerisque Hegirae epocham in A. C. DCXXII. Iulii XVI. feria 6. collocat. Magno autem lectorum commodo annos Hegirae a condita epocha ad ſua tempora cum annis aerae Chriſtianae comparauit ED. POCOCKIVS ſubiunxitque eorum indicem Abulpharaii *dynaſtiis* a ſe editis, qui, vbi libri rarioris copia datur, conſuli poteſt. Occaſionem et hiſtoriam introductae Heiirae ſiue Hegirae, quae ſub Caliphae Omari imperio demum coepit, et difficultates huius computationis luculenter delineant *auctores hiſtoriae vniuerſalis Britanni* [h], qui videndi.

pag. 6. not. m. lin. vlt. Conſulendae de hoc ſpecimine eiusque raritate obſeruationes *relat. bibl. Halenſis* [i], itemque CLEMENTIS *bibl. ſcript. rar* [k].

pag. 7. lin. 3. *Ex quibus plurima ad philoſophiae Saracenicae hiſtoriam hauriri poſſunt.* Cum non doctus tantum, ſed rerum quoque gentis ſuae peritiſſimus Abulpharaius fuerit, ipſe quoque a philoſophiae ſtudio non alienus, diligenter in gentis ſuae hiſtoria ad philoſophiam quoque attendit, et cum illi eius gloriam vindicare vellet, magna induſtria philoſophos indicauit, qui inter Arabes hoc nomine inclaruerunt. Qui cum domeſticus et fide dignus auctor atque narrator ſit, non incommodum hic et a ſcopo alienum putamus fore lectori, ſi eos philoſophos, notatis eius hiſtoriae locis indicauerimus, quorum nobis memoriam inter Saracenos conſeruauit: et ex quorum numero celebriores et eminentiores in ſequenti narratione exponemus: Commendat autem Abulpharaii diligentia ex Sec. IX. praeter Ioannem Ebn Batrik Honainum Ebn Iſaac medicum et philoſophum Chriſtianum p. 263. itemque filium eius Iſaac Ebn Honain et nepotem eius ex ſorore Hobaish, tum Iacobum Alkendi, medicum et mathematicum celeberrimum, p. 273. Koſtam Ebn Luca p. 274. ex Sec. X. Thabet Ebn Korra; Ahmed Ebn Muhamed Ebn Merwan Ebn Tiyeb Sarachenſem, p. 282. Muhamed Ebn Zacharia Alrazi p. 291. Matthaeum filium Yuneſi, Chriſtianum p. 304. Muhammed Ebn Muhamed Ebn Tarcham Abu Naſi Alpharabi, eiusque praeceptorem Ebn Iaballad Almoſtauſi, p. 316. Afrihi Ebn Adda Hamid Ebn Zacharia, logicorum principem p. 317. Abu Soliman, p. 327. Ex Sec. XI. Abu Ali Iſa Ebn Zaraa Chriſtianum, p. 338. Abul Rihen Muhamed Ebn Ahmed

g) Doctr. tempor. L. II. c. 50. L. IX. c. 22. L. XI. c. 50.

h) T. XIX. L. I. c. 2. ſ. 2. §. 73. p. 90 ſeq. difficultatem pariunt anni Arabum lunares, eorumque reductio ad ſolares, quare commodiſſime iſta tabula Pocockiana adhibere lector, et ſuperſedere ingrato reductionis labore poteſt.

i) T. V. p. 291.

k) T. I. p. 20.

Ahmed Albinasi, p. 348. Abu Alhosaim Abdalla Ebn Sina, quem Auicennam vocant p. 349. Abu Sahlum Almasiehi p. 349. Abulpharai Abdalla Ebnol Tiyeb Erakensem, p. 355. Yahya Ebn Isa Ebn Zazla, p. 365. Abu Hamed Muhamed Ebn Ahmed Algazeli Tusensem. Ex Sec. XII. Abul Chair Iudaeum Aegyptium, p. 375. Hebdolla Ebn Malca Abulbaracat, Iudaeum, p. 394. Samuel Ebn Iuda Mogrebinum Andalosenum, medicum Iudaeum, et filium p. 408. Ex Sec. XIII. Adossalam medicum et philosophum ob sapientiae studium in carcerem coniectum, p. 451. Yahya Ebn Said Ebn Mari, medicum Christianum, Maimonidem p. 454. eius praeceptorem Ebn Thophail αὐτοδιδάκτȣ autorem, Auerroëm Eben Rast siue Ibnu Rasdin; Yuseph Ebn Yahya Ebn Sabtensem Mogrebinum, p. 461. Hasun medicum Kohensem Locrensi philosophiae deditum p. 482. Eminuere quoque iuxta Abulpharaium Sec. XIII. medio sectatores et discipuli Alemami Phacrodin Razis, v. g. Zainoddin Cassiensis, Rotboddin Aegyptius, Aphdallodin Chowangiensis, Shemfoddin Chosrawshensis Athirroddin Alabharensis, Taioddin Ormiensis, et Seraioddin Ormiensis, p. 485. Memorat etiam historicus Noiomoddin Nachiawensem, p. 521. Ezzodinum coecum, philosophum celeberrimum, p. 526. Sec. XIV. Choiab Nasirrodin Tusensem, Platonis quoque studiosum et Noiomoddinum Kazwiensem logicum praestantissimum p. 548. Vnde patet, florentissimam segetem philosophorum ex principum suorum indulgentia Saracenis succreuisse, fuisseque inter hos magnos viros, quibus singularis laudis tabulas Abulpharaius suspenderat. His si addas purpuram Saracenicam, magno splendore in circulis philosophorum splendentem, facile ex vno Abulpharaio constabit, fugientem a Christianis philosophiam Saracenos apertis amplexibus excepisse, quorum pleniorem scenam danda porro philosophiae Saracenicae historia pandet [l].

Ibid. lin. 26. *In historia ecclesiastica attulit.* Iungenda eius *archaeologia Orientalis*, exhibens I. compendium theatri Orientalis, de Arabum, Persarum, Turcarum, Tartarorum, Indorum, Mauritanorum, Muhammedanorum potissimum statu politico, ecclesiastico, oeconomico. II. topographiam ecclesiasticam orientalem s. ecclesiae orientalis anatomen. In quo breui libro, sed bonae frugis pleno, concise more suo, sed abunde, non res tantum Arabum, reliquarumque gentium orientalium summatim tetigit, sed fontes quoque, vnde plura hauriri queant, aperuit, dignus, qui in hac historiae philosophicae parte consulatur, et cum historia eius orientali comparetur. Habes enim ibi lineas theologiae Muhammedicae ordine locorum communium digestae, et tam ex scholasticis, quam exegeticis Muselmannorum scriptoribus, indicata subinde doctorum inter se pugna, collectae et ex nostrorum suffragiis illustratae. III. politiae tam ante, quam post Muhamedem inter Saracenos, maxime, quae

l) Heidelberg. 1662. 8.

quae ab introducto Islamiſmo obtinuit, apud Arabes primum, poſtea etiam Turcas et Perſas. IV. Academiae, ſiue ſuccinctam de ſtudiis et academiis Arabum enarrationem. V. Militiae, quae et vires et ſucceſſum et modum militandi, clades etiam tam Arabici, quam Turcici imperii explicat. VI. Oeconomiae denique, vbi in rationem viuendi priuatam inquiritur. Ex quo compendio hiſtoriae Saracenicae non ſumma tantum rerum geſtarum, ſed fontes quoque a diligenti lectore, quem conciſa breuitas non offendit, poſſunt feliciter hauriri.

Ibid. lin. 30. *Copioſe egit.* Ad intelligendum celebris huius operis vtilitatem in hiſtoria Arabum literaria et philoſophica legenda diſſ. V. C. Adami Eberti *de eruditione Arabum et Turcarum et de verſione Latina bibliothecae orientalis Herbelotianae* [l], qui, qua ratione theologiae, iurisprudentiae, medicinae, philoſophiae, hiſtoriae ciuilis, matheſeos, philologiae, et totius literaturae Arabicae notitia ex hoc opere Herbelotiano augeri queat, oſtendere anniſus eſt. Verſio illa Latina mſc. bibliothecae regiae Berolinenſi illata dicitur [m]. Qualis autem in hoc literaturae genere Herbelotius fuerit, rerum orientis gnaros non latet, conſulendique eius biographi Ephemerides Pariſinae [n], Perraltivs [o], Ancillonivs [p], Niceronivs [q], et ipſe libri titulus exponit, quas orientalis literaturae diuitias opus iſtud ſpondeat.

pag. 8. lin. 12. *de fatis ſtudiorum apud Arabes diſſeruit.* His addenda tertia diſſertatio academica, quam praeſide Cel. Io. Andr. Mich. Nagelio lingg. Orient. in acad. Altdorf. P. P. *de ſtudio philoſophiae Graecae inter Arabes*, commilitonum ventilationi ſubmiſit Christ. Carolvs Fabricivs [r]. In qua potiſſimum laudandum, quod ex ipſis fontibus Arabum bibere, quam exſcribere et corradere alios maluit. Ampliori tamen tractatione argumentum dignum erat.

Ibid. lin. 16. *Enarrare non neglexit.* In curarum vero partes vocare iubemus lectores noſtros harum literarum cupidos, hiſtoriae Saracenicae omnis ſcriptores, qui res literarias haud raro tangunt [s]. In quo tramite percurrendo imprimis laudanda eſt *Hiſtoriae vniuerſalis, quae in Britannia collecta eſt, ſylloge* [t], quae dum fuſe et ex inſtituto huius gentis et imprimis Muhammedis hiſtoriam enarrat, diligenter quoque paſſim ad res Saracenorum literarias reſpicere ſolet, fonteſque earum referat. Certe in Muhammedanae hiſtoriae narratione vix habet iſta hiſtoria vniuerſalis, ſibi parem, ſuperiorem forte neminem [u].

pag.

l) Suppl. Act. erud. T. VII. ſect. 9. art. 6.

m) V. Nou. lit. Lipſ. 1720. n. 76. p. 608.

n) 1696. 3. Ianv. T. XXIV. p. 8.

o) Hommes illuſtres T. II. qui ephem. Pariſ. exſcripſit.

p) Memoires T. I. p. 134. ſqq. qui prolixe de hoc opere agit.

q) Vit. erud. T. V. p. 152 ſqq. verſ. Germ.

r) Altdorf. 1745.

s) Conſulenda hic erudita praef. Reu. Io. Sal. Semleri ad Tom. XIX. Hiſt. vniuerſ. Britannorum, p. 10 ſq. Praeiuit exemplo Pocockivs in ſpecim. hiſtoriae Arabum.

t) T. XIX.

u) In partes autem vocanda quoque cel. Assemanni bibliotheca orientalis, rerum literariarum Orientis plena.

pag. 16. ad fin. not. 2. *Vlmae 1730. 8. edita.* Multum quidem Chriſtiani ſcriptores deſudarunt non hodie demum, ſed iam ante aliquot ſecula, in condenda Muhammedis hiſtoria, ita tamen, vt multis quoque erroribus labores ſuos commacularent. Ad huius autem rei fidem faciendam non alio labore opus eſt, quam vt noſtrae aetatis labores, quos viri docti in examinanda Muhammediſmi hiſtoria poſuerunt, cum veterum laboribus comparentur, et imprimis examinentur narrationes, quas in rariſſima *Mahumetis vitae ac doctrinae omnis* compilatione congeſſit THEODORVS BIBLIANDER, vel ſcriptor vetus, qui *de origine et moribus Turcarum hiſtoriam* reliquit [x]. Et hos tamen fontes alii velut duces errantes ſecuti ſunt [y]. Itaque iudicio et examine opus eſt, ne vel falſa et putida obiiciantur ſine certitudine iis, qui a nobis diſſentiunt, vel in alterum extremum currendo omnia excuſentur, pallientur, vel negentur, quae homini impoſtori ſolent obiici, quod noſtrae aetatis ſcriptores nonnullos maxime Boulainuillierum ſuſcepiſſe, dolendum eſt [z]. Quae autem in hoc argumento vel cauenda, vel ſequenda ſint, in hiſtoria critica ſectae Muhammedicae quaerenda ſunt, et alium locum poſtulant [a], talem autem hactenus deſideramus. Expendenda vero imago Muhammedis critico-moralis, qualem delineauit *hiſtoria vniuerſalis Britannorum* [b].

pag. 17. lin. 5. *Ad ſectarios hos pertingeret.* Accedit ratio altera, quae philoſophiam ex Chriſtianorum ſcholis in Arabum tuguria traducere impediuit Mahummedem, conſilium eius nouam illam, quam finxerat, legem non rationibus philoſophicis populo perſuadendi, qui a ſtudiis literarum eo tempore erat remotus, ſed armorum vi et ſtrepitu nationi metum iniiciendi, vel etiam nouas res et molimina cupientibus ſpem ſucceſſus iniiciendi, fore, vt in violenta nouae legis commendatione, vel obtruſione magis, rerum ſuarum acceſſiones inuenirent. Tota legis Islamiticae cum compilatio, tum publicatio hanc coniecturam roborat, ſimul autem rationem pandit, cur viri docti inter Saracenos poſtliminio opus habuerint, legem Islamiticam ſiue Coranum rationibus et hypotheſibus philoſophicis munire cum deſiiſſet illa neceſſitas, armorum vi religionem nouam propagandi, quam gentis principumque eius violentia iam longe lateque ſparſerat. Ad has primas auctoris ſui rationes autem Saracenorum principes, qui ex Ommiadarum familia orti ſunt, omnia conſilia ſua reſpicere iuſſerunt, vnde ſerius, quam ſperari poterat, Arabibus nouam Muhammedis religionem ſequentibus, philoſophiae quosdam radios oriri neceſ-

x) Prodiit collectio longe rariſſima prima vice Baſ. 1543. et praeſtat editioni ſq. anni 1550. conf. FABRIC. Syll. ſcript. de V. R. C. c. L. p. 741. Cat. bibl. Reimm. T. I. p. 937. quique libros raros deſcripſerunt, NEDEKIND p. 56. VOIGT p. 124.

y) Specimina varia collegit BAYLE dict. T. III. art. Mahomet.

z) Legendum eſt de hoc ſcriptore accuratum iudicium auct. hiſt. vniu. T. XIX. c. 1. Sect. I. §. 12. p. 18 ſeqq. GAGNIER hiſt. de Mah. P. II. introd. L. I.

a) Conferenda erudita praefatio Cel. SEMLERI ad T. XIX. hiſt. vniu. Brit. p. 7. n. 1. 2.

b) l. c. §. 171. 172. p. 216 ſeq.

necesse fuit. Et haec quoque genuina ratio fuisse videtur, cur Muhammedes, homo vaferrimus, et callidissimus, maluerit suos naenias et fabulas vulgi et haereticorum sequi, quam veritatum philosophicarum iubar pati inter eos resplendescere, quos e re sua erat ignorantiae tenebris porro tegi, quo facilius et promtius eius imperio velut bruta ingenia adsuescerent. Quo pacto haud difficile fuit homini impostori, auctoritatis suae capistro captiuare, quicquid ad aliquam veritatem philosophicam aures arrigere audebat, quod impune ne fieret, armorum metus impediebat.

Ibid. lin. 33. *Dialogo respondit.* Hoc autem pacto, cum magna eloquentiae patriae opinione Arabes superbirent, effecit versipellis impostor, vt leges et religiones aliorum, maxime Iudaeorum et Christianorum a suis contemnerentur: quas illa linguae suae puritate et elegentia scriptas non esse sciebat, nec scriptum iri nouerat, eo quod aliud prorsus argumentum Arabismo linguae suae accommodatum multis modis respuebat. Tacemus opinionem singularis reuelationis diuinae, cuius gloriam inde sperauit, quod illiteratus ipse et rudis tam egregium specimen patriae post se eloquentiae patriae reliquerit, vt ex loco Algazelii constat.

pag. 26. not. i lin. vlt. *De claris et illustribus medicis apud Arabes.* Eruditionem tantum non penitus suppressam et extinctam sustentauit, et philosophiae viam redeundi parauit artis medicae studium. Et ipsum quidem Muhammedem peritia scientiae naturalis artisque salutaris excelluisse, iactant scriptores Arabes, et qui hos sequitur biographus prophetae Gagnierivs [c]. Extat quoque inter msc. codices Arabicos bibliothecae Oxoniensis [d], physica prophetae, in quo auctor anonymus, vetustis traditionibus nixus Muhammedi, in omnibus naturalis atque medicae scientiae partibus et capitibus magnam tribuit sapientiam. Vt autem omnem eo tempore medicinam in methodicam et empiricam distinctam fuisse notum est, ita facile coniici potest, non illam magis systematica methodo et hypothesibus florentem, quam hanc vsu et experientia nixam hoc loco intelligendam esse. Quanquam et illam artis diuinae partem, quae theoriam instruit, Muhammedem calluisse, non studio et meditatione, sed Θεοπνευςία edoctum, auctor ille Arabs statuit, indeque summum naturalis medicaeque scientiae apicem attigisse contendit, et ad naturae leges cuncta retulisse atque exegisse affirmat, sic, vt nec corporis humani fabrica, partesque hominis naturales, nec natura rerum, ex quibus componitur, neque dependentia partium, caussarum, euentuum, morborumque indoles et ratio cum pharmacorum efficacia eum latuerit, et medicinam promtam afferendo, quaecunque circa artem salutarem tentare voluerit, potuerit quoque vel mediis naturalibus, vel diuinis et superna-

c) Vit. Muham. P. II. c. vlt.
d) Hvtington. Cat. Bibl. Bodl. Oxon. n. CCCXXXIII. vbi liber ille asseruatur.

pernaturalibus efficere. Multa huius generis obseruauisse memoratu digna prophetam, ex hoc msc. affert GAGNIERIVS [e], quae apud ipsum, ne longiores simus, quam par est, videri possunt, si non alio scopo, hoc certe, digna, quae considerentur, quoniam breuem quandam inter Saracenos, quae obtinuit, medicae artis διατύπωσιν exhibent, quae ad condendam eius artis historiam aliquid potest afferre. Parum autem inde fidei ad ipsam medicae artis experientiam Muhammedi vindicandam afferri, ex hoc scriptore posse vel ex solis ineptis narratiunculis et fabellis constare potest, quae auctoris nugas et contemtam fidem produnt, vt recte nonnemini obseruatum. Certe circumstantias vitae impostoris nihil huius pati, et infantiam eius, callide quidem phaleris ad populum tectam prodere norunt, qui annales Moslemicos cum attentione legerunt, et vbique fraudulentum hominis inter pastores educati ingenium obseruauerunt. Sane si aliquam medicinae empiricae cognitionem possedit, quod ex vitae consuetudine et vsu inter huius generis homines obtinente facile concludi, hominique astuto et ampullas proiicienti tribui potest, vulgare illud atque e triuio fuisse, est longe verisimillimum. Quanquam autem nihil habent res Muhammedis, quod augere naturalis et salutaris philosophiae historiam possit, fatendum tamen, vt hoc obiter afferamus, gentem Saracenicam siue Arabum medii aeui, quos quidem isto nomine a vetustis Arabibus solemus discernere, de studio medico et ipsa philosophia naturali multis modis praeclare meruisse. Constabit id ex sequenti narratione, vbi aliquot celeberrimorum Arabum nomina et philosophiam excitabimus. Hoc autem loco ad *secundam* tantum *partem historiae medicinae* prouocamus, vbi plurimis id exemplis confecit et vberrimis obseruationibus cumulauit cel. FREINDIVS, quem, ne falcem in alienam messem iniiciamus, lectori consulere iubemus, quem ipsum legisse, harum literarum curiosos non poenitebit. Nobis in praesentia sufficit, ad ABVLFARAII historiam prouocare, eaque, (quod supra de philosophis fecimus) loca indicare, vbi medicorum mentionem iniicit, cum plerique philosophorum quoque personam induerunt. Nempe memorat Theodocum et Theodunum p. 128. Georgium Ebn Bachthistuam p. 143. Isa Ebn Thalata p. 145. Ioannem Mesue p. 153. Talchum medicum Indum p. 154. Salmawachum p. 166. Bachthistuam Ebn Gabniel p. 152. 171. Honain Ebn Isaac p. 171. Iosephum Alsaher p. 186. Bachthistuam Senani p. 192. Senani Ebn Thabet p. 197. Thabet Ebn Abraham p. 213. Nadhifolnassum p. 215. Mansur Ebn Mokasher p. 223. Auicennam, p. 229. Abulfaraium p. 233. Ebn Botlan p. 234. Yahya Ebn Isa p. 240. Abul' helm p. 261. Samuel Ebn Iuda p. 268. Abdossallam p. 295. Yahya Ebn Said p. 296. Muhammed Ebn Adosalam p. 297. Mosen Maimonidem p. 297. AlRazi p. 298. Ebn Habal p. 300. Said Ebn Tuma p. 300. Yuseph

 Ebn

e) l. c. Inde repetierunt auctores hist. vniu. Britanni T. XIX. c. I. f. 3. §. 384. p. 244 seqq.

Ebn Yahya p. 302. Hafnum p. 316. Iackul Ebn Saklan p. 316. Abufalem Iacobitam p. 317. Theodorum Antiochenum p. 341. Mafud Ebnol Kaffi p. 341. Ifa Bagdenfem p. 342. Takioddini p. 342. Tharfoddini p. 341. Qui catalogus ex indice medicorum veterum, quem conftruxit B. I. ALB. FABRICIVS [f] facile poteft augeri. Tacemus verfiones librorum medicorum ex Graeca lingua traductorum, quibus res medicas valde inter Saracenos promotas effe, conftat, de quibus poft alios infra nominatos videfis Cl. NAGELIVM [g].

pag. 29. not. u. *FREIND l. c. p. 10.* Addendus ABVLFARAIVS, qui multa cumulauit ad hiftoriam Honaini pertinentia. Ob contemtas Chrifti et apoftolorum imagines excommunicatus, veneno fumto, obiit. Filium Ifaacum animo in philofophiam propenfiore fuiffe, IDEM refert, notatque, plerasque Hobaifi nepotis verfiones perperam tribui Honaino. Honainum autem, caue, diftinguas ab Humaino, idem enim nomen eft, fed hoc corruptum. Fuit etiam geometriae et aftronomiae peritus [h].

pag. 31. lin. 5. a fin. *Vera et aperta indicia ad Al Mamonis tempora referenda effe.* Hoc non ita intelligendum eft, quod ante Al Mamonem nullus inter Saracenos philofophiae flos atque vfus obtinuerit. Aliud enim teftatur hiftoria Saracenica, ex qua difcimus, quamprimum finita Ommiadum familia Abbafidarum regnare coepit, magnis nifibus florem literarum, et imprimis philofophiae, aftronomiae et medicinae fuccreuiffe, et imprimis id egiffe Calipham Almanfurem, qui quotidie philofophos et aftrologos fecum habebat [i]. Aft impediuit hunc principem vehemens legis Muhammedanae ftudium, in qua ita, optimis et eruditiffimis praeceptoribus vfus, excelluit, vt parem haberet neminem: quo pacto eam, quam pronepos Almamon, induftriam in vrgendis philofophiae incrementis adhibere non potuit. Tacemus eius auaritiam, quae nunquam non philofophiae fortunae obfuit. Itaque vera promotae inter Saracenos literarum et philofophiae gloria ad Almamonem referenda eft, veramque eius epocham conftituit.

Ibid. not. g. lin. 4. a fin. *Ex his innumeri.* Comparandi omnino de famigeratiffimo principe fcriptores Arabes in praec. nota indicati, nemo enim eum praetermifit. Strictim fummam rerum Almamonis complexa eft *Hiftoria vniuerfalis Britannorum* [k], non indiligenter in hoc argumento verfata. Rerum ciuilium gloriam auxit literarum beneficio atque gratia, quas, non obftante religione, qua tenebatur, ita fouit, vt nouum fapientiae folem apparuiffe omnes crederent. Qua in re coniicimus, fub initio

f) Bibl. Gr. Vol. XIII. p. 17 fq. add. HOTTINGERI bibl. Orient.

g) De ftudio phil. Graecae apud Arabes §. 7. p. 21 feqq.

h) Explicuit enim Euclidem et Almageftum Ptolemaei.

i) Videndi atque confulendi hiftoriae Almanforis fcriptores Arabes ABVLFARAIVS p. 220. KHONDEMIRIVS, ABV IAAFAR AL TABARI, AL MAKIN p. 104 feq. EVTYCHIVS ann. T. II. p. 400 f. Ex recentioribus noftris Cl. IOS. SIM. ASSEMANN. bibl. Orient. Clementino-Vatic. p. 552. HERBELOT. bibl. Orient. Hift. vniu. Auctores Britanni T. XX. §. 80 fq. p. 101 feqq. quosque hi nominant.

k) l. c. §. 129 fqq. p. 179 feqq.

initio imperii auctoritatem celeberrimi inter Muhammedis asseclas commentatoris, (Sonnitas vocant), Abu Abdallah Muhammed Ebn Edn's cognomine Al Shaffei, qui tertiam Sonnitarum orthodoxorum sectam excitauit, et multum apud Calipham valuit, aliquid contribuisse. Hunc enim theologum maximi nominis in omni disciplinarum genere fuisse versatissimum, scriptores Arabes testantur, qui eum cum sole in mundo comparant. De quo tamen in historia theologiae Muhammedanae pluribus agendum, legendaque, quae ex Saracenorum relationibus afferunt POCOCKIVS [l], HERBELOTVS [ll], *Historiae vniuersalis* conditores [m], alii.

pag. 34. not. q. *Annal. T. II. p. 415.* Comparandi scriptores Orientales, quos laudat *histor. vniuers. Britannorum* [n].

pag. 36. lin. 2. *ad not. b.* De studio Almamonis Astronomico videnda Historia astronomiae WEIDLERIANA [o].

pag. 39. lin. 22. *Parum de literis cogitabant.* Duplex huius negligentiae, qua a vestigiis Almamonis isti Caliphae recedebant, caussa a Saracenis scriptoribus proditur. Vna in absurdo et insano astrologiae apotelesmaticae studio quaerenda est: huic enim cum ad delirium vsque adhaererent, cuius pluscula exempla huius temporis historia narrat; euenit, vt reliquas disciplinas negligerent: altera debetur vehementi pro legis Islamiticae interpretatione studio, quod ad persecutionem vsque et carceres, et cruenta inter Motazalitas, qui Coranum creatum contendebant, et Sonnitas siue orthodoxos, increatum afferentes, dissidia emersit, et quo partium studio reliqui conatus suppressi sunt: sed non diu iste contemtus durauit, maxime, cum medici Calipharum et imprimis Honainus, qui magna Al Motawakeli gratia et fiducia fruebatur, rem literariam apud principes suos vehementer commendarent. Fuit inter hos filius Honaini Isaacus, versionibus philosophorum Graecorum commendatus, itemque Hobaishus eius nepos, versione Euclidis et Almagesti Ptolemaei celebris, vt supra iam obseruatum. Huic potiores debentur versiones, quae Honaino tribui solent. Arabica quoque versio *Analyticorum* Aristotelis et tr. *de interpretatione* hunc in censum veniunt, de quibus aliisque huius generis videndus HERBELOTVS [p] et RENAVDOTIVS [q].

Ibid. lin. 26. *Anno Hegirae CXXVII.* Ponendum, CCXXVII. etiam hic princeps vehementer astrologis adhaesit, inter quos fuit Al Hasan Ebn Sahel Ebn Nubakht, de quo videsis scriptores Arabes, laudatos ab Historiae vniuersalis scriptoribus Britannis [r]. Cum eo non confundendus est Abul Hasan Al-Adib, id est, literatus cognominatus, quem inter

 sum-

l) Specim. hist. Arab. p. 297 seqq.
ll) Biblioth. Orient. p. 545. 546.
m) l. c. §. 132. p. 183 seqq.
n) T. XX. §. 127 sq. p. 176 seqq.
o) C. VIII. §. 3. p. 204.
p) Bibl. Or. art. Honain p. 456. et art. Ebadi p. 307.
q) l. c. §. 153. p. 213.
r) De vers. Arab. et Syr. in FABRICII bibl. Gr. Vol. I. p. 814. Conferendi quoque, quos in not. p. laudauimus.

ſummos viros numerat Abulpharaius. Is vixit ſerius, ſub Calipha Al Moſtarshed.

pag. 41. not. g. *Dynaſt. IX. p. 179.* Comparanda, quae in compendio adducuntur in *hiſtoria vniuerſali Britannorum* [s].

Ibid. not. r. *Dicemus de eo infra §. 28.* Delenda haec nota et ſupplenda hoc modo. Roſta Ebn Luka Al Baalbeki philoſophus Chriſtianus, Alkendio coaeuus, ob coëmendos libros Graecorum aliquoties iter per imperatoris regiones ſuſcepit et in Syriam reuerſus Erakum euocatus eſt ad libros vertendos. Addit ABVLFARAIVS. *Fertur Senharibum eum in Armeniam allexiſſe, ibique ſubſtitiſſe ipſum, donec moreretur, ac ſupra ſepulchrum ipſius extructam fuiſſe teſtudinem, honore, qualis regum et legum conditorum ſepulchris exhiberi ſolet, illi delato.* Sed et reliqua legenda ſunt, quibus inter praeſtantiſſimos philoſophos numeratur [t].

pag. 42. lin. 32. *Cuncta inundaret.* Nihil quidem habet hiſtoria famoſiſſimi conquaeſtoris Timur Beck, quod laetabilem faciem literarum in his terris, vbi Saraceni florebant, narret, cum a fortiſſimo quidem et ſua laude non priuando imperatore omne tempus in armis et in occupandis regionibus et ſupplantandis Aſiae incolis conſumtum ſit: non negligenda tamen ea eſt tota in hac hiſtoriae philoſophicae inter Saracenos particula, eo quod fortuna eius bellica, quae victorem eum vbique inuincibilem exhibebat, influxum in ſtudiorum et imprimis philoſophiae culturam, habuit. Nempe, vt inter bellicos armorum ſtrepitus Muſae conticeſcere ſolent, ita tunc in Aſiae regionibus factum, vnde rara eſt virorum doctorum huius ſeculi in iſtis regionibus hiſtoria; docet autem, quo pacto ſtudiorum flos emarcuerit, cum deuictae gentes praeliis cruentis et concuſſionibus intolerandis tandem cogerentur ſolum vertere. Qua de re et fortuna Timuri legenda eſt, quae ex ſcriptoribus Arabibus accurate ſatis contexta eſt magni principis hiſtoria [u]. Et hac quidem occaſione factum, vt regionum Saracenicarum incolae ſolum tandem vertere, et veteres migrare coloni iuberentur, quo pacto ad interiores Aſiae angulos ſe receperunt, et imprimis interioris Perſiae atque Indiae latebras quaeſiuerunt. Id quod imprimis a Zoroaſtris aſſeclis, quos Gauros et Ghebros vocari, ad T. I. obſeruauimus, factum eſt, quos Timuri magnis odiis ob πυρολατρείαν proſequebatur. Quos Zoroaſtreae religionis reliquias conſeruaſſe, ad Tom. I. obſeruauimus. Poſtquam autem victor Perſiam ſubegit, et inſignibus cladibus iſtam gentem ad internecionem, commiſſo ad Iſpahanum praelio deleuit, ad vrbem Deli autem, quae Indiae

s) l. c. §. 190. p. 268 ſeq. vbi obſeruatur, Alkendium unicum fuiſſe, qui κατ' ἐξοχὴν philoſophus ſalutatus ſit.

t) l. c. Scriptores Arabes; de quo vid. in hiſt. vniu. l. c. conf. HERBELOT. art. Mohamed p. 638.

u) Excellunt in hiſtoria Timuri inter ſcriptores Arabes duo magni nominis, MVLLA SHARIFODDIN ALI, Perſa, qui iuſſu principis nepotis hiſtoriam occupationum et expugnationum Timuri conſcripſit, alter AHMED EBN ARABSHAH Syrus, eloquentia magis, quam fide praeſtans. Ex his etiam in Gallicum ſermonem conuerſis prodiit Hiſtoire de Timur Bek, cuius veſtigiis inſiſtit hiſtoria vniuerſalis Britannorum T. XXII. p. 295 ſqq.

Indiae metropolis eſt, iterum victor feliciſſime pugnauit, dici non poteſt, quam cruentae ſtrages inde emerſerint, quot ignicolae perierint, et tota fere Zoroaſtriana ſecta in extremis Orientis angulis circa Gangem delitefcere, pars ad Oceani litora, indeque in ipſam Americam confugere, nouamque fortunarum ſuarum ſedem quaerere coacta ſit. De quo tamen ſuo loco in philoſophiae exoticae, Indicae, Americanaeque hiſtoria non nihil monendum eſt. Inde factum, vt lex Islamitica ſola vinceret, omnis autem Aſiae philoſophia; maxime auita orientalis a patribus accepta periret.

Ibid. lin. 3. a fin. *Chondemiri hiſtorici Perſae hiſtoria vniuerſalis nondum edita.* Confunduntur ſaepe in hiſtoricorum Perſarum catalogo Condemirius et Mirkondus, tanquam vnius eiusdemque hiſtorici nomina, cum tamen pater a filio diſtinguendus ſit [x]; Vterque magni nominis, et inter hiſtoricos ſuae gentis multae auctoritatis, quae tamen non obſtat, vt non multa more Orientalium ſuſpecta ſint. Argumentum hiſtoriae eius vniuerſalis, cuius tantum epitomen lingua Gallica habemus, indicat B. BAVMGARTENIVS, qui ad *hiſtoriam vniuerſalem Britannorum* [y] videndus, qui de eius hiſtorica fide ſobrie iudicat. Ipſa Perſiae hiſtoria ſatis adhuc confuſa et incerta eſt, eo quod in tanta populorum Arabicorum et Tartarorum armorum ferocia, quae Perſiam ſupplantauerunt, veri hiſtoriae iſtarum regionum fontes non potuerint non exareſcere. Recentiores autem hiſtorici [z] confuſam tantum narrationem exhibent.

pag. 43. lin. 5. *Luculenter demonſtrant.* Latius hic excurrere liceret, ſi theologiae Muhammedicae hiſtoria ſcribenda eſſet, oſtendendumque, quo pacto de Deo eiusque voluntate, decretis et actionibus Muhammedani inter Perſas, Ali partes ſecuti, philoſophati ſunt. Summam tamen ſi cupis, HOTTINGERVS adeundus eſt, qui iliada in nuce exhibebit [a].

Ibid. lin. 9. *Vbi Saracenorum hiſtoriam philoſophicam ſcribimus.* Res Turcicas et ſtatum, tum eccleſiaſticum atque religionis, tum literarium et ſtudiorum breui compendio, laudatis tamen fontibus, exhibuit HOTTINGERVS, qui apud eos, iuriſconſultorum, philoſophorum, aſtrologorum, hiſtoricorum meminit, et ex LEVNCLAVIO, ſapientes ſeu peritos dici, obſeruat. Prolixiora qui cupit, ei *hiſtoria vniuerſalis* Britannorum [b] facile faciet ſatis.

Ibid.

x) Vid. HERBELOT. bibl. orient. h. n.

y) T. IV. not. 155. p. 323 ſeqq. dabunt plura quoque T. I. §. 697. not. h. Auctores Britanni p. 570. conf. T. XXI. L. II. c. 1. p. 239.

z) Tales ſunt Bizarius, Della Valle, Herbertus, Olearius, Theuenotius, Tauernierius, Chardinus, Kaempferus, conf. Hiſt. vniu. T. XXII. pag. 491.

a) Comp. theatri Orient. P. II. c. 2. quod agit de vario ſtatu Perſarum eccleſiaſtico p. 93. fonteſque, vnde plura hauriri poſſunt, indicat. Dicemus tamen nos quoque nonnihil de hoc argumento ad hiſtoriam metaphyſicae Muhammedanae delati.

b) T. XXI. L. II. p. 237 ſeqq. vbi fontes, ex quibus hauriendum, indicantur. Fuſe ſcriptores recentiores, inter quos memorabilis Hiſtoria Orientalis HOTTINGERI, exhibet bibliotheca hiſtorica STRVVIANA, c. X. §. 11 ſeq. T. I. p. 203 ſeqq. Sed et nos catalogum ſcriptorum de rebus Turcarum praemiſimus verſioni Itinerarii legationis Caeſareae CORNELII VAN-DRIESCH Aug. Vind. 1722. 8.

Ibid. lin. 35. *Nisi philosophiae ope.* Relegentibus integrum Abulfaraii locum adeo is memorabilis nobis visus est, vt hic totum exscribendum iudicauerimus, cum ABVLFARAII *historia Dynastiarum* non in omnium manibus sit. Ita vero ex Abu Hiyan Tauhidio ille: „Intra annum trecen„tesimum septuagesimum septimum rogauit me Vizierus Samsamo'ddaulae, „quid sentirem de Zaido Ebn Raphaa. Audio, inquit, continuo de „Zaido Ebn Raphaa, quod intellectum meum superat, et sectae eum esse, „quam non habeo perspectam: nuntiatum autem est mihi, te ipsum fre„quentare, vnaque cum eo considere, ac multum cum eo esse; qui au„tem diu cum aliquo conuersatus fuerit, potest abditos animi eius sensus „dignoscere. Respondi: o Viziere, acumen illi eximium est, et inge„nium igneum; at, inquit, cum ita sit, quamnam amplectitur sectam? „respondi, nullius se profitetur, verum diu Basorae substitit, vbi quosdam „reperit in variis scientiarum generibus doctos, quibus se adiunxit atque „operam collocauit. Coetus ille societatem inter se conflantes, ac sin„cera coniuncti amicitia in sanctitatis, puritatis ac sinceritatis studio coa„luerunt, atque inter se sectam constituerunt, qua viam ad consequen„dam Dei beneuolentiam propinquam se reddidisse autumant, dicentes, „religionem Islamiticam pollutam esse, et mixtam erroribus, nec ablui „et mundari posse, nisi philosophiae ope, asserentes, vbi coniunctae fue„rint philosophia Graecanica et religio Arabicae, tunc demum consecu„turam perfectionem. Composuerunt autem quinquaginta epistolas de „quinquaginta scientiarum generibus et quinquagesimam primam, quae „specierum in prioribus sectionibus tractatarum compendium et epito„men continet. Has epistolas Echwano'ssapha, seu fratrum sincerorum „appellarunt, nominibus suis celatis, easque apud bibliopolas dispersas in „hominum manus dederunt, refertas verbis ad fidem spectantibus, et si„militudinibus ex lege petitis, et dictionibus implexis modisque fucatis „suntque ex omni genere petitae, ita, vt nec satient, nec sufficiant: sint„que in iis fictiones et allusiones variaque hinc inde consarcinata et con„glutinata. Crocitarunt, non cantarunt, cecinerunt, at non modulati „sunt; texuerunt, at tenui filo, plexuerunt et crisparunt. In summa di„scursus sunt, qui affectum quidem moueant, sed ad metam neutiquam „pertingant, nec probationes et argumenta manifesta adhibeant. Cum„que auctores nomina sua celauerint, in diuersas itum est sententias de „earum compilatore, singulis suas coniecturas et opiniones secutis, di„centibusque aliis, sermones eas esse cuiusdam ex antistitibus Alis, quem „sequi Persas, supra monuimus, aliis, compositas esse olim a scholastico „quodam Mo'tazelio." Habes hic, Lector, non tam scholam quandam theologico-metaphysicam, quam sectam, cum Nominalium inter Christianos secta in haud paucis comparandam, et imprimis sodalitatem quandam literariam et philosophicam, legibus contubernii, quod conflauerat, adstrictam, vt philosophiam quandam theologicam (metaphysicam nostro

more

more vel philoſophiam primam cum ſcholaſticis occiden talibu vocaremus) *eclectico* inſtituto vel *ſyncretiſtico* potius ſiſteret. Ex quo colligi iure poteſt, magnam eo tempore in his ſcholis atque ſectis, de quibus infra diſſerimus, ſentiendi et ſtatuendi liberatem obtinuiſſe, et pertinere has ſodalitates Perſico-arabicas ad hiſtoriam ſocietatum literariarum. De obiecto meditationum huius ſectae conſulendus eſt POCOCKIVS [c].

pag. 45. lin. 14. *Teſtis eſt Abulfaraius.* Non abſimile vero, principes Saracenorum ea in re vt in aliis literariis, ſecutos eſſe exempla imperatorum Romanorum, qui ὕπατον τῶν φιλοσόφων creauerant.

Ibid. lin. 21. *Anno Hegirae.* Scribendum anno Chriſti, DCCCLXXVII. qui fuit Hegirae annus CCLXIV. Anno enim ſequente Ahmed Ebn Tolun, quem Eutychius Muhamed vocat, iſta rebellione Aegyptum adortus eſt, id quod ſcriptores Arabes narrant, laudati ab *hiſtoria vniuerſali Britannorum* [d].

Ibid. not. o. *edita.* Comparanda tota illius temporis hiſtoria orientalis, cuius ducem ſe dabit *hiſtoria vniuerſalis* hactenus laudata [e].

pag. 51. lin. 12. *Ex quo Alis nouam factionem condidit.* Nihil hoc ſchiſmate in hiſtoria Muhammedica celebrius notiusque, eo quod magnis animarum diſcordiis inter Shiitas Alis ſectatores, quod nomen quoque ſignificat, et Sonnitas ſiue traditionarios dimicatum eſt, et hodie adhuc partes inter ſe ſeiunguntur. De quo animorum et factionum diuortio ea poſſunt in compendio legi, quae ex ſcriptoribus orientalibus collegit *hiſtoria vniuerſalis Britannorum* [f], ſcriptoresque rerum Muhammedicarum fere omnes, quos illi indicant: quae tamen magis ad hiſtoriam religionis Muhammedicae, quam philoſophiae pertinent. Turcas autem Sonnitarum partes ſequi, Perſas Alis, neminem latere exiſtimamus, huius diuinam auctoritatem autem adeo mordicus ſectatores tuentur, vt ipſi Muhammedi tantum non Alin praeferant, plurimumque eius doctrinam extollant, quam ratiocinationibus quoque ex philoſophia theoretica petitis hunc gentis prophetam confirmauiſſe, aſſeuerant.

pag. 57. n. l. *A demonſtrationibus ſermo.* Quaeſtiones theologiae Scholaſticae apud Muhammedanos, in compendio exhibuit OMARVS, nondum quidem editus, excerptus autem ab HOTTINGERO [g], quo auctore [h], quaeſtiones ſectae theoreticae ſunt: de locis communibus, quos in fundamentales et non fundamentales diſtinguunt: de diſtinctione demonſtrationum

c) Specim. hiſtor. Arab. p. 195 ſeqq. qui huic Abulfaraii loco lucem commodabit.

d) T. XX. §. 184. p. 258 ſeqq.

e) T. XXI. init. p. 3 ſeqq. valde depreſſa eſt eo tempore Alis factio. Conf. HERBELOT p. 742. Ita in Aegypto exſpirauit Caliphatus Fatemicus. Conf. SCHVLTENS l. c. p. 13. 14.

f) T. XIX. vbi ſect. 4. §. 359 ſeqq. prolixa rerum ſub Alis Caliphatu geſtarum narratio exhibetur p. 501 ſeqq. Commode autem cum his comparari poteſt HOTTINGERVS hiſt. Or. L. II. c. 6. p. 366 ſeqq.

g) Scriptores theologiae ſcholaſticae apud Muhammedanos enumerat HOTTINGERVS in biblioth. Orient. p. 186. qui de Omaro quoque plura dabit p. 188. multa hinc poſſunt hauriri ad hiſtoriam theologiae elenchticae pertinentia.

h) Theatr. Orient. c. II. ſ. 3. p. 48.

tionum theologicarum, de iudicio ſenſuum, quantum illi tribui poſſit, de principiis theologicis, de compendio ſiue capitibus Islamiſmi. Tota itaque iſta theologia ſcholaſtico-muhammedana elenchtica eſt, ſed principiis ſcepticis ambigue dimicans, contra diſſentientes Mutazalitas, Aſcharitas, Ceramitas, Ghabarios, Henbelitas, Schafaeos, quorum opinionibus infra lucem nonnullam accendimus. Loca autem fonteſque huius ſectae ipſi quaerendi apud HOTTINGERVM [i]. Reliqua, quae de prophetica inſpiratione, de apoſtolatu, antiſtitio, presbyterio, monachatu, miraculis pſeudo-prophetae diſſerunt, ad ius eccleſiaſticum Islamiſmi pertinent, ideoque a nobis praetermittuntur, leui negotio apud allegatos auctores quaerenda. Nos hoc vnum notamus, quod infra latius explicabitur, locum de Deo hanc theologiam ſcholaſticam prae ceteris occupare, et de eſſentiae vnitate, aeternitate, ſimplicitate, infinitate, ſpiritualitate, accidentium et ἀνθρωποπαθειῶν, comparationis cum vlla alia eſſentia remotione, vita, attributis, numero citra multiplicationem eſſentiae, potentia Dei eiusque obiecto, effectu, voluntate, ſcientia, viſu et auditu, operibus ad extra, creatione, angelis, praedeſtinatione, prouidentiae Dei circa bonum et malum concurſu cum cauſſis ſecundis, de regimine et permiſſione Dei, ſiue induratione, et ſimilibus, quibus practica multa de peccato eiusque poena, de fide et orthodoxia, de libero arbitrio, rebus licitis, fato, vita aeterna et metempſychoſi, reſurrectione, iudicio extremo, damnatione etc. adiunxerunt. Haud difficile inde conilci poteſt, hos Scholaſticos Muhammedanos Chriſtianorum theologorum et philoſophorum ſcrinia compilaſſe, et non modo methodum ſolam iſtius theologiae naturalis, ſed principia quoque inde in arua ſua tranſtuliſſe, vt tolerabilior facies Islamiſmi Chriſtianis arrideret, vel tela tamen eorum, quae in Alcorani ἀσύςατα euibrabant, euitarent.

pag. 61. not. s. *De Rashidi et Mamonis imperatorum moribus.* Laudabili inſtituto id egerunt, quos aliquoties laudauimus, ſcriptores Britanni *hiſtoriae vniuerſalis* quod, de principibus et imperatoribus Saracenorum diſſerentes, eorum mores et characteres deſcripſerunt, et exemplis quoque illuſtrarunt [k], quo pacto haud parum huius gentis practicae adiectum eſt hiſtoriae, et plus ſemel pulchre hiſtoria Saracenorum philoſophica illuſtrata, eo quod Calipharum mores et inſtituta plurimum ad conſtituendam philoſophiae fortunam collineauerunt, cauſſaeque inde erui poſſunt vel neglectae, vel promotae philoſophiae, maxime ex quo Muſae ex Graecorum imperio ad Saracenos Aſiae, et ab his Africae incolas migrauerant.

i) l. c. eos diligenter annotauit. Conf. liber τεσσεραχοντάτευχος apud EVNDEM bibl. Or. pag. 173.

k) E. c. T. XIX. §. 169 ſeq. deſcribitur perſona et character Muhammedis pag. 468 ſeq. Omari, p. 486. Othmani pag. 540. Alidis, pag. 576 ſeq. Moawiyaeh p. 671 ſeq. Walidi Tom. XX. p. 11. Nuroddini p. 27. Moſtadi p. 113 ſeq. Salahaddini quo vix infenſiorem habuere philoſophi et ſcholaſtici Saraceni, donec anno Heghirae 656. Saracenorum imperium exſpirauit.

rant. Cuius rei haud iniucunda exempla possent adduci, si haec nostra pagina illa pateretur. Itaque lectoris diligentiae et attentioni ea relinquenda sunt.

pag. 66. lin. 5. *Musae Domicilium eligerent.* Noua vrbs Bazra sub Omare anno Heg. XV. demum excitata, hodie inter celeberrima Arabiae loca eminet, Persiae et Arabiae contermina, vnde ad mercaturam faciendam populis vicinis Syris, Arabibus, Persis, Indis commodissima: in regione feraci et iucundissima ad litora Tigridis sita, ab antiquo prouerbiis Arabum celebrata, mater atque alma nutrix eruditorum, inter quos eminuerunt, Al Hariri eloquentia patria celeberrimus, Hasan al Bazri, Scholasticus eminens, peculiarisque scholae auctor, Abu Ishak Ismaël, Yacub Ebn Ibrahim, ICtus, Abu-Becr Muhammed, compilator historicus, Helal Ebn Yahya, ecclesiasticae historiae scriptor, Abu Said Omar, poeseos Arabicae magister. Academiam Bazrensem a Nezam Al Molk erectam, hodie adhuc studiorum gloria et studiosorum frequentia vehementer extolli atque eminere, tradit *Historia vniuersalis Britannorum* [l].

Ibid. lin. 13. *Et alia id genus.* ABVLFARAIVS ita de Iacobo Al Cendi [ll]: *illustris prosapiae fuit, Basorensis, fuit pater ipsius Ishak Al Cutae nomine, Al Mohdii et Al Kashidi praefectus. Iacobus vero philosophiae, medicinae, arithmeticae, dialecticae, musicae, geometriae et astronomiae peritus fuit, ac in plerisque scientiarum harum libros celebres et tractatus longos composuit: nec fuit inter Muhammedanos, qui philosophiae studio apud homines adeo claruit, vt philosophus nominaretur praeter Iacobum istum; coaeuus fuit Kostae Ebn Luca Baalbaeensi* [m].

pag. 72. lin. 16. *Campum totum emensus est.* Etiam in astronomicis excelluit, in qua scientia, quid illi visum sit singulare, exponit WEIDLERVS [n].

pag. 79. lin. 22. *Amisisse quibusdam traditur.* Videndus ABVLFARAIVS [o], qui et alio loco [p] scribit, concessisse eum in castra Pyrrhoniorum, quod Aristotelis sensa assequi satis non posset.

pag. 80. lin. 5. *Vixisse putat.* Incerta sunt Raziaei, s. Al-Razi tempora, varieque computantur, illud certum, intra annum Heg. ccc. et cccxx. eum vixisse et floruisse. Eminuisse dicitur, iuuenis in musica, vir in philosophia, vbi partem physicam et metaphysicam potissimum prosecutus est, artem autem medicam in ptocho trophaeo siue hospitali Ray vel Iondisabur, cui praeerat, perfecit. Oculorum vitium ex nimia fabarum comestione passus, auxilium refugit, quod a medico expectare poterat, eo quod oculorum naturam partesque ignoraret. Laudari solet ob singularem diligentiam, quam in legendis, excerpendis, descri-

l) T. XX. §. 83. p. 106.
ll) Dyn. IX. p. 273 seqq.
m) Ex hoc loco probari potest, recte Alkendium sub Almamone poni.
n) Hist. astronom. c. 8. §. 7. p. 211.
o) pag. 179.
p) Dyn. V. p. 50.

ſcribendis libris veterum probauit: Inde non ſine encomio de eo ABVLFARAIVS [q]: *fertur Abu Becr Muhamed Ebn Zacharia Al-Razium ſingulare temporis ſui decus et ſeculi phoenicem omnes antiquorum ſcientias calluiſſe, praecipue medicinam, ac fuiſſe ſenem capite magno, quadrato; neque vnquam ſcribendo deſtitiſſe, ſiue aduerſaria ſiue apographa compoſuiſſe in chymia duodecim libros, eam a poſſibili quam ab impoſſibili propius abeſſe aſſerentem. Porro liberalem fuiſſe, munificum, benignum erga homines, magnae in pauperibus et aegrotis medendis miſericordiae, adeo, vt in eos, cum aegrotarent, largiter erogaret.* Haec ſcriptor Arabs, qui tamen non negat, fuiſſe, qui contrarium de eo affirmarent, ſed videri inuidiae cauſſa ei alchymiae peritiam, cenſus abundantiam, medicinae experientiam denegaſſe. Dictus autem eſt Al Razi ab vrbe patria Ray. In Ariſtotelem commentatus Scepticum ſe probauiſſe dicitur. Alia dabunt HERBELOTVS [r], LEO AFRICANVS [s], FABRICIVS [ſſ], ex quibus colligi quoque poteſt, plus interdum eum iactauiſſe, quam praeſtitiſſe. Nonnullis inter medicos aulae Al Mohtaderi eminuiſſe dicitur.

pag. 81. lin. 16. *Bocharam eum patriam habuiſſe.* Hoc vt veterum teſtimoniis aliorum narratione praeſtat, ita facile concedi poteſt, vicum Aufrene, quem alii Afshana appellant, eum patriam habuiſſe, ita enim veteres plerique ſolent ignobilem locum, cum vicino nobiliore commutare. Patrem ex vrbe Balkh fuiſſe ciuem, ipſe narrat.

Ibid. lin. 26. *Ad celebrem quendam mathematicum.* Artis magis vſu, quam nomine celebrem, nempe hortulanum, ſed arithmeticae Indicae, quae tunc vſu valebat, valde peritum. Nempe cerea hoc tempus Arabicorum numerorum, ſiue figurarum arithmeticarum natiuitas quaerenda eſt [t].

pag. 82. lin. 3. *Totam encyclopaediam.* Cui artis quoque ſalutaris principia adiungunt, qui vitam eius enarrant, eo quod praeſtantiſſimos eius libros eo tempore iam legerat. Addunt alii, aegrorum haud paucorum ſanitatem iam tum reſtituiſſe.

Ibid. lin. 12. *Philoſophiae myſteria pernouiſſet.* In iis autem pernoſcendis vſus eſt praecipue libris Abu Naſr Al Farabii, quo eo tempore praecipuo doctore gloriabatur Oriens.

pag. 83. lin. 1. *Indeſinenter conniſus eſt.* Obiit circa illud tempus pater, poſt cuius funus, et ſuperatos morbos in prouinciam Ioriam redux primum ad ſcribendum animum applicuit, variaque ſcripta, e. g. partem primam *Al Kanun*, *extractum Almageſti* aliaque elaborauit. Tandem ad Codlanawiyam Sahebi principem delatus, primus rerum adminiſtrandarum

q) p. 191. 192. conf. hiſtor. vniu. T. XX. p. 319.
r) v. Al Razis.
s) De medic. et philoſ. Arab. c. 6.
ſſ) Bibl. Graec. Vol. XIII. p. 267.

t) Ducentis annis ſerius ciphras Arabicas innotuiſſe, putat VOSSIVS de ſcient. math. c. 8. §. 7. p. 34. qui ex hoc loco emendari poteſt. Obiit enim Auicenna A. C. 1036. edidit Voſſius librum ſuum 1640.

darum praefectus, Vezirium hodienum vocant, delectus, a militibus autem infensis valde ad necem postulatus, vix ista pericula euasit, munus vero splendidum retinere, inuidiae cedens, noluit, et priuatus magis in domo pharmacopolae cuiusdam philosophiam metaphysicam et naturalem excoluit. Debemus haec pleraque ABVLFARAIO [u], cuius narrationem repetit *Historia vniuersalis* Britannorum [v]. Cum his comparandus HERBELOTVS [x]. Immodicam Venerem, philosopho et medico indignam mortem ei attulisse, affirmant omnes, quam ei morbus cholicus et clysterum incautus abusus contraxerat. Habuit quoque praeceptorem insignem Abu Sahlum Christianum medicum. Vitam suam ipsum descripsisse, nonnulli volunt, certe multa ipsius Auicennae verbis de eius vitae historia retulit Abulfaraius: verisimile tamen ea ex biographia Auicennae, quem Abu Obeidah Al Iuziani conscripsit, Abulfaraium hausisse: ad hunc enim ipse prouocat [y].

pag. 88. lin. 27. *Facile caremus.* Inseri hoc loco catalogo philosophorum Arabicorum debet memoria celeberrimi philosophi et astronomi Abu'l Rihan Muhammed Ebn Ahmed *Al Biruni*, quem his annis scientiarum veterum gloria inclaruisse, ait ABVLFARAIVS [z], qui hoc etiam addit: *fuisse in variis philosophiae Graecorum et Indorum* (nempe, qualis ex Persia ad Indos circa ea tempora migrauit) *generibus profunde eruditum, praecipue in mathematicis, de quibus libros insignes composuerit. Indiae regiones ingressum ibique multos annos commoratum, a sapientibus eorum disciplinas ipsorum [a] edoctum esse, ipsosque Graecorum philosophandi rationem edocuisse. Libros ab eo compositos esse multos certae solidaeque admodum doctrinae: non fuisse inter sui similes vel eo tempore, vel ad hunc vsque diem quemquam ipso in scientia astronomica perspicaciorem, nec, qui eius qua minima, qua maxima magis perspecta habuerit.*

pag. 84. lin. 11. *Ex morbo obiit.* Variant in recensendis his mortis Auicennae circumstantiis scriptores Arabes. Et Abulfaraius quidem cum Leone in mortis genere et caussa consentit, tradit autem, adhibitis vno die octo clysteribus, secutam excoriationem epilepsiam concitasse, medicamentis variis autem assumtis a morbo quidem ex parte, non vero totum reconualuisse. Deinde Alao'ddaula Hamdanum tendente, cum itineris comes esset, eodem cholicae morbo vexatum illucque translatum cognouisse, deficere sibi vires, nec pellendo morbo sufficere, remedia neglexisse, sicque, cum in hoc statu per aliquot dies mansisset, obiisse. Hamdani sepultum annos natum LVIII. denatum anno Heg. CCCCXXXVIII. qui secundum Pocockium incidit in annum Christi CIƆXXXVI.

 pag.

u) l. c. p. 352.
v) T. XX. §. 368. qui not. (h) p. 528. quoque scriptores allegant Arabes de Auicenna consulendos, qui adeundi.
x) pag 812. 813.
y) l. c. p. 353.
z) l. c. p. 248.
a) Quales illae fuerint, disci ex illis potest, quae supra ad Tom. I. p. 11. c. 3. de philosophia Persarum post C. N. in his supplementis adduximus. Repetit hanc Abulpharaii narrationem historia vniuersalis l. c. p. 528.

pag. 85. lin. 34. *Fabulam cudere.* Nititur autem illa traditio narratione eius, qui ſe comitem fuiſſe Auicennae apud Abulfaraium teſtatus eſt. Verum fatemur, multis modis nobis ſuſpectam eam narrationem, cui aliae Arabum contradicunt, ſuntque nonnulla in ea, quae ſe mutuo euertunt, videnturque ideo ab amicis conficta eſſe, vt infamia, quam exitus vitae Auicennae infelix illi contraxerat, auerteretur, isque ad vitae finem in honore vixiſſe crederetur. Vnde maluimus Leonem ſequi, cuius relatio plana eſt et cohaerens, et ex ſcriptoribus Arabibus deſumta. Facile tamen perſuaderi nobis patimur, Auicennam Caliphis conſilio in regimine adfuiſſe, id quod ſaepius medicis Arabibus accidit. Nam in aula eum vixiſſe ſatis potentem, negari nequit. Quod ſi tamen potior videatur lectori fides teſtis vnius ab Abulfaraio adducti, explodenda tamen nonnulla ſunt, quae non ſatis cohaerent.

pag. 89. not. y. *Scriptoresque hiſtoriae pontificiae et ſchiſmatum alii.* Ante omnes conſulendi τῦ πάνυ Mvratorii *Annales Italiae* [b], qui iſtius aetatis tempeſtates a Rogerio excitatas accurate narrat. Memorari in philoſophiae hiſtoria meretur, princeps ille propter aſtronomiae et geographiae ſtudium, cuius gratia argenteum ſibi globum terraqueum, magni ponderis conflari, et ſingulari libro explicari iuſſit [c].

pag. 112. lin. 12. *Leo X. P. R. peculiari bulla illam reiicere damnareque opus habuerit.* Exhibuimus memorabilem bullam impietatis eius temporis, quo eccleſiae doctrina reformata eſt, teſtem infra Tomo V. [d] vbi teſtimonium quoque Ficini attulimus, fatentis: totum orbem Peripateticum ſecta Alexandrina et Auerroica occupari, quarum illa intellectum mortalem exiſtimet, haec vnicum eſſe contendat, vtraque omnem religionem euertere, et ab Ariſtotele ſuo defeciſſe. Eius ſpecimina multa nominauimus, quae h. l. repetenda ſunt.

Ibid. lin. 19. *Sed infima intelligentia Auerroi ſit.* Reuocanda in memoriam hic ſunt, quae T. I. [e] de animae immortalitate ex mente Auerrois diſſeruimus, et quem animorum fontem Ariſtoteles ſtatuerit, excuſſimus, vnde conſtare poteſt, quantopere Auerroës ab ipſo Ariſtotele diſſenſerit. Neque tamen Auerrois intellectus immortalis cum Platonis, multo minus cum Pythagorae et Stoicorum anima humana confundendus eſt, quibus anima forma informans eſt, Auerroi forma aſſiſtens, quales ſunt omnes motores Stagiritae. Vnde vero iſte intellectus vniuerſalis originem habeat, nec Auerroës quidem dicere auſus eſt, ne ſyſtemati emanatiuo ſe frigidam ſuffundere proderet. Vti enim ipſe quoque Auerroës cum Ariſtotele credidit, ex nihilo nihil fieri poſſe, ita re ipſa cogebatur emanationem intelligentiarum, quae immateriales ſunt, admittere, quo pacto coactus quoque eſt ſtatuere, intellectum agentem hominis, qui extra acceſſit, eſſe emanationem diuinam, ex Deo ortam et in Deum tandem redeun-

b) T. VI. p. 503 ſeqq.
c) Pocock. ſpecim. p. 373.
d) pag. 63.
e) pag. 826 ſeq.

redeuntem, sed ordine emanatiuo, vnde hunc intellectum vltimo loco collocauit: quo pacto vetera somnia resuscitauit, etsi noua dicere, et saniora videri cupiebat: sufficiebat ita, suae religionis theologis obleuisse os, ne impietatem sentirent, quae in hac hypothesi latet. Id quod ad dissensum inter BAYLIVM et FREINDIVM a nobis h. l. notatum, intelligendum probe obseruandum est.

pag. 117. lin. 20. *In omnibus, quae sub imperio Mogulensium erant regionibus.* Offensus a Calipha suo Al Mostasem Billah Nasirrodinus ad Tartaros transfugerat, et, cum magna eius esset propter astrologiae peritiam auctoritas atque existimatio, a Hulhacu Il Chano expeditionem in occidentales regiones moliente gratia multiplici acceptus et cumulatus, et ad interiora rerum consilia admissus est. In qua consillariorum consessu cum plerisque placeret, versus Occidentem belli initia facere, et Thraciam Scythiamque aggredi, aliud Nasirrodinus suasit, et Bagdadi expugnationem moliendam esse persuasit, quam non posse has aggressiones sustinere praeuiderat, permouitque Hulacum, vt Asiaticam Ismaelitarum expeditionem susciperet, in qua post superatos in praelio hostes vrbem tandem Bagdadum metropolin expugnauit, postquam publicasset antea, viros doctos omnes, quotquot sine armis essent, tutos fore; quae expeditio, et fortuna belli, consilium Nasirrodini secuta, plerisque Orientis historicis, Khondemirio, Abulfaraio, Abulfeda Ebn Halckan, Mirkhondo aliisque fuse narratur, ex quorum memoriis hanc rerum Asiaticarum apud Mogulenses fortunam descripserunt rerum Saracenicarum et Tartaricarum historici, inter quos imprimis comparandi, qui luculentius ista describunt, HERBELOTVS [f], RENAVDOTIVS [g], *historiae vniuersalis* [h] auctores *Britanni.* Feliciter cessit literis et philosophiae hoc fatum vrbis Bagdadi, quae hactenus literatorum atque literarum caput atque primaria sedes fuerat: inde enim philosophi, mathematici, medici, quibus Tartarorum principes valde fauebant, per Asiae prouincias dispersi, philosophiae reliquarumque literarum fortunam valde amplificarunt, postquam Caliphatus Muselmannorum cum Alostasemo, magnos quidem spiritus gerente, sed misere tandem a gradu deiecto, exspirasset [i].

pag. 118. lin. 5. *Nec ipsum Tamerlanem a doctis viris abhorruisse.* Id non mirabuntur, qui magni herois et felicissimi conquaestoris historiam legerunt, et, quantis naturae et sapientiae praesidiis fuerit munitus, didicerunt. Certe inter maximos principes non ob militarem tantum fortitudinem et felicitatem, sed ob artis quoque ciuilis et prudentiae praesidia, immor-

f) Bibl. Orient. art Mostadhem p. 629 seqq.
g) Hist. patriarch. Alexandr. Iacob p. 598 seq. de quo libro vid. Hist. vniu. T. XX. not. g. p 337.
h) T XXI. §. 111 seqq. p. 211 seqq.
i) Catalogum virorum doctorum Bagdadi literarum gloria fulgentium exhibet eadem Historia vniuers. l. c. §. 85. p. 161 seqq. quae plerorumque historiam ex Abulfaraio hausit. Eorum nomina h. l. cum liber in omnium manibus sit, non recitabimus, quosdam iam nominauimus, alii §. seq. indicantur.

immortale ſibi nomen peperit. Res eius fata, characteres animi poſt biographos eius Saracenicos, ex horum relationibus, omnium diligentiſſime deſcripſit PETIT DE LA CROIX filius [k].

Ibid. lin. 8. *Succeſſere arma Turcarum literis inimica.* Hoc adeo in ipſa Aſia peruulgatum eſt, vt diſtichon aliquod inuentum ſit, quod monet: etiamſi Turca vel Tartarus aliquis omnium ſcientiarum perfectionem poſſideret, Barbarum tamen natura intime in illo radicatum eſſe [l].

pag. 120. lin. 6. a fin. *Tacemus.* Dedit quoque breuem recenſionem virorum doctorum, qui ſub Caliphatu vltimi Caliphae eminuerunt inter Muſelmannos, *hiſtoria vniuerſalis* [m] ſaepius laudata, qui omnes ex Abulfaraio hauſti ſunt. Ex his noſtra nonnulla ſuppleri poſſunt, facili ipſius lectoris labore.

Ibid. lin. vlt. *Ad mathematicarum diſciplinarum annales.* Eos, et praecipue aſtronomos, cum in erudita *aſtronomiae hiſtoria* diligenter recenſuerit WEIDLERVS, ille plura ſitientibus, ipſe adeundus eſt.

pag. 121. lin. penult. *Coniicit GOLIVS.* Confirmat eius coniecturam ABVLFARAIVS *Dynaſtia nona* [n].

k) Hiſtoire de Timur Bec connu ſur le nom de grand Tamerlan, Empereur de Mogols et Tartares. Prodiit cum notis hiſtoricis et geographicis Delfr. 1723. 12. IV. Vol. alios biographos Tamerlanis, Achmed Arabſidam Arabice a Golio, Gallice a PETRO VALTERIO editum, Sanctyonem, Petrum Ioſephum Aurelianenſem nominat Biblioth. hiſtorica STRVVIANA T. I. c. 10. §. 8 p. 197. quibus hiſtoria vniuerſalis toties nobis laudata eo magis adiicienda eſt, quod praeter verſiones recentiorum ipſa autographa Arabica conſuluerunt, vid. ibid. p. 226.

l) Hiſt. vniu. T. XXI. §. 155. p. 289.

m) l. c. not. y. p. 221 ſeqq. Dolemus autem hiſtoriam dynaſtiarum Africae et Europae deeſſe, quam adhuc ſperamus.

n) pag. 161.

AD CAPVT II.

DE NATVRA ET INDOLE PHILOSOPHIAE SARACENICAE.

pag. 124. lin. 14.

Nec veſtigium philoſophiae vllum admiſſum. Itaque ex ſententiis Arabum ante Islamiſmum philoſophia Arabica exſculpi magis non poteſt, quam ex Homero Graeca. Secus qui faciunt, illi philoſophiae nomen cum ſapientia naturali confundunt.

Ibid. lin. 32. *Tomo primo luculenter demonſtrauimus.* Rogamus hoc loco lectorem, vt ea quoque patienter relegat, quae in his ſupplementis ad iſtum locum de Zabiis adiecimus, ne cramben recoquere cogamur. Non inutiliter autem HOTTINGERI *archaeologiam orientalem* itemque *hiſtoriam Orientalem* comparabit, qui fontes plures in vtroque libro indicauit.

pag.

pag. 127. lin. 23. *Prout in Aegypto modificata et hypothesibus Pythagorico-Platonicis temperata est.* Haec recte quidem dici, constare Lectori potest ex iis, quae supra in his supplementis de philosophia Aegyptiaca diximus. Sed rogamus eum quoque, vt illa relegat, quae de philosophia Persarum et systemate Zoroastriano attulimus demonstrauimusque, philosophiam illam orientalem, quam foecundam habuisse progeniem in Oriente inter haereticos Christianos et gentiles, ostendimus, talia potissimum e Zoroastris schola et systemate exhibuisse, quae tum demum in diuersas sectas diuisa sunt. Vera igitur clauis Zabianismi, qualis seculis a C. N. III. IV. V. viguisse scriptoribus Arabicis dicitur in propagine illa systematis Zoroastriani, de mediatore inter Deum et malum, Oromasden et Arihmanium, quaerenda est, quae Aegyptiacam theologiam in multis alterauit, vt ex Essenorum historia constat. His accessere Pythagorica reformata, quae omnia pristino, qui in Oriente ab antiquo tempore viguit, Magianismo et astrolatriae assuta et admixta tandem his seculis, quibus in Oriente integra agmina fanaticorum philosophorum prodierunt, tales homines genuerunt, quales Zabiorum religio prorepere passa est. Ex his coniecturae nostrae, quas h. l. de origine Zabiorum attulimus, illustrandae et supplendae sunt.

pag. 132. not. p. lin. penult. *Diss. VII. p. 1296.* Ponendum *p. 296. editionis Lips. p. 310. ed. Angl.* quem totum describeremus, nisi editio Lipsiensis vbiuis occurreret: sed tamen iterum monemus lectorem, vt ad Algazelii recensionem interpretationum Alcoranicarum attendat, ne ab iis decipiatur, qui, vt ex obliquo christianam legem calumnientur, Islamiticam tantum non vbique sanam rationalemque, ast inimicorum detorsionibus corruptam esse, luxuriante calamo somniant.

pag. 133. lin. 24. *Quem tenuit Muhammedes.* Aliter quidem visum, quibus Muhammedis historia ad Christianae religionis calumniam traducta est, qui Muhammedis integritatem in persuadenda non tamen vi et armis iniungenda noua lege sua laudare non satis possunt. Ast his recte opponitur, tamdiu quidem Muhammedem leni pede incessisse, quamdiu potentia carebat, hanc cum per complures asseclas Medinenses obtinuisset, illico mentitum esse, iactantem, potestatem sibi factam esse ex coelo, legem suam contra aduersarios defendendi. De qua eius contentione GAGNIERIVS [a] et *historiae vniuersalis* auctores [b] videndi, et ipse *Alcoranus* [c] consulendus.

pag. 134. lin. 6. *Alcoranum increatum Dei verbum esse.* Insipida et longa de hac assertione fabula est apud theologos Muhammedanos, praecipue ab illis magno feruore in controuersiam adducta, qui orthodoxi videri volunt. Nam Coranum non tantum pro verbo diuino atque Θεοπνεύστῳ habent, sed librum quoque diuinum immediate ex coelo demissum,

a) In vit. Mohammed. c. 14. b) T. XIX. §. 66. p. 81 seqq. c) Surat. XXII.

ſum, et innumeris miraculis, tanquam immediatum diuinitatis opus a creaturis diſtinctum eſſe crocitant. Inde factum, vt Traditionarii, (Sonnitas vocant) increatum Dei verbum Alcoranum eſſe, ambitioſe contendant, miraque ambiguitate ita de hac theſi loquantur, vt facilis res ſit in vtramque partem de hac quaeſtione diſſerere, licet ad ipſum Muhammedem eius aſſerti referatur auctoritas. Ex eo vero euenit, vt pro incredulis quidem haberentur, qui Coranum creatum dicerent, hoc vero opprobrio non obſtante, ſurgeret ſecta Motazelitarum, itemque ſectatores Iſa Ebn Sobeih Abu Muſa dicti Al Mozdar, qui contrarium ſtatuerent, eo quod ita duae ſubſtantiae aeternae ponantur. Cui ſententiae tanto feruore adhaeſerunt Caliphae, qui ex Abbaſidum familia orti ſunt, vt alteram partem perſecutione premerent, et imprimis Almamon pro creatione Corani publico edicto decerneret, eius autem ſucceſſores Al Motaſem et Alwahtek flagellis et carceribus contrarium ſentientes perſequerentur. Quam tamen ſaeuitiam ſuſtulit Al Motawakelus, liberumque permiſit, quod cuique videretur verum, de hac quaeſtione ſtatuere. Viderunt ſcilicet viri docti, qui naſum habuere, logomachiam ſubeſſe quaeſtioni, quam ita ſuſtulit ALGAZELIVS [d], vt diceret, Alcorani archetypum fuiſſe in intellectu Dei, adeoque ad diuinam eſſentiam pertinere, et illi perpetuo adfuiſſe, ectypa autem creata eſſe et hominum diligentiae deberi. Quae ſpecimen eſſe poſſunt λεπτολογίας philoſophicis ſubtilitatibus in theologiam introductae, qua ipſe philoſophiae vſus in theologia periit. Plura cum ad hiſtoriam magis Muhammediſmi theologicam, quam philoſophicam pertineant, de his obiter adductis non cumulamus, videndi autem, qui plura dabunt, theologiae Muhammedanae ſcriptores fere omnes, tum Arabes nominati a POCOCKIO [e], tum Chriſtiani, et in his I. H. HOTTINGERVS [f], LVDOV. MARACCIVS [g], *hiſtoriae vniuerſalis* conditores Britanni, et ex ipſis Arabibus Chriſtianis ABVLFARAIVS [h] aliique.

pag. 137. lin. 13. *Praeſtantiſſimus MOSHEMIVS.* Concinit, quisquis hiſtoriam Muhammedis αὐτόγραφον cum fabula Romanenſi Boulainuillerii comparauit, id quod accurate, optimis memoriis et candido pectore vſi fecerunt *Hiſtoriae vniuerſalis ſcriptores Britanni* [i], quorum de hac *vita Muhammedis*, quae Boulainuillerium parentem habet, iudicio ſubſcribent, quos animus rectus verique ſitiens ad lectionem ipſorum fontium Arabicorum adduxit.

pag. 139. lin. 12. *Communi opinione licet falſa, pro Sadducaeis habiti ſint.* Cauenda hic nominum et hypotheſium confuſio, Zendicaei enim non ſectae propagine, ſed opinionum tantum affinitate pro iisdem cum Sadducaeis habiti ſunt, cetera commune nihil habuerunt. Vnde non probamus

d) In Profeſſ. fidei apud POCOCK. Specim. p. 219.
e) pag. 217 ſeqq.
f) Hiſtor. Orient. L. II. c. 3. p. 252.
g) Prodr. Alcorani, p. 43 ſeqq.
h) p. 245. ELMACIN. Hiſt. Sarac. p. 138.
i) T. XIX. §. 12. p. 18.

mus interpretationem HOTTINGERI [k], HERBELOTI [l] aliorumque, qui Zindicaeorum appellationem per Sadducaeismum exposuerunt, cum praeter communem quandam prouidentiae negationem in ceteris longe inter se diffenserint. Interim hoc nomine, verum est, sectam istam, (nam peculiare doctrinae systema publice professa est,) maxima fuisse inuidia pressam, tandemque extinctam. Et tempore quidem Al Walidi, Caliphae, adeo caput extulit Zendicismus inter Arabes, vt ipse princeps huic impietati nomen subscriberet. Sed non diu ista fortuna durauit. Calipha enim Al Mohdi imperante, in eos dira inquisitione saeuitum est, qui Zendicismi impietati adhaerebant, et, quicunque declarabantur in his castris haerere, interfecti sunt [m]. Quod fatum etiam sub Calipha Musa Al Hadi Zendicismi assertores pressit, qui patris vestigia strenue legit. Haec scriptores Arabes hactenus citati passim, qui tamen de systemate Zendickaeorum adeo variantes nobis relationes reliquerunt, vt in concordiam eas redigere non liceat. Consulendi autem scriptores Arabes hactenus laudati, et, qui eorum testimonia collegerunt, *Pocockius*, *Hottingerus*, *historiae vniuersalis scriptores* [n], alii.

pag. 140. lin. 10. *Et cognomen Dararaeo.* Exscripsit locum HOTTINGERVS, et repetierunt *auctores historiae vniuersalis* [o], apud quos is legi potest ab illis, qui Elmacini historia Saracenica, rarius obuia carent. Hi ab Alfarali narratione dissident, vnde coniici potest, nomen Darariananorum fuisse quoque generale, et impios quoque et in Dei naturam iniurios significasse.

pag. 144. lin. 3. *Aliique.* Addendus B. AVGVSTI PFEIFFERI *theologia Iudaica atque Mohammedica*, seu *Turco-Persica*, cuius *exercitatio VI.* [p] proprie cum appendice huc pertinet. Iungi illi potest DAVID NERRETERVS, qui ALEXANDRI ROSSAEI religionum orbis sect. V. continuauit, et duce LVDOVICO MARACCIO, Alcorani versionem Germanicam cum annotationibus exhibuit [q]. Alios huius generis tacemus.

pag. 149. not. g. *Loca ZONARAE huc facientia.* Narrauimus istam literarum et philosophiae infelicitatem barbariemque ingruentem infra *Lib. II. cap. primo* [r], quae cum hoc loco comparanda sunt, vt intelligatur, quae lolia seminibus foecundis Sec. VIII. et IX. succreuerint. Cuius caussas praeter perditos imperatorum mores et infelices Christianorum controuersias maxime de cultu imaginum fuisse Saracenorum in Graeciam incursationem, qui sub Constante, Heraclii nepote circa annum DCLX. litorales omnis Graeciae ciuitates atque insulas classibus inuadere ac populari coeperunt, pulchre vidit monuitque FR. PATRICIVS [s].

 pag.

k) ll. cc.
l) T. XX. §. 344 seqq. p. 493 seqq.
m) Conf. HOTT. l. c. p. 359 seq.
n) loc. cit. p. 355 seq. vbi etiam de Hamzaei sectatoris eius impietate locus ELMACINI p. 265. extat. Hi vero omnes non ad historiam philosophicam, sed theologicam Muhammedanam pertinent, ideo hic obiter tantum allegati.
o) l. c. §. 344. p. 493.
p) pag. 263 seqq.
q) Norimbergae 1703. 8.
r) pag. 536.
s) loc. cit.

pag. 152. lin. 1. *Suffudit Salmasii auctoritas.* Aequum tamen putamus, hoc loco, vbi a tam graui viro Salmasius accusatur, ipsa eius verba dare, quae non tantum ad eum excusandum facere possunt, sed et argumento huic, de versionibus Arabicis philosophorum Graecorum lucem affundunt. Ita vero vir magnus, dissertationis occasione a versione Arabica tabulae Cebetis exsurgente, cuius mendas non tacet [r]: „scriptor „multa adtexuit, quae in Graeco textu non sunt, alia vero detraxit, plu„rima interpolauit, immutauit, inuertit, nec pauciora non ipsi intellecta „perperam et contra mentem auctoris Graeci expressit. Quod non huic „tantum versioni vel paraphrasi peculiare est, sed fere omnibus commu„ne, quaecunque hodie ab Arabibus ex Graeco expressa visuntur. Nec „profecto id tantopere mirandum φιλάραψ, videri debet, vt eos hac in „parte praeter aequum iustumque propterea protegere cupide nimium „festinent, eorumque erroribus patrocinari. Quo tempore istae versio„nes curabantur auctorum, praecipue antiquioris Graeciae, qui in Ara„bicum sermonem a doctis Graece Arabibus transferri solebant, non li„cuit meliores dari, cum nec maior inter ipsos Graecos priscae eorum „linguae eruditio diluceret. Ante Muhammedem vix vlla, certum est, „linguae Graecis cum Arabibus intercessisse commercia, ad hoc, vt „artes Graecanicas ac disciplinas Arabes affectarent, libros illorum legere „atque intelligere laborarent eosque in suam linguam vertendos studiose „curarent. Heraclii illud aeuum Graeciae fuit, quo aeuo ne ipsos quidem „Graecos constat admodum peritos fuisse antiquae Graecanicae dialecti, „qualis Socratis seculo Athenis Atticis vigebat. Quis enim ignorat, „tum nec Atticos Attice amplius loquutos esse, nec Graece Graecos, „quorum sermo Latinis vocibus in Graecum sonum ac formam tradu„ctis, totus inquinatus ac contaminatus ab antiqua puritate Attica Grae„caque desciuerat. Qui illo tempore, vel ex Graecis ipsis, linguam, quae „in vsu fuit Socratis aeuo et sequentium philosophorum, mediocriter „intelligerent, quam rari fuerint, hinc palam est. - - Quo magis igno„scendum reor Arabibus, qui Graeca in Arabicum eo tempore verte„runt, quo ne ipsi quidem Graeci, quibus vtebantur magistris in illa lin„gua addiscenda, promittere poterant, omnia a se intelligi quaecunque „in Socratici aeui scriptis Graecis occurrebant. Non poterant isti Arabes „suis magistris esse doctiores. Non itaque mirum, si paucae Arabicae „versiones Graecorum operum ita fideles reperiuntur, vt nihil in his „desiderari possit. Maximam eae partem, non Heraclii imperio, quo „primum tempore prodiit Arabs ille impostor, sed longe adhuc inferiori „aeuo Graeciae, ideoque etiam imperitiori et corruptiori exierunt. Non „enim latet Arabismi peritos, regnante apud Arabes Abbasidarum familia „sub regno praecipue Almamonis, qui septimus Calipharum ex ea gente „fuit,

r) In praef. in tabulam Cebetis Arabicam et aurea carmina Pythagorae Lugd. Bat. 1640. 4. editam.

„fuit, ſcientiarum omnium ſtudia floruiſſe, Arabasque eo imperante, qui „et doctus erat, et doctos amabat, fouebatque, certatim ſe Graecis in „Arabicum vertendis adplicuiſſe quamplurimos: vt proinde conſtet, plu„res verſiones ex Graecis Arabicas circa illud ſeculum prodiiſſe, quam „reliquis omnibus retro Arabicae dominationis temporibus, aut dein„ceps ſequentibus. Atqui ſeculum iſtud a Chriſto fuit nongenteſimum, „(nonum) non minus in Europae et occidentis nationibus Latinae lin„guae in barbarum degeneranti fatale, quam in Aſia et reliquo Oriente „Graecae. Si quis Arabs ex ea aetate Graece ſciuit, non potuit eam „ſcientiam haurire, niſi ab imperitis Graeci ſermonis magiſtris. Hinc „tam multi hodie errores in Arabum ſcriptis occurrunt, ſiue dedita ex „Graecis ea conuerſa ſint, ſiue etiam ſententias Graecorum auctorum in „operibus ſuis obiter citauerint. Quod hic occaſione data conſignare „debui, ne, qui Arabicae linguae ſtudioſi ſunt, prae ſtudio, ſicut plerisque „moris, ſeſe ita quaſi auctorare, et addicere pergant eorum partibus, „quorum doctrinam conſectantur, vt nihil eos peccaſſe, Iouem lapidem „iurare parati ſint.“ Pergit haec porro exemplis illuſtrare, iubetque a ſe diſcere monitos, quid fidei illis habendum ſit, ne, ſi nimiam de earum ſinceritate fiduciam conceperunt, ſaepius decipiantur etc. Deſcribendus erat totus locus etſi longiuſculus, tum, quod multam lucem argumento, quod tractamus, affundit, Salmaſiani nominis celebritate ſuffultam: tum, quod eam inuidiam Salmaſiano nomini deprecaremur, qua eum Renaudotius cumulauit, et nos hacce Salmaſiana praefatione nondum lecta ex Renaudotio repetiimus. Vnde malumus cauſſam, cur tamdiu Arabicarum verſionum auctoritas durauerit, adſcribere admirationi exoticorum, cum inter coecos domi, luſcus imperaret. Id quod durauit donec in academiis, Pariſina et Medicea, Graecarum literarum ſtudium refloreſcere coepiſſent.

pag. 153. lin. 1. *Quem tam male habuit Arabum induſtria.* Idem adductis exemplum de Dioſcoridis verſione monuit SALMASIVS, eadem *praefatione:* Sed in Cebetis quoque verſione tot naeuos indicauit, vt plane conſtet, in omnibus philoſophiae partibus Arabes iſtos Dauos fuiſſe, non Oedipos, non natura magis et ingenio, quam temporis iniquitate et infelicitate.

pag. 157. lin. 19. *Quam hodie adhuc deſideramus.* Multi quidem in hac arena deſudarunt in Chriſtianorum caſtris, vt Muhammediſmum vel Islamiſmum potius aggreſſuri, illius prius ſummam ac διατύπωσιν exhiberent. Eorum nomina pleraque cum indicauerint Io. ALB. FABRICIVS [w], et Io. FRANC. BVDDEVS [x], lectorem ad iſta literaturae horrea dimittimus, cum

 ad

w) In ſyllabo ſcriptorum de V. R. C. c. 50. p. 733. vbi quoque Maraccii, Hackſpanii, Gerhardi, Forbeſii, Hottingeri, Relandi aliorumque labores indicantur.

x) In Iſag. hiſtor. in theologiam L. II. c. 7. p. 1403 ſeqq. His iungi poteſt catalogus Bibliothecae REIMMANNIANAE Tom. I. ſect. IV. p. 935 ſeq. vbi ſcriptores ad theologiam Muhammedanam ſpectantes enumerantur.

ad nostrum illa campum proprie non pertineant. Legenda autem et examinanda esse haec scripta prouide et sine praeiudicii occupatione eo magis monemus, quo certius est, multos de Muhammedis persona et lege scripsisse, qui, nec potuerint, nec voluerint mentis acie in veros pseudo-prophetae sensus penetrare, et, vel nimium premendo, vel nimium pingendo vatem Arabicum, peccarunt [y]. Vnde pristinum desiderium repetimus, vt vir quidam doctus et candidus, auxiliisque doctrinae, sapientiae et literaturae satis instructus criticam historiam legis Islamiticae exponat, verosque sensus, non nascentis tantum, sed vigentis quoque Muhammedismi (quae duo momenta vehementer inter se differunt), fundamenta, dogmata, sententias, systemaque totum Islamismi cum caussis veris critice extricet, tali enim historia religionis Muhammedicae hactenus destituimur, qualis, si existeret, facile natiuos philosophiae naturalis atque moralis vultus eius possemus detegere, iustosque philosophiae Muhammedicae vultus effingere.

pag. 164. lin. 6. *Quam malis sequelis fatalismus Muhammedanus subiectus sit.* Conferendus ad hunc articulum Io. Chr. Krvgeri diss. *de fato Muhammedano* [z].

pag. 176. lin. 7. *Fieri potest ista generatio spontanea.* Rationes, quibus pro generatione spontanea siue aequiuoca, nescio, serio, an per lusum, non indocte tamen et acute potest pugnari, peculiari dissertatione olim explicuit Polycarpvs Lyservs [a]. Non tamen generationis spontaneae idolo tantum tribuit Thophailus, vt non emanationis systema in auxilium vocet, afferendo, spiritum qui, iungitur corpori, ex Deo effluxisse, vt radii solis in mundum: quo pacto ipse prodidit, istud generationis aequiuocae εὕρημα carere ratione sufficienti, adeoque sine principio externo vel interno cooperante totam suam fabulam de Yoktanidis sui ortu collabascere. Vnde rationem quoque dare non potuit, quae sit origo inanimatorum.

pag. 199. lin. 2. *Summam rerum complectendo.* Vt habeat Lector, cui ad orientales fontes non tam facilis patet aditus, vnde moralem doctrinam Muhammedis discat, et, quid valeat, iudicare possit, exhibebimus ei XL. regulas morales, siue apophthegmata moralia, quae asseclis suis prophetam inculcasse scripsit Muhammed ben Abibeker. Ita vero ait vates [b]: „Qui e populo meo quadraginta seruauerit dicta aut consilia, is hortum „(Paradisum) ingredietur, eumque excitabit Deus excelsus cum sapientibus „et prophetis vltimo die. Diximus ô apostole Dei, quae sunt quadraginta illa

y) Prius multis euenit, et, si verum fatendum, pauci sunt, qui limites non excesserunt. Sed fatendum quoque, nonnullos in alterum extremum incurrisse, et legis Coranicae sensus, longe tolerabiliores, quam veri et non suspecti fontes tradunt, effinxisse. Notauimus ideo Relandum, ipsumque P. M. Innocentium XI. Maraccii editionem Alcorani impediuisse, quod benignos nimis sensus ei affricuerit, narrat Leibniziana, pag. 83.

z) Lips. 1759.

a) In appar. liter. Witteberg. T. I. Sp. XI. p. 175.

b) Extant lingua Arabica apud Hottingervm histor. Orient. L. II. c. 3. p. 248 seqq.

„illa dicta? respondit Muhammed: 1. Si credis in Deum, 2. et diem „vltimum, 3. esse item librum, 4. prophetas, 5. resuscitationem post „mortem, 6. prouidentiam circa bona et mala, 7. si testaris, non esse „Deum, nisi τὸν Θεὸν, meque apostolum eius, 8. si statis temporibus tuas „preces peregeris, praemissa abluitione seu purificatione larga, suo quo„que tempore conuenienti, et consummatione incuruationum et in„clinationum, precibus singulis destinatarum, 9. si decimas dederis, „10. si mense Ramadam ieiunaueris, 11. si Meccanum iter, vbi possis, „feceris, 12. si singulis diebus et noctibus duodecim Reccas ordinarias „oraueris, tres autem ex abundanti pietatis studio, 13. si a foenore absti„nueris, 14. nec vinum biberis, 15. nec per Deum in vanum iuraueris, „16. nec contra quemquam Deum testem appellaueris, propinquum siue „remotum, 17. nec praecipitanter iudicaueris, 18. nec fraudaueris fra„trem tuum vel a facie, vel a tergo, 19. neque mulierem castam abege„ris aut repudiaueris, 20. neque suum cuique exprobraueris naeuum, „21. neque vi quenquam coegeris aut ludibrio habueris, 22. neque affli„ctionis seu cruciatus Dei timorem omnem abieceris, 23. neque, quae „inter homines sparguntur, calumniose effutiueris, vel, si non fueris „obtrectator, 24. si Deo gratias egeris, pro quolibet accepto beneficio, „25. si patientiam probaueris in calamitatibus et afflictionibus, 26. si non „de misericordia Dei desperaueris, 27. si cognoueris, quod omne id, „quod euenit tibi, a te non aberrauit (i. e. tibi destinatum euenerit), „28. si Dei iram in te propter gratiam creaturarum non concita„ueris, 29. neque hunc mundum prae futura vita elegeris, 30. si ali„quid abs te frater tuus fidelis (Muselmannus) petierit, auare illi non „denegaueris, 31. si in negotiis religionis obseruaueris eum, qui su„pra te est, in rebus vero mundanis eum, qui infra te est, 32. ne„que iuraueris, 33. neque cum Satana amicitiam contraxeris, 34. si „vanitati valedixeris, 35. facultates orphani non rapueris, 36. clamo„rem auditum non suppresseris, 37. familiam tuam et liberos tuos si „institueris in iis, quae vsui eis esse possunt apud Deum, eosque „ad Deum ter O. M. adduxeris, 38. si vicinis tuis benefeceris, neque ab „iis, si misericordia tua egeant, eam cohibueris, 39. nulli creaturae ma„ledixeris, 40. laudes Dei et celebrationes, si multiplicaueris, et in Alco„rano in omni statu legeris, nisi sis immundus. Si non deserueris septa „coetus, si tandem feceris alii, quicquid gratum esset, si tibi fieret". Adiiciuntur his complura, rectius ad doctrinam catecheticam et dogmaticam Muhammedorum pertinentia, quae h. l. praetereunda sunt. Haec enim sufficiunt, vt pateat, Muhammedem religionis naturalis et reuelationis sacrae capita expilasse, et cum nugis suis coniunxisse, vt vbique diuinam vatis auctoritatem consequeretur.

pag. 208. not. x. *Suſpicamur.* Satis aperte hoc loco poëta amaros vxoris mores perſtringit, addito hoc epiphonemate [c].

Mulier praua in aedibus viri boni
In hoc quidem mundo illi tartarus eſt,
Caueas a mala muliere, caueas.
Serua nos o Domine ab iſtius ignis infernalis
Supplicio.

Maxime vero linguae eius proteruiam deteſtatus, quam acutis dictis mira feſtiuitate repreſſit, ipſe deplorat, quod matrimonium elegerit. Conſtat autem ex hoc quoque loco, tum cum paupertate, tum cum prolis multitudine virum bonum fuiſſe colluctatum; vnde plenus queremoniarum tandem in hos verſiculos erupit:

O tu qui familiae vinculis es oneratus,
Noli poſthac libertatis opinionem capere,
Cura prolis, panis, veſtitus et opum
Retinet te ab angelici mundi contemplatione
Toto quidem die hoc magno ſtudio mihi propono,
Vt tempore nocturno cultui diuino inuigilem;
Nocturno tempore cum preces exordior
Haec me cura vellicat; craſtina die proles mea quid comedet?

Dignum exemplum, quod ad augendum catalogum eruditorum, qui ex matrimonio infelices euaſerunt, adhibeatur, ſed rarum quoque ſpecimen in tanta vitae acerbitate eam ingenii ſerenitatem fuiſſe ſeruatam, cuius generis exempla ex hiſtoria philoſophica ad vitae actionem formandam adhibere, iudicii practici argumentum eſt. Sed haec obiter.

Ibid. lin. 33. *Praeter alia.* Scripſit etiam eiusdem argumenti et generis librum, quem *pomarii* titulo ornauiſſe MVSLADINVM, ait GENTIVS [d] decem capita complexum, et mera ſapientia, hiſtoriis et grauiſſimis, ſupra quam dici poteſt, ſententiis refertum, cuius primum caput de iuſtitia et iuſto mundi regimine, quomodo populus a principe ſit fouendus, et numen diuinum venerandum, agit; alterum de beneficentia et liberalitate; tertium de amore, temulentia et inſania, non tamen, qua agitati humana, ſed numine quodam correpti diuina ſpiramus; quartum de humilitate; quintum de conſtantia et animi tranquillitate, in prouidentia diuina per omnia ſuauiſſime quieſcentis; ſextum continentiae, et illorum, qui eam colunt, laudes effatur; ſeptimum diſciplinam, virtutem et bonos mores docet; octauum laudes pro beneficiis numini dicit; nonum de poenitentia et pietatis ſtudio; decimum de precibus, et neceſſariis ad vitam humanam differit; omnia autem ex propria fere experientia,

c) Eleganter ſatis Germanico carmine hunc locum expreſſit ADAM OLEARIVS p. 60.
d) In praefat. roſarii.

tia, et quibus interfuit, depromit. Quod opus, teste EODEM [e], *cum rosario non tantum per totum orientem omnibus regibus, principibus atque magnatibus est longe carissimum, quod certatim laudibus ad coelum ferunt, et aureis plerumque literis atque insignibus imaginibus ad luxum vsque exornant*: sed etiam in Europae regiones delatum magnis plausibus exceptum, in cimeliarchiis magnorum principium asseruatum [f], multis a viris doctis laudibus cumulatum [g], et versioni atque editioni ab ipso Gentio destinatum, qui tamen Aiax in spongiam incubuit [h], quod vehementer dolemus, cum tamen elegantis libri ἀπόγραφα passim in bibliothecis publicis et priuatis delitescant.

pag. 209. lin. 30. *Praesta et vade.* Interpretationem elegantissimae et nobilissimae sententiae in vernacula nostra lectori Germano vehementer commendamus, certi, interpretis ἀκρίβειαν et ad veteres Arabum ritus applicandi solertiam hanc eius diligentiam esse demonstraturam, ipsumque iri conuictum, quam leuis commatis sint, quae Gentius in Olearii versione, diligenter a nobis cum Gentiana comparata, culpauit.

pag. 210. lin. 10. *Anno Heg. DCLVI.* Annum post C.N. ponit Olearius 1257. concordat notatio Pocockii.

pag. 211. lin. 13. *Obtrectationes passa est.* Animus erat Gentio, Germanice quoque et Gallice hoc rosarium edere [i], sed, cum difficiles eius mores moram iniicerent, interim Olearius, qui familiariter Gentio vtebatur, versionem Germanicam *Slesuici 1654. fol.* vulgauit. Qua versione cum conatus suos impediri, spemque suam frustrari Gentius cerneret, sicque damnum metueret, laureolam in mustaceo quaesiuit, et quoscunque naeuos vel ἁμαρτήματα obelo configi posse, iudicasset, non sine dicteriis in Olearium effudit: id quod ab amico se non expectasse, ipse Olearius Gentio exprobrauit [k]. Verum in eo suos mores sequebatur, eo maiori iniquitate, quo clarius ex comparatione versionis vtriusque constare attento potest, satis vtramque cum altera conspirare, nisi quod Olearius, qui poësi Germanica delectabatur, id sibi proposuerit, vt versiculos Persicos etiam versiculis Germanicis exprimeret, quo pacto sensum magis, quam strictam verborum significationem sequi coactus est. Ceterum annotationes Olearii praestare Gentianis, αὐτοψία lectorem docebit, qui vtrique viro docto hederam suam non denegabit.

Ibid.

e) Ibid. HERBELOT. bibl. Or. p. 212. cet' ouvrage de Sadi avec celui, qu'il a intitulé Gulistan, sont si connus, et si estimer dans l' Orient, que les auteurs, qui en parlent, disent tout, qu' il est superflu d' en faire eloge.

f) Extat eiusmodi exemplar inter codices Vindobonenses Orientales msc. cuius pretium elegantia scripturae in charta bombycina et imagines Persicae arte elegantissime depictae, aliaeque, quibus ornatur, figurae imprimis augent. Vid. NESSEL. Cat. bibl. Vindob. p. 151. Eius imagines ad Persica αὐτογράφα aere descripta vernaculae editioni suae rosarii appingi curauit OLEARIVS, qua parte Gentianam editionem, licet supra modum magnificam et superbam superat.

g) Vid. AVG. PFEIFFER. Critica S. p. 424. HOTTINGER. archaeol. Or c. 3. p. 103. WAGENSEIL ad Sota, p. 1227. SAGITTAR. exerc. ad Iustin. L. XVII. p. 129. AVG. BEIERVS epist. ad Dn. de Schoenberg, HERBELOT. p. 729. aliique.

h) Vid. BEIERVS, in vita Gentii p. 1109.

i) Vid. praef.

k) Epistola Olearii extat apud BEIERVM l. c. p. 95.

Ibid. lin. 16. *Huius gentis ducem ſequuti.* Expreſſimus verſionem Gentianam editionis primae *Amſtelodami 1651.* apud Ioannem Blaeu excuſae, quod exemplar ex bibliotheca G. HIER. WERCHII ad nos peruenit, quem virum ſummum eruditionem Gentianam plurimi feciſſe, ex eius tr. *de Vena Medinenſi* [l], eſt apertum. Verſionem autem Germanicam Olearii ex priori editione adhibuimus, quae itidem ex bibliotheca doctiſſimi auctoris ad reculas noſtras cum *albo* eius *itinerario* [m] acceſſit.

pag. 240. lin. 3. a fin. *Bonam vitae partem huic rei intendimus.* Obiit auctor centenario maior, nonnulli CXX. annos vixiſſe tradunt. Dabimus lectori Germano verſionem Germanicam Olearii verſiculorum, quos hic in fine capitis Latinos attulimus, vt ipſe iudicium de vtraque interpretatione facere poſſit:

Wir haben allhier guten Rath
Aus trewem Herzen wollen geben,
Ob es uns ſchon gekoſtet hat
Den guten Theil von vnſerm Leben.
Gibt man uns kein geneigtes Ohr,
So iſt es dannoch gut gemeinet,
Dann Sadi bringet nichts nicht vor,
Das nicht der Wahrheit aehnlich ſcheinet:
Wer aber dis Buch bey ſich hat
Und mag es gerne leſen
Der wünſche Sadi Gottes Gnad,
Auf daſs er mög geneſen.

l) Vid. p. 51. 169. 230.

m) Memorabile id cimelium literaturae Orientalis magnaeque exiſtimationis eſt, qua Olearius in iſta legatione Perſica, cui ab epiſtolis erat, fruebatur. Turget enim nominibus et inſcriptionibus virorum ſummorum ipſorumque principum Moſcouiae, Armeniae, Syriae, et inprimis Perſiae, et pleroſque viros doctos, qui tunc in Oriente verſabantur, complectitur.

AD

AD PART. II. LIB. I. CAP. I.

DE PHILOSOPHIA CHRISTI ET APOSTOLORVM.

pag. 244. lin. 25.

Alio loco demonſtrauimus. Si haec loca cum illis comparantur, quae ad *Tomum ſecundum p. 272.* obſeruata ſunt, apparebit illico, haec loca non de Chriſtianorum moribus et ieiuniis, ſed de illorum philoſophorum conſuetudine intelligi debere, qui Noctem ſacram habebant et inter numina referebant.

pag. 247. lin. 19.20. *Lucem clariorem foenerabuntur.* Conſulenda hic ſunt, quae *capite ſecundo huius libri* de aſcetis moachisque Aegyptiorum Chriſtianorum dicta ſunt, quaeque de Therapeutis ad *Tomum ſecundum* diſſeruimus, vt locus Euſebii hic allatus intelligatur.

p. 250. lin. 13. *Magni faciebat.* Non eſt nullius momenti haec obſeruatio, ſed eius nobis temporis, quo Chriſtus in his terris degebat, rationes haud obſcure detegit. Nempe ea ipſa aetate, qua tenebris obuolutam mundi compaginem coeleſti hoc ſole illuſtrare Numen dignatus eſt, obtinebat illud literaturae Orientalis genus, quod ſupra fuſe, et, niſi fallimur, euidenter ſatis deſcripſimus; quodque ſublimioris et a patribus acceptae doctrinae myſteria pandere ſe promittebat. Quod, qua ratione id fieri poſſe praeceperit, ex iis, quae *tomo ſecundo* fuſe diſſeruimus, lectori conſtare poteſt, hicque repetenda ſunt. Fuiſſe ea humanarum tricarum ſomnia, et ad mentis humanae ludibria pertinentia, tota illa philoſophiae vel, ſi mauis, theologiae doctrina, quae hodie nondum periit, aperte prodidit. Quae cum ſyſtema rerum emanatiuum ex impuris Orientis lacunis progreſſum commendaret, et ſublimiorem quandam perueniendi ad Deum viam iactaret, ad iſtas naenias genti Iudaicae inſinuandas progreſſum eſt, quas ſuo loco euidentibus teſtimoniis manifeſtas fecimus. His cum inhaererent ingenia Orientalia, quae ſeculo poſt C. N. ſecundo emergebant, et contemta ſapienti et ſimplici euangelii doctrina, ſublimiora ſequi coepiſſent, enatum inde inter Chriſtianae ciuitatis alumnos peſtilens illud hominum genus, quod, cum ſibi profundiorem diuinorum myſteriorum cognitionem arrogaret, Gnoſticum dictum eſt. Horum vero tricis cum caperentur ingenia Iudaeorum et Syrorum ſimiliumque nugiuendula, ad eiusmodi ſomnia delapſa ſunt, quibus Ieſum ſui ſimilem, nempe Gnoſticum orientalibus crepundiis animas e malo eripientem miſere nugati ſunt. Ex qua ſentiendi libidine cum multi errores peſtilentes et proterui orirentur, ſacri ſcriptores [a] acerbe de iis conqueſti ſunt. Et

a) Monuimus ea de re lectorem, in annot. ad catenam exeg. bibl. Angl. T. XVI. p. 368 f. p. 175 ſqq.

Et his demum omnis ea traditio adſcribenda eſt, quae ſapientiam hanc Cabbaliſticam Θεανθρώπῳ tribuit, et quibus fabula quoque praeſens adſcribenda eſt.

pag. 256. lin. 38. *Sine fucis atque adminiculis perpetrarent.* Probe attendendum eſt ad huius argumenti vim et demonſtrandi ἐνεργείαν, ne putemus, doctores veteres propria vineta caedere, cum concedunt, illiteratis, rudibusque ex plebe hominibus tantum ſapientiam I. C. perſuaſiſſe: ita quidem Celſus et ſequaces, qui magno inde contemtu praedicationem euangelii ſubſannabant, qua in re praecurſores ei fuerunt Iudaei eadem chorda oberrantes. At concedebant quidem illi viri optimi, qui ſe paraſtatas chriſtianae doctrinae praeſtabant, hanc auditorum diuini myſterii infantiam, quoniam ea in re magiſter optimus eis exemplum praeiuerat: ſed cum ipſi quoque Iudaei pariter ac gentiles nec incredibilem perſuadendi atque conuincendi vim et efficaciam, inter tot populos negare poſſent, eſſentque ſemel de veritate religionis Chriſtianae perſuaſi adeo conſtantes, vt ne tormentorum quidem et ſuppliciorum metu deterrerentur; accederet autem publica miraculorum gloria, rectiſſime inde concluſerunt, omnia diuinitus agi, et ad veritatis coeleſtis teſtimonium facere, quoniam ab imperitis et rudibus nihil tale poterat expectari et patrari. Pulchre id et luculenter non ſine lectionis eccleſiaſticae laude demonſtrauit praeſtantiſſimus LAMIVS [b], qui, ſi in argumento euidenti teſtimoniis opus eſt, rem luculenter confecit: vna autem actorum apoſtolicorum hiſtoria rem inuictis rationibus comprobat, ipſeque D. PAVLVS [c] teſtis eſt omni exceptione maior, de quo in ſeqq. fuſe diſputauimus.

pag. 258. lin. 9. *Fluuius natiuitatis dicitur, intelligi.* Paulo accuratius obſcuram locutionem explicuimus ad hunc Iacobi Apoſtoli locum in *catena exegetica bibliorum anglicorum* [d] commentati, quae, ſi ita videbitur, poſſunt conſuli. Quicquid huic loco philoſophiae ineſt, id ex fontibus magis Hebraicis et Salomonaeis, quam ex lacunis Graecanicis deſumtum eſt.

pag. 263. lin. 22. *Diſſertatio poſtulat.* Plurimum veritatis euangelicae, quam Paulus apoſtolus non docebat modo, ſed etiam defendebat, puramque conſeruare magna vi contendebat, intereſt, vt haec eius cognitio philoſophiae ſeductricis ſarta atque certa habeatur. Ex illis enim locis, vbi apoſtolus eam tangit, patet, quam alta vulnera doctrinae apoſtolicae iſta falſa et ſeductrix philoſophia inflixerit. Adeo vero libere et manifeſte ſuam diuus Doctor ſententiam de ea explicuit, vt, qui eius aetatis literaturam inter homines Aſiaticos et Aegypti aliorumque locorum nouerunt, non poſſint non certi eſſe, intus et in cute horum hominum mataeologiam D. Paulum pernouiſſe, et, quam noxia ſemina ſparſerit, intellexiſſe. Aſt hoc pacto tantum tamen abeſt, vt Paulum faciamus cabbaliſtam orientalemue philoſophum, vt potius ſimplicitatem atque puri-

b) De erudit. Apoſtol. c. 6. p. 106 ſeqq. c) 1 Cor. I, 1 ſeqq. d) T. XVIII. p. 103.

puritatem euangelii omni sectariae insaniae opposuisse dicendum sit. Quod vero, qua ratione fecerit, alibi ad ista epistolarum Paulinarum loca commentati [e] exposuimus, et in spicilegio hoc nostro H. P. de Orientali philosophia sententiam nostram iis rationibus confirmauimus, quae satisfacere lectori posse putemus. Ita vero Paulum non faciemus quidem philosophum, ast historiae philosophicae peritissimum, qualem se Athenis quoque inter Graecos demonstrauit et dignitatem vtilissimi generis literaturae veteris confirmauit, memorabili exemplo, quo pacto etiam ex harum literarum vsu sacrarum disciplinarum studia queant adiuuari. Hoc autem modo omnis quoque de philosophia Pauli disputatio cessatura est, quem alio fine peregrina dogmata didicisse, probari non potest.

e) Ad Eph. II, 21. not. 1755. T. XV. Bibl. ex Anglic. Col. II, 8. T. XVI. not. 367. 368 seqq. p. 176. seqq. 1 Thess. V, 24. not. 752. s. p. 385. 1 Tim. I, 4. not. 941. T. XVI. p. 512 seqq, vbi ea, nisi fallimur, luculenter adduximus, quae philosophiam Pauli cum philosophia orientali et cabbalistica comparare apta sunt.

AD CAPVT SECVNDVM.

DE PHILOSOPHIA VETERVM CHRISTIANORVM IN GENERE CONSIDERATA.

pag. 269. lin. 30.

Quae bonis cordatisque facile satisfecerit. Vehementer mirati sumus, viros quosdam doctos ex Romanae ecclesiae gremio in theatrum orbis literati, hodie tanta philosophiae luce collustrati prodiisse, quibus nec iudicandi vis, nec ingenii elegantia et dicendi facundia, nec antiquitatis et philosophiae auxilia, nec morum humanitas cetera defuit, qui hunc nostrum candorem et animi dexteritatem aegre ferrent, idque publicis quoque vocibus proderent, eo quod scapham scapham nominando, in beatorum ecclesiae veteris doctorum manes peccasse nos credebant, quando ad eorum testimonia et auctoritatem non, nisi lapide lydio artis criticae et rationalis prius adhibito, respeximus, et summorum cetera virorum nomina, officia, titulos, sanctitatis gloriam seduci nos non passi sumus, vt veritatis regulas transiliremus. Quod in nostri temporis elegantia, vbi mores philosophia emollit, nec sinit esse feros, expectari non debebat. Desiimus autem mirari, cum optimos cetera viros, ex eorum hominum genere esse vidimus, qui obsequii gloriam et auctoritatis patrocinium ex voto omni rationali philosophiae, ad iuuandam suae sectae caussam, praetulerunt, et ingenii vires, quas pulchras habent, et eruditione perpolitas, ad id adhibuerunt, vt suae partis studia ἑκοντα ἀκοντα tuerentur, opinionesque veteres et eiecta dudum praeludicia his no-

ſtris obſeruationibus opponerent. Queiscum cur diſceptationis aleam experiri nolimus, Lector, nobis non monentibus, cauſſam ipſe coniiciendo poteſt aſſequi.

Noſtrum non eſt, tantas componere lites!

pag. 275. not. b. *Nos ſuo loco ex inſtituto diximus.* Adiecimus ſupra his, quae pag. 780. allata ſunt, alia, lucem argumento huic conciliantia et imprimis B. *Chriſtiani Schoettgenii* diligentiam laudauimus, ea vero, quae perperam dixiſſe nobis videtur, modeſte monuimus. Haec cum ipſius viri docti libro bonae frugis pleno, quo *Ieſum eſſe Meſſiam ex Iudaeorum ſcriptis* demonſtrauit, comparanda ſunt, vnde illa allegorica cabbaliſtarum methodus plenius poteſt intelligi, ita tamen, vt cum cabbala philoſophica haec exegetica non confundatur [a]. Momentum haec res habet in hiſtoria ſacra ſeculi I. et II. quo ea methodus admodum floruit, et tum a Iudaeis, tum a Chriſtianis eſt adhibita. Et prioris quidem exemplum eſſe poteſt *liber quartus Esdrae* [b], poſterioris *apocalypſis Ioannea* tota ad hanc methodum concinnata, de qua videnda et examinanda erudita Ven. HARENBERGII [c] induſtria. Tacemus, quae de Gnoſticorum ſomniis viri docti commentati ſunt, in hiſtoria ciuitatis ſacrae nominandi [d], nam et iſta fanaticorum generatio hanc methodum iſto tempore ad incruſtandos errores ſuos adhibuit diligentiſſime.

pag. 276. lin. 3. a fin. *Clementem Alexandrinum.* Huic omnino iungendus Pantaenus, quos magiſtros habuit Origenes, vt recte obſeruatum MOSHEMIO [e].

pag. 290. not. z. lin. 3. *De iis in epiſtolis Ignatii diſputarunt.* Quanquam famoſa eſt, multisque, tum veterum, tum recentiorum diſputata et conſiderata Valentini haereſis, vt ex illis, quae iam apud Irenaeum, Tertullianum, Clementem Alexandrinum de hac eccleſiae Chriſtianae loligine occurrunt, conſtare poteſt, vt paulo iuniores Epiphanium, Theodoretum, Auguſtinum alioſque taceamus; fatendum tamen, plus illi ineſſe tenebrarum, quam lucis, quam a ſcriptoribus veteribus accepit. Cuius ratio inde magnam partem deriuanda videtur, quod ipſi errores, in quos Valentinus incidit, non ſemel et ſimul ex eius ingenio, quod fanaticum nactus erat, propullularunt, ſed ſenſim et per partes obrepſerunt, donec tandem his innutritus homo tumidus et Aegyptiacae indolis proprium doctri-

a) Praecipue c. IV. §. 9-14. p. 75 ſeqq.

b) Non diu poſt reſurrectionem I. C. fuiſſe exaratum; ex BARNABAE ep. c. 12. concludi poteſt. Conf. FABRIC. Cod. Apocr. N. T. p. 936. qui ex Iudaeo Chriſtianum fuiſſe auctorem, coniicit.

c) Comm. in Apocal. conf. Cel. SEMLERVS Obſ. de interp. Apocal. adiecta opuſculis Wetſtenianis p. 217 ſq.

d) Luculentum exemplum, et antiqua literatura plenum qui cupit, legat B. MOSHEMII hiſtoriam Ophitarum, ſectae Gnoſticae, quae partem I. haereſeologiae, quam dare conſtituerat vir deſideratiſſimus, exhibet. Forte Auctor Apoc. Ioanneae et Hermae Paſtori ſuppar fuit, vnde ad cognoſcendam rationem ſcribendi arcanam adhiberi poteſt.

e) Hiſt. chr. ante Conſt. M. Sec. II. §. 33. p. 299. qui tamen recte obſeruat, nec Iuſtinum, nec Irenaeum philoſophiam Aegypti ſacris literis accommodaſſe, ſed malum id ortum ex Aegypto.

doctrinae aedificium construeret, et philosophiam Asiaticam atque Aegyptiacam copulando et conflando cum Christiana religione in vnum nouum chaos confunderet. Itaque recte ad antiquius etiam tempus huius prauitatis primordia a viris doctis relata sunt, quae tamen in neruum non eruperunt, nisi, postquam ipse sine spe reditus ex ecclesia erat proscriptus; prius enim tum in Aegypto, tum Romae errores suos eum dissimulauisse, TERTVLLIANVS testis est: vnde recte contendit MOSHEMIVS [f], non ignominiam deiectae a cathedra spei, quod illi tribuimus, sed fanaticismum, in quem homines Aegypti prae aliis inclinabant, caussam fuisse dogmatis fanatici Valentiniani. De qua tamen re non hoc loco, sed in annalibus ecclesiasticis disceptandum est. Hoc certum, ad haereses philosophicas hominis insaniam esse referendam, quam mature concepisse videtur.

pag. 291. lin. 4. *Maloque, quod in ecclesiam inuexit, maximo exemplum habent.* Addimus his, inseruire breuem hanc systematis Valentiniani διατύπωσιν, vt intelligat lector, quo pacto ex turbidis philosophiae Orientalis, et systematis emanatiui lacunis, cum iungi coelesti Christianorum doctrinae coepissent, haec pessimorum errorum sentina profluxerit, quae generali Gnosticorum nomine infamis, tot deliramentorum cateruas peperit. Valentinus enim non haec omnia excogitauit, sed ex horreo illo haeretico, quaecunque ingenio suo supra modum foecundo arridebant, corrasit. Credebant quidem eius temporis doctores ecclesiae, Graecanicam philosophiam, qualem Pythagorae Platonisque asseclae tunc in Asia et Aegypto vulgabant, horum errorum semina communicasse. Sed fallebantur oppido, eo quod Asiaticam siue Orientalem philosophiam non intelligebant, id quod imprimis Tertulliano accidit, in originibus philosophiae valde rudi et cespitanti. Qui si ad earum regionum φιλοσοφέμενα attendisset, vidisset illico, longe aliam, et a Graecanica ipsaque Platonica disciplina longe diuersam scaturiginem horum errorum esse quaerendam. Quod, ne sine rationibus affirmauisse videamur, rogamus lectorem, vt nostras Obseruationes de philosophia Orientali tum in ipsa historia hac philosophiae critica, tum in his supplementis consulat, et ad circumstantias a nobis allatas attendat, easque cum Valentinianis comparet; certi enim sumus, recta eum via inter dissentientes virorum doctorum sententias ad veritatem ipsam iri deductum. Idem autem de Gnosticis quoque ceteris dictum esse volumus, quorum alma mater philosophia Orientalis fuit, post Zoroastrem ad multas Orientis gentes et Aegypti quoque terras propagata, multisque aliis philosophiae et theologiae systematibus (inter quae Iudaicum fuit et Christianum) ita implicata et assuta, vt nouae inde religiones et sectae orirentur. Et hae intelligendae quoque sunt, si cum

f) Conf. quae monet MOSHEM. l. c. §. 52. p. 372.

cum B. BVDDEO [g] Valentinianorum maiores inter Cabbaliſtas quaerere placet, nempe quales in hiſtoria Aegypti Cabbaliſtico - orientali ſupra deſcripſimus. Recte et acute id vidit monuitque MOSHEMIVS [h], Valentinum ex Orientalium ſcitis prima elementa ſcientiae, quam profitebatur, hauſiſſe, at de ſuo quoque haud pauca addidiſſe, quae tamen inter ſe diſcernere hodie impoſſibile, quum veteres Gnoſticorum ſententias compendiaria tantum via exponant. Illud certum, veteres Gnoſticos ſua ſomnia prius excogitata et ex Zoroaſtrianis aliisque excerpta Chriſtiano demum ſyſtemati aſſuiſſe, Valentinum dogmata Chriſtiana ad Gnoſticorum deliramenta reformauiſſe. Vnde factum, vt tot Chriſtiana nomina in ſyſtemate Valentiniano inueniantur, quamuis ille diſſonantia ſe tradere, atque noua et meliora ipſe iactaret. Et hoc quidem pacto reliquos quoque, qui diuiniorem Graecanica philoſophiam ſe ſectari credebant, et barbaram ſapientiam iactabant, inſtituiſſe, vel ex vno Tatiano diſci poteſt. Ex his autem maior quoque lux accendi poteſt illis, quae §. XI. de mataeologia Valentiniana diſſeruimus. Plura vero ipſum Valentini ſyſtema illuſtrantia ſuppeditabit MOSHEMIVS [i], qui conſulendus.

pag. 294. lin. penult. *Longa illa Valentini fabula eſt.* Summa nos tantum capita attulimus, vt intelligatur, quo pacto ſyſtema emanatiuum, quod omnes Gnoſtici receperunt, cum origine rerum, ipſaque, quae extra pleroma, adeoque extra emanationum diuinarum fontem eſt, materia in hoc ſyſtemate coordinatum fuerit, ex quo de ipſa hac theologia philoſophica iudicium fieri poteſt. Multo autem plura inſanientis hominis ſomnia portendunt, quae enucleari hic omnia non poſſunt, quia ad hiſtoriam eccleſiaſticam totum argumentum pertinet, ad cuius ſcriptores Lectorem dimittimus, monentes, vt ab explicationibus gratis et precario aſſumtis ſibi caueat. Ducem qui eliget MOSHEMIVM [k], facile in haec conclauia penetrabit, ad quae reſeranda prolixiore tractatione opus eſt.

p. 302. lin. penult. *Sumus perſuaſiſſimi.* Nihil eſt in hac aenigmatum Valentinianorum explicatione, quod non cum toto Orientali ſyſtemate mire cohaereat. Vna reſtat difficultas, mota a B. MOSHEMIO [l], quam non tacebimus. Monet is: explicatis principiis Valentini emana„tiuis, concludi poſſe; quia Valentinus materiam ex Achamoth ſeu „Enthymeſi, vti etiam vocatur, natam eſſe, vi ſyſtematis ſui aſſerere vi„deatur, Achamoth autem filia ſit Sophiae, haec autem genus ſuum ab „ipſo Deo ducat, quoniam vltima eſt aeonum, itaque Valentinum non „potuiſſe ponere duo aeterna principia Deum et materiam; ſed ex Deo, „multis licet aliis generationibus interiectis, omnem materiam emanan„tem poſuiſſe. Non negat doctiſſimus veterum ſyſtematum interpres ita „videri

g) Pec. diſſ. ad calc. hiſt. phil. Hebr. conf. Iſag. in hiſt. Theol. L. I. c. 4. p. 137 ſ. vbi tamen concedit, cabbalae Ebraeorum multa eo tempore ex philoſophia Pythagorico - Platonica ſcita admixta fuiſſe.

h) Hiſt. Chriſt. ante C. M. Sec. II. p. 375.

i) loc. cit.

k) Ibid.

l) Ibid. §. 55. p. 381.

„videri doctiſſimis quibusdam viris, et veterum etiam dicta illis videri „fauere. Aſt ſuo iudicio ſecus ſentiendum atque exiſtimandum eſſe ex „mente hominis huius, (Valentini,) nempe materiam ex infinito tempo-„re extra Pleroma ſiue ſedem Dei extitiſſe, antequam Sophia filiam ſuam „Achamoth pareret, verum informem, confuſam et omni qualitate et „motu deſtitutam.“ Cuius afferti fidem vir beatus ex Irenaei relatione confirmat, qui σοφίαν εἰς τὴν τοῦ ὅλου οὐσίαν extra pleromatis limites ſeſe immerſiſſe Valentino tribuit. Hanc autem οὐσίαν extra diuinatis plenitudinem exiſtentem cum immenſum eſſe ſpatium ſeu vacuum, repugnante voce, dici non poſſit, relinqui ſolam materiam eo nomine intellectam, et quaecunque de Achamoth extra pleroma partibus referunt, ea omnia de mutationibus, quas perturbationes eius induxerunt in materiam antea prorſus tranquillam et qualitatis omnis expertem intelligi debere. Fatemur talem eſſe hanc obiectionem viri in talibus excogitandis ſupra modum acuti, vt noſtram explicationem euertere, et inter Dualiſtas, quos vocant, Valentino locum facere videantur. Cuius potiſſima ratio eſt, quod homo nugator more gentis et ſecundum ſectae ſuae diſciplinam atque methodum principia iſta emanatiua in perſonas et entia per ſe ſubſiſtentia conuertit, et conceptus metaphyſicos imaginibus mere phyſicis exprimit, quo pacto claros eius ſenſus defecatamque atque puram explicationem dare non licet, et, vt male cohaerent in ſyſtemate Gnoſtico omnia, ita ſingulorum quoque principiorum et concluſionum explicatio difficulter vel plane non expectari poteſt, niſi ex natura ſyſtematis emanatiui lux maior accendatur, vt noſtro cogitandi et philoſophandi more de toto ſyſtemate diſſerere liceat. His praemonitis eo ſenſum obſcurae huius theogoniae redire putamus: ex infinito rerum omnium fonte ſiue vniuerſo, cum ſeruaſſet ſibi προαρχὴ καὶ προπάτωρ, lux diuinae eſſentiae infinita, emanationum ſubſtantiam, iuſto ordine ſecundum diuinitatis gradus atque modulos diſponendam, modificationis rationem extra hanc infinitam plenitudinem talem iniiſſe, vt, poſito emanatiui principii cuiuscunque termino, (Horum vocat) infinitatis ſubſtantiae limitationes orirentur, quae cum extra pleroma eſſent, naturam inde acciperent ab iſtis diuinis diuerſam, lucique infinitae diuinae eſſentiae oppoſitam; et haec eſſe materia in ſyſtemate Valentiniano videtur, negatiue magis, quam poſitiue a philoſopho indicata, ita, vt ex retractione infinitae lucis ad definiendam limitationem oriretur ſubſtantia paſſiua, tenebricoſa, luce et vita carens, nec diuinitatis attributo vllo conſpicua, in quam vero principia emanatiua ad conſtituendum τὸ ὅλον agere poſſent: quod qua ratione poſtea euenerit, Valentinus difficillimis aenigmatibus explicuit, quae nunquam retegemus, niſi abiectis iſtis ſymbolis obſcuris: quo pacto patebit, omnia ad id redire, vt oſtendatur, quomodo res omnes ex principio primiprimo, τῷ παντὶ, limitatione emanationis adhibita, profluxerint, donec materia, quae ex retractione diuinae infinitatis orta erat,

et velut profunda abyssus omni luce et vita vacua extra pleroma iacebat, per communicationem inferiorum emanationum vitam acciperet, et quaecunque tenebris, inertiaque et stupore prius marcebant, luce, vita sensuque replerentur. Obiiciet nobis lector, nos laruas et spectra introducere, nec negamus, totum hoc systema emotae imaginationis extra orbitam raptae opus esse: sed haec culpa non nos tangit, sed Valentinum, qui, quae Zoroastrianum olim systema tradiderat, et in scholis philosophorum Orientalium miris explicationum obscurissimarum aenigmatibus tegebantur, comtius et artificiosius ornare atque pingere tentabat, et Christiana ad hunc modulum refingere cupiebat, vt sapientiam suam contribulibus ostentaret. Ex his vero iam constare satis posse putamus, systema dualisticum sensu absoluto Valentino tribui non posse, qui materiam extra pleroma, diuinitatis pleromati non alio sensu, quam priuatiuo, opposuit: et ex his, si coniecturae nostrae locus est, intelligi quoque potest, quid velit sibi ὅλη ἐσία (ita enim apud Irenaeum legitur), quae non alio sensu concipi potest, quam de modificatione emanationis, ex ὅλω vniuerso, (cui soli ἐσία tribui potest, non vero fluxae et instabili materiae). Iubemus in tanta aenigmatis obscuritate cabbalisticum systema tomo II. explicatum cum Valentiniano comparare, vbi paulo clarius exposuimus, quomodo salua emanatione materia tamen iners, et luce carens infinitae luci opponi possit. Quod si haec Lectorem non satient, culpam quaesumus in tenebriones hos coniiciat, aut clariora nobis enarret, quibus, dimissis nostris coniecturis, libenter locum faciemus.

pag. 303. lin. 28. *Accuratiori perlustrandi oculo.* Enata nobis, postquam dudum ista de haeresibus ex philosophia Orientali ortis scripseramus, occasio a viro quodam doctissimo nobis in publico synedrio ecclesiastico suppeditata, accuratius in aliud quoque aenigma sectae cuiusdam ex Orientali disciplina ortae, Basilidis puta, inquirendi, et peculiari dissertatione obscurissimum argumentum simulque omnem disciplinam Gnosticorum orientalem illustrandi. Quae cum olim *Museo Heluetico* [m] inserta vix patrios editionis fines egressa sit, et museum illud extra Heluetiam et Germaniam a perpaucis inspectum lectumque sit, operae pretium nos facturos credebamus, si ad hunc potissimum H. C. P. locum, cui insignem lucem foeneratur, nostro spicilegio, illustrando et supplendo isti operi destinato, hanc quoque dissertatiunculam repetamus, et vulgatiorem faciamus. Quod non nostra tantum interesse putamus, vt mens nostra de haeresibus ex hac philosophia ortis clarius intelligatur, sed lectoris quoque, vt, qui sine partis studio his sacris inuigilant, habeant, quod luculento exemplo illis opponant, qui pertinacius orientalis philosophiae existentiam negant, nosque somnia vendidisse coniiciunt.

m) T. VI. s. P. XXII. p. 229 seqq.

DE CAVLACAV BASILIDIANORVM
DISSERTATIO CRITICA.

§. I.

Inter veteris doctrinae aenigmata, Gnosticorum somnia obscuritate tantum non omnium maxime laborare, nemo rerum in Ecclesia Christiana gestarum adeo ignarus atque rudis est, vt nesciat. Cum enim disciplinam a communi ingenii humani mensura longe abhorrentem, et vulgares scientiae terminos excedentem affectarent Philosophi nugiuenduli, cogitationibus abstrusis, notionibus fictis et nullibi nisi in emoto insanientis turbae cerebro deprehendendis vsi, ob antiquae, quae in Oriente et Aegypto ad ista vsque tempora regnabat disciplinae, quae arcana atque ideo symbolica et allegorica fuit, imitationem, aenigmata magis, quam doctrinas struxerunt, rati, vt solet apud imperitum vulgus fieri, plus scientiae abstrusioris, cuius nomen atque gloriam affectabant, prae se ferre posse, si obscuris symbolis verbisque sapientiam creparent. Testem volumus omnem eorum Haereticorum historiam, qui excellentioris de rebus diuinis eruditionis gloriam aucupantes, paulo post conditam ciuitatem christianam, Gnosticorum nomine eam misere depraedati sunt: quorum nugas omnes ex latebris in apricum producere, et labor et opus est; ebrios enim loqui putes, vanos sine mente sonos fundentes, et nec sensum habentes nec inter se cohaerentes. Vnde EPIPHANIVS [n], in iis *ἐν ἀστάτῳ γνώμῃ μεθύοντος καὶ παραλαλοῦντος τὰ ῥήματα, τὰ μὲν γέλωτι πεποιημένα, ἕτερα δὲ κλαυθμοῦ ἔμπλεα, ebrii, animo sibi non constante et nugatorie loquentis verba, partim ridenda, partim commiseratione plena* deprehendit.

§. II. Quamuis autem haec ita se habere, nemo temere inficias iuerit, non adeo tamen insaniuisse homines, neque ab ingenii opibus neque ab eruditionis cultu imparatos, credibile est, vt vana nobis nihilque significantia verba dedisse, magnisque, quas proiecerunt, bullis plane nihil, quod momentum habet, dixisse censeri queant. Id enim, quamuis frequenter ab eius aetatis doctoribus christianis eis obiiciatur [o], minime tamen verisimile est, perpendentibus, ob eruditionis haud vulgaris laudem homines istos plurimum famae atque plausus retulisse, eosque per omnes veteris disciplinae campos non sine sudore volutatos, eruditae opinionis, quamuis ea fanatica fuerit, suspicionem reliquisse. Neque in ineptissimarum fabularum cortice haerendum, sed ad arcana dogmata, tanto studio, totque inuolucris recondita attendendum est, quibus sagaci mente erutis, stultissimae horum hominum nugae et obscurissima aenigmata, si non omnia, multa tamen, solui queunt, et eorum disciplinae lux potest accendi. Ast is difficilis atque diuturnus labor est, virumque

 poscit

n) Adu. haref. Lib. I. haer. 26. §. 2. Tom. I. Opp. p. 84.
o) Vid. TERTVLLIANVS contra Valent. c. 5.

poſcit non emanatiui tantum ſyſtematis, omnisque Orientalis et Barbaricae Philoſophiae peritiſſimum, ſed et arcanae diſciplinae methodique Aegyptiacae non ignarum, et diu in hac arena non ſine attentione et patientia verſatum. Quales cum non adeo multos eſſe, et ingratus labor et rerum magis vtilium ſtudia patiantur, non miramur, perpaucos eſſe, qui Philoſophiae Gnoſticorum multum lucis accenderint, vel etiam viderint ipſi, et innumera hodie eſſe aenigmata in harum ſectarum placitis ſepulta: Quibus noſtra demum aetate clauem repertam eſſe, laetamur, ex quo Orientalem Philoſophiam non ignotam quidem penitus, at neglectam tamen, ex vmbra protraxit incomparabilis MOSHEMIVS.

§. III. Quae omnis Gnoſticae diſciplinae conditio fuit, eam imprimis Philoſophiam Baſilidis referre, comparatio quemlibet docere poteſt. Fuit is natione Aegyptius patria Alexandrinus [p], homo, vt ſolebant Aegyptiorum ingenia, atrae bilis contagio mire corruptus, at eruditus tamen, et patriae Philoſophiae, quam ex Orientali enatam fuiſſe alibi probauimus, callentiſſimus, vnde recte obſeruatum EPIPHANIO [q] diſciplinam circulatoris illius ex his oris, Aegyptiorumque placitis originem habuiſſe. Quem cum difficillima quaeſtio de mali origine teneret [r], isque a ſcripturae ſimplicitate prae animi, quod gnoſticam ſapientiam affectabat, ſuperbia ſibi diſcedendum eſſe decerneret, ad ſyſtema illud emanatiuum delapſus eſt, quod mira ſagacitate cum dualiſtico in concordiam ire iuſſit Zoroaſter, excoluerunt, mirumque in modum auxerunt et variarunt Syri, Perſae, Aſiatici, ingenia plerumque anomala, et imaginationis morbis corrupta; a Chaldaeis, Perſis, Orientalibusque ceteris acceptum ſuae Theologiae adaptarunt, et ſymbolica methodo exornarunt Aegyptii, ſuum fecere Iudaei Cabbaliſtae, Pythagorici, Platonici, Chriſtianae legi attemperauerunt Haeretici, ex Syria et Aegypto progreſſi [s]. Id quod inita comparatione luculenter demonſtrari poſſet, ſi id ageremus, et non ea, quae fuſe ſupra de Valentini haereſi diſſeruimus [t], rem in aprico ponerent: qui locus illis adeundus eſt, qui de ea re fluctuant. Itaque et indole Philoſophiae eius ductus, et regionis illius, quam incolebat, et in qua praeclarus ſapientiae magiſter haberi cupiebat, more perſuaſus, ſymbolis, vocibus obſcuris, barbarisque, quibus ἑκόντα ἄκοντα ſcripturae loca attemperata ſunt, doctrinam ſuam, de origine, cauſſa remedioque mali veſtiuit, et ita incertam et tenebris obſitam reddidit, vt mirum non ſit, et olim doctores eccleſiae eruditiſſimos eum non ſatis intellexiſſe, et haerere hodie aquam viris magnis, qui haec ſoluere aenigmata auſi ſunt.

§. IV. Nihil autem vel celebrius, vel obſcurius in Philoſophia Baſilidis quam Abraxas et Caulacau ſiue Caulaucau, (vtroque enim modo ſcribi

p) EPIPHANIVS l. c. p. 68. CLEM. ALEXANDRINVS Strom. L. VII. p. 764. EVSEBIVS hiſt. eccleſ. L. IV. c. 7. p. 97.

q) loc. cit.

r) Ibid. p. 72.

s) Probata haec omnia dedimus in Hiſt. crit. phil. T. I. p. 1349. T. II. p. 190. T. III. p. 287 ſeq.

t) Ibid. p. 290 ſeqq.

ſcribi poſſe diuerſa pronuntiatio probat) huius nugatoris. Et illud quidem nomen adeo tenebris tectum et incertae ſignificationis eſt, vt doctiſſimos viros in diuerſiſſimas interpretationes pertraxerit [u], quibus tamen heic, vbi alia agimus, non inhaeremus. Hoc tenebris ſuis ita interpretes hiſtoriae Baſilidianae terruit, vt tantum non omnes, etiam doctiſſimi, de definienda certa ſignificatione huius vocis, quidque ea in ſyſtemate Baſilidiano ſibi voluerit, decernendo, deſperauerint. Accidit id GRABIO [x] et MASSVETO [y], viris eruditiſſimis, in eum IRENAEI locum commentantibus, in quo huius nominis mentionem faciunt. Epiphanii, Euſebii, Theodoreti, quibus illud ipſum nomen αἰνιγματῶδες tactum eſt, editores commentatoreſque vno PETAVIO [z] excepto, qui tamen nihil, quod rem iuuet, attulit, ſicco illud pede praetereunt. Eruditiſſimus BEAVSOBRIVS [a] cum omnem Baſilidis diſciplinam magno ſtudio enodaret, Caulacau quidem tetigit, ſed praeter coniecturam, in ſe veriſimilem, nullam rationem addidit, in qua animus conquieſceret. Itaque cum de obſcuro numine locoque Irenaei curatius cogitandi occaſionem nobis vir quidam eruditiſſimus ὁ νῦν ἐν ἁγίοις ſubminiſtraſſet, profundius paulo, quam fieri ſolet, in haec gnoſticae ματαιολογίας ſomnia et deliramenta inquirere placuit: quo euentu, lectorum ſententiae definire relinquimus [b].

§. V. Haurienda eſt de Caulacau Baſilidis notitia, cum Haereſiarchae ſcripta perierint, ex teſtimoniis veterum. Inter quos primus locus debetur IRENAEO [c], qui aduerſus hos homines ex inſtituto diſputauit, et eodem fere tempore vixit, quo inſanum hominum genus in eccleſiam irrupit, eamque deuaſtauit. Is de ea re ex verſione interpretis veteris ita: *Vtuntur autem et hi magia, et imaginibus, et incantationibus, et reliqua vniuerſa periergia: nomina quoque quaedam affingentes quaſi angelorum, annuntiant hos quidem eſſe in primo coelo, hos autem in ſecundo, et deinceps nituntur CCCLXV. ementitorum coelorum et nomina et principia et angelos et virtutes exponere. Quemadmodum et mundus nomen eſſe, in quo dicunt deſcendiſſe et aſcendiſſe Saluatorem, eſſe Caulacau. Igitur qui haec didicerit, et angelos omnes cognouerit, et cauſſas eorum, inuiſibilem et incomprehenſibilem cum angelis et poteſtatibus omnibus fieri, quemadmodum et Caulacau fuiſſe.* Illuſtrant haec Irenaei verba, ſatis obſcura, et in mendo cubantia, quae habet THEODORETVS [d], is enim paulo luculentius: *Quin etiam angelorum nomi-*

 na

u) Vid. quae poſt Macarium et Chiffletium ſcripſit BEAVSOBRIVS hiſt. de Manichéens L. IV. c. 4. T. II. p. 50 ſeq. MONTFAVC. Pal. Gr. L. II. c. 8. BASNAGE Hiſt. des Juifs T. III. p. 700.

x) Ad IRENAEVM L. I. c. 24.

y) Ad IR. l. c. p. 102.

z) Ad Epiph. l. c. T. II. Opp. p. 44.

a) lec. cit. p. 29.

b) Quadriennium effluxerat, ex quo hanc Diſſertationem ſcripſimus alii loco deſtinatam; interim prodiiſſe, noua Liter. Lipſ. 1750. n. 90. p. 798. referunt, OTTONIS NATHANAELIS NICOLAI Diſſ. de Saluatore Baſilidis Caulacau dicto. Quam licet nondum viſam cum explicatione obſcuri aenigmatis a noſtra interpretatione differre, ex eo loco didicerimus, noluimus has cogitationes noſtras diutius ſupprimere, comparatione vtriusque Lectoris veteris Philoſophiae gnari iudicio permiſſa.

c) L. I. c. 24. p. 102. Ed. Maſſ.

d) Haeret. fab. L. I. T. II. Opp. p. n. 418.

na effingentes, hos quidem dixerunt primum habere coelum, illos vero ſecundum, et ita deinceps vſque ad trecenteſimum ſexageſimum quintum. Seruatorem autem et dominum Caulacauam nominant. Haec autem dicunt ineffabilia eſſe, et nec ab omnibus capi et comprehendi poſſe praeterquam ab vno ex mille. Tertium his addimus haereſiologiae veteris ſcriptorem Epiphanivm [e], qui Irenaeum legit, et in horrea ſua eius obſeruationes tranſtulit. Is reliquis luculentius de Caulacau ita, interprete Petavio: *Alii Caulaucauch cuidam eandem venerationem deferunt, quo nomine vnum ex principibus appellant* (ἄρχοντά τινα τοῦτον οὕτω καλοῦντες) *quibus vocum terriculamentis commentitiisque ac barbaris appellationibus imperitis hominibus imponere conantur. - - - Quod ad vocem Caulaucauch attinet, quis eorum qui nominis poteſtatem nouerit, riſum tenere poſſit, cum iſtos videat vocabula quaedam hebraice bene concepta, nec minus commode graece reddita ab iisque qui graece legunt, plane intellecta, cum difficile nihil habeant, haec illos tamen exprimendis ſuis idolis accommodare; hoc eſt inanibus formis, ac ſubſiſtentibus principiis,* (εἰς ἐνυποστατικὰς ἀρχὰς) *et vt ita dicam, ſimulacrorum figmentis, dum vana illa nominum ambitione rudiorum mentibus errorem ſuum aſpergunt, quo turpem illam ac fabuloſam artem latius diſſipent. Etenim vox illa Caulachauch apud Iſaiam ſcripta legitur in duodecima viſione cum ita loquitur: Tribulationem ſuper tribulatione, ſpem ſuper ſpe: adhuc paululum, paululum adhuc expecta. Quare ipſamet Hebraica verba vt illic leguntur deſcripta ſyllabis hoc loco ſubiiciam: Quippe tſaulatſau tſaulatſau tribulationem ſuper tribulationem ſignificat, Caulacau ſpem ſuper ſpem, Zeerſcham Zeer ſcham adhuc paululum, paululum adhuc expecta. Vbinam igitur eſt illorum commentum? vbi vaniſſimum illud ſomnium foetus inſtar ab iſtis conceptum? vnde haec in mundo zizania? quaenam genus hoc hominum neceſſitas coëgit, ſibi vt voluntarium exitium conſciſcerent? Si enim eiusmodi vocabula cum eorum vim intelligerent, pernicioſa ludificatione detorſerunt, manifeſte ſibimet ipſis mali auctores fuerunt: ſin per ignorantiam quae neſcirent, vſurpauerint, nihil his ſingi poteſt infelicius* etc. Hactenus Epiphanius. Reliqui veterum, qui Baſilidis meminerunt, vno Philastrio [f], qui κατὰ τὸ ῥητὸν cum reliquis conſpirat, et qui verbo tantum eius meminere Hieronymo et Niceta [g] exceptis, Caulacau tacent [h], et idolum hoc vel ignorauiſſe plane, vel non intellectum praeteriiſſe videntur.

§. VI. Eandem fere fortunam Caulacau Baſilidis apud recentiores ſcriptores habuit, quorum omnes fere hoc nomen praetermiſiſſe ideo videntur, quoniam quid illud ſignificauerit, non aſſecuti ſunt [i]. Certe qui

e) Adu. haer. L. I. haer. 25. T. I. Opp. p. 78 ſeq.
f) Haereſ. XXXIII. p. 71.
g) T. I. theſ.
h) Id Clem. Alexandrinvm quoque, qui Alexandriae optime rem cognoſcere potuit, et toties Baſilidianarum nugarum meminit, feciſſe miramur. Dolemus autem librum Agrippae Caſtoris, qui omnes Baſilidis nugas clariſſime expoſuit et refutauit teſte Evsebio H. E. L. IV. p. 97. intercidiſſe; ſine dubio enim plus inde, quam coniecturas, quas nunc dare poſſumus, haurire liceret.
i) B. Th. Ittigivs, quamuis omnia de Baſilide a veteribus relata attuliſſet, et de Abraxas quoque complura dixiſſet, Caulacau tamen omiſit Diſſ. de haereſiarch. Sect. II. c. 2. p. 98. B. Clodivs autem praef. Conr. Sam. Schvrzfleischio Witeb. 1706. ſingularem de Caulacau Diſſerta-

qui Abraxas Bafilidis explicare conati funt, fimilem dare Caulacau explicationem non funt aufi. GRABIVS et MASSVETVS [k] vt fupra dictum, corrupto Irenaei interpretis loco deterriti de medicina et reftituendo vero fenfu defperauere, nec videre fe Monachus Benedictinus faffus eft, quomodo fpes fuper fpem Bafilidianorum deliriis aptari poffit. Id quod equidem non magnopere miramur, cum tantam veteris Philofophiae, maxime Orientalis, cognitionem non habuit, quantam prae fe tulit antiquitatis ecclefiafticae. Itaque tria ifta veterum fcriptorum loca inter fe diffentire, ratus eft, quod veritati non concinere, in fequentibus patebit. Qui vero de nominis fignificatione difpicere connifi funt SAM. BASNAGIVS [l], THEODORVS HASAEVS [m], aliique laudati FABRICIO [n]; de origine tantum vocis ex Efaia petita difputarunt, quae ad noftram tractationem, quae philofophica, non philologica eft, non pertinent. Vnus, defideratiffimus BEAVSOBRIVS [o], qui critico examine Bafilidis mataeologiam erudite excuffit, Caulacau quoque philofophice explicandum tetigit, et initio quidem totius fyftematis coeleftis nomen illud effe coniecit, at cum vidiffet, repugnare id loco Irenaei, ad Theodoreti fententiam acceffit, recteque definiit, nomen id Saluatoris effe, eo quod omnis fpei fundamentum nobis effet. In quo quidem vir emunctae naris, felixque veterum haerefium indagator deceptus haud eft; aft nec rationem aliam addidit, nec ex fyftemate Bafilidis explicuit, prodidit quoque vim et locum Caulacau in eo fyftemate non fatis infpexiffe, cum in tota ea re nihil mali latere pronuntiet. Quod aliter fe habere ex dictis patebit. Nobis in praefentia, enarrata rei hiftoria, iam id negotii dabitur, vt admiffa Theodoreti explicatione eam ex fyftemate Bafilidis probemus, et cur id nomen Saluatori impofuerit, perquiramus; deinde Epiphanium atque Irenaeum cum ifta explicatione confpirare oftendamus; quo pacto tandem corrupto et obfcuro Irenaei loco facile medicinam afferre licebit.

§. VII. Priusquam autem haec, quae diximus, capita probatum imus, pauca fupponere magis, quam prolixe demonftrare neceffe eft, cum animus non fit integram nugarum Bafilidianarum explicationem afferre. Et primo quidem facile nobis largientur, qui hiftoriam Philofophiae, exfurgente monarchia Romana, florentis curatius perquifiuerunt et cum facrae ciuitatis hiftoria comparauerunt, Bafilidis doctrinam, vt reliquorum Haereticorum, qui fe a fublimiore diuinarum rerum cognitione Gnofticos nuncupauerunt, cum Philofophiae Orientalis et Aegyptiacae fyftemate, tunc magna diuinitatis opinione vigente, non conuenire tantum, quoad praecipua principia et opiniones, fed vero effe longe fimillimum, Bafilidem, hominem Aegyptium, et in patria ean-

fertationem fcripfit, quae philologica magis, quam philofophica eft.

k) ll. cc.

l) Annal. polit. eccl. ad Ann. 121. T. I. p. 49.

m) Bibl. Brem. T. VII. p. 495.

n) Ad PHILASTR. p. 71.

o) loc. cit.

eandem si superis placet sapientiam edoctum inde occasionem sumsisse, manus his deliriis dandi, eaque Christianorum placitis ita attemperandi, vt haec Christi disciplina suae gentis genio et eruditioni placere posset. De quo si quis dubitauerit, eius patientiam exoramus, ad relegenda ea, quae in *Historia critica Philosophiae*, de Philosophiae Orientalis systemate, eiusque principiis, tum de eius auctoritate inter Gnosticos prolixe satis diximus [p]. Quaecunque enim Orientalis Philosophia praecepit, ea, si peculiaria quaedam, quae ad distinguendum ab aliis systema suum Basilides excogitauit, demas, etiam apud haeresiarcham occurrunt: cuncta ad emanationum diuinarum seriem constituendam directa, omnia systemati emanatiuo applicata, rerum omnium origines ex Deo assertae, ineffabile Numen suppositum, exque eius abysso per varios ordines gradusque rerum omnium ortus descriptus; origo mali per declinationem emanationum ad tenebras et priuationem, id est, materiam introductarum, explicata, aeones et principia diuina ἐνυποςατικὰ ideo excogitata, pleroma diuinum miris substantiarum emanatiuarum seriebus repletum, mundi visibilis origo et corruptio a principiis emanantibus longiusque a fonte primo deuiantibus asserta; reuocati homines per purgamenta a scoriis malorum geniorum eorumque potestate in mundum materialem ad refluxum per principium emanatiuum primum, ad fontem Deitatis etc. Quibus methodus symbolica, arcana, obscura et initiatis tantum peruestigabilis addenda est. Haec in Valentini systemate libro citato fecimus manifestissima, quod cum non nisi ingenii magis erudite luxuriantis modulo a Basilidiano differat, facilis labor erit, omnia haec cum dogmatibus Basilidis comparare, vt euidentissima pateat concordia. Itaque his latius probandis, ne actum iterum agamus, supersedemus, et vnum HIERONYMVM [q] vadem sistimus, fatentem, *vniuersum pene errorem de Chaldaeo et Syro et Graeco sermone exortum esse.* Idem Gnosticos ipsos iactasse refert PORPHYRIVS [r].

§. VIII. Alterum, quod praemonendus lector est, in eo versatur, Basilidem, more Aegyptiorum, Philosophiam suam de diuinis deque mundo et malo obscuris vocibus et aenigmatibus texisse, vt et admirationem nouae et inauditae rei consequeretur, et se Orientali atque Aegyptiacae methodo attemperaret, quae symbolis, figuris, numinibus ignotis cuncta recondit. Quem in modum Cabbalistas quoque similia decreta occultasse alibi demonstrauimus. Maxime vero ideo substantias suas diuinas atque aeonas in ignotos Deos transmutauisse videtur, vt eo magis conterraneis suis placeret, quos omnium maxime circa πολυθεότητα insaniuisse, et religiosiores aliis videri voluisse constat [s]. Nempe persuasisse sibi videtur homo ineptus, facilius ad recipiendam fidem Christianam.

p) T. III. p. 290 seqq.
q) Adu. Iouinian. L. II. p. 429.
r) PORPHYR. in vita Plotini c. 16. Hist. crit. phil. T. II. p. 368.
s) Geographus vetus a GODOFREDO editus pag. 17.

ſtianam philoſophica veſte ornatam perſuaderi poſſe Aegyptios, ſi noua et ignota illis numina adduci crederent. Et has quidem cauſſas Baſilidi fuiſſe veriſimile eſt, cur barbaras voces ex Hebraica et Chaldaica lingua quales fuere Barbeloth, Ialdabaoth, et Caulacau, vel ab inuſitato nomine Graeco petitas, qualis erat vox Prunicus, vel excogitatas cabbaliſtico literarum vſu et poteſtate, cuius generis Abraxas eſt, Philoſophiae ſuae decreta obſcurauerit. Nec procul a ſcopo EPIPHANIVS ferit, contendens, *his vocum terriculis commentitiisque ac barbaris appellationibus eum imperitis hominibus imponere conari.* Idem viſum EVSEBIO [t], qui Baſilidem, προσχήματι ἀποῤῥητέρων δυσσεβȣ̃ς αἱρέσεως τερατώδεις ἀναπλάσσαι μυθοποιΐας *ſpecie arcanorum* (verborum atque myſteriorum) *portentoſas fabulas impiae haereſeos commentum fuiſſe* ideo conqueſtus eſſe videtur, quod eiusmodi vocum reconditarum et ad arcanam methodum referendarum artificio fabulas ſuas theogonicas texerit. Pari ratione de ea re loquitur HIERONYMVS: *abuti hiſce verbis immundiſſimam haereſin apud ſimplices quoque et deceptos, vt terrorem faciat nouitate ſermonum, quod ſcilicet qui haec verba cognouerit, et in coitu eorum meminerit, absque vlla dubitatione transeat ad regnum coelorum.*

His praeſuppoſitis, vt quid Caulacau Baſilidi dictus fuerit intelligamus, ſcrutandum ſyſtema fanatici Philoſophi eiusque theogonia et coſmogonia exploranda eſt, vt quem Caulacau ſuo locum in ea aſſignauerit, diſcamus. Idem vero cum Baſilidi conſtitutum fuerit, quod Gnoſticis reliquis, vt oſtenderet, quomodo ex ſummo Deo omnia fluxerint, quomodo malum exortum ſit, quomodo in Deum ſublato malo reuertantur omnia, quo mediatore diuino ab eius imperio liberari mundus queat, quod ex Irenaei, Theodoreti atque Epiphanii teſtimoniis conſtat, ſequitur inde Caulacau ex principiis illis diuinis et emanatiuis fuiſſe, quae ex inexhauſta et incomprehenſibili Diuinitatis abyſſo progreſſa pleroma diuini luminis ſubſtantiali hypoſtaſi repleuerunt, et quorum vnum ex pleromate progreſſum ad iuuandum mundum inter homines comparuerit. Diſerte hoc teſtatur THEODORETVS [u], *ingenitum, cum bella angelorum nationibus imperantium vidiſſet, mentem ſuam primogenitam miſiſſe, quam etiam Chriſtum appellauerit, vt ſeruaret eos, qui vellent credere. - - - Seruatorem autem et Dominum Caulacau nominare.*

§. IX. Quae cum ita ſe habeant, dicendum porro, quis emanationis ordo Baſilidi placuerit, vt intelligatur inde, idem principium emanatiuum diuinum ab haereſiarcha admiſſum eſſe, quod Simoni Mago δύναμις Θεȣ̃, ſumma Dei poteſtas, Cabbaliſtisque Adamkadmon vocatum eſt, id eſt, prima et principalis emanatio, tanquam radius ex diuini luminis oceano transmiſſus in mundum inferiorem, vt cuncta illuſtraret, a tenebris

t) loc. cit. conf. PLOTINVS, Enn. II. L. IX. c. 10. p. 209. u) loc. cit.

bris liberaret, et quos ad materialitatem ſuſcepta inclinatio malos fecerat angelos (ſcorias vocant atque cortices Cabbaliſtae) vinceret. Rem itaque vt paucis ab ouo exordiamur, patientiam lectoris paulisper rogamus. Diſplicuere Baſilidi Simonis Magi, Menandri et ſimilium genealogiae diuinae, ex Orientali Philoſophia hauſtae, eo quod philoſophicae tantum fuerint, minusque commode ad Chriſtiana placita transferri potuerint. Meliora itaque daturus, ad infiniti naturam accuratius attendendum ſibi eſſe cenſuit. Conſtat id teſtimonio IRENAEI [x], qui diſerte, *Baſilidem ait, vt altius quid et veriſimilius inueniſſe videatur, in* IMMENSVM *extendiſſe ſententiam doctrinae ſuae;* Idem EVSEBIVS [y] monuit, εἰς τὸ ἄπειρον τεῖναι τὰς ἐπινοίας *ad immenſum retuliſſe cogitationes ſuas*, quod minus recte aſſecutus eſt doctiſſimus VALESIVS [z], contendens *fabulas interminatas et vagas nullo certo modo ac termino definitas et veritati certae ac ſuis ſpatiis circumſcriptae oppoſitas* intelligi. Euſebius enim, Irenaeum ſecutus, de origine et generatione aeonum ſiue emanationum in infinito pleromate agit, et qua ratione melius, quam Menander et Saturninus fecerant, ſe infiniti rationes emanatiuas explicare poſſe Baſilides crediderit, exponit. Emendatius vero ſe philoſophari poſſe, propiusque ad Chriſtiana placita accedere ratus eſt Baſilides, ſi quantum poſſet mundi materialis originem quam longiſſime ab infinito pleromate et a ſumma poteſtate, ſecus ac Menander ac Saturninus inſtituiſſe videbantur, remoueret: Itaque ad emanationis diuinae ordinem confugit, quem Gnoſticae Philoſophiae cardinem fuiſſe, et ipſa ſyſtemata eorum inter ſe comparata loquuntur, et haud obſcure prodidit PLOTINVS [a]. In hac autem rerum diuinarum abyſſo, ita emanationum ordinem, teſtibus Irenaeo, Theodoreto, et Epiphanio diſpoſuit, vt diceret τὸν ἀγέννατον νοῦν πρῶτον γεννῆσαι, ἐκ δὲ τοῦ νοὸς προβληθῆναι τὸν λόγον, φρόνησιν δὲ ἀπὸ λόγου, ἀπὸ δὲ φρονήσεως σοφίαν καὶ δύναμιν, *ingenitum mentem primam omnium genuiſſe, ex mente proiectam fuiſſe* (memorabili ſyſtematis emanatiui vocabulo, vt alibi [b] demonſtratum) *rationem, ex ratione prudentiam, ex prudentia ſapientiam et virtutem* [c]. Haec iſta principia diuina ſunt, per quorum ordines immenſitas diuina emanari attributa ſua et operationes ad inferiora paſſa eſt. Quae tamen caue meras affectiones, virtutes et attributa diuinitatis Baſilidi fuiſſe putes. Nam hoc vniuerſo ſyſtemati Gnoſtico et toti Philoſophiae Orientali et Aegyptiacae aduerſum eſt, quae emanationibus diuinis hypoſtaſin, licet cum ſummo Numine radicaliter vnam tribuere ſolebat, vt vel ſolae Sephirae Cabbaliſticae, et primus homo apud Cabbaliſtas docere poteſt. Neque aliud velle vel euincere aeonum nomen, ſuo loco probatum dedimus [d]. Teſtem autem damus

EPI-

x) loc. cit.
y) loc. cit.
z) Ad loc. cit. Euſeb. p. 55.
a) loc. cit. c. 10. p. 110.
b) Hiſt. crit. phil. T. III. p. 385 ſeqq.
c) THEODORET. loc. cit. CLEM. ALEX. Strom. L. IV. p. 529. addit iuſtitiam et pacem.
d) loc. cit. T. II. p. 647.

EPIPHANIVM, qui idola Basilidis esse μορφὰς, καὶ ἘΝΥΠΟΣΤΑΤΙΚΑΣ ἈΡΧΑΣ *formas et principia subsistentia* et, quod ex suo addit, ἀνδριαντοπλασίας, *effictas statuas*, eo quod eiusmodi simulacra et statuas, siue personas quasdam in diuinis effingant, testatus est. Miramur itaque, non MASSVETVM tantum putauisse, Basilidem aeones non re, sed virtute duntaxát et ratione, ab innato patre distinxisse, sed BEAVSOBRIVM quoque, illo in veteris Philosophiae decretis perspiciendis longe oculatiorem, credidisse, aeones has tantum esse perfectiones diuinae naturae secundum Basilidem, quae ab ea se nunquam separent, sed concentratae ab omni aeternitate in essentia diuina, coeperint se extendere et dilatare, cum Deo placuisset res formare: nempe esse lumina atque radios ex diuina essentia emanantes, quae ab ea non aliter distinguantur, quam dimensiones a substantia extensa. Haec enim si mens Basilidis, et qui cum eo in hac parte omnes fere steterunt, Gnosticorum, fuisset, nonnisi in rationis signo istae aeones concipiendae essent, et hac quidam ratione, nec ex pleromate ad condendam NB. modo emanatiuo, materiam progredi potuissent, nec peculiarem hypostasin efformare. Quin ipse Caulacau noster plenus eius rei iudex est. Is enim cum princeps aeon fuerit nempe mens patris, descenderitque in mundum ad liberandos homines, necessario hypostatico discrimine a patre distinguendus est. Licet cetera lubenter fateamur, aeones et radicaliter vnum cum fonte Deitatis esse, et in eo subsistentiam, velut in scaturigine sua habere, et longa aliam significationem aeonis esse, quam est personae in mysteriis Christianis, vti latissime in explicatione systematis cabbalistici docuimus [e]. Quare perperam iudicasse virum eruditissimum putamus, cum diceret, hactenus rationi et prudentiae conuenienter Basilidem docuisse. Has vero, quae in diuino pleromate sunt, aeonas, coniugiis inter se ad propagandum emanationum ordinem, Basilidem copulasse, ex CLEMENTIS ALEXANDRINI loco [f] discimus, vbi mentione demiurgi Basilidiani facta diserte: ὅσα ἐκ συζυγίας προέρχεται, πληρώματά ἐστι, ὅσα δὲ ἀπὸ ἑνὸς, εἰκόνες, *quaecunque procedunt ex coniugatione, pleromata sunt, id est, plenitudines, quaecunque autem ab vno, imagines.* Qui canon praecipuus Philosophiae Orientalis, vbi recte intelligitur, cognosci inde potest, qua ratione ex principiis actiuis et passiuis in diuinis non tantum lucis plenitudinem (subiectum scholastico nomine diceremus), sed et formam et imaginem ineffabilis Deitatis tum Basilides, tum reliqui Gnostici, quique ex Orientali Zoroastris disciplina progressi sunt, Philosophi ceteri, deriuauerint. Et haec quidem secundum Basilidem in mundo intellectuali, diuino, luce coelesti pleno acciderunt.

§. X. Ex mundo intelligibili ad sensibilem progressus Basilides, non parum, vt videtur, offensus est difficili quaestione, qua ratione in hunc adspectabilem mundum praeter perfectiones diuino opificio dignas malum quo-

e) Hist. crit. phil. T. II. p. 985 seqq.

f) Lib. IV. p. 509.

quoque, tum imperfectionis, tum malitiae, physicum et morale hodie dicimus, irrepserit. Quae quaestio vt omnem Orientalem metaphysicam peperit, ita potissimum foecunda mater fuit somniorum Gnosticorum. Quam vt solueret, suppositis emanatiuis principiis, non aliam, quam reliqui, originem rerum creatarum posuit. Gnostici autem teste Plotino [g], *demiurgum desciscentem a matre fingentes mundum ab ipso deducebant ad extrema simulacrorum*, quo interprete quoque scimus, ex eorum mente *animam atque sapientiam quandam, id, quod inferius est, concupiuisse* (νεῦσαι) *siue id coeperit anima, et huius generis caussa extiterit, siue sapientia quaedam, siue vtraque idem concupiuerit: inde vero alias animas condescendisse veluti membra sapientiae, et has corpora humana fuisse ingressas.* Ex quo memorabili loco patet, rerum materialium, conditi mundi, creatorum hominum origines obscurissimos Philosophos, ad quandam syzygiam diuinarum aeonum, pleroma egressarum et ad inferiora emanationem extendentium retulisse. Hoc vt Valentinus exposuerit, alio loco planum fecimus. Basilidem similia praecepisse, Irenaei, Theodoreti, Clementis Alexandrini, Epiphanii narrationes nos dubitare non sinunt, quamuis non in omnibus illae inter se concordent. Et Irenaeus quidem ita rem narrat: *A dynami atque sophia virtutes et principes et angelos, quos et primos vocet, et ab iis primum coelum factum; dehinc ab horum deriuatione alios autem factos aliud coelum simile priori fecisse, et simili modo ex eorum deriuatione cum alii facti essent, antitypi eius, qui super eos essent, aliud tertium deformasse coelum; et a tertio deorsum descendentium quartum, et deinceps secundum eum modum alteros, et alteros principes et angelos factos esse, et coelos CCCLXV. quapropter et tot dies habere annum, secundum numerum coelorum. Eos autem, qui posterius continent coelum, angelos, quod etiam a nobis videtur, constituisse ea quae sunt in mundo omnia, et partes sibi fecisse terrae, et earum, quae super eam sunt, gentium.* Idem prorsus tradit Theodoretus. Nec abludit Epiphanius [h], *barbaras principum ac potestatum per vnum quodque coelum appellationes innumeras*, memorans, qui et alio loco [i] potiora nomina principum potestatumue coelis variis praesidentium enarrat. Ast non omnibus is angelis creationem mundi tribuit, sed eum, qui septimo coelo praesit, Sabaoth dictum, esse coeli terraeque conditorem, tum eorum, qui consequuntur, orbium coelestium, angelorumque suorum dicit. Aliter quam hi omnes, Clemens Alexandrinus [k], ipse Aegyptius, et nationis suae opinionum callentissimus. Is Basilidis verba recitat, statuentis: *mortis generationem esse opus eius, qui creauit mundum; deque hoc Deo dixisse* tradit: *quo est minor imago viua facie, eo est minor mundus viuo aeone: quaenam est ergo caussa imaginis? faciei maiestas, quae pictori exhibuit figuram, vt per eius nomen honoraretur: non enim ex se et sua auctoritate fuit forma inuenta, sed implerant nomen, quod in creatione erat imperfectum:*

g) loc. cit.
h) l. c. c. p. 78.
i) pag. 91.
k) Stromat. L. IV. p. 509.

fectum: cooperatur autem id quod inuisibile est in Deo, ad fidem eius quod effectum est. Addit his Clemens: τὸν μὲν δημιουργὸν, ὡς Θεὸν καὶ πατέρα κληθέντα, εἰκόνα, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ προφήτην προσεῖπεν· ζωγράφον δὲ τὴν σοφίαν, ἧς τὸ πλάσμα ἡ εἰκὼν, εἰς δόξαν τοῦ ἀοράτου· ἐπὶ ὅσα ἐκ συζυγίας προέρχεται, πλήρωμά ἐστι, ὅσα δὲ ἀπὸ ἑνὸς, εἰκόνες, *Creatorem, qui Deus et Pater vocatur, imaginem veri Dei prophetam dixit; pictorem autem sapientiam, quae figmentum produxit imaginem ad gloriam inuisibilis Dei: quaecunque enim ex coniugatione procedunt ad pleromata pertinent, quae vero ab vno, ad imagines.* Diffidere haec inter se, et Irenaeum quidem multos creatores, eosque malas potestates ponere, Clementem vnum demiurgum, eumque diuinum, Dei imaginem, recte monuit acutissimus BEAVSOBRIVS [l], qui et putat fabulam nobis narrare Irenaeum, CCCLXV. coelos, totidemque angelos creatores commentum, quod Persarum Philosophiam, ex qua sua hauserit Basilides, quaeque singulis anni diebus singulos angelos praeficiat, non rite intellexerit. Quamuis autem non satis accurate Basilidis mentem exposuisse videatur Irenaeus, putamus tamen eum cum Clemente posse in concordiam redigi, modo ad ipsum systema, et verba Clementis recte attendatur. Secundum systema enim Orientale, Persicum, Chaldaeum, Aegyptiacum, quale eo tempore viguit, ex pleromate per syzygiam siue copulationem principii actiui et passiui progressus est ad condendum mundum demiurgus; nempe ex potentia et sapientia, quarum aeonum in pleromate vltimarum productio, quae creatorem exhibuit, secundum emanatiui systematis leges, imaginem inuisibilis Dei retulit, eique per sapientiam rerum condendarum ideae siue formae et picturae, velut rerum αὐτόγραφα impressae sunt. Itaque Clemente auctore demiurgus ratione originis ex diuino pleromate, nempe coniugatione vltima ortum habet, et ideas rerum habet ex deriuatione ab vno, vt Maiestas ineffabilis Deitatis reluceret. Nihil hic dictum, quod non Cabbalistis quoque placuisse suo loco docuimus. Et hactenus creatorem bonum esse constat. Ast cum ipse quoque Clemens tradat, Basilidem hunc ipsum creatorem mortis auctorem facere, certum inde est, mali, quod in mundo est, eum quoque auctorem esse. Id quod nulla alia ex ratione deriuari potest, quam quia demiurgus, oblitus originem ex pleromate, siue plenitudine lucis, propter illustrandas tenebras ad inferiora inclinauerit, sicque ex mixtura lucis et tenebrarum mundum condiderit. Hanc enim Gnosticorum doctrinam fuisse, disertis verbis testatur PLOTINVS [m]; *Animam atque sapientiam quandam ad id, quod inferius, inclinauisse, et alias animas condescendisse, et sapientiae membra, easque ingredi corpora humana, cuius autem gratia animae collapsae sint, illam rursus minime labi, quasi non annuerit, vel inclinauerit, sed tantum tenebras illustrauerit: deinde hinc simulacrum in materia resultasse, et inde simulacrum simulacri formam per materiam siue materialitatem, et sic demiurgum constitui.*

l) loc. cit. p. 15.

m) loc. cit.

conſtitui. Obſcurus quidem hoc loco, more ſuo, eſt Plotinus, eo quod abſurditatis Gnoſticos rationibus metaphyſicis cupit conuincere. Ex iis autem, quae fundamenti loco ſubſternit, apertiſſimum eſt, inclinationem demiurgi, et ſapientiae in eo reſidentis ad illuſtrandas in creatione tenebras cauſſam fuiſſe materialitatis: nempe vt habet IAMBLICHVS [n]: *diſtinguendo materialitatem ab eſſentialitate*, id eſt, priuationem, quae tenebras mortemque inuoluit, ab eſſentia ſpirituali, quae ex principio emanatiuo omnibus ineſt. Compara cum his ſyſtema Valentinianum, et difficiles hae nugae, at toti tunc Orienti communes multa luce radiabunt.

§. XI. Altera difficultas, quam de numero creatorum coelorumque a principibus conditorum mouet Beauſobrius, ita tolli poteſt, vt inter creatorem ex pleromate progreſſum, et inter angelos ab eo emanationis lege productos, vt adminiſtri eſſent in creationis opere, diſtinguatur. Vidit id ipſum Vir optimus nobiſque deſideratiſſimus, et monuit, atque memorabili Clementis loco illuſtrauit. Poſſumus his addere Cabbaliſtas, qui ex iisdem fontibus ſua hauſerunt, in quorum ſyſtemate vnus mundus alteri ſubordinatus eſt, parique poteſtate ſubordinata angeli cuiusuis mundi ſunt, vt alibi demonſtratum [o]. Immo magis notandum, ipſum Zoroaſtrem, a quo haec Philoſophia excogitata, et ad ſequentia tempora transmiſſa eſt, hunc in modum creationem deſcripſiſſe, ſtatuentem: *ſex Deos Oromasden feciſſe, primum beneuolentiae, ſecundum veritatis, tertium aequitatis, reliquos ſapientiae, diuitiarum, et voluptatis, quae honeſta conſequitur, opificem. Deinde cum ſe triplicaſſe, et a ſole* (Mithra, fonte ignis primaeui) *tanto interuallo ſe remouiſſe, quanto a terra ſol abeſt: ac coelum ſtellis decoraſſe, vnamque ante alias tanquam cuſtodem et ſpeculatorem conſtituiſſe Sirium, alios porro viginti quatuor Deos condidiſſe, et in ouo poſuiſſe* etc [p]. Aegyptios vero, ad quos ea quoque Philoſophia dimanauit, ſimiliter praecepiſſe, IAMBLICHVS [q] teſtatur, narrans, praeter aeonas vel duces coeleſtes ſupremos rerum viſibilium opificio alios duces praeeſſe, nempe δημιουργικὸν νοῦν, καὶ τῆς ἀληθείας προστάτην, καὶ σοφίας, ἐρχόμενον μὲν ἐπὶ γένεσιν, καὶ τὴν ἀφανῆ τῶν-κεκρυμένων λόγων δύναμιν εἰς φῶς ἄγοντα, *opificem mentem, qui et veritatis cuſtos ſit et ſapientiae, quatenus ad generationem deſcendat, et incognitam rationum latentium vim producat in lucem. - - - Eſſe et alium principatum apud illos ſuper elementa tota in generatione poſita, virtuteſque eorum, eſſe enim quatuor maſculas totidemque foemininas; hunc Soli tribuere: item alios principatus ſuper naturam omnem in generatione verſantem, quem Lunae aſſignent:* DIVIDENTES VERO COELVM IN PARTES DVAS VEL QVATVOR, VEL DVODECIM, VEL SEX ATQVE TRIGINTA, VEL HARVM DVPLAS, VEL ALITER QVOMODOCVNQVE DVCES HIS PRAEFICERET AVT PLVRES AVT PAVCIORES: *denique his omnibus vnum praeficeret,*

n) De myſt. Aegypt. Sect. VIII. c. 1. p. 152.

o) T. II. Hiſt. crit. phil. p. 1025 ſeq. quae accurate expenſa obſcuris Orientalium nugis lucem conciliare apta ſunt.

p) PLVTARCH. de Iſid. et Oſiride.

q) loc. cit. c. 3. p. 159.

ceret, qui omnibus ſuperior ſit. Atque ita Aegyptiorum doctrinam de principiis deſuper ad inferiora progredientes ab vno incipere, et deſinere in multitudinem vnius imperio gubernatam etc. Quem locum ſyſtema Gnoſticum mire illuſtrare, et veras eius origines pandere vidit iam MASSVETVS, aſt cum Perſicam et Orientalem Philoſophiam in Aegypto patriis placitis et Graecis theogoniis attemperatam ignoraret, et mere Platonica haec eſſe putaret, in errorem actus eſt. Mire autem, non omne tantummodo dogma Gnoſticum de origine et adminiſtratione mundi viſibilis illuſtrat, ſed imprimis ea, quae duce Clemente Alexandrino, Irenaeo, Theodoreto et Epiphanio de Baſilidis ea in re mente dicta ſunt, in aprico ponit. Nempe rationem aperit, quomodo per emanationis viam a ſummo fonte rerum omnium effluxerit demiurgus, POTENTIA et SAPIENTIA grauidus, qua ratione rerum ideas, ſimulacraque ſiue rationes latentes impreſſerit, et quo pacto deinde potentiae ſubordinatae in condendo et adminiſtrando mundo ſe geſſerint, gerantque adhuc. Quae cum clariſſima ſint, dubium non eſt, quin Baſilides, qui Aegyptiacam Philoſophiam ſecundum principia Orientalia expreſſit, eadem ratione ſtatuerit: ſicque in concordiam diuerſae narrationes doctorum eccleſiaſticorum poſſunt redigi. Neque praetereundum hoc loco eſt, conſtare ex verbis Iamblichi, Aegyptios pro lubitu coelum in plurimas partes diuiſiſſe, iisque poteſtates minores praefeciſſe. Quod cum Aegyptiis ſolenne fuerit, cauſſam non videmus, cur Irenaeus, Theodoretus, Epiphanius mendacii vel erroris, quod vult Beauſobrius, coarguendi ſint, quod ineptam hypotheſin Baſilidi tribuerint. Vt enim taceamus, non adeo ineptos eſſe tot coelos Baſilidis, vbi ſemel eius ſyſtema admittitur, ac videri poteſt illis, qui ſana ratione philoſophari ſolent, ipſe parallelismus inter placita Perſica, Aegyptiaca ac Baſilidiana euincit, reuera iſtas nugas his hominibus placuiſſe, quos ob abſurditatem opinionis excuſare velle, eſt cauſſam eorum agere, non hiſtoriam criticam ſcribere. Fatemur tamen veriſimile nobis videri, tot coelos, quot angeli et poteſtates varii ordinis illis praefectae eſſe dicuntur, non tam diſtinctos coelos, quam coeleſtes ſedes et potentias in illis definitas ſignificare: qua de re tamen plura, ne extra oleas vagemus, hoc loco dicere non licet.

§. XII. Qualis huius creatoris et adminiſtrorum eius coelis praeſidentium conditio ſecundum Baſilidis ſyſtema et opinionem ſit, ex dictis facile eſt colligere. Quamuis enim demiurgus ratione orginis bonus fuerit, quippe qui ex pleromate diuino proceſſit, ſapientiae et potentiae diuinae filius, attamen quia ad inferiora inclinauit, vt tenebras illuſtraret, ex ea mixtura mortem malumque inducere neceſſe habuit. Fatemur inſulſum et illepidum hoc ſyſtema eſſe, aſt de eo iam non quaeritur, ſed tantum de mente eius, quae alia eſſe nequit, vbi ſemel cum Orientali Philoſophia duce Zoroaſtre ſtatuitur, ex vno fonte lucis principium fuiſſe exortum, quod quia limitatae virtutis eſt, tenebras neceſſaria

ria sequela post se traxerit. Quod qui capere nequeunt, quomodo lucis et tenebrarum principia cum emanatiuo principio consistere queant, illis elegans locus Sharistanii, scriptoris Persici, a TH. HYDEO [r] productus legendus est, qui omnia plana faciet et clarissima. His enim hoc loco immorari non vacat; sufficit, teste Clemente, mortis auctorem demiurgum visum fuisse Basilidi, nec aliter potuisse propter naturam systematis emanatiui, et remotum a pleromate demiurgi locum, quem illi assignabat statuere [s]. Ex hoc autem sua sponte fluit, deterioris conditionis, peiorisque indolis debere esse angelos creatoris administros, mundi partibus coelisque praefectos, eo quod longius a pleromate remoti, magisque rebus materialibus immersi sunt. Hinc irae, tyrannides, sanguinis sitis, bellorum caussae, et mala alia innumera, quibus homines ab istis angelis mundi dominis et praefectis vexantur, quasque hac ratione malorum omnium physicorum pariter atque moralium caussas esse testibus Irenaeo, et Theodoreto, Basilides statuit, nec ille solus, sed omnis quoque Gnostica Philosophia professa est. Comparari cum hac angelorum mundi directorum malitia Hebraeorum Cabbala debet, et ea expendenda, quae de Klippoth siue corticibus angelisque malis nugantur, et quae alibi exposuimus: ea enim opiniones Philosophiae Orientis in his deliriis amplissime insanientis mire illustrabunt. Ipsam quoque hominis animam ex summo fonte delapsam et ad inferiora vergentem, cum per harum potestatum sedes et regiones transiret, simulacra simulacrorum induisse, iuxta Gnosticos, teste PLOTINO [t] opus erat, ex qua caussa mali moralis originem repetebant, et ad hos angelos caussam deuoluebant: quo pacto scintillam illam, quae animae ex diuinae lucis oceano, ex quo effluxit, inest, supprimi, hincque omnis infelicitatis caussam oriri necesse erat. Magno itaque Saluatore opus erat, qui spem amissam restitueret. Et hic Caulacau ille est, de quo iam porro tractabimus.

§. XIII. Nempe ex inclinatione illa ad inferiora, quae tenebras post se trahebat, cum et ipse demiurgus, et qui ab eo conditi sunt angeli, in creando mundo innumeras restrictiones, priuationes, mala mortemque ipsam admittere deberent, anima ex coelo delapsa et hos limites transiens affectuum cacoëthes contraxit, qui secundum Basilidem sunt προσαρτήματα, *appendices ex hoc transitu adnata, nempe spiritus* (materiales,) *appensi animae ratione praeditae, per quandam confusionem et conturbationem principiorum* (σύγχυσιν ἀρχικὴν) *quibus et alias rursus spirituum adulterinas et diuersi generis naturas adnasci dicebat.* Ita CLEMENS [u], cuius verbis lucem egregie affudit BEAVSOBRIVS [x]. Qui licet hanc confusionem perperam ex Platonica materiae conditione deriuet, in eo tamen acute vidit, quod haec

r) De relig. vet. Pers. p. 299.

s) Luci, quam viderat, obstat, BEAVSOBRIVS loc. cit. p. 19. rationes Platonicas hic admiscens, quae longe diuersae sunt.

t) loc. cit.

u) Stromat. L. II. p. 408.

x) loc. cit. c. 2. p. 20 seqq. vbi recte Massuetum notat, qui hoc Philosophiae genus non satis est assecutus.

haec confusio principiorum, in mixtura lucis et tenebrarum, ad originem mundi materialis, ex Philosophia barbarica siue Chaldaea, (Orientalem nos, ob latitudinem terrarum, in quibus floruit, dicimus) referenda sit, licet materiam aeternam, quod tamen Vir eruditissimus vult, in tenebris non posuerit, vti ex PLOTINO [y] est euidentissimum. Ita cum in mundum et praecipue hominem, mali generis spiritus descendissent, remedium altius et supra demiurgum ad pleroma vsque assurgens assignandum erat, quo spirituum materialium malignitas superari, hominesque ab iis liberari possent. Scilicet mentem diuinam, quae proxima ab ineffabili Deo aeon est, misertam animarum, a malis istis spiritibus vexatarum, velut principalem Dei summi virtutem in mundum descendisse, Basilides docuit. Rem ita narrat IRENAEVS: *Innatum et innominatum patrem, videntem perditionem, misisse primogenitum Nun suum, (et hunc esse, qui dicitur Christus) in libertatem credentium ei, a potestate eorum, qui mundum fabricauerunt. Et gentibus ipsorum autem apparuisse eum in terra hominem et virtutes perfecisse; quapropter neque passum eum, sed Simonem quendam Cyrenaeum angariatum portasse crucem eius pro eo; et hunc secundum ignorantiam et errorem crucifixum, transfiguratum ab eo, vti putaretur, ipse esse Iesus: et ipsum autem Iesum Simonis accepisse formam, et stantem irrisisse eos. Quoniam enim virtus incorporalis erat, et Nus innati patris, transfiguratum quemadmodum vellet, et sic ascendisse ad eum, qui miserat eum, deridentem eos, cum teneri non posset, et inuisibilis esset omnibus.* Eadem prorsus recitat Theodoretus: nec multum discedit ab ea narratione EPIPHANIVS [z], qui eum ita de Christo sensisse dicit: *Specietenus* (ὡς δοκήσει) *duntaxat mortalibus apparuisse, quippe quod in eo cernebatur, nihil praeter imaginem fuisse, neque vero aut hominem extitisse, aut carnem induisse.* Quibus cum fabulam de Simone Cyrenaeo crucifixo subiecisset, addit: *Eum nihil perpessum in coelum euolasse. Interea Simonem, non Christum in crucem sublatum esse: Iesum enim in coelum euectum virtutes omnes penetrauisse, dum ad patrem suum reuersus sit. Hunc enim esse illum patris commemoratum filium, qui ad opem humano generi ferendam submissus sit, propter eam quam inter homines perinde ac angelos perturbationem coelestis pater viderat. Atque hunc esse salutem nostram, qui in mundum venerit, solisque nobis hanc rei veritatem aperuerit.* His patrum testimoniis si standum est, Christus prima aeon fuit, emanatioque primaria, πρωτότοκος τȣ̃ πατρὸς, mens diuina ad medendum malo in mundo materiali omnia susque deque vertenti missus, liberator et Saluator futurus. Is verum corpus non induit, sed putatitium, in quo visibiliter miracula diuina patrauit; Ast cum odio angeli Iudaicae genti imperantis, et nationem hanc rabie in illum exagitantis ad crucis supplicium raptus esset, cruci tamen affigi non potuit, sed ascendit ad coelos, delusa Iudaeorum proteruia, qui Simonem Cyrenaeum in eius figura cruci

y) l. c. c 12. p. 211. qui locus memorabilis est. z) loc. cit. p. 71.

cruci affixerunt, cum ipse ad patrem rediens, transiensque angelorum malorum ditiones, eos viciſſet, ſalus ſpesque vna futura in eum credentibus. Fatemur, nos nihil vel abſurdi vel ἀνακολέϑε videre in hoc philoſophemate Baſilidis, vbi ſemel principia eius admittuntur, licet impium in ſe ſit, et euangelicae veritati aduerſum: Aſt interceſſit iterum eruditiſſimus BEAVSOBRIVS [a], et imprimis Irenaeum falſis narrationibus et documentis deceptum ineptam Baſilidi ſententiam tribuiſſe demonſtrare aggreditur. Nam nec Theodoreti nec Epiphanii teſtimonia reſpicit, forte quod eos exſcripſiſſe tantum Irenaeum adeoque pro diuerſis teſtibus habendos non eſſe crederet. Vt autem ſi non mendacii, deceptae tamen fidei Irenaeum arguat, ſe euidenti CLEMENTIS ALEXANDRINI [b] loco permoueri fatetur. Ibi Doctor Alexandrinus, quem propius conterranei ſui opiniones pernouiſſe contendit, late de Baſilidis decreto diſputat, quod martyrii nullum proprie praemium ſit; ipſa quoque verba Baſilidis affert, diſputantis, praemium dari non poſſe ei, qui ex merito patiatur. Omnes autem ex merito pati, aut enim propter delicta poenis et ſupplicio affici, aut pati quamuis innocentes, vt infantes, eo quod peccandi naturam et poteſtatem in ſe habeant, ideoque etiam pro peccatoribus habendos eſſe, ne prouidentiae paſſionem immittenti malum aliquod adſcribatur. Rationem addit Baſilides, ex Iobo, καϑαρὸν ἐδένα ἀπὸ ῥύπε, nullum eſſe mundum a ſordibus et hominem, quemcunque nominaueris, tamen hominem eſſe, Deum autem iuſtum. Quod ſi quis ipſum Dominum obiiciat tanquam hominem, vt ipſum pudore confundat, eo quod paſſus ſit, dicere ſe: *non peccauit quidem, ſed erat ſimilis infanti patienti, immo quemcunque hominem nominauerimus, hominem eſſe, et a naturali ſorde minime purum:* Quibus Baſilidis verbis enarratis haec, vt impietatem impoſtoris detegeret Clemens ſubiicit: Πῶς δὲ ἐκ ἄϑεος, ϑειάζων μὲν τὸν διάβολον, ἄνϑρωπον δὲ ἁμαρτητικὸν τολμήσας εἰπεῖν τὸν Κύριον; *quomodo non impius videatur Baſilides, diabolum quidem inter Deos referens, auſus autem hominem peccandi poteſtate praeditum Dominum dicere?* Quem locum clariſſime euincere putat Vir doctiſſimus, Baſilidem non verum tantum hominem putauiſſe Chriſtum, ſed vere etiam paſſum eſſe; ſine qua theſi vana fuiſſet Clementis contra haereſiarcham diſputatio: Vidit difficultatem MASSVETVS [c], at nugatoria exceptione eam tollere conatus eſt, ratus pertinere haec ad putatitium iſtum Chriſtum, Simonem Cyrenaeum, quod plane nihil ad rem facere recte Beauſobrio obſeruatum eſt. Non diffitemur nos, perlecto ſemel iterumque cum attentione Clementis loco, valde nos in partes ſuas pertraxiſſe virum ingenio et eruditione incomparabilem, et quaecunque ſemel elegerat, vi animi, qua pollebat, maxima, vrgentem. Aſt cum eius tamen ſtudium, quacunque liceret mercede, haereticos veteres excuſandi, paululum nos ſuſpicaces feciſſet, nec ſatis cauſſae nos videre putaremus, cur vnanimia Irenaei, Theo-

a) loc. cit. p. 25 ſeqq. b) Strom. L. II. p. 506. c) Diſſ. in Irenaeum p. 61.

Theodoreti, Epiphanii teſtimonia velut falſa eſſent reiicienda, praecipue cum eorum relatio cum ſyſtemate Baſilidiano cohaereat, paulo curatius rem omnem excuſſimus. Iterato autem examine tanta nobis viri optimi nobisque olim amiciſſimi auctoritas viſa non eſt, vt veterum fidem ſollicitaremus. Rationem ſuggeſſit ipſe ille Clementis locus cum ſyſtemate Baſilidis diligenter collatus. Clariſſime enim ex verbis eius a Clemente adductis patet, ſtatuiſſe Philoſophum Aegyptium: nullum hominem, qui reuera homo eſt, eſſe labis expertem, etſi actu nunquam peccauerit, ideoque nunquam poſſe martyrii praemium poſcere, cum habeat diuina prouidentia, quod in eo puniat. Id principiis ſuis conuenienter dixerat, eo quod materiam omnem vi naturae ſuae et originis ex tenebris progreſſam, ſemina mali in ſe habere crederet. Hoc vero ex Baſilidis mente, quod nec negat Beauſobrius, admiſſo, neceſſario ſequitur, mentem patris in corpus hominis, qua hominis, verum deſcendere non potuiſſe, et impoſſibile fuiſſe, vt verum hominem Chriſtum extitiſſe aſſereret. Νȣ̃ς enim iungi corpori materiali, in ſe malo, et quod opus et productio angelorum mundi creatorum, malorum principium, eſſet, non potuit. Quod ſi verum Chriſtus corpus non habuit, nec vere paſſum eſſe oportet, aliumque cruci affixum fuiſſe cenſendum eſt, eius forma conſpicuum. Et haec quidem conuenienter dici orationi Baſilidis a Clemente exhibitae attenta lectio nobis fecit euidentiſſimum, poſtquam obſeruaueramus, Baſilidem κατ᾽ ἄνθρωπον diſputare, et obiicientem: Chriſtum paſſum eſſe, plane nihil peccantem, deductione ad abſurdum conuincere voluiſſe, ineptam eſſe hanc inſtantiam. Vrget enim Philoſophus, omnem hominem, qua hominem, peccandi poteſtatem habere, ex quo tacita illatione concludit, nec Dominum tum eximendum fuiſſe, ſi verus homo fuiſſet, eo quod peccati tamen ſemina et poteſtatem in ſe haberet. Non addit vero, quae inde ſequuntur, Chriſtum non fuiſſe verum hominem, quales fuerint ſintque martyres, eo quod ad praeſentem diſputationem non pertinebat. Clemens autem accurationis logicae, quod eius ſcripta omnia teſtantur, ignarus, et in diſputando acer, argumentum ab inuidia petit, et quod κατ᾽ ἄνθρωπον Baſilides diſputauerat, illi tanquam veram ſententiam tribuit, Chriſtum velut peccati capacem paſſum eſſe, quod tamen vtrumque vi ſyſtematis ſui, Baſilides non negare non poterat. Cuius generis paralogiſmos logicos quam plurimos facile detegent, qui Clementis Scripta attente legerint et examinauerint. Conuenienter autem ſyſtemati ſuo negauiſſe Baſilidem, Chriſtum crucifixum eſſe, ex effectu quoque apparitionis, quem illi tribuebat, conſtare poteſt. Cum enim angelos mundi principes, et inter eos imprimis, quem reliquis maiori tyrannide grauem aliis credebat, Iudaeorum terrae praefectum, vel Deum gentis Iudaicae, viciſſe, eorumque artes et inſidias euaſiſſe, redeuntem inuiſibiliter ad patrem, contenderet; qui potuit tantam illi Iudaeorum angelo dominoque gentis rebellis poteſtatem in mentem diui-

nam tribuere, vt hoc, quod insederat corpus, crucis supplicio afficere potuerit? Quae omnia luculenter, nisi fallimur, disputata satis rationis sufficientis afferunt, cur veterum narrationes sequi, quam viri ingeniose et erudite quidem, at parum verisimiliter coniicientis et pronunciantis effatis subscribere maluerimus. Arbitrium rei autem non nobis poscimus, sed lectori relinquimus.

§. XIV. Huic vero menti diuinae, apparenti in mundo visibili et angelorum malorum potestatem atque tyrannidem expugnanti, animis quoque demissis in corpora, et ab appendicibus illis malis misere vexatis medicinam afferenti salutem hominibus partam Basilides tribuit. Seruatorem hunc vero, more suo ex patria disciplina petito, Caulacau nomine insigniuisse, ex testimoniis supra adductis tenendum, et, quod duce Epiphanio scimus, repetendum est, vocem hanc Basilidem ex loco Iesaiae XXVIII, 10. desumsisse. Quorum verborum licet varia sit apud interpretes significatio [d], cum alii canonem supra canonem, alii spem super spem, alii aliter vertant, de quo in praesentia dispicere non vacat; dubium tamen nobis minime est, recte Epiphanium ex mente sectae Basilidianae vertisse spem supra spem. Ita enim verterant Graeci interpretes, quorum cum maxima et diuina fere inter Aegyptios esset auctoritas, et Christianorum quoque plerique eam sequerentur, satis rationis fuit Basilidi, cur has potissimum voces, hoc spei sensu eligeret, ex quibus Seruatori nomen mysticum et disciplinae arcanae conueniens effingeret. Cum enim illum Caulacau, spem supra spem, id est, spei summam, et maximum vnicuique salutis portum nuncuparet, id quod nominis ratio ex Ebraismo prodit, constat inde, animarum, quas in alia vita peccasse dixit Basilides, spem omnem eum ad hanc Dei mentem fidemque in eum retulisse, indicareque voluisse, redeundi ad patrem inque sinum oceani diuini, ex quo effluxerunt animae, spem maximam atque vnicam in eo niti. Diserte id testatur Theodoretvs, Seruatorem ab illis dici Caulacau, nec aliter legi possunt Irenaei verba, vt sensum fundant, quam: eum, qui in mundum descendit et ascendit Saluatorem, esse Caulacau. Satis luculenter enim pergit: *Igitur qui haec didicerit, et angelos omnes cognouerit, et caussas eorum, inuisibilem et incomprehensibilem eum angelis et potestatibus vniuersis fieri, quemadmodum et Caulacau fuisse: et sicut filium omnibus incognitum fuisse sic et ipsos a nemine oportere cognosci.* Ex quibus verbis manifestum est, filium Dei, mentem patris elusa Iudaici angeli proteruia gentisque rabie inuisibilem illis angelisque omnibus, cum ad patrem rediret, factum esse Caulacau. Commode itaque interpretandus est Epiphanivs, Caulacau, nomen esse contendens, ἄρχοντος τινὸς, principis cuiusdam. Per ἄρχοντα enim hoc loco aeones intelligi debent, de quibus nonnulla dixerat Epiphanius, ex quarum numero cum Iesus prima et maxima fuerit,

d) Vid. quae ad h. l. erudite disputat Campegius Vitringa; add. qui in genuinam significationem vocis קו diligenter inquirit Ed. Pocok. ad Port. Mosis p. 48.

fuerit, constat inde, nec Epiphanium reliquis in assignanda barbarae voci significatione contradicere.

§. XV. Patet ex dictis, ad hanc spem omnia in systemate Basilidiano redire, eamque proram puppimque salutis fidelium, ex horum hominum mente, esse. Diceremus, esse Basilidianos, Elpisticos Plutarchi peculiari Dissertatione a nobis olim illustratos, si verisimile esset, Gnosticae Philosophiae aliquid Plutarcho innotuisse. Qua vero ratione spem hanc in effectum deduci, et expectationis maximae finem attingi posse Basilides tradiderit, iam porro exponendum est. Et huc tota quidem Philosophia moralis Basilidis pertinet, cum theurgia siue magia Aegyptiacis sectis solenni: eam autem omnem hoc loco exponere, nec institutum nec locus patitur: multa ex Clemente Alexandrino erudite collegit, digessit, illustrauit Beausobrius qui adeundus est. Qui nisi nonnulla perperam esset interpretatus, non haberemus, quod eius obseruationibus adiiceremus. Itaque vt omne Basilidis systema constet, et vniuersa nominis Caulacau ratio et comprehensio intelligatur, paucis edisseremus, quo pacto illam spem per Saluatorem elpisticum liceat attingere.

§. XVI. Incipiendam esse salutis ex spe atque fide spe nitente exsurgentis acquisitionem, a timore, genera spirituum distinguente, et electionem animae propriam prodente, ex loco CLEMENTIS ALEXANDRINI [e] intelligitur, vbi, mentione facta canonis sacri: Timor Domini initium sapientiae, addit: *hic Basilidis sectatores hoc dictum exponentes, dicunt ipsum principem, cum exaudiisset dictionem Spiritus ministrantis (in baptismo Saluatoris) propter auditionem et spectaculum fuisse obstupefactum, cum ei praeter spem annunciatum esset euangelium et eius obstupefactionem appellatam esse timorem,* ἀρχὴν γενόμενον σοφίας φιλοκρινητικῆς τε καὶ διακριτικῆς, καὶ τελεωτικῆς, καὶ ἀποκαταστατικῆς· οὐ γὰρ μόνον τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκλογὴν διακρίνας, ὁ ἐπὶ πᾶσι προπέμπει. *Qui (timor) factus est principium sapientiae tum discernentis et diiudicantis, tum perficientis et restituentis. Non enim mundum solum, sed et electionem discernit, et ad ea omnia amandat.* Memorabilis locus, ab interpretibus vero non satis intellectus, in quo illustrando non sine ingenii et iudicii laude Beausobrius versatus. Quem prolixe cogitationes suas exponentem ipse Lector adeat rogamus, nobis enim ea cuncta expendere, ob breuitatem non licet, sed ad vnum potissimum Clementis locum attendimus, ex quo discere licet, angelos mundi conditores, et imprimis Iudaeorum Deum reliquis potentiorem, obstupuisse, cum in baptismate Saluatoris ex Spiritus ministrantis confessione audiisset, filium Dei apparuisse, vt semen diuinitatis, hominis animae ab omni aeternitate inditum, excitaretur, et Spiritus diuinus, per mentem diuinam reduceretur ad suam originem, ita perficiendus, vt liberatus a malorum angelorum imperio et suam cognoscat et discernat originem ab appendicibus illis ex creatorum opificio adnatis, et ita per spem, fidei aucto-

e) Stromat. L. II. p. 375.

auctorem, perficiatur ope Saluatoris, vt ſublatus ad ſuperas ſedes, et inuiſibilis factus angelorum inſidiis, redire ad ſummum diuinitatis vnde exiit, fontem, poſſit. Haec angelos creatores cum audiiſſent, prius omnia ignorantes, obſtupuiſſe, quod, quem totum ſuum opus, ſuique imperii eſſe crediderant, electionem habere, id eſt, eſſe partem ex Deo auulſam, Deoque per Saluatorem reſtituendam iam intelligerent. Veram eſſe hanc Baſilidis mentem ex ſequenti Clementis diſputatione patet, qua euincere conatur eiusmodi metum attonitum angelis creatoribus non conuenire. Dabimus Graeca verba, interpres enim plane mentem Baſilidis non aſſecutus eſt. Ita vero Clemens: *Εἰ μὴ γὰρ προϋπῆρχεν ἄγνοια, ὐκ ἂν ὁ διάκονος (πνεῦμα) κατῆλθεν· ὐδ' ἂν ἔκπληξις εἷλε τὸ ἄρχοντα, ὡς αὐτοὶ λέγυσιν· ὐδ' ἂν ἀρχὴν σοφίας, ἐκ τῦ φόβυ ἔλαβεν εἰς τὴν φιλοκρίνησιν τῆς τε ἐκλογῆς, τῶντε κοσμικῶν· εἰ δὲ ὁ φόβος τῦ προόντος ἀνθρώπυ ἐπιβύλυς τῦ σφετέρος πλάσματος πεποίηκε τὺς ἀγγέλυς, ὡς ἐνιδρομένυ τῷ δημιυργήματι ἀοράτυ τῦ σπέρματος τῆς ἄνωθεν ὐσίας, ἢ ὑπολήψει κενῇ παρεζήλωσαν ὅπερ ἀπίθανον, ἀγγέλυς δημιυργίας ἧς ἐπίϛευσαν οἷον τέκνυ τινὸς αὐθέντας γενέσθαι ἄγνοιαν πᾶσαν κατεγνωσμένυς· ἢ προγνώσει ἐνεχόμενοι κεκίνηται.* Ex quo loco colligimus: 1. Spiritum diuinum miniſterio deſtinatum deſignandi deſcenſionem mentis diuinae ad liberandam ab angelis creatoribus eorumque principe animam, in baptismate I. C. id declarauiſſe, ideo deſcendiſſe filium Dei, 2 obſtupefactum angelum creatorem, cum haec audiiſſet, ſapientem inde euaſiſſe, vt cognoſceret originem animae, erroremque ſuum, credendo, hominum animam, ob animalem partem eſſe ſuum opus, adeoque ſuo imperio ſoli ſubeſſe, et didiciſſe inde diſtinguere inter opus inuiſibile, ſeminis ſupernae eſſentiae, id eſt hominis ſpiritualis, et inter opus mundanum, hominem animalem a ſpiritibus creatoribus productum. 3. Itaque electionem in eo verſari, quod ſpiritualis homo cognoſcatur originem ex ſemine diuinae eſſentiae habere, et diſtinguatur ab homine animali, liberetur que per ſpem in Saluatore poſitam, fidemque ei nixam, vt quod diſcernendo coepit, credendo continuetur, et tandem aſcendendo, quo Seruator aſcendit, perficiatur. Ex quo ſequitur, agnitionem electionis, id eſt originis diuinae, naturalem eſſe, producique a timore malorum ſpirituum, gignere vero ſpem liberationis per mentis diuinae apparitionem, eamque fidem eſſe electione nixam. Teſte enim iterum CLEMENTE [f]: *Φυσικὴν ἡγῦν τὴν πίϛιν καθ' ὁ καὶ ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς ταττυμένην αὐτὴν,* Baſilidiani *fidem naturalem eſſe dicunt, et quidem fundatam ordinatamque in electione.* Quin et, illo auctore, dicebant: *Πίϛιν ἅμα καὶ ἐκλογὴν οἰκεῖαν εἶναι καθ' ἕκαϛον διάϛημα, κατ' ἐπακολύθημα δ' αὐτῆς ἐκλογῆς τῆς ὑπερκοσμίυ, τὴν κοσμικὴν ἁπάσης φύσεως συνέπεσθαι πίϛιν· κατάλληλόν τε εἶναι τῇ ἑκάϛυ ἐλπίδι καὶ τῆς πίϛεως τὴν δωρεάν· Fidem pariter atque electionem domeſticam propriamque eſſe cuilibet interuallo,* (ſupramundano et mundano) *et ſecun-*

f) Str. L. II. p. 363.

cundum consequentiam electionis supramundanae sequi uniuersae naturae fidem; et pro modo spei cuiusque conueniens quoque esse donum fidei. Ex quibus locis intelligitur, electionem, cuius toties meminit Clemens, secundum Basilidem esse opus originis diuinae animae, siue potius hominis spiritualis, ab animali prope distinguendi, in cuius agnitione, apprehensioneque spei in Christo fundatae, fides, et per eam salus nitatur. Non disputabimus hoc loco, vtrum fidem ex electione ortam liberam vel necessariam fecerint Basilidiani, quorum posterius affirmat et oppugnat Clemens, prius facta distinctione inter hominem spiritualem et animalem probat Beausobrius. Recte quidem, modo teneatur, ex necessitate naturae suae hominem spiritualem saluari, quod Tatianum quoque et Valentinum (addi possunt Gnostici, et Orientales Philosophi omnes cum duce Zoroastre) affirmasse recte Viro eruditissimo obseruatum est. Qui locis Clementis adductus electionem putat esse spiritum quendam diuinum animae collatum, particulam luminis ex coelo demissam, essentiam fonti suo similem, naturae coelestis, et supramundanae, qua mors destruitur, Deus cognoscitur, profunda intelliguntur etc. Quae omnia recte se habent, modo ab essentia hominis spirituali et supramundana, ab inuisibili semine supernae essentiae (quas voces Basilidianas Clemens habet) non distinguantur. Haec enim scintilla diuina vbi per fidem atque spem excitatur, inuisibilem hominis partem angelorum malorum potestati subtrahit, et Seruatori nixa ascendit, vnde descenderat ad ipsum Deitatis fontem, delusis malis angelis, qui hanc electionem ignorauerant. Et hoc quidem pacto comprehendi luculenter potest, quo sensu Basilides, teste IRENAEO, credentibus promiserit; *qui haec didicerit, et angelos omnes cognouerit, et caussas eorum, inuisibilem eum et incomprehensibilem* (nempe secundum electionem) *angelis et potestatibus vniuersis fieri, quemadmodum et Caulacau fuisse, eosque cum sciant ipsi omnes et per omnes transeant, ipsos omnibus incognitos et inuisibiles esse.* Comparari haec cum Valentini deliriis velimus, quae lucem obscuris Basilidis sententiis foenerabuntur. Ex his vero intelligi quoque potest, cur martyrium Basilides reiecerit. Satis id obscure indicat IRENAEVS: *Quapropter et parati sunt ad negationem, qui sunt tales, immo magis, ne pati quidem propter nomen possunt, cum sint omnibus similes.* Cui aenigmati locus Clementis supra adductus lucem conciliat, vbi Basilidem contendisse ait, pati quemlibet propter culpam, et alium quidem propter electionem, cum in alia vita peccauerit, per martyrium, alium propter maleficia supplicio. Huius enim rationem ex animae origine, id est, electione, deriuandam esse supra iam monuimus: anima enim cum particula coelestis essentiae esset, ad inferiora et materialia, siue ad tenebras inclinans peccauit, vnde vbi martyrium patitur, innatam labem luit. Quod cum martyrii notionem euertat, sequitur inde, eius in systemate Basilidiano locum nullum esse; vnde mirum non est, hos homines ad abnegationem, ad euitanda martyrii supplicia, fuisse paratos, quin et eo nomine passiones pro nomine

Christi

Christi suscipere non potuisse, quod omnibus corruptione lapsus animae sint similes, nec vnus sanctitatem prorsus innocentem habeat.

§. XVII. Plura sunt, quae Basilidis eiusque sectatores praescripsere homini spem summam salutis per Caulacau obtinendam anhelanti, quae huc omnia referre non vacat, cum constitutum nobis non sit, integram disciplinae Basilidianae historiam exponere. Non omittendum tamen, quod IRENAEVS, consentientibus Theodoreto et Epiphanio tradit: *Contemnere idolothyta, et nihil arbitrari, sed sine aliqua trepidatione vti eis, habere autem et reliquarum vsum indifferentem, et vniuersae libidinis. Vti autem magia et incantationibus, et reliqua vniuersa periergia.* In quibus omnibus excusare et famam Basilidis tueri conatur BEAVSOBRIVS. Et idolothytorum vsum et esum eos probasse mirum non est, qui licere multa nec nocere posse animae in electione consistenti affirmauerunt. Quod vero ad libidines attinet, quamuis certum sit, non peccatum tantum ipsum, v. gr. adulterium, sed et peccandi habitum et inclinationem Basilidem ad animae labem ex descensu ad inferiora deriuasse, vt allato Clementis loco est manifestum, quamuis etiam eodem auctore certum sit, pertinere libidinem inter appendices animae in transitu per ditiones malorum angelorum adnatas, adeoque opus materiae et malorum spirituum esse, et per consequens, Basilidem omnem libidinem hominis spiritualis non esse, statuisse; certum tamen quoque est, eum istud appendicis genus tantum ad animalem hominem, qui creatorum opus est retulisse; vnde verisimile est, eum docuisse, eiusmodi libidines animae electae non nocere posse, sed purgandas esse in animali parte. Quod occasionem deinde dedit, Basilidem accusandi, quod omne libidinis genus permiserit. De quo tamen in tanta monumentorum Basilidis penuria plura dicere, vel coniicere quoque non licet. Tertium quod Basilidianis tribui solet, περιεργία magica est, imaginibus, incantationibus, inuocationibus vsa. Fluctuat hic Beausobrius, et exculpandorum Basilidianorum desiderio plenus, mox confudisse Patres mathematicos et magos putat, mox in diuersis magiae generibus praesidium ponit, mox non omnem superstitionem magiam esse contendit, mox ex figuris symbolicis exsculpi magiam non posse exemplis eruditorum inter Christianos errorum probare satagit. Concedamus haec Viro eruditissimo omnia, eo quod clare apparet, non ausum fuisse negare, Basilidem cum sectatoribus in quodam cum spiritibus commercio eorumque inuocatione et euocatione imaginibus facta praesidium posuisse, ideoque caussae tantum patrocinium in diuersa magiae notione, acute magis, quam accurate, quaesiuisse. Illud verisimillimum, Philosophum Aegyptiacum, Orientali Philosophiae, more gentis suae, innutritum, magiam philosophicam, qualem fouebat Philosophia Orientalis Chaldaica, Persica, Syriaca, Aegyptiaca, commendauisse, ad liberationem a potestate angelorum malorum. Quod facile succurrisset memoriae Viri optimi, si recordatus fuisset, eandem non Chaldaicae siue barbaricae,

cae, quam ipse agnoſcit, Philoſophiae tantum ſententiam fuiſſe, ſed Aegyptiacae quoque, et PLOTINI quoque teſtimonio conſtare, praxin magicam inter Gnoſticos fuiſſe receptiſſimam. Inſectatur enim illos [g], quod *cantilenas quasdam componant, ad illa pro arbitrio commouenda, non corpora ſolum et animas, ſed etiam his ſuperiora flectenda: eosque faſcinationes et delinimenta perſuaſionesque compoſuiſſe, vt et verba exaudiant, atque trahantur. Si quis itaque noſtrum artificioſe admodum nouerit talia quaedam pronuntiare, et certa quadam ratione cantus ſonosque edere, atque aſpiramenta vocis et ſibila, et quaecunque alia apud eos SCRIPTA SVNT, VIRTVTEM MAGICAM continere. -- Gloriari praeterea, ſe morbos expellere, morbosque dicere eſſe daemones, eosque verbis expellere ſe poſſe profiteri, ideoque a vulgo, magorum vires nimium admirante praeſtantiores haberi &c.* Quae cum magiam Gnoſticorum in aprico ponant, quae cauſſa quaeſo eſt, cur demamus fidem Irenaeo, Theodoreto, Epiphanio, vno Clementis ſilentio, infirmo ſatis argumento ducti, et magiam inter media Baſilidis ad conſequendam ſpem ſummam facientia non collocemus? Sed vt omni exceptioni effugium obſtruatur, notari velimus, magiam hos homines non ad ſaluandum hominem ſpiritualem, ſed ad animalem tantum, requiſiuiſſe. Itaque ſi priori ſenſu eorum magiam negaueris, recte facies, verum minus opportune.

§. XVIII. Reſtat, vt quem exitum humano generi peperiſſe Caulacau apparitionem dixerit, ex mente Baſilidis paucis ediſſeramus. Rediiſſe mentem ad patrem, victis malis angelis, viamque feciſſe inuiſibili modo ad eundem Deum reuertendi credentibus, ex dictis hoc loco repetendum eſt. Putat Beauſobrius et ex ſilentio PP. Baſilidem non reprehendendum concludit, eum reſurrectionem Ieſu hominis non negaſſe, eumque ex mortuis reſuſcitatum admiſiſſe, corpore iſto per aëra tandem diſſipato. De quibus quid ſentiendum ſit, ex ſuperioribus conſtare poteſt. Si enim pati non potuit, vel verum corpus non habuit, reſurrectioni quoque locus non fuit; dubium quoque haud eſt, Clementem reſurrectionem Chriſti pro refutando Baſilidis errore de martyrio adducturum fuiſſe, ſi eam vnquam credidiſſet. Et qui potuit reſurrectionem corporis Chriſti ſtatuere, cum omne corpus hominis demiurgi opus ad mortem inclinans eſſe crederet? Simile itaque fatum etiam fidelibus patet; negata enim, teſte IRENAEO [h] reſurrectione, quam cauſſam vitiorum immortalem reddere cenſebant, vt recte Beauſobrio obſeruatum, hominem ſpiritualem ſuo elemento, animalem, ſi ratione vti didicerit, coeleſtibus ſedibus aſſignabant, Valentino et Gnoſticis aliis ſimiles. In quo ſpem maximam expletum iri credentes, cum id Seruatoris auxilio adſcriberent, quo duce angelorum poteſtates euaſiſſent, recte inde CAVLACAV eum dici crediderunt. Et haec quidem, quantum Philoſophiae Baſilidianae obſcuri-

g) Enn. II. 9. c. 12. p. 212. h) l. c. c. 23.

ſcuritas paſſa eſt, de aenigmate hoc dicta lector aequus boni conſulat; clariora ſi quis dederit, lampada ei lubentes tra demus [i].

Plura de his haereticis, qui Gnoſticorum nomine per Orientem et Occidentem tantum ſtrepitum ediderunt, eorumque doctrina dicere, inſtitutum noſtrum non patitur, et ad haereſiologiam Chriſtianae ciuitatis pertinet: quae a viris doctis tacta paſſim cum non ſatis faceret celeberrimo Halenſis academiae theologo Io. Salomoni Semlero, iſque laudabili inſtituto hiſtoriae dogmaticae Chriſtianorum διατύπωσιν condere ſuſcepiſſet [k], magno labore et diligentia, eruditione adiutus prolixa ingenioque acuto, theologiam haereticorum ſeculorum primorum maximeque Gnoſticorum ex veterum, et praecipue Irenaei, ſcriptis delineauit [l]. Quae conſulenda et examinanda eſſe, eo magis lector iudicabit, quo plures is obſeruationes praeclaras obſcuriſſimis aenigmatibus lucem accendere aptas coaceruauit, in haud paucis etiam ab aliorum interpretationibus abiit, diligenter autem in id incubuit, vt origines harum nugarum ex philoſophia Iudaeorum orientali [m] demonſtraret. Quae cum argumento huic multam lucem concilient, quamuis coniecturis plurima definiantur (quod in tanta argumenti obſcuritate fieri aliter non poteſt) lectoris diligentiae expendenda relinquimus; vnum autem hic, quod, lectis doctiſſimis obſeruationibus, nobis mire ſe confirmauit, notamus, ſine emanationis ſyſtemate, quale id Zoroaſtriana per Aſiam ſecta Aegyptiis et Iudaeis quoque perſuaſit, et quod paulo clarius manifeſtabit, quae infra ſuo loco exhibetur Tatianeae philoſophiae hiſtoria, ſenſum clariorem ineptiſſimi fanaticiſmi, vix erui, et hoc demum eruto diſpici poſſe, quomodo cum doctrina N. T. apoſtolica delirantia horum hominum ingenia iſta dogmata fanatica ſub vno iugo ire coëgerint, quae omnia alium, quam in quo in praeſentia verſamur, campum poſtulant.

pag. 309. lin. 9. *Lucem ſtudio inter Chriſtianos literario et philoſophico.* Maxime id reſpectu methodi ſectae Eclecticae intelligendum, quae in hac panegyri viuis adeo coloribus depingitur, vt per totam illam ſectam Characteres inde detegere liceat, vnde vtiliſſime ad amplificandam ſectae Alexandrinae hiſtoriam adhiberi poteſt, aſt tot et tanta ſunt, quae Orator in hac oratione differit, vt deſcribi et transferri in hunc locum non poſſint. Ideo lectori relinquimus, nobile hoc veteris literaturae ſpecimen ipſum legere, certi, laboris poenitentia non ductum iri, cum tot egregia veteris πολυμαθίας conſilia coaceruata offendit, multaque delegit, quae noſtrae aetatis ſtudio eclectico ſalubriter poſſunt applicari. Qui ſine dubio ſcopus fuit incomparabilis Hoeschelii noſtri, cur hanc orationem panegyri-

i) Ex his vero late diſputatis conſtat, nomen Caulacau non ad mundum referendum eſſe in loco Irenaei allegato, ſed pro mundus, legendum eſſe mundi, quamuis et hoc pacto non omnes corrupti loci tenebrae diſpareant.

k) Quam praemiſit theologiae dogmaticae itemque polemicae B. Baumgartenii.

l) T. I. Sect. II. P. I. c. 3. p. 118 ſeqq. vbi fuſe in hoc argumento verſatus eſt.

m) Vid. p. 119 ſeq. p. 179 ſqq.

gyricam, Origenis libris contra Celſum ſuffixerit [n], nempe, vt ad melioris literaturae ſtudia ſuae aetatis iuuenes cohortaretur. Sed in lectione eius ſemper recordandum, eclecticum ſiue Alexandrinum diſcipulum deſcribi, atque ad hanc normam examinandum eſſe, ne voces et ſententiae magnificae lectorem decipiant. Legenda hic, quae de Origenis ſtudiis et philoſophandi conſuetudine etc. copioſe differit MOSHEMIVS. Certe ſi vlla ciuitatis literariae et eccleſiaſticae periodus attentionem et examen poſcit, haec eſt Seculi II et III. hiſtoria [o].

pag. 324. lin. 14. *Quamuis noſtris moribus non arrideat.* Vtinam haec in omnes ſcriptores, cuiuscunque ſint partis vel ſectae, quadrent, vt animo compoſito et ab affectuum tumultu, maxime vero perſecutionis ſpiritu immuni ad decertandum pro ſuis opinionibus et ſententiis, quas veras, orthodoxas, et antiquae eccleſiae traditiones eſſe clamitant, accedant, et pacis atque modeſtiae linguam cum veritatis diuinae profeſſione coniungant. Sed nemo, proh dolor, in hoc pugnae feruore bellis ſacris ſaepe PP. quorundam impotentiae animi ſimilior eſt, quam qui acerrime pro PP. auctoritate et fide pugnant. Quales obtigiſſe quoque antagoniſtas hiſtoriae philoſophicae, exempla nos docuerunt, infanda in hac noſtri ſeculi elegantia. Scilicet hoc pro veritate ſacra certamen eſt, vbi conuiciis, iniuriis, vocibusque ab honeſtate alienis, maxime vero controuerſiae ſtatu et quaeſtione ambigue intricata et peruerſa non aduerſarius magis, quam aperta veritas proſcinditur, cuius ignominiae ſpecimen infra, ad philoſophiam ſcholaſticam delati Lectori ſiſtemus. Quanto magis patienter ferendi et excuſandi ſunt pii viri veteris eccleſiae, qui more ſeculi ſui pro cauſſa ſancta, aperta, victrice non argumentis tantum concertarunt, ſed interdum affectu quoque ad diſputationis aleam compoſito, vbi ſatis exiſtimarunt eſſe, ſi victores ex acie diſceſſerint:

virtus an dolus, quis in hoſte requirat?

Legendus de hac pugnandi arte theologica S. HIERONYMVS [p], ipſe in hac arena exercitatus, cuius tamen locum, quia longiuſculus eſt, non exſcribimus, ſed ipſum inſpiciendum putamus. Cuius diſtinctio inter methodum gymnaſticam et dogmaticam num ſufficiat, ad excuſandas pugnarum acerbiorum et, ſi verum fatendum, doloſarum artes, quae toties in bellis ſacris adhiberi ſolent, Lectori examinandum relinquimus, ab vlcere hoc tangendo manum retrahentes.

pag. 337. lin. 24. *Eſt veriſimillimum.* Non hac obſeruatione id volumus: Athenagoram et Clementem Alexandrinum primos auctores fuiſſe, commiſcendi cum doctrina euangelii, Platoniſmum, qui iam tum regnare coeperat, reformatum, ſiue, eius temporis loquendi modo, philoſo-

 phiae

n) In fine editionis Aug. ad inſigne pinus curatae et Latine p. 437. Prodiit illa Oratio panegyrica primum 1594. inter opera Gregorii a GER. VOSSIO edita. Etiam Antwerpiae prodiit 1603. 8. conf. FABRIC. bibl. Graec. Vol. I. p. 248. qui tamen Auguſtanam editionem oculis ſuis non vſurpaſſe videtur.

o) Conf. OVDINVS de S. E. T. I. p. 295.

p) Epiſt. ad Pammach. T. II. p. 136.

phiae ſtudia, ſed id tantum conſtare putamus, vel primos fuiſſe, vel inter primos, qui hanc philoſophandi atque ſtatuendi viam fuerint ingreſſi, quorumque ſcripta et teſtimonia ea de re ad nos peruenerunt. Certum enim eſt, et ex iis, quae ſupra diſputauimus, euictum, ſeculo II. adoleſcente, ex exiguis, quae a Iudaeis Aegyptiacis emanauerant, fonticulis, breui ſpatio magna fluenta huius ſyncretiſmi in eccleſiae prata ſe exonerauiſſe; verumque ſimile eſt, horum doctorum eccleſiaſticorum tempore hanc pruriginem ſyncretiſticam iam adulta aetate fuiſſe, et ante hos viros cetera ſummos et non ſine honore nominandos fimbrias dilataſſe conſuetudinem, quae in Aegypto omnium religionum Sectas occupauerat. Aſt hi Duumuiri dum publicis ſcriptis, iisque magna eruditione refertis, has partes tuebantur, hosque ſequebatur turba doctorum eccleſiaſticorum, ſi non pro auctoribus, certe pro praecipuis huius cacoëthes ſtatoribus habendos eſſe, lectio ſcriptorum eorundem quemlibet poteſt conuincere. Cuius rationes cum ſuo loco, vbi de Aegypti recentioris, Sec. I. et II. philoſophia actum cum adduxerimus, haec cum illis, quae hoc loco adducta ſunt, ita comparanda eſſe monemus, vt a contradictionis labe noſtra liberetur de hoc argumento diſſertatio: quam illi demum recte intelligent, qui horum ſcriptorum lectioni ſe immerſerunt. Legi vero et expendi cupimus ad haec accuratius diſcutienda ea, quae B. Mosheмivs [q] pulchre obſeruauit, naſcente philoſophiae ſyncretiſticae ſtudio, diſplicenteque hac contentione viris multis piis inter doctores eccleſiae, metuentibus, ne vis coeleſti veritati afferretur, et diuinae ſapientiae dignitas atque pretium imminueretur, in binas inde diſtractam eſſe familias Chriſtianam ciuitatem, infeſtis armis concurrentes: quarum altera humanas literas, maxime philoſophiam deteſtabatur, ſimpliciterque Chriſtianos credere iubebat: altera vero pro philoſophiae vtilitate ac praeſtantia certabat, eccleſiaeque doctores religionis et rectae rationis conſenſionem demonſtrare volebat, eo litis per longum tempus protractae exitu, vt philoſophiae patroni vincerent, vtque ceteris maiores et ſapientiores ducerentur, qui ad explicanda religionis dogmata philoſophorum praecepta adhiberent. Id quod vir beatus et in hoc literaturae eccleſiaſticae genere acute videns, allato Evsebii [r] loco (quamuis ille Ariſtotelicum philoſophiae ſtudium proprie tangit) probat, et imprimis Clementem Alexandrinum has partes ſtrenue ſecutum hancque philoſophandi de diuinis rationes vehementer et inter primos tuitum eſſe, multis demonſtrat, dignus, qui ipſe de hoc argumento legatur. Qui dum rationes Clementis pro hoc ſtudio ſyncretiſtico affert, luculenter, qua parte in hac quaeſtione modus adhibendus ſit, regulis et exemplis ex hoc ſeculo petitis, explicat, et ad conciliandum Chriſtianae philoſophiae philoſophorum aſſenſum PP. hoc ſtudium adhibuiſſe, demonſtrat.

pag.

q) Hiſt. Chriſt. ante C. M. Sec. II. §. 26. p. 276 ſeqq.
r) Hiſt. eccl. L. V. c. 28. p. 197.

pag. 337. lin. 31. *Et in systema redactum orbi obtrusisset.* Repetere h. l. Lectorem iubemus ea, quae ad Tomum II. de hac re diximus, vbi rationes adductae sunt, cur in pristina sententia persistendum nobis visum sit, licet in diuersa abiisset Moshemius.

pag. 345. lin. 3. a fin. *Semper Arianis futura sint receptaculo.* Adeo grauem se Petauium in hoc *secundo dogmatum theologicorum tomo* exhibuisse Nicaenae de filio Dei patri ὁμοουσίῳ sententiae, vt indignationem praesulum Gallicanae ecclesiae mereretur, opusque ipsi esset, in praefatione apologiam pro se dicere, non ex istis tantum, ad quae *not. n. et o.* prouocauimus, testimoniis patet, sed inde quoque intelligi potest, quod in congregatione cleri Gallicani publica gratiarum actio Bullo decreta sit [s] pro egregiis fidei Nicaenae vindiciis, quibus orthodoxiam PP. antenicaenorum defendendo contra Arianos Petauianis argumentis valide pugnantes caussam orthodoxam sua *defensione fidei Nicaenae* adiuuit. Videbant enim doctissimi praesules, ea, quae Petauius attulerat, tantum ponderis huic quaestioni de fide PP. Antenicaenorum attulisse, vt medicinam vix pateretur. Quod ipsam de trinitate tractationem Petauianam inspicienti erit in propatulo. Vrgebat ideo doctissimum Iesuitam necessitas praefatione se patresque veteres contra has obiectiones et obtrectationes muniendi, non sola consuetudo vel subdola quaedam intentio Bulli Romanae ecclesiae nocendi, quod putat R. SIMONIVS, et repetit biographus Petauii NICERONIVS [t], qui cum laudare theologum cetera doctissimum, et qui paucos pares habet, instituisset, ab hoc ἐγκλήματι frigide tantum eum excusare potuit [u].

p. 326. lin. 12. *Oportere.* Memorabilis locus de Aristotelis philosophia ab haereticis contra orthodoxam fidem, maxime contra diuinitatem D. N. Iesu Christi, velut ex pharetra venenatis telis referta, adhibita apud EVSEBIVM in *historia ecclesiastica* [x], vbi veteris scriptoris orthodoxi verba affert, haec de haereticis istis testantia: Sacras scripturas audacter adul„terauerunt, primitiuae autem fidei regulam reiecerunt, Christum ipsum „denique ignorarunt, non inquirentes, quid sacrae doceant literae, sed „cuiusmodi syllogismorum figura ad confirmandam impietatem suam re„periatur, assidue meditantes. Quod si quis aliquem scripturae sacrae „locum illis obiiciat, examinant, vtrum connexum an disiunctum syl„logismi genus ex eo confici possit: relictisque atque abiectis sacris Dei „scripturis, geometriae student, quippe qui terrestres sint et loquantur „terrena, et illum, qui de coelo aduenit, ignorent. Euclidis igitur geo„metria apud nonnullos eorum studiose excolitur, Aristoteles autem et „Theophrastus summa admiratione suscipiuntur: Galenus autem a qui-

 „bus-

s) Vid. BAVMGARTEN ad l. citandum Niceronii Germanice versum. §. 2. p. 38. vt de aperta sententia Petauii constet. conf. BVDDEVS Intr. in hist. theol. L. II. cap. 3. p. 500 seqq.

t) T. XXXVII. ed Gall. T. I. vers. Germ. p. 201.

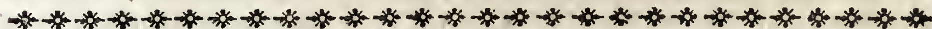
u) Legendus vel vnus locus L. I. de trin. c. 8.

x) L. VI. c. 28. p. 160.

„busdam etiam adoratur. Proinde istos, qui infidelium artibus et disci„plinis ad stabiliendam haeresis suae opinionem abutuntur, et subtili im„piorum hominum versutia simplicissimam scripturarum adulterant fidem, „remotissimos esse a fide quid attinet dicere". Facile palpabit Lector, scriptorem hunc ex eorum genere esse, qui strophis dialecticis Peripateticorum in argumento maxime de diuinitate I. C. in angustias acti aliter euadere non ausi sunt, quam si eos apertos scripturae hostes esse, sine responso ad ipsorum versutias, clamarent; ab his enim technis plerique, qui Dialecticorum scholas non inuiserant, et cognitione et studio atque animo erant alienissimi. Multa huius generis et tenoris hoc loco cumulare liceret, nisi diligentissimus LAVNOIVS otium hic nobis fecisset, cuius egregius liber *de fortuna Aristotelis* [y] euoluendus est, vt intelligatur, quam sinistra fuerit de Aristotele PP. opinio, qui plena de hoc argumento horrea aperuit, maximeque quas partes ea res; quamque fortunam in controuersiis cum haereticis habuerit, explicuit, quae ipsi Lectori euoluenda relinquimus. Ceterum de philosophiae studio inter Christianos cum egregias quoque obseruationes exhibuerit MOSHEMIVS [z] etiam hunc virum doctissimum cum nostris comparare lectorem cupimus. Is incunabula philosophiae Christianae in schola Alexandrina catechetica collocat, id quod tamen proprie ad eclecticorum tantum philosophiam pertinet.

pag. 350. *Non satis feliciter tenuisse, luculenter docent.* Pertinet huc ambigua et incerta PP. disputandi et ratiocinandi methodus, quam κατ' οἰκονομίαν appellarunt, quaeque vel dolosae pugnae, (quam tamen malitiam viris pietatis gloria illustribus nolumus tribuere) vel crassae satis ratiocinandi impotentiae et ignorantiae potest tribui, quos ideo ex merito in hac quidem parte culpauit DALLAEVS, qui videndus, excusandi tamen sunt, quoniam in illis scholis, in quibus liberales artes et imprimis philosophiam rationalem didicerant, meliorem logicam non inuenerunt, vt alias rationes taceamus in textu nostro h. l. adductas.

y) c. II. p. m. 131 seqq. *z)* Hist. Christ. Sec. II. §. 25. p. 272 seqq.

AD CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIA VETERVM CHRISTIANORVM SPECIATIM CONSIDERATA.

pag. 377. lin. penult.

Communi hoc PP. qui philosophiam Platonicam didicere, praeiudicio. Recte hoc Platonicis, etiam illis, qui Christiana castra secuti sunt, tribui, passim in hoc tomo demonstrauimus, et imprimis praeter Iustinum, Theophili, Athenagorae, Clementis Alexandrini, Origenis exemplis probauimus:

mus: qui num nomen λόγϐ ex Platonis vel Philonis ſchola acceperint, de quo inter viros doctos diſputatum eſſe, alio loco indicauimus, fruſtra quaeri videtur. Nam eo quidem ſenſu, quo λόγος principium in diuinitatis ordine Deo proximum, et emanationis natura et rerum ex Deo productarum ὑπεργία ſecundum iſta appellatione indigitatur, apud Platonem ipſum non legitur, qui νϐν vocat: certum autem, inter philoſophos Aegyptiacos, maxime qui ex Iudaeis Orientalem philoſophiam in ea regione didicerunt, ab ipſius fere eius incunabulis appellationem iſtam eo ſenſu viguiſſe, et δημιϐργὸν Θεϐ λόγον dictum eſſe: cuius quidem primum vſum a Iudaeis ex Babylonica captiuitate redeuntibus eos accepiſſe, facile nobis perſuadet paraphraſtae Chaldaei exemplum, qui Iehouae nomen plerumque per *Verbum Dei* expreſſit [a]. Ipſam autem notionem theologicam et metaphyſicam ex Orientalis philoſophiae ſyſtemate emanatiuo a Iudaeis Aegyptiacis recepto hauſtam fuiſſe, credibile, quorum illi, qui ſecundum Platonem philoſophabantur, νϐν Platonis ſiue principium diuinorum ſecundum iſtum, λόγον eſſe, aſſumſerunt, eo quod eundem menti apud eum locum tribui videbant in emanationum diuinarum ordine, quem in Orientali ſyſtemate λόγος occupat; id quod Gnoſtica placita, quae ex eodem fonte profluxerunt, principiorumque in diuinis apud eos ordo luculenter confirmant. Et hoc quidem pacto veriſimile eſt, τϐ λόγϐ doctrinam in theologiam et philoſophiam Alexandrinam fuiſſe receptam, ac PP. quoque ab iſtis Platonicis Aegyptiacis, quibus Cabbaliſtae addi poſſunt, fuiſſe perſuaſam, quod deinde ſeculis ſequentibus ducibus Pantaeno, Origene, Clemente Alexandrino aliisque hanc theologiam Platonico-Aegyptiacam ſequentibus fuit frequens, et in eccleſiam traductum. Qua de re comparanda ſunt, quae eruditiſſimus SEMLERVS [b] obſeruauit, cum hac noſtra obſeruatione facile concilianda [c]. Non tamen huc aduocandi Indi philoſophi atque Stoici, qui Deum λόγον vocantes, non principium aliquod diuinum ſubordinatum et emanatiuum primum, ſed ipſiſſimam eſſentiam diuinam omnia peruadentem, et ſecundum leges naturae et potentiae ſuae diſtribuentem intellexerunt. Quos tamen nonnunquam ſecutum fuiſſe, et ad eorum modum de λόγῳ locum tum Iuſtinum, contendit SEMLERVS, quod in iſto, qui Iuſtini tempore obtinuit, ſyncretiſmo dogmatum et opinionum magnopere quidem mirandum non eſt, et ad confuſiones eius aetatis eclecticas pertinet, qua facile σπερματικὸς λόγος Stoicorum, cum λόγῳ Platonico ſiue Alexandrino et hic cum Ioanneo, ἄτερ γραφῆς confundi potuit. Quae tamen diuo martyri condonanda putamus, quem ſenſiſſe melius quam ſcripſiſſe, ſumus perſuaſiſſimi, qui vero ſcholae, in qua educa-

a) Vid. quae ea de re inter ſe diſceptarunt SOVVERAINIVS, IO. VAN DER WAYEN, IO. CLERICVS.

b) Hiſt. theol. dogmat. praemiſſa BAVMGARTENII theol. polem. P. II. not. 60. p. 56 ſeqq. vbi variae veterum notiones explicantur.

c) Vid. Hiſt. cr. phil. T. I. p. 203. 928 ſeqq. vbi de Stoicorum mente ex inſtituto dictum. Ceterum conſulendus hoc loco ITTIGIVS, Sel. Cap. H. E. c. 2. p. 206 ſeq.

educatus erat, locutionibus aſſuetus incaute ſatis locutus eſt, memorabili exemplo, quam incerta et inſtabilis ſit PP. in definiendis Chriſtianae religionis dogmatibus auctoritas et teſtimonium.

pag. 377. lin. 22. *Recte obſeruatum eſt eruditiſſimo PETAVIO.* Grauem dicam ob haec παροράματα theologica de angelis Iuſtino ſcripſere, qui PP. fuiſſe labiles et erroribus nonnunquam ſeductos faſſi ſunt. Inter quos atro eum carbone notat SEMLERVS [d], qui ſyſtema de angelis Iuſtini fanaticum et Chriſtiano doctore indignum vocat. Nec magnopere excuſari et in ſaniores ſenſus transfundi poſſunt ineptiae pneumatologiae Iuſtini, quae veſtigia philoſophiae Aegyptiacae et, quae matrem ſe praebuit, orientalis manifeſte ſpirat, in qua ſpiritus emanatiui minoris ordinis atque gradus talia, qualia apud Iuſtinum inueniuntur, patrant, quae lolia ne hodie quidem omnia potuerunt euelli: tantum abeſt, vt in eius temporis infantia eruditionis πατροπαράδοτου naeui iſti deleri potuerint. Verum recordandum quoque eſt, incertum adhuc eſſe, num omnia ex beati Martyris calamo fluxerint, quae ei in eius apologiis tribuuntur, quas nunquam Romani populi iudicio exhibitas fuiſſe libenter aſſerenti cl. SEMLERO [e] credimus.

pag. 378. lin. 13. *Euertere ſyſtemata philoſophorum gentilium conſueuerit.* Etiam ex his incertis Iuſtini ſcriptis multa cumulauit praeſtantiſſimi SEMLERI induſtria, ex quibus aſſertiones philoſophicae Chriſtianorum eius temporis poſſunt intelligi, quae tamen h. l. vbi breuitatem ſectamur, non exſcribimus, ſed Lectoris attentioni commendamus, eumque ex hoc ſpecimine ſeculi iſtius indolem in metaphyſico argumento diſcere iubemus.

pag. 379. lin. 25. *Encratitarum haereſin condidit.* Etiam iſte pullus orientali philoſophiae, quam iam ante conuerſionem ſuam Tatianus didicerat, quamque Graecanicae philoſophiae longe praeferebat, debetur, quamuis ingenium, quod nactus erat, auſterum, et exempla patriae haud parum quoque tribuiſſe, ſit veriſimile. Nam cum materiam natura ſua malam (quod dudum ſchola Zoroaſtris orientalis tradiderat,) ſtatueret, certe ex limitibus, quibus emanationes ſiue aeones circumſcriptas et intra finitatem coarctatas eſſe putabat, oriri more orientali, domi didiciſſet, in corpus quoque iniquus non eſſe non potuit, ſed animae, quae et ipſa emanationis diuinae particula illi viſa eſt, ergaſtulum eſſe cenſuit, ideoque ad vincendam materiam, ea, quae ad nutriendum et fouendum corpus valent, vitari a philoſopho praecepit, vnde et coniugia, et carnem animalium, et vinum quoque fugere abſtinereque ab his lautitiis diſcipulos iuſſit, maxime quod putaret, in iis et praecipue in vino mali illius principii, quod Zoroaſtris ſequaces Arihmanium vocant, vim et poteſtatem ineſſe [f]. Quae Orientis ſeueritas, in vitando vini vſu ad Muhammedis tem-

d) loc. cit. p. 62 ſeq.

e) loc. cit. §. 44. conf. EPIPHANIVS haereſ. XLV. §. 1.

f) Perſarum philoſophos ſiue magos vinum putauiſſe fel principum tenebrarum, refert AVGVSTINVS de moribus Manichaeorum Lib. II. et quae docte de hoc delirio Aegyptiorum, Perſarum, Arabum collegit IABLONSKIVS in pantheo Aegypt. P. I. L. II. c. 1. p. 132 ſeq.

tempora perſtitit, quem familiae ſuae illud ideo interdixiſſe, quod indigna ſapienti viro potio eſſet, pulchre obſeruauit MOSHEMIVS [g]. Ideo mores aſperos atque agreſtes Syrorum ſuorum ſecutus Tatianus, cum meliorem, quam Chriſtianorum, diſciplinam introducere vellet, horum vſum prohibuit, et in ipſa S. Coena aquam pro vino adhibendam eſſe cenſuit, quae orientales ineptiae ſcholae Tatiani Encratitarum et Aquariorum nomen pepererunt. Verum haec ad poſteriora Tatiani tempora pertinent, quo ſemina Gnoſtica, quam in patria conceperat largos errorum fructus tulerunt. Nos hoc loco ex apologia, ſcripta magis pro Chriſtiana religione, quam recitate, dogmata eius excerpſimus, vt pateat, cum adhuc Tatianus orthodoxus haberetur, a fanaticiſmo Orientali, qui gnoſtica deliria peperit, eum parum abfuiſſe, indignum pro cuius orthodoxia vindicanda viri doctiſſimi paſſim pugnarent [h]. Loca ipſa Tatiani a forma ſanorum verborum mire deuiantia, quem in ipſa apologia quaerere taedet, eius faſtidio medetur cl. SEMLERVS [i], qui Aſſyrii hominis nugas, quas orientalibus magis ſcholis, quam Ioannis vel Pauli debuit, collegit, et quam parum ſani profeſſus fuerit, non ſine taedii patientia collegit. Quae tamen humani ingenii ſomnia nemo mirabitur, qui nouerit, quanto antiquitatis et a maioribus acceptae ſapientiae praeiudicio homines illi Aſſyrii, Perſae, Aſiatici laborauerint, et ſuo cothurno aliorum φιλοσοφέμενα adaptauerint. Certe ſine hac Orientali philoſophia Tatianus nec intelligi nec explicari ſatis poteſt.

pag. 382. lin. 22. *Saniori itaque ſenſu haec accipi non poſſunt.* Ita quidem contendit BVLLVS, ſed inuito Tatiani ſyſtemate, quod ex mera potentia nihil producit, ſed radicem rerum omnia in ſe continentem, ſupponit. Merito itaque Bullum caſtigauit Semlerus. Δύναμις enim in hoc ſyſtemate emanatiuo, non tantum potentiam externam, ſed internam, in emanante ſuo eſſentialiter radicatam ſignificat, nec Peripatetice, ſed emanatiue intelligenda eſt, ſenſuque orientali, vel, ſi mauis, cabbaliſtico. Quo ſuppoſito, non quidem adeo τὸ ἀσύςατον regnat in Tatiani ſyſtemate, aſt nugae tamen ſunt, nec rationis, nec reuelationis praeceptis conformes, et merito damnandae.

pag. 385. lin. 26. *Verbum ante creatos homines angelos produxit.* Hoc de homine, in quem diuina immortalitatis imago immiſſa eſt, in illo emanationis negotio intelligendum ſine dubio eſt, iſta enim in emanandi ordine prior proſiliit angelis, quos corporibus ſubtilioribus veſtitos eſſe, more totius ſectae ſtatuebat. Ita vero ſequentia quoque cum dogmate de

g) Hiſt. Chriſt. Sec. II. §. 61. p. 299.

h) Vid. BVLLVS defenſ. fidei Nicaenae, Sect. III. c. 6. quem recte ideo notauit cel. SEMLERVS in hiſt. dogmatum, praemiſſa theologiae polemicae B. BAVMGARTENII P. I. c. 4. §. 58. T. II. p. 76 ſeqq. qui heterodoxiam Tatiani luculenter demonſtrauit.

i) loc. cit.

de hominis arbitrio siue voluntate libera melius cohaerent, distinctione inter spiritum et animam adhibita, sine qua Tatianus sibi non constat, quod p. 389. iam obseruauimus.

pag. 391. lin. 24. *Anteque cohaeret.* Leg. arcteque cohaeret, vel, si mauis, in eundum fontem reducitur, quantum patitur emanationis indoles.

pag. 394. lin. 10. *Lumen incorporeum et infinitum.* Diligenter ad hunc locum, et quae ex eius sensu fluxere assertiones Tatiani, totiusque scholae orientalis attendendum esse, lectorem monemus. Ex quibus patet, homines istos Asiaticos, crassiori Minerua de Diuinitate differentes, non tales conceptus metaphysicos, ab omni corporis natura et indole separatos, et mere spirituales, quales nos fouemus, de diuinis sibi formasse, sed sub lucis purissimae, et supra solis lumen infinitis modis eminentis imagine infinitum sibi spatii luminosi et extramundani, τὸ πᾶν vbique infinita virtute et actiuitate replentis notionem aliquam animo concepisse, quo pacto emanationis dogma, suo modo locum habere potuit. Quod cum cum depuratis sanioris metaphysicae et theologiae assertis stare non posset, ineptarum conciliationum istarum occasionem exhibuit, qua prima ista secula fanaticismo pudendo, et doctrinae sacrae corruptione intolerabili repleta sunt. Quae tamen omnia digito tantum hic tacta in sacrorum dogmatum historia pluribus explicanda sunt, ostendendumque non tantum, quid hi homines dixerint, verum etiam, ex quo fonte et in quem finem quoque systemate suis fundamentis connexo talia asseruerint, id quod multas in haeresiologia veteris aeui tenebras dispellet, in qua magnum momentum habet accurata et distincta fanaticismi Orientalis siue Asiatici dispunctio [k].

pag. 399. not l. *Praefati sunt.* Dubitat de auctore cum Dodwello, vtrum Antiochenus episcopus, an alius Theophilus iunior auctor apologiae sit, quam habemus, cel. SEMLERVS [l], cuius rationes expendi merentur, locumque suum habent in historia critica ciuitatis Christianae. Nobis hoc loco sufficit, quod erudite obseruauit vir doctissimus, Theophilum, qui ad Autolycum scripsit, suam disciplinam videri in Aegypto hausisse, doctrinamque de λόγῳ qualem is tradit, hanc patriam prodere, in qua carmen quoque Sibyllae illi primum innotuerit. In hac enim regione Sec. II. inuenustum hunc pullum philosophia Orientalis, obstetricante Platonismo, iam produxerat.

pag. 408. lin. 12. *Qui egregie de eius scriptis meruit.* Dolendum tamen, non obstante MASSVETI diligentia, qui diss. II. *de Irenaei vita, gestis et scriptis* egit, pauciora nobis innotuisse, quam tanti viri nomen, fama atque merita postulant, vnde nouos labores tam egregii viri memoria poscit, sed sine partis studio sectaeue patrocinio suscipiendos.

Ibid.

k) Legenda, quae pulchre sobrieque de hoc argumento disseruit Cel. SEMLERVS hist. dogmat. T. I. §. 7 seq. p. 23 seqq. Qui acute obseruat, primas scaturigines huius mali in Aegypto quaerendas esse.

l) loc. cit. not. 81. p. 82 seq.

Ibid. not. l. *PETAVIVS et HVETIVS.* Specialem ad Petauianas obiectiones contra Irenaeum et Maſſuetianas emendationes reſponſionem et diſpunctionem GRABIVS meditabatur, ſed labori immortuus non perfecit [m]. Diligenter quoque more ſuo de doctrinae Irenaei ſyſtemate atque ſenſu diſquiſiuit ven. SEMLERVS [n], ab iis legendus, qui ciuitatis ſacrae hiſtoriam practicam et doctrinalem haurire cupiunt, quod ad limites noſtros non pertinet, nec ex inſtituto tractari poteſt, virum autem attentum et veteris literaturae haud vulgariter peritum poſtulat, quem nec interpretis barbaries impedit, nec Gnoſticorum inſania deterret, quo minus ad primos iſtorum errores fontes penetret, quibus detegendis beatus epiſcopus inuigilauit, et plerumque in ea re acute vidit [o], quamuis totam emanatiui ſyſtematis indolem ſe non perſpexiſſe, interdum prodiderit: cuius praecipua cauſſa ex notionibus Platonicis deriuanda videtur, quae non patiuntur, vt dicatur materia quoque ex infinito vno fluxiſſe et tum demum mundo ſpirituali fuiſſe oppoſita, cum demiurgo materialis mundus per eius animam conderetur, vt *tomo primo* luculenter demonſtrauimus.

pag. 411. lin. 7. a fin. *Ipſi quoque Deo tribuit.* Multa λογομαχία in hac quaeſtione detegi poteſt, ſi vel varia corporis notio, quae eo tempore obtinuit, expendatur, vel notio Dei conſideretur, qualem ſibi Tertulliani tempore philoſophi et theologi conceperunt: quos incertis et ambiguis definitionibus concertaſſe de eodem argumento, ex illis manifeſtum eſſe poteſt, quae aliud quidem agendo, vtiliter congeſſit cl. SEMLERVS [p], qui audiendus, indeque de Tertulliani opinione atque ſententia de Deo ſtatuendum eſt. Qui cum Deum non ratione ſubſtantiae tantum conſideraſſet, ſed poteſtatis quoque et dominii rationem conſideraſſet, in conceptu Dei ambiguus eſſe coepit, maxime cum incorporalitatem quandam ſibi conceperit, quae *quoniam non habet, quod patitur, id quod habet, corpus dicendum eſſe* concludebat. Quod exemplo diuitis Sad-

m) Vid. NICERON. mem. vir. doctrina illuſtrium T. XXI. p. 7. verſ. Germ. qui teſtimonio REM. CEILLIERI vtitur, in tr. de S. E.

n) In hiſt. dogm. theol. §. 79. in fronte theologiae polemicae B. BAVMGARTENII T. II. pag. 86 ſeqq.

o) Vt exemplum memorabile lector habeat, quam profunde origines errorum Gnoſticorum Irenaeus inſpexerit, adſcribemus locum eius ex L. II. contra Gnoſticos c. 10. in quo luculenter verum totius mataeologiae Gnoſticae fontem detexit. Cum enim ex morologia horum hominum προπάτορα, ſiue Deum primo priorem in Bytho latentem confinxiſſet, addit: haec ſomnia impios iſtos homines ideo excogitaſſe, vt putentur poſſe enarrare, vnde ſubſtantia materiae non credentes, quoniam Deus ex his, quae non erant, quemadmodum voluit, ea, quae facta ſunt, vt eſſent, omnia fecit, ſua voluntate et virtute ſubſtantia vſus, ſermones vanos collegerunt. Vidit acute B. epiſcopus negatam creationem rerum omnium ex nihilo ſolo iuſſu et voluntate Dei, omnium primam et potiſſimam cauſſam eſſe, ex qua emanationis ſyſtema, Gnoſticorumque deliria omnia profluxerunt. Cum enim alienum eſſe a diuina natura putarent, vt ex nihilo nos omnes et imprimis ſubſtantia materiae producantur, ante primum emanationum fontem eiusmodi infinitatem atque abyſſum excogitarunt, in qua rerum omnium ὑσίαι nondum formatae laterent, et commora hac profunditate, a principio actiuo primo per ſubordinatum λόγον producerentur. Quae clauis eſt totius metaphyſicae Orientalis, ex qua complures ſectae hanc de Deo primo-priore, vel infinito ſilentio (βύθον vocabant) ſententiam tranſſumſerunt, vt Tomo I. ſuis locis annotauimus. Sed reliqua quoque expendenda ſunt, in quibus Irenaeus demonſtrauit, quomodo pleroma Gnoſticum enatum ſit.

p) loc. cit. T. II. p. 225 ſeqq.

ducaei et pauperis Lazari illuſtrabat. Fluctuaſſe tamen in hoc articulo Tertullianum, inde concludimus, quod affirmat, *ſe corporales animae inſcribere lineas, non tantum ex fiducia corporalitatis per aeſtimationem* (a priori) *verum et ex conſtantia gratiae per reuelationem:* id quod ex narratione ſororis cuiusdam ecſtaticae ſe habuiſſe, ait, quae ſibi, falſa ſit, *oſtenſam animam corporaliter, et ſpiritum viſam eſſe, ſed non inanis et vacuae qualitatis, ſed quae etiam teneri ſe repromitteret, teneram et lucidam et aërii coloris et forma per omnia humana* [q]. Mirandum itaque non eſt, Tertullianum vaga et incerta imagine deceptum definiuiſſe, animam *Dei flatu natam, immortalem corporalem, effigiatam, ſubſtantia ſimplicem, de ſuo ſapientem, varie procedentem, liberam arbitrii, accidentiis obnoxiam* [r]. Quae exemplo eſſe poſſunt, quam longe ratio philoſophandi Tertullianea in hoc argumento a praeciſione et accuratione philoſophica, remota fuerit, et quod mirandum non ſit, quod *naturam animae aëream fecerit, nempe flatum et ſpiritum traducem, qui prae ipſa tenuitatis ſubtilitate de fide corporalitatis periclitetur* etc. [s]. Sed et alia, his theſibus innixa conſideranda ſunt, quibus doctrinam de origine animae explicuiſſe ſibi videtur, nos obſcuraſſe iudicamus: quae tamen, et ſimilia loci anguſtia nos cogit omittere. Conſuli autem PAMELII induſtria *de paradoxis Tertulliani* poteſt, quaeque SEMLERVS de iisdem annotauit [t].

pag. 420. lin. 17. *Magno ſtudio et commendauit, et ſecutus eſt.* Merentur loca Clementis de immodico, quo in philoſophiam, quam amplexus erat, eclecticam ferebatur, ſtudio et amore conſiderari, et quantum iſtud ſtudium eccleſiae nocuerit, ipſumque Clementem parum illi profuiſſe oſtenderit, inde colligi, cum totius huius corruptionis doctrinae, quae a Sec. II. atque tertio initium habuit, potiſſimus dux et praeceptor merito iudicetur, quamuis omnium primum huius ſcabiei ſyncretiſticae parentem fuiſſe, fruſtra IOS. AVG. ORSI [u] contenderit, eo quod ante ſe Iuſtinum, Pantaenum aliosque hactenus recenſitos exempla habuiſſe negari non poſſit. Ipſe tamen Clemens eruditionis celebritate et ingenii laude reliquorum facile princeps tantopere pondus huic ſyncretiſmo, et philoſophiae in hortos ciuitatis Chriſtianae adducendae addidit, vt inter primos merito haberi poſſit, cui memorabilem hanc doctrinae Chriſtianae corruptionem adulterataque dogmata poſſimus tribuere. Non patitur loci anguſtia, vt in hunc campum prolixe exſpatiemur, dabunt, quantum ſatis eſt, certitudinis de ea re virorum doctorum obſeruationes, qui Clementis de philoſophia ſententiam explorarunt. Inter quos luculentiſſimis teſtimoniis ipſius Clementis probauit deſideratiſſimus MOSHEMIVS [x], „catechetam Alexandrinum Chriſtianam veritatem non aliam tradere „vo-

q) De anima c. 4.
r) Ibid. c. 22.
s) ll. cc. conf. OVDINVS de S. E. Tom. I. pag. 219 ſeqq.
t) Momentum hanc ſententiam Tertulliani habere, in quaeſtione de traduce animae, probe monuit Cl. SEMLERVS, iuxta emanationis viam enim animae origo oſtendi et explicari non poteſt.
u) Hiſt. eccl. T. II. p. 406.
x) Hiſt. Chr. Sec. II. p. 274.

„voluiſſe, quam admiſtam philoſophiae decretis, et abſconditam, quem-„admodum teſta operitur id, quod in nuce eſt eſculentum: porro putaſ-„ſe, huic philoſophiae generi ineſſe vim quandam, ad homines iuſtos „faciendos: eſſe ſapientiae Graecanicae medullam ſanam, dulcem et ſa-„lutarem, et Chriſtianae ſapientiae ſimillimam, ſuperſtitiones autem ad-„mixtas corticem eſſe, quo fracto, nucleus diuinae ſapientiae poſſit attingi.“ Vnde mirum non eſt, placuiſſe doctori Alexandrino: „philoſophiam ante „I. C. aduentum viam fuiſſe ſalutis aeternae, et idcirco de ſalute ſapien-„tum Graecorum dubitari non poſſe:“ immo eo progreſſum, vt non erubuerit ſcribere [y], *philoſophiam Graecis diuinitus datam eſſe, tanquam proprium quoddam teſtamentum ſiue foedus eamque fundamentum eſſe philoſophiae, quam a Chriſto accepimus*, *itemque idem philoſophiam fuiſſe Graecis*, *quod lex Hebraeis.* Quem in modum inſanire potuiſſe virum grauem, doctum, acutum, qualis Clemens fuit, vix credi poſſet, niſi indoles hominum Aegyptiorum et imprimis ciuium Alexandrinorum dudum famoſa ob hunc characterem fuiſſet, quorum proprium fuit, in eiusmodi ſyncretiſmi labem magnis ardoribus ruere. Accedit tamen ſtudium Clementis maleſana, iſta doctrinarum diuerſarum commixtione gentiles alliciendi, vt de Chriſtiana religione auguſtiores, quam de reliquis doctrinarum generibus cogitationes conciperent [z].

pag. 427. lin. 7. *Ignota ſacris literis tradidiſſe.* Non ſine laboris ingrati taedio, aſt accuratione et attentione adhibita, loca dogmatica potiora ex Clementis ſcriptis in compendium redegit, et innumera, quae illis inſunt ἄλογα καὶ ἄσοφα, Alexandrinum ingenium prodentia, adductis ipſis Clementis verbis, demonſtrauit eruditiſſimus SEMLERVS, cuius *hiſtoria dogmatica* [a] *veterum Chriſtianorum* legenda eſt, vt ingenium modusque cogitandi Clementis innumeris ἀταξίαις conſpicuus rite intelligatur. Quare olim mirati ſumus magnopere, quod eminentiſſimus cardinalis Quirinus tantum ſtudium prae ſe tulerit, ſcriptorem hunc Alexandrinum ſanctorum catalogo vindicandi: quod non fieri poſſe, in tot doctrinarum male cohaerentium et ſanos ſenſus non exhibentium ſartagine, quae in ſcriptis Clementis regnat, cum euidentiſſimis teſtimoniis, rogati a purpurato epiſcopo, aliquot epiſtolis illi demonſtrauiſſemus, ſilentio totum argumentum ſupprimere, quam negare manifeſta Clementis παροράματα maluit. Ceterum non ignarum praeceptionum philoſophicarum Clementem fuiſſe, *octauus Stromatum liber* probat, qui ab illis inſpiciendus eſt, qui rationalis philoſophiae faciem inter Chriſtianos Sec. II. et III. cognoſcere cupiunt. Cetera ad hiſtoriam eccleſiaſticam et dogmaticam chri-

 ſtianam

y) Strom. L. VI. c. 8. p. 773.

z) Sine dubio eadem cauſſa fuit, cur arcanam et obſcuram inde cogitandi et ſtatuendi methodum elegit, quod ipſe non negat. Inde vero myſtica illa tradendi et imprimis Scripturam S. explicandi ratio originem habuit, quam ad ineptias vsque proſequitur. Effecit hoc occultandi ſtudium, vt difficulter de Clementis opinionibus et placitis ſtatuere queamus.

a) T. II. §. 61. p. 133 ſeqq.

ſtianam pertinent, alibi expendenda, vt de orthodoxia Clementis veriſimilis ſententia ferri decidique poſſit, num talia ſenſerit Clemens, qualia ei tribuit Bullus, nec ne?

pag. 428. lin. 28. *Et quo veri fontes recte detexit.* Hanc Huetio laudem omnes tribuunt, qui de ſcriptoribus et rebus Chriſtianorum hactenus tractarunt, et ex Huetiano Origenianorum opere vitam, fata, dogmata, aſſeclas, methodum, omnemque Origenianiſmi euentum deſcripſerunt. Dolendum autem, cum non omnia dixerit Huetius, quae dicenda et monenda erant, intercepiſſe mortem labores doctiſſimi ex Benedictinorum familia monachi CAROLI DE PARVE, qui *Origeniana* HVETII locupletiora, ſuisque obſeruationibus meliora et emendatiora dare conſtituerat. Quamuis enim omnino laude ſua dignum eſt, et ad poſteros durabit opus Huetianum, obſeruatum tamen viris doctis eſt [b], vitiis haud carere, nec raro curioſum deſtituere. Eſſe enim imperfectum, nec omnes Origenis ſententias a communibus diſcedentes perſequi, ſed eas tantum, quae in publicam reprehenſionem incurrerunt, et damnata ſunt, cum tamen alia multa Origenes affirmauerit, obelo non minus, quam iſta, configenda. Tractationem autem de philoſophia Origenis totam omiſiſſe Origeniana Huetii contenti, ſi monuiſſet, academiam fere totam ab Origene in eccleſiam eſſe introductam, cum tamen de erroribus eius in theologia iudicare nemo poſſit, niſi philoſophia eius perſpecta. Nec methodus Huetii in exhibendis opinionibus Origenis placuit, quod non ordinem magis naturae, quo dogmata et tota diſciplina cohaerent, quibusque neruis continentur, ſed ſcholarum ſecutus ſententias, nulla connexionis ratione habita, locis quibusdam communibus ſubiecit, quo pacto ipſum Origenis ſyſtema difficilius in natura ſua cognoſcitur, quam diſputatione ancipiti excuſatur, raroque controuerſarum quaeſtionum momenta diſcutiuntur, quod tamen in hiſtoria dogmatica ſyſtematum vtramque facere paginam nemo non intelligit. Viſus quoque eſt, patronum magis Origenis, quam cautum et modeſtum hiſtoricum atque iudicem ſe praeſtitiſſe, denique vti ad excuſandum Origenem argumentis interdum infirmis nihilque efficientibus. Mirum itaque non eſt, poſt meſſem Huetianam inueniſſe viros doctos largum hiſtoriae Origenianae ſpicilegium et non literariam tantum huius doctoris hiſtoriam auxiſſe [c], ſed imprimis ad cognoſcenda Origenis dogmata et ſententias pluſcula attuliſſe, id quod ex noſtratibus eleganti doctrina adiuti praeſtiterunt, celeberrimi theologi IO. LAVR. MOSHEMIVS [d] et IO. SALOMO SEMLERVS [e], vt alios taceamus, quorum auxiliis adiutus paulo pleniorem ſcenam hiſtoriae dogmaticae Origenianae poſſet inſtruere. Qui tamen labor a noſtris limitibus alienus eſt, qui hiſtoriam philoſophiae criticam vniuerſalem tantum damus, ſpecia-

b) Vid. MOSHEM. hiſt. Chr. Sec. III. p. 606 ſqq.

c) Vid. REM. CEILLIER hiſt. gener. p. 585 ſqq.

d) Hiſtor. Chr. Sec. III. §. 27 ſeqq. p. 604 ſeqq.

e) Introd. in hiſt. dogm. Chriſt. Sect. II. c. 4. §. 62 ſeqq. p. 156 ſeqq. in fronte Op. polemici Baumgarteniani.

ſpecialem et particularem aliorum diligentiae relinquere cogimur. Ad id autem noſtra imprimis in tangenda philoſophia Origenis reſpexit attentio, vt dogmatum potiorum atque primariorum, quae ſectatus eſt, doctor Alexandrinus, fontes, nexum, et origines ex Alexandrina, ſ. Aegyptiaca, et, quae hanc genuere Orientali et Platonica philoſophia oſtenderemus, quo pacto ſcopo noſtro feciſſe nos ſatis inſtituti ſcopique noſtri ratio ſatis comprobat: putamus autem, virorum doctorum induſtriam multa adhuc in hoc argumento detegere poſſe, quae abſcondit hactenus atque obſcurauit Origeniana ambiguitas, et modeſtia parum decernens, et ſubinde fluctuans atque inconſtans, tum prolixa varietas in ſcriptis eius obuia, item veterum ſcriptorum in narrandis et diiudicandis dogmatibus Origenis diſcordia, aduerſariorum quoque acerbitas et ingenui candoris raritas, qua effectum, vt ipſe viuus adhuc Origenes de adulteratis doctrinis ſuis conqueri neceſſe habuerit, et ſimilia. Nos vnum monemus, Alexandrinam ſ. Aegyptiacam philoſophiam ex Platoniſmo reformatam, in noſtram ſcenam doctorem celeberrimum protraxiſſe, quo reſpectu laruam interdum depoſuit, et, quid ſentiat, paulo clarius prodidit, quo pacto eius κυρίαι δόξαι ex Alexandrinis puteis hauſtae facilius, quam ea, quae ſtudioſe celat, poſſunt erui. Quae conſiderata, reſpectu ad Origenis circumſtantias habito, manifeſtabunt ingenium magni viri fertile, et imaginationis fulcris ſubnixum, varium, atque ad fanaticas hypotheſes ſponte inclinans, diſciplina autem ſcholae Alexandrinae ad gentis et patriae ſuae opiniones formatum, iudicium vero mediocre, rarum, et ſubinde titubans, quodque lectio varia et copioſa et eloquentia e ſede ſua non raro deiecit, et praeceptorum ſectaeque ſtudium multis in locis errare coëgit vel iuſſit arena excedere: denique Ammonii Saccae diſcipulum, in quem omnes eclecticae ſcholae naeui atque vitia confluxiſſe videntur, quique, quae bona habet et egregia aliis melius ſentientibus debet, non proprio ſyſtemati. Qui Origenis character, quem illi locum in hiſtoria philoſophiae eclecticae faciat, ex obſeruationibus noſtris ſuo loco datis et ad Origenem attente adplicitis lector, qui naſum habet, facile ipſe poteſt decernere, etſi magni et doctiſſimi viri laus ei denegari non poſſit, qui ſi mitioribus fatis tranquillitatem mentis atque ſtudiorum potuiſſet ſeruare, dubium non eſt, quin multa ipſe emendaſſet, quae forte ad attemperandum ſe auditorum et ſectariorum ingeniis, incautius protulit, et ad eum inuidia cumulandum pinxit et acuit perſecutionis, quae in eius caput exarſit atrocia. Reliqua, quae de eo moneri poſſunt, in hiſtoria critica eccleſiae Chriſtianae quaerenda ſunt, et ad noſtrum campum non pertinent.

pag. 429. not. lin. 1. *Induſtria.* Legendum, modeſtia. Tanta ea fuit, vt haud vno loco fateatur, *ſe magno metu et cautela dicere, diſcutientibus magis, et pertractantibus, quam pro certo et definito ſtatuentibus: et ſe in quibus-*

dam disputandi specie magis, quam definiendi exerceri. Tales obtestationes, magnae modestiae de se modice sentientis omnino testes sunt.

pag. 441. lin. 31. *Ritui eum barbaro et superstitionibus Iudaicis adaptauisse.* Notari hic Porphyrii locus in historia philosophiae Origenianae ideo meretur, quod veros fontes detegit, vnde Origenes suam philosophiam hausit. Hos non Graecarum tantum sectarum decreta fuisse, maxime Pythagoreorum, Platonicorum, Stoicorum, sed Iudaeorum quoque barbaricam superstitionem: Ea non potuit esse alia, quam, qualis in Aegypto inter Iudaeos vigebat, et barbaricae philosophiae nomen atque gloriam sibi arrogabat, et deinde cum Pythagoricis, et Platonicis, et Stoicis quoque nonnullis commiscebat. Euictum autem suo loco[f] dedimus, barbaram istam philosophiam Iudaeorum Asiaticae siue Orientalis foetum fuisse, et hoc pacto sanctius aliquod et sublimius doctrinae genus se possidere, Iudaeos Aegyptiacos credidisse. Origenem autem ipsum dum ad haec barbarica animum intendisset, posthabitis Graecis orientali systemati subscripsisse, et tum demum id Graeco habitu ornasse, id quod male habuit Porphyrium, qui, quanquam ipse quoque fanaticam Aegypti philosophiam sequebatur, ferre tamen non potuit, vt ad barbaros, id est, Iudaeos orientalibus placitis imbutos gloria Graecae sapientiae deferatur.

pag. 442. lin. 3. a fin. *Qui passim hanc pestem tetigerunt.* Inter eos, qui allegorias Origenis critico oculo contemplati sunt, omnino legendus et audiendus est, quem toties in partes vocauimus, ὁ πάνυ MOSHEMIVS[g], qui praeclaras obseruationes attulit, probauitque, more Aegyptiorum Iudaeorum duplicem habuisse Origenem philosophiam, aliam popularem, aliam philosophicam: et hanc velut meliorem vltra simplicium hominum captum eleuare conatum, allegoricum interpretandi scripturam sacram genus, Aegyptiis Iudaeis dudum vsitatum et a praeceptore Clemente iam adhibitum, et Pantaeno quoque aliisque probatum ad id adhibuisse, vt peregrinas et insolitas, quas sibi construxerat, opiniones hoc fuco pingeret et commendaret. In quo adeo modum supra exempla antecessorum excessisse Origenem, vt magnam sibi eo nomine inuidiam conflaret, ipse scriptum reliquit[h]. Sed et reliquae ad H. E. et exegeticam pertinentes obseruationes Moshemianae legendae sunt, et conferenda illa, quae supra de methodo Orientali et Iudaica inter Aegyptios, maxime Alexandriae florente, attulimus, quibus ab hoc loco alienis inhaerere prolixius, haud licet.

pag. 443. lin. 18. *Et agendum materia subministrauit.* Peregrina et barbara sententia a Christianae ecclesiae doctrina magnopere abhorrens, quae Dei voluntati et sapientiae nullam materiam in condendo mundo adiungens ex nihilo omnia produxisse docebat: ast sententia tamen eius aetatis

f) De princip. L. I. c. 6. §. 1. p. 69. Maxime timidus et prouidus autem est in articulis theologicis puris, paulo elatior et fiducia plenior in mixtis.

g) loc. cit. §. 28. p. 628 seqq.

h) Hom. III. in Genes. T. II. Opp. §. 3. p. 95.

aetatis philoſophis accepta et veriſſima viſa, quoniam ex nihilo creare aliquid, contradictorium eſſe indeque Dei tribui non poſſe credebant. Quare vel materiam Deo συναΐδιον ad latus quaſi ponebant, vel ex eius ſinu deriuabant, quod prius a Dualiſtis, poſterius a Pantheiſtis et fanaticis philoſophis factum eſſe, multis exemplis hactenus docuimus. Itaque cum ſimplex et popularis tantum et ad vulgus accommodata doctrina Chriſtiana Origeni videretur, cauſſas autem duas coaeternas et contrarias ſine manifeſta abſurditate poni non poſſe probe peruideret; neceſſario non ad emanationis tantum ſyſtema delatus eſt, ſed cum Deum ſpiritum eſſe infinitum ſtatueret, materiam indole ſua limitatam et finitam dicere et hanc tamen in Deo latere et aeternis periodis ex ſinu eius eiaculari ad condendos mundos aſſerere, ſicque neceſſario Omnipotentiae diuinae hac theſi iniuriam inferre coactus eſt. Quae eo facilius perſuaderi potuit Origeni profana opinio, quod et Stoici et Plato, quos vtrosque magni faciebat, materiae conditionem naturamque Deo opponentes, ipſi quoque in hanc diuinam omnipotentiam craſſis erroribus peccauerunt, id quod alibi fuſe olim oſtendimus, quae ſuo loco [i] videnda.

pag. 445. lin. 5. a fine. *Monuit HVETIVS.* Huetio in hoc Origenis de trinitate dogmate illuſtrando iungenda ſunt, quae doctiſſimus SEMLERVS de eo annotauit, et de BVLLI quoque explicatione Originiani ſyſtematis obſeruauit: de quo argumento in annalibus hiſtoriae eccleſiaſticae agendum eſt [k]. Non magnopere autem mirandum eſt, quod Origenes ſe in deuia abripi in hoc dogmate paſſus ſit, cum communem doctrinam faſtidiens, nouas ideas, principia, notiones ſibi finxerit, quibus ſuae philoſophiae conuenienter magis de diuina eſſentia et perſonis poſſet diſſerere. Quod quem ex ipſo Origene perdiſcere piget, ſola excerpta Semleriana affatim ſuppeditabunt hanc obſeruationem roborantia. Nempe tales foetus expectandi erant a philoſophia Aegyptiaca ſiue Alexandrina ad Orientale emanationis ſyſtema conformata.

pag. 446. lin. 21. *Moderatius et rectius ſentire videtur.* Id euincere ſtudebat BVLLVS in *defenſ. fidei Nicaenae* [l], ſed fruſtra, non patiente eam excuſationem emanatiui ſyſtematis indole. Vnde etiam maleſanas phraſes cumulat videndas apud HVETIVM et SEMLERVM [m].

Ibid. lin. 5. a fin. *Ex quo, vel quo mediatore, reliqua emanatiua proceſſerint.* Ex hac theſi, quam omnis orientalis et Aegyptiaca philoſophia recepit, explicanda dura iſta aſſertio, quam Origeni tribuit AVGVSTINVS, haereſium veterum enarrator, filium Dei ſanctis comparatum, veritatem eſſe, patri [n] collatum mendacium: quantum diſtent Apoſtoli a Chriſto, tantum filium a patre. Vbi vox mendacium ſatis feſtinanter et

i) In otio Vindelico diſſ. II. §. 10. p. 164 ſeqq.
k) l. c. T. II. §. 63 ſeqq. p. 263 ſeqq. Comparandus quoque MOSHEMIVS loc. cit. p. 625.
l) Cap. 9.
m) ll. cc.
n) Cap. 42.

et imprudenter adhibita ab Origene, (modo ab ipſo ſit profecta, nec debeatur eius accuſatoribus inuidia eum cumulantibus), non intelligenda eſt ſenſu morali, ſed metaphyſico, vbi veritas κατ' ἐξοχὴν vnus omnium rerum fons eſt, reliqua omnia ex hac veritate tantum participant, quantum ex eo fluxerunt, et tanquam principiata emanatiua non aliam realitatem ſiue veritatem habent: vnde Platonicorum vocibus vſus Origenes, creata per emanationem omnia, teſte Alexandro apud THEODORETVM ὀυκ ὄντα vocauit, ſed ſenſu minime Chriſtiano, iisque communicandae realitatis cauſſa mediatorem λόγον praefecit, per quem et ipſae exiſterent, et aeternae poſſent dici. Qua de re expendenda ſunt, quae operoſe collegit WHISTONVS [o], quem ex parte ſecutus eſt SEMLERVS [p], qui comparandi.

pag. 449. lin. 15. *Quod ne hodie quidem amatoribus caret.* Repeti hic cupimus a lectore memoria, quae de Zoroaſtriano ſyſtemate ad Tomum II. in his ſupplementis diximus, vt verae ſcaturigines deliriorum Origenis pateant. Illud enim cum Aegypti quoque incolis perſuaſum fuerit, recte inde colligitur, hominem Aegyptiacum hanc quoque ſententiam ab ipſis iſtis magiſtris didiciſſe. Ex quo, nobis quoque non monentibus, intelligit Lector, adeo diuerſas, et magna ex parte ſubleſtas aut ſuſpectas narrationes de erroribus Origeni fuiſſe tributas, quod pauci hos fontes placitorum Origenis noſſent, pauciores intelligerent, recteque referrent. Itaque merito hoc ſyſtema emanatiuum orientale pro claue reſerandae philoſophiae Origenianae adhibendum eſt, in quo ad ſummum gradum euehendo adeo bonus Origenes, ingenio magis, quam iudicio valens, inſaniuit, vt periodicas et aeternas effluxuum et reflexuum ſiue emanationum periodos exſculperet, ſatis ſe prouidiſſe fatali rerum omnium neceſſitati ipſique pantheiſmo, qui neceſſario ex ſyſtemate iſto fuit, ratus, ſi libertatem arbitrii adieciſſet, quo pacto tamen non cogitauit, ſe propria vineta caedere.

pag. 449. lin. penult. *Ex hoc angelorum tutelarium et praeſidiariorum dogmate ab Origenis tempore.* Legendae hic ſunt ANONYMI, qui ſe *Aſidaemonem Philoromaeum* vocat, acutae et eruditae *vindiciae aduerſus Sycophantas Iuuaienſes* [q], qui hoc malum in eccleſiam, etiam ſuam, quam ſequebatur, Romanam, irrepſiſſe ab Origenis tempore, euicit, et doluit: Itaque viros doctos, qui huius eccleſiae partes ſequuntur, rogamus, vt haec ſine inuidia a nobis dicta eſſe, quae agnoſcunt ſuorum doctiſſimi, credant. Ceterum ab angelorum cultu, ob hoc ipſum munus tutelare a prouidente omnibus λόγῳ illis tributum, totum Origenem abſoluere auſus non eſt Huetius, contrariam ſententiam pro Origene tuente Samuele Bocharto, quorum de hac ἀγγελοδουλείᾳ Origenis diſſertationes

atque

o) Account of the primitive faith, p. 72.

p) l. c. p. 182 ſeqq.

q) c. VII. p. 42 ſeqq. qui acute vidit, geniorum cultum mediatorium ex Platoniſmo in eccleſiam, maxime per Pſeudo-Dionyſium irrepſiſſe, et ab eo D. Thomam mutuatum eſſe.

atque concertationes post eorum funera in vulgus emisit Abbas TILLADETVS [r]. Totum liberari non posse Origenem ab hac angelorum Θεραπεία, ex *disputatione* eius *contra Celsum* [s] haud obscurum est, licet more suo ambigue et fluctuans differat.

pag. 450. lin. 30. *Vt videre est apud IAMBLICHVM.* Copiosa et erudita obseruatione de Platonicorum anima aetherea, et spiritus siue animae, quae hominibus adest vehiculo, disseruit; et quam rationalem, quam sensitiuam hominis corpore concludi dixerint, exposuit RADVLPHVS CVDWORTHVS [t], hoc loco omnino consulendus, quibus his tamen luculentiora addidit totamque psychologiam veterem de iis illustrauit incomparabilis Commentator [u], cum illis ad intelligendam thesin Origenianam comparandus, quae nos Tom. I. suo loco de psychologia Platonis attulimus.

pag. 451. lin. 23. *Vt ille postulat.* Recte hoc a nobis posci in interpretatione placiti huius siue problematis Origeniani, concedet, quisquis leges sanae interpretationis nouerit, et quamplurimis exemplis ex hac nostra historia critica philosophiae didicerit, quam feliciter obscuri systematum veterum sensus hoc pacto possint recludi. Fatemur autem, remoras nobis iniicere cogitationem, quae Origeniani characteris ideam nobis suggerit. Nempe incertus in systematico cogitandi artificio fluctuabat Origenes, et syncretisticis studiis detentus, non, quid systematis nexus postulabat, cogitandum esse statuebat, sed ad id animum intendebat, vt dogmata immo opiniones quoque inter se diuersissimae vno sub iugo ire cogerentur. Cum autem hoc efficere impossibile esset, nisi varia et fluctuans vocibus atque notionibus affingeretur significatio, vocibus terminisque obscuris, ambiguis, incertis, nihilque solidi significantibus rem apertam dubiis sensibus inuoluere coactus fuit. Hinc illa Origenianae doctrinae incertitudo, hinc tot incertae interpretationes, accusationes, excusationes, hisque similia. Quae vt aperta et cuilibet, qui res Origenis semel scrutatus est, certa videri possunt, ita incertum prorsus faciunt, quo sensu notiones, ideas, principia adhibuerit, an sibi ipsi constans certusque perstiterit, an dubius haeserit, an in afferendis dogmatum praecipuorum consectariis recte argumentatus sit, numque recte illi talia tribuantur, quae vi systematis dicere poterat et debebat. Et hanc quidem criticam attentionem omnibus illis precamur, qui in hoc campo versari non sine fructu et laude cupiunt.

pag. 453. lin. 30. *Praeeunte Platone ipso tribuunt.* Primam huius opinionis, dignae ingenio Origenis ad lasciuiam vsque foecundo, scaturiginem nemo facilius deteget, quam qui ex iis, quae supra Tomo I. de

 Zoroa-

r) Dissertations sur diverses matieres de religion et de philosophie, a la Haye 1718. 8.

s) Lib. VIII. init. ad quem locum in Germ. versione videndus MOSHEMIVS p. 823.

t) In syst. intellect. c. V. s. 3. §. 21. p. 1037.

u) Ad h. l. Cudw. et ad Vers. vernae. Orig. adu. Cels. L. VIII. n. 7. p. 231.

Zoroaſtreo et Perſico ſyſtemate memorauimus, repetit, emanationibus lucis diuinae, ſiue Oromaſdis, ſuis ordinibus progreſſis aſſignata eſſe ſidera coeleſtia velut thronos atque ſedes; quique recordatur, Aegyptios in eandem ſententiam pedibus iuiſſe, ſicque hunc articulum Orientalis philoſophiae fuiſſe enatum. Hos doctores cum Origenes haberet, et is ſideribus ineſſe vel praeſidere ἁγίας coeleſtes, atque irradiationes diuini ſupremique luminis, cuncta autem hoc pacto diſponi, vt ἐγκύκλωσις omnium, quae periodum rerum aeternarum abſoluunt, emanationum conſiſtat, ſtatueret, neceſſario inde ad has aſſertiones delatus eſt, quae veteri aſtrologiae velut fundamenta dudum ſuppoſita fuere, quaeque ab emanatiuo ſyſtemate reiici et ſeparari difficulter poſſunt. Qua in re Origenes eo magis confirmatus eſt, quia peruidebat, totum fere Orbem philoſophicum conſentire, Scripturae autem dicta methodo ſua his aſſertis facile accommodabat.

pag. 455. lin. 3. 4. *Nullo argumento ſatis firmo conſtat.* Hoc de arcana illa Iudaeorum diſciplina intelligendum, quam receptis inter gentem ſuam πατροπαραδόσεσιν attemperabant, et omnibus aliis ſyſtematibus opponebant: non vero fundamentali doctrinae orientalis ſcholae, quae in cabbaliſtica quoque placita influxum habuit, eaque emanatiuis principiis more Iudaico comtis et veſtitis ornauit, quaeque Alexandrino philoſopho in Aegyptiorum ſcholis philoſophiae rudimenta diſcenti ignota fuiſſe non potuerunt, quod ideo monemus, ne huic §. peregrinus ſenſus affricetur.

Ibid. lin. 15. *Flammis excoquenda ſunt.* Adeo natiuo hoc aſſertum vultu Orientalem philoſophiam exprimit, vt palpari queat, vnde ſuas naenias Origenes acceperit. In ea enim in conflagratione vniuerſi excocta quaſi et ſeparata a tenebris luce, Arihmanius ſiue tenebrae auferentur, et victoria erit Oromasdis cuncta in Mithram reducentis. Itaque recte ſuis haec ſedibus aſſignaſſe noſtram expoſitionem putamus, quamuis ex Stoiciſmo quoque poſſit explicari, qui tamen alios ἐκπυρώσεως fontes habuit, de quibus ſuo loco dictum.

Ibid. lin. 26. *Hancque Arihmanii.* Legendum: hancque in Arihmanium ſiue tenebras et materiam Oromasdis ſiue lucis victoriam fore etc.

pag. 456. lin. 2. 3. *Per intimam cum Deo coniunctionem et vnitatem ſit beatus.* Non moralis ea coniunctio eſſe poteſt, ſed phyſica, vbi omnes eſſentiae in vnam Deitatis profunditatem coaleſcunt et confunduntur, quemadmodum ex ea egreſſa ſunt. Hic eſt Deus, omnia in omnibus.

pag. 458. lin. 18. *Ad limites noſtros non pertinent.* Perluſtrari tamen poteſt obſeruationum *de Origine labili* a veteribus et recentioribus ſuppeditatarum catalogus, quam ex ſchedis ELIAE EHINGERI eius *vitae* olim adiecimus, quaeque, ſi hoc nobis agendum eſſet, recentiſſimorum ſcriptorum animaduerſionibus poſſent augeri. Sed tenendus modus eſt in

argu-

argumento ad facram Chriftianae ciuitatis hiftoriam proprie pertinente. Monemus tamen lectorem, vt, fi habere poteft, doctiffimi atque celeberrimi ERNESTI differtationes academicas *de Origene* cum noftris obferuationibus comparet, quas ad manus noftras non perueniffe eo magis dolemus, quo acutius et folidius plerumque de huiusmodi doctrinae capitibus vir laudatiffimus folet decernere.

Ibid. lin. 27. *Ex ingenio confinxiffe.* Miramur, ad has veterum fyftematum poft C. N. explicationes ex Orientali philofophia a nobis datas refpicere noluiffe viros doctos, qui exiftentiam eius reiecerunt, et confictam totam effe clamarunt. Quod fi euincere voluiffent, aliam et facilem magis et natiuam huius generis dogmatum explicationem dare debuiffent, quae non iftis tantum fyftematibus faceret fatis, fed, quae fidei quoque hiftoricae pondus melius a fuis partibus haberet. Quare haec curis fecundis attente iterum examinantibus curae priores mutandae vifae non funt [x].

pag. 463. lin. 1. *Apud Siccam Veneream.* Confulendus de hac Arnobii conuerfione ftudioque Chriftianifmi B. HIERONYMVS [y], et non fidei profeffio, fed et infecuta mox vitae morumque mutatio miranda, et ad Chriftianae philofophiae commendationem adhibenda. Fatetur enim [z], *a ductore Chrifto in vias veritatis inductum, omnia ifta, quae fint fcire, digne de dignis fentire, contumeliam nomini nullam facere diuino, et quid cuique debeatur, vel perfonae vel capiti in confufis gradibus atque auctoritatibus tribuere.* Multa infunt huic apologiae, quae veterem literaturam philofophicam fpirant, et hoc ftudiorum genus fectantem valde iuuare poffunt, non ignobili exemplo, quid ad tuendam religionis veritatem faciat hiftoria philofophica. De eius editionibus videndus FABRICIVS [a].

pag. 472. lin. 7. *Feliciffimo fucceffu difceret et accurate teneret.* Valde laudant Didymi eruditionem philofophicam fcriptores ecclefiaftici, HIERONYMVS [b], qui, vt ipfe fatetur, eius amicitia vfus eft, SOZOMENVS, SOCRATES [c], quorum poftremus de eo ita iudicat: ἐλθὼν ἐπὶ τὰ φιλόσοφα θαυμασίως πως καὶ τὴν διαλεκτικὴν ἐξέμαθε, καὶ ἀριθμητικήν τε καὶ μουσικὴν, *ad philofophiam progreffus, admirabili facilitate dialecticam, arithmeticam, muficam perdidicit.* Sed et reliqua Socratis de Didymo legenda funt, vbi inter alia fubiungit: *reliquas quoque philofophorum difciplinas adeo penitus in animo fuo recondidiffe, vt aduerfus illos, qui eas artes oculorum beneficio perceperant, promte* (caecus nempe) *atque alacriter difputaret.* Et has quidem difputationes dialecticas contra Arianos eum habuiffe, et validiffime

Zzz 3 contra

x) pag. 151 feqq.

y) In Chronicis ad A. 325. et, de viris illuftribus c. 79. p. 169. vbi in editione Fabriciana Bibl. Eccl. virorum doctorum annotationes videndae.

z) L. I. c. 31. p. m. 28. ed. Cant.

a) l. c. et in fyllabo fcript. de V. R. C. c. 5. §. 6. p. 224 feqq. itemque Bibl. Graec. Vol. VIII. pag. 352.

b) De Viris illuftr. c. 109. B. E. Fabr. p. 108. qui cum reliquis annotatoribus plura de eo affert.

c) l. c. L. IV. c. 25 p. 197. qui p. 195. (non vero pag. 237. vt apud nos perperam expreffum eft,) iftam fententiam Didymi recenfet.

contra eos diſputauiſſe, et imprimis ſtrophas eorum et ſophiſticas cauillationes falſosque et fraudulentos ſermones refutaſſe, Socrates quoque narrat. Qui Didymi aduerſarii, homines Ariani, cum ex Peripatetica dialectica contra orthodoxos pugnarent, vt ſupra obſeruatum, recte inde concluditur, de Peripateticae dialecticae cognitione Didymi ſcriptores eccleſiaſticos loqui, quae, ſalua philoſophia eclectica et Platonica, quae in Didymi patria perſonabat, in iisdem tamen ſcholis iuxta Ariſtotelis inſtitutiones tradita eſt, vt Tom. II. ſuo loco obſeruatum.

pag. 489. not. z. *Longa eſt, quam Manes in eccleſiam intruſit errorum fabula paucisque exponi et ad origines ſuas reuocari non poteſt.* Non adeo peregrina quidem et ab hiſtoriae criticae philoſophiae limitibus remota eſt hiſtoria Manichaeiſmi, vt non eius conſideratio locum in ea habere poſſit; habuit enim fanatica Manetis religio origines barbaras, orientales, varie modificatas et ad ſingularis ſyſtematis imagines, craſſo quidem, vt ab illius regionis incola aliter expectari non potuit, ingenio formatas, quae vero ad noſcendum orientalem fanaticiſmum vtiliter poſſunt conſiderari. Aſt adeo obſcuram et diffuſam tractationem complectitur, vt in hoc opere noſtro, quod generalem philoſophiae hiſtoriam enarrat, iuſto modo explicari non poſſit, ſed peculiarem diſſertationem poſtulet, et ſingularem hiſtoriam. Quam tamen tanto eruditionis apparatu inſtruxit cel. BEAVSOBRIVS, poſt funera quoque ob doctrinae elegantiam et amicitiae fidem nobis memorandus, vt ad eius flumina ſitientem Lectorem merito totum dimitteremus, niſi placuiſſet eruditiſſimo auctori plus interdum ingenio et eruditioni dare, quam ordini et argumento ipſi, ſique abieciſſet digreſſiones longas et ad rem parum facientes, maxime vero a conſilio haereticos fere omnes, et imprimis Manichaeos excuſandi, pingendi, et, quantum pote, ornandi, accuſandi autem et in maleuolentiae atque inuidiae erga aduerſarios ſuſpicionem veteres eccleſiae doctores adducendi, caute abſtinuiſſet, ipſamque Manichaeam tragoediam ſine fuco, ſine partis ſtudio ſimplicem et incomtam, immo nudam plane explicuiſſet. Permouit id magnum Heliconis olim Iulii et Goettingenſis decus B. MOSHEMIVM [d], vt, cum hiſtoria Manichaea non ignobilem partem hiſtoriae Chriſtianae ante Conſtantinum M. abſoluat, noua atque integra tractatione ex ipſis fontibus eam erueret, et imprimis, quae in ſplendida et erudita Beauſobrii hiſtoria emendanda et ſupplenda eſſent, eruditis obſeruationibus non tantum expenderet, ſed et totius ſcenae Manichaeae rationes integras et luculenter, admirabili ordine illuſtratas exhiberet. Quae cum larga manu attuliſſet, materiam exhibuere ven. SEMLERO [e] ex collatis veterum locis cum obſeruationibus huius bigae VV. CC. noua comparatione Manichaeiſmi hiſtoriam in ea luce ponendi, quae rem omnem plene illuſtraret.

d) In hiſt. Chriſt. ante Conſtant. M. Sec. III. §. 39-55. p. 728-903.

e) Intr. in hiſtor. dogm. theol. T. I. ſ. 2. n. 1. c. 3. §. 46 ſeqq. p. 266 ſeqq.

ret. Ad quos triarios lectorem noſtrum remittere, nos iubet praeſentis ſcriptionis modulus et anguſtia, multis obſeruationibus deprehenſurum, qui fuerit origo Manichaeiſmi, vita et mors Manetis, dogma de duobus principiis, et vtrum illis duo Dii inducti ſint, tum, quis ex Perſae opinione Deus bonus, ſeu princeps terrae lucis, quamque ille ſtatuerit in eo trinitatem, ex illo educto Chriſto et Spiritu S. quod bellum tenebrarum et lucis introduxerit, quomodo formatum eſſe hominem putauerit, quomodo mundum formatum eſſe cenſuerit, et ſuſtentari crediderit, vnde mala huic terrae noſtrae eiusque incolis accidant, quisque Chriſto in eo locus fuerit, quod munus exegerit, quo pacto animae ad terram lucis redeant, quae fata animas non purgatas poſt corporis obitum maneant, quod mundi excidium futurum ſit, et qui huic ſyſtemati cultus diuinus innitatur, quae ſit eccleſia, et his ſimilia plura, digna, quae critico omnia perluſtrentur oculo, quo pacto ſatis luculenter appariturum putamus lectori, quae Perſarum veterum traditionibus, quae Orientis ſcholis, quae Gnoſticorum deliriis, quae Chriſtianis doctoribus quaeque ingenio fanatico extra orbitam rapto Manes ille debuerit, et qua veritate philoſophiae acumen ei poſſit tribui, vel is inter nugatores orientales referri, quae omnia ad ciuitatis Chriſtianae hiſtoriam proprie pertinent. Ceterum Perſarum religionem et theologiam, qualem tomo primo delineauimus, et in his acceſſionibus illuſtrauimus, hic in auxilium interpretandi obſcuri ſyſtematis vocandam eſſe, ſed ita, ne nouitates Manetis atque ſomnia pſeudo-apoſtoli huius cum iis confundantur, lector ipſe intelligit [f]. Scriptores de hac ſecta cum FABRICIVS [g] recenſuerit, et AVGVSTINI quoque libros contra hos haereticos ſcriptos enumerauerit [h], nos h. l. lectorem ad eos quoque dimittimus.

pag. 507. lin. 23. 24. *Acriori cenſura veterum merita examinantes.* Poterant haec ex hiſtoria B. Doctoris latius deduci oſtendique, qua occaſione ille in controuerſiis Pelagianis et Semipelagianis philoſophia vſus fuerit, vt ſyſtema gratiae, quod ſibi efformauit, omnibus perſuaderet, qua in re dolemus, quod ciuilem et imperatoriam auctoritatem et ſeueritatem demonſtrationibus philoſophicis et theologicis immiſcuit, immo praetulit, quod a tanto philoſopho, cuius exemplum toties in conſuetudinem abiit, non erat expectandum. Ita vero homines etiam meritis illuſtres et eruditione incomparabiles ſunt homines, a quibus, licet in ſanctorum album adſcriptis nihil humani alienum fuiſſe, cogitandum, et

ſobrie

f) Ita vero patebit, humani quid paſſos fuiſſe interdum viros doctiſſimos, qui Manichaea aenigmata explicuerunt. Quale accidit ipſi MOSHEMIO, qui l. c. p. 787. contendit, Perſas Mithram, vt Manes Chriſtum, non in ſole tantum, verum etiam in luna praeſentem eſſe contendiſſe, ideoque in Mithriacis monumentis ſemper ſolem lunae adpingi. Quae perperam dici, Tom. I. luculenter confecimus, oſtendimusque, Mithram maſculum et Mithran foeminam inter ſe differre. Ex quo lux accendi poteſt iis, quae a Cl. SEMLERO l. c. T. I. p. 286. obſeruata ſunt, de quibus alibi diſpiciendum eſt.

g) Bibl. Graec. Vol. V. p. 289 ſeqq.

h) Syll. Script. de V. R. C. c. 5. p. 446.

ſobrie philoſophandum atque ſtatuendum eſt. Rem ipſam hiſtoria ſacra eius temporis loquitur clariſſime [i].

pag. 521. not. m. *Omni Deitate ſuperiorem.* Quarta haec Alexandrinorum Deitas, fons omnis diuinitatis, ſupra patrem omnem in abyſſo infinitatis latens, quam ex Zoroaſtris Mithra finxit ſchola Orientalis, comſerunt Gnoſtici, reiecit Plotinus, reuocauit in diuinorum ſyſtema Iamblichus, ad augendam diuinorum familiam intruſit ſchola Plutarchi, Neſtorii, Procli et ſimilium, queiſcum inſanire maluit, quam cum Chriſtianis ſobrie de diuinis philoſophari Syneſius, et huius generis alii. Non tamen putamus, ita viros cetera conſpicuos, grauesque multaeque exiſtimationis, qualem Syneſium quoque in ſcenam produximus, ad populum fuiſſe debacchatos, ſed libenter nobis perſuaderi patimur, caſtius eos et exoterica methodo multa docuiſſe: aſt effecit eſoterica Alexandrinorum methodus, vt, quod allegoriae velo et ſimpliciter populo tradebat, ſubducto velo profundius longe ex tam venerandis ſcaturiginibus, quas in ipſo Syneſio diximus, detexiſſe Nicephorum, (cuius locus clauis inſtar in hoc argumento adhiberi poteſt,) ſe inter intimae admiſſionis diſcipulos et ad amicos effutire; quam methodum κατ' οἰκονομίαν, noua, quam ab antiquioribus PP. accipi ſolet, ſignificatione vocarunt. Pluſcula de ea adduxit SOVVERAINIVS [k], ſed ita, vt mala multa mixta bonis ad incruſtandas partes ſuas ſimul coaceruauerit.

i) Teſtimonia omni exceptione maiora qui cupit, adeat is Cl. SEMLERVM in hiſt. dogm. theol. Sect. II. c. 2. T. III. p. 298 ſeqq. p. 300. n. 496 ſeqq.

k) Platoniſme devoilé ch. 20. p. 244 ſeqq. qui probe examinandus. Oeconomia antiquis PP. dicebatur incarnationis filii myſterium, Tertulliano Trinitatis. conf. SVICER. theſ. eccl. v. οἰκονομία, hac ſignificatione theologiae ſolebat opponi. Vid. PETAV. dogm. theol. prooem. c. I.

AD

AD LIBRVM SECVNDVM

DE PHILOSOPHIA MEDII AEVI,

CAP. I.

DE PHILOSOPHIA CHRISTIANORVM GRAECORVM A SEC. VII. AD EXPVGNATAM CONSTANTINOPOLIN.

pag. 532. lin. 15.

Imperatoribus omnem cultum gentilem extirpantibus. Senſerunt mature imperatores, nimiam in gentiles philoſophos ſeueritatem ob ſtudium eorum impietatem ethnicam in cultu publico propagandi, luctuoſam atque triſtem bonis literis, et imprimis philoſophiae fuiſſe, quae cum in ſcholis gentilium locum amplius non haberet, ad monachos, maxime Origenianos, in clauſtra et monaſteria receſſit et preſſa Origenis factione, ipſa quoque multis modis preſſa eſt. Itaque ſubueniendum huic malo ſtatuentes, domi ſcholas erigere inſtituerunt, vbi etiam philoſophia doceretur. Quo pacto iam Theodoſius atque Valentinianus, tantum non, ſuppreſſa priuatorum magiſtrorum docendi licentia, in ſchola publica Palatina, ſiue auditorio Capitolino, quod Conſtantinopoli florebat, praeter ſophiſtas ob eloquentiam Graecam commendatos, profundioris quoque ſcientiae atque doctrinae viros, et inter hos, vnum etiam adiunxerunt ceteris, qui philoſophiae arcana rimetur, duos, qui iuris et legum voluntates pandant: qua de re conſtitutiones imperatoriae hodie ſuperſunt [a]. Parum tamen iſtis ſummorum principum curis promotum, barbariei autem porta patens aperta fuit, vt magnis paſſibus omnem Orientem et Occidentem inundaret. Teſtem damus IOANN. ZONARAM [b], de tempore, quod Bardae imperium anteceſſit, teſtantem, philoſophiam dudum neglectam iacuiſſe atque propemodum extinctam fuiſſe, vt ne ſcintilla quidem eius ſupereſſet, cuius cauſſa fuerit imperatorum inſcitia. Et ab hoc demum Bardae tempore, qui Sec. IX. imperii habenas moderatus eſt, nonnullum diluculum philoſophiae in imperio Graeco exortum eſt, quae ad barbaros Saracenos dudum euolauerat, vt ſupra prolixe enarratum. Similia in occidente vsque ad Carolum M. eueniſſe, in ſequentibus copioſe tradidimus, Pariſienſi ſchola circa initia Sec. IX. tanquam ſtella noua ſenſim emergente.

a) Codex Theodoſ. L. XIV. tit. 9. Cod. Iuſtiniani L. XI. tit. 18. de ſtudiis liberalibus Vrbis Romae et Conſtantinopolis. Conferendus CONRINGIVS Antiqq. acad. diſſ. I. p. 22.
b) Ann. T. III. p. 125. ed. Hier. Wolf.

pag. 535. lin. 11. *Cum quod intelligendum eſt.* Legatur, quo vixit, ſeculi intelligendum, cum inter Arabes hoc tempore viam pararent fata ad philoſophiam, quae tunc vna videbatur ſupereſſe, Peripateticam.

Ibid. not. f. lin. 3. 4. *Pec. diſſ. Witteb. 1714.* Conſuli quoque de Damaſceno cum fructu poteſt, DANIEL PAPEBROCHIVS, *in Actis SS.* [c] et CASIM. OVDINVS, *pec. diſſ.* [d], vbi etiam LE QVIENI *editio operum Damaſceni* recenſetur. Mendacii Oudinus accuſat [e] Damaſcenum, quod allegauerit auctoritatem diui Baſilii, appellantis S. euchariſtiae Sacramentum ἀντίτυπον corporis et ſanguinis Chriſti ante conſecrationem, non poſt conſecrationem, qua verum Chriſti corpus et ſanguis efficiuntur, quod falſum eſſe ait, cum Baſilius in Liturgia ſua euchariſtiam etiam poſt conſecrationem ἀντίτυπον appellet, et ſymbolum atque figuram veri corporis et ſanguinis Chriſti: quae in theologorum ſcholis diſcutienda ſunt: parum autem ponderis quaeſtioni huic addit Damaſceni auctoritas, cuius opinio eccleſiae confeſſionem tempore Baſilii publicam non poteſt labefactare vel euertere; ſed haec ὡς ἐν παρέδῳ. Extat inter eius opera, *dialecticae* ſeu logicae liber, ad S. Patrem Coſmam Maiumae epiſcopum Gr. et L. quem Billius Latine conuertit, quaeque in multis bibliothecis mſc. reperitur [f]. Memorantur quoque a LAMBECIO inter mſc. codices bibl. Vindobonenſis [g] Damaſceni primae *inſtitutiones de decretis et placitis*, quae, an ad H. Ph. pertineant, dicent, qui Cod. mſc. inſpexerunt.

pag. 545. lin. 22. *Epitome logica et phyſica.* Poſteriorem paſſim Damaſceno, ſed fruſtra, tribui, ſupra monuimus. Rem definiunt codices noſtri mſc. Auguſtani, ex quibus has epitomas edidit Wegelinus, ſiue Carpentarius, qui Blemmidae adſcribunt.

pag. 551. lin. 14. *Etiam Chaldaeorum diſciplinas adiunxerat.* Quales illae diſciplinae fuerint, vel ex ſola Pſelli *expoſitione oraculorum Chaldaicorum* conſtare poteſt. Illa enim vltima fere agonizantis philoſophiae orientalis ſpecimina eſſe, quis eſt adeo hiſtoriae philoſophicae ignarus, vt id neſciat? Probe autem notandus hic Annae Comnenae locus eſt, qui nobis quidem in harum rerum lectione diu volutatis vltimus occurrit, vbi philoſophiae Chaldaicae ſiue Orientalis nomen apparet, luculento indicio, ad Secula vſque infima imperii Graeci decreſcentis iſtam philoſophiam ex Chaldaea in Aegyptum, et imprimis ad Alexandrinos delatam et Graecae, Platonis philoſophiae attemperatam perdurauiſſe, et demum cum monarchia imperii Graeco-Romani exſpirauiſſe, quae ad hiſtoriam huius ſectae rite ſua periodo complectendam omnino notari debent.

p. 552. lin. 32. *Quod peculiare in aula imperatoris fuiſſe, ex his locis eſt manifeſtum.* Dudum in aula Conſtantinopolitana conſuetudinem viguiſſe, vt

c) Ad d. 6. Maii, T. II. A. S. p. 723 ſqq.
d) Inſerta Comm. de S. E. T. I. p. 1714 ſeqq.
e) Ib. p. 1718.
f) Comparet in editione Lequieniana T. I. n. 1. titulo: Πηγὴ γνώσεως, cuius tripartiti operis primam partem exhibet. Conf. FABRIC. bibl. Gr. Vol. VIII. p. 779.
g) Cod. 188. n. 3. fol. 25. conf. OVDIN. l. c. pag. 1732.

vt ſummus quidam rerum literariarum et imprimis philoſophicarum moderator conſtitueretur, eique inter officia aulae locus eſſet atque dignitas doctoris oecumenici, ſupra iam obſeruatum eſt. Et ipſam quidem Hypatiam, ſuo iam tempore ὑπάτην τῶν φιλοσόφων dictam fuiſſe, in eius vita obſeruauimus, aſt id elogii, non vero characteris et muneris nomen atque appellatio fuit, vt praeſtare omnibus, magnamque et eminentem inter philoſophos foeminam fuiſſe, conſtaret. Certior huius axiomatis antiquitas ex ZONARA [h] colligi poteſt, qui refert: *in baſilica, ſiue regia, in qua multi codices humanae ac generoſioris et diuinae ſapientiae aſſeruabantur, ab antiquis temporibus domum fuiſſe ad inhabitandum ei attributam, qui eruditione excelleret, quem oecumenicum doctorem appellauerint. Eum duodecim contubernales habuiſſe, excellenter eruditos: his publicum victum praebitum: hos eruditionis et cognitionis auidos acceſſiſſe, hos imperatores ad rerum gerendarum conſilia adhibuiſſe.* Addit in ſequentibus, hos ob odium imaginum cum aedibus et libris Leonem (Iſaurum) combuſſiſſe. Ex his vero cineribus reſurrexiſſe hoc philoſophorum et literatorum muſeum, et, quod AENEAE SYLVII [i] elogium eſt, hoc vetuſtae ſapientiae monumentum et arcem philoſophiae, eſt veriſimile, tempora quoque concordant, atque dignitas. Idem enim ſcribit ZONARAS [k]: *Bardam imperatorem, cuique diſciplinae ſcholas conſtituiſſe, et doctores deſignauiſſe, et ſingulis publica ſtipendia decreuiſſe, et omnibus μέγαν καὶ κοινὸν διδάσκαλον,* MAGNVM *et* COMMVNEM DOCTOREM *praefeciſſe*, Leonem philoſophum, cuius doctrinae inclyta fama fuerit. Et ab eo tempore par eſt credere, dignitatem ſupremi philoſophorum praefecti, τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων in aula imperatoris obtinuiſſe, quo axiomate, cum per totum imperium Pſelli eruditio immenſe depraedicaretur, illum narrat ANNA COMNENA [l] ad hanc dignitatem euectum eſſe, eo autem CP. eiecto, eius aduerſarium Ioannem Italum φιλοσοφίας πάσης προεστηκέναι διδάσκαλον, ὕπατον τῶν φιλοσόφων χρηματίσαντα *omnis philoſophiae primarium magiſtrum extitiſſe, principemque philoſophorum declaratum eſſe.* Alia de hac dignitate dabunt MATTH. SATRVS, *de palatii Conſtantinopolitani officiis* apud GOARVM [m], CAROL. DVFRESNE [n], alii [o].

pag. 553. lin. 17. *Splendidum nouumque hoc munus aulae ſi non exſpirauit, certum in contemtum adductum eſt, atque euiluit.* Hoc quidem ex moribus Ioannis Itali facile ipſe Lector colliget, quos ita depinxit COMNENA: *Pſelli ſe in diſciplinam dedit Italus, longe diſpari vir ingenio, immiti acerbaque natura. Itaque nec per hebetudinem mentis penetrare in adyta potuit philoſophiae, nec per contumaciam ſuſtinere inſtitutionem magiſtri, quem loci atque officii auctoritate vtentem iſte praetumidus et ſtolida ferox arrogantia iurgiis impoten-*

h) Annal. L. III. p. 85.
i) Ep. 162. qui tamen florem literarum apud Conſtantinopolitanos hoc tempore late ſe diffundentem nimium extollit.
k) l. c. pag. 129.
l) Alexiad. L. V.
m) Ad G. CODINVM de officiis A. CP. c. 2.
n) Gloſſ. v. ὕπατος τῶν φιλοσόφων.
o) MART. HANCK de Byzant. rerum Script. c. 26. p. 478 ſeqq. quo Pſelli res accurate deſcripſit, qui videndus.

potentibus ipso primo congressu lacessere coepit, iam a rudimentis ipsis longe se omnibus eruditione antecellere superbissime auctumans. Sed sequentia quoque legenda sunt, ex quibus status philosophantium eius temporis late potest cognosci. Pergit enim post quaedam: *His ille* (Ioannes Italus) *turbis admirationem sibi et plausum parauit, non plebis solum, sed magnatum quoque atque ipsius Michaëlis Ducae tunc imperantis et fratrum ipsius. Hi enim, licet primum doctrinae et existimationis locum Psello reseruarent, Italo tamen isto delectabantur, et eius opera vtebantur in logicis concertationibus. Erant enim literarum et eruditarum artium studiosissimi Ducae, cum omnes, tum fratres omnes et Augustus ipse Michaël. Quorum Italus fauore alens confidentiam, ardenti Psellum semper in congressibus et furioso figebat oculo facile se extricantem ex eius laqueis, et aquilina celeritate volucris mentis perplexas captiunculas odiosi sophistae alte superuolantem. Qua ille re vrebatur primum intime ac ringebatur, tum stomachus erumpebat in iactationes corporis ac clamores impotentes. Quibus artibus effecit, vt, Psello per inuidiam ex aula in monasterium eiecto, ipse effrenis philosophus hac dignitate potiretur,* de qua apud sequentium temporum scriptores mentio amplius non iniicitur.

pag. 553. lin. 22. *Non iniuria vero laudes illi tantas tributas esse.* Non putamus, huius famae gloriam quemquam Psello inuidere, ast sine inuidia tamen ferri vix potest, ipsum Psellum, indigno tanto philosopho charactere, ita de se iactanter gloriari: *et ego quidem ad artem dicendi et disciplinas philosophicas animum applicui et mathematica attigi ab aliis non tradita: lumen enim eorum exstinctum euanuerat. Sed ipse demum illud accendens, qui similium desiderio tenebantur, illis praeluxi.* Et alio loco ad imperatorem iconomachum: *Vides o diuinissime Imperator, sacrum hunc vereque philosophum coetum. Omnes sunt meae culturae foetus, omnes ex meis laticibus adbiberunt, et ex meo fonte hauserunt: et nunc quidem lingua ad artem dicendi parati sunt et promti, non tantum, vt diuidant, argumenta ducant, curiose elaborent, et variis idearum formis orationem perficiant, sed et, vt emblemata construant - - et exstinctam quidem philosophiam, ipse, vt nouo lumine illuceret, effeci, necesse est enim, cum occasio sese offert, suas quemque laudes libere proferre.* Habes hic characterem hominis quidem docti et nominis celebritate nobilis, ast Graecanici ingenii, quale illud circumagitauit Graeca vanitas. Inde de practica huius temporis philosophia ex his paucis iudicari potest.

Ibid. lin. 27. *Ex compendio quaestionum, et responsionum.* Habet in fronte titulum διδασκαλία παντοδαπὴ *de omnifaria doctrina*, suntque *Qq. CXCIII. cum responsionibus* ad Michaëlem Ducam imperatorem. Operae pretium hoc loco esset, ex hoc compendio potiora doctrinarum capita carptim recensere, vt intelligi possit, quomodo infima Graecia Pselli tempore fuerit philosophata: sed obstat nobis paginae et instituti nostri angustia, quo minus morem nostrum sequamur. Potest tamen ipse Psellus consuli et ab illis legi, qui veterem literaturam et philosophiae medii

aeui

aeui historiam amant, cum Fabricii τȣ̃ πάνυ *bibliotheca Graeca* in omnium manibus versetur, qui solidam veteris doctrinae notitiam haurire cupiunt. Immiscuit quidem Psellus nonnulla theologica, ex quibus coniectura ducimur, instar κατηχήσεως ad instruendum plenius imperatorem, pronas eruditis aures largientem, hoc opusculum Psellum conscripsisse. Laudanda in eo lux et scribendi color, desideranda ἀκρίβεια. Exemplum si vis, lege, Qq. XL. quid sit voluntas et ratiocinium practicum, et audies: *voluntatem ad ratiocinatoriam animae partem pertinere, mouere enim appetitum in rem desiderabilem, quam quia non sine ratiocinio deligimus, actio ista impetus voluntatis vocetur, qui a ratiocinio ipso sit diuersus.* Ex hoc vngue disce leonem! Sed *expositio* quoque *oraculorum* et tractatio *de operatione daemonum* legenda est, vt intelligatur, veteris doctrinae Orientalis apprime fuisse gnarum Psellum, ast in ipsis φιλοσοφȣμένοις talem se praestare, qui cum primis et maximis huius sectae nugatoribus possit comparari. Inculcamus autem et commendamus iterum, quod h. l. monuimus, eum in explicandis Alexandrini systematis placitis pluscula ingenio proprio dedisse et non sine teste audiendum esse.

* *

AD CAPVT II.

DE PHILOSOPHIA CHRISTIANORVM OCCIDENTALIVM A SEC. VII. AD XII.

pag. 554. not. a. lin. vlt.

Per decennium exaudiuerit nemo. Nec a viginti, quibus haec scripsimus annis, vlla huius historiae medii aeui KOCHIANAE memoria nobis innotuit: quare dubium non esse putamus, quod hic Aiax in spongiam incubuerit, id quod valde dolemus. Quanquam enim is prima tantum operis aetatem laturi stamina duxerat, ipsa tamen delineatio, eiusque, quod ad manus nostras peruenit, speciminis mira est concinnitas et elegantia, fontesque accurate consulti, vt spes fuerit, eruditi inde operis prodituri. Hanc vero prouinciam, vt commodo historiae sacrae atque philosophiae inseruiturus vir quidam doctus, suscipiat, eo magis vehementer optamus, quo magis hodie subsidia literaria ad hunc scopum ferientia suppetunt: sed talis, qui ab omni auctoritatis et partis praeiudicio liberum habet animum, et aes circa pectus triplex, ad contemnendas ranarum coaxationes.

pag. 555. lin. 28. *Lucem haut contemnendam historiae medii aeui accendere apta sunt.* Rationem, cur inter fontes historiae philosophicae medii aeui Ioannem Saristeriensem numerauerimus, velimus Lectorem a GVIL.

Caveo [a] discere, qui ita de ciue suo et συμπατριώτῃ iudicat: *Vir aetatis suae eloquentissimus, et reconditioris cuiusue scientiae genere instructissimus: morum seuerissimus censor, et, si quis alius rigidi seruator honesti; in carpendis aliorum, etiamsi regum vel pontificum vitiis parem adhibuit facundiam et libertatem. Nec amicis pepercit, nec inimicis* &c. Talem autem adhibere testem, et rerum, quas tractat, intelligentissimum, et fidei castissimae obseruantissimum, quis in ista aeui medii caligine refugiat? De quo optimi scriptoris Charactere lectorem ad ea remittimus, quae ex instituto infra [b] inter Scholasticos de eo narrantur.

pag. 560. lin. 24. *Qui in magnis quoque viris errores reprehendunt conspicuos.* Mereri censuram hanc Gregorium, sanctitatis et auctoritatis opinione Magnum dictum, si non alia essent, quae in eo solent configi, maxime hoc vnum eius, de seculari, quam tunc vocabant, literatura et imprimis philosophia, iudicium et internecinum erga bonas literas odium comprobat. Non tamen hanc eius, qua literaturam secularem suppressit inuidiam, magnopere mirandum esse putamus, cum negari non possit, ex charactere Pontificis huius hoc odium non potuisse non oriri. Quanquam enim facile subscribimus iudicio B. Moshemii [c], cui *vir boni rectique consilii* audit, concedimus quoque, si non recte et acute, pie tamen, quod putabat, et diuino zelo commotum, ad eiusmodi inimica philosophiae consilia fuisse delatum; fatendum tamen, quod ille addit: *fuisse simplicem valde, superstitiosum et omnis eruditionis inimicum*, in quo ad *epistolas* eius et *dialogos* recte prouocat. Ex his enim haud obscure patet, non tantum bono cetera episcopo iudicii vim atque aciem fuisse a natura denegatam, sed etiam, quantum eius illi inerat, ratiocinandi arte plane non fuisse perpolitum, cum autem bene tamen ecclesiae vellet, ideo philosophiam omnem proscripsisse, quia peruidere non poterat, quomodo rectus eius vsus commode in rem heri, cui ille seruiebat, posset conuerti; quod non potuit non tandem in superstitionem abire, quam eius historia luculenter testatur. Fatemur tamen, dolere nos vices tanti praesulis, qui rectius statuisset, nisi eo iam tempore philosophia adeo fuisset corrupta, vt gregi diuino nullam inde salutem et vtilitatem promittere licuerit. Qui status literarum effecit, vt, cum de disciplina et moribus iuuentutis Christianae viri boni sibi valde timerent, ad nouum eius genus tandem deducerentur, et instituta monastica secuti, nouas, proscripta philosophia, vitae morumque atque studiorum regulas excogitarent, cuius illustre exemplum est condita hoc seculo a Benedicto Nursino regula [d]. Id quod mire omnem philosophiae curam atque studium suppressit,

a) Histor. lit. Script. Eccl. Sec. XII. ad ann. 1172. p. m. 595.

b) pag. 773 seq.

c) Hist. eccl. antiq. Sec. VI. §. 9. p. 442. conf. ad quos not. h. prouocauimus. Quibus addimus Ren. Rapinum, qui Gregorium M. philosophum per allegoriam, nescio, an sarcasmo? vocat, eique D. Thomam ratiociniis longe melius instructum praefert. reflex. sur la morale §. 9. Opp. T. II. pag. 901.

d) Conf. quae infra §. 9. p. 573. dicta sunt.

fit, portamque tandem, non aduertentibus ad ſequelas viris illis bonis, ſuperſtitioni erroribusque variis aperuit, quod multis exemplis comprobant annales eccleſiaſtici, in quibus de hac ſeculi huius infelicitate eiusque cauſſis prolixius ſolet diſquiri. Vnam reliquiarum commendationem Gregorii M. cupimus cogitare, qui exemplum cupit. Et talia quidem excuſare atque pingere auſus eſt REMIG. CEILLIERIVS [e], ſed ita, vt miſeram pro bono Pontifice apologiam ſcripſerit, quod vel ſolas BAYLII animaduerſiones, vel BARBAYRACII obſeruationes [f], de hac re legentes manibus palpabunt, quique veterum doctorum eccleſiaſticorum ſcrinia conſuluere, parcius de hac re eos ſtatuiſſe norunt [g]. Itaque neſcimus, qua fronte in Heumannum debacchetur *Conſpectus noui rei literariae ordinis S. Benedicti* Auctor MAGNOALDVS ZIGELBAVER [h], qui pleno ſtomacho in celebrem virum, in quo non unquam vel doctrinam vel eruditionem, ſed aliquando plus modeſtiae (nempe erga monachalem illius aetatis ignorantiam) ſe deſideraniſſe ait, inſurgens, exclamationibus magis et interrogatiunculis, quam ratiociniis et teſtimoniorum fide rem in ſacra hiſtoria vel pueris notam, faſtu quodam non niſi μονάζοντι proprio, et a moribus virorum eruditorum emollitis per artes alieno, negare ſuſtinuit, non cogitans, ſuae ipſius partis vineta caedere, et illis obloqui, qui ex Romanae eccleſiae ſinu has ſeculi VII. ſordes agnouerunt. Et opponit quidem his IOANNIS DIACONI teſtimonium, quod, ne ſubdole nos tacuiſſe, quae cauſſam, quam ſcriptor nuperus tuendam ſuſcepit, ornare apta ſunt, videamur, pace Lectoris hic apponimus. Ita vero biographus Gregorii M.: *tunc rerum ſapientia Romae ſibi templum viſibiliter quodammodo fabricabat, et ſeptemplicibus artibus velut columnis nobiliſſimorum totidem lapidum apoſtolicae ſedis atrium fulciebat. Nullus pontifici famulantium a minimo ad maximum barbarum quodlibet in ſermone vel habitu praeferebat, ſed togata, Quiritum more, ſeu trabeata Latinitas ſuum Latium in ipſo Latiali palatio ſingulariter obtinebat. Refloruerant ibi diuerſarum artium ſtudia, et qui vel ſanctimonia vel prudentia forte carebat, ſuo ipſius iudicio ſubſiſtendi coram pontifice fiduciam non habebat.* Quibus Ioannis Diaconi verbis recitatis turgens et tripudians miles velitarius ita inſurgit in aduerſarium: *Quid ad haec Heumanne? vel fidem Ioanni Diacono abrogare, quod qua ratione apud viros eruditos valeas, haud diſpicio, vel te in Gregorium admodum iniurioſum extitiſſe fatearis oportet.* Hactenus ille; ſiluit ad iſtam thraſonis iactantiam Heumannus, qui vel hunc conſpectum non vidit, vel contemſit, et velut a tyrone quodam ſcholaſtico ſub ferula praeceptoris gemente profectam indignationem contemſit. Nec meliora quoque meruiſſe hominem, fatendum, qui in compilandis ſine iudicio medii aeui ſcoriis diligentiam ſuam in hoc opere proba-

e) Apologie de la morale de Peres.

f) Locis in textu indicatis.

g) Vid. quae obſeruauit IOSEPH. BINGHAM origin. eccleſ. T. II. L. VI. c. 3. p. 352 ſeqq.

h) Prodiit opus Ratisbonae 1739. fol. De alio in hac re commilitone, qui peculiari diſſertatione Gregorii cauſſam ſcholaſtica mentis impotentia et impudentia defendere conatus eſt, ad finem Tomi III. pauca quaedam monebimus.

probauit, quique melius fecisset, si hanc scenam ornandam familiae suae sodalibus, qui *historiam literariam Franciae* magna doctrina et singulari modestia adornarunt, reliquisset. Iam, cum vterque ex hac vita euocatus fuerit, nihil ad ea hactenus regerere aliquid, quantum nouimus, quisquam dignatus est. Quare et nos ipsi, qui cetera Benedictinae familiae laudes meritorum de conseruatis medio aeuo auctisque literis, plenis buccis accinimus, ad eiusmodi effrenis licentiae calamique impotentis iniuriam, qua celeberrimum, dum viueret, virum, sed scapham scapham nominantem, monachus hic cumulauit, reprimendam nihil addimus et opponimus, nisi, quod ille postulabat, quod Ioanni Diacono, panegyristae domini sui fidem abrogamus, et nos splendido eum mendacio decepisse, audacter pronuntiamus. Cuius vt fidem faciamus lectori, biographo, neminem quod libet barbarum in sermone vel habitu prae se tulisse, et trabeatam Latinitatem in aula pontificis iactanti, ipsum S. Gregorium opponimus trabeali nos mendacio non decipientem, sed pium doctorem atque recti pectoris, qui in *praefatione magnorum moralium in Iobum* diserte contrarium fatetur: *se ipsam artem loquendi, quam magisteria disciplinae exterioris insinuant, seruare despexisse, nam: sicut huius quoque epistolae tenor enuntiat, non metacismi collisionem se effugere, non* BASBARISMI CONFVSIONEM *deuitare: situs motusque praepositionum casusque seruare contemnere: quia indignum vehementer existimet, vt verba oraculi restringat sub regulis Donati.* Habes Lector barbaram Latinitatem non in aula tantum, sed in ore quoque iactantis eam Pontificis [i]. Annon parasita ille aulae pontificiae falsitatis, vel mendacii trabealis accusandus est, qui contra mentem Pontificis contrarium ipsi affinxit? Alia et plura, quod possemus, non addimus, sed, quae in ipso opere dicta et probata sunt, repetere iubemus, consuli autem velimus acutissimos viros SHAFTESBVRIVM [k] BAYLIVM [l], BARBAYRACIVM [ll], ringentibus etiam barbariei patronis: quo pacto etiam, quae Zigelbauerus in Conringium τὸν πάνυ coniecit conuicia, si tanti videbitur, facile possunt a lectore retundi, modo florentium literarum atque disciplinarum historiam melius teneat, quam tenuis historiae literariae Benedictinae compilator. Qui si diligentiae, quam in corradenda et in ordinem cogenda historia literaria illustris Ordinis Benedictini adhibuit laudabili parem iudicandi et pretiosum a vili secernendi facultatem adiunxisset, pulchrum nobis historiae literariae monasticae, et imprimis Benedictinae corpus reliquisset. Ast, dum magna, parua, limamque experta et probata cum rudibus seculorumque suorum felicitatem et barbariem prae se ferentibus conatibus vna patella offert, et tanquam dapibus opimis mensam instruit, prodidit haud obscure, nesciuisse se, de quo conquerantur viri docti, qui medii aeui sordes

i) Epistolam Gregorii M. infra adducemus.

k) Characteristick, Misc. V. ç. 1. T. II. p. 239.

l) Dict. T. II. Art. Gregoire le grand.

ll) De la morale des Peres c. 17. p. 339 sq.

ſordes deplorant, et quo ſenſu, ſalua tot virorum pro aetatis ſuae conditione ſatis doctorum, aſt, ex ſeculi genio et ingenio tamen luſcorum, tantum memoria, denegauerint eruditionis elegantiam ſeculis mediis heroës literarii: quorum voces ipſe noſter paſſim ſupprimere ſilentio non potuit. Sed haec obiter, in eorum potiſſimum lectorum gratiam monemus, qui hunc conſpectum literarium Benedictinum vtiliter adhibere, et ex hac ſylua incondita ligna colligere cupiunt, quibus pulchrius ornari queat hiſtoriae literariae aedificium: alia pauca de hoc argumento ad recentiſſimas nonnullorum cauillationes, in fine harum obſeruationum ad hunc tomum adiiciemus.

pag. 572. lin. 18. *Multum ad hanc barbariem contuliſſe.* Pertinet huc *Gregorianum antiphonarium*, cum notis antiquis muſicis excuſum [m] curante IOSEPHO MARIA THOMASIO, itemque *Gregorianae pſalmodiae enchiridion* [n], GVIL. GABRIEL. NIVERS diſſ. *in Canticum Gregorianum* [o], cum aliis [p], vnde intelliges, quantum iſto tempore philoſophia profecerit. Adeo difficilis enim erat addiſcendi cantus eccleſiaſtici methodus, adeo perplexa et inconcinna, vt, indice et iudice, quem modo adduximus, ZIGELBAVERO [q], cum Guido Aretinus nouam cantus ſcalam, atque methodum inueniſſet, *quod vix decennio addiſci antea poterat, abhinc annali ſpatio, aut, vt multum, biennio perfecte impoſterum diſceretur.* Itaque, vbi ſeuerioribus diſciplinis, qualis philoſophia, tempus relictum, cum in ſolo cantu eccleſiaſtico decennii mora erat tranſigenda? Cur itaque indignatur, qui haec ipſa annotauit auctor Heumanno, quod monaſteria in ſcholas cantionum, ſuperſtitionum caecaeque obedientiae conuerſa dixerit? Et niſi inter primaria ſapientiae eccleſiaſticae et philoſophicae capita hic cantus eccleſiaſticus inepte fuiſſet collocatus, qui potuiſſet muſica (eccleſiaſticam intellige) in quadriuio inter ſuperiores philoſophiae diſciplinas collocari? O quam pulchra philoſophia! cerebrum non habet. Non tacebimus tamen, ne quid partis ſtudio dediſſe videamur, phalangas pro defendendo cantu muſico inſtruxiſſe doctiſſimum Cardinalem BONAM [r], nec victoriam illis, ſi placet, denegabimus, modo de illa muſica eccleſiaſtica intelligantur, quae iuxta SARISBERIENSEM [s], *ad mores adhibetur inſtruendos et animos exultatione virtutis traiiciendos*, quae alio loco examinanda et, an ad philoſophiam pertineant, expendenda ſunt. Quid autem cantui animorum excitationi ad concinendas Numinis laudes adhibendo commune cum philoſophia? quid cum muſica Pythagorica? quae alio longe ſenſu in ſyſtemate philoſophi Samii locum habuit, forte non ſatis quoque aptum. Verum de his obiter.

pag.

m) Romae 1691. 4.
n) Vid. CANGIVS ad gloſſar. med. Graec. p. 89.
o) Vid. Iourn. des Savans 1677.
p) BALVZIVS ad Capitularia T. II. p. 1134.
q) loc. cit. p. 27.
r) Diuin. Pſalmod. c. 17. §. 3. 4. Opp. p. 535.
s) In policrat. L. I.

pag. 574. lin. 13. *Ex parte quoque decertarunt.* Id ex illa familia ſacra quam maxime ſibi agendum iudicabat, quem modo nominauimus MANG. ZIGELBAVERVS, qui, cum in campum ſibi pro Ordinis ſui gloria decertando progrediendum eſſe ſtatueret, initio operis polemici (tale enim eſt, non literarium) Conringium ſibi aduerſarium delegit, contra quem diſputaret, euinceretque patriarcham ſuae familiae etiam de liberalibus ſtudiis iuuentutis cauſſa conſeruandis fuiſſe ſollicitum. Aſt quibus tandem teſtimoniis? Ribadeneirae, Egaſſii, Bulaei, Lancitii: addidit Thomaſſinum. Aſt, qui de monacho Sec. VII. teſtes? quae arma, quam impar congreſſus Achillei. Thomaſſini autem viri doctiſſimi verba ne gry quidem de inſtitutione literaria Benedicti habent, ſed de ſacrarum literarum ſtudio, in quo pueros nobiles ſuae fidei traditos omnipotenti Deo nutriendos dederit. Quali pugna ſi ita aërem verberare licet, actum eſt de hiſtoria eccleſiaſtica et philoſophica. Verum cum huius generis velitibus decertandum multis non eſt, habetque literatiſſimus ordo meliores promachos [t], quibus cum viris doctiſſimis ex ſuae eccleſiae gremio de hoc argumento concertandum eſt, id quod ad annales eccleſiaſticos proprie pertinet. Certe nec diui Benedicti honori derogat, quod ad literaturam ſacram pueros ſibi traditos tantum adduxit, quos ita ſeductioni ſeculi ereptum iri boni parentes ſperabant, nec hodie literarum gloriam diligentiſſimae familiae quisquam facile denegabit, de quo ſuo loco dicendum, quam vtinam ineptae quorundam filiorum vociferationes non deturparent.

pag. 574. lin. 22. *Saraceni inuexerant.* Conqueſtus eſt de hac calamitate AGATHO P. M. in *epiſtola ad Conſtantinum imperatorem, et Heraclium ac Tiberium, Auguſtos*, apud MABILLONIVM [u], cuius verba merentur attendi: *non aeſtimamus*, inquit, *quemquam temporibus noſtris reperiri poſſe, qui de ſummitate ſcientiae glorietur, quandoquidem in noſtris regionibus diuerſarum gentium cotidie aeſtuat furor, nunc confligendo, nunc diſcurrendo, nunc rapiendo. Vnde tota vita noſtra ſollicitudinibus plena eſt, quos gentium manus circumdat* etc. Concinit eiusdem ſeculi ſcriptor hiſtoriae Francicae FREDEGARIVS [x] ſcholaſticus: *mundus ſeneſcit, ideoque prudentiae acumen in nobis tepeſcit, nec quisquam poteſt huius temporis nec praeſumit oratoribus eſſe ſimilis.*

pag. 575. lin. 5. *Ad littora noſtra migrantem.* Probe hoc notari velimus, non negare nos Sec. VII. et VIII. omnem literarum ſcholarumque cultum et diligentiam, ſed philoſophiae, quanquam et omnis reliqua eius temporis eruditio a vero priſtinoque nitore atque habitu diſtabat, vt plumbum ab auro. Aërem itaque verberant, qui barbariem ingruentem huius ſeculi negaturi ſcholaſticorum catalogum ex hoc aeuo nobis recitant, qui ab omni diſciplinae cultu non fuere prorſus remoti: non enim de literis in genere, ſed de elegantia ſcientiarum quaeſtio eſt, quarum velut ferri

t) Vid. MABILLON. de ſtudiis monaſt. P. I. c. 7. u) Praef. ad Sec. II. Act. SS. Ben. §. 5. obſ. 17.
x) In prologo Chronici.

ferri aerugine obductarum facies tunc marcebat, philosophiae autem ornatus plane euanuerat. Quod qui negat, eum exempla ex hoc seculo adducere oportet virorum, qui caste sobrieque, vel eclectica vel sectaria ratione ad imaginem seculorum antecedentium sunt philosophati.

pag. 579. lin. penult. *Egbertus.* Habebatur Egbertus archiepiscopus Eboracensis Eadberti Northumbrorum regis frater, literatorum virorum fautor aetate sua maximus et doctissimus, qui nobilissimam bibliothecam in studiosorum gratiam instituit, cuius facit mentionem Flaccus Alcuinus, eius olim praefectus primus [y]. Haec BALEVS [z] ad An. 760. Ferax fuit hoc seculum monachorum doctorum in Britannia, sed qui eius paupertatis literariae limites non transgrediebantur. Hoc fatebuntur, qui Bedae scripta philosophica legerint, quem *aeterna omnium disciplinarum monumenta ad nos transmisisse etsi iam a puero in monasteriis enutritus fuisset, Wirmuthae nimirum et Gernici, vbi rerum omnium scientiam assecutus sit,* nugatur LVDOV. THOMASSINVS. Praeceptores eius Ceolfridum Abbatem, et Ioannem Beuerlacium commendat a literarum studiis BALEVS [a], qui vero secundum sensum obscurorum istorum temporum, vbi inter caecos luscus imperabat, est intelligendus, quod vel ex catalogo scriptorum horum virorum apud BALEVM, PITSEVM [b], FABRICIVM [c] potest colligi.

pag. 582. lin. penult. *Et innumeri alii.* De discipulis Alcuini videndus CAROLVS LE COINAE in *Annalibus Francorum* [d]. Diligentiam Alcuini cognosces ex iis, quae CAVEVS, LYSERVS [e], FABRICIVS de eius scriptis recensuerunt, digni, qui in meliorem aetatem incidissent. Plura dabit elegans CREVIERII *Hist. Acad. Parisiensis* [f].

pag. 584. lin. 1. *FABRICII diligentia.* Complebit indicem Fabricianum scriptorum de rebus Caroli M. satis prolixum et copiosum diligentia illustris ICti FRANCISCI DOMINICI HAEBERLIN, in *sciagraphia hist. pragm. Rom. imperii* [g]. Inter eos maxime ad hos nostros limites pertinent, BIERLINGII diss. *de virtutibus et vitiis Caroli I. imperatoris,* G. ST. WIESAND comm. *de Carolo M. AA. LL. restauratore summo,* IO. DAV. KOELERI diss. *de bibliotheca Caroli M.,* quibus nuper accessit CREVIERII *historia vniuersitatis Parisiensis* [h].

pag. 590. lin. 19. *Vt ad seculum X. dicemus.* Vt rite definiatur circulus scientiarum et artium, quas docere publice iusserat et vrgebat quotidie, obseruandum, finem omnem atque scopum imperatoris fuisse, vt religio arma haberet, quibus tueri Christianam fidem, et ornare cultum

 diui-

y) Attulimus ipsa eius verba ex ep. ad Carolum M. p. 580.
z) Cent. II. c. 15. p. 109.
a) Cent I. c. 93. p. 88. vbi nota adiecta meretur attendi.
b) pag. 123.
c) pag. 1025. et passim, haec enim vberrima scaturigo historiae virorum doctorum medii aeui adeunda est, si plenis cyathis haurire quis cupiat.
d) Vid. an. 793. T. VII. p. 18. T. VIII. c. 12.
e) Hist. poet. medii aeui p. 215.
f) T. I. p. 33 seqq.
g) pag. 51.
h) Conf. Hist. liter. de la France Tom. III. p. 424. CREVIER. l. c. T. I. p. 26.

diuinum poſſet. Itaque prima cura verſata eſt circa grammaticam, ne in deſcribenda Scriptura S. ſcriptisque PP. deſcriptores errarent, vel perperam explicarent; circa muſicam, vt concinno cantu Deus in cultu publico poſſet celebrari; circa rethoricam et dialecticam, vt artificioſa diſputatione et arguta dictione grauitas atque maieſtas diuinarum literarum conſtitueretur et definiretur. Vbi neceſſario euenit, vt in huius circuli anguſtia non theoreticae tantum et practicae diſciplinae negligerentur, ſed humanitatis quoque ſtudia ita euileſcerent, vt Alcuinus, cui tamen aduerſus barbariem aes circa pectus triplex, ſanos literarum ſenſus conſeruaſſe, illius aetatis ſcriptores tradunt, lectionem poëtarum contemſerit, ſuisque interdixerit, quam diſcipuli demum eius ex inferis in lucem reuocarunt, vt ex Sec. ſeq. hiſtoria, eſt manifeſtum. Itaque in magnis, voluiſſe ſat erat imperatori magno, qui plura maiorisque molis conamina ſuſcepiſſet, niſi ſenſu et exiſtimatione literarum omnis fere Europa eo tempore fuiſſet priuata; quo ſenſu recte barbariem ei ſeculo obieciſſe viros doctos, qui inſubidas et horrore quodam ſpinoſas tractationes ſeculorum mediorum deteſtati ſunt, humaniſtas ſeculi XIII. et ſequentium, Petrarcham, Platinam, Vallam, Politianum et ſimiles verum quidem eſt, aſt non tamen obiectae barbariei infamiae cauſſa eſt, vt putat FLEVRYVS abbas [i], qui ad ſolam linguae atque dictionis barbariem omne hoc ſeculorum iſtorum obſcurorum opprobrium referendum eſſe putat, et non ſine calumnia bonarum literarum ita pro ſcientiarum aerugine, a barbarie, quam ſuperſtitio et mores induxerant, exorta apologiam ſcripſit, vt hos viros doctos, dicat, „vel verius pro doctis tantum habitos, plus literis imbutos, quam religione et prudentia praeditos in cortice haerere „conſueuiſſe: nihil ad palatum ipſorum fuiſſe, quam veteres Latinos at„que Graecos ſcriptores, quo factum, vt medii aeui ſcripta et in ſummo „contemtu ponerent, et in ea haereſi viuerent, quod qui Romanum ni„torem veterumque ſcribendi elegantiam perdidiſſet, omnia perdidiſſet. „Et hanc praeiudicatam opinionem etiam Proteſtantium mentibus altius „inſediſſe etc." Quam ratiocinationem adeo a veritate degenerem nollemus eruditiſſimo abbati excidiſſe, qui, quod certo nobis perſuademus, ita rerum in eccleſia orbeque literario geſtarum notitia erat inſtructus, vt fugere eum minime potuerit, quod hodie illi ſciunt, qui per tranſennam ſcientiarum hiſtoriam inſpexerunt, non barbaram tantum linguam horridumque ſermonem hoc iſtis ſeculis ἔγκλημα peperiſſe, ſed ipſam diſciplinarum tum ſanctiorum, tum ſecularium, et imprimis philoſophiae corruptionem talem tantamque fuiſſe, vt cum purioribus vel veteris, vel noſtri aeui inſtitutionibus collatum, nauſeam merito et contemtum excitet. Cuius rei vt fidem manu lectori palpandam faciamus, ex multis ad vnam, quae iam in manus inter reculas literarias noſtras incurrit, *margaritam philoſophicam*, ex Sec. XI. et ſeqq. [k] carbonibus pro theſauris collectam,

i) Hiſt. eccleſ. T. VII. fin.

k) 1480. 4.

lectam, et eo tempore, quo iam melioris sapientiae iubar in coelo philosophico et literario redire cepit, pro vnione pretiosa habitam, exemplum adducimus, vt de veritate vel falsitate Fleuryanae obseruationis, quam tantis ampullis iactat *historiae literariae Benedictinae* [l] conditor, ipse iudicare queat: miramurque, ob praeiudicium sectae atque partis superstitioni veteri patrocinium et excusationem quaerentis, malle viros doctissimos et in tot aliis Oedipos, Dauos esse, quam elegantiae scientiarum, quam ipsi tot egregiis laboribus literariis ornarunt, veritatis confessionem concedere. Quo tamen ipso cauebit lector, ne putet, omnium ingeniorum in isto aeuo medio elegantiam a Protestantibus (et non etiam a cordatis ecclesiae Romanae e. g. Naudaeo aliisque viris) negari; habuit scientiarum coelum tunc suas stellas variae magnitudinis, quae tamen nebulas barbariei dispellere non potuerunt. Cuius caussas morales cum tot viri docti detexerint, nos hoc loco tantum non alieno nihil dictis adiicimus, sed lectorem suis oculis, vt videat, candide monemus.

pag. 590. lin. 3. a fin. *LAVNOIVS, qui adeundus.* Succincte et eleganter scholae Palatinae in aula Caroli M. historiam complexus est, quem supra laudauimus, CREVIERIVS, qui in *historia vniuersitatis Parisiensis* [m], ab ista schola recte, nisi fallimur, prima almae istius scientiarum matris, stamina deriuauit, eiusque vestigia iam inter reges Franconicos detexit, apud quos pro nobilibus pueris, regum ministerio dicatis eam primo quidem excitatam verisimiliter iudicat, et, quo pacto scientiarum, quarum quidem circulus eo tempore inualuerat, quemque supra definiuimus, rudimenta emerserint, exponit: vbi tamen obseruauit, vestigia quoque medicinae in schola Palatina tradita esse videri, quod nobis videtur incertissimum. Qua de re plura quaerenda in scholarum publicarum historia. Dedit haec schola discipulos egregios, et pro istius temporis conditione doctissimos, qui magnis encomiis ab auctoribus historiae literariae scriptorum ecclesiasticorum solent enarrari, ad quorum catalogos, in quibus exscribendis Ziegelbaueri diligentia multis versata est moliminibus, lector curiosus dimittendus et cum *Creuierio, Bulaei* historia academiae Parisiensis commendanda est, ad quam recurri poterit, nobis enim tam prolixis esse non permittit instituti nostri angustia.

pag. 591. not. u. lin. vlt. *Auctores historiae literariae Galliae T. IV.* Hisce tertius aggregandus est CREVIERIVS professor emeritus in Academia Parisiensi, qui comtius et concinnius istius corporis scholastici historiam *VII. Tomis* elaborauit [n], et nostrae quoque Germaniae ob eruditas obseruationes commendari [o] meruit.

pag. 591. lin. vlt. *Vt hodienum obtinet.* In designandis scholae Parisiensis originibus tempora distinguenda sunt. Nam scholam quidem auctoritate publica excitatam iam Caroli M. temporibus fuisse, eumque primarium

l) P. I. p. 19 seq.
m) T. I. p. 26.
n) Paris 1761. 8.
o) Bibl. theol. P. III. art. 4. p. 724 seqq.

marium conditorem et auctorem habuiſſe, dubitari nequit, aſt vniuerſitatis ſiue academicae ſocietatis, ex capite et membris conſtantis formam ante Sec. XII. non accepit, et hoc ipſo tempore in quatuor nationes, cum procuratoribus ſuis diſtribuebatur: facultates autem, quas vocant, inter quas theologica aetate eminet, recentiores habuerunt origines: quae origines celeberrimae ſcholae cum influxum in eius conſtitutionem habeant, conſulenda eſt CREVIERII poſt BVLAEVM [p] diligentia, qui rem omnem ordine enarrauit. Confundi autem huius ſcholae origines cum aliarum ſcholarum initiis non debent, ne tempora ſimul miſceantur. Totius vero Pariſienſis ſcholae, diſciplinarum culturam ſi reſpicias, vnde magna illi fama atque gloria enata eſt, illa ab Alcuino deriuanda videtur. Ab hoc enim Albino ſiue Alcuino eruditus eſt Rabanus, a Rabano Lupus Ferrarienſis, a Lupo Henricus Antiſſidorienſis, et ab hoc Remigius Antiſſidorienſis, qui omnes, maxime Lupus et Remigius magna doctrinae laude claruerunt. De quibus cum infra §. XXXI. ex inſtituto egerimus, eorum hiſtoria literaria et philoſophica iſto in loco quaerenda eſt. Dabit autem obſeruationibus noſtris de iis auctarium laudatus CREVIERIVS, qui hiſtoriam Pariſienſis ſcholae poſt noſtram hiſtoriam philoſophicam ſerius longe edidit, et a nobis eo tempore, quo noſtra edita ſunt, conſuli non potuit. Quanta autem hanc ſcholam ſecuta ſit celebritas et maxima opinio, quamuis eius res illo aeuo eſſent valde mediocres, ſcriptorum iſtorum elogia produnt, ex quibus, ſi cum hiſtoria medii aeui literaria comparantur, conſtare poteſt, καταχρηστικῶς fuiſſe eos in laudanda huius ſcholae doctrina et fortuna verſatos, et quod improuide agant, qui ex eiusmodi encomiis ſcopas magis nectunt, quam ratiocinia pro neganda huius aeui barbarie. Cuius vt lectoris curioſitati exemplum afferamus, ecce, quae in laudes ſcholae Pariſienſis cecinit, non ignotus Britanniae Sec. XI. et XII. poëta IOANNES HAVTIVILLENSIS, ſiue Hanvillenſis, Magiſter Oxonienſis, Monachus Ordinis Benedicti, cui poëma debemus, quod *archithrenium* inſcripſit [q], vnde etiam ſub hoc nomine ſolet adduci. Is inter alia de Pariſienſi ſchola:

Exoritur tandem locus, altera regia phoebi
Graeca libris, Inda ſtudiis, Romana poëtis,
Attica philoſophis, mundi roſa, balſamus orbis,
Lydonis ornatu, ſua menſis et ſua potu
Diues agris, foecunda mero, manſueta colonis etc.

Ex

p) In hiſtoria academiae Pariſienſis, qui in illis, vbi diſſident inter ſe comparandi et imprimis Creuierianae obſeruationes expendendae. His addendus LAVNOIVS de ſcholis celebrioribus, qui c. 2. fabulas de hac ſchola explodit. Ex quibus emendari poſſunt, quae de academia Pariſienſi corraſit magis, quam cum iudicio enarrauit IACOBVS MIDDENDORPIVS in tr. de academiis L. VI. p. 358 ſeqq.

q) Videndus de hoc poëta medii aeui Diod. GYRALDVS dial. V. de poet. hiſt. T. II. p. 306. BALEVS Cent. III. pag. 49. LEYSERVS hiſt. poëſ. medii aeui p. 761. FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. III. p. 256.

Ex hoc vngue cognoſcere licet Leonem. Quibus tamen non negamus, magna ingenia in ea academia viguiſſe, quale in Abaelardo deſcripſimus, quae ſi in noſtra tempora incidiſſent, magnis, qui hodie iſtam academiam ornant, viris palmam forte feciſſent dubiam.

pag. 592. lin. 10. *Qui A. C.* DCCCLXXXII. *floruit.* Conſulenda eſt de doctiſſimo pro aeui ſui conditione monacho *Hiſtoria literaria Galliae Tomo VI.* [r]

Ibid. lin. 27. *LAVNOII diligentia.* Cum eo comparandus eſt MIDDENDORPIVS [s], qui tamen plura potuiſſet afferre, niſi hiſtoriae literariae medii aeui mediocriter tantum fuiſſet peritus, quem ſupplebit Launoii eruditio. His, ſi vacat, adiici poſſunt, quae non ſine diligentiae laude de ſcholis huius aeui Benedictinis collegit MANG. ZIEGELBAVER [t].

pag. 606. lin. 32. *Nihil tamen ille praeſtitit, quo eruditio iuuari poſſet.* Adeo celebris eſt, Bonifacii, ſiue Winfridi rerum eccleſiaſticarum inter Germanos, maxime Francos, Thuringos, Haſſos fama, vt in Sec. VIII. hiſtoria ſingularem memoriam mereatur, de cuius rebus geſtis, ſeruitiisque, quae Romano pontifici praeſtitit, de promota inter gentes Chriſtianas religione et tentata conuerſione, ſed inſigni quoque ſuperſtitione et inſano rerum P. M. augendarum ſtudio, de monachatus, quod praeſtitit, patrocinio, denique de dominatu eccleſiaſtico, cui totam rem Chriſtianam inſeruire iuſſit, plena ſunt annalium eccleſiaſticorum volumina, vt haud difficile ſit, vel mediocri iudicio at candido pectore inſtructo, pleniſſime definire, quantum ille eccleſiae profuerit, quantum ſapientiae humanae boniſque literis. Et de meritis quidem eius in Chriſtianam ciuitatem, rebuſque ad Bonifacium ipſum pertinentibus, acta eccleſiaſtico-literaria conſulenda ſunt, quorum ſummam de hoc Germaniae apoſtolo, quem vocant, peculiari libello comprehendit V. C. HENRICVS PHILIPPVS GVDENIVS [u], quae hoc loco, cum aliena a noſtro argumento ſint, tangi non poſſunt, explorandus autem character magni et famoſi praeſulis ex ſeculi VIII. hiſtoria ἄνευ παθῶν, et ſecundum iſtius temporis circumſtantias, moreſque viri, quos delineauere in compendio CONRINGIVS [x], BVNAVIVS [y], MOSHEMIVS [z]; et imprimis examinandae Bonifacii epiſtolae [a]. A nemine enim eorum fere omiſſus eſt, qui hiſtoriam eccleſiae Sec. VIII. deſcripſerunt. In praeſentia autem de meritis eius in promouendas literas, arteſque liberales atque philoſophiam nobis ſermo eſt, in quibus, vtinam eam diligentiam praeſtitiſſet, quam in amplificanda pontificis Romani ordiniſque totius

r) p. 99. conf. BVLAEVS hiſt. acad. Pariſ. Tom. I. p. 633. et de ſcriptis eius, quae tamen omnia ad theologiam ſpectant, Fabriciana Bibl. Lat. mediae et infimae T. VI. p. 188 ſeq. et quae a nobis infra ſuo loco p. 640. adducta ſunt.

s) pag. 375 ſeqq.

t) loc. cit. P. I. c. 2. p. 67 ſeqq.

u) Diſſ. de S. Bonifacio Germanorum Apoſtolo Helmſt. 1722. 4.

x) T. II. Opp. p. 101.

y) Hiſt. imperii Germ. p. 295 ſeqq.

z) Inſtit. hiſt. Chriſt. antiq. Sec. VIII. P. I. c. 1. §. 2. 3. p. 507.

a) Editae a NIC. SERARIO Mog. 1605. 4. et in Bibliothecis PP. vid. FABRICIVS bibl. Lat. med. T. I. p. 711.

totius ecclesiastici dominatione et emolumentis demonstrauit. Ast parum suppeditant eius temporis monumenta, quo rem eum literarum atque eruditionis, maxime vero philosophiae promouisse, posset euinci, quod quidem in obscuri huius seculi conditione non valde mirandum, cum superstitioni, cui Bonifacius frigidam suffudit, cum philosophia vna sede morari, et conuenire inter se sit impossibile. Et multum quidem puluerem excitat *conspectus literarii Benedictini* [b] consarcinator, vt omnia alia nos doceat, et Bonifacio non apostolatus tantum Germaniae laudem, sed et eruditionis gloriam vindicet, simulque grauem satis dicam Heumanno et Caspari Sagittario scribat, quibus de Bonifacii meritis aliter sentire visum est; quibus innumeros potuisset addere alios, qui non aliam in Bonifacio personam viderunt, quam pontificiae monarchiae satellitis, quam larua conatus conuertendi gentiles Germanos infeliciter satis eum texisse, persuasi sunt: id quod in annalibus ecclesiasticis et ab iis excutiendum est, qui fidei Christianae propagationem enarrarunt, inter quos eminet I. A. FABRICIVS [c]. Aequum autem esse putamus, vt tanti nominis atque famae praesulis eruditionem et imprimis sapientiam artiumque liberalium scientiam ab isto apolegeta defensam audiamus, lubenter archiepiscopo Moguntino locum inter statores rei literariae Sec. VIII. facturi, si meruerit. Argumenta autem, quae velut phalangas inuincibiles pro doctrina literisque Bonifacii in aciem producit vir doctus, sed cum veritatis dispendio sui ordinis immodicus laudator, haec sunt: 1. Bonifacium, teste ipso GVIL. CAVEO [d], tredecim annorum iuuenem, in monasterio Nuiscellensi Wigberti Abbatis disciplinae se commisisse, et ab eo politiori literatura institutum inter primores aeui sui eruditos locum tenuisse. 2. Cum in Germaniam transmigrasset, omnes lacertos mouisse, ne dum in orthodoxa fide propaganda, verum et in scientiarum academiis constituendis, cum non ignoraret, quantum id Germaniae ad sacra Christiana conuersae interesset. 3. Ideo curas suas eo direxisse, in Fritislariensi primo asceterio, postea in Fuldensi tum Traiecti ad Rhenum aliisque in locis, vt publicas scholas aperiret. 4. Vtiloni etiam, duci Bauariae auctorem fuisse, vt passim per ditionem monasteria excitaret, tanquam scholas, vnde verbi diuini praecones accerserentur, ideoque etiam discipulos suos post obitum vehementer Fultrado magnae tunc in regno Francorum auctoritatis commendasse, vt possent ministerio ecclesiae et populorum more suo defungi. 5. Iniquum autem esse Conringium, clamat, ex vita S. Liobi apud SVRIVM probantem [e], Bonifacium *duplicem viam ad profectum religionis instituentem, monasteria construere coepisse, vt ad fidem catholici populi non tam ecclesiastica gratia, quam monachorum ac virginum congregationibus*

b) P. I. p. 9 seqq.
c) De propagat. lucis euang. c. 19.
d) Hist. lit. S. E. Sec. VIII. p. 409. quocum comparandus BALEVS, Cent. III. c. 13. p. 103. qui acerba eum crisi depingit.
e) Suppl. Antiq. acad. n. 32. p. 509.

nibus raperentur: immo noua a Bonifacio condita monasteria sunt ad normam Benedictinam, ita ad studia literaria propaganda plane inidonea fuisse composita. Quae a Conringio allata esse putat in gratiam Gabrielis Naudal, Benedictinam familiam laedendi nullam occasionem praetermittentis, eique GOEBELII, cui opera Conringii iunctim edita debemus, obseruationem opponit, monentis, Bonifacium et varios libros scrisisse [f], et viros doctos ad conuersionem gentilium adhibuisse, et saltem aliquos ex monachis suis bonis literis imbutos esse voluisse. His addit: nullam gentem aut nationem magis analphabetam rudemque literarum fuisse, atque Germaniae populos, prius Christianis sacris, quam erant a D. Bonifacio imbuti, vt primum vero is laborantibus corticem subiecerit, ingenuarum artium et scientiarum gymnasia instituendo, tum vero ex profundo barbarismorum enatare coepisse: a literis enim excultos, expolitos et quasi recoctos fuisse: nec sibi postea defuisse, sed omne eruditionis spatium fuisse emensos. Hactenus encomiastes Benedictinus, qui more in velitationibus solito turbat omnia, et puluerem oculis obiicit, ne leue militandi genus pro heroë suo dispalescat. Accurate enim de his ratiunculis, quas bona fide descripsimus, dispicientes, quam leues eae sint, et scopum non feriant atque hosti aciem intentent, sed aërem verberent, ipsi Lectores a partis studio alieni facile peruidebunt, iudicabuntque, num, vel Nudaeus infinitis parasangis veterisque literaturae cognitione Ziegelbauero potior atque prior, vel Conringius in hac literaria parte ad inuidiam versatus, hanc dicam meruerint? Non patiuntur locus noster atque limites, quibus circumscribimur, vt ex instituto de meritis Bonifacii in literas et artes liberales vel philosophiam, disputemus, et lubentes ordini Benedictino hanc promotarum ista aetate literarum gloriam non inuidemus, modo recte probetur: at ficulneis eiusmodi ratiunculis id non fieri debebat, indignum Benedictino nomine. Non dispiciemus in praesentia de merito, pretio et vtilitate conuersionum Bonifacii inter Germanos, concedemusque ei rectae piaeque mentis voluntatem, quam tamen tot viri docti et cordati, etiam Romanae ecclesiae adscripti, multo magis autem historiae Germanicae scriptores critici magnis argumentis in dubium vocant: nec disputabimus quoque, an, salua patris sui ordinis regula, ad liberarum artium et philosophiae studia Bonifacius in condendis monasteriis potuerit respicere, et, annon ad sola studia monastica et ascetica pertineat, quicquid de primae aetatis laudatissimi Ordinis studiis asseclae gloriantur. Immo tantisper erimus liberales, et persuaderi nobis patiemur, Germanorum apostolum, etsi nihil ab eo scriptum superest, praeter *epistolas*, quae genium apostoli non spirant,

f) Recensentur a BALEO l. c. suntque omnia ea scripta theologica iuxta indolem auctoris, quantum ex titulis coniici potest, pauca enim eius supersunt, de quibus vid. FABR. B. L. M. T. I. p. 710 seq.

ſpirant, elucubraſſe libros ſacros et eccleſiaſticos, ad iuuandam, tum inſtituti monaſtici, quod tantopere vrgebat, cauſſam, tum conuerſionis gentilium promouendae opus; nihil enim horum quaeſtionis, quam tractamus, argumentum ingreditur, quod de eruditionis ſecularis artiumque liberalium ſtudiis Bonifacii cura promotis, non autem de ſtudiis aeui medii monaſticis diſputat, in qua velitatione pugnandi in arena literaria magis exercitatum cupimus aduerſarium. Noſter enim plerumque non ferit, nec vno gradu aduerſarium reprimit, adeo frigidas rationes expromit, et cum laruis luctatur. Nam, quam in prima aciei fronte ponit, iuuenilis Bonifacii educatio literaria nihil probat, niſi in illo diſciplinarum circulo, in quo adoleſcentes tredecim annorum eo tempore educabantur, non ignauum fuiſſe puerum Bonifacium, legendi forte pſallendique artem [g] non ſupergreſſum, non vero inter primores, niſi in claſſe ſcholae monaſterii vltima, fuiſſe conſtitutum. Curam vero ingentem habuiſſe monaſteriorum, vbicunque in Germania poſſet, excitandorum Bonifacium, eo minus negabunt hiſtoriae Germanicae periti, quo certius eſt, fuiſſe illa armamentaria, in quibus milites ſacros nouitios ad bella ſancta praeparabat et erudiebat, in quibus, armis ex philoſophia, artibusque liberalibus deſumtis, fuiſſe pugnatum, Noſter non probauit, nec probare potuit, cum ipſe barbariſmorum infantiam regnaſſe inter Germanos cum ad eos conuertendos Bonifacius appuliſſet, fateatur. Quid autem literis, quid artibus liberalibus, quid philoſophiae cum barbarie gentium rudiſſimarum? Nec ſcholae Bonifacii cura in monaſteriis erectae aliud probant, quam eam diſciplinam et ſtudiorum rationem monaſticam illum commendauiſſe, qualem ſcopus, et genius mosque ſeculi illius poſcebat, qui legendi pſallendique ſtudio tantum non plane abſoluebatur, certe pauca ingenia erectiora ſuo Marte ad Scripturae lectionem emergebant. Et eundem quoque habuiſſe ſcopum Bonifacii commendationem ſcholarum monaſticarum apud Vtilonem Bauariae ducem, inde ſequitur, nempe, vt verbi diuini praecones ad conuerſionem populorum educarentur, quae encyclopaediae monaſticae limites non tranſiliebat, et, nec artes liberales, neque philoſophiam reliquam poſcebat, et, vt monachi et moniales formarentur, quod itidem hoc praeſidio non indigebat. Nec inepte coniecit Conringius, Bonifacium, methodum parentis ordinis ſui ſecutum, non magis de literatura et artibus cogitaſſe, quam ipſum D. Benedictum, quem, certum eſt, monaſticae ἀσκήσεως finem in condenda regula ſua, pro ſui temporis ratione, prudenter conſtituiſſe, et hunc Bonifacium fuiſſe imitatum. Quo pacto, nec Goebelii animaduerſio Conringio refragatur, qui concedere facile potuit, Bonifacium in monaſteriis, quae excitauit, viros quosdam doctos et ſacrarum literarum notitia ad obeundum praeconum ad populum munus, inſtructos conſtituiſſe, quae vero ad quaeſtionem,

g) Etiam hoc incertum, ſi Zigelbauero fides, quem annotauiſſe, ſupra indicauimus, ante Guidonem cantum eccleſiaſticum vix intra ſex annos potuiſſe addiſci.

ſtionem, quam tractamus, prorſus nihil faciunt. Germanos autem populos Bonifacii laboribus non tantum barbaros mores, ſed ingenia quoque barbara exuiſſe, et artes liberales diſcendo mores emolliuiſſe, nec feros ſuiſſe, facilius dicitur, quam probatur, et hiſtoriam teſtem deſiderat, quae contraria multa exhibet. Ex quibus ſtrictim tantum pro noſtro ſcopo allatis, omne, quod inſtruxit Noſter pro Bonifacii literatura et artium commendatione, robur concidit. Nihil autem magis omnem ab hoc celeberrimo praeſule eruditionis philoſophicae gloriam proſcribit, quam craſſiſſima, quae eum obſederat rerum philoſophicarum ignorantia, quam in cauſa Virgilii presbyteri et poſtea Archiepiſcopi Salisburgenſis turpiter prodidit [h]. Rem ex huius epiſtola ad Zachariam Papam in hiſtoria Sec. VIII. eccleſiaſtica ſatis notam, et in H. C. P. obiter tantum annotatam, paucis tangemus. Didicerat Virgilius Hibernas, forte in aula Pipini regis Galliae, in qua biennio commoratus erat, dari antipodes, hominesque obuerſis nobis pedum plantis erectos incedere. Id cum atrociſſima, quae tunc orbem occidentem tegebat, nox faceret incomprehenſibile, ad Bonifacium Pontificis legatum tanquam haereticum dogma delatum eſt, quod alium mundum, alios ſub terra homines, alium denique ſolem, aliam lunam eſſe aſſereret. Bonifacius, damus AVENTINI verba [i], haec velut impia, et *philoſophiae diuinae repugnantia* refutat, Virgilium publice, priuatim arguit, ad recantandum has naenias prouocat, efflagitatque iure ſuo, vt legatus Germaniae, ne ille huiusmodi deliramentis ſinceram et ſimplicem Chriſti ſapientiam polluat atque contaminet. Non in his ſubſtitit praeſulis Moguntini ardor atque zelus, ſed rem Romae apud Zachariam Papam defert, qui, miſſis ad Vtilonem Bauariae ducem legatis et literis, rem ipſi parteſque ſuas Bonifacio commendat, Virgilium philoſophum, ſi ſacerdos ſit, ab templo Dei et eccleſia depelli iubet, Romamque mitti poſtulat, vt examinetur et canonicis decretis, ſi erroneus fuerit inuentus, condemnetur. Quod quem euentum poſtea habuerit, annales non referunt [k], certe magnam res ea non aulae tantum Romanae, ſed et legati pontificii, Bonifacii philoſophiae atque rerum mathematicarum et coſmologicarum ignorantiam turpiter prodit. Quae ita quidem emollire conatus eſt magnus WELSERVS

h) Videndus de eo WARAEVS de ſcriptoribus Hiberniae p. 37. et ex eo B. SCHOETTGEN. in cont. Bibl. Lat. med. Fabr. Tom. VI. p. 838. Vitam eius ab anonymo ſcriptam exhibet CANISIVS T. VI. lect. antiq. p. 1173. MABILLON. Act. SS. Bened. Sec. IV. P. II. ann. Ben. Tom. II. L. 21. 22. ad ann. 747. 756. PAGI crit. in Baron. T. III. ad ann. 746. n. 6. p. 269. aliique. Virgilius eo tempore, quo de eo a ſacerdotio deiiciendo ad Vtilonem Bauariae ducem ſcripſit Zacharias papa, nondum fuit epiſcopus, ſed poſt illius mortem demum An. 756. ſedi Iuuauienſi admotus eſt, conf. MEZGER hiſt. Salisburg. L. II. c. 9. Lex. hiſt. T. IV. art. Virg. p. m. 657.

i) Ann. Boi. L. III. et in Germ. ed. pag. 554. cuius relatio non valde fauet Bonifacio. Inde rem narrauit P. BAYLE dict. T. IV. art. Virgile pag. 459. qui tamen in quibusdam hallucinatur.

k) Nempe fatis interim concedente Zacharia, pontifice, tota iſta cauſſa quieuiſſe videtur, cumque tum demum Virgilius epiſcopus Salisburgenſis conſtitutus ſit, recte inde infertur, Bonifacii accuſationem habitam fuiſſe pro iniuſta: certe Virgilius poſt mortem SS. adſcriptus eſt.

nofter [l], vt coniiciat, *quosdam, cum audirent, Virgilium de terrae fpecie acutius, quam pro vulgi captu, difputaffe, globofam effe, et viuere e contraria parte, qui aduerfis veftigiis contra noftra veftigia, quos antipodas vocemus, hos perinde ac nos fole et luna luftrari: ea ignoratione audientium perperam accepta detortaque, longe alio fenfu ad Bonifacium retuliffe, offenfionumque praebuiffe fementem.* Sed recte iudicauit P. BAYLE [ll], nihil hoc facere ad exculpandam archiepifcopi, tum ignorantiam, tum calumniam, qui, fi rerum iftarum fuiffet intelligens, et non omni philofophiae naturalis praefidio caruiffet, facile vidiffet, etiamfi a maleuolis, vel ignaris male allata, meliores et veriores fenfus habere, et ad calumniam Virgilio atque inuidiam apud Papam concitandam malis confequentiis non traxiffet. Aft, cum inter vtrumque eruditionis et gloriae quaedam effet aemulatio, qua facile fuit, Bonifacium ab his doctrinae fubfidiis imparatum vinci, ille, quo erat vehementi et praepotenti animo, rem ad pontificiam fedem detulit, vt Virgilium heterodoxiae obtentu opprimeret [m]. Cum vero litis euentum hiftorici, qui huius rei meminerunt, taceant, Zacharias autem P. M. interim obierit, et poft eius fata Virgilius Iuuauienfi ecclefiae epifcopus datus fit, facilis coniectura eft, inuidiam Virgilium non oppreffiffe, fed, patefacta veritate et rei ratione, inculpabilem Virgilii doctrinam tandem victoriam obtinuiffe, aduerfariis ad filentium redactis, de qua re coniecturam non audet Baylius interponere, nosque etiam plura non addimus, contenti hoc fingulari exemplo nos docuiffe, quam imparatus a philofophia Bonifacius fuerit, quamque impotenti animo fine iudicii et acuminis praefidio eos fuerit perfecutus, qui illi difplicuerunt.

pag. 610. not. v. *RELANDVS.* Legendum LELANDVS, et not. x. pro p. 69. ponenda pagina 65. 66.

pag. 614. lin. 8. *Potiffimus dux et arbiter effet.* Paucis de Rabani meritis in literas omnia complexus eft MOSHEMIVS [n], qui *communem eum Germaniae atque Galliae praeceptorem* vocat, *cum quo neminem huius aetatis, fiue ingenium, fiue variarum rerum cognitionem, fiue librorum multitudinem cogites, conferre licet.* Recte porro et opportune monet, *huius qui cognitas habet fententias, eum, quid per quatuor fere fecula Latinorum meliores fenferint et crediderint, callere. Scripta enim eius in omnibus eruditorum manibus fuiffe.* Non iniufte ideo eum fummum theologum, philofophum, aftronomum, rhetorem ac poëtam vocat BALEVS [o], in quo elogio praeeuntem habet TRITHEMIVM [p], quod tamen fecundum modulum iftius feculi intelligendum eft, cui recentiorum teftimonia collecta a POPE BLOVNTIO [q] con-

l) L. V. rerum Boicarum.

ll) loc. cit. not. A,

m) In alia omnia abierunt, qui excufare Bonifacium conati funt, Baronius, Pagius, le Cointe, Mezgerus, fed laterem lauare eos, luculenter oftendit GOTTL. SAM. BAVER pec. diff. Lipfiae edita.

n) Inftit. H. E. antiq. Sec. IX. P. II. c. 2. §. 10. p. 566.

o) Ap BLOVNT. cenf. cel. aut. p. 346.

p) De fcript. eccl. c. 267. p. 71. ed. Fabr.

q) loc. cit. De rebus ad eum pertinentibus legendi, quos nominat Biblioth. Lat. med FABR. T. VI. p. 68 feqq.

concinunt. Praeclare quoque non de literis modo, ſed et de bibliotheca quoque Fuldenſi meruit, quam mirifice ditauit, de quo tamen alio loco in hiſtoria literaria medii aeui dicendum, in qua nunquam eius meritorum de literis memoria praetermittitur [r].

pag. 615. lin. 3. *Mellitae facundiae philoſophum.* Inde, ſine dubio dictus etiam eſt Chryſoſtomus apud HONORIVM AVGVSTODVNENSEM [s]. Notitiam Scoti eiusque ſcriptorum dedit GALEVS praemiſſam libro *de diuiſione naturae*, et imprimis FABRICIVS [t], vt alios taceamus.

pag. 617. not. a. *Vt non in vtramque partem diſputari poſſet. Simpliciter haec ante tempora credebant Chriſtiani, vere corpus et ſanguinem I. C. adeſſe in adminiſtratione et vſu S. Coenae, nec de veris huius praeſentiae rationibus diſceptabant. Genus autem praeſentiae huius poſtquam Paſchaſius non minus quam Ratramnus ingenio determinare auſi ſunt, fores hominum curioſitati apertae, variaeque diſcrepantes opiniones partim futiles et ineptae propoſitae ſunt. Magna in ſententiarum varietate vtriusque partis aſſeclae poſiti ſunt, nec pauci ita loquuntur, vt aegre, quemadmodum ſenſerint, intelligi queat:* egregia atque vera obſeruatio B. MOSHEMII [u], cuius quoque vſus eſſe poteſt in hiſtoria et controuerſiis Scoti. Idem viſum VSSERIO, qui obſeruat [x], *nusquam ſibi conſtare librum Scoti de Sacramento fuiſſe damnatum ante Lanfranci tempora; qui primus Anglicanam eccleſiam hoc corruptae doctrinae de carnali praeſentia fermento deinceps infecerit: eo vsque quaeſtionem de reali praeſentia problematicam ſemper fuiſſe, et perinde liberum fuiſſe cuique Bertrami aut Ioannis Scoti hac in parte doctrinam ſectari, ac illam Paſchaſii Radberti, quae a tempore ſolutionis Satanae ſuperior euaſerit.* De qua re alio loco in hiſtoria controuerſiarum ſacrarum diſpiciendum; cuius tamen conſideratio in philoſophiae, maxime medii aeui hiſtoria ſpeciali locum meretur.

pag. 625. lin. 10. *Spicilegium, quod addamus, non habemus.* Nondum tunc videramus B. Io. HENRICI A SEELEN, Gymn. Lubecenſis rectoris, *ad Eginharti Vitam Caroli M. hypomnemata*, quibus parentalia Carolina Carolo VI. gl. mem. anno cIↃIↃCCXL. praeſtanda a Muſis Lubecenſibus indixit. In qua ſcheda, more ſuo, vir diligentiſſimus et prolixae lectionis multa huc pertinentia attulit, et non de Carolo M. tantum, eiusque vita ab Eginharto ſcripta, ſed ex ipſa quoque Eginharti hiſtoria literaria varia adduxit, ex quibus, quae nos de hoc biographo Carolino paucis diximus, poſſunt illuſtrari. Ex merito ille laudauit Schminkianam editionem, etiam ab OVDINO [y] recenſitam, et a nobis hoc loco ideo nominandam, quod V. C. de vitae et ſcriptorum Eginharti hiſtoria accurate peculiari

 differ-

r) Legendus omnino ZIEGELBAVERVS in Conſpectu rei liter. Bened. P. I. p. 250 ſeq.

s) L. III. c. 12. bibl. eccleſ. Fabric. p. 86.

t) B. L. M. T. IV. p. 397 ſeqq.

u) l. c. c. 3. §. 16. p. 584 ſeq.

x) Apud POPE BLOVNT. Cenſ. cel. auct. p. 151. Sec. XII. adhuc hanc problematicam libertatem de hoc dogmate viguiſſe, ex RVPERTO TVIT. in Ioann. c. 6. manifeſtum eſt, vid. Tom. II. Opp. pag. 331.

y) De S. E. Tom. II. p. 22 ſeqq. conf. Act. erud. 1711. p. 129. Journal des Savans 1711. p. 650. ed. Bat.

dissertatione operi subiuncta egit, ad quem fontem merito Lectorem dimittimus, ita tamen, vt ea quoque consulat, quae Seeleniana isti adiecere hypomnemata. In his enim excerpendis nobis prolixis esse non licet.

pag. 638. *Bridfertus.* Memorabilis hic monachus, quod rarissimo in tam nubilo literarum coelo, quale hoc seculi apparuit, res mathematicas tetigit, et, quod LELANDVS [z], atque BALEVS [a] referunt, *aetatis suae prodigiosa studia secutus est, et in hoc eruditionis genere ita enituit, vt artem per se claram, depictis graphice organis et additis commentariis tum doctissimis, tum lucidissimis clariorem adhuc redderet, et, quicquid ingenii aut eruditionis habebat, id totum ad haec et similia conuerteret studia.* Quo pacto in hac atra ignorantiae nocte velut stella emicans et philosophus albo coruo rarior intuendus et in historia matheseos non negligendus est. Praeterea notandus, quod chronologiae rationes, conscripto *computu Latinorum, Graecorum, Hebraeorum, Aegyptiorum et Anglorum,* adiuuerit [b], quamuis in hodierna temporalis scientiae luce facile ferimus, eum hodienum in bibliotheca Bodleiana msc. latere; nobis heic loci sufficit, hoc exemplo demonstrauisse, vigilasse diuinam prouidentiam, ne hae scientiae, historiae, maxime philosophicae adeo necessariae, prorsus interirent, quod nostri instituti caussa hoc loco repetimus.

pag. 639. not. q. *Et inter eos WHARTONVS.* Extat ista Dunstani vita in Actis SS. [c]. Nigrum ei Θῆτα praeponit BALEVS [d], non tantum, quod presbyteros vxoratos magna vi a sedibus suis deiiceret, sed illis etiam adiutoribus vsus fuerit, *qui omni fallaciarum genere instructi perditionis artifices etiam per loquentes et flentes statuas et alia portentosa experimenta practicauerint,* cuius exemplum ex POLYDORI VIRGILII *historia Angliae* [e] affert. Nec alienum hoc ab huius seculi more barbaro et satis impio et cum Serapideis imposturis comparando esse, tot miracula huius aeui conficta satis comprobant: fatemur tamen, subnatam nobis esse, cum ista legeremus, suspicionem, Dunstano hanc piae fraudis ignominiam inde succreuisse, quod non tantum in fingendis ex aere, ligno, lapide etc. imaginibus aliisque artibus curiosis erat versatissimus, sed librum quoque scripserat *de philosophia occulta*, qui facile odio eum et inuidia cumulandi occasionem suppeditare potuit, presbyteris e sedibus suis et ab vxoribus expulsis, quas persecutionis partes magna insania Dunstanus fulciebat. Ceterum l. I. huius paginae pro *Bignoriensis* l. *Wignoriensis*, vbi episcopus fuit per biennium, postea ad sedem Cantuariensem promotus. Laudandus si non alia caussa, certe, quod ad capessendas pereuntes literas alios excitauit.

pag. 640. lin. 3. *Remigius Antissiodorensis.* Prolixe et ex instituto, de celebri hoc seculi noni atque decimi magistro siue scholastico agunt aucto-

z) Cap. 136.
a) Cent. II. c. 15. p. 138.
b) FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 763.
c) d. 19. Maii T. IV. p. 359.
d) Cent. I. c. 38. p. 141.
e) Lib. VI.

auctores *historiae literariae Franciae* [f], qui adeundi. Hunc cum aliis Remigiis in aeui medii seculis claris, quos *Fabriciana bibliotheca mediae Latinitatis* [g] enumerat, caue confundas.

pag. 641. lin. penult. *Omnes praeiuisse coäetaneos.* Notandus hic locus, vt, quam arctis astronomiae, geometriae et musicae limitibus artes liberales ea aetas constrinxerit, appareat.

pag. 646. lin. 12. *Aluisse eum discipulos.* Hoc non ita intelligendum, quod scholasticus sedis suae formandis discipulis fuerit praefectus, quod cum dignitate Brunonis non cohaeret, qui non tantum Archiepiscopi Coloniensis infula ornatus est, sed anno quoque DCCCCLIII. a fratre Lothariensis regni ducatum, et regimen cum episcopatu, teste *chronographo Magdeburgensi* ad hanc annum, suscepit. Sed non obstante duplici fulgore, ecclesiastico et politico, ad suae tamen sedis scholam et disciplinam tanto magis attendit, quanto melius ipse a Baldrico Vltraiectino praesule erat formatus, tanta disciplinarum cupiditate ardens, vt, *quocunque circumagebantur, tabernacula et castra regalia, bibliothecam suam sicut arcam benedictam circumduceret* [h]. Recte ideo philosophis purpuratis adnumerari potest: quo nomine a S. Brunone Carthusianae familiae parente, aliisque Brunonibus circa et post ea tempora inclarescentibus [i] facile distingui potest. Henrici filius, Ottonisque frater plus seculo antiquior est Carthusiani ordinis conditore.

pag. 647. lin. 4. a fin. *Illius aetatis testimoniis subnixum.* Sumsit sua TRITHEMIVS a GVILIELMO MALMESBVRIENSE, qui in historia Anglorum [k] de Gerberto: *Vicit scientia Ptolemaeum in Astrolabio, Alkindum in astrorum interstitio, Iulium Firmicum in fato.* Ibi (in Hispania) *quid cantus et volatus auium portendit, didicit, ibi excire ex inferno figuras: ibi postremo, quicquid vel noxium, vel salubre, curiositas humana deprehendit. Nam de licitis artibus, Arithmetica, Musica, Geometria nihil attinet dicere, quas ita ebibit, vt inferiores suo ingenio ostenderet, et magna industria reuocaret in Galliam, omnino ibi iam pridem obsoletas. Abacum certe primus a Saracenis rapiens, regulas dedit, quae a sudantibus abacistis vix intelliguntur.* In quo loco Alkindum pro Aleandraeo reposuit WALLISIVS [l] et FABRICIVS [m], et pro Firmico a Trithemio male expressus est Firminius.

pag. 648. lin. 23. *Gerbertum non latuisse.* Vitris tamen vsus non est, sed fistula tantum illa, quam Dithmarus vocat, siue tubo ad arcendos lucis radios. Fuit autem, vt ex hoc loco intelligitur, horologium siderale, quale descripsit I. C. STVRMIVS [n]. Acum magneticam Gerberto notam fuisse, nonnulli ex hoc loco Dithmari exsculpunt, teste KIRCHERO [o].

pag.

f) Tom. VI. p. 59.
g) Tom. VI. p. 184.
h) Conf. ZIEGELBAVER. Conspect. hist. liter. Benedict. P. I. p. 149.
i) Conf. Bibl. Lat. Med. Fabr. T. I. p. 784 seqq.
k) Hist. Angl. L. II. p. 64. 65.
l) De algebr. c. 4. T. II. Opp. p. 16.
m) Bibl. Lat. med. T. III. p. 132.
n) Math. iuuen. P. II. p. 841.
o) De arte magnet. P. I. c. 6. p. 29.

pag. 650. lin. 5. a fin. *Ambitiosius artem singularem iactaret.* Hoc valde nobis verisimile facit locus Wilhelmi Malmesburiensis supra adductus, qui, quamuis praeclare de eruditione abstrusa Gerberti sentiret, non tacuit tamen, habitum fuisse, in Hispania versatum, *qui didicisset auium cantum et volatum, itemque tenues excire ex inferno figuras, et sciuisse, quicquid vel noxium, vel salubre humana curiositas deprehenderit.* His scientiarum licitarum notitiam addit, haud obscure prodens, philosophiam quandam occultam Gerbertum, ad conciliandam famam iactauisse, et quod in ferreo illo seculo facile fuit, fumum vendidisse, cuius exemplum in lucidiori aeuo fuit Cornelius Agrippa. Certe ab hoc opprobrio rarissimum suae aetatis philosophum absoluit, vel sola summorum imperantium gratia, quae filios illi suos tradidit, homini Magiae suspecto non traditura, si eius vel mediocrem notitiam habuissent. Plura in eius excusationem dabit BZOVIVS [p], NAVDAEVS [q] aliique ipsumque, quod superest epitaphium [r], loquitur.

pag. 651. lin. 10. *Verum etiam moralibus informasse disciplinis.* Hoc Odonem Cluniacensem abbatem vulgo philosophorum huius aetatis eriperet, nisi certum esset, has disciplinas morales, in quibus iuuenes informauit, non fuisse praecepta philosophica, sed moralia theologica ad modum Gregorii M. conscripta: prodieruntque curante Domino MARTIN MARRIER titulo *librorum XXXV. moralium in Iob Parisiis*, et postea in *bibliothecis PP.* [s], vnde, qualis moralis philosophia ista fuerit, coniicere potest Lector, collatis iis, quae suo loco de moralibus Gregorii M. obseruauimus. Qui cum, neglectis principiis, quae ex natura hominis morali hauriuntur, allegorias saepenumero frigidas fundamentum suorum moralium librorum posuerit, post tantae auctoritatis episcopum, ab iis, qui exemplum eius secuti, solidius aliquod expectari non potest. Et talis quoque Odo fuit, quem in homiliis scribendis et declamandis ac maxime in componendis in honorem SS. cantibus eleganti ingenio praeditum fuisse, testatur SIGEBERTVS GEMBLACENSIS [t] et TRITHEMIVS.

pag. 652. *De fine mundi plerique cogitarent.* Digna, quae ex historia ecclesiae apud scriptores coaeuos, repetatur eius temporis catastrophe, quae extrema mundi fata portendere visa est. Confirmauisse hunc terrorem barbariem seculi, quae superstitione insanum in modum aucta, omnem literaturam tantum non penitus extinxit, probat religio quadrata, siue illud vitae genus, quod citius euitari posse poenas aeternas credebat, si in seruorum supremi nominis seruitutem se dedissent. Ita de conscientiarum

p) In Syluestro III. Caesio Aquitano a Magia et aliis calumniis vindicato, Rom. 1678. fol. vid. Journ. des Sav. 1678. p. 331. conf. KOEHLER. diss. de Gerberto.

q) In apol. magiae accus. c. 19.

r) Posuit illud Sergius IV. P. M. exhibet FR. PAGI Breu. PP. T. II. p. 281. inde Leo Vrbeuitanus mendacii coargui potest, qui tamen ad inscriptionem sepulchri prouocat.

s) Conf. FABRIC. B. L. M. T. V. p. 460.

t) De S. E. c. 124. in FABR. bibl. eccles. p. 107. Anonymus Meurs c. 75. TRITHEM. de S. E. 292. qui obseruat, opus in Iobum fuisse compendium librorum Gregorii.

tiarum et artium quoque libertate actum erat. Floruisse eum arte, et coniectura iam sub Gregorio eius historiae patet.

pag. 655. lin. 22. *Medii aeui homines totos recessisse.* Non patitur loci et instituti nostri angustia, vt de hac Guidonis Aretini inuentione prolixe agamus, pertinet hoc ad specialem musicae historiam, nec sine cantus musici cognitione explicari satis potest. Lectorem autem rationes philosophicas huius cantus ecclesiastici, eiusque a veteri scala differentiae cognoscendae cupidum ad ATHANASIVM KIRCHERVM [u] atque PETRVM GASSENDVM [x] ablegamus, quorum obseruationes ex recentiorum musicorum institutionibus possunt explicari et illustrari. Nos, qui historiam dogmatum et inuentionum philosophicarum persequimur, cum ista virorum doctissimorum biga tantum annotamus: „Ante tempus Guido„nis Aretini hymnorum cantum expressum fuisse octo lineis, quibus, non „item interuallis, notae adscriberentur, ac tale schema repertum Messa„nae, cuius vsus fuisset a DCC circiter annis, cuiusque octo lineae ini„tium ducerent ab octo prioribus literis Graecis, α β γ δ ε ζ η ϑ. Alte„rum, non octo lineis, sed duabus solum cum notis, tam in ipsis, quam „in interuallo et infra multiplicibus, vt ad *Salue regina.* Guidonem au„tem in Aretio Hetruriae oppido natum, monachum ordinis S. Bene„dicti et hisce quasi rudimentis instituisse, quem habemus ritum expri„mendi cantum per notas insertas tum quinque lineis, tum interuallis, „facilitatis gratia, idque Pomposae in Ducatu Ferrariae, tempore Ioan„nis XX. anno MXXIV. alii dicunt, MCLVII. desumtis ex hymno S. Io„annis vocibus, VT, RE, MI, FA, SOL, LA, quae in progressu per scalam, „aut manum, quam composuit, adhiberentur literae A B C D E F G, ad„dita initio litera Γ graeca, qua nonnulli putant indicare illum voluisse „initialem sui nominis literam: et hoc quidem modo illum hoc chara„cterum genere graduale primum notasse, et Ioannem hanc formam non „tantum probasse, sed et omnibus praeferendam statuisse. Sed et hoc in „Guidonis inuento obseruandum; fuisse ei omnes notas vniusmodi, et „videri solum habuisse rationem grauis et acuti, non item temporis lon„gi et breuis: inuentorem autem notarum, quas iam habemus, et aucto„rem Ioannem Muriam fuisse (Jean des Murs) Parisinum, CCC. postea „annis. Porro notandum quoque, Guidonem nec dum contentum hac „noua cantandi methodo, inauditam antehac plurium vocum sympho„niam primum excogitasse, fuisse quoque auctorem instrumentorum „polyplectronon, vt sunt clauicymbala, clauichordia, cum prius nihil „tale notum fuisset [y]." Suspicamur tamen, Syluestri II. siue Gerberti inuentio-

u) In Musurgia, L. VII.

x) In Manuduct. ad theoriam musicae c. 3. T. V. Opp. p. 653

y) Ioannis de Muris inter musicos theoreticos Gallos Sec. XIV. (1330.) meminit TRITHEMIVS de S. E. c. 580. pag. 140. Anglum fuisse, obseruat PITSEVS et CANGIVS, et ex his FABRICIVS bibl. Lat. med. T. IV. p. 309.

uentiones fiſtularum pneumaticarum organorumque canororum viam illi aperuiſſe, de quo cum iis diſceptandum, qui de inuentoribus rerum diſputarunt. Alias Kircheri obſeruationes curioſas ſatis de veterum inſtrumentis monodiis, ſiue vnius tantum vocis, quae tamen lyrae vel tibiae accommodabatur, quia ad alium locum pertinent, hic praeterimus. Operae tamen pretium facturum exiſtimamus hiſtoriae philoſophicae ſtudioſum, ſi has mediae aetatis inuentiones cum muſica veteri Pythagorico-Platonica comparet, cum muſica theoretica ex philoſophiae circulis proſcribi tota non poſſit, qua in re vtilem operam illi praeſtabit Gaſſendus [z]. Ceterum verum quidem eſt, quod hoc loco quoque annotauimus, Aegyptios in cantu theurgico adhibuiſſe ſeptem vocales, verum alio longe ſcopo, ſenſu ac modo, quam Aretinus ſcalam ſuam inſtruxit, de qua re, cum in Supplementis his *ad T. I. lib. II. c. VII.* quantum ad hunc locum pertinet, attulerimus, Lectorem, ne cramben recoquere neceſſe habeamus, illuc amandamus.

Ibid. not. l. *De Burchardi collectione agitur.* Addenda his, quae magnus hic rei literariae bibliothecarius noſtri temporis in *bibliotheca Latinitatis mediae et infimae* congeſſit [a]. Qui cum de Burchardo quoque in eodem libro [b] pluſcula addiderit, hiſtoriam literariam huius viri et collectionis decretalium ab eo inſtitutae cognoſcere cupientibus affatim faciet ſatis. Argumenta eorum, quae typis edita ſunt, enumerant MASTRICHTIVS [c] et OVDINVS [d], ex quo indice iudicari poteſt, quam pauca ad philoſophiae ſtudium ex iſta huius ſeculi collectione acceſſerint, quae cum ne ſuppoſititia quidem a genuinis diſcreuerit, multa accepta ex Reginone pleraque corruperit [e], de eius dignitate facile fieri poteſt iudicium.

pag. 656. lin. 29. *Et quamuis in Anglia Eduardus III. Ethelridi filius.* Pro Eduardo III. ponendus erat Eduardus, dictus Confeſſor, itemque a miti ingenio ſimplex, is enim in hoc ſeculo A. CIƆLXVI. defunctus eſt. Vitam eius conſcripſit Adilredus vel Aelredus proſa et ligata, de qua videndus FABRICIVS [f]. Memorabilia eius breuibus tetigit BALAEVS [g]; ex cuius indicio duplici nomine in philoſophiae hiſtoria non prorſus memoria indignus; tum, quod Editham Godwini Cantiorum comitis filiam, virginem eruditam ſibi deſponſauit, parentis autem odio non tetigit: tum, quod inter legislatores referendus eſt, quia ex immenſa legum congerie, quas Troiani, Britanni, Romani, Angli et Dani in hac regione condiderant [h], meliora quaeque ſelegit, atque in vnam redegit, quam vocari

z) Conſulendi ſcriptores de re muſica veterum excitati a FABRICIO bibliograph. liter. c. 11. p. 373. ed. pr.

a) T. I. p. 807 ſeqq.

b) Ibid. p. 822.

c) In hiſtor. iur. eccleſ. §. 251 ſeq. p. 282.

d) De S. E. T. II. p. 750.

e) BALVZIVS not. ad Regin. et in praef. ad not. in Anton. Auguſtinum de emend. Gratiani p. 633.

f) loc. cit. T. I. p. 38 ſeqq.

g) Cent. II. c. 62. p. 164.

h) Leges has ex Canuti inſtituto fuiſſe deductas ex quorundam traditione obſeruat BALEVS l. c. in app.

vocari decreuit legem communem. Chartae illae tres vna cum epiſtola ad Nicolaum II. papam exhibentur in *Collectione conciliorum Angliae* ab HENRICO SPELMANNO [i] congeſta.

pag. 658. lin. 4. *LAVNOIO. l. c. p. 127.* non, vt, vitio legitur, p. 137. quo loco Centulenſis quoque Chronici [k] verba Launoius deſcripſit, quibus imprimis laudatur Fulbertus, quod diſcipulum induſtria atque ingenio valentem in Grammatica, Muſica atque Dialectica optime inſtructum ad congregationem Centulenſium remiſerit. Vbi attentionem meretur, tanti tamque celebris epiſcopi eruditionem conſtitiſſe in grammaticae, muſicae atque dialecticae ſtudio, adeoque ſummos heroës literarios, ſi cantum excipias, in tota encyclopaedia ſua triuium non ſuperaſſe. Ex his felicitas iſtius ſeculi literaria poteſt cognoſci, quo ob peritiam liberalium artium Carnotenſem epiſcopum tota Francia praedicabat. Noli tamen lector, id valde mirari. Valuiſſe praecipue Fulbertum, virum ſuper aethera notum in arte muſica ait Sigebertus Gemblacenſis: aſt illius artis tanta tunc erat exiſtimatio, quamuis inter elementa adhuc conſiſteret, vt, qui hanc recte noſſet, crederetur in artibus liberalibus maxime eminuiſſe [l]. Annon deploranda horum temporum infelicitas, qua tanta ingenia, quale habuiſſe Fulbertum, omnes coaeui ſcriptores teſtantur, emarcuiſſe in his crepundiis, magnis neglectis, experientia docuit. Dialecticas tamen ſubtilitates Fulbertum diſcipulis tradidiſſe, ex horum hiſtoria colligi poteſt, et vel ſola Berengarii eruditio loquitur.

pag. 659. not. i. *Vide, quos laudant FABRICIVS et BVDDEVS.* Addi his poteſt CAS. OVDINVS, qui integram diſſertationem *de vita, ſcriptis et doctrina Berengarii Andegauenſis archidiaconi* commentario ſuo *de Scriptoribus eccleſiaſticis* [m] inſeruit [n], in qua paſſim contra MABILLONII obſeruationes diſputat. In ea diſſertatione, quae ad hunc noſtrum campum non pertinet, lectione tamen dignum eſt caput quintum, in quo, allato non tantum epitaphio ab Hildeberto Turonenſi archiepiſcopo, illius olim diſcipulo ſcripto, ſed et aliorum ſcriptorum illi coaetaneorum teſtimoniis et laudibus Berengarii fama vendicatur. Memorabilis contentio Berengarii eſt, luculentum exemplum praebens, ad quas nugas deducatur ingenium humanum, ad quas ſyrtes et ſcopulos diuertatur, ſi dialecticae, qualis in ſcholis tunc vſus erat, inſeruiat.

pag. 669. lin. 3. *Maxime hiſtoria et philoſophia.* Conſulendus de erudito hoc Sueuiae ornamento GVNDLINGIVS in *miſcellaneis* [o], et ex eiusdem Augiae maioris monaſterio, in quo vixit Hermannus, IOANNES EGO prior monaſterii, cuius librum *de viris illuſtribus Augiae diuitis* inter ſcriptores medii aeuii edidit BERNARDVS PEZIVS [p], item de *Rhetorica et arte*

 poëtica

i) T. I. p. 698 ſeqq. et inde in Conciliorum tomis ad An. 1066.

k) Lib. IV. c. I.

l) Ex ſcriptis eius a CAROLO DE VILLIERS Pariſ. 1605. editis, nihil hauriri poteſt, quod philoſophiam ſpiret.

m) T. II. p. 622 ſeqq.

n) Anal. T. II. p. 513. ed. nouae eam excudi fecit Io. VOGTIVS in bibl. Hiſt. haeret. faſc. I.

o) Gundlingiana T. I. p. 51.

p) Anecdot. T. I. P. III. p. 68.

poëtica Aristotelis ex Arabico ab Hermanno conuersa Io. MEZLERVS *de viris illustribus Sangallensibus*, c. XLVII. [q], qui cum FABRICIO [r] elenchum scriptorum Hermanni exhibent, inter quae *chronicon* est notissimum.

pag. 671. lin. 12. *Et Trithemius.* Non omittendus h. l. MANEGOLDVS, ex testimonio ANON. MELLICENSIS [s], *presbyter modernorum magister magistrorum, strenuus assertor veritatis.* Hic, si idem est, cum Menegaldo, cuius vxor et filiae in philosophia fuerunt permaximae, teste PTOLOMAEO LVCENSI in *Ann. ad A. 1090.* [t] exemplum esse potest Canonici regularis et philosophi vxorati. De eo plura dabunt FABRICIVS et CREVIERIVS [u], MVRATORIVS, alii. Vixit 1070.

pag. 674. lin. 6. *Ad hunc scopulum offendisse.* Difficile est, de vera sententia Roscellini, hominis dialectici, et qui in Porphyriana de praedicabilibus siue vniuersalibus doctrina educatus erat, certo statuere. Nam de scriptis eius nihil superest, et, quae scimus, aduersariis eius, concilii Suessionensis A. MXCII. habiti patribus, et imprimis LANFRANCO debemus [x], qui dialectice, id est, subtiliter et abstractionibus innumeris vsus contra Compendiensem philosophum ita disputauit, vt verisimillimum sit, voluisse eum per latus Roscellini, nouae Nominalium sectae, quae tum surgere, magnoque plausu multis placere coepit, vulnus infligere, et inusto haereseos per consequentias dialecticas, stigmate, eius partes et fortunam labefactare. Certe paulo curatius acta huius controuersiae rimanti patebit, dubium valde esse, vtrum vel compendienses patres mentem Roscellini recte intellexerint, vel Lanfrancus recte proponere potuerit vel voluerit. Et prioris quidem suspicionem facit, quod Roscellinus a concilio de emendando et abiiciendo errore monitus manum quidem dederit, et errori se renuntiare simulauerit, reipsa tamen, abiectis, quibus mentem suam de SS. trinitatis personis prius explicuerat, verbis, pristinam sententiam retinuisse dicatur, nempe quod putauerit, bonos PP. crassiori, quam ipse, dialecticus natus et factus, fecerat Minerua hanc quaestionem tractantes, mentem suam non fuisse assecutos, affirmantem: tres in natura diuina personas eo modo inter se differre, quo tres res differunt; rei vero vocabulo naturam intelligi, quae genus quidem cum aliis commune ac coniunctum habet, ast per se tamen separatim subsistit. Cuius explicationis et sententiae auctores ex antiquioribus eum laudare potuisse, recte monet MOSHEMIVS [y]. Quo sensu tacite seruato, facile fuit Roscellino, patribus concilii puluerem obiicere, cum alio illi sensu Roscellinianum dogma damnarent. Lanfrancum autem, dum dialectice dispu-

q) Apud PEZIVM l. c. P. I. M. p. 582.
r) B. L. M. T. III. p. 715. seqq.
s) c. 105. p. 156. Bibl. eccles. Fabr.
t) Ita quidem visum MVRATORIO, nec dissensit FABRIC. B. L. M. Tom. V. p. 35.
u) Hist. de l'Acad. de Paris T. I. p. 74. qui addit, filias Mangoldi huius praelegisse sexui suo sacras literas, quod si verum, singulare in hac academia exemplum est.
x) De fide trinitatis contra Roscel. Opp. 41. et Epist. L. II. ep. 45. p. 357.
y) H. E. Antiq. Sec. XII. p. 668.

disputat, et nudis consequentiis, quas ex adhibitis suis definitionibus deriuabat, aduersarium premit, verisimile est, istis consequentiarum machinis illius menti alienos colores vel inuidiae conflandae caussa, vt plerumque, hoc armorum genere adhibito, fieri solet, vel tamen, quod de tanto doctore magis credimus, nimiae subtilitatis amore, induxisse. Vnde non aegre ferendum, si prouidi sacrarum controuersiarum arbitri, qui seculi huius mores et characteres profundius aliquantum inspexerunt, arbitrantur, hominem, noxia temeritate naturam diuinam Stoico modulo metiendi, accensum, rectius sensisse, quam locutus est, hocque pacto de sanctissimo tamen mysterio improuide satis et illaudabiliter tradidisse. Minime autem miranda est haec καινοφωνία Roscellini, qui dialecticam, non Aristotelicam, quod BVDDEVS [z] et plerique alii, qui eius errorem tetigerunt, perperam putant, sed Augustinianam, id est, Stoicam, edoctus erat. Ille enim, cum Stoicos secutus vniuersalia siue naturas, quae Porphyrio cum Aristotele praedicabilia vocantur, non existere, nisi in intellectu, velut genera rerum, vocibus notionibusque expressa, statueret, et singularibus tantum essentias rerum, quae vniuersalium naturam constituunt, inesse contenderet [a], ad istam, quam amplexus est sententiam pronus delatus est, quod eo magis fieri potuit, quia μετουσίας dogma, quanquam totum est ἀφιλόσοφον, ex eadem de vniuersalibus doctrina conceptibusque de substantia et modis enatum, eo iam tempore caput supra melius castiusque sentientes extulit, et accidentia eucharistica excogitauit, realissima sine substantia, quod auribus dialecticis non potuit non accidere intolerabile. Verum de his alio loco dicendum, vbi de huius dogmatis natura non theologice tantum et polemice, sed historice quoque tractandum est, quod nostros limites hoc loco excedit. Illud autem verum, saluis notionibus istis Stoicis, Roscellinum orthodoxam de SS. Trinitate fidem explicare non potuisse, quod omnibus accidit, et imprimis obscuris his seculis accidisse historia testatur, qui magis ex turbidis humanarum subtilitatum et pseudo-philosophiae lacunis, quam ex limpidis Israëlis fontibus simplicique euangelii I. C. scaturigine haurire cupiunt.

z) Obs. Hal. T. I. obs. 15. §. 11. p. 187. qui tamen in hoc argumento ieiunus est.

a) Ita haud obscure PSEVDO-AVGVSTINVS de decem categoriis c. 5. 6. T. I. Opp. Aug. p. 622. edit. Bened.

AD CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIA SCHOLASTICA.

SECT. I.

DE STATV PHILOSOPHIAE IN GENERE A SECVLO XII. VSQVE AD RENATAS LITERAS.

pag. 682. lin. 9.

De incantationibus epiſtola. Non praeteriri debet haec epiſtola de incantatione ad cognoſcendum ſtatum literarium huius ſeculi. Ex cuius hiſtoria attendentibus manifeſtum eſſe putamus, ſolitos fuiſſe viros quosdam doctos, qui domeſticae inertiae pertaeſi in alias terras, maxime Orientales et Hiſpaniam, vbi tunc Saracenorum ſtudia floruerunt, commigrauerant, reduces ad ſuos naturalis philoſophiae prorſus ignaros, et in cortice ſcholaſtico haerentes, arcanas, et diuiniores artes iactare, et ſcientiae intimioris cognitionem ſibi tribuere: ex quo fonte libri de philoſophia occulta promanarunt, quorum ſupra mentionem fecimus; itemque arcana Gerberti ſtudia, quae magiae accuſationem et ſuſpicionem ei pepererunt. Et ex huius quoque generis indole ſtudia Conſtantini Caſinenſis dimetiendi et diiudicandi ſuſpicio nobis enata eſt. Is enim, cum inter Arabes in Hiſpania et Oriente, maxime in Babylonia, quorſum ex Carthagine patria exceſſerat, verſatus eſſet, non phyſicam tantum et aſtronomiam Chaldaeorum edoctus eſt, ſed necromantiam quoque; immo apud Indos et Aethiopas arcanis diſciplinis intra XXXIII. annos ad plenum inſtructus eſt: id quod PETRI CASINENSIS [a] teſtimonio ſcimus. Vix autem aliam cauſſam excogitare licet, cur inter artes Orientis necromantiam quoque iactauiſſe dicatur, (id quod de Gerberto quoque traditum) quam quod eam artem ad orientalem philoſophiam pertinere credebatur. Quod patienter ferre tunc temporis viri docti et ſupra vulgus eruditorum eminentes poterant, quod, ſaluo igne purgatorio, qui ex Graecia Orientali in occidentales eccleſias dudum irrepſerat, apparitiones animarum nec negari poterant, nec refutari, qui ex demortuorum animabus de futuris ſe cognoſcere poſſe iactabant. Id quod in tanta eius aeui deſipientia eo magis fieri potuiſſe probabile eſt, quo magis poſt auroram literariam et renatas literas talem ſuperſtitionem in phyſiologiae arcanae circulos intruſam fuiſſe, ex Sec. XVI. hiſtoria philoſophica patet. Nihil tamen, quamdiu eiusmodi medii aeui librorum inſpectione

a) De illuſtr. Caſinenſ. c. 23. p. 180. Bibl. eccleſ. Fabric.

ctione caremus, definimus, sed coniecturam afferimus horum seculorum genio atque indoli retegendae aptam [b].

pag. 682. not. v. *Cent. II. cap. 29.* Meminit Morleii BALEVS *de S. A. Cent. III. c. 29. p. 127.* non autem Cent. II. vt vitiose in textu expressum a typotheta.

ibid. lin. 5. a fine. *Quos vide.* Robertum Ketenensem ex Asiatica commoratione inter Saracenos reducem et Arabicam linguam edoctum in Hispania circa fluuium Hiberum astrologicae artis studio cum Hermanno quodam Dalmata, magni sui itineris comite et socio se totum dedisse refert BALEVS [c]. Quae si certa sunt, nostram coniecturam supra exhibitam confirmant.

pag. 683. lin. 11. *Scripsit is quaestionum naturalium librum.* In *Germanico hist. phil. Opere T. IV.* hunc librum nondum esse editum, credebamus, secuti fidem magnorum helluonum literariorum, Oudini, Lelandi, Hendreichii, Fabricii; hoc autem ad quem spicilegium damus, loco *not. g.* vnum eundemque librum Adelardi esse *dialogum de rerum compositarum caussis*, cum *naturalibus quaestionibus* suspicati sumus, nihil autem definiuimus. Iam vero ex indicio SCHWINDELII [d], CLEMENTIS [e] et WEDEKINDI [f] nouimus, has quaestiones Adelardi naturales fuisse typis impressas sine indicio loci et anni. Dialogum autem editum esse, ab Edmundo Martene ipsi notauimus. Vnde noua coniectura hariolamur, hos libros inter se differre: rogandi itaque sunt, qui ista exemplaria quaestionum typis editarum videndi copiam nanciscuntur, vt cum editis a Martene comparent, et edoceant nos, vtrum differant. Falsum autem est, quod Schwindelius ex Oudino scribit, nullum huius scriptoris meminisse praeter Thomam Iamesium, cum notissimi rerum Anglicanarum scriptores, Guilielmus Malmesburiensis, Lelandus, Baleus, Pitseus, alii eius mentionem faciant, vt supra notatum; falsum, quod addit, nos, nihil scriptorum Adelardi typis editum reperiri affirmauisse, qui editionem Martenianam h. l. diligenter annotauimus, sed haec obiter, qualia leuiuscula in historia literaria veteris mediique aeui saepe accidunt. Veniam damus petimusque vicissim.

pag. 692. lin. 26. *Conuictus est.* Adeo hae inter se rationes cohaerent, vt re secundis curis explorata, mirifice in hac sententiae Almerici expositione confirmemur. Non videmus enim alium modum relationes veterum de Almerico inter se conciliandi. Vidit id quoque MOSHE-

MIVS

b) Miramur, elegantissimum historiae medicinae medii aeui scriptorem I. FREINDIVM, qui luculenter Constantini Afri historiam literariam enarrauit, nihil de hac re annotasse, sed mox ad Salernitanae scholae historiam progressum, Constantini considerationem dimisisse. Occasionem huius celeberrimae scholae dedisse Constantinum, coniectura vero haud dissimilis est HERM. CONRINGII antiq. Acad. diss. III. p. m. 93 sqq. Fuit hic monachus medicus magnus plagiarius more seculi sui.

c) Cent. II. c. 80. p. 191.

d) In Thesauro bibliothec. T. II. p. 21.

e) In biblioth. libr. rar. T. II. p. 21.

f) In catal. libr. rar. p. 24.

MIVS [ff] recteque, licet timidiufcule, quod certe neceffarium non erat, ita pronuntiauit: „nifi multum fallor, iis hi homines Almaricus et „Dauid de Dinanto fuere, qui fubtilitatem dialecticam cum pietate my-„fticorum colligare ad exemplum Ioannis Scoti Erigenae aliorum volue-„runt, ex qua confociatione monftra faepe nata funt valde informia. Si „conferantur inter fe omnia, quae parum dilucide et inconftanter de „fententiis Almarici et fectatorum eius literis extant prodita, vifum ipfi „fuiffe, apparet, fluxiffe ex ipfo Deo cuncta, quae videntur, et in diui-„nam quondam naturam reuerfura effe, eaque re dici poffe, Deum effe „omnia. Dauid hanc ita fententiam extulit Deum effe materiam rerum „omnium primam: hac ex opinione multa neceffe eft alia nafci, quae fer-„ri nullo modo ab homine veritatis amante poffunt. Neque tamen idcir-„co negem, multa elicuiffe aduerfarios, vt fieri folet, ex fcitis eius a qui-„bus alienus fuit.“ Quibus facile fubfcribent, qui καινοφωνίαν Almerici a Rigordo obferuatam, cum circumftantiis et placitis dialecticis et meta-phyficis eius temporis comparant, et Alexandrinas hypothefes Peripate-tico fuco illitas, miroque fyncretifmo a Scoti Erigenae affeclis cum do-minantibus feculi opinionibus conciliatas intelligunt, et recordantur, in hoc aeuo, plurimum datum fuiffe confequentiis, maxime, vbi inuidia acceflerat.

pag. 695. lin. 12. *A Roberto Corceone.* De hoc pontificis legato et academiae Parifienfis reformatore, et expeditionum cruciatarum ftrenuo ἐργοδιώκτῃ videndus MORERIVS et BAYLE libris notiffimis [g]. Mordebant hominem obiectiones ab his philofophis propofitae, quas abfoluere non poterat, vt ex adductis eius verbis apud LAVNOIVM videre eft [h].

Ibid. lin. 34. *Defudauit Bernardus.* Loca eius aliquot, quibus grauiter infurgit in Ariftotelem, adduxit LAVNOIVS, quem vide.

pag. 698. lin. 31. *Plurima Mufarum domicilia vel recens condidit, vel renouauit.* Sunt inter ea academiae Viennenfis, Patauina-, Ferrarienfis, Neapolitana, Salernitana, Bononienfis. Dignus princeps, qui aeterna propter literas gloria celebretur, legislator dexterrimus, de quo videfis, quos laudant FABRICIVS [i], et Cel. HAEBERLINVS [k]. Multum in literis verfatum ipfum optimum imperatorem fuiffe, et diligenter bibliothecae fuae volumina philofophica euoluiffe, ex fequenti, quam h. l. adduximus, epiftola ad Bononienfes manifeftum eft.

pag.

ff) Inft. hift. eccl. ant. Sec. XIII. §. 6. p. 769. Eandem fententiam poft haec noftra admifit BAVMGARTEN. ad Hift. vniu. Britannorum T. I. not. 17. p. 19. ed. Germ. Caue vero has hypothefes cum Spinozifticis confundas, emanatiuae enim funt, quas ab illis longe differre, multoties monuimus.

g) In dictionariis literariis h. v. T. I.

h) Ex fumma Q. q. de fpecie panis; vbi inter alia: ftultus poteft in his fecretis et myfteriis occultis plura inquirere, quam totus mundus poffet foluere. l. c. p. 193.

i) B. L. M T. II. p. 618.

k) Delin. hift. pragm. Imperii German. ad an. 1218. p. 336 fq. addi his poteft Io. GODOFR. SCHMVZERI diff. de Frid. II. Imp. in rem liter. meritis Lipf. 1740. edita, HEVMANN. via ad hiftor. liter. c. IV. §. 41. p. 132. ed. rec.

pag. 700. *Lectum haut fuisse satis certo constat.* Id de publica, quae in hominum manus veniebat, lectione intelligendum est; vnum enim atque alterum Graecum Aristotelem iam antea inspexisse, supra exemplis probauimus. Faciem literariam vero et philosophicam huius quoque seculi depictam a Cel. HEVMANNO [l] heic comparandam esse monemus.

pag. 706. lin. 8. a fin. *Iique in cathedras quoque professorum inuolassent*; Factum id adolescente hoc seculo, et magnarum molestiarum fons academiae Parisiensi extitit, imprimis, postquam horum sodalium partibus Pontifices haud obscure fauerent [ll]. Magno enim conatu se opposuit academia Dominici et Francisci alumnis, ne ordinum monasticorum homines suas cathedras occuparent. Cui contentioni nouae lites accessere ex nouis et periculosis dogmatibus ab his fratribus disseminatis, praesertim, cum IOANNIS DE PARMA Ordinis Minorum (quod tamen recentiores ordinis scriptores negant [m],) liber, qui sine nomine auctoris anno CIↃCCLIV. titulo *euangelii aeterni* prodiit [n], disseminatus esset, de quibus litibus annales ecclesiastici consulendi sunt, in quibus GVILIELMVM DE S. AMORE fortissimum aduersarium nacti sunt [o]. Quibus contentionibus effecerunt tamen nudipedes sodales, vt Alexandro IV. Papa sibi conciliato, caput erigerent, et sedes occupatas in academia tandem sibi vindicarent. De quibus tamen litibus similibusque doctorum Parisiensium cum monachis vtriusque familiae concertationibus hoc loco agere institutum vetat, consulenda autem est BVLAEI [p] et doctissimi CREVIERII *historia Parisiensis* [q], qui sequentis quoque seculi motus eleganter enarrat [r].

pag. 707. lin. 22. *In hac iuris canonici compilatione solent reprehendi.* De his alio quidem loco tractandum, vbi de auctoritate huius collectionis solet prolixe disputari; hoc autem loco Gratiani ad tanti operis executionem impares congressus naeuique innumeri notandi sunt, quos viri docti passim, et inter hos praecipuus ANTONIVS AVGVSTINVS *de emendatione Gratiani* detexerunt, qui liber doctissimus, cuius repetitam editionem cum annotationibus STEPH. BALVZII, debemus GERH. VON MASTRICHT [s], cum rarior euaserit [t], dignus est ob singularem eruditionem, qui noua

l) loc. cit.

ll) Nempe otiosa et inutilis erat tota disciplina scholastica eius temporis in academia Parisiensi, quam amaris reprehensionibus castigauit cardinalis de Alliaco, cuius grauem accusationem excerpsit ex inuectiua contra pseudo-pastores LAVNOIVS L. V. p. 217. his mederi se velle noui illi mendicantium ordinum fratres pollicebantur, qui tamen, cum se omni vitiorum coeno ipsi polluerent, et quaelibet pars de sua auctoritate concertaret, opprobriis et inuectiuis repleta sunt omnia, de quibus pleni sunt annales ecclesiastici Seculi XIV, qui consulendi, addendusque BOEHMERVS Iur. Eccl. T. IV. tit. 5. p. 701 sqq.

m) L. WADDINGVS. Ann. Min. Ord. T. II. ad an. 1256. n. 11. cuius rationes probat CAS. OVDINVS de S. E. T. III. p. 244 sq. qui ex Matthaei Parisiensis testimonio librum fanaticum fratribus Praedicatoribus cum Waddingo tribuit.

n) Vid. quos magno numero laudat Fabriciana bibl. L. M. T. IV. p. 326. et B. I. ANDR. SCHMIDIVS pec. diss.

o) In Libro de periculis nouissimorum temp. Vid. NAT. ALEX. H. E. T. VII. p. 93. Ancilloniana T. I. p. 114. FABR. l. c. T. I. p. 225. T. III. p. 413. et quos laudat.

p) T. III. p. 299. 303.

q) T. I. p. 424. 437 sqq.

r) l. c p. 457 sqq. occasionem dedere haec iurgia, condendi collegium Sorbonicum, de quo vid. IDEM. p. 494.

s) Arnhem. 1678. 8.

t) Vid. WEDEKIND. cat. libr. rar. P. II. p. 254. Thes. biblioth. T. I. p. 36.

noua editione recudatur. Attentionem autem meretur, tum, quod ipse Gratianus ne summos quidem Graecae linguae apices callebat, quod notatum BALVZIO [u], tum, quod, RICH. SIMONIO obseruante [x], neque a papis, neque vllo concilio generali ea sylloge comprobata est, et, hoc tamen non obstante, ad tantam auctoritatem adspirare potuit. Plura ad Gratianum eiusque collectionem pertinentia congessit CAS. OVDINVS peculiari dissertatione *commentariis* [y] *de S. E.* inserta, qui videndus.

pag. 708. lin. 11. *Ex supra dictis repetendum est.* Quanquam priuata opera doctores scholastici non in monasteriorum tantum scholis, sed in studiis quoque generalibus in libros ethicos Aristotelis commentabantur [z], factum tamen anno demum CIↃ CCCC LII. cum Caroli VII. regis auctoritate Academiam Parisiensem restauraret Guilelmus Cardinalis Totauillaeus, vt in ista schola qui ad honores academicos adspirabant, iuberentur, *libros morales Aristotelis audire, non cursim et transcurrendo, sed studiose et grauiter* [a]. Quod cur tam sero factum sit, ratio petenda esse videtur ex studio, quod tunc, praeeuntibus quidem aliis, auctore praecipue Petro Lombardo, obtinuerat, sententiarum, vbi ex libris PP. moralibus ea collecta sunt, et in sententiarum siue systematum theologicorum scrinia recepta [b], id quod eo facilius poterat fieri, quo magis ethici libri Aristotelis multis erant errorum suspecti [c].

u) Ad Ant. Aug. de En. Gr.
x) T. I. Censf. Bibl. Eccl. DVPINII, p. 602.
y) T. II. Eol. 1202 seqq.
z) Exemplo esse potest Thom. Aquinas, et Ioannes Buridanus, de quo infra dicetur.
a) LAVNOIVS de F. A. c. II. 14. p. 229 seqq.
b) Exemplum exhibuimus ex Bonauentura infra p. 812. conf. CREVIER. hist. de l'Acad. de Paris T. I. p. 75 sqq.
c) Vid. LAVNOIVS l. c. c. VI. sqq.

AD SECT. SECVNDAM.

DE SCHOLASTICIS.

pag. 709. not. a. l. 7. col. 1.

Non ignobilem philosophiae medii aeui partem constituit historia philosophiae scholasticae. Cum haec philosophiae scena non Sec. XII. demum aperta, sed ab aliquot iam seculis, euoluta magis et efformata sit, ex quo, duce philosophia siue dialectica potius, Stoico-peripatetica inter theologos, monachos, professores ingenia ignorantiae coeno subducere se laborauerunt, facile inde colligere est, totam medii aeui literaturam huc referendam esse, et nos non contemnendam scholasticae philosophiae partem, quae ad historiam pertinet, iam enarrauisse, vnde, quae Sect. I. hactenus allata sunt, huius Scholasticorum historiae exordium atque prodromum constituunt. Itaque fontes historici, quos magno satis numero hacte-

hactenus allegauimus, iidem ad hanc quoque Sectionem pertinent, excutiendique omnes virorum ecclesiasticorum, scholarum, monasteriorum riuuli literarii, vt, quo pacto tandem inuenustus pullus ad iustam formam habitumque peruenerit, discamus. Quod vt magni et multiuarii laboris opus esse, ex praeuia tractatione vel per transennam inspici et comprehendi potest, ita hoc potissimum impedimentum hactenus fuisse, cur ingratum in se et iniucundum laborem nemo hactenus perfecerit, coniicimus. Cumque ad pseudophilosophiae indolem Scholastica philosophandi ratio vehementer inclinet, multos quoque, ex qua nullum emolumentum accipere possunt, detrimenta autem ecclesiae bonisque literis enata sunt innumera, eam contemsisse merito credimus.

pag. 710. lin. 3. a fin. *Viris doctis obseruatum.* Alias significationes vocis *Scholasticus*, supra *T. II. p. 37. not. n.* tetigimus, qui locus comparandus cum praesenti. Obseruatum ibi, Scholastici vocem designauisse hominem priuatis studiis vitaeque indulgentem, et postea etiam contumeliam accessisse nomini, vt hominem scenae vitae ciuilis minime aptum et vmbratilem priuatamque vitam agentem ridicule significaret, ex quo suspicamur, viris doctis in monasteriorum claustris a vitae humanae theatro exclusis, ideoque mores seculi elegantiores non sequentibus, sed paedantismo, quem vocant, aetatis suae mores corrumpentibus, hoc nomen primum adhaesisse, et deinde ex praeceptoris officio, quod subire solebant, doctores scholarum maiorum et minorum dictos fuisse scholasticos. Quod mirum, quantum distat a veteri more, quo scholasticus dictus est homo elegans, omnium disciplinarum studiosus, cultuque liberaliori imbutus, et politis moribus, qui homini barbaro morumque peregrinorum [a], et agrestium opponebatur; quo sensu Maximinus iunior, ad Theocliam sororem, scripsit, *timere se, ne soror sua Graecis munditiis erudita barbarum socerum ferre non possit, quamuis ipse adolescens et pulcher et scholasticus ad Graecas munditiеs eruditus videatur.* De quibus aliisque scholastici nominis significationibus praeter laudatos consuli possunt annotationes Is. CASAVBONI *in hist. Aug.* [b] *scriptores*, et CONR. RITTERSHVSII *in Saluianum* [c], quarum, quae hodie centrum feriat, Lectori coniiciendum permittimus [d].

pag. 711. lin. 3. *Supra enim obseruatum in collegiis canonicorum.* Multa praeclara ad hunc locum attulit magnum olim Iurisprudentiae ecclesiasticae nomen IVSTVS HENINGVS BOEHMERVS, cuius *ius ecclesiasticum Protestantium hodiernum* cum ab omnibus legatur, qui literarum soliditatem amant, ab iis consulendus est [e], qui prolixiora cupiunt.

a) Apud. CAPITOLIN. in vita Maximini iunioris c. III. Script. hist. Aug. p. 395.

b) pag. 416.

c) Annot. p. 3 seqq.

d) Memorabilis locus Epicteti apud ARRIANVM L. I. c. 12. p. 53. ed. Wolfii σχολαστικόν σε δεῖ γενέσθαι, τοῦτο τὸ ζῶον, ὃ πάντες καταγελῶσιν. Verba nolumus conuertere.

e) T. IV, L. V. t. 5. p. 700 seqq.

Ibid. lin. 4. *In abbatiis monasteriorum fuisse vnum.* Notandus TRITHEMII locus, qui accuratam harum ſcholarum notitiam ſuppeditat, dignus, qui hoc quoque loco legatur [f]. *In omnibus ordinis noſtri coenobiis, in Germania et Gallica, maxime monachorum, ſcholaſtici ex monachis habebantur, qui iuniores quosque et ingenio praeſtantes in primitiuis literarum ſtudiis erudirent, et poſtea, qui habiles inuenti fuiſſent, ad altiora transmitterent. In ſolis autem famoſioribus coenobiis, quibus et abundantia rerum temporalium erat copioſior, et monachorum numerus maior, conſtituebantur ad officium docendi alios monachi omnium doctiſſimi non ſolum in diuinis, ſed etiam in ſecularibus literis eruditi, ad quos mittebantur monachi altioribus diſciplinis inſtituendi. Quicunque autem inter eos maioris eruditionis famam in ordine acquiſiuerat, etiam plures ad ſe miſſos diſcipulos ad erudiendum monachos habebat. Inter monaſteria autem hunc morem ſtudiorum habentia hoc tempore praecipua fuerunt, monaſterium Fuldenſe, S. Galli, Augienſe, Hirsfeldenſe, noſtrum Hirſaugienſe, S. Albani, Moguntinenſe, Corbeienſe, Prumienſe, Mediolanenſe, S. Dionyſii Pariſienſe, S. Maximi Treuirenſe, Remenſe, Antiſſiodorenſe, Turonenſe, Stabulenſe et Wiſenburgenſe. In quibus omnibus erant monachi, et multi et valde ſtudioſi, e quorum collegio in ſingulis coenobiis vnus ceteris in ſcientia ſcripturarum excellentior Scholaſticus* (profeſſorem hodie dicimus) *ponebatur* [ff]. Ex quo vero tempore horum imitatione priuatae primum Scholae clericorum irregularium [g], et ex his ſtudia generalia ſiue vniuerſates vel academiae ortae ſunt, et imprimis, tum Pariſienſis Schola, tum Bononienſis magnam celebritatem nactae, eccleſiarum autem cathedralium Scholae a Carolo M. et filiis excitatae pleraeque obmutuerant, Alexander III. P. M. in concilio Lateranenſi tertio in eo fuit, vt ſcholaſticum munus in cathedralibus eccleſiis reuocaretur, caueretur que decreto illius concilii, *vt per vnamquamque cathedralem eccleſiam magiſtro, qui clericos eiusdem eccleſiae et ſcholares pauperes gratis doceat, competens aliquod beneficium praebeatur, quo docentis neceſſitas ſubleuetur et diſcentibus via pateat ad doctrinam.* Et ab hoc tempore canonicorum munus Scholaſtici nouis incrementis emerſit, de cuius fatis, indole atque modo commentatores iuris canonici videndi ſunt, et imprimis Boehmeriana diligentia conſulenda, qui, quae notatu digna ſunt, erudite de hoc argumento cumulauit.

Ibid. l. 26. *eruditionem nolle promouere.* Ita quoque ALB. CRANZIVS, qui, *ſua aetatae*, ſcribit *ſcholaſtici officium nullum eſſe, niſi collectas pauperum*

f) In chronico Hirſaugienſi ad ann. 9<2. p. 38 ſq. ad an. 839. p. 12. 13. prioris lectionem exhibuit BOEHEMERVS l c. poſterioris ZIEGELBAVER. l. c. p. 68.

ff) Conferendus ad hunc locum ZIEGELBAVER. l. c. qui diſtinctionem inter ſcholas minores et maiores monaſteriorum ex eo explicat. add. BVLAEVS hiſt. acad. Pariſ. T. I. p. 80. Pertinent huc verba ECKHARDI de caſibus S. Gallic. I. traduntur poſt tempus Marcello Scholae clauſtri cum Notkero, poſtea cognomine Balbulo, et ceteris monaſtici habitus pueris. Exteriores autem, i. e. canonicae Iſoni cum Salomone et eius comparibus. Et ad hos quidem exteriores ſcholas, vbi ſeculares quoque diſciplinae tradebantur, pertinebat Scholaſticus.

g) Exemplo eſſe poſſunt ſcholae Guilelmi de S. Amore, Abaelardi, aliorum, quorum ipſe Abaelardus in ſua hiſtoria mentionem iniicit conf. LAVNOIVS l. ſupra cit.

perum scholarium in vsus mensae suae vertere. Alia testimonia de re odiosa omittimus.

pag. 714. lin. 3. *De contentione Ioachimi abbatis Florensis coenobii.* De celeberrimo hoc aeui medii vate Papebrochii, Pagii, Natalis Alexandri aliorumque loca indicat more suo FABRICIVS [h], et reliqui scriptores historiae ecclesiasticae passim, vaticinia exponit Io. WOLFIVS [i]. Hoc loco non praetereundus, quia cum Lombardo de essentia et personis diuinis disputans, notionibusque dialecticis impeditus contendit, in diuinis non esse aliquam rem vnam, quae sit Pater et Filius et Spiritus S. siue illa res vna dicatur substantia siue essentia siue natura: vnde concludi potest, eum essentiam de vnitate collectiua intellexisse, qua de re damnatus est in concilio Lateranensi IV. [k]. A. CIↃCCXV. forte vocibus dialecticis magis, quam sententia offendens, vnde solet inter haereses ex philosophia Peripatetica ortas referri [l].

pag. 719. lin. 29. *Sectam eam Nominalium excitauisse.* Ita quidem tunc, cum haec scriberemus, cum plerisque scriptoribus nobis persuasit historia Sec. XI. philosophica et literaria. Postmodum autem curis secundis obseruauimus, in hoc seculo Nominalium et Realium Sectas iam dudum auditas fuisse, quod infra, vbi de iis tractandum, demonstrabimus, vnde mentem ea de re nostram in *institutionibus historiae philosophicae* [m] mutandam esse censuimus, fontesque antiquiores ostendimus. Certum tam est, dialecticos, in Nominales et Reales diuisos Sec. XI. principem habuisse et nouum ducem Roscellinum, eumque nouum et illustre exemplum exhibere, quo pacto istae disputationes ad theologiam traductae sint. Et ita quidem reliqua omnia recte sibi constant, quae hoc loco tradidimus, negarique non potest, enixum esse hunc philosophiae abortum humanam curiositatem Sec. XI. sed in cunis vagientem, donec Seculo sequente eius adolescentiam moderari coepit Abaelardus.

pag. 732. lin. 4. *Supra iam memorauimus.* *L. II. c. 2. §. 47. p. 666.*

pag. 736. lin. 5. *Fuse a nobis allatos.* Plures, praeter istos, quos suo loco enumerauimus, qui Abaelardi historiam tetigerunt, nominat THOMASIVS l. c. p. 76. itemque HEVMANNVS [n]. In qua conscribenda cum Geruasius ex instituto pleraque prosecutus sit, literariam partem, post OVDINVM [o] suppleuit NICERONIVS [p]. Post quorum virorum doctorum diligentiam, a nobis hoc tempore consultam non multa habemus, quae addamus: pium autem et veram eamque pragmaticam sapientiam ex hi-

 storiae

h) B. L. M. T. IV. p. 107 seqq.

i) Lect. memor. T. I. p. 446 seqq.

k) Quod Tritheitis faueret, a qua tamen accusatione Papebrochius NAT. ALEX. H. E. T. VII. p. 331. et alii eum absoluunt, sc. ab haeresi, sed non tamen ab errore.

l) BVDDEVS, Obs. Hal. T. I. obs. 15. §. 19. p. 206 sqq.

m) Per. II. P. II. c. 3. f. 3. p. 528 sq.

n) Vid. ABAELARD. hist. cal. suar. c. 2.

o) T. II. p. 1160 sq.

p) Mem. vir. literis illust. T. IV. p. 188 sq. vers. Germ. qui p. 218. alios quoque de eo scriptores laudat. Accepit pleraque sua ex PAPILLONII bibl. Burgundica. Consulendus quoque CREVIERIVS l. c. qui eleganter Abaelardi vitam, characterem, historiam descripsit p. 117 sq. in huius aeui historia valde memorabilia.

ſtoriae philoſophicae lectione et vſu cupientem lectorem monemus, vt ad hanc Abaelardianorum fatorum ſcenam ita prouide ſerioque attendat, vt diſcat inde, quibus ex cauſſis triſtia iſta fata huic philoſopho acciderint, et quo pacto acutiſſimus iſte Dialecticus parum in morali argumento ſibi prouiderit [q] inque has ſyrtes inciderit, cum, nec verae ſapientiae indolem rite perſpiceret, nec alio, niſi temperamenti et cupiditatum, maxime vero voluptatis capiſtro duceretur, quo a timore diuino, qui vnus verae ſapientiae fons eſt, abſtractus, et in deuia primo, mox in praecipitia detruſus eſt. Quod vtinam tantum in iſto ſtrigoſae philoſophiae ſeculo ita accidiſſet, et non eſſent, in tanta melioris et caſtioris ſapientiae, maxime, quae circa mores verſatur luce hodierna, philoſophi, quibus nihil magis deeſt, et infelicitatis ſcaturigo certiſſima extare ſolet, quam, timoris Domini neglectus, qui tamen eſt ſapientiae et felicitatis etiam philoſophicae initium, teſte philoſopho σοφωτάτω. Ita certe meliorem et nobiliorem locum in hac noſtra hiſtoria fata Abaelardi habebunt, quam ſi fabulam quandam eroticam explicant, quo fine illa haud ſemel cocta et recocta eſt. Sed hoc obiter [r]. Ipſum autem Abaelardum ante vitae finem ad hanc piam mentis ſanitatem fuiſſe reuerſum, infra ex abbatis Cluniacenſis teſtimonio in epiſtola ad Eloiſam probauimus.

pag. 750. l. 21. *Cuius vitam Geruaſio abbati etiam debemus.* Prodiit, ſuppreſſo auctoris nomine, *hiſtoire de Suger, Abbé de S. Denys, miniſtre d'Etat ſous le regne de Louis le jeune* [s], ex ea autem lucubratione Abaelardi hiſtoria paſſim poteſt illuſtrari.

pag. 762. lin. 10. *Eorum ſummam enarrauit abbas Geruaſius.* Ex inſtituto quoque et cum cura recenſent opera Abaelardi *Memoriae literariae* NICERONII, vbi imprimis ANDREAE DVCHESNE annotationes in hiſtoriam calamitatum Abaelardi valde laudantur, ad illuſtrandas circumſtantias huius temporis, de quibus in Hiſt. Eccl. pluribus tractandum eſt.

pag. 765. lin. 22. *Scientia commendauerit.* Similiter alio loco SARISBERIENSIS [ſſ], cum celeberrimos academiae doctores a Cornificio contemni et opprobriis peti quereretur, indicat, hunc quoque Robertum, *quamuis eius memoria omnibus iucunda ſit, attamen dictum iri filium ſubiugalem, niſi ſedi apoſtolicae deſerretur, quae ipſum de doctore ſcholaſtico fecerit cancellarium.*

Ibid. lin. 23. *Strictim congeſſit CAVEVS, ex quo diſcimus.* Audiendi de Poleno, vel Pullo atque Polleyn (eadem enim nomina ſunt, cum aliis non confundenda [t],) qui ſeſquiſeculo ante Caueum celeberrimi philo-

q) Conſcripſit tamen poſtea inſtitutiones morales, quibus titulum: noſce te ipſum praefixit. Eas edidit BERN. PEZ. theſ. anecdot. T. II. P. II. p. 626 ſq.

r) Alias obſeruationes practicas huc pertinentes et pragmatica philoſophiae hiſtoria dignas attulit HEVMANNVS act. phil. Vol. III. p. 580 ſqq. conf. B. WEISMANN. H. E. N. T. Sect. XII. p. 893.

s) Paris 1721. 3. Vol. 12. Librum hunc pro ſupplemento vitae Abaelardi habent Ephem. Triuolt. 1722. art. 1. conf. Nou. lit. Lipſ. 1723. p. 9 ſqq. Act. erud. 1722. Iun. art. 25.

ſſ) Metal. L. I. c. 5. p. m. 775.

t) Conf. OVDINVS l. c. ex quo Cauei ſuſpicio poteſt confirmari, alium eſſe Rob. Pullum archiep. Rotomagenſem. Is enim incunte Sec. XIII. vixit.

philosophi et scholastici res tetigerunt LELANDVS [u] atque BALEVS [v], quos more suo sequitur PITSEVS [x]. His auctoribus fuit *vir in omni literarum genere instructissimus, eruditione eximia et rerum diuinarum scientia, qui plurimum circa Sec. XII. medium valebat, ac labascentibus studiis succurrebat. Hic multis nominibus, perpetuam gloriam, tum hoc praecipue meritus est, quod subuersis olim ab Heraldo primo eius appellationis Anglorum rege, Oxoniensis gymnasii Scholis Herculeam tum adhibuerit manum. Porro vt suorum comprouincialium patrocinaretur inscitiae, post reditum a Parisiis ex omni regni parte studiosos illuc aduocabat, omnis generis doctrinas proposuit, et optimarum artium disciplinas gratis tradidit. Legit, praelegit, persuasit, pellexit, docuit, exposuit et omnia humanitatis officia scientiis promouendis praestitit. Dumque haec ageret, pro restaurandis illis bonis literis, multa dictabat ipse, ac plura scripsit. His modis ita late hominis vndecunque docti fama deuulgata est, vt a Pontifice Romano vocatus eo annuente Cardinalis atque cancellarius Romanae ecclesiae designatus sit.* Haec ciues eius de illo, quae non tantum ob libri raritatem, sed ob praeclara quoque de literarum incrementis restituendis, emendandis et amplificandis merita, quo inter fulcra literaria Seculi XII. poni meretur, describenda esse, aequum duximus. Prouocant illi ad IOANNIS ROSSI librum de *antiquitatibus academiarum Britannicarum*, de quo consulenda *bibliotheca Fabriciana aetatis mediae.* Laudat Pollenum vehementer Bernhardus in citata epistola, propter sanam doctrinam, vnde licet colligere, in subtilitatibus Scholasticis eum prudenter versatum esse, quas odio habebat Bernardus. Et hoc quidem Scripturarum et sententiarum studium, quod ante Lombardum, conscriptis *sententiarum theologicarum libris VIII.* probauit, magnam illi celebritatem meruit, quod castiores Musas sacras custodiuisset. In philosophico autem argumento nihil eius recensent biographi literarii Anglicani, nihil Caueus vel Oudinus. Et hic tamen annotauit [y], *damnare aliquos Robertum Pullenum, quod in eiusmodi collectaneo sententiarum, argumentis nimium et ratiociniis indulserit, parce autem vsus fuerit auctoritate sanctorum Patrum, hocque Pulleni mendum fuisse postmodum emendatum a Petro Lombardo, quem omnes ideo secuti sunt.* Quod quam verum sit, et cum Bernardi laudibus possit conciliari, videant, qui editionem operis Parisiis vulgati inspexerunt [z], et cum Lombardo comparauerunt; veremur nos, ne fauori erga Lombardum et ad tuendam famam, quod ipse auctor et magister sententiarum ac verus fons fuerit, fuerit datum. Obiit Pullenus Sec. XII. medio sub Eugenio III.

pag. 779. lin. 5. a fine. *Thomam Aquinatem et Bonauenturam fuisse.* Intuenda hoc loco et examinanda obseruatio BALEI, in *Al. Halesii* vita [a] monentis: *eum, relicta patria Gallica studia petiisse, in gymnasio Parisiensi doctorem irrefragabilem nominatum, Minoritarum sectam vix mentis compotem, intra-*

u) cap. 148.

v) Cent. II. c. 81. p. 193 sq. l. c. 203.

x) T. IV. p. 365. De his fatis Oxon. Academiae conf. CONRING. Antiq. Acad. diss. III. p. 70. 71.

y) T. II. p. 1121. de S E.

z) 1655. fol. edente HVG. MATHONT, Benedictino.

a) Cent. III. c. 91. p. 277.

intrauisse, ductum Ioannis Aegidii Dominicani exemplo: ingenio et eloquio per acutum in Aristotelicis disciplinis aetate sua nulli cessisse. Propterea Thomae Aquinati, Bonauenturae et Guilelmo Guarroni in theologia sophistica praeceptorem accitum miris subtilitatibus pro constabiliendo Anti-Christi regno ipsos armauisse doctrinam Petri Lombardi - - barbaro stilo explicuisse et subtilibus argumentis ampliauisse, cum paganorum placitis, et Romanorum pontificum decretis scripturas admiscuisse sacras etc. Acris vero controuersia inter Franciscanos et Dominicanos, de vindicando suo ordini Alexandro Alesio est, de qua h. l. dictum, cui, acerba disquisitione, intercessit NATALIS ALEXANDER, qui neque Thomam, neque Bonauenturam discipulos fuisse Alesii euincere studuit [b].

pag. 783. lin. 15. *Auctor est PITSEVS.* Qui more suo ea in re secutus est BALEVM [c], cuius de Stephano Langtono relatio eum inter Scholasticae barbariei primipilos numerat, cuius rationes et specimina factorum ad tuendam pontificis Romani in regem Angliae Ioannem potentiam ab eo susceptorum ex historia Anglica merentur apud historiographos Anglicos legi, vt intelligatur huius scholastici hominum generis non studia tantum, sed et mores aeuo isto a verae philosophiae indole longe abfuisse.

pag. 784. lin. 1. *Patria Burgundus.* In dubium hoc vocat, et sine caussa dici, monet *Continuator Bibliothecae Fabricianae L. M. et I.* [d], qui post BVLAEVM [e], et hist. lit. Dominicanae scriptores [f] de eo videndus. Ex illis speculum morale Vincentio abiudicat IAC. QVETIF [g] et compilatori Sec. XIV. adscribit. Ex his vero Vincentii speculis, paupertatem ingeniorum medii aeui velim lector, colligas, aduersus eos, qui negant, illam temporibus istis recte imputari. Cum enim ex catalogis scriptorum medii aeui toties a nobis laudatis constet, non mediocres tantum scriptores in exscribendis et consarcinandis superiorum seculorum obseruationibus totam diligentiam suam versari iussisse, sed et magnorum luminum et optimorum ingeniorum (quale Vincentium habuisse, negari non potest,) curam et industriam compilatorum fuisse, et ex aliena penu ditari, quam propria quadra viuere, maluisse; certo certius inde colligi potest, non voluntatem iuuandarum suo Marte literarum illis defuisse, sed fata et infelicitatem seculi, quae haec ornamenta et subsidia humano generi inuidebat, et quae passa non est, vt tot viri docti sine cortice natarent, sed contenti, suo iudicio non prorsus inutilia attulisse, congerendis alienis totam aetatem suam consumerent. Quo pacto euenit, vt, nec cohaerentia satis, nec connexa vno systemate, nec enata ex vno principio inter se copularentur, et in alienos multoties sensus detorquerentur, veris scien-

b) Vid. not o) ad textum h. l. et qui argumenta Alexandri narrat OVDINVS de S. E. T. III. p. 134 seqq. apud quem et FABRICIVM T. I. H. L. M. p. 169. 170. Alesii scripta recensentur.

c) loc. cit. p. 273.

d) T. VI. p. 831.

e) Hist. acad. Parif. T. III. p. 713.

f) ALTAMVRA bibl. Domin. p. 21. QVETIF de Script. Ord. Praedicatorum T. I. p. 212.

g) loc. cit. p. 218 sq.

ſcientiarum praeſidiis denudata, cuius luculentum exemplum ſpeculum hoc Bellouacenſis, nulla vtilitate hodie commendabile, eſſe poteſt. Quae ſi ruditatem ſeculorum iſtorum non produnt, neſcimus, quid ſit rubedo ſcientiarum et aerugo literarum, quae iſtorum ſeculorum elegantiae, quam a magnis ingeniis ſperare poterant, tantum nocuit, eamque quaſi corrodendo totam peremit. Id quod notabili hoc exemplo ad euitandam logomachiam in hoc argumento probe attendendum eſt.

pag. 792. lin. 15. *Nobis non monentibus intelligit.* Meretur inficeto et barbarie ſeculi ſui digno epitaphio, quod huic noſtrae Sueuiae ornamento poſuit fraterculorum Dominici ſtupiditas aliud apponi ab elegantioribus Muſis IANO VITALI PANORMITANO dictatum, et vel hac cauſſa memorabile, quod nobiliſſimam quandam circumſtantiam vitae Alberti acuto encomio in luce collocat: Ita vero poëta [h]:

Natura has violas, ratio haec tibi lilia paſſim
Ad tumulum ſpargunt, Teutone magne tuum,
Purpureis quarum tribulos auellis ab hortis,
Et pulchris violis lilia mixta ſeris.
Auiaque abſtruſae pandis penetralia cauſſae,
Vere igitur Magni nomine dignus eras.

Quo encomio poëtam, veriſimile eſt, alluſiſſe ad magnificum, quod Wilhelmo imperatori parauiſſe in viridario horti monaſterii ſui dicitur epulo, quo inter violas et lilia hiberno tempore viridantia, auia penetralia incognitae tum cauſſae principi pandebat philoſophus, oſtenditque, quo pacto abſtruſae quoque artes in ea naturalis ſcientiae nocte, ſine magiae ſuſpicione poſſent velut naturales cognoſci. Si enim in tota ea traditione, quam hoc loco fuſe et accurate atque prouide excuſſimus, aliquid verum eſt, eſſe illud videtur, quod non tantum ver aliquod ſaeuum Wilhelmo inter pruinas Decembres Albertus oſtendit, ſed aperto quoque viridarii fornace et oſtenſis, quibus calor in hypocauſto diffundebatur, tubulis et canalibus, explicuit, planumque fecit, quibus abſtruſis ex cauſſis haec naturae miracula ſine ſuſpicione artis magicae poſſint excitari. Certe ex hoc epitaphio manifeſtum eſſe putamus, alios quoque viros doctos in easdem cogitationes fuiſſe deductos, quae nobis de hoc epulo diſpicientibus in mentem venerunt.

pag. 798. lin. 16. *Quarroſa prorſus et illepida.* Leg. ſquarroſa, talis eſt dictio Alberti, cuius hoc loco exemplum illepidum affert RHODIGINVS [i], quo dixit Colonienſis philoſophus, in coelo nihil eſſe *ſurſius* et *dehorſius*, loco, nihil ſummum ac infimum. Ceterum ex hoc ipſo Alberti M. loco conſtat quoque, virum cetera magnae doctrinae veterum philoſophorum ſententias et dogmata parum perſpexiſſe, et internas ſyſtematum rationes

h) In collectione Labbeana epitaphiorum P. VII. ep. 17. p. 216. i) Lect. antiq. L. I. c. 11.

tiones ignorauiſſe, quod tamen temporis ſui ignorantiae, qua omnis hiſtoria philoſophica ſepulta quaſi fuit, condonandum eſt. Idem ille quoque pudendos quoſdam Alberti lapſus, quos in hiſtoria naturali ex ignorantia Graecae linguae paſſus eſt, obſeruat [k], quae barbariem ſeculi produnt, de quibus prouerbium: Graeca ſunt, non poſſunt legi. Quod iſti aetati libenter ignoſcimus, ferri autem non poteſt, Albertum, quem in plerisque aliis huius ſcientiae peccaſſe, obſeruat Rhodiginus, eique ſimiles voluiſſe tamen Graecarum vocum explicationes afferre, et ſic omni ſcientiae famam obtinere, exemplo, quod ne hodie quidem in tanto Graecae linguae flore interdum deſiderabunt, qui lynceos habent oculos.

Ibid. lin. 17. *Cum autem tota fere Europa ad eum confluxerit ad percipienda philoſophiae Peripateticae praecepta.* Fuiſſe inter innumeros, quos in tot cathedris Albertus habuit diſcipulos, vnum alterumque, qui naturalis quoque diſciplinae hauriendae cauſſa eum audiuerint, THOMAE CANTAPRATENSIS [l] exemplum probare poteſt, quem inter praecipuos Alberti diſcipulos praeter Thomam Aquinatem eminuiſſe, ſupra p. 791. diximus. Monachus enim hic ex canonico Auguſtini, poſtea Dominicanus tandemque epiſcopus Luſentinus, et Cameracenſis ſuffraganeus A. cIɔccLXIII. Louanii denatus, ad naturalis philoſophiae capita conuerſus eſt, cuius teſtem librum non incelebrem aliquoties recuſum ſub titulo: *bonum vniuerſale de apibus* [m], reliquit. Haberi quoque Cantipratanum auctorem libri, *de natura rerum*, inter ſcriptores obſtetricios famoſum, ſupra obſeruauimus, quod ſi, ex teſtimonio biographi Alberti verum eſt, didiciſſe huius artis myſteria et encheireſin ab Alberto, vero non valde eſt diſſimile. Porro *Henricum de Saxonia* in ſchola Alberti M. ea ſecreta didiciſſe, quae in celebri libello de *ſecretis mulierum* magiſtro ſuppoſuit, viris doctis obſeruatum eſt [n]. Illud certum, ſtudio phyſico ſecundum Ariſtotelem hunc Henricum duce Alberto M. inuigilaſſe, vt ex commentariis eius in libros *de coelo et mundo*, *de generatione et corruptione*, *in libros phyſicorum VIII.* [o] conſtat.

pag. 807. not. i. col. 2. *Scheurlius bibliogr. morali.* Comparandus ea de re ex Proteſtantium eruditis, GEBHARDVS THEODORVS MEIERVS, qui argumenta moralia in ſecunda ſecundae enumerat, et multum eruditae doctrinae amicis ſuis ex ea promittit. Ex Pontificiis hanc theologiam moralem, quam merito philoſophicam dicere poſſumus, ideo laudat RAPINVS [p], quod ratiociniis longe melius inſtructa, meliusque concinnata,

k) Lib. VI. c. 15. p. m. 208. Lib. XIX. c. 15. p. 746. qui etiam aliud L. XVIII. c. 36. p. 1103. indicauit, ex quo conſtare poteſt, Albertum in explicando Ariſtotele coecutiiſſe.

l) Vid quos laudat Continuator Bibl. Lat. M. Fabricii T. VI. p. 697. m) Ibid p. 695.

n) MAITAIRE Ann. typ. Tom. I. p. 679. FREYTAG. libr. rar. p. 14. WEDEKIND libr. rar. p. 49. 50.

o) Citati. Rariores ſunt omnes hae lucubrationes ſcholae Alberti M. licet aliquoties repetitae. Prodiit libellus de ſecretis mulierum, de virtutibus herbarum, de mirabilibus mundi Lugd. 1571. quam editionem inter reculas noſtras ſeruamus.

p) loc. cit. conf. BVDDEVS Iſag. in hiſt. lit. Theol. p. 647.

cinnata, et accuratior exactiorque ſit, quam vlla alia, quae lucem vnquam aſpexit. Quae laus ſuo modo Thomae denegari nequit, non autem theologica eſt, ſed philoſophica, et docendi tradendique methodum tantum reſpicit, qua accuratius vſum eſſe Thomam in logica acute verſatum, quam alios, nemo facile negauerit. Verum in hac de meritis Thomae circa doctrinam philoſophiae moralis quaeſtione non de methodo morali, ſed de doctrina ex iuſtis philoſophiae et reuelationis fundamentis deriuata ſermo eſt, vt ſuo loco iam obſeruatum: priſtinam enim cramben non potuiſſe non Thomam in argumento morali recoquere, nec caſtius, quam maiores ſuos philoſophari, illi manibus palpant, qui norunt, doctorem angelicum, ne latum quidem vnguem a Peripateticis placitis recedere fuiſſe auſum: Ariſtotelis autem ethicam a ſana philoſophia morali diſtare, vt lucem a tenebris. Id quod theologi Galli olim iam in Thoma reprehenderunt, vt ex adducto a LAVNOIO [q] teſtimonio poteſt cognoſci. Non detrahimus laudi magni viri, qui haud raro φιλοσοφικωτέρως diſputauit, quam coaetanei, reipſa tamen moralem philoſophiam non adiuuit.

pag. 811. lin. 8. a fin. *Meliora dare et ſucculentiora laborauerit.* Ita LVTHERVS [r] quoque iudicat, quod animi conſtantia, ingenii excelſi robore et vitae integritate Scholaſticos omnes ſuperauerit. Hoc non ad ſcholaſticam et philoſophicam eruditionem tantum pertinere, ſed ad myſticam quoque, ex indice librorum aſceticorum intelligi poteſt, propter quos inter celebriores myſticos poſt POIRETVM [s], qui eum non ſatis nouiſſe videtur, locum ei non ſine inſigni elogio fecit GOD. ARNOLDVS [t]. Qui tamen, eo quod nexum inter theologiam ſcholaſticam et myſticam non intelligebat, recte ſatis de his eius meritis iudicare non potuit. Tacet etiam inter opuſcula Bonauenturae myſtica hanc, quam recenſuimus, *reductionem artium ad theologiam*, quam ſi ſine praeiudicio legiſſet, clauem inueniſſet ad reſeranda doctoris Seraphici myſteria myſtica. De quibus tamen recte adhibendis pulchre Eutychius noſter iudicauit, ſi verum eſt, quod *annales Franciſci* [u] de eo referunt: rogatum a Thoma Aquinate, vt ipſi bibliothecam ſuam monſtraret, ex qua tam egregii foetus prodierint; intenſo in figuram Crucifixi digito reſpondiſſe, ex hoc fonte ſe haurire omnia, quae in lectione et meditatione occurrant, et a ſe literis conſignentur. Vtinam hos limpidos fontes peregrinis Mariaedulias riuulis, quos in ſcriptis ſuis tam ſtudioſe quaerit, non turbaſſet. Verum de his alio loco in hiſtoria critica myſticae theologiae altius diſquirendum eſt; nobis hoc nobili exemplo comprobaſſe ſufficiat, inter Scholaſticos philo-

 ſophiam

q) De fort. Ariſt. c. X. p. 213. Conf. PETR. ZORNIVS diatr. de varia fortuna Aquinatis in ſcholis pontificiorum, praeſertim Gallorum Opuſc. S. T. I. p. 445.

r) T. I. Altenburg. p. 708. a T. IX. p. 780. b. conf. GERHARD. patrolog. n. 614.

s) Is enim Bonauenturae obiter tantum meminit in ep. de auctoribus myſticis §. 34. T. II. Opuſc. p. 518.

t) In hiſtoria theologiae myſticae c. XX. n. 56. pag. 384 ſeqq.

u) P. II. tit. 8. c. 2.

ſophiam exotericam et eſotericam miro connubio, ſaluis ſcholarum principiis, fuiſſe coniugatam.

pag. 816. lin. 14. *Beneficiis eccleſiaſticis promouerit.* Facile, qui attentus eſt ad faciem ſedis pontificiae et eccleſiae Romanae, maxime vero ad mores curiae pontificiae eius aeui, ſubodorabitur, Ioannis XXI. pontificis characterem moralem cucullatis fratribus non arriſiſſe, qui cum ſedis apoſtolicae ſe ſola fulcra eſſe iactarent, et omnipotentiam Romani epiſcopi, quantum poterant, exaltarent, vt a capite ad haec ſua membra vnguentum Aaronis deſcenderet, et πτωχοπλέσιοι iſti ſub vmbra alarum eius diteſcerent, monarchae tanto non conuenire Ioannem, hominem facilem et literatis quibuscunque fauentem iudicarunt; quam ambitionem ſub monachalis humilitatis tunica latentem in fratribus mendicantibus vix in orbem ingreſſis notauerat academia Pariſienſis, vt ſupra relatum. His vero teſtibus contra Ioannem, quid credendum, qui alios omnes, quam iſtos fraterculos promouebat, horum proteruiam ſanctionibus apoſtolicis reprimebat? Qua in re facile concedimus, prudentiam forte pontifici defuiſſe, cui hi crabrones non irritandi erant, mens tamen ſana et recta, et ad corruptiones eccleſiae attendens, literarum autem ſtudia eccleſiae inſeruire poſſe ſtatuens denegari non poteſt, quicquid Dominicani ſcriptores Ptolemaeus Lucenſis et Martinus Polonus in contrarium dicant, et ſequentis temporis ſcriptores eorum teſtimoniis nixi afferant, qui omnes vnius tantum teſtis, et quidem ſuſpecti vices ſubeunt.

pag. 818. lin. 5. *Edmundum Richium.* Vitam huius archiepiſcopi, inter SS. Angliae miraculis, quod ferunt, clari, memorabilem quoque fecit, Roberti Baconi amicitia ſtudiorumque coniunctio, vnde de eius eruditione philoſophica iudicari poteſt, et fortaſſe occaſio coniici, quae ei praeter correctionem morum [x], quam inter canonicos ſuos intendebat, inuidiam ſuorum in aula regis et pontificis conflauit. Deſcripſit huius vitam frater Robertus, quam miſere ſatis excerptam exhibet SVRIVS [y]. Denatus inter Ciſtercienſis monaſterii Pontiniacenſis monachos cIɔccxl. vnde Ciſtercienſibus eum adſcripſit CAROLVS DE VISCA [z] inuito OVDINO [a]. Conſulendus autem BALEVS [b] quoque, et ſcriptores hiſt. liter. Angliae, magna de eo et eximia miracula iactant Ciſtercienſes, et corpus a tot ſeculis incorruptum et integrum ſeruari Pontiniaci ſtrenue affirmant [c].

Ibid. lin. 23. *Doctoratus inſignia reportauit.* Et quidem ob doctrinae excellentiam cum vnus eſſet Pariſiis, qui linguas peregrinas cum philoſophiae et theologiae ſtudio iunxerat. Quam miſera enim eo tempore fuerit ſtudii theologici et philoſophici conditio in iſta academia, meretur ex memorabili Baconi epiſtola, cuius partem ex mſc. edidit HVM-

FREDVS

x) Scripſit inter multa alia de Simonio, itemque de exceſſibus praelatorum, vid. Bibl. Ciſterc. pag. 89.

y) Tom. VI. die 16. Nou.

z) loc. cit. p. 88.

a) De S. E. T. III. p. 219.

b) Cent. III. c 96. p. 281.

c) VISCA loc. cit.

FREDVS HODY [d] cognoſci. Ipſe autem Baconus ſtatuebat: *cum ignorentur linguae alienae, a quibus tota philoſophia ſicut theologia procedat, oportere ignorari philoſophiam: nam hos homines nec textum poſſe intelligere, nec concipere, nec auctorum expoſitiones ſcire, quia mixta ſint omnia Graeco, Hebraeo et Arabico.* Sed reliqua legenda quoque ſunt, vt de barbarie aeui medii conſtet, et ratio pateat, cur non in linguarum tantum ſtudio, ſed philoſophiae quoque et theologiae campo pauca vel nihil praeſtiterint doctores Pariſienſes. Qui cum Ariſtotelem ſe ſequi profiterentur, ne verbulum quidem Graecum, vel Arabicum ex Ariſtotele intelligebant. Quae cauſſa eſt, cur tanta diligentia de reſuſcitandis linguarum ſtudiis inſignem epiſtolam ad Clementem IV. perſcripſit [e]: dignus ideo, qui non ob promotam tantum phyſicam experimentalem, ſed et veterem philoſophiam omnem, a Graecis traditam et in αὐτογράφοις legendam poſteritatis commendetur memoriae; velut talis, qui in aliis quoque partibus philoſophiae et theologiae longe ſapuerit vltra captum illorum temporum, quo elogio eum ex merito ornat FABRICIVS [f], qui de reliquis Baconi ſcriptis huc pertinentibus conſulendus. Inedita plurima, quae per omnem literaturae philoſophicae, imprimis phyſiologicae, medicae, rationalis, metaphyſicae, itemque theologicarum diſciplinarum circulum πολυϊστορίας Rogeri teſtimonia ſunt, ſupra omnem laudem poſita ſunt, pleraque tamen adhuc in Angliae bibliothecis latent, multa incendio perierunt, diligenter enumerat OVDINVS [g], ex quo Baconi hiſtoria literaria ſuppleri poteſt.

pag. 823. lin. 16. *Quem valde laudat MORLIERIVS.* Dabimus eius verba, quoniam raram inter Scholaſticos auem, inſtitutionem principis in luce ponit. Ita vero ille: *un ſavant perſonnage parlant de ce livre l'apelle une riche medaille, & une curieuſe antiquaille d'un ſiecle barbare. Il eſt extraordinairement rare, - - l'auteur y fait paroitre une grande érudition, & une parfaite connoiſſance des ſecrets du gouvernement. Il y a ſemé quantité de maximes excellentes & admirables pour l'éducation d'un Prince. On juge en le liſant, que perſonne n'etoit plus initié dans le myſtere de la politique, que cet auteur. Il en parle en maitre & en donne de grandes leçons. On lui doit cependant la juſtice de dire, qu'il en n'abandonne jamais le langage de Chretien, & d'un homme de ſa profeſſion & de ſon état, pour parler celui de courtiſan & de l'homme de Cour; fort éloigné de ces Auteurs profanes, qui en traitant de politique; croiroient affoiblir leur ſujet, s'ils ne lui ſubordinoient les verités & les maximes de la religion les plus eſſentielles* [h]. De his viderint, qui librum

 rariſſi-

d) De bibliorum text. orig. L. III. c. 11. p. 419.

e) Epiſtolam Clementis IV. ad Rogerum An. 1266. datam vulgauit EDM. MARTENE T. II. Anecdot. p. 358. Rogeri autem, quod ad Papam A. 1267. miſit opus maius de vtilitate ſcientiarum edendum ſuſcepit SAM. IEBBIVS, qui et alia Baconi inedita addere promiſit. conf. bibl. raiſonnée T. VII. p. 222. noua lit. Lipſ. T. XVIII. 1732. p. 229. 293.

f) Bibl. L. M. T. I. p. 432.

g) Tom. III. p. 190.

h) Ita quidem CAVEVS, et WOLFIVS Bibl. Hebr. T. III. p. 1207. aliter MAITTARE Ann. typogr. T. I. p. 322. qui Romanam editionem 1482. et THEOPHIL. SINCERVS de libr. rar. Tom. I. p. 82 ſeq. qui Venetam 1498. memorat. conf. VOGT. Cat. libr. rar. p. 10 ſeq.

rariſſimum inſpexerunt: qui non Gallice tantum, ſed Hebraice quoque ob praeſtantiam conuerſus dicitur prodiiſſe, et Romae quoque ac Venetiis Latine. Duo nobis momenta laudes has ſuſpectas faciunt: vnum, quod Ariſtotelem dicitur fuiſſe ſecutus: alterum, quod ad ſtatum et profeſſionem ſuam in inſtituendo principe reſpexerit. Prius principia Peripatetica in hodierna republica non magnae vtilitatis, poſterius ſcopum fulciendae auctoritatis eccleſiaſticae prodere videtur. Habuiſſe librum mſc. Polycarpum Lyſerum Helmſt. monet FABRICIVS [i].

Ibid. lin. 4. a fin. *Magna laude docuit in academia Pariſienſi.* Primum cum Petro de Tarantaſia Pariſiis doctorem Theologiae creatum eſſe, obſeruat FABRICIVS [k], MIRAEVS [l] autem, cathedram magiſterii, ex ordine ſuo primum Lutetiae aſcendiſſe, ſcribit.

pag. 828. lin. 4. a fin. *Librorum eius docet inſpectio.* Horum ſpectrorum philoſophicorum cateruas, Scotiſtarum nomine terribiles ab iſta aetate, ad hanc (quis crederet?) noſtram produxit ὑπερσοφία Scoti. Ad cuius ſubtilitates vno faſce comprehendendas laudat ὁ πάνυ STRVVIVS [m], ELEVTHRII ALBERGONI Mediolanenſis *reſolutionem doctrinae Scoticae, in qua, quid doctor ſubtilis circa ſingulas, quas exagitat, quaeſtiones ſentiat, et ſi oppoſitum alii opinentur, breuibus oſtenditur, collectam Lugduni 1643.* Magnum autem fulcrum et praeſidium enatum eſſe in Dunſtano, ſiue Scoto, Realium ſectae, maxime, quae ſe formalem dicebat, infra commodior dicendi erit locus. De Thomiſtarum vero et Scotiſtarum inter ſe concertationibus, maxime, quae ad articulum de gratia pertinent, in eccleſiaſtica hiſtoria tractandum eſt. Omitti tamen non poteſt, methodum diſputandi in vtramque partem Scotiſticam, quae Quodlibetariorum nomen peperit, occaſionem dediſſe, vt Scotus Scepticiſmo frigidam ſuffudiſſe crederetur [n].

pag. 829. lin. 4. a fin. *Tornacenſem eum dictum fuiſſe nonnulli volunt a patria.* Ita quidem HENRICVS GANDAVENSIS [o] et TRITHEMIVS [p]: aſt Angli contradicunt et Thuruaium fuiſſe contendunt, de quo videndus BALEVS [q].

pag. 831. lin. 9. *Supra modum incontinens et ſuperbus.* Abhorrens a coniugio ſalubri Aleidem meretricem vxoris loco habuiſſe ferebatur, teſte CANTIPRATANO et BALEO [r]. Sed hoc ex Matthaeo Pariſienſi refelli poteſt, qui narrat: inducta per morbum obliuione, a filio quodam ſuo literas legere edoctum eſſe: habuit ergo vxorem, ex qua filium genuerat.

pag. 833. lin. 7. *Ex Bulaeo diſcimus. Hiſt. acad. Paris* [s]. conf. VAL. ANDREAE *bibl. Belgica* [t] SANDER. de *Script. Flandriae* [u].

pag.

i) B. L. M. T. I. p. 51.
k) loc. cit. l) In Auct. p. 75.
m) Bibl. phil. P. I. p. 58.
n) Conf. BVDDEVS Iſag. in theol. pag. 366. TRIBBCHOVIVS de DD. Scholaſt. c. 4. p. 131.
o) Cap. 46. p) Cap. 463.
q) Cent. III. c. 45. p. 243.
r) ll. cc.
s) Tom. III. p. 710.
t) pag. 813. u) pag. 153.

pag. 836. not. p. *Conf. Obſ. Hal. T. III. obſ. 12. §. 13. p. 230.* Eſt haec obſeruatio B. BVDDEI, in qua de ſyncretiſmo philoſophico generatim agit, et §. 13. ex SCHENKII *bibliotheca medica* [x], a IACOBO THOMASIO [y] adducta, Petrum quendam Aponenſem nominat, conciliatorio iſto functum officio, non recte autem vocari Aponenſem, ſed Petrum de Albano dici contendit, et ad editionem *Conciliatoris* anni 1481. prouocat, quam ipſe viderit. Sed deceptus eſt vir optimus ab oculis ſuis; in hac enim editione Veneta, quae tertia fuit, quamque copioſe recenſet S. Reu. SCHELHORNIVS [z] non de Albano, ſed de Abano vocatur, quod nomen etiam editio Iuntina Veneta anni 1559. nitidiſſima, quae inter cimelia noſtra literaria aſſeruatur, retinuit, et quidem recte, deſumtum enim eſt a patria Petri, Abano, a fontibus ſuis ſalutaribus medicaque virtute commendata a CLAVDIANO [a], ea autem Latine dicitur fons Aponi a SVETONIO [b]. Recte itaque Latinis auribus dicitur, Petrus de Apono. Diſtat ille vicus quinque milliaribus ab vrbe Patauina. Ceterum Conciliatoris appellatio non ad auctorem pertinet, ſed operis titulum, quo ſe ſyncretiſmo medico ſeruire prodidit, vt ab aliis quoque iſtius aetatis ſcriptoribus factum. Ceterum adeo ſquarroſa, et barbara dictio illius libri eſt, vt vix luculentius barbariei aeui medii exemplum haberi poſſit, methodus adeo ſcholaſtica, vt Scoti ſcholae ſit ſimillima, tractatio lutulenta, ſyncretiſtica, Arabumque theſauris tantum opima, tota vero ſcepticiſmo varie Scholaſticorum frigidam ſuffundens, lectuque moleſtiſſima, ob difficillima literarum compendia. Reliqua, quae ad literariam hiſtoriam huius medici, librique rarioris pertinent, exhauſerunt pleraque Heumannus et Schelhornius viri doctiſſimi locis allegatis, qui conſulendi. Noſtram editionem, forte ob adiectum libellum *de venenis* rariſſime obuium inter rariſſimas refert ENGELIVS et WEDEKINDVS [c].

pag. 833. lin. 26. *Cum tractatio adhuc inter mſc. deliteſcat.* Adſcribemus verba FABRICII [d] de hac *decretorum abbreuiatione; per diſtinctiones in conſtitutionibus iuris peritia, in ordinationibus poteſtas legitima, in executionibus adminiſtratio canonica traditur. Per cauſſas, accuſationum, actionum ex regula gerendarum, et obligationum ſiue nuptiarum continetur diſciplina; per conſiderationes denique, quae proſequuntur ſanctificationem rerum, temporum, perſonarum.* Quod cum omnium primum inter ſcholaſticos philoſophos et theologos exemplum iuris naturalis, licet miſere disiecti et cum theologia et canonibus confuſi et turbati, exhibeat, non omittendum erat in huius diſciplinae hiſtoria, quem tamen Innocentii V. laborem ignorauiſſe videntur Buddeus, Thomaſius, Ludouici aliique in hoc argumento verſati,

x) pag. 443.
y) Orat. XV. pag. 329.
z) loc. cit.
a) Idyll. VI. p. 241. ed. Heinſ. vbi elegantiſſimam legimus deſcriptionem fontis Aponenſis.
b) In Tiberio c. 14.
c) Catalogis notiſſimis de libris rarioribus v. Apono.
d) B. L. M. Tom. IV. p. 101. habuit is ſua ex IAC. QVETIF. T. I. ſcript. Domin. p. 350 ſeqq.

fati, eo quod opus inter msc. adhuc delitescat, ex quo optamus a viro quodam docto paulo certiorem nobis suppeditari notitiam. Notauerant in Petri de Tarantasia scriptis articulos centum et octo erroneos aduersarii, de quibus tamen ad Ioannem Vercellensem, generalem magistrum ordinis Praedicatorum post Innocentii mortem respondit Thomas Aquinas. Quod in tanta eristici seculi prurigine disputandi, distinguendi, et consequentiis in vtramque partem pugnandi eo minus mirandum est, quo verior obseruatio OVDINI[e]; *hoc temporibus scholasticae theologiae natae frequentissimum fuisse, vt quisque aduersarium suum haereseos accusaret, ac quoquo modo proscinderet*, a qua scabie nec cardinalitia purpura, nec tiara pontificia Innocentium tutum praestare potuit. Si non alia, hac certe laude dignum, quod inter ius naturae et diuinum primus distinxit, et in ipso operis initio prologum hoc canone muniuit: Humanum genus duobus regitur, naturali videlicet, diuino iure et moribus.

pag. 841. lin. 3. a fin. *Animum autem ad chemiae arcana adiiciens.* De hoc Arnoldi Villonouani artificio IOANNES ANDREAE ICtus Bononiensis, Villanouano coaeuus, fons canonum dictus[f]: *nostris diebus* (obiit autem fons hic Canonum, quo elogio cluebat, anno 1348.) *habuimus magistrum Arnoldum de Villa noua, in curia Romana summum medicum, et theologum, - - qui et magnus Alkymista virgulas auri, quas faciebat, omni probationi submitti consentiebat.* Qua arte occupatus opuscula chymica conscripsit, *thesaurum thesaurorum, seu rosarium philosophorum, lumen nouum, florem florum et speculum Alchemiae*, ab HIERONYMO MEGISERO iunctim edita[g]: sed more adeptorum atra barbaraque nocte tecta, commendata autem vehementer ab huius artis admiratoribus et in his quoque, ad quem lectorem remisimus, Olao Borrichio, quocum congressus HERMANNVS CONRINGIVS, ex instituto quoque de hoc argumento arteque Villanouani disseruit[h], et imprimis testimonio Io. FRANC. PICI Mirandulani[i], Arnoldi fidem eleuauit et tentatam frustra iactantiam obiecit, et contendit, Arnoldum pro reuelationibus diuinis temere probauisse, nescio, cuius spiritus commenta[k]. Quae quod pondus historicae veritati huius artis

ποιητικῆς

e) De S. E. T. III. p. 503. Negari hoc a rerum aeui medii gnaro non possunt. Vnde miramur, potuisse GROTIVM in prol. ad I. N. et G. §. 2. p. m. 11. scribere: qui his successerunt Scholastici, quantum ingenio valeant, saepe ostendunt: sed in infelicia et artium bonarum iguara secula inciderunt: quo minus mirum sit, inter multa laudanda aliqua et condonanda sunt. Tamen vbi in re morum consentiunt, vix est, vt errent: quippe perspicaces admodum ad ea videnda, quae in aliorum dictis reprehendi possunt: in quo ipso tamen diuersa tuendi studio laudabile praebent modestiae exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper adeo literas inquinare coepit, conuitiis turpi foetu impotentis animi. Ceterum annotari quoque de hoc pontifice meretur, primum eum ex praedicatorum ordine fuisse, qui pontificiae sedi admotus fuerit.

f) Vid. de eo TRITHEM. c. 574. et scriptores hist. lit. medii aeui passim indicati a FABRICIO B. L. M. Tom. III. p. 134. Dicitur in epitaphio: Rabbi Doctorum, lux, Caesar, normaque morum.

g) Francof. 1603. 8. librum maximae raritatis vocat VOGT. cat. L. R. p. 711. et quos citat.

h) De Hermetica medicina c. XXVII. p. 380 sqq.

i) L. IX. de rer. praen. c. 5. p. 702.

k) Hoc quoque ex iactatis eius de antichristi aduentu vaticiniis confirmat, et magicas ligaturas Arnoldum naturalibus viribus adscripsisse, eoque rerum naturae non fuisse gnarum, sed multa superstitione infectum, iudicat.

ποιητικῆς addant, alio loco in speciali artis Chemicae historia disquirendum est, vbi etiam dispiciendum, quae illa Arnaldistarum secta fuerit medica, quam secutam esse Villanouani placita ait FREVNDIVS [l].

pag. 845. lin. 3. *Nisi ad specialem astronomiae historiam magis esset referendus.* Consuli quoque de Alphonso eiusque tabulis potest ANDREAS SCHOTTVS [m], et WEIDLERVS [n], quosque hic laudat. Tribuit Alphonso IOANNES MARIANA [o], *sublime ingenium, sed incautum, superbas aures, linguam petulantem, - - et ea calamitate, quam passus est, dignum pronuntiat; quod diuinae prouidentiae opera, et humani corporis fabricam, insigni linguae procacitate ingeniique confidentia accusare ausus fuerit, vt vulgi opinio est, ab antiquo ducta per manus.* Ast fatemur, mitiorem sententiam mereri regem optimum, et de literis praeclare meritum. Vt enim taceamus, totam illam accusationem, qua melius se, quam Deum nonnulla ordinaturum fuisse, si in creatione illi adfuisset, dixisse fertur, solo rumusculo niti, quod ipse Mariana non negat, adeoque incertam eius fidem esse: ipsa, quae illi obiicitur arrogantia, vbi etiam vera esse supponitur, non nisi consideratis iis hypothesibus iudicanda est, quas mathematici a rege conuocati consultique introduxerant, quasque insignem in coelesti siderum motu confusionem supponere, norunt, qui res siderales attigerunt. Cum enim R. Isaac Ebn Sid [p] magnifico, quod animo rex conceperat, operi nouarum tabularum esset praefectus, ille Thebithi hypothesi de motu trepidationis supposita, statuit, totam coelorum machinam axi Zodiaci affixam modo ad axin mundi propius accedere, modo ab ea plus recedere, hincque inaequalem stellarum motum communem produci, ex quo inaequalitas quaedam Zodiaci ad aequatorem modo minor modo maior exsurgat. Quam hypothesin non ratione modo et obseruationum fide carere, sed et magnam in rebus sideriis confusionem parere, et multa otiose fingere, dudum rerum astronomicarum peritis obseruatum est. Haec itaque intuitus Alphonsus rex, qua animi erat sagacitate, non errauit, si dixit, melius ista ordinari posse; in eo solo culpandus, quod hanc confusionem inepte creatori tribuere, quam astronomos suos ignorantiae accusare, et ex his naeuis hypothesis istius falsitatem colligere eamque abiicere maluerit.

pag. 846. lin. 6. *Ideo displicuit Ioanni XXII.* Statuebat pontifex: animas a carne resolutas et purgatas non mox clare videre essentiam diuinam, ante resurrectionem et iudicium vniuersale, eamque visionem, quam nunc habent de diuina essentia, euacuatum iri in extremo iudicio. Istam sententiam papae in festo OO. SS. publico sermone propositam refu-

l) Hist. med. P. III. p. 20.

m) Hisp. illustr. L. VII. T. I. p. 360.

n) Histor. astronom. c. XII. §. 18. p. 279.

o) Histor. Hispan. L. XIII. c. 20. L. XIV. c. 5.

p) Vid. Iuchasin apud WOLF B Hebr. T. I. p. 684. quo teste ille fuit synagogae Toletanae cantor, non vero inspector, vt habet Weidlerus.

refutandam ſibi ſumſit Meldenſis epiſcopus, adeo id indignante pontifice, vt Romam citaretur, intercedente tamen rege Franciae Philippo Valeſio, eluſa eſt iſta citatio [q], de qua in H. E. Sec. XIII. pluribus diſpiciendum [r].

Ibid. lin. 9. *A Launoio eſt demonſtratum.* Communis hactenus theologorum et philoſophorum doctrina, maxime in ſcholis philoſophicis et theologicis tractata et in ſententiarum libris multis rationibus confirmata fuerat, Deum non tantum cauſſis ſecundis dare vim agendi, ſed etiam iisdem ad omnem actionem et ad omnem effectum cooperari, ita quidem, vt ipſius et cauſſae ſecundae eadem numero actio ſit, ad eundem numero effectum ducens. Ita cum aliis, D. Thomas quoque, et eius ſchola omnis. In qua cum prius educatus eſſet Durandus, homo ingenii ſubtiliſſimi et abſtractionibus fertiliſſimi, doctrinam magiſtri ferre amplius non potuit, itaque cum in ſententiarum libro [s], concurſus Dei cum cauſſis ſecundis explicandus eſſet, aliter ſtatuendum eſſe credens Durandus, docere coepit, cauſſas ſecundas immediate producere effectus ſuos ſe ſolis, neque aliter Deum cum iis concurrere, quam immediate, τὸ eſſe ſcilicet et agendi vim, quam iis primum contulit, conſeruando. Qua hypotheſi cum videretur Pelagianos ſecutus, licet rationibus acutiſſimis temperata et demonſtrata, accendit Thomiſtarum factionem, vt integris voluminibus in aciem contra eum procederet, et imprimis alius DVRANDVS, de Aureliaco, dictus quoque Durandellus, quem nepotem eius fuiſſe, nonnulli dicunt [t], integra apologia pro Thomiſtica doctrina ſcripta refutaret. Ipſam hypotheſin iam in Stratonis Peripatetici ſyſtemate occurrere, alio loco [u] indicauimus, quemadmodum hodie in Arminii et Socini [x] ſchola eadem Durandi opinio obtinet, vt Taurellum [y], Ludouicum Pererium et Bernierium, a LEIBNIZIO in has partes vocatos praetereamus, de quibus in ſpeciali theologiae naturalis hiſtoria tractandum eſt.

pag. 846. lin. 17. *Videnda in commentario eius in libros magiſtri ſententiarum.* Extant verba eius *L. I. diſt. 37. qu. 1.* modeſte tamen, vt ſolet, et timide, ſe nihil in ea re aſſerere ait, ſed ſolum procedere inquiſitiue. De qua quaeſtione ſcholaſtica, de loco angelorum a Durando excitata videndus G. I. VOSSIVS [z].

Ibid. lin. 4. a fin. *Supra monuimus.* Non putamus, eſſe de Durando hoc loco, vbi de hiſtoria ſcholaſticae philoſophiae et ſcholaſticis Dd. agitur,

q) Vid. Petrus de Herentels in vita Ioannis XXII. apud BALVZIVM vit. Pap. Auenionenſium pag. 179 ſeqq.

r) BALVZ. l. c. T. I. p. 175 ſeqq. 221 ſeq. LVC. DACHERI Spicil. T. I. p. 700. LAVNOII hiſt. gym. Nau. P. I. c. 7. NAT. ALEXANDER. H. E. T. VII. p. 520. Auctores hiſt. vniu. Paris. BVLAEVS T. IV. p. 235. CREVIER. Tom. II. pag. 315 ſeqq.

s) L. II. ſent. diſt. 1. q. 5. diſt. 37. q. 1.

t) Vid. ANT. FLORENT. Sum. hiſt. tit. 23. c. 11. §. 2. T. III. p. 681. QVETIF. T. I. Ann. pag. 586.

u) In diſſ. de Stratonis Lampſaceni atheiſmo Miſcell. P. II. obſ. 6. p. 160.

x) Vid. CLERICVS Pneumat. S. III. c. 6. §. 23. Recueil de diverſes pieces T. I. p. 2.

y) Attulimus eius locum integrum T. IV. P. I. c. 3. p. 309. conf. de rer. aeternitate c. 1. p. 2.

z) loco not. u. indicato.

tur, silentio praetereundam magnam sobriamque acutissimi philosophi modestiam, qua in argumento sacro pariter et philosophico sibi agendum esse statuit, quaeque exemplo esse potest, inter tot nugaces auctores et inania ac ventosa ingenia, quibus illa aetas repleta fuit, et in tanto praeiudicii auctoritatis PP. pretio, quo res sacra et ecclesiastica fulciebatur, fuisse tamen nonnulla, quae castius multo et verius, prudenterque philosopharentur. Adeo iste locus Durandi [a], nobis [b] in hoc argumento in praesentia versatis memorabilis videtur, et ad reuocandos ex errorum et praeiudiciorum nebulis lectores accommodus, vt bona lectoris venia, eum hoc loco adscribere non pigeat. Ita vero Meldensis episcopus: „Oportet loqui de mysterio Christi, et vniuersaliter de his, quae „mere tangunt fidem, *conformiter ad ea, quae tradit Scriptura S.* vnde Ioan„nis V. Christus: scrutamini Scripturas, illae sunt, quae testimonium „perhibent de me. Si quis autem hoc non seruat, non loquitur de myste„rio Christi, ac de caeteris directe fidem tangentibus, sicut oportet, sed „incidit in illud, quod Apostolus 1 Cor. VIII. Si quis autem existimat, „aliquid se scire, nondum cognouit, quomodo oporteat illum scire. „Modus enim est non excedere mensuram fidei: de qua dicit Apostolus „Rom. XII. non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrie„tatem, et vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Quae quidem „mensura in duobus consistit, videlicet, vt non subtrahatur fidei, quod „sub fide est. Vtroque enim modo mensura fidei exceditur, et a con„tinentia S. Scripturae, quae fidei mensuram exprimit, deuiatur. Et „hunc modum, Deo adiuuante, tenere volumus, vt nihil scribamus vel „doceamus S. Scripturae dissonum. Quod si per ignorantiam, vel inad„uertentiam aliquid dissonum scriberemus, ipso facto pro non scripto „habeatur." His, cum iudicium circa interpretationem *dubiorum* Scripturae S. ad Sanctam ecclesiam Romanam ecclesiam subiecisset, vt obedientiam Romanae ecclesiae demonstraret, praemissis, subiicit: „Modus au„tem loquendi et scribendi in caeteris, quae fidem non tangunt, est, vt „magis innitamur rationi, quam *auctoritati cuiuscunque doctoris*, quantum„que celebris vel solemnis, et parui pendatur omnis humana auctoritas, „quando elucescit per rationem contraria veritas. Quamuis enim capti„uandus sit intellectus noster in obsequium Christi, et in his, quae fidem „tangunt, *plus acquiescere debeamus auctoritati S. S. quam cuicunque rationi* „*humanae*; tamen omnis homo dimittens rationem propter auctorita„tem humanam incidit in insipientiam et similis factus est illis." Et post pauca: „Compellere, seu inducere aliquem, ne doceat vel scribat dissona „ab iis, quae determinatus Doctor scripsit, est, talem doctorem praeferre „sacris doctoribus, praecludere viam inquisitioni veritatis, et praestare

 „impe-

a) In praef. L. IV. sentent.

b) Non nos solos esse, qui ad hunc locum attendendum esse iudicauerunt, ex NATALIS ALEXANDRI Hist. Eccl. T. VII. p. 154. patet, qui, totum exscribendum esse, recte iudicauit.

„impedimentum ſciendi, et lumen rationis non ſolum occultare ſub modio, ſed comprimere violenter. Nos igitur plus rationi, quam cuicunque humanae auctoritati conſentientes, nullius puri hominis auctoritatem rationi praeferimus, attendentes, quod, omnibus exiſtentibus amicis, ſanctum eſt, praehonorare veritatem." Hactenus Durandus, in cuius explicatione normae, quam ſequendam ſibi eſſe ſtatuit, ſupra modum aetatis ſuae tantopere in his ſaepe delirantis, laudandum omnino eſt I. quod de certo cognoſcendi principio ſollicitus, rectam viam ingreſſus ſit, et damnoſam principiorum cognoſcendi confuſionem euitare ſtuduerit. II. Quod abiecta omni in rebus fidei auctoritate humana quacunque ad vnum Scripturae ſacrae teſtimonium recurrerit, omnemque hominum, quanquam ſanctitatis et eruditionis laude florentium auctoritatem illi ſubiecerit. III. Quod nihil docendum ſcribendumque eſſe cenſuerit in rebus fidei, quod a continentia (conuenientiam intelligit,) Scripturae S. deuiat. IV. Quod iſtius Scripturae S. interpretationem in *iis tantum, quae dubia ſunt*, ad *eccleſiam* catholicam, iſt eſt, *vniuerſalem* eiusque conſenſionem et interpretationem retulerit, et hoc ipſo cuiuscunque hominis, etiam epiſcopi, vel eccleſiae particularis opinionem ſemouerit. V. Quod rationi locum quidem reliquerit, ſed ita tamen, vt in iis, quae fidem tangunt, intellectum captiuandum eſſe cenſeret in obſequium Chriſti, hanc vero captiuitatem ita definiat, *vt plus acquieſcere debeamus auctoritati Scripturae S. quam cuicunque rationi humanae.* VI. Quod fortiter omnem auctoritatem etiam ſanctorum patrum, *quos celebritate condigna ſancta Romana eccleſia ſublimauit*, Scripturae S. teſtimonio et auctoritati ſubiecerit, adducto memorabili S. AVGVSTINI [e] loco: *noli meis literis quaſi Scripturis canonicis inſeruire: ſed in illis et quod non credebas, cum inueneris, incunctanter crede; in iſtis autem, quod certum non tenebas, niſi certum* (ſc. ex Scriptura S.) *intellexeris, noli firmum retinere.* VII. Quae ſobrie quidem omnia praecipit doctor reſolutiſſimus, aſt in caſſes tamen illos ſeculi et ſcholae, in qua educatus erat, vitio incidit, qui non, obſtantibus tam euidentibus monitis, pleroſque doctores ſcholaſticos, viros cetera acutos et pie de eccleſia mereri cupientes irretiuerunt. Nempe non eccleſiam tantum Romanam, quam diſerte nominat, cum catholica ſiue vniuerſali eccleſia turpiter confundit, cum iſta quoque non minus particularis ſit, quam Graeco-Africana omnesque, quae C. I. profitentur euangelium, adeoque ſuis ipſe principiis contradicit, quamuis exemplo ſuo docuiſſet, ne pontificem quidem eccleſiae Romanae caput pro eo habendum eſſe, qui in doctrina fidei non aberraret, cuique vt reliquis SS. doctoribus ſine ſcripturae conſenſione aſſentiendum eſſet, ideoque papae ſententiae publice contradiceret, eumque pro authentico ſcripturae interprete non agnoſceret. Sed praeiudiciorum quoque tantorum fonti, vtilitati et honori, quam ab eccleſia Romana acceperat, ipſam rationem

e) L. III. de Trinit. init. T. VII. Opp. ed. Ben.

tionem ſuam ſacrificat, et manifeſte docet, quid ipſum in tranſuerſum egerit, vt humanae auctoritati ipſam ſcripturam ſubiecerit. Scribit enim: *quia interpretatio ad Sanctam eccleſiam Romanam ac catholicam pertinet, omnia opera noſtra huius libri et ſequentium eius correctioni totaliter ſupponimus, vtpote qui a pueritia in fide et obedientia Romanae eccleſiae nutriti ſumus, et in Romana Curia in ſcholis ſacri palatii veritatem ſacrae ſcripturae docuimus, et per ſedem apoſtolicam ad epiſcopalem dignitatem, quamuis immeriti, promoti ſumus* [d]. Habes lector, ſi non prorſus caecus, vel luſcus es, manifeſta praeiudicii, educationis, ſectae, obſequii, emolumenti atque dignitatis exempla, quae virum tanti acuminis in transuerſum egerunt, hodieque tot viros graues et eruditos faſcinant, vt contra ſolem loqui pergant. Quid a vulgo Scholaſtico expectandum eſt? Ignoſcet lector, quod hoc nobili ſpecimine ex hiſtoria Durandi longiuſculo eum hoc loco nimis forte diu detinuerimus. Erit his infra vſus et locus, vbi de fontibus corruptionis doctrinae ſcholaſticae diſſeremus: patebitque, quid expectandum ſit ab illis, qui ideo proteſtantium coetibus cum thraſoniſmo ſcholaſtico inſultant, quod vnicam fidei normam ſacram ſcripturam conſtituunt; in reliquis ad rationem et fidem hiſtoriae prouocant, et caecorum pecorum obſequia Romano-pontificia ſibi imponi non patiuntur. An non qui ſobrie prudenterque ab his ſibi praeiudiciis cauet, recte quoque ingeminat Horatianum illud:

Odi profanum vulgus et arceo!

Sed in viam tandem ad noſtras obſeruationes redimus, et lectori rem omnem ſine praeiudicio examinandam eo magis relinquimus, quo magis in his iudicium interponere poſſunt, qui vel mediocri doctrina imbuti ſunt, modo gaudent iudicio acuto rectoque pectore.

pag. 846. lin. vlt. *Surreienſis cognominatus.* Non confundendus cum Nicolao Occamo eiusdem nationis, temporis et ordinis ſacri theologo et philoſopho, apud Oxonienſes inter Franciſci ſodales celeberrimo, quem, Balevs [e] ait, *ſophiſticen, ſcatebram vniuerſi mali, quae orbem ſemper miſeris et horrendis ab initio modis perdidit, ſtudiis ſuis ad veritatis exinanitionem nutriuiſſe, vt ex operibus eius liqueat: nempe comm. in Lombardum, quodlibeta ſophiſtica, de latitudine oppoſitionum, aſtrologi iudicium,* de quibus videndus Fabricivs [f], et ſcriptores literarii Britanni [g].

pag. 847. lin. 6. *Pene ſepultam Nominalium ſectam reſuſcitauit.* Fallitur itaque Balevs [h], qui alios ſeduxit, quando ſcribit: *Oeconem adinueniſſe illam primum Nominalium ſophiſtarum viam, Realium ſophiſtarum viae omnino aduerſariam, tum, vt nouorum generum litigia creſcerent, tum, vt ad ſalutem per*

 Chri-

d) Ab hac facie ne hodie quidem viros cetera lynceos et acutos deſciuiſſe, ſi quis miretur, tanta, quae iſtis praeiudiciis exſurgunt commoda et emolumenta recogitet.

e) Cent. V. c. 17. p. 395.

f) Bibl. L. M. T. V. p. 368 ſeq.

g) Lelandvs c. 326. Pitsevs c. 410. Add. Waddingvs p. 267.

h) loc. cit.

Chriſtum via redderetur difficilior, vel ſaltem, vt ad eam lumen omne penitus abſumeretur. Qua in narratione falſo Nominalium ſectam excitaſſe Occamum dici, infra probabimus, nec videmus quoque, quid Nominalium hypotheſis officiat fidei ad Chriſtum ducenti; aſt altercationum tamen ſcholaſticarum amorem, et contradicendi ſtudium, quod natiuum erat ſcholaſtico gregi, quodque immenſa gloriae, famae, titulorumque cupiditas accenderat, Occamum inflammaſſe, vt ſub cinere latentes huius controuerſiae ignes reſuſcitaret, quae facile inter nugas ſcholaſticas, velut caſſae nuces, quibus pueri ludunt, potuiſſent relinqui, niſi humani ingenii ſtoliditas et paupertas hos ex vtraque factione homines armauiſſent, vt in hoc muſtaceo gloriam ingentem quaererent, eſt manifeſtum. Nec ſcopo ſuo excidiſſe Occamus iudicandus eſt, qui cum intermortuam Nominalium ſectam, quam maximi faciebant philoſophi plurimi et theologi, imprimis nationis Germanicae, noua vita donaſſet, ideo nomen Venerabilis Inceptoris, quaſi primus ſapientiae viam ingredi incepiſſet, obtinuit, itemque doctor ſingularis, id eſt, qui ſimilem non habet, dictus eſt, quemadmodum a Germanis quoque et Anglis doctoris inuincibilis nomen et elogium accepit, quod, tradente Baleo [i], *erga Ioannem XXII. R. P. Petri Corbarienſis cauſſam defendens, ad nihilum quaſi deduxiſſe iudicaretur Papae ac praelatorum in temporali dominio poteſtatem.* Illius enim, quam nobiliſſimum hoc argumentum et contentiones Germanorum de imperio, quibus temerario auſu ſe immiſcuerat pontifex Ioannes, excitauerunt concertationis, praeter Michaëlem Caeſenatem et Marſilium Patauinum, dux praecipuus erat Occamus, multosque aduerſarios in eius caput concitauit, quorum tela tamen adeo retundebat inuictus praeliator, vt nec Auguſtinus Triumphus [k], nec Aluarus Pelagius [l], quorum vterque pro Ioanne XXII. contra Occamum ſcripſerunt, ἐπινίκιον canendi occaſionem obtinerent. De qua hiſtoriae literariae et ciuilis particula ſcriptores conſulendi, qui Ludouici Bauari, hiſtoriam deſcripſerunt [m], a nobis hoc loco non tangendam.

pag. 847. lin. 12. *Vel eorum principem ſalutant.* Eodem illum ſenſu Nominalium Patriarcham vocat Crevierivs [n], quod cum grano ſalis accipiendum, et intelligendum tantum de Occamiſtarum ſecta, quae propriam formabat hypotheſin.

Ibid. lin. 26. *Primas tenet.* Summam libri enarrat Fabricivs [o], qui eum in manibus habuit, qui videndus. Ipſa hiſtoria illius contentionis inter ſacerdotium et imperium ex eccleſiae et imperii Romani Germanici

i) loc. cit.

k) De hoc celebri archiepiſcopo Nazareno eiusque libro de poteſtate eccleſiaſtica poſt ſcriptores hiſt. lit. Auguſtinianae videndus Fabricivs B. L. M.-T. I. p. 403. 404.

l) Apologia pro Ioanne XXII. aduerſus Marſilium Patauinum et Guil. Occanum, Conf. Fabricivs l. c. p. 203.

m) Enumerat eos poſt multos alios Cel. Haeberlinvs; delin. hiſt. pragmat. I. R. p. 448. et ante illum Strvvivs bibl. hiſt. T. I. p. 929 ſeq.

n) Hiſt. de l'Univerſ. de Paris T. I. p. 71. 94. Tom. II.

o) Bibl. Lat. med. T. III. p. 466.

nici annalibus, vti monitum, repetenda eſt, et ab omnibus fere tractata, quo Sec. XIV. res eccleſiaſticas et ciuiles enarrarunt, ſed diuerſo tamen ſtudio, diuerſo ſcopo, dum, qui Romanae curiae cauſſam agunt, acta et facta Ioannis Pontificis, proprio charactere in medio aeuo memorabilis, mire excuſant, et ſuprematum eius defendere ſatagunt; altera pars ſummorum imperantium in temporalibus poteſtati nemini ſubiectae et abſolutae velificans, vni a Deo in temporalibus quibuscunque principi ſummo eam conceſſam magnis rationibus tuetur, quod, quo pacto in aula Ludouici IV. factum ſit, Bauarici hiſtorici Herwartus et Gewoldus eruditis libris demonſtrauerunt, quibus in compendio accinit Auentinus.

pag. 849. lin. 23. *Quidam Ioannem vocant.* In editionis Venetae, quam prae oculis habemus, ſubſcriptione vocatur Raymundus Suiſeth, in titulo autem Richardus. Scriptores hiſtoriae literariae Anglicanae [p], et cum iis Contiuator *bibliothecae medii aeui Fabricianae* [q] Rogeri nomine adducunt. Hanc varietatem h. l. iam tactam ideo notamus, quod indices literarios inquirentes haec ſynonymia plerumque ſolet offendere.

Ibid. lin. 6. a fin. *Secundum conſuetudinem ſcholae tenuit.* Scripſit, narrante Baleo, *commentarios ſententiarum.*

pag. 850. lin. 16. *Cui calculatoris nomen praefixit.* Editionis huius ἐργοδιώκτης VICTOR TRINCAVELLVS, Venetus Phyſicus, in annalibus literariis medicorum et inter philoſophos quoque Peripatetico-Auerroiſticos celeberrimum nomen, qui editionem ab Octauiani Scoti haeredibus librariis ſibi vehementer commendatam Chriſtophoro Aretino medico inſcripſit, ex qua tamen ſe plus laboris, quam honoris, conſecuturum, ob artis ignorantiam et contemtum ſibi pollicebatur. Addidit in fine ex ſuis lucubrationibus tractationem *de reactione*, iuxta doctrinam Ariſtotelis et Auerrois. Prodiit iſta editio, vt in fine patet, cIↄIↄxx. Venetiis, eſſeque alteram inde colligimus, quia, non modo impreſſa nouiter dicitur, ſed in dedicatione quoque Trincauellus dicit, calculatorem iſtum Anglicum imprimendum datum plurimis mendis ſcatere. Plura de huius libri mature obliuioni traditi, hiſtoria libraria hactenus nobis, valde ad eam attentis, non occurrebant, quae ob inſignem raritatem hoc [r] loco annotare non piguit.

pag. 854. not. p. *Verba ipſa affert BAYLE l. c.* Cum eo omnino conferendus LAVNOIVS *l. c.* [s] qui res huius reginae, de bonis literis et promouendis literariis ſtudiis, etiam dialecticis, praeclare meritae pluribus enarrat. Illi locus dandus eſt in hiſtoria quoque philoſophica Sec. XIV. quia ex domo Nauarrea gymnaſium excitando et opimis reditibus dotando in praeſcripta docendi methodo iuſſit etiam praeter grammaticam

et

p) LELANDVS, c. 431. BALEVS Cent. IV. c. 2. p. 456. PITSEVS, c. 576. quem exſcripſit C. DE VISCH. bibl. Ciſterc. p. 272.

q) pag. 339.

r) Vid. MERCKLINVS Linden. renou. p. 1236.

s) T. IV. Opp. p. 296 ſeqq. Locus GVAGVINI exſtat. L. VII. de geſtis Franc. fol. m. 129. edit. Paris. 1510. rariſſimae.

et theologiam, dialecticam doceri, id eſt, ſenſu eius aetatis, philoſophiam: et pro viginti adoleſcentibus burſariis, qui ab excellentiſſimo quodam magiſtro philoſophiae docerentur, larga ſtipendia conſtituit, ex quibus in communione ſcholaſtica (burſam vocabat illa aetas) viuerent: ex quo inſtituto magnos viros emerſiſſe, index eorum probat, quem magna diligentia confecit Launoiana diligentia in *hiſtoria eius collegii.* Cuius exemplum eſſe poteſt magnus poſtea atque celebris academiae Pariſienſis cancellarius Ioannes Gerſon, infra adhuc nominandus, qui inter philoſophos, qui Occami et Buridani partes ſecuti, Nominalium ſectae adhaeſerunt, magnum ſuo tempore nomen extitit [ſſ]. Hos omnes cum commilitonibus produxit Occami ſubtilitas.

Ibid. lin. 27. *In dicta reginae Ioannae tempora non quadrant.* Obiit enim illa anno cIↃcccxxI. quo Buridanus nondum ex ephebis erat egreſſus, circa mediam ſeculi iſtius partem demum cathedrae ſcholaſticae admotus, de quo conſulendi *hiſtoriae vniuerſitatis Pariſienſis* ſcriptores Bvlaevs [t] et Crevierivs [u], qui res Buridani in compendio enarrarunt.

pag. 855. lin. 5. *Vrbani ſexti conceſſione acceſſit.* Videndi hiſtoriae academiarum ſcriptores, et inter hos Middendorpivs [x], qui prima vniuerſitatis molimina ſub Friderico II. Rom. Imp. 1237. ponit, quem ſequuntur etiam alii, ſed primos tantum conatus fuiſſe, et rem tandem 1360. demum confectam, cum prius tantum non concidiſſet, recte obſeruat Conringivs [y]. Ad quod celeberrimi ſtudii generalis incrementum multum attuliſſe Nominalium, qui illuc aduocabantur, partem, facile colligi poteſt, cum omnis eo tempore ſapientia in iſtis ſubtilitatibus quaereretur, quique hanc factionem ſequebantur, acutiſſime diſputarent [z].

Ibid. lin. 5. a fin. *Aliter autem TRITHEMIVS rem narrat.* Comparandus ille locus *annalium Hirſaugienſium* cum eius libro *de ſcriptoribus eccleſiaſticis* [a]. Annum autem 1386. recte a Trithemio aſſignari origini academiae Heidelbergenſis, ex Marſilii hiſtoria ſatis euinci poteſt [b]. Vnde errat Mvnstervs [c], et qui hunc ſequitur Iac. Middendorpivs [d], qui annum 1346. ponunt: qui ipſe orationem academiae nomine ad „Bauariae duces adducit, quo dicitur: „Robertum Ducem a Pariſiis ad „ſe accerſiuiſſe primum optimum praeſtantiſſimumque philoſophiae ſacra-

„rumque

ſſ) Lavnoivs l. c. P. II. L. II. c. I. T. IV. Opp. p. 514 ſeqq. Dvpin. T. I. Opp. Gerſonis Von Der Hard Hiſt. conc. Conſt. Tom. I. P. IV. p. 24.

t) T. IV. p. 997.

u) Tom. II. p. 360 ſeq.

x) De academiis L. V. p. 299 ſeqq. Eum ſequitur Ovdinvs S. E. T. III. p. 64. Bvlaevs, alii, qui Friderici II. Imp. Herculis Muſagetae eius temporis res literarias complexi ſunt. conf. Fabric. B. L. M. T. II. p. 618. et imprimis I. God. Schmvzeri diſſ. de meritis Frid. II. imp. in rem literariam Lipſ. 1740.

y) Antiq. Acad. p. 156.

z) Buridani ideo et Marſilii aduentus Vienneſis velut fulcrum nouae academiae conſiderandus eſt.

a) c. 648. p. 156.

b) Anno 1376. enim adhuc Pariſiis vixiſſe ex dicendis conſtabit.

c) Coſmogr. L. III.

d) De Academiis L. V.

„rumque literarum monarcham Marsilium, huncque multo labore hanc „literariam vineam plantauisse, coluisse, fructiferamque fecisse, nec ingenii nec corporis viribus, sed neque rei familiari pepercisse, quin optime gymnasium institueret, bona semina iaceret, voluminibus locupletaret, leges sanciret, monumenta in dialecticis, in physicis ac in sacris „literis post se relinqueret, quae vel exteri auidissime petant, et non paruo aere sibi exscribi curauerint - - plurimos quoque acutissimos suae „doctrinae ac disciplinae sectatores reliquisse." Quae calamo rectoris vniuersitatis exarata, fabulam de Marsilio ob Nominalium partes defensas fuga Parisiis elapso et ad Heidelbergenses Musas deflectente et occasione inde data condendae istius academiae, refutant. E contrario ex *annalibus academiae Parisiensis* constat [e], tantam Marsilii ab Inghen paulo ante istum annum 1386. auctoritatem et opinionem Parisiis fuisse, vt, cum in grauissima caussa electionis Vrbani VI. legatio Romam mittenda esset [f], negotium hoc magnae molis et momenti [g] illi cum reliquis deputatis committeretur. Huic autem academiae Heidelbergensis conditori illa quoque debet adscribi ordinatio principum Bauaricorum, *vtiles esse pro acuendis ingeniis diuersas philosophantium opiniones simul consoueri.* Sed et reliqua in hac historiae philosophicae particula Sec. XIII. annotari merentur, quae ad principes suos adiiciunt rector et professores academiae Heidelbergensis, cum historiae Nominalium magnam lucem accendant, quae ob raritatem libelli [h], pace lectoris huc transcribenda putamus. Ita vero pergunt: „Neque Marsilii doctrina, vel modernorum, (Nominalium) „via recipienda est, quam non solum in magnis Germanorum vniuersitatibus, Viennensi, Erfurtensi caeterisque, verum etiam hac vestra aetate (scriptus est iste libellus ad comites Palatinos Rheni, Philippum electorem, filiosque Ludouicum et Robertum 1499.) „apud Parisienses certo „constat florere ac in pretio esse. Eam si hic suppressum iri continget, „gymnasium vestrum magna ex parte truncabitur, inque duobus bursis „siue collegiis, quae non reddunt paruum vniuersitatis membrum, deficiet „atque labascet. In quibus, si alia, quam haec modernorum disciplina „docebitur, non ad vos quidem, sed ad alias academias multi in dies di„scipuli ab eis, qui viae Marsilianae afficiuntur, indubie transmittentur. „Prospiciant ergo nobilissimae vestrae mansuetudines incremento gy„mnasii, iacturam hanc caueant, tueantur ac defendant totam academiam, „ac omnes eius partes ac filias sub alas protectionis aequa beneuolentia „et communi patrocinio recipiant etc." Ex quo memorabili loco fides plenior enascitur illis, quae de varia fortuna Nominalium in Germania, in

e) BVLAEVS Tom. IV. p. 466. CREVIER, Tom. III. p. 18.

f) Incidit ea in annum 1376.

g) Vid. FRANC. PAGI Breu. pontif. T. IV. p. 150 seqq.

h) Insertus est a MIDDENDORPIO l. c. pag. 215 seqq.

in ſequentibus diximus; ſimul autem conſtat, quam ingens fama et gloria Marſilio ex hac Nominalium via enata ſit [i].

Ibid. lin. 7. *1396. Fatis eum conceſſiſſe.* Recte id contra Trithemium nec annum, nec diem emortualem Marſilii recte determinantem monere Baelium, ex primo *actorum vniuerſitatis libro, Marta 31. facie 2.* euincitur, cuius locum [k], quia alibi non occurrit, adſcribere non piget: *anno Domini MCCCXCVI. die 20. Auguſti obiit venerabilis vir magiſter Marſilius de Inghen, canonicus S. Andreae Colonienſis, et theſaurarius, fundator huius ſtudii et initiator, in ſacra theologia doctor egregius, qui multa volumina in theologia et artibus, vna cum aliis clenodiis noſtrae vniuerſitati legauit: tunc rector ſepultus apud S. Petrum in choro ante altare magnum, cuius anima in pace requieſcat.*

pag. 856. *In qua cathedra ad Nominalium factionem tranſgreſſus.* Maxima quidem erat Petri cardinalis DE ALLIACO [l] in vniuerſitate Pariſienſi et in eccleſia, et in conciliis quoque auctoritas, et ſummae doctrinae opinio in theologicis, at in dialecticis non minori virtute eminere, et in logica ſcientia excellere credebatur. Et tamen iſta praeclariſſima de eo opinione non obſtante in edicto regio, Ludouici XI. quod fulmina vibrabat in Nominales, vt infra in eorum hiſtoria probabimus, ſeueriſſimo interdicto non Occami tantum, Buridani, Marſilii ab Inghen, et ſectatorum, ſed Petri quoque Alliaci dogmata proſcribuntur et ex academia eiiciuntur. Tanta erat vehementia regii, qui principem in Nominales accenderat, confeſſionarii: qui laudes horum virorum ferre non poterat, vt ſemper inter eos et Reales factum. Petrus autem, narrante LAVNOIO [m], *cum Gallicae nationis procuratorem ageret, circa annum 1372. varios de conceptibus et dialecticae terminis elucubratus eſt commentarios, quibus ſe in Nominalium ordinem congregauit, et ſummorum philoſophorum ſectam communiuit. Animam praeſertim, eius facultates et meteorologica ſuis ita aperuit lucubrationibus, vt nihil eius eſſe poſſit ad inueniendum felicius, vel ad intelligendum facilius, vel ad diſputationem acutius. En fundamenta magnae iſtius exiſtimationis et honoris, ad quem poſtea gradatim aſcendit.* Superaſſe tamen Nominales iſtam inuidiam poſtea dicemus, et plurimum contuliſſe ad haec fulmina auertenda Petri auctoritatem et meritorum gloriam veriſimile putamus.

pag. 859. lin. 6. a fin. *Coniicit IACOBVS THOMASIVS.* Haec non ſatis accurata ſunt, et emendationem poſcunt. Baſilium ſiue Weſſelum Groeningenſem, quem ſua aetas mundi lucem vocauit, a realibus ad formales, ab his ad nominales denique deſciuiſſe tradit Thomaſius, qui ad ipſius epiſtolam ad Ioannem Hoeck prouocat: Nominalium autem fortunam ille ipſe ad Occamum refert, et quidem recte per ea, quae hac de

i) Coniectura autem inde quoque enaſcitur, vixiſſe in aula Palatini electoris, qui Nominalium ſectam deprimere cogitarent.

k) Exhibetur etiam a MIDDENDORPIO l. c. p. 219.

l) Vid. CREVIER. hiſt. de l'Acad. de Paris. T. III. p. 363.

m) Hiſt. gymnaſ. Nauarr. P. III. L. I. c. 4. Tom. IV. opp. p. 508.

de re supra annotauimus. Itaque verba h. l. *qua occasione*, non de tempore, sed de occasione proprie dicta intelligenda sunt, non vero trahenda ad Wesselum. Eum autem has partes secutum esse, mirandum magnopere non est, cum fortuna huius sectae in Germania, et inuidia, quae Realium superbiam et proteruiam sequebatur, eam magnopere viris doctis, qui mancipia curiae Romanae, qualia plerique Reales fuerunt, vehementi odio persequebantur, commendaret.

pag. 860. lin. 8. *Vt ex infra dicendis constabit.* Cum ex scriptis Wesseli manifestum sit, eum sorditiei et loquacis theologiae scholasticae pertaesum, cum animum non satiaret, ad theologiam mysticam magnopere inclinasse, ideoque Platoni quoque aurem praebuisse, recte inde concludi potest, hanc systematis eius conuersionem ex his demum fontibus esse deriuandam. Ceterum iucundum est intelligere, quo pacto Platonicis hypothesibus vsus Aristotelis et Auerrois sententiam de intellectu agente euerterit, et detecta absurda hypothesi Auerroistica, intellectum agentem extrinsecum esse infimam intelligentiarum, ad primam luminis omnis intelligentiam Deum summum intellectus humani lumina reuocauerit. Sed reliqua quoque excutienda sunt, qua mysticis decretis fundamenta supposuit, vt hic transitus a Peripatetica secta ad Platonicam possit intelligi. Et huius quidem generis plura consideratione et examine non indigna exhibet libellus eius *de prouidentia Dei*, magnarum veritatum philosophicarum et theologicarum plenus, qui tamen ad nostros limites non pertinet, ideoque eum theologis testes veritatis explorantibus relinquimus.

pag. 863. lin. 11. *Farrago rerum theologicarum.* Prodiit ista collectio anno MDXXII. 4. quam inter reculas nostras seruamus, Wittebergae, non vero anno 1523. f. vt ait Oudinus.

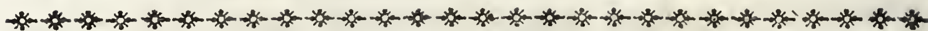
Ibid. not. z. *Fabricius T. II. p. 1.* Pon. Tom. III.

pag. 868. not. z. *FABRICIVS T. IV. p. 374.* Conferri quoque de famoso hoc astronomiae compendio possunt ANTONIVS WOOD [n] et WEIDLERVS [o].

Ibid. not. a. lin. 3. *Vitam eius* eleganter enarrauit PETRVS GASSENDVS. *Tomo V. opp. p. 368 seqq.*

n) Histor. acad. Oxoniensis L. I. ad ann. 1231. pag. 85.
o) Histor. astronomiae c. XII. §. 16. p. 278.

AD CAPITIS III. SECTIONEM TERTIAM.

DE NATVRA, INDOLE ET MODO PHILOSOPHIAE SCHOLASTICAE.

pag. 870. lin. 20.

Aequissimis rationibus conuicti arbitramur. Poterat totum hoc caput in hac nostra philosophiae historia omitti, et ad laetiorem eius faciem calamus conuerti; eo quod innumeris exemplis in hac scholasticae philosophiae eiusque doctorum, et fatorum historia euidenter probatum est, non infelicius sidus ecclesiasticam et literariam rempublicam afflauisse, quam quod, decurrente ab ineunte Seculo X. vsque ad XVI. initia fatorum vtriusque ciuitatis periodo, nostram hactenus occupauit industriam, nisi verum esset, et multorum peruersitate ingenii atque morum probatum, nihil nimis dici, quod dici nimis non potest, ne errorum mancipia maneant, quibus sapientiae coeleste donum destinatum est. Ex eo enim seculo, quod *sui asperitate ac boni sterilitate ferreum malique exundantis deformitate plumbeum, atque inopia scriptorum obscurum appellari recte iudicauit purpuratus Annalium ecclesiasticorum* conditor, grassante non ruditatis et rubiginis ingeniorum tantum vitio, sed aucta in dies quoque per multos annos animorum et literarum peste superbiae, auaritiae, vanitatis et arrogantiae, tantum pudenda barbarie non perditum et consumtum est, quicquid seruandis literis et philosophiae manus adhibere medicatrices poterat. Quae adeo nota et in confesso apud omnes sunt, qui literariam horum seculorum fortunam descripserunt, vt nos in amplissima rerum notissimarum segete sterile spicilegium instituere, et, quae toti orbi literato notissima sunt, docere voluisse possemus censeri, si haec operosius demonstraremus. Itaque potuissemus tantum lectorem ad ea historicae fidei testimonia ablegare, quae cumulate in huius capitis sectione prima et secunda afferenda esse iudicauimus, vt historiae philosophicae, sua constet integritas et perfectio. Nec profecto plura addenda sunt in argumento hodie vbique peruio et noto, et a tot viris doctis, non ex Protestantium tantum coetibus, sed ex ipso ecclesiae Romanae curiaeque pontificiae gremio tractato, vt fabulam actam esse, nemo possit ire inficias; illique, qui huic historiae philosophicae medii aeui luci obstrepere et tenebras obiicere philosophicas atque historicas cupiunt, merito ad Cyclopum antra relegentur. Vnde, cum huius generis nugatoribus, qui historicis tractationibus testimoniorum fide euictis Scholastici scepticismi audacia infelices chartas suas, clypeorum aereorum instar, obiicere, magnasque, ranarum instar, de hoc argumento coaxationes instituere audent, pugnam bonus quilibet detrectat, et luto illos suo haerere atque

applau-

applaudere ſibi ſinit patienter, pueris, qui naſum rhinocerotis habent, ſpectantibus [a] et vberrime ridentibus. Qualem cum nos ante decennium huius hiſtoriae ſcholaſticae obtrectatorem nacti eſſemus, qui in *tentamine menſtruo*, pro ſcholaſtica methodo contra nos apologiam ſcribere, et, quamuis homo eſſet adeo ἀναλφάβητος, vt ne nomen quidem noſtrum ὀρθῶς ex libri titulo deſcribere noſſet [b], et barbariſmis Grammaticis, logicis, ethicis turgeret, nobis tamen conuitia non modo, et ruſticorum morum proteruiam, ſcholaſticasque vitiligitationes, ſed paedagogicam quoque monachi ex regula ſua modeſtiae et humilitati affixi ſuperbiam oppoſuit, et, quod ſophiſmatibus ſcholaſticis et pugna ventos et aërem verberante non poterat, imprecationibus carnificis et rogi comminatione [c] efficere tentauit. Cuius nomen cum propter venerabilem, cui adſcriptus eſt, ordinem, (cuius diſciplinae, morumque elegantiam tot ſpeciminibus ab ipſis purpuratis eius capitibus nobis probatam iuſto pretio colimus,) indicare nos pudeat, reſpondere inficeto monacho, ſycophantarum more bonos viros aggredienti et canina rabie allatranti, ex amicorum conſilio noluimus, illud Senecae recordati: *noli contendere cum imperitis, nolunt diſcere, quod nunquam didicerunt* [d]. Nec reſponſo quoque vllo aduerſus bellatorem andabatarum more pugnantem opus amplius eſſe credidimus, poſtquam doctiſſimi *nouorum literariorum Lipſienſium* collectores duabus tantum paginis [e] tanta eum virtute proſtrauerunt, vt totus ille giganteus Polyphemus apud rerum intelligentes oculo ſuo priuaretur. Quod memorari hoc loco neceſſarium putamus, ne nos ſilentio cauſſae bonae defuiſſe videamur. Cum enim quaecunque de hoc argumento afferri poſſunt, dudum adduxerimus, et hiſtoriae fidem probauerimus, aliud nihil opus eſſe putamus, quam, vt ad declinandam inuidiam, quod haec ad premendam catholicarum ſcholarum famam a nobis ſcripta ſint, teſtimoniorum loca allegemus, quibus eaedem obſeruationes continentur, profectae a viris, qui nunquam Romanam eccleſiam deſeruerunt. Haec enim ſufficient ad fulciendam hiſtoriae fidem nudumque veritatis pectus in hoc argumento aduerſariis inſipidis opponendum, quamuis ringantur ilia Codro. Bonum autem monachum, ſi adhuc ſupereſt, ad ſuae familiae et patriae commilitones, P. VDALRICVM STAVDIGL [f] et VDALRICVM

 WEIS-

a) En chartarum menſtruarum titulum: Scholae catholicorum, tum philoſophia, tum theologia propter ſuam, quam in docendo vſurpant, dialecticam, a nota paedantismi, contra heterodoxos, nominatim Iacobum Pruckerum vindicatae, et nouiſſimis diebus per ipſum ill. Wolfium, Chr. Gottſchedium, Io. Ern. Schubertum aliosque modernos Proteſtanticae eccleſiae doctores deſuper non improbatae praeſide. * * Ord. S. P. B. etc. Friſing. 1757.

b) Tota viri inſanientis orthographia intolerabilibus ſoloeciſmis ita peccat, vt ex infimae plebis ruſticis eum ſuam eruditionem hauſiſſe palam ſit. Lectorum, ſi cacatas chartas videndi occaſio eſt, fidem poſcimus.

c) Eum anti-chriſti characterem eſſe, praemonebat Sanctiſſimus, et manſuetiſſimus Seruator Ieſus, Io. XV, 2. inde intelligere Lector poteſt, cuius ille filius ſit?

d) Grauius monitum diuinae ſapientiae vide, Lector Prou. XXVI, 5.

e) 1757. n. L. p. 443 ſqq. nos infames paginas Friſingenſes tunc nondum videramus.

f) Monachum Benedictinum Andechſa-Bauarum ad praeclarum MABILLONII librum de ſtudiis monaſticis praefantem, et ſcholaſticam colluuiem miro depingentem candore et aequitate.

Weissivm [g] illum Bauarum, hunc Vindelico-Auguſtanum, Vrſinenſem monachum vtrumque fatis nunc ſunctum, vtrumque virum ſani iudicii et candidi pectoris, multaeque doctrinae, et vtrumque Benedictini ordinis in vicinia noſtra ſingulare ornamentum ablegamus, vt ab his diſcat, quanta damna et dedecora habeat ſcabies ſcholaſtica: monemusque huius praeceptoris diſcipulos, vt a tam ſordida diſciplina ſeceſſum facientes, legibus illuſtris Academiae Bauaricae [h], a Sereniſſimo Electore feliciſſimis auſpiciis conditae obſequendo a nugis Scholaſticis manus cohibeant. Ad alia acerbiora, ex media Bauaria [i] opponenda non conuertimur, qui non ſatyrico ſale, ſed ſeueritate philoſophica hoc deteſtabile vulnus ſanari optamus, bonamque mentem atque ſanam omnibus ſincero animo precamur. Aequo autem lectori ſatis eſſe nos daturos credimus, monentes, 1. euictum eſſe teſtimoniis luculentiſſimis virorum ante reformationis tempora viuentium, pleraſque illas eruditionis philoſophicae et theologicae, immo iurisprudentiae quoque, medicinae et matheſeos corruptiones et deteſtabilem barbariem, ſcholarum ineptiis deberi, 2. eas quoque ad ſtabiliendam intolerabilem curiae pontificiae ſuperbiam atque auaritiam fuiſſe adhibitas enatumque inde Scholaſticum illud diſputandi genus ſtrigoſum et anceps, et euertendae Scepticiſmo infami omni ſapientiae certitudini aptum, de quo proprie hoc loco quaeſtio eſt. Nempe 3. non accuſari dialecticae per ſe ſtudium, quo commiſſis inter ſe ratiociniis, ſecundum claras et euidentes ratiocinandi regulas de propoſitionum veritate ex principiis ſcientiarum certis et propriis iudicatur, hanc enim dialecticam, vt pars eſt philoſophiae rationalis, ſi ſobrie inſtituitur, non tantum reiiciendam non eſſe, ipſi proteſtantes omnes concedunt, laudant, commendant, ſed hac quoque rationali philoſophiae parte omnes vtuntur, et tot numero eius inſtitutiones ſcripſerunt, nosque ipſos eas inculcaſſe noſſe potuiſſet antagoniſta, niſi Cyclops fuiſſet; ſed eſſe ſermonem de contentioſa illa dialectica, quae ſcepticiſmi filia, nugatoriis contentionibus omnia deformauit. Quod, ne inuidioſe Scholaſticis obiici ab homine proteſtante conqueratur mancipium pontificium, pace Lectoris, teſtimonio viri doctiſſimi, qui inter eccleſiae Romanae aſſeclas magnum nomen obtinuit, Lvdovici Vivis [k] totam cauſſam perorabimus. Ita vero Louanienſis academiae doctor: „Quia in qualibet materia Scholaſticis ſtatim altercandum, quaeſita ſunt „ſpinoſa quaedam apta diſputationibus, quae materiam ſuppeditarent rixis, et diutiſſime proferrent altercationem etiam in tradendis praeceptis artis: nihil ſemel dicunt, ne adimant ſibi argumentandi et in contrarium dicendi occaſionem; ſed, ſi quam definitionem aut formulam „tra-

g) In bonae frugis pleno libro de intellectu humano.

h) Lege XLIV. LVII quibus nos exleges paruiſſe, gaudemus, hic Rhodus eſt, hic ſaltandum monacho.

i) Prodiit paulo poſt in media Bauaria acerba ſatyra, quae pro auertenda Scholaſtica ſcabie ſupplicationis formulam, Litaniam dicunt, exhibet.

k) De corruptis artibus L. III. p. m. 126. edit. Lugdun.

„tradunt, primum confuſe et ruditer proponunt, poſtea paulatim, velut „cogentibus ad id argumenta ratiunculis expoliunt, et crebris tibicinibus „fulciunt, vt denique per longiſſimos verborum circumactus ſit perfe- „cta: et queruntur poſtea de prolixitate eorum, qui excultius ſcribunt; „quum ipſi dum vndique anſas argumentorum venantur, id multis pagi- „nis vix explicent, quod exponi pauciſſimis verbis potuiſſet. Iam vero „ne deeſſet velut bello huic commeatus, de omnibus anxie inquiſiuerunt, „etiam reconditis et pucrilibus, et abſurdis, et de iis, quae capere huma- „na mens non poteſt, cum tamen Ariſtotelis ſit in primo topicorum ſen- „tentia, neminem ſanae mentis propoſiturum, quod ab omnibus vel re- „probatum ſit, vel comprobatum, vel etiam plurimis: haec enim dubi- „tationem nullam habent, nam quaeſtio dialectica eſt quaeſtio probabi- „lis, non paradoxa: nec contenti iis, quae natura ingenii humani aſſe- „qui et definire poterat, ad viuum voluerunt omnia reſecare, adducti „dulcedine diſputandi. Et quemadmodum, qui pruritus titillatione ni- „mium ſcatentes ſanguinem eliciunt, et dolor ſuccedit in locum ſuaui- „tatis, et mali chirurgi dum morbidum nimis reſecant, ſanum quoque at- „tingunt: ita iſti, dum nimium ſcalpunt, veritatem amittunt, et in fal- „ſum incidunt, quod profert ſe maiore aliqua veriſimilitudine, quam „verum ipſum: vt interdum orichalcum magis exprimit colorem auri, quam „aurum ipſum, et qui ſimulat, quam qui agit ſimpliciter, propius ad „imaginem veri accedit, etſi longius a vero ipſo. Hinc eſt acutus ille „Mimi verſiculus, altercando veritatem amittimus.“ Haec Viues, eo dignior fide teſtis, quo magis artem iſtam intime didicerat et longo vſu exercuerat, donec alia illi et meliora lumina exſurgerent: qui in toto illo *libro tertio de corruptis artibus* eſt legendus [l]. De hac dialectica nos locuti ſumus, quam adeo caram habuit, et omnem fere ſapientiam in ea poſuit aetas Scholaſtica, vt Lutetiae vni dialecticae duo impenderentur anni, ceterae autem philoſophiae et de natura, et de moribus et primae philoſophiae vix annus, et etiam de hoc anno aliquid dialecticae deciderint; multi tota vita eaque longiſſima nihil aliud fuerint, quam dialectici. Quam inſaniam cum iam ſuo tempore acriſtilo confoderit Ioannes Sarisberiensis, nec negent, qui hiſtoriam celeberrimae vniuerſitatis ſcripſerunt, manifeſtum eſt, toti Scholaſtico aeuo recte imputari. Tacemus plura ſupra iam ex parte adducta, quae his adiicienda ſunt. Quid cum hac ſtrigoſa et contentioſa dialectica, quae philoſophiae quidem vultum fingit, cerebrum autem non habet, dialectica a Wolfio tradita iuſtisque atque ſobriis principiis circumſcripta, qua omnes proteſtantes vtuntur, quibus ſanum eſt ſynciput. Hanc cum noſter antagoniſta non ſequatur, ſed

l) Is libro IV. quoque de corrupta arte rhetorica, libris ſeqq. autem de corrupta philoſophia naturae, medicina et artibus mathematicis magnis vocibus diſſerit, et philoſophis ſcholaſticis a duobus vitiis longiſſime impulſis, imperitia, et, quam imperitia gignebat, ſuperbia, obiicit, ea inuexiſſe placita de cognitione naturae, ad quae nec vetulae, nec pueri riſum teneant. l. c. L. V. p. 161.

ſed more ſophiſtarum et contentioſae dialecticae vocum rerumque definitiones mutando quaeſtionem ratiocinationis praemiſſis ipſique termino, quem vocant, medio immiſceat, immo ſupponat; an non omnes, qui dialecticam intelligunt, deplorabunt, per hanc ſcabiem loco ſanae dialecticae artisque ex veris principiis diſſerendi ſucceſſiſſe vaniſſimam artem, quam in cathedra ſe docere iactat profeſſor philoſophiae Friſingenſis. Verum felici euentu res tandem eo deducta eſt, vt in multis gymnaſiis Romanae eccleſiae adſcriptis, et in cathedris quoque Benedictinorum melior peruicerit philoſophia rationalis, cuius exemplum in WEISSII eximia *de intellectu humano* tractatione, omni commendatione dignum ſupra iam laudauimus: vt taceamus Gallorum, Mariotti, Arnaldi, auctoris artis cogitandi, Mallebranchii, Buffierii multcrumque aliorum inſtitutiones logicas et dialecticas, infra adducendas, a quibus ſpectra haec et lemures illi ſcholaſtici ex ſcholis eiecti et ad Cyclopum officinas relegati ſunt. Haec cum libere in tomo IV. P. II. huius operis dudum faſſi ſimus, qua fronte, qua conſcientia nobis hanc calumniam inurit philoſophaſter, quod catholicam Dialecticam perfricta fronte ſimus conuitiati? Cur alienos colores ſuo pullo quaerit, et cur de alliis reſpondet, vbi de cepis quaeritur? Subſcribimus itaque iudicio Lipſienſi, Dialecticum Friſingenſem prodidiſſe, ſe ignorare veram Dialecticam. Quare cum alia defendendi arma illi deſint, isque ad conuitia et ruſticitatem recurrere coactus ſit, manum ab vlteriori examine cohibemus. Fatemur enim, cum iterata attentione has menſtruas chartas legendi neceſſitas hos vrgeret, tantam nos nauſeam occupaſſe, vt illud Ariſtophanis exclamandum nobis eſſet: δότε λεκάνην. Itaque ne verbulum quidem his addimus.

pag. 871. lin. 31. *Et CHR. AVG. HEVMANNVS.* Sudes hoc caput et obſeruationes eius de indole philoſophiae Scholaſticae in oculis ſophiſtarum in eccleſia Romano-pontificia (e quorum numero omnes viros doctos recti pectoris et ſapientis, ac ad Lydium rationis lapidem exercitati et probati iudicii heic excipimus, et, cuiuscunque eccleſiae partis opiniones ſequantur, debito eos honore colimus, modo abſint a tumultuantis inſipientiae characteribus) in oculis hactenus fuerunt, qui magnam ſe victoriam obtinuiſſe ſibi perſuaſerunt, ſi illas obſeruationes noſtras, armis non quidem hiſtoricis, quod in quaeſtione de facto neceſſarium erat, ſed dialecticis, iisque non bonis facileque ferendis, ſed ſophiſticis et barbarie atque paedantiſmo grammatico et morali ſtipatis allatrarent. Cum hoc vero hominum genere pugna cum plane ingloria ſit, eo quod, ſiue vincas, ſiue vincaris, ſemper maculeris, ſemel illis triarios [m] in fine huius paragraphi nominatos velut ordinatam arcem opponimus, monentes: horum rationes iuſto praelio proſternant, et ad adducta ex ipſo ſuorum gremio teſtimonia reſpondeant, has tractationes refutent,

m) Ternioni huic addi poteſt CHRISTOPHORI BINDERI tr. de theologia Scholaſtica 1624. editus.

refutent, et ſi viri ſunt euertant. Breuia enim temporis momenta, quae a ſacris munerum laboribus nobis ſuperſunt, non iſtis vitiligationibus, ſed orbis chriſtiani et literarii emolumentis ſacra ſunt. Itaque ſufficiet nobis, his noſtris obſeruationibus teſtimonia addere, quae a viris eruditis proteſtantium coetui non adſcriptis profecta ſunt, vt occurramus inuidiae ſophiſtarum, et conſtet, nos ex proſopolepſia factionis atque ſectae, vel partis odio nihil ſcholaſticae philoſophiae, ex quo diſciplinae habitum et naturam deſeruit, et ſophiſtica eſſe coepit, affinxiſſe. Suademus autem lectori, ſine partis ſtudio, vt decet ſapientiae cultorem, huic argumento perquirendo intento, vt attendat in hac quaeſtione ad ea monita, quae incomparabilis et in his κριτικώτατος IACOBVS THOMASIVS in obſeruatione poſthuma *de theologia ſcholaſtica eiusque initio*, a filio CHRISTIANO THOMASIO edita [o], attulit. „I. In hac quaeſtione de philoſophia et theo„logia ſcholaſtica diſtinguendum eſſe inter virtutem et vitium, h. e. in„ter ea, quae recte, et quae praue gerebantur. II. Ad virtutes referendum, „quod methodo vtique aliqua theologicam de credendis, doctrinam com„prehendere voluerint: quod maximam ingenii contentionem adhibue„rint, quod in diſputando abſtinuerint a conuitiis, licet acerrime inter ſe diſputarent, quas laudes illis a Proteſtantibus tribui, ex GROTII [p] et CALIXTI [q] iudicio conſtare poteſt, quibus merentur multis nominibus noſtri temporis ſycophantis praeferri, qui pro catholica, ita vocant inepti homines, philoſophia ſe non decertare poſſe autumant, niſi miſceantur opprobria et calumniae. „III. Vitia vero diſciplinae et imprimis theo„logiae ſcholaſticae longe fuiſſe plura virtutibus, quo factum etiam, vt „noſtris ſcholaſticae theologiae, (qualis inter pontificios videlicet fuit) „odioſum eſſe nomen coeperit, cum olim Scholaſtici appellatio fuerit „honorifica. IV. Vitiorum horum aliud ad concluſiones pertinere, aliud „ad medios terminos: et ad illas quidem, quod quaeſtionibus theologi„cis ex profeſſo miſcuerint non theologicas, h. e. eas, quae proprie ſpe„ctant ad aliquam partem philoſophiae; quod concluſionibus theologi„cis miſcuerint falſas; quod vtilibus inutiles, iis de quibus facta eſt nobis „a Deo reuelatio, curioſas, ſeriis denique ridiculas [r]. Ad medios termi„nos et eorum diſcurſionem referendum, quod, ſepoſitis fontibus S. „Scripturae, ex imperitia linguarum aliisque cauſſis ad impuros verſionum „riuulos deflexerunt: quod ſaepe in probando plus apud eos valuerint „ſententiae patrum, decreta conciliorum aut pontificum, vel rationes „philoſophorum, etiam ethnicorum, imprimis, qui inter eos regnauit Ariſtotelis (nec lecti in ſua lingua, nec intellecti, ſed ſecundum Auer„roëm

o) Obſ. Sel. T. III. p. 225 ſeqq.

p) De I. N. et G. prooem. p. 11. locum ſupra iam nos exſcripſiſſe, recordamur.

q) Apparat. theol. p. 138. qui vt, in hiſtoria eccleſiae erat literatiſſimus, omnino legi meretur.

r) Legendus, qui exempla cupit, BINDERVS l. c. qui c. 2. p. 24 ſeqq. talium quaeſtionum longum catalogum exhibuit.

„roëm explicati) quam Scriptura S. [s]. V. Formalem huius corruptio„nis fontem non melius quaeri, quam in commixtione ſacrae theologiae „cum philoſophia gentili: indeque vim illatam, hinc hiſtoriae philoſophicae, illinc theologiae orthodoxae. „VI. Occaſiones fuiſſe duas prae„cipuas: alterationem eccleſiae Romanae, et defectionem a religione „puriore ad impuram; alteram exortum philoſophiae Ariſtotelicae in or„be Latino et venerationem eius poſt verſiones nouas operum Ariſtotelis, „maxime ex Arabico, ſicque neceſſe fuiſſe, vt veritas abiret in deterius, „falſitas in melius: atque ſic occaſionem ex vna parte dediſſe religionis „corruptionis, ex altera nimiae philoſophiae Scholaſticae glorificatio„nis etc." Nihil in his obſeruationibus eſt, quod non inuictis exemplis et teſtimoniis confirmet hiſtoria eccleſiaſtica; nihil, quod non dixerint acutiſſimi philoſophi et theologi in gremio eccleſiae pontificiae Romanae nati, educati, et docentes, Eraſmus, Viues, Trithemius, Langius, de Clemangis et innumeri alii, quos hoc loco nominauimus. Nos ſpectatores pugnae ſumus, noſtraque ſorte gaudemus.

pag. 872. lin. 22. *In ſecunda et tertia innumeris modis aucta ſunt.* Operae pretium erit, ad confundendum barbarae philoſophiae ἀναισθησίαν eruditiſſimi hiſtoriae academiae Pariſienſis epitomatoris Crevierii, celebris iſtius academiae Pariſienſis doctoris emeriti obſeruationes hoc loco adducere [t]. Monet is, praeeunte duce ſuo Bulaeo [u], in antiquo ſcholae „iſtius tempore, dialecticam cum arithmetica, muſica, geometria et „aſtronomia totum philoſophiae curſum abſoluiſſe: dialecticam vero ſo„brie et cum ſimplicitate fuiſſe tractatam. Remigium Antiſſiodorenſem „explicuiſſe libellum de categoriis, qui tunc Auguſtino tribuebatur; tan„tam autem venerationem religionis fuiſſe apud doctores ſcholaſticos, vt „etiam in iis, quae indirecte tantum religionem tangere videbantur, e.c. „ſelectu auctorum iuuentutis ſtudiis deſtinatorum, chriſtiana praeferren„tur profanis, et improbaretur Virgilii lectio et explicatio. Seculum „autem XI. ab hac ſeueritate receſſiſſe, et non dubitaſſe Ariſtotelis dia„lecticam Auguſtinianae praeferre. Quamuis enim ſatis diu iam notus in „Gallia eſſet Ariſtoteles, in quem nono iam ſeculo commentati ſint Man„noti et Ioannes Erigena [v], ſeculo autem X. nonnulli doctores praelectio„nes haberent in libros *de interpretatione et topicos*, in genere tamen pa„rum eam aetatem ad hunc vſum attendiſſe, nec multum Ariſtotelis no„men inclaruiſſe: Sec. XI. autem fortunam eius efflorеſcere coepiſſe, al„latis ex Hiſpania operibus Ariſtotelis, vbi Arabes magni ea faciebant. „Pla-

s) Mire fluctuat in his pingendis, excuſandis et fuco inducendis caſtiſſimae eloquentiae ſcriptor Vavassor, orat. quid ſcripturae interpretes ſcholaſtice iuuet. Opp. p. 240. qui tamen more ſuae ſocietatis quaeſtionis ſtatum ſubdole mutat; quis enim ſanum vnquam dixerit philoſophiam rationalem ſ. logicam interpreti Scr. S. non prodeſſe? quis ſyſtematicam docendi methodum in theologia et philoſophia improbauit? quis iuſto ordine philoſophari prohibuit? Verum indicium hoc eſt malae cauſſae, quaeſtionis ſtatum ſtudio corrumpere.

t) Hiſt. acad. Pariſ. T. I. p. 88.

u) Hiſt. Acad. Pariſ. T. I. p. 349. 635.

v) Hiſt. literaire de la France L. IV. p. 246 ſeqq.

„Placuiſſe nimium quantum, et beneuole excepta eſſe in ſcholis et exci-„taſſe ſenſus iucunditatem ex ſubtilitatibus, et ἀναλύσεως quinta quaſi eſ-„ſentia, modum et artificium cuncta definiendi et diuiſiones atque ſubdi-„uiſiones multiplicandi, vbi argumentum in minimas particulas diſſectum „intellectus oculis ſubducitur, tandem diſputandi pruritum artemque „eludendi veritatem per diſtinctiones friuolas. Quanquam autem „iſti naeui omnes Ariſtoteli adſcribi tribuique nequeant, negari ta-„men non poſſe, quod ſit ſubtiliſſimus, aptusque his malis effecti-„bus auctor illis, qui eum vnicum ſibi ducem deligunt. Huic malo „deberi natales ſectae Nominalium, quae ſimul cum hac Galliae philo-„ſophantis inclinatione enata ſit.“ Verum et ſequentibus, quae corda-tus hiſtoricus perſequitur, lectoris patientiam exoramus, cum meridiana luce clarius ſcholaſticam iſtam ſcabiem, (quam nos ſummis tantum di-gitis tetigiſſe his philoſophis tantos dolores et clamores expreſſit) expo-nant. „Poſtquam enim obſeruaſſet [x], Roſcellinum gloriae aucupandae „ſtudio in eam, cuius praecipuus auctor creditur, ſententiam velut in „retia incidiſſe, ambitionem ſemper deprehenſam eſſe ſcopulum ſtudio-„rum philoſophicorum, quae non ſine ratione Cicero vocauerit *prae-„potentem et glorioſam philoſophiam*: ex hac autem mentis affectione, a „qua quidem non omnes philoſophi ſeducantur, quae regnauerit tamen „ſeculo XI. et XII. enatum eſſe contemtum humaniorum literarum, quae „circa puritatem et elegantiam ſermonis verſantur. Cum enim opinione „meritorum philoſophiae huius turgerent hi doctores ſcholaſtici, nihil „aliud ipſis, quam ſua placuiſſe, nec ſenſiſſe arcta inter dicendi bene et „eleganter, et inter philoſophiam vincula atque connexionem, ſine qua „eruditionis perfectio non poſſit obtineri: quia, vt rerum cognitio neceſ-„ſaria literis eſt, ne ſermones ſint vacui, et ſine mente ſoni, ita ex al-„tera parte amoenitas literarum et elegantia impediat, ne in ſterilitatem „et barbariem degenerent [y]. Illud autem ſingulare eſſe, quod nonnulli „eorum, qui ſe aliis plus valere credebant, omnem philoſophiam vnius „dialecticae circulo concluſerint, cum tamen aliarum ſcientiarum inſtru-„mentum tantum ſit, et quod eandem dialecticam adhibuerint ad quae-„ſtiones non inutiles tantum, ſed pueriles quoque et ridiculas. E. c. „Examinaſſe eos ſerio et prolixe, vtrum porcus, qui ad forum venalis „ducitur, teneatur a fune, quo ducitur, an ab homine, an qui, totum ca-„pitis tegumentum emerit, caputium quoque coëmiſſe cenſendus ſit. Et „cum duae negationes Latino ſermone fortius affirment, ita de negatio-„nibus pueriliter luſiſſe, cum in phraſibus plures occurrerent, vt plane „non poſſent intelligi, et, vt ad definiendum numerum harum negatio-„num, et concludendum, an propoſitio ſit affirmatiua vel negatiua, pon-„dere aliquo e. c. fabis minutis opus fuerit, vt poſſent numerari: et

 „huius

x) loc. c. p. 95. y) Conf. BVLAEVS T. I. p. 512.

„huius dialecticae respectu omnes alias scientias eos contemsisse, maxime „vero rhetoricam solidis ratiociniis instructam, et iuuentutem a bonis „auctoribus antiquis cohibuisse.“ Hodie vero in cathedris scholasticis (quas quidem principum et praelatorum cura passim in dies magis emendari suoque nitori restitui gaudemus, et ad Tomi IV. partem secundam monebimus) easdem adhuc sordes haerere, discat Lector ab eruditissimo et elegantissimo scriptore Viennensi, ipso quoque ecclesiae Romanae addicto, et nobilitate generis conspicuo, qui sub nomine, BICCOLO ad declinandam inuidiam latere voluit, qui integra tractatione Gallico sermone conscripta, et in vernaculam nostram conuersa [z], de futilitate methodi scholasticae, quae in scholis catholicorum in Germania vrgetur, rem omnem luculentissime confecit, et acri sale hos homines perfricuit, cuius ad Tomum vltimum iterum mentio facienda est. Ast iam manum de hac tabula retrahimus, quam nobis extorsit Frisingensis dialectici nugacitas et desipientia. Nos scholasticae iuuentuti, quam seducere nos voluisse, ille calumniatus est, illud MARTIALIS [a] accinimus:

Turpe est difficiles habere nugas
Et stultus labor est, ineptiarum.

Ita vero concatenato ratiociniorum nexui et methodo, quo nomine nos aduersarius accusauit, nihil detrahitur, quam sub methodi mathematicae nomine in protestantium scholis amplissime resonare, demonstrauit cl. GEORGIVS FRIEDERICVS MEYERVS [b], philosophus Halensis. Subscribimus autem haut illibenter sententiae HEVMANNI [c] monentis, non simpliciter vitio vertendam Scholasticis coniunctionem philosophiae cum theologia, sed, γνῶσιν ψευδώνυμον reuelationi fuisse immistam, nugatricem non modo et strigosam, sed corrumpendae quoque reuelationis castitati aptissimam, quam theologiam sua curiositate foedare coepisse Abaelardi tempore, supra ex Trithemio probauimus.

pag. 876. lin. 33. *Vel ordinis potius, qui ei praeerat scholastici.* Prouocamus ad luculenta testimonia virorum ecclesiae Romanae addictorum, quae cumulauit TRIBBECHOVIVS, et imprimis consilium cardinalium de emendanda ecclesia Paulo III. exhibitum, quo ita scribunt: *abusibus velut morbis grauissimis iam pridem ecclesia Dei laborat, ac praesertim haec Romana curia, quibus effectum prope est, vt paulatim ac sensim ingrauescentibus pestiferis his morbis magnam hanc ruinam traxerit, quam videmus. Et quoniam sanctitas Tua Spiritu Dei erudita, qui, vt inquit Augustinus, loquitur in cordibus nullo verborum strepitu, probe nouerat, principium horum malorum inde fuisse, quod nonnulli pontifices, tui praedecessores prurientibus auribus, vt inquit apostolus Paulus, coaceruarunt sibi magistros ad desideria sua, non vt ab eis*

z) In noua Bibl. scienr. et art. liberal. T. IX. p. 156 seq. 245. 336. 408. 524.
a) L. II. ep. 86.
b) Log. Germanice editae P. I. §. 10. et pleraeque institutiones phil. rationalis, e. c. Cel. HOLLMANNI.
c) Praef. ad TRIBBECHOVIVM de Dd. Schol. pag. 26 seq.

eis difcerent, quod facere deberent, SED VT EORVM STVDIO ET CALLIDITATE INVENIRETVR RATIO, QVO LICERET ID, QVOD LIBERET: *inde effectum eft, praeterquam quod principatum omnem fequitur adulatio, vt vmbra corpus difficillimusque fuit aditus veritatis ad aures principum, quod confeftim prodirent doctores, qui docerent, pontificem effe dominum beneficiorum omnium, ac ideo cum iure dominus vendat id quod fuum eft, neceffario fequi, in pontificem non poffe cadere Simoniam, ita quod voluntas pontificis, qualiscunque ea fuerit, fit regula, qua eius operationes ac actiones dirigantur: ex quo procul dubio efficitur, vt, quicquid libeat, etiam liceat* etc.

pag. 876. lin. 37. *Rhabanus Maurus, Ioannes Scotus, Erigena.* His iungendi Almarius, et imprimis Ratramnus, cuius contra hoc dogma aggreffiones in libro *de corpore et fanguine Domini* adeo graues funt transfubftantiationis promachis, vt in omnes partes fe vertant, vt hoc telum effugiant, inuita arte critica, inuito facti teftimonio; qua de re videndus IAC. BASNAGIVS [d] et Io. FR. BVDDEVS [e], monente G. CALIXTO [f].

Ibid. lin. penult. *Illud excuteretur.* Nempe prout cogitationes doctorum veterum ad aliud aut aliud, quod in fanctiffimo hoc myfterio confiderandum occurrit, conuerfi fuerunt, ita quoque locuti funt. Confiderantes itaque analogiam et fimilitudinem, quae inter panem et corpus Chrifti intercedit, benedictum panem fymbolum fiue figuram corporis aliquando appellarunt. Confiderantes autem ex ipfius Chrifti fcito et voluntate, cum hoc pane ita coniungi corpus Chrifti, vt, fumto pane, ipfum quoque fumatur, et proinde idem effe, fumere hunc panem et fumere corpus Chrifti; atque adeo fieri non poffe, vt, fumto hoc pane, non fumatur corpus Chrifti: inde factum, vt nonnulli, quum arctiffimum hunc nexum altius in animum demitterent, ad eum exprimendum dicerent, panem iam non effe panem, nempe nudum, fed conuerfum effe in corpus Chrifti, etiamfi fit, quod erat, vt Ambrofius, nec recedat a fua natura, vt Theodoretus, nec defınat effe fubftantia panis, vt Gelafius afferit; fed ita loquuti funt, hanc, quam diximus, ob cauffam, quod videlicet non queat fieri, quin, fumto pane euchariftico, fumatur corpus Chrifti [g]. Qui recte porro et appofite monet: „pofteriora et fequiora demum fe„cula ad determinandum praefentiae modum, a quo priora et meliora „abftinuerant, defcendiffe: et cum ambitio pontificum multorumque e „clero aliorum indies augefcere coepiffet, in ecclefia Romana eum mo„dum proponi, qui ad dignitatem antiftitum et cleri fuper alios omnes „euehendam plurimum facere videretur, nempe quod magnam credide„rint eminentiam presbyteri, fi e pane verbis fuis Chrifti corpus valeat „efficere. Hanc mutationem nouo vocabulo transfubftantiationem ap-

 „pella-

d) Hift. de l'Eglife L. XVI. c. 7. p. 933. e) Ifag. in hift. theol. L. II. c. 7. p. 1112 feqq.
f) Diff. de transfubftant. §. 92. quae tota meretur ob perfpicuitatem et foliditatem legi.
g) Hinc vocabula μεταβολή, μεταποίησις, μεταστοιχείωσις veteribus vfurpatae.

„pellauiſſe, quod primum occurrat apud PETRVM BLESENSEM [h].“ Et hoc tamen non obſtante ſupra Ruperti Tuitienſis exemplum adduximus, qui in S. Coena hypoſtaticam quandam vnionem aſſerendo, a μετουσίας dogmate longe abiit. Illius enim ἀσύςατα viri acuti, qui naſum habebant, nunquam concoquere potuerunt, ſcholaſticis ſuis diſtinctiunculis oleum camino addentibus. Plura de his dabunt theologi polemici.

pag. 877. lin. 7. *Dominantis religionis auctoritatem defendiſſe.* Hoc ſi vnquam factum, certe vel in ſola Ioannis XXIII. cum fratricellis Franciſcanisque ſpiritualibus fratribus controuerſia probat; tota enim illa de re nihili et multis logomachiis referta quaeſtio potuiſſet ſopiri, niſi interfuiſſet pontificis, ſupra modum pecuniae et diuitiarum corrodendarum cupidi, vt de ſua ſententia ne latum quidem vnguem decederet.

pag. 878. lin. 20. *Quem hic exſcribere nolumus.* Vnum tamen magni theologi locum ex Launoio repetemus, vt ſcopo nos noſtro, aduerſario incomto et illiterato ſuos homines loco apologiae et reſponſionis opponendi, fiat ſatis: Ita vero candidus et eruditus praeſul [i]: *alterum eſt vitium, quod quidam nimis magnum ſtudium multamque operam in res obſcuras et difficiles conferunt, easque non neceſſarias - - noſtri theologi,* (Scholaſticos homines intelligit) *importunis vel locis longa de his*, (a quibus Porphyrius abſtinuit) *oratione diſſerunt, quae nec iuuenes portare poſſunt, nec ſenes ferre. Quis enim ferre poſſit diſputationes illas de vniuerſalibus, de nominum analogia, de primo cognito, de principio indiuiduationis, de diſtinctione quantitatis a re quanta, de maximo et minimo, de infinito, de intenſione et remiſſione, de proportionibus et gradibus, deque aliis huiusmodi ſexcentis, quae ego etiam, cum nec eſſem ingenio nimis tardo, nec his intelligendis parum temporis et diligentiae adhibuiſſem, animo vel informare non poteram. Puderet me dicere, non intelligere, ſi ipſi intelligerent, qui haec tractarunt.* Sed merentur eae quoque apud ipſum legi, quae Launoius adiecit, et quae IOANNES MALDONATVS ſcripſit, quae rem clare conficiunt, et haec ſpectra ex philoſophiae ſobriae hortis relegant.

pag. 879. lin. 28. *Sed ſpiritui quoque applicari poteſt.* Fatemur tamen, hoc pacto Nominalium et imprimis Occamiſtarum ſententiae exiguum commodum enaſci. Cum enim plerique Auerrois ſententiam de vno intellectu agente ſequerentur, indiuiduationis principium, quod in idea ſingulari recte quaerebant, ad materiam quidem reuocando, totum tamen complexum ideae pro iſto principio admiſerunt; aſt dum ex materiae modificatione et dimenſione corporis identitatis rationem exſurgere concedebant, vniuerſalem illum ſpiritum ſimul in partes diſcerpere, et cuiuis particulae portiunculam tribuere coacti ſunt. Nempe has tenebras ſequebatur nox ſeptentrione obſcurior.

Ibid.

h) Ep. 140. ſerm. 58.

i) Loco ſupra in textu citato. Dici non poteſt, quam mire theologi ſcholaſtici in hoc argumento fluctuauerint. vid. LOMBARDVS ſent. Diſt. 10. 11. 14.

Ibid. lin. 34. *Magnam tricarum Scholasticarum partem huic potissimum fonti deberi.* Repetenda hoc loco, quae supra §. *XVII. sectionis secundae huius capitis* adduximus, et memorabili *Matthaei Parisiensis* loco probauimus.

pag. 882. not. x. *In rarissimis Qq. in Genesin.* Monendus obiter hoc loco lector est, in plerisque *Qq. in Genesin* exemplaribus folia ista esse abiecta, et alia supposita: vnde prima tantum non omnia euanuerunt. Casu itaque factum esse putamus, vt in nostro, quod inter reculas literarias asseruamus, exemplari vtriusque folii exemplum, reiectum et surrogatum deprehendatur. Cuius caussam quidem veram dicere non habemus, suspicamur autem, vel ipsum Mersennum inepto zelo rogum et gladium pro atheis poscendo et de insigni Galliae atheismo conquerendo famae maculam sibi contrahentem medicinam afferre voluisse: vel sustulisse censores paginas in Gallici nominis ignominiam scriptas. Sublata autem folia ob insignem libri raritatem nonnemo recudi fecit in *bibliothecae Gallicae* [k] libello menstruo.

pag. 887. lin. 31. *Illa pestilens confusio progressa vbique imperaret.* Quale Aristotelis fatum Parisiis habuerit, post Launoium et Bulaeum, discendum a doctissimo CREVIERIO [l], qui non solum errores ex hac Ἀριστοτελομανίᾳ enatos recenset [m], sed insaniens quoque eius studium passim notat [n].

pag. 890. lin. 8. a fin. *Quos et vita et fama persequi et premere non erubuerunt.* Non luculentiora huius spiritus persecutorii, qui verus antichristi et morologiae Satanicae character est, exempla putamus suppeditare posse quemquam, quam scholasticae philosophiae et theologiae historiam; ex hactenus narratis enim sole meridiano clarius id constare putamus, Lectorique Abaelardi exemplum in memoriam vocamus, vel Nominalium persecutiones infra memorandas intueri iubemus, quae ab vno regis Galliae confessionario excitatae, aulam pariter Gallicam et sedem Romanam concusserunt; et fratricellorum quoque persecutiones cogitare iubemus, in quibus ob controuersiam sola praecisione logica dirimendam militiae Franciscanae commilitones quidam Auenione igne exusti sunt.

Tantum barbaries potuit suadere malorum.

pag. 891. lin. 28. *Non contemnendum egregiarum obseruationum fasciculum ita posse comprehendi.* Erit haec obseruatio clypeus nobis contra infensos calumniatores, qui hac historia scholastica nos dicam voluisse scribere ingeniis magnis, ipsique ecclesiae maculam affricare, nescimus, ex incogitantia vel calumnia clamauerunt. Nos, qui a iuuentute partium studium odio habuimus, et semper ab hac scabie animum cohibuimus, et in quaestione facti vnam nobis, vel αὐτοψίαν, vel testimoniorum fidem atque

k) Vol. XXXIV. P. I. art. 7.

l) Hist. de l'Academie de Paris. Tom. I. pag. 222. 240.

m) Tom. II. p. 42. 43.

n) T. III. p. 187. Tom. IV. p. 190. 192. 363. Tom. V. p. 256.

atque euidentiam regulam ſcripſimus, et hoc quoque animo velut clypeo tecti exiguos catellorum latratus contemnimus.

pag. 894. lin. 32. *A grex et gorae.* Pertinet ad haec obſeruata hoc loco immania Dialecticae Scholaſticae vitia inſanum in vtramque partem diſputandi et rationes rationibus incerta alea opponendi ſicque velitationes (belli enim nomen non meretur) ſcholaſticas inſtituendi cacoëthes, quod nominatiſſimae in horum philoſophaſtrorum palaeſtris voculae, *Vtrum*, et *An* produnt, quae riſibus et ſibilis prudentium eos expoſuerunt, et inter duas rationes oppoſitas nihil ſtatuendi conſilium exagitandum propinauerunt. Hoc cum aſino Buridani comparat ingenioſiſſimus BAYLIVS [o], applicatque illi feſtiuos perſonati MERLINI COCCAII verſiculos [p], quos, pace Lectoris, quem inter dumeta ſcholaſtica diu forte cum taedio quodam inuiti detinuimus, ad ſoluendos riſus, propter libelli raritatem integros deſcribimus

Logici:

Iſta quidem Zuica eſt animabus plena togatis,
Quas quidem logicos reputarunt eſſe profundos,
Aſt amiſerunt cerebrum per mille batanas
Aut homines aſinos dicunt, aut eſſe cauallos,
Extinguique ſitim iactarunt carne ſalata.

Vtrum

Inter eos ſtabat vir quidam corpore duplex
Qui ſuſtenatur binis tantummodo gumbis
Dicitur hic, VTRVM, dubioſis ſenſibus implens
Hereticosque facit, negat hanc, probat hunc, tenet illam
Et ſibimet diris ſemper dat verbera verbis.

Quae ita, cum Friſingenſis ſcholaſtici, carnifice et rogo armati furores legeremus, eius imaginem in animum reuocarunt, vt tantum non riſu ſolutis accideret, quod Eraſmo epiſtolas obſcurorum virorum legenti. Verum, ne haec iocis tantum conficere velle videamur, ad illuſtre ſcholaſtici coeli ſidus, *ſententiarum magiſtrum*, qui ſubtilitatibus ſuis archiepiſcopatum Pariſienſem conſequutus eſt, prouocamus, et harum cupediarum appetentem Lectorem ad famoſiſſimum *librum ſententiarum* ablegamus, vbi *diſtinctionibus ſex, octaua* ſcilicet et ſequentibus *vsque ad decimam quartam*, opinionem de transſubſtantiatione, quae in Latina eccleſia radices iam egerat, ceteris reliquis praefert, et ita pro ea diſputat, vt non tantum prodat, admodum antiquam eam non eſſe, multisque parum placere, et variis ac inextricabilibus difficultatibus et dubiis premi, minime diſſimulet, ſed ita incertus de dogmate, in quo cardinem verſari Romanae eccleſiae, eius ciues credunt, differit, vt neſciat, qualis ſit iſta conuerſio panis in carnem, et vini in ſanguinem, an formalis, an ſubſtantialis,

o) Dict. T. I. art. Buridan. not. A. p. 509. p) Macaron. XXV. p. m. 490 ſeq.

tialis, vel alterius generis, et fateatur, definire se non posse. Quibus mox rationes addit, cur nec formalis dici queat, nec substantialis, nec efficiens, et *cur quidam putent, substantiam panis et vini manere, et ibidem corpus Christi esse et sanguinem, et hac ratione dici, illam substantiam fieri istam, quia, vbi est haec, ibi et illa.* Similiter de subiecto quaerit, et de accidentibus in sacramento, quae remanent, id est, de speciebus, et sapore et pondere, in quo subiecto fundentur, et probabilem sibi opinionem esse, ait, *existere sine subiecto*, quam esse in subiecto, quia ibi non est substantia nisi corporis et sanguinis Domini, quae non afficitur istis accidentibus. Addit quaestionem, num corpus Christi frangatur et diuidatur in S. eucharistiae sacramento, quemadmodum ex praescripto Nicolai II. profiteri iussus Berengarius, an nihil, sicut alii dicant, quod sicut ibi species panis est, et non est ibi res, cuius vel in qua sit eius species, ita ibi sit fractio, quae non fiat in aliqua re, quia nihil frangitur, an vero accidentia, quae ibi sint sine subiecto, licet quidam afferant, ea fundari in aëre. Habes, Lector, luculentum disputationis in incertas rationes diductae specimen, ex quo, si sapis, intelligere potes, ad quid vtiles sint nostrae obseruationes de philosophia et methodo scholastica. Alia in tractatione historico-philosophica scopus tractationis non admittit.

pag. 896. lin. vlt. *Magnum olim Augustae nostrae sidus, Marcus Welserus.* Paulo plenius rem istam enarrauimus, *supra ad pag. 606. huius Tomi*, qui locus videndus. Facile autem Bonifacio haec ignorantia rerum cosmologicarum posset ignosci, si a persecutione sibi temperauisset, nec Zachariam Pontificem seduxisset, vt brutis fulminibus contra argumentum, cuius ne particulam quidem aliquam intelligebat, detonasset. Ast cum vterque Pontifex, Romanus et Moguntinus de rebus sibi incognitis decretoriam sententiam edixerint, merito veluti prototypa Scholasticae intemperantiae atque desipientiae contra bonas literas et philosophiam debent in theatro historiae philosophiae collocari, licet ringantur ilia Codro.

pag. 904. lin. 6. a fin. *Cum nihil noui afferant, silemus.* Comparandi de hac Nominalium et Realium concertatione, dissidiis, controuersiae momento, et sectarum harum fortuna varia in academia Parisiensi, cui natales et patriam debet, scriptores historiae eius diligentissimi BVLAEVS [q] et CREVIERIVS [r].

pag. 905. lin. 9. a fin. *Secundum in re, tertium post rem.* Difficilis intellectu Scholasticorum disputatio de hac materia illis, quibus abstractae eorum notiones peregrinae sunt. In quorum gratiam vt illustrationem obscuri argumenti addamus, tenendum est, diuersas istas sententias originem

q) T. IV. p. 705 seq. T. V. p. 746.
r) T. I. p. 71. 94. T. II. p. 334. 359. Tom. IV. p. 307. 359. 391.

ginem ſuam habere a notione vniuerſalis incomplexi, quod quum vnum tantum ſit in ſe, ad plura tamen pertinere poteſt multis modis. Vel enim ad plura dicit, ordinem cauſſae, et ſic eſt vniuerſale in cauſſando, vt Deus, qui, licet in ſe vnum quid ac ſingulare ſit, quia tamen ad plures effectus ſimul concurrit, dicitur cauſſa vniuerſalis. Vel dicit ordinem imaginis, ſiue ideae, et ſic eſt vniuerſale in repraeſentando, vt ſpecies impreſſa et conceptus formalis: quae licet in ſe ſingularia ſint, rem tamen in vniuerſali repraeſentant. Vel dicit ordinem ſigni, et ſic eſt vniuerſale in ſignificando, vt vox: homo, quae rem vniuerſalem ſignificat. Vel denique dicit ordinem ad eſſe, et ita vocatur vniuerſale in eſſendo, a quo vniuerſale in praedicando non differt, niſi nomine habitudinis et rationis. Quod enim per identitatem aliquam in multis eſt, id de multis etiam poteſt praedicari: et ratione prioris et in ordine ad eſſe, ſolet proprie vocari vniuerſale, in ordine autem ad praedicationem, praedicabile. Hoc vniuerſale autem in eſſendo diuiſerunt Scholaſtici in metaphyſicum, phyſicum et logicum, vel, quod eodem recedit, in vniuerſale ante rem, in re, poſt rem. Vniuerſale metaphyſicum vel ante rem, ſi vere datur, eſt natura quaedam a ſingularibus auulſa, et independens ab operatione intellectus, communicabilis pluribus et de iis praedicabilis. Dicitur *metaphyſicum*, quia abſtrahit a mutatione et accidentibus ſenſibilibus, ſecundum eſſe, cuiusmodi res metaphyſica potiſſimum conſiderat, ante rem autem dicitur, quia eſt ante ſua ſingularia, quae per ipſum fiunt, vt per impreſſionem ſigilli multae fiunt ſigillationes. Vniuerſale phyſicum eſt natura vniuerſalis, prout in rebus exiſtit, idque vel materialiter tantum, quatenus natura in rebus exiſtens poteſt per intellectum abſtrahi a conditionibus indiuiduantibus, et vniuerſalis denominari, vel vt exiſtat natura actu vniuerſalis, ſecluſa omni intellectus vniuerſalis operatione, quorum prius Thomas ſtatuit, poſterius Scotus. Vniuerſale hoc phyſicum dicitur, quia, quum in rebus vniuerſalibus exiſtat, obnoxium eſt mutationi et accidentibus ſenſibilibus, quibus phyſica conſiderandis occupatur. Vniuerſale logicum eſt natura ſpecifica vel generica, quatenus a ſingularibus per intellectum abſtracta eſt, ſiue ſit realiter vna in pluribus, ſiue non. Et hoc quidem obiectum diſputationis dialecticae inter Reales et Nominales eſt, quam cum ad veterum Graecorum ſcholas retuliſſent, longa de his vniuerſalibus ante rem controuerſia enata eſt, quo pacto, vel Plato, vel Ariſtoteles, vel Zeno quoque ad principia rerum retulerint, de qua re, cum alibi iam tractauerimus, cramben, ne mors fiat, bis ponere nolumus, haec autem ad huius controuerſiae adeo longae et illuſtris hiſtoriam illuſtrandam afferre ideo voluimus, vt obſcurius dicta vel viſa nonnullis clariorem lucem accipiant, et ne videamur inuidioſius has dapes ſcholaſticas, quibus hactenus ad nauſeam vsque paſcimur, noſtris lectoribus inuidere voluiſſe. Qui ſi plura, quam quae heic appoſuimus, fercula cupiunt, inuenient apud Pavlvm Slevo-

SLEVOGTIVM [s] eruditum ſuperioris ſeculi philoſophum et philologum Ienenſem plura mira claritate explicata, quae ad argumentum de vniuerſali ante rem pertinent, illudque in luce ponunt. Deprehendet autem lector hiſtoriae philoſophiae Graecae peritus, multam in iſta diſputatione verſatam eſſe logomachiam, quam inter genuinos quoque ſcholaſticae philoſophiae characteres eminere, innumeris et quotidianis exemplis poteſt demonſtrari.

pag. 907. lin. 23. *Res exiſtentes in vocibus eſſe manentes.* Is alio quoque loco idem refert: *His*, ſcribit [t], *temporibus fuiſſe reperio Rucelinum Britannum magiſtrum Petri Abaelardi, noui Lycei conditorem. Qui primus ſcientiam vocum ſiue dictionum inſtituit, nouam philoſophandi viam inuenit. Eo namque auctore duo Ariſtotelicorum Peripateticorum genera eſſe coeperunt, vnum illud vetus, locuples in rebus procreandis, quod ſcientiam rerum ſibi vendicat, quamobrem Reales vocantur: alterum nouum, quod eam diſtrahit, Nominales ideo nuncupati, quod auari rerum, prodigi nominum, atque notionum verborum videntur aſſertores. Illorum anteſignani Thomas et Scotus; horum Occamus, Marſilius, Ioannes Buridanus.* Sic et medii aeui ſcriptores [u] et recentiores plerique, qui Nominalium patriarcham ipſi quoque Roſcellinum conſtituunt, inter quos etiam CREVIERIVS [x]. Recte tamen ille praeponit et ducem atque praeceptorem habuiſſe eum in Nominalium via monet Ioannem ſophiſtam, a dialecticis ſtudiis ita nuncupatum. Veteris enim hiſtorici Francici teſtimonio [y] nouimus, hunc Ioannem, cum cetera obſcurus et ignotus eſſet philoſophus, eo nomine inclaruiſſe, quod artem ſophiſticam vocalem eſſe diſſeruerit, et diſcipulos in ea ſententia habuiſſe Rucellinum, Robertum Pariſienſem et Arnulfum Lugdunenſem. Quae tempora cum in initia ſcholae Pariſienſis incidant, quo ſe Roſcellinus docendae Dialecticae cauſſa conuertiſſe videtur, recte pronuntiauiſſe putandus eſt CREVIERIVS, monens, Nominalium ſectam eadem, quae academiam, initia, Seculum XI. habuiſſe, eoque duce et auctore in cathedra publica opinionem, dudum in ſcholis epiſcopatuum atque monaſteriis ventilatam non tantum perſonuiſſe, ſed adhibitam quoque ad explicanda theologiae myſteria, quod occaſionem dedit Roſcellino in eos de Trinitate errores delabendi, propter quos poſtea condemnatus eſt, qui in hiſtoria eccleſiaſtica aeui ſolent memorari, quosque nos ſupra iam tetigimus.

pag. 907. lin. 26. *Omnem praedicandi definiendamque rationem videbant.* Maxime offendebat philoſophos eius aetatis, qui fontes et origines Nominalium ſectae, opinionum Graecanicarum ignari, non inſpexerant, quod, ſtante eorum hypotheſi, non eſſe rerum ſcientia poſſit, quae res ſup-

s) In diſputationibus philoſophicis P. I. L. I. p. IX. quae eſt de vniuerſali ante rem, p. 177 ſqq.

t) Ann. Boi. L. VI. p. 624.

u) OTTO FRISING. de geſtis Frid. I. cap. 42. SARISBERIENSIS Metal. L. II. c. 17. p. m. 814.

x) loc. cit. T. I. p. 97.

y) Franc. hiſt. fragm. apud DV CHESNE Script. hiſtor. Franc. Tom. IV. p. 632. debemus hunc locum B. Moshemio, qui nos de eo monuit.

ſupponat earumque ſtabilem eſſentiam, quam ad definitiones rerum requirebat ſchola Peripatetica. Recte vidit doctiſſimus CREVIERIVS [z], difficultates inde enatas intricatas eſſe, et non adeo abſurdas, quam clamabat Realium factio, isque recte ad noſtrae aetatis quaeſtiones et controuerſias de ideis earumque natura prouocat, de quibus ſuo loco ex inſtituto diſſeruimus [a]. Nominales enim contendere auſi ſunt, magnisque motibus decertarunt, ſingularium, quorum exiſtentia non ſit neceſſaria, ſcientiam non dari, eo quod modalitates eorum ſemper ſint in mutatione: adeoque vniuerſalium tantum ſcientiam eſſe. Contendebant autem, eiusmodi ideas vniuerſales et reales non exiſtere, ſolaque ſingularia indiuidua deprehendi, nomen vero et appellationem vniuerſale perficere, adeoque non rerum, ſed nominum tantum et vocum dari ſcientiam. Multa et grauia his argumenta opponebant Reales, vrgentes omne ita cognitionis humanae fundamentum euerti, et attendentibus ad ſui intellectus virtutes et operationes comprehendere, ideas vere et neceſſario extare et habere realitatem: et eandem quoque eſſe cauſſam entium moralium, quorum realitatem conſcientia nos doceat [b]. Alia in hac Scotica metaphyſica et ſcholaſtica ea de re occurrentia magnisque iris diſputata tacemus. Putamus autem, ſingulare hanc controuerſiam ſpecimen exhibere confuſarum notionum in terris Scholaſticorum enatarum, quibus omnis veritas eluſa cernitur. Si enim inter eſſentiam vel ideam, et inter exiſtentiam rei diſtinxiſſent, ſaluis principiis logicis et metaphyſicis, vidiſſent, quibus fundamentis nitatur ſcientia rerum atque nominum, vniuerſalium et ſingularium. Mirandum itaque non eſt, litem hanc tanta ſeueritate et iracundia tractatam in ſcholaſticas quisquilias conuerſam locum amplius non habere, niſi apud λογομαχέντας. Haec autem humani intellectus opprobria matrem habuiſſe ſuperbiam, opportune monet CREVIERIVS [c].

pag. 910. lin. 3. *Diuerſis opinionibus diſputabat.* L. incertis et fluctuantibus coniecturis iactaretur. Nunquam enim certi erant de ſua opinione, ita poſcente methodo ſcholaſtica, quae alios fructus ferre non potuit.

pag. 910. lin. 18. *Nominalium ſecta in hac quoque gente valde aucta eſt.* Repetenda hic ſunt, quae ſupra [d] de Nominalium fortuna et auctoritate apud principes Germaniae et inter iuuentutem ſcholaſticam ad Marſilii ab Inghen vitam diximus, et comparandus libellus ſupplex Nominalium ad Galliae regem exhibitus a STEPH. BALVZIO [e], quo omnem inuidiam et perſecutionis fontem atque originem in Ioannem XXII. P. M. eiusque odium in Occamum coniiciunt, adductis theſibus, quibus celeberri-

z) Id ex hiſtoria Abaelardi eiusque narratione poteſt intelligi, in qua c. 3. hiſt. calam. ſuar. ait: de vniuerſalibus in hoc ipſo praecipuam ſemper eſſe apud Dialecticos quaeſtionem. Conf. L. DACHER. Spic. T. II. p. 889.

a) Hiſt. doctr. de ideis ſect. II.

b) Conf. CREVIER. l. c. p. 92.

c) loc. cit. pag. 96.

d) Ad pag. 855.

e) Miſcellan. T. IV. p. 533 ſeqq.

berrimus ille Nominalium patriarcha duxque alter papam offenderat. „Vbi narrant etiam, diu fuiſſe cunctatam Vniuerſitatem Pariſienſem, vt „doctrinam Occami condemnaret, ſed facultatis artium importunitate „victam feciſſe ſtatutum in quo caueatur, dictam doctrinam non eſſe „dogmatizandam, quia nondum erat examinata et approbata. Et poſt- „modum inſtituiſſe iuramentum, quo iurauerunt omnes, dictam doctri- „nam non dogmatizare in caſibus, in quibus eſt contra fidem. Iuſſiſſe „etiam eundem Papam doctrinam Occami examinare per quendam car- „dinalem, qui, licet multa contra eum diſputauerit, nihil tamen repererit, „quod auſi fuerint condemnare: neque ſequutam eſſe aliquam con- „demnationem articulorum per eundem cardinalem examinatorum. Et, „poſtquam ſeceſſum Nominalium ex academia Pragenſi recitarunt, ad „Petrum de Alliaco, Ioannem de Gerſonno et alios quamplurimos viros „doctiſſimos Nominales prouocant, qui conuocati ad concilium Con- „ſtantienſe, haereticos Bohemos, realium factioni addictos, maxime „Hieronymum et Ioannem ita refutauerint, vt ſe argumentis Petri de „Alliaco victos confiterentur. Tertiam perſecutionem autem Nomina- „lium fuiſſe poſt occiſum ducem Aurelianenſem [f]. Nam propter guerras, „quae inde ſuperuenerant, diſperſos eſſe per varias regiones et prouin- „cias doctiſſimos viros in via Nominalium, ei diſperſione ſuperueniſſe „quosdam Albertiſtas, qui, nullo reſiſtente, doctrinam nominalium eie- „cerint. Sed poſtquam, Anglicis expulſis, coeperit haec Vniuerſitas re- „florere, viris ingenioſiſſimis refertam eſſe, et ab eis dictam doctrinam „Nominalium reſumtam et reſuſcitatam, a viginti annis ad hoc tempus „(annum 1473!) incrementa laudis et gloriae ſuſcepiſſe. Hoc vero anno „quartam perſecutionem exortam. 1. ob laudem et doctrinae gloriam „eorum, quia, qui dicuntur Nominales, Thomiſtas ſuperent diſputando, „vt nullo modo eis reſiſtere poſſent 2. propter haereſin confictam Lo- „uanii, negantem certitudinem et praeſentiam diuinam de contingenti- „bus, cui fauerint multi Dd. facultatis; Nominales autem ſe viriliter „obiecerint, nullum periculum pro defenſione fidei formidantes, im- „pedierintque, ne theologica facultas dictum tractatum approbaret. Cui „tamen Reales qui dicuntur ad XXIV. ſubſcripſerint [g], quo tamen non „obſtante, Louanienſis doctoris tractatus Romae condemnatus ſit et haere- „ticus declaratus; propterque hanc condemnationem illos Dd. ira accen- „ſos, defenſores fidei inquietare, et ſimilia tradentes defendere.“ Et haec quidem Nominales in ſcripto publico, cuius narrationi cur non acquieſcendum ſit, nullam cauſſam videmus. Sunt tamen nonnulla, quae ad illuſtrationem huius narrationis, cuius argumentum in H. C. P. h. l.

Kkkk 3 ſtrictim

f) Videndi de his bellis ciuilibus inter ducem Aurelianenſem et Burgundiacum, et tumultibus inde exortis, qui ex Nominalium ſecta Gerſonem quoque in fugam coniecerunt, ſcriptores hiſt. Franc. ad Sec. XV. initia, itemque Vniu. Paris. hiſtoriae auctores BVLAEVS et CREVIERIVS, conf. LAVNOIVS hiſt. gymn Nau. T. IV. Opp. p. 510.

g) Hiſtor. Bohem. Hirſaug. T. II. p. 315. Exſcripſit Aeneam Syluium TRITHEMIVS Ann. ſed de Realium cauſſa ſiluit, ipſe Nominalibus fauens.

ſtrictim expoſuimus, omnino faciunt, et in his ſupplementis praeteriri non debent. Et primo quidem, quod ad Nominales Bohemicos factamque ab iis ſeparationem duorum millium ſcholaſticorum iuuenum, et ſeceſſum Lipſienſem pertinet, confirmari ea Pariſienſium narratio poteſt teſtimonio AENEAE SYLVII, qui ad ann. 1408. refert: „rexerant ſcholam „Pragenſem vsque in ea tempora Theutones, id moleſtiſſimum Bohemis „fuit hominibus natura ferocibus et indomitis. Ex quibus vir quidam „genere nobilis ex domo, quam putridi piſcis vocant, apud Oxonium „Angliae ciuitatem literis ſtudens, cum Ioannis Wicleui libros offen- „diſſet, quibus *de realibus vniuerſalibus* titulus inſcribitur, magnopere „illis oblectatus exemplaria ſecum attulit imbutusque Vicleuitarum „veneno, et ad nocendum paratus, tum quod erat familiae ſuae „cognomen, putridum piſcem, id eſt, foetidum virus in ciues ſuos „euomuit. Commodauit autem ſcripta, quae attulerat, his potiſſi- „mum, qui Theutonicorum odio tenebantur, inter quos Iohannes „emicuit, obſcuro loco natus, et ex villa Hus cognomen mutuatus. „Hic cum eſſet ingenio peracri et lingua diſerta, multumque dialecticis „oblectaretur, et peregrinas opiniones amaret, auide admodum Vicleuia- „norum doctrinam arripuit, eaque Theutonicos vexare magiſtros coe- „pit, ſperans eo modo confuſos Theutones ſcholas relicturos. Quod „cum ſuccederet, a Venceslao rege impetratum, vt Pragenſe gymnaſium „ritu Pariſienſis gubernaretur: ea res magiſtratum ſcholae Theutonibus „abſtulit. Quam ob cauſſam commoti magiſtri atque diſcipuli Theuto- „nici generis iureiurando adacti vno die ſupra duo millia ſecuti apud Li- „pſiam Miſniae ciuitatem trium dierum itinere a Praga diſtantem vniuer- „ſale ſtudium erexerunt. Bohemis ergo ſcholae ſuae gubernatio libere pa- „tuit [h]." Haec pontifex poſtea PIVS II. ex quibus patet, realium doctrinam atque ambitionem occaſionem huius ſchiſmatis extitiſſe, cui tamen ea, quae cautus tacet hiſtoricus, addenda ſunt, Wicleſitarum proteſtationes et clamores contra tyrannidem et ſuperbam proteruiam Romanae ſedis ad hanc realium in Pragenſi academia fortunam multum contuliſſe, inuidiam autem facti Nominales Pariſienſes recte in Realium violentiam conieciſſe. De qua tamen re alio loco, vbi eccleſiae hiſtoria tradenda eſt, loquendum, et conſulenda deſideratiſſimi LENFANTII de *bello Huſſitico* hiſtoria [i]. Alteri autem momento de Nominalium perſecutione, quam in Vrbe et Vniuerſitate Pariſienſi ſuſtinuerunt, lux amplior accendi poteſt ex CREVIERII [k] hiſtoria eius vniuerſitatis. Quibus annalibus conſultis conſtat [l], iam anno 1339. proſcripſiſſe facultatem artium libros et ſententias Occami, quae a doctoribus nouitatis amatoribus ſtudioſae iuuen-

h) Confirmauit nouam vniuerſitatem et priuilegiis auxit Pius II. et Alexander V.

i) Conf. MIDDENDORP. de Academiis L. V. p. 272. D. PFEIFFERI Orig. Lipſienſ. L. III. §. 12. p. 301. facta iſta ſeceſſio anno 1409.

k) T. III. ſ. 334. qui ſua hauſit ex BVLAEI T. IV. p. 257. 265. 275.

l) T. V. p. 705-711.

iuuentuti praelegebantur, anno quoque sequente quasdam propositiones speciales eius condemnauisse: inter quas Nominalium doctrina, quod scientia tantum sit nominum, eminuerit. Et huic quidem censurae subscribere debuisse sub iurisiurandi fide nouos professores. Viguisse autem hanc seueritatem adhuc anno 1358. et seq. et Buridanum Nominalium sectae, vti supra dictum, primipilum Parisiis eiecisse et coëgisse Viennam confugere [m]: quod tamen velut incertam traditionem supra reiecimus, et laetas fuisse postea res Nominalium monuimus [n]. Ast longe aliam apparuisse faciem fortunae Nominalium anno 1473. narrant nobis Bulaevs et Crevierivs [o]. Et hic quidem intestina vniuersitatis dissidia caussam atque fontem fuisse, cur Nominales suppressi fuerint, non tacet, qualia autem illa fuerint, non indicat, fortunamque tantum sectae reflorescentis, et inuidiam magnorum et timendorum aduersariorum nominat, vnde illud odium et persecutio propullulauerint. Ex articulis autem Nominalium ad regem Franciae Ludouicum missis supra iam ostendimus, probatam a facultate theologica Parisiensi negationem certitudinis et praesentiae diuinae de contingentibus, cui Nominales subscribere recusarunt, hos ignes accendisse et inde noua persecutionum incendia surrexisse. Cum enim Nominales doctores illos, qui Louaniensem errorem probauerant, atro lapillo notarent, illi vindicandam ignominiam rati, doctrinam Nominalium haeretici erroris accusarunt, caussantes, scientiam eorum esse peruersam et plenam haeresibus. Quod quidem dudum illis erat obiectum, vt autem cautius mercarentur, narrante Crevierio [p], paulisper sententiam mutauerant, et tolerabiliorem sensum praetexuerant, nominum scientiam ad attributa essentialia rerum restringentes. Qua de re ipsos Nominales in praedicto libello apologetico ad regem, (ad quem Creuierius etiam prouocat, non inspexisse tamen accurate satis eius exordium videtur,) audire iuuat, vt ex ipso eorum ore atque indicio de eorum mente lector iudicare possit, qui ita: *illi doctores Nominales sunt, qui non multiplicant res principaliter signatas per terminos secundum multiplicationem terminorum: reales autem, qui e contra res multiplicatas esse contendunt, secundum multiplicitatem terminorum. Verbi gratia, Nominales dicunt, quod Deitas et sapientia sint vna res et eadem omnino, quia omne, quod est in Deo, Deus est. Reales autem dicunt, quod sapientia diuina diuiditur a Deitate. Item Nominales dicti sunt, qui diligentiam et studium adhibuerunt, cognoscendi omnes proprietates terminorum, a quibus dependet veritas et falsitas propositionum: quae proprietates sunt, suppositio, ampliatio, restrictio, distributio exponibilis. Cognoscunt praeterea obligationes et insolubilem naturam, vera fundamenta argumentorum dialecticorum, et omnes eorum defectus. Quibus rebus instructi de vnaquaque argumentatione faciliter cognoscunt, an bona sit, an mala. Reales autem haec omnia negligunt et contemnunt, dicentes, nos imus ad res, de terminis non cura-*

m) T. IV. p. 360 seq.
n) T. II. p. 534. Dv Bovlay T. IV. p. 265. 275.
o) T. IV. p. 360 seq.
p) loc. cit. p. 361.

curamus etc. Haec ipsi nominales, ex quibus in genere consideratis attentus rerumque logicarum peritus lector facile iudicare potest, de logicis conceptibus magis et eorum fundamento disputatum fuisse eo tempore, quam de rerum essentiis, et, Reales falso Nominales accusasse, quod omnem scientiam euertant. Verum his suo loco relictis, absoluenda est horum hominum historia, a Bulaeo et Creuierio nobis tradita. Nempe [q] inter aduersarios reales vnus erat omnium ardentissimus atque potentissimus Ioannes, quem dicto loco Nominales Bracardum vocant, Creuierio Bochardus vel Boucardus dicitur, fuitque episcopus Aurelianensis, vir in historia literaria medii aeui ignobilis [r], et vna hac persecutione Nominalium famosus. Is cum apud Ludouicum XI. gratiosus esset, teneretque aurem regis, cui erat ab audiendis confessionibus, isque esset Doctor Parisiensis, omni conatu id egit, vt Nominales regia auctoritate e facultate ex vniuersitate eiiceret. Quem finem facile muneris et dignitatis virtute se obtinere posse, et ita facultatem quoque theologicam ob censuram quandam regiam exasperatam, tranquillam reddere sperans, edictum regium graue et vehementer aduersum Nominalibus procurat, quod vulgasse ex archiuo GABRIELEM NAVDAEVM, suo loco [s] indicauimus. In illo mandato regio, Cal. Mart. 1474. scripto, in partes vocatis deputatis trium facultatum et quatuor facultatum, probatur doctrina Aristotelis, Auerrois, Alberti M. S. Thomae Aquinatis, Aegidii Romani, Alexandri Alesii, Scoti, Bonauenturae, reiicitur doctrina Occami, Buridani, Petri de Alliaco, Marsilii aliorumque huius sectae, quorum doctrinam doceri prohibet sub poena exilii, iussis etiam omnibus magistris et doctoribus iuramenti fide de hoc mandato stricte obseruando cauere, iniunctoque curiae regiae praesidi mandato, vt libros Nominalium auferri et seruari, ne legi possint, curaret. Is autem iurisiurandi sacramento in praesentia episcopi Aurelianensis ab omnibus Vniuersitatis membris dato et accepto, libros ei traditos supprimit, qui in bibliothecis erant, ferreis catenis ligat, vt aperire et legere nemo posset: cuius processus ineptias risit Robertus Gaguinus. Cedendum itaque tempestati rati Nominales, in omnes regni partes diffluebant, donec serenius coelum rediret. Id quod quidem citius, quam expectabant, euenit, redieruntque paucis intra annis Nominalibus Halcyonia. Cum enim eorum partes in Vniuersitate non possent extirpari [t], anno sequenti 1474. obtinuerunt, vt acerbitas prioris anni mitigaretur, et nonnulli libri illis restituerentur. Anno autem 1481. simul atque semel rupta sunt vincula. Cum enim totius controuersiae parum regis atque aulae interesset, quam vnus regis confessionarius vrserat instigatus ab aduersariis, et inimicitiae sub cineribus sepelirentur, pax rediit et libertas tot fulminibus prius disiecta et prostrata; die

q) CREVIER. loc. cit. p. 362.
r) Inter scriptores enim medii aeui non comparet. Suo tamen tempore inter Dd. Parisienses eminuit.
s) p. 911. H. Cr. Phil.
t) CREVIER. p. 391.

die enim 29. Aprilis eius anni literis ad Rectorem et Vniuersitatem Parisiensem datis indicauit Praetor regius, iussum se esse a Rege omnes Nominalium libros e carceribus atque catenis liberos exire, vt ad dominos suos redire possent, liberum quoque regem permittere, vt quamcunque doctrinae sententiam quis elegerit, eam sequi posset, idque per omnia collegia publicandum esse. Rationes autem, quae regem permouerint, ipsis manifestaturum esse magistrum Berengerium. Hunc autem Berengerium fuisse partibus Nominalium addictum verisimiliter coniicit Creuierius. Executioni dedit regis mandatum Vniuersitas, habito concilio, in quo praelecta epistola praetoris regii, et explicata oretenus a Berengerio regis voluntate atque sententia. Maxime vero Germanica natio, cum nemo non libenter acquiesceret decreto regio, gaudium de hac Nominalium victoria testata est amplissime [w]. Libri sectae a primario Praeside Iohanne Bullangero fisco et catenis addicti a filio Michaële in consessu vniuersitatis suis redditi: et tranquillitas philosophantium partibus restituta est [x]. Quod autem in vita humana multoties euenire videmus, vt pressa resurgant laetius, liberata a pondere breui torpeant, id Nominalium quoque sectae euenit, quae cum aduersarios amplius non haberet, tepere tandemque frigescere Parisiis coepit, et lis tantis iris animisque per duo secula agitata intra priuata auditoriorum conclauia conclusa est. In Anglia autem et Germania res Nominalium principum fauore et studiosorum factionibus amplificatae sunt maxime, donec, surgente maioris momenti negotio, reformatione ecclesiae, inanes illae disputationes et quaestiones tandem penitus obmutescerent, certe in scholis tantum Scholasticorum et puerorum studio audirentur.

pag. 911. lin. 6. a fin. *Saucii multi nonnunquam occisi.* Grauia tamen et cruenta bella, et praelia, quae inter studiosos Parisienses excitata ait Nic. Caussinus, sine dubio ad concertationes Sec. XIV. et XV. pertinent. Sec. XVI. enim effluente, cum elegantiores literae surgere coepissent, ab hac barbarie cessatum est.

Ἐπίμετρον.

pag. 912. *Et haec quidem de Scholasticis.* Absolueramus iam ante plures dies haec, quae occurrebant, supplementa et obseruationes ad tomum III. Historiae criticae philosophiae, quo historia fatorum philosophiae post C. N. inter gentiles et Christianos ad Sec. VII. tum vero omnis aetatis mediae ad repurgatas literas exponitur, et iam progressuri ad recentiora et laetiora philosophiae fata, curam nostram et attentionem aduerteramus; cum nobis, nihil expectantibus duae lucubrationes occurrerent, huic nostrae tractationi in hoc Tomo III. oppositae, et nobis hactenus non visae, quarum vna iam ante decennium quaedam ex nostra attentione et lectione

w) Bulaeus T. V. p. 746.

x) loc. cit.

ctione annotata magnis iris, et insueta inter eruditos acerbitate, sed leui apparatu nulloque iudicio allatrauit; altera nuperrime magna eruditione et ingenio, et iucunda scribendi elegantia, ast artibus subdolis et omni historiae fidei et certitudini euertendae aptis, historiam philosophiae Alexandrinae siue eclecticae aggressa est. Quanquam autem argumentum, quod in vtroque libello, illo gymnasiastico, leuique manu corraso, hoc anonymo et diligenter elaborato hanc nostram quoque historiam criticam philosophiae concernebat, adeoque in his supplementis et obseruationibus poterat illis responderi dispicique, an, et quid in nostra tractatione esset emendandum vel mutandum, ad quod veritatis compulsi amore, lubentes meritoque manus porrigimus: ita tamen cum posterioris aggressoris obiectionibus comparatum est, vt diligentem et criticam explorationem et examen poscant, quod paucis paginis non potest absolui. Ideo coacti sumus, et temporis spatio praeclusi, et ad perficiendum hunc historiae nostrae appendicem alligati, ad aliud tempus hunc laborem differre, donec, absoluta hac altera criticae historiae philosophiae eiusque additamentorum editione, et ad finem quoque a nobis perducta illustratione exegetica bibliorum Anglicorum theologorum, quae vltimum hactenus Tomum a nobis expectat, tempus nobis largiatur diuina prouidentia ad has obiectiones respondendi, remque omnem in clara luce ponendi. Non enim in caussa bona et ecclesiae atque veritatis promouendae studio versata amicam inquisitionem et consultationem detrectamus, qui nunquam in partis sectaeue fidelitatem coniurauimus, et lubenter aliorum luminibus nos illustrari patimur, imo cupimus, modo cum aequis, et imprimis artis criticae et rationalis peritis viris doctis, qui praeiudicium auctoritatis et partis studium eiurauerunt, in hoc autem argumento et materia rite versati sunt, disputandum sit. Ad quem autem laborem suscipiendum cum tempus viresque requirantur, Numen precamur, vt, si huic nos labori eius prouidentia destinauerit, surgentes ingrauescentis senectutis annos roboret, atque augeat, vt talibus considerationibus sufficiamus. Quod si aliter visum fuerit voluntati diuinae, cui ex toto corde paremus, erunt certe in protestantium ecclesiis, quas vterque antagonista more suorum satis thrasonice contemnit, qui isto veritatis amore, istis studiorum et doctrinae praesidiis instructi sunt, vt illis in caussa tam bona et solida, victoriae reportandae spem possimus facere certissimam. Cuius vt vnico exemplo specimen exhibeamus, vt appareat, quibus armis ex hoc, cui adscripti sunt, exercitu veritates historicae oppugnentur, vnam, quam supra quidem iam tetigimus, tractationem de Gregorio M. in scenam producemus, orbisque literarii iudicio ἄνευ παθῶν examinandam relinquemus, cuius ἐπίκρισιν Gallicus anonymus nobis solis opposuit, (cetera enim tela proprie intentantur dictionarii encyclopaediae vniuersalis auctoribus). Si haec vero molesta sint lectoribus nostris, eorum patientiam exoramus, qui a litibus literariis indole

dole et ingenio alieniſſimi, aggreſſorum tantum violentia ad apologiae ſpecimen trahimur. Poterit Lector, ſi haec perlegere moleſtum ſit, velut iam dudum euicta ſatis, has pagellas tuto, et ſine hiſtoriae noſtrae praeiudicio praetermittere.

Edidit nempe idem ille antagoniſta Scholaſticus Friſingenſis, monachus Benedictinus, cuius apologiam contra paedantiſmum ſcholis catholicis a nobis, quod ſomniabat, impactum ſupra recenſuimus, continuationem altera *diſputatione menſtrua*, eodem anno vulgata, in qua quidem, interim nomen noſtrum recte legere atque ſcribere didiciſſe, et pauliſper ab immani iſta ruſticitate prioris libelli ad humanitatem magis et modeſtiam rediiſſe prodidit, aſt zelo tamen pro ſcholaſtica diſciplina ſcholarum Catholicarum inflammatus, nos, velut compilatorem quidem eruditum, in ſcholas tamen catholicas ſcriptorem, qui modeſtior eſſe poſſet, quique dum nonnullos abuſus Scholaſticorum forſitan caſtigare potuiſſet, limites modeſtiae egreſſus, eruditionis loco iuuentuti catholicae venenum, in epitome H. Phil. vernacula edita, ſimplicioribus fucum propinauerit, accuſauit. Non denegat iam noſtris lucubrationibus, quas ſe interim legiſſe ſimulat, doctrinam, diligentiam, ſtudium, et, ſi nos laudis ab hoc Scholaſtico cupiditas vreret, poſt inuſta plurima vulnera et ignominiae notas, a bimeſtri calumnia ad ſe reuerſus, nobis nec nominis celebritatem, nec eminentem quandam eruditionem denegat, immo aequo iudicio hanc ipſam hiſtoriam, multo labore, inſigni inſuper induſtria conſcriptam iudicat, cuius iudicii fidem ciuitati literariae examinandam reliquimus, nec a tam laudatis viris laudari in maxima laude ponimus: quod vero vna manu (nouerit ille, quibus ex cauſſis et a quibus forte monitus) largitur, altera eo inuidioſius aufert, et hoc opus nos foede corrupiſſe, pronuntiat, quod doctores catholicos (Scholaſticos aeui medii) tam nigre depinxerimus, quod S. Gregorium M. odioſum reddere ſtuduerimus, veluti melioris philoſophiae ruinam, et cauſſam pro re certa ſcribendo; quod denique Lutherum reformatae philoſophiae caeterarumque ſcientiarum ducem aſſeruerimus, totum enim hoc nihil aliud eſſe, quam iuuentutem ſubdole ſeducere, vt erga doctores catholicos concipiat odium, erga Lutherum, huiusque aſſeclas aeſtimationem ſummam. De qua rei veritate omnino adeundus eſt libellus monachi Friſingenſis ςηλυτευτικός, et cum noſtris obſeruationibus conferendus, vt, quam mendax ille et calumniator in noſtras curas fuerit, orbi literario vniuerſo clariſſime pateat. Adeo autem inter tenebras ſcholaſticas contabuit libellus ille academicus, vt nobis, qui vix decem milliaribus ab eo loco remoti inter medios Catholicos, ciues optimos, habitamus, iſtae pagellae nunquam apparuerint, donec nuperrime forte fortuna, cum in bibliopoleo inter chartas reiectitias et emporeticas, ſalſamentariis dudum deſtinatas, tineis et blattis miſere depaſtae, a nobis mirantibus, detegerentur. Vnde cum facile hariolari liceat, qua in orbe literario fortuna gauiſae fuerint,

ignoſcet candori noſtro Lector, quod ſtrictim tantum et per lancem quaſi ſaturam ea, quae ad Gregorium M. pertinent, et huius loci ſunt, enumeremus, iudicemque poſtea eundem conſtituamus, vbi reſponſionem noſtram vtrique aduerſario opponendam, exhibuerimus. De Lutheri mente et incredibili aduerſariorum, eius per calumniam craſſiſſimam detorquendae, impudentia dabimus ſtricturas breues ad Tomum ſequentem.

Eo autem argumenta apologiae a Friſingenſi doctore Scholaſtico pro Gregorio in cauſſa combuſtorum librorum profanorum, odiique erga ſeculares literas, quae candide enumerabimus, redeunt. I. Eſſe hanc accuſationem factum omnino dubium, immo probabilius falſum: id quod probat ex ſilentio ſcriptorum Gregorio M. prope ſynchronorum et coaeuorum, vitam eius deſcribentium vnanimi, quod argumentum ait eſſe in critica arte ſummum, quod nemo inficias iuerit, hanc autem combuſtionem librorum ethnicorum, ſi vera eſſet, futuram fuiſſe memoratu digniſſimam et inter memorabiliora referendam, indeque recte cenſeri dubiam. Vbi Noſter ad Paulum et Ioannem, eccleſiae Romanae diaconos biographos Gregorii prouocat, circa idem tempus florentes, ex quibus Ioannes dicat, *ſe de ipſo ſcrinio ſedis Apoſtolicae, adeoque tanto plenius et certius hanc Gregorii vitam carpſiſſe.* Aſt apud vtrumque huius facti Pontificis altum eſſe ſilentium. Ioannem autem de ſe ipſo teſtatum atque proteſtatum, ſe nihil in ea vita omiſiſſe, quod aut lectoris animum defraudare poſſet, aut ad cognitionem de S. Gregorio congruam pertineret: vnde Dialecticus noſter prudentem criſeos rationem inferre, concludit, quia hoc factum ille ſilentio tegat, penituſque omittat, ideo omnino dubium, imo probabilius falſum eſſe. Eundem porro monet biographum ſignanter annotare, quomodo ſummus ille praeſul omnes omnino pontifices a gentilium librorum lectione inhibuerit. Habiturum autem fuiſſe hic anſam optimam odium, quo S. Gregorius actus dicitur in gentilium libros, vlterius proſequendi, totamque, ſi vnquam extitiſſet, combuſtae bibliothecae Palatinae hiſtoriam referendi. Aſt cum commendando zelum piiſſimum Gregorii ea de re tacuerit, dubiam inde concludi et probabilius falſam. II. Huic primae phalangi, in qua totum aciei robur videtur poſuiſſe defenſor beati Gregorii, ſuccenturiatos addit milites, magna nomina Baronii, Mabillonii, Bollandi, Sandini, Fr. Pagii, Amati Graueſonii, Alexandri Natalis, et Benedictinorum e congregatione S. Mauri, quibus nouiſſimam operum S. Gregorii M. editionem debemus, quos iurauiſſe teſtatur, omnia in vita pontificis conſcripta ab ipſis eſſe expoſita, quae ad hiſtoriam illorum temporum ſiue ſacram, ſiue profanam ſpectant. Hos autem omnes factum hoc ſilentio praeteriiſſe. Senſit autem Friſingenſis doctor, rem ad triarios rediiſſe, quos iam in aciem inducit, monendo, eos non alios exſcripſiſſe, ſed cuncta ex mſc. et obſeruationum et notarum lumine collegiſſe, quae reperite poterant, et hos tamen omnes haec Palatinae bibliothecae fata ſilentio ſepelire.

Sunt

Sunt autem Triarii Noſtri Alexander Natalis, Dupinius, Ioannes Palatius et Ludouicus Maimburgius, non adeo mites in Romanos Pontifices ſcriptores, quod pontificibus minime adulari, aut eorum male geſta ſubticere ament. Editores autem operum Gregorii Sarisberienſis narrationem inter nugas et aniles fabulas reieciſſe. III. His tandem, forte tanquam lixarum et calonum gregem, in fine aciei ſubiungit Proteſtantes ſcriptores, quod nihil prorſus omittant, ſi quid in Romanorum pontificum vitis carpendum viderint, et nominat quidem Diezium et Cl. Chr. Guil. Franc. Walchium, qui reuera ſcandaloſe de S. Gregorio, praeſule hactenus coelis terrisque aeſtimatiſſimo ſcripſerit, atreque illum pinxerit, et cum omnia co quiſiuiſſet, quae Gregorium magnum paruum reddere et exoſum facere poſſent, de hac combuſtione nihil prorſus attulerit. IV. Addit his Cenſor velut auxiliares copias eos, qui de hoc facto ſcribunt, in circumſtantia loci autem non conueniunt. Non autem habet, quem in his partibus collocet, niſi Hederichium, Lexici antiquarii notiſſimum compilatorem, qui bibliothecam non Palatinam, ſed Capitolinam nominet [y]; cum autem hic a nobis diſſentiat, inde concludit magnus et acutus Dialecticus noſter, neutri credendum, ſed rem ipſam eſſe dubiam et probabilius falſam. V. Sentit tamen promachus S. Gregorii, quam debile totum illud agmen ſit, quod argumento negatiuo inſtruxit, vnde ad argumentum quoque *quaſi* affirmatiuum (nouo artis criticae atque logicae termino) conuertitur, quod ab inſignis nominis viris deſumit, a quibus iſta traditio velut poſitiue incerta reiiciatur, ac inter aniles fabulas amandetur. Audiamus etiam hos teſtes, vt poſtea pondus argumenti explorare valeamus. Habent autem pro incerto Ioecherus, P. Bayle, quin Platinam etiam huc aduocat, qui tamen nihil de combuſta bibliotheca, ſed de confractis Papae iuſſu ſtatuis memorat, quam circumſtantiam geſtorum Gregorianorum infra illuſtrabimus, et Platinae argumentum examinabimus. His Friſingenſis criticos adiungit biographos Gregorii Benedictinos, qui Sarisberienſem, inter nugatores decretoria, quae ipſis conueniebat, ſententia, numerant. VI. Tandem poſt tentata haec auxilia omnia, quae noſtri temporis viri literati Gregoriano promacho ſuppeditarunt, (ex ipſa enim tractatione luculenter apparet, antiquorum ſcriptorum veteriſque literaturae ſtudium in gymnaſio Friſingenſi, certe in auditorio et cathedra logica neglectum tenebriſque ſepultum eſſe,) Auctor ad aggrediendum totius accuſationis auctorem conuerſus, ad auctoritatem et fidem Sarisberienſis progreditur, ex hoc vno teſte reliquos ſuam accuſationem inſtruxiſſe, cauſſatur. In hac acie, in qua totus quaeſtionis hiſtoricae cardo vertitur, non alia offendimus, quam cramben in antecedentibus allatam et recoctam, oppoſitum Ioanni Paruo ſilentium biographorum et facto ab his immani ſaltu, ſuſpenſum iudicium

 Baylii,

y) Oſtendemus infra rationem, cur Palatinus Apollo et bibliotheca Capitolina, vna eademque apud Sarisberienſem ſit.

Baylii, cui Barbayracium, illius prouidentiam fecutum addere potuiffet, fi eius librum *de eruditione morali* PP. vidiffet vel legiffet. Quanquam ne quidem fideliter Roterodamenfis critici fententiam refert, qui non incertam vel probabiliter falfam relationem Ioannis Parui effe dixit, fed maiorem, quam vnius teftium numerum defiderat, fubdole autem reticuit, Baylium in odio Gregorii erga gentilium libros et fcientias, quod ex eius epiftola ad Defiderium probat, verifimilitudinis alicuius pondus inueniffe. VII. Poftea ad ipfius B. Gregorii perfonam conuerfus, eius prudentiam collaudans vrget, hoc factum de eius prudentia difficulter credi poffe, quamuis zelo pio arderet; cum effet adeo liberalibus difciplinis a pueritia imbutus, vt nulli in vrbe putaretur fecundus: et tot donorum eius coeleftium et virtutum teftimonia extent, cuius exempla adiicit, vt a tanto viro tale factum credi non poffit. Monet porro, non effe credibile, quod S. Pontifex M. licet a lectione librorum gentilium homines ad SS. literarum ftudium adducere magno zelo effet accenfus, voluerit hoc remedium apprehendere, et profanos codices comburere, cum alia et mitiora fuppetierint, nec ad haec extrema properandum effet. Vbi lepide Hederichii *lexicon* teftem inducit et *lexicon vniuerfale hiftoricum*, teftantes bibliothecam Palatinam adhuc extitiffe fedente Gregorio P. M. quorum tamen ipfe fidem mox euertit afferendo, incertum effe, num haec bibliotheca tempore ifto adhuc Romae extiterit, cum multae bibliothecae in direptione Vandalorum perierint. VIII. Profequitur haec multis aliis minoribus ratiunculis, quales cathedrae fcholafticae indoles fuppeditabat, nihilque non mouet, vt iniuria nos cumulaffe Romanum pontificem videri queat. Vnde cum putaret, nos tribuere illi, quod moralium libros voluerit ecclefiae obtrudere, adductis eius verbis nos refutare aggreditur, quibus ordinat fummus epifcopus, *ne libri moralium legantur a popularibus et rudibus auditoribus*, et prohibuit, ne, fe viuo, fui libri *extraneis* vulgentur. Vnde tandem concludit, non potuiffe nos dicere, S. Gregorio philofophiae irreparabili damno affectae furrogaffe miferam moralium compilationem, hosque hominum manibus combuftorum loco obtuliffe, vt futurae in pofterum omnis fapientiae fons effent et origo. Quo pacto, contractis ratiuncularum difputationibus, concludit, neminem fidem nobis adhibere poffe, hoc, quod Gregorio tribuitur, factum fubdole tractantibus, et quod fub dubio referri debuiffet, pro *abfoluta veritate* tractantibus etc. Quibus appendicis loco iterum ad Sarisberienfis auctoritatem conuerfus, quam magnam Seculo XII. fuiffe non negat, cuique omnem fidem denegare non vult, vel coniectura eum aut alio aliquo deceptum fuiffe dicit: nos autem ipfos in H. P. opere a filentio fcriptorum faepius argumentum petiiffe, obferuat. Et hoc quidem pacto victoriam canit, more fuo, nec feliciori euentu, quam in priore tentamine menftruo factum: in eo vero laudandus, quod in hoc altero plus modeftiae, minus conuitiorum, plus literarum, minus fcholafticarum fordium coaceruauerit.

uerit. Quas cum in Lutherum in altera ſectione, vel, quam vocat reſolutione reuomere ſibi conſtituiſſet, inſtituta comparatiua tractatione, inuidia et furore plena demonſtrandum ſibi ſumit, etſi ſuo robore conſtaret, Gregorium M. bibliothecam Palatinam combuſſiſſe, ex eo tamen nondum ſeculi VII. inſcitiae cauſſam et melioris philoſophiae deſtructorem tam certo et indubitato dici potuiſſe, quam fuerit Lutherus. Quae tractatio, vt ſectioni I. diſſertationis diſſimilis eſt, κατ' ἦθος καὶ πάθος ſpectatae et proprie ad eccleſiaſticam hiſtoriam pertinet, leuiſſimis autem coniecturis et contortis atque confictis veterum locorum interpretationibus nititur, ita eam heic referre eo magis perhorreſcimus, ne in tanta paginarum noſtrarum anguſtia, vbi vtilia et iucunda lectori exhibere cupimus, nos hiſce offucils patientia eius fuiſſe abuſos eumque cum taedio detinuiſſe clamitet. Cuius tamen attentio nobis exoranda eſt, vt reſponſionis noſtrae loco quasdam obſeruationes patienter audiat et ſine partis ſtudio expendat. Nos, quantum fieri poteſt, ſtrictim et breuibus eas expediemus, ne maxima e nihilo naſcatur hiſtoria, cum totum de quo diſputatur argumentum ad μικρολογίας hiſtoriae philoſophicae pertineat, cuius parum intereſt, quaecunque de ea re ſententia arrideat. Id vnum lectorem poſcimus, vt, quam aduerſarius nobis non negat, ſanam rationem nos habere credat, pectusque rectum et ab odio et calumnia abhorrens, quale, an nutriuerit auctor famoſi libelli, conuitio ad mores ſuos reuerſus, Deo καρδιογνώστῃ relinquimus. Adeoque calumniae et detractionis inculpationem nos non mereri, quos non deteſtabili detrahendae tanti praeſulis famae animo, ſed hiſtoricae veritatis amore et candore de Gregorio M. ſcripſiſſe, omnes iudicabunt, qui non coeco curiae ſedisque Romanae obſequio captiuantur. Et primo quidem multus noſter eſt in vrgendo argumento negatiuo a ſilentio coaeuorum, maxime biographorum petito, quod maximi ponderis eſſe pronuntiat. Non reiiciemus hoc argumentum, quod totum tamen alienum ab hoc loco merito cenſeri poſſet, in totum, quamuis non ignotum ſit, quae de eo lites atque controuerſiae inter IOANNEM LAVNOIVM pro eo diſputantem, et Io. BAPTISTAM THIERSIVM illud infringentem non ſine vehementia agitatae ſunt [z], ſed monemus tantum, illius vim concludendi inepte huc rapi, cum non tantum auctorem certum multisque fidei teſtimoniis grauem, ſed vetuſtiorum quoque temporum conſenſum a parte ſua habeat traditio, vt infra dicemus: facile autem conſici et veroſimiliter concludi queat, biographos, vel panegyriſtas magni praeſulis in admirationem laudesque patroni immenſum quantum effuſos, ea ſtudio praeteriiſſe, quae inuidiae apud ciues Romanos in caput pontificis cumulandae apta erant, quod eius biographias legentibus manu palpan-

z) Nominant vtriusque partis libros memoriae NICERONIANAE T. V. p. 87. T. XIX. p. 169. verſ. Germ. Qua occaſione nos Launoii diſſertationem Tom. II. Opp. p. 1. recuſam relegiſſe, non poenitet.

palpandum ſe offert, et infra ex Platina docebimus, et alio exemplo truncatarum ſtatuarum Romanarum infra illuſtrabimus. Senſit ipſe antagoniſta noſter, elumbem ratiocinationis ſuae neruum; quare non auſus eſt *abſolute* falſam, ſed *probabiliter* dubiam vocare traditionem ipſam, et habere illam ſua quoque pondera, quibus appendi in lance cum oppoſitis queant: quod an argumento negatiuo conueniat, iudices conſtituimus doctores logicos, qui cautiſſime tantum a ſilentio ſcriptorum argumentum fidei duci poſſe, monere ſolent. Aſt cum oppoſita nobis a noſtro aduerſario pondera homines eius generis contineant, qui ſuſpecti ſunt; annon, ſi potuerunt veritatem ſcribere, eam tamen ob herois ſui admirationem et venerationem noluerint propalare, manifeſtum ſane eſt expendenti, hunc arietem bellatorem noſtrum fruſtraneo niſu huic bello adhibuiſſe. Nec, vt verum fateamur, biographi iſti Gregoriani idonei teſtes ſunt, quanquam coaeui, et neceſſariis fontibus non deſtituti, qui ne micam quidem candoris et iudicii ſe poſſediſſe, vt verum a falſo decernerent, commendatis miraculis Gregorii, quae hominum adulatio et credulitas effinxerant, vbertim demonſtrauerunt. II. Ex hoc vno autem et primario fonte cum reliqui recentioris aetatis ſilentii rationem petierint, pro nouo teſte negante haberi non poſſunt. Et quanquam nobis magna ineſt virorum iſtorum, de re literaria praeclare meritorum exiſtimatio, exiguum tamen pondus habet eorum ſilentium: nam et tempore millenis annis remoti ſunt a Gregorii aetate; et a traditione non vnius tantum ſcriptoris, ſed totius vniuerſitatis Pariſienſis, in qua publica ea fama erat, diſſident, et omnes monachi ſunt, ſingulari obſequio maieſtati pontificiae iurisiurandi fide obſtructi: qui, quod tamen aequo iudicio cenſemus, non iniuſte tacuiſſe iſtam traditionem iudicandi ſunt, quia cauſſam grauem ſatis habuerunt, cur conticeſcerent. Huius autem generis teſtes opponere hiſtorico a ſeruitute Romanae ſedis libero, quis probet, niſi tyro artis diſputandi, et dialecticae ſanae ignarus ſit? Accedit, cum eam Sarisberienſis veterisque aeui traditionem nouerint, non inuictis tamen rationibus eam euertiſſe, tantos in hiſtoria ciuitatis chriſtianae heroës, quorum acumen et accurationem criticam nobiſcum veneratur orbis literarius. Cur non dudum talia magnis ratiociniis obiicienti, et in laudes panegyricas Pontificis acri examine inſurgenti Oudino repoſuerunt? cur demum id monacho Friſingenſi contra hiſtoriae criticae philoſophiae auctorem, cum tantis ſuae profeſſionis primipilis non comparando reſeruata, et non dudum Proteſtantibus ſunt oppoſita? cur noſtram demum tractationem inuectiuis et conuitiis cumulant, Sarisberienſem leui plaga dimittunt? Sed iudicium de eo totum lectori partis ſtudio non capto relinquimus. III. Et cum nobis biographos editores Operum Gregorii M. opponat, qui inter aniles fabulas eam traditionem retulerunt, cur non illi rationes validas et argumenta addiderunt, et ex tripode quaſi pronuntiarunt, eſſe fabulam? cum ignotum non ſit, quibus rationibus

nibus Oudinus de fide eorum in edendis Gregorianis dubitauerit, quas tamen cum a noſtro campo alienae ſint, praetermittimus, nec noſtras facimus. IV. Quod autem nobis Proteſtantes opponit, in facti circumſtantiis diſſentientes, quid ſecundum dialecticam Friſingenſis doctoris illud probat? qui in fine diſſertationis ſuae de eruditis viris haec caſtra ſequentibus, tam abiecte iudicat? quique non ignorare potuit, auctoritati ſcriptorum, niſi rationibus muniantur, parum inter Noſtros deferri, nec ſolere nos, ſicut noſter et commilitones eius (viros doctos moribusque ornatos excipimus) ex lexicis ſcholaſticis teſtimoniorum neruos acceſſere. Et non contemnimus totam cautionem Baylii, quem an intellexerit Diſputator, valde haeremus, ſed exemplum eum eſſe volumus, nihil non ſub examen Proteſtantes vocare, antequam affirmant vel negant, Baylium autem more ſuo Pyrrhoniſmo hiſtorico fauentem, monemus, non inter dubia rem reieciſſe, ſed vlteriori tantum et ſtringente magis diſcuſſione dignam iudicaſſe. V. Nec fauſtis magis auibus Sarisberienſis auctoritatem et teſtimonium Antagoniſta aggreditur, ne vnum tamen contra eum argumentum afferens, niſi negatiuum illud, quod in limine refutauimus, ſilentium biographorum coaeuorum, quod nihil probare et ſuſpectiſſimum eſſe, ſupra demonſtrauimus. Non negamus, nos, ſi haec ſcripta non reliquiſſet, totam eam hiſtoriam ignoraturos fuiſſe, fatemurque nos iterate, cum haec ſupplementa ſcriberemus, examine eius narrationem examinauiſſe, proſcripturi, quod in aliis exemplis fecimus ſaepiuſcule, fabulam, ex qua nobis nullum emolumentum enaſcitur, eo quod Gregoriana hiſtoria ita dudum in luce poſita eſt, vt rectam in ea viam inueniat, quisquis in meridiana luce caecutire, ex educationis ſectaeque vitio non aſſuetus eſt. Certe haec traditio inter obiectiones et accuſationes, quae in magnum epiſcopum moliti ſunt critici noſtrae aetatis, non maxima eſt, poteſtque inter μικρολογίας veteris hiſtoriae referri, vt ſupra iam obſeruatum. Sed cum hiſtorici tamen, cuius vices ſubiimus, ſit, non vera tantum tradere, ſed etiam nihil, quod verum eſſe poſt iuſtum examen conuictus eſt, reticere, abiicere eam et delere ex noſtra hiſtoria critica philoſophiae non potuimus. Nec hic religionis parti velificamus, cuius parum intereſt, cumbuſſiſſe bibliothecam Palatinam ex imprudenti nimisque feſtinato zelo Romanum Pontificem, nec ne, qui indubitatis teſtimoniis ipſe ſuis verbis prodidit, ſe profanas ſiue ſeculares literas vehementer perhorruiſſe, cauſſaeque religionis et eccleſiae inimicas reputauiſſe, viroſque eccleſiaſticos ab earum ſtudio arcuiſſe, quod iam in Hiſt. Cr. Ph. ex epiſtolis Gregorianis inuicto teſtimonio roborauimus et inter cauſſas contemtarum ſeculis ſequentibus literarum retulimus. VI. Stamus autem adhuc auctoritate Sarisberienſis, nouis rationibus confirmati, quas in ſequentibus Anonymo Gallo reſponſuri, qui longe elegantiorem aciei ordinem inſtruxit, afferemus, et orbis eruditi, a praeiudiciis liberati iudicio ſubmittemus. Senſit pondus huius teſti-

monii Monachus noſter, itaque inter ſacra et ſaxum conſtitutus in fine Reſol. I. ita ſcribit, omnem aciei vim concludens: „Sarisberienſis ſcriptor „Anglus alias celeberrimus, hoc ipſum quoque factum abſolute refert, „quin de illo vllo modo ambigat. Eſto (oculorum enim fides Noſtrum „tandem conuicit) ſed, quia hic ipſe authorem nude aſſerit, nec vllum „monumentum ſignat, ex quo ſe rem tranſumſiſſe teſtaretur, ipſius pari„ter teſtimonium iure in dubium vocari poteſt. Imprimis eſt auctor „Sec. XII. adeoque V. Seculis S. Gregorio M. poſterior, hinc factum nec „videre, nec a coaeuis reſcire, *nec traditione haurire* potuit, eo ipſo, quia „omnes ſcriptores ante ipſum de hoc facto vnanimiter ſilent, nec vllum „aliud monumentum ſignat, aut teſtimonium profert, vnde illud hau„ſiſſet vel protraxiſſet. Merito autem ad eiusmodi monumentum etiam „reſpectu Sarisberienſis prouocatum eo. - - *Nec exinde* Sarisberienſi, tan„quam viro ſui temporis doctiſſimo, qui ipſe etiam in concilio Latera„nenſi 1179. interfuiſſe ſcribitur, et plura peramoena nobis ſcripta reli„querat, *omnem fidem denegatam volo*. In hoc duntaxat puncto illum aut „coniectura aliqua, aut quo alio facto deceptum dico. Saepius id gene„ris experimur in hiſtoria, et ſi eiusmodi cuiusdam ſcriptoris teſtimo„nium vt verum ſemper recipiendi habemus legem, vae nobis! quae et „quanta fabularum monſtra adorare non debebimus, et hoſpitio recepta „venerari [a].“ In qua diſſertationis ſect. I. peroratione, quaedam non vera ſunt, quaedam elumbia, omnia autem nos conuincunt, Auctorem Ioannis loca non ipſa attente inſpexiſſe, ſaltem non relegiſſe cum attentione, et examinaſſe. Cuius nobis fidem facit, quod aſſerat, nullum monumentum Petitum ſignaſſe, ex quo rem ſe tranſumſiſſe teſtaretur, ipſum illum ex traditione factum hoc haurire non potuiſſe, vnanimi porro ſilentio hoc factum tectum eſſe etc. Et tamen coniectura aliqua, quae factum in argumento hiſtorico ſupponit, aut facto alio deceptum eſſe ait. Quae omnia falſa eſſe perperamque dici vidiſſet, ſi attentionem in legendo adhibuiſſet: vt ex infra dicendis conſtabit. Haec itaque lectori candido, et rationalis philoſophiae perito, cui liberius, quam nobis, vndique laboribus cinctis, otium eſt, rependenda relinquimus, et auctori indignis modis ex religionis odio et profeſſionis ſcholaſticae inuidia nos alatranti ſanam, ſi ſupereſt, mentem, veniamque atrocis malitiae precamur, et pertaeſi nugarum et dumetorum ſcholaſticorum ad amoeniorem et doctiorem Gregorii M. defenſorem conuertimur, auctorem Gallum, qui hoc anno CIↃIↃCCLXVI. quo haec ſcribimus, Gallica lingua duobus tomis ſine nomine et loco *hiſtoriam criticam Eclectiſmi*, quem vocat, ſiue nouorum Platonicorum euulgauit; cuius criſis hiſtorico-philoſophica, ante paucos dies ad nos delata eſt, quamque, abſolutis iam ad tomum III. Hiſt. Cr. Ph ſupplementis, ad manus noſtras demum perueniſſe, merito dolemus:

eo

a) Non ſentit auctor, quam valide ſua et Gregorianae hiſtoriae traditionibus monachorum turgentis vinea caedat.

eo quod argumentum non ſatis, vt merebatur, olim ab aliis pertractatum magna diligentia multaeque doctrinae et ingenii quoque luxuriantis oſtentatione excutiendum ſibi propoſuit. Is nouam hanc hiſtoriam Eclectiſmi, (ita enim veterum morem ſecuti, Latina lingua nominare malumus,) erudito et graui, quod ait, zelo ſe pro veritate Chriſtianae religionis contra impietatis fautores elaboraſſe, et imprimis ingraueſcentibus hoſtium religionis aggreſſionibus oppoſuiſſe profitetur: hoc autem nomine imprimis in auctores vaſtiſſimi operis, quod *dictionarium encyclopaediae vniuerſae* inſcriptum multis voluminibus Pariſiis vulgatum hactenus eſt, acerba tractatione inſurgit, et his velut apertis omnis reuelationis hoſtibus, maxime propter articulum eius operis, vbi de eclectica medii aeui philoſophia agitur, hanc ſuam pro veritate et auctoritate religionis tractationem velut σοφὸν φάρμακον adornauit, nobis autem in ſocietatem hoſtium ſuorum collocatis mox in limine praefationis aduerſarium ſe glorioſi militis inſtar declarauit: eo quod Auctores iſtius operis in variis articulis, praeſertim, vbi de philoſophia eclectica Platonicorum agebatur, pluſcula in opus ſuum tranſtuliſſent, quae per conſequentiam religioni vel eccleſiae potuiſſent eſſe noxia et perriculoſa. Et gaudebamus initio, ad nos quoque hunc libellum criticum et theologicum cura et fauore viri cuiusdam celeberrimi perueniſſe, ex quo augere lumina noſtra, et, quae pridem de eo argumento a nobis ſcripta ſunt, perficere poſſemus, qui ſatis nouimus, pluſcula in hoc noſtro XXV. annorum labore a nemine hactenus tentato et abſoluto extare, quae perfici, et emendari poſſint: iis autem moribus ſumus, vt obſeruationes a viris doctis profectas etiam a noſtris diſſidentes placida non tantum mente perlegamus, et proſcripta praeiudiciorum caterua, ſecundum regulas philoſophiae rationalis atque artis criticae examinemus, ſed lubenter quoque cedamus demonſtratae bonis rationibus veritati, et manum porrigamus: de religionis Chriſtianae autem veritate inuictis argumentis multorumque annorum meditationibus, eccleſiae Chriſtianae oculis multis ſpeciminibus publicis oblatis, ita conuicti ſumus, vt ne latum quidem vnguem recedere ab eo doctrinae ſyſtemate audeamus, quod ſanctiſſimus Saluator in ſacris paginis, librisque Θεοπνεύστοις luculenter reuelauit, et vniuerſali fidelium coetui caſte et ab omni humano errore et ἑτεροδοξία illibate ſeruandum commendauit. Quod ne arrogantius dixiſſe videamur habeamusque teſtem omni exceptione maiorem, ad ipſum Anonymum hunc, quem theologum eſſe, multis rationibus conuincimur, prouocamus, cuius iudicium dignum eſt, quod apologiae pro nobis dictae inſtar heic apponamus, vt lectori iſtius tractationis doctiſſimae, ſed praefidenti calamo conſcriptae fidem faciamus, nobis cum hoſtibus religionis nullam eſſe communem ſententiam, nullas nos reuelationi Chriſtianae inſidias ſtruxiſſe, nec in noſtra hiſtoria philoſophica eam vllo modo fuiſſe aggreſſos. Exhibebimus ipſa doctiſſimi et animoſi ſcriptoris turgida et ex tripode dicta verba ex prae-

fatione libri, cum Gallicam linguam maxima orbis literati pars intelligat. „L'encyclopediſte n'eſt gueres que le Copiſte de M. Brucker, écrivain „amoureux de ſes ſyſtemes, et fort attentif à faire prévaloir les ſentimens „opposés de ceux de l'Egliſe[b]: *mais du moins M. Brucker, ſincerement per-* „*ſuadé de la religion ne l'attaque ni directement, ni indirectement:* au lieu que „l'Encyclopédiſte ne paroît occupé, qu'à lancer, quelque trait contre „elle. Rien de ce, qui y a rapport, ne paſſe par ſes mains, qu'il ne „gâte par ſes deguiſemens, et des marques viſibles de malignité: ce ſont „des ironies amères contre le Chriſtianiſme, des obiections contre les „preuves dont on ſe ſert pour l'etablir, des difficultés contre ſes dogmes et „ſa morale.“ Quis non ſub hoc tegmine tutus de philoſophia gentili medii aeui, deque naeuis quibusdam, quibus viri pii et graues, ſed non attenti ſatis, ſe decipi a Platonicis eclecticis humanae imbecillitatis vitio paſſi ſunt, differat? quis expectet, ſcriptorem ſincere de religionis Chriſtianae veritate perſuaſum, quique illam nunquam vel directe, vel indirecte aggreſſus eſt, vno ſub iugo conſtringi cum homine tam atro colore depicto, et tot arietibus petito, iungique gryphes equis, appingi fluctibus aprum? Quis credat, libertatem hiſtoricam ſecundum facta et teſtimonia et ſyſtematum claritatem iudicandi omne partis ſtudium ſincere vitantem, in opprobrium religionis conuerti? quis vel ominando coniiciat, a ſcriptore ſine dubio eccleſiaſtico erudito et nec lectione, nec attentione deſtituto, hiſtoricum, in cuius humeros toties ſurrexit, vt aduerſarios confoderet, toties ad eum prouocauit[c] violatae religionis et eccleſiae Chriſtianae propter interpretationes ſyſtematum philoſophicorum inter aduerſarios eccleſiae ſubdolos iri numeratum? Et quis quaeſo ferat ideo tam grauem dicam ſcribi operi critico, cuius obſeruationibus abuſus dicitur religionis hoſtis? haecque omnia frigidiſſima praefatione palliari et defendi. Et tamen haec omnia in iſta hiſtoria critica philoſophiae eclecticae nobis eueniſſe, paginae iſtae loquuntur, et teſtis eſt orbis literarius, ſingulari phaenomeno monitus, quantae ſint animis coeleſtibus irae: quanta praeiudicii educationis, ſcholae, partisque maxime in eccleſia violentia, quanta inſolentia odii theologici in eos, qui ſputa Romana lambere detrectant. Prudenti autem Lectori, quid de hac lite cenſendum ſit, ſtatuendum relinquimus, iudicandumque, qui ſubdoli aduerſarii ſcopus fuerit, cur nos tanta inuidia cumulauerit, et argumentum ab odio et inuidia deductum in nos armauerit. Is enim ita hiſtoriae

cri-

b) Monendus lector eſt, eccleſiae nomine Anonymum intelligere eccleſiam Romano-pontificiam, hancque ſolam dicere catholicam.

c) Vid. p. 5. 6. 45. 66. 83. 89. 94. 97. 104. 105. 141. 146. 150. 197. 209. P. II. p. 45. ſ. Exemplum capiet lector ex iis, quae auctor P. II. art. 3. 4. p. 44. de origine ſyſtematis emanatiui eiusque impietate et falſitate erudite diſſeruit, quae inuictis rationibus dudum probaueramus. Quo pacto deſeruit explicationem Cl. Gerdilii ſupra adductam, emanationem et creationem ex nihilo parum differre, in qua haereſi haud paucos fuiſſe Iudaeos, et Chriſtianae quoque eccleſiae Dd. ſumus perſuaſiſſimi. Et hoc quidem reſpectu mitius iudicium merentur, non autem res in clara luce verſata neganda, et fucus verbis inducendus. Verum de his alio loco pluribus agendum.

criticae philoſophiae opus, ſuſpectum reddere nititur, vt contendat, ea, „quae in iſto de philoſophia Chriſtianorum et eclecticorum ſiue Platoni„corum recentiorum diſputata ſunt, (quod ſe in homine Aug. Conf. ad„dicto non mirari pronuntiat) adhiberi in eum finem, vt probetur, certa „quaedam dogmata impia eclectici ſyſtematis irrepſiſſe in theologiam Chri„ſtianam, imo, quod magis, tanquam indubitato verum afferi: articu„lum fundamentalem huius ſectae, nempe ſyſtema emanationum, ſiue „pantheiſmi, adoptatum eſſe a theologis myſticis, duce et praeceptore „Pſeudo-Dionyſio Areopagita. Inde autem ſequi neceſſario, Eccleſiam „eſſe cuſtodem infidelem theſauri concrediti, nec nos ex eius teſtimonio „et inſtitutione (enſeignement) tranquillos fieri poſſe. Hanc, infert, „conſequentiam eſſe, quo Lectorem ſeducant noſtrae obſeruationes, vt „credat, inductum eſſe in religionem Chriſtianam Platoniſmi recentioris „fucum (teinture) haud leuem; Encyclopaediſtae autem ſcopum eſſe, vt „omnia in ventos et aërem abeant, quae videntur habenturque diuina „in firmanda religione Chriſtiana. Huic autem fini, cum veterum mo„numenta ſe conformari non patiantur, ea picta alieno colore, mutata „et contortis quaſi machinis coacta fuiſſe, vt ſyſtematis nexum ingredian„tur; et cum adhuc quaedam vacua ſupereſſent, recurrendum fuiſſe ad „ſuppoſitiones ſcopo conuenientes: adeo hanc narrationem non fidelem „et exactam, ſed imaginariam, et dimidia parte ex nihilo creatam:" Graue certe ἔγκλημα, cui merito occinere liceat

Parcius iſta viris tamen obiicienda memento,

adeo inimica et ad infamiam peſſimamque noſtrae hiſtoriae criticae inurendam maculam excogitata, vt felle et amarore calamum tinxiſſe Gallum ſcriptorem non humanitate et mentis tranquillitate chriſtiano homine digna, totus manibus palpare poſſit orbis literarius, indignaturus auctori de cathedra pronuntianti, quod talia affinxerit ſcriptori Chriſtianae fidei ex mentis ſinceritate addictiſſimo. Quanquam enim plane ignoramus, quid, et qualia ex noſtris obſeruationibus in ſuos vſus Encyclopaediſtici articuli auctor receperit, quod in huius libri genere fieri aliter non poteſt et ſemper inter eruditos licuit: nobis tamen, quicquid illud eſt, quod tantopere pontificias partes pungit, eo minus imputandum eſt, quod nec vaſti illius Operis auctores nouimus, nec, praeter illa, quae in nouellis literariis vulgata ſunt, penitiorem hactenus eius operis Oeconomiam cognouimus, immo, vt in vrbe noſtra Mercurio magis, quam Apollini litanti euenire interdum ſolet, magni et cariſſimi Operis exemplum vix ſemel atque iterum fugitiuo oculo inſpeximus: et articulum, *eclectiſme*, nunquam legimus, vel cum noſtris comparauimus, ideoque omnia celeberrimis compilatoribus defendenda et ornanda relinquimus, totiusque rei inuidiam ad auctoris inſidioſi et ſubdoli caſtra velut κωφὸν πρόσωπον remittimus. Vt vero Lector ipſam ſcopi huius aduerſarii effigiem coram intueri, et cognoſcere poſſit, eius conſilium Prote-

ſtantium eccleſias cauillandi, denudabimus, et in quas anguſtias redactus, ad defendendae eccleſiae ſuae cauſſam contra eos adactus ſit, exponemus. Dabimus iterum eius locum in lingua Gallica, ne quid fraudis acceſſiſſe noſtrae narrationi videri poſſit. Ita vero: *dans ſa longue hiſtoire de l' Electiſme et de la philoſophie de Chretiens, M. Brucker ſemble avoir eu preſque uniquement en vue de montrer, qu' il s' etoit gliſſé dans l' Egliſe de dogmes nouveaux, inconnus aux Apôtres. Il faut convenir, que ſi M. Brucker avoit raiſon, les Proteſtans triumpheroient, que l' Egliſe* [d] *devroit avouer ſa defaite. Mais on a vu combien on doit être peu allarmé des attaques de l' Ecrivain Allemand.* Multa poſſent huic doctiſſimi Antagoniſtae garrulitati, qui Germani critici ſeueritatem ferre non potuit, opponi: ſed cum prolixitatem praeſens pagina refugiat, pauca quaedam lectorem monemus, vt de hoc opuſculo criticam poſſit ferre ſententiam. Nempe 1. clariſſime prodidit auctor, alias rerum veterum harumque literaturae haud ignarus, certe noſtros fontes agnoſcens, et ſecutus, artis autem poſt carecta latendi, et ex obliquo aduerſarium aggrediendi, callentiſſimus, non tantam pectori ſuo curam inſediſſe tuendae veritatis et integritatis eccleſiae apoſtolicae, Chriſti eiusque apoſtolorum doctrinae inaedificatae, et in corpus vniuerſale et aedificium Spiritus S. compaginatae, quale luculentis verbis deſcripſit D. PAVLVS [e], quam eccleſiae pontificiae, cui ipſe adſcriptus eſt, et in cuius obſequium tradidiſſe, multis locis palam fecit. Hanc enim etſi nunquam nominat, ſed vniuerſalis eccleſiae nomine caute tegit, prodidit tamen hoc loco, illam vnam ſe intelligere et defendere; opponit enim eam eccleſiae Proteſtantium A. C. ſequenti. Quae cum nunquam ab eccleſia vniuerſali et Apoſtolica, qualem nobis Sp. S. ſecundum doctrinam et mores in SS. pandectis delineauit, ſeceſſum fecerit, et vnicam fidei normam, reuelationem euangelii, non ſecundum traditionem hominum labilium, vel philoſophumena rationis in myſteriis fidei nugantis, ſed ſecundum literam et ſpiritum, in articulis fidei ſequi ſe toties declarauerit, et demonſtrauerit, eccleſiae Chriſtianae opponi nequit, ideoque tota auctoris pugna imaginaria eſt, et aërem verberat. 2. Quod ſi autem concedit, eccleſiam Romanam ſe intelligere, quod nemo non videt, miramur, virum doctum et artis ratiocinantis peritum, non palpaſſe paralogiſmum, qui ſubreptionis vitio eum ſeduxit, vt eandem vniuerſalis eccleſiae nomine aliarum gentium eccleſiis eiusdem notae generisque, quae euangelium I. C. profitentur, opponeret, quem ſoloeciſmum licet antiquum ſatis, Graecam atque Africanam eccleſiam dudum in Romana notaſſe, ex annalibus eccleſiaſticis notum eſt. 3. Tandem ſi eam Romanae eccleſiae faciem intelligit, qualis ſub pontificio iugo doctriniſque characteriſticis hodie floret, non negamus quidem, talia inter ſana dogmata in ea doceri, quae a ſanctiſſimo euangelii teſtimonio in

d) Semper addenda voci eccleſiae, nota diacritica, Romanae.
e) Epheſ. c. II. v. 19. 20. 21.

in facris apoftolorum codicibus velut Θεοπνεύστοις luculenter tradito diffident, habereque ea origines humanas et peregrinas [f]. Aft quo pudore illis, qui haec affirmant, tribui fubdola erga reuelationem et religionem Chriftianam ipfam mens, artesque malae poffunt, quando has maculas detergunt, et in quo puritas priftina euangelii verfata fit, euidentibus Spiritus diuini teftimoniis demonftrant, impuras autem fcaturigines detegunt, vnde errores poftea irrepferunt. Quo labore cum dudum contra pontificios thrafonifmos et epinicia ante victoriam cantata viri magnae eruditionis finceraeque fidei, puritatique euangelicae toto pectore addicti defuncti fint, ridenda plane funt ifta promachorum horum molimina et fulgura ex pelui, qui non erubefcunt, fophifmatibus logicis et hiftoricis et imprimis iniquis vitiofi circuli ratiocinationibus, Proteftantium ecclefiis impietatis et hoftilis erga religionem et ecclefiam animi maculam inurere. 4. Aft haec huius quidem loci et arenae non funt, vbi non de confequentiis theologicis, ex erroneis praefuppofitis hauftis, fed apertis teftimoniis fidei hiftoricae, et factis, fyftematibusque manifeftis proprie quaeftio eft. Quibus deinde fi ex artis criticae et rationalis regulis verifimilitudinis gradus rite ponderati adiunguntur, et euidentiae cauffa fubordinantur, quis ita in officium Chriftiani theologi, et hiftorici cauti et attenti peccari, clamitet? Veruntamen, quia haec talia proprie fecundum veritatis regulas et praecepta logica atque reipublicae Chriftianae vniuerfalis principia examinare velle, theologis relinquendum eft, nolumus contentionis ferram hoc loco alieno reciprocare, tempusque optamus et otium refpondendi de iis, quae non cauillandi ecclefiam Romano-pontificiam fcopo, in hiftoria philofophiae Chriftianae mediae aetatis fcripfimus, fed vt labem, erroresque nonnullos, qui magnis cetera et piis viris, maxime in ecclefia Graeca et Aegyptiaca, feculi vitio fubrepferunt, hiftorica fide et iudicio practico vfi detergeremus, ecclefiae Chriftianae vniuerfalis doctrinae, qualis primis poft C. N. feculis fecundum fcripturae facrae normam floruit, toto et fincero pectore cum ecclefia A. C. tefferae addicta, deuoti. Ceterum controuerfiis a doctiffimo auctore hiftoriae criticae electicifmi encyclopaediae conditoribus motis nos non mifcemus: Loquentur illi pro fe ipfi, fi hoftes religionis Chriftianae videri nolunt, et ab ifta ignominia opus magnum et vafta eruditione confpicuum liberabunt. Nos, quae non legimus et examinauimus, iudicare et damnare non poffumus; ea autem, quae Anonymus in religionis fraudem dicta effe exempla attulit, fi ita fe habent, et non fufpicionibus tantum et detorfionibus nituntur, toto pectore perhorrefcimus, et a noftra finceritate aliena effe proteftamur. Specialem tractationem autem ex dictis cauffis hoc loco Lector non expectabit. Vt autem vno exem-

f) Exemplum effe poteft dogma de purgatorio. Multa huius generis in argumento morali obiecit anonymus auctor celeberrimi libelli: parallele de la doctrine de payens avec celle des Iefuites, et de Conftitution de Pape Clement XI.

exemplo huius, quae nobis inuitis obtrusa est, litis indolem exponamus, breuissimis, quod supra promisimus, post *prologum* hunc *galeatum*, quem fama nostra poscebat, articulum de Gregorio M. supra iam a nobis tractatum excutere animus est. Hunc enim nobis solis [g], non vero encyclopaediae auctoribus anonymus opposuit, lectorem autem rogamus, si tantum temporis sibi eripi patiatur, vt ea relegat, quae philosopho Frisingensi opposuimus.

Calumnias a nobis contra Gregorium M. sparsas adeo singulares esse, conqueritur, vt silentio praeteriri nequeant [h]. Quanquam autem haec, quam vocat digressio, cum totius libri oeconomia nulla ex parte cohaeret, nec nos Alexandrinae philosophiae errorumque inde enatorum Gregorium accusauimus, et ita ad historiam Eclecticam non pertinet; obtorto tamen collo eam hoc loco infarsit scriptor anonymus, quoniam inde sperabat, lectorem seduci posse, vt crederet, historiam nostram de philosophia patrum eorumque naeuis nonnullis fidem omnem amissuram. Quo pacto tamen id effecerit, lectorem latere nolumus. Cuncta enim cum testimonio auctoris veteris grauisque, qui rem scire potuit, caussamque cur mentiretur non habuit, nunquam autem odii erga Pontifices Romanos suspectus vel accusatus est, vt decet historicum, bona fide enarrauissemus, vnam obseruationem addidimus, ex inconsulto magni praesulis zelo decrementa literarum, quae Sec. VI. et VII. mirum in modum inualuerunt, atque firmata sunt, fuisse aucta, et occasionem dedisse, vt elegantiores et seueriores secularis doctrinae literae in dies magis exularent. Quod calumniam noster in ecclesiam eiusque caput interpretatus est, vtrum autem hanc faciem referat, disputare nolumus, quibus nunquam animus fuit, iniuriis Pontificis cumulare historiam, sed tantum bona historici sinceri fide eos naeuos modeste indicare et iudicium practicum interponere. Vnde, quae supra Frisingensi aduersario eandem cantilenam occinenti reposuimus, huic etiam anonymo dicta volumus, et calumniae accusationem auctoribus suis inuidia partisque studio turgentibus velut in patriam suam remittimus. Ea autem, quibus contra nostram narrationem, (quae tamen nostra atque noua non est, sed dudum in orbe literato Gregorio obiecta [i]) disseruit, enarrabimus, totamque caussam strictim ita excutiemus, vt palpare possit rerum intelligens iudex fortissima huic quoque promacho Gregoriano moenia fuisse vetus diuerbium: *si fecisti, nega.*

Et initio quidem longa narratione auctor fata bibliothecae Palatinae enumerat, et fatales ignes ex Tillemontio enarrat, qui augustam hanc biblic-

g) P. I. p. 302.

h) Haec cum tam alta pontificiae sedis alumnis vulnera infligant, vt calumniam dicant, quando non adeo magnum fuisse Gregorium factis demonstretur, quam illi crepant, cur ob has calumnias funditus euertendas non ante secula septem adorti sunt Ioannem Paruum, cur patienter tolerarunt calumniam, cur ea demum Hist. crit. phil. obiicitur?

i) Exempli caussa legenda, quae diligenter congessit TRIBBECHOVIVS de Dd. Scholast. c. VI. p. 276. cui plurimi Scriptores H. E. addi possent, si in historiae S. campo versaremur. Cur enim non dictus Hylas?

bibliothecam, praeter libros mathematicos et diuinatrices multorum quoque vetustissimorum scriptorum codicibus, quibus sapientia superiorum temporum continebatur, superbam depascere haud semel coeperant. Praeter has vero euentus tristes reipublicae literariae, non immediate auctorem testimonii, ad quod prouocaueramus, aggreditur, sed eo in extremum digressionis locum paucis lineis magnaque superficiariae arrogantiae voce velut incerto et non audiendo reiecto ad coniecturas et rhetoricationes conuertitur, et probabiles quasdam ratiunculas affert quibus fuco eloquentiae pictis euincere satagit 1. incredibile esse, quod bibliotheca Palatina adhuc aetate Gregorii seruata extiterit, et in Vastatione et direptione Vrbis, quam sub Alarico passa est, et in qua magna eius pars incendio deflagrauit, huic thesauro literarum pepercerit barbararum gentium ferocia: id enim sine miraculo non potuisse euenire, nec scriptores eius aeui id praetermissuros fuisse silentio. Idem dicendum de vastatione Romae sub Genserico, quam a S. Leone exoratus Gensericus non igne quidem deleuit, ast per 14. tamen dies militibus diripiendam tradidit. Sub Iustiniano autem bis eandem fortunae saeuitiam expertam esse a Gothis, cum a Totila diripiendae vrbis licentiam accepissent, hi autem tanto furore id egissent, vt soli, nudique domorum suarum muri incolis relinquerentur. Hinc in tam desolata et deserta vrbe montis Palatini bibliothecam superfuisse, neminem posse credere. 2. Quod si hanc fati violentiam euasisset, ita vir doctus pergit, recordandum tamen esse, palatium Montis Palatini fuisse aedificium publicum, de cuius fortuna nemini disponere licuerit, praeter imperatorem Romanum. Ipsum magnum Pontificem, cum a Mauritio imperatore leges in prouinciis vulgare, quas non omnes probabat, iuberetur, attamen imperatori reuerentiam et obedientiam praebuisse, additis tantum suis correctionibus, in iis, quae mutanda putabat. Et hunc quidem pontificem, obsequio et reuerentia erga imperatorem plenum, dici, publico incendio in montis Palatini bibliothecam grassantem, adeo contra suum Vrbisque tunc Romanae adhuc Dominum tanta audacia insurrexisse? Quae inter se conciliari non possint. 3. Opinionem quidem esse, quod sanctus Pontifex ad illud consilium descenderit ex pio zelo, vt, deletis igne libris profanis, Scripturae sacrae lectio eo vehementius omnibus commendaretur. Ast istam opinionem, vrget Auctor, sancto Papae zelum indiscretum, ineptum, irrationalem, et fanaticam imprudentiam tribuere, qua Saracenicus imperator post captam Alexandriam libros veteres omnes propter auctoritatem legis Islamiticae, siue Alcorani conseruandam concremari iussit. Non posse autem has ineptias et delirantis ingenii consilia fanatica Pontifici adscribi, cum nullam vnquam eius suspicionis vel accusationis occasionem praebuerit. Ita enim illi tribui mentem et sententiam a iudicio doctorum ecclesiae meliorum seculorum longe deuiantem, qui contra prohibitam Christianis lectionem scriptorum secularium et elegantiorum

literarum tantopere declamauerint. Hanc mentem antecessorum in ecclesia ignorare Gregorium non potuisse, nisi ignorantissimum. Si autem eorum sententia eius notitiam non effugerit, comprehendi non posse, quod non inde intellexerit, librorum ethnicorum lectionem atque vsum legitimum concedendum esse. 4. Instat porro Noster, si concederetur, zelo tali imprudente et nimis vehemente excitatum Gregorium ita de vsu scriptorum gentilium statuisse; non tamen inde concludi posse, eum illi persuasisse, vt sine seruata distinctione libros Palatinae bibliothecae omnes, philosophorum, historicorum, oratorum etc. Vulcano traderet. Hoc enim idem esset, ac stultam ei dementiam, et reuera delirium imputare, quod tanto tamen viro, propter venerationem, quam viuus et post mortem consecutus est, tribuere moraliter impossibile sit. Ideo excusationem istam excogitatam videri, quae a studio vrgendarum sacrarum literarum desumta est, hoc autem pacto totam narrationem Sarisberiensis in fumos abire, et necessario derelinquendam esse, cum alio teste destituatur. 5. Ita vero ex consilio Anonymi, dispositis per cuniculos istos ratiuncularum et suspicionum leuissimarum agminibus, tandem aperta acie arcem totius quaestionis historico-criticae aggreditur et in ipsum Sarisberiensem insurgit. Vrget contra illum, esse Scriptorem Seculi XII. (supra iudicii critici vim ei denegauerat) eum autem narrationem suam fulcire sola quadam traditione orali, nullo scriptore celebri et noto eandem narrante vel tradente. Impossibile autem esse, traditionem quandam sedecim vel octodecim generationum ad posteros propagare posse factum tale extraordinarium, cum quinque fere seculorum spatium inter Gregorii M. et Ioannis Sarisberiensis aetatem intercedat. Vidit satis Anonymus pontificis defensor, non posse tamen Sarisberiensi mendacii et detractionis culpam imputari, et non facile famam quandam in vulgus exire, cuius non circumstantia quaedam occasionem suppeditauerit: ast hanc ignorari fatetur, nec semper occasiones detegi posse caussatur. Coniicit tamen, epistolam magni praesulis ad Desiderium, cuius supra partem exhibuimus, occasionem suppeditauisse huius commenti, eo quod Papa zelo pio actus studium grammaticum in viro ecclesiastico improbauerit et grauiter reprehenderit. Non negat hoc Anonymus, conceditque zelum summi Pastoris magis laudem mereri, quam eius scientiam et accurationem dialecticam, id est, ratiocinandi et iudicandi peritiam: putat autem tum valere ratiocinii pontificii nexum, si concludatur, lectionem studiumque scriptorum gentilium non decere episcopum, sanctioribus et melioribus laboribus vnice destinatum. Nec mereri contemtum et reprehensionem pontificem, si etiam concedatur, non adeo accurate eum in concludendo fuisse ratiocinatum. 6. Accusari porro Gregorium M. quod, proscriptis literis secularibus, moralia sua substituerit, quae tamen reuera tantum sint rhapsodiae. Vrget autem ad haec retundenda, libros eius morales tantopere semper laudatos et commendatos esse in ecclesia Latina: ipsum

autem

autem pontificem adeo abfuiſſe ab obtrudendi ſua conſilio, vt multo magis indignatus ſit, quod Marinus Rauennae epiſcopus moralia in Iobum publice in eccleſia legi iuſſerit, eo quod non pro vulgo illa ſcripta ſint. Obiici porro a VOSSIO [k] mandauiſſe eum, vt hiſtoria Titi Liuii igne deleatur, ſed deſiderari teſtem; haec enim librorum gentilium fata non prohibitionibus pontificis, ſed temporum, eiusque ſeculi infelicitati adſcribenda eſſe, nec, ſi a pontifice profecta eſſent, tantam literaturae et doctrinae conuerſionem efficere potuiſſe: ſed iam tunc rariſſimos fuiſſe, propter vaſtationes barbarorum, codices veterum, id quod exemplo fruſtra petitorum a pontifice et non inuentorum exemplarium S. Irenaei illuſtrat. Ex quibus tandem victoriam de noſtra narratione canit, et reiecta Sarisberienſis auctoritate, vt epiſodium addat, ad Baylium famoſum nos dimittit, qui hoc teſtimonium attentione dignum non eſſe iudicauerit. Et haec quidem critici pro Gregorio M. apologia eſt, centum Bauaricis elegantior, quam integre et candide totam fere deſcripſimus.

Dicet, hac longa diſputatione audita, Lector forte, laſſus ex acutis et ingenioſis Gallici ſcriptoris ratiunculis

Semper ego auditor tantum? nunquamne repones? Reponendi ergo atque ad haec reſpondendi criſi noſtrae a lectore veniam petimus, et, quid nobis iterato examine et prolixiori attentione obſeruatum, et ἄνευ παθῶν diiudicandum videatur, candide explicabimus.

Et I. quidem, dum venuſta et diſerta oratione bullas auctor proiicit, et rhetorum artibus cum dialecticae ſcholaſticae verſutia adiutus aliena et ſcopum non ferientia immiſcet, et imbecilli ratiocinationis genere, lectores ab inquiſitione facti critica et hiſtorica ſeducit, et auocat, prodidit certe cauſſae ſuae in apertam aciem deducendae ſe diffidere, alias non ſuſpicionibus, quae facile in eum ipſum tanquam ſcepticiſmo hiſtorico patrocinantem conuerti poſſunt, ſed accurato examine logico Ioannis teſtimonium euertiſſet. Aſt maluit ille poſt carecta latere, et anxie circumſtantias nonnullas conquirere, ex quibus hariolari poſſe lectorem credebat, Palatinam bibliothecam, tempore Gregorii M. non amplius extitiſſe. Aſt nec controuerſiae ſtatum rite format, et ad eos cuniculos confugit, quibus omnis hiſtoriae fides poteſt euerti. Adeo autem ſecurus his latebris confidit, vt non videat, per easdem vias hoſtes religionis, quibus exercitum ſuum opponit, eiusmodi cuniculos agere quoque contra arcem Chriſtianae religionis, et imprimis contra traditiones eccleſiae Romanae fere omnes poſſe; quibus cum grauem ideo dicam ſcribat, quod futili illa, aſt ſeducendo lectori apta methodo vtantur, αὐτοκατάκριτος ſuam ipſe cauſſam iugulat, et Pyrrhoniſmum antiquitatis hiſtoriae introducendo, ſuorum, quos aggreditur, hoſtium aciem roborat et in omnem veteris aeui traditionem immittit. Hoc ſi licet, quam ei cauſſae

k) De hiſtor. Latinis L. I. c. 19. p. 98. qui ipſe legendus eſt, auctores enim ſuos, quos ſecutus eſt, nominauit.

bonae victoriam pollicebimur? Annon nobis iam fas esset, illi, qui nos inuidiose et contra conscientiam suam hostium religionis agmini miscuit, obiicere, ipsum, satis quidem improuide illis frigidam suffudisse, et arma suppeditasse? Annon eodem iure, eadem facilitate, ast certioribus argumentis liceret ei occinere, in tota sua historia critica nihil aliud egisse, quam, vt tentaret sophistica differendi, et omnia susque deque miscendi exercitatione et vitilitigationibus religionis Christianae defensionem prae se ferentibus lumina rationis et reuelationis diuinae nobis eripere, ne vulnera illius ecclesiae, quam religionis, et vniuersalis ecclesiae nomine ornat, conspiciantur. Verum ab hoc argumento ab odio et inuidia ducto longe absumus, et meliora speramus de viro doctissimo, sed praeiudiciorum agmine stipato et magna ferocia in arcem veritatis historicae insurgenti, qui si parcius coniecturas fuisset secutus, si nostra toties in falsos sensus non rapuisset, si ab inepto partis et factionis studio abstinuisset, si candidum rectumque pectus pro ipsa Christiana veritate conseruasset, si fucum historiae non induxisset, si praeiudicialem horrorem lectori contra antagonistas incutere non tentasset, et aperta potius acie pugnasset, tandem, si ecclesiam particularem Romanam eamque hodiernam cum vniuersali siue Catholica non miscuisset, si tempora distinxisset, si systemata veterum se inspexisse ostendisset, pro ea, quae in eo laudanda est eruditionis et ingenii abundantia, haud infeliciter pro Christiana religione, quae vetitis et suspectis armis opus non habet, et diuinis testimoniis humana artificia longe superat, in campum copias suas eduxisse crederetur. Et plura quidem praeiudiciali huic argumento non adiicimus, qui copias explicandi locum heic quidem non habemus, et sufficere quoque haec possunt ad retundenda ea, quibus in praefatione sua nos famamque nostram lacerare consultum duxit.

II. Quamuis autem subdole, sed ingeniose aciem antagonista noster instruxerit, cauteque vsque ad praelii exitum Sarisberiensis testimonii fidem euertere distulerit, nos autem, facile hoc vno confirmato ratiunculas istas naeniasque nobis oppositas vno ictu corruituras possemus nobis promittere; lustrabimus deinde tamen turmas illas velitarias, quas in primo agmine nobis opposuit. Ast, prius et ante omnia, quaestionem de qua agitur, et narrationis nostrae summam candido Lectori, quem iudicem constituimus, explicabimus. Nempe, aduocata in testimonium fide Ioannis Petiti siue Parui Sarisberiensis, cui, quicquid rei nouimus, nos debere candide sumus professi, nec more aduersariorum gerras et inanes strophas praetendimus, illius verbis narrauimus: *1. doctorem sanctissimum Gregorium mathesin iussisse ab aula recedere, 2. traditum A MAIORIBVS, incendio dedisse probatae lectionis scripta, Palatinus quaecunque tenebat Apollo. 3 Gregorium ideo combussisse bibliothecam gentilium, quo diuinae paginae gratior esset locus, et maior auctoritas, et diligentia studiosior.* 4. Non reticuimus, haec non ex scriptis libris hausisse Sarisberiensem, sed ex

fama

fama publica, a maioribus tradita indeque subdubitasse de ea traditione Baylium et Barbayracium. 5. Subiecimus autem nostram sententiam modestam sane nihilque malitiosum in Gregorium meditantem, sed iudicio critico et historico nixam: *videri* [l] hanc traditionem non in dubium vocandam esse, tum, quod maiorum fide nitatur, tum, quod Gregorii de literis profanis omnibus iudicio conformis sit, eo quod seculares, quas iam tum vocabant, literas vehementer perhorruerit, et nefandum iudicauerit, vel laico religioso, multo vero magis episcopo, grammaticam et scriptores veteres Latinos exponere, tum, quod probatae quoque lectionis auctores cum suspectis simul sustulerit. Inde vero 6. critico examine adhibito conclusimus, euenisse, vt grauia vulnera inflicta sint literis humanioribus et philosophiae, tum, quod isto incendio maior optimorum codicum penuria, quam quae antea obtinuerat, inter Romanos introducta sit, tum, quod humanitatis literae turpissima mathematicorum et genethliacorum macula aspergerentur, et perhorrescentiae atque abominationis affectus, tanquam in rem blasphemam contra seculares literas incuteretur, quasi philosophia esset nefariarum artium parens: tum, quod viris ecclesiasticis, penes quos solos tunc erant literarum studia, loco philosophiae, morales Gregorii M. libri in manus traderentur, et pro vnico moralis philosophiae fonte haberentur, quanquam nullo iudicio philosophico essent consarcinati. Haec eorum summa est, quae *capite secundo libri secundi* sine dolo diximus, quaeque ὑπερασπισ̃ας sedis et dignitatis pontificiae ita in nos armauerunt, licet centies dudum obiecta ab aliis, qui scapham scapham dicere ausi sunt, vt, quod nonnisi miseris ratiunculis tentare poterant, conuitiis, calumniis, iniuriis perficere omni arte adhibita conarentur. Ad quae tamen omnia placidi contemta hostis ferocis quidem, ast imbellis importunitate incredibili tacuissemus, rati, adeo rem in aperto esse, vt vel mediocris doctrinae Lector iudicium interponere possit, cum nobis adeo inuisae sint contentiones literariae, vt veritas etiam contentiosa displiceat. Ast cum accessisset nuperus scriptor Gallus, artem dicacitatis ingeniosae eximie edoctus, isque ipse etiam contra Gallicae elegantiae mores, calumniae nobis maculam affricasset, necessarium putauimus, non tantum integritatem morum nostrorum a calumniae accusatione vindicare, et quibus argumentis persuasi fuerimus, vt hunc in modum Gregorianum factum et philosophiae atque literarum sub eo factum narraremus, exponere: sed Lectoris quoque contra hos insultus ita munire animum, vt apertos in philosophiae historia conseruet et custodiat oculos, animumque, abiecto praeiudicio, soli veritati addicat. Nihil inde religioni sanctissimae timemus, qui inuictis rationibus certi sumus, innocentissimam eius veritatem et sanctitatem suis adeo coruscare radiis, suisque constare neruis, vt a nullius hominis placitis, opinionibus, auctoritate, quan-

l) Notandum hoc propter Frisingensem scholasticum, qui hoc maxime in nobis culpabat, quod non dixerimus: videri nobis, id quod ferri et in vtramque partem disputari posse concedit.

quanquam in orbe et ecclesia maxima, multo minus ab eius erroribus et ἀβλεψίᾳ, et iudicandi impotentia praeiudicium ei possit enasci, tutique magnoque animo audemus Gregorianae contentioni laruam detrahere, et, quid verum sit, quid verisimile, quid concludi a sanae mentis homine, quid inferri ex testimoniis historicis possit, paucis porro enarrare. Ad tria autem momenta et capita, quantum licet, succincte et paucis nostram reuocabimus disquisitionem et ἐπίκρισιν, vnum, quod secundum regulas logicas et criticas narrationem Ioannis Sarisberiensis examinat, ostenditque magis fidem eam mereri, quam opinionem negantem; alterum, quod in caussam rei inquirit, et, quid inde vel Gregorio M. tribui possit, vel, quid praeter intentionem eius in detrimentum literarium euenerit. Ex quo vtroque capite patebit tertio, quam malitiosa acerbitate nos inexpectati aduersarii aggressi sint, et quam caste sobrieque officium historici in ista narratione de Gregorio M. impleuerimus.

III. Ante omnia autem Sarisberiensis audiendus ipse est, et verba ipsa adducenda, quorum indicio nos confidere posse iudicauimus, eo quod criticis fidei historiae regulis et seueris legibus facere satis videbamus, et tantum non manibus palpabamus. Ita vero ille [m], cum poenas ab vltrice numinis manu immissas propter Commodi flagitia memorare vellet: *Flagitia regis poena vrbis insequitur: nam fulmine Capitolium ictum, ex quo facta flammatio bibliothecam illam maiorum cura studioque compositam, aedesque alias iuxta sitas rapaci turbine concremauit. Fertur tamen beatus Gregorius bibliothecam combussisse gentilem, quo diuinae paginae gratior esset locus, et maior auctoritas, et diligentia studiosior. Sed haec sibi nequaquam obuiant, cum diuersis temporibus potuerint accidisse.* Luculentius autem altero loco, vbi contra mathesin, et curiosas genethliacorum artes disputat, argumentum, quo illicitas eas et detestabiles esse probaturus erat, a constitutione Gregoriana, velut publice nota, omnique sanctitatis laude commendabili petit, eiusque exemplum atque zelum velut testimonium omni exceptione maius his verbis decretoriis explicat [n]: *Ad haec doctor sanctissimus ille Gregorius, qui melleo praedicationis imbre totam rigauit et inebriauit ecclesiam, non modo mathesin iussit ab aula recedere, sed, vt traditur a maioribus, incendio dedit probatae lectionis*

Scripta Palatinus quaecunque tenebat Apollo.

In quibus erant praecipua, quae coelestium mentem et superiorum oracula videbantur hominibus reuelare. Adeo luculenta haec sunt Sarisberiensis testimonia, vt vim verbis inferre nemo, et ne aduersarii quidem ausi fuerint. Itaque tota quaestio ad fidem huius narrationis vel testimonii historicam deuoluitur, quam in angustias redacti aduersarii denegandam illi, et abiiciendam esse iudicant, eo quod et solus et vnus testis sit, et ceteri scriptores omnes eam rem valde memorabilem sileant, Sarisberiensis autem

V. se-

m) Policrat. L. VIII. c. 19. p. m. 646.

n) L. II. c. 26. eum ex parte in Hist. Cr. iam attulimus, hic lectori totum exhibemus, cum liber non adeo frequenter occurrat.

V. feculis Gregorio fit iunior, et rumufculis vnius alteriusque delectatus talia fcripferit, de quibus ne vnus quidem teftis coaeuus, vel fupparis aetatis ab eo laudatus fuerit, quo pacto exiguam iudicii virtutem demonftrauiffe cenfendus fit. Huc enim ea redeunt omnia, quae multis verborum phaleris antagoniftae noftri Ioannis Petiti teftimonio opponunt, vnde ad argumentum a filentio, quod negatiuum vel inficiale vocant, tanquam ad facram anchoram confugiunt; fcriptor autem Gallus, vt non tantum doctrina, fed ingenio quoque eleganti et fupra modum in excogitandis et pingendis circumftantiis foecundo eminet, aliis minutioribus ratiunculis verifimilitudinem negatiuae fententiae conciliare et vim affirmatiui teftimonii eludere ftuduit, vt ex iis, quae fupra de eius demonftrandi modo recenfuimus, conftare poteft. Non ignotae nobis erant hae, quae teftimonio Parui moueri folent difficultates, eo iam tempore, quo prima vice hiftoriam philofophiae ante XL. annos fcripferamus: et augebatur iam tunc temporis noftra attentio, cum legeremus Petrum Baylium, criticum acrem, et in defcribendis Gregorii P. M. rebus diligentem, de hac traditione fubdubitaffe. Quare non tantum rationes in vtramque partem diu verfauimus, et, quid ftatuendum fit, ad lancem quafi, appenfis rationibus, attente excuffimus, profcripto omni partis vel religionis ftudio, cum factum Gregorianum fingulare fit, et nulli parti poffit effe praeiudicio, quamcunque fententiam elegerit. Aft, ponderatis tamen omnibus, quae poftea aduerfarii protulerunt, tantum tamen abeft, vt ad abiiciendam inter fabulas medii aeui (quod nos minime effugere ftuduiffe multis H. C. P. exemplis conftat) Sarisberienfis traditionem nos rationes coëgerint, vt nobis femper valentiores pro affirmatiua viderentur. Et hoc quidem pacto iterum rem non fine examine aggreffi fumus, cum Latinum hiftoriae criticae opus fcriberemus, occafioque nobis enafceretur, quod in haut paucis fecimus, fententiam noftram mutandi et refingendi. Non enim adeo noftra lumina deperimus, quod quidem nobis non fine faceto aculeo Anonymus Gallus obiicit, vt mutare fententiam pudeat, et curas pofteriores prioribus praeferre ancipites haereamus, quod facile ipfe, qui noftram hiftoriam legit, relegit, eamque in partes curarum adhibuit, multis exemplis difcere potuiffet, nifi alia omnia nobis praeter rem tribuere vifum fuiffet confultius. Attamen, lecta hiftoria critica Electicifmi, nouum examinandi rem totam laborem non fubterfugimus, fincere et grati in his fupplementis retractaturi fententiam, fi meliora auctor nobis demonftrauiffet. Verum illa diligentia, quae non nifi fcopas diffolutas nulloque nexu logico colligatas deprehendebat, vt emendaremus fcripta prius et rationibus hiftoricis et criticis roborata, a nobis non potuit impetrare. Vt vero, non obftinatione vel partis quodam ftudio in priftina fententia nos perftitiffe, fed ratiocinandi artem ad decernendum adhibuiffe conftet, lectoris iudicio argumenta, quibus nitimur et refpondendum effe antagoniftis putamus, ftrictim enarrabimus, eiusque arbitrio

arbitrio ſententiam decretoriam relinquimus. De hoc enim argumento tenui in poſterum contentionis ſerram reciprocare, velut inutilem et ingratum lectori pariter, atque nobis laborem ſubterfugiemus.

IV. Antequam autem ipſum factum, quod Gregorio M. Sarisberienſis tribuit, excutimus, duo momenta nobis praemonenda eſſe putamus. Et prius quidem noſtram de illo ſententiam concernit, in qua accuſanda non falſitatis tantum, ſed calumniae quoque maculam, neſcio, qua humanitate et modeſtia, illi inufferunt. Qui cum non auſi fuerint ipſum Ioannem Petitum iſto venenato telo confodere, neſcimus, quid contra nos eos armauerit, qui magni in eccleſia Romana ſuae aetatis viri fidem et teſtimonium adduximus, et ſcopum Papae ex eius indicio repetiuimus, cum haec omnia, quae nobis obiecerunt, in illud ſeculi XI. ſidus proprie coniicienda ſint, illique calumniae inurenda ſit infamia, quod tamen vterque Gregorii M. promachus facere auſus non eſt. Deinde fidem eorum deſideramus, cum nos accuſant, nos hoc factum Gregorianum tanquam demonſtratione certiſſima euictum Lectori in hiſtoria noſtra propinauiſſe. Fidem enim oculorum poſcimus, vt legat Lector, cui oculos eripere non poſſunt, quae prouide ſatis de teſtimonii Sarisberienſis pondere monuimus, bona fide eius verbis adductis: effeciſſe illum, dum publico et incerto rumore haec ſe referre videatur, vt de tota hac re ſubdubitarent viri κριτικώτατοι Petrus Baylius et Ioannes Barbayracius, quibus velut quaeſtionis de hoc facto ſummam explicantibus, noſtrum iudicium ſuffiximus: *minus in dubium vocandam eſſe* VIDERI *traditionem, quam* MAIORVM *fide niti ille teſtetur, quo magis id Gregorii de literis profanis omnibus iudicio conforme ſit, quas vehementer contemſerit, indignasque putauerit homine Chriſtiano.* Haec cum quaeſtionem nos probabiliter tantum affirmaſſe euincant, idque fieri ſine contumelia poſſe Friſingenſis ſcriptor menſtruus faſſus ſit, cur in ſcriptore Proteſtante, hiſtoricae fidei leges et gradus ſecundum artis rationalis et criticae praecepta in narratione ſequenti, ferre non potuerunt, vt iudicium orbis literati iſta aſſertione mere hiſtorica experiretur, niſi inuidiae loligine, more hominum ſui generis, calamum tinxiſſent? Ab hac vero hiſtoricae veritatis peſte auocaturum eſſe Lectorem animum ſperamus, ſi in hoc argumento caecutire nolit. Alterum, quod monuiſſe noſtra intereſt, eiusdem generis iniquitatem reſpicit, qua nos accuſant, conſequentias atque detrimenta, quae rei philoſophicae et literariae ex hoc magni et potentis Pontificis maximi ſtudio et conatibus enata ſunt, ei tanquam deſtinatum euertendae omnis ſapientiae humanae conſilium nos obieciſſe, et ita maxima inuidia tantum Latinae eccleſiae ſidus ſanctitatis titulo venerabile cumulaſſe. A qua accuſatione abſtinuiſſent, ſi pectus habuiſſent integrum et veritatis amicum et ſine partis odio et indignatione ea legiſſent, quae initio paginae 561. libere, vt par erat hiſtorico, ſed absque vllo detrahendi magno praeſuli ſtudio ſcripſimus, enarratis paucis verbis damnis, quae inde enata ſunt, haec

haec consilia superstitioni et iudicii paupertati, quam vbique Papa prodidit, tantum adscribi debere: quo pacto ab omni laeuae et malitiosae mentis scopo et consilio eum liberauimus: et defectum tantum artis ratiocinantis, in zeli imprudentiam degenerantem, quam negare non potuit Anonymus Gallus, fontem fuisse verum huius consilii Gregoriani, professi sumus. Quod si libido nos vssisset detrahendi famae Romani praesulis, maiorem forte nomini eius maculam potuissemus affricare, ex adulationibus infrenibus et indignis tanta sanctitatis opinione et laude incluto episcopo, quas in Phocam vsurpatorem et parricidam tyrannum [o], et Brunechildam Galliae reginam tot sceleribus famosam effudit, quas excusare satis non potuit in heroë suo MAIMBVRGIVS [p], et acerba obseruatione notauit BAYLIVS [q]. A qua tamen morum ferocia tantum absumus, vt non modo supra in his supplementis [r], antequam aduersariorum paginas legeramus, scriptis, Gregorio M., viri boni rectique consilii characterem tribuere, non dubitaremus, sed persuasi quoque simus, istas adulationes indignissimorum hominum, non malitiae animi, et destinato ac peruerso consilio, sed praeiudiciis mentis, falsis de ecclesia Christi externa eiusque promouenda salute conceptibus illudentibus [s], et pietatem, cui tantopere studebat, in deuia deducentibus adscribenda esse, quae tamen alio loco, vbi ciuitatis Christianae, vel pontificum historia sine partium studio et illaudabili adulandi contentione tractanda est, prolixius debent excuti [t].

V. Propius autem ad caput quaestionis, quam tractamus, accedentes, pleraque, quae momentum habent et decidendi neruos exhibent, ad SARISBERIENSIS testimonium, duabus vicibus ab eo repetitum, redire est in propatulo, vt supra monitum. Illud itaque accurate excutiendum et ponderandum esse secundum leges fidei historicae, quas praescribit philosophia rationalis atque ars critica, nemo non intelligit; cum non tantum factum constanter affirmet, sed et fontes non reticeat, vnde illud cognouerit. Vno enim loco supra iam adducto, ad rumorem et traditionem vulgi videtur rem totam reiicere, fassus, ferri de beato Gregorio, bibliothecam combussisse gentilem; ast altero diserte indicat, se haec non ex fabulis et rumusculis vulgi, sed ex traditione Maiorum accepisse: Gregorium incendio deleuisse probatae lectionis scripta in bibliotheca

o) Vid. Ep. L. II. ep. 38. 45. 46.

p) Histor. pontif. Greg. M. p. 176. 313.

q) Dict. hist. T. II. Greg. le grand. not. H. I. p. 597. 598.

r) Ad p. 560.

s) Magnis moliminibus vigilabat Gregorius P. M. pro augendis ecclesiae bonis splendore, auctoritate externoque cultu, et euehenda simul sedis Romanae potentia. Hasce curas cum valde adiuuare posse Phocam et Brunechildin magnis speciminibus fuisset expertus, credidit, eos caussae religionis et ecclesiae magna fulcra futuros, ac ideo simplex eorum malitiam intus et in cute cognoscere impeditus est.

t) Conf. qui modeste de Gregorio M. scripsit G. CAVE H. L. Scr. eccl. Sec. VI. p. 353 seq. OVDINVS de Script. Eccl. Tom. I. p. 1494. ex altera vero parte DION. SAMMARTHANVS hist. de S. Gregoire le grand, de qua expendendum iudicium BAYL. l. c.

theca Palatina ſiue imperatoria comprehenſa, inter quae praecipua fuerint, quae coeleſtium mentem et ſuperiorum oracula viſa ſint hominibus reuelare. In qua narratione quaedam verborum ambiguitas remouenda eſt, quae illis, qui hoc factum Gregorianum negauerunt, cauſſa fuit, vt impoſſibile, certe ab omni veriſimilitudine abhorrens illud viſum ſit. Nempe plerique, qui ad hoc Sarisberienſis teſtimonium prouocarunt, id ita intellexiſſe videntur, Papam ſacro zelo commotum aedificium illud, quod bibliothecam Palatinam ſiue Auguſtam ſeruabat, incendio deleuiſſe; in quod ex bibliotheca Capitolii, ſub Commodo igne coeleſti conſumti libri veterum αὐτόγραφοι, magno aere redemti, et imprimis mathematici, fatidici et diuini, priori incendio erepti, fuerant translati, et in concamerationibus in monte Palatino ad ſuſtinendam vim molis, et conſeruandos ab ignis periculo theſauris imperatoris conſtructis repoſiti ᵡ. Quod fieri potuiſſe Romae, in praeſentia praefecti imperatoris, in cuius poteſtate palatium fuit, veriſimilitudine carere, recte, niſi fallimur, Anonymus noſter monuit ˣ. Aſt de eo aedificio, quod bibliothecam palatinam vocatum eſſe ex Ioannis teſtimonio nouimus, et templi atque palatii Auguſti pars fuit, a Gregorio P. M. cum librorum ſuorum farragine incendio deleto nihil dixit Sarisberienſis, nec illud deflagraſſe monet. Sed refert tantum, ex maiorum traditione, SCRIPTA in palatina ſiue Caeſarea bibliotheca aſſeruata Gregorium M. igni depaſcenda tradidiſſe: nempe pontificem magnum ſua, cui augendae immenſum quantum tribuebat, auctoritate in rem eccleſiaſticam et librariam vſum, collectionem librorum in iſta aede conſeruatam, comburi iuſſiſſe, praetextu deſumto, quod libros dudum ab imperatoribus, velut impios prohibitos et religioni Chriſtianae atque eccleſiae inimicos atque noxios comprehenderet. Certe legenti et relegenti Ioannis narrationem, ſponte hic ſenſus verborum oculos feriet. Aſt eo, vt ipſa ſcriptoris verba poſtulant, admiſſo, multa concidunt, quae contra poſſibilitatem et veriſimilitudinem huius facti poſt alios anonymus Gallus ingenioſe, ſed leui ratiocinio attulit, quaeque ſolum aliquid probabiliter euincunt, ſi de aedificio verba intelligantur, non de librorum collectione ſiue bibliotheca proprie dicta, in quam poteſtatem habuiſſe pontificem, ex circumſtantiis eſt manifeſtum. Hac vera ſignificatione quaeſtionis poſita, quam nemo facile negauerit eſſe veriſimillimam, omnis eius neruus ad argumentum logicum de fide hiſtorica Ioannis Parui reduci poteſt, vtrum illa tanta ſit, vt eius narratio, ſi non pro certa et demonſtrata (quod quidem nemini in mentem veniſſe recordamur), certe pro probabiliter vera haberi, et negatiuae praeferri mereatur? Cui nos calculum adieciſſe poſt accu-

ᵡ) Conf. LIPSIVS, de biblioth. c. 7. T. III. Opp. p. m. 1133. ed. Veſal. STRVV. Intr. in hiſt. lit. c. 11. §. 13. p. m. 60 ſeq. Alia ratio dari poſſe non videtur conciliandi ſecum Sarisberienſem, qui Lib. II. 9. policr. Palatinam bibliothecam, L. VIII. 19. Capitolinam cremauiſſe Gregorium ſcribit.

ˣ) Tom. I. p. 305.

accuratum circumſtantiarum examen, nondum nos poenitet: aſt fatemur quoque, ita ad nos probandae illius fidei hiſtoricae laborem deuolui; nec refugimus eum, ſed iudices poſcimus, artis rationatiuae regulas et prudentiam rite edoctos, et ab omni partis ſtudio prorſus alienos. Nos ſtrictim, quae affirmatiuam ſententiam nobis perſuaſerint, enarrabimus.

VI. In omni argumento logico, quod a teſtimonio ducitur, cum, iudice CICERONE [y], id vnice ſpectandum ſit, *num cauſſa iuſta fuerit, cur teſtis ſcire potuerit, nulla, cur mentiatur*, id eſt, num verum ſcire potuerit, et dicere voluerit, cauſſamque, cur mentiatur, non habuerit, ad eandem regulam par eſt Sarisberienſis teſtimonium explorare. Itaque duo nobis capita, adhibitis tamen gradibus veriſimilitudinis, delibanda ſunt. Et primum quidem nos conuincit, potuiſſe Ioannem, veritatem facti iſtius veriſimilibus argumentis nouiſſe. Quanquam enim rem ante aliquot ante ſe ſecula peractam ipſe non vidit et teſtis αὐτόπτης eſſe non poteſt, adeoque inter demonſtratae certitudinis teſtes numerari nequit, attamen eos notitiae ſuae auctoris nominauit, ex quibus concludi poteſt, non tantum nihil ſe confinxiſſe, ſed relata ab aliis retuliſſe bona fide, ſed conſtare quoque poteſt, eos non obſcura fidei teſtimonia pro ſe habere, potuiſſeque rem ab aliis traditam, ſine metu fraudis vel mendacii ad alios traducere. Non iam allegabimus, prouocauiſſe Sarisberienſem ad communem famam, qua ferri iſtam traditionem ipſe indicauit, patiemurque, hoc quidem argumento eum inter leues ſatis teſtes connumerare, licet ille rumor non apud leuem plebeculam et imperitos homines, ſed in curia et apud primores eius temporis, ad quos policraticum ſcripſerat, inualuerit; nec vrgebimus magnopere, non omnino temere eſſe, quod vulgus dictitat, et habere ſemper occaſionem quandam vel veri, vel veriſimilis, quanquam illam detegere ſit difficillimum, a quo argumenti nexu aegerrime ſe extricauit Anonymus Gallus [z], qui aliam cauſſam vel occaſionem huius traditionis aduocare non potuit, quam, eſſe fabulam, id quod principii petitionem eſſe, vident, qui vel a limine dialecticae praecepta inſpexerunt. Clarius Carnotenſis epiſcopus indicat, quos fontes ſecutus ſit, cum altero loco refert, tradi id a maioribus. Scripſerat haec vir ſupra aetatis ſui genium ſapiens contra eos in curia vel aula verſatos, qui vetitae matheſeos, et curioſarum ſcientiarum ſecreta rimantes, arcanam Dei voluntatem artibus illicitis expiſcari conabantur, quales tunc in aulis paſſim vixiſſe, ex hoc ipſo policratico euidens eſt. Hos refutaturus inter argumenta complura etiam ad auctoritatem veterum DD. eccleſiae prouocat, duosque magnos tunc in eccleſia viros auctores eſſe iubet, quod via mathematicorum ſit illaudabilis, Auguſtinum et Gregorium M. quorum illum poenituerit, ſe eorum conſultationi-

y) Orat. pro Quinct. c. 18. Conſulendi hic ſunt ſcriptores logici, quorum praecepta de fide hiſtorica mira concinnitate et accuratione complexi ſunt Cel. HOLLMANNVS log. P. III. c. 2. §. 404 ſeqq. p. 500 ſeqq. et HEVMANNVS act. phil. Vol. I. p. 383 ſeqq.

z) pag. 309.

tationibus inclinasse, hic autem, quem insolenti elogio Augustino praeferendum esse innuit, non mathesin iusserit ab aula recedere, sed, vt traditur a maioribus, palatinae bibliothecae scripta combusserit, in quibus fuerint praecipua, quae coelestium mentem hominibus videbantur reuelare. Annon recte inde inferimus, Sarisberiensem in argumento difficili iis testimoniis vsum fuisse, quibus haud facile aliquid posset ad eorum fidem eleuandam opponi, adeoque quantumpote indubitatas in aula et in academia tum surgente et in ecclesia auctoritates adduxisse, et, si hoc concedendum, per traditionem maiorum intellexisse testimonium a maioribus ex seculo VI. ad XI. ex notis fontibus per manus traditum a viris grauissimis antecessoribus in cathedris atque scholis, qui eandem traditionem ad successores et discipulos potuerunt deriuare. Et hos quidem nomine non aduocat, quod in re nota et a nemine hactenus negata singulari eorum auctoritate opus non habebat, et sufficere communem et sine contradictione vel dubitatione receptam traditionem putabat. Facile vero hariolari licet, quos ille maiores intellexerit, a quibus ista se accepisse dixit, nempe praeceptores, quos habuit, quique illos longa seculorum aliquot serie de rebus ecclesiae erudiuerunt. Quare non sine teste haec retulisse censendus est, qui magna aeui sui nomina, a quorum ore pependit, nominare potuisset, quos in vita eius infra *) nominauimus, si putasset, quenquam de traditione per maiores ad suam aetatem deriuata dubitaturum. Et hanc quidem non meram coniecturam sapere, inde valide concludimus, quod celeberrimus scriptor noster, cuius maxima erat in ecclesia et academia Parisiensi existimatio, haec coram vtriusque corporis facie in literas retulerit, nec fuerit vllus, qui vel mendacii, vel falsae tamen narrationis ideo illum accusauerit, omnes autem silentio suo rem tanquam in vulgus notam, et gloriosam, (quod cum Ioanne credebant,) sanctissimo doctori confirmauerint. Quaesumus Lectorem, an hoc est sine teste dicere, qui ad maiorum fidem et auctoritatem, nemine contradicente vel negante, prouocat? An haec assertio Sarisberiensis talis est, vt argumentum inficiale ei queat opponi? Et in isto argumento negatiuo a silentio scriptorum Gregorio M. aetate vel supparium vel propiorum, quam Sarisberiensis fuit, desumto parum praesidio esse, facile intelligunt, qui eius vim ac robur rite ponderant. Non hic locus est, de argumenti huius auctoritate et valore disputare et decernere; nec in totum reiicimus illius probandi vim in factis, quae opus habent testimonio. Sed cum illud tantum locum habeat, vbi illi tacent, qui praesentes fuerunt, remque, si facta esset, ipsi viderunt, qui nullam caussam habuerunt, cur silerent, caussas vero graues et vrgentes, cur factum, si reuera extitisset, indicassent, si nec metu, nec praeiudicio et opinione, nec emolumento ad silentium perculsi sint, si eorum scripta et testimonia non perierint, si negligentes et incurii non fuerint, et ab eorum testimonio rei

*) Hist. cr. T. III. p. 773 seq.

rei momenta dependeant etc. Facile ex his cum praesenti scriptorum veterum silentio in caussa Gregorii comparatis lector logicarum et criticarum praeceptionum gnarus cognoscet, nullius illud ponderis esse, et inepte traditioni, (quae successionem testimonii per seriem continuatam inuoluit, simul innuit) opponi, certe in hoc casu verum esse THEOPH. RAYNAVDI, Iesuitae doctissimi iudicium [b]: argumentum negatiuum *agnoscere omnes esse insufficiens et enerue.* Vt taceamus, quae inter Launoium atque Thiersium non sine multa logomachia disputata sunt, ad quae supra iam lectorem remisimus. Sed aliud adhuc est, quod contra aduersarios vrgendum habemus. Quis illis vates aperuit, nullum ante Sarisberiensem scriptorem huius facti meminisse? Annon, ipso auctore Gallo nostro [c], tantam stragem librorum in infelicium eorum seculorum vastationibus, incursionibus, spoliis, incendiis passae sunt literae atque libri, vt iam viuo Gregorio M. beati Irenaei opera, ab eo desiderata inueniri non potuerint. Quid enim? si illi libri interierint, ex quibus traditionem suam hauserunt maiores seculi XI.? quis omnes vel vidit, vel hodie nouit, quae tempore maiorum aetatis Sarisberiensis adhuc poterant inspici, sed, sinistris fatis vrgentibus, perierunt, quorumque testimoniis ideo nemo contradicere ausus est? Et idem quoque argumentum de posteriorum Sec. XI. temporum silentio iudicandum est. Quod tamen non ita vniuersale est, vt non compilator famosissimus historiarum ANTONINVS Florentinus Sec. XV. scriptor [d] ex antiquorum librorum testimoniis colligere potuerit *tantum fuisse S. Gregorii zelum, vt Liuium propterea combusserit, quod in superstitionibus et sacris Romanorum perpetuo versetur.* Cui Antonini testimonio velut fideli et non suspecto subscripserunt, et in exemplum id traduxerunt Ioannes Hesselius et Matthaeus Raderus, vterque scriptor Pontificius et eruditus, ille doctor Louaniensis, hic Iesuita Bauarus, quibus dicam scribere debuisset hyperaspistes Gregorii, non VOSSIO [e], ad horum ex Antonino relationem prouocanti. His de silentio veterum de facto B. Gregorii euictis, quis non argumentum inuertet, et ab eo contra importunos aggressores nostros πολυθρύλλητον illud vrgeat: *qui tacet, consentire videtur!* Sed tacuerunt ad hanc relationem Sarisberiensis, quam tantopere ille gloriosam esse eiusque sanctitatem probare putabat, nostri antagonistae calumniam vocant, tot professores Parisienses, tot episcopi, tot (vt hoc quoque addamus,) Carnotensis praesulis aduersarii, si haec falsa et excogitata ab eo et ignominiosa tanti pontificis gloriae reputauissent? cur ipsi pontifices Eugenius III. et Hadrianus IV. tantis gratiae et amicitiae testimoniis calumniatorem magni antecessoris cumulassent, si non prodidissent, longe aliter eos de narratione eius iudicasse, quam noster Gallus nobis orbique lite-

Oooo 3 rario,

b) Erot. de bonis et malis libris n. 582. p. 327.
c) Tom. I. p. 309.
d) De hist. Lat. L. I. c. 19. p. 98.
e) In summa confessionis P. IV. t. 11. c. 4. conf. POPE-BLOVNT censur. cel. auct. p. 333.

rario, qui nobiscum in eadem opinione verisimilitudinis facti Gregoriani fuit, occinit, et Sarisberiensem fabulam Romanensem nobis obtrusisse excelsa voce pronuntiat, arrogantiae et obtrectandi artis stimulis actus?

VII. Euicta facti Gregoriani verisimilitudine, et testimonii Ioannis Parui probabilitate, cui nihil aliud opponere ausi sunt oppugnatores Frisingensis et hoc longe doctior et astutior Gallus, nisi nudam negationem, per se iam concidunt eae ratiunculae, quas in fronte suae digressionis praemittere anonymus consultum duxit. Fatemur autem, licet de auctoris eruditione et acumine in hac dissertatione critica demonstrata praeclare sentiamus, vbi tamen hoc loco ingenio suo et suspicionibus indulgendum esse censuit, nos iudicandi ἀκρίβειαν desiderasse. Certe ipse videre poterat Censor noster, totam illam quaestionem praeiudicialem, an tempore Gregorii M. bibliotheca ista imperatoria adhuc extiterit, nec ne, esse historicam, adeoque factis niti, atque fulciendam esse testimoniis, tanquam argumentis domesticis, non vero coniecturis ex scholis dialecticorum petitis, quae verum sitienti nullo verisimilitudinis gradu facere satis queunt. Palpasset quoque, si euicta fuerit testimonii Sarisberiensis probabilitas, prona per se consequentia fluere, istam bibliothecam Augustam Gregorio M. sedente adhuc extitisse. Quotquot ergo turmas rationum in aciem eduximus, tot euincunt, paralogismis laborare coniecturas enarratas. Vnde in iis eneruandis longos nos esse et prolixos, minime opus est. Paucis obseruamus: 1. enarrata ex Tillemontio hostilia fata vrbis Romae, quae a populorum incursionibus et deuastationibus experta est, non habere necessarium consequentiae nexum; non enim inde sequitur, codices bibliothecae Palatinae, hos quoque furores fuisse expertos. Hoc testimonio roborandum erat, quod insignem tanti thesauri, qualis fuit aula Palatii, domusque Caesaris, cladem indicasset. Ast prodidit auctor, deceptum se esse ab ambiguitate vocis, bibliotheca, dum ab aedis augustae fato incerto ad librorum supellectilem in tutis abditisque eius locis conseruatam concludit. Potuit enim augustum palatium ruinam pati, quam tamen scriptores eius temporis tacent, et tamen in tuto relinqui bibliotheca in eo loco conclusa, quoniam verisimillimum, post fatale ex coelesti igne incendium sub Commodo translatis, qui ignem euaserant, libris ex Capitolii bibliotheca in templum Apollinis Palatini, vbi collocata erat bibliotheca Augusta [f], imperatorum prouidentiam eo respexisse, vt ab vlteriori incendii periculo tutus ille thesaurus librarius esset, quem velut diuinum custodiuit gentilis superstitio, ideoque libros [g] arcanos in concamerationibus et specubus subterraneis reposuisse, et eorum locum arcanum seruasse, quo pacto fieri potuit, vt

f) Vid. Rosin. antiq. Rom. L. I. c. 4. et ad eum Demsteri Suppl. p. m. 13 seq. et praecipue ad L. II. c. 7. p 152 seqq.

g) Hinc hodie quoque suffossionibus et subterraneis specubus totum quasi pensilem esse, ruinis deformem refert Io. Rosinvs l. c. p. 13.

vt in vaſtatione et direptione vrbis bibliothecae apparatus, qui detegi non potuit, et ignis vim loci ſecuritate eluſit, ſartus tectusque maneret. Cuius probabilis coniecturae fidem nobis facit, quod ipſe Anonymus noſter narrat [h], ex epiſtola S. GREGORII M. [i] petiiſſe a Pontifice maximo epiſcopum quendam Gallum exemplar ſcriptorum Irenaei, aſt, adhibita omni induſtria, pontificem reperire illud non potuiſſe. Ex quo facto concludit quidem digreſſionis auctor, libros tum omnes Romae disiectos et abiectos fuiſſe; qua conſequentia, lector iudicet, nos enim libenter concedimus, theſauros Romanorum ciuium librarios dira fata in iſtis vaſtationibus pertuliſſe. Aſt concludimus quoque ex ipſius pontificis relatione: 1. libros praeſtantiores magnaeque auctoritatis fuiſſe abſconditos, et difficulter in iſtis cryptis ſubterraneis detegendos, 2. pontifici ſoli ea conclauia fuiſſe nota, 3. ei ſoli aditum ad ea patuiſſe, ad quem alias Gallus epiſcopus ſe non conuertiſſet, verum ad alios, et ab illis exemplaria Irenaei ex his repoſitoriis petiiſſet, nec ipſe Papa in his locis ſecretis ea quaeſiuiſſet. Et ſimile quoque fatum habuiſſe ipſius Gregorii moralia in Iobum, eaque in his abditis conclauibus ita latuiſſe, vt petita a rege Hiſpaniarum inueniri Romae non potuerint, donec per diuinam reuelationem locus detegeretur, in quo repoſita fuerint, in ſeq. §. indicauimus. Quibus exemplis cum coniectura noſtra mire roboretur, facile ſubolebit lectori, quo pacto inter medios ignes et gladios barbarorum libri iſti arcani ſeruati ſint, et quo pacto veriſimile ſit eorum poteſtatem ſoli pontifici Romano ab imperatore factam eſſe. Quae ſi omnia inter ſe iungantur, contra omnes iſtas Galli ſcriptoris rhetoricantes diſſertationes ſententiae noſtrae tutum ſuppeditant praeſidium, et modum explicant, quo omnes difficultates excogitatae ſolui et ad eas reſponderi poſſit. Qua vero ex facti huius inepta ſimplicitate, Gregorio M. minime imputanda digreſſionis auctor deriuat, vt incredibile illud demonſtret, has conſequentias illis conſiderandas relinquimus, qui iudicii ſimplicitatem in magno cetera pontifice et virtutibus clariſſimo toties culpant, nolumus enim tanti praeſulis famae hoc ratiocinandi genere eſſe graues. Monemus tantum, diſputatorem circulum committere, et conſequentiae veritatem ex iis, de quibus quaeſtio eſt, probare voluiſſe, dum factum hoc Gregorii P. M. ideo negat, quia fuiſſet ineptum atque ſtolidum, repugnaretque ſummae venerationi, qua et viuus et mortuus in coelum quaſi exaltatus eſt. Nam de eo quaeſtio eſt, idque contendunt, qui hoc factum Gregorio M. tribuunt, ingentem iudicandi imbecillitatem et enata inde ſtatuendi atque agendi principia ad lapidem Lydium rationis et reuelationis accurate non exacta, id pontifici, cetera bonae mentis piique conſilii perſuaſiſſe. Aſt id tamen tantum abeſt, vt ignominiam illi aliquam in eccleſia et inter homines contraxerit, vt potius velut ſingulare laudatiſſimi zeli pro religione Chriſtiana exemplum adhuc ſeculo XI. apud

h) pag. 313.

i) Lib. IX. ep. 50.

apud omnes decantatum eſſe, ex ipſo Sarisberienſis loco, quem critici noſtri tantopere vexant, ſit teſtatiſſimum. Quod vt negari nequit, et quam grauem iacturam introduxerit philoſophiae rationalis, qui iam tunc inualuerat, neglectus et amiſſio oſtendit, ita ratiuncularum Gallicarum futilitatem in clara luce ponit, et omne illis ratiocinii pondus deprimit.

VIII. Alterum, quod pro fulcienda Carnotenſis epiſcopi fide hiſtorica momentum adhuc excutiendum eſt, paucis poteſt expediri, nempe; hiſtoricum et philoſophum Sarisberienſem eum animi recti et ab omni falſi teſtimonii, mendaciique atque calumniae ſuſpicione vacui characterem ſeruaſſe, vt ab omni veriſimilitudine abhorreat, eum veritatem de facto hoc Gregoriano noluiſſe dicere, ſed aut ſupina mentis et attentionis negligentia, aut clandeſtino erga pontificem odio perſuaſum falſam hanc narrrationem orbi et eccleſiae obtruſiſſe. Hoc qui ad infringendam fidei hiſtoricae eius auctoritatem cauſſantur, eos oportet, tantae iniuriae optimo inter ſuae aetatis homines ſcriptori illatae demonſtrationem afferre, nec nudo accuſationis titulo ſuam malignitatem prodere. Aſt nemo eo proceſſit hactenus, et cenſores quoque teſtimonii Sarisberienſis auſi non ſunt, talem illi maculam inurere: ſed Friſingenſis profeſſor deceptum ab aliquo fuiſſe coniicit, neminem tamen nominare poteſt, ſicque prodit, in anguſtiam redactum de deſerendo campo cogitaſſe; nam ipſe colligit, Sarisberienſem tantam auctoritatem atque opinionem non potuiſſe obtinere, vt concilio Lateranenſi intereſſet, ſi culpa mendacii eum feciſſet ſuſpectum. Potuiſſet addere, ſi tam mali ingenii et mendacis pectoris notam prae ſe tuliſſet, vt nec ſanctiſſimi patriarchae famae parceret, Hadrianum IV. P. M. non, quoties opportunitas adeſſet, conſcientiam ſuam in ipſius conſpectu effundere laetaturum fuiſſe: vel etiam apud Angliae regem Henricum II. et archiepiſcopos Cantuarienſes gratioſum futurum. Tota vero ſuo loco ex teſtimoniis coaeuis a nobis narrata, virtutis eius commendatio tanta et tam efficax fuit, vt eo nomine non ſine vniuerſali bonorum omnium gaudio et congratulatione Carnotenſis infula ei imponeretur, adeo integer vitae fuit ſceleriſque purum ſeruauit animum. Quis igitur non inſanire credatur, qui eum tantae malitiae accuſauerit, vt mendacio famam pontificis maculare voluiſſe diceret, cuius tamen maieſtatem, (haec ipſa eius vox eſt,) laudibus in coelum euexit; tantus pontificiae auctoritatis vindex, vt exilium pro ea non detrectaret. Quem vero Gallus ei iudicii critici defectum tribuit [k], ille et ſcriptis Sarisberienſis iudicio critico minime deſtitutis, et cenſuris celeberrimorum virorum, qui ingentibus laudibus eius doctrinam cumulant, et praecipuis ſuae aetatis ſcriptoribus praeferunt, refutatur, vt miremur, auctorem digreſſionis, veteris literaturae non expertem hoc de eo iudicium ſcribere potuiſſe, adeo αὐτοψίᾳ contrarium eſt [l].

Nec

k) Ecrivain ſans critique l. c. p. 303.

l) Vid. h. l. p. 773. not. h. l. laudatos BVLAEVS et CREVIER. hiſt. acad. Paris. ll. cc.

Nec adeo remotus ab omni ingenii cultura, ope logicae ſcientiae ad iuſtum habitum perducta ille fuit, vt exemplo Gregorii malle ſimplicitatem ſibi obiici, quam ratiocinandi artem diſcere, qui ſub valentiſſimo logicae doctore Willermo Sueſſionenſi prima logicae elementa diſcendo rectam et laudabilem eruditionis acquirendae viam iniit. Quibus iam, quae ſatis luculenter et aperte diſputauimus, ſimul vno ratiocinio comprehenſis, omnes, quibus mens ſale nigro non aſperſa eſt, conceſſuros ſperamus, Sarisberienſis fidem hiſtoricam ſupra illatratus aduerſariorum eſſe poſitam.

IX. Explorauimus hactenus et ad normam criticam atque logicam examinauimus Sarisberienſis fidem hiſtoricam eamque ſecundum ſeueras rationalis philoſophiae regulas, talem deprehendimus, vt affirmatiuam ſententiam negatiuae veriſimilitudine et hiſtoriae fide longe praeferendam eſſe iudicare par ſit. Addemus iam, quod promiſimus nonnulla, ex quibus conſtare poteſt, ipſas traditionis illius circumſtantias pro affirmatiua ſtare, eamque veriſimilitudinis notas fauentes habere. Eas autem ex iſtius temporis hiſtoria deducendas eſſe, quilibet intelligit, qui talia non niſi ratiociniis ab hiſtoria ſuffultis peti poſſe, ex argumenti indole, quod factum aliquod concernit, didicit. Itaque lectorem, ex inſtituto erudiri cupientem, ad hiſtoricos fontes remittimus, cum pauciſſimis tantum ea velut a noſtro inſtituto remotiora tangere liceat. Scilicet ſupra in hiſtoria Sec. VII. iam [m] monuimus, ab eo circiter tempore inualuiſſe iſtam barbarei et ignorantiae noctem, quae omnem poſtea per complures ſeculorum periodos Occidentem graui ignorantia foedaque omnium ſcientiarum corruptione oppreſſit: cuius cauſſas cum ſuis locis enarrauerimus, dicta repetere et cramben recoquere nolumus, relegi autem optamus, vt mali illius origines pateant. Nempe, amiſſis ſcientiarum clauibus, et diſciplinis humanitatis atque philoſophiae, cum ne Graecorum quidem philoſophorum libri philoſophici legi potuiſſent, culturam ingeniorum emarcuiſſe, non eſt mirandum. Vnde factum, vt iam ſec. VI. pauci eſſent, qui literis vacarent, et, qui ſtudiis adhuc dabant operam homines eccleſiaſtici iis tantum operam locarent, quibus munere in eccleſia vel publice, vel priuatim in monaſteriis poſſent defungi. Ita vero infelicitas ſeculo enata eſt haud vna. Inter homines enim laicos vix inueniebatur, qui Muſis litaret, pleraque pars hominum, ratiocinandi praeſidiis ereptis, quaecunque placebant, ſibi ſtatuenda licere putabant, et craſſis opinionum monſtris ingruentem noctem praedicebant. Tranſiiſſe illud malum ad ipſam religionem, vehementer dolendum eſt; ſed haud obſcuris illius aetatis teſtimoniis certum eſt, et intelligi ex B. GREGORII *dialogis* et alterius GREGORII TVRONENSIS [n] relatione poteſt, quam profunde ipſa religionis fundamenta iſta barbaries ſub-

m) pag. 758 ſeq.

n) Hiſtor. Franc. L. X. c. 13. 14. pag. 475. ed. Paris.

ſubruerit, plurimos enim fuiſſe repertos, etiam inter eccleſiaſticos homines, qui immortalitatem animae, reſurrectionem corporis, iudicii oecumenici certitudinem non negare modo, ſed rationibus quoque conuellere audebant [o]: vnde non potuit non magna morum corruptio, reiectis his ſalutis religionis et reipublicae vinculis, conſequi. Accedebat hominum impiorum et futuri curioſorum auiditas, ex artium aſtrologicarum, et fatidicarum myſteriis turbulentorum iſtorum temporum fata et euenta futura perſpiciendi [p], vt alia taceamus, quae in iſtius aeui hiſtoria ſolent enarrari, quaeque infelicitatem ſeculi iſtius miris apud ſcriptores coloribus depingunt. Laudanda itaque pietas virorum pro eccleſiae ſalute vigilantium, quod obicem huic malo ponere et impietati neruos concidere tentarent. Aſt quod valde probandum erat, eadem temporum infelicitate in alterum extremum delapſum, aliud malum genuit, humano generi aeque noxium atque prius fuerat. Cum enim non alii libri philoſophici legerentur, quam gentilium, et quidem plerumque Latina tantum verſione vulgati, non modo ad horum praecepta iſti peſtilentes errores tanquam ad genuinos fontes relati ſunt, ſed ipſis quoque ſcientiis hominum vitia adſcripta, eaeque velut ignes ſub cinere credulitatis latentes ſuſpectae doctoribus eccleſiae factae ſunt, ex quorum fauillis tandem magna in eccleſiae doctrina incendia poſſent exſurgere. Hoc vero pacto in tam ignauo ſeculo factum, vt non tantum a laicis ſtudia prorſus omitterentur, ſed et viri eccleſiaſtici, quique cathedras eccleſiarum et monaſteriorum ſubſellia occupabant, literarum et philoſophiae curam contemnerent, tanquam rem profanam rebusque religionis et eccleſiae adeo aduerſam, vt ſtare et in vna ſede morari cum Chriſti diſciplina non poſſe, immo nec hominem eccleſiae miniſterio dicatum in iis conſiſtere quidem contenderent, et ita dum vitium vitabant et abuſum, in contrarium omnium ſcientiarum odium et horrorem ruerent. Et in hac claſſe omnium maxime eminuiſſe Gregorium P. M. eius dialogos et epiſtolas legenti erit manifeſtiſſimum, ex quibus multa teſtimonia poſſemus colligere, ſi locus pateretur, et non ea, quae in noſtra hiſtoria critica, et ab aliis multis allata ſunt [q], abunde id teſtarentur. Et obtigerat quidem Gregorio illuſtribus parentibus nato more Romanorum nobilium haud infelix educatio; cum enim mature ingenio floreret praecipue, quod ab imaginationis influxu regitur, animusque ad magna et praeclara ſua ſponte curreret, elementis grammaticis, dialecticis et rhetoricis in iuuentute apprime, ſi fides eſt IOANNI DIACONO, qui eius vitam non ſcripſit magis, quam perpetua panegyri laudauit, imbutus eſt,

adeo

o) Conf. SAMMARTHAN. hiſt. Greg. M. p. 274. qui obſeruat, ipſum Gregorium Turinenſem ad tempus aliquod in hac haereſi fuiſſe.

p) Canon. XXXVIII. conc. Laodiceni SARISB. policr. L. I. c. 9. p. 35.

q) Legi debet tota ad Deſiderium Galliarum epiſcopum epiſtola L. IX. ep. 48. quam eius vitae quoque inſeruit IOANNES DIACONVS. Inſeruit quoque ſuis chartis eam Friſingenſis antagoniſta et in annotationibus diſſ. II. fidiculis quaſi contortam in ſuos ſenſus tranſire coëgit.

adeo vt vrbana praefectura ei credi posset. Ast cum a pueritia sacrarum literarum amore et secessu sacro gauderet, pietate accensus, totus monasticam vitam anhelare, secularem, cuius inscitiam et vitia peruidebat, vehementer contemnere coepit, et hoc pacto ad officium ecclesiasticum traductus est, donec editis compluribus zeli pro christiana religione et ecclesia ex sententia et vsu sui seculi speciminibus A. IↄXC. ad pontificatum Romanum euectus est, cui tanta sui et sequentium seculorum admiratione praefuit, vt Magni cognomine ab aliis distingueretur, quod nomen eum suo sensu mereri, cum P. BAYLIO [r] lubenter fatemur. Talis autem cum esset, non magnus modo sed maximus euasisset, nisi obstitisset naturalis ingenii indoles, quae iudicandi facultatem imaginationis supra modum foecundae viuacitate supprimebat. Cui cum accederet disciplinarum in gentilium scholis tunc traditarum, et imprimis ratiocinandi artis, velut studiorum ab hostibus Christianae ciuitatis profectorum contemtus atque negligentia, in acerrimum tandem odium emergens, et mathematicae quoque exercitationes suspectae essent, quibus tamen iudicandi vis mire fulcitur, cuius caussas antea indicauimus, non potuit non rerum ex imaginandi vi et efficacia prognatarum studium, quod mentis acies et iudicium practicum non regebat, enasci, aciesque mentis hebetari. Accessit his pietas et religionis amor naturalis per se in magno viro laudandus, quo ad ecclesiae gloriam et incrementa pro magna, qua potiebatur auctoritate, promouenda, velut torrente tractus est. Sed in litoribus hos fluctus iudicium non cohibuit, quod cum illi imbecille esset, a paralogismis innumeris cauere sibi non potuit; et quaecunque suo scopo perficiendo apta iudicabat, magno feruore, sed ratiunculis inanibus et inconsideratis actus, fabulisque monachorum suorum multoties deceptus, non peregit modo, sed aliis quoque, vt eandem sententiam ingrederentur, auctor fuit. Multis exemplis et testimoniis hunc Gregorii M. characterem demonstrare licet, sed non melior ratio est, quam ex dialogorum et epistolarum exemplis [s], quibus alium colorem, aliam faciem inducere, quod eius encomiastae faciunt, idem est, ac crepusculo inferre meridiem, et micare in tenebris; quae cum toties ab historiae ecclesiasticae scriptoribus, qui nugari in re seria desierunt, demonstrata sint, apud illos propter breuitatem nostram quaerenda sunt [t]. Negant hanc animi Gregoriani effigiem parastatae, et cum scriptorum Gregorianorum exempla eos refutent, et eximium iudicii defectum prodant, miseris ratiunculis excusare atque pingere satagunt, et vix meliora, quam Gregorii fuerunt, ratioci-

 nia

r) l. c. Aliter OVDINVS de S. E. Tom. I. p. 1408 seq. sed hic de indole, simplicitate, credulitate Gregorii argumentum sumit. Baylius Magni nomen propter magnos, qui in regimine eius acciderunt, euentus non denegandum esse, iudicat.

s) Lege, Lector vnam ad Constantinam Augustam epistolam L. III. ep. 30. et ipse iudica, an veritatem laeserit Mauritius imperator, eius coniux, quod eum simplicem vocauerit, quod ex ipsius querimonia super hanc contumeliam, quam illi inuri putabat L. IV. ep. 31. constare potest.

t) Prouocamus ad doctorem Pontificium celeberrimum L. ELL. DVPINIVM, eiusque de dialogis Gregorii iudicium bibl. eccl. Sec. VI. p. 137.

nia nectunt. Verum his refutandis sola sufficit lectio et adhibita paulisper attentio, quae mira euidentia prodet, praeiudiciis supra adductis, quibus se in deuia duci passa est Pontificis M. pietas, simplicitate et ignorantia rationalis prudentiae extra orbitam rapta, non tantum ad inepta consilia eum esse seductum, sed etiam ex imprudenti zelo, cum veram ecclesiae indolem ex externo splendore, et amplificatione rituum sacrorum, et qui ei inseruiebant, ordinum monasticorum metiretur superstitione, credulitate et aliis hominum maxime monachorum artibus magnum cetera animum eius fuisse circumuentum, et inde naeuos illos exortos esse, qui hominem fuisse, et humanae infirmitatis atque leuitatis ingenii haud parum in sinu fouisse manifestant. Quo pacto Gregorium a mali consilii et illaudabilium artium ἐγκλήματι liberari, humanitate plenum esse existimamus, negare autem et excusare παροράματα, ab historici sinceri officio alienum esse censemus, cum veritas omnium hominum auctoritate sit potior. Et haec quidem sufficere possunt ad retundendos, quos in Hist. Cr. Phil. Anonymus fecit, insultus: vt vero euidenter pateat, quam infeliciter caussam Gregorii M. defenderit, tribus verbis eius argumentationes placet excutere, et ad nonnulla specialia descendere. Et 1. quidem quod contra concrematam bibliothecam Palatinam vrget, incredibilem eam traditionem esse, quod in Caesaris possessionem et res, inque domum augustalem impius esse, nec potuerit, nec voluerit, leue argumentum exhibet, quod ne veram quidem sententiam eius tangit. Non enim aedificium vel palatium, sed codices palatinos eum igne deleuisse maiorum traditio dicit, nempe quos superstitioni gentili etiam indirecte fauere credebat, cuius supra ex fide Antonini exemplum Liuii adduximus, vel quos a studio cultus ecclesiastici, quem tantopere auxerat et incrustauerat, auocare ecclesiasticos suos atque monachos putabat. In quos codices potestatem eum habuisse ex sententia sua statuendi, inde licet colligere, quod in potestate eius fuerit, mathesin iubere ex aula, id est, bibliotheca augusta, vbi custodiebantur illi libri mathematici, recedere, quod sine voluntate imperatoris fieri non poterat. Vnde coniicimus, huius facti cognitionem imperatorem habuisse, illudque vel probasse, vel dissimulasse tamen eius notitiam, cum caussas, quas habere se putabat, pias eius consilii cum aula Constantinopolitana communicasset. Certe Caesari caussae graues fuerunt, cur tantae potentiae et auctoritatis viri consilio non obesset, neque eum offenderet. 2. Nec iuuat apologiam critici nostri, quod hoc pacto, quem pro promouenda lectione scripturae S. suscepisse dicitur, zelus pontificis intemperans, iniquus, et ratione carens fuisse dicendus esset, hoc enim non negant, sed inferunt, qui censoria virgula actionem hanc notarunt, et inde hominem fuisse labilem, et exiguo iudicio praeditum concludunt, quod falso concludendi argumento manifestauerit. Quam tamen argumentationem, dum exemplo PP. qui ante Sec. VI. vixerunt, et lectionem scriptorum gentilium non damna-

damnauerunt, ſed potius Iuliani apoſtatae prohibitionem aegerrime tulerunt, fulcit, indeque rectam ſententiam P. M. notam et probatam fuiſſe concludit, non recordatus eſt, Gregorium P. M. etiam in aliis ab eorum ſententia diſceſſiſſe, et aliter ſtatuiſſe, quod vel vno ſpecimine admiſſi in eccleſiam purgatorii, quam vetus et apoſtolica eccleſia primorum ſeculorum ignorabat, cum aliis multis dudum demonſtratum eſt. 3. Delirio porro ait, ſimillimam eſſe eiusmodi cogitationem, quod omnes gentilium libros ſine diſcrimine Vulcano tradiderit, a tantae venerationis praeſule ne quidem ſuſpicandam. Verum et hoc aërem ferit, nam traditio non omnes, ſed Palatinos codices Gregorium tantum cremauiſſe refert, quos auctores in poſterum fore gentilis doctrinae eique auctoritatem conciliaturos ſuſpicabatur: reliquos in bibliothecis Romanorum diſperſos, vaſtatione et direptionibus vrbis fuiſſe disiectos, ereptos et in barbaras terras ablatos noſter nobis ſupra narrauit, in quos igne graſſari non poterat[w]. Nullum hic delirium pontificis poſſumus exſculpere, nec eo opus fuit, ſed errorem agnoſcimus fluentem ex poſita hypotheſi: ſcripta et doctrinam gentilium nugas eſſe, quae cum Chriſti doctrina ſociari non poſſint, quamque in epiſtola ad Deſiderium ipſe velut axioma ſententiae ſuae in illud factum excreſcentis poſuit[x]. Ceterum delirauiſſe interdum ex praecipitantia atque iudicii imbecillitate papam, ipſe eius ſucceſſor Sabinianus et tota vrbs Roma credidit, ſi vera ſunt, quae narrat in eius vita PLATINA, cuius verba damus: *Neque eſt, quod patiamur, Gregorium hac in re a quibusdam literarum ignaris potiſſimum carpi, quod ſuo mandato veterum aedificia ſint diſrupta, ne peregrini et aduenae, vt illi fingunt, ad vrbem religionis cauſſa venientes poſthabitis locis ſacris, arcus triumphales et monumenta veterum, cum admiratione inſpicerent. Abſit haec calumnia a tanto Pontifice Romano, praeſertim, cui certe poſt Deum patria, quam vita, charior fuit* - - - *Paululum etiam abfuit, quin libri eius comburerentur, adeo in Gregorium ira et inuidia exarſerat homo maleuolus.* (Sabinianus P. M.) *Sunt, qui ſcribant, Sabinianum, inſtigantibus quibusdam Romanis, hoc in Gregorium molitum eſſe, quod veterum ſtatuas tota vrbe, dum viueret, et obtruncauerit et disiecerit: quod quidem ita vero diſſonum eſt, vt illud, quod de abolendis aedificiis eorum in vita eius diximus.* Non conuertemus hanc narrationem, ſcriptorum tamen teſtimoniis firmatam teſte ipſo Platina in rem noſtram, licet cum principiis Gregorianis eiusque temperamento et iudicio praecipiti conueniat, et Platina ſolam negationem illi opponat. Operae tamen pretium eſſe putamus obſeruare, quod iſta quidem traditio, ex ſolius Platinae commemoratione nota fuerit, qui tamen eam velut ex inuidia atque

w) Mire nugatur Friſingenſis, qui, cum conſilium papae totum excuſari non poſſe palparet, non imprudens, ſed intempeſtiuum dicendum fuiſſe clamat, quaſi concipi poſſet intempeſtiua quaedam prudentia, et non imprudentia ſit, intempeſtiua etiam bonae cauſſae expeditio.

x) Si vos NVGIS ET SECVLARIBVS LITERIS non ſtudere contigerit. Vellet Friſingenſis p. 40 ſ. de fabulis poëtarum gentilium explicare, et hoc nobis teſtimonium eripere; clariſſimis verbis indicans, Gregorium M. ſeculares literas (non ſolos poëtas) inter nugas retuliſſe.

odio ciuium Romanorum profectam reiecit: nec vllus alius auctor eius meminerit, attamen post longam moram testem apparuisse, cum ante hos triginta annos eruditissimus Io. Lamivs, Florentiae decus scriptoris Sec. XIV. initio florentis, hominis Dominicani, Leonis Vrbevitani *chronicon Pontificum*, hactenus ignotum in literariam lucem ex tenebris produceret [y], in quo auctor monachus S. Gregorio ad superstitionem deditus in eius vita scribit: *Merito terrestris angelus vocatur Gregorius, quia coelestem vitam duxit in terris. - - ne erroris antiqui semen de cetero pullularet, imaginibus daemonum* [z] *capita et membra fecit generaliter amputari, vt per hoc exstirpata radice haereticae prauitatis palma ecclesiasticae virtutis plenius exaltaretur.* Habes Lector exemplum narrationis historicae de Gregorio, Sarisberiensis traditioni non dissimile, quod critica luce perfusum, iisdem radiis collustrari posset. Sed suspensi de eius veritate atque fide historica nihil definimus, sed ad erudiendum Lectorem nostrum haec tantum annotamus: 1. non solum Sarisberiensem esse, qui huiusmodi delirantis iudicii factum Gregorio papae tribuat, sed post eius fata simillimum facinus quoque adscripsisse illi Romanos ciues, quod multo minus a delirio abest, id vero factum non auctore solo scriptore vno constare, sed post quinque secula a Platinae aetate apparuisse scriptorem antiquiorem non suspectum, neque vnquam visum et auditum, qui eiusdem commatis facinus sine vllo dubitationis indicio et cum magna zeli pro caussa Dei commendatione narrauit, et argumentum angelicae virtutis eius esse voluit. 2. Posse itaque et hoc forte testimonio Sarisberiensis accidere, vt sequentibus temporibus latens et ignotus auctor aliquis prodeat, qui inter eos numerandus est, a quibus maioribus se eam traditionem accepisse Carnotensis episcopus dixerat. 3. Memorabile quoque exemplum esse, quam caute argumento inficiali sit vtendum, cum hoc exemplo manifestum sit, cum fieri possit, vt nullum auctoris testimonium possit produci, non quod nullum existat, sed quod nonnulla amissa sint vel neglecta lateant. Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ. Nobis sufficit, omnibus critici nostri rationibus neruos incidisse, et elumbem demonstrandi facta fidemque historicam modum detexisse. Vnum velut ἐπεισόδιον superest, quo sensu Gregorius a nobis accusatus sit, quod literarum et imprimis philosophiae interitum promouerit, et ignorantiae tum inualescenti manus porrexerit, et an barbariei aeui medii caussa dici potuerit. Quod ne turbata verborum nostrorum interpretatione lectori obtrudat historicus noster, paucis haec notamus:

X. In historia philosophica Gregorii magni, vt in omni alia, si iudicio pragmatico consideranda sit, euentus primum secundum certitudinis vel verisimilitudinis gradus accurate enarrandos esse, tumque ad caussas et occasiones descendendum, et ex circumstantiis rerum inter se com-

y) Tom. II. Deliciar. p. 105 seq.

z) Id est statuarum Iouis, Martis etc. quibus inhabitare daemones credebat.

comparatis diſpiciendum eſſe, norunt, quotquot leges ſcribendae hiſtoriae intelligunt. Hoc vero iudicium practicum non ſemper prolixis diſceptationibus explicare opus eſt, et plerumque, niſi aliud exigat neceſſitas, indicatis tantum fontibus, Lectoris attentioni et iudicio relinquitur. Qua via recte nos in vniuerſa hac philoſophiae hiſtoria inceſſiſſe, orbis literarii conſenſu certi ſumus. Et ad hunc quoque modum in exigua hac Gregorianae hiſtoriae particula excutienda et enarranda verſati ſumus, et cauſſas quidem pereuntium literarum indicare non neglesimus, non tamen prolixe diſquirentes, quae cauſſae efficientes, quae morales et politicae, quae accidentales ad euentus iſtos triſtes producendos confluxerint, quidque vel culpae, et conſilii, vel influxus moralis et politici vel occaſionis ex factis Gregorii M. allegandum ſit, vt damna iſta, quorum veritatem euicimus, philoſophiae enaſcerentur. Nec in praeſentia quoque et dum in fine Tomi expediendo verſamur, et ad ſequentia properare cogimur, iſta prolixitate opus eſt. Explicabimus itaque paucis ſententiam noſtram, vt quam laeua mens ſcriptorum fuerit, qui tantae iniquitatis et maleuolentiae dicam nobis ſcripſerunt, diſpaleſcat. Nempe is nobis non viſus eſt Gregorius M. qui deſtinato peruerſoque conſilio id egerit, vt literarum honos atque ſcientiarum flos emarceſceret, omnisque prorſus philoſophiae et doctrinae cultura ſupprimeretur. Quo pacto cum a malitioſa animi intentione et inſidiis philoſophiae et literaturae ſeculari ſtructis liberandus eſſe videatur, animi pii mentisque rectae laudem ei non denegauimus. Quare omnes illae vociferationes aduerſariorum inter nugas et inanes voces referendae ſunt, qui ſine attentione lecta noſtra hiſtoria iudicarunt, nos detrectandi gloriae Gregorianae cauſſa iſta de eo diſſeruiſſe, et culpa graui eius nomen atque famam oneraſſe. Certe quanquam ſanctitatis titulum ei deberi, non niſi ex eccleſiae Romanae vſu eccleſiaſtico velut honoris titulum putamus, integritatem tamen animi, a culpa immunem lubentes ei tribui poſſe concedimus, et imprimis in illo Scripturae S. ſtudium vehementer laudamus, optandum autem eſſe iudicamus, vt artem interpretandi Scripturam S. philologiae ſacrae et logicae praeceptis adiutus tenuiſſet, et mentis acie doctrinarum ſacrarum nexum ſyſtematicum inſpicere potuiſſet, vt abſtinuiſſet a ſterilium allegoriarum, quarum auxilio ex quouis textu, quod libebat, deduxiſſe ſibi viſus eſt, ſtudio: vt religionis et morum praecepta, quae in libris moralium ſpargere per omnes eccleſias conabatur, ex puris diuinorum ſcriptorum ſcaturiginibus, non vero ex pudendis miraculorum a monachis excogitatorum et incredenda credulitate pro veris ſine examine receptorum lacunis deſumſiſſet, et in inculcandis moralis diſciplinae praeceptis non toties ceſpitaſſet, ſed ordinem, atque methodum rationalem ſeruaſſet, porro, vt vnico rationis cum reuelatione examine externam eccleſiae faciem, laetam et elatam cum interno corporis I. C. inuiſibilis habitu et ſinceritate non confudiſſet, et hanc magis, quam illam incredibili ſua aſſiduitate perfeciſſet, tandem vt homines eccleſiaſticos ad primos

mos tantum et puriſſimos latices ſeculi Chriſti et apoſtolorum, et primitiuae eccleſiae aduocaſſet, et ad rudem plebem ſincera diuini Spiritus oracula docendam eos adhibuiſſet, nec ſuas enarrationes laicis inuidiſſet [a]: futurus certe non magnus tantum, ſed maximus re ipſa pontifex. Quae omnia cum dudum inuictis exemplis in H. E. explicata ſint, nec naeuos Gregorianos negent ex ipſo eccleſiae Romanae gremio viri cordati [b], Lectorem, ſcopi noſtri memores ad hos latices amandamus. Haec enim ſatis ſuperque modum explicant, quomodo diſciplinarum in peius ruentium cauſſa occaſionalis, quin et exemplaris Gregorius M. factus ſit. Quibus ſi ea addantur, ex quibus hanc infelicitatem ſeculo VI. et VII. inualuiſſe demonſtrauimus, non putamus, multum ambigendum eſſe, cauſſam etiam moralem repentis in dies mali ei adſcribere; cum totus in eo fuerit, vt ad ſuum exemplum omnes eccleſiae miniſtri, et immenſi monachorum exercitus, quos in omnem orbem et toto quoque diuiſos orbe Britannos ablegauit, effingerentur et paſtoris principia ſequerentur, licet haec pleraque non malitiae, ſed praeiudiciis, quae hauſerat, debuiſſe aequo cenſeamus iudicio. Alia minuta, contorta ad inuidiam nobis conflandam adducta et vno negationis hiatu diſſlanda non tangimus, patientia lectoris, quae aurem nobis vellicat, et de finienda digreſſione illaetabili nos monet, pluribus non abutentes.

Et haec quidem poſtliminio, tomi tertii acceſſionibus, iam abſolutis adiicienda neceſſarium putauimus, ne ex noſtro diuturno ſilentio, quod Friſingenſis monachus ante tempus faciebat, victoriam ſibi gratularentur aduerſarii, qui multum pulueris de argumento exigui momenti excitarunt; et imprimis vt artis criticae ſcriptoris Galli, qua aduerſus noſtram hiſtoriam philoſophiae Alexandrinae ſiue ſectae eclecticae pugnauit, ſpecimen haberet lector, donec totum libri illius argumentum iterum excutere, et rem omnem in apricum proferre, Deo vires et occaſionem ſuppeditante licuerit. Patebit tum exemplis maioris momenti euidentibus, praeſertim Pſeudo-Dionyſii et Syneſii, et quaternionis vel quaternitatis ſectae Alexandrinae vel eclecticae in toto libello [c] ſemper ſibi ſimilem eſſe, nec armorum genus mutauiſſe, miſcuiſſe autem quadrata rotundis, vt aliquot PP. graecorum orthodoxiam defenderet. Verum reſpirandum tandem eſt, et ad amoeniores ex his dumetis ſcholaſticis campos emergendum.

a) Hos ineptos eſſe ad aſſequendos moralium ſuorum ſenſus iudicabat. Scripſit ergo tantum hominibus eccleſiaſticis, vt in omnium manibus verſarentur, eſſent fons moralis, et, ſi placet, exegeticus. Hos quoque ſolos poſtea tractaſſe Dd. euentus probauit.

b) Ad Melchioris Cani et Lud. Ell. Dupinii iudicia in textus not. h. pag. 572. ſupra iam prouocauimus.

c) Vt vno exemplo interim Lectori fidem faciamus, rogamus eum, vt dicam illam expendat, quam nobis Anonymus ſcripſit, mox in praefationis ſuae limine conqueſtus, nos ſyſtema emanationis a Pſeudo-Dionyſio acceptum myſticis omnibus tribuiſſe, et ita eccleſiam infidelitatis in cuſtodienda doctrina ſacra accuſauiſſe. Aſt intuenda noſtra verba vel vno loco T. IV. p. 8. occurrentia: Platonicam philoſophiam, qualis ex Ammonii Plotinique ſchola ad Chriſtianos dimanauit, pauci intelligebant, et ad quandam melioris et cordatioris theologiae faciem effingendam reuocauerant: An haec fides eſt et ſinceritas? Verum:

Dolus an virtus, quis in hoſte requirat?

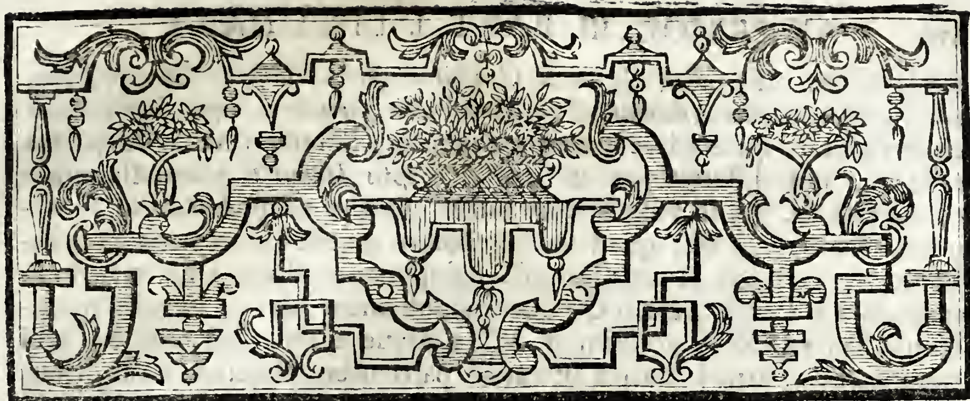
HISTO-

HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE

ACCESSIONES ET SVPPLEMENTA

AD

TOMI IV. PARTEM PRIMAM.

OBSERVATIONES AD PER. III. PART. I. LIB. I.

DE

PRIMIS CONATIBVS RESTITVENDAE PHILOSOPHIAE.

CAPVT I.

DE VIRIS DOCTIS, QVI DE EXTERNO PHILOSOPHIAE HABITV EMENDANDO RESTITVENDOQVE SOLLICITI FVERVNT.

pag. 5. lin. 7.

Cum Graecis philosophis loqui eorumque scripta consulere. Debetur haec gloria Graecae linguae, tum quod antiquissimis temporibus philosophiam e latebris et vmbris barbaricis in apricum produxerit, tum quod recentiori aeuo eandem grauissimis tenebris pressam ad diluculum noui luminis praeparauerit, et clauis fuerit, qua occlusa fatis philosophiae conclauia resexarentur, restituto cum ipsa literarum aurora Graecarum literarum studio, reuocataque humanitatis Graecae literatura. Quod qua fati siue prouidentiae diuinae felicitate id euenerit, historia renascentium literarum iucunda narratione explicat, hoc vero loco explicari prolixius non potest, qui vnam tantum eius partem describendi officium suscepimus. Ast remittimus tamen Lectoris curiositatem ad duorum virorum doctorum industriam, qui eius sitim affatim restinguent, vnum Anglum Hvmfredvm Hody, alterum Germanum B. Boernervm, nuper egregium Lipsiensis Heliconis

conis decus. Ille enim libros *de Graecis illustribus linguae Graecae literarumque humaniorum instauratoribus*, *eorum vitis, scriptis et elogiis* libros duos conscripserat, quos edere morte praeuentus, S. Iebbio M. D. vulgandos reliquit, qui dissertatione *de vita et scriptis Hodyi* [a] praemissa anno cIↃIↃccXLIII. eos in vulgus exire iussit. In quo iucundo libello id imprimis laudandum est, quod de singulorum graecorum meritis circa reuocanda, polienda et amplificanda disciplinarum studia ante et post expugnatam a Turcis vrbem Constantinopolitanam non ex incertis rumusculis, sed ex Codd. potissimum MS. aliisque authenticis eiusdem aeui monumentis, hanc historiae literariae particulam diligenter eruit, vitas, scripta, literarum merita, elogia exposuit. Alter anno cIↃIↃccL. quem in prolusionibus quibusdam academicis condere coeperat *de doctis hominibus Graecis literarum Graecarum in Italia instauratoribus* librum perfecit, et vt erat Graecae literaturae interpres felicissimus, non neglectis sed laudatis valde luminibus Hodyanis, eius obseruationibus auxit, et imprimis scriptorum horum restauratorum historiam literariam, ex amplissima quam possidebat bibliotheca, eorum editionibus primis superbiente enarrauit, multamque inde laudem [b] meruit. Post quam philologorum doctissimorum bigam nobis spicilegium aliquod vix relinquitur, qui Lectorem ad hos fontes, quam riuulos nostros ablegare cupimus.

Ibid. lin. 11. *A.* cIↃcccclxxxvii. Ex hoc tempore Manuelis Chrysolorae patet, confudisse eum quoque Hevmannvm [c] cum Demetrio Chrysolora misso ex Thessalonica, ad Manuelem imperatorem circa finem Sec. XIV. ille enim aliquot annis hoc Manuele iunior est, anno cIↃccccxiv. denato. Etiam hic Demetrius Chrysoloras philosophiae et astrologiae insigni prorsus et fere incredibili laude commendatur a Sylvestro Sgvrobvlo [d], vbi eius vaticinandi ex sideribus artis specimina historicus enarrat.

Ibid. lin. 16. *Felicissimo sidere suscitauit.* Hanc ei gloriae hederam suspendunt scriptores coaeui, Platina [e], Poggivs [f], Trithemivs [g], quorum verba adduxit quoque Hevmannvs [h]. Habuisse tamen Boccacium in iuuentute praeceptorem in addiscendis Graecis Leontium Pylatum Thessalonicensem, qui eum Homerum amare et intelligere docuit, ex vita Boccacii [i] constat: cuius tempus Petrarchae coaeuum annos Chrysolorae superat. Vnde colligimus, Sec. XIV. ineunte, rebus imperii Graeci valde inclinatis, in Italiam secessisse Graecos quos-

a) Londin. 8. conf. nou. lit. Lips. 1742. p. 739.
b) Nou. lit. Lips. 1750. p. 297.
c) Via ad histor. lit. c. 4. §. 47. not. b. p. 145. Id prius Pontano et Vossio accidisse monuimus L. I. not. d. qui duorum Palaeologorum confusione seducti sunt.
d) Hist. concil. Florent. III. siue Ferrariensis sect. III. c. 8. p. 52. ed. Creygth conf. Fabric. Bibl. Gr. Vol. X. p. 393. Allatius coaeuos facit.
e) In vita Bonifacii, in fine.
f) Or. in Leont. Aretin.
g) De S. E. c. 75.
h) loc. cit. not. b.
i) Praemissa eius libro de casibus virorum illustrium, conf. Fabric. Bibl. L. M. T. I. p. 681. 683.

quosdam doctos et tradendis literis Graecis suam operam locasse, cum ante hoc tempus vix vnus et alter, qui in Graecia fuerat, Occidentis homo Graecas literas domum reportasset, cuius testem et exemplum in superiori Tomo Rogerum Baconum adduximus. Chrysoloras autem eruditionis elegantia cum plures praestantes discipulos in hoc literarum genere educauisset, meruit, vt ad eum epocha huius fati literarii referretur.

Ibid. lin. 7. a fin. *Eius epitaphium legitur.* Dignum est, quod hic quoque legatur: *Manuel Chrysoloras Miles Constantinopolitanus ex vetusto genere Romanorum. Qui cum Constantino Imp. migrauit, vir doctissimus, prudentissimus, optimus, qui tempore generalis concilii Constantiensis diem obiit ea existimatione, vt ab omnibus sacerdotio dignus haberetur, die XV. April. conditus est anno MCCCCXV.* scripsit ei epitaphium versiculis Aeneas Syluius passim repetitum [k]. Orationem funebrem ab Andrea Iuliano ei dictam totam exhibuit BOERNERVS [l].

pag. 6. lin. 4. *Diogenis Laërtii librum de vitis philosophorum Latinum fecit.* Historiam huius versionis, summatim exhibuit FABRICIVS [m], meretur autem ea cum sequentis aetatis versionibus comparari, vt intelligatur, nihil simul coeptum et perfectum deprehendi: Adeo multa sunt, quae vel perperam intellexit, vel non accurate Latine expressit, vt taceamus omissas Graecorum versiculorum interpretationes, cui difficultati superandae eum imparem fuisse obseruauit VALENTINVS CVRIO [n], alias non rogasset Philephum, vt ipse versibus eos Latinos redderet. Sed ipsam quoque versionem Graecae orationis significationem, proprietatem, differentiam, elegantiam non tenuisse, visum est PHILELPHO [o], qui, quanquam inuidiose haec scripsisse videri queat, ab omnibus tamen editoribus iste reprehensus est, quod plurimis naeuis scateat, et, ex MENAGII [p] iudicio *tanta licentia in his libris Laërtii vertendis vsus sit, vt scriptor potius historiae, quam historici interpres dicendus sit*, quod iudicium a plerisque huius versionis editoribus emendatae [q] confirmatur. Vnde in recentissima eaque elegantissima Laërtii editione a M. MEIBOMIO curata, cum is Ambrosianam versionem iungere decreuisset, eam ita ab eodem emendari et suppleri necesse fuit, vt alia prorsus videretur. Quod quidem non mirandum esse magnopere putamus. In isto enim renascentium Graecarum literarum diluculo adeo difficilis labor erat, versionem Graeci scriptoris, qualis est Laërtius scribere, vt miremur, tantum in ea historiae philosophicae isto seculo ignorantia potuisse praestare Ambrosium,

k) Apud LABBEVM thesaur. epitaph. P. XI. n. 78. p. 536. FABRIC. l. c.

l) In fine vitae eius l. c.

m) Bibl. Gr. et B. L. M. locis h. l. not. e. et f. laudatis, add. MENAGIVS init. comm. p. 3.

n) In praefat. editionis suae.

o) L. I. ep. 7. et in alia ad Lappum Florent. apud TH. CRENIVM animaduers. P. XI. p. 205.

p) loc. cit.

q) Eorum praefationes tantum non omnes suae editioni in fine adiecit Meibomius, quae ad historiam huius versionis in Hist. phil. memorabilis legendae.

fium, quantum praeſtitit, qui candide faſſus eſt [r]: *Caeterum ex animi ſententia loquar; ſi opus ipſum antea legiſſem, nullis vnquam precibus, vt id traducerem, induci potuiſſem.* Nempe ſentiebat Ambroſius, ſibi tantum cognitionis philoſophiae Graecanicae non ineſſe, quantum ad fidelem et exactam Laërtii verſionem pertinet. Interim tamen gratias illi debemus, quod primus ex bibliothecarum latebris hunc auctorem protraxerit, et ita ſignum ſuſtulerit, vt viri docti ſtudii adeo neceſſarii, quale eſt hiſtoria philoſophica, curam ſibi commendatam haberent. Quo nomine non reticendae ſunt laudes Coſmae Medices, qui, fatente Ambroſio [s] auctoritate ſua imprimis eum ad hunc laborem impulit, cum et gentilis et chriſtianae philoſophiae eſſet peritiſſimus et quanta ſit vtriusque differentia dignoſcere facile et diiudicare conſueuerit. Quod facile ſibi perſuadebunt, qui hiſtoriam literariam illuſtriſſimorum heroum iſtorum didicerunt.

pag. 6. lin. 19. *Quam Mediceorum familia. Debent Florentinis literae, et inter Florentinos Medicibus, et inter Medices Laurentio.* Ita HERMOLAVS BARBARVS ep. ad Picum [t].

Ibid. lin. 30. *Communis pater dici meruerit.* Conſulenda de Laurentii Medicis vita, biographia NIC. VÁSORII ſtatim poſt ipſius mortem ſcripta, aſt demum anno cIↄIↄCCL. edita [u]. De eius in bonas artes et philoſophiam meritis legendus ANGELVS POLITIANVS [x], IOANNES LASCARIS [y], MART. FICINVS, et ex Sec. XV. viris doctis quis non? Ea vero in hiſtoria literaria vniuerſali huius ſeculi quaerenda ſunt.

pag. 7. lin. 31. *Idem de Nicolao V. P. M.* Adeunda praeter Aeneae Syluii, Io. Iouiani Pontani, Laurentii Vallae, Platinae teſtimonia ad quae prouocat HEVMANNVS [z], diſſertatio DOMINICI GEORGII de Nicolai V. erga literas et literatos patrocinio [a].

pag. 8. lin. 10. *Sane de Alphonſo Aragoniae rege.* Is cum Alphonſo Legionis atque Caſtellae rege, de quo ſupra dictum, confundendus non eſt, minime autem praetereundus hic ob incredibilem literarum amorem et conatus iuuandi virorum doctorum conſilia et labores, quibus magna Siciliae regnique Neapolitani pars aemulatione accenſa eſt; cuius ſapientia ex dictis factisque ab *Antonio Panormitano* collectis, et ab Aenea Syluio in compendium miſſis cognoſci poteſt, resque geſtae in tam turbulento Sec. XV. aeuo ſatis loquuntur, de quibus hiſtorici Italiae et imprimis, qui eas ordine chronologico enarrat, ὁ πάνυ MVRATORIVS [b] videndi

r) Apud AVGVSTINVM FLORENTINVM L. III. hiſtor. Camaldul. ep. 3. MENAG. l. c. p. 2.

s) In dedic. operis. vid. quae h. l. p. 61. adduximus.

t) pag. 143.

u) Vid. Act. erud. 1752. p. 231.

x) De Plinii et aliorum medicorum erroribus p. 1. conf. cel. SCHELHORN. Amoen. lit. T. I. p. 28.

y) Ep. ad Petrum Medicem praem. Anthol. graecae, quam inſeruit quoque Annalibus typ. T. I. p. 271 MAITTAIRE.

z) Via ad hiſt. lit. c. IV. §. 46. p. 143.

a) Act. erud. 1746. p. 258. prodiit Romae 1742.

b) Annali d'Italia T. IX. p. 83 ſeqq. vſque ad p. 460 ſeqq.

videndi ſunt, iisque iungendus P. BAYLE [c], qui res Alphonſi luculenter illuſtrauit, et inſignis amoris erga literas et viros doctos pluscula exempla adducit, quae cum liber in omnium manibus verſetur, hoc loco exſcribere ſuperſedemus, digna autem ſunt, quae legantur, vt conſtare poſſit, quibus mediis ad reſuſcitandum literarum honorem vſa ſit diuina prouidentia. Obiit magnum eruditorum praeſidium anno 1458.

pag. 20. not. r. *Materiam totam ſimul eſſe creatam et elementatam.* Digna eſt BOVILLI, hominis ſupra modum acuti et profundi epiſtola de problemate: an mundus potuerit creari ab aeterno. Quam recte dignam iudicauit FABRICIVS [d], vt *bibliothecae Latinitatis mediae* [e] inſeratur, in qua tanto acumine creationem mundi aeternam ex notionibus contradictoriis, quibus turget, euertit, vt rem nobis quidem confeciſſe videatur. Quae cum in hoc argumento multa luce quaeſtionem perfundat, meretur legi et cum medii noſtrique temporis controuerſiis comparari: nobis in eo amplius verſari propter inſtituti noſtri limites non licet: multa autem exhibet, quae euincunt, ſalua Dei eſſentia et natura infinita non aliam rerum originem poſſe afferi niſi creationis in tempore ex nihilo, quo pacto non dualiſticum tantum ſyſtema, ſed et emanatiuum manifeſte euertitur, recteque concluditur, cum exiſtentia omnium rerum extra Deum ſit res facti, et certiſſima, neceſſario eam infinitae et aeternae poteſtati atque voluntati Dei deberi, vt conſiſterent omnia ex nihilo. Id quod ad illuſtranda ea, quae toties de ſyſtematibus his diximus, vtiliter poteſt adhiberi.

pag. 11. lin. 20. *Teſtem eſſe volumus Thomae Aquinatis et Bonauenturae hiſtoriam.* Eandem ſuperſtitionem et fanaticam ſanctitatis peculiaris opinionem ex apparitionibus perſonarum S S. Triadis, ne hodie quidem in tam defecato a praeiudiciis ſeculo nondum exoleuiſſe, teſtis eſt Creſcentiae, Sororculae apud Kaufbyranos noſtros, Franciſcanae fama et opinio, Spiritum S. ei iuuenis formoſi inſtar plus ſemel apparuiſſe. Quamuis enim qua erat animi perſpicacis excellentia Benedictus XIV. facta inquiſitione prudenter totam illam quaeſtionem diremerit; et bulla peculiari ſuperſtitionis et miraculorum opinionem proſcripſerit, manet tamen hodie eadem monaſticae ſanctitatis fama, et quaeſita miraculis gloria [f].

pag. 14. not. n. *Nicolao Eymerico.* Non contentus Eymericus, Catalanus, Ordinis praedicatorum in Aragonum regno inquiſitor generalis, defunctus exſpirante Sec. XIV. de cuius rebus literariis praeter ſcriptorum eccleſiaſtico-

c) T. III. p. 461. art. Alphonſe de Napſe.
d) Lit. B. et C.
e) T. I. p. 932 ſeqq.
f) Hiſtoriam huius rei literariam criticam et theologicam multa doctrinae elegentia expoſuerunt B. PFAFFIVS, et qui ſub eius praeſidio tractationem iſtam defendit, et poſtea inſigniter auxit deſideratiſſimus Collega noſter Io. PHIL. ESSICH pec. diſſ. 1746. edita et 1748. recuſa, de eo quod licitum eſt, circa picturam imaginum S S. Trinitatis et perſonarum diuinarum. In quo erudito libello academico multa collecta ſunt, non vbiuis obuia, quae argumentum hoc mire illuſtrant. Ad eum lectorem curioſum remittimus. Ep. Benedicti XIV. legitur etiam in Actis Hiſt. eccl. T. X. p. 58. n. 3. p. 722 ſeqq.

ſiaſticorum hiſtoricos h. l. nominatos aliosque, Altamvra [g], Ovdinvs [h], Fabricivs [i], Bzovivs [k] conſulendi, errores Lullii apud P. M. detuliſſe, ſcripſit etiam contra doctrinam Raymundi Lulli itemque *dialogum contra Lulliſtas* atque *faſcinationem Lulliſtarum* [l].

pag. 15. not. q. *Conringius apud Popeblount.* Extat locus Conringii in libro *de hermetica medecina* [m], vbi de inuentionibus Lullii medicis et chemicis tractat.

pag. 16. lin. 19. *Senem vero Lullium ab Arnoldo Villanouano hanc artem didiciſſe, idoneis prius teſtibus, quibus deſtituitur vir doctus, probandum eſt.* Non tamen tacebimus locum Lvllii [n], quem nobis ſuppeditauit Conringivs [o]. Is obſeruat, referre Raymundum Lullium, *ea arcana ſe accepiſſe et habuiſſe a ſereniſſimo rege Roberto ſub ſecreto ſigillo, quae quidem experimenta ipſe habuerit a peritiſſimo Arnoldo de Villanoua; qui merito fons ſcientiae vocari debeat, quia in omnibus ſcientiis prae ceteris hominibus floruerit.* Quae vt ex ipſa Lullii narratione conſtant, ita Raymundum non Villanouani inſtitutione et reuelatione myſteriorum chemicorum, ſed eius mſc. vſum fuiſſe euincunt, et poſt mortem Villanouani ad hanc ſecretam artem progreſſum demonſtrant. Vnde pro fabula habendum eſt, quod compilator celebris Theodorvs Zwingervs [p] refert: cum Raymundus conaretur, Arnoldo Χρυσοποιήσεως impoſſibilitatem multis rationibus oſtendere, hunc diſputationis pertaeſum ſequenti die coram Raymundo facta artificioſa transmutatione hominem in ſuam ſententiam pertraxiſſe. Scilicet qualis ars, talis etiam traditio. Nec meliori nota veritatisque criterio iudicari poteſt, quod his verbis habet Robertvs Constantinvs [q]: *hunc ego inquirendo comperio apud Anglos, re quidem vera praeſtitiſſe, quod ſuis libris profitetur, et in arce Londini iuſſu regis verum aurum confeciſſe; mihique genus numi oſtenſum eſt, quod adhuc appellant: Nobile Raymundi, ſcilicet auri puri et obryzi ſummaeque indicaturae.* Etſi enim non incertum eſt, huiusmodi traditionem inter Anglos [r] olim obtinuiſſe, non cohaerent tamen tempora, roſarum nobilium monetam enim ſub Eduardo III. demum cuſam referunt hiſtorici Angli, ille autem anno cIɔcccXXVI. minoris tunc coronam a patre Eduardo II. accepit, Lullius anno cIɔccXV. iam circiter octuagenarius obierat. Non ſine graui ratione itaque alii totam narrationem inter Alchemiſtarum fabulas referunt, ad parandam arti fidem excogitatas.

pag. 18.

g) Bibl. Dom. p. 142. 494.

h) De Scr. Eccl. T. III. p. 1024 ſqq.

i) Bibl. L. M. T. II. p. 407 ſqq. his add. Nic. Anton bib. Hiſpan. vet. T. II. p. 124. Balvzivs, ad Papas Avenionenſes T. I. p. 1115.

k) Ad ann. 1372. n. 9.

l) Ovdinvs et Fabricivs ll. cc.

m) C. 27. p. 361 ſeqq. qui monet, ſpiritus vini dotes per Arnoldum Villanouanum maxime innotuiſſe Europaeis, ſi eius eſt libellus de vinis. Hunc vero Arnoldum multum ſuperauiſſe in chemia, iudicat, qui vnice laborauerit in conſtruendo omnium morborum remedio. Cuncta autem chemica ſua reuelationi diuinae adſcripſiſſe.

n) In praef. artis operatiuae.

o) l. c. p. 360 ſeq.

p) Nomencl. ſcript. medic. apud Conr. l. c.

q) In theatr. Vol. XX. l. q.

r) Camdenvs et Selden. de mari clauſo L. II. c. 15.

pag. 18. lin. 13. *Perdidicisse existimentur.* Additur magnus [s] eleganter: *huius generis collectanea officinam referunt veteramentariam, vbi praesegmina multa reperiuntur, sed nihil quod alicuius sit pretii.* His merito addi debet ipsius CORNELII AGRIPPAE iudicium, quem commentario in artem Lullii magnam ei famam conciliasse pag. antec. monuimus: dignumque est, quod h. l. totum legatur [t]. „Inuenit Raymundus Lul„lius recentioribus temporibus artis dialecticae haud absimilem prodigio„sam artem, per quam, tanquam olim Gorgias Leontinus, (qui primus in „conuentu literatorum hominum poscere ausus est, qua de re quisque audire „vellet,) de quouis subiecto sermone abunde quis valeat differere, at„que inuenire quaedam artificiosa nominum ac verborum perturbatione, „atque in vtramque partem de omni sermone curioso hoc plus quam ele„ganti artificio garrula loquacitatis ostentatione disputare, neque vllum „vincendi locum aliis relinquere, et res munitissimas et pusillas in im„mensum dilatare Sed haec altius repetere non est necesse, nos ampla sa„tis commentaria in hanc artem dedimus alibi: vero nolim haec alicui „fucum faciant, in artificio admodum leui, quod etsi eiusdem extollere „visi sumus, tamen res ipsa palam se fecit, vt opus non sit, circa hanc „materiam depugnare; hoc autem admonere vos oportet, *hanc artem „ad pompam ingenii et doctrinae ostentationem potius, quam ad comparandam „eruditionem valere, ac longe plus habere audaciae, quam efficaciae.* Esse „praeterea totam ineruditam ac barbaram, nisi elegantiori quadam lite„ratura adornetur". Haec Agrippa, qui rem accurate inspexit, et cuius sententiae veritatem manibus palpabunt, qui Lullianam sapientiam vel a limine salutarunt; a qua sententia num in iudicium IO. IMPERIALIS [u] descensurus sit lector, ambigimus, iudicantis: *eius luxuriantis foetus ingenii vastum scientiarum oceanum expedita quadam artis norma ad exiguos veti fontes contrahere nixam esse.* Aliter, qui ratiocinandi artem intelligunt, iudicare, tot, quae non cumulamus, iudicia probant, quae improbant [v]: Lullium *ex medicina, physica et astronomia, artem quandam quartam conflare statuentem, ordinem in schola statutum euertere molitum philosophiam caeterasque scientias redegisse in methodum quandam cui nihil inest solidi, quaeque tantum abest, vt eruditos faciat, quin potius homines ratione recte vtentes nunquam efformare potuerit.*

pag. 22. lin. 16. *Ibique physicis et theologicis studiis vacauit.* Miramur, hanc particulam historiae academiae Parisiensis praetermisisse diligentissimum CREVIERIVM, in minutis alias eius circumstantiis notandis valde curiosum et industrium.

pag. 22. not. lin. 3. a fin. *MICH. POCCIANTIVS.* Dabimus ipsa historici Florentini verba [x] cum et notitia de Brunetto Latino prae-

s) T. I. opp. p. m. 364. ed Wetsten.

t) De vanit. Scient. c. 9.

u) In museo historico-physico P. I. p. 12 sq.

v) RAPIN. reflex. sur la phil. s. 17.

x) de script. Florent. p. 33. 34. vbi etiam VGOLINI carmen de illustratione vrbis Florentinae eius velut

praeceptore Dantis et Guidonis, et liber iſte Pocciantii rarius occurrant. „Audit ille linguae Latinae ſua tempeſtate delitiae, muſarum alumnus, „rhetoricae familiariſſimus, philoſophiae tutor acerrimus, bonarum ar- „tium promtuarium inſigne, hiſtoricus theologusque percelebris, et „vir denique conſularis grauiſſimus, qui in optima reipublicae admi- „niſtratione ciues Florentinos inſtruxit, a quibus ſaepe in rebus ſeriis „ad plurimos principes, auctore Bartholomaeo Scala, orator deſignatus, „ſagax in inquirendo, circumſpectus in explorando, ſubtilis in contem- „plando, in iudicando grauis, implicitus in vincendo et facilis in eno- „dando". In ſcriptorum autem eius catalogo indicat verſionem Italicam *libri I. ethicorum Ariſtotelis;* itemque librum *de vitiis et virtutibus*, *de moribus hominum, de varietate fortunae, de adminiſtratione ciuitatis*, vnde patet, excurſiones eius diligentiam in campo morali eo tempore tribulis et ſpinis obſito exercuiſſe, vnde merito inter abauos et auos renaſcentis philoſophiae non obliuiscendus eſt.

pag. 23. lin. 3. *Ingens addi poſſet aceruus.* Eum collegit more ſuo diligentiſſimus FABRICIVS [y] quem vide et praeter eum NICERONIVM.

pag. 25. not. o. *ERYTHRAEVS Pinac. II. p. 219.* Vitam eius delineauit MATTHAEVS VILLANVS, praefixam nouae editioni *Decaëmeri Londini et Hagae comitum 1725.* editi a V. C. PAVLO ROLLI, vbi etiam Boccatii imago praefixa eſt: videnda quoque iudicia BAILETTI, alii.

pag. 28. not. 2. *Iulius Niger hiſt. Scr. Flor. p. 473.* Huic addendus MICH. POCCIANTIVS [z], cui audit, *vir ingenii eminentiſſimi ac prope diuini, veterisque linguae eruditiſſimus, multarum ſcientiarum locupletiſſimus, atque inter oratores praecipuus.*

pag. 34. lin. 23. *Relinquere conatus eſt.* Putabat Valla otioſam et inutilem prolixitatem ſequi philoſophorum Peripateticorum ſcholam, poſſeque multa et breuius et concinnius dici, nonnulla, velut nihil ad rem facientia deſeri. Itaque decem praedicamenta ad tria reduxit, ſubſtantiam, qualitatem et actionem, et figuram tertiam ſyllogismorum repudiauit, et commentatores Dialecticae ſcholae apud Scholaſticos velut inutile philoſophorum vulgus vehementer more ſuo contemſit. Dabimus eius verba, repetita quoque a P. GASSENDO [a], eo quod non ſine magna et demonſtrante ratione eum quisquilias ſcholaſticas contemſiſſe, in aprico ponunt: *Eum quicquid infinitis libris tradiderunt, id omne pauciſſimis tradi praeceptis potuiſſe, animaduerto, quid aliud cauſſae fuiſſe putem, niſi inanem arrogantiam, qui dum viteis longe lateque diffundi ſarmentis gaudent,*

velut reſtauratoris literarum meminit. Add. IVL. NIGER. de ſcript. Flor. p. 112. et qui eum ſequitur, FABRICIVS bibl. L. Med. T. I. p. 783. Obiit vir doctus et eloquens anno 1295. Cum Guelpharum partes ſequeretur Danti discipulo diſplicuit.

y) l. c. T. V. p. 677. his plenior eſt notitia NICERONII T. XXII. p. 185 ſqq. vers. germ. qui ſua accepit a MVRATORIO. vid. pag. 207. ex praef. ad carmina, praemiſſa editioni COMINII Patau. 1722.

z) De ſcript. Florent. p. 152.

a) Log. c. 9. Opp. T. I. fol. 39.

dent, vnam in labruscam mutauerunt? At quod longe iniquissimum est, cum captiones, cauillationes, calumnias video, quas et exercent, et docent; non possum non eis succensere, quasi piraticam, non naualem rem, siue, vt mollius loquar, palaestrae pro militiae disciplinam tradentibus. Erat enim Dialectica res breuis prorsus et facilis. Haec cum omnium literarum reformatorum sententia quoque eo tempore fuerit, quis, nisi insaniens, reprehendet scholasticas sordes cum tot viris magnis, in historia philosophica obelo configi.

pag. 35. lin. 15. *Thomas Pope-Blount aliique.* His addendus quem de Vallae vita et scriptis copiosissime et accuratissime egisse iudicat HEVMANNVS[b], recentissimus LIVII editor DRACKENBORCHIVS, in *praef. ad Liuium*[c]. Ceterum quanquam Vallae mordacitatem hominem philosophiae praeceptis emendatum dedecere, est in confesso, vnde tot in eum conuicia iacta sunt, quot in virum tantopere de expellenda barbarie meritum non erat expectandum; fatendum tamen, recte iudicasse ERASMVM[d]: *Vnius Laurentii mordacitas, (siquidem ita malunt appellare:) non paulo plus conduxit rei literariae, quam plurium ineptus candor, omnia omnium sine delectu mirantium, sibique inuicem plaudentium, ac mutuum, quod aiunt, scabentium.* Et alibi[e]: *verum esto, mordacior aequo fuerit; num ideo falsum dixit, quia verum mordacius dixit? vsque adeo nobis odio est ista mordacitas, vt eius odio, tam multa scitu digna, necessariaque detestemur? adeo nihil ignoscendum putamus ei, qui tot modis profuit etc.* Nempe eo tempore duro nodo, quem durissimum Valla expertus est, durus quaerendus erat cuneus[f]. Et quid non iusta lege meretur barbaries? quid non salis piperisque postulabat eo tempore scholastica insania? Vnum dolendum: cum esset temperamento feruido et acerbo, saepe in iudicio ferendo fuisse praecipitatum, nec satis caute argumentum maxime in philosophia ob vehementiam ingentem trutinauisse, id quod dudum ei obiecit LVDOVICVS VIVES. Verum hoc commune reformatorum illorum fatum est, qui plerumque felicius vetera destruunt, quam noua resuscitant.

pag. 35. not. d. fin. *In libris notissimis.* Exhibuimus Rudolphi Agricolae, velut primi literarum inter Germanos restauratoris historiam literariam ante viginti annos, *in templo honorum literaturae Germanicae*[g], vbi nostras obseruationes illis adiecimus, quae h. l. scripseramus; quae etsi in omnium manibus versentur, addemus tamen illas hoc quoque loco in eorum gratiam, qui vernaculam nostram, in qua templum illud literarium scriptum est, non intelligunt.

b) Hist. lit. c. 4. pag. 146.

c) T. VII. pag. 2 seqq.

d) Epist. L. IV. ep. 7. in. 191. sed tota eius pro Laurentio apologia legenda.

e) Decad. l. pag. 1 seqq.

f) ERASMVS l. c. videbat inueteratum morbum non posse sanari, nisi tristibus pharmacis, vsturis ac sectionibus, idque cum dolore plurimorum. L. VII. ep 3. pag. 271. vbi multis pro Laurentii fama disputat.

g) Prodiit iste liber historiae literariae patriae nostrae vindicandae destinatus, Aug. Vind. 1747. 4.

Ibid. lin. 19. *Recte dixeris.* Omnium in biographia Agricolae curam et attentionem ſuperauit PHILIPPVS MELANCHTHON, qui more ſuo eleganti planaque declamatione hunc Germanicae literaturae anteſignanum laudauit, et poſteritatis memoriae et imitationi commendauit, quem, ſi copia rareſcentis collectionis [h] Melanchthoniae dabitur [i], ipſum legiſſe non poenitebit.

Ibid. lin. 19. *Natus ex nobili inter Friſios familia.* Delenda vox: nobili. Teſte enim Melanchthone natus eſt in Friſia, in rure quodam non procul ab vrbe Groninga, honeſtis parentibus, quorum facultates, vt ſunt ibi, mediocres fuerunt, et vnde liberis ad ſtudia ſumtus liberaliter ſuppeditare poterant. Pagus ille nominabatur Baſſlon.

pag. 36. lin. 7. *Linguam gallicam didicit.* Refert MELANCHTHON ex ore eorum, qui cum Rudolpho vixerunt; cum Louanii tyrocinium poneret, ibique Gallorum appeteret familiaritatem, ſeu vitantem noſtrorum commeſſationes, ſeu quod illi eſſent eruditiores, ſtatim inter illos Gallicam quoque linguam didiciſſe.

pag. 36. lin. 23. *Ex eruditione eorum in philoſophia profecit.* Ferrariae, ait Melanchthon, tunc quidem magis floruiſſe ſtudia philoſophiae atque eloquentiae, quam in caeteris academiis Italicis: Herculem enim Ducem Ferrariae ſenſiſſe, ad boni principis officium pertinere curam iuuandae rei literariae, delectatum ipſum eruditorum ſcriptis [k]. Adeo nunquam deſunt viri eruditi, vbi non deſunt eruditionis fautores. Multus autem Melanchthon eſt in extollenda eius ſtudiorum contentione, qua cum maximis literarum heroibus decertare, et ingenium doctrinae varietate excolere, elaborabat, et diſputationibus quoque publicis et orationibus [l], eruditorum approbationem ſibi conquirebat. Cui conatui valde fauit, quod in eloquutione imitari Italicam venuſtatem ſine ineptiis poſſet: muſicae exercitationis autem auxilio ad pronuntiationem et actionem vteretur. Id quod ideo miraculo ſimile tunc eueniebat, quia Germanorum hominum pronuntiatio ab Italis deridebatur, cuius exemplum alio loco [m] adduximus. In hac autem apud Italos mora Ioanni Camerario, Dalburgio et Theodoro de Pleningen, maximis paulo poſt literarum inter Germanos promotoribus innotuit, quod poſtmodum fortunam eius in aula et academia Palatina confirmauit. Haec Melanchthon.

pag. 37. not. h. *VOSSIVS de hiſt. Lat. L. III. c. 6. p. 566.* Occaſionem libri huius ſcribendi MELANCHTHON enarrat [n], qui praeclare monet: *cum*

h) Vid. VOGT Cat. libr. rar. pag. 385. CRENIVS Animadu. P. I. pag. 23. Extat T. II. pag. 451 ſqq.

i) Adiecit hanc quoque declamationem Orationibus FRISCHLINI pag. 451. GEORGIVS PFLVGERVS. add. MELCH. ADAMVS in vitis philoſ. Germ. pag. n. 13 ſqq. et quos not. d. nominauimus.

k) Multum ideo Agricola laudat Herculem Eſtenſem in eleganti oratione in laudem philoſophiae Opuſc. pag. 159.

l) Pleraeque continentur in opuſc. l. c. Imitatus autem maxime eſt Quintilianum, quem ſua manu deſcripſerat. conf BAYLE T. I. Agricola not. d. p. 112.

m) Infra pag. 362. conf. MAIVS vit. Reuchlini p. 171. MELANCHTHON. Declam. T. III. p. 171.

n) pag. 463.

cum in hoc ſcripto non ſolum laborauiſſet, vt res tantas perſpicue narraret, ſed etiam, vt obiter legentem principem pleraque moneret, apparuiſſe eum non modo literis, ſed etiam ciuili prudentia excellere.

pag. 37. lin 18. *Accuratius de Peripatetica diſciplina ſtatuere Germanos docuit.* „Conſulebatur ſaepe ab eruditioribus, et in philoſophia et in aliis „artibus. Multa ex Ariſtotele vertebat et interpretabatur iis, qui eius „ſententias ſciſcitabantur: Nemo tunc viderat libros Ariſtotelis de *anima-„libus.* Itaque pergratum erat eius officium doctioribus, ſi quando aliquem „inſignem locum inde proferebat, vt cum de immortalitate animae diſpu-„taretur, quid ſenſiſſet Ariſtoteles, magna cum admiratione excepta „eſt illa ſententia prolata ex libro de generatione animalium: Mens „extrinſecus accedit, non naſcitur ex materia corporum. Haec „MELANCHTON [o]".

pag. 38. lin. 32. *In oratione Politianum quendam lepore referebat.* Ita quoque LVDOVICVS VIVES [p] de eloquentia Agricolae. Sapere tamen nonnulla eius aeui iſtius ſenſum et veſtigia monet HVETIVS [q], quod in hac reformatae eruditionis infantia minime eſt mirandum.

Ibid. Ne nimii ſimus, non exſcribimus. Conſulenda tamen, praeter nominatos, quae collegit TEISSIERIVS [r], IOVIVS [s], BVRCARDVS [t], alii. Legenda quoque erudita et luculenta AGRICOLAE *epiſtola ad Iacobum Barbirianum* [u], ex qua et multae vitae eius circumſtantiae, et characteres animi nobilis et praeclari poſſunt cognoſci.

pag. 39. not. y. *Argyropule pag. 308.* Addenda his, quae HODYVS et BOERNERVS in libris ſupra allegatis attulerunt.

pag. 40. not. g. *Naudaeus add. ad Hiſt. Ludouici XI. c. 7* [x]. Sub hoc rege epocham introductionis literarum Graecarum in academia Pariſienſi ponunt plerique: aſt obſeruarunt, BVLAEVS [y], et qui illo luculentius in hac re verſatur CREVIERIVS [z], Gregorium Italum, non Graecum, (quem Tiphernam fuiſſe, Chryſolorae diſcipulum recte coniicit et ex actis vniuerſitatis probat,) quatuor annos ante mortem Caroli VII. Pariſios veniſſe, ſuamque operam in docenda Graeca lingua academiae obtuliſſe et fuiſſe eo quoque nomine receptum. Hunc ſecuti ſunt poſtea Hermonymus Spartiades, et Andronicus Theſſalonicenſis, ſub quibus Graeca literatura in ea ſchola coepit efflorеſcere. Verum parum laeto philo-

o) pag. 460.
p) Ad AVGVSTINVM de C. D. L. II. c. 21.
q) De claris interpret. p. m. 282.
r) Elog. T. I. pag. 220.
s) Elog. 52. pag. 76.
t) De fatis L. Lat. in Germania T. I. pag. 120. 162 ſeq. 192. 238. T. II. pag. 161. 166. Qui etiam de conatibus principum atque magiſtratuum eum attrahendi T. I. p. 251. videndus.
u) T. II. opp. p. 205 ſeqq.
x) Vid. P. BAYLE art. Tipherne T. IV. dict. 377. not. A. et quos laudat. Non autem Graecus fuit Georgius S. Gregorius ille, ſed Italus, vnde nomen a patria ſuſcepit. Medicinae vacabat, aſt humanitatis ſtudiis doctior et elegantior.
y) Hiſt. ac. Par. L. V. p. 692. 894.
z) Hiſt. de l'Acad. de Paris T. IV. p. 246.

philoſophiae fato, obſeruat enim CREVIERIVS [a], philoſophos Dialecticae et philoſophiae doctores ſolos facultatis iura ſibi reſeruaſſe, repulſis humanitatis, rhetoricae et Graecae linguae ſtudiis, et priſtinam in docendo et ſcribendo barbariem obtinuiſſe. Ea enim philoſophandi ex Graecis fontibus gloria inter Gallos Iacobo Fabro reſeruata fuit, vt infra [b] dictum.

a) loc. cit. b) pag. 88 ſeq.

AD CAPVT II.

DE RESTAVRATORIBVS PHILOSOPHIAE PLATONICAE.

pag. 43. lin. 7. a fin.

Nec in doctrinam Chriſtianam peccaret. Quod hoc loco de Beſſarionis Platoniſmo obiter monuimus, id ad pleroſque eius ſectatores recentiores extendendum eſt [a]. Hi enim cum inter Latinos habitantes, Alexandrini ſyſtematis habitum ad eccleſiae Latinae doctrinam conformare, tum orthodoxiae opinione, tum ſecuritatis et fiduciae commendatione, coepiſſent, (inter quos praeter Synodi Florentinae IV. PP. imprimis Beſſario excelluit, omnemque lapidem mouit, vt henoticis conſiliis vtrique eccleſiae conſuleret,) ita inuidiam nonnullorum dogmatum, quae labem accepiſſe ex ſyſtemate Alexandrino viſa erant, declinare ſtuduerunt, vt ſaluae manerent eccleſiae Romanae ſententiae. Quare in horum Platonicorum recentiorum libris regnant quidem Alexandrinae hypotheſes, ſed a fontibus ſuis longe recedentes, et imprimis veſtigia ſyſtematis illius fanatici et enthuſiaſmo pleni, quod emanationem rerum omnium ex Deo, negata creatione ex nihilo, verum rerum fontem conſtituit, vix verborum quadam ſimilitudine ſine nexu ſyſtematico deprehenduntur. Quo pacto, dubitandum non eſt, Graecos monachos atque philoſophos complures hoc pacto Alexandrinam philoſophiam ſecutos fuiſſe, vt a labe tamen pantheiſticae impietatis tuta ſeruaretur fidei chriſtianae caſtitas, quanquam qui eorum libros legit, ſine impudenti audacia negare nequit, in explicandis opinionibus ſuis myſticos Graecos ita fuiſſe locutos et imprimis ἀνόδου doctrinam adeo incaute tradidiſſe, vt fauere enthuſiaſmo fanatico, et ex labe pantheiſmi aliquid illis haeſiſſe ſuſpicari quis poſſit. A qua tamen impietate libenter eos nos liberamus, et rectius ſtatuiſſe, quam diſſeruiſſe multa, et imprimis venenum latens non ſatis intellexiſſe credi-

a) Huius obſeruationis exemplum, qui cupit, illi BESSARIONIS liber contra calumniatorem Platonis, maxime L. III. c. 13. legendus eſt, vbi multus eſt in Platonicis ſiue Alexandrinis placitis cum Chriſtianis conciliandis.

credimus. Id quod hoc quoque loco monendum nobis visum est, quia non sine admiratione vidimus, nuper virum doctissimum, qui ἀνωνύμως *historiam eclecticismi criticam* [b] scribere praesumsit, nobis non sine acerbitate iniuria plena et ab omni humanitatis indole aliena obiecisse, nos pantheismi maculam omnibus Graecae communionis affeclis, qui mysticam theologiam professi sunt, eamque ad Latinos mediantibus libris Pseudo-Dionysii traduxerunt, affricuisse, eo quod affirmauimus, emanationis systema esse proram et puppim theologiae et physiologiae Alexandrinae, ex eo autem multa ad mysticos mediantibus scriptis Pseudo-Dionysii transiisse, quia probe videbat, emanationis systema ab impietate pantheismi haud procul abesse. Qui si vel profundiorem philosophiae istius in infima Graeci imperii aetate florentis cognitionem habuisset, vel, quod magis credimus, attentius in eo argumento fuisset versatus, nec odiosis consequentiis ad inuidiam Protestantibus viris doctis conflandam et cum Deistarum grege eos coniungendos fuisset confisus, sed sine partis et affectus intemperie disseruisset magis, quam disputauisset, et imprimis phraseologias mysticas enthusiasmo fauentissimas a systematis doctrina separauisset, certissimi sumus, non tantum bilis eum in nostram historiam criticam philosophiae istius fuisse effusurum, et qua est doctrinae elegantia, pretiosum a vili melius secreturum. Verum haec patentiori campo rite discutienda reseruamus. Hoc autem loco Lectoris, qui rarissimam Bessarionis apologiam pro Platone non vidit, scire interesse putamus, Bessarionem, virum acutum et doctissimum [c] multum eruditionis adhibuisse, et, cum esset ingenio acutissimo in eo elaborauisse, vt emanationis systemati, quod Platonem fuisse sectatum negare nequibat, orthodoxos sensus tribueret, et cum creationis systemate componeret, qua de re non sine iucunditate eius differtationem legent, et lucem heic breuissime a nobis dictis acquiri fatebuntur, qui systematis huius historiam non ex hoc vel isto riuulo, sed ex ipsis fontibus cognouerunt [d]. Verum non cuiuis lectori hanc Corinthum adire licet, nosque, quanquam vehementer arridet, de hoc argumento plura afferre, a paginae huius angustia et scopo excludimur, quod non nisi profunda historicae veritatis exploratione attingere licet, et extemporariam eleganter scribendi facilitatem refugit.

Ibid. lin. vlt. not. s. *Nihil attinet.* Plures indicabunt *Qq. nostrae ex hist. phil. Vol. V.* [e]

pag. 45.

b) Praef. p. 13 seqq. T. II. p. 252 seqq. in qua differt. IV. luculenter prodidit auctor, se systema emanationis, prout in veterum scriptis, quae illud sequuntur, exponitur, non satis intellexisse.

c) L. III. c. I. qui, vbi copia eius datur, ipse legendus est.

d) Ita quidem et verius et fusius religionis Christianae hostibus responderi potest, quam si ipsa ratiocinationis vincula soluimus, et fidiculis extorquemus, quae sententiae nostrae fauent, vt orthodoxia PP. nonnullorum in tuto sit. Dolemus Bessarionis vitam a Perotto scriptam vel amissam esse, vel delitescere. vid. MENAG. T. I. p. 117. PLATINAE biogr. Bess. extat apud BZOVIVM ad an. 1472. p. 31 seqq.

e) p. 1423 seqq. not. mmm.

pag. 45. *Id quod adeo ſenem afflixit, vt in itinere morbo corriperetur.* Ita quidem plerique Beſſarionis biographi mortem cardinalis eiusque cauſſam memorant. Et veriſimile quoque facit coniectura Crevierii [f]. Aliter tamen Nic. Perottus, qui ei ab epiſtolis fuit, et praeſens circa obitum. Is enim memorabilem circumſtantiam, quam ceteri omnes ſilent, narrat [g]: *XI. diebus* cIↃcccclxxi. *Xyſti P. M. anno primo, ſingulis noctibus ſupra Beſſarionis noſtri lares errantem cometen maxima omnium admiratione ſanguineo colore atrum animaduertimus, quo tempore deſignatus in Gallias legatus fuit. Vnde paucis interiectis menſibus rediens Rauennae morbo inopinato medici, quem ſecum habebat, opera correptus, extinctus eſt, et vna literae, atque omnium bonarum artium ſtudia perierunt, quemadmodum in eius vita latius a nobis perſcriptum eſt.* Hoc teſtimonio familiaris eius admiſſo annus emortualis eſt cIↃcccclxxi. exſpirans, vel LXXII. exoriens: XXVI. Nou. cIↃcccclxxi. ponit Fabricius [h].

Ibid. lin. vlt. *Ariſtoteli obtrectanti.* Leg. Platoni.

pag. 46. lin. 6. *Rarior hodie occurrat.* Habemus quidem praeter editionem αὐτόγραφον anni cIↃcccclxix. fol. *Romae* apud *Conradum Sweynheim et Arnoldum Panarz magnifico habitu* expreſſam, Aldinas duas anni cIↃIↃiii. et cIↃIↃxvi. excuſas, quas tamen itidem rariſſimas eſſe obſeruat Wedekindus [i]. Nos quoque recordamur, Batauam apud Elzeuirios impreſſam vidiſſe, cuius tamen editionis annus memoria nobis elapſus eſt. Editionis originalis, quam ex bibliotheca reip. Memingenſis olim in germanicis H. P. Qq. fuſe et ex inſtituto deſcripſimus [k] exemplum longe elegantius, et regio ſplendore ſuperbum ante aliquot annos reculis noſtris literariis acceſſit. Charta illud impreſſum eſt firmitate membranas aemulante, margine latiſſima, literis initialibus auro obryzo, purpura et coeruleo figuris et ornamentis magnifice pictis, et adſcriptis cinnabari, et lapide Lazuli capitum numeris, adpictis quoque poſſeſſoris primi armis gentilitiis, corio rubro compactum, nitide et integre conſeruatum, vnde coniicimus, vnum ex eorum numero fuiſſe, quae CCC tantum exarata ſunt, et cardinalem muneris loco ad ſummos principes viroſque magnos miſiſſe ex eius epiſtolis patet. Editio vero Aldina poſterior auctior etiam Beſſarionis libros *metaphyſicorum Ariſtotelis*, et *Theophraſti metaphyſicorum Lib. I.* complectitur, de qua etiam videndus Clemens [l] atque Maittairius [m].

pag. 48. lin. 23. 24. *Quanto in hanc philoſophiam ſtudio eruditi nonnulli incubuerint.* Legenda de ea re Nicolai Valoris [n] *vita Laurentii Medicis*, tandem cIↃIↃccl. *Romae* edita. Eſt is Valor, de quo ſcripſit ad Laurentium

f) Hiſt. Vniu. Par. T. IV. p. 349.
g) Cornu Cop. L. L. ſ. Comm. in Martial. L. I. epigr. 53. (non 28. vt habent Menagiana l. c.) p. m. 870. ed. Val. Curionis.
h) Bibl. Gr. Vol. X. p. 401.
i) Catal. libr. rar. p. 418 ſeqq.
k) T. V. p. 1504.
l) Bibl. libr. rar. T. I.
m) Ann. typogr. T. I. p. 14.
n) Ep. ad I. Picum p. 143.

tium FICINVS [o]: *Valorem tibi singularis sua virtus probat, Platonicus honor laudat, incredibilis in te amor commendat.* Paucis multa de illustrissima familia HERMOLAVS BARBARVS [p]: *Debent Florentinis literae et inter Florentinos Medicibus, et inter Medices Laurentio.* Plura de hoc heroë togato eiusque eruditione et literarum fauore dabit MICH. POCCIANTIVS [q]. Fuit vir summus Leonis X. P. M. parens.

pag. 51. lin. 7. *Florentia eiecto et a Sixto IV. anathemate percusso.* Haec intelligi vix possunt, colligique, quem influxum motus illi Florentini in fortunam Ficini, totamque academiam Platonicam habuerint, nisi dux adsciscatur historia Italiae: cuius tamen summa heic describi non potest. Accurate rem omnem narrat ὁ πάνυ MVRATORIVS [r], qui hic omnino consulendus.

pag. 55. lin. 15. *Vis vno dicam nomine? Marsilius.* Pertinet huc elogium, quo eum cohonestauit respublica Florentina inscriptum effigiei marmoreae, ad laeuam ecclesiae cathedralis, prope valuas, quod exhibet POCCIANTIVS [s]:

En hospes hic est Marsilius Ficinus sophiae pater!
Platonicum qui dogma culpa temporum situ obrutum
Illustrauit, et Atticum decus seruans Latio defendit
Fores primas sacras diuino actus lumine
Vixit beatus ante Cosmi munere laurique medices
nunc reuixit publico S. P. Q. F. 1521.

Inuidendas autem laudes, quas ei tribuit POCCIANTIVS, non audemus hic adscribere, metuentes, ne nauseam excitemus lectori, adeo illae nugantur. Quis enim patienter et sine indignatione ferat, dici Ficinum *e coelo profecto missum ad Florentem Vrbem ornandam, siue potius orbem, veluti Plato ad Athenas illustrandas*, etc. Vnde huic laudandi intemperiei tantum tribuimus, quod addit: *et denique sic animi vires tanto robore ac virtute extulit, vt per deuios et indomitos saltus omnem Graeciam peragrare, atque in Aegyptum vsque penetrare, sapientissimosque illos senes nostrae aetati ignotos super humeros suos ad nos afferre, non dubitarit, a quibus similiter ita omnem obscuritatem, quae circa eos erat, amouit, et mortalium oculos a caligine abstersit, vt etiam eorum cor inspici posset.* Crederes, Ficinum peregrinatione literaria totam Graeciam et Aegyptum peruagatum, innumeris spoliis onustum rediisse, sed caue, fallaris, nihil enim vult aliud cothurnatus scriptor et laudator ineptus, quam, doctrinas Platonicarum scholarum, quae olim in Graecia et Aegypto floruerunt, eum in Italia vulgasse. Ficinus enim ne pedem quidem ex Italia extulit, sed a pueritia inter obsequia Mediceae

o) p. 108. vbi imprimis ob conditam Academiam Platonicam laudatur.
p) Dedic. Platon. Opp.
q) De Script. Florent. p. 108.
r) Annali d'Italia ad an. 1478. T. IX. p. 526 seqq.
s) De S. Fl. p. 120.

diceae domus, eo tempore, nempe *ante annum vigeſimum tertium ſuae aetatis* haeſit, nec poſtea itineris ſuſcipiendi capax fuit, cum et corpuſculum nimis paruum atque tenue, et ſanitatis non firma ſatis conditio obſtarent: quare etiam in aulam imperatoris mitti non potuit, ſed legatio iſta Valori a Laurentio commiſſa eſt. Non itaque fidendum laudibus ſcriptoris Florentini, qui hederam ſuſpendere patriae gloriae vbique ſatagit. Id quod ideo monemus, ne quis libri inſigni raritate [t] decipi ſe patiatur, cum facile eo carere poſſit: in hoc vno laudando, quod ſcriptorum catalogos diligenter adduxit, id quod etiam de Ficino factum. Magis tamen conſulendi indices ſ. reu. Schelhornii et Niceronii, qui illum potiſſimum ſecutus eſt.

pag. 55. lin. vlt. *Communi ſuffragio phoenix ingeniorum ſeculi ſui dici meruerit.* Teſtis eſt non modo P. IOVIVS [u], ſed AVGVSTINVS quoque FAVORITVS, in *vita Virginii Caeſarini, Vrbani VIII. P. M. cubiculo praefecti*, qui refert [x]: *Cardinalem Bellarminum ſolitum fuiſſe dicere, videri ſibi Virginium alterum Picum Mirandulanum, eum, qui ob excellentiam ingenii et doctrinae phoenix ſit nuncupatus. Hoc vero dictum et probatum eſſe in vulgus, et vtriusque genus, mores, formam, ingenium, ſtudia, exitum ipſum vitae ex aequo comparanti, haud multum abſonum a vero reperiri. Eius rei fidem facere numiſma, ex vna quidem parte duobus phoenicibus inſculptum, ex altera vero totidem imaginibus affabre ductis et extantibus: quarum prior Ioannem Picum, Virginium Caeſarinum altera retulerit: cuius imago quoque eo loco aere ſatis eleganter expreſſa conſpicitur* [y]. Ceterum quanquam hoc elogii genus, quod certis appellationibus atque titulis honorificis medio aeuo vſitatiſſimum fuit, nec hodie totum deſiit [z], Pico non inuidendum ſit, quem et praecocis ingenii maturitate, et ingenti animi magnitudine, et lectionis infinitae copia, et rerum abſtruſarum inquiſitione curioſa ſui temporis viros doctos ſuperauiſſe, et in ſuo genere aequalem non habuiſſe, facile concedimus: multum tamen iactantiae pariter atque adulationis in eo verſari, illi facile intelligent, qui libros Pici legerunt et παραδοξοφιλῶτερον ſtudium noua et inſolita dicendi, ex ambitione, cui iuuenis illuſtris generis et praeclariſſimarum ingenii virium valde litabat, enatum conſiderarunt. Cum enim parum ſolidae ſapientiae atque certae doctrinae in plerisque Mirandulani aſſertionibus deprehendatur, cumque audacius, quem felicius ad comparandam tantum eruditionis peregrinae et inſolitae famam multa affirmaſſe ſit teſtatiſſimum; vix ratio patet, cur immortalis et rariſſi-

t) Hanc vel ex eo colligere licet, quod nec Fabricius, nec Schelhornius, nec Niceronius et Baumgartenius, at quanti librorum heluones, ad eum prouocauerint, ſed tantum ad Iulium Nigrum. Prodiit opus 1589. 4. auctore Michaele Pocciantio Florentino, Ord. Seru. B. V. M. cum additionibus Lucae Ferrinii.

u) Hiſt. L. II. p. 36.

x) Recudi eam fecit HENR. WITTENIVS Mem. philoſ. Dec. II. p. 167 ſeqq.

y) Repetita quoque eſt ex aere apud WITTEN. loc. cit.

z) Conf. MOLLER. homonymoſcop. p. 873 ſqq. qui iucunda multa de eiusmodi μετονομασίαις attulit.

rariſſimae auis ſymbolum in republica literaria illi adſcribendum ſit, et cur tam ſuperbum nomen mereatur eruditio, multa quidem paradoxa, ſingularia, ampullasque proiicientia prae ſe ferens, ſed nexu et iudicio critico deſtituta, et iuuenilis aetatis, licet praecocis characterem ex affe referens, et, vt verbo dicamus, ſyncretiſtica.

AD CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIAE ARISTOTELICAE GENVINAE RESTAVRATORIBVS.

pag. 61. not. a.

Inſpicienda quae ſupra ad pag. 7. annotauimus, vbi etiam ad DOMINICI GEORGII diſſ. *de Nicolai V. erga literas et literatos patrocinio* prouocauimus. Magnae huic pontifici gratiae debentur, quod codices Graecos optimae notae, ſibi a Graecis exulibus commendatos coëmi iuſſerit, illisque interpretandis viros doctiſſimos praefecerit. Ita enim factum, vt multi codices tenebris eriperentur, qui hodie magno literarum commodo leguntur. Exemplum eſſe poteſt liber Origenis aduerſus Celſum, quos ita acquirendos et Chriſtophoro Perſonae vertendos Nicolao V. perſuaſit Theodorus Gaza [a].

pag. 65. lin. vlt. *NICERONIVS.* Meretur is prae reliquis de Georgio Trapezuntio conſuli propter indicem ſcriptorum eius, qui apud alios non adeo praeciſe quaeritur [b]. IOVII narrationem comſit et auxit LEO ALLATIVS, et poſt hunc Varro noſtrae aetatis FABRICIVS [c]. Sed Hodyi quoque et Boerneri aliorumque p. 721 ſq. ſuo loco nominatorum diligentia eum intactum non reliquit inter Graecos exules, qui elegantiores literas in Italia reſuſcitauerunt. Maxime autem BESSARIONIS [d] cardinalis cenſura contra eum et obtrectationes in Platonem comparanda eſt, qui multa tangit ab aliis praetermiſſa, quibus ob acerbitatem contentionis pro Ariſtotele, in comparatione Platonis et Ariſtotelis eum depexum dedit, tacito licet Trapezuntii nomine [e].

pag. 68. *Qua et amicis et ſibi nocuit.* Teſtem damus cardinalem BESSARIONEM, qui, cum prius eum inter familiares habuiſſet, poſt dicam iſtam in Platonem ſcriptam, *ſe aduerſus huius hominis maledicentiam potius, quam diſputationem*, ait, *agendum cum eo epiſtola non cenſuiſſe*; *nullam enim familia-*

a) Vid. THEOD. GAZINI CPolitani ea de re epiſtola, quae inſerta eſt diario erud. Italiae T. XIX. p. 337.

b) In Germanica Niceronii verſione extat haec biographia T. XI. p. 22 ſeqq.

c) T. X. Bibl. Gr. p. 722 ſeqq.

d) In calumn. Plat. L. VI.

e) Adſcripſit, quod veriſimillimum, Trapezuntii nomen noſtro, quod ſeruamus exemplari, ipſe manu ſua Beſſario, cum illud munus magno illi viro, cuius arma gentilitia adpicta ſunt, more ſuo offerret.

familiaritatem ſeruare amplius cum homine ſe pati; quem iam aperte iniquum in amici officio deprehenderit. Decepit, ita pergit, me ille longo tempore virtutem ſimulans, et fingens erga me beneuolentiam, quod certe eo facilius facere potuit, quo maiori fiducia: pro fide ac conſtantia morum meorum nihil mali poteram ſuſpicari, nunc hominis fraudulentiam plane expertus, caueo, et bis per eosdem ſcopulos nauigare recuſo, ne iterum naufragium faciam, ipſe profecto me docuit familiaritatem ſuam aſpernari ac fugere, et mihi iam optimo iure conceſſum permiſſumque eſt, familiarem inimicum etc.

pag. 68. not. g. lin. vlt. *Aſtronomiae recentiore aetate reſtaurator.* Pleraque quae de huius aſtronomi meritis afferri poſſunt, poſt GASSENDVM exhauſit WEIDLERVS [f], qui, cum ceteris hiſtoriae aſtronomiae ſcriptoribus conſulendi. Imaginem tanti viri literariam ita depinxit, PHIL. MELANCHTHON in *eius vita*: *commemoratio de ſedulitate, de editis operibus, de certaminibus, quae ei cum artificibus fuerunt, de peregrinationibus, de ſummorum virorum amicitiis cum alias multas in eo virtutes fuiſſe oſtendit, tum vero et ingenii vim et enthuſiaſmum diuinitus inditum ad has artes illuſtrandas in eo fuiſſe aliquo modo ſignificat. Equidem vt acumine eius delector in libris, ita ardorem animi admiror, ſimul et mens volitat per vniuerſam rerum naturam, metitur coeli et terrarum ſpacia et corpus diſcurrit per Germaniam, Italiam, Pannoniam, diſcit Graecam linguam, - - machinas manu ſua fabricat.* Caeterum caue Boruſſum facias cum STARAVOLSCIO [g], natus enim eſt Regiomonte Franciae orientalis oppido, non Boruſſiae metropoli. Extinctus eſt aet. 40. peſte vel veneno.

pag. 71. lin. penult. *Vt acutius vidiſſe Ariſtoteles crederetur.* Fulſiſſe has partes Platoni iniquas Paulum II. pontificem M. refert NICERONIVS, auctore tamen non laudato. Illud ex *pontificum Romanorum hiſtoria*, enarratore PLATINA [h] conſtat, Papam hunc *humanitatis ſtudia ita odiſſe et contempſiſſe, vt eius ſtudioſos vno nomine haereticos appellaret. Hancque ob rem adhortatum eſſe Romanos, ne filios diutius in ſtudiis literarum verſari paterentur, ſatis eſſe, ſi legere et ſcribere didiciſſent.* Illud vero odium maxime Platonicorum fortunam preſſiſſe Platina quoque refert, narrans, obieciſſe P. M. illis, quod opinionem Platonis tenendo haeretici eſſent. Indeque decre-

f) In vit. Pauli II. ſub fin. p. 359 ſeqq. Plura de eo dabit BAYLE Dict. T. III. art. Paul II. p. 622 ſeqq.

g) Vitam Regiomontani eiusque praeceptoris Georgii Purbachii more ſuo deſcripſit PETR. GASSENDVS, quae extat Opp. T. V. p. 517 ſeqq. ita vt potiſſimum ad aſtronomiam ab his duumuiris inſigniter promotam reſpiceret, vnde ſpicilegium reliquit B. WEIDLERO aſtronomo Wittebergenſi, qui in hiſt. aſtronom. c. XII. §. 13. p. 304. res Regiomontani prolixe proſecutus eſt. Quoniam tamen vterque, et ceteri fere omnes, qui hiſtoriam literariam Regiomontani attigerunt, ad ſola merita aſtronomica, quae maxima habuit, reſpexerunt, Regiomontanus autem etiam vniuerſae rei literariae, tum in Italia, tum in Germania magno auxilio adfuit, inter reſtauratores literarum eius memoria omitti nequit. Quibus rationibus ductus praeclare de ea meruit PHIL. MELANCHTHON, qui tum ex ſcriptis eius, tum ex Ioannis Schoneri ſermone in eum more ſuo terſa oratione res eius explicuit, quae T. III. ſel. diſſ. eius p. 239 ſqq. inſerta eſt, et ante Gaſſendianum elogium debet legi. Hanc Melanchthonis biographiam poſtea inſeruit Vitis philoſ. German. MEL. ADAM. T. IV. biogr. Germ. p. 3 ſeqq. edit. in 8. Ex his fontibus reliqui omnes ſua hauſerunt.

h) Cent. ſcript. Pol. n. 77. p. 88. notatus ideo GASSENDO l. c.

decreuisse, haereticos eos pronuntiandos esse, qui nomen academiae vel serio vel ioco deinceps commemorarent.

pag. 74. not. h. *Laudando defendendoque collegisse videtur.* Valde hoc in historia philosophiae Platonicae reformatae siue Alexandrinae obseruandum est. Inde enim constat, qua diligentia recentiores Platonici, qui ad Latinos confugerant, emendandum esse philosophiae Alexandrinae systema statuerint, vt ὀρθοδοξοτέρως compareret. Id quod ex his nostris discere debuisset nuperus importunus censor historiae philosophiae eclecticae, vt intelligeret, in quantum Alexandrinorum deliriorum impietas ecclesiae Latinae imputetur, et quam inepte is nos inuidia per consequentias in suo cerebro enatas, cumulauerit. Certe adeo superficiariam manum, qualem ille adhibuit, non admittit huius sectae historia, a qua praeter ea, quae ex nostris aliorumque obseruationibus hausit, valde imparatus fuit scriptor tumultuarius. Sed haec obiter.

AD LIBRVM SECVNDVM.

DE NOVIS LABORIBVS VETEREM PHILOSOPHIAM REVOCANTIVM.

CAPVT I.

DE CAVSSIS MVTATAE TEMPORE EMENDATAE RELIGIONIS PHILOSOPHIAE.

pag. 80. lin. 5.

Nobilem ex Adelmansfelden. Dignum nomen illustris viri, cuius memoria propter adiuta doctrinae repurgatae studiorumque sacrorum et humaniorum incrementa ad posteros perennet. Qui, qualis quantusque inter Sueuiae nostrae nobilitatem vir, quantum literarum ornamentum et praesidium fuerit, operae pretium est, ex epistolis eius cognoscere, quas laudabili consilio cum aliis ex commercio literario Bilibaldi Pirkaimeri edidit illustre olim Norici Heliconis ornamentum IOANNES HEVMANNVS [a] cum Reuchlinianis comparandas.

pag. 82. lin. vlt. *Digito tantum et ὡς ἐν παρόδῳ tetigisse sufficiant.* Adeundi hic scriptores historiae literariae Germaniae, REIMMANNVS aliique: multa quoque suppeditabunt IAC. BVRCKARDI eruditi commentarii de

 linguae

a) In documentis literariis varii argumenti, Altd. 1758. editis p. 144 sqq. Extant etiam quaedam eius epistolae, ad cognoscendum statum ecclesiae ineunte Sec. XVI. vtilissimae, inter epistolas Reuchlinianas. conf. Ven. SCHELHORNIVS Amoen. eccl. T. II. p. 666. et HEVMANNVS l. c. in Comment. Isagogica p. 89.

linguae Latinae fatis in Germania, qui reſtauratores Latinae linguae excitando, magnam quoque partem conatuum eorum, quibus meliora ſcientiarum fata in Germania debemus, adduxit [b]. Quae propius ad philoſophiam ſpectant, ea in ſequentibus copioſe ſatis enarrauimus. Dabit quoque haud pauca MELCH. ADAMI induſtria, qui heroum inter Germanos philoſophorum hiſtoriam integro volumine complexus eſt [c], quam cum ex monumentis fide dignis hauſerit, huius voluminis noſtri hiſtoriam interdum multa luce perfundit. Alios a nobis alibi enarratos hic praetermittimus.

pag. 83. lin. vlt. *Pleni ſunt illorum libri inuectiuarum in corruptionem artium et diſciplinarum.* Solent haec quidem in annalibus eccleſiaſticis enarrari, cum pleraque doctrinam eccleſiae, moresque cleri tangant, cuius ſpecimina, qui cupit, apud HOTTINGERVM [d] aliosque affatim reperiet. Sed pertinent quoque ad philoſophiam, quo nomine Scholaſticos eius temporis mire depexos dedere LVDOVICVS VIVES et H. C. AGRIPPA, vt alios taceamus, quorum cenſuras collegit TRIBBECHOVIVS [e]. Hi itaque literarum et philoſophiae ſtatores et illuuiei Scholaſticae cenſores, qui plerique in Romanae eccleſiae gremio remanſerunt, ab iis refutandi et caſtigandi ſunt, qui apologiam pro lepra hac theologica et philoſophica ſcribere auſi ſunt, ne hilo quidem meliores, et his ipſis moribus inquinatiſſimi, patribusque ſuis deteſtabiliores, qui dederunt progeniem vitioſiorem.

pag. 84. lin. 15. *Canina rabie obiecit ὁ δεῖνα.* Huiusmodi cyclopum armis integrum armamentarium inſtruxit menſtruus ſcholaſticus Friſingenſis, cui ad tomum antecedentem dignum patella operculum adhibitum, de quo nihil repetimus, ne in hoc coeno volutari videamur,

Nam ſtultus labor eſt ineptiarum,

ad quas ſordes eiiciendas Hercule opus eſt.

pag. 85. *B. FABRICIVS.* Locupletiorem hanc diſſertationem ſe daturum breui recudendam promiſit vir incomparabilis et promus condus hiſtoriae literariae [f], nihil tamen eius poſt vltima fata illius indicauit Cl. REIMARVS gener [g]. Nemo vero ſincerior atque melior Eraſmi pictor mentisque eius interpres eſt, ipſo Eraſmo. Nam recte monente SWERTIO [h] *in epiſtolis eius tota elucet vita, in iis eiusdem patet genius, ingenium, mores, eruditio, animique dotes.* Haec itaque collectio bonae frugis plena,

b) Prodiit doctus et iucundus liber duobus voluminibus Wolfenbut. 1713. 1721. 8. et accuratis indicibus inſtructus multam lucem huic argumento infert.

c) Ita tamen, vt philoſopherum nomine latius ſumto humanitatis quoque doctores ſimul complectatur. Pertinent huc quoque Muſagetae, et literarum patroni dignitate et axiomate ſplendidi, qui Muſas elegantiores fortiter gratia et opibus adiuuarunt, quos indice I. nominauit BVRCARDVS, et impr. in diſſ. de neceſſit. reform. analect. diſſ. X. p. 2 ſeqq.

d) Hiſt. eccl. N. T. c. XV. P. IV. p. 222 ſeqq.

e) De DD. Scholaſt. c. 7. p. 342 ſeqq.

f) Bibl. L. M. T. II. p. 731.

g) Hiſt. vit. et ſcript. I. A. Fabricii p. 185.

h) In Athen. Belg. conf. MORHOF. Pol. T. I. L. I. c. 23. p. 280.

plena, maxime ex editione Frobeniana [i], consulenda est. Cum his comparandus MELANCHTHON [k], qui merita eius de bonis literis candide exposuit, quem secuti sunt scriptores historiae literariae et ecclesiasticae alii multi, quos plerosque nominat laudata Fabricii diligentia, et Io. CLERICVS [l], qui videndi. Nos hoc obseruatione maxime dignum et non praetereundum putamus, Erasmum adhuc iuuenem, primum videri, qui ad contemnendas nugas scholasticas philosophorum et theologorum Scotistarum signum inter nostros Germanos sustulit: cum reformandae religioni emendandaeque doctrinae sacrae nemo tunc quidem vel digitum adhuc admouisset. Legenda ea de re est lepidissima eius adhuc iuuenis epistola scripta anno cIↄcccXCIX. [m] in qua scribit: *horum hominum, in quorum subselliis tunc haerebat, cerebellis nihil putidius, moribus nihil asperius, lingua nihil barbarius, ingenio nihil stupidius, doctrina nihil spinosius, moribus nihil asperius, vita nihil fucatius, oratione nihil virulentius, putore nihil nigrius* [n]. Hoc primum terribile Erasmi ouum fuisse, obseruat HERM. VON DER HARDT [o], quod similia dein apud viros quoscunque peritos et prudentes vota, monita et desideria pareret, et paribus querelis totam Germaniam vicinaque regna impleret. In quo tamen habuisse Erasmum quosdam antecessores, sed lacertos non satis mouentes, ex supra narratis potest colligi, et ex querelis Trithemii aliorumque illustrari [p]. Non tamen his conatibus contra pseudophilosophiam Scholasticam ista medicina tantum fuisse promotum, quantum vel res posceret, vel nationis nostrae desideria flagitarent, tum notissimum est ex actis eius aetatis ecclesiastico-literariis [q]; tum Reuchliniana historia luculenter detegit, quam profunde coeno immersa tunc fuerint nostrorum ciuium ingenia, quae ex hoc quidem torpore tota nunquam euigilassent, nisi reformationis ecclesiae motus omnia coepissent conuellere. Testes damus H. C. AGRIPPAE scripta apologetica, quo nemo vlcus hoc fortius tetigit, de quo tamen infra dicemus.

pag. 86. not. u. *Socias iunxit manus.* Legenda erudita Viuis *praefatio in libros de C. D.* qua ipse refert, ideo inter ceteros Erasmum sibi curam libros de C. D. recognoscendi tradidisse, quod opus bona ex parte tum rerum gestarum fabularumque narrationibus, tum disputationibus philosophicis videretur, quibus rebus bonam aetatis partem videretur impendisse. Et sane pensum hoc non impigre tantum, sed feliciter quoque Viues

i) Bas. 1556. fol. qua editione vtimur.

k) Declamat. T. IV. p. 780 seqq.

l) Bibl. choisie T. I. p. 380. V. 145. VI. 7. VIII. 229. XII. 1. vbi noua editio 1743. Erasmi recensetur.

m) Lib. VII. p. 266.

n) Non negat hoc doctissimus CREVIERIVS loco supra ad p. 40. adducto, non obstantibus humanitatis literis, quae surgere coeperant, theologos et philosophos Parisiis antiquum obtinuisse.

o) Hist. ref. liter. P. I. p. 2 seqq.

p) Conf. HEVMANN. diss. de viis prouidentiae veram religionem Lutheri ministerio in lucem reuocantis et tuentis, quae adhaeret calci EIVSD. Luthero apocalyptico.

q) Recte id obseruatum FABRICIO Centif. Luth. P. I. p. 434. Vnde parum veritati respondet Obseruatio bibl. ratiocin. T. I. p. 44 Erasmum plus promouisse reformationem, quam Lutherum et Caluinum.

Viues abſoluit, vt omnium plauſum mereretur: maxime vero eam veteris hiſtoriae philoſophicae notitiam inſperſit, vt non ſine iucunditate et emolumento eius annotationes legantur, multumque conferant ad noſcendam philoſophiae maxime Platonicae recentioris ſiue Alexandrinae faciem: quanquam non omnia ſatis vel perſpexit, vel rite explicuit. Contemſerunt hanc philoſophiae et literaturae veteris hiſtoriam largiter huic commentario affuſam, theologi et philoſophi barbari, qui tunc etiam in academiis renaſcentibus literis adhuc obſtrepebant. Eis autem ita laruam detraxit, vt pudendae priſtinarum ſordium reliquiae omnibus, quibus mens ſana erat, nauſeam excitarent, isque oſtenderet, parum ſe facere hominum illiteratorum latratus, magnoque animo eos deſpicere. Quae heic ideo notamus, vt intelligatur, qua lucta laetioris doctrinae, et imprimis hiſtoriae philoſophicae reſtauratoribus pugnandum fuerit, donec caput humanitatis et ſincerioris eruditionis literae potuerint attollere. Sed legenda quoque eius de veteribus interpretibus huius operis admonitio, vt luculento teſtimonio conſtet, quam fideliter nos iſtam ſcholaſtici aeui ferruginem expoſuerimus, habeantque, qui ſimili, vt Viuem, inſania ideo noſtra conuitiati ſunt, quae ſibi quoque dicta reputent, et eodem lixiuio caput detergant. Certe elegans, quanquam ſale et pipere conſperſa diſſertatio valde poterit oculos illis aperire, qui ſcholaſticas corruptelas hodie adhuc depereunt.

Ibid. not. s. *Iudicia recenſet.* De Antonio Nebriſſenſi, cui Hiſpania reſtauratas literas elegantiores debet, ANDREAS SCHOTTVS in *bibliotheca Hiſpaniae* [r], multa attulit, ad hiſtoriam literarum renaſcentium pertinentia. Quamuis autem induſtria Antonii ad eloquentiam latinam puriorem reſpiciebat, veteris tamen philoſophiae hiſtoriam non neglexit, ſcripſit enim *dicta ſeptem ſapientum* carmine cum ſcholiis.

pag. 87. not. b. *NIC. ANTONIVS et TEISSIER.* Hoc iudicium excerpſit Teiſſierius non ex N. Antonii, ſed ANDREAE SCHOTTI *bibliotheca Hiſpaniae* [s], quae elegans Viuis encomium cum epitaphiis continet. *Iudicium*, ait, *eius celebratur, quo inter triumuiros illos R. P. conſtituendae literariae eiusdem tempeſtatis excelluit, vt Budaeo ingenium, Eraſmo dicendi copia, Viui iudicium tribueretur.*

pag. 90. lin. 14. *In Lutheraniſmi ſuſpicione obiiſſe.* Conſulendus hoc loco SLEIDANVS [t], qui epiſtolam Franciſci I. regis contra perſecutiones, quibus Fabrum vehementer preſſerant theologi Pariſienſes, recitat, in qua tum horum hominum malitioſae atque iniquae inſidiae enarrantur, tum regio teſtimonio et tutela viri optimi ſecuritati proſpicitur. Rex enim eo tempore non erat in regno ſed. Madriti captiuus hoſpitabatur. Vnde verum non eſſe liquet, Fabrum taedio Pariſiis ſponte exulantem in Luthe-

r) T. III. pag. 410.
s) pag. 604.

t) Comm. de rel. ſtatu ſub Car. V. Tom. V. p. 120. a. ſeq. edit. 1555. 8. omnium prima.

Lutheranae doctrinae suspicione senio confectum obiisse, quod IOVIVS[u] tradit. Aliter Sc. SAMMARTHANVS[x], qui narrata regis Galliarum clientela, qua Faber ab insidiis sycophantarum tutus praestabatur, addit: *Ille sponte vrbe decedens, inuidiae se subduxit, Neracumque, Nauarrae ditionis vrbem, Albretiorum olim regiam, in illius heroinae Margaretae regis sororis, quae illi amplissime fauebat*[y], *clientelam se recepit: vbi cum ad longissimam aetatem, tranquillissime vixisset, senio magis, quam aegritudine oppressus interiit.* Sed reliqua quoque legi merentur, quae de insigni pioque viro illi afferunt, exque aliis adiecit HEVMANNVS[z]. Hunc primum philosophiam ex infinitis quaestionibus eximere conatum esse, monet FRANC. PATRICIVS *disc. Per. Tom. I. L. XI.*[a].

pag. 90. *Cui cum in controuersia de D. Annae matrimonio vnico tantum suffragaretur.* Factum id disceptationibus duabus: *de Maria Magdalena triduo Christi resurgentis et ex tribus vna Maria. Paris. 1518. 1519. 4.*[b]. Nempe distinguebat Faber Mariam Magdalenicam a Maria Bethanica, et a peccatrice poenitente, habuitque consentientes Iodocum Clichtoueum, et Guil. Estium, aduersarios Natalem, Bedam, et maxime censuram Sorbonae, editam anno 1521. de quo vero in historia ecclesiastica eius temporis dicendum est. Singulares analyseos eius circumstantias ex Huberti Thomae de Liege *itinerario* narrat COLOMESIVS[c], dignas, quae cum attentione legantur.

pag. 92. lin. 4. *De lapsibus Nizolii.* Stamus merito viri summi, G. G. LEIBNIZII iudicio, Nizolium, summa vsum maledicentia, veteres et recentiores omnes leui saepius captata occasione nigerrima vituperatione proscidisse, et ne quidem sophistarum scholasticorum flagellis pepercisse, immanique interdum procacitate in eos surrexisse, et quaecunque in scholasticis reprehendenda cernebat, ipsi Aristoteli, de eorum nugis ne quidem cogitanti tribuisse, et tenebricosorum istorum hominum tricas ad deprimendum Stagiritae nomen, etiam in iis, vbi reprehensionem non meretur, adhibuisse, omnimodam dialecticae et metaphysicae abolitionem vrsisse, demonstrationem, qualem tradit Aristoteles, prorsus e natura rerum sustulisse, et imprimis, vniuersale habuisse pro collectiuo omnium singularium, simul sumtorum, hocque cum distributiuo confudisse etc.[d]. Nempe idem illud euenisse videmus Nizolio, quod toties viris cetera acutis et sinceris accidit, vt cum reprehendendi et emendandi modum nec nossent, nec

u) Cap. 121.
x) L. I. h. l. p. 3 sqq.
y) Fauisse Margaretam Nauarrae reginam religionis emendationem amplexis, obseruat CREVIERIVS hist. acad. Paris. T. V. p. 271 seq. quem tamen miramur Iacobum Stapulensem prorsus omisisse, regisque Franc. I. epistolam ad Vniuersitatem Parisiensem tacuisse. De regina hac autem vide SC. SAMMARTHANVM elog. 17. pag. 38. THVAN. L. VIII. p. 111. et imprimis P. BAYLE Dict. T. III. art. Nauarre.
z) pag. 2 seqq.
a) pag. 146.
b) FABRIC. bibl. L. M. T. II. p. 418. vbi etiam elegans epicedium in eius obitum Salom. Maerini, quod etiam legitur MENAG. T. III. p. 272. quaeque ibi notauit BERN. MONETA.
c) Op. p. 811. edit. Fabric.
d) Praef. loc. cit.

nec adhibere vellent, ipſam interdum rem atque veritatem cum vitiis confunderent et perderent. Quod libenter ad philoſophiae polemicae et hiſtoricae cancellos rite conſtituendos trahi patimur, nec alio ſenſu ſcholaſticis nugis et ineptiis dicam nos ſcripſiſſe Lectorem monemus, niſi, vt quae a ſcholaſticis ſobrie beneque dicta ſunt, probentur, natiua autem, quae a tot viris ſummis ante nos caſtigata ſunt, vitia eiiciantur, tolerentur etiam quaedam, quae pulchrius dici poterant, atque emendentur, et ſic ad caſtiorem diſciplinam tandem traducantur philoſophicae ſcientiae. Quo pacto recenſiones ſolidas, et purgatum Augiae ſtabulum nemo culpabit vel calumnias reputabit, niſi qui opus habet helleboro. Quae hoc loco ſemel monuiſſe, e re noſtra eſſe putamus, vbi toties ſcholaſtica colluuies eiicienda fuit. Et ſimilem quoque ſententiam viri doctiſſimi tenuerunt, quorum flagella ſcholaſtica intemperies experta eſt, qui probe viderunt, ex ſtercore Enniano aurum poſſe interdum colligi [e].

pag. 92. lin. 24. *Quae fauentibus diuinis auſpiciis ſuſcepta eſt, eccleſiae reformatio.* Legi hoc loco meretur epiſtola ERASMI [f] ad Ioannem Henckelium Mariae Reginae Hungariae a concionibus, quae quanquam acerba ſatis in Lutherum et aſſeclas, luculenter tamen explicat, quo pacto ea numine fauente eccleſiae mutatio euenerit, nec aliter fieri potuerit, quam, *vt mundus validis hominum fere humilium, contemtorumque iuxta mundum etiam infamium clamoribus veluti mandragorae, quod aiunt, actus indormiens excitaretur, excitatus bonam partem ad illos raperetur.* Comparari autem cum illa poſſunt epiſtolae ἀμοιβαῖαι Eraſmi et Friderici Saxoniae electoris [g], quibus candide fatetur vterque internecinum erga literas odium iſtorum motuum primam occaſionem fuiſſe. Atqui tam profundas radices egerat malum, vt lenioribus remediis ſanari haud poſſet, id quod in omni fere reformatione etiam philoſophica eueniſſe teſtis eſt hiſtoria.

Ibid. lin. *vlt. Qui in hoc campo verſati ſunt, induſtriam.* Commendanda iſta ſcripta apologetica et hiſtorica lectori, tanquam phylacterium contra caninas allatrationes aduerſariorum, qui priſtinas caluminas ſubinde repetentes, ad haec tamen hiſtoriae teſtimonia reſpondere non potuerunt, ſed ſophiſticis tantum contorſionibus, dictis vel incertis, vel κατὰ τί intelligendis malitioſe ſuppreſſis circumſtantiis hominumque diuerſiſſimorum ſententiis inuidiam et contumeliam cumulare in caput Lutheri conati ſunt. Quae ſola ſcribendi et diſputandi methodus malam eorum cauſſam aperit, ſeque proprio indicio prodit, vt ſorex. Haec nos ſola quoque priſtino antagoniſtae Friſingenſi ad furorem cramben millies reiectam recoquenti opponimus, cum exſcribere iſtorum virorum, quae collegerunt teſtimonia apologetica, inſtituto noſtro refragatur, et apologiam

e) Legenda et expendenda, quae hac de re collegit TRIBBECHOVIVS de Dd. Scholaſt. c. VII. §. 2. 3. p. 349. 351. quibus lubentes ſubſcribimus.

f) L. XVII. p. 583 ſeq. ed. Frob.

g) Opp. Luth. T. I. Altenburg. p. 264 ſqq.

giam dudum inuictis argumentis pro caussa Lutheri scriptam repetere relinquendum est historicis ecclesiasticis. Illi, qui in hac arena decertarunt, non sine lauro, nominat I. A. FABRICII [h] industria [i].

pag. 94. lin. 5. a. fin. *Ex hoc vero praeceptore.* Meretur horum Lutheri praeceptorum historia comparari cum discipuli Lutheri mente et meritis, vt intelligatur, quid illis debuerit, quid suo ingenio. Eos enumerauerunt G. H. GOEZIVS [k], et I. A. FABRICIVS [l].

pag. 97. lin. 15. *Sophistica doctrina monachorum inceperint.* Videnda obseruata supra ad pag. 91. et imprimis adducta eo loco Erasmi epistola.

pag. 100. lin. 29. *Purgari non poterat.* Legi hac de re et expendi cum attentione ad circumstantias eius temporis in cathedris theologorum et philosophorum merentur, quae absque partis studio sobrie differuit, κριτικώτατος HEVMANNVS [m], quibus probe obseruatis, facillimum erit lectori ἄνευ παθῶν mentem Lutheri examinanti rectum de ea iudicium statuere et ad calumnias aduersariorum facta assertionum distinctione respondere. Haec qui vel non intelligit, vel intelligere non vult, cum eo omnem disputationem de illo argumento inutilem esse et abrumpendam putamus, nisi sophisticis cauillationibus veritatis demonstratae titulus insanienti conatu praefigendus sit. Constabit inde, quam sobrie et modeste illi, qui ciuitatis Christianae parti addicti sunt, quam Lutheranorum nomine a suis coetibus pontificii doctores distinguunt, de Lutheri sententia circa philosophiam statuant, et quam supra omnem fidem tenebras et lucem inimica sophistarum natio heic miscere omnia sit solita. Cuius mores cum sequantur et cantilenam pristinam repetant ranae nostri temporis nonnullae, nemini mirum videbitur, si earum coaxationibus nemo prudens respondeat, sed ad centies reposita et explicata rem omnem remittat. Sufficit, caute et distincte Lutherum curis posterioribus de philosophia praecepisse, iustisque magis terminis pleraque fuisse complexum, quae antea curis prioribus mysticorum partibus fauentior dixerat. Ita enim pulchre [n]: *ego persuasus sum, sine literarum peritia prorsus stare non posse sinceram theologiam, sicut hactenus mentibus ruentibus et tacentibus literis miserrime et cecidit et iacuit. Vehementer et toto coelo errare censeo, qui philosophiam et naturae cognitionem inutilem putant theologiae.* Ceterum enthusiastarum furorem eo tempore, vehementer quidem indignante Luthero, ex abusu restitutae libertatis sentiendi prorepentium, caussam potissimum fuisse, vt reiectae omnis rationis et philosophiae, et simul perditarum literarum ignominia, Lutheri partibus ab ERASMO [o] quoque aliis-

h) Centifol. Luther. p. 376. 791. 481. 793. 903 sqq. vbi etiam p. 927. obtrectatores pontificii enumerantur, sed p. 953. quoque elogia eius inimicorum indicantur.

i) Loc. cit. p. 481. 488. 629. etc.

k) Diss. de praeceptoribus Lutheri add. GOLDENERI Exerc. sel. de αὐτοδιδάκτοις ex. 4.

l) loc. cit. c. 6. p. 17. 516 sqq.

m) Act. phil. Vol. II. p. 579 sqq.

n) Conf. HEVMANN. loc. cit. et quos citat.

o) Ep. ad. Bilib. Pirkaimerum, L. XIX. p. 636. Vbicunque regnat Lutheranismus, ibi literarum est interitus. Scripsit haec anno 1528. ex cuius circumstantiis de hac Erasmi queremonia iudicandum,

aliisque obiiceretur, acta cum Carolostadio aliisque satis produnt, quibus tamen se magnus vir mascule opposuit. Quod ipsi non negant Lutheromastiges, sed in odium conuertunt, et resorbuisse Lutherum, quae ante in scholarum contemtum dixerit, clamitant. Quod, quam falsum et calumnia plenum sit, vel solae Erasmi et Friderici electoris epistolae mutuae, ad quas supra prouocauimus, euincunt, et academiae Witebergensis atque Lipsiensis celebritas impudentissimos nugatores in ruborem dat. Verum cum his lemuribus luctari turpe et molestum lectori putamus, fructu quoque caret: vnde a refutando prolixe monacho Frisingensi, qui totam camarinam in hoc argumento commouit, abstinemus, vincamus enim, siue vincamur, semper a tam lutulentis scriptoribus maculamur. Ceterum de hoc argumento quoque legisse, quae eleganter et inuictis testimoniis confecit IAC. BVRCKARDVS in nitidis *de linguae Latinae in Germania fatis* commentariis, vbi de omni quoque elegantiori Literatura per reformationem ecclesiae insigniter promota disseruit, luculentisque speciminibus illustrauit, neminem harum rerum curiosum poenitebit.

pag. 104. not. v. *Bibl. graec. Vol. XIII. pag. 493.* Enumerat vir πολυμαθέστατος hoc quoque loco biographos Camerarii, qui non plane in historiae philosophicae tractatione praetermittendi sunt. Quanquam enim interpretem magis veterum philosophorum, quam philosophum se exhibuerit, fatendum tamen, ad noscendas veterum philosophorum opiniones plurimum eum contulisse, ideoque non philologiae tantum Graecae et Latinae laude, sed philosophiae veteris cognitione in his annalibus philosophiae locum postulare. Quoniam vero magni polyhistoris historiam critico-literariam alibi [p] succincte, sed accurate complexi sumus, actum agere in tam abundanti messe noluimus, sed ad elogium Camerarianum lectorem pace eius remittimus [q].

pag. 105. lin. 27. *Cum multis opinione Academicos.* Legendum, Peripateticos ab Academicis siue Platonicis, verbis magis, quam re ipsa et doctrina diffidere. Non multum a scopo errare Camerarium patebit, si ea expendantur, quae de academia noua tomo primo disseruimus.

pag. 106. lin. 26. *Fulminibus, calumniis quin et sannis et dicteriis insaniam proderent.* Exempla potiora magna diligentia collegit suisque ingenii copiis auxit Frisingensis Monachus in *secunda dissertatione* contra nostram historiam philosophiae scholasticae magna bile effusa, quae cum alium vsum

dum, qui in ea epistola strenue agit hypocritam. Multo vero impudentius COCHLAEVS, qui splendide mentitur, scholas Lutheranorum tantum non esse vacuas, in quibus vix decem vel pueros nunc reperias, vbi prius reperisses ducentos. Non recordatus est mendax calumniator, Georgium Sabinum retulisse Petro Bembo. Card. de Melanchthonis auditoribus, quot haberet sciscitanti: habere vt plurimum, mille quingentos. Conf. ADAM. vit. Mel. inter vitas Theolog. Germ. p. 360. ed. 8.

p) In templo honoris erud. Germ. p. 89 sqq. vbi etiam imaginem exhibuimus.

q) p. 57 sqq. vbi mirum habes specimen sophisticarum cauillationum, ad imitationem aetatis superioris mox daturae progeniem vitiosiorem.

vſum non habet, leuabit tamen lectorem a moleſtia atque nauſea iſta ſtercora coaceruandi.

pag. III. lin. 2. *Occupabantur viri magni.* „Horum primum fuiſſe in „Galliis Ioannem, (Iacobum) Fabrum Stapulenſem, in Italia vero Pataui Ni-„colaum Caballum, Nicolaum Leonicum, qui neglecta ſcholaſticorum me-„thodo philoſophiam Ariſtotelis tractandi, Ariſtotelem Graece Graecosque „Ariſtotelis interpretes in ſcholas induxerint, ait FR. PATRICIVS [r]; qui etiam „hoc addit: inde coeptum aliud mixtionis in philoſophando genus, vt Auen-„rois et Latinis Graecos interpretes admiſcerent ſcholarum philoſophi, „in textuum expoſitione Graecos praecipue ſequerentur, quaeſtiones „tamen omnino non omitterent, in quas, quod ſcholaſtici facere non „poterant, Graecorum ſententias innecterent. Ita ſempiternis quaeſtio-„nibus modo impoſito, verborum Ariſtotelicorum ſinceriore inuenta „expoſitione, nouum philoſophandi genus ortum eſſe, in quo Buccafer-„reus, Portius, Ianua, Madius, Vicomercatus atque alii noſtrorum tem-„porum philoſophi floruerint: idque nunc quoque (inclinante Sec. XVI.) „in ſcholis Italicis habitare, in Gallicis vero atque Hiſpanicis ſimplicem „Ariſtotelicorum librorum ſine vllo interpretum adminiculo, ſine vllis „vel dubitationibus vel quaeſtionibus interpretationem. Quae a viro doctiſſimo obſeruata meliores quidem et humaniores vultus philoſophiae Peripateticae aperiunt, non tamen cauſſam indicant, cur ſcholaſtica tamen methodus, quam ſupra deſcripſerat, „quod Auenroicas „hypotheſes ac proprias dubitationes inuexerit, et Ariſtotelicam philo-„ſophiam Chriſtianae theologiae iunxerit, huiusque praeceptis decretisque „Ariſtotelicas rationes ac etiam dubitationes quaeſtionesque permiſcue-„rit, nihilque in theologia ſtatui poſſe, niſi Ariſtotelicis fundamentis fir-„matum eſſet; non obſtante emendatione ſupra dicta, attamen poſtea „quoque obtinuerit". Verum alio ille loco [s] nos docet: *hanc methodum qua diſputaturi ex receptis iam iam opinionibus, (* ἐνδόξοις *) poſſint diſſerere ita, vt aduerſarium vel ſuperent, vel ſaltem non ſuperentur, neque contraria iam poſitis cogantur dicere, exercuiſſe quadringentis iam abhinc (a Seculi decimi ſexti octogeſimo) annis ingenia apud Monachos atque adhuc inter eosdem, nec non in ſcholis Italicis regnare, ſed nulla ad ſcientias philoſophicas vtilitate, quod tamen eos lateat, putentque, ſe eo maxime philoſophos eſſe, quo minime philoſophi ſunt, quoniam ab eo more Ariſtoteles ſeu Eudemus eius auditor, philoſophicum morem tertio loco ſecreuerit.* Cur vero ignaua haec Peripateticiſmi ſcholaſtici methodus praecipue in ſcholis monachorum ſeruata ſit, cum tamen vbique melior philoſophiae lux exorta et iſta lues propulſata eſſet, nemo vel perſpicaciter magis vel candide detexit, quam PETRVS GASSENDVS [t], cuius obſeruatio cum praeſentem tractationem mire illuſtret, eam non omittemus. Ita vero magnus philo-

r) Diſcurſ. Perip. T. I. L. XIII. p. 163.
s) T. III. L. IV. p. 315.
t) Exerc. par. I. in Ariſtoteleos Sect. 10. T. IV. opp. fol. 119.

philoſophus, et veteris philoſophiae callentiſſimus. „Quamuis ſtandum „ſolo modo foret a partibus Europaeorum, quis neſciat, Ariſtotelem „vix vigere, niſi apud *Coenobitas aut eos certe, qui ab illis inſtituti ſunt, qui-„que penes ipſos non conſcientiam modo, ſed et libertatem quoque iudicandi de-„poſuerunt?* Caeterum enim, qui ſunt ſoluti eiusmodi compedibus li-„bereque philoſophantur, quam pauci quaeſo faciunt Ariſtotelicum inſti-„tutum? Sed et licet numeroſus hac tempeſtate numerus Ariſtoteli con-„ſentiat, anne propterea veritas ſic diiudicanda eſt ex numero opinan-„tium, vt in iudiciis fieri ſolet? Certe ſapientes pauciſſimi ſunt, numero-„ſiſſimus autem eſt, immo, vt ſapiens ait, *infinitus numerus ſtultorum*". In qua obſeruatione acute vidit philoſophus Dinienſis, caeci et abſoluti obſequii vincula ita in coenobiis a primis votorum annis ingenia haud raro lucida deprimere, vt aliter niſi ex traditione et conſuetudine maiorum philoſophari non audeant, tranſeatque iudicandi libertas in indignum humano intellectu ſeruitium, magnis multisque compedibus ita ſaepe conſtrictum, vt ad libertatem philoſophicam adſpirandi conatus multis periculis et perſecutionibus non careat. Quae recentibus exemplis haud infimae notae poſſent confirmari oſtendique quanta interdum pro veteribus nugis molimina ſuſcepta ſint, niſi exempla eſſent odioſa, aſt non ignota in orbe literario [w]. Nolumus tamen hanc obſeruationem quamuis a viris ſummis ex ipſo eccleſiae Romanae gremio profectam, penes quos nullae eſſe poteſt maleuolentiae ſuſpicio, in inuidiam ordinum ſolitariorum trahi, cum ab eo tempore, quo Carteſii philoſophia ſurrexit, multi ex monaſteriis viri acutiſſimi magnaeque doctrinae prodierint, qui abiectis ſcholaſticarum ſordium purgamentis, caſtiorem philoſophiam ſunt amplexi, immo ipſis illis intellectus humani et philoſophandi naeuis fortiter ſe oppoſuerunt, quos ex parte in ſequentibus laudauimus [x]. Quam ingeniorum lucem, et philoſophiae felicitatem potiſſimum partim viris ſum-

w) Conf. Fr. Rothfischeri victoria veritatis, §. 27 ſeqq.

x) Remittimus lectorem noſtrum, ne haec ſpecialia a communi ſcopo nimium deducant, ad eruditiſſimam Mabillonii tractationem de ſtudiis monaſticis, vbi imprimis P. II. c. 10. de ſcriptis et diſputationibus philoſophicis agit, commendatque lectionem non Thomae, Scoti, Occami ſimiliumque, ſed Cordemoi, Rohaltii, Huetii, Regiſii, Du Hamel, Malebranchii, eosque cum lectione veterum philoſophorum Ciceronis, Senecae etc. comparari iubet, et ſimul memorabilem locum Fleurii de ſtudiis p. 324. adducit, quo originem methodi ſcholaſticae exponit; eo fine, vt philoſophiae methodus fiat magis humana, magis modeſta, magis tranquilla, minusque exceſſibus illis expoſita, quos ex diſputationum ordinariarum calore naſci dominarique ſaepius experimur. Sed reliqua quoque legenda ſunt, quae l. 3. p. m. 484. ad quaeſtionem, num conſentaneum ſit in curſu philoſophiae cuidam adhaerere ſectae, et omnes eiusdem ſententias omniaque ſcita velut ſacra tueri, diſſerit. Id quod magnis argumentis negat prouocatque ad Melchiorem Canum, cui indignum viſum, quod inter Chriſtianos qui pro magiſtro I. C. agnocunt et profitentur, tam exaltetur auctoritas pagani, vt ſtudio eidem deferendi intellectus captiuetur, habeaturque promtus ſemper conſenſus vniuerſis ab eo dictis, tametſi neſciatur, veritati conſentanea ſint, nec ne etc. Probe autem ad muniendam obſeruationem Patricianam et Gaſſendianam, quam ſupra adduximus, notandum, acutiſſimum Monachum rectique pectoris, ſed timidiuſculum, ne ordines monaſticos laedat, hanc cautionem addere: ſupponere ſe talem philoſophum in plena verſari libertate, cui velit vel viſum ſit ſententiae accedendi: quod ſi enim, ita pergit, libertas haec certis legibus circumſcripta ſit et regulis alligata cuiusdam religionis, coetus vel collegii, manus dandas, et in obſequium ſe

ſummis adſcribendam eſſe putamus, quibus eiusmodi collegiis ſacris praefectis [y], de meliori luto finxit praecordia Titan, quique ipſi ſobrie cogitare de rebus philoſophicis et veritatis prae veterum auctoritate rationem habere didicerunt: partim academiarum eruditarum, paſſim principum gratia excitatarum contentioni, ab hac barbarie liberandi, cuius vtriusque exemplum ex noſtra vicinia, in fine paginae adducemus, ex qua hoſtiles inſultus ante decennium infeliciter tentauit homo ſcholaſticus. Sed inſpicienda quoque Cl. GORDONII oratio *de philoſophia noua veteri praeferenda*, vt intelligatur, quam cupidi hoc ſeculo fuerint viri eccleſiaſtici, monaſticis regulis adſcripti, eiiciendae veteris et ſuſcitandae nouae philoſophiae. Qui conatus etſi non ſemper maturos effectus habuerunt, teſtimonia tamen ſunt, inter ipſos ordines monaſticos dari viros cordatos, et aere circa pectus triplici munitos, qui auſi ſint contra ſcholaſticos ſtrepitus criſtas erigere, et praeiudicio veteri nuncium mittere. Alia, quae huc quoque pertinent, in capite ſequente memorabimus, quae appendicis inſtar ad hoc caput poſſunt haberi.

ſe componere neceſſe eſſe. Certe clarius non poterat prodere Mabillonius, vnde ſeruitia philoſophica prodierint, hodieque in ſtudiis monaſticis prodeant. Quem philoſophandi modum viris erecti animi, iudiciique acuti et in rationali philoſophia exercitati ſeruilem, et indignum humani ingenii nobilitate videri, minime eſt mirandum.

y) Vt memorabili exemplo vtrumque probemus, vicinia tantum noſtra, ipſa Bauaria in teſtimonium adducenda eſt, ſuum ciuem Friſingenſem in ruborem datura. In ea libro MABILLONII de ſtudiis monaſticis ab eruditiſſimo P. VDALRICO STAVDIGL in Latinum ſermonem conuerſo, et prologo galeato de futilitate philoſophiae ſcholaſticae munito, quo acrius lixiuium affundi iſtis ſordibus non potuit, cenſuram atque approbationem praemiſit Quirinus abbas monaſterii Montis S. in Bauaria, in quo ille interpres viuebat, qua non librum tantum Mabillonii elegantiſſimis elogiis a Sorbona commendatum, laudat; ſed et ſodalis ſui verſionem et editionem Latinam ratam habet et vt typis mandetur, facultatem praemittit. Simili exemplo VDALRICI WEISSII Monachi Vrſinenſis libro doctiſſimo et ſincerioris philoſophiae pleno de emendatione intellectus humani, in quo toties ſpectra ſcholaſtica fugantur, edendi licentiam et approbationem praemiſit Bernardus nuper abbas Vrſinenſis. Quocum abbate reuerendiſſimo et venerabilis capituli membris nos toties de philoſophia ſobria et eiiciendis nugis ſcholaſticis colloquia habuiſſe laeti recordamur. Quo euentu, docebit illuſtris anonymi Bauarici epiſtola ad ROTHFISCHERVM loc. cit. p. 58. Quam autem legem in philoſophiam ſcholaſticam illuſtris academia Bauarica, quae Monachi auſpiciis electoralibus floret, dixerit, ſupra iam ad Tomum III. indicauimus.

AD

AD CAPVT SECVNDVM.

DE PHILOSOPHIS ARISTOTELICO-SCHOLASTICIS RECENTIORIBVS.

pag. 118. lin. 4.

Ambitiofis verbis explicatus atque collaudatus eſt. Nemo in hac arena elegantius pro ſcholaſtica methodo diſputauit, et ornatiſſimo dicendi genere pullum deformem comſit, quam FRANCISCVS VAVASSOR [a], qui tamen vt aureis verbis tolerabilem veritatis adſpectum conciliaret, rationalis philoſophiae, et ſobriae methodologiae merita et officia cum ſcholaſticis naeniis, mutato controuerſiae ſtatu, miſcere, quaeque his debentur virtutis laudes, illis tribuere coactus eſt. Verum id non magnopere miramur. Quanquam enim cum elegantioribus Muſis laudabile caſtumque haberet commercium, ipſe tamen, ſocietati Ieſu adſcriptus ex eorum numero fuit, quos apud coenobitas non conſcientiam modo, ſed et libertatem quoque iudicandi depoſuiſſe conquerentem ſupra Gaſſendum audiuimus.

Ibid. lin. 18. *Ad academiae Pariſienſis commentarios prouocat.* Ad haec melius clariusque intelligenda legenda eſt doctiſſimi CREVIERII *hiſtoria academiae Pariſienſis* [b], qui Bulaeum ſuppleuit et emendauit. Maxime offenderat veteres Doctores, praelegi a nonnullis ex Artium facultate loco Ariſtotelis libros Rudolphi Agricolae *de inuentione dialectica;* aſt vertebat ſtilum facultas artium, quae in libello ſupplice ad praeſidem curiae regiae fortiter vrgebat: vniuerſitatem Pariſienſem contemni a nationibus extraneis, quia, cum ſe totam facultas theologica debeat tradere ſancto euangelio et antiquorum patrum, Cypriani, Chryſoſtomi, Hieronymi, Auguſtini lectioni, profeſſores theologiae profiteantur atque doceant certam quandam artem ſophiſticam, et Dialecticam ſubtilem, quae non ſit medium, quo Deus velit populum ſuum ad ſalutem ducere. Silet tamen, quod miramur, parlamenti decretum Creuierius.

pag. 120. lin. 3. *VDALRICVS STAVDIGL.* Aliquoties ad hunc cordatum et doctiſſimum monachum, monaſterii exempti Montis ſancti Andechs, congregationis SS. Angelorum cuſtodum Benedictino-Bauaricae ſacerdotem, SS. Theologiae et Medicinae doctorem, protonotarium apoſtolicum, Academicum curioſum, (cuius biographiam exhibet *continuatio Parnaſſi Boiici* [c]) prouocauimus, eumque teſtem aduocauimus candidioris et accuratioris iudicii de philoſophia ſcholaſtica, in praeloquio ad MABILLONII librum *de ſtudiis monaſticis* Campoduni vel potius Auguſtae

a) Orat. X. quid ſcripturam ſcholaſtice iuuet, T. I. Opp. p. 452 ſeqq.

b) T. V. p. 248. 249.

c) P. III. p. 219 ſeqq.

ſtae anno cIↃIↃccII. forma octaua editum. Quae celeberrimi libri conuerſio Latina, quanquam non omnibus numeris perfecta eſt, melius tamen fatum, quam vſa eſt, merebatur, eo quod ad emendanda literarum ſtudia in noſtra Germania inter Romanae eccleſiae adſcriptos plurimum conferre poterat, ſanioresque de iis ſenſus ſubminiſtrabat. Sed factum eſt, inuidentibus noſtrae religioni meliorem lucem fatis, vt haec editio tantum non penitus euanuerit, nosque, cum ablatum nobis ex reculis noſtris literariis eſſet exemplar noſtrum, aliud, adhibita omni diligentia et excuſſis omnium noſtrae vrbis bibliothecis atque tabernis literariis Romano-catholicis inuenire nequiuerimus, donec, neſcio quo prouidentiae fauore, nuper demum ex quadam bibliotheca venalis nobis offerretur. Cuius inſignis raritatis cauſſam, partim in diſtractum et miſere disiectum bibliopoleum Kronigerianum, quod editionem curauerat, partim in bellicos tumultus, qui noſtram Sueuiam et imprimis Auguſtam mira infelicitate eo tempore cumularunt, partim in inuidiam hominum ſcholaſticorum, qui iſtum candorem ferre non poterant, et librum inter chartas emporeticas tandem reiectum negligebant, immo ſupprimebant, nos, qui eo tempore ſtudiorum rudimenta in patria poſuimus, omnesque circumſtantias nouimus, merito reiicimus. Quae cauſſa eſt, cur hoc loco excerpere nonnulla ex rariori libri editione, et in fine paginae adſcribere *d*) conſtituerimus, vt iis, quae ſupra carptim de eo diximus, ſua conſtet veritas, nosque nihil partium dediſſe ſtudio appareat.

pag.

d) Non repetemus ea, quae de inſtituto ſuo, atque deſiderio emendandorum ſtudiorum imprimis philoſophicorum occaſione libri Mabilloniani diſputat, vt oſtendat, recte et inſtituto Benedictino conuenienter ſe ſtatuere. ſed obſeruamus tantum, auctorem rationem redditurum, quomodo in conſueta hactenus ſtudiorum via profeciſſet, et examinaturum, quae recta, quae aberrans via ipſum rexiſſet, alta indagine in veros fontes pſeudo-philoſophiae ſcholaſticae penetraſſe, quod tamen hoc loco, vbi breuitas ſectanda eſt, prolixius exponere haud licet. Iudicet autem Lector ex eclogis, quas ei damus. Ita vero philoſophus Bauarus: „Libuit admirari vehementer, qui tantam adipiſci potuerit, non apud Scholaſticos „modo, ſed alios quoque complures tamque famoſam exiſtimationem, ita compoſita philoſophia, (qualem Ariſtotelis deſcripſerat) quid? libuit etiam indignari non modice, quod ceu „baſis ſtatuatur theologiae; quale fundamentum „qualemque ſoliditatem expectes a fulcro tam „verminoſo - - at deſii mirari, deſii quoque indignari, quando totam theologiae machinam totis quatuor annis in ſcholis erigi ſolitam, baſi „ſuae deprehendi non admodum diſſimilem. Demantur quaeſtiones omnes decerptae ex philoſophia, et de poſſibilitatibus etc. quae ſupererunt, velut Ilias in nucem concludi vix refugient. Sunt qui dubitent, an ſtudii ſacri nomenclaturam mereantur etiamnum, quandoquidem „quae ſacra tangunt, cum profanis vanitatibus „ita confermentata ſunt, vt ab inuicem diſcerni „vix queant. - - - Tandem in omnem effuſus „ſinceritatem id a me patienter tolerari non poſſe „diſerte edixi, quod philoſophia ſcholaſtica ceu „fundamentum ſubmittatur aut baſis, cui innitatur tota theologicae doctrinae machina. Quae „conuentio Chriſti ad Belial, lucis ad tenebras, „paganiſmi ad Chriſtianitatem. - - Quod obſecro ſubſidium, quale fulcimentum ſperes a philoſophia, in qua innumera deficiunt, innumera „ſuperfluunt, innumera fallunt, innumera contradicunt. At talem proclamat publiceque diuulgat clariſſimus quidam auctor (Gaſſendus) „et compluribus tam rationibus, quam exemplis „aſſertum it. Quamobrem non defuerunt vnquam ex PP. qui nigro ſemper eandem notarunt „calculo. Inter quos Gregorius Nazianzenus: „*abiice*, inquit, *quam eleganter tam vere Ariſtotelis* „*minutiloquam ſagacitatem: abiice mortiferos illos* „*ſuper anima ſermones, et vniuerſa illa humana* „*dogmata*. - - Caeterum ſi contentiones ad aliud „vtiles non ſunt, quam vt audientes ſubuertant, „quo fieri modo poſſe credas, vt cum iisdem aut „per easdem ſectarios vel retundamus vel lucremur. - - An non centum prius reperias, qui „poſt aliquod annorum curriculum diſerte fateantur, laetari ſe, quod quisquiliarum, quas in „theolo-

pag. 122. lin. 6. *Qui Newtonum*, *Gaſſendum*, *Carteſium*, *Leibnizium*, *Wolfium*. Legenda hic omnino FRANCISCI ROTHFISCHERI monachi olim Benedictini apud Emmeromenſes Ratisbonae ſodalis, poſtea vero, mutatis ſacris, profeſſoris in academia Iulia Helmeſtadienſi, haud ita pridem defuncti *vitae ſuae et contentionum hiſtoria*, et imprimis epiſtolae ad eum ſcriptae. Quae quanquam non ignobile ſupplementum hiſtoriae philoſophicae recentiſſimae ſuppeditant, et imprimis philoſophiae fata in Bauaria enarrant, heic tamen tangere ob inſtituti noſtri, in generali tantum eius parte verſantis indolem, paginaeque anguſtiam non licet, et in omnium adhuc memoria haerent, omnium oculis leguntur. Nos philoſophiae in hoc terrarum tractu laeta fata non precamur modo, ſed quoque promittimus, cum non alia ſperare iubeat, quae fauſta quaeque oſtendere coepit academia ſcientiarum electoralis Bauarica, cui felicitatem! acclamamus [e].

pag.

„theologia collegerant, eſſent obliti, quam decem, qui pompam faciant, aut glorientur ſtudii eiusdem continuati. Quid vero coniicias exinde, niſi quod idem hoc ſit, ac fronte fateri, animis prudentiae maturitate collectis oneri potius eſſe, quam ſubſidio theologiae ſcholaſticae poſſeſſionem. Fortaſſis vt verſatilis ſit, ad ſtruendas rurſusque deſtruendas lites quaslibet? perſpicax ad fallaciarum circumuentiones, tam exuendas quam intricandas? exercitata ad effundendas, quibus propoſita quaeuis, dubia reddantur, etiam veriſſima ſine numero diſtinctiuncnlas? promta ad omnes verſutias, fraudes, deceptiones, technas, quibus humana conuerſatio polluitur, ſeu diſſipandas, ſeu ſi lubeat, etiam fabricandas - - Sed enim quis non perſpiciat, cum hoc acumine ſimul ingeniis aſpergi perniciem, vtpote litium omnigenarum fermentum, rixarum auiditatem, proprii iudicii pertinaciam, concordiae, manſuetudinis, ſubmiſſionis, charitatis, verbo, omnis clauſtralis mellificii exterminationem." Pergit tum auctor remedia nonnulla tanti mali exponere, et ad illud reformandum adducere. „Nempe ſuadet, ante omnia philoſophiae cutem mutandam et aliam ei inducendam formam, logicam tractandam ſobrie nec vt diſputatiuam, ſed vt praeceptiuam tantum, phyſicam ex genuinis principiis deducendam, etc." Et hac quidem via ſe cum docendi prouincia ei tradita, ſecutum pluribus enarrat, et, quo pacto imprimis naturalem philoſophiam explicuerit auditoribus, iucunde recitat. „Sed non tacet, ſodicatum a ſe veſparum nidum, crabrones excitatos, poſthac fruſtraneum fuiſſe omne patrocinium, fruſtraneum conatum omnem, licentiam impreſſionis impetrandi. Theſes habitas exoticas, a ſacra doctrina deuias, etiam de haereſi ſuſpectas, et ſuperiorem eo adductum, vt illas typis, ſub quibus gemebant, ſubtraheret, nec potuiſſe impedire, quin tamen propterea multa pateretur." Quae hoc loco enarrare omnia, nihil attinet. Habet Lector et teſtimonium pro nobis contra philoſophum Friſingenſem Bauarum, quo luculentius vix dari poteſt, in eodem ſacro ordine ſtudiorum laude tantopere praedicato extitiſſe non purioris tantum philoſophiae cultores, ſed inuentam quoque Cyclopum gentem, illi manibus calcibusque obnitentem. Quid igitur mirum, poſt haec exempla domeſtica, ſi philoſopho, ex proteſtantium grege ficum ficum nominanti talem tragoediam excitauerit philoſophaſter Friſingenſis, quem natiuis adeo coloribus depinxit ſodalis? Et quis aegre feret, nos aliam apologiam infrunito boatui monachi non oppoſuiſſe, niſi obſeruationes ſodalis, vna et eadem congregatione illi vniti, ſed millies magis philoſophi? Itaque pluribus argumento non inſiſtimus, ſed lectorem adire deſideratiſſimi WEISSII monachi quoque Benedictini, de humani intellectus emendatione, commentarios volumus, qui illa ipſa in hoc opere bonae frugis pleno, libero calamo notauit, et imprimis P. II. Sect. IV. c. 31. p. 875 ſeqq. rem in compendio expoſuit: tanta bonae cauſſae fiducia, vt non tantum cenſurae optimi abbatis et ſodalium librum ſubmitteret, eorumque ſuffragium mereretur, ſed et totum opus non reformidaret, reuerendiſſimo et sereniſſimo principi et epiſcopo noſtro Ioſepho, Haſſiae Landgrauio inſcribere, idque diſerto praeſulis ſui imperio; qui non diſplicere iſta optimo principi probe ſciebat. Alia cum ſpecialem philoſophiae hiſtoriam non ſcribamus, addere non vacat.

e) Eius monumenta et acta, fauſtis auibus hactenus edita, et bonorum omnium plauſu excepta teſtamur. Quorum T. I. p. 1. luculenta diſſertatio de Societatibus literariis Bauariae legenda eſt, et imprimis ad Sect. II. p. 10 ſeqq. attendendum, qua ſtatus literarum et philoſophiae in Bauaria Sec. XV. XVI. et molimina Principum eius gentis pro reſtaurandis literis enarrantur.

pag. 124. lin. 2. *Spinozae ineptias euertit.* Et quidem plaudente religione, virisque doctis [f], quam etiam laudem tribuunt eius libro de *veritate religionis Christianae.* Non tacendum tamen, quod P. BAYLE [g] obseruauit, valde sibi similes esse ABBADII librum *de arte se ipsum cognoscendi*, et LAMII tractatum, de cognitione sui ipsius; hunc autem de eodem argumento post illum demum hos suos libros edidisse, quo indicio innuere voluisse videtur criticus Roterodamensis, hunc illi non pauca debere. Scripsit vir acutus et cetera, suo magis ingenio, quam aliorum placitis indulgens *prima scientiarum elementa*, methodo dialogistica, quae philosophiae primae principia iuuentuti tradunt, in quibus tamen eum Cartesium et Mallebranchium plerumque, sed perspicue sequi, obseruat NICERONIVS [h].

Ibid. lin. 24. *Scriptores toties nobis citati.* Amplum satis indicem scriptorum de familia Dominicana siue Praedicatorum suppeditat more suo FABRICIVS [i]. Inter quos tamen velut luna inter ignes minores eminet IACOBI QVETIF et IAC. ECHARDI industria [k]. Pluscula de eius rebus literariis olim attulimus in Germanico H. P. opere [l], quae angustiae paginae caussa heic non repetimus.

pag. 125. lin. 6. a fin. *Hispaniam primus theologizare docuerit.* Superbo de eo elogio pronuntiat SCHOTTVS [m], primum scholasticam theologiam haustam Parisiis in Hispaniam, velut margaritam attulisse, et Salmanticae principem cathedrarium inter sodales renuntiatum; huius et scriptis praeclaris, ac familiae eiusdem successoribus vigere etiamnum hodie primasque tenere in ea academia theologiae studium, quo etiam exteri ceteraque adeo orbis gymnasia plurimum se iuuari ingenue fateantur. Librorum quoque catalogum annectit, qui plerique argumentum morale tractant, inter quos est de Indis et iure belli, desideratur autem tr. de vsuris.

pag. 129. lin. 5. a fin. *Haud est.* Vidimus tandem ex catalogo bibliothecae Osiandrinae Tubingae venditione distractae, in ea librum hunc extitisse, sed tunc iam venditus, quem possessorem nactus sit, rescire non potuimus.

pag. 135. lin. 11. *Aristotele, Virgilio, Thoma, Scoto, Lullio, Ramo.* Merentur legi et expendi iudicia Caramuelis de his auctoribus, ex quibus patet, in iudicandis philosophorum characteribus longo vsu fuisse exercitatum. Dabimus ea, quae huc pertinent, Lectori, vt cum nostris

 com-

f) Vid. Cheuraeana, T. II. p. 51.

g) Lettr. T. II. p. 520. cum ann. March.

h) T. IV. p. 151. vers. Germ. vbi etiam dissertationes morales contra Mallebranchium indicantur. Obiecisse quoque Lamium nonnulla systemati harmoniae praestabilitae Leibniziano, infra Tomo V. p. 424. obseruauimus.

i) Bibl. Lat. Med. T. II. p. 141 seqq.

k) Bibliotheca Ord. Praedicatorum, Paris. 1719. fol. Vol. II.

l) T. V. p. 91 seqq. Concilio Tridentino sacris legibus ferendis strenue adfuisse ait SCHOTTVS bibl. Hisp. T. II. p. 234.

m) Ibid. p. 232.

comparare queat. De Ariſtotele, eius ſententiam ipſis eius verbis in textu p. 135. expoſuimus, quam hoc loco repetere opus haud eſt. Ex eo autem effato Caramuelis conſtat, quam tenui auctoritate ſupero, quo is vixit, ſeculo, frui licuerit Stagiritae inter Belgas, Romanae eccleſiae addictos, inter quos Caramuel degebat, mirandum autem, ſcholaſticos philoſophandi mores et Peripateticas naenias tamen, fortaſſe educationis vitio fuiſſe imitatum, et de Thoma, Ariſtotelis aſſecla iudicaſſe: *eſt hoc ſaeculo inſignis Thomiſtarum doctrina, et in multis Vniuerſitatibus ſola; ſed aliqua videtur ſupponere, quae libenter videremus clarius dilucidari.* Ex quo iudicio colligimus, quanquam ſe Ariſtotelica philoſophumena contemnere ſimulet, non tamen auſum ab auctoritate ſectae Peripatetico-ſcholaſticae totum ſecedere. De Scoto: *Subtilis eſt, et cui fruſtra impalleſcit, qui ingenium eximium non habet.* De Lullio: *Multa promittit at promiſſis diues quilibet eſſe poteſt.* De Ramo: *Debuit huc poni et ſpecialiter examinari propter aliquos, quibus rara potius, quam vera ſunt cara.* Pari modo de Paracelſo, Campanella, Ioanne Marco, Carteſio, Helmontio iudicat, quae, ne nimii in tanta paginae temporisque, qua premimur anguſtia ſimus, hic non adducenda, legenda tamen ſunt, vbi occaſio libri non vbique occurrentis datur, et cum noſtris infra de his philoſophis dictis comparanda. Praeterimus iudicia de PP. non minus digna ad quae attendatur, etſi ad noſtros circulos non pertinent.

pag. 136. lin. 18. *Quos praecipue auctores ſequimur, diſcet.* Comparabitur non inutiliter cum *Bibliotheca S. I.* ANDREAE SCHOTTI *Bibliotheca Hiſpanica*, qui potiores Ieſuitas, qui gente Hiſpani fuerunt, more ſuo enumerat, quam tunc, cum iſta ſcriberemus, propter inſignem libri raritatem inſpicere non niſi per alium poteramus, noſtris vero forulis literariis poſtea acceſſit. Leguntur ibi elogia Gabr. Vaſquezii, Fr. Suarezii, Fr. Toleti, aliorumque etiam ſcholaſticae philoſophiae laude celebrium virorum, quae tamen ob inſtituti rationem exſcribere hoc loco non licet. Cum eo vero comparanda NICOLAI ANTONII *bibliotheca Hiſpaniae noua*, qui multa ſuppleuit.

pag. 138. not. l. *Dicitur apud MIRAEVM et SCHOTTVM* [n]. Haec nonnulla emendatione opus habent. Affert cardinalis Toleti epitaphium prior, inque eo primus dicitur Toletus cardinalitiam dignitatem intuliſſe in ſocietatem Ieſu. Aſt aliter longe illud epitaphium recitat SCHOTTVS [o], quod, quia paucis multa de celeberrimo viro tradit, in gratiam Lectoris, Schotti bibliotheca carentis deſcribemus:

D. O. M.

n) Locus MIRAEI extat in Hiſt. lit. Sec. XVII. p. 236. Bibl. eccl. Fabricii.

o) T. II. p. 296. De hoc libro videndus praeter alios REIMMANN. cat. bibl. Tom. II. p. 128. de eius raritate S. reu. SOLGERVS cat. T. II. p. 323. Cat. bibl. Salthen. p. 151.

D. O. M.
Francifco Toleto Cordubenfi S. R. E. Presb. Card.
qui doctrina, prudentia, facra eloquentia,
meritis, fummorum pontificum gratia,
ad extremum purpura Clementis VIII. beneficio claruit.
Deiparae Virgini apprime deuotus,
cui viuens omnem animum, moriens omnem haereditatem
confecrauit:
et iuge facrificium in eius honorem
amplo annuo cenfu XII. facerdotibus diftribuendum
decreuit.
Vixit annos LXXIII. menfes XI. dies X.
obiit anno cIↃ IↃ XCVI. die XIV. Septembris
huius bafilicae canonici et capitulum
viro ampliffimo et optime de fe merito
pofuere.

Ceterum inuita et repugnante focietate in cardinalium collegium adfumtum, afferente Patres omnibus ecclefiafticis dignitatibus interdici, refert MIRAEVS.

Ibid. lin. 3. a fin. *Qui imprimis perfpicuitatem eius laudat.* Sunt in noftra fupellectile libraria eius *commentaria una cum quaeftionibus in octo libros Ariftotelis de phyfica aufcultatione, itemque de generatione et corruptione,* Venetiis apud Iuntas primum in lucem edita in f. 4. quae nos non fine iucunditate legiffe recordamur. Adeo enim perfpicuitatem fequitur et fimplici caftoque fatis fermone quaeftiones phyficas et fcholafticas Ariftotelicorum euoluit, vt nihil relinquat, quod lectorem obfcuritate morari queat, multam autem veteris philofophiae, ad quam fubinde Ariftoteles refpicit, itemque Scholafticorum vetuftiorum cognitionem fpargit, fic vt inter meliores Ariftotelis commentatores recentiores ex fcholafticis cum primis de loco et vtilitate certare queat. Sobrie quoque iudicat de inepto pro Ariftotele praeiudicio in quaeftionibus fidem Chriftianam concernentibus, contra quos magno zelo: *plerique,* fcribit, *cum audiunt verum quid effe fecundum Ariftotelem, id omnino intelligunt, quid eft, fecundum philofophiam, imo fecundum optimam philofophiam, et quod Ariftoteles fenfit, id credunt effe naturali rationi ac lumini confentaneum, atque ideo fic difputantes, quantum in ipfis eft, idem illud concilii decretum per imprudentiam euertunt, quod credant, rationi et lumini naturali fidem aduerfari. Illud autem incommodum grauiffimum eft, cum enim contra fidem docent, aliquid fenfiffe Ariftotelem, id fic confirmare nituntur argumentis, vt ipfi quoque contra fidem cum Ariftotele fentire videantur; praefertim cum quae pro fide et veritate adduci posfunt, ea fummo ftudio conentur diffoluere, vt Ariftotelis fententiam tueantur; quod fane plurimum fidei et veritati obeffe conftat, cum eius argumenta et ratio-*

nes infirmari frangique videantur etc. Quem locum ideo exſcripſimus, quod genuinum eorum characterem depingit, qui ex recentiorum ſcholaſticorum grege γνησίως cum Ariſtotele philoſophari cupiuere. Aliud iudicii recti in philoſophiae Peripateticae poſt C. N. hiſtoria ſpecimen exhibet ſententia Toleti de Auerrois philoſophia, tantopere Scholaſticis deamata, vt ſcribat: *viros Catholicos ſe et eſſe et dici velle Auerroiſtas*, quod ad cognoſcendam Scholaſticarum deformitatum faciem multum conferre poteſt, qui toties Auerrois ſententiis ſubſcripſerunt.

pag. 145. not. (*). *Legendae vindiciae aduerſus ſycophantas Iuuauienſes*. Repetenda heic ſunt quae ad finem tomi III. attulimus teſtimonia.

pag. 144. lin. 27. *In lepidiſſima contra Carteſium ſatyra P. DANIEL*. Dignus eſt locus, ad quem in hac tractatione attendatur, et eruditiſſimi Ieſuitae obſeruatio, quae ad ſtatum philoſophiae, poſt reformatas literas recte adplicetur. Non negat, quod ſine poſita fronte negare non poterat, ſano aequoque iudicio vtentes, apertis per Carteſium oculis, naeuos philoſophiae receptae metaphyſicos, phyſicosque in diſquiſitionibus philoſophicis probe videre, nempe, parum ſtudii in eo poni, vt ideae clarae atque diſtinctae excitentur, inutiliter ingenium ſubtile et acutum adhiberi, ad res futiles et ineptas, et ad inueniendas aequiuocationes, quibus quaeſtiones abſtruſae intricentur magis, quam expediantur, quae tamen exercitii cauſſa tantum introductae ſint in ſcholis ad alendam diſcipulorum aemulationem, non vero, quod ridicule fit, ad tradendum philoſophiae nucleum: Indeque philoſophiae ſtudium mutatum eſſe in ſcientiam intricatam, verbis terminisque conſtantem nihil ſignificantibus: deſiderari meditationem et conſiderationem rerum, experientia cognitarum, quae tamen mater ſit philoſophiae: coecum autem obtinere aſſenſum, et dependentiam a ſententiis aliorum, quae nec ſatis comprehenduntur, et male ſaepe intelliguntur. Sed reſpondet ad has obiectiones: haec monita, quamuis initio iniquius accepta, effectu non caruiſſe. Philoſophiam claſſium ſiue ſcholarum, in plerisque Galliae gymnaſiis vultum mutaſſe, exercitatiſſimos profeſſores quaeſtiones ſolitas tractare, ſolide, methodo iuſta et accurata, eo quod perſuaſiſſimi ſint, eas, ita tractatas, multo magis, quam credi poteſt conferre ad formandam ingeniorum aciem, et rite adhibendas praeciſiones et accurationem ratiocinandi, ne deinde in argumento grauiori concluſionibus ceſpitent vel labaſcant, quae in argumento mathematico, phyſico, vel politico quoque diſcutiuntur. Porro ab iſto tempore parcius aſſertionibus demonſtrationis neceſſitatem tribui, non hoſtili animo bellum indici illis, qui aliter, quam nos loquuntur, et tamen idem ſentiunt. Didiciſſe ſcholas dubitare de certis axiomatibus, quae hactenus viſa erant ſancta et non violanda, itemque haud raro deprehenſum eſſe, quod tam pulchrum nomen non mereantur. Qualitates occultas, horrorem vacui, experimentis exploſum, hisque vbique locum et fidem factam etc. Non negamus, tolerabilio-

res

res ſcholarum philoſophicarum vultus haec referre. Nec de veritate quoque viri docti in his enarrandis dubitabimus, quamuis incertum ſit, vtrum hoc pacto in omnibus ſcholis melior facies refulgeat, gratulamurque Galliae, etiamſi in minoribus didicerint ſapere: quod nos ſperare iubent tot virorum acutiſſimorum labores et molimina, philoſophiam puriorem amplificandi. Certe ad hanc normam et effigiem Honoratum Fabri ex eadem ſocietate philoſophum inſtituiſſe philoſophiam monuimus. Sed miramur tamen cum deformes philoſophiae ſcholaſticae naeuos videant, manibus palpent, et emendare cupiant, cur iſtum procum non reiiciant magis, nouamque ſapientiae candidatis ſponſam adducant, quam quod veteribus panniculis, laciniam quandam purpurae aſſuunt? cur non vitae magis quam ſcholae philoſophari diſcipulos doceant, cur inutilibus reſectis non nouas magis, quam conſarcinatas maleque conſutas veſtes philoſophiae ſcholarum induant? cur ſpiritum contradictorium ſeruata methodo rixoſa et ſcholaſtica nutriant, et ad rerum grauium negotia corrupta hoc pacto ingenia traducant? Tacemus alia, quae a viris doctis, (quales habere ſocietatem non negamus,) apud quos candidum et de publico iuuentutis commodo ſeria cura vigilans pectus deprehenditur, merito expectantur? An nos iniqui iudicandi ſumus, ſi ſuſpicio nos vexet, certum aliquod idque eximium commodum ſub ſeruata hac methodo latere, quod vtiles euentus ad tuendam rem ſuam pollicitum, tanti acuminis viros in priſtina tamen et reprobata a ſanioribus ſemita retinet et iuuenes ad triſtes et inutiles vultus ſubinde reuocare iubet. Aſt id magis impedimento eſſe ſapientiae verae promouendae quilibet iudicabit, qui eius indolem nouit, et ſine partis ſtudio cogitat, iuuentutis ingenia, quae cerea ſunt, diu vero retinent, quibus in ſcholis imbuuntur, quaeque illis imprimuntur, ita ad aetates maturioris exercitationes et iudicia praeparari, vt ſcholaſtica praeiudicia in iuuentute hauſta, viri aegre exuant, praecipue cum plerumque turpe putent

quae pueri didicere, ſenes perdenda fateri.

Verum deſerimus tandem Scholaſticos campos, et ad amoeniora prata conuertimur.

AD CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIS GENVINAM ARISTOTELIS PHILOSOPHIAM SECTANTIBVS.

pag. 155. lin. 5.

Abiecto licet auctoritatis et antiquitatis ſtudio. Pro, ſtudio, leg. praeiudicio. Melanchthon enim nec veteres contemnebat, nec conſulendos et audiendos eſſe negabat, vbi veritati conuenienter praecepiſſent, ipſe quoque

que a veterum lectione non erat imparatus. Aſt praeiudicia inde enata et falſas propoſitiones principiorum loco in philoſophiae ſtudium introducta reiiciebat: cuius teſtimonia ſupra ad caput primum huius libri iam adduximus, remque infra cap. III. §. 46. 47. confecimus. Legenda imprimis incomparabilis viri oratio *de ſtudiis corrigendis* [a], in qua tot ſalubria monita, tot medii aeui cum recentiori comparationes inueniuntur, quae dicta h. l. confirmare et ſupplere perfecte apta ſunt. Luculenter vir magnus, et vt decebat reformatorem literarum: *primum deſertis veterum diſciplinis, quando audax iſta commentandi et philoſophandi ratio inualuit, ſimul Graeca contemta, mathematica deſerta, ſacra negligentius culta ſunt. Quo malo, quae ſaeuior peſtis eſſe potuit? certe nulla vulgarior vnquam fuit.* - - In ſequentibus autem magna παῤῥησία, quae barbaries contemtam antiquitatis literaturam ſecuta ſit, maſcula oratione depingit.

Ibid. lin. 6. *Maluerit ſectariam philoſophiam eligere.* Id quidem temperamento Melanchthonis tribuendum eſt, quod non ſine cortice natare, et ſine duce veritatis viam quaerere audebat. Vnde monet: *mihi ad mores etiam conducere videtur, eligere ſectam, quae ſtudium habet non rixandi, ſed inquirendae veritatis, deinde quae amet moderatas opiniones; non captet plauſus indoctorum, praeſtigiis diſputationum et abſurdis ſententiis.* In quibus characterem animi Philippi facile agnoſcas, boni nempe et rectum amantis, ſed cui fortitudo deerat propriis paſſibus progrediendi, et ſectariam ſcabiem exuendi. Quae ob viri auctoritatem in mores ſequioris temporis traductam non potuere non libere philoſophandi conſilio remoras obiicere.

pag. 159. lin. 24. *Et problematice tantum de Ariſtotelis mente diſputare profiteretur.* Haec ad hominem, quod vocant, palpumque obtruendum cauſſatus eſt Pomponatius. Quanquam enim non ignota erat ἑτεροδοξία Ariſtotelis e. g. de mortalitate animae, quam neceſſario ex principiis Stagiritae fluere affirmabat, ille autem error publica Pontificis maximi et concilii cenſura eſſet proſcriptus, vt ſupra obſeruatum: toleratum tamen eſt iſtud aſſertum cum reliquis, velut problematicum et hypotheticum, nempe poſito, quod Ariſtotelis ſyſtema ſequendum eſſet, quod ipſi tamen Peripatetici profeſſores in hoc quidem articulo ſe reiicere proteſtabantur; vt vel ipſius Bembi cardinalis exemplo conſtat. Atque hoc pacto inuidia Pomponatii philoſophemata non preſſa ſunt. Sed in eo incautus famam ſuam commaculauit et imprimis ordinis eccleſiaſtici indignationem et deteſtationem meruit, quod eiusmodi hypotheſes inuexiſſet, velut maxime probabiles, quae ne quidem Peripateticae erant, et ita comparatae deprehendebantur, vt commoda et emolumenta eccleſiae dominantis euerterent, adeoque ipſum illius ordinis iugulum petere viderentur. Dabimus huius obſeruationis memorabile exemplum, quoniam ex eo de veris cauſſis fatorum philoſophiae iudicium fieri poteſt. Place-

a) Tom. I. pag. 498.

Placebat Pomponatio miraculorum gloriam, qua tantopere ecclesiae auctoritás fulcitur, in dubium vocare, vt in textu nostro obseruatum. Huic hypothesi conuenienter statuebat, miraculorum virtutem et veritatem nasci, augeri, minui, tandemque euilescere et in nihil reuerti. Hoc vt experientia fulciret, addit quodam loco [b]: *Videmus miracula in principio esse debiliora, postea augeri, deinde esse in culmine, deinde labefactari, donec in nihil reuertantur. Quare et nunc in fide nostra omnia frigescunt. miracula desinunt, nisi conficta et simulata: nam propinquus esse videtur finis* (nempe ecclesiae vel fidei Christianae, de qua loquitur). - - *non latet nos quod sicut virtutes naturales perdurant in quodam tempore et non vltra; ita est de virtutibus imaginum; non enim influit aliqua virtus de coelo, nisi in tempore quodam, et non vltra: ita est etiam de virtutibus imaginum* etc. Talia aliquot exemplis patriae Italiae probat, et imagines adducit, olim miraculi fidem habentes, iam neglectas et contemtui habitas. Vnde concludit et pro demonstratione adducit, *verba et characteres non posse disponere materiam, vt tales influxus recipiat a corporibus coelestibus.* Recogitare et attentius paulo considerare iubemus opinionem ecclesiae Romanae, praecipue eius temporis et quidem in Italia, de mirabili imaginum virtute et efficacia tot laudibus decantata, et quae inde praxis, quae emolumenta ad eam et imprimis ordinem ecclesiasticum confluxerint quasi, eamque ditauerint. An non ista omnia inuidiae flammam accendere et inde materiam indignationis praebere poterant vberrimam? praecipue cum miraculorum gloriam veteris primaeuaeque ecclesiae testimonio ita confirmatam vt conuelli non posset, saluam ratamque relinqueret [c], suo autem tempori non alia, quam simulata et conficta concederet, affirmaret quoque [d] salua hac hypothesi *non legem modo Mosis, sed gentilium quoque et Mahumetis habere sua miracula, qualia leguntur et memorantur in lege Christi* [e]. Ferreo certe stomacho illi opus esse credimus, qui talia sine indignatione potest concoquere, et non videt adeo non posse subiici censurae ecclesiae rem ex factis probatam, vt eius magis auctoritatem prorsus euertant. Alia, et similia quae passim in paradoxis philosophi Mantuani hypothesibus occurrunt, ne nimii hoc loco simus, in praesentia tacemus, pleraque autem infra in delineatione systematis eius de fato et de incantationibus ex libris eius rarissimis attulimus.

pag. 164. not. v. *Dialog. V.* Locus Vayerii extat *T. IV. Opp. p. 136 seqq. edit. Paris. 1669.* qua nos vtimur. Meretur autem inspici, quoniam pleraque heterodoxiae Aristotelis capita congesta exhibet, in quibus Stagirita habetur reuelationi irreconciliabilis.

pag.

b) De incantat. p. 317.
c) p. 339. *d*) p. 314.
e) Totum vero Pomponatii de incantationibus systema simul cum his comparandum est, vt intelligatur, ex quo nefario fonte ista omnia profluxerint. Vid. thes. 34. ad 47. infra adductas.

pag. 182. lin. vlt. *THEOPHILVS FOLENGIVS.* Non Theophilo [f], ſed Iacobo Folengio carmina haec ruſticana iucunditate delectantia tribuit TEISSIERIVS [g], qui tamen ipſe in additionibus, NAVDAEI [h] ſententiam ſecutus ea poſtea ad Theophilum retulit. Et huic quoque omnes fere tribuunt, qui eius mentionem fecerunt, MONETA [i], NICERONIVS [k], FABRICIVS [l] alii. Thomaſſinum autem, non ſatis accuratum ſcriptorem, hunc aliosque de ſcriptis Folengi errores ex leui auditu hauſiſſe, iidem obſeruant. Ceterum Merlinum Coccaium in Italia et Antonium de auena in Gallia, qui ſemilatinae ſcriptionis ludicrae auctores vel primi fuerunt, vel praecipui, non admodum ſibi a multiplici ſpurcitie rerum et verborum cauiſſe, conqueritur Ieſuita VAVASSOR [m], qua veritate, lectori ex inſpectione libri rarioris iudicandum relinquimus. Illud certum, et ſupra ad hiſt. philoſ. ſcholaſticae exemplis ex Folengio obſeruatum, acerba ſed iucunda ſatyra philoſophiam, moresque ſcholaſticorum riſiſſe Folengium, quod momordiſſe virum doctum, ſed ſocietati ſuae addictiſſimum, veriſimile eſt, ſaltem conniici non ſine veriſimilitudine ex ſequentibus poteſt, vbi more ſuo collegio ſolenni ſcribit, *Martinum Lutherum et Matthiam Flacium Illyricum ſic Romana et antiqua ſacra, puramque religionem et theologorum ratas opiniones, praeſertim Pariſienſium, iſto genere ſcripturae cauillatos fuiſſe, vt ne ipſa quidem ſupra poſſit impietas.* Rara obſeruatio, ex qua diſcimus, Lutherum macaronico ſcribendi genere cum Pariſienſibus ſcholaſticis congreſſum, cuius ſpecimina nobis inuiderunt collectores ſcriptorum Lutheri, etiam illi, qui ludicra eius menſalia nobis vendiderunt. Aſt vix natus erat Folengius, cum contra theologos Pariſienſes Lutherus ſcriberet, nec noſtra quoque lingua iſtam Latina cum plebeio ſermone miſcendi futilitatem admittit. Ex quo manifeſte conſtat, ſola inuidiae Luthero conflandae cauſſa haec ſcripſiſſe Ieſuitam eloquentiſſimum. De pietate Folengii cum praeclare ſenſerint THVANVS [n] et DVPINIVS [o], cauebit ſibi lector, ne ſatyrica iſta loca [p], quibus homines eccleſiaſticos momordit, quosque ita in ruborem dari et emendari poſſe ſperabat, ad eius infamiam cum Vauaſſore referat.

pag. 183. lin. 18. *Gnauiter preſſiſſe vſus eſt.* Non inferiorem Portam praeceptore ſuo Pomponatio fuiſſe, ſed cum eruditione Peripatetica iun-

f) Ita ipſe FOLENGIVS in apol. poëm. Macaronicorum: Ars iſta poëtica nuncupatur macaronica, a macaronibus deriuata, qui macarones ſunt quoddam pulmentum farina caſeo butyro compaginatum, groſſum, rude et ruſticanum. Ideo Macaronica nil niſi graſſedinem, ruditatem et vocabularios debet in ſe continere. Addimus: eam autem vim feſtiui ingenii, doctrinae et philoſophiae qua ridendo et ludendo ſtultitia hominum exagitatur et contemnitur. In quo fere inimitabilem fuiſſe characterem Folengii, fatebuntur, qui in ludicris quoque virorum prudentum ſeria et vtilia cernunt. Requirit autem carmen hoc notitiam ſermonis plebeii et ruſticani Italici, itemque morum illius temporis, qui ſub hac nugarum larua amare traducuntur, et lectoris contemtui exponuntur.

g) Elog T. I. p. 407.

h) loc. cit. p. 25. 26.

i) not. ad Ephemer. erud. Paris.

k) Mem. lit. T. VIII. p. 33. ſq. vers. Germ. qui imprimis ſcripta Folengii recenſet.

l) Bibl. Lat. med. T. V. p. 211.

m) De ludicra dict. Opp. T. I. p. 85.

n) vid. TEISSIER. loc. cit.

o) Bibl. Eccleſ. Sec. XVI.

p) Paucis quidem lecta ob raritatem editionum. Noſtrae praeſcriptae ſunt Venetiae, 1585. 12.

iunxiſſe elegantiam literarum Graecaeque linguae, quamuis eſſet ſuſpectus, quod aliquantum plus, quam par erat, Ariſtoteli tribuerit more magiſtri Pomponatii, maxime in doctrina de anima et intellectu humano, obſeruat THVANVS [q]. Vitam quoque voluptatibus magis, ludis et ſimilibus, quam ſtudiis tranſegiſſe, et Epicureos mores ſecutum eſſe, tradunt GVIL. SALDENVS [r], et qui eum ſequitur TEISSIERIVS [s], teſte tamen non laudato.

pag. 186. lin. 26. *Praeclare meruit GABRIEL NAVDAEVS.* Hunc fontem plerique ſecuti ſunt, qui res Niphi expoſuerunt, inter quos omnino conſulendus eſt NICERONIVS [t], more ſuo in his enarrandis ſatis curioſus et attentus. Monet is ex Iouio, commentationes Niphi in Ariſtotelem et Auerroëm, et prolixitate nimium diffuſa et elegantiarum Latinae linguae paupertate diſplicuiſſe, qui recte iudicat, hos Niphi libros inter ſarcinas bibliothecarum publicarum ſepultas negligi, et a nemine expeti. Gauiſus eſt Niphus dignitate comitis Palatini, quam ei tradidit Leo X. P. M. cum facultate ex inſignibus Mediceis ſua augendi. Inde Medicis nomen interdum vſurpaſſe nonnulli referunt.

pag. 139. not. m. lin. 3. col. 2. *Scripſit dialecticam.* Ea ideo hoc loco notanda eſt, quia ob perſpiuitatem breuiter, at luculenter omnes Ariſtotelis regulas comprehendentem a plerisque docendi magiſtris, adhibebatur, et iuuentus ſcholaſtica eam manibus quotidie terebat, teſte PANTALEONE. Impreſſa ea eſt Coloniae anno cIↄIↄXXXII. alia eius ſcripta enarrat *bibliotheca* GESNERO-SIMLERIANA [x]. Gauiſus eſt amicitia ERASMI ita tamen, vt is non obſcure proderet, diſplicere ſibi quod partes Lutheri ſequeretur [y]. Et fortaſſe ille repetendorum priſtinorum larium illi auctor fuit. Coloniae enim medicinae doctor et profeſſor creatus eſt, ibique obiit, ſi fides Pantaleoni. Aſt odia et perſecutiones aduerſariorum, qui literarum emendationem perhorreſcebant, eum ita preſſerant, vt antea Colonia emigrare cogeretur, cum Reuchlinianis litibus implicaretur: nam inter ſocios fuiſſe credebatur, quorum ſalſis riſibus et ſatyris epiſtolae obſcurorum virorum tribuebantur: Hermanique Buſchii amicitia inuiſum eum fecerat [z]. De qua re tamen alio loco prolixius dicendum eſt. Obiit valde ſenex anno cIↄIↄXLIII. vnde anni numerus in hac nota emendandus eſt.

pag. 197. *Controuerſia, quam cum Bartholomaeo Caſa aluit, et immanem Hiſpanorum ſaeuitiam defendere auſus eſt.* Habuit in hoc argumento aduerſarios Sepulueda non Caſam tantum totius controuerſiae principem, ſed et Dominicanae familiae theologos, Franciſcum Victoria, et Domini-

q) loc. cit.
r) Er. de bon. et mal. libris p. 43 ſqq.
s) loc. cit. T. I. p. 128.
t) T. XIV. p. 140 ſeqq. vers. germ.
u) Proſopograph. T. III. p. 68. ed. Germanicae.
x) pag. 349.
y) vid. Ep. L. XX. p. 718 ſqq.
z) Conf. BVRCKARDI Com. de fatis Lat. L. in Germania P. I. p. 293 ſqq. 322.

minicum Soto, et Complutenſem quoque academiam, cum aſſeruiſſet, noui orbis incolas, in Chriſtianorum ditionem annis redigi ius faſque eſſe. Cuius tamen ſententiae inuidiam diſtinctione inter ditionem et ſeruitutem, ita emolliuit, vt diceret, non bonis ſpoliandos, ſed ſine iniuria conſeruandos, non heriliter eis, ſed regie et ciuiliter ad illorum vtilitatem eſſe imperandum [a]. De qua celebri quaeſtione pertinaciter in aula Caroli V. diſputata in naturae et gentium iuris hiſtoria plura quaerenda ſunt [b].

pag. 197. lin. 19. *Tantum non primum locum meruit.* Dabimus ob libri raritatem lectori iudicium POCCIANTII [c]. „Petrus Victorius vir multo „acumine, perſpicacis ingenii, eruditaque facundia praeditus, validis „diſciplinarum omnium praeſidiis nobiliter inſtructus, et Ciceronianae „eloquentiae inſigne ac immortale decus, in mundum datus, vt in ſcri„bendo et docendo omnes artis oratoriae locos latentes miris celſiſſimi „ingeniis ſui luminibus illuſtraret, cuius eximiae elegantiae dulcedine „commoti atque allecti ſtudioſi viri, tum ex Italia tum ex tranſalpinis „ciuitatibus remotiſſimisque regionibus Florentiam tanquam ad puriſſi„mam ex hoc vberrimo fonte ſcientiam hauriendam multis magnisque „periculis aditis venerunt". Confirmat id IMPERIALIS [d], qui, adductis multis famae et exiſtimationis eius exemplis, et hoc addit: *Illud vere digniſſimum eſſe adeptum, quod exteri Florentia iter habentes inter caetera eius vrbis admiranda, eum etiam ceu caput eius aeui ſupereminens et ſacrum inuiſere, ac de facie noſcere geſtirent, quamobrem eius ad viuum depictam imaginem pretioſi loco viatici ſecum adſerre plurimos compertum ſit, ſummum autem academiae Florentinae parentem concordi ſuorum ciuium plauſu diceretur.*

Ibid. not. l. *IMPERIALIS in muſeo hiſtorico.* Delenda tota haec allegatio, nihil enim de ea re habet Imperialis, cuius muſeum eo tempore, quo iſta ſcripſeramus, nondum poſſedimus, ipſumque inſpicere potuimus. Apud FREHERVM [e], vita Victorii ex Imperiali ipſius verbis repetita pag. 1478. quaerenda eſt, qui haec etiam tacet. Sed ſecuti ſumus, cum iſta ſcriberemus, narrationem pſeudonymi CLARMVNDI [f], quem ſecutum *eſt lexicon vniuerſale hiſtoricum.*

pag. 199. lin. 26. *De Ariſtotele non indiligenter meruit.* Maxime laudantur *commentarii in VIII. libros Ariſtotelis de optimo ſtatu ciuitatis*, ſplendida Iuntarum editione Florentiae impreſſi [g], qui inter reliqua rara Victorii ſcripta ſunt rariſſima [h].

pag.

a) SCHOTTVS bibl. Hiſp. T. III. p. 466.
b) De ſcript. Florent. p. 147.
c) Summam dabit narratio Thuani ad an. 1572. not. i. adducta.
d) In Muſeo hiſtorico itidem raro, P. I. p. 153. vbi etiam eius imago ad viuum depicta cernitur.
e) Vit. vir. Dd. P. IV. n. 3. p. 41.
f) Tom. IV. art. Victorius.
g) 1576. fol. Cuius exemplum poſſidemus ex bibliotheca, ill. ICti. Norimb. Georgii Remi, qui ſenem adhuc 1584. vidit, huicque exemplari doctiſſimas more ſuo annotationes adiecit.
h) Vid. VOGT. Cat. libr. rar. p. 709. BVNEMANN Cat. L. R. p. 59. qui ſatis magnum eius ſtatuit pretium, Cat. Salthen. p. 306.

pag. 200. not. x. lin. 7. a fin. *IMPERIALIS.* Legitur elogium Tomitani apud eum in *museo historico* [i], qui id quoque de eius varia eruditione narrat, „non tantum fuisse celebrem professione medicum, et „philosophum in academia patria docentem, sed in ciuilibus quoque „negotiis pereximie versatum, pluries enim ad sui vel amicorum tutelam „in forensi strepitu exultauisse - - nullum forte in penetrandis latebris „Logicae feliciorem, nullum in eo dumetorum anfractu captiosaque ar„gumentorum vertigine doctiorem ac subtiliorem fuisse". Obiisse eum dira pestis lue ablatum anno MDLXXVI. idem afferit, vnde annus emortualis in hac annotatione emendandus est, ponendusque 1576. pro 1567.

pag. 201. lin. 14. *Hunc de faciei et oris specie seueritatem prae se ferente.* Iuuat hanc conciliationem effigies Zabarellae, ab Imperiale exhibita, qui cum sancte affirmet, icones ad viuum vbique locorum a se anxio perennique studio conquisitas, et cum probatioribus collatas esse, facile ex eius intuitu concludimus, recte nos characterem Zabarellae delineauisse.

pag. 202. lin. 13. 14. *Accuratam Peripateticae doctrinae cognitionem spirant.* Erant tunc in Italia complures philosophi, qui per academias dispersi vtrique philosopho, Platonem puta, et Aristotelem, reuerentiam exhibebant, et in eis conciliandis vel accurate tamen inuicem conferendis operam locabant, quorum indicem FRANCISCVS PICCOLOMONAEVS [k], satis longum enumerat, Vincentium Madium, Marcum Antonium Genua, Franciscum Vicomercatum, Fridericum Pendasium, Nicolaum Turcum, Camillum Baldum, Iugurtam Thomasium, Fortunium Cinugum, Augustinum Buccium, Io. Bernardinum Longum, Hieronymum de Ponte, Flaminium Nobilium, Franciscum Verinum Secundum et Franciscum Bonamicum, Antonium Montecatinum etc. quam eorum philosophandi rationem suo calculo ipse probat et eximie laudat, vt infra dicetur. Ast displicuit hic subtilis syncretismus aliis, Aristotelem sincerius sequentibus, inter quos agmen ducit Zabarella, quem pure Aristotelicum philosophandi genus praetulisse illi mixto recte obseruauit IAC. THOMASIVS [l]. De qua re tamen infra inter syncretistas philosophicos pluribus actum.

pag. 208. lin. 24. *Ob perspicuitatem eius scripta commendentur.* Dici id quidem sensu comparatiuo, de Tr. Piccolomineo potest, quod in ea obscuritatis retia non inciderit, quibus plerique philosophi Aristotelem per se obscurum secuti se inuolui passi sunt. Ast satis tamen obscurum esse, lecta vel vna tractatione [m] *de philosophorum placitis in attinentibus ad interna principia generationis rerum natura constantium* satis fuimus experti.

 In

i) pag. 49. 50.

k) In comm. de moribus, Gradu f. libro V. c. 27. p 458 seqq. vbi de comparatione Aristotelis cum Platone agit.

l) Orat. XV. de syncretismo Peripatetico p. 341 seqq. vbi quoque improbantes hanc philosophandi scabiem philosophos laudat Muretum, Paulum Berrium, Pererium, Io. Bapt. Crispum, et ex nostris Arnisaeum, Salmasium, Vossium aliosque.

m) Est illa introductio in philosophiam naturalem Aristotelis praemissa eius scientiae philos. naturae totius vniuersi, cuius editionem Franc. 1628. 8. spisso volumine possidemus.

In qua tamen valde laudandus eſt, quod inſtitutionibus phyſicis hanc de placitis philoſophorum veterum, de principiis generationis in rerum natura tractationem praefixerit. Sine hac claue enim, non facile poſſunt libri Ariſtotelici intelligi, qui plerumque veterum philoſophorum placita mira nebula obducunt. Itaque poteſt hic Piccolomini liber vtiliter comparari cum SCIPIONE AQVILIANO *de placitis philoſophorum phyſicis ante Ariſtotelem.* Luculentius verſatur Piccolomineus, in moralibus, quamuis circumducta oratio lucem cohibeat, lectoremque naſo ducat, methodus quoque per quaeſtiones et reſolutiones philoſophandi taedio lectorem haud raro detineat; obſeruationes tamen, quas tradit, pulchra multa habent. Exemplum qui vult, legere vel vnum caput operis *de principiis virtutis* [n] debet, qua, quid illud bonum ſit, quod ſtatuitur obiectum voluntatis, exponit.

pag. 211. lin. 14. *Fridericus Pendaſius.* Hunc per ſeptennium in explicanda philoſophia fuiſſe Patauii collegam ſuum apprime honorandum, huncque nouiſſe ſe ſemper moribus et ſapientia illuſtrem, ait FR. PICCOLOMINEVS [o]. Adeo is fauit diſcipulo, vt oppugnatus ab Archangelo philoſopho, cum multi ſe eius propugnatores fore pollicerentur, non alteri, quam Mazonio defenſionem ſuam eſſe committendam ſtatuit [p]. Luculentius IMPERIALIS, *phyſica illum* tradit *vix ingreſſum ſtudia, in Patauino Lyceo cum in ſummos duos tranſacti ſeculi philoſophos Pendaſium et Mercenarium, varia inter ſe doctrinarum alentes diſſidia impegiſſet, tam neruoſo rationum robore Pendaſii partes, cuius ſe praeceptis deuouerat, ſcriptis editis tutatum eſſe, vt exinde ſinguli primum ei inter diſcentes illuſtris ingenii locum, ſcholaſtica oratione deferrent.*

Ibid. *Ingenium publica oſtentare cogitaret.* Accidiſſe id Bononiae, auctor eſt IMPERIALIS [q] *tertio infra trigeſimum aetatis anno propoſitis theorematibus quinque millibus centum et nonaginta ad omnium ſcientiarum momenta ſpectantibus, ſic illa in aede Diui Dominici quatriduo propugnauiſſe, vt Caſtaneum tunc vrbis legatum ibi aſſiſtentem in admirationem raperet, quod quem ex quaeſtionum numero fatuum et impudentis ingenii iuuenem aeſtimaſſet, abſoluta pugna eum doctorum principem et exemplar ſuſpiceret.* Cuius pugnae literariae hiſtoriam pleniorem infra damus. Incidit ea in annum cIↄIↄLXXVII. Sed et reliqua praecocis, et incredibilis doctrinae ſpecimina ab vtroque biographo enarrata conſulenda ſunt, vt quod naturae miraculum in eo effulſerit, lector cognoſcat, nobis enim in tanta pagellarum anguſtia rerumque copia ad talia excurrere non licet, potiora in textu iam adduximus. Multa autem ipſe de latiſſima hac doctrinae ſuae copia in prooe-

n) Francof. 1611. 8. p. 299.
o) L. ſupra cit.
p) ERYTHRAEVS loc. cit. p. 66.
q) loc. cit. quem tamen in numero tum annorum, tum quaeſtionum errare in textu H. P. demonſtrauimus. Annos enim tum natûs erat circiter viginti, quod ex praefatione oſtendimus.

prooemio libri ſui differit, quae, vbi occaſio occurret, rariſſimum [r] librum inſpiciendi, lectorem legiſſe non poenitebit.

pag. 215. not. f. lin. vlt. *Noctu gladio confoſſus periit.* Iucunda eſt de hoc ſtupendo naturae miraculo IMPERIALIS [s] narratio, et vix credibilis, qui eum *ſeculi monſtrum, prodigioſo naturae opificis conatu editum ſalutat, quo Parnaſſi ſpatia ſtupendo et inuſitato ſpectaculo illuſtrantur. Hunc* addit, *eſſe totius orbis iudicio phoenicem habitum iudiciorum, diuinae mentis igniculis ſummi potius datoris referentem maieſtatem, quam mortalem ad aemulandam laceſſentem induſtriam.* In ſequentibus autem doctrinae laudisque eminentiam, qua in Italia fruebatur apud ſummos principesque viros, cum illuc propter pericula Stuarhae familiae feceſſiſſet, iactat, et funeſtum tandem vitae finem narrat, quae tamen, vbi occaſio feret, apud ipſum biographum legenda ſunt. Nobis hoc loco non indictus praetereundus eſt in Peripatecifmi recentioris hiſtoria, quia publica diſputatione ſolenni Venetiis bellum Ariſtoteli eiusque ſequacibus indixit, publico programmate inuitando promittens, *ſe, vt profligatis ac perditis hominibus omnem inpoſterum iactandi occaſionem auferat, errores Ariſtotelis pene innumerabiles et omnium Latinorum philoſophorum, ſiue cum de ipſius mente diſputant, ſiue cum res theologicas attingunt et nonnullorum quoque mathematicorum profeſſorum ſomnia refutaturum.* Quae cum reliquis, quibus de omni argumento, in omnibus fere linguis, logica vel ſecreta methodo ſe reſponſurum pollicetur, praefidentem et ferocis ingenii iuuenem referunt, ſuſpicamurque, iſtam animi ferociam lugubris mortis illi apud Mantuanos cauſſam fuiſſe.

pag. 215. lin. 28. *Nec confunditur ab his auctoribus liber ſupra recenſitus.* Hoc tamen, quod olim ſuſpicabamur, re iterum expenſa, veriſimile nobis non eſt, cum diſerte teſtetur vterque biographus, hanc concordiam inter Platonem et Ariſtotelem tentatam a Mazonio, vltimis vitae eius annis fuiſſe emiſſam [ſſ], et probabile ſit, odium partis et contradicendi Patricio ſtudium illi hunc laborem extorſiſſe, quem diſcuſſionibus eius Peripateticis fuiſſe oppoſitum nulli dubitamus, cum autem liber tantum non diſparuerit, certum, quod de ea re dicamus, non habemus.

pag. 218. not. o. *Ipſe in carmine de vita ſua apud citatos.* Adſcribemus in lectoris gratiam verſiculos Pacii, cum et Thomaſſini et Freheri biographiae et elogia non vbiuis ſint obuia [t]:

Vrbs genuit, Venetis condens quam Gallus in oris
Hoſtibus a victis nomen habere dedit,
Pax vbi, et Berigae noſtrae cognomina gentis
Clara per innumeros inueniuntur auos

Cum

r) Adeo rarus eſt, vt ne magni quidem librorum rariorum helluones Vogtius et Gerdeſius eum viderint, ſed in catalogis ſuis L L. R R. tantum ex hoc noſtro indicio recenſuerint.

s) pag 141 ſeqq.

ſſ) Conſpirat annus editionis, liber enim ille 1597. Venetiis prodiit, Mazonius 1603. viuis ereptus eſt. Vnde vero ſua habeat Morhofius, cuius iudicium h. l. ſequimur, fatemur nos ignorare, qui librum iſtum nunquam vidimus.

t) pag. 1069 ſqq.

Cum fratre a teneris, iussu patris excolor annis
Hellados et Latii scripta diserta legens
Missus in illustrem post haec Antenoris vrbem
Ex Sophiae iussis imbuor et Themidis.
Tum fatum iniusti fugientem tela furoris
Detulit ad fines, terra Lemanna, tuos.
Tu vitae sociam prima florente iuuenta
Iunxisti, decies me facit illa patrem.
Euocat hinc lustris tradentem iure duobus
Pannonia et retinet tempore pene pari.
Abstrahor a caris, colui quos semper amicis,
Moribus auersis, liuida turba, tuis.
Pace peto Musam mox linguo bella gerentem,
Antiquo Allobrogum reddor et hospitio.
Sed si hinc pertraxit rectoris laeta Nemasus
Imponens humeris munera iunctam eis,
Cur reuocas? praestare vetant, en optime Princeps
(Parce piae menti) iussa superba fidem.
Non tamen inuitus retinebor tempore longo,
Auro libertas carior esse solet.
Excipit, hinc igitur vicina academia tandem
Sed Placentina, rege iubente locans,
Hactenus aduersam expertus sortemque secundam
Euasi inuictus. Scire futura, nefas.

pag. 220. lin. 27. *Primum et postremum cepisse, quid Aristoteles velit, SAMVEL PARCKERVS iudicauerit.* Miramur hoc Parckeri, viri cetera doctissimi, sed in philosophorum historia non satis exercitati [u] iudicium. Ex hac enim, quam hactenus copiose recensuimus, Peripateticorum recentiorum historia abunde constat, plerosque, qui mixtum ex Aristotele atque Platone philosophandi genus improbabant et γνησιωτέρως secundum Aristotelem philosophari cupiebant, systema metaphysicum atque physicum eius totum eodem, quo Caesalpinus modo explicuisse, ea tantum cautela adhibita, vt se interpretes magis esse Stagiritae, quam asseclas profiterentur, faterenturque, systema physiologicum Aristotelis cum Christianae religionis doctrina conciliari non posse, huicque se propter reuelationem eiusque contactum diuinum, et propter ecclesiae auctoritatem ex animo adhaerere: quod similiter fecisse Caesalpinum, quicunque etiam verae mentis eius sensus fuerit, ipse Parckerus non negat.

pag.

u) Luculento id exemplo cognosci potest, ex iudicio, quod de Claudio Berigardo disp. I. s. 24. p. 67. tulit, quodque falsum esse, et non satis excusso Berigardi libro atque mente infra p. 480 seqq. demonstrauimus.

pag. 221. not. f. *Qq. Perip. L. V. c. 4. p. 125.* Extat locus Caesalpini in editione prima *Qq. P.* quae apud *Iuntas anno* cIↄIↄLXXI. 4. prodiit, *L. V. c. 4. p. 111. b.* [v] vnde a viris summis huius detectae circulationis sanguinis gloria, quam tamen Michaël Seruetus ei praeripuisse censendus est, vt recte notatum LEIBNIZIO τῷ πάνυ [x] tribuitur. Alium, qui huc pertinet Caesalpini locum [y] attulit, vir praestantissimae raraeque eruditionis LVDOVICVS DVTENS, qui in incomparabilis elegantiae et infinitae lectionis libro, quo inuentiones plerasque recentiorum veteribus vindicauit, recte obseruat, locum istum Caesalpini, quem ipse ex editione Qq. Per. secunda adduxit, ex prima editione anni 1571. ideo hanc inuentionis gloriam Caesalpino vindicare, quia illa editio LX. annis ante vulgatam ab Haruaeo hanc obseruationem, prodiit.

Ibid. lin. 23. *Medicorum filiis definiendum relinquimus.* Obseruauit illustris BOERHAVIVS [z], Caesalpinum primum fuisse inuentorem circulationis sanguinis, sed non euulgauisse, nec eo vsque penetrauisse, quo Haruaeus. Quod posterius quidem verum est, et concedi debet illustri viro, non tamen Caesalpino inuentionis gloriam eripit, quia nec totam eam silentio suppressit, vt ex allatis testimoniis constat, nec quaestio est de totius inuentionis explicatione et demonstratione, quam nemo facile Haruaeo eripiet [a], sed de detectione, quam quidem non latuisse Seruetum, ex adducto ab ill. DVTENS loco constat, verisimile autem est, Caesalpinum non vidisse vel legisse SERVETI librum *de Christiana religione*, siue de trinitatis erroribus, cum vix credi possit, huius generis librum post horribile auctoris fatum in Italiam penetrasse. Ast de his quidem in historia literaria eius temporis plura.

Ibid. not. *Venet. 1571. 1593. fol.* Delendum, *in folio*, nam altera editio quoque prodiit 1593. 4. testibus MORHOFIO et Cl. DVTENS [b].

pag. 221. lin. 25. *Presso sibi pede sequendum esse statueret.* Scripsisse se hos commentarios, propter pseudo-peripateticos non tacet, et cur id factum a se sit, candide exponit. „Nempe, cum veteribus eae potissimum „habendae sint gratiae, quod a se inuenta cum posteris tradiderint ad vlteriora perscrutanda, iter facilius reddiderint. Si enim non fuisset De„mocritus, Empedocles, Anaxagoras, aliique multi et tandem Plato, non „futurum fuisse Aristotelem, quo duce philosophia ad dignitatis sum„mum fastigium peruenisse videatur, quando annis iam fere bis mille in „vnius Aristotelis doctrina intelligenda studium omne impendatur. „Quanquam et illud factum sit, vt ob quorundam barbarorum commen„tarios, qui ob acre ingenium auctoritatem et primarium locum in Peri„patetica

v) Recherches sur l'origine des decouvertes attribuées aux modernes T. II. p. 53 seqq.
x) loc. cit. conf. tamen ill. HALLERVS meth. stud. med. p. 383.
y) Qq. medicae L. II. q. 17. p. 234.
z) Meth. stud. med. P. 4. c. 2. p. 79.
a) Vid. quae notauimus T. V. p. 657.
b) ll. cc.

„patetica disciplina sibi vindicarunt, tanta caligo oborta sit, vt, conscriptis aliis innumeris in commentatores commentariis, philosophia in errores impegerit inextricabiles." - - Quae cum moribus philosophorum sui temporis obiecisset, scopum sibi fuisse, ait, „Peripateticam disciplinam multorum altercationibus inuolutam pro viribus sibi concessis euoluere, vt summi philosophi sententiae cum non parua humani generis iactura delitescentes in apertum exeant, et reliquis ad veritatis complementum viam sternant." Ad quam archiatri pontificii explicationem scopi sui in scribendis his quaestionibus Peripateticis probe attendendum est. Ex ea enim intelligitur 1) Caesalpinum credidisse, Aristotelem omnem ante se philosophorum sapientiam comprehendisse; 2) Admittendam esse auctoritatem ob tot annorum assensum ei tributum; 3) Explicationes scholasticorum et Platonicorum hanc egregiam philosophiam corrupisse, eorumque obscuras et ineptas explicationes esse vitandas; 4) factum inde esse, vt summi philosophi sententiae cum non parua humani generis iactura delituerint; 5) omne tandem studium ponendum in eo, vt Aristotelicae sententiae exeant, et reliquis ad veritatis complementum viam struant. Satis, nisi toti fallimur, se prodidit Caesalpinus, quod hanc, quam traditurus erat explicationem pro vnica veritate et reliquarum sententiarum complemento habeat, et sic veram felicitatis viam exponat. Quis ex his non colliget, Caesalpini religionem fuisse totam Peripateticam, illumque, quaecunque ex mente Stagiritae sinceriora esse statuerat, pro certissima veritate habere? Quo pacto, quid de ista protestatione consensus cum religione et ecclesia statuendum sit, quilibet videt.

pag. 222. lin. 1. *Dolemus nos.* Anxie magnaque cura per complures annos, ex quo haec scripsimus, Quaestiones has Peripateticas, etiam peregrinis in locis per amicos quaesiuimus, obtinere tamen non potuimus, miramurque, in nostrae vrbis bibliotheca huiusmodi libris refertissima illas non inueniri, cum tamen medicas Caesalpini tractationes contineat: vnde de libri raritate iudicium fieri potest. Tandem forte fortuna in contemta quadam supellectile libraria Venetam editionem priorem inuenimus, nostraeque supellectili librariae adiecimus, postquam paulo prius didiceramus, cl. ENGELIVM in splendido librorum rariorum apparatu eas possedisse [c]. Ex Ven. VOGTII *catalogo librorum rariorum* [d] didicimus, adiunctas quoque esse collectioni scriptorum philosophicorum Telesii, quae tamen et ipsa sunt rarissima.

pag. 222. lin. 18. *Praecipue autem monet.* Vellicat nobis aurem rei momentum, et indicata nostra fluctuatio de veritate accusationum, quibus Caesalpinum tanquam impietatis fautorem aggressus est Taurellus, vt, ex ipsa eius tractatione eius sententias hoc loco colligamus, vt ipse lector eas cum censuris Taurellianis possit componere, iudiciumque ferre,

c) Cat. libr. rar. SAM. ENGELII, bibliothecarii primarii p. 30. d) p. 659.

re, modo paulo accuratius Peripateticas rationes cognouerit. Non autem omnia, quae Peripatetice, maxime de metaphyſicis et phyſicis ille praecepit, excerpemus, eam enim prolixitatem acceſſionum noſtrarum limites non patiuntur: ſed potiora tantum ipſis eius verbis, ob inſignem libri raritatem afferemus, vt iudicium interponere, rerum metaphyſicarum non ignaro liceat. Ita vero Caeſalpinus [e]:

I. Definitio omnis reſoluit ipſum totum in partes ſecundum ſubſtantiam, partium autem quaedam inſunt vt rationis materia, quaedam vt perfectio: omnis definitio velut demonſtratio erit, in qua non quidem perfectio neque de toto, neque de parte demonſtretur, ineſt enim ſine medio: ſed partes ſecundum materiam de materia totius per alteram partem, quae eſt forma.

II. Cauſſa materiae eſt ſpecies, qua aliquid eſt et ſubſtantia.

III. Prima philoſophia neque demonſtratione neque definitione vtitur, ſed principiis circa quae verſatur intellectus.

IV. Scientiae diſtinguuntur ſecundum genera ſubſtantiae.

V. Vnica differentia etiamſi vltima fuerit, non ſufficit ad ipſum, quid eſt, explicandum.

VI. Praeter animata et animatorum partes nullae ſunt ſubſtantiae.

VII. Cum a fine ratio ſumatur ſubſtantiae, vbicunque non fuerit id, cuius gratia, ſubſtantia non erit, huiusmodi mixta ſunt inanimata.

VIII. Subſtantiae genera habent ordinem ſecundum additionem et ablationem.

IX. Ablata ſubſtantia impoſſibile eſt, aliquod aliorum remanere, quia caetera inſeparabilia ſunt a ſubſtantia [f].

X. Primi motoris virtus immenſa eſt, non tamen infinita neque finita proprie dici poteſt.

XI. Primus motor eſt intelligentia ſpeculatiua non actiua.

XII. Caeli circulatio eſt imitatio intelligentiae.

XIII. Vna tantum eſt intelligentia diuina, quae Deus eſt, multitudo enim diuiſionem ſupponit, diuiſio autem materiam, ideo ab omni materia ſeiuncta eſt diuina intelligentia.

XIV. Intelligentia humana multiplicatur ſecundum hominum multitudinem, non enim actus eſt, vt diuina intelligentia, ſed potentia, adeoque aeternitatem intelligendi conſequi non poteſt, niſi ſecundum ſpeciem [g].

XV. Omnes animae partes prius potentia habentur quam actu, etiam intellectiua, non enim ſimul anima eſt et homo, nec ſimul ſenſualis anima, et rationalis habetur. Numero igitur multas eſſe intelligentias humanas, vt multi ſunt homines, neceſſe eſt.

XVI. Cum impoſſibile ſit, potentiam aliquam eſſe ſine ſubiecto, impoſſibile etiam eſt, intellectum huiusmodi ſeiunctum eſſe ab omni materia.

e) Qq. L. I. c. 1-7 ſeqq. f) L. II. c. 4 ſeqq. g) Cap. 7.

XVII. Potentia intellectus differt a potentia materiae, haec enim respicit formas ipſas et res, intellectus autem non res, ſed rerum ſimulacra: idcirco non ſunt ſubſtantiae intellectiones humanae, licet ſint ſubſtantiarum notae quaedam. Materia quoque ſecundum dimenſiones receptiua eſt omnium formarum, anima autem omnium ſpecierum, ſine materia.

XVIII. Mortalium ſolae hominum animae immortales ſunt, quia rationales ſunt, habentque operationem propriam et ſeparatam, ſc. intelligere: ſi interirent cum corpore, non poſſent operari ſine corpore, ſed ſimul deficerent.

XIX. Infelicitas eſt, omnia ſpeculari, quodcunque enim cum labore perficitur, carere voluptate ſimul et felicitate neceſſe eſt.

XX. Felicitas duplex eſt, vna quidem humana, quae ex virtute earum operationum contingit, quae humanae vocantur; altera vero praeſtantiſſima iucundiſſimaque ex intellectu ſpeculatiuo, quam diuinam dixit philoſophus, quia pertinet ad id quod in homine diuinum eſt.

XXI. Natura eſt principium patiendi, non agendi. Natura autem eſt principium et cauſſa mouendi et quieſcendi ei, in quo ineſt primum per ſe et non ſecundum accidens [h].

XXII. Nihil eſt in loco niſi grauia et leuia.

XXIII. Planetae in circulis, non in ſphaeris mouentur.

XXIV. Maris fluxus et refluxus ex motu terrae, non lunae fit.

XXV. Motus planetarum ſub zodiaco non caliditatem gignit in haec inferiora, ſed refrigerationem.

XXVI. Caliditas ex coeli motu vſque ad centrum terrae peruenit, et frigiditas ad extremum ignis.

XXVII. Humiditas et ſiccitas a caliditate et frigiditate pendent [i].

XXVIII. Omnis virtutis intenſio et remiſſio ex materiae quantitate prouenit.

XXIX. Materia mixtorum eſt terra et aqua tantum.

XXX. Dantur mixta ex aequali omnium elementorum virtute.

XXXI. In generatione et corruptione ſimplici non tranſmutantur omnia, quae in materia ſunt.

XXXII. Prima materia corpus eſt, quatenus corpus, i. e. vltimum ſubiectum in quod reſoluuntur tranſmutabilia, quatenus tranſmutabilia ſunt, neque componitur amplius ex actu et potentia, eſt autem partim actu, partim potentia; illud quatenus ſubiectum quoddam eſt, hoc quatenus reſpicit perfectiones, ad quas ordinatum eſt, earum enim gratia non eſt per ſe ipſum.

XXXIII. Generatio omnis eſt in tempore [k].

XXXIV.

h) Lib. III. c. 1 ſeqq. i) Lib. IV. c. 1 ſeqq. k) Lib. V. c. 1 ſeqq.

XXXIV. Quaecunque ex ſemine fiunt, eadem fieri poſſunt ſine ſemine. Alia autem eſt prima omnium animalium et caeterorum entium creatio, quae a primo ente in principio effluxit; alia eorundem ſucceſſio.

XXXV. Ortus ex putredine ſimilis eſt ei, qui fit ex ſemine, ad ſucceſſionem ſcilicet inſtitutus, non ad primam ſpecierum dependentiam atque productionem: niſi enim haec praeceſſiſſet, nequicquam neque ex ſemine neque ex putredine ortum eſſet.

XXXVI. Prima perfectorum animalium generatio ex verme fit, et ſic in tempore infinito, quod ſupponitur, deficientibus aliquo tempore omnibus ſingularibus alicuius ſpeciei, primum aliquod ex putredine oriri poteſt, ex cuius ſemine propagetur ſpecies, vt quibuſdam contingit ex ſola putredine propagari.

XXXVII. Foeminae non ſolum materiam tribuunt conceptui, ſed et formam, mares autem formam ſolum.

XXXVIII. Cor non ſolum arteriarum, ſed et venarum ac neruorum principium. Falſum autem, neruos omnes ex cerebro et medulla ſpinali deſcendere.

XXXIX. Reſpiratione non intromittitur aliquis ſpiritus externus in cor.

XL. Motus continuus a corde in omnes corporis partes agitur, quia continua eſt ſpiritus generatio, qui ſua amplificatione diffundi celerrime in omnes partes aptus eſt, ſimul autem alimentum nutritiuum fert, et auctiuum ex venis elicit per oſculorum communionem, quam Graeci anaſtomoſin vocant, tandem vero ſpiritu in aërem ambientem difflante, alimenti corpulentia remanet partim frigore, partim calore coagulatur.

XLI. Senſus nulli parti ineſt, quae ſanguine caret in animalibus ſanguineis.

XLII. Anima non in ſingulis corporis partibus eſt, neque tota in toto, ſed tota in corde.

XLIII. Medium illuminatum non facit ad colorum viſionem, ſed potius impedit.

XLIV. Imaginatio a rebus externis moueri poteſt non moto ſenſu.

Et haec quidem ſumma decantatarum quaeſtionum Peripateticarum eſt, quae Taurellum et Parckerum commouerunt, vt impietatis notam Caeſalpino inurerent. Adeo vero diſputandi, obiiciendi, excipiendi et Ariſtotelicas voces ſine definitione, ſine luce, mutato haud raro ſenſu, adhibendi ſolertia omnia tenebris inuoluit; vt nonniſi Peripatetici ſermonis callentiſſimus eius reſponſiones poſſit aſſequi, valdeque timemus, ne viri illi docti, qui dicam ſatis acerbam Caeſalpino ſcripſerunt, voces terminosque abſtractos nihil diſtinctum ſaepius ſignificantes, et ab ipſis Peripateticorum notionibus haud raro diſcedentes tenebras ſibi induci paſſi ſint, quibus decepti deteriores, quam forte habuit, ſententias ei tribuerent.

rent. Aſt illud quoque fatendum eſt, in toto hoc ſyſtemate philoſophico nullas partes Dei eſſe, ſed cauſſis metaphyſicis magis, quam phyſicis omnia explicari, meteora verborum adduci nihil ſignificantia, totiusque Peripateticiſmi cacoëthes in vnam ſentinam confluxiſſe. Quem cum tantopere tamen omnibus praeferat, vt ſupra demonſtratum, aegre ferendum non eſt, ſi caſtioris philoſophiae et ſobriorum placitorum valde negligens fuiſſe accuſetur. Ceterum in libro quarto atque quinto harum quaeſtionum haud proletariam anatomicarum obſeruationum cognitionem prodidit, quae vna meruit, vt hi duo poſtremi libri cum attentione legantur: in reliquis enim credimus euenturum, quod nobis prima lectione euenit: qui non vult intelligi, non vult legi. Certe lector Taurelliano Oedipo hic opus habet, qui cum Caeſalpinas hypotheſes, quarum argumentum adduxit, fere omnes auctoris ſui verbis explicuerit, raritati libri neceſſitatem detraxit, facileque eo carent, quibus non in ſola librorum talium raritate voluptatis quaerendae eſt deſiderium. Qui vero criticum Caeſalpinorum φιλοσοφημένων examen, rationibus Peripateticis munitum deſiderat, quod hoc loco inſtituere et inſtitutum et anguſtia paginae prohibet; illi Taurellianae caſtigationes cum Caeſalpinis theſibus comparandae ſunt, quo labore forte pauci ſunt, qui cupiant defungi.

pag. 226. lin. 14. *Magno ſtudio applauſuque eum audiebat.* Plurimum ad hanc de Cremonino iuuentutis opinionem attuliſſe methodi, quam adhibebat elegantiam ex narratione IMPERIALIS colligimus, digna, quae hoc loco ad cognoſcendam ſincerioris Peripateciſmi, natiuam faciem expendatur: *hic eius in docendo mos, phyſicas primum ſententias philoſophi aptare verbis: obſcuriores vel ſua vel Alexandri Aphrodiſaei mente enucleare, ſcholaſticorum moroſas diſputationes ſicco plerumque pede tranſire; recentiorum dogmata, vel ingenito aemulationis ardore, vel antiquae dignationis velut ab inferis vindicandae ſtudio negligere, ſingula vero in ſuggeſtu eo actionis ornatu ac differendi grauitate proferre, quem poſteri ſuſpiciant, nos hac aetate in altero forſan deſideremus.* Haec in ſcriptis editisque libris cumulari, iſtaeque illecebrae lectori exhiberi poterant. Quae ſatis cauſſae ſuppeditant, cur elaborata Cremonini opera euiluerint, lectiones autem ſubitaneae cum admiratione fuerint auditae, cum inter ambulandum eas diſcipulis traderet.

pag. 227. lin. 12. *Tanto conſenſu eius mores probati ſunt.* Hoc de moribus externis et virtutibus homileticis intelligenda. Intus etenim et in cute Peripateticum Italum ex aſſe referebat, ad moralia Ariſtotelis animum componentem. Erat enim, teſte eodem biographo, *viuida cunctis indole perblandus, nulli tamen fide ſinceri animi coniunctione obſtrictus, de rebus omnibus cum iunioribus effari, at in nulla haerere diutius, quae vel conferret ipſorum animis: comitate potius, quam doctrina priuatis in congreſſibus fructuoſus, quin et factionibus ipſorum fouendis deditus, perpetua cum Patauinis alere*

alere dissidia, seu potius cum singulis, quos suo minus indulgentes arbitrio nosceret: simulare tamen comtissima versutia singulis natus vel ciuilia anxius officia exercebat. Qui morales fructus cum prouenerint ab arbore Peripatetica, facile ex illis iudicari potest, quos ethicae Aristotelicae characteres alio loco descripsimus, historiae fide in summis viris confirmari. Immo ne quidem a radice illa aliud expectari potest: quae enim ex tanti nominis et existimationis philosopho virtus nasci poterat, qui, non diffitente encomiaste suo, *ingenii versatilis decora turpauit studentum animis imbibita opinione, quod deteriores et reprobatiores de rebus physicis sensus tueretur acrius, quam orthodoxae fidei diceret alumno; quique olet morbosi animi virus, diuinos hominum spiritus cum brutis animantibus communes facere, corruptionique reddere obnoxios.* Tolle animorum immortalitatem et expecta fructus morales non alios, quam ad Cremonini imaginem effictos. Tacemus, quod eiusdem scriptoris fide nouimus, alia pariter de fato, de mundo, de coeli motoribus placita palam tutatum esse. Quod fecisse Alexandri Aphrodisaei discipulum, praeceptoris et auctoris sui philosophiam sequentem non miramur, tantam autem degenerem acrius instillatam et imbibitam iuuentuti impietatem in acroaterio illustrissimae reipublicae publico personare, toleratum esse, fidemque adhibitam protestationi de consensu suo cum ecclesiae decretis, id mirari satis non possumus.

pag. 227. lin. 8. *His teste Naudaeo accessit et forma corporis decora atque elegans.* Conferendus etiam de hac re Imperialis, qui formam Cremonini accurate depinxit, imaginem aere expressam exhibuit, in qua Aristoteleum aliquid obseruauisse nobis videmur.

pag. 229. lin. 7. a fin. *Editum esse asserunt.* Exhibet eius elogium quoque IMPERIALIS [l], cum reliquis consentiens, qui tamen natiuitatis annum non addidit, vnde suspicamur, incertos de vero natali Septalii scriptores fuisse.

pag. 233. lin. 26. *Institutio in philosophiam Ciceronis.* Pluribus de isto labore actum supra T. II. ad philosophiam Ciceronis [m].

pag. 235. lin. 11. a fin. *Libris notissimis.* Meretur legi elegans Robortelliani characteris descriptio apud IMPERIALEM [n], quae omnibus signis criticum mordacem et detrectatorem, sed eruditum depingit.

pag. 235. lin. 5. a fin. *Tetigeruntque eam fere omnes.* Pertinet Mureti vitae et eruditionis historia ad eloquentiae annales historicos [o], cum maximo et vniuersali plausu eius sibi testimonia etiam regum atque principum, et rerumpublicarum, maxime vero Romae sibi comparauisset [p]. Ad eos itaque Lector ablegandus est; non tamen hic negligendus et indictus

l) loc. cit. p. 183.

m) ad pag. 40.

n) pag. 60.

o) Vitam Mureti, a Schotto scriptam et operibus eius praemissam Lipsiae 1672. recusam debemus IACOBO THOMASIO.

p) Videnda quae habet IMPERIALIS p. 111. BLOVNT. Cens. cel. auct. p. 777. THOMASIVS l. c. SAMMARTHANVS elog. Gallor. L. III. c. 19. p. 158 seqq. et quae ad illud annotauit HEVMANNVS, CHYTHRAEVS Pinacoth. I. c. 5. p. 11.

dictus praetereundus, quoniam in interpretando Aristotele, ad nitorem sermonis et fidelitatem expositionis respiciens, castitati non minus, quam elegantiae inseruiuerit, et non modo, iudice HVETIO [q], sententiam expresserit, sed genus ipsum dicendi, quod licet, imitatus sit. Reliquorum, quae ad vitam, famam, et obiecta quoque crimina narrari de eo solent, scriptores indicat HEVMANNVS [r], qui videndi.

pag. 237. lin. 10. *Qui eruditionis semina concepit.* Conferendus de eo SCHOTTVS *in bibliotheca Hispanica* [s].

pag. 239. lin. 11. *Philosophiam simul ob eum, quem sibi praefixerant scopum, eiicerent.* Grauissime multoties de eo malo conquestus est Erasmus, qui tamen, narrationibus aliorum, et acerbis inuectiuis Lutheri in philosophiam scholasticam deceptus [t], culpam in ipsum reformationis conatum, ex suo iudicio praepostere susceptum coniiciebat, et hoc pacto inuidiam pio emendandae doctrinae sacrae conatui conflabat. Qua de re legenda est eius epistola [u] ad Ioannem Henkelium vt alias eiusdem commatis praetereamus, et repetenda, quae supra attulimus.

pag. 240. lin. 27. *Imprimis Petro Bembo.* Testis est Georgius Sabinus, qui, vt refert ADAMVS [x] *in vita Melanchthonis*, cum literarum gratia in Italiam esset profectus, et literas a Melanchthone reddidisset; cardinali, qui Melanchthonem religionis quidem professione disparem, ob eruditionem tamen magni faciebat, et commendationem apud se valere vellet plurimum, Sabinus ad colloquium non solum humaniter admissus, sed etiam ad mensam adhibitus est. Sed reliqua quoque, quae de Melanchthone sciscitans cardinalis Sabino ad quaestiones suas respondenti reposuit, magnam, quam fouebat, eius beneuolentiam et aestimationem produnt, longiora vero cum sint, quam vt in his paginis locum capere possint, apud ipsum biographum legi merentur.

pag. 240. lin. 6. a fin. *Procul tamen ab ea mentis fortitudine aberat, quae ad eiiciendam philosophiam sectariam requirebatur.* Iudicatum ideo a nonnullis fuisse, obseruat MORHOFIVS, neruos et impetum ei defuisse. Certe moderationem suam auxisse insolentium hominum ferociam fassus est ipse MELANCHTHON [y].

pag. 243. lin. 26. *Ioannes Neldelius.* Biographiam eruditi et luculenti philosophi exhibent parentalia ab academia Lipsiensi in eius funere scripta, quae praefixa sunt libro eius *de vtilitate organi Aristotelici.* Non vero in exigua Neldelii laude ponendum est, quod HERMANNO CONRINGIO et Iacobo Thomasio mirifice placuerit. Quorum ille, vt Peripateticam polymathiam accurate tenebat, ad hunc ita scripsit: *Deprehendi Nelde-*

q) De claris interpretibus p. m. 258.

r) E. c. de accusatione Bezae incesti amoris, homicidii, vinolentia, et aliis. Senex mores mutauit et S. I. nomen dedit, vid. CHYTHR. l. c. Pin. II. c. 50. p. 454. apologiam pro eius fama scripsit VOGTIVS appar. lit. Witteb. P. I. diss. 6. p. 93.

s) Tom. III. p. 612.

t) Tom. III. p. 611.

u) Epistolar. L. XVIII. p. 583.

x) Vit. theol. p. 360.

y) L. I. ep. 16. ad Lutherum.

Neldelium non tantum Ariſtotelicae analyſeos in paucis eruditum, ſed etiam verſatum egregie ac cum iudicio, non in philoſophicis duntaxat aliis, ſed reliquo omnigenae doctrinae apparatu. Et hunc quidem in erudito ſcripto vbique deprehendi, nemo, qui cum attentione legerit, facile negauerit, adeo Peripateticam elegantiam vbique perſpicue ſectatur, vnde illi quoque qui eclecticam rationalis philoſophiae partem excolendam ſibi ſtatuunt, ex hac Neldelii tractatione illud omne facile eligere et in ſuos vſus conuertere poſſunt, quod Ariſtoteles in logicis recte praecepit, quodque in arte rationali vſum habere poteſt. Qualia non pauca eſſe in Ariſtotelis organo, ſuo loco iam monuimus, et hoc quoque loco repetendum eſt, ne vanam et inutilem eclectice philoſophantibus, hanc Peripateticae philoſophiae, quam hucusque enarrauimus, particulam eſſe praeſumant.

pag. 246. lin. 8. *HIERONYMVS MERZIVS noſter.* Scripſit vir doctus et praematuro fato bonis literis et eccleſiae ereptus, in academia Tubingenſi z copioſam et eruditam diſſertationem, qua *hiſtoriam vitae et controuerſiarum Victorini Strigelii Kaufburenſis* multa lectione complexus, ſub B. Weiſmanni praeſidio vires in arena academica tentauit, quamque auctiorem edere conſtituerat, niſi in flore virilis aetatis mortalitati eſſet ereptus. Dici vero non poteſt, quam amplam rebus literariis et eccleſiaſticis Strigelii lucem iſtud ſchediaſma accenderit, quam copioſe imprimis controuerſias illius, ſyncretiſticas et ſynergiſticas illuſtrauerit, et praeſtantiſſimam acceſſionem ad H. E. Sec. XVI. eiusque controuerſiarum adhibuerit, dolemusque, libellorum academicorum fortunam expertum rarius occurrere, luce noua admodum dignum. Nos hoc vnum, quod ad noſtros limites pertinet, ex hac tractatione notamus, Strigelium laudem magni theologi, quam plerique ei lubentes impertiebantur, iſtis litibus contaminaſſe. Vnde Io. MVSAEO viſus *eximius quidem philoſophus, aſt ſophiſta technarum et fraudum, quibus in mala cauſſa vtebatur callentiſſimus, qui, quo a ſolidis ſcripturae fundamentis imparatior, eo in omnem fallendi occaſionem intentior fuit.* Et hanc illi inuidiam Peripateticarum verſutiarum experientia conflauerat, qua Flacium, theologia illi ſuperiorem, ſed philoſophiae praeſidiis multum inferiorem haud ſemel irretiuit, vt de ipſa philoſophia non Peripatetica tantum, ſed vniuerſa ex eccleſia eiicienda cogitaret, certe in *claue* [a], libro cetera bonae frugis pleno ſcriberet: *nec tamen hic ad Col. II. tantum falſa philoſophia reprehenditur, ſed etiam iſta vera, quam nunc potiſſimum ex Ariſtotele habemus.* Ex quo loco conſtare poteſt, quod iudicium theologorum multorum A. C. addictorum de Ariſtotelis philoſophia tunc fuerit. De quibus tamen,

z) anno 1732. Is anno ſequente nobis in munere eccleſiaſtico et ſcholaſtico ſucceſſit, denatus 1744.

a) v. philoſophia p. 915 ed. Muſaei haec verba, *quam nunc habemus*, non leguntur, ſed apud Elswichium: res ipſa luculenter in hoc articulo exprimitur, qua vult philoſophiam moralem et externam honeſtatem vitae adhibere. Quod Ariſtotelis ethicam conſideranti non ineptum videbitur.

tamen, cum alio loco enarrari soleant, in hac paginae angustia tacemus, consuli autem potest in eleganti schediasmate *de varia fortuna Aristotelis in academiis Protestantium* B. ELSWICHIVS [b].

pag. 247. lin. 12. 13. *Apud plerosque tamen Aristoteles obtinuit, summoque loco est habitus.* Ex quo theologi nonnulli Anglicani Platonicam philosophiam deperire coeperunt, quod propinquiora Iudaicis atque sacris placitis, quae Platoni innotuerint, continere iudicabant, factum quidem, vt Peripatetica philosophia inter eos in contemtum adduceretur, adeo, vt THEOPHILVS GALEVS [c], magni nominis in Britannia theologus, cum de minorum gentium philosophia agere instituisset, in hunc censum Aristoteleos mox in limine, et ante Cynicos, Stoicos, Scepticos, atque Epicureos referret. Notum etiam et ex narratis Tomo quinto de Hobbesii philosophia colligendum, acerrimam nationem, cui ingenium philosophicum natura non denegauit, maxime sec. XVII. viros magnos produxisse in scenam, qui audebant, contemto Aristotele, sua quadra viuere et philosophari; id quod imprimis Angliae eiusque Cancellario Francisco Baconi de Verulamio deberi, ex dictis eo loco constat. Quae caussa quoque fuit, cur IOANNES SANCRVCIVS philosophus Anglus, et *dialecticae Scoti auctor* de *Cynicorum sciolorum in diiudicandis conuiciandisque quorumuis ingeniorum monumentis seueritate conquereretur.* Attamen prodiit ille ipse, edita ista logica Scotistica [d] et imprimis docet in *praefatione ad philodialecticos Oxonienses*, floruisse eo tempore in academia ista Scoti philosophiam, et imprimis dialecticam tanta admiratione, vt scribere ausus sit, satis rationum sibi fuisse, cur *post tot tamque praeclaros subtilitatum omnium magistros sibi in mentem venerit, toties tam solide in quouis philosophandi genere exactum opus recudere, nauseantique huic Isagogas et Elenchos seculo fastidiosam denuo obtrudere Scoti Dialecticam, anxius elaboraret, ita enim amicorum consilia et auctoritatem obtinuisse, vt e tanto tempore indormientis ac pene sepulti nostratis Scoti subtilis arcanis erutus, dialectices vndequaque integrae thesaurus pro Oxoniensium philodialecticorum subtiliumque vniuersorum vsu ac beneficio prostet publice.* Quae narrationi Arnoldi de poena contemtui Aristotelis imposita, fidem valde conciliant, et verisimile faciunt, non vanam et mentitam fuisse iactantiam illius philosophi Scotistae, sperare se, *vt per Doctores Oxonienses, viros subtilitatis omnis sectatores assiduos, Scotistarum subtilium schola, tot subselliis, doctoribus, prelis per Europam famosissima suates domi habeat aulas, cathedras, praefectos, Scotistas subtilissimos et discussis imbellium nouitatum ac errorum sannis limpidissimos philosophiae latices e propriis antiquitatis venerandae hauriat lacunis saluberrimis etc.* Ex quibus satis apparet, quantae tamen Aristotelomaniae scholasticae tenebrae in medio philosophiae eclecticae ἀνατολῇ se in Britannia obiecerint, illustri Societate regia tunc iam erecta, et quantae molis opus fuerit, nouam

b) §. 20. p. 52 sqq.
c) Philos. gener. P. II. c. I. sect. I. p. 659.
d) Prodiit liber 1673. Londini 8. ex typographia Societatis regiae.

nouam philoſophiae faciem in Britannia condere. Nam in Cantabrigienſi quoque vniuerſitate eandem auctoritatem obtinuiſſe Thomiſtas, idem ſubtilis philoſophus Anglus eodem loco nos docet.

Ibid. lin. 24. *Contemni ab Arminii ſequacibus philoſophiam Peripateticam.* Comparanda imprimis diſſidiorum Belgii hiſtoria, et quae inter Arminianos et Reformatos viguerunt controuerſiae, quae tamen in hiſtoria eccleſiaſtica ſolent enarrari. Obiectam tunc fuiſſe Peripateciſmi ſcholaſtici labem Belgicis theologis, ex teſtimoniis conſtat, quae adduxit Fr. Spanhemivs filius [e].

pag. 264. lin. 14. 15. *Quod Academia Pariſienſis fuerit adſtricta anno MDCXI. ad Ariſtotelis doctrinam.* Factum, ineunte ſeculo decimo ſeptimo, quo tempore ſtatuta academiae Pariſienſis renouata et emendata ſunt. In iis Ariſtotelis philoſophia pro regula atque ſumma ſtudiorum philoſophicorum habita et decreta eſt, cum dudum poſſeſſionis ius obtinuiſſet. Addit his, quae narrat Crevierivs [f], hanc legem ita latam, vt ſolum textum Ariſtotelis, non vero commentatores eorumque explicationes reſpiciat: porro, vt procul ire iuſſis vanis ſubtilitatibus, et quaeſtionibus ſophiſticis, philoſophiae maieſtatem ad minutias et quisquilias detrudentibus, argumenta ſeria tractare iubeat. Quae quidem ita obtinuiſſe refert, donec noua philoſophia inualuerit. Quorum ſtatutorum occaſionem ex fortuna philoſophiae Ramaeae et nouatorum aliorum captatam eſſe, eo minus dubitandum eſt, quo certius eſt, in aliis quoque, etiam Germaniae ſcholis vniuerſalibus ſimilia decreta principum pro confirmanda Ariſtotelicae philoſophiae auctoritate et vſu fuiſſe vulgata, praeſertim in academiis Saxonicis circa annum MDCIII. [g]. Anno cIↄIↄcXXI. et ſeqq. autem Ariſtotelis fortunam Pariſiis vehementer coepiſſe iterum nutare, ex Seb. Bassonis, praefatione *philoſophiae naturalis* aduerſus Ariſtotelem, et *cenſura theologorum Pariſienſium* in *oppugnatores Ariſtotelis*, et *decreto ſenatus Pariſienſis* diſci poteſt, quod vtrumque exhibet Lavnoivs [h]. Eo tempore autem Pariſiis in exilio viuebat Grotius, et regis tutela fruebatur, quam ei amici, et inter hos Petauius, S. I. Theologus, parauerant. Quibus vitae et fatorum ſuorum circumſtantiis quod magnus vir ſe attemperauerit, ne amicos, qui fere omnes Ariſtotelicam philoſophiam ſequebantur, offenderet, vel cenſuram academiae et ſenatus regii incurreret, non eſt valde mirandum: quamuis in eclectica via ſe incedere nouiſſe, pulchre oſtendiſſet. Quo pacto confirmatur coniectura auctoris, cui *Manes Grotii vindicatos* debemus, h. l. adducta.

e) Ep. de nouiſſimis circa res ſacras in Belgio diſſidiis p. 55.

f) Hiſtoire de l'Vniuerſité de Paris T. VII. p. 66. qui tamen de decreto parlamenti 1624. 1629. tacet. conf. Lavnoivs de fort. Ariſt. c. XVI. pag. 296.

g) Vid. Elswich. de fort. Ariſtot. in ſcholis Proteſtantium §. 26. p. 73. et ad quos prouocat.

h) de fort. Ariſt. in acad. Paris. c. 16. pag. 296 ſeqq.

pag. 268. lin. 24. *Georgius Simlerus, qui iurisprudentiam postea Tubingae docuit.* Debuit Phorcensis Schola et ipse Philippus istam literariam lucem magno ciui suo, Ioanni Reuchlino, qui et literas in illa patria resuscitauerat, et Graecae atque Hebraicae linguae rudimenta adolescentibus quibusdam tradenda Simlero suaserat [i]. Hunc autem heroëm literarium Philippum non nisi filii nomine compellauisse, cum eum non ob cognationis tantum vinculum impense amaret, sed etiam propter elegans, et nullius non magnae rei capax ingenium admiraretur, testatur IACOBVS HEERBRANDVS [k]. Georgius Simlerus autem postea inter Iureconsultos Tubingenses nomen haud incelebre obtinuit. Eius epistola legitur ad Thomam Anshelmum typographum [l], in historia renascentium literarum in Germania non negligenda.

pag. 272. lin. 4. a fin. *a Nauclero corrasum magis.* Consulendus de hoc nobili Sueuo, iurisque canonici professore, cancellario et rectore academiae Tubingensis praeter CAMERARIVM [m], et MART. CRVSIVM [n], biographus Germanorum eruditorum MELCHIOR ADAMVS [o]. Accepisse hunc primum Tubingensis scholae rectorem occasionem historiae consarcinandae ab imperatore MAXIMILIANO, tradit ipse MELANCHTHON [p] scribens, *imperatorem indagatione antiquitatis accurata peneque curiosa Cuspiniano, Nauclero, Cunrado Peutingero, Iacobo Manlio, caussam praebuisse, vt integram historiarum seriem contexerent.* Dignus vel hoc nomine locus, ad quem attendatur, cum studiorum, a magno imperatore pulchre promotorum [q] historiam contineat, ex qua primi literarum restauratores apud Germanos in aula Caesaris possunt cognosci. De NAVCLERI *chronico* ad annum cIↃIↃ digesto, quod continuauit LAVRENTIVS SVRIVS [r] videsis I. A. FABRICIVM [s].

pag. 277. lin. 4. a fin. *Tum et Tartaretus recensetur.* Magna fuit olim scholastici huius philosophi ex Scoti secta existimatio, qui inter logicos eminere credebatur in academiis, eius autem hodie memoria adeo euiluit, vt vix nomen et tituli librorum eius suppetant. Fuit autem Petrus Tateretus, quem alii Tartaretum vocant, philosophus Gallus, eo tantum nomine notus, quod in PETRI HISPANI *summulas* expositionem scripserat, quibus praecepta logicalia, in scholasticis diatribis vsitata, luculenter et neruose comprehendisse credebatur, cuius editiones veteres recenset continuator *Bibliothecae Latinitatis infimae* b. CHRISTIANVS SCHOETTGENIVS [t]. Est inter eas etiam Wittebergensis, siue, quod nomen praefert Albiori, in cuius titulo, iussu et expensis Friderici III. electo-

i) Conf. B. I. HENR. MAII vita Reuchlini p. 145.
k) In orat. funebri in obitum Philippi Melanchthonis.
l) Ad calc. REVCHLINI rudim. L. Hebraeae 1506 libro rarissimo.
m) §. 4. p. 16. ed. Carpz.
n) In annal. Sueu.
o) T. IV. p. 27. 28.
p) In chronico Carionis p. m. 1054.
q) Etiam omnium philosophiae partium. id. ib.
r) Ad ann. 1564. Vtimur ed. Col. 1576. 8.
s) Bibl. Lat. med. T. IV. p. 311.
t) T. VI. 612.

electoris Saxoniae ſuaſu Martini Pollichii Mellerſtadii 1504. fol. edita dicitur. Nec alius liber eſt, quem ex mſc. recenſuit B. WOLFIVS [u], ex Nazarenorum lingua in Hebraeam conuerſus, quanquam ſe auctorem neſcire fateatur bibliographus Hebraeorum literarius. Vnde ex vtroque hoc exemplo conſtare poteſt, quanta in exiſtimatione fuerit iſta expoſitio logica: quae tantopere hodie euanuit, vt ne titulum quidem recte ſciant omnes; cum tamen et publicis nouae academiae lectionibus [v] deſtinatus fuerit et meruerit Iudaeis lingua Hebraea ex parte commendari: niſi haec fuerit particula *expoſitionis* Tartareti *ſuper textu logices Ariſtotelis*. Metaphyſicam quoque eius et ethicam quaeſtionibus moralibus expoſuiſſe obſeruat SCHOETTGENIVS [x]. Ceterum quam egregie ſe de noua academia meruiſſe viſus ſibi ſit Pollichius, quod hunc Scotiſticae philoſophiae theſaurum ſumtibus optimi principis recudi Albiori fecerit, ex dedicatione cognoſci, et indoles eius temporis, quod reformationem praeceſſit, intelligi poteſt. Exhibuit eam ELSWICHIVS [y]. Alium Petrum de Tartaris, abbatem Caſinenſem, in H. E. Sec. XVI. non ignotum ab hoc Petro Tartareto facile diſtinguit patria. Ille enim Romanus fuit, hic Gallus.

pag. 284. lin. 28. *Annotata a CAMERARIO.* Diligenter et non ſine iudicio practico in hac biographia Melanchthoniana ſcribenda verſatus eſt Camerarius, qui eius quoque characteres, moresque aptiſſime delineauit.

pag. 285. not. r. *in Cautelis pag. 89.* Legendum c. VI. §. 84. pag. 132. quo loco iniquus eſt in Melanchthonem Thomaſius aſſerendo eum ſub praetextu purgandae a Scholaſticis naeuis philoſophiae, ſcholaſticas nugas proprio auſu et opinione inter Lutheranos reuocauiſſe. Ex dictis enim manifeſtiſſimum eſt, totam ſcholaſticam ſtultitiam et dedecora Melanchthonem ex animo perhorreſcentem, eas ſordes abſtergere a philoſophia conatum fuiſſe, nec, quod ſcholaſtica deliria ſpirat, in philoſophia tolerauiſſe, adeoque a barbarie medii ſuique aeui, philoſophandi ſtudium apud Proteſtantes liberauiſſe; et caſtiores dicendi tractandique formulas introduxiſſe. Quam ei laudem eripere velle, veritatem et aequitatem violat. In eo magis culpandus Melanchthon, quod, cum naeuos iſtos omnes rite perſpexiſſet, alia et meliora ipſe dare, et audere noluerit ſapere

 ex

u) Bibl. Hebr. T. IV. n. 669. p. 826. quem neſciuiſſe, quis auctor Tartaretus ſit, miramur.

v) Laudat MELANCHTHON benignitatem Friderici electoris, quod eius cura iuuentuti academicae contigerit ſaluberrime erudiri, fontesque ipſos artium ex optimis auctoribus hauriant. De corrig. ſtud. Decl. T. I. p. 496. fontem ergo logicum exhibebat Tartaretus. In cuius dedicatione elector impenſe praedicatur, quod inter theſauros literarios Tartaretum, doctoris ſubtilis gloſſematarium haud ignobilem chalcotypis notulis imprimi fecerit, et in eo et famae ſuae et ſuorum eruditioni ſatis ſuperque humane conſuluerit. Sed reliqua quoque legenda ſunt, quae Elſwichius excerpſit, qui ſine dubio ex bibl. vniuerſitatis opus illud Tartareum praeſens habuit. de fort. Ariſtot. in acad. Proteſtantium. §. 8. p. 16 ſqq.

x) Adhaerent iſti expoſitioni ed. Witteb. conf. ELSWICH. loc. citando.

y) Vid. §. 221. p. 415 ſqq.

ex se, sed in sectario studio philosophiam secundum Aristotelem tractandi substiterit. Ipse quoque Thomasius negare hoc loco [z] non potuit, scholasticam philosophiam per posticam in ecclesiam Lutheranorum intromissam deberi illi seculo, quo armis metaphysicis eius doctores contra Iesuitas dimicare coeperunt, quod Sec. XVII. ineunte, et post fata Philippi accidit [a].

pag. 286. lin. 21. *Ioachimus Camerarius.* Legenda hic sunt, de viri summi meritis in rem literariam philosophicam praeter ea, quae supra attulimus, ADAMVS [b] quoque et DAVID PFEIFFERVS [c], qui conatus Mauritii ducis emendandi statum philosophiae barbarum in academia Lipsiensi, per Melanchthonem et Camerarium pluribus enarrat, et duumuirorum horum diligentiam in curandis et aduocandis viris vndecunque doctissimis laudat. Inter hos viros doctos ad docendum bonas literas vocatos, fuere Bernardus Zieglerus theologus, Alexander Alesius, philosophus, Petrus Loriottus ICtus, Ioachimus Reticus, mathematicus, cui successit Ioannes Humelius. *Alexandrum* vero *Alesium natione Scotum,* ait, *fuisse disputatorem subtilem, non solum diuinis literis egregie doctum, sed et spinosae Scoti et Aquinatis disciplinae innutritum, et quaestiunculas, quas illi argutiis suis prosequuntur, artificiose dissoluere doctum.* Latius haec explicuit IACOBVS THOMASIVS [d], qui Alesium, cum vetustiore scholastico Thomae praeceptore non confundendum, integra oratione laudauit.

pag. 288. lin. 7. a fin. *Qui Zamoscii MDCIII. prodiit.* Alius hic iam scriptor nobis esse videtur, et a philosopho cognomine distinguendus sine dubio Simon Simonides, magni Io. Samoscii secretarius, cuius res literarias enarrat SIM. STARAVOLSCIVS inter *scriptores Polonorum* [e], vir poetica laude conspicuus. Tota vero historia literaria Simonii obscura et incerta est, et dubitamus nos vehementer, an ad professorem Lipsiensem omnia pertineant, quae de Simonis Simonii impietate et atheismo nobis reliquerunt Spizelius, Baylius, Baierus *ll. cc.* Quamuis enim sat atroces sunt, quae in caput eius cumulantur accusationes, facit tamen Simonii nomen, pluribus homonymum, et similibus cum Lucensi animi moribus, religionis inconstantia etc. maculis notatum, vt timendum sit, ne ob nominum confusionem quaedam huic tributa sint, quae ad alium spectant. Certe parum verisimilitudinis habet, hunc Lipsiensem professorem tantam nominis claritatem seruaturum fuisse, quanta is post mortem cluebat, si in vita tam nefarium Vertumnum, et atheismi patronum se exhibuisset. Decernere tamen certum tum ob dictas caussas, tum ob insignem librorum horum raritatem, maxime eius, qui

de

z) §. 86. p. 133.

a) Pluscula huius generis paroramata in cautelis Thomasianis occurrunt, quibus in veritatem et fidem philosophicae historiae peccauit Thomasius vir cetera acutissimus. Vnde cautelae c. VI. probe ponderandae sunt, et eligendum e scoriis nonnullis aurum.

b) Lit. philosoph. Germ. p. 258 seqq. conf. Templ. honor. lit. Germ. Nostrum p. 90 sqq.

c) Rer. Lipsiens. L. III. §. 40. p. 381 sqq.

d) Orat. XIV. p. 300 sqq.

e) n. XCIX. p. 130.

de religione Simonis Simonii Lucensis agit, quem in sola bibliotheca Dresdensi Beierus inspexit, et B. Spizelius noster quoque possedit, tum ob acerbitatem et iniurias inimicorum eius, Bezae, Schegkii, Squarcialupi valde suspectas impossibile iudicamus, et quae h. l. dicta sunt examini virorum doctorum, quibus obuia ista scripta Simoniana fieri forte possint, relinquimus. Ipsorum scriptorum Simonianorum elenchum exhibet *Bibliotheca Gesnero-Simleriana* [f], quae videnda, et de medicis eius libris consulendus Mercklinvs [g].

pag. 289. lin. 5. *Analyticam viam monstrauisse.* Idem visum Conringio [h], qui monet: *Simonium omnium primum docuisse Lipsiam ἀριστοτελίζειν, eius quoque scripta arguere doctrinam viri, non profecto aliquam ex vulgo, sed plane eximiam in philosophicis et medicis.* Primum autem eorum Simonium non fuisse, qui in Lipsiensi bonarum artium mercatu, Peripatetice cum laude versati sunt, Camerarii et Alesii exempla a nobis adducta demonstrant. Vnde haec κατ' ἐξοχὴν tantum intelligenda sunt; recordandumque ne hanc quidem gloriam concessisse Simonio scholam Schegkianam, quae eius Peripateticismum multis modis lacerauit. Itaque distincte hic pronuntiandum est; Lipsia enim ab ipso repurgatarum literarum initio Aristotelico philosophari modo didicit, et libros eius ideo eulgauit [i], ast solum tamen Aristotelem seruiliter sequi noluit, et iuxta consilium Melanchthonis, alios quoque consulendos esse censuit. Testem damus Hermannvm Bvschivm [k], ita de Lipsia canentem:

Quo nunc Democriti risus, et cuncta silendo
Quae docuit Samii prouida cura senis?
Quo nunc Socraticae migrauit gloria mentis
Aut quo cum magno sylua Platone suo?
Ipsae vbi nunc totae tandem celebrantur Athenae,
Aut Pallas Musis concomitata suis?
Omnia nunc retinet haec Lips, et possidet vna
Lips inquam docti fama decusque chori.

pag. 297. lin. vlt. *Et inter praecipua scholae suae ornamenta numerarent.* Vt vno testimonio fidem faciamus, ita Piccartvs [l] collega: *amisimus incomparabilem illum virum Scherbium praeceptorem amantissimum. Si cum Catone virtus etiam mortua ducebatur, cum Scherbio pietas, medicina, philosophia et virtus in cineres abibunt.* Sed aliorum quoque eadem fuere de Scherbio iudicia [ll], quae h. l. adduximus, et ex parte inueniuntur in *Epistolis Richterianis* [m].

pag.

f) p. 634. conf. iudicium Conringii in ep. ad I. Thomas. Neldelii institut. O. A. praemissum, quo in theologicis non fortassis inoffenso pede progressus esse dicitur.
g) Lind. renou. p. 679.
h) Ep. ad Iac. Thomas. praefixa Neldelii Instit. in Org. Arist.
i) Vid. Leich. Orig. et increm. typogr. Lipf. c. II. p. 13.
k) Epigram. L. III.
l) Intr. in art. medic. c. I. pag. 3.
ll) Ea dabit Baieri diligentia l. c. p. 16 sqq.
m) Ep. Richter. p. 591.

pag. 306. not. h. lin. vlt. *Multa examinantur, noua et singularia nonnulla afferuntur.* Dignus libellus, qui a metaphysicae cultoribus euoluatur et consideretur, cum passim eclecticum Peripateticismum a communi cogitandi modo Aristotelico deflectentem exhibeat. Vnde grates debemus S. Reu. FEVERLINO [n], quod libelli rarissimi nouam recensionem, apologiae suae pro Taurello adiecerit. Quoniam tamen exiguorum atque academicorum libellorum id fatum est, vt cito iterum euanescant, certe non in omnium manus veniant, exhibendas esse, speciminis philosophandi Taurelliani gratia sententias quasdam non a scopo praesentis instituti, historiam Taurelli perficere cupientis, alienum putamus. Ita vero decreuit Taurellus:

I. Philosophia est rerum diuinarum et humanarum ex innata nobis intelligendi vi certo rationum discursu acquisita notitia.

II. Ita in Aristotelis operibus versandum est, vt ea indicentur philosophis digna esse Christianis, quibus haec Dei nobis cognitio diuinitus reuelata confirmatur.

III. Logica est, quaecunque ad sciendi modum referuntur. Metaphysica non est scientiae, sed rerum scientia, et quidem non quarumuis; nempe summa hominis scientis perfectio, et omnium scientiarum finis.

IV. De veritate agere, nullius est certae scientiae, sed eius, quae sciendi rationem certis quibusdam praeceptis tradit.

V. De principiis et caussis rerum dignoscendis et discernendis ratio quaedam communis logica est.

VI. Non sunt confundenda cognitionis et existentiae principia: vnde decernendum, sintne vniuersalia ideae, genera, species, numeri, rerum principia.

VII. Vniuersalium et singularium dignotionem per se et per accidens etc. vendicat sibi logicus.

VIII. Similitudinis item et oppositionis in rebus obseruandi modi sunt logici. Nullius enim rerum scientiae est, quod est omnium.

IX. Ipsa per se substantia, non ipsa eius accidentia physica sunt omnia. Iniqua limitatio est ἡ κινητὰ natura certe etiam est quiescentium, et quidem quatenus quiescunt.

X. Natura solis tribuitur corruptibilibus, etiam aeternis, agendi principium etiam est, ἀρχὴ κινητική.

XI. Materia nihil rerum est: non tamen est nihil. Estque eorum, quae ex se inuicem generantur.

XII. Si forma non est στοιχεῖον sed ἀρχή, an materia non est etiam principium? etc.

XIII. Physicis corporibus accidunt multa: quae suo quodam modo, ad substantias incorporeas etiam referri possunt, e. c. quantitas, qualitas, motus.

XIV.

n) Vid. triumph. philos. P. I. praef. et P. III.

XIV. Corpora diuiduntur in coeleſtia et elementaria, haec vel ſimplicia ſunt vel compoſita.

XV. Corpora quaedam ſunt praeter corruptibilia, quae forte materiam non habent, aut non talem, hoc eſt γεννητήν, ſed quae loco ſit mobilis.

XVI. Cuiuslibet ſphaerae proprium quoddam mouens eſt.

XVII. Conſtitui poſſunt tria genera prima entis: τὸ εἶναι, τὸ δύνασθαι, καὶ τὸ ἐνεργεῖν.

XVIII. Τὸ ἐνεργεῖν quemuis motum agentis et patientis denotat, quo etiam ſenſus, intellectio, varii cordis affectus et ipſe etiam ſubſtantiae vigor, quem vitam dicimus, referri poſſunt.

XIX. Τὸ δύνασθαι ſubſtantiae quaedam eſt διάθεσις, natura et proprietas, ob quam agere vel pati poſſit; haec inter eſſe et operari medium quiddam eſt.

XX. Mens vniuerſalia facit et ſuſtinet, cui etiam dicuntur ineſſe.

XXI. Potentia duplex eſt, eſſe poſſe, et poſſe operari.

XXII. Simplex neceſſitas nullam admittit potentiam.

XXIII. Actus eſt potentiae praecedentis poſterior perfectio.

XXIV. Per motum intelligi poteſt omnis agentis aut patientis ἐνέργεια.

XXV. Ex nihilo nihil fit naturaliter, quid hoc ad metaphyſicam?

XXVI. Si fiant formae, etiam ſint, quae ante non fuerunt, neque generantur tamen, propterea quod ex materia non fiant, cur abſolute dicitur, quicquid fit, ex materia fieri: non licet generationem hanc dicere.

XXVII. Qui negant, ex nihilo nihil fieri poſſe, non volunt, illud eſſe cauſſam, ſed aſſerunt efficientis hanc eſſe impotentiam, ſi nihil facere poſſit, niſi ab alia cauſſa, materiali videlicet, adiuuetur. Efficiens cauſſa ſola ſufficiens eſt ad effectum producendum, ſi potentiam habet infinitam.

XXVIII. Deus, homo et natura efficientes rerum cauſſae ſunt.

XXIX. Propria rei cuiusque natura motuum ſuorum cauſſa eſt.

XXX. Finales rerum cauſſae tot ſunt, quot ipſarum ſunt rerum genera: nam vnicuique ſubſtantiae ſua quaedam eſt ἐνέργεια, et finis quo perficiatur.

XXXI. Bonum a rebus ipſis nullo modo ſeparari poteſt, nam et ipſum eſſe, et ipſum poſſe, et ipſum operari per ſe bona ſunt, vt omnibus hiſce malum neceſſe ſit accidere.

XXXII. Omnem quantitatem eſſe diuiduam, impudens eſt poſtulatum.

XXXIII. Praeter infinitum loci et infinitum temporis, aliud eſt infinitum actu, ſubſtantia videlicet vna, quae cum a nullo ſuum eſſe acceperit, caetera omnia condidit, quae antea non erant.

XXXIV. Tempus aeternitatis pars eſt, numero motus definita: vt ſi quae ſit temporis eſſentia, non alia certe ſit, quam aeternitatis.

XXXV. Aeternitas eſt durationis, vitae motus vel perſiſtentiae ſpatium, ſicut locus et ſuſceptionis.

XXXVI. In aeternum multa perſiſtent, quae nulla neceſſitas ſed Dei voluntas aeterna faciet.

XXXVII. Abſurdum eſt in aeternis ponere nihil praeter fatum et ſimplicem neceſſitatem.

XXXVIII. Locus eſt pars quaedam infiniti cuiusdam ſpatii.

XXXIX. Deus quidem ab aeterno aeque potens fuit, ſed potentiam praecedit neceſſitas. Quiduis poteſt Deus, at non abſolute, nempe ſi non obſtet neceſſitas. Vnum autem hoc eſt ex neceſſariis, vt quicquid extra ſe facit Deus, aliquando faciat, non ſemper: nam quae ſemper facit, ea non poteſt non facere.

XL. Mundus non fuit ab aeterno, et multis rationibus euinci poteſt.

XLI. Factus eſt mundus aliquando, cum ab aeterno non fuerit; et quidem ab efficiente aliquo factum eſſe oportuit, quod ſpecie et eſſentia diuerſum fuerit, et quod virtute praeditum fuerit immenſa. Ex nihilo factus eſt, cum antequam fieret, materia fuerit nulla.

XLII. Solius Dei eſt, vt mundus vel pereat aliquando, vel ſuperſit etiam in aeternum. Nos itaque nolle Deum cenſemus, vt ſemper ſit.

XLIII. Omnium hominum communis haec eſt ratio et natura, vt in aeternum produci nequeat haec hominum generatio.

XLIV. Hominis cauſſa mundum eſſe factum conſtat.

XLV. Homines fecit Deus, vt in aeternum perſiſtant. Ea enim in aeternum perſiſtunt, quorum finis eſt absque fine.

XLVI. Neque anima ſola ad hominis vitam Deique contemplationem eſt ſatis, quia natura eius ita comparata eſt, vt absque corpore nihil poſſit.

XLVII. Vt ergo in aeternum viuant homines, neceſſe eſt, ſuum cuique animae corpus reſtitui.

XLVIII. Daemones ſunt finitae ſubſtantiae, ideo alicubi ſunt, nec vlli tamen loco affixi, quin, quo volent, ferri poſſint quam celerrime.

XLIX. Sub variis formis conſpiciuntur, et a Deo conditi ſunt ante mundi creationem.

L. Felicitatis propriae cauſſa conditi ſunt, quam aſſequuntur Dei et operum eius contemplatione. Haec contemplatio pietate perficitur, id eſt, amore Dei et digna celebratione.

LI Habent inter ſe ſocietatem, et poſſunt audire et loqui, cuius tamen modum ignoramus.

LII. In res naturales varie afficiendas vires habent admirandas, vt ex miraculis et magicarum artium effectis conſtat.

LIII Falſum eſt ratiocinium, Deum eſſe, quia coelum mouetur. Certius, nullum eſſe infinitum cauſſarum ordinem.

LIV.

LIV. Deus rerum omnium prima eſt cauſſa et ſuperiorem agnoſcit nullam, cuius ipſe ſit effectus. Infinitus ergo eſt, ab aeterno fuit.

LV. Aliud eſt, Deum eſſe Deum, et Deum eſſe cauſſam, nam illud quod agit, vt Deus eſt, non poteſt non agere, ſimplex haec eſt neceſſitas: illud vero, quod agit, vt cauſſa eſt, agere poteſt, et poteſt non agere; haec potentia et voluntas eius eſt.

LVI. Deus non eſt conſtituens ſed efficiens rerum cauſſa.

LVII. Deus eſt neceſſario, ſed non propter mouendum coelum. Eſt item feliciſſimus et omnipotens.

LVIII. Vnus eſt Deus, non plures.

LIX. Vnius ſunt, non plurium infinitas, aeternitas, vbiquitas, neceſſitas. Caetera finita ſunt omnia.

LX. Nihil eſt, cuius Deus cauſſa non ſit.

Habes Lector, ſyllogen Taurellianam, ex multis eo fine hoc collectam loco, vt nouum aliquod Peripateticiſmi recentioris meteorum tibi exhiberet: nempe metaphyſicam Peripatetico-eclecticam. Nam cum totum ordinem metaphyſicum Ariſtotelis ſequatur, vbiuis fere, locis in margine adductis oſtendit, quid vel temere, vel falſo ab Ariſtotele aſſertum, quid emendandum, quomodo melius explicandum, quid ad rationes quoque theologicas applicandum in hoc ſyſtemate ſectario-eclectico, ſi dicere fas eſt, obſeruandum ſit. Acuta pleraque et ad examinandam et denudandam metaphyſicam Stagiritae aptiſſima, ſed quaeſtionibus tantum et problematibus expreſſa, ad quae reſpondere omnemque metaphyſicae rationem manifeſtam peculiari opere dare auctor conſtituit. Difficile itaque eſt, magnamque attentionem poſcit, vt Ariſtotelea a Taurellianis ſententiis diſtinguantur. Prolixiora qui cupit, ei ipſe libellus adeundus eſt, in cuius locis ſaepius obſcuris et difficilibus multam interdum lucem affudit cel. FEVERLINVS [o]. Sunt quoque in hoc ſyſtemate Taurelliano nonnulla, quae cum hodiernis quorundam placitis merentur comparari. Verum hanc prolixitatem pagina noſtra refugit.

pag. 308. lin. 18. *Quamuis maiori cum quiete et ſecuritate.* Pungere videtur ſcholam Altdorfinam in genere et partes Scherbii diſciplinam ſectantes in ſpecie [p], quae hanc Taurellianam iudicandi et carpendi Ariſtotelem licentiam ferre non potuere [q]. Inde enatae optimo viro calumniae et inſultationes, contumeliae quoque vellicantes, obiecta Rami nouaturientis impietas, et tandem atheiſmus: quibus omnibus, quae enarrat biographus [r], effectum eſt, vt ſcholae quoque eius fierent ſuſpectae

 et

o) In annot. in fine paginae adiectis.

p) Probauit id B. BAIERVS ex ep. mſ. I. C. Durrii prof. Altdorf. ad Iacobum Thomaſium, p. 4. not. (*).

q) Ibid. p. 5.

r) Ibid. Vidit id REIMMANNVS, in Cat. cr. Bibl. ſuae T. I. p. 1103. obſeruans, philoſophos eius aetatis multa in eum eſſe ementitos, quem odio habebant, quod iugum Ariſtotelis docebat eſſe excutiendum eclecticamque philoſophandi viam ſequendam, et inueteratos in philoſophia errores diſpungendos.

et diſcipuli ad alios dilaberentur. Ipſe Schegkius, quamuis Taurelli patronus, improbauit, quod ingenium aduerſus Ariſtotelem exercuerit, et oculi pupillam petierit.

pag. 311. lin. 21. *Taurelli obſcuritatem in cauſſa fuiſſe.* Nec ſibi, nec auditoribus γνησίοις obſcurus erat philoſophus Altdorfinus, ſed illis tamen, qui notionibus et definitionibus Ariſtotelis aſſueti, eum ab harum ſignificatione multoties abeuntem non intelligebant, nouasque eius terminorum Peripateticorum determinationes ignorabant, cum et diſputandi modo et dicendi praeciſione eos haud raro abſconderet. Id quod nobis quoque cum Taurelliana ſcripta prima vice legeremus, eueniſſe recordamur, et aliis quoque accidiſſe non miramur. Huius obſeruationis qui experientiam cupit, eum vel ſolas poſitiones metaphyſicas intueri iubemus, et attente conſiderare, quae moneri de iis poſſe B. REIMMANNVS putauit, aſt cum toto eius ſyſtemate ſupra enarrato comparanda ſunt, vt intelligatur, mutatis ſaepenumero definitionibus Ariſtotelicis, nouas determinationes Taurellum ſubſtituiſſe, reuera magis παραδοξοφιλοῦντας quam paradoxas.

pag. 314. lin. 21. 22. *Sine dubio quod Polonorum multi iuuenes nobiliſſimi Altdorfium ſtudiorum cauſſa accedere ſolerent.* Audiendus de hac nobilioris iuuentutis Polonicae frequentia in academia Noricorum NIC. TAVRELLVS, qui libros *de coelo*, filio Zenowicii Palatini Breſcienſi inſcripſerat. Vbi inter alia *hanc fere nobilium Polonorum, vt Italorum, laudem eſſe*, ait, *quod philoſophiae, quam iuri malint incumbere, et multos nobiles ex hac gente laudat, quos habuit conuictores, illuſtres ac generoſos, honeſtos et vere nobiles.* Qui cum in Peripateticorum ſubſelliis conſediſſent, haberentque viros acutos et doctos, qui eorum mores et ſtudia moderabantur, cauſſa inde deriuari poteſt, quomodo Peripatetica eruditio etiam in Sarmatiam deſcenderit.

pag. 316. lin. 9. *Commentarius eius in metaphyſicam.* Addidit editor in calce diſſertationem, an angeli ſint corporei, cum haec ſententia arriſiſſet Sonero, quem rationibus Peripateticis euerſum iuit. Sed aliter Sonerus ſtatuere non poterat, notionibus Ariſtotelis de materia impeditus. Statuit autem de daemonibus philoſophus Altdorfinus [s], et eſſe Daemonas et eſſe ſubſtantias intelligentes, eſſe, quia ſubſtantiae ſint, a ſe inuicem et a prima diſtinctae, corporibus veſtitos, quia, ſi materiam non haberent, non eſſent multa numero. Quae poſtea multis rationibus Peripateticis munit, et ſecundum eas explicat, et ad doctrinam S. Scripturae applicat: quae hoc loco latius perſequi haud licet, et vna negata definitione Ariſt. concidunt.

pag. 320. lin. 8. a fin. *Supra humanae mentis conditionem comprehendere poſſe.* Non plane diſſimile vero nobis videtur, talia dixiſſe et ſtatuiſſe Martinium. Viſum enim Peripateticis eius temporis, quia Ariſtotelicam philo-

s) Comm. in libr. metaphyſ. Ariſt. L. XII. p. 662 ſeqq.

philoſophiam ſub vmbra reuelationis creſcere cupiebant; Vnum eſſe finem, vt ab vno omnia diriguntur, vt ad Deum cuncta referantur, et noſtra in Dei cognitione et celebratione perfectio perſiſtat. Huius autem cognitionis veram rationem ex ſacris literis certo conſtare; aſt huc quoque omnem philoſophiae, maxime metaphyſices virtutem reuocandam eſſe, vt hunc ſcopum adiuuet; eius autem promouendi hanc rationem eſſe, vt, quae de Dei eſſentia et attributis ex philoſophia diſci poſſunt, fundamenti loco ſint, quibus veritates reuelatae applicentur. Idem, niſi fallimur, ob oculos habuerunt, qui inter articulos fidei puros et mixtos diſtinctione facta, notiones metaphyſicas e. g. de Deo eiusque eſſentia et attributis ſubiiciendas eſſe reuelationi ſtatuebant. Ita ſtatuiſſe TAVRELLVM [t] ſupra obſeruauimus. Quibus ſuppoſitis cum abſtractiſſimam entis notitiam ſuppeditare philoſophiam crederent, doctrinam de vno et bono, velut nucleum theologiae omnis ſuppoſuerunt, concipiendam et firmandam eſſe. Quo pacto, etſi magnam limitationem ea res habeat, certum tamen eſt, Arnoldum et ſequaces, inuidioſius, quam par erat, in horum hominum, male de Deo et reuelatione non cogitantium ſententia explicanda, verſatos, neſciuiſſe, quid Peripatetici philoſophi his ambitioſis ſententiis ſibi velint, et an monſtra lateant.

pag. 324. lin. 28. *Ea tantum ſeligimus, quae inſtituto noſtro conueniunt.* Alio, eoque literario, ſcopo deſcripſimus magni polyhiſtoris vitam atque merita in *templo honoris literaturae Germanicae* [u], vbi ſtrictim quidem, aſt ſatis plene ea adduximus, et teſtimoniis roborauimus, quae ad hiſtoriam eius literariam in genere pertinent. Quae cum hiſce noſtris comparanda et coniungenda ſunt. Dederunt etiam biographiam Conringianam memoriae literariae NICERONIANAE [x], ſed breuem, catalogum autem ſcriptorum Conringianorum ſatis plenum et perfectum. Perſonatum CLARMVNDVM [y], qui alios ante ſe ſatis negligenter exſcripſit, vix eſſet, cur hoc loco nominemus, niſi is ab alio adiutus rerum Conringii valde gnaro meruiſſet cum reliquis conferri.

pag. 325. lin. 10. 11. *Hiſtoricas narrationes feliciter tenuit.* Vſus autem eſt hodega ABRAHAMO BVCHOLZIO, cuius in *indice chronologico* filum ſecutus eſt.

pag. 333. lin. 18. *Priuatae lectoris induſtriae relinquimus.* Multos in hanc rem adducit CLARMVNDVS, qui etiam Sarckmaſianum de Conringio iudicium SAM. SCHVRZFLEISCHII repetiit. Paucis multa et magna de eo dixit HENRICVS MEIBOMIVS, in epitaphio digno, quod hic quoque de tanto Germaniae noſtrae ornamento legatur: *hoc tumulo clauditur regum principumque conſiliarius, iuris naturalis, gentium, publici Doctor, philoſophiae omnis peritiſſimus, practicae et theoreticae, philologus inſignis, orator,*

t) Vid. praef. ad Metaphyſ. et FEVERLINVM ad h. l.

u) Dec. IV. p. 159 ſeqq.

x) T. XV. p. 214 ſeqq. ed. Germ.

y) CLARMVNDVS P. V. biograph. p. 101.

tor, poëta, historicus, medicus, theologus. Multos putas hic conditos. Vnus est HERMANNVS CONRINGIVS, seculi miraculum. Posuit Henricus Meibomius. Cui subscribit quisquis magnorum virorum merita censet immortalia.

pag. 333. lin. 12. *Quamuis enim aduersariis non caruerit.* Conferenda hoc loco recensio Opp. Conringii, quam suae biographiae subnexuit CLARMVNDVS, qui occasionem harum contentionum non reticet.

pag. 334. lin. 19. *Et vbique accuratam philosophicae historiae cognitionem.* Vbique fere eius specimina spargit Dreierus, maxime vero multis in locis manifestum fecit, omnem fere Peripateticae historiae campum eum percurrisse. Cuius exemplum in ea aetate satis memorabile est *dissertatio I. philosophiae primae*, quae *de origine et progressu philosophiae* tractat. Quanquam enim, tantum abest, vt totius, quod titulus promittit, philosophicae historiae ambitum complexus sit; vt ne primorum quidem capitum summam tetigerit, fallanturque, qui se philosophicae historiae compendium in hac prima primae philosophiae dissertatione deprehensuros sperant; negari tamen nequit, auctorem Peripateticae philosophiae historiam luculenta tractatione exposuisse, et, praemissis philosophiae Graecae incunabulis, attulisse pleraque, quae ad noscendam et commendandam philosophiam Peripateticam conferre aliquid posse iudicauerat. Hunc enim sibi finem eius scriptionis esse fassus est, vt *hanc Aristoteli laudem tribueret, quod exacte tractauerit philosophicas scientias, quod instrumenta eorum primus elaborauerit perfecte; et vsum eorum cognouerit, quodque, iudice Auerroë, nullus posteriorum philosophorum vsque ad praesens tempus potuerit scriptis eius aliquid addere, vel etiam aduersum ea aliquid proferre, quod sit alicuius momenti et considerationis.* Quae tamen potuisse virum doctum scribere, eo magis miramur, quo certius nobis ex hac historiae philosophicae compendio constitit, legisse eum PATRICII *discussiones Peripateticas*, et in vsus suos eas conuertisse. Ast tanta erat apud illum philosophiae Aristotelicae admiratio, vt crederet, id vnum eius perfectioni deesse, vt a scoriis scholasticorum philosophorum purgaretur. Itaque quam magnis encomiis in praefatione ornat, philosophiam Peripateticam ideo se elegisse fatetur, et *pressius*, ait, *optimum philosophum fuisse secutum, quod ex hoc fonte primum manarit philosophia in eoque multo liquidius et purius fluat, quam in aliorum plurimorum lacunis et cisternis.* Quibus ita insistit, vt sana fere omnia et primas veritates continentia existimet, quae prima philosophia Aristotelis suppeditat. Quae nollemus quidem viro tantae eruditionis arrisisse, sicque illum prodidisse, quam male praeparatum pectus habuerit ad suscipiendam veram sapientiam, fatemur tamen, inter interpretes Aristotelis non ignobilem ei deberi locum, excusamus quoque virum bonum multaeque literaturae Peripateticae, quod ex eius seculi praeiudicio crediderit, feliciter contra Iesuitas aliosque aduersarios pugnari non posse, nisi ex armamentario Peripatetico.

pag.

pag. 335. lin. 10. *Quem ex libri titulo nemo ſibi promiſerit.* Legenda eſt erudita illius libri polemici praefatio, quae hiſtoriam criticam viae examinis, ſuis legibus munitae pandit, plurimaque ſpargit, ad cognoſcendam veterum methodum plurimum facientia, multamque eruditionem veterem et Peripateticam redolentia.

pag. 336. lin. 3. *In lucem editus eſt.* Enarrauimus, praeter memoriam incomparabilis polyhiſtoris, hiſtoriae philoſophicae noſtrae inſertam, eius res literarias etiam in *templo honoris literaturae Germanicae*, quae cum iſtis conferri ab illis poſſunt, qui noſtram vernaculam intelligunt.

Ibid. lin. 6. a fin. *Quam vere veteris literaturae pronus condus fuerit.* Hoc non ita intelligendum eſt, ac ſi recentioris literaturae notitiam minus magnam habuiſſet. Contrarium enim euincunt eius meletemata literaria, orationes, praefationes, diſſertationes, plenae rarae lectionis veteris et nouae, maxime vero elegantes diſſertationes de *plagio literario*, de *indicibus librorum prohibitorum*, de *foeminis eruditis*, de *vagantibus ſcholaſticis* etc. in quibus, quantam lectionis iudicio acri ſuſtentatae copiam poſſederit, vberrimis exemplis manifeſtauit, plauſumque orbis eruditi meruit. Sed eminebat tamen veteris ſapientiae omnis, et imprimis philoſophicae abundantiſſima cognitione, quam et plurima atque vaſta lectio ſuppeditabat, et iudicium acerrimum et in nexus ſyſtematum cauſſasque doctrinarum intime penetrans fulciebat, et exercitatio dies noctesque in his literis verſata porrigebat. Quo meruit in eorum Peripateticorum numero collocari, qui πολυϊςορίας laude olim aliorum lumina obfuſcarunt, et ex quorum ſcriptis et inſtitutis, iudice CICERONE [z], *cum omnis doctrina liberalis, omnis hiſtoria, omnis ſermo elegans ſumi poterat, tum varietas tanta erat artium, vt nemo ſine eo inſtrumento ad vllam rem illuſtriorem ſatis ornatus accedere poſſet.* Id quod non noſtra tantum experientia edocti fatemur, quibus non pudor eſt, a tantae doctrinae viro in hiſtoria philoſophiae dogmatica et critica omnium plurimum didiciſſe fateri; ſed iudicauit quoque diſcipulus Thomaſii γνήσιος illuſtris Leibnizius, cuius ad B. Wolfium, theologum Hamburgenſem verba [a] non poſſumus non hoc loco adſcribere, cum iuuando philoſophicae hiſtoriae ſtudio inſigne pondus addant. *Tua ſemper licet tacitus, vt par erat, eo magis aeſtimaui, quo pauciores hodie eſſe video, qui veterem doctrinam colant. Sententias philoſophorum Graeciae et antiquae eccleſiae doctorum, ex ipſis elici fontibus ſtudium eſt, quod mihi vtile videtur, ad pondus dandum nouis veritatibus, quae plerumque antiquis conſpirant. Itaque valde applaudebam olim iuuenis Iacobo Thomaſio, inſigni viro, qui hiſtoriam non tantum philoſophorum, ſed et philoſophiae mihi tractare videbatur.* Et alio loco ad ipſum Thomaſium [b], *tuum illud hiſtoriae philoſophicae γεῦμα, dici non poteſt, quam omnibus ſaliuam mouerit; apparet enim, quantum inter nudas nominum recenſiones, et pro-*

z) De finib. L. IV. a) Epiſtol. T. I. p. 270. b) Tom. II. p. 121.

et profundas illas, de ſententiarum connexionibus rationes interſit, certe quotquot rerum intelligentes de ſpecimine tuo loqui audio, (ſcis me nihil auribus dare) ii vnanimiter aſſeuerant, a nemine vno integrum hiſtoriae philoſophicae corpus potius expectari poſſe. Plerique alii antiquitatis magis, quam artis periti, vitas potius, quam ſententias nobis dederunt. Tu non philoſophorum, ſed philoſophiae hiſtoriam dabis. Itaque nunquam nos poenitebit ad tantum exemplar nos in hoc literarum genere ſtudia et labores noſtros compoſuiſſe, et de philoſophiae hiſtoria ſapere didiciſſe.

pag. 337. lin. 11. *Qui inter lucem et tenebras paciſcuntur.* Probe videbat, intempeſtiuum hoc ſtudium veterum ſententias et ſyſtemata inter ſe conciliandi non veritati tantum officere, ſed eam multoties euertere. Quod vtinam a tam acris iudicii viro ſibi dictum putarent, qui maleſana veteris philoſophiae conciliatione cum ſacris doctrinis diuinam religionis Chriſtianae veritatem magis produnt, quam iuuant, dumque inde illi patrocinium quaerunt, vel ſuis potius partibus colorem et patrocinium affectant, vel ſacram doctrinam et philoſophicam hiſtoriam corrumpunt: cuius exemplum nouiſſimum habebunt, qui nuperi anonymi *hiſtoriam Eclecticiſmi* ſine partis ſtudio examinare cupiunt. Qui ſi vel vnius Thomaſii *origines hiſtoriae philoſophicae et eccleſiaſticae* attente legiſſet, et ex iis naeuos veterum rectius inſpexiſſet, et rectius de veterum opinionibus iudicium tuliſſet. Sed perhorruit ille proteſtantium labores in hoc ſtudio, quod ex lacunis, quam fontibus haurire maluit. Verum haec obiter.

pag. 338. lin. 6. *Id quod accurate perfecit.* Audiendus ipſe polyhiſtor acutiſſimus, ita differens de ratione ſtudiorum ſuorum: *poteſt et ille, qui veteres indagat hiſtorias, moribus tamen praeſentibus viuere. Non placent mihi nouationes, ſed nec diſplicuit vnquam antiquitatis notitia. Quam ita mihi ſeruo, vt ad ingenium ſeculi me interim componam in iis, quae et ferri poſſunt absque noxa capitali, et mutari non poſſunt absque conuulſione ſtatus literarii.* Nempe praeuidebat vir cautus eas in reformatione philoſophiae conuulſiones, quas vocat, euenturas, quas hiſtoria magni filii eius nos poſt fata parentis oſtendit.

Ibid. lin. 3. a fin. *Quam a filio factum.* Immo maiori; quia a philoſophiae hiſtoria multo paratior erat, quam filius; ſine qua tamen difficulter procedit eiusmodi emendatio. Non tamen ſine philoſophiae emolumento euenit, vt praeſtantiſſimae patris obſeruationes in filii manus deferrentur, qui ad emendandum inter Germanos philoſophiae ſtudium feliciter eas adhibuit. Adiecit is *Originibus hiſtoriae philoſophicae*, libello bonae frugis pleno, et clauis inſtar ad reſeranda multa veteris hiſtoriae philoſophicae et eccleſiaſticae myſteria adhibendo, editor filius: *Indicem in B. Iacobi Thomaſii meditationes mſc. varii generis, magnam partem ad hiſtoriam philoſophicam et eccleſiaſticam pertinentes*, ex quorum titulis et argumento conſtare de πολυϊςορία beati viri abunde poteſt. Quamuis enim pleraque affecta magis, quam elaborata ſint, adeoque edi in lucem non

ſatis

ſatis digne auctoris ſui nomine et fama poſſunt, attamen infinitam teſtantur colligentis induſtriam, lectionis copiam, ſecernendi accurationem et iudicium: de quo periculum lector ex iis facere poteſt, quae filius *obſeruationibus Halenſibus literariis* et *hiſtoriae ſapientiae atque ſtultitiae* inſeruit, quae nunquam nos legiſſe et relegiſſe ſine iucunditate recordamur.

pag. 340. lin. 5. 6. a fin. *Parum tamen comta et accommodata ingeniis eius temporis illa philoſophandi ratio viſa eſt.* De cauſſis, cur a reformatoribus philoſophiae recentioribus, Ariſtotelis philoſophia Platonicae praelata ſit, diſquirere, argumentum eſt, momentis in hiſtoria philoſophica compluribus commendatiſſimum, et formando iudicio practico de ſeculorum XV. XVI. XVII. noſtrique fatis philoſophicis aptiſſimum. Aſt prolixam et diligentem tractationem poſtulat, ab hac, qua in hoc H. C. P. appendice circumſcribimur paginarum paucitate, alienam, et non niſi integra diſſertatione a viro in vtriuſque philoſophiae myſteriis eorumque hiſtoria verſatiſſimo, et multorum annorum vſu exercitato, a praeiudicio autem auctoritatis et imprimis ſectae partisque eccleſiaſticae, libero, nec fulmina Tarpeia metuenti poteſt expectari. Qualem bonis literis et ipſi quoque eccleſiae vtiliſſimum futurum, vt aetas vel noſtra vel ſecutura prodeuntem videat, eo magis optamus, quo maior lux hactenus affulſit ingeniis, et libertas rediit pie et circumſpecte ſed ex vero ſentiendi orbi literario, adeo vt magis felicior, quam olim veritatis via adiri poſſit. In qua nos praeluxiſſe aliquantiſper [c] eo magis gaudemus, quo laetiores ſucceſſus hodie habet hiſtoria philoſophica. Interim, dum talem tractationem expectamus, legendam commendamus Lectori eruditam et cordatam *praefationem* Io. Baptistae Crispi ad librum *de ethnicis philoſophis caute legendis*, ex cuius ſcriptoris eccleſiae Romanae placitis addictiſſimi confeſſione et demonſtratione intelligi poteſt, quam male de Platone, et ſeductis ab eo Dd. Chriſtianis ſtatuendum illi viſum ſit, quasque cauſſas habuerint viri docti, vt a reſtituta in Italia via Platonica iterum reſilirent, mallentque ad Lyceum, quam ad Academiam diuertere. Dolemus tantum adeo rarum hoc opus eſſe, vt pauciſſimorum oculis occurrat [d], quod ſi legiſſet, vel inſpexiſſet, qui noſtra allatrauit, Anonymus Gallus, vidiſſetque, in ipſa Vrbe, ſub auſpiciis cardinalis Farneſii, eandem exſpirante

Sec.

c) Seq. §. 62. p. 342. vbi tamen ſummam tantum argumenti illius memorabilis expoſuimus.

d) Librum hunc inter rariſſimos eminere ſuo iam tempore obſeruauit Mar. Mersennvs in obſeruationibus in Fr. Georg. Veneti problemata in Geneſin p. 430. ſuffixis comm. eius in Geneſin. Magnis vero librorum heluonibus non viſum, obſeruauit, eumque recenſuit Hevmannvs act. phil. Vol. I. p. 811. qui tamen errat, eos reprehendendo, qui titulum libri praeſcribunt: de ethnicis philoſophis caute legendis, ideoque de Platone caute legendo inſcribendum eſſe monet. Quanquam enim verum eſt, de ſolo Platone caute legendo egiſſe Criſpum, non attendit tamen vir doctus, hoc volumen tantum exhibere Quinarium primum operis ingentis, quo aliorum quoque philoſophorum dogmata erat examinaturus. Nam de Ariſtotele quoque caute legendo tr. promittit p. 54. 164. 409. de Plotino c. l. p. 36. 61. 63. 442. de Proclo p. 36. 123. de Hermete, Iamblicho, Porphyrio p. 36. quae in ſpongiam incubuiſſe valde dolemus.

Sec. XVI. de PP. ad Platonismi fauorem seductis, sententiam obtinuisse, quam in protestantibus suggillandis et confutandis sibi propositum habuit, parcius ista viris obiecisset, qui sine fuco, sine fumo philosophiam antiquam inspexerunt. Ad Crispum itaque eum ablegamus, suae communionis ecclesiasticae hominem descripturi propter insignem raritatem et eruditionem haud vulgarem ipsam totam praefationem, si intra limites nostrae scriptionis posset concludi. Aliam vero eius communicandae occasionem expectamus.

pag. 342. lin. 11. *Hunc raro falli solere, raro falli statuebat.* Pro *falli* priore loco legendum, fallere.

pag. 346. lin. 8. *Odium et contemtus inde natus est.* Nempe ex actionibus hominum magnis vitiis eminentium, de philosophia iudicabant illi, quorum intererat, christianae religionis seueritatem principiis philosophicis euerti. Itaque dicis gratia religionis nomen et ad euitandam censuram ecclesiasticam muneribus et stipendiis grauem et periculosam, vnam subiectionis suae ecclesiae iudicio praetendebant.

pag. 346. lin. 15. *Quod plurimis ex Italia profugis accidit.* Testis est historia ecclesiastica seculi XVI. et comparanda cel. Gerdesii liber posthumus, quem *specimen Italiae reformatae* inscripsit.

Ibid. lin. 11. a fin. *FICINVS testis est.* Audiendus ipse est, cum tantum non supra veri speciem ista impietas sit, quam toti orbi Peripatetico obiicit. „Scribit enim, se ideo in Platone et Plotino traducendis et ex„planandis laborauisse, vt hac theologia in lucem prodeunte et poëtae „desinant gesta mysteriaque pietatis impie fabulis suis annumerare, et „Peripatetici qvamplvrimi, idest, Philosophi pene omnes ad„moneantur, non esse de religione saltem commvni tanqvam „de anilibvs fabvlis sentiendvm. Totum enim ferme terrarum „orbem a Peripateticis occupatum in duas plurimum sectas diuisum esse, „Alexandrinam et Auerroicam. Illos quidem intellectum nostrum mor„talem existimare, hos vero vnicum esse contendere, vtrique religionem „omnem funditus aeque tollere, praesertim, quia diuinam circa homines „prouidentiam negare videantur, et vtrobique a suo etiam Aristotele „defecisse. - - Istam autem detestabilem Italiae impietatem talem esse „refert, vt eum a vero longius errare iudicet, qui putet, tam diuulgatam „impietatem, tamque acribus munitam ingeniis sola quadam simplici „praedicatione fidei apud homines posse deleri“. Quae vt veritatem eorum, quae adduximus, extra dubitationem ponunt, ita detestabilis atheismi et illusae auctoritatis ecclesiae Italiam Peripateticam accusant.

AD

AD CAPVT QVARTVM.

DE RESTAVRATORIBVS PHILOSOPHIAE PYTHAGOREO - PLATONICO - CABBALISTICAE.

pag. 357. lin. penult.

Praefixis ab eo praefationibus discitur. Potiores vitae suae circumstantias, strictim quidem tetigit ipse Reuchlinus in *Epistola ad Dionysium fratrem* praefixa primae editioni *rudimentorum Linguae Hebraeae Phorcae in aedibus Thomae Anshelmi 1506. fol.* [a] excusae, quam ob insignem raritatem inter reculas nostras seruamus. Subiuncta sunt insignia Capnionis cum inscriptione: *Io Reuchlin Phorcens. Doctor iuris Comes Palatinus Lateranus, Sicambrorum legis Tacitus, et Sueuiae Triumuir.* Post hunc epistolis magni viri et restauratoris literarum in Germania locus in eius historia dandus est, et adiungenda PHILIPPI MELANCHTHONIS declamatio de vita Reuchlini, qui eum affinem et ex parte praeceptorem habuit resque eius optime scire potuit. Hos postea secuti sunt plurimi, nam nemo fere intactam historiam tam memorabilis in ecclesia orbeque literario viri reliquit, qui vel acta ecclesiastica, vel literarios annales surgentis seculi XVI. conscripsit. Ex iis complures et potiores alibi [b] nominauimus, et in vernacula nostra eam iteratis vicibus exposuimus [c]. Indicauit multos quoque, qui Capnionis historiam tetigerunt, B. I. CHR. WOLFIVS [d]. Et singulari quidem diligentia huius viri historia digna est, eo quod et meliorem literarum sensum, et literarum Graecarum et Hebraicarum studia primus e puluere inter nostros resuscitauit. Quae tamen cum ad philosophiae historiam non pertineant, hoc loco attingi non potuerunt, sed id tantum caput historiae Reuchlinianae a nobis enarratum est, quod diligentiam eius in resuscitanda philosophia Platonico-cabbalistica exercuit, reliquis fere praetermissis.

pag. 358. lin. 10. *B. IO. HENR. MAIVS.* Meretur ista biographia ab iis legi, qui origines restitutarum inter Germanos literarum nosse cupiunt, quas vir doctus magna diligentia et accuratione tetigit. Vnde dignum eum librum censuit IOANNES CLERICVS [e], quem more suo nitido compendio describeret. Pluscula etiam de Reuchlino adduxit IACOBVS BVRCKHARDVS [f] historiae literariae tanti Sueuiae nostrae ornamenti lucem foenerantia, quae in erudita eius temporis historia non debent praeteriri. Tacemus *historiam literariam reformationis*, ab HERMANNO VON DER HARDT conditam, qui rarissimos Reuchlini libellos inseruit,

 dole-

a) Vid. GERDESIVS flor. libr. rar. p. 240 sqq.
b) T. V. Q q. ex H. P. Germ. scriptis p. 553. sq.
c) In Templo honoris literat. Germ. p. 41.
d) Bibl. Hebr. P. II. p. 937.
e) Bibl. vniu. T. VIII. p. 486 sqq.
f) Comm. de fatis linguae Latinae in Germania, tomo vtroque.

dolemus autem, consilia eius edendi voluminis noui Epistolarum Reuchlini bibliopolarum difficultates obstitisse. Quod fatum malo quoque sidere in iisdem epistolis recudendis expertum se esse BVRCKHARDVS conquestus est. Vix enim meliores historiae literariae fontes suppetunt, quam virorum doctorum epistolae. Adeo autem rarae sunt, vt iam suo tempore LVDOVICVS VIVES scripserit[g]: *Ioannis Capnionis epistolas nuper vidimus, simul et natas et exstinctas, adeo damnauit eas tacitus doctorum consensus, vt vix potuerint paucos vitae menses impetrare.* Quod eo magis dolendum, quo certius est, sic *omnia de studiis Germanorum vitiis ac inscitia monachorum, mutationibus rerum literarumque perscripta esse, vt nihil in iis non appareat, et facile existimari possit, quantum et reipublicae, et ecclesiae interfuerit, literas respirasse tum, atque reuixisse*[h]. Bis tamen prodierunt epistolae Reuchlini vel potius ad Reuchlinum scriptae. Et primo quidem anno cIɔIɔXIIII. *Tubingae, apud Thomam Anselmum*, 4. alii Hagenoam cIɔIɔXVIII. ponunt, altera vero vice, *Tiguri apud Froschouerum MDLVIII. 8.* quam nos possidemus, vtraque vero tantum non euanuit. Debemus autem istam epistolarum collectionem laudabili consilio Philippi Melanchthonis et Ioannis Hiltebrandi[i] illius, cum Phorzemii ageret, praeceptori. Dolemusque, ipsius Capnionis epistolas responsorias eorum curiosam diligentiam non adiecisse. Nomina virorum doctorum, qui ad Reuchlinum scripserunt infra indicauimus, quae hic repetenda.

pag. 359. lin. 4. a fin. *In ea Musarum sede Lutetiam missus.* Non reticuit hanc Parisiensis scholae gloriam, quod prima linguae Graecae literarumque semina in hunc agrum insperserit, CREVIERIVS[k], ipse tamen ex hac nostra narratione supplendus.

pag. 359. lin. 10. a fin. *Ioannem a Lapide praeceptorem habuit.* Eminuisse hunc virum non philosophica tantum et theologica eruditione celebrem, sed imprimis artis typographicae cum Ficheto apud Gallos introductae auxiliis de restauratis literis aeternum nomen meritum, obseruat, qui praeter alios eius historiam exposuit, CREVIERIVS[l]. Ficheti enim et Ioannis de Lapide cura primi, qui ad Parisienses diuerterunt typographi Vlricus Geringius, Martinus Kranzius et Michaël Friburgerus in Sorbonam introducti sunt, primique libri 1470 seqq. teste MEVILLERIO[m] impressi. Anno enim 1469. Ioannes de Lapide rectoratum iniit[n], et hoc pacto occasionem nactus est, ciuibus suis (erat enim Germanus) nidum ad exercendam nouam artem parandi. Praeter diligens studium philosophiae Peripatetico-scholasticae multum etiam literarum elegantiorum

g) De conscrib. epist. p. 264.

h) Vid. BVRCKHARD. l. c. P. II. p. 165. cuius verba damus.

i) Vterque praefationem praemisit, quae legendae. Conf. MAIVS vit. Reuchl. p. 91. 92. Ex his emendanda et supplenda sunt, quae p. 369. not. n, scripsimus.

k) Histoire de l'Acad. de Paris T. IV. p. 333.

l) Ibid. p. 329 sqq.

m) Orig. de l'imprim. P. I. c. 1-6. Mem. de l'Academie de B. L. T. XIV. et XVII.

n) BVLAEVS hist. acad. Paris. T. V. p. 889. 890. CREVIER loc. cit. p. 332.

rum culturam tum docendo, tum libros ad eas vtiles curando promouit. Parisiis Basileam, sine dubio patriam, redux theologiam et philosophiam docuit, et TRITHEMIO teste [o], *doctrinam eorum Parisiensium, qui reales appellantur, primus ad Basiliensium vniuersitatem transtulit* [p] *ibidemque plantauit et auxit. Sed eodem quoque auctore inter praecipuos quoque Tubingensis studii inceptores* (anno nempe cIↄccccLXXVII. quo academia ista ab Eberhardo barbato Duce Wirtembergico excitata) *et auctores vnus extitit. Denique post liberam plurium beneficiorum dimissionem ad canonicatum et praedicationis officium ecclesiae Basileensis vocatus fuit, et tandem Carthusiensis ordinis habitum induit.* Vir diligens et πολύγραφος, cuius scripta recensent TRITHEMIVS [q] *Bibliotheca Gesnero-Simleriana* [r], FABRICIVS [s]. Vir hoc loco inter praeceptores Reuchlini non fine attentione dimittendus, eo quod studii Grammatici, et venustatis Romani sermonis ardorem in Reuchlino accenderat. Praelegit enim tunc, cum eum audiret Reuchlinus, auditoribus Vallae *elegantias L. Sermonis*, a Geringio tunc typis editas [t], et Basileae quoque in quiete monasterii circa annum cIↄccccXCIV. adhuc hanc diligentiam probauit [u]. Vnde praesumimus, auctoritatem praeceptoris Reuchlinum in academiam Basileensem deduxisse. Maxime tamen Wesseli et Cantoblacae consilia ei persuasisse, vt in vicinam patriae academiam commigraret, testis est MELANCHTHON [x], quem tamen loca confudisse, h. l. ex obseruationibus Iselianis obseruauimus.

pag. 362. not. h. l. vlt. *De Sueuorum pronuntiatione Latini sermonis barbara.* Qualis illa tunc fuerit et quam moleste aures Italorum offenderit, disci potest ex iis quae literatissimus BVRCKHARDVS ea de re post Maii obseruationem attulit.

pag. 366. lin. 8. *Edito speculo oculari mox repressit.* Praeclare meruit de hac H. eccl. et lit. particula celeberrimus olim Philologus HERMANNVS VON DER HARD, qui *historiae literariae reformationis*, quam cIↄIↄccXVII. in memoria iubilaei euangelici edidit, *parte secunda* Reuchlini libellos, et qui ad eius caussam pertinent, quique dudum oculis se subduxerunt, recudi curauit. Inter quos, imprimis *speculum eius oculare, et acta iudiciorum inter Iacobum Hochstrat, et Reuchlinum* merentur legi, vt haec suis coloribus intueatur Lector: nobis enim in alienis a meta nostra commorari non licet. Comparare vero iubemus cum laudatis diligentissimi BVRCKHARDI [y] obseruationes, supra iam adductas, qui multam huic loco lucem affundent.

 pag.

o) De S. E. c. 894.
p) Nominales enim eo tempore in academia Basileensi regnasse ad T. III. suo loco annotauimus. Pertinet itaque haec particula historiae literariae Io. de Lapide ad historiam harum sectarum scholasticam et supra enarratis addenda est.
q) loc. cit. et de Script. Germ. c. 243.
r) pag. 389.
s) Bibl. Lat. Med. T. IV. p. 718 sqq.
t) CREVIER. loc. cit.
u) Libris Ciceronis de Off. de Sen. etc. Argumenta praemisit, et in tractatus ac capitula distinxit. TRITH. de S. E. loc. cit.
x) loc. cit.
y) Conf. BVRCKHARDVS loc. cit. T. II. p. 341. Similia leges in dedicatione artis Cabb. ad Leonem X.

pag. 369. lin. 5. a fin. *Nobis instituti memoribus ob excultam modo philosophiam Pythagorico-Platonico-Cabbalisticam enarrandus est.* Peruenerat Reuchlinus, cum Romam adiisset, in familiaritatem Academiae, quam erexerant Mediceae domus patroni, et Ficino imprimis atque Pico Mirandulano innotescens, magnam, quod illi sibi proposuerat, philosophiae emendationem sibi concipiebat, *si quod illi tentabant, adiutus auxiliis librorum Cabbalisticorum, quos Picus Mirandolanus coëmerat, apud se constitueret, posse angelorum adiutorio fieri, quando Italiae Platonica, Marsilius Ficinus attulit, et Iacobus Faber Stapulensis Aristotelica Galliae restaurauit, ipse quoque Capnion Pythagorica contemplantissimis hominibus iucunda donare queat.* -- Ex quibus verbis colligimus, Reuchlinum fama Mediceae partis occupatum, et de orbe philosophico mereri cupientem, cum vidisset, recenti philosophiae Pythagorico-Platonicae reformationi deesse viam Cabbalisticam [z], nouum inde sibi philosophiae genus concepisse. Quae cum talis fuerit, qualem supra descripsimus, facile inde intelligitur, qua fortuna philosophiae istis conatibus gaudere fruique licuerit, cum nec Pico veri philosophiae istius fontes essent noti, nec illae scaturigines veritatis se panderent, ex quibus sincera veritatis fluenta possent promanare. Supra enim obseruauimus, ipsos, ex quibus omnis ista philosophia deriuabatur, fontes fuisse vanos et dolosos, fraudibusque hominum, Picum decipientium, corruptos. Nec tamen istam fortunam magnopere miramur, cum ex allocutione ad Leonem X. P. M. pateat, Reuchlinum id animo concepisse, vt fauorem Mediceae domus tantopere nouae philosophiae se pronum et beneuolum probantis aucuparetur, id quod ex adductis ex praefatione ad Leonem X. verbis est manifestissimum. Cuius veras et genuinas caussas cum h. l. nisi nos omnia fallunt, luculenter detexerimus, totam rem lectoris iudicio expendendam relinquimus. Non veremur fateri, aliquid iactantiae et praesumtionis in tota ista praefatione se prodere, nec adeo limpidos fontes fuisse, ex quibus illud emendandae philosophiae consilium profluxit. Sed fatendum quoque est, condonari id Reuchlino posse, qui cum meliora non haberet, et de diuina auctoritate librorum Pici cabbalisticorum esset persuasissimus, se μυστικώτερα et diuiniora inuenisse gaudebat. Tota id dedicatio libri loquitur, et quam auctoritatem apud Reuchlinum Pici exorbitantis ingenii iuuenis sententia habuerit manifestat.

pag. 374. lin. 12. *Nihil eius argumenti amplius in vulgus edidit.* Et quidem fauente fato: nihil enim profuisset ista philosophia ad emendationem doctrinae christianae, nocuisset autem plurimum. Suspicamur autem,

z) Ita enim loc. cit. Ego germanis per me renascentem Pythagoram tuo nomini dicatum exhibebo. Id tamen absque Hebraeorum Cabbala fieri non potuit, eo quod Pythagorae philosophia de Cabalaeorum praeceptis initia duxit, quae patrum memoria discedens, e magna Graecia rursus in Cabalistarum volumina incubuit. Emenda igitur fuerant omnia. Quare de arte Cabalistica, quae symbolica philosophia est, scripsi, vt Pythagoreorum dogmata studiosis fierent notiora.

autem, ipſum Reuchlinum tandem obſeruaſſe, caſſas ſe nuces inueniſſe; alias philoſophiam iſtam, quod putabat, admirandam non deſeruiſſet. Quanquam autem haec ita ſe habent, manet tamen Capnioni laus ſincera, quam ei tribuit ERASMVS: *fuiſſe abſolutiſſimum virum, tot literis, tot linguis praeditum, vt plura is corda quam Ennius, habuiſſe videatur, vnicum totius Germaniae decus, lumen atque ornamentum* [a].

pag. 375. not. a. lin. 2. *In biblioth. S.* Add. p. 287. his adiungendus Io. BONA Cardinalis, cui audit Georgius *vir Platonicis et cabbaliſticis plus iuſto addictus, qui inſigne volumen iucunda magis quam neceſſaria ſubtilitate, iuxta eccleſiaſticam cenſuram expurgandum ſcripſerit*: Nos nihil in Georgianis his nugis iucundum ſentimus, quae nauſeam magis excitare poſſunt ſobrie philoſophari ſuetis, cum infinita ἀσύςατα, male cohaerentia, et, ſi dicere fas eſt, impia contineant, iureque ſuo atque merito ſint proſcripta.

pag. 390. lin. 23. *Et his quidem artibus iuuentutem nobilitauit.* Legendus ipſe AGRIPPA, ſi intelligere quis velit, quantum nebulonem in iuuentute iſta arte alchemiſtica ſe praeſtiterit. In libro enim *de incertitudine et vanitate ſcientiarum atque artium* integrum caput [b], demonſtratione fraudum, dolorum, nequitiarum, mendaciorum, et famoſiſſimis accuſationibus aliis in alcumiſticam repleuit, quamuis metu, ne periurio ſacrilegus fieret, ſilentio ſe pleraque ſupprimere et obſcure tantum de iis loqui fateatur. Quod caput vt curioſum ſatis eſt, et veros vanae artis vultus deſcribit, ita characterem Agrippae iuuenis lectori attento luculenter delineat, et vera ipſum ſcripſiſſe, ſibique fata illa, quibus premebatur, fuiſſe vaticinatum, prodit, iucunda autem deſcriptione vaniſſimorum impoſtorum faciem natiuis coloribus depingit, quod vel iucunditatis cauſſa legiſſe neminem poenitebit. Dum autem monet: *ſe permulta de hac arte, ſibi tamen non admodum inimica dicere poſſe, niſi iuratum eſſet, qui myſteriis initiantur, de ſilentio*, haud obſcure ſubinnuit, ſe ſocietati eiusmodi alchemiſticae fidem ſpopondiſſe et nonnulla effeciſſe, quae non vanos prorſus ſucceſſus promiſerint. Sed et reliqua apud diſertiſſimum ſatyricum legi merentur, quae huc tranſcribere non patitur loci anguſtia, ex quibus patet, quod ipſe tacitus fatetur, eo tempore, quo in hanc artem incumbebat, *pro tribus aſſibus animam habuiſſe venalem*, metamorphoſin autem in ſe ipſo expertum eſſe triſtiſſimam. Ad quae clarius intelligenda, legenda eſt *epiſtola decima libri primi* [c], ad Landulphum, vt conſtet, inter fata Agrippae hoc peculiare fuiſſe, et fallere et falli.

pag.

a) Ep. ad Iac. Wimphelingium de laudibus liter. ſoc. Arg. apud BVRCKH. P. II p. 369. Legenda autem eius quoque apotheoſis Capnionis in colloquiis fam. et adiiciendus HVTTENI triumphus Reuchlini, carmine longo, quod ſuppeditant MAIVS et VON DER HARD ll. cc.

b) c. 90. T. II. Opp. p. 201 ſqq. ed. Lugd. 1600. qua in praeſentia vtimur.

c) p. 8. Quam curioſitatis cauſſa repetiit integram venerandus SCHELHORNIVS Amoen T. II. p. 568 ſqq. In margine annotauit editor: Hoc loco fateri videtur apertiſſime, chryſopoeam ſe exercuiſſe, cum ſociis foedere ſibi adiunctis: ob quam ſaepius apud principes libertatis iacturam ferme feciſſet, captumque fuiſſe hanc ob rem in valle rotunde, vt ex praecedentibus liquet.

pag. 390. lin. penult. *Acrius quam ferre poterant Agrippa morderet.* Viderat nempe acutus at ferox iuuenis, et ad omnia paratus, quam necessaria huic genti flagella essent, quamque commerita seuera castigatio. Vnde praeceps et audax consilium concipiens, hos fraterculos omnemque monachorum nationem hostilibus incursionibus aggredi statuit. Scripsit ea de re Cantiunculas [d], et conquestus, quae odia, quae bella, quas machinationes et cachinnos et ludibria, quasque insidias patiatur, cum insolentiores patientia et silentio euadere obseruaret, *deliberauisse se* ait, *cum vniuersa hac improborum sophistarum et excullionum colluuione aeternum bellum suscipere, et quicquid hactenus cum his nebulonibus sibi negotii fuerit, postliminio resuscitare, illosque suis coloribus depictos sub dio palam omnium oculis exponere, vt videant populi, intelligant nationes, cognoscat mundus, per quos homines tot seculis seducti et decepti fuerint.* Hinc autem Agrippae, licet in sinu Romanae ecclesiae validissimos patronos haberet, lerna malorum, vitaeque omnis, quam expertus est, miseria et infelicitas exorta est, quod hos crabrones irritauisset. Huic vero internecino odio debentur omnia *scripta apologetica*, quae vno fasce tomo altero Operum Agrippae adiunxere Beringi editores, quae tamen paucorum oculis visa sunt [e].

pag. 396. lin. 5. 6. *Factum id anno MDXXX. quo prima libelli doctissimi editio prodiit.* Dubitatum a nonnullis [f] de huius editionis anno, quam tamen, certum est, eo anno prodiisse. Excudebat enim, vt habet finis libri *Io. Grapheus anno a Christo nato 1530. mense Sept. Antwerpiae. 4.* Hanc editionem proscripsit VI. non. Mart. anni sequentis facultas theologica academiae Parisiensis [g], impedire autem, quamuis rogum minaretur, non potuit, vt non anno sequente *ex officina Eucharii Agrippinatis* iterum prodiret, et singulis fere annis nouae editiones apparerent, quarum tamen posteriores, maxime in Opp. a Beringis editis passim mutilatae sunt [h]. Graui vero censura non Parisienses tantum, sed Louanienses doctores quoque librum onerantes rem ad aulam imperatoris delatam haud parua inuidia cumularunt. Caussa tamen a consilio imperatoris cognita, et ad senatum Mechliniensem, ex Caesaris iussu deuoluta, propositiones suspectas reuocare Agrippa iussus est. Quod ansam dedit acerrimo opinionum suarum parenti Agrippae, magna parrhesia sua defendendi, et apologiam proscribendi [i], quae ab illis legenda est, qui historiam huius viri plenius cognoscere cupiunt.

pag. 397. lin. 4. 5. *Hermanno archiepiscopo dedicauerat.* Prodiit ea editio Antwerpiae ap. Io. Grapheum 1531. 4. et tantum non plane euanuit. Al-

d) L. VII. ep. 35. p. 380.

e) Vid. Vogt. cat. libr. rar. p. 14.

f) Relat. Hamb. 1739. p. 496. euicta tamen ib. pag. 610. et 1741. p. 332.

g) Wedekind. cat. libr. rar. p. 37. Miramur, hoc Creuierium praetermisisse.

h) Conf. Clement. bibl. p. 81 sqq.

i) Exhibet eam Appendix apologetica T. II. Opp. Agrippae a Beringi fratribus anno demum 1605. adiecta. Non negat Agrippa in dedic. ad Card. Campegium, iussum se auctoritate Caesaris istam apologiam scribere.

Alteram eiusdem anni, in forma octaua, Parisiis repetitam indicat NICERONIVS [k], et ipse Agrippa eam commemorat [l]. Dedicationem eius ad archiepiscopum et electorem Coloniensem scripsit ex Mechlinia, mense Ianuario eiusdem anni, quo amicus quoque ad Agrippam scripsit, et Antwerpiae prelum fatigare ex Colonia, vbi electori is consilium dedicationis aperuerat, indicauit. Continebat autem prima ista editio librum tantum primum de occulta philosophia; vnde opus plaudentibus viris doctis exceptum, integrum edere, non obstante inquisitionis difficultate, probante TRITHEMIO [m], quem eius ἐργοδιώκτην habebat, apud se constituens libros duos posteriores adiecit, editos *Coloniae apud I. Soterum* anno cIɔIɔXXXIII. fol. quae editio itidem rarissima euasit, et magno pretio redimitur. Sed post mortem Agrippae quarta quoque editio 1541. 4. prodiit [n], et anno 1565. 8. liber quartus adiectus est, qui totus magicus Agrippam auctorem non habet [o], quemadmodum addita *elementa Magica* PETRI DE ABANO spuria quoque sunt, ab impostore quodam Agrippae nomini supposita, vt eius nomine clarescerent, ast indigna et nugarum impiarum ita plena, vt non nisi vanorum et ineptorum ingeniorum attentionem mereantur [p]. De ipsa autem librorum Agrippae raritate consulendi librorum rariorum enarratores [q].

pag. 400. lin. 1. *Quamcunque posset, vindictae occasionem est meditatus.* Quod, qua ratione, laudatis Lutheri decertationibus, contra Louanienses censuras praestiterit, dignum est, quod ex eius apologia aduersus theologistas Louanienses [r] cognoscatur.

pag. 402. not. u. col. 2. lin. 1. *Neutri editioni Lugdunensi annus editionis praefixus est.* Vtimur iam in supellectile literaria nostra editione Lugdunensi per Beringos fratres, cui praefixus est annus cIɔIɔc. Obseruauit autem eruditissimus librorum rariorum obseruator CLEMENTIVS, aliquoties Beringos fratres, non mutatis titulis, haec opera edidisse. Enarratque WEDEKINDVS editiones operum Agrippae Lugdunenses 1531. 8. 1600. 8. cum appendice apologetica 1605. Comparanda cum his est NICERONII [s] diligentia, qui istorum operum argumenta recensuit.

pag. 406. lin. 20. *Quod arcanas et supernaturales vel diuiniores artes apud nonnullos imperitiores iactauerit.* Dabimus ipsum Agrippam lectori eam

k) T. XII. p. 375. ed. Germ.

l) Lib. VII. ep. 26.

m) Legenda eius epistola, L. I. ep. 24. p. 26.

n) Indicat eam WEDEKINDVS l. c. inter rarissimas: nos eam nunquam vidimus, cum reliquas omnes euoluendi occasionem habuerimus.

o) Dudum id monuit Io. WIERVS de praestigiis daemonum, L. II. c. 5. p. m. 141.

p) Prolixe rarissimum libellum, qui toties male sanam curiositatem misere decepit, recenset WIERVS l. c. eiusque vanitatem et impietatem denudat. Alium librum Agrippae quartum indicat CARDANVS de subtilitate L. XVIII. p. 667, sed ineditum esse monet; spurium quoque esse ex comite, cui adiunctus est, coniici potest.

q) VOGTIVS, SINCERVS, CLEMENT. WEDEKINDVS, libris notissimis v. Agrippa conf. BAYLE l. c.

r) cap. 19. App. p. 59.

s) loc. cit.

eam rem confitentem, et ipſa ob libri raritatem verba eius adducimus [t]. „Obiiciunt mihi miracula, quae principes et populi obſtupuerunt, et „ſupra naturae vires daemonum opera faſſi ſunt. Fateor operatum mi„randa multa, ſed citra Dei offenſam, citra fidei et religionis iniuriam. „Et obſtupuere ea multi, ſed homines indocti, et quibus datum non eſt, „rerum cognoſcere cauſſas, atque motus omnes et inexorabile fatum. „At quis ſecretorum naturae curioſus explorator ignorat, herbarum po„tentia et lapidum virtutibus non omnibus perinde manifeſtis multa per„fici poſſe, quae rudis populus per inſcitiam et malitiam accepta referat „daemonibus potius, quam naturae atque Deo." An non haec ad palpum obtrudentem Agrippa iactauerit, penes Lectorem volumus ſtare iudicium.

pag. 408. lin. 12. *WIERIVS teſtatur.* Miramur, in noſtra editione WIERI *de praeſtigiis daemonum et incantationibus ac veneficiis libris V. Baſileae apud Oporinum edita 1566. 8. haec L. II. c. 5.* omnia abeſſe, quae de Agrippa, Adamus, Naudaeus, Baelius adducunt, et p. 141 ſeq. tantum recenſeri et negari, quartum librum de O. P. eſſe Agrippae genuinum. Quod, quo conſilio factum ſit, ſuſpicari non licet, cum in prima editione iſta extent, lecta quoque et excerpta a pluribus?

pag. 418. lin. 10. *Quod obſcuriſſimam artem magna perſpicuitate docuit.* Fatemur, multum nobis profuiſſe has Lulliſticae artis inſtitutiones, quia breui at perſpicuo compendio omnia comprehendunt, quae de ea hiſtoriae philoſophicae ſtudioſo ſcitu neceſſaria ſunt. Vnde cum noſtris ſupra in huius tomi initio de Lullio eiusque arte dictis haud inutiliter poſſunt comparari, modo ad ea ſimul attendatur, quae Agrippa *de V. S. capite nono* de ea monuit.

pag. 429. lin. 15. *SORELLI diligentia.* Adiiciemus huic GASSENDVM [u], eo quod Gaſſendianam philoſophiam naturalem ex Patricianis radicibus propullulaſſe haud pauci ſuſpicati ſint, librique hi rarius occurrant, quam vt a quolibet poſſint inter ſe comparari. Ita vero accuratus philoſophicae hiſtoriae enarrator, poſtquam Teleſianam philoſophiam recenſuiſſet: „alter haberi poteſt Franciſcus Patricius, qui eodem ſeculo „ſuperiore ruente, nouam, veram, integram, (eius verba ſunt) de vni„uerſo conditurus philoſophiam, comprobaſſe ſe pronuntiata dixit ex di„uinis oraculis (intelligit autem non modo Moſaica, ſed etiam, quae fue„re Zoroaſtris, Triſmegiſti, Orphei, etc.) geometricis neceſſitatibus, phi„loſophicis rationibus, clariſſimis experimentis. Inſtituens autem illius „partes quatuor, quas et inſcripſit Panaugiam, Panarchiam, Pampſychiam, „Pancoſmiam, quaſi diceret, de vniuerſa luce, de vniuerſorum princi„pio, de vniuerſa anima, de vniuerſo mundo egit, ſpeciatim de princi-

„piis,

t) Querela ſuper calumnias ſcholaſt. et monach. App. T. II. p. 142. 143.
u) Phyſ. S. I. L. III. c. 3. T. I. opp. p. 246.

„piis, elementisue rerum, sex primis pancosmias libris. Statuit autem „principia seu elementa quatuor, scilicet, spatium, primaeuum lumen, „primaeuum calorem, primaeuum fluorem. Vult enim hoc primum, „quod opifex summus extra se produxit, esse spatium, vt sine quo esse „caetera non possint, et possit tamen ipsum esse sine caeteris. De hoc „autem spatio seu loco, cui trina dimensio, longitudo, latitudo, profun„ditas competat, non alia tradit, quam, quae ipsi de eo ratiocinati sumus „superius. Docet deinde, quia opifex summus, *DEVS videlicet, LVX* „*est et nihil facilius effundi, replerique spatium, quam manans a luce lumen* „*potuit: idcirco a Deo luce primaria lumen primarium primaeuumque emicuisse.* „*At origine quidem,* inquit, *spirituale fuit hoc lumen, et incorporeum penitus;* „*sed postquam a fonte suo digressum per spatii partes atque dimensiones fundi* „*coepit, corporale euasit, trine scilicet dimensum, atque ita et incorporeum si*„*mul et corporeum; illud tum origine, tum per omnia penetratione; hoc vero* „*extensione et in infinitum protensione.* Rursus quia a luce diffunditur lu„men, et ab igne calor, est autem et lux calida, et ignis lucidus quatuor„que adeo ista ratione, non subiecto differunt ea de caussa: diffusum „cum lumine calorem contendit, vt corpora omnia, quemadmodum a „spatio habent, vt sint trina dimensa, a lumine, vt sint visibilia, ita a ca„lore habeant, vt constent, vt viuant, vt agant. Denique vero, quia „corpora omnia antitypia siue resistendi vi praedita sunt, neque eam a „quoquam istorum trium habent, ideo fluorem adiicit, quem veteres di„xerint aquam, et principium rerum vel solum, vel vnum ex quatuor con„stituerint. Indicari ipsum a Mose creatum, cum dixit, tenebras fuisse „super faciem abyssi, id est, profundissimae aquae, et spiritum Domini „fuisse latum super aquas. Generali autem fluoris nomine vtitur, ad signi„ficandum omnia, quae fluida sunt, seu aquae sint, seu humores, seu „quid aliud tertium aut vltra; ac tum decernit, corpora omnia aut fluo„res esse, aut concreta ex fluoribus. Sic coelum empyreum aethereum„que fluores esse, immo et ipsa sidera, quia ignes sint, et flamma sit „fluor; et lunam quoque fluorem esse, sed concretum. Sic aërem, et „in aëre ignes, nubes, pluuias et alia; sic maria, lacus, flumina, sic plan„tas et animalia ex fluore conflari, progigni et concrescere, sic metalla, „lapides, mineralia, sic denique terram generabilium matrem fluorem „esse concretum.“ Habes lector eruditam epitomen et specimen principiorum physiologicorum Patricii, magno iudicio ab acerrimo iudice doctrinarum philosophicarum conscriptum, quod vel ideo prae aliis attentionem meretur, quia non tantum summam principiorum physicorum Patricii exacte refert, sed haud obscure fontem describit, ex qua sua philosophus Platonico-Alexandrinus hauserit. Cuius originem atque fontem istis lineis detexit, quas ideo literis currentibus, quas vocant, imprimi curauimus. Ex his enim paulo curatius rem meditantibus palam est, Patricium a principiis scholae Platonico-Alexandrinae non recessisse,

ſiſſe, quae ex oraculis a ſe ſtudioſe collectis didicerat, ideoque ſyſtema emanatiuum recepiſſe, et, ſuppoſito lucis aeternae et in Deitate comprehenſae fonte incorporeo, non ſpiritualia tantum, ſed et materialia progreſſa, et incorporeum lumen, poſtquam a fonte ſuo digreſſum per ſpatii partes fundi coepit, corporeum factum ſtatuiſſe. Quae vt eſſentialia emanatiui, Alexandrini et cabbaliſtici ſyſtematis principia ſunt, ita applicata recentioribus placitis Teleſianis et noua philoſophandi methodo incruſtata et quaſi amicta, nouum ſyſtema phyſiologicum exhibent, quod Platoniſmum recentiorem ſubtiliori ratione velut nouum εὕρημα vendidit. Certe nec iniucundum eſſet, nec ab inſtituto noſtro alienum, comparationem inter Alexandrinas iſtas hypotheſes, praecipue quales in Oraculis exhibentur, et Patricianas inſtituere, et oſtendere, quomodo ſalua emanationis ſuppoſitione ex Deo, lumine incorporeo, omnia effluxiſſe, et hoc diuinum lumen corporeum factum eſſe, et materialia omnia condidiſſe, aſſerere et tueri auſum ſit ingenium florens et foecundum; quod ea philoſophice et ſcholarum in modum effutiit, quae obſcurius et inſtar aenigmatis ſchola vetus per totum fere Orientem recepit. Aſt limitum noſtrorum, quos aliena nobis voluntas conſtituit, ea anguſtia in praeſenti tractatione eſt, vt hanc prolixitatem refugiat. Quare ipſam hanc comparationem lectoris diligentiae relinquimus, eum autem monemus, vt ad hanc Patricii phyſiologiam reſpiciat, quoties de ſyſtemate emanatiuo ſermo eſt, et quoties animaduertet, non δυσνόητα tantum, ſed ἀσύςατα quoque in hoc ſyſtemate deprehendi et laterem lauare, qui huic Aethiopi candorem inducunt.

pag. 430. lin. 2. *Ab vtriuſque enim ſyſtemate Patricii phyſica longe abeſt.* Quanquam enim et Gaſſendus et Carteſius ſpatium inter principia phyſiologica receperunt, factum id tamen alio, quam Patricius ſenſu, quod ex comparatione facile Lectori conſtabit. Ceterum ex dictis manifeſtum etiam, quo conſilio phyſiologiae ſuae vniuerſae adiunxerit Patricius Zoroaſtris oracula CCCXX. ex Platonicis collecta, Hermetis Triſmegiſti libellos, Aſclepii tres libellos, myſticam Aegyptiorum a Platone dictatam ab Ariſtotele exceptam et perſcriptam philoſophiam. Haec enim opuſcula omnia, quamuis apocrypha ſint, et ſuppoſititia, genuinas tamen Alexandrinae morologiae ſententias exhibent: Quas Ariſtotelica methodo, non per motum, ſed per lucem ac lumina ad primam cauſſam adſcendendo, totius diuinitatis contemplationem ad rerum vniuerſitatem explicandam adhibuit. Haec autem omnia ſcopum habuiſſe ſyncretiſticum, ipſe auctor non negat, faſſus in titulo: *capita multa, in quibus Plato concors* (religioni,) *Ariſtoteles vero catholicae fidei aduerſarius oſtendatur, eſſe adducta.* Prodiit opus rariſſimum *Venetiis apud Robertum Megettum anno* cIↄIↄXCIII. *in fol.* [x].

pag.

x) Conf. Vogt. cat. libr. rar. p. 521.

pag. 430. lin. penult. *Vir doctus et ſubtilis.* Inter nobiles philoſophos Marco locum fecit I. CARAMVEL LOBKOWIZ [y], eumque laudat, quod *Platoni ſit ingenio ſimillimus, ſobrie tamen, et ideas, ſed ſenſu, aut vero, aut ſaltem probabili admittat, et de rerum arcanis principiis feliciſſime philoſophetur. Vocat eum quoque libris optimis clarum, et altius, quam ceteri ſapientem.* In quo tamen encomio Caramuelem amicitiae propenſione, plus quam par erat, dediſſe, ex admiſſa a Marco hypotheſi de ideis facile eius intelligens poteſt iudicare.

pag. 438. lin. 4. *Vt maxima omnium de ea eſſet opinio.* Nemo fere, poſt Moshemium, cui alteram vitam debet ſyſtema intellectuale Cudworthianum, vel auctorem ita magnum cenſuit, vel eius lumina per orbem literarium ſpargenda eſſe putauit, quam IOANNES CLERICVS, acutus rerum philoſophicarum et literariarum cenſor. Extollit ille [z] Cudworthum, quod *cum vaſta antiquitatis ſacrae et profundae lectione, linguarum veterum cognitione ſuffulta, iunxerit iudicandi et diſcernendi acumen inſolitum, in theologicis pariter atque philoſophicis ſcientiis eminens, quo multiiugae et late ſe diffundentis eruditionis vtilitatem vbique ſparſerit.* Operam ideo vir celeberrimus in eo nec ignauam, nec ignobilem poſuit, quod, cum ſyſtema intellectuale lingua auctoris vernacula ſcriptum eſſet et a paucis legi poſſet, ampliſſimam epitomen per aliquot particulas curauerit, easque ephemeridibus, quas *bibliothecae ſelectae* titulo edidit, inſeruerit [a], inſeruiturus vtilitati eorum, qui ſolidae multaque doctrina defenſae demonſtrationi de exiſtentia Dei bene cupiunt. Longius autem progreſſo Moshemio gratias debemus, quod totum opus incredibili labore orbi Latino legendum dederit.

Ibid. lin. 17. *Praecipue cum incomparabilis MOSHEMII verſione Latina.* Legi meretur beati viri erudita atque elegans praefatio, quae hiſtoriam celeberrimi operis exhibet, hoc loco non exſcribenda [b].

pag. 445. lin. 19. 20. *Prorſus nihil habet veritatis diuinae Hebraeis patefactae.* Efficax ad ſeducendos in ſequiores ſenſus, hos viros doctos, qui philoſophiam cabbaliſticam reſuſcitare conati ſunt, cauſſa fuit, cabbalae exegeticae vel biblicae atque propheticae cum cabbala metaphyſica, quae ex Aegypto in Palaeſtinam allata, et exegeticae deinde accommodata eſt, confuſio. Cum enim in illis λειψάνοις theologiae propheticae et traditiuae multa occurrerent de Meſſia eiusque perſona, munere, regno, capita, quae vetuſtiſſimam reuelationis diuinae doctrinam referebant, quaeque per manus velut arcana myſteria ore poſteris tradebantur; reuerſo autem ex Aegypto Schetachide, qui metaphyſicam fanaticam orientalem-

 que

y) In ſerie operum ſuorum, ſ. catalogo inſerto CAR. DE VISCH biblioth. ſcript. ord. Ciſterc. p. 187.

z) Bibl. choiſie T. I. p. 64.

a) A tomo I. ad X. Multa egregie in his compendiis Cudworthiani operis dicta ſunt, et exhibita, in nonnullis tamen Homerum dormitaſſe, probauit interpres Latinus, Moshemius in praef. n. 3.

b) Vitam Cudworthi recenſent biographiae NICERONIANAE T. XIX. p. 340 ſeq. ed. Germ.

que et Aegyptiacam in Palaeſtinam attulerat, ea arcana et aliena ab Iſraëliticis myſteriis orthodoxiae auctoritatem communi et venerabili cabbalae nomine attentarent, factum inde, vt poſt C. N. vtrumque cabbaliſticae theologiae genus in vnam eam formam confunderetur, qualem Iochaides poſtea perfecit, vt ſupra demonſtratum. Ita vero euenit, vt reliquiae doctrinae de Meſſia, quas ſuppeditabat traditio oralis, iſtis peregrinis placitis et hypotheſibus admiſtae et in vnum corpus conflatae miſere corrumperentur, et ad impia placita raperentur, atque torquerentur ſub orthodoxiae propheticae arcanioris veſte occultatae, atque pictae. Quae poſtea cum conuenire cum Chriſtianis ſacris viderentur, pro orthodoxis dogmatibus habitae, et ab impoſtoribus auctae, mutatae et adeo eleganter incruſtatae ſunt, vt vetuſtiſſimae theologiae myſteria ex aſſe referre viderentur. Quibus tanquam arcanis theſauris clam habitis facile fuit viris bonis et doctis, quales fuere Picus et Reuchlinus, carbones pro theſauris vendere, cum a nebulonibus auro pro his arcanis acquirendis emuncti ſplendide deciperentur. Quorum tamen facilis credulitas eo magis excuſanda eſt, quia natales et fata cabbaliſticae doctrinae tunc adhuc in tenebris ſepultae iacebant, ex quibus ſeris ſatis temporibus tandem protracta ſunt.

pag. 449. lin. 17. *Ex his alii de eo retulerunt.* Syſtema tamen philoſophicum et phyſicum Teleſii mature recenſuerunt magni duumuiri GASSENDVS [c] et VERVLAMIVS [d], qui Teleſium *virum* vocat, *Peripateticis rationibus potentem et inſtructum, easque in illos ipſos vertentem, ſed affirmando impeditum, et deſtruendo quam exſtruendo meliorem.* Et alio loco [e] inter eos, qui nouam ſcenam tentarunt, et nouas fabulas naturalis ſcientiae egerunt, Patricium, Brunum, Seuerinum, Gilbertum, Campanellam, Teleſium quoque numerat, *nec plauſu celebrem nec argumento elegantem.* Quod iudicium maximi philoſophi non magnopere miramur. Verulamius enim, nouam ipſius naturae cupiebat et meditabatur ſcientiam, Teleſius, abiectis reliquis, vnam, quae placebat, Parmenidis hypotheſin elegerat, quae aliis coloribus, aſt ne his quidem puris ſatis fulgebat, id quod ingenio eclectico Verulamii placere minime potuit.

pag. 450. lin. 7. a fin. *Qui laudato duci tum ab epiſtolis ſecretioribus fuit.* Non Borbonii, ſed Aurelianenſis principis, Borbonio nuper defuncto ſurrogati ſecretarium, quem vocant fuiſſe, tradit IMPERIALIS [f].

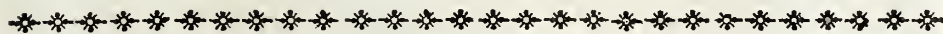
pag. 454. lin. 13. *De his, quae in aëre viuunt et de mari, quos viuus ediderat.* Vulgabat hos libellos Teleſius ipſe *Neapoli 1570.* cum libro *de coloribus*, quos ex bibliotheca publica Auguſtana [g] praeſentes habemus, ſunt autem rariſſimi.

Ibid.

c) Phyſic. L. I. ſ. 3. T. I. opp. p. 245.
d) Vol. III. opp. p. m. 238.
e) Hiſt. vent. praef. Vol. II.
f) Muſ. P. I. p. 70.
g) Vid. EHINGERI Cat. bibl. Aug. p. 391.

Ibid. lin. 20. *Indici expurgatorio isti libri adscripti.* Vid. *Index Hispanicus*, ab ANT. SOTOMAIORE editus [h], vbi simpliciter prohibentur. Quod eo quidem tempore, quo physica noua omnia suspecta fuere non miramur. Ast potuisse nostro tempore, quo turpissimae et obscurae istae nebulae, luminibus literarum adeo indecorae dispulsae sunt, hanc prohibitionem et expurgationem operum Telesii physicorum repeti, in *Indice Benedicti XIV. P. M.* literatissimi a viris cetera doctissimis edito [i], stuperemus merito, nisi recordaremur, Romam semper sibi esse similem, nec a Tridentinis obseruationibus, vbi etiam proscripti sunt, vnquam recedere. Habet itaque nostra historia philosophiae critica socium, philosophum magni nominis, et eclecticae philosophiae ex Italiae ipsius iudicio parentem, Roma quidem, sed non ex orbe literato proscriptum, id quod aequissimo animo ferimus, quod damnum nullum operi attulerit. Conf. GIMMA [k] et LOTTERVS [l] libris supra in textu citatis.

h) pag. 98.
i) pag. 287.
k) Idea hist. liter. Italiae T. II. p. 428.
l) pag. 31.

AD CAPVT SEXTVM.

DE RESVSCITATIONE PHILOSOPHIAE IONICAE.

pag. 463. lin. 10.

Vt et plura essent et certiora. Attulit quidem pluscula ad intelligendam Berigardi historiam non inutilia, et ex fontibus domesticis hausta Niceronius, ast cum reliquis tamen, quae de eo traduntur, comparatis, fatemur, nobis non satis, quod est, fecisse, vt ex hac nostra narratione constare potuit. Eam autem nos augere et perficere posse laeti sperabamus, cum videremus, scriptorem non indoctum *historiae gymnasii Patauini*, NICOLAVM COMNENVM PAPADOPOLI res Berigardi annotauisse [a], praesertim cum ad monumenta nonnulla publica, quae Berigardi mentionem faciunt, prouocauisset. Fatemur autem examinata illa narratione, non certiores tamen nos factos fuisse, sed incertiores multo discessisse. Cuius vt Lectori fidem probemus, ipsam Berigardi historiae epitomen dabimus. Hoc scriptore graeco duce et auctore, fuit Berigardus Lugdunensis, in quo ad SALOMONII *inscriptiones gymnasii Patauini* prouocat, diuque iurisprudentiae operam dedit, mox ad philosophos naturae inspectores transitum fecit, et inter hos doctores eandem scientiam primo priuatim, deinde publice docuit, tum Lugduni, tum Auenione. Deinde accitus ad gymnasium Pisanum primas in eo tulit, et in prae-

a) Lib. III. sect. 2. c. 32. p. 370 seqq.

praelectionibus prae ceteris placuit. Sensim aëris inclementia tactus, dum de reditu in Galliam cogitabat, inuitatus a Venetorum proceribus ad alteram ordinariae philosophiae sedem, quod primam Ioannes Cottunius obtineret, non alia conditione annuit, quam si aequalis Cottunio in honore sedis declararetur: hocque sancito Patauium venit, atque exedram iniit anno MDCXXXIX. Fortunii Liceti successor meruitque DCCC. aur. stipendium, quod MDCXLVI. auctum ad M. excreuit anno cIɔIɔcLIII. ad MCC. mox ad MCCCC. eoque ad primam eius classis euectus Cottunii successor anno MDCLX. triennio superuixit, ereptus viuis anno MDCLXIII. Haec Papadopoli. Quae cum domesticis testimoniis a familia Berigardi cum Niceronio communicatis comparata, quae certiora scire potuit, scriptoris Patauini vel incuriam, vel negligentiam, in aliis quoque locis proditam, luculenter manifestant; adeo multa sunt in his aut oppido, veris admixtis, falsa, aut sine attentione cum aliis confusa et perperam tradita. Falsum enim, Berigardum iurisprudentiae operam dedisse, medicinae enim studio atque philosophiae naturalis contemplationi se tradidit: falsum, docuisse Auenione, Aquis Sextiis enim lauream artis salutaris accepit: falsum, inde Pisas vocatum, factum id enim ex academia Parisiensi: falsum, anno seculi superioris sexagesimo tertio obiisse, qui quadriennio post adhuc vixit. Sed haec ferenda sunt in homine Graeculo, negligenter satis in historia Patauinae scholae versato, et qui non negat, nihil se librorum Berigardi vidisse. Patiemur tamen, si quis promotionis gradus, quos enarrauimus, ex eo emendari cupiat: licet certissimis exemplis nobis constet, fallere haud raro Comnenum, etiam vbi ad acta academiae prouocat. Vnde haud illibenter in memoriis Bonamici, Zabarellae, Bernardini Tomitani, Robortelli, Cottunii ad eum prouocare neglecimus, quamuis istam historiam academiae Patauinae valde commendauerint ephemerides literariae, quae haud raro solent praefationibus et indicibus auctorum confidere.

Ibid. lin. 12. *Domini de Berigardo.* Gallicum nomen erat Claude Guillermet Seig. de Beauergard.

Ibid. lin. 23. *Vt potuerit conferre codices Graecos.* Damus verba Welschii nostri: *Cl. Berigardus Medicus Gallus et professor philosophiae Patauii Graece doctissimus, a paschate demum, cum cathedrae vacare incipiunt, Florentiam se cum familia conferre atque ibidem aestiuare solet; nec ipse aut filius pariter eruditissimus hanc operam detrectabit, quo deducente olim plusculos dies conferendis quibusdam locis in bibliothecis illis desedi.*

pag. 464. lin. 23. *An. MDCLIII. Fortunio Liceto.* Obitus anno MDCLVI. vt supra p. 232. legendum [b]; adeoque et vltimae Berigardi promotionis annus fluctuat.

Ibid. lin. 8. a fin. *Hippocratis aphorismus.* Prodierunt PETRI BERIGARDI *Hippocratis aphorismi rhythmici Vtini apud Nic. Schirattum, 1645. 8.* Hoc

b) Ex mendo typographico annus MDLVI. perperam positus.

Hoc MERCKLINVS [c] annotauit, qui cum Florentinum vocet, suspicamur, eum tunc in ea vrbe medicinam fecisse, fratremque in aestate Patauio ad eum excurrisse.

pag. 466. lin. 8. *Liber inter rarissimos numeratus.* Conf. WIDEKIND. *cat. libr. rariorum*, qui cum nostris obseruationibus comparandus est.

pag. 467. lin. 16. *IO. LAVNOIVS.* Supra iam lectorem de hac re ad CREVIERII *historiam academiae Parisiensis ablegauimus*, qui ex Launoio augeri potest.

pag. 468. lin. 13. *Sed apud Geneuenses.* Ita enim nostra habet editio: *Geneuae apud Petrum de la Rouiere, 1621. 8.* Apud WIDEKINDVM [d] exprimitur *Aurelianae*, quod quamuis Aureliam Allobrogum siue Geneuam indicet, suspicamur tamen, ignotius vrbis nomen quibusdam exemplaribus fuisse praefixum, vt tutius in Gallia legerentur.

Ibid. not. w. lin. vlt. *l. c. p. 820.* Recensentur theses periculosae visae facultati theologicae Parisiensi in eius *censura*, debentque in historia physicae speciali enarrari. Inter eas thesin X. ignes potissimum accendisse theologorum Parisiensium est verisimillimum: *Somniarunt Peripatetici, dum parum congrue de naturis locuti dixerunt, veras et physicas alterationes fieri per introductionem nouae et solius entitatis alicuius accidentalis subiecto inuariato quoad substantiam manente. Cum tamen nulla vnquam sine additione aut detractione principiorum, aut eorum multiplici mixtione accidere queant.* Peti hac thesi transsubstantiationis et accidentium absolutorum eucharisticorum doctrinam, eamque euersum ire, facile palpari potest, nec ipsi theologi negarunt, censentes, *aliquo modo impugnari sacrosanctum eucharistiae sacramentum.* Hanc potissimum obseruationem eiecisse trigam istam virorum doctorum ex Parisiensi vrbe et vniuersitate senatus consulto eo minus dubitandum est, quo magis academia pro hoc dogmate summo zelo aliquoties decertauit.

pag. 485. lin. 18. *Eius in hoc quidem argumento innocentiam.* Subscripsit huic apologiae Berigardianae eamque ratam habuit WIDEKINDVS [e].

c) Linden. renou. p. 851.

d) l. c. p. 329. vehementer autem dubitamus, vtrum editionem Geneuensem Widekindus viderit.

e) loc. cit. p. 400.

AD CAPVT SEPTIMVM.

DE RESTAVRATIONE PHILOSOPHIAE EPICVREAE.

pag. 486. lin. 26.

Ipse audiendus est. Vtimur nos *operum Lipsii* editione luculenta, quam post Moreti Antwerpiensem raram atque caram, recudit bibliopola Andreas ab Hogenhuysen, et septem tractatibus Lipsianis, qui in Ant-

werpienſi collectione deſiderantur, auxit, IV. Voluminibus in forma octaua maiori Veſaliae cIↃIↃcLXXV. Comprehendit Tomus I. Opera ad criticam proprie ſpectantia, Tomus II. epiſtolarum centurias decem, Tomus III. hiſtoricum et antiquarium argumentum tangentia, Tomus IV. prudentiam ciuilem et hiſtoriam philoſophiae concernentia. Ad hanc editionem in citandis locis nos prouocare, lectorem monemus. Verba h. l. allegata extant *T. IV.* [a] et tota illa allocutio ad lectorem legenda eſt, vt occaſio inde cognoſcatur, qua ad hoc philoſophandi genus Lipſius iuuenis adhuc deductus eſt.

pag. 487. not. c. *Praemiſſa eſt eius operibus.* Ornat Lipſiana biographia *frontem Opp. T. I.* cui praefixa *Lipſii fama poſthuma*, i. e. epicedia amicorum, quae alibi fruſtra quaeritur, et haud pauca habet, non hiſtorica tantum, ſed apologetica quoque, quibus obiecta illi morum, et religionis inconſtantia diluitur. Habebat enim poſt funera non laudatores tantum, ſed et vituperatores haud paucos.

ibid. lin. 20. *Aliique, qui in hac palaeſtra deſudarunt.* Pleroſque nominauimus in vernaculo Opere *Qq. Hiſt. phil.* quos tamen conſuluiſſe omnes parum iuuat, cum plerique anteceſſores et imprimis Miraeum exſcripſerunt, pauci critico oculo perluſtrauerunt, quod feciſſe P. Bayle valde laudandum. Pertinent in eandem quoque claſſem, qui iudicia virorum doctorum de Lipſio collegerunt et indicarunt Pope - Blovntivs, Teissierivs [b], Clarmvndvs [c]. Succinctam quoque Lipſii notitiam ſuppeditat Niceronivs [d].

ibid. 27. *Eraſmi amicitia inclaruit.* Extant inter epiſtolas Eraſmi Lipſianae aliquot, L. III. p. 112. L. XIII. p. 437. L. XV. p. 502. 503. L. XXII. pag. 858 ſeq. quae intimam vtriusque familiaritatem prae ſe ferunt.

pag. 488. lin. 18. *Eiusque ſpecimen in orationibus iuuenilibus daret.* Conſcripſit Lipſius antequam conſilium adeundae ſtudiorum cauſſa Italiae caperet, annorum octodecim iuuenis *variarum lectionum* libros, ſtilo, quod Miraevs quoque obſeruat, florido ac Ciceroniano, quorum vel ſolam praefationem ad Granuellanum cardinalem Mechliniae archiepiſcopum legere eum oportet, qui, quam venuſta Latini ſermonis elegantia huic iuueni enata ſit, et quam longe poſtea ab hac ſimplicitate receſſerit, cupit cognoſcere.

pag. 489. lin. 3. a fin. *Delatus enim ad Carolum Langium.* De celebri hoc canonico Leodienſi, hortorum cultore eximio plura dabunt ſcriptores hiſtoriae literariae Belgii Valerius Andreas Deſſelius et Aubertus Miraeus.

pag. 494. lin. 8. *ad populum.* Iungimus huic viro Italo aliud teſtimonium ex eadem regione, Io. Imperialis [e], qui cetera in laudes Lipſii effuſus,

a) pag. 517 ſqq.
b) T. III. p. 771 ſqq.
c) Tom. I. n. 13. pag. 97. qui p. 119. plures nominat.
d) Tom. XXI. p. 119 ſqq. vbi ſcripta Lipſii accurate recenſet.
e) Muſ. hiſt. p. 119.

ſus, *vna*, ait, *temeratae religionis nota*, *tenebras primum eius nomini offundere viſa eſt*, *cum apud Batauos diu ex peregrinatione Germanica redux conſederit*, *haud obſcura communique haereſeos opinione damnatus. Verum tot editis non fucatis poenitentiae teſtimoniis Moguntiacum*, *ſuſcepta ex Batauis fuga*, *ſe recepit*, *vt ſerio eccleſiae redditum cum boni omnes perpetuo complexi ſunt, tum Europae principes ac reges*, *ac ipſe imprimis Clemens VIII. P. M. apud ſe raris et inuſitatis conditionibus inuitarunt.* Valde proſtrauit Lipſii famam iſta religionis inconſtantia et ad nutus fortunae ſe componens indifferentia, vnde et viuus, et mortuus a multis opprobriis petitus et ſatyris cumulatus eſt. Quibus num dentatae Ieſuitarum et diſcipulorum chartae, quas *famae poſthumae Lipſii* collectio continet, medicinam attulerint, lectori diſpiciendum relinquimus. Certe ſtoicae philoſophiae gloriam et expreſſam vitae *antiquis moribus* (quo vtebatur ſymbolica epigraphe) conſtantiam ipſi tantopere commendatam haud parum iſta animi ἀδιαφορίᾳ et diſſimulatione commaculauiſſe, haud paucis viſus eſt.

pag. 496. lin. 17. *Quod iudicium ſubſcribent. l. cui iudicio*, eam enim de Lipſii religione ſententiam extorquent, ipſae amicorum apologiae adeo frigidae, licet more ſuo dentatae et virulentae, vt nihil ſupra; quae tamen nihil habent, quod reſpondeant, praeter conuicia.

pag. 500. lin. 8. *Quam non nemo promiſit*, *prodeat.* Dedit quidem perſonatus CLARMVNDVS [f] vitam Scioppii, in qua multa cumulantur ad famoſi ſcriptoris hiſtoriam literariam pertinentia; ſed confuſa adeo et ordinis atque elegantiae carens illa narratio eſt, vt vix ſine taedio legi poſſit. Longe melius in hoc campo verſatus eſt NICERONIVS [g], cui imprimis ſatis accuratum indicem ſcriptorum Scioppianorum debemus, qui interim conſulendus donec aliquando critica infamis grammatici hiſtoria prodeat. Multa vero collegit quoque P. BAYLE, hoc loco omnino comparandus. Adeo a moribus philoſophi, et ipſis moralis ſapientiae praeceptis deflexit intemperantiſſimi ingenii et calami ſcriptor, vt pudendum vel ridendum ſit, auſum eum eſſe moralem diſciplinam ex mente Stoicorum ſcribere, qui Priapeiorum editione et commentariis, et imprimis infami eorum praefatione meruerat, vt ne ad Cynoſarges quidem gymnaſium admitteretur, et impudentiſſimis et maledicentiſſimis pſeudocynicis philoſophis adnumeraretur. Tacemus, quicquid habet Stoicae inſtitutionis, id Lipſio eum ſurripuiſſe *. Vnde factum, vt *elementa* eius *moralis philoſophiae Moguntiae* cIↃIↃcVI. editae ex neglectu et contemtu euiluerint, et inter rariores libros compareant [h]. Mirandum autem, ſcriptorem tantae maledicentae infamia per orbem literarium notiſſimum, tot encomia, tot laudes velut tropaea numeraſſe, cum tamen praeter Grammaticam eruditionem, mediocriter in aliis ſcientiis eſſet

Ddd dd 2 ver-

f) Biogr. VV. Cl. P. X. p. 105 ſqq.

g) T. XIX. p. 282-331. ed. Germ.

*) Conf. STOLLE Hiſt. lit. P. III. c. 4. §. 14. p. 672.

h) Conf. REIMMANN, loc. cit. VOGT. cat. libr. rar. pag. 612.

verſatus. Prodidit autem IMPERIALIS [i], vnde tantam encomiorum meſſem meruerit, faſſus *nomen eius vbique reddidiſſe gratiſſimum, quod diuino ingenii ſui robore ad fidem catholicam aduerſus haereticos propugnandam conuerſus, plurimis operibus eximias profligatae impietatis manubias reportauerit, imitabili equidem religionis exemplo, in quam defenſor eius acerrimus intuens Ferdinandus II. imperator eum inter intimos ſui conſiliarios delegerit, plurimisque voluerit honoribus inſignitum.* Sed tacuit adulator Italus, Scioppium violatae maieſtatis regiae reum, non tantum in Hiſpania egregie vapulaſſe [k], ſed eius quoque *eccleſiaſticum*, eo tempore, quo Auguſtae haerebat [l], patrocinio M. Welſeri ſuſtentatus anno cIↃIↃcXII. iuſſu curiae regiae Pariſienſis per carnificem, publice combuſtum eſſe, cum merito ob calumnias in reges, turbatamque tranquillitatem publicam vltimo ſupplicio dignus iudicaretur. Ceterum quam infirma fuerit Scioppio artis rationalis exercitatio, vel ſola illa, quam *eo ipſo anno in noſtra vrbe* non ſine iactantia edidit diſſertatio *de miraculis* prodidit, in qua calcem ſine arena, ſcriptorem vero talem licet deprehendere, qui apertiſſimis rationibus propria vineta caedit, hoc ipſo prodens, neſciuiſſe ſe, de qua quaeſtione ſibi philoſophari conſtituerit.

Ibid. not. e. *Praefectura collegii SS. Trinitatis functus eſt.* Comparandus praeter NICERONIVM. I. G. DECHAVFEPIE in *nouo dictionario hiſtorico.*

i) p. 202. Viuebat autem adhuc Scioppius cum illa Imperialis ſcriberet.

k) NICERON loc. cit. accidit Scioppio 1614.

l) 1612. vid. dedic. Immanuelis thaumaturgi eo anno iam per biennium Auguſtae verſatus erat Scioppius, et obſtetricante Velſero religionis profeſſionem mutauerat, vt conſtat ex Epiſt. Cardin. Oſſati n. 241. L. VI. p. 515. conf. BAYLE T. I. art. Bongars not. G. p. 603. vnde haeremus, an verum ſit, quod NICERONIVS loc. cit. p. 285. notat, Scioppium 1598 Romae ad Romanam eccleſiam tranſiiſſe.

AD CAPVT OCTAVVM.

DE RESTAVRATIONE PHILOSOPHIAE DEMOCRITO-EPICVREAE.

pag. 503. lin. 14.

Tandem ad Atomos Democriti peruenerunt. Non omnis quidem phyſicorum natio eo tempore Ariſtoteli ſeruiebat ſeculi ſuperioris initio; ſed progreſſi ſunt ex Paracelſi quoque ſchola noui naturalis ſcientiae conditores, qui, vt placita magiſtri diſſeminarent, omnem operam adhibuerunt, quos infra ſub theoſophicorum et Paracelſiſtarum nomine enarrauimus. Sed diſplicuit illa factio pleriſque, maxime in Germania philoſophis, qui peregrinum philoſophandi genus naturae minime ſatisfacere credebant. Quo facto magna quidem pars in obſequio Ariſtotelis

telis conseruata est, ast viri tamen nonnulli, huius quoque Stagiritae seruitutis pertaesi de noua via cogitauerunt. Quod aggressum esse in Italia Telesium, supra docuimus, in Germania vero primum fere suscepisse Danielem Sennertum medicum et philosophum Wittebergensem, ex adductis h. l. constat. „Is [a] cum neque in temerariorum illorum nouatorum, „seu Paracelsistarum seu chemicorum numero esse vellet, qui antiquam phi„losophiam, quae Aristotelis praecipue scriptis ad nos peruenit, e scho„lis plane eliminare conabantur, nec tamen iis accenseri cuperet, qui „hoc seculo publice profiteri non erubuerunt, se malle cum Aristotele „vel Galeno errare, quam cum recentiorum aliquo verum dicere, eo „quod cum I. C Scaligero statueret: nihil infelicius esse illis ingeniis, „qui mordicus sentiunt, maiores nostros nihil ignorasse; ad perquiren„dam naturae viam se accendi passus est, contemto auctoritatis prae„iudicio". Qua de re legendum et expendendum est, quod hypomnematis suis praemisit prooemium, bone frugis plenum, et inspicienda ipsa hypomnematum tractatio, in qua doctrinam cum singulari sentiendi et statuendi modestia merito viri docti probauerunt. De quibus hypothesibus physicis Sennerti videnda ea, quae infra Tomi IV. parte secunda [b] attulimus, et ad specialem physicae historiam pertinent. Vitam celeberrimi Medici ennarrarunt AVG. BVCHNERVS *oratione funebri, biographia Operibus* eius *praefixa* [c], MERCKLINVS [d], NICERONIVS [e].

pag. 504. lin. 8. 9. a. fin. *Quem tamen rariorem fecit vel neglectus libri - - vel paucitas eorum, qui his literis librisque delectantur.* Fatemur curis posterioribus nos iam de vtraque hac caussa raritatis huius libri dubitare. Si enim vel neglectus vel contemtus fuisset, satis fuisset, semel eum in patria fuisse excusum, nec Batauis in mentem venisset, librum parui habitum frequentiorem dare. Vnde magis nobis verisimile, mox primae editionis pauca tantum exemplaria fuisse excusa, timente bibliopola Ticinensi, ne frequentia libri eius pretium et opinionem perderet; praecipue cum noua atomisticae philosophiae praecepta iam a Gassendi et Cartesii sequacibus coepissent ad eorum rationem atque hypothesin efformari. Vnde coniectura quoque nobis enata est, repetitam libelli extra Italiam vix noti editionem curauisse aduersarios vel Gassendianae, vel Cartesianae philosophiae, vt haberent, quod tantis viris opponerent. Certiora tamen, quam hae sunt suspiciones, non habemus, liberumque relinquimus Lectori probabiliores caussas adducere. Ceterum Londinensem quoque anni cIɔIɔcXLVIII. 8. editionem enumerat KAHLIVS, quae, si reuera extat, nouo argumento robur nostrae coniecturae addit. Cui si liceret inhaerere, diceremus, reuocatam inter Belgas Magneni doctrinam atomisticam deberi ei parti, quae syncretistico

 studio

a) Vid. prooem. hypomnem.
b) pag. 618 seqq.
c) ibid. not. s.
d) Bibl. Script. medic.
e) T. X. pag. 373 seqq.

ſtudio eo tempore contra Gaſſendi et imprimis Carteſii ſequaces Peripateticae philoſophiae ſubueniri poſſe credebat [f]. Certe Syncretiſmum talem reſpexiſſe Magnenum, eſt veriſimillimum [g].

pag. 510. not. l. lin. 3. a fin. *Tranſitu ad eccleſiae Romanae caſtra facto.* Multis eam commutationem religionis gratulatur Gaſſendus peculiari ad Sorberierum epiſtola et in alia ad Ioſephum Mariam Suareſium epiſcopum Vaſionenſium enixas huic antiſtiti gratias agit [h], „quod eximium Sor„berium Deo et eccleſiae quaeſiuerit, *ad ſe pellexerit, illum foueat, fortu„narumque ipſius curam habeat.* Addit autem: merebatur ille ſane inci„dere in tantum patronum, vir tam bonus, tam candidus, tam ſingula„riter eruditus, vir tanta in conuerſando gratia, quem vt nouerit, eum „amauerit, quem delegerit, *vt ſua in eo vires beneficentia experiretur*". Ex quo loco non intelligi tantum poteſt, quam prolixe Sorberium Gaſſendus aeſtimauerit et commendauerit, curque ei amicitiae fidem hic etiam poſt funus praeſtiterit; ſed colligi quoque, quibus rationum machinis epiſcopus Sorbierium in ſuas partes pertraxerit. Factum id ex indicio biographi eius Graueroli [i] anno cIɔIɔcLIII. Ex cuius relatione nouimus, corradendorum numorum curam nimis Sorbierium vexaſſe, ita vt indignis homine philoſopho modis nec famae, nec nominis gloriae ob ſcopum ſaepenumero emolumento ſuo atque quaeſtui velificantem parceret. Quod hoc loco ideo notamus, ne quis glorietur, Gaſſendianam philoſophiam eam religionis mutationem effeciſſe. Cauſſam cur Nannetum poſcente aula Danica Sorbierius relegatus eſt, idem quoque Grauerolus indicat.

pag. 513. not. s. *Monet nos viri celeberrimi nomen.* Vitam Charondae vel, vt ſcribit Gaſſendus, Charronii more ſuo expoſuit Niceronivs [k], qui ſcriptorum quoque eius indicem exhibet. Inter ea eminere librum *de ſapientia* Pariſiis vertente Sec. XVII. editum, nemini ignotum eſt, qui ſcriptores noſtri temporis morales eclecticos nouit. Qui cum partim ſuas, partim Michaëlis Montani cogitationes ſequeretur, a communi doctrinae τρόπῳ haud raro ſecedentes, meruit, vt, non obſtante moralis doctrinae, quam in eo libro ſparſit copia et vtilitate, graues cenſuras experiretur: quas qui emolliunt, prudentiam tamen ſtatuendi et ἀκρίβειαν deſiderent.

pag. 514. lin. 9. *Ex vetuſtioribus obſoletae ſtabiliuntur.* Legenda eſt imprimis elegans et cordata philoſophi Dinienſis praefatio, qua ſe Scepticum magis, quam dogmaticum ſcopum ſibi propoſuiſſe monet, et ſe contra hominum religioſorum inuidiam munit.

ibid. not. u. *Prodiiſſe teſtes ſunt.* Certiſſimus teſtis eſt *Collectio operum* omnium Gassendi, quae *Lugduni* cIɔIɔcLVIII. *fol. ſex tomis* pro-

f) Adiiciendum hoc eſt. Kahlio ad Strvvii bibl. philoſ. p. 235. et Vogtio cat. libr. rar. p. 429.

g) Teſtamur praefationem p. 47 ſeqq. quae ſatis luculentum eius reddit teſtimonium.

h) Tom. VI. Opp. p. 328.

i) Vit. Sorb. praefixa Sorberianis p. 9.

k) Tom. XII. p. 202. ſqq.

prodiit [l]. In ea enim T. III. [m] locum habet exercitationum paradoxicarum aduersus Aristoteleos liber secundus. Eum tamen non perfecit, sed in fine capitis octaui haec monuit, quae, quoniam ipsa quoque Gassendiana opera rara atque cara sunt, in lectoris gratiam, cuius oculis se liber ille secundus subduxit, integra [n] adscribimus. *Si quaeras, beneuole Lector, cur haec exercitatio ad vmbilicum perducta non fuerit, curue libri quinque ceteri, quorum praefatio spem facit, non sequantur, scito, commonefactum ab amicis auctorem, stomachari non parum Peripateticos, propter prioris libri editionem, idemque fere argumentum a Francisco Patricio in Peripateticis suis disquisitionibus, quarum tunc primum copia ei facta prius pertractatum, hunc secundum librum vlterius persequi, et absoluere noluisse, ipsumque ne delibatis quidem aliis in museoli sui recessum cum blattis et tineis pugnantem, ab anno MDCXXIV. qualem iam habes abiecisse atque neglexisse.* Ex quo monito manifestum est, falsam esse HEVMANNI [o] suspicionem coniicientis, reliquos, quos sibi elaborandos Gassendus conceperat, libros alio tempore ab eo perfectos esse. Similiter STOLLIVS [p] deceptus est, qui cum secundi libri editionem Belgicam in manibus haberet, ex praefixo exercitationum argumento collegit, omnes sex esse excusas, cum tamen ne secundam quidem integram Gassendus absoluerit. Hinc raritas libri [q], quem imperfectum et deficientem emtores non reperisse, nobis est verisimillimum, praesertim cum operum Gassendianorum volumini tertio, quicquid superabat, esset adiectum.

pag. 515. lin. 4. *Recte cel. HEVMANNO obseruatum est.* Haec ex antecedentibus iam emendanda sunt. Nullibi enim in scriptis suis hoc argumentum Gassendus porro tetigit.

pag. 517. not. g. *Bornium nominat Sorbierius.* Vid. *Opp. T. VI. p. 202.* vbi inter alia ad Bornium: *nimis me et tu et tot alii insignes viri, quos insinuas, obstringitis, cum me reputare eum dignamini, qui viri* (Cartesii) *commenta retegere possim.*

ibid. not. h. *Excusat Sorbierius.* Fallitur ergo WEIDLERVS [r] narrans, cardinalem Richelium eum promouisse et propemodum coegisse.

pag. 519. not. l. *Epitaphium Gassendo scriptum a Mommorio.* Id solido marmore albo et nigro positum Lutetiae in ecclesia S. Nicolai Campensis, in sacello familiae Mommorianae, aere expressum, exhibet *Opp. T. I.* post vitam Gassendi, cuius etiam elegantissima effigies huic tomo praefixa est.

pag. 520. lin. 19. *Galilaeo, Gilberto, Cartesio.* Testes damus epistolas celeberrimorum virorum, et in astronomiae studio immortale nomen consecutorum, Kepleri, Longomontani, Vendelini, Schickardi, Snel-

l) Patrocinante et curante Herb. Mommorio magno Gassendi patrono.
m) pag. 149 seqq.
n) pag. 210.
o) Act. phil. Vol. III. p. 45.
p) Hist. lit. P. II. c. 2. §. 48. p. 162.
q) VOGT. cat. libr. rar. p. 302.
r) Hist. astronom. c. XV. §. 60. p. 475.

Snellii, Hortenſii, Heuelii, Eichſtadii, Galilaei, Scheineri, Bulialdi, Valeſii, Gatterii aliorumque, in quibus de difficillimis quaeſtionibus eum conſuluerunt. Plura de meritis eius in rem ſideralem dabit WEIDLERI *hiſtoria aſtronomiae.*

ibid. lin. 29. *Philoſophiam inuenire poterat.* Simili lectionis abundantia per omnes philoſophiae vniuerſae, maxime rationalis et naturalis campos diffuſa, cum magna accuratione coniuncta totum philoſophiae ſuae ſyntagma colluſtrauit, vt, quem parem in dogmatica philoſophiae hiſtoria habeat, ſciamus neminem.

pag. 522. l. 13. a fin. *a SORBERIO.* Rectius a Mommortio, certe eius cura, et adminiſtratione, cui ſeruiebat Sorbierius; teſtis eſt ipſa Mommorii praefatio.

ibid. lin. 35. *Quod ſibi Gaſſendus delegit.* Negari quidem non poteſt, multa Gaſſendum, vt erat, non in agendo tantum, ſed et in iudicando modeſtiſſimus, et humani intellectus limites, et in haud paucis infantiam probe perſpexerat, probabiliter tantum diſputauiſſe, in multis ſententiam ſuſpendiſſe, et haud paucis opinionibus a dogmatibus receptis validas argumentationes oppoſuiſſe. Sed id factum non more Sceptico, ſed Socratico, eumque in finem, vt, quouſque veritates cognoſcere liceat, manifeſtum fieret, eiicerentur autem hypotheſes precario aſſumtae et retunderetur dogmaticorum nonnullorum, qui variis ſyſtematibus nouis famam quaerebant ſuperbia. Ipſum vero veritatis cognoſcendae et incertitudini eripiundae finem tantum abeſt, vt reiecerit, vt expoſitis magis Scepticorum obiectionibus id ſibi ſolide euincendum eſſe ſtatueret, inter praecepta logica, longa tractatione demonſtrare poſſe aliquam veritatem ſigno aliquo innoteſcere et criterio diiudicari[s]: *eo modo adhibito vt media via inter Scepticos et dogmaticos teneatur, nempe, vt ſtatuatur, non omnia, quae dogmatici ſe ſcire putant, reuera ſcire aut ad ea diiudicanda congruum habere criterium; ſed neque omnia etiam, quae in controuerſiam vertuntur a Scepticis ita ignorari videantur, vt non criterium aliquod iis diiudicandis habeatur. Fatetur autem, partem quidem maximam eorum, quae ſcire ſe dogmatici putent, re ipſa ignorari, maxime in phyſicis, vbi beati ſimus, ſi non, quid ſit verum, ſed quid veriſimile, conſequamur.* Nempe ſubſcribebat ea in re HORATII ſententiae:

Eſt aliquid prodire tenus, ſi non datur vltra.

pag. 525. lin. 25. *Anno MDXLVII.* Leg. MDCXLVII. apud Guil. Barbier typographum regium, qua editione nos vtimur. Inſertus autem liber eruditiſſimus quoque operum tomo V. [t]. In eo libro *neminem aut acrius, aut vberius, aut quidem felicius Epicuri apologiam confeciſſe, quam Gaſſendum, virum quidem magnum, omnique ſi quis alius doctrina eruditum, nec tamen eruditione, quam aut iudicio, aut candore nobiliorem, fatetur* SAM. PARCKERVS[u], Epicuro cetera infenſiſſimus.

ibid.

s) Vid. Logica eius L. II. c. 5. T. I. Opp. p. 79 ſeqq.

t) pag. 169.

u) Diſp. I. de Deo ſ. 12. p. 30.

Ibid. not. n. *Amstelod. 1684.* Vltraque editione prior eſt Lugdunenſis 1658. inter opera Gaſſendi in veſtibulo *tomi tertii* edita.

pag. 526. lin. 12. *Locum haud contemnendum comparauit.* Abſoluit hoc ſyſtema philoſophiae Gaſſendi *tomum primum et ſecundum*, et vel ideo peculiari laude dignum eſt, quod potiorum dogmatum hiſtoriam ex veteri philoſophia manu liberali illuſtrauit, adeo vt pleroſque recentiores in hac quidem parte longe ſuperet. Certe nos quidem candide fatemur, a nemine plus lucis in hiſtoria doctrinarum phyſicarum nos hauſiſſe, quam ex inſigni hoc theſauro philoſophico.

Ibid. not. g. *THOMASIVS.* Fatetur ipſe GASSENDVS [x], ſe ad Carteſii phyſicam ſubinde reſpexiſſe.

pag. 526. lin. 19. *Nicolai Fabricii Peireſcii.* Exhibentur *Tomo V. operum* [y], et imprimis ſe eruditis probauit Peireſcii hiſtoria, quo inſigni viro Gaſſendus intimae amicitiae iure fruebatur.

pag. 527. lin. 32. *Ad reſponſiones Carteſii.* Comprehenduntur haec polemica Gaſſendi vno faſce T. III. [z] operum, legique ob argumenti nobilitatem, et praeclaram diſputandi modeſtiam merentur.

Ibid. lin. 34. *Gaſſendus ſubmiſit.* Exhibet hanc quoque epiſtolam ad Carteſium miſſam *operum tomus ſextus* [a].

pag. 528. lin. 1. *Pacti erant amici.* Noluiſſe Gaſſendum pacatum diſſidium, etſi monitum et inſtigatum a viris doctis, inter Batauos reſuſcitare, ex epiſtola ad H. Bornium conſtat, et praeclarum characteris philoſophici, quo Gaſſendus fulgebat, eſt teſtimonium. In phyſica tamen ſua, haud raro ad Carteſiana placita digitum intendit, et quid iure moneri poſſit, ea, qua vtebatur, modeſtia indicauit, ita vero, vt prioris vulneris cicatrices minime remanſiſſe proderet.

Ibid. lin. 26. *Hoc loco non enumerandorum.* Inter hos ſummos viros ex ſequiori ſexu non omittenda eſt Chriſtina, Suecorum regina, quae, quibus gratiae et beneuolentiae teſtimoniis Gaſſendum cumulauerit, ex epiſtolis VV. CC. ad Gaſſendum [b] iucundum eſt intelligere.

Ibid. lin. 10. a fine. *De cuius vitae circumſtantiis P. BAYLE legendus eſt.* Hiſtoria vitae famoſiſſimi aſtrologi praefixa eſt eius aſtrologiae, repetita praeter Baylium a NICERONIO [c], qui ſcripta Morini recenſendo nonnulla addidit, in hiſtoria literaria ſuperioris ſeculi apud Gallos memorabilia, in peculiari magis aſtrologiae hiſtoria, quam hoc loco enarranda. Nobis hoc quoque loco memorandus eſt, quia, ſcripta contra Arnoldi Villonii et Stephani Claues theſes ſupra a nobis indicatas refutatione, nouatoribus iſtis ſe oppoſuit. Veterum enim contemtum ferre non poterat, et hoc quidem ſenſu commotus contra Gaſſendum inſurgere conatus

x) Phyſ. Sect. I. L. III. c. 5. p. 258.
y) pag. 240 ſeqq.
z) pag. 281-429.
a) pag. 107.
b) App. Op. T. VI. p. 335 ſeqq.
c) T. III. p. 174 ſeqq.

tus et defenſionem Copernicani ſyſtematis, quam ille in diſſ. *de motu impreſſo a motore translato* inſtituerat, refutare aggreſſus eſt, vnde, rupto amicitiae cum Gaſſendo vinculo, eius quoque ſyſtema coſmologicum, edito *de atomis et vacuo* libro, oppugnauit, quo longae controuerſiae ferram cum Bernierio Gaſſendianas partes ſtrenue ſequente reciprocare ſatyraeque mordacitatem experiri coactus eſt. Quo fato et euentu id factum ſit, nos h. l. ſtrictim enarrauimus, et Niceronius quoque expoſuit. Tanto autem odio accenſus inde eſt Morinus, vt a calumniis quoque non abſtineret, vt ex PANVRGI, i. e. Morini *epiſtola de tribus impoſtoribus* conſtat; hos tres enim eſſe Gaſſendum, Bernierium, Niuraeum, impudentius dicam an ſtultius euincere conniſus, ſed a bonis quoque omnibus ex merito deriſus eſt.

pag. 529. lin. 20. *Sectam aliquam condere.* Non omittendus hic eſt locus SORBIERII, in *epiſtola ad Adrianum Vlaccum, typographum* [d], in qua cauſſam expedit, cur ſectam non habuerit vel poſt ſe reliquerit tanti nominis philoſophus: „Miratus ſum, ita ſcribit, ſaepius, qui fieret, vt „philoſophandi ratio, quam Petrus Gaſſendus inſtituit, et quae tanto ap„plauſu excepta fuit, non tamen profundius, hominum ſtudioſorum men„tes peruaſerit, ex quo in lucem varia huius auctoris ſpecimina prodiere. „Sectatores habuit illa paucos, quamuis blande animo adrepat, nullo „niſu facillima eius principia memoriae inſculpantur, luce tam clara in„tellectum, et virtute tanta voluntatem perfundat. - - Hoc inquam, me „diu multumque torſit, cum nondum ſatis animaduerterem, qui fieri „poſſit, vt tam erudito, tam vafro iſto ſeculo laruis et ſomniis (Carteſia„nam philoſophiam pungit) ſolidiora ſapientum ratiocinia poſthaberen„tur. Verum illud tandem diſcriminis reperi, inter ſublimes iſtos, ſcili„cet doctores, et Gaſſendum humi repentem, quod agmine denſo ince„dant, et confertim in lectorem irruant: dum noſter palabundus nimia „literatura ponit inter propoſitiones ſuas haud commoda interualla, qua„rum itaque non ſatis apparet cohaeſio, et vires infringuntur. Nouus „Anaxagoras (Carteſius ſine dubio) vrget propoſitum, dum vult digito „monſtrari et dicier, hic eſt! ſua tantum cogitata propinat, inſtar titu„bantis, loco tandem lectorem, et vel inuitum cogit motum ſemel im„preſſum ſequi. Nec mirum abripi, quocunque libuerit ferri, cui pon„dus omne ablatum, cui imperare vir iſte potuerit, vt omnem abiiceret „praecedentem rerum cognitionem, quam per ſenſus vel per rationem „habuerit. Huic ſane operi quanto maiori molimine opus fuit, tanto „facilius impreſſus iam motus perſeuerabit. Quare nihil mirum, tot ho„die extare viros eximios, quos medio alueo deuehunt abreptos opinio„nes portentoſae, abſtruſiſſimae, imperfectiſſimae atque adeo nullo modo „conferendae cum epocha ſapientiſſima, paucis aſſertionibus ſemper „admiſſa,

d) Praemiſſa eſt editioni Belgicae Syntagmatis philoſophiae Epicuri a Sorbierio denuo recognitae, quae repetita quoque Amſt. 1684. 4.

„admiſta, in ſcriptis philoſophi noſtri, quid verum atque decens ſine fu-„co, ſine ambitione quaerentis.“ Hactenus ille, quibus deinde ſubdit, „ſe ideo ſyntagmati huic radios nonnullos demſiſſe, citationes ſcilicet fre-„quentiſſimas, et innumera veterum loca, et auctoris verba ipſa deſum-„ſiſſe, propoſitiones ſeparatim enunciauiſſe, digeſſiſſe aliquando, aliis „characteribus ſignandas curauiſſe, appoſitis quoque ſummariis, vt non „opus ſit, magna Gaſſendi volumina conſulere: ratum, ita facilius lecto-„ri arriſuram tanti viri ſapientiam.“ Non negabimus, multum eam rationem effeciſſe, cur non Gaſſendi philoſophia in ſectam tranſierit, quemadmodum Carteſiana, licet magis pectus ſatiaret; illud enim vtriusque hiſtoriam inter ſe comparanti erit manifeſtum. Putamus tamen, alias adhuc rationes fuiſſe, cur Gaſſendus ſecta caruerit. Nempe, nec ipſe iſta ambitione quaerebat, vt ſectae parens eſſet, malebatque antiqui philoſophi nomen praefigere, quod eius indoli ad modeſtiam compoſitae valde conueniebat: et ſtudiis Carteſianis diſſimilis, nouitatis gratia plauſum et partes non quaerebat; ſed ſibi et amicis philoſophari poſſe erat contentus: máxime vero dum veterem ſectam eamque inuidia et ſuſpicionibus cumulatam ſuis meditationibus, parentem mutuatur, et Epicuream ſe traditurum philoſophiam pollicetur, ipſe ſibi obſtitit, quo minus ex abiectis in puluerem nouam philoſophiam ſibi reſtaurari lectores crederent, vnde, accedente humanae mentis curioſitate, in καινοφωνίας valde prona, malebant philoſophiam ſequi bullas proiicientem, quam veterem amplecti ex antiquo ſqualore reſuſcitatam. Sed et ipſa fata Carteſianae philoſophiae eiusque commutationes et viciſſitudines effecerunt, vt dum his nouis omnis Europa concutitur, veterum nomen contemtum maneret; licet noua re ipſa ſuppeditaret. Ita ſcilicet, docente philoſophica hiſtoria cuilibet ſectae ſuum ſemper fatum fuit, concurrentibus licet ad eius deſtinationem cauſſis moralibus. Recentius autem Gaſſendiſtarum nomen, mutuo tantum aſſumtum noſtro tempore eſt, illisque tributum, qui atomorum viam atque ſyſtema elegerunt, cetera nihil Gaſſendianum habentes, vt Carteſianis certo ſectae nomine poſſent opponi. Quod tamen noſtra aetate vix vſu venire videmus, ex quo Carteſiano et Gaſſendiano nomini noua, Newtoniana, Leibniziana, Wolfiana, et in moralibus Pufendorfiana et ſimilia ſunt ſurrogata nomina. Nempe ſemper inter homines, etiam philoſophantes eadem fabula luditur, omnisque viciſſitudinis par eſt ratio.

AD LIBRVM TERTIVM.

DE PHILOSOPHIS NOVAM PHILOSOPHANDI VIAM TENTANTIBVS.

CAPVT I.

DE SCEPTICIS RECENTIORIBVS.

pag. 544. lin. 14.

Cum Academicis negat. Legendum *vrget:* putat enim abbas Praemonstratenſis veritatem talem, qualem poſcit logica vel metaphyſica, latere in profundo puteo, hoc ipſo in Democriti et aliorum veterum caſtris militans, qui tamen longe alio fine alioque ſenſu et limitibus, dogmaticorum arrogantiam, et hypotheticam eruditionem ſugillarunt.

Ibid. lin. 18. *Ex Romana eccleſia viri docti.* Quos ſuſpicione quidem nolumus premere, ex cauſſae ſuae deſperatione talia a viris cetera non luſcis afferi, quae humanae rationis fundamenta euertunt, et in ipſum creatorem, quin, cui tamen ſeruire cupiunt, eccleſiae teſtimonium ſunt iniuria: exemplum tamen inde capiant, optamus, lectores iuuenes, vt priusquam iudicent, diſcant ſapere, et cauti fiant, ne falſo pietatis et religionis opinione in inſaniam ruant.

pag. 547. lin. 5. a fin. *P. BAYLE.* Non habendus tamen iſte articulus dictionarii literarii pro biographia Vayerii, multa enim de tam celebri viro deſiderantur: ſed eſt farrago obſeruationum literariarum et moralium, vtinam meliori caſtimoniae et prudentiae ſenſu diſperſarum, quibus criticus Roterodamenſis ſuo ſatisfecit ingenio. Quare ad Pelliſſonium, et Perraltum recurrendum, qui Elogium Vayerii ſcripſerunt, quosque ſecutus eſt in enarranda eius hiſtoria Niceronivs [a].

Ibid. lin. 3. *Anno MDLXXXVI. genitus eſt.* Annum MDLXXXVIII. indicat Niceronius.

pag. 548. lin. 2. *Incrementa cepit ſpe omni laetiora.* Hauſtis elegantiorum literarum fundamentis, iurisprudentiae ſe deſtinauit, in qua diſciplina patris exemplo et conſilio, et auorum quoque in eo eruditionis genere dudum clariſſimorum laudibus excitatus perrexit. Vnde iuuenis parentem Felicem Vayerium aduocatum curiae regiae [b] in grauiſſimo hoc munere ſubleuare eumque poſt fata ſequi potuit. Literaria vero ſtudiorum ratione forenſi praelata, totus ad humanitatis literas tanto feruore, tanta induſtria conuerſus eſt, vt ſe totum veterum ſcriptorum libris atque doctrina ingurgitaret, ſic, vt Plutarchus recentioris aetatis dici meruerit, locumque in academiae Gallicae collegio obtinuerit.

Ibid.

a) T. XV. p. 102 ſeqq. E. G.

b) Eius vitam exhibet Croix du Maine l. c.

Ibid. lin. 26. *Ad secunda vota transiret.* Factum id anno cIↃDCLXIV. III. Cal. Ian. anno aetatis LXXVI. recte ideo Niceronius eos notat, qui anno aetatis LXXX. Vayerium ad secunda vota transiisse affirmant: annum enim LXXXIV. viuendo attigit, alii LXXXVI. ponunt [c].

pag. 549. lin. 11. *Eum sibi imitandum proposuisse.* Compensabat ideo elegantiae natiuae et hodierni sensus literarii defectum, quem nonnulli ei obiiciunt, et rhapsodum tantum fuisse iudicant, doctrinae veteris abundantia, qua reliqua membra istius academiae vicisse recte pronuntiat Niceronius.

Ibid. lin. 19. *Richelio et Mazarino.* Legendae dedicationes Operum eius cum ad cardinalem administrum, tum ad Regem ipsum a filio cIↃIↃcLIII. patris operibus praefixae, quae vtriusque gratiam mire depraedicant.

pag. 550. lin. 12. a fin. *Et in vsus suos referret.* Aberat tamen ab austeritate et morositate eorum, qui omnes prae se alios contemnunt, et conuersatione iucundus copiose et eleganter de quouis argumento disserebat. Maxima enim memoriae vi, lectionis copiam in horrea sua reponentis fruebatur, et vetera, noua, de quocunque argumento colligebat, et in suos ita traducebat, vt non alios exscripsisse, sed alienis natiuum locum tribuisse iudicaretur.

Ibid. not. g. *Sex tomis 1669.* Prima operum eius editio prodiit MDCLIII. Parisiis in folio; secunda ista amplior MDCLXII. III. Vol. fol. Tertia, ipsa quoque viuo adhuc auctore edita Parisiis cIↃIↃcLXV. XV. voluminibus in 12. quae omnia Vayerii scripta continet, praeter hexameron rusticum, et dialogos nouem, quibus nomen suum Graecum Orasius Tubero praefixit: hi libelli enim cum fama auctoris et existimatione, qua inter summos viros et in aula fruebatur, non satis digni viderentur, sine dubio ex hac collectione omissi sunt. Aliter quidem Niceronius eas numerat, et primam, ait, prodiisse cIↃIↃcLIII. alteram triennio post, II. Vol. fol. tertiam Paris. cIↃIↃcLXII. in fol. III. Vol. quartam Paris. cIↃIↃcLXXXIV. 12. XV. Voluminibus. Sed veremur valde, ne fallatur fallatque Niceronius, editiones praeter rem enumerando. Habemus enim ex supellectile nostra literaria praesentem editionem vltimam XV. Voluminum minorum, in qua monet bibliopola, non comprehendi tantum omnia, quae in vltima collectione III. Vol. fol. exhibita sunt, sed complures quoque tractationes alias, quas postea auctor euulgauit. Ea autem editio a filio Parisiis cIↃIↃcLXIX. edita et tanquam tertia Galliarum regi inscripta est. Num ea postmodum repetita comparuerit, dicent, qui eam viderunt. Complectitur ista editio tomo I. *praecepta pro Delphino;* II. *de ingenio contrario Gallorum et Hispaniorum, discursusque historicos quatuor alios;* tomo III. *Iudicia de praecipuis historicis Graecis et Latinis;* tomo IV. *discursus et obseruationes de eloquentia Gallica, immortalitate animorum et musica;*

c) Videntur scriptores incerti fuisse de anno natiuitatis Vayerii.

musica; tomo V. tr. *de virtute gentilium*; tomo VI. *geographiam, rhetoricam et ethicam Principis*; tomo VII. *oeconomiam, politicam, logicam, physicam principis*; tomo VIII. IX. *opuscula minora et breuiora*; tomo X. XI. XII. *breuiores dissertationes epistolicas ad diuersos literarum cultores*; tomo XIII. *deambulationem dialogisticam cum problematibus, dubitationibus scepticis et incertitudine exigua historiarum*; tomo XIV. *orationes academicas*; tomo XV. *Obseruationes de compositione et lectione librorum; de vsu dubitationum scepticarum, cum amplissimo indice.* His quatuor exiguos libellos addit NICERONIVS, qui in hac editione desiderantur: vnde coniicimus, eam additionibus, de scribenda chronologia Galliae et soliloquiis scepticis auctam denuo esse repetitam.

pag. 568. not. y. *Par M. G. de l'A.* Indicant hae literae initiales Aegidium Alnetanum (Gilles d'Aunoy) non ignoti eo tempore inter viros literatissimos apud Parisienses viri, et conuenticulis eruditis, viris doctis gratissimi, qui suo nomine libellum satyricum in vulgus prodire passus est. Eum inepte in G. de l'Academie Françoise commutauit bibliopola Traiectinus. Leuior vero et indigna Huetii nomine et dignitate atque existimatione scriptiuncula est, quare diu nomen suppressit, suamque opellam esse negauit.

pag. 569. *Iudicarunt Iesuitae.* Ediderunt hi alumni Huetianae liberalitatis apologiam, calamo P. CASTELLI [d] conscriptam, et comm. literariis Triuoltinis insertam, qua auctorem huius famosi libelli Huetium esse, pertinaciter negabant, eo quod salua pietate et religione multa in eo scripto affirmari non potuerint. Sed euictum ab Oliueto et peculiari apologia anno sequente [e] demonstratum, exhibito quoque viris doctis, quibus academia elegantiorum literarum Gallica iudicium commiserat, Huetii αὐτογράφῳ, opusculum hoc, quod ipsi Iesuitae stigmate notauerant, Huetianum opus esse. Quod scribi potuisse a tam praeclarae doctrinae viro in veteri historia philosophiae non inexercitato, senii quidem increscentis et repuerascentis nomine posset excusari, nisi adeo manifestis argumentis, quibus eam rem confecimus, constaret, multis prius annis Huetium ad hanc Scepticismi anchoram confugisse, eo quod de argumentorum, quibus dogmata theologica R. C. Petauius probauerat, robore dubitauisset, nec ad solida magis potuisset penetrare. Vnde imbecillitatem intellectus humani, quam euincere in hoc libello contendit, tantum de intellectu Huetiano intelligendam esse, qui haud raro pueriliter in eo nugatur, recte viris doctis visum est [f]. Certe quam elumbi saepe ratiocinio rationis vsum oppugnet, interpres Germanicus, CHRIST. FRID. GROSSIVS professor Petropolitanus in adiectis annotationibus euictum dedit [g].

pag.

d) NICERON. l. c. conf. Mem. de Trevoux 1725. p. 989.

e) Paris. 1726. 12.

f) Ita quidem Clericus apud NICERON. alias liberalis doctrinae Huetianae laudator.

g) Francof. 1724. 8.

pag. 573. lin. 21. *Felicem facilemque poëticae facultatis vſum.* Collecta Huetii carmina vena facili et iucunda profluentia aliquoties edita collectores habuerunt Hogerſium, Graeuium, Oliuetum. Iter eius Suecicum carmine heroico ad Ioannem Capellanum deſcriptum ob amoenitatem et notabilem vitae Huetii particulam ſeorſim edidit Io. DAV. RICKIRSIVS [h]. Poteſt id cum Lipſii Weſtphalicis epiſtolis comparari, adeo barbaros Septentrionalium hominum mores ſalſe deſcribit, atque deridet, vt Gallum delicatulum facile agnoſcas.

pag. 574. lin. 8. *Ex literarum ſtudiis et conuerſatione virorum doctorum captauit.* Multis id exemplis iucundiſſimis ex commentario *de rebus ad eum pertinentibus* colligi poteſt, in quo multorum virorum doctorum ſibi familiarium memoriam renouauit, ſicque literariam ſui temporis hiſtoriam adiuuit. Quod exemplum merito futuris vitae propriae ſcriptoribus commendauit HEVMANNVS [i].

pag. 575. lin. 25. *Vitam enarrauit NICERONIVS.* Ea emendata et aucta etiam in Germanica verſione apparet [k]. Additiones enim Niceronii ſuis locis inſertae ſunt.

pag. 576. lin. 8. *Virum celeberrimum facere poterant.* Prodiit etiam verſio huius biographiae Baylianae Germanica, quam in conterraneorum gratiam curauit I. P. KOHLIVS [l].

Ibid. not. u. *Quam praeſentem habemus.* In partes curarum autem vocanda editio, a cl. DE MAIZEAVX publici iuris facta, quae plenior eſt et accuratior: ea prodiit cIↃIↃccXXIX. 12. 3. Vol.

pag. 579. lin. 21. *In nulla ſecta certus haeſit.* Legi et expendi velimus hanc epiſtolam Baylii non tantum, vt Lectori de veris fontibus Scepticiſmi Bayliani conſtet, ſed vt inde quoque intelligat, quod ſidus noſtro tempore eruditos afflauerit, vt eam ſtatuendi et viuendi viam inirent, quae totam felicitatem humanam euertere apta eſt. Non autem poteſt intelligi iſta epiſtola Sceptica, niſi veteris Pyrrhoniſmi, et academicae diſciplinae, quarum lectorem inueniat: qualis in ea multa, quod experientia nouimus, deprehendet in veteris philoſophiae hiſtoria memoria maxime digna.

pag. 580. lin. 11. *Plaudente academia Sedanenſi conferretur.* Factum id ineunte auctumno anni cIↃIↃcLXXV.

Ibid. lin. 20. *Commendauimus.* Vocat eum Baylius *maximum ex fugitiuorum Proteſtantium cohorte philologum, virum exercitatiſſimum, poëtam, Graecaeque literaturae peritum, ſenſu veteris et recentioris literaturae valde imbutum, et non ſine ſingulari ratione inuentiones recentiores admirantem.*

pag. 582. lin. 1. *Si a Romanae eccleſiae ciue conſcriptae viderentur.* Fugitiuam, quam vocant ſcriptiunculam huic argumento, hominum curioſitatem et apud haud paucos metum iugulantem Baylius deſtinauerat, *Mercurio*

h) Vlm. 1742. 8.
i) Intr. in H. L. c. 7. §. 2. p. 405.
k) Tom. VI. p. 266.
l) Hamb. 1731. 8.

Mercurio eleganti, ephemeridibus, quas dirigebat viſcus, inſerere. Quas tamen cum inter Gallos edere non poſſet, Coloniae, quod prae ſe fert titulus, ad Batauos delatus cIↃIↃcLXXXIII. vulgauit, et cum nimis tenue argumentum videretur, multarum obſeruationum literariarum, ipſi tractationi inſperſarum, ornamentis commendauit, tanto plauſu exceptis, vt aliquoties editionem, ſemper comtiorem ampilioremque edendi neceſſitas illi enaſceretur [m]. Pluſcula in ea ſunt H. P. illuſtrantia.

pag. 586. lin. 14. *Qui certatim eas laudarunt.* Dignae iſtae lucubrationes menſtruae viſae ſunt amoenitate et elegantia ingenii doctrinaeque Baylianae, qua ſcriptores alios et cogitandi nouitate, et ſcribendi viuacitate et iudicandi acie cum prudentia et modeſtia coniuncta, et digreſſionum varietate ſuperauiſſe viſus eſt.

pag. 587. lin. 10. *Cum enarrauiſſet Baylius.* Narrat hanc quoque contentionem NICERONIVS [n], qui, cum res ad noſtros limites non pertineat, ipſe videndus. Nempe quaeſtio voluebatur philoſophica, num voluptas ſenſuum bona ſit et felicitatis mater, nec ne? affirmatiuam tuente Mallebranchio, negantem Arnaldo: verborum tantum pugnam ſubeſſe, monente Baylio, quem non inepte iudicaſſe h. l. oſtendimus.

pag. 588. not. c. *Addito iudicio ſuo paulo liberiori.* Et hanc quoque dicam Baylio ſcriptam enarrauit pluribus NICERONIVS.

pag. 589. not. h. *De auctore famoſi libri.* Pelliſſonii foetum eſſe hunc libellum, quam primum prodiiſſet, publica fama tradebat, et nonnulli interque eos de la Baſtide [o] multis rationibus contendebant, ſed falſos eſſe ipſumque Baylium foetus huius parentem habendum, vitae eius auctor, IAC. G. CHAVFEPIE [p], cui verſionem Gallicam *ſupplementorum et continuationis dictionarii Bayliani* debemus, ita demonſtrauit, vt pro euicto habendum ſit, ipſum Baylium iſta allocutione reditum ſibi in Galliam parare voluiſſe, quod imprimis perſecutionum inter Batauos, quas ab inimicis paſſus eſt, acerbitati deſperata conſilia ſuggerenti imputandum eſt. Quare decepiſſe amicos τὸν πάνυ LEIBNIZIVM iudicamus, referentem [q] ex illorum indiciis, accepiſſe hunc libellum Baylium a Pelliſſonio, illumque a ſe deſcriptum typis edendum curaſſe, ſicque in partes curarum ſucceſſiſſe.

pag. 592. lin. 8. *Sententias eruditorum de eo colligere nolumus.* Hiſtoria literaria celeberrimi operis in generali iſtius eruditionis partis enarratione quaerenda eſt, vbi de variis eius editionibus, augmentis, verſionibus Anglicana et Germanica, virtutibus, naeuis, fatis ampliſſima multorum annorum hiſtoriam literariam explicandi occaſio eſt: quam hoc loco expectare

m) Acceſſere additiones ad cogitationes ſuper cometas, Iuriaeo oppoſitae 1699. quarta editio prodiit 1704. quinta Anglice 1708. 8.

n) loc. cit. p. 293.

o) Vid. Hiſtoire de Mr. Bayle et de ſes Ouvrages: noua Liter. Lipſ. T. II. Suppl. I. p. 431. Suppl. V. p. 451.

p) Supplem. au Dict. hiſt. crit. de Bayle T. I. p. 131-156. vbi ſatis ampla enarratio hiſtoriae literariae Baylianae exhibetur, etiam refertur, Baylium, ſi ſpem certam redeundi in Galliam accepiſſet, conſilium concepiſſe ad eccleſiae Romanae caſtra tranſeundi.

q) Nou. lit. Lipſ. l. c. p. 546.

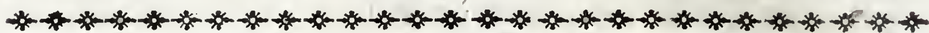
pectare non licet. Dabunt tamen, quantum ſatis, biographi Bayliani, quos in ſcenam hactenus produximus, et inter eos quoque Niceronius, et qui librum multis acceſſionibus auxit interpres ſupplementorum operis Anglicanorum, Gallus Iac. G. Chavfepie qui cl. De Maizeavx hiſtoriam Baylianam [r] in haud paucis ſuppleuit, inque nonnullis emendauit. Iudicia vero doctorum virorum nonnulla celebratiſſimi operis exhibuit Hevmannvs [s], quibus innumera poſſunt addi alia. Dolemus indicem accuratum operi deeſſe, cum quamplurimas obſeruationes auctor immiſcuerit, in veteris et recentioris eruditionis hiſtoria multum momenti habentes, quas in tam prolixo opere ſine indice reperire non licet. Multum autem commendandum eſſe hoc cornu copiae hiſtoriae veteris et recentioris philoſophicae hiſtoriae cultoribus, ex multorum annorum experientia nouimus, eiusque plurima ſpecimina in hoc noſtro opere dedimus. Imprimis autem grati fatemur, multoties Baylii curioſitatem occaſionem nobis ſuppeditaſſe, in haud pauca momenta veteris philoſophiae curatius inquirendi, quae alias omiſiſſemus. Quanquam autem haec de H. P. merita denegari Baylio nequeunt, fatendumque eſt, in veteri et recentiori literatura diligentiam ſuam eum late expandiſſe, et cum auctoritatis ſectaeque praeiudicio ſe faſcinari non pateretur, proinde haud raro et ingenii felicitate et coniiciendi acumine, multa vidiſſe, quae magnum pondus habent in hoc veteris imprimis literaturae campo, et multa eaque egregia lumina H. P. accendiſſe: fatendum tam et hoc eſt, totum criticae hiſtoriae philoſophicae circulum nec animo fuiſſe complexum, nec ſyſtemata, maxime vetera, ex ſuis fontibus, veris illis et genuinis hauſta, ſatis inſpexiſſe; nec attentionis tantum, quantum critica notitia veterum doctrinarum poſtulat, adhibuiſſe, vt in nexus et concatenationes ſyſtematum alte penetraret, maluiſſe quoque recentiorum ſaepenumero obſeruationes et coniecturas ſequi, quam veterum monumentorum fidem. Accedit, quod longe maius malum genuit, quod ſyſtemata philoſophorum veterum multoties in eos ſenſus rapuerit, qui placitis et hypotheſibus eius ſingularibus fauebant. Cuius vt multa in hac noſtra hiſtoria exempla adduximus, ſuis locis occurrentia, ita ſpecialia hoc loco afferre pagina vetat. Diſplicet quoque, quod haut raro ſibi non conſtet et contradicere videatur, certo indicio, ex primis et genuinis fontibus eum non bibiſſe, quodque variis formis et maeandris interdum ſuas explicationes ſe inuoluere, et difficiles exitus habere paſſus ſit. Quare in hoc quidem hiſtoriae philoſophicae campo lectorem poſtulat, nec peregrinum in veterum doctrinis, nec inaduertentem, ſed ad ſingulos greſſus eius attendentem, ne elegantiſſimae diſſerendi artis illecebris ſeductus, a veritate aberret. Suppeterent exempla eorum, qui hoc modo Baylianis obſeruationibus et diſſertationibus ſeducti aliquoties lapſi

r) Tom. I. art. Bayle.

s) Conſp. H. L. c. VII. §. 2. p. 407.

lapſi ſunt, ſed refugit ea paginae noſtrae anguſtia. Haec autem ita monenda nobis viſa ſunt, vt rectus operis caetera magnifici et praeclari vſus in H. P. C. intelligatur. Duriores et ſeueriores cenſuras SAVRINI [t] et CLERICI [u] recitat NICERONIVS [x], quae ſuis locis quaerendae ſunt. Quos tamen controuerſis Baylianis implicitos aliquid indignationi dediſſe, cogitandum eſt.

t) Sermon. Vol. III. u) Bibl. anc. et mod. P. VIII. x) T. VI. p. 277.

AD CAPVT SECVNDVM.

DE PHILOSOPHIS MOSAICIS ET CHRISTIANIS.

pag. 613. lin. 7.

I. *ALB. FABRICIVS qui videndus.* Conuerterat laudatiſſimo inſtituto vir χαλκέντερος ex Anglico ſermone GVIL. DERHAMI *aſtrotheologiam*, id eſt, *demonſtrationem exiſtentiae et naturae deuinae ex ſideribus* [a] in vernaculam, ei autem praefixit, more ſuo, rem bibliothecariam etiam hoc nomine aucturus, Syllabum ſcriptorum veterum et recentiorum, qui ex contemplatione naturae eiusque operum atque creaturarum hominis animum ad Deum conditorem ducere conati ſunt, in quo ampliſſimo indice pleroſque auctores nominauit, quorum eruditio atque pietas in conſiderandis rerum naturalium ad Deum conditorem et auctorem relatarum eſſentia, modis, qualitatibus, finibus etc. verſata eſt. Habes Lector in hoc horreo adductos ſcriptores de creationis hexaemero, de demonſtranda ex operibus creationis exiſtentia attributisque, de conſideratione hominis quoad animam et corpus eiusque membra; de confeſſione naturae contra atheos, de operibus diuinis; ſiderumque atque coeli et terrae, aliisque ſpecialibus argumentis plurimis, ex quibus numinis maieſtatem creatorisque ſapientiam atque bonitatem philoſophia, maxime naturalis et experimentalis luculentiſſimis et iucundiſſimis demonſtrationibus glorificat. In quibus attente et deuoto numini animo verſari poſſe, maximum philoſophicae hiſtoriae, quae hunc ſibi campum vindicat, vſum eſſe, pie recteque ſtatuimus, cum non tantum nobiliſſimum idque practicum philoſophiae caput abſoluat, ſed et ad amandum et colendum DEVM vehementer animum accendat, praeparetque, vt patulae aures, et pectora reuelationi homines praebeant. Qua de re digna eſt, quae hic adſcribatur magni philoſophi G. G. LEIBNIZII [b] confeſſio: *excitati naturae contemplatione intusque adiuti ex alto eum ſuper omnia amare poſſunt, quem ſuper omnia pulchrum perfectumque eſſe intelligant, donec praeparata mente etiam fidei lumen ipſis infundatur. Itaque conandum eſt, vt amor diuinus inte-*

a) Hamb. 1728. 8. b) Otium Hannoueran. p. 18.

interim excitetur, quem maxime Christus vrsit, et ratio ipsa commendat. Certum autem est, neminem amari posse, cuius non est cognita pulchritudo, nec diuinam sapientiam atque potestatem, in quibus supremae intelligentiae speciositas consistit, quantum a nobis illa capi potest, melius nosci, quam cognitione rerum, quas fecit. Vnde conficitur, tria agi debere, ad augendum in nobis naturale lumen; nimirum, vt primum colligatur notitia rerum egregiarum iam inuentarum; deinde, vt eruantur adhuc inuenienda; denique, vt omnia, vel inuenta, vel inuenienda referantur ad hymnos summo rerum auctori canendos et incrementum diuini amoris, cui charitas erga homines est innexa. Haec vir non doctrina magis, quam animo vere magnus ad Grimaldum S. I. presbyterum et tribunalis mathematici in imperio Sinico praesidem, quem effectum vt habeant quoque nostri labores, pie precamur.

ibid. lin. 11. *Illustris CHRISTIANI WOLFII eruditio.* Is ex instituto in consideratione philosophiae naturalis de finibus rerum naturalium a creatore constitutis agendum sibi ratus duabus tractationibus elegantissimam et iucundam introductionem in hoc pietatis et sapientiae naturalis conclaue exhibuit. Dum enim fines sapientissimi et benignissimi creatoris explicat, vtilitatem quoque simul pandit rerum naturalium, praecipue, quae ab hominibus inde hauritur. Vnde inter praestantissimas huius argumenti tractationes illae referendae sunt, quarum summam vir celeberrimus ipse explicuit [c], ea de re omnino legendus. Aliorum, qui in hoc stadio currentes ad fines rerum attenderunt, et imprimis Numinis existentiam ex consideratis creaturarum finibus demonstrarunt, in quo specialis Anglorum eruditio et pietas eminuit, nomina atque scripta laudat I. A. FABRICIVS [d], qui consulendus.

pag. 621. lin. 1. *Contemneret.* Meretur hoc loco legi et attendi Burnetius, tum propter magnam iudicandi vim, qua in cosmogonica veterum philosophorum systemata penetrauit, tum ob validas rationes, quibus secessum maxime a Platonico systemate facere persuasus erat, quaeque ostendunt, lumina Verulamiana aperuisse acutis et cordatis viris oculos, vt a veteris philosophiae omnisque seruitutis iugo se liberarent, qua in re acutiores habebat oculos Burnetius, quam reliqui philosophi Britanni, qui, desertis Peripateticis sentibus, ad Platonis academiam diuerterant. Satis luculenter enim in eo, quem hic adduximus loco manifestum fecit, vaga, incerta, et, si verum dicendum, nihil significantia veterum principia, ne Platonico quidem excepto, nec satiare animum, nec realem veritatem apponere, et lusus esse ingenii, quibus in inquirenda rerum natura nihil proficitur: accedere autem hominum multorum vecordiam, qui magnos sapientiae thesauros se in istis veterum, et imprimis Platonis hypothesibus inuenisse iactantes, efficiunt, *vt Plato,*

 cum

c) Vid. histor. script. suorum, §. 183 seqq. p. 552 seqq.

d) Syll. Script. de V. R. C. c. VII. p. 287. Genuisse hunc scopum institutum Rob. Boyle, ex historia atheismi notum est.

cum ſuam ſententiam miris implicuerit ambagibus, idcirco obtinere id, quod vellet, potuerit, vtpote quod illum ideo miremur, ſuſpiciamusque et reuereamur tanquam inſigne myſterium, opinemurque niſi perfecte animae, (mundanae) *naturam noſcamus, cauſſam eſſe, quod non in mentem diuini viri penetremus; nobisque imputemus, quod homunciones cum ſimus, tantum heroëm conſequi non poſſimus, et cum nobis oculi noctuae, illi aquilae fuerint, ad illud iubar caligemus, quod ipſe clare perſpexerit.* Quibus verbis aliunde mutuum ſumtis praeiudicium theologorum ſui temporis recte iugulat, qui aenigma Platonicum animam mundanam in phyſiologiam intrudendo, dicere non potuerunt, quid Plato per illud principium intellexerit, auctoritatis autem praeiudicio capti, ſupra humanam ſortem eam eſſe ſapientiam credunt, quae ab ipſis non intelligitur. Qua obſeruatione praeclare animos ad ſcrutandam veterum ſapientiam praeparauit, quae tantos progreſſus nunquam feciſſet, niſi obſcurarum, non intelligibilium nihilque ſignificantium notionum meteoris philoſophicis rerum nihili fidem magnis cetera viris perſuaſiſſet. Quae ſi recte obſeruantur, liberare animum ab antiquitatis nimia veneratione et praeiudicio apta ſunt, et animum diſponunt, vt nihil veterum et recentiorum philoſophorum admittat, niſi quod clare et euidenter poteſt intelligi. Qua in re tamen ne ipſum quidem Burnetium ex omni parte beatum fuiſſe, *theoria* ſua *telluris* prodidit.

ibid. lin. 4. *In ſacra Chriſtianorum doctrina declaranda depoſuit.* Teſtem damus librum eius poſthumum *de fide et officiis Chriſtianorum*, in quo in alterum extremum cucurriſſe, et nimia eligendi libertate reuelationi praeiudicaſſe viſus eſt [e].

pag. 625. lin. 5. *Videndi autem.* Leg. videnda autem et non cum auctore tantum, ſed inter ſe quoque comparanda, quae viri docti etc.

pag. 638. lin. 9. *GASSENDVM* [f]. Dabimus ipſa magni philoſophi verba, cum, quod opera eius non cuilibet obuia ſunt, tum, quod aliis in philoſophiae hiſtoria accuratius et profundius cogitare ſolet. „Non „videntur mihi conſtanter ſatis ac religioſe illi facere, qui, ſi quid ſomniant „in phyſicis, patrocinium ſtatim in ſcriptura quaerunt. Quaſi vero „Spiritus ſanctus in dictandis codicibus ſacris non in eo ſolum incubue„rit, vt morum innocentiam diuino cultui iunctam tuerentur; et gra„tiae ſimul atque gloriae, quae dona ſunt ſupra naturam, efficerentur „participes? Vt elegans ſane textura verborum, ita ſublimis eruditio „rerum naturalium in Scriptura negligitur; quod, cum omnium homi„num ſua interſit ſalus, contineri iis debuerit et verbis et rebus, quae „captum etiam rudiſſimorum non excederent. Vide vt Chriſtus Domi„nus, parabolis ſemper familiariſſimis vtatur, vineae, agri et ſimilium, „de illa vero materia prima, aut quinta eſſentia prorſus ſileat. Vide, vt Mo-

e) Vid. nou. lit. Lipſ. 1729. Vol. XV. p. 495 ſq. Act. erud. Germ. P. CXLII. art. 4. etc.

f) T. III. opp. p. 231 ſqq.

„Moſes legislator non epicyclos aut eccentricos deſcribat, ſed enun-
„tiet ſimpliciter vt Deus creauit coelum et terram. Certe exiſtimaui „ſemper, niſi noſtrum ingenium ad captum paſtorum et agricolarum „demiſerimus, fore vt nos germana ſcripturae interpretatio lateat. Si pu-„tes enim, e. g. terram ad coelum comparatam eſſe inſtar puncti: ſi pu-„tes, lunam eſſe ſolis partem nequidem ſexies milleſimam, abſurdum du-„ces, quod diuinus Moſes et terram coelo, et lunam ſoli fecerit quaſi „ἀντίστροφον. At cogita, rem enarrari homini plebeio, qui terram et coe-„lum vt tabulatum et laquear, qui lunam et ſolem vt lampades, prout res „apparent, concipiat, tum ſcripturae ſenſum, vt mihi videtur, aſſequu-„tus fueris. Videlicet, ſi ἀκριβῶς omnia, et, vt res ſunt, accipere velis; „occurrent paſſim, quae mentem excrucient; veruntamen immerito: „cum ſcripturae intentio non ſit, vt nos phyſicam exquiſitam doceat. „Mens eius eſt, vt quomodocunque quae ad ſalutem ſpectant, edocea-„mur, et modo id perceperimus, parum curat, omnianead amuſſim phy-„ſicorum congruant. - - At non nego quidem, quin Moſes erudire nos in „rebus etiam phyſicis potuiſſet; attamen hoc ipſum voluiſſe, nemo mihi „facile perſuadeat". Vidit acute Dinienſis philoſophus, lectionem ſcri-pturae S. etiam ſimplicibus et rudiſſimis deſtinatam vnicum ſalutis omnium hominum ſcopum habere, nec alium ſenſum exhibere, quam quem hi quoque intelligunt. Id quod omnem Philoſophiam Moſaicam et Chri-ſtianam, quatenus ſyſtematicam philoſophandi ſcientiam ſignificat, omnesque ratiunculas Comnenii euertit.

AD CAPVT TERTIVM.

DE THEOSOPHICIS.

pag. 645. lin. 24.

Quotquot in hac palaeſtra ſe exercuerunt. Maxime ad hunc fontem omnis philoſophiae theoſophicae attendendum eſt, ſi rectum de ea iudi-cium ſtatuendum; quoniam hoc fundamento poſito primas ſcaturigines prodidit, ex quibus iſta turbida fluenta emanauerunt. Eas in theologia et philoſophia myſtica, quaerendas eſſe, dudum recte obſeruatum viris doctiſſimis; hanc vero hypotheſibus Alexandrinis incruſtatam, et, ſuppo-ſito ſyſtemate emanatiuo ad Chriſtianos vultus propius refícto et emen-dato effluxus diuinos reditusque et refluxus in diuinum hunc fontem crepuiſſe, et ex hac emanatione communicationem diuini ſpiritus ia-ctauiſſe, ſuis locis manifeſtum factum, resque adeo clara eſt, vt, qui nuper myſticis frigidam ſuffundere voluit [a], anſam magis atque cauſſam

 ſuppe-

a) Anon. auctor hiſtoriae eclectiſmi, P. II. diſſ. IV. p. 252 ſqq.

ſuppeditauerit, has origines ſapientiae ſublimioris et diuinioris impuras et aberrantes detegendi [b]. Et has quidem primum influxum in ſyſtema theoſophicum habuiſſe, ex hiſtoria theologorum myſticorum, a POIRETO et G. ARNOLDO enarrata eorumque aetate cum primis theoſophiae auctorum temporibus comparata poteſt colligi. Inter quos cum temporis et ſyſtematis cauſſa reliquis praeferendus ſit, velut alter theoſophiae patriarcha Theophraſtus Paracelſus, recte nos aequoque iure prouocamus ad libellum eius theoſophicum, *de vero ſemine diuino poſt lapſum in homine reſiduo, ex quo ſancti patres et prophetae, tantum nomen conſecuti ſunt, hodieque filii Dei generantur.* Quo libello Paracelſum ſyſtematis fanatici πρῶτον ψεῦδος prodidiſſe, probe vidit monuitque venerabilis ſenex IO. GEORGIVS WALCHIVS [c].

pag. 650. lin. 19. *Trithemium, abbatem Sponheimenſem.* Miramur tamen eum, quantum nobis inquirentibus conſtat, nullibi Theophraſti mentionem facere, et imprimis in *annalibus Hirſaugienſibus*, quibus viros celebres ſuae aetatis diligenter inſeruit, eius non meminiſſe. Sed incertum quoque, vtrum Trithemio propius innotuerit, qui plura interdum iactat, quam vera reperiuntur.

pag. 655. lin. 13. *Epitaphium hoc ei poſitum.* Aliud paulo comtius exhibent Icones REVSNERIANAE [d], vbi quoque eius effigies picta artificioſa manu Tobiae Stimmeri exhibetur.

pag. 656. lin. 5. *Qui plenis cyathis haurire cupiunt.* Elogia duo, carmine elegiaco eius iconi adiecit REVSNERVS inuidendis et ſuperbis Paracelſi laudibus plena, et a diſcipulis admiratoribus ſine dubio profecta, in quibus imprimis aduerſarii eius ſale nigro adſperguntur.

pag. 670. lin. 20. *Quae ſi tanti videbuntur, conſuli poſſunt.* Deſiderauerunt inter amicos noſtros vnus et alter vernaculae noſtrae ignari, vt quam in *erotematibus hiſtoriae philoſophicae* ipſis Theophraſti Paracelſi verbis Germanica lingua exhibuimus, principiorum Paracelſicorum ſummam ſi non iisdem Latinis, quod impoſſibile, ſenſum tamen eorum referentibus, exhiberemus. Aſt in vocibus nihili, nouiterque et barbare excogitatis id fieri ita poſſe vt lectori fiat ſatis, deſperamus. Vt tamen deſiderium eorum, qui Germanica legere non poſſunt, aliquo modo expleamus, tentabimus, an hariolando ſententiam philoſophi Germani, ipſo Heraclito obſcurioris aliquatenus verbotenus aſſequi poſſimus: Ita vero ille:

I. Omnia entia creata, habuerunt primordia, in quibus omnes creaturae intra aetherem concluſae fuerunt, et haec vnica materia omnium rerum eſt myſterium magnum, quod neque comprehenſibile eſt, neque ima-

b) Legendae omnino eruditae IAC. THOMASII origines philoſophicae p. 110 ſqq.

c) Intr. in controu. eccl. Luth. extra eius comm. P. IV. p. 1018.

d) Imag. vir. illuſtr. F. n. 6.

imagnem] habet, neque qualitatem, neque colorem, neque naturam elementarem [e].

II. Hoc myſterium magnum eſt vnica matrix omnium elementorum, omnium rerum mortalium, quae in creatione ſubſtantia, materia, forma, eſſentia, natura, inclinatione data ſunt.

III. Myſterium magnum, (id eſt materia prima) increata eſt, praeparataque a ſummo artifice nec ſuccedit ei ſimilis altera.

IV. Quanquam myſterium magnum mater eſt omnium creaturarum ſenſibilium et inſenſibilium, non tamen, quae exortae ſunt ſubſtantiae et animalia in ea formata ſunt, ſed quaelibet proprium quoque habet myſterium ad formam ſuam inclinans.

V. Quia omnia mortalia originem habent ex myſterio increato, ſequitur inde, omnia ſimul creata eſſe, eo quod in increato rerum conditor omnia creauit non formaliter, eſſentialiter, vel qualiter, ſed vt eſt typus impreſſus in ligno. Quod vero quomodo inter ſe coordinatum fuerit, mortales latet.

VI. Fuerunt in myſterio magno multiuariae excretiones, mirabiles figurae et formae, vt e. c. gramina, lapides, carnes inde exſurgere poſſent, quamuis nec gramen, nec lapis, nec caro ſint.

VII. Cum hoc pacto omnia ad propriam formam et naturam perducta eſſent, materia ſubſtantialis tum comparuit, et quae compingi potuerant, compacta euaſerunt, reliqua vacua ratione ſubſtantiae remanſerunt.

VIII. In initio omnis ortus erat genetrix ſeparatio, qua factum, vt in myſterio magno res quaelibet ad peculiarem formam ſuam ſeparata ab alia conceſſerit. Quale autem illud principium ſeparatiuum (magis more ſuo vocat,) fuerit, an Deitas vel natura, dici non poteſt, et miraculo plenum eſt.

IX. Et hoc quidem pacto per ſeparationem, vbi quaelibet res eſſentiam ſuam cum additione aeterni accepit, in propriam maieſtatem virtutem et voluntatem conſtituta eſt, manebitque vſque ad meſſem, id eſt, deſtructionem rerum omnium mortalium.

X. In ſeparatione ſiue ſecretione prodierunt initio elementa, ignisque produxit coelum, factumque receptaculum firmamenti, aër ſeceſſit in inane ſiue vacuum, in quo nihil poteſt cerni finitum, et in quo neque ſubſtantia neque corpus conſpici poteſt, eſtque receptaculum inuiſibilis et fatalis ſubſtantiae: aqua abiit in liquorem, qui ſe concentrauit in cauernis, factusque eſt receptaculum nympharum et monſtrorum marinorum, terra in tellurem coagulata columnis Archalti ſuſtinetur, eſtque receptaculum plantarum etc.

XI.

e) Arripuiſſe Theophraſtum materiam primam Peripateticam, qualem tradidere ſcholaſtici, et ſyſtemati emanatiuo applicare voluiſſe, cum tamen ſyſtematis condendi artem non noſſet, tale myſterium magnum excluſiſſe, nobis eſt veriſimillimum.

XI. Altera poſt iſtam ſecretionem ſeparatio facta eſt ex elementis, e.c. ex coelis exorta aſtra, ex aqua piſces, ex aëre fata, impreſſiones, incantationes, maleficia, ſuperſtitiones, ſomnia, ſortilegia, viſiones, fataceſtae, meloſini, ſpiritus, dumeae, durdales, neuſareni: ex terra ligna, lapides, metalla etc.

Habes, Lector potiora et prima capita geneſeos rerum verbis et definitionibus Paracelſi ex libro, cui titulum[f]: *philoſophia ad Athenienſes* praefixit, deſcripta, in quibus tibi vacuus et ſine ſenſu voces recitari, et ſpectra atque lemures in ſcenam produci, nobis non diſſentientibus, merito conquerere; aſt a Paracelſi ingenio nec clariora nec meliora expectari poterant, quem dubium non eſt, quae ſcripſerat, vel inter crapulas et vina dictauerat, ipſum non intellexiſſe. Et poſſet quidem tolerabilior et paulo magis perſpicuus ſenſus iſtis theſibus tribui, ſi ex phyſiologia Graecorum nonnihil lucis illis inferretur. Sed metuebamus, ne Theophraſto peregrinos ſenſus tribueremus, cum phyſiologiam veterem ne per tranſennam quidem inſpexerit. Vnde maluimus eum ſuis deliriis et tenebris relinquere, quam aliena illi affingere. Et paulo quidem clariora eius diſcipuli tradiderunt, qui vero ſua quoque magis, quam magiſtri placita nobis vendiderunt. Id quod palpari poteſt, ſi aſſertiones hae Paracelſi phyſiologicae, cum διατυπώσει Crollii, infra exhibita comparentur. Ceterum inter principia materialia terrae, ſal, ſulphur et Mercurium referendo nouum ſyſtema chemicum conflauit, haecque principia non metallorum tantum omnium, ſed generalia elementa rerum terreſtrium omnium conſtituit, quae ſchola Paracelſica poſtea nitidius comſit et exornauit. Quae tamem alio loco quaerenda, et quas difficultates habeant a ROBERTO BOYLEO[ff] diſcendum eſt, de habitu autem iſtius ſyſtematis chemici ex obſeruationibus MORHOFII[g] diſpiciendum, qui lectorem vacuum non dimittet. Nobis ſine prolixitate his amplius immorari non licet. Vnum tamen notamus, Paracelſum portentoſorum nominum ſtridoribus, attentionem et examen Lectorum ita occupare et auertere ſtuduiſſe, vt ne eorum quidem, quae alias intelligi poterant, ſenſus poſſet intelligi. Exemplum qui cupit, eum ad illa attendere iubemus, quae de Magia et Caballia (cabbalam volebat allegare, ſed ne nomen quidem intellexit) effutiit[h]. Quod ſi, his perſpectis, Lector noſter cogitet, ea, quae non poſſunt intelligi, nec debere legi, habebit nos ex animo ὁμοψύχους, vnde ab his nugis pedem referimus.

pag. 676. not. m. *Cedro dignum opus audit Crollio.* – Acceſſit tandem ſuppellectili noſtrae librariae liber rariſſimus[i] παραδοξώτατος et emotae mentis ſpecimen eruditum quidem et annoſos ungues ſapiens, ſed totum in-

f) T. VIII. Opp. p. 1. horum omnium conciſam epitomen exhibuimus §. 15. p. 676. quae ab iis conſuli poteſt, qui haec prolixiora faſtidiunt.

ff) In chymiſta ſceptico.

g) Polyhiſt. T. II. L. II. P. I. c. 16. p. 150 ſq.

h) v. Labyrinth. medic. T. II. p. 199. c. 9. p. 229.

i) Vid. ENGEL. Cat. ſelect. Libr. rar. p. 86.

insanientis et ferocientis imaginationis foetus incredibilis, symbolicus, cabbalisticus, et, si auctori eiusque asseclis credis, mire diuinus: dici enim non potest, quam superbam laudis hederam illi suspenderint, et quanti pretii et raritatis inter eos sit, qui his lautitiis inhiant. Cuius characterem Lector cognoscet ex hoc titulo: *amphitheatrum sapientiae aeternae solius verae christiano-Kabbalisticum, diuino-magicum, nec non physico-chymicum, ter triunum, catholicum, instructore Henrico Khunrath, Lips. theosophiae amatore fideli et medicinae vtriusque Doct. Magdeb. 1608. fol.* Ex cuius sola dedicatione, velut auis e cantu auctor cognoscitur. Inscripsit librum I. Deo Deorum, enti entium, vnitrino, P.F. S. S. vniuersarum rerum creatarum auctori, conseruatori, gubernatori perpetuo, Domino suo catholico, benignissimo, filialiter timendo etc. II. Toti coelestis exercitus spiritualis militiae praepotenti etc. III. proximo suo, fideli cuiuis; IV. Sibimet ipsi seruo ac organo Dei sedulo pro modulo donorum a Domino liberalissime concreditorum; V. toti S S. biblicae scripturae; VI. Naturae mirificae ministrae Elohim in mundo vniuerso, eiusque filio, Magnesia philosophorum indigitato nunquam odiosae, Numini ac lumini suspiciendo. VII. Scientiis et artibus singulis, praesertim vero sublimioribus ac secretioribus, quaeque ignis omnia probantis adminiculo spagyrice peraguntur; amphitheatrum sapientiae aeternae, solius verae -- Kabbalae, Magiae, Alchymiae, heroinae suae sanctissimae, mirificaeque in Oratorio et laboratorio, macro -- ac microcosmice artificio miraculoso, eoque multifario, prudentissime, vereque theo- ac philo-sophice ancillantium etc. etc. Ita longo syrmate pergit, (omnia enim exscribere velle, nauseam esset lectori prouocare) summam autem operis christiano-cabbalistici, diuino-magici nec non physico-chymici tertriunius catholici esse ait, docere: *sapientiae verae eiusque studii, hoc est, philosophiae sincerioris fontem, venam genuini intellectus, numinis ac luminis naturae, essentialis in mundo maiori catholice, in filio vero illius, magnesia videlicet sapientum, synoptice, catholice, realiter existentis. Iuris quoque legisque Dei in cordibus nostris diuinitus scriptae, nec non methodi dextre intelligendi et orthodoxe interpretandi biblia sacra, scientiae quoque ligni vitae boni ac mali atque honestorum et turpium ostenditur flumen.* Sed et plura nugatur, et non sine iniuriis et obtrectatione velut fulmina trisulca vibrat, vt vel ex hac vna dedicatione intelligi queat, helleboro opus fuisse auctori, velut muliercula bacchantes tripudianti, et nescio quos carbones pro thesauris vendenti, difficilesque nugas, pietati, quam tantopere vrget, substernenti. Mirum itaque non est, intolerabili fastu laudasse Paracelsistas hunc famosissimum librum, et carminibus ad coelum euexisse, cum ea, quae non intelliguntur, semper apud stolidos maiorem admirationem mereantur, quam quorum lumina publice splendent. Ast mirum quoque non est, librum talem ita euanuisse, vt vix exempla inueniantur. Quas ei tenebras et neglectum non inuidemus, dolemus autem, similem insaniam

 hodie

hodie adhuc paſſim deprehendi, iactari, tolerari, nuperque in ſcena philoſophica et theologica rediiſſe, qui nugari ſuper hos omnes non erubuerit.

Ibid. lin. 20. *Quod in alio iterum euertit.* Exemplum eſſe poteſt, quod in allatis theſibus quatuor elementa admittit, alio vero loco [k] inconditum philoſophum vocat, qui quatuor elementa affirmet, cum duo tantum ſint, calidum et frigidum. Maxime vero in ſpirituum claſſibus definiendis, ſibi prorſus non conſtat, quod tamen minime mirandum, cum raro recogitauerit, quae crapula vinoque onuſtus ſaepenumero effutiit.

pag. 688. lin. 7. a fin. *In quibus omnibus longi eſſe nolumus.* Edidit contra hanc Sperberi Iſagogen MICHAEL RITHALERVS, *hermathenam philoſophico-theologicam, Iulii Sperberi iſagogae poſthumae in veram Dei naturaeque cognitionem per fluuios paradiſi anagogicos ſe adducere, ac multa de ſecretis naturae vtiliter monere ſibi viſae oppoſitam Helmſtadii 1684.* [l] *De myſterio magno* et libello *de tribus ſeculis* autem videndus REIMMANNVS [m].

pag. 689. lin. 23. *Eiusque hiſtoria enarrare.* Plures qui in hoc ſtadio cucurrerunt, et Weigelii res, vitam, placita, errores, aduerſarios enarrarunt, enumerat grauis multis meritis theologus Ienenſis ven. I. G. WALCHIVS [n], qui ipſe quoque luculentum hiſtoriae Weigelianae compendium exhibuit.

Ibid. not. n. lin. vlt. *Tandem priorem ſententiam dimiſerunt.* Cuncta ὡς ἐν συνόψει accurate complexus eſt remque omnem definiuit cel. WALCHIVS [o], cuius biographia Weigeliana hoc loco conferri poteſt.

pag. 690. lin. 3. *In doctrina ſuſpectus.* Nempe ſibi philoſophabatur et meditabatur, et, quae ſcribebat, a cantore ſuae eccleſiae deſcripta ſibi ſeruabat, vnde ſuſpectus innouatae et alteratae doctrinae orthodoxae non fieri non potuit. Ille autem cantor Tſchopauienſis ſine dubio inter familiares eius fuit, et nobis quoque non vero abſimile, accepiſſe eum a paſtore ſuo ſcripta, vt poſt mortem ipſius ederet.

Ibid. not. g. lin. vlt. *Introd. in controuerſias religionis.* Conſulendus imprimis *tomus* laudatiſſimi operis *quintus* [p], vbi vir celeberrimus aduerſarios, quique errores Weigelianos refutarunt, ex inſtituto recenſet, quibus tamen, cum ad hiſtoriam theologiae pertineant, non immoramur.

Ibid. lin. 8. a fin. *Weigelium totum vix audeat.* Difficile eſt certum et cohaerens placitorum Weigelii ſyſtema conſcribere; vtebatur enim nec dictionis genere luculento, nec definitionibus et axiomatibus perſpicuis, nec in eandem ſemper ſententiam conſpirantibus, ſed concluſionibus interdum ſibi contradicentibus. Vna quoque manu interdum ſana dat, altera eripit. Quare non audemus, placita theoſophica Weigelii in conſpectum

k) Meteor. L. I. T. VIII. opp. p. 283.

l) Conf. BVDDEVS hiſt. philoſ. Ebr. §. 35. p. 297. ed. rec.

m) Conf. biblioth. T. I. p. 714.

n) Introd. in controuerſ. eccl. Lutheranae extra eccl. ſuam, c. VI. p. 1024 ſeqq. qui, more ſuo cuncta eleganter complexus eſt.

o) pag. 1025.

p) pag. 1084 ſeqq.

ſpectum lectoris adducere, quod in aliis fecimus. Pleraque fundamenta quoque theoſophica, ſyſtemati theologico ita immiſcuit, vt aegre diuellantur. Sufficit ex euidentibus locis ſcriptorum eius annotaſſe, cuncta ad lumen internum et connatum eum reuocaſſe [q], quae in ſapientiae et veritatis ſemita felicitatem hominis ſuppeditant. Sine hoc lumine, neceſſe ait, hominem in tenebris ambulare, et aliorum auctoritati credendo proprium lumen, quod ſolum illuminat, coecum negligere [r]. Vnde animum paſſiua quiete in oratione tranquilla lumen hoc expectare et ad hoc ſolum attendere iubet. Quo pacto cum omnem philoſophiam eneruauerit, philoſophi, quamuis theoſophus haberi cupiat, nomine et loco indignus eſt. Suſpicamur autem, Weigelium myſticorum libris ineſcatum, veterum opinionum Alexandrinarum minus ſanarum cacoëthes hauſiſſe. Sapiunt hos fontes turbidos theſes hae: Deum ante creationem omni affectu, operatione, perſonalitate vacuum fuiſſe [s]; Euam coeleſtem ipſum Deum eſſe, quae verbum primigenitum genuerit ab aeterno in trinitate [t]: hanc ſapientiam, verbum Dei Chriſtum in mundum edidiſſe [u]: quaecunque Deus creauerit, eſſe Deum ipſum, illumque eſſe τὸ πᾶν [x]: omnes creaturas corporales in quouis angelo fuiſſe inuiſibiliter, incomprehenſiue et vnum ſimul: tribus partibus conſtare hominem, corpore ex elementis in carnem et ſanguinem concretis, anima ex aſtris et firmamento delata, qua homo cogitat, quaque ſiderea anima omnes creaturae fruantur: et ſpiritu ex Deo progreſſo, qui particula eſt eſſentiae diuinae [y]: bonum et malum ineſſe homini naturaliter, illud manifeſte, hoc latenter: coniugium eſſe rem adamiticam, terrenam, beſtialem: carnem hominis regeniti in reſurrectione deponendam igne conſumtum iri, corpusque ingreſſurum in coelum nouum ſupernaturale et coeleſte accepturum [z] etc. Quae omnia magnis quoque viris non paradoxa tantum et exorbitantia, ſed quae ſenſum nullum habent, capique et intelligi non poſſunt, viſa ſunt: nobis autem, quod pace virorum celeberrimorum dicimus, ſecus videtur, modo adhibeatur ſyſtema emanatiuum, prout ab Alexandrinis philoſophis traditum, ab Origenis ſecta comtum, a myſticis duce Pſeudo-Dionyſio chriſtiana veſte indutum, et variis coloribus, ad tolerabiliores ſenſus reuocatum eſt: quo ſuppoſito, ſenſus quidem his aſſertionibus Weigelianis conformis et cohaerens tribui poteſt, ſatis luculenter et cohaerenter, aſt non alius, niſi ſuo modo pantheiſticus, qui totum illud ſyſtema theoſophicum valde contaminat. Quod euidenter demonſtrare liceret, ſi loci anguſtia et inſtituti ratio pateretur: a lectore autem inſtituta cum iis, quae ſuis locis de ſyſtemate emanatiuo tecte in eccleſiam irrepente oſtendimus, et explicauimus, comparatione facile fieri poterit,

 modo

q) Poſtill. P. I. p. 184. 49. 53. 160.
r) Ib. P. II. p. 230.
s) Phil. myſt. P. II. p. 156.
t) Poſtill. P. II. p. 286.
u) Confeſſ. fidei c. 18. p. 143.
x) Nempe ſenſu emanatiuo, vnde nolumus atheiſmi maculam inurere.
y) De loco mundi c. 13. p. 42.
z) Poſtill. P. II. p. 7. De L. M. c. 22.

modo a praeiudicio antiquitatis ſibi caueat, et ſibi oculos ipſe non eruat, quod *Eclecticiſmi* hiſtorico accidit. Non tamen diſſimile vero nobis eſt, Weigelium ipſum hoc ſyſtema ſatis non intellexiſſe, vel primos eius auctores legiſſe, ſed Paracelſicis nugis exſtimulatum cum myſticos illis iunxiſſet et aptaſſet, ad haec deliria delatum carbones pro theſauris, quod aiunt, inueniſſe. Quo pacto, ſi quis cum Arnoldo perſonam Weigelii ab hoc fanaticiſmo pantheiſtico liberare cupiat, non plane repugnabimus, Weigelium fanaticiſmi huius fundamenta non ſatis inſpexiſſe: deceptumque eſſe ſanctitatis et diuinitatis ſpecie, qua iſtae naeniae turgent, et ſomnia habuiſſe pro ſolis radiis: ipſum autem ſyſtema Weigelianum a fanaticiſmi deteſtabilis culpa liberari non poſſe, ſumus conuicti. Reliqua, quae h. l. adduximus, cum his facile componi illuſtrarique poſſunt.

pag. 693. lin. 10. a fin. *Qui ſanum de Fluddo et theoſophicis omnibus iudicium cupiunt.* Ipſe Gassendus [a] legendus eſt, qui more ſuo, Fluddanas ineptias, modeſte magis, quam Merſennus, aſt ſolide demonſtrauit. Qui cum accuratum theoſophici ſyſtematis a Fluddo mirabiliter conſarcinati ἔκτυπον exhibuerit, ille vero adeo cohaereat, vt non niſi prolixam, quam noſtrum non fert inſtitutum, tractationem admittat, Lectorem ad ipſum hunc Fluddanae philoſophiae cenſorem ablegamus; *Qui cum ante omnia de claue ſollicitus fuerit, qua latentem eius ſententiam aperire liceat, et aenigmata ſoluantur, et in id induſtriam cum patientia maximam contulerit, vt, quae illa tam multa ſparſim, ac veluti tumultuarie ſcripſit, in vnum quoddam quaſi corpus et conſonantiam redigantur*, ipſa Fluddanorum operum ſpiſſis nebulis et tenebris obſeſſorum lectione melior dux ad ea intelligenda adhiberi poteſt. Complectitur *tomus tertius* operum Gaſſendi illud *examen in philoſophiam Fluddanam*, ſeparatae autem editiones tantum non euanuerunt. Id quod merito dolemus, cum vaſta Gaſſendi operum collectio raro in philoſophantium manus veniat, Gaſſendus autem horum tenebrionum φιλοσοφȣμενα et θεοσοφȣμενα luculentis facibus illuſtrauerit, ſic vt ne quidem cabbaliſticum ſyſtema, quale illud theoſophici in ſuos ſinus receperunt, ſine luce reliquerit.

pag. 695. lin. 6. a fin. *Contentiones deſcribuntur.* Diligenter, more ſuo eos collegit et enumerauit ven. Walchivs [b], qui ſectatores quoque et aduerſarios enumerauit, et quae in ſynedrio eccleſiaſtico Dreſdenſi cum eo acta dicuntur, recenſuit, ſcriptoresque huc facientes laudauit.

pag. 705. lin. 8. *Vno faſce MDCLXXXII. Amſtelodami vulgatis.* Noua prodiit collectio ſcriptorum Boehmianorum anno cIↄIↄccXV. titulo *theoſophiae reuelatae*, editore Io. Ott. Glvsingio, cui index ſcriptorum eius praefixus eſt. De theologicis eius placitis ex inſtituto differit Walchivs [c], qui etiam nouam editionem anni cIↄIↄccXXX. reliquis pleniorem indicat.

pag.

a) pag. 213 ſeqq. b) loc. cit. p. 1090 ſeqq. c) l. c. P. I. p. 639. P. V. p. 1039.

pag. 707. lin. 2. *A Sagittario laudati.* Etiam de hoc praeter laudatos videndi COLBERGIVS [d], CYPRIANVS [e], WALCHIVS [f] et ante eum BVDDEVS [g], in historia christiana pluribus audiendi et considerandi.

pag. 715. lin. 6. *Fuerant condemnati.* Addit et hoc Caramuel: *in operibus eius continuam esse contra Peripateticos et Galenistas satyram, multis onustam foliis fructu nullo.* Qui genuinus Helmontii character est, vt non omnes tantum contemnat, sed satyrico quoque sale aspersis contradicat.

pag. 725. not. y. *Memoires de literature, T. IV.* Add. p. 141-161. Tom. X. P. I. p. 140 seqq. et in edit. Germ. T. IV. p. 316 seqq. cui etiam effigies Poireti praefixa est. Haec biographia breuis quidem, scriptorum autem catalogus satis accuratus est.

Ibid. lin. 18. *Parentibus pauperibus quidem, at honestis.* Parens Poireti pollio Metensis vocatur in biographia operibus posthumis praemissa. Narrat autem ex Friderici Brecklingii traditione B. M. CHR. PFAFFIVS [h], patrem Poireti fuisse militem, cuius nomen ipsum Poiretum latuerit, qui inde nomen traxerit, quod matri ad forum pergenti et pira venditurae illa apportauerit. Inde Poiret vocatus, a *poire*, voce Gallica.

Ibid. lin. 19. *Scholae vrbanae eum tradiderunt.* Arti sculptoriae se tradidisse initio dicitur tanta felicitate, vt post fata Burignoniae imaginem eius affabre aere insculpere posset. In schola tamen vrbana encyclicarum literarum institutiones percepisse, inde recte concluditur, quod adolescens XVIII. annorum Basileensem academiam adire potuerit. Quo loco demum humanitatis et philosophiae studiis formatus, et excellens ingenium ad elegantiorem literaturam traductum est. In qua contentione Ioannem Rudolphum Wetstenium, theologiae doctorem ἐργοδιώκτην habuit.

pag. 727. lin. 10. *Totam fidei et vitae scenam commutandi.* Ita ipse POIRETVS, in *irenico vniuersali sect. V.* [i] qua responsio ad censuram amici consilii exhibetur; ex qua narratione eius intelligitur: eum in Palatinatu pastoris officio functum esse annos circiter septem; tunc auditoribus alioqui gratissimum et desideratissimum ob calamitates bellicas debuisse a functionibus istis desiisse: nec, fateri se, inuitum, neque etiam postea illuc aut alio vel in ipsas aulas, etsi ipsum cupiuerint, redire voluisse; et id quidem non characteris aut officii pastoralis contemtu: contra maiori eius veneratione, indignitatisque propriae consideratione, tum et metu abusuum, qui fiunt in sacris - - ergo libertatem non sine Dei prouidentia nactum, decreuisse, sibi deinceps melius vacare, optimorumque consortio vel commercio, vbicunque illi essent, digniorem esse, et meliorem inde fieri. Quibus enarratis, pergit notitiam suam Bourignoniae exponere,

d) Christian. Plat. Herm. P. I. c. 8. §. 5. p. 321.
e) Comp. H. E. Goth. c. 8. p. 254.
f) loc. cit. p. 1016.
g) Hist. phil. c. VI. p. 438. qui alios quoque nominat. Conf. Isag. L. II. c. 7. p. 1369 seqq.
h) Introd. in hist. liter. theol. P. II. p. 22.
i) §. 8. p. 373 seqq. app. ad E. V.

nere, cuius ſcriptis iam antea aliquantum erat tactus, et cupiditatem conceperat, ipſam alloquendi: cuius occaſionem a Deo cum lacrymis poſtulans, quod neſciret, vtrum viueret, aut vbinam eſſet, eam, in Belgium cum vxore concedens, Hamburgi ſexagenariam inuenit, Spiritum Ieſu verbis vitaque prodentem; ideo ab eius conſortio quamdiu vixit, ſeiungi deinceps noluit, quamuis nullam ea ſectam conderet. etc. Haec ipſe Poiretus, ad quem locum non ſatis attendiſſe eius vitae narratores, miramur, cum diuerſae, quas in textu hiſtoriae noſtrae attulimus, relationes ex hac ipſa Poireti confeſſione poſſint conciliari.

pag. 730. lin. 3. *Eius placita defenderit, et diſſeminauerit.* Pertinet hiſtoria famoſiſſimae foeminae ad hiſtoriam Chriſtianam, vbi fuſe ſolet ab iis, qui recentiſſimas controuerſias theologicas expoſuerunt, enarrari, eiusque paradoxa dogmata adduci. Eorum compendium more ſuo exhibet ven. WALCHIVS[k]. Non ſilebimus tamen, ne ἀσύμβολοι abeamus, eſſentiam doctrinae eius, quam loco philoſophiae ſubſtituit. Eam quatuor aſſertionibus complexus eſt POIRETVS[l]:

I. Sibi ipſi renunciare, quia toti a natura corrupti ſumus.

II. Indeſinenter orare, vt eo modo impetremus vires a Deo, e malo exeundi, et in bonum introeundi.

III. Amare Deum, quod ipſum eſt adhaerere ſummo bono, ſummo vero ac ei, qui eſt omnia.

IV. Et I. C. imitari cum patientia, pace et humilitate, quae eſt via, quam ad mortem vſque tenere debemus, vt tandem conſummemur.

Hanc theoſophiam vniuerſalem ad particulares doctrinas referenti Poireto occaſionem dedit ſyſtema illud theoſophicum excitandi, quod in libris tribus *de eruditione ſolida, ſuperficiaria et falſa* velut aliquod diuinioris philoſophiae compendium non ſine dictionis et tractationis elegantia omni humanae, id eſt, ſuperficiariae philoſophiae oppoſuit, et poſtea in *Oeconomia diuina* prolixe diduxit. Delibabimus et has cupedias, et lectoris impatientiae conſulturi, potiora de eruditione ſolida placita more hactenus adhibito ὡς ἐν συνόψει adducemus:

I. Eruditio ad mentem relata dicitur, quando ea deponit, quae ſcopo, ad quem condita eſt, et exiſtit, faciebat ineptam et cum quaſi politur, ſiue formas aut habitus acquirit faciles, quibus ad finem ſuum promte et decenter accommodetur.

II. Eruditionis eſſentia fundatur in relatione ad Deum, vt mens ei euadat ſimilis, tum depoſitione contrariorum, tum adiuuantium acquiſitione. Scriptura hanc vocat timorem Dei.

III. Deus eſt mens infinite perfecta, incomprehenſibilis ac aeterna, quae non modo initio et fine exiſtendi caret, ſed et realitates infinitas vnite totas ſemel actu velut in puncto indiſtincto ſimul poſſideat.

IV. Illa

k) loc. cit. p. 891 ſeqq.

l) Iren. vniu. ſect. V. §. 15. p. 380 ſeqq.

IV. Illa cum diſtinctius ſe reſpicit in adorandum aliquod trinum, diſcernitur, quod deſiderio immenſo atque viuidiſſimo erga ſe ſuasque perfectiones; luminoſa ſui intellectione atque idea; acquieſcentia denique et amore ſeu laetitia infinita perficitur. In his tota Dei natura, ſolida exiſtentia, perfectio, felicitas continetur, excluſis quibuslibet aliis quarumcunque rerum ideis, et realitatibus.

V. Deus voluit mentes condere, quae non tantum in ſempiternum ſint duraturae, ſed et quarum ſubſtantialiſſima atque eſſentialiſſima portio vel naturae reconditiſſima radix eſt *fundus vel receſſus quidam immenſus*, ſiue intima nonnulla capacitas aptitudoque quaedam immenſa et infinita, quae ipſam aeternitatem, ſiue Deum aeternum vnito quodammodo atque ſimultaneo et indiſtincto viuide ſine pluralitatis diſtinctione et ſucceſſiua duratione admittere, percipere, admittere valeat. Haec ſolennis theoſophicarum doctrinarum pentas eſt, cui ceteris theoſophicis elegantius et luculentius totum ſyſtema inaedificauit Poiretus, et quam alibi etiam philoſophicis rationibus euincere non ſine ſubtilitate in *cogitationibus rationalibus de Deo, anima et malo* [m], conniſus eſt.

VI. Iisdem mentibus inſunt diſtinctiores facultates ſiue capacitates ad idem numen relatae, deſiderium immenſum ſummi boni, intellectus immenſus, paſſiuus recipiendi lucem ſiue imaginem Dei luminoſam; acquieſcentia immenſa, ſiue dilectio et iucunditas cum Deo ſe aeternum delectandi.

VII. Omnia caetera, omnesque de rebus creatis ideae, perceptiones, ſenſationes, non modo externae tantum ſunt et acceſſoriae, ſed et in quo nunc ſunt apud nos ſtatu, ad interitum vniuerſae pertinent.

VIII. Deus voluit ex mera libertate arbitraria ad luſum gaudiumque arbitrarium depingi et repraeſentari, modo etiam vmbratili et velut elementari et ſufficiario. Hinc enatae in conceptu eius ideae rerum externarum, totiusque vniuerſi: inque eis et repraeſentationes Dei ſunt, et formae idearum.

IX. Placuit Numini menti donare inſuper acceſſorias ſuperficiariasque nonnullas facultates. Vnde orta eſt in mente facultas acceſſoria et ſuperficiaria rationis, quae alias intellectus actiuus dicitur.

X. Facultas rationis ſiue intellectus actiui non admittit ideas Dei eiusque luminis viuidas, ſed pictas, ſteriles et ſuperficiarias tantum. Haec male a philoſophis confunduntur.

XI. In ratione eſt curioſitas ſeu deſiderium; lumen ſeu ideae, affirmatio ſeu acquieſcentia, et diſcurſus ſiue ratiocinatio ex his exſurgens.

XII. Deus dedit menti humanae, vt cum rebus haberet commercium, facultates imaginationis ſenſuum, motus, et paſſionum cum corpore.

XIII. Inde duplex exſurgit hominis perfectio eſſentialis et acceſſoria.

XIV.

m) L. III. c. 16. Oecon. diu. P. I. c. 8. §. 23.

XIV. Cum homo facultates solidas a Deo seiunxit vt superficiariis adhaereret, lapsus ita est, vt coecus, crassus et corruptus sit.

XV. Mens se suasque hac in vita facultates diuersas erudiendo, debet eum modum et proportionem in his tenere, quae est inter illa, quae sunt aeterna et solida, et inter ea, quae sunt momentanea et peritura.

XVI. Requiruntur ad eruditionem acquirendam res fundi siue conditiones, sinceritas, humilitas, et a ceteris ad Deum defectio.

XVII. Porro ex parte desiderii conditiones quatuor ardor, indeterminatio, constantia, confidentia. Ex his quatuor constant et perficiuntur preces.

XVIII. Ex parte intellectus sunt conditiones duae, euacuatio et quies, siue abstinentia praesentis et futura; remouendae itaque omnes ideae et imagines, vt purius a fonte luminis lumen accipiatur: intelligendum autem hoc non de generalibus, sed specialibus.

XIX. Ex parte acquiescentiae acquiritur traditio absoluta sui Deo et patientia.

XX. Deus praeuenit mentes iuuatque, vt illae ei conditiones offerant debitas; idque facit gradatim, donec diuinas prorsus ac purissimas efficiat.

XXI. Eruditio omnis cum externis commercium exspectans sine illa eruditione permanente superficiaria est.

His fundamentis substruxit philosophus acutus et disertus totum theosophiae aedificium, ornatius multo, quam ab aliis factum, ita vt ex Cartesii castris transfugam facile agnoscas, sed meris hypothesibus precario assumtis, et axiomatum instar adhibitis, quibus subrutis totum quoque aedificium concidere necesse est. Mirum itaque non est, Titium, Thomasium, Iaegerum aliosque tam validos arietes illis opposuisse; quibus diligenter quidem respondit Poiretus, sed ita, vt cramben tantum recoqueret, quamuis haut parum eruditionis admisceret. Quae vero de eruditione superficiaria et falsa, deque methodo inueniendi verum; itemque de Deo, anima et malo philosophatus est, cum ad speciales philosophiae rationalis et metaphysicae partes et disciplinas pertineant, scopi nostri memores, praeterimus.

pag. 730. lin. 9. *Neque tamen sectam vnquam instituit.* Magno feruore hanc inuidiam a se amolitur Poiretus, serio affirmans [n], *ex quo publice dicere desierit, nunquam habuisse siue publicum, siue priuatum vel auditorem, vel discipulum, nec vllum optauisse, nec etiam adhuc optare. Hoc itaque, quod doceat, de scriptis suis intelligendum esse, non vero se sectae caput constituere, sed solam veritatem magistram sequi. Immo, se ne virgini Bourignoniae tam adhaerere, quam aduersarii sui Caluino vel synodis humaniora passis, sed respicere se ad solam veritatem Dei ac sapientiam, per quemcunque virum an feminam per erudi-*

n) Iren. vniu. sect. V. p. 376.

eruditum vel idiotam, per Caluinistam vel Lutheranum, immo vero per Iudaeum aut gentilem, omnes ipsi grati, modo veritatem habeant, et quousque habent. Itaque si illam DEVS velit sibi ostendere per feminam, velle se id non propter organum externum, quo Deus vtitur, sed propter diuinam veritatem, quam per illud Deus offert. Qui locus probe notari meretur, vt appareat, quomodo eclectica quaedam theologia possit in sectariam transire. Hoc pacto enim omnes sectarum conditores, non sectam, vel scholae et capitis nomen se sequi prodiderunt, et tamen sectas conflarunt. Quam quaesiuisse Poiretum Bourignoniae, vehemens eius systema portentosum pingendi, ornandi, amplificandi omnique mundo persuadendi contentio, in *oeconomiae diuinae* opere non sine puluere et sudore consarcinato, manifestauit. Dudum autem solenne est, protestationes facto contrarias obiectionibus opponere.

Ibid. lin. 23. *Agnouerunt id viri docti.* LEIBNIZIO, aequo virorum doctorum censori audit vir bonus et honestus, opera eius bona, ratiocinandi modus stringens. Inuidenda quoque elogia carminibus superbis turgentia praefixa legi possunt editioni libri *de eruditione* Amstelodamensi *anni* cIↄIↄccVII. Illud nec aduersarii Poireti negant, in detegendis erroribus naeuisque opinionum atque placitorum eruendis iudicium et acumen eum pulchre probauisse. Testesque eius sunt, quae de eruditione falsa, de Spinozismo, de Cartesiana philosophia monuit. Qui si theosophum non affectasset, etiam in asserendis confirmandisque dogmatibus idem intellectus robur potuisset ostendere. Ast cum pro diuinis ea recepisset, quorum rationem reddere nec poterat, nec volebat, obstitit ὑποθέσεως studium ingenio per se bono, animoque cetera recto.

Ibid. not. q. *Germanice 1702.* Suffixus tandem et insertus est libellus ille henoticus *Parti specialiori libri de eruditione solida, p. 247 seqq.* in quo magnis moliminibus tuetur articulos dogmaticos, qui sectas Christianas hodie disiungunt, nihil impedire, quo minus vna fide colatur Deus. Haec ad transsubstantiationem et praesentiam realem C. C. in sacra coena, ad adorationem, ad purgatorium, ad vsum imaginum applicat, ingeniumque et eruditionem satis probat, rem et iudicium non item.

pag. 731. lin. 5. *Quae contra Clericum, Baylium, Spinozam, Bekkerum disputauit.* Nempe momorderant Poiretum iudicia horum scriptorum satis celebrium, fanaticismo vehementer infesta. Ipse autem impietatis maculam vel suspicionem tamen omnibus inussit, qui theosophicam philosophiam contemnebant [o].

pag. 735. not. r. *Nominauimus nonnullos in Germanico H. P. Opere T. VI. p. 1236.* Nempe eos, qui tunc in supellectile nostra libraria extabant, quosque ipsi perlegimus. Accesserunt ab eo tempore nostris reculis sequentes libelli, omnes rarioris notae. 1. *Fama fraternitatis cum confes-*

o) Conf. BVDDEVS Isag. hist. theol. L. II. c. 7. p. 1374.

confessione eius ad omnes viros doctos et principes in Europa, Fr. MDCXV. 2. *Reparatio Palladis Athieniensis ex ruderibus, loco responsi ad fratres*, cIↄIↄcXV. 3. *Epistola responsoria ad famam et confessionem fraternitatis*, Amst. cIↄIↄcXV. 4. *Epistola ad illustrem ac reuerendam fraternitatem Roseae Crucis*, Fr. cIↄIↄcXV. 5. *Iudicia clarissimorum aliquot ac doctissimorum virorum, locorum interuallis dissitorum, grauissima de statu et religione Fraternitatis celebratissimae de Rosea Cruce*, Franc. MDCXVI. 6. *Helias tertius, siue iudicium de fraternitate Roseae Crucis*, MDCXVI. 7. *Christiani Rosencreuz, nuptiae chymicae anni 1459.* Arg. cIↄIↄcXVI. 8. *Pyrrho Olidensis rediuiuus, per Theophilum Philaretum ex Philadelphia*, Lips. cIↄIↄcXVI. 9. *Elucidarius Chymicus, de secretis Fr. R. C. per Ratichs Brottoster*, Goslar. MDCXVI. 10. *Solida narratio de scopo et occasione Fraternitatis R. C.* 11. *Fama fraternitatis et confessio*, editio emendatior, *cum epp. Iuliani de Campis, et Georgii Moltheri*, Fr. MDCXVII. Constitit nobis, perlectis his libellis, I. Initium et originem fabulae referendam esse ad annum cIↄIↄcXIV. ad hunc enim annum, vnus atque alter horum scriptorum tanquam rem certam atque notam prouocat. II. Totius fabulae occasionem dedisse famam fraternitatis, tribus vicibus, annis cIↄIↄcXIV. cIↄIↄcXV. cIↄIↄcXVII. editam, vel quod raritas argumenti multos lectores prouocaret, vel quod auctores fabulae ita auctoritatem ei conciliare tentauerint. III. Esse haec schediasmata prima ἀντίγραφα, quibus orbis mira ingenii elegantia deceptus est. IV. Verisimile esse, si non vnum tantum, paucos tamen, sibique ingenio, acumine et consensu pares, hos libellos conscripsisse, vt res eo probabilius ornaretur, adeo non argumento tantum, sed et stilo sibi similes sunt. Certe quae *post hoc triennium* prodierunt scriptiunculae, F. R. C. nomen mentientes, homines produnt, qui longe aliam sententiam de fraternitate fouerunt, eamque ad seriam artium secretarum disciplinam traxerunt. Quibus obseruatis, mire illa confirmantur, quae de hac fraternitate h. l. iudicauimus.

pag. 738. lin. 1. *Quae satis prodebant, societatis huius sodales, ecclesiae euangelicae esse addictos.* De eo quidem nemo dubitabit, qui iudicia doctissimorum virorum, de statu et religione F. R. C. legerit. Inter ea, quod in fronte libelli apparet carmen elegiacum, occasione captata ex symbolo fraternitatis: *Ihesus omnia nobis*, ita elegiae exordium instituit:

Omnia cum tibi sit IHESVS, pia turba sophorum,
Quae roseum rosea de cruce nomen habet;
Quaeritur hinc, tibi sit propior quae secta? Lutheri
An vero Calui an relligione patris.
Papa quidem primas retines; Caluine secundas,
At Luthere tua vix datur ire via.
Haec vulgi vana et stulti sententia mundi est,
Hoc est iudicium, quod pietate caret.

Post

Poſt quae, cum multis rationibus demonſtraſſet, nec Pontificiae, nec Caluinianae parti hoc ſymbolum tribui poſſe, ita pergit:

At tu, parua cohoros ſectam ſectata Lutheri
Ipſa tenes fidei biblia ſacra baſin.

Et poſt multa alia in hac eccleſia laudata:

Multos tu ſocios Chriſto addis, Papa panurge
Contrahis at velum Calue tuum nimium.
Vnicus es Luthere cui bonus omnia Iheſus
Adiungi, cui te quid pia turba vetat?
Quid pia turba vetat; Calui niſi crimina falſa,
Crimina falſa gregis, quem male, Papa, regis:
Qui male Papa regisque lupum, qui vulpe recondis
Calue fac vt Chriſtus ſit tibi πάντα tuus
Vnde trium ſurget concors concordia fratrum
Cuius eris baſis et tu bone Chriſte caput.

pag. 738. lin. 21. *Atque Sperberum.* Vocatur is in epiſtola Irenaei ad F R. R. C. *illuminatiſſimus vir dominus Iulius Sperberus Curiacenſis;* et magna ei laus promotae Sophiae coeleſtis tribuitur. Ex quibus patet, ſcholam Paracelſicam hanc ſibi fabulam propriam feciſſe. Quod diſcere amplius ex epiſtola Ad. Haſelmayeri ad F. R. C. lector cum iucunditate poteſt, vbi myſteria Paracelſica huc omnia congeruntur. Quae epiſtola cum alteri editioni famae F R. iuncta ſit, ſuſpicamur inde, Paracelſi ſcholam mox circa exordium fabulae eam ſibi vindicaſſe, nam expreſſo nomine fraternitatis negotium vocatur Theophraſtia. Perſonatum auctorem non Torolenſem, quod ſimulat, fuiſſe, facile ex ſtilo Lutherano intelligimus.

pag. 740. lin. 21. *Famae fraternitatis praefatio.* Dabimus Lectori, ob libelli raritatem ipſa praefationis verba: *Quamquam res iſtae paradoxae videri queunt multique iudicaturi ſunt, eſſe fabulam philoſophicam, non autem veram hiſtoriam, quicquid* de fraternitate *Roſeae Crucis vulgatum eſt: ex eius tamen confeſſione pateſcet, plus, quam quis putet, ſub ea latere, ſic vt facile, quisquis non ſtupidus eſt, intelligere et coniicere queat, quid ea ſignificet.*

pag. 741. lin. 5. *Allata ſunt.* Speramus non ingratum fore lectori, ſi ob raritatem opuſculorum Valentini Andreae [p] hoc loco ipſa eius verba afferamus. Ita in *Alethea* [q]: „Cum paulo ante luſum quendam ingenioſiorem perſonatus aliquis in literario foro agere vellet, credidiſſem, hac „imprimis aetate, quae ad inſolita quaeque ſe arrigit [r], nihil mota ſum „libellis inter ſe conflictantibus, ſed velut in ſcena prodeuntes ſubinde „alios hiſtriones non ſine voluptate ſpectaui. At nunc cum theatrum

Hhh hh 2 „omne

p) Vid. WENDLER de variis rarit. libr. cauſſis §. 8. VOGT. C. L. R. p. 32. WIDEKIND. p. 113. Cat. bibl. Salthen. p. 574.

q) pag. 329.

r) Hiat h. l. periodus.

„omne variis opinionum iurgiis impleatur, et coniecturis, ſuſpicionibus, „maledicentia potiſſimum pugnetur; ſubduxi ego (Alethea loquitur) ne „imprudentius me vlli rei incertae et lubricae immiſcerem. Quid enim „opus eſt, Famam exponere et ingenium periclitari, vbi merae ſunt ne-„bulae et chimaerae impugnandae, ac mox ſibi ipſi applaudere, cum ta-„cito ſpectantium riſu". Luculentius et apertius in libello, quem: *turris Babel ſiue iudiciorum de fraternitate Roſaceae Crucis chaos*, inſcripſit, et in quo ingenioſa feſtiuitate tot rumuſculos et ſuſpiciones de ea dialogiſtica cenſura exagitauit, totam comoediam epilogo memorabili finiturus, *famam*, *Obſtinatum* et *Reſipiſcentem* ita colloquentes inducit [s]. *Fama.* „Satis ſuper-„que hominibus illuſum eſt, liberemus tandem conſtrictos, confirmemus „fluctuantes, erigamus lapſos, reuocemus tranſuerſos, ſanemus morbi-„dos. Ehem mortales! nihil eſt quod fraternitatem expectetis, fabula per-„acta eſt. Fama aſtruxit, fama deſtruxit [t]. Fama aiebat: fama negat, „quicunque eſtis - - quae res bene vertat, mihi et vobis, ſpectatores, „plaudite! *Obſt.* Abiit illa, nos quid agimus? *Reſip.* Quid niſi poſthac „ſapiemus, quotquot turpiter deſipuimus. *Obſt.* Siccine tot ſpecioſa et „veriſimilia verba nihil ſint? *Reſ.* Ita fama ait. *Ob.* Siccine haec deuo-„tio et modeſtia impoſuerit. *Reſ.* Ita fama ait. *Ob.* Siccine tot teſtes et „adſtructores fide digni fefellerint? *Reſ.* Ita fama ait. *Ob.* Siccine tot na-„ſutiſſimi ſunt decepti? *Reſ.* Ita fama ait. *Ob.* Nihil ais, o *fama reuocans*, „quae id agis, vt ſperatam felicitatem mihi eripias, quinimmo verberi-„bus, nedum verbis me haud abiges. *Reſ.* Neſcio quam me fama totum „immutauit, vt eiicere hanc animo expectationem incipiam; haec ta-„men vna me cura coquit, quod non bene et ordinate diſtingui inter ea „ſcripta, quae fraternitatis nomine prodiere, ſuſpicor. Sunt enim ali-„qua palam ludicra, aliqua intricata, aliqua ſubdola, aliqua tamen pia et „deuota; omnia literaturam aliquam, nonnulla ſummam, vnum alterum-„ue apertam impoſturam redolentia; quae quisque confundit, nullo du-„bio fallitur". Sed et reliqua omnino digna ſunt, quae legantur, in quibus oſtendit, quae inde ex hac fabula vtilitas enaſci poſſit, et quam mire ſe prodiderint humani ingenii auſus innumerabiles, occulta mortalium renitentia, quae per varias rimas exitum tentat, curioſitatis temeritas, calami impudentia, otii fabulis occupati pericula, paupertatis inuentiones, intempeſtiuus quorundam Zelus, et praecox ingenii in incognitis oſtentatio, hominum mobilitas conſueta ſordens, nouis et monſtroſis arridens, nugarum ex vna ſcintilla incrementa; iudiciorum de rebus hominum diſſenſus, artium et ſcientiarum in multis apud ſummos ſophos exilitas, reformationum quamplurimarum inanitas, veritatis cum opinione conflictus, confidentiae lubricitas, bonitatis et rectitudinis latentes igniculi, ſocietatis humanae vulnera opinione magis, quam neceſſi-

s) pag. 69.

t) Ad famam fratenitatis reſpicit, veriſimillima coniectura, famam indicantem et reuocantem eundem parentem habuiſſe.

neceſſitate conſtantia; regni chriſtiani paradoxa, rebus et moribus mundi contraria etc." Quae more ſuo acumine venuſto enumerat vir bonus et emendationis cupidus, ingenio autem propter hanc fabulam laudatiſſimus, quae non contemnendam vtilitatem habet in hiſtoria philoſophica. Fabula quidem, de quo nemo hodie dubitat, aſt fabula, quae vſu ſuo parem non habet. Miramur itaque, poſt tam euidentia teſtimonia CAROLVM [x], CYPRIANVM [y], FISCHLINVM [z], KAZAVEVM [a], odio Arnoldi ductos, quem more ſuo in patrios cineres impium eſſe voluiſſe ſuſpicabantur, ex ambiguo reſponſo Andreae, cui loci allati lucem accendunt, pium theologum ab hac ſuſpicione liberare voluiſſe, quam ſi totam concedimus, nihil tamen illa habet, quod in auctore reprehendendum ſit, modo, quae ad ipſum pertinent, ab iis, quae aliena infarſit induſtria, ſeparentur. Aduerſarios fraternitatis nominant WALCHIVS [b], inter quos eminuere IRENAEVS quidam AGNOSTVS, ſiue MENAPIVS, et ANDREAS LIBAVIVS: theologos in hoc foro apparentes ad ſuos campos remittimus [c].

u) Ita dudum praeter Arnoldum coniecit LEIBNIZIVS Ot. Hannou. p. 222. et ante eum GASSENDVS ex Fludd. T. VI. p. 149. ſeqq. conf. WALCH. l. c.

x) Innocent. theol. Wirtebergicorum contra G. A. P. III. c. 9. p. 456.

y) Demonſtr. alteriore ſtudii partium G. A.

z) Mem. theol. Wirtenberg. P. II. p. 133. ſuppl. pag. 198

a) Diſſ. de Roſecruceanis §. 17. p. 33.

b) loc. cit. pag. 1138 ſeqq.

c) Conf. BVDDEVS diſſ. an alchemiſtae in republica tolerandi §. 16. p. 537. Inſt. hiſt. philoſ. c. VI. p. 433. THOMAS. Caut. P. V. p. 324. vnde diſcimus, Arnoldum pleraque ex illo accepiſſe.

AD CAPVT QVARTVM.

DE SYNCRETISTIS PHILOSOPHICIS.

pag. 751. lin. 11.

Et hodie diſſociare obſeruant. Hoſpitem eſſe in hiſtoria philoſophica oportet eum, qui non innumeris fere exemplis didicit, ex verborum mutatione terminorumque philoſophicorum ſignificatione adulterata et veteres et recentiores occaſionem arripuiſſe noua ſyſtemata condendi. Id quod vel vna Ariſtotelis philoſophia apertiſſime demonſtrat. Hoc cum viderent alii, qui vetera nouis vocibus et terminis ſibi propinari obſeruarunt, ad eum ſyncretiſmum delapſi ſunt, quo verbis magis, quam re diſſentire ſyſtemata philoſophorum contendunt. Et hoc quidem pacto ſyncretiſmum Platonico-Ariſtotelicum enatum eſſe, ſuis locis euidenter oſtendimus. Quodſi eo tantum fine factum eſſet, vt cuique ſua redderentur, et doctrinae λογομαχέσης radices euellerentur, recte ſane et prudenter id ſuſceptum eſſe [a] iudicandum eſſet; aſt infauſto ſidere

 afflan-

a) Pulchre de ea re diſſeruit SAM. WERENFELS. de Logomach. c. II. opp. p. 461 ſeqq.

afflante, quae verborum logomachias curabant, ad ipſa doctrinarum principia pertracta, ipſarum ſententiarum conciliationem maleſanam pepererunt, qua quadrata rotundis commixta ſunt. Cauſſam hanc fuiſſe, cur Franciscus Patricius ſyncretiſmum philoſophicum et conciliationem inter Platonem et Ariſtotelem mentiens, fontes hos detegendos in *diſcuſſionibus Peripateticis* conſtituerit, ſupra de Platonicis recentiſſimis tractantes oſtendimus, quae hoc loco repetenda ſunt. Miramur, iſtam obſeruationem B. BVDDEVM de *ſyncretiſmo philoſophico* prolixe et erudite diſſerentem [b] praetermiſiſſe.

pag. 753. lin. 6. *In quo libro Poſtellus characterem ingenii ſui paradoxi egregie ſeruauit.* Parcius tamen delirauit Poſtellus in celebri tractatione *de terrarum orbis concordia*, in qua *ſola ferme* iudice NAVDAEO [c], *nihil, quod ineptum aut ridiculum eſſet, immiſcuit, ſed vniuerſam religionum omnium informationem inſtituit: noſtramque praeſertim, rationibus tam propriis, quam ex aliarum confutationibus deſumtis, valde quidem acute atque ſubtiliter confirmat et ſtabilit* [d]. Verum tum quidem mente nondum tota laxata ſcripſerat. Ex rariſſima hac tractatione *tertius* imprimis *liber* huc pertinet, in quo ſe de religione et iure in toto orbe communi tractaturum promittit, et aliquod ius commune naturae atque gentium conſtituit, et in cauſſas inquirit, vnde non iuris tantum et legum, ſed religionum ortus deriuandus ſit, atque inter ſe conciliandus. In qua tractatione henotica vniuerſali multa ſunt erudite et acute dicta, nonnulla tamen Poſtelli ingenium ſapiunt.

Ibid. pag. vlt. *Miſcere non dubitauerit.* Ex vngue diſce leonem. In admonitione ad lectorem ait: „philoſophia tanquam paedia longiſſima „vſi ad theologiam tandem aſcendimus, a qua multa didicimus, ſed illud „praecipue, humanam omnem ſapientiam a diuina dependere, He„braicisque ſcripturis mundo traditam et reuelatam. Nihil enim vn„quam ab Aegyptiis, Chaldaeis, Indis, Perſis, Arabibus, Graecis et Ro„manis dictum ſcriptumque fuiſſe comperimus, quin prius id omne „ſcriptum fuerit ab Hebraeis. Hi enim vbique gentium diuina diſpoſitio„ne diſperſi, quae patriis legibus tradita de Deitate ſeruabant, ore et „ſcriptis gentibus fecere manifeſta. Vnde gentium ſapientes multum „in his, quae Deitatis ſunt, proficere potuerunt. Legimus etiam ex phi„loſophis, multos vsque in Aegyptum ad prophetas et vates perrexiſſe, „vt in Moſaicis inſtituerentur, veraeque pietatis fierent compotes. Has „rationes ſibi fuiſſe ait, cur philoſophorum de Deitate ponderaturus „ſententias, relicta Ariſtotelis philoſophia ad ea, quae a Platone tradita „ſunt et ad caeterorum philoſophorum ſectas ſe contuliſſet. Inueniſſe „tandem omnia a Moſaicis hiſtoriis et a prophetarum libris expiſcata, ita „vt a Thalete vſque ad Epicurum nihil noui, nihil admirandi Graecorum ſapien-

b) Obſ. liter. Hal. T. III. p. 231 ſeqq.
c) Bibliograph. polit.
d) pag. 261. ed. poſter. plenioris Baſil. 1544. fol. qua nos vtimur.

„ſapientia protulerit, in his, quae Deitatis ſunt, quin prius hoc idem in „Hebraeorum monumentis adnotatum legerit. Eo vſque etiam phi-„loſophorum cognitionem Moſaicarum hiſtoriarum lectione perueniſſe, „vt altiſſimum quoque trinitatis myſterium a longe proſpexerit et in ar-„canis habuerit etc.“ Ex quibus, quas cupedias lectori hiſt. philoſophicae perito apponat, vel mediocriter eius gnarus intelliget.

pag. 753. lin. vlt. *Et coelum terramque miſcere non dubitauerit.* Addendus his eiusdem commatis ſcriptor PETRVS CALANNA Thermitanus Himereus, in libro rariſſimo, cui titulum praefixit: *philoſophia ſeniorum ſacerdotia et Platonica, Panormi MDXCIX.* edito in forma 4. In quo libro obſcuritatem ingenii pariter atque opinionis, et dicendi rationis regnare, facile Lector ex argumento eius, vbi liber ipſe deeſt, colliget, quod exhibuit B. IO. HENR. A SEELEN [e]. In cuius dedicatione auctor ait, *ſe quandoque proprio marte arbitratum eſſe, ſalua ſemper religionis laude, philoſophiam ſeniorum ſacerdotiam* (id eſt ſacram veterum philoſophorum) *fuiſſe haereditatem illam, quam haereditario iure Abraham, pater multarum gentium ſuis dereliquit poſteris, ac inde ab Iſaac emanaſſe, et toti familiae, vt ab eis, veluti a fonte quodammodo perenni et mari illo ſupracoeleſti omnis ſapientia rerum diuinarum deſcenderet.* Ex qua tractationis eius commendatione non tantum intelligitur, Calannam, Platonicos, quos more ſectae ſacerdotes, reliquos iuniores et laicos vocat, habuiſſe pro philoſophis veris et diuiniora a patribus edoctis, et ab eis ſeruata eſſe myſteria diuina patriarcharum, quae ſe deprehendiſſe, in Mercurii Triſmegiſti, Zoroaſtris, Sibyllarum, ſimilibusque libris credebat. Vnde mirae ſiue miſerae potius demonſtrationes afferuntur, ex quibus auctoris in philoſophiae veteris infantia et errores poſſunt dignoſci. Quis enim vel tiro in H. P. ferat: Ariſtotelem cum Platone animae aeternitatem et immortalitatem ſuſtinente concordare, Platonem trinitatem perſonarum diuinarum ordine quodam cum Mercurio attigiſſe et ſimilia. Facile itaque Calannam in tenebris et puluere obſcurum ſordeſcere patimur, nec accinimus Hieronymo de Franchis ita in laudes Calannae huius libri accenſi canentis:

Eſt Plato ſol orbi, denſa caligine at illum
Tempus et in nimbo creſcens obliuio merſit,
Ecce Platoni ſol Petrus, cui luce recenti
Fulgentes radios ſciſſa caligine reddit.

Quod verum non eſſe, et Platonis ſententiam magis corrupiſſe Calannam, ex iis, quae de ideis a Pythagora, Parmenide, Platone diuerſo ſenſu admiſſis attulit, poſſet explicari, ſi locus pateretur: Legi ea apud ipſum *p. 68.* poſſunt ab illo, qui ab homine Siculo non niſi gerras expectat.

pag.

e) Selec̃t. literar. n. XX. pag. 693 ſeqq.

pag. 757. lin. 12. *Quaerat Lector, rogamus.* Legere iubemus harum rerum cupidum eruditam et luculentam orationem IACOBI THOMASII *de Syncretiſmo Peripatetico* [f], huic argumento multam lucem affundentem. Is enim, poſtquam ordine diſtincto de diuerſis ſyncretiſmi huius generibus tradidiſſet, pluſcula notatu valde digna obſeruat: Thomam Aquinatem primum fere fuiſſe, qui ex Ariſtotele non Platonicum quidem, ſed, quoad fieri poſſet Chriſtianum philoſophum efficere tentaſſet. Qua in ſententia conſentientem habet Io. BAPT. CRISPVM [g], prouidum mali ſyncretiſtici medicum. Appoſite autem monet Thomaſius: cum haec perſuaſio Ariſtoteli conuenire cum Chriſtianis, commoda eſſe videretur retinendis animis in ſtudio Peripateticae doctrinae, quae tum in orbe Latino ſine ſocia regnabat: tam cupide apprehenſam eandem eſſe, vt de aeterna etiam ſalute Ariſtotelis probabiliter diſſeri tandem inciperet, parumque abeſſet, quin eum, vt ita dixerim, catalogo ſanctorum inſererent Pontifices [h], conciliationes quoque inter Platonem et Ariſtotelem, poſt Platonicos in Italiam delatos ſuſciperentur. Qua de re cum ſupra ſatis actum ſit, nihil illis addimus: ſed hos ſyncretiſtas luculenter eo in loco adductos ibi inſpiciendos conſiderari volumus, et grauem ineptienti huic ſtudio dicam expendi, quam laudatus vir ſolide ea de cauſſa ſyncretiſmo Ariſtotelico ſcripſit.

Ibid. lin. penult. *Nobis non monentibus ſtatuet.* Obſeruatum MORHOFIO [i], ex Carteſii *epiſtola ad Merſennum* [k] eum in illas cogitationes deueniſſe, vt Moſen ſecundum philoſophiam ſuam explicare voluerit, atque praeter infelices Amerpoelii conatus in multis Moſen cum Carteſio non inconcinne conciliare poſtea ſuſcepiſſe Beaufortium, ſed ad HENRICI MORI [l] quoque *defenſionem cabbalae* prouocat, qua de re ſupra nonnulla monuimus.

pag. 760. lin. 9. *Cuius haud obſcurum nomen eſt inter recentioris aetatis philoſophos.* Praeter laudatos praeſtantiſſimi philoſophi et theologi res literarias enarrarunt etiam *ephemerides Pariſienſes memoriae academiae ſcientiarum*, RICH. SIMONIVS, DVPINIVS [m], NICERONIVS [n], et ex his alii.

Ibid. lin. 13. *Normannus is fuit.* Patria Vinenſis.

Ibid. lin. 18. *Scriptum trigonometricum.* In comm. in *Sphaerica Theodoſii.* Ita quidem laudata biographi; tacet autem hanc commentationem FABRICIVS [o] in recenſione comm. Theodoſii.

pag. 760. *Vt ordinis ſtatutis obediret, ſuſcepit.* Poſt decennium parochiam Neuillenſem anno cIↄIↄcLIII. curandam accepit, quam poſt decen-

f) pag. 339 ſqq.
g) De Phil. ethn. caute leg. p. 307.
h) Certe facultas theologica Colonienſis ita deſipere viſa eſt, ſi fides AGRIPPAE de van. ſcient. c. 54. Opp. T. II. p. 25.
i) Polyhiſt. T. II L. II. P. I. c. 3. p. 159.
k) Epiſt. 24. 53. T. II.
l) Iourn. des Sav. 1707. Febr.
m) Nouv. bibl. des aut. eccl. Tom. II. L. VI. c. 17. p. 396.
n) T. III. p. 84. ed. Germ.
o) Bibl. Gr. Vol. II. p. 91.

decennium iterum depoſuit, regis tamen ſacris domeſticis a cardinale Antonio Barberino, regis eleemoſynario, anno MDCLVI. praefectum ait Niceronius.

Ibid. lin. 3. a fin. *Regis ſui iura in Belgium eo ſermone vulgare.* Prodiere *reginae Chriſtianiſſimae iura in ducatum Brabantiae et alios ditionis Hiſpanicae principatus Paris. MDCLXVII. 12.*[p]

pag. 761. lin. 29. *philoſophiae ſtudioſis praelegere.* Id T. VI.[q] ex Boveti Ieſuitae narratione retulimus; quo auctore nouimus, ipſi Sinenſium imperatori philoſophiam veterem et nouam Ieſuitas expoſuiſſe.

pag. 766. not. f. *IO. FABRICIVS hiſt. bibl. ſuae T. II. p. 34.* Tomo non ſecundo, ſed ſexto vtiliſſimi libri extat: affertque teſtimonia eruditionis Foxianae Auberti Miraei, Ger. Io. Voſii, Gabr. Naudaei. Dolendum valde, in tractatione in ſe erudita, aſt ſyncretiſmi labe in deuia rapta ſcriptorem non nominaſſe loca, ad quae prouocat apud Platonem et Ariſtotelem, vt de vero vtriusque ſenſu lector queat cognoſcere. Non tamen ita vtrumque philoſophum inter ſe conciliat, vt non magis chriſtianae doctrinae rationem habeat, oſtendatque, quomodo vterque explicari poſſit, vt ſalua maneant chriſtianorum placita. Cuius luculentum exemplum qui cupit, eum eruditam cetera tractationem[r] de origine, eſſentia, duratione, partibus humani animi legere iubemus, vbi in tam diuerſa ſententia Chriſtianae religionis et ſyſtematis Platonici atque Ariſtotelici, dici non poteſt, quantum laboret, vt conſenſionem trium horum ſyſtematum fidiculis extorqueat, vnde non potuit non magna et inepta principiorum nulla ratione ex auctorum ſuorum ſyſtemate explicitorum confuſio ſequi. Saepe quoque aqua illi haeret, vt neſciat, quam opinionem philoſopho vtrique tribuere debeat. Cuius luculentum teſtimonium eſt diſſertatio eius de intellectu agente et patiente Ariſtotelico. Alia exempla attulit Bvddevs[s], qui videndus.

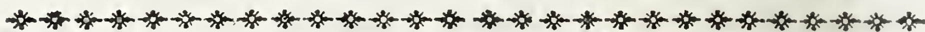
pag. 772. lin. 16. *Teſtis eſt B. G. STVRMIVS.* Ponendum Strvvivs, qui[ſſ], combinare Carteſianorum principia cum Ariſtotelicis voluiſſe Svicervm[t], annotauit. Ei adiungit Cl. Rahlivs[u], Io. Rayi *clauem philoſophiae naturalis, ſeu introductionem Ariſtotelico-Carteſianam ad naturae contemplationem*[v] et Adriani Herebor *parallelismum et diſſenſum Ariſtotelicae et Carteſianae philoſophiae in philoſophia naturali oſtenſum*[x].

Ibid. lin. 18. *NIZOLII commentariis philoſophicis.* Statuebat eo tempore vir ſummus adhuc iuuenis, et nuper demum ex diſciplina Thomaſiana progreſſus, (quem praeceptorem eius, licet a ſyncretiſmo magnope-

p) Niceron. loc. cit.
q) pag. 875.
r) L. V. c. 22 ſqq. p. 229 ſqq. ed. Paris.
s) loc. cit.
ſſ) Bibl. philoſ. L. V. §. 4. p. 368.
t) In compendio phyſicae Amſt. 1685. 8. edito.
u) Ad. h. l. not. s.
v) Lugd. Bat. 1654. 1674.
x) Lugd. Bat. 1643. 8.

gnopere abhorreret, Ariſtotelisque naeuos pulchre intelligeret, aegre tamen hunc anteſignanum totum abiicere nouerat[y]): *vel oſtendi poſſe*[z], *philoſophiam reformatam Ariſtotelicae conciliari poſſe, et aduerſam non eſſe, vel vlterius oſtendi, alteram per alteram explicari non ſolum poſſe, ſed et debere, immo ex Ariſtotelicis principiis fluere ea ipſa, quae a recentioribus tanta pompa iactantur. Priore via poſſibilitatem, poſteriore neceſſitatem conciliationis confici, quanquam eo ipſo ſi poſſibilis conciliatio oſtendatur, confecta res ſit.*

y) Vid. Or. de Syncret. p. 1343. z) T. II. Epp. p. 125.

CAPVT QVINTVM.

DE HOSTIBVS PHILOSOPHIAE.

pag. 777. lin. 25,

Viſum idem ſimul eſſe poſſe et non eſſe. Tradunt Iudaei, obtemperandum eſſe magiſtris, etiamſi oſtenſa manu dextra eam ſiniſtram dicant, et ſiniſtram dextram eſſe affirment, nixi effato legis Deut. XVII. 19. 11. Quae condonari quidem recutitis philoſophis poſſent, ſi iudicii paupertate compulſi talia ſtatuerent. Sed obſeruauit recte et eleganter FRISCHMVTHVS[a]: Hebraeos, poſtquam prophetae ceſſarunt, locum tandem reliquiſſe orali traditioni, idcirco ita loquutos eſſe, vt eo maiorem fidem inuenirent apud populum magiſtrorum ſententiae, et horum auctoritas immenſum augeretur, quippe quorum reſponſiones, quantumuis rationis ſenſuumque iudicio repugnent, nihilominus veluti ſanctae recipiendae ſint, certe recutitae ſapientiae digna labris labruſca!

pag. 778. lin. 5. *In eo peccauit.* Vid. *reſponſ. ad obiect. ſext. Meditationum*[b], ad cuius ſententiam reſpondit praeter multos alios CVDWORTHVS[c].

Ibid. lin. 6. *Eruditiſſimus Moſhemius.* Deus an impoſſibilia facere poſſit, dudum inter veteres diſputatum, obſeruante PETAVIO[d]. Maxime de hac quaeſtione dubitatum eſt, ex quo tranſſubſtantiationis dogma in eccleſia inualuit, cum illud conſtare non poſſit, niſi adſumatur, Deum perficere poſſe, vt ea ſimul vera ſint, quae per ipſam rerum naturam vera eſſe nequeunt, e. c. accidentia eſſentialia ſine ſubiecto, quod conſtituunt etc. Ipſam quoque facultatem theologicam Pariſienſem talia contra Thomam Aquinatem decreuiſſe, narrat IO. LAVNOIVS[e], qui videndus.

ibid.

a) Diſſ. an Ebraei ſtatutant, idem ſimul poſſe eſſe et non eſſe: et quae inde repetit IAC. THOMASIVS Orat XLII. p. 238 ſqq. qui de hoc argumento pluribus videndus.

b) §. 8 p. 141. ed. Nor.

c) Syſt. intell. c. V. ſ. 1. §. 21. p. 767. conf. ZACH. GRAPIVS theol. controu. P. I. q. 24. 92. TVRRETIN. diſſ. de ideis §. 13. p. 33. PFAFF. Primit. Tub. P. II. p. 243 ſqq.

d) Dogm. theol. T. I. L. V. c. 7. §. 6. p. 223.

e) De fort. Ariſtot. c. X. p. 215.

Ibid. lin. 16. *FORTVNATI CRELLII.* Videndus de eius opinione KECKERMANN. *Syſtem. phyſ. L. VII. P. II. Syſtematis ſyſtematum* [f].

pag. 779. lin. 1. *In hiſtoria ſacra ſoleat exponi.* Plures de hac ipſa controuerſia theologico-philoſophica nominat, quam, qui h. l. not. a. adducuntur, Ven. WALCHIVS [g], qui et ipſe ſummam totius controuerſiae eiusque exitum fuſe delineauit.

pag. 781. not. n. col. 2. in fin. *De claris Anglis.* Leg. Angelis, id eſt de viris doctis, quorum nomen fuit ANGELVS. Praefixa eſt illa diſſertatio ANGELI CANINII *Helleniſmo.* Eo in loco Crenius, adiutus Io. MOLLERI [h] ſuppetiis, pluſcula de Werdenhagenio eruditorum iudicia commemorat, quae virum notant pietatis amore, ſed iudicii infirmitate memorabilem, quique, vt digreſſionibus ſcriptiones ſuas reddebat difficiles, ita opinionibus fanaticis atque Vatiniano, quo philoſophiam librosque humaniores et ſcripta gentilium proſequebatur, odio animi characterem prodidit, cuius manifeſtum exemplum eſſe poteſt *pſychologia Boehmiana* ſupra memorata. Qui, quem religionis et rationis modum ſecutus ſit, ex iudicio et *defenſione* eius pro *Michaële Serueto* adduceremus, niſi ad theologorum limites pertineret. Legenda autem eſt eius *politica generalis* [i], vt intelligatur, quo pacto philoſophiae paracelſicorum ſomniorum chaos, aliaque periſtragula ἀλλότρια ſuppoſuerit, et conuitiis cauſſam ſuam fulcire ſategerit [k]. Eundem ſe praeſtitit in iuris publici notitia, opus, *de rebus publicis Hanſeaticis* vulgando, de quo ſcriptores iuris publici conſulendi. Inter quos CONRINGIVS [l], ſpiſſos Centones, nihil certi de foederis Hanſeatici origine pandentes, SAGITTARIVS [m] proletariae eruditionis ſcriptorem, LAMBECIVS [n] farraginem ineptiſſimam repererе. Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ, vt intelligatur, ſemper ſibi ſimilem fuiſſe Werdenhagenium.

pag. 782. lin. 8. a fin. *Sed et iniuriam deprecari apud aduerſarios atque principes arbitros iuſſus eſt.* Formulam reuocationis Guelpherbyti typis editam ob ſingularem raritatem inſeruit *controuerſiis Lutheranorum inter ſuos* [o] Venerandus Walchius. Ipſum vero Ducem Brunſuicenſem Henricum Iulium, cum iſta inquiſitio haberet inſpectorem et iudicem αὐτόπτην, resque ipſa clamitet, facile inde colligi poteſt, Hofmannum, rebus ſuis, vt par erat, diffitentem, ἑκόντα ἀκόντα perſuaſum fuiſſe, vt ſignata ſententia animum ſuum ita declararet: *verum, veriorem, veriſſimum vſum philoſophiae, et illam philoſophiam, quae in ſuo officio ſe continet, et intra terminos*

f) pag. 417.
g) Controu. Luth. inter ſe, P. V. p. 514 ſqq.
h) Introd. in H. L. Cherſ. Cimbr. §. 4.
i) Amſt. 1632.
k) Conf. HOTTINGER. Specim. philoſ. hiſtor. in pentade diſſertt. pag. 106.
l) Diſſ. de vrb. Germ. §. 95.
m) De orig. ciu. Brunſu. §. 31.
n) Ind. Auct. R. Hamb.
o) pag. 519 ſeqq.

minos manet, nullo modo; ſed tantummodo eam, quae abuſu affectat imperium in theologia, et ſe commiſcet cum doctrina eccleſiae, in iis, quae ſunt ſpiritus, damnandam, reiiciendam, explodendam eſſe, et illos aeque philoſophos iuxta Tertullianum patriarchas haereticorum eſſe, qui eccleſiae puritatem doctrina commacularunt, alios vero non item. Qua in controuerſia annon iliacos intra muros et extra peccatum et affectuum partisque ſtudio plus datum fuerit, quam veritati, Lectori conſiderandum relinquimus. Ceterum Io. SIG. SCHWENCKII orationem, cuius meminit THOMASIVS[p], editam non eſſe dolemus, qua de Hofmanniana controuerſia diſſeruit. Huic poſtea controuerſiae immiſtum quoque fuiſſe Paulum Sleuogtium, ob *peruigilium, de diſſidio theologi et philoſophi, in vtriusque principiis fundato*, IDEM auctor eſt, noſque h. l. iam eius indicium fecimus, factumque, vt eccleſia quoque Parthenopolitana iſtis diſſidiis turbaretur, de quibus tamen plura narrabunt annales eccleſiaſtici. Enatum ex illis IACOBI MARTINI *ſpeculum rationis*, libellique eriſtici, Andreae Crameri, Ioannis Schraderi, de quibus omnibus in hiſtoria ſacra ſuperioris ſeculi plura traduntur. Breuibus autem omnia complexus eſt WALCHIVS[q].

p) loc. cit. p. 244. not. n. q) loc. cit.

HISTO-

HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE

ACCESSIONES ET SVPPLEMENTA

AD

TOMI IV. PARTEM ALTERAM

QVAE EST OPERIS

VOLVMEN QVINTVM.

AD VOL. V. HIST. CRIT. PHIL.

LIBRVM I.

DE RESTAVRATORIBVS PHILOSOPHIAE ECLECTICAE VNIVERSAE.

CAPVT I.

DE CAVSSIS ET OCCASIONE RESVSCITANDI PHILOSOPHIAM ECLECTICAM.

pag. 4. lin. 16.

ectae nomen ſtudiumque velut indignum philoſopho merito ſit exoſum. Haec quidem ὡς ἐν πλάτει dicta eſſe, intelligendum eſt, vt tamen non negetur, ſectariam philoſophiam non tantum ſeculis XVI. et XVII. admiratores multos magnosque habuiſſe, quos in integro antecedentis tractationis volumine fuſe recenſuimus: ſed accidiſſe quoque hoc, quod felicibus auſpiciis regnat philoſophia eclectica ſeculo noſtro, vt iſta cogitandi libertas iugo nulli alligata, ſectarium ſtudium non penitus potuerit extinguere. Cuius luculentum exemplum ſunt ſcholae adhuc multae Romanae eccleſiae adſcriptae, quae pro aris et focis ſectariam philoſophiam defendunt, et repetenda hic ſunt acerba et iniquiſſima iurgia, quae contra hanc noſtram philoſophiae hiſtoriam impudenter et ſine lumine ideo excitauit infelix Friſingenſis cathedrae ſcholaſticus, quem volumen ſuperius, qua par erat, ratione depexum dedit. Alium ex vicinia adduxit magnus eclecticae philoſophiae vindex, cel. HOLLMANNVS [a], eiusdem furfuris hominem, BERNARDVM OBERHAVSER

a) Introd. vberioris in philoſ. vniuerſam P. I. prol. §. 18. p. 24.

HAVSER [b], qui inſtructis agminibus contra eclecticam philoſophiam inceſſit, et Peripatetico-thomiſticam ſectam iis argumentis defendere auſus eſt, quae riſum lectori facile moueant, vimque praeiudiciorum ſummam ſatis produnt. Neque tamen id magnopere mirabimur, ſi ad eas cauſſas attenderimus, quas in volumine antecedenti de philoſophia ſcholaſtica tractantes attulimus, quae luculento exemplo eſſe poſſunt, quantum valeant ſectae, auctoritatis, emolumenti, obſequii, educationis atque conſuetudinis praeiudicia: quae ſuperare, certe diuina ſapientia opus eſt. Tantum quoque pondus habet ſaepenumero inueterata conſuetudo, rerum circumuallata circumſtantiis, vt viri quoque acuti vereque magni ingenii in contemnenda philoſophia eclectica coecutiuerint, cuius exemplum eſſe poteſt, toties nobis laudatus IACOBVS THOMASIVS [c], cuius tamen ſententiam pulchre emendauit illuſtris filius CHRISTIANVS THOMASIVS [d]. Inde euenit, vt inter medios conatus eclecticos, qui ſectarum conditoribus tantum non omnibus tribui debent, philoſophia eorum in ſectam abierit, cuius cauſſae tum in admiratione magiſtri, tum in paupertate et timiditate ingenii proprii, tum in ignaua animi laboris contentionem refugientis diſpoſitione quaerendae ſunt. Nempe, quod dudum obſeruauit SENECA [e], *ea natura eſt hominum, vt plerumque pecorum ritu ſequamur antecedentium gregem, pergentes non qua eundum eſt, ſed qua itur.* Vnde mirum quoque non eſt, in tantis philoſophiae eclecticae gloria atque incrementis, quae noſtra aetas vidit, audita tamen eſſe Carteſianorum, Ridigerianorum, Thomaſianorum, Leibnizianorum, Wolfianorum nomina indignantibus viris ſummis ſeruo imitatorum pecori, quod iſtud eclecticae veritatis ſtudium eneruare iterum auſi fuerint.

pag. 7. lin. 12. a fin. *Praeceptis examen interponere.* Repetenda hoc loco obſeruatio ſupra adducta, monachiſmum, in obſequia praelatorum et praefectorum iurare ab ipſa adoleſcentia coactum impediuiſſe, quo minus philoſophandi libertas ſurgere poſſet. Obſeruatum id eſſe Patricio et Gaſſendo, eo loco dictum. Inde factum, vt laetior philoſophiae ſobriae facies, inter viros doctos, iſto vinculo non colligatos, in ipſa Romana eccleſia exſurgeret, quam tamen intellectus lucem cogitandi libertate excitatam, quibus poſſunt conatibus impediuiſſe, religioſorum et monachorum certis legibus obſtrictorum inſidias et audaciam, vel vna, quae inter Carteſianos et Ieſuitas interceſſit contentio, luculenter euincit.

pag. 8. lin. 15. *Artibus quoque clandeſtinis ſufflaminaret.* Exemplum recens admodum, et in philoſophiae noſtri temporis hiſtoria non negligendum petere licet ex hiſtoria FRANCISCI ROTHFISCHERI, epiſtoliſque ad eum datis, quas in libro: *victoria veritatis*, quo apologiam pro ſua ad

Pro-

b) In coronide biennii phil. Peripatetico-Thomiſtici Saliſb. 1729. 4. editi, prol. p. 53 ſeqq.

c) Progr. XXXIX. XLI. aduerſus philoſophos libertinos, et aduerſus philoſophos nouantiquos, qui tamen more ſuo moderate ſtatuit.

d) Cautel. P. I. c. 6. §. 96. p. 135.

e) De vita beata c. 2.

Proteſtantes ſeceſſione ſcripſit, nobis exhibuit. Ex quibus, ſi id ageremus, longa fabula conflictus inter philoſophiam eclecticam et ſectariam poſſet conſcribi, niſi iucundius ex ipſo fonte ea hauriretur. Qua occaſione tamen fortunam quoque eclecticae philoſophiae intelligere licet, qua haud ſemel victoria potita eſt, quae vero hoc loco enarrare non licet [f]. Non omittendum autem hoc loco eſt, ipſam hiſtoriae philoſophicae commendationem multum ad ſpargendam nouam philoſophiae lucem contuliſſe, cuius inſtrumentum quoque fuiſſe hanc noſtram, ad quam ſupplementa ſcribimus, hiſtoriam philoſophicam, idem teſtis *αὐτόπτης* eſt. Id quod multis epiſtolarum coenobitarum calamis ſcriptarum teſtimoniis poſſemus corroborare, ſi noſtrae liceret modeſtiae. Qua felicitate tamen laetius fruitur philoſophia in Gallia atque Hiſpania, quam in noſtra Germania, Polonia, Hungaria, vbi mirabitur aetas ſecutura, potuiſſe tot praeſtantiſſimorum ex his coetibus virorum conatibus tam tenaces remoras opponi. Cuius veram cauſſam videtur prodidiſſe MABILLONIVS [g] obſeruans, *ſi libertas philoſophandi certis legibus circumſcripta ſit, et regulis illigata nimirum in aliqua religione, coetu vel collegio, neceſſum eſſe manus dare et in obſequium ſe componere.* Hinc illae lacrymae! Speramus tamen laetiora tempora, etiam in his ſcientiarum philoſophicarum in Romana eccleſia conuallibus, ex quo ſcripſit publice deſideratiſſimus WEISSIVS [h], Benedictinus Vrſinenſis: *Certe ex Germania ipſa orthodoxa ſcio multos, qui clitellas et iugum philoſophicum exoſi, at conſultiora ſapere per familiarum et Athenaeorum ſtatuta impediti liberiorem rationis humanae vſum ſuſpirant.*

f) §. 16. p. 36. conf. Eiusd. Iubil. pontif. §. 222. p. 521 ſeqq.

g) De ſtudiis monaſt. P. II. c. 10. p. m. 483.

h) Praef. libri de intell. hum.

AD CAPVT SECVNDVM.

DE IORDANO BRVNO NOLANO.

pag. 12. lin. 11.

Primus, quantum quidem conſtat, qui totum philoſophiae circulum mutare auſus eſt. Praeferendus hic Bruno, ſi ordinis et aetatis rationem habere velimus, inter nouatores philoſophiae, erat Ioannes Bodinus, celebre Seculi XVI. nomen, quo fere medio eminere literis coepit. Quanquam enim cum memoriae noſtrae excidere paſſi non ſimus, ſed, quantum res atque locus poſcebat, haud poſtremum ei locum in H. C. P. aſſignauerimus, resque eius literarias narrauerimus [a], deſtituti tamen tunc, cum illa ſcriberemus libro BODINI, quem *vniuerſae naturae theatrum* inſcripſit, et in quo

a) Infra huius Vol. p. 779 ſeqq.

quo nouam vniuersi philosophiam cudere instituit, tum *daemonologia* quoque, quam nouis opinionibus philosophicis repleuit, inter vniuersalis philosophiae reformatores atque nouatores recensere non potuimus. Cum autem, multis post annis vterque Bodini liber tandem occurreret, et supellectili nostrae librariae esset adiectus, hanc nunc quidem omissionem resarcire et omissa afferre possumus. Ne tamen lectorem a trita operis nostri via seducamus, seruabimus illa ad eum locum, vbi tota Bodini historia enarrata est, et quam miri ingenii characterem scriptor cetera celeberrimus, etiam in metaphysicis, physiologicis et pneumatologicis prodiderit, manifestum faciemus. Interim legi possunt *relationes de bibliotheca quadam Halensi* [b], quam B. BAVMGARTENII diligentiae debemus, et de vitae eius circumstantiis praeter laudatos suo loco comparandus NICERONIVS [c].

Ibid. lin. 6. a fin. *Memoriarum de hoc viro inopiam.* Eam vbique non in Germania tantum, sed in Gallia quoque deprehendi, vel ex vnius NICERONII memoriis colligi potest, qui cum diligentissime in scriptorum eruditorum historia versari soleat, praeter coniecturas tamen, et librorum eius, non tamen omnium aliqualem enarrationem nihil attulit, quod magnopere satisfaceret. Dissensus quoque iudiciorum orbis literati de Bruni opinionibus et systemate, satis ostendit, paucissimis veras eius sententias atque placita patuisse.

pag. 13. lin. 4. 5. *Sine mentione loci et anno.* Leg. anni. Adduntur libello rarissimo, *oratio parresiastica, qua auxilia a rege et ordinibus Vng. petuntur, habita Neo-Solii in comitiis. Epistola Eucharii Martini Budissino Lusatii ad celebrem theologum D. Matthiam Hoë ab Hohnneg* etc. *comitem Lateranensem, addita est epistola Casp. Scioppii in qua haereticos iure infelicibus lignis cremari concludit.* De eo videndus TOLANDVS [d], SALIGIVS [e], VOGTIVS [f], et citati.

pag. 14. lin. 11. *E medio sublatum fuisse Scioppium.* Legendum, *Brunum*, de quo sermo est.

Ibid. lin. penult. *Qui sacros ordines deseruerunt.* De hac re disputare velle, et colorem atrocitati et furori inducere, esset soli obloqui, et publicam historiae fidem euertere. Legat, cui immanis barbaries incredibilis videtur, MICHAELIS GEDDESII *martyrologium eorum, qui in Hispania ob professionem religionis Protestantium supppremo supplicio affecti sunt,* cuius versionem Latinam nobis exhibuit B. MOSHEMIVS [g].

pag. 19. lin. 21. *Brunus autem et Aristotelem mire contemnebat.* Rationem huius contemtus facile intelligere in Bruno licet, si pro vero assumamus, quod infra luculentis rationibus nos demonstrauisse putamus, Brunum

b) Vol. III. p. 398. 414.
c) Vol. XIII. p. 140. vers. Germ.
d) Collect. of several pieces T. I. p. 305.
e) Hist. Aug. Conf. T. I. p. 305.
f) Cat. libr. rar. p. 428.
g) Dissert. ad H. E. spect. Vol. I. p. 662 seqq. cuius praefatio legi de hoc argumento meretur.

Brunum ſyſtemati emanatiuo adhaeſiſſe, et abſtractionibus mathematicis fauentem, principia enthuſiaſmo plena elegiſſe. Hoc enim librorum eius lectio euidenter euincit. Aſt propterea, talis cum eſſet, Ariſtotelis acumen et philoſophandi ſolertiam non totam contemſit, ſed quam illi in phyſiologicis et theologicis denegabat metaphyſicae cognitionem lubens tribuit. Cuius ſpecimen eſſe poteſt *ſumma terminorum metaphyſicorum ad capeſſendum logicae et philoſophiae ſtudium ex Iordani Bruni Nolani entis deſcenſu excerpta, et luci primum edita a Raphaële Eglino, Iconio Tigurino,* quae compendium eſt libri eius, cui *lampadis* titulum praefixit. In eo vero terminos metaphyſicos more Peripateticorum, monente editore fere vbique ſequitur, et ideas generales ſatis dilucide explicat, quod ex ſyſtemate Pythagoreo, quod ſibi prae ceteris ſelegiſſe aliquoties prodidit, fieri non poterat. Quam ingenii varietatem et iudicii inconſtantiam Brunus vbique manifeſtauit, caputque heteroclitum habuiſſe oſtendit. Rationes autem Peripati phyſicas et theologicas valde contemſiſſe, ex eius acrotiſmo eſt conteſtatiſſimum.

pag. 29. lin. 5. a fin. *Vt ſe perſecutioni inſidiisque ſubduceret.* Obſcura eſt commorationis Bruni in academia Pariſienſi hiſtoria, vt pleraeque eius vitae circumſtantiae intricatae ſunt difficulterque poſſunt connecti: quod in tanta memoriarum de Bruno raritate vitaeque eius vagae et incertae viciſſitudine non valde mirandum eſt. Vnde ab hiſtoria quoque iſtius academiae exigua ei lux accenditur, nec multum quoque poſt Bvlaei [h] obſeruationes, attulit, qui nuper hiſtoriam vniuerſitatis Pariſienſis condidit cl. Crevierivs [i]. Nam, ſi verum dicendum, non cohaeret ſatis eius narratio, ſuſpicionibus magis et coniecturis, quam rationibus reique documentis nixa. Tradit de Bruno Pariſiis haerente haec vir doctus: „Rectori Fileſaco oblatum libellum, quo philoſophus quidam, „natione Italus, patria Nolano-Neapolitanus, Italia profugus et chara„ctere ſingulari, audaci et paradoxo conſpicuus praetextu oppugnandae „philoſophiae Peripateticae fundamenta omnis religionis euertere ſtu„duerit. Hunc cum ob impietatem ſolum in Italia vertere et ſecuritatis „cauſſa terras alio ſub ſole calentes quaerere, expectandus inquiſitionis „rigor coegiſſet, Pariſios ſibi locum elegiſſe, vbi liberius et ſecurius phi„loſophari poſſet, cum inimicae haereſeos contentiones, ligaeque quam „vocabant, furores, principumque et gubernatorum regni ignauia omnia „miſcuiſſent, et licentiam ſtatuendi aperuiſſent. Non tamen aperta fron„te opiniones ſuas eum expoſuiſſe, ſed philoſophiae liberioris velo, ex„cuſſi iugi Peripatetici cauſſam praetendiſſe. Coniici tamen poſſe, non „obſtante iſto, quo ſe reconderat, velo, myſterium illud, quod tegebat, „tandem patere coepiſſe eumque de fuga feciſſe ſollicitum. Antequam „autem diſcederet, oſtendere voluiſſe, quid poſſet, quid valeant humeri,

 „arti-

h) Hiſt. vniu. Pariſ. T. VI. p. 786 ſeqq. *i*) Tom. VI. p. 584 ſeqq.

„articulosque nonnullos proposuisse de natura et mundo, quos in publi-„co virorum doctorum conflictu per triduum defendendos suo sub prae-„sidio tradiderit iuueni cuidam illustris nominis Ioanni Hennequino. „Praemissam autem isti pugnae literariae declamationem apologeticam, „ab Hennequino in acroaterio regio recitatam, dominica pentecostes [k], „quae istas Bruni theses defenderet. Eam ob caussam tres scripsisse epi-„stolas, vnam ad regem, (Henricum) alteram ad philosophiae melioris „amatores, tertiam ad Ioannem Filesacum, Parisiensis scholae rectorem, „in quibus character Bruni vagus, et ostentator, magna confusione scri-„bendi et cogitandi emineat: facileque talem prodat, qui Spinozae prae-„luserit.“ Haec de Bruno Creuierius, quem, Lector nobis non mo-nentibus palpabit, nihil actorum in vniuersitate Parisiensi, quod Brunum concernat, vidisse, altumque hodie esse de eo in isto mercatu literario silentium. Quae enim hoc loco narrat a P. BAYLE se accepisse, candide monet, qui *acrotismum* Bruni recensendo, hoc argumentum tetigit. Patet hoc ex ipsius libri inscriptione, quam hoc loco attulimus et NICERONIVS [l] quoque descripsit. Ex hoc vero scripto sua hauserunt et Baelius et Creuierius, discimusque, istum conflictum literarium institutum fuisse triduo pentecostes anni cIɔIɔLXXXVI. Ex quo titulo epocha commorationis Bruni apud Parisienses certo potest definiri. Cum autem Brunus, iam anno cIɔIɔLXXXII. comoediam quandam, itemque librum *de vmbris idearum ad artem memoriae itemque libellum de compendiosa architectura et complemento artis Raym. Lullii, Cantum* porro *Circaeum* anno sequenti, itemque anno cIɔIɔLXXXIV. dialogos *de caussa, principio et vno*, Parisiis ediderit [m], et quae fauente Castelnauio regis apud Britannos legato Londini his annis in lucem edidit, Parisiensem vrbem in titulo prae se ferant, coniicimus inde, Brunum anno cIɔIɔLXXXI. illuc delatum vsque ad annum cIɔIɔLXXXVI. [n] haesisse, et tunc philosophicos et mathematicos labores suos vulgando tum ob explicatam magno labore Lullianam artem, tum ob physicam veteribus ex parte ereptam nouisque paradoxis incrustatam, magna in opinione vixisse, et, ringentibus quidem professoribus Peripateticis, paradoxum philosophiae genus, publice in acroaterio vniuersatis, licet professor ordinarius haud esset, docendo et disputando vulgasse, nec oppositam ausis his censuram regiam esse [o]. Vnde constat quoque, quamuis παραδοξοφιλίας vitio multos sibi aduersarios concitasset, de atheismo tamen velut Spinozismi praecursorem non fuisse suspectum. Quam licentiam non inusitatam eo tempore Parisiis fuisse, supra iam Bitaudi, Villonii, Bassonis, Berigardi, et paulo post Gassendi quoque exemplis confecimus, et rerum Parisiensium istius aetatis peritis, fieri

k) Le Dimanche de Pentecôte. In acrotismo Bruni dicitur, triduo Pentecostes.

l) Tom. XIII. p. 116.

m) Ibid.

n) Conf. quae h. l. §. 3. p. 20. curatius de hoc anno discussimus.

o) Nugatur itaque Scioppius asserendo, eum Parisiis professorem extraordinarium egisse, cum videret, ordinarios cogi Missae sacrae interesse.

fieri ita potuisse, erit verisimillimum. Alia, quae ex epistolis tribus in acrotismo Bruni comprehensis annotari possunt, cum librum ipsum praesentem non habeamus, Lectoris diligentiae inquirenda relinquimus. Ast, si SCIOPPII [p] narrationem sequimur, Brunus vel eiectus, annis abhinc (cIↄIↄc) octodecim, id est, cIↄIↄLXXXII. Geneuam confugit, et cum Bezae et Caluini placita et seueritas Geneuensium erga homines heterodoxos ei non placerent, inde quoque abire iussus, Lugdunum, inde Tholosam, et tunc demum Parisios deuenisse, indeque Londinum delatus famosum librum de bestia triumphante contra pontificem scripsisse, postea in Germaniam secedens Witebergae et denique Pragam, inde vero Brunsuigam, Helmestadium, Francofurtum adiisse, Venetias tandem concedens in manus inquisitionis delatus Romamque missus, post biennium ineunte Sec. XVII. combustus fuisse dicendus est. Quae quidem omnia in sua epistola Rittershusio narrat Scioppius, ast constare non posse cum rationibus chronologicis morae Parisiensis, est euidens, vnde in Bruni historia haud parum vacillat fides Scioppii. Sed reliquae quoque notationes chronologicae Bruni non inter se conspirant, vt difficile sit, exitum in chronologia Bruniana inuenire [q]. Nondum itaque post tam longum tempus, quo ista scripsimus, ex hoc labyrintho nobis licuit eluctari, et Bruni historiae certam epocham assignare. Quod si coniecturae locus est, verisimile est, libellos Parisiis a Bruno scriptos cum edi illo loco non possent, transmissos esse a Bruno in Angliam, liberiorem auram nacturos, patrocinante Bruno legato Gallico et Sidneyo equite: quod anno cIↄIↄLXXXIII. et sequente fieri potuit, ipsum iter Anglicanum autem in serius tempus referendum esse, quo more suo Francofurti disparuit, iam suo loco monuimus.

pag. 21. lin. 26. *Acrotismi rubro praefixo anno* cIↄIↄLXXXVIII. *vulgauit.* Ex huius editionis anno pro certo assumi debet, Brunum vel ipso seculi anno octogesimo sexto, postquam crabrones Peripateticos irritauerat, et iactanter satis publice disputauerat, vel anno tamen insequente fuga Parisiis dilapsum ad Germanos peruenisse. Quae omnia superficiariam Scioppii narrationem euertunt.

pag. 23. lin. 24. *Verisimilitudinem sectanti fiat satis.* Non ingratum laborem suscipi credimus, si fabulam Brunianae simillimam de Simone Tornacensi [r] suo loco a nobis examinatam cum hac narratiuncula de Bruni laudatione diaboli comparare quis velit, quoniam multarum fabularum aliarum fontes inde accurata inquisitione adhibita possunt erui.

pag. 24. lin. 5. *Qui in titulo annum* cIↄIↄLXXXII. *prae se fert.* Totum et prolixum quidem titulum huius libri exhibet *bibliotheca curiosa librorum rariorum*, quam cl. DAV. CLEMENTI debemus [s], anno quoque eidem adscribit

p) loc. cit.

q) Nisi plane rationes Scioppii chronologicas deseramus.

r) Tom. IV. p. 829 seqq.

s) Tom. V. p. 290 seqq.

ſcribit NICERONIVS [t], ſed Pariſiis editum notat, quod longe veriſimilius eſt. Nam eo anno in nugis Lullianis totus occupabatur Brunus, iisque famam ſibi in ſchola Pariſienſi comparabat, et ſe omnibus aliis profundius in myſteria Lullii penetrauiſſe iactabat.

pag. 38. lin. 8. a fin. *Iuxta temporum ſeriem prodierunt.* Dederunt quoque indices librorum Bruni diligentiſſimi viri DAVID CLEMENS et PETRVS NICERONIVS, quem ex abundantiſſima penu ſua auxit B. BAVMGARTENIVS. Et ex his ſcaturiginibus hoc loco noſtros riuulos augebimus.

Ibid. lin. 8. a fin. *La cena della cineri deſcritta in cinque dialoghi* cIɔIɔLXXX. Appoſuimus hunc annum ex NERDIERII *ſupplementis* ad GESNERI *bibliothecam* [u], quem ſecutus quoque eſt P. BAYLE [x]. Sed iam rectius nouimus, dialogos iſtos prodiiſſe cIɔIɔLXXXIV. ἐργοδιώκτῃ Caſtelnauio: eosque habere Anglicum ſolum natalem. Demonſtratum id in bibliotheca curioſa CLEMENTIS [y]. In hac autem regione aequius ferri hypotheſes Copernicanas, de motu telluris et mundis innumerabilibus noſtro ſimilibus, Brunus ſperabat.

Ibid. lin. 7. a fin. *De vmbris idearum ars memoriae.* Integrum titulum ſatis prolixum exhibet *bibliotheca Clementina* [z], quae luculenter hunc furentis et laſciuientis ingenii Bruniani foetum deſcribit.

Ibid. lin. 5. a fin. *Cantus Circaeus.* Ante hunc Bruni libellum ponenda tractatio, *de compendioſa architectura et complemento artis Raymundi Lullii*, Pariſ. MDLXXXII. Cantus autem Circaeus eodem anno prodiit, non ſequenti, vt Niceronium ſecuti h. l. notauimus. Monuit id *bibliotheca Clementina.* Ex huius breuis libelli titulo conſtat, habuiſſe Brunum Pariſiis eo tempore patronum Henricum de Angouleſme, magnum Galliarum priorem, in prouincia regis locum tenentem: vnde coniicimus, labores Logicos Lullianos Bruni plauſum inter Gallos eo tempore et opinionem ſingularis ſapientiae meruiſſe.

Ibid. lin. 3. a fin. *Vno Ven.* cIɔLXXXIV. Non Venetiis, ſed in Anglia prodiiſſe obſeruat *bibl. Clement.* Notabiles iſti dialogi, quia de origine et natura cauſſarum, de forma generali vna et materialibus multis, de actione materiae et formae, de eſſentia rerum per vniuerſum vna, indiuiſibili, immutabili etc. agit. Quae tractatio occaſionem exhibuit inter Spinoziſtas ante Spinoſam Brunum referendi. Quo iure, quaue iniuria noua illa et inauditae hactenus ſignificationis principia huc trahantur, infra dictum. Eandem patriam habet tr. de *infinito vniuerſo et mundis*, obſ. *Bibl. Clement.* [a]

p. 39. lin. 3. *De progreſſu et lampade venatoria logicorum MDLXXXVII.* Prodiiſſe hunc libellum Lullianum Pragae, indicat Niceronius, qua in academia

t) P. XIII. p. 109.
u) pag. 33.
x) Art. Brun. T. II. p. 680.
y) loc. cit. p. 311.
z) Tom. V. p. 290 ſeqq.
a) pag. 300.

demia iſta ars multos fautores nacta eſt. Solet libellus adiici operibus Lullii. Male inde collegit Scioppius, Brunum h. a. Pragae fuiſſe.

Ibid. lin. 11. *De triplici minimo et menſura.* Videndae *relationes de libris memorabilibus, quae Halae prodiere* [b], vbi liber recenſetur.

Ibid. lin. 20. *Iconio Tigurino Tig.* cIↄIↄXCV. Acceſſit in ſecunda editione Marpurgi *praxis deſcenſus ſiue applicatio entis e mſc. edita a Raph. Eglino MDC.*

Ibid. lin. 25. *Recenſionem exhibuit.* In bibliotheca Clementina literaria recenſentur etiam: *figuratio Ariſtotelici phyſici auditus, ad eiusdem intelligentiam atque retentionem per XV. imagines explicanda. Pariſ.* cIↄIↄLXXXVI. *Articuli centum et ſexaginta, aduerſus huius temporis mathematicos et philoſophos, centum item et octoginta praxes ad totidem problemata,* Prag. cIↄIↄLXXXVIII. 8.

pag. 50. lin. 16. *Quae aliter ſtatuiſſe Brunum, quam Spinozam clariſſime euincant.* Iubemus lectorem ſpinoziſtici ſyſtematis gnarum expendere, num cum eo cohaereant et ſyſtematico nexu copulentur Bruni aſſertiones ſupra adductae: Deum eſſe mentem ſuper omnia, mentem inſitam omnibus naturis, mentem omnia peruadentem: rationem eſſe numerum numerantem, et influere per naturam in rationem, rationem attolli per naturam in Deum. Vacuum ſimpliciter cum atomis non ſufficere, et certam oportere eſſe materiam, qua glutinetur. Compoſitum nullum veram ſubſtantiam eſſe per natiuitatem et adoleſcentiam ſpiritum architectum expandi in hanc, qua conſiſtimus, molem et a corde diffundi. Natiuitatem eſſe expanſionem centri, vitam conſiſtentiam ſphaerae, mortem contractionem in centrum, Deum eſſe monadum monadem, nempe entium entitatem, et ſimilia alia, quae cum Spinozae ſubſtantia vna eiusque modificationibus conſiſtere non poſſunt, at ex ſyſtemate emanatiuo commode poſſunt explicari omnia, vt ex verbis et ratiocinatione Bruni eſt manifeſtum.

pag. 60. lin. 18. *Syſtema Spinoziſticum cum emanatiuo confundentes.* Accidit id quoque Niceronio, res quidem Bruni erudite ſatis enarranti, qui tamen, ſe libros philoſophicos eius non legiſſe, multoque minus examinaſſe, prodidit, nec ſe philoſophum valde eſſe demonſtrauit.

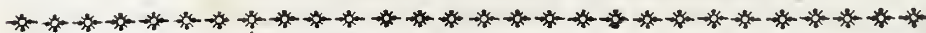
Ibid. not. s. *300. florenis redemtus aliquoties eſt.* Vaenire L. Ludouicorum aureorum pretio, refert Niceronius, Beſſerus 300. flor. Bat. redemit, Bvnemannvs [c] centum imperialibus vendidit, aſt inter Bigotianos libros, hunc cum quinque Bruni aliis libellis tantum viginti quinque ſolidorum pretio fuiſſe venditum, tradit Niceronius. Vffenbachivs ſex tantum imperialium pretium adſcripſit [d]. Conf. Engelivs cat. libr. rar. [e].

pag. 61. lin. 5. *Habet is hunc titulum.* Errores typorum in hoc titulo admiſſos, ſic corrige: *Spaccio della beſtia trionfante, propoſto di Giove, effettua-*

b) Tom. VI. p. 221.
c) Vogt. cat. libr. rar.
d) Cat. bibl. T. I. p. 625.
e) pag. 26.

effettuato dal conſeglio, revelato da Mercurio, recitato da Soſia, redita de Saulino, regiſtrato dal Nolano. Diviſe in tre dialogi, ſubdiviſe in tre parti. Summam argumenti inepti libelli poſt Croſaeum indicat Niceronius, et qui *dictionarium hiſtorico-criticum* multis acceſſionibus auxit, et epitomen libelli famoſi ſatis amplam in eo exhibuit, doctiſſimus CHAVFEPIE [f], quo cum comparanda *bibliotheca librorum rariorum* DAV. CLEMENTIS [g]. Recte autem obſeruatum Niceronio, fallere eos, qui Romanum pontificem a Nolano beſtiae triumphantis titulo traduci, cum Scioppio referunt, quem nunquam in partes hoc nomine vocauit, ſed ſuperſtitionem tantum religionis titulum inepte mentientem frigida ſatyra ſugillauit. Licet et hoc fatendum ſit, non inſolens fuiſſe Bruno, magnis iris in P. R. accenſo ſimilibus eum titulis ſalutare, e. g. *in panegyrico Iulii Brunſuicenſium ducis* dicere, *ſe in Italia gulae et voracitati lupi Romani expoſitum, inſaniſſimo cultui adſtrictum, et tyrannorum violentia mortuum fuiſſe.* Quibus verbis clarius enuntiaſſe, anno cIↃIↃLXXXIX. in libertate conſtitutus apud Germanos quae quinquennio prius [h] muſſitaſſe tantum, et emblematica timiditate ſubinnuere in iſto dialogo voluerit, videri poteſt, modo certus ille huius libelli auctor eſt. Quicquid autem eius ſtatuendum eſt, libellus cetera ad deridendam et traducendam religionem factus, ex atheiſticorum ſcriptorum numero eximendus eſt, et inter irriſores potius religionis, vel, ſi mauis, ſuperſtitionis, cuius P. M. alibi Brunus accuſauit, numerandus. Quare ab impoſtura liberari non poteſt TOLANDVS [i], qui hunc eſſe libellum de tribus impoſtoribus mentiendo, verſioni Anglicae a ſe confectae pretium et raritatem acquirere ſtuduit, cum pauciſſima tantum exemplaria ex ſua verſione recudi curaret. Bruni autem genuinum opus eſſe, ipſumque auctorem referre, aliquot rationibus contra Heumannum euincere ſategit cl. ENGELIVS [k], qui pleroſque foetus Bruni in collectione ſua librorum rariorum habuit. Inſpexit etiam famoſos dialogos AVG. BAYERVS [l], cui impii ſatis viſi ſunt.

f) Tom. II. p. 455 ſeqq.
g) Tom. V. p. 302 ſeqq.
h) Si modo annus editionis 1582. verus eſt, liberque Pariſiis editus, quod vtrumque negat bibl. Clem.
i) Vid. LA CROZE entret. p. 329.
k) loc. cit.
l) Mem. libr. rar. p. 219 ſeqq.

AD CAPVT TERTIVM.

DE HIERONYMO CARDANO.

pag. 62.

Naudaeus Norimbergenſem editionem anni MDXIV. nominat. Eum ſequitur NICERONIVS [a], qui more ſuo erudite et ſuccincte hiſtoriam Cardani enarrauit. Eam editionem ex ſupellectile noſtra libraria praeſentem

a) Tom. X. p. 453 ſeqq. Verſ. Germ.

ſentem habemus, primamque hiſtoriae librariae Cardani editionem eſſe, ex ſubſcripto ab auctore anno et die MDXLIII. XIII. Kal. Oct. cognouimus. Inſcripſit auctor titulum *ephemeri*, neque immerito, in eo enim extemporario labore paucis paginis labores literarios ſuos enarrauit magis, quam deſcripſit, LII. indicauit, plures promiſit, πολυγραφίαν ſuam miles glorioſus ad inuidiam extulit, et cum maximis antiquorum ſcriptorum, Platonis, Ariſtotelis, Theophraſti, Galeni, Plutarchi, Ciceronis, Varronis ac Celſi induſtria comparauit, et ſe quaſi orbis eruditi miraculum commendauit, quae facilius apud ipſum leguntur, quam hic cum taedio exſcribuntur, cum characterem Cardani mire exprimant. Breuis autem index eſt, quatuordecim paginas vix explens [b], quem more ſuo ſcripta ſua magis effundendi, quam cum quadam diligentia atque cura elaborandi, vnius forte diei labore procudit; et vel hoc nomine non inepte ephemeri nomen inſcripſit. Eo tamen rubro patientia lectoris dignus eſt, quod ſcribendorum librorum ſuorum morem candide enarrauit, et animi ἑτεροκλίτε conſuetudinem ipſe depinxit. Mirum autem non eſt, hunc breuem libellum, quem ſe tanquam criſtam confeciſſe ait, aliquoties eum lampſiſſe et auxiſſe [c], donec in eam molem excurreret, qualem prae ſe fert editio Naudaeana, in cuius, de propria vita libro vno, ſe ſine fuco non docturam quemquam, ſed pura hiſtoria contentam vitam non tumultus, habentem dare monet.

pag. 64. lin. 15. a fin. *BARTH. CORTIVS, qui videndus.* Facius Cardanus ICtus, ſed medicinae quoque doctor, natus eſt Mediolani cIↄcccc XLIV. parente Antonio. Ita iuris ciuilis et canonici peritia clarus eminebat, vt in Mediolanenſium ICtorum collegium adoptatus inſtitutiones publice explicare iuberetur. Sed mathematicis quoque ſtudiis pulchre exultum fuiſſe ſcriptis prodidit, ex quibus *perſpectiuam communem D. Ioannis Archiepiſcopi Cantuarienſis F. ordinis Minorum caſtigatam per eximium artium et medicinae et iuris vtriusque doctorem ac mathematicum peritiſſimum D. Facium Cardanum Mediolanenſem, in venerabili collegio iurisperitorum Mediolani reſidentem,* adducit BARTHOL. CORTIVS, et ex eo NICERONIVS. Obiit cIↄIↄXXIV. aetat. LXXX. Fuiſſe variorum ſtudiorum amatorem, Euclidis operum ſtudioſum, et corpore quoque ſingularem refert filius [d], qui id quoque refert, fuiſſe iracundum, parum conſtantem, memoria et ingenio pollentem, ſicut matrem, indulgentem in filium, adeo, vt pater ſineret, imo iuberet, ne a lecto ante ſecundam diei horam abſolutam ſurgeret, quod ſibi ad vitam et incolumitatem magno adiumento fuiſſe ait. Meliorem etiam viſum fuiſſe et amantiorem patrem matre. Ex qua filii confeſſione iudicari poteſt, quid ad animi et ſtudiorum characterem eius

b) Paginarum numeri, cum libris tribus de conſolatione vno numero ad finem vſque a pag. 418. ad pag. 431. decurrunt.

c) Editiones anni 1554. 1557. 1560. 1583. recenſet NICERONIVS l. c.

d) c. III. p. 7. conf. NIC. l. c. p. 455.

eius contulerint mores parentum et educatio. Qualis ea a patre, ipſo filium informante profecta ſit, in ſeqq. indicauimus. Addimus his, ob libri raritatem hoc loco non praetereunda, quae in genitura eius [e] Facio tribuit Hieronymus, aſtrorum iudicia praeſignificaſſe aetatis longitudinem, cum vixiſſet annis LXXIX. completis: immenſum ſtudiorum amorem; nihil enim feciſſe aliud, inſigni vſum eſſe memoria, occultarum doctrinarum habuiſſe notitiam, necromantiae peritiam tantam, vt omnes aetatis ſuae ſuperaret; famam publicam crediſſe, habere ſpiritum familiarem, et id ipſum faſſum eſſe ingenue [f], vixiſſe annis XXI. ſine dente, debilem viſu; bis bibiſſe venenum, et ſuperfuiſſe, remanſiſſe autem tremorem cordis. Moribus autem, ait, fuiſſe integritate incomparabili, alterum Catonem, liberum in dicendo, iuſtiſſimum oſorem vitiorum; aſt timidum et agreſtem, neglectorem rerum, minime amatorem ſuorum, ſed quaſi virum omnino rigidum. Qualem, oſtentaſſe ſiderum poſitionem cIɔcccXLV. die XV. Iulii hora VIII. ante meridiem, noſter magna fiducia aſſerit.

Ibid. lin. antepen. *Quod initium aerumnarum ſibi fuiſſe tradit.* Legenda eſt, ſi quem virorum eruditorum ſpeciales circumſtantias noſcendi curioſitas trahit, genitura ipſius Cardani, quam accurate in geniturarum C. libello [g] ipſe deſignauit, et poſtea in comm. in Ptolemaeum nouis acceſſionibus auxit, quidque ſibi ex ſiderum poſitionibus vel acciderit, vel expectandum ſit, explicuit. Multa ibi more ſuo ad faciendam artis apotelеſmaticae fidem, et circumſtantiarum ſuarum admirationem de vita ſua, ſanitate, morbis, parentibus, vxore, filiis, diuitiis, fama et potentia, forma et morte nugatur, eximio exemplo, quomodo cum ratione homines queant inſanire.

pag. 73. not. m. *In coelo orientis.* Comparanda de hac, vel ſuperſtitione, vel, deliriis vtriusque Cardani, patris et filii, praeter loca iam adducta, totus liber XVI. *de varietate rerum*, vbi omnem daemonomaniam late explicuit atque tam confidenter, vt vel ea ſola tractatione conſtare queat, quam anilis ſuperſtitio, quam nugantis ingenii ferocia, quam irrationalis mentis male affectae credulitas daemonologiam Cardani excogitauerit. Ibi ad patris, eodem modo inſanientis exemplum prouocat, quod, quam pueriliter ineptiens fuerit, inde, quaeſo collige, quod Facius Cardanus iactauit, ſe omnia accurate ab iſtis daemonibus inquirentem, ab iſtis ſpiritibus intermediis didiciſſe, quod naſcerentur et interirent; longaeui autem valde ſint, et par ſit credere, coniectura ab ipſo ex facie ſumta, cc. aut ccc. annos eos viuere, gignere et ſeneſcere. Talia, quae multa hoc loco effutiit, an non digna ſint amara Villarſii ſatyra, lector ipſe iudicet.

pag.

e) De iudiciis geniturarum n. IV. libell. aſtronomicorum Tr. III. p. 106.

f) n. XIX. p. 121 ſeqq.

g) Vid. quae not. i ex libro de ſubtilit. de Cardani patris congreſſu cum ſpiritibus attulimus.

pag. 74. lin. 12. *Inepta multa et absurda facere mirum, haud est.* Praeclare et magno iudicio de caussis tantae, quae Cardanum obsedit, ἀνομαλίας, et quae inde exorta est dementiae, disseruit acutissimus *de Deo et prouidentia diuina* disputator SAMVEL PARCKERVS[h]. Ex quo in textu quidem nonnulla iam adduximus, totus autem locus dignus est, qui hic legatur, cum perorasse quaestionem totam videri possit. Is, postquam extremam, quam subinde inter acuta et erudita plurima prodidit, dementiam, occasionem exhibuisse obseruasset, eum impietatis patronis adiiciendi, ita de eo statuendum esse decernit, vt primam eius inaequalitatis caussam in singularem quandam indolem innumerabilibus indiciis se prodentem coniiciat, qua in mores inconditos vitamque ebrii ad instar inaequalem praecipitauerit tam anomala sanguinis temperies, quae cum melancholica fuerit et adustae bilis copia referta, ventosa facit ingenia, et magnarum rerum desiderio flagrantia, et praeterea suspicaces, morosos, inuidos, maleuolos, simultatum tenaces, immites, ἀστόργους, vt veluti in extremo confinio naturae humanae positi coelestem vel belluinam aut mixtam interdum ex vtraque leuissimo impulsu suscipiant. Vnde euenit, vt simul optimis et pessimis moribus vixerit, nec aequale quicquam habuerit, ita vt, pronuntiante THVANO, in quibusdam plus homine sapere, in pluribus minus pueris intelligere videatur. Huic naturae inaequalitati atque indoli coniungendam esse iudicat perpetuam cogitandi consuetudinem, quae tot voluminum lectorum et conscriptorum parentem eum fecit, ita vt nihil intentatum relinqueret, in multis noua inueniret, meritus ab Alciato pater inuentionum dici, totque libros de omni disciplina scriberet, vt iis solis bibliothecam omnium artium et scientiarum perfectam conficeret ornare liceat, tamdiu vero tamque obstinate in studiis nonnunquam euigilaret, vt visa, quae in animi deliquiis videre visus est, vera et quasi diuinitus immissa sibi serio persuaserit. His porro alteram addit vesaniam, dulcem gloriae cupidinem, cuius tam immani et impotenti desiderio flagrauit, vt non tam famam et laudem, quam nominis memoriam se deperiisse fateatur, tamque vanas et incredibiles de se vbique fabulas decantet, adeo vt quicquid, etiamsi humano generi commune sibi contigit, portentum esse crediderit: et a fraude, in iis, quae sua non intererant satis alienus, tamen cum de se narretur, sibi a magnis et impudentibus mendaciis temperare non potuerit. His caussis tribus addit scriptor Britannus extremam vitae calamitatem, cum eum, si quem mortalium ab incunabulis ad vsque extremum vitae spiritum persecuta esset nunquam satiata Iunonis ira: qua factum, maxime post miserabilem filii primogeniti exitum, vt tantum vulnus nec ferre, nec sanare posset, sed omnem felicitatem desperans intolerabili miseriae succubuerit, quae ipse prolixe et non sine lectoris dolore narrat. Vnde tandem concludit Parckerus, disertum pro Cardano et aequum pro excusan-

h) Disp. I. §. 25. p. 72.

dis eius erroribus se praestans, si quid flagitiosius scripserit, homini, vt insanienti cuiuis condonandum esse: alioquin in omni philosophiae genere tam pie philosophato, vt philosophorum nemo religiosius. Haec Parckerus, sobrius, et acutus Cardani iudex, qui hanc nobis celebris philosophi imaginem pinxit, quae in morali philosophia non sine magno emolumento ad cognoscendam humanae naturae indolem et emendandos mores afferre possunt egregia plurima.

pag. 75. lin. 16. a fin. *Ex themate eius genethliaco posse deriuari.* Totum hunc locum integrum legent, qui editione Lugdunensi carent, in *obseruationibus Halensibus literariis*[i].

Ibid. lin. 8. a fin. *Vaferrime id reticuerit.* Inde plagii passim accusatur, forte non iuste satis, qui antecessores sententiae quidem habuit, quo titulo eum plagii crimine pungit IACOBVS THOMASIVS[k], suis tamen principiis conformiter nouam demonstrationem dare ausus est.

pag. 82. lin. 10. a fin. *Abolere tentauit.* Multa in hoc libro monuit praeclara, magnam, tum rerum naturalium, tum morborum et curationum experientiam testantia, et recentiorum quoque obseruationibus confirmata, curationum autem mirificarum a se praestitarum syllogen adiecit. Quae omnia in naturalis philosophiae studio attentionem merentur, verum non hoc loco, sed in historia medicinae experimentalis debent considerari et examinari. Prodiit libellus haud inutilis, plenior sectionibus quatuor constans *Parisiis 1565. 8.* qua editione nos vtimur, quamque commendauit NICERONIVS. Occurrit etiam in editione operum Cardani a. C. SPONIO curata *tomo VII.* qui est *medicinalium secundus.*

pag. 85. not. p. *A Plotino non parum mysteriorum se accepisse.* Ex iterata lectione hypothesium Cardani hic allatarum, earum comparatione noua cum eius institutionibus physicis, pneumaticis, metaphysicis, astrologicis, dici non potest, quantum confirmati simus in hac opinione, Cardanum magnum veterum compilatorem, et cum eos plerumque taceat, et ex sua penu desumsisse simulat, plagiarium occultum multum surripisse Platonicis[l] recentioribus, qui eclecticos se salutari cupiebant, et mutata in proprias suas formas, nouam philosophiae faciem mirabundo et stupendo orbi philosophico exhibere voluisse. Id plurimis exemplis possemus ostendere, nisi loci angustia et instituti nostri ratio ab hac prolixitate abhorrens obstaret. Relinquimus id ergo cauto sobrioque Lectori veteris philosophiae gnaro, et se terminis nouis decipi non patienti, nouum exemplum deprehensuro, quod errorum cacoëthes etiam recentiori aetate haec secta introduxerit; cognoscet quoque, imprudenter eos agere, qui Spinozae praelusisse Cardanum contendunt, cum fons errorum eius principalis sit systema emanatiuum, ast ita Peripatetico, Parmeni-

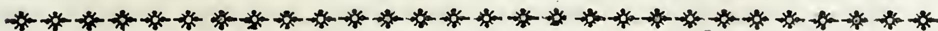
i) loc. cit. Tom. X.

k) De plag. lit. §. 326. NAVDAEVS Iud. de Card. fol. ** 6. 7. conf. nos infra §. 7. p. 86.

l) Non occultare hoc studium Platonicorum recentiorum ipse Cardanus potuit. de vit. pr. c. 18. p. 58. Qua de re h. l. dicta repetenda sunt.

menideo et Pythagorico fuco pictum et alteratum, vt non, nisi summa attentione detegi possit, in qua commistione sententiarum eclecticam, ast paradoxam nouitatem eius philosophiae quaerendam esse non immerito putamus. Quibus id vnum vtile accessit, vt in tam nugatorio philosophiae genere, vt erat lectionis et cogitationis immensae, ingens rerum varietas accederet, quae lectionem eius non iniucundam potest efficere. Totam hanc de methodo philosophandi Cardani obseruationem confirmabit lectori vel solus liber decimus sextus de *varietate*, vbi Mediolanensis medicus se prodidit vt sorex. Ceterum, qui fanaticum characterem natura illi quasi concreatum, adiecerit, non magnopere falletur.

pag. 86. lin. 24. *SPONIVS.* Eam collectionem recenset NICERONIVS, ita tamen, vt laudabili diligentia priores etiam editiones indicet, in quibus haud pauca sunt, quae in posterioribus mutauit inconstans atque inaequale Cardani ingenium.

AD CAPVT QVARTVM.

DE FRANCISCO BACONO DE VERVLAMIO.

pag. 91. lin. 17.

Doctrina praepollentem fuisse. Rarissimo exemplo foeminam lectissimam tam pietate et virtute, quam doctrina praepollentem, non Graecae modo, sed et Romanae linguae peritia, non mediocriter, pro sexu muliebri imbutam vocat biographus G. RAWLEY [a].

pag. 97. lin. 26. *Quanta et quotuplicia noua ad philosophiam pertinere, viderit, monuerit, viamque monstrauerit.* Inter haec noua, quibus scientias omnes, et imprimis philosophiam augendam et perficiendam esse vidit et inculcauit illustris Cancellarius, omnium maxime notanda est historia philosophica, hoc loco a nobis ea minus praetermittenda, quo magis ille posteriati cauisse videtur, ne haec philosophiae corona, valde tum quidem ermarcida extingueretur, sed nouis accessionibus refloresceret et postliminio restitueretur. Postquam enim obseruasset [b], historiam naturalem hactenus desiderari progressione ad historiam ciuilem facta, diuisaque in tres partes, sacram nempe, siue ecclesiasticam, deinde eam, quae generis nomen retinet, ciuilem, postremo literarum et artium, conuersus propter dignitatem et vsum mox initio dissertationis ad postremam, eam inter desiderata videri, prudenter monuit, obseruans, historiam mundi, si hac parte fuerit destituta, non absimilem censeri posse statuae Polyphemi eruto oculo, cum ea pars imaginis desit, quae in-

 genium

a) Opusc. posthum. Verulamii p. 5.

b) De augm. scient. L. II. c. 4. Vol. I. opp. 118. edit. Amstel.

genium et indolem perſonae maxime referat. Non latere ſe fatetur, haberi narrationes quaſdam ieiunas, de ſectis, ſcholis, libris, auctoribus et ſucceſſionibus huiusmodi ſcientiarum, inueniri etiam de rerum et artium inuentoribus tractatus aliquot exiles et infructuoſos: attamen iuſtam atque vniuerſalem literarum hiſtoriam nullam adhuc editam, recte et ex vero afferit. Argumentum autem et conficiendi modum et vſum propoſiturus, poſtulat, vt ex omni memoria repetatur, quae doctrinae et artes, quibus mundi aetatibus et regionibus floruerint: earum antiquitates, progreſſus, peragrationes per diuerſas orbis partes, rurſus declinationes, obliuiones, inſtaurationes commemorentur. Obſeruare quoque ſimul iubet per ſingulas artes inuentionis occaſionem, et originem tradendi morem et diſciplinam, colendi et exercendi rationem et inſtituta: tum adiici ſectas et controuerſias maxime celebres, quae homines doctos tenuerunt, calumnias, quibus patuerunt, laudes et honores, quibus decoratae ſunt; notari quoque cupit auctores praecipuos, libros praeſtantiores, ſcholas, ſucceſſiones, academias, ſocietates, collegia, ordines, denique omnia, quae ad ſtatum literarum ſpectant; ante omnia autem id agi vult, vt cum euentis cauſſae copulentur, videlicet vt memorentur naturae regionum ac populorum, indolesque apta et habilis, aut inepta et inhabilis ad diſciplinas diuerſas; accidentia temporum, quae ſcientiis aduerſa fuerint, aut propitia, zeli et mixturae religionum, malitiae et fauores legum, virtutes denique inſignes et efficacia quorundam virorum, erga literas promouendas et ſimilia. Materiam et copiam autem non tantum ab hiſtoricis et criticis petendam eſſe, verum etiam per ſingulas annorum centurias, et ſeriatim ab vltima antiquitate facto principio, libri praecipui, qui eo temporis ſpatio conſcripti ſunt, in conſilium adhibeantur, vt ex eorum non perlectione, id enim infinitum quiddam eſſet, ſed deguſtatione et obſeruatione argumenti, ſtili, methodi, genius illius temporis literarius velut incantatione quadam a mortuis euocetur. Haec vero omnia eo ſpectare debere praecipit, vt per talem narrationem ad virorum doctorum et doctrinae vſu et adminiſtratione prudentiam et ſolertiam maxima fieri poſſit acceſſio, et rerum intellectualium non minus, quam ciuilium motus et perturbationes, vitia et virtutes notari poſſint, et regimen inde optimum educi et inſtitui. Hactenus vir maximus, ex quo intelligere licet, ad hiſtoriam non tam literariam, quam literarum atque ſcientiarum hoc conſilium eum retuliſſe. Quas cum theologiae et ciuili ſcientiae opponat, omnes autem reliquas ſcientias generali philoſophiae nomine complectatur, recte inde infertur, virum vaſtiſſimo ingenio omnem ſcientiarum regionem complexum hac διατυπώσει potiſſimum philoſophiae hiſtoriam quandam dogmaticam et vniuerſalem commendare voluiſſe. Quod conſilium condendae literarum philoſophicarum hiſtoriae adeo graue, plenum, et ſapientia magnum ſcripſiſſe virum ſummum, lector rerum intelligens facile palpabit, ſi

totum

totum philoſophandi ambitum intelligit, et hiſtoriam philoſophiae non ad curioſitatem et explendam noſcendi cupiditatem, ſed ad perficiendum intellectum humanum et ſocietatis vtilitatem eum retuliſſe obſeruat. Meliora certe et ſana magis dicere vix poterat. Non piguit ergo, totum hunc locum heic afferre, ſed ſimul docere lectorem, quod exemplum nobis in condendis philoſophiae annalibus propoſuerimus. Ad hanc enim imaginem nos potiſſimum reſpexiſſe, hanc maxime ſecutos eſſe, ad hanc normam lectores effingi optaſſe, verbo, primariam improbi laboris noſtri hanc effigiem fuiſſe, candide fatemur, et tot voluminum loquuntur paginae, conſiliis Baconi inaedificatae. Quod non nos ſolos feciſſe, ſed in condenda hiſtoria literaria Verulamii conſilia, quamuis arctioribus limitibus ſecutos quoque eſſe viros doctiſſimos, exempla Morhofii[c], Reimmanni[d], Lilienthalii[e] aliorumque probant, de quibus, qui ipſe exemplum eſt, conſulendus Hevmannvs[f]: hunc enim campum, vnam tantum Verulamianae ideae particulam comprehendentem, hoc loco non ingredimur, luſtrandum tamen eſſe in hiſtoria philoſophica, ipſo Verulamio auctore putamus, et innumeris exemplis oſtendimus.

pag. 99. lin. 16. *Feliciter progredi cupiunt.* Vt taedio, quo noui et obſcuriores termini et conciſae partitiones lectorem cumulant, leuentur, elegans et accuratum organi Baconi compendium exhibuit Gassendvs[g], ipſo Verulamio more ſuo luculentior. Auctorem enim noſtrum praecepta fini logicae non ſatis reſpondentia adhibuiſſe, turbatim propoſuiſſe, nec mediocriter obſcure, obſeruauit Ven. Walchivs[h]. Huius obſcuritati recentiores philoſophi ita medicationem adhibuerunt, vt nouis et lucidioribus terminis obſcuritatem Verulamii mitigarent. Cuius exemplum ſi quis cupiat, legere illum iubemus tractationem Verulamii de idolis mentis, nouam et antea in logicis non auditam, nec facile intellectam, quae cum voce praeiudiciorum lucem accepiſſet, logicae terminos plurimum amplificauit.

pag. 101. not. b. *Vid. BAYLE et quos laudat.* Addantur, quorum iudicia attulit Th. Popeblovnt[i], inter quae Rapini cogitationes de Verulamio indignationem quandam produnt, ob contemtam Ariſtotelis et ſcholarum philoſophiam, quem tamen in argumento ethico valde laudat. Eum enim philoſophiae moralis viam primum ſignauiſſe, et eclectico more tradidiſſe, obſeruat Hevmannvs, quamuis negari non poſſit, Montanum, Charondam, Machiauellum, ſimilesque multarum cogitationum materiam illi ſubminiſtrauiſſe. Nec emergere ſatis potuerunt ethicae obſeruationes Baconi, Carteſio cum aſſeclis totum orbem philoſophicum ad phyſicae et matheſeos ſtudium trahente.

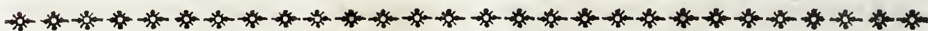
pag.

c) In polyhiſtore literario.
d) In hiſt. liter. Germanorum.
e) In conſult. de hiſtoria literaria certae cuiusdam gentis ſcribenda.
f) Introd. in hiſt. liter. edit. ſexta.
g) Logic. c. 10. T. I. opp. p. 63 ſeqq.
h) In hiſt. logic. L. II. c. 1. ſ. 3. §. 14. parerg. acad. p. 659 ſeqq.
i) Cenſ. cel. auct. p. 903.

pag. 102. lin. 12. a fin. *Lectionem libellorum cetera aureorum.* Accidit id Bacono non ingenii vitio, sed meditationum profunditate studioque nouis vocibus mentem clarius explicandi. Narrat eius biographus[k]: *in libris suis componendis verborum rigorem et perspicuitatem praecipue fuisse sectatum, non elegantiam aut concinnitatem sermonis; et inter scribendum aut dictandum saepe interrogauisse, num sensus eius clare admodum et perspicue redditus esset. -- Neque verborum minutiis et allusionibus fuisse solitum capi, sed eas semper ex composito et de industria effugisse. etc.* Qui scribendi character vt proprius est philosopho, ita in tam profundo ingenio non potuit non eloquentiae laudem non nihil impedire.

pag. 105. lin. penult. *THOMAS SPRAT et P. BAYLE aliique.* Addimus his vnum Gassendvm, quo non aequior et accuratior fuit iudex in tribunali philosophico, qui *non generosum tantum instaurandarum scientiarum institutum ei tribuit, sed fatetur quoque ausu vere heroico nouam tentare viam fuisse ausum*, [l]*sperareque fore, vt modo illi strenue diligenterque insistatur, noua tandem eaque perfecta condi haberique philosophia possit.* Paschivm[m], Vinc. Placcivm[n], Fr. Bvddevm[o] multosque alios tacemus.

k) pag. 17.
l) Log. c. 10. p. 63. T. I. Opp.
m) De inuent. nouantiquis c. II. §. 18. p. 62.
n) Comm. de morali scientia augenda.
o) Intr. in hist. phil. c. VI. p. 412. 413.

AD CAPVT QVINTVM.

DE THOMA CAMPANELLA.

pag. 107. not. lin. 2.

Curante Gabriele Naudaeo. Ei libellum dictasse horis successiuis auctorem ait Echardvs[a]. Meretur autem hoc loco afferri iudicium eius de Naudaeo, qui tot nominibus inseruiuit historiae literariae et philosophicae. Ita enim in prooemio: *videmus te sapientum dogmata, vitas, mores, rationem discendi atque docendi studiose perscrutari, examinare, promulgare, et in mundi scenis personare, et quid boni, quid mali lateat in scientiis ac sophismatibus, in lucem pandere, vt vnicuique, quod suum est, non deceptae tribuant amplius scholae, et procul a calumniis, procul ab adulatione fiant.* Meretur hoc nomine Naudaeus bibliothecarius historiae philosophicae nominari. Occurrit libellus etiam in Methodis Crenii[b].

pag. 108. lin. 2. *NICERONIVS. Tom. VII. p. 160. ed. Germ.* Add. Iac. Ge. De Chavfepie, in *nouo dictionario historico critico*[c].

pag. 116. not. i. *In praefatione prodromi.* Addendus hic locus alius memorabilis Gabr. Navdaei, qui et ipse Parisiis cum Campanella vixit, et

a) T. II. Script. Ord. Praedicat.
b) Lugd. Bat. 1696. p. 167 seqq. ex quo pluscula referunt Act. philos. Vol. I. pag. 545.
c) Vol. II. p. 24-28.

et vehementer ei addictus fuit, adeo vt panegyricum Vrbano VIII. P. M. diceret, ob beneficia ab ipso in Thomam Campanellam collata, editum Parisiis MDCXXXXIV. 8. Is in celebri raroque libello, quem *considerations politiques sur les coups d'etat* inscripsit [d], vt exemplis doceret, quid in ciendis populis et vrgendis rerumpublicarum fatis valeat eloquentia sacra, ad Campanellam prouocauit, quem, ait, cum consilium cepisset, se superioris Calabriae regem constituendi, commode adhibuisse audacissimi negotii socium quendam F. Dionysium Pontium, eloquentiae maximae laude et opinione suo tempore nemini concedentem. Displicent haec, qui obseruationes criticas Naudaeanis considerationibus addidit Lvdovico De Mai, qui [e] haec ab omni verisimilitudine aliena putat, eo quod ab omni ratione vacuum et insanientem fuisse Campanellam et socium oporteat, si putauerit, populorum rebelliones et regnorum euersiones solis armis tentandas, monachi vnius vel duorum oratiunculis ad populum posse ad euentum perduci. Vnde vero similius putat, Campanellam magnum aliquod beneficium ecclesiasticum anhelasse, et ad illud obtinendum Pontii amici eloquentia fuisse adiutum. Prodit hac obseruatione Maius, se sola coniectura ductum nihilque circumstantiarum Campanellae edoctum ista scripsisse. Nam supra iam narratum, socios coniurationis cum nauarcho Turcico foedus iniisse, inque eo fuisse, vt Calabria armis peregrinis opprimeretur, nisi proditio mature in vulgus erupisset. Adeo autem delirum fuisse Campanellam, vt sibi vel suis Calabriae regnum promitteret, vel ipsae, quae hoc loco allatae sunt nugae et praedictiones astrologicae abunde testantur. Vnde valde confirmamur in ea coniectura, Campanellam hominem fanatici ingenii, quem laesae maiestatis reum habitum fuisse, et ipse fatetur, et inquisitio testatur, et circumstantiae omnes loquuntur, in eiusmodi foedus consensisse, vel somniis etiam suis et vaticiniis astrologicis auctorem et occasionem fuisse hominibus, Calabri Hispanici iugi tunc valde pertaesis, de mutatione regni cogitandi, quamuis ipse ad istam rebellionem aliis consiliis, nisi phantasticis, non concurrerit. Quo pacto ergastulum quidem infelix et delirus monachus merebatur, iniustum autem erat, triginta fere annorum carcere, et captiuitatis taedio puniri et torqueri. Quae et vera caussa fuisse videtur, cur tot principes magnique viri, pro Campanella intercesserint, qui in eo deliquisse solo videtur, quod delirantis artis somniis deceptus, fortunam tantis ausibus promiserit, non inductus arcanis rebellionis consiliis, sed artis vanitate deceptus.

pag. 120. lin. 4. a fin. *De recta ratione studendi elucet.* Prodit se exercitatum in optimorum librorum lectione ingenium Campanellae, quod inter plura bonae notae, in scientiarum et imprimis philosophiae studio prae-

d) Sect. IV. p. m. 606. e) Ad. h. l. n. 49. p. 711 sqq.

praemittendam ducem inculcet historiam. Suadet enim in cuius gratiam potissimum istum libellum scripsit, cuiusque partem iam suo loco adduximus, vt cuiuscunque rei veritatem velit perscrutari, eiusdem historiam manifestam esse oportere; „non ex parte, sed totam, vt si circa coelestia „philosophari voluerit, discat prius obseruationes historicas; - - qui vult „physiologiam scire, prius historiam naturalem de mineralibus, vegetabilibus, animalibus elementisque ac elementatis rebus haurire debere: - - „qui moralem scientiam, et politicam ac oeconomicam, historiam ciuilem praenoscat nationum, et mores gentium, ac mutationes et formas „viuendi et varia regimina tam familiarum, quam ciuitatum et regnorum etc." Rationem duplicem adiicit non contemnendam. „Nempe „sine his haud quaquam certam scientiam de his fieri posse, quoniam ex „indiuiduis vniuersalia fiant, quae sint principia scientiarum; et: langue„re circa verborum pugnas scholas, quoniam historiam rerum, super „quae fabricatur scientia, ignorent, vnde a rebus ad verbositatem con„uertantur." Quae conuenienter principio suo monuisse Campanellam, scientiam et philosophiam a sensibus exordiendam esse, quilibet palpat. „Monet porro, nulli philosophorum, aut legislatori sectae inhaeren„dum esse, vt putet, ipsos ab errore fuisse immunes, quod solius Dei est, „ad quem primario respiciendum. Omnium autem hominum libros le„gendos esse, nec statim respuendos, quae nostro intellectui dissonant, „multas enim veritates inuentas, quas reputabamus ante inter mendacia. „Recte vero dixisse Naudaeum, multos viros illustres non fuisse necro„mantas, sed ignorantium esse figmenta, qui non assequentes rationes „rerum, dicant supernaturaliter fieri, quae natura faciat, quoniam plu„rima mentiantur idiotae et viros sapientes habeant pro diabolicis aut „angelicis. Tandem, cum impossibilis propositio aliqua appareat, non „statim pro impossibili eam habendam et praedicandam, sed cohibendum „assensum, donec vndique conquisitis rationibus veritas eruatur." Quam methodum philosophicam vbique, vt ipse obseruauisset Campanella, optandum. Tandem et de ordine legendi libros philosophicos praecipiens, „legendum primo ponit Aristotelem eorum principem, cum Grae„cis, et Arabibus et Latinis expositoribus, secundo Telesium et eius „antagonistam Patricium. Tertio Platonem cum suis sequacibus, Ploti„no, Chalcidio, Iamblicho, Proclo. Quarto Stoicos, vt Ciceronem, Se„necam, Epictetum. Quinto Pythagoreos, quorum extant tantummodo „fragmenta. Sexto Epicureorum reliquias, a Petro Gassendo summa di„ligentia collectas, et Lucretium ac Bassonem. Sed cum in officinis Ar„tistarum plus philosophiae realis *rationalis* et verae habeatur, quam in „scholis philosophorum, consulendos esse diligenter, pictores, tinctores, „ferrarios, aurifices, auriductores, agricolas, milites bombardarios, de„stillatores, reliquos. In moralibus Senecam omnibus praeualere, Ari„stotelem

„ſtotelem in particulis perbonum eſſe[f]. Teleſium magis ad totum accede-„re. Platonem autem ſparſum eſſe, non methodicum. In oeconomicis pri-„mum legendum Ariſtotelem, quia valeat methodo, deinde Xenophon-„tem et Plutarchum, qui abundent praeceptis.“ Habes lector exemplum methodi hiſtoriae philoſophicae in plerisque aptum ſatis atque bonum, certe ex quo intelligas, Campanellam nec ſine iudicio nec ſine ordine auctores philoſophiae inſeruientes legiſſe. Quae tamen propriarum inuentionum placitis corrupiſſe dolendum quidem, at ab eius characteris et ingenii philoſopho expectandum aliter non erat. Qualia exempla in philoſophiae hiſtoria multoties recurrentia, debent viros eruditos cautos facere, et docere, quomodo ſobrie atque iuſtis legibus et ordine cum iudicio coniuncto ſit philoſophandum. Certe melius et prudentius in emendanda philoſophia verſatus fuiſſet Campanella, ſi egregiarum, quas in philoſophia rationali ſua commendauit, praeceptionum memor, philoſophum ſe praeſtitiſſet, *qui rerum naturas perſcrutatur, et cauſſas per dicta praedicamenta* (hiſtoriam philoſophicam indigitat eorum ordine exploratam) *et hinc ſcientiam ex proprio ingenio conficit, aut ab aliis bibit non per infundibulum, ſed ruminat examinâtque cum libro Dei, auctoris naturae, qui eſt mundus et an concordent, agnoſcit, et in rebus ipſis philoſophatur*[g].

pag. 125. lin. 10. a fin. *Conſulenti eſt manifeſtiſſimum.* Deducamus lectorem in rem ipſam, narrabimusque demonſtrationem Campanellae *de immortalitate ac diuinitate hominis, eiusque ſummo bono*, quoniam liber rarus eſt, nec ab omnibus poteſt inſpici[h]. Supponit philoſophus, et inductione quoque roborat: effectum nullum ſupra propriam cauſſam eleuari poſſe; quod quilibet prima metaphyſicae capita complexus facile concedet. „Experientia autem teſte affirmat, hominem non quieſcere ſub „natura elementorum, ſolis et terrae, ſed longe magis ampliusque ſuper „ipſa intelligere et deſiderare et amare, operarique effectus altiſſimos „ſupra elementa et filios elementorum; ergo ab iis originem et depen-„dentiam non habere, ſed a cauſſa longe eminentiori, quae Deus nun-„cupetur. Praeterea nullum ens operari fruſtra ſuas potiſſimas operatio-„nes, ſed omnia ad certum natura finem eas dirigere; at hominem ha-„bere tanquam nobiliſſimas potiſſimasque operationes religionem et „ſcientiam, quae praeſtarent potius moleſtiam vitae corporali, quam vti-„litatem, niſi alia illi vita conueniret, et anima cum diuinitate non com-„municaret; cunctis quoque hominibus religionem eſſe naturalem, nam „in aduerſitatem aut fortunam felicem incurrentes eos extemplo erigere „vultum aut petendo auxilium aut gratias agendo, eamque ob rem ſacri-„ficia et oratoria inuenta: hoc autem ſignum eſſe, hominem cum ſuperis „communicare. Nullum quoque ens natura cogitare tractareque ea,

 „quae

f) Didicit id ſine dubio Campanella a Theophraſto, cuius pluſculas obſeruationes in arua ſua, velut ſapientiae fluenta deriuauit.

g) Phil. ration. P. V. c. 3. art. 2. p. 259 ſeqq.

h) De ſenſu rerum L. III. c. 25. p. 145 ſeqq.

„quae ſibi naturaliter non conueniunt, ſed omnes ſeruari ſtudere, in illa, „quam habent vita: at hominem non contentum eſſe vita praeſenti, ſed „aliam cogitare, ſummoque ſtudio requirere, omnemque ſufferre labo-„rem, vt ad ipſam vel cognoſcendam perueniat. Longe vaniſſimam „homini curioſitatem debere dediſſe, quam haec, quam tantopere inqui-„rit vita ſibi poſt mortem non conueniret. Naturam autem in vanum „non operari, nec tam extrema deſideria ceteris largiri animalibus; ergo „deteriora entia melioris fore conditionis, quam meliora. Praeterea „appetitum hominis infinitum eſſe, eamque cupiditatem nemini non in-„eſſe: hanc ergo indicare obiectum naturalis appetitus, eſſe ipſum infi-„nitum etc.“ Haec et alia ita ratiocinatur Campanella pro Dei exiſten-tia, vt ad reuelationes quoque peculiares, ad commercia et apparitiones ſpirituum, ad miracula, ad viſiones et teſtimonia ſanctorum hominum prouocet; in quibus multa quidem eum dixiſſe ſine neruo et pondere, in haut paucis vim demonſtrationis, quod tamen facile fieri poterat, non oſtendiſſe, in quibusdam enthuſiaſmum fanaticum prodidiſſe Campanel-lam, non negamus. Aſt ſerio tamen de certa numinis exiſtentia cogitaſ-ſe, eamque ſibi viſam eſſe euidentiſſimam, ex hac eius diſputatione adeo clarum eſſe putamus, vt omnino ex impiorum indice excludendus ſit. Rationes autem incongruae, quas miſcet, non incertitudini opinionis, ſed characteri ingenii adſcribendae ſunt.

pag. 126. lin. 13. *Quod omnino ſupponunt.* Id tanto feruore defendit, vt integro capite tueatur [i]: „omnia entia eſſe et operari tanquam inſtru-„menta primae ſapientiae, ſummumque bonum eſſe in aeternum conſer-„uari, omniaque hoc adpetere et ſuo conſequi modo.“ Qua aſſertione etſi videtur philoſophus Calaber ad ſolam cauſſam inſtrumentalem reſpi-cere, ex totius tamen capitis illius tractatione manifeſtum eſt, ludere eum vocibus, et omnium quoque rerum cauſſam finalem facere Deum, in quo omnia ſummam ſuo modo felicitatem in aeternum acquirant. „Ideo non „ſine labore in eo eſt, vt oſtendat, maximum eſſe bonum aeternitatem „in maximo entium omnium conſequendam, affirmat, ſpatium entia lo-„cans primum eſſe immortale, baſinque omnis entitatis; deinceps mate-„riam, quae non habet contrarium omnesque ſuſcipit formas, eſſe muta-„bilem quidem, omnes admittendo formas, ſed eſſe immortalem. Porro „cum Virgilio et Stoicis ſtatuit: mentem extare infuſam per artus mundi, „hanc omnia formare corpora, totam agitare molem, et animare, et ad „ſuos perducere fines. Non enim ſtupidae virtutis opera apparere eſſe, „neque animae belluinae, nec humanae, ſed longe ſapientioris, intel-„lectuque diuino altiſſimoque regi. Cogi autem nos fateri, naturam „omnem eſſe rationaliſſimam, ac ſapientiſſimam in faciendo ac dirigen-„do opera propria ad finem. Anima autem humana, licet ſapientiſſima „animarum ſit, et ferarum ac plantarum, non tamen tanta pollere ſcien-„tia,

i) Lib. III. c. 26. p. 156 ſeqq.

„tia, quanta architectus opifexque paruae plantae.“ Ex quo deinde, raptus in enthusiasmum, primam sapientiam inuocat, vt mentem suam illustret, vtque intelligat eam, et ipsa illum ingrediatur. „Qua πληρο-„φορία ductus affirmat, sapientiam primam, mentem altissimam rerum „omnium eminenter esse intra omnes res, omnesque res intra ipsam, „nec ipsam commistam retentamque esse: sed absque motu moueri velo-„cissime a fine ad finem, omniaque operari sicut principium agens, „omniaque agentia ipsius esse instrumenta, errores vero instrumentorum „esse, non illius, at resultare in laudem illius. Igitur ipsum Deum, qui „est prima potentia, prima sapientia, primus amor, largitum esse rebus „omnibus potentiam viuendi, et sapientiam et amorem, quantum suffi-„cit conseruationi ipsarum, in tanto tempore necessariae, quantum de-„terminauit eius mens pro rerum regimine, in toto ente, nec praeteriri „posse. Calorem itaque (quem opificem rerum supra statuit) posse, sen-„tire, amare esse, et ita rem omnem; cupereque aeternari sicut Deus, „et Deo rem nullam mori, sed solummodo mutari, inque eo inesse omni „enti necessitatem et fatum, quod ipsum cogat ad opificium perficien-„dum, quod resultat in harmoniam totius. Primamque caussam opifi-„cem cuilibet praeesse actui illius, nec indigere rei cuiuspiam inire con-„silium, sed virtutem, quam illa sapientia primam largitur, in omni actu „sufficere ad perficiendum ipsum: et hunc esse instinctum diuinum, qui „non fit ignoranter, sicut multi putant, sed cum sensu et consensu. Quo-„niam opifex natura omnis amet esse, idcirco Deum amare primum esse, „ex quo omne dependet esse, et bonum videatur opifici ita operari et „constituere. At Deum esse primum bonum, per quod omne aliud bo-„num apparet bonum; itaque incipere elaborare et in tenebris sua ope-„ra fabricare, secundum primae caussae influxum in illa modificatum, et „in regenda deinde planta, alioue opificio regi a potentia, sapientia, amo-„re, ente vno, et primo omnia deriuari: sicque omnem actum rei omnis „a primo actu originem ducere. Quae postea duce S. Hieronymo ad „formationem hominis in vtero matris applicat, et actus omnes secun-„dorum entium, tanquam primae caussae instrumentorum, quorum est „modificatio et contractio virtutis primae immensae ac amplissimae, er-„rores autem permissio caussae primae non actionem: non enim con-„currere Deum, infinitum ens ad non esse, in quo consistat peccatum „et defectum. Ex quibus tandem concludit: vniuersitatem rerum sen-„sum habere quasi radios solis, sapientiae primae, ipsamque regere hu-„iusmodi radios sapientissimo quodam modo in omni, quae stupida vi-„detur. Stupiditatem enim rei esse, sapientiam vero mentis primae.“ Describenda haec erant ipsis Campanellae verbis, vt intelligatur, quam longe ille ab atheismo abfuerit, vt potius deismum quendam, Stoicorum more, incrustasse censendus sit: licet rationes, quas affert, hypotheticae pleraeque sint, et cum hypothesi corruant. Quod Campa-

 nellae

nellae ingenio condonandum, ille autem atheismi turpitudine cumulandus haud est.

pag. 142. lin. 14. a fin. *Recte itaque explosa est haec fabula.* Viuebat Parisiis Campanellae tempore, ATHANASIVS RHETOR, Presbyter Byzantinus, cui cum liber de sensu rerum valde displicuisset, conscripsit lingua Graeca opus satis prolixum contra Campanellam, quod cum editorem non reperiret, dedit eius compendium lingua Latina hoc titulo: *D. ATHANASII Rhetoris, Presbyteri Byzantini Anti-Campanella, in compendium redactus, aduersus librum de sensu rerum et magis.* Prodiit illud *Parisiis 1655. in 4.* Ceterum historiam librorum Campanellae enarrat quoque *thesaurus bibliothecalis* [h].

pag. 143. lin. 8. *Patientia, sapientia et amore.* Pro, *patientia,* legendum, *potentia*, ea enim iuxta Campanellam primum entis attributum vel principium potius est, potentia magna, Deus. Triada hanc principiorum, potentiae, sapientiae, amoris, vbique ducem omnium scientiarum aduocat.

h) P. IV. n. 8. p. 57 seqq.

AD CAPVT SEXTVM.

DE THOMA HOBBESIO.

pag. 145. not. a.

Esse hunc Io. Aubry, contendit Chr. Thomasius. Recte coniecisse Thomasium, ex *historiae Hobbesianae auctario* constat, vbi in elencho amicorum Hobbesii nominatur [a] *Ioannes Albericus, vulgo Aubry, e Soc. reg. Armiger, amicus eius imprimis, ex vicinia Malmesburiensi oriundus, et sub communi praeceptore institutus, vir publico bono magis, quam suo, natus, qui princeps mihi* [b] *scribendi ansam praebuit, et materiam humanit. suppeditauit.*

Ibid. lin. 12. *Versibus comprehendit senex.* Adiectum est carmen biographiae Hobbesianae, postquam prius imperfectum et mendis deprauatum excuderat bibliopolae cuiusdam auaritia. In eo carmine senem quidem eum facile agnoscas ad Hobbiani ingenii laudem vix assurgentem, ast non sine iucunditate offendes Hobbesium suo charactere fretum res suas candide expromere, vnde in historia eius hi fontes negligi minime debent.

Ibid. not. d. *Lettres T. III. p. 829.* Facile hoc dignosci potest ex ipso hoc *vitae Hobbianae auctario* [c], in quo nunquam sine publico encomio Bathurstum, theologum Bathoniensem dimittit auctor, quod sibi ipsi non tribuisset. Fuit ille Richardus Blackburn, Medicus Londinensis.

Ibid.

a) pag. 187. *b*) Rad. Bathurst, S. T. D. Decano Bathuriensi, vid. ibid. p. 186.
c) vid. p. 79. 186.

Ibid. not. e. lin. vlt. *Exhibet biographus p. 54.* Pon. p. 139. ad p. 148. vbi longa narratione biographus hiſtoriam iſtam enarrauit, epiſtolas Felli et Hobbeſii ipſas adduxit, et iudicium de hac controuerſia interpoſuit.

pag. 146. lin. 6. *Puellum praematuro partu eniteretur.* Ipſe Hobbeſius iucunde:

Non eſt, vt patriae pudeat, ſed tempus iniquum
Conqueror, et mecum tot quoque nata mala.
Fama ferebat enim, diffuſa per oppida noſtra,
Extremum genti claſſe venire Diem.
Atque metum tantum concepit tunc mea mater,
Vt pareret geminos, Meque Metumque ſimul,
Hinc eſt, vt credo, patrios quod abominor hoſtes,
Pacem amo cum Muſis et faciles ſocios etc.

Ibid. lin. 22. *Logicam et phyſicam peripateticam accurate didicit.* „Fate„tur Hobbeſius, quamuis ſedulus lectori logices et phyſices auditor aſſi„deret, et traderentur ea multa ſupra captum ſuum, ad amoena magis „dimiſſis nugis ſe conuertiſſe, librosque reuoluiſſe, animumque pauiſſe „chartis imitantibus orbem, et ſydera picta, tum itineraria Draci, Candi„ſii et ſimiles narrationes magna cupiditate percurriſſe.“ Quo pacto a ſeriis ad iucunda delatus, mirum non eſt, Peripateticam philoſophiam vehementer peroſum de noua philoſophia cogitauiſſe. Digna eſt, de methodo Hobbeſii philoſophiam meliorem addiſcendi narratio biographi et non ſine vtilitate, cum aliorum virorum magnorum ſtudiis et conatibus comparabuntur. „Reuerſum ex itinere, ait hiſtoricus [d], magno „literaturae academicae faſtidio affici coepiſſe, vtpote quam affectata „ambitione efformatam ac veluti perſonatam iudicauiſſe, nec apud pru„dentes adeo in pretio habitam, nec ad vitae ciuilis vſus vt ſpecie prae ſe „ferret, comparatam vidiſſe. Non placuiſſe illi logicas illas metaphyſi„casque argutias, tanquam parum in ſe bonae frugis habentes, et fouen„dis ſolum clamoſis ſophiſtarum contentionibus natas, ethicam autem „tanquam vulgi potius opinionibus et imaginariae virtutis mediocritati, „quam veritati innixam. Et phyſicam, quae in ſcholis docebatur, quae„que ſola pene Ariſtotelica erat, tanquam nimis vmbraticam et potius „ſuper ingeniorum technis, quam experimentis naturae fundatam con„temſiſſe. Aliam itaque philoſophandi rationem ſibi ineundam ratum „lectioni veterum philoſophorum, poëtarum, hiſtoricorum incubuiſſe, „et ex eorum theſauris, quid in ſuos vſus faceret, accurate depromſiſſe: „non autem veterum placitis ingenium ſuum mancipauiſſe, aut intra „ſcholaſticorum terminos circumſcripſiſſe, nec ſeipſum, vnicum huma„nae rationis exemplar proponendo, notionibus proprio de cerebello „erutis et experientiae prorſus contrariis ſcenicam quandam conflauiſſe „philo-

d) pag. 29 ſeqq.

„philosophiam, aut triobolaribus experimentis tempus dicauisse, sed ex „vniuerso scientiarum orbe amplissimas opes in aerarium suum comportauisse, et fidae rationis auspiciis sapientissime digessisse.“ Quae eclecticae-philosophiae contentio, et assiduitas magna philosophiae felicitate adiuta est, ex amicitia maximi philosophi Francisci Baconi de Verulamio, qui, cum eius consuetudine magnopere delectaretur, nemo autem eius cogitata tanta facilitate concipere posset, quam Hobbesius, nemo non intelligit, quo pacto philosophia eclectica, eo tempore tandem veterem philosophantium torporem atque tenebras eluctata caput in Britannia erigere, aliisque populis exemplum praeire potuerit. Quae in historia philosophiae eclecticae adolescentis praeterire h. l. non licuit. Multum autem haec sincerioris philosophiae studia adiuuisse apud Hobbesium, eam, quam prima vice cum filio comitis Deuoniae, in Galliam suscepit, peregrinationem, dubitandum non est. In qua eo tempore eandem philosophandi libertatem magna incrementa cepisse, ex hactenus dictis hic est repetendum.

pag. 149. lin. 19. *Ceterorum corporum affectiones.* Audiendus iterum ipse Hobbesius canens:

Ast ego perpetuo naturam cogito rerum,
Seu rate, seu curru, siue ferebar equo
Et mihi visa quidem est toto res vnica mundo
Viua, licet multis falsificata modis.
Vnica vera quidem, sed quae sit basis earum
Rerum, quas falsas dicimus esse aliquid:
Qualia somnus habet fugitiua, et qualia vitris
Arbitrio possum multiplicare meo
Phantasiae, nostri soboles cerebri, nihil extra
Partibus internis nil nisi motus inest.
Ergo materiae motusque arcana recludo,
Sic tempus vacuum fallo per Italiam.

Ibid. lin. 32. *Gratissima fuit Gassendo Hobbesii amicitia.* Cognosci id potest ex epistola Hobbesii ad Gassendum, huius etiam ad Hobbesium inserta quoque biographiae eius [e].

pag. 150. lin. 18. a fin. *Maxime autem Mersenno.* Hunc virum doctum impense laudat in vita sua:

Adfuit e minimis Mersennus fidus amicus,
Vir doctus, sapiens, eximieque bonus,
Cuius cella scholis erat omnibus anteferenda,
(Professorum omnes ambitione tument)
Illi portabat, si dignum forte porisma
Reppererat quisquam principiumque nouum.

Per-

e) Conf. Gass. ep. Op. T. VI. p. 522.

Perſpicuo et proprio ſermone carente figuris
Rhetoricis, gnomis, ambitione, dolo.
Ille dedit doctis qui vellent rurſus vt illud
Vel ſtatim poſſent, vel trutinare domi
Edidit e multisque inuentis optima quaeque
Signans auctoris nomine quidque ſui. f

pag. 154. lin. 10. *Auctoris et libri elogio praemiſſo.* Prodiit iſta editio hoc titulo: *elemens philoſophiques du citoyen traité de politique, ou le fondemens de la ſocieté civile decouverts de Thomas Hobbes, et traduits en François par un de ſes amis.* Amſt. 1647. Sequutae ſunt editiones non Latinae tantum, ſed et Batauae, nos Amſtelodamenſem anni cIↃIↃcXCVIII. quae inter reculas noſtras eſt, adhibemus. De aliis totaque hiſtoria literaria famoſi libri videndae *relationes de bibliotheca quadam Halenſi* g. Ipſe autem de ſcopo libri et tractationis ſuae auctor audiendus eſt, qui in *epiſtola dedicatoria ad Guilielmum comitem Deuoniae*, hoc conſilium tractationis ſuae ita aperit: „cum cogitationes ſuas ad inquiſitionem iuſtitiae naturalis „conuertiſſet, admonitum eſſe ab ipſa iuſtitiae appellatione, qua con-„ſtans voluntas vnicuique ius ſuum tribuendi ſignificatur, quaerendum „prius eſſe, quod quis rem aliquam ſuam potius, quam alienam diceret. „Quod cum non a natura, ſed a conſenſu hominum profectum conſta-„ret, ductum inde ad quaeſtionem aliam, nimirum, cui bono, et qua ne-„ceſſitate coacti, cum omnia eſſent omnium, voluerint potius ſua cui-„que eſſe propria. Vidiſſe autem, ex communitate rerum bellum, atque „inde omne genus calamitatis, hominibus de earum vſu per vim certan-„tibus neceſſario ſequuturum eſſe, id quod omnes natura fugiunt. Na-„ctum ergo duo certiſſima humanae naturae poſtulata, vnum cupiditatis „naturalis, qua quisque rerum communium vſum poſtulat ſibi proprium, „alterum rationis naturalis, qua quisque mortem violentam, tanquam „ſummum naturae malum ſtudet euitare. Ab his pactorum et fidei con-„ſeruandae neceſſitatem, atque inde virtutis moralis officiorumque ciui-„lium elementa ſe euidentiſſima connexione demonſtraſſe.“ Paulo plenius iſta in luculenta ad lectores praefatione explicat, in qua doctrinam de officiis ab vtilitate commendat, et ex rebellionibus et regicidiis demonſtrat, et iniqua principia iugulanda exponit: „poſſe principem ſum-„mum a ſubdito ſuo iure occidi, certisque de cauſſis a certis hominibus „regno ſpoliari: reges ſummos multitudine ſuperiores non eſſe, ſed mi-„niſtros eius; imperata regum, vtrum iuſta an iniuſta ſint, cognitionem „ad priuatos homines pertinere, et priusquam fiant, diſputari non modo „iure poſſe, ſed etiam oportere - - Veteres autem ea iam vidiſſe, ſed in „fabula Ixionis etiam ſignificaſſe, homines priuatos ad concilia de ſum-

„ma

f) Plura de Merſenno diximus infra T. V. p. 242. not. q. g) Vol. III. p. 496. 502.

„ma reipublicae vocatos iuſtitiam, imperii ſummi ſororem et coniugem „ſubiicere ſuae ipſorum cognitioni cupere, caeterum falſam et inanem „eius ſpeciem, quaſi nubem amplexantes dogmata illa moralium philoſo-„phorum biformia, partim recta et ſpecioſa, partim bruta et ferina, rixa-„rum omnium et caedium cauſſas genuiſſe. Cum tales igitur opiniones „quotidie oriantur, ſi quis diſcuſſerit nubes illas rationibusque firmiſſi-„mis oſtenderit, doctrinas de iuſto et iniuſto, bono et malo, praeter le-„ges in vnaquaque ciuitate conſtitutas autenticas nullas eſſe, et vtrum „aliqua actio iuſta vel iniuſta, bona vel mala futura ſit, a nemine inqui-„rendum eſſe, praeterquam ab iis, ad quos legum ſuarum interpretatio-„nem demandauerit, eum certe non modo pacis viam regiam, ſed etiam „ſeditionis opacas et tenebroſas ſemitas commonſtraturum, quare vtilius „nihil excogitari poſſit."

pag. 155. *Materialiſmo cuidam incruſtando aptiſſima.* Pomum hoc eri-dos fuit inter theologos Britanniae et Hobbeſium: inde tot aggreſſiones et obiectiones, quibus omnem iuſti et honeſti, imo ipſius Dei naturam euertiſſe clamarunt. Non negat hoc LEIBNIZIVS [h], qui acute hanc de neceſſitate et fato diſſertationem Hobbeſii confodit. Reliqua, quae in theologia naturali enarranda et exponenda ſunt, ſtricte et accurate poſt CVDWORTHVM explorauit et examinauit B. MOSHEMIVS [i], cauſſas expo-ſuit GVNDLINGIVS.

pag. 157. lin. 23. *Cleri reuelando vlcera tetigiſſet.* Audiendus biogra-phus, qui mentione Leuiathanis facta (quem *nonnullos*, ait, *quaſi inſolitum politices miraculum venerari, alios interim quaſi monſtrum horrendum, informe, omni rationis lumine deſtitutum fugere et deteſtari; ſe nec alienam philoſophandi libertatem circumſcribere, neque propriam prodere*) ita narrando pergit: *miſ-ſis autem in Galliam nonnullis Leuiathanis exemplaribus* (Londini enim cIↄIↄcLI. fol. prodierat) *theologi Anglicani, qui circa regem erant, ob quae-dam eo in opere paradoxa Hobbium tanquam partibus regiis minus addictum, tum vt nouarum impiarumque in religione opinionum auctorem criminabantur. Valuerunt apud regem pientiſſimum calumniae religionis ſpecie laruatae, et prae-ualentibus aduerſariis ne ad regem aut domum regiam accederet, mandato cau-tum eſt.* Ipſe *HOBBESIVS* in *carmine de vita ſua:*

Sed meus iſte liber, ſimul atque ſcholaribus illis
Lectus erat, Iani diſſiluere fores.
Nam regi accuſor tanquam qui facta probarem
Impia Cromuelli, ius ſcelerique darem.
Creditur. Aduerſis in partibus eſſe videbar,
Perpetuo iubeor regis abeſſe domo.

Nec diſſimulat, plenum ſe timoris, qui tanquam proſcripto vbique ei ad-erat, et rege adoleſcente, illis credente, quibus credidit ante pater, in patriam

h) App. ad Theod.

i) pag. 1196 ſeqq. not. 6.

patriam rediisse *tutelae non bene certum, quod nullo esse loco tutior esse potuerit. Londinum venientem, ne clam venisse videretur, concilio status conciliandum fuisse.* In quo philosophum quidem agit simulatorem Hobbesius, magnificeque laudat opus suum, quod regibus omnibus militet, et qui *nomine sub quouis regia iura tenent*, excusat etiam, quod non liber ille, sed vis turbae rebellis occupauerit, et populum sine lege regat: candide tamen nunquam definit, quas partes sequatur. Ex quo valde clarum, Hobbesium sibi ipsi non satis constitisse, et a prioribus principiis resiliisse. Quod paulisper curatius ad principia in *Leuiathane* sparsa attendenti mox in oculos occurret, et erudita obseruatione annotauit B. MOSHEMIVS [k], qui legendus. Et conscientia huius rei actus videtur Hobbesius, vt non Gallia tantum excederet, timore principum et virorum ecclesiasticorum, quos momorderat, exagitatus, sed praecipiti quoque et incommoda inter niues et pruinas tempestate Londinum eques properaret, quamuis hostis theologorum nidum vtrumque esse crederet; quoniam probe sciebat, apud vtrosque fecisse se suspectissimum. Ex quo iudicari potest, qua fronte gloriari potuerit Leuiathanis parens:

Contra Leuiathan primo conuicia scribunt,
Et caussa, vt tanto plus legeretur, erant,
Firmius inde stetit spero stabitque per omne
Aeuum defensus viribus ipse suis.
Iustitiae mensura, atque ambitionis elenchus
Regum arx, pax populo, si doceatur, erit.

Ostendit autem catalogus eorum, qui contra Hobbium scripserunt, suppeditatus *a biographo*, quam vehementer crabrones irritauerit, quamque impius in Deum et patriam visus fuerit.

pag. 159. lin. 9. *CHRISTIANVS THOMASIVS.* Recensuit summam capitum horum libellorum, cum egregie in hoc campo contra sublimioris matheseos doctores Hobbesium militasse crederet, ipse non minus subtilitatum algebraicarum osor, quam Hobbesius, ast mathematicarum rerum cognitione, quas prorsus non intelligebat, illi longe inferior, vt ex toto hoc capite *cautelarum* [l] omnibus constare potest.

pag. 161. lin. 9. *Principia illa moralia vehementer suspecta haberentur.* Summam eorum, quae impietatis semina et venena pertimescenda comprehendere credidere magni nominis Theologi Britanni, paucis ita complectitur BVRNETIVS [m]: omnes actiones humanas esse absolutam necessitatem, (in quo absoluti decreti doctrinam eo tempore in Britannia regnantem eum confirmauisse ait) mundum vniuersum esse Deum, animam materialem, cogitationem motum materiae insensibilem; metum et vtilitatem condidisse imperia et societates, religionem metiendam esse ex legibus

k) Ibid. pag. 1197.
l) P. I. §. 12 seqq. p. 231 seqq.
m) Hist. sui temp. ad An. 1661. p. 211. vers. Germ.

legibus patriae, leges habere fontem et originem ex voluntate principis vel populi etc. Quae omnia, quorum ſuſpectiſſimus erat Hobbeſius, cum ipſa naturae moralis et ciuilis principia concuterent, mirum haud eſt, ad hoc, quod pietati, quod ſocietati humanae, quod reipublicae inde exſurgere videbatur incendium, extinguendum non epiſcopos tantum Britanniae, ſed bonos quoſque concurriſſe. Quo iure et neceſſitate, qua iniuria, hoc loco exponi non poteſt, et in philoſophia ciuili et naturali critica ſine partis ſtudio expendendum eſt.

pag. 163. lin. 16. *Ne ſententiam deferere cogatur.* Luculento id exemplo demonſtrauit MOSHEMIVS [n] ipſe omnino legendus, quam vanus et a ſe ipſo decedens fluctuauerit in figendo iuſti et iniuſti principio, ponendisque et iterum reiiciendis legibus naturalibus, quam mire definitiones torqueat, vnaque manu euertat, quod excitauit altera. Similia plura magno feruore Hobbeſio obiicit SAMVEL PARCKERVS [o], cui vero non fidendum eſſe monuit NIC. HIER. GVNDLINGIVS [p], eo quod bile magis et odio, quam candore et veritate calamum tinxerit: quod quam verum ſit, lectorem docebit librorum inter ſe examen atque comparatio: ſine qua nec theologorum accuſationes nec iureconſultorum excuſationes attentionem merentur. Sed hos quoque non omnia Hobbeſii probare, exemplo ſunt GVNDLINGIVS [q] et CHR. THOMASIVS [r].

pag. 168. lin. 8. a fin. *A plerisque non ſatis intellectum.* Eo certe ſcopo ſcripſit acutam et eruditam diſſertationem *de principiis iuſti et honeſti*, LAMBERTVS VELTHVYSIVS philoſophus Batauus, cuius ſcopus eſt primarius, legitimam procedendi rationem eſſe, quam obſeruamus in eruendis legibus naturalibus ponentes pro lege fundamentali, a qua reliquae manant, conſeruationem ſui [s], adhibita aliqua diſtinctione, de qua diſſertatione in textu hiſtoriae noſtrae mentionem fecimus, qui locus videndus et in his additionibus ad p. 180 iungendus. Alium promachum Hobbeſii, auctorem *dubiorum iuris naturae*, Duaci cIcIɔccXIX. 4. editum indicat BVDDEVS [t].

pag. 170. lin. 1. *Scholaſticos illos mores philoſophis indignos produnt.* Ecce exemplum a magni ingenii philoſopho non expectandum. Valde diffidebat Hobbeſius a conceptibus et principiis geometrarum, grauesque inde lites et contentiones ſuſceperat. Quibus ita obfirmatum habuit animum, vt in libello *de principiis et ratione geometrarum* ſcriberet [u]: *in magno quidem periculo verſari exiſtimationem ſuam, qui a geometris fere omnibus diſſentiat. Eorum enim, qui de iisdem rebus ſecum aliquid ediderunt, aut ſolum inſanire ſeſe, aut ſolum non inſanire, tertium non eſſe, niſi quod dicat forte aliquis: inſaniamus omnes.*

pag.

n) loc. cit. pag. 1196.
o) De Deo diſp. I. ſ. 27.
p) Gundlingiana Vol. II. p. 306. 336.
q) Obſeru. ſel. T. I. obſ. 2. p. 37 ſqq. 60 ſqq.
r) Cautel. P. II. c. 9.
s) Oper. T. I. p. 961 ſqq.
t) Iſag. in theol. L. I. c. 4. p. 311. in toto iſto libro auctorem agere, is refert, vt nullum dari ius naturae euincat.
u) Cenſ. vita Hobbeſ. p. 139.

pag. 178. lin. 4. a fin. *Samuel Andreas dicitur Leibnizio.* SAMVELIS ANDREAE, theologi Marpurgenſis *diſcuſſiones fundamentorum Hobbeſii* prodiere *Herbornae 1672.* in qua diſſertatione academica hypotheſes Hobbeſii in theſes breues, perſpicuas et ordinatas coëgit ſimulque refutauit, quam ideo iuuentuti legendam commendat LEIBNIZIVS.

pag. 179. lin. 4. *Septem ſupra octoginta natum.* Meretur locum in hiſtoria philoſophiae huius epiſcopi Anglici memoria, quia inter primos fuit, qui ius naturae a brutali et inhumana Hobbeſii facie ad humanitatis rationem reuocando, rationali et morali naturae humanae ſocietatis clauem adhibuit, vt moralem de legibus et honeſto diſciplinam ad natiuas beneuolentiae et ſocietitatis rationes reuocaret: quo in principio enucleando tamen Stoicos duces, Hobbianam autem philoſophiam aduerſariam habuit. Qui ſi tantam perſpicuitatis et ſcribendi elegantiae curam habuiſſet, quantam acuminis philoſophici demonſtrauit, inter optimos iuris naturae ſcriptores poſſet numerari. Certe Puſendorfio praeluxit viamque monſtrauit, qua rationabilius iuris naturae aedificium poſſet conſtrui. Nam in diſquiſitione philoſophica *de legibus naturae earumque forma, ſumma, capitibus, ordine, promulgatione et obligatione,* Londini cIɔIɔcLXXII.[x] edita, et in Germania noſtra decennio poſtea, cum Puſendorfianum I. N. caput erigere inter noſtrates coepiſſet, recuſa, non tantum ſyſtema Hobbianum euertere, ſed melius et ratione humana dignius extruere anniſus eſt. Quem in finem principium I. N. commune atque primoprimum poſiturus, leges naturales conſtituit eas propoſitiones immutabilis veritatis, quae actiones voluntarias citra bonorum electionem malorumque fugam dirigunt, ac obligationem ad actus externos inducunt, etiam citra leges ciuiles, et ſepoſita conſideratione pactorum regimen conſtituentium; quae veritates a rerum hominumque natura mentibus humanis neceſſario ſuggeruntur, ab iis percipiuntur, et memoria retinentur, atque in ea exiſtunt. Harum legum naturalium fundamentum generale, omniumque legum parentem ita ſe habere: *beneuolentia maxima ſingulorum agentium erga omnes ſtatum conſtituit ſingulorum, omniumque beneuolorum, quantum fieri ab ipſis poteſt, feliciſſimum, et ad ſtatum eorum, quem poſſunt aſſequi, feliciſſimum neceſſario*

 requi-

x) Richardus Cumberland, Londinenſis natus 1632. poſt iacta diſciplinarum iuuenilium et encyclopaediae fundamenta in ſchola patria Cantabrigienſem academiam ſublimiorum ſcientiarum magiſtram elegit, et ſe paſtorali muneri fungendo incredibili diligentia addixit. Quod nactus dici non poteſt, quam profunde ſe ſtudiis immerſerit, quanta diligentia munus ſacrum obierit, ſingulis hebdomatibus fere ſuggeſtu ad populum concionando, et tamen non obſtantibus laboribus ſacris ſumma contentione in philoſophiae, philologiae et artium mathematicarum diſciplinis verſando. Ponficiae partis in patria oſor ſub Iacobo II. rege ex metu febri correptus vix euaſit, a ſuccedente Guilielmo III. epiſcopatu Petropolitano praeter omnem ſpem et expectationem auctus eſt, eique magna fide, diligentia, humanitate, ſtudiorumque contentione vſque ad extremam ſenectam praefuit. Cui induſtriae et animus ſapientiae deditiſſimus, et corporis ſanitas etiam annis cumulata, conſeruata tamen et virens, valde profuere, vt decrepitus quoque ſenex memoriae vires non amitteret: annos enim natus 83 Copticam linguam didicit, denatus 1719. Vitam eius praemiſit hiſtoriae eius Phoeniciae S. PAYNE, vnde repetiit NICERONIVS T. V. p. 418. et CHAVFFPIE dict. hiſt. crit. T. II. p. 156 ſqq. Memoires de la G. Bretagne T. IV. art. 7. nou. lit. Lipſ. T. VII. p. 365 ſqq.

requiritur; ac proinde commune bonum erit ſuprema lex. Iſtius autem propoſitionis nexum veritatis idem ſignificare ac ſi diceretur: *ea volitio, ſeu proſecutio bonorum omnium in noſtra poteſtate ſitorum, quae maxime efficax eſt, ad noſtrum aliorumque rationalium fruitionem, maximum eſſe, quod homines efficere poſſunt, vt ipſi aliique iis feliciſſime perfruantur.* Siue, *nulla vis in homine maior eſt, qua ſibi aliisque omnium bonorum complexionem comparent, quam voluntas ſuam cuiusque felicitatem, ſimul cum felicitate aliorum proſequendi: haec enim monet ſeparari non poſſe, totumque a partibus ſimul ſumtis differre. Non autem hanc propoſitionem efficacem eſſe poſſe, ad cuiusuis mores formandos, quam ille effectum; nempe felicitatem ſuam cum aliorum felicitate coniunctam in finem ſibi propoſuerit, et varios, quos beneuolentia in ſe continet actus pro mediis ſumſerit etc.* Quas notiones naturales confirmare, et ex natura hominum morali deriuare ſubtiliſſimis rationibus laborat, et naturaliter illis ineſſe demonſtrat, in quibus tamen cum abſtractas valde notiones et propoſitiones explicat, in altum ſaepe aſſurgit, vt prae ſubtilitate aſſequi illum lectori vix liceat, praeſertim cum Hobbianas aſſertiones refutandas vbique crepet, quae magnam omnia attentionem requirunt. Vnde, qui ſyſtema Cumberlandi intelligere cupiunt, monendi ſunt, vt *epitomen totius tractationis* in fronte libri fuſe explicatam legant, relegant, examinent, omiſſis refutationibus Hobbeſianis, et tum demum accurato examine definitionum et propoſitionum adhibito ſyſtema extrahant, ſuisque nexibus colligatum explorent. Quod a nobis hoc loco, ob anguſtiam noſtrarum paginarum fieri non poteſt, in hiſtoria particulari autem I. N. et G. omnino agendum eſt.

pag. 180. lin. 7. *Apologiam pro tractatu clariſſimi Hobbii de ciue.* Hunc quidem titulum diſſertationis Velthuyſianae ex *vitae Hobbeſianae auctario* [y] deſcriptum tunc dedimus, quae *Amſtelodami 1651. 12.* prodiiſſe et vnicum ſcriptum anonymi in defenſionem Hobbeſii eſſe illi dicitur. Poſtquam autem Velthuyſii *opera, Amſtelodami 1680. 4.* edita ſuppellectili noſtrae librariae acceſſerunt, inter quae [z] haec *diſſertatio epiſtolica de principiis iuſti et decori occurrit*, vidimus neque in rubro, neque in tractationis praefatione, neque in diſſertatione ipſa mentionem fieri apologiae pro Hobbeſii ſcriptae, vnde coniectura nobis enata eſt, mentionem apologiae Hobbii in primae editionis titulo ab aliena manu fuiſſe adiectam, nec pro defendendo ſyſtemate I. N. Hobbeſiano ſcriptam eſſe iſtam diſſertationem, ſed id tantum operae ſibi dediſſe medicum iſtum, acutum et ſubtilem, vt oſtenderet, „eas, quae amico, ad quem ſcripſerat, monendae videbantur „difficultates, quas poſt ſe trahere videbatur eius de principiis iuris ſen„tentia, quaeque enatae videbantur illi, quia videbat, eam cum prin„cipiis Hobbii magnam affinitatem habere, qui inter perditiſſimos huius „corrupti ſeculi auctores malis rumoribus differatur, impoſuiſſe illi, ani„mumque praeoccupauiſſe, quaſi auctor omnia albo calculo approbaret,

„quae-

y) p. m. 215. z) p. 961 ſqq.

„quaecunque ab illo auctore dicta sunt, aut ei per consequentias solidas „tribui possunt. Quibus praemissis mentem suam ita explicat, vt fatea„tur: se incidisse in illum auctorem, sicut in multos alios, et ex eius „scriptis parumper inflexis et mutatis multum sibi parasse subsidii, in de„cidendis per rationem controuersiis, de aequitate et iustitia. Et quan„do occasio incidat, non posse non animum istum se testari laudando „viri industriam. Et certe non aliud redhostimentum viris doctis, qui „auare suis studiis pretium non posuerunt, praestari posse, praeter nomi„nis et famae celebritatem. Quamuis autem multa periculosa continere „feratur viri scriptum, et cum magno discrimine veritatis ad noua „transiri dogmata, neminem tamen vnquam ita scripsisse, vt acerrimi „censoris virgulam potuerit effugere, et alicubi appareant sani iudicii „deliquiae: neminem tentauisse facinus magnum et memorabile sine pe„riculo. Quanto satius itaque esse cum discrimine aditum sibi facere ad „vtilissima et non vulgata, quam semper littus legendo inhaerere com„munibus, quorum pauca sint, quae accurati scrutatoris examen susti„nere possint. - - Videri autem illos insigniter in bonos mores peccare, „qui maledictis doctorum virorum industriam auertunt ab inuestigatione „veri. Eorum enim laborem, si verum attingat, cedere in bonum pu„blicum, si excidant scopo, diu errorem latere non posse, quin aliorum „industria ea in lucem protrahat, quod si modeste fiat, periturum qui„dem indagatoris laborem, saluam tamen et integram manere eius fa„mam et aestimationem. Quibus deinde detestationem vehementiae „et bilis, in talibus controuersiis grauissimis verbis addit, et tandem „mentem suam ita declarat: se nullius, nisi Christi disciplinae, neque „cuiusquam hominis alumnum esse, neque quicquam heic sibi praeci„puum ac singulare a communi caussa, qua veritatis studium promo„uere, quemque teneri. Principium tamen illud, de conseruatione sui „commode explicatum bonum et rectum esse, se putare, et si iuxta il„lud nauigationem quis instituat, in nonnullis parumper obliquando cur„sum, felicissima velificatione portum obtinere posse, se existimare. Ita„que periculum facere velle, strictim delibando singula, quae ad iusti„tiam et aequitatem naturalem pertinent, sicque se sperare, suspicio„nes amici sui deluere posse, et quae in auctore (Hobbesio) istius prin„cipiis culpanda aut imitanda putet, sub aspectum ponere". Habes Lector totam, quam pro Hobbesio scripsisse auctor dicitur apologiam, quam ipsis eius verbis enarrare non piguit, quoniam exploratum habemus, paucos primam huius dissertationis editionem vidisse, pauciores repetitam inter opera Velthuysii spissa et lectionem molestam postulantia legisse, paucissimos attente et cum examine explorasse. Ex hac vero, quam αὐτολεξεὶ dedimus, recensione patet, Velthuysium se Hobbianis principiis addixisse nunquam, vidisse in iis multa, quae perimenda et abiicienda sint, alia sana visa elegisse quidem, at ex melioribus funda-

men-

mentis demonſtrauiſſe atque deduxiſſe, et occaſione tantum principii de ſtudio conſeruandi ſe ipſum, ex natura hominis morali a creatore ſapientiſſimo indito, leges vniuerſalis iuſti et aequi deduxiſſe, ita non eclectica tantum ſobrietate, ſed chriſtiana quoque pietate, et philoſophica prudentia egiſſe, vt oſtenderet „quare nunc poſt hominis lapſum, qui „turbauit et vertit omnia, hominis interſit virtutem ſectari, vt ſibi paret commoda, vitet incommoda, quae eſt alia ratio conſiderandae virtutis, quam ea, quae in ſtatu integro vſum ſuum habebat: nam cum „tunc malum aut noxium homini non eſſet cognitum, nunquam illi „naſci potuiſſe ideam et rationem virtutis ſub forma conſideratae, ſed tunc „exercuiſſe virtutem, quia et ſancta eius natura eum eo ducebat". Sed et alia praeſupponit, quae in Hobbeſiano ſyſtemate deſiderabantur: Nempe Deum eſſe et creaſſe mundum in ſapientia; eundem virtutes iuſtitiae et veritatis exercere velle in mundi regimine; Deum in creando mundo ſibi finem propoſuiſſe agendi ſapienter, id eſt, media dirigendi ad finem: media iſta habere debere aptitudinem ad finis conſecutionem, ſciri autem non poſſe, quid DEVS de mediis fieri ſtatuerit, niſi nobis innoteſcat finis: porro hominem non impune laturum, ſi deulat ab illo ordine, quem ab homine obſeruari vult Deus in conſecutione finis, quem ſibi et homini propoſuit, et praemio afficiendum illum, qui vitam et mores inſtituit, iuxta ordinem a Deo praeſcriptum. Et haec velle iuſtitiae et veritatis nomina. Inde vero colligi non tantum, eſſe virtutem et vitium morale, quod notionibus communibus ſua ſponte cognoſcitur, neque ex vtilitatis et commodi ratione, ſed ex ratione ipſa etc. Ex his principiis deinde non inconcinne officia, leges, mores hominum deducit, magnumque acumen ſubinde prodit. Vnde pollicem praebere CHR. THOMASIO[a] non poſſumus, Velthuyſium auctorem obſcurum et confuſum vocantem, ſi quis vnquam, licet praeſtare veritatem iudicii B. BVDDEI[b] nolimus, cum acumine et ingenio Hobbeſio aequiparandum eſſe.

pag. 180. lin. 22. *De philoſophia morali Epicuri ſuis locis diximus.* Nunquam legiſſe cum attentione, immo ne recte quidem inſpexiſſe GASSENDVM oportet illos, qui cum Hobbeſio illum eandem tibiam inflaſſe aſſerunt, adeo diuerſa eſt Gaſſendi ab Hobbeſio de principio I. N. ſententia. Quod quidem non magnopere miramur, eo quod et raritas atque caritas operum Gaſſendi pleriſque eius ſyſtema philoſophicum legendum eripuit, et vaſtitas atque prolixitas longae tractationis, magna veteris hiſtoriae philoſophicae accumulatione moleſta, pleroſque taedio detinet ab eorum lectione. Vnde pauca quaedam hoc loco adiiciemus, oſtenſuri, quo pacto tantus philoſophus de principio I. N. philoſophatus ſit, et, num in Epicuri, cuius placita in vitam reuocabat, aſt ſimul emendabat,

a) Hiſt. Iur. nat. c. VI. §. 12. p. 85. b) Hiſt. I. N. p. 35.

dabat, vel in Hobbesii, amici castra transierit. Nempe, postquam more suo erudite et luculenter *Ethicorum suorum libro secundo, capite quinto* de iustitia, iure et legibus tractare coepisset, omnis prius antiquitatis philosophorum de hoc argumento sententias miro ordine et ineffabili lectionis copia enarrauit, et philosophicae historiae studiosis iucundissimum veteris iuris naturalis compendium exhibuit. Deinde ostensurus, qualem vtilitatem matrem iusti aequique Epicurus, non multum recedentibus Platonicis sequioribus, dixisset, rem ita ab ouo, quod aiunt, repetit, et adeo luculenter explicat, vt mereatur hic locus etiam in praesentia, vbi de nobili argumento morali differimus, adscribi, eiusque mentem intelligant, qui voluminoso opere ipsi carent [c]. Ita vero ille: „A qua natura habet homo vt sit, habet etiam facultatem tuendi et con„seruandi se ac vsurpandi proinde omnia, quae ad hoc praestandum ne„cessaria, conducentia, vtilia sunt. Porro facultas ista est, in qua vi„detur dici posse consistere ius naturae primarium, adeo proinde, vt, „quotiescunque facultate hac vtimur, iure naturae vti censeamur, et „illo quidem primario, seu quo nullum sit a natura datum antiquius. At „vero, quia spectato hoc quasi purae naturae statu homines omnes pa„ris sunt iuris, nihilque est, quod vnus suo iure, hoc est, facultate a na„tura data vsurpet, quod alius suo, seu pari iure vsurpare non valeat, „quippe cum natura promiscue seu in commune posuerit ea bona, qui„bus indigent, ideo euenire potest, vt vno concupiscente, prosequente„que aliquid nitantur in aduersum alii, qui id pariter concupiscant, et „prosequantur: ac inde enascantur rixae, rapinae, odia, vulnera, caedes, „et vita vniuersa insidiis periculisque obnoxia euadat. Quamobrem „spectandus est homo posteriori modo, siue quatenus sociabilis est ac „in naturae quasi modificatae statu, ad qualem videlicet homo ita com„paratus a natura fuit, vt vellet ac posset quippiam aliis de suo indefini„to in omnia iure remittere, quo caeteris pari ratione aliquid de suo re„mittentibus superesset aliquid, quod posset suum dicere et sine con„trouersia vsurpare. Factus ergo est homo *a natura sociabile animal*, vt „suo ille iure in vsurpandis rebus ad tollendam indigentiam conducenti„bus vti tutius posset, ac vt amantior retinentiorque societatis effice„retur, machinata natura est mutuam auxiliorum indigentiam, vt dum „vnus ab alio operam, qua egeret, exigeret, tanto facilius eam obtine„ret,

c) Op. T. II. p. 794. s. Nempe supponit Gassendus, hominem spectari dupliciter posse, primum quidem absolute seu secundum se, secundo vero comparate, seu prout refertur ad alios, et pars quaedam est essevè appetit societatis. Ac priori modo spectari quasi solitarium, et in purae naturae statu, hoc est, qualis est a natura factus cum omnibus suis et partibus, ex quibus et constat, et facultatibus, quibus est instructus. Cum sit vero talis a natura factus, vt in se non habeat quaecunque ad vitam et incolumitatem tuendam necessaria sunt, sed multis rebus auxiliisque externe petendis indigeat; ideo, quae natura fecit indigum, prouidisse simul ipsi de rebus ad talem indigentiam explendam necessariis, ingenitis interim facultatibus, quibus huiusmodi res quaerat, inueniat, in vsum conuertat.

„ret, quanto ipse praestare aliam, qua ille vicissim indigeret, posset. „Neque vero hoc solum, sed etiam, quae fecit hominem suae indigentiae „intelligentem, fecit tum solertem ad excogitandum, tum propensum „ad ineundum pacta, quibus illi consuleret, ac in societate commode „versaretur. Itaque *quicquid sit de illa seu suppositione seu fictione status, in „quo seu Epicurus seu alii* [d] *vixisse aliquando dicunt* primos homines, tam „esse profecto videtur ipsa societas hominum, quam illorum est origo „antiqua, ac non eo quidem solum sensu et modo, quo bruta eiusdem ge„neris sociabilia inter se sunt, verum illo etiam, quo, quatenus sunt et „intelligentes, et ratione praediti, agnoscunt, non posse vllam inter se so„cietatem esse securam, nisi ea conuentionibus pactisque mutuis con„stabiliatur. Porro, quia ex iisdem pactis societateque inita facultas illa „primum concessa veluti firmatur, dum ab aliorum vi tuta redditur, ideo, „quatenus a pactis dependens, appellari potest secundarium ius, cum et „exinde ipsa pacta ipsum stabilientia et quadantenus dantia appellentur „iura". Hactenus Gassendus philosophus perspicuus et attentus, quae postea eo applicat, vt ostendat, hoc vltimo sensu vtilitatem cum Epicuro dici posse principium I. N. ipsaque pacta ius naturae dici, quia illud primarium naturae ius, ipsi videretur facultas quidem, non autem ius dici posse. Ex qua διατυπώσει Gassendiani Principii iuris naturae constat, virum acerrimi ingenii relicta Epicuro et Hobbesio vtilitate, aequi rectique matre, cum Stoicis ad sociabilem humanae naturae indolem recurrisse, qua in parte eum postea secutus est Pufendorfius. Alia ob chartae angustiam apud ipsum Gassendum legenda sunt, quaestionem totam pulchre illustrantia, et historiae I. N. speciali plurimum inseruientia, ad quae curae nostrae posteriores h. l. extendi non possunt.

pag. 199. lin. 16. *Quibus destruendis operam impendere aliorum est.* Legendus de naeuis Hobbesii praeter MOSHEMIVM [e] ipse, qui in multis eum excusauerat, et minime suspectus iudex est GVNDLINGIVS [f]. Eorum fontes vir κριτικώτατος in eo ponit [g], quod ex scylla in charibdim multoties inciderit, maxime cum obseruauisset, multa fallaciter et fraudulenter excogitasse pontificis Romani asseclas, vt et homines terrerent, et magistratibus vincula iniicerent, mysteriisque multis excogitatis laicos naso ducerent, eorumque admirationem et venerationem sibi conseruarent, inde permotum esse, vt crederet, reperiri adhuc multa eiusmodi superstitionis mysteria, eaque perquirenda et extirpanda porro esse. Id quod ex historia reformationis illustrari posse ICtus Halensis monet, propius rectiusque ad historiam ecclesiasticam Romanam Hobbii prouocaturus, quod *pöema supra bis mille versibus constans* in schedis quidem

con-

d) Videtur respexisse ad Hobbesium, cuius principium I. N. non totum reiiciebat, sed emendabat: sed et veteres recensitos supra comprehendit.

e) Ad Cudw. p. 1197 sqq.

f) Vol. II. p. 336.

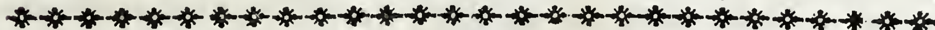
g) Ibid. p. 337 sqq.

contineri, at de superstitionis origine et progressu agere monet biographus [h], vel ad Leuiathanem quoque [i], in quo curiam Romanam, ast quamcunque etiam potestatem ecclesiasticam acriter momordit. Non reticuit id Hobbesius, memorabilibus distichis canens [k]:

Leuiathan clerum totum mihi fecerat hostem,
Hostis theologûm nidus vterque [l] fuit
Nam dum papalis regni contrecto tumorem,
Hos licet abscissos, laedere visus eram.

2. Porro fundamentalem Hobbesii errorem ponit Gundlingius, quod principem nimis extulerit supremamque eius potestatem magis, quam par erat, euexerit, 3. quod αὐτοδίδακτος Mathesin discendo, sensibilibus notionibus, etiam in rebus fidei, nimium inhaeserit: 4. quod ab attenta et critica historiae veteris lectione longius absuerit, sed systemate demum formato ex illa assuerit, quod in rem suam esse censeret, 5. tandem, quod lectionem tantum non omnem neglexerit, nec ad rerum fidem et existentiam, sed possibilitatem in ratiocinando tantum respexerit. Quae obseruationes vt ex historia tanti viri manifestae sunt, ita, quam difficile sit, etiam magnis viris sobrie philosophari, euincunt.

h) pag. 193. i) Lib. II. k) p. 236. l) Lutetia et Londinum.

AD CAPVT SEPTIMVM.

DE RENATO CARTESIO.

pag. 201. lin. 16.

Extruendum ornandumque afferuntur. Valde ideo contemnit scriptum αὐτοσχέδιον NICERONIVS [a], eo quod erroribus scatet, et superficiariam operam satis negligenter exhibet.

Ibid. lin. 12. a fin. *At lineas magis duxit, quam integram enarrauit.* Obseruatum similiter NICERONIO [b], verisimile esse, Borellum hoc elogium tantum ex narratione hospitis Cartesii Ville Bressieux accepisse, quae nec memorabilia multa exhibet, nec admodum certa, ordine caret, et stilo scribendique elegantia, multa autem cumulat, quae in Cartesii historia locum habere non possunt.

Ibid. lin. 10. a fin. Laudat tamen hanc biographiam Cartesianam IDEM, quod multa singularia, et inter naeuos multos memorabilia quoque exhibeat, quae Schotanum et Rayeum auctorem habent.

Ibid. lin. 9. *Ioannem Christophorum Sturmium.* Ille tamen in loco allegato maxime ad hoc solum attentionem adhibuit, vt ostenderet, Cartesium

a) Tom. XIX. pag. 240. ed. Germ. b) loc. cit.

tesium recte eclecticum dici, eo quod potiorem placitorum suorum partem e veteribus et recentioribus selectam in vnum philosophiae compendium contraxerit. Quod, vtrum verum sit, infra diximus.

Ibid. lin. 6. a fin. *Se commendauit vir doctus B. NICERONIVS.* Leg. Io. Pet. Niceronivs, cuius biographiam Cartesii additionibus auxit Germ. interpres ven. Rambachivs.

pag. 202. not. p. *Reflexions d'un academicien.* Eius scripti auctorem nominat Niceronius Iesuitam Tellierium.

Ibid. lin. 4. a fin. *Licet nonnulla tangat quoque historica.* Meretur legi et examinari libellus ingeniosa satyra plenus, et ad spargenda Cartesianae philosophiae offendicula accommodatus. In quo, cum praeter obiectiones mira arte contextas, multa afferantur, quae fortunam Cartesianismi in Gallia illustrare possunt; dignus est, ad quem attendat lectoris curiositas, de Cartesii historia sollicita.

pag. 203. lin. 24. *Intelligi omnes possent.* Leg. intelligere.

Ibid. lin. 9. a fin. *Dineto.* Videnda de eo *Bibliotheca S. Iesu*, hoc nomine [c]. Erat ille non philosophus, sed concionator regis eloquentissimus, quo nomine in aula multum valebat. Ast quaerebat Cartesius non verba, sed rem. Quod ideo annotandum est, vt constet, cur Cartesius, qui tamen studiorum fundamenta PP. S. I. debebat, postea adeo ab hac societate abhorruerit, illa vero omnibus viribus eum ac philosophiam eius persecuta fuerit: detexerat enim inania philosophici cursus studia, quae in Flexiensi lyceo didicerat, illi vero, tangi suam auctoritatem et conculcari indigne ferebant. Initio enim et priusquam ventosam istam sapientiam in ventos abire iusserat, adeo existimationi Iesuitarum assurgebat, vt fateretur [d], *hunc se magistris suis honorem perhibere teneri, nusquam melius doceri, quam Flexiae.* Imo cum iam a Iesuitarum philosophia diuortium fecisset, ita ad vnum ex PP. scribebat [e]: *Sane cum debeam patribus vestris totam adolescentiae meae institutionem, cum ad illos colendos semper fuerim singulari studio ductus, malimque consilia lenia et amica, quam ea, quae displicere possint, inire, multa sunt, quamobrem rogatum vellem, vt, omissa hac materia, in alia quapiam, quae me non spectat, velit exercere, nisi porro ad aliam partem amplectendam me quasi cogeret iniuria, quam mihi PP. vestros facere audio; atque etiam regula prudentiae, quae docet, satius esse occultos, quam apertos hostes.* In caussa itaque ipsi Iesuitae erant, quod ab illis Cartesius, suae disciplinae innutritus, defecerit: Illi enim, acute obseruante eius biographo [f], *caussas habebant peculiares, propter quas conatibus Cartesii parum fauerent, quippe qui suis a discipulis absolutissimam poscunt obedientiam, qua omnia cogitata, dicta et facta ad amplificandum ordinis emolumentum et cumulandam gloriam conferant, neque a magistrorum sensibus vnquam*

c) v. Iacobus Dinet. p. 363. ed. Sotwelli Rom. 1676. f.

d) Lib. II. ep. 90.

e) Ep. 113.

f) Praef. Opp. philos.

quam recedant, quos intra seruitutis limites Renati liberale ingenium coërceri minime potuit. Inde vero graues societatis in Cartesium discipulum suspiciones, odia et persecutiones, de quibus cum idem vitae Nostri auctor necessaria monuerit, nos in re inuidia plena nihil addimus.

Ibid. lin. vlt. *Indignantis societati ipsique Dineto satis arguit.* Non describemus verba Cartesii sauciato animo scripta, iubemus autem eos Lectores legere, qui primas scaturigines inimicitiae inter Societatem et Cartesium eiusque sequaces sincere cognoscere cupiunt. Quae clauem dabunt ad referanda satyrae Iesuiticae a DANIELE scripta [ff] mysteria, primamque fortunam Cartesianae philosophiae in cathedris philosophorum Gallicorum explicabit. Confirmabunt haec ista, quae de indole philosophiae scholasticae recentioris supra disseruimus.

pag. 207. lin. 4. a fin. *Claudius Mydorgius, vir illustris.* Thresorier de France, en la generalité d'Amiens, fits d'un Conseiller de la grande Chambre et successeur de Viete, dans la reputation du premier mathemicien de France. Ita BAILLETVS [g].

pag. 209. lin. 2. *Et in alias quoque linguas translatus.* Scripsit has primitias laborum suorum Cartesius inter praesidiarios milites Bredae tunc commoratus anno cIɔIɔcXVIII. quo vix XXII. aetatis annum agebat. Mirum ergo non est, conatum iuuenilem Cartesio viro displicuisse, indignumque visum fuisse, qui in publicam lucem exiret, quanquam amici sperabant, in hac quoque arte sublime Cartesii ingenium vestigia sua non deserturum. Nam Lutetiae iam inter honestas voluptates musicae artis exercitia cum successu deperierat. Cartesius autem tum ab Isaaco Beckmanno, tum ab aliis amicis expugnari viuus non potuit, vt in vulgus prodire pateretur. Itaque fatis tandem concedentis opusculum demum post mortem apud Batauos prodiit, vel aduersariorum studio, quod putat Bailletus, quos imperfectae scriptionis editione, eius famae detrahere voluisse coniicit, vel amicorum artis eius studiosorum consilio, qui noua multa ex internis artis rationibus petita in opusculo iuuenili deprehendebant. Illud certum, tanto plausu fuisse exceptum, vt non tantum in Belgio intra sexennium bis typis excuderetur [h], sed Londini quoque lingua Anglica [i], atque Parisiis Gallica in vulgus exiret [k], curante POISSONIO oratorii presbytero, qui mechanicam quoque Cartesii isti editioni Gallice adiunxit, et annotationes atque illustrationes addidit [l].

pag. 211. lin. 9. *Cartesium in his ineptientem.* Obseruatum haud semel viris doctis, Cartesium imaginationis fortioris vi quasi raptum ad consilia literaria et philosophica, enthusiasmo inclinasse. Certe eum prae se

 tulisse

ff) Iter Cartesii in mundo, qui inter acerrimos eius aduersarios eminet, multumque caussam Cartesii depressit. Vtimur editione Gallica 1691. Paris. Latine prodiit Viennae.

g) Abregé L. I. p. 20.

h) Vltraiecti 1650. 4. Amstelod. 1656.

i) 1653. k) 1658. 4.

l) NICERON. l. c.

tulisse salse deridet DANIEL [m], Iesuita; quem non satyrae tantum caussa illum sugillauisse, sed reuera hanc labem Cartesio adhaesisse, vel vna stolida cupiditas Rosaecrucianos fratres detegendi vel deuota peregrinationi sacrae ad Lauretanam aediculam pietas, et imprimis hypotheses Platonicae, non in cerebro Cartesii natae, sed clam ex Academia prima subductae et ad argumentum metaphysicum translatae loquuntur, quae Platonismi veteris ignarus facile deteget, suoque domino restituet. Vidit id iam Leibnizius [n] et in Cartesio modeste notauit, Platonicum in Rosaecruceano amare traduxit HVETIVS [o].

Ibid. lin. 21. *Teste Leibnizio not. z.* Extat locus inter epistolas summi viri ven. KORTHOLTI studio editas *volumine III.* [p] ibi enim occurrunt: *notata quaedam circa vitam et doctrinam Cartesii*, in huius philosophi historia non negligenda. Quae de eius conuersatione cum Faulhabero, artis architectonicae militaris peritia claro narrat Leibnizius, ea habuit, ipso testante a Lipstorpio. Hodie adhuc in celebri hac vrbe artis huius peritia et militari gloria coruscant posteri Faulhaberi.

pag. 216. lin. 3. *Amicos in ea mora nactus viros praestantissimos.* Meretur conseruari memoria eruditorum virorum, quibus amicitiae vinculo tunc Cartesius familiariter innotuit, Balzaei, Hardyi, Morini, P. Gibreuf aliorumque ex congregatione oratorii, Sarazini, Jumeauuii, Launaei, Picotii multorumque aliorum, de quibus consulenda est Bailleti diligentia. A Mydorgio autem, quo amiciorem non habebat, opticum vitrorum poliendorum artificium addiscendo, studia naturalis scientiae mire sibi adiuuit, inque ea arte excellenter versatus est.

pag. 218. not. p. *Aemilius.* Extant quatuor ad hunc Renerium epistolae Gassendi [q], ex quibus patet, plurimum huic philosopho Gassendum tribuisse, vltima quoque testatum fecit, quanta fuerit Cartesii aduersus Renerium amicitia. Hunc eo ipso die, quo vxorem duxit Vltraiecti coepisse per conuiuium male habere, et ex eo eductum paucis post horis interiisse, eodem loco notauit Gassendus.

pag. 222. not. b. lin. 9. col. b. *Quod eius fidei vel ideo relinquimus.* Obseruat LEIBNIZIVS [r], Pascalem, cum sanitate valde infirma frueretur, adeo tamen ingenii et acuminis virtute valuisse, vt in ipsis religionis controuersiis ad extremos quaestionum scrupulos penetrare cuperet, adeo vt tandem dubitationem vsque ad insaniam prosequeretur. An verisimile est, huius characteris philosophum, omnia dubitationum et difficultatum scrupulis cumulantem, sectarium factum Cartesii?

pag. 223. lin. 23. *Quod a veritate semel agnita ex parte defecisset.* Obseruat SPANHEMIVS [s] ex epistola Cartesii ad Elisabetham principem [t], vehe-

m) loc. cit. n) loc. cit.
o) Mem. pour le Cartesianisme p. 70.
p) pag. 338. et in THOMASII hist. sap. et stult. T. II. p. 113.
q) T. VI. Opp. p. 24. 29. 37. 41.
r) Ot. Hanoueran. p. 165.
s) De nouissimis in Belgio circa res sacras dissidiis, p. 74.
t) Lib. I. ep. 22. p. 48.

vehementer ac cum impetu Cartesium doluisse, tum quod in metaphysicis ei contradixerit; ad programma quoque Regii vulgatum et philosophiam naturalem [u] prouocat, in qua ea principia exagitat. Non praetermisit hoc DANIEL [x], qui ridicule monet, fuisse in fatis, vt Cartesius et Regius libellis inter se dimicarent, haberetque ille omnes Belgii confoederati eruditos, quorum cognomina terminationem haberent, ius, Reuius, Demmatius, Voëtius, Regius. Quae frigida sunt, et Iesuitae scholam sapiunt: qui reliquas hoc loco aduersitates Cartesii eiusque philosophiae ex persecutione Voëtii ortas, quae vix auctoritate legati regis Galliarum sisti potuerunt, enarrat.

pag. 229. not. ii. *Huetio.* Non praetereundum hoc loco, quod ex ore Cartesiani cuiusdam se hausisse ait personatus MARVILLIVS [y], machinam automaton a Cartesio summa industria confectam, vt demonstrare posset, bestias esse machinas, occasionem dedisse inimicis hanc de Francina fabulam comminiscendi.

pag. 230. lin. 7. a fin. *Burdeno Iesuitae.* Aliam recentiorem editionem affert NICERONIVS Neapoli (Amstelodamum prae se fert titulus) in qua *adiectae sunt vtilissimae quaedam animaduersiones, ex variis doctissimisque auctoribus collectae; cum auctoris vita breuiter ac concinne scripta*, 1719. 8. curante GIOVACCHINO POETA. Gallicam versionem ab ipso Cartesio emendatam debemus CLESELERIO, *Paris. 1647. 1661.* itemque RENATO FEDE, *Paris. 1673. in 4.*

pag. 234. lin. 21. *In libello de confraternitate Mariana.* Historiam istius controuersiae, quae Voëtium et Samuelem Maresium inter se commisit, et in qua Voëtius impotentiam animi sui valde prodidit, succincta enarratione explicat NICERONIVS [z], in *vita Maresii*, qui videndus.

Ibid. lin. 3. *Sorberius.* Videndae epistolae Sorberii ad Gassendum [a].

pag. 235. lin. 2. *Non sine eius dedecore conuincitur.* Extat haec tractatio etiam inter *epistolas Cartesii;* videndus etiam NICERONIVS.

pag. 236. lin. 10. *Eximie erat exculta.* Totus est in cumulandis in eruditam principem laudibus CARTESIVS [b], qui non tantum vehementer laetatus est, quod ab illa et legerentur sua scripta, isque in notitiam eius esset admissus: sed extollit quoque, *quod nec aulae auocamenta, nec consueta educatio, quae puellas ad ignorantiam damnare solet, impedire potuerint, quo minus omnes bonas artes et scientias inuestigauerit, et penitissime inspexerit, ipse autem vnam inuenerit, quae tractatus suos antehac vulgatos perfecte omnes intelligat* etc. Quae postea ad incomparabilis ingenii encomium reuocat, et his ex parte voluntatis nihil ad absolutam et sublimem sapientiam, in moribus deesse reuocat. Dignissima princeps, quae indicibus feminarum eruditarum et mulierum philosophantium, itemque illustrium alumnorum

u) Lib. V. c. 1.
x) pag. 120.
y) Mel. T. II. p. 134.
z) T. XIX. p. 208 seqq. vers. Germ.
a) T. VI. Opp. Gass. p. 447. 462. 470.
b) Ep. Dedic. principiorum.

rum Cartesianae philosophiae non sine titulo ponatur, et quam ex aequo laudauerit BAILLETVS [c].

pag. 240. lin. 7. *Leidenses theologi.* Comparanda ad hunc locum est de suspicionibus theologorum Leidensium contra Cartesium epistola SPANHEMII filii, in qua *nouissima sui temporis circa res sacras in Belgio* [d] *dissidia* amicum edocuit, ex qua patet *καινολογίας* et *καινοφωνίας* Cartesii receptam in ecclesiis et academiis Belgicis doctrinam euertere visas etiam eorum mentes exasperasse et in philosophum exacuisse, qui placatiori cetera animo in cathedris theologicis docebant, quorum syllabum doctissimus theologus annectit. Quod si recte omnia liberaque mente pensitauerimus, nihil animos theologorum in Cartesium magis accendit, quam immoderatum sectae condendae studium, quod eum valde vexabat; quodque semper pomum Eridos fuisse, ab philosophiae incunabulis, testatur historia philosophica. Accessit rumor, varius quidem at vagus et mentes occupare valens, Cartesii sequaces, ob doctrinae nouitatem fauere partibus Romanensium, id quod inuidiae contra eos nutriendae erat aptissimum.

pag. 246. lin. 10. *Anno MDCLXVI.* Hoc anno e Suecia abductus, curante Galliae thesaurario Aliberto, anno sequente Parisios translatus, in S. Genouefae templo tumulo iterum illatus est: superbo titulo ab Aliberto honoratus, qui apud NICERONIVM [e] legitur, qui etiam epitaphium a Clerselierio praeceptore scriptum affert, quod legi meretur.

pag. 248. lin. 14. a fin. *Egerit.* Valde ideo Bailletum reprehendit anonymus, quem Bouhursium ies. esse volunt *reflex. d'un academ. sur la vie de Mr. Cartes.*

pag. 249. lin. 14. a fin. *Quam multi ante eum alii potuit grassari.* Plurimum lucis meritis Cartesii de philosophia eclectica affundit comparatio fatorum philosophiae eclecticae seculo XVII. magno conatu exsurgentis, cuius hactenus historiam enarrauimus, si, quas imprimis Gallorum ingeniis debemus, emendationes et reformationes eius recogitamus. Inter quas, molimina Gassendi et sequacium referenda esse, ad tomum priorem recentioris H. P. luculenter demonstrauimus. Ast, quanta quanta etiam fuere Gassendi et paucorum, qui eius viam secuti sunt, merita, fatendum tamen, Cartesium illi praestitisse. Nam et animi magnitudine atque fortitudine philosophiam reformandi eum superabat, et ad sectam veterem emendandam et ornandam, sicut Gassendus ad Epicuream, non diuertebatur, sed, abiecto omni antiquitatis et auctoritatis praeiudicio eodem, quo veteres, Pythagoras, Plato, Epicurus ceterique sectarum conditores animo excelso solus viam quaerere nouam et a nemine tritam audebat. Et quanquam lectionis et cognitionis veteris sapientiae multum

c) loc. cit. L. VII. c. 8. p. 240. ed. min. conf. ANDR. RITTERI diss. de principum in Cartesium fauore, Gryphsw. 1705.

d) pag. 57 seqq.

e) p. 222 seqq. conf. BAYLE Dict. T. art. Anaxagoras not. N. p. 217.

tum a Gassendo superabatur, superhabitis tamen opinionum commentis, tentare fidebat ingenio, quo se quoque possit tollere humo, et ad Parnassi cacumina et sapientiae palatia penetrare. Quae animi, intellectus et voluntatis viribus supra modum eminentis, magnificentia eum toti philosophantium choro exemit, et nouae atque ingeniosae philosophiae auctorem fecit. Vnde factum, vt cum Gassendiana philosophia intra angustos limites concluderetur, Cartesiana totum orbem philosophicum repleuerit. Adeo autem philosophandi audacia caput extulit, vt, cum Baco Verulamius incredibili iudicii acie, totum sanioris philosophiae campum oculis emetiretur, sed non conatu, non euentus felicitate et gloria; Cartesius non in principiis consistens, et nudam solummodo veritatem intuitus, sed ad deducendas fontium verorum scaturigines et condendam nouam philosophiam maxime ingenio sit progressus, idque philosophiae palatium exstruxerit, quo florentes sapientiae lares philosophiae, quos Aristoteles per tot secula firmos et erectos seruauerat, vehementer labefactaret, et auxilia mathematica in vsus adhibendo longe elegantiora in lucem produceret. In quo ad iudicium Rapini [f] non inepte nos prouocare posse credimus, qui, quamuis vehementer Aristoteli faueret, magnique Gassendum faceret, fassus tamen est, *Cartesii memoriae debitam laudem tribuendam, fatendumque esse, physicam eius subtilissimis recentioribus annumerandam esse, et curiosas ideas et egregios mentis conceptus continere, cumque attentius consideretur, melius ordinatum doctrinae systema, quam apud Gassendum et Anglos in ea reperiri: immo plus nouitatis et inuentionis, quam apud Gassendum in eo occurrere: verbo, ordinem optime excogitatum esse, methodum esse pene geometricam, quae a principiis ad principia, a propositionibus ad propositiones procedat.*

pag. 250. lin. 19. *Inter primos et praestantissimos orbis geometras eum numerare nulli dubitant.* Vterque autem acriter cum Cartesio decertabat, et magnis praeliis eum fuerat aggressus, vnde minime suspectum esse hoc eorum, quod Pellissonivs adduxit, testimonium, recte iudicamus.

pag. 258. lin. penult. *De corpore I. C. in sacra coena concilietur.* Fassi id sunt magni et acuti viri, qui Cartesium summo inter philosophos loco posuerunt. Exemplum si cupis, habes ex confessione Piroti abbatis epistolam ad Pellissonium [g].

pag. 259. lin. 7. *Scripsit plurima Cartesius.* Elenchum scriptorum Cartesii omnium exhibet Niceronivs [h], qui singulorum quoque historiam strictim enarrauit, et versiones quoque non tacuit, quae ad historiam magni viri literariam multum conferunt. Sunt enim nonnulla, quae ipsis ἀρχετύποις praestant. Prodiere iunctim opera Cartesii *Amstelodami MDCLXVIII. sept. Vol.* quorum I. II. III. VI. et VII. philosophica continet.

f) Reflexions sur la physique §. 10.
g) In Otio Hannouerano p. 344.
h) loc. cit. p. 228.

net. Recentior eſt editio Amſtelodamenſis anni cIↄIↄccI. 4. cui fragmenta nonnulla addita ſunt, et Pariſina XIII. Vol. cui adiectae epiſtolae Carteſii, recenſeturque a Niceronio.

pag. ead. lin. 9. *Satis acer Carteſianae philoſophiae cenſor.* Diximus de eius animo in Carteſium infenſo et cenſura, quae in eius philoſophiam dicta eſt, acerbiore ſupra ad tomum IV. in vita Huetii. Eam deberi Ieſuitarum inſtigationibus, quorum familiae impenſe fauebat, non videtur eſſe dubitandum. Certe philoſophiae veteris, quam in Ieſuitarum ſcholis didicerat, tenacius ſtudium vel praeiudicium veteris literaturae, in qua eminebat Abrincenſis epiſcopus, hanc ei cenſuram extorſiſſe ipſe non negat, qua de re memorabilis eſt ipſius HVETII narratio [i], quae ἄνευ παθῶν legenda et examinanda eſt. Praeter hunc autem, qui poſt Carteſium demum factionem hanc aggreſſus eſt, alii etiam cenſores prodierunt, inter quos eminuere praeter ſupra in vita Carteſii adductos etiam Henrici Mori, Iacobi Reuii, Ioannis Schuleri, Cyriaci Lentuli nomina [k], ſed nec defenſoribus caruit. Inter quos ad cenſuram Huetianam reſponderunt IOANNES SCHOTTANVS in *cenſura Huetiana*, BVRCHERVS VON VOLDER in *exercitationibus pro philoſophia Carteſiana contra Huetium*, ANDREAS PETERMANNVS in *vindicatione philoſophiae Carteſianae, adu. cenſuram Huetii*, et IOANNES SCHVVELINGIVS in *exercitationibus cathedrariis in C. H.* [l]. De quibus aliisque Carteſii hyperaſpiſtis conſulenda quoque STOLLII introd. in H. L. [m].

pag. 246. lin. 9. a fin. *Similibusque.* Omnino hic comparandus eſt FRID. SPANHEMIVS filius, qui in epiſtola *de diſſidiis in Belgio nouiſſimis* [n], haec offendicula, quae eccleſiae Belgici moderatores ex philoſophia Carteſiana pertimeſcebant, in compendio adduxit. Qui cum loca ſcriptorum, ipſiusque Carteſii et aduerſariorum adduxerit, cum his omnino conferri meretur, cum controuerſiarum ſtatum luculenter expoſuerit. Prolixiora de ea re a nobis non expectanda ſunt, qui non eccleſiaſticam et elenchticam, ſed philoſophicam hiſtoriam ſcribimus, in qua quaeſtionum illarum pondus rite ponderandum eſt.

pag. 265. lin. 17. *Totis viribus ſategerunt.* Conſeruauit epiſtolas theologorum Belgii ad Ludouicum Henricum Comitem Naſſauium a facultatibus theologicis et ipſis academiis Belgicis perſcriptas Io. TEPELIVS [o], qui legendus, vt de artibus conſtet, quibus vtuntur humana ingenia ad perficiendas et defendendas partes ſuas, conferendus autem cum eo SPANHEMIVS [p].

pag. 266. lin. 10. *Magiſtrum deſerere coeperunt.* Vidit id et ingenue faſſus eſt SPANHEMIVS: prodiiſſe non dudum poſtea ex Carteſii diſciplina,

i) De rebus ad eum pertin. p. 145. ed. Lipſ.
k) Conf. KAHLE ad STRVV. bibl. phil. c. III. p. 240.
l) Conf. not. ad Niceron. p. 238. verſ. Germ.
m) P. II. c. I. p. 502 ſeqq.
n) pag. 58 ſeqq.
o) Vit. Carteſii p. 70 ſeqq.
p) loc. cit. p. 89. 90. 91.

na, incautiores vtique magiſtro ſuo, qui ipſa fidei ſacramenta et auguſtiſſima miracula et ſcriptas veritates ad rationis decempedam ac nouae philoſophiae facem, prudentioribus inuitis, exigerent.

pag. 267. lin. 14. *Alibi latius exponendae.* Conſulendi WALCHIVS, BVDDEVS, ALBERTI [q] et recentioris H. E. ſcriptores alii, nemo enim has turbas in eccleſia enatas ſilentio praetermiſit.

pag. 268. lin. penult. *Ac praecipue veritatum mutua amicitia.* Vidit et deplorauit hunc ſyncretiſmum theologicum et philoſophicum SPANHEMIVS [r], qui recte monet: *ſciſſuram magis hiulcam et vlcus grauius feciſſe confoederationem hominum, quorum diuerſiſſima alias ſtudia, cauſſa, ingenium, diſciplina, hypotheſes, nempe Carteſii et Cocceii aſſeclas. Et hunc quidem Carteſii ſententias ignorare ſe, nec licuiſſe ſe eam philoſophiam perdiſcere, profeſſum, imo aduerſatum aliquoties; factum tamen eſſe, vt vtriusque filii iunxerint dextras in mutua foedera, vt ſint deinceps mutuae defenſiones, praeconia mutua, arma communia et vix a Carteſii ſacris quisquam ad theologica, quin hoc ipſo ad Cocceianae ſapientiae adyta gradum moueat, quantus etiam ſit inter illa hiatus.* Sed et porro refert: *Ea de cauſſa indignatos Praepotentes, commixtionem illam mox nouo interdicto interdixiſſe ſeriis terminis facultati vtrique theologicae et philoſophicae in eadem vniuerſitate, vt obſeruent praeciſe et ad punctum tam in materia, quam in forma priorem Ill. et Praep. ſanctionem contra permixtionem eam theologiae cum philoſophia A. MDCLVI. finaliter ſtatutam ſub poenis.*

pag. 273. not. b. *Carus is erat P. Baylio.* Prodiit eius phyſica Berol. MDCXCIV. 4. logica et philoſophia moralis atque Chriſtiana MDCXCVI. Obſtitit in Fridericiana fortunae Carteſianae philoſophiae reformatio eclectica Thomaſii, Gundlingii, Buddei, aliorum.

Ibid. not. a. *Vid. REIMMANN.* Latebat is ſub perſona Realis de Vienna.

pag. 274. lin. 17. *Ex cuius ſchola prodiit Thomas Anglus.* Eius in volumine antecedente a Leibnizio facta inter ſyncretiſtas mentio. Ille, vt erat ipſo Heraclito obſcurior, ita principia ſapientiae ita adornauerat, vt cum luce Carteſiana non poſſent componi. Inde ſine dubio contemtus Carteſii ortum habuit, qui claras ſequi ideas inter primas methodi virtutes retulit. Poteſt id Lector ipſe cognoſcere, ſi vel occaſio fauerit rariores Thomae [s] libellos inſpicere, vel patientia eum non deficiat, in tenebris lucem quaerendi. Vnus eius *Euclides metaphyſicus*, ſiue quem *de principiis ſapientiae* conſcripſit libellus, *Londini* cIɔIɔcLVIII. *12.* editus exempla eius rei dabit, licet methodo mathematica ſit conſcriptus. Dabimus nonnullas aſſertiones Thomae, cum raro liber occurrat, vt poſſint cum Carteſianis comparari. Ita viſum philoſopho Anglo:

q) Diſſ. de Carteſianiſmo et Cocceian.
r) loc. cit. p. 124.
s) Verum nomen ei erat WHITE, vnde ſe mox Candidum mox Albium vocauit. Scripſit quoque inſtit. Peripateticas, Sonum Buccinae, inſtit. ethicas et alia.

I. Dantur in rebus ſpecies quaedam corporum ex partibus elementaribus compoſitorum, in quibus elementa non ſunt in actu.

II. Primum mixtum eſt metaphyſice vnum ens, et habet vnicam formam ſubſtantialem.

III. Primum mixtum eſt magis ens, et perfectius, quam elementum.

IV. Animal vt animal eſt metaphyſice vnum ens, habens vnicam formam ſubſtantialem.

V. Pura planta non eſt metaphyſice vnum ens, ſed multa mixta.

VI. Forma ſubſtantialis entis ſunt omnes determinationes materiae, ſeu ſubſtantiae, quatenus conſtituunt rationem particularem membri ſeu inſtrumenti naturae.

VII. In omni ente corporeo diuiſibilis eſt ratio ſuppoſiti a natura.

VIII. Animal poteſt eſſe idem in diuerſis quantitatibus, et quantumuis aliquibus membris et mutilatum.

IX. Vltima animalis differentia, ſeu indiuidualitas eſt ordo ad illam actionem, et eo modo peragendam quo nata eſt, peragi ex vi omnium determinationum ſubſtantiae, quae ſunt in ſuppoſito in primo inſtanti conceptionis, hoc eſt, dum habet primum actum ſenſationis in cerebro.

X. Inter corpora ſolum animal ex inſtituto naturae natum eſt, mouere ſe ipſum.

XI. Forma animalis per ſe ſic eſt in toto, vt non ſit in partibus.

XII. Quod ex intento naturae mouet ſe ipſum, et hoc facit a corporis extrinſeci impulſu, eſt animal.

XIII. Animal, ſi moueat ſe cauſſalitate finali, eſt perfectius, quam ſi moueat tantum efficienter.

XIV. Animal mouens ſe cauſſalitate finali non eſt pure corporeum et corpus.

XV. Homo compoſitus eſt ex corpore et ſpiritu, et eſt formaliter corpus, virtualiter ſpiritus.

XVI. Cauſſae actu cauſſantes non ſolum eſſentia, ſed ipſum actuale eſſe eſt, participate in actione.

XVII. Obiecta immediate impreſſa homini ſecundum facultatem ſpiritualem ſeu intellectum, ſunt fixa in ipſo, quia eſſe eorum factum eſt eſſe ipſius hominis.

XVIII. Intellectus ſeu homo quatenus intellectus, eſt facultas exiſtendi, quod eſt, quia eſt; et cetera connexa, quia ſunt aliquid ipſius intelligentis.

XIX. Obiecta, quae non habent inter ſe connexionem, etſi infinita nata ſunt ſimul conſiſtere in intellectu.

XX. Intellectus humanus in ſuo genere eſt abſolute infinitus.

XXI. Impreſſiones a ſenſibus mediate vel immediate in hominem factae, ſunt formaliter materiales, ſed potentia et virtute ſpirituales.

XXII.

XXII. Intellectus in homine non est natus, quicquam intelligere, nisi actu feriatur a sensu, mediate vel immediate.

XXIII. Cerebrum per diuersas cognitiones accipit dispositiones materiales diuersas.

XXIV. Homo secundum intellectum est virtus quaedam constans ex omnibus impressionibus spiritualibus non includentibus contradictionem a principio vitae ad eiusdem exitum introductis.

XXV. Cognoscere est, esse ens vt ens, seu vt aliud.

XXVI. Situs in loco est propinquitas et distantia ab aliis corporibus.

XXVII. Positis caussis omnibus ponitur effectus.

XXVIII. Homo simul cognoscit pauca.

XXIX. Homo secundum intellectum, seu mens est virtute substantia integra seu existens.

XXX. Si dissoluatur compositum formale hominis in corpus et spiritum, mens seu spiritus ex vi talis dissolutionis non interibit: est enim in eo virtus substantiae integrae seu existentis, cui competit ex sese esse subiectum existentiae.

XXXI. Mens seu anima separata semel existens non potest postmodum priuari existentia.

XXXII. Anima separata neque fit per creationem, neque per conuersionem, sed per puram diuisionem.

XXXIII. Corpus non recipit existentiam per se, sicut forma seu spiritus: constat enim ex potentia et actu siue materia et forma.

XXXIV. Forma subsistens seu spiritus est cognoscitiuus sui ipsius.

XXXV. Anima separata in prima separatione cognoscit omnia, quae cognouit in corpore.

XXXVI. Anima separata est cognoscitiua omnium deducibilium ex cognitis in corpore.

XXXVII. Cognitio suae essentiae est inseparabilis ab anima separata existente, caeterae cognitiones potuerunt non inexistere.

XXXVIII. Spiritus est ens perfectius, quam sit corpus.

XXXIX. Spiritus habet virtutem effectiuam.

XL. Spiritus non est quantus, seu continue diuisibilis.

XLI. Spiritus non sunt in loco proprie dicto, neque habent situm.

XLII. Distantia localis non impedit spiritum, quin sit praesens quibuslibet corporibus et cognitione et virtute et operatione.

XLIII. Successio continua non potest esse in spiritu.

XLIV. Operationes intrinsecae formae abstractae quantum est, ex parte subiecti sunt indiuisibiles.

XLV. Substantia corporea non est actiua in spiritum.

XLVI. Operationes intrinsecae spirituum sunt absolute indiuisibiles, possunt itaque soli spiritus agere in spiritum et hoc non mediante corpore, sed secundum proprietatem caussarum.

XLVII. Spiritus cognoſcit, quid ſit ipſi ſummum bonum et quomodo circa illud ſit gerendus.

XLVIII. Spiritus eſt volitiuus.

XLIX. Spiritus cognoſcit quaecunque connexa ſunt cum eſſentia ſua in primo inſtanti exiſtentiae ſuae.

L. Operationes mentis in homine, quantumcunque ſupponantur creſcere, non ſunt comparabiles operationibus formarum ſubſiſtentium.

LI. Spiritus in primo inſtanti ſui eſſe cognoſcit primum ens, et immenſitatem boni, quae eſt in viſione illius.

LII. Viſio primi entis eſt vltimus finis et beatitudo cuiuslibet ſubſtantiae ſpiritualis.

LIII. Subſtantia ſpiritualis, ſi ſit adaequate ſecundum naturam diſpoſita, eſt beata in primo ſui eſſe.

LIV. Ens primum eſt cognoſcitiuum et volitiuum ſeu operatiuum ex cognitione.

LV. Ens primum eſt gubernator vniuerſi ſiue Deus; eſt enim aeternum et ab ipſo ſolo pendent, et ſunt connexa cum ipſo, adeoque ens primum praeſcit et praeuult ab omni aeternitate quaecunque futura in aeternum et pariter eſt operatiuum eorum et quidem adaequate.

LVI. Nihil extra Deum eſt amabile ab ipſo.

LVII. Deus creat caetera propter ipſa, vt ipſis, non ſibi bene ſit.

LVIII. Deus ſemper facit, quod eſt optimum vniuerſitati creaturarum.

LIX. Quoties Deus operatur in particularem creaturam, facit, quod eſt optimum illi, niſi officiat potiori bono.

LX. Quod eſt creatum propter ſe, eſt imperibile ſecundum praeſentem ordinem cauſſarum.

LXI. Corpus non eſt creabile propter ſe.

LXII. Motus ab indiuiſibile ſignato non poteſt extendi in infinitum.

LXIII. Vniuerſum corporeum conſiſtens ex corporibus et eorum motibus non fuit creatum propter ſe.

LXIV. Finis vniuerſi corporei ſunt animae ſeparatae ex corporibus emergentes et cauſſatae.

LXV. Deus creauit cuncta propter ſemetipſum tanquam rerum creatarum finem, et vt ei dent laudem et gloriam nomini eius.

LXVI. Mundus ſeu vniuerſum corporeum eſt inſtrumentum creatoris ad educandas mentes incorporatas ad beatitudinem.

LXVII. Mentes incorporatae pleraeque ad beatitudinem perueniunt.

LXVIII. Deus gubernat mundum per intelligentias, et non niſi iis et corporibus ad id opus habet.

LXIX. Intelligentiae nonnunquam immutant ordinem purorum corporum.

LXX. Natura angelica eſt integre creata.

LXXI.

LXXI. Deus ad rectam gubernationem mundi non indiget aliis instrumentis, quam intelligentiis et corporibus.

LXXII. Deus in gubernatione mundi nihil immediate et specialiter agit.

Systema hoc est Thomae Angli plerisque ignotum, et, quod verisimile, propter obscuritatem neglectum, a Cartesiano quoque sine dubio suppressum, quo rerum omnium mundi, hominum, spirituum, DEI, magna subtilitate ordine geometrico prosequitur. Qui si a consarcinandis diuersis assertionibus abstinuisset, si a subreptionis vitio sibi caute magis prospexisset, si propositionum nexus et sequelas propius trutinasset, si noluisset ex syncretismo maxime Peripatetico nouam philosophiam dare, non inutilem eclecticae philosophiae operam nauauisset, et fortasse ab insuperabili obscuritate sua philosophumena liberauisset. Quae tanta est, vt non audeamus lectori principia eius metaphysica exponere, quibus totam noctem scholasticam reuocauit in orbem philosophicum. Contemnere itaque necesse fuit Cartesium talia, quae in tam multis a principiis suis philosophicis diffidebant. Et expectare quoque Thomas nihil aliud potuit, quam vt mysteria eius obliuioni mature traderentur, et ipse sectatorem non haberet. Quae tamen hoc loco paucis exposuisse, historia philosophiae eclecticae poposcit. De syncretismo autem eius supra ad volumen antecedens nonnihil monitum.

pag. 281. not. m. *Editus est in lucem inter Aginnenses (Agenoi).* Vitam Regisii enarrauit etiam more suo NICERONIUS [t]; ex qua nonnulla, quae h. l. attulimus, possunt latius confirmari. Natus MDCXXXII. Ingenio praecox atque elegans mature et cum vix subsellia discipulorum egressus esset, et philosophiam secundum principia Rohaltii semestri vno didicisset, Tholosam ad ea tradenda conuersus est, id quod factum anno cIↄIↄcLXV. quam cathedram quoque actu isto disputatorio a nobili femina quadam publice instituto nobilitauisse, quod h. l. ex *N. L. Hamb.* narrauimus, confirmat Niceronius, qui interdictum quoque archiepiscopi regis nomine factum, ne philosophiam porro doceret, non reticuit, quod tamen reliquis quoque philosophiae doctoribus Parisiensibus dictum fuisse, ex allato Pellissonii loco constat, poscente ita Iesuitarum potentia et inuidia. Neque tamen inde existimatio Regisii depressa est, sed renouata MDCXCIX. academia scientiarum, locum ordinarium in ea capessere iussus est, quo tamen propter perpetuos languores et dolores perfungi non potuit. Quod vero corporis infirmitas et dolores excitauerant taedium lectione, conuersatione cum proceribus, beneficentia ducis de Rohan, in cuius domo priuatus degebat eiusque stipendio alebatur, leniuit: immo apud Harlaeum quoque archiepiscopum gratiosus fuit, et cum illo de philosophia noua multoties disseruit, eumque atque princi-

t) Tom. VII. p. 86 seqq. vers. Germ.

principem Condaeum admiratores incredibilis facilitatis et perſpicuitatis, qua in docendo vtebatur, habuit, non tamen ab ea procerum beneuolentia manum aere grauem domum retulit. Obiit die Ianuarii XI. anno cIↄIↄccVII. relicto magnae doctrinae, imprimis philoſophicae inter Carteſianos nomine, quod meruiſſe ſyſtema eius philoſophicum loquitur, quod tamen decennii moram et impedimenta ſuperare debuit, vt lucem adſpiceret. Reliqua minora, *apologias contra Huetium*, *Dn. Hamelium*, *Mallebranchium* recenſent, ipſiusque eruditionem laudant *ephemerides Pariſienſes* [u], *hiſtoria academiae ſcientiarum* [v], Niceronius, bonique omnes. De compendio H. P. quod ſub eius nomine editioni Batauae opp. praefixum eſt, et editorem P. Coſte auctorem habet, ſupra [x] nonnihil monuimus [y]. Petrum autem Syluanum Regis caue confundas cum *Petro Regis* eius diſcipulo in phyſica Carteſiana, et medico inter Batauos haud incelebri, cuius res literarias enarrat *Bibliotheca Gallica* et ex ea NICERONIVS [z].

pag. 291. not. h. *THOMASIVS caut. circa praecognita iuris c. XIV. §. 31 ſeqq.* p. 343 ſeqq. edit. Germ. Iudicat vir ſummus in his regulis ſ. axiomatibus moralibus nihil eſſe, quod errores dogmaticorum vel ſcepticorum corrigat, frigidam ea ſuffundere praeiudiciis, et Spinozae impietati ea praeludere, vel enthuſiaſmum Mallebranchianum incruſtare; habere doctrinam Carteſii de paſſionibus innumeras contradictiones fundamentaque lubrica: vnde MORI quoque *enchiridion ethicum*, illis ſuperſtructum reiicit. Qua in re pollicem prement Thomaſio, quotquot cogitant, paſſiones Carteſii ex neceſſitate phyſica et mechanica conſideratas, nec morali naturae hominis, nec libertati humanae, nec virtutis verae ſtudio facere ſatis, erroresque cumulare erroribus. Tacemus, ſectatores Carteſii in morali argumento, de quo pauca cogitauit magiſter, non inuenire, quod certo ſyſtemati morali conueniat, indeque ad proprias ſententias deductos eſſe, quibus tamen confirmandis Carteſianae aſſertiones, e. g. de intellectu, voluntate, libertate etc. inuicem refragantur.

pag. 334. not. k. col. 2. *Tum in ciuilibus, tum in naturalibus tradita clare contineri.* Conſulenda hoc loco pulcherrima illuſtris viri L. DVTENS tractatio [a], qua *origines inuentionum, quae recentioribus tribuuntur, explorantur, et inuictis rationibus atque teſtimoniis demonſtratur, nihil fere celeberrimarum inuentionum et detectionum, quibus hodie velut ſuis gloriatur orbis philoſophicus, eſſe, cuius non vel origines vel ſummam vel partem aliquam viderit orbis antiquus et detexerit, relicta ſequiori aetate augendi, perficiendi, ornandi gloria.* Quem

u) An. 1703. quod repetit Niceronius.
v) Eod. anno. x) p. 28.
y) Plerique pro ipſius Regiſii labore habent, vid. STRVVIVS et KAHLE bibl. philoſ. c. III.
z) Tom. VII. p. 101 ſeqq. Bibl. Françoiſe P. IX. p. 139.

a) Recherches ſur l'origine des decouvertes attribuées aux modernes, Par. 1766. 8. quem eruditum librum valde laudant noua liter. Lipſ. 1767. n. VIII. p. 57. Certe nemo hiſtoriae phil. ſtudioſus eo facile carere poteſt.

Quem librum infinitae eruditionis, lectionis ac diligentiae eos legere oportet, qui historiam nascentium systematum philosophicorum intelligere, et sine praeiudicio vetera cum nouis comparare, et cuique suum tribuere cupiunt, certi, et argumenti ex omni historia philosophiae cum iudicio selecti, atque rari, et obseruationum dicendique elegantia raptos ad repetitam lectionem inuitatum iri. Is cum maximos nostrorum seculorum heroës philosophos Cartesium, Mallebranchium, Lockium, Leibnizium, Buffonium, Gassendum, Needhamum, Newtonum, Haruaeum ceterosque in theatrum deduxisset, luculentis testimoniis et adductis veterum locis demonstrauit: Cartesium methodi suae regulas accepisse ab Aristotele; principium philosophandi: ego cogito, ergo sum ab Augustino; ideas innatas a Platone; qualitates sensibiles earumque naturam a Democrito: sensuum certam fidem ab Epicuro, systema colorum a Stagirita, temporis et spatii notiones et extensionis ideam a Platone, sententiam de tonitrubus ab Aristotele et Anaxagora, de terrarum motu ab Aristotele et Seneca, de accessu et recessu siue fluxu maris a Pythea et Seleuco, etc. [b] Quae omnia tanto magis in Cartesii historia merentur attendi, quanto diligentius suae tantum meditationi et inuentioni sua philosophumena attribuebat. Quem an excuset allata in *methodo* [c] ratio, qua monet: *nec me etiam primum vllarum inuentorem esse iacto, sed tantum me nunquam illas pro meis adoptasse, vel quod ab aliis prius receptae fuissent, vel quod non fuissent, verum vnicam hanc ob caussam, quod ea ratio mihi persuasisset;* lectori examinandum relinquimus, recogitanti: *plenum esse honesti pudoris fateri per quos profeceris:* Quamuis non negemus in hac comparatione recentiorum cum antiquis, attentionem requiri, ne plus videamus apud veteres, quam reuera fuit, decipiamurque similitudine sententiarum, quae suo tamen sensu et systemate proprio longius inter se distant. Frustra hoc pacto Cartesio attribui nonnulla dogmata Aristotelis, obseruauit et LEIBNIZIVM monuit IACOBVS THOMASIVS [d], cuius tota epistola ea de re meretur legi: plena enim est notitia veteris philosophiae.

b) P. I. p. 13. 16. 20. 23. 48. 55. 66. 189. P. II. p. 203. 208. etc.

c) P. I. Opp. p. 46.

d) Epist. LEIBNIZ. a Kortholto editarum Vol. III. n. 5. p. 31 seqq.

AD CAPVT OCTAVVM.

DE GODOFREDO GVILELMO LEIBNIZIO.

pag. 335. lin. 14. a fin.

Suo iam merito est enarrandus. Deduxit nos accessionum nostrarum ordo ad illud ornamentum orbis philosophici et imprimis Germanici, quod merito nostris temporibus gratulantur, quotquot literis pretium

norunt ponere. Qui vir summus cum antecessorum, quos hactenus recensuimus, lumina ingenii praestinxisse merito visus sit, diligentem, quantum nostrarum virium erat, eius vitae meritorumque historiam enarrauimus in hoc capite; et quis atque quantus fuerit, quibus radiis velut aetherius sol effulserit, quas maculas habuisse visus sit, quibus meritis orbem literatum et imprimis philosophicum illustrauerit, diligenter exposuimus, vt paucas iam habeamus accessiones, quibus amplificari posset historia, post eius fata demum enata, ex quo illustris philosophus Christianus Wolfius, haud pauca Leibniziana in systema suum recepit, quae in acerrima praelia deducta longam contentionum seriem explicuerunt. Et ea quidem modo, quo hactenus vsi sumus, in his supplementis historiae Leibnizianae annectere erat animus, licet in nostra Germania satis nota, et a viris doctis, maximeque celeberrimo HOLLMANNO [a] et cl. FROBESIO [b] pleraque iam indicata. Ast iam mutandi consilii, hocque caput vacuum dimittendi rationem nobis suppeditauit laudatissimum institutum illustris doctrina et humanitate viri LVDOVICI DVTENS, de cuius consilio et incomparabili diligentia de memoria maximi philosophi bene merendi, supplementi loco nonnulla adiiciemus. Is cum omnem veterem et nouam philosophiam ineffabili mentis acie et lectionis copia animo esset complexus, nosset autem ingenii Leibniziani magnitudinem, cuius illustres labores nocturna diurnaque industria peruoluerat, doleret autem scripta Leibnizii philosophica, mathematica, literaria maximam partem, praeter Theodicaeam exiguis libellis vel etiam ephemeridibus literariis comprehendi, indeque difficillimum esse, ea sibi omnia acquirere, post celebres viros Eckardum, Baringium, Ludouicum, Bourgetum, laudatissimum consilium iniit opera omnia τȣ̃ πάνυ Leibnizii vna collectione comprehendere. Quod cum nemo non vehementer laudaret, et quicunque Leibniziana opuscula possidebat, eorum vsum in hunc finem promte offerret, incredibili studio post deuoratas innumeras molestias et labores eo deduxit, vt talem collectionem instituere posset, postquam singulari commentatione, quam *prospectum editionis plenae operum Leibnizii* inscripsit, publice vulgauerat, quibus auxiliis, quo consilio, ordine et plenitudine rem arduam esset ingressus, virosque doctos ad iuuandos conatus suos inuitauerat. Quam commentationem, cum et nobis transmisisset, quos in colligendis memoriis Leibnizianis aliquam operam posuisse ex H. C. P. nouerat, transmissis, quaecunque occurrebant, Leibnizianis scriptionibus lapidem hunc nos quoque suo modo voluere coepimus; quod, quomodo a nobis factum sit, malumus Lectorem ex ipsa hac commentatione, quam nostra enarratione discere. Ita praeparatis omnibus ad editionem, officinae librariae bibliopolarum celebrium apud Geneuenses, fratrum de Tournes collectionem tradidit; quod,

a) In annotationibus vberioribus introd. in philosophiam.
b) In annot. ad delineat. philos. Wolfianae.

quod, si coelum fauerit, eximium donum hoc anno expectat literata ciuitas. Vt autem omnem suam industriam compleret et commodam orbi erudito faceret, rogauit nos, vt permitteremus, historiam nostram Leibnizii eiusque philosophiae ex nostro opere historico-critico tomo I. introductionis loco praefigere, quoniam reliquis, quae passim editae sunt, accuratione et iudicio praestare crederet. In quo etsi videbamus, plus ei de nobis promisisse amicitiam atque beneuolentiam eius, qua fruimur, quam nostra paupertas suppeditabat, facile tamen plenam viro incomparabili potestatem fecimus, non tantum praemittendi nostra isti amplissimae collectioni, sed supplementa quoque, quae his nostris accessionibus destinabantur, cum eo communicauimus, et, vt illa ex diuite penu sua augeret, rogauimus. Habebis igitur Lector, ad quos fontes recurras, additiones huius capitis consulturus, quas hoc loco in spissius, quam credebamus, volumen enascente tractatione repetere noluimus, rati Leibnizianae sapientiae cultores hos ipsos fontes diligenter esse gustaturos. Ipse, quem huic prospectui adiunxit, operum Leibnizii catalogus posteritatem admirabundam docebit, quam inexhausta vis ingenii, quod acumen iudicandi, quae lectionis per omnem literaturam dispersae vastitas, qua inexpugnabilis industria laborisque patientia huic philosopho adfuerit, quamque iustis titulis meruerit primum seculi nostri ornamentum iudicari. Ceterum comparari quoque merentur, quae biographiae Leibnizii a NICERONIO exhibitae adiecit interpres Germanicus [c].

c) Tom. II. pag. 281 seqq.

AD CAPVT NONVM.

DE CHRISTIANO THOMASIO.

pag. 447. lin. 7. a fin.

Vnus praestat doctissimus Leporinus. Sed et hic biographus Thomasii lima opus habet. Desideramus enim ordinem et nitorem scribendi, animumque magis ad enarrationem rerum tanti viri, quam ad cumulanda elogia attentum [a]. In quo tamen suo modo venia dignus. Viuebat enim tunc adhuc Thomasius, cum illa biographia ederetur et censurae impatiens haud raro depexos dabat, quos famam suam arrodere suspicabatur, et satyram saepe illis opponebat: quo pacto effecit, vti qui talia bella recusabant, ab eo notando vel de rebus ad eum pertinentibus scribendo cessarent, innumeri autem discipuli et scitatores laudis thura adolerent innumera et immodica.

a) Ea adeo prodigaliter disseminabat, vt ex professore iuris Regisque consiliario academico magnum Regis Ministrum status effingeret. Alis ὑπέρσοφα vid. p. 151. 152. etc.

pag. 448. lin. 14. *Hodie adhuc literas praeclare apud Noricos ornat.* Eripuit tandem fatum praeclariſſimum patriae noſtrae ſidus, non medicae tantum, ſed et philologicae literaturae laude inclytum, relicta filia vnica, et bibliotheca ſplendida.

Ibid. lin. 15. *Tanto parente cum gauderet noſter.* Iucundum eſſet characterem patris Iacobi cum charactere Chriſtiani comparare, qui vtrinque miris modis diſſidebant, parens enim lectione, exercitatione, literatura, hiſtoriae philoſophiae illi multum praeſtabat: carebat autem eo animi magni robore eaque audacia, qua inſtructus filius, ad reformandam philoſophiam et iurisprudentiam acceſſit, et innumeris impedimentis aes circa pectus triplex et inuictum oppoſuit, ſed moderato affectu Ariſtotelem ſequebatur, vt ſuo loco dictum. Fatendum autem, magnam debere orbem literarium illuſtri filio gratiam, quod ex ſchedis parentis, quas magno numero poſſidebat, quarumque indicem vulgauit [b], praeclaras obſeruationes poſthumas ſparſim edidit, quibus hiſtoria philoſophica, in qua ille regnabat, innumeris modis aucta et adiuta eſt, quodque ipſe ex his patriis ſcaturiginibus arua ſua irrigauit, et in humeros eius aſcendendo longius multo, quam ille, inſigni cum emolumento ſcientiarum vidit. Quemadmodum parenti quoque debebat, quod ad iuris naturalis ſtudium duce Grotio pertractus, et prima naturalis iuris prudentiae ſtamina ducendi occaſionem nactus eſt. Ipſe illud gratus fatetur [c], *cepiſſe ſe doctrinae dignitatem et elegantiam vt prae reliquis ei percipiendae et in ſuccum et ſanguinem redigendae ſerio incumberet.*

pag. 449. lin. 6. *Aedificium feliciter ſuperſtructum eſt.* Dubium hoc non erit eam philoſophicae hiſtoriae σκιαγραφίαν legentibus, quam vir ſummus *parti primae cautelarum circa praecognita iuris* [d] inſeruit. Quae vt patria lumina ſatis produnt, ita ſunt nonnulla, quae eius ſententiam αὐτολεξεὶ exprimunt. Certum autem et ab omnibus, qui hoc hiſtoriae genus intelligunt, concedendum, in breui hac ſylloge tot tamque praeclaras obſeruationes inueniri, quot in magnis aliorum libris vix reperiuntur, vnde caput iſtud hiſtoriae philoſophicae ſtudioſis vehementer commendandum eſt. Comparanti autem hiſtoriae philoſophicae a Ger. Io. Vossio editae continuationem, quae Io. A Ryssel [e] nomen praefixum habet, quaeque ex Thomaſii parentis ſchedis hauſta dicitur, haec noſtra obſeruatio valde confirmabat, ex iſto horto hos quoque riuulos fluxiſſe, ſpecimenque eſſe iudicii magni, quo gaudebat ſchola Iacobi Thomaſii, quod in altero quoque eius diſcipulo, illuſtri Leibnizio ſupra obſeruauimus. Exemplum ſi vis lector, lege, quae de philoſophia Cabbaliſtica inter Iudaeos a Paulo reprobata et expurgata ibi dicuntur, quaeque recte ſe habere, ſuo loco inuictis rationibus corroborauimus.

Ibid.

b) Ad calc. orig. hiſtoriae philoſophicae et eccleſ. p. 150 ſqq. ex quo πολυϊστορίαν Iac. Thomaſii diſcere licet. Prod. 1699. Hal. Magd. 8.

c) Diſſ. prooem. ad Iurispr. diu. §. 5. p. 3.

d) c. VI. p. 108 ſqq.

e) Weberus, Gentzkius, alii conf. Stolle P. III. c. III. §. 15. p. 640. bibl. imperant. c. I. poſ. 6. p. 49.

Ibid. lin. 21. *Simul ſcholaſticorum philoſophiam moralem hinc inde panderit.* Magno id commodo reſtituendae iurisprudentiae naturalis ſincerioris factum eſt, ita enim ex ſcoriis ſcholaſticis aurum iam colligere coeperant Grotius et Pufendorfius, quorum ille meliora elegit, hic deteriora emendauit, Noſter vtriusque labores ſuae induſtriae addidit.

pag. 451. lin. 4. a fin. *Poſteriores haud raro ſubſtitueret.* Narrat id ipſe: *ſenſi, mihi contigiſſe, quod regulariter accidere ſolet, qui res plures ſumma confuſione turbatas in aliquem ordinem redigunt, vt nempe ſaepius priorem ordinem corrigere, et emendare habeant opus. Etenim pedetentim nouos errores inueni emendandos et adhuc nouos ſubinde detego, quoniam aliter non ſinit humana imbecillitas.* Inde enata nonnullis diſtinctio eſt inter Thomaſium prioriſticum et poſterioriſticum, quae in exquirendis viri celeberrimi placitis negligenda haud eſt. Exemplum eſſe poteſt lex diuina vniuerſalis operoſe adeo aſſerta et poſtea deſerta.

pag. 461. not. t. *praeter alios nominat.* Omnium induſtriam in enarranda hac famoſiſſima de Pietiſmo controuerſia ſuperauit et diligenter atque perſpicue momenta cauſſae expoſuit venerandus ſenex D. I. GEORGIVS WALCHIVS [f], qui, quantum ſatis, de hac cauſſa lectores inſtruit. Speciali titulo huc pertinet *protocollum Lipſienſe in cauſſa Pietiſtica.*

pag. 469. lin. 7. *Auctorem tentaminis logici.* Fatetur Thomaſius [g], non legiſſe modo ſe libellum praeſtantem et acutum, et obſeruationes bonas vtilesque inueniſſe, ab aliis non annotatas; laudat etiam breuitatem praeceptorum et diſtinctionem veri a veroſimili, reprehendit autem, eam magis algebram tradere, quam doctrinam inueniendi verum [h]: ſed fallitur ignorantia algebrae, quam contemnebat, perſuaſus: quanquam enim ad naturalem philoſophiam plerasque regulas ſuas auctor tranſtulit, et exemplis eas ex geometria et arithmetica illuſtrauit, vt aliquam certitudinis mathematicae vſusque harum regularum notitiam ſuppeditaret, vt ipſe in praefatione monuit: ipſas tamen regulas veri et veriſimilis ita perſpicue et rotunde tradidit, vt dignus viſus ſit Mariottus, quem inter praecipuos rationalis philoſophiae reformatores retulerint TSCHIRNHAVSENIVS [i], HOLLMANNVS [k] VV. CC. aliique, ipſe quoque ampliſſime de veriſimili tractando, quod proprie algebrae et geometriae obiectum non eſt, oſtenderit, ſe inſtruendae inductionis et experientiae cauſſa, quibus praecipue fulcris tot ſcientiae nituntur, iſtas regulas conſcripſiſſe. Ipſa quoque Thomaſii logica vidit, plus ſemel ex his ſcaturiginibus ſua eum arua irrigaſſe: quod laudabile quidem eſt, aſt in algebrae et geometriae detrimentum non erat traducendum. Ceterum ideo quoque memora-

 bilis

f) In vtiliſſima bonaeque frugis plena Introd. in controuerſias eccleſiae euang. Vol. I. c. V. P. I. p. 532 ſq. Vol. II. P. I. pag. 1 ſqq.

g) Caut. c. X. §. 12. p. 130. ed. Lat.

h) praef. in intr. in log. p. 69.

i) Praef. in medicinam mentis.

k) Logic. pap. prooem. §. 17. p. 76. Repetitus libellus inter Opera Mariotti abbatis, Lugd. Bat. 1717. 4.

bilis labor logicus Thomasii est, quia primus liber est, qui de rationali philosophia eclectica methodo tradenda vernacula conscriptus et tum demum in Latinum sermonem conuersus est.

Ibid. lin. 23. *Hinc abiecto virtutum Aristotelicarum catalogo.* Eum iam anno MDCLXXXVII. peculiari programmate confoderat. Insertum est illud *syllogae opusculorum minorum.* Notauit etiam naeuos omnium fere systematum ethicorum, quae a Graecis ad nos peruenerunt, et iucundas vtilesque de iis obseruationes reliquit in *cautelis circa studium ethicum* [l], quibus quandam introductionem in historiam doctrinae de virtute et moribus exhibuit, omnino lectioni ethicorum eius praemittendam, ast examinandam quoque, cum interdum in philosophiae moralis veteris historia cespitauerit, cuius interiora adyta, licet patris exemplum secutus, non penetrauit, vnde non omnibus eius iudiciis subscribere H. P. peritus potest. Exemplum capiat lector de Gassendo [m], vbi satis prodidit, Gassendianos labores de philosophia morali Epicuri eum tantum obiter considerasse. Vsus autem in hoc capite est potissimum luminibus Barbayracii.

pag. 473. lin. 11. a fin. *Quorum industria experientiam physicam didicerat.* Legendae et considerandae cautelae circa studium physicum, in quibus Thomasium desiderari in Thomasio, lector manibus palpabit, adeo peccat in prima sapientiae naturalis principia, suamque in illis infantiam prodit, dum interim nugas Mosaicorum et Theosophicorum velut vtilissima et verissima principia inculcat, monstratque verum esse illud: non omnia possumus omnes.

pag. 475. lin. 20. *De natura legis inseruisse Tomo VI. obs. Hal.* Extat obs. XXVII. [n]. Quae cum totum compendium mutatorum fundamentorum et principiorum I. N. Thomasii contineat, sine quo intelligi Ius eius naturae et gentium non potest, ista autem collectio obseruationum rarescere coeperit, nec vbique inueniatur, extrahemus potiores assertiones commodo lectoris consulturi, quidque posterioribus cogitationibus emendandum censuerit atque mutandum, exposituri. Ita vero illustris Iureconsultus:

I. Fons omnis erroris in Iurispr. nat. exinde oriri videtur, 1. quod legis definitio generalis quaesita fuerit aeque aptanda legi diuinae, quam humanae tanquam speciebus vniuocis, cum lex tamen diuina sit aequiuoca, certe analoga, et non proprie dicta; lex enim proprie dicta fertur et hominibus et ab hominibus. 2. Quod legis vox nimis stricte fuerit obseruata in conceptu dominico, quatenus monitis paternis opponitur. 3. Quod consilii obligatio interna plane fuerit relicta, quae tamen est nobilissima obligationis species.

II. Lex humana varia denotat, consilia, monita, dogmata, mandata, praecepta, pacta, quae variis inter se modis differunt.

III.

l) c. 13. p. 216 sqq. m) §. 19. p. 273. ed. Lat. p. 343. ed. vern. n) p. 257 sqq.

III. Confilia, monita, mandata, praecepta, pacta magis seu immediate respiciunt voluntatem eiusque actiones, dogmata immediate intellectum, sed non obligant, quia omnis obligatio est affectio voluntatis, sed persuadent vel non persuadent, et si persuaserint, obligant. Monita obligant, sed magis intendunt persuadere, monita et praecepta obligant, item pacta, etiamsi non persuaserint.

IV. Persuasio est affectio intellectus, qua intellectus credit aliquid, siue bonum siue aliud respiciat; quo intellecto putet se habere scientiam firmam vel verisimilitudinem.

V. Obligatio est affectio voluntatis, vi cuius voluntas hominis alio inclinans retrotrahitur ob metum mali.

VI. Voluntas hominis inclinatur regulariter natura sua ad res quasdam, non quas ipsi intellectus bonas esse persuasit, sed quas, ob inclinationem sibi bonas. Inclinatur autem vel directe ex concupiscentia et amore, et tum intellectus concipit rem, tanquam bonum per se; vel comparatiue ex fuga et odio mali, et tum sibi rem concipit tanquam bonum per accidens.

VII. Natura voluntatis humanae non est eadem, sed infinitis modis diuersa, singuli homines possident triplicem voluntatem prauam, et vnam bonam, sed natura imbecillimam, hinc infinita et contradictoria appetunt homines.

VIII. Voluntas omnium hominum natura inclinatur ad verum malum, id autem infinitum est, bonum vnicum.

IX. Iinclinatio directa ad verum bonum in statu naturae corruptae non datur, sed omnis est comparatiua, et si esset, non esset obligatio, sed libertas et spontaneitas.

X. Vis est, quando mala proueniunt ab eo, qui non habet potestatem inferendi, e. g. a latrone, contra obligatio est in reliquis metus speciebus.

XI. Obligatio est vel interna vel externa. Interna est, cum homo, cuius voluntas alio inclinat, metuit grauius malum ex naturali connexione oriundum. Obligatio externa est, cum homo, cuius voluntas alio inclinatur, metuit grauius malum a libero arbitrio eius dependens, qui potestatem habet, talia inferendi.

XII. Dogmata directe non obligant, sed, si sunt de moribus simul habent naturam consiliorum. Consilia et monita intuitu auctoris intendunt magis obligationem internam, quam externam: at mandata et praecepta, regum et dominorum, item pacta magis obligationem externam, quam internam.

XIII. Consilia respiciunt praecipue vtilitatem eius, cui dantur, mandata et praecepta dominorum vtilitatem dantis, pactum vtilitatis vtriusque, vel vnius, dantis vel accipientis, vt donatio, commodatum, mutuum.

XIV.

XIV. Leges politicae in Democratia obligant per modum ſponſionis mutuae ad communem vtilitatem, in ariſtocratia et monarchia non abſoluta, etiam ad communem vtilitatem; in dominatu et imperio deſpotico primario reſpiciunt vtilitatem legislatoris.

XV. Lex ſtricte dicta, ſeu praeceptum reipublicae, eſt regula actuum moralium, obligans ſubditos, vt metu nullitatis vel coactionis iudicialis vel poenae actiones ſuas ſecundum eam inſtituant, ad vtilitatem communem vel regis in monarchia abſoluta.

XVI. Pactum eſt regula actionis moralis, qua contrahentes vel pares conſiderati obligantur ſub metu coactionis iudicialis, vel belli, vt promiſſa adimpleant.

XVII. Sunt autem diuerſi obligationis externae gradus et effectus legum politicarum diuerſi: metus nullitatis infimus eſt, metus damni grauior, metus poenae adhuc grauior.

XVIII. Lex igitur humana ſtricta et conſilio, dogmati et pacto oppoſita, differt ab his, qui obligationem tantum internam operantur, quod producat obligationem externam.

XIX. Lex, qua pacto opponitur, ſemper eſt actus ſuperioris ius puniendi, iudicialiter cogendi, et annullandi habentis.

XX. Legis virtus non eſt permittere: permiſſio enim non eſt legis actio, ſed actionis negatio.

XXI. Voluntas Dei, quam manifeſtauit hominibus, debet eſſe norma actionum humanarum.

XXII. Ea voluntas Dei vel eſt rationi hominum inſcripta, vel a Deo publicata per ſcripturam. Illa lex naturalis dicitur, haec poſitiua.

XXIII. Deus intuitu hominum proprie nec conſiliarius, nec pater, nec doctor, nec rex eſt, ſed haec omnia praedicantur per ſimilitudinem.

XXIV. Pacti vox de voluntate Dei non, niſi valde improprie praedicatur: homines enim non ſunt Deo pares et ante pactum illi iam obligati, et promiſſio Dei ſemper ab eo ſeruatur, et homo ex pacto nullum ius acquirit in promiſſione.

XXV. Deus ſe in creatione manifeſtauit non tam vt regem, quam vt patrem benigniſſimum, vſque ad Moſen; per quem ſe populo Iſraëlitico manifeſtauit vt regem et Dominum. Chriſtus autem iterum ſe manifeſtauit vt patrem, et gentibus omnibus vt ſponſum. Et hinc doctrina de foederibus diuinis explicanda.

XXVI. Leges Adamo datae ſunt vel naturales vel poſitiuae: illae Adamo non ſunt publicatae, ſed cordi inſcriptae, adeoque nullam aliam niſi obligationem internam producunt, grauiſſimam tamen, ob metum mali neceſſarii ineuitabilis, amiſſionis pacis internae et externae. Sola itaque reſtat lex poſitiua: de non comedendo fructu arboris ſcientiae boni et mali.

XXVII. Aſt illa lex reapſe eſt mere naturalis, qua vetabat Deus eſum ex arbore vetita, ſerpenti ad cibum deſtinata, qua Deus praeuidebat, ſpiri-

ſpiritum Adami terreſtrem irritatum maxime iri per hunc fructum. Hanc autem rationem aeque intelligebat Adamus, quam legem de non occidendo. Erat itaque iſta lex conſilium monitumque paternum, de cauendo malo naturaliter et neceſſario euenturo: non autem poena proprie dicta, quae nullam neceſſariam connexionem habet cum actione turpi, et tantum metum ſeruilem legislatoris irati, non autem filialem metum patris, vtilitatem filii quaerentis eſt.

XXVIII. Publicauit tamen Deus leges Moſaicas, quae verarum legum politicarum et dominicarum inſtar habentur: quibus tamen non intendebat metum ſeruilem introducere, ſed populum pertinacem reprimere et in viam reducere.

XXIX. Inde ſequitur, legem diuinam poſitiuam nonniſi particularem eſſe, nec dari talem legem poſitiuam vniuerſalem. Multus hic eſt et operoſus auctor vt poenales ſtatus primaeui et patriarchalis ſanctiones a Moſe narratas ad paternorum conſiliorum faciem reformet, qua veritate, qua pietate, qua logicae ratiocinationis certitudine, qua ſyſtematis claritate? noſtrum hoc loco non eſt diſpicere, qui eius tantum placita enarramus.

XXX. Lex naturalis ſumitur dupliciter; generaliter pro omnibus regulis moralium actionum ex dictamine rectae rationis proficiſcentium, ſeu pro omnibus dogmatibus moralibus, ſiue reſpiciant bonum internum ſiue externum: deinde ſpecialiter quatenus lex naturalis denotat ſaltem principia moralia, quae reſpiciunt bonum externum et regulas iuſti, etc. et hoc modo lex naturae opponitur regulis honeſti et decori; ſeu principiis ſtricte ſic dictis ethicis et politicis.

XXXI. Cum leges diuinae antemoſaicae nihil aliud ſint, quam principia et praecepta iuſti, honeſti et decori, quae communi ſtilo legibus opponuntur; patet, legem ſtricte et propriiſſime dictam eſſe voluntatem eius, qui ſummam poteſtatem habet in republica patefactam ſubditis, vt ſub metu poenarum et coactionis vel nullitatis actiones ſecundum eam inſtituant.

XXXII. Ex hoc porro ſequitur, omnem legem proprie dictam eſſe ciuilem et poſitiuam; nec ius gentium proprie dictum erit legis ſpecies: nec iuſſa patrum, quae momentanea ſunt, nec praeſcribi ſolent tanquam communes normae.

XXXIII. Lex debet eſſe publicata; publicatio autem fit vel viua voce, vel per ſcripturam; illa cum conſuetudinis iure non eſt confundenda.

XXXIV. Conſuetudo producit ius efficaciae et impunitatis, non tamen ius obligationis ſeu legale.

XXXV. Poenae diuinae antemoſaicae non ſunt ordinariae, ſed extraordinariae, quae non ad regulam pertinent, ſed ad eius exceptionem, et ſunt extra diſciplinae vel doctrinae circulum.

Ex his autem poſitionibus, ipſius magni viri verbis deſcriptis intelligi poſſunt, quae hac periodo XVI. ſtrictim indicauimus, iudicandumque, an recte pronuntiauerit cel. Hollmannvs [o], definitiones et diſtinctiones Thomaſianas obligationis externae et internae, in qua totus fere rei cardo vertitur, difficultates hic occurrentes non facile tollere. De quo in iurisprudentiae naturalis explicatione prolixius agendum, cui multum lucis affundit laudati philoſophi tractatio: quam tamen latius tangere limites noſtri non patiuntur.

pag. 477. not. n. *Prodiere Germanice.* Et anno quoque MDCCX. Latine forma quarta, quarum praefatio legenda et cum *praefatione ad verſionem Germanicam operis Grotiani de I. B. et P.* comparanda. Commendat ipſe has cautelas ad cognoſcendum, quibus fundamentis nitatur doctrina ſua, et quam neceſſaria et vtilis ſit emendatio, non violenta, ſed amica et ſpontanea plurimarum doctrinarum Iurisprudentiae et aliarum facultatum, hactenus communiter in academiis etiam proteſtantium receptarum. Quae quidem auditoribus magna cura inculcauit [p], et recepta quoque ſunt ab iis auidiſſime; at refrixere tamen poſt mortem eius, vt fieri ſolet, maiorique examinis libertate leguntur, quam viuo illuſtri ICto acerrimo ſententiarum ſuarum cuſtode et vindice, plerique audebant, nempe poſtquam deſiit auditorium eius in ſectam abire, et Thomaſianorum nomen, inuito licet illo enatum ceſſauit [q]. Haec enim ſectarum fata plerumque ſunt. Ad obiectiones autem contra matheſin in his cautelis adductas erudite reſpondit ὁ πάνυ Io. Fr. Weidlervs, qui omnino legendus [r].

pag. 494. lin. 20. *Laude debita Tſchirnhauſenianas meditationes non priuauit.* Nam *praefatus in praxin logicam,* non tantum ſummam artium mathematicarum peritiam auctoris decentibus titulis extulit, ſed faſſus quoque eſt, eius medicinam mentis primum ſibi auctorem fuiſſe, de re ipſa accuratius et penitius cogitandi, ipſumque intellectum ſuum emendandi, aſt omiſſa quoque illius exemplo arte ſyllogiſtica, cum de nonnullis in ephemeridibus dubitaſſet, indeque acerba lis orta eſſet, attamen ad Tſchirnhauſenianam logicam ſe attendiſſe vidiſſeque, quod vulgarem errorum ſemitam reliquerit, occaſionem autem inde nactum etiam ex iis, quae perperam dicta ſibi videbantur, veritatem detegendi, quam ſine illa nunquam inueniſſet. Quae cum poſt acerbas horum philoſophorum litigationes ſcripta ſint, exemplum eſſe poſſunt, Thomaſio moderationis vſum non defuiſſe, modo circumſtantiae et voluntas eius arriſerint. Quod qua methodo eclectica facere ſibi conſtituerit, ex hac praefatione bonae frugis plena diſci poteſt. Prouide autem in cautelis [s] monuit,

o) Iurisprud. nat. P. I. c. 1. §. 6. p. 53.

p) Vid. Caut. c. VI. §. 95 ſqq. p. 91 ſq. ed. Lat.

q) Specimen iudicii liberi et acuti de Thomaſiana philoſophia meretur legi in cl. Formay hiſt. compendiaria philoſ. p. 291. 292.

r) Miſcell. Lipſ. T. I. obſ. XVII. p. 186 ſqq.

s) P. I. c. X. §. 15. p. 131.

monuit, cauendam ſtudioſo ſapientiae, confuſionem hypotheſium ſuarum cum hypotheſibus doctorum aliorum: qua cautela nouas quasdam logicas Halae tunc prodeuntes ferire voluiſſe, ex adiectae notae indicio colligi poteſt. Talis erat recentior quaedam *medicina mentis*, de qua inter differendum ad auditores iudicabat. Quae cum B. IOACHIMVM LANGIVM parentem haberet, cauſſam arcanam facile coniicient, qui iſtius aetatis ἀνέκδοτα norunt, ſine quibus multa in hiſtoria Thomaſiana obſcura ſunt.

pag. 499. lin. 17. *Eſtque a ſe ipſo.* Haud obſcuris indiciis hoc loco prodidit Thomaſius, quam caro pretio ipſi conſtiterit, omnem metaphyſicae vſum reieciſſe, cum aequiuoco ſenſu canonis huius metaphyſici deceptus veriſſimum principium, ex nihilo nihil fit, abſolutum et negatiuum cum poſitiuo confudit, crude ſatis affirmando cum prima omnium cauſſa, *a qua* omnes res mutabiles et mobiles ortum accipiunt, ab alia cauſſa non oriatur, primam illam rerum cauſſam, propter abſurditatem proceſſus cauſſarum infinitarum, *ortum ſuum accepiſſe* [t] *a ſe ipſo*, quo pacto infinitam aſeitatis Scholaſticae notionem, in cauſſarum efficientium ſeriem intrudendo, quadrata rotundis miſcuit: rectius affirmaturus, veriſſimum eſſe, ex nihilo nihil fieri, indeque neceſſario concludi debere, Deum exiſtentiae ſuae initium nullum habuiſſe, ſed aſeitatis eius fontem et rationem inde petendam eſſe, quod rationem exiſtentiae ſuae in nemine extra ſe poſito, ſed poſitiue atque actiue in ſe ſolo contineat, et neceſſario eius exiſtentiae initium nullum habere potuerit, factum autem rerum exiſtentium rationem, cum ex nihilo rerum omnium originem produxiſſet. De qua ambiguitate vitanda nonnulla acute monuit cel. HOLLMANNVS [u]. Nec aliter quoque intelligendus eſſe videtur Thomaſius, ſed metaphyſicarum diſtinctionum et abſtractionum nauſea et odio incommode loqui, quam cum metaphyſicis ſapere maluit, quorum tamen argumentis atque rationibus vtebatur ad exiſtentiam Dei aeternam et neceſſariam demonſtrandam.

pag. 519. lin. 5. a fin. *Quam mire illi argumentum arriſerit.* Exempla qui cupit, innumera in commentario Thomaſii in LANCELLOTI *ius canonicum*, et in *Parte ſecunda cautelarum* inueniet.

pag. 520. lin. 9. *Riuulos fonte puriores eſſe non poſſe.* Propius haec ad annales eccleſiaſticos, et enarrationem controuerſiarum in academiis et eccleſiis proteſtantium pertinent, et propterea hoc loco omittenda ſunt. Hauriet tamen lector, quantum ſatis, de his litibus, ſi apud nos quaedam fruſtra quaerat, huc pertinentia ex ven. theologi Io. GEORGII WALCHII

 enarra-

t) Es rühre die erſte Urſache von ſich ſelbſt, vnd ſeye von ihr ſelbſt *entſtanden*. c. III. §. 7. p. 122. Oriri autem et eſſe a ſe ipſo implicat. Confudit autem philoſophus cauſſam primam a qua cum cauſſa ex qua: quo ſenſu canonem intelligebant Graeci philoſophi. Subtiliſſime hoc argumentum excuſſit P. POIRETVS cogit. ration. L. III. c. 4. p. 268 ſeqq.

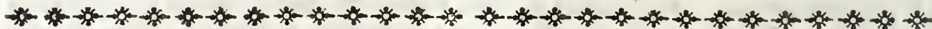
u) Theol. natur. §. 106 ſqq. p. 199 ſqq.

enarrationibus controuersiarum religionis intra ecclesiam euangelicam [x], qui Thomasianas opiniones et lites de iure principum circa adiaphora, de crimine magiae, de concubinatu, de Arnoldi opere haeresiologico, de haereseos crimine, de iure principis circa controuersias theologorum, de maiestate principis eiusque origine a Deo, de essentia spiritus, de claue ligante etc. exposuit. Multa quoque tetigit LEPORINI diligentia, quae in partem consilii vocanda, historiam autem criticam integram tanti viri et reformatoris scientiarum adhuc desideramus. Specialia argumenta quaedam, quae ad philosophiam pertinent, tractauit vir diligentissimus, tum sparsim in *Obseruationum literariarum Halensium* [y] collectione, tum in syntagmate disputationum de *quaestionibus promiscuis historico-philosophico-iuridicis*, quae hoc loco non moramur. Ad iudicium autem, quod de his litibus et charactere Thomasii pronuntiauit MOSHEMIVS, respexisse lectorem, quod speramus, non poenitebit [z].

x) P. III. p. 578 seqq coll. P. V. p. 1088 seqq. qui satis de his controuersiis copiosus est, vt aliorum relationibus lector supersedere queat. Recitat is quoque controuersias Lipsienses et imprimis c. V. §. 5 sqq. P. III. magna industria Thomasianarum controuersiarum summam exponit, ad quem lubentes h. l. vbi alia agenda sunt, lectorem dimittimus, cum multa in compendio exhibeat, quae institutum nostrum postulat praetermittere.

y) loc. cit. p. 286 seqq.

z) Meth. stud. theol. §. 4. p. 48.

AD CAPVT DECIMVM.

DE ALIIS ECLECTICIS QVI RECENTISSIMA AETATE IN GERMANIA PRODIERVNT.

pag. 522. lin. 12.

Aliis ex instituto enarrandam relinquimus. Susceperunt eum laborem passim viri docti, ita tamen, vt pristinum votum nostrum adhuc nobis sua ratione constet. Qui enim tam celebris polyhistoris historiam literariam enarrarunt, aut breuiter nimis et strictim pro instituto res eius tetigerunt, et se inuicem in multis, vt fieri in hoc argumento vix aliter potest, exscripserunt, vel aliena et minus accurata miscendo spem lectoris deceperunt, certe parum attulerunt, quo historia philosophorum nostri temporis, inter quos eximium decus eminuit Gundlingius, iuuari queat, cuius exemplum biographiam Gundlingianam Hempelii adduximus. Dolemus autem, eiusmodi memorias literarias, non modo personam ac fata viri clarissimi enarrantes, sed eius quoque philosophandi rationem, labores, iudicia, opiniones, aduersarios, totamque disciplinae Gundlingianae delineationem exhibentes adhuc inter historiae eruditionis desideria esse numerandas, quas hoc quoque loco frustra quaeri, nemo mirabitur, qui instituti nostri, historiam philosophiae vniuersalem scribendi scopum atque fines et Seculi XVII. limites nobis positos considerat.

derat. Et tale quid promiſit quidem, qui *Gundlingianorum particulam quadrageſimam quintam* poſt vltima auctoris fata edidit. Is enim narrat: Halae in eo verti curam atque laborem viri cuiusdam docti, vt *bibliothecam Gundlingianam* condat, in qua ſummi huius polyhiſtoris ſcriptorum hiſtoriam explicando, non tantum eorum fata et euentus, controuerſiae, iudicia, et quae alia ſunt his ſimilia, enarrentur, ſed placita quoque eius et argumenta tractationum, ſuis neruis expoſita accurate recenſeantur, vitae autem circumſtantiae appendicis loco adiiciantur. Aſt hos quoque conatus prodiiſſe nobis non conſtat, et qui in eodem argumento elaborando verſati ſunt, expectationem orbis literati non impleuiſſe, publica actorum literariorum iudicia pronuntiarunt. In compendio tamen poſt curriculum vitae *funeralibus Gundlingii* adiectum, in quibus more academico publico programmate celeberrimi doctoris ſui obitum academia defleuit, vitaeque eius circumſtantias adduxit, ephemeridum literariarum elogia conſulenda ſunt, quibus tanti doctoris inſignia, de literis merita laudando, vitam quoque eius tetigerunt [a]. Quae tamen alio, quam anguſto hoc noſtro loco in hiſtoria literaria noſtri temporis tractanda ſunt, cum pleriſque fere diſciplinis philoſophicis, philologicis, hiſtoricis, criticis, antiquariis, iuridicis etc. multam ſuis obſeruationibus lucem accenderit, immortale ob iſta de literis merita nomen conſecutus. Dolemus autem poſt vltima viri ſummi fata, diſcurſus quoque academicos et praelectiones eius a diſcipulis calamo exceptas, typis vulgatas indignum tantae doctrinae viro laborem praeſtitiſſe, quod iuuenum inſtitutioni, non vero orbis eruditi et ſcientiarum incremento iſtas cogitationes αὐτοσχεδίως et viua tantum voce effuſas deſtinauerat.

pag. 523. lin. 4. a fin. *Ex ampliſſima, quam ſibi comparauerat bibliotheca collegit.* Conſtabat inſignis theſaurus decem librorum millibus, qui ſelectis pro filiis eius neceſſariis, poſt eius mortem publica auctione venditi ſunt, omnisque eius bibliothecae colligendae labor, quem egregium fuiſſe, vna poſſeſſoris πολυϊστωρία docere poteſt, periit. Reliquias tamen fata orbi literario ſeruauerunt, *catalogo bibliothecae Gundlingianae* cIↃIↃccXXXI. ita edito, vt ad condendam hiſtoriam ſcientiarum vtiliſſime adhiberi poſſit [b].

pag. 524. lin. 6. a fin. *Obſeruationibus ſelectis literariis nonnullas inſeruit.* Solet iſta collectio *obſeruationum literariarum* vocari *Halenſis* [c], quam debemus nonnullis profeſſoribus in academia Fridericiana-Halenſi, quorum chorum ducebant Thomaſius ICtus, Stahlius Medicus, Buddeus Philoſophus. Horum diligentiam poſtea auxerunt Struuius, Benzelius, Gundlingius,

a) Bibl. Germ. T. XXIII. p. 144. nou. lit. Lipſ. 1730. p. 365. et ex his in NICERONII biographiis P. XVI. p. 117 ſeqq. itemque in Actis erud. Lipſ. Suppl. T. X. n. 7. STOLLIVS nou. addit. ad hiſt. lit. p. 235.

b) Vid. nou. liter. Lipſ. Tom. XVII. 1731. p. 221 ſeqq.

c) Idem obſeruatum ven. RAMBACHIO in biographia Gundlingii Niceronianis l. c. inſerta, p. 122.

lingius, Bayerus, Hennigesius, Reimannus, aliique, quorum nomina et obseruationes indicauit HEVMANNVS [d]. Ex his Gundlingianas obseruationes eius *obseruationibus literariis selectis* anno clↄlↄccVII. editis, quae Gundlingium solum auctorem agnoscunt, adiecit bibliopola. In *obseruationum* propriarum anno MDCCVII. suo nomine *vno tomo* editarum, vna legi apologiam Hobbesii ab atheismo liberati supra meminimus. Alia ad hoc forum pertinentia Lectori rimanda relinquimus.

pag. 524. lin. 4. a fin. *Aliquot eius capita mira eruditione illustrauit.* Prouocauimus diligenter in hac nostra H. C. P. ad has obseruationes Gundlingii, eo quod multa acute vidit, et vbi interdum luscus est, quod ab humanitatis conditione non alienum, occasionem tamen suppeditat rectam viam detegendi. Vnde egregia et doctissima ista obseruationum sylloge omnino ab historiae philosophicae studiosis meretur consuli, ast examinari quoque sine partis studio, cum haud raro contradicendi cupiditate instigatus auctor pedem referre, etsi victus, noluit: tantum quoque diuersissimis studiorum generibus distractus, mire nonnunquam quaestiones inter se confudit. Cuius exemplum ex historia philosophica qui cupit, ei controuersia cum Zimmermanno de atheismo Platonis agitata expendenda est, in qua omnem literaturae veteris thesaurum effundendo, dum Platonem cum Platonicis recentioribus confundit, se de vmbra cum aduersario litigare prodidit. *Qua de lite vide quae Tomo I. de hac suo modo diximus. Conferenda sunt, quae in historia Platonis suo loco disseruimus.*

pag. 525. not. m. *Politicam quoque parturiebat, sed typis non exiit.* Valde vrgebat institutiones politicas circa finem vitae Gundlingius, qui praeceptorum politicorum summam auditoribus praelegendo theses politicas methodo sua conscriptas more suo per singula folia typographo excudendas tradidit, morbo autem diuturno languidus perficere non potuit, id quod male eum in lecto clinico decumbentem habuisse narrat Gundlingianorum ἐργοδιώκτης. Qui cum reliquias elegantis doctrinae Gundlingianae perire nollet, post fata msc. quanquam non perfectum et fine carens, Gundlingianorum operi velut appendicem adiecit. Quo Catone contentos oportet esse Gundlingianae sapientiae admiratores, qui non nisi politicam architectonicam tangi conqueruntur. Nam in istis laciniis habent tamen iuris naturalis Gundlingiani appendicem. In hac politica gubernatrice rempublicam Hebraeorum perfectissimam fuisse dum tradit, mirandum, eum, quae ex diuina traditione et reuelatione proficiscebantur, inter praecepta philosophiae collocasse.

pag. 526. lin. vlt. *Ex allocutione ad inimicos discendum est.* Inspicienda quoque *praefatio ad viae veritatis partem tertiam*, quae ius naturae complectitur: in qua amare satis contra eos differit, qui vel compilare eum tantum sua vel sine certa ratione affirmare dogmata clamabant; dici enim

non

d) Misc. Lips. nou. Vol. I. p. 292. Vol. II. p. 730.

non poteſt, quam impatiens contradictionis, quam dicax et mordax in confutando fuerit, qua morum aſperitate (priuatis et oeconomicis rationibus atque circumſtantiis ſuſtentata) eruditionis elegantiſſimae faciem commaculauit [e]. Alia, quae ad mores eius pertinent, ne cineribus tanti viri graues videamur, tacemus. Sed et quisque ſuos patitur manes, et in pulcherrimo corpore nonnulli ſubinde naeui ſunt.

pag. 527. not. p. *Vita eius diſci poteſt ex memoria Buddeana.* Exhibet biographiam magni theologi, hauſtam ex oratione funebri, programmate academico, oratione encomiaſtica Walchii generi, catalogo ſcriptorum Buddeanorum aliquoties recuſo, et nonnullis additionibus Walchianis *bibliotheca Germanica Berolinenſis:* quae vel vna ſufficere poteſt ad noſcendam Buddei hiſtoriam literariam. Eam integram repetiit et memoriis virorum doctorum inſeruit NICERONIVS.

pag. 528. lin. 17. *Studium concordiae pacisque.* Meretur theologi ſummi et nunc inter coelitum choros triumphantis praefatio legi, quam praefixit *volumini primo introductionis in hiſtoriam theologiae polemicae*, vernacula ſcriptae et quatuor poſt eius funus voluminibus a praeſtantiſſimo theologo, et hoc incomparabili ſocero digno genero continuatae et ad finem perductae; in qua de ſtudio theologiae polemicae, et ratione controuerſiarum in ciuitate Chriſtana ſobrie ſancteque ineunda eleganter pieque diſſeruit. Vbi imprimis modeſtiam animique moderationem theologo commendaturus, doctiſſimi et modeſtiſſimi theologi HERMANNI WITSII [f] verba mutuatur, quae cum prorſus aurea ſint, nobisque ex ore venerabilis huius profeſſoris et praeceptoris virtutem hanc theologo digniſſimam pectori infixam ita commendauerint, vt per omnem vitam nobis regulae inſtar eſſet, pace Lectoris heic ipſa adſcribemus. „Nunquam ab animo meo impetrare potui, vt absque exceptione laudarem „immoderatam illam ſiue veterum ſiue recentiorum theologorum, immo et philoſophorum vehementiam, qua aduerſarios ſaepe ſuos exceperunt, vix aliter, quam canum, porcorum, nebulonum aliisque id genus elogiis eos proſequentes et impetuoſi ſermonis nimbo ac grandine „obruentes. Fecerint illud Athanaſii, Nazianzeni, Baſilii, Hieronymi, alii qui doctrinae ſuae oblocutores aculeatis orationibus ac ſteliteuticis, quamuis alioquin virtutibus abundantes et imperatoria quandoque maieſtate verendos traduxere palam, infamiaeque obiectarunt. Fecerint illud patrum noſtrorum aetate magni illi et immortalis memoriae heroës, quorum opera ad pellandam craſſiſſimam ignorantiae ac „ſuperſtitionis caliginem vti Deo libuit: ego iſtam verborum duritiem „ſeculi vitio hominumque illorum ingenio (nam quantumuis ſancti, homines tamen fuerunt) imputare, caeteriſque maximis virtutibus ipſorum

e) Conſulenda de arcanis Gundlingianae vitae circumſtantiis et charactere imago eius iudicio critico deſcripta ab ill. LOENIO charact. moral. P. II. p. 218. qui meretur legi.

f) Miſcell. S. Tom. II. p. 915. vbi pia et elegans eius oratio de theologo modeſto exhibetur.

„rum condonari, quam prophetarum et apoſtolorum ipſiusque adeo „Chriſti exemplo exculpare et ad imitationem commendare malo“. Et ad hanc quidem imaginem compoſuiſſe animum ſuum noſtrum non ſcripta tantum eius exemplum ſunt, ſed patientia quoque iniuriae et infenſae litis, quam ob diſſenſum eius a ſententiis ſuis Buddeo intulerunt magni viri Chriſtianus Thomaſius et Chriſtianus Wolfius, qui inclementer et inimice eius famam aggreſſi ſunt [ff]. Id aliter inter ipſos Romanae eccleſiae aſſeclas factum eſſe, habitumque eruditioni Buddeanae honorem, vel ex ipſis ſcriptoris ex more et *officio inquiſitorum* contra hanc ſuorum conterraneorum ciuiumque modeſtiam et aequitatem latrantis querelis [g] conſtare poteſt, quas Germanus nonnemo [h] repetiit, quasque cum etiam hanc noſtri operis fortunam in Italia concernant, in fine paginae adiicimus [i], et cur nihil, ex quo illa ſcripta ſunt, repoſuerimus, et nunc quoque pro tantis viris, quos hae calumniae petunt, nil reponamus, Lectorem ex hoc loco ὡς ἐν παρόδῳ dictis iudicare volumus.

pag. 529. lin. 21. *Sint quae emendatione opus habent.* Maxime id in philoſophia Ebraeorum occurrebat nobis eam, vbi deſcribendae eius ordo nos ad iſtud argumentum duxerat, examinantibus. Quod equidem non mirandum magnopere; eo enim tempore, quo primam libri, raram cetera et plerisque ignotam notitiam ſapientiae Ebraeorum complectentis editionem meditabatur, tota fere academia Halenſis, opinione orthodoxiae Ebraicae ſapientiae ducebatur, cui colorem ſuppeditabant Thomaſius et Buddeus, rati, ſanctius multo et μυστικωτέρως myſteria iſta tradi, quam in ſcholis Peripateticorum, et praeferendam eſſe arcanam iudaeorum doctrinam gentili Graecorum, vnde iſtud philoſophiae ſyſtema caput in ea ſchola erigere coepit, quod in volumine quarto H. C. P. ſub philoſophiae Cabbaliſticae, theoſophicae, Moſaicae fuſe deſcripſimus. Poſt-

ff) In iure nat. et gent. Wolfianas lites cum Buddeo infra verbo tangemus.

g) Viri eruditi, ſed immoderata intemperie furentis DANIELIS CONCINAE, Dominicanae familiae adſcripti, cuius inſtigationibus factum eſſe amicus tum in Italia praeſens retulit, vt triſulco fulmine ex arce opus noſtrum in indice expurgatorio Benedictj XIV. P. M. pag. 41. proſterneretur.

h) ANT. DESINGIVS, Bened. hodie abbas Cremofanenſis, in praef. noui I. N. quod contra Thomaſium, Wolfium et nouatores alios compilauit.

i) Ita homo, ſingulari pietati ex religione ordinis adſtrictus in praef. Theol. Chriſt. T. VI. „Cum vel ipſas res philoſophicas et hiſtoricas verſant tranſalpini vt Bruckerus (huius enim hiſtoria phil. altum haereticae prauitatis inquiſitori vulnus adhuc dolens inflixerat) Thomaſius, „Buddeus, Moshemius, et alii ſusque deque immiſcent eisdem Papiſmum, Romanenſem ſuperſtitionem, idololatriam et alia calumniarum „portenta, theologis noſtris ignorantiam, barbariem ipſamque ſtupiditatem ruſtica ſcurrilitate „exprobrant, dicaciſſimi thraſones, vbique Lutherum ſuum catholicorum ſpoliis onuſtum et „ouantem, tanquam omnium ſcientiarum, potiſſimum theologiae ipſiusque iuris naturae et „gentium inſtauratorem ſplendidiſſimum depraedicant. Contra nonnulli Italiae eruditi vix „abſque laudis praefatione haereticos iſtos ſcriptores nominant. Verſa hodie alea eſt. Olim „catholicorum theologi Lutheranos pro meritis „exagitabant, et interdum aliqui redundante ſeueritate. [Nunc Lutherani Italorum modeſtia „et nimia humanitate] abutentes elato ſupercilio „et incredibili ſuperbia tumentes recta et oblique „catholicis detrahendi, improperandi, illudendi „anſam arripiunt“. Haec ille, quibus ſatis apologiae pro Thomaſio, Buddeo, Moshemio ipſum ſcripſiſſe non ſine admiratione vidimus et ſubriſimus: ſatis enim nouimus, qui illi Italiae eruditi ſint, quos ſugillat, quibusque reuerentiam debebat inſulſus et agreſtis monachus.

Poſtquam autem ſerenior hiſtoriae philoſophicae lux literas illuſtrare coepit, multasque etiam in hoc argumento nebulas diſpulit, cecidit iſtud exiſtimationis praeiudicium, ipſeque Buddeus, vt erat ab omni mentis pertinacia et contradicendi tumore alienus, de hoc argumento cum viris quibusdam doctis decertandi neceſſitati implicatus, in multis mentem mutauit, certioribus ſubſcripſit, reliqua veritati hiſtoricae propius adaptauit, ſicque emendatum et illuſtratum librum anno cIↃIↃccXX. recudi curauit: quem cum de philoſophia Iudaeorum tractantes multoties in partes vocauerimus, quidque adhuc emendandum vel adiiciendum ſit, ea, quam incomparabili praeceptori debebamus modeſtia et veneratione inſignium de H. Phil. meritorum, expoſuerimus, ad eum locum lectorem remittimus. Eandem animi praeſtantiam et candorem in expolienda hiſtoria philoſophica ad finem vsque ſeruauit, virorum doctorum obſeruationes non neglexit, ſuas auxit vel etiam emendauit, nouamque compendii H. P., quod elementis philoſophicis a ſe editis praefixit, editionem auctam et obſeruationibus illuſtratam curauit, morte autem praeuentus vulgare non potuit, ſed lampadem eruditiſſimo genero tradidit, qui elegans auctumque compendium MDCCXXXI. *Halae Saxonum* prodire iuſſit, ſicque ipſe quoque huic eruditionis parti, in qua praeclare verſatus eſt, multisque ſpeciminibus pulchre meruit, adiuuandae eximiam operam praeſtitit. Ceterum cum innumeras fere obſeruationes ad H. Ph. pertinentes, ex abundante eruditionis vaſtae promtuario vbique ſparſerit Buddeana induſtria, occaſio inde nobis ſaepiſſime enata eſt, noſtros in hoc argumento labores perficiendi, quod grata, quam debemus, memoria profiteri non erubeſcimus, tantique praeceptoris oſſa molliter cubare in votis habemus.

Ibid. lin. 12. a fin. *Fratrisque in ea eruditionis parte pulchre verſati.* Caroli Friderici Buddei, tunc in academia Ienenſi priuatim docentis, ad cuius eruditionem, quam elegantiſſimam poſſidebat, et amicitiam nos cum primum in iſtam ſcholam delati eſſemus, perduxiſſe coeli prouidentiam non ſine gaudio, poſt dimidii ſeculi ſpatium, quod interim effluxit, recordamur. Ille enim erat, qui primos animo noſtro igniculos ad philoſophiae hiſtoriam accendebat, eiusque ſpecimen vrgebat, quod paulo ante praematurum eius obitum, qui ei cIↃIↃccXVI. ad rectoris gymnaſii Stettinenſis munus ſuſcipiendum vocato obtigit, de *Pyrrhonis ſcepticiſmo* in *miſcellaneis Lipſienſibus* eo curante edidimus, et in *miſcellaneis noſtris* [k] auctum et emendatum dedimus.

pag. 531. not. b. *In praefatione ad H. P. Buddei.* CEL. WALCHII ſchediaſma hiſtorico-philoſophicum *de fatis elementorum philoſophiae eclecticae S. R. IO. FRANC. BVDDEI* annuntiant *noua literaria Lipſienſia anni*

k) P. I. obſ. I. pag. 1 ſqq.

anni 1722. [l] quod non historicum tantum, sed elenchticum quoque esse indicant. Nos, cum illud non viderimus, dicere de eo non licet.

pag. 532. lin. 6. *sententiae moderatae.* Legenda est elegans et characterem Buddeanum spirans praefatio, quam vir beatus nouae, quam cum accessionibus moliebatur, philosophiae suae editioni praefixit, et optimo consilio a ven. editore, instrumentali philosophiae eius praefixa, vbi simul de consilio suo scribendi historiam philosophicam, quaque methodo eam scribendam susceperit, vtilissima multa disseruit, digna, quae ab huius literaturae studiosis diligenter et cum attentione legantur. Intelligitur quoque ex hac praefatione hoc, quod cum augmento iterum edidit H. Ph. compendium, ideam continere operis maioris, quod iam pridem moliebatur, et cuius iam specimen dederat in sua ad historiam philosophiae Ebraeorum introductione. Ast hic Aiax post funus eius in spongiam incubuit.

pag. 535. lin. 12. *Quae ter prodierunt.* Vtimur in apparatu nostro ad H. P. editione anni cIↃIↃCCXI. quam titulus affirmat priore anni cIↃIↃCCVII. longe auctiorem et correctiorem esse. Exhibet autem *institutiones eruditionis*, id est, ex vsu auctoris, *philosophiae syntheticae de sapientia, iustitia et prudentia methodo mathematicae aemula,* eamque analyticae opponit, quod non tantum diiudicationem veri, sed et eiusdem inuentionem regulis facillimis proponat [m]. De cuius operis oeconomia ipse auctor in erudita praefatione legendus est.

pag. 537. lin. 4. *Iusto simus prolixiores.* Conferri de aduersariis Rudigeri possunt ven. WALCHIVS [n], qui in *Delineatione eruditionis vniuersalis vernacula scripta* eos tetigit: de *sensu veri:* KAHLIVS [o], qui in hac logica, febriculosum et fallax discrimen inter philosophica et mathematica ratiocinia, vt et principium, falso ab eo dictum primum, nimirum sensus, notat [p] et ad BALTH. HENR. TILESII dissertationem *de ratiocinatione philosophica et mathematica* [q] lectorem remittit.

pag. 540. lin. 3. *Respondit.* Prodiere MDCCXVII. *obiectiones contra physicam diuinam Andreae Rudigeri P. et M. D. auctore R. G. F. S. cum notis auctoris physicae diuinae: accessit duplex appendix, quorum altero exponuntur rationes, quare auctor physicae diuinae auctori apparatus literarii* (Pol. Lysero) *non sit responsurus, altero respondetur auctori des nouvelles la republique de lettres 1717.* Vbi Thomasiono more salso dicendi genere aduersarios refutat, imprimis Bernardum, qui ei in ephemeridibus istis grauem dicam scripserat.

pag. 541. not. m. lin. vlt. *Hodie viuente.* Addendae *relationes menstruae Ienenses* [r].

pag.

l) n. 26. p. 261.

m) Editio tertia, anno 1717. vulgata, secundam variis augmentis, praecipue logicis: e. c. de ratione caussali et practica etc. perfecit. Primam editionem a censore valde mutilatam esse, auctor conqueritur.

n) L. III. c. 3. §. 30. p. 228.

o) Ad STRVVII bibl. phil. P. I. c. 2. §. 17. p. 128.

p) l. c. c. 4. §. 6. p. 279. not. p.

q) Lips. 1720.

r) 1726. M. apr. p. 350.

pag. 543. lin. 6. *Bonorum quorumlibet calculum meruit, SAMVELIS CHRISTIANI HOLLMANNI industria.* Cum limites operis viuentium memorias excludentes, incomparabilis philosophi res literarias et philosophicas tangere prohibuerint, quamuis pulcherrime in *introductione in philosophiam* altera vice multum aucta et emendata [s] de eclectica philosophia meruerit, isque ex philosophica historia philosophiam omnem multa lectionis et iudicii copia illustrauerit: alibi tamen praestantissimi philosophi, et acumine iudicii atque lectionis copia multis aliis praeferendi elogium, vitaeque historiam conscripsimus, in *pinacotheca scriptorum nostra aetate illustrium* [t], ex quo fonte sincero, et ex primis scaturiginibus propullulante illi plura haurient, qui Goettingensem philosophum propius nosse gestiunt. Quem sciuisse et determinasse, *quod nimium est in philosophando* [u], inter maximas philosophiae laudes ponendum esse censemus. Retulerunt eum inter Wolfii asseclas nonnulli, quod bene et egregie dictis ab illustri philosopho pollicem saepe premeret, methodumque mathematicae aemulam sequeretur: sed locis plurimis ostendit, nullius stipendio se militare et sua quadra viuere, Wolfiana autem placita multoties correxit et emendauit, sed sobrie, cuius vel vnum iurisprudentiae naturalis systema luculenter lectorem potest conuincere.

Ibid. 543. lin. 3. 4. *Post illustrem Christianum Wolfium, cuius immortalis, eo nomine est famae gloria.* Rogandus hic lector est, ne praecipiti iudicio finem historiae criticae philosophiae nos imposuisse non enarrata tanti et tot fatis, elogiis, asseclis, aduersariis illustris philosophi, qui per dimidium, quod hactenus decurrit seculum, in his literis vere regnauit, historia conqueratur. Iustas enim rationes habuimus, cur nobilissimum hoc caput de philosophia Wolfiana in nostro historiae philosophicae pandochaeo omiserimus; quas hoc loco tangere e re nostra esse putamus, ne vel ignorasse nos tantae famae tantorumque meritorum virum, qui singulari nomine Germaniam nostram immortali gloria ornauit, videamur vel inter eius aemulos inuidia plenos, collocemur, cum tantum absit, vt illustribus meritis debitam gloriam subtrahere voluisse in annalibus philosophicis censeri possimus, vt potius inter scriptores illustres, in *pinacothecae scriptorum nostra aetate illustrium* opere, propter effigies magnorum virorum summa cura et arte a clarissimo HOHDIO nostrate aere expressas splendido et plausum orbis literati consequuto, mox in *prima decade*, quae in nostra vrbe Augusta anno cIↄIↄccXLI. prodiit, Wolfianam effigiem et elogium vitaeque et fatorum ac laborum historiam exhibuerimus ordine virorum summorum, quos ista decas tradebat, nullo,

 vt

s) Prodiit institutionum philosophicarum Tomus I. logicam et metaphysicam complexus Viteb. 1727. 8. Tom. II. III. phil. naturalem cum pneumat. et theol. nat. exhibens 1728. 8. aucta vero multum editio 1734. 1737. 1741. cui historia dogmatum et controuersiarum multum pretii comparant. Postea noua editione paulo vberiore logica 1746. metaphysica 1747. iurisprudentia naturalis 1751.

t) Decade VII. cuius fontes ipse vir celeberrimus ex lege operis nobiscum communicauit, conf. GOETTEN. cur. erud. P. I. p. 601.

u) Pec. differt. Goettingae edita.

vt de loco disceptandi occasio non exhiberetur. Et hunc quidem conatum prius cum ipso illustri viro communicatum, non ratum tantum habuit, sed quae quoque perperam in Ludouiciana Historia Wolfii erant proposita, manu sua emendata nobiscum communicauit, totumque elogium ita probauit, vt, cum inter prima viri maximi biographiae specimina comparuerit, pro ἀυτογράφῳ lectori tradere non pertimescamus. Quemadmodum ipsam effigiem inter omnes, quae extabant, vero simillimam, et ipsius faciem pulcherrime exprimentem esse fassus est, et ad nos scripsit Wolfius. Ast his tamen auxiliis, viuente adhuc philosopho, adiuti in criticos historiae philosophicae annales historiam Wolfianam introducere commode non potuimus, eorum constitutione et limitibus obstantibus. Nempe vt modus scribendi narrandique operi nostro esset, seculi XVII. finem operis quoque exitum definire iussimus, eos tantum in ipsa operis peroratione tacturi, qui circa finem istius seculi in philosophia eminere coeperunt, omissa virorum magnorum memoria, quorum philosophandi initia ad exordientis seculi XVIII. tempora debent referri. Wolfius vero ante praesentis seculi initia non effloruit, et post Thomasiana tantum φιλοσοφέμενα atque fata nomen inter philosophos illustre acquisiuit, viuente Thomasio, vt ille nemini solebat parcere, impeditus et suo modo, quod omnibus debere se credebat, contemtus. Quod nemo mirabitur, qui philosophiam Thomasianam cum Wolfiana comparauerit, quae et philosophandi, et systematis nexu, et dogmatum sensu et argumento vehementer inter se dissident. Nostro itaque seculo seruata fuit historiae Wolfianae descriptio, ad quam nos pro nostrae methodi ordine et officio curis quoque secundis extendere velle, esset scribendi modum nescire voluisse. Quem viuentium adhuc et spirantium res refugere, aequis rationibus in praesentis tomi praefatione communiuimus. Quae etiam tantopere historiam Wolfianam innumeris litibus turbatam et confusam tangunt, vt in viri summi *elogio* ab omni controuersiarum historia abstinendum nobis esse iudicauerimus, rati *difficillimum esse harum controuersiarum veram solidamque et ab omni partium studio alienam historiam condere. Vtriusque enim partis narrationes et acta saepe sibi contradicere, arcanasque caussas suggeri passim inter se longe diuersissimas, totamque controuersiam ita nodis suis implicatam esse, vt exitum Lector vix inueniat; Experientia quoque constare, melius eiusmodi controuersiarum historiam a posteritate condi, ab inuidia et fauore praepostero aliena, nec vllam emolumenti partem ex victoria huius vel illius partis sperante, vbi ex huius vitae theatro πρόμαχοι decesserunt, quam iis viuis construi, vbi raro partis studium in totum exulat.* Monuimus quoque, *nihil accurate ea de re posse dici, nisi iudicium interponatur rectum, quod tamen, non ab ouo, ut aiunt, inspectis scriptis viri celeberrimi omnibus, magnae molis et taediosae prolixitatis diuque considerata systematis vniuersi συναφέια et harmonia, adhibitis etiam eius curis et illustrationibus posterioribus fieri minime possit, at in tanta pagellarum nostrarum angustia a nobis,*

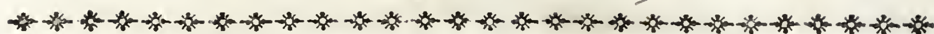
qui

qui arbitri partes merito refugimus, expectari nec queat nec debeat, et ab aliis expectandum ſit. Nec videmus vrgentes rationes, cur in hac quoque operis noſtri appendice limites eius migrandi ſint, atque ab iſto conſilio diſcedendum, quanquam interim ad meliores ſedes delatus Wolfius, inter Germaniae philoſophos vita frui deſiit. Pertinet enim tota Wolfianae philoſophiae hiſtoria ad Seculum XVIII. cuius partem dimidiam praeclare nobilitauit: tanta quoque rerum varietate et viciſſitudinibus turget et abundat, vt in compendio, quale hae collectanae acceſſiones noſtrae tantum admittunt, ſine rei diſpendio non poſſit critica methodo enarrari. Merito itaque hanc lampada, feſſi L. annorum in hoc ſtadio curſu aliis nobis doctioribus et laborum atque annorum pondere non grauatis, auxiliorum autem omnium ſua copia et animi recti atque ſinceri charactere commendatis et inſtructis tradimus, eosque vehementer oramus, vt ſimili methodo critica famoſiſſimae philoſophiae Wolfianae ſummam, placita, opiniones, fata, aduerſitates, ſectatores critica accuratione enarrent, ſuoque tempore ſeculi XVIII. philoſophiam integram ex inſtituto delineent, quod ſaxum voluturum ſe promiſit cel. LVDOVICI [x], cuius introductiones in hiſtoriam huius philoſophiae, quae ſectatores quoque complectatur, quod ad partem hiſtoricam attinet, egregie adiuuarunt.

His praemiſſis iuſta nobis venia expeti poſſet, quod de hoc argumento plura non adiciamus. Sed adſtant lateri, auresque nobis vellicant amicorum monita, ad illud vitae et hiſtoriae Wolfianae compendium prouocantes, quo tanquam iliada in nuce huius philoſophiae ſummam complexi ſumus, et inſtitutionibus hiſtoriae philoſophicae, quae breuiorem operis maioris ſummam continent, ſuffiximus, rati, aliquid tamen de tanto philoſopho adducendum eſſe in tam ſplendido theatro, et ſignum quaſi praeferendum poſteritati ad condendam philoſophiae Wolfianae hiſtoriam. Qua in re eo magis morem geſſimus, quo certius nobis multis indiciis conſtat, non ingratam fuiſſe ciuitati literariae iſtam rerum Wolfianarum ſummam atque epitomen. Itaque vt aliis quoque, qui hoc ſupplementorum volumen lecturi ſunt, rem forte gratam faciamus, inſeremus hoc loco illam narrationem, ſed non nudam, ſed rerum teſtimoniis et obſeruationibus noſtris ſtipatam et auctam, vt occaſionem exhibeant, plura et maturiora de integra huius ſcholae ſiue ſectae hiſtoria olim conferendi et elaborandi. Id tamen vnum lectorem monemus, lineas nos tantum dare, ad quarum ductum ſuo tempore, vbi Wolfiana philoſophia ſecta, vel, ſi mauis, ſchola eſſe deſinet, quod omnibus hactenus ſectis accidit, integrum aedificium poſſit extrui. Quo ſcopo en hoc loco:

x) Prodiit viri clariſſimi delineatio hiſtoriae philoſophiae Wolfianae in vſum auditorum Lipſiae 1735. quae cum manca valde eſſet, partem alteram 1737. adiecit, multa emendauit, plurima ſuppleuit, et eleganti ordine et laudabili induſtria apparatum ad hiſtoriam philoſophiae Wolfianae ſuppeditauit. De quo et aliis huc pertinentibus in ſequentibus narrabimus.

MANTISSA
AD HISTORIAM CHRISTIANI WOLFII.

I.

Dedit maximi nominis virum *Christianum Wolfium* orbi philosophico (A) Vratislauia, Silesiae metropolis (B), genuere parentes honesti, in lucem edidit annus cIↄIↄcLXXIX., formauere scholae patriae (C), praestantissimis doctoribus instructae, qui ingenium natura solers, et supra modum acutum et attentum praeclare ornauere Gryphius, et Cranzius (D); in omni literatura, maxime philosophica (E) et mathematica educauit academia Ienensis (F), et imprimis qui tantae, quantam ille postea possedit (G), mathematicae eruditionis fundamenta posuit, Hambergerus; docentem initio habuit et nutriuit academia Lipsiensis. In qua magni nominis et acuminis philosopho et mathematico E. W. Tschirnhausenio innotuit, cuius medicina mentis alas illi ad philosophandum addidit, ipsius viri summi consiliis in inquirenda veritate vso (H). Eo tempore potissimum ad practicam philosophiae partem enucleatius excolendam animum adiecit, a Menkenio vero, recensendis in actis eruditorum libris et obseruationibus mathematicis adhibitus (I), summo viro G. G. Leibnizio traditur. Is philosophiae quidem systema non condiderat, eius tamen semina multis tractationibus breuioribus in actis istis sparserat, vt supra narratum. Quibus lectis, vt erat profundissimum Wolfii ingenium, tum philosophandi methodi, tum veritatum philosophicarum detegendarum, tum demonstrandi artis viam perspexit amplissimam, qua suis deinde viribus magnis passibus ad maximarum veritatum complexum properauit. Quo pacto cum non mediocrem famam eius doctrinae copia esset adepta, Giessensi academiae doctor publicus destinatus est (K), in noua vero, quae Halae Saxonum tum excitata erat, academia ad subeundum doctoris matheseos munus aulae Berolinensi commendatus, et mathematicas artes anno cIↄIↄccVI. publice docere iussus est, quibus naturalem philosophiam postea adiecit, iis virtutibus meditationis rem aggressus, vt amplificasse has philosophiae partes luculentis speciminibus censeretur (L). Post editam anno cIↄIↄccX. theodicaeam Leibnizii, cum praeclara metaphysici aedificii fundamenta is posuisset, perspecta rei elegantia et solida demonstratione, ad metaphysicam disciplinam excutiendam, nouasque veritates detegendas inde accensus est; vnde factum, vt, cum pluscula ex hoc maximi philosophi systemate, velut verissima recepisset, suisque cogitationibus inspersisset, inter sectatores Leibnizii nominaretur, quod inuito ipso factum esse, qui sua se debere sibi norat, supra monuimus. Ab eo vero tempore in theatro orbis

eruditi,

eruditi, de philoſophia Leibnizio - Wolfiana ſermo eſſe, incertum quo iure? coepit. Eodem tempore, vt accurato ordine mathematicarum diſciplinarum praecepta iuuentuti tradere poſſet, elementa matheſeos vulgauit, repetita poſtea aliquoties, et ab ipſo quoque auctore in ſynopſin redacta, et poſt annum cIɔIɔccXXX. inſigniter aucta. Ipſe ſocietatibus ſcientiarum Londinenſi et Berolinenſi adſcriptus eſt. Sed philoſophiam quoque adiuturus rationalem philoſophiam circa illud tempus aggreſſus eſt, editisque cogitationibus de viribus intellectus humani, praeclare de hac philoſophiae parte meruit, ita Leibnizianis meditationibus de cognitione, veritate et ideis inſiſtens, vt integrum inde rationalis artis aedificium exſurgeret, media autem via inter veteres et recentiores, maxime Carteſii et Thomaſii ſequaces eclectica libertate incederet (M). Anno cIɔIɔccXV. ad cathedram mathematicam Witebergenſem deſideratus, a rege Halae retentus et honore atque ſtipendio auctus eſt (N). Quibus regiae munificentiae pignoribus etiam prohibitus eſt, illuſtrem, quae Petroburgi patebat, ſpartam ornare. Circa hoc tempus monadologiam Leibnizius deſcripſerat, ſed nondum vulgarat, Wolfius autem iisdem luminibus vſus, mira ſagacitate in haec myſteria ipſe penetrauit, quibus poſtea fundamentis ad condendam nouam coſmologiae generalis diſciplinam ita vſus eſt, vt cuncta ſyſtemati nouo mira arte inflecteret, et accuratione mathematicorum ſeueritati propria demonſtraret. Quo pacto, cum praelectionibus academicis inſeruiendum eſſet, tandem cogitationes de Deo, mundo et anima humana, vernacula anno cIɔIɔccXIX. prodire iuſſit, et ſcientifica methodo, nouam coſmologiam et pſychologiam in iis condidit, paulo poſt ethicam quoque, tandemque politicam philoſophiae partem adiecit (O).

II. Hactenus felici curſu fortuna Wolfiana ad gloriam et inſignem nominis famam graſſata erat, qua permotus Petrus I. Ruſſorum monarcha, de eo ſibi vindicando cogitare coeperat (P); aſt prodidit annus cIɔIɔccXXI. qui interdum in herba lateat anguis. Etenim ab aliquo tempore collegis ſuſpectus factus, quod doctrinam parum ſanam et eccleſiae pariter atque pietati aduerſam foueret, depoſitis, quas geſſerat, academiae faſcibus et habita oratione de philoſophia Confucii Sinenſi, velut ſigno dato, telis vndique obrui coepit. Et primo quidem res in academiae concilio acta, mox ad aulam Berolinenſem delata, et Wolfius rationem doctrinae reddere iuſſus eſt. Qui cum fatalem ſibi neceſſitatem pietati et libertati inimicam tribui intelligeret, edita diſquiſitione, de differentia nexus ſapientis et fatalis neceſſitatis diluere imputata, et ſatisfacere ſuſpicioni annisus eſt, ſed fruſtra. Ad regem enim impietatis et heterodoxiae titulo delatus, eius mandato ſeueriſſimo menſe Nouembri anni cIɔIɔccXXIII. terris regiis eiectus et in exilium abire iuſſus eſt (Q). Quod fulmen impauide expertus, Martisburgum primum, deinde Caſſellas abiit, in quem locum Haſſiae Landgrauius ad ſubeundum profeſſo-

ris

ris munus pridem eum inuitauerat. In quod aſylum delatus profeſſoris mathematum et conſiliarii principis axiomate cohoneſtatus eſt, poſtquam aliis etiam principibus doctrinae praeſtantia eum commendaſſet. Noua in cathedra conſtitutus primam in eo operam collocauit, vt metaphyſicam annotationibus illuſtratam edendo, obiectionibus aduerſariorum ſatisfaceret (R), ſed et viri docti, inter quos eminebat acutiſſimi Bülfingeri (S) eruditio, liberare a ſuſpicionibus maleſanae doctrinae Wolfianam ſapientiam ſategerunt. Ita dirae perſecutiones famam memorabilis philoſophi tunc augent, non deprimunt. Ab eo tempore dici non poteſt, in quae bella vtriusque partis acies exarſerit, cum omnes fere Germaniae academiae in partes diſtraherentur, viris acutiſſimis et piis, et philoſophis praeſtantiſſimis euincentibus, ſenſus longe moderatiores et innocuos doctrinis illis ſubeſſe. Tunc non audita modo Wolfianorum et Antiwolfianorum nomina, ſed bella quoque incruenta, in quibus libellis eriſticis velut telis et machinis pugnatum eſt, theologis quoque in partes factionum raptis (T). Quod principes paſſim excitauit, vt de ſenſu pretioque philoſophiae Wolfianae ſtatuendo doctores in academiis ſuis exquirerent (V). Feliciter autem Caſſellis dum Wolfius rem ſuam agit, etiam poſt fata principis vltima apud ſucceſſorem Fridericum I. Sueciae regem, eiusque fratrem terrarum Haſſiacarum adminiſtratorem, gratioſus, Pariſienſi academiae ſcientiarum ex exteris rege iubente adſcribitur. Tandem in aula quoque Berolinenſi fortunae aura, quae aduerſa hactenus ei reflauerat, mutari coepit, quae anno cIↃIↃccXXXII. meliora a viris grauiſſimis de Wolfio edocta, de eo reuocando cogitabat (X). Quamuis autem impedimenta expectatione plura ſuperanda eſſent, aduerſarii quoque omnem lapidem mouerent, ne vir eorum quidem opinione, periculoſae doctrinae ſuſpectus reuocaretur (Y), peruicit tamen fatorum ſeries; cumque viros doctiſſimos et philoſophiae cognitione excellentes de placitorum Wolfianorum periculis, et imprimis obiecta Spinoziſmi labe ſerio diſpicere rex iuſſiſſet, innocentia dogmatum Wolfianorum declarata, Wolfius vocante et inuitante nouo rege in priſtinas ſedes, poſtquam alias ſatis commodas, imprimis Lugdunenſem apud Batauos, renuerat, reductus, et procancellarius academiae Halenſis atque profeſſor I. N. et G. inſigni ſtipendio conſtitutus, a rege vero Sueciae gratiae teſtimoniis cumulatus dimiſſus, et ab academia Halenſi magna ouatione exceptus eſt. Ab eo tempore augendis et perficiendis inſtitutionibus philoſophiae maioribus Latino ſermone cIↃIↃccXXX. edi coeptis ſtrenue inſudauit, totumque opus ante vltima fata, excepta ſola philoſophia ciuili, multis voluminibus ſatis ſpiſſis abſoluit (Z). Cumque nominis meritorumque gloria in aulis quoque fulgeret et valde gratioſus eſſet, accidit, vt vacante anno cIↃIↃccXLV. imperii ſede, a vicario in partibus Rheni, Bauariae electore, baronis axiomate cohoneſtaretur, rege ſuo illos honores confirmante (Aa). Quibus per decennium, in

ipſo

ipſo ſenio nunquam otioſus ſed abſoluendo, quod ſibi deſtinauerat, philoſophiae perficiendae itineri totus inſudans ſuperfuit, poſt Ludewigii mortem cancellarius academiae conſtitutus, tandem mortalitati ereptus et ad beatas ſedes menſe Aprili anni cIↄIↄccLIV. translatus eſt.

III. Magnis atque praeclaris praeſidiis inſtructus erat a natura illuſtris philoſophus, ad voluendum illud ſaxum, quod plerique fruſtra mouent. Excellebat enim ingenii vis ignea, et praeclara iudicandi acies, qua nexus rerum intimos intuebatur; quaeque aucta et ſuſtentata a mathematicorum ordine, et rationalis philoſophiae regulis, non veritates tantum ſingulares, ſed et ſyſtematum vincula et capitum omnium inter ſe cohaerentium harmoniam vno quaſi intuitu detegere, et qua ratione connecterentur, iudicare poterat (Bb). Ea autem ingenii magnitudine ſuſtentatum eſt eius philoſophandi ſtudium, vt et totum intellectus et voluntatis humanae rerumque in mundo omnium ſyſtema vno nexu arctiſſime copulatum extrueret, et feliciſſima inueniendi virtute praeditus, integras philoſophiae partes nouas detegeret, cuius generis coſmologia generalis et aërometria ſunt, vt inuentiones phyſicas et mathematicas alias ſileamus. Inde ortum praeclarum methodi, qua ſcripta eius effulgent, ornamentum et perſpicuitas illi quidem lectorum generi luculenta, qui cohaerente omnia ordine et attentione legere norunt. Qua de re, quemadmodum de toto philoſophandi ſcribendique genere ſuo, elegantem inſtitutionem ipſe edidit, ab illis conſulendam, qui non ſine fructu in legendis eius ſcriptis verſari cupiunt. Quanquam autem memoriae vim mediocrem poſſidebat, ea tamen lectionis copia inſtructus erat, vt quibus fontibus vti poſſent ſcientiarum diſcendarum cupidi, copioſe exponeret, ſed et patriae linguae elegantiam tantopere tenebat totam, vt, traductis in eam vocibus philoſophicis et mathematicis, praeclara illi augmenta adiiceret (Cc). His acceſſere virtutes animi, candor, inſigne veritatis ſtudium, libertas eclectica, quae tamen nec reuelationis, nec rationis, nec ſtatus ciuilis fundamenta conuelleret, ſed ad ea firmanda et in clara luce ponenda cuncta referret (Dd). His addenda animi conſtantia et philoſophiae vſus, quo fatis tantopere aduerſis tranquillo pectore cedere nouerat (Ee), ille autem religionis cultus, quo pie eum deceſſiſſe ex hac vita conſtitit (Ff).

IV. Non tacendum tamen, alium longe nobis ſiſtere Wolfium innumeros aduerſarios, quibus ipſi, quae Numini debetur, pietati et religioni inſidias ſtruxiſſe, et periculoſis dogmatibus iuuentutem corrupiſſe viſus eſt. Obiectum enim eſt illi (Gg), eripere eum arma demonſtrandae Dei exiſtentiae neceſſaria et validiſſima, eiicere atque conculcare humanae voluntatis praeſidia, libertatem et moralitatem, cunctaque fato neceſſario ſubiicere; rerum omnium eſſentias ponere neceſſarias in diuino intellectu, nec a Deo dependentes collocare; mundum morali phyſicoque malo corruptiſſimum ponere optimum; harmoniam animae et

corporis praeſtabilitam introducere, humanis actionibus contrariam, et mere metaphyſicam, monadibus locum facere imaginariis; praeexiſtentiam animarum affirmare, animalibus brutis immortalitatem tribuere; atheiſmum ſuperſtitioni praeferre; gentes atheas et tamen ex interno principio recte agentes excogitare, ſummamque ideo Sinenſibus ſapientiam tribuere, fundamentis moralis diſciplinae multa aſſuere, impia, friuola, diuina attributa indecentia, et ex ſolo vniuerſi nexu deriuata; verbo in multis Spinoziſticae impietati frigidam ſuffundere. Ad quas tamen accuſationes et ipſe vir ſummus, interdum non ſine omni acerbitate (Hh) reſpondit, et viri paſſim docti apologias oppoſuerunt; ex vtraque vero parte humani quid interdum paſſa eſt contradicentium acerbitas, multa, quae perperam intellecta, odioſam ſententiam referebant, explicata melius et conciliata cum ſanis doctrinis, emendata quoque haud pauca, non ſatis prouide dicta, et cum ſacris imprimis dogmatibus in concordiam redacta ſunt (Ii). Nonnulla diſcipulorum a praeceptoris ſapientia deuiantium deliria eſſe, inique ſummo viro imputata, demonſtratum (Kk). De quibus tamen omnibus hoc loco, vbi breuitas ſectanda eſt, dicere nil attinet.

V. Magno tamen, his non obſtantibus, ſucceſſu vſa eſt philoſophia Wolfiana in Germania, adeo vt in ſectam tandem degeneraret, a qua tamen philoſophiae ſcabie virum perilluſtrem longe fuiſſe remotum, dubitandum non eſt (Ll). Certe nulla fere academia inter Proteſtantes fuit, in qua non Wolfianae philoſophiae nomen, dogmata, methodus per cathedras perſonarent, inuentique ſunt plurimi haud vulgaris doctrinae viri, qui non partes tantum eius amplexi ſunt, ſed et illas a telis aduerſariorum fortiter, quamuis turmatim paſſim vibratis, vindicarunt (Mm). Ea autem Wolfianae philoſophiae fortuna in hac noſtra patria fuit, vt, quotquot inter philoſophos Romanae eccleſiae confeſſionem ſequentes ſordium ſcholaſticarum taedebat, ad amoenitates philoſophiae Wolfianae, nequicquam ringentibus ſcholaſticis philoſophis, diuerterent (Nn). Neque inter exteros fauor hic defuit; nam non Gallorum tantum academia ſcientiarum inſignia, quo loco Wolfium haberent, teſtimonia edidit, ſed raro quoque exemplo illuſtriſſima foemina, eruditionis philoſophicae nomine celeberrima, Chateletia inſtitutiones phyſicas ad mentem Wolfii exaratas edidit (Oo). Eandem fortunam in Italia, Belgio et Polonia habuiſſe, exemplis doceri poteſt, alibi tamen, propter breuitatem huius ſcriptionis enarrandis (Pp). Nihil autem adeo huius philoſophandi inſtituti gloriam in aprico ponit, quam quod viri docti adhibuerant, ſtudium ad ſublimiores illud diſciplinas illuſtrandas et augendas adplicandi, id quod in theologiae campo fecere Reinbeccius, Bulfingerus, Canzius, et in iurisprudentia perilluſtris Cramerus.

VI. Summam dare, et compendium philoſophiae, a perilluſtri viro ingentibus voluminibus comprehenſae, in hac quidem paginae anguſtia pror-

prorſus impoſſibile eſt. Cuncta enim ita inter ſe connectuntur arctiſſime et indiuulſo nexu cohaerent, vt omittere aliquid ſaluo illo non liceat, nec intelligi ſequentia queant, niſi iuſta comprehenſione priora nota ſint omnia. Quae certe, alium plane locum, aliud inſtitutum, quam noſtrum eſt, poſtulant. Sed praeter ea totas quoque diſciplinas vir acutiſſimus inſtituit, quae non niſi ex integro complexu poſſunt intelligi (Qq). Itaque ipſa viri ſcripta, et vernacula quidem, Latinis ſtrictiora, adeunda ſunt, vt de placitis Wolfianis conſtare queat. Et in logica quidem parte quae fundamenta iecerit, quid in metaphyſico argumento ſtatuerit, ex Leibnizianis philoſophumenis ſupra enarratis, ex quibus fontibus ſua deriuauit Wolfius, cognoſci poteſt. Moralis diſciplinae et imprimis iuris naturalis fundamentum poſuit, facienda ea, quae perfectionem hominis iuuare et ad fines perducere apta ſunt, ex quo vno principio et fonte innumerarum doctrinarum riuulos deduxit.

* * * * * * * * *

OBSERVATIONES AD PRAECEDENTEM VITAM CHRISTIANI WOLFII.

(A) *Virum orbi philoſophico.* Animus erat incomparabili philoſopho, qui acute ſatis cernebat, et ex lectione philoſophorum didicerat, quantum lucis et commoditatis afferat ſectarum ſyſtematumque notitia, vitae rerumque ſuarum, quae ad philoſophiam pertinent, hiſtoriam ipſum deſcribere, quamprimum, corporis philoſophici Latino ſermone vulgati labore finito, ab his grauioribus ad faciliora ſe conuertendi tempus ſuppeteret [a]. Fatum autem, quod tantum philoſophiae praeſidium nobis eripuit, non paſſum eſt, magnum et voluminoſum opus Latinum philoſophiae eius totum abſoluere, adeoque non ſine inſigni iactura hac vitae ſuae enarratione caremus. Interim etiam poſt funera magnas ei gratias debet poſteritas, et imprimis hiſtoria philoſophica noſtri aeui, quod partem tamen biographiae ſuae, eamque reliquis praeſtantiorem et vtiliorem viuus elaborauit, et *ſcriptorum ſuorum hiſtoriam*, natales, ſummam, ordinem, argumentum, fata eleganti ſcribendi, quo valebat, artificio patrio ſermone fuſe enarrauit [b]. Non hic aridus quaerendus campus, ſterilesque auenae expectandae ſunt, ſed vireta florentia et iucunda pariter atque fructifera diſſertatio, de partibus philoſophiae ab eo traditae, de ſtilo auctoris, et cauſſis ſermonis vernaculi adhibiti, de nouis terminis technicis in vſum vocatis, de euitata, quam ei obiiciebant, obſcuritate et perſpicuitatis ſtudio, tum de methodo a mathematicis ad philoſophorum ſcholas traducta, et non ſine magno emolumento ſcientia-

a) Vid. nou. lit. Lipſ. 1734. p. 832. b) Hal. 1726. 8.

rum a se adhibita, de libertate philosophandi, eiusque praestantia, limitibus, modo, consequentiarum pondere; porro, qua cautione, ordine et prouidentia in legendis libris suis versandum sit, de vitandis praeiudiciis et similibus, quae non tantum clauem exhibent ad referanda Wolfianae philosophiae adyta, sed elegantem etiam introductionem ad legendos philosophorum libros, recteque instruendum animum philosophiae cupidum magnum vsum offerunt, merenturque ab illis legi, quorum est, in philosophiae studio prudenter recteque versari. Ab his generalibus ad speciales labores philosophicos progressus, logicae, metaphysicae in quatuor partes distributae, ontologiam, psychologiam, cosmologiam, theologiam naturalem, et controuersiarum serrae, quam ob eam reciprocare coactus est, et imprimis cur praecipue tantis moliminibus in Buddeum insurrexerit, historiam exponit: parique modo quomodo in philosophia morali, quod praecipuum philosophici studii obiectum sibi ab initio selegerat, versatus sit, quomodo ad verum iustumque moralitatis obiectiuae principium a schola Pufendorfii exsibilatum reuersus sit, qua via in exploranda conscientia, hominumque animis et inclinationibus cognoscendis incesserit: quomodo officia erga se ipsum, et imprimis intellectus et voluntatis emendationem delineauerit, corporisque atque rerum externarum curam adhiberi voluerit, vt omnia rationali inter se harmonia contineantur etc. edisserit. Maxime vero, quid in doctrina de officiis erga Deum a se praestitum, quomodo natura a gratia distincta, et cognitionis diuinae ex naturae lumine accensae latifundia ab ipso dilatata sunt, denique quo pacto, quid homo sibi debeat, quid proximo, quid statui hominum hypothetico: quo pacto occasionem nactus de statu politico in genere, et in specie coniugali, ciuili et republica ordinanda, regenda, bello defendenda principia euidentissima attulerit, cuncta autem cohaerenti serie demonstrauerit, luculenta enarratione docet. Et sic tandem ad philosophiam naturalem conuersus, primo quidem rationes exponit, secundum quas in philosophia experimentali versatus sit, quae obiecta descripserit, quid de grauitate corporum, aliisque mechanicae principiis obseruauerit, quomodo aërem speciali diligentia explorauerit tempestatumque et meteororum, frigoris item et caloris, lucis et colorum, sonitus, magnetis etc. rationem per experimentorum fidem habuerit, et cur physicam scientiam non ad caussas tantum efficientes, sed finales quoque respicere, et ad Dei sapientiam pariter atque potentiam attendere iusserit. Tacemus obiecta alia, bruta, homines, eorumque partes, membra, plantas etc. quibus cogitationes suas destinauit. Quo pacto ad vtilitatem philosophiae delatus, sua se philosophia religioni viam strauisse, atque praeparauisse, moralemque disciplinam iisdem, quibus scriptura fundamentis inaedificasse, veritati praestantiae et necessitati religionis Christianae munimenta parauisse eiusque veritatem defendisse, rectumque Leibnizianarum hypothesium de optimo mundo, necessitate

hypothe-

hypothetica, harmonia praeſtabilita vſum et ſenſum etc. explicuiſſe, obieciſſe Scepticiſmo validas phalangas, indifferentiſmo neruos ſuccidiſſe, materialiſmum euertiſſe, idealiſmum eieciſſe contendit. Quibus circa finem apologiam contra aduerſarios adiungit, fataque ſua cum Galilaei fatis comparat, non ſine acrimonia animi coniecta in vnum, quae apud ipſum legenda ſunt, et ſpecialia multa attingunt poſt dudum finitas velitationes exiguum vſum habentia, aſt ad ſtrepitum tamen, quem illae excitarunt illuſtrandum et cauſſas arcanas cognoſcendas aptiſſima, et ad genuinos hiſtoriae Wolfianae fontes detegendos prorſus neceſſaria, quibus tamen hoc loco inſiſtere, nec ſcriptionis temporisque noſtri determinatio nec deſiderium poſt longum curſum terram reſpiciendi patiuntur, et diligentiae lectoris inquirenda relinquuntur. Et hactenus quidem hiſtoriam philoſophiae ſuae elegantiſſima et vtili tractatione ipſe plurimum adiuuit Wolfius.

(B) *Sileſiae metropolis.* Poſt ipſum Wolfium de hiſtoria vitae, fatorum et philoſophiae variis modis mereri ſtuduere viri quidam docti, viuo adhuc philoſopho. Quorum tamen nemo vel affectam perfecit, et deſiderio orbis eruditi ſatis fecit, faſſique ſunt omnes, facilius eſſe, veteris philoſophi celebris hiſtoriam eruere, quam noui et imprimis adhuc viui; ingente hinc laudis, inde inuidiae concertatione. Et anno quidem cIↄIↄccXXXIV. Ioannes Luzius Lindauienſis hiſtoriam Wolfianae philoſophiae ſe meditari, habereque affecta multa, publica ſcriptione promiſit [c], et ſi non hiſtoriam criticam, certe elogium tanti viri publicaturum ſe eſt pollicitus. Sed conatus laudabilis in ipſa natiuitate ſuppreſſus coruos deluſit hiantes, aliisque campum hunc excolendum reliquit. Quem non ſine ſingulari diligentiae et accurationis laude biennio poſt occupauit cl. Carolus Guntherus Ludovici profeſſor Lipſienſis, qui maximo ſtudio res ad Wolfianam hiſtoriam pertinentes, et imprimis literariam eius partem complectentes vndecunque collegit, et ampliſſimo apparatu literario *introductionem in hiſtoriam philoſophicam Wolfianam* edidit, primas autem lineas nouis acceſſionibus ampliſſime auxit, et *pleniorem hiſtoriam P. W. in vſum auditorii* in vulgus exire, *Lipſiae* cIↄIↄccXXXVII. iuſſit [d]. In quo libro luce et lectione commendabili ea emendauit et auxit, quae ſtrictius prius dixerat, eaque fini partem ſecundam adiecit, qua hiſtoriam huius philoſophi et philoſophandi generis ſi non totam abſoluit et perfecit, tantam tamen rerum materiem et notitiarum literariarum apparatum inexhauſta induſtria coaceruauit, vt iam facile ſit, plenam inde meſſem inſtituere et hiſtoriam philoſophiae Wolfianae criticam deſcribere, quod ipſe quidem ſe ſuſcepturum liberaliter promiſit, tot autem, quibus diſtinetur auxiliis literariis orbi erudito inſer-

c) Vid. nou. lit. Lipſ. l. c. Ludovici l. c. P. II. p. 6 ſeqq. Pertinet inter eos Goettenius in Eur. lit. huiusque generis alii.
d) Vid. ſupra not. u.

inſeruiendo diſtractus perficere hactenus non potuit. Vnde merito in votis habemus, vt iſta διατύπωσις Wolfianae hiſtoriae ad plenam, quam celeberrimus auctor deſcripſit imaginem, et ad finem vſque vitae Wolfii perficiatur, et Latino ſermone denuo, adiecta critica ſyſtematis philoſophici Wolfiani recenſione, orbi literario exhibeatur, quo pacto nobiliſſimam hiſtoriae philoſophicae ſeculi XVIII. partem etiam ab iis, qui vernaculam noſtram non callent, legendam, enarratum iri ſumus perſuaſiſſimi. Interim lectorem ad haec latifundia eo magis dimittimus, quo plenior et concinnior ordine enitet iſta tractatio: cui ſi accedat critica et practica ipſius philoſophiae Wolfianae enarratio, habebit ſane Germania noſtra quod gentium exterarum gloriae opponat. Plenis enim cyathis inde hauſturi lectores ſunt, quicquid de Wolfii biographia, ſcriptis, recenſionibus in ephemeridibus literariis, maxime actorum Eruditorum Lipſienſium, (quarum pars magna mathematica noſtro debetur) quicquid de ſcribendi methodo ſtudioque vernaculam noſtram terminis technicis luculentis et planis ditandi, de methodo docendi, de ordine diſcendi philoſophiam Wolfianam, tum de compendiis huius philoſophiae et introductionibus magni viri ſententiam et hypotheſes ſequentibus, de vſu huius philoſophiae in diſciplinis ſuperioribus; porro de obiectis philoſophiae Wolfianae, naeuis damnisque ex ea emergere viſis, deque inſigni librorum eriſticorum et controuerſiarum hiſtoria lectori philoſophicae hiſtoriae accurate cognoſcendae cupido poteſt quaeri ac deſiderari. Paulo ſpecialius idem argumentum vrgendum ſibi ſumſit V. C. GEORGIVS VOLCKMARVS HARTMANNVS medicus Erfurtenſis [e], qui non literariam tantum, ſed dogmaticam quoque hiſtoriae philoſophicae Wolfianae partem, quae tot tamque vehementibus controuerſiis implicata fuit, enarrandam ſibi ſtatuit, edita vernaculo ſermone anno cIↃIↃccXXXVII. *Manuductione ad hiſtoriam philoſophiae Leibniziano-Wolfianae, controuerſiaeque a Langio excitatae, cui hiſtoricam narrationem de concordia rationis et fidei, ſiue vſu philoſophiae in theologia, deque tribus hypotheſibus circa vnionem animae et corporis adiecit.* Praeter hos hiſtoriam rerum Wolfii enarrarunt alii quoque, imprimis elogiorum ſcriptores, qui dignam tanto viro laudis hederam ſuſpenderunt, resque eius literarias ſtrictim recenſuerunt, inter quos praeter *pinacothecam noſtram* [f] diligentem operam praeſtiterunt, continuator memoriarum NICERONII [g], et celeberrimus FORMAYVS [h], et rerum literariarum ſcriptores alii multi. Nemo autem in hoc campo diligentius verſatus eſt, quam qui haud ita pridem non ſine literarum noſtraeque amicitiae iactura nobis ereptus eſt B. Io. CHRISTOPHORVS GOTTSCHEDIVS, profeſſor

e) Vid. nou. lit. Lipſ. 1723. p. 379. KAHLE ad Struu. introd. in H. L. P. .I c. 4. p. 310.

f) Dec. I. immaginem adiectam omnibus aliis ſimilitudine archetypi praeſtare iudicauit b. philoſophus. Eam itidem eleganter repetiit Bernigerothus praefixam biographiae Wolfianae Gottſchedii.

g) Tom. XX. p. 225 ſeqq. ed. Germ. qui cum reliquis comparari meretur.

h) Eloges des Academiciens de Berlin T. II. hiſt. abregés de la philoſophie p. 293.

fessor Lipsiensis [i]. Is cum diu familiariter vsus fuisset philosopho Nostro, et, quaecunque ad historiam magni viri vel firmandam vel illustrandam facere aliquid possunt, sua opera et imprimis ipsius Wolfii communicatione, attentione et directione congesta conquisiuisset, elogium, vel, quod rectius, biographiam illustris viri paulo post eius fata vltima edidit, ex qua velut fonte limpido omnium certissime Wolfianarum rerum notitia vsque ad eius finem vitae potest hauriri, dignamque iudicamus, quae Romana veste induta heroëm nostrum, orbi literario penitius cognoscendum tradere possit. Tacemus in praesentia, vbi omnis prolixitas narrationis nostrae euitanda est, eos, qui speciali industria controuersiarum Wolfianarum historiam enarrarunt, quos cum et LVDOVICI indicauerit [k], breuitatis rationem habituri Lectorem ad eum amandamus. Dolemus autem post tot conamina et laudabilem virorum doctorum industriam hodie nobis adhuc *historiam criticam* vitae, philosophiae et scholae Wolfianae deesse, quae non nisi singulari instituto et opere potest conscribi, et quam posteritatis nomine omnes poscunt, quotquot sapientiae incrementa auro contra cara aestimant.

(C) *Forma vere scholae patriae.* Memorabile tamen, Wolfium, IX. Cal. Febr. anni MDCLXXIX. natum in ipsa, quod nos ipse monuit [l], pueritia prodidisse insatiabilem quandam et ardentissimam discendi cupidinem, desideriumque impatiens naturae inclinatione suffultum, caussas atque rationes rerum cognoscendi, quam auroram quandam fuisse futuri, quod per eum exorturum erat, luminis, quo rationes rerum sufficientes tot veritatum ille detexit, illi non dubitabunt, quibus ex philosophorum historia notum est, philosophandi felicitatem non acquiri, nisi bona indolis eius semina sparsa sint et natura prodita animi.

(D) Pertinet Wolfius inter praecoces pueros, qui indolis et ingenii bonitate praematura incrementa ostendunt. „Ludendo enim et aliud „quasi agendo pater, licet opificio intentus, filio octenni latinae linguae „principia ipse instillauit, omnique virtutis ornatu animum eius expoli„uit, et inter publicas calamitates sumtibus non pepercit in educando „puero, quem publicae scholae traditum, stupuit, in humaniorum et se„ueriorum literarum studio efflorescere ingenium acutum et iam tum fu„turae magnitudinis praesagum, et sine calcari tam impigre ad honores „perrexisse, vt adolescens in scientiis incrementa videret solito maiora et „luculentiora". Haec vera esse, quae in *pinacotheca scriptorum illustrium* viuo adhuc et legente Wolfio olim scripsimus, tacitus quidem ob modestiam, non vero denegatus consensus probatae veritatis indicat. Reliqua educa-

i) Elogium historicum ill. Christ. L. B. de Wolf etc. Halae 1755. 4. mai. quod non tantum effigiei chartae, typorumque nitore et elegantia, sed rerum quoque copia, accuratione et plena narratione se commendat, et imprimis ideo memorabile est, quod documenta et testimonia αὐτόγραφα, Wolfium concernentia pleraque integra adduxit, et narrationis suae fidem magis, quam eloquentiam, probauit Gottschedius.

k) loc. cit. c. XIV. p. 304 sqq.

l) Pincoth. Dec. I.

educatio magni viri, quam ex memoriis Wolfii αὐτογϱάφοις descripsit Gottschedivs [m], non minus attentionem meretur exemploque probare potest, ex quibus fontibus scaturire soleant in adolescentibus recte educatis magna ingenia: Et haec fauente numine contigere Wolfio, quanquam parentibus curta supellex erat, et praeceptores, maxime Pohlius, cui se multum debere gratus solebat fateri, ei gratis lectiones suas audire ideo concedebat. Eandem beneuolentiam apud Cranzium et Gryphium, qui gymnasia publica moderabantur, propter ingenii felicitatem animique contentionem et industriam meruit, et ab hac biga VV. CC. qui in βιβλιογνωσίᾳ egregie valebant, ad fontes literarios rariores deductus non potuit non inter adolescentes mature eminere [n]. Quod tam efficaci stimulo continuauit adolescens Wolfius, vt communi, quae tunc tradebantur disciplinarum scholasticarum circulo non contentus, et in intimos scientiarum recessus penetrandi cupidus, semper praeceptores rogaret de rationibus et fundamentis accuratioribus, sicque communem condiscipulorum suorum sortem et incrementa literarum in veritatibus detegendis supergressus, vnanimem eorum, qui ex senatu atque ministerio gymnasio praeerant, applausum prae commilitonibus, (quorum nonnemo id publice postea fassus est [o],) consequeretur.

(E) *Maxime philosophica.* Non debet praetermitti in historia tanti nominis philosophi, quo pacto adhuc inter gymnasii subsellia versatus ad philosophiam peruenerit, quamque iuuenis viam inierit, ad rerum cognitionem perueniendi. Nempe ex praeceptoribus principia philosophiae Aristotelico-scholasticae imbiberat, in quibus praeeuntem praeceptorem habebat Hanckium et obscurorum terminorum atque rationum sensus coeperat exquirere, cum isti philosophi a praeceptoribus valde commendarentur. Quo pacto euenit, vt ipse semper de scholasticis bene et honorifice sentiret [p], hodieque in systemate Wolfiana inueniantur vestigia haud pauca, quibus primae institutionis philosophicae notae exprimuntur. Sed offendebant adolescentem tenebrae scholasticae, quare maiorem lucem quaesiturus, cum Cartesiana philosophumena tunc vehementer commendarentur, eius scripta inspicere, et, quid tanto philosopho persuasum fuerit, explorare coepit, et Cartesii in meditando perspicuitate, ordine et philosophandi libertate mire captus est. Dolebat autem, Cartesium practicas philosophiae partes non attigisse, ad quas Wolfius animi inclinatione propendebat. Vnde enatum illi consilium istum, qui desertus iacebat, campum ingrediendi: et cum obseruauisset, plurimum debuisse methodo geometricae Cartesium, eamque in detegendis,

m) Pinac. Scr. ill. loc. cit.
n) loc. cit. pag. 8.9.
o) Ad. Berndivs in hist. vitae suae, p. 448
p) Hist. script. suor. §. 70. c. VII. p. 217 seqq. §. 78. Non sine ratione itaque cl. Lvdovici scholasticam philosophiam inter fontes philosophicae Wolfianae retulit P. I. c. 9. §. 135. p. 122 seqq. P. II. §. 379. p. 315 seqq. quod tamen cum grano salis accipiendum est.

dis confirmandisque veritatibus etiam philosophicis innumeras vtilitates praestare, ad discendas indefesso studio disciplinas mathematicas animum applicuit. Cum vero viuos praeceptores non satis respondere votis suis experiretur, mortuos adiit, Euclidemque. Clauium et Henricum Horchium mutos magistros habuit [q]. Quibus facem praeferentibus eo penetrauit acutissimum Wolfii ingenium inter gymnasii adhuc subsellia delitescens, quo raro inter pulpita academiarum plerique pertingunt: nactus enim iudicium acre et in nexus rerum atque rationes penetrans, quauis occasione ingenii praestantia eminuit: qua in re ἐργοδιώκτην Pohlium habuit [r].

(F) *Academia Ienensis.* Destinauerat se Wolfius iuuenis sacrae theologiae studio [s], quam ei B. Neumanni exemplum valde commendauerat: inuitabat eum Ienam celebritas et fama Hambergeri, qui cum perspicue satis mathematica in ista academia traderet, hunc sibi praeceptorem elegerat: et hoc pacto ad haurienda interiora matheseos mysteria pertractus, Sturmianas institutiones quidem duces, ingenium autem ipsum auctorem nactus est.

(G) *Mathematicae fundamenta posuit Hambergerus.* Comparandus h. l. GOTTSCHEDIVS, qui obseruat, valde eum laudasse huius mathematici praelectiones, quod plenas luce demonstrationes inuenisset. Hunc praeceptorem quoque et ducem in intelligenda *medicina mentis Tschirnhauseniana* habuit, qua methodum sibi geometricam valde commendatam fuisse noster fatetur. In priuato studiorum cursu, Pufendorfiana principia excussit, eorumque imperfectionem annotauit, et socialitatis principium velut inadaequatum reprobauit. Treunerum, postea nostrum, ducem habuit attentionis, at soliditatem in eo desiderauit. A Floerckio iurisprudentiae praecepta hausit, totum vero encyclopaediae academicae circulum ingressus omnibus se attemperauit: maxime vero in concipienda recto ordine ratiocinatione, ex mente Tschirnhausenii sollicitus, cum ipse Lipsiae praesentem inuenisset, multa de recta ratione colligendi et ratiocinandi de eo sciscitatus, quid analysis geometrica ad eam conferat, didicit, qualia multa maximam attentionem eius in philosophiae studio probauisse, memorabilibus exemplis illustrat GOTTSCHEDIVS [t]. Quae in theologia addiscenda studia secutus fuerit, quantaque id accuratione fecerit, id ex dictis colligi facile potest, notandumque, demonstrationis logicae et mathematicae efficaciam Wolfium etiam in concionibus ad populum habendis, confirmationi biblicae diligenter adiunxisse. Quae iuuentutis literarum studia aemulantis caussa hoc loco narramus, vt intelligant, quibus gradibus viri summi soleant ad eruditionis cacumina ascendere.

(H) *In*

q) Pinacotheca loc. cit.

r) GOTTSCHEDIVS loc. cit. p. 9. 10. qui legisse tunc Agricolae Dialecticam, et contemnere coepisse Peripatetica refert.

s) Ex voto id factum esse ait IDEM h. l. p. 13.

t) p. 18 sq. quem legi a iuuenibus solidam eruditionem adspirantibus omnino cupimus, excerpere h. l. propter angustias paginae non possumus.

(H) *In inquirenda veritate vſo.* Iucunda et vtilis hoc loco obſeruatio eſt ad hiſtoriam logicae pertinens, quomodo de vſu ſyllogiſmorum, quem reiecerat Thomaſius, ad inueniendas nouas veritates agnoſcendas perductus, rectam demum demonſtrationis conſummatae viam detexerit. Cuius argumenta publica diſputatione *de philoſophia practica vniuerſali methodo mathematica conſcripta* pro more facultatem docendi obtenturus defendendo, exemplum extare voluit [u]. Has primitias Wolfianae diligentiae et accurationis philoſophicae edidit annus MDCCIII. a Tſchirnhauſenio, Neumanno, Leibnizio valde probatas.

(I) *Mathematicis adhibitus.* Laudabili conſilio indicem recenſionum librorum mathematicorum et phyſicorum itemque obſeruationum ad has ſcientias ſpectantium collegit cel. LVDOVICI [x]. Occaſio haec fuit Menckenio Wolfium Leibnizio commendandi, cuius pro Wolfio epiſtolas exhibet biographia Gottſchediana [y].

(K) Circumſtantias harum rerum accurate narrat elogium GOTTSCHEDII [z], irruptio autem exercitus ſuecici in cauſſa fuit, cur Halenſem cathedram reliquis, quae offerebantur fortunae ſuae ſedibus, praeferret.

(L) *Has philoſophiae partes luculentis ſpeciminibus cenſeretur.* Initium animumque Wolfio ad philoſophandi viam noua methodo progrediendi dederat Leibnizius, cui cum libellos academicos de loquela et de philoſophia practica miſiſſet Otto Menckenius, laudato eius philoſophandi ſtudio commendauit ei conſiderationem hypotheſeos de harmonia praeſtabilita inter animam et corpus, ſuaſitque vt nihil ſine ratione ſufficiente et determinante admitteret pro vero. Cui praeſtantiſſimo conſilio cum pareret Wolfius, rationes Carteſianas examinare coepit, quas hactenus erat ſecutus, easque quod minime ſufficerent, plerasque dimiſit, nouumque atque proprium ſyſtema, melioribus rationibus ſuffultum meditari coepit: haecque conamina edita a Leibnizio *theodicea*, quae cIɔIɔccX. prodiit, multa luce colluſtrauit [a]. Ex his circumſtantiis quaeſtio dirimenda, num philoſophia Wolfiana pro filia Leibnizianae habenda ſit? quod primum placuiſſe τῷ πάνυ Bulfingero, obſeruat elogium GOTTSCHEDII [b]. Ipſe noſter, in quo Leibnizium ſecutus ſit, non reticuit [c], et quo pacto philoſophari coeperit, luculenter ediſſerit, dignus qui cum attentione legatur.

(M) *Eclectica libertate incederet.* Id ex ipſis inſtitutionibus his logicis, vernacula editis omnium optime diſcitur; qui vero lectionis taedio affici ſolent, quando integra ſyſtemata perlegenda ſunt, pleraque, quae ad philoſophiam rationalem Wolfianam in genere conſideratam pertinent, in enar-

u) Legendus, qui pluribus haec tetigit GOTTSCHEDIVS p. 22 ſqq.

x) loc. cit. P. II. p. 185 ſqq.

y) App. p. 2. qui documenta actorum Wolfii continet.

z) pag. 29 et in App. p. 5 ſeqq. vbi ipſa documenta rerum iſtarum exhibentur. Conferenda quoque pinacotheca, quae has circumſtantias ex ipſius Wolfii teſtimonio exponit.

a) Vid. ipſe WOLFIVS de ſcriptis ſuis §. 71. pag. 219 ſeqq.

b) pag. 33.

c) Vid. loc. cit. §. 75. p. 225 ſqq. Simili vero ratione intelligendus eſt de philoſophia Sinenſi in vſum ſyſtematis I. N. traducenda. conf. LVDOV. P. II. §. 137. p. 94.

enarratione scriptorum suorum comprehensa inuenient, quae, etsi tota hic afferri digna essent, locus tamen eam diligentiam impedit. Retinuit vir illustris in hac logica sua tres scholasticorum operationes mentis, earumque naturam et effectus luculenter descripsit. Vbi candide quoque indicauit, quid Leibnizio in hac arte debeat, quid ex sua penu addiderit, et quam prudens sit inuentis aliorum, si vera deprehensa fuerint, ita vti, vt, quid de ipsis rebus statuendum sit, ista consideratione planius determinetur.

(N) *Stipendio auctus est.* Exhibet αὐτόγραφα huius vocationis, actorumque in hac re GOTTSCHEDIVS [d]. Luculenta specimina in iis eminent gratiae et fauoris erga literas in aula Berolinensi, omnibus principibus imitanda. Commendauit eo tempore Wolfius ad cathedram Witebergensem B. I. Matthiam Hasium nostratem, quocum diu Lipsiae amicissime vixerat, quem in mathematicis disciplinis exercitatissimum carum habuit Leibnizius, nos praeceptorem mathematicarum scientiarum habuisse, grati recordamur.

(O) Etiam de hac systematis sui metaphysici et cosmologici origine, natura et incremento ipse WOLFIVS l. c. audiendus est [e].

(P) *De eo sibi vindicando cogitare coeperat.* Non sine iucunditate et attentione legi et expendi merentur, quae ea in re acta sunt, et ex memoriis originalibus vulgauit *biographia Gottschediana* [f], ex qua narratione multum gloriae accedit augustissimo Petro Russorum monarchae, qui satis intelligebat, quantum in monarchia valeant philosophiae praesidia. Qualia exempla ad inuidiam veterum seculorum colligi historiae philosophicae et vtilitatis communis interesse, non praeter rem iudicamus.

(Q) *In exilium abire iussus est.* Postulat historia persecutionis Wolfianae peculiarem et acuratam tractationem, nec partis studio, nec inuidiae stimulis, nec vehementiae impetu conscribendam. Cum enim innumerae circumstantiae litem valde intricarent, et pro aris atque focis antagonistae Wolfii pugnarent, vt impietatis maculam Wolfio magnis accusationibus in aula et academia affricarent, ipse magno animo et acerba controuersia aleam literariam expertus est, vnde ex vna parte horrendae accusationes, ab altera vehementes apologiae auditae sunt, eo quod grauitate argumenti et nobilitate quaestionum magnis animis atque iris concertatum est: occasionem suppeditantibus, quas Wolfius anno cIↃIↃccXIX. ediderat, *cogitationibus rationalibus de Deo, mundo, animaque hominis et rebus omnibus in genere consideratis.* „Cum enim nouum „systema ontologiae atque metaphysicae velut nouam aliquam scien„tiam philosophicam, vel plane non, vel sub philosophiae primae no„mine non recto ordine modoque hactenus traditam condere coepisset, „inque eo principia philosophiae suae, a receptis paulo remotiora expli-

 „cuisset,

d) Comparanda cum his ratio praelectionum suarum in mathesin et philosophiam vniuersam, quae 1718. prodiit.

e) loc. cit. c. VII. §. 68. p. 211 seqq.

f) pag. 17.

„cuiſſet, ſuſpectus eſſe coepit, quod cum religionis dogmatibus philo-„ſophia eius non ſatis amice conſpiraret. Erant qui ad omnes res Noſtri „attenderent, quibus nonnulla quoque in ethica, quam nouam eo tem-„pore ſtruxerat, diſciplicebant, nec variae defuerunt increſcentis ſu-„ſpicionis cauſſae atque occaſiones[g], donec tandem ignis ſub cinere latens „in apertam flammam erumperet. Cum enim anno cIↃIↃccXX. faſces „academicos deponeret, habita ex more oratione ſolenni de *philoſophia* „*Sinenſium practica*, eam ambitioſius laudando concordiamque philoſo-„phiae ſuae cum Confuciana iactando, academiae doctores publicos, „praecipue theologos ita irritauit, vt publice de eo eiusque philoſophiae „damno conquererentur, tandemque fatali conatu vnus ex auditoribus „pridem ſuis, Daniel Straehlerus publico ſcripto eius doctrinam metaphy-„ſicam critico examini ſubiiceret, quo ſigno dato cantoque claſſico fero-„ciſſimum illud bellum philoſophicum et literarium inter Cel. Wolfium „eiusque aduerſarios ortum eſt, quod totius fere Europae aures fecit ar-„rectas, et circumſtantiarum momentis non in veteris tantum philoſo-„phiae hiſtoria ſimile non habuit, ſed ſuo quoque modo controuerſiis „Rami, Carteſii, Puſendorfii, Thomaſii recentiori aetate celeberrimis „praeferri poteſt". Haec dudum, prodeunte *decade prima pinacothecae ſcri-ptorum illuſtrium* ſcripſimus, ab vtraque parte et imprimis Wolfio ante vul-gatam editionem lecta et probata, vnde facile hariolari quis poſſit, in hoc bello philoſophico Iliacos intra muros et extra peccatum eſſe. Monui-mus enim tunc, cum iſtud elogium ab vtraque parte publice legendum proſtaret: „vtriusque partis narrationes et acta ſibi contradicere, arca-„nasque cauſſas ſuggeri paſſim inter ſe longe diuerſiſſimas, totamque „controuerſiam ita nodis ſuis implicatam eſſe, vt exitum Lector vix in-„ueniat". Id eo magis eueniſſe, recteque a nobis obſeruatum eſſe con-cludi poteſt ex fatis Wolfianis, redeunte ad priſtinas ſedes et liberta-tem philoſophandi Wolfio, qui tum quidem apud regem fel. mem. a duo-bus ducibus bellicis delatus tanquam religionis hoſtis intra biduum ſub comminatione laquei terris regiis excedere iuſſus erat[h]. Ita vero rationem ſimul reddidimus, cur hanc famoſiſſimam controuerſiam ſpe-ciali enarratione non tetigerimus, rati, feliciter ſatis id eo tempore fieri non potuiſſe. Et eadem adhuc ratio nos vrget, cur in tanta praeſentis ſupplementorum operis anguſtia, rerumque dicendarum copia plura le-ctoris curioſitati non exhibeamus, sed ad duumuiros in hiſtoria Wolfiana ſatis accuratos et copioſos, GOTTSCHEDIVM[i], et LVDOVICI[k] re-mittamus, qui curioſitatem lectoris vacuam non dimittent. Nos vnum obſer-

g) Legenda hiſtoria Wolfiana cl. LVDOVICI loc. cit. §. 138. p. 95 ſqq. qui ipſe caute incedit, non negat tamen, quandam Wolfii indignatio-nem contra prochotrophaeum Halenſe videri pri-mos igniculos ſuppeditaſſe.

h) Conſulendus omnino GOTTSCHEDIVS, qui acta αὐτόγραφα, regiumque mandatum originale attulit P. II.

i) Sect. II. integra p. 53 ſqq. vbi omnia ex monumentis publicis demonſtrantur.

k) P. I. Hiſt. phil. Wolf. §. 328. p. 179 ſqq. P. II. §. 31.

obſeruamus, quod multoties in actis philoſophorum deprehendimus, ſtudia hominum, partes electas, nouae ſapientiae ambitionem, neglectam attentionem, totamque παθημάτων philoſophis indignorum cateruam inuidia doctorum academicorum ſolenni ſufflante tales ſpeciales narrationes fatorum philoſophicorum corrupiſſe, vt hodie quoque, vbi bellum illud partisque ſtudium deferueſcere coepit, attamen ex praeſentibus auctorum libris et ſcriptionibus accuratus et veritati arcanae reſpondens commentarius nondum potuerit erui, multaque credamus, inter abdita ſeruaſſe poſteritati ſcrutanda noſtrorum temporum diligentiam [t]. Ceterum hoc quoque annotationem meretur, et Wolfii nomine quoque dignum eſt, quod in turbulenta hac annorum 1720. 1721. 1722. ſerie eam tamen animi praeſentiam, eam philoſophandi fortitudinem habuit, qua dogmaticae philoſophiae naturalis inſtitutiones titulo, *de operationibus et effectibus naturalibus* conſcribendo et ad thronum Ruſſorum monarchae deponendo iteratam clementiae eius confirmationem experiretur. Non tamen cauſſae ſuae defuit Wolfius, ſed prius, quam abire ex terris regiis iuberetur, ad obiectam ſibi praedeterminationem rerum omnium a Deo, rerumque accidentium neceſſitatem hypotheticam reſpondit edita luculenta commentatione *de differentia nexus rerum ſapientis et fatalis neceſſitatis, nec non ſyſtematis harmoniae praeſtabilitae et hypotheſium Spinozae, in qua ſimul genuina Dei exiſtentiam demonſtrandi ratio expenditur, et religionis naturalis multa capita illuſtrantur:* cui poſtea monitum quoque acceſſit. Aſt his non obſtantibus fulmen ab arce tamen effecit, vt academia Halenſis hoc doctore priuaretur.

(R) *Metaphyſicam annotationibus illuſtratam edendo obiectionibus aduerſariorum ſatisfaceret.* Praecipuus hic philoſophiae Wolfianae Achilles eſt, quocum tot viri docti congreſſi ſunt, qui vero ſyſtematis nexu, et clariori aſſertionum expoſitione plerorumque tela fortiter retudit. Quare hoc alterum metaphyſicae Wolfianae volumen eius, quod in hiſtoria ſcriptorum ſuorum dedit, compendium [u], valde illis commendandum eſt, qui ſingulares doctrinas, quae tantum pulueris oculis obiecerunt, cognoſcere cupiunt. Lectis his illuſtrationibus, quibus vir ſummus multis lucem accendit, obſcura illuſtrauit, incerta firmauit, logomachias detexit, verumque ſenſum expoſuit, factum eſt, vt multi viri docti et acuti in caſtra Wolfii tranſirent, certe illa pericula reformidare deſinerent, quae orbem theologicum et philoſophicum contra eum armarunt, cum iuſtam neceſſitatis, veritatis, demonſtrandi principii indolem explicuiſſet, et ad dubia reſpondiſſet, inter quos fuiſſe CANZIVM theologum Tubingenſem

 alio

t) Huc ea pertinere putamus, quae de cauſſis arcanis huius belli philoſophici loc. cit. §. 138. p. 95. afferuntur, quae perſonatus NICOLAVS VEREDICVS IMPARTIALIS BOHEMVS, de arcanis et memorabilibus cauſſis et circumſtantiis dimiſſionis Wolfianae attulit: qui, quamuis neutri parti addictus eſſet, ipſum tamen Wolfium occaſionem conflatae collegarum inuidiae ſuppeditaſſe non plane praeter rem obſeruauit.

u) De ſcriptis ſuis c. 7. §. 68 ſqq. p. 211 ſqq.

alio loco [m] narrauimus, et ad eius librum de *vſu philoſophiae Wolfianae in theologia* prouocauimus. Idem eueniſſe aliis quoque, ſibique ipſi teſtatus eſt GOTTSCHEDIVS [n]. Sed et gratia principum Haſſiae frui indies magis expertus eſt.

(S) *Acutiſſimi Bulfingeri eruditio.* Adeunda de acris iudicii et profundae doctrinae viro *pinacotheca noſtra* [o]. Pertinent huc eius commentationes ſiue *dilucidationes de Deo, anima, mundo et generalibus rerum affectionibus*, liber *de harmonia praeſtabilita*, et *de origine mali*, in quibus potiſſimum id egit, vt ſaniores verioresque atque innocentiores ſenſus eſſe aſſertionum Wolfianarum, quam ab aduerſariis ex ignorantia vel maledicentia illis tribuuntur, euinceret; qui labor ipſi Wolfio valde probatus eſt [p].

(T) *In partes factionum raptis.* Longum ſyrma trahit catalogus Ludouicianus de libellis eriſticis in cauſſa philoſophiae Wolfianae [q], quem non exſcribimus, cum hi indices ad bibliothecam philoſophicam, non vero hiſtoriam philoſophiae criticam pertineant. Multa quoque has lites illuſtrantia, et argumentorum in Wolfium vibratorum recenſionem exhibet *ſylloge* IOACHIMI LANGII [r], qui ſe Antiwolfianorum promachum praeſtitit, Halae edita, qua auocaturum ſe omnes a partibus Wolfii amplectendis, ſperabat, oſtenſurumque promittebat, fruſtra errores palliari et ad ſaniores ſenſus reuocari.

(V) *In academiis ſuis requirerent.* Factum illud ab aula Iſenacenſi Saxonica, et Wirtembergica, quae iudicium Ienenſis et Tubingenſis academiae poſtulabant. Reſponderunt profeſſores theologi et philoſophi, ita tamen, vt ſententiis variarent, nouique inde motus orirentur. Reſcripta principum adducunt ſcriptores hiſtoriae literariae Wolfianae, qui videndi [s].

(X) *De eo reuocando cogitabat.* Arcanam huius commutationis redeuntisque ad Wolfium gratiae enarrant memoriae Wolfianae Gottſchedii, qui, ne longi ſimus, ipſe videndus [t]. Pararios ſe exhibebant, princeps Anhaltinus, belli Dux Grumkouius, et Cocceius cancellarius. Eorum teſtimoniis et commendatione factum eſt, vt cum conſiliarii intimi, et vicecancellarii academiae Halenſis dignitate ſtipendium bis mille Thalerorum offerretur. Ita qui duorum Ducum militarium accuſatione in exilium eiectus erat, duorum ducum militarium excuſatione et commendatione, fatis ita volentibus, cum rege irato reconciliatus et non ſine inſigni honore reſtitutus eſt. Non annuebat tamen nouae vocationi Wolfius, niſi impetrata prius regis Sueciae, in cuius ſtipendio militabat, venia et conſenſu.

(Y) Ante-

m) In pinacotheca ſcript. illuſtr. Dec. VI.
n) loc. cit. p. 78.
o) Dec. III.
p) loc. cit. §. 82. p. 239 ſqq.
q) T. II. c. 14. §. 522 ſeqq. p. 504 ſeqq.
r) Sylloge ſ. recenſio 26. ſcriptorum in nouem academiis contra Wolfianam philoſophiam editorum, quae Halae 1726. vernacula prodiit.
s) Elog. Gottſched. p. 35. LVDOVICI P. I. p. 208. P. II. p. 175. 176.
t) pag. 91 ſeqq.

(Y) Antesignanum se iterum praebuit Ioachimus Langius, qui et scripto et voce apud regem pristinas accusationes repetebat. Quas cum scripto comprehendi iussisset rex sapientissimus et aequissimus, et responsum Wolfii desiderasset, res tandem, iudicio B. Reinbeckii, prius expetito, regiae commissioni praeside incomparabili Cocceio tradita, et theologi in partes curarum adhibiti sunt [w], ex quorum sententia Wolfius ab impietatis suspicione absolutus est. Redeuntis huius nouae lucis philosophiae Wolfianae memoriam conseruauit numus aere cusus, in quo huic *aeui nostri Mercurio* (ita quidem inscio Wolfio scribebat, qui inscriptionem designauerat) *laus ea tribuitur, quod mathesin peruiam, philosophiam firmam et vtilem reddiderit, clare et distincte vtramque docuerit, nemini, nisi aemulis, grauis fuerit* [x].

(Z) Prodiere opera Latina, deductiore ordine et copiosa demonstratione ad prolixitatem vsque perducta, I. *Philosophia rationalis*, 1718. II. *Philosophia prima*, 1730. III. *Cosmologia generalis*, 1731. IV. *Psychologia empirica*, 1732. 1734. V. *Theologia naturalis*, 1736. 1737. VI. *Ius naturae qua obligationes et iura connata explicantur*, Vol. I. et II. 1740. 1742. Vol. III. et IV. De modo acquirendi dominium 1743. et de donationibus et contractibus 1744. Vol. V. De contractibus onerosis, 1745. Vol. VI. De dominio vtili et in specie feudi, Vol. VII. De imperio priuato et societatibus, iureque personarum, 1747. Vol. VIII. De imperio publico seu iure ciuitatis, 1748. Vol. IX. Ius gentium naturale 1749. In quo vasto opere, si nimiam prolixitatem exceperis, incertum, num solidae doctrinae et meditationis, vel improbi laboris patientiae vel perspicuitatis maior ratio habenda sit. Successit I. N. *philosophia moralis*, seu *ethica methodo scientifica pertractata P. IV. 1750 - 1754.* In elaboranda autem *oeconomia* versatum morbus difficilis et insecuta mors occupauit. Lampada vero arripuit, et filum absoluere coepit cel. HANOVIVS plaudente orbe literario, de quo suo loco dictum [y].

(Aa) Speciales circumstantias huius honoris enarrat *elogium Gottschedianum.* Habuit tum in aula serenissimi electoris Bauariae, vicarii imperii, amicos potentes Wolfius, inter quos hoc loco non sine honore nominandus illustris ICKSTADTIVS [z], qui ex disciplina Wolfii Marpurgensi ad honorem summi praesidis academiae Angelopolitanae est progressus, quique praeceptoris philosophiae aditum et praesidium contra scholasticos parauit. Dici enim non potest, quam auidi Wolfianam philosophiam in Bauariae electoratu amplexi sint, quicunque nugarum scholastica-

w) Iablonskius, Reinbeckius, Noltenius, Carstedius.

x) Appellationis huius rationem exposuit epigramma Braemii imagini Wolfianae subiectum:

Ter magnum Hermetem coluit Memphitica tellus
Ter magno maior Wolfius ore nitet
Hermes Aegyptum sapientem reddidit olim,
Orbem luce noua Wolfius irradiat
Iure Hermete suo Memphitica terra superbit
Sed quid tu grato pectore, Teuto, facis?

y) Pinacoth. Dec. X.

z) Pinacoth. Dec. I. conf. LVDOVICI P. II. §. 486. p. 448 seqq.

lasticarum pertaesi ad meliora et lucidiora adspirabant, cuius testimonia certissima attulit FRANCISCI ROTHFISCHERI biographia et apologia [a], qui videndus. Haec enim specialiora locum in nostrae paginae angustia non patiuntur. Probatam autem illam ab eo tempore etiam in terris Romanae ecclesiae addictis et sine damnationis nota publice receptam editio Veneta probat, cuius tamen plura exemplaria igne fatali deleta sunt. Curauit eam editionem SERRERIVS medicinae doctor. Idem in Gallia euenisse, vel vnius Chateletiae, illustrissimae foeminae exemplum.

(Bb) *Iudicare poterat.* Legi ea de re non sine vtilitate philosophiae studia prosequentium, quae vir illustris c. 3. de methodo sua scripsit, digna, quae ob egregias obseruationes iuuenum philosophiae studia aemulantium attentioni iterum atque iterum commendentur.

(Cc) Non inter postrema viri sua aetate maximi merita, hoc eius de lingua Germanica augenda et amplificanda studium reputandum est. Quod enim Ciceroni magnae laudi datum esse supra [b] annotauimus, quod Latii sermonem, transferendo Graecorum terminos artis in Latinam linguam valde ditauerit; id maiori iure Wolfio tribuendum esse putamus, cum non exiguum iudicium sermonisque patrii potestas haud vulgaris requiratur, si quis Graecos et Latinos scholasticae sapientiae terminos Germanice ita vertere nouerit, vt salua perspicuitate, ex ipso termino Germanico minime barbaro auresque laedente, (quales satyricus magis, quam serius ZEIDLERI calamus antea ridendi caussa effinxerat [c]), conceptus mentis dirigantur. Qui tamen cum, quando noui adhuc sunt, non ab omnibus intelligantur, ideo laudandum est cl. LVDOVICI [d] consilium, qui eiusmodi terminorum latinorum indicem Germanice exhibuit: recteque egisse B. GOTTSCHEDIVS iudicandus est, qui vernaculis Latina ad latus marginis apposuit. Ab eo tempore Germanica lingua philosophari in vernacula didicit, et pulcherrime amplificata est.

(Dd) *Cuncta referret.* Multa praeclara de hac libertate philosophandi eclectica attulit philosophus Halensis in *historia scriptorum suorum philosophicorum vernacula editorum* [e], quae, quo magis perspicue et eleganter enarrantur, eo magis non possunt non commendari veritatis studiosis. Quae potissimum eo tendunt, vt auctoritatis praeiudicium iugulando, se, sua lumina, non aliorum, sibi criterium veritatis posuisse, confirmaret. Vnde omnem eclecticam philosophandi libertatem in eo ponit, vt quis vsum

a) Victoria veritatis, p. 38 seqq. qui imprimis legendus est, vt fortuna philosophiae Wolfianae in lyceis et monasteriis Rom. ecclesiae intelligi possit. Magnae multaeque laudes in methodum Wolfianam in eo libro a multis congeruntur, quibus frustra inuidet Desingiana vitilitigatio, quae ius eius naturae ingenti ariete conuellere studuit, re ipsa cognoscendi principia confundendo et more scholae suae male cohaerentia contarcinando, dum montem parturientem ostentabat, ridiculum murem peperisse iudicatus est.

b) Tom. II. p. 46. not. e.

c) *Metaphysica* oder *Vbernaturlehre*, *aus dem Lat. Grundtext in unsere hochdeutsche Frau Muttersprache übersetzt*, qui libellus, fauente Chr. Thomasio, ad ridendam theologiam scholasticam, prodiit. Amari hi risus sunt et viro serio rem agenti indigni.

d) loc. cit. P. II. §. 223 seqq.

e) §. 39. p. 124 seqq.

vſum rationis ſuae rite praeparatae ita adhibeat, vt non niſi illis veritatibus aſſenſum tribuat, quae eum neceſſario extorqueant[f]. Non negat tamen philoſophus cautiſſimus, philoſophandi libertatem tunc ſuos limites pati, ſi communis ſalus et ſecuritas detrimentum capit[g], vnde caute poſtulat, in adhibenda cogitandi libertate eo reſpiciendum eſſe, vt pura et intemerata conſeruetur diuina religio, vt virtutis incrementa promoueantur, vt legibus ſtatuique politico quod aduerſum ſit, nihil ſtatuatur, vt reipublicae et auctoritatis magiſtratus recta habeatur ratio. Quibus velut in nuce comprehenſis principia prudentiſſima poſuit, quae vero ipſum ſaepe numero migrauiſſe aduerſarii clamauerunt. Quo iure, quaue iniuria, illi tantum dicent, qui, quid diuinum, quid humanum ſit, ex iuſtis limitibus definient, et aduerſariorum accuſationes cum Wolfianis apologiis ἄνευ παθῶν examinabunt. Quem vnicum vtilem finem eſſe poſſe collectionum librorum eriſticorum[h] in hac controuerſia editorum concedent nobis, quibus experientia notum eſt, veritatem contentione et litigatione ſaepe amitti. Alia, quae vir acutiſſimus hoc loco cumulat, et imprimis docet, conſequentiarum machinis ingenti veritatis damno libertatem philoſophandi infringi, lectori ipſi legenda, examinanda, ponderanda, quod omnino merentur, relinquimus. Exemplo id Noſter luculento doctrinae de antipodibus illuſtrauit, quod robur poteſt accipere ex iis, quae de controuerſia Virgilii Salisburgenſis cum Bonifacio, Moguntinorum archipraeſule ſuo loco diximus. Euidenter vero ex his litibus philoſophicis in cauſſa philoſophiae Wolfianae eluceſcit, ex vtraque parte non minus pro auctoritate receptae hypotheſeos et ſapientiae a patribus acceptae, pro tuenda auctoritate ſua, contra amaros riſus et ſuperbum contemtum elatasque criſtas aduerſariorum, pro vocibus indeterminatis et obſcuris, et, ſi verum dicendum, nihili, pro famae aeternitate nomineque magno in orbe literato obtinendo, pro partibus ſuis augendis, firmandisque etc. quam pro veritate fuiſſe dimicatum, iuſtos vero amicae et ſapientis controuerſiae terminos maxima licentia multos fuiſſe transgreſſos, nec magnopere adiutum illo morum et philoſophorum amarore ſapientiae ſtudium.

(Ee) *Quod fatis tantopere aduerſis tranquillo animo cedere nouerat.* Legenda ea de re eſt luculenta Noſtri commentatio, qua cauſſae ſuae bonitatem ex aduerſariorum inſidiis demonſtrat, vt character animi ſummi viri poſſit perſpici. Effecit haec animi moderatio et tranquillitas, vt et conuerſatio eius iucunda eſſet, et a principibus viris amaretur, cuius exempla adduxit *Gottſchedianum elogium*[i].

(Ff) Circumſtantias mortis Wolfii, piamque et Euangelii I. C. alumnum decentem praeparationem ad beatam analyſin attento intuenti animo,

f) pag. 132. g) pag. 135. h) Lvdov. P. I. c. 14. p. 177 ſqq. P. II. p. 504 ſeqq.
i) c. XIV. §. 214 ſeqq. p. 619 ſeqq.

animo, dulce erit ex narratione Gottschediana [k] intelligere, qua tranquillitate humanam necessitatem exsoluerit; adeo bene conuenit philosophiae cum religione.

(Gg) *Obiectum enim est illi.* Diuersa fuere argumenta et obiectionum tela, quae in systema Wolfianum vniuersum, maxime vero metaphysicum coniecta sunt, a variis auctoribus vario scopo profecta, vario fine intentata. Quaedam autem innocenti et laudabili intentione proposita, vt quae primo valde paradoxa visa erant, vel insolitis phraseologiis explicata, et ad receptos hactenus orbis tum christiani, tum philosophici sensus et decreta minus commode componenda, et anguem in herba latitantem prodere credebantur, examinata, et eductis in aciem rationibus in dubium vocata emendarentur, et certius et salubre plane cogitandi systema inde erui, pretiosum a vili separari, et veritati cuique, attente prius exploratae et sine partis studio examinatae suum, quod merebatur, pretium tribui posset. A quo rectae mentis sensu omnes Wolfianae philosophiae antagonistas excludere velle, esset iniquissimum. Certum enim, si huius generis disputationes animo patiente, attento, et sine affectus intemperie, ira, partis studio, similibusque veritatis impedimentis, fuissent ventilatae, si vnica veritatis caussa militasset, si patienter disputantes inter se fuissent congressi, si humanitatis et modestiae terminis istae lites fuissent coërcitae, si non suo tantum, sed et aliorum iudicio aliquid fuisset tributum, sereniora fata, quam factum est, mature fuisse prodítura: virosque doctos suo se, id est humano modulo ac pede metientes limites posituros infrunitae, quae regnabat, rixandi libidini, et vel in amicos complexus ituros, vel saluis sententiarum diuortiis, tolerantiae philosophicae et humanitatis ac φιλανθρωπίας rationem habituros. Ast cum deploranda humani animi corruptione affectuum, irae, odii, inimicitiarum, ambitionis, maledicentiae, commodi, inuidiae, quique alii morbi sunt, quibus animus humanus in praeceps agitur, furiae accessissent [l], pudenda vbique locorum in partes raptorum studia ita exarserunt, vt in tota historia philosophica, simile quod Wolfiano sit, bellum nobis, omnes eius angulos exploranti, exemplum non occurrat. Quorum consideratio semper apta nobis visa fuit ad retundendam humani ingenii superbiam, fastum, proteruiam, et excitandam modestiam secum habitantem, nec opinioni suae, nec laudibus aliorum, nec eruditioni atque hominum iudiciis nimium tribuentem, sed placido et tranquillo animo, sine partis et praeiudiciorum studio veritatem patienter excutientem, et ita decernentem, vt constare queat, et recte omnia nos intellexisse, et perspicue quoque proposuisse, et ita animum nos simplicem et veritatis studiosum seruauisse. Quae omnia fere dum in bello isto philosophico desideramus, mirum lectori non videbitur, si a iudicio de his controuersiis ferendo

k) pag. 146 seqq.

l) Legenda quae in historia Ludouiciana P. II. §. 138 seqq. p. 94. edifferuntur, et ad arcanas rationes controuersiae pertinent.

ferendo abſtineamus, lectoremque ipſum iubeamus paginas iſtas inter ſe comparare, quae magnis iris et commotionibus velut maiora tela ex catapultis euibrata ſunt. Quorum auctorum nomina ex vtraque parte nominare nos certe pudet pigetque, qui dolemus hodie, tantorum ex vtraque parte virorum, qui reuera ornamenta ciuitatis literariae fuerunt, otia ita fuiſſe turbata, vt ſaepe maxima de nihilo enaſceretur hiſtoria. Lector itaque aequo animo patietur, quod indicem ſcriptorum non ſubnectamus, qui in hoc puluere pugnauerunt. Dabit eum Ludouiciana diligentia [m], qui collectiones eiusmodi ſcriptorum eriſticorum inſtituere, exiguo ſcientiarum vſu et incremento conſtituerat. Eos autem, qui capita atque ſummam accuſationum ex vno ſpecimine, aſt memorabili, quod aliis exemplum extitit, totum accuſationum argumentum et capita diſcere cupiunt, ad Ioachimi Langii theologi Halenſis *anatomen, ſeu ideam analyticam ſyſtematis metaphyſici Wolfiani, qua illud integra compage ſua ſecundum ſuam ſic dicti idealiſmi et materialiſmi geneſin euiſceratum exhibetur*, dimittimus; quique impatienter talia longiuſcula et hodie, vbi controuerſia deſiit, taediosa legere perhorreſcit, ad neruoſum I. B. Syrbii reſponſum ad aulam Iſenacenſem de erroribus philoſophiae Wolfianae [n] ablegamus, qui, vt ſtricte ſolebat ſua conſcribere, ita aulae rem breuiter et ſuccincte conatus eſt repraeſentare et exponere. Legitur illud in Lvdovici *hiſtoria Wolfiana* [o], et diligenter comparandum eſt cum apologetis Wolfianis, quorum quoque nomina excitat Ludouiciana Wolfii hiſtoria. Nobis enim lectorem his ſpecialioribus detinere, crambenque, quae dudum multoties poſita mors euaſit, recoquere, inſtitutum locusque non permittit.

(Hh) *Et ipſe vir ſummus interdum non ſine omni acerbitate.* Factum eſt illud ſingulari vehementia in controuerſia, cuius ſerram cum B. Buddeo reciprocauit Wolfius; quaeque aliquot ſcriptis amoebaeis contra et pro Buddeo, magnam acerbitatem demonſtrantibus portam aperuit. Et optandum quidem erat, vt ex his tricis immunis fuiſſet ſeruatus B. theologus, a controuerſiarum velitationibus mire natura ſua et ingenio abhorrens, et a Wolfio perſequendo vel calumniando toto coelo remotus, qui, quanquam incomparabili eruditionis copia florebat, Wolfianam philoſophiam tamen nec ſatis callebat, et exoterico ſcribendi genere exercitatus, profundam illam et eſotericam Leibnizii Wolfiique metaphyſicam non ſatis aſſequebatur, paradoxarum autem hypotheſium ſenſus, metu religionis humanae mentis audacia violandae, ſuſpicacius reiiciebat, publice vero nihil decreuerat, ſed rogatus tantum ab amicis Halenſibus priuatum reſponſum ſcripſerat, ſatis ſibi cauens, ne in publicum vul-

 gatum

m) c. XIV. P. I. p. 177 ſeqq. §. 272 ſeqq. P. II. p. 504 ſeqq. §. 522 ſeqq.

n) Addenda autem Straehleri examen cogitat. Wolfii de Deo, mundo et anima, et fac. theol. Hal. annot. ad metaphyſicam Wolfianam: in quibus libellis potiores imputationes Wolfio factae comprehenduntur.

o) Exhibet illud integrum Lvdov. P. I. p. 239-249.

gatum flammas, vti factum, accenderet. Quod cum praeter fidem datam, auctoritate nominis Buddeani freti amici Halenses fecissent, tam aegre tulit Wolfius, vt dentatis chartis aliquot nec nomini, nec eruditioni, nec muneri Buddeano parceret, et quocunque loco posset, eum acerbe roderet [p]. Cuius acerbitatis a christiano philosopho vix expectandae cum non aliam rationem afferat, quam quod ipsum in Spinozismi et fatalismi suspicionem adducere conatus sit, luculento specimine prodidit, facilius esse philosophari, quam philosophice viuere. Buddeus autem, qua erat animi placidissimi modestia, prudentissimo silentio totum istum furorem compescuit.

(Ii) *In concordiam redacta sunt.* Laudabilem in hac illustranda doctrina systematis Wolfiani et castioribus sensibus eruendis operam praestitit prae aliis, in Tubingensi schola biga virorum νῦν ἐν ἁγίοις triumphantium. Vnus ISRAEL THEOPHILVS CANZIVS, cui debemus *philosophiae Leibnizianae et Wolfianae vsum per praecipua fidei capita*, librum profunda doctrina refertum, sed qui intellectum vsu et attentione exercitatum postulat [q]. Alter GEORGIVS BERNARDVS BVLFINGERVS, qui magno acumine et εὐστοχίᾳ lumen obscurioribus assertis Wolfii in *dilucidationibus de Deo, mundo et anima*, itemque *de harmonia praestabilita*, accendit. Quibus tertium addimus suo iure B. Io. GVSTAVVM REINBECKIVM, qui in *orationibus S. super A. C.* Opere immortali, dextre et luculenter demonstrationes huius philosophiae ad illustranda religionis A. C. capita adhibuit, quamuis minime sectarius [r]. Tacemus eorum diligentiam, qui Wolfianae sapientiae vsum, quem promittunt, egregium in disciplinis fere cunctis ostendere sategerunt. Id quod Ireconsultos et Medicos quoque praestitisse ex eorum catalogo apud LVDOVICI [s], qui vsum Wolfianae philosophiae in sublimioribus disciplinis exposuerunt, constare potest. Inter quos celeberrimum nomen habet, qui pro methodo demonstratiua in iurisprudentia vtiliter adhibenda multis speciminibus vigilauit, illustris CRAMERVS, quae et nos suo loco enumerauimus [t], et diligenter recenset Ludouiciana historia. Idem saxum voluisse illustrem ICKSTADTIVM supra monuimus. Alios, ne nimii simus, praeterimus.

(Kk) *Inique summo viro imputata, demonstratum.* Factum id imprimis in controuersiis propter Wolfianam sapientiam Ienae agitatis cum Carpouio et Dariesio, quaeque propter Wertheimensis interpretis audaciam in imperio acta, et ad inuidiam Wolfianae literaturae pertracta sunt [u]. Quae cum

p) Vid. index historiae scriptorum Wolfii v. Budde. Eiusd. clara demonstratio contra Buddeum etc. LVDOV. ll. cc. Ad retorsionis ius enim reuersus scepticismum, materialismum, calumniam, inuidiam, sophisticen etc. imputat, et imprimis §. 121. 122. prolixe enarrat, quo pacto se defendendum esse iudicarit.

q) LVDOV. P. I. §. 189. p. 187 seqq. Prodiit liber 1728. 1732. Tub. 1734.

r) Vid. praef. T. II. historia celeberrimi operis in hist. liter. theol. quaerenda est.

s) Et hos quoque in scenam producit Ludouiciana historia phil. Wolf integro c. XIII. P. I. p. 156. P. II. p. 363 seqq. Adducuntur eo loco ex ICtis Rohrii, Kühnii, Sellii, Crameri, Ickstadtii, Schierschmidii aliorumque, et medicorum Schreiberi, Thebesii, Bergeri nomina. Oratores, poëtas, philologos ibidem adiici videas.

t) In Pinacoth. Dec. X.

u) Etiam has turbas enarrat IDEM §. 516. p. 423.

cum ad hiſtoriam theologiae polemicae pertineant, hoc loco pluribus tangi non poſſunt.

(Ll) *Longe fuiſſe remotum, dubitandum haud eſt.* Videnda, quae de fuga ſectariae philoſophiae a ſe diligenter adhibita paſſim loquitur [x].

(Mm) *Vindicarunt.* Nomina promachorum et ſectatorum Wolfii ordine alphabetico enarrat cl. LVDOVICI [y], inter quos Bulfingerum, Canzium, Engelhardum, Frobeſium, Riebouium, Tileſium, Wagnerum, cum reliqua turma virorum ingenii acumine eminentium eximie in hac hiſtoriae philoſophicae particula laudari videas. Fuiſſe inter eos fabrum aliquem ferrarium Smalcaldicum Io. Valentinum Wagnerum, qui contra Langianas obſeruationes Wolfianam ſapientiam tuitus eſt, in annalibus philoſophicae hiſtoriae annotari dignum eſt. Conſtat eo exemplo, non Socratis tantum tempore ſapientiam non dedignatam eſſe cerdonis officinam, ſed poſt multa ſecula ingreſſam quoque officinam ferrariam. Inter primos autem ſectatores V. C. et philoſophiae eius nimis mature ereptus fuit, *Ludouicus Philippus Thummigius*, fidus et ſtrenuus non conuictor tantum et famulitii Wolfiani aſſecla, ſed felix quoque patroni et praeceptoris diſcipulus γνήσιος in academia Halenſi et Marpurgenſi [z]. Is in exilium praeceptorem ſecutus, munus prae doctore ſuo deſerere maluit. Plurimum huic viro docto debet Wolfiana philoſophia, quam Latino ſermone primus nitidis et perſpicuis inſtitutionibus illuſtrauit, vnde multi hos labores Latinos, quam vernacula opera ipſius praeceptoris in vſum adhibere maluerunt, Thummigiana enim ille philoſophumena ex ſuis inſtitutionibus hauſta non probauit tantum, ſed et commendauit. Nec venerandus multisque meritis de eccleſia et humanitatis literis illuſtris academiae Lipſienſis theologus Io. AVG. ERNESTI [a], et quem nuper orbi et academiae literatae ereptum dolemus cel. Io. CHRISTOPHORVS GOTTSCHEDIVS omittendi ſunt. Ille enim in elegantibus *initiis doctrinae ſolidioris* [b], Wolfianam philoſophiam puro caſtoque ore Romano, hic Germanico perſpicuo artis terminos proloqui [c] docuit. Tacemus alios, non minus praeclare de hoc philoſophandi genere promeritos, nominatos in Ludouiciana hiſtoria [d], cum prolixiora noſtra tractatio refugiat, illoque ex fonte ſpecialia, quantum hodie ſatis eſt, poſſint hauriri.

 (Nn) *Rin-*

423. et P. I. §. 201. p. 163 ſeqq. De Wertheimenſi interprete, qui ſolum tantum pentateuchum Germanice vertit, notisque et obſeruationibus inſtruxit Ioanne Leonardo Schmidio videndus Ven. WALCHIVS Intr. in interiores eccl. Euang. controu. P. V. §. 52 ſeqq. p. 1276 ſeqq. qui alios quoque adducit. Res ad hiſtoriam exegeticae theologiae pertinens, ideo inter Wolfianas lites connumeratur, quod methodum quandam exegeticam ad modum Wolfii imitatus eſt. Quem ideo in ſuſpicionem communis facinoris adduxit Langius in empaecta religionis, ſecuti ſunt alii, quos nominat LVDOV. l. c. P. I. §. 520. p. 597 ſeqq. Tota autem ſchola Wolfiana iſtam impietatem deteſtata, liberque in toto imperio Rom. Germ. publice proſcriptus eſt. Ipſe pro ſe Wolfius ad regem pium ea propter apologiam ſcripſit.

x) De ſcript. ſuis §. 40 ſeqq. p. 125 ſeqq. vbi praeclaris rationibus ſtudium ſectarium, velut ἀφιλόσοφον iugulat. conf. ratio praelect. §. 43. monitum de ſua philoſophandi ratione.

y) P. II. §. 463. p. 319.

z) Vitam eius enarrat LVDOV. P. I. §. 472. p. 323 ſeqq.

a) Vid. Hiſt. ſcript. ſacr. p. 180.

b) Prodiit T. I. 1734. alter 1735. teſtisque eſt accurationis philologicae et philoſophicae auctoris.

c) Lipſ. 1734. 8. Is laudabili conſilio Germanicis terminos technicos Latinos appoſuit. Dolemus, beatum virum hiſtoriam phil. quam praefixerat, cum hiſtoria phil. barbaricae abrupiſſe.

d) P. I. p. 150.

(Nn) *Ringentibus philoſophis ſcholaſticis diuerterent.* Iucundum eſt, haec prolixius ex narratione ROTHFISCHERIANA intelligere [e], cum non tantum fortunam philoſophiae Wolfianae in cathedris Romanae eccleſiae mire illuſtrent, ſed pleraque epiſtolia et teſtimonia αὐτόγραφα afferat. De quibus tamen cum ſupra ſuo iam loco, quae huc pertinent, adducta ſunt, nihil in praeſentia cumulamus.

(Oo) *Inſtitutiones phyſicas ad mentem Wolfii exaratas edidit.* Plura ea de re diximus, et illuſtriſſimae philoſophae vitam ex memoriis a cl. Voltairio et Bernoullio ſuppeditatis enarrauimus in vita eius [f].

(Pp) *Alibi tamen propter breuitatem huius ſcriptionis enarrandis.* Debemus pleraque narrationi GOTTSCHEDII, qui exempla ex Gallia, Italia, Polonia, Belgio, ipſaque India Orientali adduxit.

(Qq) *Ex integro complexu poſſunt intelligi.* Vtili et luculenta tractatione illuſtris philoſophus methodum legendi ſua ſcripta et philoſophumena exhibuit, ex quibus luce meridiana clarius eſt, impoſſibile eſſe iliada Wolfianam in nuce comprehendere, vt tamen perſpicua et integritate ſua conſtans ſeruetur delineatio. Adeo autem diffuſae et prolixae tractationes eius philoſophicae ſunt, rationibus inter ſe connexis, vt ex tota cogitationum catena, ne vnum quidem membrum poſſit, ſalua perſpicuitate, omitti. Id quod praeſenti loco, vbi ὡς ἐν παρόδῳ philoſophiae Wolfianae hiſtoriam ſalutauimus, et a fine noſtri laboris tandem aliquando imponendo ſubinde vrgemur, fieri non potuit. Nec magnopere lector paucas lineas a nobis ducendas poſtulabit, qui vel vnicam ſcriptorum Wolfianorum hiſtoriam ab ipſo conſcriptam, ea, qua par atque digna eſt, attentione perlegerit, ex qua velut ex genuino compendio ſumma totius philoſophiae Wolfianae poteſt comprehendi, ſicque dulcius ex ipſo fonte aqua limpida hauriri. Concatenatae autem διατυπώσεως philoſophiae Wolfianae cognoſcendae cupidis prae aliorum laboribus vel *Thummigianas inſtitutiones* commendamus, vel viri clariſſimi Io. NICOLAI FROBESII *delineationem ſyſtematis philoſophiae Wolfianae* inſpicere iubemus. Is enim ordine concinno et eleganti totam philoſophiae Wolfianae ſummam tabulis mnemoneuticis incluſam, adſcriptis §§. numeris, perſpicue complexus eſt, et in annotationibus hiſtoriam literariam doctrinarum Wolfianarum vberem ſatis largaque manu attulit, vnde velut ex promtuario philoſophico materiam in poſterum deſumere poterunt, qui in explicanda hiſtoria dogmaticae huius philoſophiae verſabuntur. Et hactenus quidem de hiſtoria philoſophiae Wolfianae ſummatim egimus, quantum appendicis et ſupplementorum ratio poſtulabat et permittebat, quae innumera, quae dici poterant et ad manus erant, poſteritatis curae et curioſitati relinquere coëgit. Iam ad ſpeciales philoſophiae partes et recentiorem eius hiſtoriam itemque ſapientiam exoticam progredientes, officio noſtro, quantum poteſt, breuiſſimis quidem, attamen non ſine commodo et vtilitate lectoris defungemur.

e) Victor verit. p. 44 ſeqq.   f) Pinacothec. Dec. IV.

AD LIBRVM PARTIS II. TOMI IV. SECVNDVM.

DE EMENDATIONE PHILOSOPHIAE IN SINGVLIS EIVS PARTIBVS,

CAPVT I.

DE REFORMATIONE PHILOSOPHIAE RATIONALIS RECENTIORI AETATE TENTATA.

pag. 545. lin. 11.

Discrimina, mutationes, caussasque esse adducendas. Praelusit eiusmodi tractationi historiae philosophiae criticae nuper incomparabilis vastaeque doctrinae philosophus LVDOVICVS DVTENS, quem supra iam ex merito laudauimus, qui in doctissimo multaeque lectionis et acris iudicii opere Gallico, cui titulum: *Recherches sur l'origine des decouvertes attribuées aux modernes,* praefixit, duobus tomis [a] veterem philosophiam cum noua comparauit, et incredibili studio et attentione vtriusque systemata inter se committendo et ex genuinis fontibus deducendo id egit, vt ostenderet celeberrimos philosophos recentiores pleraque a se obseruata et velut noua in scenam producta desumsisse ex operibus antiquorum philosophorum: immo multas quoque veritates maximi momenti, etiam quae religionem concernunt, non ignotas fuisse sapientibus gentilibus. In quo opere luculento et erudito eum omnes, qui in comparatione philosophiae vetustissimae et gentilis, cum recentiori inter Christianos versati sunt, longo post se interuallo reliquisse sententia et consensus orbis literati et philosophici merito pronuntiauit. Ita enim non tantum fontes literarii aperti sunt, et quid cuique debeatur, quid mutuo acceptum et pro nouo venditum, demonstratum est, sed occasio quoque aperta, quid in singulis philosophiae partibus et disciplinis veteri orbi visum, quid aeuo nostro relictum ostendendi; critica autem disquisitione definiendi, quo sensu, habitu et respectu ad systema suum veteres ea affirmauerint, quae nostri aeui philosophi velut sua vendicant. Quo pacto demum vera et vtilis historia critica philosophiae potest emergere, fontesque veri systematum sensusque eorum detegi, sicque verae origines dogmatum philosophicorum, ad quae H. P. ante omnia respiciendum est, erui. Quare in votis quam maxime habemus, vt vir doctissimus, quo meliorem atque doctiorem ad hunc finem vrgendum non nouimus, hoc praestantissimo libro auctarium addat, et hanc comparationem systematum veterum et recentiorum, porro instituendo quatenus haec ab illis originem acceperunt,

a) Paris 1766. 8.

runt, et quo pacto conſenſus, qua vero ex parte diſcordia intercedat, quid emendauerint in veteri philoſophia noſtrae aetatis philoſophi, quibusque ex cauſſis, hiſtorico et critico calamo delineet. Quo melius et vtilius operam hiſtoriae philoſophicae locari non poſſe, dudum ſumus conuicti. Non a ſcopo vero noſtro et ex via diuerteremur, ſi id exemplo vno alteroque oſtenderemus; aſt curſus noſtri lineam reſpicientes retrahimur, nonnulla infra ad p. 656. tangemus, haud pauca tamen in opere noſtro dicta et explicata ſunt, quae lector ad proprium iudicium experiundum adhibere poterit. Qua cautione autem eiusmodi comparationes inſtituendae ſunt, alio loco[b] multis expoſuimus, quae hoc loco repetere ſuperuacaneum putamus.

Ibid. lin. 5. a fin. *IO. G. WALCHIVS.* Addendus illis, NIC. FROBESIVS, diſſ. *de praeclaris recentiorum philoſophorum meritis in logicam*[c].

pag. 546. lin. 1. *Et qui reliquos facile vicit HOLLMANNVS.* Hoc ad Ariſtoteleam proprie Metaphyſicam, quae vſque Sec. XVII. initia obtinuit, et hodie in multis Romanae eccleſiae ſcholis adhuc obtinet, pertinet. Seceſſerunt tamen etiam ex hac ipſa cohorte viri nonnulli acuti et ad veram philoſophiae primae ſiue ontologiae rationem reuocarunt, qua in parte egregie meruit Ieſuita BVFFIERIVS[d], et ex Carteſianis Claubergius[e], qui praeceptoris ſyſtema philoſophicum hac parte auxit, et nobilitauit. Lux tamen maior effulſit, ex quo philoſophia Leibnizio Wolfiana ab his viris ſummis principiis ontologicis et metaphyſicis ſuperſtructa eſt.

pag. 547. not. i. col. 1. *Dudum is meditatus eſt.* Dolemus vehementer hunc Aiacem optimi Zimmermanni in ſpongiam incubuiſſe, nec ſperandam eſſe editionem apologiae virorum eruditorum atheiſmi accuſatorum: vt enim multa lectione et haud ignobili induſtria per multos annos in hoc argumento verſatus erat, ipſumque opus mſc. reliquerat, edere tamen noluit. De qua re in *hiſtoria arcana vitae ſuae*[f], quam paulo ante fata vernacula ſcripſit, quaeque ad nos amiciſſimi cuiusdam viri, qui ab eius ore olim pependerat, beneuolentia mſc. peruenit, ſcripta ſua recenſens ſcribit: „inter ſcripta ſua manu exarata extare diſquiſitiones „modeſtas de viris eruditis atheiſmi poſtulatis, voluminibus duobus in „forma quarta edendas: has virili aetate magno labore, ſed non ſine iucunditate animi conſcripſiſſe. Aſt flore praeſtantioris partis vitae et „aetatis fugiente, inter labores muneris prolixos et valetudinis rationem „ſaepe numero fluctuantem et vacillantem, deeſſe ſibi tempus operis denuo

recen-

b) In otio Vindelico diſſ. I. p. 1 ſeqq.

c) Helmſtadii 1744.

d) Tr. de premiers veriter, Par. 1724.

e) Conf. HOLLANN. prol. phil. primae §. 41. pag. 77 ſeqq.

f) pag. 71 ſeqq. Digna eſſet haec biographia quae in vulgus ederetur, adeo multa cumulauit hiſtoriam arcanam literariam ſui temporis illuſtrantia, adeo ingenium, candorem, et imprimis recti ſenſus ac aequi animi imaginem in ea reliquit. Cum vero ἀνέκδοτα haud pauca contineat, patriam, eccleſiam et literaturam tangentia, ſpes non eſt editionis.

„recenſendi et ad editionem parandi[g]“. Hoc pacto vero haud exigua pars diligentiae et doctrinae Zimmermannianae nobis erepta eſt, neſcimusque quod fatum chartae eius poſt funus relictae habuerint.

Ibid. lin. 18. *Non plane ignarus.* Conſulenda quoque hoc loco Io. GROENINGII *bibliotheca iuris gentium*, et *hiſtoria iuris principum* et *bibliotheca iuris imperantium*[h], qui de hoc argumento plerosque ſcriptores adducunt. Idem factum a B. G. STRVVIO, et qui ſupplementa adiecit cl. KAHLIO[i]. Omnium autem prolixiſſime in hoc campo verſatus eſt Cel. CHR. FRID. GEORG. MEISTERVS[k], qui in *Bibliotheca iuris naturae et gentium* haud raro de librorum huc pertinentium argumento iudicat. Alios tacemus maxime recentiori aetate prodeuntes, qui laudabili ſtudio in praefationibus *nouorum literariorum Lipſienſium* ſolent indicari.

pag. 548. lin. 4. a fin. *Aliosque ſcriptores hiſtoriae logicae.* Poſt hos omnes duo Galli eruditam operam nauarunt in hiſtoria P. Rami enarranda, NICERONIVS[l] et CREVIERIVS[m], qui cum adductis a nobis comparandi ſunt. Addendus, qui documenta quoque publica affert Io. LAVNOIVS[n]. Ad Sammarthanum autem elogium nonnulla annotauit HEVMANNVS[o] non in hac hiſtoria negligenda.

pag. 549. lin. 1. *Editus eſt in lucem P. Ramus.* Annum natalem ponit Niceronius 1515. quem deſignat quoque effigies P. Rami in collectione TH. DE BRY, ſequiturque Freherus.

Ibid. lin. 7. *Cauponariam.* L. carbonariam: ſecutus eſt filius minorennis parentem, manuariam operam vbicunque poterat praeſtans. Inter carbones autem igniculos ſentit puer octennis Pariſios contendens diſcendi cauſſa in vrbe ampliſſima et literata; et cum vix haberet, vnde viueret, ter relinquens, ſed impatienti deſiderio reuerſus. Quae flagrans contentio cum ruditate et tarditate ingenii Ramaei, quam ei SCALIGERANA ſecunda tribuunt, conſtare nequi. Vnde rectius Banoſi narrationem h. l. adductam ſequendam eſſe cum Niceronio quoque concludimus.

pag. 550. lin. 17. *XXVI. tantum annos natus.* Obiit praecox iuuenis anno MDLVIII. valde eum laudat THVANVS.[p]

Ibid.

g) Coniicimus vehementiam Gundlingianam cum eo de hoc argumento litigantem editionis taedium ipſi concitaſſe. Erat enim ſupra modum pacificus, tolerans, et ad excuſandum quam accuſandum paratior.

h) Vtraque extat in bibliotheca eius vniuerſali P. II. et III.

i) In biblioth. philoſ. Vol. II. qui et ipſe copioſus eſt. Hi vero omnes libros tantum indicant, ſcientiarum practicarum hiſtoriam non tangunt.

k) prodiere III. partes Goett. 1749. 1757.

l) Mem. de literat. T. XVI. pag. 207 ſqq. ed. Germ. multa is ad acta publica in hac cauſſa pertinentia affert ex FELITIANI text. hiſtoriae Paris. Gallice edita.

m) Hiſt. vniu. Paris Tom. V. p. 388 ſqq. qui et ipſe acta vniuerſitatis inſpexit.

n) De fort Ariſt. in acad. Paris c. XIII. p. 245. ed. ELSWICHII, qui in adiecta diſſ. de fort. Ariſt. in academiis Proteſtantium eleganter de hac particula H. P. meruit. Diſſentiunt tamen in nonnullis hi ſcriptores, in argumento odioſo: vnde nec Launoius quidem iudicium libere interponere auſus, reuerentia regis ſenatusque regii impeditus.

o) p. 100. qui monet quoque, LENZII libellum academicum de vita P. Rami prodiiſſe Lipſ. 1716.

p) L. XXI. p. 403. conf. SAMMARTH. l. c.

Ibid. lin. 8. a fin. *Ad parandam ſibi gloriae viam.* Idem recte obſeruatum CREVIERIO, qui addit, academiae in adhaerendo Ariſtoteli eiusque veſtigia preſſe ſequentis tantam eo tempore inſaniam fuiſſe, vt non potuerit non iuueni ardenti et gloriae cupido, et praeterea audaci et erecto ingenio ſuffulto, et literarum cauſſam, quam nimis academiae patres premebant, tuenti, occaſio enaſci, adeo ſuperbe et imprudenter pronunciandi, at dominantis quoque partis inuidiam irritandi, quae loco ſcholaſticae controuerſiae in actionem criminalem conuerſa eſt. Obtinuit tamen iura magiſterii.

pag. 551. lin. 18. *Multoties recuſus vterque.* Quatuor editiones curis doctorum virorum auctas recenſet NICERONIVS 1581. Frid. Beurhuſii 1583. Audomari Talaei et Ioh. Piſcatoris 1591. Guil. Tempelli et eodem anno cum appoſitis e regione Melanchthonis libris dialecticis. Addi poteſt quinta, quam nos poſſidemus, Lut. Par. 1548.

pag. 553. lin. 10. *Theologiam et artes eneruaret.* Comparandus cum hac narratione CREVIERIVS[q], qui obſeruat, in carcerem publicum (Chatelet) captiuum raptum, poſtea cauſſam per appellationem ad curiam regni, indeque ad conſilium regium pertractam eſſe. Tanti conſtabat, barbatos magiſtros ſcholae cum Ariſtotele ſuo contemſiſſe. Recte autem ſcholae Pariſienſis hiſtoricus monet, non ſatis expeditum eſſe, quo pacto res acta ſit, narrationes enim biographiae Rami inter ſe diſſident, ſine dubio a partis ſtudio profectae. Praetermiſit has difficultates Niceronii relatio. Ipſum edictum regium affert LAVNOIVS. Edidit etiam HENR. IVLIVS SCHEVRLIVS, Profeſſor Helmeſtadienſis[r]: *de Petri Rami libris Francifci regis Galliae decretum, deque iis iudicium a iudicibus, quos tum Rex, tum partes elegerant anno 1544.* denuo poſt centum annos editum. Patet ex tota hac contentione, quam graue iugum Ariſtotelicum fuerit, quod collum academiae Pariſienſis preſſerat, quam longe a philoſophiae candore abfuerint philoſophi Pariſienſes, quamque temerarium ſaepe ſit, regnantes opiniones conuellere, quae omnia Ramus ſcire, et prudenter cogitare debebat, nec in tanta potentia aduerſariorum crabrones irritare, veritatemque caute et prudenter defendere, iactantiae autem et oſtentationis ſuſpicionem euitare, qua ratione actiones Rami, licet cauſſa eſſet melior, excuſari totae non poſſunt. Ipſos autem aduerſarios nobile ſpecimen exhibuiſſe perſecutionis et oppreſſionis cauſſae melioris, oſtendiſſeque, quid valeat calumnia, quid iudex occupatus, nec ſemper principum fauorem, quo literas Franciſci regis exemplo proſequuntur, clypeum eſſe contra perſecutionem, fatebitur, quisquis hanc Ramaeae hiſtoriae particulam ſine partis ſtudio expenderit, fatente id eruditiſſimo CREVIERIO.

pag.

q) loc. cit. p. 390 ſqq.

r) loc. cit. p. 246 ſqq Merentur eius obſeruationes ad hanc particulam hiſtoriae contentionis Ramaeae attentionem.

pag. 559. lin. vlt. *Auctoritate sua corroborante.* Legendus de hac controuersia CREVIERIVS [s], qui Iacobum Carpentarium nouae litis auctorem fuisse non negat, incertus autem haeret, quae pars victoriam obtinuerit. Illud certum, vtramque cathedram Ramum porro obtinuisse.

Ibid. lin. 12. *Quae odia Ramo honestiorem Musarum faciem cupienti obiecta sunt.* Tangit hanc liticulam, tantis tamen animis inter professores regios duce Ramo et facultatem agitatam, vt ad senatum regni, et ab eo ad regem ipsum deferretur, NICERONIVS Freigium secutus. Ex qua particula Ramaeae historiae character illius temporis designari potest.

Ibid. lin. 4. a fin. *Partibus fauentissimum ostendebat.* Accidit id anno 1552. quo motus illi ciuiles exardescere coeperunt, de qua re, quae Ramum in exilium eiecit, videndus, ex FELITIANI *historia Parisiensi* [t], NICERONIVS [u] et CREVIERIVS [v]. Non inclinasse tantum ad reformatae partis placita et confessionem, sed publice quoque id mature prodidisse, ex non obscuris indiciis probauit HEVMANNVS [x], et si ADAMO in vita Bullingeri [y] fidendum, Tiguri confessionem fidei suae reformatis probatae edidit.

pag. 560. lin. 10. *Ad augendas et perficiendas artes mathematicas se totum conuertit.* Nouas ei controuersias et odia conflauit illud augendae eruditionis mathematicae studium, cum anno MDLXVI. a rege obtinuisset, vt nemo cathedram regiam occupaturus admitteretur, nisi examinatus publice a regiis professoribus. Eam autem spartam cum Demsterus anhelaret, oneri vero ferendo imparem se videret, Carpentario certis conditionibus cessit. Carpentarius et ipse, mathematicarum disciplinarum parum gnarus aduersarium Ramum, decani munere tunc fungentem expertus est, ille enim in aula egit, vt ad examen vocaretur; quod cum curtae suppellectilis suae conscius omnibus viribus, declinaret, precibus tandem ab examinis molestia liberatus est, postquam senatus regius certas ei conditiones praescripserat. Id quod indignatus Ramus in iudicium eum vocauit, in quo tamen artibus suis et eloquentia se extricauit. Et hinc internecinum illud odium, et insidiae Carpentarii contra Ramum, quae interitum in caput eius cumularunt. Totam istam litem narrant fuse FELITIANVS [z], cuius verba adduxit Niceronius et CREVIERIVS [a], qui omnino videndi.

pag. 561. lin. 6. *Professioni mathematicae erigendae.* Non tamen euentum sortitum est illud testamentum Rami. Post funestam enim Rami mortem ex sententia curiae regni alii instituto describendi historiam Galliae addictum est, eo quod numerus professorum mathematum regiorum possent sufficere. Stipendium igitur Ramaeum Iacobo Gohory traditum est,

s) loc. cit. pag. 454.
t) Tom. II. pag. 1084.
u) pag. 220 seqq.
v) loc. cit. pag. 394.
x) ad loc. cit. Elog. Sammarth.
y) pag. 209.
z) loc. cit. Tom. II. pag. 1106.
a) pag. 199-201.

vt PAVLI AEMILII *hiſtoriam Galliae* Latino ſermone continuaret, quam quoque perfecit, ſed non edidit. Totam iſtam cauſſam ex hiſtoria Pariſienſi ſupra laudata enarrant NICERONIVS [b] et CREVIERIVS [c], qui plura ſitientibus adeundi.

Ibid. not. k. *Titulum ei fecit, Baſilea. Baſilea, ad ſenatum populumque Baſileenſem Lauſannae 1571. 4.* Inſertus hic panegyricus Orationibus Rami.

pag. 562. not. r. *Efficaciſſima eloquentia.* Tanta eloquentiae Rameae fuit opinio, vt anno MDLXXII. noſtro fatali, magnis pollicitationibus tentaretur, vt in Poloniam iter ſuſcipiendo, poſt mortem Sigismundi Auguſti proceribus Poloniae efficaciſſima eloquentia electionem ducis Andegauenſis commendaret. Aſt contemnebat ille eloquentiam mercenariam, quam ſecutus fatalem interneclonem, quae paucis poſt diebus eum deleuit, effugiſſet.

Ibid. lin 23. *Artium mathematicarum.* His potiores ſtudiorum ſuorum curas deſtinauit, et in iis prae aliis valuit: earum auxilio autem in ipſis logicis praeceptionibus, maxime, quod ad definiendi et diuidendi artificium attinet, valde adiutus eſt.

pag. 563. lin. 3. *Quae tamen eius conſilia in ſynodo eccleſiaſtica reiecta ſunt.* Fuit ea Nemauſenſis, in qua de emendando regimine eccleſiaſtico diſceptatum eſt. Diſplicebat autem Ramo forma ariſtocratica, quae in eccleſiis Gallicanis reformatorum hactenus obtinuerat. Itaque contendebat, poteſtatem eccleſiaſticam a Chriſto eccleſiae traditam, non a conſiſtoriorum et ſynedriorum ſola auctoritate, ſed conſilio tantum deriuandam eſſe, idque deinde ſingulis patribusfamilias exhibendum, vt eorum ſcitis legis eccleſiaſticae obligationem reciperet. In quo vero argumento ſynodum Nemauſenſem, quam Beza dirigebat, aduerſam et calculum ſuum denegantem expertus eſt. Ita AYMONIVS [d], et qui eum ſequi videtur NICERONIVS [e], omnium vero prolixius TH. BEZA [f].

pag. 564. lin. 5. *Et ſcriptores hiſtoriae literariae alii in vulgus noti.* Inter eos characterem animi et eruditionis Rami diligenter et accurate depingunt NICERONIVS et CREVIERIVS [g], quanquam confeſſione ſacrorum dogmatum a Reformatorum placitis, quae ſequebatur Ramus, alieni, qui magnum iudicium, improbi laboris patientiam, doctrinae varietatem et vbertatem, zelum pro methodo bona in docendo, eloquentiam efficaciſſimam, tum animum rectum, caſtum, fortem et erectum illibatumque, et ſobrium extollunt.

Ibid. lin. 8. *Et egregie in veterum voluminibus verſati.* Accurate, quod ſolet, eorum indicem confecit NICERONIVS. Memorabile autem, in mathematicarum diſciplinarum myſteriis ſcrutandis et eloquentiae praeceptis

b) NICERON. l. c. p. 230.

c) loc. cit.

d) pag. 230. Produnt haec animum Rami nouitatis ſtudio abreptum, et reformandi cupiditate accenſum.

e) loc. cit.

f) ep. 68.

g) loc. cit. Lib. V. pag. 267.

ceptis emendandis et ad emendationem et elegantiam perducendis, ſimul aequali fere virtute valuiſſe. Cuius rationem qualem obſeruauerit, in oratione *de ſtudiis philoſophiae et eloquentiae coniungendis*, quam *Lutetiae anno* cIↄIↄXLVI. habuit, et *orationum Ramaearum ſyllogae* inſerta quoque eſt, explicuit.

Ibid. lin. 3. a fin. *Collectas a POPE-BLOVNTIO.* Libere quoque reprehenderunt Niceronius et Creuierius temeritatem Rami, nouitatis affectationem, ſpiritum contradictorium, animum elatum et ſupra modum inclareſcendi cupidum, liticularum pertinaciam, et viuendi quandam imprudentiam, qua ſibi malum arceſſiuit. BEZA autem *hominem ad turbanda optima quaeque comparatum, et pſeudodialecticum iam pridem* nominans, ſcribit a *viris doctis vocatum* ὄζον Ἄρειον, alluſione ad Rami cognomen facta, qua Graeci hominem ſpiritu Martio plenum, indigitare ſolent, id eſt, bellicoſum ramum ex Martio ſtipite.

pag. 586. lin. 13. *MDCLXII.* Leg. MDLXII. ſub Eliſabethae Angliae regina enim, deſertis caſtris Romanis, ad Britannos Acontius tranſiit. De eius theologia et ſuſpicionibus theologorum alio loco agendum et conſulendus P. BAYLE [h].

pag. 589. lin. 21. *Haec omnia, cum exigui vſus ſint, abiicere.* Ita quidem Thomaſius, calculationum mathematicarum ignarus, quibus illa doctrina ſyllogiſtica, qualem ars cogitandi exponit, nititur: qui enim conſtructiones logicales expoſuerunt, calculumque logicalem interpretati ſunt, inter quos nuper clariſſimi profeſſores LAMBERTVS, et PLOVCQVETVS eminuerunt, iſta ad certa fundamenta ratiocinandi pertinere, et determinandis accurate iudiciis et ratiocinationibus inſeruire, demonſtrauerunt. Idem ergo harum calculationum logicarum vſus in logicis, qui algebraicarum in arithmeticis. Certiore cenſura in arte cogitandi notauit LEIBNIZIVS [i], deſiderari in ea doctrinam de probabilibus eorumque iuſto pondere dimetiendo, quae amplioris longe vtilitatis et extenſionis eſt, quam demonſtrationis doctrina: vnde recentiſſimi logici hunc defectum ſollicite ſuppleuerunt, de quo in hiſtoria ſpeciali logicae pluribus tractandum eſt.

pag. 589. lin. 4. *Vtrum lucem viderit, ignoramus.* Legitur etiam biographia Mallebranchii inter NICERONIANAS [k], ideo digna, quae conſulatur, quod accuratum ſatis librorum elenchum ſuppeditat.

Ibid. lin. 15. *Menſe Ianuario anni MDCXL.* Leg. MDCLX. vt rationes temporum poſtulant, quas typotheta peruertit. Adſcriptus eſt ordini. d. 28. Ian.

pag. 590. *A cel. LENFANTIO legendus exhiberetur.* Laudata eſt haec verſio, teſte NICERONIO [l], qui alias quoque duas Latine in Britannia comparuiſſe refert.

h) loc. cit. valde premebatur ſuſpicione animi ad partes Socini inclinantis.

i) Conformite de la foi avec la raiſon §. 31. prooem. Theodiceae.

k) Tom. II. pag. 355 ſeqq.

l) loc. cit. pag. 358.

pag. 594. lin. 17. *Morum honeſtatem.* Eminebat acutiſſimus philoſophus candore, aequitate et ἐπιεικία, morum ſimplicitate, rixandi et contendendi fuga, humilitate, patientia et tolerantia eorum, quos acumine et iudicio multum ſuperabat. Quam cara autem philoſophia Mallebranchiana Quackerorum ſectae fuerit, quibus frigidam ſuffudiſſe viſus eſt, vel inde colligi poteſt, quod narrante NICERONIO [m] coactus eſt, apologia a ſuſpicione Quackeriſmi ſe defendere [n].

pag. 598. lin. 13. a fin. *Sumus certiſſimi.* Comparandus cum hoc iudicio Remmanni de Mallebranchio acutiſſimus BVFFIERIVS [o]. Is enim cum virtutes, quibus inter philoſophos noſtri temporis effulſit Mallebranchius, candide taſſus, tum accurate quoque proſecutus eſt, quae obelo configenda iudicauit. „Obſeruat is: quamuis totus Carteſianus eſſet, in„genii tamen elegantia et dictionis nitore ſectae iſtius auctorem in ea or„nanda atque augenda ſuperauiſſe. Non enim decreta tantum Carteſii ex„coluiſſe, ſed et nouis luminibus, quantum poterat, illuſtraſſe. In eo au„tem praecipue valuiſſe ingenii Mallebranchiani virtutem, quod opinio„nes ſemel delectas, ita pingere, ornare commendareque potuerit, vt ani„mos occupando trahendoque impoſſibile ſit, ex ea parte, qua intuendas „offert, eas non recipere, certe minime oculos poſſe auerti, ſed cum iu„cunditate contemplandam eſſe idearum et cogitationum abundantiam, „quae animorum curioſitatem paſcat, eiusque attentionem mire excitet, „vt eos rei vultus intueatur, quos philoſophus conſpiciendos dederit. „Aſt monere quoque illos, qui ſententiis eius non ſubſcribunt, quamuis „contagio quodam lectores Mallebranchius trahere ſoleat, praeſeruari ta„men vno remedio mentem poſſe, ſi primis greſſibus primisque, quas „exponit, propoſitionibus examinandis lector inhaereat, cum enim pau„cis quibusdam aſſertis omnem ratiocinationum ſuarum nexum inaedifi„cauerit, ita facillime refutari poſſe; quod ſi illae admittantur, cogi le„ctorem, vt ceteris inhaereat, et rapiatur eadem, qua ille inſiſtit via. Mo„dum enim, quo principia ſua commendet, non alium eſſe, quam ca„piendi eos, qui ſe ſponte decipi patiuntur. Nam ſolere eum difficultates „opinionum, quas refutat, in apertiſſima luce ponere, earumque con„temtum inſpirare, ſuas autem, quo licet modo et parte ea, vbi pul„cherrimae videntur, commendare. Et hoc quidem pacto in diſſertatio„nis progreſſu ea velut certa, et omni exceptione maiora ſupponere, „oblitum eas, quibus premuntur difficultates adducere. Facile itaque „confodi poſſe errores Mallebranchianos: naturam animae conſiſtere in „cogitatione actuali, ideas eſſe obiecta immediata intellectus, res exter„nas clare, et vno oculi ictu earum modificationes exhibentia, ideas eſſe „magis reales, quam reliqua, quae in vniuerſo videmus omnia. Habe„re animum in ſe infinitos numeros idearum, non cognoſci poſſe natu-

„ram,

m) loc. cit. n) Tom. XVII. p. 271 ſeqq. o) Premiers veritez p. 270.

„ram, eſſentiam et modificationes, niſi per ideas earum claras. Cauſſas „ſecundas nullius eſſe efficaciae, habere intellectum notionem infiniti, „videre nos omnia in Deo, materiam conſiſtere in extenſione". Conferendi cum his quos alio loco prolixe laudauimus, et quae more ſuo acute monuit ὁ πάνυ LEIBNIZIVS [p], qui etiam notat [q] Ieſuitam Tertraeum, quo acerbiorem aduerſarium Mallebranchius haud habuit, ſiniſtrius, quam par erat, rem ſuam contra eum vrſiſſe [r].

pag. 508. not. h. *Prodiit vita eius Germanice Gorlicii 1709. 12.* Ex ea ſine dubio biographia Tſchirnhauſeniana hauſta eſt, quae inter Niceronianas Germanica veſte iudutas comparet, legique meretur, quam praeclare illuſtris vir de ſcientiis meruerit. Non contentus enim, ſuis meditationibus ſcientias auxiſſe, aliis quoque ad eundem curſum tenendum cohortando conſiliisque et ope adiuuando, auctor fuit. Debuiſſe ill. Wolfium hoc pacto Tſchirnhauſenio prima philoſophandi conamina, ſupra iam monuimus. De praeclaris autem eius in dioptrica meritis, in hiſtoria rerum mathematicarum et phyſicarum dicendum, quidque ad iuuandam geometriam attulerit, explicandum eſt.

pag. 602. lin. 23. *Inter quos ſuo merito palmam aliis praeripuit, praeſtantiſſimus Crouſazius.* Valde commendat has rationalis philoſophiae inſtitutiones Ieſuita BVFFIERIVS [s], ob argumenti amplitudinem, obſeruationum ſubtilitatem, veritates plurimas metaphyſicas rite detectas, et aliarum innumerarum parentes. Nexum autem tractationis, elocutionem minus diligentem et perſpicuam, et definitiones quaſdam ſibi contradicere viſas reprehendit.

Ibid. not. t. lin. vlt. *Praeſtantiſſimus HEVMANNVS.* Addenda biographia Lockii NICERONIANA [t], in qua imprimis notitia ſcriptorum Lockianorum memorari meretur.

pag. 605. lin. 5. a fin. *Iuſtellum et Tornardum laudat Clericus.* Leg. Toinardus.

pag. 609. not. f. *In hiſtoria literaria germanice edita P. I.* Strictim hiſtoriam literariam celeberrimi operis cum eius verſionibus et compendiis proſequitur *biographia* NICERONIANA [u]. Laudatur imprimis epitome eius anglica lingua a WYNNIO epiſcopo Aſſaphienſi vulgata [x] ob perſpicuitatem, vnde et ipſius Lockii aſſenſum, et iteratam editionem, et verſionem Gallicam per BOSSETVM meruit [y].

pag.

p) Examen des principes du R.P. Mallebranche, quod exhibet T. II. Recueil de diverſes pieces p. 211 ſqq. qui ſuper hoc examine cum Papino et Catelano Mallebranchianas hypotheſes defendentibus, contentionis ſerram reciprocauit.

q) loc. cit. Rec. p. 326. qui omnino audiendus, et in hypotheſibus Mallebranchianis ponderandis propter acumen iudicii, et aequitatem animi attendendus.

r) Conf. Hiſt.-l'academie des ſciences 1699. 1700. 1709. pag. 143.

s) Premieres veritez pag. 277.

t) Tom. I. pag. 317 ſeqq. Vers. Germ.

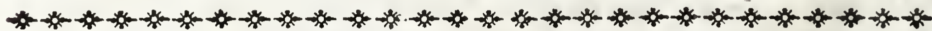
u) pag. 323.

x) Londini 1720.

y) vid. bibl. anc. et mod. Tom XIII. pag. 225. nouvelles liter. Tom. X. pag. 535.

p. 611. lin. 14. *Quod vehementer quidam in eo reprehenderunt.* Praeter laudatum h. l. Stillingfleetum et Ioannem Eduardum, pertinent huc LEPVS in *antiscepticismo*, Auctor libri, *account of Mr. Locks religion*, PETRVS POIRETVS [z] et alii. Praesertim, Mallebranchii asseclae, reprehensiones philosophematum praeceptoris sui a Lockio profectas adeo aegre tulerunt, vt ideo contemnerent librum acutissimum, et iniqua iudicia illi opponerent. Inter quos iniquissimi censendi sunt, qui impietatis suspicione virum optimum onerarunt, quod innatam Dei ideam negauerit. Quamuis enim sua experientia conformiter negabat, actualem Dei ideam homini esse congenitam et fundamentum esse omnis scientiae, quod Mallebranchii scholae, quod Poireto, quod similibus philosophis adeo placuit, vt hanc pietatem velut diuinissimum caput commendarent; non negauit tamen acutissimus philosophus, eam facultatum humani intellectus atque voluntatis harmoniam et dispositionem, qua ex propriae conscientiae testimonio quilibet attentione non carens, inuicto sensu, et deductis postea rationibus colligat, esse Deum [a]. Ceterum parum curabat Lockius oblectiones, ne ad Leibnizii quidem monita valde attentus, cuius rationem inde deriuauit Leibnizius, quod Lockius nec ingenii subtilitate nec calliditate carens, et quandam metaphysicam superficiariam possidens methodum tamen mathematicorum non intellexerit [b]. Cui tamen iudicium penetrans et haud vulgare non denegat [c].

z) De concordia rationis et fidei et in Opp. posthumis p. 172 seqq. a) Vid. L. IV. c. 10. b) Ep. ad Remondum, in collect. variar. tract. etc. T. II. p. 140 seq. c) Reflex. sur essais de l'entendement de l'homme, l. c. p. 143.

AD CAPVT SECVNDVM.

DE EMENDATA AVCTAQVE PHILOSOPHIA NATVRALI.

pag. 615. not. g.

Art. Baranzan. Locus VAYERII extat in discursu *de immortalitate animae* [a], NICERONII T. III. *Memoriarum biographicarum* [b], legique meretur magni Baconi epistola, vt intelligatur, quam auidus Baranzanus fuerit, rectiora naturalis philosophiae principia hauriendi [c].

pag. 618. lin. 2. *Sapere ausus est Daniel Sennertus.* Addenda ea sunt, quae ad Tomi IV. caput octauum de hoc philosophiae corpuscularis restauratore adiecimus. Sed etiam in isto tomo inter syncretistas locum ei fecimus. Nondum enim in eo, quod seculo superiore ingruebat philosophiae

a) T. IV. Opp. p. 172. b) p. 136. ed. Germ. c) Conf. Patiniana p. 81 sqq. Epistolam Baconi inseruit B. LOTTERVS noster comm. de Telesio eiusque philosophia p. 41. not. r. Ad FR. LVD. BARELLI memorias Barnabitarum P. II. de eo prouocat Niceronius.

phiae naturalis diluculo satis distinguebatur philosophia syncretistica a physica eclectica, quam sobrietatem huic nostro seculo tantum debemus, et ad quam lucem inter nos Io. Christ. Sturmius primus fere emersit.

pag. 620. lin. 14. a fin. *Inuisitat.* Leg. inuiserat.

pag. 622. lin. 12. *Cuius exempla, si quis scire aueat.* Dignissimus erat, qui in hoc catalogo compareret, praestantissimus philosophus, et quadam pansophiae opinione inclarescens, philosophiae autem, quae per ignem naturae secreta aperit, promus condus, IOHANNES IOACHIMVS BECHERVS, qui, vt mechanicae spagiricaeque et chemicae artis mysteria reseraret, doctissimis scriptis, ipsaque artis cultura, a principibus viris sumtibus adiutus, omnem contentionem adhibuit. De cuius tamen vita, fatis, inuentionibus, consiliis hic fusius disserere, institutum nostrum obstat. Consulendus autem praeter Morhofium, de celebri viro Io. FR. REIMMANNVS, qui opusculo Becheriano, cui rubrum praefixit, *stulta sapientia* commentationem praefixit *de vita et scriptis I. I. Becheri* [d]. Inspiciendus quoque eius *mundus subterraneus*, vt, quid in cognitione naturae molitus sit, intelligatur. Iungendus hoc loco de Bechero, VRBANVS GODOFREDVS BVCHERVS, qui in schediasmate Germanico, quo *imaginem viri eruditi, ex charactere I. I. Becheri delineauit* [e], omnium prolixissime, et si iudicio Reimmanniano [f] standum, optime vitam resque Becheri descripsit, virtutes eius et merita exquisitius peruestigauit: manes, quas passus est, omnium candidissime exposuit. Qui obseruat quoque, occultos rei literariae et ciuilis morbos Becherum acute perspexisse, et remedia quoque non inepta suppeditauisse, quibus sanari possent. Sed medicum infelicem, semetipsum curare non potuisse, nedum alios et integras respublicas. Adiecit etiam Bucherus catalogum scriptorum Becherianorum ordine systematico, ex quo omnium optime intelligi potest, quo signo inter philosophos, maxime chemicos Becheri nomen excelluerit. His enim in praesenti loco immorari nobis non licet. Legendae autem ipsae viri κριτικωτάτȣ praefationes, quibus scriptorum suorum summam atque indolem et scopum satis declarauit.

pag. 624. not. d. *Confer si placet Pinacothecam nostram.* Elogium, quod exhibuimus, ipse legerat et probauerat. Scripsit postea elegantem commentarium de *vita Friderici Hofmanni* Io. HENR. SCHVLZIVS, qui incomparabili *systemati medicinae rationalis Hofmanniano* suffixus est.

pag. 625. lin. 8. *Collecta loquuntur.* Addemus vnum, gloria et laude Haruei dignum: inscriptionem statuae, quae conspicitur in collegio medicorum Londinensium, his verbis: *industria, sagacitate, successu nobilis, perpetuos sanguinis aestus circulari gyro fugientis primus promulgauit mundo, nec passus vltra mortales sua ignorare primordia, aureum edidit de ouo atque pullo*

d) 1706. e) Norimb. 1722. 8. f) Catal. crit. P. II. p. 637.

pullo librum: ſic nouis inuentis apollineam ampliauit artem, - - meruitque eſſe ſtator perpetuus.

pag. 629. lin. 12. a fin. *Weidlerus, alii.* Praeter Gaſſendum [g], inter biographos excellens nomen conſecutum vitam resque Tychonis Brahei tetigit primus et elogio enarrauit, cum ritu equeſtri, Pragae d. 4. Nou. tumularetur, oratione funebri IOANNES IESSENIVS A IESSEN, quam biographiae Tychonis ſubiunxit, filumque eius ſecutus eſt biographus Dinienſis, qui, vt aſtronomiae ſcientia excellebat, ita commentarium *de vita Tychonis* nobis reliquit, omnibus numeris commendandum, cum non ſterilem rerum Brahei notitiam ſuppeditet, ſed et totam aſtronomiae circa tempus Tychonis valde exſplendeſcentis hiſtoriam, (quam ab ortu ſuo ſtrictim in praefatione ſua expoſuit,) more ſuo diligenter et iucunde enarret. Ex hac vero narratione prolixa compendium biographiae Braheanae delineauit PETRVS IOANNES RESENIVS [h], quod *memoriis philoſophorum* inſeruit WITTENIVS [i], quae quidem epitome res Brahei intelligere cupientibus poteſt ſufficere, ſi eorum obſeruationes addantur, quos h. l. nominauimus, quibus adiici poteſt praeter THOMASINVM [k], IOANNES MOLLERVS [l]. Et hos quoque ſecuta eſt narratio NICERONII [m], qui cuncta ordine ſtrictim eſt complexus. Alia paſſim collecta exhibet TEISSIERIVS [n].

pag. 630. lin. 12. *Cum femina plebeia.* Coloni cuiusdam filia, ex quo coniugio character animi Brahei praeter coelum et ſidera nihil curantis poteſt intelligi. Foecundum tamen habuit, duorum filiorum, natarumque ſex factus pater. Vehementer iſta inaequalitas coniugii offendit conſanguineos nobiliſſima gente natos, qui vix regis Daniae auctoritate cum eo potuerunt reconciliari: qui, vt regia beneuolentia ei fauebat, ita ad docendam in Hafnienſi academia aſtronomiam eum adhibere ſtatuerat. Sed incertus de vitae ſuae ſede eligenda Germaniam et Italiam percurrebat, et retractus in Germaniam viſis Ratisbonae ſolennibus coronationis Rudolphi II. Romanorum regis, Baſileam tandem elegit, qua fortunarum ſuarum ſedem transferret. Quod feciſſet quoque, niſi regia Friderici II. gratia eum intra regni ſui fines retinuiſſet, donata ad dies vitae Huena inſula, promiſſoque obſeruatorio et laboratorio exſtruendo. Quod et poſtea factum, quamuis immenſos ſumtus poſceret, cum magnifico apparatui, machinis aſtronomicis, etc. comparandis non niſi regia beneficentia ſufficeret [o]: quae ad mortem quidem regis illi conſeruata eſt, ſuccedente vero Chriſtiano IV. conſpirantibus in eius euerſionem inimicis et aemulis totus fortunarum eius flos emarcuit, regioque ſtipendio,

g) Opp. T. V. p. 480 ſeqq.

h) l. c. Quod tamen breue valde eſt, et vix primas lineas ſcriptionis Gaſſendianae exhibet.

i) Dec I.

k) Elog T. I. p. 43.

l) In hypomnem. ad BARTHOLINVM de ſcriptis Danorum.

m) T. XI. p. 217-239.

n) loc cit.

o) Ibid. p. 24. Accepit a rege feudum aliquod in Noruegia, canonicatum Roſchildianum, ſalarium extraordinarium MM. Thalerorum.

dio, feudo et canonicatu, quibus fruebatur, priuatus eſt. Ex his quaedam ſupplenda ſunt, quae valde conciſe in textu narrauimus. Defuncto extructus Pragae tumulus marmoreus, inſcriptione ſuperba et magnifica, laudes et encomia eius decantante, quod ſpecimen eſſe poteſt, quanta gratia in aula imperatoris vixerit.

pag. 631. lin. 22. *Superſtitioſum fuiſſe, obſeruat TEISSIERIVS.* Exemplum eſſe poteſt amor aſtrologiae apoteleſmaticae, qui a tanto aſtronomo expectari vix poterat, cuius ſpecimina affert NICERONIVS [p], qui etiam vitia eius, iracundiam, pertinaciam, inconſtantiam et ſimilia adducit. Aſt longe alium nobis Braheum ſiſtit Ieſſenius, qui apologiam pro eo ſcripſit, et, cum ipſi hoſpes Wittebergae conuixiſſet, erecta ceruice teſtatus eſt, „eum ſe geſſiſſe erga Deum et homines, quoad chriſtianum „et literatum hominem apprime decuit: cum vxore maxima vixiſſe con„cordia, liberos ex octo ſex ſuperſtites ad pietatem et modeſtiam aſſue„feciſſe, filios duos ſtudiis, filias acu et colo occupauiſſe. Fuiſſe hoſpi„talem, liberaliſſimum in pauperes, in verbis fuiſſe veritatem, breuita„tem, in vultu grauitatem, in conſilio prudentiam; nihil fictum, nihil „ſimulatum in eo, ſed ſcapham ſcapham nominaſſe, nihil in ipſo humile, „nihil abiectum, ſed ſublimem ſupra omnes fortunae minas tuliſſe ani„mum: Nullam in eo, praeterquam temporis, obſeruatam auaritiam, „vitam ipſi fuiſſe ſtudia, delicias, meditationem, virtutem, nobilitatem, „religionem, dilectionem, non irae tenacem et offenſionum, ſed ad con„donandum facillimum, et, quod ab aliis expectaret, ad idem praeſtan„dum promtiſſimum." His alia addit Ieſſenius, de ampliſſimis fortunae bonis [q], facie, corporis decore, ſanitate, valetudine etc. apud ipſum legenda, quae omnia cum illaudabili morum diſſimilitudine, quae ei tribui ſolet, conſiſtere nequeunt. Quod hoc loco ideo obſeruamus, vt conſtet, quam difficile ſit in philoſophiae hiſtoria characteres vitae et morum virorum philoſophantium ex vero deſcribere, et quam neceſſarium, etiam in his et ſimilibus ἐπέχειν. Illud facile nobis perſuademus, virum ſuo genio viuentem ad omnium hominum mores componere ſe non potuiſſe, nec ſciuiſſe ſcenae temporique inſeruire, et negligere quaedam, quod ex inimicitia cum Chriſtophoro Valkendorfio aulae regiae miniſtro, quae ex leui cauſſa [r] illi ſubnata eſt, poteſt intelligi, quae regia eum gratia tandem priuauit: aſt ſciuiſſe tamen vtiliter inſeruire aulae, ex magna gratia, qua apud principes viros et imperantes diu floruit, conſtat. Fuit enim apud Rudolphum II. imperatorem, Fridericum II. Daniae regem, Iacobum IV. Scotiae regem, Erneſtum electorem Colonienſem, Guilelmum et Mauritium Haſſiae Landgrauios, Vdalricum ducem Mega-

 poli-

p) pag. 233.

q) Vſus eſt manibus regum principumque apertis. Sed pleraque tamen conſumſit Vranoburgum, centena millia Braheo deuorans. Tacemus tentamina chemica.

r) Vid. NICERON. l. c. p. 325.

positanum, clementiae, liberalitatis, honoris vſu gratioſiſſimus. Tacemus amicitiam virorum inter eruditos ſummorum, ex epiſtolis eius aſtronomicis diſcendam. Habuit Braheus ſororem, mathematicarum rerum non rudem, et imprimis aſtrologiae amicam, quae nonagenaria obiit. Scriptorum catalogum exhibent WITTENIVS et NICERONIVS, qui videndi [s].

pag. 632. not. y. *Vitam eius enarrant.* His addendus NICERONIVS, cuius obſeruatio non praetermittenda: Tria habuiſſe Kepplerum cum Carteſio communia, 1. notitiam vorticum coeleſtium, 2. explicationem grauitatis, 3. notitiam opticae, in qua Kepplerum ſe ducem habuiſſe, faſſus eſt Carteſius. Plura de eo meritisque aſtronomico-phyſicis dabunt hiſtorici aſtronomiae et phyſices. Scriptorum indicem more ſuo exhibuit Niceronius. Epiſtolas Kepplerianas laudabili diligentia collegit, Kepplerianae doctrinae capita dilucide explicuit, praefationem de meritis Germanorum in matheſin, et imprimis vitam Io. Keppleri e mſctis praemiſit V. C. GOTT. MICH. HANSCHIVS Lipſ. 1718. fol.

pag. 634. not. e. *Spurium facit noſtrum Erythraeus.* Idem facit Iſaacus Bullartius in *academia ſcientiarum* apud TH. POPE-BLOVNT [t]. Legitime natum in ſcenam producit Viuianus. Quas diuerſas relationes de ortu et partu Galilaei ita forte conciliare licet, vt ex anticipato concubitu natus, et in iura poſtea familiae legitima admiſſus et receptus videatur [u].

pag. 635. lin. 14. a fin. *Naturam motus mechanici propius inſpexit.* Eius felix initium fecit inuentio communis motus mechanici per pendulum, quod ſola attentione ad motum aequalem ignis in lampade lucentis detexit, et in dialogis *de motu* primus expoſuit, ſicque viam aperuit HVGENIO [x], penduli naturam ad horologia oſcillatoria praeclare applicandi, aliisque mathematicis hoc principium ſtaticum ad praeclaras mechanicae obſeruationes traducendi [y].

pag. 639. lin. 24. *Anonymus Britannus.* Ex eius narratione Germanis noſtris breui compendio vita magni viri exponitur in *nouis literariis Lipſienſibus anni 1728.* [z]. Adducta quoque eſt in ſcenam more ſuo a NICERONIO [a].

Ibid. lin. 24. *Antiqua Newtoniorum familia ſatus.* Patriam habuit Woelſtrupium, prouinciae Lincoln dynaſtiam ad hanc ſtirpem pertinentem.

pag. 640. lin. 12. *Talis cum eſſet.* In compendio memorat, quae de felicitate ingenii Neutoniani in intimos geometriae receſſus, et infinitorum numerorum myſteria penetrandi, hic dici poſſunt, ſpeciali vero tractatione ad hiſtoriam matheſeos ſublimioris pertinent, NICERONIVS [b].

Age-

s) Tom. XIII. p. 321 ſeqq.
t) pag. 898.
u) Conf. HEVMANN. Act. phil. Vol. III. p. 263.
x) De horol. oſcillatorio.
y) Conf. quos laudat WOLFIVS lex. math. v. pendulum p. 1029.
z) p. 722 ſeqq.
a) Tom. I. p. 118 ſeqq. ed. Germ.
b) pag. 120.

Agebat eo tempore annum XXVI. Neutonus, vnde de magnitudine ingenii eius iudicari poteſt. Rem ipſam propius inſpiciendi materiam praebet *commercium epiſtolicum*, iubente ſocietate regia Londinenſi editum, quae hoc loco non moramur, cum ad ſpecialem geometriae ſublimioris hiſtoriam pertineant. Illud certum, inter maxime praecocia ingenia Neutonianum eminuiſſe. Annum enim XXIV. vix attigerat, cum fluxionum rationes iam attigiſſet. Inde vero maxima de Neutono opinio, quae Barrouio perſuaſit, vt lampada profeſſionis mathematicae ipſi traderet anno cIɔIɔcLXIX. ex quo tempore magna in academia eius auctoritas fuit, cuius iura in ſenatu regni ab hoc tempore magno animo defendit. Effecit tamen cura, quam publicis negotiis deſtinare iubebatur, vt parcius in inquirendis Matheſeos et philoſophiae arcanis verſaretur. Aſt ſuppleuerunt id philoſophiae naturalis principia mathematica, Londini cIɔIɔcLXXXVII. edita, quibus diuinam ingenii magnitudinem orbi mathematico et phyſico admirandam exhibuit.

pag. 641. lin. 12. a fin. *Depraedicauiſſe.* Vt animo aequo et liberali vtebatur Leibnizius, ita, quoties de Newtono iudicandum erat, non ſine iuſtiſſimo, quod eius meritis debebatur, praeconico de eo pronuntiauit. Exemplum ſi vis, vnum inſtar multorum eſſe poteſt. Ita enim ad Hackmannum ſcribit: *lubens abs Te intellexi, mox proditurum eſſe, quae de coloribus iam diu meditatur, digno argumento, in quo vir tantus elaboret. Itaque rogo, vt ipſi ſignifices, quantae mihi voluptati ſemper futurum ſit, videre crebra et gloriae eius apud nos, ſi modo illa augeri poteſt, et vtilitatis noſtrae ab ipſo incrementa. Ego enim ſemper candide profiteor, inter potiſſima eum ſeculi praeſentis ornamenta a me haberi, et diu vt ſit etiam proximi a me optari.* Secutus hanc Leibnizii de excellenti iudicio et acumine Newtoni philoſophico ſententiam totus fere orbis philoſophicus, maxime poſtquam principia mathematica philoſophiae prodierunt. Cuius fidem dare poſſunt editiones poſt primam Londinenſem anni cIɔIɔcLXXXVII. plures, et inter eos Cantabrigienſis [c] Coteſii et Pembertoniana, Londinenſis, quas reliquis praeſtare obſeruat Niceronivs [d]. Certe ſignum libri praeſtantia eruditionis et iudicii incomparabilis eſſe poteſt, quod, cum ſummam legentis induſtriam, attentionem et imprimis geometriae ſublimioris notitiam poſtulet, quibus ſtrictim et conciſe ſaepe dicta, et longum argumentationum et ratiociniorum ſyrma poſt ſe trahentia ſuo ordine haud paucis animo ſuppoſitis et euictis concipiantur et demonſtratione certa et geometrica exhauriantur, meruerit tamen a ſummis viris non tantum auide legi, expendi, et poſt longum examen probari, ſed etiam aliis tandem commendari, vt vniuerſalis inde plauſus exſurgeret, quem annos et dies poſtulauiſſe lector ipſe facile colliget, certe ex attenta et repetita libri inſpectione ſatis conuincetur.

Zzzzz 3 pag.

c) Prodiit altera editio, cura Cotesii profeſſoris aſtronomiae et phyſicae experimentalis, Cantabrigiae 1731. 4.

d) loc. cit. p. 150.

pag. 642. lin. 14. *Supra modum foecundas demonſtrauiſſet.* Prodiit ingenioſa tractatio non ſine praeclaro lumine de luce et coloribus atque reflexionibus lucis diſputans prima vice *Londini* cIↄIↄccIV. altera cIↄIↄccXVIII. lingua *Anglica;* ex *Latina* vero a V. C. *Samuele Clarckio* confecta et ab ipſo auctore probata cIↄIↄccVI. cIↄIↄccXIX. *Gallico* ſermone, interprete *Coſteo Amſtelodami* et *Pariſiis* anno cIↄIↄccXX. et ſeq.

Ibid. lin. 22. *De quadratura curuarum comparuit.* Adiecta ſublimis diſſertatio quoque editioni principiorum mathematicorum philoſophiae naturalis Amſtelodamenſi, itemque in *collectione opuſculorum* a CASTILIONEO curata, *tomo primo.* In qua collectione reliqua quoque opuſcula minora XXVI. maximi philoſophi et geometrae laudabili conſilio comprehenſa ſunt. Indiculum earum adiecit Niceroniano elogio editor Germanus. Sunt in iis pluſcula, ſyſtemati optico illuſtrando inſeruientia, alia methodum fluxionum et ſeriem infinitarum et geometriae ſublimioris problemata diuerſa concernentia.

pag. 643. lin. 8. *Epitaphio.* Dignum omnino eſt, quod hoc loco legatur.

H. S. E.
ISAACVS NEWTON, eques auratus,
Qui animi vi prope diuina
Planetarum motus, figuras,
Cometarum ſemitas, oceanique aeſtus,
Sua matheſi facem praeferente
Primus demonſtrauit.
Radiorum lucis diſſimilitudines
Colorum inde naſcentium proprietates,
Quas nemo ante ſuſpicatus erat,
Perueſtigauit.
Naturae, antiquitatis S. Scripturae
Sedulus, ſagax, fidus interpres
Dei O. M. maieſtatem philoſophia aperuit,
Euangelii ſimplicitatem moribus expreſſit.
Sibi gratulentur mortales
Tale tantumque extitiſſe
Humani generis decus.
Nat. XX. Dec. A. D. MDCLII. Obiit Mart. XX.
MDCCXXVI. e)

pag. 643. lin. 4. *Et non ciuibus modo ſuis ſtupendum.* Huc referendum, electum fuiſſe Newtonum MDCCIII. praeſidem ſocietatis regiae, quam dignitatem vſque ad vltima fata retinuit.

pag.

e) Stili vet. qui eſt d. 28. Martii, ſtilo nouo. Et ſic quoque annus intelligendus, cuius tres priores menſes ad annum elapſum referebantur. Incidit itaque mors Neutoni ſecundum calendarium nouum, 1727. d. 28. Martii, ſolennia ſepulturae regia pompa eminentis ſtrictim tetigit Niceronius. Is etiam ingenioſiſſimum et elegans epitaphium Alexandri Pope exhibet.

pag. 644. lin. 2. *Multis modis postponere studuit.* Prodiit libellus etiam veste Germanica indutus [f].

pag. 645. lin. 6. *Vt modestia non minus, quam reliquis virtutibus eminebat.* Adeo studiosus modestiae ex iuuenilium annorum recordatione fuisse dicitur, vt cum vigesimo quarto aetatis anno iam methodum fluxionum detexisset, eam tamen suppresserit: de qua re in concertatione Neutonianorum cum Leibnizianis disputatum est. Humanitatem, tranquillitatem, morum facilitatem, socialitatem, tolerantiam eius laudant, quotquot eum nouerant. Maxime vero laudandum, virum summum, abstrusis humani ingenii meditationibus, et laborioso officio occupatum lectioni et meditationi Scripturae S. adeo diligenter vacauisse. Coelebs cum obierit, occasionem habuit de facultatibus amplis pie disponendi.

pag. 646. lin. 20. *Aliquod doctrinae aedificium minime sufficiant.* Cupimus legi et expendi ea, quae de philosophia naturali mathematica disseruit illustris WOLFIVS [g], qui vehementer improbat, *si qui hypotheses Newtonianas, eas praesertim, quibus non nisi in mathesi locus conceditur, pro principiis philosophiae naturalis sumunt, et nescio, quam philosophiam Newtonianam exsculpunt, non modo physicam cum philosophia, hoc est, cum genere speciem, verum etiam cognitionem mathematicam cum philosophica confundentes. Etsi in virorum magnorum meritis extollendis liberales simus, non tamen eorum laudes in praeiudicium veritatis producimus.* Addit alia apud ipsum tum hoc, tum altero, quem in textu superiori iam indicauimus, loco legenda, quibus τὸ ἀφιλόσοφον in hoc argumento luculenter demonstrauit. Quod inuito Newtono factum esse, vel ex sola thesi X. heic adducta constat, quae ab asseclis non satis obseruata sunt, qui principia mathematica et physica inter se haud raro confuderunt.

pag. 656. lin. 3. *Quam felici successu recentiori aetate physica philosophiae pars promota sit.* Hoc non ita intelligendum est, ac si omnia haec noua prorsus et incognita veteribus philosophis fuerint, illique non viderint plusculа, quae post neglectum antiquae philosophiae studium virorum acutorum diligentia velut ex somno resuscitauit, nouoque habitu produxit. Talem enim veterum εὑρημάτων, recentiori orbi philosophico velut nouas veritates et inuenta venditorum, indicem nuper exhibuisse virum longe doctissimum LVD. DVTENS, supra iam indicauimus. Vnde, quae veteres ex his recentioribus inuentis iam viderint, viro hoc optimo et diligentissimo duce intelligere, et hoc quoque loco indicare operae pretium est. Ast effecit tamen situs ille teter et abominabilis, qui omnem fere literaturam seculis mediis obduxit et obscurauit, tum seruile Peripateticae scholae iugum, tum ἀπαιδευσία seculi, vt talia pleraque alta nocte premerentur, virique docti, redeunte melioris literaturae et philosophiae diluculo, stellulas istas, quae dudum occubuerant, noua luce irradiantes conspicerent, suoque Marte id aggrederentur, quod veteribus non

f) Helmst. 1741. 8.

g) Elem. math. T. V. c. 9. p 474. c. 5. p. 417 seqq.

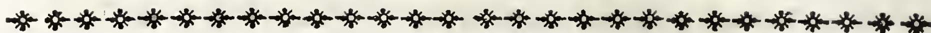
non ignotum fuiffe, ex illorum chartis probe explicatis et excuffis eft manifeftum. Quod ne inuidiae cauffa et ad eripiendam orbi veteri inuentionis gloriam dici reputetur, dignum omnino et hiftoriae philofophicae conueniens eft, ea examinare, et cum recentioribus inuentis comparare, quae vir laudatiffimus adductis veterum teftimoniis euicit, veteri orbi non fuiffe ignota. Non ingratus nobis, nec inutilis lectori labor effet, eum in rem praefentem deducere, et in admirationem fapientiae, etiam veteri orbi a diuina prouidentia donatae rapere, nifi longius hoc nobis iter effet ad fcopum noftrum perueniendi, et iucundius ex ipfo fonte aquae limpidae et veteris ac recentioris hiftoriae philofophicae plenae biberentur. Sed, vt noftro fini hoc loco tamen faciamus fatis, obferuamus tamen in hac noftra narratione, eruditiffimum auctorem oftendiffe: I. non Cartefii tantum regulas, quas fulciendae ratiocinationi et meditationi praefcripferat, Ariftoteli et Auguftino fuiffe notas, fed Lockium quoque in Stagiritae et Stoicorum caftris logicis deprehendi. II. Ideas innatas Cartefii et Leibnizii inueniri in Platone, Heraclito, Pythagora et Chaldaeis; exque eodem et S. Auguftini fonte haufiffe Mallebranchium. III. Qualitatum fenfibilium exiftentiam non ignotam fuiffe veteribus, et vidiffe, quae magna perfpicuitate Mallebranchius detexiffe fibi vifus eft, Democritum, Sextum Empiricum, Protagoram, Ariftippum, Platonem, Stratonem; Cartefium quoque et Mallebranchium non longe abfuiffe a fententia Epicuri. IV. Maxime vero eruditus et ingeniofus celeberrimus auctor eft in explorando fyftemate Leibnizii, Buffonii, Needhami, circa generalia naturalis philofophiae capita: oftendendo, plerorumque placitorum phyficorum Leibnizii, veftigia deprehendi apud veteres, non ignoraffe eos entia fimplicia eorumque compofitionem et originem extenfionis, vidiffeque eorum partem Pythagoreos, Platonem, Plotinum, Heraclitum. V. Comparando fyftema Buffonii cum placitis Anaxagorae, Empedoclis aliorumque veterum de generatione et nutritione, magnam deprehendi conformitatem, habereque imprimis fyftema Anaxagorae conuenientiam non exiguam cum natura eius animata. VI. Similiter de fyftemate Needhami ratiocinatur, et obferuationes oculatiffimi obferuatoris, quas hoc loco fupplet et exponit, comparatas cum opinione Pythagorae et difcipulorum atque Platonis non magnopere diffidere putat ab iis, quae de generatione ifti philofophi veteres praeceperunt. VII. In genere autem obferuat, Spinozifmum fouiffe iam Eleaticos et veteres Perfas, Indos, Sinenfes; Hobbefiumque eosdem fibi elegiffe auctores atque duces. VIII. Tum ad philofophiam corpufcularem conuerfus, et diuifibilitatem materiae in infinitum, Democriti, Epicuri aliorumque fyftema corpufculare e puluere excitat, et in eadem opinione haefiffe Anaxagoram, Chryfippum, Leucippum, Democritum, qua noftri temporis philofophos euincere fatagit. IX. De motu quoque eiusque acceleratione fubtilitates veterum ex parte praeiuiffe recentioribus oftendit, et imprimis

primis grauitationis vniuersalis non ignoras fuisse, innotuisse quoque veteribus vim centrifugam et centripetam, ex Empedoclis, Anaxagorae, Plutarchi testimoniis euincere satagit, imo attractionis et grauitationis leges et rationes eos iam vidisse ex veterum traditione probat, et erudita atque iucunda multa ad illustrandam veterum physiologiam adducit, quae legisse apud ipsum veteris philosophiae naturalis cognoscendae cupidum non poenitebit. X. Et sic in reliquis capitibus versatur vir doctissimus, vt ostendat, inter plura incerta et falsa, multa quoque vidisse veteres vera, et nostris demum seculis vindicata, v. g. de via lactea, de systemate solari, de pluralitate mundorum, de satellitibus planetarum, de vorticibus, de systemate colorum, apud Pythagoram et Platonem iam deprehendendo. XI. Et sic porro quoque de systemate Copernicano, deque motu terrae circa axem solis, et de antipodibus versatur, et opinionem Pythagorae et imprimis Philolai, Timai Locri, atque Aristarchi, quos secutus dicitur Plato, explicat, et veterum de cometis opinionem cum recentiorum placitis comparat, lunae quoque faciem habitatam veteribus non ignotam fuisse demonstrat. Idem institutum, eadem tractandi ratio et eruditio, idem scopus in parte tertia, vbi physicam particularem, medicinam, anatomiam, botanicen, mathesin, opticam in specie, et mechanicam perlustrat eo ordine et tractandi concinnitate, vt vel ex solo scribendi et differendi artificio plurimum gloriae ad notitiam veteris philosophiae accessisse, omnino sit fatendum. Quae tamen omnia cum a scopo nostro nimis deflectant, non tangimus, sed lectorem ad incomparabilem scriptorem ipsum ablegamus, certi, si non prorsus in omnibus conuictum, de plerisque tamen persuasum inclinaturum ad diuidendam inter veteres et recentiores inueniendi gloriam, relicto nostrae aetati additae emendationis et demonstrationis testimonio.

pag. 656. lin. 13. *Huius rei eum sciuisse.* Luculenter haec quoque tractat ill. Dvtens, libro citato [h], aliique, imprimis qui Hippocrati istud mysterium iam fuisse notum, contenderunt, ab eo laudati. Pari ratione is vestigia generationis ex ouo, et ex animalculis spermaticis, systema quoque sexuale plantarum et apud veteres persecutus est, quae apud ipsum quaerenda, diserte in iis explicandis versatum.

pag. 663. lin. 8. a fin. *In vita illustris viri iam tetigimus. Historia* celeberrimae *academiae* a potentissimo rege Friderico II. digna eius gloria amplificatae, vulgata est sermone Gallico *anno MDCCLII.* 4. et multa exhibet, quae historiae literariae et philosophicae nostri seculi, maxime in Germania lucem accendunt. Augeri ex hac narratione quoque potest magni Leibnizii historia, quem primum auctorem habuit. Quae, vt ad annorum crepusculum floreat, toto pectore precamur.

h) P. III. c. 3. pag. 39 seqq.

AD CAPVT TERTIVM.

DE METAPHYSICAE ET PNEVMATOLOGIAE MVTATIONIBVS RECENTIORIBVS.

pag. 669. not. ff.

Alibi nominanda. Dedit eorum indicem desideratissimus FABRICIVS [a], ipse inter optimos huius generis scriptores numerandus [b].

pag. 682. lin. 5. *Male tamen de theologia naturali et reuelata censemus meruisse.* Confirmat hanc sententiam iudicium G. ARNOLDI [c], qui, vt singulari studio in excusandis hominum heterodoxorum erroribus gloriam quaerebat, ita difficili labore, quae pro excusando Vanino afferre poterat ἑκοντα ἀκοντα consarcinauit, adeo vt vix sine taedio legi possit, fassus tamen est, negari non posse, Vaninum affectuum impuritate et ἀταξίᾳ, opinionis de se suisque rebus et cogitationibus superbia, disputandi acerbitate et vehementia et similibus morosae mentis erroribus ipsum se in manus persecutorum tradidisse. Quo pacto tamen emendationem magis erroris et corrupti ingenii, quam ignem deletricem meruisse et prodidisse, clerum, quem irritauerat, non impune in ecclesia Romana lacessiri, omnino fatendum est. Ita scilicet plerumque

Iliacos intra muros peccatur et extra.

pag. 685. lin. 1. *Infami postea fato sublatus.* Laqueo suspensus propter rebellionem et insidias, equitis de Rohan contra vitam regii haeredis anno cIɔIɔcLXXIV.

pag. 686. lin. 9. *Vnde commode viuere posset.* Semper pauper vixit Spinoza, cum nec a parentibus necessaria praeter lectum accepisset, et inuitus ad poliendorum vitrorum artificium descendisset, vt haberet, vnde ἄλφιτα desumeret. Itaque frustra illi sunt, qui ad imitationem Rabbinorum tale eum opificium manuale arripuisse coniiciunt. Ipse se serpenti caudam suam mordenti ideo assimilauit, quia finito anno, nihil facultatum ei erat reliquum, quamuis parcissime, lacte et polenta plerumque viueret. Adeo enim ab his curis animum aduerterat, vt ne stipendium quidem, quo commode viuere posset, quodque amicus offerebat, praeter exiguam summam acciperet, summam autem mille florenorum, a Iudaeis oblatam, si constans in paterna fide maneret, generoso pectore reiiceret. Haec COLERVS, BASNAGIVS, NICERONIVS, qui tamen

a) In praef. bonae frugis plena ad vers. Germanicam WIL. DERHAMI astrotheologiae, de scriptoribus, ex contemplatione naturae homines ad Deum ducentibus.

b) Edidit enim eadem methodo et scopo lingua vernacula hydrotheologiam, Hamb. 1734. 8. conf. REIMARI vita I. A. Fabricii p. 177.

c) Hist. eccl. et haer. P. II. c. 16. §. 13. p. 577.

men in circumſtantiis fluctuat [d], credi autem eo magis poteſt, ita abſtinenter vixiſſe, cum educationis pariter atque temperamenti atque valetudinis ratio eum ita a pueritia finxiſſet, et philoſophiae ſtudium ab omni quaeſtus cura liberauiſſet. Subleuauit hanc eius frugalitatem et ſobrietatem, qua tenuis victus ei ſufficiebat, ſolitudinis amor, quo raro inter amicos comparuit, ſibique et ſuis Muſis atque vitris vixit.

Ibid. lin. 16. *Iudaeorum perſecutioni opponeret.* Habuiſſet occaſionem cauſſamque publicam fidem implorandi, eo quod ipſe ſica a latrone clandeſtino cum ex ſynagoga exiiſſet, fuiſſet petitus: noluit tamen ea propter magiſtratum ſecuritatis cauſſa adire, contentus, omnem cum Iudaeis communionem diſrupiſſe.

pag. 688. not. r. *Non inuenit, vel vidit.* Ita quidem P. BAYLE l. c. duce Colero biographo. Aſt aliud euincit *epiſtola Cl. De Maizeaux ad Morellium*, cui intime notus erat Spinoza, ex cuius teſtimonio patet, Spinozam non tantum Condeum principem conueniſſe, ſed rogatum quoque ab eo, vt ſecum Lutetiam concederet, ſuoque in contubernio ſtipendio ſatis largo viueret, certus de ſecuritate et protectione ſua. Spinozam autem perſecutiones inuidorum metuentem hanc quidem gratiae et liberalitatis teſtificationem precibus declinaſſe; id quod moribus eius vitaeque conſuetudini omnino conſentaneum: praeſertim cum indignationem vulgi, eum proditorem agere voluiſſe ſuſpicantis, ex eo cum Gallico duce colloquio accendiſſet.

pag. 689. lin. 14. *Perturbare velle.* Conſulenda de hac vocatione Spinozae Heidelbergenſi CHEVRAEANA [e] et ANCILLONIVS [f].

pag. 691. lin. 16. *Poſtea compertum eſt.* Patet ex hoc libro [ff], qui ſero reculis noſtris acceſſit, in id conſenſiſſe totam Spinozae ſcholam, ex qua *vir ille doctus noſtri aeui* fuit, qualem titulum ſine nomine editor habet in editione Lugdunenſi anni MDCLXXVIII. vt omnem plane religionem euerteret, et ſuperſtitionis ignominia cumularet. Non patitur vel locus, vel paginae anguſtia, vt impias nugas et doloſa decreta hominis audacter de ſanctiſſimis religionis myſteriis vitiligantis hoc loco enarremus: dignus autem eſt, qui in hiſtoria theologiae naturalis totus denudetur, vt conſtet, quam turpiter in ipſam rationem et philoſophiam peccent, qui religionem et reuelationem euertere cupiunt. Conſtare quoque hoc exemplo poteſt, haud raro libros rariſſimos, qualis hic habetur [g], eſſe peſſimos.

pag. 706. not. n. *Anima humana ſibi ipſimet ignota.* Prodiit egregia tractatio *Gryphſwaldiae, 1722. Vitebergae 1723.* edita.

d) Comparandus cum Colero, Baylio et Baſnagio, mendum enim in numero apud eum eſt, notatum ab interprete Germanico.

e) Tom. II. pag. 99.

f) Melanges de literat. pag. 554.

ff) Supplebunt noſtram narrationem de hoc libro relationes de bibl. quadam Halenſi Tom. I. pag. 47-58. Tom. III, p. 58-69.

g) Vid. VOGT. Catalog. libr. rar. DE MAIZEAVX ad Epiſt. Bayl. p. 143. et imprimis NICERONIVS l. c. p. 277 ſeqq. qui verſionis auctorem deſcribit Dom. de Saint Glain Andegauenſem, tribunum militum inter Batauos. Ceterum tres tituli vnum eundemque librum exhibent, mutata tantum tituli pagina. Vnde in noſtro textu p. 691. lin. 14. pro mentiebatur, nunc legendum, gerebat.

pag. 707. lin. 10. *Controuerſiis philoſophorum agitata.* Campus ſe hoc loco aperit, in quo excurſiones magni momenti facere licet hiſtoriae philoſophicae ſtudioſo. Vix enim in tota veteris et recentioris orbis philoſophia anceps magis et ambiguis concertationibus iactatum argumentum occurrit, quam pſychologia, de qua vere dici poteſt, tot capita eſſe quot ſenſus. Quamuis enim homini nihil ſit intimius anima ſua, nihil certius eius operationibus, fatendum tamen, grauem dicam ſcribi poſſe philoſophis, quod etſi totos dies, menſes et annos philoſophando tranſigant, neſciant tamen, quid ſit anima rationalis, ideoque in diuerſiſſimas, imo contradictorias opiniones diſtrahantur. Scripſit ideo eiusmodi reprehenſionem auctor *obſeruationis XIV.* in *appendice* ad *obſeruationum ſelectarum Halenſium tomos X.* [h], vbi non ſine inſigni apparatu hiſtoriae philoſophicae diſputatur, *neſcire animalia rationalia, quid ſit anima rationalis.* Id vt euincat, eundo per omnia ſectarum caſtra, ineptias, contradictiones, quisquilias, nugas detegit et deprehendit, et quam pauca et inepta ſint, quae de anima adduxerunt veteres et recentiores philoſophi, exemplis et teſtimoniis Ionicorum, Thaletis, Pherecydis, Anaxagorae, Diogenis Appolloniatae, porro Italicorum, ſiue Pythagoreorum, ſibi non conſtantium, Eleaticorum inter ſe non conuenientium, Platonicorum vehementer de anima diſputantium, Ariſtotelis et Ariſtotelicorum, quid dicant, ignorantium, Epicureorum et Stoicorum in hac quaeſtione coecutientium, et recentiori aetate Carteſianorum et Eclecticorum de anima exponit, et ad ſcepticorum ideo caſtra confugit, et nos neſcire, quid ſit rationale affirmat, et ne animam quidem ſenſitiuam et vegetatiuam cognitam eſſe contendit. Quae tractatio docta quidem et magnam lectionis copiam prae ſe ferens, colorem habet et eleganter ſceptice diſputat, aſt exoterica tantum eſt, et ex aliorum fontibus hauſta, et ita ſcripta, vt, quis auctor ſit, quas ſcaturigines in ſua arua deriuauerit, facile lector curioſus et attentus poſſit detegere. Aſt occaſionem tamen exhibet aliquam pſychologiam philoſophicam extruendi, ſi ſententiae philoſophorum diuerſae non nudis verbis et teſtimoniis adducantur, ſed ſyſtematica ſenſus connexio explicetur. Quo pacto multa eiuſmodi pſychologiae hiſtorico-criticae ſpecimina in hoc noſtro opere hiſtorico-critico et philoſophico reperientur.

pag. 707. not. o. col. 2. *Suo modo SYRBIVS.* l. *Syrbio.* Vehementer de hoc argumento concertatum eſt inter Buddeum et Wolfium [i], adeo vt omnes fere controuerſiae limites transmigrarentur. Cum enim Buddeus Wolfio in iudicio de eius philoſophia obieciſſet, reiiciendo omnes, quae pro exiſtentia Dei afferri ſolent demonſtrationes, praeter vnam ſuam, frigidam impietatis patronis eum affundere: is, vt aduerſarium fortiter refelleret, impietatis patrocinium in defenſa poſſibilitate cogita-

gita-

h) pag. 354 ſeqq.

i) Conf. HOLLMANN. obſeru. elenctic. in controuerſia Wolfiana p. 4 ſeqq. reliquos ſupra in hiſtoria Wolfii adduximus.

gitationis materiae obiecit, quam ſalua veritate ipſaque Dei natura affirmari non poſſe, multis diſputauit. De qua tamen lite cum ſupra actum ſit, hoc loco nihil repetendum eſt, ſed apologiae Wolfianae ipſae legendae ſunt, et comparanda, quae ſectatores Thummigius, Bulfingerus alii ea de re Wolfiana principia ſequendo diſputauerunt.

Ibid. lin. 9. a fin. *Contra impoſturas philoſophiae.* Conſulenda h. l. Acta eruditorum Lipſienſia [k], et IOANNIS RAPHSONI *epiſtolae miſcellaneae demonſtrationi* eius *de Deo* [l] annexae, qui in iisdem etiam Hobbeſii et Spinoſae ſententias examinat [m].

pag. 708. lin. 4. a fin. *Diſſertatio ipſa legenda eſt.* Duplici modo obſeruat beatus auctor, homini facultatem vaticinandi tribui poſſe, tum, vt ipſi menti haec inſit, tum, vt homo peculiari diſpoſitione ad manifeſtationem a Deo aut genio factam, recipiendam polleat. Prius placuit Ammonio apud PLVTARCHVM [n], cuius rationes plenius expoſuit et vrſit philoſophus Gallus, PETRVS PETITVS [o] ratus, aeque facile animam praeuidere futura, quam recordari praeſentium et praeteritorum, nihilque tam nouum, tam inuſitatum in tempore futuro accidere poſſe, cuius non ſpecies ac ſigna in animo noſtro pridem per ſenſum incepta haereant. Poſterius inter Iudaeos ratum habuit MOSES MAIMONIDES [p], cui *diuinatio perfectio naturae humanae viſa eſt, quam nemo adipiſcitur, niſi ſtudio, induſtria, diligentia, quae id, quod in potentia ſpeciei ineſt, in actum educat, niſi impediatur.* Addit tamen *interdum iſtam perfectionem ita comparatam eſſe, vt ad illius adeptionem neceſſario requiratur eductor, et tunc talem quoque ſine dubio habiturum. Fundamentum autem huius rei praecipuum eſſe diſpoſitionem et dexteritatem naturalem, et perfectionem tam in moribus et qualitatibus externis, quam in rationalibus et intellectualibus.* Vidit facile Iudaeus ſupra gentis ſuae indolem acutus, haec tamen omnia non ſufficere, ad roborandam τῆς μαντικῆς aſſertionem, vnde monet, eſſe tantum praeparationem ad indicationem futurorum a numine recipiendam, requirique influentiam intellectualem a Deo mediante intellectu agente ſuper facultatem imaginatricem influentem, et ſic diſtinguendam a ſpeculationibus ſapientum ſpeculatorum, ſeu theoreticorum, vbi illa influentia in totam facultatem rationalem influat; cum in prophetia influentia in imaginatricem in ſummo gradu ex creatione perfecta oriatur. Facile videbunt Iudaicae ſapientiae periti ortum hanc ſententiam habere ex doctrina Cabbaliſtica de ſephiris atque animarum claſſibus, eſſeque hanc diuinationem ſpeciem emanationis ſupernae ex ſephira ſuperiore in animae partem nobiliorem defluentis, qua de cauſſa ea conſulenda ſunt, quae in hiſtoria philoſophiae Cabbaliſticae tomo ſecundo perſpicue tradidimus. Suſpicamur autem, doctrinam de intellectu actiuo Ariſtotelico, apellae Peripato Arabico

k) 1707. pag. 351 ſeqq.
l) Lond. 1712. 8. ep. I.
m) Ep. II. III.
n) De defectu orac. Tom. I. p. m. 545 ſeqq.
o) De Sibyll. Lib. I. c. 8. pag. 30 ſeqq.
p) More neuochim P. II. c. 32.

bico vehementer deditum in ea ſententia confirmatum fuiſſe: nam et ipſe quoque ille intellectus actiuus emanatio diuina eſt, quae ab extra in hominem influit et diſponit. Et ex hac ipſa Iudaeorum ſchola veriſimile eſt BEN. DE SPINOZA ſententiam hauſtam, contendentem [q]: hominis temperamentum non excitare tantum prophetias, verum etiam variare, facultate imaginandi fortiori rem ſuam in hac operatione agenti ſuſtentata. Quae omnia tamen cum ſpecialem influentiam ſupponant, nullo argumento probabiliter perſuaderi, multo minus certo demonſtrari poſſunt. Petiti autem argumenta cum eandem naturalem indolem ſupponant, qua naturae ad prophetiae ſtudium aptiores ſint, incertum per magis probant, vel naturalem coniiciendi promtitudinem et ἀγχίνοιαν cum diuinandi facultate toto coelo differentem confundunt. Reliqua, quae moneri h. l. poterant, erudite diſcuſſit Buddeana eruditio, ad quam prouocauimus. Vbi recte quoque obſeruatur, ne ſiderum quidem influxum fundamentum ſuppeditare, ex quo iſta diuinandi facultas naturalis queat confirmari.

pag. 709. lin. 11. *IO. ANDR. PLANERO.* Diximus de acuto hoc philoſopho, profeſſore mathematum ſuperiorum Vitembergenſi, magnae ſpei ſcriptore, ſed praematuro fato, poſt varias vitae viciſſitudines, rerum vanitati 1714. erepto in *germanicis erotematis* [r] H. P. Quae cum legi ob noſtra vernacula ab omnibus non queant, pauciſſimis de eius ſententia monemus, placuiſſe illi, prima corporum humanorum ſtamina eſſe concreata ſimul; adeoque animas pariter ſimul eſſe creatas, et generationem fieri modo vnione materiae et formae. Generationem eſſe iſtam vnionem formae cum materia, conſequenter et animam vnione iſta propagari. Nullum agens naturale poſſe aliquid immateriale producere, quia hoc ſit mentis infiniti; hominem bruto fore deteriorem, ſi anima non propagetur vnione, ſed ex nihilo vel immediate ab ipſo Deo, vel a parentibus creetur etc. Dicere has aſſertiones aliquid, cuius rationes ſufficientes non poſſunt euidenter explicari, videbit quilibet, qui nihil admittere conſueuit, cuius ratio ſufficiens declarari nequit. Mirum itaque non eſt, etiam in Planeriana hac hypotheſi de origine animae per vnionem, innumeras difficultates et ἀσύστατα deprehendiſſe viros doctos, quorum ſummam expoſuit ELSWICHIVS [s].

pag. 712. not. e. col. 2. lin. vlt. *NICERON. memoires.* In Germanica editione haec vita B. Bekkeri diligenter ſcripta extat *T. XX. p. 55 ſeqq.*

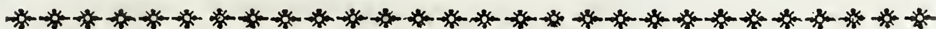
Ibid. lin. penult. *Quam aduerſarii eius clamarent.* Occaſionem exhibuit Bekkero, litibus atque controuerſiis Carteſianis ſe immiſcendi, conſilium ſenatus eccleſiaſtici Leouardenſis prohibendi ſtatuum confoederatorum nomine, ne quis Carteſianam philoſophiam vel in genere, vel in ſpecie, tum in cathedra, tum in ſcriptis profiteatur, niſi refutandi cauſſa.

Quae

q) Diſc. hiſtor. polit. c. 18. 19.
r) Tom. VII. pag. 805 ſeqq.
s) Diſſ. de recent. controuerſiis de anima. §. 33. pag. 54 ſeqq.

Quae cum grauius ſtatuta eſſe, quam par erat, Bekkerus iudicaſſet, edidit *admonitionem candidam et ſinceram de philoſophia Carteſiana* [t], et nec tanta in illa pericula latere, quanta clamabant Voetii ſequaces, nec adeo abſurda de ea cogitanda eſſe, ea modeſtia demonſtratum iuit, vt Samuelis Mareſii aſſenſum mereretur. Quo pacto cum ſe his controuerſiis immiſcuiſſet, diſplicuit Ioanni van der Wayen, tum adhuc Carteſii aduerſario, cuius rei euentum notauit LILIENTHALIVS [u], qui in controuerſiis de catechiſmo Heidelbergenſi magnam ei inuidiam conflauiſſe eumque permouiſſe, vt munere Franequerano ſe abdicaret, refert: quae cum ad eccleſiaſticam Belgii hiſtoriam pertineant, hoc loco non moramur.

t) Veſal. 1668. 8. u) loc. cit. pag. 30.

AD CAPVT QVARTVM.

DE EMENDATIONE PHILOSOPHIAE MORALIS RECENTIORIS AETATIS.

pag. 723. lin. 19.

Nonnullis editionibus praefixa eſt. Apparet in editione *tentaminum* noſtra edita, vt habet titulus, *Coloniae MDCXVI.* vita eius ex propriis illius ſcriptis collecta, quae fundamenti loco eligenda eſt in deſcribenda hiſtoria Montani.

Ibid. lin. 23. *Inter huius conditionis homines eum educari curauit.* Mirum id videri poteſt in parente Montani; qui cum filium procul eſſe a ſtultitia ambitionis equeſtris eſſe cuperet, ſuoque ingenio viuere optaret, eorum hominum educationi et exemplo tradidit, a quibus nec verae virtutis vmbram, nec honeſtatis gloriam, nec morum ciuilitatem poterat diſcere. Quae primae cauſſae fuerunt, cur character Montani inter plurima pulchra et bona, quae ex naturae diuitiis habet, ſibi factus ſit diſſimilis, nec adeo accurate cohaereat vitae eius et actionum hiſtoria, quam ex narratione laudata cum attentione intelligere neminem poenitebit.

pag. 724. lin. 19. a fin. *Sexagenarius obiit.* Legendum epitaphium ab vxore Franciſca Chaſſanea ei ſcriptum [a], in quo *maritum dulciſſimum, ob morum ſuauitatem, ingenii acumen, extemporalem facundiam, et incomparabile iudicium ſupra humanam ſortem extollit, et vniuerſis populatim gratum et aduerſus omnes dolorum minacias munitam ſapientiam labris et libris profeſſum* depraedicat. Quam vitae continentiam iuuentus licentioſius tractata non promiſerat. Valde laudant eius characterem eius ſcriptores biographi, et tum ingenii excellentiam, cogitandi et iudicandi acrimoniam,

a) Exhibet NICERONIVS Tom. XII. pag. 189 ſeqq. ed. Germ. vbi vitam eius enarrat.

niam, meditandi facilitatem, lectionis atque eruditionis vastitatem eximiis encomiis depraedicant, tum vero animum quoque incertum et profundae meditationis ignarum, iudicii quoque discretionem saepenumero neglectam culpant, et suspicione grauant, quod religioni ipsique naturae legi grauis et inimicus fuerit. Adeo difficile est, mediam viam tenere; quae tamen Montano ignoscenda esse putamus, quod in tanta cogitationum varietate, sine certo principio diffusus saepe dulcedine vitiorum sermonis et meditationis incogitantia ad deteriora nonnulla pertractus est, quae ipsum non satis intellexisse omnino, certe effudisse magis, quam examinasse censendus est.

Ibid. not. e. *Hagae comit. IV. Vol. 12.* Prima *tentaminum* Montani editio prodiit *Burdig.* 1580. 8. quae duos tantum libros priores continet, *quinta Parisiensis* 1588. 4. librum tertium adiectum habet. Post Montani mortem lucem vidit editio *Parisiensis*, *anni* 1595. ad autographum auctoris emendata et aucta, et inter reliquas optima. Hanc secutae sunt aliae multae inter quas COSTEI ideo super ceteras eminet, quia non tantum ad veteres exacta et cum illis comparata, sed loca quoque veterum scriptorum Graecorum, Latinorum, Italorum exactius citata, notulis quoque quibusdam dispuncta; hanc imitati sunt bibliopolae *Parisienses*, *1725. IV. Vol. in 4.* qui nonnulla Montaniana adiecerunt, *Hagiensis* autem anni *1727.* 5 *Vol. 12.* pauca habet, quae his praestant. Ceterum, quanta existimatio huius operis moralis in orbe erudito obtinuerit, versiones Italicae, *Ven. 1633.* 4. *Anglica*, *Lond.* 1603. *Germanica 1753. 1754.* docent, pluribusque narrat editor nouus Costeus, omnino de hoc libro legendus. Multa habet Montanus a veteribus desumta et nouo lumine splendidiori induta, quae si a propriis eius meditationibus separentur, longe minor erit doctrinae eius gloria [b], nec magno iudicandi acumine, nec multo ratiocinationis nexu sustentata, vt appareat, voluisse eum tantum ἐξωτερικῶς scribere. Qui eius character locum ei inter philosophos morales eclecticos designat tantum exotericum.

pag. 731. lin. 17. *Pulchre et concinne exponuntur.* Auctorem anonymum prodidit HEVMANNVS [c], PET. AMB. LEHMANNVM, quem sequitur auctor *annotationum ad Niceronianam biographiam Grotii* [d]. Vterque diligentiam, iudicium, lectionis copiam in ea ex merito laudat. NICERONIVS [e] in recensendis eum librorum Grotianorum editionibus nimium tribuisse bibliothecarum catalogis iudicat. Recte vero facient, qui hunc scriptorum Grotianorum indicem cum Niceroniano comparabunt, quo vitam strictim, librorum historiam fuse et accurate, more suo enarrauit [f].

Ibid. not. * lin. vlt *Le Vassor Hist. Lud. XIII. l. 12. alii.* Exponuntur quoque vita resque gestae Grotii in *bibliotheca Remonstrantium* [g], in *Colle-*

b) Conf. Menagiana Tom. I. pag. 305.
c) Via ad hist. lit. c. VII. §. 2. p. 404. miscell. Lips. noua Tom. I. p. 320.
d) pag. 85. n. 53.
e) loc. cit.
f) Tom. I. mem. bigr. p. 31 seqq. vers. Germ.
g) pag. 78 seqq.

Collectione BATESIANA [h]; DVPINII *Bibliotheca scriptorum a com. eccl. Rom. discedentium* [i], quo referri quoque possunt MEVRSII *Athenae Batauae* [k], MAVRERII *mem. Bat.*, et ex recentissimis scriptoribus BVRIGNIVS, qui Gallica lingua, historiam vitae, scriptorum, negotiationum, quibus interfuit GROTIVS, multo apparatu consarcinauit. Quem passim laudari quidem videas [l], timemus vero, ne partis studium luculenter prodiderit, Grotium tantum non penitus Romanae ecclesiae vindicando [ll]. Quo veteri ἐγκλήματι an historicam fidem probauerit, lectori iudicandum relinquimus, recte incertum id esse, et ex meris coniecturis colligi obseruauit ipse NICERONIVS [m]. Praecocis autem ingenii adolescens cum Grotius eminuerit, inter huius characteris pueros locum ei quoque fecit HADR. BAILLETVS [n]: et *de vita, morte ac scriptis H. Grotii obseruationes* complures attulit ANONYMVS [o], qui est Io. GEORG. MEVSCHENIVS, et de eius genere, pueritia, munere in republica, carcere et fuga in Galliam, exilio, legatione Suecica, itinere in Belgium, naufragio et morte, ea ex fontibus literariis cumulat, quae postea materiam biographis suppeditarunt Grotii vitam describendi.

Ibid. lin. 13. a fin. *Ob doctrinae laudem fuit commendatissimus.* Erat enim literaturae Latinae, Graecae, Hebraicae peritissimus [p].

Ibid. lin. vlt. not. o. *Exempla habes l. c. p. 9 seqq.* Legendus h. l. imprimis BAILLETVS [q]. Cecinit de hac praecoci eruditione discipuli sui IOSEPHVS SCALIGER [r]:

Hugo soboles Grotius optimi parentis
Qui limina nondum tetigit puberis aeui
Sed mente senili teneros praeuenit annos
Magnum meditans, auspiciis noluit illis
Praeludere, quae vesticipum postulat aetas
Sed maluit a grandibus inchoare coeptis.

Vna vero ex Martiani Capellae editione gloria, praeclarissimum ingenii diuini in adolescente exemplum esse potest, de qua in historia critica L. Latinae dicendum [s].

pag. 730. lin. 18. *Torque aureo testatus est.* Erat tum anno cIɔIɔXCVIII. annos natus XVI. et in eo itinere summos in iure honores capessere, rarum erat et inusitatum.

pag. 735. lin. 13. *Non sine iucunditate intelligi potest.* Legenda et ponderanda hac occasione *epistola Grotii ad Erycum Puteanum* [t], liberationem ex

h) pag. 420.
i) Tom. II. p. 496 seqq.
k) pag. 205.
l) Journ. des Savans Fevr. 1753. p. 378. bibl. theol. P. VIII. p. 871.
ll) Conf. nou. lit. Lips. 1754. p. 170.
m) loc. cit. p. 44.
n) p. 243.
o) Obs. select. Hal. T. VII. obs. 14. p. 329 sqq.
p) Vid. eius vita in coll. Bat. p. 421.
q) loc. cit.
r) Carm. praef. Mart. Cap. Plures addit cl. CHR. FR. G. MEISTERVS in bibliotheca I. N. G. P. I. p. 200 seqq. qui in seqq. etiam fuse eius commentatores enumerat.
s) Conf. FABRIC. bibl. Lat. T. I. p. 640.
t) loc. cit.

ex carcere illi gratulantem, in qua nefcias, vtrum vel elegantia ingenii, vel pectoris pietas atque candor primas partes tueatur, adeo iufta, decora, pia, et viro fapiente atque Chriftianae ciuitatis alumno digna funt omnia, vt lectio decies repetita decies placeat.

Ibid. lin. 22. *In deuinciendo fibi Grotio beneficiis certauit.* Meminit huius beneuolentiae GASSENDVS in vita Peirefcii [u], his verbis: *Anni insequentis* (1621) *primo ftatim vere amplius, quam menfe decubuit; adeo vt neque difceffurum iterato cum rege Varium comitari potuerit, neque Hugoni Grotio, tum primum in Galliam appulfo, quam multa magnaque officia deftinauerat, exhibere. Scilicet tanti illum ducebat, vt in vicem Scaligeri affertum Galliae diceret* etc. Ingreffus eft Lutetiam Grotius anno cIↃIↃcXXI. die 23. Aprilis donatiuum a rege accepit M. Thalerorum, quod eripere illi accufationes aduerfariorum non potuere [x].

pag. 736. not. f. *Grotius vindicatus P. I. p. 266.* Diligenter et accurate hiftoriam celeberrimi operis enarrauit, et imprimis fortunam libri, editiones, verfiones, interpretationes, obiectiones eius recenfuit NICERONIVS [y] cum his noftris comparandus.

pag. 737. not. h. *Ep. ad Gallos 66.* Pon. 76. quae eft ad Peirefcium, vbi inter alia: *interim non otior; fed in illo de iure gentium opere pergo, quod fi tale futurum eft, vt lectores demereri poffit, habebit, quod tibi debebit pofteritas, qui me ad hunc laborem et auxilio et hortatu tuo excitafti.* Scripta eft ifta epiftola 11. Ian. 1624.

pag. 739. lin. 3. *Inuentum fuiffe iureconfultum Helmftadienfem.* Io. A FELDEN iurisprudentiae et mathematum profefforem, qui poft auctoris vltima fata *Amftelodami anno MDCLIII* edidit *annotata in H. G. de I. B. et P.* Valde contemnit hunc Grotii cenforem NICERONIVS [z]. Editiones et refutationem libri a Grafwinckelio, qui Grotii amannenfis fuerat, titulo *ftricturarum ad cenfuram Io. Feldeni de I. B. et P. Amft. 1653.* editam, quae et ipfa non omnibus probata eft, recenfet *bibliotheca Grotiana*, fubiuncta *vindiciis Grotianis* [a]. Non fine iurgiis et contumelia haec concertatio acta eft, Feldenio par pari referente.

pag. 742. lin. 12. a fin. *Ad res magnas nato praeditum.* Veftigia eruditionis caftigatae in hoc ftudio morali adeo commendauerunt Henningefium Friderico a Iena, electoris Brandenburgici ftatus adminiftro, vt eius potiffimum iudicio perfuafus elector eum legatum in comitiis Ratisbonenfibus effe iuberet.

pag. 743. lin. 3. *Adeundi funt.* Comparandae cum his *memoriae Niceronianae*, et quae fuppleuit interpres Germanus, a nobis hoc loco non exfcribendus.

pag.

u) Epp. Remonftr. CCCLXXXVIII. p. 654. ed. vlt. anni 1705.

x) L. III. T. V. Opp. p. 289. Conf. Obf. fel. Hal. T. VII. obf. 15. p. 338.

y) l. c. p. 52 feqq. qui copia et accuratione commendandus.

z) loc. cit. p. 56.

a) pag. 749. 750.

pag. 746. lin. 27. *Relictis filiis tribus.* Inter eos eminuit Petrus, tum ingenii praecocis et parentis aemuli, maxime Latini carminis laude commendatus, partim meritis de republica in legationibus ad aulas septentrionales conspicuus.

pag. 747. lin. 16. a fin. *Pulcherrimis corporibus naeui sui insint.* Cogitandae quoque temporum et fatorum, maxime in Belgio foederato circumstantiae, studium factionis, rebelliones frequentes et mille alia, quae ingenium Grotianum a sectario spiritu et remediis violentis vehementer abhorrens ferre non poterat, et interdum in contraria currere coëgerant [b].

Ibid. lin. 7. a fin. *Nisi Grotio vsa fuisset diuina prouidentia.* Non ingratum fore Lectori historiae fontes veros adaequatos rimanti adscribere iudicium Ch. Thomasii [c], eo quod multa complectatur, quae hanc emendandi doctrinam moralem periodum praeclare illustrant: „Opus erat „eiusmodi doctore, qui iam expertus erat persecutionem scholasticorum, „et qui ab aliis eruditis non scholasticis ad id opus difficile suscipiendum „impelleretur. Scilicet vt ex vna parte caute versaretur cum philosophia „morali scholasticorum, ne huius bilem aduersus prudentiam naturalem „et rationalem ex latebris productam nimis irritaret, ex altera vero parte „non adeo metuendum haberet odium scholasticorum, sed in protectio„ne potentiorum aliquo modo fiduciam poneret. Talis vero erat vir in„comparabilis Hugo Grotius. Conueniebant ei requisita omnia hactenus „memorata - - Erat iam in aetate tenera et iuuenili prae aliis eruditus, „et multis professoribus comparandus. Promotus erat in aetate nondum „virili ad munera politica patriae magni momenti. Infelicitati, aut po„tius felicitati eius adscribendum est, quod ortis turbis et dissidiis ciuili„bus parti imbecilliori adhaereret, et propterea ad carceres perpetuos „condemnaretur, sed tamen miro artificio vxoris fidelissimae exinde libe„raretur. Quaerebat protectionem eamque inueniebat in Gallia et illu„stris Peirescius eum instigabat, vt tentaret, annon tandem aliquando in „philosophia morali vera doctrina possit ab ineptiis scholasticis purgari, „vt ius gentium secundum ductum genuini luminis naturalis describeret. „Obsequebatur Grotius, atque operi titulum *de iure belli et pacis* dabat, „vt ostenderet, controuersias regum, principum aut diuersorum popu„lorum, vnde plerumque bella oriuntur, non ex iure Iustinianeo aut ca„nonico, sed ex solo iure naturae decidendas esse. Caute procedebat, „et, quamuis operam daret, vt ea, quae hactenus Scholastici confusissime „tradiderant, miscendo videlicet iura diuina, communia, Mosaica cum „legibus humanis particularibus, iterum separaret atque distingueret, non „tamen statim eorum fundamentales errores oppugnare tutum putabat, „sed potius eos in prolegomenis laudabat, et operam dabat, vt eorum „fundamentalem propositionem de iure naturae etsi obscuram et falsam

b) Niceron. l. c. Baillet. l. c.

c) Hist. I. N. c. V. §. 15. p. 66 seqq.

„cum ſocialitate Ciceronis conciliaret. Atque iſta cautela ad id illi prod-„erat, vt eius doctrina non cum tanto ac tam hoſtili impetu oppugnare-„tur, quem poſtea alii ſunt experti, qui absque diſſimulatione grillos „ſcholaſticos aperte oppugnare inſtituerunt. Paucis: Grotius erat inſtru-„mentum, quo diuina ſapientia vtebatur, vt initium faceret tollendae con-„fuſionis adeo diuturnae luminis naturalis et ſupernaturalis. Dico *initium.* „Quemadmodum enim diuinum Numen pedetentim, non vno impetu ex „die noctem, et ex nocte diem facit, ita etiam eadem methodo vtitur in „mutatione veritatis et errorum. Praecedit aurora, et inter primas „diei horas et meridianam lucem magna pariter differentia eſt. Sed „manet tamen laus Grotio primae inuentionis et quod aliis ad mini-„mum viam oſtenderit, erroneas doctrinas a veris ſeparandi.“ Quae vere et recte dici a Thomaſio nemo negabit, qui attente conſiderauerit, quo ſenſu et ſignificatione Grotius inuentor iuris naturalis emendati di-catur. Quanquam enim ante eum quidam erant, qui ad hanc auroram oculos aperirent, coecutierunt tamen, donec Grotius tam prouidam mu-tandi et emendandi iuris naturalis diſciplinam occaſionem nactus orien-tis lucis radios cominus oſtenderet. Non tamen hoc iudicium eo trahen-dum eſt, vt credatur, ſine maculis hunc ſolem Grotianum diſciplinae morali fuiſſe exortum. Trahebat enim nonnihil ex iſtis tenebris, quae ingenia in campo morali obruerant, et reprehenditur non immerito, quod maluerit ad literaturae veteris igniculos, quam ad artis rationalis lumi-na animum ſaepe aduertere; quodque ideo in verum et genuinum prin-cipium cognoſcendi in iure naturae et gentium non attenderit, nec legis homonymiam ſuſtulerit, lumen vero reuelatum et naturale vbique fere miſcuerit, quod ius gentium ſpeciem iuris voluntarii fecerit, vt ea tacea-mus, quae theologi in eo notarunt puritati doctrinae ſacrae non vbique conformia [d]. Verum haec a communi humanitatis ſorte non aliena et inuſitata ſunt, vbi nihil ſimul incipitur et perficitur, hiſtoria vniuerſali teſte luculentiſſimo. Aſt fatendum tamen, plura Grotium attuliſſe, quam eo tempore expectari poterant, dignum, cuius aeterna maneat in annali-bus hiſtoriae philoſophicae memoria.

pag. 748. lin. 7. a fin. *Nimia literaturae orientalis copia grauata tra-ctatio.* Dudum id obſeruatum viris doctis, nihil minus tractandum fuiſſe, quam huius diſciplinae moralis argumentum, a Seldeno, ea confuſione ſtudiorum ſuorum perturbato, vt eodem tempore de rebus toto genere diuerſis cogitaret, digreſſiones etiam captaret adeo remotas et interdum tam longas, vt niſi ita ſtudia inſtituiſſet, non potuiſſet tantam ordinis et rerum perturbationem ferre. Addit his Io. CLERICVS [e]: *ac ſane dum ordinem et perſpicuitatem negligit, non parum taedii lectoribus creat, quae vera et vtilia habet longe plurima, minus facile intelliguntur, et ſicubi in errorem delabitur,*

d) IDEM loc. cit.

e) Art. crit. P. I. c. 5. §. 5. p. 96.

labitur; vix origo erroris deprehendi potest. - - Confusio, digressiones, testimonia aliena et immensa illa eruditionis vnum in opus congestae farrago facile fucum faciunt, et perspicaces etiam occaecant. Quae in genere de Seldeno rectissime obseruata eo magis ad hoc iuris Ebraei vniuersalis systema pertinent, quo magis argumentum varietate et copia lectionis prorsus obruit, et lectorem impedit, vt intolerabilem iuris naturalis et traditiui confusionem detegere, et quam inepte et sine neruo rationes expediantur, intelligere satis possit. Mirandum itaque non est, opus cetera erudita lectione spissum atque turgens admiratores haud reperisse, nihilque adiutam ab eo disciplinam iuris naturalem. Verum enim, quod C. THOMASIVS [f] pronuntiauit, iudicium, Seldeni librum esse saltem historiam sententiarum rabbinicarum de iure naturae; malumus dicere, de traditiua philosophia morali Iudaeorum incerta et fidem non praestantia exhibentem, nihil magis pertinere ad ius naturae, quam aliam quamcunque philosophiae traditiuae enumerationem, et confundere magis, quam exponere disciplinae huius latifundia, lectio lectorem docebit.

pag. 749. lin. 12. *Reliqua, quae de mari clauso cum Grotio disputauit.* Occupat Seldeni liber de *mari clauso Tomum II. opp.* eius *Londini 1726.* editorum, laudaturque ob multam eruditionem et veritatem, quamuis naeuis non careat. Certe Grotium Seldenum peculiari opera refellere ausum non esse, sed duo tantum epigrammata in eum scripsisse obseruat cl. MEISTERVS [g]. Quod silentium verisimile est persuasisse Grotio non tam caussae deterioris materiam, quam ingratum patriae contra ipsum animum, cui tamen isto scripto velificabat. Pro Grotio autem de mari libero in arenam descendit TH. GRASWINCKELIVS, cui vindicias opposuit SELDENVS [h], vt alios taceamus in hoc argumento occupatos, qui ad specialem historiae I. N. tractationem pertinent, a quibus disquiri solet, num ius maris libertati plenae asserendum omnique imperio eximendum, vel ex altera parte vnico regno oceanus obnoxius vindicandus sit. In qua quaestione ex vtraque parte limites quaestionis transiliisse hos scriptores, I. N. periti et accurate philosophantes dudum decreuerunt. Verum haec obiter.

pag. 750. lin. 3. *Anonymus quidam adiecerit.* Dolemus, non eandem fortunam habuisse illustris viri memoriam, qua Grotio frui licuit, vt integra atque iusta, at arcana quoque eius biographia conscriberetur. Quanquam enim res eius tetigerunt Io. PETR. A LVDEWIG [i], REIMMANNVS [k], HEVMANNVS [l], GLAFFEYVS [m], alii, certiora tamen et pleniora postulant

 tanti

f) loc. cit. p. 88 seqq.

g) Bibl. I. N. et G. P. II. p. 112.

h) T. II. Opp. p. 1415. Lond. 1653. 4. Meruisse hac disceptatione Seldenum, vt carcere, quo retinebatur, liber exire posset, tradit auctor bibl. iuris imp. c. 3. p. 233 seqq. vbi ceteri quoque, qui de mari libero vel clauso scripserunt, recensentur.

i) Or. de vita Pufendorfii, Or. XVII. p. 463.

k) Hist. lit. Germ. P. IV. p. 612 seqq.

l) Act. phil. Vol. III. p. 641. 949.

m) Hist. iur. nat. L. III. §. 121 sqq. p. 201 sqq. quibus merito addi debent memoriae erud. NICERONIA-

tanti viri in iurisprudentiam naturalem, et historiam merita. Nos quae adduximus, ex ipsius mentione passim in scriptis suis facta collegimus, alia strictim addidit *bibliotheca scriptorum iuris imperantium.*

pag. 750. lin. 11. *Affectam autem perficere non potuit.* Inspicienda est acutissimi philosophi et mathematici, qui imperatori et Principi Palatino Sulzbacensi a consiliis fuit, et cathedram mathematicam in academia Ienensi circa finem seculi elapsi praeclara multaque laude ornauit *philosophia mathematica, per singulas scientias continuata, vniuersae artis inueniendi prima stamina complectens, quam Ienae 1693.* publici iuris fecit, vt intelligatur, quanta ingenii profunditate, quanto iudicio in philosophia et mathesi versatus sit, quam multas veritates viderit, quas posteri philosophi suo nomine vulgarunt, et quas propter cogitandi profunditatem neglectas esse dolendum est. Ex eius schola prodeuntes Leibnizius et Hambergerus, qui Wolfium postea formauit, testes sunt, quo loco ponendus sit philosophus praestantissimus, sed ob conceptus mathematicos difficilior et obscurus.

Ibid. lin. 6. a fin. *Ipse Pufendorfius prouocat.* *Quae omnia* (sermo est de disciplina morali demonstrationis capace) *non ita pridem peculiari libro perspicue admodum et solide ostendit V. C. Dn. Erhardus Weigelius, in academia Ienensi mathematum professor, amicus meus honorandus*[n]. *Qui idem primus me hortatus est. vt in isto genere quid conarer, et cuius ingenium in nonnullis facem mihi vtilissime praetulit.* Haec ipse PVFENDORFIVS[o]: ex quo iudicari potest, in quantum iurisprudentiam suam moralem, quod nonnulli volunt, Weigelio debuerit, qui non erubuit honesto pudore fateri, per quem profecerit. Eodem candore ingenuo fassus est, multa se desumsisse a Grotio, nec parum debere Thomae Hobbesio. Verum haec pleraque postea refinxit, vt nouum I. N. et G. systema effingeret.

pag. 753. lin. 5. *Ad legatum Suecicum Coyetum in aula Hafniensi commorantem vocatus est.* Erat tum in ministeriis regis Suecici Esaias frater[p], multumque apud proceres valebat, quorum commendatione postea ducatus Bremensis et Verdensis cancellarii munus accepit, vir et ipse veteris atque recentioris literaturae cognitione celebratissimus, et Samueli fratri par. Is in legati Suecici domum eum introduxit, fatali quidem ipsi fratri tempore, qui cum reliquis legati domesticis captiuus detentus est; ast felici pro philosophia, quae taedii leuamen in excutiendis moralis sapientiae fundamentis quaerendum illi commendauit. Sed excutiendus et legendus ipse locus *Eridis Scandicae*, quem p. 126. allegauimus, vbi in *epistola ad amicos* siue *apologia contra Nic. Beckmanni libellum famosum,* pluscula de vitae suae circumstantiis memorauit.

pag.

CERONIANAE T. XIV. p. 239 seqq. itemque praefationes versionum Gallicarum operis de I. N. et G. et Intr. in Histor. Biblioth. FABRICII P. IV. p. 133.

n) Habitabat in eius aedibus per annum 1657.

o) Vid. l. c. not. a.

p) Erat is nostro natu maior, et regis Sueciae consiliarius, et ad Galliarum regem legatus, cuius opuscula edidit ill. LVDEWIGIVS Hal. 1699. 8.

pag. 756. lin. 9. *In historia critica et literaria iuris publici Germanici exponendum est.* Strictim celeberrimi libri historiam enarrant nouus editor CHRISTIANVS THOMASIVS [q] et P. NICERONIVS, qui editiones quoque, censuras, versiones, commentationes ordine recenset, ipse adeundus [r]. Ortae inde Pufendorfio cum Scharenschmidio I.V.L. controuersiae, quibus sub Io. Rolleti nomine se vindicauit.

pag. 759. lin. 4. *In libello de officio hominis et ciuis.* Historiam literariam elegantis compendii enarrat NICERONIVS [s], editiones et versiones MEISTERVS [t], et *bibliotheca iuris imperantium* [u], quos vide. Inter hos vero omnes vt de maiori opere, ita et de minore epitome optime meruit Io. BARBAYRACIVS, cuius praefatio in I. N. et G. introductionem egregiam exhibet, in omnem doctrinam moralem.

pag. 759. lin. 14. *Vt suo loco dictum.* Recruduit hoc bellum, cum moralitatis obiectiuae systema a Pufendorfio, Thomasio, Buddeo aliisque reiiceretur, Wolfius autem de intrinseca et metaphysica rerum atque actionum bonitate vel prauitate persuasus eam magnis moliminibus restauraret et acerrimis contentionibus postliminio vindicaret. Dici non potest, quantae inde lites et vehementes philosophorum discordiae exortae sint, quae in historia tamen speciali I. N. debent enarrari [x]. Quod si cuncta probe ponderentur, apparabit, totum istud bellum abire in logomachiam, et rationes haud impares deprehendere se visos esse viros acutissimos, cur hanc moralitatem obiectiuam cum Pufendorfio abiicerent, rati moralitatem omnem non a physica vel metaphysica perfectione, sed a lege superioris vnice dependere. Hi enim [y] nihil morale dici posse, nisi in respectu ad conuenientiam cum lege aut pugna quacunque contendunt, etsi vel maxime actio aliqua, et extra relationem omnem ad legem spectata, siue agentis ipsius, siue aliorum hominum statum nunc perfectiorem nunc imperfectiorem reddere possit, adeoque physice vel metaphysice bona et mala eatenus dici possit. Ex quibus patet, totam controuersiam tandem in definitiones vocum abire, et philosophos etiam summos cum vmbra luctari. Quo de argumento tamen in ipsa I. N. tractatione dispiciendum cauendumque, ne disciplinarum definitiones et limites inde orti confundantur [z].

pag. 760. lin. 13. *Ex comparatione I. N. Pufendorfiani et Thomasiani disci debet.* Addamus cum venia lectoris iudicium cl. HOLLMANNI [a], qui

q) Accesserunt editioni nouissimae anni 1695. scholia continua autorem explicantia, et magnam partem aduersus obiectiones aliorum commentatorum, potissimum Kulpisii defendentia. vid. not. a. p. 1 seqq.

r) Mem. T. XIV. p. 246 seqq.

s) l. c. p. 258. t) l. c. p. 106.

u) c. I pos. V. §. 15. p. 23 seqq.

x) Dictum de ea lite in historia phil. Wolfianae. Ipsum fundamentum suae hypotheseos clare descripsit ill. vir in narr. de scriptis suis §. 137. p. 394 seqq.

y) Vid. HOLLMANN. iurispr. nat. c. I. §. II. p. 55. quocum comparandi auctores, qui de moralitate scripserunt, laudati MEISTERO Bibl. I. N. et G. P. II. p. 196. comparandus cl. HOLLMANN. metaph. §. 211 seq. p. 394 seqq.

z) Conf. quae ex Pufendorfio infra p. 770. annotauimus.

a) Iurispr. nat. § 10. p. 46.

qui de hac re ita: *amplexus in controuerſiis hac occaſione motis Pufendorſii partes et ſententias erat Chriſtianus Thomaſius, ſcriptisque ſuis ſtrenue defenderat: de ſuo etiam nonnullis, quae ad leges poſitiuas vniuerſales pertinebant, ſimul additis. Pro ſua tamen animi mobilitate et inconſtantia longe alia ſibi poſtea effinxit iuris naturalis fundamenta, quibus quadrata vero rotundis in hac iuris ſcientia miſcuit.* Opportune haec a doctiſſimo viro obſeruata eſſe, ex illis conſtare poteſt, quae de Thomaſianis *fundamentis I. N. et G.* ſupra attulimus, quae cum his comparanda.

pag. 761. not. *. *VOGT. cat. libr. rar. p. 484.* Conf. NICERONIVS loc. cit.[b] qui accurationem et raritatem narrationum laudat.

pag. 762. lin. 18. a fin. *Variis ob praeſtantiam linguis expreſſa.* Occaſionem praeſtantiſſimae *introductionis in hiſtoriam Statuum Europae* obtulerunt iuuenes Sueci nobiles, quibus priuatim eam praelegebat. Quae cum paſſim calamus deſcriberetur, et in Suecica lingua vertendi conſilium caperetur, maluit eam lingua Germanica ipſe edere, vnde nonnulla operi inſunt, quae limam paſſa eſſent, ſi ipſe in vulgus edendi conſilium initio concepiſſet. Ratio quoque inde petenda eſt, cur res Suecicas prolixius attulerit, quam alias[c].

pag. 768. lin 7. *Plurimos in republica literaria motus concitauit.* Hiſtoriam totius litis Lyſerianae de polygamia enarrauit CHRISTIANVS GOTTL. CLVGIVS in diatriba epiſtolica *de ſcriptis Io. Lyſeri ad tuendam ſuadendamque polygamiam editis*, quae *Wittebergae 1748. 8.* prodiit. Libros in ea cauſſa editos recenſet cl. MEISTERVS[d], vitam *memoria inſpectorum Portenſium*, edita a IOACH. GOTTLOB AM ENDE.

pag. 776. lin. vlt. *Nihil his, quod addamus, habemus.* Secuta eſt Pufendorfium, et Thomaſium magna caterua ſcriptorum Iuris naturae et gentium, qui enumerari hoc loco non poſſunt, recenſuit autem magna diligentia cl. CHR. FRID. G. MEISTERVS, in *bibliothecae iuris naturae et gentium* partibus tribus *Goettingae* cIↄIↄccXXXXIX. *editis*[e], qui plura cupientibus adeundus eſt, cum hanc particularem I. N. hiſtoriam non recipiat noſtra tractatio. Vnum tamen ſcriptorem iuris naturae praetermittere non licet, perilluſtrem aulae Brandenburgicae nuper cancellarium SAMVELEM L. B. DE COCCEI, immortalibus meritis conſecutum, vt in republica Romani imperii nouus Tribonianus cenſeretur. Et maximi quidem viri hiſtoriam nos in veſtibulo *pinacothecae noſtrae aetatis ſcriptorum illuſtrium*[f], ex ſuppeditatis certisque ſchedis et narrationibus recenſuiſſe, recordamur, quae ab illis adeunda ſunt, qui plura de tanti legum iurisque omnis interpretis hiſtoria rebusque literariis ſcire cupiunt. Vt autem in hac recentioris aetatis hiſtoriae iuris naturalis emendatione mentionem eius faciamus, meruit non tantum nomen, parens, munus, et quae ſplen-

b) pag. 264. verſ. Germ.
c) NICERON. l. c. p. 260. qui etiam verſionem Gallicam non valde commendandam recenſet.
d) Bibl. ſcr. I. N. P. II. p. 5 ſeqq.
e) pag. 18 ſeqq.
f) Dec. I.

ſplendida alia in eum cumulauit diuina prouidentia et imprimis magni et ſapientis regis fiducia atque gratia, ſed imprimis egregia de iuris naturalis emendatione cura et felicitas ſingularis, quae tolerabilem eius fatis nobis ſubducti iacturam facit, exaſciatis ſcriptis, quibus, vt iurisprudentiam omnem, ita praecipue iuris naturalis incomparabili acumine adiuuit et auxit. Debemus ei tract. *de principio iuris naturae vnico, vero et adaequato, cum vindiciis; reſolutiones dubiorum circa hypotheſin de principio I. N. contra Iac. Frid. Ludouici; introductionem in Henrici de Coccеii* (patris) *Grotium illuſtratum, vbi ſyſtemata Grotii aliorumque Dd. I. N. illuſtrantur; introductionem in ius naturae et religionem naturalem*, et alia. In his non magni tantum parentis veſtigia ſecutus eſt, ſed pleraque demonſtrauit, auxit, illuſtrauit, et ad perfectionem opus deduxit. Maxime autem hoc loco notandus eſt propter *controuerſias de principio iuris vnico genuino et adaequato*, quod in voluntate Dei vel permittente, vel praecipiente poſuere illuſtres Cocceii vterque, in quo argumento contradicentes habuere Leibnizium, Hertium, Ludouici Halenſem, quibus reſpondit B. Cancellarius praeſesque ſummus atque primus omnium tribunalium ciuilium et eccleſiaſticarum, ſapiens et fortis iuſtitiae reformator et promotor. Statuit autem ius Coccеianum naturale, a patre ad filios delatum: I. Deum ſolum ius et imperium in genus humanum habere, adeoque ſolum ei legem dare poſſe. II. Eum autem talem legem dediſſe, ex ratione probari, neque alio modo probari poſſe. III. Contineri autem iſtam demonſtrandi rationem 1. ex motibus et inſtinctibus in hominibus a natura conditis, 2. ex actionibus creatoris, 3. ex actionum fine neceſſario vel probabili, 4. ex medii neceſſitate, 5. ex natura et eſſentia ſanctiſſimi creatoris, qui nihil fruſtra faciat, 6. ex conſenſu omnium gentium. IV. Ex his probandi modis conſtare, Deum cuique homini facultates quasdam habendi vel agendi proprias eſſe voluiſſe, adeoque ſingulis ius ita habendi vel agendi quaeſitum eſſe ex voluntate creatoris. Inde neceſſario ſequi, alios homines hoc ius a natura cuique conceſſum turbare non poſſe, et Deum voluiſſe, vt ius ſuum cuique tribuatur. V. Ius ſuum autem cuique eſſe vel intuitu Dei, inde iura inter Deum et homines, praecipue perfectionum praecepta oriri: vel intuitu hominum inter ſe. VI. Ius cuique hominum ſuum eſſe, vel ex ſtatu hominum, vel ex iure rerum, vel ex obligatione perſonarum. VII. Si quis hominum ius a creatore aliis conceſſum tribuere ipſis nolit, adigi ad id poſſe vel per iudicia vel per repreſſalia et bellum. VIII. Ex his facillima methodo, ad ordinem iuris Romani compoſitis omnia iura naturae, ne vnico excepto, per illationes rationis neceſſario ſequi. Id quod in introductione ad Grotium illuſtratum illuſtrata illuſtris auctor fuſe deduxit. Alii vero aliter ſtatuunt, et naturae ius arctius conſtringendo, ea notione tantum diſciplinam iuſti et aequi inter homines obſeruandi, quod ratione quidem ſola cognoſci poteſt, intelligunt. Vnde in tam perſpicua noſtrae aetatis periodo, diuer-

fiffimae affertiones I. N. exortae funt, quae alibi curiofius exponi debent. Wolfium autem iuris naturalis limites omnium latiffime extendiffe, fupra monuimus, cum, fuppofita noua obligationis definitione, vt cuius ad omne id agendum vel omittendum obligati fumus, cuius agendi vel omittendi rationem qualemcunque habemus, ex hac hypothefi fponte fluat, cogitari legem absque fuperiori poffe, nempe moralitatem actionum intrinfecam. Inde I. N. Wolfianum in magnam molem excreuit, quae tamen impedire non potuit, vt non emunctae naris viri iudicarent, infinitarum diffenfionum et longomachiarum afyla fuiffe aperta[g]. Qua de re tamen alio loco fufius agendum eft, nonnulla, quae ad interna eius controuerfiae fundamenta pertinent, fupra iam tetigimus.

g) vid. HOLLMANN. Iurisprud. nat. P. I. c. I. §. 6. pag. 53.

AD CAPVT QVINTVM.

DE EMENDATA RECENTIORI AETATE PHILOSOPHIA CIVILI.

pag. 779. lin. 14.

Niceronium aliosque. Vitam Ioannis Bodini NICERONII legimus inter *memorias literarias*[a], in quibus multa fingularia funt, quibus vita viri fama dubia notiffimi paulo curatius poteft defcribi. Ceteros, qui paffim eius res tetigerunt, indicauimus in *germanico P. H. opere*[b], quod adire oportet, qui his fpecialibus indiciis cupiunt adiuuari. Haec enim fingularia hoc loco profequi velle, nec locus, nec tempus fcriptionis noftrae patitur, et ab hiftoriae literariae ftudiofis, nobis etiam viam non monftrantibus propria induftria poteft expediri.

Ibid. lin. 21. *Illud certum Thuani teftimonio.* In dubium vocant hanc religionis Francifcanae profeffionem Menagius, Baudrius et poft illos Niceronius, nec fatis cohaeret cum reliquis Bodini circumftantiis: excogitata autem videtur ad confirmandam traditionem, clanculum eum Iudaifmo aduerfus chriftianam religionem adhaefiffe.

pag. 779. lin. 9. a fin. *Oppido doctum, at quem exfcripfiffe non nullis vifus eft.* Tanquam certum huius plagii Bodinum incufat Iacobus Bongarfius in *epiftola ad C. Ritterhufium*, quam feruauit COLOMESIVS[c], qua ait, neminem ignorare, edidiffe eum lectiones Turnebi in Oppianum pro fuis. Quod tamen certo refpectu verum effe monet NICERONIVS[d]. Prae-

a) Tom. XIII. p. 140 feqq. ed. Germ.

b) Tom. VII. p. 995 feqq. quibus adde, quos laudat FABRICIVS ad Galliam orientalem COLOMESII p. 87 feqq.

c) v. Gallia orient. p. 80. ed. Fabric. conf. Epp. RICHTER. p. 205. Scaliger. prima p. 21.

d) loc. cit.

Praetulit metaphrasin suam et commentarium in Oppianum omnibus scriptis suis ipse Bodinus [e], quem tamen latino carmine *vtcunque* reddidisse *Cynegetica Oppiani*, viris doctis visum est [f], de qua tamen re in historia literaturae graecae tractandum, vbi consulendus Io. ALB. FABRICIVS [g].

Ibid. lin. 6. a fin. *Plaudente orbe literato.* Diuersa de *historiarum methodo* a Bodino conscripta sententia, quam post alios tangit Niceronius: Commendat Lengletus, contemnit Moneta, argumentum reprehendunt, methodum laudant *Scaligerana*, de quibus in historia literaria historiae dispiciendum.

pag. 780. lin. 11. *Vt Ioannes Serranus.* Ita quidem Menagius; ast corrigit eum Niceronius, aliumque, Michaëlem Serranum, nobilem Prouincialem regem Henricum carceri mancipari iussisse et inuectiuam in Bodinum edendam prohibuisse asserit.

Ibid. lin. 13. *Tandem anno* cIɔIɔXCVI *peste corruptus obiit.* Fata, munerum mutationes, coniugium 1576. et alia ad vitae Bodini circumstantias pertinentia, quibus in republica administranda post iter Anglicum eminuit, accurate persequitur NICERONIVS, qui adeundus. Incidit mors eius septuagenario proximi in annum cIɔIɔXCVI.

Ibid. lin. vlt. not. o. *Alii.* Satis luculenta recensio famosi libelli inserta *bibliothecae Halensi*, quae post Io. Diecmanni de eo tractationem omnino consulenda est. In hoc colloquio regnare impietatem, superstitionem, confusionem, nefandamque nugarum proteruiam testantur omnes quotquot libellum legerunt, inter quos curate eum recensuit B. BAVMGARTENIVS [h], post Diecmannum potissimum adeundus. Solebat autem Bodinus colloquiorum anfractibus et disputatione pro et contra instituta veram mentem suam occultare, vnde difficile, de vera eius mente et sententia recte statuere. Summam tamen totius disputationis in hunc sensum contrahit: *Quae cum ita sint, nonne praestat simplicissimam illam et antiquissimam eandemque verissimam naturae religionem, a qua discedendum non erat, amplexari, illam inquam religionem vniuscuiusque mentibus ab immortali Deo insitam, in qua Abel, Henochus, Sethus, Noëmus, Iobus, Abrahamus, Isaacus, Iacobus deo carissimi heroës vixerunt, quam inter tot et tam varias opiniones incertum quemque vagari, nec habere certam animi sedem, in qua acquiescat.* Plura apud eos quaerenda sunt, qui atheismi historiam scripserunt, a quibus velut a scopo nostro alienis nos distrahi non patimur. Consulendus autem praeter allegatos etiam REIMANNVS [i].

Ibid. lin. penult. *Latine et Germanice prodiit.* Adhibemus nos ex supellectile nostra *Io. Bodini Andegauensis de magorum daemonia libros IV. nunc primum e Gallico in Latinum translatos per LOTARIVM PHILOPONVM Basileae per Th. Guarinum 1681. in 4.* „Hanc daemonomaniam se scri-

 „psisse

e) Conf. FABRIC. bibl. Graec. T. III. p. 627.
f) BOCHART. hieroz. L. I. p. 761.
g) loc. cit. MENAG. antibaillet. c. 19.
h) Bibl. Hal. recens. P. III. p. 397 seqq.
i) Hist. ath. p. 393. cat. bibl. P. I. pag. 986.

„pfiffe ait, vt omnes, qui ipfum viderint, commonefaciat, et quafi digito „fpectandum ante oculos monftret, nulla effe crimina, quorum tam hor„renda fit conftitutio, quae tam graues poenas mereantur; praeterea vt „iis refpondeat, qui modis omnibus in id incumbunt, vt libris palam „tueantur magos, adeo vt fatanas eos infpiraffe promulgandis tam bellis „libris in fuam maffam videatur perduxiffe. Talem fuiffe Petrum de „Apono medicum, qui perfuadere volebat, nullos effe fpiritus, cum ta„men poftea fuerit comprobatum, eum fuiffe magorum omnium, quos „habebat Italia, facile principem. - - Dico homines exiftere a Satana fub„ornatos, qui fcribant, propalent, doceantque, id omne, quod de magis „praedicatur, fabulofum effe etc. In hos vero philofophos aciem fuam „intendit et exemplis quoque obligationes cum Satana contractas de„monftrare conatur, quibus deprehenfum fuerit, contineri fponfiones „reciprocas, inter alias autem hanc, quae iniungat, concionandum, „quicquid de magis praedicatur, fabulam effe, non poffe fieri, nullam „fidem haberi oportere iftis fermonibus, vt a magis perfequendis ceffa„rent iudices“. Quae vt infana fomnia roboret, ad innumeras daemonologiae hiftorias et ad philofophorum quoque confenfum prouocat, „qui „fupplicia magis decreuerint, non negans tamen, Epicuri fcholam aliter „cenfuiffe refutatam a Platonicis fequioribus, et Ariftotelem iam fatis me„taphyficis fuis principiis ea conuellere voluiffe neceffaria, ex cuius do„ctrina de intelligentiis autem conftet, quaeftionem de angelis daemoni„busque phyfice tractari non poffe, eosque non mediocriter falli, qui „negant, *id nunquam fieri, quod eft natura ἀδύνατον*, nam tactum, motum „et locum, fi phyfice egeris, corpori folum conuenire, idque in cor„pore, veruntamen ex rei veritate, quae fibi femper et vbique conftat, „de tactu quoque motu et loco fatendum effe, eos fpiritibus aeque ac „corporibus conuenire, quod Ariftoteles de angelis aut intelligentiis „coelos mouentibus in metaphyficis demonftrauerit: nec rationem effe „de iftis actionibus reddendam, cum Deus folus rationes rerum omnes „poffit pernofcere etc.“. Non defcribemus plura ex infipida praefatione, ne naufeam creemus lectori has naenias in laudatae doctrinae viro ftupenti, quae cerebrum ab omni ratione vacuum, fummamque ratiocinandi et philofophiae omnis ignorantiam produnt, adeo mifcentur fumma imis, et adeo abutitur patientia lectorum, vt non fine indignatione eius liber tandem abiiciatur futiliffimis narrationibus plenus, quae euangelii inftar credenda exponuntur. Itaque mirum non eft, feueram cenfuram fcriptorem, ipfa fuperftitione craffius ingenium nactum fuiffe, paffum. Talis cum fuerit Bodinus, qualem quaefo, philofophiae emendatioris auctorem, qualem fe iactat, nobis pollicebimur? Totus enim in Academicorum et Scepticorum caftra transfuga bellum praeter Platonicos indicit omnibus philofophis, maxime vero Ariftoteli, cuius fyftema probe videbat daemonologiae fuae contradicere, idque dudum ab Ariftote-

licis

licis Italiae, Pomponatio aliisque didicerat, et ad faciendam lepidae suae daemonologiae fidem ad legem et scripturam sacram et ad testimonia magorum prouocare necesse habebat. Tacemus ἀσύστατα et omnem verisimilitudinis sensum atque fidem eiurantia, quibus paginam nostram commaculare nolumus, lectori autem harum rerum curioso suademus, vt illa legat, atque examinet, quae contra Wierum in fine libri disputauit, certum futurum, ne ratiocinandi quidem regulas recte tenuisse Bodinum, multo minus recte adhibuisse [k].

pag. 781. lin. 7. 8. *Scripsit etiam theatrum vniuersum naturae, in quo eruditio et lectionis copia cum superstitione pugnat.* Ita iudicasse diximus, Colomesium et Lyserum, inspectionem libri a nobis tunc nondum visi Lectori relinquentes. Inter scripta enim Bodini typis vulgata hoc naturae theatrum raritate reliquis praestat [l], et quamuis tribus vicibus editum dicatur Niceronio et traductum quoque in Gallicam et Italicam linguam, diu tamen illud obtinere nostrisque reculis literariis vindicare non potuimus, contenti, eius recensionem legisse in *bibliotheca Halensi* B. Baumgartenii [ll]. Tandem, non modo cum haec iam edita essent, in Bibliotheca Augustana [m] inuenimus, sed etiam occasionem habuimus, aliud exemplum auctionis lege acquirendi. Ea est editio Wecheliana 1597. 8. Incurrimus magna auiditate in lectionem huius theatri, nouam metaphysicam atque philosophiam metaphysicam, naturalem et moralem spondentis, sperabamusque fore, vt eclecticum paulo antiquiorem, quam erat Verulamius, illud nobis sisteret. Certe titulo libri excitati de tantae celebritatis famaeque viro reipsa praestari, quod ille iactat, nobis promittebamus. Ille enim his verbis turget: *vniuersae naturae theatrum, in quo rerum omnium effectrices causae et fines contemplantur, et continua serie quinque libris discutiuntur* [n]. Francof. apud haeredes Andreae Wechelis MDXCVII. 8. quam secundam editionem esse, anno tantum vno Laodunensi Veromanduorum omnium prima recentiorem, ex dedicatione a Bodino ipso anno eius emortuali MDXCVI. Cal. Mart. scripta disci potest. Et quinque libris quidem omnem sapientiam naturalem et vniuersae naturae ordinem ac descriptionem methodo dialogistica inter Theodorum discipulum et mystagogum praeceptorem complexurus, „primo libro de naturae principio, qua„tenus naturae principium est omnium simplicissimum, deque materia et „forma, caussis et caussarum adiunctis, nempe motu, generatione, corru„ptione, incremento caeterisque motionum generibus, quaeque iis annexa

 „sunt,

k) Miramur ideo, potuisse Pol. Lyserum Bodino cum stupenda lectione, quam ei non denegamus, iudicium subactius, quo omnes fere superauit, tribuere App. lit. pag. 327. contrarium demonstrantibus viris doctis Cuiacio, Grotio, Scaligero, Posseuino aliis collectis iudiciis apud Popeblovntivm p. 746 seqq. Bayle T. I. art. Bodin not. N. p. 592. qui iudicium ei denegat, ingenii et lectionis vastae laudem recte tribuit.

l) Conf. Vogt. cat. libr. rar. p. 131.

ll) P. III. n. 386. p. 398. n. 388. p. 411 seqq.

m) vid. Ehingeri cat. bibl. Aug. p. 603.

n) Lugdunum quidem locum editionis fecit Niceronius et Baumgartenius, sed persuadet nobis dedicatio libri in ipso mortis Bodini loco, Laon en Vermandois, vbi regius procurator fuit, typis esse editum.

„ſunt, loco, tempore finito, infinito diſputat, et haec duo praeſtanda „ſibi ſumit, vt perſpicuae demonſtrationes extarent de vno principio na„turae, nec vno plura eſſe poſſe, eiusque ſumma voluntate mundum et „conditum eſſe, et ab eo moderari, et obitu concludi. Secundo libro de „elementis, tum de meteoris, quae mobilia elementorum leuiorum appen„dices eſſe videntur: poſtea de lapidibus, metallis ceterisque foſſilibus „diſſerit: Libro tertio de ſtirpium et animantium naturis; quarto de ani„ma; quinto de coeleſtibus corporibus diſquirit, ſcilicet ratis orbium „omnium motibus, ſiderum magnitudine, et inter ipſa mirabili concentu. „Nihil autem ſe curioſius conſectatum eſſe profitetur, quam rerum „omnium ſeriem atque indiſſolubilem naturae cohaerentiam, contagio„nem et conſenſum, et quemadmodum reſponderent prima extremis, me„dia vtrisque, omnia omnibus, cauſſas autem cum hiſtoria naturali cuius„que rei breuiter ſe coniunxiſſe, ne eadem ſaepius repetenda ſint. Quod „ſi ab aliis diſſentiat, aut neceſſariis demonſtrationibus, aut certiſſimis „argumentis falſa refellere conatum eſſe: id autem potiſſimum feciſſe ſe „in quaeſtionibus de naturae principiis et cauſſis, de mundi ortu et obi„tu, de anima, cuius diſputationem valde perplexam et ambiguam, quae„ſtionibus omnibus propoſitis illuſtriorem fecerit et faciliorem“. Haec in propoſitione totius operis ipſe Bodinus praefatus eſt, ex quibus intelligi poteſt, quamuis vniuerſalem philoſophiae complexum titulus profiteri videatur, intra naturalem tamen mundi conſiderationem et principia metaphyſica eum conſtitiſſe, nec, quam ſperare iubet totius philoſophiae reſtaurationem exhibuiſſe, vnde, quod quidem olim conieceramus, ex emendatae philoſophiae auctorum numero excludendus eſt. Et ne hoc quidem immerito, cum nihil attulerit, quo naturalis philoſophiae vel theologiae quoque lumina poſſint augeri atque illuſtrari. Quanquam enim ſaepiuſcule ab Ariſtotelicis facit diuortium, obſcuris tamen et incertis aſſertionibus et rationibus meliora, quam Stagirita habet et certiora haud affert, ſed adhibitis terminis ſcholaſticis et metaphyſicis nubes ſcandit, et ventos vendit. Accedit methodus dialogiſtica, qua incertus redditur lector, quae vera ſit Bodini ſententia, num vel quaerentis Theodori (quod multi putant, qui ſuſpectas ſententias in quaeſtionibus Theodori latentes veram mentem philoſophiae Bodini continere autumant[o], id quod tamen nimis ſuſpicioſe fieri, lectio theatri huius nos docuit) vel myſtagogi, imbecillibus ſaepe ratiunculis diſcipulum erudientis, et in ſententiarum diuortio valde fluctuantis. Quod in libris rarioribus hiſtoriae philoſophicae legendis ſaepius euenire ſolet, vidimusque in eadem re de Bodino deceptos fuiſſe BAYLIVM[p], NICE-

RONIVN

o) Vid. quos adducit BAYLE loc. cit. not O.

p) ibid. vbi Diecmannum et Thomam Crenium exſcribit. Neuter tamen ipſum theatrum naturae Bodini inſpexit, CRENIVS Animad. phil. Vol. II. §. 5. p. 175 ſeqq. ad ſolum VOSSIVM de idololatria c. IX. p. 386. prouocat, qui Bodinum reprehendit, quod ad Democriti ſententiam inclinauerit, ſtatuendo: „cometas eſſe illuſtrium viro-

„rum

RONIVM aliosque, qui ipſum librum non inſpexerunt, et innumeris exemplis poſſet ex hoc theatro demonſtrari, et ad ſpecialia argumenta deſcendi, quod limites tamen noſtri refugiunt, et ad elenchticam hiſtoriae philoſophicae partem, quae ſpecialis eſt, pertinet. Vbique enim ſcopum habet, phyſicam et methaphyſicam Ariſtotelis euertere et nouam ſurrogare, vel nouis potius vocibus et terminis veterum placitis, inuita ſaepius Minerua, nouos ſenſus ſupponere. Magis ſpecialia autem de hac phyſica et metaphyſica Bodini affere, eſſet terminos noſtros migrare, qui ea in alium locum, vbi hiſtoria ſpecialis naturalis philoſophiae enarratur, reiiciunt. Ceterum negari non poteſt, lectionem et notitiam veteris philoſophiae haud exiguam ſparſiſſe in hoc commentario phyſiologico Bodinum, cuius ſpecimen eſſe poteſt *liber quartus*, in quo de anima diſputat, quaeſtiones varias proponendo et ad eas reſpondendo, ita tamen, vt facile videas, aquam ei in ferenda de veterum mente ſententia haeſiſſe. E. c. quaeſtionem excutiens [q], an ſtirpibus vnam, beſtiis duas, homini vero tres animas tribuere debeamus, eamque difficillimam propter diſcrepantium varietatem declarans, erudite ad eligendam ſententiam veroſimillimam exponit, quid Graeci, quid Aegyptii, quid Latini, quid Arabes de anima tradiderint, et docte ſatis ac luculenter ſcholae Peripateticae antiquioris et mediae doctrinam tangit, et Auerroiſtarum atque Themiſtii aſſertiones explicat, et ſcholae in Aegypto Ammonianae, ſiue eclecticae placita enarrat, et luculenter tradit: et Senecae, Caſſiodori atque Auguſtini doctrinam de hoc argumento recitat et in eorum mentem ancipiti diſputatione inquirit, multaque cumulat, arroſos vngues ſapientia, et ſententias veterum euertentia, pauca vero de ſua mente decernit. Vnde impoſſibile putamus eſſe, de veris aſſertionibus philoſophiae Bodinianae, ſyſtema clarum, quod in aliis fecimus, erigere: multae enim obſeruationes verae immixtae ſunt incertis, falſis, paradoxis, nihil ſignificantibus, cuius luculentum exemplum affert B. BAVMGARTENIVS [r], plurima vel vna illa tractatio *de anima* cumulat. Obſeruatum id quoque viris doctis, qui paſſim

„rum mentes, quae, poſtquam innumerabilibus „ſeculis viguerunt in terris, tandem obiturae, vt „omnia, quae oriuntur, occaſum minantur, ex„tremos peragunt triumphos, aut in coelum ſtel„larum quaſi ſplendida ſidera reuocantur; ac pro„pterea ſequuntur fames, morbi populares, ciui„lia bella, quaſi ciuitates ac populi ducibus illis „optimis et gubernatoribus, qui diuinos furo„res placabant, deſererentur". Ad quae a diſcipulo Theodoro regeſta reponit myſtagogus: de rebus tam arduis et a communi ſenſu remotis nec temere quicquam affirmare, nec leuiter cuiquam aſſentiri velim, mihi ſatis eſt, certiſſimis argumentis et ad aſſentiendum neceſſariis demonſtrauiſſe, cometas non eſſe incendia ab exhalationibus concepta, quae ad terras propius accederent, vbi maior vis eſt exhalationum (quod Ariſtoteli placuit). Ex hoc vero loco, Voſſius quidem timide, Vrſinus aperte Bodino tribuit, Theodorum, cuius verba ſunt, veram Bodini ſententiam, animas eſſe mortales, recitare, eo quod tam frigide, vt athei ſolent, impium aſſertum refutauerit. Nos inſpecto in ipſo theatro naturae loco frigidam et iniuſtam hanc eſſe reprehenſionem deprehendimus: Nihil aliud enim atque melius diſcipulo, Democriti aſſertum proponenti praeceptori, reſpondere poterat myſtagogus, quam Democriti auctoritatem in quaeſtione tam ardua et a ſenſu remota nullam eſſe, qui nullam eius rei ſenſuum fidem habere potuit. Locus extat in theatr. nat. L. II. p. 221 ſeqq.

q) pag. 482 ſeqq.

r) loc. cit. pag. 405. conf. Extract. ex bibl. Thomaſiana P. XVII. p. 359 ſeqq.

ſim hunc librum recenſurunt, ad quos, ne nimii ſimus, lectorem dimittimus. Ex his vero, hiſtoria phyſicarum nouitatum ſupra ſtrictim enarrata poteſt augeri, et in ſuum locum reſtitui, vt ſupra monuimus.

Ibid. lin. 16. *COLOMESIO.* Horum obſeruationes literariae augeri, et celebris tractationis fata diſci poſſunt ex iis, quae auctor *theſauri bibliothecalis* [s], NICERONIVS [t] et BAVMGARTENIVS [u] attulerunt, quae facile apud notiſſimos hos et accuratos auctores poſſunt inueniri. Addendum *dictionarium Baylianum* [v]. Editiones eruditi tractatus recenſent diligenter et commendant catalogi hiſtorico-literarii Gallorum, quos LENGLETI DV FRESNE et IACOBI LE LONG induſtriae debemus, et in omnium manibus ſunt [x]. Scripſit libros de republica Bodinus primo Gallice, et paulo poſt vertit Latine, in compendium redegit Io. ANGELVS WERDENHAGENIVS [y].

pag. 784. lin. 14. a fin. *Machiauelli res enarrauit.* Scriptores quoque ad hiſtoriam literariam Machiauelli pertinentes, et criticam quoque virgulam in ſyſtema celeberrimi huius philoſophi politicum exercentes recenſent, *bibliotheca iuris imperantium*, STRVVIVS et KAHLIVS [z] in *bibliotheca philoſophica*, MEISTERVS in *bibliotheca I. N. et G.* [a] et anonymus editor *verſionis Germanicae principis Machiauelli et Antimachiauelli* [b] aliique, qui catalogos ſcriptorum politicorum exhibuerunt. Qui cum otium nobis fecerint, pauca tantum ad ea, quae h. l. de Machiauello allata ſunt, illuſtranda ſtrictim adiiciemus.

pag. 784. not. u. *Graece Latineque doctiſſimum fuiſſe.* Comparanda NERII *hiſtoria ſcriptorum Florentinorum*, ſatis parca quidem in circumſtantiis Machiauelli enarrandis: eo tamen auctore diſcimus, parentem noſtri veteri nobilitate quidem coruſcum, aſt facultatibus deſtitutum filium Marcello Virgilio Adriano, (quod ei cognomen fuit [c]) tradidiſſe, qui cum Graeca atque Latina eruditione emineret, ad ſcriptores veteres Latinos legendos Machiauellum deduxit. Nicolaus autem ad res magis, quam verba attentus, iſti lectioni veterum ita inſudauit, vt non quidem orationis elegantiam multum curaret, et tantum mediocriter Latine ſcriberet, verum rebus et obſeruationibus veterum totus inhaerens eorum elegantiam ingenii atque artes totas detegeret ſuasque faceret, vnde factum, vt nonnullis veterum ſcrinia expilaſſe viſus ſit. Certe eam ἀπαιδευσίαν, quam ei Gentilettus aduerſarius tribuit, opera Machiauelli veteri literatura non deſtituta, luculenter refutant. Quanquam autem mores ſuae aetatis non ſecutus, eam, quae tunc inualuerat, elegantiae Latini ſermonis curam non adhibuerat, Hetruſco tamen dicendi et ſcribendi gene-

s) Tom. I. p. 284 ſeqq.
t) loc. cit. p. 150 ſeqq. vers. Germ.
u) Rel. de bibl. Hal. P. III. n. 290. p. 416.
v) loc. cit.
x) conf. bibliothecar. impart. p. 592.
y) p. 121 qui in compendio multa complexus eſt.
z) Bibl. philoſ. P. III. p. 183 ſeqq.
a) P. III. pag. 51 ſeqq.
b) Francof. 1745. 8.
c) Fuit ille poſt Leonardum Poggium et Bartholomaeum Scalam ſecretarius reipublicae Florentinae de quo videndus POCCIANTIVS cat. Scr. Flor. pag. 119.

genere adeo eminuit, vt inter optimos gentis ſcriptores numeraretur. Damus teſtem non συμπατριώτην modo ſed et attentum, MICHAELEM POCCIANTIVM, cuius verba, ob libri raritatem ipſa h. l. legenda tradimus. „Nicolaus Machiauellus Reipublicae Florentinae vir a ſecretis, „qui etſi Latinae linguae literatura eſſet ignarus, vel mediori certe ha„rum literarum cognitione inſtructus, tanta tamen eloquentia laborauit, „tanto ingenii lumine polluit, tanta inuentionis ſubtilitate emicuit, et „tanta varietatis foecunditate ſcatuit, vt iure ab omnibus orator ſalſi iu„dicii, plenus poëta peracutus et docilis, et Hiſtoricus percelebris et grauis „commeruerit appellari: quin potius tanta rerum ſententiarumque cogni„tione in ſuis locupletiſſime ſcriptis inceſſit, vt egregiorum virorum ſen„tentia ad recte ſcribendi facultatem perueniſſe iudicaretur. Complura „et ipſe enarrauit patrio eloquio, ſed cum vana multa miſcuiſſet fidei „chriſtianae et pietati catholicae aduerſantia, ob id ſinguli eius labores a „concilio Tridentino anathemate ſignati ſunt. Fato functus eſt Floren„tiae 1526. cum accepto timore pharmaco, quo ſe aduerſus morbos vi„tae ſuae iactabundus illuſiſſet, in aedibus ſanctae crucis reconditus eſt". Ex quo loco teſtis domeſtici et coaeui incertae de Machiauello traditiones ſatis certo poſſunt indicio emendari.

pag. 785. lin. 4. a fin. *Quo loco poſitus eum.* L. *cum p. 786. lin. 20 quae res eum in miſeriam et inopiam detruſit.* Praeferendam hic putamus relationem Nerii Baylio: veriſimile enim non eſt, Mediceos, ſi verum eſt, quod ipſorum tyrrannidi frigidam ſuffundere voluerit, paſſuros fuiſſe, vt e priſtina gratia in tantam, qua pauper et contemtus obiit, miſeriam incideret. Nobis valde probabile eſt, nimiam familiaritatem, cum Aloyſio Alamanno [d] et Iacobo Diacettino aliisque, qui Mediceum primatum perhorreſcebant, et exemplo Bruti et Caſſii a Machiauello commendato, inſidias vitae cardinali Iulio Medices, poſtea Clementi VII. [e] parabant, ei cauſſam extitiſſe, cur gratia Medicea excideret, et pauper atque deſertus obiret. Recte itaque nos eas circumſtantias h. l. retuliſſe, ex his confirmari poteſt. Illuſtrant eas, omnesque Florentinorum cum Mediceis decertationes enarrant *annales Italiae Muratoriani*, Tomo IX. et X.

pag. 785. lin. vlt. *Plurimum autem apud Caeſarem Borgiam quoque valuit.* Excutienda hiſtoria illius ducis in annalibus Italiae famoſi, vt intelligi circumſtantiae Machiauelli melius poſſint, diſcenda ex τȣ̃ πάνυ L. A. MVRATORII *annalibus Italiae T. IX. X.*

pag. 786. lin. 13. a fin. *MDXXVII. fato functus eſt.* Annum MDXXVI. ponit POCCIANTIVS [f], quem annum ſequentem indicare, errauit biographus Germanus. Recepit iugum Florentia cIɔIɔXXX, ſuppreſſa factione Soderina. Ibid.

d) De celeberrimo hoc ſuae aetatis poeta vid. POCCIANTIVS l. c. p. 6.

e) Confundit Iulium Medicem cum Iuliano biographia Machiauelli libro de principe Germ. praemiſſa.

f) loc. cit. errat itaque bibl. Iur. imp. p. 109. quae annum 1528. emortualem ei tribuit.

Ibid. lin. 3. a fin. *Vt libri eius sine censura in Italia omnium manibus versarentur.* Neque Clemens VII. P. M. neque successores vsque ad Clementem VIII. venditionem librorum Machiauelli prohibuere. Hic vero inflammatus clamoribus Posseuini et Thomae Bossii [g] primus in indicem retulit, cum annos LXXII. essent sine suspicione lecti atque diuenditi.

Ibid. lin. 2. a fin. *Vno fasce.* Raras esse veteres, quas enarrat editiones operum obseruat NIC. FR. HAYM [h] et ex eo IO. VOGTIVS [i].

pag. 787. lin. 8. *Et Venetiis MDXXXII. 4. editi titulus est.* Assignat cum plerisque aliis primam editionem anno cIↄIↄXV. STRVVIVS, ast obseruauit cl. KAHLIVS ad h. l. *Machiauelli principem excepisse librum, quem in decadem primam T. Liuii stilo signauerat; in quo libertatis defensorem strenuum se gesserat. Itaque principem Machiauelli tanquam continuationem istius libri considerandum esse, id quod ex c. II. appareat, et ipsa librorum comparatio euincat.* Quod si recte obseruatum, non potuit Princeps anno 1515. prodiisse, quo nondum editae erant dissertationes politicae in Liuium. Monendum autem, omnes editiones scriptorum Machiauelli passim occurrentes annum auctoris emortualem non superare praeter editionem *principis* primam, cui annus MD. tribuitur, de cuius tamen existentia dubitat VOGTIVS [k] Varchium testem adducens, anno 1527. nondum principem Machiauelli fuisse excusum. Quod si verum est, inter scripta posthuma ponendus et annus 1530. assignandus est, quem plerique indicant. Vnde incerti adhuc de ea re haeremus et Niceronianam in illis accuratius annotandis industriam et attentionem desideramus, quem miramur, tam celebrem virum inter multos alios minoris famae omisisse.

Ibid. lin. 13. *Repetitam anno MDCLXXXVI.* Pon. cIↄIↄcLX. cIↄIↄLXIII. MDCLXXXVI. Laudat egregiam praefationem Conringii STRVVIVS, in qua apologiam pro Machiauello scripsit, additis anno sequente *animaduersionibus politicis*, in quibus regulas et axiomata Machiauelli examinauit atque ad lapidem Lydium exegit, quae cum sanis de republica et principe principiis minus conueniunt.

Ibid. lin. 18. *ED. DAKES.* Leg. EDVARD DAKRES, et conf. MEISTERVS [l].

Ibid. lin. 19. *Sed Germanice quoque lucem vidit Francofurti MDCLXXXVI.* Elegantiorem et comtiorem versionem Germanicam exhibuit anonymus et praemisit *Antimachiauello* scriptoris augusti et philosophi Goettingae 1741. 1742. *Francof.* et *Lips.* 1745. *Hannouerae* 1756. cum annotationibus.

Ibid. lin. vlt. *Atheismi notam - - fuisse inustam.* Accessit huic parti augustus auctor *Antimachiauelli*, qui in *praefatione* monet: „librum Machia„uelli in politica eundem obtinere locum, quem Spinozae liber in theo„logia

g) Conf. biblioth. imperant. c. II. pos. 3. §. 1. p. 115. obseruauit Conringius ne vidisse quidem Machiauelli principem Posseuinum, cum eum condemnaret.

h) Libr. rar. Ital. p. 249.

i) Cat. libr. rar. p. 427.

k) loc. cit.

l) Bibl. I. N. et G. P. III. p. 50.

„logia tuetur, Spinozam enim fundamenta religionis euersum iuisse, „Machiauellum ruinam philosophiae moralis et ciuilis fuisse meditatum. „Cum autem Spinozae errores theoretici tantum sint, Machiauelli pra-„ctici, illi vero tot antagonistas repererint, qui pro caussa Dei milita-„uerint, mirum esse, hunc et paucas tantum fuisse stricturas expertum, „et non obstantibus periculosis in morali argumento axiomatibus, adhuc „in cathedris politicis viuere et conseruari. Itaque ad hunc humani ge-„neris hostem debellandum haec praelia iniri, et rationis atque iustitiae „principia fraudi et sceleribus opponi etc.". Sed et reliqua legenda sunt, quae sapienter de periculis ex lectione *principis* enascentibus edisseruntur.

pag. 791. lin. 9. a fin. *Quae exponi sine detestatione non debent.* Egregie his addit purpuratus philosophus: „Quod si supponatur, Machiauellum non „voluisse praecipere, quid principes facere debeant, sed quae faciant, adeo-„que auctor satyram scripsisse iudicetur: considerandum tamen esse, in-„iuste eam in principes in genere effundi, cum impossibile sit inter tot „imperantes non inueniri etiam principes quandoque sceleratos et ma-„los, quibus vero non pauciores boni possint opponi. Iniustum autem „esse, particularium vitia exprobrari toti ordini, et ad eum deprimendum „respicere".

pag. 791. lin. 8. a fin. *Prodere videntur.* Exemplum dabit *caput vigesimum quintum Principis*, de influxu fortunae [m].

pag. 792. lin. 7. *Alii, qui videndi.* Aduersariorum Machiauelli nomina et scripta, additis obseruationibus suis Cl. MEISTERUS [n] enumerat. Qui ad *Antimachiauellum* regii scriptoris delatus haec ex vero addit: *Omnibus, quae in hunc vsque diem contra Machiauelli principem prodierunt, scriptis carere tuto possumus, ex quo illud regiae manus opus habemus, summi oratoris laude maius, quod sub Antimachiauelli titulo omnium, quibus vera philosophia et sapientia in pretio est, gentium plausum habet, atque admirationem. Ex hoc quippe cognoscimus, omnes caeteros, qui in hoc genere aliquid posse voluerunt, aut nihil, aut Catone hoc infinitis numeris inferiores esse.* Cui iudicio aequa mente subscribent omnes, quibus coronatus auctor non axiomatis tantum fastigio, sed et sapientiae diuitiis est superior. Subscripsit eidem sententiae quicquid prudentiam et virtutem animi, quicquid iudicium acutum et elegans, quicquid sapientiam omni affectuum et praeiudiciorum intemperie superiorem admirabatur praecipue, quod illum sibi regius philosophus finem constituisset, non modo vt bonos ciues, sed vel maxime vt optimos reges atque principes terrarum formando communi orbis saluti et felicitati prospiceret. Singula enim *principis* capita sublimi meditatione examinando non artes tantum tyrannorum malas excutit, sed et,

 quod

m) Prodidit Florentinus philosophus voces nihili cassasque nuces solere adducere se loco principiorum clarissimorum.

n) P. III. p. 55. Itemque bibliotheca philos. Struuiana KAHLII P. II. pag. 185 seqq. biblioth. imperant. pag. 113 seqq.

quod ipse Machiauellus solet, ex nostri aeui historia illustrat, ea animi excelsi moderatione et dignitate, quae vel sola conditorem libri priuatis subselliis longe superiorem et throno dignum prodidit, et quam cara illi prudentia architectonica virtutis fulcro nixa esset, memorabilibus exemplis demonstrauit, scribendi autem elegantia et artificium Lectori virtutis cultum et venerationem quandam iucundissimam instillauit. Quo factum, vt in laudes incomparabilis tractationis totus orbis eruditus rueret, multisque plausibus eum cumularet [o], editionibus quoque aliquot et versione Germanica et Latina, Gallicum autographum Europae legendum traderetur [p], commodante ad eius euulgationem cl. VOLTAIRIO operam suam, de cuius ob eam rem liticulis cum editoribus Haglensi et Londinensi de vero αὐτογράφῳ alio loco dicendum est [q]. Commodum autem et Lectoris attentione dignum est, quod interpres Germanus tribus partibus, et ipsum Machiauelli principem, et Antimachiauellum Friderici II. regis gloriosi et sapientissimi, et historiam atque iudicia nonnulla de egregio hoc libro vno fasce comprehenderit: ad quem Lectorem plura cupientem ablegamus.

pag. 796. lin. 6. *Vitam hoc loco enarrare non licet.* Scripsit vitam suam biennium ante obitum soletque eius poëmatibus et operibus praefigi, quorum nouam editionem debemus PETRO BVRMANNO Lugd. Bat. MDCCXXV. II. Vol. 4. qui primam Thomae Rudimanni emendauit, auxit, suppleuit, et a fabulis et incertis rumusculis, quibus fama elegantissimi poëtae valde inquinata erat, repurgauit. Huic addendus P. BAYLE, qui eruditis obseruationibus Buchanani historiam literariam ob magnas fatorum vicissitudines memorabilem illustrauit. NICERONIVS [r] autem eleganti Biographia eo pulchrius de hoc argumento meruit, quo magis stricta quidem, at plena tamen ac elegans est eius narratio.

Ibid. lin. 13. *Iniquissime de Maria regina in historia Scotiae scripsisse dicitur.* Extat inter scripta eius, *de Maria Scotorum regina totaque eius contra regem coniuratione, foedo cum Bothuele adulterio, nefaria in maritum crudelitate et rabie, horrendo insuper et deterrimo eiusdem parricidio plena et tragica plane historia*, edita MDLXXI. et postea Anglico et Gallico vestitu ornata, qua imprimis vehementissime in famam Mariae grassatus Buchananus dicitur NICERONIO [s]. Qua de re consuli potest BAYLIVS [t], quem ipsum in argumento a nostro scopo alieno Lectorem adire iubemus.

Ibid. lin. 4. a fin. *In libello, cui detectio titulum fecit.* Eadem est satyra, quem in obs. antec. adduximus.

pag.

o) Vid. nouv. biblioth. Nov. 1740. biblioth. raisonnée Tom. XXV. P. I.

p) Antimachiavel, ou examen du Prince de Machiavel avec les notes historiques et critiques, Hag. Com. et Lond. 1708. editio Voltairiana, Amst. 1740. 8. bis recusa cum annot. Ameloti de la Houssaye, Lips. 1742. Hag. 1743. Germanica Goett. 1741. 1742.

q) Vid. Historia Antimachiauelli in ed. Germ. adiecta.

r) Mem. T. VII. p. 284 seqq. conf. Bibl. choisie T. VIII. p. 106. TEISSIER T. III. p. 249 seqq.

s) loc. cit.

t) pag. 695. not. Q.

pag. 797. lin. 16. *Reges non imperarent.* Multa huius generis, et curiositate lectoris non indigna solent de Buchanano narrari, quae tamen hic locum non capiunt, et ex collectaneis TEISSIERI ad Thuanum [u] hauriri possunt.

Ibid. *Ex ingenio calamoque Huberti Langueti, Burgurdionis.* Dudum id probatum dedit PHILIPPVS DE LA MARRE, cui *vitam Langueti* debemus, cura ill. LVDEWIGII Halae clↃcc. recusam; receperunt quoque id Zieglerus, Kulpisius, Boeclerus, qui Lausannae fuisse virum doctum testatur, qui pagellas ipsius Langueti manuscriptas habuit, et cum reliquis eius scriptis comparauit [x]. Rationibus id postea P. BAYLE euicit, vt dubitandum ea de re hactenus non videatur. Eandem operam praestitit GISBERTVS VOETIVS peculiari disquisitione *de auctore vindiciarum contra tyrannos, quae sub nomine Iunii Bruti Celtae aliquoties typis editae sunt* [y], post quam Langueti nomen nouae editioni praefixum est. Editiones celebris libelli indicant *bibliotheca imperantium* [z], et *bibliotheca I. N. et G.* [a] quae etiam versionem Gallicam et Germanicam memorant. Vsus autem est auctor potissimum tum S. Scripturae auctoritate, tum Buchanani deriuatione summi imperii ex eius origine atque natura, ex qua facile iudicari potest, variantem status controuersiae mutationem in plerisque verborum pugnae praelusisse. Non tamen sine refutatione dimissa est celebris disputatio, sed inuentum esse hominem Gallum, qui Bruto se opponeret, notat STRVVIVS [b]. Biographiam celeberrimi viri et imprimis intima Melanchthonis amicitia rerumque pro principibus protestantibus gestarum memoria clarissimi Philippum de la Marre conscripsisse, supra diximus, et ad editionem Ludewigianam, vertente seculo editam prouocauimus. Repetiit eam et luculenter enarrauit NICERONIVS [c], obseruationibus Germanici interpretis auctus, qui etiam scriptorum et epistolarum Langueti catalogum instruxit, quocum comparandus PHILIBERTVS PAPILLONVS, in *bibliotheca scriptorum Burgundicorum* [d]. Nos, ne vacuum de hoc viro lectorem dimittamus, afferemus epitaphium Langueto scriptum et erectum Antwerpiae, vbi obiit, quod praefixum est eius epistolis ad Philippum Sidneyum scriptis [e], et potiores characteris eius circumstantias enumerat. „Deo patri de Domino Iesu Christo S. Huberto „Langueto viro nobili ac diserto, nato Vitelli Heduorum oppido egre„giam laudem in omni doctrinae genere iurisque ciuilis scientia propter „excellens ingenium, promtam memoriam et exactum iudicium conse„cuto, prudentia vero, quam ex diligenti historiarum perscrutatione, et „plurimum celebrium hominum sedulo quaesitis vndecunque amicitiis

 „ac

u) Tom. III. p. 247 seqq.
x) Conf. Bibl. imperant. p. 123.
y) Ἀνωνύμως primo Amstelod. 1661. 12. edita et postea tomo IV. Dispp. sel. eius inserta.
z) pag. 182.
a) P. III. p. 61 seqq.
b) Bibl. phil. P. II. p. 285.
c) P. IV. p. 86-98.
d) T. II. p. 28. add. THOV. et TEISSIER II, cc.
e) Editis Lugd. Bat. 1646. 12.

„ac variis ad quaslibet Europae nationes, gentes, vrbes et principes „missus, etiam ad praecipuos nonnullos peregrinationibus atque longo „rerum et annorum vsu, natura quadam vi non mediocrem est adeptus, „valde praestanti: viro condicione caelibi, morum elegantia, comitate „grauitateque perinsigni, fide porro animique magnitudine, sapientia et „pietate, qui eas virtutes non solum vita, verum etiam, quod caput est, „moriens intestatus ipse, fusis ad Deum toto morbi, quo decubuit tem„pore, gemitibus, et ardentissimis in extremum vsque vitae spiritum pre„cibus habitis, insuper ad familiares vltro citroque de diuinis, humanis „publicis priuatisque rebus et de nostri seculi perfidia variis sermonibus „expressit. Ob quae scilicet vniuersus ciuitatis Aduaticorum senatus „mortuo funebres honores legitime decreuit, reque ipsa exhibuit, lon„ge clarissimo: amici superstites memoriae caussa bene merenti. Vixit „annis LXIII. obiit Kal. Octobr. MDLXXXI." Quem animi characterem non adulationem, sed veritatem descripsisse, *epistolarum* Langueti lectio magnopere confirmat. Quod ea propter hoc loco monemus, vt in iudicanda I. Bruti dissertatione aequitatem et ἐπιείκειαν lector adhibeat.

pag. 798. lin. 10. a fin. *Confoederatione.* Abiit pestilentissimus et impius liber in cineres et fauillas per manum carnificis, iussu regio anno MDXCIV. Male Gliffordum editioni obstetricantem, vel Guilelmo Rossaeo tribuere inuenustum pullum STRVVIANAM *Bibliothecam philosophicam* [f], recte notauit auctor *bibliothecae iuris imperantium* [ff].

pag. 801. not. *. *In appendice Menippeae satyrae.* Legenda quoque Menippea II. eiusdem personati vatis, in media Italia scripta. Nostris vero temporibus et diebus, quid in hac re nuper euenerit, in regnis Lusitaniae, Hispaniae et Galliae cum vniuersus orbis stupuerit, stupeatque hodie, ab hoc detestabili vlcere, cuius historia ad H. E. recentissimam pertinet, tangendo abstinemus.

p. 801. *Non satis reuerenter habeant.* De hac controuersia, cum ad annales philosophicos non pertineat, sed ecclesiasticae historiae reseruanda sit, alio loco dicendum. Satis, quantum pro nostro instituto esse potest, exhibebit *Bibliotheca iuris imperantium* [g]. Pertinet huc dissertatio I. Bruti, ad Theodorum Bezam relata, cuius nomen vindiciarum editioni Amstelodamensi anni 1660. praefixum est. In quorum societatem Althusium, Boxhornium, Danaeum, Caluinum, Zwinglium, Pareum aliosque passim, oblique quidem, rapi videas.

pag. 804. lin. vlt. *Moenia quassauit.* Poterat his scriptorum politicae sapientiae siue prudentiae ciuilis eximius aceruus addi, si id ageremus, vt historiam politicae condamus, in qua abundantissima historiae literariae atque philosophicae latifundia hodie, vbi felicissime haec sapientiae pars exculta est, in arua nostra possent deriuari, agique de scriptoribus ficta-

rum

f) P. II. p. 281. ff) c. II. p. 224 seqq. g) pag. 136.

rum rerumpublicarum, formandae iuuentutis regiae, arcanorum rerum publicarum, thesaurorumque ciuilis regni, rationis status, de ciue, de consiliariis, de re militari, de naeuis rerumpublicarum, de forma imperii, et innumeris aliis capitibus ad ciuitatis et imperii constitutionem et conseruationem pertinentibus. Verum cum annales nostros, qui extremos historiae intellectus humani terminos iam attingere coeperunt, vniuersalem tantum philosophiae historiam complecti iusserimus, opusque nostrum, vt scribendi modus esset, his limitibus prouide circumscripserimus, Lectorem specialem argumentorum et tractationum politicarum syllabum cupientem ad scriptores historiae literariae ablegamus, ad quos hucusque non sine magno eius commodo prouocauimus. Inter quos cum in hoc capite exponendo praeclaram operam praestiterint *bibliographia politica Naudaeana* [h], *bibliotheca philosophica Struuio-Kahliana*, *bibliotheca iuris imperantium*, et *bibliotheca iuris naturae et gentium Meisteriana*, hos catalogos, qui plura et specialiora nosse cupiunt, consulere iubemus, obuia vbique, et facili negotio adeunda. Itaque officio nostro supplendi annales nostros generales nos satisfecisse rati, pedem iam ex Europa ad reliquas orbis habitabilis partes promouemus, pauca quaedam de philosophia exotica allaturi. Antequam tamen iucundissima prudentiae ciuilis prata deserimus, vnum, quem inter heroes prudentiae ciuilis et imprimis legislatoriae, reliquis fere omnibus praetulit aetas nostra, ad coronandum huius capitis finem adducimus, perillustrem Curiae supremae Burdegalensis in Gallia praesidem et academiae scientiarum literarumque elegantiorum apud Gallos membrum dudum fulgidissimum MONTESQVIEVM, diu iam inter splendidas coeli literarii stellas coruscantem. Qui cum omnem ingenii et doctrinae elegantiam multis speciminibus ad humanitatis circulos pertinentibus, quae inter opera eius iunctim edita emicant [i], ostendisset, maiora et digniora axiomate, quod ornat suo meditatus ad ipsos prudentiae imperatoriae et legislatoriae fontes sibi ascendendum esse, vt puros felicitatis latices in republica attingere posset, rectissime iudicans, ad nobilissimum politicae caput, acumine iudicii, elegantia ingenii, vastitate lectionis in veteri quoque historia exercitatae, et experientia cum attentione coniuncta sustentatus se conuertit, ipsamque regnandi artem legibus suffultam et populorum genio, patriae coelo, characteri, operis, et consuetudini accommodatam, et a prouidentia quasi dimensam explorare, ac imperiorum atque rerumpublicarum fatis et exemplis illustrare statuit. Quo pacto magnae molis opus concipiens [k], non

h) Post editiones in Gallia et Belgio libri vtilis et eruditi nouam editionem scriptis Scioppii, Grotii et Coleri ad propaediam politicam facientibus auctam curauit H. CONRINGIVS Helmst. 1663. 4. dolemusque H. WELSCHII nostri accessiones et emendationes, quarum meminit ὁ πάνυ SCHROECKIVS noster in memoria Welschiana p. 69. in partu suffocatas esse. Opus enim habet Naudaeus emendationibus, nec in exteros, nec in haereticos, quos purat aequus semper, quique viros de ciuili prudentia meritissimos, v. g. Forstnerum, Scip. Gentilem alios negligenter omisit.

i) Amst. 1759. vol. 6. 12.

k) Ipse haec et seqq. in praefatione edisserit.

non multorum ſcriptorum more, vt canis e Nilo deguſtare ſed multis meditationibus, et conatibus ex ſcaturiginibus practicae et ciuilis ſapientiae haurire coepit, et improbo viginti annorum labore cuncta examinans et ad omnes humanae ciuitatis circumſtantias attendens, ipſos fontes felicitatis ciuilis per tot gentes et nationes a prouida coeli cura diſſeminatae detegere ſategit. Iudicauit enim, tantam legum atque morum diſcrepantiam, quae inter populos obtinet, non ſolam quandam ingenii foecunditatem luxuriantem parentem habere, ſed exquirenda eſſe principia, ex quibus illa fluant, et quibus ipſae nationes lubenter pareant, et ex quibus particulares leges velut ex vna vniuerſali exſurgant. Vnde neceſſario euenire neceſſe erat, vt haud raro multae veritates ſe tum demum denudarent, cum tota rationum catena et connexio certitudinem principii detexiſſet. Excitauit autem eum ad ſuſcipiendum opus difficile et longum, quod videbat, vtile eſſe humano generi et ad eius felicitatem pertinere, ſi ſufficienti in ea re lumine illuſtretur, eo quod praeiudicia magiſtratuum tandem in praeiudicia nationum degenerauerint, quod quidem detegi facile non poteſt, niſi attento examine catena illa, quibus veritates iſtae ciuiles atque practicae inter ſe coniunguntur, animo diſpaleſcant. Vnde nihil ſibi magis cordi fuiſſe in hoc opere ſcribendo, nihil iucundius fieri potuiſſe, ait, quam ſi humana ciuitas nouas inde rationes hauriat, officiis ſuis libenter faciendi ſatis, amandi principem, patriam, leges, ſentiendi et guſtandi felicitatis riuulos in quauis patria et conditione; ſi et imperantibus noua lumina exſurgant, et, quibus obſequium praeſtandum eſt, id faciant promte et cum gaudio: denique vt praeiudiciorum iugis, et ignorantiae ſui ipſius nerui incidantur. Nobiliſſimo huic fini illuſtris ſcriptor totam tractationis ſeriem adaptans, in prima parte de lege in genere, tum naturali, tum poſitiua, deque eius relatione ad rempublicam democraticam, ariſtocraticam et monarchicam ipſumque tandem deſpotiſmum philoſophatur, et quid natura imperii per omnes claſſes poſcat, quid virtus valeat, quid honor et exiſtimatio, quid deſpotiſmi abſoluta et illimitata potentia: et imprimis quae educationis vis et relatio ad vnamquamque imperii et reipublicae formam ſit, adhibitis veterum Graecorum et recentiorum exemplis erudite perquirit: porro quo pacto leges cum principiis imperii et ciuitatis cohaerere debeant, quomodo amor patriae reipublicae, quomodo frugalitas et aequalitas illi conſeruanda in democratia, quidque ſimiliter in ariſtocratico et monarchico ſtatu, ipſoque deſpotiſmo adhibendum ſit, edocet. Et hac quoque methodo de conſequentibus reipublicae conſtitutionem per leges criminales, ciuiles, ſumtuarias luxuique, frena iniicientes iucunde diſputat, exemplisque Sinenſium, Romanorum, Samnitarum maxime circa foeminas et vxores illuſtrat. Et, vt e contrariis noua lumina argumento accendantur, etiam corruptiones principiorum in adminiſtrando imperio per diuerſas eius claſſes diligenter excutit, et quae iſtis malis remedia

dia poſſint adhiberi, oſtendit: qua occaſione Sinenſium regnum tantam admirationem gubernationis non mereri, quam multoties miſſionarii Ieſuitae excitare conati ſunt, erudite diſputat. Poſtea ad ſecundam partem progreſſus, cum reſpublicas paruas facile per potentiam peregrinam poſſe euerti, magnas ſe ipſas interna labe euertere, obſeruaſſet, pergit philoſophari, quomodo per confoederationes atque ſocietates ſecuritati eorum proſpici, quaeque vis defenſiua, quae offenſiua in ſtatu reipublicae quocunque ſit, quid bellum, quae conquaeſtorum iura, effectus, exempla, mores, euentus et ſimilia ſint, enumerat et memorabilibus exemplis Alexandri M. et Caroli XII. Suecorum regis illuſtrat. Poſtea non anguſtiorem campum ingreſſus, de libertate eiusque concurſu cum imperio in conſtituenda republica copioſe diſſerit, et exemplis potiorum imperiorum et ciuitatum illuſtrat, quod ampliſſimam occaſionem auctori exhibuit, omnem fere veterum imperiorum exempla exponendi et diiudicandi. Dici autem non poteſt, quae argumenti vaſtiſſimi copia, quae obſeruationum multitudo, quae rerumpublicarum arcana retecta, quae obſeruata et admiſta ad lucem comparandum vtiliſſima. Nec minorem iudicandi et diſſerendi copiam promittit pars tertia, valde curioſa tractatione explorans, quomodo climatis influxus diuerſus, diuerſas quoque leges, imperia, ſtatus, conſuetudines, religiones, ſeruitutes publicas et domeſticas genuerit, idque exemplis, maxime ex Oriente adductis illuſtrat: quod argumentum etiam in conſideratione influxus terrae et regionum, in imperia, regna, ciuitates, ſacerdotia et ipſa regum matrimonia, praeclare nec ſine varia lectione vrget, et characteres ſpeciales populorum variorum, *barbarorum*, atque gentium per omnem terrarum orbem in partes vocat: et quae vis ſit in formandis hominum moribus, demonſtrat. Tum parte quarta ad commerciorum conſiderationem progreſſus, non naturam tantum et indolem eorum examinat, ſed legum quoque conditionem pro varietate reuolutionum, quas mercatura inter diuerſos populos paſſa eſt, curioſa tractatione conſiderat, quaeque ratio apud populos ſeptentrionales et meridionales, veterum Graecorum, Aegyptiorum, Carthaginenſium, Maſſilienſium, Romanorum in India et Oriente, tum poſt detectas nouas orbis partes, et acquiſitas Americanorum diuitias obtinuerit, depingit. Et eadem diligentia atque attentione leges in conſideratione monetae eiusque vſus in partes adducit, et de precio rerum, de commutatione mercium, de vſuris, etc. multa pulchre cumulat. Ex foro ad lares et thoros conuerſus, ipſa matrimonia, liberos, ſpurios, conſenſum parentum, propagationem hominum, multitudinem eiusque augendae rationes a legibus traditas, remedia depopulationum, hoſpitalia conſiderat. In quinta operis elegantiſſimi parte magnum religionis cultusque diuini momentum attingit, et, refutato ſatis feliciter ſophiſmate Bayliano, atheiſmum eſſe in republica tolerabiliorem, quam ſuperſtitionem, religioni Chriſtianae magis conuenire cum imperio moderato,

rato, Muhammedanae cum monarchia; religioni catholicae magis cum monarchia; Proteſtantium cum republica ſtatuit: multaque poſtea de ſectis, et opinionibus, criminibus inexpiabilibus praefatus, conuenientiam inter religionis et legum ciuilium efficaciam in ſcenam ducit, et quae religio legibus praeſtet, quae leges religioni, ſubtili diſcurſu detegit, multaque ad eccleſiam, nempe ſuam, pertinentia allegat, quae in hoc quidem libro non quaeſiueramus: cuncta autem eo dirigit, vt, quod pondus, quem influxum in imperium et artem legislatoriam habeant, diſerta enarratione in aprico ponat, et quam neceſſarium ſit religionem cum legibus earumque prudentia iungi, doceat. Reliqua, quae in parte V. et VI. praeſtantiſſimi operis prolixe ſatis et non ſine excurſionibus et digreſſionibus ab argumento totius tractationis erudite diſputantur, hoc loco omittimus, cum coactam magis, quam ſpontaneam connexionem cum dictis habeant, vnde viſum nonnullis, illuſtrem auctorem lectionis variae et elegantioris copiam his libris oſtentare voluiſſe. Quam procul enim a ſcopo eſt, de metempſychoſi, de feſtis, de religionibus localibus, de templis, de miniſtris religionis, de conſtringendis diuitiis cleri, de monaſteriis, de luxu ſacro ſuperſtitionis, de pontificatu, de tolerantia religionum eiusque mutatione, de inquiſitione, de odio Iaponenſium in religionem diſſeri? Et ea quoque, quae L. XXVI. et ſequentibus de legibus iuris naturalis et ciuilis, de ordine ſucceſſionum, de iuris canonici vſu, omnique iuris ſacri cum profano et ciuili colliſione, et quod L. XXVIII. prolixe vrget, de origine, et reuolutionibus legum ciuilium apud Gallos et c. XXX. XXXI. de legibus feudalibus diſputantur, et ad hiſtoriam magis iuris poſitiui, quam ad philoſophiam iurisprudentiae legislatoriae pertinent, quae hoc loco velut aliena a ſcopo noſtro intacta praetermittimus.

Dici vero non poteſt, quam vniuerſali applauſu opus hoc in orbe literario exceptum ſit, quam iucunda et excellens viſa tractatio, qui lepores, quae Veneres viſae in hoc opere politico. Vnde publica paſſim cenſorum expertum eſt iudicia atque laudes [l]. Cuius teſtes eſſe poſſunt et editiones complures atque verſiones, ſtudiumque virorum doctorum meliores atque praeſtantiores locos et communia politicae praecepta inde excerpendi et lectori velut nucleum quendam commendandi. Non tacendum tamen eſt, multa fuiſſe ſuſpecta viris attentis, et principiorum, quae allata fuerunt, examen inſtituentibus, multos latens aliquod venenum fuiſſe ſuſpicatos, multos Spinoziſmi ac Deiſmi maculam huic ſyſtemati politico adſperſiſſe. Fecere id auctores *nouorum eccleſiaſticorum Galliae* [m],

aliique

l) Vid. Eloge de Mr. D'Alembert de l'Eſprit de loix. T. IV. Opp. La defenſe de l'Eſprit de loix a laquelle en ajaint quelques eclairiſſemens Gen. 1750. 8. eiusque continuatio Berol. 1751. 8. apologie de loix Amſt. 1751. La Sourcę, et le veritable eſprit des loix eſſais du C. L. de Cataneo Berol. L'eſprit de loix quinteſſentie par une ſuite des lettres analytiques, 1749.

m) Nouvelles eccleſiaſtiques de France 1749. Oct. Journ. des Savans 1750 Avr. Obſervations ſur l'eſprit des loix Amſt Examen de toutes les critiques particulieres ſur cet ouvrage. Etiam inter Germanos contra hunc Herculem ſurrexit ANSELMVS DESINGIVS duabus ſcriptionibus ſuo more et genio ſcriptis.

aliique viri docti, qui inimicis hunc librum telis in ipsa Gallia confodere tentarunt, quorum monita anonymus cum retundere conatus esset, variis inde libellis eristicis de nobilissimo argumento disceptandi occasio enata est. Nec tacendum, nostris quoque Germanis [n], quamuis in laudes operis vehementer raperentur, displicuisse tamen et incertam auctoris atque indefinitam tractationem, et argumentum in se dudum tritum et excussum, et ordinis methodique defectum, atque inaequalitatem, et rerum ad rhombum non facientium nimiam abundantiam ordinisque logici defectum, et vagas atque indeterminatas voces atque sententias, et nigrum rubro minime vbique respondens, et scribendi lubricitatem minime castigatam, et alia multa nec limam passa satis, nec titulo respondentia et incertam totam disputationis aleam facientia. Quae quamuis negari omnia nequeant, habeatque opus egregium sui seculi et patriae naeuos, fatendum tamen, et scopum tractationis, et argumentorum selectum et lectionis variae copiam et scribendi elegantiam, et multiplicem tractationis vsum adeo opus istud commendare, vt omittere illud velut coronidem politicorum scriptorum nefas nobis videretur. Lectorem autem attentum monemus, vt recordetur, esse opus non scholae vel cathedrae, sed reipublicae, et vsui destinatum, et ex hoc scopo esse dimetiendum.

n) Neuer Büchersaal Vol. IX. p. 479 seqq.

AD LIBRVM TERTIVM.

DE PHILOSOPHIA EXOTICA.

CAPVT PRIMVM.

DE PHILOSOPHIA GENTIVM ASIATICARVM IN GENERE.

pag. 806. lin. 20. a fin.

Ipsa docet inspectio et experientia. Longum et taedio plenum iter est, per tot itineraria et narrationes peregrinantium gentium exoticarum placita, maxime, quae ad religionis mysteria et arcanas rationes pertinent, et theoria magis, quam vsu praxique constant perquirere. Quanquam enim de exotica historia, maxime quae ad vtramque Indiam et adiacentes insulas pertinent, multa nimis cumulata sunt, pleraque tamen ad nauigationem, historiam regionum naturalem, commerciorum felicitatem, imperiorum fata et ciuilis potentiae incrementa vel decrementa referri debent, religionis naturalis et traditiuae, et sapientiae diuinae atque humanae, si paucos populos, e. c. Sinenses excipias, notitiam autem illae

neque ſuppeditant, neque, ſi quaedam traduntur, certis legibus fidei hiſtoricae concluduntur, ſed plerumque vel miſſionariorum, quos vocant, vel mercatorum peregrinantium fide et relationibus nituntur, quae innumeris modis fluctuat: multa coniecturis fulciuntur, multa et aliorum magis nugacium hominum fabulis, quam ex certis et tutis fontibus hauſta ſunt, cuncta autem ita per innumeros itinerariorum labyrinthos circumducta, vt his rite oolligendis et ad fidei hiſtoricae leges, imprimis autem ad ſyſtematum harmoniam reuocandis inſiſtere, cunctaque ad ſuum locum referre tantum non ſit impoſſibile, nec facilius, exoticae ſapientiae hiſtoriam ſcribere. Et neminem quidem latet, ex eo tempore, quo haec noſtra philoſophiae hiſtoria critica in vulgus prodiit, dediſſe diligentiam et laborem Britannorum gentis duplicem collectionem, qua vtraque inſtitutum hoc valde poteſt adiuuari et augeri. Vna circa peregrinationes nauticas et itinera in diuerſas vtriusque Indiae et adiacentium inſularum partes, tum in Africam et Americam terrasque alio ſub ſole calentes verſata, cum multorum itinerariorum exempla prae ſe ferret, ad id collectorum curam reſpicere iuſſit, vt ex memorabilibus itinerariorum veterum et recentiorum relationibus et memoriis ea praemiſſo fidei et narrationis examine in vnum corpus contrahantur, quae memoria digniora viſa non ipſorum tantum peregrinantium fata, nauigationum pericula, acquiſitionum euentus; ſed naturalem quoque regionum et commerciorum hiſtoriam populorum, genus et rationes, geographiam, mores, et quaecunque ad noſcendas terrarum regiones exoticas referri debent, complectatur, vt ſic ex his fontibus critica iſtorum populorum barbarorum poſſit hiſtoria religionis, regionis, imperiorum, hominum, inſtitutorum, et quae his ſimilia ſunt, conſcribi. Quod inſtitutum vt laude ſua non caruit, et plurimorum voluminum copiam produxit, curioſitati autem Lectorum plerorumque ſatisfecit, praeſertim cum ex Anglica in Gallicam et Germanicam linguam conuerſum, auctum, emendatum et comtius inſtructum fuiſſet: fatendum tamen, expectationi eorum, qui criticam hiſtoriae fidem expectant, minime totum ſatisfeciſſe; cetera, quae pulchra multa operi ſplendido et caro inſunt, non ad ſapientiae magis, quam geographiae et mercaturae hiſtoriam augendam facere: nec ſatis quoque de teſtium fide cautum eſſe, qui, etſi ſuis nominibus adducuntur, ad vniuerſalem hiſtoriae fidem poſſint exigi. Perluſtrari tamen et poſſunt et debent ab illis, qui placita et mores gentium Africanarum, Aſiaticarum, Americanarum cognoſcere cominus cupiunt. Quare ad haec ipſa itineraria nautica et exotica in comparandis denuo noſtris attendere cupientes, quae noſtram narrationem vel augere, vel emendare poſſunt, ſubinde reſpeximus [a]. Altera collectio induſtriae Anglorum in promo-

a) Vtimur verſione Germanica longe meliore, quam Gallica PREVOSTII, quam diligentiae cel. SCHWABII debemus, quaeque ornamentis tanto opere dignis, Lipſiae 1747. XVII. Vol. in 4. cum tabulis geographicis aliisque prodiit nitidiſſime.

promouendis literis valde illustri adscribenda maius opus complexa *historiam vniuersalem orbis habitabilis* ex iustis historiarum vniuersi orbis fontibus descriptam exhibet, et insignibus augmentis atque obseruationibus illustrata et aucta a B. BAVMGARTENIO, et post eius fata a S. reuerendo SEMLERO [b] non veteris mediique tantum aeui historiam mira concinnitate, diligentia et iudicio enarrat, sed ad recentiora quoque tempora delata tum Europae veteris, tum Asiae antiquae et nouae res ita exponit, vt quaecunque ad imperiorum et rerumpublicarum faciem faciunt, quaeque religionem, placita, mores, ipsamque doctrinae faciem per tot regna et terras concernunt, adductis testimoniis eorum, qui in hac orbis parte versati testimonia domestica explorauerunt, pulchre queant cognosci. Vtraque vero collectio cum fontium suorum fidem allegauerit, gratum fore Lectoribus iudicauimus, si earum loca cum narratione nostra consonantia annotauerimus, earumque obseruationes ad amplificandam huius capitis historiam adduxerimus, ex quibus deinde, qui plura cupiuerit, ex allegatis scriptoribus possit haurire. Scriptores vero de Asiaticorum populorum rebus non ad regiones magis et imperia, quam ad naturalem et ciuilem sapientiam et ad ipsa religionis decreta et enatas inde ceremonias et consuetudines, ex quarum consideratione quaedam philosophia Asiatica, velut ex arena aurum colligi debet, pertinentes enarrati a conditoribus historiae literariae scriptorum historicorum disci debent, quos praeter alios multos fuse exposuit *bibliotheca historica* STRVVIO-BVDERIANA, quae scriptores rerum orientalium atque Asiaticarum copiose enarrauit, quibus ex laudatae historiae vniuersalis opere adducti larga manu testes itinerarii et scriptores historici addi possunt. Illi enim dum *tomo XXI. XXII.* Turcarum, Mogulensium, Tartarorum, Persarum, *tomo XXIII.* Turcumannorum, Indostanorum et Indorum cis et trans Gangem habitantium, *tomo XXIV. XXV.* Siamensium, Camboiensium, Cochinchinae, Penkingi, Tartariae orientalis, totiusque imperii Sinici, Iaponiaeque historiam latissime enarrant, non tantum auctores, quorum fidem secuti sunt, magno numero nominant, et imperiorum, regum, et principum, rerumpublicarum fata et vicissitudines, characterem totamque indolem et rationem politicam tradunt, sed religionem quoque tangunt, et opiniones atque traditiones Indicarum nationum et populorum strictim exhibent, vnde adhibita Indiae descriptione veteri cum noua, eae possunt reliquiae detegi, quae vel traditioni vetustissimae, vel opinionibus recentiorum sacerdotum apud Indos debentur, et aliquam philosophiam Indicam exhibent, licet mancam et obscuram, quod in peregrinarum gentium historia nemo aequus mirabitur [c]. Ex quibus omnibus parca tantum

b) Prodiit versio Germanica qua vtimur ab Anno 1745. Halae Magd. XXX. Vol. 4.

c) Monendus autem est lector huius generis literaturae deditus, vt eruditissimas praefationes legat, quas singulis tomis praefixit Semleriana πολυϊστορία. Inueniet enim non de rebus tantum Indiae orientalis, sed de scriptoribus quoque a Britannis non adhibitis dissertationes criticas, et literarias, quas consuluisse minime poenitebit.

manu allatis conſtat, perdifficile et, ſi verum fatendum, impoſſibile tantum non eſſe, Aſiaticarum nationum hiſtoriam ſacram et philoſophicam ſcribere, hactenus a plerisque ſcriptoribus plane neglectam. Quam negligentiam emendare quidem viri illi docti et religioſi conati ſunt, qui a principibus Europae ad infideles nationes miſſi ſunt ad conuertendos populos alio ſub ſole calentes, exque his molitionibus Miſſionariorum nomine inſigniuntur, quique plura multo et ſcopo noſtro affiniora ad dogmaticam hiſtoriam, Aſiae imprimis, pertinentia nobis tradiderunt. Fatendum autem, multoties ſubleſtam eorum fidem eſſe, totque incertitudinis difficultatibus cumulari, vt impoſſibile ſit, in condenda dogmatum atque placitorum orientalium hiſtoria critica non ad pyrrhoniſmum hiſtoricum confugere. Quare veniam quoque nos a lectore poſcimus, quod hunc librum vltimum H. P. incertis et alienis narratiunculis onerare noluimus, et breui manu hoc loco ſumus verſati: quem quoque non ſine veriſimilitudine ſcopum fore lectorum noſtrorum ſuſpicamur, quibus ſuffecturum eſſe ſummam tantum rerum didiciſſe coniicimus. Eos tamen, qui iliadem in nuce, optimorum et domeſticorum teſtium fide nixam de hiſtoria Orientali cupiunt, ad praeclarum in hoc genere eruditionis ſcriptorem, celeberrimum ſuae aetatis theologum, in hiſtoria et literatura orientali ad miraculum fere exercitatum IOANNEM HENRICVM HOTTINGERVM ablegamus; is enim tum in amplo *hiſtoriae orientalis ex variis orientis monumentis collectae* opere [d], tum in *archaeologia Orientali Arabum, Perſarum, Turcarum, Tartarorum, Indorum, Maritanorum, Muhamedorum potiſſimum ſtatu politico, eccleſiaſtico, ſcholaſtico et oeconomia* [e] tantum obſeruationum ad Archaelogiam orientis pertinentium cumulum congeſſit, et optimorum auctorum teſtimonio roborauit, vt nos non pigeat, lectorem ad iucundos hos latices in hoc argumento dimittere.

pag. 808. lin. 1. *Gentis ſaeuitia.* Turcarum hiſtoriam literariam parabat G. HIER. WELSCHIVS noſter [f], ſed vix inchoauit, nihilque abſoluit, SAM. SCHELWIGIVS autem et ADAMVS EBERTI, qui philoſophiam Turcicam promiſerunt, ſtatum hodiernum literarum inter Turcas tantum ſomniant, quod fide teſtimoniorum Seculi XVII. et XVIII. conſtat, et iam monuit HEVMANNVS [g]. Qui alio quoque loco [h] teſtimoniis id roborat, Turcarum eruditionem et amorem in literas meliores eſſe perexiguum, ipſorumque literatos homines nihil habere cognitum praeter Alcoranum et matheſeos logicaeque nonnihil. Quae tamen ex iis illuſtranda ſunt, quae ſupra tomo III. de theologia et Metaphyſica Muhammedanorum inter Saracenos fuſe attulimus, quaeque hodie adhuc inter

d) Tiguri 1660. 4.

e) Heidelb. 1662. 8. Dedit Hottingerus etiam in H. E. per ſingula medii noſtrique aeui ſecula, hiſtoriam literariam Muhammedanorum breuem quidem, at ſuccinctam et ex fontibus hauſtam.

f) Vid. SCHROECK. memor. Welſchiana p. 75. et ex ea quoque Ven. SCHELHORNIVS Amoen. lit. Tom. XIII. p. 256.

g) Via ad hiſt. liter. c. IV. §. 75. p. 237.

h) Poecile T. III. p. 295 ſqq. Hiſt. lit. loc. cit. p. 238. not. d.

inter Sonitas, alcoranique fequaces in imperio Turcico, Perfico, Indico mordicus obtinent. Totam autem effigiem literaturae Turcicae, qualem in bibliothecis deprehenderunt viri eruditi, qui moram Conftantinopoli fecerunt, difcet lector curiofus et ftupebit ex narratione doctiffimi IAC. APONII [i]. Certe quicquid in hac gente agrefti et bellicofa eft literarum, vel ad hiftoriam gentis, vel ad elementa mathematica, vel ad explicationem theologiae ad principia fectarum conftat, quo de argumento lectorem ablegat HEVMANNVS ad DEMETRII CANTEMIRII [k] *Syftema religionis Muhammedanae.* Quae vero de redeunte aurora literarum in imperio Turcico, fauente magno imperatoris Vezirio h. l. attulimus, eorum relationem in diuerfis ephemeridibus literariis [l] inueniet lector curiofus, quae tamen interim iterum exfpirauerunt. Nihil horum vero ad philofophiam pertinet, quae ratio iam Sec. XVI. in Feffana academia obtinuit, tefte CLENARDO [m] et in Tunetana, teftante THOMA SHAVIO [n]. Nec meliora multa nobis promittimus ex academia Schirafiana Perfica, fi THEVENOTIO credendum, ex theologis et medicis conftante.

pag. 809. lin. 11. *Puluerem oculis obiicere.* Legenda ipfa verba BERNIERII, qui diferte [o]: „les Cabaliftes ou Pendets Indous, pretendent, „que Dieu ou cet Etre fouverain, qu'ils appellent Achar, immobile „innuable, ait non feulement produit ou tiréz les ames de fa propre fubftan- „ce, mais generalement encore tout ce, quil y a de materiel et de cor- „porel dans l'univers, et que cette production n'eft pas faite fimplement „a la façon des caufes efficientes, mais a *la façon d'un araignée, qui pro- „duit une toille, qu'elle tire de fon nombril et qu'elle reprend quand elle veut.* La „creation donc, difent fe docteurs imaginaires, n'eft autre chofe qu'une „*extraction et extenfion que Dieu fait de fa propre fubftance, de fes rets qu'il „tire comme de fes entrailles, de meme que la deftruction n'eft autre chofe, qu'une „reprife fait de ce divine fubftance, de ces divins rets, dans lui meme en forte, „que le dernier jour de monde, qu'ils appellent Maperle ou Pralea dans la quel „ils croient que tout doit etre detruit, ne fera autre chofe, qu'une reprife gene- „rale de tous ces rets, que Dieu avoit ainfi tirés de lui meme.* Il n'eft donc rien, „difentils de réel et effectif de tout ce que nous croyons voir, ouïr ou flai- „rer, goûter ou toucher, tout ce monde eft une efpece de fonge et une pure „illufion, entant que toute cette multitudine et diverfité des chofés que nous „aparoiffent, ne font qu'une feule, unique et meme chofe, qui eft Dieu „meme, comme tout ce nombre divers que nos avons, de dix, de vingt, „de cent, de mille et ainfi des autres ne font qu'une meme unité re- „prefente plufiers fois". Quibus deinde fimilitudinem de phiolis in oceano natantibus et aqua plenis adiungit. In quibus verbis Bernierii

i) Itiner. P. I. p. m. 53 vers. Germ.
k) Lib. VI. c. 34 feqq.
l) Anni 1728. vid. act. er. T. VI. p. 248. Europ. fama T. II. p. 90.
m) Epp. L. I. ep. 9.
n) Itin. Tun. T. I. p. 234.
o) loc. cit. p. 203. et compara omnino BVRNETIVM archaeol. phil. app. p. 542. hoc fyftema toti Orienti tribuentem, et quidem rectiffime, vt ex Malabaricis conftat.

nierii non miramur vidiſſe acutiſſimum Baylium ſubſtantiam vnicam Spinozae, eius enim verba tantum non ipſa refert Bernierii narratio, aſt manibus palpamus, ſimilitudine phraſium deceptum Baylium ſyſtema vnius ſubſtantiae immanentis et in infinitum modificatae cum ſyſtemate emanatiuo vniuerſo emanante ex diuina ſubſtantia, et non niſi emanationis fundamento, ordine, gradu et perfectione diſtante confudiſſe, adeoque magis conuenienter ex mente Cabbaliſtarum et totius fere barbaricae philoſophiae, quam Spinozae explicandum eſſe. Cuius origines nos hoc loco ad ſyſtema Zoroaſtrianum retuliſſe, idemque dicere, quod Gauri Gebhriue hodie adhuc diſputant, ex illis, quae in hoc ſupplementorum volumine de Perſarum philoſophia annotauimus [p], ad oculum demonſtrari poteſt. Hoc enim emanationis ſyſtema non totum tantum peruagatum eſſe orientem, ſed et ad nobiliores Europae et Americae partes penetraſſe opportune monuit reu. GERDILIVS [q] et ante eum THOMAS BVRNETIVS [r], nosque per totam fere philoſophiae barbaricae hiſtoriam annotaſſe et monuiſſe ſaepius recordamur. Certe hac claue difficillima problemata philoſophiae et theologiae exoticae nos ſuis locis aperuiſſe, et difficiles nodos cabbaliſtici ſyſtematis ſoluiſſe, recordamur. Quae non ſatis inter ſe diſcernebat Bernierius, quamuis clare videbat, *emanationem extra Deum progreſſam* in hac hypotheſi Perſica ſupponi. Quae cum interno ſenſu non atheiſmum quidem, aſt pantheiſmum tamen in pietatem Numini debitam iniuriam ponant, facile inde lector de metaphyſica Perſarum philoſophorum iudicare poteſt. Quae ſi nuperus eclectismi iudex expendiſſet, et praeſentem Bernierii locum cum doctrina Pſeudo-Dionyſii ſui comparauiſſet, prudentius et ſobrie magis de myſticorum Graecorum metaphyſica ex oriente in occidentem traducta iudicaſſet, nec negaſſet, pantheiſmum aliquem in eiusmodi hypotheſibus recondi. Verum de his alio forte loco pluribus diſputabuntur.

pag. 810. lin. 9. *Rituum tenaciſſimos.* Succurrit nobis dum h. l. in Perſicis verſamur, memoria aſtronomiae et aſtrologiae a Perſis magno cultu et diligentia inter diſciplinas philoſophicas cultae, quam ſub imperio Guſtaſpi literis florentiſſimo a magnae exiſtimationis philoſophis, imprimis a Giamaſpo, κατ ἐξοχὴν Al Hakim, i. e. ſapiens ſiue philoſophus dicto ad ſummum apicem perductam fuiſſe, Perſarum annales, et ex iis HYDEVS [s], HERBELOTVS [t] et auctores *hiſtoriae vniuerſalis orbis* [u] narrant. Non repetemus ea, quae de hoc philoſopho multa, fabulis ſatis craſſis permixta tradunt orientales, quae iucundius apud citatos ſcriptores leguntur: ſed id tantum obſeruamus, Giamaſpium aſtrologum inter decem lumina Perſiae numeratum librum ſcripſiſſe, in qua conſtellationes et coniunctiones aſtrorum adeo euidenter deſcriptae dicuntur, vt natiuita-

p) p. 85 ſeq. q) l. c. r) l. c. t) B. O. v. Giamaſp.
s) De rel. vet. Perſ. c. 31. p. 385. u) Tom. IV. §. 511. p. 413 ſeqq.

tiuitatem Iesu et Mahumedis, et euersionem religionis magicae euentura praedixerit. Neque repetemus quoque temporum rationes, quod pulchre annotauit B. BAVMGARTENIVS [x], suspectam facere existentiam huius philosophi. Sed id modo obseruamus, eiusmodi prognostica et vaticinia astrologica Persarum satis verisimiliter niti isto, de quo hactenus sermonem fecimus, systemate emanatiuo. Cum enim fata orbis emanationi lucis supremae Persae Oromasdi et victoriae eius de Arihmanio tribuerint, et in hunc finem affirmauerint, spiritus illos magnos ex suprema luce emanantes in salutem orbis astris veluti παρέδρεις eorum fuisse affixos, vt suo loco probatum, necesse erat statuere ex coniunctione domiciliorum aethereorum magnorum spirituum emanatiuorum consensum et mutuam operam ad euertendum regnum tenebrarum praedictos philosophos collegisse atque praedixisse. Sine hac enim hypothesi adhibita, systematis physiologici Persarum ratio nulla euidens, et quae faciat satis, potest dari. Multa liceret hic adducere, quem influxum ea hypothesis etiam inter haereticos eius gentis et regionis habuerit, nisi paginae angustiae parcendum esset. Sed facile haec assequetur Lector attentus, si principia Persica cum consectariis considerauerit.

Ibid. 810. lin. 21. *Quorum imperio Tartarorum gens potita est.* Tartarorum siue Tatarorum res gestas, quatenus ad haec nostra arua spectant, in compendio congessit HOTTINGERVS [y], qui indicis loco adhiberi potest, ad exquirendos eos, qui Tartarorum et Persarum historiam persequuntur. Inter quos cum emineant, qui istas terras percurrendo lustrauerunt, ADAMVS OLEARIVS, et IO. ALB. DEMANDESLO, quibus *itinerarium Persicum* et *Indicum* [z] debemus, et quos literatorum in Persia et Indiae prouinciis adiacentibus consuetudine fuisse gauisos, ex albo celeberrimorum peregrinatorum, quo reculae nostrae gaudent, quaeque istis nominibus superbiunt, cognouimus, illi in partes curarum vocandi, ast exploranda quoque, quae in horrea sua de Tartaris collegerunt *orbis vniuersalis historiae* auctores Britanni [a], apud quos tamen, cum praeter allata de collegio Lamarum nihil repererimus, quod historiam philosophicam iuuare aptum, lectorem in his dumetis non detinemus.

pag. 811. lin. 7. *Viris doctis obseruatum est.* Etsi tota incerta est historia religionis magni huius Asiae conquaestoris, quem in genere parum religionis cultum curauisse tota eius historia testatur: a verisimilitudine ex circumstantiarum comparatione enata tamen alienum haud est, Ienghozkanum Confucianae theologiae animo adhaesisse [b], sed a secta Xekiana ita occupatum, vt ad istum deismum vel pantheismum potius inclina-

x) not. 194.

y) Archaeol. Orient. P. III. c. 2. p. 141 seqq.

z) Prodiit elegantissimum Itinerarium Slesuici 1656. habetque adiunctum Sadi rosarium persicum.

a) Tom. XXII. XXIII. XXIV. vbi res vtriusque Tartariae, maxime Tibethanae prolixe exponuntur.

b) Obseruatum hoc auctoribus hist. vniu. T. XXI. §. 356. p. 637. not. F.

clinaret. Quo pacto fieri potuit, quod etiam in Sinenſi regno factum, vt ſub eius regimine idolorum cultus, obſtetricante allegorica, quae iſtis gentibus ſacra fuit, methodo obtineret. Et hoc quoque fundamentum atque fontem fuiſſe omnis Tartaricae ſuperſtitionis, ex ſyſtematis emanatiui lacunis ſcaturientis, tota, quae vaſtiſſimas Tartariae orientalis regiones inundauit Lamarum religio exorta eſt. Verum de his et ſimilibus plura dicere cum non ad philoſophiae, ſed religionum hiſtoriam, quam non ſcribimus, pertineat, tanquam alienis ſuperſedemus.

Ibid. lin. 15. *Omnino fatendum eſt.* In genere hoc de Aſiaticarum gentium religionis hiſtoria tenendum eſt, nihil habere per omnes fere eius orbis partes religionem, quod philoſophiam ſpiret, quamuis veſtigia paſſim inueniri negandum non eſſe videatur. Quicquid enim ſuperſtitionis apud iſtos populos obtinet, ex pantheiſmo emanatiuo, velut ex infelici Pandorae pyxide proſiliit. Hac vna claue facile omnis Aſiatica idololatria omnesque illae doctrinae explicari poſſunt, quae diuerſis methodi arcanae et allegoriae tegmentis tectae et obſcuratae Oedipo opus habere videntur. In quibus hoc loco morari et philoſophiae hiſtoriam cum ſuperſtitionis hiſtoria confundere velle, eſſet extra chorum ſaltare.

Ibid. lin. 23. *Nobis omnino veriſimile videtur.* Longa et multiplex celeberrimi pontificis Tartarici, Dalai Lamae, id eſt, ſacerdotis vniuerſalis, quod hoc nomen ſignificat, hiſtoria, tunc demum ex obſcuritate protracta, cum Ieſuitae in Sinenſi regno miſſionarii occaſionem nacti eſſent, cum imperatore Sinico et in eius comitatu Tartariam orientalem peragrandi. Vnde in cl. virorum ex hac ſocietate itinerariis, notitia tum de hoc viuo idolo, tum de eius vicariis (Hutuktus dictis, qui magnam quoque auctoritatem et inhabitantis Dei opinionem habent, adeo vt Kalkenſis Hutuktus a Tibethano Lama ſeceſſerit) et toto Lamarum ordine, dignitate, religione, non per ampliſſimos tantum Tibethi tractus, in quibus ſedem Putalae habet, ſed totam fere Indiam, prouinciasque Sinici imperii orientales ad Tartariam vsque occidentalem diffuſa, hiſtoriaque omni hauriri debet. Quae cum ad noſtros campos non pertineat, nihilque magnopere habeat, quod philoſophiam quandam ſpiret, curſum noſtrum in vrgenda H. P. exotica retardari non patimur. Curioſum autem huius religionis cognoſcendae lectorem ad *collectionem Anglorum itinerariam* ſupra commendatam ablegamus [c], in qua ea, quae Coupletus, Gerbillonius, Gaubilius, du Halde, le Comte, Grueberus multique alii retulerunt, eleganti narratione exhibentur, et imaginibus ab iis ſubmiſſis illuſtrantur. Sed Bernierius quoque, Bentinkius, Kaempferus aliique, qui diu in his terris commorati ſunt, conſuli debent, vt intelligatur, enthuſiaſmum, ſuperſtitionem, impoſturam, ignoratiam, barbarasque artes plerasque adeo hunc

c) Vol. VII. L. 16. c. 4. pag. 215 ſeqq. quocum comparanda de Lamarum religione et placitis Hiſtor. vniu. Tom. XXIII. §. 497 ſeqq. pag. 670 ſeqq. quaeque ib. Tom. XXI. §. 280 ſeqq. p. 503 ſeqq. afferuntur, in conſilium adhibenda.

hunc ordinem infamem reddere, vt omni iure ex philoſophicae hiſtoriae veſtibulo eiicienda ſit horum hominum memoria.

pag. 812. lin. 16. *Deriuandam eſſe, eſt probabile.* Obſeruatum id quoque *hiſtoriae vniuerſalis conditoribus* [d] et veriſimile, famam et ſyſtematis emanatiui facilitatem per mythologias et allegorias adhibitam occaſionem dediſſe ex vno homine multos, tempore, fatis, exemplis diuerſos exſculpere. Vnde ad diſſenſum Aſiaticarum traditionum in temporum notationibus non magnopere attendendum eſſe, lector cautus ipſe coniiciet.

Ibid. lin. 12. a fin. *Pleraque inſuper fide ſubleſta ſuſpecta.* Miranda non eſt ignorantia rerum Indicarum, praecipue, quae ad interiorem religionis et ſcientiarum indolem et opiniones iſtarum nationum attinet, cum non tantum pauca, quae habemus teſtimonia auctore, methodo et occaſione ſcribendi, ac obſcuritate difficilia et incerta, remoras obiiciant, ſed ipſa quoque monumenta genuina et domeſtica ignota nobis lingua conſcripta ad nos rariſſime deferantur. Et extollenda quidem digna tam fulgenti axiomate Galliae regum cura, magnis ſumtibus libros Indicos colligendi, et in auguſto, quem regia Pariſiis ſeruat bibliothecae theſauro cuſtodiendi, quorum titulos atque argumentum exhibet praeſtantiſſimus bibliothecae regiae catalogus. Ex iis enim non tantum hiſtoriae ciuili et naturali regnorum Indiae citra et vltra Gangem multum lucis accendi poteſt, ſed habet quoque iſtud regium muſeum codices Indicos, ex quibus notitiam quoque theologiae et religionis, itemque philoſophiae rationalis, naturalis et moralis, itemque artis ſideralis, qualis inter Indoſtani regni incolas obtinet, haurire licet [e]. Aſt dum maior, quam hucusque factum, linguarum iſtarum notitia inualeſcat, edanturque iſta Volumina cum verſionibus idoneis, vt ex iis interior ratio theologiae, religionis, philoſophiae literarumque aliarum poſſit hauriri, cuncta velut in ſepulchro recondita ignorantur. Vnde hanc lucem tandem ſurgentem etiam hiſtoriae philoſophiae exoticae merito optamus. Tacemus difficultates alias in cognoſcenda hiſtoria dogmatum Indiae occurrentium, obiecta peregrina et inſolita, nexum a noſtro cogitandi modo alienum, allegoriae vſum a noſtra conſuetudine mire abhorrentem, mutatam theologicorum et moralium in hiſtoricam narrationem, fingendique audaciam quibus merito ineptam ſcriptorum et peregrinantium conſuetudinem Indica cum ſuis comparandi et conciliandi adiicimus, quae dici non poteſt, quantum impediant hiſtoriam opinionum Indiae, earumque explicationem. Accedit, incertas eſſe origines placitorum Indicorum, nec oſtendi ſatis

 tis

d) loc. cit. §. 498. p. 671 ſeqq.

e) Plura edocet de hoc theſauro Indico S. reu. SEMLERVS praef. ad hiſtor. vniu. T. XXIII. p. 7 ſeqq. quae ad augendam hiſt. lit. Indicae notitiam omnino notanda ſunt. Inter codices regios Indicos maxime Siamenſes in hiſtoria Indiae multi vſus, vita Sommonacodomi; tractatus de theologia et philoſophia Siamenſium; ſcriptores de theol. Indorum; libri ſacri ad Vedam pertinentes, libri theologici explicantes Shaſtran, i. e. logicam, libri aſtronomici et aſtrologici de ſectis Siamenſium, etc. Quae, qualia ſint, quamque fidem habeant, non inſpectis iſtis ſcriptionibus, definiri non poteſt.

tis posse an domesticae fuerint, an peregrinae, et ab aliis populis desumtae: quae omnia ad ponendos hist. lit. Indicae limites necessario obseruanda sunt.

pag. 813. lin. 10. *Cultum diuinum ob innumera beneficia mereantur.* Relegendus locus BERNIERII supra ad pag. 809. iam adductus, et obseruationibus tam accurati philosophi dignus, qui praeclare vidit, emanatiuum illud principium, cui omnia existentia debentur, quodque veteres multi animam mundi appellarunt, proram et puppim esse totius theologiae et physiologiae Indicae. Quod vt euidentissimis rationibus ex comparatione veteris physiologiae cum Indorum doctrina potest euinci, denudari vero et exui istis methodi allegoricae et mythologicae vestimentis oportet, quae entia nobis singularia, diuina, θεάνθρωπα, et mirabiles apparitiones enarrant. Quae obesae naris hominibus palpum quendam obtrudunt, sensum tamen alium non habent, quam illum, quem exposuimus, recteque obseruatum BERNIERIO[f], inuenta esse ad obiiciendum oculis vulgi stupidi et ignari puluerem, vt mirum non sit, nihil adeo ineptum esse et ridiculum, quod non ingenio humano placere possit. Fidem autem mereri Bernierii relationem et iudicia, qui optimos gentis interpretes consuluit, oportune monet, et ad id recte attendit *Compilator itinerariorum* PREVOSTIVS[g]. Ex Aegypto autem ad populos Indiae ad quos magnas excursiones illi faciebant, peruenisse hanc hypothesin, quod nonnullis placet, eo minus statuendum esse putamus, quo certius est, eam totum fere orbem antiquum iam occupauisse, et ex orientali Asiae plaga ad meridionalem et occidentalem descendisse. Ex his omnis Indica superstitio lucem, nisi fallimur, acquiret euidentissimam, de cuius ad hos populos propagatione legendas commendamus cel. SEMLERI[h] obseruationes, ex quibus migrationes harum hypothesium possunt detegi. Quem campum tamen lectiori acuto et veteris theologiae non ignaro paulo curiosius explorandum relinquimus, cum e longinquo tantum atque eminus philosophiam respiciat, ad laudatas V. C. obseruationes prouocamus, quibus prudenter et caute multa de originibus placitorum Indicorum attulit, et quae cautelae in exploranda religione Indica adhibendae sint, qua attentione legendae relationes hodoeporicorum, qui hoc tomo fusi de religione populorum circa litora Gangis occidentalia et orientalia sint, magna attentione et felicitate exposuit.

pag. 814. lin. 17. a fin. *Qui hoc Siamensium idolum a Budda distinguant.* Valde ea in re fluctuant, qui theologiae et religionis Indicae citra et vltra Gangem origines excusserunt, qui traditione earum gentium de tempore Buddae, Foë, Sommonacodomi, Xekiae, diuersissima persuasi facillime se extricare posse autumant, si Sommonacodomum a Budda Xekiaque distinguant, de qua re videndus LOVBERIVS[i]. Quamuis autem ista, quae

f) pag. 206.
g) Tom. XI. p. 238.
h) loc. cit.
i) Rel. de Siam pag. 134. conf. quae nos T. V. p. 824 seqq. obseruauimus.

quae ab historicis Indis traditur temporum notatio non valde concordet cum reliquis traditionibus, quae Buddam antiquiorem multo, quam Sommonacodomum faciunt, nemini tamen, qui vel primis labiis res Siamensium degustauit, ignotum esse potest, omnem Siamensium traditionem de religionis suae primordiis innumeris tenebris premi adeoque confusam et in haud paucis ἀσύςατον esse, vt quadrata rotundis misceantur, ipsique nugacissimi Siamensium doctores Talepoini in decantanda Sommonacodomi historia dissentiant, nec vlla verisimili ratione historiam idoli sui vestiant. Quibus si ex altera parte maxima similitudo et consensus traditionis, doctrinae, religionis, ceremoniarum et similia opponantur, nihil habet altera opinio, quo se tueri, et distinguere vtrumque possit, nisi contendere velimus, quod h. l. not. i. lectorem iam post Kaempferum monuimus, fieri potuisse, vt Siamenses in antiquitatibus gentis suae incertissimi res et traditiones antiquissimas cum technis et fraudibus recentioris cuiusdam impostoris confuderint. Quod in hac quidem gente facile euenire potuisse, character eorum Europaeis nostris intus et in cute notus facile persuadere potest. Vnde communiorem et receptam sententiam dudum nobis probatam, re iterum pensitata abiicere non potuimus.

pag. 814. lin. 17. *P. BAYLE.* Addi his scriptoribus de Foë et eius secta ac dogmatibus impiis, scriptores historiae Sinicae [k] doctissimi, Iesuitae LE COMTE [l] et DV HALDE in descriptione Chinae, et plerique istius regionis enarratores, ex quibus sua hauserunt auctores hodoeporici vniuersalis [m], qui cuncta in compendio luculenter enarrauerunt, inter quos primam lauream suo merito reportauit Io. BAPTISTA DV HALDE S. I. opere splendido, quod descriptionem geographicam et historicam imperii Sinici, lingua Gallica inscripsit [n]. Ex quibus ea ab ipso lectore facili negotio consarcinari possunt, quae instituti nostri breuitate conclusi, hoc loco afferre non possumus, contenti, summam historiae famosissimi impostoris, cum paucis comparandi, tetigisse.

pag. 815. not. q. *KAEMPFER. T. I. pag. 56.* Plurimum ista confirmantur KNOXII relatione, qui viginti fere annos inter Ceylanenses vixit, resque eorum omnes intime perspexit. Is refert [o], inter alia Ceylanensium numina maiora et excelsiora maxime coli Buddu, saluatorem animarum; apparuisse eum aliquoties ex gentis traditione humana forma sub arboreseura Bagoha, i. e. arbore diuina, quae ab iis sacro cultu excipitur, et ex summo montis cacumine, relicto in monte pedis vestigio coelum repetiisse: Hunc etiam in sacellis priuatis luminibus et lampadibus

k) Plerosque nominat Biblioth. historica Struuio-Buderiana P. I. c. 10. §. 5. p. 186.

l) Nouveaux memoires sur l'etat present de la Chine Par. 1696. Amsterd. 1698. 12.

m) T. VI. L. XV. c. 5. S. 2. p. 358. vers. Germ.

n) Description geographique historique de l'Empire de la Chine Paris 1735. fol. IV. Tom. a la Haye 1736. 4. IV. Vol.

o) Itiner. pag. 146.

bus accensis coli, habereque sacerdotes primi ordinis, Tirinanxas dictos, viros doctos et philosophiae haud expertes, ideoque in summa apud Ceylanenses siue Chingulesos, quo se nomine vocant, dignitate florentes, vitam agentes coelibem et frugalem. Habere ex eadem disciplina gentem dogma immortalitatis animae, et resurrectionis mortuorum itemque praemiorum et poenarum post hanc vitam; multa in libris suis tradere de philosophia et medicina; vocari etiam Mercurii diem Bodaha diem Buddae. Repetunt haec collectores *hodoeporicorum* Britanni [p], et materiam subministrant coniiciendi, prope eos a veritate abesse, qui, Ceylanum si non patriam, primum tamen locum maritimum fuisse, quo Foë vel Buddas appulit in Asia, contendunt. Certiora enim in tanta rerum Asiaticarum confusione dare vix licet.

pag. 816. lin. 12. *Tymphan nomine.* Aliis patrem In-fanyang matrem Mo-ye vocant, et prouinciam Indiae Chung-tyen-cho patriam assignant, vt ex Nauaretta h. l. obseruatum.

pag. 817. lin. 1. *Atque vxore.* Et natiuitas Foë, et educatio, ipsumque nomen impostoris mirabilibus circumstantiis nobis ab Indorum historicis et theologis memorantur. Et nomen Foë quidem, quod non hominem significat, ex hypothesi illi haesisse, et posterius longe ipsius natiuitate fuisse, ex systemate Foëno recte concluditur: natiuitas ex elephante albo, matrem eius per os in vterum ingresso, aut meliorem et generosiorem diuini seminis, ex quo natus erat, conditionem et originem depingit, aut quod multis veterum exemplis persuasi suspicamur, illegitimum ex aliena consuetudine originem hoc pacto ad diuinitatem relatum prodit. Quae malumus credere velut probabilia et exemplis non carentia, quam inepte cum COVPLETO [q] coniicere, infernalem genium, humanum semen aliunde suffuratum sub elephantis figura ortus materiam matri Foëni suppeditasse. Quae in hodierna philosophiae pneumaticae luce non sine risu leguntur. Natiuitatem et originem diuinam, quam primum natus erat ostentasse facile credimus, et exemplo Pythagorae, centies Foëno melioris discimus, ab hoc mendacii stratagemate etiam maximos philosophos interdum non fuisse immunes. Anno aetatis decimo nono, desertis vxoribus et filio Mo-has-lo et abiecta humanarum rerum cura, cum quatuor philosophis, ab Indis Io-ghi dictis in solitudinem secessisse, eo magis verisimile, quo magis quietis ecstaticae et enthusiasmi genti consueti appetentior fauentissimam occasionem vitae theoreticae, et quietismi philosophici ita deprehendebat. Trigesimo autem anno in diuinitatem istam, cuius gloriam quaerebat, transmutatum fuisse, non totum mendacium fuisse, et imposturam suspicamur, sed realiter accidisse Foëno, quod multis mente captis accidisse, quotidiana experientia docemur, vt se totum iam humanis rebus exemtum et deificatum

p) Tom. VIII. p. 499.

q) Prooem. declar. scient. Sinens. p. 28.

catum crederet, verisimile putamus, ideoque impostoris ignominia totum eum cumulare non audemus, etsi absolui ab ea totus non possit. Quam miram hominis conuersionem cum viderent discipuli, figmentum emoti cerebri pro reali miraculo habentes, beneficio methodi allegoricae ad fingenda ea miracula, quae Foë perfecisse dicitur, perducti sunt. Neque vero dissimile nobis videtur, innumerabile discipulorum agmen ad tanti miraculi et diuinitatis auditum conuolasse, cum coeli, climatis, educationis, praeiudiciorum auitorum etc. vis ea in hac gente semper fuerit, vt nihil facilius illi persuaderi potuerit, quam eiusmodi deliria diuina. Quod cum nostro seculo philosophiae lumine tantopere collustrato placere potuerit toti Quietistarum, quos inde ab hypothesi vocant, cohorti, quis valde mirabitur, Indorum ingenia natura ad enthusiasmum inclinantia tales furores sibi persuaderi passa fuisse, non quod omnia in nihilum priuatiuum essent transitura, sed quod in vna totius mundi anima vera quietis felicitas possit obtineri, quod se atheis supra vulgus sapere sibi-visis non potuisse non placere, exemplo Foëno recte demonstrauit illustris LEIBNIZIVS [r]. Ast hanc sectae Foënae amplitudinem et ingentem numerum caue putes inter omnes Foë sectatores semper obtinuisse. Illis enim, si Indicarum rerum historicis credendum, hanc Quietismi hypothesin moribundus demum discipulis aperuit, et cum decem tantum intimioris admissionis more in Oriente receptissimo clam ista mysteria communicauit, donec sublato conditore sectae, innumeri discipuli absurdam et impiam sententiam, ad sustentandam prius superstitionem et idololatriam adhibitam, sine velo publicarent, et tota agmina per omnes Indiae Orientalis et Meridionalis regiones prodierunt, in religionum Asiaticarum historia, nomine Hoschangiorum, Lamarum, Talopoinorum, Sammanaeorum, Bonziorum occurrentia, quorum historiam scriptores Sinenses passim enarrant, imaginem exhibent NEVHOFIVS [s], cetera in describenda secta Foëni satis luscus, exque eo *collectio itineraria* Britannorum [t]: imaginem ipsius Foë siue Xekiae, qualis a sectatoribus religiose colitur, spectandam exhibet *collectio ceremoniarum religiosarum* PICCARTI, cuius interpres Heluetius [u], de Foë, eiusque historia etiam nonnulla attulit, ex adductis fontibus hausta, quae hoc loco non moramur.

pag. 822. lin. 14. *Totius theologiae Indicae, quae cis Gangem obtinet.* Dicendum, si ad rem ipsam et hypothesin variis mythologiae et allegoriae inuolucris obscuratam eiusque fundamentum et originem attenditur, per omnem Asiam. Eadem enim chorda oberrasse omnes fere colonias Aegyptiorum, ex qua regione cum hoc systemate emanatiuo per omnem partem terrarum coloniis traductis vetustissima doctrina disseminata est, et in eandem sententiam consensisse, ex iis luculenter patet, quae in hoc spici-

r) De la conformite de la foi, §. 10.
s) Descript. Sin. p. 309.
t) Tom. VI. p. 362.
u) P. I. T. II. p. 60 seqq. ed. Helu.

ſpicilegio de philoſophia et theologia barbarica euicimus. In Aſiae autem regiones maxime maritimas et meridionales multa tranſiiſſe colonias, ſequenti paragrapho demonſtrabimus, et ſumma probilitate concludentes, ipſum Xekiam ſiue Fo, vel Sommonacodomum hac via ad Siamenſes, Cinguleſos, Malabares, et ab his ad orientalem Indiae plagam perueniſſe, et peſtilentiſſimum ſyſtema, quod opinione diuinae ſapientiae ſe commendabat, (qua fama Aegyptii cluebant) diſſeminauiſſe, adeoque hac claue totum Orientis myſterium reſerandum eſſe. Nec mirandum magnopere eſt, tot ampliſſimarum terrarum tractus hanc Xekianam impietatem potuiſſe transmigrare. Nam et genius populorum Aſiaticorum, et faſtus orientalis, diuinas ſibi origines vindicans, et methodus allegorica, et imprimis fauens cuicunque ſuperſtitioni opinio et ad populum phaleris decipiendum egregie accommodata, et harmonia dogmatum inter vicinas Indiae gentes, Perſas, Iudaeos, Arabes, ipſosque Scythas et aſtutia ſacerdotum, moribus Aegyptiis antiquiſſimis ſuffulta, et aliae cauſſae multae viam parauerunt homini callidiſſimo natura ſua et climatis diſpoſitione ad ecſtaſin et enthuſiaſmum prono et diſciplina atque ἀσκήσει attemperato, vt tam mirabilem doctrinae inſanae ſegetem inſtitueret, tantamque meſſem ſectatores colligerent. Quae omnia digna ſunt, quae accurate et adductis veteris et exoticae hiſtoriae, barbaricaeque theologiae teſtimoniis eruantur, ſed ſingularem tractationem poſtulant, quam paginae noſtrae non capiunt. Commendamus autem curioſo rerum et doctrinarum exoticarum lectori, vt ea attente legat, relegatque, quae vir praeſtantiſſimus Io. Sal. Semlervs, in praefatione ad tomum XXIII. hiſtoriae vniuerſalis cumulauit. Qui quamuis alio loco [x] coniiciat, Indorum nationem originalem magis et domeſticam doctrinam habere, quam exoticam et ab aliis acceptam, non hoc tamen huic coniecturae magnopere officere putamus, cum credere par ſit, Aegyptiaca deliria in peregrinum ſolum delata, et inter populos rudiſſimos diſſeminata, a verſutis ſacerdotibus et religionum cultoribus noui ſyſtematis ſimilitudinem accepiſſe, et ἀυτογράφων formam illis fuiſſe inductam. Nec magnopere nos mouet, quod probabilius ſit, has ingenii humani φλυαρίας ab Indis ad Aegyptios, quam ab his ad illos perueniſſe. Nota enim eſt et veteris hiſtoriae teſtimonio conſtat, Aegyptios domeſticam ſapientiam diu ſibi ſolis ſeruaſſe, cum antiquitate et habitationis commoditate ceteras gentes vincerent: et exemplis indubitatis conſtet, excurſiones Aegyptiacas in Indiam, qualis expeditio Seſoſtris fuit, et nauigationes ac migrationes Aegyptiorum in Indiam, et coloniarum plantationes ex Aegypto profectas frequentiſſimas fuiſſe et famoſiſſimas; et quanquam inter Indica et Aegyptiaca diſcrepantiam et diſſimilitudinem in multis eſſe negare nolimus, quod in diſperſione adeo ampla dogmatum inter diuerſiſſimas nationes euenire aliter non potuit, hypotheſes tamen

x) T. V. Suppl. ad Hiſt. vniu. p. 56 ſeqq.

men fundamentales mire concinere. Quod vero obiicitur, Aegyptios has origines sapientiae Indicae ex sua disciplina deriuatas iactaturos fuisse, si reapse exstitissent, id contra mores Aegyptiae disciplinae afferri putamus, qui nolebant sua mysteria peregrinis innotescere, arcanaque methodo eos ab adytis suis excludebant, tantum abest, vt communicationem inter peregrinos factam iactare voluerint. Et quanquam nonnulla Aegyptiaca placita recentiora Indicis dogmatibus et ritibus videri possunt, et haud pauca quoque ab aliis gentibus vicinis transsumta sint, certum tamen τὸ πρῶτον δόγμα emanatiui systematis ex rationibus theogonicis ad historicas traducti antiquitatem ad cana vetustatis tempora assurgere. Alias rationes, quibus a sententia Crosaei et aliorum secedere vir incomparabilis persuasus est, vt coniecturae sunt, ita de eorum pondere lectori iudicare permittimus, eiusque magis quam nostro arbitrio relinquimus, quaecunque ex vtraque sententia placeat, cum argumentum ad problemata historica pertineat, de quibus facile est in vtramque partem disputare.

pag. 824. lin. 2. *Rationes huius coniecturae verisimiles reddidit.* Videndus tamen CROZAEVS libro sexto historiae Christianismi Indici, CARTROV hist. generale du Mogul, HVETIVS hist. nauigationis vet. alii. Ceterum de Xekia vel Sommonakodomo, quem, non obstantibus Siamensium rationibus chronologicis, vnum eundemque esse cum Xekia siue Fo putamus, consuli non sine iucunditate possunt relationes Siamenses Iesuitarum, maxime TACHARDI et LOVBERII, quanquam Siamensium fides haud vno nomine vacillat, ipsaeque narrationes Gallorum ciuibus suis suspectae sint [y]. Diligenter ea collecta sunt, quae apud Siamenses de hoc idolo suo in libris sacris traduntur, ab *vniuersalis historiae scriptoribus Britannis* [z], queiscum comparari potest narratio inter *ceremonias sacras Piccartianas* [a] extans, vbi imago Sommonacodomi et Xekiae, prout inter Indos et Sinas depinguntur, exhibetur; quae vt putidam impostorum superstitionem intuendam lectori proponunt, ita nil habent, quod in philosophiae historia locum tueatur, et cursum nostrum detinere possit. Vnum, quod consideratione dignum nobis visum est, monemus: ex Siamensium relatione [b] habuisse Sommonakodomum fratrem Theuetatum, pessimi ingenii, si placet, philosophum propriaeque sectae auctorem et persecutorem atque aduersarium Sommonakodomi acerrimum, qui fratris numini benignissimo in omnibus aduersarius ignis infernalis dolores et catenas meruerit, quem tamen post infinitas migrationes purgatum liberationem et receptionem in Deorum numerum expectare asserunt.

Quam-

y) GVYON, hist. des Indes orientales anciennes et modernes, Par. 1744. T. II. ch. 1. p. 170. conf. Hist. vniu. T. XXIV. praef. n. 28. p. 16. quae de Siamensium rerum scriptoribus multa suppeditat.

z) T. XXIV. §. 50 seqq. p. 58 seqq.

a) P. IV. p. 44 seqq. ic. XIX. XXI. p. 62 seqq. ic. XXVIII. XXIX.

b) LOVBERE l. c. p. 145 seqq. qui biographiam vel fabulas potius huius idoli describit. Conf. Cotumes relig. l. c. p. 79.

Quamuis enim haec ſint μυστικώτερα καὶ ἀλληγορούμενα, lectori tamen facile ſubolebit duplex illud principium Perſarum, quod hodie adhuc Parſae ſiue Gauri inter Indos habitantes, et Zoroaſtreae diſciplinae aemuli amplectuntur, hanc illis fabulam de Oromaſde et Arihmanio tradidiſſe, et a gente Indica craſſo ſub aethere nato, comtam et cum patriis ſomniis Talopoinorum vno ſub iugo ire iuſſam, commendaſſe. Quod argumentum illis fauere videtur, qui Indicam ſuperſtitionem non ab Aegyptiis, hominibus auſtralibus, ſed a Perſis orientalibus natiuitatem accepiſſe contendunt [c]. Aſt cum reliquae rationes hoc loco adductae tantopere pro origine Aegyptiaca militent, parum nos hanc analogiam dogmatis Indici cum Perſico euincere iudicamus, recordantes, Aegyptum quoque habuiſſe non Oſiridem modo, ſed et Typhonem, et ſyſtema dualiſticum cum emanatiuo miro connubio iunctum et modificatum, maxime poſt irruptionem Perſarum in Aegyptum eandem ſimilitudinem referre, et potuiſſe hoc modo Theuetatem non minus Typhonis locum tueri, quam Arihmanii, vt Oſiris non incommode Oromaſdis perſonam exprimit.

c) Ipſe CROSAEVS, qui tamen Aegyptum pro fonte Indicae ſuperſtitionis agnoſcit, a Perſis tamen ad Indos multa perueniſſe non negat. Hiſt. Chriſt. Ind. p. 569. verſ. Germ.

AD CAPVT SECVNDVM.

DE PHILOSOPHIA GENTIS MALABARICAE.

pag. 827. lin. 19.

Alius ex Batauorum eccleſiaſtis in iſtis oris BALDEVS. Valde commendatur opus PHILIPPI BALDEI, euangelii miniſtri in inſula Ceylanenſi, quo ora Malabar, et Coromandel deſcribendo, non tantum topographiam Indiae orientalis, ſed eruditam quoque et prolixam tractationem ſiue detectionem idololatriae Indiae Malabaricae gentis, Benianorum, Gentiuorum, Braminarum, ex libro Vedam ſacro, et conuerſatione ſacerdotum collegit, et Belgica primo, mox Germanica veſte indutam, *Amſtel.* cIɔIɔcLXXII. fol. edidit, laudesque virorum doctorum tum ob fontium, ex quibus ſua hauſit, domeſticorum copiam, tum ob amplitudinem tractationis meruit, de quo videſis, quae ex Croſaeo, et Ziegenbalgio attulit praeſtantiſſimus SEMLERVS [a]. Rogerii relationem in compendium miſſam legimus in *ceremoniarum et conſuetudinum ſacrarum opere*, in quo ſimilem *epitomen religionis Banianorum* LORDII [b] nobis editores exhibuerunt. Commodum autem erit lectori Baldeum et Rogerium cum relationibus miſſionariorum Danicorum comparare, vt de tota Braminarum religione et theologia apud Malabaricas gentes recte iudicare liceat.

pag.

a) loc. cit. T. XXIII. p. 28. Croſaeus l. c. is multa Baldeum a miſſionariis Luſitaniae accepiſſe obſeruat, non ſatis fidos auctores ſecutum. Hiſt. Chr. Ind. L. VI. p. 577. verſ. Germ.

b) Tom. III. p. 2.

pag. 828. lin. 10. a fin. *Sunt hi homines non modo ſacerdotes et theologi Malabaricorum populorum, ſed doctores quoque et philoſophi.* Celeberrimum hominum genus, per omnes Indiae regiones non nomine tantum et dignitate alios ſuperante, ſed et ortu et maiorum gloria. Quos hoc loco ex inſtituto deſcribere velle, eſſet magnam partem hiſtoriae religionis et politicae Induſtane et adiacentium regionum enarrare, et, quae ad hiſtoriam gentium illarum pertinent, cum hiſtoria philoſophica confundere. Quare nec in his quoque moram longam nectimus, rati, ſufficere poſſe, quae hoc loco ὡς ἐν συνόψει congeſſimus, fidem Rogeri maxime ſecuti, quem de hoc argumento ex ore ipſius ordinis illius adſcripti notitiam eorum hauſiſſe, omnium accuratiſſimas narrationes de iis reliquiſſe conſtat [c]. Vt tamen Lectori de huius argumenti ſumma conſtet, ad hiſtoriam vniuerſalem Aſiae eum ablegamus, in qua [d] auctores Britanni, religionem, ordines, ſtatum prouinciarum Indicarum cis Gangem copioſa et diligenti enarratione perſecuti ſunt, et de Braminarum origine, variis ſectis, diuerſo religionis ſyſtemate, vita moribusque, viuendi ordine, matrimonio, cibo, claſſibus, muneribus etc. prolixe diſſeruerunt, quae hoc loco repetere, eſſet actum agere. Videas in iis magnam conuenientiam cum moribus Aegyptiorum et orientalium philoſophorum, quam facta comparatione cum iis, quae ſuo loco diximus, lector ipſe ſine manuductione noſtra deprehendet. Facit autem iſta comparatio ad detegendas origines dogmatum et opinionum Indicarum, et cognoſcendos errorum philoſophicorum et theologicorum fontes, quo argumento nihil celebrius eſt in hiſtoria philoſophica. Quarum peculiarium ſectarum populorumque opiniones, religiones, traditiones, mythologia, cum magnam notitiam Aſiae, vaſtiſſimae terrarum partis, contineant, manifeſtum inde eſt, hiſtoriam theologiae et religionis Aſiaticorum populorum maximam partem eius conſtituere, quod laxiori ſignificatione ad philoſophiam quandam vniuerſalem trahi poteſt: Quam tamen prolixitatem noſtrae paginae non capiunt. Quamuis autem hoc pacto religionis et philoſophiae nomen inter has gentes, vt inter omnes barbaras nationes hactenus id eueniſſe deprehendimus, coincidat; non omittendum tamen hoc loco, habere Indiae meridionalis circa Gangem gentes philoſophos quoque profeſſione et vitae inſtitutione tales, qui, ſacerdotibus religionis curam habentibus contra diſtinguantur, et ſpeciali ſenſu ad hanc noſtram tractationem pertinent, hosque in theologia naturali pulchrius, quam Braminos ſapere, id quod ex colloquio B. Ziegenbalgii cum eiusmodi philoſopho Malabarico habito diſcitur, ex quo conſtare ſimul poteſt, quae ratio philoſophiae myſticae in India obtineat. Legi hoc ſcopo non ſine iucunditate poſſunt, quae ab huius ordinis homine literarum maxime ſacrarum inter ſuos valde perito ad Ziegenbal-

c) Ita Crozé l. c. p. 576.

d) T. XXIII. §. 370 ſqq p. 492 ſeqq. §. 377. p. 502 ſeqq. §. 496. p. 669 ſeqq. quae loca non exſcribimus, cum praeſtantiſſimus liber in omnium manibus ſit auideque legatur.

glum et ſocios miſſionis, quam vocant Danicae, perſcripta ſunt, in quibus ad propoſitas quaeſtiones ſuccincte reſpondet, de religionum inter Indiae Gangeticae gentes ſectis, maxime circa cultum et venerationem idolorum verſantibus, de libris legis quatuor inter myſteria clam a ſacerdotibus habitis, in quibus ſacrae illae tranſmutationes et apparitiones numinum Indicorum explicantur, et quorum ſumma atque caput primarium eſt ens illud vnum, quod Tſchiwen vocant, ſummumque atque vnicum ens entium agnoſcunt, ſed variis apparitionibus et formis manifeſtatum, ſub quibus diuerſis modis atque ritibus colatur e): de libris ſex, Saſtirangoel dictis, in quibus omnia religionis illius capita comprehendantur; de Diis Malabaricis, inter quos vnum reuera tantum eſſe, Tſchiwen enim, Wiſchtrue, Ayanar, Pirari, Iſuren, et quae alia barbara nomina ſunt, vnum tamen numen, vnum ens diuinum indicare, quod eſt omnia in omnibus, in quo ſolo nec in alio ſalutem conſequi homines queant; eius autem nomina ideo varia eſſe, prout miraculoſis apparitionibus ſe manifeſtauerit. Quod, ſi emanatiui ſyſtematis ſenſus ſupponatur, totam theologiam Gangeticam, Malabaricam, Coromandelicam etc. adhibita mythologia barbarica, magna luce perfundit. Praecepit porro theologus Indicus de Deo, effigiem id ens entium habere et non habere, nec comparari cum vlla re vel creatura poſſe, eſſe immortale et corruptioni nulli obnoxium, nec quietis vel ſomni indigens, eſſe omnipotens et omnipraeſens, aeternum et immutabile, ſine principio, ſine fine, nec imagine aliqua definiri, cognoſci autem et libris Bramanarum, legisque ſcriptae poſſe, colendumque eſſe ex more praeſcripto. Ad hunc autem cultum pertinere, vt a peccatis proaereticis quis abſtineat, peccatum quoduis perhorreſcat, iram et excandeſcentiam euitet, purgationes et ſacrificia iugiter obſeruet, et vnum ſiue ſimplex cor, ſe ipſum noſcens poſſideat, ex qua cognitione ſui ipſius cognitionem rerum extra ſe conſequi laboret. Porro idem philoſophus Indicus Chriſtianis doctoribus de creatione mundi interrogantibus tradidit, Deum eius vnicum auctorem eſſe, qui omnia, quae in mundo ſunt, produxerit, eam ob cauſſam, vt gloria ſua vbique effulgeat: eſſe creationem luſum Dei coelum et terram propter homines producentis, et nationes hominum, atque creaturas omnes imo coelum et infernum ideo formauiſſe, vt ex omnibus cognoſcatur. Quod vt dignis modis fiat, eum rationem homini dediſſe, ſenſusque, et ratiocinandi vim, qua debito modo Deum adorare, et ſecundum voluntatem eius viuere poſſit, ſuperbis autem, et praecepta contemnentibus, malitioſis deſtinauiſſe infernum. Peccatorum veniam obtenturo neceſſe eſſe, vt ſacra loca inuiſat, eleemoſynas porrigat, egenos adiuuet, beneficentiam ex facultatibus ſuis exerceat, Deo eiusque ſacerdoti fidem et amorem praeſtet, humilitatem erga eum et homines ſectetur, patientiam ad mortem vſque exerceat, caſtumque corpus et animam conſeruet, ſicque imaginem DEI, ad quam ſuo modo effictus ſit, exprimat. Tandem de

e) Rel. miſſ. Malab. cont. 7. Vol. I. p. 577 ſeqq.

de characteribus philosophi rogatus, hos definiebat, abnegationem cupiditatis omnis, quae in nulla re mundana gaudium quaerit, cibi continentiam sine discrimine, cogitationum ad pedes diuinitatis depositionem, quam solam intueantur; preces et meditationem, sapientia et abstractione sustentatam. Preces autem eo esse dirigendas, vt peccata omnia agnoscantur, eorum venia a Deo petatur, mala omnis inclinatio ex animo eiiciatur, ratio, intellectus, mens recta, necessaria vitae sustentatio sine anxia cura suppeditetur, omnis vero concupiscentia facultatum proximi auerruncetur. Tandem vt peracto vitae periculo ad coelestem tranquillitatem ad pedes Dei promoueamur. Exscribenda haec paulo prolixius erant in gratiam eorum, qui *commercium literarium missionariorum Danicorum* Germanica lingua scriptum legere non possunt, vt intelligant, in tam densa ignorantiae nocte, qua regiones illae ex superstitionis insania premuntur, non adeo tamen extincta esse naturalis religionis lumina, et scintillas lucentes et philosophiae naturalis igniculos superesse, quibus ad aeternas veritates humano cordi inscriptas mens efformari Deusque manifestari possit. Quae cum superstitione ex allegoria et supposita emanatione diuinitatis oriunda confundenda non sunt. Qualem vero emanationis rationem hi theologi et philosophi sibi concipiant, ex illis intelligi potest, quae in *ceremoniis religiosis gentilium* [f] ex Io. Henr. Rothii, S. I. Missionarii narratione afferuntur. Secundum quam tres diuersas formas statuunt in Brahma habitantes, Brahma enim summum illud numen ponunt, Achar s. immutabile, omnem essentialitatem in se continens, quod per naturam in partes postea dispescitur, vnde res singulares non essentia, sed figura et forma tantum vnius substantiae differre statuunt. Quare duplex principium admittunt, supremum illum fontem et animam rerum, quibus inest et prouidet, et aliud mediatum, quod ex illo dependet et naturae formas ex primo fonte imprimit, pro eius beneplacito. Fieri autem, nugantur, illas transmutationes quasi lusus diuinae essentiae ita, vt ex maxima particula vestita materiarum quinque, impressiones minorum particularum fulciantur, indeque tot varietates oriantur. Quae quidem a systematis emanatiui natura parum sunt remota, quod non emanationis tantum fontem, sed et emanatiuum principium aliquod minus et dependens, siue principiatum primum supponit, quo ceu instrumento per impressiones restrictionum et modificationum res particulares et materiales sustentantur et exsurgunt: quo pacto systema hoc Gangeticum (nam populis ex vtroque fluminis litore habitantibus et philosophantibus commune [g] est) cum cabbalistico pulchre potest comparari. Timemus tamen, ne Iesuita missionarius veteris scholae Platonicae et Stoicae notionibus occupatus plus apud Indos se inuenisse sibi visus sit, quam reuera inuenit. Id quod totius hypotheseos affectata nimis et inter ingenia bar-

 bara

f) P. IV. p. 20.

g) Legi meretur elegans obseruatio Crosaei l. c, p. 566. qui veros fontes huius systematis vidit et dexexit, cum plerique H. E. et P. scriptores illud argumentum sicco pede transiissent.

bara Indiae vix obuia [h] subtilitas huius apud illum interpretationis occasionem suppeditauerit. Quicquid autem eius rei est, de illo non dubitandum, ex mente philosophorum Indorum fontem infinitum ens primo primum, mediantibus principiatis emanatiuis magnis, quibus ternarium numerum tribuunt, res singulares omnes modificasse, et in dies transmutare. Quae cum allegorice more orientalium delineata essent a sapientibus gentis, ansam praebuere mythologiam et allegoriam in historiam conuertendi, et tot numina mirabilia insanarumque formarum excogitandi, quae foedissima idololatria et superstitione totum orientem replendo veritatem in mendacio detinuerunt. Verum in re ex supra dictis non ignota plura non addimus, specimen autem hoc systema physiologicum et metaphysicum esse volumus lectori, vt intelligat, etiam sub Indico coelo non defuisse ingenia philosophica, quae, nisi impietas ea seduxisset, facile ad puriorem Dei cognitionem peruenissent. Quanquam autem haec impura et impia satis sunt, laudandum tamen institutum philosophorum Indiae, quod theoriam de Deo ad eius cultum et practicum vitae vsum retulerint. Ex quo fonte elegantia praecepta ne cathedra quidem Europaea indigna profluxerunt, quae ex ore et calamo Batrouherri philosophi in fine capitis huius adiunximus: quaeque facile aliis Indicae doctrinae moralis exemplis possent augeri, si nostrae id pateretur tractationis modus atque limites. Laudandum quoque in Indica et imprimis Malabarica gente, quod sectas doctrinarum inter se distinguant, et singulis singulas disciplinas tribuant, quas ad felicitatem respicere eiusque consequendae modum et media suppeditare iubent, aculeatarum controuersiarum, quales Graecae sectae aluerunt, dissidia euitantes, et scientiam cuilibet sectae propriam apud eam vrgentes, vt cursus inter eos philosophicus sua integritate constet. Id quod ex relationibus missionariorum tum Protestantium [i], tum Pontificiorum [k] nouimus, qui narrant inter veteres Bramanas sex scholas sectasue primarias floruisse, Niyayam, Vedantam, Sankiam, Mimamsa, Pansanialam et Bhassiam. Primam excellere in logicis, secundam in metaphysicis, et in ratiociniis rite connectendis non tres, sed quatuor terminos poscere: qua ratione mirum non est, quaestionum et controuersiarum subtilium cacoëthes non minus in his scholis Gangeticis inualuisse, quam ante haec tria secula occidentales scholae per scholasticam logicam passae sunt. Tacemus sectas heterodoxas quod in tali miserabili opinionum theologicarum chao aliter euenire non potest. Sunt inter has sectas heterodoxas imprimis Bauddistae, a Baudda, siue Boudda, de quo supra egimus, ita dicti, qui metempsychoseos dogmati exoterico addicti, sensuum criterium postulant, esoterice

h) Legenda confessio Antigoeli cuiusdam Indici in rel. Mission. cont. XVI. p. 187. in qua candide fatetur: hanc theologiam et philosophiam suae nationis ingeniis nimis esse sublimem, adeo vt ad Pyrrhonismum quendam incliner.

i) Dani l. c. Vol. I.

k) Lettres-edifiantes, LE LANE, PONS, alii T. X. p. 400. T. XXVI. p. 228. Cum iis conferendus BERNIERIVS hist. orient. l. c. p. 163 seqq. LORD, OVINGTON, TERRY aliique ab illis allegati.

rice et arcana methodo foenam impietatem incruſtant, et ad vnum principium abſtractum, vacuum, et nihil priuatiuum reuocant, (negatiuum enim vel ignorant, vel plane reiiciunt) quo pacto, dum materiam et formam inter principia rerum crepant, quid ſub his vocibus intelligendum ſit, ipſi dicere non poſſunt. Laudant tamen miſſionarii meditationum moralium, gnomarum et carminum ad mores pertinentium elegantiam, quo in argumento ingenio et acumine Indos philoſophos alias gentes ſuperaſſe, negari non poteſt, et cum climate, ſub quo viuunt, conuenit [l]. Pertinent hae partes philoſophicae ad diſciplinas exotericas, et cum aliis quoque tribubus communicantur. Medicinae vero artem, experientia magis, quam ſyſtemate metiuntur, morbosque ex motu pulſuum metiuntur. Aſtronomiae autem vulgarem tantum et ſuperſtitioſam notitiam habent, huc, vbi alia agimus, non afferendam [m]. Lingua vtuntur erudita et a vulgaribus diſtincta, quam Hanskriticam ſ. Sanskriticam vocant, vt inter noſtros eruditos Latina eſt. Ea ſancta illis habetur et pura, nec cum aliis Indiae linguis commixta, vnde etiam nomen patet, ſanctitatis characterem a libris ſacris, qui in hac lingua exarati ſunt, nacta eſt. Haec et alia de literatura philoſophica gentis Indicae nos docent miſſionarii, multa confirmat Bernierii relatio. Pertinere haec quoque ad Lanianarum diſciplinam [n], lector attentus facile ex ſupra dictis colliget. Plura cupientem hiſtoria vniuerſalis, ad quam breuitatis cauſſa prouocamus, edocebit.

pag. 830. lin. 21. *Colonias Aegyptiorum vel ſaltem ſacerdotes et philoſophos nonnullos in Indiam excurriſſe.* Digreſſas ex Aegypto eſſe ad terras alio ſub ſole calentes colonias, aliquot exemplis probat Diodorvs Sicvlvs [o]. Qui quoque aliam viam narrat [p], qua religio et conſuetudines Aegypti ad Indos peruenerint. Refert enim, Seſoſtrim Aegyptiorum regem, omni gentis ſuae eruditioni innutritum poſt conſcenſum ſolium in Indiam ſoluiſſe, et magno exercitu non modo prouincias, quas poſtea cepit Alexander M., expugnauiſſe, ſed alias quoque, quas nunquam ille acceſſit, Gangem tranſiuiſſe, et vniuerſam Mediam vſque ad mare peragrauiſſe, ritus quoque Aegyptiacos inter illas gentes diſſeminauiſſe. Quam quidem narrationem in dubium vocat eruditiſſimus Shvckfordvs [q], eo quod Herodotus, Manetho, Euſebius aliique ad Indos penetraſſe Seſoſtrim taceant, et Bactriam, Scythiam, Aſiam terminos expeditionis ponant. Aſt non ſatis firmae hae rationes videntur, vt fidem Diodori in dubium vocare poſſint. Nam nuſpiam in Indiam penetraſſe Seſoſtrim, ſcriptores hi negant, Bactriam attigiſſe diſerte tradunt, quae vicina Indiae pars eſt. Ex qua etiam regione Indi cis Gangem facile ſua haurire,

l) loc. cit.

m) Vid. ibid. §. 132. p. 164 ſeq.

n) Stricte et eleganter eam exponit Hiſt. vniu. l. c. §. 484 ſeqq. p. 650 ſeqq. quae recte obſeruat, eorum religionem cum Gangetica, in regno Laos aliisque trans flumen in plerisque coincidere.

o) Bibl. I. fin.

p) Lib. II.

q) Harmon. ſcript. ſacr. et prof. L. VI. Vol. II, p. 35.

haurire, vel sacerdotes Aegyptiaci ad eos transire potuerunt. Qui itaque tantam tamqué frequentem religionis Aegyptiacae atque Indicae conuenientiam a Sesostris aetate deriuant, (quamuis postea per colonias ex Aegypto tempore pastorum, et post eos in Cambysis inuasione multa quoque ad hanc gentem Aegyptiaca peruenerint,) nihil afferunt, quod verisimilitudine destituatur. Sesostrim enim sacris valde addictum, ipsisque sacerdotibus admirabilem fuisse, (quod instituta Aegyptiaca ad aulam relata poscebant,) vbique loco autem patriam religionem disseminauisse Diodorus quoque testatur. Attentione quoque dignum est, quod is narrat, columnas statuisse Sesostrim, in gentibus deuictis, hominis pudenda: haec enim et Aegyptiis in sacris habita fuisse, et hodie Indis sacrosancta, et diuinitatis symbola haberi, peruulgatum est, licet Diodorus, rationibus Graecanicis occupatus, ea ad fortitudinis et timiditatis symbola trahat. Post Sesostris tempora ex Manethone IOSEPHVS [r] refert, Aegyptios regnante Conchari vel Timaeo dispersos esse ab irruptione pastorum ex Oriente in Aegyptum irruentium, quorum rex Salatis veteres colonias gregatim excedere Aegypto coëgerit. Quarum haud paucas ad Indiae oras fuisse delatas, dubitari non potest, sciremusque certo, si extaret libellus Istri *de coloniis Aegyptiorum* deperditus, de quo videndi VOSSIVS [s] atque IONSIVS [t]. Colonias Aegyptiorum autem religionem, theologiam, ritus, instituta patriae ad peregrinas terras detulisse, Assyria Aegyptiorum colonia, a Belo deducta, si vera est Diodori narratio, ostendit.

pag. 831. lin. 2. *Originibus religionum et philosophiae magnam inde lucem accensum iri.* Quatuor partibus Vedam ille, siue codex sacer Industanorum absoluitur, 1. Rogo Vedam, quae agit de caussa prima atque materia prima, angelis, anima eiusque praemiis atque poenis, de generatione et corruptione, de peccato eiusque remissione, 2. Issura Vedam, de superioribus et potestate suprema praefectis, 3. Sama Vedam de virtute et vitio eiusque cohortationibus et dehortationibus, 4. Addeta Vedam de ceremoniis sacris et sacrificiis. Qua quaternione per omnem Indiam regitur fides et religio gentis, et sarta atque tecta, at arcana quoque seruatur, etc. de quibus, vt et de formula fidei Shaster, i. e. *systema*, dicta, et de historia sacra, Puran appellata, videndae relationes Danorum Malabaricae, ROGERVS, Iesuitae missionarii ceterique, qui Indiae res sacras attigerunt, ex quibus omnia compendio complexi sunt historiae orbis vniuersalis scriptores Britanni, qui consulendi: stricte nempe et accurate in hoc argumento versati.

pag. 832. lin. 15. *Suis locis obseruauimus.* Non alienum hoc loco esse videtur, et BERNIERII relatione discere, quo pacto hi philosophi quietistae et enthusiastae ad hunc philosophiae gradum et ecstaticam perfectionem

r) Contra Apionem L. I.
s) De Hist. Graec. L. IV. p. 469.
t) De S. H. P. L. II. c. 6. p. 170.

ctionem perueniant. Ita ille " „inter omnes illos, (Faquiros, homines „religiosos intelligit) inueniuntur quidam, qui omnium illuminatissimi „et perfectissimi Gaugurorum, id est, perfecte cum Deo vnitorum haben- „tur. Hoc genus hominum, relicta seculi conuersatione et communio- „ne, in hortum quendam se abdit longe ab hominum consortio remo- „tum, Eremitarum instar, et nunquam vrbes adit; si cibus illis affertur, „eum accipiunt, si minus, sine cibo ex gratia Dei inter ieiunia et auste- „ritatem perpetuam viuere et se meditatione profundissima inebriare di- „cuntur. Tanta enim est huius absorptionis profunditas, vt toti ecstasi „rapti sensuum externorum functione priuentur et, (modo verum id sit) „Deum ipsissimum velut certum quoddam viuidissimum et splendidissi- „mum lumen, quod verbis explicari non potest, cum gaudio et tranquil- „litate ineffabili videant, quod contemtum omnium mundanorum pro- „ducit, et abnegationem omnium rerum extra positarum." Haec se ac- cepisse ait Bernierius ab iis, qui multoties in hanc ecstasin se raptos esse professi sunt, et ex vera animi sententia hanc confessionem edidisse te- statum fecerunt. Vnde dubius et incertus haeret, quid de his ecstaseos raptibus statuendum, et an non solitudo perpetua et ieiunia ad eiusmodi illusiones phantasiae disponant et ecstases naturales prouocent, quales pro voluntate se sentire posse iactabat Cardanus. In qua sententia, timi- diuscule tamen fatetur, se confirmari, quod obseruauerit, certum quod- dam artificium eos adhibere ad prouocandam hanc ecstasin, certasque regulas ad obtinendum illum finem sequi, vt sensim sensu priuentur. Quem in finem post plurium dierum ieiunia, solo pane et aqua sustenta- ta, manere eos solos in loco quodam abdito et ab omni turba remoto, oculos in altum elatos et immotos tenere, deinde sensim demissos et re- tractos blande et tenuiter ad fastigium et extremum punctum nasi affi- gere, ita vt vterque (quod valde est difficile,) iidem puncto medio reti- neatur allegatus, quo pacto immote et attente expectandus sit luminis illius aduentus, et irradiatio. Et hanc cabbalisticam ecstaseos prouocan- dae rationem, et delectationem, magnum illud mysterium esse, quod Iau- guri, vt facere quoque Soufyi solent, tantopere clam habeant, et quod se non sine magna difficultate tandem cognouisse fatetur. Non habe- bat Mersenni et Gassendi discipulus caussam, cur adeo incertus in de- cernenda sententia de hoc mysterio quietistico haereret, qui a praecepto- ribus, maxime Gassendo enthusiastarum ecstaticorum, qualis Fluddus erat, artificia et rationes didicerat, et ignorare non poterat, tales ecstases ra- ptusque cum priuatione sensuum omnibus seculis euenisse, et quotidie ab impostoribus iactari: facilius autem credi id potest, in calidissimo Indici coeli climate talia quotidie accidere, vt emotae imaginationis cerebrum hoc pacto ad statum quendam intuitiuum, quod putat, transeat. Qua de re

n) P. III. p. m. 156 seqq.

re tamen, medicorum filiis praecipienda et explicanda relinquimus, lectoremque ex vno Iacobi Boehmii exemplo supra suo loco enarrato possibilitatem eiusmodi emoti cerebri et extra se raptae imaginationis discere iubemus. Talem ecstasin reuera Xekiam siue Foë passum esse et mutatum in diuinam naturam se credidisse supra iam enarrauimus.

pag. 832. lin. 14. *Qui Foënam tamen sectam ignorant.* Sed Sommonadocomum tamen sequuntur, quem siue eundem, quod putamus, siue parentem et antecessorem eadem instituisse, supra iam monuimus.

pag. 841. lin. 14. *Felicitas animae post mortem partim in aliis mundis, partim in coelo quaerenda est.* Fusius hunc post mortem statum animarum beatarum ex Siamensium dogmatibus explicat LOVBERIVS [x], quem sequuntur auctores historiae vniuersalis Britanni [y], qui in compendio legi merentur. Vocatur autem ille Indorum Nireupan.

x) pag. 120. y) Lib. IX. c. I. §. 40. Tom. XXIV. pag. 47.

AD CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIA SINENSIVM.

pag. 847. lin. 2.

Alii. Nominauimus plures de rebus et imprimis sapientia Sinarum scriptores in *erotematibus* H. P. *vernacula* primum *editis* [*], vt haberent harum literarum studiosi, quos pro supellectilis suae literariae copia vel angustia possent consulere. Hos hunc in locum reuocare et in huius capitis vestibulo ponere eo magis cunctamur, quo magis plerique illi scriptores noti sunt eruditis in historia ecclesiae orbisque literarii non plane hospitibus, et quo magis plerumque posteriores antecessores suos in haud paucis exscripserunt. Classicos tamen de historia Sinensi scriptores cum praeclaro et erudito schediasmate non modo enarrauerit, sed accurata censura quoque, quid praestiterint in hoc argumento, quid reliquerint successoribus, in quibus homines se erroribus obnoxios demonstrauerint, REIMMANNVS exposuerit, ad hunc syllabum magno iudicio et libertate paucis foliis multa complexum, lectorem remittimus, dolentes, doctum opusculum quatuor tantum plagulis egregias obseruationes comprehendens tempore quadraginta annorum, ex quo prodiit, tantum non penitus distractum euanuisse, dignum, quod in collectione quadam opusculorum rariorum iterum edatur. Erat enim Reimmannus infinitae fere lectionis, iudicii recti mentisque a praeiudicio auctoritatis liberae, in scribendo autem luminibus non destituebatur, quamuis, vt est conditio hominum, interdum verum non vidit, et nonnulla, quae ad rhom-

*) Tom. VII. pag. 1106 seqq.

rhombum facere poſſunt, vel omiſit, vel ignorauit. In quibus curioſa diligentia coaceruandis cum multum laboris impenderint, tum *itinerariorum compilatores*, tum *hiſtoriae vniuerſalis conditores Britanni*, quos ſecutus eſt anonymus *ceremoniarum et conſuetudinum religioſarum auctor*, ex his ampliſſimis collectionibus rerum et doctrinarum exoticarum ſtudioſi ſitim poſſunt reſtinguere. Addent autem quem nouiſſimum rerum Sinicarum hiſtoricum eumque in plerisque accuratum ſcriptorem habemus Io. Bapt. dv Haldes I. cuius opus ſplendidum Gallica lingua editum titulo *deſcriptionis geographicae et hiſtoricae imperii Sinici Pariſiis 1735.* f. IV. Tomis prodiit, *Hagae Com. 1736.* 4. IV. Vol. recuſum. In eo enim geographica, hiſtorica, chronologica, politica, phyſica imperii Sinenſis, et Tartariae Sinenſis, quantum cognoſcere licuit, collegit, digeſſit, mappis geographicis et imaginibus aeri inciſis ornauit ſcriptor diligentiſſimus. Nos, omiſſis ampliſſimi imperii Sinici rebus politicis, hiſtoricis, oeconomicis, quin et literariis, quae ampliorem campum, quam decurrenti ad finem paginae reſtat, poſtulant, ad ſolam philoſophiam reſpicimus et ita ſcopum noſtrum ad extremas orientalis orbis partes delati ſtrictim vrgemus. In quibus vtinam iter non ſe ſiſteret impeditum et innumeris difficultatibus obnoxium, quas tum rerum exoticarum linguaeque peregrinae et ab occidentalibus longe abeuntis ignorantia, tum aduerſa ſcriptorum iudicia parteſque ſibi valde contrariae obiiciunt. Neminem enim rerum in regno Sinenſi geſtarum haud ignarum latet, quantum in hiſtoria religionis et literarum Sinenſium debeamus Ieſuitarum ſocietati viriſque illis doctis, qui promouendae religionis Chriſtianae cauſſa in has oras, maxime ex Galliae regno, ablegati ſunt, horum enim narrationibus pleraque, quae de hoc argumento literario conſtant, adſcribenda ſunt. Aſt non ignotum quoque illis eſſe poteſt, quid in eorum fide deſiderauerint viri docti, a nobis nominati, ipſique aliorum ordinum ſacrorum miſſionarii, quin ipſe vicarius apoſtolicus cardinalis Tournonius [b], de quibus tamen controuerſiis annales eccleſiaſtici conſulendi ſunt. Verum nec extra eccleſiae Romanae caſtra philoſophia Sinenſis controuerſiis pugnisque acerrimis caruit. Supra enim in hiſtoria philoſophiae Wolfianae ſtrictim enarrauimus, virum illuſtrem, et acutiſſimum, ſed hiſtoriae philoſophicae notitia non tantum inſtructum et praeparatum, quam in philoſophia et matheſi fuerat, depoſitis faſcibus academiae Halenſis, orationem habuiſſe *de philoſophia Sinenſi*, cuius hiſtoriam ſuo loco ſtrictim, quantum ſatis erat, enarrauimus. In ea vero Sinenſium philoſophiam inſigniter non modo laudauit, ſed imprimis primum Confucii principium ſapientiae moralis et ciuilis, facienda ea eſſe, quae noſtra poſtulat perfectio, commendando ſuam philoſophiam tam celebris et antiqui philo-

b) Legenda et expendenda, relatio pretioſae mortis em. et reu. D. D. Caroli Thomae Maillard de Tovrnon, S.R.E. card. commiſſarii et viſitatoris generalis apoſt. in Sinarum imperio etc. cum facultate legati a latere, 1712. 4.

ſophi ſi non filiam, alumnam tamen eſſe iactauit. Cum autem in ea laudanda non tantum modum vix poneret, quamuis fateretur, ſine Dei et prouidentiae cognitione Confucianam ſapientiam eſſe conſtructam: ſed et occaſionem ſectaretur, aduerſarios ſuos, quos inter Theologos magnos multosque habebat, mordendi et vulnerandi, tantum iſta oratione ſtrepitum excitauit, vt maximum momentum in hiſtoria philoſophiae recentiſſimae habeat. Non repetemus ea, quae ſupra iam de ea cauſſa attulimus, vel quae cel. Lvdovici, cuius locum in *not. d. h. l.* indicauimus, pluribus attulit: omittere tamen hoc loco non poſſumus liberum de hac Wolfiana oratione multorum telis petita iudicium Reimmanni[c], quod, quia ab auctore profectum, qui rem omnem ſcire potuit, et neutri parti addictus, cauſſam, cur perſonae inſeruiret, non habuit, et propter opuſculi breuis raritatem non omnium manibus teri poteſt et conſuli, ipſis eius verbis afferemus. Ita vero ille: „Quod attinet ad orationis eius habitum, equidem non eſt plane nullius, attamen non eius commatis, vt tantam auctoris famam et in republica literaria exiſtimationem ſuſtinere ac „tueri valeat. Dictio enim eſt philoſophica, quae oratorem non decet. „Iudicium de philoſophia Sinenſium ſtudio partium eſt impeditum, philoſophum dedecorat. Nec iis ſubſidiis inſtructus fuit auctor, quae ad „argumentum tantum exhauriendum ſunt neceſſaria. Theophili Spizelii, „Ludouici de Comitibus, Ath. Kircheri aliorumque de re literaria Sinenſium monumenta non perluſtrauit; Coupleti Confucium poſt habitam orationem demum vidit. Solius Franciſci Noëllii translationes habuit ad manus. Multa praeterea de theologis noſtris licentioſius ſunt „pronuntiata, multa theologiae chriſtianae et fidei analogiae oppido „aduerſa. Multa de Sinenſium philoſophia practica dicta, ſed non probata. Quaedam plane paradoxa, et oſtentandi ingenii cauſſa ſolum „allata, atque hinc tantus in annotationibus retractationum et emendationum cumulus futurus maior, ſi veritatis maiorem, quam famae rationem habere voluiſſet auctor eruditiſſimus, in omnibus philoſophiae „partibus egregie verſatus, ſi abnegationem ſui excipias". Repetiit eandem cenſuram, alteram huius orationis editionem cum notis elencticis „D. Ioachimi Langii 1726. editam, exponens; in qua non negat ignobilem, ſtomachoſam et frigidam eſſe et tanto viro vix dignam, in qua nullum eloquentiae lumen, ordo fere non nullus - - multa autem incerta, „fabuloſa, nec pauca profana et licentioſius dicta, multa ſibimet ipſis non „ſatis conſtantia. Sed aequus tamen his ſubiicit, multa in notis, quae „eidem ab auctore adiectae ſunt, iam in aequiorem ſenſum traducta; „multa etiam benignius explicari poſſe, quam a Langio explicata ſunt, et „ſi qua ſuperſunt vulnera, quae medicinam reſpiciunt, ea molliori brachio contrectari et enſe ſaltem non dentato recidi potuiſſe, nec pars ſincera ſimul cum morbido ſtigmate notari". Quam vtramque cenſuram lecto-

c) loc. cit.

lectoris examini relinquimus, ideo autem ad eam prouocamus, quia ex allatis rationibus perspici potest, cur ad hanc illustris viri orationem de philosophia Sinensi non prouocauerimus, de eius cetera eruditione, et acumine meritisque philosophicis satis persuasi. Certum enim, Wolfium istam orationem magis scripsisse, vt aduersariis aegre faceret, quam vt Sinensem philosophiam illustraret, quo pacto inter fontes non suspectos referri non potest. Feliciori ergo gradu Sinensis philosophiae, maxime practicae, scrutatores eius notitiam sibi comparabunt ex illustris quondam philosophi G. Bern. Bulfingeri *specimine doctrinae veterum Sinarum moralis et practicae* supra iam indicato. De eo recte et ex vero pronuntiauit Reimmannus, „auctorem egregium et dignum, qui turbae, quamuis bonorum alioquin huius commatis scriptorum eximatur. „Primum namque esse, qui Confucii scripta ob ordinis neglectum molestiora lectu in ordinem redegit; primum qui philosophiam gentium ad „rempublicam applicuit, eamque hac ratione constituit pragmaticam; „primum, qui philosophiam Sinicam cum philosophia et theologia Christianorum comparauit; optimum sane ex iis, qui ex nostratibus de philosophia Sinensium sunt commentati". Nec aliud promittebat acumen et eruditio Bulfingeri, cuius philosophiae alio loco [d] dignam hederam apposuimus.

pag. 850. lin. 5. *Nouam et fideliorem melioremque versionem surrogare promisisse.* Extat in actis eruditorum Lipsiensibus anni cIↄIↄccXIII. obseruatio circa scientiam vniuersalem Sinensium, in libro Confucii, in charta Sinensi duobus spissis maioris formae voluminibus scripto, exhibitam: quod msc. penes ipsos Iesuitas Parisienses et Antverpienses fuit, quo tempore partem eius mutilam ediderunt: iam vero a V. C. Aymonio verbi diuini apud Hagienses ministro asseruatur, qui editionem integram meditatur. Discimus ex his memoriis Aymonianis, editionem Confucianorum scriptorum anno 1684 publicatam, vix tertiam partem msc. complecti; deceptos esse, a Iesuitis Galliae regem, variosque pontifices et cardinales, qui de graui processu ex his materiis theologicis, philosophicis, moralibus, ritualibus et politicis inter Iesuitas et reliquos variorum ordinum missionarios Sinenses nato sententiam tulerunt - - prolixam praefationem s. dissertationem praeliminarem euidenter in parte secunda detegere, necessariam fuisse societati Operum Confucii deprauationem, partim vt reliqui missionarii Romae damnarentur, partim vt Iesuitarum de his scripta approbarentur. Multa falsa maximi momenti, Galliae et Italiae Iesuitas commisisse, imitatos Coupletium eiusque collegas, edendo hoc opus non nisi resectis et mutatis omnibus, quae systemati Iesuitarum erant aduersa: suppresso insuper integro textu Sinensi, vt glossas plane sensui literali aphorismorum Confucii aliorumque

d) Pinac. script. nostra aetate illustrium Dec. III.

que philosophorum Sinensium contrarias constituerent, id quod exemplis satis grauibus ostenditur etc.

Ibid. not. a. *Ad has quaestiones.* Conferri hoc loco non sine iucunda caussae illustratione possunt: *quaesita in caussa rituum Sinensium, super mandato seu edicto, D. Caroli Maigrot, vicarii apostolici Fokiensis in regno Sinarum, nunc episcopi Cononiensis,* quae adiuncta historiae Turnonii cardinalis supra allegatae.

pag. 852. lin. 3. *Credere licere.* Quid huic argumento potissimum obuerti possit, non reticebimus lectori vt historici partibus et officio rite fungamur. Nempe cum ea de re olim monuissemus virum in hac literaturae parte summum, et celeberrimum ex notationibus temporum veterum nomen consecutum ALPHONSVM DE VIGNOLES, ille, qua eximia erga nos viuus erat beneuolentia, fuse tunc rescripsit, et hunc nodum soluere conatus est. Dabimus ipsa viri magni epistolam, olim iam in fine operis nostri p. 935. seq. exhibitam, quam omittere hoc loco eo minus licuisse putauimus, quo accuratior iudex harum literarum erat Vignolius. Ita vero ille:

Vôtre lettre du 14. Août m'a rappellé me vieilles idées, eu me communiquant un long passage de M. Kortholt, qui ne m' étoit pas connu. Il se fonde sur une table chronologique fort rare, que le President de la Societé Royale lui avoit procurée, quaud il étoit a Londres. Apparement c' est la même, dont j' ai un Exemplaire depuis 6. ou 7. ans. Elle a de longueur 38. pouces et demi, et de largeur 21½. pouces mesure d'Angleterre: outre le papier blauc des marges. Elle fut gravée à Rome l' an 1729. et l'année suivante les Journalistes de Trevoux (an. 1730. Janv. 179-182.) donnerent un extrait precis de l'avertissement, qui est à la tête de cette table, et qui finit par ces mots: Edebat Francisc. Foucquet S. I. episcopus Eleutheropolitanus.

Bien loin que cette table démontre que toute la Chronologie des Chinois soit vaine, (quatenus antiqua est,) *je trouve qu'elle s' accorde à merveille avec le systeme, que je me suis fait sur ce sujet, et qui est le plus commun.*

1. Puisque M. Kortholt a un exemplaire de cette table, je le prie ejetter les yeux sur la prémiére, colomne, qui est à la droite suivant la maniere des Chinois, et de remarquer que les 52. premiers Quarrez n' ont, ni le nom d' aucun Roi, ni des Années. C' est seulement au bas de la colomne qu' on lit le nom de Guei Lie, *dont la prémiére Année repond à* Ping Chin, *qui est la 53°. du cycle. En effet, l'Empereur Guei Lie commenca à regner l' an 53ᵉ. du cycle 38ᵉ.* (Martini, p. 140. al. 158. Couplet Tab. p. 15. Menzel, p. 47. Fourmont reflexions etc. T. II. p. 444. col. 1) *Indices sensibles que ce n' est ici qu' une suite d' une Table antecedente.*

2. L'avértissement, qui précéde, dit que l' Epoque, par où la Table commence est vraie et certaine, *depuis 400. ans avant J. C. Mais l' Editeur ajoûte: „cum autem dico epocham veram historiae Sinensium, intellige, Lector, non „initia*

„*initia Sinicae gentis*„ *quae Diluuio ipsi proxima fuisse persuasissimum habeo,* „*sed tempus illud, quo rerum apud gentem gestarum narratio nixa certis argu-* „*mentis esse incipit, et digna fide videri potest*". *Ce n' est donc pas ici la* premiere *ou la plus ancienne Epoque des Chinois, puis qu' il faut remonter jusqu' au deluge, dont le tems n' est fixé, ni dans l' histoire des Chinois, ni même dans l' Ecriture sainte et sur quoi les Chronologistes ne sont pas d' accord.*

3. *Le Titre de cette Table Indique plus naturellement le terme, jusqu' où il faut remonter. La Table doit être* connexa cum cyclo, qui vulgo Kia Tse dicitur. *Comment cela? Si l' on n' y comprend pas les cycles, qui se sont écoulez depuis leur institution. Or depuis* Hoam-ti, *à qui on attribuë l' invention de ce Cycle, il y en a eu 37. complets jusqu' au tems de Guei-Lie: et dans nôtre Table il y-en a eu environ autant jusqu' à nôtre Siecle. Ainsi cette derniére Table commence à peupres, au mi lieu de l' intervalle, qui a couru jusqu' à présent. De sorte que par ce moyen nous avons deux epoques Memorables: l' une depuis Hoam-ti l'autre depuis Guei-Lie: et l' on peut naturellement supposer deux Tables de même grandeur et de même forme.*

4. *La derniere doit être remarquable a plusieurs egards.* 1°. *C' est la que commencent, les annales de la Chine, que nous avons ici dans la Bibliotheque du Roi: surquoi j' ai deja publié*, (Miscell. Berol. Tom. IV. p. 25.) *une Remarque, que voici. Lorsque nôtre Grand Electeur fit venir les annales de la Chine, au-lieu qu' on lui envoyat les deux parties générales, qu' elles doivent contenir, on lui envoyât deux exemplaires de la seconde*, nescio quo fato *comme je disois alors. Ce fut, apparemment, quelque meprise entre le Vendeur et l' Acheteur. D' où pourtant on doit conclurre, que je ne dois compter sûrement que sur cette derniere Partie que nous avons: en quoi nôtre Table sera toujours d' un grande usage.*

5. *Cette epoque est véritablement importante pour l' Histoire de la Chine. Ce fut sous le Regne de Guei-Lie, que commencérent les* Guerres de 300 ans, *dont ont parle communément, a la Chine comme nous faisons aujour d' hui de la Guerre* de 30 ans *qui arriva au dernier Siécle. Voyez là dessus* Martini, Couplet, et Mentzel, *deja citez de meme que la magnifique* Histoire du P. du Halde (T. I. p. 357.)

6. *En fin nos Annales démontrent aux yeux, qu' elles ne sont, qu' une suite ou une continuation des annales précédentes.* 1°. *Elles ne commencent ni au Chef de quelque famille Imperiale, ni au commencement de quelque Cycle; ni même a la prémiére Année de Guei-Lie mais*, (Misc. Berol. IV. 26.) *a l' année* 23*e*. *de cet Empereur, nommée Vu-Yin, qui est la* 15*e*. *du Cycle suivant.* 2°. *Sur le dernier Empereur de la Famille* Cheu *il est dit, que cette Famille* regna 876. ans jusqu'a l' expulsion de Nanwam. *D' ou on doit conclurre, que* Cheu *commença à regner l' an 1122. comme cela est marqué dans Martini Couplet et Mentzel.*

Ces raisons me paroissent suffisantes *pour satisfaire aux difficultez de Mr. Kortholt. J' espére de prouver l' Histoire de la Chine par des preuves directes dans*

dans la Chronologie de Moïse *bien entendûe, dont vous avez fait Mention a la fin de mon Eloge. J' ai l' honneur etc.*

Hactenus vir celeberrimus et in temporum antiquorum difficultatibus explicandis acutus et felix. De quibus eius rationibus tamen dispicere penitius tunc eo minus possibile nobis fuit, cum exemplar illud chronologiae Sinicae a Foucqueto Iesuita longe rarissimum nondum conspexissemus. Accidit autem postea, vt illud ipsum exemplar, ex quo annotationem suam conscripsit Ven. KORTHOLTVS, ab eius beneuolentia atque amicitia reculis nostris adiiceretur. Quod cum non vulgaris momenti argumentum continere videretur, eo quod certam et non dubiis rationibus et disputationibus fluctuantem Sinensium chronologiam exhiberet, et incerta a certis discerneret, ipsa autem tabula in paucissimorum manus peruenisset, persuasimus nos ciui nostro B. MATTHAEO SEVTERO Geographo Caesareo, vt hanc mappam chronologicam in officina sua geographica aere recusam et ad ordinariam mapparum geographicarum formam conformatam ederet, sicque vulgatiorem redderet. Sublata ita raritate insigni facile iam est, tabulam istam chronologicam parabili et exiguo pretio redimere, indeque de certo tempore chronologiae Sinicae statuere. Quem campum, ne nunc quidem ingredimur, nondum tamen nos eius sententiae poenitet, quam olim hoc loco adscripsimus, et nunc repetimus: Nobis videri, facile concedi posse, antiquiores esse rationes temporum gentis Sinicae antiquissimae, quam in his tabulis indicantur; ast non de tempore, sed epocha eius rite constituenda disquiri. Virum enim celeberrimum ipsum non negare monente editore Foucqueto, ab eo tantum tempore epocham certam inchoandam esse, quo rerum apud gentem hanc gestarum narratio nixa certis argumentis esse incipit, et digna fide videri possit. Ex quo sponte sua consequitur, antecedentis temporis rationes non esse certas et expeditas, et nec cum Sinarum traditionibus, nec cum historiae sacrae scripturae notationibus satis sibi constare. Vnde merito colligitur, ad vetustissimam gentis Sinicae historiam tuto prouocari non posse, eamque non satis solide Hebraeorum antiquitatibus vel proponi vel conciliari, de qua tamen re in historia veteris orbis pluribus disquirendum est.

pag. 853. lin. 2. *Quam opinionem recitasse est refutasse, adeo absurda et inepta est.* Quanquam ea hypothesis, qua Noachus cum Fohi primo Sinarum domino atque rege idem conditor Sinicae gentis fuisse affirmatur, non possit non videri absurda et inepta, cum maximis dubitationibus tum ex incertitudine historiae Sinicae veteris, tum ex dissensu annalium sacrorum, et historiae patriarcharum ortis ita prematur, vt conciliationem et medelam afferre impossibile videatur, ea tamen acutissimorum scriptorum quorundam inter Britannos ingenii acies fuit, vt non sine doctrinae laude istam thesin defenderent, Fohium et Noachum eandem personam in historia veteri exhiberi, nec impossibile esse, difficultatibus me-

medicinam afferre. Poſt Whitonum enim aliosque vrgere hanc hypotheſin magno ingenii et eruditionis apparatu conatus eſt S. SCHVCKFORDVS, qui in erudito libro, quo *harmoniam ſcriptorum ſacrorum et profanorum* hiſtoriae veteris explicare tentauit, et conciliare annales veteres aggreſſus eſt. Vix prodierat verſio Germanica libri Schuckfordiani, ex qua eius mentem didiceramus, cum finis operis noſtri hiſtorici inſtans nos cogeret, pauca tantum quaedam inter ſicilimenta nonnulla tomo I. adiecta lectori de hac hypotheſi apponere, et quam in textu noſtro cum plerisque ſecuti eramus, opinionem contra rationes Schuckfordianas roborare [e]. Et haec quidem hoc loco repetere non piget, ne quid veteris editionis omiſſum videri queat. Sunt autem rationes Britanni theologi iſtae: 1. Fohium ἀπάτορα dici: Noachum vnicum hominem ex diluuio emergentem fuiſſe, hincque ſine patre extitiſſe, eſſe viſum, 2. Matrem Fohium concepiſſe, iride compreſſam, iridem autem characterem Noachiticae hiſtoriae eſſe. 3. Tradere annales ſeptem pecudum genera ſacrificiis ſpiritui ſummo coeli et terrae offerendis deſtinata Fohium domi aluiſſe; hauſtum id videri ex ſacris oraculis, ſeptena animalium genera Noachum ex arca eduxiſſe tradentibus, et ex his ſacrificium Deo immolaſſe teſtantibus. 4. Nomen Fohi a ſacrificiis deriuari: Noachi a venia ſacrificio obtenta creaturis ad hominum vſum vtendi. 5. Fohium in prouincia Xeuſi habitauiſſe, quae borealis pars Chinae contigua ſit monti Ararat, in quo demiſerit ſe arca: Noachum mature repleuiſſe populis Indiae partes, vt potuerint filii diſperſionis has orientis gentes, quae Bactriam et viciniam inhabitarunt, bello aggredi, illae vero vim vi repellere. Tandem et 6. temporum rationes ſatis accurate ſibi reſpondere. Specie has ratiunculas non carere faſſi ſumus, at examen ſeuerius non ſuſtinere coniecturas meras, nudis hypotheſibus nixas, quibus negatis omnis illa demonſtratio corruat. Nam 1. Sinas non dicere, patrem Fohi ignorari, ſed conceptum ſine patre, veſtigio hominis proceri calcato, et iride matre circumdata. Quid hoc praeter iridem, commune phaenomenon ad hiſtoriam Noachi, quem habuiſſe parentes, filii eius in arcam ingreſſi ſatis norant? 2. Quae de ſacrificiis traduntur, magis eneruare hypotheſin, quam adſtruere. Sacrificaſſe enim Fohium *y hiang xin ky*, id eſt, coeleſtibus, et terreſtribus ſpiritibus, vocem autem Sinicam *Ky* ſpecificam eſſe ad terreſtres ſpiritus ſignificandos, ita vt MINORELLIVS [f] audacter pronuntiet, ne vnum Sinam inueniri, qui has aliter literas explicet; ita vero vehementer id diſtare a Noachi ſacrificio. 3. Argumentum a nomine petitum ficulneum eſſe nec ſtringere: Noachum enim a tranquillitate dictum, antequam ſacrificaſſet. Quae vero 4. ex habitatione valde antiqua partium quarundam Indiae borealium concluduntur, non plus

e) Repetit. eas Hiſtor. uniu. Britannorum Tom. XXIV. Lib. XI. c. 2. §. 415 ſeqq. p. 599.

f) Ex. hiſt. Sin. Iuueneu pag. 125.

plus euincere, quam terram, quam Noachus post diluuium inhabitauit, non adeo remotam fuisse a Sinensium regione, vt non mature coloniae deduci illuc potuerint, quod vero ipso Noacho viuente factum esse sine vlla verisimilitudine supponitur. Non vero 5. tempora concordare, quae, si vera esse debeant, quae de Fohio dicuntur, supra diluuii tempora assurgant. Quodsi 6. recordemur, Sinas tradere de Fohio, fuisse eum rudis et belluinis moribus viuentis populi magistrum primum, qui eos ad humanitatis sensum reuocauerit, apertissimum esse, Fohium cum Noacho eundem esse non posse, sed ad ea tempora reiiciendum esse, quibus coloniae a filiis Noachi per Orientem sparsae tandem veri cultus diuini omnisque rationis vsum amiserunt. Id enim Noacho viuente fieri nondum potuisse, cum ab illo atque filiis eius viuentibus familiae eorum institui rationis et reuelationis praesidiis satis potuerint. Et haec nobis tunc quidem sufficere posse visum erat, quae incertis suspicionibus et coniecturis de Noacho cum Fohio eodem possent opponi. Vidimus postea eruditos auctores *Britannos historiae vniuersalis* enumeratis istis rationibus, quibus plures adiecerant, his grauiores addidisse, et imprimis monuisse [g], verosimile non videri, si Fohius idem cum Noacho fuisset, annales Sinicos plane nihil de diluuio vniuersali annotauisse [h]: ipsam quoque Fohii historiam apud Sinas adeo incertam fluctuare, vt ne satis quidem euinci existentia huius conditoris gentis Sinicae et successoris eius Sin nungh possit, et historia Sinica tantum a tertio rege Hoangti initium faciat. Immo humanae societatis dispersionem satis euidenter toti humano generi tribui, cuius congregatio in planitie Sinear supponatur, quo pacto impossibile fuisse, vt Noachum Chinense regnum conderet. Additur his incertitudo et defectus notationum chronologiae Sinicae, cuius documenta certa fideque digna vltra ccc. annos ante C. N. non exsurgunt. Vrsit idem eruditissimus DV HALDE [i], certum tempus, quo Fohius regnasse dicitur, esse incertissimum, qui videndus [k]. Possemus etiam ad traditionem Persarum prouocare, qui Noachum mortuum esse et sepultum in Persia Nackshuahni, vxorem Marantae narrant, si incerta incertis vel refellere vel firmare animus esset. Et his quidem nos, qui historiarum fidem, temporum harmoniam, et in incertis recensendis modestiam libenter sectamur, hactenus acquieuimus. Itaque non sine singulari curiositatis attentione nobis euenit, vt cum paucis ante annis operis incomparabilis *historiae vniuersalis tomus XXIV.* [l] in vernacula nostra prodiisset, in qua historia imperii Sinici maiorem eius partem prolixe et eleganter enarratur, obseruaremus, virum illum doctissimum, cuius potissimum calamo ista dissertatio *de origine, antiquitate, chronologia nationis Sinicae* [m] conscripta est, Schuckfordianam hypothesin, qua Noachus

sub

g) Tom. I. pag. 255.

h) v. COVPLET praef. ad tab. chron.

i) Tom. III. p. 7. qui quoque Fohii circumstantias T. I. p. 267. T. II. p. 345 seqq. fuse attulit.

k) TAVENIER. H. Persic. pag. 30.

l) 1762. vers. Germ.

m) Lib. XI, c. 2. pag. 597 sqq.

ſub nomine Fohii tanquam conditor imperii Sinici ſupponitur, mira ingenii felicitate, differendi facundia, imaginationis ad luxuriam exuberantis efficacia et inueniendi et excogitata pingendi arte expoſuiſſe tantaque copia et ſingularitate Noachi migrationem in Chinam depinxiſſe, vt, ſi poſſibile, ipſe comes eius in difficillimo iſto itinere fuiſſe cenſendus eſſet, adeo certam coniecturae fidem tribuit, adeo innumeras difficultates, aſſumtis hypotheſibus, remouere, adeo ſupponere poſſibilitates, de quarum tamen exiſtentia quaeritur, et in omnes ſe partes vertere edoctus eſt. Quae eruditionis et ingenii florentis laudem omnino poſtulant, quam aequiſſimo nos ei teſtimonio tribuimus. Aſt cum ex methodi logicae et hiſtoricae lege, regulisque fidei hiſtoricae argumentorum pondera examinauiſſemus, nihil deprehendimus, niſi hypotheſin, ex ſola poſſibilitate, et ne hac quidem rite probata, et coniecturis gratis et precario aſſumtis aedificatam, quam qui negat, totum illud aedificium corruit. Neque vero ſcopus ſcriptionis huius, neque inſtans huius vltimi Tomi finis, quem tantopere nundinarum terminus vrget, patitur, vt in his, quae longius a ſcopo noſtro abſunt, ex inſtituto excutiendis moram nectamus. Non poenitebit autem Lectorem, ad hanc diſquiſitionem diligenti examine mentem aduertiſſe et imprimis ea examinaſſe, quae acutus et ingenioſiſſimus hiſtoricus atque criticus, de emendandis et arctandis Sinenſium temporibus mira ſagacitate excogitauit, quae ſi non ſatisfaciant omnia, id tamen euincunt, totam hiſtoriae Sinenſis certitudinem euerti, niſi breuiores periodi in auxilium vocentur, et duratio quoque regni aliter, quam hucusque factum, definiatur. De qua difficili materia tamen hoc loco prolixis eſſe nobis non licet, qui Lectorem ad ipſas has origines Sinicas ex libro vbique parabili, facile eruendas ablegamus.

pag. 858. lin. 16. *Ille potiſſimum adeundus eſt.* Non omittenda, quae in DV HALDE *China illuſtrata, Vol. I.* [n] et in *hodoeporico Britannorum vniuerſali* [o] de his libris afferuntur, dictisque hoc loco prolixiora ſunt. Ex his ſcriptoribus memoriae quoque Confucianae poſſunt augeri.

Ibid. lin. 23. *Sinenſes perhibent.* Perhibebat Confucius, accepiſſe ſe ſapientiam ſuam a veteribus, maxime magno philoſopho Lao Pum, ſexcentis annis ſeniore. Ait enim in libro claſſico III. Lun Yu dicto [p], ſe praeconem tantum eſſe, et non auctorem doctrinae, quam palam faciat. *Credere ſe et amare antiquitatem, imitatum in ſe ipſo famoſum illum ſenem Pum, quippe qui prior veterum monumenta ſimili conatu poſteritati tradiderit.* Quae quidem ab omni veriſimilitudine non abhorrere, aſt nec certe dici in iſta rerum Sinicarum veterum confuſione, probe obſeruauit MOSHEMIVS [q]. Certe ſi quae ante Confucium apud Sinas philoſophia inualuit,

n) Eum pleraque mutuum accepiſſe ex DECOMITIEVS memoriis obſeruat Hiſt. vniu. Brit. l. c. pag. 232.

o) Tom. VI. pag. 323 ſeqq. Hiſtor. Vniu. Tom. XXIV. §. 304 ſeqq. pag. 417 ſeqq.

p) P. IV. pag. 36.

q) Theol. mor. P. II. c. I. pag. 330.

luit, ea legislatoria fuit, et ad habitum aliquem philosophicum non attemperata, qualem nempe primos imperii monarchas sibi formauisse, et populis suis instillauisse omnino probabile, et exemplis barbararum gentium, imprimis orientalium confirmari potest. Qui vero coniecturam propiorem de philosophia Sinarum Anticonfuciana facere gestiunt, illis mores gentis vetustissimi, consuetudines regni, educatio iuuentutis atque scholae, leges variarum aetatum cum libris illis gentis canonicis atque sacris comparandae sunt, vt aliqualis cogitandi inter hanc gentem methodus et ratio definiri queat. Quae tamen, quod timemus, frustra vel sine laetabili successu suscepta, ingenia inquirentium vexant magis, quam erudiunt. Nam et libri isti antiquissimi et sacri luce et ordine carent, et nullo, quod fulciat, fundamento nituntur.

pag. 859. lin. 1. *Qui consulendi.* Comparandi cum his LE COMTE r), et DV HALDE s), in notissimis de Sinensium imperio enarrationibus.

pag. 859. lin. 10. *Editus in pago çeu ye.* Apud alios Kyo-Few-hyen vocatur.

Ibid. *Xo Iehâm he.* Alii, Scho-Lyang-He, praefectus regni Song; matrem nonnulli Sching nominant, difficile est enim Sinensia nomina occidentalibus labiis et lingua exprimere.

pag. 860. lin. 13. *Proponere didicit.* Ex prima classe eminuerunt, Meng-Tse Kyen, Ien-Pe-Mycio, Schung-Kong et Yen-Ywen: ex secunda Tsay-Ngo et Tsu-Kong, ex tertia Ien-Yew et Ki-Lu in quarta Tsu-Yen et Tsu-Hya. Qui denarius alumnorum philosophiae Confucianae vel ideo in historia veteris orbis philosophica memorabilis est, quod ex eo constat, in extremis Asiae oris, scholam quandam Socraticae aemulam, melius et ad emendandos animos curatius attentam, sub iisdem fere temporibus non sine Dei prouidentia floruisse.

pag. 860. lin. 7. a fin. *Concionem dimitti.* Adiecta est *vitae Cardinalis Caroli Thomae Maillardi de Tournon, et relationi de iis, quae in vltimis V. mensibus vitae suae euenerunt*, quae *Romae 1711.* Italice prodiit et sequente anno in Latinum sermonem conuersa in Germania vulgata est, tabula aeri incisa, quae solenne sacrificium Confucii exhibet, et a *missionario quodam Apostolico e China Romam transmissa* fuit, vna cum *expositione ceremoniarum, quae in solenni sacrificio Confucii exercentur.* Ex qua icone et adiecta descriptione ritus illi omnium optime et perspicue intelliguntur totique famosissimae controuersiae lux accenditur. Hoc Σχέδιον consulendum est, et adiungenda *historia cultus Sinensis* tribus voluminibus edita; qui in hoc argumento acutius cernere cupiunt. Res enim ad annales sacros pertinet, non philosophicos, hincque inhaerere illi non licet.

pag.

r) rel. Sin. pag. 193. s) pag. 415.

pag. 863. not. p. col. 2. lin. 9. *Religiosus apud Sinas est.* Potest hoc B. Moshemii temperamentum huius controuersiae illis non valde displicere, qui recogitant, ex vetustissimarum gentium theologia, nos multoties demonstrauisse, systema emanatiuum omnem fere terram habitabilem olim occupauisse, et omnem omnino religionem reuelatione carentem, atque idololatriam genuisse: nec dubitamus id de antiquissimorum Sinarum religione et systemate theologiae a Fohio nationi suae commendato et praescripto pronuntiare, cum eaedem rationes, quae circa alias gentes et nationes id euincunt, eaedem apud Fohium quoque obtineant, et sacrificia coelestibus spiritibus ab eo oblata id luculenter confirment, et figmentum de Noacho eludant. Quo supposito necesse erat statuere: fontem infinitum et supremum coeli i. e. omnium perfectionum dominum, postquam ex eo rerum omnium facies prodiit, spiritus ex se proseminasse (sit venia verbo emanatiuo) varios, variorum graduum, perfectionum, potentiarum hosque suo influxu secum concatenatos praefecisse mundo, maxime vero imperio Sinensi, quod velut centrum regni diuini, et augustissimam eius partem suspiciebant. Et hos quidem spiritus emanatiuos coelestibus et terrestribus rebus praefectos tantum emanationis et potentiarum ad regendum coelum et terram, et imprimis diuinum Sinarum imperium accepisse, (necessitate emanationis, an voluntate fontis supremi, incertum, et probabile homines simplices et rudes de hac quaestione non cogitasse) vt influxus inde in coelestia, terrestria, diuina, humana, perfectionem orbis efficeret: hos itaque emanatiuos spiritus ex diuino summoque fonte, quem in profundo latere, et inaccessibilem esse, tota fera antiquitas asseruit, profluentes diuinae essentiae partem quandam nactos esse statuebant. Cum autem in conseruando imperio Sinico maximum perfectionis coelestis specimen versari et ad illum finem totum cultum diuinum et ciuilem referendum esse crederent, sapientia autem et architectonica constituendae et regendae ciuitatis arte fieri imperium felicissimum prudenter affirmarent; illos quoque, qui hac sapientia ad perfectionem hominum et imperii felicitatem necessaria prae reliquis erant instructi, ex meliori sui parte post mortem propius ad emanationis suae ordinem euehi, adeoque ad iuuandam sua prudentia viuentium caussam magis idoneos, praesentes viuentibus fieri, et pro ratione gradus, quo supremo fonti siue spiritui coeli et terrae connectebantur, vtiles et benignos esse concludebant, et velut spiritus mediatorios diuerso modo colebant. Et in horum numero Confucium post mortem habitum esse credibile, cuius anima sapientia ciuili plena et euecta ad coelestes choros, in thronis siue cathedris pro ea constructis appareat et sapientia sua cultores instruat: dignus propterea, qui ob singularia in prudentiam Sinicam merita illa veneratione et cultu excipiatur, qui spiritibus his debetur, quemque religionis partem efficere, nemo negabit, nisi qui nescit, quid sit religio. Ex his vero, quae nemo facile veterum

 senten-

ſententiarum et doctrinarum gnarus temere inficias ibit, non difficile eſt, de cultu demortuorum, maxime eorum a quibus viuis beneficia homines in terra relicti accepere, v. c. parentum, prudenter ſtatuere: Veriſimile quoque, ſi praedictam theologiam emanatiuam ſupponamus, habitum quoque eſſe cultus et reuerentiae reſpectum eorum, quorum maior erat in vita animae praeſtantia; illi autem catenae ſpirituum adſcribendam eſſe publicam et priuatam perfectionem, id eſt, felicitatem. Quo pacto euidens nobis eſſe videtur, hunc demortuorum cultum ſine religioſa veneratione ſtare non poſſe. Hoc Chriſtianis ſyſtema, ex quo hic cultus profluxit, an dignum ſit, illis examinandum et decernendum relinquimus, qui ſummi numinis cultum caſte proſequuntur, et quae impietas in ſyſtemate emanatiuo lateat, intelligunt. Quare a priſtina ſententia diſcedendi cauſſam nullam videmus.

pag. 865. lin. 2. *Leibnizius et Kortholtus.* Addimus his auctorem commentarii *ad ceremonias populorum religioſas* [ſſ], qui longe poſt Confucium corruptam et in deteriorem ſenſum detortam eſſe religionem maximi philoſophi contendit, rationes tamen non addit.

pag. 869. lin. 6. *Examinare ſine praeiudicio rem ipſam malunt.* Plurimum de his meritis Confucii non modo inter eccleſiae Romanae adſcriptos, viros doctos diſputatum eſt, ſed inter Proteſtantes quoque, ex quo Confucianam ſapientiam ad perfectionem et felicitatem, etiam ſine manifeſta cognitione vel DEI vel prouidentiae ducentem, tanquam perfectiorem multo et elegantiorem ſyſtematis moralis ideam depraedicauit Illuſtris Wolfius et multae ac diuturnae de hac quaeſtione contentionis occaſionem fecit, quam cum ſupra ſuo loco enarrauerimus, hoc loco iterum tangere opus non eſt. Conſideranda tamen tota iſta controuerſia, qua facile in hiſtoria philoſophica caruiſſemus, ſi ita viſum fuiſſet vtriusque partis προμάχοις, et diſcendum inde, quot difficultatibus, quot obſcuritatibus, quot fluctuantis et incerti ingenii contentionibus obnoxia ſit hiſtoria philoſophica, ſi prudentiae rationalis et moralis cancellis non conſtringatur, et vanis liticulis portam aperiat affectus importunitas.

pag. ead. lin. 15. *Eum cum Rooſi Iaponenſium.* Niſi Rooſi hunc eundem cum Confucio eſſe malis, quod multis placuit.

Ibid. lin. 14. *Prodiiſſe fabulantur.* Inde nomen accepiſſe Laotanum *Lanzii*, ſiue philoſophum ſenem, tradit MARTINIVS [t], fabulae originem deriuat SPIZELIVS noſter [u] e numero nouenario, qui cum a Sinis pro perfectiſſimo habeatur, et noues in ſe ductus octoginta et vnum colligat, hinc naturam etiam tot annis in productione hominis illius ſupra vulgarem modum ſapientis laborauiſſe illi dicant. Appellatus quoque eſt nomine *Lau-tſe* ſiue puer ſenex, quod canis capillis puer naſceretur, quod obſeruatum apud DV HALDE [x], ex cuius narratione, quam plerique Sinarum hiſtorici tangunt, patet, fabulis valde incruſtatam pictamque fuiſ-

ſe

ſſ) P. III. p. 63. ed. Helu.
t) Lib IV p 117.
u) De re liter. Sin. Sect. VII. p. 113.
x) Tom. I. p. 649

ſe eius hiſtoriam, quarum naenias hic repetere, eſſet otio lectoris et patientia noſtrisque limitibus abuti. Scripſit vitam celebris inter Sinas philoſophi, philoſophus ex ſecta literatorum *Chin*, cognominatus, cuius partem exhibet ex verſione *Dentrecollii* Ieſuitae Du Haldiana Sinarum hiſtoria [y], ex qua ſummam rei ſtrictim enarrant *compilatores itinerariorum Britanni* [z], ad quos, cum opus elegans et vaſtum, etiam in Gallicam et Germanicam linguam translatum ſit, lector ipſe, veteratorum veterum impoſturas ſciendi auidus hauriet. Qui ſi meminerit, ſtudio Sinas res ſuas antiquitatis et θαυμαςȣ̃ fuco commendare, facile de fide iſtarum traditionum ferre poterit ſententiam. Iniit Laotan colloquium cum Confucio, et cum eo de reuocandis veterum moribus, diſciplina et literatura conſultando, cum antiquarum doctrinarum haud leuem notitiam haberet, emendare maxime regulorum, quos Mandarinos vocant, mores et officia iuſſit. Et ad hanc emendationem reſpexiſſe videtur libro prouerbiali in vrbe Cheus-ſche conſcripto, qui quinque παϱοιμιῶν millibus conſtitiſſe dicitur. Quem tamen ſolido fundamento caruiſſe Chin biographus obſeruat, eo quod vitam omni actiuitate priuando, cuncta eſſe inania et a mentis deſiderio ſatiando aliena profiteretur, etc. de quibus ſimilibusque eius philoſophumenis longe a ſolida ſapientia remotis ex laudato ſcriptore Sinico conſulenda eſt Haldiana Sinicarum rerum hiſtoria [a]. Tanta vero de eo in hac gente opinio eſt, vt poſt mortem ſuper omnes coelos elatus trinitati eſſentiarum puriſſimarum adnumeraretur. Ex quibus character philoſophiae Sinicae veteris ad impoſturam vergens facile Lectori attento ſubolebit. Dicemus hanc ſectam otioſorum et nihil agentium, et virtutem tamen vehementer commendantium, calcem ſine arena.

pag. 870. lin. 13. a fin. *Valde conqueſtus fuiſſe dicitur.* Iam finieramus opus hoc hiſtoricum, et prelo deſtinaueramus, cum egregius iam tum et inſigni literaturae veteris notitia ornatus, tunc adhuc iuuenis Io. BENEDICTVS CARPZOVIVS, quem inſignia de omni eruditione ſacra et profana merita poſtea ad cathedram theologicam academiae Iuliae et Abbatiam Mariauallenſem extulerunt, quamque Spartam vt diu ornet, merito precamur, elegantiſſimum libellum Lipſiae cIↃIↃccXXXXIII. ederet, quo *Memcium, ſiue Mentium Sinenſium poſt Confucium philoſophum O. M. ex tenebris in lucem* protraxit, dignum, quem ob elegantem eruditionem et breuitatem cum perſpicuitate coniunctam totum Lector harum notitiarum exoticarum cognoſcendarum auidus perlegat. Non enim ex ſolis narratiunculis, ſed ex ipſis Memcii ſcriptis a NOELLIO editis, eiusque praefatione exque COVPLETI et ſociorum *obſeruationibus*, MENZELII *chronologia Sinica*, SPIZELII *re literaria Sinenſium*, ſimilibusque fontibus Memcianam memoriam in hiſtoria philoſophiae exoticae iucunde et diligenter renouat. Quo facem praeferente paulo plenius hunc Confucianae ſapien-

y) loc. cit. p. 665. z) Tom. VI. p. 357. a) loc. cit. p. 669.

ſapientiae alumnum nouimus. Potiora, ne abeamus ἀσύμβολοι huc redeunt. Erat philoſopho domeſticum nomen Ko, aut Mem-ko, quod Iaponenſes, teſte Kaempfero [b], in Mooſi commutauerunt. Natus eſt in regno Tſeu vel Chu tunc dicto, quod hodie Xantum audit, ex illuſtriſſima gente Mem-ſun anno ante N. C. CCCLXXI. imperatore Sinarum Hie-uam, annis poſt Confucium ſeptem ſupra centeſimum. Enutritus diſciplina Confuciana a praeceptore Tſu-ſu, (qui ex ſchola Tſem-ſu prodierat, vt hic ex Confucii) tanti ſapientiae doctoris praecepta diligenter hauſit, collectisque theſauris philoſophicis, iter literarium inſtituit, eo, vt videtur, animo, vt Confucium imitaretur, et ſe gentis moribus emendandis accingeret. Profectus igitur ad regni Cy monarcham Siuen uam, cum ſpe fruſtraretur, nec regis animus mutaretur, ſeptem regna eodem ſcopo intentus peragrare conſtituit, bellicis autem tumultibus impeditus eſt. Ideo reuerſus in patriam Chu, ſcholas aperuit, diſcipulos non plures nactus quam ſeptendecim, quibus ſapientiae Confucianae myſteria explicuit: libros quoque claſſicos Sinenſium, et annales imperii ad normam Confucianam emendauit. Id quod ſuſceptum ab eo illam ob cauſſam memoriae Sinenſium literariae referunt, quod valde in contemtum et obliuionem eſſet adducta Confuciana ſapientia; haud pauci quoque, quam non recte intelligebant, perperam interpretarentur. Quibus cum ſe Memtſii praeceptor Tſu ſu oppoſuiſſet, qui ſinceram ſeruauerat doctrinam Confucii, mirum non eſt, Memtſium ex eius diſciplina progreſſum, eam felici euentu reſtituiſſe. Aduerſarios autem expertus eſt philoſophos Yam et Me, quorum haud exigua apud ſectatores ſuos fuit auctoritas; quorum clamoribus cum contemtus quidam Memtſii inter Sinas acceſſiſſet, eo quod nulla dignitate, nullo magiſtratu fulgebat, valde induſtria Memciana in prouehendae philoſophiae ſtudio ſufflaminata eſt. His enim cauſſis impeditam Memcii diligentiam ſcriptores Sinici adſcribunt. Suſpicamur autem, fuiſſe hos philoſophos ex ſecta Li Lao Kiun, quam vehementer Confucianae ſcholae fuiſſe aduerſatam, magna vero auctoritate inter Sinas viguiſſe, ſupra obſeruauimus. Quod itaque viua voce efficere non poterat, ſcriptis commentariis Confucianis obtinere ſategit, feliciore longe euentu, magnam inde et apud Sinas et apud Iaponenſes laudem meritus, adeo vt poſt Confucii ſcripta, libri eius ſecundum locum obtinerent. Inerat enim viro erudito acumen ingenii et imprimis facundia, qua Confucium ſuperaſſe Coupletus ait, vitae autem innocentia et morum probitate multum ei conceſſiſſe: aliis tamen aliter de eo pronuntiantibus. Eminet memoria Memcii libris quatuor *Su-xu*, ſiue interpretatione librorum quinque claſſicorum, quos auctoritatem claſſicam inter Sinas et Iaponenſes obtinuiſſe, ſupra memorauimus. Ipſum opus, quod Meng-tſe, i. e. *liber Memcii* vocatur, in partes duas diſpeſcitur, quarum prior ſex capita, poſterior octo continet, quo philo-

b) Hiſt. Iap. T. II. p. m. 71.

philosophus patriae amantissimus, bella ciuilia, quae tunc inualuerunt, sopiturus pacis et concordiae consilia supra belli vires eminere, eaque virtutis exemplis prouocanda esse docuit, methodum dialogisticam secutus. Quae vel ex compendio Haldeanae historiae inserto[c], vel ex editione *scriptorum Memcianorum*, quam debemus FRANCISCO NOELIO disci pluribus possunt. Tanto autem in pretio fuerunt apud Sinas, vt, cum imperator Ching edicto publico libros omnes Sinicos comburi iussisset, anus quaedam, veneratione sapientiae Confucianae ducta, scripta Confucii et Memcii paginis diuisis ad domus parietes agglutinans, tantos sapientiae Sinicae thesauros ab exustionis fato liberaret, et posteritati conseruaret, quos Noëlius Iesuita missionarius ex Sinico in Latinum sermonem, quamuis saepe numero barbarum conuersos *Pragae MDCCXI.* forma quarta typis vulgaret. Qui iudicium philosophi *Tam* in prooemio attulit, monentis, *totum eum librum eo semper spectare, vt homines doceat cor suum dirigere, regere, colligere, custodire, naturales virtutes colere et alere, prauas animi cupiditates temperare ac frenare.* Vbi *de pietate, aequitate, honestate, prudentia* differit, *asserere* eum, *cordis munus esse, alienorum malorum misereri, propria vitia erubescere, modestiae et vrbanitatis leges seruare, honestatem a turpitudine discernere.* Docere porro *falsa dogmata et errores oriri ex peruersi cordis malitia et bono regimini vehementer nocere* etc. Tantae autem existimationis et auctoritatis libri Memciani apud Sinenses sunt, vt, qui ad literatorum gradus laureasque adspirat, hunc cum reliquis tribus Confucianis, qui Tetrateuchum constituunt, memoria teneat necesse sit. Sed nec reliqua Memcii scripta, quae ordine recenset ven. CARPZOVIVS, laude carent, et magni in hac gente fiunt, de quibus tamen hic prolixius differendi locus haud est. Quam existimationem vero an mereantur, Lectoris ea examinantis relinquimus iudicio, non confidenter satis iudicio missionariorum ex societate Iesu freti, monemus autem iudicaturum, vt cogitet, Sinicas has commentationes scriptas esse exoterice, et nec cum libris Graecorum artificiose conscriptis nec cum Europaeorum meletematibus ratione methodi comparandas, Sinicosque hos scriptores magis argumenti vbertate et monitorum atque praeceptorum, maxime ad rempublicam relatorum vtilitate, quam occidentalis philosophiae accuratione esse metiendos. Certe ad genium orientalium populorum attentis mirum non videbitur, quod progenies Memciana iure et dignitate Mandarinorum, vt Confucii et Laontani floreat. Obiit Memcius anno aetatis octogesimo quarto ante C. N. CCLXXXVII. cycli Sin. XLI. anno nono.

pag. 871. lin. 19. *Suisque locis minime posita appareant.* Supra iam ad hanc iacturam fataque librorum Sinicorum prouocauimus, contendentes, incertum esse, quod libri gentis hodiernum superstites ad antiquitatem tempo-

c) pag. 415.

temporis Fohiani assurgant, postquam tam tristem deletionem passi sint. Et isto quidem ariete euerti posse, quicquid de Noacho sapientiae Sinicae parente imperiique conditore eodem cum Fohio primo eorum rege ex coniecturis solet adferri, ostendimus. Occurrendum vero his esse huius sententiae patroni [d] facile videbant, sicque omnem fidem antiquissimae historiae Sinicae labescere sentiebant. Quem ictum vt auerterent, monuerunt, non ad libros classicos tantopere sacros et in hac gente venerabiles istam deletionem pertinere, sed ad solos historicos minoris momenti, quos imperator perhorrescebat, extendendam esse, cum incredibile sit, in quauis prouincia regni, omnes omnino subditos patienter libros suos tantae auctoritatis et opinionis igne delendos tradidisse, et in remotioribus prouinciis, verisimile, multa adhuc exemplaria ignem euasisse, vel in minoribus regnorum partibus imperatori tunc nondum subiectis non obseruatam istam seueritatem, nec suffecturum tempus vitae regis, vt omnia exemplaria delerentur. Quosdam etiam subditos libros classicos tanta felicitate memoria fuisse complexos, vt etiam sine literis totos possent memoriter recitare. Facile autem fuisse reparatori istius damni Vu-ti aliquot exemplaria in tam amplo regno superantia, detegere, et sumtis ex vno exemplari apographis multis iacturam istam resarcire. Ingeniose haec dici et ad fallendum lectorem perquam commode fatemur: ast non satisfaciunt legibus fidei historicae, quas praescribit ars rationalis, et ad comparandas inter se et expendendas rationes applicat attentio. Nam in hac obseruatione, docta quidem et eleganti videmus opponi testimoniis domesticis, antiquis, fide dignis, et a nemine in dubium vocatis, qui rem scire potuerunt, et dicere verum voluisse censendi sunt, nudas possibilitates, fictisque suspiciones et coniecturas, adeoque mutari statum controuersiae armorumque genus, quod certe caussae non satis bonae solet esse indicium. 2. Quae vt melius tegantur, premitur silentio vera quaestio, qua non de sublatis libris historicis omnibus, sed iis tantum agitur, qui moribus et vitae principum praescripti erant, quales sunt liber Xu-kim, liber Xi-kim, liber Chum-Cieu in Pentateucho, et plerique in Tetrateucho, eos ab imperatore, vbicunque inueniri possint, comburendos iussos esse asserit. Id vero non adeo difficile, quam obseruator quidem ob magnam exemplarium per vastissimum regnum multitudinem putat. Non enim libri illi classici ab omnibus legebantur, vt sanctissimus noster codex sacer in omnium christianorum manibus est, sed a literatis tantum, quorum peculiare studium erat theologia et ethica ista historica. Ideo isti libri classici non per omnium hominum manus distribuebantur, sed ob raritatem et caritatem opus erat molestissimo laboris et studiorum genere, eos memoriter ediscere, adeo vt ne quidem doctoris vel licentiati dignitatem quis capessere posset, nisi eum hoc pacto vindicasse sibi fecisseque proprios demonstrauisset. Nempe ita auctoritati

d) Hist. vniu. T. XXIV. p. 626.

ctoritati et venerationi non librorum tantum iſtorum, ſed diſciplinae quoque regiae, quae in iis continebatur, quaeque cuſtos atque vinculum fuit imperii artisque regnandi, conſulebatur. Quod probe perſpiciens Sec. III. ante C. N. Hoam-thi ſiue Ching imperator[e] ſeruitutis huius pertaeſus, cum proprio ingenio regnare, proprio Marte imperare, nec ſe regulis et exemplis veterum ſubiicere conſtituiſſet, ad vniuerſalem eiusmodi πανολεθρίαν progreſſus eſt. Quae eo facilior ei fuit, quo magis ſublata iſta myſteria ex templis et gymnaſiis, vbi aſſeruabantur ſancteque cuſtodiebantur, ſuam quoque auctoritatem ita amittebant, nec auderet quisquam periculo vitae monitus ea producere. Magnis enim poenarum minis iſtam deletionem librorum ſacrorum vallatam fuiſſe, et ſeueriſſimis mandatis munitam, recte ex ingenti ſtudio Sinenſium, iſtos libros vel perdendi, vel oculis tamen ſubducendi omnino debet colligi. Hos euentus cum αὐτόγραφα haberent, eo minus ἀπογράφοις parcendum eſſe iudicabant theologi et iurisconſulti Mandarini Sinenſes, eo quod eorum vſus et auctoritas publica exſpirauiſſet. Quibus rationibus vno faſce collectis ingens argumento a teſtimonio deſumto robur accedit. Non negamus tamen, eſſe veriſimile hoc incendium vniuerſale librorum Sinicorum, quaedam exemplaria euaſiſſe, inuentumque poſtliminio vnum vel alterum, quod priſtinum textum exhiberet, et ex quibus deinde noua ἀπόγραφα poſſent deſcribi. Sed quis nobis vades eſt, et genuina illa, et integra fuiſſe, nihilque corruptum, et ex ingenio reſtitutum? quis auctoritatem fidemque illis comparauit, vt αὐτογράφων inſtar haberentur? Tandem monendum quoque, non impoſſibile eſſe, vt ſeuera magiſtratus regii, ſupremorumque imperantium iuſſu libri comburantur, qui ideo per longum tempus adeo memoria excidunt, vt de eorum exiſtentia dubitetur, quamuis multa ſimul exemplaria per artem typographicam vulgata ſint: cuius ipſi nos alio loco[f] memorabile exemplum attulimus, libri per ducentos annos inter fictos et non exiſtentes relati, quod igne deletorio inquiſitionis omnia exemplaria eſſent ſublata, donec paucis ante annis curioſorum ſtudio tria tandem per Europam, quae ſuperabant exemplaria detegerentur. Quae omnia id certe euincunt, hanc cladem literariam Sinenſium librorum ingenioſis ratiunculis non tam facile poſſe eludi. Neque tamen haec omnia ad Pyrrhoniſmum quendam hiſtoriae Sinenſis incruſtandum dicta eſſe volumus, credimusque libenter, cum tanto ſtudio libros illos claſſicos memoriae imprimere oportuiſſet, accederent autem exemplaria nonnulla, ex abditisruderibus tandem eruta, eueniſſe, vt ſi non omnis ordo atque ſeries, attamen res ipſae reuocatae, librique ſuo modo in integrum reſtituti ſint. Cuius nobis ſatis validum argumentum eſt, quod exemplaria reſtituta priſtinam apud nationem auctoritatem ſibi iterum vindicauerint. Quae hoc loco

Kkk kkk 2 ad

e) Conf. Hiſt. vniu. T. XXV. p. 39. ex Martinio et Du Halde.
f) Miſcell. P. II. obſ. 4. p. 323 ſeqq.

ad ſupplendam *p. 871. not. e.* obſeruationem noſtram referri quoque debent. Accidit hoc literaturae Sinicae fatum anno ante C. N. CCXIII. et ſequenti.

pag. 870. lin. 3. a fin. *Thienhenus.* Leg. Thien-heng. Locus MARTINII extat *hiſt. Sin. L. VI. p. 210.* ita enim *not. c.* emendandum.

pag. 871. lin. 6. a fin. *Quam COVPLETVS.* Poſt eum dignus eſt, vt comparetur, qui de inſigni hoc impoſtore, et fortuna ſectae eius in Sinenſi regno multa attulit Ieſuita DV HALDE, quem ſecuti ſunt *collectores itinerariorum*, et *hiſtoriae vniuerſalis Britanni.*

pag. 872. lin. 17. *Antea non perſonuiſſe.* Prouocaſſe dicitur Foë ad doctorem quendam ſeniorem, Sinis O-mi-to, nomine, Iaponenſibus Amidae appellatione notum, quem in Bengalae regno hominibus apparentem, tantum ſanctitatis gradum attigiſſe narrant, ſuperabundantem meritis, vt in hoc ſolo remiſſionem peccatorum omnium obtineri credant. Hunc cum Foë, coniunctum O-mi-to, Foë inuocant, et ad hunc purgationem animae ita referunt, vt ad eum fontem reuocata, hunc ſolum ſeruatorem accipiat. Quae quidem ab infernali mendacii parente, ad deſtruendam praeſtitam a diuino Saluatore purificationem a peccatis diſſeminata fuiſſe, dubium non eſt, dubitandum tamen vix eſſe videtur, ἄνοδον ſyſtematis emanatiui, abſorptis ſordibus omnia ad ſuperiora reuocantem verum fontem impuri huius dogmatis praebuiſſe. Et his forte innituntur omnia, quae de ſectae Foënae ſacerdotibus, Bonzios vocant, eorumque cultu diuino referuntur, et ab iisdem auctoribus deſcribuntur, quae merito in hac dogmatum veterum διατυπώσει praetermittimus, cum ad religionis hiſtoriam pertineant.

pag. 874. lin. 24. *Spiritus et animae nomen illi vindicari poſſe.* Monemus hoc loco Lectorem, vt ſyſtema cabbaliſtico-emanatiuum recogitet, conuincendus, eosdem fontes vtramque impietatem habuiſſe in naturam Dei ſumme iniuriam.

Ibid. lin. 7. a fine. *Studium iſtud Ieſuitarum ſe commendauerit.* Potiores libros ſummamque huius partis H. E. Sinenſis ſtrictim complexi ſunt clariſſimi Theologi I. F. BVDDEVS et I. G. WALCHIVS [g], qui conſulendi. Simile breuiarium quoque legimus in *collectione hodoeporicorum Anglicana* [h], quod narrationem Ieſuitae DV HALDE [i] ſecutum eſt. Addenda his *hiſtoria vniuerſalis* [k] diligenter quoque, ſed ſtrictim in eo argumento verſata. Quae tamen omnia hiſtoriae eccleſiaſticae enarratoribus relinquenda ſunt. Nobis enim ſufficit, quae de philoſophia Sinenſium ancipite lite diſputata

g) Introd. in controu. relig. P. I. c. 3. §. 11. p. 276 ſeqq. P. II. p. 972. His addendus B. FABRICIVS in ſalutari luce euangelii toti orbi exorienti, c. XXXIX. p. 651 ſeqq. qui pleroſque in hac cauſſa ſcriptores adduxit.

h) T. VI. L. XV. c. 2. ſ. 2. p. 396 ſeqq.

i) Chin. T. II. p. 1 ſeqq.

k) Tota narratio Tomi XXIV. c. 1. S. II. p. 215 ſeqq. de religione Sinenſium legenda, eſt perſpicua ſatis, docta et ſummam argumenti eleganter complexa, comparanda cum Haldei hiſtoria, cuius loca indicat. Nobis enim non licet eſſe tam prolixis.

disputata sunt, ita considerasse, vt quid de ea statuendum sit, cui fides habenda, Lectori prouido constare possit. Quem scopum nos attigisse iudicauit HEVMANNVS [l], in his satis attentus.

pag. 881. lin. 16. *Plurimum Europaeorum ingeniis Sinas concedere.* Non incommode obseruatum est auctori dissertationis, de eruditione Sinensium, quae inserta est *tomo VI. collectionis itinerariorum Anglicanae* [m], non denegata quidem ingeniis Sinarum eruditionis semina et naturalem quandam discendi capacitatem, ast parum tamen profecisse in scientiis, maxime theoreticis, meditationem et ratiocinationem poscentibus et ex quarum vsu nulla merces operae expectanda illis videtur in societate ciuili: sed ad eas tantum respicere, quae in republica commendationem et vtilitatem prae se ferunt, ideoque linguae atque historiae patriae, legum publicarum, morum et ciuilis prudentiae cura tantum duci: reliquas disciplinas, sine quibus constare viuendi ratio commode non potest, i. e. arithmeticam, geometriam, astronomiam, geographiam et reliquarum disciplinarum mathematicarum ac medicinae culturam ex vsu, quem habent, metiri. Vnde occasionem nactus, de scientiis practicis Sinarum disserendi, pleraque de statu eruditionis inter eos coaceruat, quae Iesuitae et imprimis Le Comte et Du Halde, nobis descripta tradiderunt. Sed legenda quoque et comparanda cum hac tractatione erudita RENAVDOTII *de studiis et eruditione Sinensium* diatriba [n], quam cum annotationibus Germanice quoque legendam dedit ὁ πάνυ HEVMANNVS. Ea enim instar σοφȣ̃ φαρμάκȣ contra praeiudicium peregrinitatis Sinicae adhiberi potest, ne veritatem historiae supprimat peregrinarum rerum etsi tenuium admiratio. Certe de huius gentis philosophia apparebit, non male scripsisse SCHVKFORDVM [o], *Sinensium hodiernorum philosophemata, esse nugas et naenias pueriles.*

pag. 882. lin. 11. *In confesso est.* Videnda DV HALDE [p] *descr. Chinae,* ex quo sua transcripsere *collectionis hodoeporicae auctores* [q]. Quod tamen non ita intelligendum, ac si omni ratiocinationis artificio priuati nec logicam quidem et metaphysicam naturalem secuti fuerint: cuius contrarium ex eorum tractationibus demonstrari potest, maxime in argumento politico. Sed debent pleraque naturae, vsui, multa quoque didicerunt ab Europaeis.

pag. 890. lin. 16. a fin. *Ab eo moriente designatus.* Legenda vita celebris Missionarii in *bibliotheca societatis Iesu* [r], ex qua, quanta auctoritate per dimidium fere seculum missioni praefuerit, et quam facile illi fuerit,

 rem

l) Via ad hist. lit. c. IV. §. 74. p. 236. qui addit MENONEM BRINGIVM de praerogatiuis imaginariis literarum Chinensium, nobis non visum.

m) loc. cit.

n) Extat cum notis HEVMANNI act. phil. T. II. p. 717 seqq. conf. Act. erud. Suppl. T. VII. p. 225.

o) Harm. scr. S. et prof. T. I. praef. p. 20. ed. Germ.

p) P. II. p. 124 seqq.

q) T. VI. p. 316. et Hist. vniu. T. XXIV. §. 347 seqq. p. 491. quae legenda.

r) pag. 631. et Rom. 1675.

rem Sinensium literariam et ecclesiasticam perspicere. Digna est praefatio libelli Longobardi, ex qua intelligatur, quantum temporis et laboris impenderit, vt fundamenta Sinensis theologiae vera et plana cognosceret.

pag. 899. lin. 4. a fin. *Dogmata fere omnia sua hausisse.* Magna verisimilitudine se commendabit hoc Crosaei assertum illis, qui doctrinam Aegyptiorum, qualem in *Pantheo Aegyptiaco* [s] delineauit IABLONSKIVS comparauerunt, et ex eius obseruatione norunt, systema Aegyptiacum cum Stoico quoad fundamenta physiologica amice conspirare. Vnde hanc quidem conuenientiam systematis Sinici cum Stoico nemo mirabitur, qui origines eius Aegyptiacas detexit. Ad quas si comparando accurate attenderit Lector, speramus fore, vt totus de nostra explicatione systematis Sinici metaphysica conuictus abeat. Ex originibus enim systematum potiora eorum lumina deriuari posse, quamplurimis exemplis nos docuit historia philosophica, modo caueamus a peruerso conciliandi diuersas sententias studio, quod imprimis historiam dogmaticam Sinensium misere corrupit.

pag. 900. lin. 20. *Ex physiologia Sinica a Longobardo adducta facile peti possunt.* Conferre possunt, qui plura de naturalis philosophiae placitis apud Sinas scire cupiunt, LVD. LE COMTE [t] et DV HALDE [u], et quae ex his tradidere *compilationes Anglicae historiae vniuersalis et exoticae.* Ad hanc specialem tractationem enim vberior explanatio reiicienda est.

Ibid. lin. 22. *Eos cumulant.* Locus hic esset de systemate Sinarum tum physiologico, tum semiotico, quod mira subtilitatum inanium arte ex sanguinis pulsibus construxerunt, multa afferendi, docendique quam nugax illud sit, et quam solidas rationes habeant, qui medicinam Sinensium contemnunt: si id ea breuitate posset enarrari, quam nostra tractatio postulat, sique id ad historiam magis philosophicam, quam artis salutaris pertineret. Curiosi tamen harum rerum quantum satis est, ex laudato CLEIERI libro *de medicina Sinensi* discent, maxime, si quam DV HALDE [x] ex *libro Sinico* exhibuit descriptionem *mysterii pulsus* comparauerint. Qui historicus omnino legendus est, vt totius medicinae Sinica ratio intelligatur, et manibus palpetur, quam longe adhuc remoti sint a medicinae rationalis cognitione medici Sinenses, et quam multa studiose sectentur, quae ad circumforaneam circulatorum medicinam pertinent: hoc loco non quaerenda [y]. Ex quibus deinde iudicandum est, num circulatio sanguinis, multis seculis antequam occidentis medicis inno-

s) P. I. L. I. c. 2. §. 6. p. 38 seqq.
t) loc. cit. p. 213.
u) loc. cit. P. I. p. 305.
x) T. II. p. 184 seqq.
y) Integra sectione erudite et cum iudicio de medicina Sinensium agitur in Hist. vniu. Tom. XXIV. L. XV. c. I. f. 7. p. 584. Deest nempe Sinis medicis cognitio anatomiae et historiae naturalis, quam ab Europaeis discere potuissent, nisi superbia et praesumtio de sua eruditione non obstitissent.

innotuit, ipsis nota fuerit [z], quid de inoculatione variolarum, quam Sinensibus Iesuitae tribuunt [a], deque aliis sanandi remediis statuerint, quae, vt similia omnia, si peregrinitatis praeiudicium tollitur, parum singularis gloriae medicinae Sinensi acquirunt.

pag. 902. lin. penult. *Inconcussum stare potuerit imperium Sinicum.* Eleganter id et acute satis longa digressione demonstrauit B. MOSHEMIVS [b] ab iis attente legendus, qui hanc practicam philosophiae Sinicae faciem altius rimari et expiscari cupiunt, quaeque multa habent, architectonicam regendae nationis Sinicae sapientiam depingentia: dolemus autem, ea nostra vernacula scripta non ab omnibus legi posse, et prolixiora esse, quam vt more nostro eorum compendium Latina lingua hoc loco exponamus. Summam h. l. in textu §. XXV. dedimus, ex quo vngue de leone iudicandum est.

z) Conf. LEIBNIZ. ot. Hanou. pag. 212.

a) DENTRECOLLES lettres edifiantes, Vol. XX. pag. 306 seq. dignus, qui legatur. Ex his relationibus obseruationes suas collegerunt auctores Hist. vniu. Britanni Tom. XXIV. §. 409 seqq. pag. 589 seqq. qui videndi.

b) Theol. mor. Christ. T. II. pag. 330. 331-392. Qui apposite quoque pag. 383. monet, aretologiam Sinensium seorsim consideratam in suis fundamentis conspirare cum Stoica. Potest hoc euidenti parallelismo demonstrari.

AD CAPVT QVARTVM.

DE PHILOSOPHIA IAPONENSIVM.

pag. 907. lin. 12.

In haud paucis suspecta. Habent etiam complura de rebus Iaponensium P. FRANCISCVS CHARDINE, et P. DE CHARLEVOIX; sed eiusdem commatis habenda. Pluscula etiam Iaponiae historiam attingentia tangunt epistolae Iesuitarum aedificationi destinatorum eadem prouidentia examinanda. Vnde merito extollenda Kaempferiana diligentia, qui nullo, quam veritatis respectu, cum occasionem cuncta, quae ad Iaponiam pertinent, explorandi haberet, vtilissimam itinerum suorum factarumque in iis obseruationum partem, vsui literario orbis eruditi inuidere noluit. Ex his autem, comparatis et in partes laborum pertractis ceteris historiae Iaponicae scriptoribus, elegans more suo doctumque compendium historiae Iaponicae exhibuerunt auctores *historiae orbis vniuersalis* Angli diligenter cum Kaempfero conferendi. Ex VARENIO autem cum additamenta sua ROGERI *portae gentilismi apertae* addiderit CHRISTOPH. ARNOLDVS, etiam ille ab iis, qui prolixiora cupiunt, adeundus est. Idem factum a PREVOSTIO *collectionem itinerariorum ab Anglis desertam* occupanti [a].

pag. 907. lin. 4. a fin. *Eum in hac narratione potissimum sequemur.* Praemisit interpres Anglus *itinerarii Kaempferiani*, C. quod auctor Germanica lingua

a) Tom. XI. c. 36. pag. 501 seqq.

lingua conceperat) in discursu praeliminari catalogum longum et curiosum scriptorum de rebus ad Iaponenses pertinentibus, ab iis omnino consulendum, qui hanc particulam historiae literariae propius inspicere cupiunt. Inter eos regnare Kaempferum, facile, qui partis studio non ducitur, conuinci potest, ex accuratione et diligentia, cuius auctor adhibendae occasionem nactum se esse in praefatione narrat. Quae licet tantum non contemnat P. Charlevoix, ipse tamen eum vbique secutus est. Nobis sufficit quod hic fateri conuictus sit, Kaempferum, sapientiae et religionis acta apud Iaponenses omnium optime exposuisse, quamuis historici operis laudem ei deneget. Kaempferum quoque cum CRASSETII historia ecclesiastica Iaponensium collatum secutus est auctor *expositionis ceremoniarum religiosarum PICCARTI.*

pag. 908. lin. 16. a fin. *A. Sinensibus acceperunt.* Non negant hoc Iaponenses, sed exemplis confirmant [b], verum has colonias ex Sina in Iaponiam tunc demum transiisse contendunt, cum Iaponiae regnum iam esset erectum, et tunc fatentur, in secunda eius epocha imperasse genti Fuki, vel Tai Ko Fuki, quem Sinae Fohium pronuntiant, et ab eo, quem serpentis habuisse allegorice fingunt, cum excellentissimis naturae dotibus emineret, se accepisse et coeli et artium notitiam, ad vitam necessariam. Adeo vero dissonant rationes temporum Iaponenses in hac aera Fohiana a Sinensium chronologia, vt anni huius Fohii ab illis supra creationis mundi tempora collocentur. Quin illi quoque Iaponenses, qui moderatius annorum rationes ineunt et eorum seriem ordinant, attamen illum in tempora antediluuiana reiiciunt. Quod clarum satis testimonium est, Fohianam chronologiam esse incertissimam, et fluctuare omnia, quae de ista aetate regni Sinensis et Iaponici disputantur. Etiam de his legenda est KAEMPFERI obseruatio [c]. Ipsi vero Iaponenses esse se coloniam Sinensem strenue pernegant, et si verum, quod Linschotus [d] aliique tradunt, ideo internecina inter vtramque gentem viget inimicitia. Coniicit autem Kaempferus, in dispersione gentium Babelica, cum diuersae nationes versus orientem se conuertissent, tandem ad Coream peninsulam quasdam appulisse indeque in Iaponiam vicinam traiecisse. Saepius autem id factum esse oportet, vt diuersi populi maris et ventorum vehementia ad ora Iaponiae reiecti nouas quoque in ea colonias excitarent, si verum est, quod vrgent *historiae vniuersalis auctores*, euidentem et luculentam deprehendi conuenientiam inter Iaponenses et nationum Indicarum populos diuersos morum, staturae, indolis, negotiorum etc. similium, vt facilis coniectura sit, ex quibus his nationibus diuersae in Iaponia coloniae tandem in vnum regnum coaluerint. Quae haec obiter ideo notamus, ne ex vno Sinensium fonte omnem Iaponensium sapientiam profluxisse, lector sibi persuadere

b) Conferenda historia orbis vniuers. T. XXV. pag. 335 seqq. not. B.

c) KAEMPFER. loc. cit. T. I. L. II. c. 1. p. 219.

d) Vid. Hist. vniu. loc. cit. pag. 336. not. C.

ſuadere patiatur, id quod inter origines gentium barbararum aliquid conſiderationis momentum habet, quod tamen hoc loco pluribus excutere, eſſet extra oleas vagari: praeſertim cum pleraque coniecturis conſtent, ex variis circumſtantiis deducendis, quae in geographia vetuſtiſſima ex inſtituto debent examinari. In quo ſi quis ad vetuſtiſſimam religionis ſuperſtitionem et colendi numina ritus attendat, multum in his originibus eruendis et confirmandis iuuabitur. Sed haec obiter.

pag. 909. lin. 14. *Nin-O, id eſt, optimi maximi inciperet.* Inter huius principis merita enumerant Iaponenſes; quod temporum rationes in regno Iaponiae introduxerit, annum in menſes et dies diuiſerit, fundatoque et confirmato optimis legibus et gubernatione imperio aeram magnam Nin-o conſtituerit. Obiit aetatis anno CLVII.

Ibid. lin. 14. *Communes fontes habuiſſe.* Nempe tempore Rooſi et Kooſi, cuius vtriusque diſciplina ad Iaponenſes tunc tranſiit, poſtquam Xekiana impietas in inſulas has orientales iam tranſiiſſet. Natus autem eſt Rooſi CCCXLVIII. annis poſt mortem Xekiae, ſiue Siakae, cuius ſocii Kaſiobati anima in eum tranſiiſſe ferebatur [e]. Attamen valde a ſyſtemate Xekiano ille diſſentire viſus eſt. Tribuitur ei ſtudium alchemiae propter inueniendam medicinam vniuerſalem ad prolongandam vitam, quam ab eo tempore ad inſaniam vsque perſequuntur Iaponenſes philoſophi.

pag. 910. lin. 4. *Peregrinam religionem in illo regno ab eo fuiſſe introductam.* Tanto id factum applauſu, vt rei memoria condito templo, quod Fakubaſi, i. e. equi candidi dicto, ad poſteritatis memoriam tranſmitteretur vt ſupra dictum. Et ab eo tempore, obſeruat KAEMPFERVS, cultum gentilem Sinenſium et aliarum nationum inualuiſſe inter Iaponenſes, et innumerorum templorum et aedificiorum ſacrorum condendorum occaſionem ſubminiſtraſſe. Ex quo coniectura a nobis allata confirmatur, Sekianam impietatem ſuperſtitionem nefandam in Iaponia genuiſſe. Itaque veriſimiliter ſatis peregrinis originibus ſupra Iaponenſium religionem publicam adſcripſimus.

pag. 910. lin. 14. a fin. *Radiis auratis.* Exhibent hanc figuram idoli Xekiani *ceremoniae religioſae a Piccarto collectae et aere expreſſae*, Tom. III. imag. XXVII. [f].

pag. 911. lin. 17. *Sin et Kami idola, quae in Iaponia coluntur, indicant.* Id de inquilinis idolis intelligendum: quae enim aliunde regno introducta ſunt Buſd vocantur, vt infra notatum.

pag. 912. lin. 4. a fin. *Tranſmigratione in Deum primarium Ten Sio Dai Sin deſcendiſſe.* Erat hic imperator ex ſecunda ſtirpe, primusque Deorum terreſtrium ſecundum Iaponenſes, tantaeque is diuinitatis eſſe creditur, vt communem gentis originem ſuosque natales et ortum ad eum referant. Ipſi

e) IDEM L. II. pag. 250. qui tamen eandem tranſmigrationem animae Kolboſuti etiam Ganquaio pag. 251. tribuit. f) pag. 62.

Ipsi Dairi, ius succedendi in regno ab eo deriuant, totaque gens miraculorum eius admiratione et cultu quasi turget. Vocantur hi spiritus terrestres Camis, quo nomine et imperator quoque et viri summi sanctitate et miraculis atque meritis inclyti insigniuntur. His Camis templa et sacella erigit splendida superstitio, quae ad magnificentiam Deitatis exprimendam magna et pretiosa superbia ornantur. Hoc enim splendore reliquas sectas superare omni modo gestiunt. Ista templa nomine Mias insignita immortalibus mentibus velut sedes dicata esse innuunt. Multa hic curiosa de hoc cultu Iaponensium cumulat itinerariorum collectio PREVOSTIANA [g], hausta pleraque ex Kaempferi relationibus. In hoc cultu frustra aliquid quaeras, quod philosophiam qualemcunque sapiat. Ipse cultus publicus laxus regulisque non alligatus fabulis et narratiunculis sustentatur, quae risum, non deuotionem mouere aptae sunt. Totus ergo ex philosophiae historia et existimatione excludendus est, et relinquendus ceremoniarum religiosarum enarratoribus, qui eius imagines, festa, beneficia etc. solent depingere [h].

pag. 913. lin. 16. a fin. *Ex India fuisse translatum.* Non poenitebit lectorem memoriae gratia ea de Siaka vel Xaca, Xeniaque (vnum enim hoc nomen est, diuersae pronuntiationis) relegere, quae ex Kaempfero de hoc impostore refert *collectio itineraria PREVOSTIANA* [i]. Obseruandum autem, quamuis ad alium seniorem saepius prouocaret Bengalae in Elysiis campis versatum, quem a Sinensibus O-mi-to, a Iaponensibus Amida nuncupatum esse supra diximus, reuera tamen Xekiam s. Siakam ab eo non diuersum reputandum esse, sed reuera esse vnum idemque numen, quod diuersis temporibus variis apparitionibus se manifestauit, et, si Europaeorum more philosophiae loqui licet, primum illud principium emanatiuum repraesentasse dicitur, per quod omnia formata existere, omnia ad supremam dei felicitatem duci, omnia suae perfectioni restitui, tota clamat schola emanatiua, per tot sectas in toto oriente sparsa, et variis hypothesibus ornata. Nihil enim in orientali theologia solennius, quam diuersissimis formis vnum numen mediatorium repraesentari, fabulamque sic ornari, minus quidem aptam, attamen cohaerentem. Lucem egregiam Amidae huius siue mediatoris et liberatoris historiae affundit narratio *historiae vniuersalis Anglicanae* [k], quae curioso Lectori ea supplebit, quae nostris paginis addere prohibet angustia. Monemus tamen, non videri, quod ibi admittitur, Foë, supra suo loco enumeratum, ab his idolis recte distingui, sed fuisse Foë eundem cum his numinibus, verum in alia metamorphoseos apparitione, quod solenne est harum gentium theologis. Quo obseruato melius cohaerebit huius religionis historia, quod interdum neglectum confusiones historiae intulit. Colitur quoque apud Iaponenses filius Amidae, Cano, magnifico templo

g) Tom. XI. L. II. c. 37. pag. 658 seqq.
h) Cerem. relig. loc. cit.
i) loc. cit. pag. 659 seqq.
k) Tom. XXV. pag. 263.

plo Meacae, quem ex proximis emanationibus diuinis vnam muneri Amidae mediatorio intercedere fabula loquitur.

pag. 914. lin. 15. a fin. *Ad eam deficerent.* Factum id est anno aerae MCC. post N. C. DXL. ad litus lacus cuiusdam prope Naniuam vrbem; cuius memoriam introducta noua aera, quae Conguo dicitur, perpetuam esse imperator voluit [l]. Translatum postea idolum illud in terram Sinano, et magnifico templo Sinquosi cultum multa miracula edidisse dicitur scriptori Iaponensi apud KAEMPFERVM [m].

pag. 916. lin. 19. a fin. *Omni qualitate priuato.* Iucunde et non sine luce haec comparari possunt cum Gnosticorum et Alexandrinorum Deo fonte priore primo in solitudine quiescenti, in quem omnia tandem reditura sunt, vt tomo II. explicatum.

l) Ibid. pag. 306. m) Tom. I. pag. 262.

AD CAPVT QVINTVM.

DE PHILOSOPHIA CANADENSIVM.

pag. 919. lin. 5. a fin.

Quod vel vmbram philosophicae meditationis referat. Diligenter quidem res ad religionem potissimum spectantes gentium, quae oras Africae maritimas accolunt, et a nauigantibus Europaeis, mercaturae faciendae gratia vsque ad extremos Africae terminos inuisuntur, descripsere, qui itineraria maritima compilarunt. Cuius laudabile exemplum post IACHARDVM [a] imprimis exhibuit PETRVS KOLBIVS, rector gymnasii Neapolitanni ad Aissam, qui cum octo annos circa praesentis seculi exordia in extremis Cafrorum regionibus et ea quidem natione, quam Hottentottos nominant, in colonia Belgica ibi plantata, vbi promontorium caput bonae spei nauigantibus in Indiam solet esse valde memorabile, vixisset, occasionem nactus quaecunque memoria digna videbantur, accurate cognoscendi et depingendi ex obseruationibus suis, nobile *itinerarium capitis bonae spei*, condidit, linguaque nostra vernacula edidit [b]. In quo libro bonae frugis pleno, multa accurate et egregie obseruata sunt, non inutilia illis futura, qui consuetudinum et cremoniarum, artium, inuentionum etc. populorum colligendarum studio insudant. Ast quod in omnibus quos inspicere nobis licuit, harum terrarum descriptoribus, obseruare licuit, nihil fere est, quod vel leui colore ad historiae philosophicae limites queat referri: ipsaque religionis historia apud hos populos adeo

a) Itiner. Siam. I. Prodiit quoque Anglice 1731. 8. II. Vol.

b) Norimb. 1719. fol. Kolbió rect. TEN. RHYNE medicus, praeiuit societatis Indicae schediasmate de promontorio Bonae spei eiusque tractus incolis 1686. 8. qui tamen breuis est ex Kolbio supplendus.

adeo manca et exilis atque popularis et exoterica eſt, vt vix ex ea intelligi poſſit, agnoſcere eos Numen aliquod bonum, a quo omnia profecta ſint et influxu gaudeant, cuius in terra vicarius Luna habenda ſit. Ad cetera enim non attendit barbara natio, ad honeſtatis tamen naturalis et aequitatis rationes ſe naturae indole facilius, et ſimplicius componens, quam nationes aliae ratione magis excultae. Quicquid ergo apud has gentes ſapientiae maxime ſacrae et diuinioris vmbram oſtentat, ſolo naturae ductu et experientia a maioribus ad poſteros traducta, et traditionis obſeruantia adhibita conſtat, qualia non in hiſtoria philoſophica, ſed in enarratione religionum et ceremoniarum ſacrarum quaerenda ſunt. Quo ſcopo elegans *ceremoniarum ſacrarum et ciuilium collectio et deſcriptio* [c] iconiſmis illuſtrata, curioſitati lectoris hiſtoriam religionum reſpicientis poteſt ſatisfacere. Totius quoque Africae maritimae hiſtoriam ex hodoeporicis ſcriptoribus magna et curioſa diligentia collegit *Anglicana itinerariorum collectio*, ex qua tamen nihil diligentia noſtra eligendum deprehendit, quod inſtitutum noſtrum augere poteſt, multa, quae commentario opus habent, nonnulla, quae monent, totam harum regionum religionem naturalem a miſſionariis magis eſſe corruptam, quam emendatam. Nec meliora ſunt vel certiora, quae de ceteris nationibus Africanis [d] narrantur, quibus ſtolida et inepta ſuperſtitio omnem fere rationis vſum denegat. Non tamen ſine obſeruatione dimittendum eſt, agnoſcere barbaras iſtas gentes, quas Nigrorum nomine iam orbis vetus ab Europaeis diſtinxit, ſummum quidem Numen, at malum aliquod ei principium apponere, ſuppoſita vero creatione rerum adminiſtrationem atque curam ſpiritibus intermediis tribuere; maxime autem boni principii emanationem adeo per res omnes peruadentem extendere, vt viliſſimis quoque et ſordidiſſimis rebus, inanimatis et reiectaneis diuinitatis inhabitantis ſenſum quendam tribuant: iisque a ſuis ſacerdotibus rite praeparatis diuinas operationes et effectus tribuant. Fetiſchios vocant [e], voce a Luſitanis accepta, quibus nefandam ſuperſtitionem excolunt, a peregrinatoribus fuſe deſcriptam. Ex quorum narrationibus intelligi poteſt, credere infelices nationes Deum quidem creatorem, bonum eſſe, auctorem tamen beneficiorum naturae, prouidentem omnibus, vel negare, vel ignorare, cuncta ad Fetiſchios, id eſt, ſubordinatas virtutes diuinas referre, opponere his malum quendam genium, ab his cuſtodibus exterminandum etc. Hinc illorum amuletorum vſus inſanus, quo mala auerruncare, felicitatem conſequi ſe poſſe, lepide ſibi perſuadent, reuera omnem rationem naturalem, omnem de ſacris et diuinis ſobrie cogi-

c) P. III. p. 315 ſeqq. ed. Helu. vbi de ceremoniis gentium Africam incolentium ſtrictim, at luculenter agitur.

d) Maxime de Guineae, et vicinarum terrarum ſuperſtitione T. IV. et V.

e) Pleraque curioſa diligentia complexa eſt de his amuletis, coll. itineraria T. V. p. 177 ſeqq. quae ſi cum nugis ſcholae Alexandrinae comparantur, manibus palpari poteſt, ex eodem omnes fonte hanc inſaniam hauſiſſe. Nam illa quoque ſuos taliſmanes, Yngas et amuleta habuit, emanationibus diuinis turgidas.

cogitandi modum pessundant. Quod exemplum ideo hoc loco adducimus, vt constet, quam malum et ad euertendam omnem diuinitatis rationem compositum sit systema emanatiuum, quod infernalis genius per tot gentes disseminauit, vt totas perderet. Hisce autem principiis adscribendum quoque est, quod spiritus animasque post mortem separatas a corpore immo per varia corpora transmigrantes affirmant. Et huius quidem generis obseruationibus liceret nobis multas paginas replere; si historiam criticam religionum scriberemus. Ast cum haec longius a scopo nostro remota sint, Lectoris ea iudicio relinquimus.

pag. 919. lin. vlt. *Vt vix ratione eos vti inde concludi liceat.* Palpabunt id omnes, qui scriptores rerum Americanarum vel per transennam inspexerunt: adeo nihil est, quod rationem tantum sanam, mentemque ad sua principia erectam sapiat; multo minus, quod philosophiam aliquam spiret. Cuius vt specimen lector habeat, non prolixas, quas noster scopus refugit, recensiones opinionum Americanarum afferemus, et quid tantarum terrarum populi de diuinis et humanis cogitauerint, edisseremus, sed Lectorem ex his nostris historiae philosophicae tractationibus egressum parantem, ad vnum Io. de Laet, Antwerpianum ablegamus, virum doctum et in exoticarum historiarum cognitione et tractatione magna cum laude versatum, qui cum Hvgonis Grotii dissertationem *de origine gentium Americanarum* examinandam operam suam contulisset [f], variae et copiosae lectionis obseruationes *de statu gentium Americanarum* conscripsit, et in vulgus prodire iussit. Non tangemus, quae viros istos doctissimos inter se vexabat, quaestionem, de gentium Americanarum originibus, quae ex vtraque parte ita disceptata est, vt, quantum sit, quod nesciamus, facile intelligas: nec quae vir doctus in Americae descriptione attulit, sed id tantum monemus, auctorem, postquam summa capita doctrinarum, quae per vniuersam vtriusque Americae vigent, capita strictim enarrauerat, hanc tandem conclusionem confirmare: *ex omnibus, quae diximus, apparet, gentes vtriusque Americae quasdam, habere leuem quandam Dei cognitionem, easque omnes esse idololatras; plerasque omnino nullam, sed a maligno spiritu regi, et misere torqueri: plurimasque adeo omnem humanitatem penitus exuisse.* Quae quidem inductione confirmare, et pudendam gentium istarum superstitionem exemplis in apricum ponere satagit, fatemur tamen, timere nos, ne ex incerta peregrinantium in istis terris narratione pluscula afferantur, quae vel incerta vel plane falsa esse experientia, et recentiores narrationes ostendunt. Vnde malumus lectorem ad eas dimittere, et imprimis, quae de his gentibus Americanis congesserunt *itinerariorum Americanorum collectores* [g] ablegare, qui cum longa et diligenti tractatione res et opiniones Americanas describant, pauca tamen et exilia et philosophiae nomine digna

 depre-

f) Amstelod. 1643. 8. cui successit responsio ad diss. II. Hug. Grotii 1644.
g) Tom. XIII. XIV.

deprehenderunt. Quae hoc loco in scenam adducere, eo minus opus est, quo magis pulcherrima ista collectio variis linguis disseminata frequens in manibus lectorum curiosorum versatur. Vnum nos monemus, doctrinam plerarumque gentium reuelationis lumine destitutarum, in Americae quoque prouinciis, ad hoc vnicum caput posse reuocari, esse quidem ens absolute summum, creatorem rerum, quae in mundo existunt omnium, gubernatorem supremum coeli et terrae: hunc autem ex se, ad formanda regna sua emitisse spiritus magnos, et potentes, qui emanationis lege cuncta in mundo efficerent, et imprimis humanae societati praesiderent. Habere hos spiritus suum caput et praefectum et hoc ipsum Numen se mirificis operationibus prodere. Huic materiae vitio contrariari principum alterum totum a suo fonte descisces, malae indolis et ad felicitatem diuinae ciuitatis destruendam omnes vires coniungens: inde tantam inter vtrumque mundi principem, tantam euentuum dissensionem esse, hos placandos, illum cum caterua spirituum coeli et terrae colendos et ad beneficentiam supplicationibus, sacrificiis, ritibusque sacris inuitandos esse [h]. Quae pseudophilosophia vt omnem fere orbem habitabilem occupauit, parensque fuit innumerabilium superstitionum, ita omne studium, certa doctrinarum philosophicarum de diuinis et humanis aedificia construendi confundit et euertit. Malumus itaque de philosophia Americana in hoc nostrae historiae ἐξόδῳ nihil dicere, quam scopas dissolutas afferre, et historiae philosophicae nebulas offundere. Non negamus tamen, optare nos, vt vir quidam doctus atque a praeiudiciis liber criticam religionum exoticarum historiam condat, vt appareat, quam ampla fuisset sapientiae diuinae communicatio, nisi homines sibi sapere voluissent.

pag. 920. lin. 11. a fin. *Et eius quoque iter verum esse.* Confirmat hoc *itinerariorum collectio* [i], quae ad testes prouocat, quorum fides Hontanum a mala fide vindicasse dicitur. Iniit iter illud anno cIↄIↄcLXXXVIII. Laudat huius scriptoris, cuius suspectam cetera religionis fidem sugillat Reimmannus [k] itinerarium Americae [l] septentrionalis, eo quod per tria lustra inter Canadenses versatus, linguarumque barbaricarum peritus, res omnes naturales, ciuiles, ecclesiasticas et literarias accurate per-

h) Vidit id Io. de Laet, loc. cit. p. 189. qui refert ex Thomae Harioti relatione: incolas Virginiae credere multos esse Deos, quos appellant Mantoai, sed diuersorum graduum: vnum tantum principem et magnum Deum, qui fuerit ab aeterno. Qui cum proposuisset mundum condere, fecerit primum alios Deos principalis ordinis, quibus velut mediis et instrumentis vteretur in creatione et gubernatione secutura: et postea solem, lunam, stellas, vt paruos Deos et priorum illorum instrumenta. Credunt omnes illos Deos formam habere hominum, quare eos eiusmodi imaginibus repraesentant. Has collocant in aediculis aut templis vbi orant, cantant et saepe immolant, credunt immortalitatem animarum, easque a corpore solutas statim, secundum opera, quae fecerint, aut deferri ad caelum, habitaculum Deorum, vt ibi perpetua felicitate fruantur, aut ad ingentem puteum subterraneum in occidentali parte terrarum illarum, in quo perpetuo vrantur. Alii in eodem tractu praecipue venerantur Diabolum. En veram clauem totius superstitionis gentilis. Similia enim non in occidentali tantum America obtinent, sed in septentrionali quoque apud Hurones, Esquimos similesque, quorum historiam debemus P. Charlevoix historiae nouae Franciae.

i) Tom. XVI. Lib. VI. c. 13. p. 694.

k) Cat. bibl. Tom. I. p. 1119.

l) Vtrecht 1698. 8. Lips. 1711. germanice.

peruestigauit, homo a iudicandi facultate non destitutus, nec partium studio deditus, nec religionis suae, i. e. pontificiae vmbris ita occaecatus, vt hallucinationes suorum et praecellentias barbararum prae illis vel non viderit, vel in recitationibus suis dissimulauerit.

pag. 921. lin. 18. a fin. *Coniugia pacifica inueniri.* Comparandum Missionarii Franciscani LVD. HENNEPINI nouum itinerarium, aliique, qui has septentrionales Americae partes descripserunt.

pag. 923. lin. 2. *Inter gentes exoticas iniuste vindicasse.* Monet nos haec clausula historiae philosophiae exoticae, verissima, et ad detegenda praeiudicia valde idonea exempli philosophi Americani, cuius ad erigendam nouam in his terris scholam Peruuianae nationi non gloriam modo, sed philosophiae quoque famam conciliauit, meruitque in Europa non sine admiratione considerari. Est is conditor monarchiae Peruuianae Manco Capac, Yncarum primus istius regni fundator, cuius tota historia meretur cum attentione legi. Eam nobis ex hac ipsa regia Yncarum familia oriundus GARCILASSVS DE LA VEGA, prolixa et iucunda enarratione edocuit, quae in linguam Gallicanam conuersa multum lucis historiae Americanae affudit [m]. Quae cum tota philosophum nobis vel legislatorem sceptro et tiara ornatum exhibeat, digna est, quae strictim et, quantum licet, breuissime hoc loco enarretur, addito nostro de eo argumento iudicio, vt lectores hactenus nostrae historiae criticae beneuolos, discessuros ex eius vestibulo non sine corolla dimittamus. Occasionem dedit toti Yncarum imperio, ad emendandos ferinos Peruuianorum hominum mores destinato, et ex orientis veteris consuetudine conformato, belluina vitae ratio hominum ferorum in modum inter se consuescens, herbis et radicibus agri victitans et nec agriculturae gnara, nec vestimentorum, quorum locum arborum folia supplebant. Ita in cauernis et agro sine imperio, sine lege, sine humanae societatis vinculo palantes, greges fuisse dicuntur pecorum et ferarum, non hominum [n]. Horum misertus summum quod coelum atque terram regit Numen, pater totius mundi vt in meliorem ordinem redigeret, et felicitatis capaces redderet, filium et filiam in terram demisit, vt quis summus pater esset eos docerent, et quo pacto ad communem felicitatem esset colendus, ostenderent, leges praescriberent, mores polirent, humanam rationem excolerent, societatem humanam introducerent, tum domos, moenia, vrbes condere, agrum colere, pecora pascere, beneficiis regionis et fertilitatis vti, verbo, humanam, non vt hactenus, ferinam vitam agere, sed rationi conuenienter viuere docerent. Quam primam philosophiae introducendae occasionem fuisse, hanc sapientiam omnium primam ad homi-

m) Ex hoc potissimum scriptore historiam Yncarum Peruuianam descripsit collectio itiner. L. VI. c. 5. T. XV. p. 315 seqq. et collectio ceremoniarum religiosarum, P. III. p. 201 sq. ed. Helu. quae iconibus quoque sacra Solis Peruuiana illustrat.

n) Hanc relationem accepit Garsilassus ab Ynca quodam valde sene: vid. Hist. de Yncas L. VII. c. 8. p. 372.

homines per legislatores magnos emersisse, suo loco in hac nostra H. P. demonstratum est, et exemplis Graecorum legislatorum illustrauit FABRICIVS [o]. Hoc fine liberos istos ad paludem Titicata in terram demisit, DCCC. milliaribus ab his terris distantem. Vt vero, quo loco ex voluntate coelestis huius patris ipsis viuendum, nouaque sapientia publicanda esset, scirent, auream illis virgam largitus promisit, quo loco eam in terram immissuri essent, et terra illam ex vnico pulsu admitteret, ibi commorationis et habitationis locum illis destinatum esse. Iniunxit autem his liberis suis magnus ille et coelestis pater, vt ad rationes aequitatis atque pietatis homines adducerent, et paterno erga illos affectu vigilantes, ad similitudinem sui regiminis, vniuerso orbi benefici, illis imperarent, regio ab eo tempore axiomate et potestate vsuri: vt imperii felicitate et tranquillitate disciplinam a parente coelesti agresti cohorti destinatam disseminarent et confirmarent. Obsecuti tam benefico et gratioso parenti frater et soror, ad septentrionalem plagam conuersi cum se coniugio iunxissent, toties virga aurea terram explorarunt, donec tandem, descendente in eam virga, locus designaretur, quem patris prouidentia selegerat. Fuit ille versus meridiem in regione Peruuiana, vbi postea conditorum sapientia vrbem excitauit, eo adhuc tempore, quo Americanus scriptor viuebat, hac origine celebrem et nobilem. In huius loci valle quadam cum virga aurea in terram demissa ab ea absorberetur, nec amplius appareret, Yncas condendae societatis terminum esse ratus, ipse cum sorore ad vtrumque sedis destinatae latus excurrentes, conuocare homines coepere; princeps ad septentrionem, soror coniux ad meridiem. Ibi per syluas et dumeta homines quaerentes, beneficum patris sui, Solis, mandatum vbique publicabant hominibus ferarum instar in agro repentibus. Qui cum ornatum vtrumque, a Sole parente, pulchreque comtum intuerentur, admirati cultum et humanitatem, animos erigere, seque in obsequium tradere, conuocare socios coepere, et promissionibus Yncae persuasi ad eum se congregarunt. Ita primo de victu nouae societatis dispicere, cunctisque prouidere, mox domos extruere, quarum effigiem Yncas delineabat, sicque vrbem condere coeperunt, quae postea Cuzco nominata sedem imperanti praebuit. Quae prudentibus postea regulis confirmata, mira felicitate effloruit, de quibus tamen, cum ad nostrum institutum non pertineant, Garcilassus ipse consulendus est. Tantopere vero id humanitatis studium nouae vrbis incolis placuit, vt omni contentione palantes reliquos quaererent, et ad nouam ciuitatem adducerent, et opificiorum, ad commoditatem vitae facientium exercitia praeeunte Ynca addiscerent: Regina Coya, artes muliebres, lanificium, regendaeque familiae normam suppeditaret, sicque ex ferina et agresti sorditie ad ciuilem humanitatis sensum et vsum traducerentur. Facile cogitabit lector, vehementer haec instituta Peruuiano-

o) Bibl. Gr. Tom. II. pag. 9.

uianorum animos, humanae vitae commoditates sentientes occupauisse, vt sponte nouis imperantibus parerent, et in voluntaria obsequia quasi ruerent, auctamque intra septennium nouam vrbem tot ciuibus esse, vt exercitus inde conscribi posset, ab ipso Ynca, armorum exercitia et vsum edoctus. Qui cum promtissime imperia eius reciperent, non difficile fuit bello aequissimo et gratia imperii fines dilatare, vrbes vicosque condere et sapientia ac beneficiis voluntatem nouorum subditorum flectere, vt his sapientiae regulis obsequerentur; quo pacto tandem ex his primordiis philosophicis magnum atque potens Yncarum imperium enatum sedesque regia mire amplificata est. Quod quibus prudentiae architectonicae regulis factum sit, prolixius est, quam vt hoc loco enarrari possit, dignum autem, quod apud historicos regni Peruuiani Garcilassum et Correalem legatur, quoniam vix pulchrius sapientiae practicae et ciuilis specimen historia philosophiae exoticae exhibet, quod cum aliorum regnorum originibus comparatum, conuincere potest, opus id fuisse philosophi et sapientis viri, ingenio et recta voluntate vtilitatem societatis humanae quaerentis, quam tanta felicitate assecutus est, vt cum diuersissimi populi spontaneo obsequio se huic imperio submitterent, vna tamen inde ciuitas sapienter ordinata et disposita emergeret. Silentio vero praeteriri non debet, ad religionem nouum regem imprimis recurrisse, vt eius vinculis animos connecteret. Cum enim ad Solis cultum omnia respicere Manco Capac rex ex Yncis primus iussisset, templum Solis splendidum erexit, regiumque axioma, quod Yncae vox significat, aucta domus suae magnificentia, et subordinatione magistratuum (Caciccos vocant) veneratione fecit admirandum. Nihil autem in incomparabili legislatore laudabilius et sapientis charactere dignius, quam quod legum fundamentum, naturam ipsam societatis posuit, et amorem proximi sui aequalem iniunxit, transgressores seuere puniuit, monogoniam inculcauit, licet ipse ad augendum familiae Solis numerum, concubinas aleret, societatis turbatores magnis poenis coërcuit, sic vt Fohio similibusque legislatoribus Orientis, si non praeferri, certe aequari ex merito possit. Et hactenus quidem Garcilassus.

Restat autem, vt historiam tanti viri absoluamus, quaestio, vnde vir ille tantus et sapientia ista legislatoria prodierit? Ad hanc quaestionem dirimendam iussit Philippus II. Hispaniarum rex, in Yncarum res atque historiam, qua id fieri possit, accuratione inquirere. Sed inanem et frustraneum laborem fuisse, obseruauit scriptor *historiae Indicae* ACOSTA [p]: nec magnopere admirandum. Non habet enim ea natio annales et scriptas memorias, sed, quae singulari memoria digna sunt, nodulis in funiculis ex cingulo dependentibus obliuioni subducit: ex quibus nihil certi licet concludere [q]. Mirum itaque non est, de Yncarum origine certum

p) Conf. coll. itiner. loc. cit. p. 328 seqq. not. r. q) ibid. pag. 485.

certum quid ſtatui non poſſe, cum ſcriptores in diuerſas ſententias diſcedant, ea autem, quae de circumſtantiis aduentus Manco Capac ſupra retulimus, veriſimilitudine ſuo modo careant, nec probabile, homines adeo feros, quos ſine omni rectore fuiſſe vix cogitari poteſt, tam voluntario obſequio in vnius viri ignoti imperium conſenſiſſe. Sed et tempora Yncarum diſſident, quae ante ſeptimum vel octauum ſeculum poſt C. N. computari non poſſunt, nec ad vetuſtatem aeui antecedentis aſſurgunt, ſi ipſorum Peruuianorum teſtimonium ſequimur; ante quae per tot ſecula, quae Yncarum tempora antecedunt, eiusmodi ferinam barbariem obtinuiſſe in America meridionali, et tum demum vnius viri peregrini inſtitutis ad elegantiam imperii componi et emendari potuiſſe, vix perſuadebimus Lectori naſum habenti. Quare multo magis ad veriſimilitudinem accedit, quod nonnullis placuit, Manco Capacum primum Peruuianorum imperatorem, fuiſſe principem quendam peregrinum et ignotum, qui ex regione ſeptentrionis ad meridionales has partes accedens, ex improuiſo populo terrae huius ferino et incondito vitae genere viuenti apparuerit, et, cum Solem, quem pleraeque nationes velut ſummum Numen colebant, patrem ſibi eſſe aſſeruiſſet, ingenio, et conficta origine diuiniore, cum humanitate et gratia coniuncta perſuaſerit, vt in eandem ſocietatem et religionem conſentirent. Quo pacto imperia et regna interdum orta eſſe, vnum Romanorum, ex cohorte paſtoritia et vagabunda ſapientibus Numae inſtitutis et legibus ad humanitatis rationes regnique formam effictum et conformatum exemplum ſuppeditat luculentum, et in multis Peruuiano ſuppar. Et haec quidem in tam incerta re, deficientibus monumentis neceſſariis, poſſunt ſufficere, et impoſſibile putamus eſſe, traditionem ab Ynca quodam Garcilaſſo ſuppeditatam ad leges fidei hiſtoricae componere. Fatemur tamen, aliquoties eam relegendo ſubnatam nobis eſſe coniecturam, quae multam habet veri ſpeciem, modo ſupponamus, non de emendata et ad rectiores vultus reformata olim vniuerſa America meridionali, ſed de Peruuiana tantum gente quaeſtionem eſſe [r]. Hodierna enim fide, vbi Europaeae nationes magnam Americae partem ſubegerunt, nouimus, apud eos populos, qui Chriſtianorum iugo nondum ſubiectae ſunt, multas adhuc nationes eſſe, propter priſtinam morum feritatem deteſtabiles, vnde non iniuſta ſuſpicio eſt, in Peruuianis quoque et Mexicanis ſtatibus, quae ſolae emendationem rationis et politiae prae ſe tulerunt, antea quoque iſtam viuendi inſolentiam et brutalitatem obtinuiſſe, quae occaſionem exhibuerit Manco Capac et ſorori de eorum emendatione et erigendo imperio cogitandi. Quanquam autem dubium non eſt in narratione Yncae illius, a quo ſua Garcilaſſus habuit, quaeque ex antiqua regiae familiae traditione Cuzcotana deſumta videtur, multa eſſe ſtudio conficta, et fabuloſa, multa diuinitatis ſpecie ad augendam regiam auctoritatem commentos eſſe Peruuianorum

r) Vid. GARC. loc. cit. c. 21. 22.

norum principes, multa sensim excogitata, vt os oblinant, et credulitatem nutriant, qualis est apparitio Viracochae, octaui [s] ex Yncarum serie, regis Peruuianorum; visum tamen nobis est, latere quaedam si non certa, verisimilia tamen, et illustriorem lucem huic philosophiae Americanae foenerari apta. Quae lectori harum rerum curioso paucis non nisi coniecturarum titulo explicabimus, iudicioque eius sententiam relinquimus. Nempe I. illud extra dubitationis aleam positum videtur, Manco Capac et sororem, quam vxorem habuit, fuisse non indigenas, sed peregrinos aliunde aduenientes. Hoc non subitaneus tantum persuadet aduentus hominum antehac ignotorum, sed et totus eorum habitus, quem stupuisse, narrant, istius loci incolas, et diuersa viuendi ratio, et caussa aduentus ad peregrinas rationes easque fabulares relata, quae istius terrae hominibus erat ignota. II. Ex eorum quoque relatione patet, istos homines versus septentrionem prius habitantes ad loca meridionalia, et quidem DCCC. milliaribus a pristina sede remota commigrauisse, et longissimo itinere coactos ad alias sedes quaerendas se conuertisse. III. Habuisse fundamentum emendandae religionis atque morum cultum et venerationem supremi numinis; hunc honorem detulisse soli, ab hoc sole omnia beneficia terrae deriuasse, hunc magnificis templis et solennibus festis, sodalitatibus, sacrificiis coluisse; huic datam coniugem lunam, huius diuinitate tradidisse omnia repleri, his addidisse planetas et astra et imprimis Venerem; totumque cultum istum Solis habuisse inter mysteria. IV. Inter haec autem mysteria etiam in adytis culta pleraque ad effluxus, et irradiationes solis fuisse relata. V. Habuisse hos nouos aduenas peculiaria vestimentorum signa, caput diademate recinctum, cingulum filamentis pensilibus ornatum, inaures pensiles, stolam in terram demissam, habitum Asiaticum etc. VI. Arcanos quoque ritus, ordinesque seruauisse, et imprimis, quae ad cultum solis pertinent, sollicita deuotione seruauisse. VII. Istum autem cultum non ad visibilem modo solem retulisse, sed potissimum ad animam mundi, Pachacamac ab eis ideo dictum, et hanc summa veneratione fuisse cultam. Tandem VIII. ceremonias multas ab historicis Peruuianis descriptas eo tendere, vt ex solis, vel qui cum anima Pachacamaci irradiatione et emanatione fausta quaeque mundo euenire doceant, et hunc solis velut omnis boni fontis cultum articulum fundamentalem Peruuianae religionis sub Yncis absoluere moneant. Poteramus alia addere, cum his conniuentia, si nobis liceret esse prolixis, quae hoc doctrinae solaris et emanatiuae partes enumerant. Quae cum pleraque nobis enarrauerit Garcilassus, quem exscripsere recentiores alii, ad hos scriptores Lectorem ablegamus. His vero circumstantiis probe expensis valde nobis verisimile videtur, Manco Capac hominem philosophum magni ingenii, et consilii maturi fuisse, et quidem Zoroastreae religionis sequacem, cuius exemplum sibi imitandum proposuerat; qui cum eo

 tem-

(s) Vid. coll. itin. loc. cit. pag. 398.

tempore, quo a Muhammedanis Persiam occupantibus, ignicolarum religio tota Mithrae siue Soli dicata toto regno eiiceretur et in extremas Persiae et Indiae oras, magnis cladibus confugere cogeretur, persecutionum pertaesus et Zoroastris exemplo accensus consilium ceperit, ex septentrionali Indiae regione primo ad meridionalem, quo in Suratam insulam multi Parsae nauibus confugerant, fortunarum sedem transferre, et, cum pristinam Zoroastris fortunam sub peregrino sole tentare constituisset, deinde per Indicum mare, eo tempore nauigiis totum iam exploratum et peruium ad Americae meridionalis peruenerit, pristinam fabulam Zoroastreae simillimam reuocaturus, et feros hominum istorum animos, ad supremi ignis, et qui eum velut thronus numinis repraesentat Solis religionem perduceret, sicque quod armis non poterat, religione eos ad ineundas societates et moratiorem vitam ciuilem commoueret. Concinunt cum hac hypothesi omnia, quae velut singularia Manco Capac instituta supra memorauimus. Patria peregrina tanta distantia a loco aduentus remota, eiusque situs; tempus cum persecutione Muhammedorum et ex oriente Yncarum regno coincidens, mores Yncae Persarum moribus simillimi, coniugium cum sorore, diadema capitis, cingulus, funiculorum noduli habitus, vestimenta Viracochae, Persico sacerdoti simillima, specus eius ab Yncis aedificata spelaeis Mithrae similis, et alia multa, suas origines peregrinas nempe Persicas prodentia. Maxime vero cultus diuinus Solis throni principii rerum omnium actiui, vel animae potius diuinae in hoc templo habitantis: templa soli dicata, ordines sacerdotum Solis, mysteria in adytis celebrata, sacrificia initio pura, incruenta; Lunae et siderum, maxime Veneris in cultu isto mystico coniugatio, etc. quae pleraque mire inter se concordare, diligens comparatio Hydeani libri *de religione veterum Persarum* cum Garcilassi de la Vega narratione nos conuicit, hancque obscuri aenigmatis solutionem fecit probabilem. Reliqua, quae durante annorum circiter DCCC spatio imperio Yncarum accidere, idque ad maximum splendorem euexere, donec saeuitia Hispanorum vna cum Atachualipa Yncarum vltimo plane euerteretur, caussam habuere magnorum principum prudentiam, imperium moderatum, religionis augustam magnificentiam, accrescentemque noui imperii potentiam, terras, exercitus, quibus ex instituto philosophico in politicum imperium magnae celebritatis commutatum est.

S. D. G.

TABVLA

TABVLA MNEMONICA HISTORIAE PHILOSOPHICAE

SECVNDVM ELEGANTISSIMVM ORDINEM CL. BRVCKERI IN VSVM STVDIOSAE IVVENTVTIS ADORNATA A I. C. B.

HISTORIA PHILOSOPHICA est luculenta eorum, quae circa Philosophiae originem ac progressum ac circa res gestas Philosophorum memoratu digna sunt, commemoratio, quae commodissime in antiquam, mediam *ac* nouam *dispescitur. Hinc totum Historiae Philosophicae ambitum TRIBVS PERIODIS complectemur, quas, vt memoriae consulatur, specialibus partibus ac capitibus enarrabimus.*

PERIODVS PRIMA nascentem et adolescentem, quin virilem quoque Philosophiae aetatem a mundo condito ad initia Romanae Monarchiae sub se comprehendit. Huc igitur referenda venit:

I. Philosophia ante-diluuiana. Sunt enim, qui *Adamum, Cainum, Sethum, Thubalcainum, Enochum*, in Philosophorum classem referunt. Omnis autem illa Philosophia concidet, si consideres, Patriarcharum vitam experientiam magis et reuelationem, quam meditationem philosophicam, ducem habuisse, experientiae vsum vero cum cognitione certa ex principiis deducta confundendum haud esse. Quicquid praeterea de monumentis litterariis ante-diluuianis traditur, fabulae sunt, ab otiosis ingeniis excogitatae.

II. Philosophia post-diluuiana, quae est vel

א Barbarica seu Gentium Barbararum, quo nomine Graecis omnes gentes veniunt, Graeco sermone et elegantia carentes. Huc igitur sunt referendae Gentes:

Orientis, quae sunt

α. Hebraei, quo nomine Abrahami et Israëlis posteri vsque ad captiuitatem Babylonicam comprehendi solent, qui enim ex ista dispersione redierunt, Iudaei vocari solent. Inter Ebraeos autem Philosophos numerantur *Noachus, Semus, Chamus, Abrâmus, Isaacus, Iacobus, Iosephus, Moses, Salomon, Daniel, Iobus.* Sapientia Ebraeorum vero in prudentia ecclesiastica, ciuili et oeconomica, ipso vsu et diuini quoque luminis auxilio adiuta, non vero in scientia philosophica atque speculatiua quaerenda est, nisi vocem hanc ad omnem ingenii et sapientiae cultum inepte velimus traducere.

β. Chaldaei, quorum Philosophia ZOROASTREM auctorem habet, praeter quem BELVS alter scientiarum parens inter Assyrios celebratur, quorum vero aetas aeque ac historia incerta et obscura. Serius his vixit BEROSVS,

 qui

qui Graecos Chaldaicas disciplinas primus docuit. Praeter hos *Marmaridius*, *Zarmocenidas*, *Zoromasdres*, *Teucrus*, *Zabratus*, inter Chaldaeos celebrantur.

γ. Perſae, inter quos ZARDVSHT ſapientiae conditor fuit, qui librum, *Zendaueſta* vel *Zend* dictum, ſcripſiſſe dicitur. Poſt eum inter Perſarum Magos *Hoſtanes*, *Hyſtaſpes*, *Aſtrampſychus* et alii eminuerunt.

δ. Indi, qui viros celeberrimos habuere, BRACHMANES et GYMNOSOPHISTAS dictos, et in certas claſſes ſiue Sectas, in *Brachmanes* ſcilicet et *Germanes* ſeu *Samanaeos* diuiſos. Celebrantur inter illos BVDDAS, DANDAMIS, CALANVS, IARCHA.

ε. Arabes, inter quos ZABII vel SABAEI et LOCMANNVS, elegantiſſimus apologorum ſcriptor, memorabiles ſunt.

ζ. Phoenices, qui antiquiſſimae ſapientiae promi condi et litterarum inuentores creduntur. Celebrantur inter eos MOCHVS vel MOSCHVS, qui Syſtema atomiſticum inueniſſe, et CADMVS, qui Graecas litteras ex Phoeniciis exſculpſiſſe dicitur, nec non SANCHVNIATON.

Meridiei, quo pertinent

α. Aegyptii, apud quos Sapientiae conditor THEVT vel THOYT fuit, quem Graeci *Hermetem*, Latini *Mercurium* dicunt. Poſt hunc alter quoque inter Aegyptios *Mercurius*, *Triſmegiſtus* vocatus, eminuit, cui varii libri, variaque tribuuntur inuenta.

β. Aethiopes, quorum ſapientia Aegyptiae originis eſſe creditur, quae vero de illa, deque ATLANTE, Aſtronomo primo, dicuntur, incerta ſunt.

Occidentis, quo ſpectant

α. Celtae, apud quos Philoſophi DRVIDES vocati ſunt, in tres ordines, *Bardos*, *Vates* et *Druides*, ſiue *Drottas*, *Wyſendammen* et *Scaldos*, diuiſi. Sub Celtarum nomine vero Galli, Britanni, Germani veniunt, populique, qui per Cimbriam, Sueciam, Daniam, Noruegiam habitarunt.

β. Etruſci et Romani veteres, quorum illi naturae cognoſcendae ſtuduere, nec non auguriis, quae inueniſſe apud eos TAGES quidam dicitur. Quae autem de Romanorum Philoſophia, eiusue auctore, *Numa Pompilio*, proferuntur, vana ſunt.

Septentrionis, quo ſunt referendi Hyperborei Scythae, a Celto-Scythis diſtincti, Thraces, Getae, etc. inter quos ſapientiae laudem conſecuti ſunt ABARIS, ANACHARSIS, TOXARIS et ZAMOLXIS, ſapientiae apud iſtas gentes auctor.

ב Graecanica, quae fuit vel:

a. Mythologica, ſiue fabularum velo inuoluta, quam in lucem produxerunt et enutriuerunt PROMETHEVS, LINVS, qui HERCVLEM, THAMYRIN et ORPHEVM, praecipuum ſapientiae Graecae auctorem, diſcipulos habuit, *Muſaeus*, *Eumolpus*, *Melampus*, *Amphion*, *Heſiodus*, *Epimenides* et *Homerus*.

b. Poli-

b. **Politica**, quae ad falutem reipublicae fundandam ac promouendam erat comparata: huic obftetricati funt prudentiffimi Graeciae legislatores, *Zaleucus, Charondas, Triptolemus, Draco, Solon, Lycurgus, Rhadamantus, Minos*, et feptem illi Graeciae Sapientes, folenniori hoc titulo adpellati, *Thales, Solon, Chilon, Pittacus, Bias, Cleobulus, Periander*, quibus adiungimus *Aefopum.*

c. **Dogmatica** fiue **Artificialis**, quae natales fuos THALETI ac PYTHAGORAE debet, et per duos quafi ramos ac fucceffiones, Ionicam atque Italicam, eft propagata, vtpote a quibus omnis Philofophantium turba defcendit: nam e

A. **Secta Ionica**, quae THALETEM MILESIVM conditorem, *Anaximandrum* vero, *Anaximenem, Anaxagoram, Diogenem Apolloniatem, Archelaum*, adfeclas et fucceffores habuit, propullularunt:

α. **Schola Socratica**, quam SOCRATES condidit, cuius difcipuli praecipui fuere *Xenophon, Aefchines, Crito, Simon, Cebes, Ariftippus, Phaedo, Euclides, Plato, Antifthenes, Critias* et *Alcibiades.* Ex hac fchola prodiit

β. **Secta Cyrenaica**, quae ab ARISTIPPO ortum nacta eft. Sectatores habuit filiam *Areten*, eiusue filium *Ariftippum*, nec non *Antipatrum Cyrenaicum*, qui *Epitimidi*, et hic *Paraebatae*, ille vero *Hegefiae* et *Anniceridi* Philofophiam Cyrenaicam tradidit, quibus Secta Hegefiaca et Anniceria nomen debent. *Areten* quoque *Theodorus*, Atheus dictus, audiuit, qui *Bionem Boryfthenitem* fectatorem habuit.

γ. **Secta Megarica** fiue **Eriftica**, cui EVCLIDES MEGARENSIS originem dedit. Adfeclas habuit *Eubulidem Milefium, Clinomachum*, qui primus de axiomatibus et categorematibus fcripfit, *Alexinum Elienfem*, fruftra fectam molientem, *Euphantum, Apollonium Cronum* et *Diodorum Cronum*, nec non *Stilponem Megarenfem*, Philofophorum huius fcholae facile principem.

δ. **Schola Eliaca** et **Eretriaca**, illam excitauit PHAEDO ELIENSIS, *Socratis* difcipulus, et quamuis a *Socratis* placitis haud receſſerit, nomen tamen fcholae fuae dedit. Hunc fecutus eft *Pliftanus*, et eum *Menedemus*, qui fcholam iftam in patriam Eretriam tranftulit, vnde Eretriaca dicitur.

ε. **Secta Academica**, quae PLATONI originem debet, qui in difciplina fua habuit *Dionem, Hyperidem, Demofthenem, Ifocratem* et alios. Cum vero poft mortem *Platonis* difcipuli in iisdem auctoris placitis non perftarent, exorta inde eft

1. **Academia vetus** feu **prima**, quae a *Platonis* mente non receffit. In eius cathedra vero fuccefferunt *Xenocrates, Polemo, Crates*, iuxta quem in Academia excelluit *Crantor Solenfis.*

2. **Academia media**, quae ab ARCESILAO PITANAEO eft condita, cuius veftigia preffit LACYDES CYRENAEVS, cui fucceffere *Telecles, Euander, Egefinus Pergamenus, Carneades*, qui Academicam difciplinam paulifper inflexit, hinc

3. **Academia noua**, quam CARNEADES condidit. Hunc in fchola exceperunt *Clitomachus* et *Philo Lariffaeus*, qui, ab anteceſſoris fui Praeceptis parumper recedens, **quartae Academiae** auctor extitit, et cum

difcipu-

discipulus eius ac successor itidem alia via sibi incedendum esset ratus, quintae Academiae denominationi ansam dedit, qui fuit *Antiochus Ascalonita.*

ζ. Secta Peripatetica, quae ARISTOTELEM auctorem habet, cuius successores in Lyceo fuere *Theophrastus*, *Strato Lampsacenus*, *Lyco Troadensis*, *Aristo Ceius*, *Critolaus* et *Diodorus*. Inter Peripateticos quoque, praeter Lycei doctores, *Dicaearchus*, *Eudemus*, *Heraclides Ponticus*, *Phanias* et *Demetrius Phalereus* eruditionis laude eminuerunt.

η. Secta Cynica, quae ANTISTHENEM ATHENIENSEM auctorem habuit. Sectatores eius fuere *Diogenes*, *Onesicritus*, *Monimus*, *Crates*, *Hipparchia*, *Metrocles*, *Theobrotus*, *Cleomenes*, *Demetrius* et *Timarchus Alexandrini*, *Echedes*, *Menippus*.

ϑ. Secta Stoica, cuius auctor ZENO CITTICVS fuit. Successores eius in stoa siue porticu fuere *Persaeus*, *Aristo Chius*, *Herillus*, *Sphaerus*, *Cleanthes*, *Chrysippus*, *Zeno Tarsensis*, *Diogenes Babylonius*, *Antipater Tarsensis*, *Panaetius Rhodius*, *Posidonius*; qui Rhodi Stoicam Philosophiam docuit, ac *Iasonem* in Schola habuit successorem.

B. Secta Italica, quam PYTHAGORAS, *Pherecydis Syri* discipulus, condidit. Sectatores eius fuere *Aristaeus*, *Mnesarchus*, *Telauges*, *Bulagoras*, *Gortydas*, *Aresa*, *Diodorus Aspendius*, *Archytas*, *Empedocles*, *Epicharmus*, *Ocellus Lucanus*, *Timaeus*, *Archytas*, *Alcmaeon*, *Hippasus*, *Philolaus*, *Eudoxus*. Quibus addi possunt *Ecphantus* et *Hippo Rheginensis*, qui vero ab Italicis opinionibus defecerunt, vnde *Semi-Pythagorei* dicuntur. Ex Italica Pythagorae Schola, matre foecundissima, prodiere tanquam filiae

α. Secta Eleatica, quam condidit XENOPHANES, cuius in schola successores fuere *Parmenides*, *Melissus Samius* et *Zeno Eleates*, quos alii, Systema metaphysicum Eleaticorum in physicum mutantes, excepere, *Leucippus* nempe, *Democritus Abderita*, ex cuius disciplina *Protagoras*, *Diagoras Melius* et *Anaxarchus* emerserunt.

β. Secta Heraclitea, quae HERACLITVM EPHESIVM auctorem habuit, et mature exspirauit. Interim *Zeno* ac *Hippocrates* in morem Heraclitеum philosophati sunt, et haud pauca ex placitis Heracliti in sua horrea alii transtulere Philosophi, *Heraclitistae* inde dicti.

γ. Secta Epicurea, Eleaticae propago, quae EPICVRVM auctorem, *Metrodorum* vero, *Polyaenum*, *Hermachum*, *Diogenem Tarsensem*, *Apollodorum*, *Zenonem* et *Sidonium* sectatores habuit.

δ. Secta Pyrrhonia siue Sceptica, quae PYRRHONEM parentem agnoscit, cuiusue discipuli ac sectatores fuere *Eurylochus* et *Timon Phliasius*, post quem Secta haec mature extincta est, reuocauit tamen eam *Ptolemaeus Cyrenaeus*, quem audiuit *Heraclides*, huius vero discipulus *Aenesidemus Gnossius* fuit, a quo Secta haec duobus fere seculis est propagata.

Fata

Fata Philosophiae Graecae extra Graeciam quoque memoratu dignissima sunt, quamuis enim arctis diu limitibus Graeciae et inferioris Italiae, quae Graecia magna dicta est, inclusa esset Philosophia, tandem tamen transiit

א in Asiam: Alexandro M. enim magna Asiae parte potito, cum Philosophos, maxime *Callisthenem* et *Anaxarchum* in suo comitatu haberet, ad colloquia cum sapientibus gentium, inprimis Persarum Magis et Indorum Brachmanibus instituenda eos ablegauit Alexander, Philosophiam Graecanicam attemperare illarum gentium sapientiae studens. Quae cum mire a Graecorum Philosophia distaret, mythologica tamen Orientalis Theologiae conditio occasionem praebuit, ea, quae Persae, Bactriani, populique alii de diuinis praecipiebant, cum Graecis comparandi ac conciliandi. Maxime vero Zoroastrea Secta id fecit, et hinc nouum tandem disciplinae genus in Oriente enatum est.

ב in Aegyptum: Cum enim Alexander M. et Aegypto potiretur, coloniis, quas Alexandriam deduxerat, permisit, suae adhaerere religionis placitis. Ita vero, dum omnis generis dogmata inter Graecos innotuere, ea Graecis placitis admixta et adaptata sunt, gentis indole eiusmodi Syncretismo mire fauente. Post Alexandri mortem Ptolemaeus Lagi Graecam Philosophiam in Aegyptum deduxit, sic vt Athenae inueniri Alexandriae viderentur. Quem in finem et *Bibliothecam splendidam* condere coepit, cui Scripta Philosophorum Graecorum intulit, Philosophos celeberrimos conduxit, inter quos *Demetrius Phalereus* fuit. Et cum Lagidis successores iisdem erga litteras vterentur rationibus, conuolarunt illuc Philosophi Graeci. Hinc ab eo tempore omnium fere Sectarum Graecarum nomina in Aegypto audita sunt; maxime vero *Platonica* inualuit. Et cum vltimi quoque Pythagorei ex Italia in Aegyptum aufugissent, eorum instituta valde arrisere genti superstitiosae. Inde factum, vt praecepta et instituta *Pythagorico-Platonica* in suos transferrent vsus. Hinc qui Graece quidem philosophari et patriis tamen ritibus Deos colere cupiebant, *Syncretismum illum Pythagorico-Platonico-Aegyptiacum* commenti sunt. Nec difficile fuit, omnia, licet dissona, in vnum colligere, allegoriae machinis potenter torta et inflexa. Quam Theologiam reliquarum quoque religionum et opinionum homines amplexi sunt, ita tamen, vt domestica illi dogmata inferrent, et sic ex variis centonibus noua aliqua Theologia Aegyptiaca effingeretur. Cumque sub Ptolemaeo Physcone Philosophi ex Aegypto in Asiam dispergerentur, mature autem redirent; ab illis Orientalis quoque Philosophia Pythagorico-Platonicae admixta est. Et hinc infelix illud monstrum *Philosophiae Aegyptiacae* enatum est, quod omnis sanae doctrinae pestis fuit.

PERIODVS SECVNDA a naſcentis ſenſimque emergentis Monarchiae Romanae primordiis ad feliciſſimam ſcientiarum omnium et Philoſophiae quoque reſtitutionem et reuocationem ex ſqualore barbariei ſe extendit, ac ſub ſe comprehendit:

I. Romanorum Philoſophiam, quorum Sapientia conſideranda eſt, qualis fuerit

א Ante conditam Monarchiam, vbi notandum, difficulter initio Graecam Philoſophiam admiſſam eſſe. Cum enim *Carneades*, *Diogenes* et *Critolaus*, Athenienſium legati, Romam veniſſent, et nobiliſſimi Romanae iuuentutis ad audiendos Graecos Philoſophos conuolarent, factum eſt, vt, legatis honeſte dimiſſis, ad extinguendas relictas amoris Philoſophiae ſcintillas SCto cautum ſit, ne Philoſophi Romae eſſent, id quod ad Rhetores quoque deinceps extenſum eſt. Cum vero Romani iuuenes, qui dictos Athenienſium legatos audiuerant, imperium exercituum nacti in Graeciam veniſſent, Graecae Philoſophiae gratia capti Graecos Philoſophos audirent, inque eorum phrontiſteria venirent, eorum placita didicerunt. Et hoc primo quidem a *Scipione Africano, Laelio* et *Furio* factum eſt, quorum primus multum *Panaetio* adhaeſit, alter hunc et *Diogenem Stoicum* ſectatus eſt, ita tamen, vt Stoica inprimis praecepta eligerent. Idem quoque a Romanis proceribus factum eſt, quorum tamen omnium plurimum Philoſophiam Graecam promouit *Lucullus*, is enim ab *Antiocho Aſcalonita* Philoſophiam didicit, praeſtantiſſimam domi bibliothecam inſtruxit, et Philoſophos Graecos Romam pellexit, cui *Sylla* iungendus, qui *Ariſtotelis* et *Theophraſti* Scripta, expugnatis Athenis, primus in lucem protraxit, et Romam detulit. Et ab his *Syllae* et *Luculli* temporibus Philoſophiae Graecae apud Romanos florentis epocha deriuanda eſt, et quidem circa annum 670 Vrbis Romae conditae. Ab eo tempore nulla fere Graecorum ſecta fuit, quae non inter Romanos patronos atque aſſeclas inueniret. Nam Sectatores habuit

α. Secta Pythagorea, cui *Ennius*, *Cato Cenſorinus* et *P. Nigidius Figulus* adhaeſere, poſt quem Pythagorica diſciplina mox euanuit.

β. Academia tam vetus quam media atque noua. Veteri enim praeter *Lucullum M. Brutus*, *M. Terentius Varro* et *M. Piſo*, ſua dedere nomina, Academiae mediae vero *M. Tullius Cicero* aſſecla ac ſectator fuit.

γ. Secta Stoica, cui praeter alios reipubl. Romanae proceres *Q. Lucilius Balbus* et *Cato Vticenſis* addicti fuere.

δ. Schola Peripatetica, cum enim *Tyrannionis* cura ex Bibliotheca *Syllae* Scripta *Ariſtotelis* accepiſſet *Andronicus Rhodius*, Philoſophus Peripateticus, iisque, commentariis ſcriptis, lucem intuliſſet, factum eſt, vt Peripatetica Secta Romanis quoque proceribus ſe commendaret. *Cato* enim *Demetrium* Peripateticum ſecum habuit, *Craſſus Alexandrum* *Antio-*

Antiochenum, *Piso Staseam*, *Cicero* filium *Cratippo*, Philosophiam Peripateticam Athenis docenti, instituendum tradidit.

ε. Secta Epicurea, cuius Sectae studio inprimis nota sunt illustria *Torquati*, *Velleii*, *Trebatii*, *Papinii Paeti*, *Verrii*, *Sanseii*, *Albutii Pisonis*, *Pansae*, *Fabii*, *T. Pomponii Attici* et *C. Cassii* nomina.

ζ. Secta Sceptica, quae quidem Ciceronis tempore pro extincta habebatur, ab *Aenesidemo* tamen Alexandriae resuscitata, qui scriptis libris Pyrrhoniis Scepticam Philosophiam nouo lumine perfudit, eamque iusto systemate complexus est.

ב Sub inualescente ac condita Romanorum Monarchia, quo tempore, exspirante quidem reipublicae Romanae libertate, non tamen exspirauit Philosophiae studium. Nam praeter multos viros doctos, *Virgilium*, *Horatium*, *Ouidium*, *Lucanum*, *Manilium*, *Persium*, Poëtas, *Liuium*, *Tacitum* ac *Strabonem*, historicos, qui Scripta sua placitis philosophicis, tanquam gemmis distinxere, hic nobis sese offerunt Philosophi

α. Pythagorici. Quamuis enim Secta Pythagoraeorum mature interciderit, nec illa vnquam, si adcurate loquendum, restituta sit, fuere tamen Philosophi nonnulli, qui et Pythagorica quaedam dogmata receperunt, et inprimis institutum vitae Pythagoricum secuti, hanc Sectam restituisse videri voluerunt, in quem censum, praeter *Nigidium*, *Anaxilaus*, *Sextius*, *Sotion*, *Moderatus Gaditanus*, et qui omnibus palmam praeripit, *Apollonius Tyanaeus*, veniunt, quibus *Nicomachus Gerasenus* adnumerandus.

β. Platonici, quo pertinent *Thrasyllus*, *Theon Smyrnaeus*, *Alcinous*, *Fauorinus*, *Caluisius Taurus*, *Apuleius*, *Atticus*, *Numenius*, *Maximus Tyrius*, *Plutarchus* et *Galenus*, qui in Dialecticis Aristotelem secutus, quartam illis Figuram adiecit.

γ. Eclectici siue Platonici recentiores, quo nomine certa Philosophantium familia intelligi debet, quae varia diuersarum Sectarum et religionum dogmata, ne Christiana quidem excepta, in vnum coalescere coëgit doctrinae aedificium. Syncretisticae huius Sectae tulit semina Aegyptus, Sectae autem huic Syncretismo dedit nomen *Potamo*, Philosophus Alexandrinus, et cum exiguam fortunam eius conamina habuissent, feliciori successu rem aggressus est *Ammonius Alexandrinus*, a vitae genere *Saccas* dictus. Discipulos habuit *Longinum*, *Herennium*, *Origenem*, et qui omnes commilitones suos acumine vicit, *Plotinum*, alterum eclecticae Scholae Alexandrinae parentem, et Platonicorum Alexandrinorum principem, a quo ista successio nomen obtinuit, quam propagauere *Amelius*, *Porphyrius*, *Maximus Ephesius*, *Iamblichus*, *Aedesius*, *Eustathius*, *Chrysanthius*, *Hierocles*. Quae haeresis syncretistica, cum Athenas commigrasset, *Plutarchum*, Nestorii filium, *Syrianum*, *Proclum*, *Marinum*, *Isidorum*, *Damascium*, habuit doctores.

δ. Peripatetici, qui in duas classes diuidi possunt. Prima classis ab *Andronico* vsque ad *Neronis* aetatem singularem Philosophiae typum seruauit,

ſeque a reliquis Sectis tota diſtinxit, quo pertinent *Soſigenes*, *Boethus*, *Nicolaus Damaſcenus*, *Xenarchus*, *Athenaeus*, *Alexander Aegeus*. Secundae claſſi, quae ad Sec. VII ſe extendit, tempore Neronis *Ammonius*, ab Ammonio Sacca probe diſtinguendus, originem dedit, quae iure ſuo Syncretiſtica appellatur, nam dogmata Peripatetica quidem ſecutus eſt *Ammonius*, aſt ita, vt Platonica quoque et Stoica cum illis conciliaret, quae mixta Philoſophia etiam in Lyceo obtinere coepit, donec ab *Ammonio Sacca* in formam Sectae tranſiit. Ab eo enim tempore Philoſophia Peripatetica ab iis quoque exculta eſt, qui Platonici videri volunt, *Ariſtotelis* et *Platonis* diſciplinam iungentes, quo nomine Seculo ſecundo eminuere *Taurus Berytius*, *Atticus*, *Fauorinus*, *Sotion*. Maiori Peripateticae doctrinae gloria tum inclaruerunt *Galenus*, *Eudemus* et *Alexander Damaſcenus*. Non tamen omnes Syncretiſmus ille infecit, ſed inuenti ſunt, qui caſtius *Ariſtotelem* ſequerentur, ex quibus *Adraſtus*, *Ariſtocles Meſſenius* et *Alexander Aphrodiſeus* laudandi. Magnum detrimentum autem ab *Ammonii Saccae* aetate Schola Ariſtotelis genuina iterum eſt paſſa, cum Eclectici Peripateticiſmo fauentes, Peripateticam diſciplinam Syncretiſmo ſuo, licet *Anatolius*, genuinus Peripateticus, acriter obſtiterit, valde corrumperent, inter quos primas tenent *Themiſtius*, *Olympiodorus*, *Simplicius Cilix*. Ab eo enim tempore Philoſophia Peripatetica ad Saracenos et Chriſtianos tranſiit.

ε. **Cynici**, quorum nomina poſt Chriſtum natum vix innotuere. Inclaruit tamen *Muſonius Babylonius*, *Demetrius*, *Demonax*, *Creſcens*, *Peregrinus* et *Saluſtius*.

ζ. **Stoici**, quorum fortuna laetiſſima incrementa cepit, cum Imperatores non ſolum illis fauerent, ſed et ipſe *M. Aurelius Antoninus* habitu Stoico philoſophans auctoritatem eorum egregie promoueret. Celeberrima illorum nomina ſunt *Athenodorus*, *Cornutus*, *Muſonius Rufus*, *Chaeremon*, *Seneca*, *Dio Pruſaeenſis*, *Euphrates*, *Epictetus*, *Sextus Chaeronenſis*.

η. **Epicurei**, inter quos *Plinius*, *Lucianus* et *Diogenes Laërtius* numerantur, quibus alii *Celſum* ſine ratione adiungunt.

ϑ. **Sceptici**, quorum catalogo *Claudius Ptolemaeus* ac *Aulus Cornelius Celſus* ſine ratione, praeter *Aeneſidemum* vero *Sextus Empiricus*, *Saturninus Cythenas*, *Theodoſius Tripolites*, ſuo inſeruntur merito. Haecque Graecarum Sectarum fortuna fuit vſque ad Seculum VIImum.

II. Orientalium ſiue Aſiaticorum Philoſophiam.

Horum Philoſophia cum ex *Zoroaſtreae Diſciplinae* reliquiis paulo ante natum Saluatorem eſſet enata, innumeros per Aſiam Sectatores ſparſit, ex quibus haud pauci in Aegyptum progreſſi, non Philoſophiam modo, maxime Pythagorico-Platonicam, ſed religionem quoque Chriſtianorum ac Iudaeorum contaminarunt, et inter illos *Cabbaliſtas*, inter hos *haereticos*, communi nomine *Gnoſticos* dictos, genuerunt. In Oriente vero, maxime in Chaldaea et Perſia, Sectam hanc fuiſſe enatam, indeque per Syriam, Aſiam et Aegyptum ſe diffudiſſe,

disse, ex indubiis certum est testimoniis. Ex quibus etiam constat, huius disciplinae Sectatores ad *Zoroastrem*, eiusue Philosophiam prouocasse, et se eius Propagines iactitasse. Id quod verum esse deprehendet, qui systema Zoroastreum cum horum hominum deliriis comparauerit, illis tamen resectis, quae nouaturientia adiunxerunt ingenia. Quaedam autem Platonica postea eos recepisse, certum est.

III. Iudaeorum Philosophiam post reditum ex captiuitate Babylonica, vbi consideranda:

א Philosophia Iudaica a tempore reditus ex captiuitate Babylonica vsque ad excidium Hierosolymarum, in qua Periodo sequentia potissimum veniunt notanda:

α. Habuisse Iudaeos reduces viros magnos, atque legis patriae et prudentiae ciuilis peritissimos, *Zorobabelis*, *Nehemiae* ac *Esdrae* exemplo patet.

β. Samaritanos mixtum aliquod religionis Iudaico-Gentilis systema fouisse, de spiritibus ex Deo emanantibus quaedam eos ex Orientali doctrina tandem recepisse, et inde *Simonis Magi* detestabilem Philosophiam ortum accepisse.

γ. Coloniam Iudaeorum Aegyptiacam Philosophiam Gentilem, maxime *Pythagorico-Platonicam* et Orientalibus dogmatibus mutatam et auctam, *Peripatetica* tamen non plane exclusa, allegoriarum machinis ad legis patriae interpretationem arcanam accommodasse, ac allegoricam interpretationem ab his temporibus esse repetendam, quod vel *Philonis* exemplo patet ac *Aristobuli*, qui legis interpretationem allegoricam scripsit, inter primos corruptae sapientiae Iudaicae auctores referendus.

δ. Nec in Palaestina Cabbalam, siue arcanam legis interpretationem ignotam fuisse, quam *Simeon Schetachides* tradidit, et fuisse viros doctos inter Iudaeos, qui Graecanicam Philosophiam discerent, cuius egregium *Iosephus* historicus est exemplum.

ε. Sectas Iudaeorum praecipuas fuisse, *Sadducaeos*, *Karaeos*, *Pharisaeos*, *Essenos*, *Therapeutas*, quarum tamen origines incertae et obscurae sunt: Nec defuisse Iudaeis alios eruditos viros, inter quos *Iesus Syracides*, *Philo*, *Hillel* et *Schammai* eminent.

ב Philosophia Iudaica ab excidio vrbis Hierosolymae ad recentiora vsque tempora, cuius potiora momenta fere haec sunt:

α. Viri docti, qui tempestatem excidii euaserunt, Scholas erexerunt *Iamniae*, *Tyberiade*, *Bitterae*, *Lyddae*, *Caesareae*, inter quas *Sephoriensis* celeberrima euasit. Celebriores tum Iudaeorum doctores *Eliezer Magnus*, *Iohannan Saccaides*, *Iehuda Hakkadosch* siue sanctus, *Tarphon Akibha*, *Iechosua Ben Chanania*, *Eliezer Filius Chismae* fuere, quibus *Talmudis* compilatio debetur. In *Babylonia* autem Scholae celebrantur *Sorana*,

 Nahar-

Nahardeensis, *Pumbedithana*, et minores aliae, in quibus *R. Asche* et *R. Iose* docuerunt, noui *Talmudis*, *Babylonici* dicti, auctores.

β. Altera sapientiae Iudaicae pars versata est circa traditionem mysticam, *Cabbala* dictam, et Metaphysicam Iudaeorum arcanam exhibet, quam post euersam rempublicam magno studio excoluerunt. Cuius diligentiae fructus sunt *Sepher Happeliah*, *Sepher Hakkaneh*, *Sepher Habbahir*, *Sepher Sohar*. Cabbalistae prae aliis insignes fuere *R. Akibha*, qui libri *Iezirah*, et *Simeon Iochaides*, qui libri *Sohar* auctor est. Prioris discipulus fuit *Schimeon Filius Iochai*, post cuius aetatem vsque ad Seculum X exigua Cabbalisticae Philosophiae notitia deprehenditur, et vnus *R. Saadias Gaon* celebris fuit, cum quo Seculo XI omnis eruditio in Oriente exspirauit. Iudaei enim a Saracenis vehementer persecutione pressi ex Oriente in Occidentem profugerunt, et inprimis in Hispania consederunt.

γ. Posita in Hispania litterarum Iudaicarum sede, non solum studio *Talmudico* et *Cabbalistico* dediti fuere Iudaei, sed et ad *Aristotelicam Philosophiam* addiscendam animum adiecerunt, cui studio Versiones scriptorum *Aristotelis* Hebraicae ex Arabicis confectae adscribendae sunt. Eminet inter eos *R. Moses Maimonides*.

IV. Saracenorum siue Arabum Philosophiam, quae *ante legem Islamiticam* latam et Muhammedis aetate nulla fuit. Familia *Abbasidarum* vero sceptra tenente, Seculo VIII post Christum natum aurora quaedam eruditionis illucescere coepit, donec Seculo IX nouus in *Almamone* eruditioni omni, et inprimis Philosophiae, sol exoriretur. Ex eo enim tempore *Iohannes Filius Mesue Damascenus*, scholam *Bagdadi* aperuit, et Philosophiam lingua Syriaca docuit. Cuius discipulus *Honainus* pariter studium Philosophiae mire promouit, quod auxere Bibliothecae Christianorum, quae in Saracenorum venerant potestatem. *Galeni* et *Aristotelis* Opera in linguam Arabicam sunt traducta. Scholae publicae *Bagdadi*, *Basorae*, *Bocharae*, alibique locorum floruerunt, omnibus autem Orientis Scholis sub Mogulensium imperio praefectus erat *Nasiroddinus Tusensis*, Philosophus celeberrimus. Nec Philosophia Orientis terminis inclusa manebat, sed *Saracenorum* imperio in Occidentem quoque extenso, ab his quoque *Occidentis* populis Arabibus Philosophia promota est. Versiones librorum, inter Saracenos Orientales confectae, in has terras allatae, et splendidissimae *Bibliothecae Fessae* et *Larrachae* sunt excitatae: Gymnasia superba sunt condita, stipendiis nutriti sunt professores, vnde magnus in istis locis Philosophorum prouentus fuit, inter quos eminuere *Rasi*, *Esseriph Essachali*, *Ibnu Saig*, *Ibnu Sohar*, *Ibnu Thophail*, *Auerroës*, *Abul Hasan* siue *Al-Asshari*, praeter quos maximam nominis celebritatem nacti sunt *Alkendi*, *Alfarabi*, *Ibn-Sina* siue *Auicenna*, *Auenzoar*, *Ebn-Baiiah* siue *Auempace*, *Al-Gazel*, *Noimodinus*, *Bachillanus*, *Abulfaraius* et alii.

V. Chri-

V. Chriſtianorum Philoſophiam, cuius hiſtoria duabus commodiſſime includitur Periodis.

א Prima Periodus Philoſophiam Chriſtianorum antiquam continet, et a nato Seruatore ad Seculum VII ſe extendit. Patres eccleſiae vero, qui doctrinae philoſophicae laudem ſunt conſecuti, ſunt Seculo IIdo *Iuſtinus Martyr*, *Theophilus Antiochenus*, *Athenagoras*, *Irenaeus*, *Clemens Alexandrinus*, *Pantaenus*, *Hermias*, qui omnes Platoniſmo tunc temporis regnanti fauent, nec non *Tatianus*, ad Gnoſticorum caſtra transiens, ac *Tertullianus*, qui, quamuis veteris Philoſophiae fuit callentiſſimus, eam tamen omnem reiecit, Sec. III *Origenes*, qui eclecticam Philoſophiam Alexandriae, Ammonio Sacca auctore, exortam, Chriſtianis doctrinis immiſcuit, Sec. IV *Arnobius*, *Lactantius*, *Euſebius*, *Didymus Alexandrinus*, *Auguſtinus*, *Chalcidius*, Sec. V *Syneſius*, et *Pſeudo-Dionyſius*, nec non in Occidente, vbi barbaries paulatim inualeſcere coeperat, *Claudius Mammertus* et *Boëthius*, qui omnes *Origenis* veſtigia prementes eclecticae Sectae dediti fuere, quamuis *Boëthius* Alexandrinae Philoſophiae Peripateticam iungeret, Sec. VI *Aeneas Gazaeus* et *Zacharias Scholaſticus*, eclecticae itidem Philoſophiae fautores, quibus *Iohannes Philoponus* iungendus, qui, quamuis eidem diſciplinae ſe dedidiſſet, potiorem tamen curam ad *Ariſtotelis* interpretationem conuertit.

ב Secunda Periodus Philoſophiam Chriſtianorum medii aeui ſub ſe comprehendit, et a Seculo VII ad reſtitutas vsque eruditionis elegantioris partes, quod Sec. XIV et XV contigit, decurrit, hicque conſideranda venit

α. Philoſophia Chriſtianorum Graecorum ſiue Orientalium a Sec. VII vsque ad expugnatam Conſtantinopolin. Vbi ſequentia veniunt notanda: Exſpirauit Sec. VII Philoſophia *Platonico-Alexandrina* inter Gentiles, ac inter ſolos Chriſtianos, praeſertim monachos, reſidua manebat. Extra monaſteria vero ab eo tempore *Ariſtotelica Philoſophia* caput efferre coepit, cuius ſtudium poſt *Philoponum* mirifice promouit *Iohannes Damaſcenus*, qui hacce Philoſophia ſacram quoque Theologiae ſcientiam adiuuit, et habitu eam philoſophico induit, hincque inter praecurſores Theologiae Scholaſticae numeratur. Poſt eum barbaries quidem inualuit, aſt Sec. IX reſtitutae ſunt litterae, *Michaële* et *Barda* imperantibus, a quo tempore vſque ad captam Conſtantinopolin ſequentes Philoſophi inclyti fuere, *Pſellus Senior*, *Leo Philoſophus*, *Photius*, *Nicetas*, *Dauid* et *Michaël Epheſius*, *Nicephorus Blemmides*, *Georgius Pachymeres*, *Nicephorus Gregoras*, *Georgius Cyprius*, *Georgius Lapitha*, omnes Peripatetici, et *Michaël Pſellus*, iunior, Alexandrinae Philoſophiae fautor ac promotor.

β. Philoſophia Chriſtianorum Occidentalium a Sec. VII vsque ad duodecimum, qua aetate omnia ad barbariem vergebant. Seculum enim VII praeter

praeter *Boëthium*, Confulem Romanum, ac *Ifidorum Hifpalenfem*, Sec. VIII praeter *Bedam Venerabilem*, *Theodorum Cilicem*, *Flaccum Alcuinum*, Sec. IX praeter *Rabanum Maurum*, *Ioannem Scotum Erigenam*, *Eginhardum*, *Adelhartum*, *Walafridum Strabonem*, *Wandelbertum*, *Grimbaldum*, Sec. X praeter *Bridfertum*, *Dunftanum*, *Alfredum Malmesburienfem*, Anglos, *Remigium Antiffiodorenfem*, *Notkerum*, *Ratbodum*, Gallos, *Nannonem*, *Brunonem*, *Baldricum*, Germanos, quibus omnibus palmam praeripuit *Gerbertus Aurelianenfis*, Sec. XI praeter *Oliuerium Malmesburienfem*, *Fulbertum Carnotenfem*, *Berengarium*, *Lanfrancum*, *Anfelmum*, *Iuonem Carnotenfem*, *Franconem Leodienfem*, *Petrum Damiani*, *Hermannum Contractum*, nec non *Ionnem Rofcellinum*, cuius ftudio et auctoritate *Nominalium* et *Realium* controuerfiae *in Sectam* abiere, produxit neminem, quorum omnium eruditio in triuio ac artis dialecticae fubtilitatibus confiftebat.

γ. **Philofophia Scholaftica**, quae confufum quoddam Chaos erat ex Philofophia Arabica, Ariftotelica et Theologia compofitum, cuius origines alii a *Lanfranco*, alii a *Rofcelino*, alii ab aliis deriuant. Tota autem Scholafticorum turba commodiffime in tres aetates fiue claffes diuiditur:

1. **Prima aetas** a Seculo XII vsque ad medium Seculum XIII extenditur, et *Petrum Abaelardum*, *Petrum Lombardum*, *Gilbertum Porretanum*, *Petrum Comeftorem*, *Alexandrum Alefium* fiue *ab Ales*, *Ioannem Sarisberienfem*, *Robertum Pulleyn* etc. produxit.

2. **Secunda aetas** a medio Seculo XIII vsque ad annum 1320 vel 1330 deducitur, et *Albertum M. Thomam de Aquino*, *Bonauenturam*, *Petrum Hifpanum*, *Rogerum Baconum*, *Aegidium de Columna*, *Ioannem Duns Scotum*, *Petrum Aponenfem*, *Arnoldum Villanouanum* et alios in lucem edidit.

3. **Tertia aetas** ab anno 1330 vsque ad litterarum emendationem fe extendit, ad quam *Guilelmus Durandus*, *Occamus*, *Richardus Suiffetus*, *Buridanus*, *Marfilius ab Inghen*, *Burlaeus*, *de Alliaco*, *Weffelus*, *Gabriel Biel* referendi.

Quae Scholafticorum caterua iu varia *Sectarum* abiit diuortia, hic enim *Albertiftarum*, *Thomiftarum*, *Scotiftarum*, *Occamiftarum* nomina deprehenduntur. Contentione autem ifta *Nominalium*, vti dici folent, ac *Realium* in hiftoria Scholafticorum nihil eft celebrius.

PERIO-

PERIODVS TERTIA Hiſtoriam Philoſophiae a reſtauratione litterarum ad noſtra tempora ſub ſe comprehendit, vbi ſe conſiderandum exhibet:

I. Sectarium Philoſophiae emendandae ſtudium.

Miſerata enim tandem generis humani, barbariei ſqualore obruti, diuina prouidentia, emendare intellectus humani morbum conſtituit. Inſtrumento autem Numinis beneuolentia vſa eſt litteris humanioribus, cum Latinae pariter atque Graecae litteraturae nitor reſtitui coepiſſet. Elegantiorum enim litterarum ac maxime Graecae linguae reſtitutioni debemus

ℵ Primos Philoſophiae reſtituendae conatus. Surrexere enim, poſtquam iam Sec. XIII *Raymundus Lullius*, cui famoſa illa ars inuentiua ſiue Lulliſtica origines ſuas debet, reformationem Philoſophiae Scholaſticae fruſtra tentarat, Sec. XIV et XV viri cordati, qui de meliori doctrinae vultu cogitare coeperunt. Nam hic ſe nobis offerunt:

α. **Viri docti, qui de externo Philoſophiae emendandae ſolliciti fuere habitu,** in quem cenſum veniunt *Manuel Chryſoloras*, natione Graecus, *Ioannis Palaeologi*, Graecorum Imperatoris ad Occidentis Principes legatus, qui primus Venetiis, Florentiae, Romae, tandemque Ticini Graecarum litterarum ſtudium ſuſcitauit, quod auctum eſt, cum capta A. C. MCCCCLIII vrbe Conſtantinopoli Graecorum eruditiſſimi in Italiam aufugiſſent. Huic iungimus *Dantem Aligerium*, eiuſue diſcipulum *Franciſcum Petrarcham, Ioannem Boccacium, Leonardum Brunum Aretinum, Angelum Politianum, Hermolaum Barbarum, Poggium Bracciolinum, Franciſcum Philelphum, Petrum Paulum Vergerium, Ianutium Manettum, Nicolaum Cuſanum, Donatum Acciaolum, Iouianum Pontanum, Apollinarem Offredum, Laurentium Vallam,* Scholaſticorum flagellum, *Rodolphum Agricolam*, et *Ioannem Argyropulum*, qui omnes partim linguae Graecae ac Latinae nitorem reſtituendo, haſque Muſas ex exilio reuocando, partim Veterum Philoſophorum ſcripta verſionibus ac commentariis donando, vel micas elegantioris Philoſophiae ſcriptis ſuis inſpergendo, vel ſaniorem Philoſophiam docendo, vel Scholaſticam Philoſophiam ſalſe perſtringendo, reformationi Philoſophiae viam muniuerunt.

β. **Viri Philoſophiae Platonicae reſtauratores,** cuius ſemina primus in Italia ſparſit *Georgius Gemiſtus Pletho*, Byzantinus, qui in controuerſia de praerogatiua Platonicae doctrinae prae Peripaterica contentioſum et arrogantem ſe praebuit. Moderatius cauſam pro Philoſophia Platonico-Alexandrina dixit *Beſſario*, Graecorum exulum facile doctiſſimus, *Plethonis* diſcipulus, a quorum partibus et *Marſilius Ficinus*, nec non *Ioannes Picus Mirandulae et Concordiae Comes* ac princeps ſtetere.

γ. Viri Philoſophiae Ariſtotelicae genuinae reſtauratores. Cum enim viri eruditi nouas et fideliores Scriptorum Ariſtotelis curauiſſent Verſiones, in id incumbebant Ariſtotelis fautores, vt oſtenderent, magis ſobrie caſteque, quam hactenus ob peruerſas Ariſtotelis interpretationes creditum ſit, Ariſtotelem docuiſſe, quibus annumerandi ſunt *Theodorus Gaza, Georgius Trapezuntius, Georgius Scholarius, Andronicus Calliſti.*

ב Nouos labores Philoſophorum veterem Philoſophiam reuocantium. Cum enim *Occo I. Ellenbogius, Nauclerus, Peutingerus, Bebelius, Brandius, Rhenanus, Dalburgius, Pirkhaimerus, Cuſpinianus, Vadianus, Lazius, Reuchlinus,* aliique elegantiores litteras in noſtra quoque patria reſuſcitare eſſent aggreſſi, ſicque claues eſſent reſtitutae, quibus adyta ſanctioris doctrinae poſſent recludi, hoc ipſo tum emendandae religionis, tum reſtaurandae Philoſophiae, libertate ingeniorum reſtituta, materia eſt ſubnata. Cumque *Eraſmus, Viues, Nizolius, Rhenanus,* aliique in Pſeudo-Philoſophos amaris inuectiuis inſurgerent, naeuos eorum in aprico ponerent, et barbariem philoſophaſtrorum deridendam propiuare coepiſſent; inſuperque *Lutherus, Melanchthon, Iacobus Faber Stapulenſis,* Scholaſticae Philoſophiae bellum indicerent, nec non *Iacobus Sadoletus, Hieronymus Fracaſtorius, Georgius Agricola, Ioachimus Camerarius,* et *Simon Grynaeus* litteraturae veteris Philoſophiae ſobriam faciem reſtituerent, et philologiae operam ad illuſtrationem Philoſophiae conferrent, factum eſt inde, vt viri acuti et litterarum gloria inclyti de reuocandis veterum Graecorum Sectis anxie et ſerio cogitarent, aliis in Scholaſticorum caſtris pro virili contra nouaturientia ingenia, eorumque conamina pugnantibus. Sic

α. Ariſtotelico-Scholaſticam Philoſophiam ſicco pede ſecuti ſunt inter Dominicanos *Dominicus Scotus, Franciſcus de S. Victoria, Dominicus Bannez, Franciſcus Sylueſtrius, Michaël Zanardus, Ioannes a S. Thoma, Chryſoſtomus Iauellus,* inter Franciſcanos *Ioannes Pontius, Bartholomaeus Maſtrius, Bonauentura Mellatus, Ioannes Lalemandetus, Martinus Meuriſſe, Claudius Freſſenius,* alii, inter Ciſtercienſes *Angelus Manriquez, Bartholomaeus Gomezius, Marſilius Vaſquezius,* cum *Gabriele* non confundendus, *Petrus de Ouiedo,* a *Franciſco* diuerſus, aliique, quibus tamen omnibus eruditionis laude *Ioannes Caramuel Lobkowitz* eſt anteponendus: inter Ieſuitas *Petrus Hurtado de Mendoza, Gabriel Vaſquez, Paulus Vallius, Balthaſar Tellez, Franciſcus Suarez, Antonius Rubius, Rodericus de Ariaga,* qui tamen recentiorum obſeruationes Scholaſticae Philoſophiae admiſcuit, *Ioannes Baptiſta Ricciolus,* ac praeter *Conimbricenſes* alii, inter quos *Antonius Polus, Honoratus Fabri, Franciſcus Raſſlerus,* multa ex recentiorum Philoſophorum horreis in Scholaſticorum tranſtulere Syſtema.

β. Peripaticam ſiue Ariſtotelis Philoſophiam genuinam ac domeſtico habitu productam ſiſtere conati ſunt inter Pontificios poſt *Nicolaum Leonicum*

nicum Thomaeum, horum Philoſophorum antefignanum, *Petrus Pomponatius*, *Hercules Gonzaga*, *Theophilus Folengius*, *Paulus Iouius*, *Gaſpar Contarenus*, *Simon Portius*, *Ioannes Geneſius Sepulueda*, *Lazarus Bonamicus*, qui omnes e Pomponatii ſchola prodierunt, quibus addendi *Auguſtinus Niphus*, *Maioragius*, *Daniel Barbarus*, *Petrus Victorius*, *Iacobus Zabarella*, *Alexander* et *Franciſcus Piccolomini*, *Hubertus Gifanius*, *Iulius Pacius*, *Andreas Caeſalpinus*, *Caeſar Cremoninus*, *Cyriacus Petrus* et *Ioannes Baptiſta Strozzae*, *Iacobus Mazonius*, inter Proteſtantes, in quorum ſcholis per longum tempus *Ariſtotelis* Philoſophia perſonuit, maximam Peripateticiſmi laudem conſecuti ſunt *Philippus Melanchthon*, *Simon Simonius*, *Iacobus Schegkius*, *Philippus Scherbius*, *Nicolaus Taurellus*, *Erneſtus Sonerus*, *Michaël Piccartus*, *Cornelius Martini*, *Ioannes Caſſelius*, *Conradus Horneius*, *Hermannus Conringius*, *Chriſtianus Dreierus*, *Melchior Zeidlerus*, *Iacobus Thomaſius*, *Chriſtophorus Scheiblerus*, *Daniel Stahlius*, *Paulus Sleuogt*, et alii quam plurimi.

γ. **Pythagoreo-Platonico-Cabbaliſticam Philoſophiam** reſtaurare quidam adgreſſi ſunt. Poſtquam enim Pythagoreo-Platonica Philoſophia a *Plethone* eſſet reſuſcitata, *Picus* porro Cabbaliſticam addidit, cuius veſtigia *Franciſcus Catanaeus Iaketius*, *Ioannes Reuchlinus*, *Franciſcus Georgius Venetus*, *Henricus Cornelius Agrippa*, et *Morus* premere non dubitarant, *Franciſco Patricio*, *Ioanne Marco Marci a Kronland*, *Witchoto*, *Wilkinſio*, *Whortingthono*, *Widdringthono*, *Galeo*, *Cudwortho*, *Burnetio* Platoniſmum, reiectis ſomniis Cabbaliſticis, reuocantibus.

δ. **Parmenideam Philoſophiam** reſtaurare ſuſcepit BERNARDINVS TELESIVS, cui Academia Conſentina ſiue Teleſia origines debet, et cum multi, inprimis vero *Iacobus Antonius Marta* et *Andreas Chioccus*, ſententias eius oppugnarent, in *Thoma Campanella* defenſorem nactus eſt.

ε. **Ionicam Philoſophiam** renouauit CLAVDIVS BERIGARDVS, Molinenſis in Circulis Piſanis, ita tamen, vt, vtrumque Syſtema, Peripateticum et Ionicum deficere, et errare in multis, non negaret, hincque ad Scepticiſmum phyſicum inclinaret.

ζ. **Stoicam Philoſophiam** reuocauit IVSTVS LIPSIVS in manuductione ad Philoſophiam Stoicam, et in diſſertationibus de phyſiologia Stoica, cuius veſtigia preſſit *Gaſpar Scioppius*, qui elementa Philoſophiae Stoicae moralis edidit, et *Thomas Gatakerus*, qui Imperatoris *Antonini* commentariis de ſe ipſo Introductionem in Philoſophiam Stoicam praemiſit.

η. **Democrito-Epicuream Philoſophiam** in ſcenam produxit, irrito quamuis conatu, *Chryſoſtomus Magnenus*, Luxouienſis, meliori vero ſucceſſu atomiſticam Philoſophiam reuocauit *Petrus Gaſſendus*, qui *Franciſcum Bernierium*, *Michaëlem Neuraeum*, vel quo prius nomine innotuit, *Laurentium Meſnam* et *Gualterum Charletonum*, Anglum, ſectatores habuit.

3. Philofophos nouam philofophandi viam tentantes quidem, aſt, contemta via ſectaria eclecticam in Philoſophia infelici ſucceſſu ſecuti ſunt et de iuſto aberrarunt tramite, ad quam claſſem pertinent:

α. Sceptici recentiores, inter quos eminent *Franciſcus Sanchez*, *Hieronymus Hirnhaym*, *Franciſcus Mottaeus Vayerius*, *Petrus Daniel Huetius*, *Petrus Bayle.*

β. Philoſophi Moſaici, qui, cum ex rationis luce veram de rebus naturalibus et moralibus doctrinam aſſequi ſe poſſe deſperarent, ad ſacra oracula, maxime ad Moſis Coſmogoniam confugerunt, et ex his fontibus nouum Philoſophiae aedificium exſtruere conati ſunt, quod poſt *Guilelmum Bigotium*, *Libertum Fromondum*, *Ottonem Caſmannum*, *Henricum Alſtedium*, maxime fecerunt *Edmundus Dikinſonius*, *Thomas Burnetius*, *Guilelmus Whiſtonus*, *Ioannes Amos Comenius*, et *Ioannes Bayerus.*

γ. Theoſophi, qui arcanam quidem ſapientiam non ex rationis cultura enatam, ſed ex interna quadam luminis diuini ſcintilla promicantem iactant, ad quod Philoſophorum genus ſunt referendi *Theophraſtus Paracelſus*, qui *Ioannem Oporinum*, *Adamum a Bodenſtein*, *Iacobum Gohory*, *Gerardum Dorneum*, *Michaelem Toxites*, *Oſwaldum Crollium*, *Henricum Kunrath*, diſcipulos habuit, praeter hos *Robertus Fluddus* ſiue *a Fluctibus*, *Iacobus Boehmius*, *Ioannes Baptiſta Helmontius*, *Petrus Poiretus*, Theoſophorum ordini adſcribi ſolent, quibus alii *Roſaecrucianos* addunt.

δ. Syncretiſtae Philoſophici, quorum ſyſtema nihil aliud eſt, quam male ſana dogmatum et ſententiarum philoſophicarum toto coelo inter ſe diſſidentium conciliatio. Non vnius autem ſunt generis, quidam concordiam religionis Chriſtianae et veteris ſiue recentioris Philoſophiae demonſtrare conati ſunt, quo poſt *Guilelmum Poſtellum*, *Mutius Panſa*, *Auguſtinus Steuchus Eugubinus*, *Petrus Daniel Huetius*, *Tobias Pfannerus* et alii pertinent, quod autem hi inter omnes Sectas tentarunt, vt inter eas et reuelationem paciſcerentur, id circa Stoicam fecit *Iuſtus Lipſius*, *Thomas Gatakerus*, *Andreas Dacierius*, circa Epicuream praeter reliquos Philoſophos Moſaicos *Iacobus Rondellus*, circa Platonico-Pythagoream tota Platonicorum Sec. XV in Italia florentium cohors, inprimis vero *Franciſcus Patricius*, *Galeus*, *Cudworthus*, *Morus*, circa Peripateticam *Fromondus* et *Zeiſoldus*, circa Carteſianam *Ludouicus de Beaufort*, *Io. Amerpoel*, *Chriſtoph. Wittichius* aliique. *Theophraſti* concordiam cum *Galeno* et aliis tentarunt *Iohan. Albertus Wimpinaeus* et *Daniel Sennertus*, concordiam veterum et recentiorum molitus eſt *Ioan. Baptiſta du Hamel*, Platonicorum et Peripateticorum vero, praeter *Patricium*, *Paulus Scalichius*, et quidem ad naturalem et medicam Philoſophiae partem hoc ſtudium henoticum adhibuit *Symphorianus Camperius*, ad moralem vero praecipue *Sebaſtianus Foxius*, quibus praeter *Scipionem Agnellum* alii addi poſſent. Ramaeorum et Ariſtotelicorum conciliatores quoque

Paulus

Paulus Frisius, *Andreas Libauius*, *Io. Henricus Alstedius*, *Bartholomaeus Kekermannus* fuere, Philosophi mixti hinc dicti. Sic et *Christophorus Sturmius* Aristotelem inter ac Cartesium pacis et concordiae instituendae scopum habuit.

ε. Hostes Philosophiae, qui veram inter rationem et reuelationem intercedere pugnam afferuerunt, quo praeter Scepticos, et inprimis *Baylium* ac *Huetium*, nec non Theosophos, inprimis *Poiretum*, pertinent *Pomponatius*, *Achillinus*, *Portius Caesalpinus Cremoninus*, quorum ducem se praebuit *Daniel Hoffmannus*.

II. **Eclecticum Philosophiae emendandae studium.** Est autem hoc loco eclectica Philosophia, non, qua speciosum nomen mentita est Alexandrina Philosophia, detestabili Syncretismo coelum terramque miscens, sed sobria illa philosophandi ratio, quae abiecto omni praeiudicio ad vnam rationis regulam respicit, exque rerum, quas considerandas sibi delegit, natura atque indole clara et euidentia principia haurit, ex quibus iustis ratiocinationis legibus conclusiones deducuntur: et hac norma posita, in examinandis Philosophorum praeceptis nihil recipit, quod non rationis seueritati faciat satis. Deprehendimus autem post renatas litteras:

א Philosophos eclecticos, qui totum Philosophiae circulum innouare, aliamque orbi tradere Philosophiam aggressi sunt, inter quos praecipui sunt:

α. Iordanus Brunus Nolanus, in quo dominabatur maxime insolita imaginationis vehementia ac luxuria, nec non spiritus contradictorius ex inepta hominis ambitione enatus. Cumque mirabilis et prorsus singularis atque paradoxus esset character ingenii animique infelicissimi huius Philosophi, multa praeclare quidem vidit, et animo ad emendandam Philosophiam excelso praeditus fuit, ast intellectus pariter ac voluntatis morbis impeditus, reformationi Philosophiae ineptus fuit.

β. Hieronymus Cardanus, qui eundem fere animi characterem seruauit, habuit enim miram magnamque sapientiae ac stultitiae mixturam, ingenium exorbitans, et voluntatem ab affectuum aestu in praeceps tractam, quo factum, vt deliro potius, quam sapienti interdum similis esset. Hinc quamuis in interuallis lucidis multa praeclare viderit, dixeritque, attamen ingenio phantastico corruptus, parum vtilitatis Philosophiae attulit, nec magnopere eius emendationem promouit.

γ. Franciscus Baconus, Baro de Verulamio, qui, quod nec *Brunus* nec *Cardanus* effecerunt, veram Philosophiae faciem et natiuam pulchritudinem restituit. Cumque summo iure Parens Philosophiae eclecticae vocetur, ab eo vera eius epocha est deriuanda.

δ. Thomas Campanella, qui iisdem, quibus in Britannia *Verulamius* Philosophiam emendare aggressus est, temporibus, in Italia similes conatus

fuſcepit. Cum vero miri ac phantaſtici ingenii homo eſſet, atque παραδοξοφιλίαν, quam veritatem, ſequi mallet, ad emendationem Philoſophiae ineptus fuit.

ε. Thomas Hobbeſius, qui VERVLAMII exemplo et cohortatione in Britannia eſt excitatus, vt, quod ille coeperat, perficeret, quiue; ſi methodo mathematica ſine hypotheſeos praeiudicio vſus eſſet, et in ipſis principiis precario aſſumtis non caecutiiſſet, praeſtantiſſimum dare Philoſophiae Syſtema potuiſſet.

ζ. Renatus Carteſius, inter maxima orbis philoſophici ingenia numerandus. Nemo enim recentiori aetate aut maiori conatu aut vehementiori ſtrepitu in emendanda refingendaque Philoſophia verſatus eſt, quam ille. Quamuis autem laudabili ac vera in hac palaeſtra vſus ſit libertate, diſcipulorum tamen vitio eclecticae Philoſophiae, quod dedit, Syſtema in Sectae formam abiit. Eminent vero inter eius Sectatores *Henricus Regius*, *Hadrianus Heerebrod*, *Chriſtophorus Wittichius*, *Ioannes Claubergius*, *Iacobus Gouſſetius*, *Tobias Andreae*, *Hermannus Alexander Roellius*, *Stephanus Curcellaeus*, *Ioannes Raei*, *Antonius le Grand*, *Henricus Morus*, et inter Gallos *Rohaltus*, *Regiſius*, *Clerſierius*, alii, aduerſarios vero *Aegidium Perſonnam Roberuallium*, *Voëtium*, *Schockium*, *Reuium*, *Triglandium*, *Huetium*, *Mareſium*, *Maſtrichtium*, *Spanhemium*, *Leydekkerum* aliosque expertus eſt.

η. Godofredus Guilelmus Leibnitzius, qui idem, quod *Carteſius* in Gallia egit, in Germania ſuſcepit. Corpus quidem Philoſophiae non ſcripſit, ſed id tantum egit, vt fundamenta daret, quibus concinnum Philoſophiae aedificium ex mente ſua ſuperſtrui poſſet.

ϑ. Chriſtianus Thomaſius, cuius potiſſimum curae et ingenti animo debet gens noſtra, quod eiectam Philoſophiam ſectariam viderit, et erigere mentem ad noua lumina in Academiis potuerit, non ſolum enim Philoſophiam ſectariam eiecit, ſed et eclecticam introduxit.

ι. Chriſtianus Wolfius, qui omnes ingenio ſuperauit, omnesque diſciplinas philoſophicas ſumma perſpicuitate pertractauit non ſolum, ſed et integras Philoſophiae partes nouas detexit, cuius generis Coſmologia generalis et Aërometria ſunt.

κ. Omnibus hisce Buddeus, Gundlingius, Rudigerus, Feuerlinus, Reuſchius, aliique ſummo iure adnumerantur.

ב Philoſophos eclecticos, qui ſingulas Philoſophiae partes reſtaurarunt atque emendarunt, nam

α. Philoſophiam rationalem poſt *Vallae*, *Agricolae*, *Nizolii* atque *Viuis* conatus ſuſcepere emendandam *Petrus Ramus*, *Iacobus Acontius*, *Verulamius*, *Gaſſendus*, Carteſiani, et inter eos *Grandius*, *Claubergius*, *Regiſius*, *Manſueltus*, *Arnaldus*, *Malebranchius*, *Tſchirnhauſen*, *Lockius*.

β. Phi-

β. Philoſophiam naturalem, poſt *Teleſium* ac praeter eos, qui vel ſectariam vel eclecticam Philoſophiam reuocarunt, iamiam nominatos, reſtaurare conati ſunt *Baſſo*, *Clauius*, *Redemtus Baranzanus*, *Bernardus Peliſſus*, *Ioannes Eſpagnetus*, *Ioannes Bodinus*, *Nathanael Carpentarius*, *Guilelmus Gilbertus*, et in Germania poſt *Paracelſum Sennertus*, ex Chemicis *Kenelmus Digbaeus*, *Thomas Anglus*, *Robertus Boyle*, ex Mathematicis *Nicolaus Copernicus*, *Tycho Braheus*, *Ioannes Keplerus* et *Galilaeus Galilaei*, ex Geometris praeter *Toricellium* et *Cauallierium* *Gregorius de S. Vincentio*, *Hariotus*, *Williſius*, *Fermatius*, *Hugenius*, *Iſaacus Newtonus*, *Bernoullii*, *Varignonius*, *Hoſpitalius*, *Hermannus*, *Eulerus*, et alii, ne iam de iis dicam, quibus noua inuenta debemus, et de Societatibus, ad augendam Philoſophiam naturalem inſtitutis.

γ. Metaphyſicam nouis luminibus perfuderunt *Carteſiani*, *Leibnitius*, *Wolfius*, alii, male ſanam vero Metaphyſicae reformationem ſuſcepere *Balthaſar Bekkerus* et *Benedictus Spinoza*, qui tamen *Tarig Iellis*, *Ludouicum Meierum*, *Lucam*, *Fridericum van Leenhof*, *Franciscum Cuperum*, *R. Moſen Germanum*, *Boulainuillerſium*, *Abrahamum Kufelaer*, *Ioannem Norris*, *Henricum Wimarſium*, *Andream Curbachum*, *Theodorum Ludouicum Lau* et alios ſectatores habuit.

δ. Philoſophiam moralem emendandam aggreſſi ſunt *Michaël Montanus*, *Petrus Charondas*, *Abrahamus Scultetus*, *Vincentius Placcius*, et Ius Naturae quidem *Hugo Grotius*, *Ioannes Seldenus et Samuel Pufendorfius* natiuo ſuo nitori reſtituerunt.

ε. Philoſophiae ciuili praeter *Gracianum*, *Buddeum*, *Thomaſium* ac *Rudigerum* medicas attulere manus *Ioannes Bodinus*, *Traianus Boccalinus*, peſſimis autem conſiliis *Machiauellus* et ita dicti *Monarchomachi*, *Buchananus* ſcilicet, *Boucherius*, *Reginaldus*, *Miltonus*, et alii.

Exoticam Philoſophiam appendicis loco paucis perluſtraturi, obſeruamus ſequentia:

I. Indorum veterum Buddas, cuius inter omnes Aſiae populos maxima eſt auctoritas et veneratio, cum Siamenſium *Sommonacodomo*, Sinarum et Iaponenſium *Xekia* ſiue *Xaka*, poſt fata *Foë* ſiue *Fotoq* dicto, nec non cum *Puti* et *Buſdh* Indorum, Chinenſium et Iaponenſium populorum idem eſt. Duplex autem hic Philoſophus Philoſophiae genus habuit, tum vulgare, exotericum ſiue allegoricum, tum arcanum, intimae admiſſionis diſcipulis patefactum.

II. Gens Malabarica ſuos habet *Braminas* ſiue *Brahmanas*, quorum mores et inſtituta cum iis conſpirant, quae de *Brachmanibus* Indiae veteres tradiderunt. Liber illorum ſacer *Vedam* dicitur, inque certas claſſes diuiſi ſunt, inter quos *Iogiguels*, et *Gnagiguels* dicti familiam Philoſophorum conſtituunt.

III. Sina-

III. Sinarum Gens FOHI quendam regni conditorem ac sapientiae Sinicae parentem praedicat, qui et librum, *Yekim* dictum, scripsisse dicitur, cui accessere quatuor alii libri, qui quinque libros classicos Sinensium constituentes *V-Kim* dicuntur, et a *Confucio* et *Memcio*, Philosophis celeberrimis, commentario, *Suxu* dicto, illustrati sunt, praeter quos et *Li Lalo Kuin* vel *Lao-Tan* nominis celebritatem consecutus est, nec non *Cheucu* et *Chimci*, nouae Sectae *Iu-Kiao* dictae, auctores, quae hodie cum Sectis *Foë-Kiao* et *Lao-Kiao* in toto imperio Sinico obtinet.

IV. Iaponenses KOBOTVM quendam summis efferunt laudibus, qui ex India in Iaponiam librum *Kio*, id est, Pandectas *Xekianas* adtulerit. Quamuis vero *Secta Xekiana* siue *Fotokiana* magnam inter Iaponenses nacta sit auctoritatem, tres tamen religionis Sectae in hac gente florent; *Sintoistarum* scilicet, *Budsoistarum* ac *Sindosiuistarum*.

INDEX

I. INDEX
PERSONARVM ET NOMINVM.

II. INDEX
RERVM ET MATERIARVM.

C.

D.

Formay

I.

Pytha-

K.

L.

de Lapi-

N.

O.

P.

non

ci

V.

Vniuer-

Nota ad pag. 951. poſt MONTESQVIEVM.

*) Scripſeramus iam hanc obſeruationem de celeberrimo libro viri ſummi, cum tandem aliquando, Tomus V. ſplendidi operis, quod *encyclopaediae* titulum gerit, ad nos deferretur, poſtquam diu eum ut circumſtantiae noſtrae, quo viuimus loco ſunt, fruſtra expectaueramus. Legimus non ſine iucunditate praefixum celeberrimi Viri *Caroli de Secondat, Baronis de la Brede et de Monteſquieu* elogium florente cel. DIDEROTI, quod ſuſpicamur calamo ſcriptum, tantoque magiſtratu dignum. Ex quo didicimus, natum eſſe die 18. Ian. 1689. Bredae, caſtello Burdegalae vicino, anno aetatis 32. *epiſtolas Perſicas* ſcripſiſſe, anno 1728. academiae Gallicae fuiſſe adſcriptum, et poſt iter Germanicum, Italicum, Helueticum in patriam reducem *hiſtoriam increſcentis et decreſcentis gloriae Romanae* edidiſſe, tandemqne famigeratiſſimum XX. annorum opus *de natura et conſtitutione legum et rerum publicarum* vulgaſſe, idque contra aduerſariorum inepta et amara iudicia maſcule defendiſſe, ſenatui autem regio in curia Burdegalenſi Praeſidem datum, cum magna prudentiae laude omnibus Ipſique Regi cariſſimus eſſet, et ob famam eruditionis Londinenſi quoque et Berolinenſi academiae eſſet adſcriptus, Pariſiis d. 10. Febr. 1755. placide obdormiuiſſe. Quibus elegans compendium libri de genio et natura legis ſubiunxit editor, quod ab illis adeundum eſt, quibus ipſe liber nimis prolixus, noſtra recenſio nimis curta forte videbitur.

EMEN-

EMENDANDA.

Pag. 180. l. 16. leg. ſententias atque doctrinas ſi non prorſus easdem.
- 181. l. 15. יין
- 184. l. 16. emanatiuam.
- 187. l. 27. phyſiologici.
- 205. l. 13. add. impoſterum refellere.
- 224. l. 5. a fin. MEMZIVS.
- 232. l. 3. a fin. probat.
- 236. l. 5. a fin. quos.
- 262. l. 13. Taurinenſi.
- 265. l. 7. a fin. Samii.
- 289. l. 3. notabili.
- 295. l. 20. auditae.
- 333. l. 8. εκπυρωσις.
- 338. l. 8. poſt cognoſcere add. licet.
- 361. l. 29. rapuiſſe pro inuolaſſe.
- 365. l. 4. poſt diſcordia add. cum.
- 403. l. 4. poſt dicimus, add. annalibus.
- 448. l. 18. rumuſculo.
- 473. not. x. l. 5. WIDEKIND.
- 467. l. 26. refundant.
- 474. l. 13. elegantia.
- 484. l. 24. circa
- 494. not. y. l. 9. narrant.
- 496. l. 20. comedet.
- 546. l. 33. Iuuauienſes.
- 560. l. 3. a fin. infelicitatem.
- 609. l. 24. reiicienda.
- 611. l. 18. quae.
- 612. l. 13. diſci.
- 617. l. 2. vitilitigationibus.
- 624. l. 23. gambis.
- 646. l. 21. poſt obſequium.
- 653. l. 10. a fin. add. affricuiſſet.
- 663. l. 26. quae.
- 665. l. 2. perductae.
- - l. 8. allatratus.

Pag. 676. l. 12. cIↃccL.
- 683. l. 14. veri.
- 729. not. a. col. 2. l. 1. ad.
- 747. l. 10. hac.
- 748. l. 5. a fin. CHEVILLERIO.
- 791. l. 14. a fin. ſuperficiario.
- 793. l. 6. tam
- 797. l. 7. KAZAVERO.
- 800. l. 4. a fin. biographia.
- 801. l. 7. a fin. KAHLIVS.
- - l. 12. Voſſii.
- - l. 5. a fin. HEREBORD.
- 810. l. 8. quem.
- 819. l. 26. conficere et.
- 837. not. x. l. 3. pontificiae.
- 874. l. 7. a fin. quarum altera.
- 877. l. 8. collectaneae.
- - l. 18. complectitur.
- 899. l. 18. I. IAC. SYRBII.
- 904. not. d. veritez.
- 912. l. 2. del. LEPVS in antiſcepticiſmo.
- 923. l. 7. a fin. vitilitigantis
- 926. l. 11. poſt magis, add. incertum.
- 936. l. 14. calamis.
- 959. l. 5. SPONIVS.
- 956. l. 5. add. Elogium et biographiam illuſtris ſcriptoris exhibet Dictionarium literarium encyclopaediae Tom. I. in praef.
- 961. l. 2. a fin. Ienghizkanum.
- 962. l. vlt. ignorantiam.
- 979. l. 8. DV HALDE S. I.
- 984. l. 12. exhiberet.
- 986. not. k. TAVERNIER.
- 988. l. 5. Anteconfuciana.
- 997. not. r. ed.
- 999. l. 15. a fin. deſtinatarum.

F I N I S.

Emendandus etiam

error in Inſcriptione Supplementi ad c. 7. de reſtauratione philoſ. Epicureae, et in titulo paginae, cuius numerus eſt 763. vbi pro *Epicureae* legendum eſt *Stoicae.*

MEYER